

copy 2

copy 2

NADA

POUCI, ZABAVI I UMJETNOSTI.

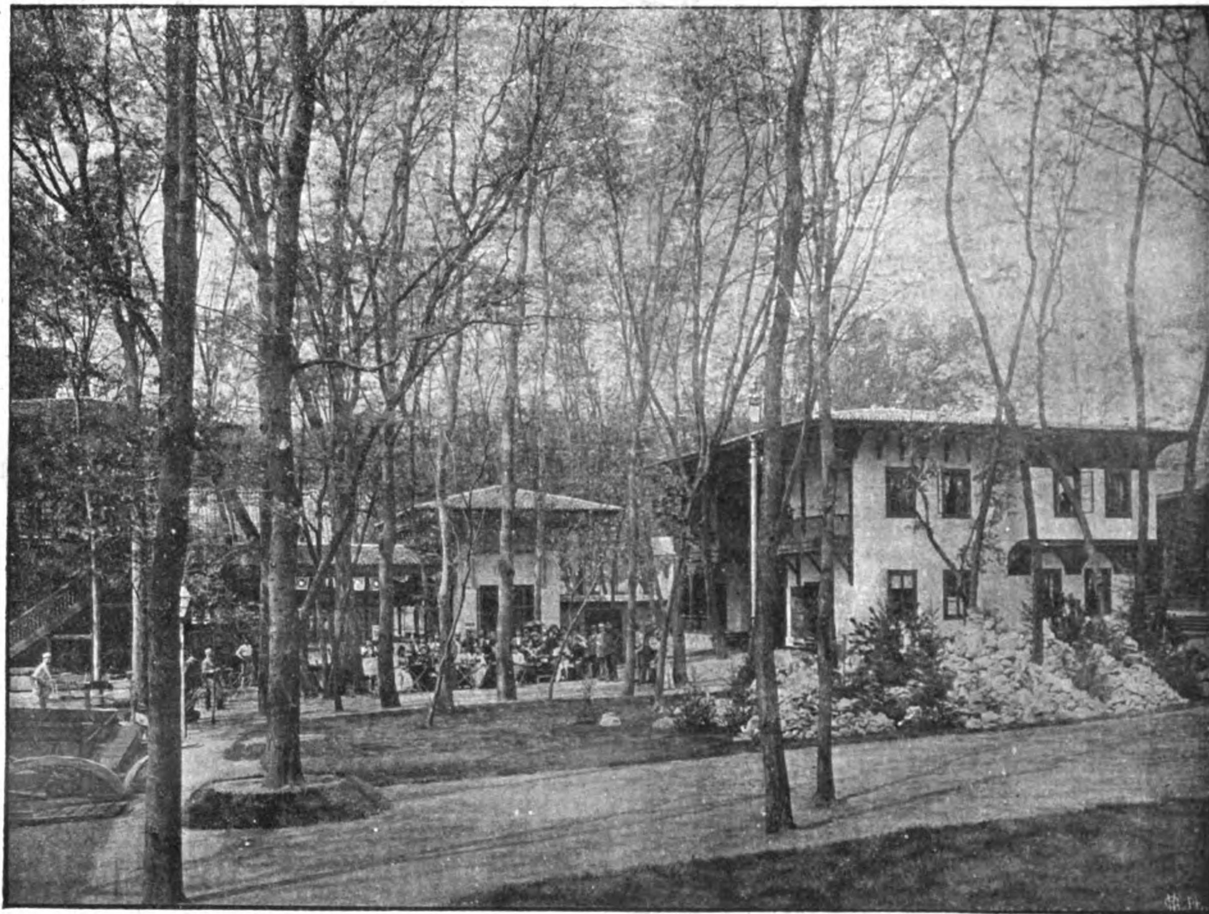
IZDAJE ZEMALJSKA VLADA BOSNE I HERCEGOVINE.

II. GODIŠTE 1896.

v. 2
copy 2

UREDIO

KOSTA HÖRMANN.

Bosanska kuća i kavana na milenijskoj izložbi u Budimpešti.

U SARAJEVU 1896.

ZEMALJSKA ŠTAMPARIJA.

GDJE JE ŠTO.

I. PJESME.

IZVORNE:

PREVEDENE:

II. DRAMATSKA POEZIJA.

III. ZABAVNA PROZA.

IZVORNA.

Broj 1. Sarajevo, 1. januara 1896. Godina II.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

NOVOJ U OSVIT.

Slika *W. Lea Arndta.* Stihovi *Silvija Str. Kranjčevića.*

N'jema vida opet brojku više
Ljudstvu vr'jeme na rovaše meće;
Novo kolo nesreće i sreće
Sl'jepa sudba kako komu piše.

Sa talasa, što se vječit niše,
I što nikad razbiti se ne će,
Neznan novi galeb polijeće,
A pučinom svježe jutro diše . . .

Stara igra na varavoj pjeni,
U kojoj se nada ogledava,
Ispod koje dar Pandorin spava!

Sursum corda! u nestalnoj m'jeni
Ja osjećam, da je uslov mira
Tek u Tebi — Stožeru svemira!

Izgubljen život.

Napisao *Ivan Staparčević.*

I.

I s etičnog vida dade se razlogom pobijati latinska rečenica: „de mortuis nil nisi bene“, a u praktičnom životu po gotovo se nje malo ko drži.

Kad se je prijestônicom raznio glas, da se je u svojoj jednoj sobici u — čkoj ulici, nedaleko groblja, objesio Milan R., svak je bio uvjeren, kako ima potpuno pravo, da mu za poputbinu u drugi svijet dade svoj sud o njegovu životu, radu i značaju; a ne trebam ni spominjati, kako mnogomu i mnogomu nije bilo po volji, što se je uprav objesio, kad ima svake vrsti otrova, pa revolvera, pa lokomotiva, pa visokih tornjeva, pa rijeka: dakle svakojakih „zgodnijih“ i „ljepših“ i „dostojnijih“ sredstava, kojima se može skončati život, no što je uže, kojim se i najprostiji zločinci otpremaju na drugi svijet.

— Nesretnik! To je bio najblaži, na pola prijekoran, a na pola sažaljiv sud ljudi, koji su bili o sebi uvjereni, da su sretni, naravno, „u koliko čovjek može biti sretan“.

— Kako je radio, tako je svršio! Ovako su sudili dobrijani, što no su držali svakoga zločincem, koji bi ikoliko skreno s puta dobro utrvena i zapustio zavojite ali prokušane staze svojih prednjaka i drugova.

— Jedino pametno, što je mogao učiniti! govorahu „korektni“ njegovi vrsnici, koji su katkad i za života jadniku spočitnuli, što „ubija svoj talenat“, ali nijesu nikad ni pokušali, da spase taj talenat.

— Očajnik! korahu ga oni, koji kao uredni ljudi, živući spokojno o svojoj plaći, nijesu mogli pojmiti, kako čovjek, ako je mrva pametan, može očajati.

— Tvrda glava! Sâm je sebi kriv! Tako mudrovahu „odlični patriote,“ koji bi bilo i u znoju lica radije izdeklamovali pet besjeda o „izrabljivanju naroda“ i „protežiranju nesposobnih ulizica“, no što bi pomogli jednomu sposobnomu čovjeku, koji nije upućen u pravila stranačko-moralne filosofije.

— I to je produkat naših odnošaja! analizovahu život pokojnikov njegovi prijatelji, koji, da su i htjeli, teško su mu mogli pomoći, jer su i oni sve drugo bolje razumijevali, nego umjetnost kako se zajamčuje egzistencija, koja se ponajviše vrti oko želudca.

To su samo neki sudovi, što ih je izazvalo samoubijstvo moga prijatelja; — sudovi, po kojim se mogu bolje prosuditi sudije, nego pokojnik, a o kojim ja ne želim kazati ni bijele ni crne, kao ni od onim primjedbama, kojima je novinstvo popratilo — po staroj šabloni — vijest o samoubijstvu. Ni ja sâm ne ću s mnogih razloga da izjavljujem svoga mišljenja o pokojniku, ali ja sam dužan da priopćim dokumenat, koji potječe iz njegova pera i koji će možda koga zanimati.

Na stolu u pokojnikovoj sobi našla se osim ceduljice, kojom potvrgjuje da se je sam skončao, dva pisma, pisana olovkom, nezapečaćena. Jedno je bilo za njegovu sestru, kojoj nije znao boravište, a drugo za me. Potonje evo priopćujem, ispustivši samo nekoliko redova:

*

Jedini prijatelju! Ovaj te list ne će možda iznenaditi, premda je posljednji, što ga pišem, a pišem ga, jer ti svakako imaš pravo, da u duhu provedem s tobom zadnje časove života, ti si jedini, koji . . . . .

Sada, iza kako si vidio moj trup, ne može te ni to zateći, da govorim o posljednjim časovima života; jedino te može zanimati, kako sam se na ovo odlučio i za što upravo sada, a ne već davno prije ili kasnije.

I ako ne dosljedno, ja sam već prije dvije godine, a često i kasnije, pomišljao na tu skrajnost, jer sam razabirao, da mi ne preostaje drugi izlazak. Ali u slabim časovima moga duševnog života u meni se je katkad pojavljivala neka neizvjesna nada, da će još i za mene svanuti bolji dani, pa me je ta neosnovana i luda nada podržavala na životu, kojemu sam izravno prije takvih momenata mislio učiniti kraj.

Drugi je razlog mojemu zadocnjelom oproštaju s ovim svijetom u tome, što sam potonje godine malo kad mogao svoje misli koncentrisati na jedan predmet, na jednu ideju, nego sam živio s dana u dan, ne osvrćući se na prošlost, ne razmatrajući sadašnjosti, ne misleći na budućnost: brineći se najviše, kako da se dokopam kakva zalogaja i kako da se napijem. Najzad me nešto neodoljivo nukalo da živim, da produljim egzistenciju, koje nijesam umio osigurati . . . .

Prekjučer sam dobrim ljudima u ovoj okolini sastavio molbu, da im gradska vlast namjesti više svjetiljaka, jer i oni najzad imadu pravo na svjetlo, kano i oni u glavnim ulicama, pa sam za taj posao dobio dva dinara. Od toga sam dao polovinu svome gazdi na račun dužne stanarine od prošloga mjeseca, a drugom polovinom morao sam živjeti, dok opet ne bude kakve zarade.

Tako se dogodilo, da sam jučer mogao kupiti za večeru kobasicu. Dobri moj kobasičar brine se valjda ne samo za tjelesnu, nego i za duševnu hranu svojih mušterija, jer im zamata kobasice u listove Senekinih djela u njemačkom prijevodu. Ja sam uz svoju kobasicu za 20 para dobio i ovu Senekinu pouku, na koju se razmaknutim pismenima svraćala pažnja: „Jedino, zbog čega ne možemo da se tužimo na život, jeste ovo: da on nikoga ne veže. U istini, nije upravo tako zlo s nama: nesrećan je samo onaj, koji hoće da bude takav. Ako ti se život mili, živi; ako ti se ne mili, a ti se možeš svaki čas onamo povratiti, od kuda si došao . . .“

Okrijepivši se dobrim produktom kobasičarske vještine i čašom vina, kojega već dugo nijesam pio, jer ne hrani kao rakija, ja sam stao razmišljati o Senekinoj rečenici i o svome životu, kojemu je već davno prestao svaki razlog da mi se mili, pa sam gotovo nesvjesno pogledao u džep, da li još imam toliko novaca, koliko je potrebno za uže, jer je to bez sumnje najjeftiniji način smrti, ne će li čovjek da se odšeće do Save ili Dunava, koji su u ovo doba tako hladni. Uvjerivši se, da još ima toliko, odlučim čvrsto sjutra dan učiniti svemu kraj i s tom odlukom odem kući.

Seneka mi, istina, nije ništa nova kazao, ali me je neodoljivom snagom ponukao na intenzivno razmišljanje ne samo o vrijednosti mojega života, nego života uopće. Može biti je u tom i trunak samoobmanjivanja, što sam zaključio, kako život uopće nema nikakve vrijednosti, samo da sebi olakšam rastanak s ovim svijetom, o kojem jedinom znamo barem nešto pozitivno. Bilo megju tijem, kako mu drago, ja nijesam nikad osjećao toliko jakosti i nijesam nikad samu sebi više vjerovao, što jučer. Pa kad sam lijegao u krevet, ja sam bio čvrsto uvjeren, da ću za dvadeset i četiri sata zaspati — za uvijek, i ovaj san da je samo predhodnik vječnome snu.

Noć mi prošla ugodno i brzo. Snažnom koncentracijom misli iznuren duh, nesmetan ružnim sanjama, naužio se uz izmučeno tijelo kao malo kad zemaljskoga mira i ja osvanuo u jutro — za posljednji put — jak za smišljeno djelo i svjež. Duh mi bio lak i vedar, ko obično, kad se čovjek, savladavši sve poteškoće, sâm svoje volje, slobodno, konačno i neopozivno odluči na što.

Izlazeći iz kuće, opazim u malom polumračnom hodniku, nad nekakvom škrinjom iz prošloga vijeka, na klinu uže od rublja, nešto tanje od maloga prsta, ali na oko vrlo jako i prokušano. Uzmem to uže i bacim ga u svoju sobu za peć, u kojoj već vrlo dugo nije bilo vatre. Tako sam barem bio oslobogjen glavnog troška, pa sam mogao i danas večerati. Jak željezni kukasti klinac dobio sam kasnije kod staretinara za pet para. Prije nego sam otišao od kuće, razgledao sam pomno sobu, pa su mi se dva jaka direka, što su držali strop, ko ponudila za zadnju uslugu. Odabravši onaj, koji je bliže vratima, jer je drugi upravo nad stolom, odoh u grad, da utučen, što no se veli, dan.

I to mi je bolje uspjelo, nego što sam očekivao. Ja sam se bojao, da će me prelijep zimski dan, vreva u glavnim prometnim ulicama, susretanje negdašnjih drugova i prijatelja, svakidašnja borba za život u hiljadu likova — pobrkati, da će poljuljati moju odluku i koliko ona bila jaka, da će zastrašiti tijelo, koje se tako rada drži zemaljskoga života. Ali to se ne dogodi. Ja sam kano u triumfu hodio ulicama, kano da sam svemu neograničen gospodar, ništa me nije privlačilo, ni jedan predmet nije u meni pobugjivao sažaljenje s toga, što ga već nikad više ne ću vidjeti. Ja sam se hotice miješao megju hrpe ljudi; gledao sam skladno naslaganu bogatu robu prijestônićkih dućana; razmatrao nalickane gizdeline, koketne ljepojke i zaljubljene parove, što no su Terezijama šetali; zavirkivao u blijeda lica mladih i starijih bijednica, koje su poslovnim okom gazile kaldrmu — ove ulice, zastajkivajući uz izloge dućana, kad god bi se uz njih našao kakav gospodin, koji bi ih mogao povesti, da se za malen novac naužije njihovih sumnjivih čara: i sve to u meni niti je razjarivalo srdžbe, niti pobugjivalo interesa, niti budilo zavisti, niti izazivalo sažaljenja, niti podstrjekavalo ljubavi. U nekoj neponjatoj duševnoj dispoziciji, meni su sva lica i svi predmeti prolazili pokraj očiju, ne izazivljući nikakve ili malo koju refleksiju, a upravo ništa nije djejstvovalo na čuvstva. Moj živčani sistem kano da je obamr'o, a i snaga, kojom se asocijiraju misli, kano da je malo po malo sasvim izgubila svoju eneržiju.

Ja uvigjam, da je to bilo sasvim abnormalno duševno stanje, ali to je meni neočekivanim načinom olakšalo proživjeti moj posljednji dan. Istom sada, iza kako sam sio, da ti se u neku ruku ispovjedim, jer si me jedini ti zadužio; istom sada, iza kako sam svršio sve „pripreme“, — meni se vraća snaga mišljenja, retrospektivnog razmatranja i osjećanja, kako je već dugo nijesam osjećao.

*

. . . Siromašni me roditelji teškom mukom proturiše kroz nižu gimnaziju. U višoj gimnaziji, u prijestônici, imao sam čednu državnu potporu, ali sam zasluživao po nešto i instrukcijama, pa su to bile najbolje godine moga života. Ali prije no što ću svršiti gimnaziju, umriješe mi roditelji i siromašnoj sestri nije preostalo drugo, nego da pokupi ono malko sirotinje iz očinske kuće i da doseli k meni. To me je sililo, da još više zaslužujem. No kako? Instrukcija nema na pretek, a i dosadne su. Odlučim, da počnem pisati za novine, jer sam se već u to vrijeme puno bavio književnošću, a naročito me je zanimala narodna ekonomija, koju mi je bilo to lakše proučavati, jer sam poznavao tri strana jezika. Ali do sada sam tek za sebe pisao, u želji, da na javu izigjem istom kašnje, kad svršim veliku školu, te da se eventualno posve posvetim žurnalistici. Potreba je promijenila moju nakanu. Saberem, što sam imao izragjeno, i napišem još nekoliko članaka, pa se uputim,

naravno, najprije u redakciju lista, koji je zastupao „moje“ političko uvjerenje, jer sam se, dakako, i ja već u gimnaziji zanimao politikom. Ko bi se i mogao tome oteti, kad „na mlagjima svijet ostaje“, pa se već i nezreli mladići moraju pripravljati za potonje vogje stranaka! Lijepo su me primili i junačili, te su bili gotovi da priopće moje radove, jer da su „ama vrlo dobri“, ali o honoraru nijesu ništa ni spomenuli. Ko hoće da za narod radi — razumije se, da se samo u njihovu kolu za nj radilo — ne smije tražiti nagrade. A ja sam im pustio neke radove, ali ja nijesam bio u položaju, da samo za narod radim, nego sam trebao i novaca, kako bih očuvao svoj život za narod, pa sam za to pošao dalje da pokušam sreću. Kad sam u svim „narodnim“ organima jednako prošao, pogjem na koncu sa svojim radnjama k zvaničnom organu vladajuće stranke, koja je mogla da svoje saradnike ne samo pohvali, nego i nagradi. Puno je trebalo, dok sam se odlučio na taj korak, da budem učesnikom „zvaničnih jasala“, ali to sam morao učiniti, jer nijesam imao drugog izlaza za zaradu. I, bogu hvala, tu me takogjer dobro primiše, pa dobro i nagradiše. Moje ime briljiralo je od sada često u listu, koji sam inače, radi njegove politike, prezirao. Pisao sam o književnosti, umjetnosti i narodnoj ekonomiji. Članci o književnosti izilazili bi sasvim nepromijenjeni, ali oni o ekonomskim pitanjima često bi izišli tako prekrojeni, da ih gotovo nijesam prepoznavo; iz mojih premisa bili bi izvedeni posve drugačiji zaključci, no što sam ih ja izvodio. Sprve sam mislio, da je tome kriva moja nezrelost i neupućenost, ali doskora sam opazio, da u tim promjenama ima sustava i da one služe izvjesnim tendencijama, koje nijesu bile moje tendencije, a upravo se je tražilo od mene, da pišem što više takvih članaka. Ja sam to i činio, jer mi se je dobro plaćalo, a novaca sam trebao za malo naše gospodarstvo, ali sam puno patio radi toga, što mi se članci, s najboljim uvjerenjem i po najboljem znanju napisani, izvrću, pa jer su drugovi pravnici počeli pokazivati znakove prijezira radi tih članaka, koliko god su me inače hvalili za književne radnje, ja sam im počeo originalnim rukopisom dokazivati, da štampani zamjerani članci nijesu obično pravi moji članci, a da donekle zbrišem nepovoljne upečatke, pisao sam, koliko sam dospijevao, za organ „moje“ stranke o nalik predmetima anonimne članke skroz po svojem uvjerenju, koje sam badava ustupao.

Taj moj teški odnos sa službenim listom „narodnih izdajica“ potrajao je čitave tri godine. Materijalno bilo mi je dobro, ali sam u duši do očajanja bio nezadovoljan samim sobom i svojim položajem: to više, jer sam osim literature i narodne ekonomije zanemario sve druge grane pravne struke, te sam već previgjao, da ne ću moći ispita položiti. Ali napokon u tom nesnosnom položaju granu sunce i na moja vrata. Budem pozvan za urednika organu stranke, koja je obuhvatala sve moje ideale i nade o narodnoj sreći i budućnosti. S kolikim sam se zanosom odazvao tome pozivu, s kolikom sam se ljubavlju prihvatio mučnog rada!

Moju sreću i moje zadovoljstvo nijesu mogla ogorčati ni gorka iskustva, koja sam odmah na početku „nove karijere“ doživio, jer sam ih pripisavao nesporazumcima: ni nedovoljna materijalna sredstva, bez kojih se ne može danas uregjivati dobar moderni žurnal; ni slab odziv ljudi, na koje sam se radi moralne potpore obraćao. Oduševljen za stvar, ja sam bez obzira na slabo zdravlje radio, što sam najviše mogao, snivajući zlatne sne o ljepšoj budućnosti.

Premda mi sredstva nijesu dopuštala, ja sam sebi dozvolio luksus, pa sam na otplaćivanje nabavio za dvije sobe pristojno pokućstvo. Budne li zgodne prilike, mišljah, da mi se sestra uda, to će joj biti miraz, jer sirotica, osim blage duše, čista srca i neumorne marljivosti, nije ništa imala.

Ali moj zanos nije dugo potrajao. Jedva je prošla godina dana, ja sam upoznao ljude u dušu, koje sam prije samo iz daleka poznavao, pa sam bio nemilo „razočaran“, upravo razuvjeren.

Temeljna ideja, cijelj, koja je služila političkom osnovkom njihove udruge, bila je u većine njih u duši — nejasan, maglovit pojam, a na jeziku — lijepa fraza. To znači, da oni svi nijesu bili na čistom, ni kakvim bi uopće načinom postigli cijelj, za kojom javno uvjeravahu da ide njihov rad, ni kako da se u pojedinim političkim situacijama svojoj cijelji primiču. U njihovu političkom radu nije bilo zdrave metode, a u izboru sredstava nije bilo obzirne postepenosti, proračunate dosljednosti. Gotovo sve bilo je prepuštano slučaju, afektu pojedinaca. O pravilnoj diagnozi političkih situacija i društvenih pokreta, koja je političaru malo ne potrebnija i od većeg domašaja, nego istomu liječniku, jedva se je moglo govoriti. Željeli su dokopati se vlade, ali kako da dogju do nje i što da onda počnu, kako bi svoj „program“ ispunili, o tom nijesam vidio da se ozbiljno misli i mudro radi.

Na dnevnom redu bili su samo politički eksperimenti, koji se nijesu osnivali niti na zakonima političke filosofije, niti na načelima socijalne fizike. Sve skupa žalostan metež; trkalište strasti, neznanja, taštine, zlobe, impotencije; mješavina autoriteta i skrajnjeg nepovjerenja, šupljih deklamacija i neumjesnih dedukcija, demagoških prijetnja i poniznih molba, trenutačnog zanosa i trajne indolencije.

Ljudi, koje sam iz daleka držao velikanima, bili su s veće strane posve maleni, te nijesu ni mogli drugačije raditi, no što su radili. Stvarnomu pregnuću, koje se osniva na jasnom poimanju velike ideje i na čvrstoj vjeri u svoju i narodnu snagu, nije bilo gotovo ni traga, kao megjusobnomu povjerenju i uvažavanju. Svi su se doduše klanjali jednomu autoritetu, ali bez kontrole i kritike, taj pak autoritet nije mario ili nije umio da prema praktičnim potrebama sve skupa podesno vodi k jednoj cijelji i da za odlučna, mudro proračunata preduzeća od različitih snaga stvori jednu veliku silu. Tako je obično pobjegjivala trenutačna strast, koja je izazivala djela politički nezrela, nerazborita, opasna. Uz to je bilo elemenata, koji po svojem značaju nijesu mogli raditi nego destruktivno, kojima su neumorni jezik i grubo pero sijali samo mržnju i ruglo. Tako je u unutrašnjem općenju megjusobna nesnošljivost i netaktičnost postala pravilom, ogorčavajući osjetljivijem prirodama svaki rad. Uvažavajući svak samo sebe ili uvigjajući, da sam ne znači ni malo, nije — osim jednoga ili dvojice — jedan drugome ništa priznavao, ama koliko bilo tome razloga, ili ako je to ovaj ili onaj ovome ili onome na oči iskazivao, on mu se je za čas iza legja rugao i ismijavao ga . . .

Ali što da produžavam o tome, što da obnavljam bol, koja mi je stala cijelo biće izjedati, kad sam proučio te ljude i njihov rad? Čemu da analizujem značajeve, koji su razbili moje nade, razrušili moje ideale, ubili moju vjeru? Manimo! Ja sam o tom nerado i samo u vanrednim prigodama govorio za života, pa za što da posljednje svoje časove ogorčavam tim uspomenama? Radije ću u najzadnjem trenutku, kad mi se bude duša rastajala s tijelom, zavapiti velikomu Bogu, neka spase, ako ga ima, ovaj nesretni narod, jer će mu teško ikad doći spas od njegovih sinova!...

Tako se je moj položaj i opet otešćavao. Razabirao sam, da je i ovo i ono zlo, da je ovo potrebno a ono suvišno, ovo lakomisleno a ono opasno, ali ko je mene pitao, što ja mislim ili sudim? Uz to sam morao i u list „u partijskom interesu“ primati koješta, što nije bilo ni u redu, ni opravdano, ni istinito, a mnogu istinu morao sam prešutjeti i odbaciti, bud što nije bila kojemu autoritetu poćudna, bud što je bilo drugih obzira da se prešuti. Najzad sam morao braniti, hvaliti i uznositi djela stranke, koja sam u duši osugjivao, i slaviti lica, koja su po mojem najdubljem ubjegjenju zaslužívale prijekor. Tako sam sve više razabirao, da sam sada tek pravi nevoljnik i plaćenik, koji u teoriji tobož zastupa svetu istinu, a u praksi prečesto mora propuštati i braniti laž. Dodam li, da sam uza sve to s nekim pojedincima radi njihove lične nesimpatije, koja se je po najviše osnivala na umišljenoj veličini, morao sveudilj voditi rat, lako ćeš vjerovati, da mi je to sve konačno dodijalo, da mi se je moralo ogaditi. Ja nijesam bio rogjen partizan i sa takvim ljudima nijesam mogao dulje živjeti; radije poginuti, nego s njima biti u neprestanom nesnosnom saobraćaju — od njih živjeti: i ja konačno otkažem službu.

Otkaz je, naravno, bio prihvaćen, i ja sam se za tri mjeseca imao osloboditi rada, koji mi odavno nije bio po ćudi . . .

(Nastaviće se.)

Postanak harfe.

(Od *T. Moora.*)

Svako misli, da mi harfa, što u tvoju slavu ječi,
U prastara ona doba sirena je morska bila,
Iz njedara mora sinja, što se često odaleći,
Da mladića časom vidi, što mu srce poklonila.

Al zaludu ljubav žarka, zalud oko rosi suze
Zalud bl'jedi rumen lice, zalud srce tuga mori,
Nestalo mu milog lika. — I sireni nebo uze
Dotadašnji oblik krasni i harfom je onda stvori.

Još joj i sad obraz sija i sad joj se grud talasa,
A zlaćane preko kose, zamamljive, guste bujne
I sada se suze rone, al su mutne, al su nujne —
To su sada zlatne žice, čarovnoga pune glasa.

Za to sada harfa moja niti ljepša, niti kiti
Pjevajući ljubav žarku, čas o tuzi glase vije,
Dok ne dogješ, pa da stanem o ljubavi pjesme viti
Kad si blizu, a o tuzi — kad kod mene tebe nije.

Preveo *Milan Simić-Branivoj.*

Don Quijote.[1])

Prevod *Gjorgja Popovića;* Ilustracije *Tona Johannota.*

Od svih obrazovanih naroda, što danas na zemnoj kori žive, mi smo, Srbi i Hrvati, bili možda jedini, koji dosle nijesmo imali valjana prevoda Cervantesova remek-djela. A bilo je narodâ, kako nam srpski prevodilac u svom pregovoru kaže, koji su ovu knjigu i po dvanaest puta prevodili. Francezi dotjeraše čak i do petnaest. O glosama i komentarima neću ni da govorim: o „*Don Kihotu*“ nije manje pisano, no što je pisano o „*Božanstvenoj Komediji*“ ili o „*Hamletu*“. To već samo pokazuje od kakve je važnosti ovo djelo u svjetskoj literaturi, i kolika stečevina može da postane dobar prevod za pojedine književnosti. S toga je u srpskog prevodioca, koji je pred očima imao toliko sjajnih uspjeha u drugijeh naroda, trebalo mnogo dobre volje i mnogo uzdanja u se, pa da se na tako težak i ogroman posao odvaži; osobito ako je imao na umu one značajne riječi o prevodiocima i prevagjanju, što ih Cervantes u usta meće seoskom popi, kad se ovaj sa berberinom u Don Kihotovoj kući nagje, da na oganj spale vitezovu biblioteku: „Prevodilac je piscu mnogo uzeo od njegove prirodne vrijednosti; a to isto čine svi oni, koji knjige hoće da prevode na

[1]) Мигела Сервантеса Саведре: Велеумни племић Дон Кихот од Манче. Са шпањолског превео Ђорђе Поповић. Прва свеска са 20 илустрација. Београд, печатња Петра Ћурчића, 1895.

Ljudina sa Glasinca. Slikao *Lavić*.

drugi jezik, jer kraj sve brižljivosti, koju zalažu, i vještine, koju pokazuju, nikada neće oni visinu postignuti, koju one imaju na svom pravom jeziku".

*

Ja bih se usudio kazati, da je gospodin Popović iz ove teške kušnje slavodobitan izišao; slavodobitan bar što se tiče savladanih teškoća u reprodrukovanju originala u lijepoj i pravilnoj srpskoj formi; a već u pogledu vjernosti, i ako je gosp. prevodilac i tu osobitu marljivost i savjesnost pokazao, ja se u tom obziru ne bih ipak bezuslovno složio sa gospodom ocjenjivačima Kolarčeve Zadužbine u Biogradu, koji rekoše, da je gosp. Popovića prevod možda najvjerniji prevod u svijetu. Rašta ovu rezervu činim, pokazaću na kraju. U ovaj sam mah rad da prozborim koju o samom djelu; a to radi stare prakse, koje su se i drugi narodi, prilikom prevogjenja tugjih klasika na njihov jezik, uvijek držali i drže. Gosp. je Popović u svom uvodu odao dostojnu poštu besmrtnom Cervantesu i vješto ocrtao njegov patnički život, kao i zgode, kroz koje njegova knjiga progje; ja ću, sa svoje strane pokušati da popunim književnu i estetičku analizu ovog monumentalnog djela. I to će, najzad, biti neka vrsta poklona i pozdrava sjeni „vrlog lepantovskog borca", koji ovim prevodom postaje naš počasni gragjanin, gragjanin srpskog i hrvatskog naroda.

Don Kihote pripada malenom broju onih privilegisanih knjiga, koje su, spojivši divno individualni karakter jednoga tipa sa opštijem crtama čovječanstva, postale zajedničko dobro sviju naroda. Ponikavši od jedne časovite društvene potrebe, ta je knjiga vremenom postala knjigom universalnom. Mnogi je i danas smatraju knjigom za djecu; ali je to nadasve knjiga za veliku djecu, koja u njoj nalaze svoju sliku i priliku. I, bog i duša, svaki je od nas, u svoje doba, i Don Kihote i Sančo. U svakoga bismo od nas, dobro anališući, našli neku ibridnu smjesu žarke idealnosti i praktičnog pozitivizma. Srce nam često lebdi za smjelijem, uzvišenijem idealima, ali nas sapinju prerasude, stežu pravila, obuzdavaju navike. Šta nam hasne na glavi krila, kad su nam poplate obložene olovom? Kod mnogijeh se ljudi rastavna crta tog moralnog dualizma povuče samo vremenom: čovjek omrkne kao Don Kihote, a osvane kao Sančo Pansa. Taj je obrt u životu možda najobičniji.

Sasvim tijem, u ovoj knjizi, u kojoj se ljudske slabosti s kraja na kraj smijehom žigošu, nema nikad uvrjede za čovječanstvo, nema nikad one zlobne ironije, s kojom su prožeti, primjera radi, neki spisi Swiftovi ili Voltairovi; vjera u dobrotu, u čestitost poštegjena je u čitaocu čak i onda, kad se pred njim izlažu poruzi najslabije strane ljudske prirode. S toga je ovu zlatnu knjigu vrlo dobro karakterisao Sainte-Beuve, kad je za nju rekao, da je to „najsretnija smjesa fantazije i zdrava razuma, veselosti i iskustva, mladenačkog žara i prekaljene zrelosti".

I.

Da je Don Kihote prosta karikatura skitničkog viteštva, kao što na prvi mah izgleda, čovječanstvo ne bi snjime simpatisalo, kao što simpatiše. Ljudska je uobrazilja po prevashodstvu sjetna i ozbiljna. Od raznih tipova, što ih po čovječijem kalupu veliki umjetnici stvoriše, ona najvoli one, koji joj zanose srce ili joj oblagorogjavaju dušu. Lakrdijaši su joj, kad su hitri i domišljati, veoma po ćudi; po primjeru srednjevjekovnih vladalaca, ona im dopušta da brbljaju do mile volje; al' ako se s njima zabavlja, ako ih kadšto i zavoli, ona im svoga prijateljstva ne poklanja nikada. U ljudskoj simpatiji za tu vrstu zabavljača, kao da se krije uvijek trunak prezrenja. Nenadna kob, koja postiže staroga Falstafa, ne može nikako da nas dirne; ona bi se mogla pred nama desiti i u stvarnosti, pa da opet za to ne pokvari ni za časak naše veselo raspoloženje, naše uživanje u Shakespearovoj komediji. Naprotiv, Don Kihote nas ispunjava sjetom i onda, kad nas zabavlja; i dok se njegovim nedaćama smijemo, mi ga opet poštujemo i u svojoj duši sažaljavamo.

A to dolazi otuda, što se pod riterskim oklopom egzaltiranog Mančanina krije duša junačka, i što njegova najapsurdnija djela nijesu drugo, no skrajne konsekvencije jedne fikse ideje, koja je po sebi uzvišena. Štititi slabe, kažnjavati drzovite, ispravljati nepravde, suzbijate zločine, dijeliti pravdu širom bijela svijeta osvetničkim mačem u ruci: eto to je program njegova pothvata. On ima jednu ciglu manu: što se nije rodio tri stoljeća ranije. Praktičnog je riterstva nestalo davno; Mavri se povukoše iza svojih afrikanskih kulisa; divovi ugjoše opet u čovječiju kožu; magjioničara ima još samo u očima Svete Inkvizicije; i on vrlja sam po pustoj pozornici, mlateći svojom dugom mačinom po zraku i progoneći utvare i vjetrenjače. Zadocnjeli vitez, koji se uzalud muči da u istorijsko doba svoju ličnost zaokviri, Cervantesov je junak živa parodija španjolskog narodnog junaka, Kampeadorskog Cida.

Pa ipak, zagledate li dublje u njegove obmane, naći ćete u njima jezgru sviju vrlina. Misao da je pozvan da štiti poštenje, da brani nejake, da trijebi zulumčare, ta misao buni njegov razum, te ga zanosi do vrtoglavice. Za njega se svijet dijeli na dvoje: s jedne su strane ucvijeljene kneginje, zarobljene kraljice, okovani i progonjeni ljubaznici; na drugoj su strani mrki gorostasi, zlobni magjioničari, opaki tirani. On ne poznaje drugog srednjeg svijeta: sušti mu se život otimlje sasvim. S jedne strane dobro idealisano do nevjerovatnosti; s druge strane sve sama zloća i himbenost. Njegov pojam o pravdi lebdi visoko iznad zakonâ i ustanova ljudskih. On se sucu čini nevješt, žandara ignoriše potpuno, a u Svetoj Inkviziciji vidi drsku konkurenciju tumaraćem viteštvu.

„Da si mi zdrav!" Slikao W. *Leo Arndt.*

Misao o svom slobodnom, samoniklom i bogodanom pravu, koje se osniva na pravdi i istini, zavodi ga i otugjuje od svake priznate vlasti. Kao što sam negdje veli, on ne poznaje „drugog zakona do svoje sablje, drugog pravila do svoje volje". Po tome on sudi o pravdi i nepravdi, o zakonitosti i bezakonju, o krivici i nevinosti osobâ, s kojima u dotičaj dolazi, brže i preče od ikakve samovolje. Njemu je dovoljno nekoliko riječi ispovijesti, pa da odriješi od grijeha čitavu robijašnicu; iz mržnje prama redovnoj policiji, bratimiće se on i sa hajducima. U njegovim očima stvari ne izgledaju onake, kakve su, već kakve bi, po njegovu shvatanju, imale biti.

Pogledajmo ga u ljubavi.

Njegova ljubav nije ni za dlaku razboritija od njegova junaštva. Kao god skulptor, koji iz neotesanog balvana iskreše divnu boginju, tako i Don Kihote pretvara svojom fantazijom neotesane i tupe seljakinje u najotmjenije ljepotice. On se, doduše, za materijalnu ljepotu slabo stara. Kad ga jednom upitaju da li *senjora* Dulsineja zbilja postoji, ili je to kakvo čedo njegove fantazije: — „O tome bi se moglo na dugo govoriti, — odvraća Don Kihote, — Bog zna ima li, nema li Dulsineje na ovom svijetu. To su stvari, koje ne treba do kraja ispitivati. Ja nijesam svojoj *senjori* život dao, niti sam joj na krštenju bio; ali je vigju i svome duhu predstavljam onaku, kao što treba da je gospa, koja se radi svojih vrlina proslavila megju svjema." Kao što su u opšte nadzemni stvorovi, njegova *senjora* treba da ostane neko biće vazdušno, boginja ili vila, kojoj će za ljubav u pogibiju srtati, i koja će mu, kao Ravijojla Kraljeviću Marku, pomagati u nevolji. — „Što se Dulsineje tiče, — reći će on jednom prilikom Sanču, — ona je ravna svijem kneginjama na svijetu... Ja o njoj mislim baš kao što ti kažem, i ja je u mašti svojoj umišljam onaku, kao što je želim, bilo u pogledu krasote, bilo u pogledu blagorodstva; i tako nikakva ženska glava ne može da se s njom barabari: ni Jelena, ni Lukrecija, ni ma koja junakinja iz prošlijeh vremena, pa bila Grkinja, Rimljanka ili Varvarka."

Takav ti je Don Kihote: oličeni idealizam, apstrakcija u obliku čovječjem. Na žalost po nj, stvarnost teško prašta onijema, koji je preziru; i ona mu se zaista ljuto sveti: njegovi najidealniji poleti udaraju obično na najvulgarnije prepone; njegova najljepša priziranja izvrću se najčešće u najplačniju stvarnost. Sve se njegove sanjarije pretvaraju u ruglo, najljepše utvare preobraćaju mu se u sprdnju i grdobu. Gdje on nazre spahijski dvor, tu se desi čagjava krčma; u gadnoj Maritorni on vidi raskošnu sultanu; svi se njegovi podvizi svršavaju na štetu njegovih legja; u svome ludilu navaljuje na vjetrenjače, rubi glave mješinama, čini rusvaj megju drvenim lutkama, razgoni mirne kalugjere i crkvene tutore. Pa kao da i sama sudbina s njim bruku zbija! Na udarce njegove mačine ona odgovara udarcima drenove batine; on traži vitezove, a nailazi na kiridžije; misli da je uočio neznabožačku vojsku, a ono su tamo ovce i ovnovi; kad se najozbiljnije izlaže da dopane dušmanskih rana, ono ga protivnici pošteno isprebijaju ili ga obruže.

Ni to nije sve: gdje on sije svoja umišljena dobročinstva, tu mu niče zaslužena neblagodarnost. Nazovi žrtve, kojima nezvan u pomoć priskače, odvraćaju mu na tobožnje usluge grajom i kikotom. Robijaši, kojima je okove raskinuo, progone ga stijenama; u kratko, njegove najplemenitije namjere izvrću se za nj u bijedu i blamažu. Od početka do svršetka svoga pustolovskog poduzeća zalijeće se Don Kihote neprestano u oblake, i žalosno pada potrbuške u najvulgarniju prozu.

Pa opet, pored svega toga, Mančanski vitez ostaje blagorodan i čestit; kod toliko smiješnih strana svojih, on se ipak otimlje preziru. Sve je oko njega laž, osim njegove hrabrosti. Ako su njegovi doživljaji umišljeni, njegovo je junaštvo ozbiljno; ako se njegovi podvizi u šalu izvrću, to nije njegova krivica. Da su mlini bili gorostasi, a ovnovi neznabožačka vojska, on bi jednako naperenim kopljem na njih udario. Kad se strovali isprebijan od batinâ u zakutku kakve mehane, on to učini dostojanstveno, kao da se srušio mrtav na bojnom polju.

Njegovo je ludilo, u ostalom, prosta monomanija: u njegovoj glavi nedostaje jedna sama daska. Izuzmemo li njegovu fiksu ideju, ovaj je nesretni vitez najpametniji i najrazboritiji čovjek na svijetu. Sjetimo se samo njegovih savjeta konjušaru Sanču, kako će mudro vladati na svome ostrvu! Sjetimo se njegovih disertacija književnih! Tu bi imali šta da nauče i mnogi doktori iz Madrita i Salamanke. On razloži o ljubavi suptilno i umiljato, kao kakav pjesnik iz Provanse. A kakva je tek njegova kurtoazija? Taj poljski *hidalgo*, kojemu je usud usudio, da se skita megju čobanima i kiridžijama, bio bi dostojan da slovo drži kraljevima i da opći sa velikašima. Intonacija je njegova govora uvijek visoka; on se ne odriče svoje „torževstvenosti" i svoje učtivosti ni u općenju sa najnižim stvorovima; sjedne li da blaguje u kakvoj kozarskoj kolibi, on se drži gordo i obazrivo, kao da je zasio za sofru kraljevsku. Jednom hajdučkom harambaši kaže „vaša milost," a njekoj seoskoj služavci „lijepa i velmožna gospogjo". U njegovom su poštovanju sve žene jednake, u njegovom srcu svi ljudi izjednačeni. Taj je sumahnuti vitez, u istini vitez, i to savršeni vitez.

Vidi se očito e veliki Cervantes nije svoga junaka jednim mahom stvorio. Kažu, doduše, e je u prvi mah jedino htio, da u njemu sazda satiru riterskih romana, naime da ismije jednu krivu literarnu težnju, ali da se kašnje predomislio, i u njemu napisao satiru ljudske taštine uopšte. Kako mu drago, izgleda kao da je autor svoga junaka začeo megju dva grohotna osmijeha, a dovršio, istina, smješkajuć se jednako, al' i uzdišući nad njegovim nevoljama. U prvom dijelu knjige pisac svoje čedo nemilo zlostavlja; on ga upleće u svakojake kavge, iz kojih obično izlazi obružen, jal' isprebijan. Ako ga štedi moralno, fizično ga izlaže svakojoj bruci. Ima u *Don Kihotu* poneka stranica, koju bi čitalac drage volje pregorio. Ali što god više Cervantesov junak napreduje u svom romantičkom pothvatu, tijem raste i njegov ugled, njegovo veledušje, njegova ljubav k pravdi. Pogrdne šale, koje dootoič bacahu ružnu svjetlost na njegovu vitešku osobu, počinju lagano da iščezavaju; Don Kihote postaje razboritiji, a njegove izreke mudrije.

Na drugoj je strani dežmekasti Sančo, koji u fizičnom kao i u moralnom pogledu prâvi antitezu svome viteškom gosi.

Pa ipak se njegov prostački zdravi razum krasno prilagogjava gospodarevu idealizmu, i iz te smjese poniču kašto razgovori nevjerovatno svijesni. On svoga gazdu opet voli, voli ga sa njegove ludosti, u kojoj nazire ipak nešto uzvišeno. I najzad mu se prostačina Sančo iskreno privoli; surovi konjušar postane neka vrsta pouzdana štitonoše. On će jednom prilikom kazati: — „Da sam imao cigle dvije unče okretnosti, bio bih davno svom gosi legja okrenuo; ali ovako je htio moj udes, ili tačnije moja nesreća; sad moram i na sramotu da za njim idem. Obojica smo iz jednoga mjesta; njegov sam hljeb io, pa sam mu odan; a on mi to priznaje, i ja sam mu vjeran. Ništa nas dakle ne može rastaviti, dok nam motika i lopata ne izdube zajedničku postelju". I tako vjerni Sančo, koje za ljubav, a koje za nevolju, kasa za vitezom *Žalosna Lica* sve dotle, dok ne dopru obetanom ostrovu, i kad se trbušće na njemu nastani kao guverner, on je svoje obrazovanje dovršio. Iskra *donkihotstva* prešla je i u njegovu tromu dušu: odsle će on pravdu dijeliti kao kralj Solomun ili kalif Harun-al-Rašid.

Kako god u nama raste simpatija za Don Kihotom, tako se jednako u našem srcu širi i pijetet spram njegovih nedaća. Osobito nas diraju mistifikacije, kojim ga bezdušna fukara (ona u dronjcima, koliko i ona druga, u svilenim rukavicama) neprestano kinji. Dok ga kiridžije mlate, ni po jada; on ih najzad izazivlje; ali kad ga velikaši izlažu poruzi, da bi se dajbudi zabavili, to nas može da ozlojedi. Čovjek se čisto srdi, gledajući ga sabijena u kavezu, kao kakvo divlje zvijere, a po prepredenoj zloći jednog pedantnog sveštenika i jednog nestašnog berberina.

Bože jaki, žalosno li se svršava vitezova pustolovina! Don Kihote podliježe na junačkom megdanu tobožnjem vitezu *Bijelog Mjeseca*, i da bi se pokorio odsječenim uvjetima, red mu se je vratiti u svoje selo i odreći viteštva. Ali je to suviše od njega tražiti: odričući se svoje bajne utvare, on se ujedno odriče i života. Lišen svoga idealnog poziva, on nema više rašta živjeti. I on napušta zajedno s mačem svoj dojakošnji ponos, pa se smuca tamo amo po polju, kao čovjek izgubljen. Desi se nekako, pa mu krdo svinja preko tijela pregazi, a on ni da mrdne. „Pusti ih nek idu", veli sjetno Sanču; „tu sam uvrjedu potpuno zaslužio svojom nevaljalštinom, i Bog bi me, kao pobjegjenog viteza, imao osuditi, da me pojedu lisice, ispecaju ose i potlače prasad."

Staloživanje njegova viteškog žara ne sluti na dobro; on ne nazire više u krčmama utvrgjene zamke: zao biljeg! Ne će potrajati mnogo, i on će ozdraviti od svoje fiksacije, al' će ujedno leći logom, da se više ne digne. Dok u njemu tinjaše iskra zanosa, dotle se ponositi Mančanin održa u životu; čim nestade zanosa, njegovo se suho tijelo ugasi, kao dogorjeli stijenj. Uoči same smrti ljudska zloba htjede još jednom da ga uznemiruje; ali se Don Kihote okrete svojim napasnicima i tiho promuca: — „Gospodo, manite se ćorava posla; u lanjskim gnijezdima nema više poletaraca ove godine. Bio sam mahnit, i evo dogjoh k sebi; bio sam neko vrijeme Don Kihote od Manče, i evo postadoh opet što sam prije bio. Dovedite mi popa, da me ispovjedi, i bilježnika, da mi primi oporuku."

Nakon toga reče svijetu „zbogom ostaj" i predade svoju blagorodnu dušu Razumu, koji mu se ukaza pod oblikom Smrti, kao što pobjegjeni vitez predaje pobjedniku svoju sablju od megdana.

Tako se svršava Don Kihotova odisijevka.

II.

O književnom sklopu, o artističnoj vrijednosti i o uticaju što ga je Cervantesovo djelo na docnije pripovjedače imalo, mogao bih da na dugo govorim, resimujući u tom pogledu majstorske radove Ticknora, Sainte-Beuva, Viardota, Heina i još mnogo njih, koji su se *Don Kihotom* bavili; ali bi me to odvelo preko granica ovog književnog prikaza, a trebalo bi uz to prijeći daleko preko okvira čisto estetične rasprave. Istaći mi je svakako (za čitaoce, koji pri ruci nemaju ni najkraću istoriju španjolske književnosti), da je tvorac *Don Kihota* upotrebio za svoj roman formu putopisa, koja i jeste najpriličnija za ovaku vrstu umotvorina; te se forme držao i Apulej u svom *Zlatnom Magarcu*, prvom romanu klasične starine. Da izbjegnu monotoniji, koja je često s takovom vrstom pričanja skopčana, usvojiše kasniji pripovjedači ono što danas nazivljemo fabulom (basnom), sa izvjesnim zapletom i raspletom; ali se u naše doba i ta forma povijedanja počela napuštati, i dan-danas otimlje mah u romanu psihološka analiza, studija karaktera i duševnih situacija, a sama basna, koja pričanju podlogom služi, postala je stvar sporedna. Cervantes je, da nam ocrta glavne figure svoga romana, upotrebio ponajviše dijalog, koji je u njega takovom prirodnošću obragjen, da se iz toga dijaloga razlijeva po cijeloj knjizi topla struja života, dok se osobe i dogagjaji takovim reljefom pred našim očima nižu, kao da ih gledamo na pozornici. Uz to je ova knjiga napisana stilom, koji bi i danas mogao služiti uzorom pisanja, tako je jasan, konkretan, a začinjen obilnim i probranim slikama; i zaista, teško bi bilo lakše, uljudnije i genijalnije svoju misao izraziti. Svaka je misao gotova poslovica, ili bi barem zasluživala da u poslovicu pregje.

Sve to jezično i stilistično blago s jednoga na drugi jezik prenijeti, nije, razumije se, lak posao bio; pa ipak se, kako sam u početku kazao, srpski prevodilac toj mučnoj zadaći pošteno odužio. Njegov Don Kihote govori divno našim jezikom čak i onda, kad o pravilima viteštva razlaže; a Sančo se naučio iščugjavati i poslovički izražavati, kao pravi Šumadinac; no oni opet zato ostadoše po duhu svom rogjeni Mančani. Ipak, koliko je god mara i vještine g. prevodilac založio, svaka mu nije opet za rukom ispala. Ja ću, po svome obećanju, da napomenem samo neke od otih nedostataka.

Na primjer, u predgovoru, nazivlje umišljeni autorov prijatelj Don Kihota „luz y espejo de toda la caballeria andante", a to gosp. Popović prevodi ovako: „ . . . pripovest slavnoga Don Kihota, svetlila i nade svih tumaraćih vitezova"; dok riječ *espejo* upravo znači *uzor, ogledalo*, a ne nada (*esperanza*). Ja mislim da se ova netačnost prevodiocu potkrala s toga, što u nas te fraze (biti ogledalo nečega) nikako i nema, dok je narodi latinskog soja često upotrebljavaju. Talijani napr. kažu „specchio d' onesta, di bravura" i t. d.

Dalje mi se čini, da je na strani 12. gosp. prevodilac izreku „por conjecturas verosimiles" (po vjerodostojnom nagagjanju) netačno preveo: „prema vjerodostojnom pamćenju", jer je jedno

pamćenje, a drugo nagagjanje. Ova omaška upada u oči, jer se nalazi odmah u početku prve glave.

Na jednom mjestu ovog istog poglavlja, gdje je govor o Don Kihotovu šljemu, dolaze u španjolskom originalu ove riječi: „y no dejó de parecerle mal la facilidad con que la habia hecho pedazos“; a g. Popović prevodi: „za to ne izgubi iz volje šljem, što ga je lako pokvario“ (str. 15). Meni se čini da to nije do kraja tačno, i ako se približuje smislu izvornika. Možda bi u ovom slučaju gosp. prevodilac bio bolje učinio, da je bukvalnije preveo: „niti mu se lje dopade lakoća, kojom ga bijaše ispresjecao“.

Ovo su, kao što se vidi, tek sitnice, ali bi bolje bilo da i njih nije. Spomenuću još dvije-tri grješke, kud i kamo krupnije. Na kraju druge glave kaže se za Dulsinejino ime, da je ono „músico y peregrino“, a gosp. Popović ta dva pridavnika prevodi: „muzično i stransko“. Ja bih rekao da to nije dobro. Riječ „muzično“ (mj. zvonko, blagoglasno) mogla bi, kao literaran prevod, još proći: ali *peregrino* ne znači nipošto „stransko“ (tugje, nastrano), nego *odlično, probrano*.

U devetoj glavi španjolskog teksta dolazi ovaj pasus: „ . . . de la verdad, cuya madre es la historia, émula del tiempo, deposito de las acciones, testigo de lo passado etc.“; što gosp. Popović prevodi ovako: „istina, koja je mati povjesnici, takmac vremenu, skrovište (?) delima, svjedok prošlosti i t. d.“.

Ovdje je pogrješno shvatanje očito. Sačinitelj ne kaže, da je istina mati povjesnici, nego baš naprotiv ova onoj; a oni se razni atributi (takmac vremenu, skrovište djelima i t. d.) ne odnose na istinu, kao što je g. prevodilac shvatio, nego se odnose na povjesnicu.

Još jednu opasku, pa sam gotov. Gosp. je Popović, u natpisu knjige, označni pridavnik *ingenioso* preveo riječju *veleumni* (plemić). Ni to ne će biti dobro. Ja bih rekao e „ingenioso“ prije znači „domišljat“, „pronicav“, nego li „veleuman“. Njemački bi se to kazalo „sinnreich“. ali nipošto „genial“, ili što slično.

Ovo sam nekoliko omašaka ispabirčio iz prvih deset glava knjige, da se ne bih iznevjerio svome zanatu kao kritičar (t. j. cjepidlaka). U samoj stvari pak, i uopšte sudeći, ovaj nas prevod g. Popovića može u svakom pogledu zadovoljiti. Bude li mu sugjeno da svoje drugo izdanje dočeka, on će se moći i još bolje usavršiti.

Za ovo biogradsko izdanje *Don Kihota* upotrebljene su ilustracije, koje je u svoje vrijeme (od prilike tridesetijeh godina) izradio čuveni franceski slikar Tony Johannot; one su zaista vrlo karakteristične, ali, kao što zgodno opaža Sainte-Beuve[1]), pokazuju samo komičnu i veselu stranu irojevu, ali nipošto i onu otmjenost duševnu, ono moralno viteštvo, kojim se je Don Kihote svuda i vazda, pa čak i u ludilu svome odlikovao, te s kojega nam je svima tako simpatičan; toga u ovim sličicama nema nikako. Tu je stranu mnogo bolje i osobitim marom prikazao potonji na glasu ilustrator starih i modernih klasika, Gustav Doré, čiji su radovi danas tako popularni.

Srpski nam prevodilac, na kraju svoga uvoda, kaže da se „na splendidne ilustracije Gustava Dora nije moglo reflektovati zbog troška, koji bi za naše prilike bio nesrazmjeran“. Biće valjda tako, i mi s toga nemamo prava da se na izdavača (u ovom slučaju Kolarčevu Zadužbinu) opravdano žalimo; ona je u tom pogledu učinila što je mogla, a učinila je svakako dosta, kad je nabavila ilustracije jednoga umjetnika, i tim ne dala da se Cervantesovo remek-djelo osramoti, kao što često biva, nakaradnim crtežima kakva nedozrela Rafajila. Ali nam je Kolarčeva Zadužbina u drugom obziru teško skrivila: skrivila nam je golemo, što je ovu knjigu, namijenjenu čitanju i ukrasu domaćih biblioteka, pečatala na onako vajnom papiru, i što uopšte nije pripazila da izdanje, sa tipografskog pogleda, ispane kud i kamo ljepše i ukusnije.

Te je pažnje prevod g. Popovića bio dostojan.

Marko Car.

---

[1]) C. — A. Sainte-Beuve, Nouveaux Lundis, tome huitième, pag. 3. Paris, Calman Lévy, 1885.

Niko kao Bog!....

Pripovijetka iz Bijeljine, od *Jov. A. Dučića.*

I.

Na samom kraju Bijeljine, baš gdjeno se put na dvije strane dijeli u dva široka puta, stajala je jedna oniska oronula kućica. Bješe to dašćara od silnog vremena i nepogode i pocrnjela i izangjala, a samo s jednim malim pendžerkom na desnoj strani. Čim bi pao prvi mrak, a naigje li tud krštena duša, ne će proći a da se ne prekrsti i prošaputa:

— Rastoči Bože i Majko božja gnijezdo vražije i leglo nečisto, kao što je nekad i Sodom i Gomor rastočila volja tvoja....“

A je li samo mogla proći drugijem putem, ona je obišla, samo eto koliko da ne naigje pored tog pendžerka — e baš ko da se sam Bog na tu malu kućicu kamenom bacio.

Sjećam se tog baš ko i danas.

U toj maloj kućici živila je neka starica — sama sablast od žene... oprosti Bože! Rijetko si mogao vidjeti je da iz kuće izbije, a svijet je govorkao, e samo od uštapa do uštapa izagje. Djeca naša čudno su bježala ispred nje, a baš i čovjek i žena kad je sretu, ne bješe im milo... E nadao se nekoj napasti i baš nije mislio, jal taj dan jal noć, da će mu proći naprazno. Tako je ta žena baš ozbilje ulijevala čudan strah i mladom i starom, i mušku i žensku.

Bila je Jahudinka, vele, čak odnekle iz Krajine.

I o toj staroj prikazi govorio je svijet svašta. Evo i sad, digne mi se fes na glavi, kad pomislim na one strašne priče o njoj.

Samo je li se desila kakva nesreća u Bijeljini jal blizu, svijet nije ni raspitivao dalje: svak se sjetio namah one oniske kućice nakraj Bijeljine, kud te k Janji vodi širok kolski put. Baš tako je bilo.

No ta stara Jahudinka ne bješe sama; s njom je stanovalo jedno mlado djevojče u najljepšim godinama.

I eto ko samo čudo od Boga! Koliko je stara Rakilja bila nakazna i strašna, toliko je mlada Silika bila i lijepa i ugledna. E nije druge već baš ko prava ljepota djevojačka!...

Ali niko nije ni toj curi pogledo u oči. Svijet je govorio i o njoj ko i o staroj Rakilji, ali šta joj bješe ona, to još niko nije znao.

Kako živi stara Rakilja, ni to nije niko znao. Priča je bilo dosta, a šta se sve nije pričalo — ti Bože 'prosti i u grijeh ne zapiši!....

O tom baš ne marim ni da vam zborim....

II.

Udrila zima, pa stegli mrazevi — srce da ti prsne od neke žestine. Poledilo sve, a ti kročiš i kročiš i sve gledaš, kad će te jal desna jal lijeva da iznevjéri. Nogom, bolan brate, ne smiješ da se opreš! Pane magla ili dune od Drine, pa dušu da smrzne u tebi.

U nas nastupili burni dani. Saonice malo, malo, pa sve zveče od silnijeh praporaca. Šljiva popečena, zimnica obješena, a sijela u velike.

Čitavo se jato momaka poženilo. Orilo se, pucalo, sve zvonilo od silne pjesme, a na jednoč stalo sve.

Zajmio vjetar pa bije i reže, a ti samo nos pomolio iz šala.

Čekalo se i na Jovu Kojića. Niko i nije mislio da će ova jesen proći a da jednoć ne zazvoni: Jovo Kojić nije više momak, ne nadajte se cure, niti se nadajte vi momci u Milku Ristićevu — danas su bile *pare*[1]).

Čekalo se, čekalo, a ono nema.

I tako nastala studen.

A Jovo Kojić baš jedan je u Bijeljini... Ni jedan ti naš momak ne će reći drukčije nego uvijek: baška ja, baška Jovo..... Ali nije to ni po ljepoti ni bogaštini, nego po njegovoj pameti, po njegovom umu. Ta baš, majčin sine, da mu je i pedeseta prošla, ne bi njegovoj glavi bilo zamjerke, a ovamo ni pola od toga. Koliko je našijeh staronja uzelo brk megj prste, pa reklo: baš zorli momak; uman, pametan momak!

I čekalo se na Jovu.

Milka je Pane Ristića šći.... Cura lijepa, ugledna, od familije. Ristići su prvi ljudi, a Milka im ko kap vode na dlanu; no Jovo samo da rekne jednu pa — to i bi!

I Jovin babo ne bi, vala, rekao ni bijele. Star insan; pa sreću da vidi očima, dok još ne zakroči na put — gdje no se ne ide, već nose... Ta Jovo mu i tako bješe dika od djeteta.

---

[1]) Prsten.

A momak — eto! Baš ko zar muka mu da se prelomi. Svijet je zborio:

— Mani! Ko zna šta misli!.. A on zna svoju najbolje.

I ja bih ga kad god priupito, a on se samo osmjehne pa se zamisli.

Vidim — milo mu.

III.

U nas ne zovu Milan ni Mićo, već Miko; ne zovu Pero već Pećo, ni Stevo već Zećo, ni Dimitrije već Diko, jal Dimšo.

Taki adet!

Miko Jovičić bio je prvi drug Jove Kojića. Ni dva rogjena brata ne bi našao u takoj ljubavi ko njih dvojicu. Nijesi mogao ni pomišljati kakvi je jedan bez drugog, jer uvijek ih vidiš zajedno. Bilo ljeto jal zima, oni jedan s drugijem, uvijek zajedno.

Miko je znao uvijek, kako koji put kucne srce u Jovi. A tako i Jovo u Milanu, Miki.

Milka Ristićeva voli Jovu Kojića — djevojka da poludi za njim, a i Jovo Milku više neg oči u glavi.

Svako veče joj je pod pendžerom.

S njim uvijek i Miko.

Ni jednu riječ nijesu pokrivali. Miko je znao sve, a Jovo je šćeo tako.

— Znaš Miko, brate, rekao bi on.... Osim tebe i Milke nikog većma ne volim na ovom svijetu.

A tako i Miko.

Milku su prosili neki i ove jeseni, ali otac ne će preko djetinje volje, pa makar i pogriješio. Hoće djetetu da učini po volji.

A ona:

— Jal za Jovu, jal za crnu zemlju!...

I ove jeseni čekalo se da budu *pare.*

No tako je proticao dan po dan.

IV.

Miko je dohodio Milki i kad nije bilo Jove.

— Znaš Milko, čini on jednoć — ja baš eto navikao s Jovom, pa se i navikao na te.

— Pa i treba — veli Milka.

— Više puta, veli, učinim Jovi: Hajde Jovo, neg' on meni hajde Milane.

— Zar zbilja duše ti? Zar on okliježva kad ide amo? pita ona.

— Ama, eto....

— A on kaže jedva čeka, pa da svisne dok ne dogje meni, opet ona.

— Zar kaže?

— Pa veli i pred tobom!

— E jes', jes' ja, baš veli.... sjeća se Miko.

Istom se zabrinu.

Zabrinuše se oboje.

— Udade se i Ruža Milićeva, istom će opet Milka.

— E baš.... Baš sretna.

— Sretna jà. I Dragica Glišićeva.

— Jà i ona... veli on.

— Bolan Miko, što se ti ne ženiš, kad se Jovo tako lomi? Šta ko ti okliježvaš, zbilja duše ti?!..

— Hm, osmjehnu se malko i on. Eto, nešto baš Milka... ne znam baš. Pa i ženiću se...

— Pa dakako.

— Ama znaš Milka, ja kao velim dok se i Jovo oženi, pak ću onda.... Neka nas uskoro....

Tek on to, a i Jovo pod pendžer.

Muka nešto Milanu. Volio bi da je Jovo došao malo docnije. Baš ko šćeo da rekne Milki, a sad ne može.

I tako često.

Ako ćeš do same ponoći oni se ne rastaju. I Miko tu, pa baš ne će prvi reći: hajde Jovo.

Eto — baš ko da mu je i rogjeni brat, tako ga zar voli.

Tako je bilo cijelog ljeta, cijele jeseni, a tako i danas.

*

Niko nije zapamtio taku ljubav ko što je Jovo volio Milku, a Milka njega.

Baš ozbilje nije.

Zar da progje i jednoć, a da ne kuči na prozorčić i zaustavi se.

Ne može, brate.

Ne može mladost da otrpi.

V.

Baš nekako oko čiste nedjelje sjedila Milka kod pendžera — a veče. Zamišljena, duboko zamišljena.

Prošle su i tri večeri, a Jovo joj nije ni prošao ispod pendžera.

Buzadžije na pazarištu u Biogradu.

Tužna, žalosna.

Sve joj se nekud izmijenilo ispred očiju, a čudne misli poćeše joj dolaziti u glavu.

Pa i sama ne zna i suze je obliju. Ko da joj neko zborio, šta je i šta znači.

Stala na ogradu od bašče pa govori curi Gavrićevoj:

— Znaš curo . . . . Ti reci šta ti volja, ali ovo nije na dobro, ovako nije nikad. Ko zna šta je došlo momku.

— Idi jadna, ti namah misliš ludo.

— A zaista veliš ti curo sestro moja? . . .

— Pa znaš Boga ti . . . U njega je velika pamet. On ima nešto . . . ali opet nije ko ti što misliš.

Nema Milka kome ni da se izjada nego curi. Utješi je ona, umiri je, a Milki baš ko da je kamen pao sa srca.

Sjela Milka kod pendžera pa osluhnula.

Istom kučio neko na pendžer.

Otvori ona, a ono — Miko.

— Dobar veče, veli, Milko! . . .

— Zar ti Miko? A Jovo? . . . . presiječe ga ona.

Milan oćuta.

— Ti odonomad Milko baš se ko promijenula. Ko u brizi da si bila . . . .

— Jesam jà, baš u brizi, Miko . . . A Boga ti što nije doš'o — on.

— Ko, zàr Jovo?

— Jà, Jovo.

On opet oćuti.

— Ne znam duše mi Milko . . . .

— Pa jašta ti sam? A — on?

On ode doma, kud li.

Istom Milka briznu u plač. Liju suze, pa sve padaju nuz one lijepe svježe obraze.

Gleda Miko.

— E vala, znaš Milka, nemoj već tu . . . Da sam znao baš ovo ne bih činio — baš bih prošao i ja . . . .

Ali Milki suze nikad stanuti.

— Ne ćeš veli da mi kažeš, a ti sve znaš. Ti si njegov drug, njegov jaran.

Šta znam Milko . . . . Ja nijesam pito . . . Očiju mi, kako mu drago, eto . . . baš nijesam pito . . .

— Zar tebi svejedno, bolan Miko, veli ona, a sve plače.

— Premetni, Boga ti, ti sve o tom . . . .

On baš ko hoće da premetne, a ona jedno pa jedno. Baš u očima mu vidim, kako mu nešto mučno.

— Ja velim: hajde Jovo, a on . . . .

— A šta on?

— Ne će . . . . pa ja velim: idem ja. Ja ne znam šta ko on . . . Ti znaš on uvijek misli drukčije neg mi drugi . . . .

— Kako ti drago Milka, istom će opet, ali ja baš ne bi tako . . . . A što da se gubiš. Bogme druge djevojke nijesu tako . . . .

I sve on hoće da premetne, ali ona ne će. Nije ni šala, majčin sine, kad sjutri dan pukne glas:

— Jovino i Milkino sve kó mraz . . . Momak okrenuo glavu.

Pa tako i bi.

Svijet udari u svoje. Jednog jutra pogje govor kako Jovo Kojić okrenuo u stranu.

Neko veli — ao Milka!

A nekom i milo.

Ali svakom čudno! Onoliko momak ginuo za njom, a ona za njim, pa tako . . . Ta to je znao svaki momak i svaka cura.

A sad — eto.

Prekrstila se stara Mara Stevićeva pred Milkinom materom.

— Reci, veli, kuma, što ti drago, a ja znam jedno . . . Sestro moja, znam evo ovako mi pomogo.

I opet se prekrsti.

— Ništa drugo sestro nego nesreća. Zna eno ona Jahudinka, moje mi duše.

I žene počeše zboriti: *čini.* Ništa drugo nego *učinjeno.*

Milkina mati obišla svu kuću s kadionicom, te preko bašče i ispod pendžera do sokaka.

Nigdje ništa, ama da rekneš jedne krpice na putu.

I tako eto s njima.

A kažem — tek što prsten nije bio.

VI.

Miko dolazio opet kod Ristićevih. Nije da je tješio Milku, već još veli.

— Mani, boga ti . . . .

A njoj teško pa da poludi.

— U njega, veli on, čudna pamet! Znaš Milka on je sv'osve mudar . . . Ono nije lijepo!

— Pa zar ga ti kudiš sad Miko, istom će ona . . . a prije prvi jarani?! . . .

— Ne kudim mojih mi očiju, istom on, a što da veneš?! . . Zar je Jovo sam na svijetu? Eto, to velim.

A Milka ne zna šta hoće Miko.

Dok se on ko opet osmijehnu:

— Misliš ti on je ko ti . . . . eh Milka, znam ja sve . . . .

— Znaš sve, a ti još okrećeš . . . veli ona, a poče moliti. Zna da su ko braća, da su prvi jarani . . .

— Nije to što misliš, čini on. On nije tebe ni volio tako, ko ti što misliš, curo. Znaš, on je čudan! . . . Šćeo bi da je od svijeh nas mudriji — eto to! Ali ja ti i opet velim: što da plaćeš — nije Jovo Kojić jedan na svijetu! . . Eto to.

I tako je često dohodio.

Svijet je govorio samo — *učinjeno.*

VII.

Sreo jednoč ja Jovu Kojića baš pred samom portom. Ja pred portu, a on mimo Jeremića pendžer.

— Jovo! učinih ja.

Stade.

— Ako ti nije što mrsko, velim, a privedoh ga do Glišina ćepenka.

Aman se momak prisjetio, pa malo pocrvenje.

— Evo, veli, amidža — pa pogje samnom.

Velim:

— Jovo sinko . . . ti znaš mene, ko i ja tebe. S ocem sam ti proveo i mladost i ludost i čovještvo i sve. Znam te, valaj, sinko evo ovolikog ljè — i raširih dlan malo poviše zemlje.

— Znam amidža, istom opet on.

— A znam ti i djeda i sve tvoje eto ti, okolišim ja. Znam ti brate ako ćeš baš — ali eto šćedoh ja nešto drugo . . .

Osmjehnu se on. Veli:

— Ja baš gledam šta to . . .

— Znaš, velim, Jovo dijete moje . . . ona djevojka da izludi za tobom. Oprosti mi sinko, ama eto nešto mi zor . . . Znaš, valaj, i s Panom sam, ocem joj, jaran, pa eto ko velim da vidim i tebe.

Istom on podiže glavu.

— Tešto, amidža.

— Eto, velim ja opet, sad šta ti misliš . . .

A on opet spusti glavu.

— Znam, amidža, veli — ne treba da mi pričaš. Znam, tebi fala . . . ama ono zor mi je kad mi se o tom govori! A najpošlje brate evo — i uhvati se za brčić. — Nek ti nije što muka — tutor mi ne treba! . . .

Osmjehnuh se i ja. A i šta bi drugo? Vidim, tako i jest.

— Jes' velim, ama sinko . . . Bog zna kako vam dobra želim i tvojijem i njezinijem . . . Djevojci se gubi nâm, a onako svedno . . .

Prekide me on. Vidim momku baš teško, pa mi žao, što sam i dirao.

A on otišao, pa meni — ni crno ni bijelo. Veli:

— Amidža, zbogom! pa okrenu pored Vidakove kapije niz čaršiju.

VIII.

U Toše bilo *gjuveče.* Tu ja, Makso, Gjoja, Diko Živanov pa okrenuli razgovor, a istom Mićo Savić otpoče pričati nešto tako, pa će tek o Jovi Kojiću.

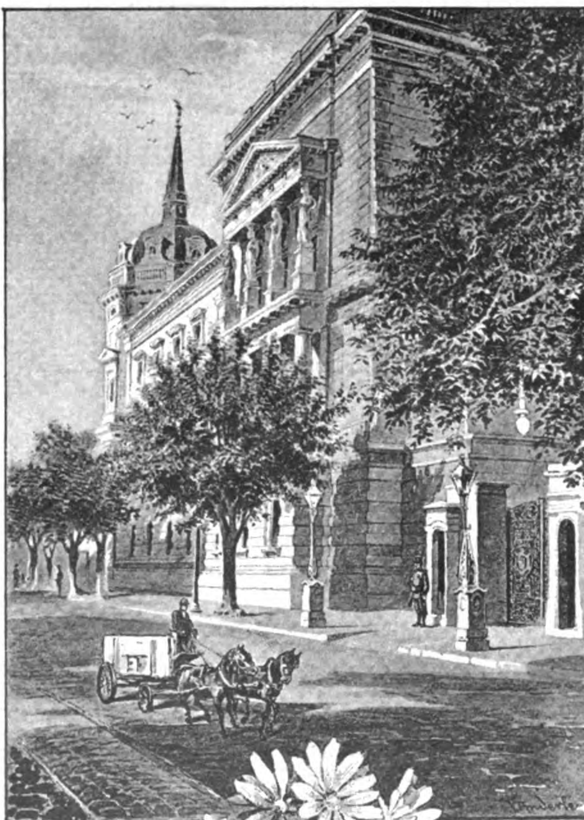
— Znate li, veli, ljudi šta je. Sinoć mi se otrglo ždrijebe, pa zajmio preko bašči da ga tražim, te sve do niže Pašićeva ćoška. Mrak a ja pored one nesretne kućice . . . pored one . . . znate je . . .

I lijepo se prekrsti čovjek.

A mi svi osluhnuli.

— Istom ja pred vrata . . . a kažem — pomrčina ko tijesto. Čuh nešto šapuri . . . govori neko, a meni čudno. Raširih zenicu, a ja se ubezeknuh: Jovo Kojić i ono čifuče! Braćo, lijepo se svijet okrenu oko mene.

Čudno nama svijem.

Stari i novi konak u Biogradu.

Cvjetarice u Biogradu. Slikao *W. Leo Arndt.*

— A ja za ogradu pa stao da čujem. Stala ona pored vrata, a on uz nju ev' — i sastavi dva kažiprsta. Pa razgovor tu, tu šapat. Istom u neko doba on:

— Zar tebi Silika, veli . . . zar ti mrska Milka? veli . . . — Mrska, veli ona, a tebi nije, učini njemu. — Jes', veli on . . . nije mi draga. Nekad je bila — nije mi sad draga. Mrska mi je! . . . — A svijet govori svašta veli — mu Silika. — Govori, a k'o svijet . . . kaže on. Ja ne slušam svijet, a ti znaš mene, Silika. Tebi ne ću da se kunem, ti znaš mene . . . uvjerava Jovo. Tek će opet ona: a kažu, kako ti moja majka učinila, bacila ti zavežljaj i tamo makaze, trave, kose i . . . ti si čuo. — — Čuo sam . . . veli on. Istom opet ona: a ne veliš svijetu ništa! Ne smiješ ni da mi dogješ! . . . Vidim, bojiš se . . .

Istom mjesec iza oblačka, a ja provirih, veli Mićo. Vidim lijepo, kako je uzeo za ruku pa drži a blene u oči joj . . . baš ko momak izludio.

— Pa evo ipak ti dolazim . . . šapće joj on. Volim te Silika! — Varaš . . . veli ona. — Izlugjeh Silika — istom Jovo opet, izlugjeh za tobom! Ni danju ni noću nemam sna ni mira. Maknuti se ne mogu da mi nijesi pred očima. Majku ti volim više neg' moju nanu, a za tobom izludiću Silika . . .

I uze joj ruku pa metnu na srce.

Uzdahnu Mićo Savić. — Ljudi, veli, meni se smrče, kad čuh to. Vidjeh sve, pa vjerovah sve — veli. A Silika se smije, sva trepti kako se smije, a vidim — drago joj.

— Volim više neg vjeru moju, istom opet momak ko u nekoj groznici. Izlugjeh za tobom pa eto, veli Jovo i opet joj stište ruku.

Ne mogoh više. Zaboravio sam ždrijebe i sve, braćo. Uzeh se za kapu i prekrstih i dva i tri puta, pa velim:

— Rastoči Bože i Majko Božja gnijezdo vražije . . . i okrenuh preko bašči. Tog jada od momka vidio nijesam, a ima mi dva puta više neg njemu, veli i uhvati se za sijed soluf.

Baš, da rekneš, okupili se i mi pa oćutili. Ni jedan ne zna da govori, već svaki zapeo pa u Miću.

— I reci da ih nema, veli Stanko Todorović . . . Reci da nema na svijetu svake utvori . . . sačuvaj Bože i majko Božja! . . .

A tako i mi.

To veče ne znam kako mi je bilo. Nijesam tu muku nikom ni pričao. A žao mi, bolan, momka kao rogjeno dijete da mi je. (Svršiće se.)

Moja baka.

Praminja sn'jeg u sitnim zvjedicama,
A gusta magla povija se l'jeno,
O blažen onaj, koji sam se grije!
U sv'jetu vani baš je prestudeno.

Preda mnom leže knjige razbacane,
Izmorile mi i dušu i grudi;
Plamenčak sv'jeće drhtne pa zablista,
Ko iz sna da se trzne i probudi.

Po zapuštenom mladosti mi groblju,
Nijedan krst gdje uspravno ne stoji,
U neredu se moje misli skiću,
I traže počin milenijeh svojih.

Već čujem dobro, gdje vreteno zuji,
A s uljenice kako dršću plami;
I gledam svoju ostarjelu baku,
Gdje s povjesamca tanku žicu mami.

Vremena zloba izrova joj lice,
Al oku ipak ne ote miline;
Iz zamaglenog čela i obličja
Kad i kad zraka mironosna sine.

A ja se malen stisno u zakutku,
I riječ svaku gutam joj sa usta,
Pa toplo mi je, kao nikad posl'je,
Tek strepim s misli, stara da ne susta.

Govorila je tako slatko, milo,
Ko med da teče s uvelih usana;
Ta sva je bila pjesma veličajna
Iz dobe zlatne nepovratnih dana:

„Ded svrni, sinko, pogled u daljinu,
Gdje magla siva povila se gusto,
Tu nekad stajo divni Vilingrade,
A sad je tamo samotno i pusto.

U gradu rasla prava vil-djevojka,
Baš posestrima iz gorice vila;
Od sn'jega u nje bjelije bi lice,
Ko da ga majka ml'jekom zadojila.

A ispod grada dolina je mala,
Kroza nju potok srebreni žubori,
U trošnoj kući, slamom pokrivenoj,
Jedinac sinak bonu majku dvori.

O zidu visi sitna tanburica,
To razgovor je i majci i njemu,
Kad sjednu s briga danjih izlomljeni
U mirisavom mraku večernjemu.

Pa iz tihana žice kad zastruje,
A uz njih nježna privine se pjesma:
Čas kao šuštanj drva šimširova,
Čas ko da zbori nepresušna česma.

A majka milo svjetuje jedinca,
Kad slutnja stane da joj srce guši:
O nije, sinko, svijet pjesma skladna,
Ko tvojoj mladoj, što se čini duši.

Seljačka kola na pazarištu u Biogradu.

Pa kloni ga se kao šarnog sv'jeta,
U šari štono ljuti otrov krije;
Dv'je druge imaš: pjesmu i tanburu,
Od tugje vatre bolje svoja grije. —

Kad jednom majka svjetovala sina,
Od trošne kuće otvore se vrata,
A glas zagrmi: Tanburu ponesi,
Pa na grad juri! — bit će robe, zlata.....

Gospoda slave raskošno veselje,
Od svile sve se prel'jeva i zlata,
Tu dragi kamen, tamo biser sitni —
A pjevač stisno sobi se uz vrata!

Al iz zakutka sitne žice zuje,
A uz njih nježna privija se pjesma:
Čas kao šuštaj drva šimširova,
Čas ko da zbori nepresušna česma.

Zamuknuo je zveket zlatnih čaša,
Sve sluša skladno prebiranje žica;
Naslonila se kraljevna o ruci;
Što dršće mlada, što joj bl'jede lica? —

A žice zuje jače sve i jače,
Dok uz njih burna previja se pjesma:
Sad ko kad s groma tresu se nebesa,
Sad opet bistra kô da zbori česma.

Naslonila se kraljevna o ruci,
Ko nebo oko, sunce joj na čelu;
A teška svila kao snijeg b'jela
Privinula se o snježanom t'jelu.

Rastapaju se s milja velikaši,
Sad grme žice, sada opet plaču,
Dok s vrha punog stola vil-djevojka
Vilinski pogled dobaci pjevaču.

Iz ruku mladu tanburica pade,
Na podu žice samilno zazuje.
Utiša sve i nestade pjevača,
Tek grohot za njim iz sobe se čuje.

Od toga doba, bilo nebo plačno
Il sjala milo srebren-mjesečina,
Il urlo vihar, sjekle b'jesne munje,
Il zemlju gusta pritisnula tmina:

Pod kulom gradskom skladne žice zuje,
A uz njih tiha privija se pjesma,
Sad puna čežnje . . . sad očaj i . . . muka,
Sad opet nježna kô da zbori česma.

I vidje katkad, gdje uz prozor minu
Vilinsko čedo — spazi joj i lice,
Al dosadi joj brzo tanburica,
Ta obikla je i pjesmu i žice.

Pa svjetovala stara majka sina,
Izgubila se s očaja i plača,
Dok jedno jutro — jao rano ljuta —
Na zemlji mrtva nagjoše pjevača.

A ledom dršće djeva Vilingrada,
Ponajprije se grud joj skamenila,
Pa stoji sada hladovita st'jena,
I pravo joj je — kad je kamen bila!

U trošnoj kući slamom pokrivenoj,
Ukočila se stara mati s plača;
Dok plamen groma liže Vilingradom,
Jer nebo svoga osveti pjevača.

I sad još, kažu, da uz kamen-djevu
Po noći gluhoj privija se sjena,
Pa dršću žice, sjetna pjesma zuji,
Al gdje će hladna da se gane st'jena!"

A suza staroj otišće se s oka,
Sam Bog bi znao, što se u njoj krije!
Tek ruka moja nehote se diže,
Da milu baku nježno obavije . . .

Još dobro čujem, gdje vreteno zuji,
A s uljenice kako žmirću plami,
I gledam svoju ostarjelu baku,
Gdje s povjesamca tanku žicu mami.

— Zar ima, bako, i sada pjevača,
Što skladno znadu prebirati žice?
— — Umuknule su, sinko, pjesme stare,
Ne zuje više tako tanburice.

Jer povukle su divotne se vile
U tvrde zide zakletoga grada;
Gdje mržnja niče, tude pjesme nejma,
A mržnja danas božjim sv'jetom vlada.

Učestale su vještice u sv'jetu,
I gladna mòra, štono krvcu pije,
I dušu jedan izvadit će drugom,
A tu pjevača niti pjesme nije.

Tad kašalj staroj r'ječ bi prekinuo,
Vreteno tek bi zujalo još tiho,
A ja bih stisno staroj se u krilo,
Dok san mi ne bi oči zaklopio.

*

Praminja sn'jeg u sitnim zv'jezdicama,
O baš je vani hladno i studeno!
Moj plamčak žmirće, a ja gledam živo,
U oko baki, u hitro vreteno.

A grobom njenim zapuštenim davno,
Već deset puta gusti korov niko;
Je l' nagledala bar se tamo zlata,
O kojem znala pričati toliko?

Ja shvaćam, bako, tvoju priču staru,
I znadem, što je nemilosna djeva —
A i ja uklet zar da pjevač budem,
Uz hladnu st'jenu štono zalud pjeva?

Tugomir Alaupović.

Osijan.

Raspravlja dr. *A. Tresić-Pavičić.*

Tko je Osijan? Kao što postoje pitanja: tko je Homer? kako su nastale velebne epopeje Ilijada i Odiseja? tko je Shakespeare? to jest, tko je onaj, koji je spjevao Hamleta, Leara, Otela itd., tako postoji pitanje, tko je spjevao Temoru, Fingala itd.? Osijan, Homer i Shakespeare, uz tri četiri druga pjesnika, najveća su imena, što ih pozna povjest ljudske naobrazbe, a ipak se još danas ljudi prepiru za njihovu autentičnost. Doduše, pitanje, tko je ta djela spjevao, jest nuzgredno, kad su djela glavno. Čiji oni sinovi bili da bili, nema dvojbe, da su braća, da su najljubljeniji sinovi Apolona. Ipak kada se radi o tome, da se dade počast imenu onih genija, koji tolikim uživanjem naslagjuju ljudska pokoljenja svojim krasnim djelima, i ovo je pitanje vrijedno dubokoga proučavanja.

Godine 1762. pod pokroviteljstvom lorda Butea izdao je Jakov Macpherson u Londonu knjigu pod naslovom: *„Fingal, an epic poem in six books, with other lesser poems"*. (Fingal, epska pjesan u šest pjevanja, sa drugim manjim pjesmama.) Godinu za tijem izdao je drugi svezak pod naslovom: *„Temora, an epic poem in eigt books, with other poems"*. (Temora, epska pjesan u osam pjevanja, sa drugim pjesnama.) Ove dvije knjige podigoše prevrat u čitavoj evropejskoj književnosti, stvoriše novu školu, uplivaše na sve velike pjesnike prošloga i ovoga vijeka, osim vrlo malih iznimaka. Hugo Blair, učenjak na glasu, profesor na sveučilištu u Edinburgu, svojim prekrasnim kritikama, bio je prvi, koji je vidio veliku važnost ovoga pojava, te proglasio Osijana po svijetu kao Homerova suparnika; tako, da je u kratko vrijeme bio preveden u sve glavne evropejske jezike. Da hrvatska književnost ne bude siromašnija od drugih, odlučio sam prevesti na hrvatski jezik ova divna djela; tim više što i u nas imade nešto slično, to jest narodna pjesma, koja čeka svojega Blaira i svoga Macphersona, da svojom ljepotom osvoji svijet, kao i Osijan.

Jakov Macpherson rodio se je god. 1738. u Buthvenu, u grofoviji Inverness, a umro je god. 1795. Taj čovjek ne bi nikako oteo ime tmini vremena, da nije na sreću izdao Osijanove pjesne. Prije nego je izdao Osijana, objelodanio je dvije svoje pjesne *„Death"* (Smrt) i *„The Higlander"* (Brgjanin). Ni jedna ni druga nemaju nikakve vrijednosti, te samo neozbiljan kritičar može ustvrditi, da je taj pisac mogao spjevati Fingala i Temoru.

Koncem prošloga vijeka počelo se je buditi na sve strane zanimanje za narodnu pjesmu, a u Škotskoj se najviše isticahu Adam Ferguson, Carlyle i John Home, istraživatelji pučkih pjesama Škota, ili ti *Higlanders*-a. Macpherson je slijedio njihov primjer, i bio je mnogo sretniji nego svojim izvornim radnjama. Sabravši najprije nekoliko ulomaka narodnih pjesama, pokazao ih je glasovitim kriticima Blairu, Sthensoneu i Grayu, koji se zadiviše njihovoj ljepoti, te mu savjetovahu, da ih izda. Oni ugledaše svjetlo god. 1760. pod naslovom: *„Fragments of ancient Poetry, collected in the Higlands of Scotland, and translated from the gaelic, or Erse language."*

Ove prve iskre pobudiše silan plamen, a Macpherson osokoljen ode natrag megju škotske brgjane, i tu sakupi opet nešto iz usta naroda, ali što je glavno, pokupi stare kodekse već sabranih Osijanovih pjesama i prevede ih sa gaelskoga, ili ti erskoga jezika, (jedno keltičko narječje), u prozi na engleski. Doktor Hugo Blair napisao mu je krasan anonimni predgovor, koji je na prvi mah upozorio čitatelje na velike ljepote, koje se u toj knjizi kriju, i Macpherson postade u kratko vrijeme poznat čitavom naobraženom svijetu.

Ali, kao što u filosofiji i u svakoj znanosti imade skeptika, tako i poezija imade svoje. Blair je u svojem predgovoru bio ustvrdio, da je starina tih pjesama velika, i da je njihov auktor Osijan morao živjeti u trećem vijeku po Isusu. Nekima se je činilo nevjerovatno, da su toliki eposi mogli preći od usta do usta, kroz tolike vijekove, i da je takva divna djela mogao zamisliti i spjevati jedan poludivlji lovac sa Morvenskih gora.

Prvi koji počeše dvojiti bijahu Hume i Gibbon, ali prepirku je prvi odvažno započeo vrli kritik doktor Johnson, a nastavio ju je neki duševni slabić Shaw, koji se nije žacao poslužiti se ni falsifikatima, ni potvorama, ni lažima, da obori autentičnost Osijana. Na obranu ustadoše Young, Klarke, Smith, Blair, Cesarotti, itd. a napokon i u ovom vijeku francuski učenjak i akademik Ginguené.

U istinu čudnovato je i skoro nevjerovatno, da je u onoj brdovitoj, divljoj, maglovitoj Škotskoj, na najnižem stepenu društvenog stanja, u lovačkom ratobornom puku, koji nije znao za trgovinu ni za pismo, a kamo li za umjetnost, mogao niknuti toliki genijalni pjesnik, koji bi skoro pomračio slavu Homera i Vergila. Prvi je Johnson ustao protiv tomu, i počeo pitati: je li u istinu bio neki Osijan? Je li on u istinu auktor onih pjesama, koje ugledaše svjetlo pod njegovim imenom? Nije li to djelo patvoreno? Ali kada? Kako? Od koga? Je li moguće, da se kroz tolike vjekove nije promijenio jezik? Tko bi mogao tolike pjesme na pamet naučiti, te ih usmeno predati budućnosti? Kako je moguće, da je onaj divlji lovački sin mogao opjevati tako plemenita čuvstva, kakovih nema u nijednog pjesnika; da je mogao imati u duši tako moralne etičke principe, kakvi se nalaze na najljepšim stranicama Biblije? Da je mogao zamisliti epske karaktere, donekle savršenije od samih Homerovih?

Na sva ova pitanja odgovorili su najbolje Blair, najbolji Osijanov kritik, i Talijanac Cesarotti, najbolji Osijanov prevodilac. Mi ćemo donijeti u kratko njihovu apologiju Osijana, a onda ćemo stvoriti zaključak, uzevši opetovno u obzir i razloge protivnika.

Osijanove pjesme, veli Blair, nose tako jaki biljeg starine, da, kada i ne bi bilo vanjskih dokaza, koji ju potvrgjuju, ipak bi bilo svakomu pametnomu čitatelju na prvi mah jasno, da spadaju u davna vremena. Četiri su glavna stanja, kroz koja prolazi ljudsko društvo u svom razvitku: Najstarije je lovačko, pak pastirsko, za tim težačko, a napokon trgovačko. Svi znakovi iz Osijanovih pjesama pokazuju nam, da spadaju u prvo stanje. Kalendoncima je lov prvi uvjet opstanka, o poljodjelstvu nemaju ni pojma, a u Osijanu se tek na jednom mjestu nešto natuca o stadu. U Fingalovom kraljevstvu ne nalazimo nikakova grada (?) njegov sin Osijan ne spominje nikakove umjetnosti, iz njegovih pjesama možemo zaključiti, da je bilo jedino kovača, koji su kovali oružje. Junaci spremaju sami svoju večeru, svijetli im panj suhoga hrasta, vjetar puše kroz njihove kose i zviždi kroz otvorene dvorane njihovih kuća. Njima je nepoznato sve što nije najnužnije za život, a ako što poznaju, to je jer su to našli u taboru potučenih Rimljana. Slika društvenog stanja ovog naroda svuda je dosljedna u Osijanovim pjesmama. Nigdje ni spomena kakvoj novoj instituciji. Krug Osijanovih ideja ne diže se nad niveau onoga vremena. Najljepše su krijeposti u junaka tjelesna jakost i zvučnost glasa; a ako su njihova čuvstva više puta uzvišena i tanka, rijetko su njihova djela. Oni

se sami ponose svojim djelima, i pripovijedaju svoju slavu. Otmica, ili osobna uvreda izazovu rat izmegju dva plemena. Mjesto trube pozivlje se na rat lupanjem koplja po štitu, ili vikanjem, a bitke ne pokazuju ni reda, ni zapta, ni bojovna znanja.

Način i oblik ovih pjesama nose znakove najdalje davnine. Nema nigdje umjetnoga prelaza, niti čvrste sveze djelova; stil je uvijek nagao i brz, a u pripovijedanju kratak i vrlo često nejasan, jer preskače čestokrat važne okolnosti, prepuštajući, da ih pogodi mašta čitatelja. Jezik je slikovit, jer je siromašan, mašta je široka, jer je krug ideja uzak, stil je pun vatre, a to su sve obilježja jezika starih naroda, i s čega se često u Osijanu nalaze izrazi i čitave izreke, slične nekima u Sv. Pismu. U Osijanu imade vrlo malo općenitih izraza, a još manje apstraktnih ideja. U početku su ideje ljudi posve odjelite, a kasnije se proširе i poopćenjuju. Općeniti pojmovi i riječi, koje im odgovaraju, nastaju od dubokog razmišljanja; za to su u Osijana vrlo rijetki. On nema apstraktnih ideja, i jedva prelaze krug onih stvari, koje ga okružuju i koje vidi ili čuje. Donapokon gora, more, jezero, koje on spominje u svojim prispodobama, nijesu općeniti pojmovi, nego pojedinačni, te ih spominje po imenu, kao n. pr. goru Kromlu, šum Malmorskog mora, trstike jezera Lega... To su sve prvobitni dokazi, da su one pjesme nikle u davnoj prošlosti. Nemoguće je sumnjati o kakvoj prevari, jer bi ta morala biti izvedena pred dva tri vijeka u škotskim brdinama. Do ovoga razdobja imademo jasnih tragova ovih pjesama, toliko u rukopisima, koliko u svjedočanstvima mnogobrojnih ljudi o njihovoj predaji. Ali pomisliti, da je pred tri stotine godina, kada znamo vrlo dobro, da su škotske brdine bile u potpuno barbarskom stanju, nikao ondje pjesnik, tako ukusna genija, i toli duboka poznavanja naravi ljudske i povjesti, koji bi se znao oteti utjecaju ideja i običaja svoga vremena, te nam savršeno i naravno naslikati stanje naroda tisuću godina starijega, i koji bi mogao dosljedno uzdržati tu patvorenu starinu kroz toliki broj velikih pjesni, bez ikakvog protuslovja; i koji bi, nadaren tolikim genijem i umjetnošću, imao još to čudnovato veledušje i prezir slave, da se sakrije, te da pripiše svoja djela jednomu umišljenomu bardu, i da tu varku niko ne otkrije, ta predpostava prelazi svaku granicu vjerovatnosti.

Još jedna okolnost, možda najvažnija, koja se bori protivu toj hipotezi, jest ta, da nema kod Osijana niti traga vjerskim idejama.

Engleski prevoditelj, misleći da su te pjesme u istinu Osijanova djela, u predgovoru vrlo različito tumači ovu okolnost. Ona se mora mnogo manje čudnovatom činiti, kada se pomisli da je druidsko praznovjerje za vrijeme Osijana bilo u potpunom rasulu, a vjera kršćanska nije bila još doprla u ono podnebje. Ali pomislimo ipak, da su te pjesme djela pjesnika, koji je poznavao kršćansku nauku još u svome djetinstvu, te da mu ih je potamnilo potpuno neznanje i barbarstvo njegovog vijeka, i pokvarilo glupo praznovjerje, kakve može samo niknuti u onom mračnom vremenu i kraju, kakve su bile škotske gore u petnaestom i šestnaestom vijeku; nije ipak moguće da se ne bi tu ili tamo kojom riječi ili kojom nehotičnom slikom mašte odao.

Ove dokaze teško je pobiti; a oni, koji kažu, da je tu prevaru počinio sam Macpherson, pokazuju, da nemaju ni pojma o pitanju, koje se raspravlja, jer što je čovjek naobraženiji, to bi mu teže bilo svući sa svoga duha naobrazbu, i prenijeti se u ona vremena, ideje i misli, posve različite. Pomanjkanje vjerskih pojmova to nam najbolje dokazuje. Svaki iole naobražen čovjek znade kakvu ulogu igra u eposu vjerski makinizam, koliko ga poljepšava, i koliko olakoćuje pjesniku posao u njegovoj više puta nevjerovatnoj zamisli. Skoro polovicu Homerovih i Vergilove epopopeje zapremaju bogovi svojima govorima i djelima. Isto tako u Kamõesovoj i Tassovoj epopeji. Kako bi dakle palo na pamet modernom pjesniku, da se hotomično odreče svoga najboljeg pravâ, i da odbaci sredstvo koje mu je najbujniji izvor pjesničke mašte i one veličanstvenosti, koja je najsjajniji dio epopeje?

To je tim nevjerovatnije, jer se je do tada mislilo, da nema puka tako barbarskoga, koji ne bi imao svoje vjere, makar i najrudimentalnije. Tko bi se dakle usudio suprotiviti se općenitom mnijenju?

Tko dublje prouči Osijanove pjesme, vidjeće, da se isto tako opiru kakvoj medernoj prevari njihove ljepote kao i mane. Ona plemenita tankoćutnost, veli Cesarotti, ono junaštvo puno uzvišena milosrgja, koje kiti Fingalovu obitelj, te ju uzvisuje nad sve junake starih epopeja; kao što je najdivniji nakit onih pjesama, tako je u isto vrijeme najjači dokaz za njihovu autentičnost. U ono barbarsko vrijeme nije moguće pomisliti da su postojali tako plemeniti ljudi, niti pjesnik tako fina ukusa i mašte. Kako bi dakle, taj moderni pjesnik mogao počiniti taj nevjerojatni anahronizam, da nam prikaže u kršnim brdinama Kaledonije, gdje su maglovite i misli kano i nebo, u vrijeme potpuna barbarstva, bez vjerskih ideja, junake, koji mogu postiditi ne samo Homerove, nego i one finoga i naobraženoga Vergilija? Ali ako se pomisli da ih je u istinu opjevao Osijan, onda je svakomu jasno, da on nije mogao o svomu ocu, o svojoj braći, o svojem sinu, o samomu sebi reći ništa zla, i da je morao upotrebiti sve sile svoje mašte, da ih što plemenitije prikaže. U ostalom sudeći po njegovim pjesmama, regbi da u ono vrijeme duševna naobrazba nije bila tako niska kao što neki misle, da su se gojila najplemenitija čuvstva, a svaki junak je morao težiti za tim da bude što savršeniji, ako je htio da njegova uspomena ostane trajna u pjesmama barda, koji su se isključivo pjesmom bavili i natjecali. Bardi su sačinjavali posebni društveni sloj, i učili na pamet stare pjesme, pjevali nove te ih predavali od koljena do koljena svojim učenicima.

Da su naše narodne pjesme bile poznate Evropi jedan vijek prije, mnogo bi razloga Osijanovih protivnika na prvi mah palo. U našim narodnim pjesmama nalazimo čestokrat tako finih čuvstava i tako uzvišenih ideja, da ne samo natkriljuju Homerovu poeziju, nego i samu Osijanovu. A zar je naš narod prošlih vijekova bio u boljem stanju nego Osijanov? Onaj razlog pak da je nevjerovatno da bi tolike pjesme mogle proći od usta do usta preko tolikih vjekova, za nas nema nikakove važnosti, kada znademo za jednoga Kolaka i za mnoge guslare, koji pamte do sto tisuća stihova. Ako mi imademo pjesama od najdavnije starine, te po njih otkrivamo i vjeru naših otaca, ma da kod nas i ne sačinjavaju guslari posebnu kastu, niti imadu svojih učenika; kako ne bi pamtili drevne pjesme bardi, koji su bili kasta, a pjesma njihov jedini posao?

Ali i same mane Osijanovih pjesama dokazuju nam veliku starinu i nemogućnost moderne prevare. Osijanov je stil potpuno različit od svih drugih pjesničkih stilova. Sasma protivan Homerovom i onomu naših narodnih pjesama, kao što je kaledonsko nebo potpuno drugačije nego grčko i hrvatsko nebo. Stil je Osijanov kratak, njegovi junaci govore malo, a Homerov i naš razvučen, pa junaci više puta čavrljaju kao žene. Stihovi su Osijanovi više puta hrapavi i mrki, kao crni vrhovi maglovitih Morvenskih gora; a naši i Homerovi jasni i bistri, kao plavo more, kao srebrne rijeke, a ako su katkada čvrsti kao gore, te su gore plavetne i obasjane suncem. I prispodobe Osijanove, makar i divne, nose karakter onoga mjesta gdje su nikle, te im je glavni izvor u magli, u smrznutom potoku na hridini, u zviždanju vjetra i buci nemirnih sjevernih valova i u žamoru mora kroz uvale fjorda. Modernomu pjesniku bilo bi se vrlo lako stresti svih tih mana a da ne izgubi originalnost.

Najveći dokaz da se tu ne radi o kakvoj prevari, da Osijan nije potpuna utopija, ako i nije baš ono što bi htjeli Blair i Cesarotti, po mojem mnijenju, jest Smithova knjiga *„Galičke Starine“*. U toj knjizi izdao je on četrnaest pjesama, od kojih jedanaest pripisuje Osijanu, a tri drugim boljim suvremenim bardima, koji su sa Osijanom sačinjavali zlatno vrijeme Kaledonske poezije. Ove pjesme imadu upravo isti stil, iste slike, istu maštu, iste predmete, kao i one, koje je izdao Macpherson. Onaj koji ih je izdao morao bi biti veći nego Osijan sam, da Osijana tako oponaša. Što je dakle vjerovatnije, ili pomisliti da su to pjesme jednoga auktora, ili da su se našla u prošlom vijeku dva čudna čovjeka, genijalna, posve slična u idejama, u pjesničkoj darovitosti, u stilu, u mašti, u kadrosti da skinu sa svoga duha odoru moderne naobrazbe, da se prenesu u davnu davninu, da oba jednakom vještinom oponašaju nekoga umišljenoga barda, i što je još više nevjerovatno, da se odreku svoje slave pošto su vidjeli, koliku su buku i udivljenje njihova djela u naobraženom svijetu uzbudila?

Osim ovih izdali su i drugi narodnih gaelskih pjesama, ako i ne tako lijepih, kao Macpherson i Smith, ali koje ipak u glavnom pokazuju istu karakteristiku i duh. Najljepše su zbirke Ivana Klarke-a i baruna Harolda. Ni u nas nijesu sve zbirke narodnih pjesama jednake, te ih ima i boljih i gorih. Ovaj spomenuti Klarke, koji sam ispovijeda da njegova zbirka mnogo zaostaje za Macphersonovom, veli u predgovoru, da nije u istinu čuo od nijednoga kaledonskoga brgjanina, pripovijedati na pamet čitavog Fingala ili Temoru, onako kako ih je Macpherson izdao; ali kaže da je mnogo puta slušao od mnogo ljudi sve najljepše komade onih epopeja, skoro bez ikakve promjene.

Smithovo izdanje imade ipak najveću važnost za dokaz autentičnosti Osijanovih pjesama. On je god. 1787. izdao gaelski, iliti erski izvornik onih pjesama, koje je bio prije u engleskom prevodu tiskao. A što je još važnije, izdao je i neke ulomke izvornika Macphersonovih prevoda. Najvažnije je pak to, što dokazuje da je ime Fingala i Osijana bilo poznato još i prastarim učenjacima. U jednom navodu pjesme Ivana Barbour-a, nadgjakona u Aberdeenu, koji je pisao život kralja Roberta Brucea god. 1376., dokazuje da su Fingal i Osijanove pjesme bile poznate u Škotskoj četiri sto godina prije nego se je njihov prevodilac rodio. Isto tako dokazuje, da je Osijanove pjesme poznavao Gherardo Cambrenski, koji je živio u dvanaestom vijeku, dakle šest stotina godina prije prevoditelja.

Svi ovi razlozi dokazuju više nego jasno, da Macpherson ne može biti auktor onih pjesama, i da su one pjesme vrlo stare. Nego kao što svaka ludorija nagje svoje pristaše, tako je našla i ona, koja je smatrala Macphersona njihovim auktorom, i stvorila se je čitava četa boraca, koji su Osijana htjeli oboriti. Pošto su Blair, Smith i Cesarotti potukli do nogu umnoga Johnsona, digao se je opeta Shaw, koji je do duše poznavao erski jezik, ali nije imao inače nikakovih dobrih sposobnosti, te je htio da se barem proslavi oborivši Osijana. On je poglavito navalio na Klarke-a, te istresao torbu svakakovih izmišljotina, koje su se sve rasplinule pred sudom kritike. No pošto je svojim smjelim tvrdnjama uzvitlao mnogo prašine, Škoti, da očuvaju ime svoga velikoga pjesnika, zasnovaše u Edinburgu glasovitu *Highland Society*, koja je imala jedino tu svrhu da prouči i istraži osijansko pitanje. Ovo je društvo pod svojim umnim predsjednikom Henrikom Mackenziem vrlo marljivo i savjesno proučilo ovu stvar, te je g. 1805. objelodanilo svoje zaključke.

Highland Society je razaslala na sve strane Škotske, Irske i bližnjih otoka, gdje je bilo nade da će naći kakav tračak svjetla, ove upite:

I. Jeste li ikad čuli ili pjevali ikoju od onih pjesama, koje je izdao Macpherson kao Osijanove? Od koga, kada i gdje ste ih čuli pjevati, ili pripovijedati? Nijeste li vi kada koju napisali, ili ne biste li ih sada mogli dozvati u pamet, te ih napisati? U jednom i u drugom slučaju umoljavate se, da pošaljete te pjesme u gaelskom izvorniku na naše društvo.

II. Opetuje se stari upit za svaku drugu pjesan iste vrsti, koja se odnosi na koji mu drago način na predaje, osobe i pripovijesti sadržane u Macphersonovoj zbirci.

III. Živi li još koja osoba, od koje ste čuli pjevati, ili pravljati slične pjesni? Ima li barem u tom kraju, tko bi ih se sjećao, te bi mogao pjevati ili pravljati koji ulomak? Ako ima, umoljavate se da ispitate, kako je dotična osoba naučila te pjesni; napišite s najvećom tačnošću sve što vam može pripovijedati, te pošaljite na naše društvo sve što ste sabrali.

IV. Ako je u vašoj blizini tko, od koga je Macpherson mogao dobiti one pjesni, gledajte da doznate kako je dotičnik do njih došao, kako su bile pisane; pokažite mu Macphersonov prevod, te ga zamolite da vidi, je li tačan i vjeran, ili imade li razlike, te u čem se ta razlika sastoji?

V. Pokupite sve moguće nazore i vjerovanja o predaji, koja u tim zemljama postoji o Fingalu i njegovoj obitelji, o Osijanu i njegovim pjesmama, a navlastito o onim, koje je izdao Macpherson, i o junacima koje te pjesme slave. Pošaljite družtvu sve pripovijetke, poslovice i predaje u gaelskom jeziku, koje budete o ovom predmetu mogli sakupiti.

VI. Preporuča vam se kod svih ovih istraživanja najsavjesnija točnost, te da stavite jasno upite i odgovore naznačenim vam redom. Radite tako, kao da potražujete koju važnu sud-

benu parnicu, gdje mora biti sve po zakonima točno izvedeno.

Od raznih odgovora, koje je dobila Highland Society, mogla je punom sigurnošću zaključiti, da je Macpherson proputovao sve one zemlje, da je pokupio mnoge rukopise, na kojima su bile sabrane Osijanove pjesme, i da još tih rukopisa imade. Osim toga doznala je da su neke rukopise sakupili Hill, Clarke i Smith; nadalje da je u staro vrijeme bilo mnogo ljudi, koji su pjevali one pjesme, da ih imade još i sada koji ih pjevaju, i da su te pjesme krasne, te uzvišene čuvstvom i mislima. Prije godine 1745. pjevale su se one pjesme mnogo više, i za škotske brgjane nije bilo ljepšega uživanja, nego slušati ih. Prevrat, koji se je te godine dogodio, promijeni stvari, i više se tako često ne pjevaju narodne pjesme, koje sve više iščezavaju. (Isti se proces opaža i kod nas. Ne će proći dugo vremena i naše će narodne poezije ponestati iz naroda, a ostaće samo u knjigama.) Macphersonov prevod nije se mnogo Škotima milio, te odvratiše, da su im se one pjesme pričinile mnogo ljepše u izvorniku. Na koncu istraživanja zaključila je Highland Society, da je u Škotskoj od davnih vremena i općenito postojala Osijanska poezija, i da je ta poezija bila sjajna i uzvišena, te da se je mogla duboko kosnuti srca slušatelja. Što se tiče Macphersonova izdanja, ona je dobila mnogo ulomaka u izvorniku, sličnih ili potpuno jednakih najljepšima u Macphersonovom prevodu; ali nije mogla nikako dobiti potpuni rukopis cijele jedne pjesni, kao što su Temora i Fingal. Ona po tome misli, da je Macpherson popunjavao izgubljena mjesta, da je po svojem estetičkom ukusu poredao razne ulomke, da je gladio što je nezgrapno, mijenjao što je odveć jednostavno i surovo za moderno uho, te uzvisivao, ono što mu se je činilo nisko i nepristojno za uzvišenu pjesmu. Odbor nije mogao ustanoviti dokle je ta Macphersonova preradba sizala. Drugi pak misle, da je Macpherson više pokvario Osijana nego mu koristio svojim prevodom i popunjivanjem, a to se je pričinilo i škotskim brgjanima, kada su čuli prevod.

Najvažniji prigovor Johnsonovih pristaša jest taj, da Macpherson nije za života izdao gaelski izvornik, kao što je učinio Smith. Macpherson je za života izdao u izvorniku samo sedmo pjevanje Temore, a ostalo je uvijek obećavao da će izdati, a ipak nije izdao. Poslije njegove smrti našao se je rukopis, ali pisan njegovom rukom, a u testamentu ostavio je tisuću šterlinga za izdanje gaelskog izvornika. Zašto je onaj rukopis pisan Macphersonovom rukom? pitaju Osijanovi protivnici. Ja mislim da je tomu lako odgovoriti. Po svemu držanju Macphersona, čini mi se, da je on kod potomstva u ovom poslu želio uživati veću slavu nego ga ide, i da je zameo trag rukopisima, koje je bez dvojbe dobio, i po kojima je preveo Osijana na engleski, uz male preinake, a ostavio svoj rukopis, da se ne može konstatovati, koliko je on svoga u ove divne pjesme uveo. Za života on se je držao nekako tajinstveno i hladno-

Crnogorac. Slikao *E. A. Čeplin.*

krvno prama onoj borbi, koja se je o autentičnosti onih pjesama vodila, a otvoreni Smith je naprotiv odmah izdao izvornik i jasno kazao, koliko je on te pjesme ugladio. Po smrti Macphersona izdalo je londonsko Škotsko društvo god. 1807. Macphersonov rukopis sa dvije rasprave o autentičnosti Osijanovih pjesama, od dva učenjaka Sir Johna Sinclaira i Sir Mac Arthura. Iz Sinclairove rasprave doznajemo historičnom sigurnošću, da je u škotskom kolegiju u gradu Douai-u u Belgiji živio neki jezuita Farqubarson, rodom Škot, koji je bio svojom rukom prepisao jedan rukopis onih istih pjesama, koje je kasnije Macpherson preveo. G. Margillioray, koji je naslijedio Farqubarsona kao rektor onoga kolegija, pripovijeda da je vidio sto puta taj rukopis, i da je engleski prevod po ljepoti mnogo zaostajao za tim rukopisom. Ta se je knjiga pomicala u kolegiju do g. 1775., dok ga gjaci nijesu malo po malo razdrli. O istinitosti toga, posvjedočiše i dva biskupa Cameran i John Chistolm.

Iz svega toga dade se stalno zaključiti, da Macpherson nije auktor onih pjesama, da je od davnih vremena bilo rukopisa, u kojima su one pjesme sakupljene bile, da je netemeljita hipoteza talijanskog učenjaka Luigi Bramieria, koji bi htio dokazati, da ti rukopisi potiču iz doba Jakova VI., to jest tri vijeka prije Macphersona, i da ih je po nalogu Jakova sasma izmislio i spjevao neki nepoznati genije. Da te pjesme imadu bar neku historičku vrijednost, da je u istinu u davno vrijeme bio neki uzorni junak, kraljić, kojega je opjevao genijalni bard Osijan, njegov sin. Da su te pjesme učili na pamet bardi i predavali ih od usta do usta, dok ih nijesu pametni ljudi popisali. Dade se nagagjati sa Blairom, da je epoka Fingalovih djela treći vijek po Isusu, a može se stalno zaključiti, da Osijan, njegov sin, nije onako opjevao očeva djela, kako to čitamo u Macphersonovom izdanju. U koje vrijeme, ko i gdje su one pjesme bile sabrane, usavršene, složene u epske velike cjeline, kao što su bile Ilijada i Odiseja pod Peizistratom, to se može samo nagagjati, a može se reći potpuno sigurno, da na njima sam Macpherson nije mnogo mijenjao. Da je već svakako u početku, to jest kada ju je Osijan pjevao, bila ta pjesma vrlo genijalna i originalna.

Proučivši dobro postanak i razvitak ovoga pitanja, možemo gojiti u srcu lijepu nadu, da će se jednom kod nas roditi genije, koji će od narodnih pjesama stvoriti takove cjeline, da će našu književnost dignuti megju prve.

Pošto smo ovo pitanje dovoljno, i koliko je moguće, razjasnili, treba sada rastumačiti vrline i mane ovoga pjesnika, koji je toliki preokret u književnosti prouzrokovao. U tome ćemo u kratko slijediti raspravu velikog estetičara dr. Huga Blairea, prof. na sveučilištu u Edinburgu, izričući i svoj sud, navlastito ondje, gdje ga Blair nije izrekao, ne poznajući sve Osijanove pjesni. Iz Blairove nauke može mladost crpsti lijepu nauku za proučavanje narodne naše poezije.

(Nastaviće se.)

S puta nevolje.

Alegorije. Napisala ih *Carmen-Sylva.*

IV.

Zemaljske vlasti.

„Gdje je istina? Hoću da je potražim!“ poviknu Borba.

— „Ona stanuje u jednom gradu od kristala, visoko, na najvišem brdu svijeta. Motri naokolo i znade sve. Tko joj dopane u dvore, nagje vječni pokoj — ali puta do nje ne zna niko!“ — — —

Tako je govorio jedan orlov, pa je onda zamahnuo krilima i izgubio se u neizmjernoj visini.

Od jedanput niknu ispred Borbe neko malo biće, tupa nosa, velikijeh bistrijeh očiju, koje su kô ispale samo preda se žmirucale. Usne mu bijahu u pola otvorene, kô da su baš pred čas nešto izgovorile.

„Okle si?“ upita Borba. — „Ne znam!“ — „A kud ćeš?“ — „Ni to ne znam!“ — „Pa što bi u svijetu?“ — „Tražim odgovora — povrnu ono sitno biće — jer ja sam Pitanje!“

„Ti dakle hoćeš da saznaješ? A možda su ti znani puti do Istine?“

— „Dà, ja znadem pute, al baš za to ne ću onuda da udarim, jer ja tražim samo ono, čega ne znam!“

„Ali kad Istina sve znade!“

— „A što; okle da znade! odgovori Pitanje. Ona sjedi na visokoj kuli, a ja trčim naokolo, pa pitam . . pitam . . pitam! . .“

Tada zapazi cvijet neki, sagnu se i upita ga: „A čemu cvateš ovdje?“ — —

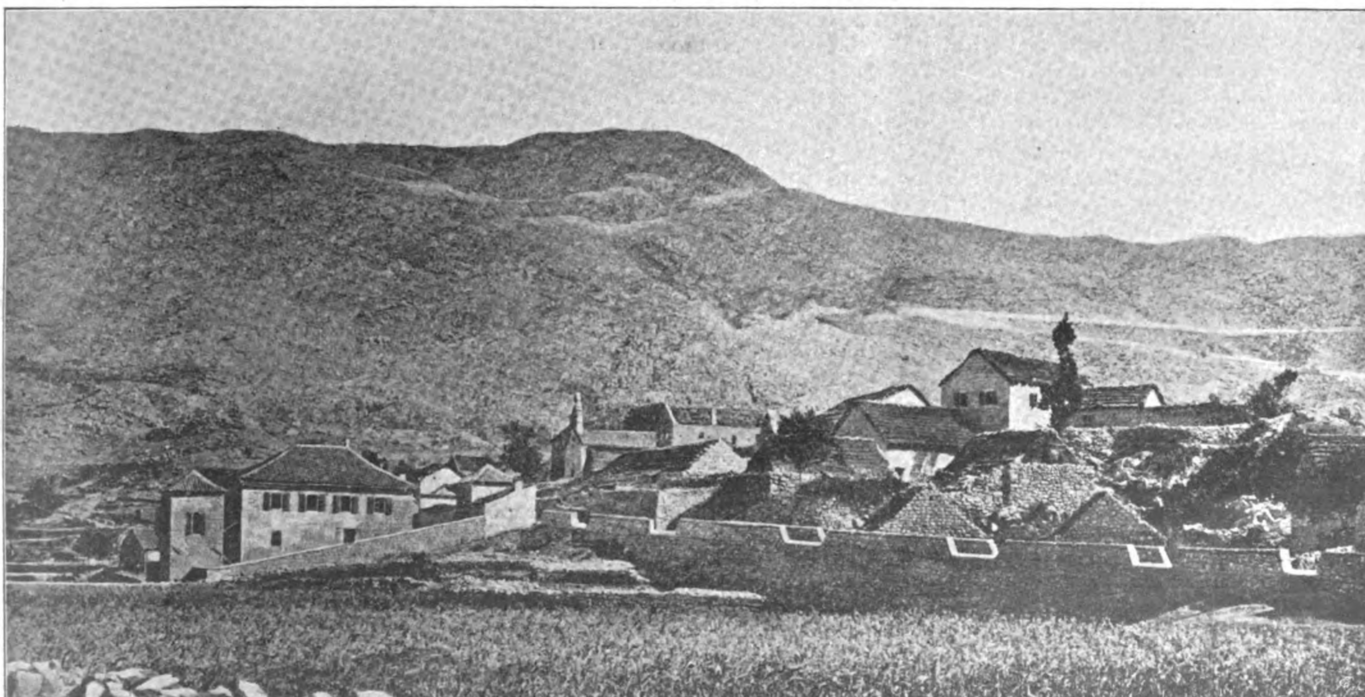
„A-à — prodre se Borba — trice i kučine! Ti mi moraš prokazati put do Istine!“

„Ne mora baš biti!“ naruga se Pitanje i dade nogama vatru.

U dva skoka stiže Borba Pitanje i pograbi ga za ramena. „Ne puštam te — povika — dok mi ne prokažeš puta!“

„Má — — ja ni ne znam pravo čitavoga puta, — odgovori Pitanje — ja te mogu dovesti samo do stanice, gdje Sumnja sjedi.“

— „Pa vodi me do Sumnje!“

Pogled na Njeguš.

„Ne ću!“ presiječe Pitanje.

Borba se ražljuti, načupa kopriva i stade tući mališa, dok joj ne obeća sve, kako i htjede. Još ga opasa Borba zlatnim lančićem i reče: „Vodi me, ja ću za tobom!“

Pitanje poče srljati u stranputicu. Povlačilo je Borbu kroz pute nedohodne, preko pustara, rijeka i pećina i kroz oštro šikarje. A onda bi se ustavilo, pa bi glasnim hihotanjem pokazivalo opet na ono isto mjesto, okle su pošli. Kô ris planu div, sveza Pitanje o stablo, pa ga stade udarati, dok se je u njem duše čulo.

„A sada me vodi do Sumnje, pa se nosi kud ti drago. Samo do Sumnje; dalje ne idem više s tobom. Ako me opet prevariš, ubiću te na mrtvac!“

Tada Pitanje pokaza Borbi kuda se ide, a Borba ode, pustivši ga privezana o stablo. Pitanje je plakalo i jaukalo, molilo i kumilo, ali uzalud. Silni lik Borbe sve se je više gubio u daljini. Božje sunce bijaše pripeklo, da se mozak skuha, a malomu Pitanju bijaše da skapa.

Male lastavice, velike mu prijateljice, donašahu jadniku u kljunčićima vode i mrvica. Tako je to išlo do jeseni, kad se ono laste sele. U toj muci stade se Pitanje moliti vjetru. Vjetar se nagje milostiva srca, dune i skrši stablo. A da malo Pitanje nije bilo onako okretno i gipko, bilo bi tada za cijelo platilo glavom. Ovako pade samo, ukočeno, što od straha što od studeni, otrese se i otpiri koliko ga noge poniješe. I tako vam stade opet viriti u svijet, jednako radoznalo ko i prije.

U to je div onaj stigao do brda, gdje je sjedila Sumnja. To je bilo pri dnu jedne planine. Gore na vrhuncu dizala se kula Istine. Oko kuće, u kojoj je Sumnja boravila, bila je velika baruština. U toj bari utopiše se mnogi, koji su htjeli doći do Istine. Borba pohara jednu čitavu šumu, baci je u baru i' pregje tako suhom nogom u kuću Sumnje.

„Stoj! — povika Sumnja — bez rvanja se ne prolazi ovuda.“

— „Ta ti i valja — prihvati Borba — baš sam i došo za to, da se s tobom ponesem!“

Tako su se rvali punu godinu dana. Kad je nadošla zima, kano sablja ljuta, borahu se na tvrdom ledu. U to ogranu pomalo i ljeto, a divlji borci jošte ne sustadoše. Od silnoga rvanja poče im pod nogama šuma propadati. Onda popusti Sumnja i reče: „Ajde sada, ali ti ne će biti sa srećom!“ — „Ni ne tražim sreće — odvrati Borba, — ja hoću čisto istinu!“ I poče da se penje uz brdo.

Što se je div više penjao, to je i brdo raslo. Teškom mukom verao se od pećine do pećine. Pod nogama mu pukoše provalije; eto sad će ga progutati! Često se je hvatao rukom o klisure, al se je žestac mrvio ko staklo i rušio ko grom u dubinu. Kad i kad te sijevni gore na povoru; to je valjda bila ona palača od kristala.

Nakon strašnijeh napora uhvati div nešto ravnice. Visoka stabla porastoše naokolo. Vazduh se ispunio mirisom, ptičijim pjevom i žuborom potočića. Na samom rtu sjajilo se nešto ko sunce jarko. To bijahu oni dvorovi od kristala, gdje je carovala Istina. U stotinu svjetala gubile su se u te dvore žarke trake, pa ti se šarenim vilinskim sjajem odbijahu opet u oko. Iz kule se dizahu tornjići ko oštri zubići u čisti eter i činjahu se ko led, na koji snijeg jošte ne pade. Bilo je ko da onuda svjetlo svojom voljom i posebnim životom plamti, da izvire iz one kule, a ne od sunca, koje se za dvorovima sjalo.

Borba prikri zbog prevelikog sjaja rukom oči i spazi nešto najdivnijega, što se je ikad vidjelo, otkako ljudske oči progledaše. Divna djevica, zamotana jedino u rogjenu si zlatnu kosu, spustila se iz kule niz brdo. Preko ramena bijaše prehitila ogromni zeleni list, kupajući se tako u svjetlu zlatnom i zelenom. U spuštenoj ruci držala je vrč od jednog ciglog topasa. U njem se odrazivali i šuma i cvijeće i njezina rogjena mila pojava. Borba je gledaše, kako ono premeće lake nožice po mahovini i kako tiho korača bez sitna traga iza sebe. Spuštenijeh očiju približi se djevica izvoru. Tada pristupi div bliže i reče blago, koliko je samo mogao: „Daj mi piti; poginuh od žegji!“

Začugjeno podiže ona očice i posmatraše dugo silnoga, mrkoga diva, a njemu je bilo, gledajući u one plave bistre oči, ko da gleda u devetera nebesa. Uz taj pogled zaboravio je sve muke i napore, pa i cijelj, u koju ih je patio.

„Jesi li ti Istina, da te štujem ko boginju?“ — Rumeno čedo odgovori: „Moja majka zove se Istina, a ja sam Nevinost. Želiš li k majci?“

„Da . . . . ili ne, ne! Ostaću s tobom, jer ti si ljepša od najljepše!“

„Zar sam lijepa?“ upitaće djevojče u čudu. Gle, toga mi majka nikada ne reče! Al i ti si lijep i dobar si u licu, pa ćeš zato piti iz moga vrčića.“

Dok je div srknuo prvi gutljaj, preovlada ga ljubav. Njime progje jedna cigla misô, da predobije Nevinost. „Dogji amo, ti nebesno dijete, da se poigramo. Ja ti umijem čisto novijeh igara, pa da ih naučiš na ovoj lijepoj livadici!“

I načini joj loptu od cvijeća, dobacivaše joj, pa gledaše, s kolikom li je dražesti loptu hvatala. Onda htjede ljepojka da trči, a on da je hvata. Borba si namah omota lišćem oči, pa pipaše rukama po zraku naokolo, dok je ne ulovi. Malo po malo i Nevinost se tako osmjeli, da je Borbu obuhvatila nježnim ručicama. Borba se utaji, è se ne može ni maknuti više. Pade u travu, a djevica ga posu cvijećem i travom. Al kad ga je svega pokrila, trže se div, obujmi je silnim rukama i potrči s njome u šumu. „Majko! majko!“ ču se vrisak uplašene djevice.

Tada zapane sunce, a noć omota sve u svoj crni plašt.

Istina je sjedila u kuli od kristala i čekala kćerku. Čudno joj bilo, gdje joj milo čedo toliko ostade. Strah za rogjenom krvi pomuti joj pogled, koji je svakuda prodirao. Ona to osjeti, pa prevuče rukom preko očiju. Vidje kako zapada sunce, ne bje zar slijepa. Kad joj je mjesec obasjao dvore, začuje ona vrisak: Majko! majko! U taj čas puče kristalna palača strašnim praskom od krova pa do temelja.

Istinu osu bljedoća, bljegja nego mjesečina, što joj uprla u lice. Ona pohrli niz brdo.

Eno tamo se iskri vrelo u mjesečini, leži vrč od topasa. Eno se čuje i miris od pogaženijeh ružica! Jadna majka upita Noć za čedo svoje. Sve cvijeće udari u plač i nagnu tužno glavice prema šumi. Za čas bijaše cijela livada puna njihovijeh suzica.

Istina pogje po tragu u šumu, gdje se je mjesec igrao sa sjenom. Išla je, išla, dok ne začu plač i vidje tada, gdje pred njom njezina kćerka kleči i ruke prema njoj pruža. Niko ne reče ni riječi; ista noć stisnu dah svoj. Ali oči u Istine planuše i jednim jedincatim pogledom zapali ona kosu kćeri svoje, a drugijem oslijepi Borbu, koji ju je kô ukočen gledao. Div osjeti, kako mu udari muka kroz sve žile. Uhvati se za oči, posrnu i nabasa na neko stablo. Htio je da vidi . . . tà znao je, da ondje negdje kleči Nevinost u mjesečini, al bijaše — slijep, sasvijem slijep i nijedna traka svjetla ne će mu više obasjati noći.

Onda progovori Istina dubokim drhtavim glasom: „Dijete moje, oteše mi tebe na uvijeke. Ovdje gore nema više mjesta za tebe! O, čemu me nijesi slušala! Ja sam te čuvala od svakog tugjina: ti nijesi smjela ni s kim govoriti, nikomu odgovarati. Evo ti moga ogrtača; pri dnu brda naći ćeš zaštite!“

Odvrnu se i ode. Njezini uzdisaji savijahu krune u stabala i porastoše do oluje, koja je hujala kao beskonačna jadikovka oko svijeta.

Borba se spusti niz brdo i urlikaše od muke i očaja. Od ovog doba postade još ljući i nasilniji, jer je sada slijep, pa se vitla svijetom kô bez svijesti, da se bar na njem iskali za beskrajne jade!

Siromašna Nevinost pokrila je drhtava legja ogrtačem i pošla lagano u dolinu. Sve si nožice izranila o tvrdo kamenje i prosipavaše gorke suze bez prekida. Još prije sat dva bijaše ona najljepši cvijet u vrh brda, a sada — kako je zgažena! Tako je došla megju ljude. Stade im kucati na vrata; dobi tu i tamo po koju krajcaru, ali više, mnogo više psovki, nego li milostinje!

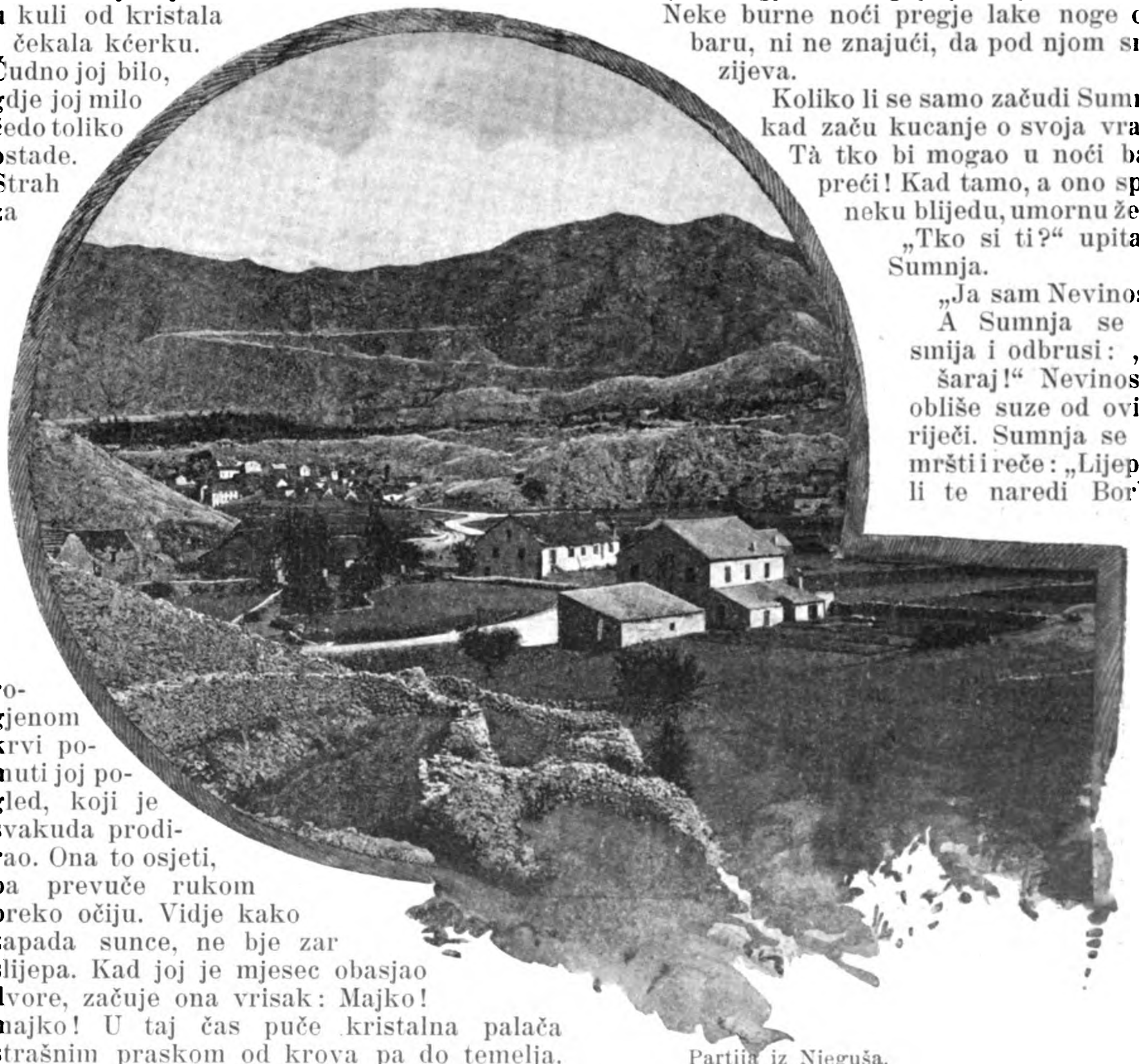
Najzad dogje tamo, gdje je živjela Sumnja. Neke burne noći pregje lake noge onu baru, ni ne znajući, da pod njom smrt zijeva.

Koliko li se samo začudi Sumnja, kad začu kucanje o svoja vrata! Tà tko bi mogao u noći baru preći! Kad tamo, a ono spazi neku blijedu, umornu ženu.

„Tko si ti?“ upita je Sumnja.

„Ja sam Nevinost.“

A Sumnja se nasmija i odbrusi: „Ne šaraj!“ Nevinost obliše suze od ovijeh riječi. Sumnja se namršti i reče: „Lijepom li te naredi Borba!

Partija iz Njeguša.

O sramote, vječne li sramote! Proklet da je i on i njegova staza Istini. Čemu li se nesreća radije ne udavi u ovoj baruštini!“

Onda se primi Sumnja zabačene Nevinosti; pridrža je pod svojim krovom, ali joj ne priušti utjehe. Svakom riječi trovala bi joj srce, dok joj još i gorku ne izvali, da će postati majkom.

„Tada ću umrijeti!“ reče Nevinost. U času, kad se je dijete s majkom rastavilo, odskoči kô guja i poskakivaše kô divlji oganj preko bare.

„Čedo moje, dogji bar jedanput majci svojoj!“ uzdisala je Nevinost. I gle, tada osjeti, kako je ńešto u prsima pali i žeže, kako joj pije grudi baš kao da će joj svu krv isisati. I dok je to malo biće sisalo majku, mijenjaše lijepe oblike i oči; čas crne, čas zelene. A Nevinost je osjećala, kako joj pije krv iz srca i izdanu tako, nagnuvši lakim izdisajem lijepu glavicu. Sumnja je spusti u mirnu močvaru, a močvara preli preko nje svoje crne talase.

Tada se zagleda Sumnja u dijete i prodera se: „A što ću s tobom, vještice jedna!? Živi; svijet je baš zrio za tebe, živi i osvećuj majku!“ I s tijem riječima baci Sumnja dijete u baru, a ono se oklizňu poput jegulje preko nje i umiješa se megju ljude, da čini tamo zlo, koliko samo može!

To je dijete osobito na Borbu svoj zub ulomilo. Ono ga zajeda i draži, gdje god ga nagje. Borba htjede da mu zaokrene vratom, ne znajući, da je to njegovo čedo, njegova rogjena kćer. Tek ta kćerka izmiče slijepcu ispod ruku i bruka se s njime.

Svijet se je od uvijek divio njezinim čarima. On joj pada pred koljena i obožava je kao božicu.

A ta božica jeste — laž!

Iz francuske lirike.

Prevodi *M. Sabića.*

Oči.

Crne ili modre, oči nebrojene
ugledale često lice zore šarno,
a sad na dnu groba trunu mrtve zjene,
dok još sa istoka sija sunce čarno.

Nebrojene oči, vesele i vajne,
očarala noći vedrijeh tišina:
sad na nebu zv'jezde još titraju sjajne,
a na oči crna spustila se tmina.

Spustila se tmina — ali sa očiju
ponestalo vida nije u toj noći:
sad drugamo nekud mrtve oči zriju
u nevidne kraje, tajnoj u samoći.

Kano zvijezde, tiho što nam s vida ginu
a na nebu jošte nisu uminule,
zahode i oči, zahodeći minu —
al za uvijek oči nisu izginule.

Izginule nisu oči nebrojene,
zora neizmjerna svanula im nova:
sklopile se oči, ali jošte zjene
još gledaju preko tamnijeh grobova...

Sully Prudhomme.
(„Stances et Poèmes“.)

*

Iz hridi žubor-voda izvirala,
i u more kap po kap uvirala,
a more sinje vodi mrmljuć veli:
„Rad čega svegjer ova kaplja cv'jeli?

Oluja ja sam — trepet ljudskog roda —
do nebeskoga ja dopirem svoda;
u beskraj moji prostiru se vali,
pa što mi trebaš ti, izvore mali?“

A žubor-voda moru odgovara:
„Ti moga ne znaš čednog c'jenit dara;
što nemaš, to ti davat neprestajem:
kap pitke vode ja ti, more, dajem.“

Victor Hugo.
(„Les Contemplations“ V., 4.)

Što je pjesma?

Što je pjesma? To je nebo,
koje čarno rudi,
kad proljećem zora sjajna
s istoka zarudi.

To je laki, čisti dašak,
kojim zemlja diše,
kada vjetar šumom krene,
a šuma miriše.

To je oro, koji leti,
s sure klisurine
pa se krili ponosito
nebu u visine.

Oblaka su šarne boje
plave sred vedrine,
koji zrakom tiho plovi,
pa netragom gine.

To je sunce, koje danju
žarko s neba sija,
a u večer tužnim sjajem
groblja obasija.

G. B. Fiterre.

*

Ja sam čarni San svoj vezô o rumena tvoja usta;
došo drugi pa na čarni San mi pala proza pusta:
Ah ta tvoja, ta rumena usta!

Gdje su kletve, koje brzo zaboravi srce tvoje?
Gdje cjelovi, gdje ludosti mladenačke puste moje
koje srce zaboravi tvoje?

Gdje je cv'jeće naše zore, ljubavne nam zore bajne?
Cv'jeće niklo i uvehlo istog dana u cik sjajne,
u cik zore ljubavne nam bajne.

U tvoje sam sahranio srce svoju mladost cvjetnu,
pa ću dugo dugo čekat, dok obnovim dušu sjetnu,
dok obnovim svoju mladost cvjetnu!

Oteo je bez milosti drugi što sam ja ti dao;
pa jesi li sada sretna, Bog se njemu smilovao:
Sve što imah, ja sam tebi dao!

Maurice Boukay.
(„Chansons modernes“.)

Hrvatsko glazbeno nazivlje.

Piše *Fr. Š. Kuhač.*

Glazbeno naše nazivlje ustanovismo g. 1875., te je prvi put bilo izneseno u mojem *Katekizmu glazbe*, štampanom god. 1875. u Zagrebu. Ista je knjiga na novo izašla popravljena i znamenito pomnožena god. 1889. u nakladi knjižare Kugli i Deutscha u Zagrebu.

Ovo se nazivlje upotrebljava u svim javnim i privatnim glazbenim školama Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, a visoka hrvatska zemaljska vlada izdala je propis, da se upotrebljava i u inim školama, počam od pučke škole sve do sveučilišta.

No nijesu poprimili te naše terminologije samo Hrvati, nego i braća Slovenci, Srbi, a kako dokazuju bugarske glazbene novine „Kavalj“, (koje su počele ove ove godine izlaziti u Lom-Palanki) i braća Bugari.

Red je sada, da se zajednička ta terminologija udomi i u Bosni, Hercegovini i u Crnoj Gori. To želim ne samo ja, nego žele svi oni otadžbenici, kojima je stalo do glazbene sloge izmegju Slavena na jugu.

Uslijed sveopće te želje mislio sam, da ne će suvišno biti, ako u *„Nadi“* obrazložim glazbeno naše nazivlje, te ako ispripovijedim, kako je nastalo. Jer ako je glazbeno naše nazivlje dobrano već prodrlo u glazbene naše krugove, to ipak imade jošte pojedinih ljudi, koji ga ne će u svemu da slijede. Ovi naime scijene, da je to nazivlje proisteklo iz moje glave, ono pak, što je ustanovio *jedan* čovjek, tomu se naši ljudi teško podvrgavaju, veleći, da više ljudi znadu ne samo više, nego i bolje nego pojedinac, i što svaki misli, da je upravo on onaj, koji *bolje* znade. Tako misle obično oni, koji nijesu glazbeni stručnjaci, ali poznadu hrvatski jezik temeljito, ili oni koji su glazbu učili recimo u Češkoj, te se privikli češkoj glazbenoj terminologiji, pa sude, da je posvema naravno i u redu, da se Hrvati povedu za Česima, pošto su ovi u glazbi daleko napredniji od Hrvata. Koliko ja i poštujem glazbeni napredak drugih slavenskih naroda, to ipak mislim, da ih ne trebamo u nazivima bezuvjetno slijediti, jer često biva da koja češka riječ posve dobro označuje koji glazbeni pojam, no po duhu hrvatskoga jezika ne bi imala smisla. Uz to bili su Česi pa i Rusi u glazbenim stvarima prije tako silno uplivisani od Nijemaca, da su mnogi njihovi nazivi puki i ropski prevod njemačkih riječi, koje je sada teško iskorijeniti, jer su već po koju stotinu godina u porabi.

Mi Slaveni na jugu u glazbenoj smo teoriji pogledom na umjetničke nazive još mlad narod, prem gojimo umjetničku glazbu od pamtivijeka. Ne bi dakle probitačno bilo, da stare glazbene grijehe ostalih Slavena oponosimo, te da ono poprimimo, što bi u glazbi napredniji Slaveni rado istrijebili, da to lako mogu. S razloga toga udarili smo u glazbenoj terminologiji svojim putem.

Da taj put, odnosno glazbeno naše nazivlje opravdam, iznijeću prije svega, kakvu smo imali terminologiju prije.

Kada su učitelji htjeli ili primorani bili tumačiti učenicima glazbene pojmove i pojave hrvatskim jezikom, ili kada su novinari naši izvješćivali općinstvo o kakvoj glazbenoj produkciji, ili ocjenjivali kojega pjevača, glazbenika, ili koju glazbotvorinu, vršili su to užasnim jezikom. Prvi su obično uzeli njemačke nazive, te njemačkim riječima dodavali hrvatske okončke, drugi pak preveli su njemačke nazive ropski ili su češke pohrvatili — prekrojivši riječi.

Evo takav mali izbor:

Ova nota stoji na trećem *cvišenraumu.* — *Dreiklang* ima dva *umkerunga.* — Uzmi bijelu *tastu* na klaviru. — *Fletista ima voršpil igrati.* — *Kapelmajstor* maše *taktiršlapom.* — *Drži* takt! (Pazi na mjeru!) — Pazi na *gibanje* takta! (Pazi na mah!) — *Štimajte* violinu! (Ugagjajte violinu, vijalu!) Kada je gitaru *preštimao* .... (Kada je kitaru preugodio.) — *Prazna glava* (Hohler Notenkopf) vrijedi u muzici četiri puta toliko, koliko puna glava. — Daj mi moj *glas!* (Daj mi moju dionicu, kajdanku!) — *Pjesma* za jedan *glas.* (Gedicht für einen Ton, mjesto: popjevka za jedno grlo.) — Pjesmu u *muziku stavio.* (Gedicht in die Musik plaçirt, mjesto: pjesmu uglazbio.) — Znak *rastapanja* ili znak *razriješidbe* (Auflösungszeichen). — *Ispustio je zadnji glas* (Izostavio je pošljedni glas.) — On dobro *ne vodi lučac* (Gud mu ne valja.) — *Dobro igra na gitari.* (Er tanzt gut auf der Guitare; dobro kitara, ili: dobro udara u kitaru.) — *Prekomjerna* kvinta (übermessige Guinte; povećana kvinta). — *Orguljska točka* (Orgelpunkt). — *Četveronožna cijev* (cijev od četiri stope). — *Glazbena viljuška* (Musikalische Gabel; ugagjalo). — *Ton s krunom* treba da se dulje izdrži. (Glas s ustavkom treba da se dulji.) — *Sprovod bio je točan.* (Pratnja je bila točna.) — *Равнобежни квинти* (parallele Quinten). — *Важина тонова* (vrijednost kajda). — *Тонско парче* (glazbeni komad). — *Преузвишени (!)* тровзук (povećani trozvuk). — *Orguljski seljak (!)* (Orgelbauer; graditelj orgulja). — *„Treći broj* lijepo je pjevala“. (Treći komad ili popijevku pod trećim brojem lijepo je pjevala.) — „Ggjica C .... nema doduše uvježbano grlo ali prekrasnu *dubinu* (Tiefe).“ — „U Evropi se našlo predhistoričkih *košćanih lulah (!)* (Pfeifen, svirale), koje imadu četiri glasa diatoničke ljestvice?“ — *„Ona je inače na zlu glasu, ali ima dobar glas“.* (Sie steht sonst im schlechten Rufe, hat aber eine gute Gesangsstimme). i t. d., i t. d.

Vidivši taj babilonski toranj odlučio sam se na mučni taj rad:

1. Sabrao sam u našem puku mnogo riječi i naziva, koja se tiču glasa, pjevanja i glazbe.

2. Pročitao sam svu štampanu pučku našu tradicionalnu književnost: pjesme, poslovice, pripovijetke i zagonetke, te ispisao sve one izreke i stihove, u kojima se spominje glas, pjevanja (pjevača) glazba (glazbare) i glazbala.

3. Pročitao sam s početka do kraja staroslavenske, hrvatske, srpske i slovenske stare i nove rječnike, te prepisao riječi, koje zasijecaju u moju struku.

4. Ako nijesam našao u tom našem jezičnom blagu za koji glazbeni pojav ili pojam prikladnu riječ, ali sam znao, da bi se mogla ova ili ona riječ — upotrebljena za druge svrhe — valjano

upotrebiti i za glazbu, uzdigao sam dotičnu riječ na glazbeno umjetnički naziv.

5. Osobito valjane nazive tugjih jezika, naročito slavenskih, pohrvatio sam.

6. Na temelju prihvaćenih naziva, kovao sam uz pomoć svojih učenih prijatelja nove nazive, vijećajući kad i kad o *jednom* nazivu dugo i više puta.

7. Hrvatske glazbene nazive prijašnjih vremena, koji nijesu predmeta valjano označivali, zabacio sam, one tugje, koji uopće nemaju smisla, ili nazive inih Slavena, koji ne odgovaraju duhu hrvatskoga jezika nijesam pohrvatio.

Ovu zadaću vršio sam ovako:

Putujuć po svim našim krajevima, da saberem pučke popjevke i pučke plesove, nabavio sam si ujedno i sva glazbala, koja puku rabe. Tom zgodom pitao sam pučke guslare, tanburaše, svirce i svirače, kako oni zovu pojedine dijelove svojih glazbala, kako ih grade, i kako nazivlju ovo ili ono u praktičnom glazbovanju. Tako sam došao do množine naziva do onda nam nepoznatih. O tom može se čitatelj osvjedočiti iz onih rasprava, koje sam priopćio u 38., 39., 41., 45., 50., 60., 62. i 63. knjizi „Rada jugoslavenske akademije“ pod naslovom „Opis i poviest narodnih glazbala južnih Slavena“.

Čitatelja će možda zanimati, ako mu ispripovijedim nekoliko epizoda, koje sam doživio, ispitavajuć puk za pojedine nazive.

Dva gajdaša ugagjala su svoje gajde, da mogu složno svirati. Za tu svrhu upotrebljavali su mali *rožić*, koji je odavao glas *ge*. Jedan je tr'o (puhao) u rožić, a drugi je rastezao karablje svoje gajde (die Spielröhre der Sackpfeife) koji sastoji od tri komada, sve dotle dok se nije sudarao glas rožića s glasom *ge* karablje. Ja ih upitah, kako se zove taj rožić, a oni mi odgovoriše: *ugagjača* ili *ugagjalo*. „A kako vi zovete“ — upitah dalje — to, kada složite gajde s rožićem?“ — „Ugagjati“ (ugoditi), odgovoriše mi.

Nije li to divan naziv za „Stimmwerzeug“ i za „stimmen“?

Upitao sam pučkoga pjevača: „Znadeš li ti i u gusle svirati?“ — On mi odgovori: „Po nešto umijem i u gusle guditi.“ — Time mi je dao na jedanput dvije terminološke čuške: *umjeti* a ne *znati* i *guditi* a ne *svirati* u gusle.

Upitam gajdaša, kako on zove onu cijev na kojoj izvodi prateće basovne glasove *da-mu* (*ge-de*). „Berde“, odgovori mi. „Ali čuješ“ — primjetim ja — „ja sam to čitao u jednoj knjizi (u Vukovom rječniku), da se ta cijev zove *prdaljkom*.“ „E, ima ljudi“ — opet će on — „koji upotrijebe od šale tu sramotnu (!) riječ, ali pravo se veli: berde i berdeta“.

Upitam tanburaša: kako vi tanburaši velite: „*tan*burica ili *tam*burica?“ — On mi odvrati „*tan*burica“, primjećujuć jošte: „Tà tko bi rekao *tam*burica, kad je ljepše pa i laglje izgovoriti *tan*burica.“

Upitam vijalara na otoku Hvaru: kako zoveš ono čime gudiš tvoje gusle (sa tri strune). On mi odvrati: „*vijalo*“. „A kako zoveš same gusle?“ — „*Vijalo*“. — Ali ja sam u Dubrovniku čuo, da je zovu *lirom*?“ — „„Tako velimo sada i mi, ali to nije naša riječ; moj djed i moj otac vavik je znao rijet: *vijalo*.““ — Ta je riječ osnova talijanske riječi *viola, violino*, pa za to ne bi s gorega bilo, da mi u umjetničkoj našoj terminologiji rečemo *vijalo* mjesto *violina*.

Upitam krajiškoga poručnika Ferdu Rusana, ne bi li on znao prikladnu riječ za njemački „Zwischenraum“, jer naziv „*megjuprostor*“ goli je prijevod. „Ja se ni malo ne razumijem u note (!) odvrati Rusan — „pa za to se ne bih usudio skovati za to kakvu riječ, ali tuj u mjestu (u Virju) imademo isluženoga bandistu (!), njekoč vješta fligelhornista (!), taj bi možda znao valjan naziv. Pozvaću ga.“ Poslije podne dogje naš glazbar, a ja ga upitam, znade li kako se hrvatski zove onaj prazan prostor megju crtama, te mu pokažem kajdovni papir. On će: „Mi smo uvijek govorili *cišenran*.“ — „„To je po njemačkoj riječi „Zwischenraum“, ali ja bih htio znati hrvatsku riječ za ona četiri prazna prostora.““ — „Ej, Bog si ga zna kako bismo te *praznine* okrstili!“ — „„Živio! okrstit ćemo ih: *prazninom!*““

U Travniku čuo sam pjevati na sokaku mladića, ali ga nijesam vidio. Upitam zato nekog krojača, koji je pred dućanom sjedio te šivao: „gdje i tko pjeva tako lijepo i visoko?“ — Krojač mi odgovori: To ti je moj komšija Andrija, ali ne pjeva *na* čardaku (visoko) nego u podrumu (t. j. u staji ispod čardaka); no grlo mu je sitno kao djevojačko. Ako želiš, ja ću ti ga pozvati u moj dućan, da ga možeš slušati na blizu“ i t. d. i t. d.

U tradicionalnoj našoj literaturi našao sam mnogo riječi, koje se tiču glasa, pjevanja i glazbe, a iz izreka razabrao sam, gdje i kako puk upotrebljava te riječi. U tom našem blagu ima često mudrih i lijepih izreka osnovanih na glazbi, kako se o tom čitatelj osvjedočiti može iz onih odlomaka pjesama i pučkih poslovica, koje sam dodao prije spomenutim raspravama u Radu jugoslov. akademije[1]).

Ona mjesta iz pučkih pjesama i one poslovice, koje se tiču glazbenoga glasa (Musikton), jezičnoga glasa (Sprechstimme) i grla (Gesangsstimme) nijesam jošte iznio, jer nijesam imao sve do sada priliku, da napišem sličnu raspravu o pjevanju, kakvih sam rasprava pisao o glazbalima u Radu. Ipak ne mogu ovdje propustiti, da ne kažem, kako sam se gotovo snebivao, kada sam proučio taj moj materijal, te odgonetao tajnu, zašto naš puk upotrebljava za *Musikton* i za *Sprechstimme* riječ *glas*, a za *Gesangstimme* riječ *grlo*.

Starogrčki glasbeni teoretik i istraživalac Aristoxenos (živio oko god. 350. prije Isusa) učio je, da *jedan* cijeli glazbeni glas — recimo od *ce* do *de-a* — iznaša *dvanaest govorničkih intervala*, dakle cijelu jednu govorničku ljestvicu. Kako dostaje za običnu pjevnu melodiju jedna osmica (oktava), tako dostaje i za obični govor jedna osmica, to jest kada čovjek ne govori u većem afektu. Pošto dakle jedna cijela govornička ljestvica isto toliko iznosi pogledom na razmak od temeljaka do osmoga glasa, koliko iznosi jedan cijeli *glazben* glas: upotrebljuje naš puk za jedno i za drugo t. j. za *Musikton* i za *Sprechstimme* riječ *glas*.

I za ptičiji pjev upotrebljava naš puk riječ *glas*, pa su intervali ptičijega pjeva takogjer mnogo manji nego *glazbeni* intervali. Ali za *Gesangsstimme* upotrebljava riječ *grlo*, pošto za pjevnu melodiju ne dostaje *jedan* cijeli glazbeni glas, nego ih treba više raznih glasova. Za opsežnu melodiju trebaš cijelo pjevalo (Gesangsorgan) t. j. sve glasove grla, za manju melodiju jedan oveći dio pjevala, t. j. nekoliko raznih glazbenih glasova.

Evo nekoliko primjera pučkoga govora:

On *povika* iza svega *glasa* (Sprechstimme). — I po *glasu* poznao kuma. — *Progovori* gromovitim *glasom*. — Oče naš *govori* se visokim *glasom* na misi. — Mladić počne tankim *glasom pripovijedati*. — Izdao ga *glas*. — *Glas* naroda, *glas* sina božjega.

Svaka ptica svojim *glasom* bigliše. — Po *glasu* se ptica pozna. — *Glas* slavuja. — Na slavici je *glas*, a kad godi grmuša i ljepše *pjeva*. — Krijes nema drugo nego *glas* i trbuh.

Dubok *glas* (Musikton) zatrubi iz rasta. — Sitni *glasovi* tanburice. — Svirala je slatkog *glasa*. — Zvona odaju žalostan *glas*. — Žviždaljka ima samo jedan *glas*. — Duduk odaje tri razna *glasa*. — Glazbena ljestvica sastoji od sedam *glasova*.

Ter *zapjeva grlom* (Gesangsstimme) glasovitim. — Miloš *pjeva*, vila mu otpjeva: ljepše *grlo* u Miloša carsko. — Al *zapjeva* Angjelija ljuba ženskim *grlom* i junačkim glasom (oštro izgovarajući riječi). — Ne ćemo da ide Crna Gora tugjim nogama, da *pjeva* tugjim *grlom*. — Tko imaše *grlo* pouzdano, *pripijeva* svatske poskočnice. — Imagjaše lipo *grlo*, zato mu se mnogo puta zapovidaše, da tako *piva*. — Tenko *grlo* ima kakti golubica, lipo tanko *spiva* kakti lastavica.

Neka mi tko označi narod, koji tako tanano razlikuje *glas* (Sprechstimme) od *grla* (Gesangsstimme)! Kada Talijani kažu za jedan i drugi pojav *voce*, Nijemci: *Stimme*, Česi *hlas* a Rusi *golos*, neka bude; ali mi Hrvati i Srbi imademo za ta dva pojava dva razna naziva, pa za to treba, da ih pridržimo i u našoj umjetničkoj glazbenoj terminologiji.

Biće dakako da tuj tamo i sam puk govori i miješa u običnom govoru ta dva pojava, ali u prostom puku naći ćeš birani govor samo u pjesmama, u tim pak vazda razlikuje glas od grla. Samo mahamedanski puk Bosne i Hercegovine ne čini tu razliku; on upotrebljava arapsku riječ *avaz* za *Gesangsstimme* i za *Musikton*, riječ *grlo* pak za *Kehle* negledeć na vrst glasa, koji iz grla izagje; primjerice: On *zavika* što ga *grlo* daje. — Majka *ciknu*, a iz *grla* viknu. — Beg *zavika grlom* bijelijem. — Pa *podviknu grlom* glasovitim. — Pa on *grlom* i *avazom* viče. — I zavika *grlom* i *avazom*[1]). Ali i tuj pokazuje riječ *grlo* više na *Gesangsstimme* nego na *Sprechstimme*, pošto se vazda upotrebljuje skupa s glagolom *vikati*.

Stariji pa i noviji naši pisci ne razlikuju uvijek točno glas od grla, jer ne znadu, zašto to puk čini; primjerice: Otvorenijem *glasom peti*. — Koli bi junaci ljepše *popijevali*, koli bi glasom ljepše izvrtali. — Zać on imaše liep *glas*, takoje učaše se *kantu* (pjevu). — Sto *grla* u tri put viknu[2]).

Jesam li po tom pravo učinio, što sam poprimio u našem nazivlju za *Gesangsstimme*: *grlo*? Ili bi možda bolje bilo, da i nadalje govorimo i pišemo: Popjevka *za jedan glas*? (Lied für eine Sprechstimme, Lied für einen Ton!)

Riječ *zvuk* razlikuje naš puk takogjer od znamenovanja riječi *glas*, samo što ne veli *zvuk*, nego *zvek*. Riječ *zvuk*, koja označuje kakvoću ili karakter glasa, potječe iz češkoga, ali je već dugo u nas udomljena. Naš puk govori: прапорць звѣкъ. Oštar *zvek* trubalja (a ne oštar *glas*). — Prazno bure većma zveći (a ne većma glasi). — Stoji *zveka* tankijeh sabalja. — Sopelo lipo *zveči*. — Novci sitno *zveče*, ali se daleko čuju. — Stoji *zveka* kašagije sjajne. — Kad to začu lički Mustaj beže, on sa srca plaho jeknu svoga, kol'ko jeknu, sva tavnica *zveknu*. — Kada vjetar kraj Pilipa puhne, *zveka* stoji srmali sindžira.

Za *hoher* i *tiefer Ton* upotrebljava naš puk riječi *sitan* i *krupan* ili *tanak* i *debeo* glas; primjerice:

Sitno pjeva za lugom djevojka, *sitno* pjeva daleko se čuje. — Tanburica *sitnim* glasom udaraše. — Kad je Mara polja dočupala, zapjevala *sitno* glasovito. — Pa dohvati sedefli tanburu, *sitno* kuca, jasno popijeva. — Novci *sitno* zveče. — Misli čut' će bubnje i svirale, jasne gusle i *sitne* tanburice, ili gajde ili talanbase.

Al govori Kraljeviću Marko: Boga tebi Angjelija ljubo, ti zapjevaj *tanko* glasovito. — Čim je jutro zora zab'jelila, djevojka je *tanko* zapjevala. — Pase ovce Mikula junače, *tanko* piva, daleko se čuje. — Diže usnu a iskesi zube, a zapjeva *tanko* glasovito. — Taman bijah čašu prihvatio, dok zapjeva neko uz planinu; kako pjeva *tanko* glasovito: Vaj planino . . . — Čibuk pije uz tanburu bije, uz tanburu *tanko* popijeva. — *Tenko* grlo ima kakti golubica, lipo *tenko* speva, kakti lastavica. — To nije onaj *tanki glas* lisičin. — Pa podviknu *tanko* glasovito.

Krupnim glasom govoraše. — Pa ti stane vikat' *krupnim* glasom: Oj gajdašu *debelo* ti grlo! — Dvista truba i svirala, dvista glasa medenijeh, sad *debelo* preobraću, sada *tanko* prez pristanka, sad na srednji glas (Mittelton) se vraću iz *debela* i iz *tanka*[3]).

Kada bi tko rekao, da neko pjeva na tavanu ili na tornju *duboko* ili *nisko*, a u podrumu *visoko*, toga bi prosti seljak ismijao, kako je mene ismijavo travnički terzija. Priznajem da se svim onim teško odučiti češkoga: visok i dubok „hlas“ (ili ton), što je puki prijevod s njemačkoga, ali bilo to i teško, mi se *moramo* držati našega naroda. Ima dašto pojednih slučajeva, gdje i sami puk (uplivisan od tugjinaca) griješi proti jeziku, ali te pogrješke ne mogu nam biti mjerodavne u našem glazbenom nazivlju. Tako se pozvao neki naših glazbenih pisaca na seljaka iz blizine Plitvičkih jezera, koji da je rekao: „Što si diga' tako *visoko*, pa se dereš kao jare!“

(Svršiće se.)

Turske narodne poslovice.

1. Glava bez glavobolje u grobu je.
2. Ne uzeh, nedam; ne vidjeh, ne znam.
3. Boj se onog, ko se Boga ne boji.
4. Čovječije se meso ne jede, a koža ne dere; što ostaje neg' samo slatka riječ?
5. Ako su i rekli udri, nijesu: ubij!
6. Ko vidi smrt, skloni se na bolest.
7. U bega je golema glava a u čobana noge.
8. Ko zna, šuti; ko govori, ne zna.
9. Čovjek bez uzgoja, tijelo bez duše.
10. Ko muku krije, ne nalazi lijeka
11. Od prijatelja ništa veće, od poklona ništa slagje.

Preveo *Edhem Mulabdić.*

[1]) Amo spada i onaj sastavak, koji sam priopćio u božićnom prilogu „Hrvatske“ od god. 1894. pod naslovom „Glazba i dosjetljivost prostoga naroda“.

[1]) Vidi: Kosta Hörmann „Narodne pjesne“ I. str. 57., 150., 156., 223., 376., 562.

[2]) Iz Akademijskog rječnika.

[3]) Puk naš upotrebljava riječi *sitno* i *tanko* i za druge stvari, koje označuju nješto visoka, tanana ili uska; pr. tanka kula, sitna knjiga, sitni sokak.

Zimušnje glumovanje „Srpskog narodnog pozorišta“ u Novom Sadu.[1])

(Nastavak.)

Dolazi na red

„Šokica“

igrokaz iz pučkog života u pet čina. Napisao Ilija Okrugić-Srijemac. Izdala „Matica Hrvatska“ god. 1884.

To je natpis *knjizi*. Razumije se, da je na pozorišnim objavama drugačije, naime je izostavljena „Matica Hrvatska“, jer ona u ovoj prilici zaista nema posla, a dodano je ono neuklono: „Za srpsku pozornicu udesio A. Hadžić“, te glasi:

„Шокица“

позоришна игра у 5 чинова, с певањем и играњем, написао Илија Округић Сријемац, за српску позорницу удесио А. Хаџић, музика од Д. Јенка. — Редитељ Добриновић

Govoriti danas o nečem srpskom i hrvatskom, pa ma to bio hrvatski pisac na srpskoj pozornici, a ne dotaći se politike, to nije baš lak posao. Ako ga dobro i vješto budem svršio, ne mislim se tijem pohvaliti. Jer ko je do dna ispio gorku čašu političke karijere, pa još u nekoliko država, kao što sam ja, tome ne samo i dan danas. Prije neke tri godine, ako se dobro sjećam izlazio, je u podlisku zagrebačkih „Narodnih novina“ prijevod „Ane Karenine“ Lava Tolstoga. U isto doba donosila je taj isti roman biogradska „Otadžbina“. To vam je bilo kao neka trka, smiješna trka, al' i žalostiva. Kao da su se i prevodnici i urednici zarekli i opkladili, da će dokazati svijetu, da Srbi i Hrvati ne pišu jednim istim jezikom. Recimo da je to isprva bilo nehotice, jedna pojava Lejbnizove *harmonie préétablie*. Ali je to trajalo gotovo čitavu godinu dana. Pa mislite li, da su se ti urednici bar na kraju svojih slavnih publikacija opravdali pred svojim čitaocima? Bože sačuvaj! Svršena stvar. A što su dvojica radila isti posao, to je samo radi toga, da se ne reče „jedan u klin, drugi u ploču“, nego „obojica u klin“ ili „obojica u ploču!“

Zapitaćete možda, koji je u toj smetenoj trci drugome utekao, da li Zagreb Biogradu, ili Biograd Zagrebu? Za to nijesam razbirao; ali se ne bih čudio, kad bi mi ko rekao, da još ni danas ne znaju ni jedan, da se s kim god utrkivao. Bar do danas nije još ni jedan zaiskao obdulje.

I ja sam sâm bio žrtva takove trke, pa još dva puta. Oba slučaja zasijecaju u glumovanje, Ja sam svoj rukopis prodao i primio pare, a što će kupac raditi sa kupovinom, to je njegov posao.

Kad sam došao u Zagreb, dakako da nijesam propustio prve reprize „Hamleta“ u prijevodu Harambašića.

Poslije kazališta večerao sam sa poznatim književnikom, profesorom i akademikom dr-om Milivojem Šrepelom. Sve mu rečem što sam zamjerio slušajući, pa mu napomenem i moju rabotu.

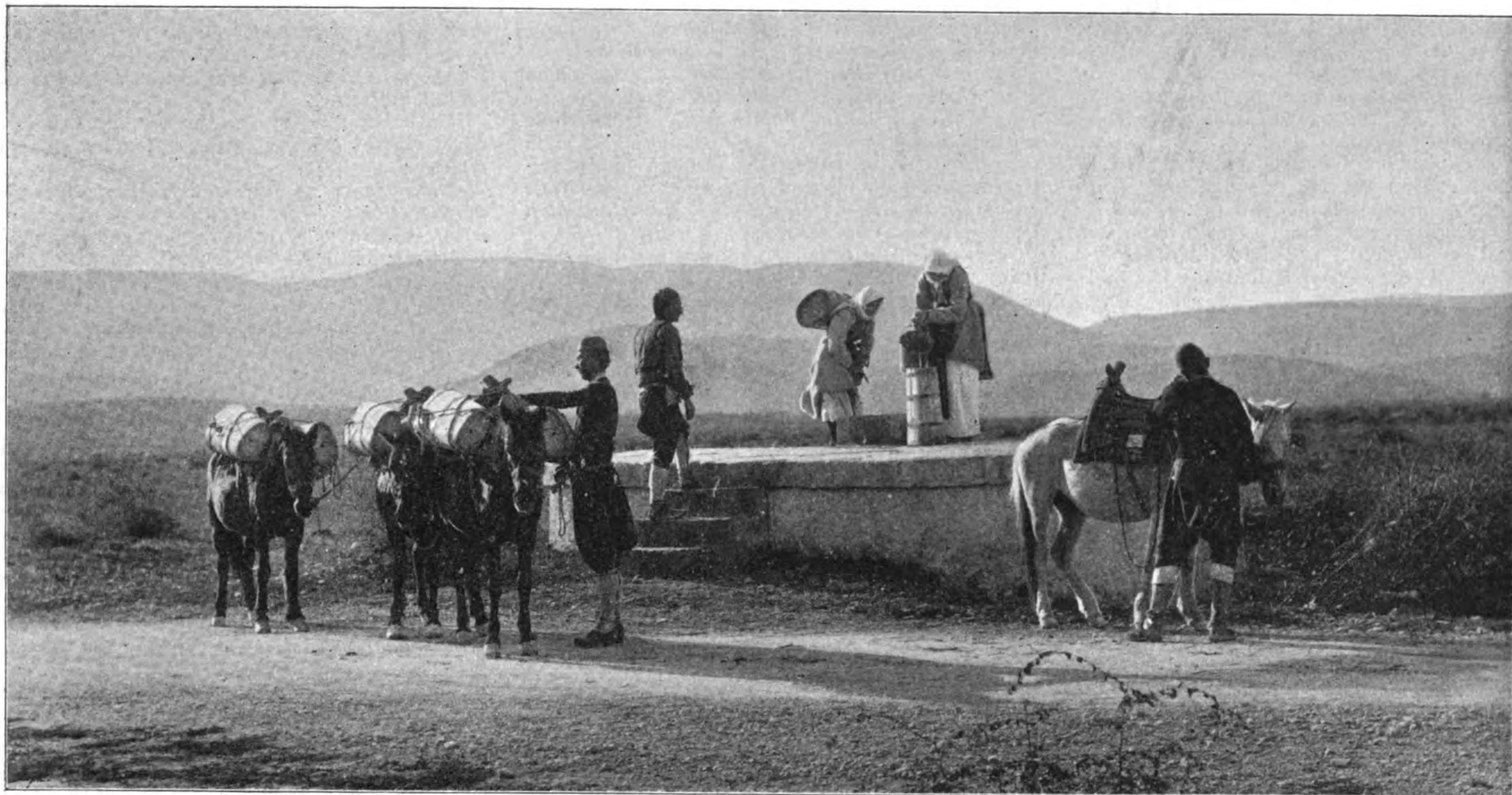
— E, moj gospodine, reći će na to Šrepel, da vi znate u kojoj prilici je Harambašić to radio, a osobito koliko je dobio za taj posao, morali biste priznati, da je upravo prekrasan.

— ?

— On je to prevodio u zatvoru, a za cijeli posao primio je od uprave kazališta 80 for. izrijekom 80 forinti a. vr.

— E, kad je tako, oprostite, ni da bi riječi više. Samo biste učinili uslugu pjesniku, da mu obratite pažnju na najkrupnije pogrješke, koje je lako ispraviti. — I tad mu izregjam ono malo većih pogrješaka.

Da li je koja od otih pogrješaka do danas popravljena, ne mogu znati, tek toliko znam,

Kraj čatrnje u Hercegovini.

da je lako, nego mu je upravo milo, kloniti se svake politike.

Blago nama, koji se možemo sa uzavrele pučine političkoga mora — prave πολυφλοισβοιο θαλάσσης — te vječite, puste jalovice — ατρύγετος bar za poštene duše i za skrovitije umove, ukloniti u tišinu prostrane luke književnoga rada, pa tu graditi brodove i domišljati se svakojakim spravama, koje će najposlije, ako Bog da, moći savladati i najgrgju nepogodu, najbješnju olujinu onog nemilostivog osorljivog mora, što guta tolike ljude i njihove trude.

Da je kome stati pa gledati, kako su braća složno udesila poslove u toj skrovitoj luci. Nema ti tu „jedan u klin, a drugi u ploču“, biva da jedan zakuje klin čekićem od ćirilice, a za njim dogje drugi sa maljem od latinice, pa bije po sabijenom klinu, kao da nikad nije zakivan; isto se tako može desiti, da kovač oružan ćirilicom ne će priznati, da je ploča gotova, ako je skovana latinicom.

Tako se moglo desiti, da se Ivan Trnski mučio oko prijevoda Göthova „Boga i bajadere“, ne znajući da je taj mučni zadatak izvršio Jovan Jovanović-Zmaj punih *deset godina* prije njega, a zaista ne lošije od njega. To biva, tako reći, te bi ih ovdje mogao ispričati, ali ću ipak napomenuti samo drugi, skoriji, jer prvi je *de mortuis*, po srijedi je pokojni A. Šenoa.

Evo kako je bilo drugi put:

Prije nego što ću, po pozivu Nj. V. knjaza Nikole, poći na Cetinje, proveo sam zimu u gozbenom domu moga prijatelja Boška Vujića u Subotici, i tu preveo Shakespearova — ili Baconova? — „Hamleta“. Jedan prijepis pošljem u Zagreb i ponudim ga upravi nar. kazališta na otkup. Uprava pristane i pošlje mi za taj posao 150 forinata a. vr. Odem ja na Cetinje. Progje godina, progje i druga. Jedanak čitam ja u zagrebačkim novinama, kako uprava zem. kazališta priregjuje „Hamleta“, u prijevodu *A. Harambašića*. Razumjećete da me je stvar počela zanimati i da sam jedva čekao izvještaje o samoj predstavi. Sve su se novine zagrebačke nadmetale u hvali Harambašićeva prijevoda, i ako je on prevodio sa njemačkog prijevoda Schlegelova. Ja sam znao, da je A. Harambašić sa svijem mlad, ali veoma darovit pjesnik, te je mogao ljepše prevesti sa prijevoda, nego ja sa originala. No tada bi to valjalo izrijekom kazati, jer to bi mu bila najveća pohvala. Ali ne. Samo je jedan list — čini mi se „Narodne Novine“ — spomenuo moje ime, uporegjujući moj „brillantni ali odviše jednolični jamb“ sa Harambašićevim. Da sam pak i ja preveo „Hamleta“ *prije* Harambašića, to ni jedan od otih listova nije ni slutio. A što znam? Nemam razloga tužiti se. da ni jedan zagrebački list nije zapazio ni najkrupnije.

No to su sve osobne sitnine, kojih će, uzdajmo se, malo po malo sa svijem nestati, kao što ih i sad nestaje, kad se uporede sa zaista ugodnim pojavama književne uzajamnosti izmegju Srba i Hrvata.

Ko je primio Srbina Gjura Daničića da ne mora više biti telegrafista ili poštar u njegovoj Srbiji? — Hrvati i njihova Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti?

A ko je prigrlio pop Iliju Okrugića Srijemca, kad su ga odbili njegovi Hrvati? — Ko drugi nego Srbi na svojim pozornicama u Biogradu i u Novome Sadu.

Mi smo stari prijatelji, ja i pop Ile. Biće nekih trideset godina, od kako se znamo, poštujemo i pazimo. Za to je vrijeme izmegju Srba i Hrvata bilo svakojakih megjusobica, bilo je zagjevica i izmira, razmirica i razvoda — nikad se to nas dvojice nije dojimalo. Isprva bismo se jedan drugom žalili na naše megjusobne zanešenjake. Sad smo već oguglali pa se samo smijemo smetenoj djeci, a radimo svoj posao, vjerujući obojica, da radimo za jedan narod, a za koje vrijeme, to ne pitamo.

Kad sam bio naumio pisati u ovome izvještaju i o Ilijinoj „Šokici“, zapitam ga, da mi on sam ispriča sve što se dogagja u njegovoj glumi. On je odbijao sve dokle nijesam navalio na njega

1) Molimo naše cijenjene čitaoce, da u članku g. pisca koji je pod ovijem naslovom izašao u 20. broju izvole ispraviti: na strani 383. u drugom stupcu mjesto „In unam libidinosam“ „*In anum libidinosam*“, nadalje na istoj strani u trećem stupcu mjesto „Ja znam tako mnogo“ — „*Ne znam tako mnogo*“.

Ured.

pismeno. Tada mi je poslao opis radnje u „Šokici“ uz ovo pismo:

Dragi moj Lazo!

Sad istom dospjeh da ti se odazovem. Koješta me sprečavalo, ali i nerado se na taj posao dadoh, jer se mene tiče, a o sebi nerado govorim, još manje pišem. Al' moj si, pa neka ti je. Evo ti cijele dramatizirane fabule poluistinite, po činovima. Vadi iz toga kako znaš. Ali možeš dodati, da je Tono (A. Hadžić) tu tragediju protiv mojoj volji za srpsku pozornicu priredio, kao što on sa svakim djelom običaje, te je pravi efekat uništio, načinio iz nje veselu glumu. Ovako kao što jeste (kao što je tiskana) samo se u Biogradu s velikim dopadanjem pri punoj kući na moj očigled triput uzastopce davala. Pak i poslije uvijek tako.

Petrovaradin 22. oktobra 1895.

Ostajem tvoj iskreni pobro
Ilija.

Evo šta se dogagja u „Šokici“ po pričanju piščevu, sa sitnim izmjenama od riječi do riječi: Ova se gluma zbiva godine 1848.—1849., kadno je grad Osijek zauzet od Madžara i kad su se naši graničari skupljali kod opšančena sela *Čepina*, da opkole Osijek i da ga osvoje od Madžara. Temelji se tako gluma ta na poluistinitom ljubavnom dogagjaju, od kada se u narodu onoga doba sačuvala pjesma sa pripjevom:

Alaj Rac dušu gubi,
Kad Šokicu ljubi.

To sam ja upotrebio i dramatisao u prvi mah tako, da se ljubaznici pokraj svih neprilika ipak vjenčaju i postanu sretni, te se tako gluma veselo svršila.

Ali veleučeni dr. Fran Marković, sveučilišni profesor, kome sam tu glumu poslao na ugled, odvrati mi: „Da se ne bi kazalo ono njemačko: „Sie müssen sich doch zuletzt kriegen“, i jer imamo vrlo malo tragedija iz pučkoga života, predlaže mi da načinim žalostan svršetak. Tako po tom savjetu, s malim promjenama u V-om činu, postade ta gluma tragedijom.

A dogagjaj se u njoj zbiva ovako:

U šokačkom slavonskom selu živio je *Marijan Šokčević*, dosta imućan seljak, sa ženom svojom *Mandom*. Imali su jedinicu kćer *Janju*, othranjenu u kršćanskom duhu, nevinu, dobru, bezazlenu. U kući im i sluga *Božo*, koga su na Boga i na dušu kao siroče uzeli i othranili, te je od prvog djetinjstva odrastao zajedno sa Janjom, pa se napokon u Janju zagledao i zaljubio. Ta je ljubav još većma planula, kad je Božo saznao i osvjedočio se na svoje oči, kako se Janja ljubaka sa *Perom Vlahovićem*, graničarskim stražmeštrom, koji sa svojom četom boravi u selu čekajući na zapovjed: pod Čepin! Božu je najviše bilo zazorno, što se Janja kao Šokica smiješala sa Racom, sa Vlahom. To ga natjera te izjavi Janji svoju ljubav, sjećajući je na njihovo zajedničko mladovanje. Spominje joj, kako je njena ljubav s Racom protivna vjeri, kako već po selu o njoj divane, što će tek biti, ako je izda majci. Janja se isprva obrecava na sve, hoće da prkosi i njemu i svijetu, ali se ipak odobrovolji i moli ga, kad veli da je voli, da to ne učini. On to obeća, ode na livadu, ona po vodu. Kad se vrati, sretne je Pero, očituje joj svoju ljubav ištuć što od nje. Ona se ustručava, najviše radi druge vjere. Pero to pobija. Usred njihova razgovora vraćaju se seljani s polja pjevajući:

Alaj Rac dušu gubi i t. d.

Na to se Janja trgne iz njegova naručja, al' on svoje ljubavi ne da: „pa nek sav svijet znade da te ljubim, ne marim.“ U to se čuje majčin glas gdje zove Janju, ova pogje, al je Pero pozove za večeras na sastanak.

Pero pogje, al' ga sretne Božo te se tu sporečkaju, pa već da se pobiju, kad udari doboš te ih rastavi. Isto veče sastaju se svi u kolu. Tu momci navale na Pera i bilo bi svašta, da ne dogje časnik te odvede Pera, a Božo Janju.

U II-om činu Janja već osjeti pošljedice tajnih sastanaka sa Perom. Majka je zateče plačnu, pa je ispituje, Janja taji. Evo i Marijana da zove ženu i kćer na večeru kumu, koji se seli u Čepin, pa i on pita što je. Janja veli, da je boli glava te ne može na večeru. Kad Janja ostane sama, dogje Božo pa opet navaljuje na nju da se okani Pera, toga Vlaha, a kad mu Janja prizna, da je već prekasno, Božo prokune Pera, da ga ubije prvo zrno iz madžarske puške pod Osijekom. Tek što ode Božo, dolazi Pero, navijek nježan i ljubavan. Janja ište da je uvjeri o svojoj ljubavi, na što joj Pero daje prsten. Janja sretna grli svoga dragog, u to dolazi Marijan sa ženom, plane na Pera: što ti tu radiš? Pero: To ćete kasnije čuti, — i ode žurno. Marijan stane karati i ženu i kćer, spazi na Janjinoj ruci prsten, strgne joj ga s prsta i baci ga u vatru. Janja padne pred njim na koljena, Manda lomi ruke, — zastor pada.

U III-em činu kori majka Janju radi Pere, u to upada Božo a vija ga Marijan, jako veristična pojava. Dok Marijan čita bukvicu i majci i kćeri, dolazi glas da je Božo uzet u vojnike. Božo se raduje, Marijan se ljuti. Dolazi Pero po Boža, udari se sa Marijanom, te ovaj ode da se tuži kapetanu. — Promjena. — Dolaze vojnici sa Božom u Marijanovu kuću, igra i šala sa Božom, Janja i majka joj pune mu torbu, jako vjerne slike, odu svi, ostane Marijan sam. Dolazi župnik, pa mu razlaže da nije protivno vjeri, što Pero hoće Janju da uzme za ženu. Marijan se ne da osoliti, te ga župnik ostavi da razmišlja. Dolazi Pero pa moli za oproštenje i blagoslov. Al' Marijan zove Janju, da mu kaže, ljubi li zaista Peru. Ona u prvom strahu zataji, poslije sve prizna. Marijan plane i zareče se, da ne će nikad na to pristati. Bubanj zove Peru, Janja padne u nesvijest, .

IV-ti čin. Majka ispituje Janju, što joj je te često poboljeva? Janja se snebiva, šara. na to dolazi vračara *Mandokara*. Majka navali da ispita Janjino stanje, ona vadi neko staklence, na to naigje Marijan, plane na vračaru što hoće, misli, da mu truje dijete, te je izbaci van, al' ona mu dovikuje: „Tako da si bacio Vlaha Peru!“ a Marijan za njom s toljagom. Sad Janja prizna majci svoj grijeh, mati kuka, al' umukne pred Marijanom. Eto dvije žene susjetke, sporečkaju se s Marijanom radi vračare, pa mu izdadu Janjinu tajnu: „Tu ne pomože više vračara, pripravljajte samo pelene!“ rekoše i odoše. Marijan bukne i jurne na ženu i kćer, one priznaju, a on digne pušku i naperi na Janju. U to dolazi župnik, udari ga po ruci te puška promaši Janju al' pogodi propelo na zidu. Župnik ukorava Marijana, da ga za to čeka prijeki sud; a Janji veli da odlazi iz kuće i da svoj grijeh pere suzama pokajnicama. Janja se žalostivo prašta i mora otići bez blagoslova.

V-ti čin zbiva se u osječkim vinogradima, u kući propalice Matana, u koga se Janja sklonila sa svojim djetetom. Ona se razgovara sa Matanom o Peri i o boju. U to se čuju puške, Graničari napreduju. Matan ode k vojsci, dolazi Božo i priča Janji dobroćudno da je sve doznao. Janja ga pita za Peru, a on se čudi da mu se još nada, nudi se Janji za muža, pa i za djetinja oca, samo da ostavi Peru. Ona neće. Dolazi Matan i donosi glas, da će noćas udariti carska vojska na Osijek. I on se diže i povede silom i Boža. Janja sve na jednu smisli, ostavi dijete, pa pogje da traži Peru. Dolazi patrola da pretraži kuću, ima li magjarona. Na to nailazi župnik sa Marijanom i Mandom. Župnik oslobodio Marijana, čuo da je ovdje Janja, pa ih doveo. Pita vogju patrole, poznaje li Peru Vlahovića. Vogja ga hvali kao najboljega junaka. Na to svi pogju k vojsci, samo Manda ostane kod djeteta. — Promjena. — U okolu pod Osijekom. Megju vojnike dolazi Pero kao poručnik, sokoli vojnike i ode. Dolazi Janja, pita za Peru, vojnici se s njom šale. Pukne top, opet se pojavi Pero. Janja ga pozna, cikne, al' juriš je počeo, gungula ponese i Janju i Boža. Nose Peru ranjena. Dolaze župnik i Marijan, a s druge strane donose Matan i Božo smrtno ranjenu Janju. Tu ih otac Marijan, slomljen tim pogledom i župnikovim riječima, blagoslovi, a župnik im sastavlja ruke na samrtnom času i blagosilja im brak. Pero i Janja sretni izdahnu, a čuje se vika carske vojske: Slava! Pobjeda: Osijek je naš! — *Kraj.*

(Nastaviće se.)

Dr. Lazo Kostić.

Naša pisma.

Budimpešta, koncem mjeseca decembra 1895.

(*Crtice iz magjarske književnosti. XIII.*) Na pitanje: a kako je stalo sa današnjom magjarskom poezijom, evo u odgovor: Bolje nego bi se očekivalo u doba, koje pjesništvu ni malo ne prija. U Magjara niču stihovi poput trave. Istina, da rijetko kad čujemo šta nova, ti su predmeti, osjećaji i misli većinom već po sto puta u stihovima izraženi, tek ta prilika, da su magjarski pjesnici knjižarski trg gotovo poplinuli svojimi proizvodima, dokazuje, da se unatoč svemu realizmu pjesme čitaju i — što je ipak najglavnije — kupuju.

Na žalost, te kolikoća ovoga književnoga rada stoji u protivnom razmjerju s kakvoćom, što će cijenjeni čitatelji s letimičnog prikazivanja današnjeg magjarskog pjesništva i sami razabrati.

Mnogo ih je nezvanih, a malo izabranih. Od starije garde istaknuti mi je trojicu, u kojih još imade poleta i dikcije i koji pjevaju, kad im vila zapovijeda. Ta su trojica *Gero Szász*, *Julio Reviczky* i *Viktor Dalmady*. Zbirka potonjega pod naslovom „Rodoljubne pjesme 1856.—1894.“ odaje na svakoj stranici, kako je pjesnik pomnim okom pratio svaki politički ili društveni dogogjaj, te ga pjesnički obradio. U pjesmama sve trojice nema ništa, što bi sjećalo na „fin de siécle“; istu su školu pohagjali sa starim velikim pjesnicima, a što su od ovih naučili, s ovijem puni zanosa služe poeziji, kojoj su se zavjerili.

Njima se dostojno pridružuje daroviti *Hinko Lenkei*, u kojega nalazimo bogastvo pjesničkih ideja i plemenitih osjećaja. Šteta, da mu jezik nije gladak, te se njegovi proizvodi čitaju dosta teško. Vidi se, da pjesnik svoje stihove ne mjeri uhom, već prstima. Najradije pjeva o nevoljama bijednika, i nastoji da ih ublaži utješljivim, no nipošto sentimentalnim stihovima; a voli i svakdanje mališe stavljati u opreku sa idealistima. Zgodan primjer je pjesma „Prezrena Venera.“ Starac Talijan nosi od kuće do kuće divan kip Venerin od bijela mramora na prodaju, ali niko ne će da ga kupi. Otmjena gospogja voli samo bojadisane kipove. Gizdelinu se svigjaju samo prikrivene draželi. Učenjaku nijesu omjeri poćudni. Umjetnik drži kip krparijom. Napokon naigje na vesela gjaka, kojemu se remek-djelo vrlo svigja, — pa on kupi kip, ma da je trebao za taj novac da si pribavi nov kaput!

Nabrajajući dalnje najpoznatije i najrevnije njegovatelje lirske pjesme, ne valja mimoići muža, koji se doduše ne slavi najboljim liričarom — neki ga dapače nepravo ubrajaju i u diletante — no koji je položajem svojim do nedavna spadao megju prvake javnoga života: mislim bivšeg intendanta opere i narodnog kazališta, grofa *Gézu Zichy-a*, jednorukog umjetnika na glasoviru, kojega je u zadnje vrijeme huda kob nemilo proganjala, uzev mu ljubljenu suprugu i dvoje obožavane dječice. Da i nije ispjevao više do odlomka „Obitelj“ u „Novim pjesmama,“ gdje no se nježnim osjećajem, toplim srcem, ukazuje uzor-suprugom i blaženim ocem, čovjek bi se ganut morao diviti krasnim stihovima, što ih pjeva obožavanoj ženi i ljubljenoj djeci. Koliko li dira pjesmica „Dragoj djeci“, koju moli, neka se mole Bogu za spas bolesne mu djevojčice! Ali nisu samo ove pjesme nikle iz nutarnje inspiracije, nego i veći dio ostalih po vrsti razregjenih kao: „Bog, domovina i kralj“, „Ljubav“, „Bajke i priče“, „Balade i pjesničke pripovijesti“ — odaju pjesnika, kojemu je više do toga, da svoje osjećaje istinito izrazi, nego da vanjskom formom zavara čitateljevo oko i uho.

Lijep je glas stekao, ponajviše ljubavnim pjesmama, *Julijo Rudnyanszky*, koji svake godine novijem odisajima zaljubljene duše iznenagjuje i gdjekad i ushićuje mnogobrojne svoje štovatelje.

Mnogo obećaje mladi pjesnik *Stjepan Móra*, čija je zbirka lirskih pjesama prošle godine sa svih strana pozdravljena jednodušnim priznanjem. To je još jedan od onih rijetkih pjesnika, koji obožavaju idealizam i koji pjevaju iskrene osjećaje duše, koji štuju pjesničke tradicije prošlosti, ne traženi neobične izraze i ugibajući se omiljenim stazama blaziranih ideja.

Isto to vrijedi i za *Skendera Luby-a*, koji se u svojim „Sanjama o blaženstvu“ pokazuje sljedbenikom starije škole. U njegovim pjesmama nailazimo na onaj danas već nepoznati idealizam; — samo što svoje osjećaje odveć opširno izražava; kano da svoja čuvstva pripovijeda, ne traženi, da ih čovjek s njime osjeća. Snatriva njegova duša toliko nježno iskazuje svoje želje, nade i radosti, da se ove jedva dotiču čitateljeva srca. A ova ružičasta poezija jedva se i daje dovesti u sklad sa realistikom, koja je danaske preovladala.

Vrlo je priznat *Ljudevit Paldgyi*, pesimista čistoga kova, kojemu je i ljubav i slava i sloboda i svako ino svjetsko blago pusta taština, gotova ništetnost, isprazna sanja. To je načelo u sto i sto varijacija izraženo u svakoj pjesmi njegovih zbirka „Burne godine“, „Na samotnom putu“ i „Sjetni dani“, i prem čovjek ne vjeruje pretjeranomu jadikovanju, ti stihovi, kako su glatki i otmjena tona, lijepo se čitaju. U filosofskoj svojoj pjesmi, koju je ovio dramatskim ruhom i kojoj je pjesnikov brat Melchior napisao umni filosofski predgovor — naslov joj je „Mladi redovnik“ — prvi se put uvagja zbor po uzoru staroklasičnih komada. Značaji su iz svijeta romantike, dočim je mudrovanje posve moderno. Impresija dakle nije harmonična. Stihovi su krasni, pojedini prizori od silnoga dojma. Prijestolonasljednik, kojemu je dosadila buka života, ide u redovnike, ne slušajući napastovanja demona, koji mu rišu krasote života. Ali dolaze njegovi podanici uz zveket oružja i glas trubalja, proglase ga kraljem i isposluju, te redovnik polazi s njima u boj protiv brata usurpatora. Doznavši da je ubio brata, zgraža se nad prolivenom krvi i mačem probode si srce. Očito, da je pjesniku lebdila pred očima nestalnost ljudskog srca, a mora se priznati, da je svoju tendenciju majstorski izveo.

Najnovija zbirka pjesama „Narodne pjesme“ odlikuje se čistoćom jezika, bogastvom zvučnih stihova, zanosom, dikcijom i obiljem lijepih misli, a što je najglavnije: smjer im više nije tako pesimističan, kao u dosadašnjim njegovim radnjama.

Petőfi veli negdje zgodno, da je poezija „sveta crkva, u koju je slobodno stupiti u opancima, pače i bosonog“. Čovjek se nehotice sjeti ovih riječi, čitajući „pjesme“ *Julija Kovácsa*, u kojima ne samo da nema topla čuvstva, niti originalnih misli, nego koje mjestimice i u čitaoca izazivlju onu muku, kojom je pojedine stihove napisao, tražeći svom silom birane riječi i fraze, da izrekne najjednostavniju misao. A gdje-gdje nailazimo i na nesmisle, tako n. pr. u stihu, gdje pri čašici bodri prijatelje, neka si vinom rastjeraju brige:

„Jer dotle život nam na zemlji gine,
Dok naše krvi *plamen ledom* stine.“

Jedna knjiga nosi naslov „Od pjeva slavulja do satire.“ Mnogi vele, da je to naslov, što ga dan danas običajemo uočiti tek u kakvom provincijalnom listiću. Pjesnik, *Danilo Erődi*, htjede nas svakako već naslovom svojega djelca poučiti, u koju vrst da ubrojimo plod njegove mašte, čemu nema prigovora. Pjesnik je izdao svoju zbirku u spomen dvadesetipetgodišnjega djelovanja svoga na književnom polju, a namjera mu bila, da označi prije svega, da mu je duša boravila na svakom polju pjesništva. A dobro je to unaprijed znati, jer često čovjek uzalud lista po knjizi, neznajući, što da traži i što da nagje.

Što nam Erődi u svojoj knjizi pjeva, to je slika magjarske poezije, kakva je bila prije dva tri decenija. Tako, i samo tako pjevalo se u ono doba. Cvat ruže i jorgovana, grančica strmogleda, krilato jedro nade, vjera, ljubav, to su predmeti, kojima su prije zujale tanburice u stihovima stanovitih formula, uresenih po kojom alegorijom, isprepletenih po kojom slikovitom isporedbom i iskićenih po kojom lijepo iscifranom frazom, u kojoj čovjek s najboljom voljom nije mogao naći smisla, sve to u spoju sa tolikom naivnošću, da bi je čovjek nazvao ganutljivom, kad ne bi bila ujedno i komična. Onda bi se bila čitala i Erődi-eva poezija, jer je tada bila u modi. Danas je zavladala druga moda: Dan danas se čitaju najradije stvari, koje živo rišu današnji život. Imade naravno stvari, na kojima nikakva moda nikada ništa promijeniti ne će, takav je pjev slavuljev, takova je i satira, a i Erődi pjeva mjestimice o idejama, mislima, osjećajima, koji ni danas još nijesu izumrli, a zato i umije tu i tamo da predobije čitatelja svojim iskrenim i dirljivim tonom.

Nikola Máthé izdao je svezak pod naslovom „Liljani“. Većinom su to nabožne pjesme silnog patosa, koji je u obratnom razmjeru sa sadržinom. Pjesnik se čudi, što današnje doba traži druge pjesme, nego što ih je on ispjevao. Ovakove pjesme da su potonule u larmi sajmenoj i u ljudskoj putenosti. Ja pak velim: istinito čuvstvo, duboko i iskreno uvjerenje nikada neće promašiti cilja. Samo što to valja drugačije izreći, nego je to ispovijedio pjesnik „Liljana.“

U pjesmama *Desiderija Felszeghy-a* nalazimo nekoliko lijepih pučkih pjesmica, koje vrlo ugagjaju uhu. Inače su pjesme početničke kako formom, tako sadržajem; uz to je pjesnik vrlo opširan, da za ono, što bi zgodno mogao reći u dva stiha, treba često njih deset do dvanaest.

„Moj svijet“ zovu se pjesme posve nepoznatog do sada čovjeka. Zove se *Elemir Horvath*, a pobudio je pažnju svojim tonom, koji je u magjarskoj poeziji prilično nov: nezadovoljstvo, zlovolja, sustalost, dosada. Nezna se doduše zašto, nu mladim se pjesnicima ne će živjeti. Vrutak boli kan da je dublji, nego što bi čovjek i mislio. Ima ljudi, koji si slabo taru glavu, kako li progje jučerašnji dan, kako prolazi današnji i kako će minuti sjutra. Oni će već kako tako proživjeti svoja ljeta. Tako umuju, a okolnosti ih vode, nose, guraju i turaju — bilo što bilo. Živeći u apatiji ne mare, da se iz nje izbave. A pjesnici koji se pjevajući tuže na stanje, makar o sebi govorili, ne tumače individualnih osjećaja.

Horvath još je mladić, a veli, da su mu skršena krila nade, da jadan ginući ne vidi pred sobom do li tmine, da očajava, da je bolestan, da se nikada ne smiješi, da trpi na paklenoj vatri itd. itd.

Volio bih vjerovati, da je sve to samo rečeno, a da ne odgovara istini. A ipak je tako. Jadovanje doduše malo je pretjerano, no u cijelosti čovjeku je jamačno tako pri duši. On — naravski — ljubi, to jest volio bi ljubiti, nu istom što je vatra usplamtila, već gasne. Sumnja ga mrcvari, neki strah davi ga, drugima ne vjeruje, a u sebe nema povjerenja:

Nema volje za rad, nema ambicije; bolje će mu biti, kraj groba materina — pjesma „na grobu materinjem“ najljepša je u čitavoj zbirci — jer on se već nalazi u sutonu (!) svojeg života. Nema ni nade, ni cilja. Čovjek se gotovo čudi, što je ipak — izdao svoje stihove!

Nikola Rozsa, Gustav Mikler i *Dragutin Sebestyén* takogjer su nova imena u carstvu lire, pružajući uz mnogo i premnogo početničkoga rada, jako malo trajne vrijednosti. Mladići su to, kojima je srce prepuno, ali grlo premalo vješto, da svoje misli zvučnom melodijom ispjevaju.

Arpad Polczner i *Dragutin Holub* zbili su najjednostavniju prozu u tijesne granice loših stihova, dočim su *Béla Szász, Josip Kiss, Skender Endrődi, Milan Abranyi, Ljudevit Bartók, Ladislav Buday, Géza Gárdonyi, Mijo Szabolcska, Julijo Pap* i *Milan Makai* zvučna i rado vigjena imena u stupcima beletrističnih listova.

U najnovije vrijeme pojavio se u kolu lirskih pjesama sa sbirkom „Stihova“ *Ignotus* (pseudonym za Hugona Veigelsberga), mlad čovjek, pun modernih i originalnih nazora, ali slaba pjesničkog ukusa. Ignotus se očituje najsmjelijim pjevačem moderne ljubavne poezije; pri tome ne samo da su mu načela pretjerana i nevjerovatna, već i izrazi bombastički i neistiniti. Sumnjam, da će naići na mnogo štovatelja svoje poezije onakovim stihovima, kano što je n. pr.

„Cjelujući je, izgrizoh joj do krvi usne,“

ili

„Meni dade t'jelo, meni dade dušu,
Drhtaj koljena i kucaj srca svoga.“

ili

„Zvjerska ćud u meni se javlja,
Kad mi se žena pred oči pojavlja.“

Ne kani li se mladi pjesnik u buduće otresti uzveličavanja bête humaine, lako je, da će Ignotus zaista ostati — ignotus.

Evo u kratko stanje današnje magjarske poezije. Kult lijepoga, što no se negda srastao bio sa narodnim genijem u starijih pjesnika, danas jedva je gdje naći. Današnja generacija kano da ne poznaje pojma lirske poezije, koja treba da se poletom svojim diže nad površinu svakidanjeg života. Poezija jest jedina vlast, u kojoj nije moguće polučiti uspjeha bez čistih bistrih ideja, bez uzvišenih ciljeva. To je jedino tle, na koje je slobodno stupiti samo skinute obuće, gdje se jedino može tumačenje ideja slušati pobožnim srcem. S tog gledišta današnja magjarska poezija — uz vrijedne dakako iznimke — pruža dosta turobnu sliku. Obilne zbirke pjesama umnažaju samo njihov broj, ali ne pjesničko blago. Mnogo imade novih imena, a megju njima samo malo pjesnika, od kojih bi se bar u buduće moglo očekivati što valjana. Mnogo novih knjiga, ali malo utješljivih simptoma. A ta je pojava tim žalosnija, što je poznato, da naročito lirsko pjesništvo običaje književnomu životu naroda podati karakteristično obilježje, ono naime izražava ćud vremena i ljudi, ono odaje kakvoću ideja i ukusa.

Mavro Špicer.

Uz naše slike.

* *Ljudina sa Glasinca.* Od pete do glave i u svakom pokretu oživjeli izraz naše junačke pjesme. Vidi mu se, da je junak gdje junaštva treba, blag i bezazlen ko dijete gdje to podnosi, kadar da brigu briguje i da opet prisluhne veseloj pjesmi uz kavu na domaćem razgovoru, tek vazda potpun čovo, koji ne poznaje prilika, koje bi bile jače od muške glave.

* *Da si mi zdrav!* Slikao *W. Leo Arndt.* To vam je ono pravo naše, domaće, gostoprimno! „Da si mi zdrav!“ „U zdravlje!“ „Zdrav si!“ „Bujrum!“ i tako; brate moj, eto ti od srca, bratski ponugjeno . . . tako se rukuju desnice u našeg svijeta i nema te, da bi se naš čovo zavuko gdje u prikrajak od svog druga, već grkne ono blagoslova, ako ga na zgodi ne lomiš s bratom svojim. Pa sve da ovaj i ne uzme i ne prihvati, opet valja ponuditi; eto koliko je u tebe malo sebičja i mnogo ljubavi, iskrena slovjenska dušo!

* *Slike iz Biograda.* Mi smo u našem lanjskom tečaju predočili nekoje vidike biogradskih gragjevina, pak evo u popunu u našem današnjem broju dva monumentalna zdanja novijeg arhitektonskog razvoja u Biogradu, a to su: Stari i novi kraljevski konak. U djelu: Srbija, od profesora Karića, oštroumno opaža spisatelj, da Biograd po svojem geografskom položaju imade sve prometne uslove velikog razvitka, njegova položina uznesla je neprežaljenog putopisca Weber-Tkalčevića do najbiranijih riječi, ona mu stvori šarnu i bujnu historiju, s kojom se na balkanskom poluostrvu takmi jedino historija Carigrada. I eto uzroka zašto u Biogradu jošte danaske nailaziš na posebne specijalitete života i životnih pojava ko jedva drugdje. Iz bujne zanimljive galerije ovakih zasebnosti prikazujemo ovaj put njegove *buzadžije, cvjetarice, seljake uz njihov pribor*, a u koga imade dara da sve to fantazijom oživi, pokrene i govorom zadane, osjetiće, da je doživio nešto nova.

* *Njeguš u Crnoj Gori.* Dva sata od Cetinja idući Kotoru, pod Lovćenom, gdje počivaju kosti vladike-pjesnika, nastava u okrug Njeguško pleme, najizrazitiji tip kršne Crne Gore, okle izigjoše najvigjenije crnogorske porodice kao Petrovići, Radonići i još mnoge druge. Nastava pleme u devet sela kao Dugi dô, Kopito, Vrba i dr. Naša slika pokazuje pogled na Erakoviće, okle potječe kneževska obitelj i gdje joj imade lijep ljetnikovac. Druga slika prikazuje partiju sa Njeguškog polja sa selom Kopitom u pozadini.

* *Kraj čatrnje u Hercegovini.* Što li je samo jedna kap slatke vode u strašnoj kamenitoj pustolini i na velikom beskrajnom moru! Samo jedna mala i sitna! Glad je strašna, žegj još strašnija i gore smrti ni nema. Kolika li je poezija u moralnom zakoniku narodnjeg vjerovanja, da je svak dužan pružiti putniku i namirniku hljeba, soli i vode?! Za to i jest ovaki prizor kraj čatrnje vedar i veseo, sve se preporodilo ljudi i životinja, sve se odmara i razgovara uz svježe prskanje zdrave brgjanske kapljice na božjoj pripeci.

* *Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění* (Česka akademija Franje Josipa za nauku, književnost i umjetnost) zborovala je dne 1. o. mj. u svečanoj sjednici pod predsjedništvom kneza Juraja Lobkovica. Generalni tajnik, profesor I. V. Šolin čitao je izvještaj o radu Akademije, spomenuvši blagu naklonost Njeg. Veličanstva spram predstavništva akademije. Nadalje javlja da je Njeg. Veličanstvo odobrilo akademijin izbor kneza Karla A. Schwarzenberga za počasnog člana te prof. Vojtjeha Valtenhofena iz Beča i liječnika dra Karla Oliviera u Filadelfiji.

Od starih članova izgubila je Akademija dva sudruga: kipara Pavla Antonina Wagnera i profesora Ladislava Dudu. Kao novi članovi pristupiše: Msgr. Ferd. Lehner, dr. J. Thomayer, dr. Jan Voldřich, prof. dr. Jan Deyl, William Ramsay, Mikulaš Aleš, Em. Chwála, M. A. Šimaček, Frant. Kvapil, Dr. Ladisav Quis i Ludek Marold. Od radova Akademije napominjemo dva broja Historijskog arhiva češke akademije, I. sv. Zbirke filosofskih spisa, Sejdlerovu Teorijsku fiziku, O českih graptolitih, Megjunarodni buletin, Enciklopediju prirodnih nauka, Zbornik svjetske poezije (7 sv.), Almanak i Vjesnik. Za primitak u Akademiju predali su prof. dr. Jaromir Čelatovsky djelo: Soud komorní za krále Vladislava II., prof. dr. Frant. Storch raspravu: Vyručeni obviněného z vazby vyšetřovací i prof. dr. Ant. Frič raspravu: O pestrých barvách některých sladkovodních koryšu.

Odbor za lijepu knjigu odredio je prvu nagradu od 1000 for. pjesniku Jaroslavu Vrchlickomu za njegovu zbirku: Nove zlomky epopeje. Drugu nagradu ne dobi niko, treća od 250 for. dopade Martinu Havlovi za djelo Rodina Janebova. Dalje dobiše Ferd. Schulz 250 for. za ciklus: Odešla od muže, Anton Klášterský 200 for. Za pjesme: Srce i duša. Karlo Klostermann 200 for. za roman: Za štěstím i Ksaver Dvořak 200 for. za pjesme: Sursum corda. Umjetnički odbor dosudio je I. nagradu od 1000 for. Zd. Fibichu za operu Bura, drugu od 400 for. Viktoru Novaku za F-dur serenadu, a treću od 250 for. dobi František Musil za svoj oratorium Stabat Mater.

Odbor za slikarsku umjetnost nagradio je umjetnika Jos. Uprku zlatnom medaljom za sliku: Put k svetomu Antunu. Najzad dobio je jošte prof. dr. Storch nagradu od 500 for. za djelo: Vyručení obviněného z vazby vyšetřovací. Akademija je u tome roku razdijelila na znanstvena, literarna i umjetnička djela 40 potpora u iznosu od 10.602 for. Uspomenu 100 god. rogjenja Pavla Jos. Šafařika proslavila je Akademija najsvečanijim načinom, izdavši zasebnu naročitu publikaciju i medalju s likom pok. spisatelja.

Koncem augusta 1895. god. imala je Akademija: osnovne glavnice: 286.210·5 for., reservnog fonda: 9887·82 for., fond kneza Lichtensteina: 14.317·02 for., fond Klement. Kalošove (za mlade glazbenike) 2545.9 f. fond dra Jos. Šichoga: 50.300·03 for., fond Josipe Čermakove: 1064·25 for. — svega 364.325·79 for. imovine. Biblioteka broji 1258 djela u 4004 knjiga i svezaka.

Na koncu predavao je prof. V. E. Mourek: O stycích české a německé literatury od počátků do století XVI. (Ovo predavanje izići će u zasebnom izdanju.)

* *Sa budimpeštanske zimske izložbe slika.* Proteklo evo dradeset godina, kako se magjarsko slikarstvo bori za svoj opstanak, a komu je poznato, kako je umjetnički odbor prijašnjih godina trebao da bodri, potiče i radi, ne bi li se tijesne dvorane palače u Andrássyevoj ulici bar donekle ispunile, taj se pravom mora čuditi, što je ovaj put bud zbog pomanjkanja prostora, bud s umjetničkih obzira, ili s puke udvornosti napram inozemskim izlagateljem otklonjeno *217 samih domaćih proizvoda.*

Izložilo se bilo 225 domaćih i 86 stranih slika, svakako golem broj, kada se uzme u obzir, da broj povraćenih slika ne zaostaje za brojem izloženih domaćih proizvoda.

Da su ipak slike magjarskih umjetnika uz strane — makar da ih po broju imade tri put toliko — potamnjele, ko će se čuditi, čuvši, da domaći prvaci: Munkacsy, Benczur, Zichy, Horovitz, Wagner nijesu izložili ama baš ništa, dočim od stranaca nailazimo na sama ponajbolja imena cijele Evrope. Eno mističnog *Böcklina*

(„Lovica“ puna strasti i vatre i „Blagdan“ u majstorskim bojama); bizarnog *Lempoela* („Sudbina i ljudstvo“, nerazumljiva doduše, ali monstrozna kompozicija); poetičnog *Silvija Rotte* („Zapušten dvorac“, tamna rupa, gdje no vještice gospodare); marljivog *Depreggera* („Lugari“); brilantnog *Beulieura* („Tijelovo u u Assisi“); darovitog portretiste *Lenbacha*. pobožnog *Mackensena* („Služba božja“); dražesnog *Eisenhuta*. vazda zanimljivog *Alma Tademe*, i mnogo drugih, koji nas svom silom mame u nedostižne krajeve misticizma i utvare. Drugi nam opet dozivaju u pamet zbilju i nepobitnu istinu. *Firle* i *Mac Ewen* predvagjaju nam lijepe Nizozemkinje. *Brown* nam pokazuje prekrasnu telad, a *Verha* „Ribarskog dječaka na morskom žalu“. More je zanimalo još nekoje njih: *Harrison* se naslagjuje uzburkanim valovjem, *Verstrate* hladi sjevernom tišinom. Silnog je dojma *Uhlov* „Bijeg i Egipat“, još više *Roubaudova* aktualna slika „Pustošenje armenskog sela“, a najviše dubokom filosofijom komponovana i divno izragjena slika Franje *Stucka* „Sfinga“. Do prsiju dražesna žena, sve ostalo rugoba-zvijer, grli snažna, krasna mladića i cjelivajući raskida ga svojim pandžama. Je li ta sfinga ljubav? Je li ta sfinga žena? Ko će riješiti umjetnikovu ideju? . . .

Po svim mjerodavnim glasovima paoma dike ide ovaj put Rusa Iliju *Rjepina Jefimovića*, koji je poslao grandioznu sliku „Odgovor kozaka na sultanov ultimat“. Jedan piše, drugi diktuju a gledalac sa lica im čita, da to nije pokornost ni posluh.

Jedva još dostaje vremena, da razgledaš domaće proizvode. Samo letimice uočiš *Márkovu* uspjelu sliku „Glumci bez zaslužbe; *Skuteczkyeve* prizore iz mletačkog života; prekrasne portrete *Karlovszkyeve;* orijentalske dražesti Pavla *Ivanovića;* veliku povjesnu sliku *Dudićevu* „Pripojenje Rijeke k Ugarskoj“. *Halmijevu* šalu „Kod brice“; *Vastaghovog* „Pobjegla bika“, — ali već obnemogo zatiljak, već te izdale oči, a čovjek se udaljuje s uvjerenjem, da ova izložba kako brojem, tako umjetničkom vrijednošću umotvorina nadmašuje sve ostale izložbe, što su se ikada u ovim dvoranama upriličile. *Mavro Špicer.*

* *Posmrtna izložba slika A. A. Naumova.* Javili smo našim čitateljima, da je nedavno umro ruski slikar Naumov, a sada ćemo o njemu nešto dulje progovoriti, jer su u ovo zadnje vrijeme rogjaci i drugovi pokojnikovi uredili posmrtnu izložbu onih slika, koje su ostale neprodane. Ta izložba, kako javljaju ruski listovi, nije podnipošto potpuna, jer tu nema ponajboljih i najzanimivijih njegovih umotvora kao *„Dvoboja Puškinova“* i *„Staroga druga“*. Na izložbi je u svemu 13 slika, a najviše primamljuje pogled posmatračev *„Bjelinskij na smrtnoj postelji“*, koja je slika još god. 1884. pobudila opće zanimanje i vrlo pohvalan sud štampe. Bjelinskij nam je prikazan u zadnjim časovima dragocjenoga života. Napola leži u svojoj sobici, kojoj jedan zid zaprema polica s knjigama. Nad njegovim se divanom nalazi nekoliko litografovanih portreta tadanjih više ili manje poznatih književnika — Puškina, Gribojedova, Gogolja i drugih. Nedaleko divana prema prozoru njegov je stol za pisanje, nakrcan knjigama i drugim spravama, koje nam javljaju, da je pisac još nekoliko vremena pred odsudnim časom bio zaokupljen dovršivanjem kakova znamenita članka o ruskoj knjizi. Pred divanom na malenome, tronožnome stolčiću leže bočice se lijekovima i nepopiven čaj. Uz stol za pisanje igra se malena kćerka Bjelinskoga, ne brinući sa ni najmanje za ono, što se oko nje zbiva. Bjelinski leži napola poduprijevši laktima legja o uzglavlje; lice mu upalo, plave se kose zamrsile, oči gore od ljute boli. Uz njega sjedi s jedne strane Nekrasov, a s druge Panajev, što su mu došli u posjet. Iz svega se vidi, da su se živo razgovarali, no taj razgovor prekinula je žena Bjelinskoga, koja zabrinutim okom nešto kazuje Bjelinskome, a iz crta joj se u licu vidi, da nešto moli. Kroz na po otvorena vrata vidi se žandar, gdje se sa kuharicom razgovara. Slika je vrlo zgodno zamišljena, a puna je dramatske živahnosti.

Izmegju ostalih dosta se odlikuje *„Iz pjesama Ševčenka“*. Po nepogodi, a sredinom stepe, ide nesretna nadničarka. Kompozija je priprosta, no silan izraz nadničarkina lica, na kojemu se ogleda ljuta bol, dira nas u srce. *„Putnik bogomoljac“*. malena je sličica ali puna humora. Uz samovar sjedi mlada seljanka sa monahom, što sasvim zadovoljno srče čaj. On joj bez sumnje priča o zgodama i nezgodama svojih putovanja, no u isto vrijeme ispod oka zuri u krasnu ženicu. Starčeva je glava krasno izvedena, pa svjedoči, da je Naumov mogao postati znamenitim risačem, da je više mara i pažnje posvetio toj strani svoje umjetnosti. *„Jutro“* je dražesna kompozicija no nije sasvim obragjena. — Bez sumnje je Naumov bio čovjek darovit, tankoćutan, a bilo je u njega puno dramskoga života, i mogo se je razviti velikim umjetnikom žanristom, da se je više trudio i lomio oko usavršivanja svoje tehnike. Nacrti su njegovi vrlo slabi; bojama je vladao u vrlo neznatnome stepenu, što osobito udara u oči kod njegova „Bjelinskoga“, no u kompoziciji se vidi, kako je bio darovit. Šteta, što tako darovit čovjek nije više privrijedio ruskome slikarstvu. Vele, da su tome bile krive mnoge okolnosti iz njegova života, koje su mu smetale, da se razvije, kako valja, pa je eto umro u svojoj zabiti, gotovo od svih zaboravljen. *Dr. T. A—ć.*

* Profesor *A. Tračevskij* izdao je „Povjest rusku“ u dva sveska. To je drugo i popravljeno izdanje historije glasovitoga povjesničara. Pisac veli sam, da mu je želja bila napisati djelo, u kojemu bi bila sva istraživanja i što se pouzdano zna o prošlosti ruskoga naroda. Knjiga je namijenjena široj publici. Nije pisac kanio iscrpsti sve dogagjaje ruske historije, a poglavito se ne osvrće samo na političku, nego i kulturnu stranu. Ocrtano je tu i nutarnje stanje pojedinih perioda, običaji, crkveno ustrojstvo, trgovina, znanosti i umjetnosti, ukratko sve znatne pojave duševnog narodnog života.

Knjigu rese mnogi snimci starih hramova, ikona, portreta, nekoji i u bojama. Čitatelj dobiva jasnu sliku ruske prošlosti i to ne samo političke, nego i umnih i znanstvenih tečevina ruskoga naroda. Povjest seže sve do nastupa Aleksandra III. na carski prijesto.

* *Pavao Anastasjevič,* daroviti provincijalni književnik, dobar znalac maloruskoga života, pisac mnogih članaka po polju etnografije, arheologije i povjesti južnoga kraja, a osobito harkovske gubernije, umro je 7. novembra u 42. godini života. Sabirao je marljivo pripovijetke, pjesme, legende i narodno vjerovanje. Bavio se je i beletristikom pa je bio marljiv saradnik lista „Južni kraj.“ Osobito je prianjo uz pozorište i maštao neprestano o narodnome zavodu te ruke, pa je neko vrijeme i glumio u družini Rahmetova.

* *N. K. Mihalovskij.* Ove godine slavi trideset i pet godišnjicu literarnoga rada taj glasoviti ruski kritik, publicista i filosof. Blistav i pronicav kritik publicista, s kojim se možeš i ne složiti, no ne možeš mu poreći i ne priznati velikoga i silnoga dara; socijolog, filosof, u velike načitan i neobičan dialektik, duh nenatkriljiv u analizi — eto to je Mihajlovskij. Rodio se je 1842. godine. Još kao gjak isticao se je, što je na osobit način umio obragjivati u školi zadane teme. Prva mu je želja bila, da postane odvjetnikom, pa se svim žarom mlade duše dade na čitanje raznih juridičkih djela, dakako bez ikakove stalne osnove. Osobito rado čitao je djela Spasoviča, gdje imade kratak pregled različitih filosofskih sistema prema kriminalistici. Kasnije stade da uči filosofiju na izvoru, osobito se bavio Hegelom. Znao je već iz roditeljskoga doma njemački i francuski; a time mu se otvorilo nepregledno polje čitanju. Kasniji se njegov literarni rad po malo sasvim ustalio, a plodova toga rada puni su svi znatniji ruski listovi. Evo samo nekoliko znatnijih članaka i rasprava: „Šta je to progres“, „Analogična metoda u univerzalnoj nauci“, „Teorija Darvinova i sveopća nauka“, „Nešto o Darvinizmu“, „Borba za individualnost“, „Idealizam“, „Voltaire — čovjek“ „Knez Bismark“, „Crtice o Glebu Uspenskome, Turgenjevu, Ščedrinu i t. d.“ Evo što o njemu veli glasoviti Rus Skabičevskij: „Oštro je kritično pero Mihajlovskoga; strašilo je on ne samo za one, koji nepozvani hoće da budu veliki pisci i književnici; nego i za one, koji u ime progresivnih ideja podaju ruskome narodu svakakvu gnjilež, samo ako je iz zapadne Evrope. Nastojeći očistiti rusku njivu od takovih pojava, razglaba on oštro i duboko i zapadne autoritete, da i kod njih očisti pšenicu od pljeve pa da uputi rusku publiku, da i zapadna djela prati kritičkim okom i da ne uzima sve pod gotovu paru. Velika je vrlina Mihajlovskoga, što svoje ideje i najučenije stvari znade obući u lagano i razumljivo ruho.“

* *Novo pozorište u Lavovu.* Dosada bilo je lavovsko pozorište u nekoj staroj daščari i eto se nedavno raspisao natječaj. da se gradi novo. Trošak je proračunan na 1,500.000 kruna s mašinerijom, bez zemljišta. U novo pozorište stalo bi 1200 osoba. Natjecaće se samo domaći neimari.

* *Zemaljska izložba u Nižnjem Novgorodu,* koja će se otvoriti do godine, pobugjuje već sada vrlo živahan interes ne samo po Rusiji, nego i u inozemstvu. Kako javljaju ruske novine prijavilo se je već mnogo posjetnika iz Amerike i Engleske u svrhu da proučavaju Rusiju i rusko društvo. U to ime razvio je izložbeni odbor upravo vanrednu radinost.

* *Pedesetgodišnjica diletantskog glumačkog društva* proslavila se je nedavno u gradu Slaný u Českoj. Predstave tijeh dobrovoljaca uspjevale su u toliko, da je rodoljubno društvance još lanjske godine podiglo krasnu zgradu za svoj umjetnički rad. Sama ideja i ustrajnost, kojom su češki sinovi poslužili njegovanju domoljubne drame na svoju ruku i požrtvovnim sredstvima, služi patriotskoj eneržiji češkoga naroda na ne malu čast.

* *Jan Kleczyński,* poljski kompozitor i pisac umro je nedavno u Varšavi u 55 godini života. Kleczyński je napisao mnogo glazbenijeh djela i rasprava. Čuvena mu je ona o Chopinu, kojega je osobito poštovao. Imade od njega i rječnik glazbenog nazivlja, te dugačko čislo članaka o muzici i ocjena po novinama. Bio je i dosta srećan kompozitor.

* *Uzor-liječnik* i pisac med. djela dr. Vladislav Družylowski umro je koncem prošle godine u Plocku. Ko čovjek milokrvna srca ostaće Družylowski u vječitoj uspomeni u siromaha, košto se je u opće svagdje našao, gdje se je radilo o dobru i napretku ljudi i naroda. Mimo veće djelo *o racijonalnom liječenju azijatske kolere*, koje je izišlo u drugom izdanju, napisao je ogroman broj članaka u stručne organe. I prevodio je mnoge stvari. Tako na primjer: Thierreovu: „Zauzeće Engleske, Reclusov: „Opis zemlje“, Gibbonovu: „Povjest propasti rimskoga carstva“ i dr.

* *Rječnik englesko-hrvatski sa točno označenim izgovorom.* Napisao *Aleksander Lochmer,* profesor kr. nautičke škole u Bakru. Svezak I. U Senju 1895. Tisak i naklada *Ivan pl. Hreljanovića* (prije H. Lustera). Imade djela, koja moramo da pozdravimo upravo sa „hvala Bogu“, što se već jedan put pojaviše. Od tolike prijeke potrebe upravo su *rječnici*. Ili se čovjek bavio perom, ili se našo na polju praktične potrebe, eno ti prvo *rječnik*, o što mnoga dobra namjera mora da zapne. I kad se ova muka pojavlja već u zanimanju sa slovjenskim literaturama, a gdje da ne bi stala za drugim, jezicima? Za to je velika zasluga gospodina profesora Lochmera i vrijedne nakladne knjižare gospodina pl. Hreljanovića u Senju, što eto polazi u naš svijet ovaj rječnik. Engleski jezik, kojim govori najveći broj ljudstva, gospoduje morem, prebogata engleska knjiga starog i novog doba krije veliko blago mudrosti i ljepote, omladini treba proširiti vidove u tugje riznice, treba već jedan put da se otvore oči i da razgledaju ono, što je svojom veličinom stvoreno na zajedničku korist i ponos svega čovječanstva. A pisac gledao je specijalno ovim djelom da udovolji po mogućnosti svim zahtjevima raznih životnih i naučnih potreba. U njem naći će pomorac, trgovac i težak sve najvažnije riječi, što trebaju u životu i u poslu, a tko se opet knjigom bavi, koristiće se s ovim izdanjem — izučavajući engleske pisce i pjesnike. Iz preobilja engleskih riječi izabrane su sve najvažnije, a uz svaku, gdje se je kako moglo, nalazi se najprije temeljno značenje, a za ovim sve najobičnije uporabe, te najpotrebitije rečenice. Uz svaku riječ imade izgovor na lak i razumljiv način, kako je to pisac već u svojoj gramatici udesio. Djelu na kraju dodaće se najvažnije lične imenice sa izgovorom, da se početniku i u tome olakoti učenje. Rječnik izlazi u osmini i zapremiće po prilici 10—12 svežčića, svaki svežčić do 4 arka. Cijena cijelog djela 3 for. 50 novč., a tko se unaprijed pretplati, dobiva ga za 3 for. Svaki mjesec izići će po prilici po jedan svežčić. Od istog pisca izdaje se potporom kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade: *Engleska čitanka i zbirka engleskih trgovačkih listova* u osmini (od prilike 350 str.) Cijena broš. for. 1.20, uvezanoj for. 1.70 Praktičnu vrijednost ovoga djela zajamčuje sami natpis knjige, zbog čega mi obje publikacije najusrdnije preporučujemo.

* *Srpska književna zadruga* javlja svojim zadrugarima, pretplatnicima i prijateljima, da otpočinje upis na četvrto kolo njezinih knjiga. I ako uprava, što zbog čekanja da se svrši i zadrugarima preda treće kolo, a što zbog želje, da čuje o svom dosadanjem radu i sud redovne skupštine, tek danas izlazi s pozivom za upis na IV. kolo, ipak je ona vodila veliku brigu o tom novom kolu. Od knjiga, koje će izići u ovome kolu, do sada su gotove već tri, a radi se živo i na ostalim knjigama. Tako je opravdana nada upravina, da će biti u stanju da zadrugarima preda sve knjige u sto i nekoliko tabaka, u samome početku 1896. godine. Prema tomu moli Uprava sve zadrugare, pretplatnike i prijatelje srpske književne zadruge, da svoj ulog za IV. kolo knjiga polože što prije, a najdalje do 31. januara 1896. godine, dokle ovim pozivom odregjuje rok uplati. Ulozi su ostali i nadalje isti, koji su bili i do sada: dobrotvorski, koji se daje jednom za svagda-150 dinara ili kruna; osnivački, koji se po izmjeni pravila ulaže samo 20 godina, 10 dinara ili kruna, ulagački, koji se mora polagati dokle god se žele dobivati knjige, 6 dinara ili kruna.

Ovom prilikom Uprava mora obratiti naročitu pažnju svih zadrugara, pretplatnika i prijatelja na dvije izmjene učinjene u pravilima na II. redovnoj skupštini.

Članu 8. dodat je stav, koji propisuje da *pravna, lica, kao što su škole, opštine, društva i t. d. mogu biti od sada samo osnivači*, pošto je nesumnjivo pravo, da ona, koja svojim jednim primjerkom čine usluge mnogim čitaocima, jače i pomažu Zadrugu: čija su izdanja s razmjerno neznatne cijene i po tom većem ulogu. Ovu izmjenu neka izvole imati na umu predstavnici svih pravnih tijela, pa neka po njoj od sada i šalju uloge.

Član 9. po izmjeni *oslobagja sve one osnivače, koji 20 godina neprekidno uredno polažu svoj godišnji ulog, daljega ulaganja. i priznaje ih dalje kao dobrotvore.* Ova će izmjena neminovno naići na lijep odziv, pošto je iznikla iz želje samih zadrugara, i pošto će omogućiti mnogog iskrenog prijatelja dobre knjige, da i s postepenim ulogom postane dobrotvorom ovakoga društva.

Pošto se prema ovoj izmjeni ovim pravom mogu koristiti samo oni zadrugari-osnivači, koji ne propuste ni jedne godine na vrijeme dati svoga uloga, koji se naknadno ne će moći primiti kao ulog, već

samo kao prihod od prodanih knjiga, Uprava obraća pažnju svima takvim prijateljima Zadruginim, da nikako ne propuste položiti svojih uloga do odregjenoga roka.

Na posljetku Uprava smatra za dužnost, radi članova, koji bi ove godine prvi put pristupili Zadruzi, staviti do znanja da im može dati i svojih ranijih kola po deset dinara, i da i njih mogu nabaviti preko društvenih povjerenika.

* „*Matica Hrvatska*“ doštampala je svoj književni dar za ovu godinu, u svemu *deset knjiga* (devet za članove, a jednu u nakladi). Pošto bi se zadocnjivanjem u uplaćivanju prinosa samo otešćavalo razašiljanje knjiga, moli Matica svoje povjerenike i prinosnike, da se požure s prijavama i s uplatom prinosa. Unatoč što je Matica odredila ko pošljednji rok 1. decembra 1895. nije se od prošlogodišnjih članova prinosnika (9792) prijavilo nego nešto 500 članova. Naklada ovogodišnjih knjiga štampana je u 12.000 primjeraka, pak će se članovi Matice na ovogodišnje knjige primati dok bude tekla zaliha.

* *Družba sv. Mohorja* za prosvjetu puka u braće Slovenaca razaslala je u narod svoj dar za godinu 1895. Od tijeh knjiga ističemo lijepo djelo *Franje Duldra: Umna živinoreja slovenskim gospodarjem* II. knjiga, *Naše škodljive rastline* u slici i riječi IV. sveščić od prof. *M. Cilenšeka* i *Pod lipo* omladinska knjiga od *J. Stritara*. Uz to kalendar za prestupnu godinu 1896. Društvo sv. Mohora broji ove godine 72.097 članova, a poraslo je od lane za 6235 novih prinosnika. Od 1. augusta g. 1894. pak do 31. jula 1895. primilo je društvo 83.667 for. 0·5 novč., izdalo 83.665 for. 61 novč. dočim je glavnica iznosila do 31. jula 27.000 for. i 5 novč. gotovine. Lijep novac, koji se još s lijepšom brigom ulaže u prosvjetu naroda!

* *Slovenské štvorspevy*. Vydáva Turčiansko-Sväto-Martinský Slovenský Spevokol. Usporadujú *Ján Melička* a *Blažej Bulla*. Sošit I. U Turč. Sv. Martinu 1895. Dionička štamparija. — Redakciju ovog lijepog podhvata vodi namisao, da slovačku narodnu pjesmu iznese iz zaboravi i skromnijeh zakutaka pred veliki svijet, da joj izdigne prednost pred mnogo manjim tvorevinama ljudskoga duha, koje su megju tim na mnogo većoj cijeni od ove lijepe pepeljuge. U tu svrhu potrudio se je redakcionalni odbor, da što tačnije posabere to biserje u Slovaka koliko narodno toliko i umjetničko, da bude pristupačno pjevačkim družinama, da istrijebi iz njega tugjinačku harmonizaciju, ukratko da prikaže slovačku pjesmu u svojoj izvornosti. Prvi sveščić obuhvata 30 pjesama za muške i mješovite zborove, gdje će prijatelji glazbe naići na mnogo lijepo komagje po harmonizaciji nezaboravnog majstora Jána Kadavoga. Svaki sveščić obuhvata tri arka, a cijena mu je 40 novč. Narudžbine spremaju se Dioničarskoj štampariji u Turčanskom Sv. Martinu.

* *D. J. Putniković*, učitelj u Biogradu, dao je u štampu II. izdanje svoje knjige: *Gjakovanje-carovanje*. Povoljne ocjene o I. izdanju doniješe mnoge novine, kao „Učitelj“, „Red“, „Delo“, „Ženski svet“, „Književna Smotra“ i dr., preporučujući je kao vrlo valjanu i korisnu knjigu za mladež, gdje je ta vrsta literature upravo oskudna. Mimo to referisao je o ovoj knjizi u Prosvjetnom Savjetu poznati pedagog i spisatelj J. Milodragović, a ministarstvo prosvjete u Biogradu odobrilo je to djelo za pokladanje o ispitu učenicima osnovnih škola. Radeći ovu knjigu želio je pisac, da pruži omladini ne samo zabave i moralnih poduka, nego da na lak i zanimljiv način, u pričanju, otvara volju za *rad*, da je uputi, kako će čuvati svoje zdravlje, kako će razumnije živjeti i služiti idealu domovine. Ovo drugo izdanje zapremiće devet štampanih tabaka s preko 60 slika i crteža. Cijena knjizi 1 dinar ili kruna, a u tvrdom povezu 1·30 dinara. Pretplata pošilja se piscu najdalje do 10. januara u Biograd.

* *Dionička knjižara* u Zagrebu sprema za štampu *češku slovnicu*, koju je na temelju češke slovnice dra *Gebauera* napisao *Stjepan Radić*. Sama *slovnica* iznosi 2 štampama arka, *rječnik* sa više od 3500 riječi tri štampana arka, a čitanka uz to četiri štampana arka. U čitanci protumačena je svaka riječ ili fraza odmah uz sami tekst, a sastoji od četiri dijela. I. Literatura za djecu, gdje su članci iz češke početnice za prvi razred osnovnih škola i druge dječje literature. II. Članci iz glavnog kataloga češke narodopisne izložbe u Pragu. III. Političko-filosofski članci. IV. Pjesme od Jána Kollara, Svatopluka Čecha, Jaroslava Vrchlickoga i Jana Nerude; od spisateljice Karoline Světle imade člančić: Što je domovina? Knjiga, koja će obuhvatiti devet štampanih araka, zapada jednu krunu.

* *Zlatna knjiga za djecu*. Priredio *Mih. Jović*. U Zemunu 1895. Štamparija Jova Karamata. Cijena? Knjižica će spoljašnjom opremom vrlo zgodno da posluži u nagradne svrhe i veseliće mali svijet lijepim izborom slika. Gradivo je dobro, jedino mislimo da bi gospodin pisac bio još bolje uspio, da je članke tačnije prilagogjivo slikama, pošto se slika i tekst češće puta nikako ne podudaraju, što se najoštrije ističe u priči: O pepeljugi. Dakako da je u nas prava pravcata kubura s ovakim ilustrovanim izdanjima za djecu; tekst naime, koji je isto toliko *glavna stvar* koliko i slike, podregjuje se gotovim klišejima i sad daj napiši pripovijetku, pjesmu i dr., a one gotove slike mahom su iz sasvijem drugačijeg kruga. Da ovakova izdanja budu spram svoje svrhe, trebalo bi, da se *gotov tekst* ilustrira, a ne da se gotove ilustracije opisuju. To bi morali da imaju na umu naši nakladnici, pa da ne žale troška. Nego kad nije drukčije, bolje išta, nego ništa i mi rado dočikamo knjižice ovakove ruke. Još jednu. U našim romanima i pjesmama slobodno neka se ogledaju različiti pravci, ako se komu hoće podražavati, neka je sa srećom, u literaturi za naše mališe samo je jedan pravac, to je pravac uzgojne tendencije, a ovdje neka se pridrži na umu i to, da i onaj splohom strogi zabavni dio mora da bude tendencijozno logičan. Toga nijesmo našli u pjesmi „Djeca u cipeli“, košto ni „Pepeljuga“ nije sasvijem uzgojno podesna priča“. „Strašan san“ jeste najljepši člančić što ga pročitasmo u ovoj, inako preporuke vrijednoj knjižici.

* *Ante Jagar*, kapelan u Novoj Gradišci, raspisuje poziv na pretplatu na zbirku svojih pjesama, koje je štampao u bogoslovnim listovima: „Vrhbosni“, „Kat. listu“, Glasniku biskupije bos.-srijemske“ i dr. Zbirka će izići pod naslovom „Vjeri i Domu“. Cijena knjizi od preko 7 araka 50 novč.

* Česka biblioteka „*Besed lidu*“ donosi u 39. sveščiću dvije pripovijetke pod naslovom *Z chudých povídek*, koje je iz „Bijednih priča“ Ksavera Šandora Gjalskoga preveo J. Hodán. O tijem prevodima govori J. Malota u Hlídki literarnoj ovako:

Mi smo već u češće navrata govorili o darovitom Šandoru Gjalskome. On je svakako najbolji hrvatski pripovjedač. G. Hodán izabrao je od pripovijedaka, koje je sam pisac nazvao „Bijednijem pričama“, dvije slike ljudske nevolje. Potomku bogate plemićske porodice Hamilkaru Puhakoviću preostadoše od vaskolikog silnog imetka jedino „posljednja četiri gorjana“, koji mu plaćaju neku vrstu desetine. U činovničkoj karijeri dotjero je do začasna kanceliste, ta čast bijaše nešto veća od one općinskih primalja. Na viši stepen nije se mogao baš nikako popeti, premda je radio lijepo, ako ponešto i sporo. Uz uslužnu i pokornu narav obavljao je mimo zvanične dužnosti još i druge kojekakve poslove, što ih se ne bi usudio natovariti ni svomu panduru. Tako je donosio pivo, cigare, pa i meso sa mesnice! Makar je osjećao sve ovo poniženje, nije se opirao i jedino ga tješilo, da je ipak „plemić“. Najviše se radovao onomu času, kad bi pohodio svoje gorjane radi „gornice“, koju mu davahu in natura. Nego i toga nestane. G. barun zaželi one gorjane, no on nikako da se odluči na progju. Najzad oboli ljuto, a žena mu proda u skrajnjoj nuždi posljednje ostanke nekadašnjeg bogastva. Čuvši to Hamilkar, ispusti dušu. U pripovijetci „Sa sela“ iznose se dva tipa nesretnih zaljubljenika. Otac ne dopušta da mu se kćerka udade za Janka, dok ne razriješi zadruge. Uredu se ne žuri da provede tu stvar, a otac megju tim udade kćerku za bogataša Tomu. Na dan vjenčanja poludi Janko.

Prevod je dobar do nekojih netačnosti. Tako n. pr. „šljivar“ znači seoskog plemića, a nipošto vrtlara, koji sadi voćke.

* *Archiv für slavische Philogie*, što ga izdaje čuveni hrvatski učenjak i profesor bečkog sveučilišta *Vatroslav Jagić*, donosi u jednoj od najnovijih svezaka vrlo zanimljivu raspravu R. Abichta: O navali Bugara na Carigrad god. 896. po Hr., te sastavak poznatog pisca i saradnika našega „Glasnika muzeja“, *Hariona Ruvarca*, u kojem su posabrane razne sitnice za povjest Balkanskog poluostrva.

* U lijepom nizu književničkih pobornica megju Poljacima istakla se je ggja *Z. Kowerska*. Megju mnogim radnjama cijenjene spisateljice ističemo ovdje njezinu pripovijest u stihovima pod naslovom „Sestre“ Vještim stihom crta nam spisateljica sudbinu Josipe, idealistkinje, naspram Marije, lakomislene namiguše i salonske lutke. Po nesreći uda se Josipa za čovjeka koji je ne shvata i koji je naprosto nije nikako zavrijedio. Mariji naprotiv bolja se sreća nasmijala, te je pošla za muža, Beljmonskoga, u koga imade srca, imade ideala. Najzad se razočara Beljmonjski; on očajava, a što više upoznaje plemenitu dušu u Josipe, njezine vrline i tešku joj sudbinu, sve to jače privlači ga srce k ovoj jadnici, dok se to zanimanje ne rasplamti u vatrenu ljubav. I Josipa ljubi plemenitog Beljmonskoga i žali njegovu nesreću u braku. U to joj umre muž, ona je slobodna, ali da ne bude sestri na putu, polazi u samostan. I ako ovo djelo uz sav tugaljivi i laskavi predmet, ne nadvisuje drugijeh radova vrijedne spisateljice, ipak se može mirne duše ubrojiti megju bolje književne pojave poljskoga pera.

* *Drobne povídky a kresby:* (Sitne pripovijetke i crtice.) Napisao ih u stihovima *Karlo Leger*. U Kolinu, nakladom knjižare I. Hoblika. Cijena 1 for. Legerovo ime nije novo u češkoj knjizi, od njega imade već lijep broj pripovijetki i crtica u stihovima, koje nijesu bez značenja u literaturi: „Svakidanji život“, „Preluvi“, „U zatišju“ odlikuju se slatkim i zvonkim versom, mislima, slikama i karakteristikom, a takove su mu i ove sitne pripovijetke. U crtanju seoskog života odaje se majstorom, i mi mu želimo što više čitatelja!

Zagonetka.

Sastavila *Elza* pl. *E.*

Sa — *b* — grabežljiva sam ptica.
Sa — *t* — životinje sam stan.
Sa — *n* — sam tanka, slaba žica.
Sa — *s* — ja vješto kosit znam.
Sa — *l* — iz grma mene s'jeku van.

Brojčana zagonetka

od *Rudolfa* baruna *Maldinija*.

1	2	3	4					Rijeka u Ugarskoj.
5	6	7	4	8	9	4		Pojata za ovce.
10	4	11						Domaća bilina.
2	3	1	8	4				Poluostrvo.
3	12	13	6	13	8			Strana svijeta.
14	4	6						Životinja
4	15	2	12	4				Dio svijeta.
6	2	3						Otok u Jadranskom moru.
2	15	1	5	11				Mjesto gdje sunce ishodi.
6	4	8	4	16	17	2	9	Grad u Hrvatskoj.
11	4	18	13	1	4	9		Časnik u vojsci.
4	9	17	8	2	12	2		Muško krsno ime.
9	5	12						Ptica trkalica.
13	9	19	14	13	15	11	4	Kraljevina u Evropi.
20	13	20	2	14	2	12	4	Žensko krsno ime.

Početna slova odozgo dolje čitana, daju ime i prezime urednika jednog omladinskog lista.

Četvorna zagonetka.

Sastavila *Elza* pl. *E.*

a	a	a	a	e
e	j	j	k	k
n	n	o	o	o
o	o	p	p	r
r	s	s	t	t

Razmetni ta slova, dok ti vodoravni i okomiti retci ne neznače:
1. Grad u Slavoniji.
2. Razliku od „novoga“.
3. Državu u Aziji.
4. Jednu Muzu.
5. Pamučna pregja, treba za vezenja.

Zagonetka

od *Rudolfa* baruna *Maldinija*.

Ra, će, di, a, vić, ri, du, ja, i, nav, li, čres, ja, e, vi, tna, še, i, grad, ćuk, stra. Od ovih slogova valja sastaviti ove riječi:

1. . . . . Prezime znam. srpskog pisca.
2. . . . . . Dio svijeta.
3. . . . . . Rijeka u Evropi.
4. . . . . . Muško krsno ime.
5. . . . . Otok u Jadranskom moru.
6. . . . . Vulkan.
7. . . . . Mjesto u Bosni.
8. . . . . . Poluostrvo.
9. . . . Noćna ptica.

Dopisi uredništva.

M. B. u Z. Nije bilo kad za opširnije. Hvala na novome; gledaćemo što prije.

I. Z. u K Od Vašeg nema u nas ništa više do ono što pridržasmo za „Smotru“, kako Vam i javismo.

M. K. Najteža je silom šala!

H. H. u B. Prošlo bi, ali u listu za — posve malu dječicu!

Gj. K. u B. Izvolite se obratiti izravno na ekonomat.

Dr. P. M. u Š. Glede onih izdanja to isto, o drugome za koji dan opširnije.

Z. B. u O. Megju ono šest pjesmica dvije nam se svidješe. Razmišljajte i nemojte da Vas varaka lakoća u nizanju stihova, koje u Vas imade dosta. Tako se i namjerismo na dva tri mjesta na upravo divnu naivnost, koja megju tim nije nikako pjesnička, naročito u onoj „Na ročištu“ i „O ponoći“. Mislite zar da ona posljednja strofa izražava *žrtvu?*

B. K. Nj. u Z. Imate pravo. Dok dospijemo.

V. J. u Z. Morali biste motiv jasnije izraziti.

A. O. u D. Ne bojte se; nije ono ništa „nesmotrena“, već samo pjesmica, koja ujedno nije pjesmica.

Atr. I nama je vrlo milo!

Sadržaj.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

Izgubljen život.

Napisao *Ivan Staparčević.*

(Nastavak.)

II.

Megju to su i moje materijalne prilike bile vrlo teške. U svem, ja nijesam bio puno dužan, ali sam imao obveza na više strana, pa otplaćujući svakog mjeseca i ovdje i ondje, meni gotovo ništa nije preostajalo za život, premda sam, kao i sestra, dosta čedno živio. Da sam imao ujedinjene dugove, ja bih bio mogao taj jedan dug u većim obrocima otplaćivati, a ipak bi mi toliko preostajalo, da bih mogao sa sestrom pristojno živjeti. Ovako se dalje nije moglo i za to odlučim, da uz čije jamstvo uzmem u kojem zavodu potrebni novac, pa da isplatim sve obveze, koje su me nemilo pritiskale. Ali ko da mi se potpiše na mjenici?

Najprije odem trgovcu, od kojega sam uzimao špecerajnu robu i uvijek mu uredno plaćao. Razložim mu, za što trebam novac, uvjeren, da će preuzeti jamstvo. Ali sam se prevario. On bi to bio vrlo rado učinio, ali je cenzor u jednoj banci i kao takav ne će nigdje da ima posla sa mjenicama. I tako je moja vjera, da ću moći lako dobiti zajam, bila već podrmana, ali sam ipak još imao nade. Prvacima svoje stranke nijesam se htio nikako obraćati, ali sam imao još nekoliko prijatelja ili znanaca, o kojima sam vjerovao, da će mi rado biti na pomoći. Izmegju njih odaberem mlada prijatelja, i po ocu imućna, o kojem sam čuo, da rado pomogne, kad može, u nevolji.

I on se odazva molbi, ali primjeti, da svakako mora pitati oca, jer još nikad nije „žirirao“, a otac se puno sastaje sa bankovnim činovnicima, pa bi ga mogao ukoriti, kad bi saznao za njegovo jamstvo. On da će ipak uvjeriti oca, kako tu nema opasnosti, pa će ga možda, što više, sklonuti, da sâm potpiše mjenicu. Teška srca očekivao sam sutra dan poruku i — konačno primio pisamce, u kojem mi javlja, da vrlo žali, što nije mogao — oca nagovoriti. „On veli, da bi sám rado pomogao, kad bi mogao, ali da s mjenicama nije nikad imao posla, pa i ne će da ima. A meni je zabranio, da bilo za koga preuzmem jamstvo.“ Sin je, dakako, već odavno punoljetan, ima i pristojnu platu, ali što ćeš, kad mu otac zabranjuje, da iskopa prijatelja bez opasnosti i žrtava iz nevolje!

Ljubopitljivi Amor. Slikao *C. Fröschl.*

Iza toga neuspjeha već sam klonuo duhom. Sumnjao sam, da li ću uopće uspjeti, a i stid me je bilo, da se dalje ponizujem i moljakam. No bila je potreba, velika potreba, jer je valjalo na prvi dan mjeseca, prema obvezi, porazdijeliti cijelu plaću, a da ne bi ni za stan ostalo.

I za to pokušah po treći put sreću.

Čovjek, u koga sam sada polagao svoju nadu, bio je mlad trgovac, koji je u javnom životu — pri „narodnim“ svečanostima, na igrankama i koncertima, pa i u izborima — isticao svoj veliki patriotizam. Razložih mu potanko, što želim i koja mi je bijeda, dodavši, kako sam uvjeren, da će mi on pomoći.

— Vjerujte, da bih Vam ja to od srca rado učinio, odgovori on, stišćući mi prijateljski ruku, samo kad bih mogao. Ali, kako znate, ja nemam ove trgovine sam u svojim rukama, nego sam u društvu sa g. M., a megju nama postoji ugovor, da ni jedan ni drugi ne smije sam na se primati nikakvih obveza ili jamstva, dok u poslovnim stvarima potpisujemo zajedničku firmu. Inače bio bih srećan, da vam mogu poslužiti.

Ja natuknuh, kako sam prisiljen uzeti na mjenicu zajam, jer nemam znanca, koji bi mi potrebitu svotu mogao *pozajmiti*, pa da mu je za kojih petnaest mjeseca s kamatama isplatim; a on će na to:

— E dakako, teško je danas čovjeku, da se pomogne u neprilici. Ljudi nemaju gotova novca, jer su poslovi sasvim zapeli, pa su srećni, da svoje obveze mogu na vrijeme isplatiti, a i oni, koji imadu, nerado daju, jer se boje gorih vremena ili su nepovjerljivi. Mnogo su tome krivi i naši politički odnosi . . .

Dobri je čovjek mislio, da će mi ugoditi, ako izaspe vreću jadikovaka radi političkih prilika, ako izgrdi vladu i požali slabost opozicije. Ali budući da je to sve meni slabo pomagalo, ja prekidoh njegovo objašnjavanje političke situacije, zahvalih mu se na „dobroj volji“ i odoh iz dućana, u kojem se svaki dan najmanje za 600 dinara robe prodaje, i ako su poslovi već davno „sasvim zapeli“.

*

Sad sam bio sasvim poražen. Koliko sam ja sebi utvarao da vrijedim, pa kako me eto cijene ti trgovci i novčari, kojim je

malo stalo do uvjerenja, do požrtvovnog rada, što ne nosi kamata, do književnosti, do svega, što ne zajamčuje pristojnu rentu i što se ne mjeri burzovnim kurzom. Nekoliko stotina dinara spasle bi čovjeka ne samo od starih dugova, koji ga, premda neznatni, u zajednici k zemlji pritiskavaju, nego i od novih, kojim ne izmakneš, kad ti od prihoda ne ostaje gotovo ništa za život; oslobodile bi ga svakakvih neprilika i briga, koje otešćavaju svaki rad, priječe svaki polet; omogućile mu, da bude mirniji, nezavisniji, slobodniji: — i eto čovjek ne može da dobije tih kukavnih stotina, ne može da nagje jamca, koji bi vjerovao u njegovo poštenje, u njegovu riječ i njegov značaj, — jer je siromašan, jer ga mati iza poroda nije položila u krilo bogata oca, jer nema ama baš nikoga, da ga u mjesto neiskrenom ljubavlju obaspe nepatvorenim novcem!

Bio sam bijesan sâm na sebe. Proklinjao sam i siromaštvo i bogatstvo, i sebe i svijet. Râd mi bio težak i nesnosan, sve dosadno. Neprestano me mučio neki zlobni unutrašnji glas, dovikujući: „Vidiš, kakva si ništica! A ti to nijesi znao?“ Nastojao sam, da ugušim to unutrašnje bjesnilo, da zaturim tu nedoličnu zlobu, i nije mi pošlo za rukom.

Ima momenata, kad ne pomaže nikakva filosofija, kad ni ovejan mudrac ne može da nagje ravnoteže, pa kako da ga nagje mladić, koji prezire novac, a ipak se mora uvjeriti, da bez njega ništa nema, da se radi njega mora i sam pred sobom poništiti?

Ali nesretni „prvi“ sve se više primicao i pred mojim očima pojavljivali se, ne dajući mi ni obnoć mira, u lijepom redu različiti dobri ljudi, koji tražijahu svoje, a ja ih nijesam umio navraćati „za kasnije“, ili ih naprosto prevariti. I ja stadoh opet prebrajati u pameti ljude, koji bi mogli a možda i htjeli preuzeti jamstvo.

Odlučih da pokušam još jednoć.

*

Pogjoh k ocu moga dobrog prijatelja i saučenika, s kojim sam više godina živio kao brat sa bratom. Imao je i znatnu zaradu i kuću. On me je odavno poznavao u dušu, pa je mogao vjerovati, da običajem držati zadanu riječ, da ne mislim na prevaru. Rekoh mu, za što trebam novaca, izjadah mu svoju nevolju i umolih ga, da me ne odbije kao prva trojica, jer me barem on dobro poznaje. On me sasluša, a onda mi, prebirući akta, odgovori:

— Ja vas puno cijenim, to vi dobro znadete, ali uz najbolju volju ne mogu da vam pomognem. Ja sam zimus za pokojnoga H. morao platiti 3000 dinara, jer je prije smrti prepisao imetak na ženu, a ona nije htjela ni da čuje o mjenici. A tek nedavno morao sam preuzeti isplaćivanje mjenice na 1000 dinara za F., koji je, kako znate, sasvim propao. Za to sam se ženi upravo zavjerio, da nikad više ne ću nikomu jamčiti, pa kako god bio siguran od nesreće. Zamislite, kako sada moram u svem otkidati, da prebolim ta dva udara, a to mi je i toliko teže, što moram još jednu godinu podupirati sina, koji je ostao na klinici da se usavrši, i jer mi je već pola godine eto onaj veliki stan u prvom boju prazan, a tu već gubim 600 dinara.

Kad sam mu izjavio svoje učešće u tim njegovim nedaćama, za koje nijesam znao, on mi stade o njima na široko pričati, dodajući svaki čas, kako se je zakleo ženi, da će se u buduće čuvati. Na koncu mi sve to dosadi i ja ustadoh da odem.

— U ostalom, završi moj nesugjeni jamac, bilježeći u aktima glavnije izreke modrom pisaljkom, — vi ste previše rigorozni! Vrlo je lijepo, da se plaćaju obroci, kako se je obećalo, ali kad se to ne može, onda nema druge, nego plaćati onako, kako se može. Primiće X mjesto 20 i 10 dinara na mjesec, a u mjesto 10 i 5, pa tako rasporedite sve, da vam ostane koliko trebate. A u najgorem slučaju, ako vas tuže, što vam mogu? Prenesite pokućstvo na sestru, pa plaćajte, kako možete i hoćete. Knjiga vam ne će prodati, jer ne bi za njih ni onako ništa dobili. A što bi vam vjerovnici puno dosagjivali, — briga vas, ne obilaze samo vas! Ako koji prevrši mjeru, može se zgodnom prilikom i na polje baciti, pa će se u buduće čuvati. Tako vi to udesite, mladi prijatelju, pa će biti dobro, a nemojte misliti, da je vama najgore, — o mnogi bi bili prezadovoljni, kad bi im bilo kao vama!

Ne znajući, što da na to sve odgovorim, ja sam samo klimao glavom, a kad je neko pokucao na vratima, prekidoh daljnje argumentacije i odoh, izmucavši frazu, neka oprosti, što sam mu smetao.

Silazeći preko stepenica, noge mi klecale od slabosti, a u glavi šumilo od jada, što mi je do vrha napunilo dušu. Zar to nije bilo prosjačenje, i zar nijesu sa mnom postupali kao sa prosjakom? Istina, ja sam tražio samo povjerenje, pomoć bez žrtava, ali oni se prenemažu, kao da ih želim finim načinom prevariti, okrasti, kao da im nastojim iz džepa istisnuti zadnju glavnicu, pa me tjeraju frazama, kao što se prosjak izgoni frazom: „nemam sitniša“, ili „radi, a ne prosi!“

Sad sam već bio ubijegjen, da se ne ću nigdje pomoći i da je svako daljnje traženje zaludno. Ali čovjek, kad se počne sam ponižavati, gotovo ne može da u tom zastane. Ti se sjećaš Marmeladova u grandioznom romanu F. Dostojevskoga? I ja sam pozitivno znao, da mi advokat B. ne će pomoći, ali — nije bilo drugog izlaska i ja pogjoh k njemu. On mi nije bio „politički prijatelj“, ali bijaše vrlo imućan, a u poslu povjerenja nije pazio na političke razlike.

No ja sam došao prekasno.

— Ja sam ove godine već za dvojicu iz vašeg političkog kruga jamčio, i oba su me nasamarili. Jedan se nije ni sjetio svoje obveze na dan, kad je trebalo, pa mi dobrostivo prepustio, kad je mjenica protestovana, da platim i glavnicu i kamate. Do danas na moja pisma nije mi ni odgovorio, da li ikako misli ispuniti svoju dužnost. Drugi je bio toliko obziran, pa mi je dan prije, no što će dospjeti mjenica, pisao, da ne može ništa otplatiti, nego da je produžimo, a ja da platim kamate. Poslije takvog iskustva, vi ćete dopustiti, da ja više ni u koga nemam povjerenja i da ni za koga više ne mogu jamčiti.

Badava mu ja stanem dokazivati, da ne pripadam megju takve ljude i da ću svoju dužnost sasvim tačno ispunjavati; badava sam razlagao, da taj zajam nije za me novi teret, nego rasterećenje, jer bi to bila samo unifikacija mojih dugova, koje mi je sada preteško otplaćivati. Kako sam se nadao, nije to ništa pomoglo protiv „principa“, i ja sam postao žrtva toga „principa“.

Još sam imao zgodna znanca, koji je znao u „uzvišenim momentima“ i na svoje „pasije“ stotine bacati. Da ispijem čašu gorčine do kraja, napisah njemu opširno pismo, u kojem ga zaklinjem, da mi pomogne. Na svoju sramotu moram priznati, da sam mu u pismu i laskao; da sam mu pridao svojstava i atributa, o kojim sam bio uvjeren, da ih nema i ne zaslužuje. Tako čovjek, zaplovivši morem nevolje, obično u isto vrijeme brodi strujom podlosti, na kojoj se rijetko kad može zaustaviti ili okrenuti. Ali ni to nije pomoglo, — na svoje pismo nijesam dobio ni odgovora!

*

U tom je došao „prvi“, dan, kojega sam se cijeli mjesec bojao kao nečastivog. I nije preostalo drugo, nego ovomu nešto oduzeti, onoga uputiti na drugi mjesec, a onome umanjiti obroke, tako da mi je ipak ostalo za stan i nekoliko dinara, s kojima sam se proturio, hvala umnomu gospodarenju sestre, gotovo do polovine mjeseca.

Kad sam ostao bez pare, zamolim predujam, kako bih preturio ostale dane mjeseca. Ali ga — ne dobih. Čestita gospoda bojahu se, da bih mogao, protiv ugovora, nenadano napustiti njihov organ, pa su uputili blagajnika, da mi ne da novaca. To mi je bio grom iz vedra neba; više nego što sam mogao izdržati. Nijesam li htio, da se dadem sasvim poniziti, morao sam odmah iz te jadne službe istupiti i raskrstiti se s ljudima, kojima sam preko dvije godine žrtvovao sve svoje sile i vrijeme. I to sam učinio.

Tako sam se našao bez sredstava i bez prijatelja, e mal' ne o svem razuvjeren, a zadužen, na otvorenoj besputnoj pućini života. . . .

Toga dana započinje novo, zadnje razdoblje moga života, početak današnjemu svršetku, — razdoblje prepuno borbe, nevolje, vlastitog poniženja, protivurječja.

Želio sam ostati sam sebi dosljedan, premda nijesam više vjerovao ni u svoje ideale ni u mogućnost, da bi se postigli, a k tome je trebalo u najmanju ruku skroman stan i ono, što se obuhvata riječju: hljeb, — trebalo je živjeti. No kako da se živi, kad ne možeš da stečeš ni najčednijih uvjeta za život? Imaš volje za rad i priznaju ti, da imaš neke sposobnosti za taj rad, ali ti jedni s ovih a drugi s onih razloga ne daju, da takovim radom što zaslužuješ, — a ti treba da živiš! I k tome hoćeš da živiš pošteno, da budeš duševno nezavisan, da budeš dosljedan i riječju i djelom svome uvjerenju. I to ti svak odobrava, svak te hvali, svak ti priznaje muževan značaj; ali ti niko ne daje prilike, da *životom* dokažeš dosljednost tvoga značaja, niko ti ne će da priskrbi onoga, bez česa nema života, a kamo li nezavisnosti: hljeba; svak te tješi budućnosti, ali ti *sada* zatvara pred sobom vrata.

U nevolji bih sada bio zadovoljan, da mogu produžiti rad, koji sam prije dvije godine prekinuo. Ali koliko mu drago moje radnje bile dobre, one sada ne mogu naći mjesta u listu, koji sam s političkih razloga morao toliko puta žestoko napadati. A drugi listovi nemaju sredstava ili ne će da prime novog saradnika, pa da im ova ili ona rubrika i nije potpuna, kako bi morala biti. I tako su pravo govorili oni, koji su me kao praktični ljudi uvjeravali, da se u nas od književnosti i žurnalistike ne može živjeti i da po gotovo na tom polju nema garancije za stalnu i pristojnu zaradu onome, koji bi htio kao slobodan čovjek raditi a ne tek za plaću prati prljavo stranačko rublje. Moje mladenačke iluzije bile su posve raspršene, moje čedne nade sasvim izjalovljene, a najljepše godine izgubljene.

A ipak moralo se je živjeti! . . .

(Svršiće se.)

Zlatarevo zlato.

(Uhlandovu baladu preveo *I. T.*)

Tržnicom je zlato gledo
Kamenje si zlatar drago:
Al si, Jele, milo čedo,
Najdraže mi ipak zlato,
Najveće mi srcu blago!

Krasnik vitez k njima ušo:
Zdravo, goso dragoviću,
Zdravo, d'jevo, mila dušo,
Rad bi v'jenac sav od zlata,
Kojim dragu vjenčati ću.

I kad zlatar v'jenac skova,
Vrgla bila, bivša sama,
L'jepa kćerka majstorova
Na glavu si zlatni v'jenac,
Šapćuć tužno usnicama:

Teška li će v'jencem sreća
Njegvoj dragoj osjat lice;
Ej da v'jencem bar od cv'jeća
L'jep taj vitez ponudi me,
Pjevale bi meni ptice!

Na skoro će vitez opet,
Pošto v'jenac gotov glenu,
Na dušu se gosi popet:
Skuj mi jošte zlatni prsten
Mome zlatu neprošenu.

I prsten je gotov ele,
Na njem drag se kamen cakli,
Na prst l'jepe tužne Jele
Prsti njeni na samoći
I prsten su taj natakli:

Blago si ga njegvoj d'jevi
Glegjuć na taj prsten njeni:
Bar od vlâsî mladenčevih
Prsten da je nedragocjen
Od njeg dopo sretnoj meni!

Dogje vitez tad k zlataru,
Po volji mu prsten bio:
L'jepa hvala na tvom maru,
Kojim l'jepe darove si
Mome zlatu ishitrio.

Al na l'jepoj eto Jeli
Rad bi vidjet, zlatu mome
Kov taj sjajni pristaje li?
Amo der mi, nalika si
Licu, stasu njezinome.

Nedjelja je bila sveta,
Svanula je s toga Jela
Proljetnoga poput cv'jeta
U ljepoti svoga t'jela
U svem sjaju svog od'jela.

Od stida je rumen poli
Kad joj manu, tek se trže,
Preda nj' stati osokoli,
Natače joj vitez prsten,
Na glavu joj v'jenac vrže.

Za ruku ju zgrabi ele:
Kraj je šali, znaj sad za to
Slatka Jele, zlatna Jele,
Vjenac tvoj je, tvoj je prsten,
Najdraže si ti mi zlato!

Ti s' uzrasla usred zlata
I bisera zlatom mojim,
Na tim grudma, oko vrata
Mjesto ti je u mom gradu,
Gospojom te gradu svôjim.[1])

Ikona.

Crtica iz Bosne.

Poznavao sam ja gazda-Gavru dobro, što 'no riječ: u dušu. Još od male maloće volio on mene, ko dijete svoga kirajdžije. Jedna avlija a dvije kuće, pa vazda zajedno.

Na kapiji sam ga uvijek dočekivao, kad bi iz dućana dolazio, pa on mene u naručje, pa u kuću. A meni drago, Bože moj; a šta ćete, ko dijete! A on ne imade djece, pa mu ja omilio, ko svoje.

A i poslije, kad sam se malo vinuo u visinu i u širinu, vidim, kako ga nješto milo podlazi, kad mu dogjem u dućan da malo proeglenišemo, po mrku popijemo i teke zaduvanimo.

Čisto bi me i onda ponio na rukama, kad se razdraga. A ja mu pričaj o svijetu i školi, a on samo pušta kolutove i uvlači, pa se razvedri malo.

O tome je najvolio slušati, i to mu, veli, brige rašćera.

— Pa vi biva baš tako mnogo učite? — upitao bi me.

— Jâ kako, brate; a i treba tako. Danas treba znanja.

— Jâ . . . treba, jâ kako. Znanje je moć . . — pa bi malijem prstom otresao pepeo sa smotke, i zagledao bi se u nju, pa je prinio ustima, potegao gust oblak dima i gledao, kako ga lagano nestaje po dućanu. Sišao bi sa stočića i poravnio bi po asuri, pa prekrstio noge i počeo savijati drugu.

— Jâ . . . trebalo bi znanja, a vidiš, ja ga nemam, vjere mi nemam. A mogo sam ga ja lijepo steći, makar onoliko, ko i Lazarev Pejica. Bi, krsta mi. Pošo ja u školu, pa kad ovgjen svršio, htio ja i dalje „prijeko“, a moj babo ne da. Nijesu, veli, za te škole, no za druge zgodnije. Ja šta će bit' od našeg dućana. Zar da on zbog tebe propane. Hajde ti, more, u dućan, tamo ćeš ti najviše naučiti. A meni žao, do Boga žao.

A gazda-Stevanov sin Gjokica polazio „prijeko“, a prije se ja i on dogovarali, kako ćemo zajedno. Pa on ode, a ja osta . . .

A jok, ne mogu ni ja da sjedim u dućanu, sve mi pred očima škola. Zanijela me, pa eto ti. Te ti ja jednog dana, pa hop . . . od kuće makac, pa „prijeko“ u školu. Jedva na jedvine jade dogjem tamo, pa u službu i u školu.

Krvav je to, bolan, bio život. Gazdarica ko pseto, pa udri, gdje me stigne i čim stigne. Gjak i sluga, brate, ne idu zajedno. Nijesam tamo ni mjesec skrasio, a otac dogje, pa sa mnom natrag u dućan. Jâ . . . baš u ovaj isti dućan. —

Uzdahnu, pa pripali smotku, što mu se bila utrnula, i nastavi vitlati kolutove. Izvadi brojanice pa ih nekako grčevito stisnu i stade ih kroz prste premećati. A one bobice sve zvekću . . . Ja gledam u nj, a on u zemlju. Valjda se bio zamislio i vinuo u prošlost. Možda mu je stajala pred očima ona gazdarica . . .

Dok opet nastavi:

— Jâ . . . tako ti ja dogjem u ovaj isti dućan. Sad mi je mnogo draži, nego prije. 'Vako staru dade mi se sjediti, a prije . . . ni za živu glavu. E, ko da mi je ono šljeme na glavi bilo, a na prsima oni mali obruč, pa ne da ni danuti. Sve me je gušilo i stiskalo. A škola nikako iz glave. Ama privikoh se, pa mi omilje, 'vako ko sad. Ja se umirio, a ocu drago, vidim mu na očima. —

Mušterija dogje, a meni krivo, što prekida. Naspem fildžan i zapalim, pa nestrpljivo čekam, da mušterija ode, a sve gledam u Gavru.

On sjede na isto mjesto.

— Jâ . . . sjedimo ja i on jednoć tako, dok progje Ana Arapova. Znaš onoga Jovića Mitra. Ja ko gledam i ne gledam. Dok će ti babo:

— Vidje li je, Gavro? —

A mene nešto štrecnu, ko čudno mi, što me pita.

— Pa jesam — velim ja.

— Pa eto, ja mislim . . . ko velim . . . a zgodan je Arap.

Mene mravci podigjoše, a krv udarila u obraze, a oči se ukočile, pa sve u zemlju. Ne mogu ga da pogledam. Ko stid me, a prvi put eglen o tome. A on samo uvrće brkove.

— Batali babo! — progje mi nekako kroz grlo.

— Jâ . . . ko koju bi ti, â? —

Meni se još više osuši grlo, pa sve gutam pljuvačku.

— Pa eto, ja ko velim, da je Angja Markova bolja — jedva izgovorih, pa očima opet u zemlju.

On se počeša iza uva, protrlja čelo, ko da se domišlja, pa će 'nako pro zuba:

— Pa i nije. —

— Pa i jest — velim ja.

On zaćuta, pa i ja.

Pošlje ja uzo nju — Angju.

Gavrino se lice nekako namršti, i bore mu se na čelu pojaviše. Zazveketa još više brojanicama, a radi čega, nijesam znao. Nešto se zamislio, a ćuti. Ja ga nijesam bunio. Namakao fes na tjeme, a progrušana kosa pala po čelu.

U to dogje momak i donese mu ručak. Ja pogledah na sat, a dvanaest prošlo.

— E okasnih ja na ručak gazda-Gavro.

— Ne smeta, čõče, evo . . bujrum!

— Hvala, brate, čekaju me moji. —

— E pa navrati se iza ručka, da dovršim ono . . znaš — i pogleda na momka.

— Dobro, doći ću — velim ja s praga, i nagnuh niz kaldrmu.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ja ručao, pa pošao Gavri.

Sve sam o njemu razmišljavao. Poznavao sam i gazdaricu-Angju, ama nijesam tako kao njega. Dobra je, kao dobar dan u godini. A lijepo su živjeli, ko golubovi.

Svijet, ko svijet. Pričalo se nešto, a ja ne vjerujem. Govorili, da je ona zbog svog svekra otjerana prije reda u grob.

U to ja u dućan.

— Pomaže Bog.

— Bog ti dobro dao — trgnu se Gavro sa svoga teftera. — Ti došo.

— Pa eto vidiš.

— Pa sjedi, čõče — i zovnu kavu.

On zatvori i ostavi svoj trgovački zapisnik. Poravni po asuri i prekrsti noge.

Dogje i kava, pa zapalismo. Srknu dva tri put, odbi dva tri dima, pa će tiho:

— A gdje mi ono zastasmo? Jâ . . . biva, kako ja uz'o Angju. Uz'o ja nju, brate, sebi na sramotu. Nije da nijesmo iz početka lijepo živjeli, to jesmo; ama kasnije, brate, obruži me, pa eto ti. Kuća nam je i onda bila, što 'no vele, ko šip, a ona se, veselnica, zaboravi, šta li joj bude, pa po štogod iz tugje kuće donesi.

Gavro odahnu, da se malo razabere. A i bijaše se smrkao, ko da će sad kiša iz njega. Izvadi iz džepa brojanice, pa zazveketa njima.

— Jâ . . . tako vidi ja štagod u kući, što bi znao da nije naše, pa je priupitaj: Angjo, bôna, odakle ti ovo? A ona će ti 'nako: Uh, bježi Boga ti, beli si nekaki. To je naše, samo se bilo zagubilo, pa malo prije našla, eto ti.

A ja ućuti, a ona bjež' ispred mene. A nikako mi u oči da pogleda. Valjda je šejtan, nalet ga bilo, im'o s njom posla. A meni muka, što bježi. Dok jednog dana dogje k meni 'vamo u dućan prija Staka. Plače, ko rodna godina. Suza suzu stiže.

— Šta je Stako, bôna ne bila?

— Kuku meni kukavici! — jadi se ona.

— Ma šta je, bôna?

Dok ona malo odgrenu od plača, pa poče lijepo iksanski:

— Jadnoj meni i žalosnoj! Ne zamjeri, gazda-Gavro, očinjeg ti vida, što ću ti dvije-tri reći. Živa mi djeca, nije iz pizme, no me pamet 'vako uči.

— Ma šta je, čõče, kaži već jedan put, majka mu stara — rekoh ja onako nestrpljiv.

— Ma eto prijatelj'-Gavro, kuća ti cvjetala! Eto ja bila ko juče kod kume Joke, pa kad se vratila kući, došla tvoja Angja. Ne zamjeri, brat'-Gavro. A u mene na rukama znaš one moje belenzuke . . .

Meni se smrče u po dana. Odmah se jadu dosjetih. Dok ona i nastavi:

Jâ . . . pa ona ko na šiljtetu sjedi, a ja se, da oprostiš, ko svlačim. Skinula libadu i belenzuke, pa s njima na rafu. Pa ja ko odoh da ostavim libadu u drugu sobu, a Angja osta sama. Pošlje ode kući. Kad ja danas, jadnica, traži belenzuke, a belenzuka nema. Traži po rafi, nema; gledaj u djece, nema. Nigdje nema. Ne zamjeri, prijatelj'-Gavro, očiju ti, možda je tvoja Angja uzela, da i sebi 'nake napravi. Zapitaj je, duše ti! Meni nešto mrsko. Šta ću, jadna, reći svom Risti! —

— Ne beri brige, prija-Stako; ako bude, ko što ti veliš, ne fali ti — a 'vamo sve vri uza me, a krv pali lice. Sramota je to, bolan, pa još prija-Staka.

— Ne velim ja, brate, ne d'o Bog, no samo mislim tako.

- Dobro, dobro. Gledaću ja.

I ona ode utješena. A kaki ja ostadoh? Ko arslan, vjere mi. I da mi je pokojni babo iziš'o onda pred oči, bih mu, Bože mi oprosti, štagod osov'o . . — i zamahnu malo rukom.

Razjario se malo, pa se umiri i nastavi:

— Jâ . . . tako ja došo kući, pa na Angju. A ona se kune, sastavlja i nebo i zemlju, da ih ni vidjela nije. Ja vikni, a ona u vrisku.

I premetnuh cijelu kuću. Nema, pa nema. Sakrila alčak, negdje.

Kažem ja to Staki, a ona zapomaga. A ne znaš, bolan, kake su fine bile one belenzuke! Ni gazda-Stevanova žena nije ponijela 'nakih!

Dok ona moja veselnica, kad vidje, da ne će moći belenzuka sakriti, a ona ti brže-bolje, da ne bude sramote, s njima kujundžiji, da od njih salije kandilo.

Pa zašuti, kao da si ga vodom polio. I podlakti se na koljeno. Dok će na me:

— Pij čõče, ohladi ti se! —

Ja se istom tada sjetio, da mi je u ruci fildžan, a ni srknuo još nijesam. Samo gledam Gavru i slušam.

On nastavi:

— Jâ . . . tako nestalo belenzuka, ko da u zemlju propadoše. Ja kasnije nijesam ni vodio brige o njima, kad mi se je Angja onako klela. A opet mi nekako mrsko, kad vidim prija-Staku.

U to osvanuo Gjugjev-dan, naše krsno ime. Moja Angja darovala tajno crkvi ono kandilo, što je od belenzuka saliveno.

Priždiše ga taman pred sv. Gjorgjija.

Jutro osvanulo, a mi na nogama. Pa se oboje doćerali, ko bolan, krsno je ime. Pa hajd' u crkvu, da se pomolimo Bogu i sv. Gjorgjiji.

Kad bi na kraj liturgjije, a ja ti lijepo pred ikonostas, da cjelivam ikone, i da se pomolim još pred sv. Gjorgjijem.

Dok i moja Angja dogje, te i ona pogje, da cjeliva ikone. Taman ona stala pred ikonu i razgleda svoje kandilo, kad iz kandila nešto cvrr . . . pa njoj u lijevo oko.

Gavro se malo podiže i pokrenu se s mjesta, nakašlja se, a riječi mu sve nekako zapinju.

[1]) svôjiti = zueignen

— Jä . . . tamam žiška u lijevo oko. Pisnu žena, ko guja, a nije ni šala, oko je, zenica je to. Objema se rukama prihvati za oko, pa ko kruška na tle, pred ikonostas. Meni se smrče, i sve mi se okrenu oko glave. Ja poleti, da vidim, šta joj bi, a oko cúri. Pišti jadnica, ko da se s dušom rastavlja. A meni žao, bolan, a u grlu sve nješto igra, a oči zavodnile. Skupilo se svijeta, pa je odnesosmo kući. Crn mi praznik osvanuo.

Pripali, pa opet poče.

— Jä . . . ona leži, a ja se podnimio više nje. Dok dogje malo k sebi. Ja odmah zapitaj, šta bi.

— Teško meni do vijeka — prozbori ona gušeći se — kazna božja i sv. Gjorgjije.

I ispriča mi sve.

Ja se skamenio, a hladan me znoj probija. Kad dovrši, a ja se prekrstih, pa se zavalih na šiljte.

Mislio ja dugo, mislio, dok mi se nekako iz usta iskrade:

— Tako joj i treba.

A nije, brate, da sam joj to želio, već mi se nekako ote, pa pregje pro zuba.

Dohvati malo šećera, kao da osladi usta od gorčine priče i dogagjaja. Griska šećer, a oni damari na vilicama sve odskaču. Pa će opet umiren:

— Eno je i danas 'nake bez oka, a davno ga je izgubila. Volja božja i kazna. Šta ćeš, brate, sugjeno joj bilo . . !

To se pričalo i pričalo, pa i ušutila priča, samo na Angji spomen osto.

A sada.

Pa već znaš, kako sada živimo, od onoga vremena.

Malko se osmijehnu, pa završi:

— A ja sam onu ikonu svu u srebro okovao . . ! —

Stevo Žakula.

Osijan.

Raspravlja dr. *A. Tresić-Pavičić.*

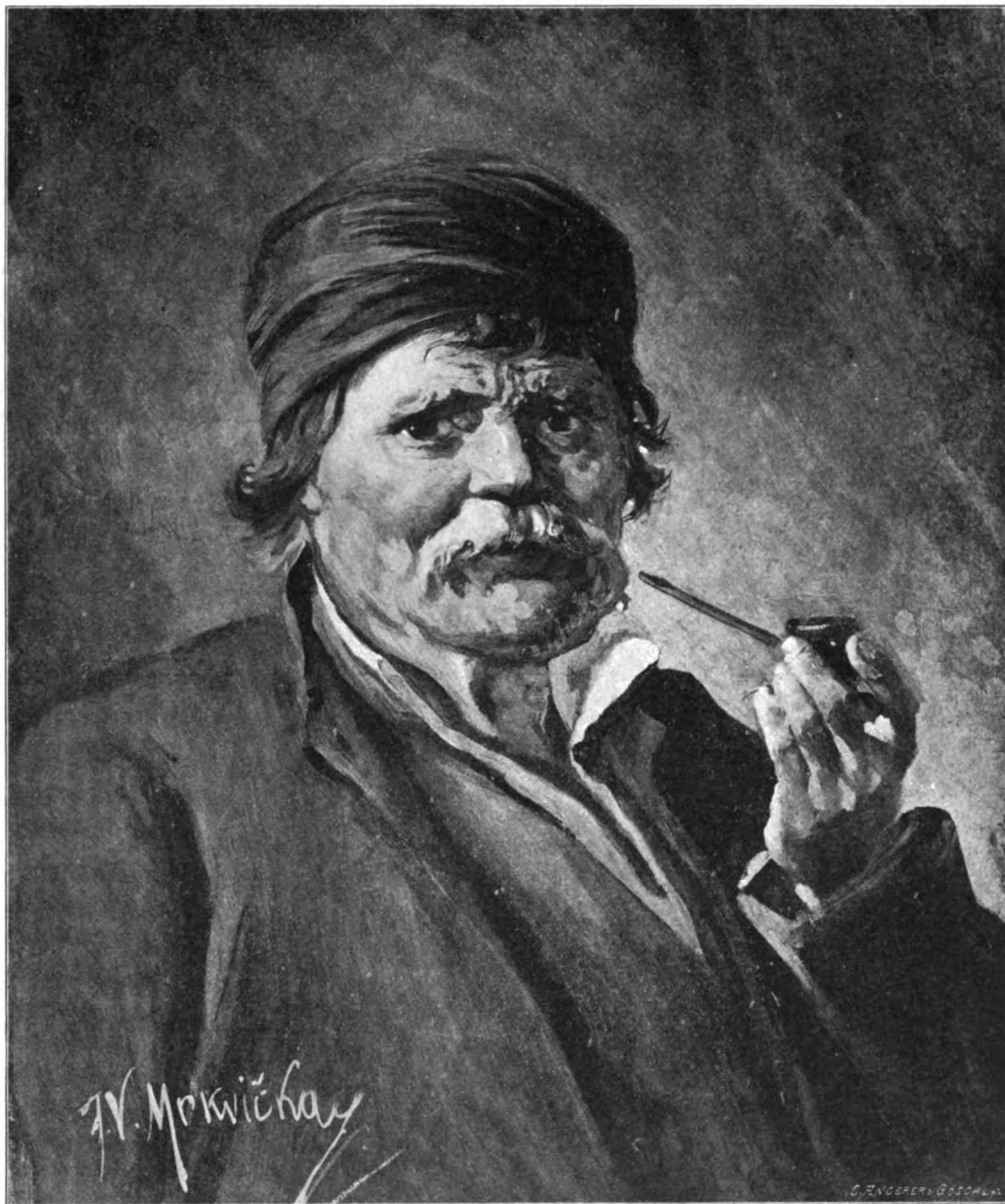
(Nastavak.)

Pjesme i popijevke jesu prva povjest naroda i najvjernija slika njihovih običaja. Prvo društveno stanje najprikladnije je za poeziju. U toj dobi pjesma je prosta, nepravilna, i bez umjetnosti, te mora nositi žive biljege mašte, mora buktiti vatrom strasti, koju ne može ukrotiti razum, ne naviko na duboko razmišljanje. Osim toga siromaštvo jezika, u prvo vrijeme, mora da sili pjesnike, da uzmognu izraziti čuvstva i slike mašte, uteći se k metafori, prispodobi, hiperboli i svim onim tropima, koji daju poeziji življu boju i bržu kretnju.

U tom stanju najmiliji su predmeti pjesničkoj mašti veličajna djela pradjedova, rat, velike pojave u prirodi, strahopočitanje bogova, ljubavne strasti, te velike tuge i nesreće. Izljeve svoje mašte i svoga srca, naravno je, da taj barbarski pjesnik mora pratiti nekim glazbalom, jer muzika stvara mašti šire polje, a srce naginje na melanholiju.

U ovakovom društvenom stanju skoro je svuda narodna pjesma cvala, kod Grka, kod Gotha, Germana, Fina, Kelta. (Blair nije poznavao hrvatsku i srpsku narodnu pjesmu, koja je tek kasnije došla na glas u Evropi.) Ali nijedan narod ne može se dičiti tako divnom poezijom, kao Kaledonski Kelti, tako zvanom Osijanskom poezijom. U tim pjesmama nalazimo ne samo onaj živahni stil, pun vatre, koji je kao biljeg primitivne dobe, nego što je čudno za ona vremena, neku divnu pravilnost, neku prefinu umjetnost, što više, neku nježnoću i tankoću čuvstva, koja se uzvisuje nad suvremenu okrutnost i barbarstvo. Srce nam se topi, čitajući ih, najslagjim čuvstvima, a duša nam se diže najuzvišenijim idejama, veledušja, dobrote i pravoga junaštva.

Iz starih knjiga Strabona, Diodora i Cesara doznajemo, da su Kelti imali svoje svećenike Druide, koji su gojili vjerske znanosti i otajstva, a da je njima bio podregjen red *barda*, to jest narodnih pjesnika. Ovi su bardi imali opet svoje škole, u kojima su odgajali mlade barde, a njihova je glavna zadaća bila, da pjevaju slavna djela narodnih junaka. Najveća želja i počast za hrabroga Kelta bila je, da mu ime ostane potomcima u pjesmi barda, te je s toga milovao i štitio ovaj red, a svaki se je junak ponosio svojim bardima i gostoljubivo ih u svojoj kući častio. Grci su imali za vrijeme Homera svoje aede, ili ti rapsode, koji su nešto slična bardima, kao što mi Hrvati i Srbi imademo naše guslare. Iz svega toga vidi se, da Kelti nijesu bili potpuno barbari i da je njihova ljubav za poeziju bila velika, te da su je najvećom marljivošću gojili od najdavnijih vremena; a mi se ne trebamo čuditi, ako su u tome postigli najveću uzvišenost. Vrlo je naravno, da su bardi u svojim pjesmama uzveličali krjeposti svojih gospodara, te ih slikali mnogo ljepše i uzvišenije, nego su bili ljudi u njihovo doba. Bardi su se u tome natjecali, jer koji je bio bolji, nadao se je zaštiti mogućnijega kneza. Iz pjesama Osijanovih razabire se, da je živio baš u procvatu bardske umjetnosti, kojoj je najveći predstavnik, on, slatki glas Kone, milozvučna Morvenska Harfa. Uz njega se spominju valjani bardi Karilo i Ulin. Osijan, kao što razabiremo iz njegovih pjesama, bio je vrlo ćutljiva srca i sklon onoj nježnoj melanholiji, koja je uvijek znak velikog genija, koji je kadar da ćuti najfinije, najnježnije, i u isto doba najburnije strasti. On je bio bard po zvanju, marljivo odgojen u poetičkoj umjetgosti od starih barda njegovoga oca, kralja Finnala (Fionmac-Komal); a osim toga i sam junak prvoga reda. To su sve okolnosti najpogodnije da rasplamte pjesničku maštu. On pripovijeda o poduzećima, u kojima je sam saučestvovao, pjeva bitke, u kojima se je sam borio i pobijedio, više krat kao vrhovni zapovjednik. On je vidio najsjajnije prizore, koje je njegovo doba moglo pokazati, bilo u ratu, bilo u miru, a u onoj strani i u ono vrijeme, za one ljude, Fingalovo doba bilo je sjajno, sjajnije od prošlosti i poznijih vremena do najnovijeg doba. Fingal je bio kralj dobroga djela Škotske, obogaćen plijenom otetim Rimljanima i potučenim obližnjim kraljićima, te sjajan sa mnogobrojnih pobjeda, u svakom pogledu najugledniji kralj u Albionu.

Balkandžija (gorštak iz Balkana). Slikao *Ivan Mrkvička.*

Mane kulture nijesu na takove junake još mogle djelovati. Njihova je najmilija zabava bila slušanje starih pjesama, u kojima su se pjevala djela junaka, koji progjoše, a najvruća im je želja bila ostaviti ime u predaji, jer duh junaka nema mira na onom svijetu, dok mu na grobu ne ispjeva koji bard počasnu pjesmu. I po smrti dolaze duhovi junaka na krilima vjetra na oblaku, da se nauživaju slatkoga pjevanja barda, a najmiliji im je, ako čuju spominjati svoje ime. Je li dakle čudo, da se je u takovo doba rodio novi Homer.

Homer, rekosmo, jer to sveto ime zvuči kao antonomazija nauzvišenije pjesme, kao personifikacija poezije; i Osijan zaslužuje da ga se tako nazivlje više nego ikoji drugi pjesnik na zemlji. Osijan se uvijek krili visokim zrakom veličanstva i ganutljivosti. Uvijek isti glazbeni ključ zvuči u njegovim pjesmama od početka do konca. On ne uvagja nikada nakita, koji ne bi bio u suglasju sa općenitom simfonijom, koja njegovom dušom vlada. Sve su zgode, koje spominje, ozbiljne i važne, a pozornica je svuda divlja i romantična. Pustošna igala na obali morskoj, brdine zadušene oblačjem i maglom, potoci, koji se obaraju niz samotne doline, ili se zaustave, viseći smrznuti sa hridine, samotni hrastovi, huj vjetra kroz borove, i njegov cvijet kroz mahovinu, što je obrasla kamenje na grobovima davnih junaka, sve to uzbugjuje uzvišenu pozornost u duhu, te ga pripravlja na velike i vanredne zgode. Fantazija se Osijanova ne igra, ne kiti se nuzgrednim stvarcama, koje opčaravaju maštu; uvijek je veličajna i ozbiljna. Ako ičija, to se njegova pjesma mora nazvati *pjesmom srca.* Njegovo je srce prožeto najplemenitijim čuvstvima, uzvišenim i nježnim strastima; njegovo je srce puno, te izlijeva samo sebe. On ne piše da se svidi kriticima, već pjeva s ljubavi spram poezije kano slavuj, da gane i uznese na velika djela mladost, da tješi svoju samotnu i pustu starost. Najmilije mu je, kada se na krilima mašte zaleti u prošla vremena te se druži s junacima, megju kojima je bio prvi, — kada se može sjetiti nježnih trenutaka svoga života, da razlije misli na bitke, koje je izvojevao, na svoje ljubavne zgode, na prijateljstva, *„dok ne sine svjetlost njegove duše, dok se dani prošlih ljeta ne poredaju pred njim“.* Nije dakle čudo, da nas takovo pravo pjesničko nadahnuće

Sloboda usta suncem obasjana . . . (Uz pjesmu „Dva groba“). Originalna slika *Ferdinanda Velca.*

opčara, te mi u njemu slušamo čarobni i svemogući glas prirode.

Što je čovjek naobraženiji i što ga više čita, to mu se više mili. Osijan nije za ljude proste duše i tvrda srca. Njega mogu uživati samo oni, koji su plemeniti duhom i srcem, a tko ga jednom okusi, ne može živjeti bez njegove hrane, kao ni Ulisovi drugovi bez lotosa.

Nazvasmo ga Homerom, i potrebito je da usporedimo ova dva brata. Ne može se zanijekati, da je Grk u mnogo čem veći. U njega je veća raznolikost dogagjaja, a okrug je njegovih ideja mnogo širi; njegovi su karakteri raznoličitiji, on poznaje bolje narav ljudsku, njegov je plan mnogo veći, titanski, njegov je duh vedar, kao grčko nebo. Premda on živi više od hiljade godina prije Osijana, on je rogjen u društvu mnogo naprednijem, vidio je mnogo više svijeta i stvari nego Osijan, gradove krasne i bogate, uregjene mudrim zakonima, u kojima je već umjetnost cvala. Polje njegovih opažanja mnogo je šire i sjajnije, po tome je njegovo znanje mnogo veće, a njegov duh pronicaviji i gipkiji. Ali ako i nijesu ideje i predmeti Osijanovi tako raznolični, oni su ipak svi vrlo prikladni za poeziju. Karakter vremena i prirode, u kojoj živi, te sve spomenute okolnosti njegovog roda podaju njegovim mislima i čuvstvima jači kolorit, te se dublje doimlju. U onom divljem kraju, premda su dogagjaji manji i rjegji, duh ih dublje promatra, te se jače dojme mašte, uspire čuvstva do najvišeg stepena, te postaju sretnijim elementima za poetički genij.

U Homera lako je opaziti grčku živahnost, ali Osijan uvijek čuva dostojanstvo i ozbiljnost keltijskog junaka. On uvijek štedi riječi, i nikada nam ne opisuje ništa opširnije nego je potrebito; sine kano bljesak u noći, rasvijetli nam jedan prizor — pa iščezne. Homer je mnogo opširniji u svojim opisima, te ih napunja većom raznolikosti sitnih okolnosti. Oba su ova pjesnika tu i tamo dramatička, to jest uvedu junake da pred nama govore. Tek Osijan je kratak i hitar u svojim razgovorima, kao u svačemu, a Homer uz grčku živahnost posjeduje i grčku rječitost. Homerovi su govori vrlo karakteristični, te nam divno prikazuju narav ljudsku, ali su ipak katkada dosadni, više puta i nepristojni: *„aliquando dormitat"*. Oba su pjesnika vrlo uzvišena, ali Homerovu uzvišenost prati prevelika naglost i vatra, a Osijan je pun dostojanstvene veličajnosti, te nam nameće neko nježno počitanje. Homer nas zanosi, Osijan nas zapanjuje. Homer je uzvišeniji u opisima djela i bitaka, a Osijan u slikanju čuvstava. Homer nas može, kada hoće, da duboko gane, a Osijan to čini mnogo češće i jače od njega, te nijedan pjesnik nema ljepšega i sigurnijega načina da zgrabi za srce i da ga topi u nekoj divnoj nujnosti.

Zakoni epopeje naznačeni po Aristotelu jesu ovi: da čin i temelj pjesni mora biti jedinstven, savršen i veličajan, isprepleten istinitim i vjerovatnim; ukrašen karakterima i običajima, a povećan čudnovatim stvarima. Fingal i Temora odgovaraju potpuno zakonima Aristotela. Predmet jedne epopeje jest oslobogjenje Irske od Svaranove poplave, a to je veličajno i plemenito; a predmet druge, obrana sirotana malodobnoga kralja od okrutnoga Kairbara, koji mu je ubio oca i hoće da otme domovinu i prijesto. U jednom i drugom eposu očuvano je jedinstvo, kao možda nigdje drugdje; jer je tu jedinstvo čina, mjesta i vremena. Svaki dio ovih pjesni harmonično je spojen sa ostalima i sačinjava potpunu cjelinu. Svaki dio teži k jednom cilju, i kao što je čin veličajan, tako je savršen i dotjeran. Kao što doliči eposu, svuda je stil veličajan i dostojanstven, a mašta bujna. Pjesnik se ne bavi sitnicama, nema predgovora, nego odmah srne in medias res. Ne pozivlje na pomoć muzu, jer je ne poznaje; ali obraća vrlo često svoje ganutljive apostrofe svojoj harfi, duhu svoga sina, svog oca, Alpinovom sinu, pratilici njegove slijeposti Malvini, udovici njegovog Oskara, godinama koje progjoše, i moli ih da se razredaju u njegovom duhu, te hvata prošle pripovijesti, koje bježe u vremenu.

Odmah u početku ove pjesni napne velikim očekivanjem našu maštu. Fingal se otvara zabrinutošću Kutulina radi iskrcanja Svaranove vojske, ali odmah se uzbudi nada, da će donijeti Fingal pomoć, i pjesnik nas drži u strahu i nadi kroz nekoliko pjevanja. Naše nas očekivanje ne prevari, jer je dolazak Fingala opisan tako veličajno, da nas zapanji i naša znaličnost postaje sve napetija prama koncu. Način, kojim Homer uzveličava svoga Ahila, svakoga zadivljuje, ali Osijan ne zaostaje za Homerom u uzveličavanju Fingala. Nije moguće (veli Blair, koji kada je napisao ovu kritiku, nije poznavao najljepšu Osijanovu pjesan *Temoru*) zamisliti ništa sretnijega u tu svrhu, od trijeznog opisivanja zadnje bitke, u kojoj je bio zamolio Fingala Gaulo, Mornijev sin, da prepusti njemu voditi bitku. Veledušnost kraljeva, koji pristaje na to, dostojanstvo, kojim se on povuče na brdo da razmatra borbu, praćen od svojih barda, i *bijući bljeskanjem mača*, njegovo opažanje, da su mu vojvode nadjačane brojem protivnika, a on ipak ne će da im otme slavu pobjede, sišavši u bitku, već šalje svoga barda Ulina, da pjevanjem raspiri njihovo junaštvo, a napokon, kada vidi, da je opasnost velika, *podignuće njegove sile*, te se spusti s brda kao kakvo božanstvo, da odluči bitku; to su sve okolnosti, koje pokazuju najdublje poznavanje epske tehnike. Ali u Temori je umjetnost Osijanova još veća. Tu nam prikazuje Fingalova protivnika Katmora tako plemenita, da je apsolutno sukob ovih dvaju junaka za čitatelja velika muka, jer ne zna, komu bi želio pobjedu. *Katmorova je duša sjajna poput neba*, a komu ne će biti žao, ako je pomrači Fingalova pobjeda? Katmor je junak hrabar i veledušan, koji se stidi okrutnoga brata Kairbe, koji ukorava bahatoga Foldata, jer se je izrazio prezirno o Kaledoncima, koji se ne veseli svojoj pobjedi nad Fingalovim vojvodama, već vrši svoju dužnost, uvjeren da će ipak biti pobijegjen od Fingala. Osijan nas drži sve do konca na nekoj ugodnoj muci i zabrinutosti za ovoga junaka i u isto vrijeme za Fingala; jer ako ga ubije, ne će li ta smrt biti ljaga za njegovu plemenitu dušu? Kako ih sukobiti u bitci, a da nam ne uvrijede srce? Ovdje je Osijan veličajan: Ni jedan, ni drugi vojskovogja ne silaze u bitku, dok ne vide prije potučene svoje najhrabrije zamjenike. Pjesnik ih prikazuje veličajnom prispodobom, na dva brežuljka, jednog prama drugome, slične dvama duhovima neba, koji se gledaju dok vjetrovi, koji se uzdižu iz njihovih krila, uzburkaju more pod njihovim očima. Fingalov sin Filan ubije prvoga Katmorova vojvodu, a ovaj mora da sigje voditi bitku i navaliti na Filana. Fingal se digne, neznajući bi li sišao na obranu sina, jer se boji da ne uvrijedi njegov bojni ponos, a s druge strane se boji za njegov život, jer poznaje silu Katmora, pa pošalje Osijana da osokoli brata. Osijan nije mogao doći na vrijeme i brat mu pogine u bitci. Padne noć, Kaledonci se vrate potučeni i Fingal dozna za smrt sina. Tada se povuče žalostan na jedan vrh i tu lupa kopljem po štitu, što je bio znak da će on drugog dana voditi bitku. Zvuk toga štita razliježe se kroz noć hvatajući stravom srce: To je jedno od onih uzvišenih sredstava kojima nas znade začuditi Osijan. Da napne još više naše očekivanje, ispuni ovu noć jednim pjevanjem, u kojem nam prikazuje ganutljivu epizodu Sulmale, Katmorove drage. Napokon zabijeli zora, započne bitka i oba junaka sigju na bojno polje. Ne znaš, tko je veličajnije opisan. Tko će pobijediti? Tko će poginuti? Tko bio da bio, čitatelju će biti žao, boliće ga rana ranjenoga. Osijan znao se je izvući iz ovoga škripca na način tako originalan i uzvišen, da nema šta slična u nijednog pjesnika. Već se Fingal i Katmor zaputiše jedan proti drugomu, u to se naoblači nebo i magla se povije poljem. Drugi junaci stoje zapanjeni, a neki se bore tu i tamo u magli. Pramen magle zahvati Fingala i oluja zamrači čitavo polje. Kroz maglu čuje se glas Fingala, koji junači svoje na bitku; na taj glas Irci bježe na sve strane. Polje se malo po malo vedri, magla se povlači s polja u zaboke, svak traži okom Fingala i Katmora, ali se ne zna, gdje su. Iz pramena magle vidi se bljesak oružja i čuje se zveka. Sunce razprši maglu, i šta vidimo? Katmor se naslonio blijed na jednu klisuru; krvari, a rascijepani mu štit visi na umornoj ruci. Fingal naslonjen na koplje, nagnut je vrhu njega, i gleda ga sažalnim i čuvstvenim okom. Ova slika puna izraza kaže nam sve. Fingal je prikazan kao pobjeditelj; ne kao ubojica, već kao tješitelj i prijatelj. Takve su delikatnosti poznate samo Osijanu.

U Fingalu je isto tako plemenit svršetak, jer Fingal savladavši gorostasnoga Svarana i svezavši mu ruke, oprosti mu život; napokon ga tješi, što je bio pobijegjen, umiri bijesnoga divljaka, gane ga, odriješi mu ruke, i pusti ga slobodna otploviti put Norvežke. Fingalovo je načelo, da nije junak, koji pobijedi silom protivnika, nego onaj, koji ga natkrili veledušjem, te razoruža njegov bijes, i steče njegovo prijateljstvo.

(Nastaviće se.)

Zimska priča.

Lete, lete pahuljice
Lagane i male,
Tihim zrakom nestašne se
Igraju i šale.

Sad na plašte rjegje opet
Na zemljicu lete,
Zimska vila crnoj zemlji
Košuljicu plete.

Vidjela ju, gdje je gola
Bez lišća i čara,
Smilila se zimskoj vili
Ta zemljica stara.

Po bostanu svoga carstva
Sakupila mile
Angjeliće, heruvine
Krasne, zlatokrile.

Pa im dala srca b'jela
Uvenulih l'jera,
Na zemlju ih neka siplju
Diljem svakog smjera.

Angjelići poslušaše
Caricu si vilu,
I brzo su započeli
Svoju igru milu:

Lete, lete l'jerska srca
Nevina i čista,
I divotom angjeoskom
Sva se zemlja blista.

Svud se b'jeli golo granje
Gora i planina,
C'jela zemlja sad se čini
Srcem heruvina.

Samo ljudi — jerbo tajna
Nije znana svima —
Vele, da to snijeg prši,
Da je došla zima!

Rikard Katalinić-Jeretov.

Moj slavuj.

Zora rujna u grimizu
Na obzorje neba stupa,
I vesela svoje lice
U bijeloj magli kupa.

Divno jutro! cio istok
Preljeva se u svom sjaju,
Kao lice djevojčice
U dragoga zagrljaju.

U tom času, u tom krasu,
Kad rumena zora rudi,
Smrtni cvrkut male sv'ječe
Iz lakog me sna probudi.

I ja skočim iz dušeka
Pa kroz pendžer bacim oči:
Zemlja trepti od miline,
Nebo plamti na istoči.

Svud se ori slatka pjesma,
Tamo ševa milo poje,
A u malom kafaščiću
Tuži bulbul jade svoje.

Šta ga boli, za čim jadi? —
Gvozdene ga muče žice;
Svega ima, svega dosta,
Samo nema slobodice.

Za njom jadi vajne pjesme,
Svaki mu je spomen tuga,
Drugova se svojih sjeća,
Svoje drage, svoga luga.

Kud je negda u slobodi
Sa slavicom milom leto,
A tu mu je u kafazu —
Sve oteto, sve oteto.

Pogledaj ga, sad se smiri,
Slatki danak da prosniva,
Al ga i on svojom klapnjom
Neprestano podraživa.

Čim umorne oči sklopi,
O svom lugu snivat stane:
Vidi dragu i drugove,
Vidi šume i poljane.

Oni prhnu, a on s njima
Zaleti se jatomice,
Al očajno dolje pane;
Ne daju mu krute žice.

Za to kad sve živo pjeva,
Slavuj mora da se tuži,
Teško mu je robovati:
U kafazu — prama ruži.

Opaja ga ružin miris,
Ružini ga čari mame,
A tu mu je sve odurno —
Od dosade i od čame.

Ja ga gledam, kako zdvaja,
U meni se milost budi; —
Mili Bože, al ne ima
Pusta srca u tih ljudi!

Zamke pletu; a što će im?
Da nedužne love ptice,
Pa ih za svoj jadni ćejif
U gvozdene meću žice.

Pa još k tome vesele se,
Kad im svoje jàde jade
Oplakujuć slobodicu
Zelen-gore i livade.

Nemoj tužit, moj slavuju,
Ja se i ti razumimo,
Kucnuo je časak da se
Za uvijek oprostimo.

Slobodan si, hajde leti
U stotinu dobrih časa,
Ja ne mogu više slušat
Tužne zvuke tvoga glasa.

I pustih ga, a on prhnu
Na rumene ruže granu,
Pa ispjeva jednu pjesmu
Sa slobodom zagrijanu.

A ja tako krasne pjesme
Nigda od njeg nisam čuo,
Od kako je pod moj jaram,
U moj kafaz zapanuo.

Čini mi se, tu je pjesmu
U čast meni iskitio,
Što sam ga od krutih žica,
I od ropstva oprostio.

Onda pisnu u znak: s Bogom
Pa odleće pun veselja,
Da po lugu zelenome
Traži starih prijatelja.

Mirza Safvet Bašagić.

Niko kao Bog!....

Pripovijetka iz Bijeljine, od *Jov. A. Dučića.*

(Svršetak.)

IX.

Milan nije šćeo da ga Milka poželi. Svako veče dohodio je k njima.

Istom jednoć ču se:

— Hoće Milan Milku.

Te šala je, te nije, te jes' . . . ali svijet nije prestajao. Momci i djevojke počeše zboriti:

— Miko, vele, sve Milki: okaj se, boga ti Milka! . . . Jovo ovo, Jovo ono . . . a sve bi ko nešto da rekne na Jovu.

A Milka tužna, svaki dan tužnija.

Ko mlad insan!

A kad Miko dogje — njoj teško. Nekad prvi jaran Jovin, a sad ga kudi, da može svega bi ga ocrnio.

Šta nije govorio na nj, a ona karli, tužna, pa sve veli:

— Tešto, Miko brate, tešto, nek je baš sve tako! . . .

X.

U nas svijet vjeruje svašta — mi vjerujemo svašta. Idi ti pa govori kome ti drago, da nema ovog i onog! Pravio se mudar tako i Jovo Kojić, pa eto danas. One su mu i pamet popile!

Simo Kandžija oženio se bio mlad. Mlad on, a mlada mu Persa — oboje ko dva cvijeta, nije druge. Uzeli se iz ljubavi, a da se nijesu uzeli, ne znam ni šta bi bilo. Nekoliko hefti da crknu jedno za drugim — e, to nije već blagodat kako su živjeli.

Istom najednoć — oprosti Bože — baš ko ugje u njih! Jedno drugom oči da iskopaju, da se iskrve, da izlude — tako se omrznu. Te im se čitalo, te donosila vodica iz manastira Tavne, te se kadili, te svedno — sve krv i nož, što se rekne. Sve — on striženo, a ona košeno, što veli moja nana.

Prošlo toliko vremena, a nikad poroda.

Istom jednog dana rušio Kandžija staru avliju, da namjesti novu i tek udario neki majstora u prag od kapije maljem da razori, a ono — sačuvaj Bože svugje i svakog!

Ispane čitav smotak.

U njemu svašta — ne pitaj. Svake utvari, svakog strašila i nečisti u tom smotku! . . .

Sjetio se svako. A ko i ne bi:

Čini, pa čini! . . .

Od toga dana Simo i Persa ko i prvo veče. Eno ih da umru jedno za drugijem.

Tako i Mićo Marković. Bio izludio čovjek! Rasprodao sve što im'o, sve dao na piće, na rgjav put, na svašto . . . Malo još pa bi ostao go ko prst — bio bi prosjak!

Dok i on naš'o negje u kući nešto — budi Bog s nami! . . .

A ti mi pričaš nešto!? Misliš svu si pamet zbio u pesnicu!! . . .

Eno nek ti rekne hadži Pero Tanasić! Star je čovjek, zapamtio i dobra i zla, a vidio više svijeta neg' mu je kose na glavi. Bio je i na moru i po Jerusalimu i čita čovjek. Ima više knjiga neg' u nas za pijevnicom — prosti Bože! Sve u koži a slova ko prst.

Veli: u oči časnijeh poklada kada se zaposti, ostavi prvi i pošljedni zalogaj pa metni u džep. Kad budne ponoći, a ti izagji na brijeg pa pogledaj — svaku ćeš vidjeti kad iz kuće izigje. Leti, veli, a sve varnice biju iz nje. Svaka ti je to činilica, svaka je „nečista“.

A to veli hadži Pero Tanasić!

Sekula Maksić to je sve činio. Znao on i o onoj Jahudinki, ali čovjek šuti. Zar se to smije reći! . . .

Pa i Jovi Kojiću zar je bilo drukčije, nego Simi Kandžiji i Mići Markoviću.

Siroti roditelji da izlude od brige. Boje se još i više nesreće. Bježi, brate! . . .

XI.

Staniša Jovičić otac je Mikin, a imućan čovjek ko i jedan. Megju našijem starijem i on je pametan, ugledan čovjek.

Jedne večeri on, Panto Jeremić, Rajko Glišić, sve trgovci, sve gazde, kuče na vrata Pante Ristića.

Čeljadi čudno. Niko ne zna, šta znači to u to doba.

I Staniša Jovičić prosio u Pante Ristića njegovu Milku za svog Milana. Dijete mu da izludi za Pantinom Milkom, pa ko veli jal jesenas, jal večeras — svedno.

Pano stao. Ne zna čovjek, na koju će stranu. Čuo, da mu dijete begeniše onog jadnika Jovu Kojića, a da i danas gine za njim, pa ne zna kud će, šta će.

I žena isto tako.

Zovnuli Milku, a dijete ništa što ne malaksa. Nije rekla ni riječi, ama je zaplakala, tužno je zaplakala.

Ne može biti ništa.

To se i svršilo.

Od te večeri Miko nije više dohodio kod Ristićevih.

Milka dahnula dušom.

XII.

U mene mala djevojčica, tek dvanaesta godina — Bogu na amanet:

A, tako, sjedim ja jedne večeri.

Istom ona malo, malo pa zapjeva. A lijepo pjeva baš ko kakva udavača. Glas joj nekud tanak a mio, pa zvoni — sve dira čovjeka:

Mjesečina svu nedjelju dana,
A ja jadna ja sirota svu nedjelju sama!
Što te nema, što te nema, dragi da mi dogješ,
Il si bolan, il si jadan il ti ne da majka? . .
Nit sam bolan, nit sam jadan, nit mi ne da majka,
Već sam drugu, već sam drugu zavolio dragu;
Drugu dragu, drugu dragu čivutkinju mladu!
Ne bolujem, nit jadujem nego ašikujem!! . .

Čudna pjesma. Znao sam ih dotle stotinu — kao Bijeljinac, ali to ne čuh — lje! A nekakva kajda opet pa čisto rasplaka staro čeljade.

— O'kle ti to jadna? — upitah je.

— Ova pjesma zar? . . . pita ona.

— Ja?

Veli — naučila je Milka Ristićeva.

A i ja se namah sjetim, a žao mi cure baš ozbilja.

A dijete mi dugo pričalo o njoj.

XIII.

U oči mladog petka i naše cure pomalko vračaju. Ako voliš momka, a ne znaš, hoće li te, ne će li — il volj' ti znati za koga ćeš poći, a ti kad bude u oči mladog petka uzmi makaze, češalj i ogledalo pa metni pod glavu. Nemoj ni misliti, da ne ćeš te noći usniti onog, čija ćeš biti.

I Milka jedva dočekala mladi petak. Metla sve pod glavu, pod jastuk i legla, ali san nikad na oči. Misli Bog moj, a baš ne zna, šta misli — baš sve joj misô na jedno te jedno. Sretna, što će da usni.

I sjutri dan, aman tek zora, a ona kuči na Curinu ogradu.

— Curo, sestro, veli . . . a sve sretna. Odi da ti pričam, sejo moja rogjena, a djevojka baš ko luda od radosti.

Pa poče:

— Polje, veli, zeleno a žitno, a posred polja baš ko Drina teče. Digla se bujna šenica, sestro, dovde — i uprije rukom u one male i oble dojčice.... Tu cvijeće, tu svaka travka božja... I nebo plavo a puno ptica, a ja kao pošla pa ne znam ni gdje sam . . . Istom stala, a ko onamo drugi put i ide neko ispod žita. Ja ko baš da pobjegnem, pa okrenuh natrag i kad pogledah, a ono — Jovo . . . . Sestro, curo, baš sam Jovo, ovog mi. —

I prekrsti se. —

— Veli: kud ćeš Milko jadna! Zar si se počela i strašiti od mene — a smije se, Curo . . . A ja ne znam, šta ću, već stala. Veli: ne boj se moja Milko! Vidiš — ovdje me je zmija ujela . . . puno je otrova, puno žuči . . . Ovdje me boli, pa pokaza na lijevu stranu. — Ovo je, veli, Milko moja, postalo klupče zmija! . . . Ali ti se ne boj — Jovo je tvoj! . . Pa se nasmija, pa raširi ruke i stište me. Osjetih vruće na usnama, a ja vrisnuh pa se prenuh . . . .

— Sestro, curo, pomisli . . . a mojih mi očiju sve tako . . . I sad mi se čini da mi gori ovdje — i pokaza usnice.

Milka je vjerovala u taj san . . . . a ne bi niko rekao, pa sve da je šćeo — da je san laža . . . Ta ko bi toliko radovanja ubio djevojci.

I ona bješe baš ko da je i Jovo uz nju.

Ah, mladosti!

XIV.

Govorilo se pa se i prestalo. Svako čudo za tri dana!

Tako i za Jovu Kojića. Žalio svako, ali se prestalo da zvoni.

Miko nije nikad išao Milki, ali o prošnji nije niko znao.

A Jovo Kojić?

Umirao je za Silikom! . . Svaku veče išao je k njima. Išao je i u danu . . . odnosio iz svoga dućana sad ovo, sad ono.

Pa sve tako.

Oslabio mladić, pa iznemogao, baš ko da ni pri sebi nije. Jadna mu mati i ne prestaje da se moli Bogu, a poslala u crkvu veliku svilenu odeždu za sveštenika. Šalje svijeće, dijeli sirotinji i moli se Bogu.

E nije to ko ti što misliš, rogjo moj! Tuga je to, brate moj!

Ali Jovo neprestano onamo. Noću prilegne, pa se prikrade, pa zajmi preko bašči, pa onamo. Nikad sna ni mira, pa za oto i jeste taki.

U kuću Rakilijnu niko nikad nije unišo. Ni naše Jahudije nikad joj prag nijesu prešli. Ta od otog strašila bježala je i njena rogjena vjera. Svak živ povilio na nju.

Samo Jovo Kojić ne izbija od njih, samo on isto uvijek sa Silikom, što umire za Silikom, a staru Rakilju zove nanom — oprosti Bože!

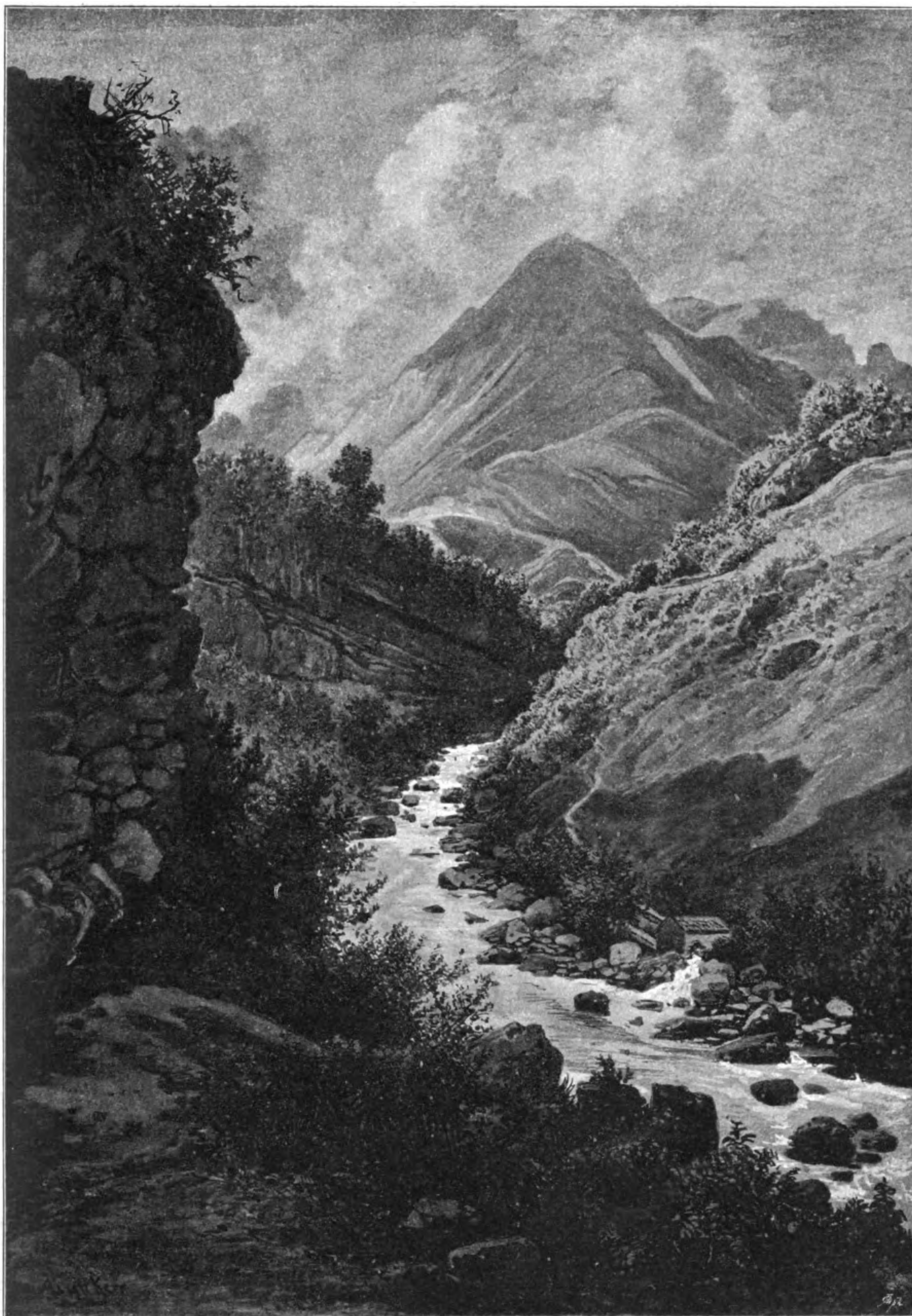
Tog jada niko nije zapamtio.

Prošla nedjelja, dvije, tri i više . . . Prošlo mjesec pa i drugi pa i treći.

I od mladog petka prošlo toliko nedjelja. Nikad ništa.

*

Mićo Stakić išao je često da prisluškuje. Podvuče se pod onu prokletu kuću, pa sluša kad je Jovo ondje. Sve mu se fes odiže na glavi, a on trpi, održava.

U dolini rječice Doljanke kraj Jablanice. Slikala *Anka Lynker.*

Tako jedne noći virio, a ono Jovo sio uz ognjište. Pred njim matora, a do njega Silika.

— Hoću, mojih mi očiju — učini on najednoć.

Aman govor o svadbi.

— Hoću, nano jadna, a ti znaš... a kao rašta bi i dohodio... Ali ginem, nano, ne smijem ocu da reknem, a znaš kakvi su oni! Oni ne znaju ni za te ni za Siliku — već misle Bog zna šta, a ne znaju tvoju dobrotu.

Istom se stara nasmiješi. Vidio to i Mićo, ama kako se nasmiješi, on baš odista osjeti neke žmarke.

— A svaki dan umirem, čini opet Jovo. Da mi je da bježim odavde ... ovako ne mogu. Svijet mi ne govori ništa, ama znaš svijet kakvi je — Bog mu sudio!....

— Sve on na svijet! podsmjehnu se Silika.

— Ja, sve na svijet, podsmjehnu se i matora.... Znaš, sinko Jovo, istom ona — sinko ili, ili! Sinko, smisli se, a ja šta mi tu ovo, ono.....

Te večeri bilo je aman nešto. Mićo baš ko nazrio, e te večeri bilo nešto.

Tako slušao dugo, a ko bi to i napričao. One obadvije na nj, a on zaćutio. Blene čas u Siliku, čas u matoru a preklinje se.

Pričao pošlje Mićo svašta. Veli — dao im riječ. Hoće da rekne ocu, majci i svijem da bez Silike ne može, pa jal nju, jali zemlju crnu.

A Mićo otišo pa rekao ocu mu. Ko misli da čovjeka pripravi, a otac mu, veli, proli suze ko malo dijete.

A tako i mati.

XV.

Baš ko sjutra su Blagovijesti. To veče okadila matora mati Jovina sve redom po kući, pa i Jovinu sobu.

I — što je pusta majka. Srce njeno tvrgje je od kamena, ali i mekše i nježnije nema na ovom svijetu zar ništa.

Prostrla Jovi dušek i metla jastuke. Pod jastuke uvila u bijelu krpu čitav neki zavežljaj, a sakrila duboko, da Jovo ne opazi.

A šta je tu sve, Bogo moj! Tu je maslinovo drvo, tu neka ikonica, tu sastruganog praha s nekog krsta u zvorničkom manastiru; tu su zapisi, tu neka sô, mrve, prsten i dukat.... E sve to tu. Baš uoči samijeh Blagovijesti metla prvi put sinu pod glavu.

U neko doba došo i on. Aman pošao namah za Mićom.

I sjedili, tako, a to veče ništa. Otac, čisto vidi mu na licu, e bi nešto zborio, a lomi se.

Od kako je Jovo Kojić pošao po toj nevolji, bio je uvijek šutljiv. Nikad onaj momak, nikad ona pamet, kad je kod kuće — baš ko da i nije.... Ne ćeš čuti one njegove riječi, da je kliještima vučeš. Zabije glavu u šake, pa tako premišlja.

Čim večera, a ono svi da će da spavaju. Otišo i Jovo, lego u svoju sobu, pa i da je šćeo ustati više nije mogao. Uhvatio ga san pa tako i ostao.

A prije ponoći i pošlje ponoći osluškivala na vratima stara majka Jovina.

— Tugo moja, sokole moj, hoće dragi Bog pokidati konce vražije — šaptala ona i krstila se, a te noći aman ni trenula nije.

Nadanje je čudna rabota. Ko se nada, tome će i pomoći nadanje.

I te noći ništa. Otac baš šćeo da izbjegne riječi. Znao je za one sve stvari pod jastukom.

XVI.

Milka je neprestano sanjala čudne snove. To, zar, danju kako misli.

A misli neprestano. Njena noga ni ne izbija nigdje mimo prag, ni da stane pored pendžera. Sve još bilo prazno, a sva sretna kad se osami, pa sjedne i misli. A misli svašta...

Čas se zaplače, a čas se nasmiješi. Ko zna, šta sve ne pomišlja!

Tako došla i Blagovijest. Lijep dan baš ko pozno proljeće. Još izjutra se razvedrilo, a prvi listići izbili po drvlju — baš vidiš, kako se sve budi.

Nekako pred podne priča ona curi, kako je te noći sanjala sve koješta. Curi čudno, pa bi ko da se i nasmije, a i raduje. Ona je, bajagi, Milki tumačila snove, a Milka sva radosna. Čini joj se, e baš cura zna to; čini joj se sve pogagja — drukčije kao ne može ni biti.

A, tako, stajali na ogradi. Istom najednoć trgoše se obje.

Preblijegje sva Milka pa čisto nekud malaksa.

Baš tik pored bašče progje sokakom Jovo Kojić.

A Milki stadoše oči. Stala i cura. A Jovo progje, pa se osvrnu.

E već to je bilo i odveć... Toliko sreće Milka nije mogla podnijeti tek tako najednoć.

Kako se taj čas rastala s curom — ni sama ne zna.

Srce joj je bilo, ko kad uhvatiš ptiče u ruku, pa ti svo trepti i u ruci. Neki bojazan, neka slatka i slutnja i čežnja digoše joj se u duši.

A toliko nedjelja očima ga nije vidjela.... a tek što je naiš'o, što ga je vidjela, pa joj sve grudi bjehu nekud pune....

XVII.

Blagovijesti su sveti dan. Na taj dan blagovijestio je Bog svoju pobjedu nad paklom, svoju silu nad mrakom, nad jadom i tugom. Blagovijestio je ovom grješnom svijetu, da će on da šalje u sinu svome silu svoju — da diže i pomaže, budi i vaskršava.

A ko će kao on?!...

Sjedila malo pošlje Milka i njena majka, pa o tom. Niko da kaže, šta je to, da Jovo Kojić mimo običaj naigje onud.

Istom kučio neko na vrata.... i u sobu unigje — on.

Stalo sve troje.

Jovo blijed baš ko blijedi limun, pa čisto vidiš, kako od nekog uzbugjenja drkće.

U neko doba progje i sjede na sanduče.

— Makar vam i teško bilo... veli a sjede. Pomozi Bog!....

— Bog ti dobro dao sine Jovo... veli Milčina majka, pa bi čisto da ga zagrli.

Ali on presiječe.

— Kažem — makar vam i teško bilo, ali ja ne mogoh da ne naigjem, a ja eto... Vidim, uvrijedio sam vas, za srce sam vas ujeo, a — tebe Milka najviše!.... Ali eto jedva danas dogje mi to u glavu. Vidim jako sve... Prašćajte!

A Milka u plač.

Ne zna dijete ni što plače, a suze ko iz ibrika.

— Bio sam se malo baš ko pobrko, a i Bog zna, ali za vašom kućom ne rekoh ni â — i zakači noktom za zub.... ali jesam vas uvrijedio.

Pravda se stara Ristićka, majka Milkina.

— Nikad, sine Jovo.... nikad oči moje, zenice moja!.. Bio si mi uvijek kao moje dijete — ko od srca da si mi pao.

A Milka samo plače.

I tu u razgovor. Jovo opet onaj Jovo: ona pamet, ona šala... onaj pusti njegov razum,

što ga niko nema .... Da si ga vidio, ne bi ni reko: To je ono onaj mladić što ga juče oborene glave srete pored Subotića kuće, gdje ode k malti. Nikad onaj mladić!

A priča svašta.

A Milka ne zna šta će — od radosti da izludi.

Istom poče Jovo da priča:

— Noćas, nano, veli Milkinoj majci, snivao sam čudan san ... e znaš — baš dok mi nad glavom kuči, biće mi u pameti. Vidio sam ti, nano, ama sve ugodnike božje i angjele i Majku božju .... Ona lijepo mi ko prigje, pa metnu ruku na čelo, a govorila mi mnogo .... A najpošlje veli i za vas ... ali ne treba da vam pričam ... nemoj da vam pričam.

Milo staroj Ristićki. Vidi, da je neko samo božje smilovanje.

A ne će da pita.

Istom Jovo smije se na Milku. Sve gleda u nju, a smiješi se .... Sve nešto radostan.

Pa i ja pošlje trideset godina poveo opet kolo.

*

Ima već nekoliko godina kako je stara Rakilja pod zemljom. Kućica njena eno i sad, ali mrke daske popustile i survale se u jednu gomilju.

A o Siliki ne zna niko ništa. Govori se, da 'prostite, svakojakijeh riječi .....

Hrvatsko glazbeno nazivlje.

Piše *Fr. Š. Kuhač.*

(Svršetak.)

Za *musisieren*, *Musik machen* nemamo kolektivnu riječ; narod veli: guditi, guslati, tanburati, svirati, dipliti, sopsti, trubiti i t. d. Jedini kolektivni naziv mogao bi biti *udarati*, od staroslovjenskog *oudirati* (dirati u, zum Ertönen bringen), a u Dalmaciji zaisto i govore: udarati za to, što nijesu riječi razdijeljene po raznim strukama, već samo alfabetski. Koliko ima primjerice naziva, koji se tiču gospodarstva, ali pošto nijesu na okupu, upotrebljavamo često tugju riječ ili kovanicu.

Taj moj rječnik spomenuo sam već u dodatku moje rasprave štampane u „Vijencu" godine 1892. pod naslovom „Vriednost pučkih popievaka". No tu hoću da čitatelja osvjedočim, da nije naša glazbena terminologija stvorena iznebuha, niti po mojoj glavi ili po mojem ćejifu, a za to ću evo reći, u kakve je odsjeke taj moj rječnik razdijeljen.

I. odsjek sadržaje riječi za neglazbene vesove (Schalle), proizvedene raznim tvarima. Primjerice: bičevati, blečkati, botati, brčka, bubotak, buhati, burljati . . .

II. odsjek sadržaje riječi za neglazbene glasove, proizvedene po životinjskim glasilima (Lautorgane). Primjerice: bebekati, biglisati, blêk, bumbariti, cacoriti, cika, cvrka . . . .

Vrelo Perutac. (Nazvano takogjer „Vrelo Komadine".) Slikala *Anka Lynker.*

XVIII.

Niko kao Bog! ... Njegovu moć i slavu nije izmjerio niko na svijetu.

Ko će kao On! ....

Jovi kao da se otvorio nov svijet pred očima .... Sirotom momku baš ko svanulo.

Sve mu milo, sve ga raduje i veseli. Samo ko gjavo kakav usred raja i radosti bješe mu Silika! .... Koža da mu se naježi, kad se zamisli ... ali ne će ni da misli.

Kod Ristićevih je svaki čas, pa s Milkom, pa s curom ... pa ko da se je preporodio.

Baš na Blagovijest bilo kolo, pa Jovo ni da se odmakne od Milke, već sve uz nju, sve uz nju .... a cijelom kolu milo, Bože, a kako ne bi.

Bježi ... i ne spominji onaj jad, što bješe!

*

Na same svete Trojice bili svatovi Jove Kojića i Milke Ristićeve. Djever bio Miko Jovičić, najbolji drug Jove Kojića ....

Sve pucalo od veselja, od radosti, od neke volje ....

u gusle, udarati u diple . . ., ali pošto se često glazba izvodi glazbalima uz pjevanje, i jer se ne može reći: udariti u *pjev*, *udariti u grlo* ili *u pjevalo*, to smo od nužde skovali riječ *glazbovati*. No ako nema takva zajedničkoga glazbovanja, bolje je reći: guditi, svirati, glasovirati, pjevati ... ili glazbu izvoditi, nego: Tanburaški zbor lijepo je glazbovao (mjesto tanburao). Neki naši književnici silom hoće, da poprimimo riječ *svirati* za kolektivnu oznaku glazbovanja, ali to nije s toga probitačno, što naš puk pod *sviranjem* vazda razumijeva: *blasen;* u sviralu, u gajde, u orgulje se svira. Smiješno bi dakle bilo reći: *u gusle svirati* — in die Geige blasen; na glasoviru svirati, — auf dem Klavier blasen. I glede riječi svirati griješi kad i kad puk; primjerice: „Bratac Pero nek se sprema, *nek u kitar svira;* hrastov ormar treba dati, da se politira", — ali takve iznimke ne odlučuju.

Riječi, koje sam prepisao iz naših rječnika, razdijelio sam na razne odsjeke, da dobijem potpun i laglji pregled svih onih riječi, koje se odnose na akustiku, govor, pjevanje i t. d. Ima naime u našim rječnicima često vrlo dobrih naziva, koje ne poznamo, a ne poznajemo ih

III. riječi za neglazbene glasove, proizvedene čovječjim govorilima (Sprachorgane) i to: riječi za govor, za upit, za: kazati, pripovijedati, brbljati, čeprljati, rječkati, moliti i prositi, tumačiti i učiti, javiti, šaliti i rugati se, vikati i brboriti, bulazniti, gatati i proricati, nijekati i lagati, jaukati, klevetati, kleti i prisegi.

IV. riječi za glazbene glasove;

V. za glazbenu tehniku;

VI. za pjevanje;

VII. za glazbenu poduku;

VIII. za pjevala;

IX. za glazbala i njihov ustroj;

X. za ples i plesače;

XI. za estetiku: ukus, ćut, čuvstvo i glazbeno predavanje;

XII. za kritiku.

Kada sam trebao naziv, koji se tiče recimo pjevanja, pregledao sam najprije sve riječi toga odsjeka, da vidim, imademo li za dotični pojav ili pojam valjanu našu riječ. To ne bih mogao saznati, da nijesam razdijelio riječi na razne odsjeke, jer inače morao bih svaki put *cijeli* rječnik pročitati.

Riječi koje se nalaze u našem jezičnom blagu i koje bi mogle dobro označivati akustični ili glazbeni koji pojav ili pojam, ali se do sada nijesu upotrebljavale u tu svrhu nego u druge svrhe, uzdigao sam do umjetničkog naziva.

Evo nekoliko primjera:

Prije nijesmo imali riječ za *clangor, Schall*, koja bi mogla *kolektivno* označiti taj pojav. Za tu oznaku poprimio sam riječ *vês* (vêsak), koju riječ Vuk ovako tumači: „Vêsak je glas, osobito koji se čuje iz daleka, tako da se ne može razabrati, šta je i oda šta je; eine dumpfe Stimme, vox obtusa: „Ode *vesak* od brda do brda“. — „Pripali mu gvozdene prangije, ode *vesak* niz tursku krajinu“ (Hörmann II. str. 6.). Iz pošljednjega primjera vidi se, da *vêsak* može značiti takogjer nešto, što se iz *najbliže blizine* čuti može, tada pak nije *eine dumpfe Stimme*, nego nešto, što se uopće sluhom razabire. Po tom shvaćanju pak odgovara riječ *vês* (vêsak) posvema dobro smislu riječi *clangor*. — Naziv taj za *Schall* poprimio je umah akademik, nedavno upokojeni gosp. dr. Šulek, te je izvodio od te riječi više naziva; n. pr *val vesa* (Schallwelle), budilo vesa (Schallerreger), vesivo, vesarstvo *(Akustik)*, vesovod i druge, kako to svjedoči II. sveska njegova „Hrv.-njem.-talijanskoga rječnika znanstvenoga nazivlja“ (u Zagrebu, 1875.), dočim je dr. Šulek u I. svesku toga rječnika nazvao akustiku *zvekoslovjem* (Klanglehre), što posve šta drugo znači nego *vesarstvo* (Schall-Lehre).

Za *Musiknote* poprimio sam riječ *kajda*, koju Vuk označuje u svom rječniku tugjom (turskom), te ju tumači ovako: „Kajda, Musiknote, modus musicus“. — Riječ *kajdu* imadu i Arapi, ali u njih ne znači *Musiknote* nego: pravilo, postupanje, red[1]), pa zato i ne bih rekao, da je arapskoga već slavenskoga porijetla. Imade bo u raznim jezicima riječi posve jednaka kroja, a ipak nijesu uzajmljene; primjerice: *mula*, znači u arapskom: gospodina, a u talijanskom mazgu; *lakrdija*, znači u turskom: govor, riječ, a u hrvatskom: Posse; *most*, znači u njemačkom širu, a u hrvatskom Brücke, ćupriju; *glas*, znači u njemačkom čaša, a u hrvatskom Ton i t. d. Izim toga mora da je riječ *kajda* već jako dugo u našega naroda u porabi, pošto se nalazi i u našim poslovicama i pjesmama, dok pak prodre koja riječ u ove, tomu treba mnogo vremena. „Lijepu ti *kajdu* umije pjevati. — Od te *kajde* nema fajde. — Svaki može u bubanj jednako udarati, ali ne može jednake *kajde* izvoditi. — Božo naučio je u duduk svirati i u diple *kajditi*. — Ja sam skoro pošo uz Carinu, ćosajući i tamburajući, pjevajući *kajde* provodeći.“ — — Po smislu tih poslovica i izreka sudio bih, da riječ *kajda* pravo znači *melodiju*, ali pošto ju je Vuk tumačio sa *Musiknote*, i pošto i magjarska riječ *kóta* (koja je bez dvojbe postala od kajda) znači *Musiknote*, to sam i ja poprimio riječ kajdu za *Musiknote*.

Za *„Grad der Verwandtschaft“* glazbenih ljestvica poprimio sam riječ *pâs*, koju Vuk ovako tumači: pas, koljeno u rodu: prvi pâs, drugi pas. „On je jedan pas njemu bliže“.

Za *Synkope* poprimio sam riječ *zános*, koju Vuk ovako tumači: zános, der unterschiedliche Accent: „Latinski govori, arbanaski zanosi“. — Pošto *synkopa* sastoji u premještenju glazbenoga naglaska, to odgovara ta riječ vrlo lijepo glazbenomu smislu synkope.

Za kolektivnu oznaku *Blasinstrument* uzeo sam riječ *sviraljka*, za *Streichinstrument: gudaljka*.

Za *Lied* poprimio sam riječ *popjevka*, a znači pjesmu s melodijom, dočim *pjesma* ili *pjesan* znači *Gedicht* bez glazbene melodije.

Za *Volksmusik* to jest za glazbu, koju prosti puk stvara i proizvodi, poprimio sam naziv *pučka glazba*, a za *National-Musik*, to jest za glazbu, koja je kao umjetnička glazba svojina svih slojeva naroda, naziv *narodna glazba*. Isto tako nazivljem *Volkspoesie:* pučkim, a *National-Poesie* narodnim pjesništvom. Po tome nijesu Vukove pjesme *narodne*, već *pučke*, jer potječu samo od puka; popjevke koje se nalaze u mojoj zbirci, potječu i od puka i od gragjanina, te su zato *narodne*.

Za *hohler Punkt* ili *hohler Notenkopf* cijele kajde i polovnjače poprimio sam riječ *česma* ili *šupljika*, za *Notenstiel* riječ *sap* ili *peteljka* (petlica: Blattstiel, Blumenstiel), za *Fähnchen* osminskih kajda poprimio sam riječ *kvaka* ili *kuka* mjesto barjačić ili zastavica, za *Taktstrich: tinac*. Riječ tin, tinac ili pretinac znači malu pregradu *(Scheidewand)*, što je u istini *Taktstrich*.

Za *Triller* poprimio sam riječ: *ćurlik*. Glagol *ćurlikati* tumači Vuk sa *„trillern auf der Flöte“*.

Za *Leiteton* poprimio sam riječ *prehodnica* (Leitestern, prehodnik = Leithammel), za *Motiv: zamet* ili *zametak*, za *Orgelpunkt: berde*, za *Register* u orguljama: *zapor*, za *Tempo*: *mah* (mjesto *vremenomjer* ili *gibanje takta*), za Part *(Stimme): dionicu* (mjesto *glas*), za *Intonation zapjev, zagud, zasvir*, za *improvisiren: ishitriti* i t. d.

*

Evo nekoliko valjanih glazbenih naziva iz drugih slavenskih jezika, koje sam pohrvatio:

Iz českoga: *trojzvuk, čtyrzvuk, pétizvuk:* trozvuk, četverozvuk, peterozvuk; *poloha:* položaj; *lomené* akkordy: prelomljeni, rastvoreni sazvuci; *zvetšena* i *zmenšena* terca: povećana i omaljena ili smanjena terca; *spojka:* spojka (Bindebogen); *počislovani* bas: brojevima označeni bas *(Generalbas)*[1]); *hudba:* gudba (Streichmusik).

Iz ruskoga: *krjuki:* kvake (Neumen); *gudok:* gude (Bassgeige); *ostanovka:* stanka (Pause). — Iz slovačkoga *mira:* mjera (Takt). — Iz bugarskoga: *cvjetovno pjenije:* cvjetovno pjevanje (Figural-Gesang); *dumka:* dumka (Romanze) i t. d.

*

Na temelju onih glazbenih naziva, koje se nalaze u našem jezičnom blagu, i na temelju onih riječi, koje smo uzdigli na *umjetnički* naziv ili koje smo pohrvatili, kovali smo i nove nazive; primjerice:

Od riječi *glas* načinismo: glasovlje (Tonsystem), glasomjer (Tonmesser), glasovni utisak (Toneindruck), glasiljke (Stimmritzbänder, Stimmbänder), glasiljna pukotina ili zjalica (Stimmritze), niz glasova (Tonreihe), zaliha glasova (Tonvorrath, Sprechstimme-Umfang), glasovet (Tonart). Prije smo rekli glasovni način, ali smo sada od tog naziva odustali, jer kako *rukovet* označi neku količinu stvari jedne vrste, tako može i *glasovet* označiti neku količinu glasova stanovite vrsti.

Od riječi *zvuk* načinismo: sazvuk (Accord)[2]), pasazvuk (Nebenaccord), zvukovod (Klangleiter), sazvučje (Harmonie), dvozvučje (zweistimmige Harmonie), zvučalo, zvekalo (Resonanzboden).

Od riječi *kajde:* kajdopis (Notenschrift), kajdna skupina (Notengruppe), kajdovni lik (Notenfigur), kajdovlje (Notensystem), ukajditi (in Noten setzen), kajdanka (Notenheft), kajdovnik (Notenbuch).

Od riječi *glazba:* glazbar (Musikant), glazbenik (Musiker), glazben (musikalisch), glazbovati (musiciren), glazbotvorac (Componist)[3]), glazbotvoriti (componiren), glazbotvorina (Composition), glazbovine (Musikalien), glazbovnik (Musikbuch), uglazbiti (in Musik setzen), glazbalište (po riječi: pjevalište, der Ort wo musicirt wird, Orchester).

Od riječi *glasovir* (koja je riječ prije mene nastala i poprimljena bila): glasoviraš (Pianist), glasovirašáica (Pianistin), glasovirati (Klavier spielen), glasovirska udezba (Klaviersatz, Klavier-Arrangement), graditelj glasovira (Klaviermacher), glasoviranje (das Klavierspiel), učitelj glasoviranja (Klavier-Lehrer, bolje, Klavierspiel-Lehrer, jer se ne kaže učitelj pisma, nego učitelj pisanja).

Od riječi *zapremica* (Postludium, Nachspiel, koja je davno u nas u porabi): pretpremica (Präludium, Vorspiel), megjupremica (Interludium, Zwischenspiel); od *grla:* grlište (Stimmregister); od *presjekavati:* presjek (Stimmbruch); od *koracati:* koračnica (Marsch) i t. d.

Osim toga nastojao sam, da se krivo upotrebljeni glazbeni nazivi iskorijene. Primjerice:

Ne valja reći za slikarstvo, kiparstvo i graditeljstvo da su to *tvorne* umjetnosti već *likovne* umjetnosti, pošto je i pjesništvo i glazba tvorna umjetnost (schaffende, bildende Kunst). Naziv *likovna* umjetnost označuje stvar tačnije, jer *lik* znači *Figur, Bild*, a to je zadaća rečenih umjetnosti, da stvaraju *likove*.

Ne valja reći *vještina* mjesto *umjetnost* ili *umijeće*, jer vještina znači samo Fertigkeit: vješt vozač, vješt stolar, vješt pisar, vještak u cijepljenju voća. No umjetnost i umjetnik viši je pojam od vještine, jer ako treba da je umjetnik vješt takogjer i tehnici svoje struke, to mora da je i *umno* naobražen i da *umije stvarati novo*. Vješt pisar još nije pjesnik-umjetnik, vješt glazbar još nije glazbotvorac-umjetnik.

Ne valja reći za pjevački zbor: *lik* i za zborovogju *likovogja*, jer lik znači ili *Figur* ili *zbor plesača*. U staroj slavenštini nagjoh: ликъствовати (saltare, plesati), ликооучитель (dux chori, plesovogja), ликовьствовании-е (saltati, plesanje) ликътворити.

Ne valja reći *ton* mjesto glas, jer ton znači u hrvatskom jeziku: kolorit, Colorito, sommersione, sommergersi; pr. suton, naton, tonom tonuti.

Ne valja reći za glazbenu harmoniju *sklad* za componiren *skladati* ili *složiti*, za Componist *skladatelj* ili *skladalac*, jer *sklad* ne znači Akkord nego sporazumak, sudaranje, a *skladati* znači nešto složiti, urediti; primjerice: skladati ruke (die Hände falten), skladati sud (ein Fass abschroten). *Skladatelj* opet znači: Holzschlichter, Zusammenleger, Abschroter.

Nije dobro rečeno *umjetna* glazba, *umjetna* popjevka mjesto *umjetnička* glazba, *umjetnička* popjevka, jer *umjetno* znači: künstlich unnatürlich; pr. umjetno vino, umjetni maslac, umjetni zubi; *umjetničko* pak znači künstlerisch, von Künstlern geschaffen. Ako Nijemci ne čine razliku izmegju Kunst-Musik i Kunst-Wein, zato ne treba da ih i mi slijedimo.

Mjesto *glazbeni nastroj* ili *glazbeno orugje* valja reći *glazbalo*, jer nastroj ili orugje znači Werkzeug, Waffen. Glazbeni je nastroj fućkalo, ugagjalo, bubalo (Trommelschlägel); s kojima se mogu doduše proizvoditi glazbeni glasovi, ali se ne može glazbovati, to jest glazbene komade izvoditi. Ja bar nikada nijesam čuo, da je tko glazbotvorio komad za dva bubala ili za jedno fućkalo.

Ne valja reći *luk* ili *lučac* mjesto *gudalo* (gudilo), jer *luk, lučac* znači: eine krumme Linie, ein Spannbogen, Triumphbogen (slavoluk), a i izim toga nije više današnje gudalo violine ili violoncella savito ili krivudasto nego ravno. Naš narod uopće voli označiti kojim nazivom *svrhu* a ne *oblik* stvari; tada pak tvori naziv od glagola: guditi: *gudilo* (gudalo) a ne lučac; ugoditi: *ugagjalo* a ne viljuška; povisiti: *povisaljka* a ne križić.

Ne valja reći *isuvka* mjesto zános (synkope), jer isuvka znači nješto izvaditi, primjerice izvaditi iz sredine riječi jedno slovo: podanik mjesto poddanik, u glazbi pako znači *synkopa* premjestiti naglasak.

Upotrebiti *prevrat* mjesto preobrat ili preobraz (Umkehrung, Umgestaltung) nije umjesno, jer u književnom našem jeziku znači *prevrat:* Revolution.

Za *koračnicu* (Marsch, Marcia) nijesmo zato htjeli upotrebiti riječi: *poputnica, poskočnica* i *davorija*, jer ovi nazivi ne označuju tačno pojam koračnice. *Poputnica* znači putničku popjevku, *poskočnica:* kratku šaljivu popjevku, a *davorija:* ratnu, bojnu popjevku, uz ove se pak ne može uvijek po taktu koracati, što je svrha marša.

Za *pratnju* (Begleitung) nijesmo zato htjeli poprimiti riječ *sprovod*, jer u književnom našem jeziku znači sprovod: ein Leichenbegängnis.

Ne valja reći: *žalosna* gluma, *žalosna* koračnica mjesto *žalobna* gluma, *žalobna* koračnica, jer *žalosna* gluma znači *ein trauriges Schauspiel*, a ne *ein Trauerspiel*. I naš puk veli žalobno ili žalovito a ne žalosno, primjerice: „Da nam hoće ko god zapjevati glasovito, što god žalovito“ (K. Hörmann I., st. 56.) i t. d. i t. d.

*

Talijanske glazbene nazive, koje se tiču praktičkog glazbovanja te koje je poprimio cijeli glazbeni svijet, pr. *Adagio, allegro, piano, forte, crescendo, legato, staccato, tremendo* i t. d. pridržali smo i mi, jer praktički naš glazbenik mora da umije i tugje glazbene komade tačno izvoditi. Ali sve druge glazbene nazive, za koje imade svaki narod posebne i to vlastite riječi,

---

[1]) Vidi Hörmanov rječnik, koji je dodao svojemu djelu „Narodne pjesne“.

[1]) Profesor V. Novak upotrebljavao je u svom djelu „Nauka o glazbenoj harmoniji“ (u Zagrebu 1890.) *položina* mjesto položaj; *brojkami označeni bas ili brojčani bas* mjesto brojevima označeni bas, i *udvojen* mjesto podvostručen. Pošto su ovi nazivi svakako pravilniji od mojih, to ih drage volje prihvaćam.

[2]) Prof. V. Novak piše *suzvuk* i *suzvučje* mjesto *sazvuk* i *sazvučje*, no ja sudim da je riječ *sazvuk* blagozvučnija nego *suzvuk* i to zato, što je u njoj promjena u vokalima. Čini mi se da su iz istoga razloga naši slovničari pisali *saučenik* a ne *sučenik*, *sauzmem* a ne *suuzmem*. U ostalom to je stvar navade, jer puk veli savez, sažalost, a opet sukrivac, suputnik, sudrug i t. d.

[3]) U rječniku Jugoslavenske-akademije stoji kod riječi *glazbotvor* i glazbotvorac primjedba, da su te riječi nespretno načinjene od *glazbe* i osnove glagola tvoriti. Ja se dakako ne mogu u jezičnom pogledu ama baš ni malo takmiti s redaktorom rječnika, učenim jezikoslovcem, ali spomenuti moram, da sam se pri kovanju te riječi držao staroslavenskih: пѣснотвор, пѣснотворць, чудотворць, тѧсль-наготворць, творць канона.

označili smo i mi riječima našega jezika, no i za one sveopće nazive mora da imademo prikladnu domaću riječ, jer inače ne bi učenik razumio tugji naziv, ma da mu i sto puta kažemo: adagio znači adagio, forte znači forte.

*

O hrvatskom glazbenom nazivlju izjavili su se vrlo povoljno ne samo tugji, nego i srpski i slovenski umnici, što je zaisto rijetkost, pošto narodi na slavenskom jugu rado ne slijede brata svoga. Srpski glazbeni časopis *„Gudalo“* donio je u trećem broju lista od god. 1886. lijep članak pod naslovom „Наши стручни називи“. Pisac toga članka, urednik „Gudala“, g. Milan Petrović, razlagao je u uvodu potrebu srpskih glazbenih naziva i opravdao nove kovanice, a tada piše:

„Сада је нам јоште да речемо, оћемо ли ми сами градити нове називе, или ћемо се служити онима, које је који стручњак већ створио. Ми смо марљиво сабирали све књижевне покушаје у томе правцу. Посао није био лак, што су, и ако их је било мало, раштркани по различитим листовима из различитих година. Држимо да ће тешко бити ког — бар већег или иначе важнијег — рада те струке, а да га нисмо добавили и проучили. Сви ти покушаји сведоче живо, да су и њихови писци били мнења, кога смо и ми, т. ј. да за нове појмове наше струке треба градити и нове речи. У томе се дакле пуно слажемо. Али се са писцима тих чланака никако не слажемо у правцу, којим су ударили, да граде нове речи. Тражећи изворе у српској књижевности, нисмо из вида изгубили ни књижевност наше браће Хрвата, и ту нађосмо, не податке и покушаје за грађење глазбених стручних назива, него скоро готово градиво. „Katekizam glazbe“ г. Ф. Ш. Кухача садржи читав речник глазбених назива. Дабогме да га одмах упоредисмо са српским изворима и то упорођење показа нам тек пуну вредност рада госп. Кухача. Речник г. Кухача није низ речи згодније или лошије кованих, са брда и дола, из Славенства и туђинштине покупљених и суноврatице првом бољем појму прилагођених, него је плод дугог и трудног рада, у коме се љубав к ствари са свестраним, темељним познавањем струке пуно такме, рад од неоцењиве вредности, за који му признање и благодарност стручњака, ма да касне, изостати не ће.

Г. Кухач сам скромно и смерно признаје, да радњу своју не сматра за потпуну и савршену, шта више, жели и моли, да му се савети гледе његових назива достављају, па да ће радо прихватити све, што год буде боље. Ми се без устезања латисмо назива г. Кухача; избор нам је био лак, што су називи, који су у нас грађени махом хрђави и незгодни. Примера ради само да наведемо неколико назива. Најпрvије ћемо узети назив из наших извора овоме додати назив г. Кухача, на обима донизати талијански или немачки назив. Стављач = глазботворац, Componist; удар = мера, Takt; створ = глазботвор, Composition; музикостав = удезба (сазвучна), Harmonisirung; тек = превијадба, Modulation; настрој = глазбало, Musikinstrument; стављати = глазботворити, componiren; додирка = типка, Taste; покрет = помак, Fortschreitung; тречица = тројница, Triole; прстостав = прстомет, Fingersatz; пригода = удезба, Arrangement; лаки удар = узмах, Aufschlag, Arsis; тешки удар = помах, Thesis; разрешитељ = повратилица, Widerrufungszeichen; лук = спојка, Bindebogen; коровођа, ликовођа = зборовођа, Chorführer итд. итд.

Ми смо усвојили, као што рекосмо, називе госп. Кухача. Гдје имамо по нашем наречју згоднија и већ опште употребљена израза, као што н. пр. тачка, мера, ту ћемо га свакако употребити на место „пикња, мјера“. А коме је стало до тога, да се са називима госп. Кухача пуно упозна, било да их усвоји, било пак да их стручњачки испитује, тога упућујемо на дело госп. Ф. Ш. Кухача „Katekizam glazbe“, у коме ће млогоме називу наћи и изворе из којих је црпљен. Тек извори показују најјасније, како се туђимо од по где ког назива, тобож што нам необично звучи, па без да томе имамо основана повода, што се туђимо од свога. Боље ће нам бити да се боље упознамо својим рођеним, да га пригрлимо, а туђинштину да одбиемо од себе, место што је предлажемо и у народ увући желимо.“

Pošto je pisac toga članka spomenuo i to, da sam vazda pripravan prihvatiti svaki naziv, koji je bolji od mojih, te da ne smatram svoje nazivlje savršenim, opetujem isto i ovdje. Tko ne će žaliti truda, da prispodablja prvo izdanje moga „Katekizma glazbe“ s drugim, uvjeriće se, da sam to i učinio. Jer ne samo da sam u drugom izdanju svaki onaj naziv uvažio, koji je tko upotrebio, a bolji je od mojih, nego sam i iz vlastitog nagona koješta u rečenoj knjizi promijenio i popravio. Ni jedan čovjek nikada ne izuči posvema, a čovjeku pak, koji teži za napretkom svoga naroda, ne dolikuje da ostaje tvrdokorno pri onome, što je jednoč preporučio, kada vidi, da je drugo bolje od onoga, što je s prvine bio predložio. No ako ni drugi ni ja ne znadosmo i ne nagjosmo bolji naziv, nego što je primjerice Kornel Stankovićev *„udesiti“* za *harmonisiren* ili *arrangiren*, ili što je Lisinskijev *dubravka* za Idylle, tada ostadosmo dakako pri ovim nazivima.

Neki je kritik izrazio želju u „Viencu“ (od g. 1889. u br. 44. na str. 704.), da bi koji filolog redom pregledao sve nazive moga Katekizma glazbe, osobito pak nove riječi, da li su skovane prema duhu našega jezika. To bi i meni veoma drago bilo; jer meni nije stalo do toga, da ja održim pobjedu, nego da dogjemo u našem umjetničkom nazivlju do što veće koretnosti. Šta više, ja bih uopće želio bio, da se tko drugi, sposobniji od mene, lati tog mučnog posla; ali kada nije niko htio taj teret na se primiti, to sam prinužden bio, da ga ja nosim, jer inače ne bismo nikada, ili Bog zna kada, došli bili do glazbenog nazivlja, koje bi bar ponešto valjalo.

Gosp. Milan Petrović, urednik „Gudala“ imade pravo, kada veli, da se svaki slavenski narod na jugu drži svoga narječja, pa ako ima u svom jeziku pučkih glazbenih naziva za koju stvar ili pojam, neka ih pridrži i u umjetničkom nazivlju. Ako primjerice kažu Slovenci *gosle* mjesto gusle, *zvok* mjesto zvuk; *pevec* mjesto pjevač, *premet* mjesto prijemet; ili Bugari: *kaval* mjesto svirala, *cigulki* mjesto violina (vijala), *petje* mjesto pjevanje, ... to ne može i ne smije niko tomu prigovarati.

Dovoljno je za glazbenu našu slogu, da su osnovne riječi jednake, oblik njihov neka bude po slovnici dotičnog jezika.

Time ćemo postići to, da će moći naša omladina nastaviti glazbenu svoju nauku u bratskoga naroda, a da ne treba novu terminologiju učiti, naše pak glazbene spise razumjeće lako i Slovenci i Bugari i Srbi i Hrvati. U nas nema jošte toliko učenih glazbenih pisaca, da ne bi jedan naših naroda vezan bio na drugi narod. Složimo li se pak, — a to je hvala Bogu donekle već i učinjeno — lako ćemo istinsnuti tugje glazbene knjige, osobito učevne, jer što ne će imati jedan naših naroda, imaće drugi. Šta pak znači, biti na literarnom i na umjetničkom polju svoj, te oslobogjen od tugjeg upliva, mislim da mi ne treba pobliže tumačiti.

Sve ovo, što sam ovdje tumačio i spomenuo o našem glazbenom nazivlju, nije drugo nego opetovanje onoga, što sam već prije više godina iznio. Ali znajući, da umnici Bosne i Hercegovine, Crne Gore pa i Bugarske nijesu dovoljno upućeni o našem radu te ruke, to sam scijenio, da je potrebno svesti sve u jedno, što sam tu i tamo pisao o našem glazbenom nazivlju. Svakomu ne dopre u ruke ona knjiga ili onaj broj novina, u kojima smo raspravljali o našem nazivlju, po gotovo ne mlagjemu naraštaju, pa za to mislim da je nužno, da se jedna te ista stvar kad i kad na novo iznese i opetuje.

Nadam se, da će Bosna-Hercegovina pa i Crna Gora pristupiti k našoj glazbenoj zajednici, odnosno da će visoke zemaljske školske oblasti Bosne-Hercegovine i Crne Gore uvažiti hrvatsku glazbenu terminologiju.

Svraćanje.

Aime, et tu renaîtras; fais toi fleur pour éclore.
Après avoir souffert, il faut souffrir encore;
Il faut aimer sans cesse, après avoir aimé.
A. de Musset.

„— Eno zadnjom zrakom gine
Naša proljet, koja mine,
Ajmo, dušo, u daljine —
Nemoj se ni obazr'jeti.
Ta što će ti svjetlo s groba?
To će don'jet suze same,
To će don'jet crne tame,
A za nas je ljepše doba.“ —

Ostavi me; sve mi ostalo je tamo
I najprva radost i posljednja sreća,
Premda i to sve je tek pepeo samo,
Stari brodar ljubi svoje rodno žalo —
Ta ono ga sreće izgubljene sjeća.

Pa što mi je živjet, što li mi je mr'jeti,
Kad ćeš ti da svegjer ostaneš uza me?
Zar će umiruća svjetlost da mi pr'jeti?
Zar će meni samrt tebe odnijeti?
Zar se ne možemo ljubit usred tame?

„— Al ljepše je sunce sjajno,
Što će da nas zlatom kiti;
Njeg' ne može oblak skriti
Nego samo kratkotrajno.
Ako katkad zna zapasti,
Sutra opet jasno sine:
Nosi sreće i vedrine,
Nosi nada ružičasti'.“ —

Ja ne ljubim sunca, pod njim sve uvene;
Naša ljubav cv'jet je i nju će da sprži.
Onamo si, zlato, zaljubila mene,
Tamo su nam grobi — tamo uspomene:
Samrt pusta jače nego život drži.

Kud ćeš u sv'jet? — Nemoj, on je crna zloba —
U njemu nas ne će razumjeti niko,
U njemu je samo smijeh i rugoba:
Dva tri podla lašca — dva tri tužna roba —
Zlato moje, pjesnik tome nije vikô.

„— Tvoje pjesme, tvoje rane
Uminuće u tišini,
Poput suze u prašini,
Koja s vedra lica kane.
Niko ne će za te znati,
Kô da ni živ n'jesi bio —
Pa zašto bi čovjek htio
Zaboravljen umirati?“ —

Pade na prah suza, za čas je nestane;
Ali za to Višnji dobro znade za nju:
Milosrdna suza vječni pr'jesto gane.
Moja tužna pjesma izagje i pane,
Ali ti je dižeš u svom smilovanju.

Na te prazne želje, dušo, zaboravi,
Tebe svijet vara šarenilom svojim.
Zašto snivaš sanke zaludne o slavi?
Slava je kô ruža: — sladi — okrvavi —
Daj, ostani samo, sa pjesnikom tvojim.

„— Pustinja je crna ovo,
Na kamenu cv'jet ne niče;
Ostavi je, moj pjesniče,
Dost si plakô, dosta snovô.
Zlatnog sv'jeta zlatne slike
Duša čezne da cjeliva,
A srcu je želja živa
Zelen-listak lovorike.“ —

Pustinja je ovo; al na njenoj st'jeni
Nagje katkad kaplju ožednjela ptica
I leti do onih zv'jezda pozlaćenih.
Kao što je ptici, tako je i meni:
Nigdje kô pod grmom ne miri ljubica.

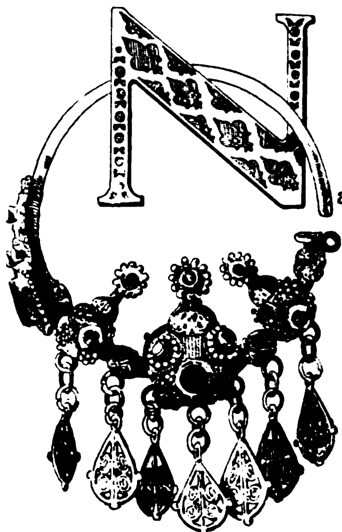
A za što me lovor mora okruniti?
Vjeruj, zlato, i on da uvenut može,
A bez njeg će mnogi i pjesnici biti.
Cjelovima tvojim ti mi čelo kiti,
A s njima će moje nade da se množe!

„— Ti se vraćaš? — Ja ću s tobom:
Kud će zraka bez svjetlosti?
Kud će ljubav bez mladosti?
Kud li život neg za grobom?
Što bih da se ti izgubiš?
Ja bih, kano lokvanj bila,
Kog je luna ostavila —
Al reci mi: da l' me ljubiš?“ —

Da l' te ljubim, pitaš? . . . Baci svoje oko
Na zvjezdano nebo, u azurne dalji:
Moja ljubav ide visoko . . . visoko . . .
Gledaj more: ona dosiže duboko,
Dublje nego gdje su školjke i koralji:

Toliko te ljubim . . . al ljubi me i ti!
To je sve što želim, zemaljska sirota —
Bez ljubavi pjesnik ne može se biti:
Što je pjesma, koju osjećaj ne kiti?
Otkinuta grana, bez iskre života.

Milan Begović.

Oglavje u Popovljanke.

Na kulturnom, a osobito na umjetničkom polju nijesu se svi narodi jednako razvijali, već je svaki odabrao posebnu vrst umjetnosti ili vještine.

Prastari svijet dalekoga istoka savladao je u svojim umotvorima gorostasnu silu opornoga materijala, dočim se Grci usavršiše u izradi kamena kao nijedan narod do njih. Od sitnog intaglia u smaragdu do veličanstvenog Partenona, nanizao se nepregledni niz umotvora, u kojima se jednako savršeno, a uvijek u novome obliku, zrcali umjetničko mišljenje starih Helena.

Germani opet od davnine bijahu vješti radnici u broncu, te je u mračno prehistorijsko doba poprimila sva srednja Evropa ukusne oblike, što ih oni zamisliše i skališe na svojim primitivnim grnima.

Slovjeni na suprot bijahu od davnine vrsni srebrnari. Od Urala do Macedonije njegovalo se svuda s velikom ljubavi srebrnarstvo, a već u davno doba seobe dospjelo je u njih do velikog savršenstva. Gdje toga zapadnjačka kultura nije zapriječila, ostalo je tako i do današnjega dana.

Eno progješ li kujundžilukom po Sarajevu, po Foči, Livnu ili Mostaru, još ćeš i danas naći grno do grna, na kojima se od davnine plavilo i razvijalo bijelo srebro u one sitne niti, od kojih će vješta ruka isplesti bogati nakit, kojim se naš narod nekoć kitio i još kiti.

Slovjeni prionuše baš oko izragjivanja srebra možda s toga, jer im je ta vještina najbolje prijala ćudi, a možda i s toga, jer su naseljeni baš u zemljama, u kojima je izobilje srebrne rude — eno Rusije, Češke, Srbije, pa i naše Bosne. Priroda im je tu sama nugjala materijal, oni se naučiše obraditi ga, usavršiše se u tome, pa naučiše i svoje susjede tomu zanatu.

I u Bosni je srebrnarstvo vrlo staro. Od davnine pa do danas izišlo je iz bosanskih kujundžiluka sila umjetnina — bogate toke, kojima su junaci prsa okitili, okov na oružju, crkveno posugje a osobito sila raznovrsnog ženskog nakita.

Moda i napredak zapadne kulture, koja bez oduška napred kroči, promijeniše mnogo, a osobito stari obilni nakit — srebreni kov, kako ga narod zove — sve više i više iščezava, te je tako u ovo malo godina gotovo nestalo mnogo vrlo značajnih oblika.

Takov jedan nakit, koji nas ima da zanima obzirom na prastaru tradiciju, hoću da ukratko opišem.

U južnoj Hercegovini od Popova polja do Konavalja bijaše nekada u običaju da žene okite glavu vrlo ukusno namještenim *oglavjem* ili ovrljinom.

Oglavje sastoji se ponajprije od sitne, povisoke, od lanenih strukova spletene kapice, ovite peškirom, koji se niz ramena u lijepim naborima spušta. Gornji rub te kape pokićen je nizom špioda, s velikim, lijepo urešenim glavicama, koje su megju sobom spojene lančićem ili nizom staklenih merdžana, a niz taj vijenac visjela bi sila srcolikih privjesaka.

Čelom razapela se od jedne strane k drugoj bogato okićena srebrna počelica, sa koje je niz blistavih srebrnih kabarica zastro mrke obrvice.

U cjelini bijaše taj nakit ukusna a opet jednostavna krunica.

Pod krunicom raščešljale bi naše Hercegovke viš tjemena kosu u dva prama te bi ih splele od sljepočnica u dvije pletenice, koje se spuštahu niz ramena na grudi.

Povrh svake pletenice spuštala bi se od kape pa do na kraj pramu *niskosnica* — vrpca čohe ili kože, pokićena nizom srebrnih novaca, a na kraju velikim lijepo ukrašenim *ukošnjakom*.

U tog jednako ukusnog i slikovnog oglavja zanimaće nas za sada osobito ukošnjaci.

Koliko god se oni u raznim krajevima razlikuju u pojedinostima, ipak ćemo u svih naći neka zajednička svojstva.

Savijeni su naime od krupne srebrne žice na oblik pravilna okruga a na donjem kraju okićeni su sa tri krupne jabučice, koje su urešene filigranom, a često i šarenim staklom ili kamenicama.

Filigrana, kojom je okićena površina jabučica, dvojaka je: ili je spletena od sitne zasukane žice (filum), ili je sastavljena od sitnih, u ugljenom prašku splavljenih srebrnih zrnaca (granom).

Obje ove tehnike poznavali su Slovjeni već u davnini.

Proberemo li bosanske listine, koje nam se iz srednjega vijeka do danas sačuvaše, naići ćemo u njima često spomena zlatnomu, draguljima i biserjem urešenom nakitu, kojim su se kitile bosanske velikašice. Nagjemo li gdje da se spominje *„krunu“*, valja nam pomisliti na krunicu nalik onoj, kojom su se do nedavna još kitile Popovljanke. Godine 1306. zaključilo je vijeće dubrovačko, da od sele ne smije nikoja „novica“ (= mlada) da nosi „krunicu“, kad je vode k mužu, kako to bijaše od starine u običaju, a koja bi učinila, da plati 10 perpera globe[1]).

Sva je prilika da je toj naredbi bio povod ona struja, koja je u ono vrijeme svijetom zavladala te se opirala prekomjernom raskošju, u odijelu i nakitu. Ja držim da je ta *„corona“* nakit, sličan našoj *ovrljini*, koja se eto od XIV. vijeka do danas sačuvala.

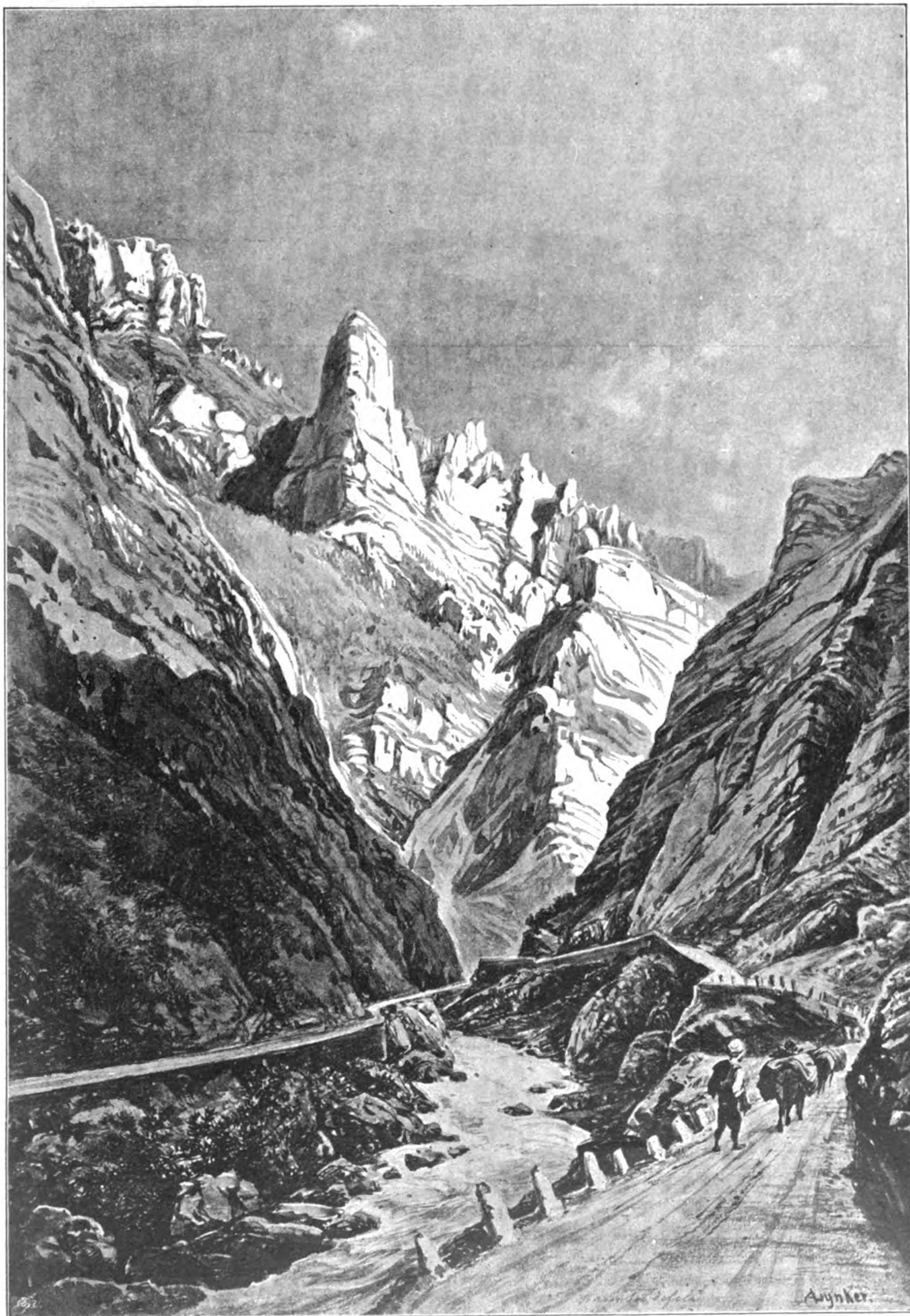
Često ćemo naći u listinama i spomen *„vijencu“* a tu nam valja pomisliti na nakit nalik onomu, što ga nazvasmo počelicom, koja se ovija oko čela kao pravi diadem. Istina, što je u bosanskih gospogja nekada bilo od suha zlata, biserja i dragulja, u današnjeg je naroda tek od srebrna kova a pokićeno šarenim staklom.

Uz blago, što ga je Herceg Stefan ili njegova rodbina stavila u Dubrovniku u „poklad“, često se spominju i zlatni *„obolci“*, pokićeni dragim kamenjem i biserom.

Obično se misli, da su to bile mingjuše, a ja mislim, da su isto što i spomenuti „ukošnjaci“. Mislim tako s toga, jer u Slovjena, koliko god su se srebrom kitili, ne bijaše običaja, da si prorežu uši i da provlače kroza njih naušnice. Osobito u Hercegovini i danas malo je naći tog običaja, a gdje ga ima, ušao je tugjom rukom. Naveo bih još i drugi razlog. Dva puta spominju se uz par *„obodaka“* i po dvije *„grivnice“*, a te grivnice već po imenu svome ne mogu biti drugo, nego ono, što se danas niskosnicom i upletnjacima zove.

No i starije vijesti, iz XIV. vijeka, spominju nam nakit nalik *ukošnjacima*. 18. augusta 1375. vratio je naime Dubrovčanin Jakov Menčetić županu Nencu Čihoriću iz poklada par zlatnih obodaka (cercerellae) *okruglih slovjenskih, pokićenih draguljima, to jest safirima, rubinima i velikim biserjem, kojima bijaše pokićena obodnica.*

[1]) Ljubić: Monum. Ragusina I. 5.

U klancu Neretve kod Grabovice. Slikala *Anka Lynker.*

Taj zapis vrlo je važan, jer se obotci okrugli izrično nazivlju *slovjenskim* za razliku od „*latinskih*“, a ta razlika ne će biti samo u obliku, već i u načinu nošnje. Zamijenimo li u tom opisu zlato srebrom, a dragulje šarenim staklom, eto nam definicije sadanjih ukošnjaka već u XIV. vijeku.

Potražimo li porijetlo tim obotcima još dalje, naći ćemo u grobištima IX.—XII. vijeka u okolici *Knina* u Dalmaciji, a osobito *Keszthelya* u Magjarskoj, slično urešenih vitica. Starine, nagjene na tim mjestima, potječu iz vremena, koje je neposredno slijedilo iza doseljenja naših pratotaca u južne krajeve.

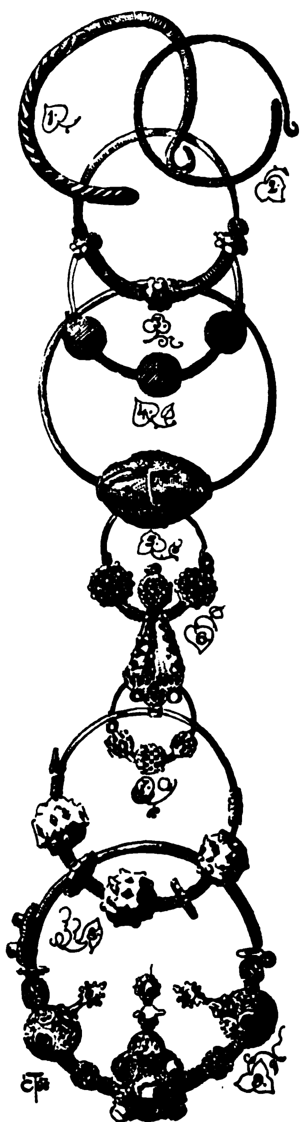
U samoj Bosni nagjeno je nakita srodna tom starom nakitu na više mjesta, od kojih se osobito dva nalazišta — Crkvina kod Doboja i bazilika u Zenici — odlikuju time, što se nalaze na ruševinama za seobe popaljenih i razorenih rimskih naseobina. Istina, da ti u Bosni nagjeni obotci nijesu onako bogati, kao sadanji hercegovački ili starohrvatski u Kninu, ali se i oni ističu time, što i u njima nalazimo iste oblike kao i u modernima: Vitica im je obla, na dônjoj poli nanizane su one tri jabučice, a veličina je i njima tolika, te se ni oni nijesu kroz uho provlačili, već nosili valjda na kraju pletenice.

U jednom paru sa Crkvine kod Doboja su jabučice jednostavne bez osobita nakita; u drugom, iskopanom blizu Glamoča, spletene su od filigrana, a pokićene granuliranim zrnjem; u trećem napokon iz Crkvine vigjamo bogatu kompoziciju, koja nas sjeća nekih oblika sa grobišta u Keszthelyu. Ostali su jednostavniji, ali i u njih opažamo one tri jabučice, ako i jesu jednostavnijega oblika.

Prispodobimo li te stare oblike sa modernima, nema sumnje, da nam valja i u obliku i u tehnici ornamentike nazrijevati staru slovjensku predaju, koja nam se do današnjega dana sačuvala.

Da su u davno doba ti obotci bili u Slovjena daleko razgranjeni, svjedoči nam sličnost oblika u panonskih i primorskih, pa ni danas nijesu ukošnjaci lokalna forma, koju nalazimo samo u Hercegovini, već ih imade i u Staroj Srbiji, pa i u Bugarskoj.

Osvjedočiv se o tome, da su hercegovački ukošnjaci nakit, što nam ga je tradicija kroz 800 godina skoro u nepromijenjenom obliku do danas sačuvala, nijesmo iscrpli svu znamenitost tog narodnog nakita.

1 i 2 „slijepočni koluti“ sa Glasinca, 3—6 srebrni obotci sa Crkvine kod Doboja, 7 iz Glamoča, 8 ukošnjak iz Bugarske, 9 ukošnjak iz južne Hercegovine.

U zemljama, u kojima su nekada Slovjeni obitavali, nalazi se često nalaza srebrnih predmeta. Imade tu novaca od X. do XII. vijeka iz raznih krajeva, pa čak i iz daleke Arabije. Osim toga na komadiće iscjepkana srebrna nakita, radi čega su učenjaci te nalaze okrstili imenom „nalaza sa sjeckanim srebrom“ (Hacksilberfunde).

Značenje tih nalaza bijaše dugo vremena zagonetno, a tek u novije vrijeme počeše učenjaci, na čelu im slavni *Virchow*, koji nam je još od nedavna u uspomeni kao ugodni posjetnik Bosne, da se bave tim nalazima i da im protumače postanak i značenje. U tih nalaza opazilo se, da nalazišta leže isključivo u zemljama, gdje stanuju ili stanovaše Slovjeni, pa se uslijed toga pomislilo, da su ti nalazi u savezu sa slovjenskim doseljenicima.

Oglavje u Popovljanke. Slikao *Dr. Ćiro Truhelka.*

Značenje tih nalaza protumačio je opet tajni savjetnik *Grempler*, koji je u guberniji Permskoj, s onu stranu Urala u Irbitu našao običaj, da trgovci na godišnjim sajmovima ne plaćaju uvijek gotovinu novcem, već starim srebrom, bilo kovanim bilo nekovanim, a u tom srebru našao je često nakita i čitava i isjeckana uz novce iz raznih strana svijeta, jednom riječi isto, što se i u tim zagonetnim nalazima našlo. Pa kao što tu staro srebro zastupa kovani novac, tako se je i u onim krajevima, gdje se spomenuti nalazi nagjoše, u neko davno doba plaćalo starim na vagi izmjerenim srebrom. Na osnovu toga lako nam je naći tumača, zašto se takovo sjecano srebro nalazi isključivo u slovjenskim zemljama.

Slovjeni počeše naime vrlo kasno novce kovati, a do toga vremena plaćali bi najviše prirodnim proizvodima. U ime plaće davali su kupci žito, ovce, goveda, a osobito krzna. Vrlo rasprostranjena vrst takog prirodnog novca bijaše u svih Slovjena *krzno kuničino*, — koje se kod plaćanja tako uobičajilo, da se u Poljskoj govorilo o *kuničnoj marki* kao u drugim zemljama o *srebrnoj marki*. Njom se u nekim ruskim gradovima plaćala sudbena pristojba, a skoro u svih Slovjena se kuničinim krznom plaćala zemljarina, zvana po njemu latinski: mardurina. Uz taj prirodni novac plaćalo se srebrom, ali ne po ustavljenoj vrijednosti, već na vagi, a da se popuni ustanovljena mjera srebra odsjecalo bi se od starog srebra, dok bi vaga zaiskala.

U susjednim državama, koje su kovale novac, nije se novac davao pod faktičnu vrijednost već pod neku zakonom ustanovljenu, a ta je obično daleko znatnija bila, nego li vrijednost, finoga srebra u novcu, tako da je gospodar kovnice iz svog novca crpao vrlo veliki prihod. Da si ga osigura, bijaše nužno da cirkulaciju nekovana srebra isključivo u svoje ruke dobavi. S toga bijaše u takovim državama zabranjen privatniku uvoz i izvoz pa i trgovina srebrnom rudom ili starim srebrom. Sve to imalo se je predati kovnici, gdje bi se odmah prekovalo i koja je kupovala srebro daleko ispod vrijednosti, a razdavala kovani novac daleko iznad nje.

Pošljedica takovog odnošaja bijaše ta, da se je i kovani novac i nekovano srebro u prkos zabranama rado izvažalo u krajeve, gdje se nije kovao novac, jer se ondje davala bolja cijena. Tamo se sabralo na taj način sila srebrna novca iz svih strana svijeta, pa i staroga srebra, polomljena i isjeckana nakita, a ostanci toga blaga su spomenuti nalazi. Čim se pojedini slovjenski vladari dosjetiše, da i oni imadu *jus cudendae monete*, te počeše da pod istim uslovima kuju u svoju korist novac, prestaje i u Slovjena promet sa starim srebrom, a u taj tren prestaju i nalazi sa isjeckanim srebrom.

Nema dakle sumnje, da su ta vrst nalaza nešto specifično slovjenskoga, te po nas veleважna.

U tim nalazima, kojih osobito iz Prusije mnogo poznajemo, imade ulomaka nakita, koji i u tehnici i u obliku sjećaju na gore opisane obotke. Ureseni su filigranom bilo spletenom od sitne žice te šupljom, bilo položenom na sitnom tenećetu od srebra, a osobito često nalazi se tu ornamenat, sastavljen od sitnog granuliranog zrnja srebra.

Sravnimo li takov ulomak sa jednim kolutom iz Crkvine kod Doboja, ili sa današnjim hercegovačkim nakitom, začudiće nas srodnost oblika i tehnike, pa u prvi tren ne bismo ni pomislili, da te komade odvaja tolika razlika mjesta i vremena.

Na osnovu toga razmatranja smijemo uz najveću opreznost i opet suditi, da se ti hercegovački obotci oslanjaju o prastaru tradiciju, a kontinuitet formalnog joj razvitka eto joj mogosmo kroz više no osam stoljeća pratiti.

Ali ne samo da je oblik star, već i način, kako se ti koluti u nakitu upotrebljavahu, nije se u toliko stoljeća mijenjao.

Da to dokažemo, valja nam opet da bar letimice prerovimo ono blago, što ga je zemlja mnogo stoljeća prikrila crnim velom, dok nije znanost i u tu tajnu dirnula, te ju otkrila i protumačila.

Uz nalaze sjeckana srebra našao se po koji kolut, savijen od tučane, bakrene, srebrne ili kositrene žice. Jedan kraj koluta bijaše zatupljen, drugi iskovan u plosnatu vrpcu, koja se savila u obliku slova S.

Nu ne samo u takim pohranama, nego i u grobnicama, koje se po čitavom sastavu razlikovaše od savremenih germanskih, nagjoše se taki kolutovi.

I te grobnice do sada se nagjoše samo u krajevima, u kojima Slovjeni obitavahu, a nalazi sjecana srebra i neki novci ustanoviše im vrijeme postanja od prilike u VIII. do XI. vijeka.

Time se nametnula i po sebi misao, da su to slovjenske starine, ali teže bijaše naći tumača za svrhu toga nakita, pošto su ti koluti za naušnice prekrupni i nezgodni.

Tim pitanjem bavili su se učenjaci svjetskog glasa: *Sophus Müller, Lissauer*, a *Virchow* je svojim oštrim kritičkim okom kao u sto drugih pitanja u tome pazio, da istraživanje ne zagje u šuplje kombinacije.

Pošto se je taj nakit, bilo pojedince bilo po više komada nalazio obično na sljepočnicama, nazvao je Sophus Müller te kolutiće, „sljepočnim kolutima“.

Taj naziv odbio je Virchow, jer nam ne tumači dovoljno svojstva tog nakita.

Istražujući poznate važnije nalaze, naći ćemo ovaj raspored: Kod Słaboszewa našao je Tiedeman uz jednu lješinu 8 takovih koluta, poredanih od sljepočnice do ramena. Virchow našao je u petljici jednog od tih komada ostanke vrpce, na kojoj su svi nekoć bili nanizani.

Istražujući jednu vratnu kičmu iz *Šubina*, o koju prionuše tri taka koluta, našao je Virchow ostanke kožnate vrpce, na kojoj bijahu nataknuti ti kolutovi, a S. Müller spomenuo je dobro sačuvan ulomak kožne vrpce, nagjen kod Xiazenice blizu Varšave sa šest rupica, u kojima bijahu namješteni slični kolutovi.

Nema dakle sumnje, da su ti kolutovi pričvršćeni na vrpci ili na kajišu sa kape visjeli niz sljepočnice i obraz, pa prema bogatstvu dotičnoga dosizali do ramena ili čak do bedara, kao u jednoj grobnici kod *Kawenczijna*.

Mi možemo pače i to ustvrditi, da je taj nakit bio ono, što Hercegovke i danas zovu niskosnicom, jer je već Sofus Müller opazio na nekim komadima ostanaka ljudske kose, a isto opazio je i Virchow, istražujući onu kičmu iz Šubina.

Razlika je samo u tome, što su stari Slovjeni VIII. do XI. vijeka kitili niskosnicu kolutima, a današnje Popovljanke i Konavljanke kite je novcima, a tek na kraj meću kolut. No i ta razlika nije bez razloga, jer stari Slovjeni, kako rekosmo, ne imagjahu svoga novca, a ni izobilje tugjega, da ga vješaju na niskosnicu.

To „sljepočni koluti“, koje je Virchow nazvao *specifično slovjenskim* ornamentom, koji se prostirao po njemu na zapad do Labe, zalazi mnogo dalje na jug, nego li je on mislio.

Megju predhistorijskim starinama na Glasincu iz ilirskog doba nagjeno ga je do sada u četiri gromile.

Taj neobičan oblik uz oblike prastare kulture glasinačke mogao bi biti uzrokom po gdjekojoj neosnovanoj teoriji.

Moglo bi se pomisliti, da je to slučajno ponavljanje hiljadu godina starijega oblika, pa da se i ne pretpostavlja neprekidni kontinuitet u predaji.

Mogli bi se ti nalazi navesti i u prilog onoj pred nekoliko godina zamišljenoj teoriji, da su slovjenska plemena mnogo godina prije, nego li nam historija spominje doseljenje Hrvata i Srba, već bila naseljena na Balkanu. Ta teorija osnivala se do sada na etimologiji starih mjestnih naziva, a našla bi u tim kolutima arkeologičku potporu, da grobište glasinačko nije i opet mnogo starije nego li doba, za koje se drži, da su Slovjeni bili ovdje naseljeni.

Mi ćemo taj neobični nalaz lako protumačiti, ako spomenemo, da se u gromilama glasinačkim nalazi po često grobnica iz kasnijih vremena. Našle su se do sada iz la-tênskog doba, iz rimskog pa i sredovječnih mramorova. Osim toga lako je i to pomisliti, da je onako sitan predmet kao „sljepočni kolut“, ako se slučajno izgubio na gromili, kiša splavila sa vrha kroz šupljine gromile do na temelj. Ta ja sam našao sam u jednoj bez sumnje prehistorijskoj gromili jednoč srebrni dinar Matije Korvina.

Svakako nam te vitice svjedoče, da je taj praslovjenski oblik bio i u naših praotaca u običaju, da se je u njihovih potomaka, mijenjajuć se ponešto vremenom, ipak do današnjega dana sačuvao.

Time nagjosmo i opet novi dokaz, da Bosna obiluje starim uspomenama, da naš narod i danas živi u predajama, koje je kroz stoljeća vjerno sačuvao, a na nama je, da katkada podsjetimo na te uspomene, ne bi li ih održali u svijesti. *Dr. Truhelka.*

Špiode.

Zimušnje glumovanje „Srpskog narodnog pozorišta“ u Novom Sadu.

(Nastavak.)

To vam je sve što se dogagja u „Šokici“, po zamisli samoga pisca i po njegovoj priči.

— Pa lijepo, reći će koji čitalac, — sad znam sve što nam treba, možda još i više. Okreni drugo.

— Ne znate vi još ništa, ili bar vrlo malo, svakojako manje nego što treba da ocijenite cijelu stvar, a na to se ide pri našem razgovoru. Jer ako ima razlike, a svatko će priznati da ima, izmegju pričanja dogagjaja, fabule, i čitanja cijele glume, u kojoj se ta priča iznosi, još je veća, mnogo veća razlika izmegju čitanja glume i gledanja njezina prikaza na pozornici. Ta je razlika često tako velika, da se i prvi vještaci u ocjenjivanju takove rabote mogu ljuto prevariti. S toga slavni francuski kritičar *Francisque Sarcey* ne će nikako da piše o kakvom dramskom proizvodu, dokle ga ne bi vidio na pozornici, po svoj prilici što se koji put zatrčao pa nasio.

Da vidimo dakle, kako je prošla prvina „Šokice“ u Novom Sadu.

U „Pozorištu“ napisao je o tome svoj sud prijatelj piščev pop-Jovo Hranilović, a mi ćemo iz toga suda izvaditi ova mjesta — bez malo gotovo sve —:

— — Za vrijednost pozorišnoga komada glavna je stvar: uspjeh na pozornici.

Kad je tako, — a u istinu je tako, — onda možemo g. Okrugiću samo čestitati, jer je njegov komad na našoj pozornici postigao neosporivi uspjeh, s kojim mogu i pisac i uprava biti zadovoljni. Osim plemenite tendencije, pojedinih jakih dramatskih mjesta, efektnosti scenerije i koreografskih i pjevačkih pomagala, koja su vrlo mnogo doprinijela uspjehu komada, treba osobitom pohvalom istaknuti vrlo zgodnu preudesbu komada za našu publiku i pozornicu po g. A. Hadžiću. Mi smo uvjereni, da bi ovaj komad, kako je za našu pozornicu udešen, postigao svagdje uspjeh. U samom originalnom konceptu imade nekoliko naturalističkih scena, naročito naturalistička pošljedica ljubavi megju stražmešterom Perom Vlahovićem (g. Spasić) i Janjom (ggja Markovićka), koje, do duše, motiviraju bijes Janjina oca Marjana (g. Lukić), te je u tom prvobitnom konceptu razumljivije, zašto Marjan i poslije onoga prizora, gdje je opalio pušku na svoju kćer, te je čisto srećan što je nije pogodio, i opet upada u bjesnilo, makar da bi onaj hitac iz puške prema psihologiji imao ukrotiti njegov bijes; ali su ti naturalistički prizori radi estetskih obzira, a i radi obzira na našu nedjeljnu publiku morali izostati, i po svemu se vidi da je dobro bilo što su izostali.“

Ovdje samo jednu riječ o izostavljenim „naturalističkim pošljedicama ljubavi“. Ja nemam ništa protiv toga što su te pošljedice izostavljene, jer i meni se čini, da bi to smetalo gledaocima, osobito gledalicama, — u Novom Sadu. Ali može biti publika, kojoj to ne smeta. Takova je po prilici biogradska. U Biogradu je, kao što nam pisac kaže u svom pismu, „Šokica“ davana kao tragedija, zajedno sa onim naturalističkim pošljedicama ljubavi, t j. Janjina se utega od drugoga ili trećega čina sve više razmicala, pa ipak, ili možda upravo zato, dopao se komad u Biogradu, isto kao i u Novom Sadu, kao što nam kaže pisac. Jer da se nije puno svidjela biogradskom svijetu, ne bi se bila davala „tri puta uzastopce“.

To smo morali spomenuti već i radi dokaza, da uvjerenje g. Hranilovića, „da bi ovaj komad, *kako je za našu pozornicu udešen*, postigao *svagdje* uspjeh“, valja uzeti *cum grano salis*. Po Biogradu se vidi, da taj komad može postići uspjeh i drugačije, nego što je „za našu pozornicu udešen“.

I ako g. A. Hadžić mnogo puta bezobzirno, nemilostivo, upravo krvnički „udešava za pozornicu“, ja mu u tome zabavnom poslu ne bih smetao. Samo bih mu savjetovao, da od sad malo promijeni tu frazu o udešavanju, pa na mjesto „Za *srpsku* pozornicu“, da stavi „Za *novosadsku* pozornicu udesio A. Hadžić“. Do sad su se Srbi kojekako slagali bar na pozornici, al' dogje „Šokica“, pa se odmah pokaza, da se ne može svašta udesiti za sve srpske pozornice, da megju Srbima nema više sloge ni na pozornici.

Dalje veli Jovo Hranilović:

„I svršetak je u originalnom konceptu drugojačiji. Pero Vlahović, u tom konceptu, smrtno ranjen na bojištu, umire u naručju svoje Janje, a otac ih blagosilja. U tom konceptu je cijeli komad: tragedija. Nama se ipak čini, da je za katarsu naših osjećaja mnogo bolje da ljubavnici ostanu u životu i da budu sretni; jer je tako zadovoljeno i etskom osjećaju pjesničke pravednosti. Tako preudešen komad je za binu idealizovan, i tomu se ima pripisati u veliko dobar uspjeh.“

Ti znaš, dragi čitaoče, po priznanju samoga pisca, da „u originalnom“ ili u „prvobitnom konceptu“, taj komad nije tragedija, nego vesela igra, a da je pisac načinio od nje tragediju tek poslije, po savjetu i nagovoru veleučenoga profesora i mnogo poštovanog prijatelja, dr-a Franje Markovića u Zagrebu. U toj žalostivoj preobuci — ili počem još prije? — ponudio je pjesnik svoj komad „Matici hrvatskoj“ za nagradu i — propao je, nije dobio nikakve nagrade.

Da li je njegov prijatelj i brat u Hristu, Jovo Hranilović, imao na umu tu osudu spominjući, kako je taj komad u literarnom pogledu prošao stručnjačku censuru, kad je god. 1884. objelodanjen u redovnom izdanju „Matice hrvatske“, — to ne znam. Samo se sjećam, kako su se, kad se iza osude doznalo da je pisac Ilija Okrugić Srijemac, neki članovi „Matice hrvatske“ odobrovoljili, da ne rečem pokajali, te ponudili Iliji da mu „Matica hrvatska“ njegovo djelo bar *izda* o svom trošku. Ilija, kao pravi sluga Isusova oltara, primivši udarac po jednom obrazu, okrene i drugi, da ga „Matica hrvatska“ po njemu i pogladi.

Po tome se vidi, da nije A. Hadžić to tako „udesio“ ili „preudesio“, nego je samo povratio stvar u prvobitno stanje; nije dakle „preudesba“, nego upravo neka *in integrum restitutio*, bar što se tiče veseloga svršetka.

I ako je moj Ile u opisivanju zgoda u svojoj „Šokici“ bio dosta razgovoran, ipak me je u nečemu ostavio neobaviještena, što bih jako želio znati — i to dokazuje, da je bolji *interiew* naustice od pismenog pričanja. — A to je:

Da li je Ilija poslao svoju „Šokicu“ na ugled Franju Markoviću *prije* svoje propasti na ograšju Matičinu, ili poslije pogibije.

Ja bih rekao da je *poslije*. Jer da je prije, Franjo bi Marković jamačno našao puta i načina da provede Ilijino djelo zdravo i čitavo kroz klance Matičinih kritičara, od kojih je on sam kao najznamenitiji, već i kao neki saradnik.

No bilo ovako ili onako, svakojako ima razlog Jovo Hranilović, „da je za katarsu naših osjećaja mnogo bolje da ljubavnici ostanu u životu i da budu sretni“.

To opet potvrgjuje staru istinu, da je najnezahvalnija rabota davati savjet u književnim poslovima. Čovjek u tome može stradati i ako mu se „popravka“ usvoji, i ako ima razlog. Tako sam i ja glavom jedanput nagrabusio, pa nikad više! Ne mogu vam ovdje ispričati tog dogagjaja, ali svatko ko me iole poznaje znaće što mi je pri tom na umu.

U ovom slučaju, po mom punom uvjerenju, veleučeni ispravljač Ilije Okrugića nije imao razloga, a milo mi je što se u tome slažem sa Jovom Hranilovićem. Moram pak ogledati da to bolje dokažem, da na šire razvijem onu misao koju je pop Jovo tek ovlaš nagovijestio riječima: „Za katarsu naših osjećaja — bolje“.

Dr. Franjo Marković iznio je dva razloga svome savjetu, jedan pozitivan, drugi negativan.

Pozitivan je, da je to književna i pozorišna prijeka potreba, „jer imamo vrlo malo tragedija iz pučkog života“. O tome nema dvojbe. No tim zaista nije htio reći, da Bog zna kako izobilujemo u *komedijama* iz pučkoga života, naravno u *dobrim* ili bar u *priličnim* komedijama. Jer kad bi mi ko naredio da biram izmegju slabe tragedije i slabe komedije, mislim na pozornici, ja bih još lakše mogao progutati rgjavu komediju, koju bar može začiniti glumovanje dobrijeh glumaca: a spasti slabu tragediju dobrim glumovanjem, to je gotovo neizvršiv zadatak. S toga bih ja rekao, da je dobra komedija ista tolika dobit za koju bilo književnost, a osobito za omlagju, kao što je srpska i hrvatska, kao i dobra tragedija; a kad je govor o *pučkim* glumama, čini mi se da je obično ugodnija komedija, jer prostom je narodu navijek milije gledati vesele pojave da se nasmije, nego tužne da ih oplače.

Drugi je razlog Markovićev negativan:

Da se ne kaže ono švapsko: „Sie werden sich zuletzt doch kriegen.“

Ja sa svijem razumijem i uvažavam plemeniti izvor toga razloga. Tako uglednom pjesniku i estetičaru kao što je Franjo Marković mora biti mrska i otužna svaka banalnost. A mora se priznati, da je svršetak ljubavnoga zapleta, što ga kaže ona njemačka riječ, već ne može biti banalnija, kao najotrcanija.

Ali zar nije isto tako utrven put, kad ljubavnici poginu? Zar poseljačene i razblažene potraguše Romea i Julije nijesu isto tako otrcane kao i najveseliji svatovi „Hansl“-a i „Gretl“-e?

No najkrupniji je razlog protiv žalosnoga svršetka u potrebi one katarse, što ju je natuknuo Jovo Hranilović. Prije no što bih pošao dalje, moram ovdje iznijeti još ova dva mjesta iz njegove lijepe ocjene:

„Ono što sačinjava pravu vrijednost komada, t. j. plemenite tendencije vjerske i plemenske snošljivosti megju braćom iste krvi i istog jezika, ostalo je u svemu nepromijenjeno. Narodnu našu tragiku radi rascjepkanosti u razne vjere i imena — pisac je upravo izvrsno prikazao u teškoćama ljubavi megju pravoslavnim valjanim Perom i njegovom Janjom, koja mu je dala svoje srce te se u velikoj sili ljubavi uzdiže nad razlikom vjere, koju njen otac, pa i sam plemeniti nesugjenik joj Božo (g. Dobrinović) hoće da upotrebe protiv njena dragana. Bez sumnje najjači je u tom pogledu onaj upravo prekrasni prizor, gdje sveštenik Ljubibratić tumači Marjanu, da je grijeh činiti smetnje srcima, koja se zavolješe, radi razlike vjere, dok im je: ista otadžbina, isto i sve ostalo.“

„No osim toga prizora, u kom se najjasnije očituje temeljna misao i plemenita tendencija komada, imade vazdan još jakijeh mjesta, što svojom tragikom potresaju gledaoce. Tragična tuga Janjina, njeno sažaljevanje dobroga Boža, pa i sama plemenitost i rezignantni očaj Božov: sve to u savršenom prikazu ggje Markovićke i g. Dobrinovića neodoljivo vrši svoj psihološki resens u duši publike.“

I doista je tako. Ja bih potpisao svaku riječ, *gotovo* svaku riječ. Jer ima jedan *lapsus;* a da je samo *lapsus*, i da nije krivo mišljenje, to se i vidi iz onoga što je ocjenjivač prije rekao. Taj *lapsus* je u podvučenim riječima ovoga stava:

„Ono, što sačinjava pravu vrijednost komada, t. j. plemenita tendencija . . . . *ostalo je u svemu nepromijenjeno.*

Tu baš i jeste jezgra toga pitanja i vršak našega raspravljanja sa dr-om Franjom Markovićem, što to *nije* „ostalo u svemu nepromijenjeno“. *Tendencija* i bila bi još kao istovjetna, ali pri veselom svršetku postiže tu tendenciju sa svijem druga, upravo protivna sudbina, nego pri žalostivom.

Pisac u svojoj priči dogagjaja spominje narodni pripjev:

Alaj Rac dušu gubi,
Kad Šokicu ljubi.

Tendencija Okrugićeve „Šokice“ zaista nije ta, da *potvrdi* to narodno mišljenje, ni onda, kad bi to mišljenje bilo sa svijem ozbiljno, što ja mislim da nije. Jer ko poznaje narod u tim krajevima, tome se ne može izmaći ona fina ironija, ona nestašna, da ne rečem frivolna vragolija što izviruje iz tijeh riječi. Samo što ne reče: Aša švrć! Da čudna mi grijeha! Samo ako je lijepa Šokica, nije Racu stalo do duše!

No pjesnik „Šokice“, i ako mu je za te vragolije jako razvijen kus, ovom prilikom očevidno nije mislio na to. On je svakom riječju svoje glume išao na to da pokaže i dokaže, ne da „Rac“, nego da ni Šokica *duše ne gubi*, kad napusti „Raca“ da je ljubi.

A to se gledaocu i slušaocu iz naroda samo tako može dokazati *ad oculos*, ako se cijeli dogagjaj svrši veselo, ako se ljubavnici vjenčaju.

Samo će tako duša gledaočeva proći kroz blagodatnu katarsu.

Na protiv, ako vidi da ljubavnici ginu, narod će ostaviti pozorište sa nekom sumnjom i zebnjom, da zaista *nema blagoslova* kad se ljube Rac i Šokica. Uzalud govori pop, ako Bog drugačije okrene.

Staro pravilo *finis coronat opus* nema ni u jedne književne vrste više vrijednosti, nego baš u toj vrsti gluma što je Francuzi zovu *drames à thèse* i što ju je najsretnije obragjivao skoro preminuli velikan francuske pozornice, *Alexandre Dumas fils.*

Na to bi se moglo prigovoriti:

Pa kako da se komad ipak u Biogradu dopao i sa žalosnim svršetkom?

To je za to, što u Biograd još nije ušla u svijet razmirica izmegju Hrvata i Srba, izmegju „Raca“ i „Šokaca“, sve do najskorijih dana. Pa i sad će to brzo proći, tamošnji narod ima preče brige.

No u ovim krajevima, u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, u Bačkoj, Banatu i Srijemu, kao da je to pitanje tek sad u jeku, te su takove glume svakom prijatelju sloge izmegju naša dva plemena neocijenjena dobit.

I s toga je A. Hadžić učinio dobro, što je „Šokicu“ udesio za Novi Sad po prvoj misli pjesnikovoj.

— A u Zagrebu? zapitaćete.

— U Zagrebu? Koliko ja znam, u Zagrebu još nije „Šokica“ ugledala pozornice.

— Ne može biti. „Matica hrvatska“ „izdala“ još god. 1884., pa još da se ne sjeti ni jedna kazališna uprava Ilije Okrugića Srijemca? Ne velim pregjašnja uprava. Pokojni Kneisl nije se u tome razumijevao, on je bio samo činovnik a nije umio presuditi književne i prosvjetne vrijednosti kakova djela. Ali Miletić, mladi, „nadobudni“ Stjepan pl. Miletić, koji je i sam pjesnik i estetičar, pa zar ni on? To ne može biti.

— I ako se „Šokica“ još nije pojavila na Zagrebačkoj pozornici, ipak Miletića moram s te strane uzeti u obranu. Ilija Okrugić pokazao mi je onomad ovo pismo:

Uprava narodnog zemaljskog kazališta u Zagrebu.

Prečastnom gospodinu
Iliji Okrugiću
župniku
u *Petrovaradinu.*

U Zagrebu 3. prosinca 1894.

Prečastni gospodine,

Nastupiv intendanturu hrvats. zemaljskog kazališta, odlučih da naše obćinstvo upoznam sa svima našima dramatičkim piscima, te budite uvjereni, da iz toga čisla ne bi nipošto izpustio toli zaslužnoga i uvaženoga autora, kao što ste Vi prečastni gospodine za hrvatski narod.

Vaše pripoznato djelo „Šokica“ doći će svakako još ove kazališne saisone na repertoir, te ću nastojati, da se isto što dostojnije na našoj pozornici prikaže. Dan za sada još nemogu opredieliti, nu kada dogje na repertoir, ubavjestiti ću Vaše gospodstvo bar 14 dana prije nego se prikazalo bude.

Primite uvjerenje moga visokoga štovanja

Milletich (s. r.)
intendant.

— Pa kako to? začudićete se. To je obećanje od 3. prosinca 1894., a danas je već prošao 3. prosinac 1895. pa još nikako da se to ispuni? Koliko li to traje u Zagrebu „kazališna saisona“ pod novim intendantom?

— Prvo i prvo valja znati, da se pri takovom obećanju navijek razumije ono *sauf quelque force majeure.* A poznato je, da je mladi i daroviti intendanat zagrebački, u koga su želje i misli dakako mnogo veće od iskustva, naišao na tolike „više sile“, kojih 3. prosinca 1894. nije mogao ni nazirati, da mu nije ni zamjeriti, što je u tolikoj nalozi i gunguli časkom smetnuo s uma Okrugićevu „Šokicu“. Pravedno bi bilo dati mu vremena, bar još jednu, a po potrebi i dvije „kazališne saisone“, pa ko živ dočeka. Samo ne valja ništa prenagliti, *festina lente.*

A tad, kad se bude mladi intendanat sjetio „Šokice“, šat mu ko napomene i ovo moje razlaganje o toj glumi, jer ono je upravo namijenjeno više Zagrebu nego ikojem drugom od naših pozorničkih osredaka.

Za slučaj, ako dogje do prikaza „Šokice“ u Zagrebu, preporučio bih piscu malu promjenu.

Dok se „Šokica“ davala u Biogradu i Novom Sadu, dakle većinom pred „rackom“ publikom, imala je mjesta ona pjesma sa pripjevom:

„Alaj Rac dušu gubi“ itd.

Jer tu je valjalo umiriti „Raca“, da to nije baš tako.

U Zagrebu valjalo bi naprotiv umilostiviti „Šokice“, te toga radi dobro bi bilo da se pjeva ona ikavačka narodna pjesmica, puna prave narodne nestašne bezazlenosti:

Cura naša dite grišno
S njom je vlaško momče išlo,
Sila mu na krilo, —
Tako je i bilo!

To upravo i jeste prava i potpuna sinteza Okrugićeve „Šokice“.

Tijem sam završio prvu polovinu svoga izvještaja o „Zimušnjem glumovanju srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu“, a to je razgovor o *originalnim* proizvodima.

Doskora, ako Bog da, razgovaraćemo se o *prevedenim* glumama.

Dr. Lazo Kostić.

Iz narodne frazeologije.

Ubila ga mazga; reče se onome koji zaprosi curu pa bude odbijen.

Naduo se ko bubreg na ugljenu; kažu za onoga koji se bez razloga ljuti.

Nek udari glavom o ćošu: odgovoriće onaj, komu neko kaže, da se je treća osoba na nj naljutila.

Ne će ni on vas svijet prestanjati: ovako reknu, kad je govor o kakvom bogatom tvrdici.

Izliječiće to ilovača; reknu staru čeljadetu, kad se tuži na kostobolju.

Nijesi mi ženin brat; odgovori onaj koga ko ukori da ga ne voli.

Zaviri u svoju bašču, ili *pometi ispred svojih vrata:* reče se onome, ko o tugjim mânama rado govori.

Pribrao *L. Grgjić-Bjelokosić.*

Dva groba.

Heroida.

voj spomenik se na sjeveru diže,
A na jugu moj pusti grobni hum, —
Glas imena ti do nebesa siže,
Nad mojim šumi zaboravi šum . . .
Vrh groba tvog se mramor b'jeli pravi,
Gle, na njem' bl'ješti ime tvoje slavno — —
Na mojem grobu leži krst u travi,
A slova kiša isprala je davno . . .
Pred tvojim kipom pleme Albijona
Sa zanosom ti misli oživljava, —
Vrh groba mog tišina vasiona,
Tek sjetno šušti suha grobna trava . . .

Oj čudne sudbe! . . . Jednoga nam dana
Života iskra milo zatitrala,
I ista vila krasna, bogodana
Nad kol'jevkom nam pjesmu zapjevala.
U duše dahnu nam oduševljenje
I ljubav slatku, domoljubni žar,
Da posvetimo rodu svom življenje
I pjesmu našu — taj dragocjen dar . . .

Al sudba kruta drukčije je htjela:
Na putu tvom su krasne ruže cvale,
Života stazu svud ti ovjenčale,
A meni kob je trnov v'jenac splela
I ovila ga bl'jedog oko čela,
Sa kojeg kapi krvave su pale . . .

Kad prvom pjesmom javio se rodu
Ko borac za čast, pravo i slobodu,
Kad prvi akord tvoje lire mlade,
Domovinom razl'jegati se stade,

I njetit plamen domoljubnog žara,
Već ljubimac si post'o doma svog — —
I pjesmu tvoju — tamjan tvog oltara
Pred višnji pr'jesto primi vječni Bog!

Glas pjesme tvoje slabiće osnaži,
Glas pjesme tvoje skrši lance jake,
Glas pjesme tvoje gavane ublaži,
Glas pjesme tvoje dignu siromake;
Glas pjesme tvoje grmio i plako,
Glas pjesme tvoje molio i kleo, — —
Na pjesmu tvoju smilovo se pako —
I Bog se s glasa njenoga zanjeo.

I pjesmu tvoju zovnu Bog s visina,
I krasna djeva pred pr'jestoljem pala, —
A alem-suza milo joj zasjala
Sred oka čista, divna i nevina . . .

Svim čarom, sjajem Višnji je obasu,
Sve rajsko cv'jeće na glavu joj sasu,
Rukov'jet dâ joj sjajnijeh trakova,
Sa sunca sâm ih žarkoga ubere — —
I pregršt zv'jezda sjaja alemova,
Vrh čela nek joj zamamno trepere — —
I želju svaku mahom joj ispuni,
A čelo tvoje lovorom okruni . . .

I pjesma tvoja narod tvoj izbavi,
Jer od sna teška ona ga probudi,
I pjesma tvoja vodila gá k slavi,
Ko zv'jezda sreće na toj suznoj grudi.
A ti sa milja drhto si i plako,
Gdje djelo tvoje rod ti oživljava; —
Ta ima l' sreće čiste, divne tako,
Ko kad te narod shvaća i priznava?!
I pred sobom kad grob već vidiš taman,
Ti nosiš sobom čisto uvjerenje,
Da n'jesi život tu proveo zaman,
Da rad ti bješe rodu na spasenje . . .
Ta ima l' sreće divnije na sv'jetu,
No kad ti djelo krasan uspjeh kruni — —
I mirno sagješ u grobnicu svetu,
Jer s rada tvog su sretni milijuni . . .

*

Na žarkom jugu moj se vije dom,
U srdašcu ga vruće ljubljah svom —
Na žarkom jugu kol'jevka mi stala,
Zadojila me ml'jekom mlada vila,
Na žarkom jugu moja mladost cvala,
Na ovoj krvlju posvećenoj grudi,
Na žarkom jugu sred naroda čila,
Koj za slobodu muči se i trudi,
Za stara prava koj se smjelo bori,
Kom srce žarko kao plamen gori,
Koj nekoć velik bio je i slavan,
Koj nekoć bogat bio je i jak,
Koj dušmanina skršit bješe spravan,
Koj nije znao, što je ropski mrak. —
Na žarkom jugu ko sin roda toga
Ja zgledah svjetlo sunca nebeskoga . . .

Ah, majka moja sm'ješila se mila,
Kad soko mladi razavio krila . . .

Pun zanosa i svetog nadahnuća
Mom rodu počeh pjevat pjesme plamne,
Iz noći da ga ja izvedem tamne,
Da ne gine mi posred tog bespuća . . .
Haljetku ja sam seljačkome pjevo,
Što skriva kremen-srce poštenjaka,
I nagrešpanoj ruci siromaka,
Što odbačenom krpom se od'jevo;
Ja pjevah čistoj djevojačkoj suzi,
Nad nesrećom što plakala je doma —
I onoj pustoj nezasitnoj uzi,
Slobodu otkud tražaše siroma.
Ja moljah pjesmom gavane te hladne,
Da rodu mome ne okrenu legja —
Da pridignu ga sred nevolje jadne,
Gdje vlastita mu ruka ranu vr'jegja . . .

Al pjesme moje ne razumje sv'jet . . .

Razumješe je jadni siromaci,
Razumio je onaj nevin cv'jet,
Al roda moga vogje i prvaci
Razumjeti joj ne htjedoše glasa,
Gdje moli za rod milosrgja, spasa . . .

I u njih možda srca bje i duše
I osjećanja prama rodu svom,
Al demon kleti zave ih sred tmuše
I stvorio ih hladnom mumijom.
Zaboraviše na sve idejale,
Oglušiše se na plač roda svog,
A pjesme moje — te iskrice male
Rasplamtit njima srca n'jesu znale,
Ko tebi, druže, što je dao Bog . . .

Gle, jedno bjesmo mi u bistvu svome
I odregjenje bješe nama isto:
Na istoj zv'jezdi — istom sv'jetu tome
I tvoj i moj je sjajni dar zablisto.
Tvog uma sjaj je svako blagosivo,
A sreća cv'jećem posula ti staze,
Tvom pjesmom narod kr'jepio se živo
Ko Beduin sred zelene oaze . . .
Dà, svaki kutak, svaki doma kraj
Razumio je tvoga duha slovo — —
Moj narod nije shvaćao me — znaj —
I za dugo me ne će shvaćat taj, — —
Al i potomstvo shvati li me novo!? . . ."

Po palatama grme pjesme tvoje
I c'jel ih narod svojim blagom zove, — —
A moju pjesmu možda prosjak poje
I suzam' rosi gusle javorove . . .

Al za što život bje nam različan,
Kad odredba nam bješe ista, jedna?
Kad dar nam isti bješe Bogom dan?
Moj druže, sfinga to je n'jema, ledna, —
Al biće — da si posla imo s ljudma,
Što nose srce, poštenje u grud'ma . . . .

Zatomit morah i slobodnu miso,
Jer teške njegve spr'ječiše joj mah —
U ml'jeku sam je majčinom usiso,
Al sv'jet joj nije smio čuti dah . . . .
I pjesma moja — jadna sirotanka —
Bje tužnija sve od danka do danka,
Dok nije u plač stvorila se ljuti,
Kad gladna samrt uze uzor moj,
Uz koji mišljah smirit udes kruti
I življe pregnut radit za dom svoj . . . .

I bolest, b'jeda, bol s pr'jegora zdvojna
Otrovaše mi jadni život moj,
Odjeknula je zadnja truba bojna
U žića borbi teškoj, nesretnoj . . .
Na zidu vise gusle javorove,
Sad od njih nema glasa ni odjeka, —
Uza njih zlatne sanjao sam snove,
Uza njih grudi plamtjele su ove,
Sad sve je bolest prekinula pr'jeka . . .

Zašutio je gaj i polje ravno,
Gdje skladah nekoć pjesme uznosite,
Savenulo je šarno cv'jeće davno,
Ogoljele su šume hladovite . . .
Nad pustim poljem vrani gavran kruži —
I traži, traži žugjen plijen svoj,
A srce moje zapušteno tuži
U pustoj, hladnoj izbi jadovnoj . . .

. . . Gle — u tom času začuh neke glase,
Blizinu ćuteć srdaca dobrote — —
Sto bliže mi se, da me jadna spase,
I željni usklik sa srca se ote:

— Unigjite, tà nikog ovdje nema,
Da blaži rane mojih bolnih grudi,
U mračnoj izbi tužno je posvema,
A vas mi davno oko vidjet žudi.
Od vašeg sjaja biće konac mraku,
Uminuti će teške boli znamen, — —
Unigjite i b'jednom siromaku
Sa grudi skin'te teškog jada kamen!

Umukoh, zureć kroza polutminu — —
Gle, izbe moje otvore se vrata:
Na pragu mome sunčev tračak sinu —
Ah sunčev tračak — sjajan poput zlata.
I bje mi milo, ko kad zora rudi.
I moje prsi ćutile se proste — —
— Unigjite, oj! — kliktale mi grudi,
Ja znam vaš kucaj, znadem, znadem, ko ste. —

I zadnja r'ječ mi željno zadrhtala,
Al u taj časak spazih do dv'je žene,
Tu jedna mirno do druge je stala,
Dv'je mile sestre davno nevigjene.
I gledale me, gdje me tuga svila,
Gdje venem mlad od boli i od jada,
Ah jedna od njih *Utjeha* je bila,
A druga — mlagja sestrica joj *Nada*.

— Oj da ste zdravo, sestrice mi mile,
Iz mladih dana dobro meni znane,
Preda mnom dugo, dugo ste se krile,
Siromah sâm previjah svoje rane;
Nit' imah tebe, utjeho mi blaga,
Da tješiš mene, gdjeno trpim toli,
Nit' imah tebe, Nado moja draga,
Ja trpjeh samo, dok ne svisnuh s boli . . .

Ta dov'jek ću se kobnog sjećat časa,
Kad dragu grobne sakriše mi st'jene,
Do groba stajah plačuć iza glasa,
Od mojih milih nikog pokraj mene.
Tad ti si došla, Utjeho mi zlata,
I otrla mi sa očiju suze,
I savila mi ruke oko vrata
Uz šapat: — Bog je med angjelke uze. —

Bje noć . . . I tad si primila me nježno —
I vodila me k samotnoj mi kući,
Na rastanku ti ljubnuh lice sn'ježno
I srce htjelo za tobom mi pući, —
A ti mi reče: — Ne plač', miran budi,
Za časak k tebi dohrliće Nada,
Njen lik si davno nosio u grudi,
Ta čarobna je kao vila mlada . . .

Oj Nado divna! Sjećaš li se dana,
Kad življah s tobom sretno ko sred raja,
Da l' sjećaš li se, seko milovana,
Svih zlatnih snova, žarkih uzdisaja?
Tih časa davno, davno nema veće,
I bez tebe jer ostadoh siromak,
Od časa toga bol me pustit ne će,
Od časa toga pust je i moj domak . . .

Kraj tisuć jada, što mi dušu tlače —
Još teža me je sahrvala tuga:
Moj divni narod za slobodom plače,
Moj divni narod sad je jadni sluga.
I u toj tuzi živeć gorke dane
Na prsi smrtna bolja mi se svila, —
Zac'jelit pjesmom htjedoh rodu rane,
Al skršili su mojoj pjesmi krila . . .

I dogjoste mi u pohode milo,
Zaboraviti n'jeste htjele na me —
Sve, sve je mene već zaboravilo,
Tek vi ste mene sjetile se same.
Oj dogj'te bliže, da vam ljubim skute,
Ja n'jesam vr'jedan vašeg smilovanja,
Oj dogj'te, dogj'te, ginu boli ljute,
Ta kraj se bliži teškog robovanja . . .

Ti Utjeho, kraj uzglavlja mi sjedni,
Na čelo metni ručicu mi meku,
A ti, o Nado, sa lica mi ledni'
Otari suze, potokom što teku.
Gle, proć će boli, što mi prsi svile,
U divnoj slasti sav se ćutim plivat, —
Ne ostavljajte, sestrice me mile,
Nad menom bdijte, ja ću slatko snivat . . .

Zadr'jemah . . . Kraju bližio se danak
I blagi mir mi ugje posred duše —
I duh u divan zaplivao sanak,
Tà sestrinske mi ruke suze suše . . .
A u tom sanku sinuo preda me
Niz mojih milih, grob što skri ih hladan —
Sve sami druzi, prijateljke same,
Tek drage moje — nje ne vidjeh jadan . . .

I pitah za nju . . . Ali zalud b'jaše,
Potražit pogjoh dalje svog angjelka —
I jurnuh tamo, otkud *Zora* sjaše,
Tu malena se dizala kapelka.
Unigjoh tiho . . . Sveti osjećaji
Prostrujiše mi t'jelo salomljeno,
Al u taj časak suza se zasjaji
U oku s bolna prizora mi eno . . . .

Moj tužan pogled prama zemlji pao —
I spazih grob, a kraj njega rugobu:

Tu kleti demon stražio je — jao —
I branio mi, da se bližim grobu,
Iz očiju mu sipljn divlji plami,
Umekšat srca ne ćeš njegovoga, —
A pokraj groba, gle u polutami —
Tu lije suze genij moga roda . . .

I snuždih se u tužnom ovom trenu:
Moj jadni narod sudba muči gruba,
Iz misli mojih kad me naglo prenu
Oj divan angjel — moja mrtva ljuba . . .
— Ti ovdje? — nježno šapnula mi u to,
Na prsi moje glavica joj pala —
I plakala je, plakala je ljuto
I tužnim glasom ka grobu me zvala . . .

— Ja tražih tebe, moje milo zlato,
Gle dugo već se ne vidjesmo oba —
U slatkoj čežnji reći ću joj na to
I ljubeći se stigosmo do groba.
— Pomozi! — kliknu draga milovana,
Kraj nas je plako tužan genij roda —
— U njegvam' tu je živa zakopana
Oj divna, mlada božica *Sloboda!* —

Protrnuh, skočih i zavapih jače:
— Sloboda zar u grobu tome sniva?
Sloboda, nad kom genij roda plače,
Sloboda zar nam ukopana živa? —
O bjež' odatle, ti rugobo kleta,
Sa svetog groba bjež', demone, sada,
Oj diž' se, pločo, sa nježnoga cv'jeta,
On svenut ne sme grobnog usred hlada!

Slobodu, nju, tu božicu presvetu,
Zar tvoja sila hoće da nam smrvi?
Što podigo si na nju ruku kletu —
I njene zar ti prohtjelo se krvi?
Što ne znaš, da za njome milijuni
U ropstvu vape, da ih r'ješi jada?
Umini, već se gorka čaša puni,
Sloboda neka nas obasja mlada! — —

A demon kleti, čedo vječnih tmina,
Ko avet grozna pr'jetio je nama, —
Al ja poletjeh suprot kletog sina,
Da razmrskam mu glavu vrh tog kama,
Da skršim silu, kojom demon hudi
Moj narod divni tlači i ucv'jelja,
Slobodu da si privinem na grudi,
Za kojom čežnja mori me i želja . . . .

On dignu ruku uz gromornu viku,
U žilam mojim nestalo je snage,
Još jednom htjedoh jurnut prot silniku,
Al zadrža me ruka moje drage . . .
I padoh s njome tiho na koljena,
A s usana joj molitva se javi —
Tihana, sveta, slatka, božanstvena,
Oj tako moli samo angjeo pravi . . . .

I u taj časak sinu sunca zraci
Sred crkvice — ko višnje tračak sile,
Raspršile se magle i oblaci
Sa divnog svoda otadžbine mile.

I puče kamen vrhu dragog groba,
Sloboda usta suncem obasjana — —
Oslobogjenog da si
čuo roba,
Gdje kliče sretan
„ave“ i „hosana!“

Zatrubile su zlaćane nam trube,
Iz grobova su nikle
dične sjeni — —
Ti gledaš, gdje se
braća grle, ljube,
Sto v'jekov'ma su
bili odaljeni . . . .
Svak' imo j' nešto
da svom priča
drugu,
Izbrajale se muke
svih v'jekova,
Al svaki jad zaboravlja
i tugu,
Sloboda gdje nas
grije divna, nova!

A kleti demon stenjo je u prahu —
Sve zub'ma kršeć kamen od ljutine,
U jednom času, gle u jednom mahu
Sa božje pravde njeg'vo carstvo gine.
Vrh njegovijeh pustih razvalina
Ko fenič stoji genij milog roda
I divnom pjesmom slavi sa visina,
Što spasena je žugjena sloboda . . .

Zaorile su davorije naše,
Odjeknule su pjesme bogodane,
Zazvečale su zlaćane nam čaše
U slavu, spomen tog sretnoga dana — —
I digoh pogled i ugledam lice
Slobode divne, gdje nas blagosilja — —
Orosile se suzam trepavice
I ja sam plako kao d'jete s milja . . . .

I prigjoh k njoj i padoh na koljena,
Dršćućom usnom dodirnuh se skuta, — —
Al sred tog sretnog i blaženog trena
Pojavila se opet java kruta:
— Zar san to bješe? — pitah uplašeno —
Oj krasno ste uljuljale me, seke,
Al gdje ste? — pitah bolno, zastrašeno —
Sred bolesti me odbjegoste pr'jeke — —

— Ne, nać' ih moram, stignaću ih okom — —
I sagjoh s moga sirotnoga loga —
I jurnut htjedoh hitrim str'jele krokom,
Nek smile se na mene ubogoga, —
Al klecala su slabašna koljena,
A srce kan' da zadnji puta lupa — —
Nadimala se prsa oslabljena,
Ah kapale su suze kano krupa . . .

Otvorih krilo maloga prozorka,
Al preda mnom tu stara sine baka, —
Ta baka bješe *Sudbina* mi gorka,
Rad koje tužna ura bje mi svaka.
I gledala me skršena sred jada
I kesila se kao sto rugota:
— Ej u tom sm'jehu vidio sam tada
Ironiju mi bolnu tog života! . . .

Sahraniše me gola, opustjela,
Bez zvona i bez samrtnog op'jela . . . .“

*

. . . Umuknu sve . . . Ka grobu prigjoh s tija,
Od teške tuge klonula mi glava — —
I gledah, gledah, kako se lelija
Vrh pustog groba suha grobna trava . . . .

Josip Milaković.

. . . Umuknu sve . . . Ka grobu prigjoh s tija . . . Slikao *Ferdinand Velc.*

Naša pisma.

Budimpešta, mjeseca januara 1896.

(Crtice iz magjarske književnosti. XIV.). Putem utrtim na polju romana po Jósiki, Eötvösu i Keményu stupali su šljedbenici i nakon revolucije, poimence *Vjekoslav Degré* (rogj. 1820.), pisac lakih socijalnih novela bez jačih konflikata i nekoliko uspjelih veselih igara; *Albert Pálfy* (rogj. 1823.), kojega su povjestni i društveni romani napisani jednostavnim, jasnim, ponešto porugljivim tonom; *Vas Gereben* (poprimljeno ime Josipa Radakovića, 1823.—1867.), koji se je odlikovao pučkom magjarštinom i još time, što je šalama i dosjetkama crtao pučki život, napokon *Dragutin Bérczy* (1821.—1867.), koji je uz lijepe originalne novele vješto preveo Puškinovog „Eugena Onjegina“. Ali što se tiče popularnosti sve ih je doskora natkrilio *Mavro Jókai*, najplodniji, najmarljiviji i jedan od najduhovitijih romanopisaca svih naroda, a u svojih zemljaka najomiljeniji i najviše čitani spisatelj, komu se ime i po inozemstvu na daleko znade.

Osim vanredne i gotovo besprimjerne plodovitosti na književnom polju spaja Jókai u sebi u rijetkoj mnogostranosti vrline političara, parlamentarca i izdavatelja velikog, vrlo uvaženog dnevnika „Nemzet“, — vrline, dozrele u buri i sunčanom sjaju pjesnikova života.

*

Mavro Jókai rodio se dne 19. februara god. 1825. u Komoranu, gdje mu je otac Josip bio odvjetnikom. Potičuć doduše iz stare plemićke obitelji, ipak svojeg plemstva nikada nije pisao, pače, kada je u Ugarskoj zavladalo gospodstvo demokracije, zamijenio je slovo „y“ svojega imena začetkom „i“, a kada je god. 1863. u svojem političkom listu „Hon“ (Dom) navalio na tadanju vladu, sud ga osudi na gubitak plemstva i na godinu dana tamnice. Prve gimnazijalne nauke slušao je u rodnom svom mjestu; poslije pogje na licej u Požun, nakon toga na koleg u Papu, gdje se je upoznao sa Petöfijem, s kojim se je prisno sprijateljio. Tu je kao 15-godišnji mladić izvojštio prvu književnu pobjedu, dobivši za prvu svoju novelu „Božji sud“ nagradu od — *jednog cekina*. God. 1842. nalazimo Jókai-a kao pravnika u Kecskemétu; gdje je preuzeo uredništvo tjednika „Kalliope“. Svršivši pravnu akademiju, dogje Jókai u Peštu, gdje je god. 1843. u akademiji znanosti priznanjem odlikovana prva njegova oveća dramatička kompozicija „Židovski mladić“. Prvaci književni, kano Vörösmarty i Bajza poticali ga na dalnji rad, a Jókai, koji je kroz dan u pisarni odvjetnika Molnára marljivo piskarao, po noći je još marljivije pisao novele. Položivši god. 1846. odvjetnički ispit, dugo je oklijevao, kojemu zvanju da se posveti. Prohtjelo mu se biti slikarom, nu po želji očevoj posta odvjetnikom, a konačno ga uspjeh prvih književnih radnja nagna na literarno polje. Godine 1846. pobudi prvim svojim romanom „Radni dani“ radi lakoće pripovijedalačkog tona i vještine u risanju pučkog života sveopću pozornost, te je svakim dalnjim romanom bivao sve popularniji.

Godine 1848. Jókai i Petöfi na čelu su mlade Ugarske, oduševljene za društvenu demokraciju i politički radikalizam. Iste godine utemelji Jókai obiteljsku sreću, uzevši 29. augusta za ženu članicu narodnog kazališta Rozu Laborfalvi, koja mu je kroz dugi niz godina bila pravim genijem.

Nakon katastrofe kod Világosa pogje mu za rukom, da se preobučen kao sluga spasi bijegom. Povrativši se kući, bude sa tridesetoricom pisaca osugjen na smrt. Čudne li ironije: javni tužitelj Magjar (Hegyesi), branitelj i spasitelj Slaven (Kossalko)!

Iznesavši ipak živu glavu, dade se svim žarom pjesničke duše na pisanje, te je svojim romanima regbi poplavio zemlju i stvorio si čitalačko općinstvo, kakova prije u Magjara nije bilo.

Sve što je od onda do danas napisao, ne može se naprosto ni izbrojiti, a kamo li ocijeniti.

God. 1861. stupi Jókai iznova na političko polje, postavši narodnim zastupnikom, koji je još i danas. Kao urednik magjarskog izdanja golemog djela „Austro-ugarska monarhija u pismu i slici“, posvećuje svojoj zadaći puno brige i izdašna rada.

*

Kako je Jósika velik u povjesnom radu, Kemény u shvaćanju psihologije strasti i tragike, Eötvös u izrazivanju velikih ideja, dubokih misli, tako je Jókai magjarskomu romanu stvorio bujni slog, slikovitost opisa, neizmjernost mašte i pravi magjarski humor. Sva su četvorica veliki, jedan nadopunjuje drugoga, nijedan do danas nema premca, nu najobljubljeniji, najpopularniji ostaće Jókai, jer je najbolje znao ući u krv i srce naroda.

U Jókai-evoj psihologiji, kojom riše svoje karaktere, ponajviše manjka unutrašnji zakon, a likovi, koje nam zanosno predvagja, ponajviše nam se čine nadnaravnima. A baš to je tumačem, zašto je Jókai postao tako popularan. Šire općinstvo upravo teži za onim, što je neobično, čudnovato, vanredno, te pobožno, naivno i lakovjerno sluša poput djeteta, kojemu se priča čudna bajka.

Nema velikana u magjarskoj literaturi, kojemu bi kritika toliko puta bila spočitnula povrijegjene vječne zakone umjetnih forma, kano Jókai-u; nema pjesnika, koji je — znajući svoju genijalnost — to-

liko malo osjećao potrebu, da slijedi te zakone; a nema pisca, koji je unatoč toj smjelosti i uprkos vječnoj borbi, upriličenoj protiv sebe s dušmanskog tabora, stekao toliko mnoštvo vjernih i udivljenih čitatelja, kao Jókai.

U vremenu više od pola stoljeća došle su generacije, iščezle i na novo došle. Jókai bijaše s njima zajedno mlad, uz njih bijaše prvi, i prvi je ostao do današnjeg dana. A uzrok tomu? U prvom je redu neodoljiva bajnost predavanja popularnim jezikom i domoljubnim zanosom; zatim mnogovrsnost predmeta, odnošaja i likova; niz poznatih a opet čarom novosti opisanih dogogjaja; način, kojim razumije uzbuditi u čitatelja sad plač, sad veselost: svojstva dakle, kojima magjarska ćud odoljeti ne može.

Jókai-evo je pjesništvo jednostavno nijekanje svake refleksije; što god imade u njemu mudrovanja, to je pusto ruganje.

Već u prvom romanu „Radni dani“ iznenagjuje rapsodično predavanje. Slog pun zanosa, silovit, kada opisuje; pun boja, kada prikazuje drastične, komične i bizarne pojave, koje su doduše pretjerane, nu vanredno živahne. Koli smjelo je na pr. opisana halabuka u gorućem gradu i hajka za oslobogjenim bikom!

Kratko vrijeme, preostalo do revolucije, nije mu dopuštalo, da napiše djela većeg zamašaja, tim je više narastao broj novela, što ih je skupljene izdao godine 1848. pod naslovom „Cvijeće pustoši“, a koje je i kritika i svjetina primila s velikim priznanjem. Kako Petöfi i Tompa u lirici, tako je Jókai u prozi oživio slog nov, prožet elementima narodnog pjesništva. Uz to je Jókai umio, izborom svojih predmeta, vazda steći sveopće odobravanje. Što je moglo u burnim ratnim danima više zanimati općinstvo, nego li „Bojne slike revolucije“, od kojih su god. 1850. izašla dva sveska, ili „Bjeguncev dnevnik“, koji je godinu dana kasnije ugledao svjetlo? Istina, da se nije usudio potpisati vlastitog imena, već je te knjige izdao pod imenom *Sajo!* Sve te crtice, novele i romani djela su nikla iz vlastitog neposrednog opažanja. Rodoljubni čemer, nježni humor, pustolovna šala šaroliko se izmjenjuju u tim pripovijetkama, koje i povjesničaru pružaju mnogo gradiva. Još su dvije zbirke novela pošle istim pravcem: „Glasovi iza bure“ i „Novije novele“ (izašle god. 1852.), koje takogjer odavaju jak i siguran polet mašte, koja se je spremala, da sve smjelije širi svoja krila.

Tužni dani Bachove ere ne pružahu pjesniku mnogo volje za rad. Nije mu se htjelo risati nujni svijet, koji ga je opkolio, niti pisati o tlaku, pod kojim su mu zemljaci stenjali; a jamačno mu ne bi ni cenzura bila dala da o tome piše. Naravno dakle, da je pjesnik pošao u takove krajeve mašte, u kojima je mogao crpsti nadu i donijeti utjehu svojim čitateljima. Posego dakle u ljepšu prošlost i otkrio općinstvu „Zlatno doba Erdelja“. Ovim je romanom (u dva sveska) predobio i opet šire krugove. Svjetina nije marila za odveć samovlasno opisivanje, već je požudno segla za knjigom, punom prekrasnih bajovnih opisa. Kano da je pjesnik pričama prošlih vremena htio da ublaži ogorčeni narod, pripovijedao je, kakav je bio „Osmanlijski živalj u Ugarskoj“ (tri sveska, 1853.), a malo za tim opisao je „Zadnje dane Janjičara“ (tri sveska). U svim tim povjesnim romanima, kano i u „Balkányskom boju“ oslanja se pisac manje na historične izvore i na tradicije, koliko na vlastito neobuzdano utvaranje. Ni traga brižnoj izradi nacrta, organičnoj suvislosti detalja, psihološkim uzrocima čina pojedinih likova. Sve te manjkavosti nadomještava Jókai sjajnom dikcijom, mnogostranošću domišljatosti i vanredno živim crtanjem nuzgrednih likova.

Novu epohu vidimo u djelovanju pjesnikovom, kada je nakon višegodišnje pripreme ostavio na polak fantastični, na polak povjesni svijet, te vrlo smjelo zahvatio u život sadašnjosti. Kada je godine 1854. predao javnosti u 4 sveska roman „Magjarski Nabob“, započela je nova era ne samo u piščevom životu, već i u literaturi magjarskog romana. Ovim je djelom postao glasovit diljem domovine, a triumf taj opetovao se od godine do godine sve do danas, kada su redom izašli romani „Novi vlastelin“, „Bezimena tvrgjava“, „Prokleta obitelj“, „Zoltán Karpáthy“, „Crni draguljí“, „Zlatni čovjek“ (oba ova romana Jókai je i dramatizovao), „Gospogja morskih očiju“, „Siromašni bogataši“, „Rab Raby“, „Oceania“, „Roman narodnog vijeka“, „Crna krv“ i mnogi drugi. Od najnovijih spominjemo „Čini dobro“, „Magnetu“, „Ala je šteta ostarjeti“ i t. d. No tko bi izbrojao sva djela, što no sačinjavaju golemu knjižnicu, ne brojeći amo mnoge dramatične radnje, od kojih je najpopularnija tragedija „Sigetski mučenici“, gdje se prikazuje poznata katastrofa pod Sigetom gradom. O Jókai-u kao dramatičaru izrekao je u ostalom poznati bečki kritičar *Speidl* svoj sud prigodom povjesne tragedije „Könyves Kálmán“, u kojoj se prikazuje prepirka kralja Kolomana sa bratom Almošem. Zgodan taj sud glasio je: „Ein verschnupfter Shakespeare“. Pregledajući čovjek golemi, gotovo nepojmivi rad Jókai-a, i nehote mu se nameće pitanje: kako je moguće, toliko toga napisati? Niko drugi, već sami Jókai odgovorio je na to pitanje prije desetak godina ovako: „Četrdeset godina dugačko je vrijeme. I kakove godine! Četiri perijode jedna za drugom, a ipak toli različite. Uspomene mojega djetinstva sižu do vremena Napoleonovih ratova. Moj se je otac borio sa magjarskim ustašima proti Francuzima. Ja sâm još sam vidio one hrabre husare, gdje su se vraćali iz bitke zrnom u tijelu, što ga već ne mogoše izgubiti; a vidio sam i one hrabre poduzetnike, koji su se vraćali natrpanim milijunima u džepovima, koje su lako mogli izgubiti. Čitao sam knjiga pisanih, jer se nijesu smjele štampati. Danas možda ni ne vjeruje se, da je nekad bilo takovo doba. Istina, da je naskoro došlo doba drugo, sasma drugačije: doba svanuća i preporoda. Tada su bila dva moćna tabora . . . Iščeznuše poput sna . . . Povjest je doduše zabilježila borbe onog vremena, ali gdje su šarolike slike, što ih je pružao život? Burnom brzinom slijedila je revolucija. Narod bijaše izmijenjen, bile se nevjerojatne bitke, pomamne pobjede izvojštile . . . A zatim zavladalo očajanje; potlačivanje, junački otpor, nijemo ustrajanje, očajna nada, sve jedno za drugim. Hiljada raznovrsnih položaja, osjećaja i pojmova. . . . Nu ovo doba pokazuje konačno u svim svojim elementima iste pojave: danas junaci, sutra kukavice; danas strahovite sablasti, sutra smiješne karikature; najprije vogja puka, onda rob; silni gospodar a kasnije beskućni prosjak; junak pučke priče i lopovski pustolov — nemoguća epoha, koju je bilo teško preživjeti, ali još teže o njoj razmišljavati. Koprena zastire ono vrijeme. . . . Naredna epoha bila opet posve drugačija. Sve bure, klisurasti grobovi, ledeno more za nama, pred nama nov svijet . . . Svaki dogogjaj, svaki pojav tih perijoda prolazio kraj mene. Bijah sitna točka u tim burnim dnevima, ali bijah svagdje. Po boku moćnih junaka osjećao sam njihovo slavlje, a sa progonjenim bećarima bježah beskrajnim pustama. Gledao sam opsadu Beča i Budimpešte i stajao usred žestoke vatre; vidio sam ruševine Komorana u dimu i doživio kod Világosa propast svijeta . . . Sa ciganima sam jeo iz jedne zdjele, a sa kraljevima gostio se pri jednom stolu. Bijah bogac, koji je za dva forinta na mjesec podučavao djecu u magjarskom jeziku i predsjednik banke, koji je bacao hiljadarke. O vratu mi visilo krvničko uže i vrpca sjajne kolajne. Nabacivali se na mene vijencima i blatom, nazivali me pjesnikom — kraljem i košutskim psetom. . . U 23. godini života moga činio sam revoluciju, pogjoh u rat i oženih se — nikada se nijesam pokajao. Dok sam se kretao oko globusa, kojemu je ime Ugarska, upoznah se sa svim likovima raznih perijoda. I mrtvi i živi bijahu moji modeli a na moj se poziv pojavljuju uvijek opet pred okom mojega duha . . .“

Evo dakle, otkud pjesniku onoliko gradiva, za nečuvenu množinu romana i otkud mu toliko popularnosti: svaki redak, što ga piše, diše magjarskim duhom; misli, nazori, jezik, koji je u njega osobito lijep, sve je to magjarsko, crpeno iz dubine duše naroda.

Junaci Jókai-evih romana ponajviše su eksotični stvorovi; najmanje je naći u njima čovjeka, ali pokraj sve obmame, mašta njegova zanaša predvodeći nam toliko krasne epizode, da rado zaboravljamo na svaku manu i rado vjerujemo i nevjerovatne stvari. Uz to posjeduje Jókai rijedak dar: sjajni humor, kojim zaodijeva svoje junake, dok silni polet često prebujne fantazije posvećuje najvišim idealnim ciljevima.

*

Dne 6. januara godine 1894. proslavila je cijela Ugarska neopisivim sjajem pedesetgodišnjicu spisateljevanja Jókai-eva, te mu je tom prilikom uručena počasna nagrada od sto hiljada forinti za sto svezaka, u kojima netom izlaze sabrana njegova djela. Bilo je šta i vidjeti, kako su se svi slojevi pučanstva od najvišeg do najnižeg poklonili sjedomu nosiocu onog jednostavnog imena, što no s ponosom, slašću, ushitom ispunjuje dušu svakoga Magjara.

Tašte li predsude, da je narod nezahvalan svojim sinovima! Hvala je i priznanje u narodima zaista velike, ali je to blago teško dokučiti, malo ih je, koji imadu pravo na nj; samo ga divovi mogu dostići djelima, koja nadmašuju sile gorostasa.

Takav je div Jókai.

U magluštinu potonula vremena gledala su ga mlada; današnja generacija poznaje tek sijedog starca, kojemu su jur odbrojeni dani. — I Jókai je bio nekad mlad, — teško je gotovo pomisliti, da nekoć nije bio ono, što je danas, te da je nekoć bilo njegovih zemljaka, koji nijesu poznavali njegovih pripovijesti, jer tada još — ne bijahu napisane.

Sijeda je kosa po sebi znak stalnosti. Čudna, ali istinita tvrdnja! Njena se boja već ne mijenja vremenom, ona već ne sjeća na propast, poput crne; starčevih poteza više ne će život da nagrdi. I ta se sijeda glava već od davnih vremena nagiblje nad strpljivim papirom i šalje u svijet vječnosti namijenjena slova.

Mnogo ih je propalo, koji su s njim bili pošli, mnogo je bogato vrelo usahnulo, što je mnogo kasnije briznulo, a u Jókai-evoj duši još uvijek ključa plodno vrelo, tako bujno, da niko ni ne misli, da bi jednom moglo usahnuti. Neodoljivi čar njegova sloga još uvijek udivljuje i očarava nedoglednu povorku njegovih vjernih, a u dvadesetak jezika prevedeni pjesnik slovi danas kao jedan od prvaka svjetske literature.

Veliko mnoštvo njegovih djela sačinjava — kako već rekoh — cijelu knjižnicu, koja je tako raznolika, da je u njoj zastupana gotovo svaka vrsta književnosti.

Počam od sitne pošurice i oštre satire do dugačke pripovijesti i romana u više svezaka i od drame — kolikih li varijanta! Proza i stih izmjenjuju se neiscrpivom originalnošću. Lirski stih, satirička pjesma, balada, politička prigodnica, svečana oda: sve je to zazujilo na strunama Jókai-eve lire, a i ove manje stvarce predstavljaju tako bogatu literarnu radinost, da bi bile dovoljnim uspjehom čitavog jednog pjesničkog života.

Nu ovo je regbi samo zanimljivo i dragocjeno iverje iz majstorove radionice. A gdje su mu politički i književni govori, uvodni članci i essayi, memoari i putne crtice, koje bi i opet dostale, da pisca njihova učine velikim. Ali povjesna djela, što ih je pisao za staro i mlado, popularni romani i nebrojene pripovijetke, makar im je književna vrijednost vrlo relativna — kano da u raju božjem osim voća i cvijeća ničesa nije bilo! — učiniše ga književnim velikanom, kakvoga danas nijedan narod ne imade.

Vječni vrutak neiscrpive božanske fantazije! U zabiti svojega vinogradića, dižući oči u zvjezdano nebo, riše Jókai slike pune krasota, života, bistrine, istine, plemenštine. Ginuću, ograničenu, neznatnu sadašnjost zamjenjuje neizmjerna, nepromjenjiva prošlost, a iz pepela se dižu junaci davno minulih vremena, iz svijeta, što si ga je pjesnik sam stvorio, gdje no sve postaje čistim; gdje no sve naslagjuje i nadanjuje: slike na po ovoga, na po onoga svijeta.

Eto tajne vječnosti! Tko je upućen na drugoga, na vanjski svijet, taj samo donle vidi, dokle mu siže oko. Vidik mu je uzahan, vidljivi taj svijet umije pokriti dvije ljudske vjegje. Ali nema beskrajne koprene, koja bi bila kadra zastrti svijet sanja i mašte u duši pjesnikovoj.

To je razlika izmegju Jókai-a i drugih. On će raditi, dok vidi u vlastitu dušu; drugi samo dotle, dok im dostaje boje. *Mavro Špicer.*

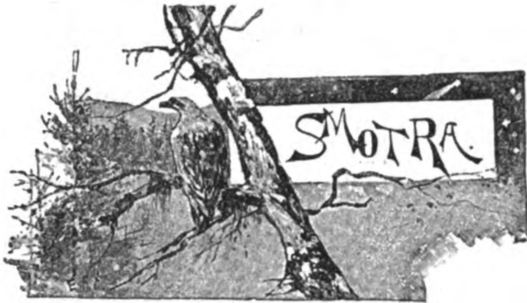
Uz naše slike.

* *Ljubopitljivi Amor.* Sličica *K. Fröschla.* Tiho, da ga niko ne vidi i ne čuje, šulja se kroz svijet ova mitska skitalica; ni brige ga što počinja: u njega je zaseban zakonik. Svak ga hoćeš ne ćeš prima i dočika, on naprosto ne kuca ni na čije srce, već budne u isti mah uljez i gazda. Ni jedan mitski svijet, a nekmo li koji od samrtnika nije mogao da sakuje bravu na svoja vrata pred njime, a regbi, da se ona zbog njega najčešće i otvaraju. Ne uzje li tuda, ući će svakuda taj vječiti potukač, gost vasionog svijeta. Glavni mu hramovi dižu se u zakutnim skrovištima, po sumračnim sobicama, idilskoj šumici; on je pravi sutonski lepir, koji sjedi na prijestolu ne ko kralj, već ko najljući tirjanin — neodoljiva prirodna sila u potpunoj bezobzirnoj sveylasti, a pod najnevinijim obličjem. Pod njegovijem trunom odigrava se stara igra od vijekova, a on samo što gleda i viri s posmijehom u nju spolja, na spuštene zavjese, na zidove, na ispucane daske u daščare, iza lišća u samotnoj guštari, lupne s premilene obijesti nožicom i pogazi tako kakav cvijet: ružu ili lijer. I cvijet se razaspe, draga perca raznese vjetrić, tek na sreću da iz cvjetne prašine nikne opet nov i svjež cvjetić. Mali Amor najvještiji je vrtlar u ljudskom cvjetnjaku — — — za to mu i praštamo, što kad i kad po njem baš i suviše nepazljivo poskakuje!

* *Balkandžija.* Originalna slika *Ivana Mrkvičke.* Balkandžijom zovu u Bugarskoj svakog stanovnika balkanskih planina. Kršni su to ljudi, koji se i po stasu i po značaju bitno razlikuju od stanovnika Sofijskog polja, od Šopova, o kojima smo progovorili u našem I. godištu. Uz planinski zrak djelovalo je povoljno na gorštaka bugarskog valjda i to, što su u prošlijem vijekovima stanovnici Balkana manje stenjali pod uplivom Osmanlija.

Nema u Balkandžije onog lukavog i nepovjerljivog pogleda, kojim će te Šop dočekati; otvoreno i blago gledaće ti on u oči i njegov *„Dobre došel“* dolazi od srca pa ćeš ga brzo zavoljeti. Tip ovakog gorštaka vidimo u slici našeg vrijednog saradnika g. Ivana Mrkvičke na str. 24. Ovaj umjetnik, koji već 15 godina živi u Bugarskoj, zavirio je u dušu naroda u raznijem tamošnjim krajevima i njegova majstorska ruka priredila je dosta slika iz života onamošnjeg naroda, od kojih će po gdjekoja i u napredak zakititi naš list.

* *U dolini Doljanke. Vrelo Perutac. Klanac Neretve kod Grabovice.* Slike *Anke Lynkerove.* Niko, koga slobodna voljica nanese u lijepu Jablaničku dolinu, ovjenčanu Rauljom (1648 *m*), Velikom Cvrsnicom (2227 *m*) i silnom Prenj-planinom (Lupoglav 2102 *m*), neka ne požali ono turističkog napora, pa da zaviri u ponešto sjetno osvijetljenu *dolinu Doljanke*, koja odmah kraj Jablanice uvire u kotlinu Neretve. U onoj veličajnoj osamini, gdje stoluje velika divljač i struji svjež gorski zrak, potpuno shvataš, čemu onoliki čar u pjesničkom izrazu: kršna zemlja Hercegova. Taj gorskim cvijećem i zelenim šikarjem upitomljeni dojam izilazi megju tim strahotnim, nanese li te put u *Neretvin klanac kraj Grabovice.* Priroda poprima strogo epsku ozbiljnost i hladnu ukočenost, te podsjeća na neka opjevana vrata, kuda se ulazi u nešto, što je nepoznato, mračno, strašno. Tek ljudska ruka odvažila se je da pokori svojim interesima i ove žilave hridine i kruti žestac, prosjekavši poslije okupacije onuda cestu, a prije nekoliko godina i željeznicu, dvije gragjevine, kojima se ne možeš dosta da nadiviš. Cesta i željeznica provlače se kroz Neretvin klanac, nad kojim se ispele stijene ko sabljom otesane do nedogledne visine. Pravo ispod ove umjetne ceste izbija *vrelo Perutac* ili *Komadina* i ruši se silnim šumom u Neretvu. Uz glavni slap pjeni se još jedna manja kaskada.

Dr. Miho Klaić.

Dne 3. o. mj. umro je u Zadru novoimenovani predsjednik dalmatinskoga sabora i 25-godišnji predsjednik zemaljskoga odbora dr. *Miho Klaić.* Njegovo imenovanje za predsjednika dalm. sabora zateklo ga na samrtnoj postelji, u koju ga baci neznatna ozlijeda žulja na nozi, od koje nastupi naglo otrovanje krvi. Pokojni Klaić jeste kao patriota čovjek nebrojenih zasluga, a značajno je i to, da ga oplakuju sve političke stranke bez razlike i da su svi listovi u Dalmaciji izašli u crnom porubu, što je najboljim dokazom, kako je on bio obljubljen i kako se objektivno prosugjuje njegov dugotrajni i požrtvovni rad. Klaić bijaše ujedno prvi hrvatski zastupnik, koji se je u bečkom parlamentu pohvalno izrazio o upravi i napretku Bosne i Hercegovine. Rodio se u Dubrovniku 10. augusta 1829. g. od oca pomorskog kapetana i brodovlasnika iz Konavala i majke iz stare dubrovačke obitelji Radinkovićeve. Prve nauke svrši u rođnom gradu. 1844. preseliše mu se roditelji u Livorno, gdje je mladi Miho nastavio nauke u kolegiju Barnabita i tu svršio retoriku odnosno humanitet i filosofiju. Na javnom konačnom ispitu proglašen bi *prvim* ili *princeps* u filosofiji, fizici i matematici. 1847. vrati se opet u Dubrovnik, gdje položi ispite iz humaniteta i filosofije. 1849. ode u Padovu na daljnje nauke, a g. 1853. posta doktorom. 1854. položi u Beču profesorski ispit, a 1855. već učiteljevaše u zadarskom gimnaziju. Mnogo drugovaše s Matijom Banom i grofovima Pucićima. 1861. ugje u sabor dalmatinski, a radi svog oporbenog mišljenja otpušten bi od službe. 1866. bude imenovan školskim savjetnikom, a 1869. pokrajinskim nadzornikom i referentom za administrativne poslove pri škol. vijeću u Istri. Daljnji njegov rad većinom se kreće na polju političkom, gdje bijaše cijenjen i od istih protivnika. Biralo ga uvijek u bečki parlamenat, a bio je jedan od najvigjenijih članova delegacija. Sav svoj život bijaše skroman i ljubio je jednostavnost, te je i umro kao siromah. Vječna mu spomen!

* *Jedna noć na istoku. Fantastički istočni ples.* Ovo je naslov najnovije kompozicije, koju je po motivima naše i istočne glazbe za glasovir skladao naš vrijedni *Š. Bosiljevac,* učitelj na sarajevskoj preparandiji. Djelo svoje posvetio je glazbotvorac našem uvaženom prijatelju gospodinu *Mehmed begu Kapetanoviću,* gradonačelniku sarajevskom. Preporučujemo ovu krasnu kompoziciju najtoplije. Cijena joj je 45 nč., a dobiva se kod gospodina Bosiljevca.

* *Božićna izložba „Umělecke Besede" u Pragu.* U 5. broju svog novog tečaja počeo je „Světozor" priopćivati izvještaje o božićnoj izložbi umjetničkog društva, te već u uvodu ponosom ističe, kako ova izložba od godine do godine sve više napreduje i kako je ona ovaj put iznijela na vidik pravih umjetničko-savršenih tvorevina. Na prvom mjestu ističe *Karla Špillara,* čija slika *„Proljeće"* jest po sudu umjetnika i općinstva chef d'ouevre ove izložbe. Špillar pokazao je ovom slikom majstorsku vještinu, fino umjetničko shvaćanje i vanredan dar. Iza njega dolazi *L. Novak,* koji je izložio dva akvarela: *„Zub vremena na popravku"* i *„Sv. Martin"*. Vrlo je originalna ideja prvog akvarela. Krilati čas (vrijeme) došao je u ordinacijonu sobu sredovječnoga dentiste, svijajući se od boli i straha na stolici pred liječnikom, koji mu imade naoštriti pilom jedini i već posve otupjeli zub vremena. Cijeli taj prizor proveden je osobitim humorom, a zanimljivo je i to, da je liječnik uspjela karikatura slike samog autora. *„Sv. Martin"* jest gotski karton, poragjen po svoj prilici za slikanje crkvenog prozora. Na trećem mjestu spominju se akvareli našeg saradnika *L. Kube,* koga broje u najbolje češke akvareliste. Evo nekih njegovih akvarela: *„Sarajevski hamal br. 80"*, *„Žene iz doline Rame"* i *„Bosanski seljak iz donje Rame"*. Dalje ima od istog umjetnika *„Studija"* ženske glave i druga krasna ženska studija *„Bez suza"*. Mi smo zahvalni našem cijenjenom saradniku, koji svoje zemljake upoznaje tipovima iz našijeh krajeva, pobugjujući za njih interes u umjetničkom svijetu. Izvrstan je i akvarelista *Stibral,* koji je priopćio lijepe *Studije iz Šumave.* U njegovim akvarelima vidiš pred sobom one tajinstvene tamne šumske prijedjele i osamljene kolibe, što se ogledaju u tihom jezercu. *Slaby* izložio je dvije slike: *„Zvonci"* i *„Kraj potoka"*. Na prvoj slici prikazana nam je nedogledna livada sa raznolikim cvijećem, kano što su zvončić, mak i kamilija. Sto puta otići ćeš od te slike i opet se vratiti, da se svaki put nečemu novomu diviš. *V. Trstkova* slika *„Putem"* slikana je umjetnošću, koja je kongenijalna i srodna sa onom prijašnjeg umjetnika. *Uprka* izložio je opet lijep broj slika iz svoje domovine. Osobito su lijepo izvedene slike: *„Slovak iz Hradištska"* i *„Slovakinja"*. *Hilšer* izloži portret pokojnog staroste vinohradskog *Prokopca.* Slika je posve vjerna i uspjela. Napokon se u ovom prvom izvještaju osobito hvali slika *Bartonkova „Slikar na selu"*, koja je i priopćena krasnom reprodukcijom u istom broju. Motiv je običan, ali ga je umio Bartoněk, koji je sam taj slikar, tako prirogjeno i istinito izvesti, da se moraš diviti upravo majstorskoj vještini.

* *Brzojavno fotografovanje.* Neki mjernik N. S. Amsturz u Clevelandu u državi Ohio u Sjevernoj Americi pronašao je brzojavni aparat, kojim se može fotografovati iz najudaljenijih strana. On je pomoću tog stroja načinio već više slika, koje doduše nijesu kao obične fotografije, ali on marljivo radi, da usavrši svoj izum, koji će upravo zadiviti svijet. Ameriku je zaista trebalo obresti.

* *Franjo Kolár.* 4. decembra umro je u Pragu vrhovni kazališni režiser i odlični dramatski umjetnik „Narodnog kazališta" Franjo Kolár u 66. godini vijeka svoga. Kolár rodio se 1830. u Waldheimu. Škole učio je njemačke. Svršivši gimnazijske nauke, ode u slikarsku akademiju. 1850. g. stupi u sporazumu sa svojim ujakom slavnim J. J. Kolarom prvi put na pozorišne daske i to u nedjeljnim predstavama. U početku nije mu se svigjalo njegovo zvanje, jer nije volio ljubavnih uloga, no kad jednom dobi u ruke karakterne uloge, onda mu se posveti posvema. Osobito se istaknuo u Shakespearovim dramama, koje su i došle na češku pozornicu nastojanjem njegovog ujaka. On bijaše duša češkog narodnog kazališta. On se ne brinjaše samo za dramu, već i za operu, feeriju, balet i sav taj lagani genre, koji čini kazalište nekim bajnim i ugodnim dijelom svijeta. — On bijaše špecijalista u zamišljanju i izvedbi živih slika. Nema gotovo kazališta, gdje bi ih bilo aranžirano toliko, koliko u narodnom češkom kazalištu u Pragu. Ljetošna izložbena sezona morala se obaviti bez Kolára, koji bje teško obolio. U predvečerje onog dana, kad bi izložba zaključena, pronese se Pragom glas, da je Kolár umro od kapi. Svakog bijaše teško dirnula ta vijest, koja — makar da ne bje taj čas istinita — obistini se malo kasnije na žalost 4. decembra 1895. Kolára hvale kao pravog umjetnika, karakterna čovjeka, iskrena i odana druga. Slavni češki pjesnik Neruda napisao je o njemu 1876. prigodom njegove 25-godišnjice prekrasan članak u Vlčkovoj „Osveti". Ponajbolje uloge bijahu mu „Ljudevit XI.", „Klubko" u Shakespearovoj drami „San ljetne noći", Kralj Vaclav I., Polonije u „Hamletu" Buttler u Waldsteinovoj smrti, Vansen u „Egmontu", Montjoye Feuilletov i Augierov „Giboyer" itd. 7. o. mj. sahranjen je svečano uz ogromno mnoštvo naroda, književnika i umjetnika.

* *Žegota Pauli,* zaslužan poljski historik i bibliograf, umro je u visokoj starosti od 81. godine u Krakovu. Sav svoj život posvetio je radu i knjizi. Već godine 1833. proputovao je pješe svu Galiciju, sakupljajući narodne pjesme, koje je nekoliko godina kasnije izdao, a poslije toga napisao je redom velik broj rasprava, članaka i djela, koje su od velike vrijednosti.

* Poljski skladatelj *Sigismund Noskowski* slavio je prošloga mjeseca 30-godišnjicu svoga kompozitorskoga rada, te su ga tom prilikom nebrojeni prijatelji i štovatelji odlikovali čestitkama, koje je čuveni skladatelj potpuno zaslužio. Revan i savjestan kao učitelj u glazbenoj školi u Varšavi, on je našao dovoljno vremena, da se pokaže na svakom polju glazbene umjetnosti. Ima od njega velik broj simfonija, kvarteta za gusle i glasovir, ouvertura, opereta itd. Uza sve to — kao većina umjetnika — imao se boriti i za svagdašnji hljeb.

* U Moskvi umro je liječnik i ravnatelj ondašnje dječije bolnice dr. *Eger Arsenijević Pokrovskij,* koji je bio ne samo vješt liječnik za djecu, već se takogjer odlikovao kao pisac. Napisao je mnogo članaka medicinskih, izdavao stručni medicinski list i osim toga napisao oveće rasprave o fizičnom uzgoju djece, o dječijim igrama i gimnastici, o hrani za djecu, o uzrocima bolesti itd.

* Pokojni ruski car Aleksandar III. zamislio je, da u Petrogradu ustroji narodni muzej, u kojem bi bile izložene slike ruskih slikara umjetnika, koje se sada nalaze u raznim carskim dvorcima i palačama, nu smrt ga je u tom prepriječila. Sada se javlja, da će sadanji car Nikola II. izvesti tu misao, te će taj muzej nositi ime „Ruski muzej cara Aleksandra III."

* *Koliko puta korakne čovjek u godini dana.* Ele i to je proračunao neki švajcarski liječnik pomoću posebne sprave za takovo mjerenje. On je izbrojio, da je premetnuo za godinu dana 9,760.000 puta nogu pred nogu i tako mu izlazi prosječno na dan dvadeset i šest hiljada koraka. U ovom broju koraka sadržaje se još njih 700.000 uz stepenice, i tako se je čovjek penjao svaki dan uz 2000 skalina. Dogje li na svake dvije sekunde po jedan koračaj i ako se uzme da tri koraka čine dva metra, to je onda taj Švajcarac prevaljivo na dan od prilike 11·5 *km.*

* U Japanu pokušali su *loviti ribu — elektricitetom.* U Nagasakiju napraviše električnu lampu, koja se spušta od prilike 35 *m* pod morsku površinu. To svjetlo mami ribe, te se one skupljaju u ogromnim jatima oko svjetlog žiška u dubini. Tu ih onda velikim mrežama lako polove.

* *Urota Zrinsko-Frankopanska.* Odlični hrvatski spisatelj *Evgenij Kumičić* napisao je natrag koju godinu historijsku pripovijest o uroti, koju podigoše dva prvaka znamenitih hrvatskih velikaških obitelji: Knez Petar Zrinski i grof Fran Krsto Frankopan, zbog čega bijahu pogubljeni u Bečkom Novom mjestu god. 1671. Ta je pripovijest izlazila u „Domu i svijetu", a kasnije izagje u posebnom izdanju. Nakon kratkog vremena eto i drugog izdanja, koje je ponešto preragjeno. Cijelo djelo obuhvata 531 stranicu, a cijena mu je samo 1 forinta. Djelo imade tu osobitu vrijednost, što je pisac u njemu marljivo iscrpao historijski materijal o toj zgodi, u koliko se to dalo, te će pozoran čitatelj biti prilično upućen u ono doba i u prilike, koje su tada vladale. Od istoga pisca izašle su do sele ove pripovijesti i romani: „Slučaj", „Olga i Lina", „Jelkin bosiljak", „Primorci", „Začugjeni svatovi", „Gospogja Sabina", „Sirota", „Pod puškom", „Preko mora", „Tri mučenice", „Teodora", „Otrovana srca", „Mladost ludost" i drame: „Sestre" i „Obiteljska tajna". To je lijep niz knjiga u nekoliko godina književnoga rada, a najboljim dokazom, kako je taj rad uspješan, jest to, što se mnoga djela cijenjenoga pisca po drugi i treći put štampaju, što je danas u našoj književnosti još zaista velika rijetkost.

* *Jaroslav Vrchlický: Nové zlomky epopeje. — Kniha Sudiček.* Genijalni pjesnik, komu u neumornoj produkciji gotovo bismo rekli nema takmaca, pružio je opet dvije dragocjene zbirke pjesama bratskomu češkomu parnasu. U jednoj je epika, u drugoj lirika. U prvoj — veli Světozor — opet vigjamo Vrchlickog, kako je ono pred nama prvi put zasinuo u „Duchu a světu", kako progovara u Sfinksu, Perspektivi, Baštini Tantalovoj i u prvoj zbirci Zlomkú epopeje, onog Vrchlickoga, koji u himni, antičkom zboru, molitvi, monologu ili u strogo epskom tonu legende obuhvata čitavi svijet, vaskoliku povjest čovječanstva i evolucije mu i propasti, koji niže, kao na čudotvorno platno, one, koji mu se javljaju ko prava djeca svoga vijeka. Dočim vigjamo pojedine ko obasjane punim čarovnim sjajem njegovim, na licima drugijeh ogleda se vječna bô roda ljudskoga. Pjesnik istom što dirne mrtve listove starijeh kronika, a oni ožive, pretvaraju se u pjesme, koje poput zublje osvjetljuju sve prave i krive putove, kojima je udaralo čovječanstvo u toku kulturnog razvitka. Od silnog proslova, u kojem pjesnik, glaseći se sa sve četiri strane svijeta, pregleda vascijelo poprište ljudske epopeje, pak do epiloga u kojem se otkriva predivna vizija posljednjih dana ljudstva, vidi se dugačak niz ogromnih kamenova i balvana, od kojih Vrchlicky gradi monmentalno zdanje svojih tvorevina od početka svoga stvaranja.

U drugoj najnovijoj publikaciji, u Knjizi Sudiček, sretamo onog Vrchlickoga, s kojim se upoznasmo u zbirkama: „Co život dal", „Motyly všeh barev" (Leptiri svakojake boje), sa lirikom nježnim i mekanim, u kojega se za svaki osjećaj nagje pravi izraz i koji smatra sve ono, što mu dušom gane, vrijednim da to iskaže. U djelu opisuje tri glavne faze ljudskog života: mladost, muževnost i kraj, time je takogjer naznačen i značaj pojedinih česti: prva jeste prepuna proljetnih melodija, čarovnih sunčanih dana i toplijeh večeri, ptičje pjesme i ljubavi. U drugoj eno pjesnika u naponu muževne snage, pjesme regbi napisane su u časovima odmora, u mislima o tugjoj knjizi, prijateljima na uspomenu i djeci na radost. U trećoj javljaju se refleksije o životu i ljubavi, umjetnosti i radu, prirodi i Bogu, boljeticama, miru i smrti. U prvim djelovima nailazimo na pjesme sanjarske, na one o djeci, megju kojima se nalik biseru intimne poezije ističe pjesma, koju je Vrchlicky ispjevao svojoj kćerki Mili, pjesmica sasvijem jednostavna, pobožna, vrela i sjetna. Najjači dio knjige jeste onaj posljednji. Tu progovara Vrchlicky ko muž, koji je iskapio već mnogi pehar bola, muž rada, koji mu znade slast i gorčinu neblagodarnosti, ko čovjek, koji je podosta proživio, pa je pravo da svrne pogledom unatrag, da obraćuna s prošlošću i da misli na mir i pokoj. Taj dio pjesama lebdi u posvemašnjoj visini genija pjesnikovog. Tko jednoč ustraži: kako se zrcalio život Vrchlickoga u njegovim djelima, moraće pomno čitati ovu knjigu.

U vezi s ovim prikazom najnovijih pjesničkih darova pjesnikove vile, javljamo, da su nakladom čuvene njemačke knjižarske firme Reclamove u Lipisci tu nedavno izišle pjesme Vrchlickoga na njemačkom jeziku pod naslovom: *Gedichte von Jaroslav Vrchlicky,* Reclams-Universal-Bibliothek. Leipzig 1895. Preveo ih je *Fridrik Adler.* Prevod je tačan i što je glavno prikazuje sve prednosti originala, a da se to ne zbiva na štetu jezika. Uz knjigu je i pjesnikova

slika, te uvodi, gdje se lijepo ocrtava čitava literarna znamenitost Vrchlickoga. A ta je doista ogromna!

* Tu nedavno obogatila se je češka lijepa knjiga s dvije rijetke zbirke svojih pjesnika-prvaka, a to su: *Pripovijetke, humoreske i arabeske Svatopluka Čeha* (Svatopluka Čeha povídky, humoresky a arabeski) i *Jaroslava Vrchlickoga: Sabrano izdanje pjesničkih djela* (Jaroslava Vrchlického souborne vydaní spisův básnickych). Oba djela izigjoše s bogatim ilustracijama nakladom J. Otta u Pragu. U 17. i 18. svesci krasne Čehove proze imade početak novele *„Slava,“* koja se ubraja megju biserje savremene češke beletristike. U uvodu ispovijeda nam spisatelj, da mu duša uvijek oblijeće onaj kutić zemlje, gdje je proživio nekoliko najljepših dana u životu. On nas vodi na istočne obale Crnoga mora i crta nam, sebi prirogjenom snagom, veličajnu ljepotu onijeh krajeva. U ovom djelu čin i plastika natkriljuju jedno drugo. U *„Sabranom izdanju“* Vrchlickijevih djela slavi pjesnikova muza pravi triumf u „Písně poutníka“. Zbirka dijeli se u 1. Písně poutníka, 2. Co život dal, 3. Hilarion, 4. Dojmy a rozmery, 5. Sonetty samotáře, 6. Fresky a gobeliny, 7. Moje sonata, 8. Sfinks, 9. Jak táhla mračna, 10. Poslední sonetty samotaře. Ovo veliko djelo izlazi će u svescima od dva arka uz cijenu od *samo* 16 novčića po snopiću.

* *Pjesan pjesni u češkoj literaturi. Franjo Dvořak,* dobar poznavalac hebrejskoga jezika, preveo je ovaj biser starohebrejske lirske poezije na češki jezik. U duhovitom uvodu objasnio je prevodioc mnoge momente s gledišta historijskoga, kulturnoga i estetskoga, te pristaje uz mnijenje rabinsko o alegorijskom značenju te pjesme. Taj je uvod stručna literarna studija.

* *Katehizam historije umjetnosti.* Profesor češke realke u Budjejovicama, *Franjo Bílý,* napisao je vrlo krasan i jasan prijegled historije umjetnosti u starih Grka. Djelo je urešeno sa 29 slika, koje nam prikazuju tri grčka sloga: dorski, jonski i korintski, za tim neka djela grčke plastike i slikarije. Djelo izašlo je kao treća sveska „Češke knjižnice za zabavu i pouku“, što je izdaje centralno društvo čeških profesora.

* Izmegju svih novijih proizvoda na literarnom polju ovo posljednjeg polugodišta u Rusiji, nije se pojavila nijedna markantnija knjiga, i to još manje u stihovima, nego u prozi. Svakako zaslužuje najveću pažnju roman *Dimitrija Mamina-Sibirjaka: Hljeb,* koji je izilazio u „Ruskaja misl“. Spisatelj je rodom iz uralskih strana, pak i crta život uralski i to tako tačno i podrobno, da se čitav roman prima više ko narodopisna, nego li beletristička radnja. Velike umjetničke cijene nema. Pisac je htio da prikaže u „Hljebu“ život uz Ural, napredak i spekulaciju s novcem, na čemu se ljuto pate u tamošnjem društvu. Tek sve ovo prikazuje se samo po vrhu. U svaku ruku taj roman biće zanimljivom lektirom, pošto prikazuje život dalekijeh krajeva, koji je uvijek više manje drukčiji, te gospodarstveno i financijalno napredovanje, a što je najutješljivije: pobjedu novijeh načela nad zastarjelima.

* *La Scena Illustrata.* Pod ovim naslovom štampa se u Firenci već trideset i drugu godinu list, koji dvaput u mjesecu doprinosi prekrasnih priloga lijepoj knjizi i umjetnosti one zemlje, gdje su te grane od pamtivijeka cvale najmirisnijim smiljem i bosiljem. Pod vještim urednikovanjem gosp. *Pilada Polazzija,* a uz saradnju najboljih pisaca talijanskih i romanskih, pravo je reći, da je *La Scena Illustrata* odlično zborište svega u čem imade razbibrige, izbranosti i elegancije u slici i riječi, dok joj spoljašnja oprema naliči zemlji iz koje poliježe. Košto uvijek nailazimo i u ovome broju lijepih priloga od prvih talijanskih književnika, a od slika, koje su u „Sceni“ splohom pune dramatskog dojma, ističemo: Napuštena. Najpošljednji časak, Parisova jabuka, Romeo i Julija — sve prizori, koji će ostati trajno u uspomeni. *La Scena Illustrata* zapada na godinu van Italije 20 lira unaprijed, polugodišnji pretplatnici ne primaju se. Uprava lista nalazi se u Firenci, via fra Domenico 9. Preporučujemo krasni ovaj list svjema onima, koji prate talijansku knjigu.

* *Al. Jiráseka: „Sebrané spisy“: „Proti všem“* (Protiv sviju.) List iz češke epopeje. Prag 1894. Nakladom J. Otta.

O toj knjizi govori *A. Vrzal:* Svrha ove radnje jeste idealizovanje husitskog pokreta u Českoj, kao što je piscu ista namjera bila na umu u djelu „Mezi proudy“. (Megju strujama.) Čin triju slika u „Mezi proudy dogagja se u ono doba, kad je Hus otpočeo svoja predavanja. „Proti všem“ jeste u neku ruku nastavak ciklusa romana iz husitskog doba te pripovijeda dogagjaje u Českoj, koji nastupiše nakon Husove smrti na lomači, naročito pak poslije smrti kralja Vaclava IV. god. 1419. do pobjede Žiškove na gori Vitkovu god. 1420. Priznajemo, da još ovako dosadne radnje Jirásekove košto je ova nijesmo čitali. On pripovijeda sve na široko, a nikako u duboko. Romantički zaplet vrlo je skroman i pripovijeda o ljubavi mlade udovice Zdene spram Bydlinskog, nekoga od najfanatičnijih popova Taborita. Pošto uzme Bydlinski Zdenu, kamenovaše ih Taborite i onda spališe na lomači. Da pokažemo koliko je Jirasekova radnja jednostavna i plitka, trebalo bi da napišemo čitavu knjigu. U ostalom nadamo se da ne će naći mnogo čitalaca. Običan čitalac ne nalazi u njoj nikakva zanimljiva romana, a komu se hoće pjesničkih podataka, ne treba mu za to Jirásekove „epopeje“.

Konjićev skok.

Složio *Fehim Spahić.*

laš-	me	Na	šo	du	to	po-	da	mje-	je.	du-	nas
ke	du-	ca	da	me	će	je	no-	je-	za	sta	slat-
pjes-	kri-	la-	di	mo-	še,	mož-	so	na-	ka	dvo-	šo
ju	sje-	Per-	gdje	ke	pjes-	sim	va-	ča;	ta-	ći	uz
mi-	še;	gdje	ve	u	no	pri-	re	Rok-	ve	gdjo	da
mi-	zi-	ri-	ri-	*	baj-	le	gdje	li-	ba-	ki-	zo-
pu-	ni	ris-	pri-	sa-	ša-	slu-	na-	jan-	fi-	gju-	sa-
ni	pje-	fir	*	Ši-	ci-	la	sta-	že!	ki-	gji-	Ha-
o	du	li-	vak	uz	no	ho-	ke	Gjur-	uo	šar-	že,
bu-	ze-	Fer-	i	ma	kćer-	ni-	mi-	ni	kru-	je	mla-
ha-	ća,	bul-	ka,		va	vi-		pjes-	de	gdje	ni

Preinačbena zagonetka

od *Malvine.*

Koza, Bura, Glad, Potka, Lov, Adam, Zbornik, Sklad.

U svakoj od ovih osam riječi ima se jedan glas preinačiti, tako da postanu druge riječi. Novo pronagjeni glasovi u riječima odozgo dolje daju ime jedne na daleko poznate varoši.

Riješenje konjićevog skoka

od *J. M.* iz 23. broja „Nade“. Godina 1895.

Pitaš, dušo, što je meni,
Što sam tako sjetan sad,
Koji li mi nevigjeni
B'jedno srce mori jad.
Ja ti, dušo, neznam sam,
Kamo l' da ti kazat znam.
Srce mi je teško evo,
Nešto bih ti reko rad,
A kad prigjem k tebi, djevo,
Umuknem ti jadnik mlad.
Što je meni neznam sam,
Kamo l' da ti kazat znam. *Lav Vukelić.*

Riješili: gg. učiteljski pripravnici Abdulah Baralić i Stjepan Malić.

Riješenje šarade

od *Fehima Spahića* iz 23. broja „Nade“. Godina 1895.

Ko, li, ko, Koliko.

Riješenje konjićevog skoka

od *Vuka* iz 24. broja „Nade“. Godina 1895.

Kolo vode jasne zv'jezde
Po nebeskom modrom krugu,
Kolo vode, tiho hode,
Da zemljicu ne probude:

Zemljica je umorena
Od nožica, koje hode,
Od ručica, koje rade,
Od srdaca, koja biju.

Riješili: gospogja Sofija Cvjetićanin iz Sarajeva i gg. Hasan Behmen i Šimun Popović iz Mostara.

Riješenje homonim-zagonetke

od *Fehima Spahića* iz 24. broja „Nade“. Godina 1895.

Na podnožju visoke *gore* vatre *gore,* bacajući plamen visoko *gore;* kraj njih vesele se čobani iz Karaule *gore,* a ja ih gledajući, pomislim: mi varošani živimo mnogo *gore,* nego oni.

Riješenje zagonetke u letvici

od *Fehima Spahića* iz 24. broja „Nade“. Godina 1895.

		4.		5.		6.	
		K		P		K	
1.	V	o	l	u	j	a	k
		l		s		d	
2.	Z	a	s	t	a	r	a
		j		a		i	
3.	A	n	d	r	i	j	a
		a		a		a	

Riješenje palindrom-zagonetke

od *Fehima Spahića* iz 24. broja „Nade“. Godina 1895.

1. *Dok* je čobanin bio *kod* kuće, vuk mu ugrabi ovcu.
2. Na tuzlanskom polju vježba se *alaj* vojnika, dok kraj njih struji *Jala.*
3. Hajde na *rad,* pa ćeš dobit *dar!*

Riješenje zemljopisne zagonetke

od *Luke Grgjića-Bjelokosića* iz 24. broja „Nade“. Godina 1895.

		III			IV	
		B			L	
II	B	e	r	l	i	n
		o			p	
		g			i	
		r			s	
I	M	a	r	o	k	o
		d			a	

Dopisi uredništva.

G. N. O. Povlja na Braču. Zahvalnošću primismo i najnoviju pošiljku Vaših prijevoda s talijanskoga, koje ćemo početi odmah priopćivati, čim uhvatimo prostora. jer nam sa sviju strana stiže mnoštvo radova. Za to Vas lijepo molimo, da se malo ustrpite. Do skora pisaćemo Vam opširnije.

G. Miroljub Gorički u B. Vaše sitne pjesmice odaju nježno srce, koje toplo osjeća, no da li ima u Vas prave pjesničke iskre, to će se moći prosuditi tek na ovećem ciklusu pjesmica, jer po dvjema, trima lirskim pjesmicama, u kojima nema bar donekle originalne misli, ne može se prosugjivati talenat. Radite i nadalje, jer prvi Vaši stihovi nijesu takovi, da bi Vam mogli reći: „Okanite se ćorava posla“. Od onih trih poslanih nam pjesmica još nam se najviše ova svigja:

Gledaj, sinjeg kako mora
Skaču. buče, b'jesne vali,
U pogibelj bacajući
O hrid kršnu čunak mali.

I u mome srcu tako
B'jesne bure svegj se roje,
Bijuć, u smrt tjerajući
Lomni čunak — žiće moje . . .

Mi očekujemo od Vas veću pošiljku, ali ostavite žurbu, jer pjesma valja da zovne pjesnika, a ne obratno. „Pjevaj samo, kad ti duša pjeva“ veli Preradović. pa to valja da dobro upamti svak, koji osjeća u sebi dara. Mi ćemo radije i dulje čekati, samo nek nije uzaludan i površan posao.

G. Vladimir Teharski u Z. Blagodarimo Vam na prijateljskim osjećajima i na čestitkama k novoj godini, koje najsrdačnije uzvraćamo.

G. Fr. G. u Osijeku. I nama nijesu umakle one debelo štampane fraze u pozivu onog lista. Slažemo se s Vama, da te riječi diktiraše jedino obziri na „gšeft“ a nikako idealni motivi. Mi s toga nemarimo silaziti na niveau proste reklame. Naši čitatelji znaće najbolje prosuditi, što vrijedi ozbiljan rad, a što ide na polje trgovačke reklame. One su slike galvani, koji su dobavljeni iz Njemačke. Nama su nekoji bili ponugjeni već prije pola godine. Zdravstvujte.

Ggji Malvini u T. Vaše zagonetke i drugi zabavni prilozi stigoše. Svigjaju nam se te će unići u list. Hvala Vam i zdravstvujte!

Sadržaj.

Slike:

Naše cijenjene pretplatnike umoljavamo s ovijem, da bi što prije priposlali pretplatu za prvo polugodište g. 1896. izravno zemaljskomu ekonomatu kao administraciji lista, kako ne bi zbog toga nastajale smetnje u opremanju. Ističemo i ovom zgodom, da se „Nada“ ne može ni u kojem slučaju pošiljati na veresiju. Na mnoga pisma, koja nam dopadoše s mnogijeh strana, čast nam je iznovice odgovoriti, da se list ne može davati ni u pola cijene ni besplatno, pošto mu je cijena i onako sasvijem umjerena.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 3. Sarajevo, 1. februara 1896. Godina II.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

Izgubljen život.

Napisao *Ivan Staparčević*.

(Svršetak.)

U jednom uredu služio je ispitani kandidat filosofije prolazno kao pisar, pa kad je dobio službu, zamolih na njegov savjet njegovo mjesto. Ali mi ga šef ureda ne htjede ni obećati, jer, reče mi, o namještenju toga pisara ne odlučuje on, pa mu ga vlada po svoj prilici ne će više ni dozvoliti, premda bi ga trebao. Iza nekoliko dana ipak je namješten stariji čovjek, koji je od mene bio samo u toliko vredniji, što je dva puta propao na ispitu iz struke, kojoj se je posvetio, dok ja nijesam ni pravio ispita.

Drugi su mi opet ovo i ono obećavali, te me otpućivali od dana do dana, iza kako bih u kancelarijama čekao pol ure, cijelu uru. Tako sam gubio dane u grozničavu očekivanju i gradio osnove na varavim nadama. U neprestanoj neizvjesnosti, u duševnom nemiru, bez pozitivne vjere u povoljniju budućnost, ponizujući se sám pred sobom svaki dan sve više, ja gotovo nijesam bio više sposoban ni za kaki, a osobito književni rad, premda sam imao svakojakih što smišljenih, a dijelom već i skiciranih osnova. I tako mi je vrijeme prolazilo u tumaranju bez cijelji po gradu, u bezuspješnom smišljanju, što da preduzmem i na koga da se obratim, u tamnom maštanju, u stvaranju osnova za nove radnje, koje bih jedva ikad izveo, u neizvjesnom očekivanju, u pisanju pisama, o kojima sam već u naprijed znao, da će ostati bez uspjeha . . .

Nije valjda ništa preostalo, što je bilo prema mojim silama, a da nijesam pokušao, — ništa mi nije pošlo za rukom.

Poslije duga razmišljanja odlučim sasvim ozbiljno, da se posvetim industriji, te da se u ovakvim prilikama za uvijek raskrstim sa književnošću i naukom, sa svime, što me je toliko godina zanosilo. Jedan „politički prijatelj“, koji se je prirodnim razborom, štednjom i spekulativnim duhom iz bijede proturio do bogataša, imao je oveću tvornicu. On mi je više puta govorio, kako žali, što se naši mladići ne posvećuju industriji, koja čovjeka ne samo najbolje uzdržava, nego ga stvara i samostalnim, što je

Bugarske kalugjerice sv. Georgija.

najveće dobro. Osobito mi se tužio, što ne može dobiti mlada čovjeka, koji bi se htio osposobiti za vješta ravnatelja tvornice, kakvu on ima i kakva bi trebao, da ne mora uzimati stranca. Iza teške duševne borbe — mi se teško dajemo na praktičan rad, ako nijesmo na nj od djetinjstva navikli — ja se ponudih tome fabrikantu. Istom za nekoliko dana dobih odgovor, da je upravo prije dva mjeseca primio jednoga mladića, daleka rogjaka, koji isto želi što i ja, pa da sad ne može njega otpustiti zbog mene . . .

Kojekakve agente od uvijek sam žalio kao jadnike, jer moraju svašta pretrpjeti, dok koju paru zasluže, često i poniženje. To me ipak nije smêlo, da tražim agenturu kod jednog društva, koje osigurava život, rentu i t. d. Moradoh se pokloniti raznim „inspektorima“, „direktorima“ i „generaldirektorima“; imao sam, šta više, i preporuku od jednog trgovačkog zavoda; bio sam svestrano preslušan i ispitan; primio sam već i prvu lekciju, po kojoj sam doznao, da je to društvo „najveće i najsigurnije na svijetu“, pa je za to samo „čast“ za svakoga, ko je agenat toga društva; bilo mi je obećano, da će se „na svaki način“ moja molba povoljno riješiti: i uza sve to ja nijesam konačno ni obaviješten, da se — ne primam. Gospodin „generaldirektor“ zaveo me je na razgovor o izvjesnoj spoljnoj politici, pa jer se u tom nijesmo slâgali, jamačno je razabrao, da nemam dosta „Geschäftsgeista“.

*

Kako sam kod desetak advokata bez uspjeha tražio mjesto pisara, to ti je poznato.

Na kraju me jedan, iza dva mjeseca, uzeo sa plaćom od 60 dinara. Polazio sam marljivo kancelariju i radio sve, što je zahtijevao. A gospodin šef nije me ni malo štedio, jer sam morao i kod sudova tražiti akte, i pisma na pošti predavati, i još da posvršavam često neugodne kojekakve komisije. Tako sam služio tri nedjelje. Jednoga dana oko 9 sata, na putu u kancelariju, sretnem starca sveštenika iz moga rodnoga mjesta. On se obradova, uhvati me pod ruku i da ga najprije vodim u kavanu, a onda da mu

pomognem tražiti nećaka, s kojim se mora sastati, a koji nije znao, da će on danas doći. Rekoh mu, da moram na posao, ali se starac nedao uputiti i morao sam mu popustiti. Jedva ga se riješim iza 9½ i potrčah u ured, gdje me je šef dočekao kao mahnit:

— Vi baš se igrate gospodina! Ja sam advokat, svoj čovjek, pa sjedim od 8 sata i radim kao konj, a gospodin dolazi oko 10, kano da komu iskazuje milost!

U meni je na te riječi zakuhalo, kao da me sâm bijes potpiruje, ali se silom savladah i htjedoh da ispričam zašto se odocnih, ali on ni da čuje.

— Znam, znam ja već te riječi . . . ali ja ovdje ištem tačnost, pa svraćam vašu pažnju na to, da ovdje nijeste urednik, nego pisar, *pisar*, gospodine . . !

Gušilo me, uhvatilo me za srce; da se ne prihvatih za stolicu, bio bih jamačno pao; noge mi se tresle, ruke drhtale . . .

— Jest, gospodine, ja sam *ovdje* pisar, ali vi ste ovdje i svagdje prostak, *prostak* od glave do pete . . !

On poskoči sa stolice, izbuljivši u mene oči, kao da se je pred njim stvorila kakva sablast. A ja pograbih šešir i, pljunuvši pred njega, izletim napolje. Ruka mi se kočila, drhtao sam sav kao u groznici, ali sam osjećao veliku jačinu . . . Da nijesam sám izletio napolje, Bog zna, šta bi bilo.

I tako sam završio svoju pisarsku karijeru.

Tražio sam kasnije još kod triju advokata službu. Svaki me pitao, jesam li već u koga služio, a ja sam svakome iskreno ispripovjedio doživljaj u prvoj službi. Na to je jedan požalio, što me „za sada“ ne može trebati, jer mu je drugi već preporučen; drugi mi je primjetio, da ja nijesam za pisara; a treći se je ispričao, da me „za sada“ ne može uzeti, jer je malo posla.

Što da ti pričam, kome sam se još sve nudio, gdje sam sve tražio zarade? Dosta je da kažem: nijesam je nigdje dobio, ama nigdje, ama nikakve, kao da sam uklet! Bilo mi je, da očajam, da svisnem.

Sirotica sestra, razabravši, da tako dalje neide, počela takogjer tražiti službu, i na kraju uzeše u nekoj porodici za pjestinju.

*

Kako sam megju tim živio? Najprije sam prodao namještaj, a dobio sam jedva četvrtinu od onoga, što sam za nj dao i još imao dati. Od toga sam nešto dao svome trgovcu za speceraje, a s preostalim smo kukavno životarili dva mjeseca. Onda sam prodao knjige, a za njih nijesam dobio ni petinu vrijednosti. Znaš, kako antikvarijati plaćaju.

Tako su prošla četir mjeseca. U srcu mi se prikupljalo sve više čemera; nije me gotovo ništa više zanimalo, sve mi je bilo pusto, odurno.

Nijesam bio ni za kakav rad. Kad sam pokušao pisati, nijesam mogao naći izraza, rečenice sam teško zaokružavao, svak čas mi zapinjalo, uz najveći napor slog mi izlazio neuglagjen, divljački.

Po pola dana sjedio bih u kavani, ali sam malo čitao, a najrjegje političke članke. Na večer bilo mi u sobi sparno, sumorno, pusto, nesnosno. Prijatelji, s kojima bih se našao na promenadi, išli su većinom u manje ali dobra glasa gostionice na večeru, pa su me često pozivali sa sobom. Tako sam počeo piti i vino mi sve više išlo u slast, a do skora mi postalo potrebom, kojoj nijesam mogao odoljeti.

Ako sam malo pio, uspavljavalo me, pa sam jedva čekao da se nagjem u postelji, u kojoj mi se činilo, da se soba oko mene kreće, najprije u velikim okruzima, pa sve manjim i manjim, sve brže i brže, dok nijesam — usnuo. Poveća me je mjera na suprot uveseljavala. Kad bih se „ponapio“, brigama nije bilo više traga, čemera bi nestalo, sve mi se prikazivalo u ružičnim bojama. Onda bi mi se razvezao jezik i ja sam govorio, deklamovao, brbljao o svem i svačem, bez kraja, pametno, nesuvislo nedosljedno, a i tečno, svakako, dok me, ne bi svladao napor, izdao razum.

I tako dalje, i tako dalje: — ja sam postao pijanac.

*

Sad me već nijesu „prijatelji“ pozivali. Postao sam im neugodan. Ja pak nijesam mogao plaćati skupo vino, a morao sam piti, piti — bud što. Pokušah rakiju, koje nekoć nijesam mogao ni mirisati, i — nije bila loša. Grlo i želudac bijahu već navikli na alkohol, i rakija mi bila do skora slatka kao i vino. Ali rakija se dade piti i u jutro: od sada sam pio i u jutro, i po danu, i na večer — kad god sam imao.

Osim oveštalih starih haljina, koje sam nosio, i osim zimskoga kaputa, prodadoh sve, što sam imao. Jadna sestra, koju sam rijetko vidjevao i koja još po svoj prilici nije znala kako živim, slala mi, otkidajući sebi od usta, katkad po dinar, a svaki put, kad bi primila plaću, čitavih pet dinara. I to sam ja, kukavna propalica, zapio . . .

Jeo sam malo, hranila me rakija, i bez nje nijesam mogao živjeti. Ako je koji dan nijesam pio, bio sam kao izmožden, ispijen, trom, bolestan, očajan. Već nekoliko gutljaja povratilo bi mi život, toplinu, neku žalosnu jakost. Bez rakije teško sam mislio i shvaćao, nijesam imao nikakve energije, nijesam osjećao da živim . . .

*

Nije moglo biti, a da i sestra ne dozna, na kakve sam grane pao.

Jednoga jutra, jedva se probudivši, buljio sam tupo u tavan svoje kukavne potkrovnice u —čkoj ulici, kamo sam se tri mjeseca prije preselio, kad no me iznenadi tiho, bojažljivo kucanje.

Od čuda nijesam mogao da se snagjem, kad je odmah iza toga u polutamnu sobicu, otvorivši sasvim malo vrata, unišla u velik šareni rubac umotana žena. Zatvorivši za sobom vrata, ogleda se žena po tamnoj sobi, pa kad me je zapazila izvaljena u postelji, koja je bila u uglu iza vrata, dogje bez riječi k meni, raširi i sklopi ruke, pa ispruživši ih prema mojoj glavi, kleče kao slomljena pred postelju i zavapi:

— Brate moj! Dragi brate!

Taj nenadani prizor, taj očajni povik, u isto vrijeme pun beskrajne ljubavi, potrese mi dušu. Ja je prihvatih za ruke i obasuvši ih cjelovima, izmucah, gorko osjećajući svoje ništavilo:

— Sestro moja!

Tako progje nekoliko časaka. Za tim podiže glavu, pogleda me dugim suznim pogledom i reče:

— Kako te dugo nijesam vidjela, a ti si toliko trpio!

— Da, nijesmo se dugo vidjeli! odgovorih, podižući je i ponugjajući je da sjedne na postelju, jer stolca nije bilo uz postelju.

Na prsa kao da mi je ko svalio silan kamen. Ja sam osjećao i znao, zašto je došla, što mi je imala, a što se nije usudila kazati.

— Ti si nesretan, brate, ali ne bi smio očajati; ja sam te vazda držala junakom.

I ona mi čvrsto stisne desnicu.

— Da, junak, žalostan junak! . . .

Suze mi grunuše na oči i ja ih ne mogoh suzdržati.

— Bićeš, ako ushtiješ! Ti ne smiješ biti kukavica, — ja te ne bih mogla ljubiti.

S energičnog joj lica izgubiše se oštre crte, pronicave oči napuniše se blagošću, usta joj se raširiše u lak, nesrdačan smiješak, ona prignu glavu, raširi ruke, zagrli me i poljubi, ali se brzo opet podiže, usne joj se stegoše, a oči orosiše. Ona ih pokri rukama . . . Koliko je sirotica prepatila, kad ju je kužan dah pijanice odbio od mojih usta! . . .

*

Sestrin pohod nije imao uspjeha.

Ona nije ni jednom riječju spomenula nesretnu rakiju, nego me je samo zaklinjala, da joj budem pravi brat, uvjerena, da je time sve rekla. Ja sam je sasvim razumio, ja sam joj i obećao, da ću joj opet biti, što sam joj nekada bio, obećao i — slagao. Rakija je bila jača.

Obišao sam doduše nekoliko ureda i advokata, tražeći pisarije — za samostalan umni rad ni onako već nijesam bio sposoban —, ali jedni me nijesu trebali, a drugi su me već dobro — poznavali, a to je bio dovoljan razlog, da me odbiju.

Rakije sam se čuvao s velikim pregorjevanjem dva, tri dana, a onda sam gutnuo čašicu, „samo da ublažim grižu u želudcu“, pa dvije, tri čašice, pa onda opet — po starom.

Više sam se puta pokajao, sam pred sobom zastidio, sjećajući se sestre, pa bih se opet za jedan dan savladao, ali gadna strast nije se više dala savladati; bio sam propao — za uvijek.

U strahu i od stida pred sestrom, koja je sebi štogod je mogla od usta otkidala i meni slala ili sama donosila, preselih se u ovu rupu, gdje se danas odigrava moja tragedija.

Konačno se odlučih da je posjetim. Ali već nije bila u kući, gdje je od početka služila. Nesretnica, izgubivši brata za uvijek, nije htjela dalje ostati u prijestônici, gdje i onako nije za nju bilo ničije srce. Kuda je otišla, nijesu mi znali reći, to ni danas ne znam. Može biti da je i umrla, jer je bila odviše osjetljiva, a ako je, — ja sam je ubio.

*

Što da ti dalje pišem? Što da još potanje opisujem bijedu upropaštena čovjeka, koji nema druge čežnje, no da se upokoji rakijom, ni druge cijelji, no da produžava taj odurni život? Na kraju mi je postalo jasno, da takav život nema raison d'être, premda sam volio živjeti. Da sam lakše bar toliko mogao zasluživati, da se svaki dan napijem i da natrušen rakijom mogu veći dio dana prospavati, ja može biti — osim na mahove — ne bih ni osjećao, da je takav život težak, oduran, suvišan. Ali ovako sam morao razabrati, da je takav život ne samo bez svrhe i gadan, no da je ujedno mučenički, te sam počeo osjećati, kako mi već ponestaje snage, da se tako i dalje borim za ovakvu eksistenciju. Sve mi je dotešćalo i dodijalo. Istom od jučer, kad sam neopozivno odlučio, da se oslobodim svih nevolja i svake borbe — jadne borbe! — ja sam se kao preporodio. Osjećam zadovoljstvo sa samim sobom, te u neku ruku sretan sam, kao ogladnio i ožednio putnik, koji poslije duga i teška putovanja dogje do svoje mete . . .

Bojao sam se na mahove, da ću se možda u odlučnom času preplašiti, da ću se pokolebati — kao prošlih mjeseca, kad sam današnji završetak pomišljao —, ali ja sam evo posve miran i gotovo jedva čekam, da svemu bude kraj. Nemam drugog čuvstva, no da ću se osloboditi užasno nesnosnog tereta, koji bez pravog razloga, bez svrhe tako dugo nosim. Još nekoliko minuta, dragi prijatelju, i mene *ne će* biti i ne će me *nikad* više biti . . . i to mi je milo, to me upokojava, privigja mi se, kao da ću sad nâ koraknuti u obećanu, dugo traženu zemlju . . . .

*

Je li, tome se nijesi nadao? Na to nijesam ni ja nikad ni u snu mogao pomisliti. Pa eto — život može učiniti sve, može nas prinukati, da ga se i nasilno oslobodimo. Ili su me može biti do toga dovele prilike, kojima ja nijesam kriv? Ili opet moja ćud, moj značaj, nedostatak čelične volje? Ko bi to mogao izvjesno reći? Gotovo mi se čini, da baš nije moralo tako biti i da su prilike dosta krive, — šta više, da naše prilike nijesu satrle samo mene, nego da satiru i da će još satirati i druge. Megju tim prilike stvaraju ljudi, pa bih se mogao potužiti — kad bi mi bile na umu kakve tužbe — i na ljude. Ali ja ne optužujem nikoga; može biti ne bih ni smio; može biti mora da bude i takvih izgubljenih života, kao što je moj. Uz to ja dobro razabirem, da nijesam bez krivnje. Bio sam slab. Nijesam doduše svjesno učinio ništa nepošteno, premda sam pod kraj živio odvratan život, ali to je istina, da sam bio slab. Nijesam imao jake i ustrajne volje. U dobrim prilikama vjerujem da bih je imao, pa se upravo tješim, da sam mogao i što korisna uraditi; ali u zlim prilikama, u koje sam opet možda povodom prirogjene svoje ćudi zapao, ja nijesam imao takve volje, prebrzo sam se podao zlu i sad ovaj moj čin nije drugo, do li oslobogjenje od toga zla. No ko je odgajao moju volju, ko ju je čeličio za borbu protiv zlih prilika, protiv zla? Tu opet ima ponešto krivnje, koja je izvan moga bića . . .

Ali ja se ne ispričavam, ne tražim, da me blaže sude, no što sam zaslužio, — samo želim, da u nas bude što manje ovako izgubljenih života i da se uopće ne sudi ljudima prestrogo, jer ko može na terazije metnuti sve do najmanje sitnice, što je potrebito da se u obzir uzme pri takvom sugjenju? A po gotovo želim, da se volja u našoj mladosti čeliči, volja za dobro, za poštenje i ustrajnu borbu, . . . pa da je niko ne odvraća od njezinih prvih i pravih dužnosti. Mladost se lako omekša, te ona zaboravlja, zanemaruje svoje dužnosti *čovječje*, a ove su prve. Gdje se zanemaruju te dužnosti, na druge se ozbiljno i ne misli. I ja sam ih zanemario. Prestao sam biti pravi čovjek, pa je sasvim u redu, da prestanem i živjeti. Sreća je samo, što tu *kaznu* osjećam takogjer kao *sreću*. Sreća je, da čovjek nije na svoj život za svega vijeka vezan; sreća... ali dao Bog, da u nas što manje ljudi osjeća takvu sreću! . . .

Ostani mi sretan i dao Bog, da ti u svojem životu ispuniš takogjer one dužnosti, kojima nije udovoljio tvoj — pokojni prijatelj! . . . . .

Leté oblaki . . .[1])

Leté oblaki nad mano — leté!
Kam? V daljo prostrano, neznano — leté.
Kak smoter? Kje cilj vam, oblaki?
Odgóvora ní, le po zraki — leté.
Do drage pozdravov po vas ne pošiljam,
Postojte, postojte!
In srčnih vam svojih naročeb ne vsiljam,
Nikar se ne bojte!
Leté! . . Leté
Čez dol in goré.
Leté?! . . Saj morajo sluge leteti,
Njim veter vladar na tem sužnjem je sveti,
Jih vedno vrté.
Odtisne li ta na visoko jih górje,
Izlije li ta na globoko jih mórje?
Kdo ve?
Oblaki leté!
Kam? Večno le v enem se sučejo krogi,
In vedno pravečni so verni nalogi:
Iz morja se dvigajo v sinje obzórje,
Z obzorja pa zopet se zlivajo v mórje —
Do neba nikdár pa, nikdár ne vzleté,
Le zemlja njih dom je in morske vodé!

A zdi se, da rod naš človeški
Enak je in tak
Ko slednji pod nebom oblák:
Podí in vrtí mnenj veter ga vsák,
Podí in drví
Vihár ga strastí.
Pač dviga in sili pod svod se nebeški,
A krila so šibka in udje so težki
Tér vedno spet pada na zemeljski tlak.

Simon Gregorčič

---

[1]) Po želji našeg odličnog saradnika iznosimo ovu njegovu pjesmu samo slovenački, protumačivši jedino ove riječi: *Kak smoter* = koji smjer; *le* = samo; *saj* = tà; *vrté* = vrteći; *gdo ve* = tko zna; *vedno* = neprestano, uvijek; *zdi se* = čini se; *enak* = jednak; *podí* = tjera, goni; *udje* = udovi; *spet* = opet; *tlak* = tle. *Uredništvo.*

Nadi.

(Na pragu 1896.)

Dična Nado! veće ljeto minu,
Što nam kitiš kršnu domovinu;
E kô nam se s dobrom kobi javi,
To i časnu zadaću obavi.
Na sve kraje otačbine mile,
Dokle gogjer stizale su vile,
S tvojim žarom, uza velje trude,
Jurve narod ka prosvjeti bude:
Išle one po pitomu sv'jetu,
Kano pčele po ocvalom cv'jetu,
I što zbrale — to tebi dodale,
A tvoje su nite porazbrale,
Pa razdale po svakojem kutu,
Što je rodu za bolju uputu!
Pa eto je braći na vidiku,
Gdje ods'jevaš dično na braniku
Ne to l' doma, da li i pr'o praga,
Kud gogj umna dopjera ti snaga.
Ja — kô prvim pozdravih te ljetom —
To i ovim čestitam ti letom
Još horniji, jer te vigju grêti
Pouzdano, proz krš i vrleti,
Želeći ti, da na svome putu
Priubereš plodbu promaknutu
I da sile posokoliš mlade,
Nek uza te prionu i rade,
Ter naknade, što im nisu stari
Mogli, s hude sudbe i nemari,
Jer ne znaše ni za česvu nadu,
Te skrasiše čamom v'jek u jadu!
A mi sada svi smo svjesni r'jeti,
Da stupamo k sreći i prosvjeti.
A to ćemo postići u slozi . . .
U to ime i Bog nam pomozi!

Fra Grgo Martić.

Osijan.

Raspravlja dr. *A. Tresić-Pavičić.*

(Nastavak.)

Homer je nakitio Ilijadu u opisivanju bitaka većim brojem i raznolikošću nuzgrednih stvari. U tome je neiscrpiv, te natkriljuje i Osijana i našu narodnu pjesmu. Ali ipak su katkad ti opisi jednolični te nam dosade. Ilijada je puna, od početka do kraja, krvi, jàuka i mejdana, pa ni sama Homerova fantazija ne može izbjeći nekoj monotoniji. Osijan na protiv opiše bitku hitro, naglo. On zagrmi i zablijesne samo dva tri puta, ali tako jako, da nas zablješti, da nas napuni strahom, i oluja je prošla. U najgrozovitijoj bitci znade nam ganuti dušu prizorima veledušja, prijateljstva, ljubavi.

Epizode su Homerove divne i krasno opisane; ali Osijanove im ne zaostaju, i češće su uvedene, da nam razblaže dušu, ali svuda naravno i vješto, i uvijek stoje u nekakvom odnošaju sa glavnom radnjom.

Kada Aristotel kaže, da predmet eposa ne smije biti historičan, nego izmišljen, ne kaže time da ne smije imati povjesni temelj, nego da pjesnik ne treba pripovijedati kronologično dogogjaje, već i stvarati nešto svojom maštom. Iz Osijanovih pjesama razabiremo, da ih je spjevao, kada je bio jako star i već slijep. Prošlo je dakle mnogo godina, otkada je on saučestvovao u onim djelima, koja je kasnije opjevao. On ih je dakle mogao po volji ukrasiti svim čarom svoje mašte, a da ne škodi istini, i da mu to niko ne zamjeri. Dakle i u tome se slučajno Osijanova poezija slaže sa Aristotelovim pravilima. On često opisuje neke prizore tako živo, kao da ih sad gleda, a to se življe doimlje čitatelja, jer ipak istina jače gane srce nego izmišljena stvar. On zabavlja samo maštu izmišljenim sitnicama, a srcu govori istinom.

Najljepši ures epopeje jest naravnost i raznoličnost karaktera junaka, koje slavi. U tome Homeru nema takmaca, a ako se tko može s njime usporediti, to je jedini Osijan. Svi su junaci Osijanovi, kao i Homerovi, hrabri, ali ta je hrabrost vrlo raznovrsna. N. pr. oprezni, tihi i ponizni Konal, potpuna je oprjeka nagloga, objesnoga kavgadžije Kalmara. Kalmar svojom naglošću nagovori Kutulina da se upusti u bitku, ali videći, da ga je zlo svjetovao, ne će da preživi tu sramotu, i traži smrt, udarivši sam na čitavu vojsku. Komal tješi potučenoga Kutulina, i mudrom riječi blaži njegovu bol, kazujući kako su i drugi veliki junaci višekrat bili potučeni. Oholi i bijesni, siloviti Svaran sasma je protivne naravi blagomu, veledušnomu i miroljubivom Fingalu. Karakter Osijanova sina Oskara, osvaja čitatelje svuda gdje se pojavljuje. Mili zanos mladoga junaka, njegov jogunluk u bitci, njegova želja i čeznuće za slavom, njegova poslušnost prama ocu i djedu, njegova nježnost prama Malvini, njegova junačka smrt u prvom pjevanju Temore, gdje ne će da preda temorsko koplje okrutnom Kairbi, koji ga je na tvrdu vjeru domamio u svoj tabor, već radije srne na svoje protivnike, dok ne pane, pa njegove zadnje ganutljive riječi Osijanu, to je sve tako nježno i majstorski izvedeno, da simpatičnije ličnosti nema u nijednog pjesnika; pa niti Virgilijevi Nisus i Eurijal, niti Ariostov Medoro, niti Tassov Sveno, ni Rinaldo, ni Tankredi nijesu tako simpatični. A kako je divan karakter Osijana! Kako on malo i ne rado govori o sebi, ako se ipak svuda njegova veličanstvena ličnost pojavljuje, te nam osvaja dušu sada besprimjernim veledušjem, sada junaštvom, sada onom divnom melanholijom, kakve nema nijedan drugi pjesnik! Kutulin je smion, ali u isto vrijeme i oprezan, tankoćutan, a junački glas mu je najsvetiji amanet. Kako nas gane njegova nesreća kada ga nagovori Kalmar, da udari na silnoga Svarana, i kako nam ga je milo vidjeti, kada se stidi izići pobijegjen pred lice Fingala, te se sakrije u jednu spilu! Skoro da nije moguće ljepšega karaktera ni zamisliti, a ipak je ljepši spomenuti Katmor, a što da rečemo o Gaulu, Mornijevom sinu, koji je tako divno opjevan u pjesmi „Latmo“ i u „Smrti Gaulovoj?“ Ima li igdje šta nježnijega od onoga prizora, kada ga vjerna ljuba Evirkoma nagje smrtno ranjena na žalu divljeg ostrva Ifrone? Poslije svih tih karaktera, regbi da je nemoguće stvoriti nešto savršenijega, a ipak je Fingal najsavršeniji. Takvoga karaktera nema ni Homer ni Virgije, ni Tasso. Ahile je više puta okrutan, Odisej pravi lukavi Grk, a katkad i mala kukavica, Ajas, premda neustrašiv, „bedasta gomila mesetine“, Diomedes krvoločan, Pius Aeneas dosadan i varalica, il Pio Goffredo pravi samostanac, koji svojom savršenošću ne može da steče naše simpatije, Tankred previše plače i boji se začarane šume, a Rinaldo je ženskar. I Virgilij i Tasso htjedoše opisati dva junaka bez mana u svemu savršena, pa postadoše nenaravni, i ne stekoše za nje naše simpatije. Ali što nijesu mogli ni Virgilij ni Tasso, mogao je Osijan. Fingalov karakter rese sve krjeposti naravi ljudske, koje nas sile, da se divimo junaku, a ljubimo čovjeka. Ne samo da je nepobjediv u ratu, nego je pravi otac naroda, te ga usrećava u miru svojom mudrošću. Njegova je slava poznata na sve strane, najveći junaci priznavaju njegovo prvenstvo. Najveća počast, koju se je moglo iskazati u ono vrijeme jednom junaku, bila je kazati mu, da mu je duša slična Fingalovoj. On je darežljiv, ljubezan sa svakim, i sa strancima, čovječan i milostiv prama neprijatelju, otac nježan, prijatelj vjeran i iskren, štitnik slabih i nesretnih. Uživa kada podučava sinove i unuke u načelima pravoga junaštva, te ih potkrepljuje svojim primjerom: dobar junak jer što kaže inom i sam svojim potvrgjuje činom. Premda Fingal nema nijedne obične ljudske mane, ipak mi vidimo u njemu pravoga čovjeka, koji osvaja čitatelja. Osijan ga prikazuje u staroj dobi, što mnogo doprinaša njegovoj simpatičnosti.

Bosanski lugar. Slikao *W. Leo Arndt.*

smrtnu pjesmu. Osijanovi *duhovi brežuljka* spuštaju se katkada na trakama sunca, i nježno se kreću prama polju. Njihovo je tijelo bijelo i sjajno, njihov glas sladak, a njihovi pohodi nose sreću. Često ih je vidjeti, gdje u magli zračnim lukom progone zračne jelene, ili gdje se vesele oko zračnoga stola i pripovijedaju junačka djela iz prošloga života. Odličniji duhovi imadu u zraku svoje zračne palače, i uopće oni žive životom sasma sličnim našemu, samo što je njihovo tijelo i njihov svijet kao magla. Rijetko se kada spominju zlobni duhovi. Sve to imade veliku sličnost sa naukom modernoga spiritizma, koji kaže, da duhovi imadu po smrti neko sideralno, fluidno tijelo, i da svi objekti imadu za njih svoj spiritistički komplemenat, kao što se vidi geometrična projekcija jednog tijela u dupčastom zrcalu.

Katkada se spominju i neki jači duhovi, *duhovi oluje,* koji mogu uzburkati more, i kršiti goru, te sijati smrt u narodu.

Osobito je lijep opis Fingalove zračne palače u pjesni *Beratanu,* i ulaz Osijanove nevjeste Malvine u nju.

Ali najveličajnije je opisana borba Fingala sa duhom *Lade* u pjesni *Karikturi.* Ovaj je prizor pun najgroznijeg veličanstva, kada neustrašivi Fingal, ne bojeći se svih grozovitih strahota ovoga duha, ni njegovih strašnih prijetnja, navali na nj mačem i presiječe ga, kao dijete šibikom dim, a on zarukne, *i kotrljajući se sam u sebi, uzvine se na vjetar,* te iščezne.

Da je Osijan poznavao Vrhovno Biće i njegovu providnost, ili da je barem imao neki približni pojam o njemu, nema sumnje da bi bio znao ukrasiti svoja djela mnogo uzvišenijim mahinizmom.

Ni ostale pjesni ne zaostaju za Fingalom i Temorom, osim što su kraće; ali svuda se vidi isti umjetnički zamišljaj, i svuda ih kiti ista mašta.

Carton je vrlo pravilna pjesan i svuda savršena. Glavni čin je uveden vrlo umjetnički pričanjem Klesamora o zgodama svoje mladosti; a pripovijest je ukrašena *Pjevanjem boli* o Moini, gdje Osijan čeznući da svuda počasti svog oca, pokazuje nam ga i kao dobrog pjesnika. Poj Fingalov u ovoj pjesni ne zaostaje za nijednim drugim u cijeloj zbirci, a pun je dostojanstva, koje doliči samo Fingalu.

Dar-tula je puna najnježnijih slika, koje mogu da potresu ljudsko srce: opjevano je prijateljstvo, ljubav, ljubav roditeljska, sinovska, bratska, nesreće staraca, i beskorisna hrabrost mladića. Prekrasna apostrofa mjesecu, kojom se otvara pjesan, i prelaz sa nje na predmet, pripravlja vrlo lijepo duh, na one čuvstvene zgode koje slijede. Pripovijest je do konca zanimljiva i dramatična.

Karik-tura je pjesan puna uzvišena dostojanstva, koja je u predmetu mnogo sretnija od drugih pjesni, a u katastrofi upravo uzorna. Dramatična napetost ublažena je svuda epizodama punim one nježne nujnosti stila, koja je najmilija krjepost Osijanova.

U *Latmonu* je opjevano drugo plemenito čuvstvo veledušja. To je tako fino i savršeno prikazano, navlastito gdje Gaulo s jedne strane ne će da udari na neprijatelje, koji spavaju, a s druge, gdje Latmon ne će da satre mnoštvom vojske Osijana i Gaula, koji na čitavu vojsku navališe, da nam to dozivlje u pamet običaje

Mahinizam ne igra u Osijana one uloge, koju igra u drugih pjesnika. Čudnovate i vrhunaravne pojave djeluju jako na maštu običnih čitatelja, i u tome se sastoji prednost Homerova, ali za naobraženije i ljude finijeg estetičkog ukusa, upravo pomanjkanje tog mahinizma daje neku prednost Osijanu. Ali i u njega imade neka vrst mahinizma, premda ne poznaje bogova, a ta se osniva na praznovjerju puka o duhovima poginulih junaka. Iz narodnoga praznovjerja mora da svaki pjesnik crpe svoj mahinizam. Jedna od mana Čengić-age i Osvetnika jest ta, što nemaju mahinizma, premda ga narodna pjesma imade i vrlo joj često rabi, jer znade, da je prama duši naroda.

U važnim časovima, kada prijeti kakva opasnost, pojavljuju se duhovi mrtvih, da upozore žive. To se zbiva obično u laganom snu praskozorja, ili duh doleti na cvilećem glasu vjetra u noći, te se pojavi kao pramen magle, a katkada se čuje samo njegov glas. Zavijanje pasa, hukanje noćnih ptica, lijet sove oko glave, obično su preteče takovih pojava. I Homer i Virgil i Tasso se poslužiše takvim pojavama. Osijanove pojave duhova, opisane su na vrlo nalik način Homerovim, ali tako živo, kao da ih je zbilja on vidio i s njima govorio. Pojava Krugalova duha u II. pjevanju Fingala tako je slikovito prikazana, da se može takmiti sa Virgilijevom pojavom Hektora Eneji; a ona Trenmora njegovom praunuku Oskaru u pjesni „Boj Karoza“, natkriljuje svojom grozovitom veličajnosti sve pojave duhova u svih epika i tragika svih vremena. Ganutljivo je ono mjesto, gdje Osijan priča, kako se je čuo pri Fingalovoj gozbi glas Mornija, koji kao da ih je htio upozoriti na opasnost njegovog sina Gaula na Ifroni. Duhovi su Osijana dobrohotni i prijazni, a ne vukodlaci. Najčešće se pojavljuju sjene milih osoba i dolaze da tješe žive, ili da od njih mole po-

Kako si, dijete? Originalna slika *W. Lea Arndta.*

sredivječne kavalerije, pače neki kritičari misle, da se je uslijed pjesama keltičkih barda i plemenitosti njihovih junaka razvilo sredivječno viteštvo. I u istinu kavalerija se pojavljuje i razvija najprije u Albionu, pak u Francuskoj, pak u Španjolskoj i Italiji. Nego Osijanovi su junaci u istinu plemeniti, njihova je ljubav pravo naravno čuvstvo, a sredivječni su vitezovi odveć afektirani, a njihova ljubav, više nego drugo, galantno hinjenje jakog čuvstva: svi su manje ili više Don Kihoti. Čuvstvo ljubavi je na više mjesta savršeno opjevano, navlastito u epizodama, koje pjevaju bardi; nego najdivnije u pjesni Smithove zbirke: *Gaulovoj smrti*. Takve ljubavne finoće ne poznaje ni Petrarka ni Tasso. Često puta žene, zabrinute za život svoga dragoga, slijede ga u boj preobučene, kao u Karikturi, u Kaltonu i Kolmalu i u Temori. Obično takove ljubavne zgode svršavaju tragično.

U *Oitoni* pjeva Osijan, kako je za otsutnosti Gaula Dunromat oteo Oitonu, njegovu dragu. Gaulo otkrije mjesto, gdje ju je sakrio i ode da je osveti. Sukob ovih dvaju ljubavnika i držanje Oitone u toj prigodi tako je majstorski opisano, da ne znaš, bi li se više divio svršenoj umjetnosti, ili tankoćutnosti pjesnika.

Kroma mora zadiviti svakog čitatelja umnom i prekrasnom tehnikom, koja nam nagoviješta smrt Malvine, opjevanu u pjesni *Beratonu*. Osijan uvede nju samu u pjesan, i u vrlo ganutljivoj apostrofi, kojom se okreće k svome ljubljenome Oskaru, ona pjeva sama sebi smrtnu tužaljku. Nije moguće izmisliti ništa nježnijega ni uzvišenijega, da je utješi, od pripovijesti koju Osijan pjeva. U hrabrom mladiću Fovargormu prikazuje se drugi Oskar. Pjeva njegovu slavu i pokazuje Malvini sreću onih, koji umru u mladosti, *kada ih njihova slava okružuje prije nego ih slabić vidi u njihovoj dvorani, da se sprda njihovoj ršćućoj ruci.*

Ali nigdje genije Osijanov ne bliješti tolikim sjajem kao u *Zadnjem zvuku glasa sa Kone:*

> Qualis olor noto positurus in litore vitam
> Ingemit, et moestis mulcens comentibus auras
> Praesago queritur venientia funera cantu.

Sve su misli i slike mašte divno prilagogjene predmetu. Sve je puno onoga nevidljivoga svijeta, u koji je slijepi stari Osijan ćutio da će brzo poći. Zračna palača Fingalova prikazuje se oku njegove mašte. *On vidi oblak, koji će primiti njegovu sjenu; vidi maglu, od koje će biti njegova haljina, kada se bude pokazivao više svojih brežuljaka.* Svi predmeti, koji ga okružuju, kao da slute njegovu skoru smrt. Da se utješi, zove Malvinu, ali iz vrlo delikatnih riječi Alpinova sina (mladoga barda, koji je možda u Osijana učio) dozna je, da je umrla. Ganuće Osijanovo na tu vijest mora orositi svačije oko, a onaj kojemu ostane suho, može biti uvjeren da nije za njega uzvišena poezija.

Sara se odlikuje savršenom tehnikom i uzornom konciznošću stila, a Oina-morul nježnoćom Osijanove duše. *Pjesni Selme* pune su pjesničkog zanosa.

U opisima je Osijan velik slikar, te zabliješti maštu čitatelja. Priroda i kraj, koje nam prikazuje, kao da su nam naslikani pred očima. Čitajući ga mi se nagjemo u nekoj novoj maglovitoj, gorovitoj zemlji, punoj divlje romantike, o kojoj prije nijesmo imali ni pojma. Ruševine Bal-klute u Kartonu, ruševine Selme na početku Gaulove smrti, tako su vješto naslikane, da ne iščeznu nikada iz mašte čitatelja, i ostavljaju neki trag žalosti. Ako je Homer obilniji i sjajniji u opisima, Osijan je nježniji, a navlastito u opisima junačke smrti. Neki čovjek *leži na prahu svoje rogjene zemlje: on je pao, gdje je prije često slavio svoje gozbe, i često digao glas harfe* (Fing. II pj.), drugi, srušivši se u prah, podignu umirući oči prama kralju i Fingal upozna prijatelja svoje mile Aganadeke. Krv jednoga, koji je bio ubijen u noći, praska na komadu hrasta, koji je bačen na oganj da bolje svijetli.

Osijan u svojim opisima ne upotrebljava općenite stvari, nit se gubi u nagomilavanje nuzgrednih sitnica, nego izabere dvije tri vrlo originalne stvari, koje jače djeluju na maštu, a ostalo joj prepusti da sama stvori. Nijedan, ma koliko širok opis ne može nam bolje opisati staroga junaka, nego ova dva Osijanova poteza: *njegov je štit zabražđen udarcima bitke; crveni njegov pogled prezire pogibao!*

Epiteti su Osijanovi vrlo lijepi i potpuno originalni: Oskar *budućih bitaka*, Fingal *preblagoga pogleda*, Karilo (pjesnik) *prošlih vremena*, Eviralina *slatkog rumenila*, Bragjela *samotna sunčana zraka iz Dunskaića*, jedan Kuldej (pustinjak) *sin samotne izbice*, Osijan *slatki glas s Kone*.

Kao Homer i kao svaki dobar pjesnik i Osijan je pun krasnih prispodoba, koje on crpe iz one tmurne prirode, u kojoj je živio. Prispodoba je najveće sredstvo poezije, njezin najčudotvorniji kist, a rijetko ga tko tako vješto pomiče kao Osijan. Homerove su prispodobe raznoličnije i duže, često puta prave slike; Osijanove su kraće i življe, ali je okrug predmeta, iz kojih ih crpe, uži. Osijan crpe svoje prispodobe iz oluja, šuma, vjetra i mora, iz smrznutih potoka, iz tamnih dubrava, kroz koje vije vihor, iz sjena, koje on svojom maštom vidi u oblacima, ili na krilima vjetara, iz mjesečeva i sunčana svjetla, a najčešće iz nestalne magle, koja poprima tišinu oblika. Te su prispodobe više puta divne, nenatkriljive, ali često puta i nejasne te upletene bez potrebe.

On opisuje sukob dvaju vojska ovako: *Stenjanje puka vije se po brežuljcima; slično je noćnomu gromu, kada tutnji nad Konom, i tisuću sjena zaurliče na jedan mah u praznom vjetru.* Groznije slike nije moguće izumiti. I on kao i Homer i Mažuranić prispodablja dvije vojske, koje se kreću jedna na drugu, protivnim mrkim oblacima, što se motaju jedan prama drugom. Samo što Homer oživi ovu groznu sliku strahom pastira, koji žurno tjera stado u spilu, a Osijan okruni oblake crvenim svjetlom munje, dok ih Mažuranić napuni teškim grädom i muklom tutnjavom. Vojsku, koja se povuče bez bitke, prispodablja Osijan opeta oblacima: *kano oblaci, što dugo vremena prijete kišom, pa se polagano povuku za brežuljke.* Oitonu, koja je odlučila poginuti, opisuje ovako: *Njezina se duša bijaše odvažila, a suze se bijahu osušile na njezinim očima, koje su bijesno gledale. Mutna se radost uzvinu u njezinoj duši, kano crveni put bljęska u olujnom oblaku.* Opis mrkoga Kairbara, koji je tajno snovao smrt Oskara, očekivajući zgodnu prigodu, savršen je u svakoj potankosti: *Kairbar ču njihove riječi šuteći, sličan daždovitom oblaku. On mrko visi vrhu Kromle, dok mu bljesak raspori utrobu; dolina zasine u crvenom svjetlu, vesele se duhovi oluje. Tako je stajao mučaljiv kralj Temore; napokon se začuše njegove riječi.* (Svršiće se.)

Ženski manastir Sv. Georgija nedaleko Sofije.

Ovaj manastir leži nekako 23 km daleko od Sofije. Putniku il posjetniku nije od nužde da vuče sobom tešku torbu uprtnjaču, pošto nije put onuda nikako tegotan i pust, a u manastiru imade vazda gostoprimnih srdaca i vladaju tamo uzorna čistoća i red, kojemu se svaki posjetnik divi. Iz Sofije vodi u manastir cesta istočnim dijelovima grada, te presjeca odmah pred gradom željezničku prugu iz Sofije u Carigrad. S desne i s lijeve prostiru se uz cestu bogata, brižno obragjena polja, a mnoge starinske gromile vire iz zemlje naokolo u daljini, podsjećajući nas, da je onuda već u prehistorijsko doba obitavao mnogobrojni narod. Cestom vuku se dugački karvani — do pedeset kola, pod koja su uhvaćeni bivoli — i tako ti sve to i škripi i stenje i sve se ko drijemovno naprijed kotura. Kod 8. km eno gajeva oko Iskra, a u pozadini pomaljaju se ruševine neke stare ćuprije iz otomanskog doba. Nedaleko te ćuprije odvaja se put na lijevo i vodi gotovo u pravulji k Balkanu. A tamo u Balkanu lebde ko dvije bijele tačkice jedna do druge, i to je ženski manastir sv. Georgija. Pošto još pregješ plitki Iskar, penješ se umah više sela Kremikovci cestom uz obronke Balkana k manastiru.

Makar da se manastir, gledajući ga iz doline, pričinja neznatan, ipak se taj dojam promijeni, dok stupiš u njega. Prije svega zadiviće te ugledna čistoća, te ljubezna dobrodošlica, kojom te časne balkanske stanarice dočekaju i sprovode u lijepo namještenu sobu za strance.

Po njihovome pripovijedanju ženski manastir sv. Georgija veoma je star; našlo se je kamenja s različitim natpisima, po kojima bi se dalo ustvrditi, da postoji kojih 500 do 700 godina. Kroz to vrijeme dvaput ga je vatra popalila. Uz stari manastir diže se još jedna manastirska kuća u zapadnjačkom slogu — à la franca. U dvorištu rade kalugjerice oko domaće rabote, nekoje sjede i tku, nekoje su zaposlene u kuhinji — uopće svagdje osjećaš, da ovdje u balkanskoj osami s marljivim radom ženske poslenosti i vještine ravna krjepka i vješta ruka. Obigjosmo i ćelije kalugjerica te se uvjerismo, da živu dosta udobno i svakako bolje, nego kalugjeri u bugarskim manastirima, valjda za to, što udružene žene umiju u svijem prigodama bolje udesiti svoj život, nego muškarci. Mi na brzu ruku uhvatismo nekoliko slika iz intimnog života ljubeznih kalugjerica, pa ih evo iznosimo pred naše čitatelje, a radovaćemo se, ako kojom srećom ovaj broj „Nade“ odleti u ćelije manastira sv. Georgija, da tamo javi, kako se blagodarno sjećamo ugodnijeh časova, koje mogosmo ondje proživjeti. *E. A. Arndt.*

Zodiacus vitae humanae.

PJESMA I.

Ovan.

Pjesnik napominje, da će pjevati o moralu, a ne o onome što su do sada pjesnici pjevali. Dokazuje, da su vrlina i poštenje bolji od same umjetnosti i nauke.

Neznanom furiom gonjen, moj razum već odavna
Zaplamtje za brezima Parnasa lavrovoga [1])
Kastalskim poljanama i muzom pjesmopojkom [2])
Cirha [3]) i šuma gusta postaše drage meni.
Kako da minem tamu? Sunašca na ishodu
Ja gledam kako zraci po malo nebom bl'jede.
Pakosti, uklanjaj se, u paklu dubokome:
Muzama, Bogu, strepim; strma je staza, ali
Vrlina nepobjedna napore ne poznaje.
Febe, pjesnika oče, spletene staze tvoje
Ukaži; napoj žedna nektarom Aganipe, [4])
Spasi me od nizine, nek svjetlost stazu kaže,
Po kojoj stupat' valja slavljenu hramu tvome.
Sveštenik nepoznati, što hodi tvome hramu,
Ne će li mio biti, ako ga blagom dušom
U svoje krilo primiš.... Ti dižeš iz prašine,
I ljude uzvišavaš. Da tebe nije samo,
Um smrtnih propao bi, niti bi zazvonila
Umilna žica. A ti htjedneš li, uzletjeću
Zv'jezdama, um božanski nek samog Boga vidi!
Latoja [5]), ako sudba ne brani putu mome,
Smiluj se i sa zemlje podigni sirotana.
A vi, Kastalske vile, ako sam vašem pragu
Stupio čista srca, raskoši slijepe kuga
Ako me ne uklanja od vašeg poštovanja,
Ako me nisu strasti bezumne obuzele,
Na glas me iznesite, te da se ne završi
Sa grobom praha moga i biće pjesnikovo,
Za slavom nada smrtnog podstiče vrlinama.
A ti, viteže, koji Herkula nosiš ime,
Veći od sviju danas Talijskih velikaša,
Naroda Estenskoga ti slavo najvrsnija,
Koga je u Parnasnim dojila pećinama
Minerva, a Kamena [6]) hranila svetim mlijekom,
Ponose neumrli, od tebe očekuju
U Cirhi, da ćeš s nova podići slavu staru:
Ma da se Mars [7]) protivi, zavišću gonjen ljutom,
Laskanjem i nadama u svoj te tabor mami,
U tabor, gdje si slavno vječiti lovor spleo,
Oružje tvoje gdje je vijencima ukrašeno,
Ostani i pjesnika blagošću svojom primi,
Pjesnika, koji teži putima nekušanim,
Kojima jošte nije pjesništvo sljedovalo,
Ostani i naklonost ukaži željnom meni!
Ferara tvoja vav'jek neka te zdrava ima,
Dok posl'je duga žića, pod sjenkom sreće divne
Viteška tvoja duša megj' zv'jezde ne uzletne.
I doć' će danak, koji Lahesis [8]) jošte štedi,
Kad ćemo tvoja djela i tebe opjevati.
To ime uvjenčano pjesma će uzdizati,
Vrh gora indijanskih i preko sviju mora;
Hiperboreja [9]) plodna tvoje će ime čuti,
A ja ću sa obala Libije omiljene,
Muzama oduševljen razn'jeti slavu tvoju,
I pjesmom okitiću dušu i srce skromno
I ljubav vječnoj pravdi, koju si prigrlio.

---

[1]) Brijeg u Foki, posvećen Apolonu, bogu pjesništva i muzama.
[2]) Kastalija, izvor na Parnasu.
[3]) Cirha, grad u Foki, blizu Delpha sa lijepom šumom, posvećenom Apolu.
[4]) Aganipe, izvor muza na Helikonu.
[5]) Latoje, mati Apolonova i Dijanina.
[6]) Kamena ili Karmena, muza pjevačica.
[7]) Mars, bog rata.
[8]) Lahesis, jedna izmegju triju Parki, koje su ljudima sreću i dužinu vijeka dosugjivale.
[9]) Hiperboreja, najslavniji predio u Indiji, gdje je zemlja toliko plodna, da su ljudi od nje živjeli, a nijesu je obragjivali.

Oružjem i razumom šta možeš učiniti,
Štedrost i blagost tvoju trubiće pjesma moja,
Tvoj razum i poštenje selenom da oglasi.
Viteže, ove zvuke veselim licem primi
I daj mi da produžim to, što sam započeo.

Razno i mnogo želi pjevati srce moje,
Al' nikad po vrtlogu jednom se okretati!
Za žarom idem svojim, hrabro ću zaplivati
Čas morskim pučinama, čas mirnim obalama;
I ma da ću se kad god na putu vrletnome
Prirode sakrivene rukama dotaknuti,
Ipak ću ono samo, što vidim, ukazati:
S korišću što bi dalo smrtnima ponašanje,
Koje smo danas tako bezumno ostavili,
A to će sve nedaće i bole nečuvene
Duhova uspavanih za nav'jek razagnati.
Jer ljepšeg ni za muze nikada nije bilo,
Već kada pjesnik pjeva o časti i poštenju.
To ljudma zdravlje daje i um im osnažava.
Ma kako tup i rogjak magarcu glupom bio
Bezbožnik, što prezire vječitu pravdu, ili
Raskoši gnjiloj strepi, ili koga grješne želje
Raspinju, ili koji u srcu zavist skriva,
Il otrov: laž i piće, lukavstvo nečuveno;
Najposl'je ma u kome poroku da se davi,
Ovo će samo porok mozgova izvidati,
Životu poročnome ovo će spas don'jeti.
To ljude slavom kiti i divno uzvišava,
Kad svojoj porodici i svojoj otačbini
Prinose voljno žrtve, u b'jedi i nevolji.
Ah, šta su rujne ruže, na licu koje cvatu,
Oči i kosa divno ljepotu što nam krase
I trepte divnim sjajem ko slike božanstvene;
U tamu sve se skriva pred zrakom uma, kog je
Vrlina od poroka niskoga ogradila.
Jer ko god pravdu ljubi i putem časti stupa,
Veselo on se vav'jek u božju pomoć nada,
Nit' mari kad ko tajne za njime rasprostire,
Nit' strepi, pred sudiju il kralja kada stupi.
Dok srce rgjavoga u silnom strahu strepi,
Zločinstvo prikriveno da mu se ne otkrije;
Plaši se grmljavine jer svoje djelo znade.
Šapnu li što šta ljudi, on misli: „to sad moje
Poroke iskazuju prokleti dobošari.
Šta ću da radim, kad me sudija il kralj zovne?
Da l' žića nesretnoga da skratim gorke dane?"
Strah grize nepravoga, to vječna hoće pravda;
Jer ma da rgjav katkad ko mirna savjest diše,
On ipak kao barut u vatri gori, ili
Ko Etna, kad gromove Jupitru silnom kuje.
Da l' Troju da opjevam lagjama opkoljenu,
Sinonu[1] krivokletnu kada se smilovala?
Il' pleme Ogigovo[2] potopom stamanjeno?
Il' ko pjesnici mnogi lažama da se krasim,
Tamninu gavranovu skerletom da nazivam?
Je l' bolje da opjevam Dedala[3] uzletjela
I sm'jelost Ikarija, što sudbu oplakuje?
Ili kako se bozi u svašta promjenjuju,
Te takom lakrdijom da punim uši puste?
Ili da pjevam ljubav mladića nestašnoga?
Il porok jošte veći; da kaljam nebo plavo?
O, šta li glupost naša na sv'jetu još poštuje!
Glože se, djecu kradu, nevinost skromnu nište:
Na nebu sve nevjerstvo i gadno brakolomstvo!
Oh, teško teško nama! poštenju to li vodi?
Dug Bogu zâr se plaća tamjanom i hvalama,
Oltarom, stokom, vatrom? O, čim se još ne služi
Poročna ljudska duša, da veću stazu spremi,
Kojom će u ambize, do veće da bi vlasti
Gr'jehova radi doš'o, te porok manje stida
U sebi da sadrži? Besramni spisatelji,
Burmutom Anticirskim[4] treba vas izvidati!
Ja vama zborim ovo: Vi ljudski mučitelji,
Vaš jezik razuzdani nikoga ne poštedi,
Pa za to nek vas isti gromovi biju sada!
Bezočni, hvalite se sa poslom neizmjernim,
Da l' za to, v'jenac slave da otud ispletate?
Ne, onom slave nema, ko svoju korist traži,
A tugju gazi, koj se propasti tugjoj smije;
Taj koji slave traži u tugjim nevoljama,
Čovjekom ne sm'je biti, od zv'jera on je grgji.
Pjesnici tako pište da bližnji korist nagje
I da se ne potuži na vr'jeme utrošeno,
Čitajuć laž i podlost i druga čudovišta.
I znajte, tri su dobra vrlina koja traži:

1) Sinon je prevario krivokletstvom Trojance, da u grad uvuku drvena konja, u kome bjehu sakriveni Ahajci, koji su poslije Troju uništili.

2) Ogiges, kralj Atike i Beocije, za čije se vrijeme dogodio, „ogigski potop", koji je sve ljude potamanio.

3) Dedal, vještak u kiporezu, zidanju i t. d. On je Minosu sagradio Labirint, iz koga nije umio niko izaći. Minos zatvori Dedala i sina mu Ikara u taj Labirint; a ovi da bi izbjegli, Dedal načini krila od pera voskom ulijepljenih, pa kad su letjeli, on reče sinu, da ne leti visoko. Sin ga nije poslušao, te mu se krila pod suncem otope i on se strmoglavi u more. Dedal poslije ode u Siciliju, gdje je dobro živio, jer je tamošnjem kralju Kokali sazidao na visokoj stijeni grad, kanale i jezera izradio.

4) Anticira, grad u Grčkoj, čuven sa korijena, od koga se pravio burmut za kijanje.

Korisno i zabavno, a treće, najmilije:
Pošteno. Time neka pjesnička žica zvoni.
Al kakvim v'jencem valja pjesnika ukrasiti,
Što drugog ploda nema, do sramnih ludorija,
Koje nam otrov daju, te tako, duhom srama,
Uzdižu spomenike života raskalašna,
Budućem pokoljenju sramotu poklanjaju?
Oh, kakvim žaokama truje nam nježnu dušu
Bezočne pjesme govor! Kroz uho slušaoca
Bezbožno ona slazi u srce i u dušu,
A otud porok gadni po krvi zapljuskuje.

Kaže l' vam ko god: „Ovo veseli velikana,
Čijem se slabom umu bezumna sreća sm'ješi,
Na čijem dvoru vrve gomile pratilaca! —"
Recite: da li za to hvaliti porok valja,
Što gove srcu, duši pustoga bogataša?
To nikad vrli ne će! Jer kol'ko ima samo
Dvonogih magaraca, što no ih kiti zlato
I skerlet odjeva ih. Koliko ima samo
Koji se kesom gorde, sidonski skerlet koji
I svilu sa lisnatim v'jencima meću na se;
Na čijem prstu blista prstenje dragocjeno
Iz mora crvenoga skupljeni adigjari!
Gledeć ih bi se kleo, da umom nadmašuju
Platona velikoga, i da su kao i on
Božanskog podobija.[1] Platona nadmašuju
Kog pjesme Apolove blaženim nazivaju!
Tako vam spolja liče, al' dušu zagledajte,
Kako je prazna, kao lešina naduvana.
Bogastvo l'jenost ragja, a l'jenost i naslada
Umova svjetlost mrači i glupost razastire.
Bogataš slasti traži, pa za to ne poznaje
Vrline posla trudna, trnove pute mrzi
I staze strmenite, vrlini što se penju.
Ah, ko bi mogo ovdje u jedu ne drhtati!
I našto proklinjati pjesnike namamljene,
Kad eno učitelja dječicu kako uče
Pjesmama nevaljalim, i truju polagano
Stidljivost nevinosti, a porok ulivaju,
Te glupost urogjenu još više razastiru
I razvrat, na paklena koja ih vodi vrata.
Al' ipak ide vr'jeme, na njinu kad će glavu
Na mjesto v'jenca slave sramota doći sama.
Srce i dušu podlu pjesme im pokazuju,
I one pred vrlinom svjedoci biće javni.
Jer svaki ono zbori što mu se tek dopada:
Ratar o svome radu, o stadu pastir svome,
A mornar pripov'jeda o moru i jedrima,
Ubojnik o svom konju, o boju i kopljima,
Razvratni najradije o sramu progovara.
To vama napominjem, što mladež vaspitate,
Dušu i srce njino vi koji pripremate
K'o vosak megj' prstima: prezrite d'jela sramna
I djeci ukazujte vrline božanstvene,
U ljudskoj povjesnici što zrake rasipaju,
Ko posred noći tamne kandila užežena.
To će ih čeličiti, ko nektar olimpijski
Svježinom što zapaja i dušu osnažava.
To samo pokazuje života vrle pute;
I pjesme, koje nijesu sramotom ukaljane,
Sa muškom zbiljom koje na zvučnoj zvone liri,
Te kao pčela vr'jedna medom nas razblažava,
Sa takvom hranom samo hranite učenike!
Pa kada u životu ojača nježna snaga,
Smjelo će uzletjeti po stazi strmenitoj,
Oni će biti pravi vrline vitezovi!
I još vam valja pomno o tome razmisliti:
Šta bliže vodi meti: nauka il' poštenje?
I šta je bolje biti: naučen ili dobar?
Nauka uzvišava pr'jestolu božanskome,
Dobrotu ukrašava, a mrzi gordeljivca,
Iz čame i naslade otima zanesene;
Sa trudom i vremenom ona se zadobija.
Upravlja gradovima, oružja nova stvara,
Nemirne umirava i zv'jezde pronalazi,
Bolesti rastjeruje i uči vještinama,
Dvoru se božjem penje, prirodu otkriva nama,
I bez nje nikad niko ne stiže savršenstvu;
Nad stokom uzdiže nas i Bogu približava.
Al' kako svjetlost njena u gustoj tone tami,
Kad porok ne uklanja i blatom razvratnosti
Ukalja lice svoje! Ko jaspis što nas guši
U blato istruljeno kada ga pom'ješamo,
Il kao sunce kad se u tamnu maglu svije
I svjetlost svoju gasi, nauka vrla tako
U ruci razvratnika užasom svima pr'jeti,
Ko b'jesnom kad bi dali mačeve naoštrene,
Da njima razmahuje i bode na sve strane . . .
Ko život svoj provodi bez strasti i poroka,
Taj čuva sveta prava čovjeka i bogova,
Kloni se srama, kao čeljusti aždahine,
Što strašno razjapljena na svoju hranu čeka.

1) Proserpina, Ceres ili kako je Grci zovu Demetra, boginja usjeva i ploda. Druga slična boginja kod Rimljana Vesta, kod Grka Hestija, a kod nas Srba Živa prestavlja prirodnu toplotu, koja sve oživljava. Proserpina se kod Grka još zove Persefona ili Kora. Nju je ukrao sa livade Pluto i odnio u podzemni svijet.

Pred onim razvratnikom prostak je uv'jek bolji,
Očima koji nikad vidio knjige nije.
Neka je pastir, prosjak, konjušar ili sluga,
Ni ljudi ni bogovi ne će ga prezirati.
I zar bi mogo koji, van uma pomračena,
Vrlinu prezirati il' ne bi pohvalio
Tog, koji pravdu ljubi? Ko ne će pohvaliti
Onoga, koga zlato ne može zasl'jepiti,
Što nište potpomaže, besramne oturuje,
Smirenje u vis diže, jezične izbjegava,
Ne grabi nikad tugje, za tugju sreću radi?
Takav je uv'jek dobar, al' onaj još je bolji,
U sebi koji stapa poštenje i nauku!
Nije li takav krunu megj nama zaslužio?
Taj smrtne nadvisuje, nad nama on se diže,
Ko zlato iznad tuča i kristal nad stakletom.
A ti ćeš opaziti, da takav r'jetko gr'ješi,
Dok onaj razvraćeni sramotu ne poznaje
I djela zabranjena pred svjema čini javno,
Zakone osvećene bezočno ismijava.
Ko sl'jepac, koji ne zna duboku preći jamu,
Već u nju zaplete se, tako u vječnom mraku
Um sleti bez svjetlosti nauke božanstvene.
U porok lakše pada od uma prosv'ječena,
Što mu po volji nije, to smatra za nepravdu.
Ništa ga ne sprečava do kazna neumitna.
Najveću slavu, dakle, odajmo onom umu,
Koji se iz prostote naukom uzvisio,
Al koji i vrlinu sa njome obožava!
O, čuj me, ti preslavno, Božanstvo uzvišeno,
Život i želje svoje kome sam poklonio,
Ako si dozvolio molitva da pristupi,
Takav mi dar ud'jeli, takovu pjesmu daj mi;
A liru osvećenu desnicom ti zaštiti
Od sm'jeha podmigljiva, sačuvaj pjesme moje,
Pakleni vulkan da ih sa vatrom ne proždere.
Ja rekoh. Ovan, koji, na pragu zodiaka
Ko vjerna straža stoji, evo ga gdje ustupa.
Pred Bikom, koji hita i meni zapov'jeda
Da ovdje ja dovršim pregjicu pjesme nove.

Dragutin J. Ilijć.

Mena.

Crtica iz seoskoga života.

Naše tiho planinsko selo ne malo se uzrujalo i usplahirilo. Dogodilo se odista nešta nečuvena.

Bez daha pade kuma Pintarićka u kuću brkate pekarice Novakovke, te mašući svojim tankim, do lakata golim i ogorjelim od sunca rukama, stade kazivati:

„Jesi l' već čula? Vlahović se objesio!"

„Vlahović se objesio?!" iskolači oči debela pekarica i malo da joj ne ispade hljebac, što ga je držala u rukama. Pa promislivši malo, rastvori oči na kumu nekako tajinstveno, te reče: „Hm! Za to je sinoć taki vjetar puhao".

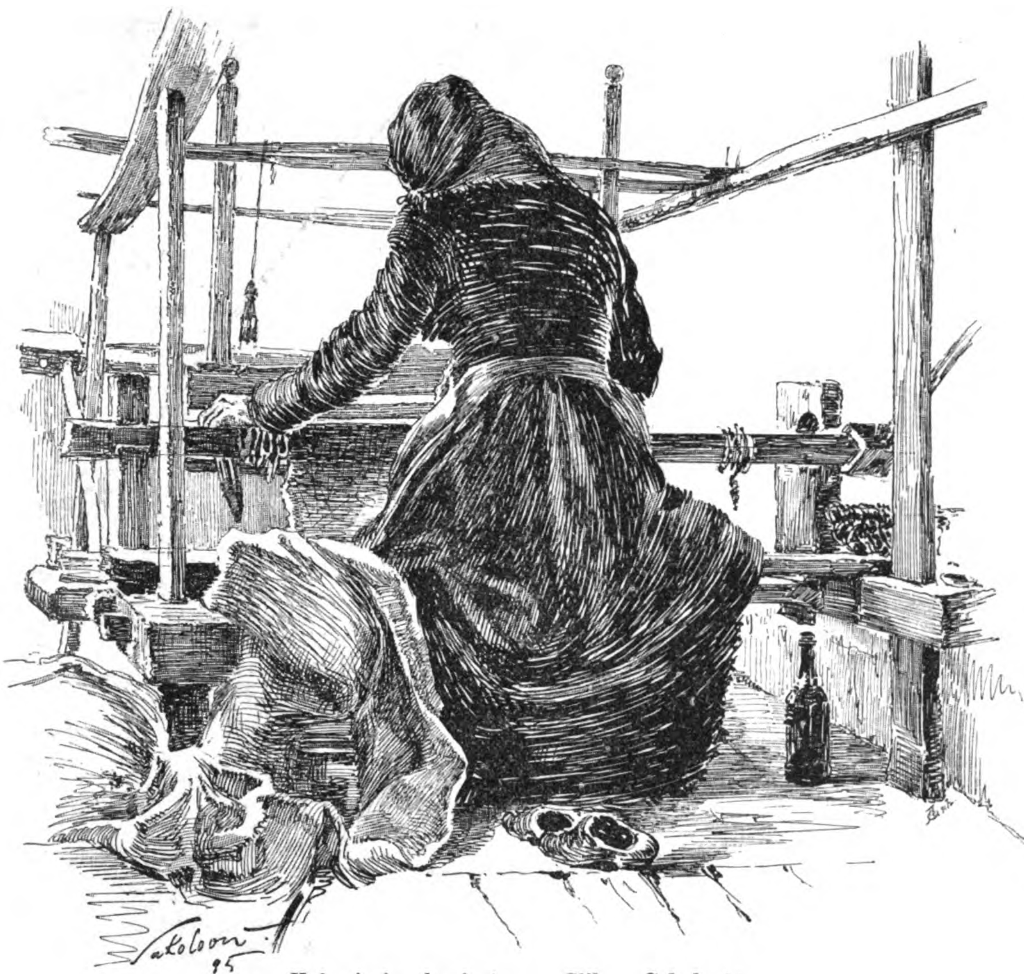
„E, vidiš!" prihvati suha kuma. „Jutros došao k njemu susjed Šoban, da posudi lopatu, a vrata zaključana. Začudi se Šoban, u to doba ustalo već cijelo selo, pa poviri kroz prozor u sobu, a ono za vratima o užetu visi Vlahović. Šoban digo viku, dotrčali susjedi, a pandur Franja prijavio sve općini. Na stolu našli još bocu, a u njoj nešto rakije. Po podne će doći komisija od suda, da ga pregleda."

„E, još sinoć, kad ono iznenada navali vjetar, odmah sam ja rekla, da se nešta moralo dogoditi," opazi pekarica, koja je megjutim stavila bila hljebac na stol, te se rukama podbočila. „Kad se kod nas objesio kovač — bilo je to prije dvadesetak godina — i onda je puhao taki strašni vjetar. Bila sam onda još djevojka, al se sjećam sasvijem dobro, da je moja mati — Bog joj dušu pomilovao — odmah rekla, da se je neko ili objesio ili utopio. To je istina. Ne može ovakva duša odmah ostaviti ovaj svijet."

„Sigurno, sigurno," potvrdi suha kuma. „U nas toga nije još bilo. Pitala sam staroga Šilića — čovjek sijed ko ovca —, pa ni on ne zna, da je iko u ovoj okolici segnuo na život... Al dâ, ovdje je baš nesreća htjela, te je tako došlo. A da nije Mena počinila ludoriju, ne bi svega toga bilo."

„Dabome, Mena, Mena! . . Počeo stari piti rakiju, evo i meni ostao dužan, a u židova su računi još teži, pa tako je došlo. I sigurno se nije trijezan objesio."

„Kaki trijezan!" potvrdi kuma. „Ne bi bio sigurno ovako ogriješio duše . . . E, idem ja. A molim te dvije žemičke, platiću drugi put. Djeca mi nešto bolesna, pa sam im skuhala mlijeka."

Kalugjerica kraj stana. Slikao *Soković*.

Pekarica dade dvije žemičke i ponudi kumu čašicom šljivovice, koju je ova željno iskapila, pa otravši rukom usta, odjuri na svojim tankim nogama iz kuće.

*

Bilo prije tri godine. Vlahoviću bilo onda 45 godina. Bio udovac, al nije bio sam u kući. Uz njega cvala ko rumena ružica kćerka Mena. Tanka ko jela, a jedra. Puni joj obrazi bili rumeni ko jabuka, a megju njima nad punom oblom bradicom ustašca ko malina. Ponosio se Vlahović sa svojom kćerkom, zavigjale joj drugarice, a momcima da oči iskoče, kad bi se gdje pokazala. Al to je bilo rijetko, jer je Mena malo kad izlazila iz kuće. Radila ona, a imala dosta posla; trebalo, da uredi kuću, da nahrani živad, da sašije sebi haljinu ili ocu košulju. A to sve je radila sama. I svagdje si opažao njezinu ruku. I ako je kuća bila drvena, malena, i ako joj se slamnata streha malko naherila, nijesi se ustručavao stupiti u nju, jer je bilo sve čisto, sve u redu. Pred kućom pružila se mala baščica, puna cvijeća na malim gredicama. Sve je to cvalo, sve mirisalo. Bilo tude i ružica, i karamfilja, i smilja, i što ja znam. I ako je bila Menina bašča možda najmanja u našem ovelikom selu, ipak je Menino cvijeće bilo najljepše. Gojila ga ona, zalijevala i pomno ga gledala. Tà, sramota bi bila, da mlada djevojka dogje u nedjelju u crkvu, a bez kitice cvijeća. A bila Mena sretne ruke. Dobij ona sjemena ili komadić kaka cvijeta, utakni ga u zemlju, pa evo za kratko vrijeme čitav grm. Često bi i njene drugarice došle k njoj, da im dade cvijeća, a bogme i bilježnik i kapelan stali bi često pred baščom, kad bi Mena bila slučajno u njoj, te je molili za ružicu ili cvijet. A Mena — dobra duša — nije škrtarila. Dala ona i jednim i drugim. Samo seoski momci nijesu u nje smjeli tražiti cvijeća — ne bi ga ni dobili.

„Ima u selu dosta djevojaka, tražite drugdje!“ odrezala bi im djevojka i ne pogledavši ih.

Zato je i prozvaše oholicom. I ako je u njezinoj naravi bilo mnogo ponosa, nije bila ohola. A ako su drugi momci odlazili od nje prazníh ruku, jedan se ipak mogao pohvaliti, da je od lijepe oholice dobio ružicu. Zvao se Janko Draganić. Bio jednom sajam u selu, a vatreni se konji nekoga Štajerca poplašiše, te potekoše u divljoj trci kroz glavnu ulicu. Nasta graja, vika, vriska, al niko da sustavi konje. Tu najedared skoči izmegju svjetine mlad, visok i pristao momak, prava prilika gorštaka, te uhvati jednoga konja za uzdu. Konji se propeše, sopteći silno, al ne mogoše s mjesta. Mirio ih momak, dok ne dogje gospodar i predavši mu konje, izgubi se megju svijetom. Tude se desila u blizini i Mena.

Malo da je bijesni konji ne zgaziše. I ona vidje kako je mladić suzdržao konje, a tada joj se oči prvi put jače zaiskriše. Gledala mladića i bilo joj čisto žao, kad se opet izgubio megju svijetom. Kupila Mena, što joj trebalo, pa otišla kući. Ugje u sobu, i tada joj prvi put bilo tuda tako prazno, tako prazno, da je morala poći u bašču pred kućom. Prigledala cvijeće, zalila ga, otkinula stručak smilja, primirisala i bacila ga. Smilje joj nije mirisalo. Nehotice baci oko na cestu. Upravo u taj par prolazio onuda onaj isti momak, koji je sustavio konje. I on pogledao u bašču i vidio ondje djevojku, te joj duboko zavirio u one sjajne velike crne oči. Meni bilo, kao da joj neko polagano tura oštar leden nož u živo, vruće srce i morala se pridržati za ogradu, da ne padne. Zahvatila je ko neka omiljavica. Još je gledala, kako se momak sa velikim teretom na legjima penje uskom stazom uz strmo brdo, kako se je još jednom ogledao i kako ga je nestalo u šumi.

Bio to Janko Draganić. Janko bio kukavac, siromah. Ondje negdje pod vrhuncem planine stajala mu koliba, stara drvenjara pod strehom na pô od slame, na pô od kukuruznice. Na strehi ležalo nekoliko ovelikih kamena, da ljuti vihar ne odnese kući kape, jer bi onda i Janko i stari mu roditelji i šestero braće moralo noćiti pod vedrim nebom. Jedino, što je u Janka bilo od zlata, bijaše njegovo pošteno srce. Ja, al od ovoga zlata ne kuju se dukati, i kraj toga zlata, da ga je gruda golema kao i njegova planina, lahko je skapati od gladi. Srećom bile u Janka i zdrave ruke. Radio kod kuće za trojicu, a kad je nestalo rada na ono malo polja, Janko bi nadničario, donosio župniku i svojim susjedima razne stvari iz našega sela, pa ovdje grošić, ondje desetica i imala kuća barem svagdanji krušac. Radila mu i braća i nekako se živjelo u toj siromašnoj brdskoj kolibici.

Ali bilo u Janka i živo srce, i ako mu toga nijesi mogao zamijetiti na ozbiljnu licu, koje je od mladih dana bilo takvo, neviklo, da se razvedri, još manje da se nasmiješi. Kad je sa svoje planine dolazio u naše selo, da donese što za svoje susjede ili za župnika — spadao on pod drugu župu — bilo mu proći kraj Menine kuće, a onda bi se njegovo oko željno uprlo u malešne prozore i paslo se po cvijeću u bašči. Mena mu pomutila mozag. Al to i bijaše sve. Gdje je siromašni gorštak smio i sanjati, da bi mogao zadjeti za prsa taj cvijetak, za kojim su toliki imućni momci čeznuli. A Mena? Mena nije gledala ni imućnih momaka, pa kako da joj pogled pane na ovakva siromaška. Al na onom sajmu zapelo oko Menino o pristala momka i čudni osjećaji porodiše joj se u srcu. Nije još nikada tako osjećala. Divila mu se, kako je junački suzdržao konje, čudila mu se, gdje pod golemim teretom onako lagacko koraca uz brdo i žalila ga, žalila, što je taka sirotinja. Kad je momak zamaknuo u šumu, stajala još časak, a onda pošla u kuću, da ocu priredi večeru. Došao otac, mučaljiv kao uvijek, sa svoga dnevnoga posla, koji je obavljao mekanički, bez misli, te povečerao. Mena ne htjede večerati. Reče, da je boli glava.

Dugo je te noći gledala Mena sa svoga kreveta kroz prozor na zvjezdano nebo. Misli joj se komešale po glavi, ali sve je to bilo nejasno, mutno.

A Janko, povečeravši malko suha hljeba i luka, izišao iz kolibe i sio na stijenu povrh nje, te gledao selo pod svojim nogama. Zavirio mu mjesec u oči i u ovima nešto zasjalo. Suze, šta li?

*

Požutjelo lišće i padalo na zemlju. Jesen je. U našem selu bilo živahno. Iz krčama odjekivalo pjevanje. Kako i ne bi? Sutra će naši momci u Zagreb, u vojnike. Piju, pjevaju, pa se rugaju onima, kojih nijesu uzeli u vojnike. A matere im kod kuće plaču i suznih očiju peku kolače, da im sinovi imadu što ponijeti uza se. Gorak je vojnički kruh i teško se priučiti na nj. Još će sutra ručati kod kuće, a iza ručka poći će neki na kolima, neki pješe do bližnje željezničke stanice, a onda za nekoliko novčića željeznicom u Zagreb.

I Janko ide. Uzeše ga, a da ga liječnici jedva pogledaše. Momak ko stijena! Dan prije pošao u selo, da kupi brašna; majka će mu ispeći kolač. Vraćajući se prolazio kraj Menine bašče. Djevojka stajaše u bašči. Kad naigje onuda Janko, Mena se približi k ogradi i reče jakim glasom, kakvim obično govorimo, kad hoćemo da prikrijemo talasanje osjećaja, kao da hoćemo nadvikati buru u duši:

„E, Janko, zar ćeš i ti sutra?“

Momak se zaustavi, pogleda djevojku i oči mu planuše.

„Jest, Meno, nema druge!“ odgovori smeteno momak.

„Pa kad ćeš se opet vratiti?“

„U božjoj je ruci, Meno. Ko zna, kada.“

„Pa doći će i drugi momci na dopust. Možeš i ti.“

„A što da dolazim kući na moje siromaštvo! Moji se i sami teško hrane, pa da im ja još dolazim, da ne radim ništa ko gospodin, pa da samo jedem. Ne ide to, Meno!“

„Svejedno. Tvoji će te rado dočekati, sretni, da te opet vide.“

„Vjerujem. Al onda je dvostruko teško odijeliti se opet od kuće. Ovako svršim svoje tri godine, pa sam slobodan.“

„Da, da! Pravo veliš. A ko će te sutra okititi?“

„Nema ko, Meno, da mene siromaha kiti, osim da sâm u šumi otkinem grančicu, pa zataknem za šešir.“

„Ne valja tako. Pa da ne ideš bez cvijeća, evo ti kitice na uspomenu.“

Cok se momak snebivao od čuda, djevojka se sagnula brzo i počela trgati cvijeće. Nabravši ga, savi kiticu i pruži momku.

„Evo ti,“ reče Mena, „nemam ljepšega; jesen je, pa je i cvijeća nestalo.“

Momku se ovlažile oči. Prihvati kiticu i ganutim glasom progovori:

Iz manastira sv. Georgija.

„Hvala ti, Meno, i Bog ti platio. U tebe je dobro, milosrdno srce, a takve ljude i Bog voli. S Bogom, Meno!“

„S Bogom, Janko!“

Djevojka mu pruži ruku, koju Janko prihvati i stisnu. Pri tom ga Mena pogleda dugim pogledom. Janku bilo čudnovato oko srca. Prsa mu se nadimahu, pa kad je koracao uz brdo, činilo mu se, da je sve to san. Ali kiticu je imao u ruci, on nije sanjao. Došavši pred šumu ogleda se još jednom. Dolje pod brdom bijelile se seoske kuće, a na kraj sela bila još jedna kuća, u koju upre momak oči. Pred kućom u bašči stajala djevojka i gledala u planinu. Dugo je Janko gledao tu malu baščicu i djevojku u njoj, a najzad se trže, mahnu rukom i brzim korakom zamakne u šumu. Odahnu, i kliknuvši od radosti, da je šuma orila, brzaše kući.

*

I opet se ozeleniše šume i livade i po njima stalo se šareniti cvijeće.. Proljeće. U bašči lijepe Mene opet se gizdalo raznoliko cvijeće. Vlahović radio u vinogradu i na polju, a Mena šivala kod svoga prozora. Gospoda činovnici iz općine i kotara, te od suda prolazili onuda, da se nauživaju svježa zraka, a često bi se koji ustavio pred Meninom baščom, da promatra šareno cvijeće ili da se čudi staromu čokotu, koji je izrastao kraj kuće i pružio se pod krovom svom njezinom duljinom. Ponajčešće postao bi ondje bilježnik, mlad, pristao gospodičić, a vragoljan. Nije on gledao toliko Menino cvijeće, koliko njene lijepe velike oči, njeno dražesno lice. Mena bi katkad bacila na nj oko, a onda i opet mirno šila. Kad bi djevojku samu zastao u bašči, on bi je zamolio za cvijetak, te joj uvijek kazao kakvu šalu, ili joj polaskao, a mladoj bilo jedno i drugo drago.

Bio krasan dan i bilježnik opet išetao do Menine bašče. Djevojka upravo prigledala svoje cvijeće.

„Kaži ti meni, Meno,“ započe bilježnik, lupajući štapićem po plotu, „je l' tvoje cvijeće tako lijepo od toga, što ga sunce grije ili što ga tvoje oči gledaju?“

„Mante se, gospodine, šale,“ nasmija se Mena, „ta valjda za to, što ga sunce grije i što ga marljivo zalijevam.“

Kalugjerica. Slikao *L. Sokolović.*

„E, vidiš, to rade i druge, pa im cvijeće nije tako lijepo, kao što je tvoje.“

„Znam ja, gospodine, što vi želite. Hoćete, da vam dadem koji cvijet, je l'?... Čekajte, daću vam ga, da mi je od vas mir.“

I mlada se prignu, otrgnu jedan cvijetak i pruži ga bilježniku, koji ga pomno zadjenu za kaput.

„Vidim sada, da si i dobra gospodarica. Da mi dadeš dva cvijeta, bilo bi previše.“

„Recite mi, gospodine, gdje ste vi išli u školu. I ja bih rado u take škole, da naučim druge ljude napastovati.“

„Mani se toga. Za te je dosta, što si učila u našoj školi, inače teško ga mužu, koji te dobije.“

„Mužu...?“ zamisli se djevojka i lagašan joj oblačić preleti preko čela. Sjetila se Janka i nehotice baci pogled na planinu. Ali to sve trajalo samo časak.

„Dabome, il' zar se ne kaniš udati?“

„Šta ja znam! Ima te robe i odviše na svijetu. Izbireš, izbireš, koja je ljepša i bolja, a najzad opet te nasamariše.“

Došli uskrsni blagdani i neki se naši momci vratili kući na dopust. Meni zadrktalo srce, kad opazi prvu vojničku odoru. Janko nije došao.

Megjutim imao bilježnik zamašnijega razgovora sa starim Vlahovićem, Meninim ocem. Gdje god bi ga sastao, odmah bi ga stao nagovorati, da u svojoj kući otvori krčmu.

„Vidite, Vlahoviću,“ govoraše bilježnik, „vaša je kuća na veoma zgodnu mjestu. Gospoda od kotara, od suda i mi iz općine šećemo svaki dan ovuda, pa mnogi bi zakrenuo k vama. Dozvolu ćete dobiti, a prilike imate dosta. Možete sjenicu podići u bašči ili s druge strane kuće, a i u kući ima dosta mjesta. Svi krčmari u nas dobro žive, a bome ćete i vi.“

Vlahović nekako nije mogao pristati na to. Skanjivao se, ne što bi znao navesti kaki razlog, već jednostavno, jer je to bilo nešto nova, a njegova konzervativna narav nije voljela novotarija. Al' najzad se Vlahović sprijateljio s tom mišlju, a to, jer ga je bilježnik neprestano napastovao.

„E, bih ja, gospodine! Al za to treba novaca, a ja ih nemam.“

„Novaca, novaca!“ odgovori bilježnik. „Za to i ne treba mnogo novaca. Računao sam ja. Dvije stotine forinti, pa dosta.“

„Treba ih imati, gospodine. A da se zadužujem na kuću, to ne ću.“

„Najzad dvije stotine forinti mogu vam pozajmiti i ja, i to bez kamata, pa ćete vraćati, kako budete mogli.“

Za neko vrijeme nihala se nad vratima Vlahovićeve kuće borovica, znak, da je tu krčma. Kako je bilježnik proricao, imao je Vlahović dosta gosti. Najviše ih dolazilo radi Menice. Ipak je najčešći i najbolji gost bio bilježnik.

*

Bilo polovicom mjeseca jula, a bila nedjelja. Svijet stajao pred crkvom, da ide k misi. Starije ženske, odjevene u tamne haljine, iskupile se, te preklapaju novice iz sela. Podalje stoje djevojke, te se šale i smiju. Odjevene su u šaro ili svijetlo odijelo, na glavi im svileni rupci, na nogama cipelice. U ruci drže molitvenik, a pod njim rubac, u koji je utaknuta kitica cvijeća. Naši momci sjedili na kamenoj crkvenoj ogradi, mlatili nogama, gledali djevojke i smijali se. Pred crkvom još i dolje na trgu stajale posebne skupine seljaka i seljakinja iz bližnjih sela; ovi bijahu odjeveni u haljine od bijela platna, a na nogama im čizme. Ovih se još nije dotakla civilizacija. Naši stariji domaći mješčani većinom su u krčmama čekali, dok zvono pozove na službu božju, a gospoda činovnici šetahu po trgu, držeći nad glavom suncobrane. I oni su čekali, da započne služba božja, pa da onda otigju u gostionu. Sada su posmatrali seoski svijet, osobito ženski.

U to dogje i Mena; nekako smetena zagje megju svoje vršnjakinje, te se s njima pozdravi. Nije bilo opaziti na njenu licu nikakve promjene, samo haljine bile su ljepše, finije, nego li ih je prije nosila. A na glavi prelijevao se u svim bojama krasan svileni rubac, na koji sve njezine drugarice uprliješe oči.

„A gdje si ti kupila taj rubac?“ zapita radoznalo Franjica Šobanova. „Bome u našega trgovca takvih nema.“

Gosti u manastiru sv. Georgija.

„Ni u židova,“ spazi drugo djevojče.

„Dobila sam ga na poklon,“ odvrati Mena a lice joj se zacrveni.

„E, znam ja i od koga!“ zaintači Franjica.

„Nu de pogodi,“ dignu Mena glavu.

„I ja znam,“ upade u riječ Marica Pintarićeva, „od našega bilježnika“.

Mena se zažari dovrh čela, a ne reče ni riječi.

„Bome si pogodila, Marice, a da od koga drugoga! Ovakih rubaca nema u nas, a mora biti i skup,“ opet će Franjica.

Djevojke se zlobno smiješkale Meni, koja je sva smetena nakrivila usta na sladogorak osmijeh. Najzad će Mena:

„E pa ako sam ga i dobila od bilježnika, što zato?! I vi ih dobivate.“

„Al ne od ovakve gospode!“ opet će druga djevojka. „Bome ti ćeš se, Meno, pogospoditi!“

„A što vam je to zavist danas odvezala jezike?! Do takvih drugarica nije mi, vjere mi, ni stalo.“

U to zazvoniše zvona i svijet nagrnu u crkvu. Mena stala postrance od svojih drugarica. Molila nije, al se ljutila. Zar ne smije ona da govori s drugima? Zar je zgriješila, ako je bilježniku dala iz svoje bašče kaki cvijet, ako se je s njime pošalila, ako je od njega primila kakav dar? Zar druge takogjer ne primaju darova? Zar se druge takogjer ne šale? Al dà, to je samo zavist, a svaka bi bila sretna, da se s njom bilježnik hoće šaliti. A baš će ona pokazati, da prima od bilježnika darove, ta do sada ih je i onako odbijala, a samo taj rubac primila, i to na njegovu veliku molbu. Pa ovake drugarice! Ona ih ne treba, ona ih ne želi. Ne, ona im hoće nasuprot pokazati, da bilježnik za nju mari, ta zar joj nije onako izdaleka natuknuo nešto o ženidbi! Pa neka pucaju od jada te njene prijateljice!

Ovake misli vrzle se djevojci po glavi. Ruganje njezinih drugarica probudilo je u nje ne samo ponos, koji joj je bio prirogjen, već i drugo čuvstvo i želju, da se nad nje digne. Ta želja postajaše u njoj sve jača i prije, nego li se svršila služba božja, otigje Mena iz crkve i požuri se kući, da se ne treba s ostalim seoskim djevojkama sastati.

Istoga dana u večer bijaše u Vlahovića dosta živo. U većoj sobi sjegjaše nekoliko seoskih momaka, pijući i pjevajući. U manjoj sobi sa dvorišta, gdje spavaše Mena, sjedio za stolom bilježnik. Bijaše sam. Na stolu stajaše puna boca vina i jedna čaša. Bilježnik gladio kosu i dugočasio se. U taj par ugje u veću sobu Mena. Došla iz sela od svoje kume.

„Meno, dogji de malko ovamo, da ti nešta prišapnem,“ pozove je jedan momak k svome stolu.

Mena se približi k stolu.

„Dogji bliže!“ opet će momak.

„Ako hoćeš, da mi što kažeš, možeš i glasno, da i drugi čuju“, odgovori Mena.

Momak se zlorado nasmiješi, te u pô glasa, da drugi u sobi ne čuju, reče:

„Meno! Bilježnik je došo. U tvojoj je sobi i pitao je za tebe!“

Momci kod istoga stola se nasmijaše, a Mena ošinuvši gnjevnim pogledom govornika,

izigje i pobrza u svoju sobu, te se više ne pokaza.

Sat kasnije šuljao se oko kuće Vlahovićeve visok momak. Vojnik. Čuvši viku i pjevanje iz kuće, brecnu se i stade. Zaviri kroz prozor, a onda pogleda nad vrata. Pa opet zaviri kroz prozor i gledaše dugo u sobu. Najzad se uspravi i obigje kuću, te se prikrade Meninim prozorima. Ovi bijahu zastrti bijelim čistim zavjesama. Zavjesa na jednom prozoru bijaše malo odignuta. Vojnik zaviri u sobu. Za stolom sjegjaše Mena, uz nju bilježnik. Na stolu boca i kraj nje dvije čaše. Bilježnik nešto živahno pripovijedao Meni, a djevojka se smiješila, gledajući bilježniku u oči. U to ovaj zagrli djevojku i privinu je k sebi. Obrazi se njihovi dotakoše. Djevojka odrinu lagacko bilježnika, al se nije ljutila. Prihvatala njegovu ruku i udarala s njom o stol, pa stala gledati prstenje na njegovoj ruci. Bilježnik skinu jedan prsten, te ga nataknu Meni na prst. Nešto joj govorio i oboje se stalo smijati. Vojnik pred prozorom grčevito stisnu balčak svoje bajonete, a onda se odšulja tiho iz dvorišta i krenu prama planini.

Sutradan malo iza podne dogje do Vlahovićeve kuće visok vojnik i sjede u sjenicu, podignutu kraj kuće. Bio to Janko Draganić. Za nekoliko mjeseci kod vojništva mnogo se promijenio. Činilo se, kao da je u vojničkim haljinama viši; lice mu bilo zdravo, rumeno, a legja se još više raširila. Plećat, glavit momak. A vidjelo se odmah, da nije kod vojništva badava jeo kruh — pod bradom na kaputu bijelile se tri zvijezde na svakoj strani. Nije šala za osam mjeseci postati vodnik.

Mena opazi, da je neko došao i pobrza u sjenicu. Ugledavši ondje Janka, lecnu se, al se najzad sabere, te začugjena još uvijek, progovori:

„Za Boga, Janko, vi ovdje?!“

Janko se sjeti, da mu je prije govorila „ti“.

„Jest, Meno,“ odgovori Janko, „naša će regimenta u Bosnu, i to već za koji dan, pa isprosih u kapetana dva dana dopusta, da pogjem kući, da vidim još svoje. Jer u Bosni biće ljuta okršaja, pa Bog znade, hoću li vidjeti još jednom te naše planine.“

„E dà, ne šalite se, Janko!“ nasmiješi se Mena. „Ne pogagja svako tane!“

„Znam, i zlo bi bilo, da pogagja. Al nema tane ni očiju, da ovoga poštedi, onoga pogodi. I ne pita ono za stare roditelje, koje će ucviliti i zaviti u crno.“

„Donijeti ću vam vina, Janko, je l'?“ zapita djevojka, naslonivši se jednom rukom na stol i okrenuvši se na pô naprama izlazu, da ode.

„Dajte, dajte, Meno!“ potvrdi vojnik. „Jer za kratko vrijeme moram da krenem.“

Mena ode i vrati se za nekoliko časova. Ali Janka bilo već nestalo. Na stolu ležaše samo kitica suvoga cvijeća, te se vidjelo, da je morala dosada ležati u knjizi. Mena prihvati cvijeće i gledaše ga dugo. Spomenu se, da je to ono isto, koje mu je sama dala, kada je polazio u vojnike. Djevojku zazebe oko srca. U njenim prsima bijaše kao u kakvoj starovječnoj razvalini: sve pusto, te samo blijedi tragovi negdašnje slave, sreće i gospodarstva. Djevojka spusti i promatraše to suho cvijeće, pa najzad šapnu:

„Prošlo, prošlo — sve uzalud!“ i baci cvijeće na zemlju. Htjede već otići, al se promisli, i dignuvši cvijeće, stavi ga na prozor, a na to se vrati zamišljena opet u kuću.

*

Veselo padale pahuljice snijega na zemlju, da bude deblji onaj bijeli sag, koji je pokrio brijeg i dol. Veselo je bilo i u našem selu, jer je Božić bio pred vratima. U to doba ima svega u svakoj kući. Čokoće je urodilo grožgjem, pa ima u svakoj klijeti vina, a u kući suha mesa. Al je bilo tužno u Vlahovića. U svojoj sobi ležala u krevetu Mena — ne Mena, to nije bila ona, već njezina sjena. Obrazi joj blijedi, upali, a na njima procvale ružice, one kobne ružice, kojima je korjen u grobu. Njene velike a ugasle mutne oči bludile po stijenama sobe, po stropu i po raznim predmetima. Al činilo se, da ih i ne gleda. Uz nju sjegjaše njezina kuma.

„De Meno, digni se, da uzmeš lijek,“ reći će kuma.

„Mante se, kumo,“ odvrati djevojka, „meni nema lijeka“.

„Što si to sebi utuvila u glavi! Sve će još biti dobro!“ tješila je stara.

„Dobro, dà, kad me iznesu iz ove kuće.“

I djevojka se opet zamisli. U njoj oživiše sve uspomene. Pamet joj donese pred oči sve, što je proživjela od onoga časa, kad je ono na sajmu vidjela Janka. Sjeti se i onoga dana, kad je Janko ostavio na stolu cvijeće.

„Kumo,“ reče djevojka, „idite za kuću, pa ćete ondje na prozoru kraj sjenice naći cvijeća. Suho je, al ga donesite.“

Kuma se začudila toj želji djevojke, ali je posluša. No za čas se vrati, te reče, da nema ništa na prozoru.

„Gdje će to ostati,“ reče kuma, „ako je što i bilo, jesenski su vjetri raznijeli!“

Opet se djevojka zamisli. Sjetila se bilježnika; lice joj se smrknu, te pogladi rukom čelo, kan da hoće da te neugodne misli rastjera. Al badava. Ona je morala misliti. Živo joj dogje pred oči ona večer, kada nije nikoga bilo kod kuće, a ona bila sama s bilježnikom u sobi. Onda je on zagrlio vruće, življe no ikada; ona osjeti njegov dah na svom licu i kao omamljena, bez svijesti predade se njegovim poljupcima, njegovu milovanju.

Djevojka zakopa lice u jastuk, al sve ove slike nizahu se dalje u njezinoj duši.

Spomenu se, kako je prestala moliti se Bogu. Još nije bilo tako davno, da je klečeći pred krevetom gledala svim povjerenjem, svom dušom, u sliku angjela čuvara, koja je visila nad krevetom, pa kako najedared nije smjela da pogleda lice angjela. Činilo joj se, da se to lice smrknulo. Molitva joj postala nesnosna i prestade moliti. Samo bilježnik je znao umiriti i razvedriti svojom šalom, pa je jedva čekala, da dogje. A on dolazio marljivo. Sjeti se dalje, kako je osjetila plod bilježnikova milovanja. Jao, sramote! Reče to bilježniku, al on je znao utješiti. Za tijem se čulo, da je Janko pao kod zauzeća Sarajeva, al Mena je ravnodušno primila tu vijest. Al druga je bila gora, te joj u jedan mah skršila srce. Jednoga dana puče glas, da je bilježnik otišao. Tražio je drugo mjesto, negdje u Slavoniji, pa ga i dobio. A tajio je do zadnjega časa. Mena da očaja. Ali se umirila. Znala ona neku baku i u nje tražila lijeka. Dobila ga i pomože. Ne stade traga griješnoj ljubavi, ali taj lijek bijaše otrov za majku, za Menu. Bacio je u krevet i mlado tijelo poče točiti bolest, kojoj liječnička znanost nije još našla lijeka. Sve ovo joj dogje živo pred oči i bilo joj tako teško, tako tjeskobno.

K Božiću dogje i nekoliko naših momaka od vojništva kući. Došao i Antun, sin pekara Novaka. Nije bilo daleko od kuće Vlahovićeve, pa došao k staromu. Ovaj ga pozdravi i ponudi čašom vina.

„Pa što ima još nova?“ započe razgovor Antun, videći, da Vlahović sveudilj šuti.

„E šta nova!“ promrmlja Vlahović. „Ništa! Sve po staru. Ali ti si bio u Bosni, znao bi više pripovijedati.“

„Bosna, dà! Nije to išlo onako glatko, a gdjegdje bilo i vražijeg okapanja. Glava uvijek u torbi. Evo i ja sam dobio uspomenu u nogu,“ odvrati Antun, pokazujući na desnu nogu.

„Ali ne boli?“ pitao Vlahović.

„Boli bome. Osobito kad se vrijeme mijenja, onda to sve igra u žilama. Al veli doktor, da će to proći.“

„Doktor!“ mahnu rukom Vlahović, porugljivo se nasmijehnuvši.

„Dabome, svakome ne mogu pomoći. Ali vidio sam ja, koliko su ih od naših izliječili, gdje ne bi čovjek ni rekao, da ima spasa.“

Mena je čula, da neko razgovara s ocem. Saznavši, ko je, molila je, neka Antun dogje k njoj. Antun odmah otigje u Meninu sobicu. Uočivši djevojku, momak se upropasti i nekako se ustručavao pristupiti ka krevetu.

„Ne boj se, Antune!“ sokolila ga djevojka. „Nijesam još mrtva, i ako će mi skoro odzvoniti . . . De, sjedi, pa pričaj, kako vam je u Bosni bilo.“

Mladić uze na dugo i široko pričati, u kojima je bitkama bio, kako ga neprijateljsko tane ranilo kod Jajca, kad su razbili ustaše, te joj slikao strahote, koje su doživjeli.

„A je l' iz našega kraja mnogo zaglavilo?“ zapita djevojka.

„Od najbližih pao je kod Sarajeva i Janko Draganić“, stao pričati Antun. „Ja sam onda ranjen ležao u bolnici, te nijesam sudjelovao kod zauzeća Sarajeva. Čudnovat to bio momak. Kad je došao u Zagreb, te mu navukli vojničke haljine, bio on veseo, pjevao, šalio se, te razgovarao nas druge, koji smo bili svi pokunjeni. Nije ni šala! Kod kuće se može trpjeti svako zlo, al u vojništvu, u stranom svijetu, pod strogom stegom svakako je zlo dvostruko zlo. I došla zapovijed, da idemo. Janko postao već vodnikom. Isprosi on u svoga kapetana, da smije na dan dva kući, da vidi roditelje i da uredi neke stvari. Vratio se prije, nego je trebalo, a od onda nikada smiješka na njegovu licu. Pregjosmo Savu. U svim okršajima on bio prvi, kao da traži smrt. Gdjegod je bilo najopasnije, on se javljao dobrovoljno. Al kao da se ga neprijateljsko tane boji, kao da ga se klone. Tako bilo sve do Sarajeva, a ondje ga puška sastavi s crnom zemljom.“

Dugo još poslije, kako je Antun otišao, mislila Mena na Janka i žalila njegovu smrt. Pomisli, kako bi mogla biti zadovoljna, sretna, a ona, dà, ona sama ga potjerala u smrt.

*

Mjesec dana iza toga umre Mena, a od onda nije stari Vlahović nigdje našao mira. Zatvorio krčmu i stao piti. Kasnije stao posugjivati novce u židova, a nosio od njega i vino i rakiju. Kad bi se istrijeznio, korila ga savjest, da je on svoj nesreći kriv, da je mogao sve vidjeti i sve popraviti. A onda bi opet posegnuo za bocom, te pio, pio ko prodrto bure. Zakrvaviše mu oči, a lice nabreklo od vina i rakije rumenilo se i modrilo. Najzad židov ne htjede više davati ni novaca, ni vina, ni rakije, već tražio svoj novac. Vlahović nije imao da plati. Židov tužio i došlo do dražbe. Ništa, ni jedan klinac u kući nije bio njegov. Još dobi negdje bocu rakije i donese je kući.

Tako čudnovati osjećaji bjesnili u njegovoj duši. Al uza sve to prazno bijaše u njegovim prsima, kao i u svoj kući. Vlahović prinese bocu k ustima. Pio i pio. U to mjesec povirio kroz prozor i stao šarati po stijeni čudne slike. Ili se to Vlahoviću samo činilo. Najednom se nasmija:

„He, he, he! Da pokušamo!“

Dignu se, te teturajući amo i tamo, došulja se do vrata. Na jaku klinu visio ručnik, iza njega uže. Vlahović skinu ručnik i baci ga. Zatim privuče stolicu, stade na nju, baci uže oko vrata i pričvrsti ga ujedno na klinu. Časak stajaše još na stolici, al na jednom se ova prevali i odmah prvi pokus uspio je potpuno.

M. Zagorski.

José-Maria de Heredia.

Literarni prikaz iz francuske književnosti.

Piše *M. Sabić.*

Kad je ono J. M. de Heredia izabran članom Akademije, mnogi se stali čuditi i pitati: tko je to? Novi akademik nije u književnom svijetu na velikom glasu; u tugjini je gotovo nepoznat, a u Francuskoj ga znadu i cijene samo otmjeni literarni krugovi. On nije *une célébrité contemporaine*, on nije jedna od onih *prééminences de l'époque*, o kojima je Lamartine govorio: da ne smiju ostati na pragu Akademije, to je ova dužna da ih ovjenča sjajem narodne neumrlosti. Ipak se Heredia nije vele namučio a da ugje u kolo akademijskih besmrtnika, dok je akademijska slava stala ljutih muka mnoge naučenjake, književnike i pjesnike, vrsnije i čuvenije od njega. Heredia se nije ni malo nametao Akademiji; on nije mario da kandiduje na bilo koje upražnjeno akademijsko mjesto. Trebalo je da ga drugi na to ponukaju. Jednom će doći u njega ugledni akademici de Vogüé i d'Haussonville pa će mu reći: Zašto se ne prikažete? Izabraće vas! — Drugom će ga prigodom sam Zola ponukati: Kandidujte; treba ući u Akademiju — *il faut être de l'Académie.* Ja ću neprestajno kandidovati. — Heredia posluša Zolu: prikaže se na upražnjeno mjesto Mazadea i bje izabran za prve kandidature. To je pobjeda, kakve nije doživio ni sam Viktor Hugo. A Zola, koji je priznat kao velik talenat i velik umjetnik od istih najljućih protivnika naturalizma, čeka još na pragu Akademije, i ako se prikazao već sedam, osam puta kao akademijski kandidat.

Heredia je posve malo pisao: njegov je *bagage littéraire* vrlo tanan. U svojoj mladosti preveo je iz španjolskoga jezika opširno djelo Bernala Diaz-a *Véridique histoire de la conquête de la Nouvelle Espagne* i objasnio ga mnogim historijskim, bibliografskim i filološkim bilješkama; ali Akademija, primajući ga u svoje kolo, nije mu računala u zaslugu ni toga ni dru-

goga prevoda iz španjolskoga *Nonne Alferez;* ona ga je primila samo kao majstora-pjesnika, koji je malenom jednom zbirkom, *Les Trophées,* izvojevao časno mjesto u prostranom i bogatom carstvu francuske poezije.

O Herediji se može čisto reći, da ga je sreća u čelo poljubila. Za čitavoga svoga književnoga života on se nije nikad penjao i trudio klancima jadikovcima i lomnim putovima, nego je uvijek stupao ravnom stazom, cvijećem okićenom i suncem obasjanom, dok najzad ne stupi svečano pod kupolu Instituta, sretan i ponosan kao jedan od onih španjolskih *conquistadores,* megju kojima se našlo i njegovih slavnih predaka.

I.

Nakon smrti Leconte de Lisle-a, Heredia je najvrsniji predstavnik čuvene parnasijanske škole; pače se može reći, da je on valjada danas u Francuskoj jedini pravi parnasijanac. Kamo se dala sva ona mnogobrojna književna družina, koja je izmegju 1859. i 1876. preuzela smionu zadaću da štiti francusku poeziju s jedne strane od svakojakih *pleurards imbéciles* i *rieurs débraillés,* nespretnih sljedbenika Lamartina i de Musseta, a s druge od utilitaraca, kojima je pjesma imala služiti kao orugje za širenje naučnih pojmova ili socijalnih teza? Mnoge je smrt davno pokosila; a od preostalih, jedni su, slijedeći pozivu svojeg ličnog pjesničkog temperamenta, udarili samostalno novim stazama, kao Sully Prudhomme i Coppée; drugi se više manje okanili pjevanja i premetnuli se u pripovjedače kao Cattule Mendès i Armand Silvestre; treći, kao Mallarmé i Verlaine, spustili se u maglene krajine simbolizma i dekadentstva. Heredia se nije ni malo odurnuo od čistih parnasijanskih tradicija; on je ostao uvijek vjeran Parnasu kao odabranoj literarnoj školi, koja je u svakom pogledu usavršila pjesničku formu, definitivno posvećujući staru versifikaciju i odregjujući stalne zakone na polju poetične legislacije; pjesničku suštinu pročistila od subjektivne personalne natrune; francuskom jeziku izmamila takih divnih zvukova, kakih se nikad prije nije čulo u Francuskoj, a prirodu i čovječansku prošlost iznijela na vidik u tako jasnim, izglagjenim oblicima, da su se parnasijanci mogli sa ponosom pohvaliti, e je u njih poezija izašla na megdan da se nadmeće sa plastičnim umjetnostima u prikazivanju prirodnoga i čovječanskoga života.

Heredia je po izbor impersonalan, deskriptivan, plastičan pjesnik. On nastoji da mutna strast i obično ganuće ne pomute nikad one idealne vedrine, koja je parnasijancima jedan od glavnijih uslova prave poezije; on hoće, kako je učio jedan apostol parnasijanskoga evangjelja, da sa visine svoje poetične kontemplacije promatra čovječanske stvari onako, kako bi ih jedno božanstvo promatralo sa vrhova svoga Olimpa, te sve uhvati mirnim i vedrim okom, i svemu objektivno udahne viši život čistoga pjesničkoga oblika. — U tome je Heredia vjeran parnasijanskoj poetici uopće, a zasebno poetičnim teorijama svoga učitelja Leconte de Lisle-a. On je bio de Lisle-ov najmiliji učenik. Kad se ono, otragu nekoliko godina, Jules Huret dao na mučni posao da povede *enquête* o književnoj revoluciji u Francuskoj, pa došao k Heredii da i njega upita o domaćim literarnim prilikama, učenik je progovorio o svojem učitelju sa ljubavlju i štovanjem upravo sinovskim. „Kako smo mi uživali, u doba Parnasa, kad smo se sastajali na boulevardu des Invalides u našeg velikog bratskog prijatelja *chez notre grand ami fraternel* — Leconte de Lisle-a! . . . . Leconte de Lisle! Tà on nas je sve naučio krojiti stihove. Nama svima, Sully Prudhomme-u, Coppée-u, Mendès-u, Mallarmé-u, Silvestre-u, Cazalis-u, France-u i tolikim drugima, ovaj je veliki pjesnik bio najplemenitijim vaspitačem, najvrsnijim učiteljem. Svojim primjerom više nego svojim savjetima, on nam je svima pokazao, kako treba da štujemo naš divni jezik i samozatajno ljubimo poeziju."

U istinu Heredia je mnogo dužan Leconte de Lisle-u, kao što su mu mnogo dužni nebrojeni pjesnici, koji se u Francuskoj pojaviše zadnjih dvadeset, trideset godina. U de Lisle-a se Heredia najviše ugledao i u svojoj pjesničkoj tehnici i u biranju pjesničke gragje. Kô njegov nenadmašni učitelj, i on je dotjerivao do savršenosti pjesničku formu, te se čuvao personalnosti u poeziji, crpajući svoje nadahnuće ne u živim, nepresušnim ali mutnim izvorima intimnih osjećaja, nego u promatranju bujne, šarene prirode, i u prikazivanju promjenljivih slika iz svjetske povjesti. I Heredijine pjesme proniknute su onim „učenim" nadahnućem, kojemu nalazimo traga ne samo u svakom ulomku de Lisle-ovih *Poèmes antiques, Poèmes barbares, Poèmes tragiques,* nego i u mnogim stihovima mal ne svih vrsnijih, ama i najsubjektivnijih savremenih pjesnika francuskih.

Kao pjesnik Heredia se uvijek kreće u prostranim granicama historijske poezije; poput drugih umnih radenika pjesničkih, on je takogjer učinio svoju na polju ove poezije, obnovljene preporodnim dahom, koji provijava iz tolikih znatnih pronalazaka filologijskih, arheologijskih i etnografijskih 19. vijeka.

U Francuskoj je historijska poezija bujno procvala, zasebno nakon Hugove *Légende des siècles* i de Lisle-ovih *Poèmes.* Raoul Rosiéres, pišući o Herediji u pariskoj *Revue bleue,* s pravom napominje, da je ta poezija stala nicati u Francuza otragu sto godina, pa se malo po malo razvila do najbujnijega cvata. Neke faze toga sporoga postepenoga razvoja lako je raspoznati u Chateaubriandovim *Martyrs* i *Natchez,* u Hugovim *Orientales* i *Burgraves,* u Vignyevim *Poèmes philosophiques,* pa i u samim Dumasovim dramama. Ali sa Hugovom *Légende des siècles* i sa de Lisle-ovim *Poèmes* započinje prava era historijske poezije u Francuskoj. — Čitajući ove pjesničke radove, svijet se ne samo uvjerio o tome, da Francuzi mogu da se sa drugim narodima nadmeću u epskoj pripovijesti, a da je moderni stih podoban da se obogati neslućenim bojama i zvukovima uz pratnju starinske lire, jevrejskoga kinora, muslomanske hitare, galske harfe, gotskoga rebeka i naših gusla javorovih — nego je i to uvidio, da epopeja, na mjesto da bude po što po to pjesan u toliko i toliko spjevova, može da se razdrobi u neovisne epizode i pjeva o čitavom životu čovječanstva, a da se ne ograniči na povjest jednoga samoga naroda. — Nakon Hugove *Légende des siècles* i de Lisle-ovih *Poèmes* historijska je poezija cvala i sjala u Francuskoj kroz puna tri decenija, a ni danas nije sasvim potisnuta u kut, jer ona sad još vlada u nekim zbirkama pripovjedačkim i u nekim dekadentskim pjesmama. Učeno nadahnuće vijalo je zrakom, pa se svak, koji je krojio stihove, podavao prije ili poslije utjecaju toga nadahnuća. U doba slavnog carevanja historijske poezije nije bilo pjesničke knjige francuske, u kojoj se čitalac ne bi, amo tamo, namjerio na koju asirsku, arapsku, jevrejsku ili skandinavsku pjesmu. Bilo je kineskih elegija napokon u *Dernières Chansons* Louisa Bouilheta, a persepolskih i muslomanskih pripovijesti u *Poèmes* Josephina Soulary-a. Mlagji pjesnici čisto se nadmetali na polju historijske poezije i trudili se svakojako, da u svoje pjesmarice uvrste po koju malu epopeju. Svaki se od njih pobrinuo da pretopi, proširi, nadopuni *Légende des siècles* i *Poèmes barbares,* povodeći se svak na svoj način za priznatim majstorima Hugom i de Lisle-om. U *Exilés* Th. de Banville-a — kaže Rosières — te su male epopeje ljupke izglagjene genre-slike; u *Poèmes et Poésies* i u *Lèvres closes* Leona Dierx-a to su epske slike izragjene, *„au fusain et au crayon noir";* u *Contes épiques* Catulla Mendèsa to su lijepi modričasti i ružičasti akvareli; u *Récits et Élégies* Fr. Coppé-a to su hromolitografije za čedne i proste duše; na pošljetku u *Trophées* J. M. de Heredie, to su rijetki fini predmeti za izloge, namijenjeni literarnim gourmandima.

II.

Pjesnička zbirka *Les Trophées,* koja je Herediji utrla put u palaču Mazarinovu, obična je knjiga, te se po svojem opsegu i po svojoj spoljašnjosti ni malo ne odlikuje od ostalih francuskih publikacija. Pored sto i osamnaest soneta, u toj je knjizi jedan ep u tri epizode o legendi Cida Campeadora po *Romanceru* i jedan epski fragmenat *Les Conquérants de l'or.* To je cijeli pjesnički rad novog akademika. Sa tako tananim literarnim kovčegom nije još valjada niko ušao u Akademiju, otkad ova postoji!

Les Trophées ugledali su svijeta godine 1893., dakle jedva godinu dana prije nego je Heredia izabran članom Akademije; ali je pjesnik bio mnogo prije na glasu u književnim krugovima. Prve njegove pjesme priopćene su u *Parnasse contemporain* godine 1866., pa 1869. i 1876. Pariska *République des lettres* iznijela je godine 1875.—1876. nekoliko Heredijinih soneta, pored Zolina *Assommoir-a* i de Lisle-ovih *Poèmes tragiques.* Izašlo ih je nekoliko i u *Revue des Deux Mondes:* na priliku, godine 1885. divni niz *Persée et Andromède,* a godine 1890. *Sonnets antiques.* Veći dio Heredijinih soneta, i to najboljih, ležao je u rukopisu kroz mnogo godina, al ne da ne bi bili s toga nepoznati; ljudi na stotine prepisivali ih, znali naizust i jedan drugomu kazivali kô da su u više izdanja rastureni po svijetu. Herediu zapade vrlo rijetka sreća: on je bio priznat i slavljen kao vrstan miljenik Muzâ, a ujedno je bio, da tako rečem, *inédit.* Kad je predlani Lemerre izdao *Les Trophées,* prvo izdanje razgrabljeno je za 5 sati; kasnije je rasprodano još 10 izdanja. Za aristokratskog pjesnika, kô što Heredia, taj knjižarski promet uspjeh je nečuven i u samoj Francuskoj.

Pjesme Heredijine mogu se podijeliti u tri grupe. U prvu spadaju: ep u tercinama o Cidu, gdje je Heredia raspleo i iskitio tri španjolske romanse o osveti i ženidbi Cidovoj, i *Les Conquerants de l'or,* gdje nam on priča o ekspediciji Pizarovoj u Ameriku, a gdje kraj prostote i bistrine u stihovima ćutimo pravi dah veličajne epopeje. — U drugu grupu idu soneti čisto deskriptivni, kojima je gragja crpena iz raznih prirodnih krajeva i pojava te iz života i običaja raznih naroda. — Treća se grupa sastoji od soneta mitologijskih i historijskih, gdje se u uzanom okviru malenih ali vjernih i blistavih slika pretežno javljaju stara Grčka i stari Rim sa svojim mitima, pričama i karakternim crtama kao izneseni magijskom rukom, kao zazvani čudotvornim glasom.

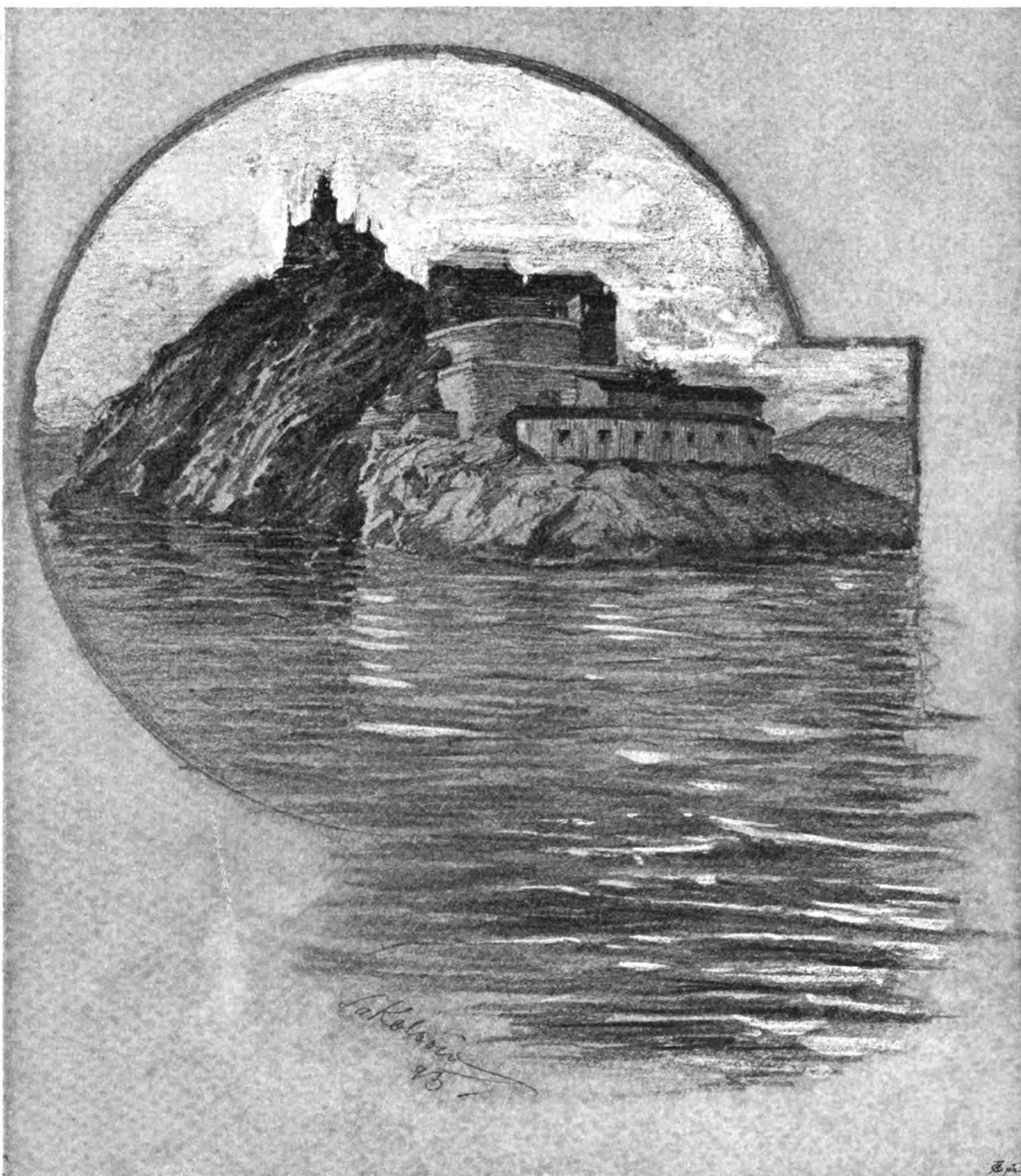
Priroda i povjest to su dva golema, duboka i čista izvora, na kojima se Heredia nadahnjuje u svim svojim pjesmama. U prirodi traži on oblike, boje i pojave, koje čas očaravaju i očima su prava naslada, a čas dušu potresaju i užasom je napunjaju; u povjesti i legendi prikuplja mitologijske motive, viteška djela, junačke pustolovine, kulturne osobine, pa sve to prikazuje, uskrisuje, slavi i veliča kao otmjen promatrač, koji želi da se u neizmjernom svijetu prirodnom i čovječanskom svuda nagleda lijepih crta i boja, naslagjujući se promijenjivim oblicima vječne ljepote . . .

III.

Forma je u Heredijinim pjesmama savršena u punom značenju riječi. Théophile Gautier, priznati majstor-graditelj stihova — Baudelaire ga je zvao *poète impeccable* — pišući o Herediji godine 1867. u svojem *Rapport sur le progrès de la poésie,* gdje je on znao da tako vješto karakteriše više od šezdeset pjesnika, klicao je sa ushitom: „Heredio, ja te ljubim, jer je tvoje ime eksotično i zvonko, i jer se tvoji stihovi uvijaju kao heraldično nakiće." H. Taine, veliki književni historik i filosof, koji se u dane odmora bavio kad i kad poezijom, posvetio je godine 1883. Herediji niz soneta: kao učenik i štovatelj prikazao sebe u posveti čednim *onorier en stras* a učitelja svoga nazvao *lapidaire en diamants et perles fines.* — Svaka je riječ u Heredie birana, prikladna, precizna; crte u pjesničkim slikama za čudo tačne i jasne, a kolorit uvijek buran i primjeren; srok raznolik, zvučan, bogat do raskošnosti. Heredia se nikad ne ugiba s puta ni najtežoj rimi; on traži pače sa pravim žarom rijetke i mučne srokove, pa ih sa nasladom savladava. Rima — rekao je jednom Heredia — nije zapreka za pjesnika; to je štula za vježbanje — *c'est un tremplin.* Poteškoća podbada i ugrijava pravog umjetnika. Gledajući nabujalo more, ja sam često uporegjivao sretnu rimu na kraju jednog lijepog stiha sa perjanicom ili sa potkitom morske pjene, koja se javlja ili gromornom hukom ili tihanim šumom. — Skrajna kratkoća, jezgrovitost i tačnost idu u Heredijinim pjesmama uporedo sa krajnom sjajnošću. Heredia je pomnjiv, uman radnik koji se, krojeći stihove, nadmeće sa vajarom i sa slikarom: kô vajar on izglagjuje i istančava rtačem pjesnički oblik, a kô slikar zaodijeva ga čarnim ruhom najbujnijih i najšarnijih boja. To je majstor-pjesnik, koji umije da bude u svojem umjetničkom poslu i Cellini i Valesquez. Kraj toga, kako te začarava skladna muzika njegovih riječi, široka harmonija njegovih stihova! kako ti uho gladi i dušu oslagjuje božanstveni ritam, taj tajinstveni kalup, iz kojega strofa izlazi, rastvarajući širom neba svoja krila:

. . . le rythme divin, moule mystérieux
D'où sort la strophe ouvrant ses ailes dans les cieux.

Pravo kaže Heredia, da se lijepi stihovi ozivaju svojom osebnom harmonijom, pa im druge harmonije ni ne treba: dokaz su tomu pjesme Hugove i de Lisle-ove, koje niko nije mogao da

Boka kotorska. Oštri rt. Slikao *L. Sokolović.*

pravo uglazbi. Takova se zasebna harmonija javlja i u Heredijinim pjesmama.

Heredijini stihovi — to su uprav oni stihovi — o kojima je Gautier pjevao da ostaju jači nego tuč:

. . . les vers souverains
Demeurent
Plus forts que les airains.

To su stihovi tako zvonki, da je jedan priznati kritik mogao o njima ovo reći: „Čovječja usta nijesu dostatna da nam ih glasno kažu; usta od mjedi mogla bi jedino da nam ih dostojno deklamuju.“

IV.

Sonet — jeste ona literarna forma, u kojoj se neobičajne pjesničke vrline Heredijine javljaju u čitavom svojem sjaju, u čitavoj svojoj snazi.

I ako su pjesnički velikani moderne Francuske, Hugo, Lamartine, de Musset, ili posve zanemarili sonet u svojem radu ili se sonetom samo sporedno poslužili, ipak francuska literatura 19-og vijeka može da se podiči vrsnim sonetistima: dosta je spomenuti Baudelaire-a, Soulary-a, Barbier-a, Coppée-a, de Lisle-a, a u prvom redu Sully Prudhomme-a, koji je iznio pravih uzora ove literarne forme u nizovima *Les Epreuves* i *La France* u lirskoj zbirci *Le Prisme* i u filosofskom epu *La Justice.* Ali sve druge, pa i samoga Sully Prudhomme-a, nadmašio je Heredia u svojim sonetnim sastavcima: on je sonet poljepšao, obogatio, usavršio; on kao sonetista zauzima u francuskoj literaturi pjesničkoj svoje zasebno mjesto, zaslužujući pohvalu onih, koji ga proglasiše *kraljem soneta.*

Kad francuski kritici stanu da govore o Heridijinim sonetima, oni skinu kapu i navuku rukavice. Sila im je priznati, da je Heredia priveo u djelo ideal staroga Boileau-a, koji je rekao, da valjani soneti vrijede u istinu koliko druge pjesni — *valent vraiment de longs poèmes.*

Heredijini soneti — kaže jedan kritik — sastoje kao svaki sonet od četrnaest stihova, ali u njima je toliko stvari, koliko bi ih moglo biti u šezdeset stihova. To su mudre, tanke, prepletene kombinacije, koje su pjesnika stale mnogo truda i priprave, a po kojima čitalac osjeća, da je pjesnik boravio na mjesece u onom kraju, u ono doba, u onim prilikama, koje one dvije četvorne i trajne strofe uskrisuju. U svakom od tih soneta ima puno nauke i puno fantazije. Iz jednoga prosijava sva ljepota jednog mita; iz drugoga je dahnuo duh svekolikog jednog doba; treći iznosi svu slikovitost jedne civilizacije. — Niko kao Heredia — reći će drugi — ne znade da u četrnaest besprijekornih stihova sabije čitav slikoviti i glasni svijet osjećaja, ideja i dojmova. Koliko je on puta u mermer besmrtne forme urezao crtu svoje vedre i uzvišene vizije! On ne opisuje samo, on zaziva i osvjetljuje. U njegovim sonetima prošlost uskršava nenadno u svojim raznolikim bojama. On nas vodi čas u Grčku i Siciliju, čas u Rim i megju Varvare, čas širom srednjega vijeka i Renaisanse, čas po tropskome moru i po okeanu sna. U Heredijinim sonetima čitalac ne zna čemu da se više divi: onome, što ti soneti kažu, ili onome, što čitalac u njima osjeća i naslućuje — njihovoj formi čarnoj i sjanoj, ili blistavim evokacijama, koje iz njih niču i progovaraju. — Brunetière-u se čini da ni jedan pjesnik nije svojim stihovima bolje od Heredie karakterisao razlikost doba i promjenjivu boju krajeva. Gdje da nagjemo — pita on — nešto više grčko, i ako sa malo aleksandrijske i istočne primjese nego njegov *Hercule,* njegova *Artemis,* njegova *Andromède?* Gdje nešto više latinsko, više rimsko nego njegova *Trebia,* njegova *Soir de bataille?* Nešto više mletačko nego njegova *Dogaresse?* Nešto više francusko, više „angevin“ nego njegova *Belle viole?* Nešto više japansko, nego njegov *Samouraï,* ili njegov *Daïmio?*

(Svršiće se.)

Iz češke lirike.

Prevodi *Josip Milaković.*

Zaprjeke.

Rekla bih vam nešto, ruže,
Da biste se smijale,
Tek kad biste ljudsko srce
Med laticam' imale.

Rekla bih ti, ljudsko srce,
Slatko nešto rad bih r'jet,
Kad morala ne bih pri tom
U to crno oko zr'jet.

Crne oči! Možda i vam
Tu bih tajnu kazala,
Da tih purpur-usna nema,
Koja bi je odala . . .

Eliška Krásnohorska.

Majčica mi rekla . . .

Majčica mi rekla u snu:
„Pjevaj, ne plač' veće,
Za to, što ti sakriviše,
Siplji pred njih cv'jeće!“

Ali kako da ja pjevam,
Majko moja zlatna,
Kad u srcu nestat ne će
Bol mi neprijatna . . .

Danju bludim praznom sobom,
Oko zalud ište —
K starim tugam' večer nove
Na čelo mi tište . . .

San mi odn'je s trepavica
Sve željenje rajno,
Sam je život napjev tužan —
Dugačak beskrajno . . .

Irma Geisslova.

Vječni život.

Nemoj tužit, dušo ma,
S žića prekratkoga,
Ne misli, što Bog ti da
Iza groba tvoga.

Ko beskrajni točak koj
Sv'jet se vrti, muti —
Besamrtan duh je tvoj
Sred besmrtne puti.

Što sv'jet smrću nazivlje,
Nije jošte konac,
Smrtno zvono samo je
Kazališni zvonac.

On tu samo nav'ješta,
Čin gdje koji stane,
Kad će dić se zavjesa,
Kad li će da pane.

Iza čina glumci v'jek
Tek prom'jene halje,
Ali drame vječni tek
Teče v'jekom dalje.

Karel Havlíček.

Za trpkijeh časova . . .

Sred sv'jeta stupih oholo,
S životom boj da bijem krut,
Al drhtnuh, kad sam zgledao
Ja obraz njegov grozan, ljut.
A hrabrost mâ i oholost
Prometnu mi se drhtajem,
Kad mjesto zvuka pobjednih
U boju vapaj začuh n'jem . . .

A dušman, makar silan, jak,
Ko junak u boj ne htje poć,
Ko lupež već iz zasjede
On otrovo mi sv'jesti moć.
I umoran kad prsi sam
Na zadnju ranu pružao,
U sv'jetu ne bje nikoga,
Koj ranu bi mi zadao . . .

Jakub Arbes.

Sebi.

Mene porodi
Moja majčica,
Mene porodi
U dan proljetni.

U dan proljetni
Usred zeleni,
Usred zeleni
Megju ružama.

Megju ružama,
Med stoperkama;
Progovorila
Moja majčica:

„Kad bih znala ja,
Moje djetešce,
Da će od tebe
Bit mi pravi Čeh,

Ja bih ovila
Tebe ružama,
Tebe ružama
Mirisavima.

Kad bih znala ja,
Malo djetešce,
Da će od tebe
Čeh bit izdajni,

Bih te oplela,
Krutim rogozom,
Krutim rogozom,
U trn bacila!...“

Václav Hanka.

Ludi Dmitar.

Istiniti dogogjaj u Bosni.

Prije tri godine šetao sam sa mojim drugom g. C. po sarajevskom parku.

Čitavo po podne proveli smo u prijatnom razgovoru, koji smo megju sobom vodili.

Na novoj crkvi tužno brujahu zvona, a pravcem koševskog groblja uputio se tužan sprovod samrtnika.

Naprijed je išlo nekoliko obučenih gjaka, pojući: „Svjati Bože“, a za ovima igjaše stari pobožni pop, sa prosijedom bradom.

Za mrtvačkim sandukom igjaše pokojnikova žena u crnini, koja vogjaše za ručicu malog sinčića.

Osim žene i sina pokojnikova učestvovali su u sprovodu još nekoliko pogurenih staraca i baba.

Moj me drug pozove, da se i mi pridružimo tužnom sprovodu, što jedva dočekah, jer i tako nijesam imao prilike, da vidim kako se u Bosni sahranjuju.

Kad sam ga zapitao, čiji je pogreb, — on mi tužno reče: da je nekoga Dmitra, koji je prije nekoliko godina bio vrlo imućan i koji je prije tri mjeseca poludio od griže savjesti.

Zamolih moga druga, da mi ispriča život pokojnikov, na što on dragovoljno pristade.

— U okupaciji Bosne i Hercegovine — otpoče moj drug pričati — prebjegao je iz Maglaja gazda Dmitar sa svojom porodicom u Sarajevo. On je bio u Maglaju trgovac, te je kod sebe imao priličnu svotu novaca. U Sarajevu otvori trgovinu, koja mu je vrlo slabo išla. Gazda Dmitar se riješio da napusti trgovinu, što je i učinio, i tada je živio samo od kamata od novca, što ga je pod interes seljacima davao.

Sprovod je išao vrlo lagano, te smo se mogli komotno razgovarati.

— Jedne godine, pošto je krupa sve usjeve potukla, seljaci su listom išli kod gazda Dmitra, da im pozajmi malo novaca, i bijahu primorani pristati na sve njegove kajišarske uslove, samo da bi se mogli izhraniti, da ne pomru od gladi. Kada se hrana obrala, gazda Dmitar išao je kod svojih dužnika, gdje je dvojinom i trojinom više uzimao, nego što je davao. I tako za deset godina gazda Dmitar postade bogat čovjek u Sarajevu.

Jedne godine bila je tako velika suša, da sirotni seljaci jedva toliko hrane dobiše, koliko im je trebovalo da mogu samo svoju zemlju zasijati.

Oni su molili gazda Dmitra, da ih pričeka za do godine, pa će oni rado pristati da mu i na kamatu, kamatu duplo povrate. Gazda Dmitar rado pristade, jer se nadaše idućoj obilatoj žetvi. Ali gdje je sreće tu je i nesreće! Tako je bilo i kod seljaka. Pred samu žetvu nebo se naoblači, munje počeše strašno sijevati, misliš, cijela priroda gori. Užasna grmljavina tutnjila je na sve strane, a iz mutnih oblaka prosu se strahovita krupa, koja je sve usjeve poništila.

Siroti seljaci! — Cijela njihova ljetina, koju oni radiše i gladni i žedni, za koju se svakog dana, na teškoj poljskoj radnji kupaše u svom rogjenom znoju, nekoliko groznih momenata strašne prirode, pretvori sve u prah i pepeo.

— Gazda Dmitre! govorahu mu plačući seljaci, mani nas za ovu godinu. Vidiš, kako smo postradali, a ako Bog da zdravlja i malo sreće, nadoknadićemo ti sve iduće godine.

Ali on se ne dade nikako umoliti, nije slušao tužnu molbu seljaka, koji ga svojom mukom obogatiše, niti se osvrtao na bijedno jaukanje slabih žena, niti na plač kukavne djece, koja trčahu oko njega ljubeći mu ruke. Moljahu ga, da im nesretne očeve pričeka do druge žetve.

On je i dalje tjerao svoj farisejski zanat. — S kojim se nije mogao naplatiti, tome bi kuću, zemlju, pa čak i volove iz pluga prodao bud-zašto, samo da se može on naplatiti. I tako mnogi seljaci ostadoše bez kuće i kućišta na ulici bez kore hljeba, sa prosjačkim štapom u ruci.

Sirotinja ga klela na sve strane, ali šta se njega ticala njihova kletva, samo kad je njemu bilo dobro, a za druge nije mario, što u kući nemaju ni kore hljeba.

Eto tako se obogatio gazda Dmitar!

Ja sam svoga druga sa saučešćem slušao, i sa nestrpljenjem očekivah svršetak njegove priče.

— Od onoga dana, kada je gazda Dmitar rasprodao sve imanje bijednih seljaka, od tada i njemu poče sve natraške ići. Vukovi mu rastrgnuše nekoliko najboljih ovaca. Konji, krave, volovi počeše se pobolijevati i krepavati, a i krali su ga na sve strane. — Jednom mu grom puče u još neovršeno žito, gdje mu sve do snopa izgori; mnoge neprilike dešavale mu se skoro svakog dana.

Gazda Dmitar vidje, da ga je stigla kletva bijednih seljaka. S toga se bojao osvete svojih pregjašnjih dužnika, te nikuda se nije smio od kuće udaljiti.

U tome mu se žena poboli, kojoj je grdnim novčanim žrtvama jedva zdravlje povratio. Poslije tri mjeseca umriješe mu dva zdrava sina i jedna djevojčica. Što god je počeo raditi, sve mu je natraške išlo.

Jednoga dana bio je kod gazda Dmitra njegov prijatelj Jovan, koji bješe žandarski narednik. — Jovan poznavajući gazda Dmitra kao čovjeka vrlo plašljiva, upotrijebi priliku da ga malo poplaši. Kad se jednom šetao po gazda Dmitrovoj avliji, nacrtao je na hartiji mrtvačku glavu, ispod koje napisa ove riječi: „Dosta si varao; mnoge si do prosjačkog štapa doveo. Vrijeme je došlo da se i tebi po pravdi sudi. Za to se nemoj čuditi, kada budemo po tvoju farisejsku glavu došli. Tvoj je čas kucnuo, sjutra dočekaj tvoje goste!“ Hartiju prilijepi na jedan mali drveni krstić, kojeg je napravio i kojeg je zabo u plast sijena, koji na sred avlije stajaše.

Lako ćete shvatiti, kako je gazda Dmitar morao izgledati, kad je to pročitao. Preblijedio je kao krpa, a po cijelom tijelu drhtaše kao prut. Već je sebi predstavljao, kako će mu njegovi dužnici sjekirom glavu odsjeći. S toga odjuri kao bez duše u svoju sobu; ženi nije rekao ni jednu rječicu. Kad ga je Jovan zapitao: Zašto je tako uzbugjen, on se izgovaraše na glavobolju, od koje nije mogao čitavu noć oka sklopiti.

Moj drug ućuta. Nekoliko minuta igjasmo, a da nije niko progovorio.

Ja prvi prekinuh njemu tišinu, moleći svoga druga, da mi dalje priča, jer me veoma zanimalo njegovo pričanje.

On se nakašlja i otpoče dalje pričati:

— Kad je Jovan od njega otišao, gazda Dmitar nije cijeloga dana ništa okusio. Napunio je puna kola stvari, koje su mu od vrijednosti bile. Pa pošto je svoju ženu i dijete zabravio u sobu, upregnu konje u kola i po pomrčini u najvećem trku pojuri iz Sarajeva.

Nekoliko časova jurio je u neznanju, i sam neznajući kuda tjera. Odjednom kola udare o neki kamen i prevrnu se. Konji su bjegali što god su igda mogli, pokidajući sa sebe amove i uzdice.

U jutru neki seljaci nagjoše gazda Dmitra sva ugruvana kraj jednog kamena u nesvjestici, odakle ga odnijeouše u bolnicu.

Kad je gazda Dmitar došao k sebi, prva mu briga bješe, da vidi šta je sa ženom i djetetom. Žena je slutila, da ne će na dobro izaći, što ju je muž sa djetetom zabravio u sobi i nekud od kuće na kolima, u najvećem trku odjurio.

Od konja i stvari ne bješe ni traga ni glasa. Gazda Dmitra je neprestano savjest grizla; niti je što jeo ni pio, sve dotle, dok nije u krevet pao.

U tom njegovom pričanju nijesmo ni osjetili, kako smo brzo došli do Koševa, ma da do istoga treba pola sahata hoda.

Pobožni pop pročita na grobu jednu molitvu, gjaci zapoje pošljednje „Vječnaja pamjat“, a sanduk već bješe spušten u duboku raku. Svijet se poče po groblju razilaziti, a ja i moj drug uputismo se kući.

Moj drug nastavi svoju priču:

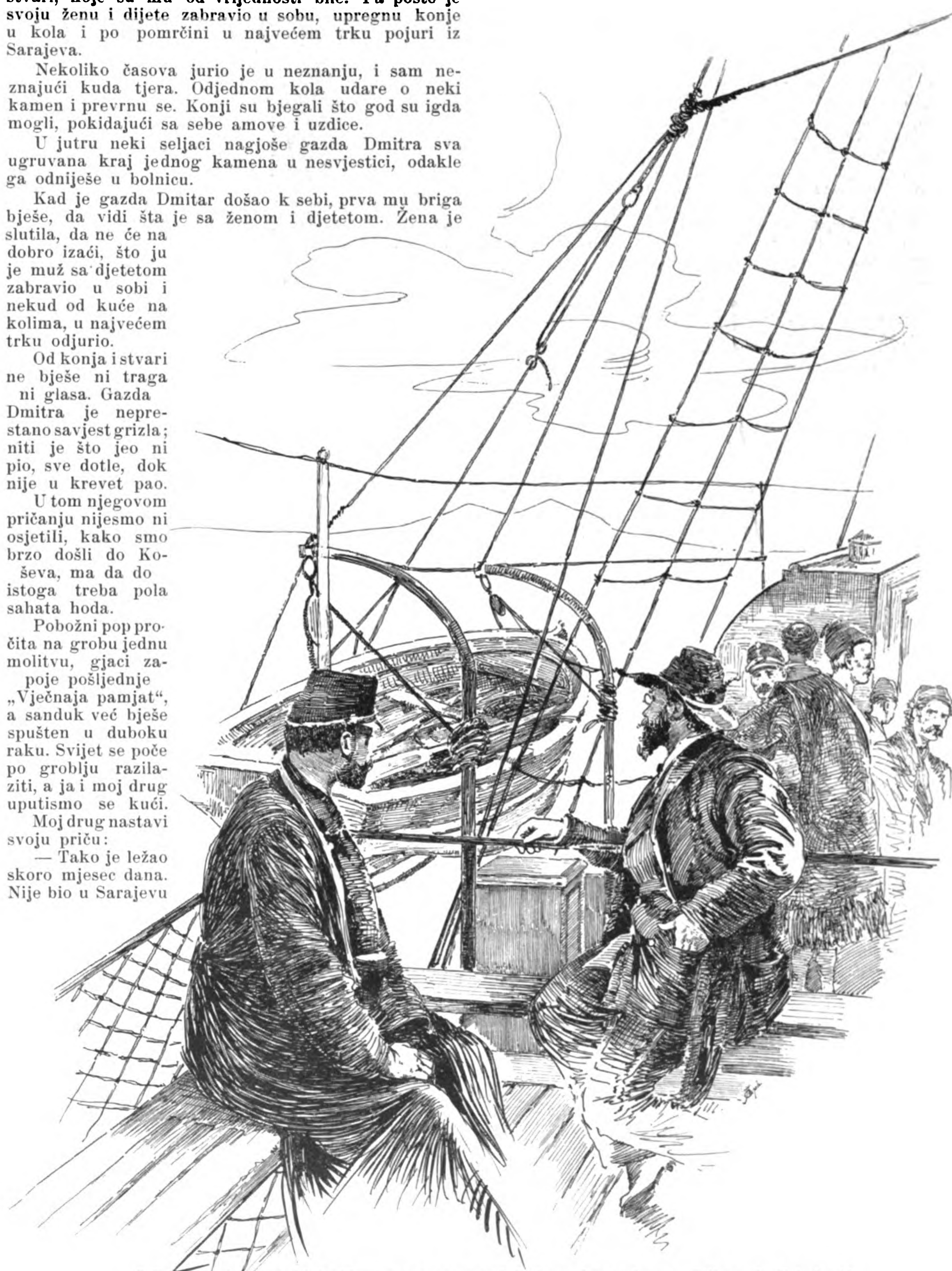
— Tako je ležao skoro mjesec dana. Nije bio u Sarajevu skoro ni jedan liječnik, koji nije liječio gazda Dmitra. Jednoga dana, kada sam se iz škole vraćao, vidio sam jednu rulju dječaka, koja trčaše za jednim čovjekom. I sam iz ljubopitstva pridružih se toj rulji. Na moje veliko iznenagjenje taj čovjek bješe glavom sam gazda Dmitar. U ruci imagjaše ikonu „Svetu Trojicu“, koju je neprestano ljubio krsteći se. Kad bi na uglu ulice došao, on bi podigao ikonu u vis, i promuklim glasom vikao: „Ima Boga na svijetu. — Grješni su ljudi, koji drže da nema Boga, ja sam uvjeren da ga ima, jer sam s njim razgovarao!“

Tako je trajalo dva mjeseca. Gazda Dmitar nije izgledao kao čovjek, već slab i blijed kao avetinja. Redovno je svakog dana išao po sarajevskim ulicama i vikao: „Ima Boga na svijetu!“

Jedne nedjelje bila je gazda Dmitrova žena u policiji moleći, da policija preduzme nužne korake za traženje, jer njezinog muža već četiri dana nema kući.

Policija je pažljivo saslušala gazda Dmitrovu ženu, te istoga dana preduzme traženje. Pošto je bila nedjelja, te nijesam bio školom obvezan, to se uputih i ja sa moja dva druga da potražimo gazda Dmitra. Tražili smo ga cijelo po podne, ali od njega ne bješe ni traga ni glasa, kao da je u zemlju propao. Pred veče progjemo pored rijeke Bosne. Meni pade u oči, što na jednom mjestu bješe vrlo mnogo gavranova. Predložim mojim drugovima, da odemo do onoga mjesta, i da se lično uvjerimo, kakva je to lešina, gdje se toliki gavranovi kupe.

Moj predlog bješe umjestan, jer kad smo se približili pomenutom mjestu, gavranovi zagraktaše i poletješe u vis. Megju granama vrbe, u onu brlju, ležaše mrtav gazda Dmitar, kojeg su gavranovi počeli kljucati. U tome naigje na nas policija i pošto se uvjerila, da je to zaista leš gazda Dmitrov, odniješe ga u bolnicu.

Na palubi Lojdovog vapora pred Bokom kotorskom. Slikao *L. Sokolović.*

Liječnici konstatovaše da se gazda Dmitar u brlji udavio, a to se ovako desilo: On je po svome običaju išao po ulici i vikao: „Ima Boga na svijetu!“ U tome poče strahovito grmjeti, da se nebo prolamalo. Munje počeše na sve strane strašno sijevati. On se poplaši i nagne bježati. Kiša je padala kao iz kabla, a on da se ukloni od užasne strahote, zavukao se u šiblje, gdje se i udavio. —

Kad je moj drug ispričao ovu priču, on dodade: „Kako je radio, onako je i prošao!“ Ja mu odobrih i dopunih mu govor s riječima: „Oteto prokleto!“

Eto vam ispričah priču o „Ludom Dmitru“ onako, kako sam je ja od moga druga čuo.

M. Stefanović-Vrščanin.

Naši nevidljivi prijatelji i neprijatelji.

Naučno ćeretanje.

Tko još nije čitao ili bar čuo u današnje vrijeme o onim presićušnim organizmima, koje nazivamo *bakterijama?*

Ni jedan živi stvor nije uzbudio toliko pažnje i interesa u obrazovanom svijetu, koliko te bakterije.

Znam, da se mnogima koža naježi, a neke dabome i smrtni strah spopane, kada se napomene ciglo ime tih zloglasnih stvorova, o kojima se i danas još, većinom samo kao o najvećim neprijateljima čovječanstva i svega živoga, piše i govori. Pa ipak ima megju njima i takovih, koje čovjeku ne samo da nijesu neprijatelji, nego mu, šta više, posredno ili neposredno, manje ili više koriste, i koje se s toga moraju nazvati izravno ko neke prijateljice ljudskoga roda.

— Pa šta su, gdje su i od kuda su te bakterije? Otvorimo li koju nauku o životinjama (zoologiju), to ćemo naći da su bakterije uvrštene megju najniže životinje.

Otvorimo li koju nauku o biljkama (botaniku), naći ćemo ih uvrštene megju biljke.

Jedni su naučenjaci tvrdili i dokazivali, da su bakterije životinje, drugi opet uprože odlučno, da su bakterije biljke. No mimo to nagje se još i takovih, koji izrekoše, da bakterije nijesu ni životinje ni biljke, već nešto treće, što je posred životinja i biljaka, te ih uvrstiše u zasebno četvrto carstvo: *u carstvo protista.*

Dugo je trajala borba glede suštine bakterija, koja se napokon tako okončala, da su bakterije biljevnom carstvu dosudili te ih uvrstili megju najniže gljivice, nazvane u nauci *Schizomycetes.*

I eto, pošto saznasmo, da naš užasni neprijatelj spada megju najniže gljivice, da vidimo i to, gdje se nalazi.

— Nema skrovišta na ovom širokom svijetu, gdje nas ne bi taj dušmanin našao i gonio. On je svuda, u zraku, u vodi i na zemlji pojednako.

Zrak koji udišeš, ne možeš udanuti bez bakterija. Svakim gutljajem vode i svakim zalogajem unašaš ga i nehotice u svoje tijelo. Na odijelu i na tijelu imaš ga u milijune. Nos i usta njemu su svagda širom otvorene kapije, na koje svakog trenutka, bez pitanja i dozvole, u bezbrojnoj količini ulazi u grlo, jednjak, dušnik, pluća i crijeva, a odavde napokon u životni sok, u krv, koju ti potajno rastvara, — ubija te.

— Da, da, lako je bilo vama, junaci klasičnog doba a i vama srednjevjekovni vitezovi u oklopu, s buzdovanom, kopljem i mačem u ruci, pobijediti dušmanina, koji pred vama okom u oko stajaše.

— Pa i vama, slavne vojskovogje novog doba, lako je bilo pobijediti vidljiva neprijatelja, sa najsavršenijim puškama, topovima i bezdimnim puščanim prahom.

No amo vas, vi po izbor junaci starog, srednjeg i novog vijeka, pobijedite neprijatelja, koji se slobodnim okom ni vidjeti ne da.

Vaša snaga i junaštvo, vaši ati i oružje bili bi nemoćni i ništavi protiv ovog neprijatelja, jer njega ne bije ni koplje ni olovo, nit ga ati pregaziti mogu.

Pa ipak! . . . Rodiše majke i takve junake, koji ovog nevidljivog neprijatelja smjelo i otvoreno pozvaše na junačko ždrijelo.

— Što ne pogje za rukom vitez-junacima, to pogje za rukom muževima od nauke.

Namjestiše na stô svoj top sa žutom cijevi od tutije, na kom vam je mnoštvo tajanstvenih zavrtanja, i obaraju njime dušmanina — sve na snoplje.

Taj top nad topovima, zove se — sitnozor (mikroskop). Maleno je to ali silno ubojno oružje, ispred kojeg i ovaj užasni neprijatelj strepi i uzmiče. Ovo čudotvorno oružje učinilo je nevidljivog neprijatelja vidljivim. Pomoću njega dovukoše ga nadomak, primoraše ga da uzme na se odregjeni oblik, da im na očigled živi, da se kreće i umnožava; izmjeriše ga po dužini i širini, obojadisaše ga, snimiše ga i po tom zatvoriše megju dvije staklene pločice, il se smilovaše i pustiše ga da i dalje živi u zatvorenim cijevima. Najzad pomisliše da mu treba dati ime i nazvaše ga — bakterijom.

Jest, mikroskop, ta sprava nad spravama, pokazala nam je, s kako beskrajno malenim i beskrajno silnim neprijateljem vojujemo.

Veličina bakterija toliko je malena, da je za njih još i milimetar pregolema mjera, jer one ne iznose više od jedan do dva mikromilimetra t. j. jedan do dva hiljadita dijela jednog milimetra. Ta neobična sićušnost jeste uzrok njihove nevidljivosti; ona je uzrok da se za nje uopće tek u najnovije vrijeme nešto sigurnije doznati moglo, i to samo pomoću najboljih mikroskopa. Ona je najzad u mnogome od probitka za njihovo nepojmljivo brzo rasprostiranje po cijelom svijetu.

Saznali smo već isprija, da su naučenjaci ubrojili bakterije u biljke i to megju gljive. No bakterije su od svijuh gljivica najjednostavnije, jer se one sastoje ciglo od jedne jedite ćelije (stanice). To su vam organizmi bez organa, bića na najnižem stepenu razvitka. Pa kako su jednostavne, tako se jednostavno i umnožavaju, naime dijeljenjem. Jedna ćelijica se na jednom mjestu dotle uteže, dok od nje napokon ne postanu dvije, od kojih se svaka opet dalje na isti način i beskrajnost može da umnožava, pretpostavljajući da se nalaze u povoljnim okolnostima. Ovo dijeljenje — odnosno umnožavanje — biva u povoljnim okolnostima tako brzo, da se za najkraće vrijeme namnožiti mogu na milijune. Ponestane li im hrane, to ili izumru ili pregju u stanje mira te dotle miruju, dok se nove hrane ne dočepaju, što lako postignu, jer ih i voda i zrak vrlo brzo na povoljno mjesto nanesu. Samo u nekih oblika opazio se još jedan drugi način umnožavanja, naime pomoću klica t. z. *spora.*

Dok izrasle bakterije toplota od 50—60° *C* sigurno ubije, dotle njihove *spore* mogu mnogo višu temperaturu izdržati, neke baš i temperaturu od 100° *C.*

Po obliku svome bakterije su vrlo raznolike: okruglaste, ovalne, eliptične, valjkaste, utegnute, nitaste, prutičaste i zavijene. U najnovije vrijeme razdijelili su ih naučenjaci u redove, razrede, rodove i vrste i doznali su, da ne će svaka vrsta na svakom tlu da napreduje, kao i to, da nijesu sve bakterije naši neprijatelji.

Prema tome, kako utječu na tle, na kome se nalaze, razdijelili su ih u tri grupe: 1. na one, koje prouzrokuju *vrijenje:* 2. *bolesti* i 3. *boje.*

Bolesti koje zavrgnu bakterije zovu se zarazne bolesti, kao što je kolera, vrućica, difterija i t. d.

No ma kako da su opasni ti naši nevidljivi neprijatelji, ipak ljudi zdrava želudca i zdrave krvi ne treba ni malo da ih se boje. Zlo bi bilo, kad bi bakterije, koje prouzrokuju zarazne bolesti, za zdrave i bolesne ljude podjednako opasne bile. Da to nije slučaj, posvjedočava nam svakidanje iskustvo. Dogju li bakterije u želudac čovječji, kao što to neprestano biva, to se odmah zapodjene borba za opstanak izmegju želudca i bakterija; pobjedi li želudac, time što ih svojim sokom razori, uništi, to mu one ništa nauditi ne će; pobjede li pak bakterije, što samo tako može biti, ako ih bolestan želudac ne svari i u takogjer bolesnu krv propusti, koju oni na brzo rastvore, — onda će, razumije se, čovjek da postane njihovom žrtvom.

Megju tim neke od njih primorala je današnja nauka, da same preduprijede i savladaju bolesti, koje su baš one prouzrokovale. Sjetimo se samo na kalamljenje i na najnoviji način liječenja difterije!

Malo čas rekosmo da nijesu sve bakterije naši krvni zlotvori.

Naučna ispitivanja dokazala su da megju bakterijama ima i takovih — i to znatan broj — koje moramo smatrati za naše dobrotvore i prijatelje.

Megju ove blagotvorne bakterije spadaju u prvom redu one, koje su uzrokom *vrijenja.*

Vrijenje mošta (šire), prouzrokuje izvjesna vrsta bakterija, koja na grožgju živi i mošt u vino pretvara. Druge bakterije opet su uzrokom što vino uskisne i što se pretvori u ocat (sirće), kao što su i uopće uzrokom svakojeg uskisa.

Neke vrste uzbugjuju trulež, koja nam baš nije mila, ali i ovo ima opet svoju dobru stranu, jer bakterije, time što rastvaraju gnoj (gjubre), preobraćaju neplodnu zemlju u plodnu. Razne izmete i izlive, koji u rijeke dolaze i vodu kuže, rastvore bakterije za kratko vrijeme i čine vodu opet pitkom.

Sazrijevanje, valjanost i ukusnost sira imamo takogjer da zahvalimo bakterijama. Postanak i dobijanje nekih boja osniva se na utjecaju bakterija, a od njihova uticaja zavisi, kao što je to u najnovije vrijeme dokazano, i — aroma duhana.

Po svemu vidi se, da nijesu sve bakterije naši nevidljivi neprijatelji, nego da ih imade i takovih, koje se svakako megju naše—slobodnim okom—nevidljive prijatelje računati moraju, a kojima, kao što vidismo, imamo mnogo što šta da zahvalimo.

Dr. Gjuro Protić.

Naša pisma.

Budimpešta, koncem januara 1896.

(Crtice iz magjarske književnosti. XV.) Godina 1850. i 1860. pojavila se cijela četa romanopisaca i novelista, od kojih nekoji i danas još marljivo rade.

Dragutin *Szatmáry* (1831.—1890.) pisao je po uzoru Jósikinom povjesne romane, nu učitelja svoga ni iz daleka nije dostigao. Znatnija su mu djela „Zlatno doba Ugarske“ i „Mladost Gavre Bethlena“).

Vilim *Győry* (1838.—1885.) preveo je — uz originalne radnje — „Don Quixota“, „Priču Frithiof“ i španjolske romance i drame.

Od starijih prozaista, koji i danas još sad manjim sad većim uspjehom perom rade spomena je vrijedan Ljudevit *Abonyi* (r. 1833.), koji izvrsno poznaje pučki život, te ga u svojim djelima vješto obragjuje.

Dragutin *Vadnai* (1832.) motri oštrim okom i riše finim ukusom („Djevojka za udaju“, „Mala vila“, „Zao susjed“, „Evine kćeri“ i t. d.). Ljudevit *Tolnai* (1837.) predočuje realni život, a isticao se svojim baladama i na lirskom polju.

Prelazeći k mladomu naraštaju, vidimo cijelu legiju prozaista, koji su svakako plodniji od lirika, te se mogu podičiti boljim uspjehom od dramatika, gdje svoje plodove kano za okladu šalju u svijet.

Na granici izmegju starije i mlagje generacije stoji Koloman *Mikszáth,* koji je prije desetak godina uveo modernu, anekdotičnu crticu. Njegove pripovijetke, crtice, kauserije i feljtoni odlikuju se vazda svježim koloritom, duhovitom sadržinom, dražesnim humorom, gracioznim stilističkim pointiranjem, finom ironijom i sjajnim sarkazmom prožetim moralnom oštrinom.

Niko prije njega nije županijski i seoski život tako pjesnički obragjivao, te je s toga već svojim prvim crticama „Dobri paloci“ i „Slovački domoljubi“ namah osvojio čitalački svijet, a doskora je uz Jókai-a postao najomiljenijim pripovjedačem. Nu najveći triumf slavio je Mikszáth svojim crticama „Iz zastupničke kuće“, koje su s početka izlazile u „Pesti Hirlapu“ pod imenom *Scarron.* Ovakove crtice piše i danas još u istom listu, prikazujući vrlo duhovito sjenu i svjetlo u raznim momentima parlamentarnih sjednica i govore pojedinih zastupnika.

Tamjan, koji su Mikszáthu sa svih strana u počast palili, nije bio toliko od moralne, koliko od materijalne koristi za autora, jer što god dalje piše, to je sve slabije, i vidi se na njegovim najnovijim proizvodima obilježje zakaparenog posla, kojim ga nakladnici i uredništva opterećuju.

Proizvodi današnje literature Magjara nijesu uopće više ono, što su bili nekada: izraz čuvstva usko spojen sa političkim razvitkom: najveći naime državnici Ugarske — kao Eötvös, Széchenyi, Deák — bijahu sami znameniti pisci, a savremenici im, pjesnici Kisfaludy, Vörösmarty, Arany i t. d., koji sudjelovahu u ratu, što no je godine 1825. započeo a godine 1867. svršio, stoje na najvišem vrhuncu narodne književnosti.

Današnji literarni naraštaj kano da ne zna o blagoglasju Aranjevu, o estetičnim pravilima učenjaka Gyulai-a. A promatra li čovjek ono dvadesetak i više svezaka originalne beletristike, kojima se magjarska knjiga godimice obogaćuje: jedva ćeš naći u njima narodnog ideala, težnje za ljepotom. Danas vrijedi geslo: gola istina, grdoba u životu i pisanju. U riječ: i magjarsku je mladež spopao materijalizam, a dočim je duševno svjetlo na zapadu tek zaplamćelo — u Parizu zavladala nova, bolja struja — nama će na istok njegove zrake tek kasnije doprijeti.

Svakako je zanimljivo, kako se epigoni pomažu. Viktor *Rákosi,* poznatiji pod pseudonimom *„Sipulusz“,* spasao se banalnosti briljatnim humorom. On je dan danas bez sumnje najduhovitiji šalivdžija svoga roda. On opaža sve, što je naopako, što je glatko izvrača sâm na smiješnu, a oku njegovu ne će izmaknuti nijedan komični kontrast. A jer naviјeke pobugjuje veselost, ovija rado podnosivim nimbusom sve, što bi inače bilo nelijepo, plitko i prosto.

Najnovija zbirka humorističnih pripovijedaka pod neobičnim naslovom „Vratilo, strûga i drugovi“ (parodije komičnih figura u Shakespearovoj komediji „San ljetne noći“) obiluje nestašnim šalama tako, da se čitatelj ne prestaje smijati, dok se god ne kani knjige.

Kraj ovog neiscrpivog humoriste najmlagje magjarske literature vidimo Stjepana *Bársonya,* koji moderno prirodoznanstvo odijeva u beletristično ruho. Prirodu, tu velebnu našu majku, nikada nijesu toliko žarko obožavali, ali nikada ni toliko zlurabili, koliko baš u naše doba. Bársony je visoko štuje, on sluša svaki i najtiši kucaj njena srca i nastoji, da jezikom do najrazličitijih nuanca oponaša njenu mnogoličnost. Bársony stvara panorame prirode i medicinske novele. Zdrav naturalista, koji u istini ne traži same grdobe.

Njegova knjiga „Šumom i poljanom“, u kojoj bajovitim načinom crta četrdeset i dvije slike iz prirode i sa lova, spada megju najsavršenija djela ove vrsti, dočim je u magjarskoj literaturi bez primjera, jer nema magjarskog pisca, koji toliko obožava narav, koji ju tako oštro umije da motri i tako majstorski riše kao Bársony. Što okom vidi, to dušom osjeća. Svemir mu je crkva, šuštaj lišća su orgulje, ptičiji poj molitva. Svaki pojedini njegov oris lirični je stih prodirući iz pjesničke duše, koju jedino ispunjava: božanstvo prirode.

Kako Bársony shvaća prirodne tajne i kako ih umije tumačiti, neka služi primjerom crtica pod naslovom:

Umiruća smrt.

Sada se još grle: zemlja i smrt. Nu taj ogrljaj nije više nepomičan mir, već borba napetih mišica: zemlja se bori sa smrću, koja ju je kroz mjesece ledenim svojim cjelovom odsudila na nemoć . . .

Novembarski vjetrovi bijahu vjesnici približavajuće se smrti. Prohujiše zemljom usahlom od ljetne žege; neharna zemlja zaboravila, da je ljubav ljetnoga sunca nugjala joj svaki baj, te se obijesna, gizdava od njega odvrnula; ali su tada brda i ravnice sustale i usnule od monotono kukajuće pjesme jesenskog vjetra.

Snjegoglava smrt vrebala tamo na rumenom nebu; u hladnim noćima se bliže se pomicala i razvijala svoju sivu zastavu, koja se na sjajnoj modroj po-

ljani neba rasprostire poput pepeljasta mrtvačka plašta; zemlja drhtala, zebla pod njom i užasna obnemoglost nastala u zgrčenim joj mišicama.

Sve dalje duvao vjetar, sve tiše kucalo srce zemlje; smrt razapela svoja krila i oko sebe širila svoj studeni dah.

Megju debelim maglama nujno se strašilo spustilo sa neba na nijemi svijet; to bijaše parodija ljetnog sunca. U suzi plivajuće veliko oko; . . . tako ugaslo, tako studeno!

I najednom došla zimska bura, na putima joj se orila tužaljiva poputnica. Sama smrt trubila zimsku pjesmu, smrt se naime spustila na zemlju i spopala je.

Zemlja je spavala, a smrt joj čuvala san.

U srcu zemlje smrzla se krv; ne bijaše rijeke, ne bijaše potoka, u čije korito ne bi polegla bila smrt. To bijaše triumf rasapa, bez nade i pun grdobe; vladar ništavila mogao je u obijesti svojoj osvojiti sve, sve na zemlji.

Duša zemlje uzalud se otimala, opirala, nije bilo u nje snage ni moći, koja da razriješi spone, u kojima je čamio obumro svijet. Silnog dubokog mora lave, usijane žare sve više nestaje; odande nema pomoći; tà pravatre same su u vječnoj borbi sa smrću, sa posvemašnjom ohladom. Smjelo se dakle mogla smrt gore širiti, nije se trebala bojati, da će joj se rastopiti mekani sniježni jastuk.

Što bi od siromašnog svijeta, da ono u suzi plivajuće veliko oko tamo gore ne vidi tvoje jade?! . . . Jošte živi oslabljena sunčana zraka, na novo se pretvara u vatren žalac, čim sa tla ponestaje magle! Sunce, na koje se je plačna duša zemlje obratila za pomoć, sluša tužakanje i šalje milijarde svojih vatrenih žalaca, da stanu na mejdan sa smrću.

Najprije padaju zrake na guste magle, probadajući svojim strjelicama oklop smrti. Sitne, šiljaste kopljice buše pepeljasti plašt i drobe sniježne pahuljice. Zemlja još ne zna ništa o svem tome, smrtni njezin san traje još sveudilj dalje . . . dalje.

I trake, probijajući paroviti zrak, potiho spopanu drijemajuću smrt. Tjeraju se bijelim poljanama, blistaju megju granjem šumskog drveća, osvoje svaku i najmanju tačku, što ju je nepobjediva sjen ostavila bez obrane.

I sada započnu veliki svoj posao.

Upirući se o jastuk smrti, počnu kidati, cijepati; njihov žarki dah buši sitne kotliće u snijeg, u kojima počnu ložiti. Sniježnog jastuka sve više ponestaje, sve ga manje biva, blještava ledena poljana puna je pukotina; po jezerima se čuje prasak za praskom.

Naduta smrt dugo ne osjeća, da je kraj svemu, što god je propasti za volju stvorila; duga tiranija, koja nigdje ne bijaše naišla na otpor, učini je slijepom: kano da će na vijeke trajati gospodstvo ništavila.

A gle, osvetno božanstvo lebdi jur nad njome; ledena se masa tali; smrt se prestrašena maša tla, koje oživljuje i koje se pod njom miče.

A sada se nijemi zagrljaj pretvara u očajnu borbu.

Dugački odmor, veliki san, prizvao iznemoglu zemlju k svijestti, prašina čezne za slobodom, u led zakopana biljka željkuje sunca. Po odrpanom sniježnom jastuku ukazuju se sve veće mrlje: mora da i lava iz nutra kroz tanju naslagu šalje svoju vatru.

Trava, drveće zadršću s golicanja sunčanih traka i ono malo topline, što je biljka rastući od sebe daje, pomaže taliti snijeg i led.

Zračna armada brzo juriša na poljane, pred njom mora umaknuti nepomičnost; cvokotajući zubima bježi smrt, ali se u hladnim noćima još koji put vraća, baneći se u svom gospodstvu.

Uzalud! Milijun vatrenih žalaca, što no poput rastaljena zlata pada sa sunca, moćniji je od leda; i zemlja počinje polagano disati; od kuda je nestalo snijega, odanle se pohlepno diže para. Na poljanama već ne živi smrt, ona bježi u šumovito gorje, gdje se snijeg još u divnoj bjelini blista i gdje sjen podrtina brani zimu protiv sunčanog žara.

Eto vremena, gdje se zemlja iz sna budi! Ledeni zubi studeni počinju ispadati; u sunca imade već malo snage i već se javlja novi život proljeću na osvitku. Još malo nek potraje juriš sunca, pa eto proljeća oslobodioteja od zimske propasti, što umori smrt, koja je sapinjala krasnu prirodu.

Još je daleko! Pa što toliko teško iščekujemo, zar nam se ne čini, da traje tisuće dana? Nu dolazi, dolazi! . . . Već polazi na vazdušnim krilima i do mala će razveseliti klonuli svijet.

Ja već jedva vidim zimu, niti ne znam, kamo je nestalo smrti! U crnom uličnom blatu vidim blizinu novoga proljeća, na obrubu sela naslagjuje mi se oko na zelenilu jesenskog usjeva. Samo osamljena gustara šuma čuva još neko vrijeme zimu. Tamo se sada skriva pobijegjena, ismjehavana smrt; tromo vucari polomljeno oružje, a oglasi li se koja ptica: ustravi se tužan duh uništenja ispred glasa života.

Megju šumskim drvećem, na hridima i sada je grda zima; — snijeg, snijeg, kud siže oko; drveće pokriva inje, od kojega se kroz noć na svakoj grani stvara bijelo lišće. To je igra smrti na umoru. Možda bi mogla prevariti sunce, e bi evo iz snijega i leda postalo blistavo lišće držalo bijelim proljetnim cvijećem i u miru ostavilo cvatuću šumu, koja i onako ne treba sunčanih zraka? . . . Istina, da tamo još nije oživilo srce potoka; megju bregovima, u labirintu mećave jedva ćeš mu pogoditi korito. Tamo se još može baniti smrt u svojoj veličini; ledena pećina, smrzla šuma danas još je njena.

Dokle će to trajati?! Kada će doći proljeće? — Makar i sutra došlo, još uvijek kasno dolazi! . . .

Hiljade i hiljade sunčanih zraka prodiru već šumom i uzdrmavaju svaku grančicu; sniježno se cvijeće kida od suhora i nepodobno, u velikim komadima, pada u dubinu. Dodirne li se pećine, ne će da tamo zapne, već se kotrlja dalje, odebljano snijegom, što se je usput prihvatio. Prodru li žarke zrakovite strijele i kroz golo drveće, tada nema smrti ni tamo više opstanka!

Vani je smrt na umoru; — nek je borilačkoj zemlji, sjajnomu suncu još malo snage, pak će preporod pobijediti uništenje!

*

Realista čistoga kova jeste mladi pisac Skender *Bródy*, čija sabrana djela izigjoše tek nedavno u 16 svezaka. Gotovo u svjema njegovim romanima očituje se polagani proces čišćenja savjesti. Tako u „Doktoru Faustu", koji će se zaljubiti samo za to, da uzmogne proučiti, kakove će promjene, kakove li bolesti i koje osobite pojave prouzročiti u ženi moralna zdrava ljubav. Tim pokusom pak uprepašćuje i sebe i svoj medij, dok ga skrušen ne privede u naručaj svomu asistenti.

Tako u „Gospogji sa dvije duše", koja ubije bivšeg svog ljubavnika dan prije dvoboja izmegju njega i njenoga muža, kojemu je izdala bila svoj mladenački grijeh. Tako napokon i u „Snjeguši", majstorski izragjenoj priči. Liječnik Imbro Balassa zavolio Snjegušu, te će je uzeti. Megju tim se upozna sa drugom prekrasnom djevojkom, a da uzmogne ovu uzeti za ženu, otrova Snjegušu. Ipak ga grize savjest, te ne može da se nauživa sreće uz ljubljenu ženicu. Prijavi se sudu, Snjegušu dignu iz groba, nu tako je krasna, da je mogućnost nasilne smrti isključena. Balassa konačno i sam vjeruje, da je lagao i sada je tek kadar podati se blaženstvu sretna i mirna braka.

Bródy piše slogom bezobzirno realističkim. Motivi proletarijata, slobodne spolne ljubavi, okrutnog društvenog fatuma traže u njega svoja prava, a pisac umije u svim svojim djelima neodoljivom silom djelovati na štioca. Prototip je to čovjeka, koji osjeća, a iz osjećaja zrcale mu se misli, kao žar i svjetlo od vatre.

Bródy-a smatraju početnikom novoga genrea, a za njim se doskora poveo Desiderije *Szomory* svojom knjigom „Pali" („Elbúkottak"), koja u svojim novelama — šest ih na broju — sadržaje stvari, da bi i jednomu de Maupassantu služile na čast.

Tko hoće da shvaća Szomory-a, mora zaboraviti, da je Arany, najveći i najmoralniji magjarski pjesnik, umro tek prije jednog decenija i da Jókai još danas piše čarobne bajke.

Szomory osugjuje društveni red, koji slabića podjarmljuje sretniku, te koji čitave generacije bilježi Kainovim znakom. Neki pjesnik ženijalan, mlad, morao je propasti, jer mu je mati, odgojiteljica, oskvrnjena po gospodaru, koji je pogazio čast kuće, negda u času slabosti pala — žrtvom sretnika, a zatim ostavljena, nesretna, u najvećoj bijedi morala životariti. U odlomku, gdje se pred našim očima nesretna žena bori protiv poroda djeteta — u stanu babice — tolikom je slobodom, groznom zbiljom a i vještačkim znanjem pisano, kako to — hvala Bogu dosta rijetko — običajemo čitati samo u sudbenim raspravama. Dijete se ipak rodi: plamenim znakom na zatiljku, smrtnom klicom u hrptenjači. Mladić se posvećuje novinarstvu, vatrena ljubav spram glumice goni ga na neumorni rad, jer će ga ona saslušati tek onda, kada steče dičan glas. Svojega prokletstva jadnik ni ne sluti. Tek kada ga je čuvstvo najjače obvladalo, pored najrevnijeg djelovanja osjeća Andrija — to je pjesnikovo ime — kako mu hiljada zala izjeda mozak. Mati mu se ispovijeda. On ju neizrecivim prezirom od sebe oturi. Ona se skončava samoubijstvom. On pak na umoru prima glas, da je njegova drama dobila akademijsku nagradu. Gotovo utrnulim okom čita pjesnik vijest, koja mu je imala donijeti spas i glumičino srce i ruku, vijence, cvijeće, sreću, blaženstvo. . . . Uz silne muke umire nesretnik groznom kobi, kojoj je ime: društvena trulost, svojevolja imućnika, slabost žene.

Šteta za darovita pisca, koji bi znao svoju vještinu bolje upotrebiti, nego nagomilavanjem svakovrsnog tjelesnog i duševnog jada. Ali naturalistički pripovjedač iskitio je svoj psihiatrički rad i simboličkom megjuigrom. Vodi nas naime u kavanu, u kolo mladih pjesnika, što ga je u idealizmu i pesimizmu ostarjeli Ivan Vajda oko sebe skupio. U Vajdi simbolizira pisac čisto pjesništvo, kojega svjetina ne razumije. Szomory hoće tim reći, da su prošla vremena čiste poezije, da se je svijet otugjio idealima. Da li je tomu zbilja tako? — Nije! Svi putevi vode natrag k idealu, koji iz borbe sa realizmom vazda još čišći proizlazi. Samo će *krivi* ideali pasti; — a sebe sama, kano dijete neograničene, vazda savršenije budućnosti, čovjek radi sadašnjosti od kratkoga časa ne može, ne smije zapustiti nikada — nikada! *Mavro Špicer.*

*

Biograd, mjeseca januara 1896.

Stara se godina na našem pozorištu završila s Dumas-ovim „Prijateljem žena", koji se uzastopce prikazivao 29. i 30. decembra (po st. kal.) — Ko zna „Ženskog prijatelja" s pozornice ili iz lektire, ne treba, da mu se iznosi sadržina komada, a ko ne zna, taj će se jamačno vrlo teško zadovoljiti s kakim referatom; ta referati, osobito o valjanim pozorišnim komadima tek su blijede sjenke spram originala!

Pozorište bijaše posjećeno tek prvog dana; sutradan, u nedjelju, bijaše osim orkestra sve prazno. Šta ćemo, kada našu širu publiku privlače samo komadi s pjevanjem! Drama i moderna salonska komedija kakog Pailleron-a, Rubi-ja ili Sudermann-a ne puni kuće, prosto zato, što biogradski elegantniji svijet po primjeru mnogih malovaroških high-life-ova gleda na domaće svoje pozorište skeptički, s uobraženog višeg nekog gledišta.

Pa ipak je i ovoga puta gosp. Dušan Gjokić, prevodilac, dao kao i u mnogo drugih prijevoda s francuskoga, dokaza o svom prevodilačkom talentu, pa ipak naši vrijedni umjetnici i ovog puta pokazaše svu opsežnost svog stvaranja i shvatanja . . .

*

Naročito je gosp. *M. Gavrilović* viveur i dendy par exellence. Njegovo je kretanje otmjeno i sigurno, ruke mu nijesu nikada suvišne, a mimika mu je vazda karakteristična. Od svih naših glumaca ima on ponajviše ono, čime nas toliko ushićuje naša subreta, ggja *Todosićka*, — ono, što se zove chic. Tako nas je gosp. Gavrilović u „Ženskom prijatelju" i opet, onako krupan, elastičan i distingiran, podsjetio na kakog aristokratskog bečkog oficira, koji se u nedjelju bacio u civil, da bi se lakše zabavio i razonodio. — — Samo je velika šteta, što gosp. Gavriloviću kao i ggjici *Nigrinovoj* u strastvenijim ulogama često nedostaje ono, što je glumcu najpotrebnije: čist i snažan organ.

Naprotiv je gosp. *Ljuba Stanojević* predestinirani prikazivalac gigantskih i romantičnih karaktera. Glas mu je onaki, kaki je u Omirovog Marta u Ilijadi, a stas mu je atletski razvijen i lijep. U ulogama, kao što je zvonar „Bogorodičine crkve" i „Otelo", briljira on upravo tom svojom velikom sličnošću originalima. U Lindau-ovoj „Krvavoj svadbi" (vartolomejska noć) Gavrilović prikazuje Karla IX., dobro ga prikazuje, — ali, — tek ga prikazuje, a Lj. Stanojević Henrika IV. ne prikazuje, — on jest Henrik IV.

Mnogi su ovdje tog mišljenja, da je kod nas komedija bolje zastupana od ozbiljne gragjanske drame ili tragedije. Tako je gosp. *Ilija Stanojević*, poznat ovdje pod imenom Čiča Ilije, stvorio od većine uloga svojih tipove. On je u ostalom i kao pripovjedač pokazao velik talenat za duboku karakteristiku i humor. „Baba Ruška", „Nigja jestestvo", „Kole čarlama", „Srećko", „Kako para fino raste", „Idila", „Habeas corpus", „Modus dividendi", „Koncerat u palanci", „Duševan Turčin", sve su to stvari, koje kao cjelina osiguravaju spomen na čiča-Iliju i u literarnoj našoj historiji. I kao glumac je Čiča humorista, a tipovi su mu dobroćudno-smiješni. Kao glumac satiričar prikazuje on samo pritvoricu, — ali nedostižno.

Na njega se kao humorista dično naslanja veteran našeg pozorišta, gosp. *Rajković*, pisac „Života za dinar", lokalne dramske slike, koja je našla svoju publiku.

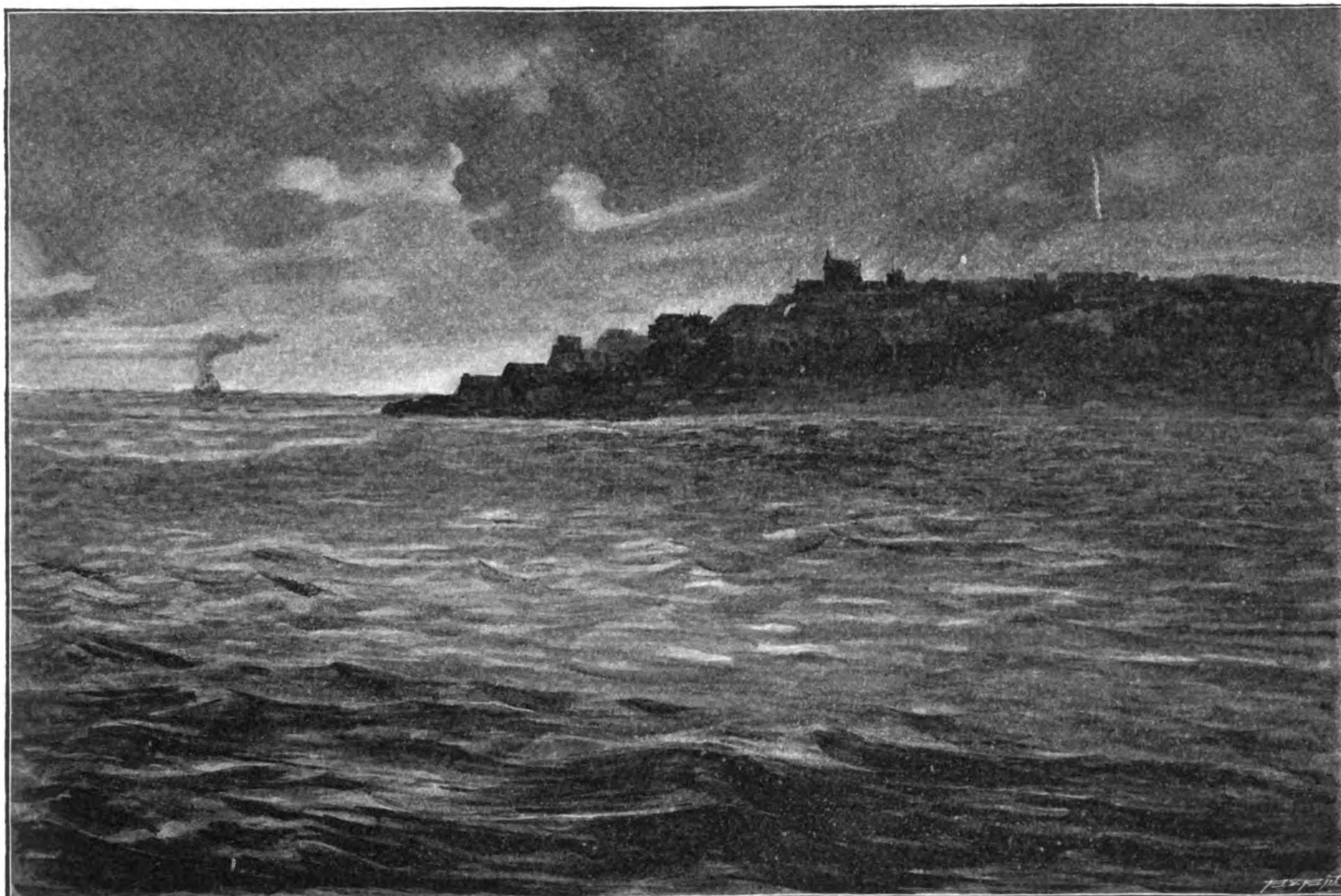
Gosp. *Sava Todorović* je glumac satiričar, on imitira i karikira. Čiča nam Ilija daje tipove, a Todorović niansira. Kako on i najsitniju ulogu savjesno obragjuje, uzdigao se do onoga, što je stari Rajković u ozbiljnim komadima, — do najboljega komičara epizodiste. I čiča Ilija i Todorović dotjeraše svog Cincarina do savršenstva i u tim se ulogama vidi njihova diametralna razlika. Čičin je Cincarin stvor glup, ali dobroćudan, a Todorovićev je pakostan, nabusit, tvrdica. Čiča je više subjektivan, a Sava objektivan, Čiča je više pjesnik, a Sava više prozaik. Svi oni, koji i u glumi poštuju neki verizam, poštuju i Todoroviću, tome niderlandski mirnome i objektivnome posmatraču, snažan, ali na žalost slabo priznan talenat.

Od mlagjih naginje gosp. *Lazar Rajković*, — bez sumnje najdarovitiji — Čiča Ilijinom humoru, a gosp. *Stanković* Todorovićevu maniru.

Ko cijeni glumački dar po opsežnosti njegovoj, toga će oduševiti gosp. *Miljković*, službeni naš Fileas Fog! Ko se od srca nasmijao njegovu gjeneralu Adamu (Bogat mejdan) ili kapetanu Mathieu-u (Pokojni Tuponelj), ne može da ga raspozna u nervoznom i patetičnom Ruy-Blaas-u. A ako je ko čitao po koju njegovu riječ (osobito onu u „Dnevnom listu" od 6. decembra pr. god.), požaliće, što je sudbina i glumca, kao njegovog po Apolu brata, pjesnika, kaznila tolikom mjerom osjetljivosti. Ali šta da tužimo? Evo nam dosjetljivog biogradskog Girardi-ja, gosp. *Dinulovića*. Tek što se pojavio na pozornici, odletješe u nasmijani pozorišni vazduh sve brige iz zabrinutih biogradskih glava.

Pa ipak, kraj svega toga obilja izvrsnih glumačkih sila osjeća se u pozorišnom osoblju prilična praznina. Naše pozorište nema prvog ljubavnika, t. j. specijalnog prvog ljubavnika. Gosp. Lj. Stanojević je za tu ulogu često odviše patetičan, gosp. Gavrilović odviše rafiniran, a gosp. Miljković odviše nervozan i sentimentalan. A sva su trojica za tu struku u neku ruku odviše muževni. Mi to tvrdimo onako, kao kad n. pr. velimo, da se Rossi-u u „Hamletu" ne divimo kao ljubavniku, nego kao prikazivaocu one zagonetne borbe duha s voljom . . .

Još se veća osjeća praznina u ženskom personalu. Gospogje: *Lugumerska*, *Radulovićka* i *Grgurova*, ta nenadoknadiva tragetkinja, — ostarješe; ggjca *Ni-*

Ulaz u Boku kotorsku. Slikao *L. Sokolović.*

grinova i ggja *Gavrilovićka* prelaze u matrone ... I tako u naivnim ulogama moramo da si mučimo fantaziju s ggjom Gavrilovićkom u djevojačkim suknjicama, često i s ggjom *Pavlovićkom*, a u manjim ljubavničkim s ggjom *Jurkovićevom*, koja na sreću ima mnogo spoljašnosti.

Pošto je *Raja Pavlović*, najbolji naš pjevač i baritonista, obolio, angažovala je uprava g. *S. Deskaševa*, poznatog tenoristu, koji je ovamo došao s g. *Delinijem*, vrlo darovitim mlagjim glumcem, kojemu je na žalost oslabio onaj njegov sonoran i muški glas, koji toliko diči starijeg Rajkovića i Mandrovića u Zagrebu. Premda ni gosp. Deskašev nije, što nekada bijaše, ipak uz našu vječno mladu subretu, ggju *Todosićku*, u velike privlači publiku (Mamzel Nituš). I ggjica *Pavlica*, učenica Mandrovićeva, došla je jesenas na poziv uprave iz Zagreba, da nas osvoji svojim, — kod početnica vrlo rijetkim, — prirodnim prikazivanjem. Ona je jedina od našeg ženskog podmlatka, od koje mnogo očekujemo.

Uopće se može reći, da je naš pozorišni personal — i ako malen, — vrlo dobar. A ako možda katkada nema uspjeha, kao njegove kolege po ostalim prijestônicama, kriva je njegova malobrojnost, zbog koje naš glumac mora da radi tako reći i danju i noću — svake se nedjelje daje najmanje pet predstava sa najmanje toliko pokusa, — i, a to je glavni razlog, nehajnost naše publike, koju više privlače šantani i druge zabave od ovog „moralnog" zavoda. Da se onomad, kada se davala repriza „Prijatelja žena", broju prisutne publike pripisalo u ništicama svako prazno mjesto, bilo bi u Knez Mihajlovu domu više svijeta od pijeska u moru. Ta slaba posjeta biće jamačno uzrokom, što gosp. N. *Petroviću*, upravitelju ne polazi usprkos njegovoj administrativnoj rutini za rukom da stvori operetu ili operu. Dosta je naših glumaca za silu i pjevač; drugi, novoangažovani pozorišni kapelnik, g. *Malata*, pun je talenta i ambicije, ali čini se, da nedostaje sredstva, kojima bi se angažovalo još pjevača solista i pojačalo pjevački hor i orkestar. Pa onda, ko zna, ne zadovoljuju li našoj publici za sada razni vodvilji i komedije s pjevanjem.

Angažovanjem g. *Hartla*, gjaka poznatog bečkog dekoratera Kautsky-a, dobila je naša pozornica mnogo sa tehničke strane. Svojim dekoracijama u novitetu Poteri pokazao je taj mladi „Director der Natur" prilično ukusa i vještine.

Nikoja, pa ni naša pozornica nije poštegjena od smiješnih „kiksova" i slučajnosti. Tako se n. pr. neizmjerno vragoljasto u komadu „Severo Toreli" pokazao — mjesec, pozorišni mjesec. Dojurio je na svoje mjesto megju oblake brzo kao ono kazalo na satu u Put oko zemlje i iznenada je stao, — baš kao i ono kazalo na cifri XII. Odjedared pane na raspoloženi mjesec sjena, ogromna sjena nekog glumačkog nosa, a mjesec, veseli pozorišni mjesec, stade skakutati s desna na lijevo. U istom komadu se Severo (Gavrilović) sa svojim zavjerenicima na javnom mjestu tako derao, kao da pizanski „špicli" ne imagjahu organa za slušanje. — Ali to su, — kako rekosmo, — kiksovi, koji se dešavaju i na najmodernijim pozornicama i koji su i kod nas sve rjegji.

Kako je naše pozorište jedno od slabije subvencioniranih i kao takovo zavisno od ćudi publike, nije čudo, te se često (u nedjelje i praznike) mora spuštati na stepen nižeg estetskog gledišta. Ali i djeca u ukusu treba da počnu od „špilšule", a naše pozorište kao jedino u Biogradu mora svakako da vodi brigu o masi, koja nije imala prilike da se osposobi za više umjetničke i pjesničke užitke. I tako nije čudo, što se daje „Baba Hrka", „Vampir i čizmar", „Seoska lola" i t. d. Narodno naše pozorište nije samo srpski Burgtheater ili Comédie française, nego i srpski Théatre de Gaieté i Theater an der Wien.

A ko je vidio na staro ljeto „Ženskog prijatelja", morao je priznati, da se napredovalo u svakom pogledu. Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas!

*

Za više muzikalno uživanje treba gotovo više umjetničkog vaspitanja i ukusa, nego za uživanje scensko, a Biograd, koji još prije nekoliko godina bijaše varoš turska i koji vrvi ciganima sviračima, nije još dospio ili još nije imao potrebe, da podigne kaku školu specijalno za muziku. Ali, kao da se taka potreba već osjetila. Onomad je Nj. Veličanstvo kralj Aleksandar I. društvu „Stanković", uz „I. biogradsko" — najvrednijem pjevačkom društvu u Biogradu, veledušno poklonio zemljište, da si sagradi društvenu kuću, koja će jamačno biti temelj prvom srpskom konzervatoriju.

*

Byron negdje veli, da uz toliko obilje žive i realne ljepote ne osjeća potrebe za slike i kipove. I zaista, plastičke umjetnosti nijesu toliko — da se tako izrazimo — fiziološki potrebne, kao muzika. U prirodi i životu ima i suviše lijepih forama i slika, ali vrlo malo lijepih zvukova, da ni ne spominjemo akorada. Rafael i Murillo mogahu stvoriti svoje Madone, ideališući kaki živi živcati nježni original, ali da Beethoven nije posegnuo u unutrašnjost svoju, teško da bi ikada u realnom svijetu našao i traga svojoj Eronci ili Es-dur sonati. S toga se u masi potreba muzike javlja ponajprije.

I kod nas je tako.

Plastičke su vještine kod nas još u povoju.

Ali popularna naša pjevačka društva izvagjaju narodne i crkvene melodije u formi, koju im dadoše Stanković i Mokranjac, a sa „Gjidom" i „Sugjajama" udomi Jenko i Marinković narodnu melodiju i u pozorištu. Šteta, što je naša kritika premalo muzikalna, jer bi i u „Poteri" (Veselinović i Čiča Ilija glumac) našli ono, što je „Gjido" i „Sugjaje": embrion srpske nacionalne operete i opere, zametak narodne muzikalne drame. Sada da je samo kaki Mascagni ili Glinka, koji bi iz tog silnog blaga narodnih arija stvorio narodnu glazbenu dramu, ili kaki Chopin, čiji bi ih talenat obukao u moderno ruho, pa da se zadivi muzikalan evropski svijet, sit stare škole i stare muzike.

Pošto još nema u Biogradu konzervatorija, gaje klasičnu i modernu muziku samo diletantska, privatna društva. Danas se od ovih diletantskih društava ponajviše ističe Akademsko mužičko društvo, kome predsjedava uz Lj. Nedića jamačno najobrazovaniji biogradski belle ésprit i kritičar gosp. *B. Popović*. Akademsko je mužičko društvo orkestar od prilike 10—12 gjaka Velike škole, a diriguje im gosp. *Svoboda*, profesor muzike, koji je, ako ne ponajviše, a ono za cijelo vrlo mnogo nastojao oko čiste muzike u Biogradu. To doduše društvo zbog malobrojnosti svoje ne može još da izvodi epohalnih orkestralnih kompozicija, ali o dobrom glasu, koje je društvo steklo u ovo dvije godine svog života, svjedoči posjeta Nj. Veličanstva kralja na pošljednjem koncertu. Pošto još u Biogradu nema dvorane za specijalno muzikalne produkcije, to se pošljednjih puta opazilo, da je velikoškolski salon zaista odviše malen za koncerte ovog društva... Evo i programa pošljednjeg koncerta: Supè: Pique dame (orkestar), Saint-Saëns: Allegro Appassionato (gospogja Ruža Vinaver), Moszkowsky: Serenata, Gillet: Loin du bal (Kvintet), Wagner: Tannhäuser-uvertura (orkestar), Schumann: „U noći" (ggja Ruža Vinaver), Koch: Jugoslovjensko kolo (orkestar).

*

Gosp. Friedenthal, kako sam reče, gjak znamenitog Kuhlau-a, bijaše jedini gost naše muzikalne sezone. Prije 14 dana je koncertirao u salonu gragjanske kasine. Salon je vrlo malen, ali one večeri bijaše pun vrlo velike praznine. To, a još više kukavan, uzajmljen glasovir, pokvari g. Friedenthal-u volju za sviranje, a nama bome za slušanje. Više virtuoza (na žalost i slavni Sauer), odoše odovud sa žalosnim uspomenama. Kako je na taj primamljivi prag Istoka sa slavujima dopršilo mnogo čvoraka (kao prošle godine neki tenorissimus Pazzini i neka diva Šarolta N.), nije čudo, te je publika postala nepovjerljiva spram neznanih imena. Gospodin se Friedenthal u ostalom hvalio, da ga u Americi malo te nijesu zasuli cvijećem. Koliko je nama poznato, od biogradskih ruža nije mogao napraviti ni najskromniju ružičnu pasteticu. Ne bijaše, horribile dictu, sugjeno, da gosp. Friedenthal bude ružama zadavljen na mirnoj dolini Save! O, nijesu Biogragjani kao oni svireponeronski Jenki, o! *A. G. Matoš.*

Uz naše slike.

* *Bosanski lugar.* Slikao *W. Leo Arndt.* S koliko „zvanične svijesti" gleda taj šumski stražar u bijeli svijet, potpuno znajući što znači onaj šumarski čekić u pripašaju i ubojna puška u ruci. Znade on dobro, e nije lugar peti točak u upravnoj mašineriji, nego čovo na svome mjestu, što čuva zelenu haljinu majke prirode, da je ne obrsti zla ruka, pak da ne bi nakon desetak godina pirila ljuta bura po golom kamenju ondje, gdje još danaske guste šume kite njegovu ponosnu Herceg-Bosnu.

* *„Kako si, dijete?"* Slikao *W. Leo Arndt.* I opet prizor, koji ti otvara pogled u nevino srce našega svijeta, gdje se hvala Bogu još uvijek poštuju stariji. Po našijem ulicama često ćeš vidjeti da će ne samo dijete nego i odrasli, koje mu drago vjere, savijem predajno pristupiti k ruci svojih crkvenih poglavara, zamoliće riječ blagoslova, odgovoriće smjerno na pitanja i poći svojim putem i za poslom rado i veselo, toliku mu snagu uljeva u dušu vjersko čuvstvo. Dobro je to, jer i sami narod opisujući u svojoj pjesmi najveću iskvarenost već u prvim stihovima govori o takovom proklestvu: da „tamo ne poznaje mlagji starijega". Dao Bog te se u našem narodu uzdržali ovaki nazori iz časne starine, a minule ga kojekakve novotarije, koje mnogo toga obaraju, a ne grade ništa nova.

* *Iz „Boke kotorske".* Slikao *L. Sokolović.* Stj. Ljubiša, pišući o Boki kotorskoj, s pravom kaže, da se pričinja e se je ondje priroda igrala, kad je svoje čudesno djelo na mahove stvarala. „Kad dogješ s mora — veli vješti slikar one prirode — i pošto si se nagledao sitan prosutih po pučini dalmatinskih ostrvica, što skoro jedna drugu laktom kosi; pošto si se divio visini Velebita i Biokova, stravičnomu padu Krke i bojadisanomu Trogiru, krasnoj Neretvi i ljudskomu Dubrovniku, da ti se oko ne dodije, sve od jednom nestanu ostrvice čak do Krfa, pa se usred ove nesaste rastvara ušće kotorskoga zaliva, kao da ga je Tvorac tu umjestio, da bude topcu spas! Ušće je toliko širom prostrano, da se ne mogu presumititi zrna topova, kad sa obje strane gruvaju. Ulaskom *Oštri rt* ostaje s lijeve; ovo dugo pružalo na lik lemeša o ralu, na šiljku izoštreno bojnim topom. S desne vidiš zimzelene brežuljke lustičke i grabaljske, na mahove potrapljene uz sunčani pripek, sa dva otoka u pokos, koje stari zvahu Žanjice, a vrsnici nam Mamula. Tu su ljudi lomili ljuti lit, da joj umjeste bojni top. S prijeda ti se rastvara prostrana luka, gdje se zimi krše i prolijevaju o plitko dno bijesni valovi uspeti i poznati južnim vjetrom, te se ustopice zapjenušeni i nabreknuti na dostig sutječu."

Mi smo u pratnju našijem slikama preštampali ovo par redaka iz opisa Boke pok. spisatelja, u koliko se taj opis odnosi na naše današnje slike, koje prikazuju ulaz u čarovnu Boku kotorsku.

* *Povratak iz boja.* Slikao *P. Jovanović.* Evo i opet jedne od onih naslikanih epskih pjesama, u kojima je g. Jovanović priznati majstor. Za čudo je, što uz toliko obilje i velikog historijskog gradiva i intimnih mu odlomaka, nekuda slabo u nas izlaze ovaki rapsodi-slikari. Nuz pok. Kikerca jedini je Jovanović danaske pročelnik te struke. I dok je Kikerec u nekim svojim umotvorinama nalazio slikarsko gradivo u samoj narodnoj pjesmi, ko izrazu narodne duše, eno je Jovanović mnogo subjektivniji: on umije da nam dogogjaj, koji bi se naprosto svagdje uz jednake uslove pojavio, zadoji simpatičnom karakteristikom čovjeka iz naroda, umjetnika patriote i da podade tijem gradivo drugoj, novoj pjesmi. Crna Gora i ljuto joj timorje puna su riznica junačkih motiva pjesniku i umjetniku. Krš, koja dijeli do dva svijeta, stare tradicije, borba za opstanak, sve su ovo pokretni mišići jedne velike društvene trzavice, koja je sve o sve dramatska. Tako je i u ovoj slici: tu ne vidimo rvanja ni klanja, izobličenih lica, makinalnog punjenja i palenja pušaka i svega, što podaje borbi izraz nelijep i grozan; tu je surova predigra svršena, a pred nama razvija se pojava, koja nam nije odurna, nego nas dira. Silna planina u zalegju — male, tihe kućice u kamenu i stara mrka kula, što bude hiljade misli i nuzmisli, maleno čedo, koje pruža vesele ručice ocu na povratku, stari iznemogli vojnik — babo, ženski likovi po strani, pozdravljajući junake i gledajući ona dva arnautska zarobljenika, junački stas crnogorskijeh ratnika, straga ranjenik i visoko nad zaokruženom cjelinom pobjednička zastava, sve su ovo same rijetke prednosti, koje će ovu sliku resiti uvijek mladom živahnošću.

Umjetnik je s onolikim bogastvom, a još više s onim značajnim rasporedom različitijeh likova zasvjedočio veoma finu, da reknemo, tankoćutnost i to je baš ono, što odaje pravi umjetnički duh, da s malo reklame postizava potpun efekat. I tako će se ova slika našeg Jovanovića primati svakoga, bio to stranac il domaći.

* *Muzejsko društvo* u Vratislavi (Breslau) izabralo je našega urednika, vladinog savjetnika *Kostu Hörmanna.* i kustosa bos.-herceg. muzeja dra. *Ćiru Truhelku* svojim članovima-dopisnicima.

* *„Osamljene duše“,* drama u 5 čina *Gerharda Hauptmanna,* davala se tu nedavno u Pragu u vrsnom prevodu *M. A. Šimaćeka.* U nas ne dogjoše još nikako na daske dramski proizvodi ovoga pjesnika, koji je uz H. Sudermanna vatren borilac berlinske „slobodne pozornice“. Evo megju tim sadržine Hauptmannove drame: Dr. Vockerat, čedo izraslo u najudobnijim prilikama, uze za ženu djevojku, koju je ljubio; bogat je, žena mu uz to donijela krasan miraz, uopće sreća mu išla na ruku. No Vockerat je filosof, njega muče ona ista pitanja, koja i junake Maksa Nordau-a u „Bolesti našeg stoljeća“, neka nervoznost izmegju sanjarija i spekulacije duha, tip koji nije nepoznat u društvenoj trzavici našega doba i koji se ponajpače pojavlja megju njemačkim talentima. I dr. Vockerat piše neku filosofsku knjigu, u koju će da salije svu svoju dušu. Treba mu mira i tišine, te će za to iznajmiti vilu blizu Berlina, kamo se preseli sa svojom mladom ženicom. Toj ženici on je idejalom nad sve što je dobro i lijepo, a stari roditelji srećni su, što mogu udovoljiti svoga jedinca. Dogodilo se te se sin sasvijem otugjio ovoj okolini, koja ga voli, obmanule ga studije i on ne shvata više tradicija ni morala svojih najbližih, gdje je sve osnovano u vjerski osjećaj. Uz sve to dr. Vockerat dobar je sin, a starci su zadovoljni i sa mladom ženicom i srećni su što im jedinac nije doveo u kuću kakvu „emancipiranu“. Ipak dr. Vockerat nije srećan uz ovu uzornu ženu, on osjeća da mu je uz svu njezinu ljubav duša neudovoljena. Ona da ne shvata svijeta onako ko on i da nema u nje smisla za njegove želje i rad mu. Najzad se on pred našim očima razvije u pravcata egoistu svoje vrsti: on ljubi samo sebe, precjenjuje svoju znamenitost, a misao, da ga ne razumiju ni oni, koji su najviše njegovi, muči ga tim ljuće što je krije u sebi. Prezirom uništio je u svojoj ženi svu energiju i svježi joj temperamenat, tek ona onako uplašena sve podnosi i — ljubi ga, jer ne može da živi bez njega. Jedina joj nada dijete, pa kad bi joj rekli, da se je sinčić dao sasvijem na nju, žestoko bi prigovarala; toliko bijaše u nje uvjerenje o vlastitoj bescjeni.

Druga „osamljena duša“ u toj drami jeste ruska studentica Mahrova, slušateljica sveučilišta u Zürichu Dr. Vockerat naslućuje u njoj „srodnu dušu“, približuju se jedno drugome vjerujući, da može ovaki odnošaj izmegju muškarca i ženskinje u istinu da postoji na nekoj višoj osnovi, nego li je odnošaj izmegju muža i žene. Tek kad praktični svijet oko njih počne na svoju da sudi o tom „odnošaju“, trzne se Mahrova i makar da se je u njezinome srcu razgorjela ljubav spram Vockerata, ostavlja ona njegovu kuću, a filosof sam sebi kidiše.

To je pregja ove drame. Nama se na koncu konca pričinja da imade u toj fabuli dosta natege, da se čin ne prikazuje nikako vjerovatnim i da najzad vaskolik sujet nije podesan za daske. Mimoilazeći pitanje, imade li uopće takovijeh Vockerata, jer doista može svašta da bude u svijetu, nek nam je slobodno reći: čemu da se iznose na vidjelo ovake efektno tražene pojave, rijetke abnormalnosti, čija drama, riješili je ili ne, naprosto nije ni od kakva utjecaja po ljudsko društvo. Specijalni slučajevi interesiraće nas sve to manje čim su specijalniji, a onda s ovakim istančavanjem brzo bismo došli do granice, gdje prestaje realna opravdanost neke pojave, a nastupa biće, koje nije od ovoga svijeta, već mu se kolijevka na obje krive ljulja u piščevoj invenciji. A je li to predmet za „daske, koje znače — svijet“?

* 4. decembra umro je u Pragu glavni reditelj i prvi dramatski umjetnik češkog narodnog pozorišta *František Kolár* u 66. godini života. Češki listovi vrlo žale za pokojnikom, a „Světozor“ veli, da će mu se teško naći zamjenik.

* *Paul Verlaine,* osnivač pjesničke škole takozvanih „dekadenta“ u Francuskoj, umro je od dugog i teškog bolovanja 8. decembra 1895. u Parizu. On se je rodio u Metzu godine 1844. Paul Verlaine veoma je zanimljiva pojava našeg trzavog i grozni-

Povratak iz boja. Slikao *P. Jovanović.*

čavog vijeka: odista lijepo nadaren talenat i čovjek bez trunka energije, koji je nježna i fina čuvstva na žalost iznosio na vidjelo ko stalni gost pariskih bolnica. Njegov život bijaše zanemaren i neuredan; on ga je provodio u pola zdrav po zadimljenim kavanama, odbijen od kruga boljega društva — kolebajući dušom megju vedrijem visinama ideala i pomućenim sanjarijama povrijegjenih moždana. Isprva pripadaše kolu „Parnasista“, poslije bude otac dekadence. Od djela napominjemo: Poèmes Saturniens, La bonne Manson, Romances sans paroles, Sagesse, te slike iz bolničkog života pod imenom: Mes hôpitaux.

* *Kako djeluje elektrina na rast bilina i na sazrijevanje ploda?* Utvrdilo se iskustvom, da se ova tajinstvena sila očito prima biljevnog života, a možda bi izbile na vidjelo još mnogo zanimljivije pojave, da su se uvijek našli pri ruci podesni aparati, kojima bi se elektrina primjenjivala u vrtlarstvu i poljskoj privredi. Za taj poso valjda bi ponajbolje poslužile galvanske struje, tek nema jošte zgodnih baterija za ekonomiju. U novije doba pokazalo se je, da su plodovi za rasta i sazrijevanja u električnome stanju. Kada se uturi megju peteljku i plod, dok jošte visi na stablu, žica, pa se struja sklopi, opaziće se na galvanometru, da se pomiče magnetska igla. Onaj sok u biline i stanična kožica izvode struju, a sve su stanice pozitivno električne. U klijaliština i staklenim kućama, gdje biline cijelu godinu ragjaju, moglo bi se i svjetlo sunca nadomjestiti električnim svjetlom. Kad bi se struje sprovele kroz takovo tle, sigurno da bi vrlo povoljno djelovale na uspjeh ovake kulture, jer bi što brže rastvarale one mineralne tvari, bez kojih ne mogu biline rasti.

* U Londonu postoji od godinu dana „*Društvo žena-žurnalistkinja*“, a svrha mu je da okupi sve ženske, koje se bave perom bilo ko spisateljice, bilo ko crtačice po raznim redakcijama u Engleskoj, engleskim kolonijama i drugdje po svijetu. U programu ovoga društva veli se, da megju svjema ženama, koje se bave samostalnim radom, jedino žurnalistkinje nijesu imale svoje zadruge. U novije doba bavi se mnogo ženskinje novinarstvom pak nastaje opasnost, da bi se mogle javljati slabije i nevrijedne sile bez talenta i stručne naobrazbe. Da se ovo prepriječi, osniva se društvo pravih novinarki, da se uščuva ugled i da se položi osnov u megjusobnu potporu. U ovo društvo primaće se samo one žene, koje dokažu da su bar dvije godine stalno saragjivale u kojoj poznatoj redakciji. Društvo sjedi u Londonu, tamo mu je i vlastita zgrada, gdje imade knjižnicu, stenografe, aparate za pisanje, čitaonicu, salone za čitanja, pa i za čaj i toaletu.

* *Monopol šibica* donosi Francuskoj ogromni novac na godinu. Po izvještaju iz godine 1893. napravilo se je tamo u prošloj godini 28 miljarda i 422.242.550 šibica, od toga bilo je 1 ¹/₄ miljarda voštanijeh. Sve se je prodalo, pače je prošla još i zaliha od prijašnjih godina, i tako se može mirne duše reći, da se je te godine potrošilo preko 29 miljardi šibica, što znači u novcu 25 874.000 franaka. Odbivši troškove režije, donose Francuskoj same šibice na godinu čistih 19 milijuna franaka.

* *Poštarski promet u Evropi.* Godine 1892. bilo je u Evropi 101.011 poštarskih ureda i 524.531 činovnika; dakle više od pola milijuna ljudi. Sve evropske pošte otpremile su te godine ukupno 6 miljardi i 866 milijuna pisama i poštanskih karti. Kad bi svako pismo bilo dugačko ko poštanska karta, pa bi se sav taj papir jedan s drugim polijepio, moglo bi se tim papirnatim pojasom opasati zemlju 75 puta oko polutnika! Najviše se listova i poštanskih karti prometne u Njemačkoj naime 3035 milijuna komada, u Engleskoj 2745, a u Francuskoj 1500 milijuna. Ako se megjutim proračuna razmjer: koliko listova dolazi na pojedinog žitelja, onda je svakako po tome računu Engleska najprva megju državama u kojima ljudi mnogo dopisuju. U godini 1892. zapadoše svakog Engleza po 53 lista, Nijemca 33, našeg državljanina 22, Francuza 17, Talijana 7, a svakoga Rusa po 2.

Pribrojimo li jošte da su evropske pošte u godini 1892. prometnule 2173 milijuna knjiga, tiskanica i trgovačkih cjenika, te 2429 milijuna novina, to iznosi cijeli poštanski promet 1892. godine grdnu svotu od 11 miljardi i 468 milijuna komada.

* *Robert Munro: Rambles and Studies in Bosnia, Hercegovina and Dalmatia.* Edinburgh and London 1895. 8°, XX. + 395.

Mr. Robert Munro (izgovori M'nrô) uvršćuje se punim pravom megju prvake prehistorijske znanosti. Svojom radnjom o stanovništvu sojenica u Evropi stupio je uz učenoga Luigja Pigorinija kao prvi poznavač evropskih starina, koje nam sačuvaše prehistorijske sojenice.

Kao takav boravio je na sastanku arheologa i antropologa, što ga je sazvala zem. vlada u Sarajevu 1894., te je živo sudjelovao u raspravama o neolitičkom nalazištu u Butmiru kod Ilidže. Tom prilikom bavio se je škotski učenjak dulje vremena u Bosni i Hercegovini da je bolje upozna, a sudjelovao je i na sastanku kršćanskih arheologa, koji se onoga ljeta održavao u Spljetu.

Njegovo netom štampom izišlo djelo plod je njegovih studija za svog boravka u našim krajevima i dosadanje literature o Bosni i u Bosni, koju je on cjelokupno obradio.

Knjiga razdijeljena je u ova poglavlja:

I. Put u Sarajevo i opis grada Sarajeva.
II. Izlet u Jajce i Jezero.
III. Kongres antropologa 1894.
IV. Neolitičko nalazište u Butmiru.
V. Prehistorijska grobišta na Glasincu i u Jezerinama.
VI. Mostar i okoliš mu.
VII. Iz Mostara u Solin.
VIII. Staro-kršćanski spomenici u Solinu i Kninu.
IX. Pregled nepismenih spomenika Bosne i Hercegovine.
X. Bosna i Hercegovina u historijsko doba.

Knjiga je krasan svezak sa 33 table i 144 slike u tekstu, te je i po sadržaju i po vanjskom licu jedno od najboljih djela, koja izigjoše u ovo zadnjih desetak godina.

Prostor nam ne dopušta, da se pobliže osvrnemo na pojedine dijelove knjige, pak ćemo samo iznijeti zaključnu riječ autorovu.

Autor se tu obazire na napredak kulture u Bosni i Hercegovini, koji je svuda i svagdje očevidan i zadivljuje stranca. Spisatelj zaključuje s ovim riječima:

„Taka nagla i veličajna reformacija, u smislu moderne civilizacije, nije se mogla obaviti bez silnoga napora, dok se odstrani ona svakom napretku oporna metoda, koja se je tako dugo uvriježila u osmanlijskim zemljama. Ako su zbog toga neke manje industrije trpjele, druge su ih silno nadmašile. — — — — Stari duh opozicije posve je nestao, a nekadašnji neprijatelji, postadoše iskreni štovatelji. Nema sumnje, da su se načela zakona i reda duboko uvriježila u narodu u tom čošku balkanskog poluotoka. Stranci, koje nanese put u zemlju, promatraće s udivljenjem savršenost uprave.

Prilagogjivanje naroda uz uslove zapadnjačke civilizacije u trgovini i obrtu, uz sačuvanje najčišćih oblika u pravnim nazorima, što ih od djedova baštiniše, te posvemašnja promjena u nazorima sviju staleža, može se samo prispodobiti kojoj sceničnoj promjeni u zemlji bajka. Ta prispodoba doista nije neosnovana, ako se upotrebi o zemlji, koja još jučer bijaše barbarska a danas može služiti uzor-slikom modernom svijetu.“

* *Wasserbauten in Bosnien und der Hercegovina, dargestellt von Baurath Philipp Ballif.* Lexiconformat. Str. 92 sa 24 table. Cijena 6 for. (Vodogragjevine u Bosni i Hercegovini. Priopćio gragjevinski savjetnik *Filip Ballif).* To je naslov jednomu od najnovijih djela literature o Bosni, koje je izišlo ko *izdanje bos.-hercegovačke zemaljske vlade* nakladom *Adolfa Holzhausena* u Beču. Pred nama je I. dio ove na široko zasnovane radnje, koja obragjuje melioracije i čatrnje u našim kraškim predjelima. Gotovo cijela Hercegovina i podobar dio Bosne pripadaju Krašu. Takovi krajevi jesu sa svoje prirode siromašni; nemaju plodovita zemljišta, a najveća muka staje za hidrografskim prilikama, koje sprečavaju obragjivanje tla. U onim „poljima“ i visokim ravnicama — a te su jedino produktivno tle u Krašu — haraju s proljeća i s jeseni poplave, te se odocni sjetvom, a često puta i ne bude je. U godinama, kad padaju obilne kiše, pretvori se kraško tle u močvare, a za suhe ljetne žege, gdje zemljište po svojoj geološkoj formaciji i onako oskudijeva vrelima — izgore onuda žita i stradaju ljudi i stoka.

U Bosni i Hercegovini prostire se ovako tle, po iskazu ove knjige na str. 5., ravno za 95.720 *ha*, dakle gotovo 1000 m^2.

Da se doskoči prijekoj nevolji, poduzela je zemaljska vlada cijeli niz na velikoj osnovi započetih radnja. Te radnje uz njihovo ekonomsko značenje eto su predmet spomenutog djela.

U uvodu govori spisatelj u savršenoj formi o Krašu, njegovim hidrografskim pojavama, o kulturnim, ratarskim i klimatskim odnosima, sve na temelju mnogobrojnih podataka. Drugo i treće poglavlje predočuje nam što izvedene, što istom projektirane ameliracijone radnje u livanjskom i gatačkom polju. Jasno i pregledno tumači nam spisatelj ideju „kako da se ograniče poplave po vremenu i prostoru, kako da se sakupi velika masa vode, nek bi se onda upotrebila za vrijeme velikijeh suša za natapanje i ko voda za piće il ko motor za industrijalne svrhe (Gacko), te najzad kako da se isuše močvare“. Dok se je radovima u livanjskom polju već uredilo pravilno oticanje vode čišćenjem i utvrgjivanjem ponora, koncentriše se posao u gatačkom polju na to, da se dovrši zaustava kod Kline, te se je i polučilo, da se tijem može uhvatiti oko 1,730.000 m^3 vode.

U 4. glavi govori se o melioracijama *Mlada*, s čime je u vezi *dalmatinsko polje*. Ovi su radovi za sada tek u projektu, dok se ne svrše dogovori sa dalmatinskom zemaljskom upravom. U zaključnom poglavlju riječ je o *čatrnjama*, gdje spisatelj živom besjedom crta žalosnu sliku nevolje, u koju zapada gospodarski život s nestašice vode. Pošto je u kratkim potezima predočio povjest gragjenja čatrnja, nabraja odredbe zemaljske vlade, kako da se uzdrže stare te posagrade nove čatrnje, te najzad napominje tehničke detalje i konstrukcije u tom poslu.

O uspjehu tijeh radova evo podataka iz rečenog djela (str. 85.).

Čatrnje, sagragjene od god. 1885. ovamo, imadu u svemu obim od 20,378.000 *l* vode, te mogu za vrijeme dvomjesečne suše da napoje 10.000 goveda i 90.000 ovaca.

Preporučujemo svakomu ovu knjigu. Stručnjak i poljodjelac naći će u njoj rukovogj, kako da postupa kod osnivanja melioracijonih radnja i pri istraživanju mjerodavnih faktora i momenata za ovakav posao. Laika megju tijem zanimaće, uza sve dugačke statističke tabele, onaj lagani i shvatljivi način pripovijedanja. Kartografski i ilustrativni dio knjige pravo je remek-djelo. *M. K.*

* *Ergebnisse der metereologischen Beobachtungen der Landesstationen in Bosnien-Hercegovina im Jahre 1894.* Herausgegeben von der bosnisch-hercegovinischen Landesregierung. Wien 1895. Kais. kön. Hof- und Staatsdruckerei. (Podatci metereoloških opažanja u stanicama po Bosni i Hercegovini god. 1894. Izdala zemaljska vlada Bosne i Hercegovine. U Beču 1895. Ces. kr. državna štamparija). Kao što je bilo i s drugim naučnim radom, tako je i meteorološka grana izbila u ovim krajevima istom nakon okupacije. G. 1879. osnovalo je c. i kr. ratno ministarstvo dvije takove stanice u Mostaru i u Sarajevu, te nešto poslije i onu u Dônjoj Tuzli. Malo po malo pomnoža se ovaj broj, tako da je vojništvo osnovalo u svemu tri stanice II., a osam III. reda. Ovaj broj nije bio nikako dovoljan, pak su opažanja bivala nepotpuna i manjkava. God. 1886., kada je zemaljska vlada otpočela melioracijom tla, naročito u Hercegovini, postavilo se je još deset stanica. Ni to ne dostajaše, dok se najzad god. 1891. ne odrediše metereološka posmatranja po cijeloj zemlji. Tako se je osnovalo 48 novih stanica III. reda, a ovaj broj narastao je do g. 1894. na 87. Najznatnija takova stanica jeste ona na Bjelašnici u visini od 2067 *m*, dakle najviša na čitavom balkanskom poluostrvu. (Mi ćemo kroz kratko vrijeme donijeti sliku ove stanice.) U spomenutoj knjizi nalazimo sve, što se odnosi na metereologiju, znanstveno i stručno poregjano, te odatle svak može da crpe zanimljive podatke isporegjujući priložene tabele. Zanimaće čitatelje, ako im iznesemo isporednu sliku temperature u Sarajevu i Mostaru god. 1894. Mjeseca januara rečene godine bilo je u Sarajevu — 5·4 C°, a u Mostaru + 3·6 C°. Jula te iste godine bilježi Sarajevo + 21·3 C°, a Mostar + 27·4 C° srednje topline. Mostar leži 59, a Sarajeva 537 *m* nad morem. Mi smo vrlo uvjereni, da će ova knjiga naići na veliko priznanje u stručnjačkim krugovima.

* Primili smo 46. svesku „*Slovanske knjižnice*“, koju izdaje u Gorici vrijedna štamparija A. Gabrščeka. Ovaj sveščić sadrži pripovijetku od pera odličnog pripovjedača *Čede Mijatovića* pod naslovom: *Ikonija vezirjeva mati.* Pripovijest nagradila je kraljevska srpska akademija u Biogradu, a nama je i ovom zgodom pohvaliti patriotski rad g. Gabrščeka, koji svojom „Slovanskom knjižnicom“ najidealnije služi spasonosnomu načelu: Upoznavajmo se! Ovaj sveščić „Slovanske knjižnice“ staje ciglo *16 novčića.*

* *Hrvatska narodna stranka* u Dalmaciji razaslala je poziv na *Spomenicu* u slavu svome upokojenomu vogji i narodnomu velikanu *Dru Mihu Klaiću.* U Spomenici biće uz posvetu, predgovor i životopis pokojnika ocrtan u veliko njegov rad, te sve brzojavne i pismene sažalnice prigodom njegove smrti, nadalje opis sprovoda u Zadru i Dubrovniku, doček u Splitu, oprosni govori i sve što su uopće o velikom patrioti pisali svi slovjenski i strani listovi. Knjizi pridodaće se krasno izragjena fotografska slika, a cijelo djelo prirediće se u divot-izdanju. Knjiga će zapadati dvije krune, a predbroje il pretplatne arke valja slati upravi *Jedinstva* u *Split.*

* *Matica hrvatska* otpočela je razašiljanjem svojih izdanja za godinu 1895. Lijep je to i važan dar od jedanaest knjiga, odštampanih u 12.000 primjeraka. Mi ćemo što prije da se osvrnemo na ovaj književni dar, a za sada napominjemo, da ovo valjano društvo potpuno zaslužuje što veću potporu prijatelja lijepe knjige i prosvjete.

* *Pučka knjižnica.* Sv. I. Pod ovim imenom otpočeo je g. *Ljudevit Varjačić* izdavati u Varaždinu u nakladi knjižare J. B. *Stiflera* malu biblioteku, u želji da pruža moralno, zabavno i poučno štivo odraslijoj školskoj omladini kao šegrtima, ponavljačima i puku. U prvoj svesci nalazimo ove članćiće: Kumove pripovijesti od uredníka, te zgodnu popularnu pouku: Željeznice od J. Horvata i štivo: Kava i čokolada od istoga spisatelja. Najzad su još i „Svaštice“. Svaka sveska staje 20 novčića.

* Drugi program c. kr. ženskog učiteljišta u Dubrovniku koncem školske godine 1894.—95. U Dubrovniku, nakladom zavoda 1895. Nuz zvanične vijesti ravnateljstva sadrži ovaj program lijepu raspravu tamošnjeg učitelja g. Marka Topića: Pučko mišljenje o ćudi i značaju prama znanosti. (I. Što misli puk o ćudi i značaju? II. Kako je to prama znanosti.) Članak čita se s mnogo interesa.

* Naš veoma cijenjeni saradnik g. *Josip Milaković* dao se je na mučan posao, da spremi *Antologiju českog pjesništva* s literarno-historijskim uvodom, gdje će biti hronološkim redom ocrtan razvoj češke poezije. Taj pohvalni naum popratili su ugledni češki li-

stovi kao *Zlata Praha, Světozor, Lumir* i dr. s mnogo preporuke češkim pjesnicima, da budu prevagjaču na ruku. Gosp. Milaković presadio je u našu knjigu dojako mnogu češku po izbor pjesmu od Jablonskoga, Fr. L. Čelakovskoga, Haleka, Hanke, Vrchlickoga, Sv. Čecha, Heyduka, Balcarka, Kaminskoga, Klašterskoga, Havlička, Irme Geisslove, E. Krasnohorske, Arbesa, J. V. Sladeka Nerude, Vajanskoga, Sládkovića i Viliama-Pauliný-Totha, a Zlata Praha nazivlje njegov prevodilački rad veoma uspjelim. Od pjesnika koji se dojako odazvaše poruci čeških listova, bijahu prvi Jaroslav Vrchlicky i Klašterský. Mi želimo našemu marljivomu saradniku mnogo sreće u započetome poslu, a daj Bože i — nakladnika za ovako u velike zasnovano djelo.

* Revna *Gabrščekova „Goriška tiskara“* izdala je kao 44.—45. svesku *„Slovanske knjižnice“* svesku pjesama rano preminuloga slovenačkoga pjesnika *Josipa Pagliaruzzi*-a *(Krilana)*. Nakladnik izdao je najprije drugu svesku Krilanovih *„Poezija“*, a 1. i 3., u kojoj će biti priopćena pjesnikova slika sa životopisom, koji će napisati svak pokojnikov, poznati slovenački spisatelj *Anton vitez Klodić-Sabladoski*. izaći će kasnije. Sve tri sveske Krilanovih poezija stojaće pretplatnike rečene knjižnice samo 90 novč. — Mi ćemo o Krilanovim pjesmama opširnije progovoriti, kad izagju njegova ukupna djela, a sada ćemo naprosto ukratko spomenuti sadržinu ove (druge) sveske. U njoj ima oko 25 omanjih pjesama i tri četiri oveće pjesme. Pjesme su dijelom rodoljupke, dijelom balade o ljubavnim zgodama, koje je umio pjesnik zadahnuti slatkim nevinim humorom, a ima i takovih, u kojima se javlja bol pjesnikova, no ona je uvijek tiha i blaga. Neke pjesme sjećaju na narodnu poeziju, kao n. pr. „Mladi Janko“ i „Trije grobovi“, gdje nam pjesnik prikazuje tri groba, na prvom je kita cvijeća, na drugom kita kose, a na trećem mrtva djevojka. U prvom grobu leži brat djevojčin i na nj' je položila cvijeće, u drugom otac joj i na nj' je metnula vlastitu pletenicu, a na trećem grobu, gdje joj dragog ukopaše, puklo joj je srce. Vidi se uopće, da se pjesnik mnogo bavio narodnom našom i bugarskom poezijom, jer ćemo naći u njegovih pjesama mnogo narodnih motiva. I u ovećoj pjesmi „Samodive — Samovile“ uzet je motiv iz bugarskih narodnih pjesama, što ih izdadoše u Zagrebu braća Miladinovci. Neka bolna slutnja na preranu smrt, koja će prekinuti pjesnikov život i rad za otadžbinu, javlja se u pjesmi „Bolnemu prijatelju“:

„Zamišljen pri mizi (stolu) z menoj si sedèl,
In trudno podpiral si glavo;
Po cvetni dolini pogled ti je šèl
In plaval ti v sinjo daljavo.

Zalila ti solza tedaj je okò,
In tožno govóril si meni:
„Kakó je lepó, oj kakó je krasnó
Na božiji zemlji zeleni!

Krog mene razcveta se vse in žari
In zemske raduje miline;
Brez cveta pa sahnejo meni moči,
Brez sada v korist domovine.

Privrele tedaj (tada) so v oko mi solzé (suze),
Beseda je v grlu zastala,
Okoli vratú sem ovil ti roké
In skupaj sva dolgo jokala . . .“

Isto tako tužna slutnja odsijeva u pjesmi „Mladi sokol“. Vrlò je lijepa i zanosna pozdravna pjesma „Fran Josip na Slovenskem 1883.“ Tu pjesmu složio je pjesnik u spomen 600-godišnje habzburške vladavine u Kranjskoj. Oveća je pjesma: „Smrt carja Samuila“. — G. nakladnika ide svaka čast, što ovako lijepo i jeftino izdaje djela slovenačkih spisatelja, a najveća ga hvala ide u tom, što taj posao ne zapinje, makar se sam nakladnik tuži, da se mora boriti s deficitom. Mi ovu biblioteku srdačno preporučujemo. *J. M.*

* *Česko pjesništvo i beletristika.* U objema tijem granama umjetnosti pokazuje se veoma snažan život. Tu nema mira od vremena Máchovih. No tu ima toliko raznih pravaca, da se ne mogu stvoriti ni pojedine grupe, jer bi u gdjekojoj ostao sam jedan spisatelj. Tako n. pr. Svatopluk Čech ima jako malo pristaša i gotovo stoji sam. Vrchlický ima već više našljedovatelja. No najviše mlagjih pjesnika čini tako zvanu „modernu“ školu, koja se dijeli na troje.

Prva je moderna, recimo svjetovna, a na čelu joj je Machar, Sova i Mrštík. Geslo je njezino: nada sve individualnost, koja životom odiše i život stvara.

„Nikako ne ćemo isticati narodnosti: budi svoj, pa ćeš biti i česki“, vele u svom proglasu u „Rozhledech“. „Ne poznajemo narodnosnih zemljovida. Hoćemo samo umjetnost, koja nije predmetom luksusa i nije podložna promjenljivim hirovima literarne mode.

„Naše „moderno“ nije baš ono, što je u modi: prekjučer realizam, jučer naturalizam, danas simbolizam, dekadencija, sjutra satanizam, okultizam, ona moderna gesla, koja niveliraju i uniformiraju uvijek na nekoliko mjeseci niz literarnih djela, i koja oponašaju literarni gigerli.“

Drugi je pravac moderne škole katolička moderna, kojoj je na čelu Sig. Bouška, F. X. Dvořák i Lutinov. Ova izdaje od nove godine svoj poseban beletristički list „Nový život“, koji uregjuje gosp. K. Dostál. Već prije promijeniše dosadašnju „Literární Hlídku“ (Književnu smotru) u svoju revue „Hlídku“. Taj je mjesečnik namijenjen osobito apologetici i filosofiji i kako u proglasu naglašuju, imaće pravac irenički, pomirljivi.

Treći je pravac moderne onaj, u kojem se više pažnje posvećuje nevolji, i to radničkoj nevolji. Tu se odlikuje Doubravský i anonimus iz Moravske. U modernu ne spadaju Karásek i Procháska, glavni reprezentanti stranih pravaca u českoj književnosti. Posebnu hrpicu čine M. A. Šimáček, K. V. Rais i Klášterský. No uza sve to, što ima svega i svašta — domaći pravac i svesvjetski, fantastična romantika i realizam, najnoviji francuski simbolizam i dekadencija, a opet duh i karakter slovjenski, politička i socijalna poezija — ipak se čuje općenita tužba, da nema prave literature u višem smislu riječi i po gotovo da već nema umjetnosti. Ako se tako prigovara originalnoj produkciji — a valja priznati ne posve nepravom — to se još više prigovara prevodima. Danas se prevagja sve, najviše iz francuskog i često puta su to knjige, koje bi mogla literatura lako prežaliti.

* *Cesta kolem sveta* (Put kolom zemlje). 7. i 8. sveska ovog veoma zanimljivog putopisa od vješte ruke *Jos. Korenskog* sadržaje opis Japana. Živijem bojama crta nam spisatelj život u glavnome gradu Tokiju, spominje javne i privatne, političke i gospodarstvene pojave u dalekoj prijestonici otočnog carstva. Zanimljivo je isporegjenje tijeh prilika s evropskim životom. Izdanje je baš ukusno ilustrovano, cijena po svesci 30 novčića upravo je neznatna.

* *Salomena.* Tragedija u 5 činova od *Boh. Adamka.* Pri završetku lijepe narodopisne izložbe donio je odbor izložbenog ciklusa českog narodnog pozorišta u Pragu na vidjelo ovu Adamkovu dramu, koja se je davala prije dvanaest godina, kad no se je nakon nemilog požara po drugi put otvorilo česko narodno pozorište. Onda je naročit književni odbor proglasio da je „Salomena“ jedino djelo vrijedno da se nagradi. 35 dramatskih komada takmačilo se o tu nagradu, sve sama po izbor česka pera, pa opet odnese lovor Salomena . . To je drama bračne ljubomore u historijskom i kulturnom okviru. Kompozicija je korektna, djelo je prožmano poletom, bogato sadržinom, dikcija je pjesnička, kad i kad možda i suviše lirična i nervozna. Publika je slušala komad s najživljom simpatijom.

* *Vedle cesty* (Kraj puta). Pod ovim naslovom štampala je nakladna knjižara Bursika i Kohonte sitne radnje *R. E. Jamote:* To je knjiga, koju svakomu te je vješt českomu jeziku usrdno preporučujemo. Jamota će nam ispričati najsuhoparnije i najozbiljnije istine života sasvijem vesela lica i tako interesno, da se čovjek žali što knjizi imade kraja. Bistar je posmatrač a da ne bude uz to onaj ledeni analista. On je po svojem društvenom pozivu liječnik, odatle njemu ono mnogo iskustvo, te se knjiga premahom bavi o slučajevi praktičnog ljekarstva. Mimo sve to nema u knjizi suhe nauke, naprotiv spisatelj izmiče svakoj učenosti, šaljiv je, veseo i dosjetljiv. Za to je i omilio českoj publici taj vješti popularizator liječničke znanosti. U drugom dijelu knjige više su putopisne stvarce; naročito ugodno čitaju se slike iz Pariza. Dalje se nižu: „U ruševinama Pompeja“, „Na domaćem groblju“ i dr., u kojima se zrcali čista, nezamućena narodna duša.

* *Dr. O. Schrutz: Hipokratovi nazori o postanku, sastavu i radovima ljudskoga tijela.* (Hippokratovske názory o rúvodu, skladbě a výkoněch těla lidskeho.) Prag 1895. Znademo iz povjesti s koliko su pažnje stari Grci gajili tjelesni razvitak; ono umno načelo: „Poznaj sama sebe“ važilo je jednako u moralnom i u fizičkom zadatku. Naučno blago, koje nam iza njih ostade, jošte i danas služi u osnov cijeloj našoj naobrazbi. Tako je u liječničkoj znanosti, makar se je današnji njezin razvitak pobjednički udaljio od klasičkog temelja. Dr. Schrutz pobuditi će s ovom lijepom knjigom o nazorima „oca medicine“ odista nemalo zanimanje, koliko u laika, toliko i u stručnjaka. Djelo je izragjeno na osnovu grčkih originala. koji nam uščuvaše mnijenja starih Grka o ljekarstvu one škole, što se zove po svome osnivaču: hipokratskom. U I. dijelu razvrstana je fiziološka i topografska anatomija tijela, a u II. jeste znanstvena metoda tjelesnog sastava. Spisatelj prikazuje Hipokrata ko hirurga, liječnika i filosofa. Po njemu jeste krv u ljudskom tijelu nosilac života, njome biva, s njome ga i nestaje. Ona se koluta tijelom, grije se u srcu, zima je steže, a tjelesnim radom opet se ugrije. Postanak pojedinih dijelova našega tijela pripisuje Hipokrate toploti i — studeni, što je samo stepen toplote. Tijelo se mijenja svake sedme godine. U nazorima ovog pravca ljekarske znanosti nagje se mnoga, koja se podudara s modernim shvatanjem; uopće izilazi po ovoj knjizi Hipokrate ko dubok mislilac u skladu sa znamenitom praktikom i on postaje ovako patrijarhom današnjeg liječničkog znanja, koje i otpočinje u historiji s njegovim radovima.

* *Kyselé hrozni* (Kiselo grožgje). Pjesme *Karla Maška.* U Pragu, nakladom Bursika i Kohouta. Ugodna knjižica puna vesele šale, gdje pjesnik lakom dosjetkom i s mnogo duha šiba današnji društveni život. Pjesme imadu trajnu vrijednost. Od istoga pjesnika štampana je pred koju godinu šaljiva zbirka pod naslovom! „Bjegaj, Kato!“ To je vrlo vjerna parodija nekih českih pjesnika.

* U nedavnom broju stručne smotre *Hlídka literárni* govori uvaženi pisac Fr. *Holeček* čija pripovijest „Novy svět“ upravo izlazi u lijepom Světozoru, o najnovijem djelu *Karoline Světle*: Na osvitu (Na úsvitě).

„Upotrijebila sam — kaže Světla u uvodu — za ovu radnju uspomene svoje tetke Jozefine Böhrerove, nastojeći da u svojoj junakinji Klari ocrtam njezin uzgoj i značaj, te spram dogagjaja njezinog života i nazore i pravce njezinih savremenika! Na osnovu ovih riječi smjeli bismo iščekivati komad psihologije — crtanje Klarina značaja — i narodno-socijalnih prilika u vrijeme prvog osvita našeg narodnog života. No to nije radnja modernog analitičkog psihologa, nego rad starijeg značaja, silom psihološka, pošto se sva psihologija sastoji jedino u tome, što se ističu glavne konture karaktera pojedinih ličnosti; što se baš tijem hoće da prikaže ličnost ko tip i što se onda takova ličnost dovodi u dodir sa životom i njegovijem pojavama. Ovaki karakter jeste na toliko upravo isključivo manifestiran, da sè time tlače sva nastojanja i čuvstva dotične ličnosti. A takova su sva lica u ovoj knjizi. Klara jeste t. j. ona mora da bude neki tip česke žene na početku sadašnjeg vijeka, koja ljubi i trpi. Jerolim je oduševljen fantasta, u kome sve plamti s ljubavi spram istine, pravice i domovine i ideja, koje je unijela francuska revolucija. Pavao — protiv Jerolima, tip je slavična čovjeka, koji hoće po što po to da se istakne u društvenom životu. Jerolim je Čeh, Pavao ismijava sve što je česko. Jerolim je poštenjak, koji ljubi čovječanstvo, Pavao je čovjek podao. Ne samo ova lica, nego sva uopće karakterizovana su jednim potezom. Tako je n. pr. Klarina tetka tip malogradske tvrde tirjanke, Tekla tip strastvene, osvetljive ženske, Klarina majka čisto pasivan tip. Nijedna ne živi skladnim životom, svaka je jednolična, imade samo jednu misao; jedno nastojanje i jednu strast, ali u tolikoj mjeri, da postaje neistinitom, dok spisateljica naprotiv hoće, da nam prikaže istinita bića. I makar da se radnja svodi na donekle istinite dogagjaje, nije prikazivanje pošlo spisateljici za rukom. Moguće da bi publika bila shvatila ovaj roman i neizrazite mu karaktere u doba kad ga je Světla napisala — spada naime u njezine prvijence — no danas „Na usvitě“ pričinja se ko suhi cvijet izgubivši boju i miris. I tako se spisateljici izmako uspjeh. Njojzi je lebdio pred očima „česki roman“, u kojem bi se ogledala česka narodna individualnost, i ne poričemo da ga nije htjela stvoriti, tek samo volja ne dostaje. Mimo sve spisateljica zaslužuje naše potpuno poštovanje, jer je nastojala da ispuni svoje narodno i društveno zvanje. Njezini ideali o svemu što je narodno plemeniti su, kao i njezine intencije, naročito glede emancipacije žena. Tek sve to ne pomaže, da se stvori djelo visoke umjetničke cijene. Ono se pati s unutrašnje neizglagjenosti, povjesničke nesavislosti i grozničava nemira — rekao je već Čeh. Zbog plemenitih namjera zaslužuje, da ga pročita svaka česka djevojka.

* U poljskom *„Ateneumu“* (Tom IV., sveska II. Listopad. Varšava 1895.) dovršio je *Wojciech Szukiević* svoje uspomene *„Od Unny do Adryatyk“*, gdje sa znanstvenog vida posmatra narodni život u našim krajevima. Mi ćemo se pripadom osvrnuti na tu raspravu, da upoznamo s njome naše čitatelje. Naročito u pošljednjem dijelu govori pisac na široko o narodnom vjerovanju i narodnim običajima obzirom na prirodu, u kojoj naša slovjenska grana živi. Ovaj dio rasprave čini nam se najzanimljivijim.

* *P. D. Boborykin.* Ako se može i o jednome ruskome piscu u današnje doba, gdje se već sve oštrim nožem reže i anališe, reći, da je odraz i odjek težnja i osjećaja ruskoga društvenoga života, to je bez sumnje Boborykin. Baš tim zamjernim svojstvom, originalni literarni talenat, stekao je odlično mjesto i veliko priznanje. On zaslužuje potpuno ime umjetnika ruskoga društva. Nema u ovo zadnjih trideset godina ni jedne znamenitije pojave u tome društvu, koja ne bi našla odziva u njegovim djelima. On je vjerno ogledalo, u komu se odrazuje život i misli ruskoga naroda; u njegovim tvorevinama gledamo Rusiju, kako koraca naprednjačkim korakom, kako se podiže na samostalne noge, a i kako je od neko vrijeme podrmavaju zapadni vjetrovi. No u tome se zrcalu odrazuju i tamne strane ruskoga života. Tu je ljudi, do kojih nije doprla još nijedna zraka kulturnih stečevina prosvijetljenoga vijeka; ljudi krivih pojmova, rutinera, renegata, kod kojih je svaki korak natražan, i koji su robovi svojih niskih interesa. No opisujući Boborykin „smjesu odora i lica“, posmatra uvijek sve sa općenitoga zrenika. Romani, novele, pripovijesti, pa i novinarski članci znamenitoga beletriste, u cijelosti jesu više historijskog znamenovanja: na njima je napisano više od četvrt vijeka ruskoga života. Ne prodire on u dubine ruskoga srca, ali zato opisuje živo, iskreno, nije teoretičar, a niti piše po kakovoj šabloni. Stopu u stopu prati on sve bure, što se dižu u ruskome svijetu, a rišući ih, zanese se često i za sitnicama. Takova je u njega narav, da ne može da se dulje vremena zaustavi ma i kod jedne znatnije pojave, kada na površinu isplivaju druga, makar to bila i neznatnija pitanja. Život ga kreće naprijed, on ne može da za njime zaostane; dà on naslućuje nove vjetrove i onda, kada od njih u zraku ne ima jošte ni najmanjega daška.

Godine 1860. izišlo je tiskom prvo njegovo djelo u „Библіотека для чтенія“ komedija: „Однодворецъ“ a u istome žurnalu objelodani i svoj prvi roman „Въ туть-дорогу“. I u tome prvijencu naslućujemo pisca najpošljednjega, tek nedavno izišloga romana g. 1895. u Vjesniku Evrope pod naslovom „Ходокъ“, ne uzimajući na oko, da je megju Boborykinom onih vremena i našeg doba — ogromna razlika, a ni to, da se u njegovim spisima nikada ne opetuju stare misli i prizori. On kako u svakoj, tako i u ovoj pripovijesti, iznosi pune pregršti novoga gradiva. Živost u pre-

dočivanju i crtanju, gladak i lagan jezik, novina sadržaja, samostalna zamisao bez kojekakova strančarenja, svježih i mladih misli — eto to su glavne crte, time se odlikuje i odvaja od drugih. To će čitatelj naći u svih njegovih osamnaest većih romana, u bezbroju manjih i krupnijih pripovijesti i drugih literarnih proizvoda. U istinu se čovjek mora da divi, kako je pisac plodan, a još više, što mu uza sve to sva djela odišu svježim i originalnim duhom. Budući beletrista bio je marljiv saradnik kod žurnala, a napisao je svu silu članaka iz estetike i psihologije; čitava je tu povorka crtica iz društvenoga života, slika s putovanja, uspomena iz susretaja s velikim i malim ljudima. Ima od njega i dramskih komada, što su se s dosta uspjeha odigrali na daskama. Kad bi se sve to posabralo, izašlo bi svojih desetak svezaka.

Petar Dmitrijević Boborykin rodio se godine 1836. Porodica mu je stara plemićka korjenika. Kao dijete okružavale ga guvernantke i učitelji. U desetoj godini stupi u gimnaziju, a godine 1853. ode iznajprije na kazansku, a onda na derpatsku univerzu. S početka je slušao nauke pravničke, kasnije se bavio fizikom i matematikom, a napokon se upiše i u medicinski fakultet. Nedovršiv medicinskih nauka ode u Petrograd, da se bavi samo književnošću. Tamo osnova žurnal „Библіотека для чтенія“ i izdaje ga, ma da tome nije bio sasvim dorastao, sve do godine 1865., dakle pune dvije godine, kad morade da prestane, jer se već odmah u početku publika nije bila dovoljno odazvala. Godine 1865. zaputi se za granicu, u Pariz, što je vrlo uplivisalo na razvitak njegova književnoga rada. Nije se Boborykin zadovoljio svojim sveučilišnim naukama. On i dalje marljivo učio, i sada je enciklopedički naobražen čovjek, koji piše u šest evropskih jezika. On je i na polju dramske umjetnosti mnogo privrijedio, pa do sele ne ima u Rusiji bolje knjige od njegove za dramsku školu.

Danaske razvija najveću djelatnost u „Vjesniku Evrope“, gdje izlaze njegovi romani i pripovijesti, koje svraćaju na se pažnju čitave ruske publike, koja čita.

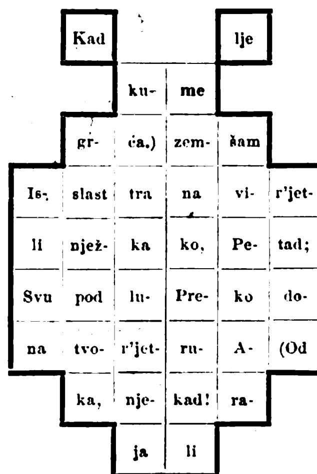
Ovoliko ruski kritik u listu „Всемірная Иллюстрація“ o tome znamenitome ruskome piscu prigodom trideset i pet godišnjice njegova rada. Pozabavili smo se nešto odulje s jubilarom, koji ni u ostaloj Evropi, a kamo li kod nas nije baš toliko poznat, za to, da bi naši mlagji književnici iz ono nekoliko riječi štogod naučili. I kod nas se piše mnogo iz narodnoga života. No naši mladi pripovjedači misle, da su uradili sve, ako su gdjegod uhvatili sličicu kakove opskurne ličnosti iz naroda, pa tu sličicu obavili sa nekoliko lokalnih izraza i fraza. Pisac ima da bude ognjenim stupom, koji će svome narodu ne samo svijetliti u sadašnjosti, nego mu pogled malko zanijeti i u budućnost. Iznijeti valja bez razlike i dobre i zle mane, ocrtati misli i osjećaje narodne, a uz to narod naputiti i na druga pitanja, koja obuhvaćaju drugi svijet, pa koja bi mogla da se i kod nas zapodjenu. No to nije dosta. Dobar novelista mora da već sam iz daleka nasluti buru, koja će mu se možda nad narodom izliti, pa da po mogućnosti gleda, da te crne oblake rastjera. Najteže je obragjivati gradiva iz običnog narodnog života, a baš takove radnje niču kod nas u zadnje vrijeme nemilice. Većina pisaca ni izdaleka ne misli, da moraju biti zrcalo, u kome se odrazuje razgaljena čitava duša narodna: svijest, čuvstva i osjećaji. Narod se razvija, jer ni mi, Bogu hvala, ne stojimo ukopani ondje, gdje smo bili, kad je konja jašio Kraljević Marko, a topuz bacao krilati Relja. Ima ih, koji misle, da će se pokazati originalnima, ako svoje junake prikažu što naivnijima, pa se znoje i traže takovih crtica, koje će ga u što tamnijemu svjetlu predočiti. Čitajući nekoja djela naših mlagjih pisaca, pomislićeš i nehotice: zar mi nismo jošte ni sveopćega potopa preživjeli?! Pisac ima da ide stopu u stopu sa svojim narodom, da mu se jasno odrazi u djelima, koliko je narod napredovao i koliko ima još da prevali, da se zna, da živę u Evropi. A veliko je to polje, jedva taknuto vještom rukom!

Dr. T. A—ć.

* *The time-Machine: an Invention.* Tako se zove novela, što je napisao engleski pisac *Henrik Gjuro Wells*, koja je odista engleski originalna, a pokazuje, da pisac imade osobit talenat. Wells nam prikazuje junaka svoje novele, koji je izumio stroj, kojim se mjeri vrijeme. Po njemu nemaju samo tri protege, naime duljina, širina i visina, već i četvrta, a to je trajnost, ili drugim riječima: vrijeme. Njegov junak sjeda na taj stroj, te leti u daleku budućnost. Broji se preko 82.000 godina po našem računu. Junak nam opisuje, što je sve vidio. Kao da se nalazi nad Londonom, ali velike kuće i palače zanemarene su. Pred njim je pukao ko neki perivoj, a evo u njem i ljudi. Ali ti ljudi nijesu, kao što smo mi, to su ko neka djeca, lica bez izražaja, bez osjećaja. Bijahu odjeveni u šarene haljine, ne govorahu, već cvrkutahu kao ptice. Hranili se voćem, trgali cvijeće, zabavljali se i šalili. U svemu su to radili, nijesu pokazivali nikakva razuma ni duševnoga života. Pisac tumači, da je ljudsko pleme postepeno duševno slabilo i nazadovalo, te izgubilo svaki osjećaj, dok nije spalo na tako tanke grane; prikazuje nam dakle ljudski naraštaj na zadnjem stepenu, kako već izumire. Pripovijedanje je veoma zanimivo.

Konjićev skok.

Od *Peštanca.*

Zagonetka

Račun od *Malvine.*

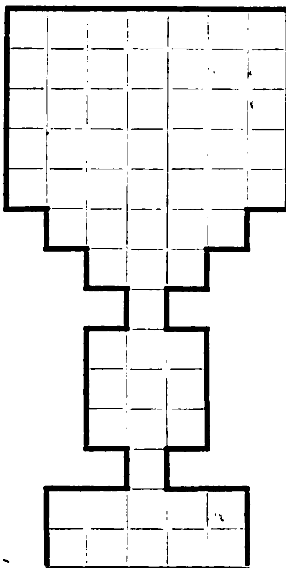
Mujaga Mujagić potrošio

kruha	krajcara	45
luka	„	1
govedine	„	34
pirinča	„	12
masla	„	45
kave	„	3
majdonosa	„	2
bibera	„	2
kupusa	„	16
sočivice	„	58

Što je sve Mujaga u petak jeo i pio?

Slovčana zagonetka.

Čaša od *Malvine.*

1. Vrlet.
2. Muzikalni inštrumenat.
3. Rijeka.
4. Dragulj.
5. Raspra.
6. Slika.
7. Rijeka.
8. Slovo.
9. Muško ime.
10. Sužanj.
11. Mast.
12. Slovo.
13. Grad u Dalmaciji.
14. Vrsta žita.

Slovke *a, ca, ca, e, i, i, kli, ko, ko, lje, me, na, na, na, ne, ni, o, o, par, pro, ra, re, ri, rob, so, su, tist, tor, tva. u, u, vo* — neka se u gornji prostor tako slože, da izagju pokraj istog naznačene riječi. Srednji glasovi tako pronagjenih riječi odozgo dolje sačinjavaju prigodni pozdrav „Nade“ svojim čitaocima.

Riješenje zagonetke

od *Elze* pl. *E.* iz 1. broja „Nade“. Godina 1896.

Kobac, Kotac, Konac, Kosac, Kolac.

Riješili: gg. fra Jerko Vladić iz Gračaca, Mehmed Spahić iz Sarajeva, Ivan Thau iz D. Tuzle, Ante Beran iz Sarajeva.

Riješenje brojčane zagonetke

od *Rudolfa* baruna *Maldinija* iz 1. broja „Nade“. Godina 1896.

Tisa, Ovčarna, Mak, Istra, Sjever, Lav, Azija, Vis, Istok, Varaždin, Kapetan, Andrija, Noj, Engleska, Cecilija.

Početna slova daju: *Tomislav Ivkanec.*

Riješili: ggjica Katarina Stojanović i gosp. Spasoje Božgić iz Jamine, ggja Maša Nikolajevna iz Travnika, nadalje gg. fra Jerko Vladić iz Gračaca, A. Kostyczak iz Bišine, Anton Tripković iz Sarajeva, —— iz Bihaća, Mehmed Spahić iz Sarajeva, Ivan Thau iz D. Tuzle, Ante Beran iz Sarajeva, Dinko Vranicanj iz Spljeta, Hugo Egersdorfer iz Sv. Ivana-Želine i Nikola Buntić iz Vitinice.

Riješenje zagonetke

od *Rudolfa* baruna *Maldinija* iz 1. broja „Nade“. Godina 1896.

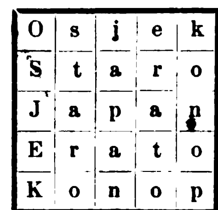
Radičević, Azija, Dunav, Ilija, Ćres, Etna, Višegrad, Istra, Ćuk.

Početna slova daju ime *Radičević.*

Riješili: ggjica Katarina Stojanović i g. Spasoje Božgić iz Jamine, ggja Maša Nikolajevna iz Travnika, nadalje gg. fra Jerko Vladić iz Gračaca, Petar Balić iz Knina, Avtun Tripković i Mehmed Spahić iz Sarajeva, Simo Popović iz Konjica, — — iz Bihaća, Jakov Slišković iz Čapljine, Ivan Thau iz D. Tuzle, A. Kostyczak iz Bišine. Ante Beran iz Sarajeva, Dinko Vranicanj iz Spljeta. Hugo Egersdorfer iz Sv. Ivana-Želine i Nikola Buntić iz Vitinice.

Riješenje četvorne zagonetke.

od *Elze* pl. *E.* iz 1. broja „Nade“. Godina 1896

O	s	j	e	k
S	t	a	r	o
J	a	p	a	n
E	r	a	t	o
K	o	n	o	p

Riješili: ggja Angelina Božgić iz Jamine, ggja Maša Nikolajevna iz Travnika, nadalje gg. fra Jerko Vladić iz Gračaca, —— iz Bihaća, A. Kostyczak iz Bišine, Stj. Mrgja iz Jasenika, Petar Balić iz Knina, Šimo Popović iz Konjica, Mehmed Spahić iz Sarajeva, Jakov Slišković iz Čapljine, Ivan Thau iz D. Tuzle, Ante Beran iz Sarajeva, Dinko Vranicanj iz Spljeta i Nikola Buntić iz Vitnice.

Dopisi uredništva.

Mirko G. u Z. Od priposlanih pjesmica ne možemo uvrstiti ama baš ni jedne. Sve je to nezrelo i potpuno nelogično, same besmislice, više manje onake vrsti, košto kad pitate laste u jeseni: Kud letite, *vaj* (!), zar vam je narod moj skrivio, te vam krati krov mileni?“ Molimo Vas, tko će pametan da ih tako obijedi?! Sve da

. . . zemljica ova bajna
To je onaj sv'jeta kut,
Gdje vam zora svanu sjajna
Nad gnjezdašcem prvi put —

mi opet ne možemo vidjeti u njihovome putovanju „u krajeve južne, vruće“ nikako domovinske neblagodarnosti. Pitajte prirodnjake!

Vl. u V. U pripovijetci ko i u životu treba sve poduprijeti tvrdijem dokazima, inako ne vjerujemo. A kakve sve kontraste iznesoste u duši svoga junaka, pa sve na temelju one — pro ratione voluntas. U prevedenim pjesmicama ne nagjosmo baš onoga, zbog čega su oni originali prave po izbor pjesme.

A. A. M. u D „Na vrhuncu čustvovanja, želja i nada stajao sam, dok mi zloba svijeta ne izrova podnožje moje vrleti, mog sniježnog Olimpa . . .“

„Kocka je bačena, mora ona djeva biti moja, te njeni lahor ponesi mi dušu na lakih krilih čarobnoj nebesnoj modrini, miru i tišini, lepršeći nad eterskim sferama molila se (duša) blagoj graciji ljubavi za kraljicu moga srca.“

I tako dalje!!! Sva sreća da su najzad morale „mlade pitomkinje“ sa šetnje kući, prem je velika nesreća, što se u taj mah nije svršila i pripovijetka, već je još mnogo papira trebalo, dok „oprže krila ljubavne zrake, pa strmoglavce doli.“ Tako se dogodi svakomu literarnomu Ikaru.

„Oj mirisna proljeća vjesnice!“ Prevod nije zgodan, možda imate boljih?

T. u B. Koju drugu!

B. K. N. u O. Da Vam pravo reknemo, u tijem takozvanim „pjesmama u prozi“ teško je uspjeti. U svjetskoj velikoj literaturi najmanje je majstora u tom genre-u. Tu mora da je sama misao jedina dominanta, kićena stafaža slabo, što ono vele — pali. U nas se opaža dosta zanimanja za tu filigransku vrst literature, otkako ono izigjoše u prevodu „Senilia“ besmrtnog Turgenjeva, tek mimo neke časne iznimke na čelu im „Lišće“ Frana Mažuranića, jedva se ti proizvodi otimlju sferi obično *fabule*. Nešto malo pojave začinjene s par sjetnih fraza da odjeknu bajagi u uhu ko tugaljiv akord spisateljeve osude nad poretkom dogogjaja, to je sve. A gdje je silna refleksija, ne spisateljeva, *nego* ona, koja se iz same stvari nemilice naturava? Ako igdje, najbolje se ovdje opaža koliko li je duboka smisla u onoj: Imajući oči . . . ne vide! *Vidjeti* nije lako! Vi megju tim — posmatrajte!

Sadržaj.

Slike:

Naše cijenjene pretplatnike umoljavamo s ovijem, da bi što prije priposlali pretplatu za prvo polugodište g. 1896. izravno zemaljskomu ekonomatu kao administraciji lista, kako ne bi zbog toga nastajale smetnje u opremanju. Ističemo i ovom zgodom, da se „Nada“ ne može ni u kojem slučaju pošiljati na veresiju. Na mnoga pisma, koja nam dopadoše s mnogijeh strana, čast nam je iznovice odgovoriti, da se list ne može davati ni u pola cijene ni besplatno, pošto mu je cijena i onako sasvijem umjerena.

Uprava „Nade“.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 4. Sarajevo, 15. februara 1896. Godina II.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

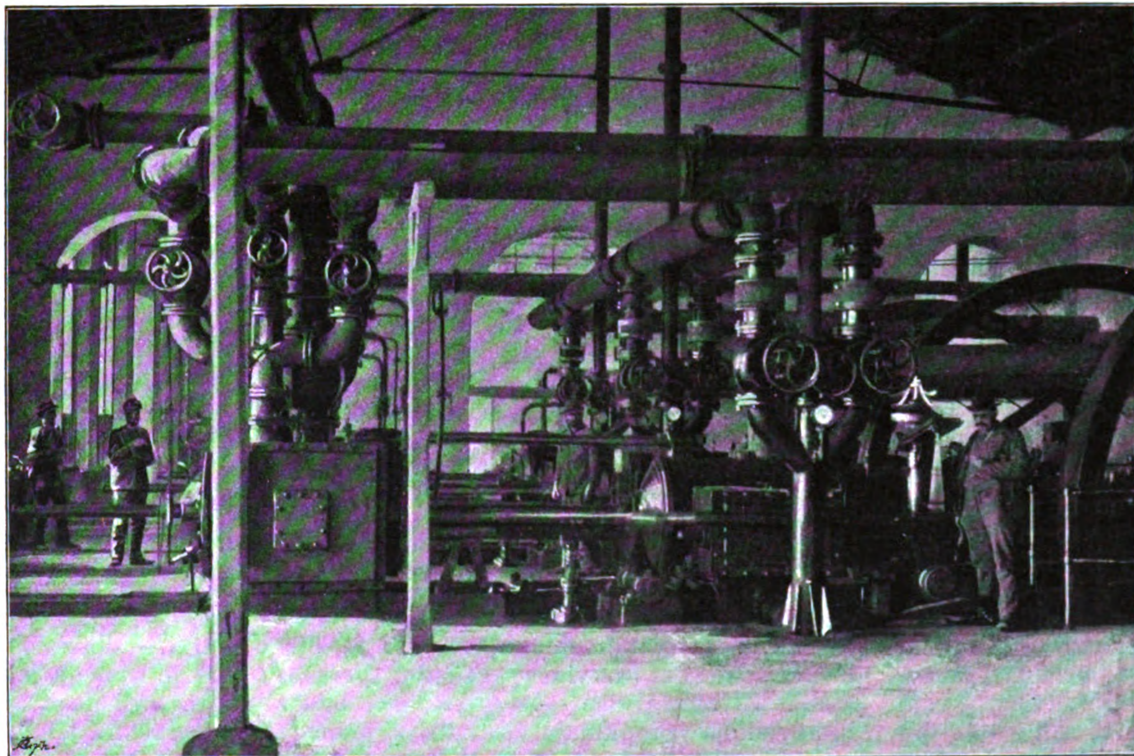
Beg sa Sutle.

Napisao *Ksaver Šandor Gjalski.*

Slavili smo u susjeda moga, illustrissimusa Batorića godovno njegovo. Kao svaki put tako i sada skupila se pod drevni brezovički krov sva okolica u najdaljem smislu riječi. No ne radi se o tom. Nije mi nakana, da pričam kako smo slavno i veselo sproveli dan i da opisujem veličajno djelovanje stoloravnateljevo, pa da nabrajam sve silne zdravice, što su zaredale stolom. Ja želim, da govorim tek o jednome gostu, kojega sam pri ovoj zgodi prvi put vidio.

— To je naš beg ili aga — kako hoćeš! — reče mi u šali naš sveopći šaljivdžija Kuntek, kad sam ga prije objeda kod šljivovice još zapitao za gospodina, koji se je nešto na strani tiho kod prozora držao i koji me je od prvoga časa sa cijelom svojom vanjštinom zanimao, ne samo što njega jedinoga nijesam poznavao, već u istinu, činio mi se, da je nešto drugačiji od sviju ostalih. Mislio sam, da mu čitam u licu neki zasebičan izražaj samosvijesti i unutarnjeg udovoljstva ili bih volio reći, nalazio sam u njega neko silno uvjerenje i sigurno nadanje. Pa i ponosa i nekoga, dašto više kao tražena dostojanstva bijaše u čitavoj pojavi, mà da nije tome sva ostala prilika baš sasvim odgovarala. U to ga neko iz društva glasno i nazove begom, a on usred smijeha drugih — bora mi gle — ne poznaje šale, već se uza to naklanja jedva zamjetljivom kretnjom glave i pruža onome ruku, koju je dosele držao ostraga i u kojoj sad spazim dug turski čibuk.

Bio to čovjek srednje dobi, više onizak nego visok, dosta ugojen, lica crvena — gotovo cvao od zdravlja; dugoljasta glava bijaše obrasla gustom posve kratko ostriženom kosom, tako da je lubanja izgledala kao obrijana, bradu tamnoplave boje nije puštao suviše na dugo, već ju je na okruglo rezao, kako se vigjalo na slikama turskih generala. Brkovi bili mu valoviti i dugi. Oči bile bi sa svojom modro-sivom bojom i tamnim zenicama očito nalik na sokolove, tim više, što je i orlovski nos tome pripomagao, ali — bijaše u njima suviše blagosti i neke naivne bezazlenosti. Nosio se narodno — ali ne sasvim po pravom kroju. Tamno-smegja surka s tamno-crvenim gajtanima, jasnoplavi prsluk i tamnomodre hlače, sve to — bijaše suviše široko prikrojeno, kao hotimice približeno orijentalnoj nošnji. U ono vrijeme, bilo to na koncu šezdesetih ili u početku sedamdesetih godina, u nas je sasvim već prestao zanos za narodnu nošnju, te je naš beg prilično čudno izgledao.

Parni šmrkovi za dovagjanje ugljične kiseline.

— Daj me, molim te — upoznaj s gospodinom, — reknem opet Kunteku.

— Zar se zbilja ne poznajete? — Drage volje — napokon što tu treba. Pogji sa mnom. Dakle — gospodin Ivan Korić Cazinski. Ti reci sam, kako se zoveš. Dà — ne zaboravi, da stojiš pred begom! — opet se našali Kuntek, da nas u isti čas ostavi na samu.

— Dà — nije baš tako — nijesam ja beg! — javi se moj novi znanac, gotovo i ne slušajući mene, dok sam mu se predstavljao. — Ali — u po šale polak istine. — nastavi sasvim ozbiljno. — Imadem ko dolje u Bosni roda — dà — prijatelju mladi — roda. Mogu pismima dokazati, da je tako. I taj rod — ili da bolje kažem, ta ista familija, — oni su begovi — bogati ljudi, — čitao sam to u knjizi. No za cijelo ste i Vi čitali za begove Koriće. Čekajte nedavno opet, — bilo je u novinama nešto iz Bosne — pa opet i tu se pisalo za bega — čekajte kako ono — teško pamtim imena, — dà dà — što ne bih znao — beg Osman-beg Korić! Pa imade još i isti plemićki pre-

dikat, — i on se piše Cazinski. O — imam ja pisma; — velim Vam — ista obitelj, kao i moja. Ah — gospodine — da znate, kako bih želio, da što pobliže saznadem o tim ljudima. Da li naliče na mene — na nas ovdašnje Koriće? Mi svi smo plavi — jesu li oni takovi? Djetinjska pitanja, nu opet ja im se ne mogu oteti. U istinu milo bi mi bilo, da vidim koga od njih, — a istom Osman-bega! Taj je valjda glava obitelji ili kako li je to u njih uregjeno. No — bilo kako mu drago, — jedna smo obitelj. Oh — gospodine — staro je to plemstvo. Ja imadem najmanje deset listina od kraljeva bosanskih.

Zapravo, u tome, što je gospodin Korić govorio dosele, nije bilo ništa novo ni neobično, što bi trebalo da me zanima, tà — barem svaka deseta od naših starih obitelji vuče lozu iz dônjih strana, a barem svaka druga od njih tvrdi, da je bosanskog podrijetla. I nije da sam prvi put tako što slušao. No moj novi znanac govorio je to s takvom pozitivnošću i sigurnošću, opet i s nekom vjernom ljubavi, da zbilja tako govoriti još nijesam čuo. Ja nijesam jedan časak ni sumnjao o istini njegova uvjerenja. Što više, njegov je zanos i na me prešao i nas dva više se toga dana ne rastadosmo, a cijelu večer ne razgovarasmo ni o čem drugom nego li o Bosni i o starim bosanskim obiteljima. Brzo sam se uvjerio, da znade gotovo naizust i Kukuljićev putopis iz Bosne i Mažuranićev put u Bosnu. Nu što me najviše zadivilo, moj Korić, rogjen na bregovima Sutle, usred srijede nježne kajkavske riječi, govorio je čistim bosanskim narječjem. I nije govorio tek da zadovoljuje gramatiku i njezine padeže, već i njegov organ primio je sasvim značaj dônjega izgovora. Da nijesam znao, odakle je rodom, nikad ne bih mogao vjerovati, da nije iz Bosne ili barem sa Korduna.

— Gdje ste — dragi gospodine — naučili tako dobro? — upitam ga najzad. Vidio sam, on bi najvolio reći, da je u obitelji njegovoj i taj govor bio sačuvan; gotovo da je u prvi mah u svojoj razigranosti uzeo već, da nešto slično kaže. Napokon ljudi smo, puni svakakvih slaboća! No ipak nije svu misao izrekao. Došao k sebi i priznao mi, kako je marljivo učio Jukića, Divkovića i druge bosanske pisce, a opet službujući nekad u Slavoniji — u Požegi, opet je imao prilike, da i živu riječ prisvoji.

— Pa zar ne mislite, da je meni kao čovjeku starinom odanle, nekako samo po sebi dolazilo, da sam se naučio lakše tome govoru, nego li tko drugi? Napokon govor je to djedova mojih! — Vjerujte mi, da je to mnogo pomoglo.

Ove misli za cijelo nije naučio iz Darwina i njegove škole, a da je znao, kako su veliki ti umnici gotovo uzeli za temelj svojoj nauci ovaj princip, on bi za cijelo u tome svome svojstvu nazrijevao samo odjek i glas svojih pradjedova i ne bi više htio priznavati nikakve zasluge svojim knjigama. Ali on za Darwina nije ni znao, niti sam mu ja htio štogod o tome govoriti, jer vidjeh, da mu tu misao nadade ona silna ljubav, koju je u srcu osjećao za zavičaj svoje krvi, za domaju pradjedova. Ah — ja bih mogao čitavih stranica ispuniti njegovim riječima, mislima, željama i nadama, što sam ih već prvog ovog puta od njega slušao, a sve ove riječi, sve ove misli i želje i nade bijahu samo jeka ove ljubavi i vjernosti. Iz svake riječce, iz svakoga pogleda, dapače iz svake kretnje, čitao sam njegovu veliku bol, da je pored sve tolike blizine i susjedstva obiju zemalja ipak tako daleko sav onaj svijet preko Save i Une, čitao sam njegovu silnu želju, da bi se taj duboki jaz jednom izravnao, da ne bi za njega njegov rogjak Osman-beg Korić Cazinski više bio neko sasvim strano čudovište, niti on Ivan plemić Korić Cazinski za Osmana isto tako neponjatno biće. U onim godinama još u istinu bili smo mi s ove i s one strane Save i Une jedni drugima, dalji i nepoznatiji, nego li su nama najudaljeniji narodi Sjevera ili dapače Amerike, a njima čisto je bliža bila — ne tek Anatolija, već dapače onamo Sirija i još dalje.

Eh — gospodine — nije li i to strašno! Mi gotovo za svakog becirksforštanda u Kranjskoj znademo, poznajemo sva moćna imena engleske aristokracije, francuske, njemačke, — a pitam Vas, ko zna od nas za bosansku vlastelu, — ko li za njihove junake —? Ili opet od njih, ko znade za Draškoviće, Šubiće, Bakaće, — a gle — biće ih dosta, koji su po tankoj krvi s njima u rodu. Ili — pomislite još više, — eto baš moj slučaj. Sluti li Osman-beg iole da sam ja tu i moja obitelj, a — prvo kojih četir sto ili još manje stotina godina, živio je onaj i ona, ispod čijih smo srdaca proizašli i ja i on! —

Govorio je sa žarkim zanosom, da onda ispriča baš i svoje sopstvene željice, neispunjene a toliko željene. Priznao mi je, kako gotovo čezne za tim, da bi vidio Bosnu, a na žalost nikad nije mogao, da tu želju ispuni. Dapače, s nekim čisto smiješnim ili bolje tragikomičnim izrazom u licu i glasu, povjeri mi, kako bi već sretan bio, da se može barem upoznati s kojim bosanskim begom, — ili što — barem vidjeti kojega od njih.

— No — nikada — velim vam nikada nijesam dapače ni vidio kakva bega. Tek po slikama zamišljam neki pojam! — šapne mi nekako očajno.

Moram priznati, da sam bio prinužden da se nasmijem, jer sam u duhu vidio moga Korića, kako pred svakom trafikom gleda s voljnim zanimanjem cimer s naslikanim Turčinom. I nijesam bio suviše zloban uza to. Malo poslije, nakon dovršena ručka, sastavio je kućedomaćina po svom običaju tarok-partiju. Korić bijaše izvrstan igrač, pa je morao sjesti za kartaški stol, mà da bi bio volio ostati uza me, da se može dalje razgovarati o Bosni. Morao sam njemu za ljubav pokraj njega sjesti. I što sam brzo opazio? — Moj ti Korić s nekom osobitom ljubopitljivošću posmatra karte. Jà — kako i ne bi! — Sličice na kartama predstavljale su u velikoj većini prizore iz turskoga života s onim tradicionalnim Turčinom u zelenu kaftanu i silno širokim turbanom na glavi, kako to luda kakva glava bečkoga risača karata smišljaše da Osmanlije izgledaju. Korić dašto gledao je u sliku s tolikom ozbiljnošću, kao da u istinu gleda pravi naris turskih prizora. Šta više, opazio sam, da koji put voli cijelu igru na kocku staviti, samo da ne treba baciti kartu, na kojoj je bio Turčin.

Za večerom opet je sjedio uza me. Naravno, mi smo opet nastavili naš pregjašnji razgovor. I moram priznati, nije mi bio dosadan. Napokon — u toj njegovoj ljubavi nije bilo ništa politike, nije ni jedna cigla riječca odavala biljeg kakova uvodna članka iz političkih dnevnika, niti je bila u svezi mà s kakvim političkim programom. To bijaše više — mnogo više, bijaše ljubav, koja je ispunjala čitav život jednoga čovjeka, žarila se toplinom krvi, odisala dahom stoljetne tradicije, svakud prosjana luči, što iz davnih davnina dolazi, te pokazuje kasnome potomku, kud su prolazile staze djedova. I baš s toga osvojio me čovjek. Uvjeren sam, da mi i najvatreniji političar s najjezgrovitijim tiradama o uzajamnosti, o potrebi sloge, o budućnosti narodnoj, ne bi bio mogao u duši otvoriti tako sigurno tolike vidike i otkriti tolike istine, koliko taj razgovorljivi napolak i dosta smiješni zagorski šljivar, u koga su o politici bili prilično slabi pojmovi, ali — koji je tu preda mnom stajao kao oživjela sveza nečesa, što ni vijekovi, ni stoljetni ratovi, ni razne vjere, ni razne kulture ne mogoše prekinuti i uništiti.

On je čitavo vrijeme prilično malo pio, makar da je stoloravnatelj podjašprist Ercigonja bio više nego strog, da se ustanove križevačkog štatuta tačno vrše. Ali — naš beg držao se svoga reda, za cijelo u želji, da bude i u tom što sličniji svojim rogjacima u Bosni. Neko je i rekao sličnu šalu, no — on se nije dao smesti, pa se čuvao vina, a šalu opet primio kao polovičnu istinu. A kad se je društvo iza večere razigralo, te poslije stalnih stoloravnateljevih zdravica gostima i njihovim drugaricama, bi proglašena republika, (t. j. dozvola, da može ne samo stoloravnatelj već svaki gost koju zdravicu reći, isto što kod modernih banketa vrijeme divljih toasta); onda je naskoro ustao i Korić, da reče svoju zdravicu. Iz lica prisutnikâ saznao sam, da znadu unaprijed, čemu će nazdraviti; — tà nazdravio je i taj put kao svaki put, Bosni ponosnoj i junačkom njenom narodu.

— U kući presvijetloga našega kućedomaćina, — tako je počeo; — pod starodrevnim gospodskim krovom Brezovice, pristoji se, da se poslije naše domovine sjetimo u prvome redu one starodavne kraljevine, iz koje vučemo zajedno sa presvijetlim domaćim gospodinom, toliki od nas lozu našu, — a to je prva susjeda naša — Bosna ponosna! — i tako dalje.

I on nije da bi se bio sjetio tek jadne raje i da bi bio isipao poznate i toliko za onda krilate rečenice o stoljetnom zulumćaru, o krvnom i vječnom neprijatelju krsta i slobode zlatne. Naprotiv — njegove žarke riječi s istom su ljubavi obuzimale i bijednu raju i požrtvovne fratre i kalugjere i — the least not least — i begove i age i kadije i muhamedanske seljake. Za onda još nije to bila sitnica, pa ja moram reći, da sam se čovjeku divio, gotovo ma da nije bio baš najbolji govornik, ipak imponovao mi je sa svojom samostalnošću i slobodom misli. A što da ne kažem — meni je bilo i nekako čudnovato i nekako neobično a ipak drago i voljko, kad sam slušao ove slavne riječi o muhamedanskom susjednom svijetu, — u toj staroj kuriji, koja je gotovo sva bila ispunjena i prožeta slavom i uspomenama junaka, koji su veselo i vječno pripravni hrlili u boj protiv polumjeseca, pa — ako sam ikada bolno ponavljao starinski stih: Tempora mutantur et nos mutamur in illis — to za cijelo sada nijesam bolno ponavljao!

I kad se je stalo pjevati u društvu, Korić tek je gungjajući pratio pjevanku, da onda za prve zgode, intoniše poznatu narodnu pjesmu: Bolan mi leži Kara Mustafa!

Na rastanku morao sam mu za stalno obreći, da ću ga posjetiti na njegovom imanju. I ja sam u istinu imao najbolju nakanu, da što prije ispunim svoje obećanje. No prilike se tako udesile te nijesam dospio to toga, mà da me svako uvjeravao, kako je doista vrijedno poći do Korića, jer mu je dom u jednom od najkrasnijih predjela krasnoga gornjega Zagorja. Možda ga i uopće ne bih bio pohodio, da mi nije od njega stigao list, u kojem me je ponovno pozivao i podsjećao na obećanu riječ (kod čega je mimogredce, u zaporkama, spomenuo, kako je to krasno i plemenito u bosanskijeh begova, što im je zadana riječ uvijek sveta), a glavno, priopćio mi je, da je iz pouzdana izvora saznao, te se nalazi na liječenju u Rogatcu štajerskom „ili" u našim Krapinskim Toplicama, neki bogat i preodličan beg bosanski.

„Pa evo jednom ipak zgode, da mi se ispuni davna želja vidjeti jednoga od njih i upoznati se snjim — pisao je Korić u tom

listu. — Smislio sam dakle tako, da idem u Rogatac ili ako zatreba u Toplice; — od mene nije ni ovamo ni onamo daleko; — za sat i nešto više možeš u Rogatac, a opet ni u Toplice nije dalje. Potražiću ga dakle, — pa što veliš o tome? — ja ću ga pozvati i k sebi. A tebi to javljam, jer bi me u velike veselilo, da pogješ sa mnom! Zadano obećanje moraš i onako ispuniti. Spoji dakle jedno s drugim. Istina bog, sad je žetva, ali ti i onako nemaš kod toga posla, ne treba da si sam kod toga, kao što je primjerice u mene slučaj. A gle, ja ću ipak radije prepustiti žetvu nadzoru djece i svoga špana, no da bih promašio takvu zgodu. Dogji dakle svakako, još ovoga tjedna, najkasnije do subote."

Do subote, a list taj stigao mi je tek u nedjelju, jer poštanska sveza bila je tako mudro i zgodno udešena, da se mjesta na puškomet udaljena spajahu poštom preko silnih daljina u nedoglednim okruzima. Ipak pogjoh na put, samo da mu ispunim svoje obećanje i da se naslušam razgovora njegovih o doživljajima rogatačkim.

*

Trebao sam do četir sata, dok dogjoh onamo. Ipak se ne požalih ni jedan čas, jer je pogoda bila, da si ljepše ne možeš pomisliti, a put me je vodio u istinu prekrasnim predjelom. Nu opet uočivši okolicu Korićeva doma, ja se upravo zadivih.

Za mnom dosta visoka planina, tamna i gusto obrasla, puna jeke i žubora od brzih plahih izvora a opet ipak nekako mirna i gluha, na vrhovima nakićena i crkvicama i starim gradinama i sredovječnim ruševinama, u podnožju pak svak čas kojim mlinom nad šumnim potokom ili samotnom seljačkom kućicom, prislonjenom o pećinu kao ptičje gnijezdo ili kao čovjekova molitva, utjeha — pribježište njegovo. Bijela široka cesta u neprekidnu vijuganju teče usječena megju žutim i šivim stijenama, a moja se kočija od zapora na zadnjim točkovima smicajući spušta nizbrdice onamo, gdje se otvara polje i ja ugledam pred sobom dosta široku ravan, svu zelenu od livada i kukuruza, spruženu u duljinu a sredinom razdijeljenu uskom rijekom, od koje se zelenkasti valovi hitro tiskaju megju gustim granjem vrba i jasena. S jedne strane gubi se ravnica u nejasnim crtama udaljenih zaselaka, gradića i trgovišta te u plavim konturama dalekih gora, a s druge strane baš pravo preda mnom — eto na doseg već — uspinje se tik nad rijekom — nad Sutlom — dosta visok brijeg, a vrh brijega stoji kuća, — crna, siva i starolika „kurija", okružena svagdje silnim drvećem, megju kojim se krijući prokazuju svakojaki krovovi udaljenih niskih zgrada.

— Eno — tamo je! pokaže moj kočijaš bičem prema brijegu.

— Dakle to je! — odvratim živo i zagledam se gore u kuću malu, da joj taj čas izgovorim i ime veliko: Cerovci Banski, kako se dvor Korićev nazivao cijelim svojim imenom.

Bila to obična plemenitaška kurija na jedan kat, sagragjena Bog zna kada od teških hrastovih piljenica, opasana na prednju stranu otvorenim hodnikom od dasaka sivih, i pokrivena visokim krovom od šindre, u sredini kojeg se podizao uski tornjić od dasaka, sa četir prozorčića, na koje se prokazivalo zvonce. Vrh tornjića bio smješten crveno oličen kokot od lima s isto takvom zastavicom, da pokazuje odakle vjetar duva. Pred dvorom samim sterala se dosta prostrana visočina, po kojoj su bili nasadi svakojakog cvijeća i grmlja, a odmah s lijeve strane za živicom počinjao vrt, spuštajući se niz brdo i gusto obrastao visokim starim voćkama i inim drvećem, a s desne strane za trima ogromnim prastarim lipama bilo je smješteno ono pravo dvorište, na kom su se nanizale mnoge dugo gospodarske zgrade. Put je iz doline gotovo upravno vodio na brdo k dvoru, a obrubljen bijaše alejom jablana i mladih kestena, no koji kao da nijesu pravo uspijevali.

Od prijeka sa štajerske strane gleda gotovo upravno na taj dvor, gizdav gospodski dom — prastara feudalna gradina s četiri čvrsta tornja i sa bezbroj svakojakih prozora i okanaca, čini mi se tada vlasništvo nekog grofa Attemsa ili kneza Windischgrätza, — a s ove strane u podnožju brijega leži elegantna moderna ladanjska kuća, za onda vlasništvo nekog bogatog trgovca iz Zagreba. No ni onaj onamo velikaški dvor ni ova elegantna kuća ne mogoše uzeti staroj drvenjari gore na brijegu, da ne bi gospodovala cijelim vidikom, te bila kao pravo naravsko središte cijeloj ovoj prekrasnoj okolici. I za cijelo, ne samo ja već svako, koji je ikada dospio u taj kraj, morao je, da se unatoč silnoj feudalnoj gradini germanskog velikaša i uza svu elegantnu harmoniju kuće u ravnici, najprvo zagleda onamo gore k starome dvorcu plemićkome i da gledajući na nj nagje stoprv u tome pogledu pravi izraz onoga posebnog čara, što je u čitavoj okolici. Oni valoviti zagorski brežuljci, uska polja, tuste livade, sitni grmeljci po dolinama i brdima, one nježne kratke šume, više nalik parkovima nego li pravim šumama, pa onda one stare crkvice po bregovima i raštrkana seljačka nastavanja, — sve to puno one vječne poezije, kojom dišu Virgilova bukolika ili Turgenevljevi zapisci, — sva ova divna slika kao da je do potpuna izražaja dolazila tek po ovom starom zgnjurenom dvorcu, što se toliko slikovito i bezbrižno sterao po najvišem brdu, te se je po njem tek od svega toga sastavljala predivna idila, puna i prepuna vječne ljepote, sladosti mira, tajanstvenosti legende i predaje pradjedova.

(Nastaviće se.)

Bolesna kći.

„Majko, spavat ja ne mogu,
Bolna sam ti dan i noć!..
Uzalud se molim Bogu,
Jad iz srca ne će proć!"

„„Miruj, miruj, kćeri mila!
Nije smrtna bolja to,
Već je narav udesila,
Žešće srce mlagjano!""

„Majko, ko da guja ljuta
Srce mi je ovila,
Čini mi se, po sto puta
Krvcu mi je ispila!"

„„Miruj, d'jete! mladost samo
Kriva ti je tomu zlu;
Gdje je mlado srce, tamo
Naći je i guju tu.""

„Majko, meni nema spasa,
S te me guje hvata stra'
Iščupaj ju, od užasa
Umr'jet ću ti mlada ja.

„„Ne ćeš, zlatna moja mala,
Što se mučiš mišlju tom? —
Kad bih guju iščupala,
Stradalo bi srce s njom.""

„„Već se strpi — vrač dok dogje
Srcu tvomu mio, drag,
Te k oltaru s tobom pogje —
Nestati će guji trag.""

Roberto Thurmayer.

Osijan.

Raspravlja dr. *A. Tresić-Pavičić.*

(Svršetak.)

Pjesnici rado prispodabljaju junaka, koji pada, boru, koji obori oluja, a mladića ili djevojku cvijetu. U Osijana imade slična prispodoba, koja je puna nujne nježnosti, a to je kada Malvina doćuje za smrt svoga Oskara: *U tvojoj prisutnosti ja bijah, moj Oskare, ko ljubezna stabljika, sa svim svojim grančicama naokolo: ali tvoja je smrt došla kano ršum iz pustare, i oborila je moju zelenu glavu. Povratilo se je opeta proljeće sa svojim daždima, ali moje lišće ne probi više.* Kraća je, ali isto tako lijepo veli Osijanova o samomu sebi: *Rasulo me hvala u mojoj samoći, kano drevni hrast Morvena: ršum je polomio moje grane i ja drhćem na krelj̈uti sjevera.*

U prispodabljanju junaka sa bogovima Homer obiluje, a u Osijanu nalazimo jedno samo takovo mjesto, jer on ne poznaje bogova osim Skandinavskoga Odina, ili već spomenutoga duha Lode, s kojim se je borio Fingal. Divna je prispodoba Kutulina ovomu bogu: *Maknu se junak u gromornom oružju, kano gorostasni, krvoločni duh Lode, koji izlazi u groznoj buci, u tisuću oluja, a iz oka siplje bitke. On sjedi visoko na ršumu, tamo vrhu Loklinskog mora. Na maču mu stoji crna desnica, a vjetrovi se natječu da mu dižu plamene kose. Ne manje grozan u licu, onog dičnog dana svoje slave srnu Kutulin.* Ova je prispodoba ljepša nego ona Homerova u drugom pjevanju, gdje prispodablja Merijona Marsu, a ravna Aishilovom opisu giganta Tifeja u Prometeju.

Često su Osijanove prispodobe slične onima Sv. Pisma, koje su kratke ali jake, te nemaju nego jednu dodirnu tačku, a ne mare da opisuju potankosti slične u jednom i drugom predmetu prispodobe, kao što to radi Homer.

Osim prispodoba Osijan obiluje svim vrstama tropa i figura. Od njegovih metafora sastaviše marljivi proučavatelji čitav riječnik. Za primjer metafore dosta je navesti onu o Dengali: *Ona je bila pokrivena svjetlošću ljepote, ali je njezino srce bilo kuća oholosti.* Ali vrijedno je da ih se navede nekoliko, jer se u njima zrcali karakter njegova stila. On nazivlje mladića kojeg ljube djevojke *stanovnikom nježnih duša.* Evo još nekoliko primjera: *Otkuda izvire struja godina? Zovu me godine* (moram umrijeti). *Bijesni satarisatelj polja* (junak koji ruši bojne redove). *Posijati polje smrću. Pjesma mi ističe iz duše kano sunce. Vjetar pjesme. Sjajni putnik neba* (sunce). *Noć žalosti. Starost ršće u našim rukama. Tvoja desnica kosi polje. Zlatokosno jutro. Meteori prelijeću krilima, našaranim crvenim prugama. Brdo sa borovim čelom. Ruka mu daždi smrću. Pod posmijehom skriva pripremljenu mu smrt. Bijela kćerka noći* (mjesec). *Naduti oblak oholosti. Mrkost se sakupi na tvoje obrve. Čete se rasplinuše. Ja odlazim* (umirem). *Njegove su misli krvave. Njegov mač ne spava o bedri. Vjetrovi bude uspavane valove.*

Nije čudo što Osijanu rabi vrlo često i hiperbola. To je jedno od manje plemenitih pjesničkih sredstava, ali se jako mili primitivnim ljudima. U ostalom Homeru i našim narodnim pjesmama rabi hiperbola još češće i očito s većim uživanjem. Jedna od najpretjeranijih Osijanovih hiperbola jeste ona, gdje Moran opisuje Svarana. I borba Fingala sa Svaranom dosta je hiperbolična.

Personifikacije su u Osijana vrlo rijetke, dočim Homer njima obiluje; ali za to je Osijan bogatiji divnim nenatkriljivim apostrofama. Krasna je ona u I. pjevanju Fingala, gdje Osijan govori o odsutnoj djevici iz Inistora, čiji je dragi u bitci pao. Isto je tako lijepa ona Kutulina svojoj Bragjeli, pri koncu istog pjevanja. Osijan u svojim apostrofama govori kao da vidi dotičnu osobu pred sobom, kao da je zanesen u potpunu ekstazu. Pun je apostrofa suncu, mjesecu, večernjici, a te su apostrofe tako lijepe, da će zadiviti i čitatelja, koji se malo razumije u poeziju. I u našoj narodnoj poeziji apostrofa je vrlo česta i krasna. Junak govori sa sokolom, gorom, vilom, odsutnom majkom itd., a te su apostrofe narodne pjesme pune nježnosti, ako i nijesu tako uzvišene kao Osijanove. Komu apostrofa majke Jugovića, ruci njezina sina ne izmami suze, taj nema srca.

Govori u Osijana nijesu tako kićeni kao u Homera, niti mu jednostavnost predmeta dopušta da razvije toliku retoričku silu; ali su jezgroviti, kratki, uzvišeni, ćuvstveni, brzi, a što je glavno zgodni za predmet, o kojemu je govor. Može se reći o Osijanu, što je Homer rekao o svome Menelaju, a što o sebi ne bi mogao reći, da je ἀφαμαρτοεπής, to jest da nije uzalud govorio, i da njegova riječ nije pogriješila svog cilja. U nekim govorima pokazuje Osijan i mnogo retoričkog ukusa. Tako je odgovor Kutulina poklisarima Svarana krasan, ne samo po dostojanstvu, nego i po umjetnom rasporegjaju ćuvstava, koja postupice rastu, a napokon svrše veledušnim prezirom. Uzoran je po svojoj tankoćutnosti govor Fingala Svaranu, da ne uvrijedi ponos srvanog junaka.

Hamal iz Dônje Tuzle. Slikao W. *Leo Arndt.*

Čuvstva su Osijanova uvijek lijepa, to jest uvijek prikladna osobama i času, u kojem ih opisuje, ili drugačije pokazuje. To i jest razlog, što su njegove osobe dosljedne u svojem karakteru od početka do konca. U njegovim pjesmama imade mnogo osoba svakog doba, iz obaju spolova i raznovrsna zvanja i zanimanja, i svi govore i čuvstvuju onako, kako im se pristoji. Ali nije dosta da čuvstva kod velikog pjesnika budu lijepa, moraju biti uzvišena i jako ganutljiva. Uzvišenost ne pripada samo čuvstvu, već opisima i govorima, ali svuda mora da duh zapanji takovim idejama, da ga udive i uznesu do ekstaze. To je vrhunac poezije, a da to postigne mora da bude vatrena, da se vije oko predmeta velikog, strašnog, ili veličanstvenog. Osijan je pun takovih mjesta, a kod manjih pjesnika nema ih nikada. Najviše obiluje uzvišenim Sv. Pismo. Iz Osijana je dosta navesti spomenutu borbu Fingala sa duhom Lode, prispodobu Kutulina sa istim duhom, apostrofu suncu u pjesmi Kartonu itd. Sve su okolnosti, u kojima Osijan pjeva, prikladne za uzvišenu poeziju. Ona mora da nikne u onoj divljoj prirodi, gdje se viju duhovi magle i oluje, preko crnih gorskih hridina, dočim nježna i vesela poezija niče na cvjetnom polju, u zelenom lugu. Prvi uvjet uzvišenosti jest jednostavnost i kratkoća. U tomu Homer nije uvijek tako sretan, ko Sv. Pismo i Osijan. Uzvišenost je drugarica grozovitosti, i u groznim prikazama najlakše se postiže, ali se može postići i u milim prikazama. Tako je uzvišeno sve ono, što pokazuje visoku plemenitost naravi ljudske, jakosti ljudskoga duha, dušu koja se uzdiže nad uživanja, nad opasnosti, nad samu smrt, a to je uzvišenost čuvstva. Ona je posijana u svim Osijanovim pjesmama. Fingal je uvijek uzvišen, te nam puni dušu nekom čežnjom za vrhunaravnom savršenosti.

Ali ne samo da su Osijanova čuvstva uzvišena, nego su nježna i ganutljiva; puna *uživanja tuge*, kako bi on rekao. Njegova je umjetnost velika, jer znade vješto ganuti srce, i jer je u tome naravan i ne prisiljen. Takovih je mjesta pun. Šta je savršenije i u isto doba ganutljivije od tužbe Oitone u istoimenoj pjesni, ili od tužbe Kutulina u četvrtom pjevanju Fingala? Prva je puna nježnosti i zdvojnog stida djevice, koja misli da će je dragi prezirati, jer je pala žrtvom brutalnosti drugoga; u drugoj se čuti onaj plemeniti stid plemenitog junaka, koji očajava, jer je izgubio slavu, jer je potučen.

Osijan će najradije ganuti srce kojom neočekivanom okolnošću. Kada je Oskar pao u bitci, *nijedan otac nije plakao svoga sina, mrtva u cvijetu mladosti, nijedan brat svoga brata u ljubavi. Oni padoše bez suza, jer je ležao vogja naroda.* Svak se divi okolnosti Astianakta u oproštaju Hektora s Andromahom Homera, jer silno povećava ganutljivost toga prizora. Slijedeći komad o smrti Kutulina u Osijana, ne zaostaje za Homerovim: *Tvoja je ljuba*, veli Karilo, *ostala sama u svojoj mladosti, i sam je sin tvoje ljubavi. On će doći k Bragjeli, i pitaće je: zašto plače: dignuće svoje oči u dvorani: i vidjeti će mač oca. Čiji je ono mač? reći će on; i duša je majke tužna.* Pošto je Fingal pokazao svu bol očinskog srca za Rina, koji je pao u bitci, zove svoju djecu po običaju u lov: *Zovite mi Fingala i Rina. Ali on nije ovdje: moj sin počiva na krevetu smrti.* Ova očinska zabuna i ovaj ispravak, uhvate čitatelja za srce. Slično je ono mjesto u Shakespearu, gdje govori Otelo: *Ako ugje (Emilija) stalno će govoriti mojoj ljubi! Moja ljubi! Moja ljubi! Koja ljubi! Ja nemam ljubi! Oh, nesnosljivi, oh, gorki dane!*

Opreka, koju često Osijan ističe, izmegju njegovog sadašnjeg i prijašnjeg stanja, prolijeva po svoj njegovoj poeziji neku svečanu sjetu, koja mora da gane srce. Ta je sjeta najganutljivija pri koncu *Pjevanja Selme*, i na početku *zadnjega zvuka glasa sa Kone*.

Ni Osijan nije u svemu savršen. Stil mu je više puta hrapav, divlji, prekratak i s toga nejasan. Njegove su metafore vrlo često presmione a da bi mogle biti lijepe, jer spajaju pojmove, koji ne spadaju skupa; ali ima dvije stvari, koje karakterizuju genija, a to je da ćuti jako i da opisuje naravno. On nema širine Homerova znanja i zamišljaja, njegovo je bojno polje mnogo uže, nema onog pravilnog, mirnog, širokog Homerovog opisivanja, koje teče kao velika rijeka, nego je nagao kao nabujali potok, koji se ruši u jeseni niz pećine Kaledonije, ne poznaje sve Homerove i Virgilove tačnosti u pripovijedanju, ni onog aristokratičkog dostojanstva, ali su njegova čuvstva jača i plemenitija. Ne opisuje nigdje nisku strast, a svaka njegova riječ zalijeva dušu željom krijeposti i čistog uživanja, što je na koncu najuzvišeniji cilj poezije.

Kad bismo ukratko htjeli prispodobiti našu narodnu poeziju sa Osijanovom, morali bismo joj u mnogočem dati prednost, a u mnogočem je i zapostaviti. U nečemu se naša narodna poezija više približuje Homerovoj, a mnogo manje srodnosti imade sa Osijanovom. Duh je naše narodne poezije vedar i jasan kao plavo nebo. Stil je lijep, gladak, miran, širok, kao mirno more, a Osijanov kratak, tmuran i prekinut. Naša narodna poezija odiše klasičnim duhom naravnosti, Osijanova je romantična. Krug ideja narodne poezije, ako i nije velik kao Homerov, malo mu zaostaje, a mnogo natkriljuje Osijanov. Etični principi naše narodne poezije natkriljuju i Osijanove i Homerove, jer ih zadahnjuje evangjelje; a ako katkada vidimo i koji nemoralni čin, koji se u pjesni veliča, to je vrlo rijetko, te ako se nalazi i takvih pučkih pjesnika, to su iznimke. Čuvstva su u nekim narodnim pjesmama tako visoka, da natkriljuju i Osijana i Homera; ali pošto je broj naših pjesama ogroman, to se ne moramo čuditi, što nijesu ta čuvstva svuda na jednakoj visini. Pjesnički je mahinizam posve različit od Homerovog i od Osijanovog. Pošto je kršćanstvo zavladalo u našem narodu, ugušilo je staru vjeru, ali ne toliko, da je dobar dio nije ostao u mašti naroda. Pače je imao tu silu, da je neke stvari iz kršćanske vjere sveo na staru. U pjesmama se je sačuvao dobar dio naše mitologije, a vile su ostale potpune, te još i danas narod u njih vjeruje. Narodna pjesma nije se znala dovoljno okoristiti kršćanskom vjerom za pjesnički mahinizam, već je upotrebila ono što joj je preostalo od stare. Nekoliko starih bogova okrstila je imenima kršćanskih svetaca, kao što su sv. Ilija, sv. Ivan, sv. Juraj, sv. Nikola, a druge je bogove stare vjere pretvorila u junake. Prama tome mahinizam narodne pjesme nije ni tako sjajan ni tako velik kao Homerov, ali visoko natkriljuje Osijanov. Uloga je vila u narodnoj poeziji tako velika i lijepa, da opet sa te strane natkriljuje i samoga Homera. Tu je narodna mašta tako jaka, tako sjajna i vidovita, da niti u Homeru ne nalazimo ništa slična. U opisima zaostaje po jakosti za Osijanom, a u širini za Homerom. Narodna pjesma znade do duše prekrasno opisati nošnje i oružje junaka i pojedine mejdane, ali velike bitke ne može da opiše. Tu je Homer prama njoj kao okean prama rijeci. U opisivanju ljudskih karaktera bliža je po svojoj naravnosti Osijanu nego Homeru. Ljudi narodne pjesme pravi su ljudi, plemenitiji više puta od Homerovih, jer im ne kaljaju dušu neke pogansko strasti, koje su Homeru kao prirogjene i dopuštene od vjere, a naravniji od Osijanovih, jer je Osijan bio pod utiskom rodbinske ljubavi, kada je one pjesme pjevao. Opaža se u karakterima naše narodne pjesme više puta neka nedosljednost, a i ne može biti drugačije, kada tih pjesama ima bezbroj, od mnogo pjesnika, a nitko još do sada nije te pjesme sveo u cjeline, niti, prama zahtjevima estetike, karaktere ljudi učinio dosljednim. Bilo da su Osijan i Homer autentična djela, bilo da su od pučkih pjesama sastavljena, ona su dosljedna, jer je na njima neki jedinstveni um radio, dočim sa našim narodnim pjesmama nije tako, i po tome se ne može ni zahtjevati tolika dosljednost. U koloritu bliža je narodna pjesma Homeru, nego Osijanu; pače je Homeru sasvim slična u stilu, u tropima i epitetima, samo što u prispodobama za njim zaostaje; a isto tako i za Osijanom. U obilju i svestranosti predmeta naša narodna poezija natkriljuje ne samo grčku i keltijsku, nego sve narodne poezije zajedno. U našoj je narodnoj poeziji povjest naroda, njegova mitologija, njegovi običaji, prama krajevima u kojima stanuje i dobi u kojoj živi, njegove patnje, njegova veselja, njegova vjera i praznovjerje, njegovi nazori o životu, o društvu, o ljubavi spolnoj, rodbinskoj, i o ljubavi prama iskrnjemu; te nazori o prirodi, o svemiru, o nebu i o budućem životu; u jednu riječ: u narodnoj pjesmi je sav život naroda. Ali još je nešto čim naša narodna pjesma natkriljuje i Homerovu i Osijanovu, a to je ono veselje, ona šaljiva satira, kojom ona promatra svijet. Ta šaljivost imade u sebi nešto tako mirna i vedra, da se ovaj svijet prekrasan pričinja, jer ga ne taru nikakova briga ni bojazan. Šala razvedruje sve narodne brige, i nebo narodne misli tako je vedro, kakvo nalazimo samo kod najvećih grčkih filosofa.

Ako je dakle magloviti Osijan jači u opisima, smioniji u metafori, u koliko mu je jezik siromašniji od našega; ako su čuvstva njegovih junaka romantičnija, i možda ljepše prikazana nego u našoj narodnoj poeziji, nijesu humanija ni dublja; i ako su njegove prispodobe ljepše, šire i obilnije, on zaostaje za narodnom poezijom u ljepoti stila, u svestranosti predmeta, u vedrini misli, u veselju života, u pjesničkom mahinizmu, u širinu mašte. Njegova je pjesma samo melanholična, a narodna je pjesma i čuvstvima svestrana, kao i ljudski život. Ona je sada nujna, sada tužna, sada ozbiljna, sada vesela, sada šaljiva, a žalibože vrlo često i pornografična. Ima krila sokolova, orlove oči, glas slavuja, a žalac ose.

Niz istočnog biserja.

Pribrao *E. Mulabdić.*

Blagodarnost je na blagodarnosti zahvalan biti.

Izet-Mulla.

Čovječije žiće zavisi o hrani, a čovječnost o nauci.

Kemal.

Seljaci iz okoline Dônje Tuzle. Slikao W. *Leo Arndt.*

Povjest čuva, što pamet zaboravi. *Kemal.*

Pisati nešto bez pravih dokaza, znači slikati vodom. *Ekrem.*

Narod je sretan, ako je jednomišljen. *Mualimi-Nadži.*

Ratarstvo zemlju rovi, pa dragulje vadi, trgovina gvožgje prodaje, a zlato teče. *Abdul-hak Hamid.*

Lijenčine su svjetski prosjaci. *Kemal.*

Veliki tetrijeb.

Iće ih malo, koji su slušali velikoga tetrijeba; i malo ko da je imao prilike provesti proljetnu noć u visokoj šumi. Nije to baš ugodno, i to s raznih razloga, a najviše s toga, što su u rano proljeće noći u šumi veoma hladne. Hladan vjetar duva, a šuma kao da uzdiše pod njegovim zagrljajem; ljuto se tresu od njega ozbiljne jele i smreke. Voda u plitkim barama prekrivena je tankom ledenom korom, te škripi pod nogama. Treba potražiti mjesto močvarasto, gdje se nalaze pojedine krošnjate smreke — tako je mjesto najmilije tetrijebu. Ali treba da oprezno stupate po zalegjenu tlu, da možda ne uzbunite i protjerate tetrijebe, koji su se već u večer ondje smjestili — čini se, da se je već jedan ondje u daljini razmahao golemim krilima. Kroz granje ljeskaju se zvjezdice, a mjesec na zapadu zavio se u maglu: jedva razabirete vršiku nedaleke jasenove ivice. A malo dalje sve mračno, tamno; okolo naokolo kao da su razbacane nekake crne tačke: nikako ne biste vjerovali, da su to pred vama debla; na lijevo pak nekaka crna gomila, ko kakvo čudovište, — od bure prevaljeno drvo; svalila se smreka, a goleme grane strše u vis, pokrivene zemljom i mahovinom.... Sve pak vrijeme nešto šumi, — sigurno teče voda u kakvu jamu ili udubinu, pa odatle taj šum. Nije još zašao mjesec, i nebo još nije pokrila ona jutarnja ljubičasta boja, a već se naokolo počele buditi ptice. Negdje visoko oglasila se šljuka, pa pada niže i niže, već je eno nad samim vrhuncem drveta, a najedared glasno kliktajući nestaje je u noćnom sumračju. Djetao udara kljunom o deblo, te glasno hohoće, i to tako vjerno, te bi mogao u strah natjerati kakvu strašivicu. Kraj vas je evo u taj čas proletila kliktajući nekaka noćna ptica skitalica. Nešto zatreperilo krilima na granatoj smreki. Da nije tetrijeb? Ne, njemu je još prerano, — to je bila sniježnica (Schneehuhn) na grani, obrasloj mahovinom. Zvijezde već poblijedile — zora puca. Doskora će se razdaniti. Drozdi se raspjevali, a za njima se povele i neke druge ptice; začirikala jasenica (Kohlmeise), nišući se na gipkoj grančici. Šumom zadrhta u taj čas pronicavi klik i zamrije u dalekom gustiku. Sve življe, sve bučnije postaje u šumi, ti razni glasovi sasvijem zaokupljuju čovjeka. Opet isti glas! Tetrijeb! Kako iza svakoga klika oprezno sluša, da nema u blizini kakva neobična štropota. Počima lov, koji vam nije dao spavati svu noć, te vas potjerao po vlažnom tom vremenu u šumu, da se smrzavate od jutarnjega mraza. Treba mu se prikučiti. Dok jednom zaklikoće, jedva možete da učinite tri koraka ili skoka, a onda (ako tetrijeb pjeva stankama) već treba da stojite ko ukopani, ne mičući se, bez daha, dok se on opet ne dosjeti da na novo zapjeva; dok šuti, ne smije ni grančica da se prekine, ni led da ti pod nogama zaškripi — jer će onaj mah odletiti. No evo nas, sretno se tetrijebu približismo.... Naperili ste pušku... i evo ne čuvši gromkoga praska sred vesela i ugodna kliktanja vidite, kako pada s grane na granu nespretno teško tijelo. Lov je svršen. Rijetko se dogagja, da lovac može pucati i na drugoga tetrijeba. No i to se može dogoditi; — ako je naime ispaljena puška u onaj par, kad je drugi tetrijeb pjevao, ostaje on i dalje mirno sjediti na grani, dok ga ne pogodite iz druge cijevi. Sada treba poći kući; još je veoma rano, ali sve su se ptice već probudile. Negdje ondje u šikarju oziva se *mali tetrijeb;* iz guštare ondje opet čuješ krik sove. I ždralovi se probudiše pa viču nad močvarom. Male ptičice prhaju ti nad glavom i svaka će da zapjeva svoju jutarnju pjesmicu. U bari ondje opet zagakao patak, kružeći oko svoje patke... Već se sasvim razdanilo. Istočno nebo prekrila rumen; svim oblacima zarumenili se rubovi, pa već i sunčani traci prodiru u šumu, — pa čim ste došli na okrajak šume, zabliješti vam u oči sjajna sunčeva luč. Ptice su prekinule svoje pjesme; tetrijeb se zavukao u gusto granje, te čeka drugu zoru, da opet pjeva. Samo se čuju ždralovi, koji u dugom nizu jedan za drugim lete visoko u zraku... Sunce se odrazuje jasno u vodi; raznobojnim iskrama prelijeva se ono u kapljama rose; sve se sjaji, samo u sjeni ima mraza, koji je pao noću, te pobijelio travu i prevukao vodu u barama tankom ledenom korom. Sve je veselo, sve puno života. Kako sam zahvalan toj ubijenoj ptici, što me je digla s kreveta i odmamila u šumu, gdje sam vidio toliko krasnih slika, kojih ne ću zaboraviti nikada.

N. Rerih, Petrograd.

Mali tetrijeb.

José-Maria de Heredia.

Literarni prikaz iz francuske književnosti.

Piše *M. Sabić.*

(Svršetak.)

V.

Sonet je preuzan okvir za svakoga pjesnika, koji hoće da u četrnaest stihova nešto kaže. Najviše je sonet sapinjao Heredi-u, koji se trudio da u tom uzanom okviru uskrisi čitave krajeve i dobe, iznoseći goleme i bujne slike iz historijskoga ili mitologijskoga svijeta. Pored toga, on je, s rijetkim izuzetcima, sretno preturio sve poteškoće, koje su mu bile na putu u tom mučnom uskrisivanju prošlosti.

U sonetu, to se znade, zadnji stih omegjuje obično sliku, koju pjesnik hoće da prikaže, ili ideju, koju hoće da izrazi, pa bilježi nekako granicu, preko koje čitalac ne treba da se razmišljajući saletava. Herediji priznaju, da, i ako ne u svim, a to u mnogim njegovim sonetima četrnaesti stih ili uopće zadnji stihovi ne ograničuju obzorja, koje nam je puklo pred očima, čitajući prve strofe. U Heredi-e nas zadnji stih često prene, potrese, gane, zanese, kao da je iz njega nenadno sunce zasinulo, zvijezda zatreperila ili bljesak bljesnuo; obzorje, na mjesto da se súzi, kao da se više raširilo; slika kao da je iskočila iz svog okvira, pa nas udivljava nekim golemim bujnim šarenilom; misao poput ptice sa grane kao da se sa zadnjeg stiha zaletila u lazurni vazduh pa neizmjernim prostorom razmahuje jakim krilima.

Čujte jedan sonet iz epskog fragmenta *Les Conquérants de l'or.*

Španjolski mornari i kapetani, opojeni herojčnim i brutalnim snom, krenuli su se iz svojih gradova kao jata grabežljivih i krvoločnih bjelozara:

Comme un vol de gerfauts hors du charnier natal,
Fatigués de porter leurs misères hautaines.
De Palas de Moguer, routiers et capitaines,
Partaient ivres d'un rêve héroïque et brutal.

Krenuli se oni da osvoje bajovnu kovinu, koju daleko, daleko Cipango krije u svojim rudnicima, a na pustolovnom putu, sred okeana, na tajinstvenim krajevima zapadnoga svijeta, istočni vjetrovi nagibali okrižice na jarbolima njihovih lagja:

Ils allaient conquérir le fabuleux métal
Que Cipango mûrit dans ses mines lointaines,
Et les vents alizés inclinaient leurs antennes
Aux bords mystérieux du monde occidental.

Svake večeri nadali se, da će u zoru za nje osvanuti epski dani; svake večeri, gledajući plavo svjetlucanje tropskog mora, ležali da počivaju, začarani zlatnim snovima:

Chaque soir espérant des lendemains épiques,
L'azur phosphorescent de la mer des Tropiques
Enchantait leur sommeil d'un mirage doré.

Ili, nagnuv se preko bijelih karavela, gledali udivljeni, kako iz dna okeana niču nove zvijezde na nepoznatom nebu:

Ou, penchés à l'avant des blanches caravelles,
Ils regardaient monter dans un ciel ignoré
Du fond de l'Océan des étoiles nouvelles.

Iz ovog soneta prosijava uprav veličajna epska vizija. U prvih jedanaest stihova mi vidimo kô na živoj širokoj slici lakome i smione osvajače zlata, koji se dali na put u tajinstven svijet i lutaju širom neizmjernoga mora; ali čitajući zadnja tri stiha, mi osjećamo kô da se ona slika još više proširila i življe ganula: nagnuti nad dubokim okeanom, i mi upiremo željno oči u ono novo nepoznato nebo, te bludimo, tronuti i zamišljeni, po onoj tajinstvenoj neizmjernosti obasjanoj titrajem novih zlatnih zvijezda...

Zagjimo u drugi kraj, saletimo se u drugo doba: u stari Rim. Iz povjesti golemoga grada, gospodara svijeta, uzmimo dva velika momenta: bitku na rijeci Trebiji izmegju konsula Sempronija i Hanibala *(La Trebbia),* pa ljubav Antonija i Kleopatre *(Antoine et Cléopâtre):*

La Trebbia.

Svanula je zora crnoga dana: bijele se visovi gora a vojske se bude. Dolje, teče i šumi rijeka, na kojoj se napajaju lagane čete numidske; svud naokolo ori se jeka trubalja. — Protiv volje Scipiona, pored lažnih augura, ne bojeći se Trebije, koja se razlila, ne bojeći se vjetra i kiše, konsul Sempronije, opojen novom slavom, naredio je da se digne braduša i da liktori na noge skoče. — Iz upaljenih sela sukljaju plamenovi: od silnog plamsanja na obzorju rumeni se mutno nebo. Iz daljine čuje se urlikanje jednoga slona:

L'aube d'un jour sinistre a blanchi les hauteurs.
Le camp s'éveille. En bas, roule et gronde le fleuve,
Où l'escadron léger des Numides s'abreuve.
Partout sonne l'appel clair des buccinateurs.

Car malgré Scipion, les augures menteurs,
La Trebbia débordée, et qu'il vente et qu'il pleuve,
Sempronius Consul, fier de sa gloire neuve,
A fait lever la hache et marcher les licteurs.

Rougissant le ciel noir de flamboimens lugubres,
A l'horizon brûlaient les villages Insubres;
On entendait au loin barrir un éléphant.

Sve je gotovo za boj: jedva suzdržući dah, mi iščekujemo čas, gdje će vojske jedna na drugu navaliti, a okolo razlite rijeke zaoriće zaglušna bojna vika. Historijski momenat čisto je oživio u kratkom ali slikovitom pjesničkom opisu; da slika bude savršena, treba da se na njoj još pojavi samo Hanibal. Eno ga: tamo dolje, pod mostom, naslonjen na jednom stupu, on prisluškiva — zamišljen i slavodobitan — mukli topot legija, koje napred stupaju:

Et, là-bas, sous le pont, adossé contre une arche,
Hannibal écoutait, pensif et triomphant,
Le sourd piétinement des légions en marche.

Pred našim očima, na slici, Hanibal se diže kao gorostasno lice, a mukli topot stupajućih legija odjekuje silno našom dušom. Mi ćutimo

da se pjesma nije za nas završila sa zadnjim stihom: pod dojmom kovne široke harmonije ovoga stiha, mi sami nekako nastavljamo pjesnikovo djelo, te čujemo lomljavu orijaškoga megdana i trijumfalni poklik Hanibalovih četa...

Antoine et Cléopâtre.

U svojoj besmrtnoj tragediji „Antonije i Kleopatra", Shakespeare, nenadmašni tvorac i prikazivač duša, uskrisio je u čitavoj njihovoj historijskoj istini velikoga rimskoga vojskovogju i veliku egipatsku bludnicu. Heredia nije mogao toga učiniti u jednom sonetu, ali je on sa vanrednom pjesničkom vještinom uhvatio iz njihova života i karaktera nekoliko crta, u kojima se dva razglašena raskalašenika življe kreću, nego u najopširnijoj historijskoj raspravi.

Veliki rimski junak, umni državnik, okretni govordžija pretvorio se, boraveći svoje dane kraj Kleopatre, u strastvena i podjarmljena ljubavnika, koji hoće da se sit naužije ljubavnih naslada u krilu kraljevske zamamne jaranice. — Rimljanin, zarobljeni vojnik, koji je ljuljao san jednoga čeda, ćutio je, pod tvrdim oklopom, kako se savija i gine na njegovom slavodobitnom srcu razbludno tijelo, što no je on k sebi privijao u žarkom zagrljaju:

Et le Romain sentait, sous la lourde cuirasse,
Soldat captif berçant le sommeil d'un enfant,
Ployer et défaillir sur son cœur triomphant
Le corps volupteux que son étreinte embrasse.

A Kleopatra, obraćajući svoje blijedo lice, zaokruženo gustom crnom kosom, prama Antoniju, kojega su opajali nepredobivi mirisi, pružala mu svoja usta i svoje bistre zjene:

Tournant sa tête pâle entre ses cheveux bruns,
Vers celui qu'enivraient d'invincibles parfums,
Elle tendit sa bouche et ses prunelles claires . . .

Iz ovih stihova širi se sav opojni čar one kobne ljubavi, koja je savladala velikoga Antonija i zaustavila ga na slavnom putu njegovog golemog rada. Čitalac nehotice doziva u pamet čuvenu Pascalovu *boutade* o Kleopatrinom nosu: *„Le nez de Cléopâtre, s'il eût été plus court, toute la face de la terre eût été changée!"* — U zadnjoj tercini Heredia prikazuje sa divnom plastičnošću fatalnost Antonijeve ljubavne zablude. On opisuje Antonija, kako se trenutačno prenuo od svoje ljubavne opojenosti, pa sluti goleme posljedke svojeg nesavladanog erotičnog žara, i nagnuv se nad Kleopatrom gleda u njezinim širokim očima posutim zlatnim tačkama poput zvijezda čitavo neizmjerno more, po kojem galije bježe jedna za drugom, noseći sobom nevjernu ljubaznicu:

Et sur elle courbé, l'ardent Imperator
Vit dans ses larges yeux, étoilés de points d'or,
Toute une mer immense, où fugaient des galères . .

Tko može iskazati dojam završnoga stiha ovoga soneta? Neočekivani živi bljesak obasjao tragičnu pozornicu: mi vidimo poraz kod Akcija kao u blistavilu beskrajne pojave i rastvorenih očiju gledamo za kobnim galijama, koje bježe sa bojišta a za njima gine za uvijek u pučinu sinjega mora sreća i slava jadnoga Antonija . . .

Maknimo se sa polja historijskih prilika, pa skočimo za čas u čarobni svijet grčkih priča. Megju mitologijskim sonetima Heredijinim zauzima valjda prvo mjesto niz *Persée et Andromède.* Nijesu nego tri soneta, ali sva tri prava su divota, pravi uzori nedostižne pjesničke plastike. Priča o Perseju i Andromedi broji se u najljepše tvorine vedre i poletne mašte helenske i za njom su se zanijeli mnogi stari pjesnici, Heziod, Higin, Apolodor, Arat. Ta je priča nadahnula i jednoga našega mladoga vrsnoga pjesnika, koji je o njoj spjevao četiri krasne alkaične strofe. Iz pjesme A. Tresića-Pavičića *Štit Jana Sobjeskoga* iznosim ovdje četiri kitice u ime opreke sa Heredijinim sonetima:

Gle, kako gola drhće Andròmeda
U zimnjem, lednom, studenom ajeru,
Od zime i straha ljuta zmaja,
Što je prikovanu proždr'jet hoće.

Gle, Kasiopeja, ohola majka joj,
Gdje nad njom tužna krila raskrilila,
Kô ptica, koja kričuć lebdi,
Videć na gn'jezdašcu zmiju ljutu.

Gle, kako Cefej drhće od užasa
Za milom kćerkom! Eto već ide spas,
Već mladi Persej pomoć nosi,
Dražesnu izbavit d'jevu dragu.

U l'jevoj ruci stoji mu užasna
Meduza, u desnoj Algol mu treperi,
Kô bojno koplje. Pod nogom mu
Plejade radosnim treptom sjaju.

Tresić-Pavičić, promatrajući sjajne kostelacije po zimnjem nebu, crta razne momente iz priče o Perseju i Andromedi te prikazuje poetično vas razvoj bajevne ragje na divnoj modrini zimnje noći. Heredia, radeći obratno, prikazuje sam postanak priče od časa kad Andromeda leži onesviješćena na hridini, na koju je prikovala proždrljiva morska avet, do časa kad ona i Persej, leteći kroz noć na Pegazu, ugledaju sjaj zvijezda, u koje će se oba pretvoriti po volji bogova.

U prvom sonetu *Andromède au monstre,* Cefejeva kćer, sapeta, razpuštenih kosa, previja se od boli i straha, kukajući u pustoj morskoj samoći. Monstruozni okean bjesni i grozotno huče, a pjenasti valovi prelijevaju se preko golih nogu prestravljene djevojke. Kroz sklopljene trepavice Andromeda vidi svuda ljutoga zmaja i njegovo modro, grdosno žvalo, koje zijeva prama njoj:

L'océan monstrueux, que la tempête évente,
Jette à ses pieds glacés l'âcre bave des flots,
Et partout elle voit, à travers ses cils clos,
Bâiller la gueule glauque, innombrable et mouvante.

Nenadano kô grom iz vedra neba začuje se jasno rzanje, a Andromeda rastvara oči i dršće od užasa i od neizmjerne radosti: Pegaz, propinjući se pod teretom Perseja, Zeusova sina, leti vrtoglavo po zraku, a na moru protegnula se njegova velika plava sjena.

Čujte kako Heredia prikazuje pojavljenje Pegaza:

Car elle a vu, d'un vol vertigineux et sûr.
Se cabrant sous le poids du fils de Zeus, Pégase
Allonger sur la mer sa grande ombre d'azur.

Što je ovo? Plastična slika? Vrtoglavi let Pegazov, njegovi skokovi u propanj, golema ona sjena, koja se proteže na moru, sve je to više nego naslikano; pjesnikova riječ nadmašuje ovdje moć slikarskoga kista: skulpturalna je upravo plastičnost ovih stihova, blistavih, tvrdih i zvonkih poput najplemenitije kovine, iz kojih Pegaz i Persej izlijeću živi kao čudesna grupa, koja se grandiozno giba . . .

U drugom sonetu *Persée et Andromède,* vitez Persej savladao je avet i Meduzu, pa diže sa hridine i posagjuje na Pegaza Andromedu preplašenu i smetenu, koja se slavodobitnom ljubavniku smije i grli ga, jecajući. U zadnjoj tercini majstorski je prikazan Pegaz, kako se, na poziv viteza Perseja, jednim skokom zaletio iz mora pa bije zabliješteno nebo svojim plamenim krilima:

Mais Pégase irrité par le fouet de la lame,
A l'appel du Héros s'enlevant d'un seul bond,
Bat le ciel ébloui de ses ailes de flamme.

Najljepši je treći sonet *Le ravissement d'Andromède.* Veliki, krilati konj, tiho leteći, prenosi Perseja i Andromedu kroz modru noć i zvjezdani vazduh. Oni jezde, a ispod njih gube se kô u sinju dubinu Afrika i Azija, silne pustare i široka mora. — Opisujući ovo brzo i tiho noćno lijetanje po beskrajnom vazdušnom prostoru, Heredia je dostigao vrhunac pjesničke deskriptivne snage i pjesničkoga poleta. — Pegaz leti od zviježgja do zviježgja a vjetar napuhuje Pegazova krila ko dva neizmjerna jedra, pod kojima opojeni ljubavnici počivaju ko u toploj bešici. Leti Pegaz, a oni, upirući oči u nebo i privijajući se jedno k drugomu u sjeni, vide gdje, sijevajući izmegju Ovna i Vodenjaka, njihove kostelacije niču iz tamne nebeske modrine:

Et le vent gonfle ainsi que deux immenses voiles
Les ailes qui, volant d'étoiles en étoiles,
Aux amans enivrés font un tiède berceau;

Tandis que, l'oeil au ciel et s'étreignant dans l'ombre,
Ils voient, étincelant du Bélier au Verseau,
Leurs constellations poindre dans l'azur sombre.

Golem vidik pukao nam pred očima: pjesnik nas omamio čarom veličajnog poetičnog prikaza pa nas ko silnim zamahom potisnuo u noć, nebu u visine, za krilatim Pegazom, megju sjajne kostelacije. Na takoj visini duša podrhtava tajnim neiskazanim drhtajem: nama je ko da nas potresao dojam beskrajnosti, ko da nas uhvatila vrtoglavica neizmjernosti.

VI.

Pjesnik koji ovako svoju gragju oživljava i znade da se ovako visoko vine u poetičnom prikazivanju lica i stvari, ne može da bude i nije besćutan pjesnik. I parnasijanska vedra poezija može da nas živo i duboko gane, i ako ne onako kao rad pjesnički bujne i bučne romantične škole. Uzalud protivnici prekoravaju parnasijance s hladnoće i s besćutnosti; uzalud se ovi sami ponose svojom mirnoćom i vedrinom pjesničkom, kličući: Jeli, nije li od mramora Milovska Venus? — U pjesmi se ne čuje čovječanskih jecaja!

Est-elle en marbre on non, la Venus de Milo?
Pas de sanglots humains dans le chant des poètes!

Pored ove poze, parnasijanci ne će i ne mogu da budu hladni, suhoparni, *impassibles.* Istina, parnasijanska poezija ne doima se nas kao elegijski dah melanholične Lamartinove Muze, kao golema Hugova pjesnička eruptacija, kao divna djetinja iskrenost de Mussetova; ali i iz ruku parnasijanskih pjesnika izlazi pjesma, i ako izglagjena i čista kao fino istesan kamen, zadahnuta dahom života, proniknuta prirodnim nezatajivim čovječanskim tronućem. O Leconte de Lisle-u rekao je Catulle Mendès, da se njegovo srce, mučeno visokim idejama o ništavilu i neizmjernosti, diže, širi i šumi kao velike okeanske struje. Neki Heredijini soneti podsjećaju Lemaitre-a na one Vergilove kipove od tuča, koji tiho suze rone. Heredijin veliča lijepe stvari; ali su te stvari prošle, pa je njegovo veličanje nekako melanholično. Prikazan u svojim blistavim stranama, Heredia je svemir sjajan i slavan; ali se u tom svemiru sve ruši i bježi vječnim bijegom. Heredia je više puta oćutio žalost utrnulih sjaja i pustošnost razvalina. — U slikovitim i zvonkim Heredijinim stihovima drugi čuje kao lomljavu carstva, koja se raspadaju i jedno povrh drugoga nagomilavaju. Ala je ništetan neprestani čovječanski rad! Nakon tolikih napora, nakon milijuna i milijuna bića, što preostaje u svijetu? To nam kaže sugestivni naslov Heredijine zbirke soneta: nekoliko trofeja visećih o zidovima tužne svjetske dvorane kao znamenovi pobjede okrutnice smrti, koja je nad svim ljudstvom razavila:

Crni čador svoga nadstojanja; s kojom čovjek vijekom bije boj i bori se kraće ili duže,

Da najposlje položi oružje
I žićem *joj* plati harač svoj!

VII.

Svi Heredijini soneti nijesu remek-djela; ali ih je mnogo, koji su dostojni da ugju u antologiju svjetske poezije kao primjeri pjesničke savršenosti. Ovaki soneti vrijede u istinu koliko duge pjesni, ali i stoje pjesnika toliko truda, koliko mučan epski rad. Heredia nije sipao pjesme ko iz rukava; oko svojih divnih soneta radio je on pomnjivo, strpljivo, postojano ko onaj, po njem opjevani, stari zlatar, koji se spremao na rastanak s ovim svijetom vajajući zlatan ostenzorij:

. . . en ciselant dans l'or un ostensoir.

Ovako radeći, Heredia nije mogao da bude preveć plodan: u dvadeset-trideset godina on nije spjevao nego 118 soneta. *Ars longa, vita brevis!* Heredijin pjesnički rad malen je doista po množini, ali je golem po svojoj vrijednosti. Pjesnicima-radenicima ko što Heredia, umjetnost je prava svetinja; pa oni i zaslužuju, da ih sa štovanjem pozdravimo kao bogomile sveštenike prave i čiste poezije.

Bartolomejeva noć.

Tiha, n'jema noć se stere povrh grada od Kapeta,
Niti igdje luča gori, niti nebom mjesec šeta.

Tekar koja zv'jezda samo po modrilu tamnom sija,
Kô da tužno motri novu gragjevinu Tuillerija.

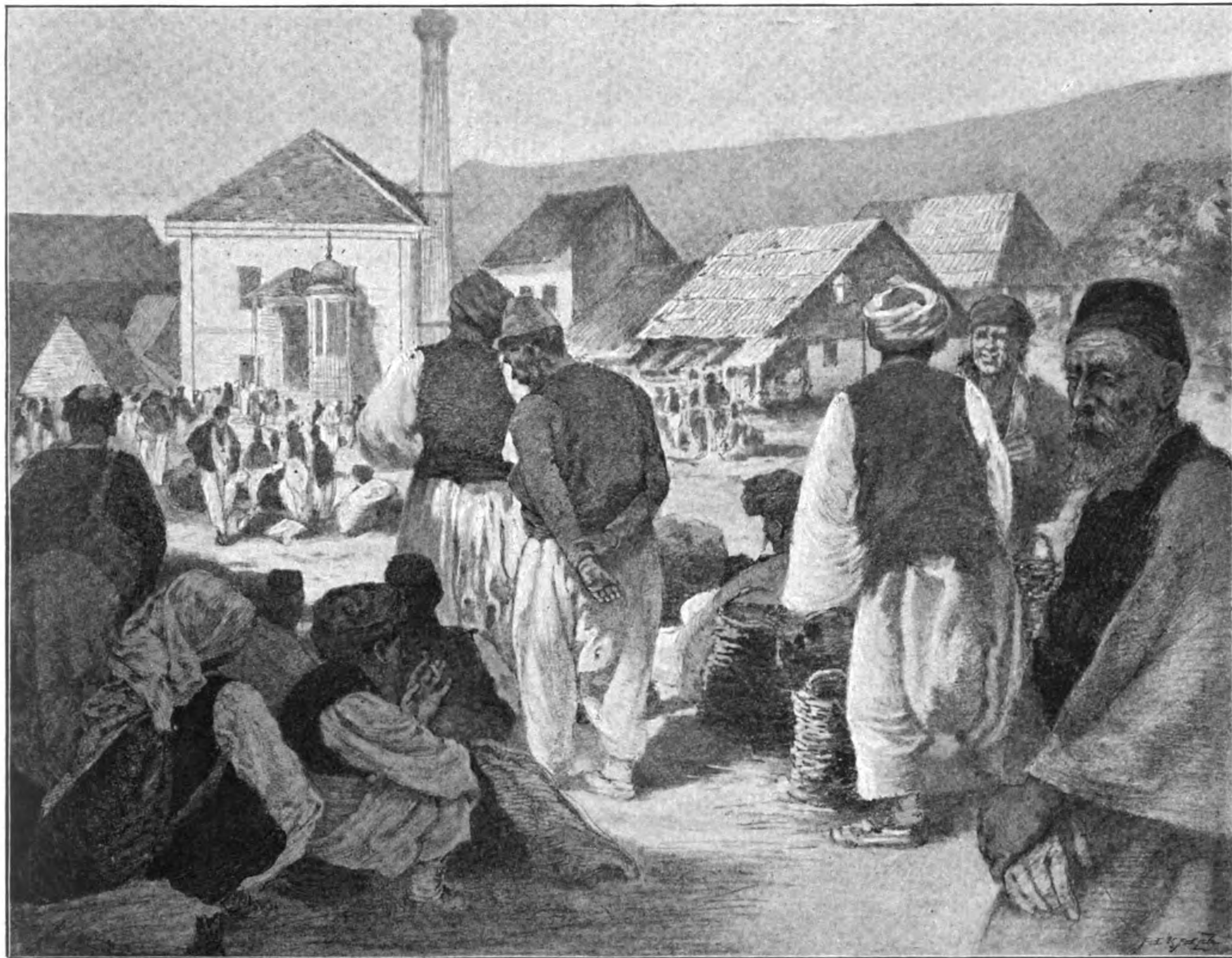
Niti lahor zrakom igra, ne kreće se lišće malo,
Nit se čuje da iz kuće djetešce bi zaplakalo.

Katkad kroz mrak šišmiš prhne il ponoćna plaha sova —
A sve drugo kô da spava usred grada Kapetova.

Nu pogledaj one dvore, koje obvi crna tmina:
Što, zar budna jošte stoji u odajam Katarina?

Zar joj dušu prošlost mori, zmija l' joj se srcem smota?
Zar se plaši budućnosti ili strepi s Hugenota?

Grudi joj se naglo dižu, srce bukti puno krvi:
„— Mr'jeti vam je, vražje čete, a Coligny mr'jet će prvi.

Na pazaru u Dônjoj Tuzli. Slikao *W. Leo Arndt.*

„Na grimiznom kraljskom plaštu kap se krvi ne poznava . . . .“
A vani se pusto groblje c'jeli svijet pričinjava.

Drugdje sjedi čovjek s mačem, snije krvcu i grimize,
Nove dane, novu sreću: taj je čovjek — Henrik Guize.

Zaškrinuše u to vrata, ugje strašna, b'jela sjena,
Sa dubokim, tamnim oč'ma gleda kano začugjena,

U ruci joj vitka kosa: To ledena smrt je bila,
Po ramenu snatrećega Henrika je udarila.

„— Ustaj, Guize, ja sam spremna, a kasno je! Gdje su ljudi?
Sad će p'jevac zapjevati, sad će zora da zarudi.“ —

Skoči Henrik: „Napred momci!“ — ljuto rikne poput tigra;
Četa leti, smrt ju vodi da se vrši tužna igra.

Krik i jauk, plač i vapaj uzdižu se nad Parizom,
Samrt šûmi, kosom huji i klikuje: „Slava Guizom!“ —

Zveče mači, oštri noži, zrakom zviždju zrna ljuta,
A Coligny mrtav leži u kaljuži nasred puta.

Krvca teče, do nebesa crna, grozna kletva hlepi,
U svom dvoru, s n'jemim sm'ješkom na usnama, Karlo strepi — — —

I kad noćca umirala povrh grada Kapetova,
Vraćahu se svom skrovištu hitri šišmiš, plaha sova.

Sa istoka rumenilo počelo je već da sija,
Da do malo rasvijetli novu zgradu Tuilerija. —

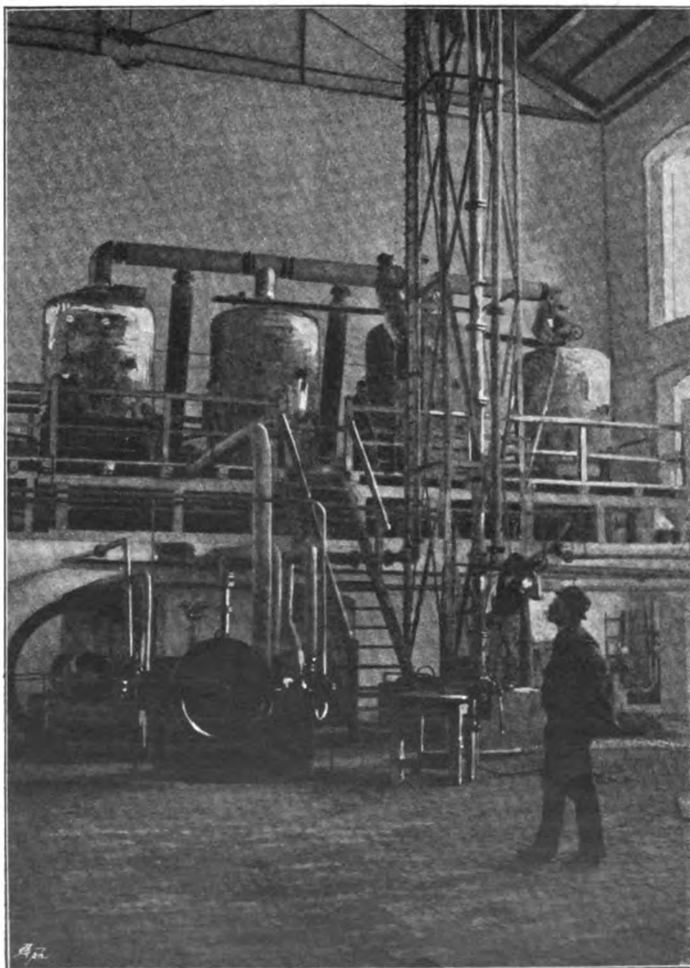
A iz dalji nekakav se tajnoviti šum odziva:
Smrt je ono po razboju ranjenike što cjeliva . . .

Milan Begović.

Pradavna pričica.

Imala je crne oči, a plave pletenice. Čuvala je bijelo stado, molila se Bogu i pjevala. Lice joj je bilo rumeno i bijelo, rumeno kô da se nagledala ranoranke zore, a bijelo kô da ga umila u proljetnom snijegu . . . I šumicom, gdje je ona čuvala nevine jaganjce, prošao je nekog dana u lov kraljev sin. Ugledao kraljević ljepoticu, ošinuo je crnim okom, a u duši rekao: — Bićeš moja! Nasmijao se kraljev sin pastirici lijepoj, nasmijao se i dalje pošo. Onaj joj smiješak dugo lebdio pred očima, a u njezinom srcu ostala utisnuta slika kraljevića. I opet je pošao u lov kraljev sin, a tad joj se primako i podragao je po divnome licu. Kad je treći put prošo u lov poljubio je u rumene usnice i bijelo lice — — —, a nevini se jaganjci razbježali poljem . . . Više nije došo kraljev sin. Čekala ga pastirica, čekala i suze ronila, dok se ne rastopi u rogjenim suzama. Iz onih suza niknu putem, kud bi prolazio kraljev sin, mili cvijetak, nevin cvijetak *sirotica.* Kad je iza dugog vremena opet onuda prošao kraljev sin, spazi taj cvijetak. Košto je ubro cjelov sa rujnih usana pastirice, tako otrže nemilosrdno i nevini cvijet. Sirotica mu uginu na kletim grudima, a on krenu dalje — u lov.

Rikard Katalinić Jeretov.

Stroj za isparavanje lužine.

Iz našeg industrijalnog kraja.

(Uz slike na stranama 61., 68., 69., 76. i 77.)

Nadomak ruševinama nekada tvrdog Doboj-grada, u seocetu Usori, puši se nebu pod oblake gust dim iz odžaka poput goleme kule. Oko njega prosuo se velik broj zdanja, a megju njima eno ti velika zgrada širokijeh prozora. De pa zaviri mrva na ona stakla! Puče unutar prostrana dvorana, zvrče strojevi, a goni ih sila nevidima, te se vrte i pokreću, čisto bi ogluvio. I od svega toga bude, da se u toj zgodi vadi slatki sok iz repe i pretvara u šećer. To prvo slatko čedo, što se čuje pod crnijem odžakom, podiže na noge u Usori dioničko društvo za izragjivanje prirodnih proizvoda Bosne. I valja poso: Fabrika se diže i širi se, a domaćemu svijetu eto poštene zarade.

Usora — ele prag je to na megji našeg „industrijalnog kraja“. Iz Doboja prenosi te viloviti parni konj u romantičnu dolinu Spreče, pak juriš uz ovu bistru vodu, krajem zavičaja čuvenog Zmaja od Bosne, u ubavi grad Dônju Tuzlu, što se ono srećna diže, da bude danaske prva i napredna u napretku naše industrije. Prije Tuzle imade stanica Kreka. Tu su ona velika podzemna skladišta kamenog ugljena, „crnog alema“, bez kojega nema poslovnome krilu poleta. Izvadiše iz utrobe zemlje više od jednog milijuna i po metričkih centi tijeh „alemova“, te ih bacaju u peći našijeh željeznica, tvornica i u domaća ognjišta. Taj crni kamen posagradi bijelu Tuzlu i okolinu joj. Imade danaske tamo velika fabrika žeste (špirita), što razašilje svoje proizvode daleko za naše granice. Tu je i državna solana, jedna u D. Tuzli, a druga u Siminhanu, okle se vadi so, čista ko snijeg. Slano vrelo u Tuzli duboko je 220 *m.* Iz te dubine dižu parni strojevi vodu, što se onda napušta u velike plitke kotlove, pod kojima dan i noć gori vatra. Voda se ispari, ostaje — so. I ta so ne samo što podmiruje naše domaće potrebe, već se i izvaža — toliko je imade. Još imade u Tuzli — od više godina — sasvijem moderno uregjena pivara gg. Tausiga i Kohna i tako se taj okružni grad, koji u slici na stranama 72. i 73. iznosimo pred štovane čitaoce, može nazvati središtem fabrične industrije u pitomoj bosanskoj Posavini. Iz te ubave varoši donosimo još nekoliko slika i to: prizor iz čaršije u pazarni dan na strani 68 sa tipovima seljačkim iz okolice Dônje Tuzle (strana 65) i hamala (str. 64), koji spokojno čeka mušteriju, koji će mu za poslugu udijeliti groš ili sekser.

*

Osim navedenih industrijalnih podhvata, nek nam je slobodno naspomenuti još jednu tvorbu te ruke, zaista podhvat golem, što ga čeka sigurno i lijepa budućnost. U *Lukavcu,* gdje uvire Jala u Spreču, podiže prije ne pune dvije godine dana dioničarsko društvo veliku fabriku *amonijakove sode.* Do nedavna pustoš, a danas čitavi grad sred premilenih baščica. Dime se nad njim tri ogromna odžaka, svakomu imade 50 *m.* Još više, nego li ova iznenadna spoljašnost, iznenadiće putnika unutrašnje uregjenje fabrike.

Cijela industrijalna naseobina sastoji od tri fabrike: za amonijakovu sodu, za kristalizovanu (uledčanu) sodu i za jetki (kaustički) natron (Aetznatron). Sve to pravi se od soli, a soli imade u Tuzli izobilja.

Prikazujući u ovome broju spomenutu tvornicu, upozoriti nam je poštovane čitatelje, da jedna naša slika podsjeća na općeniti pogled, kako se naime čitavi zavod vidi sa obale rijeke. S lijeve je fabrika amonijakove sode, s desne kaustičkog natrona sa nekoliko kuća, gdje stanuju činovnici i radnici. U onom dijelu fabrike, gdje je takozvani „carbonateur“, nalaze se kotlovi, u koje se naljeva smjesa slane vode i amonijaka. Slana voda teče ovamo čak iz Tuzle, kroz cijevi, dugačke 14 *km.* Ovoj smjesi prilije se jošte ugljične kiseline iz krečane, te se tako pomoću amonijaka so pretvara u kiseli natrijev karbonat, koji je poznat još i ko „nakip“ (Brausepulver). Taj prašak pretvara se daljim postupkom — jakim grijanjem — u sodu. Cijevima nad „carbonateur-om„ privodi se ugljična kiselina u kotlove. Na slici str. 69. dolje vide se parni šmrkovi, koji su od prijeke nužde pri fabrikaciji, dok slika na str. 61. prikazuje druge parne šmrkove, kojima se sagoni ugljična kise-

lina u „carbonateur-e“. Ta kiselina proizvodi se žganjem vapnenca, sabira se u šmrkove te se tjera tlakom na odregjena mjesta. Slika (na str. 69. gore) predočuje prostor, gdje su dva velika parna stroja za tjeranje mnogovrsnih transmisija.

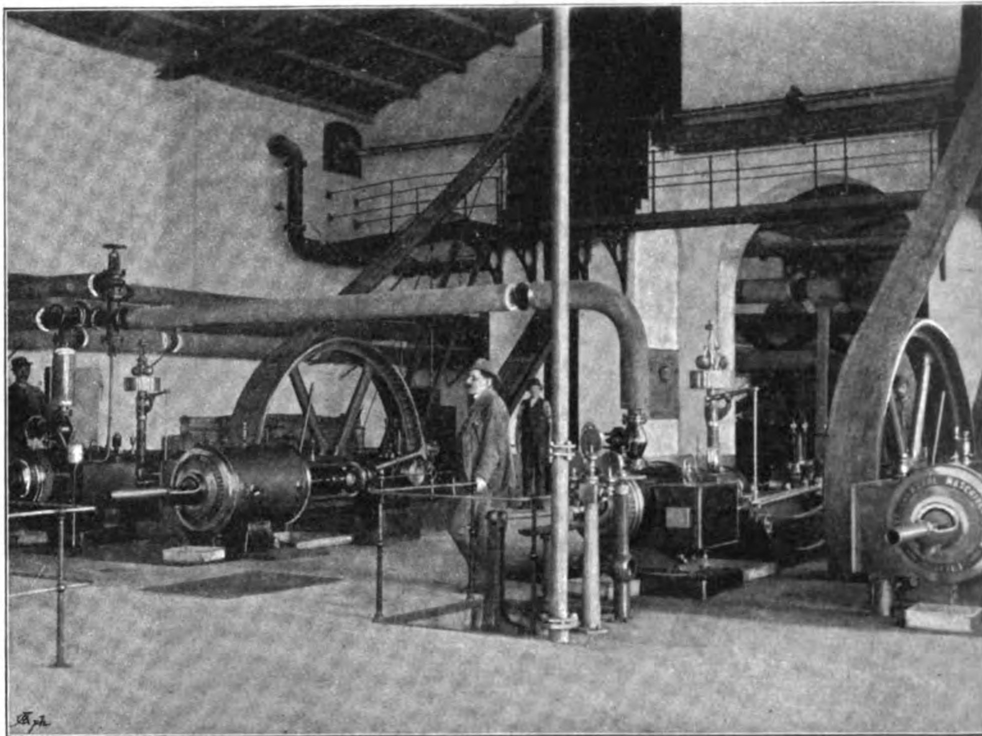
Fabrici treba dnevice 400—500 metričkih centi kreča. U tu svrhu imadu u njoj tri velike peći za vapno. Dvije takove peći vidimo na našoj petoj slici (str. 76. gore). Šesta slika (na str. 77. dolje) prikazuje nam prostoriju, gdje se u 6 golemih kotlova proizvodi parna sila za pokretanje strojeva.

U toliko eto opisa ove prometne fabrike amonijakove sode, s kojom su — kako već navedosmo — u vezi tvornice uledčane sode i jetkog natrona (natrijeva lužina). Uledčana soda pravi se od obične sode i to tako, da se ova potonja parom rastali. To biva u jednom velikom basenu, odakle teče gvozdenim cijevima u željezna korita, u kojima se nakon 6—8 dana izluči uledčana soda, što no u velike rabi kućanstvu. U našoj sedmoj slici (na str. 77) vidimo lijep konglomerat ovakijeh kristala.

Jetki natron (natrijeva lužina) gotovi se djelovanjem sode na paljeno vapno. Deveta slika (na str. 68.) prikazuje nam stroj za isparavanje lužine u svrhu, da se pretvori u čvrsti natron. Uz ovu fabriku imade poseban prostor za kotlove.

U zavodu radi više stotina radnika, a sve su većinom domaći ljudi, koji ovdje nagjoše znatnu i sigurnu zaradu. Naš svijet s početka dosta se je teško priučavao radu u toj fabrici, nu s vremenom ponestade poteškoća, a danas pače imade puno nade, da zamalo ne ćemo nikako trebati stranih radnika, koji su većinom došli iz Njemačke. Tehničku i komercijalnu upravu posvršava do 30 činovnika svake ruke. Cijeli zavod širi se na prostoru od 12.000 m^2, a sama fabrika zaprema 6000 m^2. Radi se dan i noć i troši se dnevice 10 vagona ugljena iz majdana u Kreki, te 9 vagona vapnenca, što ga lome kod Doboja. Proizvodi ove naše fabrike izvoze se u našu monarhiju, Njemačku, Italiju i u zemlje na istoku. Promet je sve to veći i zahtijeva sve više radnika, što je veoma povoljna pojava u svakom, naročito pak u gospodarskom obziru.

Ad. Walny.

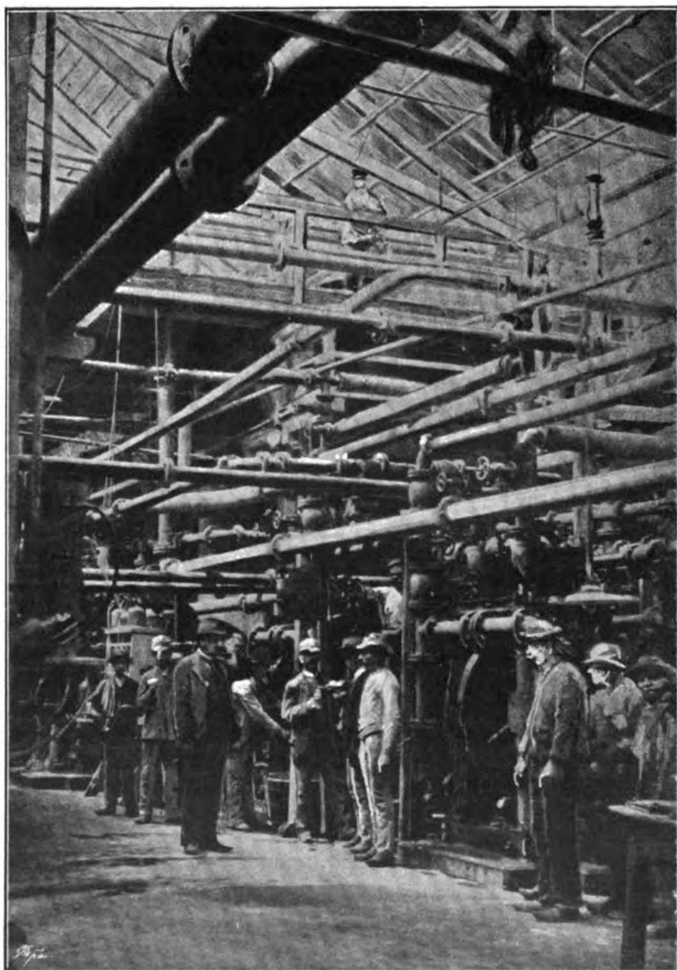

Parni strojevi za tjeranje transmisija.

Pčela i njezin proizvod u narodnom ljekarstvu.

Piše *Luka Grgjić-Bjelokosić.*

Naš narod veli: kada je Bog prve ljude iz raja istjerao, darivao ih je raznim bolestima, od kojih i mi danas patimo. Ali Bog u svojoj velikoj milosti stvorio je za svaku bolest po jednu travčicu, kako bi se čovjek u nevolji pomoći i izliječiti mogao.

Parni šmrkovi u fabrici amonijakove sode.

Koliko je narodno vjerovanje u ljekovitost biljaka utvrgjeno, to će nam i ova narodna pričica potvrditi.

Staroga vakta izašao nekakav lacmanin u Hercegovinu. (Prije su zvali svakoga koji nosi tijesno odijelo lacmaninom, kao što sad zovu švabom.)

Tu on uze za pratioca nekoga Pivljanina, pa ode s njime u planinu Durmitor. (Durmitor je najveća planina u Hercegovini.)

Kada dogjoše u najgušću goru, izvadi on nekakav štapić pa zviznu na nj, a oko njega se okupi hićimilet (čudo božije) zmija.

On izmegju svijeh izabra jednu i uhvati, a ostalima zviznu, pa se razigjoše. Uhvaćenu zmiju, zakla, pa je natače na ražanj i ispeče kao ribu.

Bože mio, kad je stade peći, razmirisa se sva planina, a pošto je ispeče, sjede, pa je pojede.

Onaj ražanj dade pratiocu da zakopa u zemlju, ali on zakopavajući liznu malo po ražnju.

Kada se uputiše kroz planinu, na veliko čudo, pratioc mogaše sve trave razumjeti šta govore.

Jedna vikaše: Ja se zovem tako i tako, i lijek sam od te i te bolesti, druga opet od te i t. d.

Na posljetku zavika jedna trava: Ja se zovem sodula, i lijek sam od kila.

Pratioc se na to nasmija, a lacmanin se okrenu, pa ga upita: što se smijao? — „Ništa, onako!„ — „„Da nijesi jeo od zmije?““ — „Nijesam!“ — „„Zini, da vidim.““ Pratioc zinu, a on mu pljunu u usta, te trave prestaše govoriti!

Kad narod daje toliku moć travama, nije nikakvo čudo što proizvod pčelin, — koja hodajući od cvijeta do cvijeta, dogje gotovo na svaku biljku, — upotrebljuje u mnogo prilika kao lijek.

Od pčelinih se proizvoda upotrebljuje kao lijek *med, vosak, izvoština,* pa i *same pčele.*

Med je za lijekove najbolji koji se izvadi na Ilin-dan prije sunca, pa se ocijedi, a da na vatru ne dogje.

Evo nekoliko bolesti i narodnih lijekova, u koje se proizvod od pčela upotrebljuje.

Kad koga *bijesan pas ujede,* uzme crvenoga luka, trave rute, *meda* i octa. Ovo se sve kuva, dok se dobro zgusne, pa se ostavi da se ohladi, i privije na ranu. Osim toga jede se *meda* što više, da ne bi bolest *na srce otišla.* Jedni još miješaju u *med* sjeme od rotkve, pa onda jedu.

Kad je *biona na oku* ili kako narod zove *poganica,* tad vare *meda* i pelina, pa na oko priviju.

Grlo kad boli skuvaju *meda* i octa, pa onijem grlo grlicaju. Jedni opet skuvaju tri litre ječma u oku i po vode. Voda vrije, dok se napolak savre. Onda onaj mlak ječam priviju oko grla, a u onu vodu uspu tri drama *meda,* dram i po šapa i toliko nišadora, pa tijem grlo grlicaju i isplakivaju.

Za *spržotinu* uzmu *meda,* ulja, bjelance iz jaja, pa to smiješaju i onuda, kud su se opržili, mažu. Za spržotinu prave još i ovaj mehlem. Ubere se podosta zovikovih mladica, pa se ona gornja kora ostruže i baci, a one zelene dosta nastružu i od nje prave mehlem. U ovu se zelenu koru primiješa ulja i *voska,* pa se to dobro ukuva na tihoj vatri i mažu spržotine.

Jelo kome ne prija izmiješa *meda* i masla podjednako, pa prije spavanja izjede kašiku dvije.

Med kao lijek za *kašalj* upotrebljuju ovako: Ispeku crvenoga luka u žeravi, pa sa onijem pečenim lukom umaču u *med* i jedu. *Kašalj rikavac* liječe mlijekom od rigje koze ili mlijekom od magarice, u koje primiješaju *meda.* Ovu smjesu po tom piju.

Krastava usta liječe se, ako se istuče lozova lišća, pa se izažme onaj sok i pomiješa sa *medom* i tom smjesom kraste namažu.

Za *oganj* (vrućicu) mažu modru artiju *medom,* pa tu artiju priviju na tabane.

Trbuh ili *prepona* kad nateče, uzme se list duhana, pa se ona strana, što je bila okrenuta zemlji, namaže *medom* i privije na otok.

Kad je *vjetar u trbuhu,* liječe ovako: Uzmu jednu malu rukovet cvijeta od komorača, po čaše masla i po čaše *meda.* Ovo sve smiješaju, pa jedu na štesrca.

Poganac (napetak) treba namazati *medom,* pa po medu posuti pogančevom travom. Osim ovoga jedu *med* i tirjać pomiješan, *da muka ne ode na srce.*

Jedni opet uzmu soli, katrana, loja, *meda, voska,* svakog pojednako, pa istope i izliju na lanenu krpu i priviju na poganac.

Žumance od jaja izmiješaju s *medom,* pa izliju na list bokvice i privijaju na crni prišt.

Sise žena kad nameći, pa oteku: Uzme se *meda,* voska, nečisti od golubova, kozjih brabonjaka i ječmena brašna. Ovo se sve zamijesi sa octom i onako hladno privije na otok.

Od *sušice* pomiješaju *meda* i masla, pa to jede bolesnik za četrdeset jutara na tašte.

Kad *usta neugodno zaudaraju,* izliječe se, ako se istuče lanena sjemena, pa se smiješa sa *medom* i ovijem mažu.

Dijete kad umre u utrobi: Pasjega mlijeka izmiješaju sa *medom,* pa daju ženi porodilji, da bi se sa bremenom prije rastala.

Zubi da lakše djetetu izniknu: Uzme se mozga od zeca, *meda* i masla. Ovo se sve smiješa, pa se mažu desni.

Zmija kad ujede, smiješaju *meda* i tirjaća pa jedu što se more više, da ne bi ijed *otišao na srce!*

Čivuljice na obrazu, ili inače po tijelu, liječe ovako: Sažeže se drveta od jablana, pa se ono ugljenje stuče i smiješa sa *medom.* Ovom se smjesom mažu čivuljice.

Od *groznice* poprigaju bijeloga luka na maslu, pa zaliju *medom* i jedu.

Med i hren zamiješaju pa jedu svako jutro po kašiku od velike sipnje.

Bljuvanje da dogje: Ispeku jaje na *vosku,* osole šapom, pa onda pojedu. Jedni opet izmiješaju sitno stučena sjemena od rotkve sa *medom,* pa to jedu. Za ovijem piju mlaku vodu.

Od *gujavica* stuku sitno trave rusanije (simentine), pa je izmiješaju sa *medom* i daju djeci.

Od *dalaka* (kad nateče slezena): Umijesi se pogača od ječmena jarišna brašna, pa se napola ispeče. Onako mlaku razrežu pa pomažu *medom* i pospu sitno stučenim tamjanom i privijaju na dalak.

Blagi mehlem za razne rane: Jedno žumance iz jaja, kašika ulja, kašika *meda* i kašika lozove rakije: Ovo se sve dobro izmiješa i rane mažu.

Mehlem za puščane rane: Smrčeve smole, *voska* i ulja, svakoga pojednako. Ovo sve treba u čistu zemljanu sudu raskuvati, i pošto se ohladi, rane mazati.

Drugi mehlem: Voska, lozove rakije i ulja, svakoga pojednako. Za tijem zelene kore od zovike. Ovo sve treba na tihoj vatri skuvati pa ostaviti da se ishladi i hladnijem rane mazati.

Treći mehlem: Čašu ulja, čašu bijelog vina i koliko dobar orah *voska* zajedno skuhati i rane mazati. Još se gradi od *voska,* tamjana i rusatog octa.

Od zaduhe: Treba ubiti vjevericu, izvaditi joj drob, a nju onako na dobro vruće ognjište zapretati u upret. Kada se sva učini u ugljen, onda se to ugljenje skupi, pa istuče i s *medom* pomiješa. Ovo se jede za četrdeset dana na štesrce.

Mujasil iznutra: Zile od koprive dobro stući, pa primiješati *meda* i masla i to uzimati za četiri jutra.

Oko koga boli, neka svari pelina sa *medom,* pa u večer, kad pogje spavati da privije na oko.

Otok da splasne: Uzme se svinjskog sala, kozjeg loja, *voska* i pšenična brašna. Ovo se zajedno skuva i na otok privije.

Od tišnje: Čašu ulja, čašu vina, a *meda* koliko orah zajedno skuvati i piti. Ili: namaže se zečija koža po dlaci *medom* a pospe sitnijem crnijem biberom pa privije na provor.

Za *uhobolju* natope krpu *voskom,* pa od nje načine kao fišek. Tanji kraj toga fišeka zadije se u uho, pa se deblji zapali. Ovo gori, dok se vrućina more trpjeti, i vele da vas gnoj i bolest istegne. Ovako priregjenu krpu zovu *„voštanica“.*

Od *uboja: Voska* koliko orah, toliko jelove smole, nekolika zrna bijelog tamjana, bjelance iz dva jaja i jedan fildžan lozove rakije. Ovo se sve prokuva na tihoj vatri, pa izlije na modru artiju i privije na uboj.

Udarac u glavu: Meda i tirjaća smiješaju zajedno pa mažu po čelu i slijepim očima.

Od *kostobolje:* Vele da je od toga najpreči lijek dobro se ispariti u izvoštini.[1]) Rahmetli Hadžo Zekov Nikšić držao je dućan kod kule Čengića u Lipniku. On mi je pričao, kako se je na čudnovat način izliječio od kostobolje.

„U desnoj nozi i u desnoj ruci imadijah poganicu, te udri po bajalicama, po travarima, i šta mi god ko kaži, udaraj i privijaj, ali sve uzalud.

Jednoga dana pogjoh u uljanik, da izvadim meda, ali se pčele nešto bijahu uskosile. Kako ja bijah zagrnuo rukav od desne ruke, to one popadoše po ruci te me grdno izubadaše. Pošto spade otok od uboda, progje i poganica u ruci. Iza toga ja se dosjetim, te jednoga dana lijepo zagrnem gaće na desnoj nozi, a nogu dobro namažem medom i legnem u uljanik. Pčele napadoše na nogu te me pošteno izubadaše, ama se Boga mi ja poganice oprostih. Eto to je živa istina i otada ode poganica bez traga.“ Ovako završi svoju pričicu, stari Adžo Zekov.

Istočni Parnas.

Prevodi ga *Mirza Safvet beg Bašagić.*

Glasi srca.

Kunem ti se, dragi Bože,
U vječnosti koji živi,
Koji svojom moću može,
Cio svijet da zadivi.

Zar je nužno da jezikom
Opisujem jade svoje? —
Krv iz oči nek svjedoči,
Kakovo je stanje moje!

Nu sigurno o tom svemu
Moja ljubav dosta znade;
Jer bez sumnje, od srdašca
Do srdašca put imade.

Ta kako ću sretan biti,
Kad nijesam tebi bliže,
Tvoje rupče za sastankom
Vazda čezne i uzdiše.

Hâšâ![1]) jošte nije nikom
Moje srce bilo sklono;
Od bešike do motike
Za tobom će kucat ono.

Sultan Murat Alosmanović.

Nazira.[2])

Kunem ti se milim Bogom,
Nad vječnosti koji bdije,
Koji je jak i svemoćan,
Kome niko premac nije.

Da l' postoji, il ga nema?
Što dokaze ljudi traže? —
Pamet naša svjedoči ga,
Predanje ga nama kaže.

Nek pravedno sultan vlada,
Pa će doć mu neka znade;
Šerijat je veličanstven,
A do Boga put imade.

Ne čudi se srcu mome,
Kad ti vidi čare lica;
„Svako sebi sliku traži“,
Zar ne veli poslovica?

Okle može carskoj pjesmi
Hubba da naziru stvori,
U brizi joj život progje,
I taj čas je briga mori.

Ajišei Hubba.

U spomenar.

Vr'jeme leti. — Iz života čaše
Biser-kapi neopazno, brzo,
Nepovrata pusto ždr'jelo grabi,
Dok napokon tek ostaje talog.
Tada treba gorkost njegvih kapi
Sa šećerom m'ješat uspomena.

Za pô v'jeka, ili prije možda,
Ako sumor dušu ti savlada,
Tek prolistaj spomenarom svojim,
I sm'ješak će krunit usne tvoje,
Duh će letjet znanim putovima
U mladosti kraje čarobite, —
Gdje pred tobom redaće se slike:
Cv'jetne doli i dubrave tihe,
Žubor vrela, i kućice male,
A u njima dobro znana lica,
Puna r'ječi, n'jemih zagrljaja,
Teškog bola, slatkih uzdisaja...

I tako ćeš, o prošlosti davnoj
Snivat sanke, uživajuć slatko,
Dok ti čašu ne isprazni vr'jeme.

Vjekoslav Špiler.

Dudi-hanumin fal[3]).

Crtica iz bosanskog života.

Bilo je nekako taman u proljeće pred Ramazan. U rahmetli Šemsi-begovim kućama bio je veliki mubareć. Esme hanuma sunetila je svoga jedinca Ahmet bega. Čalgija i pjesma razlijegala se na sve četiri strane, kolo se uhvatilo na obadva kraja; momčadija zapjevaj po gdjekoju u selamluku, a drugo kolo djevojaka otpjeva im iz haremluka na svaku kajdu.

Taj se je dan svršavao četvrti dan mubareća. Podne je prošlo a i ićindija zaukujisa, ljudi se počeše rasipati; jednog po jednog pratilo je ćemane i tambura do pred avlijska vrata.

Druga četiri dana bila zu ženski mubareć.

Esme hanuma strkala je na avliju i dočekivala svoje kône, koje je pozvala. Malo po malo napuni se puna kuća ko šip. Krči avlija što od žena, što od cura, što opet od djece. Čalgija je sve jednako udarala pred haremskim vratima, još je sada prislonio bubanj i zurna. Sada se opet otvoriše vrata i unutra upade Osman-pašinica — vrsnica Esme hanumina.

Esme hanuma namah otrča pred nju, da joj prihvati zavitak, pa joj iz po puta zavika: „Hodi draga, hodi!“

„Allah mubareć ejle,“ dočeka pašinica, „da Bog da i od unučadi veselje i radost dočekala.“

„Amin, i ti od svojih da svaki hair vidiš.“

„Šefika!“ sada viknu Esme hanuma na svoju šćer. „Hodi poljubi pašinicu u ruku, pa je vodi gore u sobu.“

„Ha, ha, ha! Eto nam Dudi-hanume! Eto nam Dudi-hanume!“ povika Hasnija Omerhodžićeva, prva kôna Esme hanumina, prikladna cura i veliki vragolan.

Čini ti se nije to ona ni izustila, a stotinu grla zavika sve u jedan glas: „Eto nam Dudi-hanume! Eto nam Dudi-hanume! Hodi Dudi-hanumo! Kako si Dudi-hanumo? Je si li se umorila Dudi-hanumo?“

Sve se djevojke oko nje skleptaše. Jedna joj skida jašmak, druga feredžu, treća čizme. Mal da joj sve ne poderaše.

„Nos' vas hiljadu belaja,“ zavika Dudi-hanuma, mašući rukama oko sebe. „Eto tamo momaka, pa se s njima krčumajte, kad vam je do bijesa.“

„Nemoj se, draga Dudi-hanumo ti mučiti, mi ćemo ti sve pomoći,“ opet zavikaše djevojke, sve jedna za drugom.

„Eto, de, neka vas belaj nosi, radite šta hoćete, zapalo vam je,“ reče im Dudi-hanuma i nasmija se. „Otkud se sastadoste boni tolike? Da sam vas s lučem tražila, ne bi vas take sabrala.“

„Nemoj nas, draga Dudi-hanuma,“ opet će cure. „Ti si opet naša, a mi tvoje, ta koga imamo još od starih žena, nego našu Dudi-hanumu. Dajte Dudi-hanumi kahvu, cigaru, šerbe!“ I uzeše je megju se, te je unesoše u halvat. Dudi-hanumi se sve sabra; jedna kahvu, druga cigare, treća lokume, ićram. Kakvoj pašinici, kakvoj li vezirovici?!

*

Dudi-hanuma bijaše prva vračarica na glasu. Zavirivala je u sve kuće — i turske i vlaške. Je li kome trebalo zagasiti, saliti stravu, probajati, osjeći krajčicu, zavarčiti, prevariti lončić, baciti fal, to se je odmah po Dudi-hanumu slalo.

Djevojke su je najviše voljele, pa i bila je sevepli ruke. Rijetko je gatala i nije htjela svakome; a je li kome profaletala, ono se je mutlak onako kolilo. A često bi i iz nahije po nju poručivali.

Jagmilo se o nju.

Bila je stara žena. Ja mislim, da joj nastupila i sedamdeseta, ako koja, bome, i prevalila nije. Eto, najstarija je bila u mahali iza Mula-Ahmet age Muminagića. Pobožna, od prve aginske kuće, mogla je i sa starijim i mlagjim. Izumrije joj rodbina, kad no bijaše upalila mubarećija; kasnije joj izgori kuća i svo imanje, te tako osta kao osječeno drvo.

*

Dok su hanume večerale gore u čardaku, djevojke su džumbušale sa Dudi-hanumom u halvatu. Dudi-hanuma bi im izvalila po koju masnu, a cure sve u prasak, da popucaju od smijeha.

„Ah, de nam Dudi-hanuma malo profaletaj, tako ti Alaha!“ učini Hasnija Omerhodžićeva.

„Nosi te belaj, šejtane jedan, kakvo te je sada faletanje našlo.“

„Ah, baš de Dudi-hanumo, tako ti Alaha!“ povikaše sve cure u jedan avaz.

„E, pa de, kad hoćete, lanet vas ne bilo. Ali kojoj ću?“

„Meni, meni, meni!“ zagalamiše cure.

„Ne ću, vala, nikom, osim Zahidi Murat-begovoj, ona me najbolje sluša.“

„E pa baš de makar njoj ogledaj sreću,“ poviču cure.

„Ama evo nemam graha kod sebe“, učini Dudi-hanuma, pošto se pribere.

„Evo graha, ja ću sada donijeti iz mutvaka,“ dočeka Šefika Esme hanumina. „Koliko ono treba zrna? Je li četer'est i jedno?“

„Jest, četer'est i jedno.“

„Dobro, donijeću ja i više, pa uzmi kolko ti treba.“

Šefika je i otrkala i dotrkala što bi dlan o dlan udario.

„Ah, kako si brza u tome poslu,“ poviče Dudi-hanuma Šefici, klimajući drhtavom glavom. „A kada ti mati reče, da joj koju čevrmu ili jagluk navezeš, po dva sahata se nakanjuješ, dok samo džerdžef podapneš.“

Dudi-hanuma je uzela grah, odabra četerdeset i jedno zrno, pa rasturi po minderu na tri hrpe, te od ove tri hrpe poče najprvo s desnog kraja uzimati po čift (tâko) i na pošljetku ostadoše joj tri zrna, koje sada metnu pred Zahidu. I druge je dvije hrpe istim redom razmećala, ali i u ovoj svakoj ostade na pošljetku po tri zrna. Pao je Hazreti Fatimin fal.

---

[1]) Izvoština su oni otpadci, što ostanu pošto se vosak izvadi.

[1]) Ova arapska niječna čestica, pod kojom se i kletva razumije, tečajem vremena uvukla se u naše krajeve, pa se mnogo puta čuje osobito od muslomana. Od nje su načinjeni i glagoli hâšati, zahâšati, a znače nijekati, zanijekati i to odlučno. Kad ko reče: „Hâšâ! to ja nijesam učinio!“, onda zakletvom niječe svoje riječi.

[2]) Ova vrsta u ist. poeziji vrlo je uobičajena; pjesnik uzme pjesmu drugoga pjesnika za uzor, pa mu podražava i sadržajem i formom.

[3]) *Fal:* kob, ždrijeb, kocka. Tako narod gata u zrnje graha, biva da vidi, hoće li što poći sa srećom, pak se onda kaže: Dobri mu jal zli *fali* padoše. O tome progovorio je potanje prof. *E. Lilek* u „Glasniku bos. hercег zemaljskog muzeja“ god. 1894.

Sada uze Dudi-hanuma iz svake hrpe po jedno zrno, što su pred Zahidom, te joj metnu jedno zrno u desnu ruku, drugo u lijevu, a treće pod jezik.

Sad je Zahidi valjalo, kako joj je stara Dudi-hanuma kazivala, došuljati se do vrata, gdje no hanume večerahu, pa kakvu riječ najprvu čuje, iz onoga je mogla tabir činiti, kakva će joj sreća biti.

Vazda su u ovoj prilici, kada bi ko na sreću namijenio, sretne bile riječi: „Brzo, odmah, sada, pohiti“ i t. d.; jer to znači, da će se brže udati, da će joj brzo sreća ispasti. Zahida je na sreću namijenila.

A opeta, ako bi se prva riječ čula: „Polako, stoj, ne miči“ i slično tome, to bi, da Bog sačuva, nesreću značilo, jer bi se tada sreća okamenila, pa ni naprijed, ni natrag.

I djevojka je svaka znala to značenje.

Sada Zahida izigje iz halvata i pogje uz basamake sva strepeći, da posluša, koju će riječ prvu čuti. I nekoliko je djevojaka za njom pristalo do na vrh basamaka.

Istom što je Zahida stupila pred čardačna vrata, dok neko zavika iznutra: „Sjedi, usjela se!“

Kada Zahida ču te riječi, kô da je munja pogodi iz vedra neba. Problijegje, sva se promijeni u obrazu, klonuše joj obadvije ruke i ispadoše grašci, u malo da se ne složi na sred divanhane.

„Ha usidjelice, usidjelice!“ povikaše neke djevojke u istom času, kada čuše glas iz čardaka; ali kada vidješe, da nije šala, da je Zahidi zbilja ružno, strkaše se oko nje, stadoše je razgovarati i odvedoše je megju sobom u halvat, te počeše na novo džumbušati.

Tu je cijelu veče Zahida bila ko ubijena u glavu. Ostale su se cure veselile, a ona, ama ni bijele ni crne. Poslije jacije ode odmah kući i nije se više ni povratila.

Dok je ono Dudi-hanuma razmećala graške i kazivala Zahidi, kako treba vratima prići, Hasnija Omerhodžićeva ukrade se izmegju njiha, pa otrka u čardak megju hanume, i čim ugleda Zahidu kroz pendžer, povika kô bajagi na jednu malu curicu: „Sjedi, usjela se!“ Htjela se našaliti.

Poslije je Hasnija kazivala Zahidi, da je to ona samo iz šale viknula, ali sve uzalud; Zahidu nije mogla uvjeriti.

Zahida je tvrdo mislila, da će se iskoliti gatka Dudi-hanumina — da će ostati usidjelica.

*

Vrijeme je prolazilo, dan po dan, godina po godina, već i četvrto ljeto minu, otkako je ono mubareć bio u Šemsi-begovoj kući, a Zahida se Murat-begova nije udala, ona je utuvila u glavu, da se mora Dudi-hanumina koliti.

Nije joj bilo ni punih dvadeset, a svijet je zvao usidjelicom; ako ne baš njojzi u oči, ono je makar izmegju sebe.

Što je god veća izrastala, bivala je vrsnija; nadmašila je ljepotom i uzrastom sve svoje jaranice. Djevojka kô brod.

Petkom ili Bajramom najviše su se momci vrzali oko njezine kuće. Rijetko je ašikovala; a i kada bi se zavela i u naslagji govor sa dragim, pala bi joj na um Dudi-hanuma i sva bi se promijenila u obrazu.

Istom dok jedno jutro puče glas po gradu: „Udala se Zahida Murat-begova — usidjelica.“

Dakako da poslije toga nije vjerovala nikad u gatke! *Riza beg Kapetanović.*

Duruy i Lemaitre.

Na mjesto pokojnoga *Duruy*-a, francuska je akademija izabrala svojim članom *Julesa Lemaitre*-a. Novi je akademik jedan od najsretnijih književnika u Francuskoj. Po zvanju novinar, ubrao je lovorikâ osobito kao kazališni kritičar i kao dramatski pisac. Mal da ne vrhovni sudac spisateljâ i umjetnikâ, htio je i on da kuša sreću na pozornici. I uspio je. Reklo se je jednom da novinarstvo vodi do svega, samo ako čovjek znade, da ga se riješi. Na to je netko ovih dana veoma zgodno opazio: da novinarstvo vodi do svega, samo ako se znade u njemu ustrajati. Lemaitre-a je eto dovelo do akademije: on je danas jedan od četrdesetorice neumrlih u Francuskoj. Njegova je kritika nešto nova. Njemu je milo nadovezati svoj rad na onaj Sainte-Beuve-a i nekako postaviti svoju kritiku pod njegovo pokroviteljstvo. Ali nije ni analitična, ni književna, kao ona njegova pokrovitelja. Nije sintetična i filosofična, kao ona Carlyle-a. Nije historična kao ona Renana; ni naturalistička i slikovita, kao ona Taine-a. Osobna je to kritika Lemaitre-a: njegova vlastita, klasična, kompleksna.

Dne 16. januara on je svečano ušao u akademiju, te je po običaju, u toj velikoj književnoj svečanosti, govorio o svom predšasniku, o Duruy-u. Njega je pak pozdravio ravnatelj akademije, *Gréard*.

Lemaitre je govorio o Duruy-u, kao o čovjeku, o profesoru, o ministru, o povjesničaru. Kao čovjek bio je dobar: tako je živio da je činio jasnije u našim očima i pomnožavao razloge, s kojih nam je živjeti. „Stalnost i radinost; moralna načela jednostavna i jaka, koja ubaštinjena od grčke i latinske starine; ublažena kršćanstvom; raširena renaissancom; obogaćena svakom darežljivošću, što no je duša ljudska stekla kroz trideset vijekova; djela u suglasju s tim načelima; opisi u suglasju s tim načelima i s tim djelima; najgorljiviji i najhumaniji patriotizam; najčvršće krjeposti privatne i javne; iskrenost potpuna; otvoren saobraćaj izmegju javnoga, privatnoga života i pisane djelatnosti; prelazi radosni i mirni od osrednjosti (médiocrité) do vlasti, od profesorske stolice do tribine i do ministarskoga kabineta, pa odanle do kućnoga ognjišta i do nauke . . . . . u kratko skladan je bio taj život Duruy-a, takav, da u svom razvitku ostavlja dojam snage, dosljednosti i stalnosti, te je misliti na koji od najljepših „Plutarkovih životopisa“. U svojoj dobroti bio je optimističan i imao je ono, što su Rimljani zvali *candor ingenuus*.

Tako je ime bio stekao u malo mjeseci kao profesor, da je kralj Ljudevit Filip poslao u njegov zavod svoja dva sina. Jedan je bio vojvoda od Montpensier; drugi vojvoda od Aumale, i on povjesničar i član akademije. „Providnost je dala ovome profesoru, gorljivom Francuzu izmegju naših povjesničara, pitomca, budućega povjesničara takogjer, duboka Francuza izmegju francuskih prinčeva.“ Duruy je bio profesor za više od dvadeset godina, duboko svjestan svojih dužnosti i svoje uzvišene zadaće, znajući — kaže on sam — da „je duh mladića knjiga, gdje učitelj piše riječi, većina kojih nikada se ne briše“.

Kad je godine 1862. imenovan ministrom, bilo mu je više od 50 godina, a ostao je u toj časti šest godina. Bilo je to pod Napoleonom. Kako je došlo do toga, da ga je Napoleon ljubio? Izmegju njih nije bilo ni jedne sličnosti. Lemaitre, koji o Napoleonu veoma simpatično i prijazno sudi, kaže, da ga je car ljubio baš radi oprjeka, koje su u njihovom značaju postojale. Napoleon je bio čovjek, koji je mislio da ima ljudi božjega provigjenja („providentiels“) i da za te postoje dva morala: da, to jest, Bog dozvoljava stanovitim ljudima, koje je on izabrao za velike neke osnove, prekršiti u javnom životu ona pravila, koja vrijede za privatni moral. Napoleon, smatrajući da on spada u takove ljude, svoju je teoriju razvio u predgovoru svoje knjige o životopisu Cesara: „La vie de César“. Duruy, naprotiv, nije vjerovao u providnosne ljude, niti je dopuštao da opstoji dvostruki moral. Napoleon je uvijek sanjao, i njegove osnove nijesu bile ni tačne ni jasne. Duruy, naprotiv, sanjao nije i imao je duh čist i bistar. Iskrenost i otvoritost njegova svidjele se Napoleonu. „Napoleon“ — kaže Lemaitre — spisatelj Cesarova života, ljubio je ovlaštenoga spisatelja rimske povjesti; povjesti onoga Rima, carsko doba kojega, čineći dobra, barem za jedan vijek, najprije pod Augustom, pak pod Antoninima, zabavljalo je maštu Napoleona I., i predosjećalo ga je nekako na njegove ideale i na njegovu apologiju. Čitajući drugi svezak rimske povjesti, gdje već Caius Gracchus, toli simpatičan, čini se kao neki potez Julija Cesara, Napoleon je zaželio da upoznade Duruy-a.“

Lemaitre drži Duruy-a jednim od najvećih ministara ovoga vijeka i kaže, da sve današnje preinake nijesu drugo no nastavak onoga, što je Duruy začeo, počeo i zasnovao. Njemu je bilo do toga, da uvede neko duševno jedinstvo u francuskom narodu. Besplatnost obuke, uz obveznost, njegovo je djelo. Dosta je spomenuti, da je otvorio deset hiljada novih škola, a uz to zasnovao tečaje za škole — školske knjižnice i školske blagajne; preinačio obuku u učiteljištima; udesio obuku prama potrebama raznih krajeva; uveo obrtna počela u gradske škole, a poljodjelstva u seoske; poboljšao stanje učitelja i učiteljišta i pobrinuo se za materinsku njegu u zakloništima. Za obrtnike on je stvorio takove učine, koje niti su bile posve tehničke, niti jedino pripravne; nego su morale uputiti k obrtu i uzgojiti ukus obrtnika. Osobitu je njegu posvetio višoj nauci, da učvrsti — kako je on kazivao caru u jednom izvješću — aristokraciju duha u vijeku, koji druge aristokracije ne će. Praktična škola visokih nauka („École pratique des hautes études“) njegovo je djelo. Pošto mu je uzgoj ženskoga spola živo stajao na srcu, zasnovao je za djevojke posebne tečaje u Sorboni i u većim gradovima; okle su pak potekli ženski liceji.

Kao povjesničar, uz kratku povjest Francuske, napisao je „Povjest Rimljana“ (*Histoire des Romains*) i povjest Grkâ (*Histoire des Grecs*). Njegova je namjera u početku bila, da napiše veliku povjest Francuske u osam ili deset svezaka. Ali kada je stao da radi, našao je ispod francuskoga zemljišta rimsku jezgru, pa je otišao u Rim. Tamo je uvidio velik upliv, što no je na rimsku prosvjetu vršila Grčka, te je i Grčku posjetio. Ono što je imalo da bude predhodnom studijom, postalo je zanimanjem cijeloga njegova života. Dva predgovora pretvoriše se u dva velika djela.

„Povjesničar nevjerojatne djelatnosti — kaže Lemaitre — široka i skladna sustava, živahna i slikovita kazivanja, gosp. Duruy osobito je originalan u tom, što sa skrupoloznom kritikom novoga učenjaka postojano spaja moralnu brigu staroga povjesničara. Mora se misliti u nekim stranama na epigrafistu Tita Livija ili bolje na jednoga Polibija, opskrbljena, u napretku vijekova, čvršćim sustavima. U njegovu općem izvatku rimske povjesti, djelu ozbiljnosti i veličajnosti rimske, punoće i čvrstoće, misli i forme, gdje je Duruy jednak najvećim povjesničarima, pošto je ispovjedio da filosofija povjesti, ovoga proročanstva prošlosti, ne dopušta stalnih predvigjanja, nadodaje: „Ne, povjest ne može da navijesti, kakav će biti sutrašnji dan; ona je zaliha sveopćeg iskustva; ona poziva politiku da u njoj crpe nauku i pokazuje vez, koji spaja sadašnjost sa prošlošću, kaznu sa grijehom. Ova pravica povjesti nije uvijek pravica razuma; ona štedi katkada krivca i preskače pokoljenja; ali narodi joj nikada ne izbjegavaju. Promatrana ovako, povjest postaje velikom knjigom pokorâ i nagrada.“ Radi ove moralne brige, kao što radi ljubavi istine, on ne daje velike uloge povjesničkim ličnostima; ni onima, koje su zanimljive. Evo njegovih riječi: „Najveći ljudi u politici su oni, koji najbolje odgovaraju besviješnoj ili razmišljenoj misli svojih sugragjana. Oni primaju više nego davaju. Ova nauka ne ruši ničije odgovornosti, ali je proteže na one, kojima bi ugodno bilo, da se je riješe.“ Tako nam svaki čas on dovagja u pamet, da cijeli svijet čini povjest, i da je dakle dužnost svih i nas koliko neznatna bila naša uloga, učiniti povjest lijepom, ili barem zapriječiti, da ne bude gnusna. Jest, povjesničar je u Duruy-a, moralista, koji postupno izvagja moral iz ogromne drame, kojoj je njegovo skrupolozno znanje ispitalo i posvjedočilo nehajne prizore. Njegova povjest Rimljanâ i ona Grkâ sliče ispitu savjesti dvaju naroda.

„Pozivajući vas da naslijedite Duruy-a — reče Gréard Lemaitre-u — ne možemo ne opaziti sa najslavnijim uspomenama najsjajnije nade.“

Lemaitre je počeo sa knjigom pjesama *Medaillons*. Ali ga književni svijet upozna i on steče veliko ime sa svojom študijom o Renanu. Ta študija mu već pribavi slavu. To je prava, pravcata, istinita slika Renana. Nu on nije pružio fotografiju jedino o Renanu. Njegove slike, *Portraits*, slike su tolikih velikana, a sve i njegove kazališne kritike „*Impressiones de théâtre*“ študije su prvoga reda. Na prvi mah bi se reklo da riječ študija nije najprikladnija; pošto da u njemu nema nego dojmova u svemu i posvema osobnih, bez stalnih kritičnih načela. I načela stalnih on ne priznaje. On nekako sam sebe daje svojim opisima, te mjesto da sudi, reklo bi se, da jedino pripovijeda što osjeća. Opreke knjigâ njega ne odbijaju: privlačuju ga pače, te on ljubi nekom istom nasladom Renana i glasovitoga katoličkoga polemistu Louisa Venillota. Ali kakvi su ti njegovi dojmovi! On siplje u njima — da idem tragom Gréarda — u izobilju čare talenta; množinu pregleda i nenadnost zbliženjâ, zazir od deklamacije i neustrpljivost da nešto razdijeli sa lugjacima, bilo to i samu mudrost, ironiju slatku i bez žuči, naravni ukus mjere i potrebu nepristranosti, tančinu književnoga ganuća, dotjeranu do naslade, dar da sve shvati i umjetnost da sve reče, jezik u formi nov a u jezgri klasičan, jezik čist, rajski, francuski. A onda Lemaitre ne drži do svojih ideja, stidi se ako obiluje u svojim čustvima, bdije na prigovore, što mu se mogu

učiniti i pazi da ih još unaprijed pobije, pa se napokon sam čudi svojim nedosljednostima i svojim oprekama.

Nego ako je tako, gdje li je solidnost, gdje li čvrstoća njegovih ideja? Postoje, i te kako postoje. Pod onom površinom on je čvrst; pod onom ironijom, on je dobar: šaleći se i pokazujući se prividno neodlučan, on sudi najozbiljnije, najtemeljitije i kao pravi auktoritet. Njegovi dojmovi nisu jedino dojmovi: i na mane samih velikana on umije pokazati najstalnijom rukom, zvali se Corneille ili Augier. Racine je njegov tip, i po tom on nekako mjeri ostala djela. Njegova je kritika bez načela, ali njegovi dojmovi počivaju čvrsto na načelima, koja su učinila duh francuski baštinikom starih predaja, tumačem ideja zajedničkih čitavome čovječanstvu. I tako njegovi osobni dojmovi tijesno su spojeni sa pravilima razuma i ukusa. Grk i ekskluzivnosti. Raširimo naša srca, raširimo naša čela....“

Lemaitre je i svoje pripovjesti sakupio u jednoj knjizi pod naslovom: „Myrrha“. Ta knjiga okuplja najizrazitije oprjeke Lemaitrova talenta: slobodan duh, koji štuje sve vjere, tačno shvaćanje povjesti i zamamljivu dražest legende, dubok smisao homeričke starine i strast novosti, ukus atičke jednostavnosti i maštu, koja osjeća ovaj vijek, mirnu dramu i prevejani idil.

Lemaitre je napisao i drama, koje su imale sjajan uspjeh, kao i njegove kazališne kritike, koje piše u „Journalu des Debats“, a sakupljene su i sakupljaju se u „Impressions de théâtre“. Što ti on hoće u kazalištu? Život. Načela, koja je zagovarao u svojim kritikama, htio je da i sam oživotvori, da u djelo privede. U kazalištu se mora predstavljati istina, ništa drugo no istina, i to potpuna istina, bez umjetnih sred-

Latin po podrijetlu — rekao mu je Gréard — Francuz po pasmini, ja nepoznam nikoga, čiji bi um čišće nosio na sebi biljeg narodnoga genija.

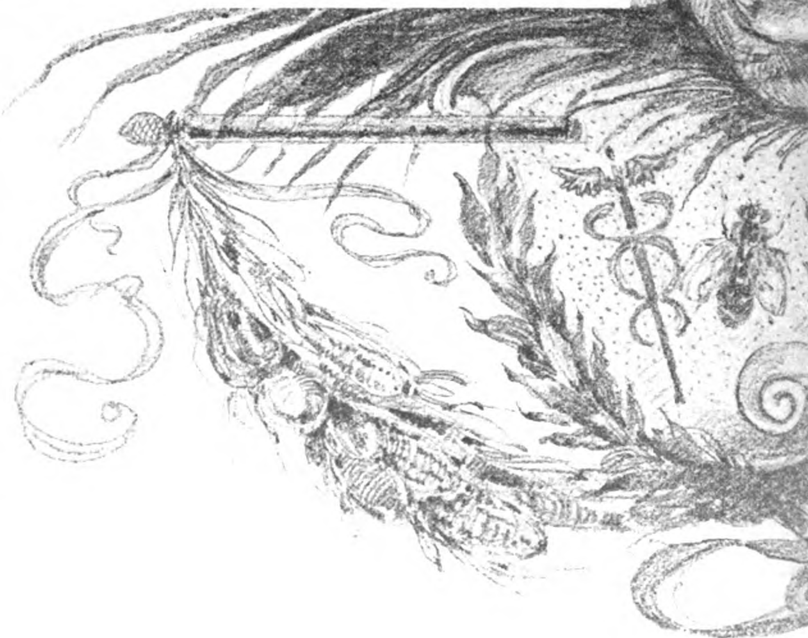
Bilo je vremena, kad su u Francuskoj bili na dnevnom redu Tolstoj i Ibsen kao apostoli ideja, kojima je osloboditi društvo od potištenosti, od zemaljskih nevolja i od poniženja konvencijonalne laži. I Lemaitre se je pustio zanijeti. Ali kad je zanos ustupio mjesto hladnokrvnoj kritici, ustao je on u *„Revue des deux Mondes“* da dokaže, kako u onim prosvjedima samotnih duša proti nepravici, prava proti sili, idealnosti proti bolnoj realnosti, nema ništa nova; kako su se ti prosvjedi već i od prije čuli u francuskoj knjizi.

Sladak u svojoj sjeti i prividno lakouman, Lemaitre je dobar, i moralno shvaćanje života u njega je zdravo, ozbiljno, čvrsto. U jednom govoru mladeži — on ga zove *homelijom* samo da se i sebi nasmije — ovako kaže: „Mladi ljudi, nastojte da sve shvatite i da sve ljubite. Budite blagohotni, budite popustljivi, budite dobri. Ne jakobizma, ne sektarskoga duha, ne stava, bez konvencije, bez uzica, da se poslužimo riječi, kojom se je Scribe služio. Je li uspio? Uopće jest; ali mu Gréard prigovara, kako se je uzicama i on katkad utegao. I Gréard je za život i za istinu u kazalištu; ali ne će da se istina i život traže jedino u iznimkama, u grdnim *slučajevima.*

U Lemaitrovoj drami „L'age difficile“ otac kaže djeci: Ja vas odviše ljubim, da bih vas bolje ljubio. Gréard zaključuje: Pustite me, gospodine, da tu riječ posudim i da je udesim prama iskrenosti naših čuvstava: Vi ste nam dali mnogo prigoda da vam se divimo, da ne bismo željeli diviti vam se još više!

I Lemaitre će ispuniti velike nade. Njegov je talenat u punoći snage, njegov je duh gibak za sve misli, srce otvoreno svim čuvstvima: da udovolji nadama imade u njega mladost, darovitost, uspjeh.

D. Politeo.

Pogled na okružnu

Belvederski Apolo.

(Uspomena iz Italije.)

Navršilo se je upravo četiri stotine godina, od kako su radenici na obali morskoj, u ruševinama staroga Antija, iskopali antiknu jednu statuu, koja je ljepotom svojom sve dotle poznate daleko natkrilila.

Drevni su osnivači Rima udarili osnove svome gradu na nekih 25 kilometara podalje od obale morske, s razloga, što bijahu eminentno ratarski narod, i što obale morske nijesu bile sigurne od razbojničkih gusara, koji su tirenskim morem krstarili, imajući sigurna svoja pristaništa po krševitim zatonima i uvalama obale italske. Tako jedno gusarsko pristanište bijaše i stari Antium, koga je po drevnoj priči osnovao jedan od sinova Odiseja i Kirke na goloj pećini, što grebenima svojim daleko u more zadire.

varoš Dônju Tuzlu.

Poslije tekar, kada je Rim zavladao cijelim Latijem, uregjen je i koloniziran i Antium, koji je s prekrasnog svog položaja i blage klime privlačio bogataše rimske, te su po obali morskoj sagradili čitav niz ubavih vila, kamo su dolazili, da odmore umorno svoje tijelo i dušu od bučnog velikovaroškog života u idilskim onim čarima, što no ih je priroda pored rafinirano udešenih ljetnikovaca pružala.

Veličanstveno je more u golemom obimu svome davalo Rimljaninu novi nepresušni izvor ljepota prirodnih, u kojima je on razonode tražio, bilo da je promatrajući nepreglednu površinu tamno-plave zelene vode uskliknuo s velikim pjesnikom svojim Katulom:

Kao kad dahom jutarnjim na mirnoj pučini mora,
Zefir lagano brujeći uzbudi nestašne vale.
Jutrom kad zora zablista pred dvorom sv'jetloga sunca,
I kao dremovni s prva oni tajinstveno šume
U mirnom toku svome po pučini sinjega mora,
Ali kad jači zadune vjetar, veći se diže
Talas za talasom

a bujna fantazija njegova daleko tamo u sumaglici onoj, što no ju je rumenilom svojim obasjala ranoranka zora, zamišlja mjesto srebropjenih valova vesele konjiće morskoga boga, što se s trozubom u ruci površinom morskom vozi, praćen čitavom vojskom prekrasnih Nereida i drugih morskih polubogova, što u školjke duvaju — duvaju tako, da pobožni posmatrač veličanstvenog mora u tajanstvenom šumu njegovom potpuno razabire svetu i uzvišenu melodiju.

I za to je nepregledan bio niz vila ne samo od okrajnih gradskih kuća po prisojnoj onoj dolini prama obali morskoj, već i dugačkim onim rubom krševite obale italske, što se proteže od današnje Spezzije pa do Salerna — osobito pred konac republike i u prva vremena carstva.

Carevi su rimski imali svoje ljetnikovce po svoj Kampanji i obali morskoj, a takav jedan carski dvorac bijaše i u Antiumu, u kome su se rodili potonji carevi Kaligula i Nero. Iz historije znademo, da se je Nero zadržavao baš u Antiumu užasne one noći, kad se je u Rimu porodila vatra u skladištima ulja, strašni onaj požar, koji je toliko nevinih hrišćanskih glava stajao, a potonja ga priča tako iskitila, e je sam Nero dao zapaliti Rim, da dobije sliku, kako je drevna Troja morala goriti.

U ruševinama toga dvorca, na obali morskoj u pijesku, iskopali su radenici spomenutu statuu. Dobra je sudbina htjela, da kip ovaj nije uništila barbarska najezda potonjih zavojevača države rimske, već je kao sklonut u pijesku morskom, u mraku, počivao stoljeća i stoljeća, dok ga opet sudbina ne iznese na svjetlo u ruke kardinala de la Rovere, koji bje poslije podignut na prijesto nasljednika svetoga Petra pod imenom Julija II.

Papa Julije II. bijaše osobiti ljubitelj lijepih vještina, ime je njegovo zapisano zlatnim slovima u historiji talijanske umjetnosti, i ako on tu perijodu nije inaugurirao, već započeto djelo svojih predšasnika samo nastavio. Čudnovati taj čovjek, koji je svoje vrijeme provodio više u društvu slikara, kipara, graditelja, nego li svojih kardinala, znao je u vatikanskim baščama, u hladovini kedara livanskih i palma, po čitave sate provesti, diveći se veličan-

stvenoj zamisli i savršenoj izradbi iskopane statue. Okolini njegovoj, sve samim izvrsnim poznavačima klasične umjetničke starine, nije bilo teško u spomenutom kipu prepoznati *Apolona*.

Priča se — jednoga tako dana sunce se bješe spustilo prama zapadu, rumenim svojim zrakama cjelivajući pozlaćene kupole vječnoga grada, u vatikanskim baščama iskupljena bijaše svita Julija II. — na proplanku jednom megju lovorovim lišćem namještena bješe statua Apolonova, koja, kako je od velikoznatog bijelog mramora isklesana, kad su je sunčane zrake obasjale, izgledaše, kao da joj na površini hiljadama sitnih bisernih zvjezdica zatreptalo i u tako se čarobnom sjaju ispreplelo u nebesku neku aureolu, e se činjaše, da svijetle one zrake, što tako slikovito po bujnom zelenilu lovorova lišća titraju, iz hladnoga mramora kao iz tajinstvene neke svetinje proviru i trepere.

Julije II. bijaše oduševljen.

— Ovu statuu moramo upotrebiti.

Badava je okolina njegova dokazivala, da bi Apolonov kip, uz ma i najmanju transfiguraciju ili preradbu kakvu, izgubio sve svoje prvobitne čari i da se upravo dijametralno kosi s hrišćanskim shvaćanjem svetaca.

— Sveti oče, s lica ugodnika božjih sija dobrota i pobožnost — ili ako su krv svoju doprinjeli za vjeru Isusovu, odsijeva im s lica nadnebesko mučeništvo, a Apolo je svijetli bog sunca, pobjednik, što pred ljutitim licem njegovim u prah smrvljeni neprijatelji leže.

Imademo više primjera, gdje su kipovi grčkih i rimskih bogova pretvarani u hrišćanske svece. Neki drže, da i znamenita ona statua sv. Petra u vatikanskoj crkvi nije ništa drugo već drevni — Jupiter, komu su u ruku mjesto skeptra ili groma metnuli ključeve, a oko glave mu aureolu pričvrstili, koja se na Petrov-dan skida, jer se statua umota tada u pontifikalno odijelo, a na glavu joj se metne tijara. Pobožni hrišćanski svijet već vijekovima dolazi, da cjeliva nogu kipa sv. Petra, koja se je već od hiljada i hiljada poljubaca sasvim izgladila . . .

Megju tim se je želja Julija II., i ako u drugom obliku, ispunila.

Vatikanski dvori nijesu jedinstvena palača, u jedno vrijeme zasnovana i izragjena, već tekom stoljeća dozigjavana i pregragjivana, tako da je to danas upravo skup palača, što potiču iz raznih vremena. Prvobitno mnogo manji dvor raširio je papa Inocentije III., sagradivši ogroman paviljon, koji s početka doduše nije ni u kakvom savezu sa starom palačom stajao, te je istom od Julija II. sa Bramanteovim dvorom spojen ogromnim četverougalnim dvorištem. Poradi prekrasnog izgleda, koji se odavle pruža na vječiti grad, prozvan je ovaj dio vatikanskih dvora Belvederom. Današnji pak oblik dobio je tekar za pontifikata Klementa XIV., a izradio ga je Michel-Angelo Simonetti. A najljepši je opet dio Belvedera oktogon, okružen sa portikom od 16 jonskih stupova, isklesanih iz orijentalnog crvenog i sivog granita. U veličanstvenom tome oktogonu imadu četiri kabineta, ja bi ih radije nazvao sacela ili hrama, jer se u njima čuvaju upravo remek-djela moderne i antikne skulpture. Tu je kabinet slavnoga Kanove, tu je belvederski Merkur, tu Laokoonova grupa i naš Apolo, koji je od to doba u svijetu poznat pod imenom *belvederskog Apolona*.

I tako se je ispunila želja Julija II. — Apolonu, i ako nije transfiguriran u hrišćanskog sveca, podignut je hram, u koji već četiri stoljeća dolaze pobožni štovači veličanstvenih djela uma ljudskoga, da sa nepresušnog izvora plemenitih vještina, usrdno blagodareći božanskoj iskri, što no je kao dar nebesnika oličena u remek-djelima uma i ruku ljudskih — s istočnika neokaljane nebeske ljepote novom snagom napoje duh svoj, koji im je u pokvarenom ukusu modernog svijeta već klonuo bio . . .

*

Kad mi se je ispunila davna želja, da posjetim vječni grad, jedva sam čekao, da vidim i statuu Apolonovu. I nade su se moje potpuno ispunile, jer prešavši preko praga sacela Apolonova, učini mi se kao da u uskom i malenom onom prostoru osjećam prisustvo najvišega bića, što no se tek u jednoj svojoj fazi iz hladnoga mramora životvorno širi.

Čovjek se upravo mora diviti ukusu vatikanskih gospodara. Belvederski je oktogon pokriven staklom, kroz koje tako čarobno svjetlost sunčana u zelenkastom nekom titraju obasjava onaj prostor, u kome se četiri spomenuta kabineta nalaze. Zidovi su u sacelu Apolonovu tamno-crveni, pa sad zamislite kao snijeg bijelu statuu, što se je na tamno-crvenoj osnovi nacrtala, a obasjanu tako čarobnom svjetlosti.

Moje su riječi i suviše slabe a da opišu, što sam u taj čas u duši svojoj osjećao, promatrajući taj kip. Očaran sjajem njegovim dugo i dugo prosjedih na minderluku, prevučenom crvenim peluche-om u Apolonovu sacelu.

Veličanstvena, idealna, nebeska ljepota, što no sa hladnog mramora odsijeva, čini vam se kao da je na lakim krilima dojezdila daleko tamo od zvijezda, da vam za časak pokaže savršeni oblik tijela ljudskoga, kojega su smrtni ljudi tek slabi odbljesak.

I kada smo već tako loše sreće, da u skučenosti svojoj ni velikom, dobrom, milostivom i svemogućem Bogu svome ne možemo dati drugog oblika, do li svoga vlastitoga, i kad već bogovi po svaćanju našem uzimlju na se oblik ljudski, a bogodana se ruka velikog koga umjetnika nagje, da zamisli svojoj, što mu pobožnom ljubavi prama vječnim bogovima dušu ispunjava, u hladnome mramoru oblike dade, djelo to u očima običnog smrtnika mora da ima nešto božanskog, što u duši njegovoj već od davna kao nešto svetog i uzvišenog postoji, a riječima se izraziti neda . . .

Plemeniti i majestetski izraz svakog dijela Apolonove statue slio se u tako harmonijsku cjelinu, da vam se čini, e je i onaj zrak, što površinu njegovu cjeliva, veselo zatitrao, slaveći veličanstvo božije, i u ajterskom, besmrtnom svome titraju udario o žicu duše vaše, da zabruji svetim onim molitvama, što vam ih je mila majka još u doba mladosti u srce usadila.

„Belvederski je Apolo najsavršeniji ideal od sviju djela klasične umjetnosti — veli od prilike Winkelmann (Werke, sv. VI., 259.) — umjetnik je uzeo samo toliko materijala, koliko mu je bilo potrebito, da ideju svoju oživotvori, sve je drugo idealno. Kao što god Homer natkriljuje sve potonje pjesnike, tako i ova Apolonova statua natkriljuje sve njegove kipove. Uzrast mu je veći, nego u obična čovjeka, držanjem mu tijela odasjava veličanstvo, što ga ispunjuje. Vječito proljeće, kao u blaženom Eliziju, osulo se mladim, nježnim, ponositim besmrtnim tijelom. S visine svoje samosvijesti pustio je on uzvišeni pogled u beskrajnost. Prezir mu neki zatitrao oko usana, pa se u obliku ljutosti neke osuo svim licem.“

Sjaj onaj, u kome je uzvišeni ponos kao zadahnut, dovodi vas, da u statui ovoj lako prepoznate boga životvornog sunca, jer ono je sjajno. A hladne one crte u magijskom tome sjaju odaju vam drugu stranu bića njegova, jer tu nije Apolo ni ljupki vogja Muza, već bog, što se ljuti, što licem svojim i strijelama svojim u prah neprijatelje ruši, što svetu zemlju čuva od svakih nečistoća, koje bi je oštetile ili oskvrnule, Apolo je ovdje ἀλεξίκακος . . .

*

Belvederski Apolo nije originalno djelo, već izvrsna kopija broncanoga kipa. I malo vještije oko lako će to prepoznati, osobito po izradbi kose i ogrtača, jer se kosa u mramoru mnogo detaljnije izvagja, nego li u broncu. A i efekt čitave statue pokazuje, da prvobitna zamisao ne bijaše od ovoga materijala izragjena.

Čije je djelo ova statua, ko li ju je kopirao, to se do danas nije moglo prepoznati, tek sudeći po općenitom poslu svakako pripada grčkoj umjetnosti, a neki drže, da potiče iz aleksandrijske perijode.

Tijelo Apolonovo u broncanom originalu nije trebalo nikakvog oslonca, ali kada je u mramor preneseno, morao mu je kopista pridodati ono drvo, uz koje zmija plazi, kao originalni svoj dodatak, da statua dobije čvršći pijedestal, kao što i jeste u današnjem svom obliku čitavom desnom stranom naslonjena na to drvo.

Potonja je kritika osudila ovaj pridodatak kao nespretan član u nizu savršene inače originalne zamisli i izradbe. Ja držim, da bi baš taj pridodatak mogao obasjati i onako tamno pitanje o restauraciji i funkciji ovoga kipa.

O tom ćemo još poslije govoriti.

Kip ovaj nije potpuno sačuvan. Kad su ga radenici iskopali, falila mu je lijeva ruka do lakta, a kako je preko te ruke prebačen bio i ogrtač, to se nije našao ni onaj dio ogrtača, koji je preko izgubljenog dijela ruke prebačen bio. Isto je tako polomljena bila i desna ruka, a bilo je i na nogama okrnjenih mjesta. Desnu ruku nije toliko teško bilo restaurirati, kad je svakako morala biti prislonjena na pridodatak onaj, uz koji zmija plazi, i ako današnja kritika toj restauraciji n. pr. prstima prigovara, da su suviše teatralno spruženi, i da bi tek onda istini odgovarali, kad bi osnovana bila restauracija lijeve ruke. Na pošljetku ni lijevu ruku ne bi bilo teško restaurirati, jer joj sačuvana nadlaktica smjer opredjeljuje, ali što je Apolon u toj ruci držao, čemu je ta ruka tako pružena, to pitanje nije ni dan danas riješeno.

Po vjerovanju starih Helena u biću je Apolonovu bilo više faza, Homer nam ga n. pr. prikazuje i kao boga, što pogubnim svojim strijelcama sa srebrnog luka neprijatelje ruši, na što se odnose epiteti njegovi kao ἑκήβολος, ἀργυρότοξος i slični.

Kako na našemu kipu s lica Apolonova odsijeva srdžba i strogost, a uz to imade na legjima i tobolac pun strjelica, lako se može pojmiti, za što su u prva vremena zamišljali, da je Apolon u lijevoj ruci držao odapet luk, a desnu ruku da je pružio, kao da hoće da dade smjer strjelici, što je sa luka odapeta. Strogost, protkana sa ponosom, što mu sa lica odsijeva, izražaj je pobjedničke samosvijesti, jer je strijela njegova pogodila.

S razlogom se je ovoj restauraciji prigovaralo, da pogled Apolonov nije uperen za smjerom strjelice, već da obuhvaća daleko veći i viši prostor, nego li je fiksirano mjesto, strjelicom pogogjeno. A upravo je nedostojno jednog Apolona, slavnog strjeljača, da je prste na desnoj ruci tako grčevito ispružio, kao da hoće da dade smjer s luka odapetoj strjelici. I za to ne valja restauracija ni desne, a ni lijeve ruke.

Protiv luka govori donekle i ogrtač, prebačen preko lijeve ruke, koji bi bez sumnje kod strijeljanja morao sasvim drugi oblik imati.

Pristaše mišljenja, da je Apolo u lijevoj ruci imao odapet luk, tražili su u mitu i momenat, koji je ovom statuom predočen. Pomišljali su na zmaja Pitona, koji se — pogogjen Apolonovom strjelicom — pred ponositim i prezirnim licem njegovim sa životom bori. Drugi su opet pomišljali na onu scenu iz prve knjige Ilijade, gdje Apolo pogubnim svojim strjelicama po taboru grčkom pred Trojom kugu širi. Treći su opet u ovom kipu nazrijevali Apolona, gdje strogim svojim licem iz hrama svoga u Delfima goni Eumenide, što su čak i u svetište njegovo udarile za Orestom.

Megjutim je pitanje o restauraciji lijeve ruke udarilo drugim smjerom, od kako se je učeni svijet upoznao s broncanom jednom statuetom, koja se u Petrogradu čuva, a potiče iz Helade, pa je poslije prešla u vlasništvo grofa Stroganova. Petrogradska ta statueta, koja imade velike sličnosti s belvederskim Apolonom, drži u ruci ajgidu, užasni onaj Zeusov atribut, pred kojim svi smrtnici drhću i u prah padaju. I šta je bilo prirodnije, nego da se i belvederskom Apolonu u ruke dade ajgida, kad se je i onako hipoteza o luku pokazala neosnovanom.

Ali ni uz tu restauraciju ne možemo pristati, jer nema upravo oblika, u kome bi se ajgida Apolonu u ruku dala. Ajgida u petrogradske statuete imade oblik kao neke kesice, a belvederski je Apolo i suviše veličanstvenog općenitog efekta, a da mu se taj užasni atribut u *tome* obliku u ruku dade, pa uz to da ne pokvari generalnog utiska.

U ostalom takoj se predodžbi ajgide — i ako je na jednom spomeniku nalazimo — protivi staro, a i potonje shvaćanje helenskoga naroda.

Evo za što!

Gdje god se je kod koga naroda razvila vjera u vrhovnoga boga, uvijek je bilo nebo, na kome se je volja toga bića očitovala, jer čovjeku s neba dolazi dobro, s neba ga grije sunce, bez koga ne bi bilo života na zemlji, s neba dolazi blagotvorna kiša, da naspori plod zemaljski; ali s neba dolazi i mnogo zlo: snijeg, gromovi, tuča. I za to Zeus, kao personifikacija neba i nebesnih pojava, sve te atribute u biću svome ujedinjuje. Crni, izderani oblaci, iz kojih grād tuče, munje sijevaju, gromovi grme i tuku, pričinjali su se helenskom narodu, u drevna vremena poimanja njegova, kao crna, mokra, dugoruna, razapeta kozja koža, a od tuda je Zeus i dobio atribut ajgide, jer riječ ta stoji bez sumnje u savezu sa αἴξ, što znači koza. Zeus se zamišlja, da preko ruke drži ajgidu i njome trese, a iz nje munje sijevaju, gromovi grme i tuča siplje. U Homera nam se spominje ajgida kao užasni atribut Zeusov, ali u obliku štita, kojemu je na sredini glava Gorgone, što pogledom svojim sve okamenjuje. Zamisao dakle ajgide, i ako se je od prvobitnog svog znamenovanja odmakla, sačuvala je barem oblik svoj, jer se ajgida kao i štit na ruci i preko ruke nosi.

Već u Homera čitamo, da Zeus daje ajgidu Ateni i Apolonu (Il. II, 448, V, 738, XV, 229) a umjetnost je grčka u klasično doba crtala Atenu s ajgidom, ali u obliku oklopa, kojemu Gorgina glava na sredini prsiju dolazi.

U velikim djelima grčke skulpture ajgida, kao atribut koga božanstva, nikada nema onoga oblika, kakav je u petrogradske statuete, s toga je upravo i smiješno bilo s tako opskurnog i neznatnog kipa zaključivati na veličanstvenu statuu belvederskog Apolona.

Pored ovoga, što sam do sada spomenuo, imade još jedan upravo glavni razlog, za što Apolo nije mogao imati ajgidu u ruci, a taj je, jer se tome čitava pozicija tijela protivi. Ako je već imao ajgidu u ruci, to bi je za cijelo držao i u desnoj ruci, pa sve ako mu je kojim slučajem došla i u lijevu ruku, onda upravo nikakva smisla nema onako ispružena desna ruka.

Fantazija restauratera Apolonovih, koji su mu htjeli metnuti ajgidu u ruku, iskitila je i svrhu pojave njezine u tome obliku. Zamišljali su na onu scenu, gdje Apolo, tresući s ajgidom, ahajske čete pred Trojom na uzmicaj goni s bojnoga polja, mislilo se je i na potonju jednu scenu, kada su Gali 278. god. provalili u Heladu. Priča se, da je delfijsko proročište odgovorilo, da će sam bog svoje obraniti. Kada su na posljetku barbarski Gali došli do Delfa, zatutnjela je zemlja, kamenje je stalo da se ruši sa bregova, a Apolo se u natprirodnoj veličini, sjaju i ljepoti ukaza sa bijesnim izražajem na licu. Na to se barbarski Gali trgoše i pobjegoše od svetišta. Taj momenat, drže, da je umjetnik dao saliti iz bronca, Apolona s ajgidom u ruci, gdje neprijatelje od svetišta svoga goni.

Ali ni uz jedno ni uz drugo mišljenje ne možemo pristati. Da je Apolo u ovoj statui predočen kao σαυρόκτονος, σμινθόφθορος, ἀλεξίκακος, najboljim je dokazom zmija ona, što uz drvo puza. Budući da je kopista, kada je s broncanoga kipa prenašao tijelo Apolonovo u mramor, potpuno znao, koju je fazu bića Apolonova umjetnik, od koga potiče original, u broncu salio, a jer je mramornome kipu morao dodati drvo ono, po kome zmija plazi, kao originalni svoj dodatak, izvan svake je sumnje, da je njegov pridodatak morao biti u savezu s generalnim utiskom čitave statue. U helenskom mitu o Apolonu ne dolazi nigdje, da bi Apolo kao branitelj čistoće zemljine protiv gada, što je skvrni i oštećuje, upotrebio ajgidu, već sama veličanstvena i stroga pojava njegova dovoljna je bila, da gad taj iščezne.

I tako se ni jedno ni drugo mišljenje o restauraciji lijeve ruke nije moglo uzdržati.

Još u ona vremena, kada se je pomišljalo na odapeti luk, statuu je ovu restaurirao I. A. Montorsoli, učenik Michel-Angelov. Ali kako je već onda zamisao ta nailazila na osnovane prigovore, to Apolo dan danas u lijevoj ruci imade mali držak ili smotaj, a svijetu je slobodno pustiti krila fantaziji, pa pomišljati na luk ili ajgidu.

Upravo je za čudo, da nijedan od restauratera nije na umu imao, kakovu je svrhu ona statua mogla imati — pored ukrasa — u carskom dvoru, kao što smo naprijed rekli, da je iskopana u ruševinama carskog jednog ljetnikovca u Antiji.

Sve ono, što smo do sad spomenuli, u savezu s mjestom, gdje je kip ovaj nagjen, može biti, da će rastumačiti što šta, što je do sada nejasno bilo.

*

Priroda je domovinu Helena obasula svim svojim čarima.

Kako li je moralo zadrhtati srce u grudima, dalekom putniku helenskom, što se je vraćao iz divljih, barbarskih zemalja, po plavoj pučini ajgejskoga mora u otadžbinu svoju, kada je daleko tamo na pitomom nebu ugledao ružičasto-vijoletnu sliku njezinu, gdje se u nejasnim svojim konturama nacrtala na porumenjelom zapadnom nebu.

Kako li je krasan smegji ovaj rub, gdje površina morska ljubi obalu sa vrletnim i golim liticama, o koje se srebropjeno, veselo valovje plavoga mora razbija, čarobno šumeći, pa potmulo ropteći u krševitim uvalama; a gore dalje po živopisnoj toj slici pukle široke i duboke doline, povlačeći se u zelenoj svojoj boji od gole obale morske prama vrhuncima onoga gorja, što je sliku tu zaokružilo, a po tim se dolinama osula krda pitomoga blaga, što no ga mladi pastiri, uz frulu pjevajući, u hladu mirtova granja čuvaju. A dalje tamo razasuli se srebrni i zlatni ćilimovi zreloga klasja, koje šumi tajinstvenim onim šumom, što dušu vrijednoga seljana ispunjava molitvom i ljubavi prama zemlji hraniteljici. A povrh svega toga posijane zelene šumice svete masline i bujni vinogradi, gubeći se sve to više uz brijeg u vijoletnim pramenovima večernje sumaglice, što no se po strmim uvalama povukla, prelazeći malo po malo u rumenilom sunčanim obasjane oblake, koji su po visokim vrhovima mračnoga gorja polegli.

Ugodni povjetarac, što od Helesponta struji, naduvao jedro moreplovke lagje, što kljunom svojim siječe pučinu plavoga mora, i ustalasao nemirno srebropjeno valovje, što no se kao ponosni konjići morskoga boga u neutrudivom toku svome prama obali žure.

Ljupka ta slika ispunjavala je helensku dušu veličanstvom i svetinjom, da se usrdnom molitvom pomoli pred oltarom otadžbine svoje svim onim dobrim i milim božanstvima, koja je fantazija njegova po bujnoj i krasnoj prirodi domovine njegove razasula i oltare im podigla. Sveta božanstva, što krasnu prirodu nastanjuju, posvetila su i besmrtnim životom svojim i otadžbinu Helena većom ljubavi, nego što je moderni svijet prama domovini svojoj goji. I za to nije smjela zlikovačka ruka oskvrnuti tu svetinju, jer grozna je osveta velikih i moćnih bogova . . . .

A je li kada put nanio čovjeka preko visokih planina i dubokih dolina, sunce božije pripeklo, hoće mozak da uzavrije, žedno i umorno tijelo dalekog putnika odmora traži. Eno debela hlada zelenog lišća, kojim se osuo cvrkut umilnih ptičica, eno uz put i bistrog studenca, koji hladnom svojom vodom iz gole i oznojene litice izvire i žuboreći u daljnjem toku svome gubi se megju kamenjem, mahovinom obraslim.

Izvor je taki upravo blagodjet za putnika, jer mu daje nove životne snage za daljni put. Ljudska ruka nije taj studenac načinila, već bistre kapljice žive vode vječito struje izmegju stijenja matere zemlje.

Ko ih šalje i za što ih šalje?

Milostivi i dobri bogovi kao okrepni svoj dar smrtnim ljudima.

I za to je pobožni i blagodarni Helen doprinosio žrtve božanstvima vrela, u bistru vodu njihovu novac bacao kao dar svoj, podigao sacele nad studencima. A ko da se ne sjeti slavnih vrela Kaliroe, Dirhe, Hipokrene, il Horačeve Banduzije?

Pa za to, jer je studenac dar božiji, za to je i svetinja, i ništa nečista ne smije da oskvrne bistre vode njegove. Za to su tamo ponamještane glave užasnih nemani: lava, Meduze, vepra i t. d., da već pogledom svojim trgnu onoga, koji bi htio oskvrnuti blagodjet božiju. Znakovi ti, što se meću, da čuvaju svetinju i čistoću, zovu se apotropaja.

I moderni svijet, osobito od renaissance, upotrebljava znakove lavljih i Meduzinih glava u graditeljstvu svome; odatle na premnogim našim studencima izvire voda iz lavlje glave, odatle je na ulazima mnogih naših kuća namještena Gorgina glava sa hladnim svojim crtama i mračnim pogledom.

Helen je i kuću svoju smatrao svetinjom, jer tu je bilo oko ognjišta iskupljeno sve njegovo milo i drago. O svaku stvarcu u domu njegovu vezalo mu se hiljadama ugodnih uspomena od srećnih djetinjskih dana, pa do u muževno doba; red je u domu njegovu držala majka djece njegove, tu je on u porodu svome gledao podmlagjenu krv svoju, koja ga je očinskom ljubavi vezala za svetinju familije. Tu su se na simposijima razlijegali zvuci herojske poezije, praćeni formingom, što uzveličavaju slavna djela pradjedova i čeliče potomstvo u ljubavi prama domu i otadžbini. Tu se je molio dobrome bogu svome, da mu zaštiti dom i ognjište, a za tu ljubav sa domaćeg se oltara u svečane dane dizao u vis dim od tamjana, kedrova drveta i lovorova lišća ili je odojče koje rumenom svojom krvi poprskalo kućevni oltar, ili je sveta vatra pogašivana vinom, uljem, mlijekom i medom.

Šta više kuća je bila smatrana takom svetinjom, da je i nazočnost mrtvoga tijela obeščašćuje, i za to je čempresovo drvo metano pred vrata u znak, da je mrtvac u kući, i da u dom žalosti svećenik ne ugje. Kada je iznešeno bilo mrtvo tijelo, kuća je na novo morala biti posvećivana. Običaj se je taj sačuvao i do dana današnjega.

Oko ognjišta su metali Rimljani voštane likove slavnih svojih pradjedova, da budu potomstvu uvijek pred očima, pa da prošlu generaciju sa budućom u ljubavi prama domu i otadžbini vezuju i čeliče.

I za to je dakle, jer su Heleni i Latini kuću svoju smatrali svetinjom, ništa nečista nije smjelo da oskvrne. Molitvenu je tu želju svoju izražavao gospodar natpisom više vrata, kao što čitamo: Μηδὲν κακὸν εἰσίτω, ništa zla neka ne ugje (u dom ovaj)! Kome je bilo moguće, taj je više vrata svojih u arhitektonskoj harmoniji metao apotropaja, glave kojekakovih nemani, lava, Meduze, vepra, vuka, i t. d.

U velikim su palačama i apotropaja gragjena u velikom stilu, tu su u vestibulu metana tjelesa sfinge, lavova ili božanstva, koja nečistoću od doma odvraćaju, koja su ἀλεξίκακα.

*

Da se vratimo na belvederskog Apolona.

Naprijed smo spomenuli, da je ova statua nagjena u ruševinama carskog dvorca u Antiumu.

Sav onaj comfort, što ga je rafinirani ukus grčkoga duha gospodarima svojim mogao pružiti, nalazio je izraza u harmonijskoj cjelini, što odsijeva carskim ljetnikovcima. Helenski se graditelj nije mogao zadovoljiti, da na dvorcu rimskog imperatora metne samo uobičajena apotropaja kao glavu Meduze, već je po slavnom kakvom originalu dao iz mramora isklesati koje božanstvo, što hladnim svojim crtama i pruženom rukom odvraća svaku gadnu i zloćestu namisao, koja bi čistoću dvorca carskog mogla obeščastiti.

Naprijed je nepobitno dokazano, da je u belvederskom Apolonu izražena faza bića njegova kao ἀλεξίκακος-a, a budući da je nagjen u ruševinama carskog dvorca u Antiumu, što je prirodnije, nego li pomisliti, da je ova statua u ljetnikovcu tome upotrebljena bila ne samo kao ures, već i kao apotropajon.

U mišljenju me tome još više ubjegjuje i ta okolnost, što je Apolo tako dobro sačuvan, jer kao apotropajon pripadao je izvanjskom dijelu ljetnikovca, a da je bio u unutrašnjosti kuće, ruševine bi ga bile zasule i nakazile, a ovako je pao u morski pijesak na obalu, koja se je pred ljetnikovcem širila.

I polazeći s toga stanovišta lakše će nam biti restaurirati i lijevu ruku.

Ubava ona i harmonijska slika carskog dvorca izgubila bi svu privlačivost, kad bi nas odmah pri ulazu dočekao Apolo s užasnom ajgidom ili odapetim lukom, u duši bi se našoj porodilo žacanje, e u dvoru tome stanuje nešto strašno, smrtnome čovjeku nepristupačno, što bog ajgidom ili strijelama svojim čuva. To se ne bi ni iz daleka slagalo osobito sa potonjim shvaćanjem svetinje doma, kada je i užasna Meduza dobila oblik mrtve, izmučene glave, a jedini ostatak nekadanjeg poimanja ostale su joj hladne, obamrle crte i mračni, mrtvački pogled. Sačuvala se jedino ideja, da bog samo ono, što je zlo, što je κακόν, od praga odbija, a ono, što s ljubavi prag prelazi, s ljubavi biva i dočekivano u kući, kojom odsijeva blaženstvo, radost i mir.

Uzmemo li, da je belvederski Apolo upotrebljen bio u carskom dvorcu kao apotropajon, u prvom se redu moramo obazrijeti na izražaj njegova lica — pa vidimo, da prekrasnim njegovim crtama sija trajno raspoloženje strogosti i hladnoće, a kada bi mu u ruku luk dali, momentano bi on dolazio u to raspoloženje, poslije svaki put odapete strjelice, a onda bi svakako i veća pobjednička samosvijest morala biti protkana sa hladnim tim izrazom. Izvan svake je sumnje, da belvederski Apolo nikada nije bio namijenjen za hram, jer umjetnik, koji je htio iz mramora da iskleše Apolona za hram, morao je u djelu svome da izrazi sve one faze njegove, koje su mu po vjerovanju helenskoga naroda biće sačinjavale, i ni jedna njegova faza ne bi smjela u cjelini imati prednosti pred drugom, ali onda bi kip dobio i sasvim drugi izražaj, nego što ga imade belvederski Apolo. Apolo je dakle već s početka, u ovome obliku kao ἀλεξίκακος, upotrebljen bio za apotropajon, što se potpuno slaže sa trajnim izražajem strogosti i hladnih crta.

S toga izgleda, da je najprirodnija restauracija lijeve ruke, da Apolo u njoj nije ništa ni imao, već da ju je samo ispružio, dignuvši naprijed dlan, kao da hoće nešto da ustavi do izvjesne granice i da ga odvrati od svetinje doma, koji on čuva.

Prigovoru pak, da bi mnogo prirodnije bilo, da je Apolo pružio desnu ruku, lako ćemo odgovoriti, ako uzmemo u obzir, da je umjetnik morao imati na umu draperiju, koja se ovdje sastoji u prebačenom preko lijeve ruke plaštu. Sasvim golo Apolonovo tijelo, bez toga plašta, izgubilo bi veoma mnogo od svoje ljepote, jer skulptor nema pri ruci sva ona sredstva, kao slikar, da fondom lice koje prikaže u što ljepšem obliku. Što je umjetnik upotrebio baš ogrtač kao draperiju ovome kipu, genijalna je njegova zamisao, a jer se plašt nosi preko lijeve ruke tako, da desna bude slobodna, to je toj svojoj namisli dao i prekrasan oblik. Zamislimo, da je Apolo pružio desnu ruku, ruka bi ta morala biti sasvim gola, pa zamislimo, da lijeva ruka imade isti oblik, kao što ga danas imade u ovome kipu desna ruka, to bi prebačeni preko nje plašt svu tu ruku sakrivao, i generalni bi utisak čitavoga kipa bio daleko manji, nego što je danas, bio bi nepotpun. I zato je umjetnik lijevu ruku Apolonovu ispružio, da uzmogne plaštu, jedinoj draperiji na ovome kipu (jer o onome pridodatku potonjega kopiste nećemo govoriti), dati što ljepši oblik.

Ako bi se kome kip ovaj u toj poziciji učinio suviše teatralnim, neka drži na umu, da veličanstveno ovo djelo potiče iz aleksandrijske perijode grčke umjetnosti.

Milan Ivančević.

Naša pisma.

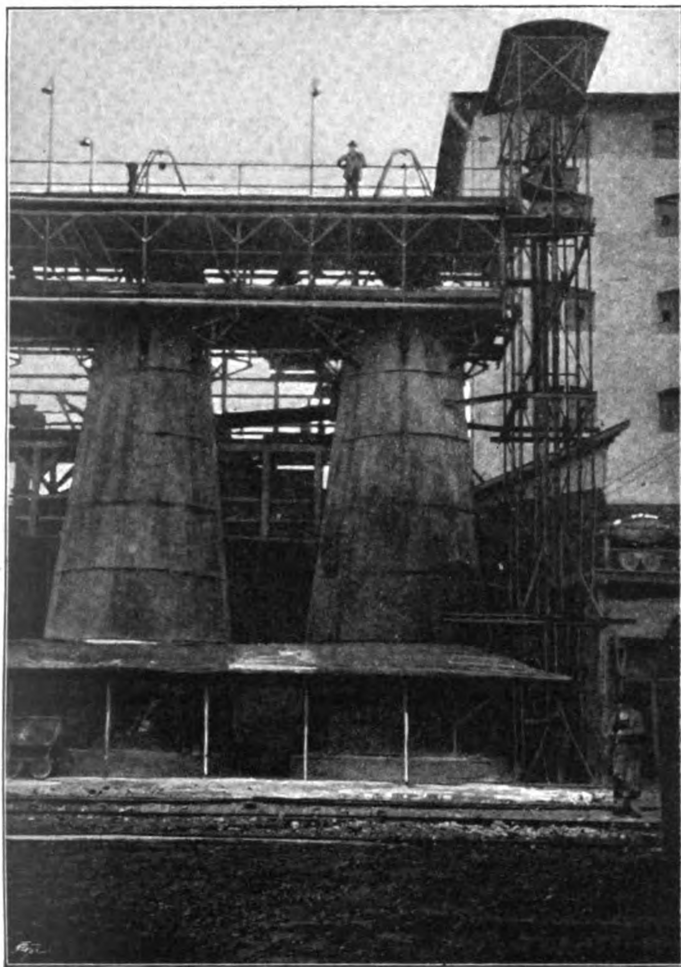
Budimpešta, mjeseca februara 1896.

(Crtice iz magjarske književnosti XVI.). Prolazeći budimpeštanskim ulicama kraj knjižarskih izloga, iskićenih gdje-gdje upravo raskošnim sjajem, najprije ćemo uočiti knjige, koje uz naslov nose još po koji ženski lik, ponajviše ljepušne debeljuše, koja zavodljivim pomigom kano da ti šaputa: „Ajde kupi me; vidiš, kako sam zanimljiva!“

Mnogi pisci opet ulažu primamnu snagu u naslov, te će kad-što dati svojoj knjizi ime, što no sa sadržinom ne stoji ni u kakvom savezu.

Preda mnom je knjiga, kojoj je naslov neobičan, ali nije u opreci sa sadržajem, a ne resi joj naslovnog lista vragoljasta koketa, već crna pusta poljana, kojom koraca mlad melankoličan momak.

Naslov „De profundis“ odaje, da tu o ljubavi, toj svemoći u carstvu literata, nema govora, a pošto knjiga nosi ime Aladara *Sajó*-a, poznatog novinara, vrijedno je, da čovjek u nju zaviri. No već prva

Krečane u fabrici amonijakove sode.

crtica — u svemu ih imade deset — pobugjuje našu pažnju i čovjek, makar očajan od silne bijede, što ju velegradski život u sebi krije, prinukan je, da knjigu pročita do kraja.

Prva crtica riše gomilu onih ljudi, koji se svaki dan oko 6 sati poslije podne jate pred kućom, sagragjenom lih za one nesretnike, koji nemaju skrovišta. Bez skrovišta! Koliko li bijede i nevolje, koliko tuge i žalosti, kakve li slike grozote i užasa u te dvije riječi!

Kako je ipak Svemogući mudro stvorio noć, da svojom tminom pokriva neopisive bijede, neizrecive jade i nemilosrdne nevolje! . . .

Sajó poput modernih reportera, koji — ne brineći se za posljedice — sudjeluju pri bijegu nihilističkih prevratnika, te koji se, zdravi inače, dadu liječiti kano od kolere oboljeli, samo da uzmognu listovima svojim slati „originalne" i „autentične" izvještaje, Sajó dakle prati redarstvenike na noćnim razzijama, motreći tako iz bliza i neposredno crne slike velegradskog života. Skupivši ta svoja opažanja u knjigu, podaje nam pisac potresne crte, osobito onima, kojima samo danju krasote bogatih izloga zasljepljuju oči, te su im noćne bijede posve nepoznate.

Sajó dobro karakteriše svoje ljude: odrpance bez noćišta; djecu, koja se ulicama klatare, prodavajući šibice i tužakajući ujedno, da ih doma čekaju batine, dogju li kući bez zaslužbe; nadalje one nesretnike, kojima je bud priroda u svojoj okrutnosti, bud slučaj kobnom svojom katkada igrom uskratio najveće blago na svijetu: vid; umobolne, što priregjuju koncerat; idiote, kojih u zemlji imade do dvadeset hiljada, dočim za takove samo *jedan* zavod postoji, a imade u njem mjesta samo za njih sedamdeset; pučku kuhinju sa mješovitim življem; sve to bez pretjeravanja i bez frivolnosti. Slog jeste jezgrovit, prispodobe i refleksije naravne, jezik lijep; svagdje nailazimo na dobar ukus plemenite duše, kojoj je očito glavna svrha, da pobudi sućut i da gane dobra srca na djela milosrgja.

Najzanimljivija je crtica bez dvojbe „Oposlene gospogjice". U njoj se crta poznato „Lujzino društvo". „Tu dobiva posla takav čovjek, koji je siromah, koji hoće da prikrije svoje siromaštvo, a opet mora da živi". I pisac nam predvodi „slabo neko stvorenje", koje „po boku brata svoga, kavalira, ponosito šeće ulicama", ali potajno ide raditi u Lujzino društvo. Ona doduše veli, da to čini „iz pukog hira", ali gospogja, koja razdaje poslove, dobro poznaje taj hir, a zna i to, da joj je novac od velike potrebe, pa joj ne vjeruje, kad veli: „biće dobro za siromake".

Gospodska dama elegantno šeće po Vackoj ulici, noseć u rukama smotak u finom bijelom papiru. Svak je gleda, svak joj se divi, a sirote švelje zavidno misle, da otmjena gospogja zacijelo nosi poslastice. A kad tamo, u smotku tom nosi posao u Lujzino društvo! . . .

U cijelosti je ta knjiga sa svojom filosofijom: „mnogo, mnogo imade na svijetu bijede, a život je ipak toli krasan!" vrlo zanimljiva za onoga, koji ne čita samo od zabave i naslade. A to napokon nije ni svrha svakoj knjizi: ona ispunjava svoju dužnost i onda, kada pruža kakovu *korist*.

No teško po knjigu, koja niti ne zabavlja niti ne donosi kakove koristi.

Reći mi je koju o djelu Julija *Pekara*, vrlo simpatičnog i rado čitanog feljtoniste, koji je svojim „Problemima natporučnika Dodona" izazvao tolike ocjene, da bi sabrane iznijele čitavu knjigu. Djelo sastoji od petnaest novela — sami „problemi gospodina k. u. k. Huszarenoberlajtnanta Nikolaus Freiherr von Donhofena" — doživjelo je u kratkom vremenu već drugo izdanje, nešto dakle, što se u magjarskoj beletristici dosta rijetko desi, a dade se donekle tumačiti tim, što su ti tobožnji „problemi" jedino pikantne pustolovine posve nevjerovatnoga društva, ali pune današnjeg ukusa i pomodne vanjštine.

Da vidimo ponajprije, tko je taj gospodin natporučnik Dodo! To vam je čovjek visoka, elegantna stasa, mučaljiv, ravnodušan i dosadan, uza sve to ipak neodoljiv i sretan kod krasnoga spola; čovjek inače prazne tikve, koji mrzi na umišljenje i koji prezire svako piskaralo. Dvije tek misli prožimlju čitavo njegovo biće: konj i žena, ova potonja u osobitoj mjeri. Sve to ipak ne smeta, da gospodin natporučnik na usta piščeva kadšto toli duhovito i misaono govori, da posvema obara naš pojam o njemu da čitatelj lista kroz same opreke.

A sad gledajmo „probleme" toga delije! Prvi problem: Dodo zaveo ženu nekoga poštenjaka; davno ju već zapustio, dok jednom ta žena ne potraži Dodona i rekav mu, da je ostavila muža i djecu, klekne preda nj, poljubi ružu husarske čizme i projeca drhtavim glasom: „Znam, da ti se mile samo žene polusvijeta; *radi tebe sam pala, jer te ljubim*".

Istu večer dolazi k njemu i druga ženska. Nekakva dama iz orfeja, koju je Dodo takogjer već ostavio i koja je taj čas odvrgla svoga bankara, ispovijedila se, u crno zavila i rekla Dodonu: „Tu sam, čini sa mnom, što te volja; *radi tebe i za tebe sam postala čestita*, jer te ljubim".

A sad mudrače — probleme samo mudrac riješava — reci mi, ako znaš, koja ženska ljubi muža iskreno; da li ona, koja je radi njega pala, ili ona, koja radi njega postaje poštenom? Svaki će laik na to reći: možda ova, možda ona, možda obje, možda nijedna. — Davno reče pjesnik, da ljubav nadoknagjuje sve, a nje da ne nadoknagjuje ništa. Ljubav će od čovjeka stvoriti sve. Kako je Pekaru palo na um da riješenje problema o pravoj ljubavi povjeri dvjema ženama, od kojih jedna nije bila, a druga ne će biti poštena za to, da uzmogne biti ljubovcom natporučnika-Adonisa?

Ovakav se problem dakako ne može uzeti ozbiljno, a ne mogu se uzeti ozbiljno ni ostali Pekarovi problemi, jer nijesu — problemi, već samo odnošaji sa ženskinjama dvojbena glasa. Put, kojim pisac ide, promašen je, a sami način pisanja donekle je zanimljiv. Suština ostavlja nas hladne, a u čitatelja, koji ne samo čita, što vidi, već koji i motri, što čita, izazvaće odurnost i gnjev.

Drugi „problem". Dodo je atleta, a jedan njegov znanac suhonjav čovjek, no duhovit pisac, „samo je civil". U nekom se kupalištu oba zaljube u lijepu Poljakinju, koja njihovu ljubav uzvraća. Ona ljubi obojicu, jednoga — recimo — prije, drugoga poslije podne. I Dodo-Pekar opet je znaličan, kojega li ljubi iskreno? Sigurno nijednoga. Pače, dosta je čedno, što ta krasotica zavarava samo dvojicu (u banji!). Jedan je ljubovnik fiziolog, a drugi psiholog. Što je dakle Poljakinjina ljubav do naslada prama atleti, a histerija prama suhonji — u oba slučaja dakle bolesno stanje.

I tako dalje!

I ovim načinom pisac vara i sebe i čitatelje kroz svih 15 novela, uz to mu je psihologija posve površna, jedino društveni život crta se nešto pomnije, a nad običnı niveau dižu se samo neke epizode i pojedini dialozi.

Pekar imade izmegju najnovijih feljtonista i novelista najviše sreće. Bira predmete, koji zanimaju u najširim krugova, stvara likove, koji su predmeti sveopćeg interesa. Način pisanja mu je živahan, neobičan i bizaran, te se tijem bitno razlikuje od mnogih ozbiljnijih i naravnijih drugova. Oko mu je oštro, a velik dar opažanja čini, te je vazda slikovit i plastičan, zato mu i jeste slog često puta ekstravagantan. Ovo bi se ipak moglo oprostiti, samo da su izabrani i obragjeni predmeti dostojni piščeva dara.

Ali kakove djevojke, kakove nam riše žene! Pri prvom posjetu, pod prvim valčikom već cjelivaju, te se smrtno zaljubljuju u zlatom opšivenu atilu, kano na komandu.

Pekar tjera u svojoj knjizi pravi kult: kult husarske neodoljivosti i to mu praštamo iz razloga, što će ga blagohotni čitatelj naći malo niže. No drugo je pitanje, da li je uopće vjerovatno, da će natporučnik, jašeći u burnoj noći sa svojom satnijom, dospjeti, da si sa svojim drugovima tare glave kojekakvima „problemima". Novela nije napokon stvorena, da u njoj tražimo primjere znanstvenih formula, već zato, da ono, što se u njoj dogagja, lijepo predoči. Promaši li se taj cilj, tada je prekoračena granica beletristike.

Kako se u Pekarovim osobama više ističe tjelesni nego li duševni kult, tako se i u njegovim skroz promašenim, jer krivo shvaćenim „problemima" odaje moderni beletrista, a ne ambiciozni pisac; svemu tomu se konačno ne smijemo čuditi, jer je Pekar — makar samo u pričuvi — husarski časnik.

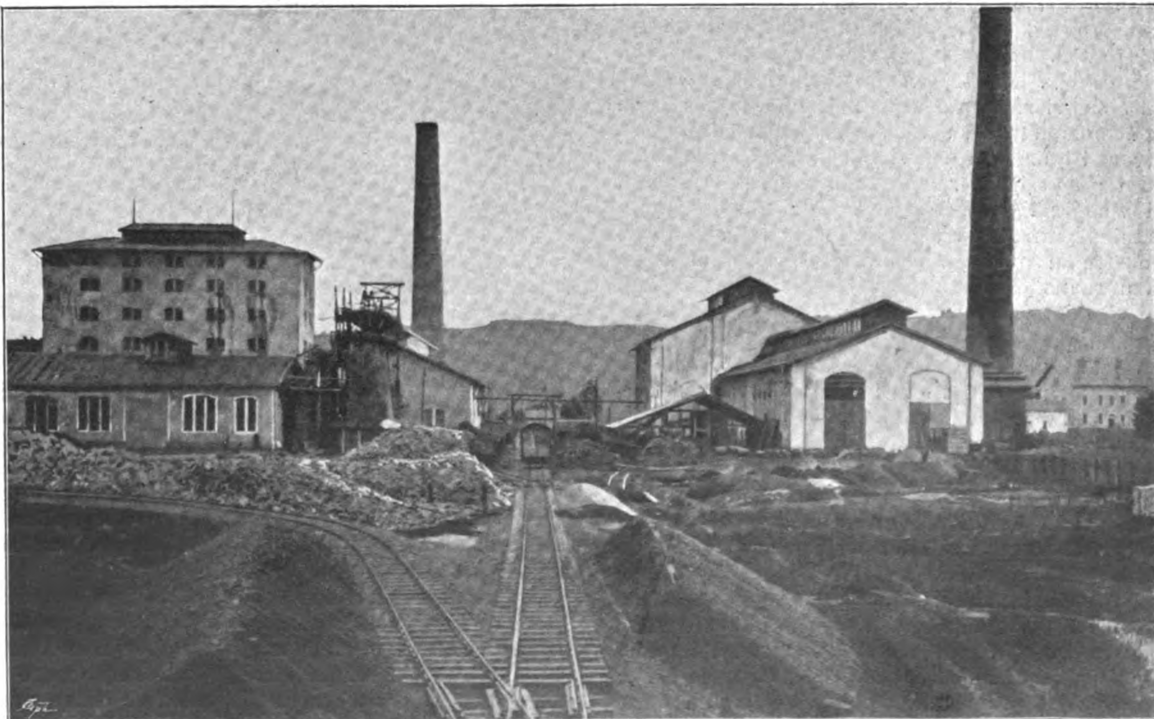
I u ono devet pripovijedaka, što ih je nedavno izdao pod mističkim naslovom „U tmini", crta ljude, kakovih ne umijemo ni pomišljati, crta ih načinom, da nam se čine ko utvare, fantomi, vizije, tek nikada ljudi. Neka je primjerom samo ova: Lagja Cassiopeja potonula. Neki bogat Englez, kojemu je sa lagjom izginula mlada supruga, hoće da digne lagju, da žena nagje dostojan grob u materi zemlji. Spustiv se u more, nagje mrtvu ženu i naručaju mrtvog talijanskog kipara; na to proreže zračnu cijev, te i sam pogine u moru.

Pekarevo je pisanje od silnog dojma na čitateljeve živce, samo što za tu cijenu neprestano griješi i protiv ukusa i protiv naravitosti, pače i protiv zdrava razuma.

Čim se Pekar odlikuje, to je sjajni slog i originalno psihološko posmatranje, spojeno s osobitom vještinom opisivanja.

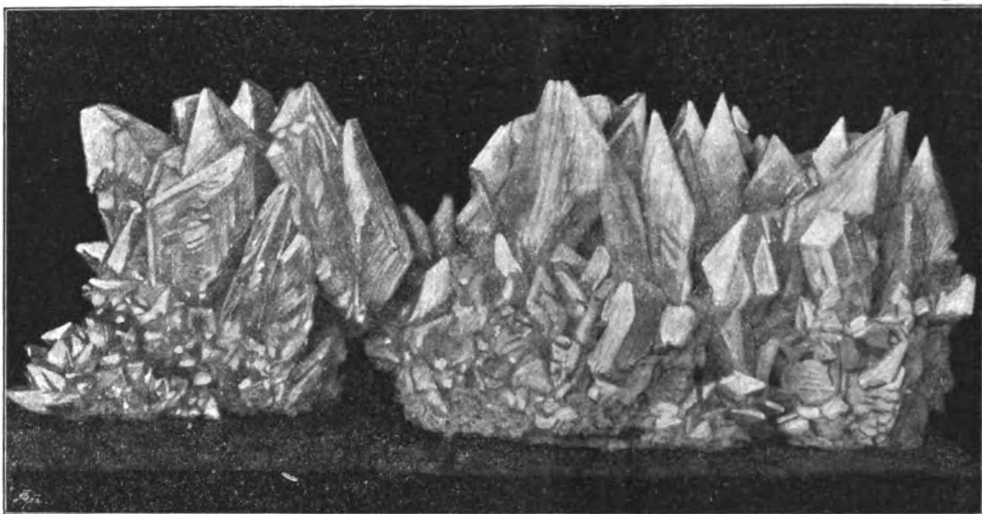
Lijep dar pripovijedanja očituje se u djelima sensitivnog *Šišmana Seböka*, oštrovidnog *Géze Gárdonyi-a* i ozbiljnog *Béle Lázára*, koji su svojim prvijencima uzbudili lijepu nadu u svoj daljnji rad.

Neobičnu plodovitost i neiscrpivu snagu pripovijedanja nalazimo u gospogje *Jelene Benitzky-Bajze*, koja oštrim okom i muževnom snagom riše svaki pojedini lik svojih romana. Bogata njena mašta čini, te je svako njezino novo djelo zanimljivije, a time se bitno razlikuje od svojih njemačkih drugarica. Svaki njezin roman krije u sebi moralnu tendenciju, koju na razne načine tura do pobjede. Svakom crtom teži

Pogled na fabriku amonijakove sode u Lukavcu.

za umjetnošću. Gorčinu ublažuje neka nježnost, koja mjestimice zanese čovjeka. Tomu imade da zahvali veliku svoju popularnost, koja čini, da se svaki njezin novi roman iščekuje s velikom napetosti. „U prahu rogjen“, „Promašeni putevi“, „Krv“, „Gorska vila“, „Proljeće i ljubav“ i mnogi drugi plodovi umne spisateljice, osigurali su joj jedno od prvih mjesta u magjarskoj literaturi. Karakterističan je znak, da nema magjarskog beletrističnog lista, koji ne donosi po koji roman Benitzky-Bajze, a pokrene li se nov list, sigurno će oglasiti prinesak ove junakinje na peru, kojoj „svijet nije propao; zli ga ljudi ne mogu uništiti, jer im ne dostaje snage“. Zanimljiva je i druga izreka, koju na jednom mjestu čitamo: „Nema smrti, nema uništenja za one, koji su u ljubavi živjeli i u ljubavi umrli“.

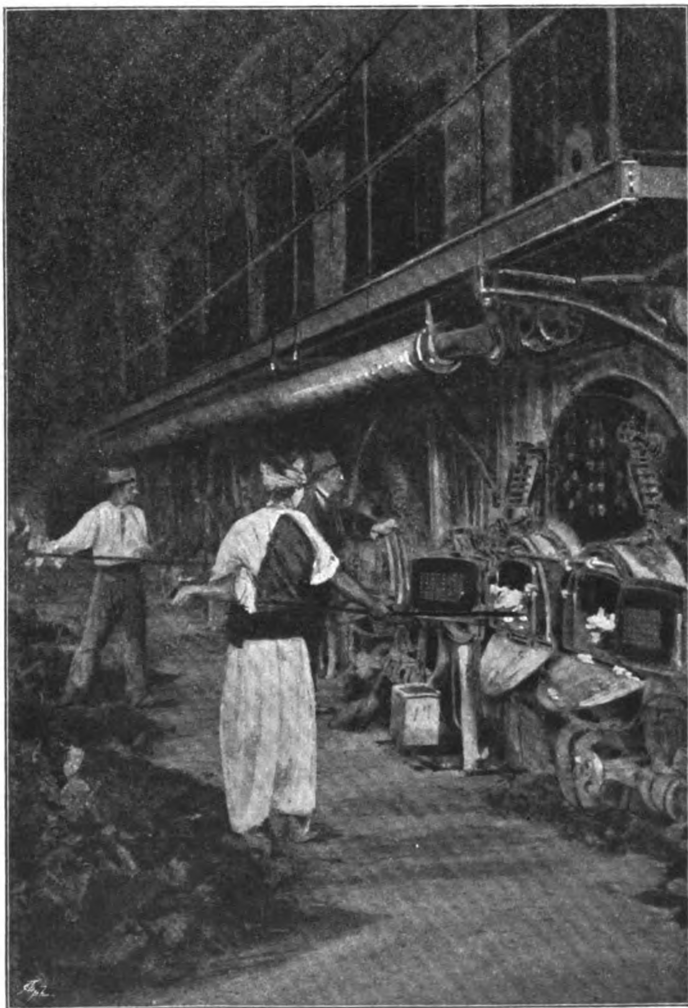

Uledčana soda.

Moderni pisac otmjena sloga jest *Franjo Herczeg*, o kojem ćemo još govoriti kano o dramatičaru. Nu tehnika drame, svojim uskim granicama, kao da priječi autora u stvaranju, te je Herczeg mnogo uspješnije radio na polju epskom, nego na dramatskom, prem nije ni kao prozaista unatoč velikomu daru još dozrio. Sve još u njem kipi, vrije, dozrijeva. Vještina pripovijedanja ipak mu se ne može poreći. Nije niti sentimentalan niti od onih, koji pod svu silu hoće da zabavljaju. Mašta mu nije niti visoka poleta, niti intenzivna sjaja, ali uvijek hitra i puna boje. Herczeg riše u velikim crtama, ne upuštajući se u sitne potankosti. Ljude umije karakterisati. Njegova su lica dobro uzgojena, te kano da rade po katekizmu. Većinom smo u pristojnom društvu. Slog je fin i ukusan. Dialozi nam se čine kao poznati salonski razgovori. Strasti nema nigdje, ali tim više sarkazma, ujedljivih primjedaba, ali nikada krupne satire ili sentimentalna humora. To je tek smijuckanje nad ljudskom slaboćom. Već naslov n. pr. knjige „Mutamur“ sarkazam je protiv društva. Pisac veli, da se vremenom svi mijenjamo, t. j. da sami sa sobom dolazimo u opreku. Za taj svoj nazor pruža nam autor u 24 novele isto toliko primjera.

Ondje ružan grof-časnik, prkoseći svim zahtjevima društva i zabrana rodbine, ostavi vojništvo te se oženi s jednostavnom, ali lijepom seoskom djevojkom, koja se vremenom uspinje do uloge velike dame, te postane kraljicom turfa i salona.

Tu se opet zaljubi gorostasan časnik u maljušnu djevojku, te je uzme samo s toga, jer mu se hoće dražesne lutke. Ali dolazi na svijet muško dijete, a maljušna ženica postaje gorostasom, a junačina muž puza pod papuču. A čudo to izvelo nemoćno stvorenje! Smiješeći se Herczegov sarkazam slavi pravu

Kotlovi za proizvagjanje parne sile.

pobjedu u toj krasnoj pripovijetci, koja bi služila na čast svakoj literaturi.

Bogati seoski kovač uzeo sirotu plemenitašicu, ali ova, baštiniv blaga u obilju, rastavi se od njega, te se zaruči sa otmenim „Glücksritterom“. Uoči svadbe prolazi kovač pod prozorom bivše svoje žene, pa opaziv je, počne joj razgaljivati ojagjeno srce. A ona? Sada tek opazi silnu razliku izmegju čilog i snažnog kovača, te kržljavog i dosadnog zaručnika. A konac? Ona poleti u staro gnijezdo i njih dvoje živi sretne dane blažena braka.

Znatan napredak pokazuje Herczeg romanom „Žuža Simon“, neka vrst *Denise* i najnovijom knjigom „Gjurkovićeve kćeri“, u kojoj velikim humorom otkriva tajne, kako valja ujagmiti muževe za sedmero ženske djece. Tu već nije autor odviše plah, te se ne ugiblje jačim bojama. Magjarska proza imade se svakako nadati još lijepim proizvodima Herczegove muze.

Na čelu otmjenog realizma stoji *Šišman Justh* (1863.—1894.) sa agrarnom zastavom u ruci. Već djelom „Legenda novca“ stekao je glas neobična talenta, koji je provirio već iz prvih djela mladoga početnika: „Ljubav umjetnika“ i „Knjiga puste“. Jamačno bi bio magjarsku knjigu obogatio mnogim plodovima svoje darovitosti, da nije pred godinu dana morao podleći okrutnoj smrti.

Posthumni roman kobnog naslova „Fuimus“, pun je oštrih osobnih pointa protiv plemstva, koje gotovo u svim njegovim djelima igra dosta tužnu ulogu.

Najuspjelija mu je pripovijetka „Ganjó-Julka“, dražesna novela, puna duboka smisla, istine i ljepote. Evo joj ukratko sadržaja:

Julka je na selu odrasla sirota djevojka, čista kano liljan i ponosna poput ruže. U nju se zaljubi bogati seljak Valentin. Ona ne će da ga usliša, a on opet ne može da je zaboravi. Najzad predobije njezinu ljubav. No ljudi krivo sude o njihovim noćnim sastancima i krivo sumnjiče djevojku, da računa na Valentinovo bogastvo. Njegovi roditelji silno se opiru ženidbi, a Julka će poći za njega samo onda, ako ostavi očinsku kuću, te ako dogje k njoj kao siromak. Valentin je preslab da to učini, te se zaruči sa bogatom djevojkom, koju su mu izabrali roditelji.

Julka šuti i čeka. Pri plesnoj zabavi, kamo je pošla i ona u nadi, da će joj se povratiti dragi, mora baš iz njegovih usta čuti groznu istinu, od njega, za kojega je bila sačuvala svoju krjepost. Na što joj sada krjepost? I na očigled sviju, ranjena u dnu srca, baci se u naručaj oružniku, prostaku, koji je odavna već na nju vrebao.

Ona ga naravski ne ljubi, ali je on baš dobar, da služi njenoj osveti, da ga obdari blagom, što ga je Valentin toli okrutno odbio. Julka pade, odbacivši svoje poštenje; roditelji je tjeraju od kuće i ona postaje konobaricom, kojoj je zadaća, da bude svakomu prijazna, sklona i podatna.

Divno je gledati, kako nas Justh iz toga pakla vodi u vedre visine.

Julka je pala zbog pukog prkosa, zbog prezrene ljubavi, dakle regbi samo fizično; srce joj je čisto i nevino. Opet joj se primiče seljak, no posve drugačiji od Valentina. Ivan Horvat nije više mlad, ma pošten, radin i dobroćudan. On je Nazarenac, jedan od one sekte, koja se u magjarskoj nizini sve više širi.

Nazaren Ivan zauze se za Julku, te je primi u kuću, da njeguje njegovu bolesnu gazdaricu. Utješljive njegove riječi silno se doimlju očajne ženske. Ona sluti, da još ima poštenja. Želi da je prime u nazarensko kolo. Ivan je odvede onamo. Palu djevojku ne će da prime. Sirota da svisne. Nu nježni neki glas opominje je neka se kaje, neka klekne pred oca, moleći ga, da joj oprosti, a bivšeg joj ljubavnika neka privede ostavljenoj mu ženi, te ovo dvoje neka izmiri. Onda tek neka opet dogje.

Teška su ta dva puta: jedan, koji će joj izvaditi ponos iz srca; drugi, koji siječe ravno kroz srce. Julki prašta otac, moleći je ujedno, da se već ne vraća staromu Nazarencu, gdje će izgubiti spas duše. Ali novi nauk prejako je već zaokupio njenu dušu. — Valentin ne ljubi svoje žene. Po cijele noći trati po krčmama pri vinu i glazbi, dočim ga mlada žena čeka svu noć. Ne mogavši zaboraviti prve ljubavi, proganja Julku milom i silom, ali bez uspjeha. Prepirka sa oružnikom, koji mu je bio zaveo Julku, dovršila se poduljim zatvorom. I k toj propalici mora Julka, da ga privede njegovoj prezrenoj ženi! Zadaća preteška za ojagjeno djevojčino srce . . .

Pisac to izvodi u prekrasnoj sceni. Nazaren joj pripovijedao o svojoj mladosti, kako je žarko ljubio, kako ga je draga prevarila, kako joj se osvetio, tako da je morao četiri godine čamiti u tamnici, gdje je imao dosta vremena razmišljati o životu. Tada da je otkrio novi put i novo svjetlo. Tim novim svjetlom rasvijetljeno je i Julkino srce; ohrabrena pouzdanjem u novu općinu, novom nekom tajnom silom, koje još ne umije rastumačiti, pogje zimske jedne noći, gazeći snijeg do koljena, u krčmu, gdje je Valentin razmetao blago svoje mladosti. Iz kruga njegovih drugova i svirača cigana izvede ga Julka, hoda s njim duge satove po duboku snijegu, govoreći mu sve više u dušu, dok ne stigoše do njegove kuće, gdje ga je čekala jadna, zaboravljena žena. Poput kakva duha stoji Julka usred noći pred rasplakanom ženom i polaže u njenu ruku ruku Valentinovu. Tada ode ponosna srca u svoju kolibu, k Nazarenu, javljajući mu, da je riješila svoju zadaću.

Njegovom izjavom: „Sad mi daj ruku, *ženo moja*, da te odvedem med vjernike!“ svršava pripovijetka, puna sadržine, istine i ganutljive ljepote, kakovih je malo u magjarskoj prozi.

Mavro Špicer.

Uz naš umjetnički prilog.

Usred nepogode. Slikao *E. A. Čeplin.* Pošao čestiti aga Sabit efendija sa svojom domaćicom u rod. pa mu valja prebroditi onu hercegovačku golijet od samog kamena, izmegju kojeg je od minulog ljeta preostala jedva koja suha travčica. I ako smo usred zime, onamo ipak nema snijega, ali tamo se martovsko vrijeme javlja drugačije: silnim vihorom i kišom, koja će kad i kad kao iz kabla. Ovaka nepogoda zadesi naše putnike, ali ništa za to, oni će opet sretno stići k svome rodu, koji će ih prigrliti i lijepo ugostiti.

* *Srpsko ljekarsko društvo u Biogradu* izabralo je u pošljednjoj svojoj sjednici g. dr. *Leopolda Glücka*, primarnog liječnika zem. bolnice u Sarajevu i upravitelja antropološke zbirke našeg muzeja, svojim dopisnim članom.

* *Josip Gjuro Kolár*, prvak českih dramatičara i glumaca, umro je u Pragu 31. januara u 83. godini svoga vijeka. Kolár je stupio na pozornicu još go dine 1837., izišavši megju tadašnjim gotovo sve samim diletantima kroz kratko vrijeme na glas ko pravi umjetnik, a u isti mah pojavi se i u literaturi ko pjesnik. Velike su mu zasluge, što je upravo osnovao repertoar českog pozorišta, prevodeći marljivo majstorska djela iz svjetske dramatike. Tako osvanu u češkom ruhu I. dio Goetheova „Fausta“, prevod toliko savršen, da po jeziku ni u čem ne zaostaje iza izvornika. Dalje pretoči Kolár „Razbojnike“ i „Wallensteina“ od Schillera, mnoge glume od Shakespeara, Kotzebua i Birch-Pfeifferice. Sam napisa mnoge drame, od kojih se „Monika“ i „Žiškova smrt“ dugo održaše na repertoaru.

* *Fridrik Leighton*, slavni engleski slikar i predsjednik kralj. slikarske akademije u Londonu, umro je naglo i nenadno dne 25. januara u Londonu. On se je rodio 2. decembra 1830. u Scarboroughu, te je od god. 1842.—43. marljivo učio u Meliji u Rimu, a kasnije u Berlinu, Frankfurtu, Bruselju i u Parizu. Prva mu slika: Procesija Cimabueova i njegovijeh gjaka i prijatelja u Firenci, iznenadila je sve prijatelje umjetnosti, a kupi je sama kraljica. Osokoljen vanrednim uspjehom satvori Leighton još ove slike: Triumf glazbe, Romeo i Julija, Betlemska zvijezda, Jezabela i Akab, Dante u progonstvu, a pošto je

još naslikao svoje najčuvenije slike: Zlatni časovi, Sirakuška vjerenica, Napušte na Arijadna, Elektra na grobu Agamemnona, postade god. 1869. pravim članom slikarske akademije u Londonu, a godine 1878. predsjednikom akademije. Za velike njegove zasluge na polju slikarske umjetnosti u Engleskoj imenova ga kraljica nedavno o novoj godini lordom i tako dogje u gornju kuću. Broj njegovijeh umotvorina jeste veoma velik, a svuda se vidi idealan polet, divne boje i majstorsko crtanje. Leighton je umro od kapi u srcu.

* *Društvo českih pisaca-beletrista „Maj“* održavalo je dne 28. decembra 1895. svoju glavnu skupštinu za osmu upravnu godinu. Društvena glavnica nije još dostigla željene sumeod 20.000 for., no za to bijaše prelijep pravilni dohodak, 3731 for., od čega se je priključilo glavnici 2534 for., tako da je glavnica porasla na 18.046 for. spram 15.512 for. u prošloj godini. I tako može se mirne duše iščekivati, da će se još ove godine postići davno željena osnovna suma od 20.000 for. i da će se tijem ostvariti davna želja českih beletrista, a to je osnutak *mirovinske zaklade.* Već je izabran odbor za osnovna pravila.

Mimo 67 pravih članova imade „Maj“ još 40 članova podupirača iz drugijeh književničkih odbora, 56 utemeljača i 172 pomagača. „Maj“ ne smatra glavnim svojim zadatkom osnutak mirovinske zaklade, već se brine o svoje članove u svakom njihovom saobraćaju u javnosti i hoće tijem da u prvom redu brani materijalne interese českog literata. *A u nas?*

U glavnoj skupštini riješavalo se je takogjer još jedno glavno pitanje *o nakladama*, o koje je „Maj“ dugo brigu brigovao, raspravljajući s „Društvom českih nakladnika i knjižara“. Dogovori su uspjeli u toliko, da će „Maj“ još ove godine razaslati svojim članovima predlog uzornih ugovora autora s nakladnicima.

Na osnovu predloga, koji još lani usvojiše, naime da bi „Maj“ poprimio zastupstvo u ime svojih članova dramatskih spisatelja spram pozorišnih društava i dilet. družina, naročito u koliko se tiče prava za izvagjanje komada, pojaviše se ove godine veoma povoljni rezultati. Od ugovorenih tantijema pripada „Maju“ 20%, autoru 80% i prema tomu je dakle posredništvo ovoga društva po dramatske spisatelje mnogo bolje, nego li ikoje drugo. Trebalo bi da svi članovi predadu pravo izvagjanja svojih djela ovako povoljnom zastupstvu i da tako idu na ruku i „Maju“, a i sebi. Pri izboru izišao je predsjednikom Ignatije Hermann, a u odbor stupiše: K. V. Rais (podpredsjednik), F. S. Procházka, Václav Štech, Ant. Klášterský, Jarosl. Vrchlický, Frant. Herites, M. A. Šimáček i Ivan Antoš.

* *Božićna izložba umjetničke besjede u Pragu.* (Svršetak.) Naš cijenjeni saradnik *Ivan Mrkvička,* profesor crtanja u posestrimi Bugarskoj, izložio je oveću sliku, koja nam predstavlja vrstu narodnog plesa u Rumeliji. U prostranoj sobi neke krčme sabralo se oko dvadeset muževa, koji razigrani vincem, gledaju, kako dvojica njihovih ne baš najmlagjih i najokretnijih drugova igraju neki bugarski pas de deux. Novine u velike hvale ovo djelo, a osobito ističu, kako su sve figure pune naravitosti i života, cijeli prizor protkan svježim humorom, a izvedba da je upravo umjetnički savršena. Mi od srca čestitamo našem revnom saradniku na tako laskavom sudu i priznanju. *Douba* je izložio dvije slike: „Iz rana“ i „Muzikant“. Ova pošljednja slika humorističnog je karaktera, a izvedba je detaljna do najmanjih potankosti. Mladi umjetnik *Engelmüller* izradio je sliku „Pogled na Hradčane“, a *Slabý* prizor iz poljskog života „O žetvi“. Od *Adolfa Liebschera* imade više vrlo uspjelih slika. Tako n. pr. „Žetva u Italiji“, „Iz gorskog vrtića“ i „Put u Betlehem“. Pošljednja slika poznata je još iz etnografske izložbe, a prikazuje nam, kako Marija za najkrasnije ljetne noći i za divne mjesečine koraca sa Josipom u Betlehemsku kolibicu. *Jar. Špillar* uspio je naročito sa svojom slikom „Sreća“, pružajući nam prizor u kutu male sobice kraj kolijevke. *V. K. Mašek* izložio je nekoliko akvarela raznih tipova iz Slovačke. Svaka je slika vjerna fotografija, a osobito su lijepo i pomno izragjena odijela i razni nakiti, te su akvareli i etnografske cijene. Osobito je lijep broj slika, koje nam prikazuju razne predjele. Tu se ističu *Jansa,* koji je nacrtao nekoliko prizora sa Kvarnera, za tim *O. Fiala, Engelmüller, Liebscher i Brauner.* Slike *K. Liebschera* — našeg saradnika — odaju pravog majstora, koji se odlikuje briljantnom virtuoznošću u crtanju, te nam gotovo svaka slika, što je on naslika, prikazuje dio raja, s čega je i omilio tako, te ga punijem pravom cijene ko jednoga od najboljih slikara toga genrea. Nekoliko motiva sa Polablja ima od *V. Grussa. Brezina* izloži dvije slike: „Jablani“ i „Krajina“, *Rašek* sliku „Molitva“, *Herčík* „Zatišje“, *Suchardova* „Hyacinti“, „Ruže“, *Hausman* „Ljubice“, *Mar. Zahradnicka* „Batonke“, „Karamfili“, „U predvečerje“. Lijepe su *Krostove* četiri studije iz bajne prirode, dalje *Kleimondove* „Ruže“, slika *Knížkove* i „Kutić ateliera“ od *Almy de la Very. Jos. Ženíšek* izložio je dvije slike, koje nam prikazuju prenježne i čarobne djevojačke pojave. Prvoj je naslov: „Probugjenje“, a drugoj „Suze i uzdasi“. Od *Feliksa Jeneveina* imaju tri ilustracije k Čelakovskovim pjesmicama. Osobito je krasna slika uz pjesmu „Tužan sastanak“, gdje mladić, vrativši se iz boja tuguje, čuvši od svoje drage, kako mu se ona za drugog udala, pošto ga nije dočekala. Vrlo su uspjele dvije *Urbanove* alegorijske slike „Sudbina“ i „Satira.“ Još imademo nekoliko lijepih slika *Doubkovih i Holubovih,* a onda hajde da razgledamo kiparsku skupinu, koja je takogjer obilna. Megju najljepše tvorevine te vrste umjetnosti idu *Vlčkova* poprsja *„Ugarskoga seljaka“* i *„Talijanskoga muzikanta.“ Ljudevit Wurzel* izložio je dva kipa: *„Djevojka iz Domažlica“* i *„Momak iz Plznja“.* Upravo je majstorski prikazana prirodna ljubežljivost i bezazlenost momka i djevojke. Vrlo se svigjaju svakome *Strauskovi Moravski narodni plesovi.* Tu je prikazan u broncu plesač i plesačica u krasnom bogatom narodnom odijelu, kako igraju. Od *Fr. Hergesela* ima više figuralnih kipova, što su odregjeni za zemaljsku banku. Hergesel poznat je kao skroz originalan umjetnik, što je posvjedočio i ovom prilikom izloženim kipovima. Dalje imade još kipova od *Amosta, Švimberskoga, Prochaske,* a osobito je lijep kip Řihin *„Spavajući Amor“.* I tako razgledasmo eto letimice ovu krasnu izložbu, koja je i opet dokazom, što sve može učiniti ljubav k čistoj i pravoj umjetnosti.

* U kratkom, veoma karakterističnom članku osvrće se *„Всемирная Иллюстрация“* u nekom od pošljednjih brojeva na rusku dramu i unutrašnje pozorišne prilike u godini 1895. Najznatnijim dogogjajem po historiju ruskog dramatskog pozorišta bijaše drama Lava Tolstoja: *„Carstvo tmine“,* koja se je jedva jedan put uzvinula na daske. Tako leži često mnogi komad dugo vremena duboko zakopan i zaboravljen, dok se najzad ne popne na pozornicu. Eto, tako dogjoše na pozornicu komadi kao što su: „Горе отъ ума“, „Дѣло“, „Плоды просвѣщения“ i dr., da se razumije sa koliko se neprilika imadu boriti na svome putu do pozornice oni komadi, koji su ures repertoira. Ni „Carstvo tmine“ nije mogla mimoići ta žalosna sudbina. Dramu su malo ne naizust znali oni, koji ljube i cijene svoju narodnu literaturu; ona je, i nedošav na daske, uplivisala na cio niz dramatskih proizvoda za pošljednjih godina; prikazivala se u privatnim krugovima i to s ogromnim uspjehom; devet je punih godina bila pod pečatom i, na koncu konca, sadanji je car dozvolio, da se i javno prikazuje.

Ponajprije se prikazivala u Rusiji u kazalištu literarno-artističnoga društva u Petrogradu šestnaestoga oktobra. Za dva se dana davala u carskom Aleksandrovom kazalištu — a zatim postala duševnim užitkom čitave Rusije. Sada nema najzabitnije mjestanca, gdje se ne bi davala ta ultra-realna drama, napisana tako poraznim narodnim jezikom, da pred njom blijede ponajbolji proizvodi ruske dramatične literature te vrste: Ostrovskoga, Pisemskoga i Potjehina.

Ako se gleda, gdje se najviše davalo „Carstvo tmine“, to se imade na prvome mjestu napomenuti moskovsko kazalište „Скоморохъ“ gdje se ta drama od konca oktobra do konca decembra davala četrdeset puta. No ako se pita, kakova je uopće bila izvedba, to, strogo govoreći, ni na jednome mjestu nije bila igra potpuno realna.

U Moskvi se uopće pokazuje mnogo više smisla za pozorište, nego u Petrogradu, pa se tijekom sezone nagju tamo uvijek po dva do tri zanimljiva noviteta. Shakespearov repertoir je tamo obična osnova sezonskoga repertoira. Kroz ovo zadnjih godina davalo se tamo „Makbeta“, „Hamleta“, „Otela“, „Zimsku priču“ a napokon sada i „Kralja Leara“. U Petrogradu se kroz pošljednjih pet godina zadovoljavaju „Hamletom“.

No megju tim i Petrograd čezne za pozorištem, jer kako bi se drugačije mogao razjasniti uspjeh „Nerau-Noraeva“, „Вавы“ i tomu sličnih komada? Općinstvo ide u Aleksandrovo pozorište, što nema kuda da ide. Ta svi su mu umjetnici i preveć dobro poznati i izglumili su se, a nove sile ne pridolaze.

Gospogja Savina glumi već dvadeset i drugu godinu; nekojih uloga ona niti može a niti je dužna da primi. Njoj su uz bok gospogje Vasiljeva i Djužinova. Gosp. Varlamov je umirovljen. Gospogja Žuleva odslužila je po vijeka na daskama. Eto to su stupovi pozornice Aleksandrova pozorišta. A izmegju mlagjih sila nema nikoga, o kome bi moglo oko zapeti, osim ako izuzmeš gospogju Potocku i gosp. Apollonskoga. Tko će u budućnosti zamijeniti stupove Aleksandrovske pozornice?

I u Moskvi je na dlaku tako. Gospogje Medvjedeva, Ermolova, Sadovskaja, Nikulina, Thedotova — sve su to umirovljene umjetnice. A gdje im je zamjena? Jedino što gospogja Leškovskaja imade silna i originalna dara. Sa muškim je osobljem isto tako žalosno, kao i sa ženskim.

Ensemble se postizava godinama. Nove se sile malo po malo stapaju sa starima, da se postepeno sliju u opću harmoniju. Vrijeme je, da se pomisli o budućnosti, pa da se potraže iz pokrajina darovite sile, kojih tamo bez svake sumnje ima, i koje ne bi bile nimalo izlišne i u uzornim komadima. A da u pokrajinama ima talenata, to je pokazalo ove jeseni kazalište artističnoga društva, izvedavši takova dva umjetnika, kakovi su gg. Mihajlov i Krasovskij. O njima nijesu ni čuli u Petrogradu, a oni se eto ponosno mogu u „Carstvu tmine“ staviti o bok Davydovu i Varlamovu; a Davydov i Varlamov — ljubimci općinstva, najsjajnije su zvijezde izmegju muškoga osoblja na Aleksandrovom pozorištu!

Položaj se je provincijalnih glumaca minule godine znatno poboljšao, otkako je novi mladi car šestoga decembra pod svoje okrilje uzeo rusko pozorišno društvo. Tim je činom učinjeno veliko djelo: bôni, beskućni i ostarjeli umjetnici, njihova gladna djeca, žene, udove — imaće bar sada krov, gdje će ogrijati hladno tijelo.

Dr. T. A—ć.

* *Pravoslavni mali ručni katihisis.* Sastavio *Petar S. Ivančević,* jeronomah. Preštampano iz *„Bos.-herceg. Istočnika“.* Cijena 12 novčića. U Sarajevu. Štamparija *Riste J. Savića.* 1895. Spisatelj potrudio se, na osnovu iskustva kao nastavnik, da poda s ovijem tu knjižicu u ruke onima, koji ne umiju čitati slavensko-crkvenih pismena. Raspored štiva i lijep jezik jamče g. spisatelju da će postići svoju namjeru.

* *Tugja žena.* Pripovijetka *F. M. Dostojevskoga.* Prevod s ruskoga. Mostar 1896. Izdanje i štampa Prve srpske knjižare i štamparije Vladimira M. Radovića. Cijena 35 novč. Prevod je lijep i čist, samo šteta, što prevodilac ne bijaše srećnije ruke u izboru. Poznato je da se i veliki spisatelji često nagju u takovijem prilikama, koje ih sile i nagone, da se upravo „fabrično“ radi. Njima to nije na štetu, tek u nas, gdje se istom stvara prevodilačka literatura, valja birati samo ono, po čemu su veliki spisatelji izišli velikima. Nije svaka mrva sa gospodskog stola namah i — kolač!

* *„Školski Vjesnik“.* Stručni list zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu. Godište II. Sv. 11. i 12. Uredio *Ljuboje Dlustuš.* Sarajevo, zemaljska štamparija. 1895. Pred nama je omašna knjiga i duša je reći, da je ta stručna publikacija dostojno zapunila svoju dvogodišnjicu. List može danas, nakon kratkog vijeka, da se dostojno stavi uz bok svojim starijim kolegama. To sjajno posvjedočuju ove dvije završne knjige. Pročitasmo u prvome redu s pijetetom spomen-pjesmu, nad grobom neprežaljenog školskog pobornika *Ivana Filipovića,* i s pohvalom spominjemo taj pjesnički cvijetak, što ga na poštovani grob usadi urednik Dlustuš. I u koliko bismo istavili, da je „Školski Vjesnik“ u pjesmi i posebnom portretu gotovo najdostojnije oplakao nezaboravnog pokojnika u zajedničkoj tuzi hrvatske i srpske stručne štampe, u toliko podupiremo plemenitu želju uredništva, da bi se u ped. interesu što prije pristupilo izdavanju djela upokojenog pedagoga, te da se onda čist prihod toga izdanja namijeni u podizanje spomenika. Ovaj lijepi predlog preporučujemo „Hrv. pedagoškomu zboru“, koji neka u tome poslu dalje rukovodi.

U bogatome čislu članaka sretamo priloge, u kojima se izredava strogo praktična pouka sa štivom višeg zadatka. *Ivan Krčmař* prikazuje nam: *Stare i nove staze u prirodopisnoj nastavi,* crtajući prelaz sa sistematske na biološku metodu nastavljanja. *David Višnjić* iznosi: *Grafički prikaz godišnjih doba:* prof. *Doležal* tumači naučnim aparatom: *Mijene u dužini dana i noći,* a prof. *Drag. Franić* završuje svoj članak: *O školskim izletima.* Dalje su zgodne refleksije *Jov. A. Dučića: Iz škole o školi,* pak članci *Ivana Zovka: Razne nove zbirčice, Ružice Pavlovićeve: Slika dana — slika života,* uzoran primjer praktične nastave: *Podnevnik ili meridijan* od direktora učiteljske škole *Gj. Bujhera* i prakt. primjer *Oko* od *Ljube Dubravčeve.* Vrijedni urednik produžuje svoju studiju iz pedagoške prošlosti: *Stari Grci i uzgajanje u njih,* govoreći s mnogo lit.-historijske spreme o Dorskome dobu i Likurgu. *Pedagoška smotra* bujna je i za to će je i nestručnjak rado da čita, pri čem će svakoga osobito zanimati članci: *Komparativna studija o nar. nastavi u kulturnim zemljama* od *Jelice Belovićeve* (po Revue pédagogique) i *Misli o staro-ruskom uzgoju* po M. Demkovu. U redu „Popularno-naučnih članaka“ neka posluži rasprava *Stanka Pavičića: Suecki prokop* u zgodan primjer, kako da se takove stvari pišu. Listak je ozbiljan i ukusan. Na kraju je ovim sveskama pridodan službeni dodatak za novembar i decembar 1895.

* *Dr. Petar Marković:* Putovanja po balkanskom poluotoku XVI. vijeka. XIV. Zagreb 1895. Izdanje jugoslav. akademije. Osmina, 102 str.

Dr. P. Marković, bivši profesor geografije na sveučilištu u Zagrebu, bavi se već od više godina zaslužnim poslom oko obragjivanja putopisa, što ih zapisaše putnici, koji progjoše balkanskim poluostrvom minulih vijekova. Do sada izdala je akademija u Zagrebu u svom „Radu“, cijeli niz tih rasprava. Sadanja radnja je četrnaesta u ovoj skupini. U njoj su obragjeni dnevnici o putovanju mletačkih poslanstva u Carigrad, naročito dnevnik Jakova Soranca od god. 1555., 1581. i onaj Pavla Kontarina od god. 1580., te nekoliko pomanjih putopisa A. Badoara i K. Garzona od god. 1573., konačno i dnevnik Fr. Butrišića i Ivana Divnića o putu iz Šibenika u Livno god. 1574. Za nas je osobito zanimljiv ovaj potonji, jer spominje dosta mjesta u Bosni, a megju njima i takovih, kojima se spomen skoro več izgubio. Megju ostalim spominje se tu davni grad *Vesela straža* u Skoplju, kojemu se do danas donekle sačuvalo ime.

U sjednici „Jugoslavenske akademije“ razreda filološko-historijskog čitao je dne 16. januara o. g. pravi član, pomenuti akademik raspravu: *Putni dnevnici Jakova Bongarsa od god. 1585.* i *Vaclava Vratislava s Mitrovica od god. 1591.* To je nastavak, u kojem akademik proučava putopisce, koji su putovali XVI. vijeka Balkanskim poluostrvom. Podatci crpeni su pravo iz Bongarsovih rukopisa, koji se čuvaju što u Bernu što u Parizu. Bijaše Bongars učen filolog i pravnik, koji je god. 1585. putovao preko Ugarske, Erdelja, Vlaške i Bugarske u Carigrad. Akademik dokazuje, da ovaj Bongarsov put nije bio ni u kakvoj vezi s političkim ili diplomatskim zadatkom, nego da ga je Bongars preduzeo sam na svoju ruku. Bongarsovo putovanje onog doba veoma je zanimljivo, pošto se razlikuje glede pravca od svih ondašnjih putovanja u Carigrad. Šteta samo što je taj put opisan više u obliku putničkog dnevnika, te je u drugoj polovini previše općenite naravi i prelazi u popis, gdje se je kad konačilo i ručavalo. Putujući preko gornje Ugarske i Erdelja boravio je spisatelj dulje vremena u pojedinim mjestima i čini se da je tako crpao gradiva za svoje poznije djelo: „Rerum hungaricarum scriptores varii historici et geographici“. Ovo djelo izišlo je u Frankfurtu na Majni g. 1600.

Drugi dnevnik V. Vratislava s Mitrovica zove se: Přihody, jež na cestě do Carohradu a zvláště v zajeti svém zkusil. To je opis putovanja poslanika cara Rudolfa II. u Carigrad. Pošljednje poslanstvo vodio je Friderik Krekvic god. 1591. Imadu o tome dva opisa, naime opis V. Vratislava i opis J. Seidela. Ovaj potonji više je opis doživljaja u Carigradu. Vratislav je putovao u pratnji Krekvicevoj ko paž od petnaest godina. Povrativši se napisa češki svoje Přihody. Od toga djela sačuvalo se je više rukopisa. Prvo izdanje priredio je M. Pelzel u Pragu 1777. Njemački anonimni prevod toga izdanja pripisuje se istomu Pelzelu. Drugo česko izdanje izišlo je 1807., treće s kritičkim uvodom uredio je J. Rozum g. 1855. To izdanje preštampavalo se je 1874. i 1882. Djelo se dijeli u 4 knjige; u prvoj govori spisatelj o putovanju poslaništva iz Beča preko Biograda u Carigrad; u drugoj o boravku u Carigradu; u trećoj o sužanjstvu poslaništva, a u četvrtoj o oslobogjenju i o povratku u domovinu. Učeni akademik ocijenio je i osvijetlio ove rukopise, kao Bongarsov starijim geografskim i topografskim opisima i poznijim rukopisima, a putni dnevnik Vratislavov isporegjivao je s putopisom Busbekovim, okle je Vratislav crpao mnogu u putopisnom djelu.

* *U istoj sjednici čitala se rasprava dra M. Murka: Prvi isporegjivači sanskrita sa slovjenskim jezicima.* Nakon Fridrika Schlegela i Rusa Golovkina, najveći je istraživač u tom poslu Poljak Majewski, koji je god. 1816. štampao u Varšavi djelo: „O Slovjenima i braći im“. U tom djelu prikazuje Majewski veliko srodstvo izmegju Slovjena i Ingjana te o podrijetlu Slovjena iz Indije, pri čem nastoji da uz pomoć jezika stvori sliku slovjenske starine i prastare slovjenske narodne prosvjete. Ova nauka pokrenu u Čeha veliki interes za isporedbu indijske mitologije sa slovjenskom. Dr. Antun Jungmann stade u prepisku s Majewskim zbog zelenogorskog rukopisa, a Rakowiecki proturi god. 1820. u „Pravdi ruskoj“ *Libušin sud* „kao sveto pravo, kao vjersko-gragjansku pravnu knjigu svih Slovjena“. Ove studije odražiše se čak i u shvatanju metrike: god. 1818. otpočeše Šafařik i Palacky, povodeći se za indijskom, da stave metriku na osnov kvantitete, a ne akcenta, košto je otada u nas jednako mislio prožmani klasičar A. Veber. God. 1821. štampao je A. Jungmann u „Kroku“ raspravu: O sanskritu, biva da utvrdi rodbinsku svezu izmegju Slovjena i Ingjana po jeziku, pa se poziva i na ovaj praktični razlog: „Neki Čeh, stolar u Zagrebu, po imenu Březovský tvrdi, da je na svome putovanju razumio Ingjane do Kokinkine, a oni da su njega razumjeli“. Nego mimo to, Jungmann obiljem primjera iz českog, poljskog, hrvatskog ili srpskog jezika dokazuje tu veliku srodnost s učenim razlozima po lokalu i instrumentalu bez predloga, po ostatcima duala, po trima brojevima u glagola, po personalnim nastavcima, po aoristu i imperfektu i dr. Na temelju toga tvrdi, da ona takozvana četiri plemenita jezika: persijski, njemački, grčki i latinski — kako ih njemački sanskritiste nazvaše — nijesu ni u čem plemenitiji od slovjenštine. Jungmanovo djelo dično je produžio Miklošić, kritikujući Boppovu isporednu gramatiku u „Jahrbücher der Literatur“ god. 1844.

Pjesnik zanosne pjesme „L'jepa naša domovino“, *Antun Mihanović* izdade dvije godine nakon Jungmanna zbirku od 200 riječi, srodnih sanskritu po glasu i smislu (Kosmayerov „Archiv für Geschichte“ god. 1823., br. 66., 67. i 71.), gdje je ne poznavajući glasovnih zakona iznio ipak koješta valjana, zanimajući se na po se o jezik Cigana. Slavni *Jan Kollár* u djelu: „Boginja Slava i podrijetlo imena slovjenskog“ podaje opširan rječnik „jednakih indijskih, ciganskih i slovjenskih riječi“, tek slavna je u tom djelu komparacija mitologije, što je dakako pjesnik na pjesničku protkao.

* *Izdanja Matice hrvatske za god. 1895.* Pregledajući ovogodišnji književni dar Matice, možemo mirne duše reći, da su te knjige s obimom i sadržinom nadmašile sva dosadašnja izdanja. Raspored Matičin ovogodišnjeg književnog rada naskroz je takav da udovoljava potpuno zadatku društva, kojemu je red da unosi duševne hrane u pribranije kolo čitalačke publike, a da pri tome ne svrne s puta popularnog prikazivanja društvenih i naučnih pitanja. Prateći književni rad Matice, mi smo se i više nego uvjerili, da je njezino nastojanje o procvat čisto lijepe knjige bilo od početka strogo savijesno, da je Matica bila uvijek srećna ukusa i izbora, da je rado otvarala svoje dveri savremenim beletristama i otkrivala i u svijet uvódila nove, pri čemu nam valja zasebno pohvaliti izdanja raspačanih ili kojekud rasturenih vrijednih edicija starijih trudbenika, što ih Matica na novo oživljuje. I dok se je tako njezin program na polju lijepe knjige dobrim iskustvom za daljni rad utvrdio, milo nam je, što i u njezinoj „Poučnoj knjižnici“ opažamo jednaku živost, sve ekspanzivniju ustrajnost i sve širi krug u obragjivanju pojedinih struka. Ovo je jedini put ne samo da se stanovite mladice s debla ljudskog znanja pomalo i u nas presagjuju, nego da se time što više pobugjuje ljubav spram struke, ne bi li i u nas jedan put izišle na vidjelo teške i zamašne knjige ko u drugih naroda, gdje je čitalačka omladina u najljepše doba imala prilike da toliko toga lektirom nauči, koliko u nas ni načitani starci ne znadoše.

U tako lijepim namjerama eto je upravo izišlo njezinim trudom 11 knjiga za ovu godinu, a sve za malu svotu od 3 for. prinosa. Od djela „Poučne knjižnice“ napominjemo u prvom redu vanredno dobrodošlo djelo današnjeg prvog slaviste, prof. bečkog sveučilišta dra. *Vatroslava Jagića: Ruska književnost u 18. stoljeću.* U doba gdje je ruski roman stvorio preporod u zapadnjačkoj literaturi, gdje se danaske evropski literarni svijet jednodušno divi prvenstvu, koje je oličeno u imenima Gogolj, Gončarov, Turgenjev, Dostojevski, Saltykov, Garšin, Tolstoj i dr., gdje taj pravac i nas elementarnom silom zahvata, okle da zamisliš zgodniju knjigu od ove, gdje se učenom oštrinom jednoga od najboljih znalaca ruske knjige posmatra onaj vijek, koji je preteča ere velikijeh imena. Učeni spisatelj podijelio je ovaj kritični uvod u vijek ruskog romana na četiri glave. I. je takozvano Dopetrovsko doba, II. Petrovsko vrijeme, III. Vrijeme carice Katarine i IV. Karamzinovo vrijeme. Ogromna bibliografija predmeta svjedoči, da imade malo knjiga, gdje bi se na kraći način više misli i pregleda iznijelo. Megju knjigama, koje će ovogodišnji članovi s najviše pohvalne ljubopitljivosti čitati, napominjemo „Naše nebo“ od prof. *Otona Kučere.* U doba, kad neki mračni i zloslutni, sebeznali i čisto utilitarni pravac preovladava u društvu, kad gine vjera u uzvišenost, baš za to, jer niko ne gleda u oči onomu, što je uzvišeno, s veseljem pozdravljamo ovu knjigu, kojoj je spisatelj vrlo zgodno stavio na čelo riječi velikoga Kanta: „Dvije su stvari, koje su nada sve vrijedne da na se svraćaju pažnju ljudskoga uma i da ga opet i opet napunjuju udivljenjem; *moralni zakon u nama i zvjezdano nebo nad nama*“. Što se instruktivne strane tiče, ovo je jedno od prvijeh djela svoje vrste u nas, a učeni je pisac vrlo podesno nadostavio svoju gragju na ono gradivo, što ga je u tom pravcu, u koliko je naravno dopuštao predmet, obradio prof. Kišpatić u svojoj „Geologiji“ (izdanje Mat. hrv. g. 1880. Pouč. knj. VII.) te oslanjajući se na djela Flammariona, Guilemmina, Newcomba-Vogela, Diesterwega, Littrowa, Secchija, publikacije nove vatikanske zvjezdarne, Lockyera i stručne francuske i njemačke časopise, pružio nam zaista sigurna putovogju po beskrajnim svemirskim daljinama. Za bolje razumijevanje sadrži knjiga još 142 slike u tekstu i četiri priloga, s vanredno jasnom alignement-kartom neba. Slaveći uspomenu neumornog *Radoslava Lopašića* priredila je Matica u kolu ovogodišnjih knjiga trudom gosp. *Emilija Laszowskoga*, činovnika hrv. zemaljskog arhiva, za štampu: *Opis gradova oko Kupe i Korane.* Vrijedni Matičin potpredsjednik uložio je cijeli svoj vijek u povjesno proučavanje, naročito ga zanosila prošlost i sudbina starijeh ruševina i on je s najvećom ljubavi ilustrovao tu njihovu prošlost. Nego smrt ne gleda ničije lice i ne mari ni za kakav trud, i tako preostadoše iza Rada nedovršen rukopis i mnoge bilješke, koje je trebalo redigovati. Gosp. Laszowski, poštujući sasvijem trud pokojnika i upotrebivši još preostalu Radinu gragju, uz Kukuljevićev i svoj materijal, uredio je tako ovo djelo pok. Lopašića, koje pristaje sasvijem dostojno uz njegova prijašnja djela. Knjiga je okićena slikama i priložena joj je zemljopisna karta „krajeva oko Kupe i Korane koncem XV. vijeka“, koju je sastavio gosp. Laszowski s drom. Milanom Šenoom.

U „*Zabavnoj knjižnici*“ sretamo i ovog puta ime, koje nam je još otprije u miloj uspomeni, ime *Josipa Eugena Tomića.* Proslavljeni pisac nugja nam s ovim kolom knjiga nastavak pripovijesti *Za kralja — za dom.* Dio II. Vrsno i živo Tomićevo prikazivanje historijskih slika poznato nam je i odviše dobro, a da bi o ovoj njegovoj knjizi opširnije govorili, on je već davno stekao „pravo gragjansko“ u našim literarnim krugovima, on je naročito u Bosni svojim „Zmajem od Bosne“ osvojio našu muhamedovsku publiku, koja je njegovo pričanje o slavnome svome sinu Huseinkapetanu čitala u medeni kus. I dok je dični spisatelj naslikao s onijem djelom jedan od junačkih dogogjaja Bosne ponosne, primiše se ovaj put pera dva sina kršne Hercegovine, da nam iznesu u pripovijetci „Bez nade“ savremenu sliku našeg društvenog života. Mladi udruženi spisatelji *Osman-Aziz* neka su zadovoljni sa svojim djelom. Svu onu trzavicu aklimatizacije, kojoj ne izbježe niko u svijetu, desi li se na prelazu iz jednoga doba u drugo, shvatili su i prikazali vrijedni spisatelji jasno i vjerno, budavši sami posmatrači i sudije. Našemu svijetu nedostaje one hladne al izdržljive sjevernjačke ustrajnosti, košto nema u njega ni onoliko vatrena temperamenta, koliko u romanskog južnjaka, pa da nadomjesti time germansku postojanost. Mi smo u pitanju volje na onom moralnom udaru, gdje se biju ona dva prva duševna svijeta, i eto vam neke sumornosti, mlitavosti, časovita žara i da onda odmah čučneš u pepeo svoje vlastite energije. Takova je u nas ta osnovna slovjenska narav, a gdje su drugi historijski uzroci? Te onda ni čudo, što naš čovjek sjedi i premišlja i Bog bi ga znao, o čem sve brigu ne briguje, trateći dane uzalud. Sa stabla našeg života pada lišće, sporo se zavrgava plod i pada često nezrio na zemlju. Krivo je tle, kriva je naša duševna bezvoljica, i eto, to je uspjeli predmet ove značajne pripovijesti.

Ni dramatska vila ne ostade praznijeh ruku: *Ekvinocij,* ime je drami u četiri prikaze od *Iva Vojnovića,* koja se je nedavno davala prvom u Zagrebu, a sada izlazi štampom u Matičinim izdanjima. Čin je iz dubrovačkog života, a vrli pisac, vjeran načelu istinitosti, pridržao je dosljedno u komadu dubrovački govor, što pridaje drami zanimljivu svježinu. Mi zapostavljanje dijalekata ne bismo *za danas* s jezičnog vida odobrili ko srećnu ideju. Naš književni jezik nije gotov, i za uvijek zar da se posuše grančice i ogranci, koji bi deblu bili i ures i hrana?

Megju pjesničkim izdanjima daje nam na ruke Matica: *Pjesnička djela Mirka Bogovića.* Štampajući ovako publikacije, do kojih bi se bez njezina truda teško došlo, čini Matica odista dobro djelo. Tako će mlagji naraštaj naći prilike, da ih upozna, dok će posmatrač literarne historije vidjeti mnoge pojave u svjetlu dosele nevigjenom. Od radova pok. pjesnika ugjoše u ovu knjigu: tragedija „Frankopan“ te izabrani ciklusi: „Ljubice“, „Smilje i Kovilje“, „Domorodni glasi“, „Vinjage I.—IV.“, „Slike i prilike“ i „Strjelice“. Taj literarni rad ilustrirao je prekrasnim uvodom prof. dr. *M. Šrepel.* Od savremenih pjesnika štampala je Matica ovaj put *Izabrane pjesme Augusta Harambašića.* Poznavajući teške prilike u kojima je, još teže da koji od mlagjih pisaca prikaže javnosti svoj rad u nekoj cjelini, zamislila je Matica s ovim izdanjima dobru misao. Bila kriva slaba progja knjiga il što drugo, tek mučno je prodrijeti u privatnu nakladu u doba, kada se čak i nakladnici pocijepaše u tabore, pa budno straže, pogje li u svijet koja nova književna pojava, i što je žalosno te ne paze više puta na riječi, koje bismo podnijeli u poslovnici, ali ih ne bismo presagjivali na književno područje.

Od prevoda donosi Matica u „Slavenskoj knjižnici“ „*Pripovijesti Potapenka*“ u prekrasnom prevodu *J. Gojtana,* a u svojoj klasičnoj biblioteci (XII. sv.) *Sofoklove* tragedije, koje je preveo, uvodom popratio i tumač im napisao prof. *Koloman Rac.*

Najzad spominjemo još: „*Rječnik hrvatsko-slovenski*“, što ga je ko drugo pregledano izdanje napisao prof. dr. *A. Musić,* a Matica ga pružila svojim slovenačkim prijateljima.

I tako je spremila Matica ko ovogodišnji književni dar ravno 11 knjiga, dostojnih sadržinom, obimom i spoljašnjom opremom, a sve to za sitnu svoticu od 3 for. Knjižarska cijena tijeh izdanja bez Rječnika iznosi for. 11·60. Ovo gotovo darivanje, najbolje preporučuje njezin nesebeznali rad u prosvjetnom joj zadatku.

* ***Kazališni godišnjak*** za godinu 1896. Uredila i izdala *Uprava hrvatskog zemaljskog kazališta.* Zagreb 1896. Tiskarski zavod „Narodnih Novina“. Sadržina: Pregled repertoara god. 1895. Repertoar u pojedinim mjesecima. Hrvatsko zemaljsko kazalište: Popodnevne predstave. Gostovanja. Iskaz aboniranih loža u godini 1895./96. Uprava i članovi hrv. zem. kazališta u sezoni 1895./96. Ulazne cijene. Novine i referenti. — Iz „Pregleda repertoara godine 1895.“ saznajemo, da se je od prvog januara 1895. do 1. januara 1896. predstavljalo svega osam mjeseci, pošto se od 16. juna do 14. oktobra nije nikako prikazivalo, s razloga, što je stara zgrada vladinom naredbom zbog ruševnog stanja bila zatvorena, a novo pozorište ne bijaše jošte otvoreno. Pa ipak se je za to osam mjeseci davalo 238 predstava, i od tijeh bilo je 36 noviteta. Od domaćih noviteta davao se „*Stanac*“, komedija u jednom činu od Marina Držića, glazba Emanuela Picherta; „*Ljutovid Posavski*“, historijska tragedija u 5 činova, prema osnovi Franje Markovića spjevao Tresić-Pavičić; „*Zatečeni atentator*“, šala u jednom činu od M. D. Stošića; „*Kraljević Marko*“, narodna igra u 5 činova s pjevanjem i plesom. Spjevao Petar Preradović, za pozornicu priredio Stjepan Miletić, glazba Ivana Zajca; „*Slava umjetnosti*“, scenski prolog u 3 slike, napisao Stj. Miletić, uglazbio Ivan Zajc (Premiera 14. oktobra pri otvaranju nove zgrade); „*Ekvinocij*“, drama u 4 prikaze od Iva Vojnovića; „*Siget*“, drama u 5 činova od Higina Dragošića. U svemu od 238 predstava davalo se je prošle godine 96 komada, megju njima bilo ih je najviše francuskog izvora, naime 26. Njemačkih komada davano je 23, hrvatskih 20, engleskih 11, talijanskih (većinom glazbenih) 7, tri ruske drame, tri češke opere, te po jedna drama iz slovenačke („Berite novice“), jedna iz stare grčke (Sofoklov „Kralj Edip“) i jedna iz stare indijske (Sudrakina „Vasantasena“) književnosti.

* *D. A. Linev:* „*Ne skaski*“. Petrograd, 1895. — U Petrogradu izišla je nedavno knjiga pod gornjim naslovom. „Ne skaski“ — „ne pripovijetke“ nazvao je pisac svoju knjigu. Pa ipak su to pripovijetke, ili

se barem te crtice čitaju kao najzanimljivije pripovijetke. Gorke su, ali istinite, istina je uvijek gorka. Pisac crta u njima život ruskoga seljaka. Oštro crta sadašnje društvene prilike u Rusiji, bori se za pravednost, smjelo osugjuje ljudske mane i pogrješke, te moli ljude, da budu čovječni. Seljaku neka se dade, što treba, da ne luta po tmini, u kojoj mu beskorisno prolazi život, te ne zna ni sam, što smije raditi i što bi morao raditi. Ove su crtice pisane u obliku dnevnika, te odaju bez sumnje veliku pripovjedalačku nadarenost.

* *V. V. Ogarkov: „K světu“.* Pripovijetke za djecu. U Rusiji se u zadnje doba marljivo njeguje knjiga za djecu. Imade cijelo čislo valjanih pisaca, koji hoće da stvore originalnu rusku književnost za djecu. U ovaj niz može se ubrojiti i V. V. Ogarkov, što posvedočuje i najnovija njegova zbirka pripovijesti za djecu.

* *Nakladom knjižare Chiesa e Guindani* u Milanu (Galleria Vittorio-Emanuele 17—18) upravo je izišla zbirka pjesama pod naslovom *„Il Canzoniere delle Alpi“*, koju je ispjevao *Giovanni Bertacchi*. Po sudu talijanskog kritičara Pancinija iznio je pjesnik u svojim pjesmama pravo pjesničko srce ko na dlanu; sred doba dekadence i kojekakvih pravaca pogodio je Bertacchi onu srećnu mjeru, kojoj ćemo se uvijek diviti i koja će nam uvijek ostati mila i draga, a to je: pjesnik je iskren, istinit, nema u njega natege u ime literarnog pomodnog pravca. U percepciji osjetnog svijeta on je siguran i živ, originalan i dirljiv pretvarajući je u viziju, u njega je nježnost u samoj prirodi, a da je ne dokazuje afektima. To su od prilike glavne značajke u pjesnikovanju novog pjesnika. Oblik u njegovijeh umotvora čisto je jednostavan, prožman dubokim proučavanjem velikijeh majstora, istociljen velikim trudom. Srećnim pridjevcima i gipkim stihom riše pjesnik — ko Pascoli krajeve u Romanjii — veličajne Alpe, njine draži, pustoš i azur njihovih jezera, pozajmljuje u prirode i u nar. legende, koja se topi u tom sjevernom kraju Italije. Tu i tamo povlači se preko sviju slika ko neka tuga, nalik na Leopardijevu il Parinijevu, kojoj je možda glavni zametak u onom nesaglasju izmegju aristokratskih zahtjeva čiste umjetnosti i demokratske sklonosti našega vijeka.

* *D. N. Mamin-Sibirjak: „Zemlja ne prinimaet“.* — Ova je knjižica napisana za ruskoga seljaka, a čin se dogagja u doba, kad se je u Rusiji pojavio Pugačev i podigao ustanak. Pisac nas vodi u selo, gdje nalazimo Pugačeve pristaše, kojima neki seljak izdaje boljarsku djecu i sva budu poubijana. Krv ovijeh nevinih sirota neda seljaku mira i on bludi ko „vječni žid“ po svoj Rusiji. Pripovijest je dobra i poučna.

* *František Ks. Svoboda: Noví vesničané.* (Novi seljaci.) Roman u stihovima. Pjesnik ovog djela primio se veoma teškog zadatka, da stvori naime pravu sliku češkog života sa svjema manama i vrlinama. No da nije posve uspio krivo je najviše to, što nije našao pravog središta, iz kojeg bi se roman razvijao. Prikazao je selo blizu Praga, gdje se seljaci nose ko gragjani, pak „filosofiraju“, seljakinje već čitaju romane, kćerke im kuckaju u glasovir i tako dalje i tako dalje. No *ovakovo selo* ne će biti baš najzgodnijim ishodištem, gdje bi se osnovao roman s onako plemenitim zadatkom, kako ga gore navedosmo, prem valja reći, da je spisatelj to selo sasvijem tačno ocrtao. Uz to je djelo važno još s vida, što je vrstan pokušaj modernog romana u stihu.

Rebus.

Sastavio *Peštanac.*

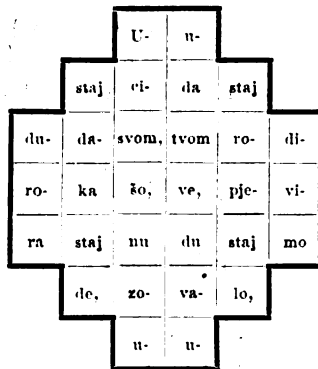
Narodne zagonetke.

Pribilježio *P. Mirković.*

1. Jedna lopta voska cijelomu svijetu svijeće pogradi?
2. Naš bijelonja s jednom okom zlata sva polja, šume, kuće, brda i dolove, pozlati?
3. Četir brata jednu kapu nose, a jedan drugoga stići ne može?
4. Što kroz zid vatru osjeća?
5. Covjek do neba, žena mu do koljena?
6. Dvije koke pred kućom leže; niti jedu niti piju, a žive su?
7. Dvije šibe do neba se digle?
8. Dva goluba s grede glede?
9. Sjekirica — magjarica povrh gore zveči?
10. Srijed polja lonac vrije, a kraj vatre nije?

Konjićev skok.

Od *Peštanca.*

Brojčana zagonetka.

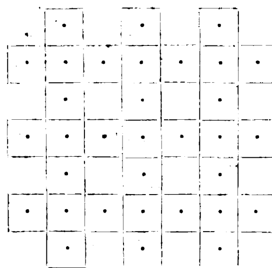
Od *Ali-Rize Daut'ovića.*

1	2	3	4	5					Ime našeg pjesnika.
2	6	5							Ime drveta.
3	2	1							Grad u Italiji.
4	7	5	8	9					Ime kovine.
5	1	10	3	2	11	5			Dio svijeta.
12	5	3	5	13	10	6	9		Grad u Bosni.
5	14	5							Žensko ime.
15	2	7	2	16					Muško ime kršteno.
6	7	5	17	2	18				Ime jedne planine u Bosni.
10	1	2	19						Muhamedansko ime.
8	5	3	5						Ime rijeke na granici Bosne.

Početna slova odozgor dolje čitana, daju ime pjesnika Muhamedanca.

Zagonetka u letvici.

Od *Malvine.*

Glasovi *a, a, a, a, a, d, d, i, i, i, k, k, k, k, k, k, n, n, n, n, r, r, r, r, š, š, š, š, t, t, v, v, v,* neka se tako slože u četverokute, označene tačkama, da u horizontalnim i vertikalnim stupcima jednake riječi postanu ↳ i to:
1. Mjesto gdje se voda uzima.
2. Grad.
3. Vrst žita.

Homonimi.

Od *Malvine.*

Naši seljaci drže žalibože još uvjek loše hajvan. Često ga do — — — — a — — mu ne daju.

Lugar prateći činovnika u — — — od jednom stane, digne u — — — pa zaviče: Pucajte —, — — Vam ovaj put ne pobježe.

Ljećnik putujući po selima svrne u jednog seljaka da se odmori i ugasi žegj. Seljak reče ženi: — — — odeš, donesi — — — mlijeka.

Baš valjana čobanica — — —. — joj jedan pobježe do pred Čengića — — —, — drugi opet do Butmira a ona oba stiže i doćera prije noći u — — — —.

— — srdito zaviče: — — smo u pustinji, mujezin ni — — neukujiše, pa se nezna — — je podne a — — akšam.

Domaćin plačući zaupi: — — — nemara umrije nam — —.

Mili Bože! Kako postadoše imena mjesta? Na primjer — —, a — — nije nikad bilo, onda — —, a tu se nikad nikakovo — — vidjelo nije.

Da mu voda ne raznese zemlju napravi — — preko njive do potoka — —.

Riješenje konjićevog skoka

od *Fehima Spahića* iz 2. broja „Nade“.

Na krilašca pjesme lake
sjedi dušo moje duše,
da te nosim u Perziju
gdje mirisni zefir puše;

Gdje no yale Roknabada
gjulistani šarni kruže,
gdje no mlade Gjurgjijanke
pjesnicima vino služe!

Gdje šahova mila kćerka,
uz pripjevak bulbulića,
o Ferhadu i Širini
mirisave bajke priča;

Gdje sakije Hafizove
uz kitare pjesme poje —
možda će se mjesta naći,
slatka dušo, za nas dvoje.

(Mirza Safvet: Ašiklija.)

Riješili: ggje Sofija Cvjetićanin i Zorica Faček iz Sarajeva, gg. Ante D. Beran i Salih Žiga iz Sarajeva, Hasan Behmen iz Mostara. Dr. Gundrum iz Križevaca, Abdulah Baralić, Joco Padežanin i Stjepan Malić iz Sarajeva.

Preinačbena zagonetka

od *Matilde* iz 2. broja „Nade“.

Kosa, Bara, Grad, Patka, Loj, Adem, Zvornik, oklad. Čitajući redom debela slova dobivamo *Sarajevo.*

Riješili: ggja Zorica Faček iz Sarajeva. ggjica Vjera S. iz Travnika, gg. Mehmed Spahić i Ante D. Beran iz Sarajeva, Dragutin Kersting iz Kole. Abdulah Baralić, Stjepan Malić, Stevan Bričić i Stjepan Marković iz Sarajeva.

Dopisi uredništva.

J. M. u B. S veseljem primamo i javite nam se češće.

H. H. u B. Pošaljite nam što više Vašeg pjesnikovanja da sravnamo, pošto je ovako teško izreći presudu.

R. A. D. u Beču. Logogrife možda ćemo upotrebiti. Pjesmica „Nek ti nada puni grud“ nije do obična, doduše vrlo glatka, versifikacija.

F. S. K. u B. Od Vašijeh pjesmica ne možemo štampati nijedne. Ona pod naslovom „Srce moje“ čini se još ponajbolja, kad je ne bi kvarila monotonija i prozajički intermezi, koji prigušuju čuvstvenost. „Vihar“ je nepjesnički prikazan, mjestimice pače i nije drugo do slab dokaz stilistike. Dosjetka u „Srce moje zlato“ naivno je promašena. Najzad ne možemo upotrebiti ni zagonetke, pošto ih imademo na pretek, a u nas u tom pogledu vlada red, te odobrene stvarce ulaze po „pravu starosti“.

F. S. u O. Ako baš nužno trebate, možemo Vam povratiti.

Š. Ks. Podk. u G. Hvala na Vašem lijepom sudu o našem listu, kao i o željama, koje nam izraziste. Na molbu da Vam poručimo sud o pjesmi „Srebropjena Bosna“, dužnost nam je reći, da Vam pjesma nikako nije pošla za rukom.

V. I. u P. Prevodi su dobri. O Vašim originalnim pjesmicama, kao i o prevedenoj pripovijetci, dok uhvatimo više zgode.

Enj. u Z. Blagodarimo, i ako Bog da što prije „u svijet“.

Relja u B. Vaša pjesma „Ponosnoj Bosni“ posvjedočava, da u Vas imade lijep dar. Doduše, ovaka kaka jest nije još za štampu, pošto je formalno nedotjerana. Čitajte naše dobre pjesnike i narodnu poeziju, slušajte živi govor, i mi se nadamo, da će se Vaši radovi s veseljem čitati.

Gospoda: dr. Gundrum u Križevcima, Drag. Kersting u Koli, Pajo J. Čokić u Sarajevu i Vicko Dorbić u Zadru. Zagonetke riješiste pravilno, ali Vaša pisma stigoše prekasno za 3. broj.

Sadržaj.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu ... 6 for.
na pô godine ... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

Beg sa Sutle.

Napisao *Ksaver Šandor Gjalski.*

(Nastavak.)

Ovako raznjihan i začaran došao sam pred kuću, najavljen odavna silnim lavežom mnogobrojnih pasa. Korić je već stajao pred vratima i, svojim vječno dostojanstvenim načinom rogjaka bosanskih begova, pozdravljao me. Uza nj stajaše visok mlad čovjek, ugodne, nešto mekane vanjštine, u kojem po sličnosti u licu dobro razabrah sina domaćinova. Otac Korić imao je na glavi fes, dočim je sin bio pokrit austrijskom oficirskom kapicom. Uza sve nezaboravljeno dostojanstvo, Korić je ipak široko raskrilio ruke, čim sam skočio iz kočije, te me srdačno zagrlio i izljubio.

— No — tako valja, da si došao! Već te tako dugo iščekujem. Dozvoli, da ti predstavim svoga najstarijega sina — Vladimira, pravnika i — da odmah sve znaš, — poručnika u pričuvi. — A sada — ajde da pogjemo u sobu, jer će brzo udariti vrućina — na tom našem brijegu.

I otac i sin s najvećom se brigom pobrinuše, da se odmorim, ne zaboraviše ni konje ni kočijaša, jednom riječi, ja sam u tili časak osjetio svu onu lagodu i prelest, što je podaje iskren srdačan mar za tvoj dragi „ja", a nije prošlo pet minuta, da mi bijaše, kao da sam odavno tu star znanac u kući, a ne da je to prvih pet časova moga života, što ih tu sprovagjam.

Znao sam, da je Korić udovac, i da osim dva sina imade i kćeri. No bližilo se već vrijeme objeda, a ja još uvijek nijesam vidio nikoga od ženskih članova obitelji.

Erceg Novi.

Najzad sam već pomišljao, ne će li se kućedomaćina i u tom povagjati za običajima istoka, tà — na koncu konca ipak mi se činio u neku ruku čudakom. Odista moram priznati, u kući mu je izgledalo sve kao i u svakoj drugoj plemenitaškoj kući. One dvije tri sobe, što sam imao dotle zgode da vidim, bijahu u svemu skroz obične. Soba za primanje gostiju bila baš onaki obični „Sitzzimmer", kao svagdje drugdje, — sa nešto staromodnom i dosta istrošenom garniturom, smještenom uz srednju stijenu i to upravo tako, da je kanape bilo uz stijenu, veći fotelji uz kanape, do njih manji fotelji, a u sredini salonski stol, prostrt nekim šarolikim pokrivačem, očito kod kuće izragjenim za kakovo godovno ili božić il novu godinu. Taj dosadni šablonski raspored nije ni malo umanjivalo, što su nad kanapejom visjeli portreti kućedomaćina i njegove pokojne gospogje. Korić je bio naslikan — za čudo — u smegjem kaputu francuskoga kroja pedesetih godina i bio je bez brade. Njegova supruga — po slici neko bijedno, užasno blijedo stvorenje, s rukama kao od drva načinjenim, bijaše u plesnoj opravi. Druge slike u toj sobi bijahu takogjer skroz nedužne i ni u kakvoj svezi s begovima bosanskim, — izuzmeš li malu sličicu egipatskog slavnog paše i prvog khedive Mehmed Alije.

Soba za jelo ili da kažem po zagorski, — palača, nije takogjer bila ni u čem neobična. Stereotipni ogromni stol djedovski zauzimao je svu sredinu sobe. Starinski kožom presvučeni stolci poredali se uz sve četiri stijene skupa s ormarima za staklo i posugje. Megju slikama opet ništa, što bi

dozivalo u pamet Korićevu ljubav spram begova. Tek u njegovoj sobi o stijeni visjeli su pod stropom portreti pregjašnjih Korića iz konca prošlog i početka sadašnjeg vijeka, a pod njima ovješene bile puške i sablje iz svakojakih doba; ovdje sam mogao s nekoliko handžara i diljki zaključiti, da je kućedomaćin dao izraza svojim poglavitim mislima. Dà — u jednom kutu visjele su sličice raznih Sulejmana, Alija, Muktara, — sve turskih generala, sličice izrezane iz ilustrovanih novina i stavljene u okvire, isprva odregjene za druge kakve slike.

— No — al napokon i to nije ništa pretjerano! Zar baš samo što se kćerki tiče hoće da slijedi begove? — mišljah u sebi, kad se ni u čas donesene rakije prije objeda još nikako ne pokazaše gospogjice, već je inoš sam donio šljivovice i narezana hljeba.

— A gdje su gospogjice sestre? — upitam napokon Vladimira, dosta nestrpljivo. Korić mi je dotle pričao o jadima i neprilikama svojim u gospodarstvu.

— Imadu posla —, pak se valjda i toaletom zadržaše, — znate, kako su ženske! — odvrati mi prostodušno simpatični i milovidni mladić, koji je dosada većinom šuteći pratio očev i moj razgovor.

Mojoj nestrpljivosti bude ipak pomoženo ovim odgovorom, jer saznadoh, da ću ih vidjeti. Napokon to me je glavno zanimalo, jer — koncem konca na same djevojke i nijesam baš toliko pomišljao, dapače kao da sam se i malo plašio od ladanjskog gospodskog načina, što sam ga u njih naslućivao.

Korić mi je megjutim pripovijedao, kakve je sreće bio u Rogatcu. Prema svojoj namjeri išao je prošle subote onamo. Ali — „kome što nije sugjeno, nije sugjeno“, — tako i njemu nije sugjeno, da vidi kojega bega, pa ga nije ni u Rogatcu vidio. Našao tek nekoga Osmanliju, trgovca iz Rumelije, koji nije ni riječi umio hrvatski, pa se nije ni upoznao s njime.

— Zašto? Ja sam tražio bosanskog bega — a ne Osmanliju. A onaj ludi postmajstor iz Lautšperga — pisao mi je ekspress, da je beg u Rogatcu. Dobro da nijesi došao, — bar nijesi nasio, kao što sam ja nasio ludom Švabi. — Ts — malenkost — ali opet žao mi je. Najzad, ja bih zbilja još mogao i umrijeti, a da ne vidim nikoga odanle.

— A nijesi išao u Toplice? Možda je već ondje.

— Bio sam i u Toplicama, — otpovrne mi s uzdahom.

Malo te se nijesam glasno nasmijao, kako je dobri moj Korić bolno izrekao zadnje riječi: kako mu se licem u istinu prelio neki tužan — očajnički izraz, u kom se je sasvijem izgubio njegov dostojanstveni mir. No taj čas upravo unigju iz pokrajnje sobe domaće gospogjice.

Predstavljanje bilo je kratko. U prvi čas opazio sam, da je Korić naprama kćerima strog i strogo odmjeren, ali iz svake crtice u licu, iz svakoga pogleda uvjerih se takogjer, da ih strastveno ljubi, gotovo obožava, pa da baš s toga mora da hini nepristupnost i strogost. Nut — djevojke i bijahu dražesne, a bile su tri. Najstarijoj moglo je biti devetnaest ili najviše dvadeset godina; nježno plavokoso djevojče s neobično krupnim modrim očima, licem veoma bijele puti, nježnom rumeni zalivene. Osobito mi oči zapeše o njezine izvanredno sitne, gotovo djetinske ruke. Ime joj bijaše Ružica. Mlagja sestra Milka, bila je gotovo sasvijem protivne prirode. Koliko je u starije nježnost podavala osobiti čar pojavi, toliko je u Milke opet — bujna snažna prilika gradila od nje pravu sliku čile mladosti i čiste prirode ladanjske, te si gledajući je morao u isti čas misliti na svježe jutro u slobodnoj naravi ili na tanku jelu u visokoj gori. Bijaše mnogo viša od sestre, put joj bila nešto manje bijela i više rumena nego u Ružice, oči joj bijahu smegje, a kosa kestenjaste boje, spletena u dvije debele kite, savite oko glave. U svom držanju takogjer se razlikovaše od Ružice. Nije bilo u nje ništa smjerna i podatna, kako to u Ružice svaka kretnja izdavaše meku dobru dušu, koja čeka na gospodara. Milka izražavaše više neku samostalnost, gotovo samovolju i — strogu ponosnu nepristupnost. Prema tome kao da joj je i glas bio, — dubok — neizrecivo ugodan alt. Pa ipak — i u nje bijaše dražesti, one slatke mile dražesti južnoslovjenskih žena, koje znadu biti i gospodinje — dapače junakinje a opet i vjerenice i ljubovce, što se svojoj ljubavi bezuslovno žrtvuju. — Najmlagja sestra Ljubica gotovo kao da nije u obitelj pripadala. Petnaest- ili četrnaest-godišnje djevojče posvema južnog tipa, počevši od crne vrane kose i tamne zagasite puti do suhonjave pojave, no ipak skladne i harmonične kao najljepša talijanska melodija; dugoljasto — rimsko lice odlikovaše se pravilnim crtama, krasnim orlovskim nosićem i očima crnim i dubokim. Ne bijaše u nje ništa djetinsko, mà da je baš ona bila najživahnija i prva se oglasila milim glasnim smijehom i to na nekakvu bratovu pripomenku, koja je sve bila prije no takova, da bi morala izazvati na smijeh. Ne bijahu takogjer ni jednako odjevene.

Ružica imagjaše na sebi običnu modru ljetnu odjeću, ukusno udešenu, ali bez svake pretenzije i gotovo bez ikakva individualizovanja, tek puki, makar vrstan izbor iz kakova modecajtunga. Pravo se i ne sjećam više boje latka. Milka je bila odjevena sasvijem u bjelini, u duljoj suknji no što moda dozvoljavaše (nosile su za onda gospogje odjeće dosta kratko), a isto tako užoj nego li se je u modnim sličicama vidjelo. A što mi je najviše bilo u oči, nije nosila steznika, već se je haljetak — nekako istočnog kroja — slobodno privijao oko krasnog stasitog joj struka. Najmlagja pak bila je odjevena nekako fantastično; — odjeća bijaše dosta živih i raznih boja, no — vanjština joj od toga nije ništa trpjela, nasuprot činjaše mi se, kao da upravo tako mora biti, te po licu mala Rimljanka po svojoj odjeći nešto podsjećaše istoka ili žarkog juga, — svakako njena neobična pojava kao da je iziskivala a kamo li ne dopuštala, ovakvo eksotično odijevanje. Da što — ja sam u prvi mah kod jedne i druge nalazio u tome nešto od one pretjeranosti ladanjskih vlastelinskih kćeri, koja se tako često razvija pod starim gospodskim krovovima. I kao da sam se plašio toga. No u drugu ruku opet nijesam nikada suviše begenisao ropsko pokoravanje zapovijedima dame mode, te sam se u toliko izmirio s „ekstravagancijama“ novih znanica. Izmirih se pak sasvijem, kad se brzo uvjerih, da nema ni u jedne ni u druge, ni za lijek pretjeranosti, nasuprot, da su obje posvema prirodne, prostodušne i mile djevojke, — koje imagjahu toliko svoga u sebi, da se nijesu slijepo povodile za propisima mode. Istina — u skoro se uvjerih, da imade tu i upliva očeva. Kao on, tako su i one rado pomišljale, da im je rod u Bosni.

No — ja se suviše dugo zabavih oko triju mojih cerovičkih krasnica. Napokon — kako i ne bih, tà — u istinu bijahu predražesna djeca. Zaniješe me i svojom krasotom i svojom dragosti, a zatjeraše me u čudo pravilnim svojim jezikom i što još više, — svojim poznavanjem hrvatske povjesti, narodnih bojeva i prošlosti hrvatskih plemićkih obitelji.

Objed je divno prošao. Gostoljublje hrvatske vlastelinske kuće poznato je dobro, a ja sam imao sto i sto prilika, da se o njem uvjerim, no — gostoljublje moga prijatelja Korića kao da se je još više odlikovalo, — tu gotovo da se ponavljahu preda mnom slike i prilike, kakvih se tek nalazi u davnim davninama istočnih patriarka i šeiha. Čisto me se koji put doimalo, kao da se je kućegospodar odrekao svoga mjesta i eto — postavio mene, gospodarom svojoj kući. Tek je žalio, što nije znao kada ću doći, jer bi bio inače — kako reče — pozvao u goste još koga iz susjedstva, da bude „svečanije“. Za to ipak nije falilo svečanosti. Vidio sam, da inoš nosi svoj najnoviji pandurski mondur modre boje s crvenim prslukom i da dvori u bijelim rukavicama. „Bilikum“ takogjer ponudio mi se u najvećoj čaši uz čitav govor Korićev, a iz ruku gospogjice Ružice.

Poslije objeda, koji se je dosta dugo otegnuo, — pogjosmo da ispijemo pod hladom starih lipa za dvorom crnu kafu. Sparina ljetnjega dana jenjala je već, sunce poodmaklo dobrano k zapadu i spuštaše k dvoru duge svoje zrake, u kojima je lebdio u dugim snopima plavi prah kao dašak zemlje i trave, a mi — sjedjeli smo u gustoj svježoj sjeni, tek gdje-gdje na tlu prepletenom potezima i crtama svjetla; — do nas ne dopiraše ništa do li rijetkih svakojakih zvukova onamo iz dvorišta ili nejasnih dalekih glasova iz polja i pašnjaka. Već se podadoh slasti i užitku, što ga uvijek donosi ovakvo ladanjsko poslije podne, taj put još više, jer je uza me sjedjela s jedne strane Ružica, s druge strane Ljubica, a na suprot pravo Milka. No u to se najave psi, — čuje se topot konja i lomot kočije, te za nekoliko časova stanu se primicati k nama tri gospodina.

Korić skupa sa sinom odskoče od klupe i pohrle u susret. Vidio sam, da kućegospodar prima došljake ljubezno, srdačno i s onom neprisiljenošću, s kojom se mogu primiti samo ljudi, koji gotovo svak dan zalaze u kuću. Ja ih nijesam poznavao i pogledom upitam djevojke, tko su ta gospoda. Ružica nekako smetena, mijenjajući boje u licu, ne odvrati mi ništa, valjda da i nije čula mojega pitanja. Milka i Ljubica tek sažmu ramenima. Činilo mi se, kao da im posjet nije zgodno i drago došao.

Megjutim primakoše se gosti. Korić ih redom predstavi. Bili su najbliži susjedi. Najgojniji od njih, po izgledu i najdobniji, bijaše vlasnik nove kuće dolje u ravnici, neki gospodin Jovanović, trgovac iz Zagreba, čovjek pristao, muževna i simpatična lica nešto sa značajem levantskoga tipa; drugi je bio barun Plessenberg, gospodin blizu četrdesete, s pravim tipom germanskim u dugoljastu licu sa neobično jasno plavom carskom bradom i ogromnim modrim očima, odjeven u lovačko štajersko odijelo. Treći najmlagji bijaše pristao mladić od kojih dvadeset i pet godina, dosta neznamenita i nedužna izgleda, pomno odjeven na gradsku najnoviju modu, očito kratkovid unatoč cvikera debelih stakala. Zvao se Ljudevit Slamnić i bijaše odvjetnički perovogja u nekog odvjetnika u susjednu trgovištu. Iz razgovora naskoro doznadoh, da je Jovanović došao da posjeti svoju obitelj, koja ljetuje u Donjim Cerovcima, a barun Plessenberg da se nalazi — ne mogoh znati pravo u kojem svojstvu, valjda i on nije pravo znao, — da se nalazi prijeko na imanju grofa Attemsa, okle gotovo svaki dan prelazi ovamo u Hrvatsku u pohode k susjednoj vlasteli. Nešto pocrvenjeli — inače veoma aristokratično zavinuti tanki nos, kao da bi mogao odgonenuti veliku simpatiju za ovu stranu Sutle. Slamnić se je dosta nesigurno, gotovo nespretno približio gospogjicama, poglavito pogledavajući ovamo k Ružici. Nijesam dugo trebao, a da ne pogodim te je Ružica ponajglavniji razlog, što ovamo dolazi. Nu — opazio sam takogjer, kao da jedini Vladimir dobrim okom pazi Slamnićevo nastojanje, da bude što više blizu Ružice. Sam Korić očito se silio, da izgleda kao da ne bi ništa opazio, a obadvije mlagje sestre nijesu ni prikrivale svojega nezadovoljstva, dok se Ružica i Slamnić sve više i više gubiše u posebnu razgovoru, te je trebalo

dva tri puta, da otac kaže kćeri, neka pogje u kuću, da učini sve, što treba za užinu i večeru.

— Gospoda će ostati ovdje? Ne — ne! Ne primam nikakovih izgovora. Dakle molim te, Ružice, — udesi sve! — kaže Korić. On još u riječi i Ružica baš u koraku da otigje, kad se iz vrta kod ljese jave pozdravi neki. Bio domaći župnik s kotarskim pristavom (ili bolje jurassorom) i opć. bilježnikom. Svu trojicu znao sam još od prije. Dolazili su i k Batoriću češće. Župnik Lacković bijaše na glasu veseljak i poštenjaković. Njegova dva druga ništa manje. Korić je svu trojicu primio s velikom radosti, gotovo i pomno i veselom bukom, koliko to u njega bijaše moguće pokraj njegova vječita dostojanstva u svakoj kretnji.

Tako se je u jedared sastalo čitavo društvo. Moram iskreno priznati, da mi to u prvi mah ne bijaše po volji. Ja sam se veselio, kako ću s Korićem probaviti vrijeme i opet što zasebično njegova u njega otkriti. Ali zabava se tako ugodno i lijepo razvila, da sam se brzo udobrovoljio. Ružica je uz pomoć sestara i inoša u tili časak stvorila pred nama pun stol, a župnik s debeljakovićem pristavom izgonio jednu šalu za drugom, da se je sve orilo od smijeha. Za večere „konstituiralo se“ društvo. Kuće-domaćina predade stoloravnateljstvo župniku, koji se je svojski latio posla, nazdravljajući zdravicu za zdravicom. Naravno, da je i ponešto bučno postalo na veliku radost Ružice i Slamnića, koji se mogoše tim lakše podavati svojim razgovorima.

Barun, koji je cijelo vrijeme vjerno vršio propise križevačkoga štatuta i obdržavao starodrevne običaje, očito je zašao u neku vatru, čisto u neku ratobornost i hvalisavost. Stao se čovjek dičiti, da je potomak krstaških vitezova, da ima strica, koji je „majoratsherr“ negdje u Sleskoj te ima silnih dobara na austrijskoj i na pruskoj strani, da bi po pravu — kako li — i on morao imati nešto od dohodaka tih dobara, ali — ali. U ostalom ništa za to, on ipak ne zaboravlja da je Plessenberg. Najzad stao čovjek nešto čavrljati, kao da tu u Hrvatskoj i nema prave aristokracije, — onoga pravoga plemstva, — tako nešto. No — tu je zlo nabasao. Korić, kao ranjen lav, skoči i gotovo patetičnom pozom stane sproću baruna.

— Što je to vaše plemstvo —? Ništa za to, što smo siromasi — ali ipak ne dam ja svoga plemstva ni za vaše kneževstvo ili grofovstvo. Što vi mislite — barune? Vi ćete u svojoj familiji diljem stoljeća moći da nabrojite tek nekoliko junaka, proslavljenih u boju i palih na ratištu, a znadete vi, da eto ja — tek plemić bez grofovskog ili barunskog naslova — eto ja u svojoj obitelji — gotovo kroz stotinu i stotinu godina i ne nalazim pretka, koji bi bio u svom domu, na mekoj postelji umro, već redom i šukundjed — i pradjed — i djed i unuk — redom — redom — kroz koljena i koljena — padaju na bojnom polju. I tako je istom na jednoj strani obitelji, što znadem, — na kršćanskoj, — a kako je opet na drugoj — bosanskoj, gdje za cijelo isto tako bivaše!

I sad se bujica Korićevih riječi spustila starim svojim koritom — pričanjem o rogjacima begovima. Tu je izazvao ne mali otpor Jovanovića. Taj je napokon suviše živo nosio u sebi i u duši svojoj tradiciju o stoljetnom jadu i ropstvu bijedne raje, kao što i tradiciju o padu carstva srpskoga na Kosovu, a da bi se mogao odmah uzvinuti do shvaćanja Korićevih riječi, kojima je slavio bosanske begove i Turke. Napokon i župnik pa i svi ostali nijesu ga pravo razumjeli. Svima je bilo čudno, kako to može Korić da slavi begove i age, o kojima i narodna pjesma i Gundulić i Mažuranić pjevaju, da su mučitelji kršćanske raje. — No Korić nije se dao smesti. Suviše je bio uvjeren, da pravo govori, pa i suviše je ljubio svoje begove i svoje „rogjake“, da bi odstupio mà i za dlaku. U istinu divih mu se. Napokon u ono vrijeme doista i predsuda i nepoznavanje stanja stvari, i narodna tradicija i politička agitacija, — sve — sve — bijaše protivno onakovu stanovištu, kako ga zauzimaše moj beg sa Sutle. Morao sam jednako da sama sebe pitam, odakle tomu čovjeku toliko samostalnosti i slobode u mislima, da može biti takova uvjerenja. A nije da ga je crpao iz engleskih ili njemačkih političkih listova i brošura. Prvo svega on ih nije čitao, a drugo ni ne bijahu njegovi razlozi istovjetni s razlozima zapadnjačke politike, niti se njegovo uvjerenje prostiraše istim opsegom. Njegova obrana begova i aga — ograničila se uvijek tek na begove i age iz Bosne, i koliko je trebalo da njih brani, toliko je samo uzimao u obranu Turke i muhamedanstvo. Tà — očito bijaše, da ga je ljubav spram pradjedovske domaje i ljubav spram potomaka njegovih djedova, uzdigla na tu objektivnu visinu, na kojoj ga ne mogaše ništa više dohvatiti, što bi priječilo, da se istina vidi.

Najzad je iste večeri svojim dubokim uvjerenjem i toplom riječi doveo cijelo društvo — dapače Jovanovića i župnika Lackovića, — da su se barem taj put i oni uznijeli za begove i pozdravljali u njima braću, kad je po svom običaju svoju običajnu zdravicu Bosni izrekao. Dapače kao da je društvo još više veselo i još bolje volje nastalo od ove zdravice. Pjesma se zaori starim dvorom. I ne samo pjesma, rogjena u seljačkoj kućici uz Sutlu ili pod drevnim krovovima zagorskih vlastelina, već takogjer pjesma iz Bosne, pjevana i od begova i od kršćanske raje.

Gosti ostadoše dugo. Davno prošlo, što se pijetlovi onamo iz dvorišta javiše prvi put i drugi put, a stoloravnatelj još uvijek sipa kao iz rukava zdravicu za zdravicom, društvo pak poslije svake zdravice nakon ispražnjenih čaša pjesmom narodnom davaše oduška svojim razmahanim osjećajima. Sam kuće-domaćina ipak se je čuvao, da se ne ogriješi o svoje navade. I taj put nije metnuo s uma, da bosanski begovi ne piju vina.

Stao dan svitati, kad je prestala zabava. Ja sam naravno ostao u Cerovcima Banskim, da prenoćim. I nije mi bilo žao, jer sam sutradan sproveo vrijeme upravo prekrasno. Počevši od Korića samoga do zadnjeg čeljadeta u kući, svak božji gledao je i trsio se, da mi što više ugodi. A glavno — sad sam tekar dospio do toga, da se sa Korićem porazgovorim o njegovoj najvećoj ljubavi — o srodstvu njegovu s bosanskim begovima i opet — da i inače upoznam njegove sve prilike. Tako mi je umah iz jutra razjasnio svoj odnošaj naprema Ružičinu zanimanju za Slamnića.

— Ja vidim, da nije djevojci ravnodušan, — govoraše mi u bašči poslije kave. Pa i vidim, da se i on zanima za nju. Tà — mogao si i ti opaziti. Jučer opet cijelu večer razgovarahu na samu, — nijesam htio, da se upletem. Napokon — ti znaš — mi muške glave nijesmo za takve stvari. A ona — vrag bi si znao — kao da nije od moje krvi. Vjeruješ li mi, — nju ti ništa — a ma baš ništa ne zanima naš rod u Bosni. Nije da bi se zaboravljala — ali opet — opet nije kao što je n. pr. moja Milka. Ali — to ti je kao da je kakova Nelipićeva — ili Kotromanovićeva. Dà — ja ne znam, znade li Ružica, da je našu obitelj opjevao Kačić! I tako — dogje kakav Slamnić — i ona — ona za cijelo ni jedan časak ne pomišlja, da je on seljački sin — odavle iz sela dolje, — otac mu bio moj kmet. — Dobro — dobro — danas su drugi nazori. Čuvao me Bog, da ne bih bio liberalan — meni su sve aristokratske ludorije daleko od glave, nu opet — teško ti je, kad misliš: od tako stara si roda, da ti početak imena i obitelji seže još u dane, kad je Kulin banovao ili Tvrtko kraljevao. No — neka bi i to bilo, ali taj Slamnić — oh — da ga čuješ, kako ne može nikako da shvati mene i moje simpatije za begove!

— Ali — stanider — meni se čini, da je čovjek razuman — dalje ispitan je — takogjer naobražen. Ti ne bi dobro činio, da mu se protiviš — uzmem ja.

— Šta ti ja znam — tek ne bi mi milo bilo. I baš jer nemam pametna razloga, da se otimam kćeri i njezinim željama — baš to me i ljuti. Napokon — ja bih volio na njezinom mjestu, da ostanem gospogjica Korićeva Cazinska, rogjaka begova Korića, nego li gospogja advokatica Slamnićka.

Nijesam htio, da se dalje o tom razgovaram. Navrnem s toga govor na drugu djecu. Upitam ga za sina Vladimira, za Milku i Ljubicu.

— O — ti me bolje shvaćaju. Milka — kako rekoh — gotova kneginja iz dana starohrvatskih i bosanskih. Ne će ona — zaboraviti, koja joj krv u žilama teče. A Vladimir? Oj — velim ti — ne što mi je sin — ali krasan — junačan mladić. Da je vojnik — uvjeren sam, on bi osvojio mjesto u historiji. Dakako — jedinac sin — pak — pak —. No — ne ćemo o tome. Velim ti jednom riječi, krasan mladić. Taj vjerno čuva tradiciju imena i roda! (Svršiće se.)

Mladoj krabulji.

Velika je dvorana . . . svuda cv'jeće miri —
Vrti mi se, krabuljo, samo živo vrti —
Po dvorani veseli sad se valčik širi,
Vani urla oluja i priča o smrti.

Ti si tako dražesna, živahna i mlada,
Opojena mirisom u alema sjaju,
Ne poznaješ nevolje, ne poznaješ jada,
Samu sreću susrećeš u tom tužnom kraju.

Vani urla oluja, gusti snijeg prše,
B'jeda stupa s nesrećom, suze ljudstvu d'jeli;
Smrt i glad i nevolja svoje d'jelo vrše,
Tebe ovdje zlaćani sanci zanijeli.

Uz tebe je miljenik šapuće ti vrelo:
O ljubavi vatrenoj, vjernosti do groba;
Tebi srce trepeće, žari ti se čelo . . .
Vani demon odurni sm'ješi se i zloba.

Ona znade pepeo postaje od žara
I vidi te b'jednicu, zapušteno d'jete,
Gdje ti spomen podgriza srce sred njedara,
Gdje ti v'jenac čemera i nevolje plete!

Rikard Katalinić Jeretov.

Bezimene zvonjelice.

Pjeva *Uvelak.*

I.

Bez dramatske spreme ja sam glumac jadan,
V'jek sam na glumištu — usud tako htio —
Kad mi srce plamti, treba da sam hladan,
Sluga da sam onom, ko mi nije mio.

Sretan da se kažem, dok sam sreće gladan,
Da se smijem onda, kad bih protužio.
O da kliknut mognem, smrtnim časkom svladan:
Ja sam glumu svoju sretno doglumio!

Tek mehlema nagjem nesnosnome bolu,
Kada na glumištu naše kolo svane,
Pa uz našu pjesmu poigravat stane!

Još kad Ti uza me igraš u tom kolu,
Pa kad Tvojih oči gagjaju me str'jele,
Tad sam časkom blažen, divna moja sele!

II.

Zgurile se u košnici pčele,
Pusta zima — leta im se ne će;
Al tek sine blago pramaljeće,
Vesele se listom na dvor sele.

C'jel roj pčela po cv'jeću sad l'jeće,
Po ruži su mirisanki sjele,
Slasti joj se žedne napit žele,
Mirisom ih drago kr'jepi cv'jeće.

Tako, ljubo, ružo mirisava,
Misli mojih roj Te obletava:
Premami ih miris duše Tvoje.

Na sunašcu ljubavi se griju,
Rajske slasti iz srca Ti piju,
I u srce pretaču ih moje.

III.

Oj, slobodo, blago nad sva blaga,
Otkad žiću svanu danak prvi,
Dok u smrti carstvo ne povrvi,
Sve te žudi, svim si nad sve draga!

Nema sreće, gdje ti nema traga,
Za te mora potekla su krvi,
Nit miruje roblje, dok ne smrvi
Tirana ti, zatornika svoga!

Al neka ti, slobodo, divote,
Kad za dragom srce mi se ote:
O, Tvoj ljubo, da mi bit je rob!

Kad bih Tebi robovati smio,
Bez slobode sretan li bih bio!
Bez Tebe mi sv'jet je živu grob!

Slovački proštenjari u Marija-Celju.

(Uz svoje slike napisao *Maksimilijan Liebenwein.*)

U tihoj dolini dônjo-austrijskog alpskog predgorja, kojom bistra rječica Traisen hiti u široke talase Dunava, stoji moj dom. Stoji pokraj drevnog carskog druma, u sjeni lisnog drveća u miloj dôlji, gdje je Lavoslav „Slavni“, austrijski vojvoda, sagradio god. 1208. cistercitski samostan „Lilienfeld“.

Ovaj drum jeste od najstarijih što ih imade u Dônjoj Austriji. Istina da nema danas one prijašnje važnosti, otkako je naime proradila željeznica, tek je još i danas čuven ko put, kuda vrvi na hiljade pobožnih putnika-proštenjara u obližnje zavjetište Marija-Celjsko u Štajerskoj. Prolaze putnici što pješe, što na kolima.

Mnogi krajevi, što leže uz taj drum, procvatoše baš od onda, otkako pobožni putnici onuda prolaze. U Tirnicu imade velik broj gostionica i prenoćišta, u Anabergu, koji postoji još od 13. vijeka, podiže se velika crkva u gotskom slogu, a ipak su sve to mjesta zaturena i nema im zimi nikako saobraćaja s ostalim svijetom, već drijemaju pod hladnom, bijelom koprenom snijega, dok svuda carstvuje gluha tišina. I moje selo Anaberg zasuto je snijegom, po petnaest dana ne dolazi mu pošta, ne prolaze saone, ne možeš ni na krpljama (Schneeschuhe) povrh snijega.

Ali u proljetno doba, kad prolista šuma, sunašce ogrije brda i doline, a snijeg se blliješti samo po visokom povorju, e onda ožive ovi krajevi i budu od jednoć ko šareno taborište iz doba seobe naroda.

I tu, u bujnim hrpama pobožnijeh putnika iz velikih gradova i malenih sela s ovu i s onu stranu Litave, uvijek sam najradije posmatrao raznolike čete slovjenskih proštenjara iz Češke i Moravske (Hanake), a ponajpače šarenu vrevu pobožnog slovačkog svijeta, što nagrne ovamo iz gornjo-ugarskih strana, iz županija Željezne i Šopronjske.

Milota je pogledati ono šarno, ukusno slovačko narodno odijelo, milo i umiljato. Ona njihova bogočasna pjesan preljeva se tugaljivom melodijom, a da ne vrijegja uha, kao što ćeš to često osjetiti slušajući one proštenjare, koji dolaze iz Beča.

Krjepke su to ljudine, vitka stasa i gipka pasa, lijepe im žene zdrave i snažne, u gdjekoje crne se oči ko ugljen. Krasna i mila izgleda dolazi taj svijet u dugačkim redovima, pod okićenim zastavama, pjevajući pobožne pjesme.

Kad budu nadomak zavjetištu, jekne zvono sa zvonika, a svećenik sa krstonošom i s dvjema barjaktarima izilazi proštenjarima u susret čak do sajmišta. Tu se pozdravi sa svećenikom, koji dovodi proštenjare, zagrle se i cjeluju, te se onda svi upute crkvi, i pošto se odsluži svečana služba, razigje se narod na odmor.

Sve vrije po selu, svuda vidiš živopisne skupine putnika. Na tratini pred samostanom, na sajmištu, kraj bunara i ribnjaka i željezničkog mosta, pred gostionicama, svagdje i svuda plete se narod ili se odmara, pošto je skinuo sa legja i po zemlji rasprostr'o svoju prtljagu.

Ukresaće vatru. Ljudi posjedaše pušeći naokolo, djevojke pak i žene donose drva i vodu. U to, iznenada, uzbuni se taborište. Eno tamo na drumu diže se oblak prašine, kola škripe, pucketaju bićevi, ržu konji i zvekeću zvončići. To su kola, što prate proštenjarsku četu, vozi se „velika prtljaga“ i hrana.

Poraz „njemačkog viteško

Nikada ja ne vidjeh da bi se ti putnici našli na putu bez svoje hrane, praznijeh torbi. Oni jedu samo svoj hljebac, i dobro znadu, kakvo ti je to jelo u prenoćištima, i da li ga uopće za toliki svijet dosta imade. Tek kaki nespretni velegragjanin desi se često puta na muci, pa gladuje.

Eto stigoše mrsna kola. Kočijaši skaču, skidaju konjima uzde, odvezuju uža, vade sijeno. Konji su im ponešto mršavi, slabije ugojeni i od sijena nabubre im trbušine; ipak je u tijeh konja lijep kostur, plemenita glava i pametne vatrene oči. Drugar-kočijaš, što se pored prvoga vozi, znade svaki svežanj prtljage i čiji je. Oko toga čovjeka sakupe se putnici, te sad traži svak svoju torbu ili svežanj, da vadi što mu treba, a da torbu opet povrati čuvaru.

I tako vam biva kroz dugačke godine, uvijek jedno te isto, tek meni ne bijaše nikada dosadno zaći med ove ljude, prošetati se ovim taborištem, naužiti se tijeh čudnovatijeh stranijeh prizora i neopisime draži. Pače desila mi se jedared prilika, da u tom našem trijeznome vijeku vidim — pustinjaka, prava pravcata pustinjaka! Čovjek — pa ipak ko neki bajoslovni lik — nosio je visoko potpasanu haljinu i hodao bosonog. Za legja zavratio školjkasti šešir široka oboda, o prsima mu visjele svetačke sličice i brojanice. U bisagama, što mu se objesile niz ramena, lako je vukao svoju skromnu imovinu, u desnici pak čvrsto držao dugačku palicu s dvojnim krstom sedefom pokićenim. Bijaše Rumun, a došao je ovamo u društvu slovjenskih proštenjara.

U takovoj pobožnoj četi najljepše je pogledati mlade bajraktare. Bajraktarima učine obično najodličnije mladiće. Ravan i vitak ko jela, podsjeća te junačkim držanjem takav momak e je već i caru vjerno služio, a srebrnim gajtanom i bogatim trakama nakićen klobuk, te rublje šarna veza, srebrna dugmeta, što se blliješte po prsluku i po rukavima, kazuju ti, da je ovo od oka momče sinak dobre i imućne seoske kuće.

Imadeš jamačno na pretek prilike, da se diviš porastu i stasu slovačkog ženskinja za ovaka odmora. Neka je zasebnost u Slovaka, da na njihovim putovanjima žene i djevojke nose uz svoju prtljagu jošte i prtljagu svojih muževa, očeva i braće, to jest ono, što ne može stati u kola, prte one na legjima. Na glavi im velika marama, što čuva od sunca, na legjima velik svežanj, što ga pripnu preko ramena. Ovako koracaju njihove ženske sagnute pod teškim teretom. Tek kada se pane na odmor, a teret klizne sa legja, svane ti pred očima mladi, gipki, lijepi stas Slovakinje, ukaže se bijeli svilom vezeni čèpac (*čapec*) — draž te podilazi, kako ga je milo vidjeti. Pa još kad skine laneni bijeli prsluk, prosinu lijepe mišićaste ruke, suncem opaljene, radom okaljene. Te pune ruke vire iz širokih, ko snijeg bijelih rukava, koji su kratki i nabrani. Svileni „struk“

bez rukava, kratka nabrana „suknja“, svilena pregača („zapona“) te fino izragjene čizmice (čizmy), eto kako se ponosito nosi lijepa Slovakinja. Čepci, košulje, pregače i strukovi ili prsluci, a u muškaraca košulje, gornje haljine („hunja“, „halina“) i sve to ne samo okićeno, nego upravo posuto šarnim, prekrasnim vezom, dičan su dokaz domaće industrije u Slovaka.

Te šare sastavljene su od crtica, koje su ćoškaste, lozaste, u vidu mäandera i listova, isprepletene i usukane u sto oblika, a sve su dražesne, bogate i mnogovrsne. Te šare potječu iz doba slovjenskih apostola Sv. Ćirila i Metodija, ovuda se još nagje bizantijskih tragova, a ja sam sretao na tim čepcima, košuljama i bogatim prslucima mnogi motiv iz Markove crkve u Mletcima. Gledajući te šare, ne možeš a da se dosta nadiviš smjelosti i ukusu u poretku boja, tehnici raznovrsnog veziva i miloti linija.

lenih brda, litica i jela naprijed k zelenoj Štajerskoj.

U Marija-Celju zvone megjutim zvona, sprema se svečani doček. Uz gromornu zvonjavu u stajaćem ruhu iznose djevojke u bijelim haljinama lik Bogomajke na nosilima pred proštenjare, a ovi padaju na koljena. Svećenik podiže ruku na blagoslov. Zvona tutnje. Tako ulaze proštenjari u zavjetnu crkvu.

A tu u staroj zavjetnoj crkvi mole se onda hiljadu srdaca Bogu i mnoga naivna zavjetna sličica polaže se Bogomateri pred noge. Uz to bogata žrtvena prostirka, svečane haljine, srebrna srca i ruke, štake, koje su, hvala Bogu, odslužile svoju, pa se sada polažu u znak blagodarnosti, pošto je bolesnik opet prohodao, i vješaju se o željeznu ogradu podno žrtvenika, a sve se prelijeva u titraju hiljade svijeća, što ih pale pobožni proštenjari. Imade ih i takovih, koji su za spas duše ili za pokajanje svojih

eda“. Slikao *Jan Matejko.*

Glavni komad odijela jeste u muškaraca „halina“, ogrtač od proste vune uska crvena poruba. Na prsima drži ga lijepo izragjena kopča „spona“. Ovratnik „golier“, kapuca i rukavi većinom su porubljeni ili bogato izvezeni. Rukavi se obično povežu, te služe ko džepovi. Kako je taj ogrtač širok, te pokriva u debelim naborima visoki muški lik, onako je dônje odijelo naprotiv usko i prianja tijesno uz zglobove tijela. Samo u nekojim krajevima nose Slovaci široke platnene gaće (gate), obično su u njih uske hlače (nohavice), uzane čizme, uzan prsluk (lajbik), a po njemu mnoga okrugla dugmeta. Najmilije su im boje: plava, crvena i crna.

Od tijeh elemenata sastoji ona vesela i živahna gomila, što se okupila oko vatara, što se kreće oko kola, il obilazi manastirska kuhinjska vrata oko čorbe, koju tamo dijele.

Nakon ručka diže se četa produžujući put najviš do Tirnica, pa onda dalje izmegju ze-

grijeha, cijelog puta prtili kakav težak kamen, da ga donesu pred zavjetnu sliku Bogomajke.

Mnoge mi se jošte uspomene naturavaju u svijesti i mnogo bih vam jošte pričao iz toga svetišta. Tek ne mogu da ne napomenem, kako je zavjetna slika u Marija-Celjskoj crkvi — bogati taj ukras nekadašnje gotske crkve — smještena danas u okolinu, koja je izvedena u slogu renesanse, dočim se je crkvi prigradila još jedna nova kapela, nad kojom se diže ovalno kube. U riznici imade mnogo zlatnih dragocjenosti i starog oružja. Tu se čuva i vjenčano odijelo magjarskog kralja Ljudevita, njegov mač, ostruge i stremeni, pak nekoliko konjičkih zastavica, što ih darova princ Evgenije Savojski i mnogo drugog oružja i ukrasa.

Tek biće dosta. Poželimo pobožnijem putnicima srećan povratak na domove! Dozvolite ipak da jošte napomenem samo jedan lijepi običaj, što ga opazih u Slovjena i Madžara na zavjetištu. Vraćajući se kući ponijeće svaki njih po jednu smrečicu, da je kod kuće usadi na spomen svoga pohoda u Marija-Celje. Bog znade, da l' joj se grane zelene, daleko od brdina zelenog Štajera?

Monakov januara 1896.

Tajne.

Crtica iz života. Napisao *Milan pl. Mareković.*

> Svjetskoi radosti tak bezpokoini prizrak
> Nas manit pod hladnoju mgloi.
> Ti k nemu — on, šutja, ubježit ot tebja.
> Ti obmanut — on onov pred toboi!
>
> *M. I. Lermontov.*

— — — — — — — — — — —

— Kad baš hoćete, a ja ću vam navesti primjer. Došao sam jednoga dana i opet u pohode starim znancima i prijateljima mojih roditelja. Kako s jedne strane posjeti moji nijesu bili prerijetki, a s druge opet vezalo me staro prijateljstvo, to i moje općenje s tima čestitima ljudima nije bilo onako prisiljeno i napeto, kako to biva u ovećim provincijalnim mjestima, gdje imade nešto više činovništva i otmjenijih ljudi, te se prti jedan na drugoga. Naprotiv, mi se susretasmo vrlo familijarno — oni su me još od malih nogu smatrali nekako kao svoga — kao člana obitelji.

— U njih je kćerka, lijepa djevojka ko zora — Sjećam se te djevojke vrlo dobro, kad je još bila malena, na rukama dojkinje, i pružala za mnom svoje male mekane ručice, a ja skakutao oko nje i sakrivao se za dojkine suknje. „Traži ga, Zorkice“, — rekla bi dojka, a njezine male očice bludile bi u okolo, debela crvena lišca još bi se jače nadula, nad malim nosićem pojavio bi se nabor, čitav se obrazić za čas namrgodio, dok napokon ne bi udarila u plač, valjda zato, što me nije mogla naći. Sjećam se, kako bi mi roditelji kod takove igre rekli: „Vojko, daj poljubi Zorku“, a ja se namrgodio, rasrdio i prpošno odvratio: „Neću, šta bi ja ljubio takvo derište“ — i otišao odmah kud god, gotovo uvrijegjen s takova nagovora. I taj dan ne bi me nitko više mogao nagnati, da se s njome sigram. — „Ta dà, ja tako velik, a ona malo derište! Gdje je ona za mene! Ne znam uopće, kako ju mogu samo i pogledati. Ta još hoće od mene, da ju i poljubim! Ne znam kako samo *oni* toga ne mogu pojmiti! Bar vele, da su veliki ljudi pametni! Da mi reknu da poljubim Željkicu, ajde de! Ona je već velika. Skoro je tolika, kolik ja. Ne ide više ni u školu. Nju bih poljubio, dà! Al Zorku neka sami ljube!“ Blaženih li djetinjih misli!

— I od tog blaženog doba prohujalo je iznad moje glave mnogo toga, i ona je danas, kako rekoh, djevojka u potpunom naponu i isto tako mila prijateljska prema meni, kao i njezini roditelji. I ja se upravo veselim, kad mi se desi prigoda, te se mogu sastati s tima ljudima.

— Nego kako je već obično na ladanju, da ti susjed bolje znade, što se u tvojoj kući zbiva, nego li ti sâm, te ako vide mlada čovjeka, gdje zalazi u kuću, u kojoj ima odrasla djevojka, da odmah stvaraju najraznoličnije i najsmionije kombinacije, tako su i mene sa Zorkom po deset puta vjenčali, al i po deset puta razvjenčali. Govorkalo se, naklapalo, snovalo i razriješavalo, a napokon zaboravljalo, da se za neko vrijeme i opet počne iznova, već prema tomu, kako je dragjm susjedima i susjedama ponestajalo, ili u obilju preticalo gragje za svagdanjeg razgovora.

*

— Ovoga puta našao sam u V . . . još jednoga prijatelja, davna znanca još iz školskih klupa.

Začudio sam se, kad sam ga uočio, nu moje začugjenje utažilo se, kad sam promislio u pameti, da me već dva mjeseca u V... nije bilo, a da u ovakovim „činovničkim mjestima“ nije ništa neobična, opaziš li svakih četrnaest dana po koje novo lice. Za par časaka — šetajući mi lijepim drvoredom, ispripovjedi mi prijatelj svoj život, sve od našega rastanka: kako je iz niže gimnazije pošao u gospodarsku školu, pa onda, jer nije mogao dobiti prilične službe u koga vlastelinstva, „kad je sve pretrpano sa Švabama i Magjarima“, latio se općinske službe, položio ispite za blagajnika i bilježnika, i tako je evo napokon dospio ovamo za — načelnika. U školskim klupama mi se nijesmo baš najbolje gledali. Bio nas je i odavao naše djetinjske grijehe, pa sve da je i on sudjelovao kod tih grijeha, umio se uvijek lijepo izvući ni kriv ni dužan. Mi se megjutim sretosmo kao davni, dobri prijatelji. U času preletismo i proreŝetasmo naše gjačke uspomene, naklapajući tako, kako to biva u ljudskom životu.

— I tako ti ja evo ovdje, — dokrajči on. — I zadovoljan sam i sretan. Radim, kako mi više oblasti nalažu i zakon propisuje, pa šta me briga. Znaš, ja sam ti nešto energičan stvor. Zakon i u ime zakona!

— Vražji dječko!

— Moram. Služba je služba.

— To je istina. Samo se ti drži zakona i sve je u redu.

— Pa to i hoću. Ta ti me znaš. Dà-a. A kako ti?

— Ja? — Dobro.

— Pa lijepo. Veseli me. A ja, znaš brate, uvijek upregnut. Posla, da ne znaš, gdje ti je glava. Tek... Al gledaj, — prekine se prijatelj ujedared, — eno ide gospogjica Zorka sa svojom majkom. — Valjda će na kruglanu. Ondje se već sve V-ske gospogje sakupile.... Nego, eno domahuju ti rukom, valjda te zovu, da i ti onamo igješ... Svakako tebe se tiče, jer ja ne zalazim u kuću i nijesam baš tako intiman s njima. Poznamo se, al prekratko vrijeme. Onako... samo iz daleka... Eno, opet te Zorka zove. Eh, tko će s tobom!... Nu ja se nadam, da me ne ćeš odmah ostaviti... I onako moram da nešto s tobom govorim... Nešto vrlo važna! — I prijatelj podiže kažiprst. — Pa i šta ćeš vraga s babama! Bićeš dosta i onako uza nje... Zorka ti i onako ne uteče... — izgovaraše on nekako isprekidano.

Ušutismo na časak. Gledasmo za gospogjama sve dotle, dok nam ne zamakoše s vida.

— Dà, zbilja — trgnu se on. — Otkako sam ovo šest nedjelja ovdje, čuo sam nešto o tebi.

— A-a?

— Jesam, Boga mi. Nešto vrlo lijepa!

— Idi, molim te?!

— Da..à! E, čestitam ti, čestitam.

— Na čemu?

— Čujem, ženiš se.

— Ajde, Boga ti?!

— Ma nemoj ti ništa... Daj, daj brže, da malo poigramo u svatovima. — On zaškilji na jedno oko i izmahne rukom.

— Ja o tome ništa ne znam.

— Gledaj, kako bi se rado iskliznuo! Ta ne taji, čovječe, kad o tom i onako svi u V....

— Ja ti kažem, da o tome ništa ne znam. A ja bih valjda prvi morao znati.

— Jer ne ćeš da priznaš. Meni možeš reći mirne duše. Znaš, da sam ti ja — o tom možeš uvjeren biti — prijatelj, kakvih ćeš malo naći.

— Pa koju uzimam, molim te?

— Koju... tà... Zorku, koju drugu. — I zacrveni se preko ušiju.

— Tako? — zapitam prijatelja, i počnem ga posmatrati. — A molim te, tko ti je time napunio uši?

— Ta to već i vrepci pjevaju. Čitavi V... o tome govori. Pa i neki su dan o tome gore u čitaonici, kod objeda, svi činovnici javno raspravljali.

— Idi, molim te?!

— Dabome! A i ja sam te još jutros vidio s njome na cesti, kako joj nešta povjerljiva šapućeš i veselo se oko nje vrtiš, a ona ti isto tako odgovara. Lijep par, mislio sam... E, tko je sretan, sretan je!... Ti svakako jesi... I čelo mu se ponešto namršti, a licem mu i očima kao da proleti dašak sjete, tuge, čega li...

— Ha, ha, ha, brate moj, čudan si svat! I ti odmah izvodiš ženidbu. Ta mi smo stari znanci i prijatelji. Naši roditelji...

— Vaši roditelji... — znam... prekide me on nekim sporim glasom, — i oni su za to... samo...

— Samo?

— Ako je zbilja istina, da je uzimaš, kazaću ti nešto po tebe vrlo zanimljiva.

— Gle, gle, koliko ti toga znaš!

— Čujem, brate, a dužnost mi prijateljska nalaže, da ti kažem, što čujem... Inače ti ne bih bio prijatelj... A to ćeš mi valjda vjerovati...

— O, vjerujem i hvala ti. Nijesam ni slutio, da ću te opet sastati, a nekmo li, da ćeš se odmah moći za mene zauzeti. Dakle, daj, da čujem.

— Ništa, ništa... Znaš, *njezini* prave silne kombinacije.

— A vraga!

— Jest. I jedna od tih je ova: Ili ti, ili županijski pristav A. Ti si, vele, pred godinu dana bolje stajao, al im je liječnik Šmirgel nabajao, da naginješ na sušicu i od onda su njezini nekako odustali od tebe i ti ispao iz kombinacije.

— Pa onda nije: ili — ili. — Onda je pristav siguran.

— E, u najnovije doba i opet si u kombinaciji.

— Vraga? Valjda za to, što još nijesam od sušice umro?

— Ajde, nemoj se šaliti! — nekako će kao srdito moj prijan. — Ja govorim u tvoju korist, za tvoje dobro. Ja sam ti prijatelj. Budi uvjeren, kao da govorim o sebi. Kažem ti, ne znam kako, al u najnovije doba i opet je: ili — ili. Opet si u kombinaciji.

— To je lijepo.

— Pa da. I to tebe dakako ne iznenagjuje.

— Zašto da me iznenagjuje. Ta gdje su ti roditelji, koji uz odraslu kćerku ne prave takovih, kako ti veliš, kombinacija? Pa to im se ne može ni zamjeriti, jer ih vodi ljubav spram svoga djeteta, da ga vide što sretnije...

— Ta dà... dakako... Ja ne velim ništa, al meni je samo do tebe... Znaš, *prijateljska* je dužnost, da te upozorim. — I on mi se ljubopitno i nekako kao da želi zaviriti na dno moje duše, zagleda u oči. Na svakoj žilici njegova lica vidio sam, da mi ne vjeruje.

— Na što? Na te kombinacije da me upozoriš?... Ne mariš. Kažem ti: svaka majka, čim joj je kći prevršila desetu godinu, čim je obukla malo dulje suknjice, kad opazi momka, koji bi joj malo po ćefu bio, pomišlja s uzdahom: „Ah, Bog zna, ne bi li mi taj danas sjutra mogao biti zetom?“ — I to je tako jednostavno i naravno, kao kad tebi tkogod dogje u pisarnu, te odmah pomisliš: „što taj hoće?“...

— Dakako, dakako... Ti imaš posve pravo... al ne mislim ja na to...

— Da na što?

— Mati... otac... dà, oni su zabrinuti za svoje dijete... a znaš, amice, djevojka, kojoj je svejedno: ovaj ili onaj... koja sama pravi ovakove kombinacije... eh, brate, to je malo škakljivo... škakljivo!... Ne bih ti želio... I dok je to govorio, udarao je dlanom o dlan, stiskao šake, razmahivao se rukama i turao mi šaku mal ne pod nos, a brci, porijetki crveni brci, još mu se više naježiše, a oči raskolačiše. Ja sam se čudio, što ga podbada, da sve poskakuje, što ga uzrujava, te se je tako uzvrpoljio? „Da nije..?“ pomislim i odmah ga zapitam:

— A ti misliš, da je Zorka takva?

— Ja ne znam... Ne mislim... Ali napokon, Bog bi znao!... Sve su one takve, koliko god ih ima... On uzmahnu rukom i pucnu prstima, a lice mu poprimi tužan izražaj. Ja sam počeo sumnjati.

— Mogu te utješiti... Poznam ju od malih nogu i ne vjerujem u to. To su ti samo obična babska naklapanja i ništa više... Napokon, meni nije do toga ni...

— Dakle ti i zbilja nemaš nikakvih ozbiljnih nakana? — uleti mi u riječ i grčevito me ulovi za ruku. Mislio sam, iskočiće mu oči, kako ih je zapiljio u mene, a na licu titrala mu svaka žilica, kao napeta struna, trzala se svaka mišica. Više nijesam sumnjao.

— Ne...

— Zbilja ne?... Govoriš li iskreno? Da me ne varaš?

— Kažem ti. Sad vjerovao ti ili ne, meni je svejedno.

— Eh, znaš, prijatelju, kad bih ja bio posve siguran, da si mi iskren!... — I zagleda se u mene dugim pogledom, ko da moli.

— Možeš, samo ako hoćeš... — Bilo mi je sve jasno. — Pa šta bi ti onda?

— Ja bih ti povjerio nešto mnogo važnijega... nešto vrlo važna... tajnu jednu... al... ti bi se rugao... ismijao bi me... odao...

Prijatelj je to govorio sniženim, žalostivim glasom, u kom je bilo i beznagja i nade i nekog grozničavog veselja i uzbugjenosti. Ja se nijesam prevario.

— Varaš se. Umijem da cijenim osjećaje, što ih je narav usadila u srca ljudska, a budi uvjeren, da znam i što su prijateljske dužnosti. Sad smatrao me ti vrijednim, da mi povjeriš svoju tajnu ili ne, meni je i opet svejedno. U društvu s različitim ljudima, ja sam već svašta doživio i svemu naučio... I budi uvjeren, da će mi i tvoja tajna poput mnogih drugih u životu, što no se veli, na jedno uho unutra, a na drugo van. I to ti je najbolje. Ili ne slušaj tajnâ, ili radi ovako... Nego da ti posao prištedim, kazaću ti, da mi je ne trebaš ni reći jer — ja je znam...

— Kako?... Ti znaš? — uhvati me prijatelj za rame sav usplahiren.

— Znam.

— Nije moguće... Ne, nije moguće... Ta kako bi ju znao, kad je niko ne zna osim Boga i mene?... Tko bi ti ju onda kazao?...

— Cijela ta tvoja tajna jeste u cigle tri riječi: Ti ljubiš Zorku. Eto vidiš, da znam.

On osta zapanjen. Zapeo mu i jezik. Šutio je časak, a zatim me uhvati za ruku i reče:

— Da, istina... Pogodio si... Al kako si to otkrio? I ne čekajući odgovora provre dugo pritajano čuvstvo onom slobodom sretne brbljavosti, u kojoj je slatko govoriti ma što bilo. On produži dršćući i na mahove:

— Pa čuj me. Zaljubih se, dok sam je ugledao. Nijesam mogao da odolim. Možda sam se i nehotice drugima odao...

... Nikad mira. Šećeš s kime, a neprestano ti se vrti u glavi, kako da o tom započneš. Govoriš kojekakve gluposti, dok te napokon čovjek ne ostavi. Sjedneš u pisarni, otvoriš pismo i opaziš predstojnikov potpis, pa misliš: „Kako, da se njemu povjerim? Alaj bi se on zadivio! Da njega zamoliš za kuma?!“ I zabrodiš u misli, slatke, nedokučive. Dogje pisar i lijeno uzme sa stola kakav zapisnik ili što drugoga, a ti odmah pomisliš: „Eh, da on znade! On bi se veselio. On je dobar čovjek. Bih li mu rekao?“ Znaš, da sam već tako vrebao na ljude, da se komu povjerim i sretan sam, da sam uvrebao baš tebe, prijatelja. I vjeruj, da mi je sada laglje... kao da sam se preporodio!... Pa najzad mora se čovjek ogledati i za budućnost. Vidiš, ja sam već u dobu, gdje čovjek mora misliti na to. Osim toga imam priličnu plaćicu, krasan stan, a prazan...

— A ti bi rado, da ga napuniš.

— E, a dà... I to... Naumio sam ozbiljno, da je zaprosim, samo se bojim, da me ne odbije... A znaš, to bi bila za mene smrt...

— Nemoj opet tako tragički...

— Ne... Znaš, Zorka, kako čujem, visoko leti... Ona bi sudiju ili župana i t. d., a ja sam prema tima malen, crv... Megjutim ja sam se već i za budućnost poskrbio. Nedavno sam se osigurao kod „Slavije“ na pet tisuća forinti. Evo, vidi, policu sam već dobio i uplatio prvi rok... I on izvadi iz džepa policu, otvori ju i stade mi pokazivati.

— Sad možeš lakše umrijeti...

— Ma dà, to je samo za slučaj. Ona je onda sigurna.

— Po tvojoj smrti?

— I za života. Plaća moja doduše nije Bog zna kakva, a ni služba nije baš stalna, ali ipak dade se živjeti... i dobro živjeti... pa napokon, kapne ti i odavle i odanle... pa i ona ima imućne roditelje... ovdje su u mjestu... ta dalo bi se, dalo...

— E, a ti pokucaj.

— To sam i naumio... Htio sam prije samo znati, da nijesi ti tuj štogod...

— A kombinacije?

— Eh, za kombinacije lako... Ja ću im sve predočiti, pa možda se kombinacije i okrenu... Samo kad ti ništa... Znaš, prijatelji smo, a kako bi čovjek mogao prijatelju iza legja... Ne, ne bi bilo ni lijepo, ni pošteno... Znaš... Al evo ih — idu... Sad ćeš sigurno i ti s njima... Što sam još htio?... A, ništa... ništa... Evo ih...

*

Iza ugla kotarske zgrade pomoli se hrpa gospogja, a megju njima i Zorka s majkom. Vraćale se sa kruglane. Kad dogjoše do nas, pozdravismo ih.

— Mi vas čekamo, a vi se tuj zapleli u silne razgovore — reče mi Zorka. — Ne može se kruglati, jer je kruglana od jučerašnje kiše sva razrovana.

— Onda je dobro, da nijesam ni išao . . .

— A, hvala vam na lijepom komplimentu! — Ona se nekako prpošno nakloni. — Zar vas mi trebamo samo za kruglanje? . . . A društvo?

— Oprostite, nijesam tako zlo mislio, kako sam se izrazio . . . htio sam reći! . . .

— Ništa, ništa . . . Ježik odaje. Nego sad ćemo kući na večeru. Izvolite!

Oprostih se od gospogja i prijatelja, koji je neprestano stajao kao ukopan, zabadao štapom u zemlju i pogledavao čas Zorku, čas mene, a čas opet u zemlju. Zavidno nas je motrio, kad se od njega udaljismo i stajao na istom mjestu, dok god ne zamakosmo u Zorkinu kuću.

— A, molim vas, što ste se tako dugo razgovarali? — upita me putem Zorka.

— Gle, kako ste vi znatiželjni!

— Nijesam, al smiješno mi je, kad kažu, da samo mi žene, kad se sastanemo, rastati se ne znamo. Da nijesmo mi došle, vi biste valjda razgovarali još do mraka. To je moralo biti nešto osobito važna! . . .

— Dakako, al toga vam ne mogu reći . . .

— Zašto?

— Jer je tajna . . .

— Ha, ha, ha! Zar i vi imate tajnâ?

— A tko ih nema? Jedna je, na primjer, i ta, da ste vi smrtno zaljubljeni!

— Ja?!

— Da, vi.

— Pa u koga, molim vas?

— U moga prijatelja načelnika.

— Ha, ha, ha! Niste se mogli ničem pametnijemu dosjetiti?

— Zašto pametnijemu? Zar to ne bi bilo moguće?

— Ne, s moje strane ne bi. A kad bi, recimo, i bilo, zar bi to bila tajna? Zar se ljubav dade sakriti, zatajiti? Čudim vam se, da još toga ne znate! — I ona me pogleda onako, s visoka.

— Hvala vam lijepo na poduci. Toga još zbilja nijesam znao.

— Ajte, ajte!

— Brže, brže, požurite malo! Ja sam gladan! — doviknu nam Zorkin otac sa kućnoga praga.

Uletjesmo u kuću kao plahe laste i domala pušili se na stolu prženi pilići i razvio se ugodan razgovor i šala.

*

Dvije nedjelje poslije moga odlaska iz V*, dobijem kartu. Moj prijatelj se oženio. Al nije uzeo Zorku. Nije je ni prosio, kako sam doznao. Uz kartu bio je i list, gdje me zove u svatove, nu jer me nije list kod kuće zastigao, zakasnio sam za cijela dva dana. U listu je megju ostalim bilo i ovo: „Čudićeš se možda, da nijesam isprosio Zorke. Nijesam je ni prosio. Znaš, brate, da ti pravo kažem, od onoga našega razgovora, Zorka je najednoć za mene izgubila svaki čar. Ja sam se odjedared prestao za nju zanimati. Ni gledao je nijesam. Čudno ti je to u mene. Dok još niko na svijetu nije znao, da ju ljubim, ja bih bio svoj život položio za nju. A težio sam za tim, da se sazna. I dogje. Tebi se povjerih i moja tajna izgubi sav čar, a s njom i Zorka. Šta ću, takva mi je narav. Ali, ti ćeš to znati prosuditi. Ti si me upoznao! I zbog te naravi valjda nikad ne ću biti sretan! Ne, ne mogu da budem! Sad se evo ženim. Kako je do toga došlo, ja sam ne znam. Ili su me ulovili, ili sam se ulovio sâm. Al sad, kako bilo. Ako uzmogneš, dogji . . .“

Nijesam se žurio u V*, nu naskoro doznah, da je mladi par živio zajedno čitavih osam dana. Ona odseli deveti dan opet k svojim roditeljima natrag, a on se zahvali na službi i nestade ga iz V*. Što ga je na taj korak prisililo, niko mi nije znao reći. Valjda je otkrio novu kakvu tajnu!

Kasnije nijesam nikada za njega čuo. Kud je otišao, Bog bi znao . . .

— A Zorka? — upitaćete. — Ona je pupoljak, koji još uvijek iščekuje sunca.

Pisma iz slovjenskih književnosti

od *Kamila Zajčića.*

I.

Eliza Orzeszko.

U proljeće godine 1886. bila je u privislavskom kraju negdašnje Poljske strahovita poplava, kakove ni najstariji ljudi zabilježili nijesu. Sve prostrano područje, kojim teče srebrolika, milovidna, tolikim poljačkim i ruskim pjesnicima opjevana Visla, bilo je pod vodom, a gradovi, sela i selišta, kuće i hramovi, sve živo blago pade u žalosni plijen užasne stihije. Po svem ovome prostranom kraju čuo se je strašan vapaj unesrećena i kukavna ljudstva. Taj se je vapaj najposlije raznio po cijelome svijetu. Najgore nastradala je Praga, gusto napućeno predgragje kraljevske Varšave. U Pragi, gdje nastava najsiromašniji dio varšavskoga pučanstva, bila je nevolja najveća i najosjetljivija. Do dvadeset tisuća djece, žena i odraslih muževa ostade bez kuće i kućišta; Visla odnijela im sve, što su imali do gola života. Plač, koji se je iz Prage dizao, najjače se čuo, a dopirao je i do sjajnih palača na otmjenome Novom Sviatu[1]). Državna pomoć, kojom se je priskočilo nesretnicima — bila je znatna, ali ipak ni izdaleka dovoljna, da ublaži svu tešku bijedu i nevolju. Trebalo je zato još opširnije sućuti. Tu je umjela vanredno uspješno probuditi slavna poljačka spisateljica *Eliza Orzeszko.* Posvetivši sve svoje sile postradalom pučanstvu, ona je besprimjernom požrtvovnošću u raznim dobrotvornim odborima kao prava čovjekoljupka radila nadčovječnim silama; ona je sama pomagala, tješila i bodrila bijedne i nemoćne. Ali to joj ne bje dosta. Njezin veleum zasnova divno djelo, koje je njezinim nastojanjem i uspjelo. Ona je pozvala sve poljačke književnike i umjetnike, da plodovima svoga pera, duha i uma pomognu bijednim nesretnicima, da uspostave most, koji spaja poljačku inteligenciju sa toliko zapuštenim narodom. Zamisao je prekrasno uspjela, a čist prihod na desetke tisuća razpačanih djela iznio je lijepu svotu za postradalo pučanstvo. Na prvom mjestu toga almanaha bila je Orzeszkina sličica iz života poljskih radnika u predgragju Pragi. U toj sličici ocrtala je Eliza Orzeszkova boli, osjećaje, radosti i težnje siromašnih radnika takovom plastičnom jasnoćom, takovom umjetničkom silom, sa toliko sućuti i ljubavi, da je ta sličica svakoga čitaoca duboko potresla. U toj sličici ocrtala je pjesnikinja živim bojama tešku borbu poljačkoga radnika i njegov vapaj za saučešćem poljačke inteligencije. U spomenutoj sličici sadržan je cijeli program i pravac književne djelatnosti Elize Orzeszko, koji se odrazuje u ovoj tendenciji: topla i iskrena ljubav prema trpećemu ljudstvu. Ali megju retcima čita se još više. Eliza Orzeszko hoće da nestane jaza, koji zja izmegju poljačke inteligencije i naroda; ona pozivlje svoje drugove i sestre, da proučavaju taj narod, da mu zagledaju u dušu, da mu je srdačno ispitaju, pak će u njoj naći veliku riznicu svoje narodne sile i veličine. Ovako je Eliza Orzeszkova radila, otkada je stupila na poprište lijepe knjige. Ona je, može se reći, prvi poljački spisatelj, koji je prekinuo sa starim predajama. Društveno ustrojstvo poljačkoga naroda bilo je takovo, da je inteligencija nalazila hrane samo u životu viših razreda. Puk je od starine bio samo sredstvo za postignuće ciljeva. Ovo se je, kako je iz povijesti poznato, osvetilo užasno na prošlosti Poljske. Eliza Orzeszko je megju poljačkim spisateljima najprva uvidjela, da je potrebno ispraviti te žalosne prilike, a ko najbolje sredstvo smatrala je lijepu knjigu, kojom će se poljačko općinstvo osvojiti za sućut k svome narodu. Cijelo djelovanje Elize Orzeszko zadojeno je ovom idejom, koju je ona u svim svojim proizvodima strogo provela. Ova ideja vodila ju je u teškom zvanju spisateljice, te ju dovela do sjajne pobjede. Poljački narod smatra ju jednom od najboljih svojih spisateljica, a pravac, kojim je ona pošla, općenito smatra literarna kritika najzdravijim, a za poljačke prilike upravo blagotvornim.

*

Kao veći dio poljačkih spisatelja, tako nije ni Orzeszkova proizišla iz gragjanskoga ili seljačkoga stališa, nego iz plemstva. Njezin otac Benedikt Pawłowski, bogati vlastelin Milkovštine u grodenskoj guberniji, bio je vaspitanikom prosvjetnoga doba, a taj odgoj prenio je i na svoju kćer. Megjuto je na samu spisateljicu uplivala znatno takogjer i njena baka, Jelisava Kašubu-Kamieńska, koja se je isticala velikim društvenim položajem i vanrednim značajem. Mlada Pawłowska bila je vaspitana u samostanu duvna Sakramentkinja u Varšavi, gdje je proživjela oko pet godina (od g. 1852.—1857.). Godine 1858. udala se je za Petra Orzeszka, vlastelina i bratića gubernijskoga predvoditelja plemstva na Volinju. Ali u tom braku nije našla tražene sreće. Nije prošlo ni punih šest godina, a ona se je rastala s mužem, i vrativši se na svoju djedovinu, ona se je posvema posvetila svomu daljnjemu vaspitanju. Bile su joj tada tekar dvadeset i dvije godine. Dala se na čitanje, pak je pročitala cijelu hrpu starijih i novijih djela svjetske književnosti. Od poljačkih spisatelja učiniše na nju osobiti dojam znameniti Kraszewski i Kovzenowski, a od Rusa Turgenjev, Gogolj i Dostojevskij. Odmah u početku pojavio se je u mladoj spisateljici duboki smisao za čovječnost i za stradanja bijednoga ljudstva, ugnjetena i trpećega. A taj se je smisao odrazivao u velikoj mjeri u svim spisima Orzeszkove.

Prva radnja slavne spisateljice „Sličica iz godina glada“, koja je godine 1866. izašla u „Tygodniku illustrowanem“, pokazala je jasno, kojim će putem poći slavna spisateljica. U toj sličici ocrtala je boli i stradanja seljačkoga naroda poslije nesretnoga ustanka od god. 1863. Prizori, koje ona neobičnom vještinom crta, razdira nam dušu. Već ovom crticom ona je pozornost poljačke inteligencije svratila na život nevoljne i zapuštene braće. Posljedice nesretnoga ustanka od god. 1863. bile su tako užasne, da su potresle cijelim poljskim društvom. I ako su te posljedice u mnogome bile i pogubne po Poljake i njihovo stanje, one su ipak proizvele nuždan prevrat u mišljenju i shvaćanju poljačke inteligencije, a donekle pripravile i novi pravac u poljačkoj knjizi, kojemu je predstavnicom Eliza Orzeszko. Poljački je ustanak nepobitno pokazao poljačkoj inteligenciji, da se je ona premalo bavila sa prostim narodom, da mu je premalo posvetila pažnje, te da je predajom prenijela na sebe stare grijehe svojih predaka. I tada je poljačkoj inteligenciji svanuo na obzorju novi pravac njezinoga rada: podići prije svega narod moralno i materijalno. Taj novi pravac inaugurirala je Eliza Orzeszkova u književnosti. Sada je doduše još prerano, da označimo mjesto, koje će Eliza Orzeszkova zauzeti u povjesti književnosti poljačke, ali se ipak može ustvrditi, da je ona od spisatelja novijeg doba, koja počinje poslije godine 1863. najvećma i najbolje ispunila dužnost, koju joj nametnulo doba; ona se je najviše zabavila svim važnim i gorućim pitanjima poljačkoga naroda, a svojom ljubavlju za sveopće dobro, svojom pomirljivošću i taktom izgladila je i izravnala mnoge protivštine. Ovako i u ovom duhu pisane su i sve daljnje njezine pripovijesti kao: „Na selu“ (dva svezka), „Pan Graba“, „Spomenik Vaclavu“ (4 sveska), „Eli Makover“ (3 sveska), „Jędza“, „Meier Erofovicz“ (2 sveska), „Stare slike“, „Na dan savjesti“ (4 sveska), „Bene nati“ i t. d.

Kad Eliza Orzeszkova crta ljudske značajeve, ona ne ide za tim, da do tančine i suptilno iskleše njihove ličnosti, već više za tim, da označi, ili bolje rekao bih, da ocrta oštrim potezima, a katkada krivuljama poput sijevka ljudske značaje, da čitatelj doznade, u kakov sloj spadaju. Život seljaka (chłopa) poljskoga, njihov odnošaj k plemstvu, najprije je osvojio dušu i srce dozrijevajuće spisateljice, a time se u njoj ukorjenila duboka sućut za nesreću i stradanja toga bijednoga naroda. Zato ona vazda nastoji, da svojim spisima probudi saučešće za potlačeno, bijedno, trpeće ljudstvo. Ali i slojeve višega poljačkoga društva, ponajpače život i sudbu plemstva, crta jednostavno, istinito i vjerno.

Najbolje je to provedeno u njezinom novijem romanu „*Nad Niemnem*“, koji je pred dvije godine dana izišao na svjetlo, i po cijeloj Poljskoj pobudio sveopći interes. Ovo je djelo u svakom pogledu divno zamišljeno i majstorski izvedeno svojim istinitim i prirodnim crtanjem, koje se odlikuje uprkos velikog razmjerja jednostavnim vezom činjenica, tako da ga je poljačka kritika nazvala najuspjelijim djelom slavne spisateljice. Osnova romana posvećena je životu niže poljske šljahte (plemići-šljivari) i njezinom znamenovanju u „tamnome“ poljskom

[1]) Glavni dio grada Varšave, inače se zove Krakovsko predmješće. Tu su svi najljepši dvorovi i palače.

Hossanah!

Byť sebe více zašlapána
a povržena duše v prach,
i ta má jednou úsvit rána,
kdy oděje se v lesk i nach,
i ta zví, co jest rajská manna,
a zapěje své „Hossanah!“

Snad je to chvíle snad mžik pouhý,
snad prchavý jen krátký sen,
v čem vtěleny jsou roků touhy,
proč proplakán byl mnohý den,
však plá to jako světla prouhy
skrz mrak, jenž sluncem ozářen.

Snad cestou za vzdáleným cílem
to vlídná účast přítele,
snad vteřin pár nad arcidílem,
v nichž tužíš křídlo nesmělé,
že s neskloněným hrdým týlem
zříš v bouře doby zatmělé.

Snad je to vlídný úsměv ženy,
snad polibek, snad objetí,
čím vstaneš silný, vykoupený,
bys ožil v lidstva paměti.
by krásou povstal prozářený
sen v duše tvoje poupěti.

To jedno. Avšak chvíle tato
přec každému se dostaví,
v níž vzplane v azur, nach a zlato
ves šerých dnů rmut mlhavý,
a vše, co velké, krásné, svato,
se rozproudí tvé u hlavy.

To stane li se — ó pak mříti
jak přirozená, sladká věc!
Tys poznal, co je, v skutku žíti,
a nadarmo jsi nežil přec.
Pro chvíli tu, lze věru bíti
skráň o vězení svého klec!

Za „Nadu“ spjevao *Jar. Vrhlický.*

Hossanah!

Ma da je kako poplesana
I u prah duša bačena,
I njoj će svanut osvit dana,
U grimiz kad se odjeva,
I znaće, što je rajska manna,
„Hossanah“ svoj da zapjeva!

To čas, il' oka tek trenuće,
Il' nestalan je možda san,
Sve čežnje u kom žive vruće,
S čeg' proplakan bje mnogi dan;
Al bukti to put žarke luče
Kroz sumrak, suncem obasjan.

Il' putem do dalekog c'jela
Zar sućuti je bratske cv'jet,
Il' časa par vrh remek-djela,
Gdje snažiš plahim krilma l'jet,
Nepognuta da gorda čela
U doba bure mogneš zr'jet.

Il' možda to je posmjeh žene,
Il' zagrljaj, il' cjelov koj,
S kog duh će da ti jak se prene,
Da ljudstvu spomen namreš svoj,
Ljepotom da se prosjan krene
Kroz pupolj duše sanak tvoj!

To jedno. Al će ipak eto
Baš svakom ovaj doći čas,
U azur, zlato sinut netom
I tužnih dana mutež vas,
A što je velje, l'jepo, sveto,
Razbujat glavom sav svoj kras.

A zgodi l' to se, leć pod travu
Kol slatko biće časa tog!
Ti spozna žića c'jenu pravu,
Života zaman ne bje tvog —
Tad za čas taj obijat glavu
O kavez hapsa možeš svog!

Preveo *Josip Milaković.*

društvu. Orzeszkova upoznala je te plemiće za vrijeme svoga boravka u Miniewicama, u seocu na rijeci Njemenu, koji protiče plodne ravnine nekadanje Litve, a proučila ih je u svakom pogledu potanje i tačno.

I slavni Mickiewicz upozorio je u svome „Panu Tadeuszu“ na ovaj živalj poljačkoga društva, ali nije proniknuo u podrobnosti njegova svakidanjeg živovanja; za tim je i slavni pripovjedač Kraszewski u malenim sličicama i pripovijetkama¹) opisao šaljivim i srdačnim potezima veleважnu karakteristiku ovih pseudo-plemića, njihove odnose k seljacima, njihovu megjusobnu ugrižljivost i svadljivost, s druge opet strane njihovu iskrenost, plemenitost srca i uzornu gostoljubivost.

Tekar sada otkrila je Orzeszkova u spomenutome romanu zatvorenu dosele knjigu o sudbi ovih ljudi, njihove radosti i tuge, njihove osjećaje, misli i tegobe. A ovo opisivanje pripovijeda se tako pristupnim i popularnim načinom, kao da je mnogo toga uzeto iz života našega naroda, a nehotice govori u tom romanu često i prijateljska duša slovjenska.

U romanu čita se osobito jasno topla ljubav spisateljice spram nižih slojeva naroda, što ga je tako malo poznavalo i razumijevalo više poljačko društvo. Roman slika neuklonivom vjernošću rastrojstvo i gospodarstveno propadanje poljačke aristokracije, njezino bezglavje i mali interes za prosto narodno pitanje. Teška borba modernoga vijeka za opstanak zahtijeva slogu i zajedničko djelovanje svih slojeva naroda. Orzeszkova hoće, da u svojem romanu „Nad Niemnem“ poljačku mlagju inteligenciju potakne, da se ona sve više zauzme za poljački narod, da mu što dublje zagleda u dušu i da se poistovjeti sa njegovim težnjama, mislima i osjećajima. Kad će to biti, tada će i teško iskušanomu poljačkomu narodu svanuti bolji dani. U romanu „Nad Niemnem“ kao da se već opažaju znaci te bolje budućnosti, a slavna Eliza Orzeszkova, kao prava poljačka domoljupka, naviješta to doba sa puno ljubavi i pouzdanja. Zbog ovih i svih drugih mnogobrojnih vrlina svoga romana željeli bismo od sveg srca, da ugleda svjetlo i u prevodu na našem jeziku, na koji žalibože nije od svega njezinoga rada još ništa prevedeno, premda je Eliza Orzeszkova spisateljica vanredno plodna, te je osim već spomenutih djela napisala i ove stvari: „Stolarev sin“, „Razni putopisi“, „Početak pripovijesti“, „Vesela teorija i žalosna praksa“, „Marta“, „Nekoliko riječi o ženama“, „Gospogja Lujza“, „Iz raznih sfera“, „Gospogjica Antonija“, „Iz zimnjeg večera“, „Prvice“, „Obitelj Brohvića“ (dva sveska), „Nizine“, „Gjurgjevo“, „Sigmund Lavicz i njegovi drugovi“, „Silni Samson“, „Grobar“, „Daj cvijet!“, „Marija“, „Izgubljen“, „Mirta“, „Štovatelj sile“, „Zefirić“, „Zlatna nit“, „Julinka“, „Četrnaesti dio“, „Millord“, „Romanova“, „Malenkosti“, „O ženi“, „Patriotizam i kosmopolitizam“, „Dva planeta“ i dr.

---

¹) „Sernica naselbina“. „Krst na raskrižju“. „Milijun miraza“.

Pjesnik Nerćesija.

Megju velikim ljudima, koji su nikli iz naše grude, bez sumnje jedno od prvih mjesta zapada Nerćesiju.

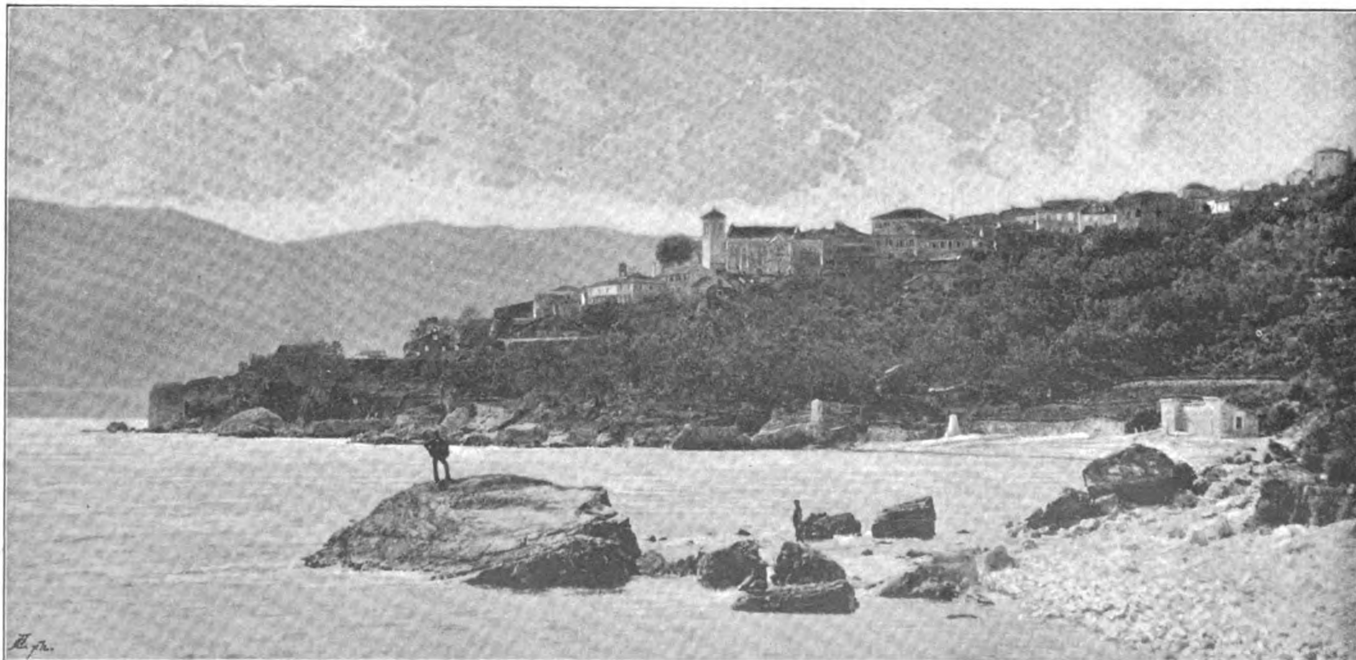
Nerćesi — to glasovito ime, koje zvuči na persijski, list je to s naše gore, koji se tri vijeka zeleni na turskome Parnasu.

Prije preporoda turske lijepe književnosti, Nerćesija je bio slavljen kao najdublji i najuzvišeniji klasik, premda mu se i dan današnji priznaje veličanstvenost prispodoba i uzvišenih misli. Pa čak cijeli odlomci iz njegove „Hamse“ (Peterojci) čitaju se u višim turskim školama kao uzorci klasicizma.

Nerćesija je ugledao sunce pod Trebevićplaninom, u šeher-Sarajevu oko godine 1000. po Hidžr. Rogjeno mu je ime Muhamed. Otac mu je bio Nerćes¹) Ahmed efendija, sarajevski kadija (šerijatski sudac), ličnost veoma omiljena u narodu i ugledna u bosanskih vezira.

Naš mladi Muhamed učio je prve nauke u Sarajevu, dok je više škole slušao u Carigradu

¹) Nerćes pers. r. znači: ljiljan; Nerćesija = Ljiljanski.

Erceg Novi. Pogled s mora.

u glasovitoga naučenjaka Kafzade Fejzullah efendije. No prije nego je dovršio nauke, umrije mu otac. Pošto nije imao nikakove materijalne potpore, prekine nauke i stupi u svitu kadija.

Kao kadija služio je najprije u Gabeli, za tim u Mostaru, Novom Pazaru i u više drugih vilajeta. Gdje je god došao, svagdje je omilio radi učenosti, pravednosti i uljudnosti.

Godine 1044. (1634.) kao pisca zgoda opremi ga sultan Murat IV. u vojnu na Revan. Na domak grada Ćećbuze nesrećom pane s ata i umrije u cvijetu ljudske dobe. Nerćesija ostavio je iza sebe više djela, a najglasovitije je „Hamsei Nerćesi" (Peterojci Nerćesini).

Prvi je dio „Nihalistan" (granata bašča), koje je opet podijeljeno u pet „Nihala" (ogranaka).

Prvi „Nihal": pripovijetke o dobročinstvu i darežljivosti.

Drugi „Nihal": pripovijetke o ljubavnim zgodama.

Treći „Nihal": pripovijetke o sudbini.

Četvrti „Nihal": pripovijetke o gostoljubivosti.

Peti „Nihal": pripovijetke o pokajanju griješnika.

Drugi dio „Hamse" nazvao je „Eksiri seadet" (kemija veličine). Tu je sasvim slobodno protumačen i raširen prevod djela „Čimjai seadet", koje je napisao glasoviti islamski učenjak Muhamed El-Gazali[1]).

Treći dio „Hamse" nazvao je „Mušakul ušak" (muka ljubavnika). U tome odjelenju, pokraj riječima, Nerćesina Hamsa ostala bi kroz vremena kao znamenito djelo u turskoj literaturi, koliko radi starosti, toliko radi pjesničkog slikanja i bujnih maštarija. Ali ipak još dugo i dugo turski pjesnici, pripovjedači i učeni svijet naslagjivaće se čitajući plod, što se razvio u mašti našega Nerćesije.

Osim Hamse imade još jedno lijepo djelce pod imenom „Menakibi Murteda paša" (crtice iz života Murteda paše).

Murteda paša Novošeherljanin, bratić glasovitog velikog vezira Ibrahim paše, bio je beglerbeg na Bosni. On je vrlo zanimljiva društvena pojava u Bosni i Hercegovini, jerbo je imao osobitu neku volju: da ženi momke i udaje cure. A to za to da pomnoži žiteljstvo svoje domovine.

Kako je providio svoje osnove, Nerćesija nam pripovijeda na dugo i široko. Gdje bi god čuo curu neudatu, odmah bi joj našao momka i dao im iz vlastitih sredstava potporu, da se vjenčaju. Naravno, to ga je stajalo mnogo novaca i truda. Nerćesija tvrdi, da je na taj način hiljade momaka oženio i djevojaka udao.

I to djelce napisano je poput Hamse teškim stilom, samo nije u onolikoj mjeri pretrpano didaktičnim stihovima.

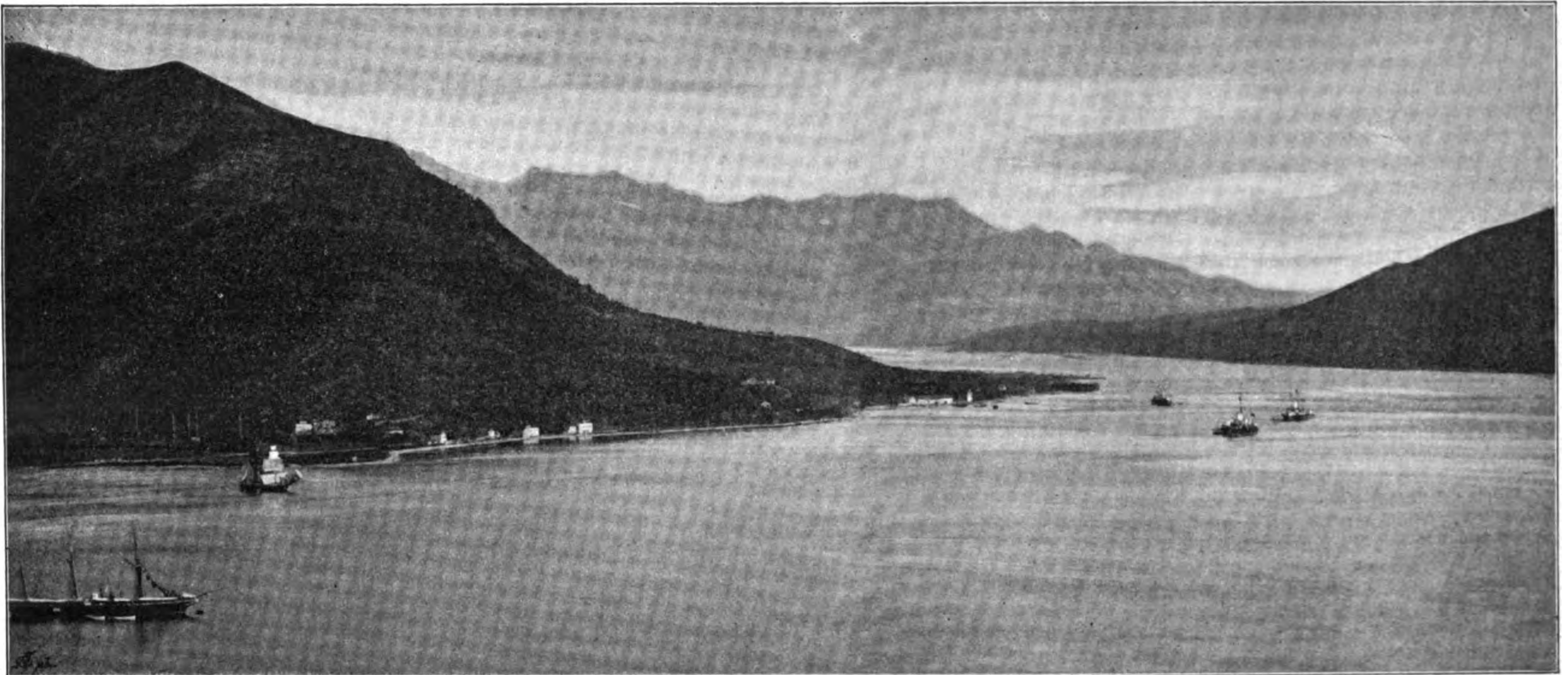
Što se tiče Nerćesinih pjesama, kojih je ostavio lijep broj, mogu se takmiti s najljepšim pjesmama prije i poslije preporoda turske lijepe književnosti, jerbo svojom sadržinom i načinom pjevanja odgovaraju modernome duhu i ukusu. užitak, pa se upile slatkim pićem i vječnom nagradom, svaka je drugovala sa svojom bližnjom i na taj način malo se po malo sprijateljile. Takav zbor odabranih duša učinio je megjusobno iskren dojam i za se uresio predvorje pijući od iskona muke. Da okite sofru punu svakoga dobra, koju je stvoritelj postavio s posugjem draguljima ukrašenim, otišle su u zelene i bujne livade, da svaka (duša) po svojoj darovitosti odabere i zasadi trofandu ljubavi. Napokon kad su u svijetu duša dražest i ljepota prošle kroz ruke telala ljubavi, na osnovi zakona: „Juhibbu hum ve juhibbune hu" uzdrmaše se srca zaljubljenih.

Iz toga odlomka štovani čitatelji mogu lako uvidjeti, koliko je pjesnik slikovite fantazije i koliko je teško prevoditi ga. Tu su misli s bombastičnim frazama raspredene na dugo i široko. Što se može u nekoliko riječi izreći, njemu treba cijela strana, pa i više.

U gore navedenom odlomku hoće da kaže, kako su srodne duše na ovom svijetu još prije odlaska bile u blizini, upoznale se megju se i zavoljele jedna drugu. Zemna ljubav, misli, da je samo obnovljena ljubav, koja je nastala još u svijetu duša.

Osim toga Nerćesija je i obične pripovijetčice pjesnički obradio i zaodio ih u kićeno ruho zvučnih riječi.

Takav je bio ukus u ono vrijeme.

Putom iz Erceg Novog u Boku kotorsku.

opširnoga predgovora, nalaze se tri ljubavne pripovijetke. U sve tri igraju ulogu zaljubljeni ljudi, koji su u ljubavi poginuli od jada, jerbo im je ljubav ostala neuslišana.

Četvrti dio „Hamse" nazvao je „Kammurrešad" (zakon pravoga puta). U predgovoru veli, da je to djelo napisao nekakav persijski mudrac sultan Muhamedu Džengizoviću, da ga pouči, kako treba vladati državom i postupati s narodom. Nu ako strogo uzmemo, veći je dio napisao Nerćesija nego sam autor, jerbo su uzgredne pripovijetke i poučni stihovi većinom njegova svojina.

Peti dio „Hamse" zove se „Gazavati muslime" (islamske vojne). To je djelo obradio po Muhjuddini Arebiji[2]). Tu se pjesnički opisuju vojne prvih halifa iz dinastije Beni Umejje, koji su vodili rat protiv bizantskoga carstva.

Cijela „Hamsa" svojim sadržajem djelo je poučno i zabavno, a osim toga još majstorski zaodjenuto u pjesničko ruho i protkano divnim arapskim, persijskim i turskim stihovima. Tu frcaju iskrice kao od glavinje ćumura. Mnogi su kušali, da ga dostignu u pjesničkom slikanju i u igri riječi, ali im je trud ostao uzaludan, jer je Nerćesija u tome nedostiživ. Možda nijedna turska zabavna knjiga nije doživila toliko izdanja, koliko „Hamsei Nerćesi".

Da nije jedine pogrješke, naime da se nije u onolikoj mjeri služio s persijskim i arapskim

[1]) Živio u XI. vijeku po Hr. Napisao velik broj temeljitih rasprava, u kojima pobija pristaše grčke filosofije.

[2]) Živio u XII. vijeku po Hr.

Većinom je pjevao u turskome jeziku, a ima ih nekoliko i na persijskome jeziku umjetnički okićenih.

Nerćesija je osobit vještak u gazelima. Vrlo birane misli, odjevene u kićene riječi, ugodno se doimaju čitatelja, koji se zanima poezijom. Ma da nije moguće dostojno i vjerno prevesti ama baš ništa od Nerćesinih djela, ipak ću pokušati, da bar jedan-dva odlomka i nekolike pjesmice presadim u naš vrt, da se makar iz daleka vidi način njegova pisanja.

Početak originalnoga djela „Mušakul-ušak":

Slikar prologa u dnevniku briga,
U kome se velika zagonetka skriva —
Pisar knjige, što no samrtnika
U verige divote okiva —

Nerćesija u brizi i tuzi,
Koji trpi od Medžmura[1]) više,
O ljubavi i u mukam' njenim
On ovako počima kad piše:

U sretna vremena, kad je bila veličanstvena palača u vječnoj tajni vratarima opkoljena, koji su čuvali djela svemoći, to jest: kad su angjeli, koji nose blagoslov apsolutne volje, na zapovijed u vrste duše poredali po različitim slikama, opredijelivši svakoj mjesto,

Angjele su vika i vaj natjerali,
Pa su ih ko zube u češlja sredali.

U tome odabranome skupu duša, koje su našle nebeski plod, što no čovjeku oduzima

[1]) Istočni Romeo.

Primjera radi uzećemo jedan odlomak i iz pripovijetke, koja ide megju najlakše njegove umotvorine:

Ovaj slatki i poučni plod (stabla) u ograncima povjesti, ovako je s prsta perom razasut i u drago kamenje okićen. Noširevan, zaštitnik pravednosti, kako je bilo poznato i malom i velikom, u susjedstvu imao je cara jake sreće i velike moći, koji se vojskom i silom s njime ne samo mogao takmiti, nego ga čak i natkriljivao. Jednom megju oba cara porodi se svagja i nesporazum, pa podignu vojske i priprave se za boj. Nu iskušani i zdrave pameti ljudi, da se neprijateljstvo digne i odstrani za uvijek, odrede, da Noširevan svoju lijepu kćerku pokloni spomenutome caru. Pošto je pak megju persijskim vladarima od davnine bio običaj, da rod svoga stabla ne dadu dušmanu okusiti, zaljulja se lagja Noširevanove naravi i bio bi pao u kolovrat snebivanja, da mu na smućeni um ne pade stari i iskusni vezir — mudri Buzurdžimihr i t. d.

Ovaj odlomak opet svjedoči, da je Nerćesija umio i lakim načinom pisati, ali on se gotovo uvijek držao lozinke: čim uzvišenije, tim bolje i klasičnije. Na mnogo mjesta tako se je zanio, da se uza vas napor ne može shvatiti, kako treba. Naravno to je velika pogrješka, ali je ne treba toliko njemu pripisivati, nego vremenu, u kojem je živio. Onda je tako bilo u modi, jer su i drugi, na pr.: Fudulija, Vejsija, Nabija i svi drugi do početka ovoga vijeka pisali na isti način.

Nu u lirskim pjesmama, a naročito u ljubavnim, Nerćesija je mnogo pristupniji i razumljiviji. Gazeli mu mirišu kao širaske ružice, a pokraj toga još se dobro osjeća svježi miris sarajevskih ljubica.

Kad pročitam jedan gazel iz pera Nerćesina i nehotice pomislim na Derviš pašu Mostarca i druge pjesnike iz naših krajeva, koji su pjevali turski ili persijski, a tome je uzrok valjda nešto, što je svima zajedničko. To je potka od našega tiliprika, samo je uzvod protkan persijskim zlatom i turskom svilom.

U narodnoj pjesmici lijepo se ogleda živa mašta, koja je kod Nerćesije uvijek pretežna i glavno obilježje njegove poezije.

Nek u loptu zatvorenu
Metnu jednog malog mrava,
Pa je onda zavaljaju
Preko polja i dubrava.

U tom vječnom prevrtanju
Samrt mu je žiće pravo;
A gle! ja sam mrav bijedni,
A ta lopta — nebo plavo.

Šuplja krugla, u kojoj je mrav zatvoren, valja se niz pusta brda i strme doline. Bijedno stvorenje po sto puta u jednome trenu prevrće se preko glave, i to neprestano, bez odmora. Kako mora biti ili kako bi moralo biti pri duši siromašnom mravu, da može osjetiti bol, koju bi čovjek ćutio da je na njegovu mjestu? U tome žalosnome stanju Nerćesija prispodablja sebe mravu, a šuplju loptu vasionome svijetu, u kome se valja i kotrlja bez kraja i konca, dok se napokon i na njemu ne potvrdi istinitost persijske poslovice: „Her ćes galtan — galtan be ćori hiš mireved"[1]. Neka sjeta, koja je regbi zajednička svima turskim pjesnicima, prodire iz mnogih pjesama Nerćesinih, kao na pr. iz ova dva gazela, koji se u gazelu nedadu presaditi u vrt naše poezije:

I.

O nebesa, gdje je smilovanje?
Dokle će još progonstvo trajati?
Zar nikada samrtnik ne može
Svoje svjetske gr'jehe okajati?

Zar nikada o sastanku ne će
Pirit zefir u mog srca gaju?
Zar će uv'jek noć rastanka kriti
Mene u svom crnom zagrljaju.

Moje žiće ko bujica progje,
Kako da se sada zatalasa?
Gorke suze već su presahnule
Od ljubavi; meni nema spasa!

Kol'ko put sam u pjesmi, u prozi
Ocrtao šta mi srce peče,
A te iskre, a ti plamenovi
Moje tajne boli ne liječe.

O ne zbori o molbi i strahu,
O sastanku i rastanku s dragom!
Za verigam takovijeh misli
Nerćesija nemoj ići tragom.

II.

E bi moje izgorjelo t'jelo
Na plamenu ognja ljubavnoga,
Da se suze cijedile nisu,
Kao kiša s plačna oka moga.

Kad kroz maštu tvoje čarne vjegje
Mojoj duši u blizinu plove,
Procvili mi srce u njedrima
Poput tužne harfe Eolove.

Kakve misli, kakve li riječi
Po mome su mozgu razasute!
I ako se pod izlikom činim
Kao knjige, koje vazda šute.

Nerćesija, tvoja pjesma šeće
Po družini, kao čaša fina
I privlači nekom čudnom moći
Čitatelje poput rujna vina.

Nu katkada Nerćesija poput Hafiza umije kucnuti i u vesele žice, da razgovori čitatelje, i takove pjesmice često tura u usta svojim zaljubljenim junacima u „Hamsi". Evo jedne takove:

Zgoda bježi ispod neba,
Da je stigne majstor treba;
Zgoda, to je disaj zore,
Brzi lahor u sred gore,

Taj je lahor zadah mali,
Što te jedan trenut gali;
Dok nas blago sunce grije,
De ispimo čašu dvije!

[1]) Svako će okrećući se otići u svoju rupu.

Uopće je Nerćesija najveći majstor u kovanju slavospjeva. Njegov panegirični spjev, ili čak apoteoza šejhul islama Azmi efendije, poznata je u turskoj književnosti kao uzor pjesma svoje vrsti.

Evo kako počinje:

Uzmi rukom Nerćesija,
Čašu slave i radosti,
Kad si taj čas dočekao,
Veseli se, pij i gosti!

De povikni: „Uživanje!"
Nek napuni doba svoje,
Nek se toči staro vino,
Nek veselo svijet poje.

Progji, sjedi u vrh krčme,
Kao što je Džemšid sjedo;
Progji ćulah natjeravši
Na oči — na čelo bl'jedo.

Nek napuni cio obzor
Vika: pijmo, pijmo, pijmo!
Neka Džemšid vidi, kako
Darijski se veselimo.

Danju noću treba piti,
A nikada pjan ne biti,
Jer kada se džaba pije,
Treba piti veselije.

Ovo nije ono piće,
Što pjanice u se liju,
Da s' opiju i megju se
Praznima se čašam biju.

U ovom je piću uzrok
Prave sreće i veselja,
Iz svake se kaplje ragja
Nova nada — nova želja i t. d.

Osim toga Nerćesija je pjevao i poslanice. Ja sam nedavno jedan odgovor na poslanicu Vejsiji čitao u jednoj zbirci u persijskom jeziku. Ta pjesma po mome mnijenju služila bi na čast i većemu persijskome pjesniku. Koliko se može vidjeti iz te pjesme i drugih didaktičnih distihona, koji su rasasuti po Hamsi, Nerćesija je strukovnjački poznavao persijski jezik i literaturu.

Uopće naši stari ljubili su persijski jezik, a za što? To se lako dâ razjasniti. Pošto je persijski jezik jedan ogranak indoevropskih jezika, naravno mora da postoji neko srodstvo izmegju našega i persijskoga jezika, i baš to srodstvo privlačilo je naše stare, da uče persijski. S druge strane persijska lijepa književnost, koja zauzima važno mjesto u svjetskoj književnosti, svraćala je na se veliku pozornost učenoga svijeta u ono vrijeme, a naročito Bošnjaka i Hercegovaca, koji su ljubili i koji još i sada ljube pjesmu nada sve.

Mi imamo cijelu kitu pjesnika, koji su u persijskom jeziku ostavili velike zbirke i pisali opsežna djela. Megju pjesnicima osobito se odlikuju: Derviš paša Mostarac, veliki vezir Husrev paša, koga nazivaju Husrevi Rumi i Ali beg Dervišpašić[1]). Osim ovih znameniti su još Sudija, najbolji komentator persijskih klasika, i Ahmed efendija Blagajac, pisac „Bulbulistana". Sve su to pjesnici i pisci, s kojima se punim pravom možemo ponositi, pa ako i nijesu u majčinom jeziku pjevali i pisali, ipak su nikli iz naše grude i cijelim istokom pronijeli ime ponosne Bosne i junačke Hercegovine.

Mirza Safvet beg R. Bašagić.

Ribar i ribarka.

Ribarče, mlado momče, u malom, lakom čûnu
po moru plovi bujnom s ribarkom curom malom;
S visokih gora vjetrić u laka jedra dúnu,
i krenu čunić mali mirnijem morskim valom.

Njih dvoje zagrljeni ljubljenjem čase slade,
ne misle u daljinu u pustu kuda plove;
Jer slatka sreća puni njihove grudi mlade,
i čista ljubav nježna što tako srcu gove.

Vjetar ih morem goni — odoše Bog zna kamo....
Kaz'ti mi niko ne zna, — n'jemi su morski vali,
Pa možda još i sada ljube se negdje tamo,
il' su ih bujni vali već davno progutali.

*

Čunić je onaj djevo iskrena ljubav naša,
a bujni morski vali sudbina, pamti, to je,
I ribar i ribarka, što morskim valom plove,
u lakom onom čunu — oj mila mi smo dvoje...

Nedjeljko Miladinović.

[1]) Sin Derviš paše Mostarca.

Ženi.

O ljubavi mnogo sam pjevo,
Tâ mladost je obilje rimâ, —
Po noći sam stihove kovo,
Po danu sv'jet mučio njima.

Al od kada naigjoh na te,
Ja ostavih ljubavne pjesme —
I sv'jet se s razloga toga
Potužit na tebe ne sme. —

Jer ti si vratila opet
Mir mu zaslužen davno,
A ja sam s ljubavnom pjesmom
Podlego tebi slavno! —

Josip Milaković.

Udovičin san.

Lakrdija u jednom činu.

LICA.

Marta Simić, udovica, 22 godine.
Petar Ljubić, 52 godine.
Nikola, njegov sin, 26 godina.
Jelka, sluškinja Simićkina.

Dogagja se u gradu u Simićkinoj gostinjoj sobi.

PRVI PRIZOR.

Ulazi Nikola i za njim Jelka.

Jelka. Izvolite malo pričekati. Milostiva još nije odjevena.

Nikola (*sjeda, za se*). Tako je svaki dan. Čekaj i čekaj! (*Jelki.*) Dakle me gospogja nije očekivala?

Jelka. Ja ne znam. Danas nije milostiva još ništa govorila. Cijelo jutro šuti.

Nikola (*zabrinuto*). Je li ljuta?

Jelka. Ja mislim.

Nikola. No, hvala, hvala! Javite samo, da sam tu. (*Jelka odlazi.*)

DRUGI PRIZOR.

Nikola (*sâm*). Šta me samo svagda tako prima, kao da dolazim u oficijelni posjet? Tko sam ja tu? To bih rado znao! Zaručnik ili gospodin Ljubić? Pa zar se tako prima zaručnika? Hu! (*Pruža se na divanu.*) Ali danas se mora sve da riješi. Starcu mojemu ne ću više ni da govorim. Taj se neda sedlati. „Ne ćeš udovicu, pa ne ćeš!" Ali ja hoću! Doduše teško mu je kazati, da ipak hoću, ali hoću i stvar je svršena. Jer napokon: Ja sam već dvije godine punoljetan i mislim svojom glavom. A i s Martom ćemo danas da riješimo sve. Nije doduše ni s njome lako, nu ja sam sve dobro promislio, govore sam u kratko skicirao i za svaki sam slučaj pripravan. Samo da nije zle volje, jer onda opet ne valja posao. Nezgodno je. A kada nije dobre volje, onda je i meni nekako ... neprilično. Ne volim! (*Razmišlja.*) Ne znam samo, da li joj danas smijem da govorim: *ti,* ako nije dobre volje. No . . . vidjećemo.

TREĆI PRIZOR.

Nikola i Marta.

Nikola (*skače s divana*). Izvini . . . izvinite, nijesam mislio, da ćete tako brzo.

Marta. Izvolite samo.

Nikola (*ljubi joj ruku i gleda joj dugo u oči*).

Marta. Regbi da ste i opet danas zaljubljeni?

Nikola. Kao svagda, svagda. A . . . a Vi?

Marta. Hvala na pitanju. Zdrava sam.

Nikola. I krasni kao svagda. Ali ja sam tužan. (*Za se.*) Tu nijesam dobro počeo.

Marta. Tužni ste? Zašto?

Nikola. Govorio sam s ocem.

Marta. To je strašno! Pa šta je?

Nikola. Sve kao i prije, ali . . .

Marta. Ali tatica ne dopušta. (*Smije se.*)

Nikola. I Vi se tomu smijete?

Marta. Ta dakako. Kako da se Vašemu gospodinu ocu ne smijem! On me ne voli, kao da me već znade!

Nikola (*za se*). Džaba, i opet ne ide. (*Glasno.*) Da, nije htio ni da čuje Vašeg imena. Odmah me pretrgao i stao vikati: „Ne ću udovicu, ne ću."

Marta. A Vi? Šta ste Vi rekli? Vi ste valjda plakali?

Nikola. O, molim, nikako! Ja sam mu samo odvratio, da je i moja mati udovica bila. Tek nije pomoglo.

Marta. To nije dosta. Tko se ženi, Vi ili Vaš otac?

Nikola (*oklijeva*). Ja.

Marta. Onda ne treba njemu udovica, nego Vama. Ja bih toga Vašeg oca rado vidjela. Pošljite mi ga jedared ovamo.

Nikola. Ne, ne, ne, to bi bilo vrlo neprijatno. (*Za se.*) To bi još trebalo!

Marta. Pokažite ga barem!

Nikola. To mogu. I juče smo ga susreli, . . . ali on nas nije vidio.

Marta. I nijeste mi ništa rekli?

Nikola. Nijesam Marto, jer . . . jer . . .

Marta. Šta: jer . . .?

Nikola. Jer nije bio sâm.

Marta (*smije se.*) Aha, opet s damama. On voli žensko društvo?

Nikola. Voli.

Marta. Čini mi se i suviše?

Nikola. Da, malo suviše.

Marta. Mora da ste se jako uplašili, kada smo ga susreli.

Nikola. Nijesam. On nas nije ni vidio.

Marta (*smije se*). Sva sreća. Ipak mi ga morate prvom zgodom pokazati. Znalična sam, kako taj strašni čovjek izgleda. Da vidim, hoće li i mene tako utjerati u strah, kao Vas.

Nikola (*za se*). No ona mi se, — čini mi se — ruga, i po tom kao da je dobre volje. Moram . . . (*glasno*) Marta!

Marta (*smije se*). No jesi li se već usudio?

Nikola. Ah, ali zašto onda tvoja Jelka laže?

Marta. Šta ti je rekla?

Nikola. Rekla mi je, da si ljuta. I onda sam ja . . .

Marta. Onda si mi se bojao govoriti: *ti*. Ti si zbilja vrlo odvažan čovjek.

Nikola. No ja sam mislio . . .

Marta. Da ću ti valjda oči iskopati! Za to za kaznu radi takvog kukavičluka dozvoljavam ti danas samo na četvrt sata, da mi govoriš: ti. (*Vadi sat.*) Sada je deset, dakle do 10¹/₄.

Nikola (*za se*). Moram zbilja da budem odvažniji. (*Hvata ju oko pasa. Glasno.*) I to kroz četvrt sata smijem . . .

Marta (*brani se*). Ne će ti se gubiti vremena. Ali ti se smiješ.

Nikola (*odlučno*). Moram! (*Pritiska ju na grudi i ljubi joj čelo.*)

Marta. Ah, opet ćete mi sasvim pokvariti frizuru. Vi ste pravi barbar.

Nikola. Vi, vi!

Marta. Dakle: ti si pravi barbar, ako ti je to prijatnije.

Nikola. Na takvo sam barbarstvo uvijek pripravan.

Marta (*raščupava mu kosu*). Evo, da i ti lijep budeš.

Nikola. Bravo! A sada je opet moj red. (*grli ju.*)

Marta. Ali da te tvoj tatica vidi!

Nikola. Nemoj ga spominjati sada.

Marta. Zar ga se i ovdje još bojiš?

Nikola. Nemoj, molim te.

Marta (*smije se*). Pa i kako bi ti smio bez dozvole! Ali slušaj, nijesam ti ni pripovijedala?

Nikola. Šta?

Marta. Šta mi se je neki dan dogodilo.

Nikola. Ne sjećam se.

Marta. Nijesam, nijesam. Znam dobro. (*Otima se.*) Pusti me.

Nikola. Ali zar tako ne možeš pripovijedati?

Marta. Ne mogu. Pomisli samo: neki dan, ili biće već i nedjelja dana, tako nekako, dakle onomad . . . ne znam, da li da se ljutim ili smijem . . .

Nikola. Šta je dakle?

Marta. Ah! To je smiješno. Da pukneš od smijeha. (*Smije se.*)

Nikola (*primiče se k njoj*). Ja slušam.

Marta. Pomisli samo: vraćam ti se ja kući i zaustavim se kod izloga.

Nikola. Kao obično.

Marta. Da. Odjedared vidim: kraj mene stoji gospodin; elegantan, s cilindrom, stariji gospodin, i jednako me motri. Pogjem dalje, a on za mnom. Opet stanem pred izlogom, stane i on, pa opet za mnom. Onda sam se raždjutila.

Nikola. I?

Marta. Pa barem da se je pridružio, da ga izgrdim. Ali on sve za mnom. Sjetim se: ha, to će biti dobro, pa izvadim maramu i ko bajagi izgubim je . . .

Nikola. Ah, Marta! Šta će on misliti!

Marta. Čekaj; samo čekaj. Mislim ti ja: sada će je dići i eto mu prilike da mi se pridruži. I onda ću ga — — !

Nikola. No pa?

Marta. Jest — ali on je maramu digao, to sam vidjela, a onda je lijepo turio u džep i otišao.

Nikola. Ha ha ha! Otišao s maramom!

Marta. Da.

Nikola. Ha ha ha! Ta valja!

Marta. A ja se nijesam ni mogla ljutiti, tako mi je bilo smiješno.

Nikola. I pravo ti je. Zašto si tako počela?

Marta. Ah, molim te, kad su muškarci na ulici baš dosadni. Pa i star je bio. Htjela sam ga kazniti.

Nikola. Starost se mora poštivati.

Marta. Da, ali iz daljine.

Nikola. I ne smije se bližnjem zla željeti.

Marta. No ni trpjeti.

Nikola. Jer zlo djelo rodi zlim plodom.

Marta. Ah, molim te, šta si danas započeo propovijed! Vidiš, da se ja radi sveg toga ni ne ljutim.

Nikola. No i to je neka misao! Kako si se samo usudila?

Marta. A što ne bih? Misao nije ni bila zla.

Nikola. No tko je to vidio!

Marta. On je valjda opazio, šta ja hoću i učinio je tako, da me rasrdi.

Nikola. Sigurno.

Marta. No ako ga ja samo susretnem, vidjeće već!

Nikola. Šta ćeš učiniti?

Marta (*živo*). Šta ću učiniti? Izvadiću maramu, pa ću mu reći: izvolite još jednu, . . i . . .

Nikola. No, no, samo polako!

Marta. Samo da ga vidim! Ne će on više na ulici ženskinje napastovati. Oh, da si ga samo vidio! Doduše nije ružan, ali star, preko pedeset godina!

Nikola. Nemoj, Marta. Pusti ga u miru.

Marta. Ne ću, ne ću. Zar mi ženskinje baš moramo trpjeti, da nas može svako na ulici vrijegjati? Ja to ne ću da trpim. Za svaki slučaj nosiću ovih dana na šetnju moj plavi suncobran. Taj je čvršći.

Nikola. Ali za Boga miloga, Martice, valjda ne ćeš . . .

Marta (*dostojanstveno*). To se ne zna. Sve može biti. A ako ti budeš sa mnom, imaš tri koraka na strani stajati . . .

Nikola. Ali ja to nikako ne ću dopustiti!

Marta. I ne smiješ se miješati, dok te ja ne pozovem.

Nikola. Ta molim te, srce moje, okani se toga.

Marta. Šta? Da se okanim? Ti se valjda bojiš?

Nikola. Ja? Ni najmanje, — no ti to ne možeš i ne smiješ učiniti.

Marta. Misliš? A zašto? Valjda da ti ne bi morao poslije na dvoboj?

Nikola (*uvrijegjen*). Marta! Zar ti to meni možeš reći?

Marta (*grli ga veselo*). Ah, ludice moja, ludice! Ti opet sve vjeruješ!

Nikola. Idi, molim te. Šta ti svašta ne smišljaš!

Marta. Ta zar ti vjeruješ, da ću se ja na ulici tući?

Nikola (*za se*). Bome i vjerujem skoro. (*Glasno.*) No kada tako ozbiljno govoriš!

Marta. Ah, šta li se tebi ne može svašta na nos objesiti! Ti ćeš biti zbilja divan muž!

Nikola. Pa ni ne bi prvi put bilo, da se ženskinja suncobranom brani.

Marta. Naravno da ne bi. Pa i ja bih to mogla, ali zar su muškarci vrijedni, da se radi njih možda suncobran slomi! Suncobrani su skupi.

Nikola (*meće joj ruku na usta*). Šuti, šuti!

Marta. Opet se bojiš, ajde de!

ČETVRTI PRIZOR.

Prijašnji i Jelka.

Jelka. Milostiva, došao je neki gospodin. Hoće silom unutra.

Marta. Silom? To ne treba. A tko je?

Jelka. Ja ne znam. Evo je dao kartu.

Marta. Daj. (*Čita.*) Petar Ljubić. (*Nikoli.*) Petar Ljubić, je li to . . . ?

Nikola (*uzima naglo kartu*). To je moj otac.

Marta. Vaš otac? Dakle ste mu ipak rekli, neka dogje?

Nikola. Ja? Nijesam. Ja ne razumijem, otkuda on ovamo dolazi. (*Za se.*) To je lijepo. Sad će me tu zateći. Da mi je samo otići!

Marta. Ni ja ne razumijem. Šta će on?

Nikola (*zbunjeno*). Hoćete li ga primiti?

Marta. Zašto ne bih?

Nikola. Istina. Ali ja mislim, da je najbolje, ako . . . ako ja dotle odem.

Marta (*smije se*). Bojite se? Ali pravo imate, da je bolje. (*Jelki.*) Reci gospodinu, neka izvoli. (*Jelka izilazi.*) (*Nikoli.*) A ti idi ovamo u sobu Možeš prisluškivati.

Nikola. Samo nemoj kazati . . .

Marta. Da si ti tu? Ne boj se.

Nikola odlazi.

PETI PRIZOR.

Marta i Petar Ljubić.

Petar (*unilazi i klanja se*). (*Za se.*) Aha, moja lijepa neznanka. (*Glasno.*) Ljubim ručice, milostiva.

Marta (*za se*). Bože moj! Ta to je onaj, što mi je maramu odnio! Ah, al ću te! (*Glasno.*) Dobar dan!

Petar. Milostiva! Ja se zovem . . . kao što je na karti napisano.

Marta. Pročitala sam. Drago mi je. (*Za se.*) Moram biti oprezna.

Petar. Smatrao sam svojom dužnošću pokloniti Vam se, tim više, što Vam dugujem, kao što znate . . .

Marta. Moju maramu.

Petar. Tako je (*izvlači iz džepa maramu*) . . . s kojom se moram na žalost iza tako kratka vremena rastati.

Marta. Ali takvih marama, gospodine moj, možete naći u svakoj trgovini; tri forinta tuce.

Petar. Da, ali bez onog čara, što ga ulijeva dodir mile krasne ženskinje . . .

Marta. Mislite: prodavačice u dućanu?

Petar . . . Ženskinje, koju treba samo vidjeti i stati obožavati.

Marta (*za se*). Dobro je počeo. (*Glasno.*) Sasvim logički. Dok se ne vidi, teško je obožavati!

Petar. I ja sam pohrlio, da Vam ju položim k nogama skupa s mojim srcem.

Marta. Respektive da mi ju date u ruke (*razmata maramu*). Ali Vašega srca tu ne vidim.

Petar. Pohrlio sam u želji, da . . .

Marta. Izvinite, ali žurilo Vam se baš nije osobito. Već je odonda osam dana.

Petar. Da, istina je, no prije nijesam mogao, makar koliko da sam želio. Nikako nijesam mogao.

Marta. Zašto nijeste mogli?

Petar. Jer Vas na žalost nikako nijesam prije mogao da nagjem.

Marta. Da, zbilja, gospodine moj. Ja se čudim, kako ste Vi mene našli.

Petar. To je bilo dosta teško.

Marta. Ali kako?

Petar. Ja ne znam, smijem li reći.

Marta. Molim. I ne samo da smijete, nego i morate.

Petar. Ali to je nezgodno.

Marta. Ja Vam zapovijedam.

Petar (*oklijeva*). Sve je ova marama donijela.

Marta. Ali marama Vam nije mogla reći, tko sam i gdje sam.

Petar. Nije. (*Uzima joj iz ruke maramu.*) No vidite: ovdje stoji: M. S. Početna slova Vašeg slatkog imena.

Marta. I šta?

Petar. To je bila poluga, kojom sam kao Arhimed sve digao.

Marta. Ali kako? Kako ste iz toga mogli doznati?

Petar. Otišao sam na policiju.

Marta. Na policiju?

Petar. Da.

Marta. No zar je tamo bilo dosta, ako ste rekli inicijale?

Petar. Nije. Isprva su me i htjeli sasvim da odbiju.

Marta. A poslije?

Petar. A poslije sam rekao, da moram saznati imena sviju ženskinja do dvadeset i pet godina (*za se*), tamo sam rekao: do trideset (*glasno*), koje imaju ta početna slova.

Marta. I pristali su?

Petar. Jesu. Ja sam rekao . . . ne znam, da li Vam smijem kazati.

Marta. Smijete, smijete, i morate.

Petar. Ja sam rekao . . . ali izvinite, ja ne mogu, nikako ne mogu.

Marta. Šta ste rekli? Ja zahtijevam, da mi kažete.

Petar (*oklijeva*). Rekao sam, da mi je ženskinja sa tim početnim slovima . . . (*za se*) možda ću je uvrijediti (*glasno*) da mi je ukrala zlatan sat i lanac.

Marta. Ah! ukrala sat i lanac? (*Za se.*) Divan čovjek!

Petar. Da! i onda su mi odmah rekli.

Marta. Vjerujem. (*Za se.*) Taj će se — čini mi se — zaplesti. (*Glasno.*) No, ali mora da ima u

cijelom gradu mnogo ženskinja s takvim početnim slovima.

Petar. Sto trideset i sedam.

Marta. Dosta.

Petar. Ja sam mislio da će više biti.

Marta. I šta ste onda?

Petar. Onda sam najmio pisara i dao sam napisati sto trideset i sedam pisama.

Marta. Ljubavnih pisama?

Petar. Da.

Marta. Ja sam dobila.

Petar. Sve su dobile. Ja sam pisma tačno prebrojao.

Marta. Ali potpisa nije bilo.

Petar. Čar anonimnosti i slatki poste restante.

Marta. Tako? Možda i strah?

Petar. Nikako!

Marta. A odgovora nijeste valjda nijednog dobili?

Petar. Jesam. I ne samo jedan.

Marta. Jeste? Koliko?

Petar. Sto i sedam.

Marta. Sto i sedam? Samo trideset Vam nije odgovorilo! To ne može biti!

Petar. Može.

Marta. Ali ja Vam nijesam odgovorila.

Petar. Nijeste.

Marta. No kako ste htjeli da se snagjete u tim pismima?

Petar. Uzeo sam vješta mlada odvjetnika i predao sam mu stvar, neka istraži.

Marta. Odvjetnika?

Petar. Da. I on mi je rekao, da treba još privatnog detektiva. Tako sam uzeo i privatnog detektiva.

Marta. Samo jednog?

Petar. Da. Zašto bih više?

Marta. Ja sam mislila: sto trideset i sedam.

Petar. Ne.

Marta. Ali ti me nijesu mogli naći, kad Vam nijesam ni odgovorila.

Petar. Nijesu. Iza dva dana rekli su mi odmah obadvojica, da megju tim pismima nema od Vas.

Marta. Kako su to pogodili?

Petar. To ne znam. Onda je ostalo još onih drugih trideset i sada sam uzeo još jednog detektiva.

Marta. Dakle je ipak premalo bilo.

Petar. I zapovjedio sam im, da mi donesu tačan opis — od glave do pete — svih tih trideset dama.

Marta. I donijeli su?

Petar. Jesu, juče, i onda sam ja stao študirati.

Marta. I pogodili ste?

Petar. Odabrao sam tri, od kojih sam bio uvjeren da ste jedna Vi. I nijesam se prevario.

Marta. I onda ste odmah k meni pogodili?

Petar. Nijesam odmah.

Marta. Dakle ste već i kod drugih bili?

Petar. Jesam.

Marta. Ha ha ha! I šta su Vam rekle?

Petar. Jedna mi nije ništa rekla.

Marta. Nije Vas ni primila?

Petar. Jest, — to jest muž me je primio.

Marta. To je malo neprijatno.

Petar. Malo.

Marta. Ali šta ste mužu rekli?

Petar. Sasvim jednostavno — rekao sam mu: „Izvinite, gospodine moj, ja sam mislio, da Vaša supruga nije udata. Žao mi je.“

Marta. Ha ha ha! A on?

Petar. Odgovorio mi je: „I meni je žao, vjerujte mi,“ — i pružio mi je ruku. Onda sam otišao dalje.

Marta. I šta dalje?

Petar. Druga je bila opet udata, ali njezin muž nije bio onako prijazan.

Marta. Šta ste njemu rekli?

Petar. Opet ono isto.

Marta. Ali ga valjda nije zadovoljilo?

Petar. Ne znam, samo sam vidio, kako me motri i on i ona.

Marta. Dakle ste i nju vidjeli?

Petar. Jesam, i rekao sam joj odmah, da je doduše lijepa kao angjeo, ali da ju ja ne poznam i ne ljubim.

Marta. Rekli ste joj, pa zašto?

Petar. Zato, jer ja svagda istinu govorim.

Marta. No to nije nužno bilo.

Petar. Molim, jest. Ja sam vidio, da oni misle, da sam ja malo ovdje (*maše rukom ispred čela*) i nijesam se htio protiviti. Ja poštivam tugje mišljenje.

Marta (*smije se*).

Petar. I zato sam ih još gledao da u tom učvrstim. A onda sam zgrabio za kvaku i utekao.

Petar (*presenećen*). A . . . ja nijesam star . . .

Marta. Nijeste? Izvinite, ja sam mislila.

Petar. Meni je istom četrdeset godina. To je za Boga najljepše doba!

Marta (*za se*). Četrdeset godina! A Nikoli je dvadeset i šest! (*Glasno.*) Istina. To još nije tako zlo.

Petar. Nikako. Najljepše doba. (*Maše rukama.*) I osjećam se sasvim kao mladić od dvadeset i četiri godine.

Marta. Zube valjda još imate sve?

Petar (*uprepašćen*). Zube? (*Snalažava se.*) Pa naravski, imam hvala Bogu čvrste zube kao . . . kao . . .

Marta. Kao tko?

Petar (*u neprilici*). Kao . . . krokodil. (*Za se.*) No to sam glupo rekao. (*Glasno.*) Ja mislim, da krokodil ima čvrste zube?

Marta. Ja ne znam. Ali Vaši su valjda nešto manji od krokodilovih?

Petar. Svakako. Kao što i Vaše divne ručice spram drugih ruku.

Marta. Razmjer će biti nešto kriv.

Petar. Vaše divne ručice, koje sam se tako zaželio ljubiti . . . ljubiti cio dan

Marta. Cio dan! Dobili bi grčeve u usnama.

Marta. Zašto to?

Petar. Zato, da me ne dadu odvesti, — kuda ja ne želim.

Marta. No sada ste barem znali, da je treća sigurno ona, koju tražite.

Petar. Nijesam, — jer prvu nijesam vidio.

Marta. Istina.

Petar. I ja sam strepeći pošao k vama.

Marta. Sada ste već i strepili. Ali po tom, što ste pripovjedili, kao da ste dosta junačni.

Petar. Strepio sam, da nije možda ona prva — ona, koju tražim.

Marta. A, tako! (*Za se.*) No to je zgodno! Čekaj samo, stari, tebe ću ja već ukrotiti. Dobro si naišao!

Petar. Ali sam došao, vidio Vas i odmah konstatirao, da ste Vi . . . da ste Vi ona jedina, koju ja ljubim . . . štujem . . . (*Širi ruke.*)

Marta. Morate reći: iza teške muke i sa velikim troškom konstatirao. Ali izbor ste imali velik i težak.

Petar. Ah, milostiva, ja sam tako sretan . . .

Marta. To je vrlo prijatno za Vas.

Petar. Tako sam sretan, da Vas smijem da gledam.

Marta. Tu Vi sreću dijelite sa svakim, tkogod me na ulici susretne.

Petar. Ne mogu da iskažem . . .

Marta. Ne možete! a upravo ste rekli!

Petar. Ja osjećam, da nijesam kadar sve Vam to izraziti, kako bih htio, — osjećam, da mi do tog ne dosižu moje sile . . .

Marta. Staračke?

Petar. Ta me želja vječno mori.

Marta. Za grčevima? — Ali to Vaše vječno, to je tačnije: osam dana, otkada ste me vidjeli prvi put.

Petar. Jednako me mori.

Marta. Ali na Vama se ne opaža. Omršavili nijeste, kako mi se čini.

Petar (*polaže ruku na srce*). Ah, ali moje srce . . .

Marta. Je li ono izmršavilo? Tim bolje, jer bi Vam drugačije bilo opasno za život.

Petar. Ah, mori, mori . . .

Marta. No, ja vam vjerujem. Ali ja sam dobra, pa da Vas ne umori (*pruža mu ruku*).

Petar (*gleda ju začugjeno, a onda joj poljubi ruku*). Vi ste angjeo!

Marta (*smije se*). I tako dalje. To već znamo.

Petar (*patetski*). Ovu ručicu ovako vječno u mojim rukama držati.

Marta. Dosadilo bi Vam.

Petar. I vazda gledati u te mile slatke oči.

Marta. Fizička nemogućnost.

Petar. To bi bila rajska sreća.

Marta. Kako se uzme. (*Za se.*) Dosada sve ide dobro, da ne može bolje.

Petar. Kako? Ne bi? Oh, milostiva, Vi ne znate, kako Vas ja . . . kako Vas ja ljubim.

Marta. Izvolite samo, ako Vam ne škodi zdravlju.

Petar. I kako samo želim, da Vas usrećim.

Marta. I ja to isto želim. U tom se, vidite, naše želje slažu.

Petar. Samo da Vas usrećim!

Marta. A sebe ne?

Petar. Sebe samo nuzgredice, uz Vas, jer gdje ste Vi, tamo je i moja sreća.

Marta. To Vi obično ni ne znate, gdje je Vaša sreća! Osim da uvijek detektiva za mnom šaljete.

Petar. To mi je jedina želja, jedina sanja (*hvata ju za ruku*). i . . . hoće li se ispuniti?

Marta. Molim, ja Vas nipošto ne silim. Ako nemate volje, nemojte.

Petar. Ja bih i učinio, ali ja u to ne vjerujem.

Marta. To je zlo, jer bi dugmeta mogla biti prijazna.

Petar. Ali Vi? Ali Vi?

Marta. Ja prepuštam odluku dugmetima.

Petar. Za Vas?

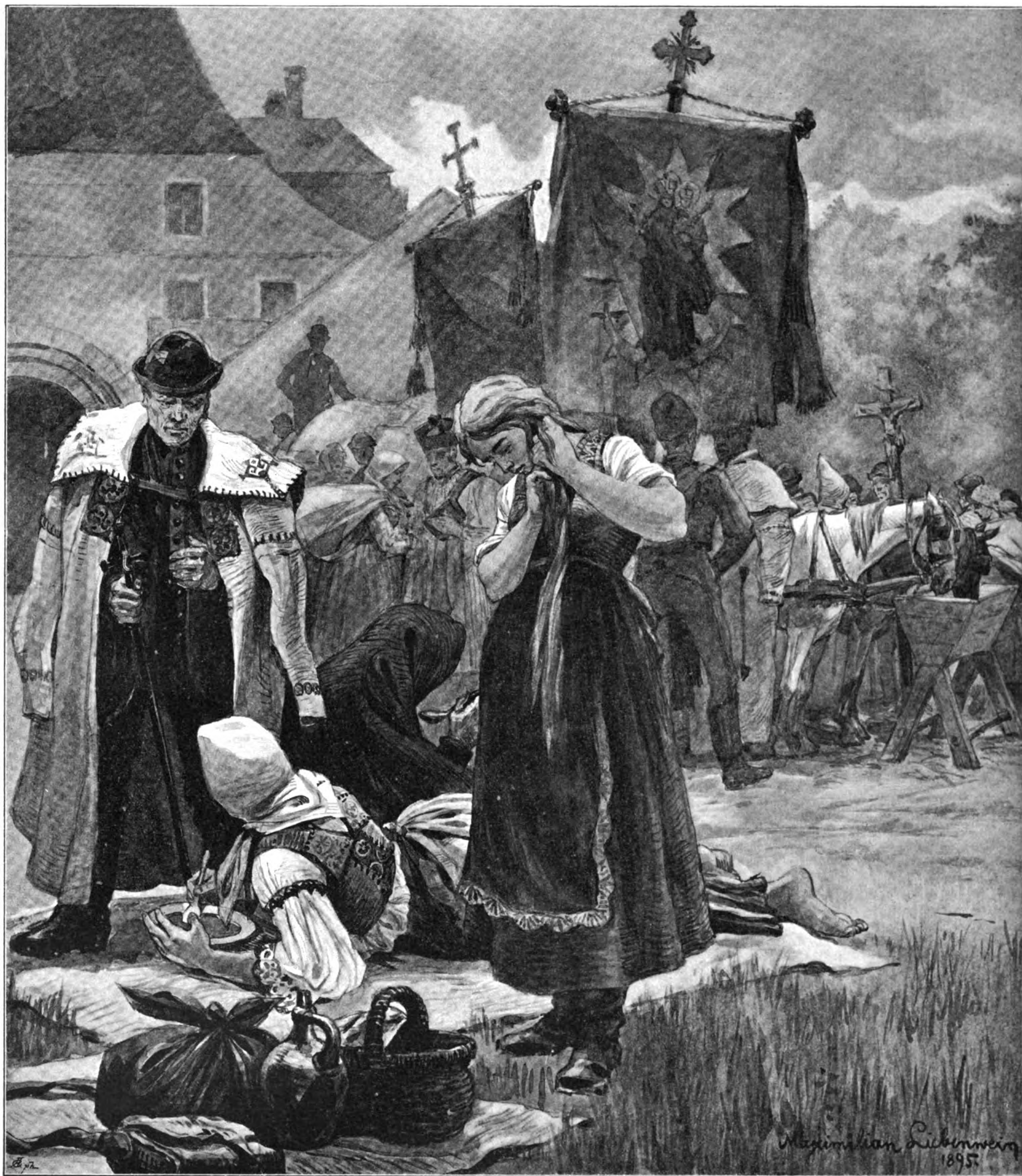
Marta (*izvlači ruku*). A, slikovito! No za koga?

Petar. Pa . . . za mene.

Marta. Tako brzo? Ali Vi dopuštate, da odgovor malo odgodim?

Petar. Molim. Ja sam sretan, . . . ja bih uz Vas . . .

Marta (*za se*). A sada te ne puštam više. (*Glasno.*) Svakako ću Vam još danas odgovoriti.

Počinak slovačkih proštenjara. Slikao *Maksimilijan Liebenwein.*

Marta. Hoće li se ispuniti? Da zapitate dugmeta: da, ne, da, ne.

Petar. Ali, milostiva, meni se čini . . .

Marta. Šta Vam se čini?

Petar. Meni se čini, izvinite, ali meni se skoro čini, da se Vi sa mnom šalite.

Marta. Vi ste opazili?

Petar. Ja mislim.

Marta. Ja sam to ozbiljno mislila.

Petar. Ali, milostiva, valjda ne ćete od mene iziskivati, da ja dugmeta brojim!

Marta. Ne, za njih.

Petar. Milostiva!

Marta. Izvolite!

Petar (*za se*). Sada moram odlučno. (*Glasno.*) Ja Vas molim . . .

Marta. Šta?

Petar. Ja Vas molim Vašu ruku.

Marta (*pruža mu ruku*). Evo Vam je! Šta će Vam?

Petar (*gleda ju začugjeno*). Ali, ali ja . . . ja mislim . . . slikovito.

Petar. Još danas? I smijem li se nadati?

Marta. Morate se strpjeti.

Petar. Milostiva, ja sam najsretniji čovjek ovoga stoljeća.

Marta. U prošlom valjda još nijeste na svijetu bili. Ja mislim barem. Nijeste?

Petar (*ganutljivo*). Ah, milostiva!

Marta (*živo*). Izvinite, što tako govorim. Nemojte zato misliti, da ja o Vama možda zlo sudim . . . (*Za se*) a sada ćemo na ljepak! (*Glasno*) ne, dapače . . . jer vidite . . .

Petar (*za se*). Sada se buni. Dražesno se buni. Dobar znak!
Marta. Vidite, gospodine moj, ja se zbilja čudim. Ja Vas danas istom drugi put vigjam, pa ipak sam već nekoliko puta ovih dana mislila o Vama.
Petar. Ah! (*Za se.*) Šta je to? Sada ona meni počinje laskati.
Marta (*za se*). Hvata se. (*Glasno.*) Ja sam, vidite, vrlo iskrena, pa ću Vam dapače priznati, da sam o Vama već i sanjala.
Petar. O meni ste sanjali? Ali da! Ja to osjećam, osjećam u svem biću svom, u srcu ...
Marta. To ne znam, ali ja se toga sna vrlo prijatno sjećam, makar ...
Petar. Makar ...?
Marta. Makar da možda ne bih trebala.
Petar. Zašto? Možda sam Vas, milostiva, čime u snu uvrijedio? Izvinite, ali vjerujte: ja nijesam htio.
Marta. Nijeste me uvrijedili, ali ...
Petar (*za se*). Taj „ali" je božanstven! (*Glasno.*) Ja svejedno molim, da mi ne zamjerite, što sam bio tako slobodan i javio Vam se u snu.
Marta. Nikako. Vrlo mi je prijatno bilo.
Petar (*učtivo*). Prijatnost je na mojoj strani, svakako.
Marta. Jedino, što je bilo čudnovato, da ste odjedared, čini mi se, nestali.
Petar. I nijesam se ni preporučio?
Marta. Čini mi se, da nijeste.
Petar. Izvinite, da sam tako neuljudan bio.
Marta. A onda je došao opet neko ... ja sam sjedila upravo ovdje, gdje i sada ... pa me je, pomislite ...
Petar. Molim.
Marta. Pa me je odjedared poljubio.
Petar. Poljubio? .. Zar se to i u snu dešava?
Marta. Ja ne znam.
Petar. No dozvolite: je li barem prijatno bilo?
Marta. Tako, tako. A glavno je, da mi se danas, pomislite, sve više i više čini, da ste Vi to bili.
Petar (*iznenagjen, veselo*). Ja? Drage volje sam ja to bio. Drage volje.
Marta. Po svoj prilici Vi!
Petar. To je divno. A onda?
Marta. A onda sam ja Vas poljubila.
Petar. Ta to je ...! A onda opet ja Vas?
Marta. Nijeste.
Petar. Nijesam? Onda valjda nijesam ja to bio.
Marta. Jeste bili.
Petar. Ali da je na meni red bio, — i da Vas nijesam poljubio! To bi od mene sasvim neuljudno bilo, sasvim.
Marta. Može biti, — a onda sam Vas ja nešto zamolila, i Vi ste mi obećali, sveto obećali.
Petar. I održao!
Marta. Ne znam, jer sam se probudila.
Petar. Ako sam obećao, onda sam i održao. Molim, šta je bilo? Ja držim i šta sam u snu obećao. Parole d'honneur!
Marta. Ja se više ne sjećam, šta ste obećali.
Petar. To je šteta. Ni od prilike?
Marta. Ni od prilike.
Petar. Onda, milostiva, ja mislim ...
Marta. Da treba uzeti detektiva?
Petar. Ne, nego da sam vam ja dužan obećanje, respektive da obećanje održim.
Marta. Kako to?
Petar. Ja sam Vam obećao i nijesam održao.
Marta. Ja ne znam, možda ste i održali. Ja sam se probudila i možda sam zaboravila.
Petar. Čim Vi ne znate, to je za mene, da nijesam održao. A ja svoju riječ držim.
Marta. Ali kada ne znamo, šta.
Petar. To je nuzgredna stvar, šta je bilo. Glavno je, da ja nijesam održao riječi. To bi za mene bila lična uvreda.
Marta. Molim, to ja nijesam mislila.
Petar. Ne vi, milostiva, ali san.
Marta. No san Vam ne može dati satisfakije.
Petar. Ne može, ali ja moram održati riječ, a da to uzmognem, moram najprije da uspostavim sámo obećanje. Dakle ja obećajem ...
Marta. Šta?
Petar. Šta? Ja ne znam ...
Marta. No onda opet ne ćete moći ispuniti.
Petar. To je istina, no Vi, milostiva, možda bi se Vi mogli sjetiti i uskrsnuti moje obećanje.
Marta. Dobro ... ali ja Vam ga ne ću odmah reći.
Petar. Ali kada?
Marta. Malo poslije.
Petar. Dobro, no milostiva: kada smo već stali uspostavljati Vaš san, Vaš cijenjeni san, morali bi, ja mislim, sve uspostaviti.
Marta. Kako to mislite? (*Za se.*) Sada mi više ne ćeš izmaći.
Petar. Sve ... i poljupce.
Marta. I poljupce? Pa možemo! Ali znate šta? Najbolje će biti da pogjemo istim redom.
Petar. Molim, drage volje.
Marta. Samo s malom promjenom.
Petar. Kakvom?
Marta. Da prvu tačku izostavimo, — naime Vi mene ne ćete poljubiti.
Petar. Ali zašto? To bi bila falzifikacija sna.
Marta (*šaljivo*). To zato, jer bi se Vi mogli nećkati. Mjesto toga ću ja Vas poljubiti dvaput.
Petar (*za se*). Kako me je samo preplašila! (*Glasno.*) Ali molim Vas, ja da se nećkam!
Marta. Dobro dakle. A onda ćete mi Vi obećati ...
Petar. Obećajem svečano.
Marta. Čekajte, obećaćete mi sveto ...
Petar. Sveto i neprekršivo.
Marta. Da ćete mi ispuniti jednu želju, jednu jedinu želju.
Petar. Svaku.
Marta. Ne, samo jednu jedinu.
Petar. Sveto obećajem.
Marta. Dobro je, a sada mi morate obećati, da se ne ćete braniti, da Vas poljubim.
Petar (*začugjen*). Kako ta to nije nužno obećavati. Ja sam normalan čovjek za Boga.
Marta. Ali ja hoću.
Petar (*širi ruke*). Izvolite odmah, ako Vam je prijatno. Ovu minutu.
Marta. Ja želim, da obećate.
Petar. Dakle: ja obećajem.
Marta. Govorite za mnom: ja Petar Ljubić obećajem sveto.
Petar. Ja Petar Ljubić obećajem sveto.
Marta. Da se ne ću protiviti.
Petar. Da se ne ću protiviti.
Marta. Niti se braniti.
Petar. Niti se braniti.
Marta. Kada me gospogja Marta Simić bude htjela poljubiti.
Petar. Kada me gospogja Marta Simić bude htjela poljubiti. Ali kada?
Marta. Cekajte, a sada dalje: i odmah iza toga.
Petar. I odmah iza toga.
Marta. Ispuniću svoje obećanje.
Petar. Ispuniću svoje obećanje.
Marta. Tako mi imena!
Petar. Tako mi imena! (*Za se.*) Znaličan sam samo, šta će zaiskati. Ali skupo će biti, to slutim.
Marta (*pruža mu ruku*). Ja Vam vjerujem.
Petar. Ali kada?
Marta. Odmah. Imate li još kakvu želju prije toga?
Petar. Imam.
Marta. Izvolite.
Petar. Molim Vas, milostiva, ... ali ne u čelo.
Marta. Zašto ne?
Petar. Ne, ne, ja to ne volim.
Marta. Dakle ne ću.
Petar. I ne u zrak, jer, jer ja onda ne bih osjetio.
Marta. Dobro, dobro.
Petar (*s podignutim prstom*). I ne prebrzo.
Marta. Sve, kako želite, a sada dozvolite.
Petar (*ustaje i pruža ruke*).
Marta. Ruke sakrijte za legja (*poljubi ga naglo*).
Petar. A sada?
Marta. Sada čekajte.
Petar. No tako ruke držati, to boli.
Marta. Dakle turite ih u džepove i da ih nijeste izvadili.
Petar (*tura ruke u džepove*). Ne ću.
Marta. Ah, ali ja sam nešto zaboravila.
Petar. Izvolite.
Marta. Ako Vi stanete odricati, da sam Vas poljubila!
Petar. No ja mislim, da me ne će niko za to pitati!
Marta. Ali da zapita tkogod?
Petar. Valjda ni Vama ne bi bilo pravo, da ja to komu pripovijedim.
Marta. Bi. Ja i želim, da svakomu pripovijedate.
Petar (*za se*). To ja ne razumijem. (*Glasno.*) Ali milostiva, ja ... ja bih se prije ubio, nego li da Vas kompromitiram. Ne, to ja ne mogu.
Marta. Ja to zahtijevam, i da se odmah o tom uvjerite, poljubiću Vas pred svjedokom, — tim radje, da ne uzmognete poslije taj poljubac odricati.
Petar (*zbunjeno*). Kako pred svjedokom? Ali to nije nužno. Nas smo dvoje tu dosta. Svjedok tu ne treba, — ja Vam vjerujem, to jest, ja ne ću odricati, da ste me i deset i sto puta poljubili ... izvolite samo označiti, koliko put. (*Uzdiše. Za se.*) Šta će to samo da bude?
Marta. Hvala, no ja trebam svjedoka. (*Zove.*) Nikola, hodi!
Petar. Kakav Nikola? Šta će Nikola?

ŠESTI PRIZOR.

Prijašnji. Nikola se pomalja na vratima.

Marta (*laskavo Petru*). Ta vidite, kako sam Vas preplašila! Ne bojte se. A sada izvolite. (*Naginje se k njemu.*) No gdje su Vaše ruke?
Petar (*sakriva ih brže*). Nema ih, nema.
Marta (*poljubi ga, pa se okreće k Nikoli*). Ha ha ha! A kakvo si ti to lice načinio!
Petar (*okreće se naglo*). Ha, ta to je moj deran!
Marta (*Nikoli*). Šta ne ulaziš? Ne boj se, ja sam tu.
Nikola. Ja možda smetam.
Marta Ne smetaš, ti si i nuždan kao svjedok. Gospoda se poznaju?
Petar. Da, već dulje vremena. (*Nikoli.*) Šta ćeš ti tu?
Nikola. Ja ... ja sam samo tako slučajno.
Marta. Onda Vas ne moram predstavljati.
Nikola (*klanja se Petru*). Vrlo mi je milo.
Petar (*za se*). Taj se, čini mi se, meni i ruga. (*Glasno.*) Šta ti je milo?
Nikola (*zbunjeno*). Da smo se sastali.
Petar. Meni manje.
Marta. Meni veoma. (*Petru.*) Vi ćete dozvoliti, da ja gospodinu razjasnim ...
Nikola (*brzo*). Ja sam sve čuo.
Petar. Ali molim Vas, razjasnite mi najprije, otkuda moj deran ovamo ...
Marta. Kakav deran?
Petar. Moj sin.
Marta. Vaš gospodin sin? Mi smo stari prijatelji.
Petar (*za se*). Dakle to je ona! To je divno! (*Glasno, Nikoli.*) A zar ja tebi nijesam zabranio?
Nikola. Jesi.
Petar. No i šta?
Nikola. Pa ništa ... Zabranio si.
Petar (*Marti*). Izvinite, ali ja nijesam znao ... A ja sam zabranio, jer principijalno ...
Marta. Znam, principijalno udovice ne volite.
Petar (*za se*). O, molim, molim! (*Za se.*) Kako ću se samo izvući? (*Glasno.*) No ja sam možda ovdje suvišan. I izvinite, što sam Vam obećao ...
Marta. Da, odmah ću Vas pozvati, da ispunite obećanje.
Petar. No ja vidim, da nikako, nikako ne mogu ... (*Hoće da ode.*)
Marta. Šta ne možete?
Petar. Vidim da sam se zabunio. Ovdje je moj sin ... ja njemu prepuštam. (*Za se.*) Nijesam ni mislio, da moj Nikola ima tako dobar ukus.
Marta. Vi ste obećali i morate održati ...
Petar. Nikako, principijalno.
Marta. Principijalno ne držite riječi?
Petar. Molim, molim! Principijalno ne ću da smetam sinu. Meni je žao da se s Vama moram rastati, — tako bi mi bilo milo ...
Marta. Gospodine moj, parole d'honneur!
Petar. Molim, sada su stvari sasvim drugačije. Ja nijesam znao, da je tu Nikola. Ja sam njemu zabranio.
Marta. Ali ja sam dozvolila.
Petar. Ja se odričem ... u njegovu korist...
Marta. Čega?
Petar. Drugoga poljupca.
Nikola. Ja ne primam.
Petar. Šta? Kad ja zapovijedam!
Nikola. Ja ne primam.
Marta (*Petru*). Ali Vi ste ga već dobili.
Petar. Taj nije vrijedio, jer ga nijesam htio. To je bilo prevarom. (*Za se.*) Zlo će to biti. Sada ja sve razumijem. Ali neka se vrši volja božija!
Marta. A sada je na Vama red.
Petar. Kako na meni? (*Za se.*) Zar da ja nju poljubim? Ta to ne bi s gorjega bilo! (*Glasno.*) Ako želite (*hoće da ju poljubi*).
Marta. Ne to, nego drugo. Zar ste zaboravili?
Petar. Da, ja sam zaboravio.
Marta. Onda ću Vas ja sjetiti. Vi ste mi obećali, da ćete mi ispuniti jednu zelju.
Petar (*za se*). A, sada ja razumijem. (*Glasno.*) Da, ali ne sada odmah.
Marta. Sada odmah.
Petar. Ako mogu; možda ne mogu.

Marta. Možete, a ta je želja . . . (*pogleda Nikolu*).

Nikola. Da nas obadvoje zagrliš.

Petar. Zašto? To nije nužno.

Nikola. Ili barem moju milu zaručnicu da zagrliš.

Petar. Tvoju zaručnicu? Kakvu zaručnicu?

Marta. Mene.

Petar. Vas? Vas? To ne ide. Ja ne ću.

Marta. A Vaša riječ?

Petar (*srdito*). Moja riječ, — to je bila glupost.

Marta. Dakle ispravite glupost glupošću.

Petar (*uzdiše*). Kako?

Marta. Održite riječ.

Petar. Riječ održati nije glupost, nego dužnost.

Nikola. Dakle se drži dužnosti.

Petar. Dobro, ali ne sada, ne odmah.

Nikola. Odmah, odmah.

Petar. Šuti ti! Ja nijesam rekao: odmah.

Marta. Ali poljupce ste odmah primili.

Petar. Molim, samo prvi. Drugi ja nijesam ni htio, — ja sam dapače i protestirao proti njemu, pa i sada protestiram.

Nikola. Poslije kiše opaklija.

Petar. I zato on nema nikakve pravne vrijednosti . . .

Marta. Ali prvi?

Petar. Za prvi se ja kajem.

Marta. To možete, ali poslije. Sada najprije da se izmirimo!

Nikola. I izljubimo!

Marta. Da, i izljubimo!

Petar (*gleda Martu, za se*). Ta da istinu reknem, nije moj dečko ipak glup. Vraška je to udovica! (*Glasno, blaže.*) Da se izljubimo? Zašto?

Nikola. Da vidimo, da se više ne ljutiš.

Petar. Pa ja se ne ljutim, niti sam se i ljutio. Evo da vidiš. (*Poljubi Martu.*)

Nikola (*smije se*). Zar tako?

Petar. Tko tebe pita? Ja moram riječ da održim. A sada ti ju predajem.

Nikola. Hvala.

Petar (*za se, sve veselije*). I lijepa će mu žena biti, sunca mi! (*Glasno Marti.*) No Vi ste mene dvaput poljubili.

Marta. Dakle sada i drugi poljubac priznajete?

Petar. Ne priznajem. Taj nije vrijedio. Zato ni moj ne vrijedi, jer je bio samo odgovor na onaj. A sada (*poljubi Martu*) ovaj vrijedi.

Isa Velikanović.

Naša pisma.

Budimpešta, koncem februara 1896.

(Crtice iz magjarske književnosti, XVII.) A sada da se ogledamo poljem najnovije dramatike!

Dramatička je produkcija po svoj Evropi tako neplodna, da su prijatelji glume posvuda u velikoj brizi. Da li je zbilja već blizu najavljena definitivna propast ove grane pjesništva, kao što je velika epska pjesan gotovo izumrla? Zašto sanu spisateljima drama ideje u glavi i zašto je općinstvo gotovo pri svakoj premijeri pripravno na siguran neuspjeh? Zar zaista kucnu posljednji čas drami?

Najviše se još proizvagja za „kućnu potrebu“. Eksport je malaksao i u najplodnijim zemljama. Na pariskim pozornicama nije ni prošle ni ove godine prikazano ništa, što bi van Pariza naišlo na osobit odziv, — dokaz, da je tamošnji uspjeh jedino u lokalnim prilikama. Berlinska drama uspijeva jedva u Njemačkoj. Od talijanske drame ne dolazi do nas gotovo ništa[1]), a engleske kan da ni nema. Ibsen postaje od dana do dana nerazumljiviji i usiljeniji.

Vrlo je karakterističan znak, da se pjesnici-dramatičari podregjuju glumcima. Nijedan pisac te nijedna drama nije pobudila tolike senzacije, koliko čuvena umjetnica Eleonora Duse ovdje i u Beču, makar je davala komade isključivo stare, katkad i starinske, koje mal ne naizust znamo.

[1]) Iznimka je mletačko društvo ravnatelja Galline, što je mjeseca maja god. 1894. davalo nekoliko Gallinih komedija, a osim toga komedije *Goldonija*, majstora karakterizovanja, regenatora talijanskog pozorišta, koji je u prošlom stoljeću napisao više od 100 komada. Da su ti komadi većinom izvrsni, najbolje dokazuje to, što se još i danas nakon pôdrug stoljeća, silno doimaju čitalaca, sve da i nijesu do jednostavne, naivne pripovijetke iz mletačkog života. U komedijama Goldonija, tog velikog preteče današnjeg verizma, koji nas uči, kako valja prezirati krive efekte, te se držati istine i naravitosti, nema traga rafiniranoj tehnici i zapletenim bajkama. Tu nam u prekrasnim naravnim bojama prikazuje mali ribarski otok sa jednostavnim, ali prevejanim stanovništvom; tamo opet sudnicu, gdje objesni ribari neodoljivom komikom zadijevaju u prestroga sudiju. Tu nas dira mlad momak, raspaljen ljubomorom, ondje se ljutimo na djevojku jogunastu i prkosnu. jer sve to Goldoni crta naravno, te nas u sto i sto varijacija upućuje u život Talijana, kojim je kraj mukotrpne zaslužbe na moru, ljubav najveće blago na svijetu. Kako bijaše Goldoni malicijozna narav, oštra oka za sve idividualno i društvene mane, tako u komedijama svojima, u koje je ulio svu raskalašenu narav Talijana, predstavlja veliku školu naravi, gdje niko ne će da bude više, nego što praktično jest, a tim se bitno razlikuju te komedije od usiljenih komedija Francuza i Nijemaca, koje ponajviše sastoje od kombinacija hladnoga razuma.

Neda se tajiti, da u Magjara razmjerno mnogi rade na polju dramatike. Počam od *Grgura Csiky-a,* koga je nemila smrt prerano otela narodnom pozorištu, gdje je bio glavni stup repertoaru, ili počam od *Szigligeti-a*[1]) koji je svojim pučkim igrokazima osnovao novu vrst u dramatskoj literaturi svojih zemljaka, te kojega su pojedini komadi („Bjegunac“, „Dva pištolja“, „Čikoš“ i dr.) još danas magneti u repertoaru, pa sve do *Franje Herczega,* koliki je niz dramatskih pisaca i nepregledni broj noviteta, — a koliko neznatan uspjeh! . . .

U povjesnim dramama gotovo nikako! Magjarskomu narodu manjka još treći genije, koji bi uz Petőfijevu lirsku i Arany-evu epsku liru čarobnim zrcalom drame predočio prošlost, slavu, nevolje, junaštva, oduševljenje, borbe, očajanje, stečevine i nade poput kakova Sofokla, Shakespeara, Schillera. A nije mnogo bolje ni sa društvenom dramom, prem treba pohvaliti ono ozbiljno nastojanje o tu granu.

Csiky karakteriše slabo i površno, ali mu je gragja izvrsna. U nekadašnjem svećeniku s dubokim klasičnim znanjem, našlo se smisla za sadašnjost i on je jasno razabirao, što se zbiva oko njega, u modernom društvu. U svojim starijim dramama „Neodoljivi“, „Proročanstvo“, „Mukányi“, „Željezni čovjek“, „Magik“, „Janus“, „Kićena bijeda“, „Spartak“, „Baka“ i dr. tako zgodno riše slaboće ljudske naravi, da su ga prozvali magjarskim Sardou-om, no što je dalje radio, to mu je više malaksala snaga, tako da se posthumna njegova drama „Rogjaci“, odigrana dvije sedmice nakon njegove smrti, ni godinu dana nije mogla uzdržati na repertoaru.

A ipak je Csiky svojom veselom igrom „Proletarci“ upravo stvorio novi pravac na magjarskoj pozornici. Tako smjelo i sretno nije prije njega niko risao današnje društvo i osvjetlao tamne njegove strane. On je stvorio tipove vidljive, shvatljive figure; te je po prvi put bilo u pozorištu utiska, promjene, iznenagjenja, logične motivacije, potpune naravnosti u govoru i činu: u pravom smislu osvanu nova era pozornici, za koju je Csiky u malo godina napisao čitav niz uspjelih radnja.

Prem zaokupljen poslovima i okrunjen moralnim uspjesima, bilo mu je ipak boriti se za opstanak i računati honorarom i tantijemama. I tako eno ga gdje piše pučke komade, operete i burleske, a dabome da mu je takva rabota morala pokvariti višu kompoziciju. Istina je i to, da je vazda ostao pobjednikom. Nakon „Proletaraca“, dogje „Mukányi“, slaba komedija, u kojoj se ruglu izvrgava kriva ambicija i hvastava ništetnost, na što je opet „Kićena bijeda“, slika, uzeta iz života kukavno plaćenog činovništva, slavila prave triumfe. Mnoštvo se doskora priviklo Csiky-evu slogu, u kojem je tragiku i komediju, zbilju i šalu vješto spajao i koji je umio za pojedine izvrsne glumačke sile stvarati vrlo zahvalne uloge. Ako je općinstvo neke manje uspjele pokuse („Divlje ruže“, „Kavijar“) otklonilo, a druge opet zbilja dobre komade („Spartak“, „Nora“) premalo cijenilo, to je Csiky-a ipak smatralo svojim specifičnim dramatičarom, od kojeg se je godimice iščekivalo po koje novo djelo. Nu ta je publika ostala vazda vjerna večini njegovih komada, počam od izvrsnih „Proletaraca“ do drama „Marta Bozóty“, „Obitelj Stomafy“, „Crne točke“ i t. d. i t. d.

Gledamo li pak dalje u mnogobrojnu gardu dramatika, koji su jedva mogli da spase pojedine svoje proizvode od neumoljive propasti u prašini pozorišnog arhiva, ističe se nada sve najstariji predstavnik magjarske vesele igre *Arpad Berczik.* Njegova živahna muza obogatila je magjarsku dramatiku mnogim ljupkim komadima: „Adam i Eva“, „Snuboci“, „Duhovita gospogja“, „Plesna kraljica“, „Mladenci“, „Gledaj mater“, „Današnja moda“. Zadnja vesela igra u 3 čina „Otac“, svakako je od najslabijih komada, prem ju je akademija znanosti nagradila sa 100 dukata. U istinu nema u cijeloj glumi ništa, što bi bilo nalik kakomu činu; sami dosadni porodični prizori, svagja izmegju tasta i zeta, kojemu ne prija tastovo — vino! Ni Kneipova kura, koju u komadu takogjer zapade uloga, ne može da nas malko okrijepi.

Eugen Rákosi (urednik „Budapesti Hirlapa“ i predsjednik književničkog društva „Othon“) ubrao je svojim „Aesopom“ i historijskom dramom „Vojvoda Stjepan“ mnogo hvale i priznanja, dočim mu se drame „Borba kraljica“ te „Andrija i Ivana“ danas jedva i po imenu znadu.

Ljudevit Dóczi, kojega su nekoji komadi kao „Cjelov“, „Zadnja ljubav“, „Mješoviti brakovi“ i „Marija Széchy“ primljeni i u njemački repertoar (Dóczi je svoj vlastiti izvrsni prevodilac!), umuknuo je posvema, što se mora požaliti tim više, jer ih je malo, koji umiju pjesnički polet sajediniti s krepkom akcijom, kao što Dóczy, koji se u ovdašnjem jednom njemačkom listu („Neues Pester Journal“) samo kad i kad još pod raznim pseudonimima javlja kao duhovit feljtonista.

Antun Várady pobudio je svojim „Iskariotom“, a više još dramom „Rafael“, gdje u mnogim sjajnim prizorima potrese gledaoca kobnom ljubavi velikoga slikara, općenitu pozornost, su toliko dramatičkom tehnikom, koliko krasotom jezika i vanjskim efektom, što još u većoj mjeri vrijedi za najnoviju mu historijsku dramu „Charitas“, u kojoj se riše tragedija nesretnog kralja Sigismunda.

Tolnay („Novo susjedstvo“), *Gabányi* („Poganski Magjari“), *Abonyi* („Kći gospogje Parme“), *Dobsa* („Gradivo za veselu igru“), *Gerö* („U pustinji“), *Murai* („Prvi godišnji dan“ i „Husarska ljubav“), *Széchy* („Dijete u povojima“), kušaju svaki na svoj način, da riješe razne probleme svakidašnjeg života — da im to do sada nije pošlo za rukom, dokazuje žalosna istina, što su im komadi tako brzo iščezli, kao što su ih spisatelji po svoj prilici naglo — jer površno — sastavili.

[1]) Vidi „Nadu“ broj 23. od god. 1895.

Arpad Abony — vanredan feljtonista — pokazao je povjesnom dramom „Porodica Zach“, koliko je teže pisati dobar podlistak, nego lošu dramu. Poznatu tragediju poljske plemićske porodice Zach autor je posvema iskrivio, samo da nekako spase poštenje Klarina zavodnika, kraljičina brata. Da to poluči prikazao je oca starca Felicijana, koji nam živi u pameti kao bog-osvetnik plamenim mačem u desnici, licemjercem i urotnikom, koji s proste slavičnosti žrtvuje život i sreću svoje djece.

Bolje je uspio *Eduard Kabos* dramom „Tantal“, nakon što mu je „Eva“ doživila silan fiasko. U Kabosa valja pohvaliti, što izbjegava umjetne efekte, te ne će, da samo čas uzrujava živce slušalaca, već nastoji, da mu komad izigje poučnim. U „Tantalu“ n. pr. hoće da dokaže, kako danas svak može na temelju liječničke svjedodžbe dopasti ludnice, pa kad ga kao zdrava i puste, vazda će ga progoniti sumnja, da je umobolan. Žalosno je, ali — istina!

„Ministarska lisnica“, vesela igra *Tihaméra Almásy-a,* takogjer je nagragjena po akademičkoj juriji — istina samo pohvalnim priznanjem. Komad je bez unutrašnjih i spoljašnjih prednosti lijepe vesele igre. Nema u njem nijedne zgodne karakteristike, nijedne duhovite riječi, nijedne uspjele situacije. Stari motiv Scribe-ov, žena u politici, motiv, kojemu u našem modernom društvu i onako nedostaje vjerovatnosti, slaba je podloga akcije, koja od čina do čina zapinje. Inako same figure, koje već poznajemo od prve ruke: intriguirajuća salonska dama, koja se uhvati u vlastitu mrežu, naivna podraslica, kojoj je pozornička svrha, da se u zadnjem činu zaruči; dobroćudni bonvivant, spasitelj u svjema pozorničkim neprilikama; lakomisleni velikaš, na kojem ljubav kuša svoju vlast koja plemeni: — sve su to stari znanci, koje nam Almásy riše dosadom, koja upravo imponira.

Više obećaje *Vilim Karczag,* koji se je predprošle godine dramom „Odreknuće“, a prošle godine komadima u jednom činu „Ideal“ i „Očinska kuća“ — potonje prekrasan idil — pokazao vrlim talentom, te ga je kritika jednodušno — prerijedak slučaj — obasula pohvalama.

Stari je borac na polju dramatike *Ljudevit Bartók,* koji je već svojim dramama „Najljepša“ i „Ana Thuran“ te tragedijom „Margareta Kendi“, neka vrst „Lady Macbeth“ u erdeljskom izdanju, izvojštio djelomične pobjede. Najnovija njegova historijska drama u 5 čina „Kraljica Jelisava“, predstavlja nam veliki tragičan konflikat, koji je pjesnički lijepo izragjen.

Evo u kratko sadržine: Godine 1344. pogje Andrija, sin Karla Roberta i brat Ljudevita Velikoga u Napulj, da se oženi s lijepom Ivanom, unukom kralja sicilskoga. Andriju mrzi mlada mu supruga i dade ga pogubiti. Ljudevit digne vojnu, da osveti smrt bratovu. Mnoštvo krivaca — megju njima i Karlo Drački — bude smaknuto. Glavna grješnica, Ivana, udavši se pô drugi put, nagje zaštite u pape i tek mnogo godina kasnije stiže i nju zaslužena kazna.

Značaj Ivanin; viteštvo kralja Ljudevita; mati Andrijina — kraljica Jelisava, koja je sama pohrlila u Napulj, da spase sina; sjajni ali močvarni dvorski život napuljski: sve to pruža obilna gradiva pjesnikovoj mašti, te je viteški taj roman — pun pjesama, ljubavi i krvi — već mnogo dramatičara (spominjem samo našeg ženijalnog *Franju Markovića)* ponukao na rad.

Bartókova drama, makar obiluje prelijepim epizodama i krasnim prizorima, slaba je, jer je na krivom temelju.

Kraljica Jelisava naime, sudeći u Napulju sinovljim neprijateljima, mora čuti, kako joj zakleta neprijateljica Katarina Valois predbacuje grijeh, što ga je počinila prije mnogo godina time, što je bratu Kazimiru žrtvovala sirotu Klaru Zach. Slučaj htjede, da je Jelisava odmah odsudila na smrt Katarinu, koja je prema Ivani igrala istu ulogu, kao što Jelisava prema Klari Zach. Čuvši tu pogodu od Katarine, pobježe iz Napulja, prepustiv sina neprijatelju. Dakle Jelisava je kriva smrti svog sina. Jelisava i tragična joj sudbina središtem su drame, dočim joj je krivnja u mitskoj daljini! Jer kakva je Jelisava *sada,* nije mogla griješiti; kakva je *bila,* niko ne zna, osim jedine Katarine, krvne joj dušmanice. Ako je u istini velika, kakvom je sveopće drže, ne treba joj pred Katarinom obarati očiju ni bježati, a nije ni vjerovatno, da joj se za grijeh ne bi znalo. Ako se pak znade, tada kraljičin ponos nije opravdan.

Još je mana drami, da se nakon krvave katastrofe povlače još tri duga čina. Kano da počinje nova drama, pojavljuju se posve nova lica. Najzad nije psihološki rastumačeno, zašto Andrija, koji Ivanu strastveno ljubi, mirno sluša pripovijedanje, da ga je žena prevarila. Uza sve to dramatičke su situacije od velikog utiska i pune života. Magjarska se dramatika ne može podičiti s premnogo nalik proizvoda.

Najmlagji je u današnjoj dramatičarskoj gardi *Franjo Herczeg,* izvanredan novelista. Svojim prozaičkim radnjama stekao je velik krug štovatelja i još više štovateljica, a pošto ga je „velevlast štampa“ uzela

na svoja moćna krila, uspeo se je Herczeg mnogo prije na visinu strmoga Parnasa, nego što bi to mogao učiniti vlastitom snagom.

Herczeg pokazuje mnogo dara, samo što taj — kako jednom već spomenusmo, još vrije, dozrijeva. Njegove vesele igre pune su nedostataka i pogrješaka. U komadu „Kći dolovačkoga naboba“ i u najnovijoj komediji „Tri gardiste“ imade kraj mnogobrojnih epizoda malo sadržine, a još manje logike i dosljednosti.

Prva komedija (u *pet* čina!) vojnička je novela o nesretnoj kauciji, bez koje časnik ne može da slijedi nagonu srca, samo što je komedija ta iscifrana kojekakvim naivnim teatralnim efektima u slogu Moserovom.

Potonja komedija (samo u tri čina) karikira duelomaniju, a uz to nam se odveć slobodno po Freytagu prikazuje smiješna strana modernog novinarstva; samo što nam Freytag pruža duhovitu ironiju, a Herczeg krupnu karikaturu. Svakako je Herczeg mnogo sposobniji na epskom polju, nego li u uskim granicama drame, koja svojom tehnikom očito priječi autora u stvaranju.

Pišući o magjarskoj drami, čovjek ne smije zaboraviti muža, koji je o razvoj domaćeg pozorišta stekao vanrednih zasluga i koji je preklanjske godine ranom smrti u crno zavio magjarsku umjetnost i magjarsku muzu. To je *Eduard Paulay* (1836.—1894.). Onda se je narodno pozorište s puno prava zavilo u crno, jer mu za uvijek nestade ženijalnog ravnatelja, zaštitnika i preporoditelja. Paulay nije bio jedino ravnatelj narodnog pozorišta, što ga gorljivi etuziaste pretjerano isporegjuju sa bečkim „Burgtheatrom“ i pariskom „Comédie française“, no on je u jednoj osobi bio i reditelj i učitelj i dramaturg i autor, koji je čudnovatim načinom umio stvoriti publiku, prilagodiv se finim osjećajem njenim zahtjevima. A to mu nije zadnja i najmanja zasluga, jer su baš zadnjih godina materijalne prilike njegovoj upravi povjerenog zavoda bile nada sve povoljne, — možda i odveć povoljne — na štetu estetične vrijednosti pojedinih predstava.

Koliko se god prigovaralo cijelomu nizu neuspjeha, što su se pokazali u nekim sezonama narodnog kazališta, na Paulaya ne smije pasti ni sjenka krivnje. Njegovom radinošću, snagom i energijom prvi se je magjarski dramatski zavod razvio na visoki niveau, te će ime njegovo biti vazda tijesno skopčano sa uspješnim razvojem dramatske umjetnosti.

Mirna sigurnost, temeljito znanje i upravo žarka ljubav spram umjetnosti učiniše, da se je Paulay zanimao za svako i najneznatnije pitanje, samo ako je bilo u savezu sa razvitkom njegovog zavoda.

Životopisna data lako je nabrojiti u malo riječi: Rodio se dne 15. marta god. 1836. u Tokaju, svršio gimnazijalne nauke što u provinciji, što u Budimu. Roditelji ga htjedoše odgojiti liječnikom, učitelji redovnikom, a on — već za rana ushićen dramatskim pjesništvom, — posta glumcem. Kao takav steče zvučnim grlom i krasnom pojavom lijep glas — u provinciji. U metropoli, gdje je god. 1863. prvi put stupio na pozornicu, te kao angažovan član igrao uloge Hamleta, Bánk-bana i drugih junaka, nije uspio radi patetičnog svog deklamovanja, ali je tijem uspješnije djelovao kao reditelj, a još više kao učitelj glumačke škole. Tada je napisao priručnu knjigu, koja se danas još upotrebljuje: „Teorija dramatske umjetnosti“, a u rukopisu ostavio je gotovo posve svršenu „Povjest narodnog pozorišta“. Bivši pod ravnateljem Szigligetijem glavni reditelj, postade godine 1878., kada je ovaj umro, ravnateljem narodnog pozorišta, kojemu je kroz 16 godina posvećivao sve svoje znanje, sve svoje vrijeme, svu skrb, sav trud i svu tjelesnu i duševnu snagu.

Pod Szigligetijem dominirali su na repertoaru ponajviše originalni proizvodi samoga Szigligetija, klasičnim komadima svjetske literature ni traga, o domaćim proizvodima ni spomena! Paulay shvati svoj zadatak inače. Nukajući, bodreći i podupirajući skupljao je i odgajao oko sebe kolo dramatičara, pa teško da bi se bez njega magjarska publika naslagjivala lijepom repertoarom domaćih komada od Dóczy-a, Várady-a, Bartóka, Csiky-a, Berczika, Rákosija, Karczaga i dr.

Paulayu ipak sve to ne bi dosta. Pošao dalje. Izvrsnim (vlastitim) prevodima presadio je staroklasične komade Sofoklove, zatim Moliéra, Racina i Shakespeara na magjarsko tle, a skepticizam, kojim se je posmatrala priprema Goetheova „Fausta“, pretvori se najzad u silno udivljenje povodom silna uspjeha, što ga je Paulay polučio poduzetnim, idealno-dramatskim nastojanjem, da se remek-djela tugjega svijeta udome na prvoj magjarskoj pozornici.

Ne manji uspjeh postigao je Paulay još i time, što je staro-magjarska djela uzkrisio iz arhivalne prašine. Madácheva „Čovječja tragedija“ obilazila je njegovom inicijativom u triumfu cijelu Evropu, a njegova je zasluga, da su se više decenija nakon njihove smrti dramatici Bessenyei, Szentjobby, Gáal, Czakó, Obernyik i drugi domogli zasluženog priznanja.

Kako je Paulay neumornom brigom stvorio niz dramatičara, tako je njegovom uputom i poukom porasla garda umjetnica i umjetnika, da ne uzmiču pred drugaricama i drugovima ostalih velegradskih pozorišta. Gospogje Emilija Markus, Tereza Csillag, Marija Hegyesi, Marija Jászai sjajne su zvijezde na obzorju magjarske umjetnosti, a delije svoje vrsti su gg. Mihályfi Bacsvay, Gabányi, Ivanfi, Zilaki, Ujhazi i Vizvári, da ne spominjemo nesretnog Nagy-a, intimnog prijatelja ravnateljeva, koji si je s nesretne ljubavi samoubijstvom skončao život, te Paulayu tijem zadao pretežak udarac. On umre 12. marta 1894.

Ostavio je za sobom dvije udove: ucviljenu ženu i dramatsku umjetnost. Prva je u potonjoj našla utjehe, pošav opet onamo, od kuda je i došla, k

pozornici. Potonja i danas još čeka zaštitnika i čuvara, kakav joj je bio Paulay.

Jamačno, da nije uzalud svojemu svaku prišapnuo zadnje riječi: „Recite općinstvu, da imadem zasluga; ne dajte, da mi djeca gladuju!“ *Mavro Špicer.*

Uz naše slike.

* *Iz Dalmacije.* Produžujući čislo naših slika iz lijepe Dalmacije donosimo ovaj put slike, koje prikazuju varoš *Erceg-Novi*, kako se pruža *u puno, te s mora* i zatijem *obalni motiv sa puta iz Erceg-Novoga u Boku*, „gdje je bršljan oblačio ispukle zidove, da mu skrije plave od olova razvaline. Dva mu krila klonu na bokove: Topla, igalo čak do Sutorine . . . . i Meljine, što počinju bolnicom mletačkom, a svršuju džebhanom cesarovom, za kojom promalja Kuk, a na vrhu crkva Kucka. Manastir Savina, što je lijevomu krilu brčno pero, sjedi megju čeperizom i maslinom, pak ti plijeni nekom tajnom silom pogled. Vrh *Novoga*, grad, koji su nekoč Španjolci utvrdili i ime mu svoje nadjeli, jaše kao konjanik na prvom redu zelenih bregova, a iza njega uzdižu se do pod oblak kršovite gore.“ *(Ljubiša.)*

* *Poraz „njemačkog viteškog reda“.* Slika *Jana Matejka.* Eto u našem današnjem broju majstorskog umotvora, što ga izradi kičica jednoga od najvećih umjetnika slovjenskog svijeta, Poljaka Jana Matejka. Jan Matejko rodio se 30. jula 1838. u Krakovu. Slikarstvu učio se najprije u Settlerovoj umjetničkoj školi, te poslije u akademijama u Monakovu i Beču.

Njegov slikarski genije rano se razvio, pa je još kao mladić od dvadeset godina dovršio dvije velike slike, koje ga učiniše uvaženim umjetnikom.

Temelj tim slikama bijahu: *„Kralj Gustav na grobu Vladislava Lokietka* i *„Sigismund III. daje plemićke diplome profesorima krakovske akademije“.* Te dvije slike čuvaju se u Jagielovskoj biblioteci u Krakovu.

U tim prvim djelima krenuo je slikar smjerom, komu je posvetio sav svoj daljnji rad i kojim se je uspeo u prve redove umjetničkih historiografa.

Sav njegov umjetnički rad bijaše posvećen ocrtavanju povjesnih zgoda poljskoga naroda.

Od tog doba svi njegovi umotvori bave se historijom Poljaka.

U Parizu izložio je na svjetskoj izložbi 1867. sliku, koja je pobudila veliku senzaciju i koja prikazuje poslanika Reytena na saboru u Varšavi 1773. Tu sliku kupilo je Nj. Veličanstvo naš car i kralj Franjo Josip I. Namah uslijediše naglim redom ove slike: *Grof Wilczek brani neki manastir od Magjara, Propovijed Skarge pred kraljem Sigismundom, Rusko poslanstvo moleći u Stefana Bathorija mir, Lublinska unija* (1569.) *i Kopernik.*

Uz to je naslikao mnogo vrsnih portreta.

Od novijih mu radnja spominjemo: *Boj kod Tannenberga 1410.*, koji donosimo u reprodukciji, *Albrecht braniborski klanja se Sigismundu I., kralju poljskomu*, te *Sobjeski oslobagja Beč od Osmanlija.*

Da se bolje shvati ova slika, koju danas donosimo, valja nam se ukratko osvrnuti na povjesnu joj temu.

Na sjeveroistoku današnje Prusije, u susjedstvu nekadašnje kraljevine Poljske, osnovao je u srednjem vijeku *njemački viteški red* državicu, koja se u brzo raširila i ojačala. Taj red, isprva religiozan, postao je s vremenom važan politički faktor, a dosegao je vrhunac svoje moći za velikog meštra Weinricha Kniproda (1351.—1382.), pošto je ovaj 1370. porazio Litvane i raširio vlast reda od Odre do finskog zaliva. Prihod reda bijaše ogroman, a Weinrich ga upotrebio, da usavrši sudstvo, školstvo i da podupire znanost i umjetnost.

Ti moćni susjedi bijahu od davnine neprijatelji Poljaka, jer posjedovahu Novu Marku i kraj Driesen, što ga Poljaci sebi svojatahu.

Uslijed tih razmirica došlo je do rata. Već 1409. planuo je boj; nu posredovanjem cara njemačkog došlo je do kratkog mira.

U proljeće 1410. godine provali poljski kralj Vladislav II. na poziv velikog kneza litavskog Vitolda u državu vitezova njemačkog reda. Uza nj pristadoše Litvani, vogjeni od Vitolda, Rusi, Tatari i nekoliko čeških vojnika a megju njima i Žiška Trocnov, potonji vogja Husita.

Viteški redovnici spremiše se da odbiju neprijatelja. Na polju Grunefeldu kod Tannenberga staviše se obje vojske jedna protiv druge (15. jula 1410.).

Vladislav oklijevaše u prkos nagovaranju litavskog kneza da započne boj.

Veliki meštar viteškog reda Ulrich pl. Jungingen (1407.—10.) prvi izazva mejdan a kralj još oklijevaše.

Teškim čelikom oklopljeni vitezovi pojuriše na svojim konjima na juriš. Litvani na lijevom krilu stadoše da uzmiču, a kralj Vladislav od straha kleče pred oltar, da moli u Boga sretan uspjeh.

Megju tim vitezovi sve više napadahu, Litvani krenuše u bijeg, a oni za njima. Nu u to se okrenu bojna sreća.

Teški oklopnici odoše u potjeru za Litvanima a na bojištu ostade laka vojska viteška. Poljaci jedva dočekaše tu priliku i krenuše na juriš.

Nasta silan pokolj. Vladislav jedva što je živ iznio glavu, kako bijaše zapao u tjesnac, ali pobjeda ipak osta njegova.

U redovima viteškim harahu užasno poljski mačevi. Kaže se da je 40000 vojske ostalo na bojištu, a jedan od prvih bijaše veliki meštar Ulrich Jungingen. Oko 2000 redovnika i 600 vitezova svjetovnjaka pade na razboju a u roblje odvedoše Poljaci do 12.000 duša. Time je pala slava viteškog reda, koji malo za tim priznade vrhovnost poljskog kralja Kazimira II.

U toj slici kao i u svim ostalim očite su vrline Matejkova genija. On prikazuje prizore velikim patosom, svuda vlada život i energija. Njegov kolorit jeste pre-

krasan, šarovit, regbi da mu boje igraju. Umjetnička dikcija je savršena, a fantazija vatrena i živa.

Uz to je svaka ličnost, svaka nošnja pomno proučena. Umjetnik, prije nego što bi se latio izradbe, proučio je temeljito običaje i nošnju vijeka, iz koga je crpao svoje prizore, a kako je to historijsko proučavanje u njega savjesno, dokazuje nam album poljskih nošnja od 1222. do 1795., koji je sabrao i upotrebio za svoje slike, a onda napose izdao.

Jan Matejko imenovan je 1873. direktorom slikarske akademije u Krakovu te je ostao na čelu tomu zavodu do svoje nedavne smrti.

Dr. Ć. T.

* *Mehmed beg Kapetanović-Ljubušak.* Pod rubrikom „Književnost" naći će naši cijenjeni čitatelji vijest o djelu „Istočno blago", koje je pravo ovijeh dana štampom izišlo. Tom prigodom pobrinulo se uredništvo, da u svojem današnjem broju iznese lik spisateljev nuz njegov potpis bosančicom po starom begovskom običaju, i nuz pouzdana životopisna data.

Mehmed beg Kapetanović-Ljubušak, načelnik glavnog grada Sarajeva, rodio se po Hidžretu 1255. godine na starom dobru i djedovini Kapetanovića u Vitini, ljubuškog kotara. U toj djedovini, koju iznosimo u slici na strani 97. rodiše mu se djedovi i pradjedovi, koji su onuda zapovijedali ko kapetani, ajani ljubuškog grada, bezi i muselimi. Otac mu Ali beg bio je muselim u istome mjestu, a djed mu bijaše Hadži-Sulejman — beg, kapetan ljubuški. H. Sulejman-begov otac Mehmed beg, nazvani Duvnjak, potječe od čuvenog Hadži-Mehmed — paše, koji ostade god. 1781. u Novome kao sužanj u sukobu sa slavnim generalom Laudonom za vladanja blagopokojne carice Marije Terezije.

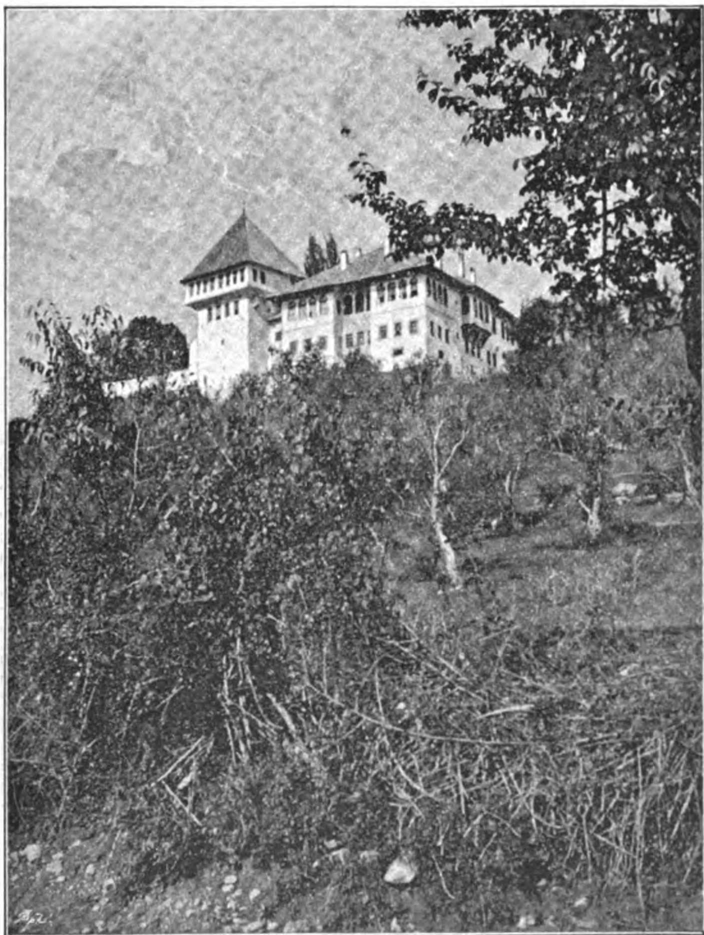
Majka Mehmed bega Kapetanovića bijaše rodom iz Livna od glasovite plemićske porodice Atlagića. Od toga koljena bilo je nebrojenih paša, alajbega i vojskovogja. U rano doba stade Mehmed beg proučavati turski, arapski i persijski jezik, naročito u mektebi ruždiji u Mostaru, da se poslije u tim jezicima i u njihovoj literaturi usavrši pred učenim hodžom rahmetli Mehmed ef. Krehićem u Ljubuškom.

U 20. godini bude imenovan članom medžlisi idare u svome rodnome mjestu, a malo kasnije pošalje ga otac sa vojskom uz komandara Čerkes Husein pašu na Grahovac. Iza toga predvodio je za hercegovačkih nemira svoje gragjane, a pod zapovjedništvom Derviš paše Lovčalije ostade pet šest mjeseci na crnogorskoj granici. U to vrijeme dobi od sultana zlatom i srebrom okovanu sablju i medalju hrabrosti.

Poslije dvije godine imenovan je članom komisije, koja se ustanovila u Mostaru kod sultanova povjerenika, mufetiša Dževdet efendije, radi uspostavljenja mira i općeg reda, te u isto vrijeme bude odlikovan sa Medžidije nišanom trećeg razreda.

Godine 1863. postade kapudžibaši, što je slično stepenu majora, a godine 1864. kajmekamom u Stôcu. Poslije dvije godine premješten je u istome svojstvu u svoje rodno mjesto Ljubuški, gdje je vršio svoju zadaću četiri godine na opće zadovoljstvo.

Za to mu bude povišen stepen, te ga sultan imenova istabli-amire, što je slično časti današnjeg pukovnika.

Kula begovske porodice *Kapetanovića Ljubušaka* u Vitini.

Godine 1869. uputi se iz Ljubuškog, da vidi i promotri malo svijet. Ode preko Trsta u Veneciju, Padovu, Veronu, pa preko Tirola, Insbruka, Salcburga u Beč. Iz Beča ode u Budimpeštu i otale opet zdravo svojoj kući.

Do nekoliko mjeseci iza toga uputi se opet preko Krfa u Aleksandriju, te otalen u Misir. Tu ostane nekoliko dana te se vrati preko Izmira (Smirne) u Carigrad. Otale krenu Crnim morem preko Varne i Ruščuka u Bukarešt, i vrati se Dunavom preko Broda i Sarajeva u Hercegovinu.

Godine 1870. bude premješten u Stolac, za tim u Foču i najzad u Trebinje. Kao kajmekam služio je u hercegovačkom sandžaku punih 11 godina.

Početkom hercegovačke bune god. 1875. dade ostavku i dogje u Sarajevo, gdje se nastani i postade zet glasovitog Mustafa-paše Babića.

Svršetkom iste godine dogje sultanov komesar Hajdar efendija u Sarajevo, da izvede velike reforme na temelju note grofa Andrássya. Tako se sastavi komisija, u koju bi izabran takogjer naš Mehmed beg Kapetanović.

Poslije deset mjeseci bi ukinuta ta komisija, povjerenik se povrati u Carigrad, a beg Kapetanović bude imenovan 1876. godine prvi put načelnikom grada Sarajeva. Svršetkom te godine izabra ga narod kao poslanika u medžlisi meb-usan, t. j. članom u carevinsko vijeće, te ode u Carigrad. Poslije četiri mjeseca opet se vrati u Sarajevo.

U vrijeme okupacije bi prinuždeu ukloniti se od samovolje bosansko-hercegovačke uprave i to pravo u Dalmaciju kod svojih starih prijatelja braće Vukovića u Makarskoj, gdje je ostao pôdrug mjesec. Otale se vrati pravo generalu Jovanoviću u Mostar. Iza toga dogje sa preporukom istog generala u Sarajevo glavnome zapovjedniku generalu Filipoviću.

U to doba t. j. 1878. ode sa bosanskom deputacijom u Budimpeštu pred Njegovo Veličanstvo, te u isto vrijeme bude imenovan vijećnikom grada Sarajeva.

God. 1879. odlikova ga Njegovo Veličanstvo redom željezne krune III. razreda, a iste godine bi imenovan začasnim vladinim savjetnikom.

God. 1884. kad je izdan statut za grad Sarajevo, pri prvom izboru u gradsko zastupstvo, izabra ga narod i bude imenovan gradskim zastupnikom. Isto tako i kod drugog, trećeg, pa i posljednjeg gradskog izbora odlikovao ga je narod svojim povjerenjem, te tako bude imenovan načelnikom grada Sarajeva, koju čast i sada uživa.

Za njegove mnoge zasluge svršetkom 1892. god. bude mu od Njegovog Veličanstva podijeljen nišan komturnog reda Franje Josipa I., a god. 1895. bude ponovo odlikovan zvijezdom komturnog nišana Franje Josipa.

Danaske nalazi se beg Kapetanović kao član više komisija, poimence zemaljske šumske komisije, u kojoj sudjeluje već preko deset godina, a takogjer je član medžlisi mearifa t. j. školskog sarajevskog odbora, član zemaljske vakufske komisije i t. d.

Mehmed-beg Kapetanović marljiv je radnik na književnom polju. Prvo djelce njegovog pera jeste poznati članak *„Streitschrift eines bosnischen Beg"* u 115. broju „Stare Presse", od 27. aprila 1879. (str. 4.) kojim je branio pravo svih Bošnjaka od stranih napadaja, te mu je i Njegovo Veličanstvo izrazilo usmeno svoje Previšnje priznanje prigodom srebrnog pira u Beču.

God. 1886. napisao je prvu brošuru pod naslovom *„Što misle Muhamedovci u Bosni?"*

God. 1886. izdao je zbirku *„Narodno blago"*, koja je s odobravanjem primljena, te mnogoga potakla, da sabire narodne umotvorine.

Beg Kapetanović takogjer je zabilježio i popunio poznatu narodnu pjesmu pod naslovom *„Boj pod Banjalukom"*, a iza tog je izišla od njega brošura pod naslovom *„Budućnost Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini"*, koja je odmah u početku pobudila živo zanimanje.

Za tim je popunio i preradio poznatu moralno-didaktičnu pjesan bega Čengića *„Avdija"* i raširio je tako megju svojim zemljacima.

A evo sada u dobri čas izigje poveća zbirka „Istočnoga blaga", o kojoj je živo radio više godina, a o kojoj mi na drugom mjestu opširnije govorimo.

*

Riza beg Kapetanović-Ljubušak rodi se 25. maja 1868. god. na starom plemićskom dobru Kapetanovića u Vitini, od oca Mehmed bega Kapetanovića i majke od kuće Rizvanbegovića, boljara stolačkih. Pošto svrši ruždiju i vojenu pripravnu školu u Sarajevu, prikaza mladi beg prvi žar svoga srca proučavanju pjesničkih djela našega jezika. Provodeći bezbrižan život na imanjima svoje porodice i ne poznavajući teških prilika borbe za opstanak, propjeva njegova vila pjesmom ljubovankom te mladi beg stupi još godine 1893. s „Pjesmama" prvi put u javnost. Od toga doba radi Riza beg lijepom ustrajnošću na književnome polju, a čitatelji „Nade" bili su češće u prilici, da upoznadu njegov noviji rad u stihu i prozi.

Sudeći po „Pjesmama" kroz čitavi mu rad provijava — uprkos kad i kad jačemu izrazu — sjetna i lagana tuga, kojoj je izvor jedino u čuvstvu. Pjesniku titraju pred očima dvije oči, „u koje se dublje tone nego li u duboko more", pak

Da je tvrdo ljudsko srce,
Tvrgje i od tvrde st'jene,
Opet bi ga rastopile,
I razn'jele oči njene.

Na ovom talasanju pliva pjesnikova duša i on bi „ko tigar, kad mu krvnik tigriće odnese, ko vulkan, što no brda i doline trese . . . ništio i haro, šta bi stigo, ljutim mačem paro", — a za čas opet „ko majka, kad sina sahrani, ko košuta, kad je lovac rani, ko bolesnik, kad na teškim mukama se pati, . . . jadikovo, tužio i plako".

Ovo intimno nesaglasje ublažava i izravnava uspomena na slavne uspomene, koje se nekada odigravahu na krvavoj grudi Herceg-Bosne, a vrh prošlijeh slika lijepo sjaji alegorija „Djed i unuci", po našem sudu najuspjelija pjesma u toj zbirci, gdje „starac" zove Husu, da mu povede ubojna ata, ali u tom času preza se iz sna, nestaje krvavijeh prizora i mjesto vojske vigja svoju unučad, gdje je pokraj njega sjela . . .

Mirno drže knjige u rukama,
Mjesto mača naukom se kite,
Oštrim perom u boj ljuti hite . . .

Želimo mladomu begu od Boga zdravlje, pak da ga posveti u sve jačoj snazi onim idealima:

Gdje se gorske vile kupe,
Žarka ljubav kolo vodi,
Gdje se pjesma k nebu vije,
Sve se kreće u slobodi.

Gjorgje Nikolajević

mitropolita dabro-bosanski preminuo je blago i spokojno dne 20. (8.) februara u 10 sahati prije podne u 89. godini svoga Bogu prikazana života.

Upokojeni arhiepiskop rodio se u selu Jasku u Fruškoj gori 20. aprila 1807. Osnovne škole svršio je u svome rodnome mjestu, a gimnazijalne i bogoslovne nauke u Karlovcima. Po svršenijem naukama učiteljevao je neko vrijeme u Irigu; tek čežnja za naukom odvuče ga u Budimpeštu, gdje je slušao i filosofskom fakultetu. Po savjetu mitropolite Stratimirovića ostavi nauke, primi se učiteljskog poziva i ode god. 1830. u Dubrovnik. Vršeći tamo neko vrijeme učiteljsku službu, oženi se sa Jekaterinom Berberovića iz Mokrinja u Boci kotorskoj.

God. 1833. proizvede ga dalmatinski vladika Josif Rajačić za gjakona i na Spasov-dan iste godine zapopi. Tako postade mjeseca novembra parohom dubrovačkim, i tu je dužnost vršio punijeh 28 godina.

Godine 1846. bi proizveden za dubrovačkog protoprezvitera od vladike Jerotija Mutibarića. Težak udarac zadesi ga god. 1850., pošto mu neumitna smrt otrže sina i kćerku.

Godine 1858. preseli se u Zadar, gdje je bio imenovan profesorom trećega razreda bogoslovije. Do dvije godine, kada se u Zadru otvori konzistorija, on bi imenovan konzistorijalnim protoprezviterom, ali i uz tu čast pridržao je profesorsko mjesto na bogosloviji.

Godine 1873. bude imenovan od Njegovog c. i kr. apostolskog Veličanstva članom visokog c. i kr. pokrajinskog školskog vijeća u Zadru, u kome je zvanju ostao sve do svoga polaska u Sarajevo 1881. godine.

U Sarajevu mu je bila povjerena organizacija konzistorije i bogoslovije, koju je srećno i izveo, te je prva otvorena 15. novembra, a druga 2. decembra 1882.

Iste godine imenovalo ga je Njegovo c. i kr. apostolsko Veličanstvu dne 17. oktobra prisjednikom konzistorije, a 19. novembra iste godine proizveden je na stepen arhimandrita.

Kad se je godine 1885. upraznila mitropolitska stolica, Nikolajeviću bude povjerena administracija mitropolije, a malo zatijem 23. decembra 1885. imenuje ga Njegovo c. i kr. apostolsko Veličanstvo arhiepiskom sarajevskim i mitropolitom dabro-bosanskim.

Nikolajević još kao protoprezviter dubrovački, ostavši rano bez djece i supruge, prenio je svu svoju milost na svoj narod, koji je i do tada svojim umom i perom svojski potpomagao.

Veoma skroman u svemu, te otkidajući i od svog zalogaja slagao je paru na paru, te još kao proto

dubrovački postao je dobrotvor svoje srpsko-pravoslavne crkve i povjerenog mu naroda. Svojom zakladom od 12.000 for. za izdržavanje dva gjaka na gimnaziji i višim školama, on je započeo svoja vidljiva dobročinstva, koja je kao mitropolit u Bosni nastavio.

Za kratko vrijeme zaštedio je preko 100.000 forinata i te sve novce ostavio svojoj crkvi i školi, nešto dok je bio živ, a nešto testamentarno poslije svoje smrti.

Mitropolit Nikolajević nije zaboravio ni svoje rogjeno mjesto, nego mu ostavi 12.000 for., od kojih interes da se podijeli svake godine djevojkama udavačama, koje se te godine budu u toj crkvi vjenčale.

Gjorgje Nikolajević kao književnik privrijedio je dosta našoj knjizi, te će njegovo ime zauzimati sjajno mjesto megju našijem književnicima ovoga vijeka.

Najviše je radio na „Dalmatinskom magazinu“, a nije se oglušio ni spram ostalih savremenih književnih listova. Radio je i u ljetopisima Matice Srpske, ali je najviše valjao dr. Božidaru Petranoviću, uredniku „Dalmatinskog magazina“, dok mu ovaj nije sasvijem predao uredništvo godine 1842.

Pod njegovijem uredništvom od 1842. do 1862., dakle za punih dvadeset godina, mirisala je ova narodna knjiga mirisom narodnijem i dostigla svoj vrhunac.

Posebna djela su mu ova:

„Mladić kako treba da se izobrazi“. — „Djevojka kako treba da se izobrazi“. Po njemačkom preveo god. 1840.

„Protoprezviterat i njegovo dostojanstvo. (1879. g.)

„Nasrtanje protosingjela odbija protoprezviterat“. (1880. god.)

Pod njegovijem uredništvom izlazio je „Šematizam pravoslavne mitropolije Dabro-bosanske u Sarajevu“.

Za svoje zasluge obdaren je od Njegovog Veličanstva cara i kralja zlatnijem krstom za zasluge godine 1850.

Te iste godine, poklonio mu je za književne zasluge pokojni car ruski Nikola prsten u briljantima.

1863. obdario ga je pokojni car Aleksander II. ordenom svete Ane III. stepena.

Njegovo Veličanstvo naš premilostivi car i kralj Franjo Josip I., uvažavajući njegove zasluge, blagoizvolio je podijeliti mu previšnjom odlukom od 15. jula 1887. najveći stepen ordena Franje Josipa I. „Krst sa lentom i zvijezdom“.

Mi ćemo u našem narednom broju donijeti sliku upokojenog arhipastira, a sada kličemo: Bog da ga prosti i pomiluje!

* *Jaroslav Vrchlický.* Donoseći u našem današnjem broju sliku velikoga češkoga pjesnika, evo uz nju nekoja biografska data iz njegova života:

Vrchlický rogjen je u Lounama u Češkoj 16. februara 1853. Pravo mu je ime Frida, koji on zamijeni imenom Vrchlický, a to je ime danas poznato u cijeloj Evropi, jer Vrchlický spada u red najboljih i ujedno najplodnijih pjesnika na svijetu. Dugo vremena bio je Vrchlický tajnikom češke tehnike i ispitnog povjerenstva za gimnazije i realke. Praško sveučilište, gdje sada predaje modernu literaturu, imenovalo ga doktorom. Pred dvije godine proslavljena je u Češkoj velikim slavljem 40-godišnjica njegovog života i ujedno 20-god. književnog mu rada, koji je zaista ogroman. Najviše se proslavio kao lirik, no osim toga njeguje s uspjehom ep, dramu i novelu. Evo mu najznatnijih djela. Ponajprije izdade zbirku pjesama „Z hlubin“, (Iz dubina), dalje „Epické básně“, „Sny o štestí“ (Sni o sreći), „Vittorria Colonna“, „Duch a Svět“, „Rok na jihu“ (Godina na jugu), „Symfonie“, „Mythy I“, „Dojmy a rozmary“ (ćudi), „Eklogy a písně“, Mythy II“, „Nové epické básně“, „Hilarion“, „Pouti k Eldoradu“, „Co život dal“, „Sfinx“, „Staré zvěsti“, „Legenda o sv. Prokopu“, „Perspektivy“, „Jak táhla mračna“ (Kako se vukoše tmine), „Selské ballady“, „Sonety samotaře“ (samotnici), „Tvardowský“, „Hudba v duší“, „K životu“, „Zlomky“ (ulomci) epopeje, „Motýlí všech barev“ (Leptiri svih boja), „Čarouvna zahrada“ (bašča), „Dědictví“ (Baština) „Tantalovo“, „Zlatý prach“, „Na domácí pudě“ (grudi), „Dni a roci“, „Hořká jádra“ (Gorko zrnje), „Různe masky“, „E morta“, „Hlasy v pouští“ (pustinji), „Nové sonety samotaře“, „Brevíř moderního člověka“, „Bodláčí s Parnassu“, „Fresky a gobeliny“, „Hilarion,“ „Moje sonata“, „Potulky“ (potucanja) královny Mab“, „Panteon“, „Písně poutnika“, „Z knihy sudiček“, „Než zmlknu docela“ (Prije no posve umuknem) i t. d. i t. d. — Ne spominjući mnoge prozajičke članke i drame napomenućemo ovdje najznatnije prevode Vrchlickoga. Njegov prevod Danteove epopeje „Divina comedia“ jest drugi po vrsnoći izmegju svijū dosele poznatih. Dalje prevodio je djela Ariostova, Torquata Tassa, Geotheova Fausta, pjesme Victora Huga i t. d. Sastavio je antologiju francuskog i talijanskog pjesništva sa literarno-historijskim uvodom. Piše i kritike, koje su duhovite i stručne. Od Vrchlickoga, koji je danas u naponu muževne snage, može narod češki još mnogo toga očekivati.

* *„Dvije nevine žrtve“*, tragedija *Mihajla Milanovića,* davala se je prvi put dne 14. januara o. g. na dan Sveto-savske besjeda u Visokom. Prateći s iskrenim zanimanjem književni rad mladoga pjesnika — Sarajlije, komu je naš list uvijek rado otvorao svoje stupce, obratilo se je uredništvo na uvažena prijatelja, koji je imao priliku da prisustvuje premijeri toga prvijenca tragične pjesnikove muze. Evo ukratko suda: „Tragedija „Dvije nevine žrtve“ ima jednu veliku manu, koja se megjutim dade lako popraviti. Mana ta sastoji u tom, što je tragediju iz seljačkog života pisao varošanin, ali one vrsti, kome život našijeh seljaka nije dovoljno poznat. Otuda je izbila na površinu ona velika inteligencija seljaka, pa još za ono vrijeme, u kome bi i kasabalija, kasajući za njom, sustati morao. Ele komad valja preobući u varoško ruho i u naslovu staviti, da je to slika iz varoškog života. U prilog ovoj mojoj tvrdnji ide i ta okolnost, što seljaci pomućenu nevinu ljubav ne naplaćuju tanetom, nego kōcem — biva batinama, a nama kasabalijama, koji se rado povodimo za običajima našijh izobraženih zapadnjaka, more i puška paliti. Dijalozi su lijepi, na mnogo mjesta upravo kićeni — pjesnički. Jedan izmegju njih, onaj knežev, je i s političe strane vrlo poučan. Ovako pohvalno priznanje ne bih smio prišiti ljubavnim motivima. Oni bi — čini mi se — morali biti življi, jači i izrazitiji. Ostale moje primjedbe sapćio sam piscu komada g. Milanoviću i on će ih, kako mi reče, uvažiti. Komad se u ostalom vrlo lijepo gleda..... Da reasumiram: U toj tragediji sretamo na svakom koraku mladog, samoukog, ali vrlo darovitog Milanovića.“ U toliko naš cijenjeni izvjestilac, a mi s naše strane čestitamo mladomu pjesniku i želimo mu potpun uspjeh.

* *Osnivački odbor I. sarajevskog veteranskog društva* pozvao je dne 7. februara sve interesente, koji bi bili voljni da pristupe ovomu humanomu društvu ko članovi, da se dne 29. februara nagju na okupu zbog društvenog dogovora. Mi ovo najmlagje sarajevsko društvo najtoplije pozdravljamo i želimo mu u njegovom čovječnom zadatku mnogo sreće.

* *Marijan Vuković,* umirovljeni školski nadzornik, vrstan pedagog, spisatelj i urednik stručnog časopisa „Škola“, izdanuo je prošlog mjeseca u Vukovaru svoju plemenitu dušu. Svagdje gdje je vrli ovaj učitelj radio na polju narodne prosvjete, bilo ko učitelj, bilo ko nadzornička sila, ostavio je neizbrisivih tragova svoga neumornoga rada. Od njega potječu mnoge rasprave o učiteljskim skupštinama, koje odaju veliku naobrazbu i stručnu spremu.

* *Nikolaj Nikolajević Strahov,* poslije Bjelinskoga najveći ruski literarni kritičar, umro je dne 5. februara o. g. u Petrogradu u 68. god. života. Strahov se je rodio 16. oktobra 1828. u Bjelgorodu u Kurskoj guberniji, od oca protojereja. Prve nauke učio je u duhovnim seminarima, a u sveučilištu u Petrogradu slušao je predavanja u fizici i matematici. Pošto je služio duge godine ko profesor tijeh predmeta u srednjim školama, napusti najzad službu; pristupi u uredništvo novina „Vremja“ i „Epocha“, bude urednikom „Otečestvennyja Zapiski“ i pomagač uredniku „Žurnala ministarstva za pučku prosvjetu“. God. 1873. postade Strahov knjižničarom carske biblioteke, a god. 1885. pregje u mir u činu državnog savjetnika. Glavna su mu djela: „Svijet kao cjelina“; „Prilozi povjesti literarnog nihilizma;“ „Naš boj sa zapadom“; „Kritičke studije o Turgenjevu i Tolstoju“; „Bilješke o Puškinu“; Temeljni pojmovi fiziologije i psihologije“. Nikolaj Nikolajević Strahov bijaše dubok i nezavisan mislilac i jedan od prvih kritičara današnjeg vijeka.

* *Ambroise Thomas,* slavni maestro opere „Mignon“ umro je u Parizu dne 12. februara u 86. godini života. Thomas se je rodio 5. augusta 1811. u Metzu. U 21. godini dobije prvu nagradu u pariskom konzervatoriju, te ode u Beč i onda u Italiju, gdje se je kroz tri godine usavršavao u glazbenoj umjetnosti. Od godine 1837. mnogo je Thomas pisao, nu s malo sreće. Istom god. 1850. doživi priličan uspjeh s operama „Caën“ i „San ljetne noći“. Do god. 1857. napisa Thomas šest novih opera, i onda zastane radom kroz punih devet godina. Već bijaše gotovo na pragu starosti, god. 1866., kad se javi njegov genije s djelom „Mignon“, koje se je prvi put izvelo pred glazbeni svijet u „Opèra comique“, da će mu se ime spominjati dok bude glazbene umjetnosti. Ta opera davala se je lane po 2000-puta u Parizu i ušla je ko remek djelo, u sve repertoare. Drugi uspjeh pribavi Thomasu opera Hamlet, koju napisa god. 1868. Od njega imadu još

Riza beg Kapetanović

mnogi komadi crkvene glazbe. Pobliže o radu Thomasa iznijećemo u kojem od narednih brojeva.

* *Madridski meteor.* Dne 10. februara oko 10 sati prije podne odigrala se je nad glavnim gradom Madridom jedna od onijeh prirodnih igara, koje su toliko lijepe koliko i strašne. Taj čas rasprsnuo se je ondje velik meteor u visini od prilike koja 32 *km* nad zemljom. Makar da je bio dan sjajan i vedar, sinula je vatra eksplozije na daleko, a tutanj se je čuo i po nekim udaljenijim gradovima u okrugu od 60 *km* oko Madrida. Ljudi su isprva mišljeli da je to trus i stadoše ko u ludilu bježati na ulice. Mnogi se zidovi porušili i stakla na prozorima popucala. Ta iznenadna prirodna pojava nanijela je Madridu dosta nesreće. U tvornici duhana pojuriše mnogi radnici niz skaline i u onoj zabuni i stisci ostalo ih 17 teško ranjenih, isto tako imade ranjenih gjaka, a i jedna kuća srušila se je iz temelja. Strava je potrajala gotovo cijeli taj dan. Po gradu nailazili su ljudi na komadiće tog svemirskog potukača, koji je zabludio u našu atmosferu nad glavnim gradom romantične Španije, a ti su komadići bili još sasvijem vrući, jedan pače donesoše na dar ministru-predsjedniku Canovi. Nije poznato da je ikada pao meteor uz ovako jake posljedice. Na početku XIX. vijeka pao je istina velik meteor kraj Stonarova u Moravskoj, al nije nanio toliko straha ni štete, kao madridski. Zanimljivo je, da su za vrijeme praska prestale funkcije električnih struja, te se je električno svjetlo nakon eksplozije samo sobom opet zapalilo.

* *Istočno blago.* Sabrao i preveo *Mehmed beg Kapetanović-Ljubušak.* Svezak I. Turske, arapske i persijske poslovice i mudre rečenice. U Sarajevu, o ramazanskom Bajramu 1313. (1896.) Tisak i naklada *Spindlera* i *Löschnera.* 1896. Cijena 2 for. U omašnoj knjizi pruža nam ovaj put dobar znalac istočnih literatura i života duševnu sliku, način mišljenja onijeh bajnijeh krajeva, okle je nekada zasinulo svjetlo poezije, gdje se zavrgoše prvi osnutci velikijeh istina, a koji su zapadnjačkomu svijetu dugo i dugo bili udaljeniji, nego li je daljina, koja nas rastavlja. „Svakog se naroda čuvstvo i značaj po njegovijem poslovicama tačno razumiju“ glasi neka istočnjačka rečenica, koju je gospodin spisatelj napisao na čelu svoje knjige, i kako se ova ne može da spori, tako je i potreba ovake zbirke u nas i njezina zanimljiva sadržina, nama samo dobro došla i neosporna. Još prije sedam godina obećao je Mehmed beg Kapetanović, proturivši u narod svoje „Narodno blago“, da će sabrati i na naš jezik prenijeti lijepu kitu raznovrsnog istočnog blaga, i eto ta zbirka stupa danas u narod, a od nas mu iskrena hvala na tome daru. U knjizi imade preko četiri hiljade turskih, arapskih i persijskih rečenica, nuz to imade po gdje gdje i našeg narodnog blaga, koje je spisatelj nuz orijentalne tipove isporedno izložio, pak bezbroj pitalica, stihova, savjeta, poučnih priča, bajki i drugih zanimljivih priložaka. Knjiga obuhvata I—VII + 375 stranica velike 8°. Pri kraju je alfabetski indeks po grupama. I ovom zgodom neka je spisatelju priznanje, da je on jedan od prvijeh, koji stadoše da njeguju u nas onu granu prevodilačke literature, koja je nikla na uslovima, te su se historijskim uzrocima i našeg svijeta doimale. Nijesmo tijem rekli, da će pozoran čitalac u ovoj knjizi naići na sasvijem druge društvene zasade, na drugi i strani svijet moralnih misli, pošto ono doba, kada se je sadržana naravna i umjetna literatura stvarala, niti je tako daleko, a niti je bez zajedničke podloge, tek mi ćemo, upoznavajući taj istočni svijet svaki čas sretati onu njegovu šarnu i smjelu slikovitost i slog što ga je spisatelj srećno podržao, te ne bi to proučavanje bilo bez zanimanja po naše filologe. Mi najusrdnije preporučujemo ovu lijepu knjigu, koju je nakladna štamparija gg. Spindlera i Löschnera veoma ukusno opremila.

* *Glasnik zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu. God. VII. Sveska 4.* Nedavno je izišla 4. sveska ovog stručnog lista, što ga izdaje bos.-herceg. zemaljski muzej, a uregjuje ga već sedmu godinu *Kosta Hörmann.* Čovjeku, koji je pravi prijatelj svomu narodu i koji je pažljivim okom posmatrao sav ovaj utješljivi preokret s ovu stranu Drine i Save, raste srce, gledajući, kako na slovjenskoj lipi lijepe i kršne Herceg-Bosne izbijaju sve ljepši pupoljci, otkako je zanijemila puška i nastupilo ono bolje doba, koje više nije „inter arma“, već njime provijava blag i svjež vjetrić, te okrepljuje i snaži mirni prosvjetni rad. „Glasnik zemaljskog muzeja“ jeste prva takova grančica, koju je prosvjetna briga jedne kulturne, evropske vlasti ukalemila na, Bogu hvala, jaki i sočni panj naše književnosti; to je odista iskreni glasnik njezine krjepke volje u naprednom koracanju, čvrst dokaz, koji se neda oboriti. Kroz sve to vrijeme donosio je ovaj lijepi list probranom brigom članke sa svakog područja svoje široke struke, okupljao oko sebe po izbor pera, bogateći tako našu stručnu literaturu. Otkrivajući silno blago, koje dugački vijekovi sakriše u krilo ovih krajeva, blago, koje je s historijskih uzroka ležalo pod prašinom zaboravi, il stradalo s nekriva nemara, odista nijesu ljudi oko „Glasnika“ škrtarili trudom, pa da ove pozitivne rezultate ne iznesu, ne samo pred naš svijet, nego i pred veću i stranu publiku. Tako nastadoše „Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina“, koje uregjuje poznati stručnjak dr. M. Hoernes, da pronose muzejski naučni trud bijelim svijetom i da podrmavaju onim kitajskim zidom, koji nas je tako dugo dijelio od stranih kulturnih naroda.

Nama ne dopušta prostor, da prigodom navršene sedmogodišnjice makar i ukratko iznesemo pred poštovane čitatelje bogatu sadržinu „Glasnika“. Evo ovdje po naslovima onog rada, što ga je „Glasnik“ god. 1895. privrijedio našoj stručnoj knjizi, a to obilje članaka i raznolikost obragjenih grupa biće najboljom preporukom ovoj ozbiljnoj publikaciji:

I. Arheologija i povijest. A. Izvještaji i rasprave. *Драгутин Франић:* Стање балканског полуострва на освитку XIII. вијека; *P. Aleksander Hoffer:* Nalazišta rimskih starina u travničkom kotaru. (Sa 6 slika u tekstu); *В. Вулетић-Вукасовић:* Римски орао с отока Корчуле у Далмацији. (Са 1 сликом у тексту); *Franjo Fiala:* Izvještaj o iskopinama na Debelom Brdu kod Sarajeva godine 1894. (Sa 23 slike u tekstu i 7 tabli); *Karlo Patsch:* Legio VIII. Augusta u Dalmaciji; *Ivan Kellner:* Rimski gragjevni ostanci u Ilidžama kod Sarajeva. (Sa 127 slika i 10 tabli u tekstu); *Фрањо Фиала:* Римски гробови с паљевином код Рогатице. (Са 1 сликом и 2 табле у тексту); *Др. Ћиро Трухелка:* Абраксас-гема из Сарајева. (Са 1 сликом у тексту); *V. Radimský:* Arheološke crtice. (Sa 11 slika u tekstu); *Ковачевић-Пач:* Рушевина у селу Дољанима и римски натписи, ондје нађени. (Са 6 слика у тексту); *Dr. Karlo Patsch:* Grčko-rimske privatne zbirke u Bosni i Hercegovini. (Sa 6 slika u tekstu); *Dr. Ćiro Truhelka:* Starobosanski natpisi. (Sa 30 slika i 1 tablom u tekstu); *Карло Пач:* Епиграфско пабирчење. (Са 14 слика у тексту); *V. Radimský:* Prehistorička sojenica kod Ripča u Bosni. (Sa 20 slika i 24 table u tekstu); *Др. Ћиро Трухелка:* Натписи из сјеверне и источне Босне. (Са 22 слике у тексту); *Frano Radić:* Povjesno umjetničke bilješke sa dalmatinskih ostrva; *Фрањо Фиала:* Прилози к римској археологији Херцеговине. (Са 12 слика и 2 табле у тексту; *Dr. Karlo Patsch:* Rimski kameniti spomenici kninskog muzeja. (Sa 88 slika u tekstu); *V. Radimsky;* Prehistorična sojenica kod Ripča u Bosni. (Sa 6 slika i 18 tabli u tekstu); *Franjo Fiala:* Rezultati pretraživanja prehistoričkih gromila na Glasincu godine 1895. (Sa 52 slike u tekstu); *Др. Ћиро Трухелка:* Стари босански натписи. (Са 7 слика у тексту); *Dr. Karlo Patsch:* Epigrafski nahogjaji iz godine 1895. (Sa 21 slikom u tekstu. — B. Bilješke. *Dr. Karlo Patsch:* D. Kolopothakes: „De Thracia provincia Romana“. (Sa 1 slikom u tekstu) — O. Schiling: „De legionibus Romanorum I Minervia et XXX Ulpia“; *Uredništvo:* „Starohrvatska Prosvjeta“; *Уредништво:* Дарови босанско-херцеговачком земаљском музеју године 1894.; *Dr. Karlo Patsch:* Franjo Bulić: „Auctarium inscriptionum, quae a mense Iunio a. 1892 ad mensem Iunium a. 1894 in Museum Archaeologicum Salonitanum Spalati illatae sunt“. (Sa 1 slikom u tekstu); *Dr. Ćiro Truhelka:* Publikacije Jugoslavenske akademije u Zagrebu za godinu 1895.; *Карло Пач:* Henrici Kiepert: „Formae orbis antiqui“; *Душан Поповић:* Какањ-Кокањ-Кукањ?! *Стеван Милијевић:* Благо; *Karlo Patsch;* F. Cumont: „Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra publiés avec une introduction critique“. (Sa 1 slikom u tekstu); *Уредништво:* „Die neolithische Station von Butmir bei Sarajevo in Bosnien“; — Вјенцеслав Радимски. (Са 1 сликом у тексту); *Uredništvo:* Naučno putovanje bečkog antropološkog društva Bosnom i Hercegovinom u septembru ove godine; *Јосип пл. Шлосер:* Јеврејски рукопис са сликама из средњег вијека.

II. Nauka o narodu. — A. Izvještaji i rasprave. — *Dr. A. Weisbach:* Prehistorijske lubanje sa Glasinca. (Sa jednom tabelom s mjerama). — B. Bilješke. — *J. Ф. Иванишевић:* Народно глумовање у Цуцком Трешњеву. *H. Fazlagić:* Bajanje. *Luka Grgjić-Bjelokosić:* Još nešto o vagjenju žive vatre ili o izvijanju ognja, kao što narod veli. *H. Fazlagić:* Zašto Jahudije imadu bajato lice? — — Štovanje trešnje. *И. Зовко:* Бој на скакавце. *Niko Vlašić:* Narodni običaji u okolici Gjakova o kositbi i žetvi. *Лука Грђић-Бјелокосић:* Бојење пређе. *Sadik eff. Ugljen:* Crtice iz naroda.

III. Nauka o prirodi. — A. Izvještaji i rasprave. — *Ернест витез Домбровски:* Основи орнитологије сјеверозападне Србије. *Отмар Рајсер:* Крунасте шеве у Босни и Херцеговини. (Са 1 сликом у тексту.) *Othmar Werner:* Bilješke o makrolepidopterima, prikupljenim na poluostrvu Pelješcu. *Људевит пл. Фирер:* Продужена посматрања на орнитолошком пољу у Црној Гори године 1895. *Фрањо Фиала:* Viola Beckiana n. sp. E sectione Melanium D. C. Једна нова врста љубице. (Са једном таблом.) Dr. phil. *Karlo Petri:* Revizija srednje- i zapadnoevropskih vrsta roda Plinthus Germ. *Отмар Рајсер:* Дивље кокоши (Rasores) Босне и Херцеговине. *Adrien Dollfus* (Адриен Долфус): Isopodes terrestres de la région Balkanique (Bosnie, Hercégovine, Serbie et de l'île Corfou). — Копнене исоподе балканског појаса Босна, Херцеговина, Србија и острво Крф). (Са 12 слика у тексту.) *Viktor Apfelbeck:* Nove Otiorrhynche iz Bosne i Hercegovine — B. Bilješke. — *O. J. Lužecki:* Muscicapa parva. Muharica crvenovoljka (Der Zwergfliegenfänger) za Bosnu i Hercegovinu utvrgjena. *Отмар Рајсер:* Гњетао (Phasianus colchicus), убијен у Босни. *Uredništvo:* Ocjena djela „Ornis balcanica II. Bulgarien (einschliesslich Ostrumelien und der Dobrudscha)“. — Još jedna karakteristična ocjena djela Otmara Reisera „Ornis balcanica II. Bugarska“. *M. V.*

* *Od našeg cijenjenog saradnika gosp. Milana Begovića,* primili smo ovaj *poziv na pretplatu:*

„Nakanio sam, da izdam zbirku svojih pjesama, pa se ovime obraćam na slavno općinstvo s molbom, da me u tom prvom književnom podhvatu podupre.... U zbirci će biti sadržane većinom pjesme već štampane u prvim našim književnim listovima: „Vijencu“, „Prosvjeti“, „Nadi“, što je već samo po sebi preporuka. Knjiga će biti doštampana početkom marta, cijena će joj biti 60 novčića.“

Javljajući draga srca ovaj pohvalni naum mladoga pjesnika, preporučujemo ga poštovanoj čitalačkoj publici. Pretplatu valja slati pjesniku u Zagreb, Trg Franje Josipa br. 7. parter, desno.

* *Upravo je izišao 47. snopić „Slovanske knjižnice“,* koju vanredno vješto uregjuje gosp. *And. Gabršček* u Gorici. Ovaj sveščić, koji staje samo 18 novčića sadrži *„Narodne pripovedke v soških planinah“.* Preporučujemo najusrdnije „Slovansku knjižnicu“.

* *Pedesetgodišnjica »Bijednih ljudi« F. M. Dostojevskoga.* 27. januara navršilo se je ravno pola vijeka, što je ugledao bijeli svijet ovaj prvijenac velikog ruskog spisatelja. U „Петербургскомъ сборникѣ“, što ga je uregjivao znameniti Nekrasov, izigje ovo djelo prvi put pred rusku publiku 15./27. januara 1846. U to doba bijaše riječ „humanizam“ lozinka tadašnjeg ruskog općinstva i boljih mu krugova, koji se pribrajahu zapadnjaštvu i slavjanofilstvu. Riječ „humanizam“ najbolje označava literarni rad četrdesetih godina. Predstavnikom humanizma bijaše Puškin. On je prvi opjevao milosrgje i molio je milost za one, koji su pali. Za njim se povedoše Gogolj, taj genijalni osnivač ruske „naturalističke škole“, davši joj prekrasne oblike, valjan i istinit pravac. Gogolju ne bje sugjeno da se dovine Puškinove visine u umjetničkoj objektivnosti, koja je sve shvatala i sve praštala. U radovima Nikolaja Vasiljevića Gogolja gledamo sliku ljudske podlosti i snebivamo se, osjećamo nemili bič satire, nu u nama se ne uzbugjuju svijetli osjećaji, pa da nas sa svijetom izmire. Da se nadopuni taj nedostatak i ta praznina naturalističke škole, da se u nju unese ne samo pravedna osuda, nego i topla čovjekoljubivost u sve odnose, koji nas okružuju, eto u tome bje duša onog velikog zadatka, o koji se svojim genijem zauze Dostojevski — ko prvi.

U romanu „Bijedni ljudi“ glavno je lice Djevuškin. Pa tko je i kakav je taj Makarije Aleksejević Djevuškin? To je kancelarijski činovnik, posve osamljen čovjek, u mladosti svojoj više tupoglav, a u zrelije doba nije mu bilo suviše pameti u glavi. Dostojevski regbi navlaš ističe ovu stranu svoga junaka, uvijek radi i uvijek na istome mjestu. U departementu njegovo ime i „nezgoda“ (neprilika) znače jedno te isto, da potjera vuka, istjerao bi lisicu i da sadi cvijeće, niko bi mu pelin. I boji se čovjek plaho da ne zagungja, te ne rasrdi Boga nekim umišljenim slobodoumljem, strah ga da ne razljuti svojih poglavara, podsjećajući ih na neke nepravedne odredbe; pače da zaštiti čast djevojke koju ljubi, mora da se napije, biva da dobije srčanosti. No pogledamo li onog junaka izbliže, eno vam iza neprozirne slike prvijeh dojmova, sama odlična svojstva čiste i nepokvarene prirode. Glavni mu biljeg jeste: duševna dobrota. Žao je njemu svakoga i nije to ciglo platonička žalost, već on posljedni svoj grošić daje drugomu. Pa on ne shvata samo faktično osjećanje nevolje, već i njezino moralno djelovanje. „Jao u kakva li sve poniženja tura bijeda ljude!“ govori Djevuškin, te on prisluškuje svaku riječ — „ne zna se ne govori li tko tamo što god i za njega“. On nije nazloban, vjeruje u dobra svojstva čovječjeg srca, pak mu je žao i bogata grofa, koji stanuje negdje u Nevskoj ili Naberežnoj ulici, udari li nevolja na nj, makar to bilo na način siromaku nedokučiv. Optimistički posmatra mladež, koja ga ismijava, pošto s „ružne i zle namjere oni se nijesu mogli brukati s mojim riječima“! Najsimpatičniji nam se prikazuje u odnosu spram svoje susjetke Varenjke, bijedne sirote i junakinje u romanu. Varenjka Aleksejevna potječe iz kuće, nad kojom su nekada veselije ptice pjevale; uzgojila se u pensionatu i razvila se uz studenta Pokrovskog na toliko, da imade zdrava ukusa u literarnom prosugjivanju. Nu skrajna bijeda, smrt majke i lica odregjene specijalnosti, dovedoše je do propasti. Tek njoj se ne će koracati po trnovitoj stazi i bori se uporno protiv nevolje. Jedino što bi je jošte spasao umni Pokrovskij, nu on je umro, a ona opet nije kadra da ocijeni čudoredni veličinu Makara Djevuškina. I gle! život Varenjke nabasa iznenada na neki izlaz. Onaj, koji joj pogrdi čast, ponugja joj ruku, nu nije to ljubav, već samo hoće da pomrsi račune svojim našljednicima. Varenjka gleda pred sobom život bezbrižan i bogat, život pun naslade. Praktična svrha prevlagjuje, ne misli više

ni na što, pače Djevuškinu, onome Djevuškinu koji ju je ljubio i obožavao, zadaje nehotice i posljednji udarac, da se pobrine njozji o nakit, i koješta i odlazi, ne učinivši baš ništa za ovog siromaha, pače se s njime na rastanku ni ne oprosti. Tu čitatelja ne obuhvata čuvstvo negodovanja, već čuvstvo sažaljenja, onako kako ga Dostojevski umije da pobudi. Mi znamo, e Varenjki nema sreće u tom novom životu. Uopće je njena pojava ocrtana slabije i pristranije od onih ženskih likova, koje nam satvori Dostojevski u Sonji Marmeladovoj, Grunjuški i dr.

A evo kako pogjoše u svijet *„Bijedni ljudi“*. Dostojevski odnese rukopis Nekrasovu, pošto se bojao stupiti pred Bjelinskoga. U večer istoga dana, kad je predao rukopis, čitao je do u kasnu noć negdje u prijatelja Gogoljeve „Mrtve duše“ i vratio se kući u četiri sata po ponoći. Bijaše to svijetla sjeverna noć i nije mu se dalo spavati, već sjednu uz prozor. Odjednom banuše mu u sobu Grigorović i Nekrasov i stadoše ga grliti, a sve im suze padaju od očiju. Oni su pročitali te noći rukopis; najpre deset stranica, pa opet deset, tako do kraja, te odjuriše namah Dostojevskomu, da ga izljube. „Ja ću još danas odnijeti rukopis Bjelinskomu, i vi će te vidjeti kakav je to čovjek. Treba da s upoznate, — klicaše Nekrasov — a sad spavajte, spavajte i dogjite sutra k nama!“ Dostojevski nije mogao usnuti; plakao je: njegov genije uzvinu se prvom svijetu na vidik.

Prošli su od te noći svi oni časovi stvaranja i stvaralačkih muka, u kojima se zanose velike i besmrtne stranice i sve bijede i razdraženost onoga doba „kad je — po Bjelinskome — trebalo upravo volovskih živaca, da se izdrže svi uvjeti današnjeg života“, veliki spisatelj vojevao je boj i sa svojim duhom i sa društvom u tisuću neprilika, davajući svijetu Zločin i Kaznu, Zapiske iz mrtvog doma, Braću Karamazove, kao i bezbroj sitniža pisana za nevolju, al njegova slava ostaje vječita i niko nije sigurnije otkrio iskre božanstva u srcima nesretnika. On je ko bistra i iskrena suza nad čelom sviju, koji su „poniženi i uvrijegjeni“. Mi u toj suzi poštujemo najljepši dar božji u srcu i na jeziku ljudskog genija.

* *Ild Bogdanov: Trenutak.* Prvo poglavlje „Balkanske misli“. U Zadru. Megjunarodna knjižarnica *E. pl. Schönfelda.* 1896. Cijena 70 novč. Sadržaj: Prelazno doba. Politika sve i svuda. Dva naraštaja. Inteligencija i puk. Anarhija pojmova. Pojmovi „pleme“ i „narod“. Pojam „historijska individualnost“. Pojam „politički narod“. Plemenski egoizam. Dvije struje. Narodna misao i politika. Posmatrači i praktičnjaci. Političarima. (Dodatak.) Evropski Zapad i Slavenstvo. Karakteristika Slavena. Jedna rasa — tri naroda.

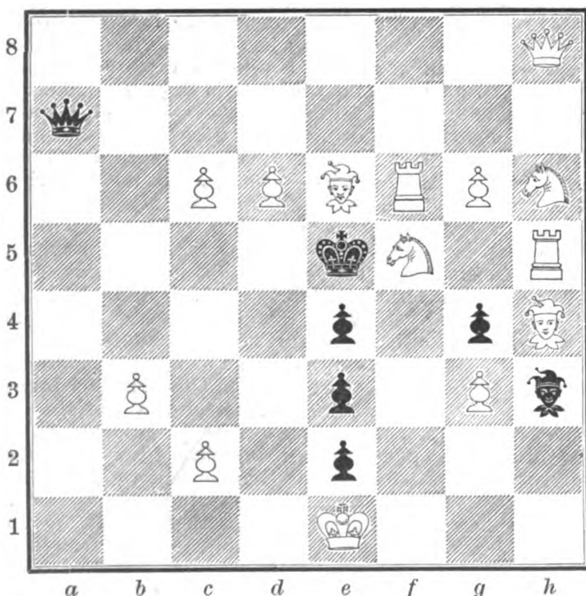
Jezik je lijep, slog pripovijedanja vrlo ugodan, a cijelo ovo političko djelce odlikuje se čistim pjesničkim čuvstvom i sanjama čovjeka patriote, koje su premaham akademijskog značenja.

* *Cosmopolis.* Megjunarodna smotra. Pod ovim imenom otpočela je da izlazi nova beletristička publikacija, kojoj je svrha da umne sile sviju naroda okupi oko sebe, da podaje dakle zajedničku sliku lijepog ljudskog genija. Sijelo „Cosmopolisa“ jeste u Londonu i odatle je pošo prvi broj, gdje imade priloga na engleskom, francuskom i njemačkom jeziku. Članci su od najprvih pisaca evropskih i obragjuju književnost, umjetnost i nauku. Za naše krajeve preuzela je posao knjižara *A. Hartlebena* u Beču. Prva sveska zaprema 18 štampanih araka, gdje se sadrže 4 engleske, 5 francuskih i 5 njemačkih rasprava. Cijena svake knjige 1·50 for.

Šah.

Sastavio *M. O.*

Crni 7 figura.

Bijeli 14 figura.

Bijeli počinje i drugim mahom naviješta mat.

Poslovična zagonetka.

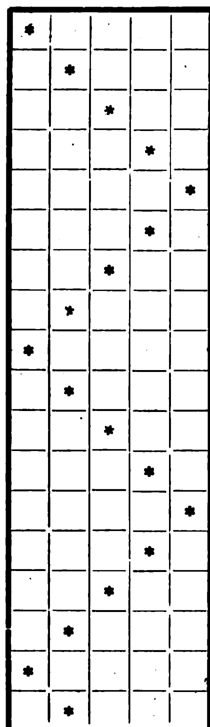
Od *Malvine.*

Ako si mi i brat, nijesu nam kese sestre.
Nema brata što nerodi majka.
To je na vrbi svirala.
Ko drugome jamu kopa, sam u nju pada.
Bolje je da na mene viče, nego da me slijepa vodi.
Bože udri svukud, al nemoj samo po glavi.
Ne žali ga, nije ti ga majka rodila.
Upiždrio se ko tele u nova vrata.
Vidjela žaba gdje konja kuju, pak digla nogu da i nju potkuju.
Ne će, ko ni lisica grozgja.

U svakoj od ovih poslovica neka se po jedna riječ pronagje, tako da iz tijeh riječi postane jedna poznata poslovica.

Slovčana zagonetka.

Od *Malvine.*

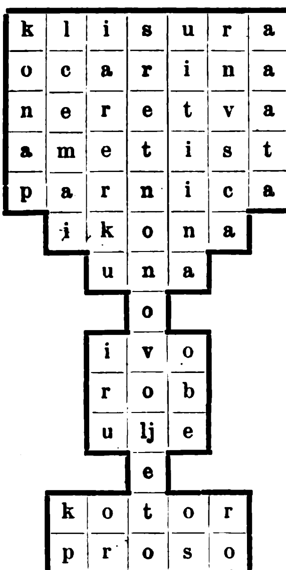
Zemlja.
Slatko jelo.
Grad u Bosni.
Planina u Magjarskoj.
Rijeka.
Mrsno jelo.
Brdo u Bosni.
Megna pita.
Daje vode.
Ime mjeseca po arapskom kalendaru.
Ime muhamedansko.
Znak vjerozakona.
Grad u Bosni.
Upotrebljuju vojnici.
Vjerozakon.
Ime muhamedansko
Rječica u Bosni.
Žensko srodstvo.

Niže štampane slovke neka se tako postave u gornje prostore da postanu gore označene riječi. Glasovi u prostorima, naznačenim sa zvijezdicom sačinjavaju pozdrav našim čitaocima muhamedanskog vjerozakona.

ban, bi, bo, bu, bu, lce, ča, dor, dri, hać, hal, id, is, jaj, ka, ko, lam, ma man, mar, na, nar, net, nu, os, ra, ra, riz, rek, šar, sna, so su, ša, tat, u, u, va.

Riješenje slovčane zagonetke

od *Malviue* iz 3. broja „Nade“.

Srednji red, čitajući ga odozgo dolje, daje: *Sretno novo ljeto.*

Riješili: ggje Maša Nikolajevna iz Travnika, Magdalena Leber iz Zagreba, Katarina Radaković iz Dugog sela, Zorica Faček iz Sarajeva, Marija Kurolt iz Begović-kule; zatim gg. Jakob Bacher i Mehmed Spahić iz Sarajeva. Šimon Popović iz Konjica, Spasoje Božgić iz Jamine, Otto pl. Domjanić, Vlatko Begović i Hugo Egersdorfer iz Sv. Ivana-Zeline, Pavao Delač iz Vardišta, A. Kostyszak iz Bišine, Vicko Dorbić iz Zadra, St. Mrgja iz Jasenika, Lentar iz Trebinja, Ali-Riza Dautović iz Stôca i Hasan Behmen iz Mostara.

Riješenje konjićevog skoka

od *Peštanca* iz 3. broja „Nade“.

Kad me grli tvoja ruka
Ispod njena nježna luka,
Svu slast zemlje kušam tad;
Ali r'jetko, r'jetko kad!

(Od *Petra Preradovića.*)

Riješili: ggje Sofija Cvjetićanin i Zorica Faček iz Sarajeva, Katarina Radaković iz Dugog sela, Maša Nikolajevna iz Travnika i Marija Kurolt iz Begović-kule; zatim gg. Mehmed Spahić iz Sarajeva, Šimon Popović iz Konjica, Spasoje Božgić iz Jamine. Vicko Dorbić iz Zadra, Otto pl. Domjanić, Vlatko Begović i Hugo Egersdorfer iz Sv. Ivana-Želine, Malvina s Pila, Lentar iz Trebinja i Hasan Behmen iz Mostara.

Riješenje računske zagonetke

od *Malvine* iz 3. broja „Nade“.

Mujaga je jeo u petak: *Halve, pilava* i *kave.*

Brojevi naznačuju glasove u dotičnim napramstojećim riječima — Tako 45 u riječi kruha — ha i t. d.

Riješili: gg. Lentar iz Trebinja i Alfred Pavlić iz S.

Dopisi uredništva.

„Otto“. Konjićev skok i podmetnuta mu pjesma nijesu uspjeli. Spremismo dakle oboje po Vašoj želji u — koš.

Steva P. u V. Mi, dobri čovječe, nikako ne pristajemo uz Vaše mnijenje, jer za nas važi kao načelo, da u književni list ne spadaju članci, kojima su kao neka osnova pitanja dnevne politike. Što onaj književni list ima druga načela, to za nas ne vrijedi ni prebijene pare. Vratismo Vam s toga rukopis a Vi ga slobodno pošaljite na ono drugo mjesto. Mi ćemo Vam, kad nas već i za to pitate biti vrlo blagodarni, ako onamo u notici, složenoj što krupnijim slovima istaknete „da je nemilosrdna „Nada“ svečano odbila ovu Vašu radnju“. Naši, pa i trijezni čitatelji onog lista, biće nam blagodarni, što smo taki okrutnici.

Gosp. Hasan B. Konjićev skok dobro je smišljen, ali ne valja, što ste na dva mjesta uvrstili po dvije slovke. No prešli bi preko toga, da je pjesmica uspjela. Pošaljite što drugo.

Gosp. Ot. Tot u Lj. Matiranje konjićem u ćošku ne smije da bude, kad je kralj zapriječen vlastitim seljakom. Šahovska zadaća treba da iznese sasvijem novu ideju. Druge dvije zadaće dobre su, te će se štampati.

Gosp. Rich. Beuther u ? Šahovska zadaća mora da ima sasvijem odregjeno prvo potezanje, koje vodi do uspjeha. Ako su dva ili više poteza moguća, onda nije uspjela.

Gosp. Fehim Sp. u S. Vaša šahovska zadaća vodi već trećim — a ne četvrtim mahom do mata, jer „bijeli“ daje mat ovako: 1. c 4 — c 5, 2. teklić b 3 — c 2, 3. f 2 — f 4. Crni može pri tome potezati po volji. Predlažemo Vam, da zadaću promijenite.

Stj. K. u Z. Nijeste uspjeli.

L. V. u S. Još nije za javnost. Imade dara, tek svemu treba prirodni razvoj.

St. M. u Z. Satira je pisana s mnogo natege, pa gotovo da ozlovoljuje. Predmet je i suviše slab, a da bi zanimao naše čitatelje.

J. pl. C. u Z. Pokušajte u kojoj drugoj formi. Svaki je početak težak, a Vi namah u prvim pokušajima odabraste najteže oblike.

V. K. u S. Ne ćo biti najsretnija ideja, što prepjevaste 5. glavu Jeremijina plača, gdje je uz to još kvarila i ona sila u izrazu čuvstva. Pjesma „Pred slikom djeda“ stare je osnove, a ni stih baš nije najuglagjeniji. Sumnjamo da cvijet, „koji se krije u busu, bojeći se da ga ne opaze ljudi“, skriva tamo svoju glavicu, i da je „nadobudan i da mu je glava puna ideala“. Ovo je mrva neprirodno, makar Vi i htjeli da se izrazite u slici. Tema u „Prijateljici na polasku“ suviše je razvučena, a u stihovima:

Ali kako ruža, i ako je l'jepa,
Ne mili se mnogim, kad je puna trna,
Tako *tvojim ružam trn je bila želja (!)*
Da poletiš sv'jetom kao šumom srna . . .

prima se ovo dokazivanje – mimo tehničku nekorektnost i bombastički izraz — plaho suhoparno i poslovno. Sonet „Uzburkano more“ još Vam je najbolje pošao za rukom te možda ga zgodom uvrstimo.

Stj. J. u T. „Sinove mora“ primismo Izvolite nam spremiti onaj prikaz o radu tal. pjesnikinje.

R. u Z. Priposlane tri pjesmice ne možemo štampati. Pjevajte, vježbajte se i ne zaboravljajte na logiku. „Krasuljku“ ne mogu „padati suze od očiju“, „lahor“ se ne može *vidjeti*, pa makar ga sve „ljubice očima tražile“, a u ljubica ne mogu se nikako „širiti grudi“.

Sadržaj.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 6. Sarajevo, 15. marta 1896. Godina II.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

Beg sa Sutle.

Napisao *Ksaver Šandor Gjalski.*

(Svršetak.)

Malo po malo počeo je da priča o sebi. Dašto da sam najviše morao slušati iz historije njegove obitelji. Saznao sam, da već u trinaestom stoljeću imade traga njegovu plemenu, koje je isprvice nastradalo negdje u Gackom polju. Poslije se zaklonilo više na sjever i steklo posjeda oko Cazina, Krupe i ovamo onih krajeva. Poslije pada Bišća jedan je ogranak pribjegao ovamo u zagrebačku županiju, a drugi je ostao u Krajini, u turskoj Hrvatskoj, prihvativši muhamedanski zakon.

Grana, što je ovamo došla, prolazila je tečajem vijekova svakojako. Bilo je slavnih časova — dašto samo u toliko, u koliko se misli pri tome na junačko prolijevanje krvi za kralja i dom. Inače, naročito što se tiče zemaljskih dobara, izgleda sasvim, kao da su Korići taj dio svoje sreće i blagoslova ostavili u staroj postojbini. Ondje im se prostirahu dobra na daleko, ovdje pak čas dobivaju istom od kojega Frankopana ili Zrinjskoga kakovo dobarce za vjernu i požrtvovnu službu u ovom ili onom pokolju s Turcima, čas od biskupa zagrebačkoga kakav predije, napokon i od kralja jedno imanjce preko Kupe, ali uvijek sasvim na granici osmanskoga carstva, tako da u prvo doba moradijahu jedva stečeni posjed svaki put naskoro napuštati osmanlijskome osvajaču, a u kasnije doba — opet gradačkoj komori, da se ustroji vojna austrijska krajina. U osamnaestom vijeku dapače malo što nijesu izgubili plemstvo za uregjivanja Krajine. Carski generali ne bijahu tek zadovoljni, da im dobro njihovo, tada u blizini Karlovca, utjelove Krajini, nego su im izmamiti znali i obiteljska pisma, da ih onda mogu kao krajišnike-vojnike skučiti pod vojenu dužnost. I za cijelo bilo bi im išlo kao i mnogim hrvatskim plemićskim obiteljima, koje su na taj način izašle iz knjige plemstva kraljevine. No — Korići na sreću imali su rogjaka u zagrebačkom kaptolu, koji je kao svećenik i opet kao član raznih kraljevinskih deputacija, imao sveza na bečkom dvoru, te znao po tom osloboditi Koriće od krajiške vojske, pribavivši im natrag plemićske listine. Tako su došli ovamo u najgornji dio domovine, gdje se ženidbama i nasljedstvom iza toga kanonika, dokopaše prilična imetka. Pradjed moga „bega“ dapače bio je jedan od najimućnijih vlastelina u županiji varaždinskoj. Sin njegov a djed „begov“ nije povećao tog imetka, no sačuvao ga je u istom obimu. Uza to je podigao ugled svoje obitelji, što je u carskoj službi dotjerao do oberštara, te bi bio za cijelo postignuo i generalsku čast, da nije u napoleonskim ratovima izgubio nogu, te morao u mir. Njegov sin nije se posvetio vojničkoj službi, već je ostao kod kuće. Bio to čovjek dosta nesretan, koji imagjaše sto jada i sa svojim kmetovima i svojom mnogobrojnom obitelji, koju mu je rodila skromna tiha ženica, po podrijetlu Njemica, kći osiromašenog baruna i carskog oficira. Kažimir bijaše njihovo najmlagje dijete i jedini muški potomak. Za njegova djetinjstva već je očev imetak mnogo pretrpio, što nezgodama raznim, što mirazima za starije sestre. A kad se je opasao muškom snagom, — ostalo bome od obiteljskoga imetka jedino imanje Cerovci Banski. I on kao da nije od svoga oca bio sretniji. Oženio se s kćerkom susjedna vlastelina, koja mu nije ništa donijela, ali — koja je bila kao i on potomka stare hrvatske obitelji plemićske, doseljene iz bosanskih strana. Kad je prestala tlaka, morao je Kažimir u državnu službu, jer nije bilo mjesta za oca i za njega na imanju, velikom jedno trista jutara. U službi nije mu bilo napretka. Nije što ne bi bio vješt, ili što ne bi radio, ali — on je toliko

Sokak u Dždi.

govorio i snivao o rodu svome u Bosni i izricao svakom prigodom nadu, da će apostolski kralj vladati još u Bosni, da su Nijemci najposlije naslućivali, da je on nekakav politički agitator — gotovo panslavista. To mu je pokvarilo svaku karijeru, — dapače i u šezdesetim godinama nije veliki župan kod obnovljena ustava za reštauracije županijske nikako pristao, da ga biraju županijskim sudijom. Tako se je vratio na domaju, gdje je naskoro preuzeo gospodarstvo, jer je starac otac umro, na samrtnoj još postelji razgovarajući sa sinom o Bosni — i pitajući se, hoće li možda sin tako sretan biti te doživjeti, da Korići dobiju opet svoja imanja u Bosni. Na svom dobru živio je poput drugih zagorskih vlastelina, čuvajući vjerno običaje domaće, pateći se dosta s gospodarstvom u vječnoj aritmetičkoj neprilici, da u bilansi svede dohotke u jednaki razmjer s izdatcima. Nije da bi bio rastrošan, ali opet — od dobrih starih vremena ostale su tolike navike i potrebe, koje su u tim nepogodnim novim danima u jedared postale skupocjene, — a stara dobra vremena opet nijesu do tih navika ništa drugo za sobom ostavila. Osim toga nastojao je, da mu budu djeca u svakom pogledu dobro odgojena i sasvim naobražena. Dao ih je u zavode i u škole. Naravno je dakle — što su Cerovci Banski teško nasmagali sredstva za sve one potrebe. Bome morao se Kažimir svakojako trapiti i mučiti. A k tomu potpuno zanemarena narodno-gospodarstvena politika u zemlji —!

Dosta mi se toga dana izjadao. Gotovo bila u pogibelji njegova dobra volja. Nu zato poslije večere! Padaše kiša, i mi smo morali biti u sobama. Naravno, da je zabava brzo pošla najmilijom njemu kolotečinom. I kad se je najjače razglabalo — a pri tome bijaše dakako na oko uvijek miran i dostojanstven —, onda je u jedared, regbi usred izreke prekinuo govor, ustao sa stolice, pošao u svoju sobu, da se za kratak čas vrati, noseći u objema rukama prilično omašnu kutiju — od željeza.

— To su „naše“ bosanske listine! — izrekne svečano, uza to ipak s nekom nježnom naivnom crtom u licu, pa me znalično pogleda, što ću ja na to, — gotovo činilo mi se, da se nada, te ću od čuda, poštovanja, čega li, spustiti se sa stolice na pod.

— Da vidiš, — da nijesu moje riječi tek onako bez prava temelja! — Tu — evo gle — u toj kutiji — ima za me više vrijednosti, nego li za Rotšilda u njegovim verthajmovkama!

I on najprvo sjedne, smjesti kutiju, tako da je prilično daleko bila od svjetiljke, dapače — nalije čašu vode i stavi je tik sebe.

— Treba za svaki nesretan slučaj da smo sigurni! — rekne mi i kad sam još uvijek dosta jasno u svom licu izricao, da još uvijek ne razumijem, čemu čaša vode, onda se dalje objasni: — Eh — nikad ne znaš, gdje te vrag čeka. A baš kod takovih rijetkih starina. Molim te — uzmi — može se svjetiljka prevaliti ili raspuknuti — eto onda plamena, — moraš dakle misliti, da imaš čime ćeš gasiti.

Nijesam mogao a da se malko ne nasmjehnem, no isti čas zastidjeh se toga smijeha, jer napokon ganula me i morala me ganuti ova velika brižljivost, u kojoj se je odavala ljubav — ogromna — ogromna ljubav. I sad mu zbilja vjerovah, da se ono malo prvo nije istom našalio, kad je svoje blago pretpostavio Rotšildovu zlatu.

No moje divljenje još nije bilo na kraju. Vidim ja na jedanput, da Kažimir odvezuje svoju crnosvilenu narodnu kravatu, otkapča ogrlicu košulje, zatim puceta prsluka i gle — uzimlje s gola vrata tanki srebrni lančić, na kom je visio dosta velik željezni ključ.

— Vidiš — ovdje na grudima svojima čuvam ključ, tu je najsigurnije. Samo mrtvu mogli bi mi uzeti ključ, — rekne nekim odlučnim — malo ne grubim tonom, da isti čas svečanije nego li svećenik tabernakulum ili rabin toru, otvori kutiju.

Unutri ležao dosta omašan svežanj požutjelih pergamena i na po trulih papira s kutijicama pečata. — Evo — najstarije! Iz godine — gledaj — jasno se čita: anno domini — dá — 1213. — jest 1213. — izdano u Dubrovniku, gdje se potvrgjuje knezovima Korićima, da su uvijek milostivi bili prama trgovcima dubrovačkim, te im se zato dozvoljuje, da smiju imati u Dubrovniku kuću svoju. A eto ove. Ta je važna. Od bana je Ninoslava, kojim podijeljuje grad Visuć za vjernu službu u ratu. Čitaj godinu. Čitaš? Tà — pazi dobro — kako ne možeš, — evo: 1235., dano u Glamoču; — ali ovu — ovu — eto — pisanu bosanskim pismom — u starom jeziku. Znadeš li to čitati?

— Kako ne bih —!— odvratim i htjedoh da uzmem listinu u ruke, jer me je u istinu zanimala, no on mi nježno otpovrne ruku i nestrpljiv mojim azbukovanjem, stane sam čitati glasno, gotovo na pùo, kao kalugjer:

„— V' ime oca, i sina i svetago duha amen. Milostiju božijom mi gospodin Štefan Tomaš, kral Srblem, Bosni, Primorju, Hml'skoj zemli, Dalmaciji, Horvatom, Donim krajem i k tomu, dajemo na znanje vsakomu človjeku, komu se podoba i pred koga obraz se iznese sije naše zapisanje s našom velikom visućom obistranom zakonitom pečatju . . .“

I pročitao je dugu listinu, u kojoj gospodin Štefan Tomaš, „bosanski kralj“, poštenomu vlastelinu Koriću ponovo podjeljuje i priznaje nekakva prava — ne sjećam se više, kakova prava. Da pravo kažem, mene i nije u taj čas zanimao sadržaj listine. Tà — glavno me u jednu ruku osvajao sam prijatelj Korić sa svojim cijelim držanjem, svojim svečanim glasom, pak — onom velikom ljubavlju, što se je nalazila i u njegovim pogledima, upravljenim čas na listinu čas na mene, i u podrhtajima njegove riječi, — ah šta — i u samom načinu, kako je pergamenu držao u ruci. Napokon — osvajao me i sam po sebi šum starinskih riječi kraljevskoga pisma, pisana u domaćem rogjenom jeziku, jeka toga kraljevskoga govora u tim starodrevnim zidinama stare hrvatske kuće, — tà — gdje bih uzeo pravo pero i čitavu riječ, da opišem i izrečem sve one osjećaje, sve one misli, tužne i teške misli, a ipak i nekako ponosne i uznosne, što su mi u onaj par dušom brodile!

Tek — meni se moj „beg sa Sutle“ nije više ni malo pričinjao ni bizaran, ni pretjeran, gotovo ni romantičan.

Godine progjoše. Ja sam morao u tugjinu, pa tako dogje te nijesam Korića cijelo vrijeme vidio. Gotovo mi iščeznuo s vida. Tek sam znao, da živi svojim dojakošnjim životom, od kćeri da mu se je udala samo najstarija kći i to za Slamnića, a sin da mu je u javnoj službi. Tako dogje ljeto godine sedamdeset i osme. Desio sam se onda u Osijeku — u Slavoniji. Ondje svaki dan prolazila vojska, da krene dolje k Savi. Ulice su vazdan vrvjele vojnicima svake vrsti oružja, generalima, židovskim poduzetnicima, žurnalistima i silnom kolijom slavonske paurije, što su ih oblasti tjerale k četama, da voze zairu i hranu.

Jednoga popodneva išao sam s nekoliko znanaca na kolodvor, da vidimo dolazak neke regimente čak iz Moravske. Tu na kolodvoru nagjem — Korića! U prvi mah nijesam mogao očima vjerovati, da je to u istinu moj prijatelj iz Zagorja. Ali — tko drugi da tu stoji u uskom narednom odijelu, nego li moj beg sa Sutle! Pak — onih pet šest godina, što se ne vidjesmo, gotovo ga ništa ne promijeni. Isto je još izgledao izvrsno kao ono u Batorića, isto i zadržao svoje dostojanstveno držanje, samo — pričinjaše mi se, nešto manje miran. Mene i nije opazio, niti je čuo moga zaziva. Brzim koracima pojurio nekud na suprotivnu stranu, pitao uza to svakog željezničkog službenika za nešto, jednako uzimao sat iz džepa i pogledavao na nj, da isti čas zirne na kolodvorsku veliku uru.

— Tà — molim te — amice — zar me u istinu ne vidiš i ne čuješ? — ulovim ga najzad.

— Zdravo — zdravo! Baš mi je milo, da koga toga poznata nagjem. — Čekam sina, — on treba danas da dogje. — A kako ti? — Morao je još jučer doći, — a nema ga i nema! Pa ni odgovora.

— Ali molim te — reci mi, kako si ti došao ovamo? I zašto treba, da dogje tvoj sin?

— Ti pitaš? Zar ne pogagjaš? — U Bosnu idem, pak i moj sin ide! — Nu oprosti malko, — vidim ondje glavara postaje, — baš hoću da ga pitam, dolazi li može biti prije noćnoga vlaka kakav specijalan vojnički vlak, — pa će moj Vladimir takovom prilikom doći. Dà — i moj mali Ostoja — i on je mobilizovan. Baš mi je milo. Zar ne — i tebi se čini, da ne će biti pogibelji? U ostalom — što Bog dade i sreća junačka!

Jedva jedvice mogoh ga navesti u dulji razgovor i pridržati uza se, istom onda, kad je i od glavara postaje saznao, da do noći ne dolazi više nikakav vlak. Dakako — njegovog negdašnjeg mira u kretnjama sasvim je nestalo. Gotovo prekidano i bez saveza ispričao mi je, da je na glas o okupaciji i mobilizaciji telegrafično pozvao sina Vladimira, sudbenog pristava negdje u Srijemu, da se kao rezervni časnik javi vojnoj vlasti za službu kod okupacione vojske. Isto je tako za mlagjega sina Ostoju, koji je upravo ove godine služio svoju dobrovoljačku godinu, ishodio, da su ga premjestili k bataljunu, koji je već u prvi kraj bio mobilizovan.

— Neka Korići ne fale u Bosni, kad apostolski kralj, nasljednik bosanskih kraljeva, svoje zastave u bosansku grudu zasadi! — Tek — uzmi Vladimira. Niti znam, je li je učinio, kako mu brzojavih, niti dolazi li ovamo, — a mà ništa. A morao bi, jer ga premjestiše od Leopolda k Šokčeviću, — valjda onda mora ovamo doći. S toga i ja krenuh ovamo!

Poslije mi je povjerio, da je i on nakan primiti kakovu službu, dakako „godine mu ne dopuštaju da bude pod zastavom“, — ali bi želio postignuti kakovo povjerenstvo ili takova šta. Dašto morao mi je priznati, da dosele nije imalo njegovo nastojanje nikakva uspjeha, dapače ni povoda, da se nada uspjehu.

— Još uvijek drže, da sam pogibeljan — što li! — A samome Slamniću ponudiše sami, da im ide kao ratni komesar ili pravni savjetnik — tako nešto. I taj čovjek odbio! Pa taj imade moju kćer!

Teškom mukom nagovorim ga, da pogje sa mnom u grad. Htio je, da do noći čeka na kolodvoru. Ova briga, je li se Vladimir odazvao njegovu pozivu, bijaše jedini osjećaj u duši njegovoj, koji je mutio od časa do časa njegovu veliku — gotovo ogromnu radost, kojom se uzdizaše cijelo njegovo biće od pomisli, da je eto došao čas, gdje se Bosna povraća pod pravu krunu i k pravom svojem kralju, a dolazi vrijeme da se „djeca starodrevne obitelji Korića“ u objema svojim granama pod istim žezlom vladalačkim sastanu. Onoga popodneva još se nije znalo, da će Hadži Loja razviti bojni barjak i usprotiviti se odredbi Evrope. Korić sam je po prilici od riječi do riječi prihvaćao smisao Andrašijeva govora u delegaciji, pa je bio s te strane sasvim miran, premda je nekoliko puta spomenuo izreku: Što Bog dade i sreća junačka

Cijele večeri gubio se u svakojakim pitanjima, kako će to novo doba nastati, kako će on sa svojim rogjacima begovima najprvo moći da se nagje i upozna, da opet onda umuje, kome bi se preporučio za službu u Bosni.

— Jer — znaš — drugačije bome — teško da bih mogao doći dolje.

— A tko ti je na imanju?

— Moje dvije kćeri, — oh — bolje ti one gospodare od mene! S te strane lako. Sad mi je glavno Bosna! Eh — amice moj — da Vladimir — uzmimo tako, — da nagje dolje sreću svoju, eto nas onda opet u staroj našoj domaji! Pa kako bi to krasno bilo, na primjer — no dà — ja tek ovako, — na primjer, ondje su begovi Korići — nešto dalje su vlastela Korići — pa braća opet — pa dobri megju sobom — aj — kažem ti — krasota! Napokon — zar se i ne bi moglo tako desiti ili barem slično? — U ostalom kako bilo da bilo, — za nas dolazi novo vrijeme! Bože — Bože — da je to mogao otac moj doživjeti!

U hotelu, gdje se je nastanio, čekaše ga brzojav. Vladimir mu javlja, da je učinio po njegovoj želji te se vojnomu zapovjedništvu javio na službu, koje ga je i odmah primilo, pridružujući ga četi, koja je mobilizovana. Korićeva radost bila je silna. Jedva jedvice sklonio sam ga, da je oko treće po noći pošao na počinak.

Pa onda sutra, kad je Vladimir osvanuo, onda prekosutra, kad je otišao u Brod, ah — starac Korić gotovo nije izlazio iz svoga slavlja. Na sebe i svoju želju, da dobije kakovo zvanje, nije sada ni mislio, — tako je bio sav zaokupljen ponosnim i sretnim osjećajem, da su mu dva sina na putu u Bosnu.

Kad je jeknula prva puška, što je svijetu objavila, da se baš svi Bošnjaci ne slažu sa zaključkom diplomata evropskih u Berlinu, Korić se je ponekle trznuo. Javio se u njem otac, koji je očima velike roditeljske ljubavi, ujedared zamjetio, u kakvu je silnu opasnost vrgao djecu svoju. No — tek časomice bijaše slab. Brzo je odrinuo od sebe svaki poriv straha i zabrinutosti, da se sad još jače stane opajati zanosom svojim i nadama svojima, uza to da bude od dana do dana nestrpljiviji, što ne može nikako postići, da ga zovnu u Bosnu na službu. Smišljao je već, ne bi li makar nastojao i tražio, da dobije takvo mjesto u kojega od poduzetnika trgovaca, što su vojsci dobavljali hrane. To ga je držalo u Osijeku.

Jednoga popodneva dojuri sav radostan i veselo razigran, da mi priopći, da je našao zgodu, da pogje prijeko. Neki trgovac vinom da ga je namjestio. Još nije gotovo u pô svršio svojega pripovijedanja, kad u sobu unigje brzojavni raznositelj, te mu predade telegram.

I meni čisto da se otima pero iz ruke. Gotovo nemam volje ni snage, da opišem svu nevolju — svu strašnu nesreću, koja je moga prijatelja „bega sa Sutle“ na jednoć snašla, da ga zavrti u bijesno kolo i da ga sasvim uništi.

Brzojav mu javio, da mu je mlagji sin kod Jajca pao. Starca je zahvatila omaglica od boli i očaja. Gotovo ga smrvi, kad je nekoliko vremena kasnije dobio od Vladimirova prijatelja pismo, u kojem mu je javljao, da je Vladimir u bega Korića našao sakrita oružja — pak je po nalogu generala morao toga bega predati, da ga strijeljaju, ali da je još iste večeri to vršenje svoje bojne dužnosti morao platiti životom, jer ga je sin begov usred carsko-kraljevskog tabora ubio iz pištolja, i da je pô sata kasnije ratni sud begova sina osudio na smrt.

Tako se „rogjaci“ našli u Bosni, da jedan drugome zataru pleme i ime, — a moj Korić ostade zadnji svoje krvi, da i on brzo poslije toga za uvijek sklopi trudne oči. A njegovih Cerovica Banskih više i nema, jer je praktični Slamnić izračunao, da će najbolje biti, ako se imanje dobro megju seljake rasproda. A dvije mlagje kćeri? Čuo sam nešto, da su u Bosni — u samostanu nekom — ili pak učiteljice.

Hadžija.

Puklo je sinje pješčano more;
Nigdje ni jednog pustoga drvca,
U žilam kipi provrela krvca,
Pripeklo sunce — odozgor grije —
Mozak ti vrije.

Čini se nebo na tle je palo,
Oko ti za što zaprijet nema,
Svaki koračak grobu te sprema,
Vjetrovi digli oblake guste —
Prašine puste.

Nigdje ni cigle kapljice vode
Bar da se grlo pokvasit može;
Skapa se eto. — O mili Bože!
Valovi, risi, i guje ljute —
Zastrli pute.

Kroz vrele zrake žarkoga sunca
Pogledaj eno na onom kraju
Svakoga milja — kao u raju,
Pogledaj šimšir, rumene ruže —
Lepiri kruže.

Kroz vrele zrake pogledaj eno
Pljusak se vidi od šadrvana,
Pogledaj hlada — lipovih grana;
Ali su i to opsjene same —
Sebi te mame!

Pa ko je ono pustarom tamnom
Izmegju guja, risova, lava,
Izmegju tisuć raznijeh strava —
Korakom svakim po onoj stazi,
Sto u smrt gazi!?

Nemoj ga dirat! Hadžija to je!
Božijom stazom eno ga ide,
Njemu se puti drugčiji vide;
Na put se njemu ne može stati —
Vjera ga prati!

Riza beg Kapetanović.

Put na Meću.

Napisali *Edhem-Riza.*

Hadž.

Čovjek, ovo skromno i nježno biće na ovoj ogromnoj grudi zemlje, znao se je već u prvim početcima svoga razvitka razlikovati od ostalih stvorova; on je u raznim geografskim prilikama, pod raznim prirodnim uplivom od Boga mu podarenim umom, znao zamišljati svevišnju silu, koja upravlja njime, njegovom okolinom i cijelim svijetom; on je odgajan plemenito i nježno, divljački i krvološki, ali je vazda drhtao pred onim svetinjama, koje su zaista, makar i relativne naravi, mogle potresti njegovim bićem, makar ono ne znam kako blizu bilo zvjerskoj ćudi.

To je svakako naravna pošljedica one blagodjeti, koja je samo čovjeku data, to je plod zdrava razuma. Ta već i kod ostalih stvorova božjih vidimo zahvalnosti, poštovanja i poniznosti pred onim, koga taj stvor gospodarom smatra. Tim više treba tih svojstava tražiti u čovjeka, u tog najsavršenijeg stvora božjeg. Spoznati svog vrhovnog gospodara u pravom smislu riječi jest karakter samo ljudski.

Čovjek je dakle u svakoje doba spoznavao i štovao svevišnju silu, klanjao joj se i molio pojedince i u zborovima, i na taj način postadoše razna izvjesna mjesta središtem takih religijskih zborova. Kako ostali, tako su i Muslimani cijenili, cijene i cijeniće svoje svetinje i mjesta, u kojima se zapovrže klica njihova spasa — klica islama. Mjesto, gdje je islam niko — jest Meća, a u njoj najveća dragocjenost islama — Ćaba. To svoje najuzvišenije mjesto pohagjaju Muslimani o kurban-bajramu svake godine. Arapski učenjak Isfihanija tumači svrhu i uzrok ovog pohagjanja ovako:

„Kako je jedan narod raštrkan po raznim pokrajinama države, tako su stanovnici jednog grada ili mjesta razasuti po mahalama i krajevima varoši; da se mogu sastati, saznati za stanje jedan drugoga, bude naregjeno, da se na dan po pet puta u džamiji sastanu. No tim se samo stanovnici jedne mahale sastanu, ali da se saberu svi iz cijelog grada, odregjeno je da se petkom sastanu u džumi. Tako se stanovnici jednog grada petkom vide, ali da tome sudjeluju i seljaci i ostala okolica, dva su bajrama u godini. Muslimani iz dalekih krajeva imaju priliku sastati se u Meći u godini po jedan put.“

No osim toga, što se hadž ubraja u ono pet muslimanskih šartova (obilježja) t. j. post, namaz (klanjanje), hadž, zećat (milostinja), ćelimei šehadet (t. j. da je Bog jedan, a Muhamed njegov poslanik), ima hadž još i ovaj značaj:

I mi već u narodu imamo riječ: „Svijet je najbolja škola“. Čovjek putujući vidi mnogo, a nauči se mnogo koječemu; a sveta mjesta još uz to pobude u njemu još veće vjersko oduševljenje. Pošto na Meću odlaze ljudi, kojima preko svih domaćih troškova preteče izobila novca, to je svakako najljepše, da se to suvišno blago upotrebi u plemenitu svrhu; a kud ćeš plemenitiju priliku od onih Muslimana fakira, koji od velike ljubavi za Bogom i njegovim poslanikom zaboraviše ovaj svijet, te se dadoše da danju i noću bdiju oko tih svetih mjesta, ne zaragjujući ni svagdanjeg zalogaja hljeba. Osim toga, to je mjesto po svom prirodnom položaju bez zanata, ploda i trgovine, te je tako cijelo stanovništvo izvrženo patnji. Pa šta bi još od njih bilo, da ih dolazak i odlazak hadžija ne potpomaže?

Muslimani su po krvi, plemenu i geografskom položaju rasuti i nema sveze, koja bi ih megju sobom držala, do li jedina vjera. No i to je njihovo jedinstvo umišljeno-idealno, pa da se to jedinstvo održi, jača, i sloga potpomaže, nužno im je i neko fizično jedinstvo, a to se postizava jedinim hadžilukom. Osim toga od prvog pa do petog stoljeća po pejgamberu sastajali su se prilikom hadža tu i veliki učenjaci, te kritikovali djela znamenitih ljudi, jer u ono doba upoznati jednog učenjaka, da li je dobar, vrijedan i glasovit, vrijedilo je tim više, što su tu živjeli mudžtehidi-ljudi, koji su na temelju kur-ana, hadisa (pejgamberovih riječi) i filosofije postavljali pravila islamska. Koga je tu kritika pohvalila, tome je učenjaku pohrlio svijet, da se okoristi njegovom naukom.

Kao što je gore spomenuto, hadž je od onih pet islamskih šartova, koje je svaki

Karvani u Džidi.

prvi korak jest *„nijjet“* ili *odluka*.

Čvrsta je odluka uopće pravi temelj svakom poslu, pa se tako kod Muslimana nijjet smatra kao gotov čin; a da se toliko cijeni, vidi se odatle, što odmah čim je dova bila, navale znanci, prijatelji i svojta na mubareć, da mu taj sveti korak svega srca čestitaju i požele, da mu put bude sretan i lahak, a čin kod Boga primljen.

Poslije toga pa sve do polaska, hadžija se sprema, svršuje nužne poslove, prekida račune, ako ih s kim ima i uopće načini vasijetnamu (oporuku) pretpostavljajući, da se po slučaju može i ne vratiti — da mu Bog u onim mjestima dušu uzme.

Rastanak.

Je li osvanuo dan polaska, što ovdje obično bude četvrti dan ramazanskog bajrama, uzdigne se na noge cijela varoš. Svaki hadžija pozove bližnje svojte i prijatelje na ručak. Težak je to dan i domaćinu putniku i njegovoj kućnoj čeljadi. Čas ga obuzme oduševljenje i čustvo, što je dočeko dan, kada da krene onom stazom i onom mjestu, koje cijelog svog vijeka nosaše u grudima, pa sav sretan i ushićen uz hodžinu dovu prosipa biserne suze niz zažareno lice. Čas opet sjeti se svoje nevine dječice, koja su doduše svim opskrbljena, ali gube svog dragog babu — možda za uvijek. Oh, kad bi im samo mogao preliti makar malo svoga čustva, koje je tako prepunjeno slašću svetih ideala, utješio bi ih; — ali djeca su to. Ona

Musliman dužan izvršiti. Ali kako je dužan dijeliti milostinju samo onaj, koji može, tako je i hadž dužan samo onaj, koji nema nikakovih dugova, koji opskrbi svoju porodicu svim potrebama za vrijeme svog putovanja, te još kad mu preteče preko toga trošak, da se dostojno obavi ta dužnost.

Kako su u svim islamskim dužnostima pružene neke polakšice, tako je i kod hadža. Čovjek, koji bi po imanju bio dužan otići na Meću, ali je zapriječen za svog života zdravljem ili čim drugim, može narediti, da se po njegovoj smrti pošalje na Meću bedel (zamjenik), koji za njeg obavi svu dužnost.

S početka je bilo u običaju i smatralo se mnogo ljepše pješice ići na Meću. Ljudi su išli iz dalekih krajeva kao: Indije, Persije, Spanije i Bagdada, te su i same halife pješice išli, neki još svake, a neki preko godine. Taka putovanja postadoše kasnije još ugodnija; ljudi su, naime, odlučivši se ići na Meću, tražili društva, te kada bi ih se više sastalo, odabralo bi jednoga izmegju sebe i sav mu svoj trošak i upravu predali. On bi za njih trošio, brinuo se za hranu i konake, a oni išli u zabavi i veselju, a najviše su to činili s toga, da mogu lakše proučavati razne krajeve. I dan danas imade u arapskoj literaturi mnogo takih putopisnih crtica i raznih djela. Tome je povod društveno putovanje, a svemu uzrok hadž. U tim društvima kao vogja osobito je bio poznat neki Ibnul-Mubarek iz Iraka.

No da se u prva vremena išlo pješice, i prilike su tadanje dosta pridonašale. Pa eto do skora, dok se nije željeznička mreža i parobrodarstvo raširilo, trebalo je i našim hadžijama putovati ravnu godinu dana, dok bi se povratili svojoj kući. Ali danas nije tako. Danas nam ne treba ni puna dva mjeseca, dok stignemo na Meću.

Nijjet.

Već od malih nogu nosi on u svojoj fantaziji sliku, svaki ga dan po pet puta podsjeti na namazu, a u ušima mu svakog kurban-bajrama zazuji riječ „Meća“. Sa istom slikom, sa istim pojmom skopčane su i najveće udaljenosti najopasnijeg putovanja, najveće poteškoće, al ujedno i najuzvišeniji pojam — „Ćaba“.

Sto raste, što postaje zreliji, sve to više iščezavaju poteškoće, sve se više udaljenost kraća, sve manje vodi brige o opasnosti puta, noseći tvrdo uvjerenje u svome srcu, da je postigao svoju svrhu, pa da na prvom koraku ispusti Bogu dušu. Sve te zapreke postaju nuzgredne, a u duši mu sve više raste čežnja, kad ga Svemogući ne stvori, da svojim očima vidi njegova resula, da bar poljubi ono sveto tlo, po kom je on hodao. Kad je ta sveta žudnja postigla svoj vrhunac, kad je ovladala njegovim bićem, razigra se njegovo srce, on se osjeti sav sretan, i taj čas se stvori u njemu na jedan put odluka, koju on javno očituje. Ta se odluka obično uz ramazan u džamiji dovom obavi. Eto, to je prvi korak, po kome se on odmah i prozove „hadžija“, a taj

Berbernica u Džidi.

Dova u Ali-pašinoj džamiji. Originalna slika *E. A. Čeplina*.

ne znaju ništa drugo, nego da im babo nekud daleko — daleko odlazi. Eto boreći se s takim mislima, pogje on, a da svoju dječicu od pusta ushićenja ni zagrliti ne može, jer rijetke su snage, koje to mogu podnijeti; jedva ih sve pomiluje jednim suznim pogledom i jedva promuca: „halalite djeco!" — a u taj čas grkne u avliji množina grla: „Allahu ekber! Allahu ekber!" Kola zvrknu, njega nestane, a u kući sve — možda gotove sirote — udari u plač.

Mnogo je kuća u šeher Sarajevu, što dožive ovaj rijetki dan. Do jučer je u njima sve grčalo od veselja, spremajući svog starješinu na taj božji put; ali na pošljetku osvane dan, dogje gorki čas ovog tužnog rastanka. Taj se dan čeljade čeljadetu u suzi ogleda.

Na polju je ipak nešto drugačije, nešto veselije. Taj je dan cijela varoš na nogama. Malo i veliko, staro i mlado istrkalo je iz kuća — hiti da vidi hadžije, da im učini dovu, zaželi sretan put i sretniji povratak. Sokacima stoji zvrka kola prepunjenih ljudima. Naprijed se vozi hadžija zlatnom čevrom preko ramena, a za njim ostala pratnja.

Kod Ali-pašine džamije prava stiska svjetine. Hadžije se dovoze u kolima svaki sa svojom pratnjom. Jedan po jedan ulazi u džamiju i klanja tu, te je na pošljetku zajednička dova. Slika na str. 105 prikazuje nam hadžije kod Ali-pašine džamije.

Pogledaš li sada prema duhanskoj fabrici, gdje hadžije čeka poseban vlak, čini ti se, da nije ni ostala živa duša u Sarajevu, već je sve izvrvilo, da ove putnike isprati. Pred fabrikom je osim ostale svjetine izaslanik vlade sa predstavnicima raznih oblasti. Svjetina je opkolila vlak, hadžije se protiskuju i smiještaju u željeznička kola. Izaslanik vlade zaželi im sretan put i povratak, na čemu mu se oni iskreno zahvale. Muzika udara, hadžije se grle i opraštaju sa svojim prijateljima. Vlak zviždi i kreće se poistiha, a hiljade grla zaviče: „Allah emanet, Allah emanet!"

*

Koji se dan hadžije krenu iz Sarajeva, taj isti dan polaze i oni iz ostalih krajeva, koji će preko Broda. Umjetnički prilog uz ovaj broj lista prikazuje nam hadžiju, gdje nadomak jedne željezničke stanice očekuje svoju družinu, s kojom će putovati u daleki svijet. Za njim sluga drži pokunjena ata, koji je nosio svog dobrog gospodara više godina širom Bosne u trgovačkom poslu njegovu. Hadžija klanja zadnja dva rećata sefer namaza. Oči mu pune suza, po glavi mu se vrze hiljade nejednakih misli. Čas ga eno, gdje brodi po silnim pustarama po nepoznatim krajevima gdje je stigao na žugjeno mjesto, pa vrši svoju dužnost, a u istom se času opet povraća svojoj sitnoj dječici, svojoj miloj domovini. U toj borbi dovršuje namaz, a iz dubokih ga misli trgne misao, da mu valja do željezničke postaje, da je nadošao čas rastanka.

*

Makar da su ih željeznička kola prebacila nekoliko konaka od svoje ucviljene obitelji, to se oni još ne osjećaju daleko od svoga zavičaja. U Brodu se skupe svi i kreću odatle put Trsta, a još ih ne dijeli od njihove domovine — što no riječ — ni gora ni voda.

U Trstu se odmore od ovog kratkog puta, a pripremaju za mnogo dulji i — opasniji. Tu ih već po nalogu naše zemaljske vlade dočeka poseban parobrod i oni se kreću preko sinjeg mora, o čijoj veličini mnogi nije do sada ni sanjao. Ako ih je koji znanac, prijatelj, brat ili sin dopratio do Trsta, sad im tu svjema zaželi sretan put, motreći s obale: kako se bujni valovi igraju njihovom lagjom kao orahovom ljuskom. Eno ih, već mu se iz vida izgubiše: „Ej Bože, ti im podijeli svaku sreću i selamet!"

Trst—Jambok.

Osam je punih dana minulo, kako su hadžije krenule iz Trsta. Deveti dan pred večer stiša se malo bura, koja se cijelo vrijeme igraše njihovim brodom. Pošljednji traci žarkoga sunca na zapadu iščeznuše, na nebu zatitra nekoliko zvjezdica, a njima zasja pred očima visoki svjetionik na obali žarke Afrike. Doskora parobrod zazviždi i naše putnike uvede u luku Port-Said.

Port-Said je egipatska luka na uskoj pješčanoj obali i vrata čuvenog Sueckog prokopa. Utemeljen je istom 1862. godine, a već 1882. brojaše 16.500 stanovnika, od kojih je trećina Evropejci. Mjesto je nakićeno lijepim kućama, a na ulazu u prokop diže se 53 *m* visoki svjetionik, iz koga električno svjetlo baca svjetlost 20 morskih milja. Trgovina je dosta živahna, te konkurira već i samoj Aleksandriji. Svake godine progje tuda preko četiri hiljade brodova sa sto sedamdeset hiljada putnika.

Odavle vodi put naše hadžije kroz Suecki prokop. Prokop je dug 160 *km*, širok je od 60—100 *m*, a dubljina mu je poprijećno 8 *m*. Još u stara vremena pokušavalo se spojiti Crveno more sa Sredozemnim; djelo je potpuno dovršeno i kanal otvoren istom 16. novembra 1869.

Vozeći se 45 *m* kanalom, dovede ih put do jezera Menzale, a kad ovo progju, opaze na lijevoj strani prokopa maleno mjestance El-Kantara, koje nam prikazuje slika na str. 117. Mjesto je na uzvisitu zemljištu sa nekoliko kuća. Tuda prolaze karvani iz Egipta u Siriju.

Četiri kilometra od El-Kantare progju hadžije jezero Balla i mjesta El-Ferdane i El-Gisr i dogju do jezera Timza, od kog sjevero-zapadno leži varošica Ismailija. Kod 95. *km* ugje se u Gorko jezero, 220 km^2 veliko. Jezero je opkoljeno pustarom, te se na južnom njegovom kraju svršava kanal, gdje je svjetionicima vrlo lijepo ukrašeno. Na krajnoj tački prokopa leži varoš Suec.

Suec se prostire na obe strane kanala. Ima petnaest hiljada stanovnika, a dijeli se u arapski i evropejski dio grada. Od strane Crvenog mora stoji nasip tri kilometra dug, po kom ide željeznica. Na nasipu se uzdiže visok svjetionik i statua poručnika Vaghorna. Blizu toga je luka Port Ibrahim, koja može zauzeti po 500 brodova. Od Port-Saida pa do Sueca je kanalom vrlo ugodna vožnja, jer su obale obrasle palmama i raznim južnim drvećem.

Iz Sueca hadžije nastave put Crvenim morem. Petnaest kilometara jugo-istočno od Sueca, sred pjeskovite pustare, nalazi se pitomo mjestance — oaza — obraslo zelenim šikarjem. U sredini toga izvire hladna voda, gdje se mnogi putnik okrijepi. To je tako zvano Musa-pejgamberovo vrelo, koje nam prikazuje slika na str. 116.

Vozeći se iz Sueca prispiju hadžije treći dan u Jambok, varoš na lijevoj obali Crvenog mora. To je luka Medine. To mjesto imade do 2000 kuća i 6000 stanovnika, te je ondje dosta živahna trgovina. Ovdje se hadžije zadržavaju po 3—4 dana, kupuju šurdufe i ostale stvari, koje su potrebne za puta. Šurdufi su vještački ispleteni od vitka drveta, s gornje su strane natkriveni, da se hadžije u njima zaklone od silne žege. Obično se po dva privjese na jednu devu, te stoje po 25 for.

Jambok—Medina.

Pošto ih se ondje u Jamboku sakupi 3—4000, krene sada cijeli ovaj karvan ovako u zajednici preko gradova: Biri Šeher, Biri Sejjid, Biri Šuhera, Hamre, Džudejde, Biri Abbas, Biri Šuhejda put Medine. Makar da oni provedu najvrući dio dana pod čadorom ili pod krovom kog seoca, to je ipak ovaj put našim hadžijama najteži. Vrućina bije iz ugrijanog pijeska, svud nesnosna omara. Ovdje se najbolje može vidjeti razlika izmegju dva jednaka božja stvora — izmegju sjevera i juga. Naš se hadžija na devi kupa u znoju, pada u nesvijest, a vodić mu, takogjer čovjek, ide pred njim skoro gô i bôs po vrućem pijesku, i kad prevale taj dugi put, u koliko je jedan oslabio, toliko se drugi okrijepio, — gdje jednomu do plača, drugomu je do smijeha.

Stanovnici ovih mjesta, kud naše hadžije prolaze, znaju za to već unaprijed, pa izvrvi malo i veliko — prosi od putnika sadaku. Ovim putem treba da su hadžije oprezne i da u skupu idu, jer ako bi malo izostao jedan iza drugoga, mogao bi lasno i nastradati.

Sedamdeset sahata brodeći na onom živom brodu po pjeskovitom moru i pod nezaklonjenim svodom nebeskim, smotre na pošljetku naši putnici kroz maglovitu rujnu zoru vrhunce vitih munara čarobnog istočnog grada Medine. Čuo si o njoj već dosta, a sad je eto pred sobom vidiš! Kakve li se uspomene vežu uz ovu riječ; kakvo li te čuvstvo sad obuzima! Ne otvara ti to mjesto samo fantastičnog istoka u svim svojim vijekovima, već ti ono na prvi pogled potresa cijelim tvojim bićem, srce ti razmekšava, baca te u najskromniju poniznost pred samom pomisli na ona imena, koja su u historijskoj svezi sa ovim gradom. To je druga domovina onog muža, koji je za spas Muslimana svoj život žrtvovao, koji svoju domovinu ostavi i dogje ovamo, gdje zagrliše i objeručke prihvatiše njega i božje poruke po njemu poslane. Tu on proživi ostatak svog trudnog života, tu predade Bogu dušu.

Arapski neki putopisac piše:

„Kad ugledah zidove grada Medine, nešto me i nehotice potrese, pa zaustih: „O, Bože! To je harem Tvoga sveca; to je sveto mjesto, gdje je tvoj vahj (poruke) silazio!

Dopusti mi, Bože, da pristupim tudi! Neka mi to bude štit, koji će me zakloniti od svih zala. Bože, udijeli mi sreću, da i ja budem dostojan pejgamberova šefâata (zaštite)! To je mjesto, gdje je tvoj poslanik čistu vjeru predavao, gdje je boreć se za nju vijek svoj proveo, i najzad u zemlju legao kličući: „Bože spasi mi narod!“ — I ja sam od tog naroda. Dužan sam, da mu budem zahvalan, dužan sam poštovati ga i cijeniti.

Od radosti stresoh se, što sam doživio, da se odazovem pejgamberovim riječima: „Ko posjeti moj grob, tome sam dužan biti šefâačija. Ko me posjeti nakon moje smrti, kao da me je posjetio za moga života“.

U tim mislima sjašem s deve, da pješice ugjem u to sveto mjesto. Ozbiljno, skromno i ponizno stupah naprijed u mislima na zamašni karakter toga grada i njegove prošlosti, slaveći neprestano pejgambera salevatima, prateći ih dubokim uzdisajima. U glavi mi je sama slika onog plemenitog borioca za spas i napredak ljudski; u glavi mi je cijela prošlost toga mjesta, kao da mi svaki kamen predstavlja po jednu povjest onog sretnog vremena. Zanesen slatkim mislima iz očiju mi grohnuše suze, a iz dubokih me osjećaja prenu na hiljade grla: „Sam je Bog velik! Nema Boga do njega jednoga! Sam je Bog velik i sva je slava njemu!“

Taj me veličanstveni glas potrese; učini mi se, da mi kosa oblake križa. U taj čas stupih u grad, a iz usta mi se otrgoše riječi:

„Bože, učini mi ovaj pristup iskren! Oprosti mi grijehe, otvori mi vrata tvoje milosti i osvjetlaj mi lice pred svojim resulom!“

Pošto ugjoh u grad, prva mi briga bijaše, da odem u banju, da se očistim i obučem najljepše odijelo, kako bih bio potpuno dostojan pristupiti grobu svečevu. Kad sam i to svršio i namazao se najljepšim mirisovima, odoh u mesdžidel-haram — pejgamberovu džamiju. Klanjam kod menbere dva rećata kao izraz pozdrava, za tim dva rećata u revzi u znak zahvalnosti na tom velikom božjem daru, stupim tihim korakom i dostojnim držanjem do groba, te stanem nadomak sure na četiri aršina. Panem u duboku poniznost, kao da pred sobom gledah živu osobu pejgamberovu, i ushićen ovim prizorom viknem iz svega glasa:

„O, poslaniče božji! O, sveče božje milosti! O, zaštitniče ljudski i poglavaru poslanika božjih! Neka ti Svemogući plati sve tvoje zasluge, koje si za nas učinio! Priznajem te i svjedočim, da si pravi poslanik božji, da si izvršio svoju zadaću, da si nam predao amanet božji, da si iskren i savjestan bio prema svome narodu, da si jasnim dokazima obrazložio svoju predaju, da si izvršio potpunu borbu na božjem putu, da si podigao vjeru na stepen uvjerenja! Mi smo tvoji šljedbenici, mi smo posjetitelji tvoga harema. Sretni smo i čestiti postali, što smo došli preda te. Mi smo oni tvoji vjerni šljedbenici, koji smo putujući preko teških krševa, preko pustih brda i dolina došli iz dalekih krajeva zemlje, kaneći da tebe posjetimo i isprosimo tvoju milost, da proučimo tvoje svete ostatke i pregledamo tvoje svete znakove, ostavljene nam na ugled. Budi svjedokom, da smo ti vjerni šljedbenici i posreduj kod Boga za oprost naših grijeha, koji nas svojim silnim teretom pritiskuju!“

*

Medina se nalazi na širokoj visoravni arapske pustare. Sa sjevera je zatvara Uhud, a s juga Sejber gora, dočim je sa istoka i zapada otvoren ulaz. Od Meće je udaljena na sjever deset konaka. Grad se sastoji od tri dijela i to tvrgjave, varoši i predgragja, te je sve opasano zidovima sa 30 kula i 4 kapije. Kuće su dvokatne i tvrdo sagragjene, a ulice čiste i lijepe. Do godine 923. po Hidžretu bijaše to mala varoš sa svojih 4000 stanovnika, ali danas ih broji preko 50.000, koji se bave poljodjelstvom, trgovinom i mornarstvom u luci Jamboku. U Medini imade preko 4000 kuća, 900 dućana, 12 golemih džamija, 17 medresa, 12 knjižnica, 2 banje, 1 bolnica, 8 tekija, 26 kafana, 18 ekmeščinica, 1 tvrgjava, 1 sudbena zgrada, 1 vojnička kasarna i t. d. Varoš stoji pod upravom Šerifa od Meće, a pod zaštitom turske države.

Najdragocjenije u Medini jest Mesdžidelharam ili Mesdžide-nebij, i u njoj Revzai mutahhere, t. j. grob božjeg poslanika a našeg pejgambera alejhiselam. Mesdžidelharam t. j. svečeva džamija stoji na sredini varoši Medine u prostoru, koji je ogragjen zidom 130 *m* dugim i 110 *m* širokim, te imade pet munara. Oko zida iznutra poredano je nekoliko redova mramornih stupova, koji su megjusobno lukovima spojeni. Lukovi su iznutra skladnim bojama urešeni i nakićeni dragocjenim raznovrsnim kandilima, koji kad se zapale, daju neki neobični, nesravnjivi sjaj. Blizu jednog od četiriju ćošeta ovog prostora nalazi se, kako se na priloženoj slici vidi, malena baščica sa nekoliko stabala hurmi i jednostavnom ogradom. Ta se bašča čuva i njeguje velikom brigom, jer je to živa uspomena božjeg poslanika, koju je on sam njegovao.

Na istočnoj strani ovoga harema nalazi se mezar (grob) pejgamberov, sa strane zatvoren gvozdenim rešetkama, koje su ispletene zlatnim i srebrnim natpisom. Osim te ograde nalazi se još jedna neprovidna, te se izmegju ovih dviju može hodati, a sve je pokriveno jednim kubetom. Osim našeg pejgambera ukopan je tu Hazreti Omer, Ebu Bećir i Hazreti Fatima, te se takogjer nalazi prazni grob Isa pejgamberov. U razna vremena popravljali su carevi i neki velikaši ovu džamiju, te je vrijedno spomenuti, da je sam sultan Medžid potrošio za popravak preko 750.000 žutih medžidija.

Stigne li hadžija u Medinu, u ovo sveto mjesto, požuri se obuzet čustvom k Mesdžidel-haramu, da zijaret učini (posjeti) tu najdragocjeniju svetinju. Sav sretan i ushićen, što je doživio da posjeti ova mjesta, on klanja, on ljubi ono tlo, kud je naš pejgamber hodao dozvavši u svijest sve one tegobne ali svete uspomene iz njegova života. Cjelivajući to uzvišeno mjesto, istom sad spozna taj božji rob svoje dosadanje grijehe, moli se za njih, pa u isti čas sviće mu pred očima nada i najčeličnije pouzdanje u božju milost. U srce mu se ulijeva najčeličnija volja, te on tijelom opao, ali srcem čio i zdrav kreće sada u potpunom zanosu žarke ljubavi preko nenaviknute vruće pustare prama Meći, da tu svoju dužnost, za kojom pogje — koju je Bog zapovjedio, a pejgamber svome ummetu (šljedbenicima) priopćio, što prije, što potpunije izvrši.

Medina—Džida.

Iz Medine vode dva puta u Meću: novi morem, stari suhim. Novi je put: Iz Medine natrag u Jambok, odavle parobrodom u Džidu, a iz Džide suhim u Meću. Ovim putem ide veći dio naših hadžija.

Pošto se vrate istim putem natrag do Jamboka, ukrcaju se oni sad u parobrod i krenu na jug put Džide.

More je sada našim putnicima malo običnije. Riješivši se pješčane žege, plove oni sad njime, čas smotrivši pitomo seoce na žarkoj obali palmama obrasloj, a čas se udalje i ispanu na nepreglednu pučinu njegovu. Čas ih podsjeti kakva varošica, ruševina, drvo ili kamen na starodrevnu povjesnicu onih naroda, te zaplove u mislima u čarobni istočni život, a čas ih opet povrati koja gragjevina, luka ili brod u današnja kulturna vremena, pa se snagju na ovom putu svjetskoga glasa. Brod plovi valovima, a oni maštom po vijekovima ovog zagonetnog svijeta.

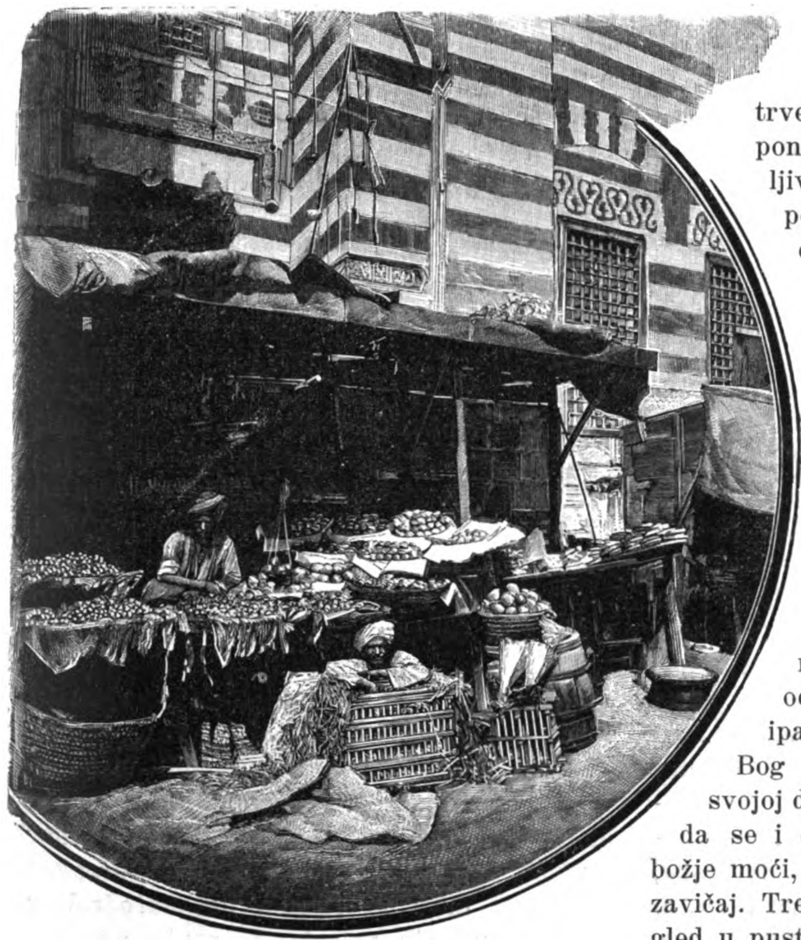
Kada žarko sunce dospije na rub nebeskog svoda i pučine morske, te zažari svojim večernjim zrakama kopno i vodu, smotre oni pred sobom na ogledalu morske površine čarobni i svjetski grad — Džidu.

Kako se Jambok smatra lukom Medine, tako je Džida luka Meće, od koje je udaljena zapadno dva dana hoda, te leži na obali Crvenog mora. Slika na str. 112. prikazuje nam veličanstven pogled s mora na tu varoš.

Tu se združuje karvan sa onim, koji dogje iz ostalih krajeva. Eno ih sumornih od duga puta, gdje su popadali pred samom Džidom. Po poljani eno pao čitav dželep bezazlenih deva, odmara se i čeka gospodareve zapovijedi, da krene dalje.

Džida je od kopna opasana zidom, te su joj kuće visoke i kamenite, a ulice široke. Po slici „Sokak u Džidi“ vidimo pobliže kamene dvokatnice prave istočne gragje. Znamenite su gragjevine tu: valijin konak, gjumrukhana, nekoliko dobrih džamija, te na jugu varoši tvrgjava. Imade 25.000 stanovnika i živahnu trgovinu u saobraćaju sa Misirom i Abesinijom. Tu se uvozi: žito, pirinač, maslo, duhan, zejtin i misak, a izvozi se: biser, sedef, crni koralj, konji iz Nedžda i kahva. Slike: „Berbernica“ i „Ekmekčinica“ predočuju nam nešto iz nutarnjosti toga grada, a po slici „Bakalnica“ vidimo obilatost južnog voća u tim pustinjskim predjelima.

Pošto su se hadžije u Džidi dovoljno odmorile, krenu oni sad u skupu po više hiljada zajedno. Veličanstveno je zaista vidjeti taki karvan, pred kojim po starom arapskom običaju ide naprijed po nekoliko nakićenih deva, a na njima Arapi, udarajući

Bakalnica u Džidi.

rodi i slaveći tim njegovu veličinu i moć. Na licu našeg svakog putnika, premda je satrven dugim putem, ipak vidiš neki ponos, neko ushićenje, neku neodoljivu silu, koja prkosi svim tim poteškoćama. Mjesto da podlegne ovoj nenaviknutoj žegi, mjesto da klone od ovog dugog puta, on je sve radosniji, sve ushićeniji, pošto se približava svom cilju.

Eno onaj znojem obliven, na pola iznemogo, pripekle mu žarke zrake u tjeme, dovikuje druga da se i on divi toj beskrajnoj, nevigjenoj ljepoti božjeg stvorenja. Drugi u ovim rijetkim časovima klonuo, ali ne od boli i nemoći, već od čustva — ushićenja, sjeća se ipak svoje dječice; i kad bi mu Bog dao krila, taj čas bi prhnuo svojoj dječici, vratio bi se natrag s njima, da se i oni dive ovoj beskrajnoj širini božje moći, a da poznaju svoj blagi i pitomi zavičaj. Treći je eno upr'o svoj sumorni pogled u pustu daljinu, zavezo se u duboke misli, zaplivao u slatka čustva. Na um mu dogje: da ga je svemogući Bog stvorio na toliko vijekova poslije svog milosnika, sjeti se još svoje mladosti — svojih grijeha, tada pada po prahu ove svete zemlje, gamiže i moli milost. Čas mu se opet misli preokrenu, pa se sjeti svoje sreće, što mu Bog podijeli zdravlje i snagu, da može ispuniti i ovu njegovu zapovijed. Tad se digne i veseo ko na krilima poleti — nema više sumnje: da mu sve ne će biti oprošteno, da ne će postići ono, za čim žudi. Ta primiče se on njemu najsvetijem mjestu ovog svijeta, ta primiče se onome sjaju, onim ljepotama, onoj svetosti, za koju je Bog preko svoga resula zapovijedio, da se bar jedan put u životu posjeti. Primiče se dakle on onom mjestu, koje cijelog svog vijeka u grudima nosaše, onom mjestu, gdje dogje na svijet božji poslanik i njegovi prvi našljednici, onom mjestu, gdje je najmogućnije da ti se duša od grijeha oprosti — da postigne ono, za što je stvorena. „O, Bože! Ti mi se smiluj!“ prošaptale su mu usne drhtavim glasom češće puta. Blaga mu duša u čustvu pliva, a biserna suza kvasi zažareno lice.

Žarko sunce, niklo iz pijeska, tone u pijesak, a njima lahor vjetrić blaži lice. Sve ih više hvata mrak, već južne zvijezde trepere im nad glavom, a noćni čuvar komadom samo jednim svijetli im put. Svaki pliva u slatkim čustvima — u moru misli. Veličanstvena je ova noć za one, koji u svome srcu osjećaju, da je to odlučni čas — ne svršetak nesnosna puta, već početak najslagjih časova cijelog vijeka.

U času kada se crni mrak gubi pred jutarnjim zrakama žarkog sunašca, hiljade i hiljade grla udara u jedan glas: „Allahu ekber! Allahu ekber!“ Pred sobom vidiš vrške vitih munara, pred sobom vidiš grad Meću.

Tekbir se razliježe po ovoj poljani. Oni se već približuju varoši, oživljuju onako umorni iza dugog puta, sjahuju s deva, da pješice ugju u to sveto mjesto. Čitava vojska delila izlazi im u susret, da ih bratski primi u svoje već priregjene konake. Oni stupaju sa nekim osobitim strahopoštovanjem kroz široke ulice u grad. Svaka kuća, svako drvce i kamen sve je za njih neka svetinja, oni sve susreću i prate, odajući svačem osobitu čast i poštovanje.

Pošto se u hanovima okrijepe od umora, kreću sada u skupovima put Mesdžidel-harama, da kod Bejtullaha-Ćabe obave prvu svoju dužnost. Dostojanstveno i ponosno ulaze u harem Mesdžidel-harama, te obilaze Bejtullah sedam puta, pa za tim „sâj“ od Safa do Merve, gdje je rogjen Ismail pejgamber. Kad se to dovrši, odlaze oni natrag u svoje hanove, da se odmaraju, pošto su došli prije bajrama na nekoliko dana.

*

uz daulbase, kako nam to prikazuje slika na strani 113.

Izvan zida, kojim je Džida opasana nalazi se grob Hazreti Havve (Eve). Mnogi već prije polaska posjeti taj grob, i tu klanja. Slika na strani 112., prikazuje nam taj grob, koji je dug i širok po 12 *m*.

Medina—Meća.

Mnogo je zanimljiviji stari put: iz Medine u Meću suhim, kud se putuje po deset konaka. Ovaj je put već od starina poznat i makar da se novim putem pružaju neke olakšice, to ipak većina hadžija voli ovuda putovati. Tuda se na devama nose u Meću dragocjeni pokloni sa velikom vojničkom pratnjom, čemu se pridruži karvan od 20, 30 do 50 hiljada hadžija.

*

Jesi li kadgod bio na ravnoj poljani, nekoliko sahata dugoj i širokoj, na kojoj ni trna ni grma da ti pogled zakrči? Jesi li kad god bio na otvorenoj pučini sinjeg mora, pa da se diviš toj božjoj prostoriji? Ako si tude kad bio, s manjom će ti poteškoćom um moći zamisliti onu silnu širinu arapske pustare, kud naše hadžije jezde, da prispiju odavna žugjenom cilju. U nedogled pukla je ta pusta ravan, posuta žarkim pijeskom, pokrivena nebeskom modrinom, a obasjana prevrućim zrakama ovog istog našeg milog, blagog i žarkog sunca. Hiljade i hiljade putnika na devama povezalo se u dug lanac, komu kraja ne vidiš, pa se valja poput morskih valova ovom ugrijanom površinom, pošto su najvrući dio dana pod čadorom proveli. Ono tugaljivo malo zvonce na devi već se davno slilo u sklad sa gluhim topotom po gustome pijesku, pa ti samo gdjekad prekine ovu harmoniju usklik kojeg iznemoglog putnika sa deve, ili se kome otrgne koja riječ prateći mu pogled po ovoj širokoj božjoj pri-

Ekmekčinica u Džidi.

Meća leži na jugoistočnom kraju arapskog poluotoka u pokrajini Hedžasu. Nad Crnim morem leži 262 *m*, a udaljena je od Džide na istok 92 *km* ili 18 sati. Okolica joj je krševita i neplodna, a oko grada se nalazi ponešto hurmi i ostalog voća. Podnebje je suho i zdravo, te je toplina popriječno svakog mjeseca ovlika:

januar	18° R.	juli	29° R.
februar	20° „	august	30° „
mart	23° „	septembar	28° „
april	24° „	oktobar	25° „
maj	27° „	novembar	24° „
juni	29° „	decembar	20° „

Grad se proteže jednim ždrijelom, te je sa svih strana okružen brdima da se iz daleka i ne vidi, dok mu se sasvim ne približiš.

Ćaba u Meći.

Najznamenitija su brda i to: s juga Džebeli Ebu-Kubejs i Džebeli Koajkoan; sa sjevera Džebeli Ahmer i ogranci mu veliki i mali Edžbad. Varoš je sva zidom opasana te imade tri glavna ulaza: s istoka Babu-Mualla, sa zapada Babu-Sebike i s juga Babu-Museffel. Kuće su u Meći kamenite i većinom trokatne, a sokaci dosta široki i pokaldrmljeni. U gradu imade 20 mahala, dvije tvrgjave i vodovod, koji je iz 70 *km* dovela Zubejda, Harunu-Rešidova sestra. Osim tih znamenitosti imade u Meći 73 džamije, 6 medresa, 43 mekteba, 1 ruždija, 40 česama, 12 turbeta, 3 tekije, 2 banje, 2 knjižnice, 1 štamparija, 2 javne kuhinje, zgrada za karantenu, 6500 kuća, 3000 dućana, 25 magaza, 2 bezistana, 80 suhijeh mlina, 60 ekmekčinica, 95 kafana, 9 hanova, 17 krečnica, 8 radionica zemljenog posugja, 1 vojnička i 1 siromaška bolnica, 1 apoteka i na pošljetku valijin konak, šerijatski sud, poštanska i brzojavna zgrada, 2 vojničke kasarne i 3 depozita za oružje.

Meća broji preko stô hiljada stanovnika, od kojih se neki dio bavi trgovinom i zanatom, ali većina o zasluzi oko hadžija, koji svake godine tu ostave preko trideset milijuna forinti. Osim stanovništva mećanskog slegne se tu svake godine o kurban bajramu do 100 hiljada duša, a gdje-kad i više, kao što ih je godine 1875. bilo preko 150 hiljada. Stanovnici Meće jesu porijeklom stari Arapi, te vuku lozu od Hašimija i Kurejša.

Varoš stoji pod upravom šerifa od Meće, a uza nj je jedan valija. Meću je utemeljio neki Kasa Ćulabov s početka kao selo, a kasnije se pod turskom upravom najbolje razvila. Kad je godine 923. po Hidžretu ili 1516. došao turski namjesnik Muslihudin, brojila je Meća jedva 2000 stanovnika. Od to doba narastao je broj stanovništva na stô hiljada. Osim imena Meća imaju Arapi za nju još 55 imena.

No po svemu, što je gore rečeno, Meća ne bi bila na takom glasu, da se u njoj ne nalazi ono uzvišeno mjesto, onaj najsvetiji hram Muslimana — Ćaba. U sredini varoši Meće na uzvisitu mjestu jest Mesdžidelharam t. j. harem, ogragjen zidom 20 aršina visokim sa sve četiri strane. Taj je harem dugačak 400, a širok 360 aršina, te imade 19 vrata i 7 munara. Do zida je poredano iznutra u tri reda do 500 mramornih stupova, koji su po 6 *m* visoki. Oni su megjusobno spojeni lukovima, te svaka tri nose po jedno kube tako, da svega imade oko 150 kubeta. Kubeta su sva ispisana i ukrašena raznim bojama.

Na sredini toga harema nalazi se Ćaba-Bejtullah, do koje od zidova haremskih vodi sedam puteva. Ona je visoka 28 aršina, a četiri joj se ćošeta zovu: Hadžerul-Esved na istočnoj, Irak na sjevernoj, šamsko na zapadnoj a jemensko ćoše na južnoj strani. Od Hadžerul-Esveda do ćošeta irakskog imade 32 aršina, od ovog do šamskog 22, od šamskog do jemenskog 31, a od jemenskog do Hadžerul-Esveda 20 aršina. U istočno je ćoše uzidan znameniti crni kamen, zvani Hadžerul-Esved. Taj je kamen odignut od tala podrug aršin, a po njemu je ovo ćoše dobilo svoje ime. Ovo je ujedno mjesto, odakle se počinje tavaf činiti, t. j. obilaziti Ćabu. Pošto hadžija pristupi tu, poljubi taj kamen, te onda ide na desnu stranu i obigje Ćabu do sedam puta. Put kojim se oblazi oko Bejtullaha pokaldrmljen je crnim mramorom, te je širok 9 aršina. Ostali je prostor posut pijeskom.

Vrata Bejtullaha nalaze se na sjeveroistočnoj strani izmegju Hadžerul-Esveda i ćošeta irakskog. Visoka su šest aršina i tri i pô široka, a od tala odignuta četiri aršina, te su načinjena od sadža, jednog skupocjenog drveta, a izvezena zlatom i srebrom. Ćaba se svake godine prekrije novim zastorom, koji se u Misiru izragjuje od crne svile. Po sredini toga zastora iz-

vezeno je srebrom jedno sure iz Kur-ana, koje paše Ćabu naokolo. Stari zastor ostaje čuvarima harema na poklon, a srebrni se pas skali i od njeg se skuju prstenovi, koji se raznose kao najdragocjenija uspomena po svim krajevima.

Ćaba se otvara osim za vrijeme hadžija još osam puta u godini, ali nije propisano, da se u njoj klanja, već ako ko hoće, a evo i po slici se vidi, gdje hadžije klanjaju u haremu njezinu.

Ćabu je sagradio Ibrahim pejgamber. Ona je i prije islama služila Arapima kao hram, te su u njoj držali razne svoje kipove. I kad Arapi kasnije primiše islam, ona i na dalje osta kao najsvetije mjesto njihovo. Poslije postade ona k'blom — t. j. bude naregjeno, da se svaki Musliman klanjajući okrene prema Ćabi.

Zemzem kujija stoji od Hadžerul-Esveda 24 koraka. Na tom se mjestu rodi Ismail pejgamber, sin Ibrahim-pejgamberov. Taj je bunar dubok 67 aršina, te je voda u njemu vrlo dobra. Iz tog bunara raznose hadžije tu vodu u posudama i dijele svojim ahbabima na dar. Bunar je pokriven kubetom, a na ovom se kasnije napravi čardak, koji se i na slici dobro raspoznaje. Izmegju ovog čardaka i Hadžerul-Esveda nalazi se Mekami Ibrahim. To je mjesto takogjer pod kubetom — tu hadžije klanjaju poslije tavafa po dva rećata. Osim toga nalaze se još u haremu četiri džamije četiriju mezheba, gdje imami pojedinih mezheba sa svojim džemâatom klanjaju.

Kad se već skupi toliko hiljada hadžija u Meći, krene sada ovaj svijet na dva dana pred bajram na Arefat, mjesto 3—4 sahata na istok od Meće. To je jedna poljana, koja se prostire podnožjem Džebeli-Rahmeta, velika po prilici jedan četvorni kilometar. Došavši na Arefat obnoć po hladovini, osvanu oni tu uoči bajrama i ostanu cio dan. Taj se dan zove: „jevmi arefe“. U hadž kao dužnost ne ubraja se dakle samo posjet Medine i Meće, već je najglavniji ovaj dan na Arefatu. Nigdje — čini ti se — nije ostala živa duša, već sve došlo na ovo polje i pritisko ga. Uzlazak na Džebeli Rahmet dozvoljen je samo Šafi-mezhebu, te ga s toga i pokrije svjetina tog mezheba. Na vrhu Džebeli-Rahmeta stoji jedan imam, koji za to vrijeme uči. Tu se stoji od podne do ićindije. Veličanstveno je pogledati taj silni i ogromni skup svijeta. Gore imam neprestano uči, pa kad je potrebno u stanoviti čas, dade se znak a stotina hiljada grla u jedan mah složi: „Lebbejke! Allahumme lebbejk!“ Cijelom se poljanom razliježu ovi pobožni usklici, u duši se ragja neko neodoljivo čuvstvo, srce ti se razmekša, pa ti od pusta nekog ushićenja suza udari. Veličanstven je to i rijedak prizor. Tako to traje do zapada sunčanog, kadno se topovima objavi svršetak.

Sad se krene ova svjetina prama Meći u mjesto Muzdelifu. Ovdje se klanja akšam i jacija zajedno, pa se krene dalje po noći i osvane na Mini, lijepoj varošici, od koje do Meće ostane jedan do podrug sahat. Tu dakle hadžije osvanu na bajram u jutru, te odmah kolju kurbane. Onaj namaz, koji se obično na bajram klanja, hadžije nijesu dužne. Tu se hadžije zadrže sva tri dana bajrama, samo što svaki dan odlaze na Meću da tavaf čine Ćabu i odmah se opet vraćaju na Minu.

Mina imade do 300 dobrih kamenitih kuća. U njoj osim ova tri dana bajrama niko ne stoji; ali se za to za ova tri dana pretvori u najživahniji grad. Ove kuće uzmu hadžije pod kiriju, a ostala svjetina pritisne polje svojim čadorjem. Ta tri dana udara muzika, pucaju topovi, pale se rakete, a puške nikad i ne prestaju. Cijela se varošica pretvori u najkićeniji istočni pazar, jer cijela okolica snese sve ručne radnje, razna platna, vezivo i t. d., — što se za godinu izradi, to se tu izloži. Drugi i treći dan hadžije su dužne tavaf oko Ćabe i trećim danom u večer svršavaju se njihove dužnosti.

Povratak.

Sad istom zavlada u našim hadžijama neka živahnost. Oni se sad laćaju spreme, kupuju razne darove, sjećaju se sad i najdaljeg svog znanca i prijatelja, sretni i veseli što opet kreću svojoj braći, sinovima i ostaloj svojti. Ponositi — što izvršiše tu božju zapovijed — prhnuli bi jednim mahom u svoju milu domovinu.

Pošto ih se opet sastavi po nekoliko hiljada, kreće sada ovaj karvan istim putem preko Hadde u Džidu. Tu ih već čeka parobrod, u koji se ukrcaju i zaplove put Sinajskog poluotoka. Ako li se megju hadžijama pojavi bolest, tada će odležati karantenu pod El Turom na spomenutom poluotoku. U Port-Saidu se naše hadžije razdijele, te jedni krenu istim putem, kojim su i došli preko Trsta, a neki se vraćaju preko Carigrada. U slučaju bolesti oni se opet podvrgnu karanteni i to u Klazomeni kod Smyrne (Izmir). Tu je naša zemaljska vlada za naše hadžije sagradila lijepu zgradu, koju nam prikazuje slika na strani 117.

*

— Gdje li se ovo čuju naše hadžije?

— U onu onamo subotu pošli su iz Port-Saida.

— Eh, ali eno Ali-agi je sinoć došla knjiga od njegova burazera iz Stambola, i piše mu, da su već u srijedu onamo stigli.

— E, to su oni blizu, kad je tako.

— Nego čuješ, meni se čini, da će i ondje odležati karantenu.

— Ta Boga ti, ako i uzleže, ne će dugo; eto njiha do heftu amo.

Evo ovake razgovore čuješ ovdje kod nas svaki dan, pošto je minuo jedan mjesec po bajramu. Ko ima koga svog na dalekom putu, on to svaki čas razabire, raspituje znance, traži po novinama: ima li što za hadžije. Ta nije šala: pustiti svog dragog brata, oca ili ahbaba na tako dalek i opasan put, gdje mu je život izvržen svakoj pogibelji kao kapljica rose žarkom suncu. Naš naraštaj ni onako nije naučan hodati, ja kamo li po onim krajevima, gdje 'no — što no riječ — omrkne, a ne osvane.

No danas je ipak drugačije, nego u ona vremena, kad naše hadžije putovahu po godinu dana. Onda, kadno bijaše malo pismenih ljudi, kad put bijaše dulji i prilike sasvim drugačije, nije se moglo saznati: ko dolazi, ko li ostavlja kosti u dalekom svijetu, dok ne bi kući došli. U ta je vremena bio tako zvani muždedžija, koji bi prije na heftu otišao odavle do Broda pred hadžije. Saznao bi koji je živ, pa bi se od njih odvojio i došao amo prije njiha na dvatri dana. Taj dan, kad je muždedžija imao da progje kroz Sarajevo, izašla bi kućna čeljad svakog hadžije pred vrata i čekala, kakav će im glas stignuti. Ako im muždedžija javi, da im dolazi starješina, oni bi mu dali muštuluk (mužde — dar). Pred čiju se kuću ne bi svrnuo, znak je da je onaj umr'o. Od ovog čovjeka imade i danas živih potomaka, koji se zovu Muždedžije.

Na pošljetku opaziš po našim ulicama neku izvanrednu živahnost. „Šta je to?“ — „Hadžije dolaze!“ Izvrvilo ti tu žensko i muško, malo i veliko, neko do Ali-pašine džamije, a neko i do štacije. Na kolodvoru se zbila svjetina kao i kod pratnje. Jaje da baciš, nema gdje pasti. Evo i željeznice. Muzika udara, vlak ulazi sve tiše i tiše, dok na pošljetku stane. Zastupnik vlade pozdravlja vogju hadžija, na čemu mu se on zahvali. Svjetina potrči prema vlaku, a svoj se svome baca u zagrljaj. Na licu svakog vidiš neku neobičnu radost, al ih ima i snuždenih i suznih očiju.

Hadžije odlaze s pratnjom svojom do Ali-pašine džamije, gdje se opet klanja i dova čini, odavle u vladinu palaču da se predstave poglavaru i zahvale visokoj zemaljskoj vladi na njezinoj brizi i zauzimanju oko njih. Sad veseli i radosni dolaze svojim kućama, gdje ih čekaju mila njihova dječica.

Gavrani.

Ja prezirem gavrane, te kobne, crne ptice, što grakću nekud očajno i turobno pod olujnim nebom za tmastog zimskog dana. Prezirem ih. Oni se vesele pokolju, krvi, razdoru, pa se spuštaju sa visine na sagnjile strvine ptica, žrtve kakve svagje il ubojnog ljudskog taneta. Kad ugledaju onako sred močvarna tla nevoljno truplo, nekud veselijim graktanjem pozdrave ono crvljivog izmeta, što se nekoć smijalo životu i suncu. Dá, prezirem ih, jer oni preziru i svjetlo i sunce, vedri dan i život, pjesmu ptica i miloduh proljetnog cvijeća . . . .

Ipak su mi ti gavrani miliji od mnogih finih visokih osoba, što se vesele razdoru i pokolju, što ljube tminu i polutanstvo. Tá gavrani barem svojom crnom bojom i svojim kobnim graktanjem ne kriju pod plaštem hipokrizije *crnu dušu* — — a te fine i visoke osobe prekrivaju svoje podle namjere i bešćutno srce izvanjskim milim ponašanjem, navlačenjem finih rukavica, slatkim salonskim smiješkom na usnama. Sotonskog li smijeha! Napram tome smijehu graktaj je gavrana slavujev pjev . . . .

Rikard Katalinić Jeretov.

Ambroise Thomas.

Nije tome mnogo dana, što ga je francusko općinstvo na koncertima „Opére“ pozdravilo pljeskanjem, kad se je izveo prolog njegove „Françoise de Rimini“. Starca, komu je bilo osamdeset i pet godina, tako je to ganulo, da je možda i pospješilo njegovu smrt.

Umro je dakle pod dojmom te počasti, pošto je u životu bio toliko odlikovan. Godine 1851. izabran je članom akademije lijepih umjetnosti, gdje je u glazbenom odjelenju zamijenio *Spontini*-a. Godine 1871. zamijeni *Aubera*, kao ravnatelj konzervatorija. Imenovan godine 1881. velikim oficirom počasne legije, godine 1894. odlikovan je njezinim velikim krstom. Ali je te godine još nešto doživio: hiljadnu predstavu

svoje opere „Mignon". Bila je to prava apoteoza, kad je čitavi Pariz pozdravio usklicima štovanja njegov kip, okrunjen cvijećem.

Ambroise Thomas nije bio genije: nije bio barem u onom smislu, u kojem je *Verdi*, u kojem je bio *Gounod*. Bio je velik talenat, spojen sa velikom marljivošću i sa velikom čednošću. Počeo je raditi za glumište godine 1837. Prva njegova mala opera „Double echelle" predstavljana je dvije stotine puta zasebice. — Od tada do godine 1860. može se reći da je svake godine nešto napisao. Reklo bi se, da je to bio običaj francuskih skladatelja prve polovice svoga vijeka. *Auber, Adolphe Adam, Halévy* svake su godine nešto pisali. Koliko se Thomasovih opera od onih prvih godina još spominje? Koliko ih je na „repertoarima" kazalištâ?

Godine 1860. kao da se je povukao na odmor, te tek poslije šest godina — god. 1866. — napisa „Mignon". U prvi se mah opera nije svidjela, i ako je glavnu ulogu predstavljala *Galli-Marié* velikim talentom i velikom dražesti. Htjela se je izložba god. 1867. da joj se upozna vrijednost. Godine 1868. napisa djelo velike dramatske konstrukcije: „Hamlet". Kod prve je predstave glasoviti Faure predstavljao Hamleta, a ne manje glasovita Nillson Ofeliju. I tako od svih opera njegovih danas se po svijetu pjevaju jedino ove dvije. Od prvih njegovih opera vrijedi možda jedino spomenuti „Le Caïd", koju je napisao godine 1849.

U ostalom kao da je to sudbina velikih francuskih skladatelja, da spoje svoje ime jedino sa jednom ili dvjema operama. Tako ime *Bizeta* spojeno je sa operom „Carmen", ono *Halévy*-a sa operom „Židovka", a i ime samoga *Gounoda* sa „Faustom". Jest, i veliki Gounod nije se u nijednoj drugoj svojoj radnji uspeo do visine „Fausta". Koliko li, naprotiv remek-djela nije napisao Verdi?

Djela Thomasa razne su naravi, razne su vrste. To se njemu ističe kao prigovor; dok se Verdi-u to ističe kao zasluga. Koliko li nema razlike izmegju „Trovatora" i „Aide"! Ali u „Trovatoru" i u „Aidi" uvijek je Verdi; vidi se uvijek njegova osoba. Evolucija je to njegova vlastita. Ambrois Thomas, naprotiv, nije nikada personalan: on uvijek osjeća tugji upliv, na njega djeluje ukus općinstva i po ovome se ravna. Tako u početku on radi pod dojmom talijanske opere buffe. Kasnije vidi se u njemu upliv Aubera i Halévy-a; a najposlije u operama „Mignon" i „Hamlet" onaj Gounoda. I poslije „Hamleta", u kojemu melodična fraza djeluje, a opaža se i majstorska orhestralna izvedba, Thomas je kušao sreću, ali uzalud.

Nu, kao da je on sam osjećao da nije genije. Radi neuspjeha nije se nikada ljutio i gorčine nije nikada u duši svojoj osjetio. Radio je; ulagao je sve svoje napore da čitavoga sebe poda muzici, nebi li se podigao do visine, za kojom je težio. Marljivost i ustrajnost uspješe, kao što svjedoče „Mignon" i „Hamlet". Ove će opere trajati do vijeka, a s njima i ime Thomasa, toliko popularno danas u Francuskoj, gdje svako pjeva njegovu ariju: „Connais-tu le pays ou fleurit l'oranger?"

Dinko Politeo.

Na materinom grobu.

Zapušten, srijed sv'jeta ostavljen samom sebi,
Gledam gdje zadnju iskru ljubavi trne zloba,
Te skršen utjehu tražim i stupam, majčice, tebi,
Padam na hladna njedra osvještanog ti groba.

Odatle zaludan pogled po sv'jetu očajan bludi
I traži sveti ideal, svetu istinu traži.
Gusta je tama krije. Podlost svuda se budi,
Visoko lebdi nad zemljom gorda statua laži.

A nad njom demon pakla — propasti preteča crni
Razgrće strašna krila i glasom hrapavim trubi —
Priziva vjerne svoje, pred pr'jesto gr'jeha i skvrni,
Zove, zove i zove i mnogo se srce gubi.

Zemlja sve dublje tone u mutnome moru zala,
Svijeta crna duša zavišću samom diše;
I ja da ljubim išta sred laži ove i kala,
O majko, ja ne mogu nikada ljubit više!

Ja ljubim samo cv'jetak iz sretnog, minulog doba,
Ja ljubim sveo cv'jetak i spomen kad cvao je ubav;
Ah evo kroz suho cv'jeće i svenulu travu groba
Čistim utjehe mirom majčina miriše ljubav.

I ja se utješen dižem. I onda kad nema nade,
Majčina ljubav sveta i mrtva žara imade . . .

Ljubo M. Oborina.

Mizdrak Lukatela.

Historijska crtica. Pripovijeda: *Bogdan Krčmarić.*

Ne bijaše davno, pred koju godinu, pozvaće me ondašnji oštarski župnik u lov, i ja svečano obećao pozivu se odazvati. Veliki su jesenski praznici, a u mene se dogodio prijatelj mi i pobratim medecinar D. Kad mu ja spomenuo lov, kad mu prišaptnuo, da je u župnika dragušna rogjakinja, jedva dočeka, i jedno po podne, usuprot malko mrku vremenu, mi puške na ramena, torbak i čuturicu — vjernu drugaricu — preko sebe, pa polagano, onako po lovački neku s koca, a neku s konopca nabacujući, šalu zamećući, da i ne ćutiš, da ideš; čini ti se, bijele te nose na ramena vile.

Upadosmo u velebitske dumane[1]). Nadvila se bukva i javor, a ovdje ondje se ponosno koči još po gdjekoji ostatak velebitskih ljepotica, po gdjekoja vita jela svojim gordim stasom, svojim mrkim zelenilom. Utišalo je; rekao bi ni listak ne žuborka, ni crvak se ne miče, samo se po katkad oglasi cvrkut ptičice-milopojčice ili kljuckanje revnoga gorskoga vrtlara: dugokljune žune. Na jedared čuješ neki šapat milotan, sladak, ugodan, baš kako 'no šapuću dvoje dragih, kad se prvi put na ročištu nagju. Stali smo i slušamo, ali to šapuće sitna godinica s majkom šumicom, hranilicom istrajna ličkog Podgorca. Ako si trudan, lezi i počivaj, ni Aeolova harfa ni slavujev glasak, tako te ne uspavaše. Ali nama ne bijaše do počinka; sitna se godinica može pretvoriti u groznu kišicu, a mi smo još na dva sata dobro hoda od našega cilja. Dakle: podbrusi pete! I žurili smo se, što smo mogli; nu na skoro ne čusmo šapta šumice hranilice sa sitnom godinicom, sad se već otiskivaše po nama krupne kapi, regbi majka šumica grozne suze lije. A kad se rastadosmo sa šumicom, kad se dočepasmo golijeti i kad spadosmo u seoce Crni Dabar, bijasmo pokisli do kože. A kiša se tekar spustila, sljubilo se nebo i planina, pa muze, a zamaglilo, a popuhnula bura, pa vija maglu sve na buljuke iz dôle u dôlu. Nije ni sanjati o župnikovu konaku, van gledaj da se dočepaš kakva god krova, da osušiš haljine i otkraviš ozebla uda.

Opazismo nekakvu potleušicu, potrpanu kojekakvim daščurinama, koje su pritisnute ogromnim kamenjem. Nije druge, hajdemo pod krov, kakav je da je. Mi pred kolibu, a na odškrinuta vrata suklja dim. Turnusmo vrata, kad li na posve nisku ognjištu žmirka oganj, a oko njega sjedi na niskim tronogim stočićima i čubi na peti desetak čeljadi. Dvoje djece golo golcano čeprka po lugu, a najmanje, zavijeno u nekakve dronje, drži još mlada, suhonjava, dosta lijepa crnka na krilu. U glavnje se naslonio djed bijel ka' ovca, okrenuo kamiš protivnim krajem u zube i bulji u vatru.

— Hvaljen Isus i Marija, dobri ljudi, reći ću jasno i glasno i stupiti u kolibicu da dulje ne kisnem, a za mnom upade moj mladi drug. Da nas se je više dogodilo, ne bi stali u tu jadnu kolibicu. Kao prestrašeni blenuše u nas svi i zure, neznajući, što da počmu. Podiže i djed duge bijele obrve, izvadi kamiš iz usta, nastavi dlan nad oči, kao da u sunce gleda i odzdravi:

— Uvik hvaljen i slavljen, junaci gospodo!... Jesu li to naši lugari? . . .

— Nijesu lugari, pronijeće preko zuba krupan, okošit, mrk gorštak.

— Nijesu lugari, djede, van putnici, lovci. Pošli na Oštarije, pa evo udario ovaj dar božji, prihvatiću ja. Bi li se mogli u vas ogrijati i procijediti, a u tom možda ovo i jenja . . .

— Ma kako ne bi, gospodo? . . Ali evo — što ću — vidite i sami . . . tisnoća . . . sirotinja . . . muka, moja gospodo. A nije ovako samo u nas, ovako je po svemu Podgorju. I tko što ima, nema kuće, nema reda . . . al sad već nema niko ništa. Dok je bilo gore i koze, hajde de; a sad nestalo i gore i koze, pa kukaj i jaduj, muči se i gladuj . . . al nu, stisnućemo se. Maknite se dica; dajde, Mašo, gospodi stolce; sidite gospodo! . .

Posjedasmo na niske tronošce i primakosmo se k vatri. Onaj mladi gorštak donese nešto suharaka i nabaca na vatru, da razjari, a na to natrpa glavanja. Planu i grije. S prijeda se pržiš, a legja zebu. Potegnem čuturu, grcnemo po kapcu nas dva, a po tom pružim starcu, eda bi ga kako razrakolio, da nam što ispriča. Ispuknem i smotku i pružim mu, a starac se čisto uzvrpoljio od radosti, voli on onoj cigari nego žutu dukatu, ta dva dana žvali onaj kamiš, jer nema duhana.

Nabaci ja i odovud i odonud, i o Turcima i o hajducima, dok se starac ne trže, kao oda sna:

— Čuste li, gospodo, kad što o Mizdraku Lukateli i o njegovim ortacima?

— Ne čusmo, djede.

— A kako ćete i čuti? . . Kad je bio boj pod Bilajom, bilo je meni trinaest godina, a momu pokojnomu didu Vidaku — veselio se u diki nebeskoj! — blizu devedeset. Bijaše to, gospodo, starac štiman i držan; a držao se u starosti dobro, puno bolje nego ja. Držao se je, jer je bilo zasege u svemu, a po najveć u blagu: stô koze, stô ovce — živilo se je; a ja danas ta kukava četiri repića (i upre starac rukom u budžak, gdje su prežimale 4 koze), pa strajinjam, kako će ih odagnati za globu. — Teška vrimena! Bog jedini zna, što će biti od kukavoga svita! Ali kud ja? . . . Da.

Pamtim ja, gospodo, boj pod Bilajom, kon da je jučer bio, i dobro znam, da mi je bilo trinaest godina. Bio sam ogolem klapac i išao za ovcama, pa kad na večer sareni blago iz planine, onda mi did Vidak pripovidaj o junacima i o četovanju, o hajducima i hajdukovanju, a ja slušaj i tuvi bolje nego „oče naš". On mi je pripovidao i o Mizdraku Lukateli. Bio je, reče, momak na ženidbi, kad se je s njim sastajao, pasući po planini blago. I upoznao mu tu mrke drugove i bajnu drugu. Škoda, rekao bi sto puta, da se je angjeo umišao med vragove; a opet uzdahni: Valjda je i Bog tako odredio, da onaj angjeo učini prednuti gjavolsku ruku, da i u paklu kad kada mali stvori raj.

— Ma o čem ti to starče? Ja slušam a ne razumijem.

— Jest, pravo je, sad ćete razumiti: Tu doli u Vidovcu, odmah više Baga, i sad je kuća Kovačevića. I danas ne živi najgore; ali je nekada ta kuća bila na glasu u cilomu Podgorju. Vele, da su imali po 500 ulova čele, a gdi je drugo? . . . A ljudi su to i danas i vigjeni i valjani; al danas tanča sve, pa tančaju i ljudi. Kakvi su tek onda bili? . . . Ká planina. Ne znaš da li su viši, da li lipši, da li grlatiji! . . . Osobito Stojan. Kad u puk, puk je nadvisio; kad u kolo, cure se za njim pomamiše; kad zapivaj, trese se planina od snažine junačkoga glasa. A u Stojana bio na brizi biserak, kakav se ne nalazi na dnu sinja mora, biserseka: lipa Pepa, za kojom se bilo mamom pomamilo Primorje i Podgorje, Lika i Krbava. Stojan je pazio seku jedinicu, da ne bi bolje ni otac ni majka, pazio je ka' zenicu oka svoga. Narušio[1]) ju ka' jednu po jednu, nakitio svilom i kadifom, zlatom i srebrom, koraljom i biserom, nakitio ka' paunicu, a diga' glas, kako će joj dati dotu (miraz), kakvu daju tek gavani svojim jedinicama. A Pepa je bila i lipa i vridna i ruvata i rukata. Nije bilo posla, koga ona ne bi od prve otrsila: taru svaku i prostu i krugovačku, i prtenu i suknenu, i biljce kititi i torbe i tkanice kličati, i laki šav i sitni vezak znala je ona ponajbolje u svemu Podgorju. A hoćeš drvâ nasići, ol' barkom zaploviti, ol' pismu zapivati, ol' kolo zaigrati, sve joj je pristajalo, da ne moreš bolje. — Pa i koje čudo, ako se je za ovakom momom pomamilo i Primorje i Podgorje i Lika i Krbava? . . . Mamilo se, ulagivalo se, pa borme nahrupili i prosci sa četiri strane. Navalili prosci; ali Pepa ne begeniše ni jednomu, odbija sve s reda. Čudio se tomu sav svit. Cura je u najlipšem naponu snage i mladosti; a ne prosi to tek tko god: tu su momci iz najboljih kuća, tu su junaci slavljeni na junačkom skoku i mejdanu, tu su mladići sve lipši od lipšega, pa Pepa ne mari baš za nijednoga. Kad li se poče šaputati, poče se i govorkati, poče se i na sva usta divaniti, da Pepa i voli i miluje kršnoga mornara Mizdraka Lukatelu. Bila je to, vele, kršna i pristala ljudeskara; pomanji od Stojana, ma plećatiji. Od ditinjstva na moru, pa otvrdnuo ka' studena stina, o koju su se bisni valovi sto put ras-

[1]) Gusta, velika šuma zove se duman.

[1]) Ruha nabavio.

treskali. Crno vragoljasto oko, mrka nausnica, rumene jagodice, rudasta bujna kosa, pa onaj ponosni hod, pa junački skok, pa onaj bujni i bajni struk zaludiše lipu Pepu, koju je Mizdrak na svakom koraku susritao i sustizao. Ako Pepa u grad, preda nju Mizdrak; ako Pepa iz grada, prati ju Mizdrak. Ako Pepa u barku, eto i Mizdrak za njom vesla, a krupnim okom guta reko bi spretni lipi lik Pepin. Ako Pepa u crikvu, Mizdrak je tako stao, kako u nju ispod oka pogledati može; ako u kolo, Mizdrak je do Pepe; bijaše očito, da se miluju i okom i srcem. Mnogi rekoše: I pravo je, ta i jesu jedno za drugo ka' stvoreni; drugi opet bijahu jalni na Mizdraka sa tolike sriće, pa bi rekli: *„Ne dadu svinji pod pitomu krušku“*, a *„mnogo je mački govegja glava“*. A kad te govore čuknuo Stojan, ciknu ka' ljuta prisojkinja ispod kamena, planu ka' arslan, zovnu Pepu k sebi u sobicu, pa će prosuti:

— Što ja čujem, sestro, nigda neslušao, da ti miluješ onu guju prisojkinju, onog mrka iz planine vuka, onoga zlosritnoga Mizdraka Lukatelu? .... A znaš li ti, ne znali te jadi, da je on golokrak, beskućnik, a ti kćerka stare, moguće, čestite kuće Kovačevića? .... A znaš li ti, da nam se ni oci pazili nisu? .... A znaš li ti, da je on mene na baškoj paladi prid svim svitom obružio i bodežem me ranio? ... A-a sele ... Pa ti da miluješ golokraka, skitnicu, dušmanina moga? ... Jok sele; dok je Stoli na ramenu glava, toga biti ne će. Već ću li me: Ne će proći ni nedilja dana, doći će ti u prosce zoran junak i vridniji i štimaniji, i lipši i pristaliji od kukavoga golokraka Mizdraka. O imanju, o glasu, o kući ne ću ni divaniti; jer gdi je bolja i štimanija kuća danas na Lici i Krbavi od kuće pokojnoga kneza Jerka Rukavine; a gdi je bolji i štimaniji junak od unuka mu porkulaba Pave? .... A kad Pave u prosce dogje, ne reci *„ne ću“* zašto ti je tvoja glava draga. A onoga izbij iz glave; jer, — — — jer će biti zla, tvrde mi vire moje ... i Stojan zakrvavi očima, škrinu zubima i izagje na dvor, da dahne čista zraka. Izagje, a Pepa poli suzama lipe svoje obraščiće. —

Progje osam dana. Niz Podgorje pisma i popivka, a u kući Stojanovoj cika i vriska, a oko kuće tutanj kubura: to su prosci porkulaba Pave Rukavine. Progje drugih osam dana, još je veće veselje u kući Stojanovoj: stoji buka pijanih junaka, stoji cika mamenih delija, stoji prasak kubura; to je prsten (zaruke) lipe Pepe Kovačevića. Pepa posluša brata i ne reče: „ne ću“, kad ju zaprosi kršni porkulab Pave. Urekoše i pire, i za misec dana će lipa Pepa ostaviti more i Primorje, i otići u Liku u Trnovac, i zaboraviti za vik vika svoga miloga Mizdraka. — Tako bar sanja brat joj Stojan; ali drugačije sanja Mizdrak, a valjda i usud bijaše drugačije odredio.

Pogled na varoš Džidu s mora.

Pružih starcu čuturu, da pokvasi osušeno grlo, pripalismo smotke na novo, a starac će nastaviti: I Pave Rukavina i Stojan Kovačević spremaju se svaki za se, da bude slava dostojna poštena im imena i obraza. I dogje urečeni dan svadbe, a niz Podgorje stoji tutanj kubura, stoji cika svatova, ječi pisma, a odjekuje planina. Ta pobrao je Pave u svoje svatove po izbor junake. Tu Pavle Rukavina pridivkom Crni, tu Dujčina Mamutović, tu Dujan sin proslavljenoga kneza Jerka. Tu Marko, Joso i Stojan Rukavina sinovi Nikolini, onoga to Nikole, što no je silnoga turskoga junaka Šabana Rastića na junačkom mejdanu ubio. Tu Ive Rukavina, onaj isti, što no je poslije sudac baški bio. Tu Gjotle Bevandić i još drugih po izbor Trnovčana i Perušićana, sve rodbine porkulaba Pave. — Padoše na Vidovac, posidoše za sofru gotovu, častiše se tri puna dana. Treći dan po pôdne zagroktiće Dujčina Mamutović: „Ustaj kume, ustajte svatovi, kratki danci a dugi konaci!“ I tri put je Dujčina na polazak pozivao, dok se je vesela družba na odlazak spremati počela. U to blagoslov mladencima, — pa kreševo iz malih pušaka, pa pisma i popivka, — pa otiskoše uz Podgorje polagano, pješice; jer se drugačije nije moglo; nije to onda bilo ceste uz Podgorje. Na Oštarijama će ih dočekati dobri sedlenici, a tad se ne će štentati.

Dok su Rukavine i Kovačevići pir spremali i pirovali, spremao je i Mizdrak osnovu, kako će oteti Pepu, pa makar o svoju il o čiju glavu. I spremio je. Zovnuće u pomoć četiri svoja ujaka, četiri mrka iz gorice vuka: Antonu, Petra, Josu i Mijata Tomljenovića. Kud su siloviti, kud su snažni, tud su i lukavi i nevirni. Od starine je glas, da su Tomljenovići nevirno koljeno. Mijat, ponajmlagji ma ponajžešći, naviće se preko Vidovca, sve pod pusatom i oružjem, kao da putuje u Liku, naviće se baš oko kuće Stojanove, kako bi se sastao se svatovima, kako bi saćukao, kada će uz Podgorje, kako bi uvrebao zgodu i misto i bio pri ruci netijaku Mizdraku. Kad je saznao, što znati treba, otište pred svatovima u Ledenik, gdi su ga braća sa Mizdrakom po dogovoru čekala. — Pa kad im kaza po istini što je i kako je, odlučiše na Oštarijama zasisti u busije, a kad svati konje posidaju, iz busije na njih juriš učiniti. Što rekoše to i učiniše. Na pomol Oštarija zasjedoše dva s jedne, a dva s druge strane ceste. Već je mračak dobrano uhvatio, kad rupiše od ozdo svatovi. Počinuše, odahnuše, prihvatiše se i pune čuture, pa zajahaše brzane sedlenike. Konji vileni, a svatovi vineni, razmišali se tamo amo, dok se Dujčina Mamutović vrti, da mladu na konja ustali, i uza se pridrži. Ovu zgodu zasidnici upotribiše i učiniše juriš na Dujčina, a Dujčina za malu i za handžar. Učini se urnebes, uzvraću se konji, vrište junaci, kubura siva, ne zna ni sama za što ni u što, Dujčina se ne da. Navalila su na nj dva Tomljenovića s golim bikanom; ali ih on odbija, Mizdrak uperio po Pepu; al ne more do nje, zaklonio je golim prsima i golim handžarom Mladen Bevandić. U to Mizdrak za malu i uze Mladena po pasu, a Mladen pod konja. Po tom poskoči, podiže Pepu u naramak i odnese u šikaru u noć, u nevid. A Pepa niti pisnu niti vrisnu, nego se privinu uz mila momka, kao čedo uz miljenicu majku .... Tomljenovići se ponesoše tamo amo po mejdanu koji čas, a tad učiniše i oni siv u noć u šikaru. — Svatovi onako obeznanjeni jedva se osvistiše, a kad se osvistiše i pribrojiše, nagjoše da Pepe nestade, da Mladen izdiše, da je Dujčina u desnu ruku obranjen. Potrčaše da bi našli Pepu. Ali kud ćeš? Šuma desno i livo, smrklo je, da jedva na cesti ugledaš čovika, a kako ćeš ga ugledati u dumanu, gdi je tamno i usrid podne? ... Zovi, odzivlje se jeka. Skočile su na noge i Oštarije, ma bez koristi. Neko leti iz grma u grm, neko baza uz cestu i niz cestu, a neko nakukuljio kabanicu na glavu pa se izvalio pod bukvu. Veli: „Stigni maglu na Velebitu!“ i drimuca spokojno, kao da ništa ni bilo nije. — A porkulab Pave? Potočio krupan mrk brk, namrskao obrve, a oči i zubi krešu mu vatru, rekao bi, da mu oko nosa vrndaju krisnice. — Ona lipota i divota, onaj stas i glas, onaj sjaj i baj, pa da miluje razbojnik, ništarija!? Ali daj si pomozi! Kako, kud, što? .... mrsi Pave škripućući zubima i gnječeći držak od handžara kripkom desnicom. — U to rupi i zora bajna i sjajna, a travčica i listić, i cvitak i crvak i mravak smijulji joj se i raduje, samo joj se ne raduje porkulab Pave Rukavina; njemu je taj dan i zora mrka i nakazna, kako no su mrke njegove misli, kako no je nakazna njegova druga, crta tuga.

Kad zora obasjala razbježaše se kud ko: neko u Vidovac, da odnese crne glase, neko u Gospić k pukovniji, neko domu na ognjište; a porkulab Pave osta na razbojištu, čuvajući Mladena, tužeći svoju tugu, prebirući crne misli i snujući i kujući osvetu ljutu otmičaru njegove sriće i slave: raja njegovoga. (Svršiće se.)

Grob Hazreti Have (Eve).

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

Prve godine grofa Lava Tolstoja.

Lav Nikolajević Tolstoj rodio se u Jasnajoj Poljani dne 9. septembra god. 1828. Njegov otac Nikola Ilijić ostavi vojnički život kao tenente-colonelo nakon bitaka protiv Napoleona godine 1812. i 1813. te mirno življaše u Jasnajoj Poljani sa svojom ženom Marijom Nikolajevnom, rogjenom kneginjom Volkonski, koja sa svojom bogatom prćijom oporavi njegovo kukavno ekonomijsko stanje. Jasnaja Poljana, gdje i dan danas živi grof L. Tolstoj, jest posjed, što ga donese njegova majka u obitelj, te se nalazi u predjelu Tulskom, daleko petnaest vrsta od grada Tule. L. Tolstoj ne upozna svoje majke, jer umrije kad njemu ne bijahu niti dvije godine; oca pak izgubi a da ne dovrši devete godine. Kasnije piše o svojim roditeljima: „Mnogi mi kazivahu, da mi otac i majka bijahu dobri, uzgojeni, blagi, te se bojahu boga.“ Ako se ima vjerovati ruskim kriticima, Strahovu i Skabičevskomu, Tolstoj bi bio opisao svoje roditelje (po onome, što bijaše čuo pripovijedati o njima u obitelji) u Nikoli Bostovu i u kneginji Mariji

Karvani polaze iz Džide.

svoga romana „Vojna i mir". Lišena roditelja, najprije ga uzgajahu zajedno s braćom Nikolom, Sergijem i Demetrijem te sestrom Marijom, mlagjom od njega, Nijemac Teodor Rössel, te Francuz Prosper St. Thomas, po srčanoj skrbi kneginje Osten-Sacken, sestre oca mu. Kad ova umre godine 1840., njezina sestra Pelagija Ilijišna Juskova, te bijaše udata u Kazan, preuze uzgoj mladih Tolstoja. Ova njegova tetka, koju u svojoj „Ispovijedi" nazivlje dobrom te veoma pobožnom ženom, življaše preveć po ruskoj aristokraciji svoje dobi. Sinovcima, koje je od srca ljubila, nastojala je da pribavi kako masno mjesto, osobito na dvoru, obilati prihod, te ljubav koje lijepe i uzgojene dame. Vršila je što joj vjera nalagaše, i ako u sebi nije bila baš tako pobožna.

Tako življaše grof Tolstoj do god. 1843., kad dospije da počne učiti istočne jezike. Čim stupi na prag sveučilišta, bi mu oduzet kućni uzgajač, St. Thomas. Na sveučilištu se ponašao kao druga mladost plemenitih obitelji. Kazansko sveučilište u to doba ne bijaše opskrbljeno najboljim profesorima; grof Lav malo je mario za nauku, pohagjaše visoka društva, plesove, te se podavaše zabavama sa ostalim svojim drugovima.

Živući u društvu mekoputnom i male vrijednosti, megju ljudima ne sasma izučenim, grof Lav nije hajao niti za književnost niti za znanost. Radnje književnosti domovinske preziraše, jer po njegovom mnijenju, i ako u lijepoj formi, one ne sadržavahu plemenitih i visokih misli; prispodabljaše ih lijepim praznim posudama. Povjest, kako se je predavala, sudio je ko znanost beskorisnu i napisanu idejama presudnim te djelomice strastveno i po tom bez temelja istine. Sveučilište pak smatraše kao beskorisan zavod za pouku života, pa premlad jošte odbaci filologijsku nauku, te se poda proučavanju pravnih djela. Malo poslije toga, nezadovoljan, sasma ostavi sveučilište, znajući da može živjeti bez dovršenih nauka, te uljesti u državne službe. Tako otide iz Kazana te se povuče u Jasnaju Poljanu, koja ga zapade pri dijeljenju dobara obiteljskih. Ova neprestana nepostojanost i vječno nezadovoljstvo svega, što se opaža već u prvim godinama njegovog života, proistječu iz težnje za skepticizmom, koji proizlazi iz neprestanog motrenja kruga, u kome življaše i gdje je nalazio puno opreka. Tolstoju se ne pričinjaše naravan i prav život njegovih roditelja i prijatelja; i sama njegova tetka bijaše žena, čiji vanjski život i unutrašnji spojevi bijahu uvijek u opreci. Na svaki je način htio da razriješi opreke životne; tražio je svrhu, čuvstvo, te čitajuć od osamnaeste godine radnje starih i novih filosofa, uvigjaše da život njegovog društva ne bijaše pravi, da može dovesti čovjeka do moralne savršenosti, te se uvjeravaše, da mu jedina ta svrha treba da bude. Nadahnut ovim idejama, počne upravljati imanjem u Jasnajoj Poljani. R. Löwenfeld, pisac njegovog života pripovijeda, da je mladi grof našao svoje zemlje u lošem stanju. Tomu zapuštanju i propadanju, cijeni, da je uzrok nevoljno stanje težaka i nebriga upravljača. Uvjeri se, da mu je dužnost da popravi to rgjavo stanje, pa počne da radi svom srčanošću. Stade da uči ekonomiju i poljodjelstvo, te pristupaše težacima, da ih pomogne djelom i savjetom. Odluči da razdijeli dio bogatstva, što ga zapade bez vlastite zasluge, megju neuke i nevoljne težake, ali dobre ljude. Tako se nadaše da će kroz malo godina odstraniti siromaštvo i neznanje. Ali ga težaci ne shvatiše; pače, u njima nagje najvišu zapreku da izvede svoje namjere. Kad je htio da uvede što nova u njihovo življenje, opreše mu se, jer da tako nijesu radili njihovi pregji. Kad ih je uvjeravao da valja slati sinove u školu, nijesu vjerovali u te korisne savjete, te ih odbacivahu. Kad bi savjetovao koga od imućnijih da se okoristi novcem, kupujući kakav posjed, ili na koji drugi način, težak u strahu da ne izgubi svoj posjed, prikazivaše se siromahom.

Svak mu bijaše haran što se je tako zauzimao za opće dobro, a ipak ga niko nije slušao. Mladi grof ostane razočaran i nezadovoljan, ne mogući da čini dobra. Razmišljao je dobro riječi svoje tetke, koja mu govoraše: „Lakše je naći vlastitu svoju sreću, nego stvoriti sreću drugomu." Videći da ni malo ne koriste njegove dobre namjere, niti da bi se igda uspostavile promjene, o kojima je snivao, ostavi god. 1847. Jasnaju Poljanu i pogje u Petrograd.

Tu se poda opet na učenje zakona, samo da ne provagja života u lijenčarenju. Življenje mu se u tom gradu ne svigje, te čim svrši školsku godinu, povrati se u Jasnaju Poljanu, gdje sa svojim bratom Sergijem i s nekim mladićem Nijemcem, glazbenikom imenom Rudolfom s kojim se upozna u Petrogradu, stade živjeti raskošno u rasipnosti, lovu, igranju karata te megju mladim cigankama, zanimajući se samo katkad glazbom, osobito Beethovenovom. U to doba povrati se kući brat mu Nikola, koji bijaše časnik u vojsci u Kavkazu. Ovaj pokuša da privede brata Lava u vojničku službu, pa da ga slijedi na Kavkaz.

I zbilja god. 1851. Lav ostavi Moskvu te pogje na Kavkaz, ali ne od želje za oružjem, nego od žalosti, jer jedne večeri izgubi na kartama veliku svotu, koje nije mogao da isplati. Povuče se u neko malo mjestance kavkasko, gdje življaše kukavno, samo da pribavi i isplati izgubljenu svotu. U vojsku nije nikako ni stupio, nego življaše sa radnicima i zabavljaše se lovom u lijepoj prirodi. Kasnije, poslije toliko mjeseci, na molbe svoga strica, Ilije Andrejevića Tolstoja, pomoćnog zapovjednika kneza Barjatinskoga, stupi u vojsku, ko topnički časnik. Na Kavkazu, kroz malo godina vojničke službe, napisa Tolstoj prva književna djela, u kojima je je orisao vjerno ovaj perijod svoga života.

Prvi radovi.

God. 1852. stupi grof Tolstoj prvi put u književni svijet i to prvim dijelom romana, koji je bio, da tako reknem, autobiografijskog značaja. Iza ovog prvog dijela, što ga nazva „Djetinstvo" kroz kratko vrijeme izigjoše druga 2 dijela „Dječaštvo" i „Mladost". Iste epohe, a kroz kratke razmake, izigjoše i druge njegove novele „Kozaci", „Vlasnikovo jutro" i „Četovanje".

Na Kavkazu mladi Tolstoj pripravljaše oveći roman „Povijest četiriju doba čovjekovih". Ovaj bi roman bio opisao psihološkim posmatranjem duševni razvoj čovječji od djetinjstva do muževnosti. Ali auktor ne dovrši to djelo. Izigjoše samo tri prva dijela, treći megjutim ne dovršen, gdje obećaje da će prikazati u drugoj polovini mladosti daljni moralni razvoj junaka romana na temelju moralnih načela, što mu se bijahu usadila u srce, poslije godine učenja na sveučilištu. Ovaj roman, sveden u oblik uspomena sopstvenog života, jest povjest čovječja od prvog djetinstva do razvitka mladosti.

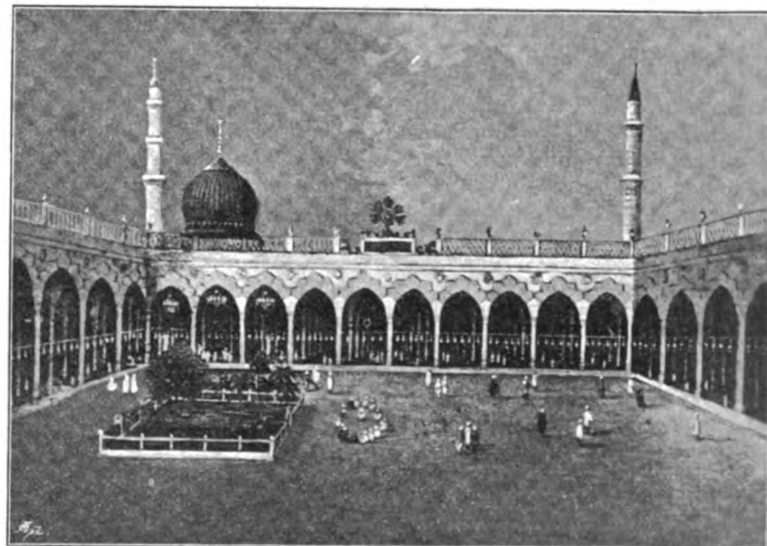
Junak tog romana jeste Nikola Irtenjev, čedo aristokratske obitelji. U ovoj radnji, mnogi nazrijevahu spisateljev život, ali sve to dokaza se docnije ko krivo. Ipak se ne može nijekati, da N. Irtenjev u svome moralu ne prikazuje samog pisca, te da je razvitak Irtenjevljev isti, što je prešao u duh Tolstojev. Da se osvjedočiš, dosta ti je pročitati „Moju ispovijed" Tolstoja.

U početku ovog romana naći ćeš hrpu nacrta i pojmova prividno neodlučnih, te što čitanjem naprijed ideš, sve to bolje vidiš pred sobom tačnu i divnu sliku djetinjstva i mladosti i na hiljade drugih osoba jednakih N. Irtenjevu. Vidiš kako se dijete pretvara malo po malo u čovjeka prevratna i neskladna značaja, kako to opažaš svaki čas u životu ljudskom. Pravom veli Skabičevski [1]), da u svoj ruskoj književnosti nemaju nego cigla dva pisca, što tačno opisaše prve godine i prvi uzgoj ljudi učenog ruskog društva, a to su Gončarov i Tolstoj.

Prva stvar, što ti zaokuplja srce, jest rastanak djeteta od roditelja, ostalih odraslih ljudi, te potpuni nemar za probit svoje obitelji. Dijete, ne samo što nije htjelo da bude dionikom kućnih posala, nego niti radosti ni žalosti obitelji. Auktor to ne spominje nigda direktno, ali udešava tako, da se to čuje. Pred djetetovim očima, vidiš, gdje se razvija grozna obiteljska drama, koja je jako česta u modernom ruskom društvu. Čovjek, bez vrijednosti, elegantan i lakouman, upropasti život neke mlade i lijepe žene, koja pogriješi što se u nj zaljubi, da ga uzme za muža.

U gorkim suzama provodi ona svoje dane, videći, kako upropasti obitelj, te umre daleko od njega u naručju svoje djece u nekom selu.

[1]) Grof L. Tolstoj, Kak hudožnik i mislitelj, str. 17.

Grob Muhameda pejgambera u Medini.

Dijete progje sve ovo, a da ne osjeti, što se dogagja oko njega. Osjeća bol za majkom ali samo na čas, i misli da je to udarac udesa, komu ne može da nagje uzrok. Da je čulo samo glas, da mu je majka jednim pogledom, jednom suzom, jednom riječi prokazala unutrašnju svoju bolest, dijete bi bilo unutrašnju bolest pretrpjelo, te bi ga taj utisak pratio kroz cijeli život. Tako na protiv, poslije malo vremena povratilo se ono u Moskvu i ne misli više na majku. Roditelji, namjerom da podadu dobar i zdrav uzgoj djeci, odaleče ih od sebe, povjere ih učiteljima, upravljačima i uzgojiteljicama, samo da djeca ne vide obiteljske nevolje, te da uzdrže dužno štovanje spram roditelja. I tako dijete raste, ko tugje za svoju kuću i za nevolje koje je tište, bez ljubavi spram roditelja, a sami roditelji trpe bez koristi, kad hoće da sakriju ispred djece svoje suze i druge patnje. Život se djeteta razvija sistematično, kao stroj. U taj i taj sat, škola, u onaj šetnja, pohod roditelja i svojte, doručak, objed i t. d. U toliko djeca rastu, ne znajući, da imade na svijetu ljudi, koji drukčije živu, rade, trpe, te da imade obitelj, kojoj pripadaju. I tako se dogagja, pa mali Irtenjev, otišavši prvi put u grad, vidi po ulicama težake i radnike, koji se bave svojim stvarima, ne mareći za njega niti za druge, što bi prolazili. Dijete začugjeno pitaše: kako živu ti ljudi? Kako uzgajaju svoju djecu? Kako ih puštaju da se igraju? Kako ih pedepšu? Niko od onih, koji su oko njega, nije mario da mu na to odgovori; učahu ga samo njemački, francuski, geografiju, hronologiju i t. d. A dijete bi se ljutilo u muci da samo sebi odgovara na take i slične upite, što bi mu na um dolazili, kad bi vidjelo na polju drukčiji život. Ova želja za znanjem, za shvaćanjem i tumačenjem svega svršava time, što ga dovede do skepticizma poslije kako progje razne teorije hipoteza. Pogledajmo megjutim prije prve godine N. Irtenjeva.

Njegov otac bijaše čovjek, koji je slabo mario da provodi život na jakim i stalnim moralnim načelima, pače, Bog zna, je li bio moralan. Jedini mu cilj u životu bijaše da se istakne u društvu, te da postigne da ga ljudi, megju kojima je živio, časte i da mu se dive. Što je svijet držao za dobro, držao je i on, a osugjivao, što bi svijet osugjivao. Cijenio je dobrim onaj život, koji mu je pružao naslada i koristi, te je mislio da tako treba da svi ostali čine.

Bijaše pak sasvijem zaljubljen u žene i u igre. Majka mu bijaše žena dobra srca, ljubila je sinove, te bi se ganula na patnje iskrnjega. Dva učitelja brinula se za uzgoj Nikolin; prvi, Karlo Ivanović, simpatično lice, čiste i mirne savjesti, ne velike izučenosti, ljubio je i previše djecu, te je na nju sasma dobro djelovao. Drugi uzgajač, Francuz St. Jerôme, nije volio djece, što i sama osjetiše. Nikola, isporegjujući obojicu, prikazuje nam ih veoma dobro. „Karlo Ivanović, nas je pedepsavao i karao uvijek ozbiljno i bezčustveno; znao je da je to potrebito, pa je to cijenio kao neugodnu dužnost. St. Jerôme pak znao je prečinjati se kao uzgajač, te se je vidjelo da je činio više za svoje zadovoljstvo, nego za našu korist. Banio se svojim ponosom. Karlo Ivanović htio je da klečimo okrenuti prama zidu, te mu svaka pedepsa bijaše trpnja fizična. St. Jerôme je zapovijedao da stojimo okrenuti prama njemu, te da ga molimo za oprost. Pedepsa se sastojaše u poniženju.“

Druge osobe, što ih je Irtenjev vidio u svojoj kući, bijahu proste. Jedna bijaše stari Grišija, suludast siromah, što bi kad i kad dolazio u kuću Irtenjevu, jer je njegova majka bila milostiva napram njega, te ga pomagala. To bijaše čovjek pun vjere u Boga i pun ljubavi napram svih ljudi dobročinaca i neprijatelja.

Druga pučka osoba bijaše Natalija Savišna, stara kućna služavka. Ova svojim načinom mišljenja i čuvstava prikazuje najbolji dio ruskog puka niže vrsti, te je najljepši dio ruske književnosti, koja obiluje plemenitim i idealnim ženskim osobama. Još malenu uze je Nikolina baba u službu. Kad odraste, htjela je da se vjenča sa mladim Fokom, koji je služio u istoj kući. Zapita dopust u gospodara, koji joj spotaknu to ko nezahvalnost, te je za pedepsu pošalju da čuva stoku u neko daleko mjestance. Poslije šest mjeseci pozovu je u kuću, gdje je bila potrebita. Jadnica baci se na koljena pred noge gospodareve, moleći ga da joj oprosti onu ludu namisao, o kojoj ne će nigda više sanjati. Riječ održi, te svu svoju ljubav posveti djetetu, što joj bi predano da ga čuva, oko majke Nikoline. Kad ova odraste, te se vjenča, puštaše je na slobodu, da više ne služi, obećavajući joj 300 godišnjih rubalja, kao nagradu za 25 godina vjerne službe. Natalija bez riječi posluša gospodaricu, uze novac, nezadovoljna nešto zamrmlja, pobjegne iz sobe, zatvarajući silom za sobom vrata. Gospogja, koja nije razumjela uzrok tomu, pogje u sobu njojzi da je potraži. Natalija, sjedeći na jednoj škrinji plakaše i gledaše pismeni otpust raskomadan po zemlji.

„Što ti je moja draga i dobra Natalijo?“ zapita je majka Nikolina, hvatajući je za ruku. „Ništa, dušo moja,“ odvrati joj Natalija. „Svakako vam nijesam draga, kad me šaljete iz kuće ..... no, dobro; ja odlazim .....“

Gospogja je htjela pobjeći, da sakrije svoje ganuće, ali je starica zadrža, zagrli, tako obadvije udariše u grozan plač.

Tako ostane Natalija sa svojom gospodaricom. Nigda, pripovijeda Nikola, nije govorila o sebi, pače činilo se da nigda i ne misli na sebe. Cijeli njezin život bijaše ljubav i požrtvovanost. Kada Nikoli umrije majka, ona mu govoraše: „Nek bude volja božja. On ju je pozvao sebi, jer je bila dostojna, jer i on gore treba dobrih“. Dobra starica nije čekala drugo nego smrt. „Za što da živim? Koga da ljubim?“ govoraše Nikoli, koji bijaše uvjeren, da niko nije ljubio i oplakao iskreno njegovu majku, ko što ovaj prosti i neuki stvor, pun ljubavi. Poslije malo godina umre i Natalija. Bolovaše dva mjeseca, podnoseći kršćanskom ustrpljivošću svoje boli, bez mrmorenja, jadikovanja, neprestano moleći se. Ako je koga i nehotice uvrijedila, pitala je oprost, nadodajući: „Lupežica nijesam bila, te iskreno mogu kazati, da nijesam nigda niti igle gospodarici uzela“. Ovo, kaže Nikola, bijaše jedina krjepost, koju je ona cijenila u sebi. Poslije stavi na glavu žensku kapu, dade deset rubalja za siromahe, prekrsti se i zazivljući ime božje izdahne slatkim posmijehom na ustima. Preminu s ovoga svijeta bez plača, nije se plašila smrti, te ju je cijenila kao dobročinstvo. Često se ovako govori, ali se veoma rijetko radi. Natalija Savišna nije trebala da se boji smrti, jer je umrla puna nepokolebive vjere, a ispunjala evangjeoski zakon. Sav joj život bijaše čista, ni za čim pohlepna ljubav i požrtvovanje. Ona je doduše vršila sve, što je najbolje i najuzvišenije u ovome životu — ona umrije bez plača i bez straha. Umrije nezaboravnom i blagodarnom uspomenom u srcu mladoga Nikole. To su osobe, megju kojima navrši mladi Nikola prve svoje godine. On ih opisuje sa onom rijetkom iskrenošću, kojoj se toliko čudio i divio knez Nehljudov. Isprva življaše na selu, docnije bi poslat u Moskvu u tetke, gdje se nauči učiti i upoznavati visoka društva, kao kneginju Kornakov, kneza Ivana Ivanovića, obitelj Ivina i druge. Smrću majčinom i Natalije zatvara se prvi dio njegovih uspomena.

Dok za djećinjih dana u srcu Nikolinu već izvire klica mučiteljica, kada on pred rakom dviju žena pita nebesa: „Zar me je providnost spojila sa ova dva bića samo za to, da ih na vijeke plačem?“ Tako mu u dječačko doba često dolaze sumnje. Već pri majčinu umoru on zabilježi sam sobom nedobro stanje svoga srca. Plakao je kraj mrtva tijela majčina, da ne bi ko pomislio da nije ožalošćen. Uz zadušnice u crkvi bijaše turoban, ali ta je turobnost većinom proisticala iz egoizma. Htio se prikazati žalosniji od drugoga, te se je naslagjivao promišljajući da je nesrećan. Klečao je, ali nije molio, bijaše poman da ne zgužva novih hlača, a žao bi mu bilo, kad mu odijelo ne bi bilo lijepo skrojeno. U Moskvi, još i ako premlad, znojio bi se da riješi stotine teških životnih zadataka, kao cilj života, život poslije smrti, neumrlost duše. Jednog dana stane misliti da blaženstvo (sreća) ne zavisi o vanjskim uzrocima, nego od naših odnošaja zajedno s njima. Čovjek, koji je priviknuo da trpi, ne može da bude nesrećan, a da se privikne trpjeti, bičevao se po golim legjima do krvi. Kad otpoče da se bavi filosofijskim bilješkama, nije mogao više da odustane od toga. Ali ne bijaše on zadovoljan ni s jednim sistemom filosofskim, koliko ni skepticizmom, koji ga dovede do takog duševnog stanja, da se približi mahnitosti. „Ja sam mislio,“ on sam priča, „da niko i nikakva stvar izvan mene ne postoji na svijetu, da stvari ne bijahu realni predmeti nego umišljotine, koje se prikazuju samo onda, kad na nje obratim svoju pozornost, a nestaju odmah, kad prestanem misliti na njih. U riječ bio sam uvjeren sa Schellingom, da stvari ne opstoje, nego tek njihov vid u nama. Bilo je časova, kada sam pod uplivom ove fikse ideje dolazio do nekog stepena halucinacije, koja me je stavljala za čas na protivnu stranu, u nadi, da ondje, gdje ja više ne bijah, postanem ništa.“ Njegova pak slaba inteligencija nije mogla prodrijeti onamo, gdje nije bilo moguće, te je prelazio s jedne misli na drugu, uvijek ih izmjenjujući na štetu svoje sreće, i slabeći svoju volju, a da ne postigne drugo do hitrinu duha i naviku trajne psihologijske analize, koja mu pomuti naravna čuvstva i bistrinu pameti. Zaljubljen u sama sebe, mišljaše, da će izići čovjekom, komu bi se imao svak diviti, kad bi našao novih istina. Tako se već u njemu opaža nesuglasje srca i pameti, što on i očituje, kad kaže: „Inteligencija živi neovisno od srca, često iznosi razloge, koji vrijegjaju čuvstvo, te su joj nedokučni i okrutni. Slične me misli često spopadaju, mučio se ma koliko da ih odalečim.“

Kad je imao stupiti na sveučilište, prem se otreso mnogih mana svoga djetinjstva, nije mogao ugušiti težnje za filosofijskim promatranjima, koja mu prouzročiše mnogo žalosti u životu. Kroz ovo vrijeme dogodi se važan dogagjaj u njegovoj eksistenciji. Upozna se sa Demetrijem Nehljudovom. Megju njima počnu odmah vječne filosofske prepirke o egoizmu i ljubavi. Njihova srca bijahu tako saglasna, da i najmanji dodir živca u jednome odjekivaše u drugome. Neopisivu bi radost Nikola okušao u razgovoru sa prijateljem, kad bi im se misli sakupljale i postajale sve to više apstraktnije i tamnije, tako da ih nije bilo moguće više izraziti riječima. Prijateljev upliv na njegov moral bijaše velik.

„Ja sam,“ kaže Nikola, „nehotice usvojio njegov način posmatranja života, njegove ideje, u kojih bijaše supstancija entusiastičko štovanje ideala, krjeposti, i uvjerenje, da svrha čovječja jeste trajno usavršivanje: Svesti na bolje cio rod ljudski, uništiti sve mane i patnje čovječje, tada mi se činilo izvedivim. Činilo mi se sasvim lako i prosto da mogu postati bolji, te steći sve krjeposti i lakoću u svemu. Pripovijest o svojoj dječačkoj dobi svršava ovim proročkim riječima, kako znadu oni, te čitaju pošljednja djela Tolstojeva. „U ostalom sam Bog zna, ako su ovi visoki i lijepi sni dječačkog doba bili baš smiješni, i gdje je uzrok, što se nijesu obistinili.“

Tu prelazi da opiše svoju mladost u trećem dijelu uspomena.

Prva mu je misao da privikne svoj život novim idejama i stalnom uvjerenju, e je svrha čovječja, moralno usavršivanje, koje je lako, moguće i neizmjerno. Pače odluči učiti na sveučilištu, davati siromasima milostinju, ne dopustiti da se drugi za nje trudi, niti da mu drugi posprema sobu. Ćutio je potrebu da bude srećan, da ga svak ljubi, osjeća iskreno pokajanje prošlog rgjavog života. Bijaše žalostan, kad bi se sjetio, da niko ne pazi na njegovu dobrotu i krjepost. Odlukom da promijeni život, sastavi popis svih svojih dužnosti i rada, što ga je valjalo te godine posvršiti. Ali netom napiše na prvu stranu ove riječi: „Temeljna pravila života“, ishlapi mu sav entuziazam i pita sama sebe: „Za što sve to bijaše tako lijepo i bistro u mome srcu, i za što se prikazuje naprotiv tako mrsko na papiru, a osobito u životu, kada hoću da izvedem, koju stvar što mislim?“ Tako nije živio po pravilima, što ih bijaše postavio; zabavljaše se s drugim učenicima, svojim prijateljima, zanemarivaše učenje. Bavio se je samo glazbom, te bi se možda u tome bio proslavio, da ju je scijenio kakova je sobom, kao užitak, koji u sebi ima svoju svrhu, a nije sredstvo da ugagja gospogjama sposobnošću i čuvstvom u izvedbi. On se je doista sasma brzo zaljubljivao, ali mu ljubav ne bijaše nimalo postojana.

U velike je važno znati, kako je Irtenjev shvatao ljubav, ne samo za to, da se upozna ćud protagoniste romana, nego da se poznadu bolje druga djela Tolstojeva. On razlikuje tri vrsti ljubavi: ljubav lijepu, ljubav, koja ne traži koristi i ljubav aktivnu. Od ove tri vrsti isključuje sasma ljubav sensualnu, ljubav mladića spram djevojčice, u kojoj ne nagje nigda iskru istine, nego samo prevare.

Evo kako on misli o trima vrstima ljubavi.

„Lijepa ljubav sastoji u ljubavi ljepote, čuvstvu i svome izrazu. Za ljude, koji gaje ovu ljubav, ljubljeni je predmet dostojan u toliko ljubavi, u koliko pobugjuje ugodno čuvstvo savjesti. Ljudi, koji ljube lijepom ljubavlju, malo se brinu za uzajamnu ljubav, već im je to kao okolnost, koja nema nikakva upliva na veličinu

i naklonost čuvstva. Oni mijenjaju često predmet svoje ljubavi, jer im je prva cijelj, da žive uvijek u ugodnom čuvstvu ljubavi. A da ga uzdrže, govore neprestane biranim izrazima svoje ljubavi, koliko s ljubljenim predmetom, toliko s drugima, koji i nemaju posla s ovom ljubavi.

U našoj domovini nekoji ljudi strastveno govore, né samo o svojoj ljubavi, nego i o domovini, isključivo francuski. Govoriti ovo, možda je smiješno i strano, ali sam ja uvjeren, da je bilo, a ima i sada mnogo ljudi društvenih, a osobito žena, čija bi ljubav prestala odmah, kad bismo im zabranili da govore francuski o ljubavi prama prijateljima, muževima i djeci."

„Druga vrst ljubavi, biva ljubav, koja ne teži za koristi, sastoji u žrtvovanju svoje osobe na korist ljubljenog predmeta, bez obzira da se učini više ili manje dobra ljubljenom predmetu žrtvovanjem sama sebe. Nema bolesti na svijetu, koju ne bi bio spravan pretrpiti, da dokaže cijelome svijetu, njemu ili njoj svoju sućut. To je oznaka ove vrsti ljubavi.

Ljudi, koji ovako ljube, ne traže da im se tako odvraća ljubav, pošto je uzvišenije žrtvovati se za onoga, koji toga ne shvaća (i za koga nije se dužno); ti ljudi uvijek su ožalošćeni, jer je tako viša zasluga žrtve, ... uvijek su pripravni ići na smrt, da pokažu njemu ili njoj svu svoju sućut. Preziru male dokaze svakidašnje ljubavi, jer ne traže sav entuziazam svoje vlastite žrtve. Malo mare, da li si spavao mirno ili ne, da li si zdrav ili veseo, te se ne brinu ni malo da ti učine ove usluge ili potrebe, pa i onda kad mogu. Ali su uvijek spremni, samo kad je prigoda, da se bace u vodu ili oganj za te, da pretrpe ma koju bolest za tvoju ljubav. Ljudi, skloni na žrtvu, uvijek su ponosni svojom ljubavi, uvijek smutljivci, ljubomorni, nepovjerljivi, te i čudnovato je da oni žele, da predmet, koga ljube, bude pripravan na pogibao da ga spase iz nesreće, te da ga tješe; pače žele da ima i mana, da ga poprave."

„Treća vrst ljubavi, ljubav aktivna, sastoji u tome, što nastoji da preteče ili zadovolji svim potrebama, željama, samovoljama i manama ljubljenog predmeta. Koji ljube ovakom ljubavlju, uvijek ljube, za vas život, jer koliko više ljube, toliko više upoznavaju ljubljeni predmet, i toliko im lakše postaje da ga ljube, da zadovolje njegovim željama. Njihova se ljubav opaža jako rijetko u riječima, te ako se to i dogodi, ne pokazuju naslade lijepim načinom, nego stidno jer se boje uvijek da ne ljube koliko treba. Ovakovi ljube napokon i mane ljubljene osobe, jer im pružaju prigodu da istodobno zadovolje novim željama. Oni žele, da im se ljubav ljubavlju odvraća, puštaju se dragovoljno i varati, vjeruju posve lako da ih drugi ljube, te su za to blaženi; ali lišeni toga, ne prestaju ljubiti, željeti sreću od ljubljenog predmeta, koga nastoje da zadovolje svim sredstvima, moralnim i materijalnim, malim i velikim, samo kad mogu."

Povratimo se sada na prijateljstvo Nikolino i Nehljudovo. Njihovo je prijateljstvo počelo hladnjeti, jer je jedan poznavao sasvim dobro mane drugoga. U toliko se Nikola upozna s drugima siromašnima učenicima, koje je isprva prezirao, ali kasnije ljubio i štovao, jer su bili mnogo bolji i učeniji, nego što je on scijenio. Megjutim se približi dan ispita, gdje — propade. U očajanju nije se mogao umiriti, dok mu ne dogje pod ruke knjižica, u koju bijaše jednom odredio da će pisati pravila života. Tako zaključi novom odlukom, biva, da ne će učiniti više nikakvo zlo, niti biti nevjeran svojem programu. Što se je dalje dogodilo, ne znamo; knjiga ovako svršava, a Tolstoj, nije proslijedio pisanjem. Ova je knjiga baš čudnovat pojav u pogledu psihološke analize djetinjstva. Nikola, svojom težnjom k analizi, nezasitnom željom da prikaže sve što se u njemu i u drugima dogagja, jest majstorski savršen lik. Vanjski utisci društva i svijeta u djetinjem srcu opisani su rijetkom i svjesnom tačnošću i bistrinom, a ima prizora iz smrti majčine i Natalije, koje ne može prikazati drugo do sasma umjetničko perce.

Nikola je slika mladića slabašna značaja, u koga je žarka želja za moralnim savršenstvom, ali samo u mašti; u bitnosti se pak sve to svodi na ništa, i za to ozlovoljen slabom svojom energijom, dogje do toga, da se počne stiditi sama sebe.

I time plati Tolstoj svoj barač literarnom svijetu svojeg doba. Košto Gončarov i Turgenjev, tako pokaza i on ruskomu društvu običniji tip mladića, koji se hrani visokim idejalima, ali što ne prudi društvu, jer je nesposoban da radi i bez značaja.

U ovom djelu vidi se jasno prava karakteristika Tolstojeva kao i u kasnijim djelima; prispodoba megju uzgojenim dijelom svijeta i neuzgojenim i prostim. Vidiš utakmicu megju prostim ali dobrim pučanima, i visoko uzgojenim društvom, ali moralno lažnim i slabim; megju onima, koji traže te uspiju naći sreću u pravom moralu, i onima, koji brineći se slabo za svoj vlastiti moral, traže sreću u svijetu, izvan sebe, ali ne mogu dospjeti da je nagju; vidiš utakmicu megju naravnim i umjetnim životom.

U puku ćeš naći previše plemenitih čuvstava, iskrenih misli i dobra značaja, što je nasuprot prosvjeta okaljala u uzgojenom svijetu, postaviv za temelj egoizam mješte ljubavi. U poglavlju XXXI. trećeg dijela ovog romana vidimo opisano visoko društvo njegove dobi. Poglavlju je naslov: „Comme il faut", te u njemu nam podaje Nikola sliku sama sebe, kaki je bio pod uplivom društva, u kome je živio. „Mislim," kaže Nikola, „da je potrebno da posvetim cijelo poglavlje ovoj ideji, koja je izmegju najgorih i najlažnijih, što mi ih uzgoj i društvo u srce usadiše." Ovdje takogjer vidimo kako dijeli ljude na „Comme il faut", i na „Comme il ne faut pas". Prve je štovao, druge prezirao. „Moj „Comme il faut" — veli — sastoji u tome, što pozna francuski jezik i ima jasan izgovor.

Drugi uvjet, njegovog „Comme il faut" bijaše „nositi duge i čiste nokte"; treći, lijepo pozdravljati, plesati i razgovarati se; četvrti veoma važan, bijaše, hladnoća spram svačega i nepromjenjiva odluka kojegod tražene i prezirne dosade. — „Izim ovoga, imao sam i drugih generičnih obilježja, po kojima sam sudio ljude, a da nijesam s njima ni proslovio. Od ovih obilježja, poglavito mi bijaše, promatrati njihovu sobu, narukvice, rukopis, odijelo, pratnju i noge...... „Comme il faut", bijaše za mene samo, velika zasluga, savršenstvo, lijepo svojstvo, što sam nastojao postići, nego neophodna potreba za život, bez koje nije mogla da postoji na zemlji niti sreća, niti slava, niti ikoje dobro."

Bijaše uvjeren, da onaj, koji bijaše „Comme il faut", bijaše čovjek neovisan o društvu, nije mu trebalo mučiti se da postane činovnik, vojnik, učenjak, pošto je time postigao svoju svrhu, te stao povrh velikoga broja drugih ljudi. I ako je male vrijednosti da se pojmi ovakav život, ipak ga se lako vigja i u odraslim ljudima, jer esencija ovakih ljudi, koje auktor nazivlje „Comme il faut" sastoji baš u vanjskom uresu i skrbi, a ni malo u unutrašnjem, niti u ikakvom moralnom naputku samu sebi; sastoji dakle, da se traži ugoditi drugome, misliti i raditi tako ne obazirući se na važnost unutrašnjeg morala, svojih misli i svojih djela. U ovome poglavlju, vidimo Nikolu, gdje se sam pokazuje kao dječak „Comme il faut", a i oca mu pak vidimo kao čovjeka „Comme il faut" kako on sam pripovijeda. U ostalim Tolstojevim djelima svaki čas sretamo ljude ove vrste.

Ovo je prvo djelo grofa Tolstoja, u kojemu, izim što nam daje savršeno djelo, podaje nam i sliku misli i čuvstava svoje mladosti a da ne taji mana. Ovim prvim djelom steče zavidljivo ime, tako da ga pjesnik Nekrasov i kritik Annenkov broje megju prve ruske književnike, kao Gončarova Pisemskog i Turgenjeva. Turgenjev god. 1854. diveći se prvoj knjizi Tolstojevoj piše: „Samo nek mu Bog podijeli dugi život, ja se nadam, pače sam uvjeren, da će nas sve začuditi. On je genije prvoga reda." Opet pišući grofu Tolstoju govoraše mu: „Moje su Vam se stvari mogle svidjeti, te su možda imale upliva na Vas, ali samo dotle, dok ste se sami uputili. Odsele Vi ne možete ništa da naučite od mene; možete vidjeti samo razliku metode lažne izreke i moje mane. Vama ne ostaje drugo, nego da učite čovjeka, njegovo srce i velike pisce."

(Nastaviće se.)

Iz češke lirike.

Prevodi *Josip Milaković.*

Lešetinska zvona.

Lešetinska zvona
Glasa umiona,
Kroz polje i luge svet im ječi glas,
Tako bruji glasno,
Tako bruji krasno, —
Lešetinska zvona, rad bih slušat vas!

Koliba tam siva,
Zgrbljena i kriva
Pod mašinom, slamom, jadnim krovom svim —
Jato djece krila,
Ko što kvočka mila
Piliće si skriva krilom smegjanim.

Čim bi sumrak pao,
Pod strehu bi znao
Svak do oca, majke sjest uz blažen muk —
U snatrenju milu
Ko na jednom krilu,
A blagdan bi zvonâ navještao zvuk.

Dječja glava mala
Najragje bi pala
Na ramena seke, najdraže mi svih,
Sred duše joj staja
Priča, ko sred maja
Što zlatica ima izvor bistar, tih.

Kraj zvonjave mile
Duše nam se krile
Na oblačnim kolim' u divotni sv'jet,
Gdje se zamci viju,
Što knjeginje kriju,
Gdje zvončaca na ples zvoni vilam cv'jet.

Tužila ste sa mnom,
Zvona, gudbom tamnom,
U zemlji kad ocu hladan sterah log,
A kada su k tajku
Položili majku,
Narico je glas vaš s bola sirotnog.

Seka izgubljena,
Braća raspršena,
Ko u jesen lišće na vihoru zlu,
Kopriva tek gusta
Posred mjesta pusta,
Gdje koliba siva stajala nam tu.

Al mi drugdje na to
Zasja sreće zlato,
Rodno selo gn'jezdo drugo meni dâ: —
Kovah danak c'jeli,
Plam ljubavi vreli
Ko ljubicu skromnu skrivah mirno ja.

Kladivo se smiri,
Grud se miljem širi,
Kad me k dragoj zvuk vaš milo zvati sta;
Al plakaste toli
Na rastanku s boli,
Kad u bukvu srca urezasmo dva.

Lešetinska zvona
Glasa umiona,
Kroz polje i luge svet im ječi gl[illegible]
Srce čežnjom gine,
Uzdisaj se vine, —
Kad ću, mila zvona, opet slušat

Sva[illegible]

Naša pisma.

Budimpešta, mjeseca marta 1896.

(*Crtice iz magjarske književnosti XVIII.*) *Književni proizvodi godine 1895.*

Predaleko bi vodilo, izbrojiti sve, što je prošla godina donijela magjarskoj beletristici, pa ću se stoga obazrijeti lih na one proizvode, koji se u kojem god pogledu ističu u hrpi knjiga prošlogodišnje literature. Knjiga dan danas imade ko pljeve, samo što im apsolutna vrijednost nije u razmjeru sa relativnom veličinom plodovitosti. Ispod novije magjarske beletristike nestalo je tla, na kojem se nekad srasla bila sa narodnim interesima. Današnja se magjarska literatura jedva može nazvati *narodnom*, a nova struja, koja se u tom pogledu opaža, vrlo je opasna: tâ narod i literatura nerazdruživi su pojmovi. Duša, svijet, ideali svakoga naroda zrcale se u njegovoj literaturi, a psihologija književnosti ujedno je i psihologija naroda. Iz duše pjesnikove govori njegov rod, a bez traga će izginuti ona književnost, koja ne služi idealima naroda. Društvene promjene Magjara prošloga vijeka naišle su na krjepku potporu u literaturi, a to je bivalo sve do novijeg vremena. Uz Berzsenyi-ja eno državnika Nagy-ja, uz Vörösmarty-a Széchenу-a, uz Petöfy-a Kossutha, uz Arany-a Deáka. Danas ko da se magjarska vila otugjila politici, a javni poslovi ko da su isključeni iz domaće književnosti. U riječ: većina magjarskih pisaca pošla je u kozmopolite.

Uza sve to obogaćena je magjarska knjiga prošle godine mnogim lijepim proizvodima trajne vrijednosti. *Mavro Jókai*, koji svake godine radi mladenačkim žarom napisao je *tri* romana: „Miroslava Trenka", „Krao" i „Magnetu", koji će svakako novim svježim cvijećem nadopuniti vijenac, kojim mu je narod prigodom 50-godišnjeg jubileja ovjenčao čelo. A uz Jókai-a najbolji prozaista, *Koloman Mikszáth* podao je i ovaj put dokaz sjajne svoje vještine

„Kišobranom Svetoga Petra“, pripovijesti punom humora, koja je uz „Dobre palóce“ najbolja do sada Mikszáth-ova radnja. Drugo njegovo prošlogodišnje djelo je „Juriš na Bistricu“, tek radi ekscentričnosti predmeta zaostaje za onima. Od stare garde pripovijeda *Dragutin Vadnay* patriarhalnom ljupkošću u romanu pod naslovom „Unovačen“ svoje doživljaje iz godine 1848.

Arnold Vértessy, osobito produktivan romanopisac (napisao je *hiljadu* pripovijedaka!) izdao je dva romana: „U kupalištu“ i „Medene nedjelje“. To su vjerne slike iz svagdanjeg života, orisane svježim koloritom i živim bojama.

Franjo Herczeg, napisao je pendant svojoj pripovijetci „Gjurkovićeve kćeri“, pod naslovom „Gjurkovićevi sinovi“, kojemu s vida estetike imade doduše dosta prigovora, ali se i tu očituju svojstva, po kojima se dade slutiti na *budućeg* izvrsnog pripovjedača.

Izmegju mladih pisaca zauzimlje prošlogodišnjim radnjama prvo mjesto *Stjepan Szomaházy*. Izdao je

Slavoljub Kabos skupio je novije svoje novele u zbirku pod naslovom „Prah“, a utisak te zbirke svakako je povoljniji, nego li romana „Marijana“, gdje pisac odaje, da nije dorastao velikim konceptima, kako ih roman iziskuje.

U tom je poslu svakako sretnije ruke bio *Desiderije Malonyay* romanom „Zadnji“, što ga je velikom pomnjom izradio, nastojeći da interes čitaoca ne malakše sve do zadnjega retka, što mu je donekle i za rukom pošlo.

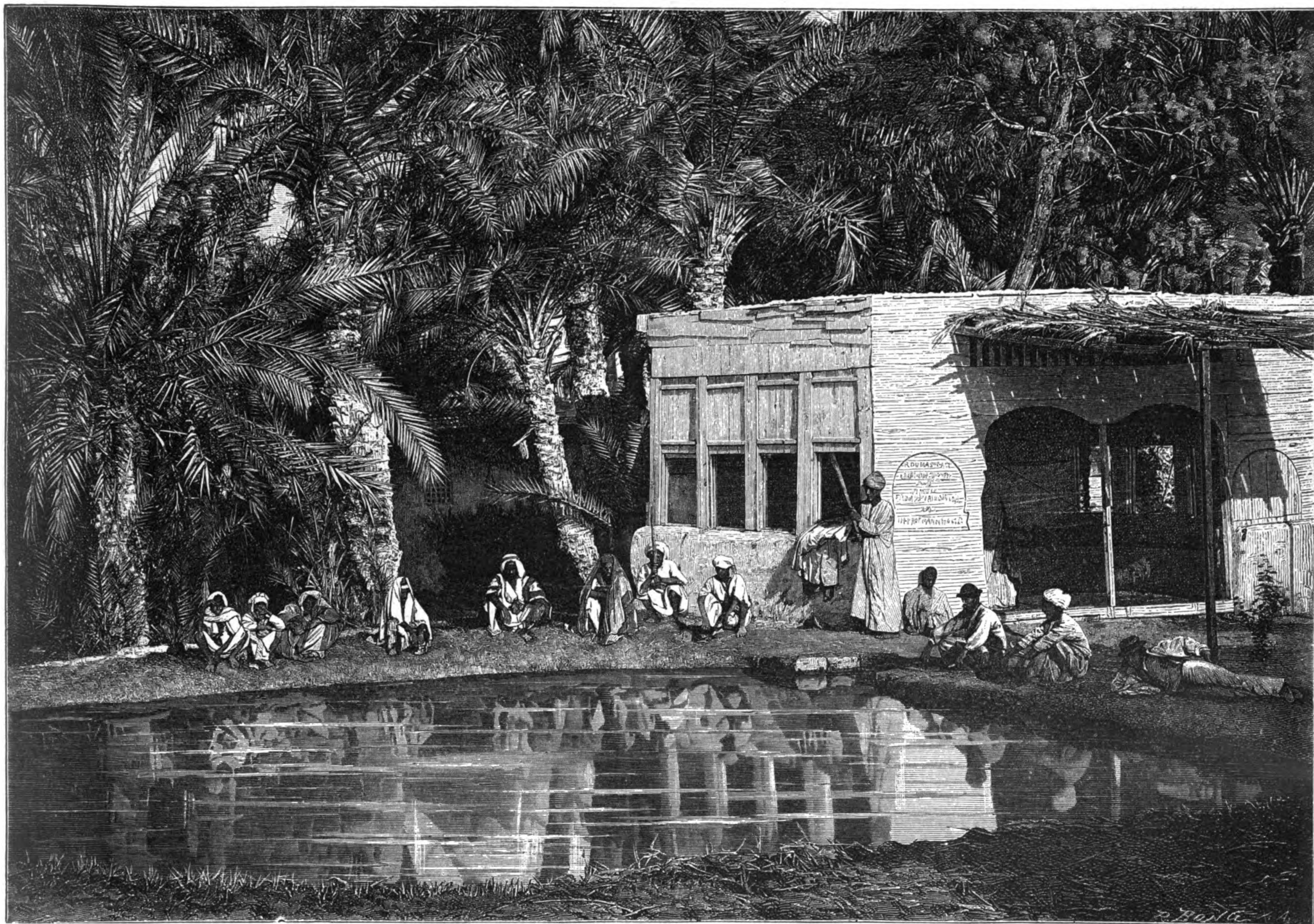
„Lavina“, roman poznatog već *Julija Pekára* obiluje više manama, nego li prednostima pisca, koji još uvijek teži za originalnošću — na rovaš logike i zdrava razuma.

Stanislav Timár, dosada poznat kao vrsan feljtonista, prikazao se je knjigom „Na sajmu života“ kao vješt i darovit pripovjedač, koji — na način Engleza — više pazi na zapletaj pripovijesti, nego li na vanjska obilježja svojih likova. Magjarska se knjiga svakako može nadati još lijepim radnjama ovoga pisca.

čitave prošlogodišnje magjarske beletristike jeste „Povjest ljubice“, vanredno bajoviti roman *Ane Tutsek*, u kojem prikazuje roman mlade djevojke s toliko vještine, da si je osigurala odlično mjesto u magjarskoj literaturi.

Lirska poezija, kako već jednom napomenuh, imade mnogo njegovatelja, samo što ih je malo izabranih. Kult lijepoga, što je negda srastao bio sa narodnim genijem u starijih pjesnika, danas jedva je gdje naći. Obilne zbirke pjesama umnažaju samo njihov broj, ali ne pjesničko blago, što je tim žalosnije, jer naročito lirsko pjesništvo daje književnomu životu naroda karakteristično obilježje, izražavajući ćud vremena i ljudi i odavajući kakvoću ideja i ukusa.

I minule godine došla je množina lirskih proizvoda u promet, a jedino bi ih prijateljski obzir mogao ubrojiti u književna djela trajnije vrijednosti. Tako zbirku pjesama *Arpada Polcznera* pod naslovom „Nedjelja“ i „Grobne pjesme“ *Dragutina Holuba*. U tim pjesmama nema ni forme, ni duše

Vrelo Musa pejgambera.

dvije knjige: jedna je zbirka novela pod naslovom „Dvadeset i četiri sata“, a druga novela „Clairettin valčik“. U svim tim radnjama nalazimo one fine, suptilne poteze, u čemu se Szomaházy odlikuje megju svima mlagjim piscima, jer rijetko koji od njih umije ko on zaokružiti vješto svoje pripovijetke i finim ih humorom iskititi. Szomaházy-eve radnje sigurno bi služile na čast svakoj literaturi.

Nakon duge šutnje oglasio se opet i novelista *Izidor Milkò* svojom „Pripovijesti jedne karijere“, u kojoj riše struje modernog društva tako oštro i karakteristično, da je samo žaliti, što se pisac teško i rijetko daje na posao.

Kao potpuno moderan realista sve se više prikazuje mladi i daroviti estetičar dr. *Béla Lázár*, ponajpače pak svojom novom i vrlo zanimljivom knjigom „Myria“, u kojoj nas iznenagjuje psihološkom snagom karakterisanja, vještinom zapletaja, tako, da mu je već sada osigurano ugledno mjesto u redovima novih magjarskih pripovjedača.

Ne manje daroviti realista *Slavoljub Gerö* izdao je markantnim potezima ocrtane „Individue“, koji nam se prikazuju doduše kao čudaci, gotove problematične naravi, ali se po načinu, kako nam ih predočuje, ne da poreći spisatelju pripovjedalačka vještina.

Od osobite draži jesu crtice sa ladanjskoga života, koje *Slavoljub Jakob* već kroz kojih desetak godina s oduševljenjem iznosi. I ovaj put izdao je zbirku nada sve jednostavnih, a opet nada sve ljupkih pripovijedaka pod naslovom „Selo“ gdje se ladanjski život i pučki svijet živo i simpatično predočuju.

Kako je Jakob oduševljen pjesnik sela, tako je *Aleksije Benedek* pjesnik srca, koji ljubi nježno i tankoćudno, pak tako i u najnovijoj „Knjizi srca“ svim čarom poezije riše sretni bračni život. U magjarskoj literaturi malo ih imade, koji umiju toplije, čuvstvenije i srdačnije pisati i čovjeka ganuti kao Benedek, koji nadahnut blaženstvom obiteljskog života u svim svojim djelima veliča ženu i nejaku djecu kao najviši i najsvetiji blagoslov božji.

Mali seoski roman *Géze Gárdony-a* „Pahuljice“, napisan potpunim shvaćanjem tehnike i pun zgodnih pučkih prizora zaključuje jednogodišnji ponajbolji rad na polju proze iz tabora *muških* pobornika, a preostaje još, da se letimice osvrnemo na junakinje pera, koje su se minule godine takogjer svojski držale. U prvom je redu, *Jelena Benitzky-Bajza* s romanom „Krv“ a do nje gospogja *Zsiga Gzarmathy* sa zbirkom novela „Gospogjam o gospogjama“. Jedna od najboljih ženskih radnja, a ujedno i pravi biser

ni stiha, ni jezika, baš ničega, što bi bilo vrijedno, da se iznese pred svijet. Ili je možda to poezija, kad Polczner grdi ružno vrijeme i pitajući za razlog tomu, odgovara sâm, da je razlog jedini taj, što angjeli trpe od kijavice? A nije bolje uspio ni Holub; njegova je čitava knjiga zaista grobna pjesma, a zbirci toj i glede jezika, stiha i ukusa najbolje je mjesto — groblje.

Viša lirska čuvstva odaju pjesme „Pod Tatrom“ *Ernesta Buršicsa;* pojedine pače odišu smjernim patosom, samo što je većina misli premalo poetično izražena, premalo je u njima pjesničke snage, polag koje se obično mjeri pjesnikovo umijeće.

Marljiva dva poznata starija pjesnika *Mijo Lévay* i *Hinko Lenkei* nijesu ni ovaj put izostali, a kako u prijašnjim, tako se i u najnovijim pjesmama „Pjesme iz samoće“ (Lévay) i „Novije pjesme“ (Lenkei) ističe zanimljiva opreka izmegju oba pjesnika. U potonjega imade bogatstvo pjesničkih ideja i plemenitih osjećaja, ali mu jezik nije dosta gladak i savršen, a opaža se uz to, da pjesnik stihove svoje ne mjeri uhom, već prstima; prvašnji opet pjeva lijepim jezikom, u krasnim stihovima, ali u njima manjka pjesnička istina. Koliko je oblik pjesama raznolik, toliko je malo u njima čuvstva, koje bi zanosilo čitatelje, motivi su ponajviše svakidašnji, mašta bez poleta. Tako općenita

lira, kao što je njegova, najčešća je: u njoj imade svega, što se od lirske pjesme obično traži, samo fali onaj stanoviti spiritus vitalis, individ i snaga.

„Bezvjetarje“ *Nikole Rósze*, ako i nije Bog zna kakova pjesnička tvorevina, a ono bar odaje nastojanje pjesnika, da se dovine visine strmoga Parnasa; samo što nakana još ne znači uspjeh, a volja još nije pobjeda. Njegova je lira lira mladosti, dakle onog doba, što svako mlado srce nadahnjiva pjesničkim čuvstvom i najviše njih nuka da zapjevaju. U jednima imade više, u drugima manje harmonije. Rósza — bar za sada još — pripada potonjima.

Pjesme „Danju i noći“ od *Gustava Miklera* u mnogome su nalik na pjesme Ròszine. U pojedinim pjesmama imade lijepih misli, duboka čuvstva i glatkih stihova, samo što je pjesnik preopširan i ne umije da stegne svoje mišli u uske, pregnantne granice.

Ova mana očituje se i u pjesmama pod naslovom „Zora puca“, *Dragutina Sebestyéna*, posve novog imena u magjarskoj lirici. Pjesme su inače slabe sadržine, siromašnih ideja i dosta teško probavimih stihova.

Drugi je novajlija *Stjepan Móra*, koji se je pojavio ovećom zbirkom pjesama pod imenom „Prizemlje“. Kako je to čedan i dosta neobičan naslov, tako su i pjesme čedne i priproste, koje ipak obećavaju, da će Móra s vremenom obogatiti magjarsku knjigu još zdravom lirikom. Mladoga pjesnika ne alterira bučni velegradski život; živeći na selu, gleda, kako sa čela puka curi znoj, kako sunce izlazi, osjeća miomiris cvijeća na livadi i poeziju večernje krasote. Obožavatelj je idealizma i pjeva iskrene osjećaje duše.

Poštujući pjesničke tradicije prošlosti, on kao da ne zna, da se je i u poeziju uvlačila moda; on kao da ne zna za simbolizam. za rafinirane draži; on ne smatra ženu medijem prirodoslovnih eksperimenata; on ne pjeva o svakdanjim emocijama, tom obljubljenom motivu moderne lirike; njemu — mladiću — još nije dosadio život; ne traži neobičnih izraza niti efekata blaziranih misli, već u tihom obiteljskom životu nalazi svoj pjesnički svijet. Rado se sjećamo Emersona, koji je lijepo tumačio bitnost poezije, veleći, da je za poeziju bilo jur napisano sve u doba, kada je stvoren svijet; a tko je tako fino osjećao, da je mogao prodirati u tajne svijeta, taj je shvatio glazbu sfera i znao izraziti one čudne kadencije, kojih ostali svijet nije umio čuti. Po Emersonu pjesnik je iskazivač i glasnik lijepoga. I zaista, ljepote imade svagdje, samo ju treba vidjeti. *Móra* je nalazi na svom domu, u obitelji, u svom zvanju; malo njegovo gnijezdo ispunjeno je blaženstvom i već ga to istavlja pjesnikom, koji umije lijepo predočiti zakutak, što je njemu raj, pak sve to nježnim i slikovitim jezikom, koji je inače jednostavan i neusiljen, te glatkim stihovima i sigurnom tehnikom. Tek lirski polet još je preslab, a čuvstva stisnuta u pretijesne granice.

Kako se u kolu prozaista lijepo ističu pojedini ženski likovi, tako je i megju pjesnikinjama zvučnog glasa *Jelena Békássy*, proturivši prošle godine svoje „Novije pjesme“, koje se odlikuju jednostavnošću mirnog a opet ganutljivog tona, kojim pjeva ponajviše melanholično, tugu, odreknuće čisto naravno i iskreno. Čitatelj osjeća sa pjesnikinjom, kako je život ko kasno i već uvelo cvijeće i jesenska slika prirode na samrti. Tugu srca ne prati u nje nikakav titanizam, nikakovi usiljeni akordi elegije, kojom je njena duša prepunjena. Njezine pjesme dolaze iz srca k srcu, pa zato im je trajna vrijednost sigurna.

El Kantara.

Ista pošta, što je donijela pjesme *Eugena Komjáthy*-a pod naslovom „Iz zabiti“, objavila je ujedno i pjesnikovu smrt. Život i borbe, težnje i ideali, plemenito oduševljenje i duševni napori: sve je u tom svesku, gdje je pjesnik skupio sve, što god je pjevao posljednjih 18 godina. Ime njegovo dosta se je rijetko čitalo, a iz ovih pjesama razabire se, da pjesnik nije pjevao svijetu, već sebi i da je poeziju brojio med one kućne bogove, o kojima barbari tvrde, da im može pogled tugjega oka nahuditi i med one darove, koji se smiju dijeliti samo onomu, koji ih prosi. Otale pjesnikova čednost uz svu darovitost i tašta bojazan ispred oštre kritike. Odatle i to, da pjesnik nije tražio priznanja svijeta, već radije ronio u dubinu svoga duševnoga svijeta.

Poput modernog Platona i on je idealizovao nov svijet, prama kojemu je ovaj današnji prava nakaza, on je tražio u regionima daleko onkraj sfera bivstvovanje, za kojim uzalud težimo, i o kojem naš Preradović pjeva:

Gdje je staza do tog kraja,
Do blaženstva toga gdje?
Ah na zemlji nema raja,
Želja za njim — to je sve!

Poput novoga Hamleta sami pjesnik nalazi se u svakojoj pjesmi, gledajući zabrinuto u sebe. Gotovo stalan faktor njegove lirike jeste mudrovanje, regbi jedino je to vrelo njegovih osjećaja i strasti. Njega ne nukaju na pjevanje ljudske težnje, nade, strasti, boli, već dvojbe, duševne borbe, razmatranja o tajnama ljudstva, razmatranja, koja niču iz filosofskog shvaćanja svijeta. Njegova je ljubav očitovanje višeg čuvstva, njegov je jad čišći, eterski jad; on je na zemlji do kraja propatio Golgotu, da izravno dogje u nebo, u željno izgledani raj.

Komjáthy-eve pjesme odlaže čitalac dosta hladno, jer njegove pjesme odaju srce, koje ne umije ni ljubiti, ni trpjeti, ni boriti se, ni nadati se, a ako i umije, tada je sve to samo u fantaziji; jer kakova je zabluda, htjeti filosofiju života tumačiti lirskim izljevima, takova je zabluda misliti, da će duševne bure svladati lirika stihovnim mudrovanjem.

*

S ovo redaka eto dokrajčih svoja razmatranja o magjarskoj književnosti uopće. Priznajem, da je mnogo toga izostalo, što bi zavrijedilo bar da se spomene, ali ja nijesam htio, da pregjem okvir, uvjetovan čednim naslovom ovih članaka.

Mavro Špicer.

*

Biograd, 18. februara 1896.

Ciča je zima popustila. Ispod vratolomne naše kaldrme kao da se čuje kucanje srca Velikog Pana, a topli duh mladog Feba je već probudio po koju ljubičicu.

Baš je dosadila ta zima! A i da nam bijaše barem kakove dobre nove knjige ili valjane novine u pozorištu, — ali — ama baš ništa. Oh, to pozorište! Koliko li nam se puta ne ogrija tijelo u gostoljubivim prazninama njegovim, ali koliko li nam se puta u njima smrzla duša! Tako n. pr. u „Alpijskom caru“, u sceni, kada postiljona (gosp. Kundovića) stade iznenada dizati u visine njegov drveni parip, kojega vucijaše za uže momak na pozorišnom tavanu.

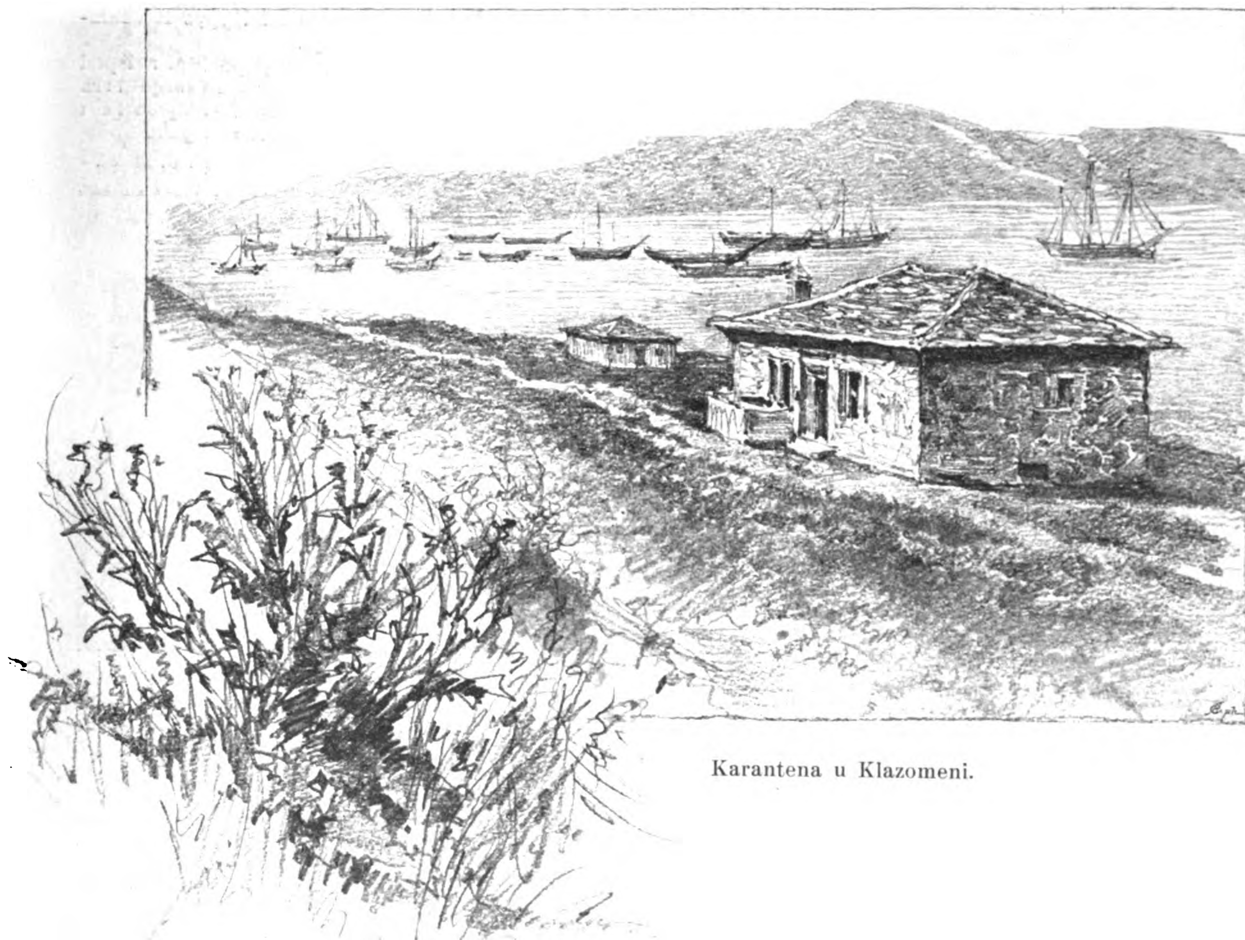
Kanaf bijaše vrlo debeo, ali naši živci vrlo tanki, te ih ne uzmože nmiriti ni griva. ni uši, ni jezik ni rep konjski, pa ni jokeyska vještina gosp. Kundovića. Ali uže bijaše debelo, gosp. Kundoviću i pozorišnom se Pegazu ne desi ništa, a ako se ko napatio, — patijahu naši živci i onaj momak na „Schnürrbodenu“. O, često smo se zgražali i strahovali, na primjer u „Rože Laroku“ ili „Angjelu ponoći,“ a u „Moru“ bez primorja se osvjedočismo, da — uz Homera — i slavni Echegeray po katkada zadrijema. Šta ćemo, kada je i more s primorjem dosta veliko, pa da zaluta i iskusni brodar.

Prošlog se mjeseca davao i nov prijevod, „Mačem,“ dramat u samo pet činova („Angjeo ponoći“ ima ih šest) i samo osam slika. Dogagja se u Raveni 1359. god. Komad je napisao Jean Richepin, a gosp. Gjokić pokazao je tom prilikom jamačno više dara u prevogjenju, nego u ukusu. Stvar u ostalom nije baš tako užasna. Od dvadeset i četiri lica ostaje ih prilično živih. Prama sličnim komadima stoji autor kao vic i obratno; — ergo dva vica. A pošto je prevodilac napravio treći, mislimo, da bi bilo odviše za „Mačem“ da napravimo četvrti. Ima komada, o kojima se ne da napisati ni dobar „vitac“.

Od originala gledasmo „Gjidu“ i „Poteru“ (Veselinović), „Podvalu“ i „Dva cvancika“ (Glišić) i „Protekciju“ (Nušić). Nadali smo se novini, Matavuljevu „Zavjetu,“ ali je pisac, kako se čuje, trgao tu svoju prvinu iz nepoznatih razloga. Poznavajući književničku prošlost gosp. Matavulja, nadamo se, da ovih razloga ne bijaše u samom „Zavjetu“ i ako se i kod nas dokazalo, da su valjani pripovjedači često slabiji dramatičari.

4. februara davaše se svakako najinteresantnija stvar ove godine, Blodekova čuvena opera u jednom činu, „U Bunaru“. Evo joj libreta:

„Stara Veruna jadikuje pred svojom kolibom kod sela: kako je nastanulo rgjavo doba, kako mladež provodi raskalašan život; kako su nju nekad zvali ljepoticom a sada je zovu vješticom i kako će sad svi povrvjeti k njoj, da im vrača, jer je petrovsko veče. Dok se Veruna tako jada, dolazi Lidunka, djevojka iz sela, i donosi kotarčicu jaja i masla, pa moli Verunu, da joj vračanjem domami dragana Gjorgja (Vojtěha). Veruna odvraća Lidunku od vračanja, kaže joj, kako to ne valja i kako su vradžbine gjavolji poslovi. Lidunka je opet salijeće i veli, da svi u selu govore: kako ona (Veruna) umije čitati zvijezde i stare knjige, zna ljekovite trave, zna sve, pa je eto moli, da joj pomogne bar dobrim savjetom. Za tim joj isprića, kako je zavoljela Gjorgja, kako bi htjela da se uda za nj, ali joj smeta stari udovac Janko, za kojeg hoće mati da je uda. Onda joj Veruna kaže, da tog večera, kad mje-

Karantena u Klazomeni.

sec izigje, dogje k bunaru, koji je pod jednim drvetom blizu njene kolibe, pa da pogleda u bunar i tu će vidjeti lik svoga sugjenika. Taj je razgovor prisluškivao stari udovac Janko, pa se popne na drvo nad bunarom, kako bi Lidunka, kada pogleda u bunar, vidjela njegov lik u vodi. — Tu se počne pomaljati mjesec. Momci i djevojke iz sela spremaju se, da nalože vatru po brdima i da motre, kada će Veruna kao vještica poletjeti na metli. U tome se mladi Gjorgje sprema, da se popne na drvo, kako bi Lidunka vidjela njegov lik u bunaru. I taman on pogje k drvetu, a stari se Janko omakne s drveta i padne u bunar. Lidunka dogje k bunaru i zgrozi se, kada pogleda u vodu i ugleda dolje starog udovca Janka. Ona vrisne: — To je sam gjavo! — Na to dolete momci i djevojke k bunaru i stanu se podsmijavati starcu, što je pao u bunar. On ih šalje sve do gjavola, izigje iz bunara i pobjegne. Tako se Lidunka oslobodi starca i ostane sa svojim draganom Gjorgjem."

Dubokom muzikalnom, katkada veoma humorističnom (pjesma Jankova i Verunina) karakteristikom, čistotom stila, koji uopće nosi slovjenski karakter, preciznošću orkestralne obrade i onom divnom jednostavnošću koncepcije dolazi „U Bunaru" u red klasičnih opera. Kroz vascijelo djelo vije se neka tiha čežnja i sjeta, koju tu i tamo prekidaju šaljivi zvuci. Vrhunac je te velebne muzikalne idile u „ragjanju mjeseca", u intermezzu. — Ako muzika ne može da crta direktno, može indirektno, t. j. da u nama pobudi podjednaka osjećanja, koja pobugjuje dotični predmet ili situacija. To jeste, da te muzikalne boje nemaju odregjenosti pera, riječi ili kista, s toga muzika i treba da crta onake neodregjene i suptilne situacije, koje može samo ton da ocrta. U silnoj produkciji muzikalnih djela ima doduše koješta s cifrastim naslovima (n. pr. „Posljednja ruža", „Prva ljubav", „Romance", „Balade" i t. d.), koji ni najmanje ne odgovaraju sadržini. Naslovi su došli u modu i pitaš li ga, što je svirao, odgovoriće ti kaki razbarušeni Orfejev potomak: — Zar nijeste pogodili? Taj se valcer zove „Posljednji poljubac". — A nije se, jadnik, ni dosjetio, da bi se valcer s istim pravom mogao zvati: „Sjećanje na kiseo kupus", ili: „Valcer bez riječi". (Tu se sjetismo mnogih pjesama bez riječi!)

Ali Blodekov intermezzo se zaisto ne zove „Ragjanje mjeseca" tek onako šale radi, kao ni Mondschein-sonata ili Griegov „Notturno". To je zaista sjajna i duhovita muzikalna deskripcija one tihe tuge i velebne sjete, kojom prožima blijeda Luna i tiha ambrozijska noć srce ljudsko. Pa onda sladostrasno nadanje i slatko očekivanje mladih, Gjorgja i Lidunke kraj hladnog kladenca . . . Ljepotom se taj intermezo može mjeriti s Mascagni-evim, a Bethoven-skom gotovo lapidarnošću i čistotom kristalnog stila biće da ga i natkriljuje. Blodeku ostade još dosta genija, da poludi. Umre 1874. Za Gounoda, Bizet-a i pokojnog Thomas-a kažu, da su im djela sredina izmegju vatrene i lake talijanske i hladne, ali duboke njemačke opere. Ko zna, ne bi li se to isto moglo reći i za Glinku, Smetanu, Blodeka . . .

Tenor i sopran-partiju pjevahu g. i ggja. Deskašev i Todosićka, a bariton i alt gosp. Ilija Stanojević, i ggja Stanojevićka. I sviralo i pjevalo se bez grješaka, a to je, — za naše prilike, — dosta. Ali gosp. Deskaševu kao da nije prijalo u bunaru, jer je za nekoliko dana dao ostavku. I tako za sada u bunaru ostadoše prvi pokušaji da se pokuša s operom.

Ali kao inkarnacija veselog karnevala osvanu u nas maglovitog jednog jutra obožavana kraljica pariskih subreta, ggja Ana Judic. A naša je publika zaista pokazala svoje galofilstvo, a pozorište je, ako ništa drugo, pokazalo tu osobinu, da može biti dupkom puno.

Evo, kako je to bilo.

Onomad dogje u Biograd neki Galé (ili Galais, čitasmo mu ime samo fonetikom) sa svojom gospogjom. Okladio se sa geografskim društvom u Bordeaux-u, da će sa nekakvim kolicima u stanovito kratko vrijeme obići svijet i da se na taj način može preći i stanovitim putem preko Perzije i Hindostana. Gosp. je dakle Galé htio trgovini otvoriti nove puteve. Bijaše zaista vrlo zanimljivo gledati toga bordeaux-skog Columba, kako sa svojim čizmama, crvenom bluzom i ženicom u biciklističkim čakširama ukrašuje naše ulice. Koji su znali, da Bordeaux ima mnogo slavnog vina i vode u Loire-u, doznaše, da Bordeaux ima i svog gosp. Galé-a i svoju gospogju Galé-ovicu . . . Ali na žalost, i veliki geografi trebaju novaca i tako — —, i tako se prosjačilo, dok se moglo, a onda . . . A onda se gosp. Galé jedne noći ništa manje nego objesi na Kalimegdanu. Ali u blizini se — O erklär mir Oerindur, dieses Wunder der Natur! — desio neki Francuz, koji presiječe uže (ili kajiš) i spasi zemljaka. Kažu, da je gospogja sasvim ravnodušno saslušala užasnu vijest i otišla (fuga similis) starim trgovačkim putem put Budima, grada bijeloga, mjesto put Carevog Stambola. Na skoro ode za njom, hvala viteštvu gosp. barona Rozena, ruskog poslanika, razočarani bordeaux-ski Columbo, ode kako se ovdje veli „s jednim iskustvom više i jednom predrasudom manje", ode s uvjerenjem, da je lakše obići svijet i sa deset „tačaka", nego s jednom ženom . . .

Ono i po koji domaći dobija volju, da se objesi, ali da se objesi Francuz, o, c'est terrible! Pa onda taj Cadet! Došao je ovamo poput aveti. Prikazivao je u Dvoru „Silom bolesnika". Mi smo očekivali, nadali, radovali se, ali uzalud, — Coquelin iščeznu. Abiit, excessit, erupit, evasit, — a mi ostadosmo ne znajući: ima li ili nema pravo gosp. Sarcey. I tako taman dogje ggja Judic i sve pohrli 6. februara u pozorište, jedno za inat Kukurekoviću, a drugo, da se dade Francuskoj zadovoljština za gosp. Galéa. — Operete uopće rijetko kada imaju dramsku vrijednost. Ali u „Niniši" kao da je gosp. Alfred Enken malo poharao poetički vrt gosp. Alberta Mijo-a, i obratno, a nama ostade samo baštovanka, ggja Judic. Haec dissimilatio claudicat?! Ta prispodoba hramlje?! A zar, ako ih uopće i ima, ima malo takih u sličnim opereticama! U ostalom, evo sadržine: „Niniš" je ime jednoj kokoti, koja je ranije ostavila galantan svijet, pa se udala za nekog poljačkog diplomatu, po imenu grofa Korniskog, koji ne zna ništa o prošlosti svoje grofice (nekadašnje „Niniš"). — Ova grofica, došavši u morsko kupatilo na obali truviljskoj, odmah je zavrtila pamet svim tamošnjim gostima, pa i samom vlasniku kupališta, Gregoaru, koji se oda na taj posao samo za to, da bi imao prilike učiti plivanju mlade lijepe gospogje. Tu megju gostima desi se i stari poznanik grofičin, vikont od Bopersija, koji je podsjeti, da je ona (kao „Niniš") ostavila u Parizu izvjestan broj dugova i da su joj za te dugove uzapćene stvari u njenom nekadašnjem stanu, od kojega ona, ne zna se za što, nije predala ključeva. U fijoci jednog stola, koji se s ostalim njenim namještajem imao prodati na javnoj licitaciji, nalazila se Ninišina dopisivanja s (horribile dictu!) nasljednikom poljačkog prijestola. Ona je htjela da uzme ta pisma, da se ne bi zbog njih kompromitovao čovjek, kojega ona nije još sasvim zaboravila i ako se udala. Megjutim je i grof Korniski dobio poruku od svoje vlade, da pošto po to dograbi ta pisma Ninišina. I tako vikont Bopersi i grof Korniski dogju u Pariz i tu nastane čitava trka oko tih pisama, koja na kraju krajeva dočepa vikont Bopersi i preda ih Niniši." Ko prizna, da je — osim pjevanja — fabula „sve i svja" u jednoj opereti, moraće dozvoliti, da „Niniš" zaista nije ništa.

Muziku je napisao neki Bular. Sada, pošto je umro slavni skladatelj „Mignone" i „Hamleta", čuće se o gosp. Bularu možda više.

Nije nevjerovatno, da bi gg. Enken i Mijo mogli stvoriti kaku zgodnu ženicu za striku, ujka ili za samog djedu, ali „Tatina žena" — nije osobita žena. Evo fabule toga komada: „Mladi naturalista, Aristid od Bukanijera, hoće da se oženi kćerkom učenog profesora Boden-Brideta, koji ima tri kćeri, ali nagje da će biti dobro, ako najprije oženi svog oca, barona Bukanijera, nekom mladom Belgijankom Anom i tim učini kraj ljubavnim ludorijama očevim. Tako i bude. Sve ličnosti, otac, sin, mlada Belgijanka, profesor i njegove tri kćeri nagju se u prvom činu na ljetnjaku profesorovom. Tu se svrši i plan mladog Bukanijera. Odmah zatim baron Bukanijer (otac) i baronica Ana (maćeha) odu u Compiégne da potpišu bračni ugovor Aristidov. Tu tek nastaju zabune i zapleti. U gostionici kod Zlatnog Lava, gdje su Bukanijerovi odsjeli, nagje se nekaki knez od Cipra, koji misli, da je nova baronica neka njegova stara ljubeznica Koralija. Megju tim prava je Koralija bila sluškinja kod Boden-Brideta i po malo njegova ljubeznica, pa poslije ljubeznica baronova. I ta Koralija smeta sad profesoru u njegovim najmilijim studijama. Mladi Aristid, nalazeći se u ovoj zbrci, misli opet, da je čast njegove mlade maćehe (baronice Ane) kompromitovana, pa traži na sve strane njenog ljubaznika, ali ga ne nalazi, jer ga nikako ni nema. I sve ove zabune i zapleti, koji traju kroz cio drugi i treći čin, završuju se tim, što najzad izigje na vidjelo, da je, pogrješkom porodičnih dokumenata, na bračnom ugovoru baronice Ane zapisano ime sinovljevo mjesto očevoga."

Ali usprkos tome je ggja Judic očarala publiku, kao da ima svaki od njezinih sjajnih dragulja neku neobičnu snagu fascinacije.

U jednom je i drugom komadu ggja Judic prikazivala kokotu, doduše ne onaku, kaku crta kaki Zola, nego onu iza restoracije, stariju, nježniju, koju opisaše Murger, Balsac a donekle i Dumas mlagji, ono blatom poprskano cvijeće bulevarsko, čiji je miris razblaživao jade kakom Heine-u ili Béranger-u. Ta — danas već historijska vrsta loreta više je dramatična, jer je tu grijeh zavijen u plašt koketne poezije. (Tako u „La cigale," u komadu, koji se prikazivao u konaku, ggja Judic zavoli nekog siromašnog slikara.)

Ako je ponajglavniji znak glumačkog talenta bogatstvo u prikazivanju različitih, često sasvim suprotnih karaktera, onda ggja Judic kao glumica nije osobita umjetnica, jer je sva njezina snaga u sjajnom prikazivanju onih operetskih tipova, koji toliko potsjećaju na Polusvijet. Ima ih, koji u svojoj pedesetoj dapače postignu, da umru; ggji je Judic u toj dobi pošlo za rukom, da istinito prikazuje dame, koje vole, da ih vole. Svaki, kojega interesuje tip „slomljenog ljiljana", svakako da je onih dvaju nezaboravnih večeri priznao, da ju je ta studija morala stajati mnogo znoja. Doduše, u Parizu ima ih mnogo, koji se bave sličnim proučavanjem, ali ggju Judic ne dostiže još niko. O, njezinu slavnu kokotu teško da će uskoro zaboraviti gdjekoji naš galantan orozlijić! Pa onda njezina nonšalansa, njezin čisti pariski „pšit", pa onaj visok i elegantan stas, pa onda one lijepe, izrazite i ispupčene crne oči! Tima bi divnim očima zaista mogao pristajati Omirov komplimenat Boginji mudrosti. Ali, sapristi! Ta volovi jamačno još ni u Parizu ne mažu efekta radi svojih trepavica nekakom crnom farburinom!

Premda ima danas više glasa, nego glasa, pjevala je ggja Judic prekrasno. Učinilo nam se, da više preludira i niansira, da ima forte, ali da ga ne običaje upotrebiti. Glas joj ima više čistine, nego boje, a izgovara tako jasno, da je nije niko razumio, ko nije znao francuski, a takih nas bijaše u pozorištu mnogo, vrlo mnogo. I tako ulučismo priliku, da posmatramo sve stepene smijeha, o kojima govori onaj poznati humorista: gledali t. j. slušali smo one, koji se smijahu ggji Judic; onda one, koji se smijahu smijanju ovih srećnika; onda one, koji se smijahu tome ismijavanju, pa onda — ggju Judic, koja se smijaše našemu smijehu.

Sapristi! (tu smo riječ mnogo slušali onih večeri), sapristi! mi u pozorištu često za jednostavnu cijenu dvostruko uživamo, slušajući komad po dva puta: od šaptača i od glumaca. Kod ggje Judic, na našu žalost, toga dvostrukog uživanja nije bilo usprkos dvostrukim cijenama. Njezino osoblje znade izvrsno svoje uloge, a po kompetentnom mišljenju gosp. Gavrilovića, koji imagjaše čast, te je sa nekoliko kolega bio u Dvoru, Židikovci su bolji od Koklenovaca. Nama se od sviju najviše svigješe gg. Fiorati (ljubavnik), pa Šambli i Šarleti. S njima se ne bi toliko proslavili naši šaptači gg. Lakić i Angjelo (ne zove se Mikel, nego Moša).

I tako je u naše pozorište, koje je prazninom i šutanjem dočekalo dvadesetpetogodišnjicu umjetničke djelatnosti zaslužnog komponiste gosp. D. Jenka, domamilo silan svijet pedesetogodišnje i nerazumljivo mnogima pjevanje ggje Judic, koju kao glumicu doduše odlikuje lijepo pjevanje, a kao pjevačicu dobro glumljenje, ali koja nije ni u kojem genre-u postigla vrhunac. U kakovome vodviljčiću se ne kušaju čisto umjetnički temperamenti. Pojave kao ggja Judic ili Girardi mogu da imaju i neku lokalnu vrijednost, — za Pariz ili Beč. Kakovi Max Nordau primjetio bi u njihovoj slavi neko opadanje ukusa dotične publike, ali se tješimo poznavajući neizmjernu silu reklame.

Ali srećom, te nije sve guravo, jer onda bi i belvederski Apolo bio gurav.

Ali naš je svijet spram stranaca vrlo šarmantan i predusretljiv, a ggji se Judic toliko pljeskalo, da je na kraju „Tatine žene" morala dodati nekoliko vragolastih kupleta. Njezina je laka pjesmica odjeknula i u gostoljubivom salonu Dvora, a sirotica se ggja morala, pošto još nema kod nas ordena nikakove svetice, zadovoljiti redom sv. Save. Velikodušnost je vladareva odlikovala i njezinog kapelnika i impresarija.

Još nešto, triumf nad triumfima! Poslije svršetka „Tatine žene" je ggjca Nigrinova, kako se čuje, u prvoj vatri „vozbuždenija" odletjela na pozornicu i iza kulisa poljubila ggju Judic u ruku, premda je kao žena i koleginica imala pravo na svetinju njezinog lica ili na kakovi ženski shake-hands. Ggjca je Nigrinova jedna od prvih naših glumica, i tako izgleda kao da je ponizila naša drama, da u ruku cjeliva sklizavu parisku operetu. Ali ako je to bio poljubac bujne mladosti ovještaloj starosti, e, onda je nešto drugo.

Biogradska se štampa dosele o ggji Judic izrazivala vrlo rezervirano. Kroz one kratke referate kao da zvučaše Puškinov stih:

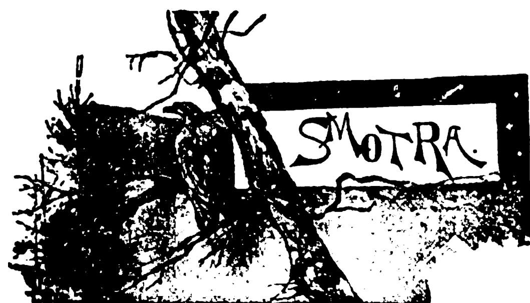
> Pametni su sad u brizi,
> S morala nas dr'jemež hvata.

Da nam je Pariz poslao svoju Saru, Režanu ili ggju Moreno, pod sigurno bi se otkravio led sa srdaca naših žurnalista.

Pogovara se, da će naskoro doći i ggja Rechambere, naivka francuske komedije.

Ali, što je glavno, čiča je zima popustila, a ispod biogradske kaldrme kao da se čuje kucanje srca Velikog Pana. Poklade su prošle, a pramaljeće će i pozorištem prosuti novu toplinu i novo cvijeće.

A. G. Matoš.

Nadvojvoda Albrecht Salvator.

Naš slavno vladajući cesarski i kraljevski Dom zadesila se dne 28. februara o. g. teška žalost. Toga dana izdahnuo je u Bozenu nadvojvoda Albrecht Salvator u cvijetu mladosti, istom u 25. godini svoga vijeka. Prerano upokojeni nadvojvoda rodio se 22. novembra 1871. godine u Staroj Boleslavi u Češkoj, ko treći sin nadvojvode Karla Salvatora. Pošto je svršio vojene škole, stupi 22. aprila 1886. ko poručnik u dragonersku regimentu cara Franje Josipa broj 1., kojoj ga rana smrt rano otrže. Još u

Davosu zarodi se u njemu klica neizliječive sušice uz tešku nervozitetu, zbog čega odrediše liječnici, da se mladi bolesnik odvoji od svojih porodičnih članova i da se preseli u toplije podnebje. Zabrinuta majka, nadvojvotkinja Maria Immaculata pratila je bolesnoga sina, a da on toga ni znao nije, u istom vagonu u Bozen, okle mu više ne bje povratka. Uz svu njegu razarala je nemila bolest mlado tijelo, koje neizliječivoj sušici to manje odolijeva. Mrtvi ostanci upokojenog nadvojvode sahranjeni su dne 4. marta n Beču u dvorskoj grobnici. Počivao u miru!

Ђорђе Николајевић
Архиепископ Сарајевски
Митрополит Дабро-босански

* *Gjorgje Nikolajević.* Donoseći u našem današnjem broju vjernu sliku upokojenog arhipastira dabrobosanske metropolije, upozorujemo naše čestite prijatelje na 5. broj „Nade“, gdje će naći životopisne crtice o starini-pokojniku.

* *Dr. Ante Starčević*, književnik, poslanik u saboru kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, osnivač i vogja oporbene Stranke prava, umro je nakon poduljeg bolovanja dne 28. februara u Zagrebu. Dr. Starčević rodio se je dne 23. maja 1823. u selu Žitniku nedaleko Gospića. Pošto je svršio osnovnu školu u Klancu, stade da se sprema u kući svoga strica Šime Starčevića za gimnazijske nauke, te godine 1839. ugje namah u Zagrebu u treći gimnazijski razred. Odličnim duševnim darovima skupljaše Starčević u doba ilirskog pokreta oko sebe mnoge mlade i zanosne prijatelje, čitajući s njima staru klasičnu literaturu, ponaosob Tacita, Seneku i Horaca. Ovo mu bijaše najmiliji pjesnik i pod stare dane još ga je umio naizust.

Krvavog dana 29. jula 1845. nagje se i on u kolu vatrenih ilirskih mladića na Markovu trgu, gdje je palo toliko mlagjanih žrtava.

Te iste godine svršio je Starčević filosofski tečaj i potporom senjskog biskupa, baruna Mirka Ožegovića, pošao u centralnu bogosloviju u Budimpešti, gdje zadobije čast doktora filosofije. Kad ono buknu burna godina 1848. dogje Starčević u Zagreb, napusti misao da postane svećenikom i zamoli mjesto profesora filosofije i povjesnice u pravoslavnoj akademiji u Zagrebu. Ta molba nije postigla uspjeha, te Starčević stupi u odvjetničku kancelariju dra. L. Šrama u Zagrebu. Radeći svoju dužnost ko advokatski perovogja, proživio je Starčević u Šramovoj kući doba apsolutizma, proučavajući svoju stručnu literaturu i anališući omiljene grčke i rimske klasike. U to doba preveo je Anakreontove pjesme.

God. 1860. izabere ga riječka županija svojim bilježnikom. Tu poče sasvijem intenzivno proučavati hrvatsku povjest i političku literaturu, pak napisa svoje prve poslanice, koje je županija riječka otposlala na druge županije. To mu je prvi korak na političkom bojištu, s kojega nije sašao do svoje smrti.

God. 1861. proslovio je u saboru u Zagrebu kao poslanik grobničko-hreljinski svoj prvi govor, na temelju kojeg je uz Eugena Kvaternika otpočeo stranku prava na osnovu hrvatskog državnog prava. God. 1862. bje Kvaternik prognan iz Hrvatske, a Starčević dopade zatvora zbog predstavke, koju je godinu dana prije riječka županija jednoglasno primila. God. 1869., 1870. i 1871. radi kao saradnik u periodičnim izdanjima stranke prava: „Hrvatu“, „Hrvatskoj“ i satiričkom listu „Zvekanu“. God. 1870. izigjoše njegove „Nekolike uspomene“, koje su uz „Pisma Magjarolaca“ veoma oštra pojava u satiričko-polemičkoj literaturi.

Kad je god. 1871. pao Eugen Kvaternik u Rakovici, bude iste noći, 11. novembra, uapšen u Zagrebu i dr. Starčević, te je sjedio u istražnom zatvoru sve do 24. decembra iste godine, kada je pušten na slobodu. Tada nastadoše po njega crni dani. On odbi ponudu Rauchove vlade da bude predstojnikom u odjelu za bogočast i nastavu, i radije je teško životario stradavajući s nevolje, a često i s gladi. Od 1878. pak do 1883. radi u redakciji „Slobode“ na Sušaku kraj Rijeke. Te godine pregje u Zagreb, gdje se stalno namjesti pišući najprije za „Slobodu“, te „Hrvatsku“. Od god. 1878. pa sve do svoje smrti bio je neprekidno članom sabora.

Dr. Ante Starčević jeste kao spisatelj skrozimice oseban i u jeziku i u stilu i u izvagjanju misli. Njegova satira, oštra i bezobzirna, nije poznavala nikakvih autoriteta do svoje vlastito uvjerenje. Nepomičan u svojim nazorima, čovjek potpuno u smislu stiha njemu omiljenog pjesnika Horacija „impavidus“, provodio je gotovo cijeli svoj život odvojen od svijeta i ne izlazeći nikuda. Strogim katonskim značajem imponirao je mnogim i jakim svojim protivnicima, koji su, naročito u hrvatskome saboru pozorno pratili njegove govore. Govorio je mirno, bez nervoznosti, a prožman klasicizmom pisao je svoje govore po svim pravilima retorike.

* Dne 28. februara o. g. čitala je spisateljica i vlasnica „Bosanske Pošte“, ggjica *Milena Mrazovića* u bečkome *„Društvu za austrijsku etnografiju“* vrlo zanimljivo predavanje: O narodu u Bosni i Hercegovini. Dvorana bijaše prepuna same po izbor publike u živi znak, s kolikim interesom strani velegradski svijet prati svaku vijest o živopisnim prilikama iz krajeva lijepe Herceg-Bosne. Megju odličnicima — kako javljaju bečke novine — prisustvovaše: preuzv. ggja *Vilma pl. Kállay-a*, grofica i grof *Prokesch-Osteni*, grof *Hompesch*, vitez *Horovitz* sa suprugom, dvorski savjetnici prof. dr. *Jagić, Zeissberg, Neumann* i *Sax*, barun *Seldnitzki*, gragj. savjetnik *Kalmann* i dr. Pošto je dvorski savjetnik dr. *W. Exner* govorio o etnografskim težnjama u Austriji obzirom na etnografsku jubilarnu izložbu god. 1898., došla je na red predavačica vrlo jezgrovitim opisom Bosne i Hercegovine, zanimljivom slikom o životu i običajima, crtajući naročito muhamedovski živalj i odnose ženskinja na temelju autopsije. Sve ovo popratila je ggjica Mrazovića lijepom zbirkom slikarija, koje je izradila akademska slikarica i naša saradnica ggjica Augusta Bockova. Nakon predavanja izrazio je dvorski savjetnik *Zeissberg* predavačici hvalu i priznanje u ime „Društva za austrijsku antropologiju“. Bečki listovi progovorili su o tome predavanju s mnogo priznanja. Mi čestitamo vrijednoj gospogjici na ovom krasnom uspjehu.

* *Stjepan Milov*, njemački pjesnik, a svojom starinom naše gore list, slaviće dne 9. marta o. g. u Gracu šezdesetgodišnjicu svoga vijeka. Čuveni liričar istaknuo se je i na polju drame i epske poezije. Stjepan Milov, kućom Milenković rodio se je u Oršovi od oca c. i kr. majora. I on pregje u vojnički stalež, gdje postade kapetanom, tek zbog rgjava zdravlja stupi u mir god. 1870. Bile mu tada istom 34 godine. Od toga doba živi pjesnikujući što u štajerskom Gracu, što u Gorici. Nuz originalne radove, imadu od Milova još mnogi prevodi iz hrvatske ili srpske pjesničke literature u njemačkoj knjizi. Pobliže o Milovu progovorio je Ivan Trnski prije kojih desetak godina u „Vijencu“, gdje je izišla pjesnikova slika i pjesme, u kojima se sjeća svojeg zavičaja i majčinog jezika.

* *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti* upravo nam je poslala šest svojih novih izdanja. To su dvije knjige „Rada“, naime Knjiga CXXIII. matematičko-prirodoslovnog razreda i CXXIV. filologičko-historičkog i filosofičko-juridičkog razreda. U prvoj nalaze se članci: *Prilog k teoriji krivulja trećega stupnja* od dra *K. Zahradnika; O pravilnom 13-kutniku* od prof. *Ljub. Ivankovića; Prilog teoriji Pascalova limaçona* od dra *Vl. Varićaka; Razvitak funkcije vjerojatnosti* od prof. *Ed. Doležala; Zaštitne boje i oponos u životinjstvu* od *J. Torbara.* U knjizi CXXIV.: *Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI. vijeka* od dra *P. Matkovića* (o kojima smo mi izvijestili naše čitatelje); *Osobine današnjega riječkoga narječja* od prof. *R. Strohala* i *Stay prema Lukreciju* od dra *M. Šrepela.* — XXVII. Knjiga *„Starina“* sadrži: *Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII.* Collegit et digessit *I. Kukuljević* (Continuatio 1256.—1279.); *Spomenici o hrvatskih gardah na dvorovih u Dražgjanih i Potsdamu* od akademika *R. Lopašića; Dnevnik baruna Baltazara Patačića* od godine 1687.—1690. od *Emilija Laszowskoga; Bibliografski pabirci iz dubrovačkijeh arkiva* od dra *Konstantina Vojnovića; Iz „Izvještaja o primorskim arkivima“* od *R. Lopašića; Prilog za povjest slavenskoga juga god. 1448.* od *Fr. Radića.* U kolu „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium“ izišla je treća sveska *Monumenta Ragusina,* ko nastavak iza druge, koja je izdana god. 1882. — Djelo: De piscibus fossilibus Comeni, Mrzleci, Lesinae et M. Libanonis“ (Fosilne ribe Komena, Mrzleka, Hvara i M. Libanona uz dodatak o oligocenskim ribama Tüffera, Zagora i Trifalja), što ga je troškom i nastojanjem akademije napisao prof. Gorjanović-Kramberger, udivljuje i svojom sadržinom i opremom. Uz to izišla je 15. sveska *„Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika“*, što ga rediguje prof. *P. Budmani.* Sveska sadrži riječi: Jásla-jéžičac. Kako se vidi: rad ovoga učenoga društva jeste svestran i dubok. Uz ove publikacije poziva akademija na pretplatu. Da se olakoti nabava akademijskih izdanja, davaće akademija znanosti i umjetnosti i godine 1896. *sva svoja izdanja uz godišnju cijenu od deset for. a. vr.* Jugoslavenska akademija izdaće god. 1896. svega barem *deset* knjiga, izmegju ostalih: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika sv. XVI.; Ljetopisa sv. X.; Monumenta Ragusina sv. III.; Folkloristički zbornik sv. I.; Stari pisci hrvatski sv. XXI.; Daničić: Akcenti u glagola;* te *četiri i do pet knjiga „Rada“.* Pretplata šalje se ili upravi jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, ili knjižari dioničke tiskare u Zagrebu. Knjige će se p. n. pretplatnicima izdavati mjeseca jula i decembra u akademijskoj knjižari, a onim izvan Zagreba slaće se poštom. Imena pretplatnika štampaće se u *Ljetopisu.* Tko sabere deset pretplatnika i pošalje pretplatninu, dobiva po jedan primjerak svih knjiga, koje izagju g. 1896.

* *Svatopluk Čech.* U dvije, tri godine proslaviše braća Česi dostojnim načinom svoje danas najveće pjesnike. Eno ponajprije Vrchlickove 40-godišnjice, za njom Heydukove 60-godišnjice, a nedavno proslaviše 50-godišnjicu Sladekovu, o kojoj i mi ukratko pisasmo u našemu listu. Ovijeh dana izagjoše prvi češki beletristički listovi opet u sjajnu ruhu, donoseći niz pjesama i inih prozajičkih sastavaka, koji su potekli iz pera prvih čeških pjesnika i spisatelja, a rese ih naročite ilustracije, u čast i slavu Svatopluka Čecha, koji je uz Vrchlickoga danas najveći češki pjesnik. 21. februara o. g. završilo se pola stoljeća, otkako ugleda ovaj bogodani pjesnik svjetlo božije u Ostředku u Českoj. U tim pjesmama i sastavcima, što ih čitamo u „Zlatoj Prahi“, „Světozoru“ i dr., ocrtan je najvjernije ovaj velikan, njegova poezija, njegov značaj, vrelo osjećanje za uzvišene i plemenite ideale i ona tiha skromnost, koja je rijetkim prirogjena. Čech je urednik beletrističkoga lista „Květy“, a češka akademija odlikovala ga za njegov književni rad tijem, što ga imenova svojim pravim članom. Narod ga svakom prilikom odlikuje i svako njegovo novo djelo susreće se najživljim interesom, jer iz njega govori pjesnik-prorok. Najbolje mu pak pokaza narod svoju odanost i harnost, što ga izabra i u bečki parlamenat, koje časti on ipak ne primi, jer voli kao pravi mićenik vila i kao skroman radenik raditi u svom pjesničkom zatišju, pjevajući narodu o svemu, što ga može upoznati sa vječnim i sjajnim idejalima, koji će ga oplemeniti i ojačati u životnoj borbi.

Pjesnička individualnost Čechova, koja je jedna od najmoćnijih, što ih poznaje povjest češke poezije, najjače se izražava u epici. Već njegova pjesan „Husita na Baltu“, kojom još kao 23-god. mladić stupi na literarno popriště, odjeknula je silnom njegovom epskom strunom i probudila živo zanimanje i velike nade u tadašnjih književnih krugova i u češkog čitateljstva. Te se nade vrlo brzo ispunjavahu. Već njegovi prvi radovi bijahu i formom i sadržajem savršeni, a pjesnikov korak u epici čvrst i siguran. Njegova djela odlikuju se oštrinom, prozirnošću i bogastvom misli, jakošću i jezgrovitošću riječi i bujnom plastikom, kojom se crtaju razne slike i dogogjaji. U njegovim pjesmama: „Bura,“ „Europa,“ „Adamiti,“ „Čerkez,“ „U sjeni lipe,“ „Jaglaci,“ „Slavija,“ „Hanuman,“ „Lešetinski kovač,“ „Dagmar“ i „Vaclav iz Mihalovica“ jesu djela, koja nam daju gotovo na svakom listu o tome dovoljno svjedočanstva. U njima naći ćeš ozbiljnosti, šale, satire, žarkijeh čuvstava, polet duha, jasno i zdravo pojimanje života, ljubav prama narodu i čovječanstvu, duboko razumjevanje historije, poznavanje prirode i ljudi. Naći ćeš divnu nježnost, kao i sjetu i gnjev zbog teških rana. „Adamiti“ i „Vaclav iz Mihalovica“ jesu vrhunac epske poezije Čechove.

Karakteristika Čechove lirike jest, da u njoj subjektivni momenat ne prevlagjuje. O ljubavi pjeva on uopće vrlo malo. „Svoju vlastitu erotiku nam je zatajio; povjest svoga srca ostavio je sebi“ — veli pravo „Zlata Prahá“; tek u nekim pjesmama, gdje nam crta ljubav drugijeh, odsijeva nam u nekim riječima i tračak njegove ljubavi, a neke vrlo zanimljive momente iz njegove vlastite ljubavi upoznasmo istom u zadnje vrijeme, po onim pjesmama, u kojima nam crta svoje gjakovanje.

Puno se za to jače odlikuje njegova domoljubna i politička lirika, s koje ga ponajviše i zavoli prosti narod. Te su pjesme prava himna slobodi.

Proza Čechova odavna je na glasu. Odlikuje se finim i biranim jezikom, koji te osvaja i zanosi

kao i njegovi stihovi. Ures pjesničke proze češke jesu mu novele: „Jastrijeb contra grlica“, „Jabuka“, „Slava“, „Izlet u Hrvatsku“, „Megju knjigama i ljudima“, „Leptir“, „Govor lišća“, „Comtessa Božena“.

Danas je Čech u naponu svoje muževne snage, te se može njegov narod nadati još mnogom prekrasnom plodu njegove muze. Neko vrijeme zamuknu Čech, i već se mislilo, da je prestalo njegovo pjesnikovanje, kad se na jednom oglasi dvjema, trima zbirkama pjesama, od kojih je u pošljednjoj („Pjesme roba“) njegov genije vinuo se na najviši stepen.

A sada navešću djela slavljenikova po spisku, što ga u svečanom broju priopći „Zlata Praha“. Vezanim slogom napisao je ova djela:

1874. *Pjesme: „Bura“* (1869. Almanak českog gjačtva), *„Sny“*, (1870. Máj), *„Adamiti“* (1873. Lumír), *„Angjeo“*, *„Manje pjesme“*.

1880. *Nova zbirka djela u stihovima: „Europa“*, *„Čerkez“* (1870. Lumír); *„Jan Žiška“*, *„U sjeni lipe“* (1879. Květy). Drugi put izašlo 1882., a treći put 1886. g.

1881. U slavu 200-god. rogjenja *Calderonova* (Květy). Poslije izagje ta pjesma u posebnom izdanju u korist češke Matice školske. Za tu pjesmu dobio je Čech od španjolske akademije zlatnu kolajnu.

1882. *„Vaclav iz Mihalovica“* (Květy). U posebnom izdanju 1886.

1883. *„Jaglaci“* (Poetické besedy).

1883—84. *„Dagmar“* (Květy); u posebnom izdanju 1885.

1884. *„Hanuman“* (Poetické besedy). *„Lešetinski kovač“* (Poetické besedy). *„Slavia“* (Kabinetni knihovna). *„Dva požara“* (Iza požara narodnoga pozorišta).

1886. *„Istina“* (Květy). *„Pjesmarica Jana Buriana“* (Květy), na po se izašlo 1894. *„Šotek“* (kućni Bog).

1887. *„Jutarnje pjesme“* (Poetické besedy), drugi put 1888.

1888. *„Nove pjesme“*.

1891. *„Vaclav Živsa“* (Květy).

1894.—95. *„Pjesme roba“* u 24 izdanja.

Prozom izagjoše ova djela:

1878.—1883. *Pripovijetke, arabeske i humoreske,* koje izagjoše u Ottovoj Salonskoj biblioteci sa ilustracijama V. K. Mašeka. Evo im naslova: „Signorina Gioventù“, „Ledena kneginja“, „Dvoboj“, „Založen značaj“, „Zavještaj“, „Liškovicki gospodin“, „Jastrijeb contra grlica“, „Seoski svetac“, „Žoli“, „Markezov duh“, „Foltinov bubanj“, „Čátac“, „Nikotina“, „Izlet u Hrvatsku“, „Dobro djelo“, „Gospodin Bolehlav i svijet“, „Oblaci“, „Pošljednja božićna pripovijest“, „Lugjak“, „Tihi zanat“, „Čovjek, koji je izdao pjesme“, „Kallobiotika na putu“, „Megju knjigama i ljudima“, „Jabuka“, „Pošljednje proljeće“, „Slikarska dosjetka“, „Rrrrbum bum“, „Filemon i Baucis“, „Kako se čitaju stihovi“, „Slava“, „Kritičarske nevolje“, „Prve brige“, „Leptir“, „Tajinstveni čovjek“, „Divna novela“, „Govor lišća“, „Comtessa Božena“, „Mr. Plumpudding u Pragu“.

1884. *„Kandidat neumrlosti“*. *„Crte s puta“* (sa istoka 1876).

1885. *„Uspomena sa Istoka“*. *„Ikaros“*.

1887. *„Humoreske, satire i sitne crte“* u dva dijela. *„Razne crte šaljive i ozbiljne“*, *„Zanimljiva historija o ptiću Velikanu Velikanoviću“*.

1888. *„Pravi izlet gospodina Brončka* (kukac) *na mjesec“*, *„Novi epohalni izlet gospodina Brončka, ovaj put u 15-stoljeće“*, *„Nekoliko pripovijedaka i raznih crta“* („Kabinetní knihovna“).

1890. *„Šareni putovi po Českoj“*, u dva dijela.

1893. *„Drugi svijet“* (Květy).

1895. *„Nekoliko moravskih slika“*, *„Janovske uspomene“* (Květy).

Mnoge od pomenutih pripovijedaka prevedene su već u „Vijencu“ i u drugim listovima, a u današnjem broju „Nade“ donosimo prevod njegove omiljene pjesme *„Lešetinska zvona“*, koja je zabilježena gotovo u svim antologijama i pjesmaricama.

Slavnomu pjesniku naše iskreno čestitanje!

J. M.

Konjićev skok.

Od *Peštanca*.

li		ko,	vaz-	se	ori		kad
	tako	c'je-	raz-	gr-	bih	sni	
ko	dan,	dan	la-	kra-	bih	gdje-	i-
je	bura	pože-	lio	i	te,	li	san.
a	pla-	te,	d'je-	lio	bih	gro	a
sme-	mi	mi	sam	mr'jet.	sv'jet,	Ba-	c'je-
	gdje-	Kat-	mla-	kano	lić.	Kad-	
kad		ti	što	što	du		da-

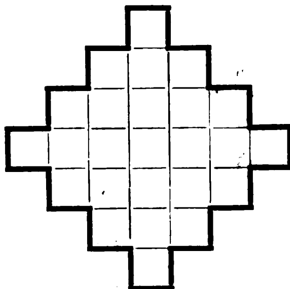
Zagonetan natpis

od *I. M.*

Slovčana zagonetka.

Sastavio *I. M.*

Slovo.
Svratište.
Trhonoša.
?
Visoki dostojanstvenik.
Vladar.
Slovo.

Ako se gornji četverokuti pravo ispune, dobivamo u sredini vodoravno i okomito jedan vjerozakonski obred, koji se upravo svršava.

Riješenje rebusa

od *Peštanca* iz 4. broja „Nade“.

Koliko ljudi, toliko ćudi.

Riješili: ggje Matilda iz T. i Magdalena L. iz Zagreba gg. Gjuro Srdić iz Sanskog Mosta, Line s Pila i Mehmed Spahić iz Sarajeva.

Riješenje narodnih zagonetki

od *P. Mirkovića* iz 4. broja „Nade“.

1. *Mjesec*. 2. *Sunce*. 3. *Kola*. 4. *Jaje*. 5. *Dim i vatra*. 6. *Oči*. 7. *Oči*. 8. *Oči*. 9. *Žuna*. 10. *Mravinjak*.

Riješili: ggja Matilda iz T., gg. Line s Pila i Mehmed Spahić iz Sarajeva.

Riješenje konjićevog skoka

Od *Peštanca* iz 4. broja „Nade“.

Ustaj vilo, ustaj dušo,
Da pjevamo rodu svom;
Ustaj rode, ustaj dive,
Cika zora danu tvom.

Riješili: ggje Matilda iz T., Marija Kurolt iz Begović-kule, Zorica Faček iz Sarajeva i Magdalena L. iz Zagreba, zatim gg. Osman Gjikić i Temine Hakija iz Mostara, dr. Gundrum iz Križevca, Šimon Popović iz Konjica, Vicko Dorbić iz Zadra, Line s Pila, Pajo Čokić i Mehmed Spahić iz Sarajeva, Hasan Behmen iz Stôca, Nikola Buntić iz Vitinice i Ali-Riza Dautović iz Bjeline.

Riješenje brojčane zagonetke

od *Ali-Rize Dautovića* iz 4. broja „Nade“.

Mirza, Iva, Rim, Zlato, Amerika, Sarajevo, Ana, Filip, Vlašić, Emin, Tara. Početna slova daju: *Mirza Safvet.*

Riješili: ggje Magdalena L. iz Zagreba, Zorica Faček iz Sarajeva, Marija Kurolt iz Begović-kule i Malvina iz T., zatim gg. Gjuro Srdić iz Sanskog Mosta, dr. Gundrum iz Križevca, A. Kostyszak iz Bišine, Nikola Mažar, Pavao Delač i Mile Pejnović iz Vardišta, Šimon Popović iz Konjica, Drag. Kersting iz Kole, Vicko Dorbić iz Zadra, Line s Pila, o. Jerko Vladić, Pajo Čokić i Mehmed Spahić iz Sarajeva, Hasan Behmen iz Stôca i Nikola Buntić iz Vitinice.

Riješenje zagonetke u letvici

od *Malvine* iz 4. broja „Nade“.

	š		t		k	
š	a	d	r	v	a	n
	d		a		r	
t	r	a	v	n	i	k
	v		n		š	
k	a	r	i	š	i	k
	n		k		k	

Šadrvan, Travnik, Karišik.

Riješili: gg. Ali-Riza Dautović iz Bjeline, Nikola Mažar, Mile Pejnović i Pavao Delač iz Vardišta, Line s Pila, Ivan Labus iz Vogošće, Jovo Banjac iz gor. Vakufa, Hasan Behmen iz Stôca i Nikola Buntić iz Vitinice.

Riješenje homonima

od *Malvine* iz 4. broja „Nade“.

Naši seljaci drže žalibože još uvjek loše hajvan. Često ga do *vode vode*, a *vode* mu ne daju.

Lugar prateći činovnika u *Visoko* od jednom stane, digne u *vis oko* pa zaviče: Pucajte *Vi, soko* Vam ovaj put ne pobježe.

Liječnik putujući po selima svrne u jednog seljaka da se odmori i ugasi žegj. Seljak reče ženi: *dok toru* odeš, donesi *doktoru* mlijeka.

Baš valjana čobanica *Sara je. Vo* joj jedan pobježe do pred Čengića *saraje*, *vo* drugi opet do Butmira a ona oba stiže i doćera prije noći u *Sarajevo*.

Kada srdito zaviče: *ka da* smo u pustinji, mujezin ni *kada* ne ukujiše, pa se nezna, *kada* je podne a *kada* akšam.

Domaćin plačući zaupi: *s naša* nemara umrije nam *snaša*.

Mili Bože! Kako postadoše imena mjesta? Na primjer *Tuzla*, a *tu zla* nije nikad bilo, onda *Rudo*, a tu se nikad nikakovo *rudo* vidjelo nije.

Da mu voda ne raznese zemlju, napravi *Prokop* preko njive do potoka *prokop*.

Riješili: ggja Zorica Faček iz Sarajeva, gg. Line s Pila Mehmed Spahić iz Sarajeva.

Dopisi uredništva.

Fedor G. F. u Gj. Sve smo primili i hvala Vam. Gledaćemo što prije.

O. J. V. Dok uhvatimo prostora.

St. H. u O. Forma Vašijeh pjesama pravilna je, tek molimo i Vas i druge, koji nam pošiljaju „pravilnih“ stihova, da pripaze pjesnikujući na sadržinu. Ako im to ne bi bilo moguće, onda . . .!

Hilmi beg u B. Šifra H. H. u B. u našoj dopisnici u 5. broju nije se ticala Vas, već smo ono — bez ikakve uvrede — poručili jednomu od našijeh saradnika, a nijesmo krivi, što su se ista slova „poklopila“ s Vašijem imenom.

R. T. u Z. I opet samo početak. Zbilja: zar u svijetu više nema druge pobude pjesnicima do „luči tvoga oka zjene“?

P. Š—ć. u Č. Slabo.

F. T. u B. Šaljiva crtica mora biti u prvome redu šaljiva, a ako to nije, onda joj znate sudbinu.

Gosp. B. O. Vaša zagonetka u dopunu ne može unići.

Profesor O. Ćiril Rosić u Sinju. Vaš učenik Petar Melić, riješio je pravilno brojčanu zagonetku iz 4. broja, ali nam pismo Vaše stiže tek 28. februara, tad je već bila zaključena redakcija 6. broja.

Gosp. St. Mrgja. Vaša zagonetka u letvici nije uspjela. Riješenje zadaća od Malvine iz 4. broja pravilno je.

Sadržaj.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 7. Sarajevo, 1. aprila 1896. Godina II.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

U službi.

Pripovijeda *Joca Nikolajević.*

I.

Ilova, 16. oktobra 188*

Mila moja prijateljice! Još se nijesam od puta odmorila ni upoznala novoga svoga prebivališta, pa ipak uzimam pero u ruku, da ti pišem. Kada smo se rastajale, obećala sam, da ću ti, čim na mjesto prispijem, pisati, kako sam putovala i kako sam dočekana u mjestu, gdje ću da otpočnem svoje službovanje. Obećanje svoje evo ispunjujem.

Kiša, što je počela rosikati, kada sam ulazila u željeznička kola, uzela je sve jače i jače padati, pa me je pratila cijeloga moga putovanja. Kada sam došla na pošljednju željezničku stanicu, lijevala je kao iz kabla. Odvezla sam se do najbliže gostionice i tu sam najmila natkrivena kola do Ilove. Bilo je već prošlo pet sahati po podne.

„Koliko se ima voziti do Ilove?“ zapitah gostioničara.

„Dvadeset kilometara.“

„Kako dugo traje vožnja?“

„Dva sahata, kada je put dobar.“

„Ta to nije baš mnogo,“ pomislih.

Pola sam se ure vozila kamenitom cestom, a onda skrenuše kola desno. Put je vodio poljanom, a bijaše takovo blato, da su konji korakom išli. Nebo bijaše natmureno, poljana se prikazivaše u neprijatnoj slici. S drveta, koja su kraj puta rasla, lišće gotovo spalo, a na golim grančicama podrhtavahu vodene kapi, pa kada bi vjetar popirnuo, strunile se na zemlju. Konji su teškom mukom gazili blato, kočijaš ih nemilosrdno kandžijom udarao, a nije štedio ni oporih riječi. Bijaše mi žao siromašne živine.

S početka mi bijaše neprijatno pri duši, ali za neko vrijeme podala sam se svome udesu. Bože moj — uzdahnuh — kuda ja to sada idem! Doći ću u strani svijet, gdje nikoga ne poznajem, gdje mi se niko obradovati ne će, niti me nježno dočekati! Takova je moja služba, tješih se. Ma kako da mi u početku bude neprijatno, malo po malo priviknuću, a valjada ne ću do vijeka na selu ostati. Možda je Ilova kakovo lijepo selo, pa će mi i ugodno biti. Meni nije bilo do biranja ili čekanja na kakovo bolje mjesto. Upućena sam sama na sebe, sama si moram koricu hljeba da privrijedim. Lako je tebi, draga moja, iščekivati i prebirati. Imadeš brižna oca, pa nemaš potrebe, da sama nasušni hljebac privrijegjuješ. Kod mene je to sasma drugačije....

Rogatica. O podne na bunaru pred džamijom.

Malo po malo postajalo mračnije i mračnije. Jedva su se raspoznavala pojedina drveta, koja su se tu i tamo po poljani kočila, dok se napokon nije spustio gust mrak. Ne vidim ništa, do kočijaša, koji se skutrio na svome sjedalu, povikuje na konje i mlati ih kandžijom. Čujem, kako konji umorno otpuhuju, kako teško izvlače noge iz blata, kako pljušti kiša, a jarcima voda klokoće. Kola negdje poskoče, negdje se točkovi zaglibe, negdje se nagnu, tako da misliš, sad će se nà prevaliti. Ponekad zanese vjetar kišu, te mi poškropi lice. Već mi je vožnja postajala dosadnom bivati, a tako neobično putovanje stalo me umarati. Vjegje mi otešćaše i sklopiše se. Obuzelo me neko snatrenje. U svijesti mi se stale regjati uspomene iz života, s kojima me ovo putovanje rastavlja. Mile školske drugarice, dobre naše nastavnice, prijatne šetnje po gradskim perivojima, mladenačke pretpostavke o budućem životu, u koji ja sada već ulazim, zatim šetnje rasvijetljenim ulicama, po kojima vrvi mnoštvo svijeta, sjajno osvijetljeni izlozi, pred kojima zastajkujemo i motrimo one lijepe predmete, što

se onako lijepo blistaju i oči mame — sve mi je to tako živo pred oči dolazilo. Stisnula sam se u kočiji i podala se sjećanju, iz koga me je trgnuo uzvik kočijašev, što je tako neprijatno u onoj tmini odjekivao, ili kada bi kandžija zapucketala, ili se kola zatresla, ili kada bi me hladna kiša po licu udarila.

Baš sam bila regjala sve one ugodne časove, što sam ih s tobom prosanjala, kada kočijaš promrmlja:

„No, hvala Bogu, evo jedva jedvice i sela."

Razumljivo je, da mi je to snenost odagnalo. Tà evo Ilove, evo mjesta, gdje ću da otpočnem službu, a time i nov život... Svakome je čovjeku nekako neobično pri duši i srce mu jače zakuca, kada se pred njim pokaže mjesto nepoznato, a koje mu je opredijeljeno kao nova postojbina, pa ma to i za kratko samo vrijeme bilo.

Ulazili smo u selo.

Iz kuća prodire blijeda svjetlost. Od velike pomrčine kuća ne raspoznaješ, ali zagledaš li se bolje u slabo osvijetljene prozore, vidiš neke tamne sjenke, što se tamo amo miču. Tišina je. Samo negdje zalaje sneno pseto ili zaškripe vrata. Ah, kako je to drugačije u varoši! Možeš si misliti, kako sam se sneveselila...

Kada smo priličan komad sela prošli, upita me kočijaš dosta osorno:

„Gdje ćete odsjesti?"

„U mehani! Ima li tu zgodna mehana?"

„Kako bi bilo selo bez mehane!"

Kada smo došli do jedne bolje osvijetljene kuće, skrenu na stranu i stade pred njom.

Iznutra dopiraše žagor.

„Na mjestu smo," reče kočijaš. „Hoćete li sići?"

Ispravih se u kolima i očekivah, hoće li kogod doći, da mi pomogne, da ne stajem u blato. Iz gostionice se ne pokaza niko.

Kočijaš je kanda razumio moje oklijevanje.

„Dmitre!" prodera se, da sam sva zadrhtala, a glas mu neprijatno odjeknuo crnom noći.

Niko se ne odazva.

„Dimitrije!" ponovi on još jače.

Vrata se otvoriše.

„No, no, šta je? Nije valjada...!" govoraše čovjek, koga u mraku nijesam mogla da raspoznam.

„O, ti lolo jedna, zar ne vidiš, da kiša pere. Prokisao sam do kože, a ni frajli nije bolje."

„Pa šta putuješ po ovakovu vremenu. Ja ni moga psa ne bih na polje istjerao, a vi bi se gragjani dali za paru, Bože prosti, objesiti."

„Sada mi tu ne popuj, nego donesi svjetlo, da gospogjica vidi sići."

„Kakova gospogjica?" upita čovjek.

„Vaša učiteljica," odgovori kočijaš oporo.

„Po takovu vremenu?" začudi se dobar čovjek.

„Idi po vidjelo, velju ti, da bar ovdje ne kisnemo."

Dmitar se izgubi.

Ja sam stajala kao osugjena i nijesam se mogla dovoljno takovoj posluzi da iščudim. Tako ti je to, draga moja, na selu. Ovdje se ljudima ne žuri, dok u gradu poslužitelji hoće noge da polome, vrteći se oko putnika.

Teda negda evo Dmitra s lojenicom u svjetioniku.

„Da vidim ja tu našu učiteljicu," reče i prinese mi svjetlo k licu.

„A, a!" bijaše sve, što je rekao.

„Šta se čudiš," promrmlja kočijaš, „kao da nijesi nikada čovjeka vidio."

Dmitar prignu svjetlo k zemlji i reče: „Pazite, gdje ćete stati, nije to gradska kaldrma. Evo stanite na ovaj kamen, pa na ovu opeku. Tako, sada na trubac. Dobro je, nijeste cipelica zamazali."

Kada sam ušla u sobu, čisto se okrenu oko mene. Neprijatan zadah, dim, gotovo me zadušiše. Stajah neko vrijeme nepomično.

Za jednom trpezom sjedilo nekoliko ljudi i žagorilo.

„Hej, vi golje," prodera se Dmitar. „Manite jednom tu vašu politiku, pa gledajte amo! Evo naše učiteljice. Kako je samo lijepa, pa mlada. Čisto još po mlijeku miriše."

Dok sam ja mogla dobro da progledam, sjatili se oko mene, a jedan najviši od svih, pruži mi ruku i reče:

„O, zdravo, zdravo! Milo mi je, da ste došli. Ja sam selu starješina, a školi predsjednik. Zovem se Mojsija Vezmar. A kako je vaše ime?"

„Melanija Vidovićeva?"

„Otkale dolazite?"

„Iz Zagreba."

„Iz Zagreba?" začudi se čovjek i značajno klimnu glavom. „Ja ništa nijesam dobio, a morao bih kao predsjednik biti o vašem dolasku obaviješten. Sigurno leži u općini pismo. Nijesam već tri dana bio tamo. No ništa za to. Milo mi je, što ste došli. Ne biste li čašicu rakije, da se okrijepite? Znam, da ste se utrudili tako daleko putujući. Dmitre, ded' onu sobu dobro zagrij . ."

I ostali mi seljaci pružali ruke, a iz ustiju im je zaudaralo po piću i duvanu, da sam gotovo obamljela.

Bog sam zna, kako bi dugo bila u tome neugodnome položaju ostala, da nije prišla jedna ženska i rekla:

„Šta ste napali toliko to djevojče! Gospogjice, izvolite sa mnom!"

Bijaše to Dmitrova domaćica. Povela me u drugu sobu.

Pomažući mi svlačiti gornje odijelo, govoraše:

„O, golupče moje, zima vam je, zar ne? Znam ja to, znam. Tako nježni, pa tako dalek put, a još po ovome vremenu. Sada će biti topla soba. Zabavite se malo, dok ja priredim dobru večericu, da založite, pa da onda otpočinete."

Ona otišla, a ušao Dmitar. Stade pred mene, nasmiješi se i reče:

„Dakle vi ste došli k nama za učiteljicu! Lijepo, lijepo. Samo tako mlada, pa lijepa, pa u ovo selo, megju seljake?!.. No za to se ipak ne žalostite. Ako smo i seljaci, znamo poštovati svoga gospodina. Nemojte da nas zlo sudite. Mi vam tako grubo izgledamo, jer teškim radom privregjujemo sebi nasušni hljeb; ali za to smo pošteni ljudi. Ilovčani su na glasu sa svoga poštenja. Nema takovijeh ljudi u carevini. Ne bi jedan drugoga samo ružno pogledao, a kamo li kakovu uvredu nanio. — Vama će biti na selu, dabome malo neobično, ali priučićete se i bićete s nama zadovoljni. Gle, ja sam se tu rašćeretao, a ni ne pitam vas, je li Marica što za večeru priprema. Oh, kako mlada, kako lijepa!" reče Dmitar više za sebe i pogladi me po licu hrapavom svojom rukom.

Ugje Marica.

„Šta si došao amo?" progovori. „Zaudara iz tebe kao iz bureta. Ta mene zamamljuje, a kako ne će ovo nježno djevojče. Idi ti tamo megju one svoje adrapovce, a gospogjicu prepusti mome staranju."

„Idem, idem," reče Dmitar. „Došao sam samo, da je vidim. Milo mi je da je gledam tako mladu, tako nježnu — kao rosni cvijet."

„Idi ti, samo idi. Kada se istrijezniš, onda razgovaraj sa gospogjicom; pametnije ćeš govoriti."

Dmitar se izgubio, a Marica tetošila oko mene, kao da mi je rogjena mati. Zar sam mogla uz toliku pažnju da ostanem ravnodušna, pa da se i dalje ustežem prema toj ženi? Za po ure nas smo dvije čavrljale kao stare znanice.

Seljani ne mogu biti tako tajanstveni kao gragjani, u njih je priroda iskrena. Što na srcu, to i na jeziku.

Marica mi spremila tečnu večeru, koja mi je upravo u slast išla. Za tim je raspremila krevet. Teško sam mogla sama sebi vjerovati, da to sve može biti tako lijepo i čisto. Pomogla mi da se raspremim, pa pošto sam se zgrijala, brzo sam usnula. Kako me tako dugo putovanje, čemu nijesam vična bila, umorilo, dobro sam spavala.

Već je bio dan, kada sam se probudila. Kada sam ustala, pogledala sam na prozor. Kiša već nije padala, ali se za to s krovova cijedila voda, a po grančicama podrhtavahu biser-kaplje. Lišće po drveću, što ga još preostalo, od mnoge vlage pocrnjelo. Bijaše sveudilj oblačno, sumorno . . .

Kada sam se obukla, zakuca neko na vrata.

„Mogu li da ugjem?"

Poznadoh Maričin glas.

„Možete, možete," javih joj se.

„Dobro jutro", nazva mi. „Kako ste spavali?"

„Dobro, baš dobro."

Ona čisto zaigrala od radosti.

„To me raduje," govoraše veselo. „Mislila sam, da vam u ovoj priprostoj, seljačkoj sobi ne će ugodno biti. Samo kad ste dobro noć proveli. E, da, mladi ljudi dobro spavaju. Kada sjednu brige za vrat, onda čovjeku ni san na oči ne će. Ah, i ja sam nekada slatko spavala, ali sada već ne mogu. Ide vrijeme, nosi breme."

Evo i Dmitra. U ruci mu staklo s čašicom. Još s vrata poviče:

„Zdravo, cvijete, zdravo! Kako ste uranili?"

„Dobro."

Metnu bočicu na sto i reče:

„Samo kad je dobro."

Napuniv čašicu rakijom, prinese mi je i reče:

„De'te grcnite malo, ne će vam škoditi. Čašica dobre rakije natašte odgoni od čovjeka svaku rgju. Ovo je čista, triput prepjecana. Drugom vas ne bih ni nudio, jer je ona otrov, a ova pravi lijek, osobito na ovako neprijatno vrijeme."

„Nijesam vična, hvala," ustezah se.

„Gutnite samo," reče Marica; „dobro će vam činiti. Evo ovako."

Iskapi čašicu na jedan gutljaj, pa reče:

„Aha, baš lijepo grije. Ded', Mitre, natoči gospogjici."

Mnogome navaljivanju nijesam se mogla oteti; gutnuh malko i stresoh se.

Dobri ti ljudi nasmijaše se.

Kako su samo tetošili oko mene . . . Mislila sam, da ću u strani svijet, gdje mi se niko radovati ne će, pa gle, kako sam se prevarila. To dvoje ljudi tako je samnom prijazno, kao da sam im rogjeno dijete. Samo što me na rukama ne nose.

Malo za tijem donijela Marica kavu. Bijaše kava zaista dobra, kao da je kakova varošanka gotovila.

„A gdje je škola?" upitah Maricu.

„Pa nije daleko. Ali danas ne možete tamo da idete. Bio je ovdje rano starješina i rekao, da se škola danas čisti."

Tek što je to Marica izgovorila, začu se kucanje na vratima.

U sobu je ušao starješina.

„Zdravo, gospo, zdravo!" povika i pruži mi ruku. Moja se u njegovoj izgubila.

Bijaše čisto obučen; vidjelo se, da se nekamo otputio.

„Došao sam, da vam kažem," nastavi, „da danas ne možete u školu, jer se čisti. Kako je učitelj otišao, a ima tome već tri mjeseca, niko nije u školu zalazio, pa je nečisto. — Idem u općinu, da izvjestim,

da ste došli, pa vam mogu odmah uzgred i platu donijeti. Dajte mi samo priznanicu, pa vas dalje ni brige. Šta da se po ovome blatu čitav sahat trudite. U ostalom, ako imate volju, narediću kola, pa se možete odvesti. Ali ja mislim, da ne idete, dok se ne bude put prisušio. Vjerovaće, da ste došli, kad im ja kažem."

„Ne idite nikuda," uplete se Marica. „Još se nijeste pravo ni odmorili, a već da se vozite. Ima dana, upoznaćete se već sa gospodom."

Ni sama nijesam ni malo bila voljna, da se po blatnjavu putu taljigam, a i kiša je stala iznovice da pada.

Držim, draga moja, da pomišljaš: kako se ta sirotica osjeća sada u stranu, nepoznatu mjestu?

Dabome, da mi je ova promjena malo neugodna, ali ljudi, koje sam na prvome koraku susrela, pokazali su se naspram mene veoma prijazni, a Dmitar me uvjerava, da su Ilovčani mirni, čestiti ljudi, pa budu li me zaista ostali tako lijepo susretali, držim, da ću lako moći snositi one neugodnosti, koje varošku djevojku snalaze u ovako zabitnu selu.

Eto, draga moja, opisala sam ti prve časove moga boravka u Ilovi, a sada je na tebi red, da mi uspišeš. Tvoje pismo očekuje nestrpljivo Tvoja

Melanija.

II.

7. novembra 188*

Lijepo je od tebe, nezaboravljena drugo, što me se tako milo sjećaš i ne zaboravljaš svoje prijateljice, od koje te tolika daljina rastavlja. Tvoje pismo pročitala sam u slast ne jednom, nego mnogo, mnogo puta. Ono me je podsjetilo na sve one krasne časove, što smo ih nas dvije u našoj sestrinskoj ljubavi prosanjale. Nezaboravljeni su to časovi, duboko u dušu urezani, kojih ću se milo sjećati, dok god živila budem . . .

Da nastavim dalje.

Pred noć povratio se starješina.

„Evo vam, reče, plate. Pozdravlja vas gospodin načelnik i poručuje, da će vas, čim ugrabi vremena, posjetiti, jer, veli, ne može zahtijevati od jedne slabe gospogjice, da se po ovome blatu trudi do općine, da se prikaže."

Smijala sam se u duši, kako može da mi šalje pozdrav čovjek, koji me još nikada vidio nije. Ali, pomislih: drugi ljudi, drugi običaji.

U veče se opet iskupilo nekoliko seljana u gostionu. Pijuckahu i raspravljahu o politici, vremenu, sjetvi i o drugim stvarima, o kojima seljaci obično razgovor vode.

Ja smo i Marica sjedile u pobočnoj sobi i razgovarale. Nas smo se dvije već posve bile oprijateljile.

Pripitkivah ju o vigjenijim ličnostima, koje u njihovu gostionu zalaze.

„Ljeti nas," govoraše Marica, „češće posjećuju gospoda iz općine. Ja im se baš mnogo ne radujem. Moram da ih dvorim kao kakove gjenerale, a ovamo, kad plate, kad ne plate; ali moj Dmitar živi s njima u ljubavi, pa ih rado dočekuje."

„Kako se zove načelnik?" zapitah.

„Isaija Čukulić."

„Pa kakav je to čovjek?"

„Mlad," odgovori Marica, pogleda me i nasmiješi se.

Nije shvatila moga pitanja.

„Nijesam vas mislila o tome da pitam, nego kakav je kao glavar."

„E, svakome nije po volji; ali tko bi svemu svijetu umijesio pogaču. Neko ga hvali, a neko i kudi. Bome da sam ja u njegovoj koži, ne bih htjela to da budem. Bogat je, imao bi od čega da živi; ali hoće mu se, da bude gospodin, pa to ti je. A da je bio čemu, mogao je i biti. Otac mu stekao grdno imanje, dao ga u školu, ali Isaiji nije mirisala knjiga. Nekoliko se godina skitao po varošima, potratio silno blago, pa napokon došao kući, što no kažu, Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba. Pred tri godine umro mu otac i sve ostavio Isaiji kao svome jedincu. Još za života očeva oženio se sa sadašnjom svojom ženom. Ni mati mu nije mnogo dulje živila. Pred dvije godine upokojila se. Isaiji nije se mililo, da vodi gospodarstvo. Prepustio je to sasma svojoj ženi. Htjelo mu se po što po to gospodstva, pa je pod prijašnjim načelnikom tako dugo kopao, dok nije ispod njega stolice istisnuo da sam na nju zasjedne. A nije mu to ni teško išlo. Oblijetao oko gospode, mnogo se s njima družio, prizivao je za svoj stol, tako se gospodi udvorio. Vijećnici su ga opet za načelnika izabrali kao domaćeg sina, držeći, da će se on kao takav bolje za njihovo dobro nego kakav stranac starati. Ne može se reći, da se on otimao za načelništvo radi plate. Ta ima on toliko blaga, da ga jede, ne bi mogao da ga potroši; ali htio je da bude gospodin, pa to je. Živi upravo grofovski. Jednu ima manu, koja ga baš ne diči. Zazor mi je pred tobom, ta još si dijete, kazati, ali kada sam već počela, reću ti: voli žene... Jer je bogat, može lako tu svoju pogrješku da prikrije, pa mu je otvoreno niko i ne spočitava. Jedini Kuzman Vasiljević, učitelj u tome mjestu, otvoreno osugjuje njegove pogrješke i slabosti, pa ga za to Isaija Čukulić ni ne begeniše. Sta više, već ga je i sudu tužio, ali Kuzman Vasiljević se uvijek znao izvući. Čudan je čovjek taj Kuzman Vasiljević! Ti ćeš ga već upoznati. Dolazi češće ovamo. Omalen je, lice mu nježno kao djevojačko, ali zato ipak puno ozbiljnosti. Riječ mu je živa vatra i od velikog utjecaja. Rado se miješa s prostijem narodom i govori mu pametno. Često sastane ovdje poviše ljudi. Upusti se s njima u razgovor, poslije ne čuješ nego samo njegovu riječ. Ljudi samo blenu u njega. Stoput sam, slušajući ga, kako milo i ubjedljivo govori, rekla: bio bi dobar sveštenik. Po nekoga je već obratio na pravi put. Samo da ti navedem Nikolu Tepšića. Ma čovjek se bio posve propio. Sjedio tu do kasne noći, pije, svagja se, a po nekada bi se i tukao.

„Jedne nedjelje po podne bilo više ljudi u gostionici. Po malo piju i razgovaraju o svojim potrebicama. Nikola bio već zakrvavio očima. Viče i grdi, sve mu nešta pravo nije. Vidim, tukao bi se; nije drukčije.

„U to eto njegove žene. Moli ga, miti, preklinje, brati, da ide kući. Aja, neda se čovjek ni osoliti."

„Malo za tijem ugje i Kuzman Vasiljević."

„Stane kod vrata i sluša. Žena navaljuje, a Nikola se obrecnu ljutito:

„Vuci se kući!" veli, „dok si cijela. Ženino je mjesto u zapećku, a ne ovdje."

Žena se rasplaka.

Pred Nikolu stupi Kuzman Vasiljević.

„Koga ti to, čovječe božji, goniš?" upita zvučnim glasom.

„Ma ovu ženetinu."

„A čija je to žena?"

„Moja."

„Nije," veli Kuzman Vasiljević mirno.

„Kako da nije, kada me popa s njome vjenčao."

„Pa kako ti, dobri čovječe, možeš od sebe da goniš ženu svoju."

„Njezino mjesto nije ovdje."

„Pa da gdje je?"

„U zapećku kod djece."

„Šta, zar ti imaš i dječicu?"

„Imam, gospodine, tri sinčića, tri siva sokola."

„S kime si ih izrodio?"

„S mojom ženom."

„Zar ti ne misliš na svoju dječicu?"

„Kako ne bih mislio na svoje sive sokolove; za to i tjeram ženu kući."

„Gdje je ženino mjesto, tu i muževo, a gdje muževo tu i ženino. Kako možeš zahtijevati od nje, da vodi brigu o djeci, a goniš je k njoj bez sebe, bez oca. Žena te podsjeća na ono, što si dužan da činiš dječici svojoj. Otac treba da izvede djecu svoju na put, da postanu valjani ljudi, a ti si kanda zaboravio to da činiš. Kako će izvesti otac djecu svoju na pravi put, kada je sam krivijem pošao. Pa još kažeš, da sokolove imaš. E, moj dragi, mogli bi biti sokolovi, ali bojim se, odrašće gavrani. A hoćeš li ti, da tvoja dječica gavranovi budu."

Nikola se trgnu, pogleda Kuzmana Vasiljevića, u koga se lice sjalo kao u angjela. Za tijem se okrene svojoj ženi i reče joj:

„Ženo, iz ovoga je čovjeka Bog progovorio. Oprosti! Ajdemo kući, da vijemo gnijezdo našim sokolićima. Hvala ti, gospodine, na čestitu savjetu.

Žena prigje ruci Kuzmana Vasiljevića, da je poljubi. Iz oka joj pala suza na njegovu ruku. Kuzman Vasiljević podiže ruku i reče:

„Nikola, vidiš li suzu ovu? Kada te satana opet napastovao bude, sjeti se tople suze ove . . ."

A Nikola progovori:

„Ne boj se više za mene."

Moj Dmitar ogrli Kuzmana Vasiljevića i reče:

„Blažena utroba, koja te nosila i sisa, koju si sisao. Da ne bude tebe, propade čovjek! Satana mu omame metnula u piće, pa ga pio lakomo. Ni suze ženine nijesu mogle da ga od propasti odvrate. Jednom sam ga htio da otjeram odavle, ali htijaše sve da prevrne i deraše se: Pića amo, za to si mehandžija! Nijesam ja ove gostione otvorio, da upropastim braću svoju, nego da koji put mogu popiti čistu kapljicu i da kakav derikonja ne truje čestiti ovaj narod.., da putnik čovjek ima kamo svratiti, kada u ovome selu omrkne. Ne živim ja od dobiti, što mi mehana nosi, nego od ovih mojih dviju žuljavih ruku."

„Moj Dmitar," nastavi Marica, „voli Kuzmana Vasiljevića, i često po čitave sate u razgovoru u ovoj sobici prosjede. Jednom mu je Dmitar spočitnuo, što osugjuje nekoja djela Isaije Čukulića, ali Kuzman Vasiljević mirno reče: Dok sam živ, ne ću mirnom dušom da dopustim, da jedno gjače nedouče truje čestiti svijet ovaj. On je usisao samo talog gradskoga života, pa hoće time da poprska i dobroćudni narod seljački."

„Takav ti je Kuzman Vasiljević. Svako ga poštuje, a još se o njemu ne ču ni da bi samo jedna ružna riječ."

„Dogje kad i kad ovamo i stari popa. Starina je to, pun dobrote i blagosti. Nikoga ne bi uvrijedio, a ako se nagje kakova napržica, pa mu u nepromišljenosti kaže kakovu nemilu riječ, on kao da ni čuo nije."

„Ali šta da vam o svima njima toliko pričam. Upoznaćete ih skoro sve i pozabaviti se s njima koji put. Vi spadate u njihovo kolo, pa je i pravo, da s njima općite i da se sa svima lijepo pazite."

Moram ti priznati, mila moja, da mi je Marica svojim pričanjem uzbudila radoznalost, da upoznam te ličnosti, a ponaosob toga čudaka Kuzmana Vasiljevića.

Vrijeme je, da se ide spavati. S toga završujem ovo pismo sa željom, da te nagje u zdravlju i veselju. Grli te i ljubi

tvoja odana Melanija.

(Nastaviće se.)

Iz narodne frazeologije

I duvar uši ima, ili *I pod kapom vidi da ko nesluša.* Ove obje poslovice reknu se, kad ko što tajno priča.

Gjavolu bi oči pričinio, ili *Što mu oči vide, to mu ruke tvore:* Reče se za umješno čeljade.

Sve je mana, a hljeb je hrana: Reče siromah utjehe radi, kad ko pred njim hvali kakvo jelo.

Da od laži puca glava, bilo bi na svakoj sto obruča: Reče se onome, koji rado laži prima.

Pribrao *Luka Grgjić-Bjelokosić.*

Putem iz Rogatice u Goražde.

Zodiacus vitae humanae.

Posvećeno prijatelju gosp. *Stevanu Simonoviću* iz Kamenice.

PJESMA II.

Bik.

Pjesnik govori o najvećem dobru i dokazuje, kako ono nije u bogastvu.

Lagjice moja, ti si se dugo odmarala;
Vr'jeme je da se jedra razapnu i konopci
Odr'ješe. Zime nema, a snijeg sa visina
Topi se; zeleni se sva zemlja, novo lisje
Odjeva šume, slavuj ponavlja slatke zvuke.
I vile podolkinje igraju po poljima
S vilama šumskim kolo; satiri bodljikavi
Šaljivo poje oko pećina prikrivenih. —
Krilati Ljeljo sad se str'jelicom baca zlatnom
I slatkim plamom srca mladića raspaljuje.
Pučinu sinja mora smiono prosjecajmo,
Talasi ćute mirno, Zefir se vraća blagi
S zapada. Zašto strepiš, strašljivče? Sve je mirno,
Sv'jetle nam Atlantide plovidbu savjetuju.
U čami zar bi slave postići mog'o koje?
L'jenošću lavorika nikad se ne osvaja!
Odvažan duhom budi, smjelom se sreća sm'ješi,
A pukom strašivici pobjede ne poklanja!
Ja vidim, tebe avet čeljusti psećom plaši:
A pred njom sm'je li — kaži — vrlina ustupati?
Na more hajdmo, dakle! Okaj se okl'jevanja.

Svemoćni, Onaj, koji prostranim sv'jetom vlada,
Pod čijim migom samo sjajne zv'jezde kreću,
Htio je da na zemlji nebrojni život buja;
I u vodama mora život je posijao,
Da velji elementi ne budu pusto groblje.
Megj' svima čovjek samo istinu razaznaje,
Razumom i ustima može je iskazati;
Ostala usta ćute i mirno pasu travu.
Odaren umom svetim čovjek je podčinio
Tigrove brzonoge i lava žestokoga.
Otrovna oda nj' zmija u svoju rupu bjega,
A čeda Okeana, kitovi preplašeni
Pred njim se uklanjaju. Bez njega šta bi bila
Surova zemlja? Trnje neplodno po njoj sve bi
Do kraja obuzelo. Gradove i zakone,
Hramove Bogu silnom, čovjek je podigao;
Gromove stvorio je: iz topa naperena
Vatrenom smrću pr'jeti i hitac izbačeni
Zidove, vite kule, u pep'o trošni ruši,
I kosi grmlje snažno, k'o kosač vitu slamku.
O, Bozi, teško vama, Giganti nekad da su
Na polju flegrejskome imali takvog groma!
Po moru zabranjenom, lagjama čovjek hodi,
Vjetrove zauzdava i smjelo s njima l'jeće,
Istoku, okle zora otvara suncu dveri,
I tamo, gdje umorno Tarteskom slazi moru,
Gdje zv'jezda sjevernica treperi, Pol sjeverni
Odakle smjelo gleda viseće Antipode.
Pa kad ga razum krasi i snažnog duha sila,

Hrišćanski seljak iz okolice Rogatice.

Te svojim podobijem Višnjem se približava,
Što ne bi htio znati života pute prave
I pute odbačene, kojima nesm'je poći?
O, smrtni, čiju dušu tamnina gusta skriva,
Umovi, koje magla gluposti obavija,
Po krivoj stranputici koji ste zalutali,
Nije vam znati dano za pute bezopasne,
Najvećem dobru koji umove sv'jetle vodi!
To mudrost pokazuje, učitelj vrlih ljudi.
Nju da mi Vječni dade, i kad mi konac žića
Trogube seje ne bi prerano raskinule,
Ma kako trudno bilo, ipak bih razjasnio,
Najveće blago sv'jeta kako se postizava.
Nekad se vjerovalo, najveće dobro da je
Imati kesu punu i zlata, koliko bi
Blistava Taho p'jeska u more izbacila,
Jutara zemlje kao na glavi kose što je
I četu svoga roblja, stoke i stada kol'ko
Polifem nije pas'o na polju sicilijskom,
Kol'ko ih im'o nije Aristej, kol'ko Herkul
S jasala eritritrinskih nije ih otjerao.
Voćnjake nebrojene i dvore kamenite
To svaki smrtni želi. O tome brižna majka
Dojeći čedo drago, u smjernim molitvama
Porodu svome prosi. Ko ima svega toga,
Glupost ga svjetska smatra za sina presretnoga.
Ah, kad' bi znali oni, u cv'jeću šarenome
Kol'ko se zmija skriva; na ruži mirisavoj
Koliko ima samo trnčića bodljikavih,
Rekli bi: zar u tome sladosti naše stoje?
Taj, koji blaga traži on svojim umom mora
Danju i noću brige nebrojne da premeće.
Kad' točak sreća krene sad smisli jedno, a sad
Prom'jeni za čas drugo. Ruča li — njega grize
Lakomstva mora ljuta, niti mu prija hrana,
Sa stola uklanja ga gramzivost nenasita.
Na san li oči sklapa, postelja njemu smeta,
Po njoj se vrti kao na ražnju pečenica,
K'o kamen što ga Sisif uz brdo valja. Misli
Sve šta je uradio i šta će učiniti.
Jedna ga mis'o baca a druga već ga prima,
Da ga dobaci trećoj, baš kao i igrači,
Na polju otvorenu kad loptu dobacuju
Sad tamo i sad amo, neko je šakom bije
A neko nogom tura. U strahu vječitome,
Žalosti i radosti i nadi talasa se,
Te liči moru, kog su vjetrovi uzbunili.
Iksion on je, koga oblaci zavaraše

Te rodi dvolično dijete i koje car bogova
Na točak Zmija veza vječito da s' okreće.
Bogastvo šta je? Oblak, koji ćeš upoznati,
Iz čega on postaje, u njemu šta se skriva,
S rifejskih st'jena kada sjeverac duhne silni
I krilom parajući u paru rastvori ga.
Zar sreća traži toga, kog brige, četa zmija,
Svakoga sata muče i srce podgrizaju?!
Da samo uveliča nasl'jegje, očevinu,
Na vodi i na suhu opasnost svaku trpi
Od šumskih razbojnika i od gusara morskih,
Skriva se, ali ipak u njine kandže dogje,
I tad je hrana vuku i morskim nemanima.
Ožedni l', njemu često za stolom otrov daju,
Lakomog roba tad' ga bezbožna smlavi ruka.
K'o što se deblja stoka za svetu žrtvu traži,
Sa drva plemenitih radije plod se pljačka,
Kao god što od zolje i muha upljuvaka
Propada slagje grožgje, bogate vreba tako
Zasjeda mnogobrojna i bliske opasnosti.
Tirana sirakuskog ko ne zna okretnosti!
Hej, moja dobričino, budi mi sretan! Zar ne?
Dječice imam, jela, čaša i skiptar zlatni,
U svjetlu dijademu. U zlatu ti se valjaš.
Al', jaoh! nad posteljom o dlaci konjska repa
Mač visi obojudni, tek što ga ne probije.
Nesretni, po tu c'jenu tražite gadno zlato,
Koje vam srca draži i tiska strmoglavce
U pak'o očajnički. Zar nije ismijana
Midina glupost, kad ga obdari Bahus zlatom.
O, Febe, rasrgjeni, hvala ti što mu uši
Pritače magareće. „Što prstom darnem“ — reče —
„U zlato da se stvori“. A zatim preklinjaše
Protivno da se desi, kad hranu doticaše!
Lakomče nevaljali, takva je sudba tvoja,
Bogastvo raste l' tvoje ti više oskud'jevaš,
K'o Tantal što od žegji sred vode premiraše.
Vašem se nosi stolu, iz šuma i iz mora
Najbolje što je: srni, jeleni i zečevi,
I šljuka, drozd debeli i sočna jarebica
R'jeke i mora to su skrivnice vaše hrane,
Vašem se stolu vuku planine sočnih jela,
Pa da li može sve to taj kurjak proždērati?
On trpa u želudac, dokle ga ne pokvari,
A za tim zapomaže: „Vidara brzo amo!“
I najzad sve povrati u znoju i groznici.
Želiš li duga v'jeka, umjeren onda budi,
Poštedi stomak kao siromah što ga štedi.
Purpurnim ogrtačem i togom pozlaćenom
Bogataš od'jeva se; no da li zima mari
I bježi od tog' više nego od topla sukna?
No, ti ćeš reći: narod ustaje pred odjećom,
Odjetom on se klanja, a onom drpavome
S podsmjehom veli: „Brajko, Ciceron da si slavni
Besjedom svojom koji zanese Italiju;
Il' da si kao onaj čuveni sin kovača,
Čijem se zboru Grčka divljaše ponosita,
I pjesmom da nadmašiš Marona slavljenoga,
K'o Omir božanstveni da stvaraš pjesme divne,
Ipak bi, prezren, bio posljednji megju svima!
Za licem Ganimeda zaludu ti bi stup'o,
Uzalud djevojčicu htio bi pogledati,
Stupiš li pred nju samo u plaštu izveštalu.
Tako je! Ruho l'jepo prijatno pogled mami;
No, gledaj, pod tim ruhom, je si li bio vrlina,
Je l' pod njim kvarež gadna, tebe će prezirati
Vide l' te dobro samo. I za legjima tvojim
Svi će te ismijati. I sluga iz djetinjstva,
Kog' hraniš hljebom svojim kad pozna lakom da si,
Bezumna pijanica, svirep i strašivica,
Taj bi te prezirao i kleo sreću svoju,
Takvoga gospodara zašto mu sudba dala.
Pa sluga kada kudi, zar da te drugi hvali?
No jesi l' prav i hrabar, umjeren, to će tebe
Štovati pokoljenje i svako ruho tada
Biće ti poštovano, niti bi bilo tada
Ko bi te prezirao. Želiš li poštovanje
I hvalu istinitu, hoćeš li ljubav pravu,
Vrlinom okiti se a gr'jehe izbjegavaj,
Čuvaj se od sramote, jer jedna kaplja njena
Vrlinu najsvjetliju poganim blatom kalja.
No ko je izvan gr'jeha? Kaži mi koji nije
Svrnuo makar malo sa staze zakonite?
Nema ga. Ali onog, najmanje koji gr'ješi
Vrlim ga nazovimo. — Ne gr'ješi u ljubavi.
Djevojče zanese l' te, pred oltar stupaj s njome.
Bogastvu teži samo, kako bi lakše s njime
Vrlini mog'o doći. Inače ništa sve je.
Vrlina tek ostaje, ona je vječna samo;
Bogastvo i ljepota, počasti, snaga gruba,
Nestaju, ona samo za grobom uzdiže se,
K'o snažna stijena, koju ne mogu oduvati
Ni vjetri uzbunjeni, ni vr'jeme, ni v'jekovi.
Živiš li u vrlini, pustinje Arabijske
I crne Etiope, ti možeš proći smjelo,
Megj' divlje Gete idi i megju Indijance,
Vrlina ima snage, s udesom da se bori,
Al' ako svoje blago veselju namjenjuješ,
Požuda nenasita vuče l' te sebi samo,
Onda si kao ona grobnica uresena,
Ljepotom i čistotom koja nas s polja mami,
Al' kad unutra stupiš to trulež zaudara.
Požuda um opija i razbor uništava,
Dojilja gadnog gr'jeha, t'jelo nam raznježava,
I tupeć' osjećaje vodi nas strašnom kraju.
Vjeruj mi tad je bolje, siromah da si puki
U b'jedi ipak ima radosti i veselja:
Istina vrlo r'jetka al' zato slatka vrlo.
Jer znajte, mnogo više naslada ona prija,
Za kojom čezneš dugo i kojoj žudiš žarko.
Tako je slagja hrana kad za njom izgladnimo,
I odmor posl'je truda i piće ožednjelu.
Čovjeka stvar ne čini, no volja, ukus duše.
Vr'jedi li bolesnome ukusna jela dati,
Groznica kada mu je i ukus oduzela?
I našto dati vino mirisa prijatnoga
Onome, koji sviknu da čistu vodu pije?
Gle, jedan voli momu svileno-plavih vlasi,
A drugi crnooku. Stvar, dakle, nas ne čini,
Već duh i ukus duše. Te zato i sirotan
Imade sreće svoje. Dok bogat mnogo traži,
Siromah manje želi, s malim je zadovoljan.
Vrlina prva to je, što manje poželjeti
I srce razuzdana stegnuti zdravim umom.
Teško je siromahu, al tebi mnogo teže!
Dok njega zdravlje krasi, u tvojoj krvi trulež
Ko strašni polip mili, opruža duge kandže
I sisa srce tvoje i um ti pomrčava.
Dok njega umornoga sanovi tvrdi kr'jepe,
Od tebe sanak bjega. I starost, eno, stupa,
Kašljuca pogrbljena i vuče sanduk teški,
Pre reda i vremena u njega da te slože.
Pa reci, u tom času, baciš li pogled samo
Na prošlost odletjelu, šta li ćeš naći tamo?
Lešine otruljele: Gramzivost i pohotu,
Strah, tvrdost okor'jelu i drugo rasipanje
I zlato zgomilano, po kome gmižu crvi,
I jošte podsmjeh jasni od tvojih nasljednika.
Zar ne ćeš, u tom času, očajno zavapiti:
„Zašto li življah ono, šta osta još od mene?
Bogastvo ništa nije, ljepota čast i snaga,
K'o dim će ispariti, ah, sve to iščezava,
Vrlina stoji samo, ona je vječno živa!“
— Zar ne ćeš, u tom času, očajno pružit' ruke
Daščicu tražeć' kakvu, u satu posljednjemu,
Iz mora grjeha da ti, nad tobom što pjenuši,
Iznese tvoju dušu obali izbavljenja?!
O, dobra sirotinjo, Bogova čudni dare,
Vrline čuvarice i stida prijatelju,
Prepr'jeko raskošnosti, života štite tvrdi,
Sve dok se na tvom čunu plitaka hvataš mirnog,
I dokle iz očiju obalu ne ispuštaš,
Gramzivu sreću dotle i vjetre uzbunjene
I mora b'jes pomamni ti možeš prezirati.
Gromovi biju često najviših gora vrhe,
Sjeverni vjetar ljulja visoke jasenove,
A nisko skriveno je i silna olujina
Ne lomi smreku malu. U šumi, medj drvećem,
Metljika gipka mirno uživa svoje dane.
Anaksagoru gledaj i mudra Demokrita,
Zlato su prezirali, jer ova neman žuta
Vedrinu duše muti i u zlo baca ljude.
O, vrle duše Kur'ja, Katona, Fabricija,
Djelima slave vaše zar nema posljednika?
Nije li Kvirin negda, pobjede sretne znake
Jednako donosio, kada je konsul slavni
Oružja da se primi motiku ostavljao
I s pluga diz'o ruku? Al' onda sretni bjehu
Sa skromnom kolibicom i stolom sirotinjskim,
A danas, sjaj i raskoš, palače što nam krasi,
Mekušce slabe daju; mjesto viteza hrabrih
Igrači raznježeni skakuću po salonu.
Lavove ponosite majmuni nasl'jegjuju.
O, smrtni, pogledajte kuda vas strasti vuku,
U ponor pohlepnosti, koja vas uništava.
U sreći oholi ste, očajni u nesreći.
Jer strasti nebrojene kr'jepost vam ubijaju.
Taj, koji nije manji nesreća kad ga snagje,
Niti se uzvišava kada je sreća s njime,
Minosa ne plaši se, ni pakla ni furija,
Gdje god ga udes baci, on sm'jelo tamo stupa.
Nesretni opet ti su, požude koje vuku,
Što služe sadašnjosti, budućnost ne gledaju,
Ti, koji ne priznaju nad t'jelom snagu duše.
Bogastvo nije, dakle, najveće dobro naše,
Jer ono t'jelu služi. Je l' dosta čaša jedna
Da njome žegj ugasiš, što onda burad tražiš?
Pa sad mi pravo kaži: kakva je mudrost toga,
S bogastvom svojim koji ne umije postupati?
Čuvaj se onih uza, lakomstvo što ti nosi,
Jer od njeg nikad nije furije veće bilo,
Iz pakla niče ona, buktinju noseć strašnu;
Stol joj je na gujama, otrovne glave njine
I ždr'jela rasklopljena nad stolom pružaju se,
Te krvlju čovječijom nesitu čeljust pune.
Al vječno nenasita njihova zjaše ždr'jela,
Žvalje im rasklopljene gutaju nemilice.
Furija nenasita nije se ustrašila,
Hramove božanstvene otrovom da skrnavi.
Lakomstvo uv'jek ragja: razdore i ubijstva,
Izdajstvo i prevaru, prezrenje nježnog stida,
Nevjerstvo Višnjoj Sili, ratove, krivokletstvo,
I svaki porok, koji izreći pjesma znade.
Kloni se od lakomstva! Rasipnik nevaljali,
Porokom kužnim diše, ko onaj otvrdnuli,
Nasuprot raspikuće što tugje kuće c'jedi.
Rasipnik svoju dušu lakomstvom gadnim davi,
A ovaj otvrdnuli bližnjemu propast sprema.
Izmegju toga dvoga Vrlina stoji svjetla;

Varoš Rogatica.

Krajnosti se okani, umjeren budi svemu!
Raskošni, ne rasipaj bezumno blago svoje,
Smjer ovaj neka ti je: koristi potrebnome,
Jer šta se više bliži božanskim vrlinama
No dići propaloga, sirote nahraniti
I bolne izvidati. To diže na visinu,
Ovo nas vodi pravo pod skute božanstvene.
Čovjeku koristiti i palog podignuti
Od toga dostojnije išta ima li, kaži?

O, čudni običaji, o b'jedna sadašnjosti!
U tebi toga nema. Lakomi bogataši
Bližnjega ne gledaju. Gvožgja su srca njina!
Bar novčić najsitniji prosjaku pruži l' koji?
Zamoli l' siromašak suze mu ism'jevaju!
Poklone oni daju onima, koji s njima
Bezočno tlače vr'jeme u gadnom pijančenju
Za stolom kartaševim, u kocki i u bludu
I niskom opadanju. Uzalud pjesnik b'jedni
Kovarstvo njihne duše sa tugom napominje,
Umove pomračene uzaman osv'jetljava,
I njihna srca budi, oni ga ne slušaju!
Pjesnika i vrlinu tiskaju s praga svoga,
S podsm'jehom i prezrenjem. Nesretni razvratnici
To li je slava vaša, kuda ste zabasali,
Gr'jesima okaljani da Boga zabacite?
Zašto si ohol tako? Zar nisi iz utrobe
Majčine nag izaš'o? Ne ćeš li u utrobu
Zemljinu nag se sići? Bezumni od tog dobra
Vlasnik je Gospod samo, ti njime tek upravljaš.
Pa kad te Haron stari u svoju lagju primi
I stane prevoziti u carstvo nepovrata,
Kukavče, kraj obale sve moraš ostaviti!
Čuj, dakle! Dokle Parke tvoj končić ne pres'jeku
Pomaži bližnje štedro, vrlinom sebe krasi,
Sa blagom dobivenim prosv'jetli uma tamu
I srce oplemeni.
A sada, lagjo moja,
Vraćaj se, jer smo dosta pučinu prosjecali!
Gle, jug nam kišovite oblake skuplja veće,
A more naježeno s vjetrima diže vale,
Opasno biće ako još duže ostanemo.
Plašim se, lagjo moja, nevjernog Oriona,
Hitajmo pristaništu. Oblaci kada minu,
Vedrina kad se vrati, sa st'jene uzvišene
Zvaće nas Triton veće, — mi ćemo opet poći.

Dragutin J. Ilijć.

Rogatica.

(Putopisne crtice u slikama i opisu.)

Ne htjedoh biti običan putnik, te se na šetnji Herceg-Bosnom zaustavi u Sarajevu, ulazi mu tamo u kavane i izbrane restaurante, a da udovolji svoju znaličnu il naučnu dobru voljicu (Bog znade: što više!), dopre svojom nogom najviš do „Kozje ćuprije“ il par metara dalje Dolačke carine, puškomet više kolodvora. Ne htjedoh biti takav putnik, pak za to i mogu poštovanim prijateljima da ponudim evo po koju crticu, sabranu mrva podalje s glavne željezničke pruge, i pozivam ih tako na malu šetnju u *Rogaticu.*

Rano zorom krećemo se iz šeher-Sarajeva. Kroz kratko vrijeme, vozeći se spram istoka — eto nas u dubokom klancu *Miljacke.* Čas uzbrdicom, čas pod nogu mnogo se savija ova lijepa cesta, i pošto izmaknu dva sata, iščezne ti Miljacka s vida, a kola zaokreću k sjevero-istoku. Tu se proširuje dolina; ko šarni ćilim prostrle se onuda bašče, oranice i livade, malene mlade šumice i seljačke kućice. U dnu ove drage prirodne slike diže se silna *Romanija planina,* a njoj po vrhu izlazi zlatna ploča mladoga sunašca. Što bi trenuo trepavkama promijeni se cjelokupna slika, dugačke, zlatne sunčane zrake preliju preko bajna prizora raskošnu boju; sve je oživljelo, sve podrhtava i titra.

Kupajući se u mladome suncu, eno ti *Mokro* oku nadomak. Cesta se penje mnogom serpentinom sve više i više, s desne i lijeve sve gušća šuma i pošto se voziš gotovo sahat puta, uhvatiš vrh, što se ispeo 1376 *m* nad morem.

Tu će kočijaš zaustaviti otegnutim glasom konje, a oni srču onda žedni gorsku izvir-vodu i okreću se spram kola, ne bi li prokučili pametnijem očima gdje su. A svjež putnik u toj vedroj i tihoj visini gleda dolje duboko pod nogama selo Mokro i sitne mu kućice, i divi se kako daljina sve još više poljepšaje.

Pak tako! konji gasni, cesta položitija, šuma gušća, te za dvadesetak minuta eto te gori u prĕsrt — u Naromaniji. Planinska kosa povlači se odovud spram juga, a ošumljeni vrhunci dižu se 1500—1600 *m.* Ime ove planine potječe iz doba borbe istočno-rimskog ili bizantinskog carstva protiv slovjenskih plemena. Nije tomu davno, što je ta gora bila skrovištem vuku i hajduku, naročito se u njoj nahodio starina Novak.

Nama se megju tim žuri. Rekavši „zbogom“ velikome hanu na vrhu gore, voziš se kratkom ravnicom, koju je nekad ustaška ruka nemilo opustjela i obrijala, nego danaske — hvala savjesnom vršenju zakona — primilo se onuda mlado stabalje i ote se pustoši, pak što gusta crnogorica, što jara bjelogorica čine ti hlada, krijepe te i vesele pluća i oči.

Kraj han-Obhogjaša imade natpis, gdje je megjaš rogatičkog kotara, i pošto se cesta malko sjeverno okuči, pukne ti pred očima — *glasinačka* visoravan.

Od Sarajeva dovle priviklo se oko samoj pitomini; sve nježne i drage doline i sudolice, bistre žubor-vode i živa zelen, a tu na *Glasincu* umaklo lišće postrance, a pred tobom ovladala lisina, podsjećavajući na kamenito razvaljeno groblje. Ne šušti brz potočić, ne šumi gorsko povjetarce u krošnjama, ljepota prirode sakrila svoja lica s onu stranu Romanije. Istom u dalekom polukrugu privigja se, da pustu visoravan zatvara šumovit vijenac. Od sjevera okružuju glasinačku ravan *Kopito* i opruženi *Devetak,* od istoka obraslo gorje rogatičko, od juga *Pračanska* brda, a dalje postrance *Žep, Sjemeč, Jahorina* i *Klek,* što se vise nad ona prva i što im se ljetu pod kraj još bjelasa snijeg po vršcima. U okrugu ovakijeh gora stoji na osami povelika zgrada. To je vojnička stanica u *Podromaniji.* S lijeve vidiš gdje se crveni krov crkvice sv. Ilije u selu *Sokolcu,* koje se ondje naselilo istom od kakijeh 30 godina.

Pošto smo se vozili pola sata sve pod nogu, stigosmo u podne u Podromaniju, da se ondje odmorimo, ne baš uz najveću lagodu u skromnoj brgjanskoj gostionici.

Glasinac je stan mrtvijeh, nekropola na glasu. Zato ostadoh da to popodne projašim onuda, pak da prenoćim, te sutra onda produljim put u Rogaticu. Ova mrtva ravan uz sve što skriva još mnoge zanimljivosti, obogatila je s mnogo dragocjenih iskopina bos.-hercegovački muzej u Sarajevu. Imade tu bezbroj grobova, gdje su stari Iliri prije 2—3000 godina sahranjivali svoje mrtve, a uz tu starinu nadostavljaju se grobnice iz srednjeg vijeka. Po višim i nižim isponcima eno preostataka starih gradina i opkopa iz ilirskog doba, a nedaleko opet tragova crkvi iz vremena osmanlijske provale 14. i 15. vijeka.

U izravnoj blizini prostrlo se muhamedovsko groblje, a u isti mah zahvataš okom obelisk, što su ga carske i kraljevske čete u bratskoj uspomeni podigle onim svojim drugovima, koji tu padoše god. 1878. Tik uz srednjovječno groblje na *Crkvini* diže se drugi takav obelisk, a od prilike $\frac{1}{2}$ *km* podalje ovjekovječuje još jedan takav kamen junački grob onijeh vojnika 37. regimente, koji tu izdahnuše vjerni kruni i svojoj zastavi. Domaće pučanstvo ustupilo je dragovoljno god. 1893. zemljište da se podigne spomenik, gdje su ubilježena imena palijeh junaka u svim glavnim jezicima naroda, koji živu pod žezlom Njegovog Veličanstva našega cara i kralja.

Glasinačka visoravan jeste premahom brežuljkasta. Imade onuda dobrijeh pašnjaka, tek nije dosta natopljena. Tom ravnicom vijuga se mala kraška riječica *Rešetnica,* što ljeti presuši, a nabuja kad udari pljusak, i u proljeću. Ta voda uvire u dupljі kraj Pavića, u takozvanoj pećini *Megari.* U toj pećini biće da imade zanimljive sige. Na žalost počeo se hvatati mrak, te se više nije moglo u nju.

Sve da su ovi krajevi vodom siromašni, ipak glasinačka visoravan prija stoci i stočarenju, i lijepo je vidjeti ono mnogo blago, bogata stada konja, goveda i ovaca, što onuda veselo pasu.

Prije nego što se oprostismo s prirodom na ovoj ravnici, uhvatismo još zgodu, da posjetimo selo Sokolac 4 *km* od Podromanje. Kraj sela na uzvisici diže se istočno-pravoslavna velika i lijepa crkva sv. Ilije, koju otpočeše graditi još god. 1866., a dovršiše je nakon okupacije. Ta crkva stoji u temeljima nekih starih utvrda, okle se i prozvalo ono brdo Gradac.

Eto vam glasinačkoga bogastva sve u samim spomenicima. Ne mogu a da ne napomenem, da je nekada iz Romanije pak preko Podromanije išla u dolinu Drinače rimska cesta, kojoj su našli nekoje tragove u najnovije doba. Isto tako vodila je prometna rimska sveza preko Glasinca, Rogatice i Višegrada dalje na istok. U poznije doba, znade se, da su dubrovački karvani prolazili preko Glasinca u Zvornik.

*

Pošto svanu, krenusmo se dalje. Žalibože što se nadvila magla, te ne mogosmo da nam se umah na početku daljnjeg putovanja oko pase po slobodnoj prirodi. Ipak dosta jaka struja, koja u visini od 900 *m* uvijek piri, raspršila je doskora magle, tek okolnih brda još ne dogledasmo. Ovile ih teške oblačine, samo tu i tamo na zamahu vjetra vedrilo se i provirkivahu šiljci silne Romanije iz oblačja. Sunce ih bojilo crvenilom i pričinjalo se, e se desiš u ogromnom pozorištu, gdje pri koncu čina laki geniji oblake nose i sve više iščezavaju s njima i nestaje ih.

Za jedan sat prevalismo polje. Došavši pod *Vitanj,* gdje se cesta i opet penje, počelo se vedriti. Romanija-planina zatvarala veličajnu panoramu, koja puče pred tobom, osvrneš li se u okrug sa zavoja ceste. Što se dalje voziš, sve to većma širi se obzorje; gledaš: *Trebević,* sniježnu *Bjelašnicu, Jahorinu, Klek* i daleko, daleko *Volujak, Maglić,* visoka brda u Crnoj gori i Srbiji. To sve u daljini, inako je priroda oko tebe pusta, goli kraš s nekim grmeljcima. Selu ni traga, jedino što progješ kraj koje seljačke kućice uz kakvu malu oranicu, pa i to jedva jedvice na rijetko posijano. U ovom osamljenom kraju pružila se lijepa zgoda vojničkoj upravi, koja je ondje osnovala topničku streljanu. To vježbalište zove se *Ivan-polje.*

Pošto si odatle pošo četiri kilometra nizbrdice i progješ još kroz uzan klanac, svane duboko pod tobom jedna plodna kotlina, a u toj kotlini jeste meta našeg putovanja — *Rogatica.* Ne treba ti ljepšeg pogleda, pošto će te ovaj prizor sigurno iznenaditi. Cesta se spušta u dugačkoj serpentini, po boku ti pitomo selo *Kovanj,* svuda izbila zelen i šušti rodna vlat, što ovjenčava Rogaticu prijaznom milinom, i kamo stižemo kroz $\frac{1}{4}$ sata.

Rogatica je sjedište rasegnutog kotara. Mjesto leži u pitomoj kotlini na vodi *Rakitnici,* a prijatne mu kuće provirkuju iza granata drveća. Ko svi gradovi istočnog tipa, imade i Rogatica svoju glavnu trgovačku ulicu, svoju „čaršiju“. U toj čaršiji nema stanova, već se diže u pola à la franca sagragjeno zdanje, a to vam je „han“, te medresa i mnogi novi nakon okupacije posagragjeni dućani, a imade i takijeh — iz starijih vremena — koji se odlikuju čudnovatom starovjekom osebinom.

Na ulazu u mjesto jesu vojničke barake, pod strminom *Lunja.* Dalje južnije jeste *Matovo brdo,* okle je najljepše pogledati Rogaticu. Spram istoka diže se *Crvenjac,* s jugoistoka prilično zagajeni *Šaranj.*

Pod Matovim brdom izbija jako vrelo *Toplik,* što deset koraka od izvora već pokreće veliki mlin. Ime mu Toplik označava stalnu temperaturu, zimi diže se magla poput gusta dima iz te vode.

Otkud pošo da pošo, u Rogaticu ne možeš doći a da ne progješ kroz defileje. Sigurno da je takova okolišna priroda Rogatici u velike pomagala u obranbenim prilikama. Po svjema vrhuncima imade tragova starijem utvrdama i svagdje ćeš sresti imena: „Grad“, „Gradac“, „Gradina“. Jamačno te je Rogatica rimska naseobina, u tom mnijenju utvrgjuju nas mnogi i jasni natpisi na starim kamenovima. Da li je na mjestu Rogatice postojala kakva ilirska naseobina, ne može se sigurno reći ni posvjedočiti. Ipak nagjoše tamo prigodom iskopavanja g. 1894. dvije glinene posude iz prehistorijskog doba. Nekoliko slojeva više našlo se je rimskih

komada od bronca, a po vrhu svega steralo se cigansko groblje.

Ne zna se pravo ni rimsko ime Rogatici. Na višegradskoj cesti imade kamen i po nekim ostancima pisma na tom kamenu saznalo se samo toliko, da je tu bio rimski grad, kojemu se ime počimalo slovkom Ris.... Nego na žalost je taj natpis previše prebrisan, pa se ne može čitav pročitati.

U dvorištu Muftijine džamije stoji kamen s klasičnim natpisom. Takijeh kamenova s kojekakvim šarnim ukrasima nalazi se jošte na nekim mjestima, kao i kamen miljnik u dvorištu Careve džamije, pa kamen u Arnautovićima i kamen u Husein-begovoj džamiji. Još nalaziš takova kamenja uzidana u istočno-pravoslavnu parohijsku crkvu, u ćupriju kraj škole, u gradskoj bašči, u nekojim privatnim kućama i u časničkoj bašči u logoru.

Mnogo kamenje iz srednjega vijeka posvjedočuje, da je Rogatica i u to vrijeme postojala kao kolonija. Tako imade prelijep kamen sa sarkofaga s dobro uščuvanim natpisom iz srednjega vijeka. Taj komad uzidan je u zid istočno-pravoslavne crkve. Na groblju uz selo *Lagjevina,* 5 *km* od Rogatice, naići ćeš na ogromne nadgrobne kamenove s natpisima, što ti nefaljeno zbore i govove, kolika su vlastela u srednjem vijeku, u predosmanlijsko doba, ovuda živjela i pomirala.

Osmanlijsko doba ostavilo nam je spomenika već iz 15. vijeka, okle potječu obje male ćuprijice preko Rakitnice. Stil tijeh ćuprijica sasvijem je nalik na stil višegradske ćuprije, koju je gradio g. 1577. Mehmed paša Soković.

Tursko ime gradu jeste *Čelebi-pazar.* U Rogatici živu većim dijelom muhamedovci, pravoslavnih imade sasvijem malo. Rogatićani su veoma gostoprimni ljudi, vesele se ako tko posjeti njihovo mjesto i pohvali njihov napredak. Posjeta antropologa i arheologa g. 1894. i 1895. još im je u živoj pameti, ko što će se i učeni posjetnici uvijek rado sjećati ljubežljivosti i prijaznosti rogatičkog gragjanstva.

Rogatica je na glasu ko pobožno mjesto. Mnoge božje sluge i ugodnici, mnogi vjerski uglednici potječu iz Rogatice. Hadži Muhamed ef., rahmetli šeih-ul-Islam carigradski, bijaše rodom iz Rogatice. I danas imade u Bosni mnogo odličnih sinova u javnim zvanjima vjerskim i državnim, koji se rodiše u Rogatici.

U rogatičkom kraju svijet se marljivo bavi narodnom domaćom industrijom. Osobito su na glasu tkanine, bez i vuneni ćilimovi, ne toliko zbog posebnih šara, koliko što su trajni. Streke su većinom crvene, plave, crne, bijele, katkad žute. Po nekojim muhamedovskim, a i pravoslavnim kućama, naročito u Godomilju, Glasincu i Sokoloviću izragjuju još ćilimove u šarnim kariranim uzorcima.

Mimo ovu domaću industriju važno je u Rogatici još učinjanje kože za opanke (tabakluk) i pravljenje opanaka. Konji i rogato blago jesu glavnim predmetom trgovine.

U najnovije doba trglo je najviše u napredak govedarstvo i konjarstvo.

U poljoprivrednom gospodarstvu gaje se naročito pašnjaci, žita i krumpir, koji je u cijelom kotaru upravo na glasu. Naravno, te ko u svakojoj gospodarstvenoj grani, podupire vlada i u ovoj kulturi gospodare izdašno, a uspjeh je sve to bolji, otkako se je domaći svijet priučio racijonalnijem poljskom orugju i obragjivanju.

Tko je lovac naći će u rogatičkom kraju prave gospodske lovine. Imade onuda megjeda, veprova, srna, vukova, lisica, jazavaca, vidra, kuna, divljijeh koza (na dva mjesta u kotaru), te na pretek ptičje divljači i grabilica.

Pošto nam preostade vremena, ajde, rekoh, da zagledamo malko prijatnu okolinu rogatičku. Lijepo je išetati se na konju nakon zdrava ručka k ćupriji na riječici Prači. Kraj Muftijine džamije račva se cesta na istok Višegradu i južno u Goražde. Još pred okupaciju, te i nešto nakon okupacije, bijaše tuda glavna poštovna sveza iz Sarajeva preko Rogatice u Plevlje, danaske megjutim udario je promet u Plevlje iz Sarajeva preko Goražda.

Cesta Rogatica—Jabuka, što se prisastavlja s onom gore napomenutom cestom, upravo je remek gragjevina, a probila se onuda godine 1880.—1883. Prije je bila ondje ko prtina ili nogostup, kuda je za osmanlijskog doba prolazila pošta.

Cesta se vije kotlinom dva sata puta, dok zaokrene — a s njome i voda Rakitnica — u uzak klanac. Tu je obuhvate silne pećine s desne i s lijeve, tek ove pećine nijesu gole, već ih obraslo grmlje i šikara. Te su pećine u velike nalik na stare razvaline, a iz mnogijeh duplja izlijeću golubovi, uplašeni lupom kola i glasnim razgovorom. Mnogi lešinar vije se visoko nad našim glavama.

Nakon 2 *km* vožnje izigješ iz toga klanca, a pred tobom svane „Gnjila", preko koje vodi cesta u Jabuku, odnosno Goražde. Tu se odvaja cesta od vode Rakitnice (koja je onuda kroz živu lit prokopala put u Praču), pak se penje pomalo. Priroda se prikazuje svaki čas u drugoj slici, dok se kod 8 *km* ne dogodiš na najvišoj tački toga porasta.

Šta Alpi?!

Pred tobom se eto prosu najraskošnija draž, što ga može da stvori živopisna priroda. Dolje pod nogama izvija se i pjeni uz strašne pećine Prača, a iz korita joj dižu se orijaške kocke ljuta kamena. Voda se ruši divljim i naglim padom. Zrak ispunjava bijesni šum .... a kroz taj šum hvata ti oko u zapadu preko Drine *Vijogor-planinu.* Tamo preko obale, a pred nama eno Gnjile, što se razavila kao silno krilo, a mjesto perja obraslo gustom šumom, što je gdje-gdje ko plješiva, pak vidiš krilu gole kosti, kamen goli. I ako je teško proći ovu goru, ipak su ljudske ruke i onuda put iskrčile, cesta ko bijela crta vijuga se uz nju. Kod 12 *km* spustila se je naša cesta do vode. Tu je Prača i dvije ćuprijice, što vode preko nje. Jedna je nova, a druga stara i prastara, toliko je trošna i ruševna. Čudna ta gragjevina sasvijem je od drveta. Izvedena je sasvijem originalno, a taj gragjevni sklop zadiviće te još više, ako uvažiš, da je ćuprija dosta visoko nad vodom.

Uz ćupriju imade mala kavana, baš ko smišljena i za one, koji moraju da putuju i za one, kojima se hoće putovanja.

Tek svud je poći, a kući je doći. I tako valja i nama da se oprostimo sa malom kavanom, starom ćuprijom, Pračom i Rogaticom. Jedino što ostaje to je uspomena o silnoj prirodi i uvjerenje, da je put istom onda lijep i ugodan, i sve što vidiš vrijedno, da se u slatkom sjećanju održi, kad ti sve to začinja iskustvo, da si u putu zborio i družio se s dobrijem ljudima. Jer samo dobri ljudi oživljuju mrtvu i nijemu prirodu, ko duša mrtvu ilovaču — Adama.

G. pl. B.

Mizdrak Lukatela.

Historijska crtica. Pripovijeda: *Bogdan Krćmarić.*

(Svršetak.)

Po dogovoru sastadoše se otmičari u Popratnjaku, malko u buru, pa na zapad od sela Oštarija. Bilo je to u ono doba obraslo šumom, u koju od mila Boga pogledati smio nisi; zatvorila jela i bukva, smričić i grabić, jasenić i bristić — taman milo zaklonište Mizdraku i Pepi. Mizdrak je mahnit od veselja, Pepa je turobna; Tomljenovići se zamisliše. Nisu oni ni mislili, da će ispasti tako prteno.

— Dva su mrtva; a je li gdi koja rana, to neka Bog zna, veli Antona.

— Nije mrtav nego jedan, veli Mijat. Ja sam slušao iz grma dobro dugo. Dujčina je ranjen samo u ruku; nu Mladen je otišao u nepovrate.

— To je zlo, reći će Jandre, najstariji od Mizdrakovih ujaka. Zlo, zlo. Moj Mizdrače, jesam li ti govorio, pazi, da ne bude mrtvih glava; jer onda puti k domu zarastoše. Lako je kidisati tugjemu životu; ali nije slatko mrsiti konopa.

— Pa zar se baš mora omrsiti konop?, osoro će Mizdrak. Evo majčice zelene gore, evo slobodice drage, u kojoj živiše i junakovaše mnogi drugi, pa ćemo i mi.

— Jest, jest, sine moj, — lako se je odvrljiti u goru; ali je teško vući po njoj ovo malo prnjava života, uvik u strahu ka' zec, na skoku ka' vuk. Ali sad je gotovo. Kud smo trgli, na ovo je moralo i izići. Tko će misliti, da će Rukavine pustiti curu bez mrtve glave?... Dakako, tako je moralo i biti. — — — Nu lako je za nas; ali što ćeš od Pepe ... â?..... i uprije Jandre svoje crno oko baš u Pepu ....

Ne odgovara niko. Utišao je i listak na gori, tek drozdić pućukne i prestriže zrak laganim krilom svojim, spokojan i bezbrižan, — kao da se ruga zabrinutu društvu.

— Kud vi tud i ja, u jedvine će jade Pepa, uzdahnuv iz dna pete. ... Nek se vrši božja volja!...

— Evala zlato! Znao sam od uvik, da si junak bila, pa ćeš junak i ostati, i još će te pisma spominjati, radosno prihvati Mizdrak, opojen veseljem, što Pepa dragovoljno pristaje, diliti s njime i zlo i dobro po gorici zelenoj.

Opet zamukoše. I disanje je prigušeno. Svako sanja o sjutra a na danas i ne misli. Probudi se Mizdrak.

— Junaci do malo prije, a sada kukavci! U što se blenuli, u što li se zabrinuli?... Jedan neka ide u Bag, pa neka vidi, što se tamo radi, neka čuje, što se divani i neka donese vina i baškota, a dvojica u prve ovce, pa janjca za vrat ... pa što Bog da i srića junačka.

Umuče Mizdrak a Tomljenovići pogledaše jedan u drugoga. Skoči se Antona: „Pa dobro, ja idem u Bag. Ne bude li me sjutra do ovo doba, onda znajte da me živa nema; jer živ u šake ne ću. S Bogom!" I Antona otište niz Podgorje. Za malo se digoše Mijat i Jandre, da proskrbe pečenku.

*

Noć je. Plamen liže do pol doline, dim kulja polagano po vršcima Velebita; a na ražnju cvrči gojan janjac i opaja ugodnim mirisom svojim gladne svate Mizdraka Lukatele. Ispeče se janjac, odsikoše pleće, namiču Pepi. Slabo je to jiće bez kruva, a nije ni vode, a kamo li vina. A osim toga uzrujani, u brizi za svoje glave, u brizi za Antonu.

U zoru rupi Antona i baci torbu na ledinu.

— Što je?... zapitaše u jedan put četiri glasa. Pepa podiže samo bajne svoje trepavice i upre u nj krupno, crno oko svoje.

— Zlo, otresito će Antona... Kuće su nam opkolile straže, a Bag o ničem ne divani nego o nama. Vele, da se spremaju za nama potire na sve strane.

— Pa onda? Tko se boji njihove potire?... Tegnuli bi oni tirati lisicu, pa istirati vuka — sokolio i junačio Mizdrak i sam sebe i svoje društvo. Taj dan progje u dosta veselu razgovoru, osobito kad je vino jezike razvezalo. Boravili su u Papratnjaku još desetak dana, a kad se potire umnožile, umakoše na dalmatinski kraj. Dvi pune godine skitao se Mizdrak sa svojom družinom po Velebitu. Pomoli se sad ovde sad onde. Bili su mirni, nisu robili, nisu ubijali, pa ih je narod trpio, dapače i zaklanjao i sakrivao. Bili bi što puta učinili zlo, da ga nije zapričila dobra Pepa, koja je bila obučena na pola u muško, a na pola u žensko odilo. Nu nije svagda Pepa s njima bila. Ostani ona sakrivena po podgorskim stanovima ili u kojoj pećini, a tada se mrko Mizdrakovo društvo pòzvìri, pa radi zlo, — naopako po se.

— Ma kako se bar dobra Pepa ne povrati ili k svojoj ili k Mizdrakovoj kući?... I drugi su ljudi hajdukovali, ma nijesu žena sobom vodili...

— E moj gospodine! Pepi ne bijaše povratka. Brat joj Stojan bijaše čovik ponosan a žestok. Tko bi mogao i pomisliti, da će on gledati crno ruglo svoje u sestrinu liku?... Tako se ruglo ne zaboravlja, tako se ruglo samo krvlju pere ....

— Pa onda?...

— E pa onda dobro bijaše, dok ne takoše u osinjak. Udare jedan put robiti Mažuransko blago; a kod blaga se dogodila dva kripka momka ka dvi jele, ka i svi Mažurani. Ovi za male. Otvori se vatra. Hajduci puste blago, udare na momke. Ovi rane Antonu Tomljenovića; nu oni Vicka opkole i uhvate, a Dujam uteče. Skoči se svo selo .. bez koristi, rekao bi u zemlju propadoše, a propade i Vicko skupa s njima. Nakon tri nedilje dana nabasaju slučajno na Vicka, ali kakova?... Kako su ga

Rogatica. U gradskoj bašči uz obalu Prače.

svezali za bukvu, onako su ga ili zaboravili ili nedospili odrišiti ... tko će znati, možda su ga i hotice ostavili. Pod bukvom se dogodio mravinjak i mravi su ga na živo glodskali i glodskali, dok nije u groznim mukama izdahnuo. Tu su jako sagrišili i božja i ljudska kaštiga morala ih je stići. Mažurani pobisniše i kinuše osvetom i ne utrudivo paziše na hajduke. Ne bi ni za dugo, opaziše ih u Popratnjaku. Brže otište ulak u Trnovac do porkulaba Pave, brže sabra ovaj pouzdanu i dobro oružanu četu. Diže se Konjsko, digoše se Oštarije, okoliše sav Popratnjak. Zateku ih i obteku u istoj onoj drazi, u kojoj su i pirovali. Valjda je i Bog tako naredio, — hvala mu i slava! Udariše na juriš. Porkulab Pave je prvi, i uperio je, da otme Pepu. I ona drži kuburu al ne puca; gleda gotova posla. Već su tri Tomljenovića savladana i razoružana. Eno ih vežu; a porkulab Pave juriša na ona dva ljuta zmaja i ostade koji časak sam na mejdanu. Kreše handžar o handžar, dok se Pavi ne izmače i on golom rukom dočeka handžar Antonin. U to Pave Rukavina crni strignu svojim handžarom i uhvati Antonu po ruci ... Svezaše i njega. U to Pave priskoči i ugrabi Pepu za ruku. Mizdrak stignu handžarom da će Pavu po ruci, a Pave trgnu i rukom i Pepom a Mizdrakov handžar pade čudnim slučajem po Pepinu vratu i prereza ono bilo grlo, koje je on dvi godine po planini grlio. Kad opazi to, smrče mu se, ispade mu handžar, klonu, da rukama ogrli bajnu drugu svoju. Sve se zabezeknulo. Lopti krv iz grla Pepina, lopti iz ruke Pavine, lopte suze iz očiju Mizdrakovih. .... Zagrmiće Dujčina Mamutović:

— Šta ste se tu osupnuli? Šta ne vežete toga mrkog vuka? ... Ja ću ga svezati. I Dujčina sveza Mizdraka, pa prikleče da vidi Pepinu ranu ... I podiže joj malo lipu glavu, razgleda joj ranu, zaviri joj u oči — i reče: Ovdi više melem ne trebuje ... a i bolje je, da je tako ... Velik je Bog, a nedokučivi su puti njegovi ... Za malo bi, i lipa Pepa pridade Bogu dušu. Ostaviše stražu, da ju čuva, dok stigne komisija, a onu petoricu odagnaše u Bag, paleći iz malih pušaka, pivajući i veseleći se ...

Pepu zakopaše onde, gdi je i poginula, a i danas se ono misto zove „Pepin grob“.

Hajduke odagnaše u Kraljevicu i tamo im je sudio sud: Antonu i Mijata rasići na četvero, Petra i Josu obisiti, a Mizdraka rastrgati konjim na repove, i to posljednjega, da s muke drugova svojih i sam teške muke trpi. Nu kad obisiše posljednjega, skupi Mizdrak snagu, ugrabi oči, tište i skoči u more, i nestade ga u valovih mora.

— „Šteta“, rekoše mnogi. „I pravo je“ vele drugi. „Za što bi ga trgali konjima na repove, bolje je ovako.“ — Vojnici su pretražili svu obalu, što nema, nema. „Lagano mu sinje more bilo!“ reći će neko porugljivo. — A Mizdrak? — On se je uzdao u svoju snagu i plivačku vištinu, pa za to i tište u more. — Kad ga je more izbacilo, bijaše se stiskao pod litice, da odahne i sebi trag zamete; znao je, da će za neko vrime sav svit upriti oči u more, da vidi hoće li otklen izroniti. Za jedno pô sata otište Mizdrak. Od kraja je neko vrime polagano plivao, po tom zaròni i izròni, pa plivaj te plivaj, dok ne ispliva sritno na obalu otoka Krka. — Uvali se u kamenje, okrenu se k suncu, kleče, sklopi ruke i zahvali od svega srca Gospodinu Bogu, koji ga je ovoga puta od sramotne i teške smrti izbavio. Od ditinjstva svoga teško da je ikada ovako pobožno pred Gospodinom klečao.

— Gospodine, — šaptao je Mizdrak — veliki su grisi moji, ali je još veće milosrgje Tvoje! Oprosti Gospodine! Privršio sam u zlih dilih mojih i Ti Gospodine reče: dosta je! I ja velim dosta je i ne ću više u zlo! .. Oprosti Gospodine ... I dugo je klečao Mizdrak — ne više gorjanin vuk, nego krotki janjac, pripravan da okaje grihe svoje.

I dopustio mu je Gospodin da žive i da se kaje.

Skloni se u jednoga čestitoga i dobroga bodula pod imenom Pilipa Devčića, i za malo vremena otište na more, da žuljevi ruku svojih kruh služi; najslagji to je zalogajac, koji se u znoju lica privridi.

*

Minuše godine i godine. Stojana Kovačevića pogrčili trudi, posidile brige i žalosti, zaboravio je i na Mizdraka i na Pepu. — Nastale godine teža od teže. Poći će po vino u Pag. Na paških vrati zalapi ga bura. I ma da je Stojan bio i snažan i višt, privrnu mu bura braceru. Stojan se iskoprlja sritno ispod nje i boraše se s valovi i sa smrću; izručio bijaše već Bogu dušu; ali kad je pogibelj najveća, onda je božja pomoć najbliža. U očitu pogibelj veslao je kripak starac side glave i brade, da spasi Stojana. I spasio ga je i sritno doveo u Pag. — Ufatila je noć, a njih dvojica side za večerom, a jedan se u drugoga čudno zagledava. U zala doba reći će Stojan:

— Čuješ pobratime i više nego pobratime, spasitelju moj. Reci mi jesi li ti rodom Pažanin? ...

— Dakako da jesam, odvrati starac.

— Evo ti vira moja, da je Mizdrak Lukatela na životu, rekao bi da je on. I pogled i obrve i stas i glas Mizdrakov, ma Mizdrak nije, Mizdraka progutaše valovi morski pod Kraljevicom pred kakovih 25 godina.

— Pa biše li ti Mizdrak što u rodu, kad ga se tako sićaš? ...

— Šta ti ne ču nikad ništa o razbojniku, o gorskom vuku Mizdraku Lukateli? ... E pa čuj daklen! ... I Stojan pripovidi ovo što i ja vama pripovidam. Pa kad poče pripovidati, kako pogibe seka mu Pepa, proli starac suze niz obraze, obuhvati rukama kolina Stojanova i prousti!

— Brate Stojane, oprosti. Ja se ufam u dragoga Boga da je on oprostio, oprosti i Ti! ..

— Daklen si ti zbilja Mizdrak?

— Jesam.

— Daklen te ne prozdriše valovi morski pod Kraljevicom?

— Kako vidiš.

— I uteče smrti? ...

— Bijaše božja volja.

— I baš se u ovakoj prilici moradosmo sastati? ...

— Prilika, prilika. Ako si mi još uvik kivan, ako mi ni danas oprostiti ne možeš, evo ovo još malo života — jer drugo ništa nemam — evo brate tvoja volja, a moja nevolja. Ne traži ni suda ni sudaca, uzmi nož i odriži mi glavu.

— Dá, dá, lako ti je sada tako divaniti, kad si me životom zadužio ... ja ti praštam i Bog ti prostio — — — zagrliše se, poljubiše se .... i više se nikad ne vidiše.

*

Kad je starac dovršio pripovijetku, bijahu već pijevci učestali a vrijeme jenjalo. — Mi bijasmo osušili haljine i mogosmo nastaviti put.

Stiskosmo starcu desnicu, oprostismo se s čeljadi, a mladi gorštak pogje s nama, da nas izvede na pravi put.

Istočni Parnas.

Prevodi ga *Mirza Safvet beg Bašagić.*

Careke riječi carevi su riječi.
Arapska poslovica.

Na bojnome polju.

I.

Poslanica.

Kad pod mojim dostojanstvom
At bijesni igrat stane,
Odmah dušman od užasa
Pred koljena moja pane.

Hrišćanski seljak sa Glasinca.

S poslanikom ili s knjigom
Tu se poso ne svršuje,
Gdje no sablja ima pravo,
Da u svemu odlučuje.
Sultanšahi Harzemi.

II.

Odgovor na poslanicu.

Sto hazana — sve ti džaba,
Samo sablja meni treba;
I saraje na poklon ti!
Daj mi polja ispod neba.

Ako želiš, ljutoj svagji
Da se klica iskor'jeni,
Eto cio Harzem tebi,
A Horosan nek je meni.
Melikšah.

III.

Zaključak.

Moj dragane 'vaki poso
Kad se vršit stane,
Mir ni tebe, a ni mene
Ne može da gane.

Dok se ćorda do balčaka
U krvi ne smoči,
Dotle ne će zv'jezda sreće
Da na više skoči.
Sultanšah.

Prije boja.

Ponesi mi bojni oklop,
Da ga udrem na se,
Jer taj poso mojom rukom
Svršiti mora se.

Dok u ruci topuz stoji,
A štit o ramenu,
Ja ne dadem svog Iraka
Ni jednom stvorenju.
Sultan Togril.

Poslije boja.

O danas je, silni šahu,
Dan nesreće tvoje,
Ta časom se na obzoru
Mijenjaju boje.

Juče aršin ne bješe ti
Od glave do neba,
A od trupa do glave ti
Danas milja treba!
Melikšah.

Poslanica.

Pram Kabilu gorijsko dijete
Nekakovu zavist diže,
Pa ko i ja želio bih,
Da stihove niže.

Putem iz Rogatice u Gorazde.

Rogatička čaršija.

Ti si Šemsi[1]) a ja Zija[2]),
A to svak priznaje,
Da na nebu sunce sjaje,
I da svjetlo daje.
Sultan Zijauddini Kabili.

Odgovor na poslanicu.

O ti, što se ne poznaješ,
Pogledaj se dobro,
I razmisli, s kime si
Natjecat se obro.

Ja sam Šemsi, a ti Zija,
A to svak priznaje,
Da svijetu cijelome
Sunce svjetlo daje.
Sultan Šemsuddini Gori.

Kratka elegija.

I ti ode, a srdašce moje
Žalosno je i tužno bez tebe;
Moj je život i bio i prošo,
Jer od sv'jetla i od ljudi zebe.

I ti ode, a ja na rastanku
Ostao sam bez tebe — bez duše;
Ti se sakri u valima hladnim,
A ja ostah da me plami guše.
Sultan Muhamed Sebuktegjin.

Kad je panuo u ropstvo.

Ja sam onaj, čija britka sablja
Istrijebi lave iz hrastika;
A sudbina sada me predade,
Kao triumf u šake krvnika.

Pod sabljom.

Nečovjek je, koji će me ubit
U cvijetu mojih mladih dana,
Ko nevjernik, kad iz vjerske mržnje
U grob baci jednog muslomana.
Mumin Mirza Ćurćani.

Ženski ponos.

Ja sam žena, koja vazda
Svom narodu dobro tvori,
Pod moj duvak mnogi vladar
Svoj oholi nos obori.

Al za zastor tajinstveni,
Gdje no tvrdi grad sagradih,
Teško da će proć i jedan
Od prosaca mojih mladih.

Jer girmanska vladarica
Onom lice ne dariva,
U kog se pod vanjskim sjajem
Kukavički ponos skriva.

Ma da jednim krajem sv'jeta
Upravljam i gospodarim,
Zahvalna sam; na tom vazda
Milom Bogu blagodarim.

[1]) „Šems" znači: sunce.
[2]) „Zija" znači: svjetlo.

Isprika.

Ako sam ti, o krasni junače,
Riječ dala, da pit' ne ću više;
Jer ti meni nisi riječ dao,
Nade ti se sad izjaloviše!

Iskrica.

Svaka baka nije za duvaka,
Nego samo domaćica prava;
Svaka pača[1]) ne sliči za tadža[2]),
Nego samo serdareva glava.
Lala Hatun, vladarica girmanska.

U carstvu ljubavi.

Od zapada do istoka
Ljubavnijem carstvom vladam;
Zapovjedam vojsci briga,
A boljem se i ne nadam.

Ljubav me je uzdignula
Do velika dostojanstva,
Sedam djela ovog sv'jeta
U krilu je moga carstva.

Pa što sada da razbijam
O premoći svoju glavu,
Kada mi je sreća dala
Žezlo, tadž i bojnu slavu.

Imam sablju, imam vojsku,
Na koju se ja oslanjam,
A u zdravlju veledušja
Nikome se ne poklanjam.

Ja ne tražim, moja pjesma
Vezirima da s' dopada,
Jerbo mora dobra riječ
Da ljudskijem srcem vlada.

[1]) Pača u Hercegovini zovu životinjsku glavu; porugljivo i ljudskoj glavi, reče se, kad po njoj slama šušnji.
[2]) Kruna, koju nose islamski vladari.

Muhamedovski seljak sa Glasinca.

Sa svojijem nevoljama
I brigama natječem se;
Liječniku druge spremam,
A sam za njih ne brinem se.

Selim ima brdo briga,
Zavidnici pizme čašu,
Kako oni s malom čašom,
Da pobiju brigu našu?!

Sultan Selim Alosmović.

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

(Nastavak.)

U „Uspomenama“ Tolstoj je opisao život N. Irtenjeva, o kojem se može reći da je to njegov život do prvih godina mladosti, ne gledajući na obiteljske okolnosti, koje su posve različite megju sobom. U „Vlasnikovu jutru“ i u „Kozacima“ nalazimo pod drugim imenima proslijegjenje njegova života, biva život, što ga je proveo u polju a poslije na Kavkazu kao časnik.

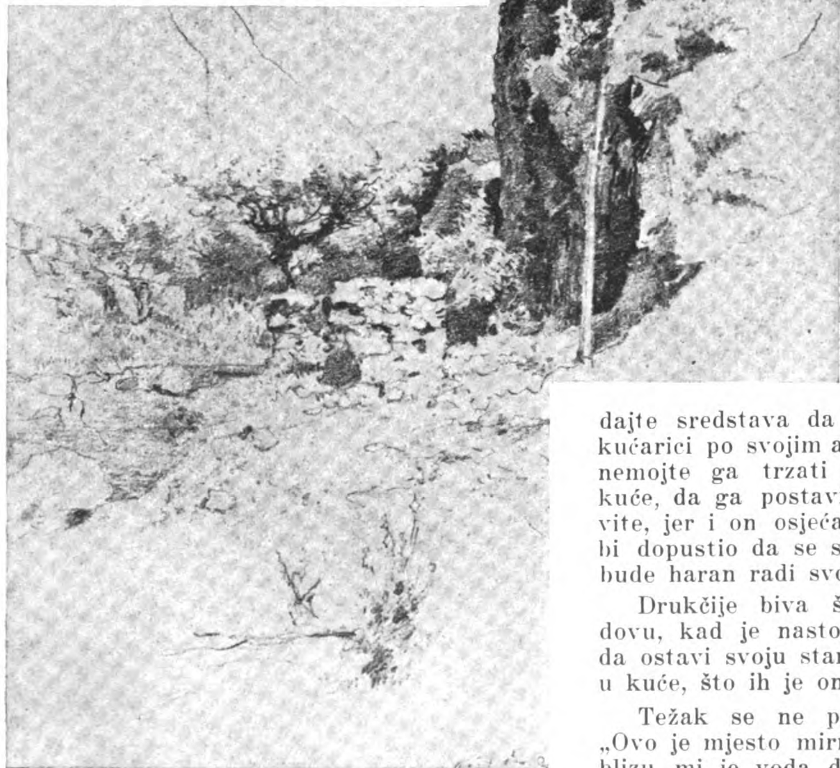
U Nikoli Irtenjevu, Tolstoj prikazuje, stanje duševno, misli i svoja mladenačka čuvstva. U Nehljudovu, što je protagonista „Vlasnikova jutra“, pripovijeda nam svoje unutrašnje borbe, poslije kako je ostavio sveučilište. Ova je novela samo ulomak velikog romana što ga je osnivao, te kojega je htio nazvati „Ruski vlasnik“. Tolstoj ga napisa god. 1852. a bi tiskan tek god. 1856. Kneza Nehljudova vidjeli smo u „Uspomenama“. Bijaše veliki prijatelj i školski drug Nikole Irtenjeva, na koga veoma uplivaše svojim idejama moralnog savršenstva. I u istinu, još kao učenik bijaše trvdo uvjeren, da u moralnom savršenstvu sastoji svačija svrha. Njegov je značaj dobro označen u „Mladosti“, biva u trećem dijelu „Uspomena“. Bijaše prkosit i srdovit. Tako jedne večeri, pred prijateljem Irtenjevom, udari više puta šakom po glavi svoga slugu za stvari od ništa. Prizna da je zlo učinio, pa plačući govoraše prijatelju: „Ja znam i ćutim da sam zao, a Bog sam zna, kako ga molim da postanem bolji. Ali što da radim, kad je u mene nesrećna i mrska ćud? Što da činim? Silim sama sebe da se predobijem i da postanem bolji, ali to nije moguće na jedan put. Samo to mi je moguće: trebalo bi da stoji ko uza me, te da mi pomaže. Tad sam mislio vjenčati se sa Ljubovnom Sergejevnom.“

Irtenjev, koji je uvijek općio s njime, te koji ga je u dušu poznavao, opazi, da u Demetru Nehljudovu ima tajno sijelo egoizma i častohleplja, te da je Varenka, sestra Demetrijeva govorila istinu, kad bi se pred njim ovako izrazila: „Demetar je egoista, nada sve ponosit, te usprkos svoje oštre razboritosti odveć osjetljiv za slavu i divljenje“. U Nehljudovu se u istinu opaža želja gdje želi, da ga prijatelj Irtenjev ljubi i štuje, dok traži da mu udahne visokih i plemenitih misli i čuvstava. Ova ga egoistična želja prisili da se povuče u selo, da postane dobročinitelj i moralni i materijalni preporodilac težaka.

Jednog dana piše tetki iz Moskve, gdje je polazio treći tečaj sveučilišta: „Osjećam sada da sam marljiv vlasnik. A da se takav bude, ne treba sveučilišnih diploma niti činovničkih oznaka. Nemojte mi predlagati slavohlepnih osnova, a uvjerite se da ja stupam putem, koji sam ja odredio, koji je dobar i — kako ja predvigjam — dovešće me do sreće. Ja sam mnogo mislio na moje buduće dužnosti, opredijelio sam temeljna pravila, po kojima treba da radim, i ako me Bog uzdrži jaka i zdrava, uspjeću u svojim osnovama. Zar nije sveta dužnost, da se brinem za sreću ono sedam stotina ljudi, za koje treba da Bogu predam račun?“ Tetka, koja ga dobro pozna, nastoji da mu osujeti te nakane: spočitava mu, da njegov značaj nije podoban da tjera ekonomiju na selu, te mu megju ostalim piše: „Hoćeš da budeš uvijek čudnovat čovjek, a ta čudnovatost nije drugo nego preveliki egoizam“. Demetar je ne sluša, ide u selo te pristupi težacima, da ih pomaže poučavanjem i savjetom, ali ne uspije. Težaci mu ne vjeruju, niti se mogu uvjeriti, da im on hoće da učini šta dobra, pače misle, da on hoće da se okoristi njihovim neznanjem i neiskustvom.

Kad im kaže: „Ja vam ispovijedam, da sam došao na selo da vama posvetim moj život, da sam pripravan lišiti se svega, samo da vas učinim srećne i zadovoljne, te se zaklinjem pred Bogom, da ne ću napustiti svoje obećanje“, težaci ne vjeruju ni najmanje riječima ovog gospodina, koji bijaše došao, kako reče, da svede na bolje njihovo stanje i tako da mu postanu harni. Oni ismijavaju njegove lijepe riječi, ko što svi ruski težaci, koji vole djela a ne riječi. Nehljudov razumije, da ne će nikada steći njihovo povjerenje; razumije, da su kroz toliko i toliko vijekova ruski vlasnici djelovali da stvore ponor megju sobom i pukom; razumije, da se u puku, naviknutu da ga gospodar ne cijeni ko slična sebi, bijaše ukorjenilo nepovjerenje spram gospodara, i s toga nije moguće iskorjeniti ga. On se čudi njihovoj ustrpljivosti, videći ih da živu spokojno u bolesti i patnjama, i gledajući mladog težaka Iliju, gdje slatko spava pod vedrim nebom, u čudu zavigjajući mu uzvapi: Oh da je meni biti Ilijom!

Da steče upliv na težake, trebalo bi da se i on preobuče u težačke haljine. Zato, nezadovoljan sam sobom, ostavi selo, te pogje na put u svijet. Još ćemo ga vidjeti po drugi put kao časnika na Kavkazu, a kasnije u Švajcarskoj kao turistu. Ovo je prvi korak u aktivnom životu mladića, slična Irtenjevu. On hoće da na svoj način svede na bolje stanje puk, ali ne uspije. A za što ne? Jer ne razumijevaše prave potrebe ni prirode puka. On ga je cijenio kao skup nesavršenih bića, te su imala poginuti bez njegovih briga. Ne razumijevaše da se pučki život ima razviti sam sobom, kao svaki drugi život, i da je jedino sredstvo što pomaže ovom razvitku, da mu pruži ona sredstva, što su mu potrebna. Težaku dajte sredstava da radi, da živi bolje u svojoj kućarici po svojim amanetima i on će se razviti; nemojte ga trzati iz njegova kruga, iz njegove kuće, da ga postavite u kuću, što je vi napravite, jer i on osjeća dostojanstvo čovjeka, i ne bi dopustio da se stavi pod noge, samo da ti bude haran radi svoje sreće.

Partija kraj ceste iz Rogatice u Goražde.

Drukčije biva što se je dogodilo Nehljudovu, kad je nastojao da sklone nekog težaka da ostavi svoju staru kućicu, a pogje stanovati u kuće, što ih je on pripravio za težake.

Težak se ne pušta navesti, te odgovara: „Ovo je mjesto mirno, veselo... blizu sam puta, blizu mi je voda da pojim živinu, a tamo bi bilo sve nepriličnije za moj posao, gumna, pa stabla, vrtovi ... sve što moji roditelji posadiše... Moj djed i otac ovdje umriješe, tako i ja sam ne želim ništa više nego svršiti ovdje... Učinićeš mi milost, ako mi popraviš kuću, a za to ću ti ostati haran; ako ne, nadam se ovako proživjeti ovdje starost.... nemoj me tjerati iz moga gnijezda.“

I tako odgovavahu svi oni, koji bijahu bolji i pošteniji, a samo malo pokvarenih i lijenih bijaše mu sklono, te su drage volje primali bilo ma koju stvar....

Oh kako su pravi i živi oni različiti tipovi težaka, što ti dolaze pred oči u ovoj noveli!... Svaki misli na svoj način, svaki ima svoja dobra svojstva i mane. Pisac ljubi sve ove jadne prostake, te ih ne proučava samo okom majstorskim, ko što je često činio Turgenjev u svojim „Uspomenama jednog lovca“, a da nije zavirio i u srce njihovih misli i njihovih čuvstava. Više vrijede ovi siromašni težaci, nego knez Nehljudov, mladić ne vikao radu, mukama, borbi, mladić slaba značaja, koji bi htio u jedan čas postići svoj cilj i od jednom postati dobročinitelj čovječanstva, ali pri prvoj poteškoći, koja ga susretne, izgubi duh i malakše.

God. 1851. grof Tolstoj pogje na Kavkaz, gdje ostane do jeseni 1853. Kroz ovo vrijeme napisa nekoje novele o kavkaskom životu, kao „Četovanje“, „Sječenje šuma“, „Susret u vojsci sa jednim poznanikom iz Moskve“ i većim dijelom „Kozake“, koje svrši istom god. 1861. a izda godine 1863. U svim ovim novelama, Tolstoj je opisao što svoj, a što vojnički i pučki život u Kavkazu. Novela „Kozaci“ može se smatrati kao nastavak opisivanja njegovog vlastitog života, a mladić Olenin jeste tip sličan N. Irtenjevu i D. Nehljudovu, u kojem se lasno pozna auktor. U „Četovanju“ vidimo red lijepih prizora, kojima se živo opisuje časnički život na Kavkazu, a u „Sječenju šuma“ život siromašnih vojnika.

U prvoj noveli vidimo mlade časnike, gdje dolaze da se naužiju krasne prirode i da im se pruži prigoda da se odlikuju u kojem okršaju s neprijateljem, da budu promaknuti, da dobiju kolajnu, krst ili koju drugu počasnu oznaku; u riječ: da se popnu do visoke časti, dakle razlozi sasvim malo plemeniti. Življahu — kako oni kažu, kao u velikim gradovima. Lijepa priroda ne mijenja ništa u njihovom moralu. Igraju se, ljubakaju sa lijepim Čerkeskinjama, te zabavljaju se u bitkama. Mnogi i umiru, te tako sa njihovim životom svršavaju častohlepja i nade. Gradski uzgoj pokvari njihovo srce, tako da se ni megju krasnom i djevičanskom prirodom ne mogu više popraviti. Tu pisac začugjen pita: „Može li zbilja u ovako čarobnoj prirodi ustrajati u srcu čovječjem čuvstvo neprijateljstva, mržnje, osvete i težnja za ubijstvom svoga iskrnjega? Sva zloća, što stoluje u srcu čovječjem, imala bi da nestane kad se dogje u doticaj prirode, koja je neposredni izraz svega što je lijepo i što je dobro.“

U „Sječenju šuma“ vidimo nasuprot prostog ruskog čovjeka, gdje se prikazuje sa svojim lijepim i dobrim svojstvima srca. Pisac da ga opiše služi se pripovijedanjem, kako je jedna četa odaslana u šumu da siječe drveta i da šumu sasma posiječe, nek ne služi neprijatelju za busije. Ruski vojnik ne ide na Kavkaz potaknut egoizmom kao časnik, nego jedino jer mu tako zapovjediše, pa dok živi tamo, mjesto da pokvari svoju moralnost, stječe novih kreposti. U okršajima s gorskim urogjenicima, pokazuje se ko pravi junak, a da i ne znade da je taki. Ko što življaše miran i spokojan, tako miran i spokojan i umire. U ovoj noveli vidimo vojnika smrtno ranjena gdje izdiše mirne duše, gdje se podaje svojemu udesu, te čudnovato čistom savješću raspolaže svojim sitnim novcem. Prijatelji i ako ga preveć ljube, ipak kraj njegove smrtne postelje govore o stvarima bez ikoje vrijednosti. Ne za to, što ga ne bi ljubili, nego jer ne pokazuju sažaljenje pri njegovoj novoj borbi, koja bi mogla biti kobna za mnoge od njih, kao za prijateljem, dok se časnici (uzgojeni) razgovaraju nasladom o borbi, ne za drugo, nego da se ističu, da budu promaknuti.

U tri pregleda bitke sebastopoljske imaćemo priliku da posmotrimo još bolje i potanje prepirke megju pučaninom i uzgojenim čovjekom, bilo na polju borbe, bilo na smrtnoj postelji.

„Susret u vojsci sa jednim poznancem iz Moskve“ jeste slika moralne pokvarenosti uzgojena mladića, a može se mirne duše reći, da

je to i vjerna slika nesrećna života mnogih mladića ruske aristokracije. Pisac uvagja ovdje kneza Nehljudova, koji tada bijaše došao na Kavkaz kao časnik, da nam priča ovaj dogogjaj.

Po svoj prilici, knez Nehljudov kao i Tolstoj, kad mu ne pogje za rukom da preporodi svoje težake, pogje da služi na Kavkazu. Ovdje Nehljudov nagje sina bogata gospodina, mladića Guskova, kojega bijaše upoznao god. 1840. u Moskvi u salonima njegove sestre. Guskov se tad prikazivaše kao lijep i uzgojen mladić te mogaše postići časti, tako da mu drugi zavigjahu i divljahu mu se. Poslije toga u malo godina Guskov bijaše počinio velikih opačina, bijaše protjeran i isključen iz baštinstva, te u ovo vrijeme služio je kao prosti vojnik na Kavkazu, izgrgjen megju najgorim i najprostijim vojnicima, s kojima provagjaše svoja mala noćna pijančevanja, a novcima što bi mu ih davali kao milostinju časnici. U nekim časima samo, kao kad pripovijedaše Nehljudovu svoju tužnu povjest, pokazivaše se u njemu koja iskra čovječjeg dostojanstva, koja želja preporoda, ali ovaj nagon bijaše sasma slab, te mu manjkaše srčanost, da izvede to djelo spasa. On sam ispovijeda: „Ja sam izgubljen. Ne ću se nigda više povratiti na prijašnje stanje, jer sam moralno upropašćen, upao sam u blato“.

Novela svršava pokazujući nam Guskova gdje sa drugim pijanim vojnicima troši rasipno novac, kako se nauči od Nehljudova. I tako mi shvaćamo, da je on baš za uvijek propao i da mu nema više nade ni spasa.

Evo uzgojenog i izučenog mladića izrasla u visokom društvu, pa taj čovjek pokle sagriješi, ne nalazi u sebi više ni jakosti ni srčanosti da se povrati u bolji život. Za što ne?

Uzgoj, što ga je usrkao, i društvo u kome življaše, nijesu mogli da ga nauče, da je moralno savršenstvo zadnja svrha, kojoj da teži čovjek. Uzgoj dakle, što ga bijaše usrkao, bijaše kriv uzgoj, društvo u kome odraste bijaše takogjer na krivom putu, imajući za temelj želju za častima i bogastvom mjesto krepost.

Ako prispodobimo s ovim pokvarenim tipovima siromašne vojnike, pučane, srce će nas vući k ovima posljednjima, te se ne ćemo čuditi što nam pisac više puta napominje, da ko želi da se moralno usavrši, treba da živi s njima i da uči od njih.

*

Nakon ovo malo *nacrta* kavkaskog života izigje novela „Kozaci“, a to je opširna i savršena *slika* toga života. Prem da su „Kozaci“ napisani god. 1860., Tolstoj nam ih prikazuje kao da su napisani prije nekoliko godina, a to se vidi iz „Pripovijesti od god. 1852.“ Olenin, opaža pisac u prvim stranama pripovijesti, bijaše mladić, koji ne dovrši nigdje tečaja svojih nauka i nigdje nije služio, a bijaše poharčio polovinu očinstva, a da ne odabra nikakve službe do 24. godine. On bijaše od onih, koji u društvu u Moskvi bijahu zvani „mladi ljudi“.

Od 18. godine bijaše sasma slobodan. Za nj ne opstojahu sveze sreće ni materijalne ni moralne, mogao je sve da radi. Ništa mu nije manjkalo, nikomu ne bijaše obvezan. Nije imao ni obitelji, ni domovine, ni vjere, ni potrebe. Ne vjerovaše ni u što, i nije cijenio ništa. I ako nikakve stvari nije cijenio, ipak bi se lako dao svladati od strasti. Za nj ne postojaše ljubav, ali kad bi vidio koju lijepu djevojčicu, zanio bi se. Čast i dostojanstvo bijahu mu ludost, ali bi se nehote naslagjivao, kad bi mu se knez Sergij približio i prijateljski razgovarao s njime za plesa. Tek sve ove naslade, što bi ga zanijele, ostavljao je da im ne ostade podvržen. Netom bi oćutio da se približuje bol od napora, borbe, isti bi se čas žurio da se oslobodi od tog čuvstva ili onoga, čemu bi bio podvržen, te bi opet nastojao da bude posve slobodan.

Tako on ne bijaše još upotrebio ni u što onu silu i srčanost mladenačku, što su gorile u njemu; ni u korist znanosti ni umjetnosti ni u praktični život. Ipak je ćutio u sebi opstanak ove mladenačke kreposti, moć da postigne koju svrhu, koju nămisao, da ima volje da radi, da se zna baciti u beskrajnu pogibiju a da ne zna za što. Imao je u sebi svijest ove svoje unutrašnje sile, ne bijaše ponosit i zbog toga bijaše blažen, a da toga nije ni znao. Do sada nije ljubio nego sama sebe, a nije mogao da učini manje, jer je pazio svako dobro, a ne bijaše još došao do prevare.

Jedne večeri izgubi mnogo novaca u igri, pa pogje iz Moskve na Kavkaz. Na polasku nalazio se je u mirnom duševnom stanju svoga mladenačkog duha, te priznavajući pogrješke što ih bijaše do tad učinio, govoraše sam sebi, da mu sva prošlost ne bijaše poštena i pravična, jer da nije nigda nastojao da tako živi, ali sada, odlazeć iz Moskve, da će promijeniti život, u kome ne će biti više ni pogrješaka ni kajanja, nego sreća i blaženstvo.

Radosnim srcem uputi se na Kavkaz, da se prokuša u tim zemljama, gdje ga niko ne pozna, i u lijepoj prirodi. Kad dogje na Kavkaz, stupi u prijateljske odnose s pukom, te počne nastojati, da ga zavoli vrijedni kozački mladić Lukaska te stari lovac Jeroska. Već mu se čini da se je preporodio, nalazeći se u tim djevičanskim šumama u lovu sa starim Jeroskom, koji mu veoma omili svojim, malo stranim idejama ko n. pr. „Ti ćeš umrijeti, a povrh tvoga groba trava će rasti, i to je sve“.

Ova ideja obuhvati Olenina i on mišljaše: „I ja ću živjeti nekoliko vremena, onda ću umrijeti, a Jeroska dobro kaže: Samo će malo trave rasti više mene!“

„Pa što mari da trava raste? Treba živjeti, treba biti srećan, pošto ne želim nego samo jednu stvar, a to je sreća.“

„Sa svim tim, bio ja čovjek na kome raste trava, ili posuda u kojoj je postavljena iskra božanstva, treba da živim što je moguće bolje. Ali kako treba živjeti da budnem srećan? Za što nijesam bio i prije srećan?“

Sjeti se prvašnjeg života, pa zamrzi sama sebe. Sam se prikaza sebi kao egoista pun zahtjeva, dok u istinu nije trebao ničega. Razgledao je oko sebe zelenu prirodu, sunce gdje zalazi i vedro nebo: „bijaše srećan“. „Za što sam sada srećan? promišljah u sebi, čemu sam živio prije? Zahtijevao sam svega, bijah sposoban, ipak nijesam stekao drugo nego stid, i neprilike, pa sada ne trebam ništa više da budem srećan“. Pred sobom vidi novi svijet. „Ovo je sreća; u ovome samo sastoji sreća: živjeti za drugoga. To je jasno. Čovjek treba sreće, onda je i pravičan. Ali kada ga egoistično zadovoljiš, biva kada tražiš bogastva, slavu, udobnosti života i naslade, okolnosti mogu prepriječiti da se ne ispune ove želje. Te su želje nepravične i nijesu od potrebe sreći. Koje su želje, neodvisne od vanjskih okolnosti, te mogu da te zadovolje?“ „Ljubav i žrtva“. I on se povrati iz lova kući sa željom, da živi savladavši sama sebe. Kad vidi Lukasku, zadovoljna što ubi neprijatelja, začudi mu se, gdje ne shvaća da sreća ne sastoji u ubijanju ljudi, nego u požrtvovanju za nje. Koliko mu bijaše stalna odluka da će živjeti za drugoga vidi se po ovome: Zaljubiv se u Marjanku, kćer gospodara svoje kuće, zaručenu za Lukasku, odluči da zaboravi tu ljubav. Egoizam ipak nadvlada, pa odluči zaprositi Marjanku, ali ga odbiše hladnim riječima: „Zar vjenčaju gospoda kćeri kozačke?“ Iz ovih riječi razumio je, da, silovao se ma koliko htio, ne bi uspio da promijeni narav i da se preobrazi. Razumio je, da bi trebalo da i on bude kozak, da se Marjanka u nj zaljubi, da živi kao i oni, a to nije bilo moguće. Već prije bijaše nam rekao: „Ne mogu zaboraviti sama sebe, moju smetenu, nesuglasnu i nezgrapnu prošlost“. Otigje sa Kavkaza, a da ga Marjanka ni ne pogleda, te se povrati u društvo, megju kojim prije življaše, u svijet gdje je sve prevarno, kako mu govoraše stari Jeroska; povrati se, jer nije mogao da se riješi svega onoga što mu bijaše uzgoj usadio u srce, uvjeren da ga Marjanka nije mogla nigda da shvati. Ona bijaše blažena, kao priroda; jednaka i mirna sasma u sebi.

Pisac regbi da nam hoće da kaže povješću Oleninovom, kako nije dosta promijeniti ideje da se promijeni život, i da nestalnost ljudska, kao Oleninova, ne zavisi o jednom ili drugom načinu razmatranja života, nego od same njihove naravi, pokvarene uvjetima, pa zbog toga Olenin, usprkos mnogih dobrih odluka, ostade nepromijenjen, te se sjeti da sva njegova nastojanja ništa ne koriste da se preporodi, da se udomi u puku. Kad hjede da učini kome dobra, kao n. pr. kad Lukaski darova konja, on ga ne razumije, sumnja da ne radi iskreno, bar tako se dogagjalo Nehljudovu s njegovim težacima. U istinu kad Olenin čini drugome dobra, čini radi samoljublja. Kad ono darova Lukaski konja, ne mogaše se uzdržati, a da se ne hvali za tako blagodarno djelo. Netom vidi da treba boriti se sam sobom da se žrtvuje ze drugoga, postane kao i prije egoista, te ne će pustiti Lukaski Marjanke. U njemu ima uvijek egoizma, u svakomu od nas ima prirogjeno na tisuće tobožnih potreba uzgoja, kojih se ne možemo osloboditi, pa s toga ne možemo uspjeti da budemo srećni.

Naprotiv, puk ne ćuti svih ovih potreba, pak se lakše udovolji i nagje sreću. Iz toga se jasno vidi ideja pisca: biva, da su prosvjeta i uzgoj neprijatelji čovječje sreće.

Uzgojen čovjek, mjesto da nagje sreću megju prostim pukom, uvjeri se još bolje o svojoj nesposobnosti da bude srećan, i vidi tu nesposobnost usporediv je s prirodnošću puka, ko što i crnu ljagu na bijelu. Tako se isto dogodi i Oleninu.

Dramatičku znamenitost ove novele, kao što opaža De Vogué[1]), pisac je postavio u kobni nesporazum izmegju srca uzgojena i neuzgojena čovjeka, u nemogućnost da postavi u zadrugu ljubavi ove dvije duše različite naravi.

Olenin, ma koliko nastojao da ujednostavi svoja čuvstva, ljubav mu se ne može da riješi svih intelektualnih zamršaja, od kojih uzgoj prima tu strast.

Pisac namjeravaše da napiše i drugi dio „Kozaka“. Ne napisa ga nigda, a novela ipak ne izgubi ništa, ona je u sebi savršena.

Kako opaža Löwenfeld[2]) „Kozaci“ su najzreliji plod prve periode književnog rada L. Tolstoja. Sasvim potanko i vjernim oponašanjem opisao je Tolstoj pučki život u njegovom opredijeljenom krugu kulture, te prikazao psihologijskom vještinom unutrašnje borbe Oleninova duha. Svaka trpnja (patos) je zabranjena, a pisac da izrazi njegove ideje o vječnoj težnji za moralnim savršenstvom, upotrebljuje samo one fenomene realnog života, koje može svak da opazi. Moć predstave u njemu doprla je do tog stepena, da može prenijeti na veliku pregjašnjost dogogjaje svoga života, te ih prikazati kao tugjinac. Slika je Marjanke, ove male Azijatke, čudnovate i bijesne kao mlada vučica, opisana čudnovatim istavljanjem. „Ja se pozivljem“ kaže već spomenuti francuski kritik, „na sve one što su proputovali istok te su upoznali prevarna lica istočna, uglagjena evropejskom književnošću; oni će naći u „Kozacima“ čudnovati odziv ovog drugog moralnog svijeta. Ako nam je Tolstoj prikazao ovaj svijet vidljivim, prikazao ga je za to, što je usagjen u prirodi koja ga tumači; laki idili služe za izliku tačnih i krasnih opisa Kavkaza; golijet šume, gore što živu kao njihovi stanovnici, njihovi neizmjerni glasovi pokrivaju i podupiru glasove ljudske, kao što orhestra upravlja dijelom pjevanja u horu. Kasnije pisac, kad se poda na učenje duhova, ne će naći na tako uzvišenom stepenu ovo duboko čuvstvo naravi, što sili Olenina da zavapi: „Moja je sreća, stati s prirodom, vidjeti je i govoriti joj“.

Turgenjev je kazao istinu, kad je nazvao „Kozake“ najboljom novelom što je izišla u Rusiji, i ako je imala jednu oveću manu, po njegovom mišljenju. U privatnom pismu jednomu prijatelju ovako je pisao o njoj Turgenjev godine 1863. iz Pariza: „Pročitao sam „Kozake“, i nijesam zanešenjak. Samo Oleninova slika škodi neizmjernom utisku knjige. Da prikaže opreku uzgoja s djevičanskom i netaknutom naravi, nije trebalo da uvagja ovo dosadno lice, koje je neprestano u borbi sa samim sobom.“ Turgenjev, uprkos ove opaske, pripravljaše docnije s gospogjom Viardot francuski prevod „Kozaka“. Ruski kritici, Grigorjev, Edelson, pjesnik Polonski, Eugen Pur i Petar Anenkov, pohvališe ovu novelu, kad bi izdana.

(Nastaviće se.)

Pletenica.

Pripovijeda *Ivan Klarić.*

I.

Bilo je uoči Gjurgjeva-dne godine 188*. Još nije ni akšam došao, a počela je sićušna kišica sipati. Nebo je bilo naoblačeno, pa je kišica čitav predjel natapala, a oštar zrak dolazio je sa zelene Kozare. Kad je došla jacija, počela je kiša pobolje padati, a vjetar, koji je veći mah uzeo, zapljuskivao je kišne kapi u zidove i prozore od kuća. Na kaldrmi odbijao se pljusak od zemlje, pa je sve šuštilo, a parilo, koje je stajalo pod kapnicom, već se prelijevalo. U taj baš čas počelo je sijevati i grmjeti, da je zbilja bilo strašno sjedjeti u kući.

Kad je obitelj Omera Rekanovića večerala, razišla se na počinak. U kući je bilo sve mirno i tiho, mogla bi se čuti muha kako leti, da ono pljuštanje

---

[1]) Le Roman russe, str. 286.
[2]) Leo Tolstoj, str. 70.

od kiše nije u nju prodiralo. Često puta je dugačka munja sijevnula, pa su se mogle pare u sobi brojiti, a i grom je kadgod krrr... učinio. Onaj šušanj uspavao je djecu, pa su zaspala kao zaklana. Stariji su mislili na blago i na žito, jer je ta nagla kiša mogla iskopati velike vododerine, pa im tako veliki kvar nanijeti. Megju tijem, kad je po prilici oko pônoća i kiša i sijevanje i grmljavina prestala, svi su mrtvijem vodu nosili, osim jedine Fate, najstarije kćeri Omera Rekanovića. Njoj ne dadoše dvije misli usnuti: prva je misao lijetala oko njezina Salih efendije, koji će ove godine svršiti dar-ul-mualimin, a druga je: hoće li njezine drugarice, kad se sjutra sastanu na zeleni, na njoj išta opaziti.

*

Ravna je godina i pô, kako je Hafiz Salih ef. Hadžić otišao učiti velike mektebe, a dvije su pune, kako se zaašikovao s Fatom Rekanovićevom.

To je ovako bilo:

Salih ef. bio je mali hodža mektebi-iptidaije u Kozarcu. Rodom je bio Novljanin. Ali mjesto, gdje se uvaktanio, bilo mu odražalo, baš kao da se u njemu rodio. Kako je to mala kasaba, dolazile su mu knjige od rodbine i dostova u Prijedor. S toga bi on u svakoj nedjelji petkom dolazio u Prijedor da ih digne. Tako dolazeći, često puta bi on zabasao u najzabitnije prijedorske ulice, ne bi li koju djevojku opazio, da se makar malo s njom pozabavi i svoje srce razgali, jer, vjera je, na njeg se skupi sijaset ijeda preko cijele hefte, dok sjedi u prašljivom mektebu megju onolikom djecom, štono se kaže: od zla oca, od gore matere.

Rogatica.
Partija iz gradske bašče.

Salih ef. bio je lijep, mlad, pristao momak, a uvijek čisto odjeven. Šalvare je nosio od kahvaji čohe, a gjube od golubi. Oko glave bila mu je uvijek bijela ahmedija, po kojoj se znalo, da je efendija. Nosio je po novoj modi visoki fes, a po njemu ahmediju, pa je fes nâpola virio; a to mu je vrlo ujisalo. Ispod fesa i ahmedije virilo mu bijelo, široko čelo, znak, da Salih ef. ima nešto soli u glavi. Pod čelom se navukle mrke obrve, a pod nosom istom ponijela nausnica. Lice mu je bilo malko otegnuto, a nos povisok. To ga je doduše malo kvarilo; ali kako je bio u to vrijeme u običnom mesu, ta se nepravilnost nije ni malo opažala, pa je on bio zbilja lijep čovjek, — makar iz daljine. Išao je uvijek ukočen, jer je bio svjestan svoga zvanja, pa se je s njime svagdje ponosio, jer nije šala u Bosni biti narodni uzgojitelj.

Hodao je Salih ef. po mahalama; vidio je mnogo djevojaka, s njima se šalio čitav petak poslje podne, ali mu se ni jedna ne svidje, da s njome sevdah sveže. A on to, ako ćemo pravo reći, nije ni gledao učiniti, jer je čuo, da od sevdaha goreg jada nema.

Kad je jednog petka one iste jeseni došao u Prijedor, da vidi, ima li što god za njega na pošti, odmah se je uputio u poštanski ured. Tu je zatekao sama poštara s gospogjom. On se upoznao s njima odmah, čim je u Prijedor došao. Gospogja poštarevka bila je ljubezna, pa bi sa Salih efendijom često puta šalu zametnula i pitala ga, za što se ne ženi. On bi njoj opet odgovarao, tobože sam sebe poništavajući: Ko bi za me pošao? — ili ovako: Pa još nijesam za ženidbu.

Ovaj put kad je došao Salih ef. i kad se s njima upitao za zdravlje, počeće gospogja:

— Salih efendija, našla sam Vam djevojku!

— Zar meni?

— Oh, da znate, kakva je: tri bi grada premamila!

— E, kad je taka, ja mislim, da bi i mene.

— Evo ovdje je u našem komšiluku. Skoro sam bila u njezinoj kući, pa take ljepote nijesam ni čula, ni vidjela.

— Kako joj je ime?

— Fata.

— A čija je?

— Omer-age Rekanovića. Eno, ono joj je kuća preko ovijeh dviju. A zgodno je s njom ašikovati, jer u onaj sokak malo ko dolazi.

Salih efendija čuo je već za tu djevojku. I prije mu kazivahu da je lijepa i valjana, a što je najbolje, djevojka je iz čestite kuće. On je čuo još i to, da je turali, pa kod tolikog dobra srce mu se razigra, a oči zasvijetliše.

On upita gospogju:

— A kad bih ja mogao k njoj, da je vidim svojim očima, jer ja ne ću da kupujem mačka u vreći.

— Otisnite se danas poslje podne, — eno znate, koja je kuća, — pa ćete je sigurno vidjeti.

— Hvala Vam na naputku! Hoću, beli, i tu nanišaniti, pa makar gonio vuka, a istjerao lisicu.

Preporučivši se Salih efendija s gospogjom i gospodinom, otisnu se u čaršiju, da razgleda dostove i da vidi, šta oni rade i kako li devere.

Dok se Salih efendija u čaršiju svrnuo ovome, kod onog popio kahvu, s onim sio, pa zapalio. s jednim na ćefenku lonac papaz-jahnije pojeo i tako ručao, i podne je zaučilo. Kako je od jutros imao abdest, otisnu se u džamiju. Iz džamije izleti prvi, da ga prijatelji ne stignu, pa odmah svrnu kroz jedan sokačić. Njegovi ga dostovi u ovoj svjetini potražiše i nekoliko se puta upitaše: Što bi sa Salih efendijom? — pa se tako i rasuše. A on iz onog sokaka udari kroz drugi, pa kroz treći, dok ne dogje u onaj mali sokačić, gdje je kuća Rekanovića. Nekoliko puta koraći uz sokak, nekoliko puta niz sokak; baci i nekoliko pogleda na kuću, tražeći ono, za što je došao; ali sve bi uzalud.

— Idem, valah, još dva put gore dolje, pa ako ne izagje, a ja ću i drugi put doći; može biti, da je danas kud god u rod otišla.

Udari on za tim opet uz sokak, niz sokak, pa opet u kući nikog ne opazi.

— Nema fajde, vakat je bježati! A ako me ko vidi, da ovda badijahava hodam, misliće, da sam pobudalio.

Salih efendija se otisnu, pa kad dogje do raskršća i taman da će za ćoše zamaknuti, obazre se onako nehotice još jedan put na kuću, a u tom neko iz kuće mahne mahramom.

Fata je gledala kroz mušebak, pa sve vidjela, kako se mladi efendijica uzvrpoljio oko njezine kuće i kako vatreno pogleda u kuću. Ona se odmah sjetila, — ali nije pravo sama sebi vjerovala, — za što taj efendija u njezinu kuću gleda. Ali kad već on htjede zamaknuti, i kad se još jedan put na ćošetu obazrije, onda joj nešto u duši šapnu, da je baš zbog nje, s toga ovako nehote mahnu mahramom,

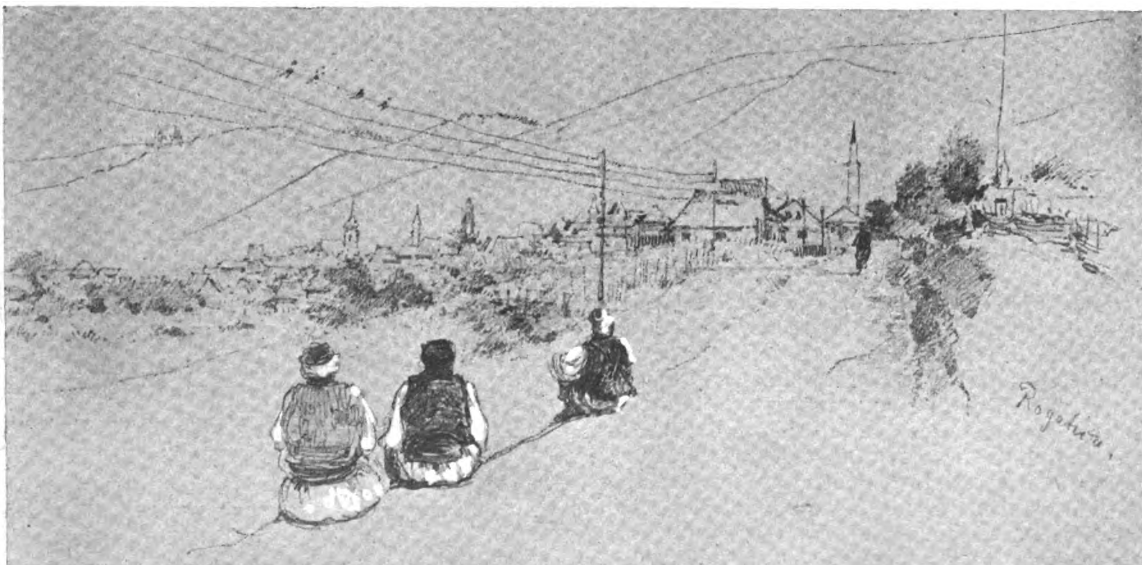

Muhamedovac iz Rogatice.

ne bi li se mladi efendija povratio. Ali čim je to učinila, odmah se pokaja, jer bi bolje bilo, da mu se prije pokazala i ko nehotice ga ugledala, jer ovako može efendija misliti i reći, da ga sama zove.

Salih efendija plašljivo pogleda niz sokak, da ga ko ne opazi, kako se povraća, pa kad vidje, da nema ni žive duše, vrati se natrag, gledajući neprestano u kuću. Tako gledajući gore, često puta bi mu se noga o kaldrmu otisla i za što god zapela, pa bi posrnuo. Tad bi on samo za čas bacio na predmet, koji mu smeta u hodu i jedno: „Oho!“ — učinio, pa opet pogled na kuću bacio. Kako je neko mahramom mahnuo, bio je siguran, da neko mora biti u kući, s toga uprije sokolovo oko, pa opazi, kako se nešto za mušepkom vrti. Progje on mimo kuću tako gledajući, pa se opet vrati, a iz kuće mahnu jedna mahrama, koje je on mig razumio, pa pregje preko plota u bašču.

Bašča je bila zaklonjena, pa baš zgodno mjesto za ašik. On se ustavi prama prozoru, iz kog je dobio drugi znak. Pogleda gore uz prozor, ali nikog ne opazi. Djevojka je bila zaklonjena za zid uz prozor, jer je sramota, da se ona pokaže sama, jer bi se moglo reći, da se sama ističe, a tako je mnoga njezina druga momcima omrznula, pa se jedva udala.

Nadomak Rogatice.

Ljubljansko kazalište.

Stojeći Salih efendija pod prozorom učini:

— Pogledaj na me; ak' i ne ćeš za me! — Ja bih se do sad ucrvao, kad bi ti bila ovdje pod pendžerom, a da ne bih na te pogledao.

Na te riječi nadnese se djevojka nad prozor. Oh kakva je, jadi je ne ubili! Što je god ljepotâ na svijetu, sve su pri njoj! — Hoćeš li lijepo, živahno, crno oko? — Eto ga! — Hoćeš li obrvice — s mora pijavice? — U nje su! — Hoćeš li dva obraza — dva gjula rumena? — Ne trebaš ih dalje tražiti! — Hoćeš li medna usta — kutiju šećera i bijele zube — dva niza bisera? — To sve naći ćeš u nje! — A kamo istom bijeli labudov vrat, pa široka prsa i ramena, koja su kao od mramora isklesana; pa kamo istom bijele ruke — dva meka jastuka. Bogato ruho na djevojci čini je još ljepšom, pa bi rekao: To je b'jela iz planine vila!

Salih efendija se skameni, kad vidje djevojku. Oči mu lijepo stadoše, a jezik se ukoči, kao da ga je za nj' pčela ujela, pa je tako stajao nekoliko časaka, a da nije ni bijele, ni crne, progovorio.

Ali iza dugog šutanja, valjade mu koju nabaciti, da djevojka ne pomisli, da je nijem.

On poče:

— Ja sam se, vjera je, čudio, što se odmah ne pokaza, kad si tako, mašallah, lijepa!

Djevojka je znala, kakva je, ali se poče braniti:

— Pa ima ih i ljepših od mene.

— Dina mi i turske vjere, ja je do danas ne vidjeh ljepše od tebe.

— To se ti samo šališ.

— Ne šalim. Koju sam ljepšu vidio, nije ti kadra ni na ruke politi.

— Ah, neka insan, nije slijep, pa je odmah lijep.

— Beli je tako; ali što je ljepše, svakom je draže!

— Pa ako je ko i priuba lijep, može biti drag.

Dok je to Salih efendija govorio, sve se je na mjestu vrpoljio; ali očiju nije s nje skidao, baš kao da ju je htio očima pojesti, kao ustima mednu gurabiju.

I ona je njega promatrala; ali kako je žensko stidljivije, brzo je bacala očima tamo i ovamo.

Dok su tu još neko vrijeme stajali, dobro su se upoznali, pa tako ona saznade tko je on i na koji je način k njoj došao.

U mrki akšam ode Salih efendija u Kozarac, a Fata osta gledajući za njim kroz mušepke.

*

Petak po petak promicao je kroz čitavu godinu, a Salih efendija stajao je svakog toga dana pod Fatinim prozorima. A kad su bile duge zimske noći, onda bi se mnogu večer pješice ili na konju doturao, da svojoj Fati još koju kaže. Pa što su dulje govorili, sve im je više riječi na usta izviralo, te su postali upravo neiscrpni u svom govoru. A kad bi se u noći pred zoru rastajali ili petkom u akšam, reklo bi jedno drugome: Drugi ću ti put još ono kazati, — što je biva iza tolikijeh sahata preostalo.

*

Za sve vrijeme, dok je Salih efendija dolazio Fati pod prozor, ležali su mu na srcu dvoji jadi. Prvi je jad bio, što je bio hodža u maloj mekteb iptidaiji, pa je htio ići u Sarajevo, da izuči dar-ul-mualimin, ne bi li postao veći mualim; a drugi je jad još veći ostaviti Fatu, koja bi se mogla za to vrijeme udati, pa eto zla: ako jedno postigne, drugo je izgubio.

Ova dvostruka borba nije mu dala mira ni obdan ni obnoć. Ako uzme Fatu, pa ostane mali mualim, onda se nema čim uzdržavati, a o havi se ne živi. Uzme li je, pa s njom otigje u Sarajevo, onda se bojao, da se ne će imati čim uzdržavati, i da ne će imati kad učiti, pa će propasti na intihamu i tako svoje godine izgubiti.

Tako se ta godina primakla kraju. Salih efendija raspustio sibjan iz mekteba, pa se dva mjeseca odmara. On je imao jednog jarana, koji je bio mualim kao i on. U svakoj se neprilici utjecao njemu za savjet, a ti su mu savjeti pomogli. S toga se on odluči da i sad zaište od njega savjet. Sjedne jedan put na šiljte i napisa mu knjigu. Kad ju je napisao, onda je u sebi prouči, da vidi valja li.

Knjiga je glasila:

Dragi ahbabu!

Evo ima nekoliko vremena, kako me je nešto pojahalo. Čuo sam, da ćeš naskoro doći svojoj kući u Banjaluku. Dogji, brate, tom prilikom i meni, pa me ove muke kutariši! Ako li ti ne ćeš amo, eto mene tamo. A ja sam siguran, da mi ti možeš pomoći, jer si mi i do sad mnogo puta svojim savjetom i uputom pomogao. Na te i na Boga se oslanjam, pa kako bilo. Ovo što ti imam kazati, ne može se kalemom opisati, jer je vrlo dugačko i zamršeno.

Iskreno Te pozdravlja i nada se Tvom brzom dolasku

U Kozarcu, 6. jula 188*. Tvoj dost
Salih efendija.

Kad je tako knjigu nakitio, otpremi je u Gradišku.

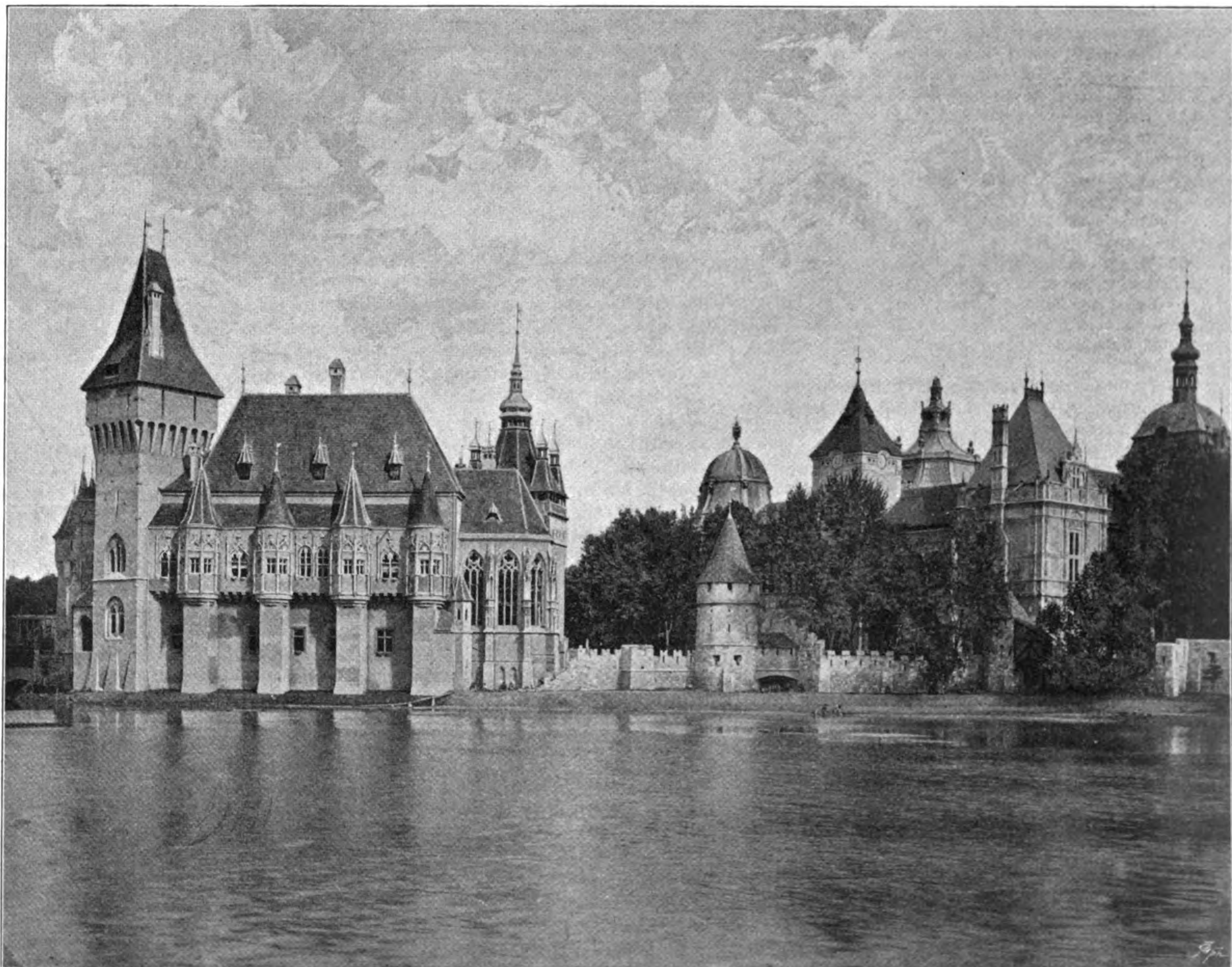
Čim je knjiga došla, zabrinu mu ahbaba Arif efendiju, pa se on u čudu upita: Bože moj, šta li je to njega pojahalo!? Moram malo pobiti, da što prije stignem. Tim više valja mi se požuriti, što se toliko na me oslanja i od mene se pomoći nada.

Arif efendija se spremio. Za dan je izbio svojoj kući u Banjaluku, gdje je i noćio. Sjutra dan došao je željeznicom u Kozarac. Na postaji ga nije Salih efendija dočekao, jer je u to vrijeme bio u Prijedoru kod svoje drage Fate.

Kad je Arif efendija za njega upitao, rekoše mu, da je u Prijedoru i da će se otud u Novi otisnuti.

Arif efendija uze otale časkom kartu za Novi. U Novi nije još bio Salih efendija stigao, ali mu se otac sjutra dan nadao.

Sjutra dan u 11 sati i 45 minuta izbi vlak i donese Salih efendiju. Na stanici ga dočekaše otac i Arif efendija. Obadva opaziše na njemu neku promjenu. A kad ga upitaše, šta mu je, kaza im on, da ga je posao ubio. Njegov otac vjerovao je tome, ali Arif

Milenijska izložba u Budimpešti: Historijska skupina. Dvorac Vajda Hunyad, Nebojša kula i palača u slogu renaisanse.

efendija, koji je takogjer mualim, slutio je, da tu mora još nešto biti osim mektepskoga posla.

Sva trojica odoše pješice sa stanice. Otac je željno gutao sina očima, jer ga nije vidio, a to nije šala, za čitavu godinu, a bio mu je jedinac. Uvehlo lice Salih efendijino nije mu brige zadavalo, jer je vjerovao njegovijem riječima, pa se nadao, da će se sad u dokonici malko oporaviti. A opet je i to držao da mladi Krajišnik, kao što je njegov Salih efendija, može svašta podnijeti. Stari je još mislio: Dok se on prekali u poslu, biće sve bolje.

Arif efendija pogledao je na prijatelja po kadgod ispod oka, pa je kao čovjek ilumli drugo nešto naziraо, premda se ni on nije uzroku dosjećao.

Prispjeli su kući. Kod kuće se Salih efendija pozdravio s majkom, koja je dotle dobar ručak priredila.

Ručali su na sofi u bašči. Kako je bio dan dug, vruć i sparan, Salih efendije otac zakunja, pa otigje pod jednu vrbu, koja je kraj Sane, u njegovoj bašči, lijep hlad činila, da malo prospava, a njih dva ostaše sami.

Čim je Mula-Bego, tako zvahu Salih efendijina oca, od njih malo poodmakao, otvori govor Arif efendija:

— Kazuj, turske ti vjere, kakvo te je zlo pojahalo!? Vallahi sam mislio, da si do sad obješen, kad mi onako strašnu knjigu spremaš.

— Red mi je kazivati, a mrsko mi je, zadajem ti besjedu.

— Šta će ti biti mrsko? Mnogo si štošta ti meni do sad kazao, pa ni crna zemlja nije čula. A baš si me zvao, da mi to kažeš.

— To jesam; ali obraz, olmaz! Ali kad je već dotle došlo, a ti čuj! Ja sam se zaašikovao s jednom djevojkom, pa hoću svakako, da je uzmem, a ne znam, kako ću.

— Mubarek-ola, mubarek-ola! — učini Arif efendija.

Salih efendija osmjehnu se tužno na te riječi.

— E hajerla; šta je? — priupita Arif efendija.

— E šta je; da ti znaš? Ja sad hoću, da idem u dar-ul-mualimin, pa da budem, što si ti, jer se ovako bez ikakve budućnosti ne da živjeti; nju opet imam za vratom, pa je ne mogu ostaviti; bojim se opet, ne će me čekati; a sad je uzeti ne mogu. Kazuj mi dakle, šta ću sad raditi!?

To istrese Salih efendija na dušak.

Arif efendija uhvatio se megju toliko pitanja pa ni bijele ni crne.

— Govori, ako si mi brat, šta ću raditi, ovako ostati ne mogu, jer je duga vječina, pa se valja za starost postarati; ženiti se ne mogu, — i ti znaš, — jer teško i sebe uzdržavam, a kamo li bi još mogao i ženu, kad bih je odveo u Sarajevo, a ostaviti je ne mogu, jer mi je ona polovina života.

— Ne znam, šta bih ti kazao, ni kako bih te svjetovao. — Reci joj, da te čeka, a ti joj zadaj vjeru, pa kad svršiš, onda se ženi; da Bog dâ ti i ja na piru poigrao!

— Amin Bože! Mislim baš da će tako i biti. Ali sve se bojim; djevojka je pristala, a ašici obvladali: odvuć' će mi je, pa bi onda bolje bilo, da ni mene nema, kad nema nje uza me.

— Podaj joj amanet i zadaj joj jemin, a išti i ti od nje amanet i jemin, pa ona je naša Krajiška, vjeru ti zadajem, izdati te ne će, ako je prava djevojka.

— To hoću. Ali ako na nju ukućani napanu, a prosci obrlate, a mene kod nje nema, da je tješim, bojim se moraće popustiti.

— Na to ti ne umijem ništa reći.

Dok su njih dvojica to izgovorili, vratio se Mula-Bego umiven ispod vrbe i naručio u kući jednu mrku kahvu, da im se sve trojici iznese na sofu.

Na sofi su svi sjedjeli i o svačem razgovarali, samo ne o Salih efendijinoj stvari. On je bio rastresen i smućen. Otac to nije opazio, jer je više pažnje obraćao Arif efendiji kao musafiru. Arif efendija je znao već stvar, pa se nije mnogo na Salih efendiju ni obzirao; pustio ga je, da se svojim mislima bavi.

Tu noć noćio je Arif efendija u Novom, a sjutra dan otisnuo se u Banjaluku svojoj kući.

(Nastaviće se.)

Slovensko pozorište u Ljubljani.

Od neznatnih pokušaja, koji sižu do godine 1789., razvila se je do današnjeg dana slovenska dramatika, te se popela na stepen časan zaista za malen narod slovenski. Odnošaji u starom zemaljskom kazalištu, gdje no Nijemci imagjahu odlučnu riječ, nijesu bili ugodni slovenskoj dramatiki, premda je „Dramatično društvo“ u Ljubljani, ustanovljeno godine 1867., učinilo sve, što je uopće bilo moguće, da za slovenske predstave steče ona prava, koja uživahu njemački kazališni ravnatelji. „Dramatično društvo“ zavisilo jo o zemaljskom odboru, u kojem su u ono doba Nijemci imali većinu, i od njemačkih posjednika loža, koji niti za skup novac ne htjedoše da prepuste lože na upotrebu kod slovenskih predstava. Samo jedanput u tjednu bile su dozvoljene slovenske predstave i s toga razumijeva se samo po sebi, da niti ne možemo što dobra reći o napretku u ono doba.

Godine 1887. izgorjelo je zemaljsko kazalište, a prošlo je čitavih pet godina, dok se je sagradilo i svečano otvorilo novo kazalište, što mu sliku donosimo u današnjem broju „Nade“. Slovenske predstave preselile se privremeno u dvoranu „Narodne čitaonice“ ljubljanske i upravo ovo doba bilo je od izvanredna upliva na sadašnju dramatičnu umjetnost. Istina je, da su predstavljači većinom bili diletanti, ipak predobi „Dramatično društvo“ već u ono vrijeme nekoliko lijepih talenata, megju ostalima vještoga režisera i izvrsnog glumca g. Borštnika i odličnu herojinu gospogju Borštnikovu (obojica angažovani su sada u Zagrebu); a osim toga baš se je u čitaonici položio temelj slovenskim opernim predstavama, koje se danas izvagjaju tako savršeno, da se rijetko koje provincijalno kazalište može ponositi takovim predstavama. Čitaonično doba bilo je izvrsna škola za slovenske predstavljače. A nijesu se u čitaonici predstavljali samo mali laki komadi, u repertoaru nalazile su se već teške velike drame — napominjemo Ohnetovoga „Fužinarja“ (Taliončara), Ibsenovu „Noru“ i Palmovog „Nekljuževa“. Izmegju opera davale se napose Blodekova „V vodnjaku“, Wurmbov „Codrilo“, odlomci „Trubadurja“, „Puščavnikovega zvončka“, a uz to više opera. Sve operne predstave ravnao je ravnatelj „Glazbene matice“ g. Gerbić, kojega dakle pravom možemo nazivati osnivačem slovenske opere.

S novim zemaljskim kazalištem počinje novo doba slovenske dramatike. Krasna zgrada, djelo zemaljskog inžinira g. Hrásky-ja i arhitekta g. Hruby-a, zgodna svim modernim zahtjevima i opremljena svim komfortom, otvorena bje svečanim načinom dne 29. septembra 1892. Predstavlja se u njoj izmjenice slovenski i njemački. Slovenske predstave rukovodi odbor „Dramatičnog društva“, odnosno njegova intendancija. Koncem prve sezone zadesio je mlado slovensko kazalište velik gubitak: otišao je vješti režiser g. Borštnik, otišla i njegova supruga, odlična predstavljačica, i tako bijaše opravdana bojazan, da će polagano prestati slovenske predstave. Ali „Dramatično društvo“ ne klonu duhom. Videći, da narod slovenski nema dovoljno predstavljačkih sila, utekao se je odbor braći Hrvatima i Česima. Iz Praga došao je kao režiser g. Rudolf Ineman, muž izvanredne inteligencije, koji se je do danas potpuno priučio jeziku slovenskomu, a iz Zagreba došli su za jednu sezonu gg. Dragutin Freudenreich i Anić. Ova trojica zajedno sa domaćim predstavljačkim osobljem znatno podigoše ugled slovenskih dramatičnih predstava. Priredile se predstave, koje su na ures repertoaru i većih kazališta. Dramatična škola, koja se je bila ustanovila prije više godina, uzgojila je lijep broj dobrih diletanata; u većim ulogama nastupile su dame Slavčeva, Nigrinova i Danilova, te gg. Danilo i Verovšek često velikim uspjehom.

Za dramu bilo je dakle dobro skrbljeno, koliko je u neugodnim odnošajima uopće bilo moguće; a još više pobrinuo se odbor za operu. Uopće može se reći, da je težište slovenskih predstava u novom kazalištu *opera.* Slovenci imadu jako dobre operne pjevače, žalibože nalaze se u tugjini n. pr. Pogačnik, Tertnik, Bučar. Uprava slovenskog kazališta morala se je dakle i što se tiče opere obratiti slovjenskoj braći, osobito braći Česima. Samo tako bilo je moguće izvesti velike opere i to savršenim načinom. Ravnanje orkestra preuzeo je i nadalje g. Gerbić (tek u prošloj sezoni nadomjestio ga je Čeh g. Benišek), a opernu režiju preuzeo je Slovenac, znameniti baritonista g. Josip Nolli, koji je prije već slavio velike triumfe u Italiji, Španjolskoj i Rusiji. Izmegju pjevača i pjevačica, angažovanih do sada za slovensko kazalište, napominjemo primadonu gospogjicu Leščinsku, koja je koncem prošle sezone otišla opet u Prag, i basistu g. Vašička, koji i sada spada megju najbolje pjevače ljubljanskog kazališta. S tenoristima „Dramatično društvo“ nije imalo sreće, i tek ove sezone pošlo mu za rukom angažovati pjevača opsežnog glasa g. Purkrabka. Operne su partije danas razdijeljene ovako: primadona gospogjica Ševčikova (jako darovita pjevačica s briljantnim glasom i besprikornom intonacijom), altistka gospogjica Jungmanova, tenor g. Purkrabek, bariton g. Nolli i bas g. Vašiček. Za druge manje partije pri ruci su domaće sile, koje dobro služe svojoj zadaći. Napose napomenuti nam je veliki muški i ženski zbor, da ga rijetko imade koje provincijalno kazalište.

Razumljivo je, da se s takovim osobljem lako mogu izvoditi velika operna djela i to tim laglje i tim uspješnije, što uprava njemačkog kazališta iznosi samo operete, i ne može se popeti do opere. Općinstvo ljubljansko zanima se vanredno za operu; i Nijemci rado posjećuju slovensku operu. Do sada izvedoše se opere „Cavalleria rusticana“, „Čarostrelec“, „Prodana nevesta“, „Poljub“, „Puščavnikov zvonček“, „Marta“, „Trubadur“, „Afrikanka“, „Carmen“ te „Janko in Metka“, a još tekom ovoga mjeseca davaće se „Faust“. I nova izvorna opera predstavljala se je u slovenskom kazalištu ljubljanskom i postigla u prošloj sezoni velik uspjeh; bijaše to „Urh, grof celjski“, opera, koje je sujet crpen iz domaće povjesti. „Libreto“ napisao je dični slovenski pjesnik Antun Funtek, a glazbu g. Viktor Parma. Ova je opera prvo operno djelo u slovenskom jeziku, te od vanredne znamenitosti za slovensku glazbenu literaturu. Po svoj prilici iznijeće se još u ovoj sezoni druga izvorna opera poznatoga glazbenika A. Foerstera „Gorenjski slavček“.

U prošloj je sezoni opera bila preuzela mah, a drama polagano propadala; dramatične predstave slabo su bile posjećene. U ovoj sezoni i u tom je obziru mnogo pošlo na bolje: općinstvo rado posjećuje i operne i dramatične predstave. Režiseru g. Inemanu pošlo je za rukom sastaviti za dramu dobar ensemble, s kojim može da prikaže i teške komade. Gospodin je Ineman danas sam najodličniji predstavljač, te izvagja najrazličitije partije uvijek najljepšim uspjehom. Dobro ga podupiru navlastito gospogjice Slavičeva, M. Nigrinova, Polakova (koja je u prošloj sezoni kao Mamzelle Nitouche velikim uspjehom nastupila u bečkom Carl-Theatru), gospogja Danilova i gg. Verovšek, Danilo i Podgrajski. U novije vrijeme pojavljuju se nekoji mlagji talenti, koji će biti slovenskom kazalištu u svoje doba po svoj prilici čvrsta potpora. Po ovome biće jasno, da je slovensko kazalište lijepo napredovalo, premda se imade boriti s raznim neprilikama, te dobiva od zemaljskog zastupstva i gradske općine ljubljanske tek malenu subvenciju. A željeli bismo, da se što god učini i u procvat izvorne dramatične književnosti. Na repertoaru nalaze se skoro sami prevodi. Kazalište mora da bude i u pogledu pozorišnih djela narodno slovensko i s toga mu valja nastojati, da spisatelje slovenske više nego li dosada povede na dramatično polje. Onda tek bio bi uspjeh potpun, jer je narodna drama onaj temelj, od kojeg je zavisna budućnost svakog kazalista.

Ivan Naglić.

Iz češke lirike.

Prevodi *Josip Milaković.*

Dva posmjeha.

Na krilu majci poigrava
Dječarac, l'jep ko angjeo,
Nebesa oči, kosa plava,
A čelo sn'ježak prebjeo.

To čelo čist je list hartije,
Kud slova kob urezuje, —

Sad dječak na sve strane zrije
I rajski se osmješkuje...

Tu slika druga. U komorki
Kroz prozor muž tu zuri sâm,
Na usnam' posmjeh titra gorki,
Na glavi s'jedi kose pram.

Gubitke teške čelo priča
I b'jede, što ih dopao,
Uminu sreća. A od žića
Tek posmjeh taj je ostao...

J. S. Machár.

Kad ti ne bih bila ja...

Kad ti ne bih bila ja
Životom i cv'jetom,
Voljela bih u grob leć
Pod ružinim cv'jetom.

Al me više ljubiš ti,
No je pojmit moći,
Kroz buru ću s tobom s tog
Po te ruže poći.

Po te ruže žića nam,
S kih dopadaš râna, —
Nosiću ih na srcu
S krvavih ti dlana!

Ružena Jesenská.

Krajina.

Mrtvo je svud po krajini svoj,
Jedva se njiše grančica laka,
Časom tek usred šumskoga mraka
U snijeg ptić tu klonuće koj.

Rasute kuće, prigorsko selo. —
Po njem je tuga, mrtvilo sjelo.
Ljetos ga teška sape još b'jeda,
Lanac je gora krajinom gleda.
Selom se sn'ježak spustio bio...

Gavran kraj ceste ovdje je stao
I na raspelo drveno pao.
Krilima oči Hristove skrio,
K selu što glede. I osto tude
Bog da bijede ne vidi hude...

M. A. Šimaček.

Dume.

Lirična slika.

LICA:

Nade, ribar.
Dume, njegova draga.
Dalo, pomoćnik ribarov.
Mićo.
Ribari i žandari.

Morska obala. Na obali nategnute lagje. Suše se mreže. Zora je.

PRIZOR PRVI.

Dalo (*sam, čisti lagju*).

Trpi i pregaraj:
To je život moj;
Od zore do mraka
Nek ti curi znoj.
Zora puca eto
I sunce će doć;
Meni dan je crnji,
Nego tmasta noć.

(*Unutri kulisa čuje se pjesma*). **Zbor ribara.**

Odmotajmo jedra na pučinu tamo;
Nije l' blaga vjetra ej vesla u ruke;
Ribanje nas čeka, ostavljajmo sanak —
Danjeg posla eto, eto nove muke.

PRIZOR DRUGI.

Nade (*dolazi pjevajući*).

S bogom, dušo crnooka,
Vesela i l'jepa;
Sada pojmim, da i sreća
Nije tako sl'jepa.
Ta ona je uprav mene
Namjerila na te,
Da me ljubiš i donosiš
Te časove zlate!

Dalo.

Pjeva meni...

Nade.

Je li spremno?
Diži kotvu, poći ćemo.

Dalo (*okosito*).

Spremno nije. Još po vesla
Moram poći kući, Nade.

Nade.

L'jeni stvore....

Dalo. (*Za sebe.*)

Ubiću ga
Jednog dana, nek me znade (*ode.*)

PRIZOR TREĆI.

Nade (*sam*).

Dogji, dušo, prije neg li
Na ribolov krenem,
Da te jednom jošte žarko
Na te grudi djenem.

(*Čuje se Dumina pjesma iza kulisa.*)

Milo moje cv'jeće
Ti ne veni,
Već miriši slatko,
Slatko meni.
Dragom ću te dati,
Cv'jeće moje,
Nek se sjeća, nek se sjeća
Mene svoje.
Oj, oj
L'jep je život moj!

Nade.

Slatka glasa!

Dume (*iznutra*).

Moj je dragi
Ribar mio,
On je mene svojim okom
Ulovio.
Nek me lovi — — ja iz mreže
Njemu ne ću;
Samo s njime, moje sunce,
Ćutim sreću.
Oj, oj
L'jep je život moj!

(*Dolaze ribari, skaču u lagje. Otiskuju se od obale i pjevaju.*)

Odmatajmo jedra, na pučinu tamo;
Nije l' blaga vjetra ej vesla u ruke;
Lovina nas čeka, ostavljajmo sanak —
Danjeg posla eto — eto nove muke.

PRIZOR ČETVRTI.

(*Dolazi Dume. Nade joj leti u susret i zagrli.*)

Sunce moje, srećo moja,
Ti si došla na moj glas.

Dume.

Ti odlaziš, pa te želih
Vidjet jošte koji čas.

Nade.

Vratiću se sjutra, dušo,
I sjutra je velji dan.
Isprosiću tebe, zlato,
Da se puni slatki san.
Dignuću ti mili stanak,
Sretni ćemo biti tuj,
Ljubiću te, nado moja,
Kano sunce zore ruj.

Dume i Nade.

Pokraj mora mali stanak
Dignućemo sretni mi,
To će biti domak sreće,
Domak naše ljubavi.
Zagrljeni djelićemo
U tom stanu sreću, vaj,
Za nas biće mali stanak
Krasan kano božji raj.

PRIZOR PETI.

(*Dalo pogledava iza lagje, što je nategnuta na kraj.*)

Sad mi nije sile, tà ona je ovdje,
Sada n'jesam spor.
Divno li joj oko, crna li joj kosa,
Božanstven je stvor.

Dume.

Ti odlaziš, pa te želih
Vidjet jošte koji čas.

Nade.

Vratiću se sjutra, dušo,
I sjutra je velji dan,
Isprosiću tebe, zlato,
Da se puni slatki san.

Dalo.

Sjutra a ti srce moje pucaj!
Nek te mori crna bol,
Što ću zahman, on je bogat,
Ja sam prostak bos i gol.
Nejdem s njime...još bih mogô
Grud mu probit nožem tim,
Idem kući, zvaću brata
Nek on pogje u lov s njim (*odlazi*).

PRIZOR ŠESTI.

Nade.

Gdje je Dalo? Pravo štene,
Jošte nije tu.

Dume. (*A due.*)

Ne ljuti se, mili vojno,
Čujder pjesmicu:
Golubica ljubila
Goluba je b'jela,
Tom se žaru divila
Vaselena c'jela.
To ne bila golupka
Već to bila Mena,
A goluban bio je
Nade sreća njena.
Sad će gn'jezdo saviti
Ljubiti se v'jekom,
Pitati se cj'elovi'
Kano ptičjim ml'jekom.

Mićo.

Eto mene brat me poslô,
Jer je njemu zlo (*skače u lagju*).

Nade (*poljubi vatreno Dumu*).

Ajdmo dakle... s bogom Meno,
Sunce zlaćano.

(*Lagja se polagano otiskiva. Dume pjeva s obale „Golubica ljubila“, a on s lagje pjesmicu*):

Tiho more,
More sinje —
U zlata mi oči golubinje.
Vale ljupki,
Ljupki vale —
Moja draga ima usne male.
Biće moje
Ote oči,
Ote usne,
Rujne male;
Tiho more, tiho ljupki vale!

PRIZOR SEDMI.

Dume (*gleda za lagjom, hoće da pogje*). *Dolazi* **Dalo**:

Stoj, ostah da ti kažem,
Da te ljubim ja.

Dume (*prpošno*).

Ti me ljubiš, odrpanče,
Sm'jeha ha, ha, ha...

Zbor djevojaka (*unutri*).

Laki vjetre, napni jedra,
Pa nam dragog vrati,
Vjetre zlati!

Do njeg nam se misô tužna
Bez ufanja krili,
Vjetre mili!

Budi more i ti tihô,
Pa nam vrati drago,
More blago!

Vjetre, valu, vratite nam
Dragog prije zore,
Vjetre, more!

Dalo.

Oj ne muči srca moga,
D'jevo ponosna;
Grudi su mi izranjene,
Duša žalosna.
Za tobom mi srce gine,
U očaj se gubim;
Tu sam ostô, da ti kažem,
Dume, ja te ljubim!

Dume (*mirnije*).

Drugih ima djevojaka
Naš prekrasni kraj,
Ja sam našla moju sreću
I nagjoh moj raj!

Dalo.

Ti si moje nebo,
Drugo sve je pako!

Mena.

Da te Nade čuje,
On bi tebe smakô.

Dalo.

Duše nemaš, Dume,
Srca nemaš d'jevo;
Ne sjećaš se sinoć,
Kako sam ti pjevô?

„Sinje more,
Srećo moja,
U bezdna ću
Ronit tvoja,
Biserja ću
Nakupiti,
Moju Dumu
Okruniti.

Sinje more, oj,
U ponor ću tvoj!

Dume.

Dalo, brate, ne budali,
Ah eno se Nade vraća!
Bježi — — s menom li te nagje,
Biće tebi krvna plaća.
U domjenku s menom eto,
Tu je mreže ostavio...

Dalo.

Ja ne bježim, tebe ljubim,
Neka dogje svijet cio!

(*U to se lagja približila. Mićo skoči na kraj i vuče mreže u lagju.*)

Nade.

Dalo, ovdje?! N'jesi bolan!
I ti ovdje Meno?!

Dalo.

Tu sam brate, jerbo ljubim,
Čarno oko njeno!

Dume (*blijeda*).

Ja mu rekoh: neka pogje,
Jer sam tvoja samo!

Nade.

Kukavice, ubiću te!

Dalo (*vadi nož*).

Eto noža, Nade amo!

Dume (*meće se megju dvojicu*).

Dalo brate, mene ubij,
Njega štedi!
Tebe ne ću, a on svijet
Sav mi vr'jedi.

Dalo (*hoće da probode Nadu, al mu neda Dume*).

Kad je tako... ne ću, sele,
Ljubite se... men' je mr'jeti!

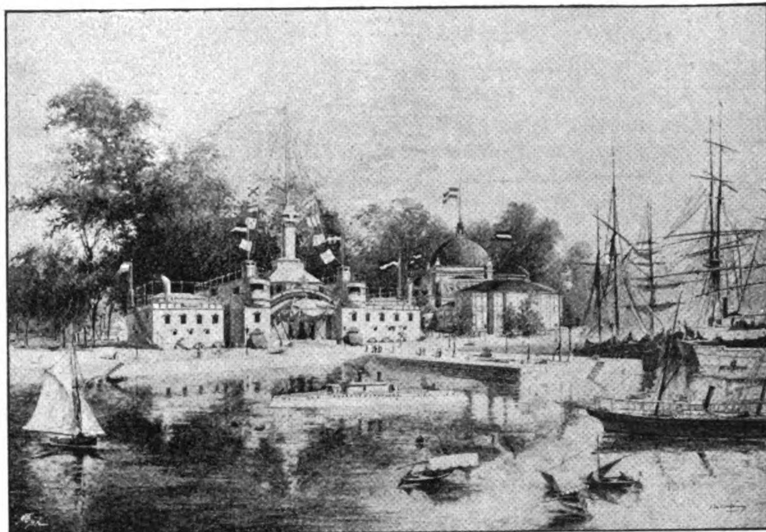
(*Probode se, pada.*)

Dume (*očajno*).

Ajme ljudi, ubio se...
Tvoja, Nade... Bože sveti!

(*Lete ribari i žandari. Zvoni jutrenja. Sunce ishodi. Zastor pada.*)

Rikard Katalinić Jeretov.

S milenijske izložbe: Paviljon bojnog pomorstva.

Tajinstveni zraci Röntgenovi.

(Prirodoslovna crtica.)

Danas možete uzeti kojigod časopis u ruke, svuda sretate ime *Röntgen*[1]). Svuda se povela riječ o čarobnom, čudnom iznašašću ovoga do sada malo poznatoga učenjaka. Röntgenove iskre, fotografija — to je taj izum i otkriće. — Nehotice pomišljamo pri tom na riječi Laplaçe-ove: „Mnogo je, što znademo, ali neizmjerno je čega još ne znamo“. Do sada smo znali zrake svjetla, topline, zatim hemijske zrake, koje su djelovale na ploču fotografa, a danas nam Röntgen eksperimentira zrake, *koje razlikuju svijet organski od anorganskoga!* Oh koliko će još možda biti raznih zraka, o kojima nemamo još ni pojma! Idealom tehnike rasvjetljivanja jest doduše svjetlo bez toplote, no jedva će ikada možda poći za rukom odijeliti sasvim zrake svjetla od zraka topline bez štete po svjetlo. Čarobna pojava, koja nam je poznata pod imenom *spektruma*, i koja nam jasno dokazuje, da je sunčano svjetlo nešto sastavljeno, da sastoji od mnogo zraka raznih boja, koje sve skupa djeluju na naše oko kao bijelo svjetlo, — ta je pojava za stalno svakomu poznata. — Ovo svjetlo postaje time, što se zraka svake boje lomi staklenim bridnjakom u drugoj mjeri: zraka crvene boje najmanje, a ona ljubičaste boje najviše. Imade i takovih zraka i to topline, koje se lome još manje od crvenih, a te su sasvim nevidljive. Ove djeluju na našu kožu, dok spomenute hemijske, više lomljene, nemaju upliva na naše ustrojstvo, nego samo na ploču fotografovu.

Izvor svjetla žari ne samo razne zrake svjetla, topline i one hemijske, nego i takove, koje imadu to svojstvo da prelaze kroz organsko tijelo, ma da je ovo neprozirno; no ne prolaze kroz organsko tijelo, ma ovo bilo i prozračno. U ovome je dakle ukratko otkriće Röntgen-ovo. No za to je potrebito, posebno sastavljeno svjetlo. Kada se pred ovako svjetlo stavi pesnica, zrake Rötgenove progju mesom, tvari organskom, al nipošto kostima, tvari anorganskom. Posebnim načinom izvedena ovaka fotografija prikazuje nam dakle okosnicu žive ruke.

To je pronašašće Röntgenovo.

No Röntgenove zrake imadu još jednu osebinu, koja im baš i daje praktičnu vrijednost: one djeluju na suhe fotografske pločice, prevučene želatinom, isto tako kao i sunčane zrake. Ovima se zrakama može dakle fotografisati i upravo se mogu dobiti na pločicama sjenke sviju predmeta, koje one ne propuštaju.

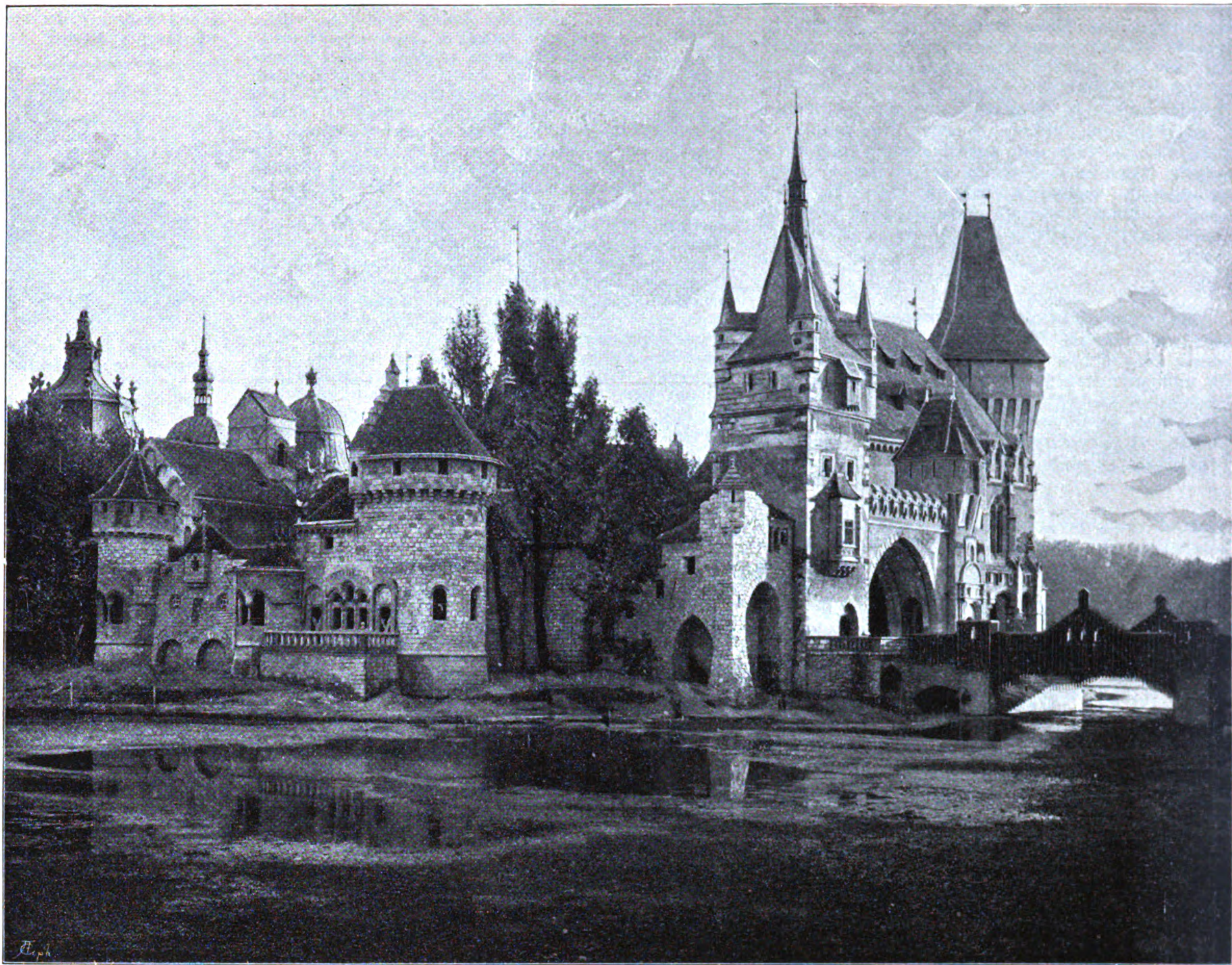
Od naročite je vrijednosti i to, što se razne tamne škrinje, šuplji predmeti ne moraju ni otvarati, već Röntgenove zrake probiju drvo, utječući na ploče, te se ovako može slikati i ono, čega i ne vidimo. Tako je n. pr. sam Röntgen fotografirao i utege od žute mjedi (mesinga), sakrivene u drvenoj škatuljici. Već se je svuda javilo, koliku je senzaciju izazvala slika gore navedene šake, na kojoj se jasno vide u tamnoj boji kosti i članci u prstima, pače i prsten na prstu a meso je nešto jasnije. Ovo se time dokazuje, što drvo, mišičje i koža propuštaju Röntgenove zrake, dok to

S milenijske izložbe: Historijska skupina. Dvorište palače u slogu reneisanse.

[1]) Vilim Konrad *Röntgen* jest izumitelj t. zv. unutrašnjeg fotografisanja. On je rodom iz Nizozemske, a rodi se g. 1845. Doktorat stokao je g. 1870. u Zürichu, te je postao onda asistentom fizikalnoga zavoda u Würzburgu. Bio je neko vrijeme profesorom fizike na sveučilištu u Štrasburgu, a od g. 1888. jest redovitim profesorom i ravnateljem fizikalnoga zavoda u sveučilištu u Štrasburgu.

kosti ili kovine čine mnogo slabije. Ploče za slikanje moraju biti velike, pače tolike, kolik je i predmet, a istom iz ovake velike slike umanjuju ili povećavaju se druge slike. One se moraju duže vremena izložiti uplivu tih zraka, i to skoro čitavu uru. Röntgen je svoje zrake opširno istraživo, te ih sam prozva X—zrakama, nu drugi učenjaci dadoše im istom ime *„Röntgenove zrake“*. Razjasnimo ovo samo još sa nekoliko značajnih primjera. — On je nadalje istraživao, koja sve tijela propuštaju X—zrake, a koja ne, i naišao na razne, veoma čudne rezultate. Papir ih jako propušta, knjiga od hiljadu štampanih strana, kao što i čitave dvije hrpe karata za igru. Jedan list staniola slabo se je vidio, moralo se je više njih sastaviti. Jelove daske, debele 3 *cm*, propuštaju ih lako, dok aluminijeva pločica od 15 *mm* debljine slabije. Staklene pločice ovise o množini primješana im olova: ono sa olovom manje propušta. Pločice od platine, srebra i bakra moraju biti tanke, a olovne skoro ni ne propuštaju. — Propuštanje ovih zraka zavisi dakle o debljini i gustoći predmeta, nu Röntgen nije sam još postavio zakona o tome i njegove se zrake ne lome, kad prolaze kroz tjelesa. Isto tako nije ih mogao ni koncentrovati t. j. sakupiti u jednu točku, kad ih je puštao kroz staklenu prizmu.

S milenijske izložbe: Historijska skupina. Zgrade iz romanskog doba i glavni ulaz sa ćuprijom.

Jedva je koji novi izum tako brzo prešao na praktično polje, kao što je izum Röntgenovih električkih iskara i njegovo slikanje tvrdih predmeta. Prva se stade time baviti hirurgija.

Navodimo samo tu neke primjere.

1. Bečki profesor Mosetig učinio je takogjer pokušaje sa Röntgen-ovim zrakama u službi hirurgije *u operativne svrhe*, i to: razgledao je njima one česti tijela, koje se imadu operirati. On je uzeo sliku nakon toga što ju fotografički snimio, te se njom vrlo zgodno poslužio. Pacijent je ozdravio.

2. Engleski medicinski časopis „Lancet,“ piše o tome ovu zanimljivu vijest: U londonsku Guybolnicu donesoše iz neke krčme, u kojoj se je dogodio ljut okršaj, mrtvo pijana mornara. Vidjelo se, da su mu uda bila ukočena, no niko nije znao uzroka. Mornar je ležao čitav mjesec, a da nije mogao ni na noge stati, ni rukama ne mogaše pipati. Na legjima je imao malu ranicu, ali i ova je skoro zacijelila, a niko nije više za nju ni mario, jer je mornar bio prilično utučen. Dr. Villiamson, bolnički primarni liječnik, čitao je već o Röntgenovim pokusima, te fotografira odmah nekoje tjelesne česti na legjima bolesnika Röntgenovim osvjetlenjem i opazi najednoč megju hrptenim kostima neki predmet. Zasiječe na tom mjestu i nagje komad slomljena noža, koji je bio veoma čvrsto zaboden megju hrptene kosti tako, da ga je čitavom snagom morao izvaditi. Drugoga dana već ustane mornar na noge, te prohoda i rukama mogaše gibati. Mornar se naime u krčmi tako opio, da nije ni znao, kako su mu nož urinuli u legja. Bez ovoga novoga izuma, morao bi ovaj jadnik sigurno umrijeti.

3. Sveučilišni prof. u Perugiji Salvioni izumio je stroj, koji je nazvao *„kriptoskop“*, kojim se Röntgenove zrake u ljudskom oku čine vidljivimi, te bez fotografije može izravno i jasno gledati u stvari, koje su obavijene mekom tvari. — Kriptoskop sastoji od valjka od crne ljepenke, koji na dnu iznutra imade pod Röntgenovim zrakama neku fluorescirajuću tvar. Na drugom je kraju leća, kojom ova fluorescirajuća tvar postaje vidljivom. Predmet stavi se pred Röntgenove zrake, koje se razvijaju iz t. zv. Crookesove cijevi, a naše oko, gledajući kroz leću, vidi odmah na fluo rescirajućoj plohi *sjenu opažanog predmeta*, u koji nijesu zrake prodrle. Stroj se još više danas usavršava na rimskom univerzitetu.

4. Hemičar Dr. Miroslav Giesel fotografiše Röntgenovim zrakama vrlo uspješno razno voće, cvijeće i najljepše ptice.

5. Egipatska mumija istražena je takogjer pomoću Röntgenovih zraka. — Po želji dra. Dedekinda, kustosa egipatskog odjela u dvorskom muzeju u Beču, izveden je u bečkom pokusnom zavodu za fotografiranje i reprodukciju pokus da se istraži sadržina jedne egipatske mumije. Ova mumija, koja po vanjštini imade lik čovjeka, smatra se kolektivnom mumijom ibisa, ptice, koje su stari Egipćani držali svetinjom. Pošto je ova mumija do sada unikum, što ga nijesu htjeli razmotati, to je preostalo kao jedino sredstvo, da joj se pomoću Röntgenove metode istraži sadržina. Mumija bude dozvolom vrh. komornika grofa Trauttmansdorfa prenesena u spomenuti zavod, gdje je izložena utjecaju Röntgenovih zraka. Fotografija je jasno iznijela na vidjelo kosti spomenute ptice i pomanjkanje ikakovih ljudskih dijelova tijela. Sada je dakle ustanovljeno, da je to i zbilja mumija ibisa, a ne čovjeka. Tim je pokusom Röntgenova metoda i u znanstveno-istraživalačke svrhe sjajno uspjela.

6. Röntgenovo svjetlo služi danas već i *za razpoznavanje pravih i patvorenih dragulja*, te je bilo najprije upotrebljeno u tu svrhu u štajerskom Gradcu sa vrlo dobrim uspjehom. Tamošnji prof Dölter držao je o tom predavanje, te ga je pokusom potkrijepio, kako se ovim svjetlom mogu razlikovati pravi od patvorenih dragulja.

7. *Röntgenrove zrake i listovi.* Ove zrake prodiru kroz papir, pa da kod toga ostaje slika napisanih slova jasnija i nejasnija prema tome, kako je sastavljena tinta. Ali je kraj toga opet to dobro ili zlo, što su na slici u ravnini reproducirana sva slova, što su u listu, koji je obično previnut. Kod lista sa četiri pisane strane, koji je jedan put previnut, dobiju se osmerostruka slova i još k tome adresa skupa sa otiskom marke i poštanskoga žiga. Ta sva slova, koja su na jednoj ravnini, nije moguće odgonetati. Ali kad se uzme, da svi listovi nemaju po četiri pisane stranice, nego i manje, tad se mora ozbiljno misliti, kako će se sadržaj listova sačuvati pred zlokobnim zrakama. Tome bi se dalo samo onda pomoći, kad bi tinta bila takova, da bi propustila zrake, ili kad ih omot (kouverta) ne bi propustio. U ovom zadnjem smjeru čine mnogo pokusa, jer se drži, da impregnirana materija ne će propustiti Röntgenovih zraka.

8. *Prvi pokus slikanja po Röntgenu u Zagrebu.* Kožarski pomoćnik Dragan Steigauf pucao je iz Flobertove sobne puške, te se je tom prilikom nastrijelio u lijevu ruku. Tane je ostalo u ruci. Prenesen u bolnicu milosrdne braće, zamolila je bolnička uprava sveučil. profesora Dvořaka, da poduzme pokus fotografiranja po Röntgenovu sustavu, da se ustanovi, gdje je tane. Profesor dr. Vinko Dvořak odazvao se je molbi i uspjelo mu sasma tačno naslikati dotično tane, gdje se je zaustavilo. Iza toga izvagjeno je tane Steigaufu.

Ovdje smo naveli samo nekoliko od mnogobrojnih, pače svaki dan sa raznih strana već javljenih i sjajno uspjelih pokusa slikanja raznih ovakih predmeta ovim svjetlom.

Kako već iz ovo malo primjera slijedi, uvigja svako da se je dogodio neobičan i velevažan izum, koji će još za budućnost biti od velevažne koristi.

*

Moderna znanost podučila nas o naravi zraka svjetla i topline. To su nježni titraji etera, ove umišljene tvari, koja nam ispunjuje svemir. Dva su nazora bila glede ovoga titranja i to: 1. da se titraji zbivaju eterovim talasanjem uzduž zrake svjetla, a 2. okomito na zraku samu. Polarizacija svjetla dokazala je ovo posljednje, naime transverzalno talasanje. Ovake su dakle naravi zrake svjetla, topline i hemijske. Izumitelji elektriciteta misle, da je

pače i ona titranje etera; — ali ovo se zbiva u okrugu. — Može nam se sada još staviti pitanje — kakve su naravi Röntgenovi zraci? Nu već ovo pitanje pruža nam novo — da li su tim nabrojene sve vrsti zraka? Evo tu opet vidimo, kakva je tu razlika medju subjektivnim i objektivnim, vidimo kakovo je manjkavo naše znanje, koje smo stekli svojom maštom o svijetu izvan nas. Kao da se natrag vraćamo sa cijelom našom filozofijom Descartu, Spinozi, — danas, kada se materijalizam nada, da može slaviti orgije na gromadama beživotne tvari.

*

Materijalističke nauke upravo su ovim izumom potamnjene. Röntgenove zrake jasno razlikuju tvar organsku i anorgansku. Naravno, da do sad nije uspjelo iz anorganskih drobtinica (molekula) sastaviti sustavno tijelo. Röntgenove zrake kao da govore: složite ove molekule, ako hoćete, vi patvorite samo organizam, ali pravi organizam to ipak ne će biti.

*

Kod ovog izuma pada nam na um nehote telepatija. Poznat je pokušaj Flammariona na ovom polju. Mi ćutimo i u daljini. Zašto da imademo samo pet ćutila, — zašto ne još jedno, koje nas spaja s udaljenima, pače nevidljivima krajevima? Nježan eter nosi ne samo svjetlo u naše oko, već i čuvstva udaljenih od nas osoba i obratno. A onda da govorimo samo o mrtvoj tvari? O ne! Duboko smo u začaranoj šumi, i već stojimo pred začaranom kulom i čekamo, kad će nam se vrata otvoriti u njoj, da nas ondje dobrodošlicom dočeka nova filosofija, ili bolje rečeno — novi duh vremena.

Prof. *Eugen Kamenar.*

Naša pisma.

Budimpešta, početkom aprila 1896.

(*S milenijske izložbe I.*) 2. maja otvara se ovdje s velikim sjajem milenijska izložba u spomen hiljadugodišnjice, otkako je magjarski narod sio uz obale Tise i Dunava. Naravno da ovakav historijski momenat, u kojem se ne proslavlja jedino dolazak pradjedova jednog naroda, već — a možda još više — čitav njegov povjesni razvoj, patnje, pregaranja, nade i tekovine, ispunja s oduševljenjem u prvom redu grudi samog jubilarnog plemena, a pošto se uz posebni narodni karakter ovog puta milenijskoj slavi pridružuje još velika, sjajna izložba, dobiva proslava općenitije značenje, koje valja pratiti kano pojavu kulturnu, pojavu sveopćeg ljudskog nastojanja.

Po primjeru velikijeh ilustracija donosila je i „Nada" u uspjelim *slikama* mnogi prizor iz općenitog ljudskog društvenog rabotanja, a ja ću nastojati, da i ovom zgodom popratim njezinu seriju slika sa milenijske izložbe što moguće vjernijim opisima. U to ime bilo mi slobodno otpočeti u ovom prvom referatu s topografijskim ocrtom izložbenog terrain-a i zdanja, koja po njemu nikoše.

Izložbeni prostor zauzimlje pet sto hiljada kvadratnih metara a na njem je sagragjeno sto trideset paviljona, ponajviše prekrasnih palača, a osim toga etnografsko selo sa 28 kuća, i konačno velik broj manjih paviljona privatnih poduzetnika.

Kad si došao na kraj Andrassy-eve ulice, ugledaćeš pred sobom impozantni *slavoluk.* To ti je glavni ulaz. Prije no ugješ, pogledaj još s desna sagragjenu novu *umjetničku palaču,* koja leži izvan izložbenog teritorija a služi ko hram domaće tvorne umjetnosti (slikarstva, kiparstva, graditeljstva).

Na izložbeno tlo vodi preko bistra jezera široki novi željezni *most,* koji je i sam zanimljiv izložbeni predmet.

S lijeve strane mosta proteže se golema grupa *ratne izložbe,* gdje će se prikazati stanje ratne struke načinom, koji pobugjuje zanimanje i sposobnost takmenja obrtnih proizvoda, načinjenih u ratne svrhe. Osobito zanimljiva biće izložba ratne mornarice u zgradi, koja je već vanjštinom svojom nalik na ratni brod. Osim toga ploviće po jezeru bojna lagja. (Vidi sliku u ovom broju.)

Na Ferdinandovu ostrvu privlače te tri oveće zgrade: *paviljon grada Budimpešte,* sadržavajući u sebi retrospektivnu izložbu statističnih tabela i modela, koji se odnose na duševni i materijalni razvitak glavnoga grada; zatim *trgovačka izložba,* koja prikazuje povjesni razvoj trgovine i novčarstva; te vrlo ukusni *paviljon nadvojvode Josipa,* gdje će biti izloženi proizvodi uzorne gospoštije ovog visokog izložitelja.

Susjedno Szécheny-evo ostrvo sadržaje u sebi isključivo samo *povjesnu skupinu,* o kojoj je već bilo spomena u prošlogodišnjoj „Nadi" (broj 16.). Originalnost te skupine već te iz daleka zanima. Vanjština sama pruža ti povjest od više stoljeća. Vidiš na njoj sve faze arhitekture, počevši od sv. Stjepana pa do današnjeg dana; eno crkve i samostana iz Arpadovog doba; tu je viteški dvorac srednjega vijeka (Vajda Hunyad), tamo palača u slogu renaisance iz nedavne prošlosti i spomena vrijedni ostanci znamenitijih gragjevina čitave zemlje. Prostrano dvorište renaisanske palače rese remek-kipovi, od kojih svaki pojedini zastupa stanovitu ideju, stanoviti simbol. U trima slikama ovog broja „Nade" vide naši čitaoci glavnije partije povjesne skupine. Raznolika sadržina svih tih palača prikazuje nam potpunu sliku tisućljetnog nastojanja, koje nam rječito tumače najrazličitiji ratni predmeti, crkvene relikvije, povjesni dragulji, povelje, raznovrsne stare umjetnine i t. d. Za bolje poznavanje prošlosti dižu se tu i paviljoni za povjest lovačku, ribarsku i pastirsku.

Ostavimo ostrvo i historijske izložbe i pogledajmo u današnje doba. Prešav preko staroga mosta Ferdinandovu ostrvu, evo nas u *izložbenom selu* sa čardom, crkvom, općinskom kućom, školom, bolnicom i vatrogasnom postajom. Ove su zgrade u jednu ruku povjesne vrijednosti, pošto je i tu nagomilano obilno povjesno blago, u drugu ruku imadu da posluže u primjer, kako da se nalik zgrade na selu grade. Tu je još izložba domaćeg obrta, dočim se okolo crkve dižu sajmovne kolibe, gdje će se prodavati proizvodi domaćeg obrta.

Od osobite će vrijednosti biti ovo selo sa etnografskog gledišta, predočujući tipove, običaje i narodnu nošnju.

Nedaleko sela stere se neobično velika *izložba Bosne i Hercegovine.* Osim velike obrtne palače i šumarskog paviljona tu su i manje zgrade od etnografske važnosti: bosanska kuća, čaršija, kavana i paviljon bos.-herceg. državne željeznice. Nema sumnje, da će bogati izlošci i prekrasni ukus našega svijeta u Bosni i Hercegovini pobuditi u stranijeh posjetnika odlično mnijenje, dok će sama spoljašnja oprema bos.-hercegovačkog odjelenja zadiviti i najstrožije zahtijeve skladnosti i elegancije. Čitatelji „Nade" biće u prilici, da u ovome listu ugledaju ne samo spoljašnje vidove te izložbe, nego i sjajnu unutrašnjost njezinijeh paviljona. Taj uspjeli trud, izložen ovdje svijetu na vidik, neka govori o sposobnostima tog do nedavno slabo poznatog slovjenskog ogranka i neka ispunja ponosom srce svakoga patriote!

Za *izložbu plodina* i proizvagjanje tla služi čitav niz paviljona: veliki gospodarstveni, šumarski i meteorološki; zatim posebni paviljon za svilogojstvo, za vodogradnju, za gojenje duhana, za gospodarstvo mlijekom, za vinogradarstvo, vrtlarstvo, mlinarstvo, pastuharstvo, za proizvagjanje sladora i više paviljona privatnih izložitelja (nadvojvoda Miroslav, vojvoda Koburg, grof Batthyany, Mauthner i dr.).

Izmegju gospodarstvenog paviljona i zgrada izložbenog ravnateljstva prostire se vrlo impozantna *Hrvatska izložba.* Tu je paviljon za proizvode industrije i gospodarstva, zatim šumarski paviljon, kušaona, paviljon umjetnina i vinogradarstva.

Ne osvrćući se na ribarsku čardu u blizini ravnateljstvene zgrade, zatim na akvarij i na izložbu brodarstva, kamo ćemo lako zaviriti kad krenemo kući, povratiti nam se k silnoj izložbi obrtnih skupina, koja počinje impozantnim paviljonom *Ganzove tvornice,* u kojoj ćeš upoznati veliku silu elektrotehnike, silni razvoj u gradnji vagona i visoki stepen strojarskog obrta. U blizini su razni manji paviljoni petrolejske industrije, ugljenarstva i inih sličnih obrtnih grana.

Stara, još od god. 1885. preostala ogromna *industrijalna palača* obnovljena je i proširena, sadržavajući u sebi staklarstvo, kožarstvo, zlatarstvo, stolarstvo, špirituozna pića, hemikalije, odijelo i opremu.

Jedna od najzanimljivijih izložba jest ona, koju priregjuje *ravnateljstvo državnih željeznica* u ogromnoj palači, koja je ujedno i najimpozantnija na čitavom izložbenom teritoriju, a dolazimo do nje od industrijalne palače, uočivši putem paviljone za *papirni* obrt, za industriju *tiskarstva i fotografije* i za *štampu,* gdje će biti izloženo sve, što se god odnosi na razvoj književnosti, žnanosti, literarnih i kulturnih zavoda i novinarstva. Uz ove zgrade nižu se paviljoni gragjevnog obrta, kolarstva, pošte, brzojava i telefona, velika palača rudarstva, paviljoni Nobelove tvornice dinamita i razne ugljenare.

U skrajnjem desnom kutu izložbenog teritorija nalazi se *nastavni* paviljon, velika lijepa zgrada u grčkom slogu, gdje će se prikazati razvoj javne obuke, a do ove *pravosudni* paviljon s poučnom izložbom tamničkog obrta i moderne uredbe sudbenih i tamničkih prostorija.

Polazeći prama izlazu zaustaviti nam se je pred *zdravstvenim* paviljonom, do kojeg se diže *balneološki* i paviljon za *odgajanje djece.* Sva ova skupina pružaće vjernu sliku higijene, kakova je dosada bila i kako valja da joj se u buduće služi. Svakako ako ne najzanimljiviji, a ono ipak najpoučniji i najkorisniji dio izložbe.

I tako smo prispjeli na *korzo,* ogromni prostor, gdje će se svake večeri razviti neobičan život. Pred industrijalnom se palačom dižu ogromne balustrade. Na širokoj se poljani stere prekrasan vrt, gdje će se ponajbolji vrtlari takmiti prikazivanjem svoje vještine. S lijeve strane diže se golema palača, gdje će se priregjivati razni koncerti, banketi, kongresi i skupštine. S desna i lijeva nalaze se restauracije, pivare, kavana, a u sredini korza, okolo glazbenog paviljona ukusne kolibe, gdje će se prodavati smotke, cvijeće, novine i t. d., dočim će sprijeda privlačiti na se pozornost najzanimljiviji predmet korza: *Fontaine lumineuse,* koja će šarolikim svojim električnim zrakama svake večeri čudotvorno obasjati čitavu izložbu i njezine posjetitelje.

Mavro Špicer.

* *Miloš Dimitrijević,* predsjednik „Matice srpske", umro je dne 20. februara po st. k. o. g. Dimitrijević se je rodio 1824. u Staroj Kaniži, osnovnu školu izučio je u svom rodnom mjestu, gimnaziju u Karlovcima i Sarvašu, filosofiju u Pešti i pravne nauke u Eperješu. God. 1846. položi advokatski ispit, a g. 1849. stupi u državnu službu, u kojoj je služio do g. 1865., kad ode ko poslanik kulpinskog kotara u ugarski sabor. God. 1868. postade Dimitrijević podpredsjednikom Matice srpske, a od god. 1888. bdio je nad ovim zavodom ko predsjednik sve do svoje smrti.

Dimitrijević doduše nije bio pisac, tek njegove zasluge oko promicanja knjige, a naročito književnog kola, kojemu je stajao na čelu, velike su i zajamčuju mu stalan spomen. Bog da ga prosti i pomiluje!

* *Iz budimpeštanske kr. opere.* I zemlja se ipak kreće! Za čudo, kako se je glazbeni ukus promijenio, otkako se poput meteora pojavio *Mascagni.* Krv, posvuda krv; glazbene tragedije u jednom činu obasule čitavu Evropu, dok se nije pojavio *Humperdinck* svojom uglazbljenom bajkom „Hansel und Grethel" i za čas umirili se pod nebom čiste poezije živci, uzrujani krvološtvom i brutalnim pozorničkim rafinementom. A postepeni razvitak onoga pravca, što ga je Humperdinck svojom divnom bajkom udario, pokazuje opera Austrijanca *Vilima Kienzla,* u 2 čina pod naslovom „Evangjelista", djelo, što je ne samo u Beču, već i na ovdašnjoj operi izazvalo burno odobravanje i polučilo vanredni, za ove odnošaje, u kojima se sve što je tugje gleda prijekim okom, upravo kolosalni uspjeh. Iza Talijana, koji su djelovali na *živce,* slave pobjedu Nijemci, koji idu za tim, da uplivaju na *dušu* i na *ćud.*

Tekst „Evangjeliste", što ga je sam komponista vadio iz Meisserovih „Uspomena redarstvenog povjerenika", u kratko je ovaj:

Predstojnik samostana sv. Otmara ima pokćerku Martu, koja plamti tajnom ljubavi za pisarom predstojnikovim Matijom. No ta ljubav ne ostaje dugo tajnom, jer je odaje rogjeni brat Matijin, nadučitelj Ivan, koji — bez uspjeha — takogjer ljubi Martu. Predstojnik tjera Matiju iz službe. Ljubavni se par pri divnoj mjesečini sastaje, da se — Bog zna na kako dugo — rastane, prisižući vječnu vjeru. Ljubomorni Ivan nanjušio njihov sastanak i pun bijesa zapali kuću, gdje ljubavnici borave. Stanovništvo i vojništvo leti na garište i uhvati Matiju kano palikuću. Odsude ga na dvadesetgodišnju tamnicu. Martu goni sramota i očajanje u smrt, koju nagje u valovima Dunava.

Minu dvadeset godina. Matija se kao slomljen, bolestan starac vraća u svoje selo, gdje mu uskraćuju posao. Da ne živi kao prosjak, postaje evangjelistom, tumarajući od kuće do kuće, tumačeći malima i odraslima ponajljepša mjesta iz svetog pisma. Poslije desetgodišnjeg lutanja i oskudijevanja unigje u kuću, gdje mu bogati brat Ivan leži na umoru. Bolesnika dave muke zle savjesti. Njegova služavka Magdalena, bivša prijateljica nesretne Marte, upozna Matiju, koji joj srvan ispripovjeda sve boli i patnje, što ih je morao nevin propatiti. Bolesnik čuje ganutljiv glas „evagjeliste" i hoće, da ga vidi. U potresnom prizoru ispovijeda evangjelisti grijeh, što mu je na duši, a Matija upoznaje u bolesniku uništitelja svoje mladosti, sreće, života — rogjenog si brata. Ivan gotovo smrvljen dušom i tijelom, baci se pred brata moleći ga da mu oprosti. Ovaj ga spopadne, da ga zadavi, ali nakon velike duševne borbe drugačije odluči i oprosti griješnomu bratu, koji duboko uzdahne i umre. Matija mu plačući zaklopi utrnule oči, a iz avlije čuje se dječijim glasom pjesma, nauk evangjeliste: „Blaženi su progonjeni, jer njihov je raj!"

Kako se vidi, Kienzl je vješto upotrebio dramatički zahvalni predmet, dočim mu u drugu ruku glazba odaje majstora prvoga reda i vjerna šljedbenika Wagnerove glazbe, koja — neko vrijeme ako ne prezrena, a to svakako ne najmilija — opet svom silom probija na površinu, osvajajući sve šire krugove.

M. Šp.

* *Željeznica kroz Saharu.* Još pred 20—30 godina bijahu željeznice velika rijetkost, te su se samo najnaprednije države kojom poduljom prugom podičiti mogle. Danas se megjutim velike kapitaliste kao i moćne države takme, koji će od njih izgraditi što dulju i što važniju prugu. U sjevernoj Americi imade već nekoliko pacifičkih pruga, koje presijecaju zemlju od istoka na zapad. U projektu je kanadska i brazilska pacifička željeznica. Rusija izvodi ogromno poduzeće u ovom pogledu, a to je sibirska željeznica, koja će Evropu spajati sa najskrajnjim istokom

i sa Tihim oceanom. Povodeći se za ovakovijem poduzećima, Francuzi snuju da sagrade željeznicu preko najveće pustare na svijetu, Sahare u Africi. Time misle ujedno spojiti svoje ogromne kolonijalne komplekse: Alger, Senegambiju, Sudan i francuski Kongo. Ima više projekata za ovu željeznicu, a svi naravno izilaze iz Algera, te jedni hoće da pruga vodi na Čadsko jezero preko Masenje u Kongo, dočim bi drugi, da uzme pravac na Burum, odnosno Timbuktu, a odavde preko Sokota i Kane na Kongo. Ovaj zadnji projekat kao da će se još najprije ispuniti, samo bi Francuska prije toga morala osvojiti oazu Tuat na jugu Algera i Maroka, dočim bi prvi projekat naišao na mnoge političke poteškoće. Neprilike, koje tu osnovu sprečavaju bile bi: velika žega onijeh krajeva, pomanjkanje vode, pješčani brežuljci i vjetreno zasipavanje. Nu stručnjaci misle, da žega ne može biti zaprekom. Suviše nadaju se, da tamošnja temperatura od 50° može samo potpomagati brže razvijanje nužne pare u parnim kazanima. A pošto je tamo pod onim skoro uvijek vedrim nebom toplota prilično jednaka, a i sunce ne mijenja odviše svoga položaja, to se nadaju, da bi staklom (lećama) mogli grijati vodu u lokomotivama, čime bi promet bio mnogo jeftiniji. Glede vode, vele, da imade istina krajeva u Sahari u duljini na 2—300 *km*, gdje nema vode, kao n. pr. izmegju Augjile i Kufre, južno od Tuata; ali željezničkom vozu nije teško voziti sobom toliko vode, koliko mu je za takovu daljinu potrebno, a slični slučajevi nalaze se i kod željeznica u Egiptu, pa ipak ne sprečavaju prometa. Napokon zasipavanju od zapuha vjetrenih možeš se ukloniti onakim branilima, kao što su zaštićene željezničke pruge u Americi i u Evropi od zasipavanja snijega. Po tom su uvjeti za sagragjenje saharske željeznice povoljni, te prije izmaka našega vijeka možemo doživjeti i ovo čudo civilizacije.

N. Maraković.

* *Umjetničko društvo „Manes"* u Pragu priregjuje u vlastitom izdanju zanimljivu publikaciju pod naslovom *„Mikulaš Aleš"*. Ta je publikacija razdijeljena u tri dijela. Prvi dio opsezaće većinom historijske kompozicije, drugi dio slike uz narodne pjesme, a treći ostale radnje umjetnikove. Dio prvi izaće ovijeh dana u svesku od sedam tabaka maloga kvarta. U toj svesci biće pedeset Alešovih slika. Tome svesku biće dodana i slika umjetnikova sa uvodom i biografijom. Aleš je jedan od najboljih seoskih slikara, a imade svoj posebni način crtanja, tako da mu znaš odmah na prvi pogled svaku njegovu sliku, ma da i ne pročitaš potpisa. *J. M.*

* *Izložba njemačkog obrta u Berlinu* pod protektoratom princa *Fridrika Leopolda,* otvoriće se dne 1. oktobra, a potrajaće do konca oktobra o. g. Začasno predsjedništvo ove izložbe povjereno je pruskomu ministru trgovine blagorogju od Berlepscha. Kako je njemačko pleme uopće vanredne energije gdje se radi o časti naroda i procvatu nar. interesa, zauzela se je i o ovu izložbu i država i glavni joj grad i cijelo carstvo. Gradsko poglavarstvo grada Berlina i njemačka carska vlada pogjoše ovomu podhvatu izravno i neizravno financijalnim pogodicama na ruku, pače ga podigoše vlastitim sudjelovanjem nad obično lokalno značenje. U ovoj izložbi iznijeće se na vidjelo u prvom redu: *njemačko ribarstvo i kolonijalne tekovine.* Evo u glavnom rasporeda te izložbe: 1. Tekstilna industrija; 2. Manufakture; 3. Gragjevine i mjernički poslovi; 4. Industrija drva; 5. Porcelan i keramika; 6. Galanterije; 7. Metalna industrija; 8. Grafičke i dekorativne vještine, knjižarstvo; 9. Hemijska industrija; 10. Hrana; 11. Znanstveno orugje; 12. Glazbeni nastroji; 13. Strojevi, brodogradnja, transport; 14. Elektrotehnika; 15. Koža i kaučuk; 16. Industrija papira; 17. Fotografija; 18. Zdravstvo i promicanje nar. blagostanja; 19. Nastava i uzgajanje; 20. Ribarstvo, brodarenje i ovaki sport; 21. Vozački, jašilački, streljački, lovački, koturački, veslački, jedrilački, plivački, plazački i igralački sport; zračna plovidba; 22. Vrtlarstvo; 23. Izložba njemačkih naseobina.

Veliki dio ovijeh grupa smješten je u glavnoj izložbenoj zgradi, koja zaprema 60.000 m^2. Strojevno odjelenje obuhvata 10.000 m^2, tekstilna industrija i manufakturna roba 8000 m^2, metalna industrija 7000 m^2, industrija drva 5000 m^2, gragjevno odjelenje 4000 m^2, galanterije i papir svako po 3000 m^2. Hemijska industrija smještena je u posebnom zdanju, koje zahvata 5200 m^2. Ribarstvo, sport, kolonijalni izvoz, vrtlarstvo, hrana, nastava, higijena i javno blagostanje sačinjavaju posebne odjele, a glavni grad Berlin sagradio je svoj paviljon. Izložbeni prostor zasegao je svega 1,200.000 m^2.

* *V. Vereščagin: Napoleonova skupina.* Nakon podužeg vremena stupio je čuveni ruski slikar Vereščagin pred umjetnički svijet s gornjim ciklusom slika. Imade ih do 150, a sve prikazuju predjele, portrete, historijske i ratne prizore. Najvažnija je megju njima *Napoleonova skupina* — niz prizora iz doba Napoleonove vojne u Rusiji. Te slike, koje u velike zainteresovaše umjetnički svijet u Moskvi, nazvao je umjetnik plastičnom lapidarnošću: Odmor, Crne vijesti iz Francuske, U Grodnu; Naprijed ili natrag? Udri bajonetama! Hura! i t. d. Na jednoj slici vidi se Napoleon, u mjestu Malom Jaroslavcu, gdje se dogovara sa svojim generalima: il bi krenuli naprijed ili natrag. Generali su vrlo uzrujani i prepiru se, dok ih Napoleon mrk ko noć najzad otpušta. Na drugoj slici gleda taj veliki car sa Kremlja Moskvu, gdje je plamen proždire. Na toj slici crte lica iskazuju majstorsku psihologiju. Najveća slika u tom kolu prikazuje bijeg Napoleonov iz Rusije. Tu se vidi široka cesta, a sva je pokrita mrtvim vojnicima. Raspršene čete gaze preko mrtvijeh glava, ruku i nogu, a preko svega srnu u neredu konjanici, te mrtvace kopitama upravo u zemlju ukucavaju. Naokolo topovi, konji, ljudi, a sred te pohare, koja dršće i mre od zime, koraca Napoleon. Zaogrnuo se kabanicom od krzna i upire se o štap. Ruske novine veselo pozdraviše ovaj novi dar svog velikog umjetnika.

* *Poziv na pretplatu.* Od našeg cijenjenog saradnika Safvet bega R. Bašagića primismo ovaj *Poziv na pretplatu,* koji s preporukom priopćujemo:

Pošto sam već predao u štampu zbirku svojih pjesama, koje su većinom izašle u prvim našim listovima „Nadi", „Viencu" i „Prosvjeti", molim svoje drage prijatelje i štovane čitatelje spomenutih listova, da me potpomognu u ovome podhvatu, koliko da se sami pretplate, toliko da mi saberu nekoliko pretplatnika u krugu svojih prijatelja.

Cijela zbirka nosi ime *„Trofanda"*. Izaći će iz štampe prije trofande jagoda u Hercegovini, a moći će se dobiti uvijek kod *Tevfik bega R. Bašagića u Sarajevu za 70 novč., s poštarinom 75 novč.*

Safvet beg R. Bašagić,
stud. phil.

* Preporučujemo i ovaj poziv: Na želju mnogih prijatelja naumio sam objelodaniti svoga *„Bosanskog korabljara"*, kojega je naše općinstvo tako laskavo primilo. Djelo će se štampati u glasovirskoj udesbi te će stojati 1 for. 20 novč. Nu pošto domaće glazbenine žalibože obično zlo progju, te pošto ja sâm daljnjih žrtava u tom pogledu doprinašati ne mogu, štampaće se djelo samo onda, ako se prijavi dovoljan broj predbrojnika. Ovim dakle pozivam svakoga, koji želi djelo imati, da mi to tekom ovog mjeseca na dopisnici uz obvezu prijaviti izvoli.

U Zagrebu 8. ožujka 1896. *F. S. Vilhar.*

* *Čubranovića ljuba.* Dramska pjesma od *Andre Gavrilovića.* Sarajevo. Prva srpska štamparija Riste J. Savića. 1895. Str. 32. Cijena? Vrlo ljupka poezija, u kojoj nas pjesnik prenosi megju zidine skladnog Dnbrovnika u pjesnički XVI. vijek, zaslagjujući uvijek mladi roman ljubavi podesnim citatima ondašnjijeh pjesnika.

* *Kapetanova kćerka.* Pripovijetka *Aleksandra S. Puškina.* Preveo s ruskoga i predgovor napisao *Dušan M. Radović.* Mostar. Izdanje i štampa Vladimira M. Radovića. Sve da nijesmo uvijek u prilici pak da odobrimo izbor raznijeh djela, koja se u nas vrlo često na vrat na nos prevode, gosp. Radović odabrao je upravo biser ruske i svjetske knjige, jedno od prvijeh lasta u proljeću novoga pravca ruske knjige. Prevod je ukratko majstorski, i mi bismo željeli, da nas gosp. prevodilac što prije ponudi kakvom novom knjigom. Imade toga na pretek što bi nama u dobri čas došlo, naročito kad bi se pružilo u onako lijepom ruhu, košto je gosp. Radovića prevod Kapetanove kćerke. I spoljašnja opremá vrlo je zgodna, tek nekako valjda pometnjom izostao je u našem primjerku pri broširanju cijeli peti arak!

* *Megjunarodna knjižara E. pl. Schönfelda* u Zadru javlja, da će njezinom nakladom izići niz zanimljivih pripovijedaka pod naslovom: *„S mora i primorja" Marka Cara* i *Josipa Berse,* koji je pošljednji za ovo djelo izradio i naročite *ilustracije.*

U knjigu će ući ovi sastavci: *Glumci u Banjevcu. — Moja nekrologija. — Angjelijin slučaj. — Na badnji dan. — Luka. — Ja i ona. — Aćim krijumčar. — Delija-djevojka. — Gospodin zastupnik.*

Knjiga će iznijeti do 15 tabaka, obične male 8-ne, u lijepoj štamparskoj izradi, a cijena joj je za predbrojnike dvije krune, ili dva srpska dinara.

Skupljačima. koji su voljni da se pobrinu oko skupljanja predbrojnika, daje knjižara na deset uzetih knjiga jednu na dar.

Novac se ne mora slati sada, već kad se knjiga primi.

* *Dvaput prodana.* Roman Draginje *V. Gal.* Preveo *E. Jelić.* Zagreb. Tisak srpske štamparije 1896. Cijena 35 novč. ili 85 para dinarskih. Ukratko nam je reći, da je gosp. prevodilac jedino tratio zlatno vrijeme, prevodeći djelo, koje je čudnom srećom došlo do imena „roman". Čitava ta zbirka strašnih i plačnih epizoda jedi čitatelja i ubija zdrav ukus, a to jedva da je zadatak lijepe knjige.

* *Proslavna spomenica četiristogodišnjice Obodske štamparije.* Izdao proslavni odbor. Cetinje. Državna štamparija 1895. str. X. + 289. Sa sedam ilustracija. Izdanje zavrijedi da se nazove dostojnim spomenikom jedne od najljepših kulturnih proslava slovjenskog juga. Redakcijoni odbor ne samo te nije žalio truda, da lijepu i zamašnu svečanost ovakom knjigom ovjekovječi, već svuda se opaža promišljeno nastojanje da ta spomenica ne bude samo vjeran referat, nego topla i uzgojna pobuda, koja se ne će nikada čitati, a da se ne bi primala srca. Spomenica dijeli se u XXI. odsjek: I. Predgovor; II. Objava proslave; III. Prvi odzivi (Srpska, ruska, hrvatska i bugarska štampa); IV. Obodska štamparija i njen značaj od P. Rovinskog; V. Stare srpske štamparije od M. Gj. Milićevića; VI. Prva jugoslovjenska štamparija od V. Jagića; VII. U goru — u slobodu! Pjesma A. Sandića; VIII. Proslavni članci; IX. Opći program; X. Gosti na proslavi; XI. Adrese na proslavi; XII. Pismene čestitke; XIII. Svečani dani (Na Cetinju. Na Obodu. S Rijeke u Podgoricu. U Podgorici, Zeti i na Starčevu); XV. Riječ pri svetkovini na Obodu od O. Sergija Šakrak-Ninića; XVI. Proslavne pjesme J. Sundečića, Steva Lemajića, Radoja Crnogorca; XVII. Odzivi poslije predstave; XVIII. Pečat i zaključak proslave; XIX. Dodatak; XX. Pregled naučnih radnja 1. O cetinjskoj štampariji prije četiri stotine godina. Napisao arh. Ilarion Ruvarac, akademik (Glas XL. Srpske kralj. akademije. U Biogradu 1893. Referat L. Tomanovića.) 2. Dr. V. Jagić: Der erste Cetigner Kirchendruck v. J. 1493. (Prva cetinjska crkvena štampana knjiga od god. 1493.) Eine bibliografisch-lexikalische Studie. I. Hälfte. Bibliografisch-kritisches mit einer Tafel. Wien 1894. Referat P. Rovinskog. XXI. Pogovor. Ilustracije pri kraju.

* *Великорусскія народныя пѣсни.* Pod ovim naslovom primio se profesor Sobolevskij upravo ogromnog posla, da sabere i uredi velikoruske narodne pjesme. Prvi dio toga zbornika izišao je nedavno u Petrogradu u velikom leksikonskom formatu; zahvata 628 str. a staje 3 rublja. O toj važnoj pojavi progovorio je *A. Aškerc* u 3. svesci „Ljubljanskoga zvona", uz pokus, da u prevodu pjesme „Mrtvi kozak" upotrebi originalno mjerilo.

Šta pjevaju epske pjesni prvoga dijela? pita g. Aškerc. — Od slatke ljubavi do gorkoga bola, od vojničke hrabrosti na bojištu do crnih zločina, od ženidbe do smrti. Sve skoro faze čovječjeg života regjaju se u toj pjesničkoj panorami pred našim očima. Skoro svaki uzdisaj ili uskrik ljudskoga srca odjekuje iz tijeh pjesama, megju kojima imade pravog poetskog biserja bilo u originalnim mislima, bilo u krasnoj dikciji ili u dubokom čuvstvu. Tu i tamo draška te po gdjekoja pjesma, da je prevedeš. I u koliko vrijedi stara istina, da kolorit originala ponekle poblijedi, sve da ti je prevod bolji od najboljega, ta istina vrijedi ponaosob o prevogjenju čisto „narodnih" pjesničkih stvari. Koješta se neda prevesti, a ako si što preveo, opažaš da tvoj prevod nije — izvornik. Najviše ti je nepomućen estetski užitak onda, kad djelo čitaš u samome izvorniku, naravno ako si potpuno vješt tomu jeziku.

U primjer, kako dubokoćutnih pjesama imade megju epskim poezijama I. sveske, preveo je g. Aškerc pjesmu 460. „Во полѣ, полѣ чистомъ могилушка стоитъ." Kako gore napomenusmo okušao se pjesnik da je pretoči ruskim mjerilom, a mi u ime te zanimljivosti i u primjer ljepote tijeh pjesama iznosimo njegov prevod:

Mrtvi kozak.

V polji tam, polji čistem gomila stoji
A v gomili belo teló leží,
Pa vojakovo.
Tam leží ubit on, ubit in izranjen ves,
In isekan je, razmesarjen, ves;
Roke, noge — štirikrat ranjene.
Nad glavój mu križ zlat,
Križ zlat stojí, kován,
Kován, dragocén.
V rokah drží mi pisemce,
Drží pisemce popisano.
On pa čita ga in čita ga.
A pri nogah stojí njegov zvesti konj;
Stojí, bije s kopiti na mokro zemljó,
On bije zemljó, razkopana tla,
Razkopana, do mladca že prišel je:
„Vstani, mladec moj dobri, ti hrabri kozák,
Vstani, vzbudi se ti!
Oj, pokaži mi pot in cesto mi
Tja v moj domači, tja v rojstni kraj!"
A predragi mladenič kozak ni vstal,
Samo glavo je malko privzdignil od tal
Pa je svojemu konju pokazal pot,
Kazal pot mu, govoril takó:
„Beži, beži, konjič moj, ti dragi vran,
Po široki tja cesti naprej, naprej!
Pa prispeješ ti k vratom novim, konjič!
Tam s kopiti bij v vrata mi nova tá,
Doklen odpre ti mati rodna mojá;
Ona prime za uzdo te svileno
Pa povede te v hlev, dá ti ovsa, sena;
Pa te začne tam mati izpraševati,
Ispraševati, pred-te padati
In s solzami te gorečimi umivati:
„Kje si bil, kje si bil?
In kakó da si, vranec, pribežal ti sám?
Gospodar kje je tvoj, mladec hrabri, sin moj?" —
„„On ubit je, ubit na poljani leží,
Na poljani leží, pod gomiloj tam spí…""

*

Kad izigje ovo ogromno djelo — nastavlja izvjestilac — imaće učenjaci dosta gradiva za svoje studije. A s koliko raznijeh vidova dade se proučavati to narodno blago! Ruski učenjaci gledaće i vidjeće u ruskim narodnim pjesmama, ko u velikom čarovnom ogledalu, veliki narod ruski, slušaće ga kako trpi i kako se veseli, kako plače, kako se smije i kako se nada; vidjeće u tom ogledalu narodnu

dušu do dna i kakva je ta duša nedotaknuta ili donekle dotaknuta općenitom ljudskom kulturom, budi onom od zapada ili od istoka. I zato će ova zbirka u prvom redu zanimati folkloriste, a zatijem estetičare. A estetičaru i knjiž. povjesničaru namah se samo sobom naturava ovo pitanje: Imade li bitne razlike izmegju narodnog i umjetnog pjesništva?

I naravni razum i iskustvo odgovaraju negativno. Megju takozvanim narodnim i takozvanim umjetnim pjesništvom nema bitne razlike glede stvaranja. Ko svaka „umjetna“, tako i svaka „narodna“ pjesma jeste djelo čovjeka-pojedinca, sve da se u narodnim pjesmama skoro nikako i ne zna ime pjesnikovo. Nego tu anonimnost lako razumijemo, pošto se znade, da se narodne pjesme isprva nijesu pisale, već usmeno širile s koljena na koljeno. Pjesme se učile na pamet i tako se predajom čuvale pokraćivane, popravljane, kvarene i modifikovane u raznim inačicama, dok se je već davno zaboravilo pjesnikovo ime.

Imajući dakle na umu naravni princip, da je svakoj narodnoj pjesmi duševni otac čovjek-pojedinac, sve nam jasno biva: u umjetnosti, u poeziji daje svak samo ono, što sam imade; kakav umjetnik, takav mu i umotvor. U tom umotvoru eno duha umjetnikova, eno duševnog mu obzorja, njegovijeh nazora o svijetu. A sve to staje za onaj stepen naobrazbe, do kojeg se uzvinuo umjetnik ili pjesnik, i on je — ko i drugi — čedo svojega doba. Varaju se dakle oni, koji takozvane narodne pjesme precjenjuju i smatraju ih ko nešto „višega“, ko neki proizvod samog naroda ko takova. Prosugjujemo li narodne pjesme s gledišta, što ga sprijed označismo, razumjećemo, zašto se narodne pjesme, bilo lirske ili epske, silno razlikuju u pjesničkoj vrijednosti. U svakog se naroda uščuvalo ono, što je najbolje, pošto je to najbolje ugagjalo i pjesnicima i slušačima, i ugagja im. Jasno je da isto tako i pjesnik-umjetnik postaje narodnim i sve narodnijim, što se više slaže s nazorima općinstva, kojemu „pjeva“. Što je njegovo duševno obzorje više izdignuto nad obzorjem onog vremena i svijeta kojemu pjeva, tim teže postaje takav pjesnik narodnim, t. j. da ga na daleko znadu i razumiju. Sve je to dakle zavisno o predmetu, o kojem se pjesnik bavi. Mi megjutim govorimo samo o onom pjesniku, koji smije reći o sebi: „Est deus in nobis, agitante calescimus illo“. — Pjesnikovanje malo izobraženog narodnog pjevača jeste nesvijesno stvaranje; pjesnikovanje pjesnika na visu savremene kulture jeste stvaranje uz potpunu svijest. I tako je umjetno pjesništvo izobraženijeh pjesnika baština i nastavak takozvanog narodnog pjesništva. Puškini, Lermontovi, Nekrasovi, Majkovi, Apuhtini, Minski, Vjeličkovi i drugi velikani modernog ruskog parnasa jesu nasljednici onijeh „nepismenijeh“ bezimenjaka, čije je proizvode prof. Sobolevskij eto otpočeo da prikuplja.

Tko čita n. pr. Puškina, osjeća, kako se je veliki pjesnik oslanjao na takozvane narodne pjesme. Lermontov je u slogu i duhu narodne pjesme ispjevao „Pjesmu o caru Ivanu Vasiljeviču i trgovcu Kalašnikovu“, a ta je pjesma po mojem mnijenju ne samo najljepša pjesma Lermontovljeva, već najljepša pjesma u ruskoj knjizi uopće, i u svjema slovjenskim literaturama jedva bi se našla epska pjesma, koja bi natkrilila Lermontovljevu, što se tiče plastičnosti i krepčine. (Pripadom spominjemo, da u našoj redakciji imade prekrasan prevod ove odista lijepe i srećne vrsnice nar. poezije, i mi ćemo s njome što prije na vidjelo.) U koliko se oslanjahu pjesnici-umjetnici u Rusa hote il nehote na narodne uzore i motive, u toliko radili su i rade tako pjesnici drugijeh slovjenskijeh i neslovjenskijeh naroda. Naravno da se moderni, naobraženi pjesnici budkojega evropskoga naroda ne oslanjaju isključivo na narodne pjesničke uzore dotičnih svojih naroda, nego postupaju tu po svojem individualnom ukusu i slobodno. Mnogi ruski moderni pjesnik pjevao je u neruskim sonetima, dok je u drugu ruku slovenački pjesnik iskazivao svoja čuvstva u neslovenačkim sonetima, u persijskim gazelama i u starogrčkom i starolatinskom distihu. Modernomu pjesniku nije svrhom da slijepo podražava „tonu“ narodne pjesme. Moderni pjesnik grabi i crpe iz dubine svoje čuvstvene duše, iz svoje pročišćene individualnosti, iz svojega „ja“ i iz realnog života. On neka pjeva i piše s gledišta svojega doba i svoje naobrazbe, s visine savremenog duševnog obzora i neka se ne osvrće ni na lijevo ni na desno. Nad njegovim pisaćim stolom neka je zapisan program: „U ime naroda, pravice, istine, ljepote i slobodne misli! U ime sviju, koji su potišteni, progonjeni i patnici! U ime sveopćeg čovječjeg napretka!“ Etska zbilja neka je ona tajna luč, što da mu ožari umotvore, pa bio taj umotvor i još kako realističan ili naturalističan.

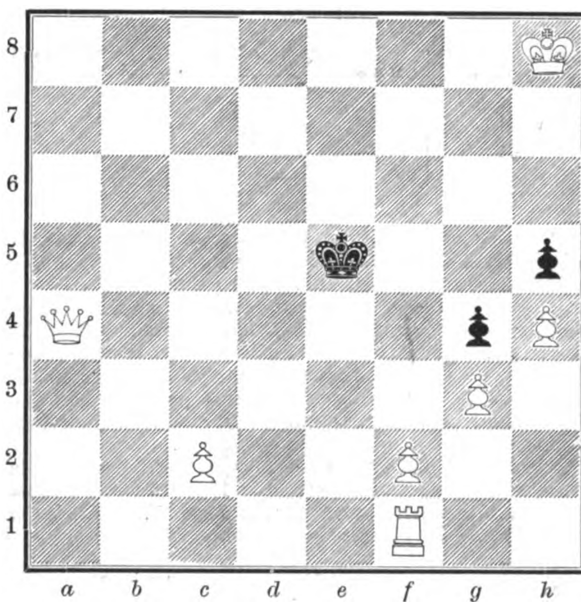
„.... Диктуетъ совјестъ,
Перомъ сердиты водитъ умъ.“

Literarne povjesničare i folkloriste zanimaće u ovome zborniku ruskih narodnih pjesama spoljašnji oblik; mislim oblik stiha, strofe i mjera (ritam). Što se tiče ritma, vlada u ruskim narodnim pjesmama velika sloboda, rekao bih, e se u toj slobodi zrcali poznata ruska „široka natura“. U nekojim pjesmama približuje se ritam čisto ritmu proze. Već uz površno čitanje opazićemo, da u pjesničkoj mjeri prevlagjuje anapest (◡◡—), koji u pojedinim stihovima nije dosljedno ni pedantički proveden. Valja promisliti da su se sve narodne pjesme slagale za pjevanje, a narodni pjevač dopustio je mnogu „nepravilnost“ zbog — napjeva. Da se pak ruske narodne pjesme najslobodnijeg ritma mogu prekrasno pjevati, o tome uvjerih se god. 1890. u Zagrebu, slušajući Agrenjeva Slavjanskoga i njegov mješoviti zbor. Taj megjutim ritam — a toga neka ne zaborave folkloriste i narodni psiholozi — ne može biti slučajna pojava, nego je fini izraz značaja ruskog naroda.

Šah.

Sastavio *Ot. Tot*, Ljubuški.

Crni 3 figure.

Bijeli 7 figura.

Bijeli počinje i trećim mahom naviješta mat.

Homonimi.

Od *Malvine*.

Stočanin se zaljubio u lijepu Angju u — — —, pa mu prijan reče: — — —, ala je baš kršna.

Kupio — — svoj dobar čifluk pa računa, da li ga je jeftino kupio na ovaj način: Dao sam za čifluk hiljadu i —, — stoji dakle dvadeset dukata. Baš jeftino.

— — — rodile baš dobro šljive, — — — je još dobar kupac došo, bio bi ove godine obogatio.

— — je da će naša — — ko i do sada i u buduće dobro napredovati a — — sve lijepu knjigu gojiti.

Konjićev skok.

Složio *M. O.*

		sv'je-	ga	Bla-	na,	na-	za	na-	u		
		lja!	O-	da	br-	go	mor-	ta	što		
Ka-	ko	No-	ta,	slav-	važ-	bi-	nam	ne-	šoj	lje-	sti,
sno,	Stas	je,	no-	ni	vr'je-	skog	od-	tač-	oj	ća,	o-
da-	da	bi-	di	I	mla-	ka	loj	raj-	da	do-	dra
ti	kra-	sti,	Kad	ti	mi-	na	Na	ne	o-	mla-	shva-
mu	uz-	sv'jet	stro,	Bla-	ru-	dji-	lji	Mla-	sno,	go	mla-
ce	vi-	joj	ra-	jeh	zem-	go	A	ta?	bur-	ko	di
svijet	je	liš-	o-	gr-	to-	le-	je,	ja	ni,	Oj	sti!
tak	mla-	se	do-	po-	sta-	lo	bor-	di,	Do-	bo	A-
		do	dež	zdrav-	kog	sna-	ći	Do-	na.		
		bo	da	ge	sre-	lja,	U	bo	gle-		

Kud ovaj konjić skače, tud niču birani stihovi pjesme, što ju u „slavu mladosti“ spjeva starina pjesnik.

Riješenje poslovične zagonetke

od *Malvine* iz 5. broja „Nade“.

Brat brata na jamu vodi, al ga u nju ne će.

Riješili: ggje Julka i Mařka iz Trebinja i Marija Kurolt iz Begović-kule, za tim gg. Mehmed Spahić i Pajo I. Čokić iz Sarajeva, Lina i Ivo s Pila, Gjuro Srdić iz Sanskog Mosta i Vicko Dorbić iz Zadra.

Riješenje šaha

od *M. O.* iz 5. broja „Nade“.

Bijeli.	Crni.
I.	
1. Kraljica *h* 8 — *a* 8	Kraljica *a* 7 : uzima bijelu kraljicu
2. Konj *h* 6 — *f* 7 mat.	
II.	
1.	Kraljica *a* 7 — *a* 1 ili — *a* 5 +
2. Kraljica *a* 8 : uzima crnu kraljicu, mat.	
III.	
1.	Teklić *h* 3 — *g* 2 ili — *f* 1
2. Konj *h* 6 — *g* 4 mat.	

Riješio gosp. Fehim Spahić iz Sarajeva.

Riješenje slovčane zagonetke

od *Malvine* iz 5. broja „Nade“.

b	o	s	n	a
h	a	l	v	a
j	a	j	c	e
t	a	t	r	a
d	r	i	n	a
s	a	r	m	a
k	o	m	a	r
b	u	r	e	k
b	u	n	a	r
š	a	b	a	n
i	d	r	i	z
s	u	n	e	t
b	i	h	a	ć
č	a	d	o	r
i	s	l	a	m
o	s	m	a	n
u	s	o	r	a
u	n	u	k	a

Bajram mubareć olsun.

Riješili: ggje Zorica Faček iz Sarajeva, Marija Kurolt iz Begović-kule, Julka i Mařka iz Trebinja; zatim gg. Ali-Riza Dautović iz Bjeline, Mehmed Spahić i Pajo I. Čokić i Sarajeva, M. Butigan iz Zenice. Lina i Ivo s Pila. Ibrahim aga Galiašević, Smail aga Galiašević, Ilija Terzić i Franjo Winter iz Tešnja, H. a. Temin, Osman Gjikić i Hasan Nametak iz Mostara, Šimon Popović iz Konjica, Pavao Delač i Mile Pejnović iz Vardišta i H. Behmen iz Stôca.

Dopisi uredništva.

Abdul-hadi u Vl. Vaša je želja sasvijem opravdana. Uredništvo je na to mislilo, tek mu nije bilo pri ruci gradivo za opsežniji članak o životu i radu pokojnikovu, niti je moglo dobaviti njegovu sliku. No doskora biće sve gotovo i mislimo da ćete biti zadovoljni.

(D. F.) 2 u Sarajevu. Šahovska zadaća unići će u „Nadu“ što prije.

Gosp. Petar V. Rodić. Vaša je slovčana zagonetka pravilno složena, ali joj je riješenje odviše lako.

Sadržaj.

Tekst: Strana

Slike:

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 8. **Sarajevo, 15. aprila 1896.** **Godina II.**

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

U službi.

Pripovijeda *Joca Nikolajević.*

(Nastavak.)

III.

16. novembra 188*

Pitaš me, mila drugo, kako mi se dopada Ilova. Potpuno ti ne mogu da odgovorim, jer ja još sela, prem sam u njem više nego četrnaest dana, ni ne poznajem, osim ono nekoliko kuća, što se oko škole poredalo. Prem je kiša prestala, još je uvijek veliko blato, da mi upravo nije moguće selom se proći. Jedva ako koji put skoknem do Dmitra. Preselila sam se naime pred nekoliko dana u školu. Dvije prijatne sobice uredila sam, da mi se čisto dopadaju. To ti je carstvo moje. Da budem posve samostalna, uzela sam dvorilju, da mi kuću vodi. Neda, tako joj ime, postarija je žena, uredna i svakome kućnome poslu vična, te sam s njome posve zadovoljna.

U Ilovi, osim mene, nema takozvane inteligencije. Malo je to seoce. Spada pod općinu Badljevina, gdje je i sjedište župe. Ako smijem zaključivati po ono nekoliko kuća, što ih svaki dan gledam, mora da je uredno i čisto selo. Narod je čisto obučen, a ženska mi se nošnja osobito svigja. Po nekada dogje do mene koja djevojka iz susjedstva, prosjedimo po koji čas zajedno, pa se tako upoznajem s nazivima pojedinih dijelova njihova odijela i načinom, kako se priregjuje. Meni se žensko odijelo tako dopalo, da ću si i sama dati načiniti jedno, pa kada te o praznicima pohodim, doći ću kao seljanka iz Ilove. Ala će to iznenaditi moje nekadanje drugarice!

Školski rad nije mi osobito težak, jer djece nema mnogo, oko četrdeset, ponešto divlje, ali držim, da ću ih blagim postupkom pripitomiti, a uspjehom, što sam ga u ovo nekoliko dana postigla, mogu zadovoljna biti.

Pitaš me, da li mi je dugočasno?

Pa da vidiš i nije, bar za sada ne. Sve je to za mene novo, a što je novo, to je i zanimljivo. Kako će dalje biti, ne znam.

Plašili me neki, da ne idem na selo, ponaosob u ovaj kraj, jer da je narod neuglagjen. I ja sam se zaista pobojavala, ali do sada se ne mogu da potužim na svijet. Ljudi su sa mnom veoma prijazni i susreću me s osobitim poštovanjem.

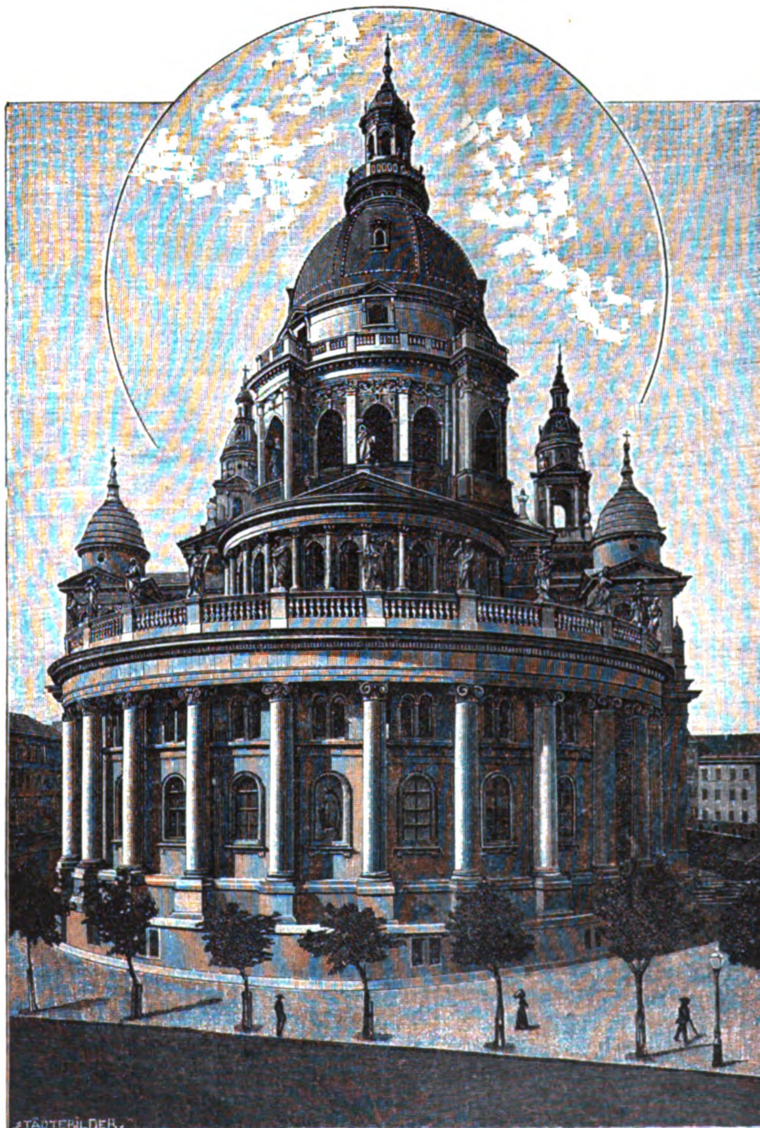
Ovijeh dana imala sam prilično posla, dok sam stan uredila. Sada je svaki predmet na svome mjestu. Moj stan je carstvo moje, i milo mi je u njemu boraviti. Nasmijaćeš se možda i reći: „Ah bijedna moja prijateljice! U čemu moraš zadovoljnost da nalaziš?!“ Možeš da me sažaljevaš, kako ti drago, ali velju ti, da mi je u mojoj sobici veoma milo.... a još bi mi milije bilo, kada bi i ti bila kraj mene, pa da onako bezazleno ćeretamo. Ah, što sam to rekla! Vidim, kako se mrštiš. Znam ja, tebi se ne će na selo. Očekuješ mjesto u gradu, a groziš se i pomisliti, da bi morala provoditi dane u selu zabitnome, kao što je n. pr. Ilova... Ja se, vidiš, pokoravam sudbini, i gledaću, da budem zadovoljna.

Da, mal' te nijesam zaboravila, da ti jednu novost javim.

Juče je bio ovdje popa iz Badljevine. Došao je, da podučava djecu u vjeronauci. Poslije svršenog časa ušao je u moju sobu i neko vrijeme sa mnom prodivanio, propitujući me pri tome za ovo ili za ono.

Pri polasku reče mi:

„Vidim, da ste se voljno odali učiteljskoj službi. Krasno je to, zaista krasno, kada se i u slabe djevojke nagje odvažnosti, da u tako teškoj službi posluži svome narodu. Ali, doda sa smiješkom na usnicama, kada vas pogledam tako mladu i lijepu, i nehotice mi dolazi na um, da Ilova nije za vas. Šta ćete vi u toj zabiti? Skapaćete od dosade. Nije to za mladu djevojku, kojoj se hoće života, svijeta, gibanja. Šteta bi doista bila, da se odreknete svega onoga, za čim mlado djevojče srce vuče, pa da uvenete poput cvijeta, u šikari skrivena. No ne vjerujem, da vi ozbiljno mislite, da ovdje dulje ostanete. Dok se ne

Basilika u Budimpešti. (Iz djela „Städtebilder“.)

zgodi bolje mjesto, zar ne? Megju tijem dok ste tude, vršite svoju dužnost onako, kako vam vaša odanost njoj nalaže, a gledaćemo, da vam, dok ovdje boravite, olakšamo i život ugodnim učinimo. Potrudite se koji put u Badljevinu. Ako nije varoš, ali je za to ipak živahnije, jer ima više inteligencije, pa kada se sa svima upoznate, provešćete koji čas u našem društvu prijatno, a to vam ne će dati, da osjetite svu neugodnost samoće."

Za tijem mi pruži ruku i otigje.

Mnogo sam promišljala o njegovijem riječima. Možda ima i pravo. Ta on život bolje poznaje od mene. Riječima, koje sijed čovjek izgovori, mora se vjerovati, ali ja za sada ne osjećam „neugodnosti samoće", kako starina reče. Za danas dosta. Drugi put pisaću ti možda i više, a dotle stoj zdravo

tvojoj
Melaniji.

IV.

20. novembra 188*

Hitam, da ti javim jednu novost. Za pravo to ne bi bila nikakova neobična zgoda, ali za jednu seosku učiteljicu, koja živi u samoći, može se to i zgodom nazvati. No šta da ti toliki uvod pišem, kazaću ti odmah:

Pohodio me Isaija Čukulić, općinski načelnik i veleposjednik, kako sam reče. No da pričam po redu!

Juče, tek što sam djecu raspustila, stadoše pred školom kola. Pohitim prozoru, da vidim tko je. Nepoznat (a tko je meni ovdje poznat!) gospodin izigje iz kola.

Biće tkogod iz općine, pomislih.

Za kratko vrijeme bio je već u sobi.

Pokloni se duboko i reče:

„Čast mi se predstaviti: Isaija Čukulić, općinski glavar i veleposjednik."

Riječ „veleposjednik" izgovorio je s osobitijem naglaskom.

„Veoma me raduje," odgovorih mu kratko.

„Izvinite, poštovana gospogjice," nastavi, „što vas u nevrijeme posjećujem. Rad sam da u službi svojoj budem tačan, pa nikako nijesam mogao da ugrabim vremena, da vam posjetu učinim. Danas imam ovdje da obavim neki veoma nuždan posao, a sada sam tek dospio da ovamo dogjem, da se upoznam s vama. Po sto vas puta molim da izvinite, što sam u nevrijeme došao."

„Nije nužno," rekoh, „da se izvinjujete, jer za pravo bješe meni dužnost, da vam se zvanično predstavim. To bih bila već i učinila, da je išta bolji put bio."

„Potpuno vas to izvinjuje, a ako se ne varam, ja sam vam, čini mi se i poručio, da pričekate, dok ne bude put bolji."

„Jeste, poručiste mi po starješini Mojsiji Vezmaru."

„Da, da po njemu. — Slobodan sam vas upitati, kako se osjećate u Ilovi?"

„Hvala, za sada dobro. Nemam razloga, da se potužim."

„Ne dostaje li vam šta za školu?"

„Sve je u redu."

„Izvolite se samo pismeno obratiti na općinsko poglavarstvo i zatražiti, šta trebate za sebe ili za školu, pa će odmah biti. Ja veoma cijenim školu i tvrdo sam uvjeren o koristi, koju narodu podaje. Ne da si laskam, ali činjenica je, da su u mojoj općini škole u takovu redu kao u nijednoj našeg kotara. Veoma cijenim i nastavnike, pa ne samo da udovoljavam njihovim potraživanjima, nego sam i svakome lični prijatelj, a nadam se, da ću svojim nastojanjem oko napretka škole u Ilovi zadobiti i naklonost gospogjice, pa će u meni gledati ne samo pažljiva glavara, nego i odana prijatelja. Moguće, da ću nekada i koju važniju stvar pregledati, ali ne treba to odmah nehatnošću smatrati. Ta, Bože moj, valja da se na umu imade, da sam tolikim i tako raznovrsnim poslovima zabavljen, da lako mogu koju stvar i pregledati. Treba me samo podsjetiti, pa će se već sve lijepo riješiti, a ne za kojekakove sitnice kotaru dodijavati. To nije put, a ponekada može i da me ražljuti, ta čovjek sam, a to prouzrokuje samo kojekakove nesuglasice i nepogodnosti, bez kojih se lijepo može da bude. Eto tako radi učitelj u Badljevini Kuzman Vasiljević. On naprosto uživa, da može koga tužiti. Da vam pripovjedim samo jednu sitnicu. Prijavi on jednom pismeno, da se peć u školi dimi. Molim vas, zar je trebao to da piše! Ta mogao je poslati po zidara, da peć opravi, pa mirna Bosna. Dobro, pomislih. Iz ureda kad idem kući, prolazim mimo zidara, pa ću mu sam reći. Ali baš toga dana nagomilalo se toliko posla, te ja onako u mislima i zaboravim na peć u školi. Pa to je sitnica. Drugoga dana vidim Kuzmana Vasiljevića, gdje se šeće, a škole ne drži. Možda je bolestan, pomislih, pa imade dopust; kad al' trećeg dana dobijem od kotara tužbu Kuzmana Vasiljevića sa strogijem nalogom, da se peć namah ima opraviti. No to još ne bi ništa bilo, ali što je sve Kuzman Vasiljević napisao! — „Gospodinu načelniku," piše, „milije je u gostioni sjediti i politiku bistriti, nego paziti, da škola ni u čem ne trpi. Vrijedno bi bilo njega zatvoriti u dimnjavoj sobi, da govori, pa da sam okuša, kako je to ugodno." Sada, da nijesam popustljiv i da se nijesam obazr'o na mladost i neiskusnost Kuzmana Vasiljevića, mogaše odatle da se izleže po njega velika neugodnost. Ta nijesam se ja primio te časti, da proganjam pojedince, ili da ih priječim u vršenju dužnosti. Naprotiv, ja hoću da potpomažem svakoga i da poradim što više mogu za dobro ovog naroda, koji mi je kao svome domaćem sinu ponudio čast načelničku. Nijesam se ja te časti primio možda radi plate, ta moje imanje može mene časno da hrani, nego iz ljubavi prema narodu. Za kratko vrijeme opravdao sam povjerenje narodno. Ta gdje će se, molim vas, za opće dobro starati čovjek stranac, koji radi tek za platu i nastoji toliko da obavlja službu, da mu se ta plata ne uskrati. Ja sam domaći sin pa me veseli, vidim li, da moj narod u čemu napreduje, a koliko mi sile dopuštaju, potpomažem njegov napredak."

Činila sam se, da slušam to njegovo hvalisanje, ali ja sam više držanjem negodovala, nego izražavala svoje dopadanje. Kanda je to opazio, pa baš onda, kada je, kako ono kažu, udario u velike žice, prestade i pogledav me, upita:

„Poznajete li Kuzmana Vasiljevića?"

„Ne, ne poznajem."

„Hm, čudim se, da već nije bio ovdje. U ostalom imaćete prilike da ga upoznate, i još dobro upoznate. Bio bi inače čestit čovjek, ali voli da zabada trn u zdravu nogu, a to će mu, vjerujte mi, kad tad škoditi."

„On valjda znade, šta radi."

Moj nehajan odgovor kao da nije povoljno uticao na Isaiju Čukulića.

Ustade i pruživ mi ruku, reče:

„Vrijeme odmiče, mora da se ide. Biće mi osobito drago, ako mi ukažete čast, da vas skoro u svojoj kući vidim, gdje će te vazda biti najprijateljskije dočekani."

„Hvala na odlikovanju. Nastojaću da vam po volji učinim."

„O, moja će se supruga osobito radovati. Sama je prije bila učiteljica, pa se rado druži i veoma voli inteligentne ženske."

Za tijem mi stisne ruku i udalji se.

Moje mišljenje o tome čovjeku, draga moja, zar ne hoćeš ti?

Pa dobro, evo ti ga.

Isaija Čukulić nije se mene nikako osobito dojmio. Lice mu je bez boje, i premda će još biti mlad, staračko i namrežurano. Tjeme mu je ćelavo, nosi naočale. Mora da je proživio burnu mladost. Govori tečno, a iz svega, što mi je rekao, vidi se, da se sam rado hvali i da ide za tijem, da ga svako, pa i pod moraš, uvažuje. Taki mi se ljudi ne svigjaju. Jedino, što se u njega može pohvaliti, jeste njegovo ukusno odijelo. Isaija Čukulić zaista je odjeven veoma elegantno, velikovaroški, a u govoru i ponašanju hoće da oponaša veliko-varošane. Nije badava nekoliko godina protratio u varoši! Ono, što mi je pripovijedao o Kuzmanu Vasiljeviću, nagoni me, da moram pomišljati, o Isaija Čukulić hoće, da ga učitelj treba za svaku sitnicu da moli. Dobro je, što nemam te potrebe. Ja kažem mome starješini: Mojsija to i to treba, a moj ti Mojsija to lijepo sve u red dovede.

Eto to sam imala da ti pišem. Isčekujem odgovor na moje prijašnje pismo. Nemoj da zaboraviš na

Tvoju
Melaniju.

V.

2. decembra 188*

Oprosti, što ti do danas nijesam odgovorila na pošljednje tvoje pismo. Bila sam preduzela, da pohodim inteligenciju u Badljevini. Već me je popo, koji dolazi redovito svake nedjelje jedan put u školu, ukorio i kazao mi onako dobroćudno, da s visine gledam na njih — seoske medvediće. Dabome, da sam se toj njegovoj primjedbi slatko nasmijala, ali mi on popriprijetio prstom i rekao mi, da me ne će „kćeri" nazivati. Ja sam mu se naime toliko umiljela, da mi je rekao: Ah, kakova šteta, što nemam takove kćerke. No šta ću ja tome. Učinite mi tu ljubav i dozvolite mi, da vas mjesto gospogjicom, kćerkom nazivam. Nasmijala sam se, i dabome da sam mu dozvoljela.

Ele nekoliko sam se dana u Badljevinu spremala; ali nikako da se odlučim. Počelo se, istina, smrzavati, ali nikako da put otvrdne. Ipak je nastala reska zima i zemlja se smrzla, kao — što no kažu — kost. Rekoh starješini svoju želju, i on mi pribavi kola, te se juče odvezem u Badljevinu.

Najprije se svratim u općinsko zvanje, da učinim zvaničnu posjetu. Načelnik Isaija Čukulić dočekao me najprijaznije. Upoznao me s općinskim bilježnikom Šandorom Drapalom i blagajnikom Evgenijem Svrzikapom. Sve sama čudna imena. Šandor Drapalo jeste vremešan čovjek, veoma ugojen; trbuh mu siže gotovo do brade. Pružio mi ruku i promrmljao: Veoma me raduje, pa opet sio za svoj sto i udubao se u posao.

Blagajnik Evgenije Svrzikapa jeste povisok mladić, obrijane brade i brkova, a gustih zalizaka, na englesku. Takova mi se lica ne svigjaju. Izgleda nekako ćopast. Odjeven je dosta ukusno. Kada govori, mnogo afektira, a uz to se mnogo previja. Ovi ljudi kao da bi silom htjeli da oponašaju veliko-varošane, a to u ovoj seoskoj jednostavnosti tako malo dolikuje....

Gospodin Evgenije Svrzikapa nije mogao dovoljno da se iščudi, kako mogu da podnašam život u zabiti, a izučila sam u prvoj varoši zemlje. Isaiju Čukuliću kao da se nijesu primjedbe njegova blagajnika činile umjesnima, prekinuv ga i okrenuv se meni reče:

„Gospogjica će, držim, pohoditi i prečasnog gospodina župnika Stefana Svirčevića?"

„Jeste, sada idem do njega."

„Smijem li da vas otpratim?"

„Blagodarim, nije od potrebe. Ne ću da zbog toga ostavljate svoj posao."

„Ništa, ništa. Dužnost mi nalaže, da gospogjici budem na ruci, dok se u našem svijetu ne odomaći."

Oprostim se s gospodom i u pratnji uslužnog Isaija Čukulića uputim se prema župnom dvoru. Putem sam morala da obećam svome pratiocu, da ću kod njega na objedu ostati.

Župnik, gospodin Svirčević, dočekao me najljubaznije.

„O, zdravo kćeri, zdravo!“ povika radosno. „Doba je, da ste se sjetili starca samohrana, te svojom nožicom prekoračili i njegov prag.“

Stan gospodina Svirčevića udešen je veoma jednostavno i priprosto. U sobi, u kojoj ga zatekosmo, imade prekrasnu knjižnicu. Mi smo ga baš našli s knjigom u ruci. Zadubao se bio u čitanje, te kada je načelnik pokucao prvi put, nije se odazvao.

„Nije kod kuće,“ rekoh.

„Jest kod kuće, ali čita. To mu je najmilija zabavica.“

Čukulić ponova zakuca, a tada se čuše riječi: Slobodno! Unutra!

Uvede nas u pobočnu sobu. Kada smo posjedali, zazvoni, a u sobu ugje postarija ženska.

„Ded, Rezo, donesi one prepečene,“ reče joj starac.

To je njegova dvorilja. Inače nema nikoga u kući. Svirčević živi sam za sebe, baveći se ponajviše knjigom.

„Što se vani zbiva,“ pripovijedaše mi načelnik, „njega se ne tiče. Ni u što se ne pača. Samo kada se duhovi uzrujaju, a megju gospodom ili narodom nastanu razmirice, onda se on pojavi iz svoga gnijezda kao angjeo hranitelj, da kroji pravdu i da strasti stišava.“

Kod njega smo prosjedili dobra pô sahata u prijatnu razgovoru. Kada sam ustala da pogjem, reče mi:

„Kamo, kćeri, kamo? Podne je. Ne prezri moje čedne trpeze. Što je Bog dao, podijelićemo, pa ćemo oboje biti zadovoljni.“

„Neka oprosti vaša prečasnost,“ umiješa se Isaija Čukulić, „gospogjica je bila dobrostiva, pa je obrekla, da će kod mene objedovati. A moram da ju upoznam i sa mojom suprugom.“

„E, kada je tako,“ reče gospodin Svirčević, „onda meni ne preostaje drugo, nego da sam žvaćem ono malo božjega dara. No daće se zgoda, kada ću moći gospogjicu za svojom sofrom da vidim.“

Oprostismo se.

Putem rekoh g. Čukuliću, da bi mi valjalo pohoditi i Kuzmana Vasiljevića.

„Teško da je kod kuće,“ reče. „Biće gdjegod u selu, da pripovijeda ljubav i slogu narodu!“

Vidjela sam, kako je načelniku, kada je to rekao, zatitrao na usnama ironičan posmjeh.

„U ostalom,“ nastavi, „možemo da se navratimo. Moguće je, da je kod kuće.“

Vrata njegova stana bijahu zabravljena. Kuzmana Vasiljevića dakle ne bijaše kod kuće.

Uputismo se kući gospodina Čukulića.

Oh, draga moja, kakovom je elegancijom uregjen stan badljevinskog načelnika! Čisto sam se presenetila. U prvi mah to zasjenjuje, pa ako hoćeš, i očarava, ali za neko vrijeme uvidim, da ta pretjerana elegancija nije u skladu sa onom seoskom jednostavnošću i priprostošću.

Domaćicu je moj dolazak veoma obradovao.

Izmijenismo nekoliko riječi, a onda sjedosmo za stô, bogato prostrt.

Poslije ručka dogjoše bilježnik i blagajnik, na crnu kavu, kako rekoše. Kada je bilježnik iskapio dvije tri li čašice, otkravio se malo, te postao „blagoglagoljiv“, a blagajnika već ne treba ni da ti spominjem.

Tačno u tri sahata podigoše se gospoda, da pogju u ured.

„Izvinite,“ reče načelnik, „što vas kao domaćin moram da ostavim. Dužnost je dužnost, a služba zahtijeva tačnost.“

Ja sam sa domaćicom još neko vrijeme posjedila u ugodnu razgovoru, a jer se približavala noć, nije bilo druge nego se u svoje gnijezdo uputiti, obećav ljubaznoj gospogji, da ću ju češće posjetiti. Kada sam prolazila mimo općinskoga ureda, naglo se otvori prozor, a na njem se pokaza Isaija Čukulić, klanjajući se i domahivajući mi rukom.

O supruzi badljevinskdg načelnika pisaću ti opširnije, kada se s njome pobliže upoznam. Sada ti mogu samo toliko reći, da je to veoma mila gospogja, ali sve mi se čini, da nije sretna. Suprug ju, bar se tako pokazuje, obasiplje dostojnom supružanskom nježnošću, u materijalnome pogledu, biće, da joj ništa ne manjka, pa ipak, ipak kanda je sve to sretnom ne čini. Bljedoća lica, pa onaj tugaljivi izraz i kad i kad težak uzdah: sve su to znaci, koji daju sumnjati u njezino zadovoljstvo. Moguće da se i varam, ali kada se s njome pobliže upoznam, postaće mi koješta jasno, što sada samo naslućivati mogu. Mene ta žena veoma zanima, pa ako kada saznam što o njezinu živovanju, javiću ti, a sada se zadovolji i s ovijem.

Tvoja prijateljica Melanija.

(Nastaviće se.)

U zvjezdanoj tihoj noći...

U zvjezdanoj tihoj noći,
Kad se pokoj sv'jetom stere,
Kad sve sniva, što je sretno
U snu slatke mreže prede;
Kad se želja željom budi,
Kad se misô s' mišlju svede,
Kada ljudske želje svete
Po noćnome miru lete:
U tom času tad se mnogi
S' uzdisajem uzdah sl'jeće,
Tad se sprema mnoga duša
Svome zlatu u susreće.
Pa u crnoj tu samoći,
U zvjezdanoj tihoj noći,
Sastanu se duše dvije;
Jedna drugoj hitro hrle
U zagrljaj slatki topli,
Gdje se mlade ljube, grle.

U zvjezdanoj tihoj noći,
U tom sanku ružičnome,
Poslje duge dnevne muke,
Tražim i ja žiću svome
Časak slatkog uživanja.
Tad i moja duša svojoj
U susreće duši kroči,
Ta ju grli i cjeliva
U toj tihoj, bajnoj noći.
Pred očima redaju se
Divne slike slatkih sanja,
Mog života, moga raja,
Prošlih dana milovanja.
Tad mi jedan časak sveti
Pred očima v'jekom lebdi:
U zvjezdanoj tihoj noći,
Kad sjedjasmo u samoći
Opojeni rajskim milјem,
U zakrilju još toplijem,
Pričajući jedno drugom
Svoje želje, svoje jade —
A poslije pustih nada,
Kako li je, jao, sade,
Kad je vjera iščeznula,
Kad i nada pada, gine
Poput onih zv'jezda sjajnih,
Što padaju sa visine;
Te se gube žiću mome
Kroz daljine nepregledne.
Ja ih hvatam, s njima hitim,
Sa lakijem' misli krili',
Kô da molim: ne bi li se
Prošli snovi povratili!

*

Vratio se sretnik mnogi
Sa ljubavnog slatkog zbora,
Još ga grije vatra žarka
Zagrljaja, razgovora;
Produžuje slatke sanke,
Našav pokoj srca svoga, —
Samo mene u tom miru
Muči jošte spomen mnoga.
Ta ja jošte mislim na te,
Razorena srećo moja,
Tebe još mi duša grli
U toj noći bez pokoja.
Gledajući suze mile,
Sto padaju poput zv'jezda,
Te mi oko orosile...
I ja drhćem, spominjuć se
One divne svete noći,
U toj n'jemoj sad samoći,
U zvjedanoj tihoj noći.

F. G—t.

Iz daljine.

Zašto si mi samo jedna
baš tog lica, toga čara,
baš tog oka, što je moglo
da me b'jedna bogom stvara.

Pa ja ginem, pa ja čeznem
u dalekom s tebe kraju,
ko sirote suza bolna
n'jemo tužim u svom vaju.

Zašto n'jesi poput ruže,
što u svakom kraju cvjeta;
zašto n'jesi poput zv'jezda,
što ih svugdje oko sreta?

Sretniji bih tada bio,
svagdje blizu liku tvome —
Zašto si mi samo jedna
na tom sv'jetu širokome!

Franja Trojer.

Budimpešta i njezin okoliš.

Sličica *Mavra Špicera.*

Sudeći o novijem razvitku evropskih gradova, valja reći o Budimpešti, da se je razvila „amerikanskom brzinom“.

Povodom milenijske izložbe čula se je, a i čuće se mnoga o tom gradu s obje strane plavog Dunava, pak hoću i ja, da s ovijem člankom prisastavim koju uz moja pisma „S milenijske izložbe“, da ih time u neku ruku popunim, a u drugu da podadem malog putovogju onijem našijem zemljacima, koji bi ovog puta došli u izložbeni grad.

Pogjimo dakle na tu šetnju s istočnog kolodvora. I onako dolazi na taj kolodvor najveći broj stranaca. Čim izigješ iz tih bučnih prostorija, eno te u srcu VIII. kotara (svega imade ih 10), što mu ime Josipov-grad i gdje je sijelo znanosti i umjetnosti magjarskog naroda. Odatle pošavši Kerepeškom ulicom, eto te namah na takozvanom unutrašnjem Ringu, gdje se dižu same palače velegradskih bogataša. Tri monumentalne zgrade: Pučko pozorište, s lijeve Tehnološki muzej (gdje se drže svake nedjelje javna korisna predavanja) i palača „New-York“-a, društva za osiguravanje, začinjaju taj niz zdanja. Silan je ovdje promet, ko na stjecištu 6 ulica. Gurajući se i provlačeći stižemo pred Narodno pozorište, a odatle za čas dospijemo na vanjski Ring. Zaokrenuvši na lijevo eno nove politehnike, koju je gradio Steindl. Malo podalje diže se u ukusnoj bašči ogromna palača korintskog sloga. To je Narodni muzej i pred njim lijepi spomenik pjesnika Arany-a, čija su djela i našem svijetu u nekolike poznata u pravo pjesničkim prevodima Zmaja Jovana Jovanovića.

Odavle moglo bi se zaviriti u Üllöjsku ulicu, gdje se nalazi medicinski fakultet sveučilišta, ogromna vojarna i Ludovicej (vojna akademija), tek mi ćemo radije natrag, pak preko Karlova ringa na vrlo živahni Vacki bulevard. Tu smo namah pred jednom od najodličnijih gragjevina nove Pešte, pred prvostolnom crkvom — Bazilikom i ujedno remek djelom graditelja Ubla. Ta crkva gradi se već kakijeh 40 godina i biće o izložbi sasvijem dovršena. Glavni joj toranj diže se 100 *m* visoko i vidi se sa svake tačke grada. Uz to je sagragjena na jednom od najljepših mjesta Budimpešte, gdje se pred očima opruža Andrássy-eva ulica po sata hoda u duljinu u nizu samijeh palača, izlazeći u gradsku šumicu, koja je inako šetalište za velegradski živalj, a danas je gotov gradić izložbenih palača i paviljona.

Najznamenitija zgrada u ovoj ulici (ispod koje će juriti električna željeznica) jeste kraljevska opera, koja je sagragjena privatnim sredstvima Njegovog Veličanstva cara i kralja, a stala je više od 3 milijuna forinti. I to je Ublovo djelo.

Vraćajući se na Vacki bulevard, ugledaćemo u Ustavnoj ulici monumentalnu Palaču pravo-

sugja u slogu plemenite renaisanse. Odavle mogli bismo na trg Franje Josipa, nu to ćemo poslije, a sada da obigjemo ovaj okoliš. Jelisavinom baščom, te kraj spomenika nadvojvode Josipa i jednom od najelegantnijih budimpeštanskih ulica: Vackom ulicom, dogjemo do stare vijećnice, okle se sa četverouglastog tornja lijepo vidi čitavi grad. Odavle nije daleko do Sveučilišne knjižnice, koja sadrži više od 200.000 knjiga. Pošavši desno eto nas na trgu, gdje se diže spomenik pjesnika Petőfi-a, okle je i trgu ime.

Od spomenika Petőfi-a, pak do trga Franje Josipa, puče budimpeštanski korzo uz Dunav. Tuda se šeće najotmjeniji svijet izmegju dva reda sjenatih stabala, naslagjujući se u gledanju panorame divnog budimskog gorja, blistavog Dunava i dugačkih redova palača, od kojih napominjem golemo svratište „Hungaria", Redutu gdje se daju sve otmjeniji plesovi i gdje se naročito u veče sastaje elegantna publika. Na ovoj liniji dižu se dva spomenika, spomenik pjesniku i državniku Eötvös-u i državniku Franji Deák-u.

I tako dogjosmo na trg Franje Josipa, okle je divan pogled na Budim, kamo vodi veliki lančenik, remek-djelo u radnji mostova. Poći ćemo tamo da pogledamo Peštu s visine budimske tvrgjave, tek da jošte prije istaknemo spomenik grofa Szécheny-a „najvećeg Magjara" i osnivača magj. akademije znanosti; gdje je i bogata knjižnica i galerija slika.

Došavši na budimsku stranu mogli bismo doduše uspinjačom u tvrgjavu. Ipak ugodniji je put uz lijepe serpentine. U tvrgjavi vrijedi najprije pogledati kraljevski dvor, pak na Trgu sv. Gjurgja ukusnu zgradu domobranskog ministarstva sa Hentzi-evim spomenikom. Pokraj „honvedskog spomenika", od ruke umjetnika Zale, zanimljivo je zaviriti u Matijinu crkvu, koja potječe iz 12. stoljeća. Ta je crkva megjutim u toliko obnovljena u strogo gotskome stilu, da joj jedva što ostade od davne prošlosti. U toj crkvi krunila su se Njihova Veličanstva g. 1867.

Eto to bi bile po stranca najznamenitije tačke i zanimljivosti u Budimpešti. Pogje li tko u okoliš grada, najbolje mu je uspeti se najprije na vrletni „Švapski brijeg", gdje se naselio gotov mladi gradić, pak u Gödöllö, dvorski ljetnikovac s divnim parkom, dalje u selo Višegrad, okle je prekrasno pogledati Budimpeštu i u Ostrogon „Magjarski Rim", gdje stoluje primas, najviša crkvena poglavica u Magjara.

U samoj Budimpešti imade dosta hladovitih nasada i javnih vrtova, što ih uzgojila priroda i dobrota nadvojvode Josipa. Biser je u tome Margaretino ostrvo, gdje se uz ljudski govor preplića ptičija pjesan, te čas tužne čas do ludila vesele i obijesne melodije ciganske glazbe.

Ploveći na to ostrvo, ukaže ti se odjednoć na peštanskoj strani grandiozna palača, o kojoj dosada ne bješe govora u ovom člančiću. To je nova parlamentarna palača, jedna od najmonumentalnijih gragjevina u Evropi. Diže se uz Dunav, gotovo bih rekao i preblizu, te se sve gotske forme sa ogromnom kupolom i ne će pregledati već sa lagje sa sredine Dunava. Širokim mramornim stubama dolazi se u predvorje, a odavle u dvoranu pod kupolom, t. j. u pravu sabornicu. Ta dvorana jeste šesnaestorostranični višekut, što ga u visini od 26 *m* poklapa kube. To kube leži na šestnaest masivnih stupova. U dvorani okolo loža ponamjestiće se kipovi kraljeva, dočim je kupola uresena grbovima.

Iz ove dvorane dolazi se kroz 12½ široke vestibule u vijećnice velikaša i nar. zastupnika. Posebne stube vode do ministarskih soba.

U bašči kraljevskog dvora u Budimu.

Iz narodne frazeologije

Zlu nevaljalo u dobru se našlo: Reče se, kad se ostavlja što za lijek, n. pr. med, slanina i t. d.

U kam udarilo: Reče se, kad se priča o kakvoj lanjskoj bolesti, kao napetku i t. d.

Ovdje gluho bilo: Reče se, kad ko priča o kakvoj unutarnjoj bolesti, a naročito o priljepčivim bolestima.

Pribrao *Luka Grgjić-Bjelokosić.*

Pletenica.

Pripovijeda *Ivan Klarić.*

(Nastavak.)

Salih efendija lutao je poslje toga dva dana po Novome, kao muha bez glave. Sve je nekako izbjegavao svijet, pa se najvolio u samoći baviti. Za to je baš bila zgodno udešena sofa u roditeljskoj mu bašči.

Tu je on nekad kao dječak učio pojedine sure iz Kur-ana, da položi intiham za hafiza. A kad bi mu već sufara dodijala, otrkao bi na mali brod na Savi, pa se malo piljcima poigrao, da se malo povrati. Tražio je oble piljke i plosnate pločice, pa ih bacao na vodu i tako gledao, kako od vode odskakuju. Svaki je skok brojio kao jednu žabicu, pa bi se najviše veselio, kad bi pločica načinila mnogo žabica. Onda bi uzeo cimu od kukuruza, pa bi pravio od nje čamce i otiskivao ih niz Savu, pa ih pogledom pratio do njezina ušća u Unu. Kad bi mu koja došla na slapić pa niz njega skočila, a poslje toga u svrtku se nekoliko puta okrenula, onda bi je on, bacajući se oblim piljcima, dalje otiskivao. Ljeti je sa one brinice pod vrbom skakao u jedan vir i tu učio plivati. A kad Salih malo poodraste, spremi ga otac u Banjaluku i tu posta Salih efendija.

I sad je Salih efendija sjedio na sofi. Nije mu se mililo u čaršiju. Nije tad mislio na one svoje bezazlene šale, nego na ozbiljni ljudski život, koji mu je već veliko breme nanio, a sprema se, da mu još veći nanese.

Mislio je Salih efendija na dar-ul-mualimin i na pošljedak svojijeh nauka i svoje ljubavi. U takim mislima zateče ga otac drugi dan poslje podne i upita:

— Što si se ti toliko zamislio?

— Vallah ništa!

— Meni se čini, da jest nešto, jer si mi nešto opao i promijenio se.

— Ćs, kazao sam ti.

— Kaži ti meni, sine, ako ima još štogod.

— Otac si mi, pa ti ne mogu tajiti, a znam, da si mi dobru rad.

— E, hajerla?

— Ja bih rad u Sarajevo, da učim dar-ul-mualimin.

Kraljevski dvor u Budimu.

— Pa, Bože s hajirom! Zar ti za to sebi razbijaš glavu? U ničem ti do danas nijesam uskratio, kad sam vidio tvoje dobro, pa ne ću ni u tom.

— Ali tebi je teško na me poharčiti, jer ću ja tamo biti tri godine, a ono ajluka, što ću imati od vakufa, ne će mi biti dosta.

— A ja ću uzeti na interes pare od naše džamije, a daću joj onu našu veliku njivu u rehum.

— Pa taman.

— Ja idem odmah muteveliji, da tu stvar razvidim, a ti nemoj za to glave razbijati.

Otac otigje muteveliji, a Salih efendija osta sam na svoju veliku radost, da promišlja o novom životu.

U veče se otac vratio zadovoljan. Donio je sa sobom senet, koji je glasio na tri stotine forinti. Odmah je dobio stotinu, jer mu sav novac nije ni trebao. U senetu stoji da će druge godine dobiti drugu, a treće treću stotinu. U četvrtoj će godini povratiti jednu stotinu, u petoj drugu, a u šestoj treću stotinu. To je dakle senet sasvijem povoljan. Za to će vrijeme, dok mu novac ustreba zbog Salih efendije, dobivati od džamije, koja ima svoje dohotke, a pošlje, kad mu ne bude novac trebao zbog Salih efendije, vratiće uzajmljenu svotu polako.

Stari Mula-Bego nije trebao novaca zbog kuće, jer su njegovi skromni dohodci, pokrivali njegove male izdatke.

Tu večer reče Salih efendija ocu, da on mora sjutra u Kozarac, da uredi svoje stvari i da preda mekteb, a onda će se za koji dan povratiti.

On je doduše imao tamo posla, ali mu je više bilo zbog Fate, jer je s njom morao biti na čistu. S toga otigje sam u stanicu i uze kartu za Prijedor. Čim je došao tamo, odmah se uputi Fati pod pendžer. Tu je hitio dva, tri piljka u džam, a onda je Fata izašla.

Kad se za zdravlje upitaše, otpoče govor Salih efendija:

Nešto bih ti kazao, a ne smijem.

Glas mu je tada zapinjao, a lice je izgledalo sasvijem sumorno.

Djevojka ga bezazleno upita:

— A šta to dragi Salih efendija?

— Ne smijem; bojim se da ćeš se ražljutiti.

— Ne ću, dina mi!

— Ja sam nešto odlučio.

Djevojka, koja je na udaju, odmah u taj čas slete misli o udaji, pa tako i nju, te se zacrveni i stidljivo upita:

— Šta to?

— Ja bih rad još malo ići u mekteb, da učim.

Ona ne odgovori ništa.

— Teško mi te ostaviti, a Sarajevo daleko, pa se ne ćemo često vidjeti, nego od godine do godine.

Fati se smrče pred očima, ali ne odgovori ništa.

— Ti si djevojka pristala, pa se bojim, da mi te ko za ovo vrijeme ne primami.

Ona obori glavu, a trnci joj udariše kroz tijelo, pa se sva onako lagano, jedva primjetljivo strese.

— Da se to ne dogodi, ja sam tebi donio amanet. Uzmi ga i s njime moj jemin, da te ostaviti ne ću, dok je ove na ramenu glave; a ti meni daj svoj amanet i jemin, pa nek nam je oboma tvrdo. Ne učinimo li tako, vjera je, pobudaliću.

— Šta to bi, Salih efendija?

— Čuj! Sad bih te uzeo, ali je mali ajluk, pa bi nam bilo teško. Pošlje ću imati veći ajluk, pa ćemo živjeti kao bubreg u loju.

— Nijesam se ja tome od tebe nadala.

— Nijesam ni ja, ali sam promislio. Promisli i ti; duga je ljudska vječina.

— A šta će babo reći?

— Ne kazuj mu ništa!

— A ako me bude s tobom korio i pitao za što se ne udajem?

— Kaži, da si još mlada i da ima vakta: što je dobrijeh dana pred nama su.

— A ako me bude nagonio?

— Ne će valjda; nije on taki čovjek.

— Pa taman; ali ako svijet dočuje, da si mi ti dao amanet, a ja tebi, pa me ostaviš?

— To mi ne govori! Time me u srce vrijegjaš. Da su sve druge zlatne, ne bi ih ni pogledao. Ostaviti te ne ću, evo je vjera! Ti si božija, pa moja! A s moje strane ne će ni moj babo čuti. — Hoćeš li dakle?

— Hoću!

Ovo je hoću Fata jedva izustila. Suze je obliše, jer sad nastaju za nju teški dani, — dani, gdje ne će svog dragog gledati; gdje se ne će s dragim razgovarati, jer je amanet skoro kao udaja. To će sad za nju nastati dani kušnje, jer ona ne zna, što otac, što li majka misle; a eto sad joj izletje besjeda, koja se lako u usta ne povraća; pa makar sto sila bilo, ako nema dobre volje, niko je ne povrati.

Iza te riječi, maši se Salih efendija rukom u džep, pa izvadi jednu kutiju i baci je preko mušepka kroz prozor u sobu, govoreći:

— Eto zlato moje! Od sad si mi milijun puta draža.

Fata nije imala pri ruci amaneta, jer se nije tome ni nadala, ali mu ga obreče dati, čim joj drugi put dogje.

On se otisnu u Kozarac. U Kozarcu je bio Salih efendija tri dana, dok se spremio i mektebom rastao, a onda se opet u Prijedor povratio. U Prijedoru je došao Fati pod pendžer, a ona mu uručila svoj amanet. Otud se otisnuo kući u Novi, pa kad je bio vakat polasku u Sarajevo, opet se navrati svojoj Fati.

— Sad smo gotovi, pa moram odlaziti, srce moje, — reče Salih efendija. — Za me brige nemaj; tvrgja vjera od ljuta kamena. Pisaću ti na Pašu Šehovića, pa ćeš sve čuti, šta mi je i kako mi je.

Dok je to Salih efendija govorio, djevojka se gušila u plaču. A kad je od nje pošao, dobacio joj je išaretom jedan poljubac.

II.

Dan bio krasan upravo koncem augusta godine 188*. Brodski vlak jurio je prama Sarajevu neprestano klepetajući. Prolazio je mimo stanice kao mutna voda. Kad je gdjegod stao samo po nekoliko časaka, onda je tu nastala silna vreva. Djeca su pokraj vlaka prodavala: vodu, šljive, jabuke, kruške, hljeb, kahvu i t. d. Mjestimice je vlak prejurio po koji gvozdeni most. Svjetina je gledala to iz vagona i još druge krasote uz srebropjenu Bosnu. Ali Salih efendija, koji se u istom vlaku vozio, nije to gledao, jer je mislio najprije na svoju Fatu, a onda na svoju budućnost, koja će mu pošlje novi, ali svakako bolji položaj dati. Doduše bilo mu je teško pri srcu stari jaram ponovo na se metnuti, pa se opet zvati softa, gdje je prije bio mualim; ali nužda zakon mijenja, a čelična volja sve svladava.

Tako zamišljena Salih efendiju probudi nova vika na sarajevskoj stanici, kamo je vlak stigao pokasno u večer. Odmah on uze svoje stvari, pa s jednim agom iz Tešnja uze kola i odveze se u han Kolobaru.

Silne brige i promjena konaka ne dadoše mu za dugo zaspati. A kad je i zaspao, snivao je o Fati i budućoj sreći. Ali san mu je bio kratak, na što se vrlo ljutio. Pošto nije mogao dalje usnuti, ustao je porano i šetao po najvećem šeheru u njegovu vatanu, a uz to propitkivao, gdje je dar-ul-mualimin ili učiteljska škola. Neko ga odvede na Bendbašu, a on se upiše u II. sunuf, jer je bio odrastao i zrio, pa se odmah uvidjelo, da on može više i bolje shvaćati nego druge nejače softe, koje nijesu onoliko mekteba učile koliko on.

*

Nastali su dani teški i žalosni za našeg Salih efendiju. Učiti je mogao i dobro je shvaćao, ali su ga uzgredne misli o Fati malo sprječavale. Megju tijem čim se je malo u Sarajevu snašao i smjestio, odmah je pisao pismo svojoj Fati na Pašu Šehovića. Piše joj, što je i kako je. Veli, da mu je bez nje teško i da mu je malo neobično učiti. Kaže joj kako će za dvije godine svršiti, jer je primljen u II. sunuf. Piše joj kako je dobio 240 groša ajluka na mjesec, i da mu to može biti sad za sad dosta uz ono, što mu babo šalje. Opominje je, da mu bude vjerna, kao što već jedno drugom obećaše. Najzad još šalje jedan cvijet hedije, koji će je na njega sjećati.

Pašo Šehović bio je zemljoposjednik u Prijedoru. Pa kako je imao dosta posla u selu, za njega je pisma dizao njegov rogjak Halil Redžić. On je Pašina pisma otvarao, pa mu slao poruke, šta u kojem piše. To je s toga nužno bilo, jer je Pašo bio pogodio s jednim društvom u Hrvatskoj. u Sisku, da će mu izdavati zob iz plodne sanske doline. A njegov rogjak Halil bio je takogjer Fatu obzinuo, pa eto tako iznenada doznade, što je i kako je. Kad je naime Salih efendijino pismo Paši stiglo, on je bio u selu, s toga ga je digao Halil i otvorio, da vidi, ima li u njemu važnijeh stvari. Ali se vrlo začudi, kad saznade sadržaj.

— Tu smo dakle, Salih efendija! Ne peri ruku, ne ćeš, vjera je, ručati! Muči se ti sa sufarom u Sarajevu, a ja ću pokusati, što si ti udrobio.

Odmah taj dan otigje Fati pod pendžer, ali Fate čuti ni vidjeti. Prošao je i mjesec, kako on oblijeće oko Rekanovića kuće, ali Fate nema, te nema.

U to se vrijeme povratio Pašo iz sela, pa je baš, — nema fajde haka kriti, — pitao ima li kakvu knjigu od Salih efendije, ali je Halil to zatajao.

Halil nije mirovao. On nasla jednu staru nenu; ali ovu Fata isprаši besjedama iz kuće. Tako je bilo i drugoj i trećoj.

Halil opet nije bio zadovoljan, nego podjari Jusu Mešića, da se on oko nje okrene, jer je bio veliki majstor u ašiku. Ali ni Juso nije uspio. Najzad joj je ocu kazao, što je na stvari. Ali mu njezin otac reče:

— Ja, vjera je, tome ne vjerujem, da mi kaže ne znam ko. U mojoj se kući ne čini ništa bez moga znanja.

A kad je Halil i zlatni mu cvijet pokazao, opet ga nije mogao uvjeriti, jer je on i prije slušao stotinu takijeh petljanija.

*

Čudila se Fata, što joj nema knjige od Salih efendije, a tako isto i on, što mu je nema od Fate.

Znao je i Salih ef. za mnoge Pašine poslove, pa se s toga obrati na jednog drugog znanca. Ovome piše, kako je nešto spremio na Pašu Šehovića, s toga ga moli, da upita Pašu, je li od njega kakvu knjigu primio.

Kad je dobio i od njega i od Paše odgovor, da je nije primio, zaključi on, da je to moralo negdje propasti.

Odsele je pisao na Redžu Zulića, pa je Fata redovito pisma dobivala od njega, a i on od nje. Zulić je dakle bio njihov ćatib i terdžuman, a bio je Fati nešto u rodu.

*

Primakla se kraju školska godina. Salih ef. pisao je Fati, da će naskoro doći. A on je na krilima letio, kad je samo pomislio, kako će se pod prozorom sastati i kako će se jedno drugom slatko nasmijati. Ali uzalud se ne kaže: Čovjek snuje, a Bog boguje.

Pred ispit na 20 dana naredi muderis, da će softe II. sunufa ići s njime u gaj i na Trebević hvatati bube, lepirove i kupiti kojekakve trave. Morao je ići i Salih ef. kao softa toga sunufa. Kad su bili više gaja, slučaj htjede, pa se nesreća dogodi. Opazio Salih ef. na jednoj strmenitoj stijeni jednu planinsku travku, popeo se tamo i tamam, da će je rukom iščupati, a u tom naleti preko njega lepir. Tad on mahne rukom, da ulovi lepira, ali mu trup prevagne, noge se omaknu i krh! — niza stijenu. Vrisnu jadan, krv ga oblila. A kad mu društvo s muderisom stiže, vidješe svi, da je malo razvocao glavu i što je još gore, slomio nogu.

Odmah tu nagju nekog seljaka, koji se vraćao iz čaršije, pa natovariše Salih efendiju i s njime u vakufsku bolnicu. U to po nesreći udari u nogu zalac, pa Salih ef. odrapi u bolnici puna dva i pô mjeseca. Taman kad su protekli praznici, mogao je malo hramajući u dar-ul-mualiminu nastaviti III. sunuf i svoju pošljednju godinu.

A Fati piše deseti dan, otkako je skrhao nogu:

Zlato moje!

Veliki je Allah htio, gjele šanuhu, pa mi se mala nesreća dogodila. Mogao je učinjeti, u kakvoj sam opasnosti bio, da me ni nema danas megju živima, ali znam, da me je zbog Tebe sačuvao, jer bi Ti svisla od jada. Skoro sam, da Ti pravu pravcatu istinu kažem, slomio nogu. Hekim mi kaže, da ću ostati u astalhani najmanje dva mjeseca. Oh žalostan ti sam, dok sam živ! Megjer se baš ove godine ne ćemo vidjeti. Ne žalosti se zbog toga, nego podnesi junački kao prava Krajiškinja. I ja, dušo, strpljivo podnašam, a sve radi naše sreće. Misli na ovo: Bog će dati, pa će dobro biti, kao što i hoće, ako Bog dâ, — pa se nikad zla ne boj.

Još jedan put Ti kažem: Ne tuguj!

Mahsuz selam od Tebi do lopate vjernog

U Sarajevu, 20. juna 188*. Salih efendije.

Ovo je pismo Fatu porazilo. Da dragog Salih efendiju ne će vidjeti, to nije ni u snu snila. Ali evo knjiga od njega; ona kaže, da on ne će, t. j. da on ne može doći.

U svojoj nevolji zatvori se u jednu odaju i dade suzama maha, da joj tuga odlahne sa srca.

*

Prošla je hefta u velikoj i prevelikoj tuzi. Njezin rogjak, došao je upitati, šta će Salih efendiji odgovoriti. Ona ga umoli, da dogje prekosjutra, pa će mu onda kazati.

Za ova dva dana smišljala je Fata odgovor, pa ga je i smislila. Reći će Zuliću, neka mu piše, da njezina ljubav nije smalaksala, pa će ga još, ako hoće i dulje čekati, jer joj je svaki dan sve to draži. Smišljala je i to: šta bi mu još u amanet poslala, da vidi, da mu je sad još vjernija. — Odrezaću — reče u sebi, — jednu pletenicu, pa mu je poslati. Dok on dogje, dotle će pletenica narasti, a ja ću morati, htjela, ne htjela, zamotana biti i u tuzi hodati. Samo ne znam koju ću? Ali svakako je bolje lijevu, jer je bliža srcu. — I ne progje dugo, a vjerna djevojka uze makaze, prihvati ih svojim lijepim prstićima, premetnu pletenicu naprijed preko ramena, nanese makaze, makaze klapnuše i njezina lijepa, crna pletenica „tura ibrišima“, stajala je rastavljena od trupa, na kojem je nikla i narasla. Suze tad djevojku obliše. Poljubi za tim svoju zlatnu kosu i reče:

— Dragi moj nakite, hajde sad k njemu, pa mu kaži, da sam mu vjerna i još vjernija nego sam bila!

Kad je Zulić došao, predade mu Fata jedan lijep smotčić i kaza, šta mu ima pisati.

On je složio ovaku knjigu:

Draži od očiju!

Nek se vrši Allahova volja! Evo ti još jedan amanet šaljem za znak vjernosti. Kad otvoriš, vidjećeš, šta je, pa ćeš se još bolje uvjeriti o mojoj ljubavi. Da mogu krvi bih Ti utočila i poslala, a još bih srce na nožu izvadila i poslala, nek ga imaš uza se, pa neka s Tvojim kuca zajedno. A znaj, dilbere, kad bih znala, da si mi nevjeran, skočila bih u Sanu, a ne bih te sramote živa pretrpjela, jer mi je sve jedno a sad a pošlje: biće me i najstrag i crvu i mravu. Ako neodržao jemin i vjeru, ona te sapela; a osobito s toga, što Te toliko volim.

Bože Ti lakše, i daj Bože, da se u zdravlju opet sastanemo i vidimo.

Koliko je odavle minuta,
Toliko Te ja pozdravljam puta!

Tebi uvijek vjerna
U Prijedoru, 30. juna 188*. Fata.

Kad je Salih ef. knjigu primio, plakao je od radosti. U toj radosti sjeti se svog Arif efendije, pa mu nakiti ovako pismo:

Slatki Arif efendija!

Davno sam Ti pisao, kako sam izgubio svoju zlatnu slobodu, pa me evo još i danas, gdje upravo i treba, da jesam. Misliš li, da sam sada sasvijem zadovoljan? Jok! Ta znaš onu pripovijetku na sofi. Ti si je svu čuo i ujedno si bio uzrok ovoj mojoj promjeni. Znaj, da mi srce i danas za onom izgara, i ako je već moja zaručnica. Osim onog amaneta, posla mi evo još i svoju pletenicu u znak svoje vjernosti i teške sudbine. Na nju doduše najviše mislim, ali i učim po malo. Najvolio bih, da mi muderisi ove godine zadaju svaki dan zadaće, da im opisujem svoju dragu F. Tu bih, beli, za vrlo dobro isklipao. — Sigurno Ti je kazivao Ćamil-aga, kako sam nogu prekrhao. Ali je sad dobro. Ovo koji dan izlazim iz astalhane, da još ovoj godini reknem: Ejvallah! — A onda ću na krilima poletjeti do Prijedora grada, pa će se ono dogoditi, o čem sam cijele prošle godine snivao, i ono, o čem ću ove godine snivati.

Mahsuz selam od Tvog
U Sarajevu, 12. jula 188*. Salih efendije.

Otad su redovito megju Salih efendijom i Fatom išle knjige; niko im nije mogao kraja dohakati, jer ih je Zulić krio, kao zmija noge.

*

Često puta bi se Salih efendija, kad se ponovo pridigao, podigao šetati sarajevskim ulicama. Šetajući petkom, ugledao bi po koju momu gizdavu, za koju bi mu momačko oko zapelo, ali Fatina kosa, koju je sašio na lijevu stranu koparana, uprav kraj srca, opominjala ga, da se drži riječi, jer se ljudi za riječi vežu, a volovi za rogove. Tom prilikom mislio je uvijek na Fatu i njihov ašik. (Svršiće se.)

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

(Nastavak.)

Sebastopolj.

Tolstojev boravak na Kavkazu bijaše kratak, — kao i Oleninov. Zimi god. 1853. povrati se u Jasnaju Poljanu. God. 1854. eto ga u krimskome ratu, pri opsadi Sebastopolja, gdje mu se trebalo predati god. 1855. Pri podsjedanju Sebastopolja bijaše časnik, položaj mu bijaše na četvrtoj bastiji, na najopasnijem mjestu, gdje se pokaza baš ko junak. Po nalogu cara Nikole, bi premješten s četvrte bastije, a postavljen kao zapovjednik jedne gorske baterije, a to za to: *da Rusija ne izgubi ovaj mladi talenat.* Megju ostalim čita se i ovo o njemu, kako piše jedan njegov prijatelj od vojnog zbora: „Običavaše nam pripovijedati svekoliko: načine, koliko novaca bijaše izgubio na igri, koliko zapio i gdje bijaše sproveo noć i dan."

„Sa svim tim žalio je svoju lakoumnost, grižnja savjesti ga je pekla, kao da je počinio Bog zna kake zločine. Trebalo je dakle smilovati se ovakom nevoljniku. Bijaše takav..., ukratko da reknem, nepojmljivo biće. Da reknem istinu, nijesam ga mogao potpuno shvatiti. Bilo kako bilo, bijaše izvrstan drug, poštena duša, a imagjaše i zlatno srce. Ko bi bio s njime i jedan put u doticaju, nije mogao a da mu ne želi dobra, te da ga zaboravi."

Kroz vrijeme opsade Sebastopolja, mladi časnik Tolstoj, nagje vremena da napiše, izim drugih novela, prve dvije slike sebastopoljskog rata, biva: „Sebastopolj decembra 1854." i „Sebastopolj maja 1855." Malo kasnije napisa i „Sebastopolj augusta 1855."

Koje je glavno lice ovih triju slika?

Sam pisac kazuje: „Kazao sam sve, što sam morao reći, bar za ovaj put, ali me tišti tegobna sumnja. Možda bi bilo bolje da sam šutio, jer što sam kazao, po svoj prilici ubraja se megju opasne istine, koje su tajno sakrivene u svačijem srcu, a da ostanu inofensive (neuvredljive) nije u redu očitovati ih, kao što se nema tresti ni staro vino, da se ne pokvari. Gdje je dakle u ovoj pripovijesti zlo što ga treba izbjegavati, a gdje dobro, za kojim treba težiti? Gdje je izdajica? Gdje glavni junak? Svi su dobri, a svi zli..... Glavni junak ovih triju slika, jest ono što ljubim sa svim srcem, ono što sam svom snagom nastojao da prikažem u potpunoj ljepoti, što bijaše i što će biti uvijek lijepo, a to je istina."

I zbilja ne slika drugo nego istinu, golu istinu; ono što je opazio, istražujući pojedina srca, da sakrije motore najtajnijih djela.

Posred borbe, megju općim oduševljenjem domovinske ljubavi, ostaje Tolstoj smioni i hladnokrvni motrilac i sudac. Oko sebe ne vidi drugo do jadnih ljudskih bića, potisnutih od bezbrojnih okolnosti, ili sitnih pohlepa ljudi za slavom, da se istaknu više manje junaštvom. Njegova je svrha s jedne prikazati nam puk u ovim strašnim momentima, a s druge strane uzgojena čovjeka u borbi o smrt.

Vidimo uzgojena čovjeka, da se ne zna otresti ni pri smrti društvenih presuda, prikazuje se junakom a da to nije, boji se smrti, dok se bijedna raja hrabreno bori a da se ne ponosi time, ne boji se smrti, a umire mirne duše, vedrim i bistrim čelom, kako je i živjela.

*

U „Sebastopolju decembra 1854." opisuje nam Tolstoj taj grad, obilježen podsadom, ali još ne sasvim izrazito.

Život mu je svakidašnji kao i prije; ali pokle nas je proveo kroz gradske poljane, gdje se svijet vrti oko svojih vlastitih posala i probitaka, vodi nas u bolnice, koje prikazuju neobičan prizor. Prepune su ranjenika, ipak živahne s marljivog i okretnog nastojanja milosrdnih sestara.

Opisujući ovo pozorište sa svom silom pravog realizma nastavlja: „Kad izlaziš iz ove kuće, te je puna žalosti, u sebi ćutiš iskru utjehe, dišeš čist vazduh, ćutiš zadovoljstvo u savjesti svoga zdravlja."

I tako nam prikazuje pravi čovječji egoizam, koji potiče, svakoga na radost, što ne dijeli bolesti s drugima. Ali s ovim — opaža — gledajući one trpnje, upoznaješ svoj vlastiti „ništa".

Iz bolnice vodi nas u gostionicu, gdje se nekoliko časnika razgovara o poginulim, ranjenim i o ratu. Vodi nas i na bojno polje i tu nam pokazuje mrtve, ranjene, završujući s ovim riječima: Uvjerite se stalno i mirna srca, da nije moguće učiniti da se trese sila ruskoga naroda, uvjerite se, da on može još sto puta činiti više nego čini i da može sve. Vi se čudite moralnoj sili toga naroda, koji se hrabro bori da obrani Sebastopolj, da obrani domovinu, i dok odlazeći slušate s jedne strane topove, gdje riču, a s druge glazbe po bulevardima, vidite da čuvstvo, koje potiče na rad onaj narod nije slabašno, ne teži za slavom ili zaboravljanjem sama sebe, da je to čuvstvo silno što čini one ljude da živu bez straha megju tanetima kao pod kišom, u očevidnoj pogibelji smrti, tako da se u tome stanju opiru s neprestanim trudom.

Ljudi, koji teže za nagradama, slavom i prijetnjama, ne mogu se podvrći takovom životu, treba da bude drugi uzvišeniji i jači razlog. Ovaj razlog jest čuvstvo, koje se rijetko opaža, umiljato sakriva, ali stoji čvrsto usagjeno u srcu svakoga Rusa: „Ljubav domovinska".

U drugim slikama, biva, „Sebastopolj maja" i „Sebastopolj augusta", ko što opaža ruski kritik Müller[1]), Tolstoj slijedi da uporegjiva proste seljane sa uzgojenima, baš u času, kad je podsada bila najžešća. U ovim časovima, motreći i slušajući, moglo se je vidjeti časnike elegantno obučene, gdje šeću po bulevardu, gdje je glazba svirala; moglo ih se vidjeti, gdje pružaju ruku jedan drugome, gdje se razgovaraju o mnogo čemu; uopće moglo se je na njima opaziti mnogo stvari, koje barem u onim časovima i na onom mjestu nijesu marile biti. „Riječ *aristokratizam,*" kaže Tolstoj, „uvedena je od nekoliko vremena u Rusiju, gdje, kažu, ne bi baš trebala da opstoji, al steče veliku popularnost, te se je uvukla svukuda i u sva socijalna društva, gdje je uljegla želja za slavom. U svakom društvu ima aristokracija u onim osobama, koje hoće i vjeruju, da su više od ostalih". Aristokracija proizlazi iz slavičnosti, koja je u čovjeku, i ne obazirući se na više časti. Pa, kao što je bilo u Sebastopolju mnogo svijeta, tako je bilo mnogo slavičnosti, t. j. bijaše mnogo aristokrata, koji i ne sanjahu, da smrt svakomu njih stoji svaki čas vrh glave.

Vidimo doista, časnika bogata i plemenita, gdje pruža ruku samo sebi ravnomu, a da se ne udostoji niti pogledati koga od nižeg sloja. Ova taština civilizovanih ljudi pojavlja se napokon i ovdje, gdje je barem ne bi trebalo.

Prelazeći na bojno polje, pisac nam ga predstavlja pokrivena mrtvacima i ranjenicima. „Mnogo ljudi gleda ovaj prizor, smijući se i razgovarajući megju sobom. Ovi kršćani, koji priznaju istu zapovijed ljubavi i žrtve, na pogled poraza, što ga oni sami učiniše, ne padaju od milosrgja pred noge Onoga, koji kada im udijeli život, postavi im u srce svakomu, zajedno sa strahom smrti, ljubav za lijepim i dobrim, te se ne grle kao braća, plačući od radosti i veselja."

Ovdje vidimo u Tolstoja ono, što je uzvišenije od ljubavi domovinske: *ljubav spram čovječanstva,* koja ga sili da plače smrt toliko ljudi, koji ne imaju uzroka da se mrze i da si škode, pače da prijazno opće u vrijeme mira, kao što dokazuju razgovori časnika i vojnika ruskih i francuskih, kako nam to pisac iznosi u svojoj knjizi. Razgovor megju časnikom i vojnikom jest preveć označen. Susretaš se s mladim časnicima, koji dolaze iz Rusije u Sebastopolj da se odlikuju, a kad tamo nalaze smrt; prije bitke vidiš ih gdje se igraju karata, kao što igrahu u Moskvi i Petrogradu. Vaše divljenje uzbugjuje prosti vojnik lijepim pojavama srca, kojih civilizovani čovjek ne može niti da opazi u sebi. Dostaje jedan sami prizor da se osvjedočiš:

Dok knez Galzin obilazaše, nagje čovjeka, gdje se vraća s bastija.

„Što radiš tu?" zaviče knez.

Vojnik šuti i skida lijevom kapu.

„Kud ćeš, i za što?" zapita ozbiljno knez. Ali istodobno vidi da desna vojnikova ruka bijaše razderana, a iz mišica kapaše krv.

„Ja sam ranjen, Vaša Visosti."

„Gdje?"

„Ovdje, od taneta — odvrati vojnik i pokaže ruku, i ovdje — nu ne znam, kako sam to dobio." Prigne ponovno glavu i pokaza na zatiljku kose nakvašene krvlju.

„Čija je ovo puška?"

„Francuska, Vaša Visosti, — ja sam je uzeo. Ne bih bio otišao, da mi nije trebalo otpratiti ovoga...; i onako bih bio pao. I pokaza na nekog vojnika, koji je, odupiruć se o pušku, vukao polagano nogu za nogom.

„Vitez Galzin," tako svršava auktor ovu epizodu, „posrami se radi svoje nepravedne sumnje."

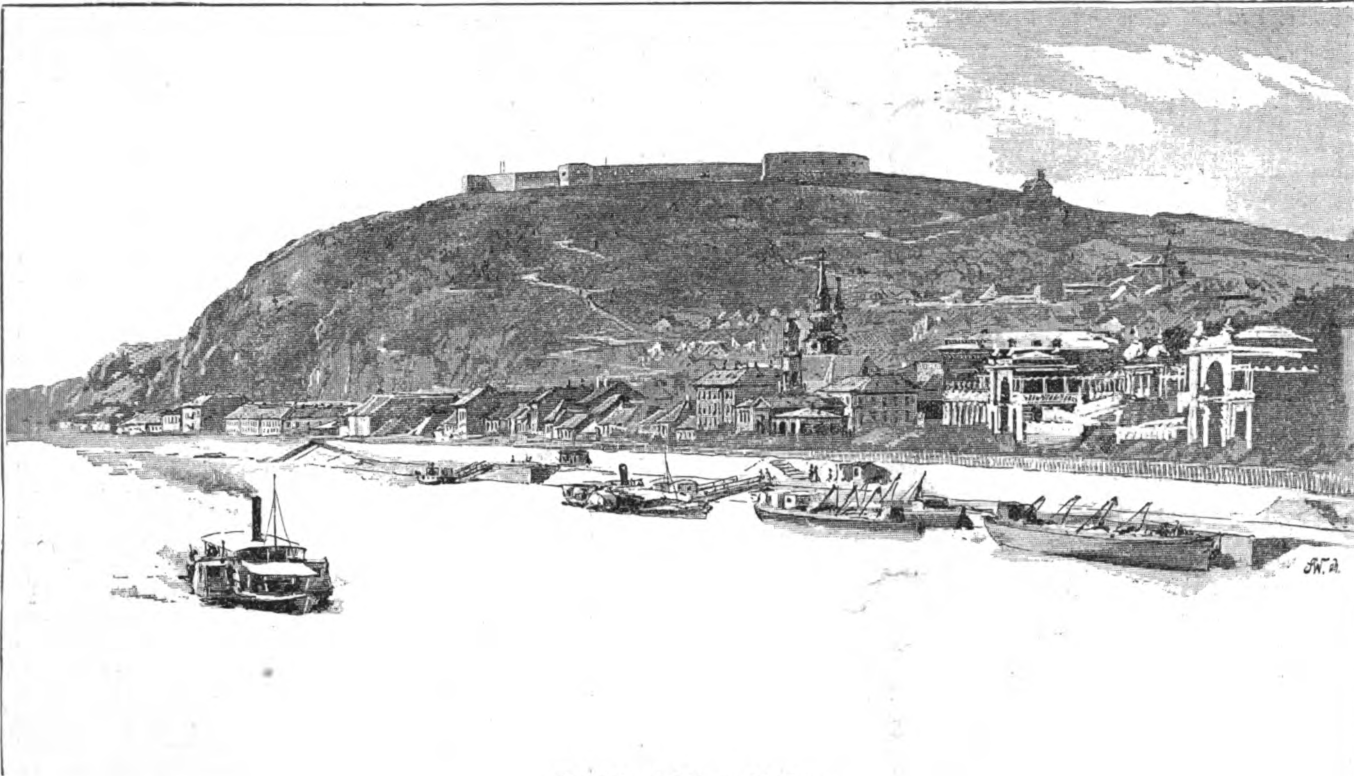
U Sebastopolju nam Tolstoj pruža okrutnu sliku rata sa svim strahotama i prikazuje nam Rusa, koji ostavlja grad, okrećući se natrag, sa neopisivom živom željom, da se osveti neprijatelju. Velika cijena literarna ovih triju slika stala je za tim, da su to u ruskoj književnosti prvi radovi, u kojima se predstavlja rat u svoj svojoj realnosti, bez aureole imaginarnog krparenja i junačke afektacije, kao što je bilo u ruskih pisaca za doba romanticizma, n. pr. u Puškina, kad opisuje poltavsku bitku, ili u Lermontova, kad riše boj kod Borodina.

Drusinin kaže, da je Tolstoj s ovom knjigom zadobio simpatiju cijele Rusije, i učvrstio glas velikog pisca jednom za uvijeke. Svaki njegov spis poslije ovog djela, iščekivao se neustrpljivo, a broj njegovih štovatelja rastao je sve više.

Druge novele.

Poslije krimskog rata povrati se Tolstoj u Petrograd, odlučiv da ostavi vojničku karijeru. Ovdje se sprijatelji sa Turgenjevom i sa drugim piscima „Sovremenika", koji su bili prvi književnici ruski, kao Grigorović, Ostrovski, Gon-

[1]) Ruski spisatelji poslije Gogolja, — Vol. II. p. 321.

Gradska tabija u Budimu.

Ipak u svačijem srcu prirogjena je težnja, da se pomogne siromaku. Odgovor nalazimo u riječima jadnog gitaraša.

Pripovijedajući on Nehljudovu, kako ga bijahu zatvroili u tamnicu reče: „Ova gospoda ne će da razumiju, da i nevoljnik treba da preživi na koji god način. Radio bih, da nijesam sakat, a udarajući u gitaru, da li sam kome kriv? Što da se radi? Bogataši mogu živjeti, kako ih je volja, ali nevoljnik, kao što sam ja, ne može nikako. Kakvi su ovo republikanski zakoni! Kad se takove stvari zabranjuju, mi ne ćemo republike. Nemam li pravo gospodo? Mi ne ćemo republike, hoćemo.... hoćemo naprosto..... hoćemo (oklijevaše malo) naravne zakone...

Nehljudov će baš osuditi uglagjenost i napredak, jer su ugušili naravne zakone, za koje bi gotovo rekao, da su prirogjeni čovjeku. Idejom da učini čovječanstvu uopće koje dobro, uglagjenost je uništila pravo i čovječje čuvstvo, dobre osobne radnje. Uglagjeni Evropljanin šalje na milijune, da raširi uglagjenost u Aziji i Africi, ili bolje da Evropejci unište one narode i da im sa mačem istrgnu ono malo novaca ili korisnih stvari, što bi mogli za se upotrebiti, a ne će da osjete u svome srcu čuvstvo milosrgja, što ga ćuti svaki čovjek u stanju neznanstva, spram onijeh, koji su nalik na njega.

Ne dostaju doista ni najliberalniji zakoni, niti napredak; već ti treba skrbiti se, da usavršiš moralno samoga sebe. Zakona naravnih ne ćeš naći u kodeksima, treba ih steći u ćudoregju; i kada budu u ćudorednosti pojedinih, tada će biti aktivni, a da ih ne nalaže ikoji zakon ili

čarov, Drusinin, Panajev i Nekrasov. Njegov život u Petrogradu nije bio najugodniji. — Odnošaj sa prijateljima književnicima bivaše sve slabiji. Sjetio se je, da se njegove ideje o životu i književnosti mnogo razlikuju od ideja njegovih prijatelja, a on bijaše u njihovom kolu vječiti protivnik njihovih teorija; naročito izmegju njega i Turgenjeva dogagjalo se žalosnih prizora, kako kaže pjesnik Fjet. Jedne večeri, u kući pjesnika Nekrasova, Tolstoj spočitnu Turgenjevu, da nije ni o čem osvjedočen, i da se samo sili da sakrije pred drugima suštinu svojih misli, zovući to osvjedočenjem. Drugi put, kako pripovijeda Danilevski, grof Tolstoj kritikovao je na dugo djela Herzena, koja su se u to vrijeme mnogo čitala i tražila u Rusiji. Tako se zamjeri svojim prijateljima, jer je razumio, da se u svojim djelima više zauzimlju za estetiku, nego za etiku. U njegovim „Ispovijestima“ nalazimo uzrok, zašto je ohladnjelo to njegovo prijateljstvo spram pisaca Sovremenika.

Za kratkog boravka u Petrogradu napisa Tolstoj ova djela: „Bilješke jednog markera“, „Dva husara“, „Mećava“ (god. 1856.), „Alberto i Lucerna“ (god. 1857.).

*

Knez Nehljudov poslije ostavi selo, gdje nije mogao da postane preporodilac puka, bijaše otišao kao časnik u Kavkaz, a sada ga vigjamo gdje putuje po Evropi, te se slučajno nagje jednog lijepog dana u gostionici u Lucerni. Znamo, da se je tako dogodilo i Tolstoju. Iz Jasnaje Poljane pogje na Kavkaz, a vidjećemo docnije, gdje proputova Evropu. Ovo nas sve to više uvjerava, da Nehljudov većim dijelom predstavlja duh auktorov.

U noveli, koju nazva „Lucerna“ nalazimo Nehljudova u nekom slobodnom mjestancu, gdje se sakupljaše cvijet bogatog i uzgojenog društva cijele Evrope.

Pa dobro, megju ovim društvom dogodi se divljački prizor, koji u Nehljudovu potakne ne samo sumnju o koristi uzgoja i napretka, pače osudu svakog uzgoja i napretka, kao bezkorisnu i nesposobnu da oplemeni srce čovječje, a sposobnu samo da ga učini više egoističnim i hladnim za patnje bližnjega.

U gostionici, gdje se nastani Nehljudov, ima i uzgojenih ljudi, ali živinskog srca; ima Engleza bogatih, ali bez plemenitih čuvstava; oni misle da imadu prava na sve ugodnosti za se, a za tugji život ne brinu se ni najmanje. Neki nevoljni Tirolac, udara u gitaru ispod prozora gostionice. Mnogi ga slušaju s prozora, ali kad zaprosi lošom francuštinom koju krajcaru, svi mu se smiju i ne dadu mu ni novčića. Jadan čovjek, usprkos svega toga, uljudno se pokloni, te odlazeći govori: Je vous remercie et je vous souhaite une bonne nuit! (Ja vam zahvaljujem, te vam želim laku noć!) Na to se gospoda slatko nasmijaše. Nehljudov razjaren, pogje tražiti nevoljnika, povede ga sobom u gostionicu, postavi ga da sjedi posred dvorane, ali svi nazočni, napokon i sluge, kad vide jadnika izdrpana i smušena, ne samo da se nijesu brinuli, pače ga još više ismijavahu.

Nehljudov, pričajući ovaj dogogjaj, obara se strašnim prijetnjama protiv napretka i uzgoja, pa se začugjen pita, kako je moguće, da ovdje gdje je sloboda i ravnopravnost na najvišem stepenu, i gdje se sakupljaju najuzgojeniji ljudi iz najpitomijih naroda, da se dogodi ovako neljudski dogogjaj, što se ne bi dogodio ni u kakvom selu.

Spomenik pjesnika Arány-a u Budimpešti.

kodeks. Ali dok se to ne zbude, ne će biti ravnopravnosti u liberalnim slojevima.

Nego da se povratimo na Nehljudova. Je li on možda ko ruski vlastelin, koji kritikuje evropsko društvo, bolji od ovih Engleza, koje osugjuje? Ne! On je uvijek egoista kao i prije. Ne samo da ne pomaže u istinu jadnog muzikaša, nego ga još više ponizi, postavivši ga uza se posred one gospode, koja ga malo prije ismijaše s prozora. Nehljudov, a da toga ne opazi, povede u gostionu muzikaša, ne od milosrgja, nego s pravog egoizma, da se naužije podavajući lekciju onoj gospodi Englezima, sve časteći gospodski nevoljnog gitaraša. Htjede pokazati, da ima više srca od njih. Da je htio pomoći nevoljniku, bio bi mu dao kriomice novaca.

Ali to samo ne bijaše mu dosta, hotio je da se pokaže i u toj prigodi junakom, hotio je pokazati onim Englezima da vide, kako valja shvatiti ideju ravnopravnosti. A mi ćutimo čuvstvo milosrgja spram jadnog Tirolca, koji valja da posluži kao prosto oružje Nehljudovu u ovom lijepom salonu, da uz šampanjac guta porugu i ismijavanje gordijeh prisutnika. Drage volje bio bi se prošao toga sjaja!

Što je postigao Nehljudov ovim postupkom?

Je li možda uspio da postidi sluge ili Engleze?

Ne! odgovara Skabičevski[1]). Sluge ostadoše iste kao i prije, s uvjerenjem da bi gostionica prestala opstajati kao pomodna, kad bi u nju dolazili gitaraši, što se potepaju po cestama; a Englezi odoše, ne toliko ozlovoljeni videći blizu sebe čovjeka loše odjevena, koliko prožmani idejom, da onaj Rus, naviknut od kuće uživati s lakrdijašima, ne bi pomislio počiniti što slična i s drugima, i za to da je bolje i ne prisustvovati tako gadnim prizorima. I doista, ponašanje Nehljudova spram gitaraša opominje na tvrdoglavost nekojih starih ruskih vlastelina, koji nezadovoljni sa svakidašnjim lakrdijašima, uživahu, pozivljući svojemu stolu u veselim časovima kojeg siromašnog seljaka za zabavu, da ga gledaju, kako jede smušeno i nesmotreno i kako pije vino, ne obiko drugomu nego „vodki".

*

U „Bilješkama markera" sretamo se iznova s Nehljudovom, prisutni smo cijeloj njegovoj moralnoj propasti, i gledamo ga gdje bijedno umire u biljardnoj dvorani nekog hôtela u Petrogradu. Podan igri gubio je uvijek, te zadužen preko nosa i očajan svršava samoubistvom. Tako bijedno pogiba eto ovaj čovjek, koji je hotio da bude preporoditelj naroda, a nije imao snage da preporodi sama sebe. Bijaše došao u visoko petrogradsko društvo, posve nevin i čist. Prijatelji u kavani pitali ga, ima li koju ljubovnicu u Petrogradu? A on odgovori: Nikakovu. — Kako? Nikakovu! — Ne! A zašto?! i svi se nasmijaše njegovoj prostodušnosti. On je razumio značenje njihova veselja, i čekao je što bi oni učinili. — Povedu ga sa sobom.... i sat poslije ponoća veseli, povratiše se kući sa Nehljudovom. Ali on bijaše ožalošćen, uzdisao je i govorio svomu prijatelju: „Ne ću ti nikada oprostiti, a ne ću ni sebi istome". Poslije prvog koraka u zlo, nije se mogao izbaviti više iz gliba; postade igrač, i traži novaca u zajam kod istog markera, a kada opazi da ga i on prezire, ubije se. Ostavlja jedino list, ko znamenit dokaz za osvjetljenje svoga značaja. Evo pisma:

„Bog mi je dao sve što čovjek poželiti može: bogastvo, odlično ime, pamet i čustva za sve, što je plemenito.

Htio sam da uživam, i bacio sam u blato sve, što je bilo u meni dobra.

Nijesam obeščašćen, nijesam nesrećan, nemam na sebi nikakva zločina.

Ipak sam počinio nešto gorega.

Pogazio sam svoje čuvstvo, svoju pamet, svoju mladost.

Uhvatio sam se u mrežu, iz koje ne mogu da se izbavim, a ne mogu da u njoj obiknem. Padam neprestano; padam uvijek sve niže, ćutim da padam, a ne mogu da zaustavim svoj pad.

Što me je upropastilo?

Možda je bila u meni kakova silovita strast, da me ispriča? Ne!

Moje su uspomene čiste.

Strahovit čas, koji mi ne može da iščezne iz uspomene, otkrio mi stanje.

Naježio sam se, kad sam vidio neizmjerni ponor, koji me dijeli od onoga, što sam mogao i hotio biti.

Nade i obećanja, i sni moje mladosti pobudiše se u mojoj mašti.

Gdje su one sjajne misli o životu, vječnosti i Bogu, koje su punile moju dušu tako jasno i sa tolikom snagom?

Gdje je poticaj da ću ljubiti sve i svakoga, što mi je ljubavnim žarom grijao srce?

Kako sam mogao biti dobar, srećan, da sam išao stazom, koju mi moja bistra pamet i moje mladenačko osjećanje bijahu pokazali kad stupih u život. Više sam puta kušao stupiti na ovaj put, rastajuć se sa saputnicima, s kojima se desih. Govorio sam sobom: Upotrebiću svu silu volje, s kojom raspolažem. Ali ja nijesam mogao da to učinim.

Čim se ja nagji sam, bijah zlovoljan; plašio sam se sama sebe. Kad sam bio s drugima, nijesam mario za unutrašnji glas, te sam se to više utapao. Napokon se u strahu uvjerih, da se ne bih više mogao podignuti, prestati misliti; htio sam da sve zaboravim.

Ali me žalosno kajanje spopade.... Tada mi zavrti glavom prvi put ideja o samoubistvu.

Prije sam mislio, da bi približavanje smrti moglo spasonosno djelovati po moje srce.

Prevarih se.

Za četvrt sata ne će me biti više, al moje se ideje nijesu se ni najmanje promijenile.

Vidim, čujem i mislim kao i prije.

Ista je u meni pogrješka dosljednosti, ista slaba pamet. (Nastaviće se.)

[1]) Op. cit. p. 46.

Spomenik Franje Deáka u Budimpešti.

Ne kaži mi: nè!

Obična pričica.

— Ne kaži mi nè, Marice, dogji večeras u „*Tihi gaj*".

Marica razmišlja, ne zna što bi odgovorila lijepom „šior Pietru". On je gleda gjavolskim pogledom i čeka odgovor.

Što bi mu rekla? *Šior* Pietro je baš lijep pod onim prekomorskim šeširom. Odijelo mu pristaje kô saliveno, a na ruci mu blista prsten sa dragim kamenom. I pametniji je od ostale seoske mladeži, njegov je govor slagji, miliji — — ta gospodin je veliki — *šior*. Što bi mu rekla? Pomisli na majku i na njezine opomene: Čuvaj se gospode, *šior* Pietro nije tvoj par! Što bi mu rekla? On je još tu za njom, naslonio se o zid, pa joj cijelo vrijeme šapuće:

— *Ne kaži mi nè!*

I Marica lanu potiho, strašljivo: — *Doć' ću!*

*

Kad je išla putem one večeri u „Tihi gaj" lebdila joj pred očima sveta majčina prikaza, kô da joj veli: Vrati se, Marice! Al ona naprijed — demon joj šaptao: Baš je krasan! Što više prikazaše joj se u onom prvom sumraku Mijine oči, oči kršnog ribara a dobre i umiljate, kô da joj vele: Vrati se, Marice, *ja sam za tebe!* Ne ona je hrlila naprijed. Briga nju za onog zamusanog ribara — ni prilika šior Pietru... Kad je stigla u „Tihi gaj", dohrli joj u susret šior Pietro sav blažen i šapne joj obujmiv ju živo: — Angjele moj!

Al angjeo nevinosti zaštrije krilima čisto lice i odjuri iz gaja, da ne vidi, gdje umire liljan...

*

Vidjeli su Maricu ljudi iza malo zemana u velikom gradu pod suncobranom u rukavicama. Baš čitava gospogja — — dá prava sramota po rogjeno selo.

Pred svijetom je vesela, svakome se smiješi, al u potaji više se puta zaplakana pokaje, što nije poslušala glas majčine prikaze: *Vrati se, Marice!*

Rikard Katalinić Jeretov.

Stara gradska vijećnica u Budimpešti.

Iz češke lirike.

Prevodi *Josip Milaković.*

U prozorje.

Pred mileni ti dogjoh stan,
Pr'je nego rodni pustim prag,
Kroz sumrak baš je svito dan,
A hladio je vjetrić blag.

I digoh pogled k oknu tvom —
I bje mi, ko da gledam n'jem:
Tvû glavu u snu slagjanom
Na dušecima b'jelijem.

Tvoj vrat i svilen dugi vlas
I bl'jedo čelo angjela,
Poželjeh, opet taj da čas
Na grud mi pane glava tvâ.

I slušah disaj tih i blag
Ko dašak čeda nevin, svet,
Il' rosne ruže uzdah drag,
Gdje jutrom njen će procvast cv'jet.

I tisuć krasnih modrih sna
U mileni ti šiljah stan,
I tisuć zlatnih trakova
Kud pogješ, kada kreneš van.

Zarudje zrak... A nad kućom
Tu progje zv'jezda, svitnu gle —
Ja za njom čežnjom gledah svom,
Gdje zapada u oblake...

O ne, to ne bje zv'jezde sjaj
Ja s njeg' ne skidah oka svog;
To angjel, što te čuvo, znaj,
Od kreveta je l'jeto tvog!...

Dva pratioca.

Bje sumrak, noć se spuštala...
Dva lepira se sastala.

Za počin prvi isko cv'jet,
Na brz se drugi spremo let.

Taj prekrasno bje urešen,
A krila drugog — tamna sjen.

Sredinom pak ko žućkast klin,
Tu reži lik mu lubanjin.

„O, sustah — prvi taj će mah —
Ja drage pratih, vogj im bjah!

Njih vogjah šumom — dalko tak,
Kud jedva sunčev dopre trak.

A kad se stali grliti,
Ja mogoh tad ih pustiti.

No sad ću i ja usnut moć,
A ti — zar ne sm'ješ spavat poć?"

— Ne, — u osvitku jutarnjem,
Dok sjene mrtvih òdvedem....

Gost.

Gle, na srce mi kucnu neko,
(Baš posjet r'jetko drag mi koj!),
Zajadalo tu nježno, meko:
— Daj primi mene pod krov svoj!

Ja drhtnuh pun nepouzdanja
I „Ko si — pitam — putniče?"
— Tâ Prijateljstvo! — glas ozvanja
Kroz nojcu ko da nariče . . .

Baš srce bje mi osamljeno,
I prem mi ruka drhtala,
Ja šapnuh: Čeg' se bojat, beno?
„Unigji"! viknem do mala.

A Prijateljstvo ko na domu
U topli mahom sjelo kut
Sa posmjehom na lišcu svomu,
Ko da mi hvali po sto put . . .

Put ovčice bje skromno same
I za čas najspokojnije,
Te posl'je mišljah, e bi za me
Baš moglo bit i smjelije.

I naviknuv mu ljeta tudi
Mog srca ga je grijo žar,
I najzad slast mi bje u grudi
Tu osjećat mu divan čar . . .

Al jednog dana, gle belaja,
Što u srcu to biva mom?
Tu vesela se diže graja
I ja zavirim gostu svom . . .

No što je tebi, mili brale?
Al srcem ori sm'jeh i krik:
O dost je, beno, već te šale,
Ja Ljubav sam i — pobjednik!

Ant. Klašterský: Noćne ljubice.

Životinje u borbi za opstanak.

Promatrajući život u prirodi samo površno, pričiniće se on čovjeku u svemu miran i uregjen. Ptice u zraku, zvijeri u duplju i šumama, ribe u vodi, kukci po cvijeću, provode regbi veselo i zadovoljno svoj život, te kanda nemaju drugoga posla, nego li u miru boraviti svoje dane. Ali koliko god je taj život lijep i ugodan, ipak svu tu dražest života stvara ogromni niz dogogjaja, koji imaju svi jedan jedini uzrok, a to je borba, to je utakmica megju svim što je živo, a sve za to, da svaki pojedini stvor uzdrži svoj život. Teška briga oko hrane i oko stana raznijetila je utakmicu megju svima životinjama. A kako su te potrebe toliko stare, kao i životinje, onda je jasno, da je i borba za te potrebe od isto tako dugoga trajanja.

Nekoliko će nam primjera pokazati, kako ta borba u istinu postoji i kako je ona upravo nužna. Vegetacija nekoga predjela može hraniti samo stanoviti broj četveronožnih životinja plodožderaca. Svi ovi jesu od nužde neprijatelji, jer svaki treba ono isto, što i njegov susjed. Uzmemo li na um, da tu žive i kukci sa svojima proždrljivim ličinkama, onda je pogibelj još veća, da ne bude za sve dovoljno opskrbe. Tu pomažu plodoždercima kukcoždere ptice; one naime tamane kukce i njihove ličinke, te idu na taj način četveronožnim plodožderima na ruku, te bi se moglo očekivati, da će sada za plodoždere nastati zlatna vremena, jer je hrane u izobilju, a malo potrošnika. I moglo bi se očekivati, da će se plodoždera sva sila nakotiti, a ako to i bude, opet će nastati nevolja i boj megju tima stanovnicima, jer ih je za ono malo hrane postalo previše. Slabiji će morati od nevolje skapati, ili se odseliti u drugi kraj. Ali obično do toga ne dogje, jer uz te mirne plodoždere bude uvijek više ili manje zvjeradi i grabežljivih ptica, koje opet skrbe, da ne bude previše tih plodoždera, te ne moraju izginuti „sami od sebe". A uz to dabome bude i stroga zima i druge nepogode, od kojih slabiji izginu, a samo se jači uzdrže, da ne propane pleme. — I ovaj je drugi primjer, što ga je Ch. Lyell našao, vrlo poučan.

Ako tuljani i drugi morski grabežljivci potamane mnogo lososa (ribe), onda ne preostaje vidrama ništa drugo, nego baciti se na hvatanje ptica i drugih kopnenih životinja. Tako mogu morske životinje biti uzrok, da propadaju i kopnene.

A kako i posve različite životinje stoje u stanovitima megjusobnima životnim odnošajima, pokazaće ovaj Darwinov primjer: U nekojima dijelovima zemlje zavisi eksistencija goveda o tome, da li u tome dijelu ima ili nema nekojih kukaca. Najbolji primjer pruža Paraquay u Americi. U toj zemlji nema podivljalih goveda, dočim sjeverno i južno od te zemlje ima. Razlog tome pomanjkanju goveda nagjoše Azara i Rengger u tome, što u Paraquayu ima mnoštvo neke muhe, koja svoja jajašca odlaže u pupak mlade teladi. No ima po svoj prilici jedna vrst kukaca, koja tamani zametke ovih muha. Tih se kukaca ne može toliko namnožiti, da unište sve zametke onih muha, jer i oni kukci imadu svojega neprijatelja, koji ih tamani, a to su ptice, koje se uopće kukcima hrane. Kada bi, bilo s koga razloga tih ptica ponestalo, namnožili bi se kukci, koji onu govegju muhu tamane, i po tome bi goveda mogla podivljala živjeti. I takovih je primjera u prirodi na pretek, a svi kažu, da život jednih počiva na smrti drugih, da odasvud vrebaju gladne čeljusti gotovo na svakoga i da životne potrebe treba sticati u manje ili više krvavome boju.

I u istinu, krvav i mučan je to boj, pa se za nj' svaka životinja oruža, kako najbolje znade. Tjelesna jakost, vještina, razbor i iskustvo, te i lukavština potrebna je, da borac može izaći kao pobjednik. A naravno jest, da će slavno s megdana otići samo oni od podjednakih boraca, koji imadu potrebne im vlastitosti u najvećoj mjeri, to jest oni, koji su — najjači.

Pa čim je priroda oboružala svoju djecu, da ne izginu isti dan, kad su se i rodila?

Pogled na vanjsko ustrojstvo životinjskoga tijela odmah će nam dati odgovor. Čemu bi kukast kljun, bistro oko, i oštre pandže sokolovima, ako ne kao oružje? Laki kljun i laka krila ptića, tvrdi rogovi, kopita, bodljike svakojake po tijelu, žalac s otrovom ili bez njega, otrovni zubi zmija, brze noge, srčanost, lukavost — sve je to oružje, kojim se životinje

naoružale, da svladaju druge, koje s njima boj biju za životne potrebe. Ali nema svaka životinja tako pogubno oružje. Kukavelji se skrivaju u jame, pod zemlju, u guštik, pod koru drveća i u kakove god zaklone, jer znadu, da su slabi, pa se čuvaju borbe. A za hranom idu ili po noći, kad je pogibelj manja, ili kad misle, da u blizini nema neprijateljeva gladna želudca. Ali i mnoge druge životinje nijesu junaci, pak ipak žele nažiti se božjeg svijeta i vesela života, pa kako ne vole pasti u čije ždrijelo, oružaše se drugačije. Tako ima morska sepija u tijelu svome tobolac, napunjen crnilom, koje u času pogibelji ištrcne i svu vodu oko sebe zamuti. A neprijatelj, koji je na nju vrebao, izgubi je s vida. Sitni neki kukci (brzci, zlatice i strvinari) ne znajući se drugčije braniti, — pljuju gadnu slinu na svojega progonitelja, a drugi (puckari) i neke gusjenice pušu iz sebe smrdljivu paru, kojom zaustavljaju progonitelje. Nekoje opet životinje izlučuju iz svoje kože gadni sluz, pa su tako sigurne, da će ih svako pustiti u miru. A kod onih životinja, koje nijesu nikakovim takovim ili sličnim oružjem opskrbljene, mora drugo šta da pomogne. Eto kod lisice pored brzih nogu i jakih zubi mnogo poznate lukavštine, kojom se iz škripca izvlači; eto ličinke mravojeda, koja u pijesku jamu iskopa, pa se u nju zavuče i tako dočekuje sitne kukce, koji u jamu — kao u zamku — padaju. A da je u borbi i strah kad i kad dobar i od koristi, vidi se kod onih kukaca, koji se u času pogibelji pričine, kao da su mrtvi, jer ih onda neprijatelji puštaju u miru. Ovako ukočeni ostaju jedno vrijeme, sve dok pogibelj mine, a onda bjegaju.

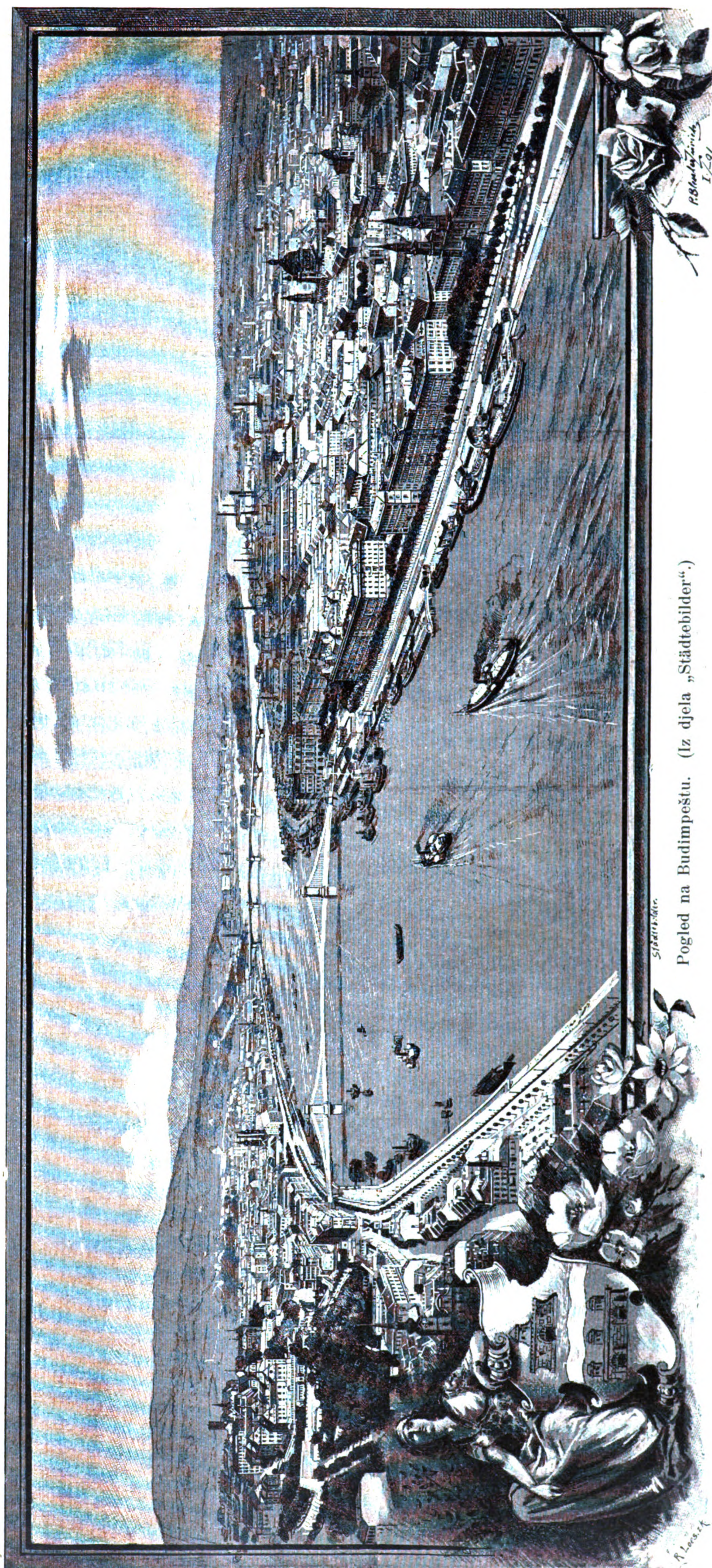
A gdje se jedan jedini ne osjeća dosta jak, tamo ih se po više združuje, kao da znadu, da „dva loša ubiše Miloša“.

Mnoge divlje životinje živu u čoporima; jatima ili zajedničkim stanovima. A kako se i pitome sjedinjuju, kada pogibelj zaprijeti, zna svatko, koji je vidio, kako se ovce ili konji skupe, kada navali mrki vuče. Iste vrane znale su u jatu svojim graktanjem i drzošću protjerati sokola. Kakve tek bojeve biju mravi bud pojedince, bud u cijelim vojskama!

Predaleko bi išli, kada bi htjeli sve načine i primjere izbrojiti, da se vidi, kako se životinje u borbi pomažu. Ali sa jednim ćemo se pojavom u prirodi pozabaviti malo pobliže. Ima naime životinja, koje pored drugoga oružja imadu jošte jedno, koje im znamenito koristi u životu. To je boja njihove vanjštine. A isto to oružje još u većoj mjeri imadu i druge životinje, koje za svoju obranu baš ništa drugo nemaju, do li svoga ruha. Dugo vremena nije se mislilo niti znalo, da je boja životinjske vanjštine po životinju samû od kakove vrijednosti, ili dapače koristi. Tek novije je vrijeme u taj pojav bacilo više svjetla i protumačilo ga. Već taj općeniti pojav, da su kod divljih životinja sva individua jedne te iste vrsti jednako bojadisana, a kod pitomih su boje različne (govedo, konj, golubovi i dr.), morao je mislioce dovesti do toga, da pitome životinje ne trebaju, da ih njihova boja zaštićuje, jer ih štiti čovjek, u čijoj su službi; divlje pak, koje nemaju štititelja, moraju se, što no je riječ: „uzdati u se i u svoje kljuse“. A to jest — osim već spomenuta oružja — još i boja njihove kože.

Pa kakove su dakle uopće te boje, i koja im je vrijednost?

Ispitujući boje krzna, perja, krila ili kože životinja pada nam odmah u oči, da je ta boja uopće i u veliko slična boji one okolice, u kojoj životinja živi. Životinje snježnih polarnih krajeva su bijele; žutu ili smegju boju pijeska imadu životinje pustinje; a kao list zeleno su omaštene životinje, koje živu u šumama vrućih krajeva. Tumačenje toga pojava je vrlo jednostavno. Ovakova boja olakšava životinjama, koje se biljem hrane, da se laglje sakriju pred svojima neprijateljima, naime grabežljivim životinjama, a grabežljivci se opet laglje dovuku neopaženi do svoga plijena. Ima doduše malo životinja u sjevernim krajevima, koje nijesu bijele poput snijega koji ih okružuje, ali to su one, koje i ne trebaju zaštite od boje, jer se one zaštićuju drugim načinom. Polarni zec, sjeverni medvjed, lasica, polarna sova i druge ptice bijele su cijelu godinu, a samo su zimi bijele ondje, gdje ljeti nema snijega. U pustinji se jošte više taj pojav opaža. Lav, deva, antilope, egipatske mačke, zmije i gušteri i druge životinje pustinje naliče svojim

Pogled na Budimpeštu. (Iz djela „Städtebilder“.)

krznom ili kožom pijesku, zemlji ili boji pećine na kojoj živu, a i ptice onih krajeva isto su tako omaštene. U vrućim se krajevima nalazi sijaset ptica, kojima je perje zeleno poput lišća drveća, na koje sjedaju. A u umjerenom pojasu, gdje lišće zimi opada, glavna je boja najvećega dijela ptica smegja poput kore drveća, ili suvoga lišća, pokraj kojega te životinje jeseni, zimi i u proljeće proživu. Noćne su životinje uopće omaštene tamno, kano što su: miševi, parcovi, šišmiši, tvorovi i dr. A mnoge su morske životinje tako prozirna tijela, da ih se u vodi ne može nikako ili vrlo teško razabrati.

Za kameleona se znade, da on može svojoj koži podati razne boje: bijelu, smegju, žućkastu i zelenu, prema tome kakove je boje onaj predmet, na kojemu onaj čas sjedi. Samo se sobom razumije, da je ta sposobnost za njega od neiskazane koristi, jer je on inače troma životinja, koja se u svoje noge može slabo pouzdati, ako na njega neprijatelj navali. Zato se on na ovaj način učini nevidimim.

Naše domaće ptice močvarice: šljuke, kozice i dr. naliče svojim perjem onoj mrtvoj močvarnoj vegetaciji, u kojoj živu, a jarebice i prepelice, koje u žitu i na strništu živu imadu zemlji slično, ali žuto ispisano perje, pa svaki lovac znade, kako je s toga teško ove ptice opaziti. Bengalski se tigar zadržava u visokoj travi, koja je veći dio godine žuta i suva, pa je u istinu krzno njegovo tako slično tomu prebivalištu, da ga je kraj oštroga svjetla na 20 koraka jedva moguće raspoznati. Mnoge afričke ptice (Nectarinea) tako su sjajno i živahno bojadisana perja, da ih od cvijeća aloja, na kojemu živu ne može ni oštro oko sokolovo razabrati.

Pored ovoga općenitoga prilagogjivanja boji okolice, ima u prirodi još na tisuće i tisuće primjera, da se životinje još i napose u pojedinim životnim prilikama mijenjaju, te prilagogjuju prema potrebi, da se u borbi za opstanak mogu održati. Ličinke i gusjenice kukaca, koji na različitomu bilju živu i njim se hrane, imadu manje više istu boju, kao i te biline. Pokusom je dokazao T. W. Wood, da se kukuljice repina bijela leptira bojadišu istom bojom, kakovu ima onaj predmet, na koji su se pričvrstile. A to vrijedi i za mnoge druge. Poulton je pravio pokuse, te se je osvjedočio, da je gusjenica, koja se je počela omatati u kukuljicu, podala svojoj kukuljici svaki puta drugu boju, kada god je on promijenio boju mjesta, na kojemu je onaj čas bila gusjenica postavljena. A vrlo je znamenito, da se ta boja ravna kod njih prema godišnjoj dobi. Tako mnoge od onih, koje prezimuju, imadu pod jesen smegjastu boju poput uveloga lišća, a u proljeće se opet zazelene kao i priroda oko njih. Oponašanje to ide još i dalje. Ne samo da životinje oponašaju boju u glavnomu, nego i sa svima potankostima, to jest šarama, pjegama i točkama, što se u susjedstvu vide. I u tome su kukci najbolji majstori. Mnogi su kornjaši isto tako ispjegani i išarani kao i kora drveća, na kojemu se bave. Leptiri su po gotovu zaštićeni tima suglasnima bojama. Ili su te boje posve iste kao zemlja — ako se leptir više na zemlji zadržava, — ili su im krila i oblikom i bojom savršeno slična bud friškom bud uvelome lišću, koje počinje trunuti. I onda nije moguće niti vještome oku, da ih opazi. U tome je oponašanju leptirov rod *Kallima* upravo znamenit. Kad ovakav leptir sjedne, onda uzdigne i prisloni jedno krilo uz drugo, da se gornje boje krila ne vide, nego samo donje, koje su listu slične, a kratak repić se pričinja kao držak (peteljka) toga lista. I druge životinje, na primjer morske, zaštićuju se na sličan način. Morski račići i mnoge ribe, koje živu megju biljem, išarane su tako, kao i to bilje. I neke su morske zvjezdice (Ophiocoma bellis) tako slične bilju ili koraljima, da se samo po gibanju prepoznaju kao životinje. Dakle ne samo boja, nego i oponašanje oblika, koji su životinjama od koristi, služi kao zaštitno sredstvo. Evo još nekoliko primjera toga oponašanja oblika. Neki skakavci (Phasma i dr.) tako su oblikom svojega tijela slični grančicama, da ih nije moguće od grančice drva, na kojoj sjede, razlikovati. Ti skakavci imadu — da bude sličnost potpuna — na sebi sve nabore, oka, početke za list, kao prava grančica. Drugi je jedan skakavac sličan smotanomu uvelomu listu, pa kada preko njega prolaze druge životinjice n. pr. mravi, onda se ne će ni ganuti, kao da zna, da ga radi toga oblika ne će nitko niti taknuti, dok god se pomicanjem sȃm ne bi odao. Rošćići gusjenica (n. pr. Sphinx cranta) imaju kanda tu svrhu da bude sličnost što veća sa grančicama biline, na kojoj žderu, jer kada gusjenica sagje na zemlju, da se zakukulji, izgubi rožčić i zelenu boju, jer bi ju jedno i drugo laglje odalo. Gusjenicu leptira *Geometra* mnogo je puta vidjeti, kako se je sunavrato pričvrstila uz grančicu i koso postavljena ukočila kao suhi ogranak. A. Everett pripovijeda, da je na otoku Borneu našao na zelenoj mašini (mahovini) takogjer zelenu i mašini sličnu gusjenicu, koja je na legjima imala dvije crvene pjege, baš slične crvenim tobolcima, što ih ta mahovina radi svoga rasplogjivanja nosi. A da bude još bolje zaštićena, zavukla je za žderanja glavu pod neku kao kapu od kože; da se je nije moglo nikako opaziti, jer se pod tom kapom gibanje glave ne vidi. A gotovo je nevjerojatno, da je jedan pauk poprimio oblik ptičje izmetine — samo da bude siguran za svoj život!

I takovih primjera ima u kukaca gotovo najviše. A i razumljivo je, jer su kukci maleni i slabašni, ali dobra hrana mnogim i mnogim drugim životinjama. Da ih nije priroda ovako zaštitila, brzo bi ih nestalo sa pozorišta zemlje, jer bi ih neprijatelji njihovi brzo zatrli. Zna se, da jedna jedina manja ptica utamani svaki dan više stotina kukaca ili njihovih ličinaka. Svi ovi primjeri pokazuju, kako životinje metnuše na sebe varavo ruho, da lukavo zavedu one, koji im o glavi rade. Ali ima i takovih slabića megju životinjama, koji ipak imadu srca poći pred neprijatelja — makar i mnogo jačega. — Ne kriju se oni pod tugjom krinkom, nego im se još javljaju, da su došli! Većinom su to živahno bojadisani kukci ili njihove ličinke. Šarenilo ih njihovo odaje već i iz veće daljine, a upravo je to razlog, da ih njihovi neprijatelji ni ne pokušaju proganjati ili pače proždrijeti, jer znadu, da su ti lijepo išarani stvorovi netečna okusa ili neugodne duhe. Kad ne bi ovi kukci bili tako živo omašteni, lako bi se ptice, žabe ili gušteri mogli zabuniti, te ih pojesti; poslije toga se dabome ne bi dala više ta zabluda ispraviti. Takovih kukaca ima mnogo. U nekojih su samo ličinke na taj način zaštićene od pogibelji, a u drugih i ličinke i kukci, a ima dapače primjera, da su i ista jaja ogavne duhe. Razumije se samo sobom, da se ovakove vrsti kukaca bez pogibelji vrlo lako množe. A još i druga sredstva imadu gusjenice, da otklone od sebe pogibelj. Nekoje imadu na hrptu crvene pjege, kao kakove vatrene oči; tih se očiju kanda boje druge životinje, jer su pokusi pokazali, da su kokoši od straha pobjegle od gusjenice, kada je ona hrbat zgrbila i te oči pokazala. A ne bi niko mislio, da si i naše krijesnice baš svojim sjajenjem život čuvaju od kukcožderih životinja. Prirodoslovac Belt je pokusima našao, da kukcožderi ne će krijesnica da jedu, a da se ovi ipak ne zabune u tmici, dala je priroda krijesnicama po svjetiljku, koja odvraća njihove neprijatelje od odurne im hrane. A takovih primjera ima vrlo mnogo.

I megju višima životinjama ima takovih nebojša. Jedan od njih, skunk, tako je omašten, da ga je po bijelomu i crnomu krznu vrlo lako opaziti, ali zato rijetko na njega navali koja jača životinja, jer on od sebe štrca nekakovu gadnu i užasno smrdljivu tekućinu, od koje mogu ljudi i životinje lako oslijepiti. A on kao da to zna, ne bježi, kad vidi koga jačega, nego ide lijeno po svome poslu siguran, da mu ne će niko ništa. I u njega je dakle već sama boja krzna dovoljna, da ga od progonitelja očuva.

Žabe imadu obično slabo izražene boje, ili takogjer slične okolici svojoj. Ali ipak ima žaba, koje su vrlo jasno i živahno omaštene, i koje se ne kriju po zakutcima, kao druge. Nu ove žabe, koje je baš radi njihovih boja vrlo lahko opaziti, jesu tako ogavna okusa, da ih niti jedna životinja — koja se inače žabama hrani — ne će ni dotaknuti. Očevidno je, da ta njihova živahna boja ima upozoriti druge životinje, da si ne kvare želudca zločestom hranom. Dabome, da to upozorenje nije iz prijateljstva, nego radi vlastite kože. A i rožnato čegrtalo čegrtaljke kanda nema drugu svrhu, nego neprijateljima u okolici javiti, da je u blizini otrovnica, u koju ne valja dirati. A njoj je ovakovo zaštitno sredstvo upravo nužno, jer je ta zmija tako troma i plašiva, da ju je vrlo lahko utući (ako ona megjutim prije ne ujede napadača).

Prije nego promotrimo prvi postanak i zamašaj tih pojava, upoznaćemo jošte jedan osobito zanimljivi način zaštićivanja od pogibelji: Neke životinje naime poprimaju boju i oblik od onih životinja, koje su drugim kojim sredstvom već zaštićene od pogibelji. One, koje ta svojstva oponašaju, nijesu niti najmanje u rodu sa onima, od kojih to zaštitno sredstvo usvojiše, pa ipak su tako slične, da oko ne može na prvi mah razlike razabrati. Ima lepirića, koji su posve slični pčelama, bumbarima, osama ili grabežljivim muhama, a korist od toga je u tome, da neprijatelji leptira ne će dirati u te tobožnje muhe, pčele i t. d. U južnoj Americi ima jedan živahno omašten rod leptira, nazvan Heliconida. Njih ima vrlo mnogo, jer ih radi ogavnoga njihovoga mesa ne će druge životinje da jedu. Uz ove Heliconide živu još posve drugačiji leptiri (Leptalida), koji imadu dobro meso za hranu pticama i drugim životinjama, ali da svoje neprijatelje prevare, poprimiše isto takovo ruho, kakovo imadu smrdljivi Heliconidi. Krila su im naime posve jednako išarana, ter jedne od drugih u lijetu nije moguće razlikovati. Tako zakrabuljeni zaštitiše se. Takovih primjera ima megju leptirima vrući krajeva dosta, a od evropskih manje. A i megju drugima kukcima ima takovih pojava. Tako neki kornjaši (kebri) oponašaju neke osi (zolje), pčele ili mrave. Često puta oponašaju kukci samo nekoja svojstva. Tako ima kornjaša mekih krila, da oponašaju boju kornjaša sa tvrdima krilima. U tome je ta korist, da se neprijateljima pričine kao oni tvrdokrilci, na koje ovi ne napadaju.

I megju višim životinjama ima takova oponašanja. Jedna neotrovna afrička zmija naliči posve na otrovnicu Clothos atropos samo za to, ne bi li od nje pobjegle druge životinje, misleći da im je pogibeljna. Kod ptica i sisavaca nije taj način zaštićivanja tako čest, kao kod nižih životinja, jer ptice i sisavci imadu bud laka krila, bud brze noge, jake zube, bud kljun, da se izvuku iz pogibelji. A ipak i megju njima može se naći nekoliko primjera.

Razmatrali smo eto s ovo nekoliko primjera, kakovim su oružjem životinje oružane, da umaknu pogibelji, od koje nijesu ni jedan trenutak sigurne. Prerazličito je to oružje, ali uvijek primjereno načinu života dotične životinje. Baš je to, kao i kod ljudi. Jedan se bori rukama, drugi riječju, treći perom, — ali svi se bore i natječu.

Kakav je razlog toj utakmici životinja, spomenusmo u uvodu. Hrana je to u prvome redu, jer bez nje nema nikomu opstanka. A od kakova je zamašaja i posljedica ta utakmica? Evo ovo ćemo malo razmotriti.

Istina je da u prirodi ima mnogo hrane, ali je istina i to, da je ipak nema dovoljno za sve, što se rodi i što živi. Istina je i to, da ne trebaju svi baš istu hranu, ali i ta valja, da ih je mnogo, koji se jednako hrane. Istina je nadalje i to, da se od svake životinje ragja na stotine tisuće puta više mladih, nego li ih se može održati i nego ih se u istinu održi na životu do svoje naravne smrti. Najveći dio tih životȃ uništen je doduše već u prvome zametku: jaja, ličinke ili mlada legla propadaju na tisuće već prije, nego li su sama mogla stupiti samostalno u svijet. Ubilo ih nevrijeme, pomanjkanje hrane, ili njihovi neprijatelji, koji njima napuniše prazne svoje želudce. Ali uza sve to ostaje mnogo mladih života na svijetu. Njima valja da se ogledaju, kako će trbuhom za kruhom. Malo je mjesta na zemlji, na kojima bi bilo životnih potreba u izobilju ili previše; većinom je hrana umjereno ili oskudno podijeljena na raznima mjestima zemlje, tako, da nije niti iz daleka dovoljna da uzdži život svim onim mladim, koji su se izlegli. Ovim dabome ne preostaje drugo, nego sve sile napeti, da osvoje ono što im je potrebno, da uzdrže život, i ispune svoj poziv. A kako se i drugi o iste te pogodnosti natječu, ne može taj biti mirna sporazumka, nego odlučuje borba — jer se interesi razilaze. Svi traže ono, što svima treba, ali za sve nema dosta, tako da ovdje valja ona: „Mnogo ih je zvanih, ali malo odabranih!“ Naravna je dakle posljedica, da jači potiskuje slabijega, te uzimlje hranu za sebe; slabiji propadaju, ili se jačaju, da ne izginu. Težnja za opstankom tolika je, da se nikome ne će mirno propasti, pa s toga svaki u toj utakmici vježba i napinje sve svoje sile, da se uzdrži na megdanu. Neumoljiva je nužda dakle onaj silni poziv, koji

Budimpešta. Pogled na novi kraljevski dvor.

životinju tjera za potrebnim prilagogjenjem, a utakmica ta ide još u prilog samoj stvari, jer životinje, koje su prisiljene da se natječu, postaju sve spretnije i sposobnije, da konkurenta unište. One naime dobivaju sve više novih korisnih vlastitosti, koje im pomažu, da svladaju one svoje takmace, koji tih korisnih vlastitosti nemaju. Već smo te korisne vlastitosti upoznali: kljun, čeljusti, kopita, jake mišice, brze noge, laka krila, boja, oblik, neugodna duha, oponašanje već zaštićenih životinja i dr. A čim ima ovakovih individua, koji su, dobiv ove korisne vlastitosti, postali nad drugima premoćniji, onda je opet nastala utakmica megju nejednakima protivnicima. Slabiji opet izgibaju i ne ostaviv potomstva, a oni jači živu, te ostavljaju potomstvo, koje je već mnogo sposobnije, da pogje — što no kažu — trbuhom za kruhom. Ali niti u ovom novom naraštaju nijesu svi jednaki. I megju njima ima slabijih i jačih. Slabiji izgibaju, a od jačih ostaju samo najjači, to jest oni, koji su se svojima životnim prilikama mogli najbolje prilagoditi bud tim, što su razvili nove potrebne, već spomenute vlastitosti, ili pak tim, što su bili najkrepčiji, te mogli odoljeti neprilikama, koje su ih u životu susretale. Tako to bude i sa njihovima potomcima. Oni moraju, da se prilagode životnim prilikama, ako hoće da se uzdrže, a to je tako, da dobiju opet nova svojstva, koja su im potrebna u sveopćoj utakmici sa drugima. Iz toga se opet vidi, da je ova najmlagja generacija ponešto već drugačijega ustrojstva, nego li su bili njihovi pregji; a i potomci njihovi će se morati s istih razloga sve više mijenjati i udaljivati od ustrojstva i oblika njihovih praotaca.

Nego jošte je jedan momenat, koji utječe na tjelesnu promjenu oblika, a to je nasljedstvo. Ne smije se smetnuti s uma, da potomci takogjer i nasljeduju stanovita svojstva od svojih pregja ili drugima riječima, da pregji namiru svoje sposobnosti potomcima. Promatra li se dakle jedan kasniji naraštaj, pa se prispodobi sa kojim prijašnjim, onda je razumljivo, da se on razlikuje od prijašnjega, jer je već prvo naslijedio novih vlastitosti od roditeljâ, a drugo, sâm je pribavio novih, jer se je morao prilagoditi životnim prilikama, u kojima se nalazi. A oni, koji su se mogli potpunije i bolje prilagoditi, više su se i promijenili od drugih. Drugi, koji se nijesu mogli prilagoditi kako je potreba iskala, moradoše propasti. Uzme li se sada u obzir, da je ta potreba prilagogjivanja u neprestanoj megjusobnoj utakmici životinja takogjer neprestana, zatim da to prilagogjivanje sve to kasnijih naraštaja traje tisuće dà milijune godina, a i danas, a da istodobno od toga bezbroja naraštaja svaki slijedeći naslijegjuje sve više i više novih vlastitosti od svojih pregja, onda je lako doći na misao, da današnje životinje moraju izgledati, a i izgledaju drugačije, nego li njihovi praoci, to jest jednom riječju: Životinjstvo se mijenja, a mijenja se prema potrebi u borbi za opstanak, u kojoj pobjegjuju samo ona individua, koja se mogu životnim prilikama najbolje prilagoditi. A priroda sama izabire sposobne, da živu i ostavljaju potomstvo, dočim slabiće pušta da izginu.

Da se u istinu mogu potomci neke životinjske vrste razviti drugačije, nego li su im bili pregji, može svako predočiti i tijem, što gojitelji blaga (konja, ovaca i dr.) umiju zgodnim rasplogjivanjem u stalnim prilikama dobiti ponešto drugačije potomke, nego li su bili pregji dotične životinjske vrsti. A to, što čovjek izvodi u malome stilu i u kratkome vremenu, to izvagja priroda u veliko — ali dabome: u nepreglednome nizu godina.

Ali u borbi za opstanak nijesu se životinjski oblici samo mijenjali, nego su se — kako je prikazano — u isto doba i usavršavali, jer su životinje postajale sve više sposobne, da prkose životnim neprilikama. Premda su se te promjene zbivale tečajem tolikoga niza godina i tako polagano, da je ljudska kontrola posve nemoguća, ipak ta činjenica postoji, jer su se u zemlji sačuvali oblici životinja, koje su davno živjele i već izumrle. Što su te životinje starije, to su i jednostavnijega ustrojstva. Pa pošto ta utakmica za hranu i borba za opstanak i danas traje, a trajaće sve dotle, dok bude išta živa na zemlji, nastavlja se i mijenja i usavršivanje oblika životinjskih, a nastaviće se i u buduće, dok bude išta živa na zemlji.

Ipak ima mnogo primjera, koji pokazuju, da borba za opstanak nije usavršila stanovite životinjske oblike, nego upravo je protivno prouzrokovala, to jest neku nižu organizaciju. Tako se zna, da su na primjer beznogim zmijama pregji gušteri sa nogama. Ali je i ovdje vladalo načelo, da se oblik mijenja prema potrebi dotične životinje u novim životnim prilikama. Isto valja za morske sisavce jer živu u vodi, za tim za životinje, koje izgubiše oči, jer živu u spilama. A da ima životinja, koje ostadoše na prvašnjem niskom stupnju svojega ustrojstva, može se tako tumačiti, što ove životinje nijesu nikad niti došle u takove nove prilike, u kojima bi im bila nužda prilagogjivati se, a tim ujedno i mijenjati te istodobno usavršavati.

Bila nam je svrha da s ovim člankom i nestručnjaka upozorimo na to, da ove i druge činjenice, što ih susrećemo u prirodi, — makar se na prvi mah čine pukim slučajevima — ipak imadu svoj izvjesni razlog i svoju nesumnjivu vrijednost. A sve su te činjenice samo posljedica onih kompliciranih odnošaja, koji neprestano vladaju megju svima prirodninama.

Priopćio *F. Barušić.*

Teslini pokusi.

Biće po prilici četiri godine, kako su u Evropu dospjele vijesti o čudnovatim pokusima Nikole Tesle na polju elektrotehnike, koji su na se obratili ne samo pažnju strukovnjaka, nego i pažnju šire publike. Malo kasnije mogli su se mnogi očigledom uvjeriti, da vijesti o tim pokusima nijesu nipošto pretjerane, da nijesu „humbug“, no da su posvema istinite. Nikola Tesla izveo je naime ove pokuse pred učenim družtvima u Londonu i pred francuskom akademijom u Parizu, a kasnije su slične, manje više sjajne pokuse ponovno izvodili na raznim zavodima.

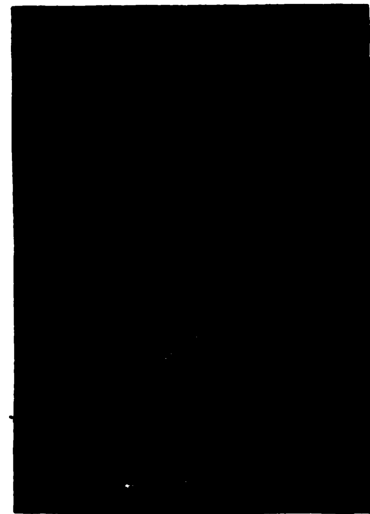
No prije nego opišemo nekoje od ovih pokusa, valja se osvrnuti na pravu njihovu svrhu i važnost.

Pojave, koje Tesla pri svojim pokusima upotrebljuje, nijesu pravo zapravo električne struje. Električnom *strujom* može se nazvati samo ona *struja*, koja se može prispodobiti vodenoj struji, koja uvijek u istom smjeru kroz svoj vodič teče, kao vodena struja kroz cijev. Osim ovih strujâ imade drugih električnih strujâ, koje svoj smjer u vodiču neprestano pravilno mijenjaju, a to su tako zvane alternativne struje. Alternativne struje su prema tome električni titraji, budući sastoje od neprestanog izmjeničnog gibanja električnog fluida u jednom i drugom smjeru. Ove se struje upotrebljavaju već mnogo godina, osobito ako treba energiju struje voditi na velika udaljenja, da ondje služi za rasvjetu ili za motorske svrhe. Ove vrsti bijaše struja, koja je za električne izložbe u Frankfurtu na Majni godine 1891. izvršila čudo, kad je živu silu vodopada rijeke Neckara kod Lauffena 173 *km* daleko u Frankfurt prenijela, gdje je prenesena živa sila služila za rasvjetu od 1000 žarulja, a osim toga kretala strojevima, koji su umjetan vodopad od 10 *m* visine opskrbljivali vodom. Alternativne struje, koje na ovaj način sastoje od električnih titraja, pokoravaju se dakako posve drugim zakonima, nego li one struje, u kojih električni fluid struji uvijek u jednom smjeru. (Jednosmjerne struje.) Pomislimo da se u cijevi, koja je u se zatvorena kao obodnica kruga, nalazi na jednom mjestu čepalj, koji se pravilno pomiče, sad u jednom smjeru sad u drugom, a da je osim toga cijev napunjena tekućinom, onda imamo u gibanju tekućine, koja nastaje uslijed gibanja čeplja, potpunu sliku alternativne struje. Očevidno utječe tu na gibanje tekućine njihova ustrajnost, uslijed koje će morati posebna sila gibanje zaustaviti, a opet druga, koja će prinukati tekućinu, da se giblje protivnim smjerom. Ova će sila biti tim veća, čim je veća količina gibanja, dakle čim titraji za sobom brže slijede. Zakoni alternativne struje se prema tome tim više udaljuju od zakona jednosmjerne struje, čim su titraji prve brži, a svojstva alternativnih struja megju sobom mogu biti različita, kako je već brzina titraja različita. One alternativne struje, koje se dandanas upotrebljavaju za prenos energije, učine u sekundi 50—135 titraja, u Njemačkoj i Austriji upotrebljavaju 50, u Engleskoj 70—100, a u Americi do 135. Za ovaj broj titraja su zakoni alternativne struje uopće poznati. Posve drukčije je sa strujama, koje upotrebljuje Tesla. Tesla je proizveo struje sa *15 000 titraja* u sekundi a poslije njega Erving[1]) sa 56.000, a Harris[2]) do 64.000 titraja. Radi mnogo većeg utjecaja električne ustrajnosti, vrijede za ove brze titraje sasma drugi zakoni.

Premda se ovi titrajni brojevi čine ogromni, nijesu ipak najveći, koji se dandanas postignuti dadu. Njemački fizičar Heinrich Hertz je za znanstvena istraživanja proizveo električne titraje, koji se u sekundi pet milijuna puta ponavljaju. Broj se taj dade nekako pojmiti kad pomislimo, da bi sekundno nihalo moralo 56 dana ići, da stigne ovaj izvanredan broj titraja. Veličanstven uspjeh pratio je njegove pokuse. Kada je žicu, kojom je ovu alternativnu struju vodio, na jednom mjestu prekinuo, mogao je dokazati da se s onog mjesta električni titraji šire po okolici u obliku nevidljivih valova i zraka, koje imadu ista svojstva kao zrake svjetla, osim što ih oko ne osjeća, nego se mora njihova prisutnost dokazati na drugi način. Hertz je na ovim zrakama našao sve zakone zrakâ svjetla, one su se odbijale na zrcalima, lomile na bridnjacima od asfalta, prolazile kroz kamene zidove, dale su se polarizovati; jednom riječju, uvijek su za elektrinu vrijedili zakoni svjetla. Pošto se je već prilično davno upoznalo, da se svako svjetlo sastoji od titraja elementarnih čestica „etera“, tvarine, koja je neizmjerno fina, laka i elastična, koja se svuda nalazi, dokazano je ovim pokusima, da su električni titraji iste naravi kao i titraji svjetla. U slavu znanosti može se dodati, da je ova istina bila predvigjena uslijed teoretičkih spekulacija, te je sjajnim pokusima profesora Hertza bila veličanstveno potvrgjena. Od toga vremena vrijedi u znanosti praistina, koja sačinjava jezgru elektro-magnetične teorije svjetla[1]). Makar će eksperimentalna potvrda teoretične misli u povjesti čovječjeg duha ostati slavna, ipak njena tehnička vrijednost nije neposredna, jer elektrotehnika nije dosad upotrebljavala širenje električne energije u prostoru, nego vogjenje u žicama, a isto tako za pretvaranje ove energije u svjetlo ili mehaničku radnju upotrebljuje sprave, u kojima je uvijek glavna stvar žica. Kako se vrlo brzi električni titraji šire u vodiču, slabo je poznato. Premda prispodoba alternativne električne struje sa titranjem vode, kao što smo prije spomenuli, pokazuje, da zakoni ovih titraja zavise o njihovoj brzini, ipak spada tačno izračunanje pojava u vodiću za svaki posebni slučaj megju najteže probleme matematike, koji se prečesto nedadu riješiti. Općenito se dade samo dokazati, da se kod vrlo brzih električnih titraja, elektrina u vodiču ne razmjesti više jednoliko, nego da se nastoji razmjestiti po površini, i to tim gušće, čim je veći broj titraja.

Slika 1.

Slika 2.

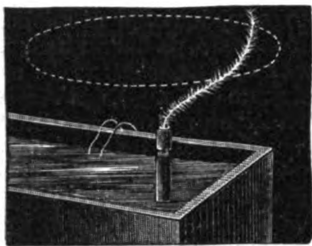
U istinu električni pokusi Tesle sa strujama velikih titrajnih brojeva pokazuju, da struja velikom silom nastoji doći na površinu vodića. Sila, koja goni struju na površinu često je tako velika, da vodići predaju energiju u okolicu i da time stanu žice jasno svjetlucati (sl. 1., 2.). Ako se ovaj pokus izvagja u tamnoj prostoriji (sl. 3. *a*, 3. *b*, 4.) pričinjaju se žice kao vatrene zmije — pojava vrlo čarobna! Ako se vodič prekine, struji energija s prostih krajeva vodića u okolicu u obliku velikih iskara (sl. 5., 6., 7.), svjetlećih zraka (sl. 8.) i plamena (sl. 9.), koji se ni u čemu ne razlikuju od plamena rasvjetnog

Slika 3. *a*

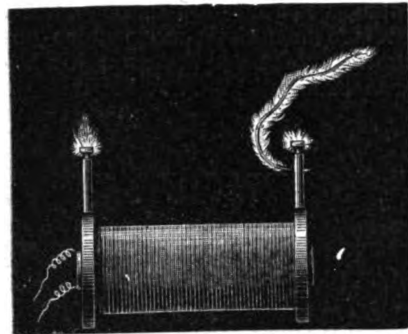
[1]) The Elektrician November, 18, 1892.
[2]) The Elektrician December, 9. 1892.

[1]) Jedan engleski učenjak, Maxwell je g. 1882. izdao „Elektromagnetic Theory of the Light“, dok je Hertz ovu teoriju potvrdio svojim pokusima g. 1887.

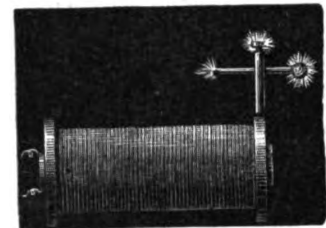

Slika 3. *b*

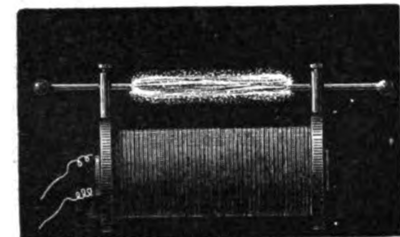
plina, osim što ne razvijaju toliku vrućinu. Nastojanje struje, da dogje na površinu vodića, može doseći toliku mjeru, da struja ostavi sasma vodić, ako je taj opkoljen razrijegjenim plinovima. Ovo svojstvo, koje je možda najčudnovatije, dade se najzgodnije razjasniti ovim interesantnim pokusom, koji najjasnije pokazuje razliku izmegju alternativnih strujâ dosad upotrebljavanih i strujâ, koje je Tesla upotrebio. Ako se naime provode jednosmjerna ili alternativna struja malenog titrajnog broja kroz ugljenu nit obične žarulje, usijaće se, kao što je poznato nit i počeće svijetliti. Ako se titrajni broj povisi, postajaće žar u sredini niti naskoro slabiji, a uz to se može opaziti, kako razrijegjen zrak, koji opkoljuje to mjesto, počinje svjetlucati. Čim postaje titrajni broj veći, tim se ova pojava više rasprostire uzduž ugljene niti, a napokon svijetle samo krajevi, kroz koje struja u žarulju ulazi, dok je ostali dio niti taman, a sav razrijegjen zrak u svjetiljci jasno svjetluca. Razlika izmegju struja malenog i veoma velikog titrajnog broja je tako ogromna, da se kod drugih dade ugljena nit u žarulji prerezati, a da se ova pojava bitno ne promijeni, dok bi kod običnih struja svjetla sasma nestalo da nit prerežemo! Pače kod vrlo brzih električnih titraja možemo drugu žicu sasma odstraniti, i onda još svijetli razrjegjeni vazduh mirno dalje. Prema tome su razrijegjeni plinovi pravi vodići za vrlo brze električne titraje, dok su iste kovine manje više loši vodići, budući da struja ide samo onim dijelom, koji je površini najbliži. Svojstva vodljivosti i izolacije na prosto se izmijene!

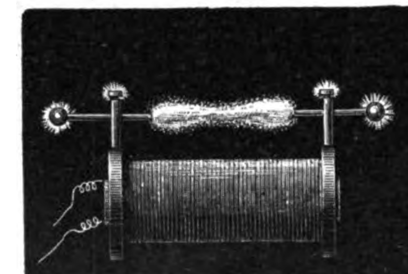
Slika 4.

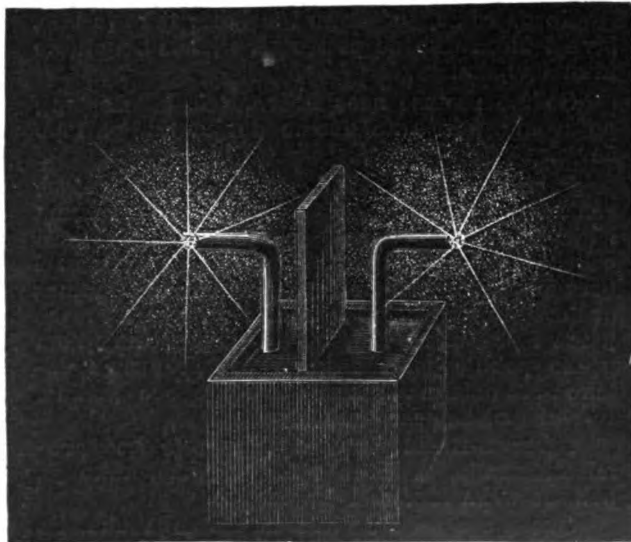
Slika 5.

Slika 6.

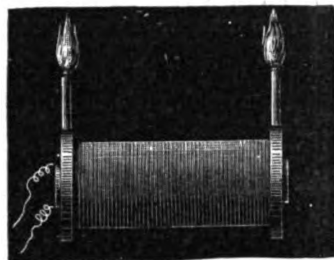
Slika 7.

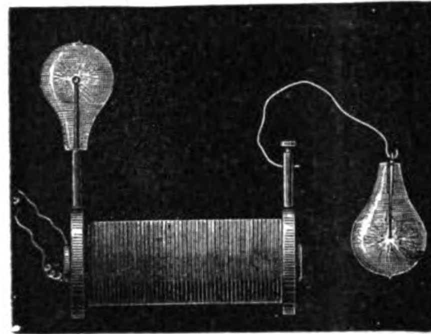
Slika 8.

U drugu ruku pokazuje svjetlucanje razrijegjenog vazduha, ako nema povratnog provodića, da je i vazduhom napunjen prostor kadar provoditi električne titraje natrag. Kod upotrebljavanja žarulja dostaje dakle potpuno samo jedna žica; žari kraj ove žice u žarulji, a osim toga svjetluca razrijegjen plin (sl. 10.) Tesla je ovake žarulje sastavio i upotrebljavao i kod njih snabdio kraj žice u svjetiljci komadićem dijamanta, cirkona ili rubina (sl. 11. i 12.)

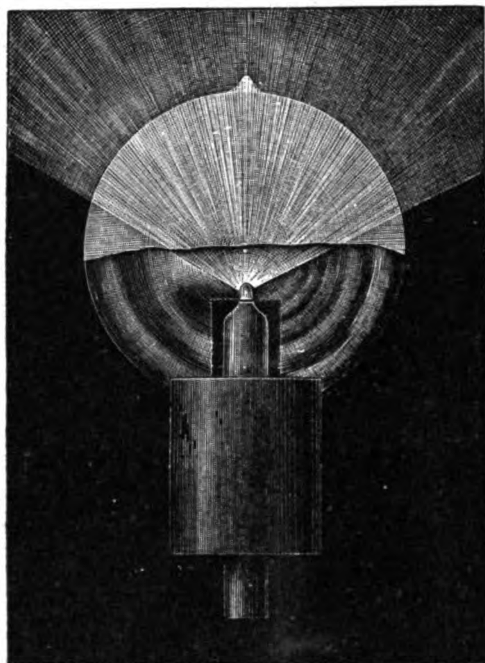
Slično vrijedi za električne motore, ako ih gonimo strujom velikog titrajnog broja. Kao što kod svjetiljakâ trebalo je dosada uvijek po dvije žice u tu svrhu, i to da jedna struju dovodi, a druga odvodi. Budući se provodljivost zrakom napunjena prostora dade općenito upotrebiti za odvogjenje brzih električnih titraja, može se upotrebiti i u ovom slučaju. Upotrebljavanje motora ove vrsti daje naravno vabivu sliku o velikim prištednjama provodnog materijala, budući da odgovor na pitanje, da li je bolje i jeftinu vodenu silu prenositi na veliku udaljenost ili namjestu potroška te sile postaviti parni stroj, zavisi jedino o trošku za dugi bakreni vodić. Dakako da se o praktičnoj upotrebi ovih motora nedade mnogo reći, dok su im još unutrašnja svojstva nepoznata.

Slika 9.

Slika 10.

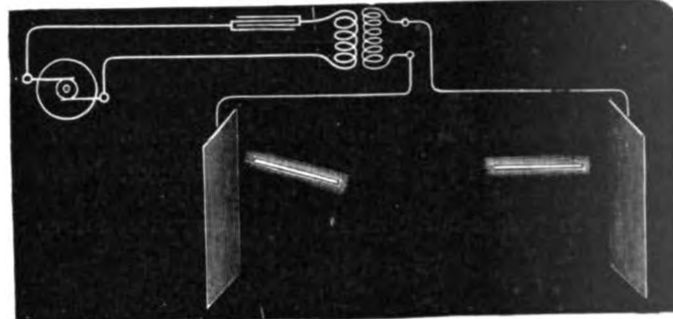

Slika 11.

Odvogjenje brzih električnih titraja kroz prostor zrakom napunjen, dade se vrlo olakšati, ako se na stroju, koji ova titranja pobugjuje, i na motoru pričvrsti po jedna kovna ploča, i to na onom mjestu, gdje bi inače počinjala i svršavala žica za odvogjenje. Kroz povećanu površinu izlaze i ulaze električni titraji mnogo lakše, ali postupak ovog prelaska nije tako jednostavan, a da bi se povećanjem površine dao po volji olakšati, veličina ploče mora biti udešena prema brzini titraja i prema mnogim drugim okolnostima. Uopće se mogu ove električne pojave prispodobiti sa akustičnima, budući se muzikalan glas sastoji i samo od pravilnih titraja zračnih čestica, u kojih brzina stvara visinu glasa. Ove električne pojave su regbi neka vrst idealne muzike, koja je samo onda prosta svih disonancija, t. j. poremećenja u vodiću, strojevima i spravama, ako su sve česti napose udešene i uregjene za harmonično saglasje. Ali harmonično udešavanje ove vrsti nije tako lako, kao muzikalno, jer mu nikakov organ čovječjeg tijela pri tom ne pomaže. Čovjek mora radnjom svog duha namjestiti šesto ćutilo, koje mu fali. Istina nije malena ova zadaća, možda ogromno djelo, kojim će se baviti pokoljenja; ali je čovjek vičan smjelo se osloniti na snagu duha koji istražuje, ne brineći se za tijek stoljeća.

Slika 12.

Titraji, koji prolaze kroz prostor zrakom napunjen, koji se nalazi megju spomenutim kovnim pločama, mogu se i bez novih vodića i žica direktno upotrebiti za proizvagjanje svjetla, ako se u put titraja metne staklena cijev napunjena (sl. 13.) razrijegjenim plinom. Baš to spada megju najimpozantnije Tesline pokuse, da je dvije takove ploče stavio naprama sebi, a u razmaku megju ovim pločama držao je na ma kojem mjestu jednu žarulju u ruci bez ikakovih žica za struju. Žarulja je odmah počela svijetliti, čim je pustio da prelaze vrlo brzi električni titraji s jedne ploče do druge. Dobro je primjetiti, da nije davala svjetlo ugljena nit, nego razrijegjen vazduh, koji je u svjetiljci svjetlucao; jer znamo da nijesu krutine vodići brzih električnih titraja, nego plinovi osobito razrijegjeni.

Slika 13.

U velike je već sada jasno od kolike će ogromne vrijednosti biti ova pojava za rasvjetu, čim pogje za rukom prispodobiti ovaj pokus sa praktičnom upotrebom. Imali bismo svjetiljke, koje bi se dale postaviti gdjegod ko hoće, koje bi hranila nevidljiva sila, koju bismo vodili u dvije kovne ploče; ne bi trebalo nikakva ulja, nikakva rasvjetna plina, nikakva petroleja, nikakvih žica! A kakvo bi istom svjetlo bilo!

Od kolike znamenitosti i važnosti jesu ti Teslini pokusi, uvidićemo kad promotrimo koje prednosti nam daje ovo svjetlo. Sva današnja vrela svjetla daju nam veliku množinu topline. I toplina se sastoji od titranja etera, koje je mnogo polaganije nego kod svjetla. Titraje etera manje brzine osjećamo kao toplinu i čim postanu brži, sposobno je oko, da ih zamjeti, a mi ih osjećamo kao svjetlo. Ekonomija kojeg vrela svjetla ravna se dakle prema smjeru energije, koju svjetiljka šalje u obliku svjetla, prema onoj u obliku topline. Mi bismo željeli svu energiju u obliku svjetla, a dobivamo je ovako samo jedan dio. Poznato je, da žarulja razvija manje topline nego plamen rasvjetnog plina, a još manje ga razvijaju električne lampe na luk. Za sat razvije svjetiljka od jedne normalne svijeće ovaku množinu topline:

Svjetiljka s petrolejem	63—77	kalorija
„ sa rasvjetnim plinom	22—25	„
Žarulja	3	„
Svjetiljka na luk	0.43	„
Teslino svjetlo	0·0007	„

ili s drugim riječima: s onom istom energijom, koju sada potrošimo za jedna električnu žarulju, moći ćemo rasvijetliti oko 3000 Teslinih svjetiljaka jednake jasnosti.

Zanimljivo je, da najidealnija vrst svjetla, što no je poznajemo, svjetlo ivanjske krijesnice ne sadržaje nikakve topline — a naše novo svjetlo?! — Približava se veoma ovom idealu. Svjetlucavo svjetlo, koje se pojavljuje u staklenim cijevima kod Teslinih pokusa, je kao što smo vidjeli — skoro bez topline.

I ako još nije na čisto, da će ovo svjetlo biti svjetlom budućnosti, kao što ga Tesla zove — jer može ovu nadu uništiti hemija sastaviv preparat sličan svijetlećoj materiji krijesnice — ipak mu valja priznati potpunu važnost. Pokusi sami tako su sjajni da prost ih opis ne može nikad nadoknaditi. Utisak, što su ga učinili po cijelom svijetu, je u glavnom pobudio izgled, da se mogu pomoću jedne, pače i bez žice goniti motori i paliti žarulje. Budući da trošak za bakrene žice i kabele uvijek znatno utječe na dohotke i amortizaciju svake električne centrale, bio bi to napredak, koji bi razvoj tehnike i kulture ogromno unapredio. Posve su uznosite nade, koje pružaju Tesline pojave u nedoglednoj daljini. Tesla je pomoću strojeva proizveo do 15.000 titranja u sekundi, Hertz na drugi način 5 milijuna, a kad bi pošlo za rukom ići u ovim brojevima još dalje, došlo bi se do titraja etera, koje bi oko zamjećivalo kano *svjetlo!* More svjetlosti bi se dalo na ovaj način proizvesti sa neznatnim silama, jer je energija najjasnijeg svjetla neizmjerno neznatna. Istina, ovo nastojanje ne će biti lako, jer je titrajni broj svjetla prema boji *395—570 bilijuna* u sekundi. Od titrajnih brojeva dosad dosegnutih pa do gore navedenih je velik, ogroman skok, koji se možda ne će nikada polučiti. Ali, što ne bi čovjek sanjao, što se ne bi oduševio za dalekim idealima, tâ čežnja za njima je najjače sredstvo, koje nuka na dalji napredak. Kad bude moguće proizvesti ove titraje brojeve kretanjem strojeva, moći će se ti titraji upotrebiti i za kretanje strojeva, moći će se energija etera, koji

se svagdje nalazi, upotrebiti za kretanje motora. Budući da svagdje eter titra, doći će vrijeme, kada će čovjek svoje strojeve upregnuti u kolesa prirode, da time postavi njenu neizmjernu silu u službu kulture i napretka.

Sastavljajući ovo služio sam se bilješkama, koje sam izvadio iz glasila: „Prometheus“ „Electrician“ London, „Elektrotechnischer Anzeiger“; iz knjižice „Étienne de Fodor: Experimente mit Strömen hoher Wechselzahl, Hartleben, Wien. 94., koju preporučam svakom, koji želi ovaj predmet pobliže upoznati

Kosta Schwarz.

Dervišev sevap.

Sarajevska priča. Napisao *Bož. Čerović.*

Velika je i nedokučiva volja Alahova. Jedan čas, pa čitav svijet može biti drukčiji. Sve se može preokrenuti; kamen početi da raste, a drvo

Gjul-babina smrt. Slikao *Franjo Eisenhuth.*

da se kameni; voda da teče uz brdo, a niz brdo da ni ptica više ne poleti; može more poteći, a rijeke stanuti, hajvan progovoriti, a iksan zanijemiti... Može sve ... sve .., a što ne može i fukaraš ozengjiliti?! ...

Pa rašta se čude Derviš-Rašidu, što kuće kupuje, džamije podiže, raju otkupljuje?

Veliki Alah, koji i na mravka pazi i čuva, da ga ne zgazi ljudska noga, pogledao i na svoga izmećara .... na svog derviša, pa mu dao i kapom i torbom iz svoje nepresušne hazne....

Eto punu godinu dana on je proveo u tekiji, ama baš nikad da ne izagje na dvor. Pa zar je čudo, što i Bog takijem daje? ...

Derviš-Rašid.... Ta i samo mu je ime već postalo kao izraz dobrote. Svak živ ga poznaje, a najviše siromasi i ubogi; blagosiljaju ga ne samo Turci nego i kršteni.

On pomaže svakomu.

Siromaha nije nikad pustio, da se od njegove kuće prazan vrati.

Udijelio je vazda svakomu, pa to bio Turčin ili ko drugi.

Kad ono svijetli padišah udari namet na Bosnu od šest tovara blaga sve u samu dukatu, bijedna raja šćadijaše živa propasti. Al pomože Derviš-Rašid.

Tri tovara on je u jednom poslao u Stambol, sve samo žuta dukata, na račun danka.

I padišah se, vele, tome začudio: Turčin, pa najviše raju otkupljuje, te zaželi, da ga i sam vidi.

Poruči po nj u Sarajevo, te ti tako Derviš-Rašidu bi sugjeno vidjeti Stambol, prije nego li je i mislio.

Kad se vratio iz Stambola, odmah je podigao džamiju, a više vrata joj sam svojom rukom napisao nekakva tri velika slova.

Niko nije znao, šta ta slova znače, osim jedinog Derviš-Rašida.

Mnogi je govorio, kako su ta slova bila napisana na kazanu, što ga je Derviš-Rašid iskopao ispod tekije, kad mu se ono usnilo, da će naći blaga.

A mnogi bi još dodao:

— Djedo bijele brade do pojasa javio mu se u snu i rekao, da od onog blaga sagradi džamiju i da joj više vrata napiše ono, što nagje na kazanu.

A kad bi Derviš-Rašida pitali, on bi samo rekao:

— Slova sam ja sam smislio i napisao, a znače: krv nije voda.

Neki su se i smijali dervišević riječima — misleći, da on tim samo zavarava, a da je nešto drugo, što on ne smije da kaže, jer bi mu odmah nestalo nagjenog blaga.

Svijet kao svijet buba i govori i o onom, što ne zna, taman kao da je očevidac.

Ne zna li kako je što postalo, on sam izmišlja, kako se njemu čini najzgodnije, i toj svojoj izmišljotini tvrdo vjeruje.

Pa i za Derviša niko nije drukčije ni mislio, nego da mu se u snu predskazalo, pa haznu našao.

— Teško njemu, rekao bi mnogi, ne će se moći s dušom rastati, dok ne kaže, gdje je blago našao. Nalet ga hoće li biti ono je šejtansko, a nije od Boga, pa šejtan valja opet da ga i hajruje, a onaj, što se njime služio, valja da o njemu na samrtnom času računa daje. Za svaku paru, gdje je koju potrošio, valja mu odgovarati.

Samo ih je opet, koji su drukčije mislili, pa i govorili:

— Velika je i nedokučiva volja Alahova. Jedan čas pa čitav svijet može biti drukčiji; sve se može preokrenuti: kamen početi da raste, a drvo da se skameni, voda da teče uz brdo, a niz brdo da ni ptica više ne poleti; može more poteći, a rijeke stanuti; može sve ... sve ... a što ne može i fukaraš ozengjiliti?! ....

*

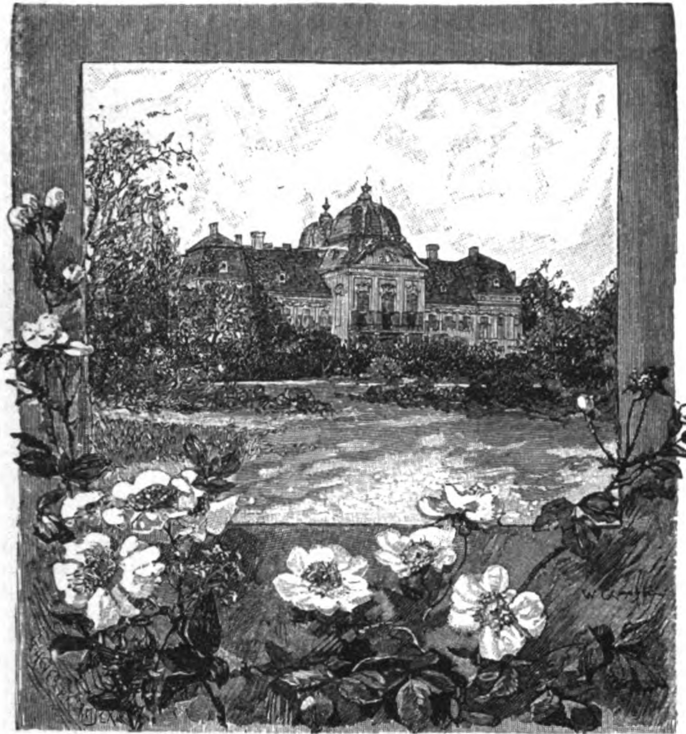
Ko se rodio, valja mu i mrijeti: tako je bilo, biva i biće, niko ne ostaje na bijelom svijetu do kika i vijeka.

Godine prolaze neosjetljivo, tek bilježe trag po svemu, što je na ovome dunjaluku, pa i po čovjeku.

Pogledaj samo na dijete, kakvo je kad se rodi: kao angjel, čiste i jednake kose, lica ravna i glatka, a kad ostari sve je drukčije: kosa osijedi, tijelo se pogrči, lice se ospe borama i brazgotinama. Sve su to tragovi minulih godina; svaka je napisala, što je imala i znala. I još jedna i posljednja vine se sa blagim osmjejkom preko poblijegjenih usana i čovjek putuje daleko .... daleko ..., kud i sve njegove godine, te slabe niti burnog mu života.

I Derviš-Rašid ostario. Taman je kao grumičak zemlje. A samo neko vrijeme, kako je, beli, sa svim klonuo i iznemogao.

Oko njega tri sina kao tri zlatne jabuke. Pa kako mu je srce veselo, kad ih pogleda.

Kraljevski dvorac Gödöllö.

Često puta, kad bi mu se okupili oko dušeka, zaigrala bi Derviš-Rašidova usnica ..... htio bi nešto reći, ali se opet ustegni i zaustavi.

Ali jednom ne htje da oklijeva. Pade mu na um smrt, koja je bliža od košulje, osobito njemu, kad i sam osjećaše, da je jednom nogom u grobu.

Okupi sinove oko sebe, pa svakog poljubi u čelo, a suze mu se prosuše niz zažarene obraze.

Sinovi dršću; nestrpljivo čekaju šta će im babo narediti, pa izbečili u nj oči, te se i ne miču.

Derviš-Rašid obrisa suze, nakašlja se — i kašalj ga izdavaše, da je blizu zadnji čas.

Pa će nekako blago i svečano:

— Djeco moja! ...

... Što god ko učini, i naći će. Vi nijeste zapamtili vašeg dobrog djeda a mog rahmetli baba, živio je dugo ... dugo, više nego ću ja, a za sve to vrijeme nije se niko našao, kome je on što zanio ili krivo učinio. Njemu su svi naši zemljaci bili braća, pa makar što smo različitih vjera i zakona.

Svakome je činio dobro, koliko je mogao; nije gledao ni pitao: je li on Turčin ili nije ...

Slušajte, pričaću vam, jer bi mi žao bilo, da ovo sobom odnesem na oni svijet. Bila bi mi, čini mi se, i tamo rana, da vam ne kažem.

I sam sam dosta dobra i sevapa učinio, ali ovo mi je, čini mi se, najveći sevap, što ću vam pričati.

Još tu Derviš jednom duboko uzdahnu, pa nastavi:

— Nijeste poznavali ni Spasoja Plećaka, ali ste dosta slušali o njegovu zengjiluku i imanju. Meni je sam češće puta govorio, da mu je moj rahmetli babo, a vaš djedo svemu sevep, te je onako ozengjilio i valjan čovjek postao. Naučio ga je, veli, štediti, jer je znao da štednja vrijedi zlata.

Spasoje vam je, djeco moja, bio u mladosti dosta raskalašan i trošali. Za to je znao i vaš djedo, te ga je učio i svjetovao, jer Spasoje ne imagjaše od roda baš nikoga. A kad je vidio da riječi mnogo ne koriste, onda ga zovne kući, pa izmlati kako valja i treba. Od tada je Spasoje za čudo radio i štedio, te je dotjerao da je bio megju najzengjilnijim hrišćanima u Sarajevu.

Bog je zar tako htio, da moj babo zaduži Spasoja, što je on meni pošlje vratio.

Ja sam vam bio jedinac, pa i dosta razmažen. Umri mi majka, pa i babo malo pošlje nje.

Imanje sve na me spalo, taman kad sam bio u najvećem jeku.

Ne naučio se iz malena ni o čem brinuti, pa ne znadoh sam ni kućom vladati ni upravljati.

Prijatelja bilo oko mene dosta. Trošilo se vazda i suviše. Često bi mi puta Plećak rekao:

— Rašide, Rašide, čuvaj se tih tvojih prijatelja, koji su oko tebe, dok im daješ i pružaš.

A ja ... boš ... Zar njemu da vjerujem? ...

— Oh, kako sam krivo mislio! ... Tu derviš opet zasta. Spusti čelo na koštunjavu ruku, pa nekoliko puta uzdahnu.

Sinovi mu se smirili kao janjci, ne čuju se kao da i ne dišu. Samo što bi jedan na drugog pregledali očima .... kao da se tim karahu ..... ili zaklinjahu, da će dobro zapamtiti babove riječi.

— Nesta imanja, djeco moja, pa nesta s njim i mojih prijatelja.

I sad sam vidio istom, da mi je sam Spasoje bio više prijatelj, nego li svi oni.

Jednog dana kâo jadan i žalostan naljezem ispred Spasojeva dućana, dok me on svrati i pozva, da mu tu veče dogjem na večeru.

Mene bi stid, ali mu opet odoh. Sve mi je iza zuba voda tekla... misleći putem kako će me Spasoje dočekati i ugostiti.

Kad tamo, a on me svjetuje i uči, kako treba raditi, živjeti i štediti.

Povede me u jednu izbu, otvori nekakav kapak i pokaza mi u zemlji u jednom ćičeriću svoj novac, što ga je radeći i štedeći stekao i sačuvao.

Ali ja ne slušah .... drznuh se, a on me prihvati, pa taman kao malo dijete izdomeza.

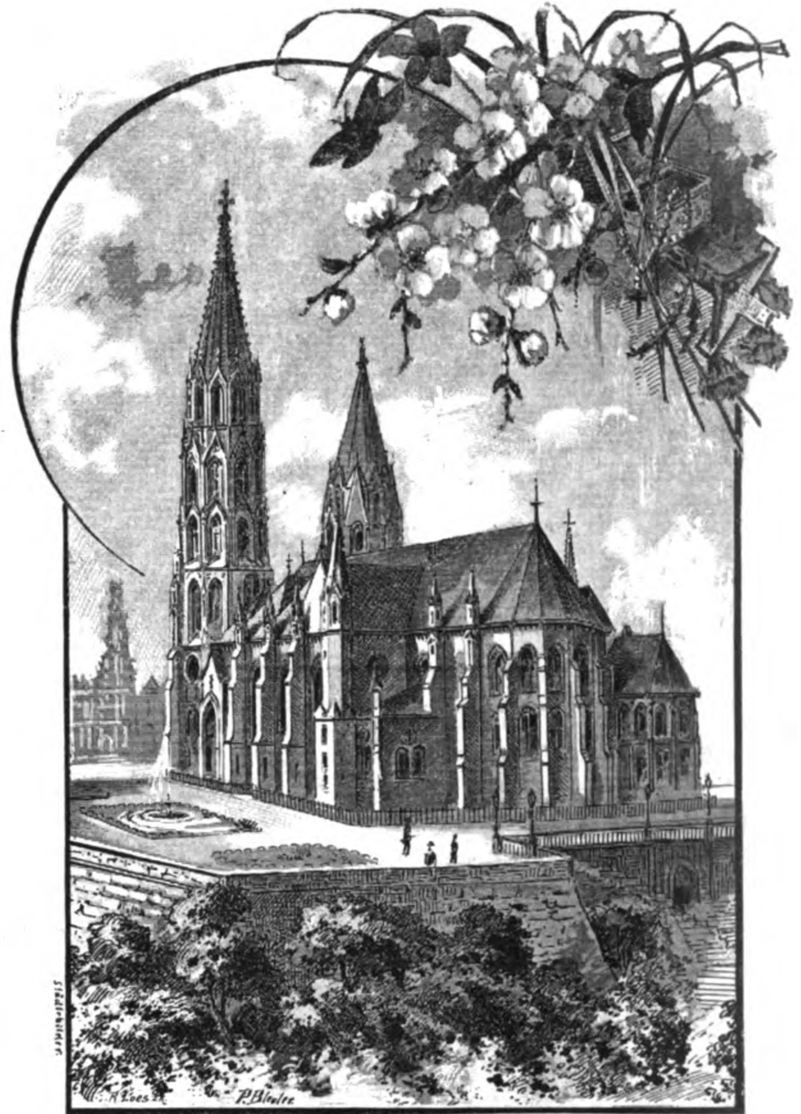
U jednom ne znadoh ništa, šta bi od mene. Tek kad se probudih, a ja u Miljacki.

Kako sam se otimao, Spasoju se omakni ruka, pa me udario po glavi ružno i ja sam pao taman kâo mrtav.

Spasoje siromah misleći, da me na mrtvo ubio, prepane se, pa šta je drugo i znao nego sa mnom u Miljacku.

Ali ko će ko Bog. Ništa mi nije bolje ni došlo od vode. Izvukla iz mene uboj i ja se osvijestio.

Probudih se i čisto ne znadoh na kom sam dijelu svijeta.

Crkva Matije Korvina u Budimu. (Iz djela „Städtebilder".)

Dršćem kao prut.

Polako se izvukoh iz vode i stadoh premišljati. Sjetih se svega, kako je samnom bilo. Stidio sam se i od samoga sebe. Postao ozbiljniji i smislih, da se uklonim od svega svijeta. I najzgodnije mi se učini, da pogjem u tekiju megju šehove.

I ostao sam tamo čitavu godinu, da nigdje ne izagjoh.

Od tada me i zovu „dervišem".

Plećak je siromah mislio, da me ubio, i to ga je peklo i mučilo s dana u dan sve jače i silnije.

Žao mu bilo, što tako i nehotice učini sa sinom svog najvećeg dobrotvora.

Nikoga nije smio ni pitati za me, jer se bojao, da se ne pročuje i ne oda. A ovako se vazda oslanjao na Boga, da on zna kako je to nehotice učinio.

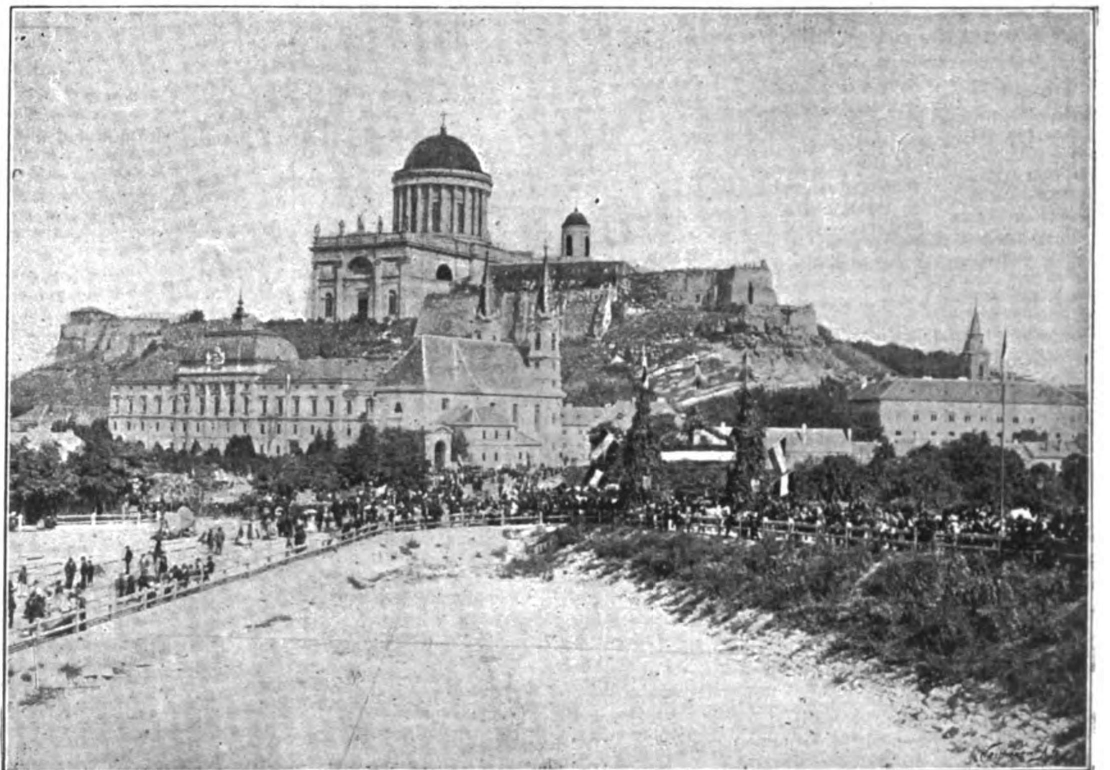
No kako ja za godinu dana nijesam nigdje izlazio, to je Plećaka svakim danom savjest sve više grizla i napokon, kad griža savjesti pretegnu i nadjača utjehu, koju mu je molitva pružala, siromah Plećak podlegnu........

I Derviš opet zaplaka kao malo dijete.

— Jednog dana čuh, gdje se razgovaraju šehovi, kako se sve imanje Plećakovo ubija u pare, jer kako nema nikoga od roda, to sve državi pripada.

A kuća mu, vele, još nije preteslimljena ... još je na telalu.

Čim to saslušah, otrčim telalu i zaištem ključe, da korsem pregledam kuću.

Varoš Ostrogon.

Odmah sam otrčao onamo, gdje no stajahu Plećakove pare, i na veliko čudo sve nagjoh, kao što je Plećak i ostavio.

Uzmem otalen nekoliko novaca, te se vratim i kupim kuću. Poslje se u nju preselim i oženim, naslijedivši tako čudnovato golemo Plećakovo imanje. . . .

No nešto me sve peklo . . . . neka tajna jeza vazda bi me spopala, kad bi počeo misliti o Plećaku. A to nije bivalo u rijetko.

No sad vam ne znam ni sam kazati, kako mi je onda bilo.

Ali kad ono udari naš svijetli padišah namet na naš vilajet, sve to oboriše na raju. Tada mi se javi u snu Plećak i zamoli me, da pomožem i svojoj i njegovoj braći, . . . da platim za njih onaj danak, i to onim novcem, što sam ga samim promislom božjim dobio.

Ja sam to odmah uradio. Eto, to je moj najveći sevap, što sam ga igda učinio.

I od tada bio sam miran, ništa me nije grizlo ni peklo. Osjećao sam kao da je sam dragi Alah tako htio, pa da i ja vidim da smo mi — ma i bili od tri vjere — svi prava braća, da treba da jedan drugog pomažemo i da jedan s drugim u ljubavi živimo, a to i vama u amanet ostavljam, jer djeco moja: krv nije voda. Za vas će vaši zemljaci, kad do šta dogje sve učiniti. Može biti, da to u prvi mah ne ćete vjerovati, ali pomislite na mene, pa vam je odmah jasno.

Čovjek vijekovima ne živi, ali žive djela njegova. Želio sam da moja misao ne propane i zapisao sam više vrata svoje džamije tri slova, koja sam baš sam i smislio.

A što nijesam napisao ona, koja bi svak: i pametan i lud i dobar i zao znao pročitati, promozgajte, pa će vam se i samo kazati.

No svi oni, kojima se bude iole moj život svigjao, raspitivaće i za ta slova, a vi im recite da znače: krv nije voda.

Tako ispriča Derviš-Rašid pošljednje, što je imao svojim sinovima, a njih svaki kao da se u sebi tvrdo zaricaše, da se ne će ogriješiti o babov amanet.

Tempora mutantur.

Bilo vike,
Bilo krike,
U ob'jesnoj kad su šali
Veselit se drugi stali.
Tek ja šutke n'jemo sjegjah;
Ja se šalit n'jesam znao,
Samo katkad ispod vjeda
Na Tebe bih pogledao.
Dà, — bez dvojbe — tad za svata
Ti me drža čudnovata.

Kad dolazim k Tebi sada,
Sada nema toga jada.
Sad znam i ja šalu zbijat,
Smješkati se i nasmijat —
Sad pri viki,
Sad pri kriki,
N'jesam više koj' sam bio,
Već veseljak svima mio.
Upitaš li: što je bilo,
Te me tako prom'jenilo?
Ja ću posve iskren biti,
Pa Ti tiho povjeriti:

U prepunim kad je stalo
Ljubit srce Te grudima,
Tad mu r'ječi nestajalo,
Da oduška dade njima.

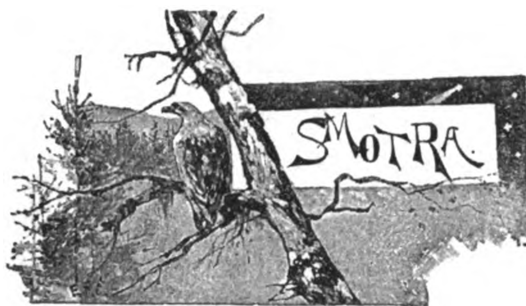
Al Ti i Tvog oka zima
Žarko srce ugasnuste;
Sad u mene r'ječi ima,
Ali grudi? — Te su puste!

Josip Mestrić.

Uz naše slike.

* *Gjul-babina smrt.* Slikao *Franjo Eisenhuth.* O čemu narodne tradicije najčešće natucaju, dade se prečesto slabo utvrditi ko historijska pojava; pak tako i priča o Gjul-babi. Svak je nešto o njemu čuo, a jedva da bi se o tome neka cjelina uobličila. Na Ružinom-brežuljku u Budimu stoji mu grobnica, što joj sliku donese „Nada" u 22. broju lanjske godine, a sada smo po drugi put u prilici, da o njem koju reknemo. Nakon pomučna ispitivanja saznalo se, da se je Gjul-baba rodio u Samarkandu; godina rogjenja nije poznata, košto nije utvrgjeno ni to, da li se je zbilja tamo i rodio. God. 1074. po Hidž. borio se je junački u šegešvarskim i ujvarskim bitkama, a bio je i pod Bečom, kad su ga ono Osmanlije podsijedale. Porad junaštva prozvao ga svijet „gazija", a to je naslov za vanredne zasluge u boju. Rogjeno mu ime bi Ahmet-baba, a pošto je volio ružice i imao ih uza se, bilo ljeto il zima, dobi nadimak Gjul-baba, od „gjul", što će reći ružica. Još vele, da je silno pazio djecu i vodao ih po prirodi i po baščama, tumačeći im bez knjige prirodne nauke. Pripisuju mu i dva stiha, koji su u doslovnom prevodu nerazumljivi i valjda su kabalističkog značenja. Evo ih: Birde bir d'r, onde bir d'r, juzde bir d'r, binde bir d'r (U jednome jedan, u deset jedan, u stotini jedan, u hiljadu jedan), što bi valjda iznijelo broj 1111., te: Nokta d'r (kadi-) kazi — mi (mej) gjul boj Budimde d'r, rečenica sasvijem nejasna i neprevediva. (Valjda: Tačka je kadija, a ružin miris (?) u Budimu je), u čemu nekoji tumači vide izraz o jedinstvu Boga. Ma, kako rekosmo, sve je to maglovito, i nekoje dvoznačne riječi u citatima, daju maha kombinacijama.

Slikar je, prikazujući smrt Gjul-babinu, upotrebio priču o ružicama i okitio ga na samrti tim cvijećem, uz koje je živio i umro. *R. beg K.*

* *Bosna i Hercegovina u milenijskoj izložbi u Budimpešti.* Kroz malo dana i strani svijet imaće prilike, da s udivljenjem gleda izloške onoga rada, što ga vrijedne ruke i prirodni dar Bosanaka i Bosanaca smisli i satvori, bilo u svojim tihim kućicama, bilo u modernim našim tvornicama. Izložbeni ured već se je stalno preselio u Budimpeštu, da tamo uredi onaj bogati materijal, koji se je već gotovo sav spremio na izložbeni prostor. Izložbe, koje mu drago ruke, uvijek su ko neka očigledna nastava; gotovi predmeti govore glasnim jezikom, a što vidiš, ono najbolje i znadeš. Da se megjutim olakoti i onima, koji s tanjih sredstava ne bi mogli da se okoriste izložbenom prigodom, pošla je vlast i njima u toliko na ruku, u koliko je podijelila razne pogodice svjema, koji bi se krenuli u većim skupinama iz Bosne i Hercegovine na taj put. U tu svrhu odredila je najprije magjarska vlada, da svi takovi posjetnici mogu putovati u III. razredu državnih željeznica XIV. pojasa, pošli oni sa koje mu drago stanice tog područja, ko n. pr. iz bos. Broda, Dobrlina, bos. Šamca, Brčkog u Budimpeštu, za ciglo 5 for. tamo i natrag, a tu je uračunato zajedničko konačište, opskrba u Budimpešti za dva dana, te ulaznice u sve izložbene prostorije i putovogj po gradu. Uz ovo odredilo je i zajedničko ministarstvo, da se svjema posjetnicima takogjer i na bos.-hercegovačkim državnim prugama dozvoli popust od 50% vozne cijene, a c. i kr. vojeno ministarstvo dozvolilo je popust od $33\frac{1}{3}$ % na pruzi Banjaluka—Dobrlin. Ovako bi mogli naši siromašniji ratari, gospodari i obrtnici da se u svom pravcu okoriste izložbenom prigodom.

Naročito bi našijem gospodarima i ratarima u njihovom poljoprivrednom zanimanju poslužile takozvane temporarne ili povremene izložbe, koje će se u pojedinim odsjecima priregjivati kroz šest mjeseci počam od otvorenja, dakle od 2. maja. Raspored tijeh izložba ukratko je ovaki:

a) od 5.—12. maja: izložba teretnih konja;
b) od 15.—20. maja: izložba utovljenih goveda i ovaca;
c) od 24.—31. maja: izložba goveda i bikova za rasplod;
d) od 5.—12. juna: izložba konja za rasplod;
e) od 20.—31. augusta: izložba pčela;
f) od 1.—8. septembra: izložba krmadi;
g) od 14.—22. septembra: izložba peradi.

Mogućniji posjetnici, koji ne bi bili upućeni na skupna ili zajednička prenoćišta one vrste, kako je prije napomenusmo, mogu za 40 novčića naći poseban zajednički konak, a za for. 1·20 na dan dobiće se i sobice s dva kreveta. Uz to su naše kavedžije, koje su uopće sa svoje dobre kave svagdje na glasu i svagdje ih je naći pri velikim skupovima, u bos.-hercegovačkom izložbenom odjelenju najmile čitavu kuću s dvadesetak soba, koje će izdavati pod jeftinu cijenu. Nadalje će se u izravnoj blizini izložbenog prostora naći i naš domaći muhamedovski „aščija" i „aščinica", gdje će se priregjivati jela po strogo vjerskome propisu.

* *Koncerat Nadine Slavjanskoga.* Dne 24., 25. i 26. marta pjevala je u nas po prvi put ova poznata ruska vokalna kapela, pošto smo lanjske godine imali priliku da po prvi put čujemo i maticu ovog svjetskog pjevačkog društva, za ravnanja osnivača družine D. Agrenjeva Slavjanskog. Evropska stručna kritika davno je s oduševljenjem pozdravila slovjensku narodnu pjesmu, čiju je ljepotu otkrio velikomu svijetu prvi D. Agrenjev Slavjanski. Dogodio se megjutim u samome društvu rascjep, a teško da će ga odobriti ikoji prijatelj ove najčovječanskije umjetnosti, tim prije što smo prigodom posljednjih koncerata, uz sve te smo se divili umjetničkim tančinama i vještini. stekli uvjerenje, da smo u istinu više iščekivali. Velimo to za to, jer kapela, koja nosi ime Slavjanskoga nije istom kojekakva „putnička družina", nego rasadnik čiste i svete umjetnosti, pronosač slovjenske pjesme. Ipak bijahu sve tri večeri zadojene umjetničkim užitkom; u nas bude takijeh večeri malo.

* *„Honthy-ev dom."* Pod ovim naslovom davala se je tu nedavno u budimpeštanskom narodnom pozorištu nova (treća) drama mladog i darovitog magjarskog književnika *Franje Herczega.* Po sudu magjarske kritike toj drami ne može se sporiti literarna vrijednost, tek imade bitnijeh mana. Svakako je megju tim istina, da je pravi književnik bolji i u svojim grješkama, nego li dvadesetak nazovipegazovaca, koji se uzalud propinju i protežu, a naročito, kada se to dogagja u opasnim dimenzijama drame. Prvi čin primila je publika s oduševljenim priznanjem. Drugi čin već zapinje, poslije se klupko, istina, razmotava, tek vidi se da to pisac silom radi, osjeća se forsiranje, lijepo zamišljeni karakteri degraduju se do romantičkih figura. Megju tim evo čina:

Kada se zastor prvi put digne, tragični je junak drame već davno umro. Bio je to državnik i pjesnik Attila Honthy, čovjek plemenit i na glasu kao umnik, koji je zacijelo zavrijedio sretniji brak, nego što ga je u istinu srvao u grob. Žena ga prevarila i on za tu nevjeru znade; što više: jade svoje savjesno bilježi u svoj dnevnik, a ne će da pritaji ni to, da kćerka Ida nije njegovo dijete, već plod ljubavi izmegju njegove supruge i baruna Šaša.

Nakon smrti Honthyne taj barun oženi svoju dragu (Honthynu udovicu), a pošto je bez imetka, bio bi i on i nećak mu Ivan, koji se mnogo vrti oko Ide, pripravan na sve, da uzmognu zargjali grb osvjetlati kojom hiljadarkom. A ipak je silno blago blizu, dapače u rodbini. Honthy imade brata biskupa, koji je naravno Idin stric, pa će ova baštiniti stričeve milijune, a to je dosta, da Ivan oženi Idu. Ali stric-biskup, čudak, koji škrtari svakim novčićem, ni da čuje o kakovoj potpori, a Ida je prinuždena, da pogje za biskupskog odvjetnika Aleksandra Nemere. Idina mati pokušaće zadnji juriš na blagajnu svojega svaka. Stari biskup neda se namoliti, veli da je siromah i da ne može dati baš ni prebijene pare. Dolazi Aleksandar, sin ravnatelja biskupskih dobara, da prosi Idu od strica. A ovaj, najsimpatičniji i svim dostojanstvom crkvenog glavara iskićeni lik drame, poštenjak od glave do pete, očituje proscu tajnu onog dnevnika, što ga je našao u ostavštini pokojnoga brata. Ida nije od njegove krvi, od njega dakle nema se nadati ničemu. Što god posjeduje, posvetiće biskup dobrotvornoj svrsi. Čitavim će svojim imetkom utemeljiti utočište za žrtve jada i nevolje, sirotište naime posvećeno uspomeni nesretnoga brata pod imenom „Honthy-ev dom". Nu oporuke te ne sastavlja Aleksandar kao biskupov odvjetnik, već otac ovoga, stari Nemere kao pouzdanik i prijatelj biskupov, koji — prevejan i lukav — oporuku tu, Bog zna zašto, pridrži sebi.

Ida dakle ne dobija ništa; neka bude ženom odvjetnika, koji je sveudilj ljubi. Već je pod zaručničkim vijencem, svatovi će za čas krenuti u crkvu, a u to zvono javlja naglu smrt biskupovu. Barunu sinu sretna misao: Biskup je možda umro, Idu će onda zapasti trećina imetka, Ivan će ženidbom postati bogat i njima je pomoženo. Vjenčanje sa Aleksandrom odgagja se i borba protiv umišljene baštine počinje. Barun Šaš stavlja najednom odvjetniku, Idinom zaručniku, uvjete: što je sa Idinom baštinom? „Govorimo otvoreno", prekida ga odvjetnik, „koliko tražite?" U brižnim roditeljima naravno uskipi moralni gnjev, a gospogja barunica mu spočitne, da su sin i otac okrali biskupa. Aleksandar je izvan sebe radi te uvrede i najsmjelijom brutalnošću spočitava barunici u prisuću više svjedoka, sramotu njene prošlosti.

Ovim časom izigrao je Aleksandar Nemere svoju junačku ulogu. Što je toliko nesmiljeno izrekao, čula je i Ida, u kojoj je minulo svako poštovanje prama tobožnjemu zaručniku. I pisac osjeća nalik tako — na mjesto muža koji ljubi, stupi hladno misleći odvjetnik. Dokazavši barunu na temelju onoga dnevnika i uz pomoć sudbenih spisa, da je Ida barunovo dijete, stavlja sad *on* poraženomu barunu svoje uvjete. *Odvjetnik* može Idu lišiti baštine, *zet* može šutiti. A što da radi barun u nadi na bogastvo, nego da Idu opet nagovara, neka bi pošla za Aleksandra! Na žalost ne umije boljega sredstva, već da joj otkrije tajnu njezina poroda. To biva u jednom od najogavnijih i najnedostojnijih prizora, koji su se ikada vigjali na pozornici. Ako je postulat pjesničke istine, koja mora da čisti, u nevinom djetetu uništiti vjeru u plemenita, obožavana oca i dobru ljubljenu majku, tada blagosivamo zlatnu, sunčanu laž, koja je sto puta dragocjenija, plemenitija od žalosne istine. A čemu sve to? čemu mučeništvo djevojačke duše, koja pod razvalinama uništena svijeta stenje, plače i jeca? —

Napokon, dosta kasno doduše, pojavi se Aleksandar kao junak, da tješi izmrcvarenu djevojku. Sad je napokon i pametni ravnatelj proglasio biskupovu oporuku. Da je to odmah učinio nakon biskupove smrti, koliko bi jadnoj djevojci uštedio suza i boli! Ovako pak nema joj druge, već poći za čovjeka, koji ju zbilja obožava i uz kojega će svakako živjeti sretnije dane, nego u kući, gdje je izgubila i oca i majku i vjeru u prošlost i nadu u budućnost.

Općinstvo je novitet primilo neobično prijatno, akoprem nipošto s onim oduševljenjem, s kojim su primljena prva dva Herczegova komada. Najjače bijaše

odobravanje nakon prvoga izvrsnoga čina, koji sve ostale daleko nadmašuje. Uza sve to neda se tajiti, da je Herczeg i ovom dramom dokazao, da umije ići svojim putem i da se magjarska drama svakako imade nadati lijepim darovima Herczegove muze.

M. Špicer.

* *U Topićevu Salonu u Pragu* izložena je znamenita slika Arnolda *Böcklina* iz Bazileje *„Boj Cimbara s Rimljanima“*. Slika nije velika, ali je vrlo umjetnički izragjena. Böcklin je umjetnik, koji ne pripada ni jednoj „školi“, a bio je još prije „secessije“ našeg doba secessionistom. Motive svojim djelima bira najradije iz života kentaura, trifona i fauna. Po izvještajima stručnih listova dojam je ove umjetnine silan. Cijela slika je jedan i po metra široka, a jedan visoka, no cijeni se na 15.000 for. *J. M.*

* *Stanovnici pećina.* Mnogi će misliti, da ovdje imamo na umu prehistorijskoga čovjeka, jer je opće poznato i utvrgjeno, da prvi ljudski stanovi bijahu pećine. Pa makar da je tako, ipak mi ovdje mislimo na ljude, koji danas žive, a obitavaju u pećinama. To su stanovnici vulkana Elgona u ekvatorijalnoj Africi. Prve vijesti o ovijem stanovnicima rasturio je J. Thomson, a potvrdio ih u novije doba Jackson. Putujući iz Ugande zadržao se Jackson osam nedjelja kraj Elgona, da ga istraži, a dok se je na vrh njegov ispeo, trebao je šest dana. Mnogo mu je smetala studen, koja na tom visokom brdu vlada, te su mu dvojica pratilaca umrli od napora i studeni. Šuma se na Elgonu prostire od 6000 do 9000 stopa, a iza toga nastaje pojas vrijesi i proste trave. Ždrijelo ovog vulkana obuhvata osam engleskih milja, te iz njega izviru dvije rijeke. Veći dio zemljišta u ždrijelu močvaran je i mahovinom pokriven. Najviša tačka, na koju se popeo, bijaše visoka 14.044 stope, a ostali visovi jedva da su viši od nje 50 stopa. — Na južnom obronku brda bujnija je priroda, nego na sjevernom; drveće je više, šume gušće, a bambusi prekrivaju ovelik dio brda. U toj šumi, u visini od 7500 stopa, našao je Jackson spile, napučene ljudima, koji stanovahu u nekih 30 kolibica. Poglavica njihov pripovijedaše, da su ti stanovnici nekad stanovali u nizini, ali ih pleme Vanandi uništilo, a ostatak i oni koji se spasoše, posakrivali se u ove spile, gdje i danas stanuju. Bave se najviše stočarstvom, a imadu i lijepo uregjene vrtove na obronku brda. Da li su ove spile prirodne ili ih je ruka čovječja izradila — u tom se razilaze mnijenja, koliko ove dvojice istraživača, toliko i kasnijih putnika. *N. Maraković.*

* *Драматическия театръ.* Pod ovim naslovom donosi „Свѣтлина“, bugarski ilustrovani mjesečnik, nekolike vijesti o prošlogodišnjem radu dramatske družine „Suza i smijeh“. Izvjestilac gosp. dr. J. K. Emanuilov veli, da je prošlogodišnji rad pomenutog društva bio u svaku ruku odličan i da se s vida kakvoće i količine odlikuje ispred drugijeh godišta društvenog nastojanja. Repertoar bijaše brižno probran, role promišljeno porazdijeljene, ensemble u glavnome dobar, kad i kad savršen. A što ne bijaše uvijek na tom stepenu, tomu da je krivo, što pojedini akteri nijesu uvijek savjesno proučavali svojih uloga — akteri koliko muški, toliko i ženski. Mi megju tim mislimo, da u tom grmu ne leži zec samo u Bugarskoj! Da se doskoči toj neugodnoj neprilici misli gosp. izvjestilac da bi pomagalo, kada bi *štampa*, javljajući o uspjehu pojedinih predstava, uvijek imenice prokazala imena onijeh glumaca ili glumica, koji ne naučiše svoje uloge, koji bijahu na daskama rasijani ili otezaše dugačkijem pauzama. I reditelj bi morao da o tome vodi posebnu bilježnicu. Ovake grješke mogu se oprostiti samo privatnim družinama, tek valja da se ne pregledaju kroz prste društvu, koje pobira 50.000 leva državne pripomoći. Najzad su režiseru, koji je duša dramatske družine, pri ruci budkojekakva disciplinarna sredstva. Što se tiče kostima, društvo je sasvijem raskošno snabdjeveno. Dosta je da vidiš kostime u „Domovini“ i u komadu „Za krunu“, sve da su kostimi u ovom pošljednjem dramatu historijski sasvijem neistiniti. Mi megju tim ne čudimo se ni malo toj historijskoj „neistinitosti“, jer najzad kako da se vjerno inscenira komad, koji se odigrava ni na nebu ni na zemlji, koji je mogao da zainteresuje jedino svijet pariski, svijet željan eksotične zabave, makar to bilo i na čudnovit račun historije balkanskih naroda! Takovi komadi naprosto su suvišni i u Zagrebu i u Biogradu i u Sofiji. U Parizu uzdrže se neko vrijeme, dok se hoće modi velegradske publike, i onda zagju i netragom zapanu, a u nas jedva da bi se mogao opravdati i podnijeti tako kratkotrajni luksus. Pa neka bi i bilo, kad bismo uz to — mimo sceneriju i momentani efekat — išta naučili. Mi svi zajedno u umjetničkom uzgoju našega općinstva jedva da smažemo hljeb naš nasušni, pa manimo se suvišna šećera, što ga jalovo troše gavani, ne znajući šta bi nakon mrsna ručka!

Otkako je uprava dramatske družine — produžuje gosp. izvjestilac — u rukama gosp. R. Kanelija, opaža se očevidan napredak, a ako ovako potraje, biće zasluge gosp. Kanelija veoma goleme po bugarsko pozorište. Ogromna razlika u istome društvu spram prve i današnje uprave ne može se protumačiti time, što bi se kroz kratko vrijeme promijenio ukus publike, već jedino energijom i vještinom u upravi. Repertoar bijaše prekrasan, ko: „Отечество, За короната“, „Честъ“, „Сираче безъ зестра“ od Ostrovskoga, dakle biserje zapadno-evropske i ruske literature. Istina da ova dva pošljednja komada nijesu jošte dosežna ukusu publike, koja ne naviknu serijoznoj i filosofskoj temi. Treba i tu razvoja, tek uprava ne smije da malakše, time što bi ugagjala dnevnomu i nerazvijenomu ukusu.

Pri koncu preporučuje izvjestilac upravi, da budna oka pazi na disciplinu u društvu, i završuje svoj člančić, hvaleći radinost i vještinu dramatske družine. Ako rad pogje naprednom stazom, ne će biti daleko čas, da se riješi što skorije pitanje o temeljnom kamenu narodnog pozorišta.

* *Jezerkinje.* Spjevao ih *Ivan Trnski.* U Zagrebu. Tisak Antuna Scholza. 1896. Pod ovim naslovom, a u 28 soneta pjeva starina pjesnik prirodnu ljepotu prekrasnih plitvičkih jezera. Veoma svježa poezija zadahnuta patriotskim uspomenama, zaodjevena u korektnu sonetsku opremu, posvjedočuje sve prednosti ovog pjesničkog Nestora.

* *Milan Begović: Pjesme.* Troškom piščevim. Dionička tiskara u Zagrebu 1896. Cijena 60 novčića. Naslov ove ukusno opremljene zbirke sasvijem je običan, tek i sasvijem opravdan. Pred nama je odista knjiga pjesama, koje nas uvjeravaju, da potekoše iz pjesničkog srca, pak ako i nije njihov stvaralac bio vazda srećne ruke, a ono bijaše vazda *pjesnik.* Mi ne bismo ovoga rekli i o priznatijim i starijim silama, ali smo dužni to reći o Begoviću, makar da njegov dojakošnji literarni rad nije nikako opsežan, a i ova prva zbirka sadrži samo trideset pjesmica, što je protiv običaja prvijeh zbirki u nas. Pjesnik ne izlazi pred nas ko poletarac; sudeći po „Pjesmama“ osjećamo da to nijesu prvi pokušaji, već promišljen rad, prokuhane refleksije. Čitamo u pristupnoj pjesmi:

„Ko mladi leptir jutrom proljetnijem,
Kad ide tražit prvi novi cv'jet,
Poletih i ja sv'jetom širokijem,
Da vidim što je život, što je sv'jet...“

U svojoi duši diže zlatne kule na oblacima, zanesen srećom svakoga prima u svoj zagrljaj. Tisuće ideala sadi mu budućnost pred očima, nikada nije plako i svaka zvijezda pričala mu neku čarovnu bajku. U tome čaru upozno je: ljubav. Bijaše blažen, i nije mislio, da će i ljubav mrijeti. I tu je proplakao, a teška je suza, koja se obara prvi put od očiju vrh mrtvijeh nada. Tako luta, zove k sebi malo čedo, al ono bježi od njega, sreta djevu, al ona ga samilosno pogleda i on ostaje s praznim srcem sam i luta dalje pustolinom. Tako stiže do groba svojih ideala:

„I klečim ovdje, nit se nadam više,
Pa što će nada, kad je mrtvo sve?
Cvijet je ona, koji ne miriše,
Svijeća je ona, koja n'jemo mre.

Klečim, a moja ljubit će usnica
Tu hladnu st'jenu, smrt dok reče: mir!
Dok s moje lire raspucanih žica
Pošljednji akord iščezne u šir...“

I ako je ova pristupna pjesma, ko pjesnička ispovijest, tužna i gotovo bezutješno tužna, pjesnik nije čovjek očajnik, on cjeluje onaj kamen, što pokriva ideale mlade duše; kleči uza nj i cjeluje ga, i biće taki do posljednjeg uzdaha. On vjeruje u ljubav. (Isp. Sestri Anki, Prijatelju V. N.) Tuga je u njega muževna, a nije nikakvo prenavljanje i babje naricanje, što ga imade na čitave vagone knjiga u našoj lirici. Šteta samo, te pjesnik u ovoj pristupnoj pjesmi, koju mi posebno uvažavamo, nije s malo življim bojama oslikao uzroke pjesničkog razočaravanja; s ovakim detaljima bio bi se ponekle prigušio erotski momenat, koji ne može biti dovoljnim uzrokom, da se kopaju grobovi idealima, a iskočila bi više vječna opreka izmegju čovjeka idealiste i proze života, opreka dostojna, uzrok neoboriv, što opravdava te u pjesnika „pucaju žice na liri“ i što sanjari o „posljednjem akordu“. S ovijeh razloga ne može nas zanijeti u zbirci ni čitav odjelak „Gretchen“, prem pjesmice: Spominjem se u toj boli; Možda sada..., u onoj hrpici stihova ugodno iznenagjuju, prva kao slika, a druga svojom antitezom, koja nas megjutim dira više ko samrtne ljude, nego li ko estetičare.

Refleksivnom lirikom pobugjuje Begović u nama najljepše nade. Krjepko se prima srca pjesma Pjesnik i svijet, gdje pjesnik dovikuje prijatelju pjesniku, neka ne ide u svijet, da tamo sreću traži. Život je „puljak od sapuna“, „mreže od pauka“. I najzad:

Upitaćeš se: Gdje mi je majčica,
I gdje je moja mila domovina;
Je l' još mi vjerna ona djevojčica
S usnam od rubina?

Vratiće se putnik kući, i ne će više nikoga naći. Poći će na materin grob, a majčica će upitati sina: Što joj donese iz širokog svijeta? A on će

... segnut usred grudi svoje,
Odrtom haljom što ti je pokrita.
I stavit na grob roditeljke tvoje
Srce od granita!

U ovom nizu uopće su najljepše pjesme Begovićeve. Tako ističemo „Groblje“; „Idol“; „Hrist“; „Zadnja pjesma o ljubavi“ i „Arpadov sin“.

Pri koncu zbirke imade alegorija „Na novu godinu“, protkana i zadojena pjesničkim patriotizmom, koji u Begovića nije bučan i rogobatan, nego poetičan i iskren. Bilo bi zgodno, kad bi se ta pjesma zaodjela u muzično ruho.

Mi s veseljem pozdravljamo ovu lijepu i probranu kitu Begovićevih pjesama. Mimo po gdjekoju manju omašku (a i te su najviše jezične i tehničke prirode), sretosmo se s čovjekom zdrave pjesničke krvi i želimo mu najljepši napredak. Neka svoj prirodni dar u što ljepšem obliku iznosi na vidik i uvjereni smo, da ga u slobodnom hramu vile pjesnikinje ne će minuti časan vijenac. I u to ime: Dobro došao na njegovome pragu!

* Primismo posebni otisak iz *„Glasa srpske kraljevske akademije LII.,“* koji sadrži *Pristupnu akademsku besjedu Ljub. Stojanovića,* izrečenu na svečanom skupu akademije 11./23. januara 1896. Akademik, koji je ujedno profesor velike škole u Biogradu, primio se ovom svečanom zgodom posla, da rasvijetli pitanje o historijskom razvoju srpskog jezika.

* *Srpske narodne pjesme.* Skupio ih i na svijet izdao *Vuk Stef. Karadžić.* Biograd. Štamparija kraljevine Srbije. 1896. Cijena 2 dinara. Pod ovim naslovom stiže nam četvrta knjiga nar. pjesama, u kojoj su junačke pjesme novijih vremena o vojevanju za slobodu. Uz to izišla je i prva sveska *III. knjige: Skupljenih gramatičkih i polemičkih spisa Vuka Stef. Karadžića,* a staje 3 dinara. U toj svesci III. knjige preštampane su ove rasprave i članci (iz god. 1836., 1839., 1842., 1843., 1844., 1845., 1846. i 1847.): Iz predgovora „Srpskim nar. poslovicama“; Prvi odgovor Svetiću (na Utuk); Iz pisma jednom članu Matice srpske; Uzrok i početak skupljanja nar. pjesama; Pavle Karano-Tvrtković i „Србскія Споменицы“; Odgovor na Zadatak srpskom filologu; Kritika u jeziku; Opet Karano-Tvrtković i „Српскія Споменицы“; Drugi odgovor Svetiću (na Utuk II); Odgovor na laži i opadanje u „Србском Улаку“; „Pesme Marka Kraljevića“; Pisma o srpskom pravopisu i jeziku; Odgovor Vjekoslavu Babukiću (o pravopisu); Treći odgovor Svetiću (na Utuk III.)

Ujedno javlja Državna štamparija, da se u njoj, a i u svima državnim knjižarnicama u Srbiji mogu dobiti: Srpske nar. pjesme. Skupio ih i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić: Knjiga: I., II., III. i IV. Isto tako od skupljenih spisa knjiga: I. II. (1. i 2. sv.) III. I. sv. U štampi je i druga (posljednja) sveska III. knjiga ovih spisa Vukovih. Na novo se štampa *Srpski rječnik,* istumačen njemačkijem i latinskijem riječima; III. izdanje: sveska prva (od *a* do *zidanje*).

Date su u štampu: *Srpske nar. pripovijetke.*

* *Iz Mostara.* Crtice *Svetozara Ćorovića.* Izdanje knjižare *D. M. Ćorića.* U Biogradu. Cijena 80 para din. U zbirci sadrže se ove crtice: Za papučice; Poremećen plan; Pogriješila; Prva ljubav; U dobri čas; To Bog zna; Srećna veče; Njezina riječ; U maloj kućici. Jezik je lijep, kolorit živ i vjeran, pripovijedanje razvija se sasvijem prirodno. U riječ: knjižica se čita glatko, bez neugodna zapinjanja, a mi bismo preporučili piscu, da se zadube nešto intenzivnije u savremeno društvo, pošto je ova njegova knjižica — uz sve to što u njoj pohvalna imade, obrana lakom rukom s društvene površine. A da je u pisca lijep dar da prodre u tajnu radionicu ljudskoga srca, svjedoče crtice: Pogriješila, To Bog zna, Srećna veče, Njezina riječ i nježni idil: U maloj kućici.

* *Slovnica i čitanka češkoga jezika.* Napisao *Stjepan Radić.* Cijena 1 kruna. U Zagrebu 1896., na trošak piščev. Tisak Dioničke tiskare. S ovom dobrodošlom knjigom lijepo se je doskočilo jednoj od najprečih potreba u našoj literaturi. Bili smo često u prilici, da naglasimo od kolike je koristi po nas proučavanje tugjijeh jezika, a dakamo najbližih nam slovjenskih. Gosp. Radić pruža nam u ruke djelce, napisano vrlo srećnom metodom i bez suhoparne dosadnosti, kojom se obično odlikuju gramatike. Pošto proučiš — a to je na osnovu ove knjižice veoma lak posao — oblike češkog jezika, u koliko odvajaju od naših, mahom ti je pri ruci „Čitanka“, koja je zgodno rasporegjena: s manjih štiva k težima. U IV. odjelu imade pjesama po izbor prvaka velike češke pjesničke vile. Preporučujemo ovu slovnicu.

* *Iz češke dramatike: „Zloděj“* (Kradljivac). Igrokaz u jednom činu. Napisao dr. *Josip Štolba.* Komad sadrži, po sudu češke kritike — samo prosta fakta i nema pravog umjetničhog izražaja. Postariji supruzi Karasovi čitaju u veče list svoje udate kćerke, jedinog im djeteta. Čitajući i tumačeći taj list, svrnuće bogati trgovac Karas govor i na to, kako mu se ne ispuni želja, da imadne muško dijete. On bi tog sina uzgajao spram svojih nazora i ulio bi u nj svoje iskustvo. U to se diže spolja vika; uhvatiše kradljivca, koji se je zavukao u vilu Karasovih. Mladića dovedu pred bogataša i ovaj ga ispituje, prije nego dogje oružnik. Izbije na vidjelo, da je taj mladi kradljivac vanbračno dijete i da mu je poočim — bezdušnik neki — ucijepio sjeme zla u srce. Još više proklinje krivac svoga pravoga oca, koga ne poznaje. U to dolazi na pozornicu mati onoga kradljivca, koja je pomagala sina u lopovluku, a sada hoće, mati ko mati, da ga spase zatvora. Nego badava sve molbe, te kad ne bje od toga pomoći, plane, okrene se Karasu i povika: „Ta ne ćeš zar predati oružniku svoga sina?“ U taj mah skoči

mladić, oslobodi ruke i ubije Karasa toljagom. „Naš je račun čist sad me vodite!“

Tako svršava prizor, doduše jak, tek oduran. Uopće sude, da pisac ovom radnjom nije zasvjedočio napretka, pače da je zaostao iza vanredno vrsne *„Oporuke“* (Závěti) i slabije uspjelih *„Novaca“* (Peněz).

O nagradu od 385 for. iz *zaklade Jana Novotnoga* takmilo se deset dramatskih radnja. Zastupstvo kr. gl. grada Praga postavilo je sudijama profesora dra *Vrchlickoga*, dramaturga *B. Fridu* i redaktora *M. A. Šimáčka*. Ocjenjivači dosudiše jednoglasno tu nagradu drami *„Rozklad“* od *J. X. Svobode*. Ujedno izjaviše počasno priznanje igrokazu u 4 čina *„Za chlebem“* od Jana Ladeckoga.

* *V. Firsova: Pripovijetke i priče.* Petrograd. U pripovijetci „Kratka sreća“ crta spisatelj poeziju prvijeh dana bračnog života. Imade u tome prikazivanju dosta fantastičnog elementa, u maniri Andersena. U „Proročanstvu“ prikazuje se život triju gospogjica, koje zijevaju s dosade na željezničkoj postaji. „Svetinja na Čirčini“, „Tamerlanova vrata“ i „Pokret Ahmed-bega“, prenose čitatelja u krajeve srednje Azije, u njihovu prošlost i etnografiju, gdje carstvuje priča.

* *D. S. Merežkovskij: „Otvorženij“*, roman u dva dijela. Petrograd, 1896. — Prvi put pojavlja se u ruskoj književnosti poznati pjesnik D. S. Merežkovskij kao romanopisac. Te prvo njegovo djelo u prozi svjedoči, da je isto tako sretan prozaista, kao što je i pjesnik. Vještačkim perom crta nam u ovom romanu vjersku borbu i uzima u tu svrhu doba cara Julijana Apostate. Pisac je vjerno proučio sva historijska vrela, te nam prikazao potpunu i savršenu sliku onoga doba, koje je bez sumnje veoma zanimljivo. Cijeli roman isprepleten je epizodama, u kojima se jasno zrcali davni onaj život, društvene prilike, umjetnost itd. U predgovoru obećaje pisac, da će doskora izdati nov roman, i to iz doba preporoda umjetnosti, u kojem će glavnu ulogu zastupiti veliki talijanski umjetnik slikar Leonardo da Vinci. Zatim će slijediti drugi roman iz doba Petra Velikoga.

* *Prevedena djela u českoj literaturi.* Za ovo pedeset godina razvio se je česki jezik veoma znatno. Ta pojava opaža se naročito u vještom i umjetničkom prevogjenju sa stranijeh literatura. U novije doba preotelo je maha mnijenje da valja u česku knjigu presaditi Shakespeara, Puškina, Lermontova i Mickiewicza, a u Čeha ne ostaje se dugo pri pustoj želji, nego se je marljivo prevodilo, a prevodi postadoše sve savršeniji. Iza „Konrada Wallenroda“ od besmrtnog Mickiewicza dogjoše na red „Dziady“ (Trizna). Prvi prevod ovog pjesmotvora od Vaclava Stulca ne bijaše najsrećnije forme. Naglasak i ritam bijaše napola česki, a napola poljski. Megjutim dokazaše J. V. Sládek u Konradu Wallenrodu, Frant. Kvapil u Asnykovim pjesmama, Otokar Mokrý u baladama Slovackoga, Eliška Krásnohorská u Panu Tadeúszu, te u najnovije doba Jarosl. Vrchlický u „Dziadama“, kako da se prevodi bez kolebanja. Napose je pak J. Vrchlický prevodom „Dziady“ pomnožao klasično čislo svojih prevoda; on je prikazao ovomu djelu svu svoju snagu i predočio ih u savršenom ruhu českomu parnasu. Politički dio „Dziady“ — težnje i sudbina poljskih rodoljuba oko godine 1820. — gubi malo po malo interes, udaljujući se od onog doba, ali zato erotički dio, gdje je besmrtni Poljak ocrtao roman svoje nesretne ljubavi spram lijepe Mare, što je ujedno jezgra pjesme, pojavlja se i u prevodu velikom silom, te djeluje na čitatelja gotovo jače, nego li prije 50 godina. Zaključna pjevanja ko: „Put u Rusiju“, „Predgragje prijestonice“, „Petrograd“, „Spomenik Petra Velikog“, „Smotra vojske“, „Oleszkiewicz“ i „Prijateljima Moskalima“ najveći su plodovi genija Mickiewicza, a tu je Vrchlický najljepše dokazao svoju prevodilačku sposobnost. *I. K.*

* *Slitování i láska* (Sućut i ljubav). Pjesme *Ružene Jesenske*. Zbirka sastoji od dva dijela. Prvi dio sadrži pjesme, kojima je izvor u saučešću spram nesretnih, bijednih i zapuštenih ljudi. U drugome su erotičke pjesme. Ovaj drugi dio mnogo zaostaje za prednjim, u njem nema nijedne nove misli, koje ne bi spisateljica gdje drugdje, a i mnogo srećnije izrekla. Prvi dio svakako posvjedočuje znatan napredak u radu ove spisateljice. Sasvijem je dostojna ona prava ozbiljnost, s kojom spisateljica shvata svoj predmet, te sigurnost u crtanju, dubina i krepčina njezinijeh slika. Mimo pristupnu pjesmu još ističemo: „Kristus“ i „Nesmrtelnost“; ova potonja upravo je izvrsna, kao što i ona „Za jednu noć“, tek da imade bolji završetak. Lijepe su i „Cesta“, „Stará zahrada“, te 3. i 4. iz ciklusa posvećenih uspomeni Nerudinoj.

Narodne zagonetke.

1. Bez kore uvuko, s korom izvuko?
2. Na po njive lonac vrije?
3. U naše bake sto prkonjaca?
4. Drven pas u potoku laje?
5. Gvozden pas u potoku laje?
6. Bijela koka ispod strehe viri?
7. Mrka koka ispod strehe viri?
8. Priklekoh, pribodoh, priših muku pa odoh?
9. Katanac na kući — a hajduk u kući?
10. Mrko malo na putu mesa čeka?

Pribrao *M. H. Sejdović.*

Konjićev skok.

Sastavila *Milka M.* iz Travnika.

			ja	mo-			
			Od	ne-			
		vi-	ra;	Kranj-	da		
	još	ći!	ka-	Sil-	ga	če-	
ru-	put	da	ne-	bim	ne-	po-	je-
sa-	ga	te	kad	gled-	ba	lju-	vi-
rod-	mi-	nem	te	što	mi	mo-	da:
	mo	no-	u-	i	Ah	ća	
		još-	da	Al	trov,		
			o-	Tek			
			bo-	rek-			
		uz	vi	kli!	ra. —		
		re-	nem	zi	zdra-		
	nem	cu	vre-	su-	već	spo-	
mu	ba	uz	su	ti	nin	zu	sak
ša-	zad-	smrt	sta-	ći;	p'je-	Rim-	čka
i	je	da	nju	lja-	ra-	vru-	u

Književna šala.

Od *Malvine.*

Koji od naših čitaoca poznaje književnika i saradnika „Nade“, koji jednom kaza, da mu je Doktor Bubalo pričao, kako je loveć došao na laz i to o Mratinju danu, te vidio gdje tamo ranjen leži stari kos a jedan tić ga hrani, da ne skaplje od gladi.

Rebus.

Od *Elze* pl. *E.*

Riješenje konjićevog skoka

od *Peštanca* iz 6. broja „Nade“.

Katkad mi je tako lako,
Grlio bih c'jeli sv'jet,
A gdjekad bih vas dan plako,
Poželio mladu mr'jet.

Kadšto sam ti kano d'jete,
Igro bih se c'jeli dan,
A gdješto mi bura smete
I razori krasni san. *(Badalić.)*

Riješili: ggje Milka M. iz Travnika, Lina s Pila, Malvina iz T., Mařenka i Julinka iz Trebinja, zatim gg. dr. Gundrum iz Križevaca, L. Weichberger, M. Blažeković, Mehmed Spahić i Salih Žiga iz Sarajeva i Hasan Behmen iz Mostara.

Riješenje zagonetnog natpisa

od *I. M.* iz 6. broja „Nade“.

Ha! šta! Sad ću morati one sve stresti orase!

Riješili: ggje Milka M. iz Travnika, Lina s Pila, Mařenka i Julinka iz Trebinja, Malvina iz T., zatim gg. dr. Gundrum iz Križevaca i Gjuro Srdić iz Sanskog Mosta.

Riješenje slovčane zagonetke

od *I. M.* iz 6. broja „Nade“.

			r			
		h	a	n		
	h	a	m	a	l	
r	a	m	a	z	a	n
	v	e	z	i	r	
		š	a	h		
			n			

Ramazan.

Riješili: ggje Milka M. iz Travnika, Mařenka i Julinka iz Trebinja, Lina s Pila, Matilda iz T., zatim gg. dr. Gundrum iz Križevaca, Gjuro Srdić iz Sanskog Mosta, Athanasije Kostyszak iz Bišine, Mehmed Spahić i Salih Žiga iz Sarajeva i Hasan Behmen iz Mostara.

Dopisi uredništva.

Gosp. Pero . . . . u B. Pitate nas, zašto nijesmo prikazali ono djelo, koje je izišlo prije nekoliko mjeseci? Kako nam ni nakladna štamparija ni pisac nijesu djela dostavili, i pošto se knjižara nije odazvala našoj molbi da nam šalje urednički primjerak onijeh izdanja, to nijesmo dužni, a uz takav postupak upravo ni voljni, reći koju o knjigama, koje nam se ne šalju. Mi ćemo Vam megjutim biti blagodarni, ako poradite oko toga, da nam tamošnji nakladnici ili pisci u napredak redovno šalju svoja izdanja, a mi ćemo se vazda i drage volje odazvati našoj dužnosti. Protumačite, molimo Vas, ovako tu stvar gosp. piscu, koji će, nadamo se, pristati uz naše mnijenje.

F. S. u G. Vaša „Moć ljubavi“ te veoma tugaljive ljubavne pjesmice „Kob“, „Gubi se!“ i „Uveli cvijet“ sasvijem su privatne naravi. Ovaka vrst literature šalje se na ruke dotičnog ideala najbolje izravno, i to ili državnom poštom, ili se mirisavi listić preda pouzdanomu služniku.

N. S. u Z. Pjesmica je sasvijem slaba. One dvije naricaljke u prozi nalik su na ženski plač obične vrsti, a mimo to u „Božijoj suzi“ zaboraviste logiku.

Boško P. u B. Vaša zrnca nižu se veoma zgodno u našu „Smotru“. Preporučujemo se i nadalje, tek gledajte uvijek aktuelne bilješke.

Milan P. u B. Primismo i hvala.

Crncu u L.

Ovako pjeva Preradović:

Ponoć progje; što me budi
U to doba iz sna moga?
Žice same zaigrale
Na guslama djeda moga;
Zaigrale iz tihana:
Zora puca, bit će dana!

A ovako pjevate Vi:

Budan bijah zorom u postelji,
Kad na jednoć prozor trenu;
Preneraziv s' — ne znam ni sam,
Što od prozor smjelo krènu.
Jer dočeko prije n'jesam
Rani korak do mojeg prozora:
Neko viknu gromko zgora...

Razlika je zaista preogromna izmegju oba pjesnika, i ne će Vas niko obijediti, da ste nemilice podražavali Preradoviću. A što velite: „to jedino šaljem sada za kušnju kao prvi put“, odgovaramo, da je za prvi put ovoliko *„kušnje“* i previše.

J. M. u K. Potpuno godište 1895. možete dobiti uz cijenu od 6 for. kod naše administracije. Vaši članci dobro će nam doći, ali svakako izvolite dodati i slike opisanih krajeva. Za štampane članke platićemo honorar.

Sadržaj.

Slike:

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 9. Sarajevo, 1. maja 1896. Godina II.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.

Izlazi dva puta u mjesecu.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.

Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

U službi.

Pripovijeda *Joca Nikolajević*.

(Nastavak.)

VI.

20. decembra 188*.

Draga prijateljice! Raduje me što se tvoja davnašnja želja ispunila, te si dobila mjesto u bijelome Zagrebu. E, vidi se, da si miljenica sreće! Kao tvoja odana prijateljica, iskreno se radujem tvojoj sreći, samo nemoj da se poneseš, pa da prekineš dopisivanje sa jednom seoskom učiteljicom. Ne zaboravi nikada, da ti je tvoja dobra Melanija uvijek bila odana, no ako joj sudbina dosudila, da postane seoskom učiteljicom, za to je ipak još uvijek ostala tvojom odanom prijateljicom.

A sada da ti dalje nastavim svoje doživljaje. Nema dabome u njima nikakovijeh potresnijeh scena, a ja ni ne želim da ih ima. Hoću da mi duša uvijek ostane vedra, a srce mirno...

Danas ću da ti pišem o Kuzmanu Vasiljeviću.

Upoznala sam se napokon i s tijem čudakom — iznenada na originalan način. Pa i jeste to neobičan čovjek, ako hoćeš, i čudak. Počuj samo!

Juče pred veče pogjem do Marice. Nijesam kod nje već tri dana bila, a njoj je žao, ako joj samo jedan dan ne dogjem.

Kada sam ušla u gostionu, a u njoj podosta seljaka iskupilo se oko jednog čovjeka, na gragjansku odjevena. On govori, a seljaci slušaju. Malo podalje vidim Dmitra. Naslonio se na duvar, pa i on sluša.

Kada je prestao da govori, povika jedan:

„Pravo govoriš, Kuzmane Vasiljeviću. Pozlatila ti se, da bog da!“

Dakle to je Kuzman Vasiljević.

Tu zgodu upotrebim, da progjem.

Seljaci se razmakoše i ja sam prolazila kraj Kuzmana Vasiljevića. On mi se malo pokloni, pa onda opet nastavi svoj govor.

Sjedila sam u drugoj sobi i slušala. On je govorio još dugo, ubjedljivo, zanosno.

„Nemila se,“ govoraše, „kaže pojava u nekijem krajevima naše lijepe domovine. Sinovi njezini ostavljaju stara, djedovska ognjišta, i sele u bijeli svijet. Sta je dodijalo tijem malodušnicima? Djedi naši nijesu žalili krvi prolijevati, da od dušmana obrane ognjište svoje, svetinju svoju. Odmotali se gori u hajduke i svetili zaprljane, obeščašćene domove svoje; a njihovi unuci, šta rade oni? Za novac prodaju rogjenu grudu, djedovskom krvi natopljenu? A što ih goni? Malodušnost! Slabi razlozi prema onijem ogromnijem nevoljama, proti kojima se džinovski borili pradjedovi naši. Treba pljunuti u šake, nestaće nemaštine, treba poslušati glas iskrenog prijatelja, rasvijetliće se um i ogrijaće se srce! A tko je taj prijatelj? Škola, braćo! Poslušajte nauku njezinu, koja vas uči svemu, što je lijepo, plemenito i korisno, koja vas upoznaje s prošlošću i krijepi vas divnim primjerima, kako treba ljubiti rogjenu grudu. A da je naša zemlja krasna, da je dobra mati onome, koji ju poštivati znade, najbolji su vam dokazi sami tugjinci, koji se amo sele i lijepo se podižu i napreduju. Pa kada je njima dobro, što da ne bude i nama! Mene veseli, što Ilovu, ovo ubavo seoce, još nije poplavila tugjinska najezda, a kada vam kažem, kako je nestalo onih, koji napustiše stara ognjišta, držim, da i ne će, jer se lijepo možete poučiti njihovijem primjerom. Ustrajte, braćo, pa ma kakova vas bijeda snašla, nigdje ju ne ćete moći lakše snositi, do na starinskome, toplome ognjištu. Na ugrijanome ognjištu biće milije i djeci vašoj, pa vas ne će kleti, nego blagosiljati. Čujte besmrtnog pjesnika:

S milenijske izložbe: Historijsko selo.

Vas je ova zemlja porodila,
. . . .
Djedi vaši rodiše se tud'jer,
Oci vaši rodiše se tud'jer,
I vi isti rodiste se tud'jer,
Za vas ljepše u svijetu nema“.

„I nema!“ ču se jedan snažan glas. „Hvala ti, što nas tako lijepo učiš poštivati rogjenu grudu.“

Seljaci se počeli razilaziti.

Dmitar prigje meni i reče:

„Jeste li ga čuli? Ma pravi božiji čovjek. A slušaju ga ljudi, pamte njegove riječi i snaže se njima.“

„Ode li?“ upitam.

„Ne, sada će doći ovamo. Marica priregjuje večeru. Prosjediće koji čas ovdje. Tako uvijek radi, pa se lijepo s njime porazgovorim.“

I zadnji seljak ode iz gostionice. Kuzman Vasiljević ugje u sobu, u kojoj sam sjedila. Pokloni se, pruži mi ruku i reče:

„Kuzman Vasiljević pozdravlja svoju sestru.“

Nasmijah se, a on proslijedi ozbiljno:

„Sestru dâ. Za istijem ciljem idemo, jedna nam je meta. Iste radosti i žalosti ispunjuju nam dušu. Zar nijesmo onda braća? Zar ne treba bratski da se pazimo i u našoj teškoj, ali narodu tako korisnoj službi, potpomažemo?“

„Tako je, gospodine Vasiljeviću,“ rekoh.

„Ja ne ću da me nazivate gospodinom. Želim, da me s istijeh razloga zovete bratom, s kojih ću da vas sestrom nazivam.“

„Lijepo, prekrasno,“ prozbori Dmitar Jovanović. „Ah, kako mi je milo. Pa i treba da budete brat i sestra. Kuzman je Vasiljević divan čovjek, ne treba biti postidno bratom ga nazivati, a naša dobra učiteljica je mila djevojčica, milina je sestrom zvati.“

Ugje Marica.

Dmitar se razdraga i reče:

„Marica, evo brata i sestre! Gledaj ih samo, kao da su od jedne majke rogjeni! Oni ne će jedno drugom govoriti gospodin i gospogjica, nego brat i sestra. E, badava, ovakova čovjeka trebalo bi svijećom tražiti.“

Marica se rasplaka, pa me zagrli...

Ja sam se malko zacrvenila, a Kuzman Vasiljević osta preozbiljan....

Mila moja! Uživanje je slušati toga čovjeka. Krivo sam mu učinila, kada sam ga osobenjakom nazvala. Ne, nije on nikakav osobenjak! On je shvatio, kako valja, svoju službu, a uz to imade volje i odlučnosti, da čestito posluži svome narodu. Ni drvlje ni kamenje — kaže — ne smije da smeta onome, koji se posvetio, da istinski posluži svome narodu. Vjeruj mi, požalila sam, što i sama nijesam muško, da mogu poći stopama Kuzmana Vasiljevića. Šteta, što mu nije sudba dosudila, da bude učiteljem na učiteljskoj školi. Tako istinito, tako ubjedljivo nije nam govorio ni jedan naših učitelja o zadaći, koju i kako treba da obavlja onaj, koji hoće da se zove prosvjetiteljem narodnim....

Ti hoćeš, vidim, da ti kažem, kako se je mene dojmila ličnost Kuzmana Vasiljevića.

Odgovaram ti bez okolišenja: veoma dobro.

Može mu biti oko dvadesetpet godina, a za to je doba preozbiljan. Lice mu je gotovo djevojačko, ali ona ozbiljnost, koja se na njem zrcali, daje mu muževan izraz. U njegovu pogledu ima nešto sujete, ali to lijepo pristaje izrazu njegova lica. Srednjeg je stasa, čela visoka, a kose bujne.

Pogibeljno je, pomislićeš, općiti s tijem čovjekom. Varaš se, draga moja. S potpunom sigurnošću mogu da ustvrdim, da je od njega daleko svaka niska pobuda, a teško da bi se mogao podati kakovim mladićskim sanjarijama, jer njemu pred očima lebdi samo jedna cijelj, cijelj dostojna njegova plemenita značaja: da što više posluži ostavljenome i neupućenome seljaku.

Moja dvorilja već u veliko spava, a doba je, da i sama legnem.

Teško, da ću ti prije Božića pisati, pa ti ovom zgodom od srca želim, da veselo sprovedeš velike praznike rogjenja Hristova, a meni u ovoj samoći, kako Gospod dade.

Grli te i ljubi Tvoja odana Melanija.

VII.

28. decembra.

Prem od tebe nijesam dobila odgovora na moje pošljednje pismo, ipak ću evo da ti pišem. Ta dà, ti imadeš vazdan zabavica, pa ni ne dospijevaš, da mi tako često. kao ja tebi, pišeš. Meni je najmilija, a možeš kazati i jedina zabava, kada se preko pisma s tobom mogu da porazgovorim.

Pisaću ti, kako sam provela Božićne blagdane.

Dva dana pred Božić moja dvorilja imagjaše pune ruke posla. Pripremila ti ona svakojakih gjakonija. Ona se tako radovaše Božiću, da sam joj dozvolila, da sve udesi, kako je najbolje veseli, kao da je na svome ognjištu.

Na Badnjak u veče unijela u sobu slame, okadila kuću, prostrla sto, a na nj metnula sve ono, što je ovdje u običaju. Užegosmo svijeću, pomolismo se Bogu i zajedno večerasmo. U selu počela odjekivati puška za puškom, znak, da je po seljačkim kućama otpočelo Božićnje veselje. Moja dvorilja pjevaše Božićnje pjesme, a po nekad bi joj se smrežuranim licem skotrljala topla suza. Nijesam je pitala, šta znači ta suza, da joj ne kvarim radosti, ali sam pomišljala, da se sjetila svojih milijeh i dragijeh, s kojima je nekada provodila zajedno Sveto veče, a koje je sve izgubila i u svijetu samohrana ostala.

Prem sam i sama samohrana, ali toga večera u svojoj toploj sobici tako sam se lijepo osjećala, da ti ne mogu iskazati.

Pobožnost starice, koja je u životu mnogo propatila, a ipak sačuvala neuskolebivu vjeru, dojmila se silno moje duše, te sam tiho slala pred prijesto Svevišnjega toplu molitvu, da me sačuva od svega onoga, što bi mladoj život gorkim mogao da učini....

Oko neko doba noći — tek ako je bilo deset sata prošlo čula se cestom pjesma, veselo podvikivanje, pucanje iz pištolja — seljani igjahu u Badljevinu na jutrenje.

„Ah, da su mi jače noge,“ uzdahnu stara, „i ja bih im se pridružila!“

„Nije to za vas,“ rekoh joj. „Čujete li, kako vjetar oko kuće cvili.“

„Dabome da nije. Mladosti ništa ne smeta — ni vjetar, ni snijeg, ali staru je najbolje u toploj sobi.“

Starica se zatijem brzo udaljila, a ja sam još dugo sjedila, čitajući i misleći na tebe, svoju milu drugaricu, s kojom sam ovake večeri proćeretala, dok ne bi zvono javilo, da se ide u crkvu.

Prvi dan Božića bijah u crkvi na službi božijoj.

Poslije službe zvao me sebi starac svećenik, a Isaija Čukulić kako me sve nije molio, da mu gošćom budem; no obojici sam zahvalila, jer sam odlučila, da prvi dan provedem kod kuće, na gnijezdu svome.

Stevan se Svirčević nasmija blago i reče:

„Tako, tako. Vidi se, da ćete danas sjutra, kada se udate, biti prava kućanica, da ćete voljeti obiteljsko ognjište; ali na sv. Stevana, zapamtite dobro, morate mi gošća biti. Toga dana imadem pravo, da od svih svojih prijatelja zahtijevam, da se nagju u skromnome domu mome. Ruku ovamo, da ćete doći!“

„Doću, da bome da hoću,“ rekoh šaljivo starini. „Evo vam moje ruke.“

A Isaija Čukulić doda:

„A ja ću biti slobodan, da po gospogjicu pošaljem svoje saone. Primate li, gospogjice?“

„S najvećim zadovoljstvom,“ kimnuh. „Ala ću da se prosanjkam na vašijem hitrijem vrancima!“

Isaija se zadovoljno osmjehnu. Sigurno mu je ta primjedba laskala.

Rukovah se s gospodom i za nekoliko časova juriše Dmitrovi konji, on je sam kočijašio, „da me dobro proveze“, reče, — ravnom poljanom, prekrivenom bijelijem snijegom, koji je u gustim pahuljicama padao neprestano na zemlju.

Poslije podne morala sam da odem do Marice. Poručila mi, da ću je rastužiti ne dogjem li joj.

Bila sam u Mitrovoj kući polažajnik.

„Nikoga“, reče Marica, „nijesam još u sobu puštala, jer sam htjela, da mi vi budete polažajnik. Mlado lice donosi sreću.“

Morala sam sjesti na zemlju, zgrtati oko sebe slamu božićnju i oponašati glasove pilića, pačića, tučića i guščića, da se dobro legu.

Kako su se ti dobri ljudi smijali mojoj nevještini!

Tu sam se prvi put upoznala s krasnijem narodnijem običajima, što se o ovome najvećem blagdanu u seljačkijem kućama obdržavaju.

Dmitar se razdragao i pjevao božićne pjesme, a i Marica se po nekad s njime u grlo uhvatila. I sama sam postala neobično vesela, a i zapjevala po neku pjesnicu, što je tima dobrijem dušama suzu na oko izmanila.

Čudiš se možda, kako mogu da budem tako raspoložena u jednoj seljačkoj kući, megju prostijem seljacima. Ako tako misliš, draga moja, nepravo činiš ovijem čestitijem ljudima. U njihovoj kući sve je čisto i uredno, a uz to priprosto i jednostavno, da i nehotice čini, da im se čovjek priljubiti mora.

Treba poznati ovaj narod, pa da uzmožeš pravo o njem suditi i zavoljeti ga. I ja sam prije s nekim prezrenjem gladala na taj seljački svijet, ali čim više s njime u dotjecaj dolazim, sve ga većma cijenim, uvažavam i zavoljevam. Dabome, da mu mnogo toga ne dostaje, ali škola će učiniti svoje, pa pravo reče Kuzman Vasiljević: „Da nas onda Bog vidi!“

Na sv. Stevana u deset sati bjehu saone Isaije Čukulića pred mojim stanom.

Bijah zabavljena nekijem poslom, te sam tek u jedanaest časova sjela u saone. Bič švijuknu, konji potitraše kao dvije vile, a saone se omicahu utrvenim saonikom. Dan bješe vedar, a sjeverac brije; osjećam kako reže nos i uši. Sunce sjaji, a na sunčanim zracima odsjajuje snijeg i zabliještuje ti oči. Prem je bila reska zima, ipak sam uživala. Kolika razlika megju onom blatnjavom cestom, kada sam dolazila u Ilovu, i u ovim utrvenim saonikom!

Kada sam ulazila u Badljevinu, svijet se vraćaše kući, služba dakle bijaše svršena.

Kada sam ušla u župni dvor, bješe tome već iskupljeno dobrano gostiju.

Domaćin me dočeka veoma prijazno, pozdravi se mnom i prikaza me nepoznatijem ličnostima. Muškarci sjegjahu u posebnoj, a ženske u zasebnoj sobi, razgovarajući se, šaleći i pijuckajući šljivovicu. Megju prisutnima bjehu i dva tri učitelja, ali ne vidjeh Kuzmana Vasiljevića.

Domaćin je išao iz sobe u sobu i veselim primjedbama zabavljao goste i gošće.

„Izvolite k stolu!“ odjeknu njegov glas.

Muškarci dogjoše i povedoše nas u trapezariju.

Domaćin je svakome označio gdje će sjesti, tako da su muškarci i ženske bili izmiješani. On je sam uzeo mjesto u pročelju stola, a uz njega gospogja Čukulićka i onda redom po dobi i starješinstvu.

Kraj mene bijaše prazno mjesto.

Domaćin me pogleda, namršti obrve, ali mu na usnicama posmjeh titraše.

„Gle ti njega,“ reče tobož ljutito. „Kuzman Vasiljević još nije ovdje. Gospogjica će oprostiti. Nije moja krivica, što se njezin drug odocnio.“

„Kuzman Vasiljević nije jošte svoje misije valjada ovršio,“ primjeti ujedljivo Isaija Čukulić.

„Molim gospodina Čukulića,“ reče blago domaćin, „u tome pogledu ne možete vi ništa da prigovarate. Gospogjici samo pripada pravo, da nemarnika ukori.“

U taj tren stupi u sobu Kuzman Vasiljević.

Nakloni se prisutnima, a s domaćinom se rukova.

Ovaj mu pokaza mjesto i reče:

„Kraj vaše družice, Kuzmane Vasiljeviću!“

On se kao ustezaše.

Domaćin se nasmijehnu i doda:

„No, no, valjada ne ćete bjegati od vaše družice!

Vidila sam, kako me svi pogledaše, a ponajviše Isaija Čukulić. Nijesam bila vična, da se nagjem u tako veliku društvu, pa mi bi neobično, što su svi u me pogled uprli. Osjetih, kako mi krv u lice udari.

To je sve trajalo, samo što bi pet nabrojio, i Kuzman se Vasiljević spusti kraj mene na stolicu.

Gosti su neprestano pridolazili, tako, da je trapezarija bila kao natučena. Ta slušala si i čitala o gostoljubivosti svećenikâ po selima. A vidiš, ja sam *sretna*, pa sam i svojijem očima tu gostoljubivost vidjela. Zavigjaš mi, zar ne? O, ne, ne, ta tebi je tako dobro, da svaki dan imaš razonode, a ja vidiš moram se sretnom scijeniti, da se, ma i za čas, mogu otresti dosadne seoske običnosti.

Sa početka tecijaše veselje lagano i tiho, ali kad vince udrilo u lice, postade zabava živahnija, razgovor sve glasniji, a često bi se izvrgao u pravi žamor.

Ravnanje stolom pridržao je domaćim sebi.

„Gospoda će izviniti," reče, „ali na svome ognjištu hoću sam da budem gospodar, pa baš i despota. S toga molim svoje mile goste, da se bezuslovno pokoravaju mojim odredbama; ali opet hoću da budem i pravedan, pa ću štediti slabije, no za to kod oprobanih uz čašice bojnika tražim potpuno vršenje dužnosti. Ne treba mi ni spominjati, da krasni spol uživa potpunu slobodu.

Zdravio je damu za damom, pridajući svakoj kao druga muškarca, do nje sjedećeg.

Poslije svake zdravice zaorila se vesela pjesma. Poslije pjesme bila je dužnost dotičnog gospodina, da izreče svoju zahvalnost, što je svaki rado činio i u kitnjastu govoru uznosio vrline svoje družice.

Mene je zdravio sa Kuzmanom Vasiljevićem.

Na to odjekmu pjesma: Oj, djevojko, dušo moja, čim mirišu njedra tvoja i t. d.

Kada se pjesma stišala, ustade Kuzman Vasiljević i reče:

„Lijepo se zahvaljujem na zdravici, što ju poštovani domaćina izvolio reći u zdravlje setre Melanije i moje."

„Vi ste se sigurno zarekli," primjeti Isaija Čukulić. „Za cijelo ste htjeli reći: družice".

Kuzman Vasiljević mirno odgovori:

„Ne, gospodine, nijesam se zarekao. Gospogjicu treba da nazivljem sestrom, jer nam je ista služba."

Načelnik se ugrize za usnice, a bilježnik pogladiv se po gojaznu trbuhu reče:

„Ja mislim, da bi u zdravlje tako mile gospogjice, a pogotovo sestre, i zahvala trebala malo dulja da bude".

„Prima li gospogjica zahvalu Kuzmana Vasiljevića?" upita domaćin.

„Primam," odgovorih tiho.

„Time je svaka prepirka dovršena," odgovori gosp. Svirčević, i dodade: „Idemo dalje da vršimo svoju dužnost."

Kada su se izredale lične zdravice, dogjoše na red općenite, kao: otadžbini, pojedinim stališima i t. d.

Osobito je lijepo zdravio učiteljskom stališu gospodin Svirčević.

„I ja se slažem," pridoveže načelnik, „sa poštovanim domaćinom, samo, a to je moje subjektivno mišljenje, učitelji bi u prvome redu trebali, da se najviše bave u školi, jer je to najnaravnije, uredbom označeno mjesto njihova djelovanja. Ima učitelja, koji prelaze svoj djelokrug, suviše se miješaju s narodom, što..."

Pogledah Kuzmana Vasiljevića. On je sjedio mirno na svome mjestu i netrepimice gledao načelnika. Taj pogled kao da je zbunio načelnika. Naglo je prekinuo svoj govor, ne dovršiv, što je bio naumio reći.

Kuzman Vasiljević ustade i mirno reče:

„Vara se gospodin Isaija Čukulić, kada misli, da je jedino mjesto učiteljeva djelovanja škola. Njemu bi možda to po volji bilo, ali mi razumijemo našu dužnost, jasan nam je cilj, za kojim idemo. Čestita nauka potrebna je narodu upravo tako kao i kora hljeba. Mi nemamo propovjedaonice, s koje narodu da govorimo i na dobro ga upućujemo, niti vlasti, da odredbe izdajemo i narod primoravamo, da se svoje koristi radi po njima vlada. Ne preostaje nam dakle drugo, nego da zalazimo u narod, a to je, vjerujte, gospodine upravo dobro. Općeći s narodom, vidimo njegove mane i zablude, pa odmah možemo i da im lijeka nalazimo. A narod, kad uvidi, da si mu dokazao neshodnost njegova rada, ponašanja, mišljenja i drugog, što ne valja, sljedovaće tvojoj živoj riječi puno bolje i radije nego mrtvoj odredbi kakovoj. — Ne tražimo ničije hvale, nije nam potrebno ničije odobravanje, jer pred nama je samo jedna meta: pokazivati narodu pute, koji vode boljoj budućnosti. Rane, koje su zadale narodu razne nemile prilike ili lažni prijatelji, ko će da liječi, ako ne mi? Eto, gospodine služba je naša takova, da bi ju promašio svaki onaj, koji ne bi svim silama nastojao, da ponešto doprinese narodnom napredovanju, kako bi danas sutra, kada se rane na njegovu organizmu zacijele, oživio što bujnijim životom".

„Bravo, Kuzmane Vasiljeviću!" povikaše svi, a starina domaćin prigje mu, poljubi ga u čelo i reče: „Tako, sinko, tako!"

A dežmekasti bilježnik primjeti:

„Nemoj, Isaija, da lomiš pogaču s Kuzmanom Vasiljevićem. Mi smo svi egoiste, nama je naša korist najpreča, a vidiš, Vasiljeviću je na srcu opće dobro; pa ako takova čevjeka u našoj sebičnoj običnosti ne razumijemo, ipak mu se treba pokloniti."

Isaija se Čukulić malo namrgodio, ali da pokaže, da je i on saglasan sa ostalima, reče: Zapjevajmo u čast Kuzmana Vasiljevića onu našu: Dok je takih u nas ljudi!"

Pjesma odjeknu, a Kuzman Vasiljević sjegjaše mirno, kao da se to njega ni najmanje ne tiče.

Veselje je dalje bujno teklo, kao golema rijeka, kako no pjesnik pjeva.

U neko doba razigjoše se gosti po drugijem sobama, a tek je nekolicima ostalo u trapezariji, ne mogav se valjada rastati s opojnom kapljicom.

Ja se nagjoh sama sa Kuzmanom Vasiljevićem.

On mi reče:

„Jeste li, sestro, otpočeli djelovanje vaše?"

„Prije nego što vam, Kuzmane Vasiljeviću, na to odgovorim, dozvolite, da vam rečem, da nije uputno nazivati se u društvu onako, kako ste kod prvog sastanka od mene zahtijevali. Ima ljudi koji to rgjavo shvataju i podrugljivo tumače."

„U tome, poštovana sestro, nema ništa rgjava. Mi treba svijetu da pokažemo, da smo jedinstveni, da se megju sobom pazimo kao braća i sestre. Svemu treba krčiti put, pa najmanje treba prezati od neslanijeh primjedaba nepromišljena svijeta."

„Pa dobro, Kuzmane Vasiljeviću, kada vi tako kao stariji mislite, mora i meni da je pravo. Ja sam samo kao primjetila."

„A sada molim, da mi odgovor dadete na moje prijašnje pitanje."

„Koga ja, da vam istinu kažem, pravo ne razumijem. Ta ja sam svoje djelovanje otpočela s danom moga dolaska u Ilovu."

„Zaista me ne razumijete. Mislim ono drugo, van škole."

„Šta ja znam da činim, Kuzmane Vasiljeviću! Ta slaba sam ženska."

„Ne govorite tako! Ko hoće istinski da posluži narodu svome, a to mora svaki učitelj, taj ne smije slab da bude. Šta da radite, pitate me? Na to pitanje najbolje mogu da vam odgovorim s narodnijem mudracem: „Široka je njiva nebesnoga oca i vinograd je njegov prostran: za svakog ima tu posla, za najvećega, koliko i za najmanjega". Dužnosti jedne učiteljice na selu veoma su zamašne. Žena je velika sila u životu jednog naroda, ali samo onda, ako je prosvijetljena. Znameniti Englez Smiles kaže: Gdje je žena prosvijetljena, tu je i ljudska zadruga prosvjetljena. Naša seljačka žena nije tako sretna, da ju imao kogod uputiti u one velike dužnosti, što joj u životu predstoje. Šta dakle ostaje drugo, nego da učiteljica preuzme na sebe to, pa da se barem donekle nadoknadi ono, što naše društvo propušta da čini. Upućujte žene u svete dužnosti materinske i supružanske, da svoju djecu razumno odgajaju, a muževima svojim da budu prave pomoćnice, tješiteljice i prijateljice. Glegj'te, poštovana sestro, kako ogromna zadaća učiteljice čeka. Dalje upućujte ih, da ljube lijepe svoje običaje, da ne zabataljuju svoje divne nošnje. Opazio sam, da u mnogijem mjestima lijepe Slavonije naše žene napuštaju svoju narodnu nošnju, oblače se u kojekakve krpe, što ih po trgovinama kupuju. Uvigjate li sada, što da radite?

„Da, Kuzmane Vasiljeviću!"

„Kada dakle vidite, kolika je zadaća vaša, smijete li i pomisliti, da ste slaba ženska! Takova misao ne smije ni da se porodi u duši vašoj. Učitelj ne smije ni da pomisli, da je najamnik, da služi tek za koru svagdanjega hljeba. Uzvišenija misao treba da ga na rad potiče, misao, da što više dobra učini zapuštenome narodu svome. Kukavan je stvor svaki onaj učitelj, koji djela tek plaće radi, onoliko koliko mora."

Kuzman se Vasiljević zanio, pa nije ni primjetio, kada je mimo nas prošao Isaija Čukulić i nekako se zagonetno smješkao. Taj me posmijeh uvrijedio. Nije mi taj čovjek ni prije simpatičan bio, a taj njegov neopravdani posmijeh tako se neugodno mene dojmio, da se toga čovjeka, možda imam i krivo, ali istinu ti kažem, gnjušam...

„Obećajte mi, sestro," nastavi Vasiljević, „da ćete se svim marom odati, da što više poslužite svome narodu. Ta on treba da steče u nama odana prijatelja i, ako baš hoćete, dobročinitelja."

„Obećajem vam, Kuzmane Vasiljeviću!" rekoh sigurno.

„To me raduje. Mogao bi se tkogod i narugati vašem djelovanju, ali to ne smije da vas od dužnosti odvraća. Znajte, da takova šta mogu da čine samo neprijatelji narodni, a takovijeh je mnogo; pa baš jer ga je mnogo, moramo mi tim revnosnije, da svoju službu vršimo."

„Lijepo vi govorite, Kuzmane Vasiljeviću. Gledaću, da poradim, koliko mi god budu sije dopuštale, onako, kako me svjetujete."

Naš razgovor prekinuše zvuci glazbe. Isaija naime Čukulić, da učini osobitu radost vrijednome domaćini, nepitano nabavio muziku i kad se sumračak počeo spuštati, odjeknuše veseli zvuci pod prozorima trapezarije.

„Tko mi učini tu radost?" pitaše gospodin Svirčević, očito ganut.

„Vaš osobiti poštovalac," peče Isaija Čukulić i duboko se starini nakloni.

Župnik zovnu sluge i za čas bješe jedna soba ispražnjena.

Glazba zasvira u toj sobi, a domaćin blago reče:

„U kolo, tko je za kolo."

Za nekoliko trenutaka njihaše se u rasvjetljenoj sobi lako slavonsko kolo.

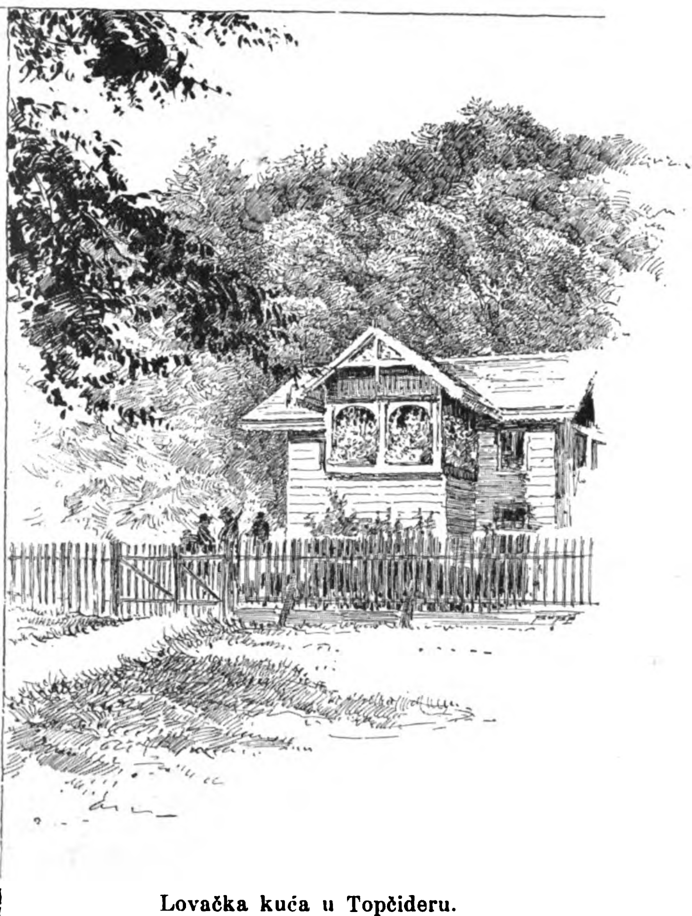
Veselje potraja duboko u noć. Razdragani se domaćina smješkaše u govoraše: „Ovaj vam, djeco, dan posvećujem."

Moglo je bilo prevaliti pola noći, kada se gosti počeli svojim kućama da razilaze.

I ja sam se oprostila sa ljubaznim domaćim i ostalijema.

Bješe vedra zimska noć. Zima stegla, da ne mož' bolje. Konji lete kao dvije vile ravnom poljanom. Čuje se samo klopot igaca, škripa saonica, inače duboka tišina.

Zavukla sam se u topao pokrivač i mislila — ne na lijepo veselje, što je pro-

Lovačka kuća u Topčideru.

hujalo brzo, kao ugodan san, nego na riječi Kuzmana Vasiljevića. Vjeruj mi, utjecaj njegovih riječi bijaše na mene toliki, da ću što skorije da otpočnem svoje djelovanje, kako to naziva taj čudnovati čovjek.

Eto na tenane sam ti pisala, kako sam sprovela božićne blagdane, pa je sad red na tebi, da mi uspišeš t. j. ako se u dobru nijesi ponijela, pa zaboravila na

Tvoju Melaniju.

(Nastaviće se.)

Bezimene zvonjelice.

Pjeva *Uvelak.*

(Nastavak.)

IV.

Divno l' ti je, Bože, svako stvore!
Divan ti je vasmir taj beskrajni,
Divan ti je bezbroj zv'jezda sjajnih,
Sitni nevid, nepregledno more!

Miris cv'jeća, ko i kršne gore,
Slapa šum i poj slavuja bajni,
Groma tr'jes i šapt lahora tajni, —
Svi o tvome, veličju mi zbore!

Al te divne sve bljednu krasote,
Ispred rajske dušice ljepote,
Mog angjelka, moga b'jelog 'danka!

Sve će drugo niknut sa vidika,
Ona vječna. čista ti je slika,
U njoj ću Te dičit bez prestanka!

V.

Srvana mi klonu duša,
A misli mi prekri tmuša,
I sjeta mi stegla grudi,
Obamrlo srce tudi.

Oko gleda, uho sluša,
Al ništ srce ne okuša;
Poletjeti duh se trudi,
Al sav napor ništ ne prudi.

Tad kraj Tvoga minuh stana,
I u duši eto dana:
Pred njom sinu krasan sv'jet.

Duh Tvoj, čarna nebesnice,
Srcu mome dirno žice,
Pa zapjevah i opet!

VI.

Za oblake sunašce se krije,
Studen vjetar cv'jeće mi umara,
Cv'jeće tužno čaške si zatvara,
Jer sunašce žarko mu ne sije.

Ni ptičica pjesme čuti nije,
Ni pčelica cv'jećem ne tumara:
Studeno je bez sunčana žara,
Samo magla nad zemljom se vije.

Ljubo moja, žarko sunce moje,
Kada vr'jeme ne vidim te koje,
Tužni takvi tad su dani meni.

Dušu maglom pritisne mi sjeta,
Niti mislim' nema mi poleta,
Uzdisanje pjesmu tad zam'jeni!

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

(Nastavak.)

U: „Dva husara“ prikazuju se dva časnika, otac i sin, tipovi moralno pokvareni u dvije različite epohe.

Knez Turbin otac, bogati časnik, ima neke dobre sposobnosti, ali mu služe jedino kao sredstvo za druge zle sklonosti, igru i galantne poslove.

Prolazi kroz neki mali pokrajinski gradić, zaustavi se tamo malo dana, igra i zabavlja se s mladim ciganskama, i zavede Anu Fedorovnu mladu gospogju udovu, a da se i ne pobrine više za nju pri odlasku.

Dvadeset godina kasnije, kad bijaše već umro, dogodi se da njegov sin, časnik, otišav onamo sa jednim prijateljem, naigje konak u iste udove. Preko noći traži da zavede Lizu, mladu kćerku te gospogje, ali ne uspije. Polasov, drug mladog Turbina, kad mu ovaj ispripovijedi taj plan, ukori ga i promišljajući na strah i plemenitu simpatiju, što je gojio za Lizom, razmišljaše sam sobom: „Koja li je ludost vojna slava? Samo je sreća: živjeti s dobrom, prostom i ljubeznom gospodaricom u mirnom zabitku...“ U ovim se možda riječima sadrži smisao ove kratke novelete.

*

„Mećava“ je opis prelaza za zimske noći s jedne postaje na drugu. Put nije dalek, tek snijeg padaše cijelu noć neprestano, a konji bijahu zašli s pravog puta, što ga više nijesu mogli naći od velika snijega.

Opis toga putovanja jest čudnovate plastičnosti. Vidi se u pisca neisporedimi dar oštra opažanja i nedohitna sposobnost da prikazuje sigurnim potezima realnost. Ovaj opis pravi je dragulj, i nijedna književnost nema ga da bi se mogao staviti uza nj. U ovoj sličici uprepleteni su tipovi kočijaša i gotovo su izrezani divnim načinom.

U njima vidiš karakteristični biljeg pučanina, koji malo misli na se u času, kad ide u smrt. Mi smo već vidjeli u slikama podsjedanja Sebastopolja vojnike, gdje govore o indiferentnim stvarima i onda, kad ih je moglo od časa do časa smrtno udariti neprijateljsko tane. Ovdje takogjer, oni jadni kočijaši idući u pogibao da ostanu pokopani od snijega, ipak provode vrijeme u pripovijedanju dosjetaka, misle samo kako će bolje namjestiti gospodara što ga vode na putovanje, te kako će učiniti ono, što znadu da im je dužnost, biva, spasiti putnika, što je s njima. A kad dogju na postaju ne traže drugo, izim koji novčić za čaj, što im gospodar i dade, pokle se umiri.

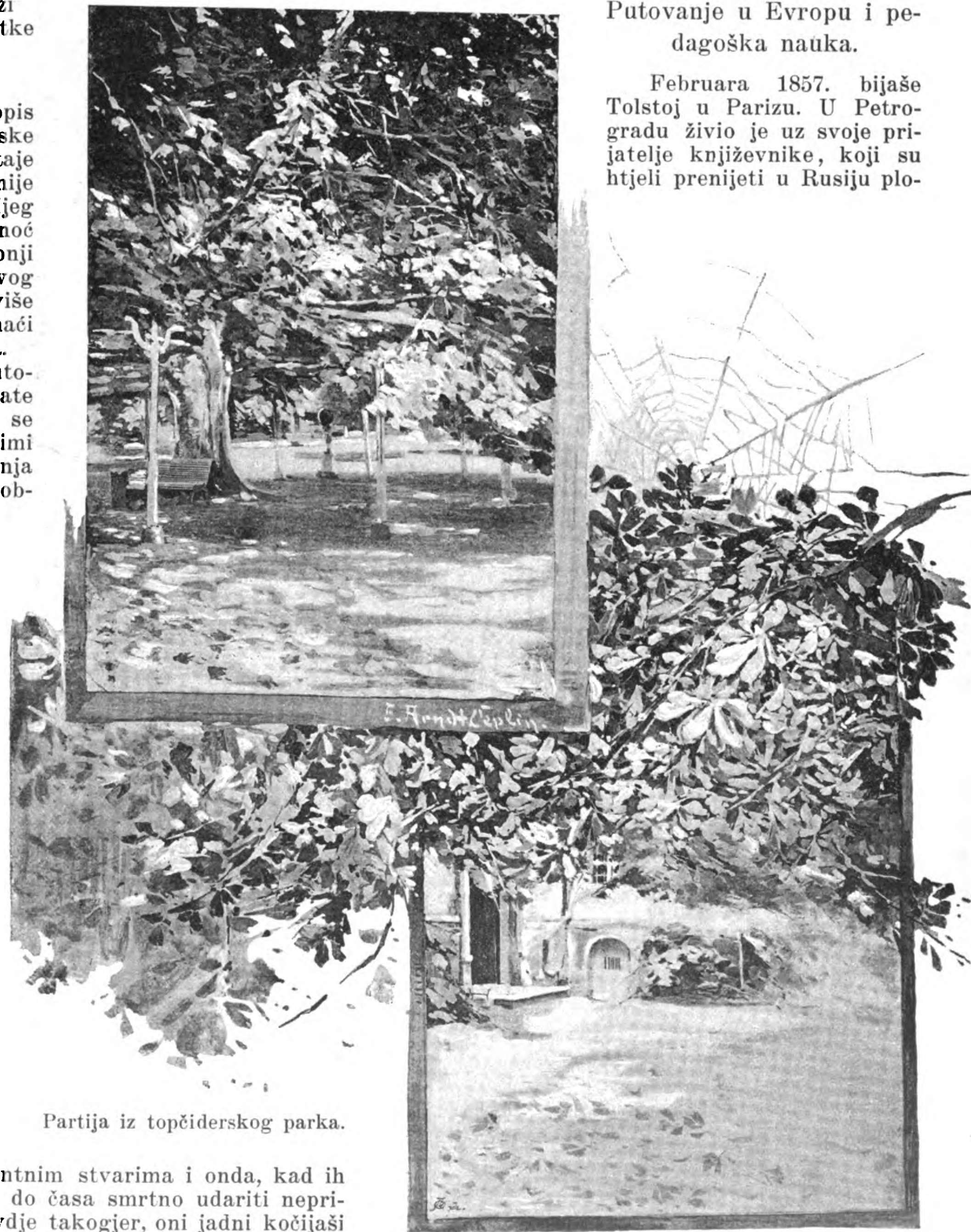
*

U „Albertu“ lako je prikazana povjest glazbenika Rudolfa, koga je, — kako smo na prvim stranama zabilježili — Tolstoj sobom doveo iz Petrograda u Jasnaju Poljanu, da ga izbavi iz nevoljnog siromaštva i prezira, u kojemu se jadnik mnoge godine nalazio.

Alberto je vijolinista umjetnik, tek pokvaren s mnoge mane. Vrijeme mu prolazi u guslanju na plesovima po nekim dvoranama, gdje se sakupljaše svaka vrst svjetine, a što bi dobio, potrošio bi u alkoholična pića. Delesov, mladi gospodin, uzme ga u svoju kuću, s namjerom da ga rehabilitira i učini velikim umjetnikom. Ali se Alberto ne može da privikne novomu životu, te smatra dobročinstva Delesova, za muku i trpnju. Nakon cigla tri dana, poslije prepirke i kavganja sa dobročiniteljem, pobježe preko noći iz kuće da gudi u vijolinu, da pije u onoj istoj plesnoj dvorani, iz koje ga bijaše izvadio Delesov, i gdje bi nagjen gotovo smrznut od studeni na kućnome pragu. Uzrok njegove propasti i smućenja pameti bijaše čudnovati ljubavni dogogjaj.

Delesov je tip egoiste, sličan Nehljudovu. Delesov je imao svakako svojih mana i mjesto da ih iskorjeni, dostojala mu ideja da učini komu što god dobra, pak da se uvjeri, kako u istinu nije takvi, biva: pokvaren čovjek, pače valjan i dobar naspram drugih.

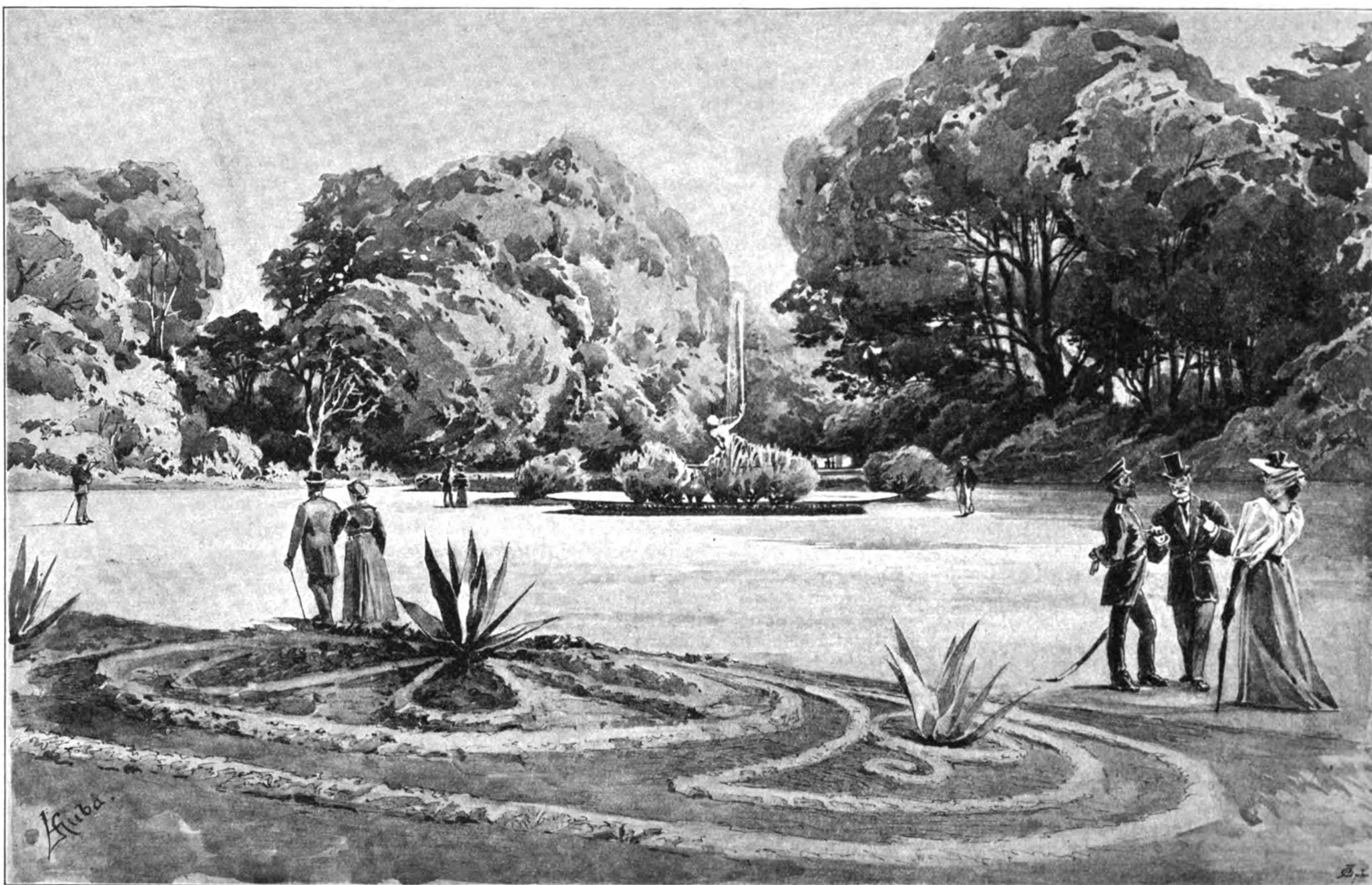
Htio se pokazati dobročiniteljem siromaha i steći ime; a mjesto da se pobrine, kako bi popravio moral u Albertu, da ga odući od pijančevanja, drži ga zatvorena u sobi.

Partija iz topčiderskog parka.

Putovanje u Evropu i pedagoška nauka.

Februara 1857. bijaše Tolstoj u Parizu. U Petrogradu živio je uz svoje prijatelje književnike, koji su htjeli prenijeti u Rusiju plo-

U Topčiderskom parku. Originalna slika *Ljudevita Kube.*

dove evropske civilizacije, te su težili za liberalnim reformama, koje bi Rusiji bile donijele bolju eru i srećniju budućnost. Tolstoj, koji se je malo nadao u civilizaciju, te uvjeren da mnogo više vrijedi sreća seljaka moralno nepokvarena od uzgojene čeljadi, ostavi domovinu, te pogje u civilizovana mjesta, da bolje upozna plod evropske civilizacije. Tu htjede da vidi, da li je moguća takova sreća, spojena s moralnošću u civilizovanom Zapadu.

Pošto proputova u kratko vrijeme Njemačku, koju nagje interesantnom, otigje u Pariz, gdje ostane gotovo dva mjeseca. U Parizu htjede sve vidjeti. On polazaše predavanja u Sorboni, a htjede da bude nazočan i pri giljotinskim osudama. Ali pošto vidje odrubljenu glavu od trupa nekoga zločinca, shvatio je ne samo pameću, nego cijelim svojim bićem, da nikakva teorija na svijetu, niti ikoji napredak ne može da opravda takova djela.

Iz Pariza pogje u Italiju, progje Švajcarskom, te se povrati u domovinu.

Plodovi, kojima je na Zapadu porodila civilizacija i napredak, mjesto da ga zadovolje, još ga više ogorčiše, te ga njegove sumnje o koristi napretka ne bijahu ni malo minule. I on sam pripovijeda nam ovako: „Evropski život i moj saobraćaj sa odličnim i učenim osobama evropskim, još me više uvjeriše o općem savršenstvu, jer nagjoh i u njima istu vjeru. Ova vjera, u meni bijaše uzela obični oblik, pod kojim se prikazivala u višem broju savremenih učenjaka, a zvali je: „Napredak“. Tada sam mislio, da ta riječ ima neki smisao, nijesam shvatio, kako bih ja, mučen od tisuću drugih upita, kao svaki drugi čovjek, mogao bolje živjeti. I dok sam sebe uvjeravao: Živi u skladu s napretkom, odgovarao sam samu sebi, onako kako odgovara čovjek, kad vidi samo svoju vlastitu lagju, gdje se koleba tamo amo i mjesto da pita sam sebe: Kojim sam putom pošo? kazuje: Mi idemo amo ili tamo! Katkada bi se u meni pojavili ne razbor nego čuvstvo protiv ove opće prerasude naših vremena, zbog kojih ljudi sami sebi taje da ne razumiju života.“

Novembra 1857. Tolstoj življaše u Moskvi. Tu ostade dvije godine, pa se povuče u Jasnaju Poljanu tetki i bratu si Nikoli. Živući u bašći, zanimaše se s istim pitanjima kao i prije. Naumi utemeljiti škole za težake, a da dobro uspiju, odluči se na dugo putovanje u Njemačku, s namjerom da proučava seljački život, te način

Staza u Topčiderskom parku.

uzgoja i seljačke obuke. Jula 1860. bijaše u Berlinu, Lipsiji i Drezdi, gdje se upozna sa Bartolom Auerbachom, kojemu se je kao piscu veoma divio, i kojemu ostane dužan, kako sam pripovijeda, što se je kasnije zanimao za seljačku obuku, podižući na Jasnajoj Poljani škole za seljake. Pošav u Kissingen, sprijatelji se s Julijom Fröbelom. Obagje Švajcarsku, Francusku, glavne talijanske gradove te Marselju, gdje ga škole ni najmanje ne zadovoljiše. 27. februara 1861. stiže u Pariz, gdje bijaše i Turgenjev. Otuda pregje u London, zatim u Bruselj, gdje upozna borioca republikanske demokracije, Petra Proudhoma. Povrativ se u Njemačku, zaustavi se u Gotha Eisenachu, Jeni i Weimaru da uči Fröbelovu nauku, i pokle u Drezdi pohodi Auerbacha, povrati se opet 22. aprila u Berlin, a 10. maja bijaše opet u Jasnajoj Poljani. Dva dana nakon povratka u domovinu zapita u vlade dopust, da može graditi škole.

Ovo putovanje po Evropi u veliko je utjecalo na Tolstojeve ideje. U Auerbachu upozna velikog uzgajača i branioca puka, gledaoca divnog poljskoga života.

Sa zadovoljstvom opazi, da se u Njemačkoj mnogi učenjaci ozbiljno zauzimaju, da nagju boljih načina uzgoja za niži puk, te prihvati mnogo ideja reformatora-socijaliste J. Fröbela. Sasvim se bijaše uvjerio, da će veoma koristiti domovini utemeljenjem škola. On sam govoraše Fröbelu, da napredak u Rusiji treba da počne od seljaka, koji bi uspio bolje nego u Njemačkoj, pošto ruski seljak ne bijaše pokvaren, dok su po njegovu mišljenju Nijemci nalik djetetu, podvrženu kroz više godina krivomu uzgoju. Ipak ne upotrebi nijedan od onih raznih metoda nauke, što ih bijaše proučio, nego stvori svoj vlastiti, kao što ćemo unaprijed vidjeti.

Isporegjujući Ruse sa Nijemcima, što ih bijaše upoznao na ovom putovanju, govori ovako: „Ruski seljak jest razuman, prilježan, ustrpljiv, štedljiv; svjetski jaram ropstva nije mogao da uguši u njemu lijepa svojstva.

„Dok sam bio vojnik, imao sam često prigodu da proučavam našeg težaka kao

vojnika, pa treba da ispovijedim, da oni sačinjavahu najbolju vrst vojnika u svijetu. Na žalost ne nalazim u mome seljaku energičnu ustrajnost, da pozna svoju svrhu, koja nije samo pasivna ustrajnost i postojanost odlučnosti, nego je neutrudljiva i ne pušta se ni od čega s puta zavesti, te nije mirna, dok ne postigne svoju svrhu. Ovaj dar značaja podaje upravo Nijemcu moralnu prednost, kojom se mi ne možemo dičiti."

Mnogo uplivaše na Tolstojev duh velika nesreća, što mu obitelj zadesi. 20. septembra umre mu baš na rukama brat Nikola u Hieresu blizu Nizze, gdje bijaše pošao da se oporavlja od duge bolesti u to blago podneblje. U to vrijeme Tolstoj ne imajući vjerske utjehe, nije mogao da se umiri zbog tog gubitka.

Oktobra 1860. piše prijatelju Fjetu: „Mislim da ćete već znati, što me spopade. Umro je 20. septembra, baš u mome naručju. U životu mome ništa me više nije potreslo. On je imao pravo, kad mi ono govoraše, da nema ništa gorega od smrti; neka se dobro promisli da je ona svršetak svega, ali isto je takogjer i obratno, biva, da nema ništa gorega od života. Zašto da se trudi, kad od svega onoga, što negda bijaše Nikola Nikolajević Tolstoj, ništa nije ostalo. On ne govoraše nigda da osjeća brzu smrt, ali znam da ju je predvigjao i da je jamačno znao, koliko mu života još preostaje.

Malo časa prije smrti zadrijema. Na jednom se trže i prestrašen prošapta: Oh, što je ovo? Bijaše vidio svoj prelaz u ništa, te ako on ne bijaše još našao čega da se prihvati, što ću ja naći? Još manje od njega.

Što mi ostalo koristi, ako sjutra počnu smrtne muke sa nepovoljnim i krivim razočaranjem? Lijepa stvar! Budi od koristi, budi krjepostan, srećan dok živiš, kaže jedan drugome, ali i ti isti i sreća i krjepost sačinjavate možda istinu? Istina, koju sam naučio kroz 32 godine, jest, da stanje u kome se nalazimo jest strašno. Uzmi život kaki je, i eto si stvorio sam sebi tako stanje. Ali kako? Ja takogje uzimljem život kaki je. Netom se čovjek malo više razvije, spozna da je sve isprepleteno i lažno, i da je istina, koju on usprkos svega ipak ljubi nada sve, strašna.... Ako pak vidiš bistro i jasno, tad prestrašen vičeš kao moj brat: Ah, što je ovo? Naravno, dok želiš govoriti istinu i upoznati je, svak nastoji da govori istinu i da je upozna. To je jedino, što mi je ostalo u moralnom svijetu. Dalje ne mogu da se podižem, i ovo ću jedino raditi, ali ne kako vi učite. Zanat je prevara, a ja ne mogu dalje da ljubim prevare."

I doista ostavi taj „zanat", te se posveti jedino za neko vrijeme koristi i učenju puka, kao sudac mira, a za tim kao osnivač škola, učitelj i pisac pedagogije. O životu velikog pisca i o njegovom aktivnom radu na pedagoškom polju u ovo malo zadnjih godina, samo se jedan kritik Löwenfeld, (op. cit. p. 183.) bavi opširno u dva poglavlja od 60 stranica, prikazujući po prilici sve pedagoške teorije, što ih je Tolstoj izdavao u listu, koji je on osnovao u Jasnajoj Poljani, i prikazujući nam kritike i opreke, koje bijahu potakle ove ideje. Ja ću se ograničiti, sljedujući valjanog kritičara njemačkog, pak ću prihvatiti samo glavne i karakterističnije crte ove periode Tolstojeva pedagoškog rada. Prikazaću samo toliko, koliko mislim, da je potrebito, da se upozna potpuno slika života auktorova, a uz to i njegov moralni razvoj.

Ukazom 19. februara 1861. seljacima bje podijeljena sloboda. I plemićima i puku bijaše tijem naložena teška zadaća, da urede nove izmjenične odnošaje megju sobom, i da vrše uvjete, koje nalaže zakon prelazeći sa starog na novo stanje. Pače trebalo je nastojati, da se ublaže strasti i izravnaju osobne potrebe prijateljskim putem. Ovo bijaše cijelj sudaca mira, koje bi izabirali plemići. U svome okrugu imagjaše ovu dužnost Tolstoj, a vršio ju je sa svom pomnjom i nastojanjem. Kao sudac mira, imao je birati seoske i općinske časti, tumačiti težacima prava podijeljena od cara, te njihove dužnosti naspram države, društva i vlasnika; dužnosti, koje su same sobom proizlazile iz novog života. Izim toga mislio je, da im naglasuje najvišu poslušnost spram novih naredaba vlasti, da pokazuje siguran način, da razlikuju slobodu od slobodne volje, da tumači koristi i poteškoće koje proizlaze iz raznih oblika razglabanja naloga utanačenih zakonom, da iskorijeni u njima nevjernost naspram vlasnika i napokon da posreduje kod svake raz-diobe zemljišta megju seljacima i gospodarima. Oslobogjenje iz ropstva bijaše posao, oko kojega se Tolstoj iz početka bijaše prihvatio, baš srčano i s nastojanjem. Ali malo je godina kušnje dostajalo, da mu sve to dosadi. Što mu se činilo u teoriji pravo, jednostavno i naravno, u praksi mu se pričinjaše drugačije. Još god. 1868. bijaše opazio, da ova promjena stvari bijaše donijela sobom samo neprilika. Promjena bješe naglo uvedena, baš po mnijenju teoretičkih prijatelja puka, te ne bijaše nastala, kao u zapadnoj Evropi, od želje i potrebe puka. On pak shvati oslobogjenje od ropstva kao nešto štetna, u pogledu njihovog materijalnog dobra. Ipak izdrža dragovoljno tri godine kao sudac mira i tako nauči sve to više upoznavati potrebe puka, živući s njime i upoznavajući zlo, što mu ga bijahu nanijeli vlasnici prošlih vremena. S toga odluči da popravi, u koliko je mogao, nepravde nanesene od njegovih pregja. Toliko se je teške štete nanijelo siromašnom i neukom puku, pripovijeda Tolstoj, da niko ne zaslužuje da živi, ako ne donese danak da popravi nepravde učinjene od svojih otaca. (Nastaviće se.)

Iz budoara starogrčke gospogje.

Mnoga lijepa čitateljica „Nade" rada je znati, da li je ona nježna i malena stvarca, što joj reknemo lepeza, a milota je malko poigrati se s njome, spustiti je da se oklizne niz krilo, il podignuti je pred oči, čedo našeg modernog izmišljavanja, ili su znale za nju i lijepe dame nekadašnjeg davnog svijeta, krasne kćerke učene Atene il junačkog Rima?

Odgovoriti nam je, da je lepeza čedo mnogo davnijeg doba. Na drevnim egipatskim i asirskim spomenicima vigjamo ih u nježnim ženskim ručicama, a često je na takvoj klesariji naći i mrka roba, gdje svoju hirovitu gospodaricu ovom zgodicom, koja je uvijek koječemu služila, u najdubljoj pokornosti gali i hladi.

Tek manimo se zemlje starijeh Faraona i drevnijeh palača, pak da posjetimo pričom ovjenčanu Heladu; da se sklonimo pod sjen Akropole.

Ele i tu je, ko i u Rimu, nekada preovladao običaj, te je svako djevojče, makar i preturilo dvadeset i petu, pa čak i do četrdesete, moralo da ima čitavu, brižno uregjenu zbirku lepeza.

O tome vodile su brigu majke, na to su stogo pazile sve punice onoga doba. Mi ćemo našim krasnim čitateljicama iznijeti iz te stare riznice djevojačkog nakita nekoje oblike drevnijeh lepeza, što nam ih prijazni slučaj, u slici, do današnjeg dana sačuvao.

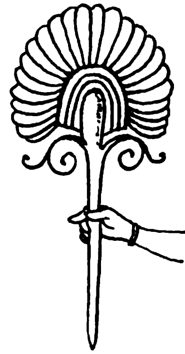
Pak tako vidiš, lijepa prijateljice, umah na prvoj slici, gdje se mlado grčko djevojče, odjeveno po čisto atenskom pomodnom žurnalu i okićeno zlatom i slonovom kosti, naslonilo o stup, te dokono — makar i u ono staro doba — ne misli ni na šta drugo, već na nakit i kićenje. U jednoj joj ruci lepeza, a u drugoj posuda za mirisavu pomast. Ta je lepeza nježno izragjena, od pozlaćenog drva i po ivicama opletena obojenim porubom.

U ruci druge takve gospogjice vidiš lepezu napravljenu od iste tvarine, samo je oblik drugojačiji. Njoj se naime više svidjela lepeza nalik na lijepo malo srdašce, ili da se s više proze izrazimo: nalik na srcolik list, u koga imade dugačka peteljka, pak je vrlo zgodno što se ovaka lepeza može koketno nasloniti o rame. U takvom položaju nema ništa ljepše nego zamisliti se u nešto, a u što, to je teško ugonetati. Davna su ono vremena bila!

Sasvijem je drugojačija opet lepeza, što je drži mala, dražesna ženska ručica na našoj trećoj sličici. Nju je pravio vješt majstor, pak je sastavio u vid pera, što metalnijeh što drvenijeh. U ovoj vrsti lepeza ni moda ni ukus nijesu imali granica, pošto su ondašnji kitničari pravili pera svakojake ruke i slagali ih u razne varijacije. A čemu li je sve mogla da posluži ovaka lepeza?! Šteta te nam je neprijatno dlijeto Klije koješta zatajilo!

Sve ostale lepeze staroga doba, o kojima je do danas doprla spomen, više manje pravljene su na isti oblik. Megju tim upitaće nas ljubopitljiva čitateljica, a da li su se te starinske lepeze mogle sklapati i rasklapati, ovako ko naše današnje? Ele na žalost sve te lepeze nijesu se mogle sklapati, stari vijek nije poznavao takijeh lepeza, i u tome je takogjer naše doba poodmaklo i — živjela kultura!

Tek ako se nijesu mogle u staro doba sklapati lepeze, a ono su se mogli otvarati i zatvarati različiti suncobrani. Tà živjeli su filosofi; u što bi bio provio svoj vijek drevni Aristotele, čime li Sokrat ušutkao svoju ženicu?! U tom poslu slabo se šta mi odvojismo; ne pogjosmo ni za jedan centimetar u napredak. Uz cijeli Darvinizam i čuda elektricitete, mi ne umijemo danas napraviti takav suncobran, koji bi se sam uza nas pomicao!

Ti starinski suncobrani bili su sasvijem nalik na naše. I u njih bili su štapići il šipke, preko kojih bi se napela kakova tkanina, a mogli su se otvarati i zatvarati, opet otvarati i t. d. Evo vam nekojih slika uz opis tijeh suncobrana:

Najprije vidimo odličnu grčku gospogju u dubokom nekom razmišljanju. Nad glavom joj

razapet suncobran, a u glavi, ko u košnici, roji se tisuć misli o tome, da li zbilja u ovom raskošnom svijetu slatke dokonice postoje u istinu kuhača i šivaća igla, ili se te stvari nalaze samo u carstvu Platonovih ideja? I dok ova to bistri, čini se ko da je njena po ljepoti seja to pitanje davno preturila. Kakva kuhinja, kakvo ognjište, kakvo li mi kućanstvo?! Naprosto sama pomisao na takve stvari maže te i kvari! Te ovako, na čistu sama sobom, zadovoljna ogleda se u ogledalu, što joj ga mlada ropkinja drži pred licem, pričajući joj, e je lijepa, i najljepša, i kako su u nje sva dobra svojstva, da svoga čovjeka učini najsrećnijim Grkom u svoj Heladi! U to se treća uputila nekuda. Sasvijem je ozbiljna i gotovo bismo rekli, ko nešto se stidi. Bog neka znade, što joj je? Vjerni rob drži joj nad čelom suncobran od one vrste, koji se ne mogu zatvarati, i koji

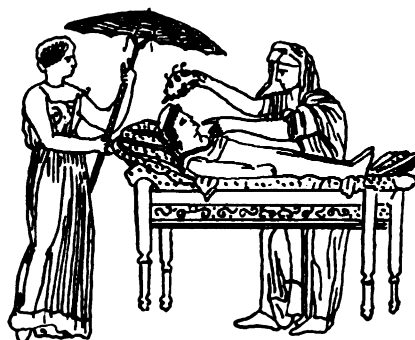

ne propuštaju nijednu tračicu sunca, da se potkrade na gospogjino lišće. Žalibože te nam umjetnik nije označio, kuda to ide ova zamišljena gospa? Nekoji učenjaci misle, da je ovo neka dobrotvorka, pak će u narodnu kuhinju, koja je od prilike 307·5 *m* daleko od Parthenona.

Manimo šalu! Život prolazi i najzad dogje suhoparna starost, drevni narodi mislili su o njoj, da je naprosto bolest. I ugasne želja za kićenjem i nakitima, zbirke lepeza i suncobrana pokriva sve više prašina u kutu klasične kuće. A najzad jednoga dana drži tužna služavka suncobran nad mrtvačkim odrom, da ne bi Helios oskvrnuo pokojničko lice. I za tog posla služio je u starijeh suncobran!

Dr. *Karlo Patsch.*

Zodiacus vitae humanae.

PJESMA III.

Rak.

Sadržaj: Pjesnik dolazi na jedno mjesto, gdje zateče dva pastira, koji se nadmeću u ljubavnim pjesmama. Njemu se pokaže sin vrlina Timolfes, te mu stane razlagati o ljubavi, prijateljstvu i saobraćaju s ljudima.

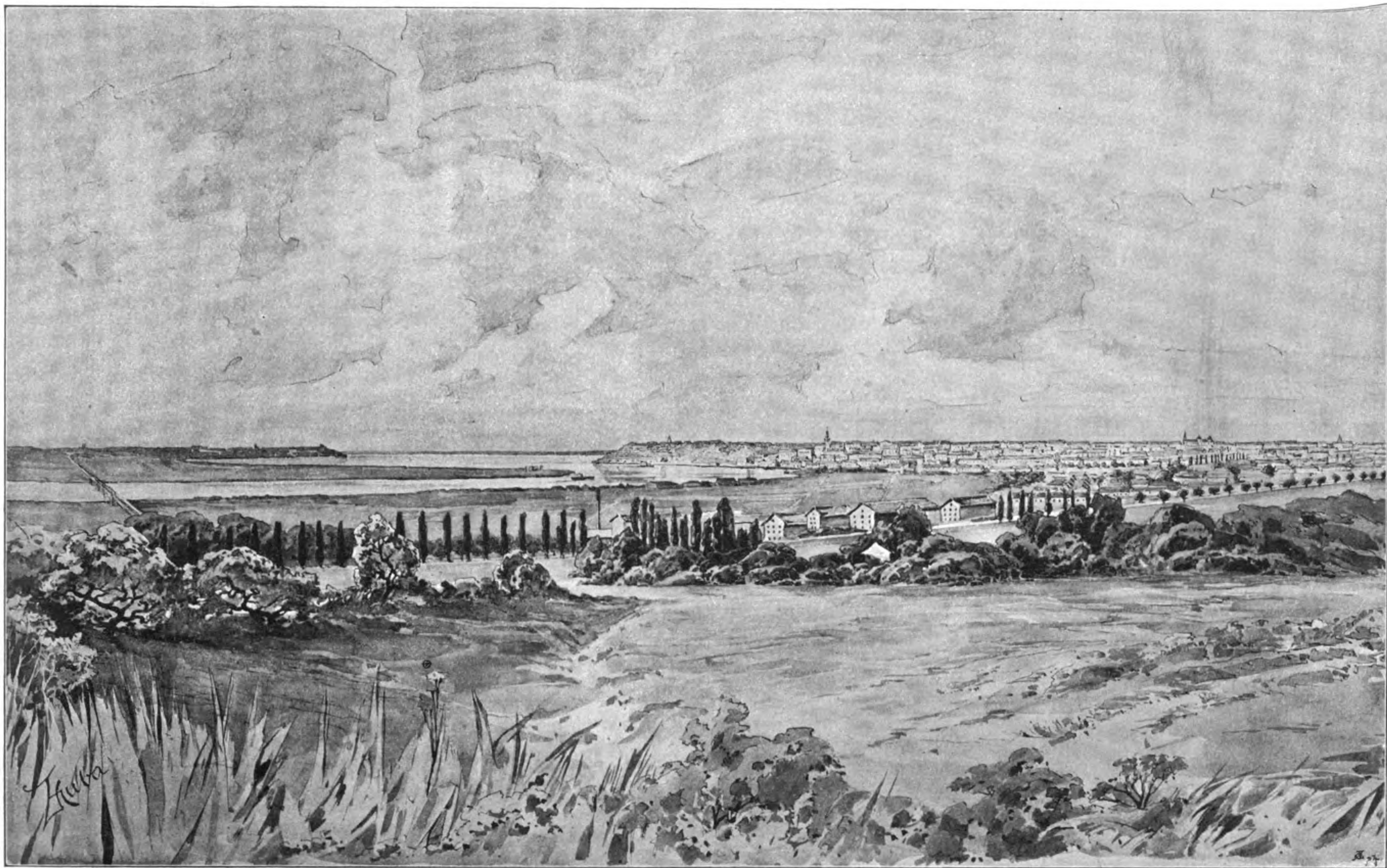
Sunce! Žarniče sv'jeta, koji te vječno kruži,
Dojiljo vaselene, divoto neba, zv'jezda,
Izvore vječna zraka, ti, koje vidiš svuda:
Istoka zažarena, Farzistan kada mineš
I hodeć' svjetlost žarku najposl'je kada skrivaš,
U valu zapadnome, te Kalpu žežeš silno
I uvijek istim tragom plamenim hodom stupaš:
Ti, koje gustu tamu zracima ožaravaš,
Jer tvoje lice sv'jetlo ne trpi pomrčine:
Nebesnom kosom dokle ti jezdiš oko sv'jeta,
Prolaziš kroz dvanaest znakova životinjskih,
God dijeliš na četvero i moćno mijenjaš vr'jeme,
A sa vremenom i sve u svijetu što se ragja.
O, svjetlo oko neba! božanstvo najmilije,
Dobro mi došlo! Tebi iskrenog srca hvale
Svi rado prinosimo; pa ti nas, sv'jetlim licem
Pogledaj i podari veseo danak nama:
Oblaci nek se raspu, vedrina neka sijne,
Dubine mora slana dolaskom ti umiri,
Brodaru — lutalici, neka su puti mirni!
Nek žetvi i drvima i grozdnom vinogradu
Ne udi bijes holujni ni tuče pljusak hladni.
Pirois mile nek nam razašlju povjetarce;
Povratkom tvojim, bože, tišina da zavlada.
Dobro mi doš'o, sv'jetla zaštito pjesnicima,
Što silom božanstvenom napajaš duha vrelo
I njihov govor pjesmi umilnoj podstičući
Kitiš ih lavorikom i slavom besmrtija!
Dobro mi došlo, budi milosno pjevajućem,
Budi mi na pomoći i vladaj krmom mojom,
Dok željnom pristaništu ne stigne lagja moja!
Ovako na Katalskom izvoru ja se moljah,
Dokle se kolo Nimfa okolo mene vilo.
S' delhijskog svetog visa Apolo to je čuo,
Čuo je — i vrh hrama k'o da se tad zanija.
Tog časa silni bljesak zasija s' žrtvenika
I snažni glas se začu: „O, mladi nevoljniče,
Bezbožna sudba koga nemilo goni tako,
Te u svom tužnom žiću provodiš gorke dane,
Odvažno napred stupaj, strpljenje pobjegjuje;
Dovoljstva u nesreći prezire veledušni,
Vrlina kad se gazi, još viša tada biva.
Vidje li kako često, te što ih sreća satre
Ponova gore diže i udes izmjenjuje?
Jer ničeg vječnog nema pod svodom neba plava:
Za oblacima mutnim sunce se opet javlja,
I more uzburkano vjetrima, burom b'jesnom,
Najposl'je primireno opet se utaloži;
A poslije zimske studi proljeće cvjetoliko
Dolazi. Ne čaj više, u b'jedi čuvaj sebe,
Ukrijepi duha silu, jer doć' će ono vr'jeme,
Kada će zv'jezde sjajne, izm'jenut' pute svoje,
(Prerano ako Parke konac ti ne pres'jeku);
Kad' će se ime tvoje, koje je utopljeno
I za sad' sahranjeno, slaviti na v'jekove.
Uza te ja ću biti, a samnom okupljene
Devet sestara divnih pratiće svuda tebe,
I tvoje ime tada, otevši snažnom rukom
Od mračna zaborava, one će proslaviti!
S tronošca božanskoga takav mi odziv dogje.
Zar mogoh svjerovati bozima neumitnim,
Ja, koji rogjen bijah pod zv'jezdom nevoljnicom,
I koga nebo ganja vrletom patnje ljute?!
Veselo krenuh tada po stazi usamljenoj
I bludeć' u samoći slušo sam misli svoje:
O, kad bi sad preda me ma koji od bogova,
Il' ljudi izašao, koga mi obećala
Areta božanstvena, za vrla učitelja.
Il' kad bi ona sama s podnožja sišla plava
Te divnim razgovorom žednoga zapojila!
Hodeći tankom stazom u jednu zagjoh dolju,
Izmegju gustih gora ona se savijala,
I u toj dolji vidjeh vesela dva pastira,
Gdje sjede pred pećinom. Tek što su torbe svoje
Sa štapa drenovoga u travu pobacali,
U pjesmi lakokriloj oni se nadmetahu,
Pobjedni vjenac ko će megj njima prisvojiti?
No kamo presudnika čije će presugjenje
Najljepše slave palmu don'jeti pobjedniku?
I skromnom molbom mene pećini ponudiše,
Sudija da im budem u slave nadmetanju.
Tad prvi, kad na fruli pitome svrši zvuke,
U nebo oči diže i poče pjesmu svoju:
„O, cv'jete Dardanije, gromovnik koga ljubi,
Što svojom rukom čaše, nektarom pjenušavim,
Višnjima ti nalivaš, sa neba sigji, sigji,
Jer zemlja ljepšeg ima, čašama svetim koj bi
Dvorio; pa kada ga Jupiter jednom primi,
Prezr'jevši tebe, on će u zv'jezde njega dići,
A ti ćeš u zavisti i tuzi umirati.
Ah, nemoj silaziti! Ti služi bogovima,
Filetus, moja nada, kod mene nek ostane.
Bez njega život nema ni slasti niti želja.
Najade kad ga vide na konju pomamnome,
Gdje koze i jelene pernatom str'jelom vija,
Ljubavlju plahovitom zatrepte srca njina,
I željno njemu streme poljupcem da ga poje,
Vjenčiće rosna cv'jeća one mu poklanjaju,
Jabuke mirisave i grožgje slatka soka.
O kad' bih mogla tužna smiriti njega samo,
U moja naručija kad bih ga primamila,
Od mene sirotice sretnije ne bi bilo.
Ah, ali on ne mari za molbe i za tugu,
Već bježi, kao str'jela s tetiva asirskoga.
Ne bjegaj, o, Filete! ne prezri molbe moje;
Plemena lestrogonska ja nisam! Da me ljubiš
Dostojna biću tebe, ako me poznaš samo.
Ma da ti tijelo vlasi kudrave pokrivaju
I brada kao runo; ah, ona divno liči,
A vlasi dolikuju junaku ratobornu
I snažnom; slabe zglavke imaju čankolizi.
Šta? Ko me od pastira bogastvom nadmašuje?
Il' stada ili stoke, kad nisam ja imala?
Tisuću mojih krava zelenu travu pase,
Tisuću mojih svinja po gustoj šumi hodi!
Imadem stoku gojnu i koze hitronoge,
I mlijeka uvijek dosta prepuno smoka b'jela:
Ti uzmi što ti volja, jer cijelo blago moje
Tvoje je, kao i ja, od koje bjegaš sada.
Ta da me ljubiš samo, o, da me zovneš sebi,
S najviših grana ja bih jabuka uzabrala.
Ah, kako bih te rado pritisla njedru svome
I nebroj poljubaca ja bih ti poklonila!
Moj mili ne okl'jevaj, već hajde, sa mnom pogji,
Na vrelom danu dokle zrikavci poljem cvrče;
Mi ćemo kod izvora, u slatkom zagrljaju
Mamljenim šušnjem granja i šumom potočića,
U hladu prosanjati zajedno sanak divni.
Oh, teško meni, ti mi prezireš dare moje,
Niti te suze gorke ni molbe priklanjaju,
Hirkonskog tigra bješnji, kom' male otimaju,
Od parskog kipa gluvlji, od alpskih tvrgji st'jena,
Na što ti oblik ovaj, kada si svirep tako?
Prezirno u smrt ganjaš jadnice što te ljube:
Tako u l'jepom cv'jeću skriva se guja ljuta,
Tako se otrov sliva, u medu hiblejskome!
Oholost mahni svoju, nju bozi ne miluju,
Neka te ne zanosi prolazna ljupkost lika.
Ta to je cv'jeće samo za malo koje cvati
I vene tako brzo. Dok traje mladost tvoja,
Na nježnom licu dokle svježina mila diše,
Moj l'jepi gordeljivče, ne gubi sretno vr'jeme:
Što ti se daje, uzmi, poklone rado primi,
Jer stupa šumno vr'jeme, na tvome licu vlasi,
Počeće da se ježe, i tad' će mnoge bore
I kosa os'jedjela lice ti nakaziti,
Zaman ćeš tada svoju ljepotu zažaliti,
Pa ćeš se zapitati: gdje ode mladost moja
I boja rumenkasta, po sn'jegu prelivena?
Oh, kako lude nade u licu nosimo?!
I kad god prepun tuge pristupiš ogledalu
Za svelim pramaljećem bono ćeš uzdahnuti. —
Ah, našto molbe moje u vjetar vijem samo?
Po neplodnome p'jesku što sijem plodno sjeme?!
O, mene nevoljnice, u zalud morim sebe,
To hoće sudba hladna, ona mi smeta ljuto,
Kada mi ljubav silna bolano srce para.
Uzalud nudiš dare ljubavi plemenite;
Sudbina i tu vlada, vrlina pred njom pada,
Po sudbi rob se ljubi, a vladar prezire se.
Ma da sam ljuća sada od zmije nagažene,
Ma da me c'jeniš manje od lista ustrgnuta,
Za tobom ja ću opet, živote mili, poći;
Ljubiću vječno tebe! u srcu i ustima,
Filete, ime tvoje, uv'jek će, uv'jek, biti!"

Tu prvi pjevač stade, a drugi sad nastavi:
„Od svježa snijega bjelja, medena moja mila,
Od pjene burna mora i dana mnogo bjelja,
Od zore ružičaste ustašca rumenija,
Proljetnjem cv'jeću ona bila bi vladičica!
Slagja od smokve suve i soka grozdovoga,
Ni Venus takva njedra imala nikad nije,
Ni oči tako čarne ni usta zore rujne.
Ah, našto pominjati božanske draži njene?
Gledati milije mi nego li pominjati!
Njezinom divnom čaru ne streme smrtni samo,
Bozima uzvišenim zanese srce ona.
Satir se razdragani za njome pod hrast vijnu,
A ona vrisnu silno; htjedoh je spasti tada,
Ali se plaših roga kudrava svetitelja;
Pomamna suparnika dražiti nisam smio.
Ah, koliko puta ona očima mahnu na me
I pod hrast dozivaše. Rukama snježno-bijelim
Silno me obgrlila, ko bršljan ili loza,
Kad stegne prignuto granje. Nestašno ljubeći me
Po vratu, mojom rukom pljeskaše lice svoje,
Ljubavlju vjernom ona meni se zaklinjala,
Da samo mene ljubi. Al' ko bi vjerovao?
Ta niko ne obmanu, ko žena kad nas vara,
I što se varkom više pred tobom umiljava,
Upamti, takve treba najvećma čuvat' sebe!"

Tako je izvijao i još bi više pjev'o,
Al' sedam vuka kradom sa stjene kamenite
Kroz gusto šiblje stazom tajno se privukoše.
Napavši stada mirna, sad jedno a sad drugo,
U krvi prolivenoj čeljusti vlaže svoje
A grdni psi čobanski, s klincima oko vrata,
Lavežom očajanim na vuke naletješe.
Diže se rika strašna, zelena jeknu dolja,
Pastiri prestravljeni mahnuše pjesme svoje
Rastove čvornovake i praćke dohvatiše,
Ko tigri razjareni svom stadu b'jesno streme.

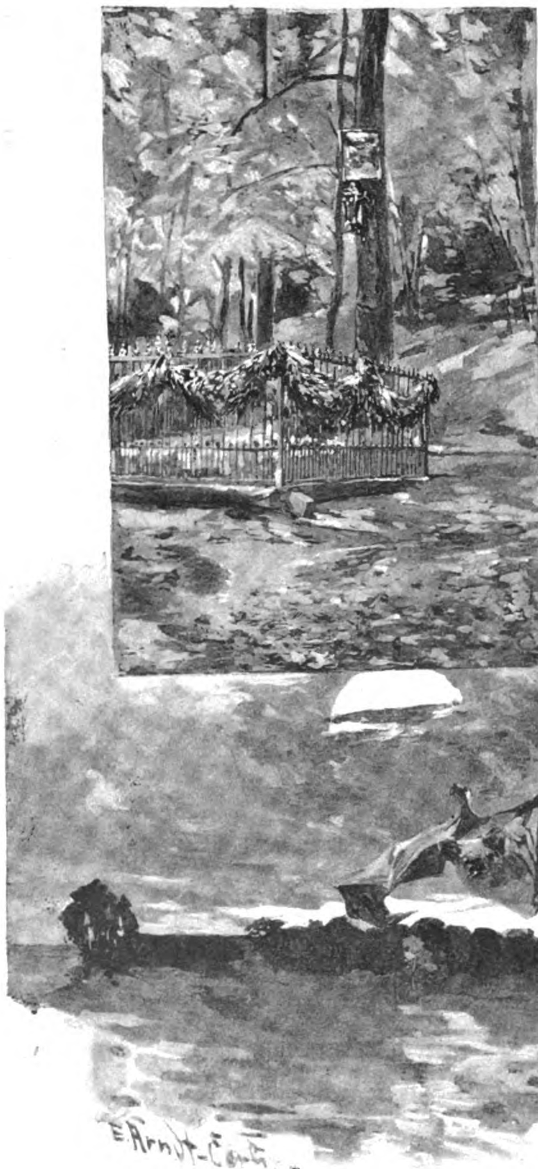
Ostavljen samac tako, drugoj se stazi vijnuh,
Pa silno dvoumeći prevalih dosta puta,
Koliko tri put može olovno preći tane
Iz topa izbačeno. Usamljen hodeć tako,
U travi i u bilju ugledah bistro vrelo,
Gdje svježim sjajem mami, ko oko mome divne.
Nad vrelom šire grane platani razgranati,
A u sjenkama gustim kamena klupa stoji
I svježim hladom nuka umorna prolaznika.
Tu divne Nimfe slaze, kad ljetnja žega plane,
I zemlju jug potamni, vrelinom kad zapali.
A svuda u blizini svile se teške grane
I svježim plodom mame putnika prolaznika.
Tom vrelu hlagjanome prinesoh usta svoja,
Da vrelu žegj' ugasim, i dok sam pio tako
Šareni šljunci sjaše pod vodom bistra vrela.
U tome času posla Areta milostiva,
Sa visa Olimpova, mladića krilatoga.
Ko munja on je vazduh krilima prosjecao,
Letom je nadmašio jastreba grabljivoga,
K'o strijela kad zalijeće u jato preplašeno.
Sišavši on mi prigje i gromkim glasom kliče:
„Timolfes ja sam glavom, Aretin sinak dragi,
Ona me šalje tebi pjesništvu da te spremim."
I sjevši pokraj mene Timolfes poče sada:

Majka ti reče moja, koja je žena ona
Na lijevoj što je strani, a ko je dijete njeno:
Još za tu, s desne strane, što za njom d'jete ide
Ostaje da ti kažem. Nju ljudi nazivaju
Venerom tankostasom, i vele: stvorena je
Iz pjene burna mora, Saturnus kad je b'jesni
U more pobacao svjedoke oca svoga.
Tako vam Grci vele, na šalu naviknuti,
U mašti i u šali najbolji učitelji.
Nju je stvorio Uran, sa Nimfom, sa Lapadom
Stvoritelj svijeta, Uran, od koga nezgrapniji
Ni Atlas nije bio, ni grozni Enceladus
Ni Tifon naduveni, ni listom svi Giganti.
Devet je glava njemu priroda podarila.
Najviša, slijepa što je, vazda ja okrenuta
Obali tarteiskoj, a druge ka istoku,
Na svakoj jedno oko.
Ripejskim planinama desnicom on se maša,
Nadmoćan da zahvati sjevernog vjetra leglo.
Jug s koje strane diše, on lijevu ruku pruža
I tako obuhv'jema širinu sv'jeta mjeri,
Nogama Tartar tiče, a glavom nebo plavo.
Nebrojne stoke pastir najveći on je vazda,
Koju po zemlji sv'jetu na pašu razastire;
Izbrojat' ne bi mog'o tu stoku, da sin njegov
Pamfalus trogrlasti, užasno čudovište,
S Atropom, ženom svojom, popašno ne konabi.
Za to i Uran amo Veneru doveo je
I s nekim Pedogenom ljubavlju on je veza,
Te reče: iz te veze neka se porod množi!
I to je Venus divna bez čije ploditosti
Zemlju bi gusto trnje odavna obuzelo.
No sada da produžim o čedu Venerinu:
Bogove, kao smrtne, on moćnom snagom kroti
I str'jelom neminovnom samrtne plaši ljude!
Nestašku opakome svaki se pokorava:
I oni što su dolje i gore na nebesi.
Silan je oganj, što ga nestaško potpiruje!
O, Ljeljo, koje moći u tvojoj leže str'jeli?
Ima li moćnijega, koj' bi te nadvladao?!

Pogled na Biograd. Originalna slika *Ljudevita Kube.*

Ti stoku, smrtne ljude, bogove potčinjavaš.
Koliko puta str'jelom, Gromovnik pogogjeni,
Očajno uzdisaše, i baciv grom i munje,
Prerušen silažaše s podnožja božanskoga,
Čas kao or'o snažni il ko bik zaljubljeni,
Čas opet kao pastir, tražeći dragu svoju;
I kao zlatna rosa njojzi je silazio;
Po nekad uzimaše obličje Satirovo.
Tako Enosig silni dotaknut tvojom str'jelom
Prometnu jednom sebe u rijeku Enipeju,
Salmonsko on je pleme zbog tebe oskvrnuo.
Obličje bika često na sebe uzimaše,
Drugi put u delfina zanesen pretvori se;
Ali ni c'jelo more, u kom je plivo tada,
Ne moga ugasiti u srcu požar ljuti,
Koji je svojom str'jelom nestaško podstakao.
Da li da regjam dalje, kako se Febus sjajni
Jastrebom i u lava jedared prometnuo?
Il' da ti napomenem furije pakla strašna?
Na što da nižem samo tu nizu neprekidnu,
Jer ko će prebrojati Ljeljove ranjenike?
Nema im nigdje kraja. I prije će titan silni
Stvarajuć' sv'jetlost svoju, u viru zapadnome,
Oprati kola svoja, no što bi izregjao
Kukavne žrtve one Ljeljovih ranjenika.
I čuj me, njemu Bahus roditelj bio nije,
Kao što Grci vele, jer Bahus otac da je
Ni jedan tr'jezan smrtni ne bi se zaljubio,
Njemu je otac sudba, jer ona ljubav spaja,
Po sudbi sve što živi, po njoj se sve upravlja,
Navike ona daje i sreću odregjuje.
Zalud je lice krasno i vatra usplamtjela,
Što ljupku mladost krasi proljetnjim dahom cv'jeća,
Uzaman staza mazna, po kojoj Amor stupa,
Kojom se ljubav mila najlakše zadobija, —
Ne htjedne l' sudba samo, postići ništa ne ćeš;
Sudbom se ljubav veže i sudbom razr'ješava.
Ništavan otud često, siromah lica ružna,
Uživa katkad ono, što strojan nikad ne će;
Otuda ženu l'jepu i srca plemenita
Odbaca čovjek često u nadi za ništavnom;
Otuda često muža l'jepoga, plemenita,
Namrzne žena pusta, nečistog slugu ljubi,
Il' strancu nepoznatu sa plahim srcem žudi.
Da ljubav svakom svoju ne daše silni Bozi,
I vječni zakon da joj putanju ne označi,
Zar ne bi jednoj samo svi ljubav poklanjali,
Zar ne bi jedan samo od sviju ljubljen bio?
I ne bi l' svaku ženu mogao dobavljati?
Al! ko što ne će ribar sve ribe pohvatati,
Ni ptičar svaku pticu, ni lovac zvjere svako,
Tako se voljom Višnjih ni ljubav sva ne daje.
Tako se gospi doma nečisti sluga svidi,
Nakaza kakva, starac, očiju krmeljavih,
Najljepšu djevojčicu bez truda zadobija.
Pa kao što trgovac sa robom puni lagju,
Pod zv'jezdom zlokobnicom na burno jedri more,
Brodolom da ga snagje, gusari da ga pl'jene,
Tako i onaj, kome sudbina negoduje,
Uzalud snagu svoju i zlatno gubi vr'jeme,
Kad sram i ljute rane nesretan zadobija,
I ljubav svoju često životom odkupljuje.
Bez straha i u miru tek onaj ljubi samo,
Kome je sudba dala, kome se sreća smj'eši.
O, al' je malom broju ta sreća poklonjena!
Malo ih ima koje Bogovi tako ljube;
Manj' oni, koji sreću razložno kriju svoju,
Ko tajnu zakopanu nikome ne kazuju.
Jer ko da svjeri ljudma, na svakom kroku kada
Zasjeda izdajnička sretnoga očekuje?
Povjeri l' drugu tajne, mora se prepadati,
Da vjerom ne prevrne, da srdit ne prokaže
To, što mu nekad bješe u duši zakopano.
Želiš li, miran da si na sanku i na javi,
Nikada tajne svoje prijanu ne odaji.
Tako ćeš prijatelja imati pouzdana,
Svetinju veze koji skvrnuti nikad ne će, —
Jer ljubav, vječna ljubav, na zemlji cvati r'jetko.
I zavist izbjegavaj, u pehar sreći koja
Nakapne otrov često. Vi, koje ljubav prati,
Skrivajte cvjetak rajski i vatru unutarnju
Iz duše ne puštajte, na polju da vam sv'jetli,

Mjesto zavjere protiv kneza Mihajla.

Mjesto u Topčideru, gdje ubiše kneza Mihajla.

Na straži pred odajama sultana. Slika *R. pl. Ottenfelda.*

Jer zavist, čudovište, užasna kuga ova,
Besramni demon, kome na sv'jetu premca nije,
Vrlinu ganja, mrzi i dobra djela ništi,
Na tugju sreću srta; oprezan budi, dakle,
Manj ako sudba sama ne pr'ječi da je skrivaš,
Ako ti zv'jezde nisu drukčije upisale. —
Stoji li upisano, mudrost će slaba biti,
Zaman ćeš tada svoju opreznost sugubiti,
Kad Bozi nesamrtni inako naregjuju.
Nu neka baš i Bozi s ljubavlju paze na te,
Oprezan ipak budi pred okom lukavoga.
Radi li ko god tako pa ipak ne očuva,
Taj hvalu zaslužuje, i zavist on prenaša
Bozima na visini, kod kojih često biva
Da dobre upropaste i glupe nagragjuju!
Sretan je oni kome Bozi naklonost d'jele,
Taj ljubav može svoju spokojno uživati,
Bez jeda i u sreći, nasladi i veselju.
Jer ljubav slasti nosi, milinom ona diše,
I rajskom čarolijom preliva sretnu dušu.
Ah, koji nikad nije te str'jele osjećao,
Tom grubost dušu hrani. Zar ima stvora živa,
Ljubavi plamen koga zagrijo nikad nije?
Ko štuje ljubav, onaj poštuje plamen sveti,
Jer njega da nam nije, da ljubav nas ne gaji,
Ni sv'jeta ne bi bilo, stihija nestalo bi.
Božanska, vječna ljubav, Selenu zar ne hrani?
Jest, sve se ruši što je postalo, ali slika
Ona se ne potire, nju višnji — vječno ljubi,
Pa dokle tjela trunu, jer Višnji to ne mari,
Svemoćna ljubav, eto, gdje sliku održava.
Mari li lončar, ako razbije lonac koji?
On nogom točak kreće i kredom drugi šara
Ne brinuć o strošenom. Gle nebo zasvogjeno
I zemlja ozračena, vatra i bujno more,
Selene slika c'jela vječnošću samom diše.
A da ih ljubav velja ne drži svojom rukom,
Stihije razr'ješene sve bi se pomamile;
Nebo bi svjetlost svoju nad zemljom zaklonilo,
Niti bi niklo sjeme, a oblak natušteni
Vatra bi stamanila i kiše ne bi bilo.
Gola bi zemlja bila, a more uzbunjeno
Vatru bi pogasilo, il plamen proždirući
Ribama puno more za čas bi presušio,
Ko negda sin Klimene, sunčeve konje kad je
Rgjavo upravljao, ne slušav' oca svoga,
Preplašen od strašila sa vatrom sv'jet zapali,
Dokle ga tresak groma u ambis ne strovali,
A r'jeka Eridana svu vatru ne pogasi.
Ljubav je majka miru, u miru sve se diže
I sve u njemu cvati. Najveća počast tu se
I radost zadobija. U miru straha nema
I putnik bez bojazni na daljni put se kreće,
Bezbrižan ne plaši se zasjede razbojnika.
U miru brinu ljudi o stoci i pčelama,
Ornice drobne tada raskošnu žetvu daju
I hrane izobilja, zejtina, ml'jeka, vina.
Tad mladež razdragana, uz ljupke frule zvuke,
Veselom poskočicom kitnjasto vije kolo.
Mir samo ljudi mrze i žele kavge puste!
Za vlade Saturnove tako je nekad bilo.
O, doba sreće zlatne, o, vr'jeme sreće rajske!
A danas? ah, nesreće! razdora gadni zubi
U mir se zarivaju i burni metež viju.
Svak želi smršten da je, sa mačem zakon tlači,
Nad pravdom sila vlada. Tisuću zmija sada
Buktinja tisuć' dižu; furije uzrujane
Narode i kraljeve ohole raspaljuju.
Šta vr'jedi, nesretnici, dražiti samrt borbom!
Oh, zašto nasilnici, gordošću sv'jet prezreste?
Ne će l' vam gadna t'jela progristi jednom crvi?
Šta tražiš nasilniče? Misliš li da ćeš vječno
Pobjedom slaviti se? Ah, gledaj nesretniče!
Pogledaj kako život krilato kraju stremi:
Nesiti pedalj zemlje tebe će zajaziti!
O, zašto ljudske duše ne veže ljubav divna,
Vaša bi gordost pala i mir bi zacario.
A ima l' ljepše sreće već mnoge poštovati,
Od sviju ljubljen biti? U času nezgodnome
Nije li prijateljstvo najljepše zaklonište?
Ono te hrabri, tješi, nevolju olakšava,
Zajedno s tobom tuži i snosi jade gorke.
Taj lako ne propada koj' ima prijatelja!
Pa kad ti sreća l'jepa rasklopi vrata zlatna,
I kolo sreće krene, udobnost tad će tvoju
I oni osjećati, s tobom se radovati.
Želiš li, dakle, život što ljepše da ti mine,
To onda teci, traži, što više prijatelja.
Ljubavi svrhu, dakle, ovako želja traži:
Od zla se uklanjati, u dobru uv'jek biti.
Al ipak svako dobro na tri se d'jela d'jeli:
Prijatno, časno, zatim korisno dobro ima.
Pa i *zlo* trogubo je: nesnosno, škodno, gadno.
Ljubav je razna, dakle, ko izvor otkuda se
Sramota ili hvala u sv'jetu pokazuje.
Korisna ljubav opet naravi ima razne,
K'o t'jela, duše, dobra što nisu sva jednaka,
Na primjer, četir dobra uz naše idu t'jelo:
Snaga pa za tim forma, pa zdravlje i lakoća.
A duša dvoje ima: volju i razum hladni,
Istini koji žudi. U sebi razum ima
Dobara mnogo. Devet nauka njega krase,
Il' Muza devetoro, pjesnici kako kažu.
I volja isto tako dobara mnogo ima,
Al, četir' najglavnija: Mudrost i pravda s njome,
Hrabrost što u smrt skače, a pokraj nje vrlina,
Koja nas primiruje. Iz ovih ko iz vrela
Žubore druga, ko što svjetlila svjetska kažu;
Božanski Plato ili veliki Aristotel.
A znanje što nam daje, korisno duhu to je!
Ko ljekar t'jelu tako na dušu knjiga djela.
A duši koristiti bolje je nego t'jelu,
Ko što je uv'jek bolji gospodar od svog sluge,
Brodar od lagje svoje, konjanik od svog ata.
I radost, što pomenuh, tako se isto d'jeli,
Neka nam dušu draga a neka trošno t'jelo.
Naslada duše više od ove druge vr'jedi:
Čista je, stalnija je i vazda plemenita,
Bozima zajednička. Naslada trošne puti
Priliči životinji. Za njome stoka žudi,
Jer u nje moći nema razumom da se sladi,
Njuhanjem samo ona za plotskom slašću kreće,
Skladnost i miris za nju nemaju draži prave.
Divi l' se ikad ona slikama Apolona,
Korintskim statuama il' cirku oglašenu?
Magarac sve prezire, pojesti što se neda,
A kad se obraduje, to samo onda biva,
Njuhanjem il pipanjem kad t'jelu slasti nagje.
Kao lav afrikanski na polju kada spazi
Junicu, odmah skoči i grivu nakostr'ješi,
Veselo vrti repom, dobrom se pl'jenu nada;
Ili kad konjic drugu ugleda na livadi,
Nadražen skotskom željom podiže u vis glavu,
Zanjišti bjesomučno, preskače trnje gusto
I leti sramputicom. Pošto je ljubav k' jelu
I strasti Venerinoj prikladna skotovima,
Za to je i najhugja, i jedva prilikuje
Prezrenu robu. Strasti bistrinu uma mute
I t'jelo raslabljuju. Taj što je odan njima,
Zaglupi, njemu liči da bude sluga samo
Jer umlje raslabljeno gospodstvu ne priliči.
Al' nije ružno i to u mjeri uživati,
Kad razum prosv'jetljeni uzdama gospodari.
Jer to što prija t'jelu, l'jepo je dokle traje,
A posl'je ništa nije. Neka ti primjer bude
Naslada što je daje Venera obnažena.
Istinska korist, dakle, na ovoj zemlji to je,
Ono, što *dušu* znači, što *njojzi* slasti daje,
Prijatnost *tu* je trajna, slatka i puna časti.
Vrlinom što se krasi prijatno i časno je;
Porfirom sv'jetle časti vrlina odjeva se.
Želiš li u životu da tebe mnogi ljube,
Staraj se da *veseliš*, il' drugom da *koristiš*,
Ili u duši gaji *vrlinu*, koju mora
I nitkov poštovati, ma da ti ne navidi.
Al' prije neg li pogješ ma kojom od tih staza,
Navade poznaj onih od kojih ljubav tražiš.
Jer nisu jedne ćudi; priroda ljudma daje,
Da jedan onom žudi, što drugi ne navidi;
Jedan će hvalit ono, što opet drugi kudi. —
Prijatno nije, dakle, svakome jedno isto.
Za to najprije saznaj za koga šta se l'jepi,
Šta mu se svidi više, da ne bi uzaludan
I jalov pos'o bio, da posl'je ne uzdahneš:
Uh ,ja sam svojim legj'ma ispravlj'o krivu Drinu!
A to ćeš lako znati: u zboru dotičnoga,
Navade izviruju, tamo se i duh skriva;
On sluša i govori o tome što *on* ljubi.
Pa zatim i u domu znamenja vazda ima:
Bičevi, ralo, jaram, motika i ašovi
Ratara pokazuju. Na zidu povješano
Oružje ratnik čuva. Vidiš li mnogo knjiga
Taj želi da ga smatraš za kakvog učenjaka,
Pijanca propaloga rakijski dah odaje!
Naravi tajne jezik na vidik iznosi nam
A ruke dušu; jerbo za čime duša žudi,
Toga se ruka maša. Pa veći dio ima
Što knadi za dobitkom, za novcem i poklonom, —
Prijatelj takav samo novcem se zadobija.
Al' pamti, čim usane koristi takvo vrelo,
Prijatelj takav bjega i sama ostavlja te,
Jer ih je malo, što se poklonom obasuti,
Sjećaju darovalca, pa ga do smrti ljube.
Rad' ovih plemenitih nek svaki čovjek dobri,
Na ovoj zemlji, što se ko Feniks r'jetko ragja,
Koristi i pomaže kol'ko mu sile daju,
Jer to je put jedini, kojim se nebu stupa. —
Veliki Herkul negda išo je stazom ovom,
I mnogi, čija slava i danas sv'jetlo sjaje,
A koja nikad ne će nad zemljom utrnuti.
Bogataš milosrdni Bogu se samom bliži.
Hoćeš da budeš ljubljen drugoga *veseleći*,
Znaj ni ta ljubav nikad istine čvrste nema.
Mladići, djeca, mala i silni bogataši,
Zabave sebi traže, pa dok im daješ ove,
Ljubak ćeš dotle biti — ne nagju l' toga više,
Svi će te ostaviti ko čašu izpražnjenu,
K'o voćku sa koje su svi plodi uzabrani.
Pa ipak tom su stazom naklonost mnogi stekli,
Pa i ti čini tako, al' bodre duše pazi,
Da pravde i poštenja granice ne povr'jediš.
Dv'je staze da koristiš i druge uveseliš,
R'ječi i djela to su; ali je lakše vazda
R'ječima ljubav teći, nego li djelom samim.
Za to ovako radi: Savjetom poučavaj,
R'ječima objašnjavaj, šta škodi il' koristi,
I kako zlo da mine, udobnost da uživa;
Pa zatim za njih moli i prosi milostinju.
Želiš li sa r'ječima nekoga veseliti,
Pristojno ti ga hvali: ima li djela slavnih
Neka ti mrsko nije o njima govoriti,
Jer mudar, kao i lud, pohvale slatke traži.
Po nekad dosjetčicom, što na sm'jeh laki draži,
Pogladi uši tome, propričaj basnu koju
Il' novost, ako vidiš da ona godi njemu,
Ne spori mnogo, već mu povladi što ti kaže,
No je l' ti priznat' stidno, ti onda šuti samo,
Jer šutke povladiti često je mudrost prava.
Pritvorstva koji ne zna, taj život ne poznaje.
Istinu branit katkad navlači štetu samo;
Pa zato obziri se na vr'jeme i prilike,
Na mjesto i na ljude. Jer ima rado koji
Za legji nekog hvale — ko svake podmuklice,
I misle takva hvala mnogo je prijatnija,
I nije podozriva. I takvih još imade
Što hvale prisutnoga, k'o pravi prijatelji,
A čim se taj okrene, oštro ga napadaju
Ili ga ismjevaju. Dosta ih opet ima,
Koji će sve po redu onome dojaviti,
Ako si zlo il' dobro o njemu govorio.
Na sv'jetu prostranome mnogo je trčilaža.
Taj koji hvale prima, istinu teško nagje;
Pa ipak najljepše je, iskrenost i poštenje,
Od znanja i bogastva oni se više c'jene;
Poročan može znanjem i blagom prepun biti,
Pa ipak svakome će nemio, mrzak biti.
Budeš li dobar, valjan, ljubiće svako tebe,
Ili te barem niko nemože omraziti.
Nisu li rekli stari: slične se ćudi traže,
Pa se na djela slična i ljubav potpomažu;
Sujetan sujetnoga, vr'jedan vr'jednog vole,
I sama životinja sebi se ravnom druži.
Ti pitaš: ali kakvom ljubavlju da se vežu
Razuma različita i volje različite,
Kad valja prijatelji da jednom istom žude
I jedno da preziru? Čuj, dakle, to upamti:
Grješnika prijateljstvo brzo se raščinjava,
Pa tako i budale brzo se razilaze.
Jer *lična* korist, koja vezuje grješne duše,
Popašnost, vazda ude iskrenom prijateljstvu;
A gordost i ljutina što ludog odlikuju
Razliva žučnost samo, ratove raspaljuje.
Ljubav je trajna kad je Vrline ruka zida,
Poštenje kad je ragja. Takova ljubav samo
Iskrene prijatelje i ljude blage duše
Vječitom vezom veže. I ona ljepše sjaje,
Od one po rogjenju priroda što nam daje.
Dječica oca ljube i majka djecu svoju,
To sobom krv donosi, to krvna veza traži;
Al' često roditelji omrznu djecu svoju,
A djeca roditelje; brat bratu plete zamke,
Al Orest nikad ne će Piladu zamke plesti,
Pilada smrt ne plaši, Orestu da pomogne.
Pa ipak sumljivo je, može li ikad smrtni
Postići *opću* ljubav, sav narod da ga ljubi!
Jer ljubav na sto strana slabija uv'jek biva,
Pa se i lakše gasi. Istinu mudrac kaže:
Ko traži prijatelja, neka ih malo traži!
Živjeti sa mnogima, općiti neprekidno,
Sa svim je nemoguće. Ne traži za to mnoge,
Prostotu izbjegavaj; na što ti ljubav njena,
Prostake kada prati nesloga nerazlučno?
Sklanjaj se od gomile, ona je vazda spremna
Na vrenje, metež, raspru i razdor neprestani.
Malo ih biraj, ali sa njima v'jek provodi,
Bez raspre i meteža, u miru prijatnome.
Jer k'o što ti ne bi mog'o vatreno ljubit mnoge,
Tako ni tebe mnogi ljubiti ne bi mogli. —
Drugo je ljubav *opća*, gragjanin koju mora
Narodu svom da dade, jer narod ko ne ljubi,
Zaslužan nije da ga prijatelj njegov ljubi.
Pa ipak najbolje je ne ići sa mnogima,
Jer samo tako možeš tišinu očuvati.
I bjegaj od opakih; da l' iko jošte pregje
Kroz gusto, oštro trnje, a da je zdrav iznio
Koljena i tabane od boda sačuvano.
Ne ljubi l' rgjav tebe, to nek' te ne pečali,
Nek te ne mrzi samo! — Inače, uklanjaj se
Jer zmija sklonjenome ne može nauditi.
No ako želiš da se s narodom pozabaviš,
Da budeš časak koji u društvu mase glupe,
Obuzdaj jezik prvo i pazi šta ćeš reći,
Otvaraj uši više, a usta sklopi svoja.
Brbljanje znak je više pameti vjetrenaste,
Oprezni besjednici s hvalom se dočekuju.
Dika su usta mudra, govorom svojim koja
Prisutna il odsutna nikada ne vregjaju.
A za tim ne govori, koristi ako nema.
Svoj govor bez razloga u vjetar ne prosipaj,
Jer će te ismijati, za luda proglasiti.
Prije nego rekneš koju u uma savjet traži,
Jer r'ječi kad izagju, njih vratit ne možemo;
Iz puške izbačeno vraća l' se zrno više?
U zboru nije loše mudrace navagjati,
Po katkad stih pjesnika u r'ječi ispletati,
To nije nekorisno. Zato vam uv'jek valja
Čas ovu a čas onu knjižicu pregledati,
Ko pčela kad iz raznih cvjetića med probira.
Gnjeva se stidi svoga, a gordost oturavaj,
Jer takve nikad čovjek ljubiti moći ne će.
Uvr'jedi l' kogod tebe, a ti se više trudi
Razumom nego bjesom nadvisit uvredljivca:
Um vazda pobjegjuje a mudrost strasti kroti.
Grabljive tigre, lava ohola, pitomljava,
Vještina; ona goni po burnom moru lagje,
Na slona meće kulu, jarmove na volove,
Vještina goni ata da nosi konjanika;
Slabačak i strašljivac jezikom pr'jeti samo.
Ostav'te ženi r'ječi, a ljud'ma djela dajte.
Pametan pretvara se, a hrabar ćuti. Ali
U zgodnom času oni odvažno sve urade.
Uvr'jedi li te grješnik nepravo, a ti šuti,
Pa kad ti vr'jeme dogje, s pravdom se tome sveti.
Ne dogje l' vr'jeme takvo, sahrani srčbu svoju,
Inače ona će te još većma oštetiti.
Moćnoga suparnika glupo je razdražiti
I tako praznom r'ječi navući zala više.
Na vr'jeme mudar čeka i svoj gnjev utišava;
Često se sam povlači, a b'jesnog slovom blagim
Pogladi i r'ječima privlači umiljato,

Laska mu, dok se ovaj u mreže ne zaplete.
Konjušar vješti tako b'jesnoga ždr'jepca kroti,
Tako se b'jesnom biku nameće jaram teški,
Oholi lavi tako Cibeli kola vuku,
Tako se tigri b'jesni Bahovoj uzdi daju.
Zaista mudrost to je laskavo pobjediti,
I dušu potištenu za vr'jeme prikrivati.
I još na ovo pazi: u društvu jesi l' kome,
Usana ne razjapi, grohotni sm'jeh pritaji.
Bude li nužno, a ti nasmij se umjereno;
Jer samo praznoglavci smiju se u grohotu.
Ozbiljan *svagda* biti i to je nečovječno;
Izbjegni oba; dakle, sredinu drži zlatnu,
Samo u njojzi možeš Vrlinu slavnu naći.

Sad mislim da je dosta, nalog sam ispunio,
Koji mi Majka dala, vrijeme je da se krećem,
I donji sv'jet ostavim, pa l'jetnut u visine,
Odakle zemlju često pogledam diveći se,
Kako se oku mome majušna čini ona,
Ko mala jabučica okrugla kako plovi
Vazduhom omotana i ničim poduprta,
U vreten gdje se kreće. Odande gledam l'jepo
Površje Okeana kako vam zemlju kruži,
Kroz zemlju kao zmija, ko mali potok mili
Nerejska površina. Odonud gledam jasno
Dunavo, Po, Don, Ganges, ko brazde na ornici
Kišicom napunjene. A tvoja pogledam li
Veliki Nile ušća, ko sedam kanalića.
I često vidim kako dv'je vojske bojak biju
I polja obazrena u krvi kako tonu,
Kraljeve gledam glupe, ko da će živjet vječno
Lakomo borbe dižu i tugje otimaju,
Nevine u smrt vode, Bogove ljute samo.
Odatle gledam dalje, gdje r'jeke tok m'jenjaju
Podnožja niska vidim, visokim planinama
I dolje preduboke u brda gdje se dižu
Ko vali iz sred morske čeljusti rasklopljene,
I šume kako guste planine pokrivaju,
I sela rasturena po nizu i visini.
Sretan kom sreća dade da takav pogled ima!
Aziju blagu gledam, Libiju divlju dalje,
Evropu, ponositu oružjem i plodnošću
I još narode razne: megj' kojim žega pali
Crnoga Etiopa i Inde na ishodu,
Getule i Nomade, okretne i grabljive
Sarmate i na str'jeli vještake, hrabe Parte,
Arape bujne, Trake i snažne Arimaske,
Španjolce, Talijane, Engleze krute, Franke,
I jošte mnoge, što ih sunašce na ishodu
I tamo na zahodu svjetlošću ožarava.
Zar i ti ne bi htio zaplivat' u oblake
O, smrtni, da ti samo Bogovi dopuštaju,
Da t'jelo nije teško? Nebesni mogu samo,
Čije je t'jelo zračnim etirom sastavljeno,
A ne težinom zemskom, nositi moraš koju,
Dok samrt tvoju dušu ne pusti iz tamnice,
Sve dotle zdrav mi budi i praštaj, o čovječe!

Tek reče ovo i ja htjedoh mu reći nešto,
On ode, ostavi me; od vjetra silna brži
U nebo plavo ode, odleti u blaženstvo...

Dragutin J. Ilijć.

Sultan Mehmed II. Fatih.

(1451.—1481.)

Slika iz osmanlijske povjesti.

Napisao *Ferdo pl. Šišić.*

Pregled osmanlijske povjesti do cara Mehmeda Fatiha. — Zauzeće Carigrada i uregjenje novog posvoja (1453.). — Gjorgje Branković, podsjedanje Biograda i propast Srbije. (1459.). — Osvojenje Moreje (Peloponeza), Trapezunta i Vlaške (1460.—1462.) — Propast Bosne (1463.) — Posljednji dani Skenderbegovi (1467.). — Zadnje godine vladanja Mehmedova (do 1481.). — Nutarnje uregjenje osmanlijskog carstva za vladanja Fatihovog.

Pregled osmanlijske povjesti do cara Mehmeda Fatiha[1]).

Ogromni prostor izmegju kaspijskog mora, gorja uralskoga, altajskih planina i Himalaje, kojoj se još i danas jedan dio zove *Turkestan*, obuhvata predjele gdje stanuju Tartari: *Buharu, Mongolsku* i *Tibet.* Odavle su došle one čete, što su u prvim stoljećima po Hristu poplavile zapad; odavle su došli Turci, Tartari, Mongoli, Kirgizi i Kalmuki. Nekoji učenjaci drže, da je tursko ime bilo iznajprije zajedničko svim plemenima mongolskim.

Po legendi imao je *Oguz*, praotac Turaka, šestero sinova. Jednoga ih dana posla u lov, da ispita njihovu sudbinu. Oni donesoše s lova luk i tri strjelice, što su ih našli. Tri starija sina dobiše luk, da ga izmegju sebe porazdijele, a tri mlagja strjelice, tako da je svak od njih dobio po jednu; ali kod luka je to teže bilo, pa s toga da se izbjegne svakom nesporazumljenju i prepirci, raskomadaše braća luk na tri dijela. Oguz prozva starije *Bosuk*, raskomadače, a mlagje *učak*, tri strjelice; prvi zapovijedahu desnim krilom svoje vojske, te se zaputiše prama zapadu, a drugi, na čelu lijevom krilu, postadoše istočni Turci. Svaki od Oguzovih sinova imagjaše po četiri sina, koji postadoše poglavice dvadeset i četvero plemena turskih. Istočni Turci (Oiguri) rasprostraniše se po Tatarskoj, gdje ih još i danas ima. Kad ih je Džingis-kan podjarmio, prozvaše se *Usbeki*, na uspomen jednom poglavici iz mongolske osvajačke porodice; ali zvali se oni Usbeki ili Oiguri, oni bijahu svagda vjerni saveznici svoje zapadne braće protiv Perzijanaca. Zapadni Turci zaposjedoše Turkestan, postavši tako susjedi Perzijancima i moru Kaspijskom, te se razdružiše na tri plemena: Oguze, Seldžuke i Gaznevide. Plemena prihvatiše Islam, te od sada igrahu važnu ulogu u muslimanskom svijetu. Kalifa Motasem, treći sin slavnoga Harum-El-Rašida, pokupi po Turkestanu veliko mnoštvo robova, od kojih stvori sebi sjajnu tjelesnu stražu. To su bili prvi Turci, kojima je ime što god vrijedilo u svijetu. Za slabih nasljednika kalifovih, ova je straža, dakle Turci, tako osilila, da je stala odlučivati, tko će doći na prijestole: od god. 862. do 870. ona je redom skidala i namještavala četiri kalifa. God. 879. učini se poglavica turski imenom Ahmed, sin Tolonov, slobodnim u Misiru, a naslijedilo ga je troje potomaka, sve dok ih ne otjeraše Fatimidi (879.—968. po Hristu). U desetom stoljeću po Hristu, uvede slabi kalifa *Radi* novu čast ministarsku, zvanu *emir-ul-umera* (poglavica nad poglavicama); taj je imao zapovijedati nad svekolikom vojskom, uregjivati financije, navješćivati rat i sklapati mir: jednom riječi, on je bio pravi vladar. Od sada su turske poglavice postale gospodari na dvoru, koji su mjesto slabih kalifa vladali. Ali njihova okrutnost vremenom bijaše takova, da se Bagdad pobuni, te pozva u pomoć Bužide iz Perzije: Turci bijahu protjerani; čast emir-ul-umera pregje na njihove pobjednike, koji je obnašaju kroz čitav vijek. Kalifi su doduše živjeli za tijeh borba, no nijesu se ni malo u nju miješali, a kamo li svojim autoritetom uspostavili red i mir: otkad im nije više bilo stalo do vladanja, nijesu ni marili, tko im je glavni gospodar. Prvih godina budućeg stoljeća, bijahu potisnuta turska plemena u Turkestanu na jug; jedna zaposjedoše Buharu, gdje je vladala perzijska dinastija Sasanida, a druga navališe na Perziju i Judeju, te tako stvoriše Gaznevidsko carstvo, koje je potrajalo od god. 960. do 1189. Togrul-beg, unuk Seldžukov, emir Turkestanski, započe srećom Seldžuka, koji će još jednom zavladati istokom: on razbije Gaznevide, otjera ih u Indiju i pokori Perziju; Bužidi bijahu uništeni iza četiri-godišnjeg boja, a Bagdad otvori svoja vrata pobjedniku. Kalif, oslobodivši se protekcije bužidske, primi i novog gospodara, pače mu nadjene sjajno ime *sultan.* Za ludo je Besariri, poglavica bužidski, zvao u pomoć egipatske Fatimide; on bje razbijen i ubijen, a Togrul-beg preuze vladu mjesto kalifa, kojim ostavi tek puki naslov i vrhovnu svećeničku čast. Novim seldžukskim sultanima poglavito zanimanje bijaše osvajanje. Togrul-bega naslijedi nećak Alp-Arslan (jaki lav) koji pokori Kapadokiju, Armeniju, Georgiju, provali u Frigiju, potuče i ulovi cara grčkog Romana Diogena. Za nasljednika mu Meleh-šaha (1072.—1092.) dosegne seldžuksko carstvo svoj vrhunac. Gospodar Horosana, perzijskog Iraka, kalifovih posjeda i većeg dijela male Azije, Sirije i Palestine, koju ote Fatimidima egipatskim, uz to podupiratelj književnosti i umjetnosti, sultanu je išao dobar glas daleko. Ali po njegovoj smrti njegova se tri sina posvadiše o baštinu, pa tako oslabi carstvo diobom i neredom. Stvoriše se sultanati perzijski, alepski ili sirski, malo-azijski, a uz njih sila raznih kneževina ili emirata. Sirski sultanat razdijeli se u dva nova: alepski i damaški. U Maloj-Aziji, David i Kilidže-Arslan, nećak Melek-šaha, kojim je otac poginuo, što je pokušao stvoriti nezavisnu državu (1085.), utemeljiše u Ikoniji (Konijeh) sultanat rumski ili konijski; napokon se Fatimidi opet domogoše Palestine.

Baš u taj čas započeše glasovite krstaške vojne (1096.). Sultan rumski Kilidže Arslan bijaše razbijen kod Nikeje, sultani alepski i damaški uništeni kod Antiohije, napokon pade Jerusalim i Palestina u hrišćanske ruke. Ovim se nevoljama okoristi Emad-edin-Zengi, atabek perzijskog Iraka osvojivši Mosul i Damask (1122.); kad su ga hrišćani napali, pobjedi ih on i na juriš osvoji Edesu. Kako je druga krstaška vojna propala, Nuredin, sin Zengijev spoji pod svojim žezlom sve kneževine musulmanske u Siriji, pače pokuša svojiti Misir, koji je bio u vlasti slabih vladara iz roda Fatimida; no to izvede njegov nasljednik slavni Sala-Edin (1171.), koji do skora osvoji svu Siriju, pa i sam grad Jerusalim (3. jula 1187.). Treća krstaška vojna, koja je imala da opet osvoji Jerusalim, izjalovi se, pa tako se osili još više Sala-Edin. God. 1193. umre Sala-Edin, a mnogobrojni njegovi sinovi, zavadivši se poradi baštine, opet oslabiše državu seldžuksku. Ona se nikad više ne oporavi, a kad se svršiše krstaške vojne, pojavi se novi neprijatelj, mnogo strašniji od zapadnih hrišćana: Mongoli pod svojim vladarom Džengiz-kanom, rušeći sve pred sobom. Pogani i idolopoklonci, grozni rušitelji naroda, čini se da su najviše udarali na Musulmane. Nespretnost kalifa bagdadskoga povuče na sebe gnjev i vojsku mongolskog kana Mangu-a. Brat kanov Hulagu dogje pod Bagdad, osvoji ga na juriš i orobi, a zadnji nadri-kalifa iz porodice Abasida, Motasem, bijaše zajedno sa svojom porodicom pogubljen (1258.). Mala Azija pokloni se pobjedniku, a ikonijski Seldžuki sačuvaše tek pusti naslov pod gospodstvom mongolskim. Iza Mangukana ogromno se carstvo mongolsko razdijeli: Kinia dobije svoju dinastiju, dok su Perzija i zapadna Azija stvorile drugo carstvo. No to je vladanje vrlo kratko vrijeme potrajalo, tako da se sve brige tatarskih vladara koncentrovaše u Perziji. Odmah se upravitelji udaljenijih pokrajina pobuniše. Sultani ikonijski zaludu kušahu da obnove svoju moć. Baš sada u to doba opće slabosti u prednjoj Aziji, porodi se snaga osmanlijska.

Onaj čas, kad je provalio Džengiz-kan u prednju Aziju, ostavi Sulejman-šah, sin Kajalpov, poglavica plemena tatarskoga Oguza iz Turkestana, Horosan sa 50.000 momaka, te se smjesti god. 1224. na obalama Eufrata u Armeniji, u bogatom kraju Erzenjam i Aklat. Nekoliko godina iza toga, obuze tu četu želja za domovinom, te se stade vraćati; tom zgodom utopi se njezin vogja prelazeći Eufrat (1231.). Još danas vidi mu se grob na obali: *Turko-Mezari*, grob Turčinov. Smrću emirovom raspršī se i pleme. Najveći dio pod vodstvom dvaju starijih sinova povrati se u Horosan, a manji dio, njih do četiri stotine obitelji pogje za drugom dvojicom sinova Dundarom i Ertogrulom. Ta je četa neko vrijeme bludila po dolini gornjeg Araksa i ravnini erzerumskoj; no skoro se dovuče više na zapad, te se namjeri na plodnije zemlje. Na tom putu namjeri se na dvije vojske, koje su se bile; on se radi svoje plemenitosti pridruži slabijoj, te tako odluči u njezinu korist pobjedu. To je bio seldžukski sultan Ala-edin, a iz zahvalnosti podade poglavici i njegovoj četi za prebivanje po ljeti planine Tumanidž i Ermeni, a ravnicu segudsku za zimski boravak. Nova junaštva Ertogrulova stekoše opet novih zemalja. Kraj Bosoeni, ne daleko Jeni-šehira, bi drugi dar hrabrom pomoćniku, koji je i onako bio tjelesni stražar Ala-edinov, pa s toga bi sada odlikovan i pridjevom *sultan-alni* (čelo sultanovo). Ertogrul i njegovi ljudi bijahu još pogani. Na jednom od svojih putovanja namjeri se na pobožnog muslima i vidje u rukama svoga gostoprimca jednu knjigu. Na upit njegov, šta je to, dobi za odgovor, da je to riječ božja, objavljena po njegovom proroku. Kada se na to muslim legao da spava, Ertogrul uze Kuran te ga stade vrlo pomno čitati kroz cijelu noć; onda zaspe, te onda usnu lijep sanak: jedan glas mu se s visine javljao, te mu govorio: „Jer si tolikom pomnjom čitao moju vječnu riječ, biće tvoja djeca i djeca tvoje djece hvaljena od koljena do koljena.“ Ertogrul umre godine 1288., a naslijedi ga sin *Osman.*

Legenda ni ovdje ne manjka, da uzveliča i poveća početak turske snage. Osmanlijski anali kažu, da je Osman, sin Ertogrulov, jednog dana usnio sanak, koji mu je navijestio budućnost njegovog koljena. Badava je tražio ruku lijepe Mal-Khatune (biser-žena), kćeri nabožnog i učenog šeika Etdebala. Jedne noći, kad se pružio pod gostoljubivim krovom svoga gostoprimca „učini mu se, da vidi, kako se iz grudi

---

[1]) Za taj odlomak upotrebljeno je: Le vicomte de la *Jonquière:* Histoire de l'empire Ottoman. Paris 1881. — *Lavisse-Rambaud:* Histoire générale du IV-e siècle a nos jours. Tome III. Formation des grands. États (1270.—1492.) pg. 821.—848. Les Osmanlis: premiers sultans et Les Osmanlis en Europe par Alfred Rambaud. — *Joseph* von *Hammer:* Geschichte des Osmanischeu Reiches. Zweite verbesserte Auflage. I. Bnd. 1300.—1520. Pesth 1834. — *Johann Wilhelm Zinkeisen:* Geschichte des osmanischen Reiches in Europa. Erster Theil. Urgeschichte und Wachsthum des Reiches bis zum Jahre 1453. Hamburg 1840. — Dr. *Franjo Rački:* Boj na Kosovu. Uzroci i posljedice. Rad jugoslavenske akademije: Knjiga 97. Zagreb 1889.

Mal-Khatuninih diže polumjesec, koji se kao pun mjesec spusti na njegovo krilo, te zapadne. Na to izraste iz njegovih slabina ogromno stablo, koje je sve veće i krasnije bivalo, te svojom sjenom pokrilo sve zemlje i sva mora; najviše planine kao Kavkaz, Atlas, Tauro i Balkan, bili su tek stupovi te ogromne sjenice; ispod korjena toga stabla izvirale su četiri velike rijeke: Nil, Eufrat, Tigris i Dunav. Lagje i splavi plovili su po rijekama i morima, usjevi pokrivali su polja, a šume su kitile planine. Krasni su gradovi cvali na obalama rijeka i mora, puni velikih kuća, piramida i obeliska, a na vršcima sjajio se polumjesec. Sa sviju munara odjekivala je nabožna molitva hodža, a megju ljudsko pjevanje miješalo se biljisanje slavulja. No iznenada podiže se vjetruština, te sagne granje stabla na gradove, a najviše na Carigrad, koji se bijelio na sastavu dvaju mora kao alem-kamen megju svjema safirima i smaragdima, te bio nalik na prsten, što znači svjetsko gospodstvo. Taman htjede Osman da za njime posegne, kad li se probudi. Taj san što je imao da znači, da će potomci od krvi Osmanove i Mal-Khatune zavladati svijetom, odvali sve zapreke što su priječile ženidbu, te ona postade majka *Orkanova*.

Najstariji od Ertogrulovih sinova, Osman, zaposjede ono odlično mjesto kod sultana ikonijskoga, što ga je otac imao (1281.). Grci su još uvijek imali mnogo gradova u tom kraju, čiji su gospodari, dosta nezavisni od cara u Carigradu, bili čas saveznici, čas protivnici svojih muslimanskih susjeda. Pomoću gospodara Belokomskih i njihovog prijatelja Mihajla Köza, gospodara hermenkijskog, Osman osvoji Kara-Hissor, važnu tvrgjavu na rijeci Sakariji (gdje je bila stara Troja 1288.). U znak zahvalnosti, pokloni Ala-Edin svom junačkom vojvodi sve zemljište, što ga je osvojio, naslov bega, pravo kovati novce i dati spominjati svoje ime u javnoj molitvi svakoga petka. To je samo probudilo zavist sultanovih emira i susjednih grčkih gospodara, te tako ovi zasnovaše urotu protiv došljaka Osmana. Gospodar od Belokome preuze svu brigu na se, kako će Osmana uhvatiti u zamku: on ga pozove u svatove. To je bio čas, kad su se urotnici naumili oprostiti svoga suparnika. No Osmanu vjerni Mihajlo Köza, obavijesti ga o prijetećoj pogibelji: te sada naumi on izrabiti tu nevjeru svojih tobožnjih prijatelja. Ponajprije se poskrbi najbolje za svoju ličnu sigurnost, a da što bolje prevari svoje zlotvore, zamoli gospodara Belokomskog, da bi tako dobar bio, te mu čuvao blago u svom gradu Biledžiku. Naravski ta je molba velikom radošću uslišana, no s blagom uvuklo se u kulu i četrdeset momaka u ženskom odijelu, koji odmah navališe na izdajnike, ubiše gospodara Belokomskog a njegovu nevjestu, lijepu Nilufer (lotosov cvijet) odvedoše sobom da bude žena Osmanovom sinu. Gospodari Jazbisara i Rinögela, poglavice urote, potučeni su i njihovi gradovi uzeti na juriš. Posvoj toga posljednjeg mjesta bijaše od velike znamenitosti, jer je gospodarilo Ermenijskim klancem, kojim se prolazi u bogatu ravnicu oko Bruse. Nova provala mongolska megjutim učini kraj carstvu seldžukskom (1300.). Ostavljen od svojih emira, Ala-Edin, zadnji sultan rumski, pobjegne caru grčkom Mihajlu Paleologu, a ovaj ga opet okuje u gvožgje, na što jadnik umre.

Prijesto bijaše prazan: Osman se dosjeti, da je sada došao zgodan čas, da ga zasjedne. Njegova vojnička slava predobi svu vojsku, a bogastvo namami druge. Eto tako je Osman naslijedio carstvo Seldžuka; no na njegovim se razvalinama podigoše mnogobrojne nezavisne kneževine. Da nabrojimo nekoliko njih: *Karaman* u Staroj Kapadokiji i Kilikiji, glavno mu je mjesto bilo Konijeh; *Kermian*, u Frigiji; *Karazi* u Miziji s prijestonicom Pergamom: *Saru-kan* u Lidiji; *Aidin* u Joniji; *Kastamuni* u Paflagoniji sa Sinopom, Sivasom i Runisom (Samsum); *Hamid* u Pizidiji; *Menteše* u Kariji i Lidiji; *Tekijeh* u Pamfiliji. Gospodar gotovo sve Bitinije, jednog dijela Galatije i Frigije, te gornje kotline Sangorija, Osman bijaše jedan od najmoćnijih, pa s toga se nazove *Padišahi ali Osmani* (gospodar Osmanlijama), a njegovi podanici *Osmanlije*. Prva mu je prijestonica bila Jeni-Šehir, koju znatno učvrsti i poljepša. Odavle je vrebao na Nikeju i Nikomediju, jer mu je srce živo želilo imati te gradove.

Čin baš krvoločan skoro zatjera u vojsku veliko poštivanje prema svome gospodaru osvajaču. Njegov ujak Dundar, starac od devedeset godina, usudi se prigovoriti njegovim osvajačkim nakanama: Osmana uhvati silan bijes, pa sasiječe starca. Ukrotivši tako vojsku, podiže se hrabri Osmanlija da osvaja: on pogje na Nikomediju, razbije kod Kojom-Hisara generala bizantinske cesarske garde Muzala, no kod Nikeje bje potučen, te prisiljen da uzmakne. Ali god. 1308. osveti on svoj poraz, dospje do mramorskog mora, te oplijeni obale mudanskog zaljeva. Iza nekoliko godina počivanja, što ih je upotrebio za organizaciju novoga posvoja, Osman se opet dade na povećavanje svoje države. On razasla poslanike na sve grčke zapovjednike u Maloj Aziji (Anatoli), koji su imali birati izmegju islama i harača ili rata. Njegov prijatelj Mihajlo Köze odreče se kršćanstva, te bi za to obilno nagragjen: njegovi su potomci glasoviti Mihal-ogli u osmanlijskoj povjesti; gospodari Lefke i Akbrisova uzeše plaćati harač. Provala mongolska, koje su pozvali uplašeni Grci, nije bila jaka, da osujeti namisli padišahove. Orkan, sin njegov, u društvu s Mihajlom Közom, Konur Alpom, Abd-er-Ramanom, koji je dijelio s Osmanom pridjev *gazi* (pobjednik), pogje protiv njih, smrvi ih, te onda pade pod Brusu da je podsjedne. To se mjesto uzmoglo dugo vremena braniti, no Andronik Paleolog naredi mu, da se predade. Zapovjednik bijaše presrećan, kad je primio taki junački nalog od svoga cesara; platívši 30.000 žutih dukata, dozvoli mu Orkan, da može mirno sa svojim posjedom otići kud hoće. Tako je palo, bez kapi krvi, najčvršće mjesto u Maloj Aziji (1326.). Orkan bijaše u sred slave svoje, kad li mu dogje glasnik, koji ga pozva na samrtni krevet očev. Uspomena na tog prvog vladara i utemeljitelja moći osmanlijske, ostalo je u njegovom narodu u velikoj počasti; Osmanlije dive se uvijek njegovim krjepostima, njegovoj neobičnoj hrabrosti, te slave jaki duh i mudrost. Čist, jednostavan poput pravih učenika prorokovih, nije ostavio ni zlata ni dragog kamenja: blago služilo mu je da nagradi svoje vjerne i junačke drugove. Sav mu je imetak bio spleten kaftan, turban, nekoliko crvenih muslina, kašika i slanik, pa više najljepših konja i mnogo stada jaganjaca.

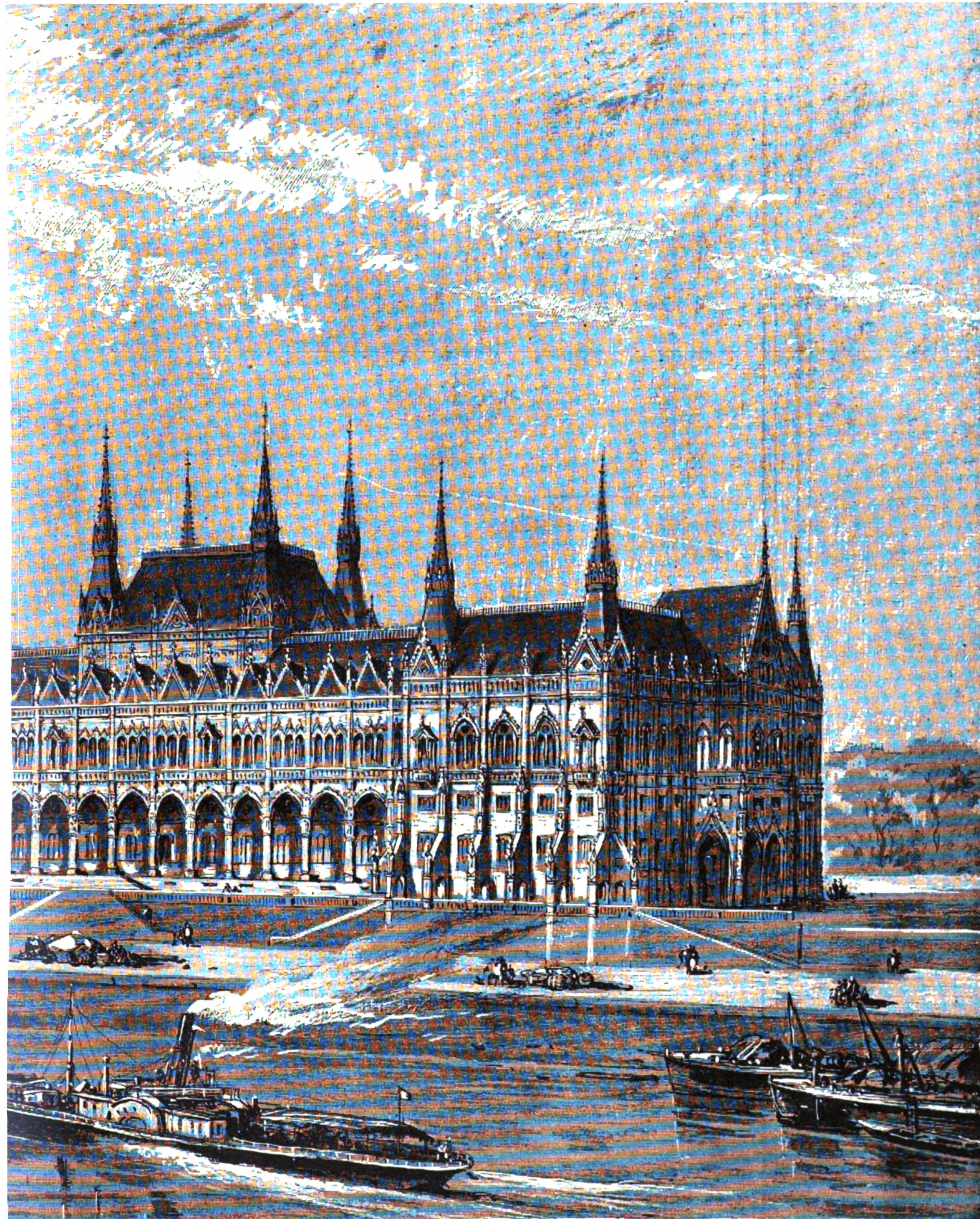

Nova palača parlame

Ala-Edin, stariji sin Osmanov bijaše njegov naravni nasljednik; no ljubav mladog princa za znanosti i njegova težnja za samoćom, ponukaše Osmana, da se ogriješio o temeljni zakon glede nasljedstva, da najstariji član u obitelji vladalačkoj bude nasljednik. Tako postade po očevoj smrti mlagji *Orkan* padišahi ali Osmani. I doista novi se vladar pokaza

dostojnim te časti; on velikodušno ponudi Ala-Edinu da dijele vrhovnu vlast, no Ala-Edin to odbije, pače on ne htjede primiti ni polovinu očevine, već je jedino tražio, da bi mu dali neko samotno mjesto na obalama rijeke Nilufer. „Kad ne ćeš da primiš, odgovori mu mlagji brat, ni ciglog konja, ni jagnje, ni ovcu, što ti nudim, a ti budi pastir moga naroda, budi *vezir*.“ To tako dirne Ala-Edina, da je prihvatio mjesto prvog minista; on postade vezir (nosilac tereta), te se prvi okiti časnim naslovom *paše*. Na to se mladi princ baci na posao, da stvori korisnih uredaba po državu. Zakonodavstvo musulmansko ima četiri izvora: 1. Kuran ili riječ božija. 2. Suna ili riječ prorokova. 3. Misli četvorice velikih imama. 4. Zakoni naregjeni po vladarima. Ti zadnji zovu se *Urfi*, a nijesu drugo van parafraza i tumačenje ono troje prvih izvora zakonskih.

(Nastaviće se.)

ıenta u Budimpešti.

Iz narodne frazeologije

Usta joj se kamenila: Reče se, kad se priča što o vještici.

U snu se ne snila: Reče se, kad se što priča o zmiji i ribi.

Pribrao *Luka Grgjić-Bjelokosić.*

Pletenica.

Pripovijeda *Ivan Klarić.*

(Svršetak.)

III.

Iza one burne noći i oluje, opisane u početku ove pripovijesti, osvanuo je krasan dan, jer je nebo sve suze tu noć istreslo, što ih je imalo. Sunce se je pomolilo iza istočnijeh ogranaka Kozare, pa se lagano dizalo u beskrajne visine. Blatni i vlažni sokaci počeli su se po malo prisušivati, a tako sušeći se dizala se s njih tanka maglica, koju je bilo lijepo vidjeti kako se nad zemljom vuče. Sa nekih je voćaka bio već opao cvijet, a neke bile su u najljepšem cvatu, pa ih je bilo tako lijepo vidjeti na sred zelenijeh voćnjaka kao snježne vrhove povrh zelenijeh gora. Zelena je trava pokrivala livade i pašnjake, a jedva iznikli usjevi zelenili se po njivama. Po poljima je skakala bezazlena janjad, a po strmoj klisuri vrzlo se skoro ojareno jare. Laste pravile gnijezda i cvrčale pod krovovima, a neki su lepiri već lijetali od cvijeta do cvijeta. Proljeće je dakle bilo u najboljem jeku, jer nije šala: osvanuo je Gjurgjev-danak, hajdučki sastanak, a s njim nastaje za sve ljude kao i za prirodu novi život, novo veselje. Na taj dan obično se prvi teferiči u zelen priregjuju, pa kad tada zaredaju, nema im prestanka do kasne jeseni, jer svak hoće, da se naužije, dok ga nije crna zima u zapećak zapretala.

Više Prijedora prostire se ravno Prijedorsko polje, a posred njega bjelasa se rijeka Sana, uz koju je ponikla vrba, joha i još kojekakvo drveće. Na Gjurgjevdan izlaze Prijedorčani na svoje krasno polje i tu teferiče pekući mlade janjce, pijući šerbe i kahvu i pjevajući svakakve pjesme, koje su u to vrijeme uobičajene. Djevojke hvataju kolo, a momci ih iz prikrajka motre, jer ne smiju od starijih ljudi ni blizu pristupiti.

Obitelj Rekanovića spremala se taj dan na teferič. Mlagja braća Fatina i sestre, pa i roditelji se tome veselili, ali Fati nije bilo do toga, jer je znala, da sad njezin Salih efendija ima najviše brige, kako će položiti intiham, pa kad se on za nju muči, treba, da i ona za njeg trpi. Još prije na dan molila je majku, da ne ide sjutra na teferić, a majka je ukorila:

— Kakva si mi ti djevojka? Dok sam bila tvojih godina, nijesam mogla jutra dočekati, a dane sam na prste brojila. Moraš ići! Bog zna, šta bi svijet rekao, kad te ne bi bilo.

Djevojka je tad slegla ramenima, pa i ako je na silu, srce malo stisla i ukabulila.

Bilo je blizu podne. Svijet se spremio i počeo otiskivati, a Fata se još ne sprema.

To opazi majka, pa će:

— Šta se ti ne spremaš? Ode svijet.

— Ja mislim ovako.

— Šuti, jadna ne bila; ne čini rugla!

Fata ugje u sobu i brže bolje priuba se obuče, da se ne rekne, valah nije htjela.

Kad izagje u mutvak majci, učini majka:

— Šta tu glavu ne odvrljiš! valjda ne ćeš taka?

— Hoću, majko, baš ovaka, jer ima blizu godina, dok me taze hava uhvati, odmah me glava zaboli.

— Pa dobro, kćeri, radi kako znaš!

Iza toga odoše i oni. Za njima je sluškinja nosila na tevsiji pečena brava, a u jednom zavežnju kojekake poslastice, kahvu, šećer, kahvene sude i limunove za limunadu. Kad su došli u polje, izabrali su mjesto, pa ručali. Tu su i vatru naložili, pa pristavili kahvu.

Pošto je svijet ručao, djevojke su se iskupile u jedno zaklonito mjesto, pa uhvatile kolo i počele pjevati: Dvije su pjevale, a druge dvije po dvije otpjevale. Čim se kolo uhvati, započeše:

Sinoć nam se, man efendi,
Beg Mustaj-beg oženi;
Haj-vaj, beg Mustaj-beg oženi.

A jutros mu, man efendi,
B'jela knjiga dopade;
Haj-vaj, bjela knjiga dopade:

„Opremaj se, man efendi,
Beg Mustaj-beg na vojsku!
Haj-vaj, beg Mustaj-beg na vojsku!“

A ljuba mu, man efendi,
Konja voda, ter plače,
Haj-vaj, konja voda, ter plače:

„Kome l' mene, man efendi,
Beg Mustaj-beg ostavljaš?
Haj-vaj, beg Mustaj-beg ostavljaš?“

„Ostavljam te, man efendi,
Majci mojoj i tvojoj!
Haj-vaj, majci mojoj i tvojoj!“

Kad je Fata ovu pjesmu čula, sva je nehotice protrnula, jer se sjetila svog rastanka sa Salih efendijom.

To megju tijem nije niko primjetio, jer je svak bio teferičem zabavljen.

A kad su djevojke počele drugu i treću pjesmu, opazi je majka uza se, pa će joj:

— Hajde, Fato, u kolo; nikad mlagja!

— Valah mi se nešto ne rači.

— Hajde, hajde!

I djevojka posluša majku, pa dogje k djevojkama. Ove je uzeše u kolo. Neke je njezine drugarice upitaše, što je zavrljena, ali ona reče, da je glava boli. U tom lišće zašušti, popuhnu tih vjetrić i za čas popade Fatin fulbent s glave i baci ga na zemlju. Fata vrisnu i uhvati brzo fulbent; ali dotle joj se zlatna kosa „tura ibrišima“ rasu po širokim plećima. To odmah opaziše njezine dvije tri drugarice, pa će jedna drugoj: Drage druge, u Fate nema pola pletenice! — Po pletenice bilo joj naraslo od Aligjuna, otkad ju je odrezala. Drugarice šapnuše jedna drugoj, pa: ga, gu, ga, gu, za pô sata saznaše svi izletnici, da u Fate Rekanovića nema pô pletenice. A odrezana pletenica značila je žalost. Neki saznadoše od oka, za kim ju je odrezala, al ne znadoše, da ju je u amanet svom Salih efendiji poslala.

Neka djevojka šapnula je Fatinoj sluškinji: U vaše Fate nema pô pletenice. — A sluškinja je šapnula Fatinoj majci: Bome djevojke kažu, da u naše Fate nema pô pletenice. — Majka je kazala ocu: Ruglo

je, što se govori, a moram ti kazati: Vele, da u naše Fate nema pô pletenice.

Eto tako saznade sav Prijedor, pa i otac i majka.

*

Teferič se svršio. Svijet se veseo vraćao kući, jer se nauživao u prirodi; ali je stari Omer Rekanović nešto mrko izgledao.

Čim je došao Omer-aga kući, zovnu svoju Fatu na intitham:

— Fato, kćeri moja, o tebi se ružan glas pronosi. Kažu, da ti nemaš pô pletenice.

Dok je otac govorio, Fata je stidno stojala oborenijeh očiju preda se. Na očeve riječi nije ništa odgovorila.

— Je li istina, što svijet govori?

Fata je i dalje šutjela.

— Govori! Ja hoću da znam; pa ako jest, da se poklopim i šutim, da se stidim za te dok sam živ; a ako nije, da im kažem, neka svoje poslove zauzbijaju, a nek se u tugje ne pačaju.

Fata kao i kriva opet je i dalje šutjela.

— Govori! Govori, il ću sam na svoje oči vidjeti.

To djevojci bi još teže, pa reče:

— Jest.

— A otkad?

— Od lanjskog Aligjuna.

— A za što?

— Taka mi bila potreba.

— Kakva potreba?

Djevojka je šutjela.

— Ja moram znati. Kako se smije nešto u mojoj kući činiti, a da ja za to ne znam.

Fata i opet ne probijeli.

— Megjer je istina i ono, što su mi govorili, da ti je Salih efendija pisao i nekakav amanet poslao.

Kad otac spomenu Salih efendiju, djevojka uzdrhta i problijedi.

— Hâ, sad znam sve! To se u mojoj kući iza legja kopa, a ja ne znam ništa. Ali zna ti mati. Beli će sad ona govoriti za te.

Fata, da odbrani pravednu majku, učini:

— Ne zna ona ništa.

— Dakle si ti sama kriva; kazuj?!

— Jesam.

— Za što si odrezala kosu?

— Ne ljuti se, pa ću ti sve po istini kazati: Sa mnom je ašikovao Salih efendija, pa je otišao u mekteb u Sarajevo.

— Pa?

— Pa prije nego je otišao, dao mi amanet.

— Hâ, sad znam, za što si se ti u kući primirila.

— Šta još?

— Tamo on slomio nogu.

— Pa?

— Pa nije mogao ovamo doći, a ja zbog toga jednu pletenicu odrezala.

— A gdje ti je pletenica?

— Odmah sam je bacila.

— A koga si pitala za izun?

— Nikoga.

— Odsele to ne smije biti. Ja hoću, da sam ja u svojoj kući vasija, i hoću da znam sve, što se u njoj radi. Do zla si me osramotila. A kazuj mi, hoće li tebe taj Salih efendija uzeti, da barem ovu mrlju koliko toliko ispere.

— Hoće.

— E kad hoće, kad će doći?

— Pred Aligjun na mjesec.

S milenijske izložbe: Historijsko selo.

U to se starac udobrio, pa će:

— A ti sad odlazi, pa kupi ruho: Bože, da vam bude s hajirom. Ja vidim, da učinjenoj stvari nema više lijeka!

*

Fata je strugnula vesela iz sobe, što se to tako lako svršilo. Otac je iza toga svoju domaćicu ukorio, što bolje na nju nije pazila i sve joj kazao, što je od Fate čuo. Fata je za tim poručila po Zulića i sve mu priopćila, a Zulić je odmah pisao Salih efendiji.

*

Salih efendija zadovoljan je odgovorio, da će naskoro biti intiham, pa da će se odmah vratiti i tu stvar svršiti. U svom pismu nije naznačio dan dolaska. To nije htio učiniti, jer je mogao slučajno i prije, a i kasnije izbiti. A ako bi kasnije izbio, nego što je označio, znao je, da bi to moglo Fati biti neugodno. S toga razloga zašuti dolazak. On je opet htio svakako svojim dolaskom Fatu malo iznenaditi.

*

Bio je 6. juli 188*. Dan se lijep rodio, pa se svak nadao, da će upeći božji zvjezdan. Putovi su bili suhi, okorjeli, a kola su na njima truskala, da se drob tresao. Tako su se jedna kola valjala preko prijedorskog polja, pa su baš oko podne stigla do prvijeh prijedorskih kuća. Iz kola iskoči mlad efendija, pa otisnu preko bašča pokraj Sane, dogje do jednog vira, gdje je Sana malen vodopad činila, koji nije baš veliku buku pravio.

Baš isto jutro bila je čaršija rano otvorena. Trgovci su pomeli čaršiju, pa sjeli, gdje po jedan, gdje po dva pa piju kahvu. Kad se na jedan put prokrivi kahvedžija na sred čaršije:

— Džaba-a-a!

— Čija je džaba? Čija je džaba? — upitaše ljudi.

— Salih efendijina.

— Kojeg Salih efendije?

— Onoga, što je bio u Kozarcu.

— Koga je uzeo?

— Vodi jednu iz Sarajeva.

— Iz Sa-ra-je-va? Žalosna Fata?

— Sad došao jedan njegov rogjak, pa ide njegovu ocu u Novi, da uzme muštuluk. Danas će svatovi proći željeznicom.

— Vela havle! — govorili ljudi, a osobito Pašo i drugi njegovi prijatelji.

Fata je to jutro ustala vesela, jer se svaki čas nadala Salih efendijinu dolasku. Veselo je spremala ruho, nadajući se, da će skoro postići ono, za čim već odavna žudi. Posao joj je išao brzo od ruke. Tako radeći, slučajno pogleda kroz prozor i opazi kako Zulić žurno korača preko bašča prama njihovoj kući. Nadajući se da će ugodan glas čuti, sleti kao hitra srna niz basamake. I tamam, da će upitati Zulića, šta je novo, odstupi od njega naglo, kao plaha vjeverica, pa sva poblijedi kao krpa. Zulić je bio blijed; dah mu je stao u dušniku, pa nije mogao ni progovoriti.

Fata ga onako prestravljena upita:

— Šta si taki, ako si Turčin?

— Sa-sa-sa-lih ef.

— Šta je s njim? — upita naglo uplašena djevojka.

— O-o--o-oženio se!

U isti čas krisnu Fata kao bolna zvijer i sruši se na zemlju.

Na njezinu vrisku doletješe roditelji, pa je onako onesviještenu odnesoše u sobu. Zulić im sve pripovijedi, što je čuo u čaršiji. A kad im reče da se Salih efendija oženio, stari zapoteže nožem, pa da će zanesviještenu Fatu po pô pole. U isti čas uhvati ga Zulić za ruku, a žena mu se uhvati oko vrata. Omer razjaren još jedan put zapoteže, ali ga u tom mladi Zulić izbaci kroz vrata, istrže mu nož i s njim se hiti na tavan.

— Jesi li ti budala? Zar za to još svoje ruke na svom evladu iskaljati! — govorio je Zulić.

A Omer je govorio: Izgubila je obraz, pa i ja zbog nje. Evo ti tvrdu vjeru zadajem: ili ja, ili ona ne će sjutrašnjega dana dočekati.

Onako ljut pojaha konja, pa ode u selo, jer od rugla ne smjede u čaršiju.

*

Fata se malo osvijestila. Čudila se, za što je još na dušeku. Majka je dotle poslala Zulića kući, da se ne bi Fata sjetila, kad se osvijesti. A Fati je rekla, da se je malo tužila kao hasta, pa da je s toga sama legla i zaspala.

Ali malo po malo Fata poče pobolje k sebi dolaziti i dozivati u svijest, što je s njom bilo. I udari u glasan plač, te poče kukati kano kukavica, a prevrćati kano lastavica. A majka je kori i govori, da će joj se babo ljutiti, ako dočuje da je za njim plakala. Nu to Fatu ne utješi, nego neutješljivu još više u njezinu jadu rascvili. Zar da joj ni plakati ne daju, da barem tako svome jadu odoli: borme je to velika nepravda.

Fatina je majka znala, da je Omer otišao nekud na konju, ali nije znala kad će se vratiti, stoga je strepila kao ovca kod noža. Pred podne morade Fati pravu pravcatu istinu kazati, kako ju je biva otac htio sasjeći. To Fatu još više porazi. Tad joj na um padoše one riječi, što ih je pisala Salih efendiji: Ako se ti drugom oženiš, ja ću u vodu skočiti — — —

— — Majka joj je rekla da mora Zulića kući, dok se otac malo odljuti.

Fata pošlje toga ode u svoju sobu, izvadi najljepše ruho, obuče se, sanduke zaključa, a ključeve metnu u džep. Za tim se navrati materi u mutvak i reče:

— Ja idem, majko, Zuliću kući, dok nije otac došao, jer bi moglo svašta biti. Oprosti mi, rogjena majko a moli i babu, da mi oprosti. Daj, da te poljubim, jer se bojim, da se ne će babo za dugo odljutiti, pa se ne ćemo za dugo vidjeti.

Iza ovijeh riječi poljubi Fata majku, pa izagje iz kućnijeh vrata, udari brzo kroz mahalu, a onda okrenu preko polja na Sanu. Išla je žurno, a u sebi govorila:

— A neka te, Salih efendija, majka te i babo poželjeli, kao što će mene jadnu moji poželjeti; neka te, Salih efendija, zemlja ti kosti izmetala; neka te, Salih efendija, da Bog dâ tebe ovake vijesti iznenagjivale, kao što je mene danas tvoja iznenadila; a neka te, Salih efendija, neimao s njom evlada, a ako ga imao, bilo mu što je i na meni; a neka te, Salih efendija, mladosti se svoje ne nanosio; a neka....!

Tako kunući djevojka Salih efendiju i u drvo i u kamen, gušila se u suzama i već došla blizu Sane, baš kod slapića.

Došavši na Sanu, nagje zgodnu sedru, pogleda u nebo, uzdahnu i....

Voda pljusnu, a lupa od vode razleže se po okolici. Iza grma iskoči mlad efendija. On skoči onako prestrašen, okrenu se oko sebe, a kad pogleda na Sanu, vidje, gdje se neko koprca u vodi. Časa ne časeći zatrka se, pa i on gruh! — u Sanu. A za nekoliko časaka ležala je u pola zanesviještena njegova draga Fata na obali Sane, koju je još plivajući upoznao po odrezanoj pletenici.

Na obali izmaha Salih efendija vodu iz djevojke, a kad se djevojka osvijesti i vidje uza se Salih efendiju, zavapi:

— Zar me iznevjeri, vjera te ubila?!

Salih ef. začugjeno je u nju gledao i pitao je za što tako govori i za što je skakala u vodu, bojeći se da je nijesu zašto napali. Ona mu onda pripovjedi, šta se jutros čulo i govorilo.

Salih efendija joj odmah reče:

— To je netko podbacio. Evo mene! Vjera je tvrgja od ljuta kamena. To sam ti odmah kazao, kad sam ti amanet dobacio.

Kako je bio vruć dan, nijesu se trebali bojati prehlade. Onako mokri udariše stranputice preko plotova i bašča, pa upravo u kuću.

Kad Fatina majka ugleda nepoznata efendiju, gdje ide s mokrom Fatom, vrisnu od straha i htjede pobjeći u sobu. Ali tad Fata zavika:

— Ne bježi! ovo je Salih efendija, moj zaručnik i spasitelj. Ono je sve laž, što se danas u čaršiji govorilo.

Zulić je pošlje toga otišao tražiti Omer-agu. A kad ga našao, kazao mu stvar i uzeo od njega muštuluk.

*

Za petnaest dana bili su Salih efendija i Fata svoji.

Onu vijest, da se Salih efendija oženio, pronio je jedan čankoliz, kojeg je potplatio Halil Redžić, a to s toga, da se Fati osveti, premda nije znao, da je ona luda osveta mogla stati jedan ljudski život.

Čvrsta volja sve učini; žarka ljubav sve pretrpi.

Iz češke lirike.

Prevodi *Josip Milaković.*

Pred zrcalom.

U zrcalu gledam svoj vlastiti lik
I crte mu stadoh zrijeti — —
Ah, vidim: u istinu jošte sam živ,
Ja negda zaboravih mr'jeti.

Baš divan sam! — Staklo, nek zadanem još,
Ma svilom nek preko njeg pregjem,
Izveštala put mi i usnica sva,
U magleno oko tek glegjem.

S milenijske izložbe: Historijsko selo.

Baš divan sam! — Ko u ormaru da bjeh
Vremena nam jošte od starih —
I viseć u zraku pljesnjivu tu
Iz mode izagjoh i tvari.

Pahuljava vlas mi i brada je sva
Ko moljce da metoh po kutu,
I da se ne zaprašim, umako bih,
Da sebe gdje sretnem na putu...

Patuljak.

Kadgogjer bi baba nas pitala:
„Što pričaću opet vam danas?"
Ja viknuh: — o malom Patuljku,
Ah ta ti je najljepša za nas! —

I Bog bi ga znao, za što sam sâm
Ja sebe Patuljkom v'jek zreo, —
I za što sam susjedu Maricu
U priči v'jek uza se pleo? —

Na ramenu b'jelom joj vijo sam ja
Gnjezdašce u misli mi letu, —
Il' sakrit do brade iz njedra joj
Van sam se sm'ješio sv'jetu...

Jesenski kraj sam...

Jesenski kraj sam, sustao
Po bujnom, plodnome ljetu;
Siva se po nebu magla stre,
A pjesme mi kupe se k letu.

Uposred kraja b'jeli se hram,
Čežnja mi sazda ga pusta,
Okolo tornja mi pjesmice
Kupe u jata se gusta...

Zbunjeni cvrkut! Nikaki pjev,
Nježnost ga više ne krasi,
Čujem: tu cvrknu zv'jedljivo,
Nestrpljivo ondje se glasi.

Letite sad, odletite već
U krajeve mladoga luga, —
Sretno mi pošle, — on'jemih ja, —
Vi letite u srca druga!...

Jan Neruda: Prosti motivi.

Otvaram prozor...

Otvaram prozor u tihanu nojcu,
Lipanjsku u noć u gradu što dr'jema,
Cilik tek gusli iz kavane zuji,
Noćobdija zviždnu.

Svjetiljke žute division...

Svjetiljke žute dršću noćnom tamom,
Daleko droška bliže amo drnda,
Tiho. Tek gusle iz kavane cvile,
Cvile i cvile.

Tol mi je čudno! Lagodno! Lagodno!
Povjerljiv, divotan tako je časak!
Kazao sve bih. I skoro bih plako.
Gledam kroz prozor.

Ali od prozora vraćam se k stolu.
Pišem. I sve bih htio sad reći.
Al r'ječi? Nemam ih. Samo sve ćutim.
Otvaram dušu.

Šećem se njome. I nagjoh u kutu,
Nagjoh u kutu, što davno tu bješe.
Ja napipavah to samo u tami
Drhtavom rukom.

Ko da istražujem lešinom živce,
Koji i mojih lijepe se prsta...
Ja to tek ćutim. A reći ne mogu,
Kako to bješe!... *Karel Červinka.*

U atelieru naših umjetnika.

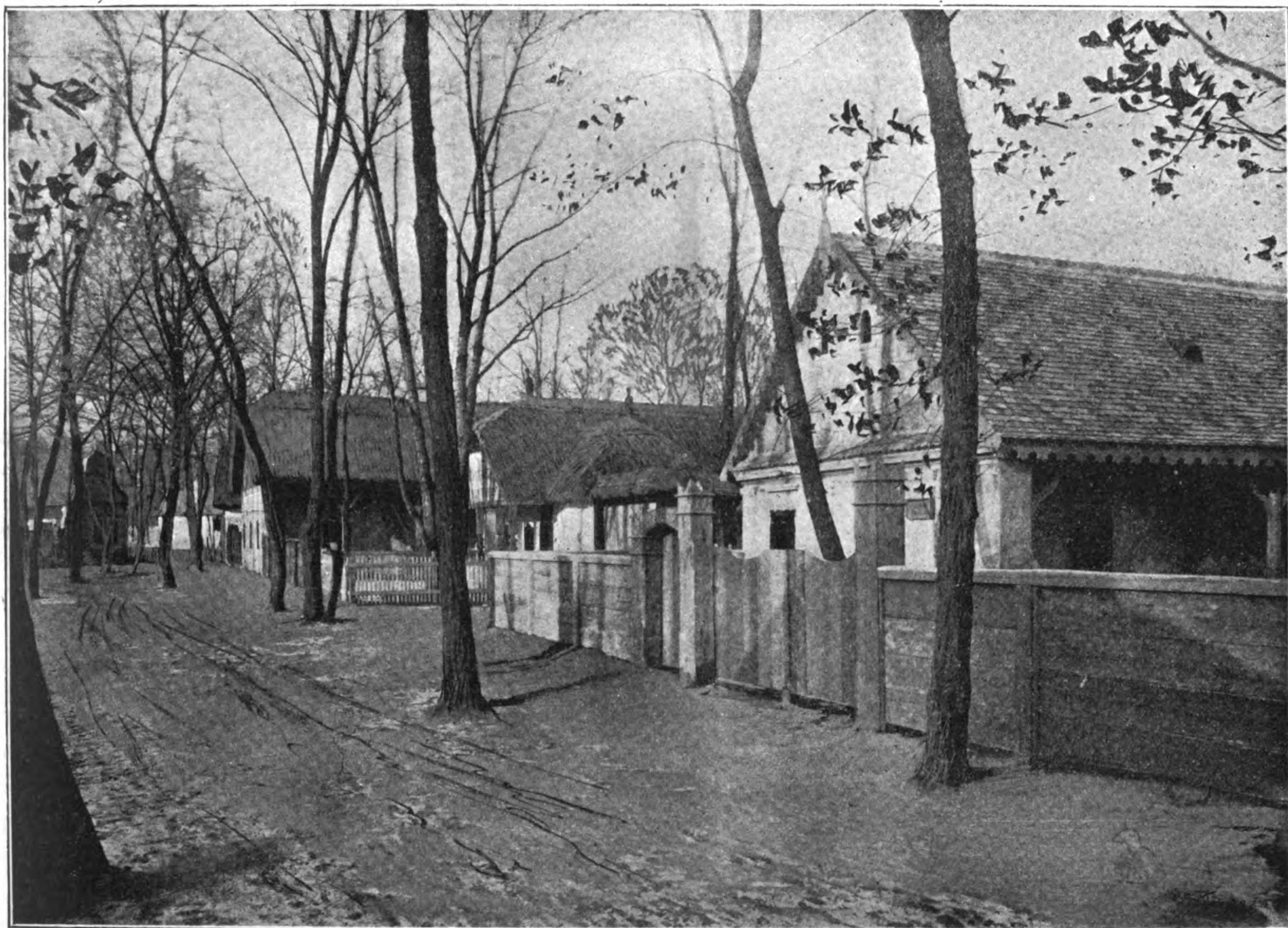
Slikar Celestin Medović.

(Essay).

Godine 1890. ispunila mi se davna želja. Posjetio sam njemačku Firencu, divni umjetnički grad München, i ta će mi posjeta ostati nezaboravnom. Ma da sam prije toga vidio nekoliko veličajnih gradova, prvi dojam, kojim me sape ona divna harmonija, što vlada u umjetničkim i arhitektonskim spomenicima ovoga grada — ostade u meni neizbrisiv. S tijem mislima hrlio sam u München, s tijem mislima hrlio sam Maksimilijanskom ulicom prema čarobnome Maksimilijaneumu, na srebrolikoj Iseri, i tako sam svegjer mislio, razgledavajući starodrevne crkve i veličajne moderne gragjevine, pak divne zbirke: Novu i staru pinakoteku te gliptoteku. Htio sam sve u jedan dah da vidim, da upoznam i da se nasladim nevigjenim ljepotama. Skoro punih prvih deset dana trčao sam od jednog do drugoga dijela grada Münchena. Deseti dan razgledao sam u staklenoj palači godišnju izložbu münchensku, kad najednoć uočih prekrasnu studiju: *Sv. Franje Asiskoga*, a ispod nje hrvatsko ime — *Celestin Medović.* Oko mene i slike stajalo je više gledalaca, koji su se naslagjivali sa duboko duhovitom i karakterističkom slikarijom. Po spoljašnosti i po njihovu razgovoru i oni su većim dijelom bili slikari-umjetnici.

Smjelošću stranca upitam ih, znadu li što god o ovome slikaru, koji je moj zemljak, a oni mi odgovoriše: „Wie nicht — unseren braven und lieben Pater Celestin?" I stadoše mi hvaliti našega Medovića. Tada je još on bio član reda trećoredaca franjevaca, stanovao je u münchenskom franjevačkom manastiru u Marianengasse, da se tako uzmogne usavršiti u slikarskoj umjetnosti a u glasovitoj münchenskoj školi. Ja sam dakako znao Medovića po imenu već od prije, ali nijesam imao prilike, da se upoznam sa tom rijetkom pojavom, i kako sam se kasnije uvjerio, sa tom pravo umjetničkom pojavom. Razveselih se, što je eto u Münchenu, te da mi se tako pruža zgoda, da ga vidim i pozdravim. Doznadoh tačno njegovu adresu i prem još nijesam ni počeo zapravo razgledati izložbu, ostavim ju, te odjurih na kolima živahnim münchenskim ulicama u franjevački samostan u Marianskoj ulici. Taj manastir prikazivaše se s polja i previše čedno, pak da bi krio onako dična umjetnika.

Prispjeh na „portu" i zapitam za oca Celestina. Vratar, dobroćudni ugojeni Bavarac odvrati mi posve zadovoljan, što mi može učiniti tu uslugu: „Natürlich, bei uns ist der brave und gute Pater Celestin" — te hvaleći mi do nebesa našega Medovića, odvede me uzduž duga hodnika do stana i „ateliera" fratra-slikara. Otvorim dveri i nazivljem ga naškim pozdravom, a preda mnom se iza slikarskoga stalka pojavi simpatična i čedna pojava Medovića. Poslije kratkih formalnosti predstavljanja i razjašnjenja — mi se ubrzo lijepo upoznasmo, a ja se oduševio za toga čednoga čovjeka. Uz običajne upite razgledao sam stan Medovićev. Dvije ćelije jedna do druge, svaka sa dva prozora u manastirsku bašču, zidovi gragjeni na svod, a ćelije niske i neugledne. Čudna li namještaja u fratrovoj ćeliji! Nekoliko stalaka, modela, figura, muška i ženska odijela i haljine, fotografski aparati, kistovi, boje, parapeti, nekoliko gotovih slika, sva sila skizza, breviar, knjige i ilustracije i tko bi sve to nabrojio, što se nalazilo u ćeliji toga slikara-fratra.... Niske sobice sa izbočenim svodnim prozorima, dakako da nijesu ni izdaleka odgovarale zahtjevima slikarskoga ateliera za umjetnika velikih snova i ideja. Ali baš u ovoj fratarskoj ćeliji odgojio se je pod teškim teretom mantije stalan značaj, koji je umjetnost, vječnu istinu i ljepotu, uzeo ciljem, te joj se ondje kao vjeran sluga božji zavjetovao, da će joj služiti na slavu božju i u korist naroda, iz kojega je potekao. Malen je bio prostor, na kojem je snovao umjetnik Medović prve svoje umjetnine, ali je uza sve to odisalo ovdje nekim umjetničkim dahom i nekom tajanstvenošću, koja te svega

S milenijske izložbe: Historijsko selo.

stotina, vanrednom su spretnošću razmještene, a cijela slika, prem osam metara duga i četiri i pô metra visoka (bez okvira), ipak je vrlo pregledna, te ko potpuna kompozicija lagano shvatljiva. Kolorit joj je vještački taman, što potpuno odgovara značaju slike. Figure su vrlo lijepo i posve naravno modelovane, a cijeli sklop jeste tehnički vrlo strogo po pravilima historijske škole izragjen, pri čemu se gdje i gdje opaža samostalan nagon umjetničkoga genija — južnjaka. Ovu sliku vidio sam već godine 1890. u nacrtu, a sada, kad se je vratila pobjedonosna i slavodobitna sa svjetskih izložbâ, vidio sam ju u novom atelieru umjetnika u Zagrebu, potpuno izragjenu i svršenu, kako sam ju gore opisao. Bilo je to ovih dana, kad sam opet posjetio prijatelja Medovića u njegovome novom atelieru, velikom i sjajnom, što mu ga je dala hrvatska vlada. I opet sam se naslagjivao ovom lijepom i najvećom Medovićevom radnjom, koja će na izložbu u Budimpeštu zajedno sa prekrasnom historijskom slikom: „Četiri sremska mučenika“, koja od većih njegovih kompozicija najbolje dokazuje silan napredak, što ga je Medović pokazao u zadnjih pet godina, otkako je zasnovao i izradio „Bakanalija“. Dok se kod ove radnje, uza sav originalitet dara, opaža ipak neki strani utjecaj školske šablone, to se u njegovih najnovijih radnja vidi, da je njegov naravni genije tu šablonu odbacio, te se oslobodio svakog utjecaja škole i pojavio izvoran i u potpunom svome sjaju. U Medovića išlo je to brže, nego li u drugih umjetnika prvoga reda, jer je Medović sam za sebe osobito orignalan umjetnik. To se naročito opaža u slici „Četiri sremska mučenika“, koja je već gotova te izragjena po naručbi hrv. vlade za budimpeštansku izložbu. Kompozicija slike je ova: U Sirmiju živjela su četiri vrlo darovita kipara, koji su bili dapače i ljubimci Dioklecijanovi, koji je njih i njihove radnje upoznao, kad je boravio u Syrmiju. U Syrmiju (današnja Mitrovica) bio je Aeskulapov hram, pak su tamošnje vlasti zahtijevale od svih kipara, da načine kip Aeskulapu, što megjutim nijedan ne htjede. Zato budu uhvaćeni i dovedeni pred Aeskulapov hram, da mu ondje žrtvuju ili da poginu. Ovaj prizor prikazuje vanredno plastično i duhovito Medovićeva najnovija oveća slika. Vide se kuće i ulice grada Syrmija i nebrojeno ljudstvo, što se je po njima sleglo, da gleda, kako vode četiri kipara u smrt. U vestibulu hrama sjede svećenici i sudije u togama, pred njima Aeskulapov žrtvenik, a do njega dovedoše vojnici četiri kipara, skroz lijepa, karakteristično izrazita i odlučna lica, izragjena vanrednom pomnjom. Oko njih vidi se do pedesetak glava iz raznih slojeva naroda, žena i djece te nešto vojnika, sve karakteristični tipovi, kao što su karakteristične i sudije. Cijela slika u živom i bujnom koloritu kao da kipi životom, a cijela skladba slike i izradba figura je skroz izvorna. Osobito se ističe pri tom rijetka čistoća izradbe i osobito točno razmjerje. Premda slika nije prevelika (širina 2 *m* a visina do 5 *m*) a na njoj je sva sila lica, ipak je sve to posve lijepo pregledno, da se od jedanput shvaća cijeli sadržaj slike. Mi smo uvjereni, da će

proniče i opaja. Na stalcima i zidovima prekrasne slikarske umjetne radnje, onda ćelija fratarska sa svim svojim osebenostima, pak onda još i ovaj skromni čovjek, odjeven u fratarsko odijelo, dubokih nekako djetinjih nevinih očiju, tako me se primio, da sam taj krasni „pjesnički“ prizor gledao dulje vremena, posmatrajući sa pravim miljem čas slikara-fratra, čas okolicu, koja ga je okruživala. Tako iskrena milja nijesam se već od davna nauživo, te nijesam nikako mogao nastaviti razgovora, predajući se posvema čuvstvovanju. Napokon je Celestin Medović prekinuo šutnju i pozvao me da sjednem. Sada počne prijateljski razgovor, — dakako o umjetnosti, koju ja volim, a Medović joj s pravim oduševljenjem služi. Bilo je dovoljno nekoliko pogleda na gotove radnje i nacrte te nekoliko riječi umjetnikovih o slikarstvu i o svojim osnovama, da sam se posvema uvjerio, kako je Medović baš rogjeni umjetnik, da mu dara umjetničkoga, ni njegova umjetničkog genija, nijesu mogle potlačiti ni svakidašnje poteškoće i neprilike ni teško breme zvanja, da je on, da postigne svoj cilj, u tridesetih tek godina svoga života, počeo boriti se nepojmivim za ostali svijet zaprjekama, da je sve bilo ustalo protiv njega, ali je pobjedu održao genije, umjetnički dar, koji je izbio na polje, te odveo Medovića na dvojestruko trnovite pute slikarstva. I ove velike zaprjeke i sva sjajna pobjeda svih poteškoća, te prvi uspjesi — nijesu ipak mogli da promijene naravnu i prirogjenu skromnost umjetnikovu, koja ga u našim očima u ovo doba sveopće utakmice i reklame i na umjetničkom polju, čini još većim i još čišćim, jer ne vidi pred sobom drugo, do samo čistu umjetnost. O tome uvjerih se i iz njegovih proizvoda, koje sam iza toga pomno razgledao. Bilo je tu nekoliko vrlo duhovito i karakteristično izrazenih svetačkih lica, portreta iz samostanskoga života, prizora i t. d. Na povećem stalku bio je upravo dovršen nacrt u veliko zasnovanog djela, koje je pronijelo kasnije ime Medovićevo po cijeloj Njemačkoj i Francuskoj. Slika je historijsko-kršćanskoga sadržaja iz doba progonstva u Rimu. Ovaj historijski pravac izabrao je Medović za svoju umjetničku karijeru, te je već prvim djelom, koje je izradio u toj struci još pod nadzorom škole, pokazao neobično velik dar i vanredno duboko umjetničko shvatanje, košto i silnu karakterizaciju. Ta slika jeste: *„Bakanalije i progonstvo kršćana u Rimu“*. Slika je vrlo uspješno komponirana, savršeno izvedena do svakog i najmanjeg detalja. Djelo je u svakom pogledu sa tehničkoga i invencionoga gledišta znamenito, pače svojim razmjerom te brojem sudjelujućih figura natkriljuje i veće historijske slikarije. Nije dakle čudo, da je Medović za ovu sliku od münchenske akademije lijepih umjetnosti nagragjen velikom srebrnom kolajnom, a to je nagrada prvoga stepena, te da su se o toj tvorevini najpovoljnije izrazili svi njemački stručni kritičari i da je najzad u umjetničkom svijetu Njemačke izazvala sveopće začugjenje. Od godine 1892. do danas proputovala je ta slika sve izložbe u Njemačkoj, Švajcarskoj, a bila je i u Parizu, gdje je stekla najveće priznanje i Medović dobio vrpcu počasne legije. Slika nas prenosi u veličajni i sa velikim raskošjem ureseni hram poganskoga rimskoga boga Bacha, boga poganskoga razvrata i svake grješne slasti. Na svodovima hrama sabrao se „cvijet“ rimskoga društva, koje je tada najradije žrtvovalo Bachu, da gleda poludivlji ples i pijanku razvratnih bahantica i njihovih poklonika. U samoj dvorani hrama podiže se Bachu spomenik od mjedi sa žrtvenikom. Ispod svodova leže supijane bahantice i njihovi robovi, a u pozadini Bachovi svećenici, te senatori i glavari rimski. Sve je opojeno zamamnom zabavom pijače i divlje strasti, — ali Rimljanima nije bilo samo to dosta. Bolesna razbluda tražila je užitka u mučenju i oni se sjete, da megju njima imade kršćana, pak vodaj ih sada, da se klanjaju Bachu. Ali oni toga ne će, a okrutni rimski silnici smišljaju užasne muke, te uz nasladu gledalaca mrcvare bijedne ljude. Kršćani vigjaju se u raznim skupinama na desnoj strani slike, a odavle se prikrada sunčana traka kroz ulaz u hram, obasjavajući mučenike i navještujući pobjedu velike misli, koja se je razvila iz mučeničke krvi. Radnja je, kako vidimo veličajno zamišljena, a tako je i izvedena. Cijeloj slici udaren je biljeg velike ozbiljnosti u zamisli i izvedbi. Mramorni hram sa prekrasno naslikanim *basreliefima* vrlo je efektno izragjen i vjerno karakteriziran. Figure, kojih ima preko

ova slika bez dvojbe izazvati senzaciju, gdje god bila.

Osim ovih slika vidio sam u Medovićevu atelieru nekoliko drugih nacrta, kao prekrasne predjele sa obala Jadranskoga mora. Osobito ističem lik sv. Jeronima, što ga je Medović izradio za zagrebačku prvostolnu crkvu. Ova slika mogla bi stajati u svakoj zbirci prvoga reda, toliko je u njoj neke osobite izrazitosti i karakterizacije. Sve ove dosadanje radnje dokazuju bez dvojbe, da Medovića čeka lijepa budućnost, a to tim prije, čim će mu prilike dopustiti, da samostalno odabire predmete svojim radnjama.

*

Celestin Medović rodio se je godine 1859. u Kuni, ubavome seocu nekadanje dubrovačke republike u krasnoj i klasičnoj Dalmaciji. Siromašni njegovi roditelji namijeniše ga svećeničkom staležu, te je mladić nakon gimnazijskih nauka stupio u franjevački samostan, a dovršivši bogoslovne nauke u Italiji primio redove, te postao članom franjevačkim. Od naravi obdaren pjesničkim i umjetničkim osjećajima, talenat i pravo dijete divne južne prirode, vazda ga je zanosilo sve ono, što je lijepo i plemenito. Najjače se rasplamti u njemu iskra genija, kada je pohodio klasičnu Italiju, bogatu svim umjetničkim blagom. Od toga doba ne ima Medoviću više mira ni pokoja. Jedna ga ideja pratila neprestano kod svakoga koraka, te tako nastadoše za nj teški dani borbe protiv raznih predrasuda. Istom godine 1889., kad mu je bilo već trideset godina, otišao je dozvolom svojih pretpostavljenih u München, te je za same tri godine rada i nauke postao čitav umjetnik, koji služi na čast svemu našemu narodu, te je već sada nakon tek trogodišnjega samostalnoga rada — i potpun i priznat umjetnik, od kojega, zbog njegovih inteligentnih sposobnosti, velike nauke i ljubavi k pravoj i čistoj umjetnosti, možemo zajamačno očekivati velikih i znatnih djela, a to mu od srca želimo.

Kamilo Zajčić.

Megju dvije vatre. Originalna slika *J. Révész-a.*

Noctes vigilantur amarae...

Nad sv'jetom se noćne tmine veo
kô beskrajan zastor razavio —
a on svu noć sjetan, neveseo
u sobi je svojoj samac bdio.

Pred njim knjiga ležala golema,
tajna knjiga smrti i života;
knjiga puna jada i melema,
knjiga puna milja i strahota.

Ležala je knjiga rastvorena
a strane se same prevrtale:
čudne r'ječi poput grdnih sjena
šarovito kolo zaigrale.

*

Naokolo sv'jet umoran dr'jema,
sv'jet umoran u tišini sniva:
on kô junak te se na boj sprema
niti spava, nit' u snu počiva.

Na ruku je naslonio trudno,
bl'jedo čelo sred usnulog sv'jeta,
i u knjigu upro oči žudno,
da joj puste tajne odgoneta.

Vedro nebo beskrajno se širi,
a po nebu trepte zv'jezde sjajne;
noćni lahor sa planina piri
i raznosi zemljom šapte tajne.

Nešto šapću gore i nebesa,
nešto šapću mora i doline;
nešto bruji sa zvijezda kr'jesa,
nešto bruji s krila noćne tmine.

Tajinstveno dršće krilo noći,
kô da dišu mrtvi iz grobova,
a bajni se glasi u samoći
razlivaju s nebeskih krugova...

*

On na ruku naslonio trudno,
bl'jedo čelo sred usnulog sv'jeta,
i u knjigu upro oči žudno,
da joj puste tajne odgoneta.

Knjigu čita i u nebo gleda,
i zv'jezdano nebo ispituje —
knjigu čita a od muke preda,
tajne glase svuda osluškuje.

Osluškuje r'ječi zagonetne,
a iz knjige pred njim rastvorene —
i drhtaje svoje duše sjetne
i šaptanje tihe noći snene.

A s daljina pustih lahor piri
i svemirom bludi zemlja tija,
a s visina lazurnih se širi
vječnih sfera vječna harmonija...

*

Ginu zv'jezde a zemlja se budi
kô od tajnog prenuta uzvika;
sa istoka čisto nebo rudi,
sa istoka rujna zora cika.

Cika zora: dan se b'jeli sprema
svoje lice da pomoli sjajno;
cika zora, a on tiho dr'jema
i u ruke spušta lice vajno —

Kô umoren od daleka puta,
kao srvan borbe od krvave,
kao da mu olujina ljuta
prohujala preko mlade glave...

M. Sabić.

Na Tiberu.

Posljednja zraka sunca zapada, a Tiber teče.
Sad će nad vječni grad panuti tihano veče;
Večernja dršće magla vrh kupole svetog Petra
I drugih silnih zgrada. Uzdasi noćnoga vjetra
Lete širni u sv'jet,
A s rimskijeh crkvi skladno liju se glasovi zvona
U neki ákord svet.

Rimljanke lijepe crnke svojoj se vraćaju kući,
Brzo će pasti noćca; a danak umirući
Posljednjom zrakom ljubi njihovo lice, kao
Da bi im zadnji cjelov k rastanku tiho dao.
Na jednom umuknu zvona, tek vjetrić tihano huji,
A drevni Tiber bruji.

Ja sjedim tuj osamljen, kraj ove obale cvjetne,
Motrim te drevne vale, bistre i hitre i sretne:
Žubore samo, kao da priče pričaju davne,
Kô da spominju one patric'je bogate, slavne,
Ropkinja grčkih kras,
Što ih dovedoše ovdje; igre, gozbe, triumfe,
Careva silnih glas. —

Žubori hitni Tiberu i sinjemu moru, hrli —
Ah, more sinje, ono i moju zemljicu grli!
O slavni vali, hajte i onom pogjite kraju,
Gdjeno ružmarin cvate, gdje slavuj poje u gaju;
Pružite Dalmaciji slagjani cjelov ovi,
O vali Tiberovi!

Bog zna hoću li ikad vidjet ju mlagjahan više,
Srce bez snage kuca, a duša bez nade diše.
Tal'jansko ovo nebo blagim se posmjehom smije;
Ali kô moje nebo na sv'jetu nikoje nije.
Prekrasan taj je sv'jet;
Al ja sam ovdje isto kao na sjever presagjen
S juga lotosov cv'jet:
Njega će ubiti zima i sjeverna bura ledna,
A mene čežnja za tobom, moja Dalmacijo b'jedna.
Žuri se, hitni Tiberu, i nosi na valim tvojim
Turobnu ovu pjesmu rodnim planinama mojim:
Rogjenog sina glase, pa nek je i tuga s njima,
Majčica rado prima.

Milan Begović.

Naša pisma.

Budimpešta, koncem aprila 1896.

(S milenijske izložbe II.). Sve izložbe, upriličene zadnjih godina, imale su neku odregjenu privlačivu osebinu, koja je bud originalnošću oblika ili sadržaja neodoljivo djelovala na općinstvo. Na mnogo mjesta griješilo se je u tom pravcu dosta. Eno Vas podsjećam samo na parisku izložbu god. 1889., gdje je *Eiffelov* toranj zaludio svjetinu, prem taj toranj ne bijaše lijep, ni koristan, već jedino gragjevni unikum bez cilja i smisla, bez unutrašnje vrijednosti — da stoji tamo jedino u svrhu reklame. A posljedak bijaše, da je ta gorostasna nakaza zbilja potisnula i potamnjela svako ino djelo umjetničke vrijednosti i praktične koristi, jer kraj Eiffelovog tornja činila se sva ostala izložba kao krtinjak kraj brdine, što je nebo podbočila.

Srećnija bijaše u Beču imitacija po imenu „Alt-Wien", upriličena kazališnim efektom za zabavu a ne radi poduke, a baš zato nije bila na uhar ostalim izložbinama, jer najzad svaka izložba treba ipak da služi svrsi ozbiljnih studija.

Na milenijskoj izložbi rješava se ovo pitanje i sa gledišta ozbiljnosti i praktične koristi vrlo srećno idejom *izložbenog sela,* gdje se prikazuje domaći obrt i nošnja čitave zemlje, gdje pučkoj frivolnosti traga nema, već gdje upoznajemo nutarnji život svih slojeva naroda, običaje puka u kući i pri raznim svečanim zgodama i gdje dišemo nepokvaren zrak seoske nevinosti i ladanjske sreće.

A ne manjka tomu selu ni originalnost. Jer tko se je do kraja prošetao kroz sve te ulice, taj je obišao sve krajeve. Istina, da selu manjkaju prirodne žive slike, ali je zato takav šetalac upoznao gragjevni slog, pučki život, tamošnju nošnju i kućni obrt dotičnih krajeva.

Izložbeno selo proteže se prama sjeverozapadu od povjesne izložbe i zaprema površinu od trideset i pet hiljada četvornih metara. Odmah pri ulazu u selo diže se seoska crkva, a okolo nje varoška kuća i škola. Prva ulica odavle jeste „magjarska", to jest pojedine kuće sagragjene su u slogu raznih krajeva čitave zemlje, gdje se god nalazi stanovništvo čisto magjarske narodnosti; svršava pak ova ulica takozvanim „njemačkim šislom", naime nizom kuća, napravljenih po uzoru onih krajeva, gdje žive pripadnici njemačke narodnosti.

U drugoj se ulici redaju kuće ostalih u Ugarskoj zastupanih narodnosti; tu vidiš srpsku, šokačku, slovačku, rutensku, bugarsku i vlašku kuću, a na kraju sela ne fali ni pastirska koliba, ni ciganski šator sa crnim svojim stanovništvom: jedan kuje, drugi kotlove krpa, treći kuha ukradeno pile i t. d. Kako da i pomisliš selo bez cigana!...

Usred sela naći ćeš dašto i krčmu: vjerna je to imitacija poznate Debrecinske čarde, gdje te — istina za skupe novce — goste dobrom kapljicom i zapaprenim zalogajem. Selo je uzorno taracano i dva reda sjenata drveća šire nad njim hladovite grane.

Nu pogledajmo pojedine kuće iznutra. U koju god kuću stupiš, vidiš na okupu svu čeljad, dabome, od samih drvenih lutaka, vješto grupiranih kraj visokih postelja i nacifranih sanduka, predstavljajući pojedine prizore iz pučkog i obiteljskog života: jedni melju, drugi rune kukuruz; tu se prede, tamo kupus gazi, ondje živad hrani; tu se starac zadubao u novine, tamo baka lista po bibliji; ovaj traži po kalendaru kada će na sajam; onaj se vraća s polja klasjem u ruci. Tu su prosci, tamo je moba; ovdje su svatovi, ondje krštenje, sve to vjerno po običajima dotičnog kraja, a da predočba tamošnjih prilika bude što potpunija, eno i živih ljudi iz onih krajeva u narodnoj nošnji, zastupajući pučki jezik u dotičnom dialektu.

U ostalom predstoje razne svetkovine, koje će sa etnografskog gledišta biti od velikog interesa: kunski *svatovi,* jegarski *god,* rutensko *krštenje,* saski *pir, berba* iz Hegyalja i t. d.

Kako je ovo selo stvoreno lih za poduku, dokazuje i uzor-bolnica, uregjena najjednostavnijim pomagalima, ne bi li i domaće općine crpale koristi i kod kuće uredile ovakovo utočište za bolesne siromahe. U istu svrhu sagragjena je i seoska škola, uregjena polag zahtjêvâ moderne higijene.

Velikim je marom uregjena općinska kuća, gdje se zornim načinom isporegjuje staro blaženo doba, kada je gospodin „notaruš" u maloj priprostoj izbici piskarao guščim perom, sa današnjim odnošajima, gdje je bilježnički ured, gdje više gdje manje, luksuriozno iskićen i natrpan tabelama, poreznim knjigama, silnim protokolima i — matičnim folijantima.

Seoska crkva, sagragjena takogjer po domaćem originalu (iz Kalotaszega), u jednostavnoj svojoj bjelini, ugodno te iznenagjuje slogom i oblikom. Samo što se u ovoj crkvi ne će služiti pobožnomu čuvstvu svjetine, već će u njoj biti smještena izložba kućnoga obrta, razumijevajući amo ne samo gotove proizvode najrazličitijih vrsti ove struke, već i tehniku zgotavljanja. A gledajući kolibice naokolo crkve, u kojima se prodavaju predmeti pučkog i domaćeg obrta, tko se ne sjeća veselih godova i kod svoje kuće po selima, kad se narod, ponakupiv koješta, što mu je od potrebe, veselo odaziva pokliku: „Hajd u kolo!" — Poklik, koji će se bez sumnje oglasiti i na dan, što je u nizu seoskih i opet sa etnografskog gledišta veoma zanimljivih svečanosti zakazan za *srpske svatove,* koji će se uz sudjelovanje mnogobrojnog naroda dotičnih krajeva obdržavati još mjeseca maja. Megju najzanimljivije izložbine u ovom selu spada svakako zbirka, što ju je grof *Eugen Zichy* donio sa svojih ekspedicija iz Azije. Zbirka je ta takogjer smještena u seoskoj crkvi. Tu čovjek može da uhvati neke pojmove o kolibama, odijelu, oružju i alatu ovoga naroda iz doba njegove seobe u Evropu. Megju inim pobugjuje najveći interes slika Samylova, čuvenog kavkaskog vojnika i njegova sablja, koju je Samylov pobjeditelj, knez Barjatinsky, poklonio pokojnomu grofu Edmundu Zichy-u. Od mnogobrojnih izloženih predmeta napomenuti je napose one, koji se odnose na nomadski život starih uralsko-altajskih naroda. Amo spadaju mongolske pustene kolibe, modeli čerkeskih, georgijskih i gruških stanova, te avarskih i hunskih šatora. Imade tu nadalje do tri hiljade starina, koje će bez dvojbe služiti predmetom živahnih rasprava, pošto u mnogome nalikuju na predmete, što su ih našli u hunskim grobovima, te se u mnogome slažu i sa današnjom narodnom nošnjom i sa modernim nakitima. Megju ovima vidjeti je bezbroj amaneta, mingjuša, nakita sa pticom „Turul", alata iz kamena i mjedi, skytijskih opeka, bronzdovana, hunskih sjekira, zavinutih sabalja, primitivnih glazbala neobična oblika i dr. Ne manje zanimljive su potpune bojne opreme — 24 na broju —, sagovi i vezene radnje, koje su — što se tiče oblika, risarija i boje — slični proizvodima magjarske kućne industrije, koji se u šatorima okolo crkve prodavaju. Megju sagovima imade takovih, koji su navodno stari preko 800 godina. Za zgodno ilustrovanje ovog odjela služi 60 nacrta, 5 velikih od slikara Zankovskog uljenom bojom izragjenih slika, do 300 fotografija i nekoliko general-štopskih zemljovida. Dekoraciju pak sačinjavaju pardalska, šakalska, lisičja i risova krzna. Uokolo seoske crkve posagragjene su sajmovne kolibe, gdje će se prodavati sve vrste proizvoda kućnog obrta.

Mavro Špicer.

Uz naše slike.

* *Biograd i Topčider.* Slikao *Lj. Kuba.* Naš list donosio je u nekoliko puta pojedine slike i prizore iz glavnoga grada kraljevine Srbije, a ovaj put eto od umjetničke ruke: Pogled na Biograd. „Kao nastavak one izdvojene planinske grbine — veli prof. Karić u djelu: „Srbija" — koja se od Rudnika uputila pravcem na sjever, a poimence od Avale, spuštaju se neki brdeljci ka Savi i Dunavu. Od ovih brdeljaka otiskuje se jedna greda, gotovo do kraja jednake visine; ispreva širokih legja, tako, da gradi prilično prostranu zaravan, a poslije sve uža i uža, dok se na poslijetku ne završi strmenitim rtom, baš iznad stava ove dvije velike rijeke. Sljemenom ove grede provlači se vodomegja Savi i Dunavu, već pri svršetku padina joj je prema Savi dosta strmenita, i što bliže kraju sve strmenitija, padina pak prema Dunavu spušta se mnogo blažije. Ona zaravan sa brdeljcima oko sebe zove se Vračar, a dalje na sjever, ka stavama Save i Dunava idući, pomenuta greda nosi na sebi Biograd, prijestonicu Srbije. Spuštajući se njezinim padinama od sljemena pa do podine, i dopirući mjestimice i do samih obala obaju ovih rijeka, Biograd izgleda doista veličanstveno, prilazilo mu se ma s koje strane; sa strane savske pak izgled mu je tako divotan, da čisto očarava gledaoca."

U bližoj okolini Biograda nižu se mjesta i mjestanca, čuvena „kako sa živopisne, tako i sa strane bliže historijske prošlosti."

Tu je u prvome redu Topčider.

„Današnji ljetnikovac biogradski — produžuje spomenuti spisatelj — nahodi se na savskoj strani, u Topčideru (Topči t. r. = topdžija, dere = dolina) i po brdu iznad njega. Već iz samoga Biograda vide se lijepe gospodske kućice na topčiderskome brdu, gdje se pomaljaju iz zelenila od voća i drugoga drvlja, okružene rodnim vinogradima. Iza toga brda silazi se u Topčider, kroz koji protiče Topčiderska rijeka za u Savu i kroz koji prolazi željeznica za u Srbiju. U Topčideru, pred srazmjerno najbolje njegovanim krajem šetališta, nahodi se dvorac kneza Miloša, koji je tu i svoje oči navijek zaklopio... Na lijevoj strani rijeke, uvrh pomenutoga kotla, diže se po brdu gusta šuma, Košutnjak. Šetajući se ovom šumom, knez Mihajlo bi ubijen od zlikovaca 29. maja 1868. godine."

Ljepotu topčiderske prirode i čas prije pomenuto krvavo mjesto, vide naši čitatelji u današnjem broju „Nade".

* *Na straži pred sultanovim odajama.* Slikao *R. pl. Ottenfeld.* Lav i čovjek — lav u lancu, a čovjek pod oklopom! Tako oni čuvaju stražu pred teškim, zabravljenim vratima; ništa već ko sa hladne pozadine vidiš gdje se svjetlucaju strašne oči u zvijeri i mrk pogled u stražara, pak oštri nokti i ledeni rt smrtonosnog koplja. Tko je jači? a i čemu to pitanje, kad su i jedan i drugi gotovi u isti čas mrijeti na jedan mig i na jedan šapat, ko na zapovijed. Uopće cijela slika odiše masivnom žilavošću, i gotovo da je apoteoza muskulature.

* *Megju dvije vatre.* Slikao *J. Révész.* Biće da je kakav stari isluženi gospoštinski lugar. Da je bio momče od oka, i sad mu se vidi. Ne ustupa on mlagjima, i sve da mu posijedio brk, ostade kavalir ko i nekada. Po selu smiju se staromu neženji, tek slabo on za taj smijeh mari, već se i grije — megju dvije vatre. A još mu se pričinja, e se sve seoske ljepojke za njim zanijele, i ne može dosta da se naužije tog ponosa. Blago njemu, ako ga to pomlagjuje i tromiju mu staračku krvcu kroz uvele žile brže i toplije tjera!

* *Megjunarodni sportski meeting kraj Ilidže.* U korist naše privrede uopće, a napose po gajenje plemenite konjske pasmine, priredide se i ove godine 28. i 29. juna te 2. jula velike trke, koje će zauzeti, što se tiče zainteresovanja vanjske publike, mnogo šire područje, nego li prošlogodišnja utakmica. U tom poslu živo se je zauzela naša vlada, da omogući što brojniju posjetu na lijepom i skrozimice modernom našem hipodromu kraj pitome Ilidže. Plod toga zauzimanja jesu mnoge i pohvalne pogodnosti, koje ćemo ovdje ukratko iznijeti:

Svi konji, odregjeni za utrku, prevažaće se od stanice Bos. Broda u posebnim konjskim kolima. Za dva konja plaćaće se jedinična cijena od 10·5 nč. po kilometru zajedno sa sporednim pristojbama. Za domaće konje, ko i za one koji se unutar granica dovode na utrku, važi ta pogodnost, da se mogu predavati na svakoj stanici bos.-herceg. državnih željeznica ko tovarno dobro, ako se najmanje dva konja predadu na jedna kola, a pri naplati vozarine udara se jedinična cijena od 2·64 novč. po konju i kilometru uz sporedne pristojbe. Pri predavanju konja, koji bi se sprovodili ko hitna roba, vrijede općenite tarifne ustanove.

Sve ove tarifne pogodnosti mogu se upotrebiti jedino onda, ako ih otpremnik naročito zahtjedne na tovarnom listu i ako svoje konje prigodom predavanja označi ko konje odregjene za utrku na osnovu svjedočanstva od strane kotarskog ureda, ispostave ili uprave trkališta u Sarajevu.

Da bude posjeta ove trke što življa, snizuje se cijena voznijeh karata za Sarajevo ili Ilidžu na svjema stanicama bos.-herceg. državnih željeznica na 50% tamo i natrag, i to u svjema razredima, mimo lokalnu prugu Sarajevo—kup. Ilidže. Isto tako ovlaštena je željeznička direkcija, da na uslugu seoskog pučanstva priredi po mogućnosti posebne trkališne vlakove na prugama Tarčin—Ilidže i Zenica—Travnik—Ilidže. Ovi vlakovi dolaziće na Ilidžu o podne, a vraćaće se nakon dovršene trke. U ostalom preporučujemo svakomu, koji bi želio da svoje konje okuša na ovoj velikoj utrci, neka se zbog potanjih uputa, propita u svoje kotarske vlasti ili u ispostave.

* *Pozorište.* Ovijeh dana otpočela je u Sarajevu nizom predstava pozorišna družina g. *P. V. Ćirića.* U društvu imade 21 glumačko lice, megju njima 7 gospogja. Repertoar je društveni obilat, glumačke snage razlikuju se u veliko od drugih družina, koje obično vigjasmo u Sarajevu. Do sada davani su ovi komadi i ovijem redom: „Gjido,“ „Rasipnik,“ „Otac Martin,“ „Majčin blagoslov,“ „Kućna kapica,“ „Kapral Simon,“ „Gospodske ruke“ i „Djevojačka kletva,“ dakle većinom prevodi, izuzev „Gjida“ i „Djevojačku kletvu,“ koji su, ko slike iz nar. života izazvali u publici zanimanje, zadovoljstvo i priznanje. Nego valja priznati, da je ova družina lijepo uspjela i u prikazivanju života stranih naroda, pri čemu se osobito ističe igra g. Jurkovića.

Megju ženskim licima pohvaliti nam je u prvom redu ggjicu pl. Prugovečku, ggju Janoševićku, ggjicu Ilićevu, ggjicu Cicvarićevu. Njezino prikazivanje zaljubljenice sasvijem je prirodno.

Od muškijeh ističemo nuz g. Jurkovića još i gg. Janoševića, Vučićevića i Gavrilovića.

G. Vučićević kao mlagja glumačka snaga dobro shvaća karaktere svojih uloga. On sve više prelazi na polje čiste umjetnosti. Gg. Janošević i Jurković zaslužuju svako priznanje.

Što se tiče posjete publike, rekli bismo, da se g. Ćirić ne može ni potužiti, a ni pohvaliti. Vrijedno društvo zaslužuje u svakom pogledu priznanje, a do publike je da ga što brojnijom posjetom podupre. Puno pozorište ne promiče društva jedino u materijalnom, nego i u moralnom pravcu. Vrijedna družina zaslužuje i jedno i drugo. *L. Grgjić-Bjelokosić.*

* *Dr. Vatroslav Oblak*, jedan od najmlagjih, ali i najumnijih slavista našega doba, umro je dne 15. aprila o. g. nakon teške i dugotrajne bolesti u Celju. Mladi slovenački učenjak, docenat slavistike u gradačkom sveučilištu pada u grob na nedoknadnu štetu slovj. filologije. Izučivši gimnazijalne nauke u Celju i Zagrebu, a sveučilište u Beču, istom su tri godine, otkako je otpočeo da radi samostalno u gradačkom universitetu. Glavna mu struka bijaše gramatika, naročito staroslovjenska i dijalektologija južnih Slovjena. Nije on odista zazirao od naporna puta po balkanskim krajevima gdje obitavaju Slovjeni, proputovao je poradi čakavštine Primorje i dalmatinska ostrva, a u Makedoniji dopade s nespretne ruke zatvora, pošto su onamo mislili, da buni narod. Krasne njegove rasprave ugledaše svijeta u Jagića Arhivu, u Ljetopisu Matice slov. i u bugarskom period. Zborniku, a ostaće do vijeka neoborivim dokazom, da je Oblak svestrano poznavao slovjenske dijalekte. On je znanstvenim oružjem oborio najzad krivo separatistično shvatanje o jezicima južnih Slovjena, iz za vazda dokazao, da svi ti jezici nijesu nego ko jedan lanac. Pokoj mu plemenitoj duši!

* *Liebscherove slike iz Bosne i Hercegovine.* „Světozor“ javlja, da je Karlo Liebscher, znameniti češki slikar, koji je lanjske godine dulje vremena proboravio u našijem krajevima, izložio svoje slike o našim predjelima, prije nego što će ih otpremiti na milenijsku izložbu u Budimpeštu. Imadu u svemu 24 slike u uljevnim bojama, te bijahu izložene samo dva dana. To nijesu — kako pomenuti list piše — atelijerske radnje, jer je svaka od tijeh slika izragjena na mjestu, licem u lice objektu. Virtuozna je to i neobično svježa i glatka tehnika Liebscherova, koji se tako rado bavi sa okolišnim tančinama i baš u slasnom sjajnom izvagjanju potankosti traži i nalazi poglavito glavnu dekorativnu dražest svojim djelima. Umjetnik bijaše prisiljen taj put na poletni rad u većim razmjerima, a to je s umjetničke strane samo koristilo slici. Tijem dobiše slike više brza chic-a i osobit sklad u cijelosti naročito kod perspektivnog razmjera u valeuru. Manje protege Liebscherovog običnog formata već za volju točnosti kontura ne dopuštaju slikanja bojom više rijetkom — koju impresionisti radi većeg efekta tako rado upotrebljavaju, — za to Liebscher kad samo fino i plitko namiče boje, ima toliko specifički osobite rafinerije i tehničke rutine, da je već s toga zanimljivo i vrijedno slijediti njegov kist.

Ovi krajevi dadoše majstoru mnogo gradiva za nove studije. Oni mu pružiše nekoliko novih problema. Drugačije su tu boje neba, tla, cvijeća, arhitekture, stafaže i dr. Osim glavnijeh gradova *Sarajeva i Mostara,* zaniješe slikara obale *Neretve, Buga i Rame* i drugi prizori tu divlje romantičkih, tu opet pitomijeh krajeva. O Mostaru imadu četiri slike, a od slika, što prikazuju Sarajevo, osobito se ističu slike: *Sarajevo za kiše i Bazar u Sarajevu.* Lijepa je slika *„Most preko Neretve u Mostaru“.* Od karakterističkih bosankih krajeva naslikani su u toj zbirci ovi: *Dolina Rame,* koja je puna divlje romantike, *Postanak Rame, Mlin u Prozoru, Vodopad u Jajcu, Mlinovi na Bugu, Prenj planina* i dr. Dotični list žali za tim slikama, što ne će ostati u Českoj, jer da će se teško koja vratiti iz Budimpešte, gdje će za cijelo naći mnogo kupaca.

Mi srdačno čestitamo slavnomu slikaru na krasnom uspjehu, što ga je po jednoglasnu sudu svojih zemljaka postignuo slikama krajeva ovijeh zemalja, a ujedno mu i hvalimo što će njegov vrsni kist vjerno prikazati stranom umjetničkom svijetu ljepotu njihovu. *J. M.*

* *25-godišnjica „Soče.“* Gorički slovenski list *„Soča“* slavila je 31. marta o. g. 25-godišnjicu svojega opstanka, te je dotični svečani broj izašao u sjajnoj opremi. U njemu ocrtana je u kratko historija „Soče“, koja danas ima svoju vlastitu tiskaru, što u velike potpomaže daljnji razvitak lista. Listu koji uvijek najvećom simpatijom prati nastojanje „Nade“ i uopće kulturni napredak u ovijem zemljama, budi ovijem izražena naša iskrena čestitka.

* *Viola, komička opera u tri čina od Karla Weissa.* Nedavno bijaše u praškom narodnom pozorištu repriza Viole, koju svi listovi u velike hvale, ali ujedno žale, što je trebalo nekoliko godina stanke, dok se ovo djelo opet iznijelo na pozornicu. Prvi puta prikazana bi Viola 1892. i to pet puta uporedo. Skladatelj njezin glazbenik je novije škole, a izradio je dosele već četiri komičke opere: *„Ženichy,“ „Cesta oknem“* i *„Noc Šimuna a Judy“* i *„Violu“.* Listovi se nadaju, da će se „Viola“, koju je skladatelj nešto i preradio, održati sada stalno na repertoiru. *J. M.*

* *Triumf bečkih umjetnika u Berlinu.* U posljednje vrijeme, naročito u ovoj posljednjoj deceniji, opaža se u Berlinu živ pokret u umjetnosti, a sa tom namjerom, da u Berlinu stvore umjetni centar. Berlinci su surevljivi na bečku umjetnost, a da suzbiju idealan pravac bečkih umjetnika, naročito umjetnika u Burgteatru, stvaraju berlinci čak i *slobodnu binu,* sa naturalističkim pravcem, i u pozorišnim komadima i sa igrom glumačkom. No kako Berlinu nikako ne polazi za rukom, da od Beča preotme prvenstvo i da od sebe stvori centar njemačke umjetnosti, ne davno je jedan berlinski estetičar u svojem jednom javnom čitanju to pitanje raspravljao, i Beč označio kao njemački kulturni i umjetnički centar, a naročito kao rasadnik glumačke umjetnosti, gdje su danas još reprezentanti Sonnenthal, Baumeister, Robert, Wolter, Levinski i mnoge druge izvrsne snage uzvišenog umjetničkog pravca u glumačkoj vještini, od kojih svi njemački glumci i danas uče. Da je čak Beč održao pobjedu, svjedoči i gostovanje dva bečka glumca umjetnika u Berlinu, gostovanje *Baumeistera,* člana Burgteatra, i *Teodora Reichmanna* prvog baritoniste bečke opere.

Ma da Berlin imade u svojoj carskoj operi *Bulsa,* operskog pjevača prvog reda i svjetskog glasa, ipak se berlinska kritika, prilikom gostovanja Reichmann-ova na berlinskoj operi, kritizući ovoga bečkog baritonistu, i uporegjujući ga sa Bulsom i to baš u onim ulogama, koje obojica igraju, izrazila povoljno u korist Reichmann-ovu. Za Reichmann-ovog Fliegende Holländer-a veli jedan berlinski list ovako: „On ne samo da Holländera pjeva, već ga i predstavlja i to oboje je kod njega izvrsno. *Uporegjenje njegovog prikazivanja i shvaćanja sa onim, na koje smo mi navikli, bez ikakve prepirke, biva njemu u korist“.* No još veći je triumf u Berlinu požnjeo Baumeister. Na svojoj *slobodnoj bini,* htjeli su berlinci da na pozornici i u klasičnim komadima unesu običan govor sa svojim frivolnim i svakidanjim manirama, kao bajagi da se pozornica približi životu, no evo baš ovih dana se ta *slobodna bina* raspala, jer ju je publika napustila, i u to isto vrijeme ista publika zanešena za bečkim umjetnikom, otima se za mjesta, da može samo da se divi bečkoj umjetnosti. Bez razlike sve berlinske novine kao iz jednog grla pozdravljaju Baumeistera kao *grössten deutschen lebenden Schauspieler,* a time je iskazano i priznanje i dato prvenstvo bečkoj umjetnosti, i pred čitavim svijetom jasno očitovano, da je Beč još i danas reprezentant njemačke umjetnosti.

Beč. *B.*

* *Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva.* Nove serije god. I. 1895. Sa tri table i sto šezdeset i jednom slikom u tekstu. Uredio *Dr. Josip Brunšmid.* U Zagrebu. Tiskara i litografija C. Albrechta 1895.—1896. Pod ovim naslovom primismo tu važnu publikaciju, koja slobodno može da služi vrijednomu društvu na veliku čast. Na pune 224 stranice velike četvrtine niže se u Vjesniku što pribranije štivo jedno za drugim, začinjeno umjetnički dotjeranim ilustracijama. *Dr. Josip Brunšmid* prikazuje nam: *Nadgrobni spomenik M. Valerija Šperata iz Viminacija; Dr. Ivan Bojničić Kninski* govori s neoborivim dokazima, o *Grbovnici kraljevine Slavonije;* dalje su: od istoga trudbenika: *Sfragistička istraživanja;* dra *L. Jelića; Zvonik spljetske stolne crkve,* dra *J. Brunšmida: Nekoliko našašća novaca na skupu: Emilija Laszowskoga: Prilog k hrvatskoj sfragistici: Vj. Klaića: Croatia superior et inferior:* dra *A. Musića: Homerova Troja; Ferde Ž. Milera: Prilog numizmatičkoj terminologiji hrvatskoj;* dra *J. Brunšmida: Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije* (Hvar, Novi u Vinodolu, Bakarac, Perjasica, Topusko, Vrapče, Mitrovica, Šašinci, Dobrinci, Kraljevci, Zemun, Novi Banovci, Surduk, Stari Slankamen, Banoštor); prof. *S. Brusine: Novija literatura o etruščanskim povojima zagrebačke mumije; Josipa Purića: Spomenica na boravak Njegovoga Veličanstva u Zagrebu, Ivana Tkalčića: Pavlinski samostan u Dubici. Izvještaji i izvadci iz dopisa muzejskih povjerenika,* pak: *Sitne vijesti,* gdje nalazimo nekoliko redaka usrdne utjehe našemu muzeju prigodom teškog gubitka, što ga zadesi smrću nezaboravnog mu saradnika Vaclava Radimskoga. U „Književnim vijestima“ prikazuje uredništvo ediciju našeg muzeja: Die neolitische Station von Butmir bei Sarajevo in Bosnien. Ausgrabungen im Jahre 1893. Bericht v. W. Radimský. Vorwort v. M. Hoernes, i evo što o njoj govori: „Upravo presjajna publikacija na važnoj neolitičkoj štaciji kod Butmira, koja je veoma srodna sa nepretraženim i s toga širemu općinstvu nepoznatim štacijama u Sarvašu kod Osijeka i Vukovara. Bojama izvedene ilustracije na tablama od umjetničke su ruke, a znanstveni tekst pisan i za lajika lako razumljivim stilom. Cijena je od 25 for. za ovaku publikaciju jeftina.

Ujedno javlja Uprava hrvatskog arheološkog društva, da je, u želji kako bi sve više pobugjivala interes za domaću povjest i starine i namaknula sredstava za dalnje istraživanje, znatno snizila cijenu društvenim publikacijama. Tako staju odsada knjige: *Arkiv II. 1. i 2. dio* po 40 novčića; *IV., V., IX.—XII.* po 50 novč.; *VII. i VIII.* po 30 novč.

„Vjesnik“ hrv. arh. društva I.—XIV. ukupno 7 for., a pojedina godišta po 1 for.

Codex diplomaticus. od *I. Kukuljevića* I. i II. svez. po 60 novč., a oba zajedno 1 for.

Bibliografija hrvatska od *I. Kukuljevića* 30 novč. Sve publikacije zajedno zapadaju samo deset for. Tko pristupi društvu kao član utemeljitelj i uplati bar 15 for. kao prvi obrok osnivačke svote od 50 for., dobiva uz sve gornje publikacije dva sveska muzejskoga kataloga i „Vjesnik“ za gog. 1895. Članovi podupirači plaćaju godišnje 2 for. i dobivaju „Vjesnik“, komu je inako knjižarska cijena 3 for. Preporučujemo najtoplije ovo vrijedno društvo i sve njegove publikacije.

* *Kroatische Lieder und Erzählungen.* Frei übersetzt und mit einer litterar-historischen Einleitung versehen von *Mavro Špicer,* 1896. Zürich — Erfurt — Leipzig. Verlag von *Eduard Moos.* I opet smo u prilici, da s veseljem pozdravimo novi trud našega vrlo uvaženog saradnika gosp. Špicera. Nakon nekojih detaljnih prikaza iz novije hrvatske knjige, napisao je ovaj put gosp. Špicer djelo, koje bi stranomu velikomu narodu imalo da prikaže cjelokupno lit. nastojanje. U to ime pošo je gosp. spisatelju predgovor sasvijem lijepo za rukom. Opažamo jedino, da u kolu novijeh radnika na pjesničkom polju ne naigjosmo na imena Arnolda, Kovačića i Alaupovića, a megju prozaičarima pogrješavamo: Kozarca, Draženovića i Osman-Aziza. U ostalom — kako je to već „Nada“ javila — zastupiće se ovi spisatelji u posebnoj knjizi. Čestitamo našemu vrijednomu saradniku i neka je njegovoj knjizi što bolji uspjeh. Cijena od 2 for. za ovako omašno djelo i patriotsku mu cijelj nije nikako velika.

* *Knjižnica za mladino.* Ustanovila: „Zaveza slovenskih učiteljskih društev“. Izdajatelj in odgovorni urednik *And. Gabršček: Zeleni listi.* (Kratke pripovijesti za djecu od 6—10 godina. U Gorici: Štampom i nakladom „Goriške tiskarne“. A. Gabršček. 1896. Redakcija naprtila si je ovijem jednu od najtežih uredničkih zadaća. Literatura za djecu i to za djecu od 6—10 god.! Pa ipak je ta zadaća zgodno riješena. Preporučujemo ponovno izdanja „Goričke štamparije“.

* *Ученыя записки Императорскаго казанскаго университета.* God. LXIII. III. knjiga. Mart. Kazan, u tipografiji universiteta. 1896. U ovoj svesci nalaze se članci pretežno medicinske struke od priznatih sila kao što su: D. Polumordvinov (O zadatku slezene u pravljenju krvnijeh čestica), V. Ivanovskij, M. Kazanskij, A. Smirnov, N. Borobov, V. Bogorodickij. U pridodatku jesu ocjene; bibliografija i prilozi. Svjema edicijama jeste godišnja cijena7 rub., pojedine sveske po rubalj.

* *Megju novijim izdanjima ruske književnosti* napominjemo djelo *J. A. Kariševa: Temelji istinite nauke.* Knjiga I. Nauka ne spori božjeg bića. Knjiga II. Sastavina čovječjeg bića. Radnje Kariševa idu za tim da pokažu slabe strane onoga pravca, koji je zagospodovao u današnjoj materijalističkoj nauci. Na osnovu isporedbe raznolikih naučnih i filosofskih sistema, dokazuje Karišev u svojoj prvoj knjizi, da materijalizam ne može protumačiti svemira, a da ne priznade upravo nužno nematerijalni mu prvotni prauzrok. U II. dijelu govori o opstojanju psihičnog bitka ljudske prirode na temelju spiritizma i somnambulizma. Istraživanje je veoma

zanimljivo i oštroumno. Piscu valja priznati silnu načitanost i vješto raspredanje gradiva. U nekoliko doduše riječi, ali baš zato sasvijem jasno prikazuje Karišev misli različitih naučenjaka o čovječijoj duši, o Bogu, o granicama ljudske spoznaje, ne iskrivljujući u polemici nauke svojih protivnika. Knjiga se čita s neodoljivim interesom.

* *T. P. Gnjedića: Kitajske sjeni.* To je ime romanu, koji je prošle godine štampan u Petrogradu, a pravom se ubraja megju najuspjelija djela savremene ruske literature. Ovo je osnov romana: Mlada djevojka, Katja Cebanova, postane iznenadnom baštinom preko noći bogata, pak plivajući u obilju, ne zna što bi otpočela s puste dosade. Njezin zaručnik Osorgin ljubi je iskreno i ne zbog novca. Katja, da se malko proveseli, putuje prije vjenčanja sa svojim zaručnikom i sasvijem mu se predaje. Mladu bogatašicu ne može udovoljiti ni ljubavni užitak, te nakon nekoliko mjeseci traženja sreće i trkanja po svijetu, napušta ona svoga zaručnika, otvara sirotište za djecu zločinaca i postaje ravnateljicom toga zavoda. Roman Katjin sa Cebanovim neugodno nas dira, pošto je fizička ljubav samo onda opravdana, kad je nikla na kojoj moralnoj osnovci, pak imade u nje jamstva da će biti postojana veza života. U Katji bjesni časovita strast, a i ona žrtva, gdje bajagi osniva sirotište, ne može osvjetlati njezine pojave. To je djevojka ograničena uma, koju je pokvario novac i misli, da joj je zbog toga sve slobodno. Djelo je u svojoj tehnici savršeno.

* *Makbeth u českom prevodu. Česka akademija Franje Josipa,* koja opstoji istom od nekoliko godina lijepo razvija svoju djelatnost, a što je osobito pohvalno, ona uz svoje znanstveno nastojanje pokazuje živo zanimanje i za lijepu knjigu. Nagragjuju se vrsna pjesnička djela i odlikuju daroviti pjesnici, ne bi li se tako potaknuli na što veći rad i ne bi li im se materijalno pomoglo, jer bez kruha ne da se ni pjevati. Akademija pokrenula je izdavanje najboljih remek-djela svjetske poezije u vrsnim prijevodima. Kako čitamo u českim listovima, izašao je u tom zborniku u tečaju VI. svezak drugi, u kojemu je priopćen prijevod Shakespearovog „Makbetha“. Prijevod potječe iz pera odličnog pjesnika i Lumirovog urednika *J. V. Sládeka,* koji je i formom i sadržinom dostignuo slavni original, čemu je doprinijelo jedino to, što je Sládek vrstan pjesnik i što poznaje izvrsno engleski i svoj materinji jezik. Tim djelom dobila je česka pozornica izvrsnu sliku krasnog Shakespearovog djela, te će moći da prikaže svu njegovu veličinu.

J. M.

* *Motivy ze Sychrova* naslov je novoj zbirci pjesama poznatog českog pjesnika *Bogdana Kaminskoga.* To je tužna knjiga, u kojoj ne ćeš naći veselog posmjeha niti sarkazma. već tešku bol, koja je pjesnika posvema srvala. Tom knjigom provejava spomen na dva svježa grobna humka, u koje legoše pjesnikov otac i sestra. No nijesu to jedini grobovi, nad kojima tuguje pjesnik. Osim njih imadu još četiri starija: majčin i grobovi triju brata, koji pomriješe u cvijetu mladosti. Nova smrt otvorila je sve prvašnje nezacijeljene rane. U njima javlja se istinita tuga, sežući od svježih grobova opet u daleku prošlost, do bolnog usklika prve pjesme pjesnikove, što niknu nad grobom brata Gabrijela, pa do tužna naricanja za mrtvom majkom, kojoj je pjesnik posvetio jednu od najljepših pjesama ove zbirke „Sonutek“ (Tuga). O tim pjesmama, koje su vjerna slika prave i nehinjene tuge nad grobovima mile svojadi, veli zgodno „Zlata Prahá“, da je ljepotu njihovu platio pjesnik mnogo puta cjelom svojom srećom i životom.

J. M.

* *„Z vesny života“. Básne Ludmily Podjavorinsky.* (Iz proljeća života. Pjesme Ludmile Podjavorinske.) Ružomberok, štampom i nakladom *Karola Salve.* 1895. 8° str. 147. Pod ovim naslovom izdala je darovita slovačka spisateljica sveščić pjesama. „Slov. Pohlady“ vele o toj knjižici: „Radosno pozdravljamo ovaj neobični literarni pojav. Pored sviju omašaka u štampi i ne uvijek uspjelom izboru, imade u većini tijeh pjesama pravoga pjesništva, s kakijem se ne sretamo svakog dana. Imade tudijer zapravo skupocjene lirike, a to je mnogo“.

Primili smo još ove knjige:

* *Herojstvo sv. Dujma mučenika.* Svečana besjeda na dan 7. maja 1891. Izrekao ju *Antun Sasso.*

* *Slatke uspomene i božićna jabuka.* Sastavio i uredio *Miho Jerinić.* U Beču 1896. Vlastitom nakladom, a štampom Mechitarista u Beču.

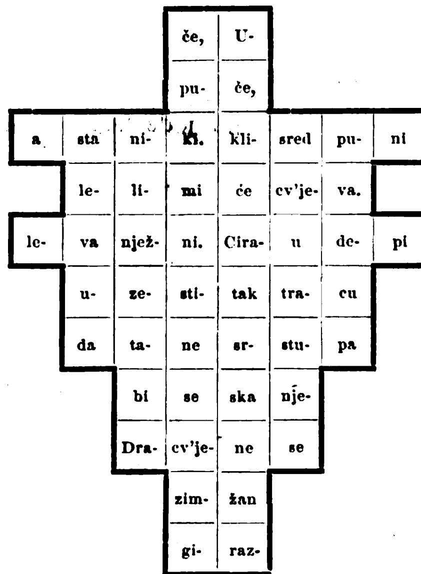
Narodne zagonetke.

1. Devet se baba po potoku plaza?
2. U našeg panja dva lopara?
3. Na dnu mora tumbulovo jaje?
4. Krava riče iz Modriče, tele sasne savrh Bosne?
5. Sva šuma pokise, samo četiri štapa ostadoše?
6. Zelen daha — daha, po potoku jaha, zelena mu kapa, do ušiju klapa?
7. Četiri se brata preko polja gone, nikakav — nikakvog stignuti ne može?
8. Za kućom c'h, pred kućom c'h?

Pribrao *Mehmed H. Sejdović.*

Konjićev skok.

od *Peštanca.*

Krojidba.

Zagonetka od *Malvine.*

Jadna, Lika, Damar, Kosovo, Visoko, Lomača, Gavran, Duklijan, Izba, Karlovci, Pijanica, Njeguš, Terkija, Metla, Vuna.

Gornjih 15 riječi neka se istim redom tako podijele, da postane 21 nova riječ.

Šala.

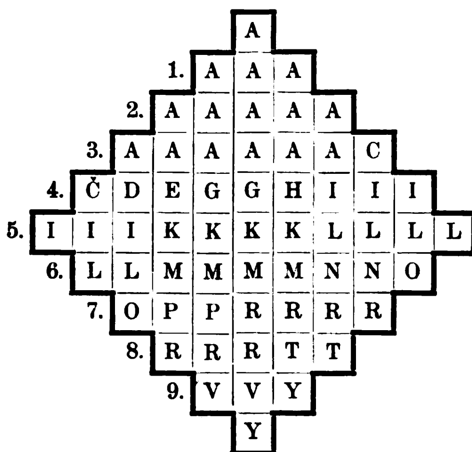
Od *Malvine.*

O garde mo kejot šogal bejgeu,
O talzi nor bersi nogal bejin.

U ovoj kitici sakrivena je jedna narodna poslovica. Kako ista glasi?

Slovčana zagonetka.

Od *R. Thurmayera.*

Valjanim poredanjem slova dobićeš ove riječi:

1. Vrsta žitarice.
2. Ostrvo.
3. Grad u Italiji.
4. Mjesto u Bosni.
5. Ime i prezime jedne plemenite visoke gospogje.
6. Uči se u školi.
7. Kći Okeana.
8. Zanatlija.
9. Čemu se mlado i staro raduje.

Kad postaviš svako slovo na svoje mjesto, izlazi u srednjem redu vertikalno isto, što i vodoravno pod brojem 5.

Homonimi.

Od *Malvine.*

— — često ljeti tako spane, da je čovjek — — više mjesta lako pregaziti može.

Zavadivši se — — — sa komšijom poviče: — — — imam pravo — — ti, — te više netrpim, pak idem sudu.

Slavni — —, poviče Mujo, Alija mi razbi — — a ne će da mi ih naknadi. Nek — — rani za mene su dosta vrijedili pak nek ih — — set groša plati.

Zakukala baba Rosa: O moj Bože šta ću ove zime presti, — — sav — — počupa.

Mladi čovječe za — — — stradaste zbog lijepe — — —. Kad je čovjek zaljubljen onda ide glavom u vreći.

Riješenje konjićevog skoka

od *M. O.* iz 7. broja „Nade“.

Slava mladosti.

Oj mladosti, oj dragosti
Dobo snage, dobo zdravlja,
Dobo burne odvažnosti,
I na zemlji rajskog slavlja.

Stas ti vitak, lišce krasno,
Noga brza neumorna,
Oko bistro, grlo jasno
A ruka ti ratoborna.

U kog da se sv'jet uzdaje,
Kada mu je do poleta?
Na mlagjijeh sv'jet ostaje,
Mlada ljeta — nada sv'jeta.

Blago našoj omladini,
Ako shvaća, što nam vr'jedi,
Blago našoj otačbini,
Kad joj mladež sreći gledi.

Ivan Trnski.

Riješili: ggja Milka M. iz Travnika, ggjica Katarina Kobovac iz Brezova Polja, ggjice Pavica Begović, Ružica Tkalčić i Dragica Rac iz sv. Ivana-Zeline, gg. pop V. Premuda na Puntu na Krku, Hasan Behmen u Mostaru, Šimun Popović u Konjicu, V. P. Bršljanski, Salih Žiga iz Sarajeva i poštovogja Kulaš iz Stupaca.

Riješenje homonima

od *Malvine* iz 7. broja „Nade“.

Stočanin se zaljubio u lijepu Angju u *Ljubinju*, pa mu prijan reče: *Ljubi nju,* ala je baš kršna.

Kupio *Petar* svoj dobar čifluk pa računa, da li ga je jeftino kupio na ovaj način: Dao sam za čifluk hiljadu i *pet, ar* stoji dakle dvadeset dukata. Baš jeftino.

Adamu rodile baš dobro šljive, *a da mu* je još dobar kupac došo, bio bi ove godine obogatio.

Nada je da će naša *Nada* ko i do sada i u buduće dobro napredovati a *nada* sve lijepu knjigu gojiti.

Riješili: ggice Pavica Begović, Ružica Tkalčić i Dragica Rac iz sv. Ivana-Zeline.

Dopisi uredništva.

V. P. u P. Vaš prevod Byronove „Abydske vjerenice“ spremismo iz redakcije na Vašu adresu, pošto ga, s razloga kako u listu navedosmo, nijesmo mogli upotrebiti. Od Vašeg originalnog rada možda ugje koja, a kada — to Vam ne možemo obećati za stalno.

N. V. u B. Vaš članak zadocnio se. a dvaput o jednoj te istoj stvari ne možemo govoriti. Pokušajte što drugo. Bude li pristajalo, mi ćemo rado uvrstiti.

N. V. u Br. Primismo. Dok dogje na red.

Dr. Č. u Z. Izvolite i dobro bi nam došlo. Štampali bismo megju tim početkom jula, pošto je mjesto zaokupljeno.

M. Š. u S. Žalimo, tek ove pjesmice ne možemo uvrstiti. Vježbajte se birajući predmet, a mi ćemo Vam onda izreći što mislimo.

N. S. u Z. Ako bi se možda dalo pomoći drugim načinom, drage volje. Ovako ne bi išlo. I onako rijetko donosimo, a uz sve to imade takova gradiva u nas na pretek.

V. K. u S. Znali smo i prije, de se cijelomu svijetu ne može umijesiti kolač. Za to — najmanje!

„Rastuženik“. Pokušajte kako drukčije, da „sav svijet čuje tugu i očaj *cvilni!*“ Vaše pjesmice teško bi koga ganule. Istina da bi sve nas „tugom napunile“, tek bi ta vrsta tuge slabo laskala Vašemu pjesničkomu daru.

P. D. u V., H. ef. M. i A. R. ef. D. u B., S. P. u K. Riješenja stigla prekasno.

Ž. u Z. Molimo i Vas i sve naše cijenjene saradnike, da nam, gdje je to nužno, uvijek *tačno* naznače svoje adrese, nek ne bi tako nastajale pometnje u dostavljanju listova.

Sadržaj.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

U službi.

Pripovijeda *Joca Nikolajević*.

(Nastavak.)

VIII.

19. februara 188*

Srdnula si se na mene, što sam te u svome posljednjem pismu prikorila, da si se ponijela i zaboravila na mene. Ah, kako me razblažuje tvoje uvjeravanje, da me još jednako u svome srdašcu nosiš. Oprosti! Nijesam ja to učinila u kakovoj zloj namjeri, ali ja sam ovdje sama samcata, bez ikoga, kome bih mogla da izrečem, što mi srce osjeća, pa sam se i pobojala bila, da daljina i rastavljenost ne će da ohladi u tvom srdašcu sestrinsku ljubav prama meni, koja mi je prije, dok smo bile zajedno, tako godila, a sada, kada smo rastavljene, tom se ljubavi tješim i održavam. Kada mislim na tu sestrinsku ljubav u samoći ovoj, kažem sama sebi: Pa ipak nijesam u svijetu sama; još imade srca, koje toplo za menom bije. A to me tako krijepi!

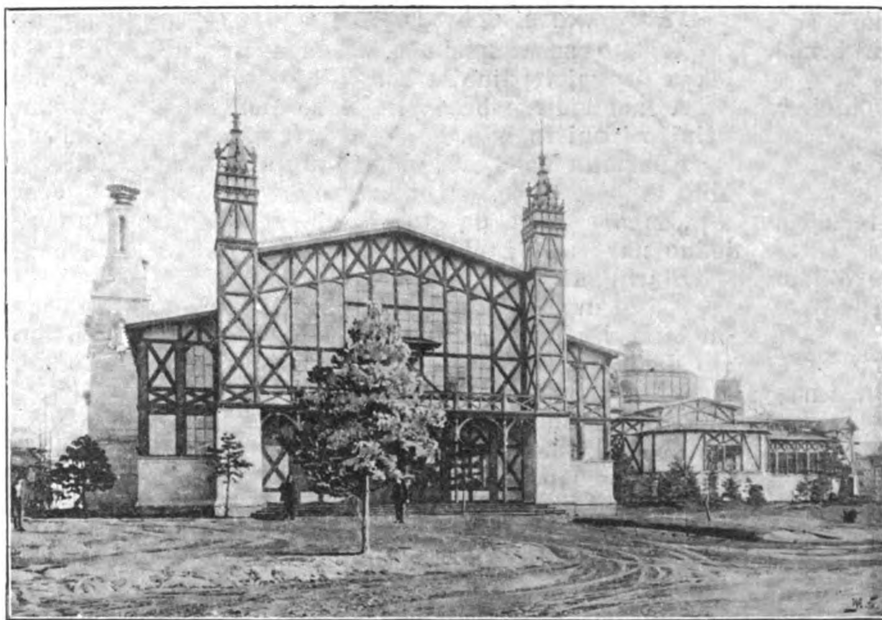
Zapravo ne bih imala ništa osobita da ti pišem, ali znajući da tebe zanima svaka sitnica, koja se mene doimlje, pisaću ti baš o tima sitnicama.

Snijeg odlazi!

Ponekada stanem kraj prozora i motrim bistre kaplje vode, što sa strehe cure dolje i jarcima odlaze — kuda? U neizmjerni okean... Zar tako i naše vrijeme, dan za danom, ne prolazi i nestaje ga u vječnosti... I zadrhćem pri pomisli toj, ne znam ni sama zašto, a suza mi se spusti niz lice. Ah, ponekada mi tako teško dolazi samoća ova... Padne mi tad na um i veličina zadaće, kako mi je orisao Kuzman Vasiljević, i snaga me ostavi, pa sama sebi šapnem: Šta ću ja da uradim? Gdje mi je jakost? Pa zar da za uvijek zakopam mladost svoju u zabitnu mjestu ovome?

No takova slabost samo me na časke spopada, a tada mi sine pred očima ozbiljan lik Kuzmana Vasiljevića i njegovo pouzdanje u sama sebe, snaga mi se povrati i ja se voljko laćam posla svoga.

Da, mal te nijesam zaboravila, da ti kažem, da sam otpočela djelovanje svoje. Prikupljam oko sebe odraslije djevojke iz sela, pa ih upućujem u sve ono, što držim, da će im danas sjutra od koristi biti.

S milenijske izložbe: Paviljon za strojeve.

S početka su se nekako ustezale i nepovjerljivo slušale moja razlaganja, ali malo po malo priljubiše mi se, pa me lijepo slušaju i pamte riječi moje.

Gospodinu Isaiji Čukuliću kao da nije po volji taj moj rad. Tu neki dan bješe kod mene.

„Čuo sam,“ reče „da ste pošli stopama Kuzmana Vasiljevića. Lijepo je to, kad čovjek ima volje, da radi i više nego što propisi od njega iziskuju, ali bih vam ipak, kao vaš prijatelj, svjetovao, da se suviše za tijem čovjekom ne povagjate.“

Ne bijah voljna, da se s njime u prepiranje upustim, pa samo slegnuh ramenima.

On ti se razdivanio kao kakav Cicero, pa kada je vidio, da ga s voljom ne slušam, ustade, preporuči se i očito nezadovoljan ostavi stan moj.

Za danas dosta. Možda ću ti pisati skorije, nego i misliš, a možda ćeš i podulje čekati na pismo. To će ovisiti o tome, budem li ti imala šta zanimljiva pisati, a megju tim će na tebe uvijek misliti

tvoja odana
Melanija.

IX.

28. marta 188*

Mjesec je i više dana proteklo, kako sam Ti zadnji put pisala. Dvije su mi bijele knjige od tebe stigle, a u posljednjoj me koriš, što sam na tebe tobož zaboravila. Nije tako. Gdje bih ja i mogla da zaboravim na jedinu svoju prijateljicu! Nijesam Ti pisala, što sam imala mnogo posla, pa odlažući od danas do sjutra, nijesam ni osjetila, da je vrijeme tako brzo minulo.

Kako provodim dane? pitaš me.

Život na selu postaje ugodniji.

Pojavljuje se proljeće.

Posvuda se već osjeća blagi utjecaj toplijeh sunčanijeh luča. Po danu, kada raspustim djecu, šećem pred školom. Toplo sunašce budi uspavani život. Ptičice živnule, pa veselo cvrkuću u vazduhu ili sjedaju po golijem grančicama, šešure sitno perje svoje i ogrijevaju se na proljetnome sunašcu, a veselijem cvrkutom pozdravljaju proljeće, što se pojavljuje. Za selom prostiru se brežuljasta polja, pokrivena zelenijem sagom mlada žita. Drveće još stoji golo, ali pupovi na grančicama počeli bubriti, a kad sunašce jače prigrije, otvoriće se, a iz njih se pomoliti cvijeće i lišće.

Djevojčice mi sada već donose proljetna rana cvijeća. O, kako me ta dječica vole!

U njihovoj nedužnoj ljubavi nalazim odmjene za tvoje milo sestrinsko milovanje....

Šećući juče pred školom, opazih čovjeka, gdje se približuje. Išao je pognute glave, za to ga na prvi mah ni poznati nijesam mogla. Ali kada se približio, vidjeh, da je to Kuzman Vasiljević.

Kada me je opazio, nasmiješio se i kimnuo mi glavom.

„Zdravo, sestro, zdravo!“ progovori. „Uživate proljetno sunašce. Ček'te, dok se to sve rascvjeta i prolista, ne ćete ni pomišljati na grad.“

„Da vam istinu rečem, Kuzmane Vasiljeviću, već mi je počinjalo biti ponešta i dugočasno.

„Zaželjeste bujna varoškoga života, zar ne?“

„Pa i jesam.“

„Ne govorite tako, sestro. Varoš *nas* ne treba. Seljaci *nas* potrebuju, prost *nas* narod treba. Zimi si čovjek može radom prikratiti vrijeme, a kada prosija proljetna ljepota, ona obilno nadomješta ono, što nam je možda zima uskratila.“

Kada je to govorio, gledao je preda se i štapićem crtao po zemlji. Najednom podigne oči i reče:

„Jeste li otpočeli djelovanje?“

„Da, Kuzmane Vasiljeviću.“

„Čuo sam, čuo. Istrajte samo.“

Jeste li sada zadovoljni?“

„Ne pitajte tako, draga sestro. Vi ne trebate ničije pohvale, ničijeg odobravanja. Nastojte, da zadovoljite svojoj savjesti, a mirna savjest jeste najbolje zadovoljstvo čovjeku. Znate, kako ono kaže pjesnik: „Hvala ljudska voda je vrh pijeska, u tvojoj svijesti hvala ti je trudu!“ A sada, sestro, zdravstvujte!

„Kuda naglite Kuzmane Vasiljeviću? Ta nijesmo se pravo ni porazgovorili, a meni je tako milo, kada slušam vaše riječi.“

„Od prazna divana malo koristi. Meni je poći mojijem putom. Biće dana, kada ćemo se i porazgovoriti moći. Sada me dužnost zove; ne zamjerite.“

Pruži mi ruku i ode.

Gledala sam za njime.

Mislila sam, navratiće se Dmitru Jovanoviću; ali on ne učini toga. Zamače negdje u krivudavu selu.

Danas mi se učinio nešta tužnim.

Poslije sam doznala, da je bio kod braće Gavrančića.

U braću udarilo zlo; htjeli, da se podijele.“

Kuzman ih Vasiljević izmirio.

Pripovijedahu mi, da im je rekao:

„Kuda ste navrli ljudi u nesreću?“

Stariji se brat nakostriješio na te riječi i usovno mu rekao:

„Idi ti, Kuzmane Vasiljeviću svojijem putom, a nemoj da vodiš brigu o tugjijem poslovima.“

„Idu ja, ne boj se, dobri čovječe.“

„Tako, tako, Kuzmane Vasiljeviću, a nas prepusti nesreći našoj.“

„Odakle ta nesreća?“

„Eto tako došlo vrijeme, da brat brata gledati ne može, a jetrva jetrvi o sramoti radi.“

„Nije, dobri ljudi, ta nesreća došla sama po sebi, jer što je zla, u nama je, i što stradamo, stradamo samo s nas samijeh.“

Braća postaše poslušnija, a Vasiljević nastavi:

„Ko je sazidao lijepu kuću ovu?“

„Otac naš,“ odgovoriše braća.

„Je li ju za sebe gradio?“

„Gradio ju pod starost svoju, govoreći, neka se djeca sjećaju roditelja svoga.“

„Ko je podigao ove krasne u dvoru zgrade?“

„Otac naš.“

„Djeci svojoj, zar ne? I vi hoćete, da rastrgate kuću ovu, da uništite djelo ruku oca svoga?! On je to sve podigao vama, djeci svojoj, da živite kao ljudi i da se sjećate hranitelja svoga, da radite dalje, a onda da ostavite djeci svojoj!“

Braća se pogledaše.

Vasiljević nastavi:

„Jednu ste sisu sisali, na jednome krilu odrasli; a sada kao pametni ljudi ustajete jedan proti drugome, naumiste, da poništite ono, što je znojem podigao otac vaš. Gledajte vi, mila braćo, ako se podijelite, pa umre jedan od vas, djeca njegova biće sirotani bez oca, a ovako ostaju na bratu, koji će ih paziti kao rogjenu djecu svoju. Ne zaboravite ni to, da je prut samo u snopu jak. Zaboravite, da ste ustali jedan na drugoga, sjedinite opet srca vaša razbraćena, pa da vam ptice propjevaju, da zajednički radite za sebe i za djecu svoju.“

Mlagji brat pristupi Kuzmanu Vasiljeviću i reče:

„Sam Bog iz tebe govori. Ma svega toga ne bi bilo, da nije nesreća udarila u naše žene. One razbratiše braću rogjenu...“

„Tako i jest,“ promrmlja stariji brat.

„A gdje su te žene? Zovnite ih,“ reče Kuzman Vasiljević.

Ženske dogjoše.

Kuzman im Vasiljević mirno reče:

„Kako možete vi, dobre žene da mrazite braću rogjenu?! Oni se oženiše s vama, da im budete vjerne ljube, da ih blažite; a gle šta vi činite? Sijete sjeme mržnje u srca braće, koja se dosele lijepo pazila i milovala. Kako ćete moći med svijet da izagjete, kada budu pokazivali na vas i govorili: „Zavadiše dva onako složna brata, napraviše od dva imućna čovjeka dva sirotana“. Hoćete da budete pelda svijetu? Čega vam ne dostaje? Puna kuća svega, pa ovako lijepa djeca, a muževi sokolovi! Zar ćete da rasturite kućno sljeme, da poništite jak temelj, što ga otac njihov postavio, pa da iznova moraju kuću da kuće. Na vama je da usrećite ili da rasturite tekovinu mučnu roditelja muževa vaših. Birajte!“

Ženske se pogledaše. Mlagja pristupi starijoj i reče:

„Praštaj!“

„Praštaj ti, ta ja sam tebe prva uvrijedila.“

„Mlagja sam, trebala sam da prešutim, a ne da uvrjedu vraćam uvrjedom.“

„Ah, kako si dobra!“

Ženske se rasplakaše, a onda pristupi jedna drugoj i izljubiše se.

A kad vidješe braća, kako se žene mire, učiniše i oni to isto.

Kuzmanu Vasiljeviću bijaše prepuno srce. Milo ih pogledaše, pa onda progovori:

„Znao sam ja, da ste vi svi valjani i da jedno na drugo zaplakati ne će.“

Stariji mu brat prigje i reče:

„Ti si nam kazao, kakovi trebamo da budemo. Da nam bog ne posla tebe, htijaše zlo da bude. Uništili bi bili krvavu tekovinu roditelja svoga. Tvoja nam riječ rasvijetila um, raskravila srce. Hvala ti.“

Žene poljubiše Kuzmana u ruku, a braća se s njime rukovaše.

Sada kaži mi, ne zaslužuje li taj čovjek, da mu se diviš i da ga poštuješ. Ne mogu da razumijem Isaiju Čukulića, što svegj nešta proti tome čovjeku imade. Biće to da ne može da podnosi njegove duševne premoći a ne će ili ne može da razumije plemenita njegova nastojanja.

Mene — kazaću ti bez ustezanja — njegov plemeniti rad zanaša, pa kada gledam ili slušam, kako ovaj narod podiže, dobivam i sama volje, da koliko toliko pogjem tragom njegovim.

Ti se možda tome smiješ, ali vjeruj mi, da si na mjestu mome, ne bi se mogla oteti utjecaju tome.

Mračak se spuštao, kada se Kuzman Vasiljević vraćao.

Stajala sam kraj prozora i gledala na cestu.

Išao je pognute glave, kao da se dao u duboke misli....

Čudno mi bješe, da se nije navratio k Dmitru Jovanoviću.

Ovime sam iscrpla sve, što sam imala da ti pišem i što bi moglo da te zanima. Ostaj mi zdravo! Tvoja

Milanija.

X.

Treći dan Uskrsa.

Ah, draga moja, kako je sada lijepo na selu!

Priroda se okitila cvijetom i milijem zelenilom.

Ljepota, kamo god okom svrneš!

Voćke se osule bijelijem cvijetom. Da ne sjaje ovo blago sunašce, da se nebo ovako milo ne plavi, da ne odjekuje veseo cvrkut oživjelih ptičica, mislila bih, sniježne su pahuljice po grančicama popadale.

Mirisi se prosuli vazduhom; ah, kako se lagodno diše!

Milina te na svakome koraku opaja....

Kada gledam svoje selo, kako u cvijetu tone, zaboravljam, zaboraviti moram na one neprijatne zimnje dane, što sam ih morala u sobici prosjediti.

Upravo nijesam mogla da odolim srcu, a da ti ne pišem o ljepoti, što je proljeće nad selom izlilo. Uznesena sam, opojena sam proljetnom milinom, čisto bih propjevala. Ah, da si mi ovdje, zagrlile bi se, zanijele bi se i zapjevale našu djevojačku pjesmu.

Prošloga četvrtka bijah i u šumici, što se za selom prostire. Pošla sam s nekoliko djevojčica da berem ljubičice.

O, kako je milo u šumici. Mlado zelenilo oblilo grančice, a pernati šumski stanovnici na veselo, — pjesma im šumom odjekuje. Ispod suha lišća, što je jesenas po zemlji popadalo, probija zelenilo, pa će doskora da se ispod drveća prevuče zelen sag.

Ah, kako je milo lutati šumicom!

Čistota vazduha, mlado zelenilo, nadvikivanje krilatijeh šumskijeh stanovnika, sve te to opaja i zanosi. A kada izagjem iz šumice, eto preda mnome valovitijeh polja, po kojima se prostro zelen sag bujna žita, a odnekale dopire nujna pjesma pastirice i zanosljiva svirka mlagjana pastira. Preda mnom prostire se moje seoce; od silna cvijeta razabirem samo crne krovove seljačkijeh kuća.

Pisala sam Ti ovo, da vidiš, kako je krasno proljeće na selu i kakove miline uživam. Da si mi ovdje, da te zagrliti mogu, čini mi se, moja bi radost tada potpuna bila.

Jesi li već koji put išetala u zeleni Tuškanac? Da, i tamo je lijepo, i tamo se razliježe pjesan malijeh ptičica, ali ovake miline, kao ovdje, nijesam tamo nikada osjetila. Ne zahtjevaj, da ti mnogo pišem, pusti me, da uživam u ovoj ljepoti, da nadoknadim ono, što mi zima prikratila. Zbogom!

Tvoja

Melanija.

P. S. Da, još ću ti spomenuti, da sam juče bila u Badljevini i da sam bila gošća gospodina Isaije Čukulića. Njegova me supruga ukorila, što se tako rijetko dajem vigjati. Izgovorila sam se, kako sam znala. Oh, odlazila bih joj češće, da se ne moram sretati sa — njezinim suprugom. Znam, da joj time činim nepravo, ali opet je za mene bolje, da se klonim čovjeka, čije cijelo biće nekako neugodno na me djeluje. Zdravo!

Ista.

(Nastaviće se.)

Iz narodne frazeologije

Sama pala, sama se i ubila: Kaže se onda, kada se djevojka kradom uda iz bogate kuće i ode u sirotašnu.

Nikad dvije jake za vratom: Kaže se onome, koji je raskalašen u svome življenju.

Ni vuk ne jede svaki dan mesa: Kaže se onda, kada se ne može svaki dan vidjeti na trpezi mesa.

Alija Ćatić.

Ljubav.

Velika si, uzvišena,
O ljubavi, kćerko raja,
Sa nebesa donesena,
Da se svijet s rajem spaja!
Ljudma da si vječno vrelo
Svake sreće, svakog milja,
To za dušu, to za t'jelo
Ispod štita tvog okrilja.

Od božijeg ti si bića,
Ljubavi Mu plam od plama,
I Njegova ods'jev žića,
Koje jeste ljubav sama,
Što sve ljubi, a bez mjere,
Bez razlike bez ikoje
Krvi, roda, spola, vjere:
Svi u jedno da se spoje.

Ljubav samo svijet b'jeli
U vrt rajski nama stvara;
Sinu ljudi ko angjeli,
Kada s njena gore žara,
Svrhu svega ljubeć Boga
Čista srca, čiste duše,
A ko sebe bližnjeg svoga
Bez čistoću da naruše.

Savršenstva stepen to je,
R'jetki stižu tek do toga,
Čim većina da se spoje
Sl'jedi nagon srca svoga.
I spoj ovaj Bog uvr'ježi,
Čim čovjeka prvog stvori,
Pa da srce srcu teži,
Rasplod ljudski da naspori.

I u tome ljubav sudi,
Ona bračna čista, sveta —
Srce srcu, grudma grudi
Traži, veže širom sv'jeta.
I sve čvršćom, jačom biva
Sa porodom srca svoga,
Mlâdi joj se krvca živa
Blagoslovom spoja toga.

Porodična ljubav to je,
Što srodnike grleć hvata,
Megjusobno da je goje
Iste krvi sestre, braća,
I svi, koje majka mila
Slatkim svojim ml'jekom goji
I odnjiha sred svog krila,
Svi da budu svojtom svoji.

Ah al ona ljubav šta je,
S porodične što izvire,
Te ko žarko sunce sjaje
I dalje se rasprostire
Ni Spas njojzi ne odoli,
Posveti je svojim jadom,
Kad no gorke suze proli
Nad rodom si i nad gradom!

Kad uzdahnu r'ječi ove:
„Koliko sam puta htio
Skupit tvoje sve sinove
U jedinstva savez mio,
Kvočka pilad ko pod krila —
A ti ne htje, ti odusta,
Snaći će te, kob nemila
I ostati kuća pusta!

*

O ljubavi roda sveta
Jednog ml'jeka, iste krvi!
One drage grude sv'jeta
Gdje uzr'jesmo tračak prvi!
Gdje trajasmo mlade dane,
Porvasmo ljudsko doba
I gdje starost će da pane
Na počinak u dno groba.

Veliko je tvoje krilo,
Daleko ti plamen grije;
Ti obimaš svedno milo
Drugu braću, druge seje,
Sve koji su srodni nami
Polag krvi i jezika,
Za kojim nas srce mami,
Jer su istog roda slika.

Ods'jev živi, ods'jev pravi,
Majke, ml'jeka našeg bića
I majčine sve ljubavi,
I narodnog našeg žića —
To po davnih običajih,
To u domu, ili vanka,
U veselju, il u vajih
Svetijeh mu od postanka!

Kako majka prima čeda —
Prama svjema ruke stere,
Sve ih grli, a ne gleda
Kog su doma, koje vjere:
To je ljubav tek rogjena,
Ljubav prava i potpuna;
Božjom suzom posvećena
Rodoljublja zlatna kruna!

Je l' nam sudba teška môra?
Il proklestvo kakvo staro?
Pa nam sreća sve to gora
I ljuto nas Bog pokaro:
Da se braća jednog roda,
Zaboraviv majku dragu,
Mrze, taru a bez ploda,
Tek na radost svomu vragu.

I kolju se: tko je veći,
Tko stariji, tko li bolji,
Mjesto da se u zlosreći
Sljube, snagju u nevolji!
Progone se ko tugjinci,
Radi pusta rad imena,
Ko da n'jesu majke sinci
Jedne krvi i plemena!

Avaj rode! ili pregni!
Vragu radost sam razori;
Pram nebitnom srce stegni,
A ljubavi ga otvori.
Tom angjelu pravog mira,
Toj nebesnoj, kćeri raja,
Okle sreća sva izvira,
Što sve ljubi i sve spaja.

Ao rode, krasno li je
Takvu ljubav njegovati!
Kamo sreće njom što prije
Da se sljube Srb-Hrvati!
Ko iskrena braća prava
Jedne majke i jezika,
Kao dika, kao slava,
Ko ljubavi božje dika!

Tamo preko oceana
Mnoga nam se braća slažu
Sa raznijeh slavskih grana,
Rukuju se i pomažu.
Samo s kletve zar ne mogu
Ljubiti se Srb-Hrvati,
I ne mogu gojit slogu,
A jedna ih rodi mati?!

Malo više tek razbora,
Malo više bratske volje,
A sitnica svih pregora —
I poći će sve na bolje.
Slavna prošlost sve nas goni,
Da budućnost slavna bude;
Da s' ne smiju nam dušmani,
A potomci — kunu, kude!

Ilija Okrugić.

Gjurgjev dan.

Sličice narodnih običaja.

Gjurgjev dan je u godini najmiliji dan u našem pravoslavnom, rimo-katoličkom i muslomanskom narodu. Početak tome mora da je star, a to nam kaže i ona stara narodna pjesma:

„Veseli se zemljo Bosno slavna,
Koja no si na glasu odavna,
Eto tebi ljeta i proljeća,
Sa proljećem Gjurgjev danak ide,
Koga slaviš otkad si postala...“

Od njega naš svijet u Herceg-Bosni i godinu računa. Kad gazda novac pozajima, vadu veže Gjurgjev dan; kad se sluga pogagja služiti, takogjer vadu veže Gjurgjev dan — pravoslavni Gjurgjev dan, t. j. Gjurgjev dan po starome kal.

Ja mnim, da nema u Herceg-Bosni ni jedno čeljade, pa ni najsiromašnijega najmenčeta, da se ne će ponoviti ma čim bilo na Gjurgjev dan. Gjurgjev dan je kod našega naroda ušao i u poslovicu. Ko se ne sjeća one: „Gjurgjev danak hajdučki — sastanak“, pa one: „Nema ljeta bez Gjurgjeva dana“; ili one: „Gjurgjevska kiša ne ogladni svijeta“. — — Kod našega naroda sv. Gjuragj je najjunačniji svetac i pomoćnik narodnji, jer on ubija najveće aždaje, razgoni vještice i druge utvare. Gjurgjev dan je narod u pjesmu opjevao. Sve ljepote i prirodne čari Gjurgjev dan donese: Najljepša je rosa gjurgjevska, najmirisniji pa najkitnjastiji i najšareniji je behar gjurgjevski; najblaži i najprijatniji, pa najmiliju duhu ili dah ima povjetarac gjurgjevski; najtiše i najblaže su noći gjurgjevske; najviše su i najjasnije vedrine gjurgjevske. Zvijezde o Gjurgjevu danu najljepše trepeću. O Gjurgjevu danu sve oživi: Pčela najprijatnije zazuji, mravi najživlje počnu raditi; janje zableči, a jare zadreči, ptice zapoju u gaju. Pastirska frula o Gjurgjevu danu najprijatnije se čuje. Čovjek je najveseliji i najushićeniji o Gjurgjevu danu, kada ga zapanjuje onaj prijatni gjurgjevski mirisavi zadah, i kada ga sa svojom ljepotom okruži i okruni, poslije onog zimnoga pritiska. Najviše gojni momci okite sokake i njihove avlije o Gjurgjevu danu, a vilovite djevojke susretaju ih sa mirisavim kitama cvijeća. Tada se i najviše ore one prijatne gjurgjevske pjesme:

„Nasta ljeto i proljeće,
Nasta Gjurgjev dan;
Svi se momci oženiše,
A ja osta' sam...“

Pa ko ne poznaje u Herceg-Bosni one lijepe narodne običaje na Gjurgjev dan; one krasne teferiče na koje sve pojuri, da se nauživa gjurgjevske ljepote i mirisa. Dovoljno mu je jedan put doći u naše šećerno Sarajevo ili u koju medenu kasabicu, pa smotriti toga dana okolna brda i dolove, kada ih obaspe svjetina u porodičnim grupama, i dim oko brda zavije čalmu od žrtava, koje se prinose tomu danu. Po dimu zaključuju, kako će roditi godina: Ako dim pada i rasipa se u oblačke, rodiće ljeto a biće pomora. Ako dim ide u vis pravo, godina će biti zdrava, ali manje rodna.

Uoči Gjurgjeva dana čobani svrću trube, pa kod kuće ili na ledini trube i duduću, muški mali i veliki, pa i ženski, da razagnaju uoči Gjurgjeva nečiste duhove, vještice, udame i druge utvare od svoje kuće, blaga i čeljadi. Rano na Gjurgjev dan pucaju čobani iz puška preko torova i razgone vještice i činilice od svoga blaga. Na Gjurgjev dan počne planinka-stopanica musti blago, da joj toga ljeta bude sretna muža. Kad pogje musti, okiti dižvu cvijećem i ponese je punu vode. Vodu prolije marvinčetu pod noge govoreći: „Ovliko mlijeka od tebeka svaki dan pred zoru moja muzaro“.

Na Gjurgjev dan prije sunca zadijevaju starješine ljeskove motke u rane ječimove, da ih brane od rgjavih vremena. Momčad idu rano na raskršća puteva pa čekaju babe i druge žene, koje se pretvaraju u vještice; jer na Gjurgjev dan mogu se vidjeti.

Na Gjurgjev dan čobani puštajući blago iz tora, uzmu u ruku drenovu mladicu i njome udaraju svako marvinče; da bi svako bilo zdravo i tvrdo kao drenovina. Uoči Gjurgjeva dana idu djevojke i beru raznoliko cvijeće i trave po livadama. Osobito traže navalu, te je daju kravama u meći i soli, da bolje daju mlijeka i da svaku navalu čaratalica lako odbiju. Gdje kap sa strehe kapa, mlada žena uoči Gjurgjeva dana metne koru hljeba i u jutro rano ide pa gleda: Ako oko one kore hljeba nagje mnogo mrava, onda će u svom porodu imati veliku sreću i porodica će ojačati. Na Gjurgjev dan u jutro muški i ženski pucaju se drenovom mladicom, da budu čili i zdravi kao drenovina. Uoči Gjurgjeva dana propuštaju blago izmegju vatre i štale, i tad posipaju blago prosom, da se umnoži kao i proso. Ovcama daju u soli miloduha i vratiča da više mlijeka daju, da blago vime ne boli i da uroke mogu vratiti. Stari i mladi, muški i ženski idu rano na rijeku, potok ili izvor pa se kupaju, namjerom, da im groznica toga ljeta u pohode ne dogje.

Prikupljajući ovo, vidio sam da u Herceg-Bosni uoči i na Gjurgjev dan ima posla najviše pravoslavna djevojka. Pa hajde da vidimo što ona radi.

Uoči Gjurgjeva dana donese djevojka omahu, to jest vodu koja pršti sa kašika kola mlinskog. Hvatajući omahu govori: „Oj vodice po Bogu sestrice, kako ti kolom omahuješ, a ono tebe prska, tako ti omahni i raspršni od mene sve moje zlotvore na sjutrašnje gjurgjevo jutro; a najviše činilice, kudioce i vještice. Goni ih za goru, gdje se Bogu ne moli, gdje se kokot ne čuje. Zatrpaj ih morskim pijeskom i zastraši gromskim trijeskom. Omahni, očisti, rasprši, sestrice.“ — Omahom se kupa u ranu zoru prije sunca na Gjurgjev dan. Postara se i za različito cvijeće, da s njime vodu posveti i zamiriši. Očisti je od nekih zločastih čestica. Djevojka se kupa zato, da je sve lako omahne:

svaka čarka i uzroci; da joj zle oči ne naude, da joj bude sreća obilna kao kolo mlinsko sa omahom, a mirisava kao cvijeće. Kazao sam: u omahu meće cvijeća svakojaka: Miloduha, da je svakom mila i da je svako voli; kolopera meće da se s nikim ne kara — ne svagja; navalu meće, da sve navale lako odbije. Vrbu meće u vodu i opasuje se s njome, da je tanka i visoka, vitka stasa a čuvena glasa; da raste kao vrba iz vode a šiba iz gore. Jaje uskršnje crveno meće u omahu, da je puna i rumena kao jaje. Rušpu — starinski dukat meće u omahu kao čisto zlato, da i ona bude svakome draga kao zlato — kao zlatni novac i da bude čista od svašta, kao što je ono zlato u rušpi čisto. U omahu meće i vjenčani prsten koje poznate žene, ne bi li se i ona što prvo vjenčala. Djevojka kad ustane rano na Gjurgjev dan i stane nogom na zemlju, govori: „Bože pomozi i jutrošnje gjurgjevo jutro i sv. Georgije, budi mi na pomoći i podaj mi dobru sreću u izboru momaka vječitih drugova.“

Onda ide i kupa se omahom, koju je još u veče priredila i ostavila na vedroj noći ne pokrivenu, da se na njoj ogledaju vile, koje će joj biti na pomoći. Kad se okupa, onda se otare desnim skutom košulje svoje i govori: „Ja se tarem desnim skutom, a ne tarem se desnim skutom, već žarkim suncem i sjajnim mjesecom i glavom sviju momaka i udovaca, ja im bila draga k'o njihova glava.“

Vodu u kojoj se je okupala nosi pa je prolije na raskršće, da se od nje sve raskrsne što je rgjavo. Kad oblači košulju na se poslije kupanja, govori ovo: „Ja oblačim košulju na se, i ne ću sviju momaka i udovaca, nego moga dragoga. Zavjetujem se pred Bogom i sv. Gjurgjom i vilama Ravijojlama — pomoćnicama; da ću um i pamet preda se, a moga dragoga milovati nada sve. A ja njemu draga k'o njegova glava!“

Kad djevojka obuče na se haljine, pa izagje prvo jutro na Gjurgjev dan iz kuće, da je svijet vidi, u sebi govori: „Ja zape' prstima za rukave svoje nove haljine; svega svijeta oči za me, moga dragog najviše.“

Kad se djevojka okupa, onda se češlja sa grebenom, da joj kosa bude gusta i krupna. Kad se češlja, pod sebe metne uže i palicu, da joj kosa bude duga kao uže, a široka pletenica kao palica.

To jutro uplete se djevojka u više pletenica, pa ih pusti niz pleća. Onda ih uzme u ruku, pa ih postavi na cjepalo i sjekirom odsiječe vrh vlasi, da joj kosa ne opadne. Kada je to učinila, sjede na ljuljašku, koju je još uoči Gjurgjeva dana napravila, da se na njoj ljulja i da na njoj opjevava gjurgjevsku ljepotu i pripjevava momke i djevojke. Na ljuljaški se tri puta zagega za to, da svaka nesreća pokraj nje brzo progje kao i ljuljanje, i da je legja ne bole.

Poslije geganja ode djevojka u avliju, pa iza kanata motri ne bi li vidjela svoga dragoga, t. j. onoga koji joj se najbolje svigja, gleda gdje će stati i stopu na zemlji učiniti sa lijevom nogom. Djevojka to zabilježi očima, pa kad on ode, ona izleti pa iskruži zemlju na onom mjestu gdje je stao stopalom. Zemlju tu pokupi, pa je odnese u kuću. U prvu mladu nedjelju koja dogje, uzme djevojka onu zemlju i metne je u zemljen lonac, pa nalije malo vode donesene sa vrela istočnika, i taj lonac pokrije sa jednim busom travnatim i pristavi da vrije. Kod vrijućeg lonca govori; „Kako ovaj lonac vrije sa zemljom, koja se je dotakla lijevoga stopala od noge moga dragoga, ovako njegovo hladno srce vrelo i kipilo za mnom. Crk'o, puk'o, dok meni ne doš'o, pasom se ne pas'o, dok meni ne dokas'o, žlicom ne srk'o, dok meni ne dotrk'o; sve mu djevojke žute žabe, udovice gnjile klade, a ja mu djevojka (ime svoje) sunce žarko, koje će ga vječno, ljupko sjati i grijati.“ Lonac ne smije pokipiti, jerbo bi mogao isti momak onoga časa umrijeti. Kad zemlja nekoliko minuta vrije, uzme je onda pa odnese i zakopa pod kapnice, prije sunčanog ishoda, a sve u mladu nedjelju. Kako rekoh: kad djevojka zakopava, govori: „Kako bude kapnica na ovo kapala, neka tako mome dragome srce i duša kapa za mnom — da Bog dâ.“

Njušku od božićnje pečenice ostavlja djevojka i na Gjurgjev dan rano gleda kroz nju momke, da ih tako privuče sebi. Tako isto propušta djevojka momka na Gjurgjev dan, da progje izmegju olova, kojijem je srna ranita iz puške. To rade za to, da onaj momak leti za njom, kao ono zrno puščano za srnom što je letjelo. Propuštajući momka govori ovo: „Dragi, srna je brza — zrno brže, jadnicu jadnu iz sanka trže. Momak je hitar, zraka je brža, ja mu draga jesam najbliža. Hajde dragi meni pod skute; zrno ti ne će smesti pute; dogji, ja sam ti svijetli zrak, ako se udaljiš od mene biće ti vječni mrak“.

S korduna

Djevojka se umiva na Gjurgjev dan snijegom, da joj budu hladne ruke a bijelo lice kao snijeg; jer kažu: hladne ruke vruća ljubav.

Veže kosu na Gjurgjev dan za vrbu, da joj kosa raste kao vrba. Djevojka uoči Gjurgjeva dana iskopa u bašči nekoliko rupica, pa svakoj rupici namijeni po jedno muško ime, t. j. onoga momka s kojim djevojka rado ašikuje. Rano na Gjurgjev dan u jutro gleda djevojka te rupice, i u kojoj rupici nagje ma koju životinjicu, taj će biti njezin sugjeni. Ako budu životinjice u dvije rupice, bira djevojka dražega.

Uoči Gjurgjeva dana, djevojka sveže na mladi crveni luk zlatni ili svileni konac, pa iznad konca jednako pera lukova odreže. Svakom odrezatom peru pridije jedno ime poznata momka. U jutro rano na Gjurgjev dan ide gledati pera, pa koje je pero lučno do u jutro više poraslo, onaj će joj biti sugjen. U B. Petrovcu na Božić poreda djevojka na basamacima od ambara nekoliko oglodanih rebara od božićnje pečenice, pa svakom rebru pridije svoje i još koje druge svoje drugarice ime i vabne pseto. Koje rebro prije pseto uzme pa pojede, ta će se najprije udati.

Djevojka uoči Gjurgjeva dana donese drva u kuću iz drvare; ali ih tako zgrabi, da ih ne broji i da ne zna, koliko ih je komada donijela. U jutro na Gjurgjev dan rano, prije sunca broji ih, i uzimljući cjepku po cjepku govori: „Ta, — tu, ta, — tu“. Ako posljednje drvo kaže „ta“, onda će se udati te godine. Ako reče „tu“, ostaće neudata te godine. „Ta“ znači „tamo“ to jest izvan očeve kuće. „Tu“ znači — biće kod očeve kuće. Neke broje isto tako šiljke — prošće na avliji.

U Sarajevu tomu slično ima: Uoči Božića, djevojka unese naramak drva, pa ih na Božić broji. Ako bude cjepanica „tako“ — udaće se, ako bude „lijo“, ostaće neudata te godine. Tako isto prva tri zalogaja na Badnje veče ostavi djevojka i na Božić ih iznese, pa baci na sokak i onda čeka da čuje ma kakovu riječ i po toj riječi tumače, hoće li se udati te godine. Ako djevojka čuje: „Hoću, biću, hajde, brzo, pogji i t. d.“, — udaće se. Ako čuje: „Ne ću, dugo, pričekaj, ostani i t. d, — ostaće neudata te godine.

Djevojka uhvati u mladi petak prije Gjurgjeva dana zelenu žabicu (Hýla viridis), pa je metne u jedan probijen lonac i licem na mladu nedjelju taj lonac postavi u mravinjak i stoji tamo, dok mravi svu žabu ne izjedu, tako da ostanu njezine gole kosti[1]). Iz žabijega kostura izvadi djevojka lijevo pleće (rame) i nosi ga uza se. Na Gjurgjev dan gleda da uvreba koga momka, koga ona voli, pa da ga sa onim žabijem plećem ubode u njegovo lijevo rame. Ubadajući šapće: „Kako su mravi ovu žabu točili, tako se ti živ točio za mnom, dok meni ne došao i mene ne uzeo.“

[1]) Ne znam, je li prirodoslovci čine tako, kad hoće da dobiju koji kostur od koje životinjice. Pisac ovih redaka činio je taj pokus više puta i ni na koji drugi način ne može se dobiti ljepši i čistiji kostur, nego kad životinjicu postavimo u koji sud i metnemo to u mravinjak. Mravi, za kratko vrijeme najuslužnije učine nam taj posao, i najbrižljivije očiste, pa i sami mozak isišu.

Na Gjurgjev dan meće djevojka za kosu kopriva, da bude zdrava kao koprive. Djevojka podrezuje trave na Gjurgjev dan, da se brže uda. Uoči Gjurgjeva dana kasno sveže djevojka konac preko puta, pa u jutro rano gleda iza kanata ko će na konac udariti i prekinuti ga. Ako konac prekine bradat, udaće se za bradata, ako li golobrad, onda će za mlada; ako se konac ne prekine, ostaće te godine neudata.

Djevojka uoči Gjurgjeva dana uzme brašna ili luga pa ga uspe u sito, te u jednoj sobi u koju ništa ne ulazi to prosije na sto ili pod ili sofu i tako to ostavi preko noći. U jutro rano gleda djevojka, po onom prosijatom prašku ili brašnu ima li koji trag. Ako ima trag, to znači put iz kuće — udaće se. A na koju stranu onaj prutak ide, na tu će se stranu udati.

Znam jednoga momka, koji je jako volio jednu djevojku, ali ona njega ne. I roditelji djevojački voljeli su, da se ona uda za tog momka. Ali ona ne će, pa ne će. Uoči Gjurgjeva dana čarala je ona tako. A isti momak dogovori se sa njezinom snahom i povjeri joj svoju namisao: On uhvati mrava, pa zamoli tu njezinu snahu, da mu otvori sobu, da tamo ugje — u kojoj je ona to čarala. Ugje u sobu pa mladicom na brašnu napravi prutak u pravcu svojoj kući. Mrava onog ugnječi i zabrašnjavi, pa ga ostavi na kraju onog prutka.

Djevojka u jutro rano motrila je to, a u taj čas i snaha joj dogje pa je opomene, da prutak upravo ide kući N. N-a. A djevojka reče: „Pa eto zar i Bog je i sv. Gjuragj tako naredio.“

I zbilja, ona se uda za toga čovjeka, pa i sad sa svojim porodom žive sretno i zadovoljno.

Djevojka rano na Gjurgjev dan ustane i dogje pred kokošinjak, pa ćuka kokoši, da izagju na polje. Ako kokoši izagju na polje dok je još sumrak i dok se ne vidi, ona će se te godine udati; ako li ne izagju kokoši na polje, onda će te godine biti neudata. Neke djevojke ustanu rano na Gjurgjev dan, pa uzjašu na granu od bijele vrbe, pa se na grani raspliću, da im kose dobro rastu.

Uoči Gjurgjeva dana uzme djevojka jaje, pa ga veže sa svilom ili zlatom, te ga onda zapreće u vatru. U jutro rano gledaju, je li jaje puklo. Ako bude puklo, udaće se; ako ne bude puklo, onda će ostati te godine.

Djevojka uoči Gjurgjeva dana metne malu flašicu zejtina, napravita sa različitim mirisavim cvijećem, pod milodub, u koju usade jednu grančicu miloduha; tijem zejtinom maže kosu na Gjurgjev dan, pa i preko cijele godine, da joj kosa bolje raste.

Djevojka na Gjurgjev dan uzme malo baruta, pa ga postavi na papir i metne na glavu, pa ga zapali. I na koju stranu ide dim, na onu će stranu udati se. Ispne se djevojka na vrh basamaka, pa nogom vrndalji papuču svoju: na koji basamak padne papuča, one će se godine udati, odozdo brojeći.

Osobito je originalna djevojačka molitva, koju počnu čitati na Gjurgjev dan prvi put rano prije sunca, pa je tako čitaju punih 40 dana uzamanice. Tada mole i vile da im dogju, da im budu pomoćnice. Molitva se zove „Salandar,“ a počinje ovako:

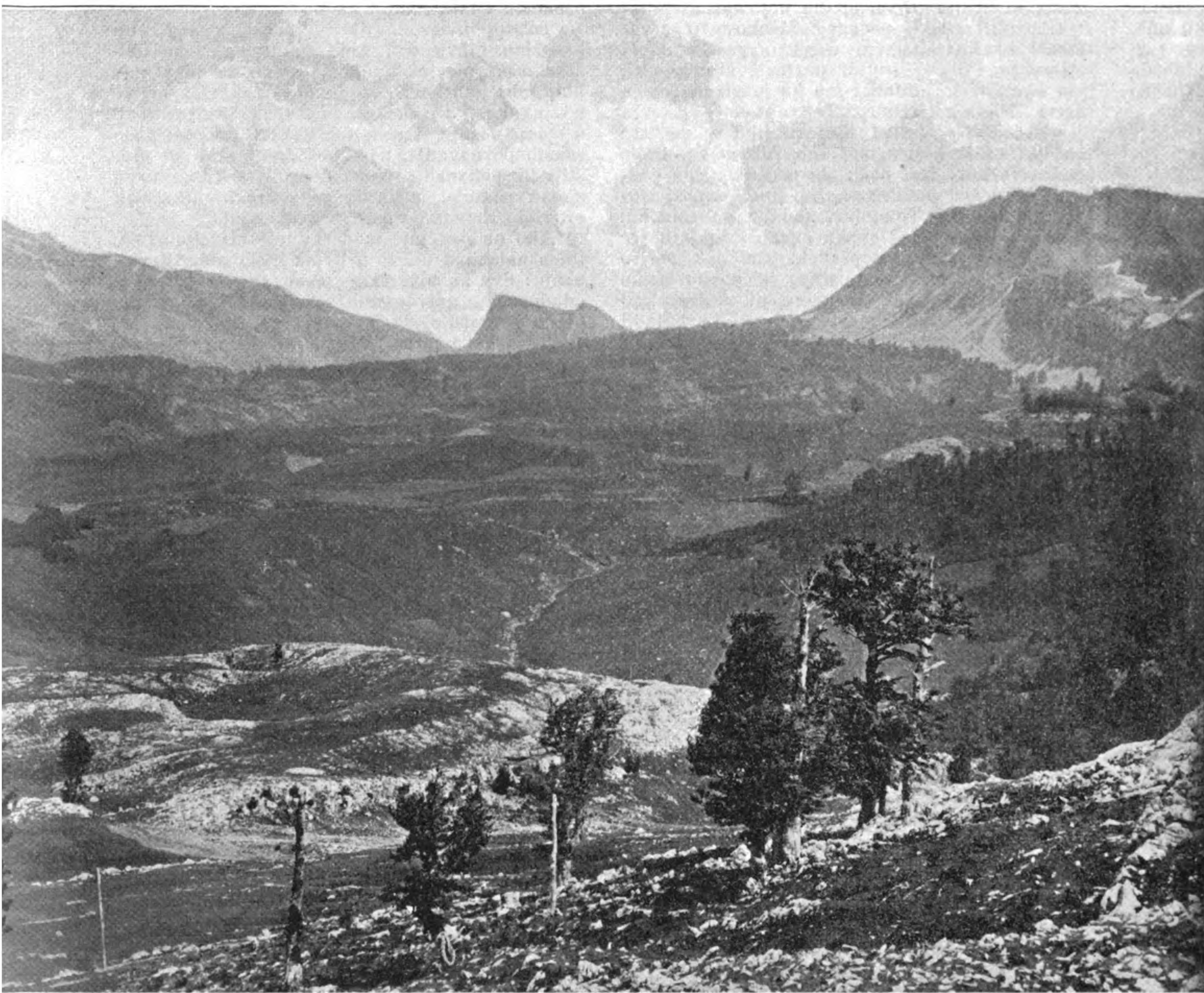
Ja posija salandar,
Po ajatu po krevetu.
Nije niko salandar,
Već je nikla posteljina;
Na postelji mlad (delija[1])
Na postelji kleči
A od srca ječi.
K njem' dolazi Marija, Angjelija, —
I pita ga Marija Angjelija:
„Što je tebi mlad (delija[2])?“ —
— „Ne pitaj me Marija Angjelija:
Imam dragu (—[3])
U zlatne niti unićena,
U srebrena brda ubrgjena.“ —
Ali mu govori Marija Angjelija:
„Čuješ li me mlad (delija[4]). —
Ako ti ne ćeš tvoju dragu,
Iz zlatnih nita izniti,
Iz srebrenih brda uzbrditi,
Crvi će te točiti —
Mravi će te skopčiti.“ —

[1]) Tu se pjeva ime dragoga.
[2]) Ime dragoga.
[3]) Ime njezino.
[4]) Ime dragoga.

Sad okrene se i baci pogled na nebo i oblake, u brda i dubrave, pa niz obadva dlana napravita prema sebi, pirne niz njih i govori tri puta:

„Vilo zagorko, po Bogu sestrice,
Ti mi dovedi moga dragoga;
Ne udri s njim:
O panj ni o kladu,
Ni o baku bajalicu,
Ni o seku činilicu,
Ni o šljivu rodilicu,
Ni o pčelu radilicu,
Ni o kišu sadilicu; —
Već o njegovu um i pamet:
Udri ga u glavu i glavne žile,
U petu i petne žile,
I srce i srčane žile,
U život i živčane žile,
U vid i vidne žile,
U mozak i moždane žile;
Ne oduzmi ih, vilo zagorko.
Crk'o, puk'o, dok meni ne doš'o,
Pasom se ne pas'o, dok meni ne dokas'o,
Žlicom ne srk'o, dok meni ne dotrk'o. —
Sve mu djevojke žute žabe,
Udovice gnjile klade;
A ja mu djevojka sunce žarko, —
Ja mu bila draga k'o njegova glava!“

Petar Mirković.

Čemerno.

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

(Nastavak.)

I doista oktobra 1861. bijaše utemeljio već tri škole u Jasnajoj Poljani, a decembra iste godine otvori i četvrtu. Učitelji bijahu: sam Tostoj, pak neki mladi Nijemac, Keller, koji bijaše doveo u tu svrhu četiri druga učenika sa više škole iz Moskve.

Tolikim se nastojanjem bijaše podao Tolstoj na ovaj posao, da u kratko vrijeme bijaše podigao dvanaest škola.

Sve metode do tada poznate za nauku djece promijeni i ne upotrebi nikako, jer kako govoraše svi su vodili krivim putem. Samo u pjevanju zadrži metod Chevetov, a u učenju bogoštovja zadrži običaj pripovijedanja pripovijetki Staroga zavjeta. Pače bijaše uvjeren, da bi lijepi prevod svetoga pisma bila najbolja knjiga za puk, koja bi sačinjavala epohu u povjesti puka ruskoga. U Tolstojevim školama metod nauka bijaše slobodan, a predmeti, što se učahu, i satovi predavanja ponajviše su zavisili o želji i volji djece. Ali i na polju učenja Tolstoj skoro poče sumnjati u korist svoga rada. On mišljaše, da komu je zadaća da druge uči, treba da ima istina, koje su zbilja dostojne da se uče, ali pošto uzgojeni stalež, po njegovu mnijenju ne imagjaše tih istina, to taj stalež nije mogao ni biti vogja i učitelj nižemu staležu. Da rastumači ovo nesaglasje, razglobi ove sumnje januara 1862., kad poče izdavati pedagoški časopis imenom „Jasnaja Poljana — Škola“. U ovom časopisu Tolstoj odredi tumačiti svoje ideje o školi, te se otvoreno izrazi, da je pripravan tiskati i dopise svojih protivnika, samo kad bi bili od koristi da razjasne neke zakučice od velike važnosti za uzgoj i učenje.

U prvom broju ovog časopisa govori Tolstoj „O kulturi puka“. U ovom članku opaža, da se je još od najstarijih vremena nastojalo, da se prisili puk na pohagjanje škole. Društvo pak bilo bi u pravu da tako radi jedino onda, kad bi bilo osvjedočeno, da će taj, uzgoj što ga pruža, biti od koristi puku. U srednjem vijeku, kada se je slijepo vjerovalo, bilo je pravo prisiliti puk, da to uči. Ali sada, kad svak sumnja o istini svoga znanja, tko nam daje pravo da prisilimo puk da ga primi?... Sve ostale materije — pisac misli one, koje ne pretpostavljaju slijepo vjerovanje — što se predaju, tko

ovlašćuje da ih se uči, ako se ne može *dokazati* njihova istina. Svakomu je pedagogu cilj, da učini ljude kriejposnima. Krjepost pak pretpostavlja za osnovu moral. Koji od ovih metoda u istinu osnovom imade moral? Ni jedan, jer zbija vidimo da stari metodi neprestano ustupaju mjesto novima, protivnim ili mnogo različnim kao n. pr. one Rousseau-vljevi, Pestalozzijevi i Fröbelovi. Ako pregledamo povjest pedagogije, vidimo da filosofski uspjeh pedagogije sastoji samo u tome: da oslobodi novi naraštaj od načina predavanja, što ga je prošli naraštaj držao ko znanost, i da mu se predaje ono, čega mu treba. Ali ovo je opreka, jer dok se želi sloboda, istodobno se stvara teorija, koja ograničuje slobodu. I samo iskustvo govori protiv nasilnog učenja. Svagdje vidimo, da su obitelji neprijateljice škole, ipak čovjek prima prvi uzgoj u obitelji, a i u školi ga prima, pa uslijed toga ima opreka izmegju uzgoja što se prima u obitelji i onoga u školi, a to je djeci na štetu.

Razlagajući tako Tolstoj je došao do zaključka, da bi za Rusiju bilo škodno prisilno učenje. S toga ne valja predavati puku ono, čega mu se ne će, nego samo ono što on sam želi i što cijeni da mu treba znati; sloboda mu ima biti jedini kriterij pedagogije, a iskustvo jedini metod.

Još bolje razvija Tolstoj ove ideje u drugoj raspravi „O metodu elementarnog učenja". Temeljna misao ove rasprave jest ova:

Svak pripoznaje istinom, da je zadaća pučke škole, da nauči čitati i pisati, i da je to prvi stepen kulture. S toga valja pronaći najbolji metod čitanja i pisanja.

Sastaju se društva, da šire dobre knjige megju pukom. Ali tih knjiga nema ni u Rusiji ni u ostaloj Evropi. Prije svega trebalo bi ih stvoriti. Je li pak u istinu pisanje i čitanje prvi stepen kulture? Što ima zajedničkog čitanje i pisanje s kulturom? Čitanje i pisanje jest odregjen zanat, a kultura je poznavanje fakata, stvari i njihovih odnošaja. Ako se riječju kultura razumije: kultura života, treba spoznati, da poznavanje čitanja i pisanja nema uzročne veze s kulturom. Imade ljudi, koji mnogo koješta znadu, a ne umiju ni čitati ni pisati, kao što ima ljudi, koji umiju čitati i pisati, i — drugo ništa.

Istina je i to, da se naš stepen kulture, izvan kojega niti hoćemo niti možemo pomisliti da se može ići u napredak, ne može ni zamisliti bez vještine pisma i čitanja. Ali imade i druga kultura, koja ne izostaje ni malo iza naše, a svakako postoji izvan naše škole i o njoj ne zavisi. Tri četvrtine ljudi uzgaja se, a da ne umije ni čitati ni pisati. Ako želimo uzgajati puk, treba da učimo u njega, kako se on sam uzgaja i koja sredstva izabire i upotrebljuje.

U Evropi puk već davno umije čitati i pisati, a sasvim tim ne postoji tamo nikakva pučka literatura, biva, puk koji se jedino bavi ručnim radnjama, ne čita ni u kojem mjestu. Iz toga bi se moglo zaključiti, da valja poći drugim putem. Može se tražiti gdje se hoće uzrok, što da nema pučke literature; svakako je fakat, da megju uzgojenim staležom vlada mnijenje, da znati pisati i čitati jest prvi stepen kulture....

Počne se utemeljivanjem sveučilišnih škola, za tim gimnazija, gragjanskih i napokon pučkih seoskih škola. S gimnazija tek peti dio učenika ide na sveučilište, s gragjanskih škola mali dio pohagja gimnazije, a iz pučkih seoskih gotovo niko. I tako u istinu nema gotovo nikakve veze izmegju viših i nižih škola. Ipak u pučkim se školama uči čitanju i pisanju u odnošaju naspram viših škola, da se, biva, može preći s jedne škole na drugu.

Ako se nabaci pitanje: Je li potrebita elementarna kultura puku ili ne? niko ti ne može niječno da odgovori. Ako se pak postavi pitanje: Je li korisno ili ne da puk nauči čitati a ne može čitati, ne imajući pri ruci baš nikakvih knjiga, to cijenim, da bi svak nepristran čovjek odgovorio: Ne znam, baš kao što neznam, da li bi bilo korisno učiti puk, da gudi u vijolinu ili da krpi crevlje. Uopće se osugjuje čitanje i pisanje, kad se vidi neprestano nasilje, nerazmjerni razvoj pameti, lažno prikazivanje univerzalnog znanja, krivo samoljublje, i sredstvo, kojim se uči čitanju knjiga, praznih ideja.

Pučka škola treba da odgovara potrebama puka. Ovo je sve, što možemo kazati o ovom pitanju. Čitanje i pisanje ne zadovoljava nego veoma maleni dio ovih potreba. Malo koristi zadatku, koji se odnosi na pučku kulturu, pitanje: Kako i na koji se način uspije prije u čitanju i pisanju? I sami seljani na svoj vlastiti način umiju da nauče jedan drugoga čitati i pisati. Glavna stvar, o kojoj se naprotiv malo govori, jest naći način da se nauči, *kako se ima razumjeti ono, što se čita.* Ispitujući pak razne metode nauke čitanja i pisanja, zaključuje, da je najbolji za učitelja onaj metod, što ga sam najbolje umije. Učitelj treba da znade, koji metod puk upotrebljuje kad uči jedan drugoga čitati i pisati, treba da nastoji upoznati po mogućnosti sve metode i da predusretne poteškoće učenika. *U riječ treba više razuma nego metode.*

Razni časopisi i mnogi pedagozi ustaše, da se bore protiv ovih Tolstojevih teorija, dokazujući mu, da je u opreci sam sobom, jer ako ne nalazi ni u koga pravo da uči puk, onda je on prvi morao odustati od toga. Koliko god je protivnika vidjelo njegove škole, svi pripoznavahu, da sve pučke škole, što ih on bijaše utemeljio ili upravljao, bijahu najbolje.

Glasoviti ruski pedagog Markov tu stvar tumači ovako: „Glavni uzrok napretka škola u Jasnajoj Poljani sastoji u tome, što one nijesu škole nego obitelj, i što im je glava čovjek sasma rijetkih vrlina. Tolstoj voli od srca dječake; ovi osjetiše njegovu ljubav pa mu vraćaju milo za drago. Mana Tolstojeva, kako opaža Markov, jest ova: *da preveć cijeni puk, te ga proučava više okom umjetnika nego pedagoga.* Protivnici Tolstojevi nadalje dokazivahu, da se puk mora pod svaku cijenu uzgajati, jer da tako zahtijeva napredak. On pak poriče napredak, koji ili ne postoji, ili postoji samo za maleni broj ljudi, za uzgojeni stalež, koji ne radi, dok puk nema nikake koristi ili ga ne pozna, prem i on sačinjava dio ljudskoga roda. Zdrav me pak razum uči, da ako viši dio ljudi ne odobrava zakon napretka, pače ga odbaciva, to znači da taj zakon ne postoji za sve ljude, nego samo da maleni dio vjeruje u napredak. Pisac pak pita sama sebe: da li zbilja napredak vodi dobrobiti, pa odgovara niječno, pokazujući nam kako neki stari staleži imagjahu više slobode i ravnopravnosti, nego moderno, više uzgojeno društvo.

U napredak vjeruje uzgojeni stalež, puk prosti ne vjeruje, i koliko je korisniji uzgojenim ljudima, toliko je više štetan prostome puku. Dokazuje kako štampa, telegraf i gvozdena kola jesu napredak, koji prostome puku ni najmanje nije od koristi. Megju uzgojenim i neuzgojenim pukom, sa tako različitim mislima, ne će se doći nigda do sloge ideja, pa on koji treba da se odluči ili za drugu stranu, priljubio se uz prosti narod, koji može živjeti bez napretka, te je protiv staleža uzgojenih ljudi, koji ne mogu živjeti bez puka, i koji su u velikoj manjini napram mnoštva, koje niječe napredak.

Izim toga i Tolstoj opaža da bogati i uzgojeni ljudi, ne znadu, koje su to prave potrebe prostog puka, nego drže da su to samo one, koje i njima donose koristi. Tolstoj, osugjujući napredak i uglagjenost kao uzroke moralnih zala, u uzgoju škola ne vidi nego početak težnje moralnog despotizma. Uzgoj je težnja čovjeka da učini drugoga nalik sebi, biva da od nevina dječaka načini pokvarena čovjeka, kao što mu je i uzgajač. Ljudi u školi neuzgojeni, u današnjem društvenom moralu bolji su od onih, koji primiše uzgoj od učitelja. On bi dakle htio, kad bi imale postojati obligatorne škole, da se u njima uči nauk, a ne da se uzgaja prosti puk. Govori kao Rousseau, da se čovjek ragja dobar, a da ga uzgoj pokvari.

S djecom prostaka učitelj nema da radi drugo, nego da im poda sredstvo, da se sami usavrše po svome vlastitome, da tako rečem, instinktu, univerzalno i harmonično nastojeći upoznati u razvoju djeteta harmoniju istine dobra i lijepa.

Naglasio sam samo neke ideje Tolstojeve, a nijesam iznio baš riječi, kojima on razvija i dokazuje svoje tvrdnje, pokazujući nam razloge, koji ga prisiliše, da dogje do tih svojih zaključaka. Njegova razlaganja i ako se mogu u glavnome odobriti zatvorenim očima, ipak nijesu sasma apsurdna, te njegovi najljući neprijatelji morali su priznati istinu mnogih njegovih nazora i opazaka. Markov pače kaže, da se iz pisama Tolstojevih o ovom dokazivanju mogu izvoditi barem ovi važni zaključci:

1. Težnja da se uputi kultura puka putem organičkog razvitka nezavisno od birokratskih pravila.

2. Težnja za višom slobodom učenja i ustanove škole.

3. Naravni metod.

4. Obzir napram duševnim potrebama puka, te istodobno ozbiljno proučavanje njegovog karaktera i njegovog života.

Ove temeljne ideje, primjećuje Markov, imadu tako ozbiljno značenje, da o njihovom dobrom ili lošem uspjehu zavisi riješenje životnih pitanja pučke blagodjeti.

I kao što pravom opaža Skabičevski[1]) u svijem pedagoškim raspravama Tolstojevim, megju mnogim paradoksnim idejama, nalaziš ih toliko mnoštvo, da te upravo poraze svojom dubokoumnošću, originalnošću i nepreporno istinom:

Posljednji mu je zaključak ovaj:

Univerzalni je zakon napretka i usavršavanja usagjen u svačijem srcu, te se samo postavlja u povjest nakon koje pogrješke. Dok ovaj zakon ostaje personalan i individualan, može donijeti koji plod, te je pristupačan svakomu; ako ga se postavi naprotiv u povjest, postaje prazan, nekoristan, te vodi svakojem besmislu i fatalizmu.

Tolstoj uvjeren, da je puk uzdržao onu krepčinu i svježost, koje se, uglagjenost uništila u uzgojenim ljudima, ne će da idealizuje puk, niti zahtijeva da ostane kaki je, naime bez nauke. Pače drži da mu treba kultura, ali u tom učenju treba tražiti da mu se poda raznih poznavanja, nastojeći da mu ne bi uništili ili pokvarili razne dobre početke, što u njemu postoje, nego da se pomogne u njemu pravilno razvijanje ovih pravih težnja.

Ako on osugjuje modernu organizaciju škola, tome nalazimo uzrok u ovom njegovom razglabanju: Sve su niže škole osnovane da priprave mladost za univerzalno učenje. Ali niko nije nigda promislio, da utemelji sveučilišta na temelju potreba puka. A to bijaše nemoguće, jer se zapravo nikada nijesu znale potrebe puka. Sveučilišta su pak bila uregjena obzirom na potrebe višeg društva i staleža. Naravno je s toga, da kao što sveučilišta ne imadu ništa zajedničkog sa pučkim potrebama, tako ne mogu imati ništa zajedničkog sa potrebama puka niti niže škole, koje se utemeljiše, da iz njih mladići mogu stupiti na više polje, do sveučilišta. Tako te škole proizvode ljude, potrebite za viši i uzgojeni stalež, a ne za čovječanstvo, kakovo je ono uopće.

(Nastaviće se.)

Sućut.

Na obali kraj mora stoje vozari i kola. Na jedna od tih sjela dva dječarca. Vidi im se na licima da su čeda bijede, patnje i nevolje. Djeca su to kakve prevarene nesretnice, pa su danas eto bez paske tamo na obali kraj mora, ne bi li zaslužila koji grošić. Mlagji dobio je negdje komad hljeba, te je slasno zagrizô u njega. Stariji gleda ga samilosnim okom — — gladan je kô gladna godina. Ipak šuti. Mlagjega je dirnuo onaj pogled živo u srce.

— Ti si gladan? upita.

— Jesam — odvrati stariji.

— Nà! — i pruži mu cijeli komad kruha.

— A ti? upita tek onako stariji uhvativ pohlepno crni hljeb.

— Ja sam jeo sinoć — — jedi samo! I mlagji polegne na kola sve onako pod cjelovom sunca, samo da usnije i da tako pregori onaj zalogaj. Stariji kusa hljeb, ko da j' ono ambrozija. Ja razumjeh jedva u onaj par, što znači *sućut.*

Rikard Katalinić Jeretov.

Bezimene zvonjelice.

Pjeva *Uvelak.*

(Nastavak.)

VII.

Srca moga radosti i diko,
Kad mi na Te oko gledom svrne,
Duša klikne, t'jelo mi protrne:
Sav u Tebi, raju, bih izniko;

Duh mi tvome toliko je sviko,
Da na usne na silu mi grne,
I ruka mi za strukom ti srne,
Da Te ljubnem, čedo bogoliko!

Al na rajska tek prispije vratca,
Dalje poći duša mi se žaca:
Svetište mi duše Ti je hram!

[1]) Historija nov. ruske literature, p. 171.

Zar ja da Ti, čista oj božice,
Netaknuto onesvetim lice?
Svoj ideal da razorim sam?

VIII.

Za tihane noći bajne
Kolo vode zv'jezde sjajne,
Kr'jesom jure trkimice
Oko sunca vodilice.

I daljine u beskrajne
Kolo kreću sile tajne;
Kolovotki sjajno lice,
Od njeg sjajne sve zvjezdice.

Ti si, ljubo, sunce moje,
I ko planet sunce svoje,
Duh mi v'jekom Tebe kruži.

Daljine mu bud iz koje
Sja jedino lice Tvoje,
A u tami bez njeg tuži!

IX.

Po svom vrtu draga mi se šeće
I mirisno njeguje si cv'jeće,
Ono joj se osmješkuje šarom,
Miris mu je sm'jernim blagodarom.

B'jeli l'jere, puste li si sreće:
Bjelju ruku dika na te meće,
Sa ružinim vjenčava te žarom,
Njenih grudi miris vam je darom.

O ta za što Bog mi nije dao
Cv'jetom biti pod slatkom Ti stegom:
Ne povenuh ni pod sunca žegom!

Ja bi Tebi srce radovao;
A pod ruke b'jele Tvoje njegom —
Ta cvao bih, makar i pod s'njegom!

Zimušnje glumovanje „Srpskog narodnog pozorišta“ u Novom Sadu.

III. Presade.

a) Rusi.

Okovi, drama u četiri čina, napisao knez A. I. Sumbatov, preveo s ruskoga M. Gj. Glišić. Prikazana prvi put u Novom Sadu 11. februara 1895.

Ruski komad! Opet ruski komad! Nova ruska drama, pa još *kneževska* ruska drama! Blago nama.

Čisto naziraš Nevski prospekt i Zimni dvorac; kao da ti se nad maglom privigjaju zlatna kubeta carskoga Kremlja, na kome je sve „car“, neka top — *царь пушка* —, on caruje i drugdje, ali — i zvono — *царь колоколъ*. A iza Kremlja pukla nedogledna livada, pusta „stepa“, puna silne vojske samijeh divova, što je krenula da osvoji svijet. Gledaš pred sobom sve one divote što ih je opisao najnoviji sjeverni poklonik novosadski, Arsa Pajević, u svojim prekrasnim izvještajima „Braniku“ o pogrebu Cara Mirotvorca, punim najbezazlenijeg oduševljenja, da ti se čisto oči zasjene od silne slave i krasote, a nad svijem tijem nesaglednim divotama zagrmi iz milijona grla: „Bože carja hrani!“

Ali „Okovi“? Što će „okovi“? Kakvi „okovi“? Rusija, *oslobodilica* Rusija i *„okovi“*, kako se to slaže? Da to nije Sibir?

I u taj čas pukne ti pred očima beskrajni snijeg sibirske pustinje, privigjaju ti se uralski rudnici, Kamčatka, Sahalin, pun „okovanih“ osugjenika, sjećaš se strahovitijeh priča zapadnijeh putnika, i pravijeh i prijevarnijeh, pa kao da čuješ izdaleka jauk i kuknjavu tijeh „nihilista“, „anarhista“, kako li se sve zovu ti „mučenici za načelo“.

Da nijesu to ti „okovi“?

Ali ne će biti. Ta taj se komad prikazivao, kako nam je naprijed rečeno, u Moskvi i u Peterburgu, i po ostaloj Rusiji, čak do Tiflisa, a to je dosta da umiri naše strahovanje i da nam ukloni s očiju avetna privigjenja sibirska.

Kao što znate ili, ako ne znate, kao što ste mogli pogoditi po mojim prvim riječima, ovo nije prvi ruski komad na novosadskoj pozornici.

— Pa kako su se svidjeli dosadanji? zapitaćete me. Da li je ruski duh i sa pozornice zadovoljio ona divotna privigjenja što se pri spomenu „Rusa“ i „Rusije“ nameću bezazlenoj mašti manjih plemena slovenskijeh — razumije se, osim Poljaka — ili možda i ta slika ima svoju sibirsku stranu?

Prije svega rado ćemo vjerovati, da su prevodioci izbirali *najbolje* iz ruske dramske književnosti, ili bar najbolje *za nas* i za naše prilike i navike. Rekosmo da ćemo *vjerovati*; jer kad bismo *ispitivali*, naišli bismo počem na nešto što se još nije prikazivalo ni prevelo, a moglo se već iznijeti pred nas. Megju tima je na prvome mjestu „Раскольниковъ“ Dostojevskoga, iz njegova veličanstvena romana „Преступленіе и наказаніе“, koga nijesam vidio ni na jednoj našoj pozornici, i Spasićeva „Majorica“, koju sam vidio samo u Zagrebu, gdje su glavne uloge prekrasno odigrali, upravo „stvorili“, ggja Ružička-Strozi i gosp. Mih. Dimitrijević. Drugijem prevodiocima opet oprostili bismo možda, da su sjedili s mirom i da nijesu presagjivali ruskijeh biljaka u naše njima ne baš ugodne tle.

Da li su megju tijema i „Okovi“ kneza Sumbatova, to idemo da vidimo.

Koliko se ja sjećam, igralo je „srpsko narodno pozorište“ u Novom Sadu prije „Okova“ četiri ruska komada: 1. Gogoljeva *„Revizora“*, 2. *„Nevolja od razuma“ (Горе отъ ума)* Gribojedova, 3. *„Naš prijatelj Nekljužev“*, 4. *„Zec“* od Mjasnickoga.

Kao što će Gogolj navijek ostati megju prvijem humoristama, ne samo ruske, nego i svjetske književnosti, tako je i njegova divna satira „Revizor“ podobna, da navijek veseli i razgaljuje gledalački i slušalački svijet. To je jedina ruska komedija, koja je s punim razlogom osvojila i strane pozornice, a kamo li slovenske. Ali kao što se svako jelo „dojede“, što reku Rusi, tako se i „Revizor“ dotle prikazivao, dok nije svijet oguglao prema svijem ljepotama i dosjetkama u njemu.

Tada se sjeti prof. A. Sandić te prevede čuvenu komediju Gribojedova. Da li je krivica u suviše tankim duševnim zapletima i u nedovoljnom humoru, svakojako mnogo blegjem od Gogoljeva, ili je prevelika razlika izmegju stihotvorenog originala i poznate proze prevodiočeve, to nije lako presuditi, tek moramo priznati, da je ta „klasična“ ruska gluma u nas postigla samo onaj mršavi uspjeh što se zove *succès d'estime* i da se nije mogla održati. Ima desetak godina, od kako je više niko nije ni poželio pa ni spomenuo. Ja nijesam vidio ni jednoga prikaza, te ne mogu ni suditi o tom, da li je počem glumački posao doprinio štogod neuspjehu ili nije.

Isto tako nijesam nikad vidio na pozornici ni „Prijatelja Nekljuževa“, ali me svi, koji misle da se u tijem poslovima nešto razumiju, tješe i uvjeravaju, da nemam razloga kajati se.

Ali sam gledao toliko hvaljena „Zeca“ i uvidio sam, da sam lijepo mogao i ne vidjeti ga; bar bih vjerovao, da Gogolj nije otišao na onaj svijet bez traga u svom narodu. „Zec“ je neka silom lakrdija, puna i prepuna živosti, upravo prepuna graje. Osobe su se tako uspropadale, na mladoga muža, „Zeca“, digla je žena i punica toliku bajku, da se galerija ne prestaje smijati ludome poslu. No i osim toga, što se suviše razaznaje napor piščev, da nas po što po to nasmije, nema u svemu tome ničega *ruskoga*. To bi se moglo desiti ma na kojem mjestu ovog zemaljskog „šara“, dokle god jevropska civilizacija dopire. Ako Rusi to primaju kao neko ogledalce *svoga* života, to bi značilo, da se pravo rusko društvo počinje gubiti ispred najezde tugjinskijeh navika, suviše da tog samoniklog života gotovo i nema više, bar da ga nema u višijem slojevima društva, u *upper ten thousands* ruskijeh gradova.

Od istoga pisca davala se ovijeh dana u Novom Sadu komedija „Čikina kuća“ (od I. I. Mjasnickoga, s ruskoga preveo Janko Veselinović). Žao mi je što sam tada — 19. februara ili 12. marta ove 1896. godine — već bio u Vršcu.

— Ali zar nema starijih ruskijeh drama, u kojima se više ogleda ruski život, zar nemaju Rusi istorijskih drama?

— Kako ne bi imali toga, što imaju i najmanja slovenska plemena? Ali, prema svojoj veličini pa i prema svojoj ostaloj književnosti vrlo malo. Eno ima istorijska tragedija Puškinova *„Борисъ Годуновъ“*, ali to kao da nije za glumljenje, što i sami Rusi kao da priznaju, jer kad su ono 1867. godine dočekali i ugostili izaslanike svijeh slovenskijeh plemena u Peterburgu i Moskvi, te im iznijeli sve što imaju najljepše, tada su nam — i ja sam bio megju tijem gostima — prikazali Glinkinu operu „Жизнь за царя“ i „Smrt Ivana Groznoga“, istorijsku tragediju grofa Tolstoga, ali ne ovog slavnog *Lava*, nego nekog starijeg Tolstoga, ako se dobro sjećam, rogjaka tadanjeg ministra „narodnog prosvješčenja“. Poslije toga kao da je brzo i te tragedije gotovo nestalo sa ruske pozornice, a nije se čulo, da ju je zamijenila koja jača umotvorina te vrste.

— Nego zbilja, kad spomenu slavnoga *Lava* N. Tolstoga, zar od njega nema nikakve drame?

— Koliko ja znam, ima samo jedna, i to mnogohvaljena *„Власть тьмы“*, koja je dugo bila zabranjena u Rusiji, pa je od skora dopuštena, igrala se već u Moskvi i drugdje po Rusiji, pa čujem da je sad spremaju i u Biogradu.

— No, pa što nam ne govoriš o tome, to je jamačno što god veličanstveno, kao i svašto što napiše taj ruski velikan.

— O tome ne mogu još govoriti, jer niti sam čitao toga djela, niti sam ga vidio na pozornici. Kad budem čuo da će se prikazati na biogradskoj pozornici — a već je javljeno da se tamo sprema — gledaću da i ja vidim tu jedinu dramu slavnoga romanopisca. Za sad samo mogu željeti, da se u ovom slučaju ne zbude ono, što se do sad pokazalo, kad god pisac romana, pa i najbolji, napiše pozorišno djelo, da se na neobičnijem tlima ne umije naći. Jer što se u Moskvi toliko dopalo, od otoga, bojim se, ide bar polovina na račun slavnoga imena sijedoga pisca.

— Lijepo; ali meni se čini da mi suviše daleko zaigjosmo. Ti sebi zadade, da govoriš samo o „Okovima“ kneza Sumbatova, a kako si potegao, kao da hoćeš da nas provedeš kroza cijelu dramsku književnost rusku.

— Ne boj se! Prvo, i ako bismo pošli po cijelom tom polju, to nije nedogledna stepa, to je skorašnja oranica, koju dobar momak može za nekoliko dana pješice unakrst prošetati. A drugo, dosta je obilaženja, samo ću još da rečem razlog, za što sam potegao i druge ruske drame, osim zadatijeh „Okova“.

Naumio sam ovom prilikom ispitati, da li je *dosadašnja dramska književnost u Rusa podobna da zadovoljava i naše pozorničke potrebe*; drugijem riječima, je li *ruska drama*, već u sadašnjem svom stanju, *iznosna*, „exportfähig“, ako ne za ostali svijet, bar za nas manja slovenska plemena, osobito pak *za našu srpsko-hrvatsku pozornicu*.

„Okovi“ su se prikazali na novosadskoj pozornici „prvi put“ — tada pisac objave još nije mogao znati, da će to biti i *posljednji* — 11. (23.) februara 1895.

Poznato je da u istom Novom Sadu izlazi *„Branik“*, „organ srpske narodne slobodoumne stranke“, koji ne ulazi u Bosnu i Hercegovinu, a to mi je već i za to žao, što bi inače ova rasprava mogla biti malo kraća. „Branik“ je, još više nego mnogi ostali srpski i hrvatski listovi, veliki rusofil: što je rusko, sve je dobro, sve je lijepo, sve je slavno i uzvišeno. Taj isti „Branik“ donio je u svom prvom broju iza predstave „Okova“, odmah iza uvodnog članka, članak pod natpisom: *Je li pozorište škola?!*

Iz toga ću članka izvaditi ova mjesta:

„Kako smo željno očekivali naše narodno pozorište! Kao ozebao sunce, tako smo mi jedva čekali, da nas sa srpske pozornice ozare zraci srpske kulture i da slušamo mile zvuke svog materinjeg jezika. Tri godine nijesmo vidjeli našeg narodnog pozorišta, te smo uzbugjeni čekali trenutak, kad će nam se javiti; izgledali smo ga kao nekog milog rogjaka, koji nam odavna nije bio u gostima.

Pa šta je to što nas privlači našem pozorištu? — Mi tražimo od našeg pozorišta, da širi ljubav prema pozorišnoj vještini, da propagira ljepotu i čistotu narodnog jezika, da budi narodnu svijest, da nas uzdiže u više sfere čistih ideala, da uči lijepome, plemenitome, uzvišenome, da zaklanja moral i t. d.....

Možda *na zapadu* ima danas pozorište drugi zadatak: da zabavlja bez obzira na ljudske vrline; možda imaju pozorišta gdje se traži, da preživjelom bonvivanu progolica iznemogle živce, gdje treba društvenijem Magdalinama pružiti neku utjehu, gdje se gaženje morala ne uzima tako strogo. Ali tako pozorište nama ne treba, jer mi nećemo da se sa pozornice unosi otrov u naše društvo.....

Šta nam je dalo povoda ovome članku? Odma ćemo kazati. To je komad, koji se juče u subotu 11. (23.) februara prikazao u na-

šem pozorištu. To je ruski komad *„Okovi“* kneza A. I. Sumbatova.... Taki komad, kao što je jučerašnji, daju nam dovoljno povoda da se zapitamo: *Je li pozorište škola?*

Daleko je od nas i pomisao, da odma prevrćemo očima i da vičemo: „propade moral!“ kako se javi na pozornici koja slobodnija scena. Realistična i naturalistična struja, koja se javlja iz Francuske, zapljuskuje i naše obale, te bi nam teško bilo oteti se sasvim onom opštem pravcu, koji se odomaćio u svjetskoj književnosti. Ali sve ima svojih granica i uvijek moramo imati pred očima *svoje* prilike i cijel *našeg* pozorišta, koja se nikad ne smije gubiti iz vida.

Jučeranji komad tako je gnusan, da takova komada nikad nijesmo vidjeli na pozornici. Tu se nižu gnusne scene, jedna odvratnija od druge. Tu se govori o vjerolomstvu u braku kao o običnoj stvari; tu se cinično, da ti se koža ježi, opisuje u pojedinostima to vjerolomstvo; tu se iznosi kao vrlina, kad djevojka iz čestite kuće ode da živi u divljem braku s jednim oženjenim čovjekom; tu slušamo pojedinosti iz života jedne žene, koja je ostavila muža te je kroz više godina uživala sve slasti života, koje su pristupne jednoj lijepoj i pokvarenoj ženi; tu vidimo čovjeka, koji za svoju ljubav traži novaca. Najgore tipove, poregjane jedan do drugoga, gledamo na pozornici. I to se sve iznosi bez ikakve štednje, bez ikakvih obzira, kao da se publika sastoji iz samijeh demi-mondkinja! Cio komad kao da i nema drugoga zadatka, nego da ubija u nama ono što je bolje, što čovjeka upravo čini čovjekom. U cijelom komadu nema ni jednoga svijetloga karaktera. Realizam treba da služi istini. Je li ovaj komad istinit? *Je li ovako rusko društvo?* Ko smije to tvrditi? Ono je moguće, da ovakijeh izmeta ima i u ruskome, kao i u svakom velikom društvu, ali tako *nije* rusko društvo, to nije opšta karakteristika njegova, i takovi se ljudi u opšte ne iznose na pozornice. Pa onda: *Zar mi Srbi da gledamo takove nevaljalce i po tome da sudimo o ruskom društvu?* Pa bar da pri kraju osjetimo kakvo moralno zadovoljstvo. Ni toga nije bilo. *Zgadili smo se, i to bješe sve.* Pisac je lopatom nabacao blato, pokupljeno *iz najnižih društvenih slojeva* i poprskao nas, i mi, gledajući te ljudske nakaze, treba da uživamo, da se uzdižemo, da se popravljamo!!

Muški su još kojekako mogli gledati... Ali kako izgleda, kad poštene žene i nevine djevojke moraju to sve da slušaju? Muški imaju u takijem prilikama jače živce,.. ali zar naš ženski svijet da podnosi sa pozornice i takove udare?! No ostavićemo na stranu i žene, ali kako mora biti u duši nevinih, brižljivo vaspitanih djevojaka, koje sve to gledaju i slušaju, kako pak njihovim roditeljima, koji pri ovakijem scenama ne smiju svojoj djeci da pogledaju u oči?!.... Pa i naša muška omladina zar tako da se oblagorogjava i podstiče na velika djela, zar takove uzore da gleda, zar da se otrovom lijeći i skandalom vaspitava?!

Je li takovo pozorište škola? Nikad! Ne samo to, nego će nam tako pozorište biti od grdne štete. **Ako ćemo se mi gnušavati i ako će se naša djeca stidjeti u pozorištu, onda bolje da ga nemamo.....** Ako ćemo gledati u mjesto vrline nevaljalstvo, u mjesto nježnosti surovost, u mjesto uzvišenih djela najgnusnije rugobe, — zar takovo pozorište može odgovarati svome zadatku?......

Ovakove predstave kao što je jučerašnja mogu neizmjerno škoditi našemu mezimčetu. Niko se ne će dati, da ga za njegove rogjene novce moralno insultiraju“.

Toliko „Branik“.

Moram napomenuti, da je masnim slovima štampane riječi istakao sam pisac toga članka, a kursivom tiskane podvukao sam ja.

Zašto je pisac to učinio, lako je razumjeti, a zašto sam ja, to će se poslije vidjeti, kad nastane prilika da se sjetimo.

„Okovi“ su došli u Novi Sad preko *Biograda*, odande su upravo preporučeni, jer se ta drama tamo prilično *dopala*. Bar ni jedan biogradski list nije osudio te drame, a kamo li da se sablaznio, snebio ili, kao „Branik“, *zgadio.*

No manimo se Biograda. Prvo, tamo je, kao što smo vidjeli, drugi kus u publike pa i u kritike, nego što je ovdje „prijeko“, a drugo može lako biti, da se pogdjekoji tamošnji kritičar, i ako mu se što šta u drami nije svidjelo, ustručavao udarati na Ruse i na proizvode njihova uma.

S toga sam se ja podigao i potrudio, da nabavim sebi *ruske glasove* o tim nesretnim „Okovima“. Bio sam tako sretan, da dogjem do zbirke *ruskijeh kritika* o drami kneza Sumbatova, te ću vam iz njih ovdje iznijeti sva ona mjesta, koja mi se čini da je vrijedno zabilježiti. Ta je zbirka u toliko dragocjenija, što ju je sastavio *glavom sam pisac.*

Tom smo prilikom doznali i to, da je knez A. I. Sumbatov *glumac* u moskovskom „Malom teatru“, gdje su njegovi „Okovi“ prvi put i odigrani, pod pozorničkim imenom „Južina“, i da je još mlagji čovjek. „Молодой авторъ „Цѣпей“, veli stručni list moskovski „Театръ и жизнь“, — старый, хорошій знакомый публики“.

Da vidimo prve moskovske listove, koji su imali prilike uživati samotok prvoga prikaza.

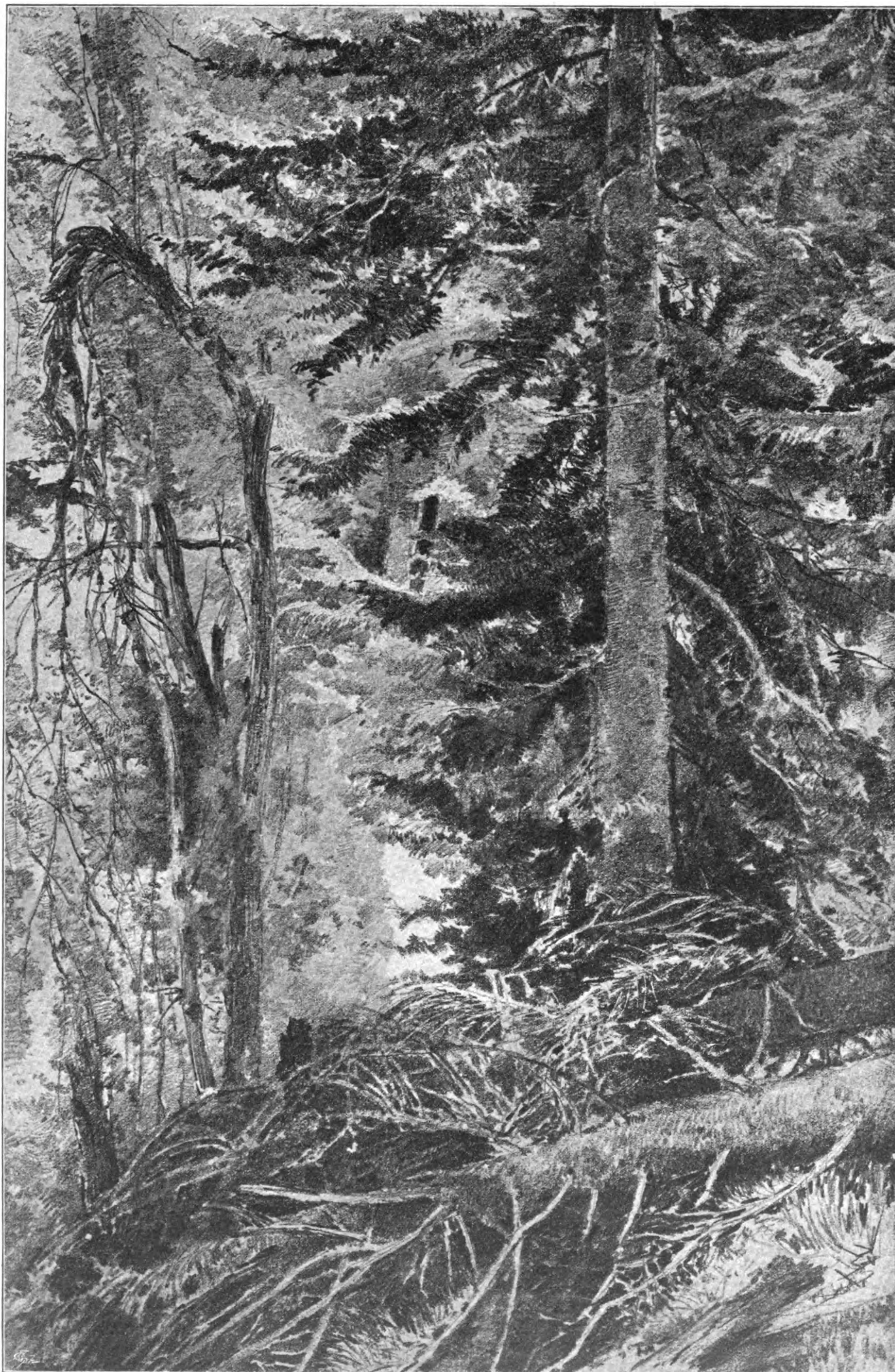
Čini se kao da je to bio veliki dogagjaj u pozorničkoj Moskvi. Publika je bila toliko uzavrela, da prvo veče na blagajnici nije niko mogao dobiti mjesta, ni za koje novce.

Da vidimo prvo, kako je ta velika publika prihvatila tu dramu, kako se djelo knezaglumca svidjelo samome *narodu moskovskom.*

O prvim pokretima u duši samoga naroda nalazimo u najčitanijem moskovskom dnevniku, u „Malom Listku“ ovaj izvještaj:

„Novi proizvod kneza A. I. Sumbatova, drama u 4 čina „Okovi“ *(Цѣпи)*, zameće tako ozbiljna životna pitanja, izvodi na pozornicu tako interesne dramske položaje, napisana je sa takvim znanjem pozornice i umijenjem razregjivati dramske efekte, ona proizvodi na gledaoce tako silan utisak, što te zaustavlja da se o mnogom koječemu zamisliš, da mi, otvoreno govoreći nijesmo bili smislili pisati o toj drami po prvome utisku prije nego što bismo tu „pjesu“ još jednom vidjeli.

Svaki se čin te nove drame svršio tako, da su se gledaoci za vrijeme odmora samo o tome zapitkivali, „što će biti dalje?“ „Final“ svakoga čina toliko je uzbudio radoznalost u slušalaca, da su se „antrakti“ činili dosadnim i

U prašumi na crnogorskoj granici.

Na kordunu: U potjeri protiv konjokradica. Slikao *W. Leo Arndt.*

nepotrebnim. Odlučno se željelo, da se ti odmori izostave, da bi se moglo što prije doznati, što će biti dalje i dalje.....

A kako su se ti gledaoci odazvali na kraju? U „Театръ и жизнь" javlja nam o tome izvještač „—pe—" ovako:

„Porok je nakazan, vrlina slavi pobjedu. *Pisca i glumce izazivaju mnogo mnogo puta.*"

Iza nekoliko *svojih* prigovora, o kojima će poslije biti riječ, dovršuje taj kritičar svoj izvještaj ovijem riječima;

„Ne gledajući na gore pokazane nedostatke, imala je „pjesa" gosp. Sumbatova veliki uspjeh i jamačno će ga i dalje imati, a taj se uspjeh može potpuno objasniti „sceničnošću" „Okova", dobrijem namjerama piščevijem i igrom umjetnika."

Takav je trag, što su ga ostavili Sumbatovljevi „Okovi" u duši *moskovskoga naroda.* Mi smo tražili u svijem poslatijem nam izvještajima, da li ćemo naći ma i najmanju, najovlašniju napomenu o kakovu negodovanju. Ni riječi. Gledalište je bilo dupkom puno — a moskovski „Mali teatr" ne će biti ništa manji od bečke opere — slegao se cvijet „matuške Moskve", jamačno se digla i vlastela, da vidi slavu svoga člana, jer ni u ruske vlastele nije više zazorno, da se koji njezin član dâ na književnost ili umjetnost, dakle i na glumovanje, u svemu zaista takova publika, da ni „Branik" ne bi smio ni pomisliti, a kamo li kazati i napisati, da to „*nije* rusko društvo", — pa od svijeh tijeh nekoliko hiljada nedvojbeno *pravog ruskog društva* ni jednoga prijekora, ni jedne jedite zamjerke, a kamo li ogorčenog uzvika, a kamo li karbene zvizge, nego sve to u pljesak i tapšanje: Hurrraaa! (Nastaviće se.)

Dr. Lazo Kostić.

Sultan Mehmed II. Fatih.

Slika iz osmanlijske povjesti.

Napisao *Ferdo pl. Šišić.*

(Nastavak.)

Prve naredbe, što ih je izdao Ala-Edin, ticahu se novca. Osman nije kovao novca za života svoga dobrotvora; tri godine po nastupu Orkanovu na vladu, bjehu kovani zlatni i srebrni pjenezi, imajući na jednoj strani ubilježeno ime vladarevo, a na drugoj jedan stih iz Kurana. Na to odredi vezir, kakvo da se nosi odijelo, htijući zapriječiti raskoš; no ta se naredba poštivala samo za Orkana i njegovog nasljednika Murada. Najznatnija uredba Ala-Edinova jest redovita vojska. *Piade* (pješaci) primali su dnevice kao plaću jedno *akče* (aspru); vojska se dijelila na manje odjele od deset, sto i hiljadu ljudi. No doskora prisile neobuzdane želje i nepokornost Orkana, da rastjera tu nevaljalu soldatesku. Sada je trebalo urediti novu vojsku, koja se ne će novačiti iz naroda, pa tako njemu tugja, ne će ni pomišljati na bune, a opet ni prilike imati, da bude država u državi, kao što su to bili Mameluki kod Halifa. Halil-Džendareli predloži, da se skupljaju sva nemuslomanska djeca, te da se odgoje za vojnike. Bez porodice, bez roditeljske sveze, ta će vojska dušom i tijelom biti carova. Taj je savjet saslušan, a janjičari uregjeni. Utemeljitelj reda derviškoga Bektaši, nabožni šejh Hadži-Bektaš blagosovi vojsku: „Vojska koju uregjuješ, reče Orkanu, zvaće se *Jeni-čeri* (nova vojska); ona će pobijediti u svakom boju, lice će joj biti bijelo, ruka strašna, mač britak, strjelica oštra." Svaki je janjičar dnevno primio tri aspri plaće i *tajin* (obrok) od dva hljeba, pa dvjesta drama prčevine, sto riže i trideset drama maslaca. Po kuhinji dobiše oficiri i podoficiri svoje nazive: aga janjičarski zvao se *čorbadži-baša* (prvi razdjelitelj čorbe); iza njega se redaju: *akči-baša* (prvi kuvač); *saka-baša* (prvi nosilac vode). Velika posuda (*kazan*) bila je za janjičare ono, što je barjak za drugu vojsku. Oko kazana obdržavale su se skupštine janjičarske. Gubitak kazana bijaše najljuća sramota i pogrda.

Početak bijaše vrlo skroman: iznajprija bilo je tek oko hiljadu ljudi; no svake godine bude do tisuću nove djece dovedeno, pa tako rastući janjičara bilo je skoro do 40.000, čitava vojska. Sve do Mehmeda IV. (1648.—1687.) novačili su se janjičari na taki način. Na to budu piadi nanovo uregjeni, no oni bjehu postavljeni na granicu države, tako da stvarahu pravu vojničku krajinu. Oni su dobili svu neprijatelju otetu zemlju, da bi obikli na mir, te da im se zaželi novog zemljišta osvajanjem. Svi pješaci mimo ovih dvaju grupa, bili su bez plaće i zemljišta, te su sačinjavali regularnu infanteriju: to bijahu *azabi.* Konjaništvo se dijelilo u *sipahe* (pravo konjaništvo) *silihdare* (oružnici — žandari), *ulu-fedžije* (plaćeno konjaništvo), *gureba* (tugjinci konjanici), te *moselimane* (pogranično konjaništvo). Prva četiri odjela činjahu u ratu tjelesnu stražu sultanovu; njima je bio povjeren sveti barjak. Akindžije bili su neredovito konjaništvo; za mnogostoljeća bijaše čast akindžijskog generala nasljedna u familiji Mihajla Köze, Mihal-ogli.

Megju tim se pobjedonosno osmanlijsko oružje sve više na zapad širilo. Osvojivši Brusu, Orkan učini je prijestonicom, dok su njegovi ratni sadrugovi Akče-Hodža i Konur-Alp oteli Grcima kule Ermeni-Bazar, Ajan-Gueli, Kanderi, te dolinu sakarijsku. Izdaja guvernerove kćeri u Aidosu, koja mal da se nije pomamila od ljubavi za lijepim Abd-er-Ramanom, pribavi Osmanlijama i to važno i tvrdo mjesto.

Nikomedija i Nikeja bila su još jedina mjesta slobodna, no od sviju strana okružena neprijateljem njihova sudbina bila je jasna. Nikomedija se predade Orkanu, a Nikeja, drugi grad grčkog carstva, pade iza dvogodišnje podsade. Malo za tim osvoji Orkan još i Pergam i svu Miziju (1336.).

Iza toga ratovanja nasta dvadeset-godišnji mir, a za to se vrijeme Orkan ponajviše bavio Ala-Edinovim institucijama, pače i sam se mnogim kulturnim prilikama brinuo. Sada posta Brusa središte osmanlijske prosvjete, književnosti i pjesništva. Tu bjehu sahranjeni Osman i njegovi prvi drugovi, tako da je Brusa postala sveti grad osmanlijskog carstva.

Posred toga mira primi padišah god. 1345. poslanstvo od grčkog cara Ivana Paleologa, koji mu je nugjao ruku svoje kćeri, te podjedno ga zaprosio za pomoć i savezništvo protiv cara srpskoga Stjepana Dušana Silnoga (1331.—1355.). Dušan bješe se spremao da udari na Carigrad, te da tako osnuje novu veliku državu na Balkanu, na razvalinama grčkog carstva. Prerana smrt Dušanova oslobodi Bizant od propasti, no podjedno legne i snaga Srbalja u grob. Taj su put Osmanlije imali najzgodniju priliku da se uvjere o slabosti i trulosti grčkog carstva, a podjedno se rodi u njima želja da se u Evropi ugnijezde, te da se sve više upliću u političke prilike prekomorske. God. 1357. Sulejman-paša, sin Orkanov, na čelu šezdesetorice pouzdanih vojnika, pregje noću preko Helesponta na dvjema splavima, iznenada navale na grad Tzympe te ugrabe lagje za prevoz trideset hiljada ljudi. U to im i priroda bude na ruku: jak potres sruši jedan dio galipoljskih zidina; Osmanlije ugju na otvore i od sada su oba osvojena mjesta baze za operacije po Evropi. Do skora padoše redom Konor, Bulair, Malgara, Ipsala, Rodosto, jer ih kukavni potomci Konstantinovi nijesu znali braniti. Na reklamaciju Ivana Paleologa, da se takom činu nije nadao od saveznika, Orkan odgovori uvredljivom ironijom. Sulejman-paša opet nije dugo uživao svoje lovorike, on umre, kako je pao s konja, godine 1359.; Orkan, od tuge za svojim junačkim sinom legne u grob godinu dana iza toga (1360.).

Nenadana smrt Sulejman-paše pribavi mlagjem bratu *Muratu* prijestole. Premda se opće mislilo, da nema tolike sposobnosti za to, ipak on do skora dokaza, da ima u sebe i vojničke sposobnosti brata svoga i oca, a i stričev dar za upravu. Princ karamanski, bojeći se snažnog procvata osmanlijske države, naumi se sada okoristiti smrću Orkanovom. Na njegov nagovor pobune se Akije (veliki posjednici), no okretnost Muratova učini toj buni skori kraj: Angora pade, a princ karamanski Ala-Edin presrećan je, što može dati svoju kćer za ženu pobjedničkom padišahu. Sulejman-paša pokazao je putove evropske svome narodu, a to je njegov brat dobro razumio, a još bolje upotrebio: begler beg Lala-Šahin pogje na Edirne (Drenopolje), zbaci namjesnika, a garnizona uplašena, napusti zadnji branič grčkog carstva. Murat sada dokaže da je dobro shvatio svoga brata: s mjesta prenese prijestonicu osmanlijsku iz Bruse u Edirne, to jest osmanlijska snaga i slava ima se u Evropi tražiti (1360.). Od sada idu Turci od pobjede u pobjedu. Evren osvoji Gumuldžinu i Vardar, Lala-Šahin Plovdiv (Philipopel) i čak tamo s one strane Balkana neka mjesta; no mir zaustavi za neko vrijeme pobjede osmanlijske. Murat sada svrati pogled svoj na unutarnju državnu uredbu.

Posljednim posvojima musulmanskim graničila se osmanlijska država sa Srbijom, Bugarskom i Albanijom, a tih susjeda stade sada jaukanje i pomaganje po zapadnoj Evropi.

Jedva je deset godina minulo što se prestavio car srpski Dušan Stjepan Silni (1355.), kad se Srbija već našla na svojim istočnim granicama okom u oko sa osmanlijskom silom. Sukob izmegju Srbalja i Turaka bijaše neuklonivo, tek se pitalo, tko će ga započeti. Despot Jovan Uglješa silio je, da bi Srbija predusrela Muradu; kralj Vukašin, brat njegov, prista na to, te tako skupi sa svojim velmožama veliku vojsku od 60.000 momaka, pa joj se stavi na čelo uz pomenutog brata Uglješu i Gojka. U septembru god. 1371. krene na Trakiju, naumivši istjerati Osmanlije iz Evrope. Ta je vojska htjela da provali u dolinu gornje Marice, pa da odanle krene pod prijestonicu Edrine. Idući jedno vrijeme, ne namjeri se ni na kakav otpor, pa tako je gotovo stalno uzela računati na pobjedu. To je bilo s toga, što se baš u to doba desio padišah u Maloj Aziji, te podsijedao Bigu u Miziji. Megju tim skupi junački vojvoda sultanov Lala-Sahin nešto vojske, dok je Hadži-Ilbekiju naprijed poslao sa 10.000 momaka, da zaustavi Vukašina, koji je još samo dva dana daleko bio od Jedrenja, utaborivši se blizu Črnomena (Čirmena) na Marici. Kad je Ilbek razumio, kolika je sila neprijateljska, naumi Srbe lukavštinom nadbiti. Iznenada navali noću na 26. septembra 1371. na Srbe, te nepripravnog protivnika porazi tako, da su u boju poginuli i sam kralj Vukašin sa bratom svojim despotom Uglješom i vojvodom Gojkom, uz mnoštvo ine srpske gospode sva ih se sila potopila, bježeći, u valovima hladne Marice. Mjesto gdje se ta bitka desila, još i danas zovu Osmanlije *„Sirf-siudügi"* to jest poraz Srbalja. I doista je tako; ponajprije bješe to prvi veći sudar srpske vojske s osmanlijskom, a svršio se nesrećno po Srbe. Da se to silno dojmilo susjeda srpskih, lasno je pojmiti, jer to je prouzročilo još silniji strah. A kako je poginuo i sam kralj, te oni koji su bili u stanju da ga zamijene, braća njegova, to su se dakako u srpskoj državi porodile unutarnje smutnje, te tako lasno priredile skoro Kosovo. Osmanlije se opet podigoše, te naumiše učiniti kraj svomu do sada moćnomu susjedu. No prije toga osvojiše Jenidže (Kizd-Agadeh) i Jamboli, dok je Lala-Šahin zauzeo Ihtiman i Samakov.

No megju tim nije ni Murad ostao podvijenih ruku u Aziji: on predobi Kariu-Abad, Aidos, Sizeboli i Kirk-Kilisu. U to umre vezir Lala-Šahin, a naslijedi ga Timurtah, koji pogje putom Ala-Edinovim, te se stade zanimati oko nutarnjih reforma. Sipahe porazdijeli u eskadrone pod vodstvom Benluk-baše: glavni vogja Sipahi aga ima pod sobom četiri generala. Omiade halifi odabraše za svoj barjak bijelu (dnevnu), Fatimide zelenu (prirodnu), a Abeside crnu (noćnu); našljednici Osmanovi uzeše boju krvi: barjak Sipaha bio je crven. Svaki Sipahi primio je komad zemljišta, što su obragjivali kršćanski i muhamedanski podanici (raja), vlasnici posjeda, no plaćali su svom gospodaru harač. Sinovi rajini opet su naslijedili svoj položaj od oca; ako bi koji ostao bez djece, onda je tek Sipahi odredio budućeg gospodara, koji je za to morao platiti neku primarinu. Za vrijeme mira morali su Sipahi prebivati na svom zemljištu, a za ratovanja morali su plaćati *džebeli*, u iznosu od 3000 aspri od svoga prihoda. Posjed, koji je manje nosio od 20.000 aspri, nazivao se *timar*, a koji je više *ziamet*. Ta su zemljišta bila baštinska u izravnom muškom koljenu; kad bi koje koljeno izumrlo, onda ga je dobio opet koji sipahi ili drugi koji vojnik. Ta je institucija bila vrlo zahvalna po državu sve do Sulejmana I. (1520. do 1566.); no po smrti toga velikoga čovjeka, posjednici uzeše prestajati plaćati svoj porez, koji im je zakon naregjivao.

Uza to dao se veliki vezir na osvajanje. Srbima oduze Monastir Prilip, a Bugarima provali u zemlju, te posjedne Sofiju, koju i osvoji iza dvogodišnje podsade (1381.—1383.). Malo za tim povrati se i Murad u Evropu, da nastavi svoje osvajanje. No taj put iznevjeri ga sreća: srpski knez Lazar Grebljanović razbi padišaha god. 1387. kod mjesta Pločnika na Toplici, te natjera osmanlijsku vojsku u bijeg. Posljedica toga bila je tek to, da je zapriječila Murada u daljem osvajanju, a pobudila ga da navali na Srbiju skorim što većom snagom. Znao je to Lazar, pa s toga stade ugovarati sa Šišmanom bugarskim kraljem, kako da se odbrane od Murada. Padišah opet htjede pod svaku cijenu, da zapriječi taj savez, pa navali iznenada na Bugare: Tirnova, Šumla padoše, a Šišman se morao povući u Nikopolje (1388.). Još jednom pokuša bojnu sreću, ali zaludu, jer razbijen, pače zarobljen, morade pola države predati Osmanliji (1389.). Murad mu poštedi život, te mu podade dosta pristojan godišnji dohodak. Šišmanov sin i nasljednik tek je po imenu vladar, a za pravo sultanov podanik. Sada se okrene Murad na Lazara, još ne sasvim spreman na boj, jer je očekivao razne pomoćne čete. Obje se vojske sastadoše na Kosovu polju (15. juna 1389.); Srbi bjehu doskora hametom potučeni, Lazar sam dopade rana i bje zarobljen. Iza boja pogje sultan Murad, da se u triumfu prošeće po bojištu, te da vidi mrtve i ranjene; kad ali iznenada diže se jedan ranjenik što mu je do nogu ležao, — to bijaše Miloš Obilić — te padišaha nožem ubode. Murad požive još koji čas, te vidje smrt Lazarovu, a kad izdahnu, proglasiše vojske osmanlijske najstarijeg sultanovog sina *Bajezida Ilderina* (Munju) padišahom.

Novi sultan podade upravo uništenoj Srbiji ipak neku samostalnost time, što ostavi Stjepana Lazarevića, sina Lazareva, kao nekakvog vladara, dakako morao je sasvim biti padišahu pokoran i plaćati harač. Sada je došao red na Bugarsku; Šišman bje zadavljen, a sin mu spase glavu tek time, što je prihvatio Islam; za nagradu postade namjesnik samsunski (1394.). Osvojenje i pokorenje Bugarske navede ugarskoga kralja Sigismunda na to, da je poslao poslanstvo Bajezidu s upitom, kojim je pravom ovu zemlju sebi prisvojio. Padišah ne odgovori ništa, već šuteći pokaže na skup zarobljenog oružja. Taj je odgovor značio rat. Sigismund se obrati sada na sve kršćanske vladare po Evropi. Moćni francuski knez od Burgondije i njegov sin, a s njima i knez Nevers pogjoše kao krstari sa šest hiljada ljudi u pomoć Ugrima. Krstaška se vojska pomnoža s gospodom bavarskom, štajerskom i vitezovima sv. Ivana jerusalimskog. Grof d'Eu, konetabl francuski, vojvoda burbonski Henrik i Filip de Bar, rogjaci francuskog kralja, admiral Ivan de Vienne, maršal de Boucicault, gospodari de la Trémoile, de Coucy bijahu na čelu najsjajnijem francuskom plemstvu. Sva se kršćanska vojska sastala u Budimu u julu 1396., a odavle pošla je put Bugarske: bilo je do sto hiljada momaka. Dne 12. septembra padoše pod Nikopolje. Bajezid isto tako skupi silnu vojsku od sto deset hiljada ljudi. Francuski vitezovi jedva su čekali da se pobiju s neprijateljem; a nije ni čudo, još ih nijesu nikad ni vidjeli, a kamo li se na mejdanu ogledali. Ne slušajući ničije savjete, udariše na Osmanlije, no u zao čas po sebe, jer ih za malo neprijatelji potisnuše natrag na ugarsku vojsku. Sada nasta silan boj, u kojem bjehu kršćani do malo sasvim razbiti. Šezdeset hiljada Osmanlija pokri bojno polje; Bajezid zakune osvetu; deset hiljada zarobljenih dade sasjeći na svoje oči (23. septembra 1396.). Posljedice su bile silne: Ugri izazvaše gnjev osmanlijski, te ga od sada imagjahu trpjeti više stoljeća. U to provali Timur na čelu Mongola u osmanlijsku državu, te time svrati Bajezida od Evrope u Malu Aziju. Ali tu silnog padišaha iznevjeri sreća: kod Angore bude razbijen, pače sam zarobljen (20. jula 1402.). Od njegove petorice sinova Musa pade poput oca u ropstvo, Sulejman, Mehmed i Isa pobjegnu srećno, a Mustafe nestade u pokolju. Bajezid umre od žalosti dne 9. marta 1403.

Bitka angorska produži grčkom carstvu život za punih 50 godina. Tomu bjehu još osobito na ruku nastavši nemiri i neredi po osmanlijskoj državi. Četiri se pretendanta jave za ispražnjeni Osmanov prijesto, dok napokon iza desetgodišnje borbe ne ostade Bajezidov sin *Mehmed I.* (1414.—1421.) jedinim vladarom, da opet umiri državu, te oporavljenu ostavi sinu *Muradu II.* (1421.—1451.).

Muradu je bilo tek osamnaest godina, kad je oca naslijedio. Prva mu briga bješe, da je učinio mir s karamanskim princom, koji se htio okoristiti neredima u turskom carstvu, a onda primirje na pet godina sa Sigismundom, ugarskim kraljem. Bizantinski car Manojlo II. znajući da život njegove države tek u tome stoji, ako bude nemira megju Osmanlijama, uze potpomagati i podržavati protu-sultana Murada. Padišah se sada naumi ljuto osvetiti nevjernom Grku; on pade pod Carigrad, te ga stane podsijedati: to je bio četvrti put, što je zveketalo tursko oružje pod tim gradom. Ujak sultanov, veliki šejh Bokari, proreče da će grad pasti dne 24. augusta god. 1422. Na taj dan učiniše Osmanlije juriš. Borba je bila krvava i zdvojna; pobjeda je kolebala sad na jednoj sad na drugoj strani. Nu Carigrad ipak ne pade, pošto za pravo Murad bje prisiljen okaniti se dalnjeg osvajanja Carigrada, jer mu je došao glas o novim pobunama u Maloj Aziji. On se sada riješi, tu zemlju sasvim pokoriti, što mu i uspije, te tako imajući sigurno zalegje, mogaše se dati na osvajanje po Evropi.

Nesrećnog Lazarevog sina Stjepana Lazarevića, naslijedi kao despot srpski *Gjorgje Branković*. Tajnim ugovorom sa Sigismundom steče despot Golubovac, no upravitelj toga grada prodade ga Osmanlijama. To je bio razlog ratovanju; no odmah bje sklopljeno primirje, po kojem se Sigismund imao povući na lijevu obalu Dunava. Polovica njegove vojske jur je prešla rijeku, kad ali Osmanlije, iznenada udariše na preostalu ugarsku vojsku, te je do nogu razbiše. Branković morade plaćati harač od 50.000 dukata, okaniti se prijateljstva s Ugarskom, sultanu dati pomoćnih četa i njemu odstupiti srce Srbije, jaki Kruševac. Prije nego li će udariti na Carigrad, naumi Murad osvojiti još preostali dio balkanskog poluotoka: on okrene svoje oružje protiv Albanije i Vlaške. Albanija bila je porazdijeljena na dva gospodstva: jug s Etolijom i Akarnanijom, kojom je zapovijedao

neki florentinski pustolov imenom Karlo Tocci; sjeverom je zapovijedao Ivan Kastriota, po svoj prilici podrijetlom naš čovjek. Janina i ostala prva mjesta pokoriše se padišahu uz uvjet, da slobodno ispovijedaju svoj kršćanski zakon i da se ravnaju po svojim zakonima. Ivan Kastriota bješe prinugjen svoja četiri sina dati kao jamce sultanu, no po njegovoj smrti Murad prisvoji sebi njegovu državu (1431.). Vlad Drakul (gjavo), uzurpator Vlaške, pripoznade vrhovno gospodstvo sultanovo (1433.), samo da se uz svoju korist uzmogne poslužiti osmanlijskim oružjem.

Na nagovor Sigismundov pobuniše se vladari karamanski, srpski i vlaški. Ibrahim-beg bje dva puta razbit, te imade samo svojoj ženi, sestri sultanovoj, zahvaliti svoj život; Drakul se predade na milost i nemilost, a Gjorgje Branković nekako se spase, davši svoju kćer Maru sultanu za ženu. Sada ostade Sigismund sam na bojištu: Osmanlije užasno oplijene Ugarsku, pače odvukoše sobom do 70.000 roblja (1438.). Tek što se malo makla osmanlijska vojska, podiže Gjorgje Branković opet oružje: Smederevo pade u vlast Muradovu iza tromjesečne podsade, a Branković se uteče Sigismundovom nasljedniku, kralju Albertu Austrijancu (1438. do 1439.), ostavivši Biograd posjednut od Murada. Ali to se mjesto junački branilo, tako da je sultan bio prinuždan ostaviti ga iza šestmjesečne podsade (1439.).

Ivan Hunjadi (Sibinjanin Janko) vojvoda erdeljski, uništi vojsku Mezid-begovu blizu Sibinja grada: dvadeset tisuća Osmanlija s njihovim vojvodom pokri bojno polje, Šehab-Udin paša doleti da osveti svoga druga s 80.000 momaka, ali ga kod Vašaga razbije Sibinjanin Janko s 15.000 ljudi; ulovi samog Ševab-Udin pašu s 5500 momaka i dvije sto barjaka. Najbolje Muradove vojvode padoše toga dana: Osman-beg unuk Timurtahov, Firuz-beg i Jakub-beg (1442.). Sada je stala ratna sreća jednako pratiti Ugre: u petmjesečnom ratovanju pobjedi Ivan Hunjadi pet puta i zauze više gradova. Murad sam bje hametom poražen kod Niša, izgubi 2000 ljudi, 4000 bje zarobljeno, dok je uhićeno deset barjaka: padišah se morao povući s onu stranu Balkana (1443.). Mjesec dana iza toga (u decembru iste godine) unatoč silne studeni, Hunjadi se naklopi za Muslimima i preko Balkanskih prelaza, potuče ih tri puta, a uništi sasvim na poljani kod Jalovca. Sada se Murad zaželio mira: on povrati Drakulu Vlašku, Brankoviću oba sina, Smederevo, Pirot i Kruševac, a s Ugrima ugovori desetgodišnje primirje (12. jula 1444.). Tim mirom segedinskim dogjoše Srbija i Vlaška pod vrhovno gospodstvo Ugarske.

Jedva bje sklopljeno to primirje, kad sultana užasna vijest srva: njegov sin miljenac Ala-Edin umre. To ga tako porazi, da se odlučio okaniti ovosvjetskih posala; on se odreče prijestola u korist svoga sina Mehmeda, kojem je tek četrnaest godina bilo, pa se zavuče u Magneziju. Nije još ni pravo stigao u Magneziju, kad ga opet potrese užasna novost: primirje bješe pogaženo. Kardinal Cesarini, papinski legat, nagovori ugarskog kralja Vladislava, da bi opet otpočeo vojnu. Ivan Hunjadi na čelu 15.000 ljudi proleti Bugarskom, te podsjedne Varnu. Čuvši to Murad, ostavi svoje skrovište, da obrani krunu svoga sina, te sa 40.000 momaka pohiti Varni u pomoć. Sultan smjesti se po srijedi svojih janjičara. Boj je bio grozan. Ivan Hunjadi junački probije se gotovo do šatora sultanovog, no u to se razglasi da je poginuo kralj Vladislav, na što nasta opća smutnja, a doskora i bježanje. To se dogodi novembra 1444. Sada se Murad opet povuče u mir u Magneziju, da oplače svoga sina. Ali ni tog puta ne imagjaše mira, jer gragjanski rat opet ga pozove na vladu. Janjičari, prezirući vladu djeteta Mehmeda, pobuniše se, pa uzeše plijeniti Drenopolje. Sama pojava sultanova učini opet mir (1445.). S vojskom od 60.000 momaka pogje Murad na jug, osvoji Korint i Patras, opustoši Peloponez, pa prinuždi princa Konstantina, da mu plaća danak godišnji, a na to okrene oružje na Albaniju, gdje se podigao *Gjorgje Kastriotić Skenderbeg.*

Znamo da je Ivan Kastriota morao dati sultanu Muradu svoja četiri sina kao taoce (jamce). Prva tri pomriješe još u malоći, vele da su ih otrovali. Četvrti sin Gjorgje, odgojen na dvoru kao musloman, postade ljubimac padišahov, pa ga stao poradi njegovog osobitog junaštva nazivati Iskender-beg (Aleksander-beg). Od toga imena nastalo je ono u svem našem narodu dobro poznato Skender-beg. Unatoč sviju ljubeznosti sa strane sultanove, ipak Gjorgje nije zaboravio svoje domovine, ni oca svoga rascviljena. Osveta je uvijek živila u srcu njegovom. Kad su ono Osmanlije bile loše sreće sa Sibinjanin Jankom, pače sam sultan bio razbit kod Niša, odluči se Skenderbeg, da svoj naum izvede. Jednog dana uhvati za vrat sultanovog tajnika (reis-efendi), pa ga prisili da je napisao pismo na zapovjednika u najtvrgjem albanskom mjestu, u Kroji (Ak-Hissar) u ime padišahovo, kojim se Skender-begu ima Kroja predati. Kad je ferman bio napisan, ubije Skender-beg pisara, naglo odleti sa svojim junačkim Albancima do Kroje, primi gradske ključe i zakla u snu svu tursku posadu u gradu. Na to sazove Skender-beg ostale albanaške knezove, sjedini se s njima, zauzme redom Petrellu, Petralbu i Steluziju, pa tako opet zavlada u svojoj djedovini. Svi ga pripoznaše za svoga vojvodu, a malo za tim na čelu 15.000 momaka uništi Ali pašinu vojsku na broju do 40.000 ljudi (1443.). (Nastaviće se.)

Iz češke lirike.

Prevodi *Josip Milaković.*

Svatogor.

S neba na sv'jet stupi velji Svatogor.
Nad visove gora i nad viti bor
Do oblaka tamnih stršila mu glava,
Tlo zemljici jadnoj pod njim ugrezava,
Svijaju se šume pod njegovim dahom,
A kad zbori, obzor sav zatutnje mahom.
Vladimiru knezu ne htje se pokorit,
Neobuzdan, ohol gradove će sorit,
U igri bi prstom tornje rušit znao,
A smjele junake na mejdan bi zvao.
Ali što spram njega sve su ljudske sile?
Sve bojarske glave uzmaknule bile.

Na sv'jet jednom gledeć u preziru svome
Pod nogama spazi na kršu lomnome
Umornog seljaka, kako poput mrava
Teškim plugom zemlju hiteć uzorava.
On se sagnu, — ko kad vrh se lomi, pada.
„Stani, b'jedni crve, pomoć ću ti sada!"

Al lativ se pluga nije ga ni mako.
Što u zemlji čelik začaran je tako?
Zaman se napreže, znoj mu curi s čela,
Nedostaje njemu ovdje sila c'jela.
Umoran će mužu tako probesjedit:
„B'jedni zemski crve, glavu ću ti štedit.
Svatogor sam, silnik, mjesta koj razara,
Koj prevrće gore, od njih doli stvara.
Zaustavljam r'jeke, šume kršim l'jepe,
Svijet i nebesa pred silom mi strepe.
Al reci mi, plug taj što je težak tako,
Da ja koji dižem i stijenje lako,
Maknut ga ne mogu?"
Muž ga sm'ješeć gleda, —
Znoj sa čela taruć reče: „Ljudska b'jeda."

Karel Leger.

Majci.

Majčice mi draga, srce dragoc'jeno,
B'jelim li mi cv'jećem procvjetaste eno —
Ko jabuka sn'ježna kad mećava vije.
Ah kako mi srce teška tuga bije...

Ah kako u tuzi srce moje tone,
Što pod cv'jećem tijem glavica vam klone,
Što vam drage ruke tihi umor savi,
Da ih jedva k mojoj podignete glavi.

Al i moja glava vene s gorkog jada,
Na prsa vam sama, u krioce pada,
Kao mlinski kamen u okrug se toči,
A umjesto r'ječi — zaliju se oči...

Adolf Heyduk.

Iz „Sumskoga cvijeća".

Svetilište — šuma tamna,
Sv'jeće — borje po njemu,
Sunce, pop u ruhu sjajnu,
Koj će ispit rosu bajnu
Iz kaleža žrtvenu.

Ko svjetiljka mjesec vječna
Sjaj velebnim hramom stre,
A te grane od drveća
I dubovi od stoljeća
Tu baldakin nose gle...

Lahor svijem zvonma zvoni,
A stabalje tjemenom
Oblak sjetvi u kapljice
Na kajanje, molitvice
Svetom sveti vodicom.

Tamjan-miris vita jela
Po šumici širi svoj,
A tih vjetrić s južnih strana
Na orguljam posred grana
Prati ptica mili poj.

Priroda se zaručila,
Proljeća je ljubi čar.
U šareni plašt se krije,
A pjesma se moja vije
Pozdravljajuć sretni par.

Adolf Heyduk.

Došlo k meni žiće...

Ko angjeo žiće
S visa k meni stupi,
Pružilo mi piće
U kristalnoj kupi:
„Ova kaplja — to je žar,
Blažen, mlad koj znaše
Užit moju slast i čar —"
Napih se iz čaše.

Došlo k meni žiće,
Fantom lica bl'jeda,
Pružilo mi piće,
Čašu punu jeda:
„Ova kaplja žuč je gle,
S koje mnog' trpljaše, —
Hóš li, — uči trpjet de —"
Napih se iz čaše.

Došlo k meni žiće,
Uspomen u letu,
Pružilo mi piće
Suzicu u cv'jetu.
U oko ga uzeh zr'jet,
Rukama ga sklopih —
I izljubih svenut cv'jet,
Što bi u njem — dopih.

J. V. Sládek.

Zvijezde.

Na nebu sjaju zv'jezdice,
Treperi ih toliko,
Al majčica nam kazuje,
Da broj im ne zna niko.

Ni angjeli im znadu broj,
A nekmo l' mi da znamo,
Al On, koj je nad zv'jezdama,
I zadnju vidi tamo.

I ovu kao dragi kam —
I onu, koja bljedne, —
I velje, male reda On,
Ne propusti ni jedne.

A mi s tom b'jednom majčicom
Mališi četir' jadni —
Što u nas biva, shvatiti
Tog ne će ljudi hladni...

Mališa četir' ima nas,
U b'jedi v'jek nam teče,
Al On, koj je nad zv'jezdama,
Ni nas napustit ne će...

J. V. Sládek.

Trava.

Nit' mi ode preko mora,
Nit' si stala za gorama,
Tek busenak poljske trave
Raste, raste megju nama.

Ptiče leti preko gora,
Vjetar morem prhnut tegne,
Ali kroz taj busen trave
Ruka ruke ne dosegne.

J. V. Sládek.

Tiha ljubav.

Nikad ne ću odat r'ječju,
U srcu što spi duboko,
Dost je, što u času sreće
Zbori lice, zbori oko.

S divljom jekom prazne školjke
Na obalu vali dižu, —
Al u srcu ko u moru
Biseri se na dnu nižu...

Jaroslav Vrchlický.

Na kordunu.

(Uz naše slike.)

Okupacija Bosne i Hercegovine otkrila je pred udivljenom Evropom komad zemlje manje poznate u zapadnom svijetu, nego ma koji dio unutrašnje Afrike, prem su te lijepe zemlje sa tri strane okružene kulturnim državama. Sve dotle čitao je doduše gdjekoji miroljubivi gragjanin uz kavu u novinama vijesti iz onih tajinstvenih zemalja na pragu još tajinstvenijeg istoka, tadanjeg strašila visoke politike, čitao je o raji, bunama i provalama — i to bijaše sve. I tako je mnogi ljubopitljivi bogataš volio putovati preko dalekog mora u Ameriku, nego da posjeti onu strašnu zemlju, u kojoj bi nosio glavu u torbi. Ovako se sudilo o Bosni još prije dvadeset godina, a ono malo turista, koje je dopratio znanstveni interes u ove zemlje, proputovaše te krajeve jedino glavnim putovima na sjeveru i jugu, dok ni jedan od njih nikad ne vidje istočnih krajeva, naročito pogranične dijelove prama Crnoj Gori, planine Bijele gore, Lebršnika, Volujaka i gorostasnog Maglića, na kojima se odigravala mnoga krvava borba izmegju Crnogoraca i Hercegovaca. Zametak tih borba bijaše uvijek isti. Najprije se potuci čobani, onda plemena, dok napokon usplamti i čitavi pogranični kraj. Četa za četom uhvatila bi se u koštac i često završio bi se takav maleni rat onim efektom, kao što bijaše smrt silnog Čengić age, kojega još i danas pjevaju guslari uz vatru na ognjištu. No sve to moralo je prestati poslije okupacije, jer prva briga nove uprave bijaše, da uspostavi red i mir. S toga se zabrani nošenje oružja i podigoše se uzduž granice jake stražarnice. Svi potonji nemiri buknuše u blizini Crne Gore. Nešto prelazili bi hercegovački bjegunci sa svojom plemenskom braćom preko granice, a opet nepristupačni goroviti krajevi, priječili su da se nemirni življi u samoj zemlji istrijebe. Tekar onda, kad se granica posve zatvorila, te uvela redovita patruljska služba u neposrednom savezu sa takozvanim „štrafunima", povrati se trajno red i mir u ove teško iskušane krajeve i od tog doba počinje i bolji razvitak naroda. Služba na kordunu postoji jošte dan danas, prem je već davno nestalo pograničnih četa razbojničkih, te osobna sigurnost u pograničnim predjelima ni najmanje ne zaostaje za onom u unutrašnjosti zemlje. Najzad je kordunska služba najbolja škola po vojnike.

Od tromegje sve do dalmatinske granice imade posvuda čitav niz oružničkih i vojničkih stanica, patrule neprestano kolaju svaka u dotičnom, njojzi odregjenom okrugu, tako da niko ne može preći granicu, a da ga budni ovi čuvari ne bi zapazili.

Jedna od najinteresantnijih stanica jeste bez dvojbe Čemerno, izmegju Foče i Gacka, nedaleko od Tare i Sutjeske podno Maglića. Ovu stanicu sagradiše vojnici gragjevnog odjelenja odmah iza okupacije. Ona sastoji od dvokatne kule (Castell) a staje u nju jedna kumpanija vojnika. Pred godinu dana vježbao se dotični bataljun još na velikom vježbalištu sjajnog carskog Beča, kad iznenada stigne zapovijed, da se sprema na put u daleku Bosnu ponosnu. Nastane žurba, zapovijed je i valja slušati, ma bilo i teško i protiv volje. Nakon dugotrajnog i dugočasnog putovanja željeznicom prispije takav puk napokon u glavni grad Bosne, u ponosno šeher-Sarajevo. Ovdje se odmori, a zatim nastavi put u daleki kraj, kamo ga bacila neumoljiva zapovijed. Prašnim putem stupaju momci, sunčani traci sipljü vatru na njihove glave, poput ogromne zmije vijuga se dugačka kolona serpentinami uz brdo. Nestalo je već u sunčanoj žegi veselih šala, obijesnih dosjetaka; umorenu momčad ne zanima više prekrasni gorski kraj i dotle nevigjeni tipovi orientalnog života. Uz tutnjavu bubnjeva momčad uhvate napokon grbalj brda. Četa se zaustavi i odmori u hladovini, okrijepi se na čistom, gorskom izvoru, založi nešto hrane, pak onda nastavi put do noćišta. Dan za danom prolazi ovako, dok napokon ugledaju bijele zidine goleme vojarne, koja će ih primiti pod svoj krov a za čitavu godinu dana. Zadivljena oka gledaju kršni sinovi sa nepregledne ravni onu golu krš, vrlet do vrleti, one vjekovite zidine, čije se glavice dižu nebu pod oblake. Kod kuće toga vidjeli nijesu, ondje se širi nepregledna ravan, kud ti oko stiže. „To su crnogorska brda" kaže stražmeštar, a stražmestar je „majka" kumpanije. I opet zatutnji bubanj, momci koračaju sumornim koracima sve uz brdo. Evo ih u prorijegjenoj gorskoj šumi. Hladovina im prija poslije nesnosne žege i neprestane prašine.

Evo se pomoli predstraža iz šume, stupivši na ledinu. Pred njima stoji vojarna sa širom otvorenim vratima, „Dobro došli!" zaori iz stotine grla. „Pozor!" viknu zapovjednik. Došljaci se desnicom mašaju kundaka na puški, ukoče se, trube zaore, zaboravljen je dugačak put, i baš kao na bečkom vježbalištu maršira kumpanija u široku avliju novog stana. Sjutradan počinje predavanje, odnosno primanje. Neugodan je to i dosta težak posao, dok se svakome naznači mjesto i djelokrug. Ali i to brzo progje, kroz 2—3 dana sve više razvija se posao propisanim redom, kao da je to od vajkada tako bilo. Nova posada brzo se udomi u novome stanu, mirno vrši svoje strogo propisane dužnosti a skoro je prestala žaliti, što je zamijenila bučne ulice bečke sa ovom divnom gorskom samoćom, pokvareni velegradski zrak sa čistim vazduhom bosanskih brdina i šuma.

I tako vam dogje jesen. Dani sve kraći, topline sve više nestane, vedru nebesku modrinu pokrivaju gusti, sivi oblaci, dok napokon jednog jutra, kad truba zaječi u znak, da valja ustati, prše prve pahuljice bijelog snijega dokle oko siže, a do večeri već je čitavi kraj u sjajnoj zimskoj odori. Ali to ne smeta vojniku. Peći su u redu, drva imade dosta, a u toploj se sobi ugodno razgovara. Svi se veselo zabavljaju, samo nekoliko momaka sprema oružje, oblači se, meće fišeke u malene torbice oko pasa. To je patrula, koja je odregjena za narednu obhodnju. Nije im baš najugodnije, što moraju u pusti zimski kraj, ali službe ne namoliš; mora se. Evo ih za koji časak u avliji, gdje se postave u red, još jedna kratka uputa kapetanova i vrata se otvore. „Desno!" odsiječe vogja a strmim korakom maršira patrula u brda. Ovdje brzo zaboravi na sve neugodnosti vremena, sva je četica pod jednim osjećajem, a to je osjećaj dužnosti. Ovaj osjećaj jeste ono, što ih naprijed kreće.

I časnici brzo se priviknu novomu životu. Osim službe i škole, koja se redovito obavlja sa

Na kordunu: Kraj vrela. Slikao W. *Leo Arndt.*

Kraljevska opera u Budimpešti.

momčadijom, umiju ti oni naći kojekakvih ugodnih zabava. Lovci su skoro svi, a divljači ima na pretek: srna, divokoza, čak i kurjaka i runjaša megjeda. To ti je pravi eldorado za lovca. U večer se onda uz čašicu pripovijedaju lovačke zgode i nezgode, ili se udesi vesela partija omiljelog taroka. Mnogi se bave i knjigom, usavršavaju se u vojničkim i drugim znanostima, što nijesu mogli sred bučnog velegradskog života, jer nije dostajalo za to vremena. Mladosti hoće se zabave, a u velikome gradu imade toga na pretek, dočim se čovjek u gorskoj zabiti već od dugog časa prima knjige. Mnogi visoko naobraženi štopski časnik blagodari svoju naobrazbu ovakovoj stanici na osamljenom kordunu.

U tome eto prolazi život jednostavno dan po dan. Rijetki su slučajevi da zabludi gdjekoji stranac, turista, na udaljeni kordun, a još rjegje da dogje čitavo društvo sa gospogjama. Kad bi kapral javio dolazak stranaca, sve bi se uzbudilo, a kad bi još pridodao, da imade megju došljacima i gospogja, skače se najmlagji poručnik na junačke noge, pak zafitiljivši malene brčiće, navlači najljepši kaput i najbjelje rukavice. Jedno mu je samo žao, što nema pri ruci lakiranih cipela i što ne može odmah da priredi sjajan ples. Dok megjutim gospodin poručnik ovako sastavlja program zabave, preteče ga gosp. nadporučnik, koji u bluzi potrči prema gostima, galantno pruži gospogji ruku i uvede čitavo društvo u posvećene prostorije c. i kr. vojničke stanice. Tko hoće da upozna onu neograničenu kurtoaziju, kojom se u pravu ponosi naš časnički zbor, neka ide na kordun u kojugod osamljenu vojničku stanicu. Nikad ljubaznijeg i požrtvovnijeg domaćine od našeg junačkog oficira. Dogagja se i to, da se posjeti vojnički zapovjednik s onu stranu granice i da ovaj dolazi k našima u posjete. Ali uza sve te malene promjene ostaje služba glavna stvar, a ona je u naše doba previše jednostavna. Osim ovo navedenih promjena prekida ovu jednostavnost jedino povratak patrula, koje obično ne imadu šta osobita da jave, no i njihovi takovi izvještaji rado se slušaju. Bolje išta nego ništa!

Slika, koju s ovijem predočismo, nije uvijek bila jednako mirna. Dogagjalo se, pak iznenada jekni puška iza sive hridine. Tane prohuji iznad glava naših junaka, koji, ne sluteći zla, mirno koračahu svojim putem. Tu se položaj odmah promijeni. Vogja odlučno izusti zapovijed, momčad pograbi puške i juri prema onome mjestu, gdje je zasjeda. Nastade kratko puškaranje, pak onda opet mir. Našao se neko obijesan i htio, da ih preplaši. Iste noći podvostruče se straže. Eno vam momka sa vjernom puškom u ruci, kako stoji u sjeni visoke bukve. Sva mu je duša u oku i uhu, o njemu zavisi sigurnost drugova. Bistro mu oko prodire kroz noćnu tamu, napeto uho hvata svaki i najmanji šušanj. Sad mu se pričinja, da čuje korake, da vidi sumnjive sjeni, koje se spram njega kreću. Primakne pušku, punu ubojitog zrnja k licu i čeka. Stostruke misli projure mu glavom. Što će biti, ako je dobro vidio i čuo? Već hoće da odapne, da probudi u vojarni svoje drugove iz mirna sna. Ali napokon pomisli, da se možda ipak prevario, i da je ugrijana mašta prevarila ovaj put sina slavonske ravnice. „Ne, ne ću, šapne, čekaću još, pak što Bog dade i sreća junačka! I zbilja, dobro te nije pucao. Koraci se približavaju, ali ne neprijateljski, nego to njegov poručnik dolazi, sred tamne gluhe noći, da pregleda straže. Momak javlja, da nema ništa nova, časnik kima glavom, veli „Laku noć!“ a momak ostaje sam samcat sred velebne gorske prirode, sam sa svojim mislima na dragi zavičaj, kojemu i ovdje služi pod carskim barjakom.

I tako mine godina dana. Momci broje dane i satove, jer znadu, da će se skoro vratiti svojim kućama. Jednog dana — vruće je i sparno — čuje se iz daljine jeka trubalja i tutanj bubnjeva. „Evo ih!“ kliču svi. Dolazi zamjena, nova kumpanija! Još dva — tri dana, a naši „kordunaši“ koračaju uz veselo pjevanje nizbrdice. Kroz kratko vrijeme osvanuće u pitomom rodnom selu, te ondje pripovijedati, kako su proveli čitavu godinu na crnogorskom kordunu. *G—e.*

U.....

Što si nježna, dražesna, rumena;
Gdje nauči, da gugućeš tako;
Od kuda ti vječan osmjeh lica
— Pogoditi svakome je lako.

Gojio te miris blagog juga;
Jug te kupo u purpuru zore —
A odnjiho talas sinjeg mora,
Gdje no nimfe pjevaju i zbore.

Od kuda ti pogled pun toplote,
Što mlagjane propržì mi grudi,
I od vatre jednoga pogleda
Srce plami — ljubav se probudi....

Ne čudim se — tvoje žarko sunce
Svake noći u moru se mije
— I ti si ga u jutru čekala,
Da ga gledaš, kako čisto sije.

Ali hodu i lakom pokretu
— Tom se čudim — tko li te nauči?
De mi kaži, — divno čedo raja,
Da me više ta miso ne muči.

Ljubo M. Oborina.

Nahodče.

Pripovijetka iz Hercegovine.

Piše *Luka Grgjić-Bjelokosić.*

Pero Obradov, jedan od najbogatijih trgovaca u varošici T., ostade dosta rano udovac.

Iza pokojne Milice, koju veoma ljubljaše, ostade mu sinčić Marko od 8 godina.

Trgovina je razvijena, a pošto nikog u kući više ne imagjaše, ko bi mu se oko Markova vaspitanja starao i kućnje poslove nadgledao, to se ubrzo po smrti pokojne Milice oženi.

Kod druge ženidbe nije gledao na soj ni bogastvo, no gledaše da nagje i sebi ženu i Marku majku. S toga se je svak začudio, kad je zaprosio ruku jedne sirote, ali poštene djevojke.

Kako ne bijaše još ni godina dana iza smrti pokojne Milice, to je vjenčanje i svadba u najvećoj tišini prošla.

Kao god što im je svadba bila u tišini, tako im je i život mirno i skladno tekao, jer on nju voljaše, a ona njega poštovaše; a da bi mu još bolje ugodila, gledala je maloga Marka da ne može bolje. S početka je to činila samo da što bolje ugodi mužu, ali malo po malo to joj pregje u strast, te ga je zavoljela, kao da joj je na srcu ležao.

Progje jedna godina, progjoše dvije pa progjoše i tri, a Ruža — tako je bilo ime drugoj ženi Perovoj — ne zagje u breme, te i to još dade povoda, da je Marka većma zavoljela.

Marko je takogjer bio dobar. Ružu je poštovao kao svoju rogjenu majku, te se Pero nije mogao potužiti ni na jednu ni na drugu stranu.

Istina, krivo mu je bilo, da mu je žena nerotkinja, ali gledajući Marka nju je još više sažaljevao.

A Ruža? Ruža je u potaji uzdisala, suze ronila i Bogu se molila, da je Bog od njezina srca obraduje, ali molbe joj se ne ispuniše, te gledaše u Marka kao u naknadu.

Kad je Marko svršio osnovnu i trgovačku školu u svome mjestu, poslao ga je otac u Ljubljanu na trgovačku višu školu.

Dosta je Peru stalo truda i muke, da Ružu umiri, pošto je Marko otputovao. Ona je plakala i dnevi i noći; žalila je Marka, žalila je sebe, jer se bijaše na nj naučila, i svu utjehu u njemu nahodila.

„Ta ne će ni to vazda biti; dvije godine nijesu vijek,“ tješio bi je Pero, kad bi ona stala za Markom uzdisati i spominjati ga.

„Znam, da nijesu; ama bih voljela, da je ostao kod kuće. Eto nijesi učio ni ti nigdje no kod oca, pa hvala Bogu imamo svega.“

„Jest, onda su bila druga vremena, a sad druga, pa trebaju i drukčiji ljudi.“ Znaš šta su naši stari rekli: „Kako koji vjetar puše, onako se i nagiblji“.

Ona sleže ramenima: „Ti znaš bolje, ali je meni veoma neobično bez njega.“

Kad je Marko o prvom raspustu kući došao, bijaše se u velike promijenio. Nije šala ima čitavijeh deset mjeseci od kako je od kuće otišao, a mladić se u svojoj šesnaestoj godini za deset mjeseci dosta izmijeni.

Kad ga je Ruža opazila, sklopila je ruke oko njega, pa ga je sa čistom materinskom ljubavi na grudi privila i nije ga se naljubiti i namilovati mogla.

Poslije prvog utiska Marko izvadi lijep zlatan prsten, pa poljubi maćehu u ruku i natače joj prsten na prst.

„Evo mamice, ovo sam ti iz Ljubljane donio.“

Sad se tek otvori srce Ruži, pa ga ponovo na grudi pritište, te ga je milovala kupajući se od radosti u suzama.

Pero je ovaj prizor gledao, pa se u srcu radovaše, da se tako maćeha i pastorče iskreno vole i miluju.

Dva su mjeseca prošla u najvećem zadovoljstvu, te kad prispje dan ponovnog polaska Markova u Ljubljanu, čisto se Ruža iznenadi, jer joj se činjaše da je tek prije nekoliko dana došao.

U oči Markova polaska pozadugo su se veselili, a sjutra dan sve troje sjedoše u kola da otprate Marka do u Dubrovnik, jer Ruža u večer zamoli Pera, da i ona ide s njima da Marka isprati i Dubrovnik vidi.

U Dubrovniku se nijesu dugo zadržali, jer hićahu, da prispiju na parobrod, te odmah krenuše u Gruž.

Iz Gruža će se Pero sa Ružom svratiti u Dubrovnik, da i ona grad razgleda i da kupi što bendeniše.

Isti dan kad su u Gruž prispjeli, oko tri sahata po podne, kretao je Lloydov parobrod za Trst, sa kojim se je Marko imao voziti. Na obali pošto se izljubiše, stajala je Ruža kao kameni kip, ne puštajući iz očiju parobroda, doklen ga god mogaše vidjeti.

Kad parobrod zavi za okrugu i izgubi joj se iz očiju, ona spusti glavu, pa prošapuća Peru, koji do nje stajaše: „Hajdemo“.

Uz put su se svratili u Dubrovnik, ali Ružu ništa ne zanimaše; njezine su misli bile na parobrodu, kod Marka.

Kada bi šetajući izišli na Pile u kavanu, ona bi se pred kavanom naslonila na zid što gledaše spram mora, pa bi dugo, dugo gledala niz nepreglednu pučinu morsku.

Pero je sve i sva radio da je zabavi, ali njoj ne bijaše ni do kakve zabave, s toga navali na muža da idu kući.

Kod kuće se je zabavila domaćim poslovima, te joj je Marko manje na um padao, ali kad bi god vidjela njegove vrsnike, uvijek bi uzdahnula i rekla: Ah Bože, Bože, kad me nijesi obradovao od moga srca, bar da mi je Marko ovdje.

Kad čovjek imade posla, vrijeme brzo prolazi, da ni sam ne zna kako, te tako i ta godina brzo progje i Marko cio momak dogje sa nauka kući.

Ko je sad veseliji od Ruže: Marko joj je došao kući, a sada više ne će hoditi, te je sad uz Marka i Peru vesele dane provodila i nije se na svoju sudbu tužila. Marku je mnogo valjalo što je u Ljubljani učio. Dok je kući došao, razvio je tako svoju radnju, da mu nije niko u toj varoši mogao konkurirati

Dva tri stranca, koja se bijahu u toj varošici nastanila i trgovinu otvorila, ne mogoše izdržati njegove konkurencije, te trgovine zatvoriše i u druge se varošice raseliše.

Marko je ostao uz oca tri godine dana, te je kroz to vrijeme Ruža Peru često govorila, da žene Marka.

Pero bi joj odgovorio: „Neka, nije još preše, bar dok progje soldačiju.“

Nakon tri godine poslije Markova dolaska iz Ljubljane, uze Pero i Marko „kontrat“ — gotovo svu Hercegovinu.

Neka su mjesta ispreprodavali drugima, a za sebe ostaviše štaciju T. i B.

U T. je Pero nadgledao, a u B. se uputi Marko, te se opet Ruža morade sa Markom rastati.

Ovaj joj put nije bilo teško, jer je Marko češće kući dolazio.

Marku je u B. išao posao da ne može bolje, te kako u B. ne bijaše mnogo društva, zabavio bi se u poslu. A što bi i zašao u društvo nije mu se mililo, tek čovjek svačemu obikne.

Jedan put vraćajući se iz T. u B., svrati se u jednu kućicu u blizini puta, da malo otpočine i kahvu popije. Ali kako se je iznenadio, kad je u seljačkoj kolibici opazio jedno krasno djevojče.

Kad mu se prvi put oči sa njezinim očima susretoše, nešto ga prožma kroz žile, što mu se do tada nikad nije dogodilo.

Njemu, koji se je već u životu i na otmjenim balovima dešavao, ne nagje se nikakva ljepotica da zanese oči, a evo ova seljančica na prvi pogled zanese mu i oči i srce.

Marku je to čisto bilo zagonetno, te nije znao gotovo ni gdje se nahodi.

Jedva je čekao da popije kahvu pa da se otalen udalji, a opet ga je nešto stezalo da bi cijeli vijek ovdje ostao.

Pošto je popio kahvu i tu malo posjedio, oprosti se sa domaćinom, starim poštenijem Gligorom, a kako ne bijaše običaj kahve plaćati, izvadi cvanciku te dariva djevojčetu.

Kad je ona dar primila i u ruku ga poljubila, njegova ruka u njezinoj drhtaše, a lice mu je gorilo neobičnim žarom.

Milica se je — tako je ime bilo toga djevojčeta — takogjer zarumenila, ali nije mogla ni pomisliti, da bi se ona dopala sinu najbogatijeg trgovca u toj okolini.

Marko je uzjahao na konja i otjerao put B., razmišljajući uz put šta se je s njime dogodilo.

U mislima o sebi i Milici stigao je u B. i tu je odmah upao u veselo društvo.

S početka je pio i suviše kao da je s pićem hotio nekakvu sjetu otjerati, ali docnije, pošto ga i piće malo zagrija, razveselio se je.

Tako je u tome veselome društvu proveo do ponoći, a kada se sve društvo razigje, ode i on kući.

Sjećao se je dobro da je pio suviše no obično, pa se je i sam čudio, da ga piće nije opiti moglo.

Čim je kući došao, svukao je odijelo, i legao u postelju, ali čim bi oči sklopio, vidio je pred sobom Milicu.

Kad bi se iz polu sna probudio, govorio bi sam sebi: „Lijepa je zaista, ali koja vajda, kad nije ništa učila", a odmah bi za tijem dodao: „Pa naučiće se! Sirota je, a šta to smeta, ja sam bogat. I moj otac je uzeo sirotu, pa je zadovoljniji, nego da je uzeo iz najprvoga doma."

To ga je najviše tješilo, jer se je nadao da mu otac ne će prijećiti da je uzme, a za ostali svijet nije ni mario.

U tome negdje pred zoru prevari ga san, a kad se je probudio, bio je u velike dan.

Taj se je dan zabavio u poslu, ali čim posao svrši, uputi se šetnjom do kuće Gligora Stanića, gdje su mu misli cio dan bile.

Kad je došao pred kuću, tu nagje Gligora, gdje sjedi i kahvu ispija, jer bijaše ovaj čas sa oranja došao.

Pošto mu nazva Boga i za zdravlje se po običaju upita, sjede na stolac, koji mu Milica iz kuće iznese.

Neznajući kako će otpočeti razgovor, upita Gligora, da li imade sijena na prodaju.

U Gligora bijaše nešto malo hajvana, a prošla zima bijaše lijepa te mu bijaše piće podosta preteklo, s toga jedva dočeka da proda, te odgovori da ima.

„Znaš šta je, ako imaš kakvu staju, ja bih rad da ti dajem deset kontratskih volova da mi ih prihraniš sa tvojim sijenom, a ja ću ti platiti koliko god mi dva rečemo da je pravo."

Gligor pristade i na to te se vrlo lako pogodiše, jer Gligor nije precijenio, samo da što prije do novaca dogje, a Marko opet mnogo i ne pazaše na cijenu.

Sjutra dan je Gligor iz Markove staje dotjerao deset volova te ih je u svoju staju povezao i svoje im sijeno polagao.

Od tada je Marko češće k Gligoru dolazio i sa Milicom se sastajao, ali se nikad nije usudio, spomenuti joj što o ljubavi.

Jednoga dana bio je oveći svetac. Marko se uputi Gligorevoj kući, da volove obigje i Milicu vidi.

Gligora nije kod kuće zatekao, jer bijaše sa ženom Katom otišao k crkvi.

Milica je taj dan svečano odijelo obukla, te joj lijepo dolikovaše bijeli zubun — kao bijeli na gori snijeg — uz njezin vitki stas. Ispod crne hercegovačke kapice pružilo se široko bijelo čelo, nadno kojega su se povile dvije crne obrve kao dvije kuke od kantara, te joj u nekoliko záklanjahu oštri ali umiljati pogled crnijeh očiju. Ovome još bolje dolikovahu rumeni obraščići, koji bijahu malo od sunca priplanuli. Od obrva spuštaše se podugačak kukast nosić do iznad rumenih usnica, izmegju kojih se pomaljahu bijeli zubići, kao dvije nize bisera. Sa dugačkog bijelog vrata, spuštaše se niz punane grudi gjerdan od srebrenih lančića, koji bijaše potkićen banovcima i cvancikama.

Na struku ispod zubuna, bijaše joj divno pristao prost ali ukusan koretić, a ispod svega bijela ćereći košulja, koja se spuštaše do zelene trave.

Opasana bijaše domaćom tkanicom, koja naprijed bijaše u lijepome skladu svilena i šikom izvezena. Od tkanice dolje sprijeda spuštaše se svilena travjesla, koju joj je Marko na dar donio.

Na nogama je imala lijepe bijele čarape, a povrh njih svilene i šikom izvezene priglavke, a povrh svega lijepe na preplet hercegovačke opanke.

„Dobro jutro! reći će joj Marko, kad uljeze u kuću", a oči mu stadoše na njojzi, jer mu se ovaj put učinila tri puta ljepša.

Milica mu ozva svojim zvonkim glasom „Dobra ti sreća!" pa mu ponudi sto da sjede.

„A gdje ti je otac?" priupita je Marko drhtućim glasom, pošto sjede.

„Otišao je k crkvi s materom."

„Biva ti si sama kod kuće?"

„Jesam."

„A zašto ti nijesi otišla k crkvi?"

„Ostala sam da nadgledam tvoje volove," reče mu gjavolasto Milica.

„I da ašikuješ, zajede je Marko.

Milica sva porumeni, pa mu odgovori smjerno:

„Mi na selu ne znamo ni šta je ašikovanje. Ašikuju varoškinje.

„Boga ti Milice, bi li se ti udala u varoš?

Milica porumenje i zadrhta, pa okrenu od njega svoju lijepu glavu i ne odgovori ništa.

Marko u nestrpljenju skoči sa stola, pa je uhvati za ruku, a ona mu ruku istrže pa odskoči odalje od njega, i svojim zvonkim glasom reče mu:

„Sjedi s mirom; nemoj se šaliti sa sirotom djevojkom!"

„Nije šale, Milice, tako mi svega što mi je najmilije na svijetu. Ja te volim kao sebe, kao svoju dušu, i bez tebe mi nema života. Neboj se, Milice, ne mislim ja ništa rgjavo, ne dao Bog, no pošteno kao svi pošteni momci, s toga te molim, ako me voliš, reci mi bi li za me pošla?"

„Milica obori oči, a oblije ju rumen po licu, pa čupkajući rese od travjesle, jedva izgovori:

„Ako bi me otac dao."

Marko snimi prsten s ruke, pa ga pruži Milici i drhtućim glasom reče joj:

„Evo primi ovo sad kao zalog vjere, a što se kreće oca, ja ću s njime lahko svršiti.

Milica i neznajući kako pruži ruku i uze prsten, pa ga poljubi i turi u njedra, a Marku nježno progovori:

„Odavno si u kući. Ako me voliš, odlazi, jer u selu znaju da sam sama, a znaš kakvi su danas jezici, pa ne bih rada bila, da sa nama ispiraju usta."

Marku to sad i samu dogje na um, pa skoči na noge i pruži joj ruku, našto i ona pruži svoju, te se rukovaše.

Jedan stisak ruke bio je dovoljan, da su se razumjeli.

Od tada se je Marko čisto promijenio. Sad je bio na čisto da i ona njega voli, a nadao se za cijelo, da niti će njojzi njezin, niti njemu njegov otac smetati.

Jedan put je iz daleka i progovorio Gligoru.

„Boga ti Gligore, bi li ti svoju Milicu dao u varoš?"

Gligor, koji je nešto naslućivao, uzdahnu pa mu odgovori:

„Čemu to pitanje? ta znaš da mi je ovo i sin i kći, pa koji otac, ne bi rad svome djetetu sreću."

Marko je sad još sretniji bio, jer je i sa Gligorom bio na čisto.

I ako je Marko često kod Gligora dohodio, opet se sa Milicom nije mogao na samo sastajati, niti razgovarati, ali njihove su se oči sretale i oni su se na to ogledalo, koje čak do u srce vodi, razgovarali i razumjeli.

*

Jesen je već u veliko stigla, Markov se je kontrat primicao kraju, a za novi su raspisani natječaji.

On se je spremao u T., da se sa ocem zdogovori, da dadu ofertu na novi kontrat, jer su na ovome lijepo prošli.

Uoči onoga dana kad je Marko u T. imao ići, slavio se jedan imendan, te je i Marko na tu slavu i zabavu bio pozvan.

Cijelu su noć pili i veselili se, a u jutru kad svanu dan, krenu Marko iz krčme u T.

Neispavan, napit, bučala mu je glava jašući na konju, ali kad naljeze pored kuće svoje miljenice ne može srcu odoljeti, no okrenu konja sa glavnoga puta putanjom, koja vogjaše kući Gligorovoj.

Milica kad je čula topot konjski, iskakuta pred kuću, a on kad je opazi, razvedri mu se lice.

Tu odjaha od konja, kojega mu Milica prihvati i za jednu moru sveza.

Marko joj nazva Boga, pa joj pruži ruku, našto mu ona ljupko odazva pružajući svoju ručicu. Marko je uhvati za ruku pa oboje uljegoše u kuću.

U kući ne bješe nikoga, te je Marko priupita gdje joj je majka.

„Otišla je sa babom na rad," odgovori Milica.

Marko joj pogleda u oči pa se zanese, te je obgrli rukama, i prinese njezinu glavu k svojoj.

Ona i neznajući kako primače svoje usnice k njegovijem usnicama i prvi poljubac puče, koji ih svali na krevetić, pored kojega stajahu.

Ni sami ne znaju šta se je zbivalo s njima, dok ih iz ljubavnih sanjarija ne probudi konj, koji je pred kućom zarzao. Milica se prenu i stade suze liti———

Ni njemu nije bilo lakše, ali steže muško srce, te je stade tješiti, zadavajući joj Božiju čistu vjeru, da je neće ostaviti.

Otolen je krenuo kući kao gromom pogogjen. Misli su mu bile mutne, a suze su same tekle niz obraz, žaleći svoj muški ponos, svoje poštenje.

Na posljetku se odluči, da odmah od oca uzište blagoslov, pa da je isprosi i vjenča i sa tijem svoju pogrješku ispravi.

Kao god što su njegove misli bile tamne, i nebo se je bilo natuštilo, te u brzo stade i kiša pljuštiti.

On zabavljen mislima, nije se sjetio, da iz terćija izveže kabanicu, pa da se ogrne.

Tek u neko doba sjeti se te se ogrnu, ali već bijaše vas mokar.

Kad je kući došao, vas je od studeni drhtao. I on oboli.

Po cijelu noć bacalo ga je iz drhata u ognjuštinu, te je izvan svijesti govorio i trabunio, a najviše spominjaše Milicu. Ruža je cijelu noć pored njegove postelje presjedila, a kad ču da spominje Milicu, udariše joj suze niz lice. Sirota Ruža mislila je da Marko spominje svoju pokojnu majku Milicu, pa joj se je ražalilo; sebe je žalila, jer nju ne će imati ko spominjati.

Njegom Ružinom i mjesnog liječnika oporavio se je Marko kroz desetak dana.

Pošto se je osjećao da je dobro, uzjaha na konja i krenu na posao, koji ga je u B. čekao.

Čim je stigao u B. sjutri dan pohita k Milici da je utješi.

Ovaj je put našao Gligora kod kuće, te mu zaprosi kćer. Gligor pošto Milicu upita, pristade i tu dadoše jedan drugome riječ, a uz riječ Marko dade Gligoru deset napoleona, dok je javno isprosi.

Sad su se i Milica i Marko malo poutješili, te Marku sad ne ostade ništa drugo, nego to još ocu javiti i od njega očinski blagoslov uzeti.

Iza vrućice se na Marka natovari sušica, te je počeo po malo kašljucati i vehnuti.

Zanesen poslovima pri koncu godine svoga kontrata, nije se mnogo ni obzirao na bolest, ali ona nije polahko dolazila kao što bude kod više bolesnika od ove bolesti, no kod njega dogje na kolima. Za mjesec dana bio je tako iznemogao, te je jedva izdržao, da račune od kontrata sklopi i stvar uredi. Kako ove godine, ne bijaše kontrat na njima ostao, on bijaše iznemogao; ostavi ono malo nerasprodane robe, što mu iza kontrata preteklo na slugi, a on krenu kući.

Uz put se je svratio k Gligoru, te mu preporuči da mu pazi Milicu, i obeća, mu da će čim se odmori i malo poizdravi na ispros doći, a odmah zatim i sa svatovima.

Ovaj put niti je on vidio Milice niti Milica njega, jer Milice ne bijaše kod kuće.

Kad je Marko kući došao, otac mu i maćeha su se uplašili, te stadoše na sve strane lijeka tražiti; ali sve bi uzalud, jer on nakon dolaska do desetak dana leže u postelju.

Sirota Ruža nije se odmicala od njega, nego je oko njega bdila i nadgledala ga kao da joj je rogjeni sin.

Jedan put je muž opomenu, da čuva zdravlje, jer da je to opasna i prilјepčiva bolest.

Ona briznu u plač, pa se objesi mužu o grlu i kroz plač mu reče:

„Kad me Bog, slava mu i milost, ne obradova od moga srca, bijaše mi on sva utjeha, pa kako bi sad i pomisliti mogla, da ga ne pogledam u bolesti.

Pero je privi grudima, pa je ljubljaše, a suza mu suzu stizaše.

Dva mjeseca ležao je Marko a svaki dan je bivao slabiji.

U potonje dane otac i maćeha nijesu se ni odmicali od postelje.

Jednoga dana zamoli Marko, maćehu da ga ostavi sama sa ocem.

Pošto je maćeha izašla iz sobe, dugo su i dugo njih dva sama ostala razgovarajući se.

Ona je sirota prisluškivala, ali nije ništa mogla čuti, osim po gdjekoju ne razumljivu riječ ispresijecanu jecanjem i plačem.

Kad je Pero izašao iz sobe, bio je ljutit, da ga Ruža takoga nikada nije u životu vidjela, te ga ne smjede ništa ni pitati. Od to doba Pero nije sinu ni ulazio.

Ruža je sirota uz njegovu postelju uvijek uzdisala, a njemu je bivalo sve gore i gore.

Treći dan poslije onoga razgovora Marka sa ocem, zamoli Marko Ružu, da mu oca zovne.

Kad je Pero u sobu uljegao, Marko ga sa suznim očima pogleda i pruži ruku, moleći ga da mu on da njegovu ruku da je poljubi.

Otac tronut njegovijem i Ružinijem suzama pruži ruku koju Marko poljubi pa slabačkijem glasom nastavi: „Dragi oče oprosti mi, a obećaj mi ispuniti što sam te molio, da mi je lakše umrijeti."

Otac briznu u plač, pa mu reče: „Od mene ti prosto i blagosloveno, a i Bog neka ti oprosti, i obećavam ti svečano sve ono po tvojoj želji ispuniti."

Iza toga do po sahata ostavila je Markova izmučena duša njegovo trošno tijelo.

Ruža je plakala i naricala, više ne bi mogla ni da joj je rogjeni sin bio.

Na sprovodu se je dogodio i Gligor, tužan i žalostan kao da je svog rogjenog sina ukopao.

Poslije pogreba pozvao je Pero Gligora kući, te su se dugo i dugo u jednoj sobi sami razgovarali.

Kad su iz sobe izašli Gligor, je bio još turobniji, još žalosniji. Pero ga je dopratio, do avlinskijeh vrata, a kad se rastadoše, poljubili su se.

Kad je Gligor kući došao, dozvao je Milicu pa joj je javio za smrt Markovu. Milicu je ta vijest potresla da se je odmah obneznanila, ali je ubrzo k sebi došla. Gligor joj je dugo nešto pričao, a ona je za sve to vrijeme kao kameni kip stajala.

A Gligoru je sve, pa i njegovo rogjeno mjesto omrznulo. S toga sve rasprodade i odseli se u varošicu T., gdje se nastani u najudaljenijem kraju te varošice u blizini groblja.

Ruža se je od žalosti razboljela, te je sad Pero i nad njom lebdio, ali se je srećom kroz desetak dana pridigla.

Ruža je od žalosti za Markom svake nedjelje grob pohagjala, ali osim Ruže vidjeo je grobar jednom ljicu, da je dijete u pravoslavnoj crkvi kršteno i da mu je ime Marko.

„Marko! uzviknu Ruža, pa nešto od žalosti a nešto od radosti je suze orosiše, za tijem oboje ustaše pred ikone te su se dugo Bogu molili i blagodarili mu za taj dar.

Ruža, da ne bi Markovo ime spominjala, zvala je maloga Marka od dragosti: „moje milo nahodče“.

Pero se je pobrinuo te je našao dojilju.

Dojilja je dijete svojoj kući odnijela, sa obvezom da ga svake nedjelje donese, da ga Ruža može vidjeti i omilovati.

Dojilja je dijete dobro nadgledala te je dijete napredovalo.

Nakon mjesec dana, kada je dojilja kod Pere sa djetetom došla, izjavi da bi mogla i kod njihove kuće ostati, jer da je njezino dijete umrlo.

Niko sad sretniji od Ruže, jer je mogla sad svaki dan maloga Marka gledati i sama ga njegovati.

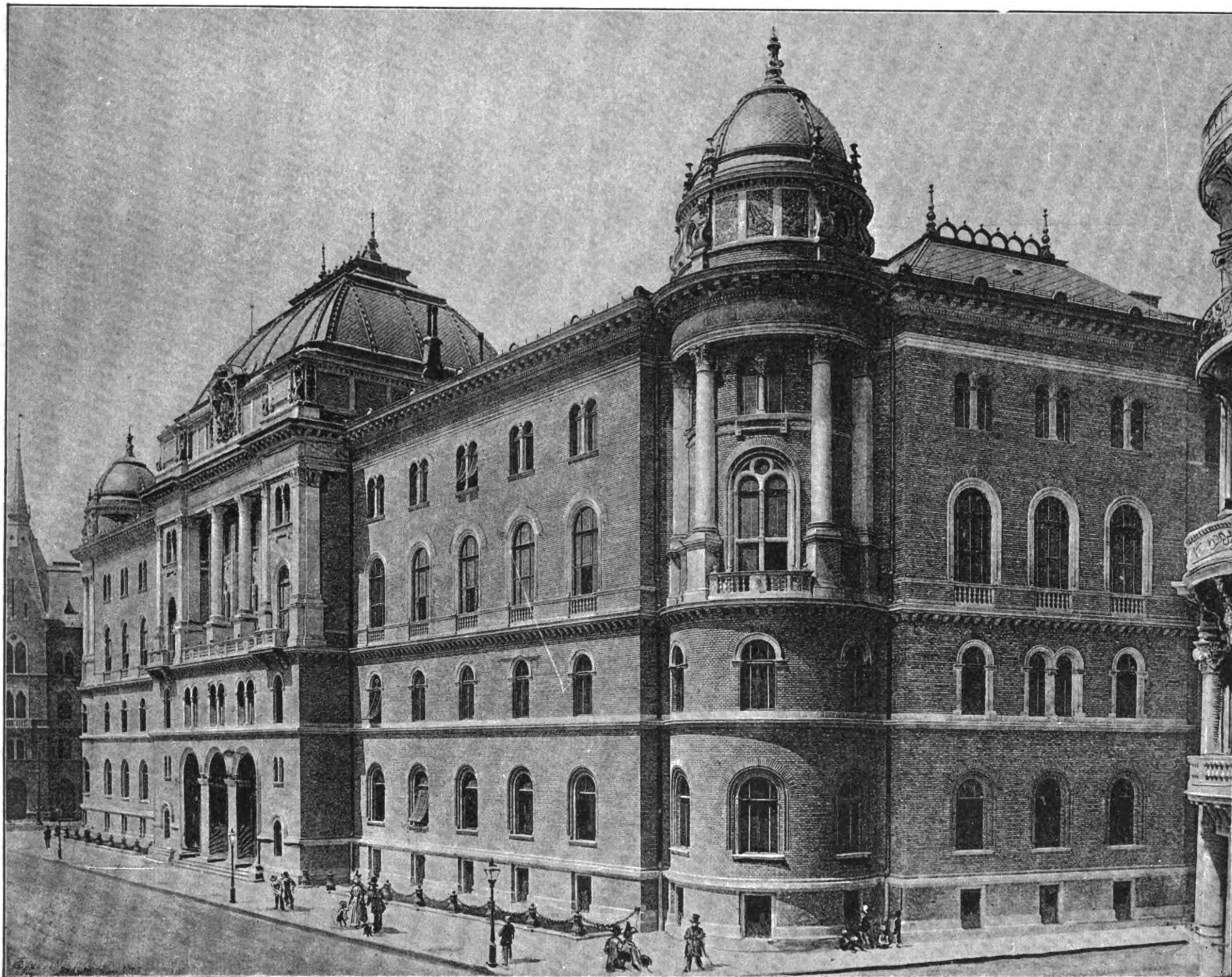
Milica je i na dalje ostala u kući, da maloga Marka i kućne poslove nadgleda.

Do nekoliko po smrti Ružinoj uselio se je i Gligor sa ženom u kuću Perovu, jer ga je Pero u svojoj trgovini pustio u ortakluk.

Tako se sad ove dvije porodice spojiše u jednu, te su ostale dane života u ljubavi proživili, a svi su se oko napretka maloga Marka starali.

Kad je Marko navršio dvadesetu godinu, Peru je bilo već preko sedamdeset. Jedne večeri kad su svi poslije večere u sobi zajedno sjedili, otpoče Pero Marku ovako govoriti.

Dobri sine Marko! Ti si u mojoj kući živio do sada kao nahodče. Milicu si istina poštovao kao majku, ali u samoj stvari to nije tako. Ti si plod čiste ljubavi. Majka je tvoja Milica, a otac ti je moj pokojni sin Marko, koji mi je ovo sve na samrti ispovijedio. Ja sam ti djed po ocu, a Gligor ti je djed po materi. Od sad si gospodar cijelog mog i Gligorevog imanja.

Palača pravosugja u Budimpešti.

dvaput noćno još jedno čeljade, koje je u crnini na grob dolazilo, a kad bi se sa groba vraćalo, išlo bi uprav Gligorovoj kući.

*

Tri mjeseca po Markovoj smrti otišla je Ruža jedne nedjelje rano, po svome običaju na Markov grob. Oh kako se je začudila, kad je u groblju našla na djetence, koje bijaše lijepo u čiste haljinice povijeno i zamotano.

Čisto ne mogaše da vjeruje svojim očima, pa poče oči trljati, a kada se saže da se bolje uvjeri, dijete je bilo živo i zdravo.

Obazirala se je i tražila po cijelom groblju, ne bi li gdje koga ugledala, a kada nikoga ne nagje, uze djetešce pa se povrati kući.

Još s vrata zavikala je muža. „Pero, Pero, izigji da vidiš sa čijem me je Bog jutros obradovao!“

Pero je strčao, a kad je dijete opazio, kao bajagi se je iznenadio, pa joj čestita da im je to Bog darovao, i da im ga nikakva sila oteti ne more.

Još su se više obradovali, kad su dijete razvili i kad vidješe da je muško, a uza nj nagjoše košulje-

Od to doba vigjao se je i Gligor više puta kod Perove kuće, jer mu Pero bijaše dao kapital te trgovaše sa Perom u ortakluku hajvanom.

Nezna se oli su bolje Ruža, oli dojilja maloga Marka nadgledale i njegovale, te malo nahodče napredovaše i rastijaše kao iz vode.

Svi su sad zaboravili na pretrpjelu muku te u nekoliko življahu utješeno.

Ruža je zavoljela Milicu, te je zamolila Pera, da Milicu nagovori, da kod njih ostane.

Pero se nije mnogo mučio da Milicu nagovori, jer i ako voljaše i poštovaše Ružu, a osobito voljaše maloga Marka.

Ruža je ostale dane svoga života zadovoljno provela, ali kad Marko bijaše već u školu stupio, Ruža se iznenado razbolje i kroz osam dana umrije.

Milica je Ružu u bolesti njegovala, a kad je umrla, oplakala je kao kći što bi njegovala i oplakala svoju majku. Pero je i ovaj udarac junački podnio, ali kako bijaše već u godinama, nije se htio više ženiti.

Nezna se ili su više Marka ili Milicu ove riječi iznenadile, jer sirota Milica, mišljaše, da za njezin grijeh nije niko znao osim njezina oca i matere, a Marko, Marko je bio kao izvan sebe, gledao je sad u jedno sad u drugo, pa kada pogleda majku, koja je od radosti suze lila, poleti joj u naručje, a ona ga obgrli i izljubi, jer evo večeras prvi put kroz dvadeset godina smjede ga javno svojim sinom nazvati.

Kad se je iz majčina naručja digao, poljubio je djedove i babu u ruku, a oni su ga svi suzom radosnicom orosili.

Sutra dan su Pero i Gligor otišli na sud, te su sve svoje imanje na Marka prepisali.

Do po godine su se na svadbi Markovoj veselili, te ostale dane života proživiše sretno i veselo.

Turske narodne poslovice.

1. Zid ruši vlaga, a čovjeka briga.
2. Ludu pitanju nema odgovora.
3. Hiljadu prijatelja malo, jedan neprijatelj mnogo.

Preveo *Edhem Mulabdić.*

Naša pisma.

Budimpešta, početkom maja 1896.

(S milenijske izložbe III.). S koje god strane došao posjetilac na izložbeni prostor, prvo što mu obuhvati pogled jeste takozvana: Povjesna skupina. Svaki pojedini dio ove hrpe gragjevina zanima tekao zanimljiv predmet. Tu su istaknute — počam od 10. vijeka, od romanskog sloga i t. d., sve faze u razvoju arhitekture — pravo do današnjeg dana. Starodrevnom ćuprijom dolaziš do silne kapije, koja vodi u bizantinsko-romansku palaču, sjećajuć na doba prvog kralja, sv. Stjepana. Tu će naš premilostivi vladar primati domaće i strane deputacije, u koju su svrhu tri dvorane sa krasnim predsobljem nada sve ukusno i zbija kraljevskim sjajem iskićene. Malo dalje se diže dvorac Vajda-Hunyad iz 14. stoljeća, — vjerna imitacija one zgrade, koja spominje junaštva u borbi protiv Osmanlija. Tu su sakupljene sve dragocjenosti počam od doba Karla Roberta pak do katastrofe kod Mohača: oružje, oprema, crkvene relikvije, odijelo i dragulji.

Najzanimljivija je treća slikovito izgragjena gromada, u gotskom slogu, koja je isprepletena još slogom baroka i renaisance. To su gragjevine posljednjih stoljeća do najnovijeg doba u harmoničnoj suvislosti, a sadrže u sebi uspomene počam od Mohačke bitke pak do danas.

Neobičnoj vanjštini odgovara i šarolika unutrašnjost i preobilje izložbenih dragocjenosti.

U dvorištu glasovite crkve u Jáaku (iz 13. stoljeća) nalazimo sve što podsjeća na romansku arhitekturu. Svaka glava u tijeh stupova drukčija je i svaka ovjekovječuje po jednu staru uspomenu. Zidove Vajda-Hunyadskog dvorca rese grbovi porodica Hunyady-a, Szilagy-a, Bakácsa, Vitéza, Cziltey-a, dočim razne slike na zidovima drastično predočuju stare bojne operacije i junačke čine. Malo dalje rese zidove gobelini, da misliš, e se tamo po zidodovima steru dragocjeno izvezeni sagovi. Vjerna imitacija Bakácske kapele stvara ti sred oči najljepše gragjevne uspomene iz Ostrogonske bazilike, a po svim zidovima dvorana crkvene izložbe (u prvom katu) nalazimo vjerne snimke slika iz svih znamenitih starih i novih crkvi u zemlji.

Što bi god moglo sjećati na dane minulih stoljeća, sve je nagomilano u tim zdanjima iz davne prošlosti. Trideset devet prostorija puno je dragulja, nakita i uresa starih kraljeva, svakovrsnog blaga, materijalnog i duševnog, kakove su poimence povelje i knjige, megju potonjima naročito čuvene *„Corvinae"*.

Tu su skupocjeni predmeti magjarskog porijekla iz carske bečke riznice; tu dragocjenosti, što su ih velikodušno ustupili strani vladari kao sultan, Vatikan, talijanski kralj, njemački car, ruski car i bezbroj inozemskih muzeja, u kojima se čuva po koja magjarska relikvija, bila to slika ili kip, nakit, odijelo ili oružje.

Predaleko bi dašto vodilo, da pokušam izbrajati ma i najznamenitije predmete povjesne izložbe. Toliko je toga, da čovjek to jedva pregleda, a kamo li da se upustim u pobliže opisivanje. Da ipak po koji predmet veće historijske važnosti nabrojim, spominjem u parteru viteške dvorane Vajda-Hunyadskog dvora megju izložbinama ratne povjesti *oklop mladoga kralja Ljudevita II.*, koji je tako žalosno zaglavio u kobnoj bitci kod Mohača. Veoma je zanimljiv relif, koji predstavlja boj kralja Ljudevita Velikoga i koji se nalazi nad ulazom crkve u Marija-Zellu; a ne manje zanimljiva je reprodukcija grobnog kamena Stjepana Báthorya, kojemu se original čuva u krakovskom muzeju.

Silu gledalaca privlače zbirke oružja grofa Telekya i obitelji Eszterházy-a, gdje se megju ostalim vidi 12 posvema opremljenih topova iz XVI. i XVII. vijeka. Još više pak zanima snimak u gipsu jedinog spomenika kralja Matije Corvina, koji se nalazi u Bautzenu nad kapijom stare tvrgjave.

Mnogi gledaju pomno zastavu, što ju je poslala općina Nógrad. Ta zastava potječe iz god. 1801., iz doba francuske insurekcije. Napravljena je od damastne svile, s jedne je strane crvena, s druge modra. Na dršku čita se u srebru ime palatina Josipa i supruge mu Aleksandre Pavlovne.

Od daljnih skupocjenih izložbina nabrojiću samo još prsten kralja Matije, u kome su 3 dijamanta i 4 rubina (vlasništvo kneza Metternicha); dvije sablje: jedna sa slikom Stjepana Báthorya, a druga turska sablja Gavre Bethleuaa, koju je poklonio švedskomu kralju Gustavu Adolfu (obje su vlasništvo švedskog kralja Oskara); vrlo skupocjeni štit kralja Matije (iz Bečkog povjesnog muzeja), kućni oltar od kovana srebra iz bogate zbirke kneza Batthyány i bezbroj inih, gotovo nenaplativih dragocjenosti.

Kako jednom zgodom već napomenuh, nalaze se u romanskoj palači sjajne odaje našega premilostivoga cara i kralja. Sve dekoracije izvedene su u duhu 12. stoljeća, odavajući tako bogastvo boja sredovječnoga nakita, dočim je renaisanska palača vanredno bogato i ukusno iskićena motivima iz 17. i 18. stoljeća. Kako je povjesna grupa retrospektivna izložba jednog tisućljeća, tako se sva ostala izložba odnosi na današnji život, današnji puk i obrt, današnju trgovinu i današnje odnošaje. Nu ne samo da se ovdje prikazuje materijalno stanje zemlje načinom, koji je poznat sa dosadanjih izložba, nego se tu pruža i reprezentacija pojedinim faktorima državnoga života.

Najodličnijim faktorom državne eksekutivne vlasti bez dvojbe je obranbena sila, odnosno oblik njezinog vanjskog pojava: *vojska,* pošto je ova zvana, da državnu eksistenciju obrani i osigura.

Ratna je struka i na dosadanjim raznim izložbama bila svaki put u programu, samo što su te izložbe sadašnjosti, gdje je ratna struka bila samo u toliko zastupana, u koliko su bili izloženi obrtni proizvodi potrebiti za ratne svrhe.

Nu milenijska se izložba već u osnovi svojoj razlikuje u toliko od dosadašnjih izložba, što se tu u svakoj grani ujedno vidi retrospektivna historična slika, te je tako i ratna struka prikazana u svome povjesnome razvoju. Zato je vojna struka razdijeljena u *ratno-povjesnu izložbu* i *ratnu izložbu sadašnjosti*. Prva će da pruži iscrpnu i poučnu sliku *o razvitku obranbene sile, oružja, strjeliva i opreme;* a potonja, da prikaže *današnje stanje ratne struke sa svim stečevinama moderne tehničke znanosti i da predoči sposobnost takmenja obrtnih proizvoda, koji služe u ratne svrhe.*

Svatopluk Čech.

A razni ovi ciljevi ostvareni su doista srećnim metodom. Slika, što je pruža ratna izložba, tim je potpunija i savršenija, što je u toj izložbi zastupana ne samo *svaukupna obranbena sila* (zajednička vojska, bojno pomorstvo, domobranstvo), već i *oružništvo,* od strane dobrovoljačke zdravstvene službe *društvo crvenoga krsta* i svi znamenitiji *dobavljači* vojske.

Ratna izložba smještena je u tri prelijepe zgrade i to na onom dijelu gradske šumice, koji se preko jezera od novog izložbenog mosta pruža na sjever putem, što vodi u zvjerinjak, protežuci se uz obje obale jezera, spojenim ratnim mostovnim spravama, po čem je ta izložba ne samo vrlo slikovita, već i lahko pristupačna.

Središnji paviljon, gdje je smještena izložba zajedničke vojske, sastoji od više dvorana; glavna zaprema 216 četvornih metara. Sredinu ogromne dvorane zauzima kip Njegovog Veličanstva u uniformi ugarskoga generala na bogato urešenom podnožju okruženom južnim biljem. Tu su izložene slike prikazujući uniforme svih četa i službovnih grana zajedničke vojske; odlića i spomen-predmeti četa i članova zajedničke vojske; vojničke umjetnine; grafične tabele o središnjem vogjenju i drugim, koje postoje za čitavu vojsku.

Momčadija (naravno odjeveni tipovi) — u konjaničkoj opremi na cachiranim konjima — pridaju ovoj izložbi zornu i poučnu živahnost. Svaka vrsta oružja imade svoj posebni odio, da upozna šire općinstvo sa svjema funkcijama pješačkih, konjičkih i topničkih, željezničkih i brzojavnih, podvoznih, kopačkih, opskrbnih i zdravstvenih četa. Osobito je zanimljivo poštansko *golubarstvo i zrakoplovstvo.* U topničkom odjelu osobito je zanimljivo *topničko odijelo,* u kojem se je naš premilostivi kralj prije 40 godina učio topništvu i onaj *top,* iz kojeg je Njeg. Veličanstvo ispalilo prvo tane.

Neobična važnost i velika skrb posvećena je izložbi *domobranstva* i pučkoga ustanka. Izložba domobranstva obuhvata ustrojstvo i popunitbu; odijelo i opremu, opskrbu, oružje i strjelivo; obuku; krunsku stražu; zdravstvo; podvoz i smještanje. Sve ovo predočeno je u slikama, fotografijama, na mnogim lutkama i s raznolikim oružnim i opremnim predmetima.

Dostojnu popunitbu prikazanja oružane sile sačinjava izložba vojnički ustrojene *oružničke* inštitucije u domobranskom paviljonu i pruža priliku za pregledno upoznanje svrhe, ustrojstva te na polju javne sigurnosti polučenog posljetka ove posve popularnom postale inštitucije.

Društvo crvenoga krsta izlaže bojnu bolničku baraku za 12 bolesnika; velik bojni šator za otpremanje ranjenika; dva manja šatora za predočenje liječničke službe; razne zemljovide, slike i tabele, koje se odnose na zdravstvenu službu u slučaju rata.

U posebnom paviljonu, koji zaprema 660 četvornih metara, prikazuje se sve ono, što *domaći obrt* dobavlja zajedničkoj vojsci, ratnoj mornarici, domobranstvu i oružništvu. Tu učestvuju u prvom redu oni tvorničari i poduzetnici, koji sa vojničkim erarom stoje u ugovornom odnošaju.

Izložba sama sastoji od proizvoda tekstilnog obrta (sukneni i laneni predmeti); od izložbe kožnatih, oružnih i strjelivnih predmeta; ranarničkog alata; inih raznih limenih i opremnih predmeta.

Ipak se najviše ističe izložba *ratne mornarice* i ne vrijedi samo za strukovnjake, nego naročito i za veliko općinstvo, kojemu se rijetko kad pruža prilika da vidi ovaku kolektivnu izložbu. Program je veoma zgodan i uvažava svaku granu bojne mornarice, te je ona kao znamenit faktor obranbene sile prikazana svestrano. Jasno je da je ta grupa jedna od najzanimljivijih u cijeloj izložbi.

Izložba ratne mornarice zaprema poseban paviljon na prostoru od 510 četvornih metara, te već i spoljašnim vidom zastupa značaj ratne mornarice, pošto je gragjena u obliku ratne lagje.

U raznim tabelama vidiš tamo *ustroj, odijelo i opskrbu.* Mnogobrojni modeli, zidne table, fotografije, nacrti i tipovi prikazuju *brodogradnju* i velik broj ratnih brodova u modelima, fotografijama i narisima; eno *strojarstva* i mnogo izloženog oružja i strjeliva koje upoznaje posmatrača sa *topništvom.* Osim toga imade obilje nacrta, slika i modela koji se odnose na *torpede,* na *munjinu,* nautičko *orugje* i *kartografiju,* dočim velika zbirka stručno-znanstvenih publikacija i učila ovu znamenitu izložbu dostojno popunjuje.

Spomenem li konačno, da po jezeru plovi potpuno opremljena ratna lagja, da je tu ko stvorena smanjena slika i prilika riječne ratne luke sa sitnim svjetionikom, tada sam u kratko, makar i suhoparno ispripovijedao sve, što bi moglo zanimati.

Mavro Špicer.

*

U Biogradu, oko Uskrsa.

Iz Bračnog života. Pjesme Vl. M. Jovanovića. Biograd. Izdanje Savića i Kompanije. 1896.

Tako se zove najvažnija zbirka pjesama, koju izbaci prošla zimska sezona. I ako odgovara njihov broj pjesama od prilike broju najmedenijih dana (97), pjesme, Bog i duša, nijesu medene! Brak je formula, u kojoj bujna čežnja i nebeska strast mladosti, ljubav, dobija paragrafski oblik. Trebalo je njegovog veleuma, pa da se taj suvi oblik obradi poetski. I tako nije čudo, te su mnogi erotski poete mukom zamuknuli, kada se obožavani genije mladosti njihove pretvorio u realnugospogju A. ili B. — Salomon i Dante, Heine i Musset, Petrarka i Goethe, naši Dubrovčani, Vraz e tutti quanti, — sve to pjeva božanskom Amoru, ali vanbračnom Amoru.

Ali V. je Jovanović pjesnik realista, a pošto je brak realan, — mal ne rekosmo legalan oblik ljubavi, pjeva on brak. Pjesme je svoje razdijelio u dva dijela. Prvi „Pred ženidbu", dakle najpoetičniji dio, ima samo četiri pjesme s ovim zaista realističkim naslovima: „Momak pred ženidbu", „Provodadžija" „Isprošenica", „Svatovi". Evo nam već u prvoj pjesni tona, koji vije kroz cijelu zbirku:

Momak za ženidbu.

Čujte mome i lepojke,
Nameran sam da se ženim —
Hoću život da uredim,
Hoću narav da promenim!
Dodijale duge noći;
Dodijali teški dani;
Dodijale sobarice (sic!)

I pijanke po kafani.
Hoću i ja da se ženim,
Hoću život da promenim!
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
Ne može se, brate, više —
Dugovi su već na vratu.
Za petnaest pustih dana
Uvek smirim celu plaću.
Te za ogrev, te za ruho,
Te za kvartir, te za hranu —
Zlo, da nisam još sa kecom
Prvi junak na mejdanu.
Za to hoću da se ženim,
I t. d. — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
Šta je žena? Zlatna koka,
Što ti nosi zlatna jaja —
Al i kraj nje ko ti smeta,
Da na zemlji tražiš raja?
Hoću, brate, i t. d. — — — —
— — — — — — — — — —
Kao samac. živeo sam
Momčadiji svoj na diku;
Obašo sam mnoge banje,
Čak sam bio u Lipiku!
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
Još ostalo malo zdravlja,
Al me prošlost tišti mnogo;
Trebaće mi verna ljuba,
Kada budem iznemogo."
— — — — — — — i t. d.

Drugi dio zbirke „U braku", počinje s pjesmom „*Prvo veče*". Već sam naslov tako je pun poezije. da V. Jovanović nije ni trebao poda se zapisati nekoliko stihova, koji, na strah i užas svima, koji poznavaju maniru one sotadeske[1]) vrsti kojekakih litografisanih pjesama, — ovako počinju:

„Sama u sobi s njime ostadoh...
Dakle — već, najzad, ljubom postadoh;
Noć puna slasti i draži same,
Već je prispela i došla za me,
Sve me na samo s njime ostavi
I t. d."

[1]) Sotades, grčki pjesnik sklizavih pjesama.

Koža nam se naježila!

I tako redom, dok se ne navršuje debela cifra 97, koja mora da je simbolistična. Pošto nema ljubavi, koja bi ih obasjavala, prodire njihovu maglu trepetljiv žižak neke nehotimične, hladne ironije, koja tu i tamo, megju redovima kakvog pustog refrena, pokazuje svoj grčevit i ukočen posmjeh, to te pjesme često nemaju prave unutrašnje veze. Ima na pr. tu i neka balada, što li, „*Devojačka kula*", u kojoj je neki kitajski silnik usplamtio griješnom željom za rogjenim djetetom (dakle tema kao u Schelly-evoj tragediji Cenci), — pa „*Junak Hrelja*", „*Pötöfy*", „*Mormon*", „*Perikle*", „*Abelar*", „*Kralj Milutin*" i t. d.

I što je u njima manje „realista", to mu dotična pjesma bude sličnija pjesmi. *Evnuh*" (str. 291.) bio bi pun vatre i nekog ditirampskog odricanja, da u razbacanim onim verzovima ne dotumara kaka blesasta misao, kao nepotrebno lice u kakoj nadritragediji. Tako je gotovo za uši dovukao pjesnik državu u taj stih!

„Jest, nije Evnuh, al je nesretan!
Večno je tužan, večno je setan;
Večno, u želji i žarkoj strasti,
Uzdiše, samo, za kratkom slasti.
I kada u nju stane, da tone.
On, i u zanos mrtvi, potone.
A za državu ništa ne haje —
Sve to u ruke meni predaje.
Ja sam Evnuh —
Negujem duh!"

Kako to taj sultan predaje Evnuhu državu?! Bog da prosti!

U samoj pjesmi „*Perikles*", posvećenoj g. Stojanu Boškoviću, ima prilično takih saltomortalskih mjesta. N. pr.

„Ima lepota dosta, al nisu lepe za me,
Sve su studene, ledne, kao god sinji kamen...
I Fidijeve *glede, ustegom na me!*
Ti mi tek i t. d."

Pa onda:

„Prezirem, *spram tvog ruha*, i podsmeh što te prati!..
Ko bi mi plašt namešto — da tebe — kad ne bude??!
I t. d."

Kod ovih devedeset i sedam pjesama najviše vrijedi petrolej, po kome toliko mirišu. Pošto je u Biogradu zavedeno u velike električno osvijetljenje, to im je vrijednost možda veća.

„Mit Worten lässt sich trefflich streiten, mit Worten ein System bereiten", — ovih se poznatih riječi sjetismo kod Jovanovićeva realizma. — U samoj je prozi realizam danas tako šaren pojam! A to je sasvim prirodno, jer i najrealističnije djelo nosi u stilu i samome izboru pjesničkog materijala biljeg individualnosti. Pošto nije možna apsolutno poetička reprodukcija nečega (n. pr. tačan opis kakog predmeta), to i najveći pisac-fotograf fiksira tek najkarekterističnije momente ili atribute. U tome odabiranju crtâ i načinu, kako da se ti — da se tako izrazimo — pabirci slože u cjelinu, dakle u kompoziciji i stilu, ovdje, gdje se ogleda snaga pjesnikova talenta, — tu je subjektivni momenat i najverističnijeg djela. To individualno šarenilo poetskih producenata i jeste razlog, što je u samoj prozi pojam realizma toliko izblijedio, — to više, nema nikoga, ko bi danas mogao za roman imati toliki autoritet, kao n. pr. Lessing što imagjaše za dramu.

I tako je realizam postao vrlo zgodna riječ za pustu svagju svakakih škola.

A realizam u verzovima!?

Ako je glavni znamen realizma istina, onda je svaki liričar realista, samo ako istinito crta svoja istinita osjećanja, — pa bila ona najsubjektivnija. — Ali realizam ovih pjesama Vl. Jovanovića je daleko odmakao od te „sagarinske" forme!

Ako se realizmom naziva potpuna objektivacija pjesničkog produkta, crtanje bez svake primjese subjektivnosti, ono mirno slikarsko posmatranje života i prirode, koja odlikuje veličajnim mirom djela najvećih Jelina i starijeg Goethea, onda bračne pjesme Vl. Jovanovića — — —

Ali ako se realizmom naziva versifikovano žvakanje suve proze, preživanje dosadne čame bez soka talenta i topline oduševljenja, njuškanje po blatu konvencionalnih, a svima poznatih budalaština i društvene podlosti, protokolsko iznosenje bračnih jeremiada i licemjerstava, pa još u takim muzikalnim verzovima:

„Silna zvona, gromko, ječe
Čisto bruje, pa i struje,
K'o holuje,
Pa i zveče
Ko da dreče,"

ili:

„I ovako tužno zvoni:
Dronjci! doronjci...!"
Dronjci...! Doronjci...!

ili:

— — — — — — — — — —
„Bunda...! Dolama...!
Bunda...! Dolama...!"

ili:

„Konji idoše mirno,
Stajući, pored kuća
A, iznenada smirno.
I sred gradskoga rastuća — —"

ili:

„Reče: „Žrtva računa,
Očajanja, Komuna,
Svaki se je pitao,
A račun se skitao.
Najposle je sčišćeno,
Sve, gotovo, slišćeno...!"

i t. d., i t. d.,

onda, onda se i pjesme „U Braku" mogu nazvati realističnim. O, u njima zaista ima svakidašnjosti svakidaš.... njije od svakidašnjosti! Vječna je šteta, što onaj kompozitor, koji se zaricao, da će komponirati dosadne neke niederlandske trgovačke novine, nije ispunio svog obećanja! To je u ostalom mogao pokušati i trgovac „Više oficirske" (str. 348.) s kakim interesantnim našim večernjim novinicama. Osobito bi se mogla istaknuti pjesnička virtuoznost u naslovu, oglasima i potpisu urednika. Ali što je istina, stina je. Pjesnik nije baš mnogo lagao i da je Heine pročitao posljednje njegove stihove, jamačno se ne bi potužio, da se u stihovima odviše laže.

Ime izdavača knjige, vlasnika najpopularnijeg biogradskog lista, svjedoči, da pjesnik nije htio — kao Koats — praviti „veliku muziku za mali auditorij". Pa ko zna, nije pjesnik član kakog antibračnog društva? Šteta samo, te se prekardašio: čitajući pjesme „U Braku" izgubi se kraj braka ćef i na pjesme.

Prošlim se radovima svojim Vl. M. Jovanović uvrstio u prvi red pjesnika naših. Kao prevodilac može da stane odmah iza slavnog imenjaka svoga... Ako je htio tom novom zbirkom dokazati, da umije pisati i zle pjesme, priznajemo, da je postignuo cilj svoj.

„U Braku" su pjesme — da se opet poslužimo izangjalim terminom — naturalistične i to u gorem smislu te zloglasne riječi, a vrve dekadentnim i impresionističkim momentima. Vl. Jovanović, taj odlični poznavalac modernih jezika, jamačno pozna-

S milenijske izložbe: Paviljon za meteorologiju.

Staro i novo narodno pozorište u Budimpešti.

vaše Baudelaire-a, Verlaine-a, Swirburne-a i Morris-a. Samo što imitacija podsjeća na bulevarskog drekavca Ar. Bruant-a. Velika je šteta, što pjesnik toj zbirci (mal' ne rekosmo zbrci) verzova nije dao humoristično-satirsku tendenciju. Samo tako bi djelovali ti pusti i očajnički kosturi pjesama, premazani zelenom i žučljivom bojom gorkog sarkazma. Tako bi pjesnik nemilosno karikirao društvo. Ali ovako, karikirao je — — Kaki sociolog bi možda u pjesmama ovim vidio prizrak, odsjev olovne proze, koja se ukistila u srcima i mozgovima našim. Ali ako su one zaista jedan broj na barometru sadašnjeg društva ili jednog dijela društvenog, onda se ne može dosta načuditi naglim promjenama naše uže lirike. Čisto nacionalni erotik Jovan Ilijć, olujski Jakšić, Zmaj, Kostić, Kaćanski, te sjajna plejada patriota romantičara, — pa onda elegijski slikar Vojislav s aristokratskim mirom svojim i noblesom forme, pa na pošljetku — Vl. M. Jovanović sa svojim vodenim brakom i kiselim stihovima! Prenagla procesa raspadanja!... Ali pošto je popriličan broj onih, koji „cvrkuću, kako stari pjevahu“ i pošto te pijonire ljepote nosi vjera, da pjesmi pored stiha treba sadržine, misli i poleta, čistoće i nadahnuća, mislimo, da stotina ovih najnovijih Jovanovićevih pjesama nije stotina mrtvačkih zvona, koja tužno i jednolično nagovještavaju smrt našoj lirici.

Ima u tome horu našeg Parnasa kraj snažnih i prokušanih glasova Starijih i po koji fini i umiljati ženski sopran, čiji zvuk, nježan kao u flaute, nadjekuje nemuzikalno dobošarenje Jovanovićevo.

Ali kanda se gasi zvijezda, koja tako jasno treptaše nad duhom njegovim. Ili zar ne bi u poznatu Lombrosovu raspravu krasno pristajali ovi stihovi:

Na odru.

Na odru, crno belom, ležaše čovek dičan,
Bejaše po pogledu, nekad, veoma, ličan,
Crte mu behu, strasne, ali i, vrlo časne.
Inače, mudar, beše, po svom, ozbiljnom licu,
Ispod čaršava bela, imaše slikar skicu.
Na, crnome zastoru bi — telo pokoj nika,
Na samom licu, bornom, bijaše vidna — dika,
Bejaše jasan ponos i želja, pa i nada,
Al sve to kosa smrti, u smrtnom času svlada.
I sklopi oči, smrtnom, koji, nekada sjaše,
Koji nekada silne, hiljade imagjaše,
Očima nekad može, al sada kadar nije,
Sad većem počinje, da neki zadah bije...
I što on, više bije, više se suza lije,..
Naprasna smrt bejaše, i smrt sa kosom trčaše....
I sekući vrat kosom, tužnim glasom izreče:
„Sečem ga, al mi žao... jer je se otrovao!“

Prama ovoj i nekim sličnim držimo, da „U braku“ nijesu pjesme starijeg, nego najnovijeg datuma u pjesnikovu životu. Dajbudi, da talenat pjesnikov sine opet starim sjajem koji tako visoko plamtijaše u njegovim „Pogašenim zvezdama“. I nad pjesmama „U braku“ treperi jedna ugašena zvijezda....

„Ma kako visoko po koji stvor ljudski penje svoj prijesto pod oblake, ma kako čvrsto savija oko čela svoga tijaru iznimke, koja znači genije, — ipak nije nikada siguran, da će jednog dana dobiti čudnovatu volju poput drevnog cara Nabukodonosora, da puzne četveronoški i pase travu s niskim poljskim životinjama.“ (R. J. Jakobson). I opet stara tužbalica o prokletstvu veleuma!

A. G. Matoš.

* *Ivan Trnski*, odlični hrvatski pjesnik i dični nestor, koji je prvi broj našega lista pozdravio upravo očinskom pjesmom, slavio je dne 1. maja o. g. svoj 78. imendan. Sjećajući se s najiskrenijim poštovanjem njegovog rada na polju naše metrike i poezije, želimo iz svega srca, da dobra Promisao čestitog starca još dugo i dugo podrži čila i zdrava do skrajnih granica ljudskoga vijeka.

* *Neklan. Tragedija u pet činova, od Julija Zeyera.* Češki listovi puni su hvale o ovom najnovijem djelu slavnoga pjesnika, koje se ovih dana prikazivalo u narodnom praškom pozorištu. Iz pravijeka naše historije — vele kritičari — iz doba žreca i žrtvenih gajeva, kad u oblacima vladahu Svetovit s Perunom, kad proročanstva i usudi ustajahu protiv volje ljudske, davajući joj oblik ili je uništavajući — iz te bajoslovne atmosfere iznio je Zeyer na pozornicu junačku komediju o Libušinu gnjevu, a sada tu žalobnu igru.

Na višegradskom prijestolu sjedi pretpošljednji od poganskih Přemislovaca — Neklan, malodušni, neodlučni slabić, koga muče dvojbe i tjeskobe, koji nema ni za lijek hrabrosti, koji u histeričkom strahu bjega pred ratnim pokretom, ne imajući ni toliko odvažnosti, da stupi na krvavu pozornicu, gdje se odigrava igra o njegov prijesto. A protiv njega navaljuje Vlastislav, žilav junak, knez u Luckom, rogjen u pobočnoj liniji Přemislovaca, ali slabo cijeni tradicije toga roda, ističući herojičko poslanje Samovo u opreci spram miroljubivih Přemislovaca.

„Neklan ima lijenu krv orača,“ reče Vlastislav, a na spročitavanje babe svoje, Strabe, koja reče: „Přemisl bje velik. Niječeš li ga?“ odgovori: „Oračem bje, ali Samo bješe junak. Ko znade mačem mahati, taj stoji naprijed.“

Tragom Samovim pokročio je Vlastislav onda, kad je ustao protiv glavnih kvaritelja cijele zemlje, protiv susjednih Sasa, odakle se vraća kao pobjednik i u triumfalnom opojenju izazovno odbija Neklanove poslanike, ne priznavajući suverenost praškog kneza i raspredajući sve o svojoj budućoj veličini, sinu svomu obećaje, da će kao Lucko biti njegov i Višegrad.

Vijest o navještenu neprijateljstvu, što je poslanici donose na Višegrad, jest signalom neizbježivog sukoba. Izgled na uspjeh ima neosporivo Vlastislav. On je svjestan svoje snage, a i silom i bojnom vještinom svoga puka pretežno je nad Neklanom. Samo mu valja još to postići, da junački Tyr iz Chynova ne osvane proti njemu u Neklanovu taboru. Tyra veže s Vlastislavom davno prijateljstvo, s njim bojevaše protiv Sasa, te je svojim junaštvom u mnogom odlučio pobjedu. Ali Tyr je Neklanov vazal, za to je Vlastislavu mnogo do toga, da ako mu već ne uspije sklopiti s njime savez, a to da si bar osigura prije boja neutralnost Tyrovu. Sredstvo nagje. On pozna tajnu srca Tyrova i znade, da taj junak ljubi Klimbu, sestru kužimskoga kneza Krasnika. I kada mu Klimba podade na povratku iz boja vijenac vitezova, ovjenča njime Vlastislav Tyrovu glavu i dade mu Klimbu za ženu. Prestravljena Klimba nema jakosti, da se odupre tome lukavome postupku, da krikom uvrijegjene duše otkrije tajnu svoga odnošaja s Vlastislavom, koji joj ote vijenac djevojačke nevinosti. Ona se nadaše, da će je riješiti sramote i učiniti je ženom svojom, ali kad vidje, da je Vlastislav za volju sina združio se sa svojom ženom, protjeranom Svatavom, uguši u sebi sve i s žaocem prijevare u srcu prati narinutog joj vjerenika na Chynov. Ali na vjenčani dan, ne imenujuć zavodnika, iskaza Tyru svoju pogrješku, nadajući se posve sigurno, e će je od sebe otjerati. Ali Tyr tako ne učini. I s njega pada u tom času koprena, koja je do tog trenutka prikrivala tajnu njegovoga života. Novi čovjek stoji tu pred prestravljenom Klimbom, koji joj govori riječju, kake nije nikad slušala, koja joj je otvarala perspektive, gdje njezinu razjagjenu dušu čeka okrjepa i mir i gdje će naići na oproštenje i očišćenje. Tyr je na ime potajnim kršćaninom i žar, s kojim se bavi oko ideala nove nauke, daje mu snage, da u tom času ne misli na se i na tugu, što mu je zada lukavština prijateljeva, već melemom zanosnih ideja nauke Hristove liječi mukotrpnu dušu bližnjega.

Taj prizor, koji je vanredno lijepa divinacija pjesnikova osvijetlila sjajem krasote, zadahnuvši ga divnom moralnom snagom i mislima, najznatniji je momenat drame, te ide u red najdivnijih tvorevina, što ih je ikada stvorio duh pjesnički.

Prijateljstvo će se raskinuti. Tyr se doumi, ko je zaveo Klimbu, on se tomu doumi u silno dramatski potresnu prizoru. Vlastislav dogje na Chynov, da ugovara o prijateljstvu, i tu mu stiže vijest, da je njegovu ženu ubio grom. U Klimbi probudi se sav žar potlačenog ponosa, baca se na prsa Vlastislavu, ali je taj surovo od sebe odbaci kao teret, koji mu smeta letu njegovih visoko nategnutih egoističkih ciljeva. Tyr mu otkazuje prijateljstvo i obećaje pomoć prisutnim Neklanovim poslanicima.

U tome pojavu, koji je silno koncipovan, jest vrhunac radnje, ali osim toga iscrpljuje konflikt jasnom perspektivom na katastrofu, koja će na Turskom polju raspršiti velike planove Vlastislavove.

Do kraja trećega čina imade igra normalno razmjerje kazališnog večera. Ali autor je eksponovao jošte ličnosti i motiva, koji stoje osim niti glavne ideje, a to valja dovršiti, da izvrše svoje poslanstvo. To je Krasnik, repezentant one vrste Přemislovaca, koji ni po što u sebi (kao Vlastislav), već u svojem okolišu (kao Neklan), a ne u vazalskoj odvisnosti spram tugjina, tražahu potporu za svoj opstanak. Za tim je tu Straba, udova iza kneza Vojena, starica mitskih i mističkih crta, koja tajno čuva baštinu njezinog roda — Samovu krunu.

Četvrti čin posvećen je sudbini Krasnika i Strabe. Oni ginu na gradu Kouřimu, koji propada uslijed zaposjednuća, kojem bi kaznjen Neklanov izdajni saveznik. Osim ljepota ima taj čin i efektne scenerije. Motiv Samove krune izveden je u zaključnoj sceni. Klimba donosi krunu Vlastislavu, koji se na pogled željenoga uresa uzdiže iz klonulosti misli nakon poraza novijem nadama. Ali Klimba u času, kad je skidao s njene glave krunu, osvećuje se svome obešćastitelju, te ga ubija. I plemeniti Tyr pada uslijed smrtonosne rane, što mu je sada vjerni sljedbenik dinastije Přemislovaca, koji si je pogrješno tumačio naloge junakove glede kraljevstva, koje je njegovim ciljem. Vlastislav umirući ubije Klimbu, i tako Neklan, dolazeći na čelu svoje viteške družine, vidje pozorište, koje krvlju svojom jednako je onome, koje opazi norveški Fortinbras u zaključnom prizoru Hamleta. Grozotu dovrši izdajnički Ďurink koji Neklanu daruje Samov dijadem na zakrvavljenoj dječijoj glavi — sina Vlastislavova.

Uspjeh ove tragedije po izvještaju „Světozorovu“ bijaše silan. Jedino je šteta, — primjećuje pomenuti list — što je odviše dugo trajala predstava, naime puna četiri sata. Autor će po svoj prilici koješta izostaviti, da tu jedinu manu odstrani, a da tim komad na svojoj vrsnoći ništa ne izgubi.

J. M.

* *Nadvojvoda Franjo Ferdinand od Este: Aus dem Tagebuch meiner Reise um die Erde 1892, 1893.* Wien. Alfred Hölder, k. u. k. Hof- und Universitäts-Buchhandlung. Dvije sveske, 1140 str. Nedavno je pod ovim naslovom pošlo u svijet djelo, koje svjedoči o divnom idealnom nastojanju članova one okrunjene kuće, gdje su i poezija i umjetnost ne samo rado vigjeni gosti, nego su domari na svojem ognjištu. Naš carski i kraljevski dom uz druge svoje zastupnike, pušta s ovim djelom jednoga od mlagjih svojih članova na javno polje literarnog rada, a to djelo posvjedočuje oštar dar opažanja, umjetničku dotjeranost u prikazivanju i upravo familijarnu pjesničku zagrijanost u shvatanju žive i mrtve okoline, koja se putniku živopiscu pred očima regja. Zbog primjera donosimo nešto uvoda iz tog zanimljivog dnevnika:

„Od mladijeh nogu mnogo sam putovao. Razne prilike vodile me unakrst Evropom i tako mi se pružila zgoda, te upoznah naše staro kopno. Progjoh i zemlju Faraona, Siriju i Palestinu, a raznolikost i izvornost što potječe sa krajeva i ljudi, napremica i predmeta,

napuniše me podukom, zadovoljstvom i užitkom. Pa koje čudo što se u meni rano probudila želja za putovanjem, i najzad sazrijala u toliko, te me srce povuklo da obigjem jedan put cijelu zemlju.

I moja se želja ispunila. Premilostivom brigom Njeg. Veličanstva nàdala mi se prilika, da velik dio toga putovanja prevalim biser-lagjom naše slavne mornarice, torpednjačom po imenu „Carica Jelisava". Po Previšnjim namjerama plovila je „Carica Jelisava" u istočno-azijatske vode, neka bi se ovim putovanjem jednomu dijelu naše mornarice pružila zgoda za daljnu praktičnu naobrazbu i za pomorske i naučne studije, koliko i za to, da ova ogromna lagja pronese u daleka mora ponosnu snagu monarhije u korist njezinih trgovinsko-političkih interesa.

Blagodareći Providnosti, koja me je rukovodila, i onima, koji uskoriše ovaj moj početak, priznat mi je, da se je sve ujedinilo, što me je privodilo cijelji, za kojom sam pošao. A nije bila ljubopitljivost te me krenu kolom zemlje, ni lovačka želja, premda lov jedini možda privodi putnika u izravan dodir sa originalnim načinom prirodnog života, pa ni to, da s onu stranu okeana vidim ono, što no se rijetko vigja — eksotični sjaj. — Sve to ne pokrenu mene da gotovo za dugačku godinu dana ostavim domovinu. Ja htjedoh da na rogjene svoje oči posmatram strane državne uredbe i društveni život, da crpem nauku u dodiru sa tugjim narodima i ljudima, sa tugjom kulturom i običajima, da se nasladim gledanjem čudnijeh tvorevina umjetnosti, posmatranjem strane prirode i neiscrpne joj draži. I ja sam to našao i na pučini morskoj, ko i na tvrdoj zemlji, u kneževskim palačama i potleušicama, u metropolama i u pustama na osami, u župnim dolinama i na vedrim brdinama. Povratih se bogat iskustvom, rijetkom lovinom i zbirkama.

A da utvrdim hiljade tijeh raznijeh dojmova, koji me zaokupiše, pak da ih se i u stare dane u naknadnom osjećanju naužijem, kako me ono nekada u mladim godinama zanašahu, eto ih već u početku puta svaki dan bilježih. Pri tome vezala me miso na one, koji su kod kuće ostali. Oni, koji ne uzimadoše prilike da gledaju neposredne i neisporedne draži sviju slika, te su kraj mene prolazile, neka barem na ovaj način nagju za to — ako i slabu — naknadu, s kojom ih posredno dovodim na taj put oko zemlje, u koliko im naime ponugjam moje bilješke. Pak tako predajem mojim milima i mojim prijateljima ovaj dnevnik na ruke. Tu je sve što vidjeh, doživjeh, smislih i naučih. Nadam se, da će u onijeh, za koje ga pisah, naići onoliko zanimanja, koliko ga mogu da uzbude sklonost i prijateljstvo."

* *Matica hrvatska* javlja svojim članovima i društvenim povjerenicima, da je nasljednik u redakciji „Matičina" izdanja: *„Hrvatskih narodnih pjesama"*, gosp. dr. *Stjepan Bosanac*, skorih dana predao odboru „Matice hrvatske" od pok. dra Ivana Broza započetu a uslijed njegove smrti nedovršenu *prvu knjigu* „Hrv. narodnih pjesama" *posve gotovu za tisak*, tako da sada nema nikakve zapreke, da prva knjiga „Matičina" izdanja „Hrv. nar. pjesama" ugje u štampu. I odbor „Matice hrvatske" zaključio je da se prva knjiga „Hrv. nar. pjesama" što prije štampa, da bude najdulje do konca tek. godine doštampana, i da se sa budućim godišnjim knjigama med članove „Matice" razdijeli.

God. 1893., kad je „Matica hrvatska" bila pozvala svoje članove na predbrojku prve knjige „Hrv. nar. pjesama", predbrojilo se je bilo oko 4.500 (četiri tisuće pet stotina) članova „Matice" i učenika na ovu knjigu, — i prema tomu broju bila je tada i ustanovljena naklada knjige. Danas, pošto je broj članova „Matice" od god. 1893. i opet znatno porastao, mora da „Matica" i opet svoje članove pozove na predbrojku prve knjige „Hrv. nar. pjesama", pak uslijed toga i šalje na svoje društvene povjerenike nove predbrojne arke, te se isti usrdno umoljavaju, da svakako *do konca mjeseca svibnja t. g. isprave i popune sa novim predbrojnicima stare predbrojne arke* i upravi „Matice" do opredijeljenog vremena i predbrojni novac dostave i točno jave, koliko predbrojnika imade u pojedinom povjereničkom kotaru na ovo „Matičino" nakladno izdanje.

Prva knjiga „Matičinih" „Hrv. nar. pjesama" (najstarije epske pjesme) imaće daleko veći opseg — preko *četrdeset* štampanih araka — nego što se je prvobitno (god. 1893.) pomišljalo, — nu cijena knjizi za *članove „Matice"* i *učenike* ostaje prvobitna, naime *1 for. 50 novč.*

Budući da se „Matica hrvatska" pouzdano nada, da će rezultati njezinog mnogogodišnjeg truda oko „Hrv. nar. pjesama" odgovarati svim zahtjevima, što ih stavlja današnja nauka na izdanja ove vrsti, te da će ova knjiga biti na čast narodu hrvatskomu, to ona očekuje pouzdano od svojih vrijednih članova, — a u prvom redu od svojih *članova-utemeljitelja*, — da će ju oni svi u ovom njenom trudnom i mučnom poslu što *brojnijom predbrojkom* poduprijeti. Upozoruju se ujedno članovi „Matice hrvatske", da se *za vremena* predbroje i uplate predbrojninu na „Hrv. nar. pjesme", da se uzmogne što prije točno udariti naklada knjizi, — pošto „Matica" ne smije i ne može na nesigurno možda odveć veliku nakladu ove knjige tiskati. I zato neka bude već sada javljeno, da ako se koji član „Matice" za vremena ne predbroji na ovo nakladno izdanje „Matice", neka ne zamjeri, ako slučajno iza nekog vremena — pošto bude sva suviše tiskana zaliha knjige raspačana — ne bude mogao više ove knjige dobiti.

U Zagrebu, 25. travnja 1896.

Uprava „Matice hrvatske".

* *Zagrebačko društvo „Dobrotvor"*, koje odijeva i obuva siromašnu djecu zagreb. osnovnih škola bez razlike vjere i zavičajnosti, odlučilo se da izdaje koncem svake školske godine u svoju korist najeftiniju i najukusniju omladinsku knjižnicu, koju uregjuje društv. tajnik *Franjo Bartuš*. Svaka će knjižica biti tiskana na finom bijelom papiru, urešena izvornim, sasvim novim slikama, a vez će biti sav od platna i ukrašen zlatotiskom. Isto će se tako paziti, da bude sadržaj sasvim nov, krasan i biran. Cijena je svakoj tako ukusno opremljenoj knjižici samo 30 novč. Tko na jednom nabavi knjiga za 5 for. dobiva 20% popusta, a tomu se plaća i poštarina. Na tu se knjižnicu osobito upozoruju slav. ravnateljstva pučkih škola i slavna općinska poglavarstva, koja svake godine nabavljaju nagradnih knjiga za odličnu djecu svojih škola. Za ovu se godinu nalaze pod tiskom ove knjige:

1. Izabrane pjesme Petra Preradovića, za mladež odabrao i životopis napisao Franjo Bartuš.
2. Izabrane pjesme Augusta Šenoe, za mladež odabrao i životopis napisao Franjo Bartuš.
3. Dobrotvorke. Pripovijesti od Dragutina Jovana.
4. Djedove pripovijesti od Ivana Tomašića.
5. Crtice iz prirode od Julija Varžičke.
6. Sličice iz prirode od Julija Varžičke.

Isto će se tako dobivati u krasnom vezu:

1. Naš kralj Franjo Josip I. od Fr. Bartuša. Cijena 30. novč.
2. Mali Dobrotvor. Cijena 35 novč.

Narodne zagonetke.

1. Ja uskidoh drenov štap, pa se hitih pod oblak, pa istjerah devet djevojaka. Car im sudio, mozak im curio, car im reko — mozak im teko?
2. Zec mrda preko devet brda, sapima treska do jalova daska?
3. Puhavčići — dihalčići, vedri ogledalčići, ravno polje — crna gora?

Pribrao *Mehmed H. Sejdović.*

Zagonetni rimski natpis.

Našao ga *Vuk*, kad je prokopavao podrum.

Zagonetka

od *Selima*.

* · * · ·	Početak vatre.
* · * · ·	Veselje.
* · *	Oružje.
* · * · ·	Varoš u Rusiji.
* · * · · ·	Broj.
* · * · · · ·	Amerikanska rijeka.
* · * ·	U prozoru ima.
* · * ·	Na moru ima.
* · * ·	Plod vulkana.
* · * · ·	Muhamedansko ime.
* · * ·	donje odijelo.
* · * ·	Ptica.

a a a a a a a a a a a a a b č ć d d e e e g g i i i i j k k l l l n n o o o o o o o p r r r r r s s s t t v v

Gornja slova treba poredati mjesto tačaka i zvjezdica tako, da ti dadu označene riječi. Slova mjesto zvjezdica čitana odozgor dolje u prvom redu daće ti jedno od najnovijih naših književnih djela, a ona mjesto zvjezdica u drugom redu, čitana odozgor dolje, kazaće ti čije je to djelo.

Riješenje narodnih zagonetki

od *M. H. Sejdovića* iz 8. broja „Nade".

1. Hljeb. 2. Mravinjak. 3. Zemljana peć s loncima. 4. Pratljača. 5. Sjekira. 6. Zubi. 7. Oči. 8. Brava. 9. Miš. 10. Trn.

Riješio: g. Hasan Behmen u Mostaru

Riješenje konjićevog skoka

od *Milke M.* iz 8. broja „Nade".

Al bozi su rekli! već Rimljanin vreba
I smrt mu je staračka spora —
Tek jošte da gledнem put rodnoga neba
I mojega nekada mora;
Još samo da reknem ti zdravicu zadnju
Uz suzu u p'jesak vrući;
Da šanem uz otrov, što nekad mi poda:
Ah ljubim te umirući.

Od *Silvija Kranjčevića.*

Riješili: gg. Hasan Behmen. Hafiz Smail Hasanagić u Mostaru i g. Mehmed Spahić u Sarajevu.

Riješenje književne šale

od *Malvine* iz 8. broja „Nade".

Koji od naših čitaoca poznaje književnika i saradnika „Nade", koji jednom kaza, da mu je *Doktor* Bubalo pričao, kako je loveć došao na *laz* i to *o* Mratinju danu, te vidio gdje tamo ranjen leži stari *kos* a jedan *tić* ga hrani, da ne skaplje od gladi?

Doktor Lazo Kostić.

Riješili: ggja Milka M. u Travniku i g. Mehmed Spahić u Sarajevu.

Riješenje rebusa

od *Else pl. E.* iz 8. broja „Nade".

Svaka ptica svomu jatu leti.

Riješili: ggje Milka M. u Travniku, Lj. D. u Gradačcu Marija Kurolt u Begović-Kuli; gg. Mehmed Spahić u Sarajevu, Eugen Kamenar u Vukovaru, Karlo Kersting u Kolima kraj Banjaluke i Gj. S. u Sanskom Mostu.

Još su riješili konjićev skok iz 7. broja „Nade" gg. Krunoslav Miličić i Mato Visković sa Brusja na Hvaru.

Dopisi uredništva.

G. O. u B. Misao ne bi bila loša, tek Vam izvedba nije pošla za rukom.

St. I. u T. Vaš kratki prikaz o Adi Negri ne možemo štampati, pošto imademo o toj pjesnikinji opsežniji članak, koji je već odregjen za štampu. Pripovijest iz pomorskog života pročitasmo i mislimo, da nije izvedena. Uz to se na mnogo i mnogo mjesta i vidi i čuje spisatelj. Ovijeh dana vraćamo Vam tu radnju, da je izvolite dotjerati.

Jos. P. u M. Hvala, al ne bi pristalo.

Vl. J. T. u O. Doći će što prije na red.

P. Z. u B. U Vašim pjesmicama ne će niko živ pod suncem naći poezije. S toga Vas Vaši prijatelji loše uvjeravaju i ovaj put biste najbolje učinili, da se najprije čuvate od svojih prijatelja.

M. R. u K. Nije za nas.

Sadržaj.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 11. Sarajevo, 1. juna 1896. Godina II.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

Nadvojvoda Karlo Ljudevit.

Dne 19. maja u 6 sati 55 minuta izjutra izdahnuo je svoju plemenitu dušu jedan od najprvljih prinčeva našeg carskog i kraljevskog doma, brat našeg premilostivog vladara i desna mu ruka u očinskome nastojanju o sreću sviju naroda prostrane monarhije. Toga dana svidjelo se božjoj volji, da ga riješi zemaljskog bola i pozove u svoje vječito krilo. Megju svoje pradjedove sašao je *nadvojvoda Karlo Ljudevit,* knez po krvi i duhu, plemić po imenu i srcu.

Upokojeni nadvojvoda rodio se 30. jula 1833. u Schönbrunnu, ko treći sin nadvojvode Franje Karla i nadvojvotkinje Sofije. Svoje djetinje godine sproveo je zajedno sa starijim si bratom Franjom Josipom, danaske premilostivim našim carem i kraljem i sa Maksimilijanom, potonjim blage uspomene carem Meksika. Krasni duševni darovi bogato su resili mladoga princa.

God. 1853. stupi nadvojvoda u vježbu upravnih posala u Galiciji, a 30. jula 1855. bude namjesnikom Tirola i Vorarlberga. 4. novembra 1856. vjenča se u Drezdi s odabranicom srca svoga, princesom Margaretom. Ova srećna sveza potraja samo dvije godine, mlada nadvojvotkinja umrije već g. 1858. u Monzi, a istom joj bilo 18 godina. Nakon ovog teškog udarca živio je nadvojvoda Karlo Ljudevit većinom u Rimu. Povrativši se natrag iz Italije preuze opet tirolske poslove, sve do g. 1861., a za rata 1859. prikazao je sve svoje umne sile obranbenomu pozivu. God. 1862. oženi se s princesom Marijom Annunzijatom, kćerkom Ferdinanda II., kralja Sicilija. Od ovoga braka potekoše nadvojvode Franjo Ferdinand, Otto, Ferdinand Karlo i nadvojvotkinja Margareta Sofija. 4. maja 1871. otrže mu smrt milu drugaricu. G. 1873. oženi se nadvojvoda po treći put s Marijom Terezijom od Bragance. Od ovog su braka nadvojvotkinje Marija Annunzijata i Jelisava.

Upokojeni nadvojvoda živio je za najplemenitije ideale čovječanstva i bijaše vazda i svagdje jedan od prvijeh, gdje je trebalo potpomagati znanosti i umjetnosti. G. 1873. eno ga zaštitnikom bečke svjetske izložbe. Naročito je promicao industriju i tu je najbolje svjedočanstvo bogati tehnološki muzej u Beču. Neumoran u promicanju znanosti i umjetnosti, bijaše pokojnik protektorom carskih akademija u Krakovu i Pragu te austrijskog trgovačkog muzeja u Beču, a u službi čovječnosti zastupao je protektorat: Društva Crvenog Krsta. U vojenom pozivu bijaše upokojeni nadvojvoda, uz druge počasti, konjičkim generalom. S njime je legao u grobnicu carski zaštitnik svega, što je lijepo, dobro i istinito.

Na udaru s ovaka gubitka, u jednodušnom žalovanju sviju naroda velike monarhije utječemo se i mi iz dna iskrene nam slovjenske duše svemožnomu Bogu s molitvom, neka bude na utjehu teško ucvijeljenomu domu, prijestolu i previšnjemu nam caru i kralju, dobromu ocu sviju nas.

Nadvojvodi Karlu Ljudevitu — pokoj vječni!

U službi.

Pripovijeda *Joca Nikolajević*.

(Nastavak.)

XI.

10. maja.

Prekjuče, kada sam raspustila djecu, spremah se da se malo prošećem poljima, po kojima je žito već povisoko naraslo. S prozora moga stana često gledam, kako se, kada popuhne povjetarac, zelena vlat lijepo talasa. I onda, uzimadnem li kada, otputim se u šetnju po poljima. Te su mi šetnje veoma omiljele. Podam se sva uživanju, pa zaboravim, da mi manjka društvo, za kojijem mnogi tako ginu. Moja je duša tako čista, moje srce ničim ne pomućeno, pa mi godi bavljenje u čistoj prirodi. Uzmem sobom dvije tri svoje dobre učenice, pa se veselim njihovu glasnu i radosnu podvikivanju kada opaze kakav lijep cvijet ili kada ptičica, poplašena našijem dolaskom i glasnijem razgovorom, prhne u zračne visine.

Spremala sam se na šetnju, i kad htjedoh izaći iz sobe, pred školom stadoše kola.

„Ko bi to mogao biti?“ pomislih i srdnuh se, što će mi možda da pokvari nevinu zabavicu.

Pogledah na prozor.

Gospogja Marija Isaije Čukulića!

Pritrčim joj, te se s njome pozdravim.

Kada smo ušle u sobu, prozbori:

„Nema vas već podulje do mene, pa eto došla sam ja do vas. Nešta me vuče k vama, pa mi je upravo bilo neobično, što vas tako dugo vidjela nijesam. Mora da se dobro u vašem gnijezdu osjećate, kad se rijetko dajete vidjeti.

„Pa da vam istinu kažem, lijepo mi je. Proljetni čar na selu tako me zanio, da sam se posve odala uživanju ljepote, što ju milo proljeće donijelo.“

„Pa veselje uživate sami, i s nikime ga ne dijelite.“

„S kime ću da dijelim?“

„Pa i Badljevina je selo; i tamo je tako lijepo kao i ovdje.“

„Znam ja to, ali kada tamo dogjem, moram u sobi da prosjedim, a čini mi se, grjehota bi bilo, da propustim, da ova ljepota progje, a da se je potpuno ne užijem.“

„Da ste došli koji četvrtak do mene, lijepo bi se bile odšetale u šumicu, pa bih i ja uz veselo djevojče malo živnula, otresla se čame, što mi dušu mori.“

Pogledah je začugjeno.

„Gospogjo, šta vi to govorite?“

„Istinu, gospogjice!“

Lice joj prestrla tuga. Žalobno se nasmiješi.

„Ne razumijete li me, zar ne?“

„Zaista, gospogjo!“

„Jer sudite po vanjštini, a ne možete, dabome, znati, šta se u srcu mome skriva.“

To je govorila tako ozbiljno, da me upravo iznenadilo.

„Je li moguće, da ste nesretni? Kod vaše dobrote vi to ne zaslužujete.“

„Ah,“ reče turobno.

„Sama sam kriva nesreći svojoj. Nikada nikome nijesam to rekla, ali evo vama velim. Da me potpuno razumijete, reću vam sve. Sjedite tu pored mene, pa me slušajte.“

Posadih se kraj nje, a ona otpoče:

„O svojoj djevojačkoj dobi ne ću da vam mnogo govorim. Bijah siroče bez oca i majke. Othranjivao me neki dalji rogjak, pa da mu uvijek ne bih o vratu visjela, dao me u učiteljsku školu, da se, kada ju svršim, sama budem mogla uzdržavati.

„Kada sam položila ispit, nijesam dugo na mjesto čekala. Početkom iduće školske godine poslala me vlada u Badljevinu, da zastupam oboljela učitelja, a kada je ovaj preminuo, budem, zauzimanjem oca Isaije Čukulića, tude stalno namještena. To sam smatrala osobitom srećom. U toj kući bijah primljena, kao da sam im rogjeno dijete.

„Godina je dana prošla, nijesam Isaije vidjela. Bavio se na strani po školama. Da ne mora biti osobito veselje svojijeh roditelja, zaključivala sam otale, što bi stari Čukulić bio osobito namrgogjen, kada bi od njega primio pismo, a počesto bi mu slao poveće svote novaca.

„Kada sam se u njihovoj kući, regbi, odomaćila i više svojom nego stranom smatrana bila, ispriča mi stara gospogja sa suzom u oku, da im njihov jedinac teškijeh zadaje briga.

„Jednoga dana mjeseca jula sjegjasmo nas trojo pod sjenicom u bašči, poput perivoja uregjenoj. Ja sam čitala novine na glas, a starci me slušahu.

„Ugje pismonoša i predade gospodinu Čukuliću pismo. „Od onoga nevaljalca!“ promrmlja i otvori. Čim je dulje čitao, sve mu lice namrštenije postajalo. Na jednom zgužva pismo i ljutito viknu: Nedam više ništa. Taj deran misli, da novci s neba padaju.

„Ne ljuti se, molim te,“ progovori blago stara gospogja, a glas joj drhtao. „Možda treba na nužne stvari.“

„Nedam ništa,“ vikaše dalje stari gospodin. „Mnogo sam već izdao, a da tako dalje potraje, izio bi skoro moju mučnu tekovinu. Pisaću mu, neka se vuče kući. Šta će tamo da harči vrijeme i moj novac. Od njega nikada pravnika. Možda će biti bolji gospodar. Neka se priučava pod mojom paskom gospodarstvu. Gledaću da ga združim s valjanom ženskom. Ako ga ona ne okrene na pravi put, niko lje ne će. Onda je propao.“

„Pogleda mene čudnovato, da mi je udarila krv u lice.

„Od to doba, čini mi se, još me većom nježnosti obasipavahu. Nijesam slutila čega radi to čine.

„Dva mjeseca kasnije došao Isaija kući.

„Već na prvi mah moglo se vidjeti, da je nemilice harčio mladost svoju.

„Otac ga susreo dosta neprijazno, a mati kao mati nije mogla da nadvlada materinskijeh osjećaja, a da mu ne pane oko vrata.

„Mene nije udostojio ni čestita pogleda, što me ni najmanje bunilo nije, a gledajući njegovo ispijeno lice, u sebi sam se radovala, što se tako prama meni ponaša.

„Otkada je došao Isaija kući, ne vidjeh u starog Čukulića vesela lica. Naučen raskalašenu životu, znao je i u Badljevini naći veselijeh drugova, s kojima bi tjerao kera. Zbog toga je megju ocem i sinom dolazilo do nemilijeh prizora. Nekojima sam i sama bila svjedokom, a da je se nemir nastanio u toj čestitoj kući, čitala sam i iz zaplakanijeh očiju gospogje Čukulićke. Ah, kako sam žalila te dobre ljude! Njihova nesreća dojmila me se osobito, te sam je u srcu svome s njima dijelila.

„Bješe to jednog zimnjeg dana. Sjedila sam u gostinskoj sobi i nešta čitala. Pozornost moju svrati razgovor u susjednoj sobi.

„Samo si ti kriva,“ govoraše stari Čukulić svojoj ženi, „da se tako pronevaljalio. Prepuštala si mu sve na volju, dok je kod kuće bio, a sada je preoteo maha, pa ga teško ukrotiti.“

„Ne ubijaj me, molim te,“ čuh zagušljiv govor stare gospogje. „I bez toga dosta trpim.“

„I pravo je. Kada sam govorio: Ne daj mu sve na volju, odgovarala si: Ah, šta slabo dijete zna. Dok se razumu dovije, opametiće se već. Eto ti ga, kako se opametio.“

„Plač stare gospogje djelovao je na mene toliko, da sam odlučila, da pokušam, ne bih li ja toga razuzdanca pripitomiti mogla. Ta odluka bijaše ujedno i temelj moje nesreće.“ — — — — —

Gospogja Čukulićka duboko uzdahnu i onda nastavi:

„Isaija nije nikada meni osobite pažnje posvećivao.“

„Ne mogu da se sjetim, kako se dogodilo, da smo se sami našli u sobi.“

„Vani je padao snijeg u gustijem pahuljicama.“

„Isaija reče, tek da nešta reče:

„Grozna vremena! Čovjek bi na selu mogao od čame da skapa. Varoš, varoš, tu se živi, a na selu se umire. Nikakove razonode, nikakova društva!

Skupih svu snagu i rekoh:

„Vi me vrijegjate. Zar vam moje društvo nije po volji?“

„Isaija me prvi put pronicavo pogleda. Moje ga pitanje zbunilo. Vidjela sam, kako se na stolici vrpolji.

„Vaše društvo?“ pitaše, gospogjice. Nijesam vičan na takova društva.“

„A za što ne, ako smijem da pitam?“

„Jer suviše čistotom odisuje.“

Morala sam se glasno nasmijati.

„Kako to mislite?“ upitah.

„Taaako,“ rastegnu kao od nevolje.

Svrnuh razgovor na drugi predmet. Uprla sam sve sile i znanje svoje, da Isaiji učinim svoje društvo što privlačnijim. S početka me slušao dosta rasijano, ali malo po malo posvećivao mi sve više pažnje, dok nije napokon preda mnom sjedio kao gjak pred učiteljem.

„Vrata se otvoriše, a u sobu ugje stara gospogja. Očito je bila iznenagjena, gdje Isaija nepomično sjedi i sluša moje riječi.

Kao navlaš zapitah:

„No, gospodine Isaija, kako vam se sada svigja moje društvo?“

On me pogleda i reče:

„Gledaću da mu se priviknem.“

Tako blago ne čuh ga još govoriti.

„Isaija,“ reče mu majka, „otac te zove. Ima nešta s tobom da govori.“

On se podiže, nakloni se i reče:

„Hvala Vam, gospogjice, za ovo nekoliko časova. Čini mi se, da su dosta ugodno protekli.“

Kada je on izišao, baci mi se stara gospogja oko vrata, suza joj kanu iz oka. Ona progovori:

„Oh, hvala vam, dobro dijete.“

„Nemate na čem da mi hvalite,“ rekoh postigjeno.

„Mješte odgovora poljubi me u čelo.“

„Lagano proticahu dugi zimski dani.“

„Isaija bi po čitave sate sa mnom prosjedio. Razgovarali bi ili čitali, a po nekada i udarali u glasovir i pjevali. Čini se, da se malo pripitomio, jer nije toliko čeznuo za varoši i njezinijem halabučnijem životom. Jednom mi je dapače rekao: Ah, gospogjice, čudna je u vas moć. Ta mišljah, da ću da skapam na selu, a gle, dani mi ipak prolaze. Činila sam se, kao da sam njegove riječi prečula. Radovah se, što sam zabrinutijem roditeljima povraćala sina, koga su izgubljenijem držali.“

„Jednoga dana sjegjasmo nas troje: gospogja Čukulićka, njezin suprug i ja sami u sobi. Isaija je nekuda bio po gospodarskom poslu otišao.

„Starci razgovarahu o njemu.“

„Čini mi se,“ govoraše starac, „da taj nevaljalac skreće na bolji put. Ovo neko vrijeme mogao bih s njime zadovoljan biti.“

„Staru gospogju ta primjedba očito obradova.“

„Ah,“ progovori ona, „pogledaće Bog i na nas rastužene roditelje, i dati da spokojno oči zaklopimo.“

„Da,“ nastavi gospodin Čukulić, „smilovao nam se Gospod i poslao nam u kuću angjela, da pokaže bludnome sinu put, kojijem treba da ide. — Za tijem se okrene meni milo me pogledav reče: „Gospogjice Marija, veoma me obvezaste.“

„Čime sam zaslužila toliku blagodarnost?“ jedva promucah, nastojeći da prikrijem uzbugjenost svoju.

„Ne govorite tako,“ reče on. „Vašijem blagijem postupkom povratiste roditeljima

zablugjela sina. Kakav bih ja bio čovjek, kada bih na toliko dobročinstvo ostao neosjetljiv.“

„Da, da,“ progovori stara gospogja, „naša dobra Marija pravi je angjeo naše kuće.“

„Te riječi od ljudi, koje sam poštovala i koje sam voljela kao oca i majku, veoma mi mile bjehu.

Nastalo je i proljeće.

Jednoga dana, kada se voćke uresile cvijetom, a mirisi se prosuli čistijem vazduhom, šetala sam se sa Isaijom po bašči. On je uznosio čare mila proljeća.

„Čeznete li jošte, gospodine Isaija, za varoši i halabučnijem varoškijem životom?“ upitah ga.

„Ne, gospogjice. Ko bi u toj ljepoti i pomišljao na zagušljiv vazduh varoškijeh ulica! Prijašnji moj život bijaše nepromišljeno harčenje mladosti, pa kada pomišljam na to, sam se sebe stidim. Sada osjećam istom ljepotu života.“

„Ah, gospodine Isaija, rekoh, kakovu radost činite svojim starim roditeljima.“

„Gospogjice,“ reče ozbiljno, „vi možda ni ne slutite, tko me je naučio, kako treba da se živi.“

„Ne,“ rekoh, gledajući preda se.

„Vi, gospogjice, vi, — nastavi. Prije me je vaša čistota odbijala, ali čim sam vas više upoznavao, tim sam više osjećao, da bi mi bez vas bilo nemoguće živjeti.“

„To je samo opsjena, gospodine Čukuliću,“ rekoh hladno.

„Ne, gospogjice,“ nije to opsjena. „Vaša plemenitost učinila me posve drukčijim čovjekom, otresao sam se svake nevaljalštine, jer uz vas čovjek ne može biti nevaljao.“

„Suviše mi laskate.“

„Ah, ne gospogjice. Moje riječi potječu iz dubine duše.“

„Na jednom zastade, pogleda me čudnovato i reče:

„Gospogjice! Vi ste me učinili čestitijem čovjekom, ali ste ujedno osvojili i moje srce. Recite mi, možete li me ljubiti?“

„Gospodine Čukuliću!“ rekoh uzbugjeno.

„Ne odbijajte me, ne ništite djela svoga. Učvrstite ga svojom ljubavlju. Evo padam pred vas na koljena i preklinjem vas; usrećite me potpuno.

„Htjede me popasti za ruku, ali ja mu se izmakoh i pobjegoh u svoj skromni stan.

„Suze mi potekoše licem. Ah, ja nijesam za time išla. — Isaije Čukulića nijesam mogla da volim. Uvidjela sam da sam predaleko zašla.

Toga dana nijesam nikamo odlazila. Neobična tuga ovladala mi mlagjanijem srcem.

Idućeg dana pokuca neko na vratima moga stana. Ubrisah suze i sabrah se. Nešta sam slutila.

Bijaše otac Isaijin.

Umolih ga da sjedne.

On me milo pogleda i reče:

„Sta znače te vaše zaplakane oči?“

„Rastužila se bijah, ne znam ni sama za što.“

„Da vas nije moj sin kakvom nepristojnom riječi uvrijedio?“

„Ne, gospodin mi Isaija nije ništa tako govorio.“

„Ništa vam nije govorio?“ upita me značajno.

„Ne sjećam se baš.“

On ustade, prigje mi i uhvativ me za ruku, reče:

„Gospogjice! Nijesam vičan, da mnogo govorim. Isaija mi je rekao sve, a to je moje srce veoma obradovalo. Vi ste angjeo naše obitelji, pa ostanite to i dalje. Pružite ruku mome sinu. Spasite njega, usrećite dvoje ostarjelih, ražalošćenih ljudi. Bog će vam platiti.“

„Govorio je to takovijem glasom, da me je do dna duše potresao. Ne mogoh reći ni: da, ni: ne nego projecah, a suze mi navrle na oči.

„On me pogladi rukom po glavi i glasom punijem molbe i bojazni reče:

„Ohrabrite se, dobro dijete. Ustanite, pogjite sa mnom i razveselite moju tužnu ženu, koja živi danas u neizvjesnosti, što ubija.“

„Kada mi je spomenuo muku stare gospogje, koja mi je pravom majkom bila, ne mogoh a da ne ustanem i ne pogjem.

„Nagjoh je, gdje u sobi zaplakana sjedi.

„Prigjoh joj ruci. Ona me privuče sebi, grčevito me pritisnu i projeca:

„Je li dobro dijete, da nas ne ćeš ražalostiti?“

„Odgovorih joj jecanjem.“

„Pravo kaže pjesnik: Aj, za druge često živimo i mremo!

„Njihovoj dobroti i ljubavi, što su je ukazivali meni sirotoj djevojci, žrtvovah sreću svoju. Nijesam imala jakosti, da ih ražalostim.

„Poslije Uskrsa postadoh suprugom Isaije Čukulića.

Lice u gospogje Čukulićke se smrče i ona za čas prekinu pričanje.

Poslije podulje stanke nastavi:

„Isaije nijesam mogla voljeti, ali sam ga podnosila, jer je svim mogućijem načinom nastojao, da mi se pokaže zahvalnijem. Svoju sudbu podnosila sam mirno, a nije mi tako teško ni padala, jer me starci obasipavahu najvećom ljubaznošću, šta se samo zamisliti dade.

„Dvije je godine ta mirnoća trajala. Tada se razbolje svekar mi. Nikakove nade ne bješe, da će ozdraviti. Jednom me zovnu sebi na samo. On je uzeo moju ruku i govorio mi:

„Da nije bilo tebe, moja dobra kćerko, ja bih, to je sigurno, bio u najvećem nezadovoljstvu umro, a ovako ću mirno usnuti. Isaija je pošao pravom stazom; ali to me ne smije da zavarava. Dužnost mi je bila, da se postaram za tvoju budućnost. Svoje imanje dijelim na dvije pole: jedna tebi, a druga Isaiji. — Htjedoh, da se suprotivim, ali on nastavi:

„Ja sam bio dužan, da te osiguram. Isaija je nestalne naravi. Tko zna, može doći vrijeme, gdje ga ni tvoja plemenitost ne bude na uzdi mogla održati. Može poći stranputicom, pa bi mogao doći i dotle, da ne bi imala ni glave kamo skloniti. Ako Isaija bude čestit čovjek, dijelićete i onako sve, a uz to mu ostaje neprocijenjeno blago, plemenita želja.“

„Nije dugo potrajalo, skrsti svoje bijele ruke.

„Isaija htio silom da igra neku ulogu, pa se pomamio da bude načelnikom. Znajući, da bi onda opet imao prilike, da upane u kojekakova društva, odgovarah ga, što sam življe mogla, a i mati je upotrebila sav svoj ugled, da ga od toga odvrati. Činilo mi se, već se bio zasitio tog obiteljskog života. Znao je tako udesiti, da su seljaci dolazili dan na dan i molili ga, da se primi općinske uprave. Htio je time, da me osvjedoči, da je želja samih mještana, da im glavarom postane. Mogu li se, reče mi, oglušiti ovoliku navaljivanju? Glas naroda, glas je sina božjeg! Pa napokon, zašto da se i ne odazovem? Zar da ništa korisna ne učinim, nego da cijela života dembelišem? — Prozr'ela sam njegovo manevrisanje pa mu rekoh: I bez toga možeš ti mnogo korisna da učiniš svojim suseljanima i da udesiš svoj život tako, da ti dani u korisnu radu protiču. — Sve badava, Isaija se nije dao ni osoliti.“

„Bješe izabran glavarom. Omamljena rulja donijela ga na rukama kući. To mu je veoma laskalo. Dao je na dvor isturati petak vina. Dugo u noć vladaše pomamno veselje, a u kući se častila kotarska i mjesna gospoda.

„Brzo sam uvidjela, da sam se s pravom pobojavala, ako postane upravnik. Isaija se sve više podavao razvratnu životu. — Kratko vrijeme za tijem razboli se i svekrva. Nakon kratke bolesti umrije, ali ne tako zadovoljno, kao svekar. Na samrtnoj postelji reče mi:

„Čini mi se, da ćeš se mnogo napatiti. Neka ti Bog, mila kćerko, podade jakosti, da ne kloneš. Moj Isaija rastužiće tako plemenito srce.“

„Suza joj zablista na upalu oku. Pritisnu me na grudi, blagosovi i ispusti dušu.

„I zadnje osobe, koja bi me tješila, nestade. Od sada bijah prepuštena sama sebi, da bijem bojak sa strastima toga čovjeka, kome sam postala ženom samo iz ljubavi spram njegovijeh rastuženijeh roditelja.

„Šta ću da duljim? Isaijom opet ovladala raskalašnost, on je tonuo sve dublje i dublje. S početka sam nastojala i suzom i molbom, da ga odvratim od rgjavštine, pa kad sam vidjela, da je sve zalud, povukla sam se sama u sebi. Teška mi tuga pritiskivaše srce... oplakivah gorku sudbinu svoju, oplakivah, ali nikome ne kazivah...“

Gospogja Marija zamuknu, a teški uzdah vinu joj se na grudi.

Sada razumijem sve... razumijem tužan joj pogled, žalostan izraz lica. Ta ona je mučenica, koja svoju kob trpeljivo snosi. Oh, kako mi je žao te dobre žene, što je pala u ruke onako nevrijednu čovjeku.

Gospogja Čukulićka prihvati me za ruku i reče:

„Ja moram da snosim breme, što sam ga sama na legja natovarila. Ispričala sam vam to, jer čovjeku je nekako lakše, kada kome povjeri tugu, što mu srce pritiskuje. Molim vas radi moga mira, da pred Isaijom ničime ne odate, da vam je poznato naše obiteljsko stanje.“

„Vi ste meni,“ rekoh, „otkrili tugu svoju, pa i ja pred vama treba da budem iskrena. Prema gospodinu Čukuliću vazda sam osjećala neko neraspoloženje, a sada moram tim više da ga osjećam, ali evo vam moje ruke, da ću nastojati, da ničim ne odam, da mi je poznato vaše teško stanje.“

„Hvala vam, dobra djevojko,“ reče nježno i zagrli me. „Oh, kada bi mi srce moglo da bude tako zadovoljno kao što je vaše. Ali takova šta više meni je nemoguće.“

„Ne govorite tako, gospogjo! Vaša plemenitost mora kad tada da pobjedi i donese vam mir i zadovoljstvo.“

„Nikada!“ reče uzbugjeno. No ostavimo to. Sješćemo kraj prozora i gledati krasotu, što ju je maj sobom donio.“

(Nastaviće se.)

Bezimene zvonjelice.

Pjeva *Uvelak.*

(Nastavak.)

X.

Vedra neba u tajne daljine
Smjela leta duh mi bodar tone,
Megj svjetove sjajne vasione,
Otkud sunce divnim žarom sine.

I još traži: on tu sluti ine
Čistih duša sjajne dvore one,
— Raj blaženstva — i smjelije rone
Gor u bezdnu nebeske vedrine.

I to nebo — da l' za čudo nije! —
Tvojim okom prometne se, mila:
Ej zamjena vjekovita bila!

Sjajnije mi otud sunce sije,
Raskoš raja kroz zenicu blista,
Angjeoska duša Tvoja čista.

XI.

Strašno li si, oj ti sinje more,
Užasne li tvoje su dubine,
U te tmine sunca trag ne sine,
Niti bujne nema tamo zore.

Ptičje pjesme tamo se ne ore,
A dno kriju sreće ruševine;
O ledine sred grobne tišine
Grozne zv'jeri krvavo se bore.

Ivan Rendić: Spomenik sa groblja na Rijeci.

Još su dublji boli srca moga:
Tu u tmini pečal moja hrani
Strasti, b'jesa, užasne nemani.

Ali svega posred jata toga
U dnu srca sjajan biser blista:
Za te, mila, ljubav moja čista!

XII.

Sa svjetiljkom a po danu b'jelu
Ti čovjeka tražiš, Diogene,
I ma kuda noga Tvoja krene,
U sv'jetu ga Ti ne nagje c'jelu;

Već lisice u ljudskome t'jelu,
I u ovčju kožu odjevene,
Proždrljive vuke i hijene;
Muka ugnut njihovu se ždr'jelu!

Noćnom lampom ja ne tražih ljudi,
Već ljubavnim plamenom u grudi,
Bistra oka megju sv'jet sam zašo.

I ja, starče, Tvoje patih muke,
Al sretnije tad sam bio ruke:
Ja na zemlji angjela sam našo!

Starosjedioci današnje Bosne.

Etnografske crtice. Napisao *Dr. Ćiro Truhelka.*

I.

Ne znam ima li koga, koji je žarče zavolio svoju prošlost od našeg naroda u Bosni, pak da radije od njega sluša, kad mu guslar pjeva stare junake il kad mu starac za ognjištem krati dugu zimnju večer, pričajući mu priče iz davnih vremena. Te su pjesme i priče — puke pjesme i priče, a bujna mašta i želja, da se prošlost u što ljepšem sjaju ukaže, iskitila je ono malo uspomena, štono se u narodnoj svijesti uščuvaše, da treba vješta oka, mukotrpna rada, dok uzmogneš u njima razlučiti pjesmu od proze, istinu od kićenica. No te priče mnogo nam vrijede, jer nam pokazuju put, gdje valja nadovezati nit u osnove.

Kao što je nekoć, eno pred po vijeka, kad se južni Slaveni osjetiše zvani da stupe na poprište knjige i znanosti, cijelu struju karakterisala težnja da se osvjetla davna prošlost naroda, tako je i u Bosni, odkako je evo zamijenila handžar perom, te stupila u kolo književno, prva i glavna tema bilo proučavanje narodne prošlosti.

Nekadašnji „ilirski“ pokret baš je na tom polju malo šta stalnijeg stvorio, nego li je priča; no od onda namaknula nam je znanost boljih pomagala, a najpače vjernijih sprava, da se razluči istina od priče.

Prapovjest starosjedioca današnje Bosne često se je raspravljala; u novije doba bavili se njome osobito vrsni lingviste, ali sav im uspjeh bijahu lijepe doduše teorije, logično valjane, vjerojatne hipoteze; ali činjenica nije bilo.

Tek otkako je i prehistorija prionula uz to pitanje, ono se sve više bistri, mračne one slike iz davne prošlosti postaju življe, a nije daleko ni vrijeme, gdje nam ni to pitanje ne će više biti zagonetkom.

Klasična literatura zvala je starosjedioce balkanskog poluostrva imenima: Pelazgi, Tračani i Iliri.

Pelazgi, ma da se je o njima toliko pisalo i nagagjalo, i danas su nam nepoznati. Klasična historija u njima nazire pradjedove potonjih Helena, noviji etnografi čas Tračane, čas Ilire; njihovo ime bijaše vrlo često osnovom presmionih etnografskih hipoteza, a sva je prilika, da to ime ne bijaše ime narodno, već oznaka, s kojom su stari Grci označavali stari narod, kao što i danas Bošnjak imenom Grka zove starinu, bila ona grčka, rimska, ili čak prehistorična.

Prvi grčki naseljenici zvali bi i u Aziji i na Balkanu i u Italiji starosjedioce Pelazgima, a vijesti o tim raznim starosjediocima tako se razilaze, da nema sumnje, te se imenom Pelazga ne razumijeva narod, već pojam starosjedioca. Istom u Tračana i Ilira vigjamo plemena, koja se ističu kao osobita narodnost, a o njihovom podrijetlu imamo već i po koju pouzdanu vijest. Dokle god stiže naše historično sjećanje, znamo da su Tračani obitavali na jugoistoku balkanskog poluostrva, a Iliri na sjeverozapadu. Jedni odabraše za svoja sjedišta pitomiji, župniji kraj na jugu, a drugi kršni, goroviti, nerodni na sjeveru. Ta nejednaka razdioba zemljišta ne bijaše po mnijenju nekih etnografa dobrovoljno odabrana, te je služila za osnovu hipotezi, da su i Iliri bili odabrali rodniji kraj na jugu, ali da su ih Tračani, koji su se prema tomu kasnije doselili na Balkan, istjerali iz njihove djedovine, te ih zatjerali u kršovite krajeve na sjeveru. Mi tu hipotezu ne možemo odbiti, ali nijesmo dužni ni da u nju vjerujemo, već ćemo radije naša razmatranja nadovezati uz onaj razporegjaj plemena na Balkanu, koji bijaše poznat starim geografima grčkim, koji samo znadu za tu razdiobu ali ne za razloge ni za osnove joj.

Već slavni Bopp izrekao je da su Iliri arijsko pleme, te je i njihova djedovina nekoć bila u Aziji.

Mnijenja o putu, kojim su se iz nekadašnje postojbine u Evropu preselili, razilaze se.

Jedni drže, da su preko male Azije i Bospora prešli na Balkan, a to svoje mnijenje osnivaju na ovom razmatranju:

U Maloj Aziji naći ćemo vrlo često imena plemena, mjesta i rijeka jednaka kao i s onu stranu Bospora, pa bi nas već to moglo ponukati, da mnijemo, kako su tračka i ilirska srodna im plemena, prije nego li se pojaviše u Evropi, dulje vremena sjedjela u Maloj Aziji. Već je Strabo primjetio, da se u Troadi, u okolišu Homerove Troje, nalaze ista imena kao u Traciji. On spominje grad Arisbu na otoku Lesbosu i rijeku Arisbos u Traciji, na kojoj stanovahu Kebreni; tračko pleme Skaja i skajska vrata i zid, te rijeku Skaios u Troadi; rijeku Ksantos u Troadi i tračko pleme Ksanta, rijeku Rhesos u Troadi i ime tračkog kralja Rhesa.

Te primjere možemo cijelim nizom drugih popuniti:

U Troadi bijaše grad Kebrena, koji nas sjeća malo prije spomenutog tračkog plemena. Stefan Byzantinski spominje u Traciji grad Ilion, a u samoj Ilijadi nazivlju se Tračani saveznicima Trojanaca.

Ime maloazijskog kralja Lidije srešćemo i u Macedoniji, gdje se po Skilaxu zvao kraj oko rijeke Ludije Lidijom. Grad Dardanon i po njemu prozvani Dardaneli sjećaju nas ilirskog plemena Dardana, koji obitavahu na sjevernim obroncima Šardaga. Geograf Ravenski nazivlje stari Ilium izrično Troadom ili Dardanijom, a osnova tom imenu tumači se današnjim arnautskim jezikom, gdje „dardan“ znači „seljanin“.

Rijeka Isker u Bugarskoj nekoć se je zvala Skajos, a pleme, koje oko nje stanovaše, bijaše skajsko. To ime sačuvalo se do danas u Arnauta, jer oni svoje bugarske susjede zovu Škja, a njihovu zemlju Škjenija. Srodnost postaje još veća, ako dodamo, da su se skajska vrata u Troji zvala i dardanskima.

U Bitiniji u Maloj Aziji bijaše grad Salon, koji nas sjeća rimske Salone, našega Soluna. Jedan kraj u Maloj Aziji svao se je Albanijom, a već Ptolomej zna za ilirsko pleme Albanaca, po kojem dobiše današnji Arnauti svoje ime.

Ime grada Diokleje nalazimo u Frigiji u Maloj Aziji, a naša Duklja stoji na razvalinama grada, što ga stari Iliri nazivahu Dioklejom, a pleme oko njega Dokleatama.

Megju Pelazgima oko Cizika stanovahu Gegenei i Eneti. Jedno nas ime sjeća sjevernih Arnauta Gega, a drugo Ilirskih Heneta ili Veneta. Gega bijaše i u Likiji, a možda s tim imenom u svezi i ime Giganta.

Dva grada u Propontidi zovu se Rizion i Parion, a u Iliriku zvaše se Boka nekoć Rizonskim zalivom, te nam se to ime i do danas u imenu Risna (Risano), dočim se otok Hvar zvao *Paros.* Ime rijeke Hippium u Galatiji ponavlja se u Dalmaciji, gdje se je po jednom triljskom napisu rijeka Cetina zvala Hyppus.

U Maloj Aziji nalazimo dapače i karakteristično ilirsko osobno ime Bato, te se na jednom napisu Here na otoku Samosu spominje neki Batos iz Karije.

Ivan Rendić: Model za grobnicu u Opatiji.

Ako uza sve to primjetimo, da u Iliriku nalazimo istu priču o Harmoniji i Kadmosu, koju pričahu i na otoku Samotrakita — to ime složeno je od Samos i Thrax —, nema sumnje, da je u neko davno mračno doba bio tijesan odnošaj izmegju Male Azije i balkanskih plemena.

Te analogije služile su, kako rekosmo, kao osnova teoriji, *da su Tračani i Iliri iz Azije preko Bospora preselili u Evropu i ondje našli novu svoju postojbinu.*

Razmotrimo li rezultate dosadanjeg prehistoričnog istraživanja u Bosni i u susjednim zemljama, doći ćemo do sasma drugog zaključka.

Spomenici iz kamenog doba sve da se dosta često nalaze, te nam već sada prilično živahno crtaju kulturno stanje i primitivni život naroda u ono pradavno doba, ipak je niz dokaza još uz sve to nepotpun, u lancu oblika nema još mnoge karike, te naročito u etnografskom pogledu ne možemo izreći drugog suda, do li onog općenitog, da su to ostanci obilna naroda, razmjerno znatne kulture. Njeno ishodište, smjer njenog razvitka još nam je nepoznat.

Starine iz prvih vremena metala u tom pogledu nam nešto jasnije govore.

Kultura brončanog doba bijaše zajedničkom svojinom arijskih naroda. Oni je poniješe iz svoje pradomovine u Evropu, a kad se razni narodi odijeliše, razviše se u njih na razni način stari oblici.

Starine bakrenog i brončanog doba u Bosni i susjednim joj zemljama karakteriše srodnost oblika sa sličnim starinama iz Podunavlja. Ta srodnost opaža se i u obliku i u načinu ornamentacije pojedinih komada, a to nam je najbolji dokaz, da je kultura, koja ih je stvorila, došla amo sjevernim putem. U ono davno doba srasla je bila tješnje kultura s narodom, nego li danas, pa je narod sa sobom ponio na seobi sa sjeveroistoka na jug.

Tračani i Iliri seleć se iz Azije u novu postojbinu, kao i ostala arijska plemena, prošli su dakle kopnom, to jest stepama Rusije do Dunava, a otale na jug.

Teško je i pomisliti, kako bi arijski Tračani i Iliri prokrčili sebi put kroz onaj silni bedem semitskih plemena, da se nastane na Bosporu, a odanle da pregju u Evropu, a začudno bi bilo, da se je uspomena tomu etničkom pokretu izgubila iz svijesti onih azijskih naroda, u kojih je baš historijsko sjećanje bilo već za rana budno.

Uvrstimo li Tračane u iranska arijska plemena, kako se obično čini, zar im put preko Kavkaza ne bi bio preči?

Potražimo li u starih pisaca, što im je o tom pokretu poznato, naći ćemo u Homera, da za njegova vremena Mižani stanuju u Traciji; u kasnije doba nestalo ih je odanle, a cijelo naše historičko sjećanje nalazi ih samo u Maloj Aziji, kamo su se preselili te ponijeli i ime Strimona. Strimon zvala se nekoć bugarska Marica, a po Pliniju prozvaše Bitiniju u Maloj Aziji Strimoniom. Komu je još Homer u pameti, sjećaće se, da se je žena Laomedova, a mati Priamova zvala Strymo.

Herodot spominje i staru makedonsku tradiciju, koju su još za njegova vremena pričali, kako su Frigi bili susjedi Makedonaca, te se preseliše u Malu Aziju.

Po Strabonu doseliše se i maloazijski Bebriki iz Hellesponta i Propontide, a Ligjani u Maloj Aziji i Mižani, koji ostaše u Traciji, govorahu još u historijsko doba jednim jezikom. Apollodor priča o pradjedu Trojanaca, Dardanu, da se je doselio sa sjevera iz Samotrake kralju Teukru na Strymon, gdje je osnovao Dardanon i dao ime zemlji Dardaniji.

A sada bismo mogli ponoviti sve gore navedene analogije u nazivlju mjesta s ovu i s onu stranu Bospora, uslijed kojih se je zaključilo, da su tračka plemena iz Male Azije prešla u Evropu, da utvrdimo protivnu našu tvrdnju, da su naime *ta plemena najprije došla na Balkan, a onda se tek preselila u Malu Aziju.*

Mi smo do sada sve Tračane spominjali uz Ilire, kao da je to jedan narod, ili bar dva srodna plemena jednog podrijetla.

Da li je to zbilja bilo, i tko li će naći dokaza?

Ponukale bi nas na to mnijenje jezične srodnosti, što ih nalazimo u već spomenutim primjerima, a najviše činjenicama, da pisci, koji su živjeli u vrijeme, kada su ta dva susjedna naroda vladala Balkanom, *nijesu kadri odrediti granicu, koja razdvaja Tračane od Ilira.* Vrlo često ubrajaju se ilirska plemena u tračka i obratno, a katkada se Tračani nazivlju naročito Ilirima. To bismo samo time protumačili, da u njima nazremo jednoplemenike, da u nekadašnjim etnografskim odnošajima Balkanskog poluotoka ugledamo analogiju današnjim prilikama: — s jednu stranu Srbi, s drugu Hrvati, oba jednoplemenici, pa ni tu se još nije našao etnograf, koji bi bio kadar razlučiti granicu, do koje sižu jedni, do koje li drugi.

A sada da razmotrimo odnošaje starosjedioca zapadne strane Balkana prema susjednim zemljama.

Sila naroda, koja se je spustila sa sjevera na jug, doskora se je raširila, te joj se zemljište stešnjalo. Kao što Tračani potisnuše svoj suvišak u Malu Aziju, tako pregje jedan ogranak Ilira u susjednu Italiju.

Već Festus drži, da su Peligni, koji obitavahu u Abruzzama oko Korfinija, bili ilirskog porijetla, te da su uprkos miješanju sa Samnićanima uščuvali svoju prvotnu narodnu ćud. Pavao Gjakon o njima izrično veli, da su rodom iz Ilirika.

Tako se mišljaše i o Sikulima, da su ilirskog plemena, u njihovo ime sjeća nas ilirskih Sikulota, koji bijahu naseljeni na jug Diokleji.

Uz Sikule stanovahu po Apuleju Liburni, o kojima Pomponius Melas veli, da su se sa sjeverne obale Jadranskog mora doselili na jug. Ti Liburni zvali su se pravim Ilirima, a još im se danas sačuvalo ime u imenu grada Livorna.

Plinius priča, da su u blizini Brindizija, (ager Pediculorum) devet mladića i devet djevojaka ilirskoga roda rodili trinaest plemena, a ilirske Vardeje zove on naseljenicima Italije.

Sve su to priče, ali im na dnu tinja svijest i sjećanje davnih etničkih procesa i življeg saobraćanja Ilira sa nekim bar dijelom starosjedioca Italije. Suviše sjećaju nas toga i srodnosti plemenskih i lokalnih nazivlja.

Starosjedioci Etrurije, Tuski i njihov grad Tuskulum, sjećaju nas današnjih arnautskih Toska; a zar je slučaj da u Italiji sretamo imena kao Alba Longa, Mons Albanus i ime rijeke Albe, kako se nekoć zvaše Tiber?

Ivan Rendić: Grobnica na istočno-pravoslavnom groblju u Trstu.

Kalabrija sjeća nas ilirskog plemena Galabra, a i samo ilirsko osobno ime Bato nalazi se na mesapijskim napisima u formi Battos.

Nazivlja s ovu i s onu stranu Jadranskog mora često se ponavljaju: Ardeja u Laciju i u Iliriku, Segeste u Siciliji i Segestika na Savi, Pikentija u Picenumu i Pikensiji u Moeziji, rijeka Sarnos u Italiji i Sarna (danas Sana) u Bosni. I sama priča, da je praotac ilirskih plemena, Ilirios, proizašao iz Sicilije bar nam to odaje, da je i u ona davna vremena Italija bila u tješnjoj svezi sa Balkanskim poluostrvom, nego li smo vikli nazirati.

Po koji od pabiraka, što sam ih naveo, osniva se možda na slučajnoj sličnosti imena, ali nekoji je postojan i pred kritikom, te nam daje stalna rezultata, a taj jest, *da su se tračko-ilirska plemena sa sjevero-istoka doselila na Balkan, a otale pregje jedan ogranak Bospor, drugi Adriju.*

Ovi potonji Iliri odijeljeni od svojih suplemenika, izvrgnuti latinskomu uplivu, doskora izgubiše svoju narodnu ćud i utonuše u latinskom življu, dočim se istočni Iliri, istina u smjesi sa keltskima, grčkima, romanskima, slovjenskima i turskima elementima, do dana današnjega sačuvaše u naših susjeda Arnauta. (Nastaviće se.)

Vilin zbor.

Kada sam se rodio
na tu zemlju slavnu,
sastao se vilin zbor
po adetu davnu.

Tri su bile, — ko svagda
u takvom slučaju,
pa kako su ženskinje,
odmah dignu graju.

Uhvate se u kolo
uz kol'jevku moju,
te po redu svaka će
da prorekne koju.

Prva: „Biće bekrija
i voljeće vino.“
Gospe vile stanu se
smijuckati fino.

Druga: „Biće bekrija
i voljeće žene.“
Gospe vile na glas se
smiju oko mene.

Treća: „Biće bekrija
i pjevaće pjesne.“
Vile u sm'jeh prasnuše,
u sm'jeh, — da pobjesne!

Slatko su se smijale
i nestaše tako; —
ja se smijat ne znadoh,
pa sam za to plako.

Isa Velikanović.

Sultan Mehmed II. Fatih.

Slika iz osmanlijske povjesti.

Napisao *Ferdo pl. Šišić.*

(Nastavak.)

Kad se ono Murad odrekao prijestola, imagjaše Skender-beg dosta vremena da organizira svoje sile, te da se pripravi na boj. Firez-paša i Mustafa-paša bjehu redom razbiti, te prisiljeni ostaviti Albaniju; u isto doba navali Skender-beg na Veneciju, te osvoji Dainu. Primicanje Mustafino prinudi ga na mir s republikom; Mustafa bje razbijen, uhićen, te ostavi 10.000 ljudi na bojištu. S toga se podiže sultan Murad sa 100.000 ljudi, da uništi jogunastog Skender-bega. Sveti grad i Dibra padoše u osmanlijsku vlast, no padišaha su stajala 20.000 momaka (1447.).

Sada se opet javi Ivan Hunjadi, htijući se okoristiti Muradovom nevoljom: on se nakani osvetiti za Varnu. Na čelu 80.000 momaka pregje Dunav, opustoši Srbiju, jer je Gjorgje Branković ostao vjeran svome gospodaru Muradu. Murad pohiti protiv Sibinjanin Janka: obje se vojske sastadoše na Kosovu polju. Po drugi se puta imala na tom polju riješiti sudbina Balkana. Uzdajući se u svoju sreću, Hunjadi nije htio da dočeka Skender-begovu bezuvjetnu osobitu pomoć, već udari sam. Boj je trajao tri dana: bio je užasan, jer niti je ono 80.000 kršćana, ni oni 150.000 Osmanlija pomišljalo na uzmak, pa tako ga je imala odlučiti izdaja. Vlasi pregju na Muradovu stranu, a sada morade Sibinjanin Janko uzmaći, no ljuto se osveti: 40.000 Osmanlija pokrivaše bojno polje (17. oktobra 1448.). Imajući tako proste ruke, Murad se opet okrenu protiv Skender-bega. Osmanlijske čete potopiše Albaniju. Kroja bje podsjednuta i opkoljena sa sviju strana, ali je Murad ne mogaše nikako osvojiti; vidjevši da je to sve rat bez slave i koristi, a uz to gubeći najbolje svoje vojvode i momke, okani se Murad ratovanja na Skender-bega: on mu ponudi svu Albaniju pod vrhovnim gospodstvom porte i uz godišnji harač od 100.000 dukata. Gjorgje odbi tu ponudu, a sultan vrati se ne opravivši ništa u Drenopolje. No Skender-beg dočeka ga u gorskim klancima: nadprirodnom snagom spase Murad glavu, a kraj toga izgubi pola vojske (1448.—1450.). Tek što se Murad vratio kući, pade mu kap i on izdahnu (u februaru 1451.[1]).

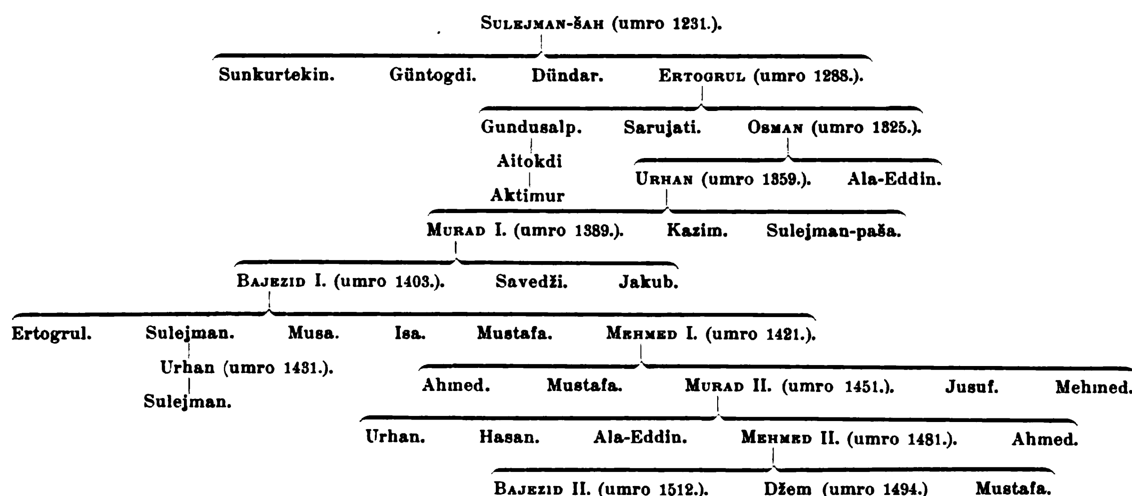
Zauzeće Carigrada i uregjenje novog posvoja (1453.[2]).

Već treći dan po smrti oca svoga u Drenopolju, stiže glasnik u Magneziju, da javi dvadeset i jednogodišnjem Mehmedu tužnu vijest (5. februara 1451.). „Tko me ljubi, neka me slijedi!“ poviče mladi padišah i zajašivši konja arapina, te praćen velikom četom, stiže drugi dan u Galipolje. Ovdje se zaustavi dva dana, pa opravivši glasnika u Drenopolje, da mu javi dolazak, zaputi se glavom u svoju prijestonicu. Pred njom dočekaše ga veziri, beglerbezi, bezi, ulema i šeici; milju daleko od grada sjašiše s konja, te dogjoše pješke jaučući i naričući za pokojnim padišahom u susret mladom Mehmedu. On sam sigje s konja, te tarući suze primi njihov poljubac u ruku. Na to opet svi zajašiše konje, te otpratiše svoga novog gospodara do seraja (9. februara). Sjutradan zasjede Mehmed prijesto okružen mnogobrojnim vezirima i velikašima. Tik do njega stajali su poglavica haduma Sahin paša i Ibrahim paša, nešto podalje veliki vezir Halil i Ishak paša; Halil obori glavu, dobro znajući, da ga Mehmed osobito ne voli, jer baš on mu je do dva puta oteo vlast iz ruke, nagovorivši pokojnog Murada, da se opet prihvati žezla. „Za što su,“ nagovori sultan Šahin pašu, „moji veziri tako daleko od mene? Dozovi ih, te kaži Halilu da zasjedne svoje prvašnje mjesto, a Ishak-paša neka kao namjesnik anatolski pogrebe tijelo oca moga u Brusi.“ Sada se primakne potvrgjeni veliki vezir svome gospodaru, poljubi ga u ruku, dok je Ishak-paša bacajući silu novaca megju sirotinju, odvezao tijelo Murada u Brusu.

O novom padišahu držalo se opće mnijenje, da je čeljade slabe petlje. A nije ni čudo, znamo da je već prije toga dva puta bio vladar, pa svaki puta kad su ozbiljnija vremena došla po državu, morao ostaviti žugjeno prijestole mudromu i iskusnomu ocu Muradu II. Ali oni državnici, koji su imali prilike da ga bolje poznadu, kao što su to bili srpski despot Gjorgje Branković i grčki ministar Gjorgje Frauza, znali su da je Mehmed mladić pun ljubavi za vladanjem, a od raznih učitelja stekao mnogo znanja, dobio ukus da čita i da se oduševljava junačkim djelima Aleksandra Velikoga, persijskog cara Kira i silnog Julija Cezara. Ali karakterom ni malo nije bio nalik na oca svoga; Mehmed se odlikovao infamijom. On je bio čovjek bez stalne riječi. Uza sve to kucalo je u njemu junačko srce, pa neumorna marljivost, silna gordost, lukavost nedostiživa i ljubaznost prama vojsci učinile su, da je svome narodu jako omilio. Govorio je više jezika: turski, grčki, hrvatski ili srpski, arapski i persijski. Razumijevao se u zemljopis, povjesnicu, te sve vojničke znanosti svoga vijeka. U gragjenju mošeja pokazao se veličajnim: on je tražio umjetnike-graditelje po Italiji i Grčkoj, a zna se, da je dao dosta posla mletačkom slikaru Gentile Bellini-u.

Prvi mu vladalački čin bijaše, da je dao zadaviti jedinog svoga brata Ahmeda: on se rodio, kad mu je otac bio padišah, od sinopske princeze, kćeri Isfendiar-oglijeve, dok je Mehmedova majka bila robinja. To je i potaklo mladog sultana na taj grozni čin, a svakako je mislio na taj način osigurati svojoj državi mir i red, a sebi prijestole. Druga mu je briga bila, da se kurtališe punice svoje, da će stari despot zapodjeti rat, te je lijepo opremi i uz mnoge darove posla kući u Srbiju, podjedno učinivši mir s despot-Gjorgjem. Uredivši tako familijarne poslove, okrene se na državne. Ugovori ili primirja bjehu obnovljena sa svima susjedima i vazalima: republikama dubrovačkom, mletačkom, genoveškom, otocima Hiom i Lesbom, pa vladarima srpskim i vlaškim, Ivanom Hunjadom i Skender-begom, vitezovima rodskim, despotima morejskim Dimitrijom i Tomom, dapače i sa grčkim carem Konstantinom Dragazom. Nije to zaludu učinjeno: Mehmed odmah tvrdo odluči osvojiti Carigrad, pa s toga mu je trebao mir na granicama. Čitavo se grčko carstvo još samo osim prijestonice sastojalo od Selembrije i Perinta na mramorskom moru, Mesembrije i Anhiale na crnom moru. Carstvo je dakle bila najmanja i najslabija država na balkanskom poluotoku. Ali ono je bilo onaj divotni prsten, za kojim je Osman posegnuo u snu. Carigrad bila je jedina prirodna prijestonica osmanlijske moći i snage u Evropi. Mehmed sam često je opetovao izreku: „I zauzet će Carigrad; najbolji je vladar onaj, koji će to učiniti, a njegova će vojska biti najbolja“. A i jest Carigrad bio najljepši grad, premda je sada spao od 500.000 ljudi na 180.000; uz to bio je još tvrgjava prvoga reda. Koliko li je samo juriša i podsada odbio! a znamo eto i nedavno još pobjedonosno Muradovo oružje! Samo krstari su ga osvojili godine 1204., no sada evo i snažnih Osmanlija, koji, odnesavsi već toliko megdana, pokušaše i ovdje svoje mišice.

Bajezid I. da uzmogne gospodariti Bosporom sagradi na anatolskoj obali *kulu azijsku*, Mehmed sagradi je sada na evropskoj obali; on je nazva *Bogaz kezen* (danas Rumili-hisor, prema onom pomenutom Anatoli-hisor), to jest onaj koji odsijeca bogaz. Time je sav saobraćaj Carigrada sa zapadom morao ići kroz osmanlijske

[2]) Upotrebljeno osim kod prvog odlomka navedenih djela de la *Jonquière*-ovog, *Lavisse-Rambaud*-ovog, *Hammer*-ovog, *Zinkeisen*-ovog, još i *A. D. Mordtmann:* Belagerung und Eroberung Constantinopels durch die Türken im Jahre 1453. Stuttgart und Augsburg 1858. — Prof. Dr. *J. U. Krause:* Die Eroberungen von Constantinopel im XIII. und XIV. Jahrhundert. Halle 1870. — *Čedomil Mijatović:* Pad Carigrada godine 1453. Istorijski nacrt. XIII. izdanje Čupićeve zadužbine. Godišnjica Nikole Čupića izdaje Čupićeva zadužbina godina III. U Beogradu 1879. pag. 67—167. — *H. Vast:* Le siège et la prise de Constantinople par les Turcs, u „Revue historique“, maj 1880. — *E. A. Vlasto:* Les derniers jours de Constantinople. Paris 1883. — *L. Fincati:* La presa di Costantinopoli u „Rivista marittima“, maj 1886. Rim. — *A. G. Paspatis:* Πολιορκία καὶ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἐν ἔτει 1453. U Ateni 1890.

ruke. Konstantin Dragazo posla padišahu poslanstvo da protestira: Mehmed sjeti poslanike na nebrojene saveze, što su ih Grci sklapali sa zapadnim narodima protiv njegovih praotaca, pa rekavši da je on gospodar obim obalama bosporskim, doda: „Ovaj vam put dozvoljavam da se vratite kući, no tko mu drago još došao s takim vijestima na oči, tomu ću živome dati kožu oguliti!“ Kad je car grčki na to dao gradska vrata zatvoriti, te utamničiti one Osmanlije, što su bile u gradu, navijesti Mehmed rat i zauzme još zadnja četiri grčka grada. Da zapriječi carskoj braći, morejskim despotima Dimitriji i Tomi, da pošlju pomoći u Carigrad, posla beglerbega Turakana, da opustoši Peloponez.

Neki Magjar imenom Orban, ljevalac topova u grčkoj službi, nije već davno dobivao plaće za svoj posao, pa s toga pregje sultanu. On se ponudi Mehmedu, da će saliti tako ogromnih topova, koji će razmrskati carigradske zidine. Najogromniji bje sliven u Drenopolju: trebalo je 60—100 volova da ga miču s mjesta, težio je 700 tona, a bacao je kilometar daleko 1200 funti teška zrna. Za sve vrijeme ovih priprava, sultana je jednako mučila gotovo do ludila jedna pomisao; neke noći dade pozvati velikog vezira Halila. Misleći ovaj, da mu je samrtni čas došao, dogje pun sjajnih darova. „Ne trebam darova — reče mu sultan, ja od tebe samo tražim, da mi svom silom pomogneš zauzeti Carigrad.“ Bez prestanka padišah je crtao planove grada, navalnog reda, obilazio bojne tabore, te odregjivao mjesta za baterije. U februaru 1453. uze se ogromni top lagano micati od Drenopolja put Carigrada.

Znajući grčki car Konstantin Dragazo za sve to, stade se i on spremati na otpor; on pokuša još po zadnji put da sklone zapadnu katoličku Evropu, da pomogne grčko-istočnom Bizantu. Sjedinjenje izmegju obiju crkvi bi proglašeno (henotikon); papinski poslanik Kardinal Izidor, bivši kijevski mitropolita, služio je svečanu službu u znak sjedinjenja u crkvi sv. Sofije u nazočnosti svega dvorskoga svećenstva. Ostalo svećenstvo nije htjelo ni sada da pristane na sjedinjenje. Gjorgje Skolarios, budući patrijarka, zatočen u pantokratorskom manastiru, javno ustade protiv toga čina. Sada, kao da nema dosta zla, nasta opći vjerski metež u Carigradu, a uza sve zvanično proglašenje sjedinjenja, bila je čitava katolička pomoć: pedeset ljudi iz pratnje poslanika Izidora. Hunjadi obeća pomoć uz uvjet, da mu se dade Mesembrija, kralj aragonski, ako dobije otok Lemnos, no ni ciglo čeljade ne dogje potisnutom Carigradu u pomoć.

U aprilu 1453. pade sultan pod grad, te ga s kopnene strane opkoli sa 265.000 ljudi: 100.000 pješaka bilo je na lijevom krilu, a 50.000 na desnom; po srijedi pred vratima sv. Romana, zapovijedaše car Mehmed 15.000 janjičara i 100.000 konjanika. Sagan paša posjedne visine kod Galate da bdije nad Genovezima. Osmanlijsko brodovlje od 420 lagja zatvori grad s morske strane Bospora i mramorskog mora. Sva vojena sila cara Konstantina Dragaza bila je 8—9000 ljudi. Protovestiar Frauza nekako je najmio 4973 ljudi (Grka), Giovanni Giustiniani dovede oko 400 Genoveza, a ako još dodamo 1600 tugjinaca sviju narodnosti, poimence Mlečana pod Trevizanom i Minottom, onda smo dobili glavnu obrambenu silu. Ostali tugjinski kapetani bijahu još Genovezi Bochiardi, Cataneo i Langusco, Mlečanin Catareno, don Francesco de Todelo, Pedro Juliani, konzul aragonski, Ivan Dalmatin i topnik Nijemac Graut. Brodovlje se sastojalo od šest pustih tugjinskih brodova i dvadeset i tri grčka broda. Najčudnije je kod te podsade to, da su ove stranke upotrebljavale starodrevno oružje za navalu i obranu, a dakako uz to se služile i novim topovima. Bizantinsko je topovlje kud i kamo zaostajalo i veličinom i brojem za osmanlijskim, no svakako je bilo bolje uporabljivano. Onaj ogromni drenopoljski top kad je prvi put pukao, razbije se, te ubije svoga ljevca mudrog Orbana. Ni brodovlje osmanlijsko nije bilo baš najbolje: jedna grčka galera i tri talijanske ugjoše u Mramorsko more; osmanlijski admiral Balta-oglu pogje im u susret sa 150 lagja, no na čudo svega svijeta, naoči samog padišaha bje razbijen!

Veliki vezir Halil, tajno odan Grcima, htjede da upotrebi tu nezgodu, te savjetova sultanu, da se upusti s carem Konstantinom u dogovore. Mehmed naravski nije ništa ni čuti htio. Kako mu lagje ipak nijesu mogle ući u Zlatni rog, jer mu je ulaz priječio ogroman debeo lanac od gvožgja, to se sada padišah dosjeti, da ih kopnom dopremi do vode obišavši lanac. Po daskama namazanim masti, sklizalo se od Kampatske luke na Bosporu po tamnoj noći do 70 lagja; u jutro doista bjehu u moru.

Uz to se i jedna i druga stranka dala u najkrajnije religijozno čuvstvo: no Osmanlije je to pobugjivalo na pobjedu, a Grke tješilo u nevolji. Odmah na početku podsade vidje šeik Akšem-ed-Din u snu Ejuba, gdje nosi barjak; Ejub je poginuo pod Carigradom za arapske navale god. 672. On navijesti šeiku grob svoj pod gradskim zidinama. U jutro uzeše Osmanlije kopati, te se doista namjeriše na kosti; to je otkriće urodilo silnim entuziazmom u osmanlijskoj vojsci. Grci opet bavili se najviše proročanstvom; mnoga je izmislio Gjorgje Scholarios, ne bi li ojunačio sagragjane. Jedni su kazali da Osmanlije moraju zauzeti Carigrad, da bude tako grješno hrišćanstvo kažnjeno; drugi opet govorahu, da će Mehmed provaliti u grad, ali u to će saći s neba angjeo, dati jednom čovjeku, koji će sjediti pod kipom Konstantinovim mač u ruke, te Mehmed i Osmanlije s njime biće otjerani čak u Aziju.

Podsijedanje trajalo je od 6. aprila do 29. maja, dakle ukupno pedeset i tri dana. Za sve to vrijeme car Konstantin bijaše pod oružjem kod vratiju sv. Romana, sučelice padišahu. Dne 24. maja sultan proglasi svojoj vojsci: Opći juriš ima se poduzeti sa sviju strana, s mora i kopna, a sav plijen pripada onome, koji ga ugrabi; Mehmed ostavi sebi tek palače i kuće. Oni koji se budu prvi popeli na zidine, dobiće zemljišta u izobilju, pače i velikih časti, a koji bi bježali, njih čeka krvnik s mačem. Sav tabor bje sjajno osvijetljen. Dne 28. maja postaviše se Osmanlije u bojni red na kopnu, dok se brodovlje spremilo na boj na moru; Konstantin Dragazo primi u nazočnosti čitavog dvora zadnju ispovijed i pričest. Kad zapjevaše prvi pijetli, udariše Osmanlije u pet velikih četa. Glavni juriš bješe na vrata sv. Romana. Ona šaka ljudi što ih je branila s carem, Ginstinianijem, Dmitrom Kantakuzenom, Franjom od Toleda, odbije prvu navalu; Mehmed smješten iza svojih četa uze sada skupljati bjegunce, ili ih je u bijesu ubijao svojom rukom. Dva puna sata nije mogao ništa postići; na kopnu i na moru bje razbijen. Ali za tog juriša dopade Genovez Giustiniani smrtonosne rane, od koje je umro za nekoliko dana; osjetivši je, stade uzmicati. Sada nasta metež i strah megju braniteljí sv. Romanskih vrata. Opazivši to Mehmed, nagna janjičare u boj. Taj juriš uspje, a gotovo u isti čas provale Osmanlije i na druga vrata zvana Karko; car Konstantin nagje se megju dvije vatre: „Zar nema ni jedne krštene duše blizu mene, da me pogubi?“ zaviče zdvojan. U jedan hip ošine ga jedna sablja preko lica, a druga preko zatiljka, te iščeznu pod gomilom leševa. Na to provale Osmanlije i na Kaligarijska vrata, tako da je grad za čas bio pun osvojača, koji su ispred sebe nemilo klali i sjekli. No njihov se bijes umiri, kad opaziše kako je malen broj gradskih branitelja. Sada uzeše plijeniti kuće, te vezati roblje. Grci se zbježaše na trg očekujući da će se zgoditi prorečeno čudo, a odavle se sklonuše u crkvu sv. Sofije, ali ih Osmanlije i ondje potražiše. Pobjednici dali su se bez otpora vezati, pače bilo ih je koji su i ruke sami pružali.

Oko podne ugje na sv. Romanska vrata Mehmed Fatih (osvojitelj) i on pogje ravno prama crkvi sv. Sofije, a stupivši nogom na crkvena vrata, zaustavi se. Prostranstvo, visina, širina, ljepota i harmonija divne te zgrade napuni ga čudom i milinom. U tom času on ugleda jednog svog vojnika, gdje sjekirom razbijaše skupocjeni mozaik od šarenog i pozlaćenog stakla u podu crkvenom. Sultan ga upita šta radi. „Za vjeru!“ odgovori vojnik. Mehmeda to razjedi, sasiječe ga svojom rukom i sabljom, te zaviče: „Dosta ste vi dobili u plijenu i roblju; zgrade su moje!“ Na to se padišah okrene jednom ulemi od svoje mnogobrojne pratnje, te mu naloži da se uspne na prodikaonicu i očita molitvu po koranu. Mehmed sam uspne se na oltar, klekne i pokloni se po svom muslimanskom obredu. Tom kratkom ceremonijom, bi najslavnija i najljepša grčko-istočna crkva pretvorena u džamiju. Ostavivši novu džamiju, odmah se stao raspitivati šta je s carem. Ali niko od zarobljene grčke gospode ne znadijaše mu ništa kazati. Na putu od Aja Sofije igjaše Mehmedu u susret neko noseći odsječenu glavu. Opazivši padišaha uskliknu: „Čestiti gospodaru, evo ti glava cara Konstantina!“ Namah dade Mehmed dozvati Luku Notarasa i druge Grke, koji upoznavši glavu carevu, ljuto zaplakaše. Na mjestu koje se danas zove Sandžakdar Jokušu, nadjoše carevo tijelo, poznavši ga po grimiznoj haljini, na kojoj bijaše izvezen carski zlatni dvoglavi orao. Sultan zapovijedi da se tijelo pogrebe onim počastima, koje se caru i dolikuju. Glavu njegovu dade staviti na porfirni stup, koji stajaše na otvorenome trgu pred dvorom: time je bez sumnje htio da kaže, da je posljednji car bizantinski mrtav, a s njime i carstvo.

Sjutra dan dne 30. maja ugje sultan da vidi palaču, u kojoj su živjeli carevi bizantinski. Osmanlije su je svu do golih zidina oplijenili, tako da je bila više nalik na pustoš, nego li na carsku palaču. Sudbina cara Konstantina i grčke carevine jako se dojmi Mehmeda, pa mu na um padnu riječi persijskog pjesnika: „Pauk plete mrežu na vratima carskih dvorana. On je tu vratar. Sovuljaga zahukuje u palači Afruzjabovoj. Ona je tu stražar.“ No ipak pobjeda mu ne omekša srca: on dade mučiti i pogubiti admirala Luku Notarasa, sve njegove sinove, mnogo odličnih Grka, poslanika mletačkoga (bajla) i španjolskog konzula. Ni papinski legat kardinal Izidor nije bio bolje sreće, jer se izgubio medju zarobljenima. (Nastaviće se.)

I. dio Fausta.

Piše *Dragan Kudlich*.

U povjesti svakoga naroda imade po koja perioda, u kojoj se njegove duševne sile do veoma visoke visine uzdignu. Takve su periode tim važnije i odlučnije po takav narod, čim se njegova idealna snaga može više da razvije. Razni su povodi i uzroci takvom poletu, a moraju mnogi uvjeti da se ispune, da takva perioda nastane; jesu li pak ispunjeni, onda se može takva perioda kod istoga naroda i više puta ponoviti. Primjer nam u tom pogledu pruža njemački narod. Njemačka lijepa knjiga, njemačko pjesništvo se je u srednjem vijeku razvilo i podiglo, kako za dulje vremena kasnije ne. Poslije toga sjaja, dogje i nasta vrijeme propadanja, dok se nije opet u novije doba njemačka lijepa književnost uzdigla do skoro nedostiživih visina. Osamnaesti vijek pokazuje nam ne samo kod Nijemaca nego i kod drugih naroda, osobito obzirom na tadanje političke prilike, dosta žalosnih slika i prizora, ali će biti obzirom na književnost za sva vremena upisan zlatnim slovima u povjesti njemačkog naroda.

Rijetki su narodi, koji bi u to doba mogli tako mnogo i tako vrlih muževa nabrojiti, kako no baš Nijemci. Ali sve te muževe natkriljuje ime jednoga, koji je ravan svim ženijima svih vremena, ne samo kod Nijemaca, nego i kod drugih naroda — ime Goethe-a.

Ako i imade raznih nazora o valjanosti, vrsnoći i savršenosti njegovih djela, dapače i protuslovnih, većina kritičara i estetičara drži, da je njegova tragedija „Faust“, njegovo najveće pjesničko djelo. U „Faustu“ je usredotočen vrhunac njegovog pjesničkog rada; to je najveće pjesničko djelo novije njemačke knjige, s kojega se razloga s njime pobliže upoznati kanimo. Sadržaj „Fausta“ je tako bogat i dubok, tako privlačiv i tako zalazi u svagdanji život, da moramo priznati, da stoji na visini svoga vremena. Goetheov Faust je čovjek našeg doba, šta više, Goetheov Faust je Goethe sam. Poput „Fausta“ je i Goethe zalud tražio zadovoljstvo u študijama na sva četiri fakulteta. I on je mislio, osobito za vremena, kad no ga je bolest srvala, dok je još bio u Frankfurtu na univerzi, da će naći razjašnjenje tajne suvislosti prirodne cjeline u alhemiji. Poput Fausta je i on nezadovoljan, te se bavi mišlju, da si život skonča. Mal da tu misao nije u Wetzlaru ispunio. Poput Fausta imao je i on prijatelja, koji su mu klipove bacali pod noge, te ga dražili i podbadali. U ljubavi je takogjer donekle sličan Faustu, ako i ne izdaleka u onoj strašnoj mjeri, kao što onaj — ipak ga je silno bolilo i u kasnijim njegovim godinama, što se je Frideriki od Sessenheima iznevjerio, te ju ostavio.

Ako je Faust bio na dvoru, te se ondje bavio državničkim poslovima, pa radio za dobrobit naroda, bio je i Goethe. Poput Fausta traži i Goethe snage za svoj rad na klasičkom tlu, pošavši u Italiju i proboravivši ondje dulje

Ivàn Rendić: Mauzolej sa groblja na Rijeci.

vremena. Boravak njegov u Italiji dade mu snage za nov rad, za novo pjesničko nastojanje; on ga riješi mnogih zapreka i pobudi u njemu nove snove. Kao Faust povratio se je i on u svoju domovinu, da radi za narod, a dodir sa klasičkim narodom urodi plodom i po njemački narod. Ako je Faust našao zadovoljstva i mira u političkom i gospodarskom poslu, Goethe ga je našao u znanstvenom istraživanju i pjesništvu. Nije Goethe u ovoj drami sasvijem svoje osnove izveo.

Važni prizori manjkaju, a imade i drugih nejednakosti. Da reknemo sa Schererom: „Samo u velikim crtama, kao da ju čovjek iz daljine posmatra, imade u ovoj pjesni jedinstva, kako no je to kod Ilijade, Odisije, Niebelungenlieda i Kudrune. Kao što je sudjelovanje raznih ruku pri ovim spomenutim narodnim epima samo po prilici cjelinu složilo, ili početnu cjelinu zastrlo i nagomilalo, tako nije ni u „Fausta“ dugi, često prekinuti i raznom raspoloženju podvrgnuti posao od šezdeset godina mogao imati prave cjelovitosti. Ako se u pretežnoj većini prizora u prvom dijelu (koji će za sada biti predmetom našeg razmatranja), čvrstoj, smjeloj ruci mladog i dozrelog umjetnika divimo, pruža nam drugi dio uz divno uspjele partije i slabije, u kojim se čini, da je ruka umjetnikova počela da podrhtava.“ Ali to ne smeta, da se ovom duševnom proizvodu divimo i da će mu se ljudstvo u buduće diviti. Što su svi ljudi Faustu, jedan više, drugi manje, srodni, što u njegovoj sudbini, možda svoju vlastitu, ali sigurno život i sudbinu mnogih raspoznajemo, to djeluje na nas i pobugjuje u nama sućut; to upliva, da nalazimo naslade u onim zvucima boli, strasti, nade i očaja, koja u ovoj velebnoj pjesmi odjekuje i najnježnije osjećaje naše duše i našeg srca pobugjuje. Čeznući za znanjem, a nezadovoljan s onim što je postigao, pa s toga bacajući se u vrtlog strasti, prikazan nam je Faust majstorski, živahno i istinito. U tom prikazivanju, u toj psihološkoj slici pokazuje nam se i otkriva Goetheova pjesnička veličina.

Već u svojoj nježnoj mladosti razumijevao je Goethe narodnu pjesmu, a poslije toga sa Herderom uduševiljavao se za nju, pa s toga mu je već za rana bila i poznata narodna priča o Faustu, koja se je kroz stoljeća u njemačkom narodu sačuvala, donekle kao priča, a ponekle kao dramatizirana pa onda prikazivana na sajmovima u drvenjarama, gdje je izazivala zadivljenje i odobravanje svojih gledalaca i slušatelja.

O Faustu, kao historijskoj osobi dade se malo reći; historijska je jezgra pod uplivom pučke mašte skoro sasvijem iščeznula. Pripovijeda se o njemu, da je sklopio savez sa nečastivim na dvadeset i četiri godine, da je njegovom pomoći zadivljivao ljude, nastojao na sve moguće načine da zadovolji svojim strastima i da ga je na koncu dvadeset i četvrte godine, dakle kad je rok ugovora istekao, vrag sobom odnio[1]). Domovina mu je bila po jednim pričama Würtemberška a rodno mjesto Knittlingen, po drugima opet potječe iz Anhaltske. Ime mu se spominje prvi put 1307. gdje neki opat govori o nekom Georgius Sabellicus-u, koji se zvaše Faustus (sretnik) junior, (valjda bijaše jedan senior).

U djelu „Historische Beschreibungen des Herzogthums Würtemberg“ od Sattlera od godine 1516. pripovijeda se, da je Faust posjetio opata Entefussa. Po jednoj drugoj priči, koja je i dvjema slikama u Auerbachovoj pivnici ovjekovječena, zadržavao se je Faust u Lipisci u godini 1525. Pripovijeda se za nj, da je u navedenom podrumu na vinskom buretu jašio, baš onako, kako ga ondašnje slike pokazuju. U djelu Filipa Begardija nazvanom „Index sanitatis“, od godine 1539. nezna se za Fausta, kamo je dospio i kako je skončao, samo se za njega veli, da se je sam nazivao „philosophus pholosophorum“, da se je pokazivao i isticao kao liječnik i proricao, te bio svuda slavljen, ali da je i ljude varao. U godini 1545. pripovijeda neki protestanski pop o Faustu kako ga je vrag udavio, a neki Manlius, učenik Melanchthonov, pripovijeda pobliže, kako ga je vrag ubio. Stalna priča o Faustu, i ako je bila po cijeloj Njemačkoj raširena, čini se da je ipak u Wittenbergu stvorena. Jurista neki Filip Comerarius spominje u jednom svom djelu god. 1602. Fausta, te veli o njemu, da je postao slavnim, da uspomena njegovih djela još uvijek u narodu živi.

Po ovom, što sada spomenusmo, moramo zaključiti, da je zbilja nekoć živio čovjek imenom Faust i da se je on bavio sa čarolijom, ali, da li je taj identičan sa rečenim Sabellicus-om, teško je i približno odgovoriti. Za vremena reformacije raširila se je priča o Faustu, a biće tomu razlog, što su u ono vrijeme mnoge varalice krajevima hodale te lakovjerni narod čarolijama zavaravale pa na taj način uspomenu i sjećanje na pravoga, staroga Fausta pobudile. Odatle valjda i to dolazi, što razna mjesta i krajevi Fausta svojim sinom nazivlju. Nu kako bilo, svakako je sigurno da je živio, da li je pak bio onakav vračar i potepuh i nemirnjaković, kako nam ga priča prikazuje, nije moguće za stalno ustvrditi. Biće to većinom plod bujne narodne mašte, a mi smijemo samo to reći, da je morao svakako biti čovjek vješt raznim stvarima, koje su bile velikom dijelu puka nepoznate i nerazumljive, pak ovaj željan, da ih kako tako rastumači, odmah je pomišljao, da s Faustom nijesu čisti poslovi, da mora tu da vrag ima svoje prste i da mu je svakako saveznikom. Ta znademo, kako je srednji vijek bio sklon, da onima, koji su se bavili istraživanjem prirodnih sila i pojava, neku čarobnu moć pripiše! A da ne navagjamo drugih primjera, što se je sve govorilo o Regiomontanu? Da je konštuirao mjedena krila, koja bi mu iz ruke nebu pod oblake odletjela, te se opet na njegov mig u ruke mu povratila; da je načinio drvena orla, koji je mogao letjeti i t. d.

Ivan Rendić: Motiv za nadgrobni spomenik.

[1]) U pričama najstarijih kršćanskih vremena govori se o čarobnjacima, koji su se složili sa vragom te su iz njegovih ruku bud božjom milošću bud zagovorom blažene djevice Marije izbavljeni.

Najstarija knjiga, koja je još preostale historijske mrvice o Faustu sakupila jeste: „Historia von Dr. Johann Fausten, dem weitbeschreyten Zaubarer und Schwarzkünstler“ od Spiessa 1587. izdana u Frankfurtu. Kako je pisac protestantski svećenik, to je nastojao da čim strašnije prikaže Faustovu propast i da svoj narod, predočivši mu ovaj grozni primjer, odvrati od vračanja. Pa i ako mu je namjera, da pouči, ipak se sam nije ustručavao razne glupe i nipošto za ćudorednu pouku prikladne čarolije navagjati. Svaki redak toga djela odaje didaktičku tendenciju. Po ovoj knjizi bio bi Faust u Rodu kod Weimara rogjen. Roditelji mu bijahu veoma pobožni, ali siromašni seljaci. Otac mu je imao dosta zgodna brata, koji je živio u Wittenbergu, a jer je taj brat bio bez djece, otišao je Faust k njemu i kod njega pohagjao škole.

Na brzo steče doktorat theologije, ali dospije u iskvareno društvo, što ne osta bez zlih posljedica po njegovu ćudorednost. Iz Wittenberga je pošao u Krakov, gdje se je dao na vračanje i čaranje. Sam se nazivaše doktorom medicine, te se je bavio astrologijom i liječenjem. Došavši nazad u Wittenberg, htjede da imade krila poput orla, pa da uzmogne nebo i zemlju pretražiti. Da to dobije, zaklinjaše vraga u Spesserskoj šumi kod Wittenberga. Vrag dogje najprije u obliku zmaja, zatim kao vatrena krugla a napokon kao monah, zaodjeven sivim habitom. Faust ga naruči za slijedeću noć, da mu u pomoć dogje. Tada sklope ugovor i savez. Faust zatraži, da mu vrag služi do njegove smrti, da mu ispuni sve njegove želje, da nevidljivo u njegovom domu radi, a kad se pojavi, da primi onaj oblik i pojavu, koju Faust upravo želi. Vrag nasuprot zahtijevaše od Fausta, da mu se krvlju potpiše i obveže, da će se kršćanske vjere odreći i da će svim kršćanima biti neprijateljem. Kad su to obavili, poduzme Faust s njim tri putovanja u vidu monaha radi svoje pouke i to u pakao, k zvjezdanom nebu i kroz većinu država. U pakao nije došao i nije ga vidio, ali uspavan od nečistoga, vidi pakao u snu i po tome misli, da ga je u istinu vidio. Dalje se pripovijedaju Faustove čarolije po raznim krajevima i zemljama. U 23. godini ugovora, kad no se htio da oženi, a vrag to znao na svaki način da zapriječi (tim je valjda pisac bio voljan pokazati, kako se pakao protivi inštituciji ženidbe), upoznao se sa Helenom, koja mu rodi sina Justusa, što je po svoj prilici izum pjesnikov. Više puta se Faust htio da riješi svoga neugodnoga sluge, Mephistophelesa (koji se svjetla boji), ali ga je ovaj uvijek znao budi prijetnjama i grozotama, budi tim što bi ga porinuo u vrtlog putenih strasti od nauma njegova odvratiti. Početkom posljednje godine ugovora, imenuje on Wagnera, svoga slugu, svojim baštinikom pa mu obeća, da će mu poslije smrti poslati jednog duha „Auerhahna“, da mu bude slugom, koji će mu se uvijek, kad god to samo zaželi prikazati u obliku majmuna. Kad je megjutim došao dan, u kojem sa Mephistom utanačeni ugovor i savez ističe, pogje Faust sa svojim pouzdanicima u selo Rimlich, nedaleko Wittenberga, gdje ih pogosti i zamoli, da s njime prenoće i u njegovom društvu ostanu. Oko 12 sata noći podigne se nad kućom, gdje je Faust noćio, silna olujina, a kad je dan svanuo, nagjoše ljudi sobu, u kojoj je on noć probavio, krvlju poškropljenu, moždani mu ležahu po stijenama razmazani, a oči njegove ležahu na podu. Truplo su mu našli na buništu. Tako je Mephistopheles svoju žrtvu uništio.

Narod spominje i druga mjesta, u kojima je Faust svoj jadni konac našao. Ova priča bila je još češće obragjena, što u prozi a što vezanim jezikom. Neki Georg Widmann u Hallu izdade ju pod naslovom: „Wahrhaftige Historien von den greulichen und abscheulichen Sünden und Lastern, auch von vielen wunderbarlichen und seltsamen Ebenteuern, so D. Johannes Faustus, ein weitberufener Schwarzkünstler und Erzzäuberer, der seine Schwarzkunst bis an seinen schrecklichen Ende hat getrieben.“ Pisac je u svom djelu mnogo toga ispustio a opet mnogo pridodao, misleći valjda, da će tim koristiti narodu. U koliko mu je to pošlo za rukom ne možemo reći, ali to svakako stoji, da je priču i karakter joj posvema pokvario. Tobož kao da je gradivo za priču crpao iz sigurnih izvora tvrdi, da je Faust rodom iz Salzwedela u Wittenbergu i da učaše na sveučilištu u Ingolstadtu. Odrekav se theologičkih nauka, dao se je na medicinski študij, a kad je došao do novaca uslijed baštine od svojih, rogjaka udari stranputicom u životu. Kad je proučio razne čarobne knjige, zaklinjaše vraga u nekoj šumi nedaleko Wittenberga. Taj mu se i prikaže u šumi u obliku neke sjene, a kašnje i u samom njegovom domu u zapećku. Pošto ga je tude još jednom zaklinjao, prikaže mu se imajući ljudsku glavu a rutavo tijelo poput megjeda. Sklopivši s ovim ugovor, pošalje mu on Mephistophelesa u slici monaha po želji samog Fausta. U daljnjem prikazivanju otkriva pisac svoju namjeru smjerajući, da iza-

U slatkome razgovoru. Slikao *W. Leo Arndt.*

zove nepovoljan sud po katoličko svećenstvo, a zaboravljajući pri tom, da je postanje i raširenje priče o Faustu palo u ona vremena, dok još i nije protestantizma bilo. Widmann opisuje takogjer Faustovu smrt, te se i tude u neke razlikuje od prijašnjih pisaca. Istu priču je izmegju ostalih i neki Pfitzer mnogo kraće i preglednije obradio. Pfitzerova radnja bila je više puta izdana, ali najbolje je ono djelo, koje je 1712. ugledalo svjetlo preragjeno od nekoga Christlich Meinendena. Ovo je izdanje prokrčilo put u narod i isto je mladi Goethe našao u Frankfurtu na stolu jednog starinara pred dućanom, te ga za neznatnu svotu kupio.

Prvo se je izdanje, kako rekosmo, u mnogom promijenilo uslijed raznih moralističkih i historičkih primjesa, ali uza sve to bijaše ipak eminentnim poetskim gradivom kao stvoreno za dramu. Pa s toga se je to gradivo već za rana dramatski obradilo. U 16. vijeku vidimo engleske glumce, gdje zalaze megju njemački narod, te putujući od mjesta do mjesta, upriličuju predstave. „Tragödia von Dr. Faust“ od Marlowa, prikazana je od ingleskih glumaca 5. jula 1626. u Dražgjanima.

Marlow se je u svojoj drami (tragicall history of D. Faustus) držao narodne priče, samo ju je stegnuo i obzirom na prikazivanje nešto preudesio. Piscu je veoma lijepo pošlo za rukom ono mjesto, gdje prikazuje Faustov očaj u njegovim zadnjim časovima, te je tu otkrio svoj osobit dar za dramatsko pjesništvo. Veoma brzo se je ta tragedija raširila megju svim slojevima njemačkog naroda, što i možemo lako shvatiti, ako pomislimo u kojoj je mjeri megju tadanjim narodom praznovjerje vladalo, čiji su se tragovi dapače do najnovijeg, prosvjetnog vremena sačuvali. Sve do našeg doba sačuvala nam se je ta drama, ako i samo vegetirajući, u igri ili predstavama s lutkama (Puppenspiel).

Takvu je predstavu valjda i Goethe vidio u svojim mlagjanim godinicama u svom rodnom gradu Frankfurtu, gdje bi se putujuće glumačke družine osobito za vremena frankfurtskih sajmova dulje vremena bavile, baš isto onako, kako se i sad još uvijek na našim vašarima zbiva. Pa dok se je priprosti narod tom pučkom knjigom i predstavom naslagjivao, umalovažavala ih je inteligencija sasvijem, sve do Lessinga. Daroviti ovaj pisac i kritičar primjetio je odmah, da ta priča u sebi skriva osobit pjesnički predmet, koji, ako ga pjesnik dobro pojmi, i ako se u nj dovoljno zadube, čitatelja izvanredno privlačiti i zabaviti mora.

Kad se je „Faust“ god. 1754. u Berlinu prikazivao, bio je Lessing u toliko tom tragedijom začaran, da je u njem nakana nastala, da sam tu priču dramatizira. Nešto odlomaka toga njegovog rada imade sačuvanih, a razlog da djela kraju priveo nije, jeste što je samo čekao Goethea, da on izdade svoga „Fausta“, pošto se je bio Njemačkom glas pronio, da o tome radi. Godine 1775. izdade neki bečki glumac Weidmann alegorijsku dramu „Faust“, koju je i publika povoljno primila, a slijedećih godina taj predmet obradiše Klinger, Klingemann, Maler Müller, Acbim v. Arnim, Grabbe, Lenau i drugi, nu uspjeh svih bijaše veoma slab. Nijesu oni mogli toga gradiva svladati, tek Goetheu to pogje sjajno za rukom. Drugo, mnogo dublje shvaćanje i značenje dobi priča o Faustu Goethea, koji je Fausta u višu duševnu sferu postavio i na njemu prikazao nutarnje doživljaje i osjećaje čovjeka, koji teži sve za višom spoznajom. Poznavajući dakle Goethe priču o Faustu već od mladosti svoje, poče se tim gradivom baviti za svoga naukovanja na sveučilištu. Njegov zreli i bistri um odmah je uvidio, da bi to gradivo, štono nam ga priča pruža, uz neke preinake dramatički prikazano, posvemašnji efekat postići moralo. Prvi nacrt njegova rada bijaše u prozi, a kada se je upoznao sa produktima Hans Sachsove muze, htjede da ovu staru priču obradi u „Knitteverzima“. Godine 1775. bijahu već neki prizori gotovi. U to dogjoše razni poslovi u Weimaru, koji su ga od poetskoga posla odvraćali, pa onda njegov put u Italiju, koji mu imagjaše pribaviti mir i otpočinak od njegovih što privatnih, a što javnih radnja, te tako osta Faust ograničen samo na rečene prizore. Za cijelog tog vremena veoma je malo oko tog djela radio. Istom kad je Schiller u Weimar došao, te kad se je s njime pobliže sprijateljio, pa ga ovaj poticao i bodrio, da započeto djelo i dalje obradi, vidimò, gdje ga se Goethe opet laća. Godine 1797. šematizira Goethe već izragjeni dio i razmišlja o prvom i drugom dijelu tog velebnog pjesničkog djela. Opet je počeo da radi o „Faustu“, dok ga opet god. 1801. posvema ne napusti. Istom god. 1806. bijaše djelo u toj mjeri priregjeno, da se je prvi dio mogao izdati. Drugi dio poče Goethe tek izragjivati, kad je bio 70. godina svog zaslužnog života prevalio, a dovršio ga je godine 1831.

Osamdesetgodišnji starac dovrši marljivom rukom mučno djelo, koje je bivši tek dvadesetgodišnji mladić u napunu svoje pjesničke moći i snage započeo bio. Razmak od punih 60 godina leži izmegju početka i svršetka toga djela, ali ta u ljudskom životu velika perioda vremena, ne bijaše zaprekom, da djelo onako kraju privede, one ideje istakne, kako ih je sam u početku svoga rada zasnovao bio. To nam svjedoči ova njegova izjava Boissere-u: „Ich wusste schon lange her, was, ja sogar, wie ich 's wollte, und trug es als ein inneres Märchen seit so vielen Jahren mit mir herum.“ Istim ili barem sličnim načinom se je već prije pred Mayerom izjavio.

Goethe nam htjede u „Faustu“ predočiti čovjeka, koji u svojoj težnji i nastojanju oko vlastitog duševnog napretka i oko znanja i prave spoznaje u bludnje pada, kojih se samo tim sretno riješi i spasenja domogne, što se dade na rad koristan po ljudski rod, što se bori za svoj svagdanji život. Svjedoče nam to ove riječi, koje pjesnik svom umirućem junaku u usta stavlja: „Nur der verdient sich Freiheit wie das Leben, Der täglich sie erobern muss“, a taj smisao posvema se podudara sa riječima štono ih Schiller u Tellu izrazuje: „Dann erst geniess' ich meines Lebens recht, wenn ich mir 's jeden Tag auf 's neue erbeute!“

U tom pogledu se je Goethe posvema odalečio od pučke priče. Dok Faust pučke priče bez ikakvih viših ideja živi, bez ikakvih viših ciljeva život provodi, dok on pada, a da se baš ozbiljno i ne opire, u zamke, što no mu ih Mephisto stavlja, dok on svoj život u zabavi, igri i čarolijom trati pa uslijed toga plijenom pakla postaje, prikazuje nam Goethe u svom djelu Fausta kao plemenita čovjeka, koji doduše radi svoga krivog nastojanja oko više spoznaje s pravoga puta skreće, ali se opet uslijed svoje duševne snage nad sve niskosti i prostote uzdiže, te na pravi put u životu dolazi, i u radinosti svojoj na korist narodu nastoji da onaj zadatak riješi, koji mu je sama narav stavila.

Pakao ne slavi ovdje slavlja nad svojom žrtvom, nego Faust izlazi iz te borbe kao pobjeditelj, jer nije moguće, da sve za višim stvarima težeći duh, makar i zabludi, makar i sa puta krjeposti sagje, u ništavilu i podlosti ustraje, nego se mora potaknuti onim duhom, koji će se u njegovom srcu, ako samo i slabo tinja, opet uzvinuti na stazu krjeposti i plemenitosti. (Nastaviće se.)

Autopsija.

(Ada Negri.)

O doktore, koji s krute želje
Radoznalo, pomne zjene,
Britkim gvožgjem režeš i mrcvariš
Pùt mi golu bez koprene,

Znaš li, ko sam, ko bjeh? Ljuti ugriz
Izazivljem noža tvoga;
Tu sred grobne sobe nešto ću ti
Iz života pričat svoga.

Bez rodbine i bez kućnog praga
Ja izrastoh po sokacim;
Pusta, bosa, bez imena lutah
Za vjetrovim', za oblacim'.

Besne noći zapamtih i zorom
Grozne misli jadobrane,
Tajni očaj, molitvu zaludnu,
I bez hljeba tašte dane.

Sve upoznah mukotrpne trude
I nevolje svakojake,
U suzama življah i u strahu
Sred čeljadi zle, opake:

Pa napokon jednoč u bolnici
Vrh kreveta čista, meka,
Nada mnom se prikučenih čampra
Crna ptica savi neka.

I tako sam tu umrla sama,
Zalutala kučka prava,
Umrla sam a da ne čuh r'ječi
Ni' uhvanja ni pozdrava.

Ah, ta nekad valovita, bujna
Moja sv'jetla kosa vrana!
Bez poljupca ljubavi će sada
Bit pod zemlju zakopana.

Ah, te moje djevičanske, b'jele,
Mladenačke grudi svježe!
Sad lakomi tvoga noža cjelov
Nemilice skvrne, reže.

Napr'jed, s'jeci, paraj, bodi, kidaj,
N'jem, postojan pri svom djelu.
Nad utrobom mojom ti uživaj,
Izvólji se na mom t'jelu!...

Sve istražuj, sm'ješi se; ne mari,
Ta već gjubre ja sam mlada:
U mom drobu ti je sada traži
Tu užasnu tajnu glada!...

U dno njedra, kroza srce moje
Rini tvoju bocku sjajnu,
Ah, traži je, u mom srcu, traži
Tajnu boli veličajnu!...

Eto gola pred očima tvojim,
Znaj, da jošte trpim jako;
Nepomično još te motrim, ti me
Zaboravit ne ćeš lako:

Jer na usni mojoj, ko posljednji
Trzaj patnja protiv zloće,
Bolan hropot vječnoga prokletstva
Muklo ključa i glogoće.

Preveo *Mato Ostojić.*

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

(Nastavak.)

Nove pripovijesti.

Bijaše posve naravno, da je Tolstoj, uz ovaki način mišljenja i živući uz to na selu, oćutio, e mu u srcu sve to više raste simpatija naspram neuka ali dobra težaka i da se je tako osvjedočio, te pučki život vrijedi mnogo više od života uzgojenih ljudi, pošto je manje pokvaren, više naravan i manje ga muče one bezbrojne, tobožnje potrebe, koje uzgojenu čovjeku donese krivi uzgoj, a kojih ne može nikako da podmiri.

U putovanju po Evropi — kako vidjesmo — Tolstoj se sve to više uvjeravao, da uglagjenost ne može učiniti čovjeka srećnim. Ove njegove ideje nalazimo i u pripovijestima od god. 1859. i 1860., biva u „Tri mrtvaca“, „Polikusski“ i u „Sreći obitelji“.

U ovim pripovijestima već se opaža spisateljeva težnja za proučavanjem riješenja važnijih pitanja čovječjeg života, težnja, koja će tekom godina obuhvatiti u njemu čistiji karakter, te koja će ga napokon navesti da ostavi taj zanat i da se posveti sasma svojim djelima, naime učenju pitanja društvenih, moralnih i filosofijskih.

U „Tri mrtvaca“ Tolstoj iznosi odnos čovjeka spram smrti. Evo tri pitanja, koja pisac u tom djelu postavlja: Kako se pojavlja smrt u uglagjenom čovjeku, kako u seljaku, a kako u prirodi?

Neka mlada, bolesna gospogja, putuje jednog jesenskog dana sa svojim mužem i liječnikom u Italiju, da traži tamo zdravlja, pod vedrim nebom. Pokle su prevalili nešto puta, zaustave se da opočinu. Megjutim kočijaš Sergej pogje da obigje Fedora, starca seljaka, koji bijaše na umoru, te ga zatraži one nove čizme, koje mu ne će više da posluže, pošto ih i onako ne može ponijeti u grob. A starac mu ih poda uz obećanje, da mu Sergej ima postaviti stećak vrhu groba. Mladić obeća i nastavi putovanje s gospodom.

Iste noći umre starac Fedor, a malo za tim umre i bolesna gospogja, dok su opočivali u nekom malom gradiću. Vrh groba one gospogje muž podiže sjajan spomenik od granita, dok nad grobom starca Fedora ne vidi se ni kamenčić. Fedor, koji ipak ne bijaše zaboravio svoje riječi, a da ne potroši mnogo, smislio je, da je dosta postaviti i drveni krst. Pogje u šumu, te ispod udaraca njegove sjekire uginu jedno stablo. „Bliža stabla, ponositim veseljem raširiše svoje grane po prostoru, što im ga ustupi ono posječeno.“ Starac Fedor bijaše umro bez oplakanja, a oni što do njega stajahu, sma-

trahu njegovu smrt gotovo kao što stabla u šumi ono posječeno stablo. Sergij je nosio barem njegove nove čizme. Nasuprot mlada gospogja ne može da se prilagodi misli te da najzad mora umrijeti, pak očajno umre.

Priroda i seljanin ne boje se smrti, samo uglagjen čovjek ršće i trpi, kad vidi da mu se približava. Gospogja ne će da umre, jer bi htjela da još uživa u ovome životu; seljanin želi smrt, jer zna da mu je ovaj svijet uzaludan. Ove tri smrti opisane su jakim i zdravim realizmom; čitatelju se čini, da je blizu smrtne postelje jadne gospogje.

*

U „Sreći obitelji"[1]) bavi se Tolstoj drugim pitanjem: „o sreći u ženidbi".

Sergij Mihajlović u 36. godini života dovede na selo djevojčicu od 17 godina, kćerku neke svoje prijateljice, koja je umrla. Sergij je mnogo toga prokušao u životu, a Marija je još nevješta djevojčica. Megju njima nastane izmjenična simpatija, koja se brzo obrati u ljubav. Djevojčica pod Sergijevim utjecajem počne da misli i osjeća kao i on. Vjenčaju se. Isprva im je tekao život obojici poput rijeke, koja je puna slasti. Poslije nekoliko vremena pojavi se razlika njihovih karaktera i njihova načina mišljenja. Mariji ne dostaje muževa ljubav, — i najzad dosadi joj. Sergij je uvede na prvo mjesto u društvo. Tu pobudi ona svojom ljepotom od svakuda udivljenje, te se naslagjuje time. Kad joj muž navijesti da valja poći iz Petrograda, Marija se ražalosti, te kaže mužu, da bi željela prisustvovati još jednom plesu, gdje je znala da će doći neki knez, koji ju je mnogo gledao. Ovo je dosta da razbije za uvijeke životnu sreću i ljubav dvaju vjerenika. Tako progju tri godine, kroz koje Marija postane majkom, a porodica pogje na zabavno putovanje u strani svijet. U Baden-Badenu postane Marija idol visokoga društva. Jednog dana neki je markiz bliže sebi privabi, počne joj opasno udvarati, hoće pače da je poljubi, a ona kao da nema sile da ga odbije. I tu shvati da je stigla gotovo na rub pogibije, pak oćuti potrebu da se uteče mužu i da mu svekoliko ispripovijedi. Tek muž je hladan i nagje ga nehajna i bez čuvstva. Povrate se u domovinu, i tu živući u zaselku sjeti se Marija prvih srećnih godina svoje udaje; htjela bi da se popravi, nada se da će uspjeti, ali joj Sergij potkuči, da uopće nije moguće povratiti se u prijašnji život.

„Ne ćemo se brinuti, kako da život ponovimo, ne ćemo lagati sami pred sobom. A što nema starih nemira i uzbugjenja, pa hvala Bogu! Mi nemamo ništa da ištemo, ni rad šta da se uzbugjujemo. Mi smo već našli, a i nas zapade dosta sreće. Sada već treba da skrenemo, pa da otvorimo put eto komu! — reče on, pokazujući na dojkinju, koja je s Vanjom došla i stala na vratima od terase. — Tako je to, moja mila drugo, — dovrši on, prigibajući k sebi moju glavu poljubivši je. Ali to me ne poljubi ljubavnik, već stari prijatelj."

„Tim danom dovršio se je moj roman s mužem, staro mi je čuvstvo postalo mila, nepovratna uspomena, a novo čuvstvo ljubavi prama djeci i ocu moje djece udarilo je početak drugoga, no već sa svijem drugačije srećnog života, kojega ja još nijesam proživjela u sadašnjem času...."

Regbi da nam je pisac hotio s ovijem da kaže, e u ženidbi isprva može postojati sreća u izmjeničnoj ljubavi supružanskih drugova, ali nakon nekoliko godina traži se sreća u ljubavi naspram dječice i u izmjeničnom poštivanju bračnijeh drugara. Nije bračna sreća u zanosu i nasladama prve ljubavi, nego u trajnoj slozi one brige o uzgoju djece, a djeca su — da reknem — svetost zajedničkog roditeljskog živovanja.

Iznenagjuje nas jednostavnost ove slike porodičnog života, bez trunka romantike, iznesena svakidašnjim pripovijedanjem, kao što se i razvija u bezbroj obitelji. Piso je Tolstoj misleći na ženidbu, a Löwenfeld[2]) opaža, da je ta pripovijest san o budućnosti i opis onoga, što bi se moglo da dogodi u onom braku, gdje bi postojale razlike u godinama i ćudi.

U „Polikussku" prikazuje nam Tolstoj propala čovjeka, koji se uslijed unutrašnje krize, moralno preporodi, pod blagim utjecajem čovječjeg i ljubeznog ponašanja glavara mjesta

[1]) U nas izišlo pod naslovom „Obiteljska sreća" u vrsnome prevodu g. Ivana Z. Gojtana. Zagreb; knjižara Dioničke tiskare. 1893.

[2]) Op. cit., p. 321.

u kome življaše. Polikusska je oženit siromašak, u koga imade nekoliko djece te živi kukavno u jednoj kolibici, otimajući tugje i liječeći životinje uz još neke druge poslove. Njegov vlasnik odluči, da će promijeniti život ovome čovjeku, koji mu bijaše obećao, tamo da ne će više počinjati zločina. Jednoga dana da prokuša Polikusska, pošaljega u grad neka podigne neku svotu novaca s namjerom, da ponekle i drugi vide, kako se nije varao u svojoj namisli. Polikusska pogje, podigne novac, te se odmah povrati kući, u strahu da ga ne bi potrošio. Ali na povratku blizu kuće osjeti, da mu je novac ispao iz kape, gdje ga bijaše metnuo. Povrati se da ga traži, ali pošto je sniježilo, nije mogao da ga nagje.

Očajno povrati se kući i uvjeren da će svak pomisliti e ga je ukrao, objesi se o stablo te umre. Žena mu, koja je redila jedno dijete, kad začu za nesreću, potrči da vidi muža, ostaviv dijete, koje megju tim pade u vodu i uguši se. A vlasnik, kad mu javiše dogogjaj, pogje do kuće Polikusskine te vidjevši dva mrtvaca, uzdrmaju mu se živci, pak oboli. U to onaj izgubljeni novac nagje neki seljanin, koji ga odmah ponese gospogji. Tek živci u gospogje bijahu tako uzdrmani, da nije htjela ni vidjeti ni čuti o tome novcu, već ga darova onomu seljaninu, koji ga bijaše našao. A seljanin pogje s novcem u grad, srete nekog mladića, koji je zamijenio svoga nećaka u vojničkoj službi, te se s njime povrati veselo kući. U toliko jadni Polikusska i njegova obitelj budu zaboravljeni od svakoga, pak i od same gospogje. I doista da je ona imala više ljubavi nego egoizma spram svoga iskrnjega, bila bi učinila da se nagjeni novac podade obitelji pok. Polikusske, a ne bi ga dala onomu, koji ga bijaše istom našao.

U ovoj pripovijesti vidimo ne posve utješljivu sliku iz pučkog života, pak se ne može kriviti pisca, što da odveć idealizuje. U isti mah vidimo takogjer u čovjeku okorjelu i u mane zapretanu iskru dobra, te sposobnost da može opet postati dobar. Polikusska je znao ne samo to da bi mogao unaprijed pošteno živjeti, ako mu uspije da predade gospodaru povjereni novac, nego da bi time i drugi promijenili mnijenje o njemu.

Tek pošto izgubi novac, nije to bilo više moguće, niko ne bi vjerovao da ga je izgubio, pak za to dovrši sve odjednoč: sigje s pameti, te se ubije. Da je Polikusska negdje prije našao koju osobu, koja bi htjela da ga poboljša, bio bi postao pošten čovjek. Narod treba da se preporagja, ali nam pisac pokazuje, da ne treba tražiti ovaj preporod u kulturi i učenju, nego naprosto u ljubavi i povjerenju naspram onih te zabludiše, a znajući izabiti iz njih zdrave klice i razvijati ih, da ih i sam zablugjenik vidi u sebi. Prosti dokaz povjerenja sa strane gospodara naspram Polikusskog dostajao bi, da ga moralno preporodi. Dostajalo bi, da mu pokaže, kako mu vjeruje da je sposoban za poštena čina i da se time osvjedoči, da se onda osjeti sposobnim da ga baš i izvrši.

*

Tolstoj življaše u Jasnajoj Poljani brigu brigujući oko posala kao sudac mira i oko svojih pedagoških nauka. Tu sastavi važnu novelu „Holstomjer", koja bi prevedena na talijanski, pod nazivom „Roman jednog konja" i to baš god. 1863. U ovoj noveli u alegorijskoj formi regbi da nam pisac nije htio prikazati drugo, nego nevoljno težačko stanje, pod okrutnim jarmom nekolikih vlasnika, koji su radili što ih je bilo volja od seljaka, smatrajući ih kao svoje vlasništvo, kao dio svoga imanja. Evo osnove te pripovijesti.

Jedan stari konj, kad se u večer povratio kući s paše, pripovijeda drugovima, što živu s njime u istoj staji, život što ga je preživio služeći druge gospodare, koji postupahu s njime kad bolje kad gore, goneći ga da trči, da radi i da se znoji, dok bude mogao, i da ga napuste, kad ne bude više sposoban da im služi na koji god način bilo. Svaki ga gospodar nagonio da radi, misleći da je tako pravo, pošto ga je držao kao svoje vlasništvo. Taj konj osjetio je, dok je služio ljudima, da su drugi ljudi držali one srećnima, koji su mogli više puta reći: Ovo je moje! Bijaše još opazio, da čovjek nikako nije nastojao da učini što dobra, nego samo da može pokazati stvari o kojima bi mogao reći: „Ovo je moje". Bijaše pače upoznao ljudi, koji su zvali svojim vlasništvom i druge ljude, koje ne bijahu to poniženje nigda

i nikako opazili, te njihovi odnošaji sa tim ljudima sastojahu se samo u tome, kako da im učine zla. Ma u riječ: bijaše se uvjerio, da oni, t. j. konji živu na višem stepenu nego li ljudi. Govoreći pak o jadnoj svojoj sreći, vidi uzrok svih svojih zala u tome, što ljudi mješte da misle, da on ne pripada nego Bogu i sebi, kao svako živo biće, misle naprotiv da pripada jedino njima.

Nevoljni konj sprovede život u neprestanom teglenju nevolja u tugju korist, pak napokon kad ostari, onda ga utukoše. Još ga oderu, i oni koji ga ubiše rekoše ove riječi: „Da su ga bolje gojili, bila bi mu koža bolja!" A vuci izjedoše njegovo meso, dok kosti prodade neki seljak!

U toj noveli vidimo takoger i svrhu bogatog Serpuhovskog, koji je bio jedan od vlasnika toga jadnoga konja. On umre s oskudice, a pisac kaže: „Niti njegova koža, niti meso, niti kosti ne poslužiše ni u što; i kao što je njegovo tijelo, dok je još hodio po svijetu, već od dvadeset godina svakomu bilo na teret, tako isto i njegov pogreb nije bio drugo, nego beskorisni trud za ljude."

Pisac je htio očito da osudi uglagjenost. Jedan ti je tu i lijenčina je, a drugi za nj da rade. A za što? Jer onaj, koji ne radi ništa, misli, da su oni, što za nj rade, njegovo vlasništvo, te da njemu pripadaju. Ovo nepravedno pravo, kako pisac misli, pripoznaje i neku uglagjenost u onoj lijenčini, i to je dosta da je osudi. Napokon, čemu sve ovo?

Seljak umire mirno kao i stari konj, pokle je radio i teglio za drugoga, a oni gavani ne mogu ni tako da poluče neku sreću, te svršavaju kao i Serpuhovski — nakon beskorisna života, da ih niko ne oplače.

Manimo se toga napretka! regbi da nam ovo hoće da kaže pisac u pripovijesti, te se povratimo na ideje prostije i naravnije, ideje nevoljnoga konja, koji nije učio debelijeh knjiga, a u koga je ipak bilo zdrava razuma, te je shvatao da njegovi gospodari niti misle niti rade pravo i pravično sa svojim idejama o vlasništvu.

Ženidba grofa Tolstoja i svršetak prve periode književnog mu rada.

Vidjeli smo Tolstoja, gdje je još uvijek neodlučan u svojim radnjama i gdje ga još uvijek muče svakojake sumnje. Učenički mu život bijaše kratak, vlasnički potraja kratko, kao časnik služi malo godina, kao sudac mira još manje, a posvetivši se uzgoju puka, klone duhom ubrzo. Uspjeh, što ga je želio, ne postiže, pa je glavom posumnjao, da li zbilja uzgoj i učenje mogu koristiti puku.

Od malenih nogu uvijek je težio za moralnim savršenstvom, za žrtvovanjem sama sebe tugjemu dobru, ali ovo bijahu tek lijepe ideje, koje nije umio da ostvari. Pogrješke i mane, koje bijaše crpao u društvu, u kome se i rodio i odrastao, češće su izbijale u premah — i dobre namjere podlijegahu im.

Tako ga god. 1863. nalazimo u Moskvi, gdje jedne večeri izgubi na igri koju hiljadu rubalja.

Duševno stanje Tolstojevo u ovoj epohi eno je opisano u njegovoj „Ispovijesti"[1]).

„Kad se povratih s putovanja, pripovijeda Tolstoj, pogjoh na selo, te se zabavih oko utemeljenja pučkih škola.

Na osobit način bilo mi je na srcu ovo zanimanje, jer ne sadržavaše u sebi one očite prevare, koja me bijaše zaslijepila kraj mojeg književnog rada. Ovdje sam takogjer radio za napredak, ali sam radio kao kritičar napretka.

Sam sobom govorio sam, da se je napredak u nekojim svojim pojavama vršio nepravično, te da se je trebalo ponašati prosto spram puka, pokazujući mu onu vrst uglagjenosti, koju bi on sam bio izabrao. I doista ja sam se vrtio uvijek oko istog teškog pitanja, koje je sastojalo u tome, da se uči a da ne znadeš što. Razumijevao, sam da se u višim krugovima književnog rada, nije moglo učiti a da se ne zna što, jer sam vidio da svaki uči različite stvari, i da su pisci u svojim izmjeničnim polemikama htjeli da sami ispred sebe sakriju svoje neznanje. Radeći s pučkom djecom, mislio sam, e ću izmaći tijem poteškoćama, dajući im na volju da uče ono, što im se svidi. Sada se smijem, kad pomislim, kako bih onda tražio da podupirem svoju tvrdoglavost u predavanju, premda sam bio u sebi osvjedočen, da nijesam mogao predavati ono, što je bilo potrebito, jer

[1]) P. 16. njemačkog prevoda Aleksija Markova.

toga nijesam ni sam znao. Preturio sam godinu dana radeći o školi, te pogjoh u tugji svijet, da naučim kako da — podučavaš druge, a da nijesam ništa znao. Mislio sam da sam ipak to naučio u tugjem svijetu, i povratih se u Rusiju iste godine, kad su seljaci bili proglašeni slobodnima, pak postadoh sudijom mira i počeh podučavati nevješti puk u školama, a uzgojene ljude u časopisu, što sam ga izdavao. Činilo mi se, da stvari kreću sa srećom, ali se nijesam ćutio toliko jak u duši, da bih dugo ustrajao. I možda bih već tada bio došao do očajanja, do kojega sam docnije došao, kad sam imao 50 godina, da ne bijaše bilo još jednog lica života, u koje se nijesam bio nimalo zagledao, a gdje se nadah spasu; hoću da reknem: to je bio obiteljski život. Godinu dana zabavljala me dužnost o školi i o časopisu, te se tako iscrpoh, gotovo da poludim. Prepirke oko pomirenja stranaka bijahu mi kao sudiji odviše teške, školski rad nije mi se prikazivao jasan, pisanje u časopisu, koje je uvijek bilo jednako, u koliko sam nastojao da naučim druge i da istodobno zatajim, ono što nijesam sam znao, bijaše mi tako teško da sam obolio više moralno nego fizično; zabacih sve to te pogjoh u Baskire, na vrleti, da uživam slobodan vazduh, da pijem kumis i da provodim život poput živine. Kad se povratih, oženih se.“

Vjerenica mu bijaše kći dra Behra, vrsnog liječnika, koji je živio u Moskvi. Tolstoj je u Moskvi pohagjao često kuću Behrovu, te njegovo rukovanje sa Sofijom, drugom kćeri liječnika, u ladanjskom dvoru, blizu Jasnaje Poljane, jeste baš onako, kako se opisuje u „Ani Karenjinovoj“ rukovanje Levina i Kitte. Löwenfeld nas uvjerava, da mu je to pripovijedala sama grofica Tolstoja. Sofija, koja je bila lijepo uzgojena i vrlo vješta u književnosti, a štovala je Tolstojev um, bi srećna što je spojila svoju sreću sa životom velikog spisatelja. Kad se Behr povratio u Moskvu, Tolstoj zaprosi u njega kćerku. Ali starac liječnik ne dopusti prije nego li starija nagje vjerenika. Tolstoj očajan zamoli pismeno starca da mu poda kćerku za ženu, izrazivši sasvijem odlučno, da će se ubiti, ako toga ne bi postigao. Tada starac pristane. Malo nakon ženidbe Tolstoj piše iz Jasnaja Poljane prijatelju Fjetu: „Dvije su sedmice da sam se vjenčao, te sam srećan i sada sam posve nov čovjek.“ O prvim godinama ženidbe pripovijeda nam ovo: „Novi odnošaji srećnog života obitelji odvratiše me sasvim od pohlepe za općim putenim nasladama. Sve se je moje bivstvovanje tako slivalo u obitelj, majku, djecu i brigu da im pribavim sredstva za života.“ Težnja za savršenstvom, koja se prije bijaše u njega pojavila, za onim općim savršenstvom, za napretkom, bijaše se promijenila u drugi vid, da naime postigne što je moguće višu sreću za se i obitelj. Iz Jasnaje Poljane pogje ova obitelj put Moskve, gdje se zadrža malo vremena, a januara 1863. povratiše se opet u Jasnaju Poljanu, gdje se obojica zabavljahu kućnom ekonomijom. 28. juna 1863. rodi im se sin.

(Nastaviće se.)

Tako je obrekla!

Kako se je sinoć rastala s elčijama[1]), koji donesoše bogate emanete, proseći njezinu jedinicu, od tog se časa u brigu uvalila, te živog mira svu božiju noć ne imagjaše. U prsima joj sve se nešto trza, e bi reko, da je nešto — neotklonivo i poteško obleglo sa sviju strana, kao jesenska mrka noć.

I prione razmišljati...

Njezine misli rojile se i lijetale jednim te istim putem, i svaki put se sve većma zbijale

Pa i opet u misli utone, ali hiljadama misli — sve za jednu paru.

Već se bijaše razdanilo, pa se i sunce iza brda izvalilo, prosipajuć svoje zrake, koje po demir-pendžerima zasjaše. Ulicama gonile se krave u čordu, ostavljajuć za sobom po čitave oblake prašine.

Za čas unigje s divhane u čardak veoma prikladno djevojče, a zvalo se Dževahira. Lice joj okruglo kao kubelija, a u obraze joj udarila rumen, pa se zajatarila kao hober u kokoši kad će pronijeti.

At-mejdan u Kairu.

Meram je beg!

Crtica iz nedavnijeh dana.

I.

— Puste li moje muke, beli sam se pomela, pa sad ni sama ne znam što ću ni kako ću? — učiniće Nejr-hanuma jednoga jutra, kad je na čardaku sjedeći za mangalom — findžan po findžan kahve pila.

Pa baš još nikada u sebi nije oćutila tolike brižne sumornosti kao onog jutra, jer nije šala: valja za nekoliko dana dževap[1]) dati.

[1]) Odgovor.

i zaplitale, ostajući neodgonenute: šta li će dragi Halik[2]) nasib[3]) učiniti?

Najžešće je osjećala, da pred njezinom kućom stoje dva prosjaka — jedan protiv drugoga. Ti prosjaci kao da se prepiru, i kao da hoće da joj izmame ono, što je njojzi najmilije.

— „Bože prema hajru“[4]) mislila je Nejr-hanuma, naslućujući: šta će biti, kako li će se okrenuti?

[1]) Poslanik.
[2]) Bog.
[3]) Odrediti.
[4]) Dobru.

— A-a! Eto ti bogme! omjeri Dževahira svoju mater — Nejr-hanumu, i začudi se kad vidje, gdje joj mati ne umije ni s mjesta, već kako je sjela — sjela.

— Šta si se zabezeuknula? — upitaće je mati.

— Tuhaf[1]), Boga mi! Ja sve sputila i sradila, pa u sebi mislim: e igjem baš još i čardak rastrebiti — mogao bi nam ko izaći, a ti sve jednako uz mangalu — odgovori Dževahira.

— De ti gledaj i radi šta drugo. Ne pometaj me! — reče mrve zapovijedajući Nejr-ha-

[1]) Čudo.

numa. Onda prinamjesti dimije na koljenu, okrenu se na pendžer, pa se nasloni na mekani jastuk, i stade gledati svijet, kako prolazi.

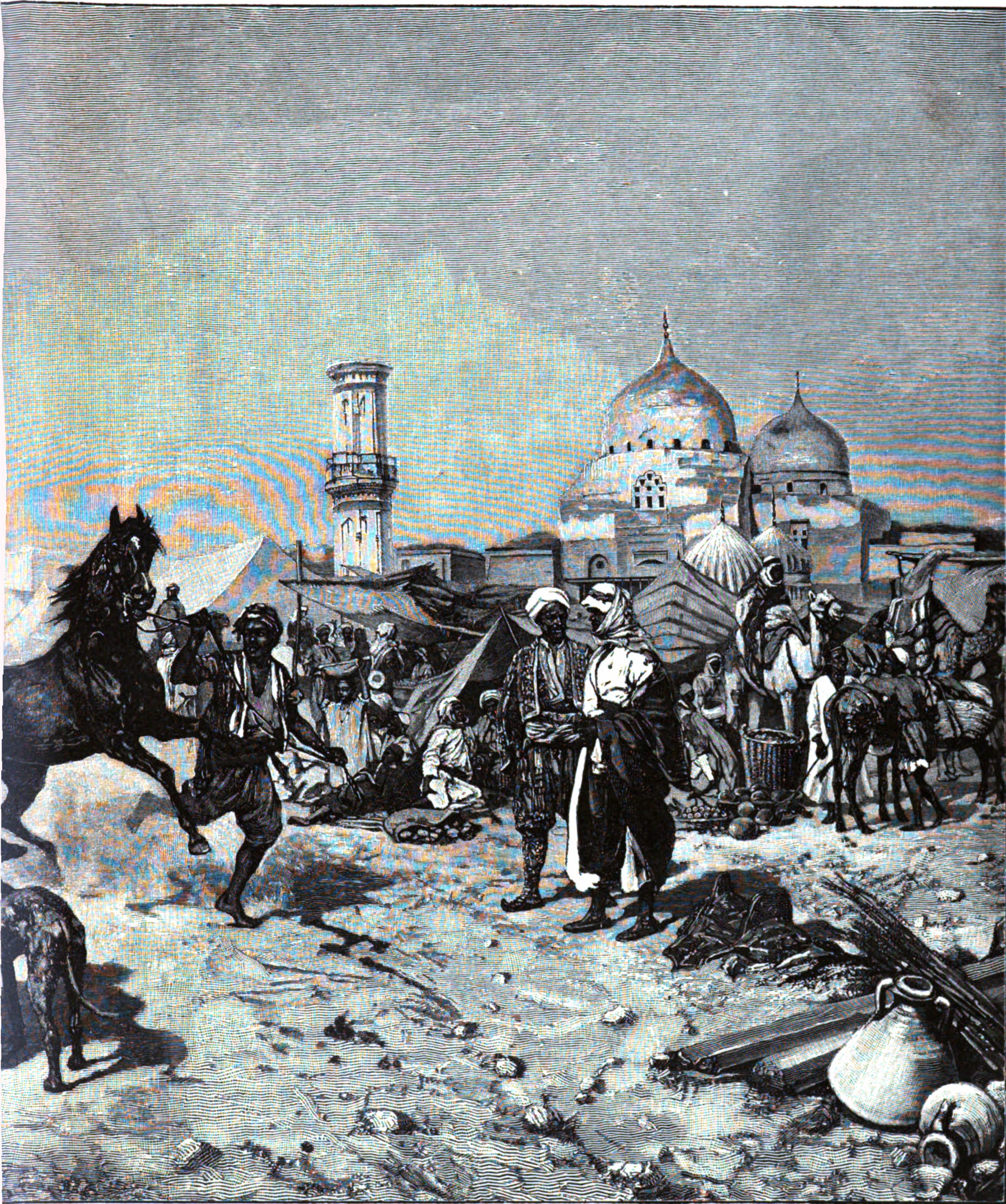
— Pa dobro! — reče Dževahira i izagje iz čardaka pa ode niz merdevine, te se prihvati posla, kako će ručak na vakat spremiti.

II.

Nejr-hanuma je udovica nekog Derviš-age, dobra, u ostalom samoživa starica, koja u kući ne imagjaše muške glave.

i ako je malo imala, ona se uvijek povisoko držala, i nije htjela nikada za drugu sofru. Zapamtila je ona od svog babe, da su oni koljenovići, od starine bezi, pa sve da se i po blatu valjaju...

Često bi ona znala pojordaniti[1]) slavom njezinijeh djedova, pa sve jedno što je nije okružavalo sjajno bogatstvo iza njezinih djedova, ona je vazda dizala glavu, i miješala se megju probrane hanume, pa se u pročelja trpala i s njima se poredila i napinjala.

ikao *Tadija Ajdukiewicz.*

Njezin je Dedaga — ima već dvije tri godine dana — umro. Rahmet[1]) mu duši, bijaše to ljudina otresena i valjana, a znoja se ni najmanje nije žacao, pa je mnogu stazu prokrčio, dok poda se uhvatio hlada. S toga i jest njegova udovica sa kćeri Dževahirom naslijedila barem toliko, da je sigurna bila za svakidašnju koru hljeba.

Pored toga, što im je iza Dedage ostalo, Nejr-hanuma imade nešto i svoje očevine, ali

[1]) Pokoj.

Rahmetli Dedaga bi češće u nju zarevnuo, a Nejr-hanuma ga dočekaj i otresi se na njega ko mlivnom žakom.

III.

Uz takovu mater cvala je i dozrijevala lijepa Dževahira. Da je bila krasna, toga joj nije mogao niko zahašati[2]), a beli bi to — kad bi do šta došlo — i svi gjerzi posvjedočili. Za njom su škripali svi, pa i ugledni i svakakvi.

[1]) Ponijeti se.
[2]) Zanijekati.

E kako je svakome drago bilo, kad bi uhvatio zgodu, da s njome koju prolafi; čak i oženjeni kad je nazrij, ne bi očiju s nje skidali. Kraj sve njezine ljepote, svaki je pomišljao: kako u Dževahire ima nešto i miraza!

Ali je bilo čudo, da se nje, u prvi mah, nije doticalo sve gjersko laskanje i potprašivanje, te bi sve mimo njezino srce prošlo. Ko bio da bio, pa makar do perčina u nju zaljubljen, ona nije ni malo marila, te se najvećma zadovoljavala lakim veseljem, a njezini ko kubelija obrazi vazda su se smiješili. Bila je još posve u mladim godinama, istom ako joj je mogla biti petnaesta, a sveosve bijaše odana svojoj materi.

Gjerzi bi megju se znali eglenisati[1]) o njoj, pa bi tvrdili, da je vitka stasa ko kajasa, krasna i obla vrata. Imala je čakmak obrvice i crne trepavice. A očiju? Očiju svijetlih kao dva draga kamena, pa kad koga s njima ošine, baš s nogu obara.

U gizdi bijaše pravi dilber: maleni i laki fesić što je stajao, kao bijela kićena kita na ljiljanovu dršku; takav fesić bijaše na njezinoj glavi, pa joj neko i reče:

„Kad te vidim u fesiću,
čini mi se poletiću!“

Iskružena i na uske kapčiće s jednim pucetom počvrsto sapeta ječermica odavaše nabujale grudi, a tanka svilena košulja bijaše se uz sniježno tijelo priljubila, pa joj ispjevaše:

„Kad te vidim u ječermi,
ko kadiju u mešćemi.“

Mislilo se, da je ipak bio nadošao čas, kad se njezino srce bilo podalo sevdahu tome — jadu i belaju[2]). Držali su, da joj se utufio posve običan jedan klipan, pa joj svojim beskrajnim zakletvama vječne vjernosti, potpleo noge. Majstora su razlikovali od drugih time, što se je prilično odjevô, pa fes nad očima nosio, a uz to se zvao — beg!

Smajil-beg D...ć sred kasabanske mladeži isticao se svojim blijedim, mrve strogim licem, potpečenim usnama, jordamli hodom; a u sebi je osjećao da je odličan i bio uvjeren, da vrijedi više od drugih.

Družio se samo s pintošima i s takovim, uz koje je siguran bio, da će mu za najmanje stvari povlagjivati. Volio je mnogo govoriti, a sav mu govor bijaše: Same trice! Nenaučen, već kao odrezano drvo, još davno je od mekteba izostao, a i onda, kad je išô u mekteb, polazak mu bijaše šaren, te je osto prazan ko bubanj!

Dževahira ne sevdiše baš Smajilbega, dapače joj dosadan! Svjetina je mislila obratno, i o tome naklapala prilično dosta. Njegovo ašikovanje malo je godilo njezinoj živahnoj naravi. Jalovost Smajil-begove riječitosti, ona je s kaharom[3]) slušala. Ali... valjalo je materi za hatur s njime najviše ašikovati. A on? On joj dapače pomoću njezine matere kratio, da s drugim ašikuje. S toga je Dževahiru svak držao Smajil-begovom jauklijom.

To ašikovanje je najposlije izleglo još jednog mušteriju. Bio je to glavom Osman efendija I...ć, koji kasteći se ženiti i otprije poznavajući Dževahiru, s kojom se više puta šalio, zaprosi je od matere i pošalje bogati amanet.

Doznavši za to Smajil-beg usplamti, pa da mu ne bi jauklije ujagmio, on se odluči pa u taj mah zaprosi Dževahiru, a Nejr-hanuma obojici obrekne za petnaest dana dati odlučnu riječ.

IV.

Nejr-hanuma je imala toliko pameti, da nije nalazila mahane ni Osman efendiji, te joj je

[1]) Govoriti.
[2]) Muka.
[3]) Žalošću.

dapače drago bilo, da se i on nazvô mušterijom njezinoj kćeri. Poznato joj bilo, da je Osman efendija momak čestit i valjan, a i u božijem putu. Ta čula je ona više puta, kako po kasabi o njemu govore, da je momak naperan. Imao je samu mater.

Nekako Nejr-hanumi i bijaše mučno izabrati sebi zeta.

Nakon dva tri dana Nejr-hanuma se smisli, te odluči, da se još s kim gogj razgovori o udaji svoje kćeri, i da raspita, kojemu bi bilo bolje dati Dževahiru.

U to ime jednoga dana, pošto se veče bijaše sleglo na kasabu i dobar se mrak uhvatio, Nejr-hanuma se spremi, te s hizmećaricom, koja pred njom nosaše mušemali fenjer, ode do mahalskog imama Lutfi efendije.

Za malo se nagje pred Lutfi efendijinom kapijom.

Kako je kapija bila nairežena — hizmećarica pokuca, a čim zveket halke dopre u Lutfi efendijinu kuću, mlagji istrče i otvore.

Lutfi efendija sjegjaše sam u svojoj sobi u jednom čošetu na šiltetu, dimeći iz duge čibučine i gledajući u jedan ćitab.

Njegova žena unigje a za njom Nejr-hanuma, koju Lutfi efendija dočeka pravom pobožnom i iskrenom radošću. Tu se upitaše za zdravlje.

Riječ po riječ eglen[1]) se razvije, a megju tim će Nejr-hanuma početi:

— Valaha, efendija, baš bi se imala s tobom za jednu stvar razgovoriti?

— Drago mi je, kad ti mene odabiraš i želiš da se sa mnom razgovoriš, reći će Lutfi efendija.

— Vala te molim kao oca, da me onako nasihat[2]) učiniš, kako gogj bi sebe — nastavi Nejr-hanuma i produlji: E znaš, imam nešto curetka, pa zar — prikučio se sugjeni vakat, te mi se valja s njome rastajati. Elčija po elčija mi dosagjuje, a ja ti se onako — ko ženska glava — pomela, pa ne znam šta ću? Šejtan[3]) me natentava, da je sad ne udajem, ali kakav će biti posljedak... Sreće na rafi nijesu, pa kad gogj se hoće da se skinu...

Baš prije dva tri dana nazvaše se prilična dvojica mušterija, a ja im odmah ne odževapi, već stavi roka petnaest dana, pa se sada razmišljam: šta li bi, kako li bi? Obje lijepe i prave sreće, pa ne znam ni koju bi?...

— A tko su ta dvojica? zapita Lutfi efendija, a licem mu preleti laki smiješak, kao da shvaća Nejr-hanumu.

— Nejr-hanuma se uze hladno prinamješćati, a preko koljena preturila ruku u kojoj držaše findžan šećerli kahve, pa onda prokaza obojicu.

A onda Lutfi efendija stane raskrajati, pa je na sva pitanja odgovarao na široko potanko i drage volje. Mahana ni jednoga mušterije nije tajio. Za tim Lutfi efendija reče, da kad bi zbilja on imao kćer — kao što je nema, da bi je doista volio dati Osman efendiji, nego li Smajil-begu.

Nejr-hanuma na te riječi obori glavu preda se, pa jedva onako izmuca: Tako je — imaš pravo... ali... da mi je i ona Dževahira razi[4])... Da mi joj je — srca ne razbiti...

Sreća ne stoji do nas, već do Boga, učini opeta Lutfi efendija.

V.

Noć bijaše tiha a pomračna, jer ne bijaše mjeseca. Nejr-hanuma je brzo došla do svoje kapije. Prihvati za šćeku, kapija se otvori i naglo zvekne, a u sumračju otvorene avlije začuje se nekakav šušanj.

— Tko li je, da od Boga nagje! dršćući pomisli Nejr-hanuma. A kad stupi preko avlije i pogje do u kuću, a ono začugjena opazi, da je u avliji — Osman efendija.

A Osman efendija čim je opazio Nejr-hanumu, ne bi mu drago, što ga je nazrila. Svetost takova skrovna mjesta dotače se njega i žignu ga u dušu, pa gotovo poplašen, otkuči se od pendžera i naglo pobrza preko avlije do pod crnu sjenu, što je padala s gustoga duda. Tude stade nepomično, jedva čekajući da Nejr-hanuma čas prije u kuću unigje.

— „Nije hajduk“, pomisli Nejr-hanuma.

Svud po avliji gluha tišina, a iz kuće se ne čuje ni jedna lakrdija. Nejr-hanuma kao da nije ništa — ni čula ni vidjela — makne se prema kući. Evo je pred kućnim vratima — taman pod divhanskim ispustom. Skakavicu povuče i poviče: Otvori!

1) Govor.
2) Savjetuješ.
3) Vrag.
4) Zadovoljna.

Na jedan put kroz šipila kućnijeh vrata — probi svjetlost, i ču se glas: Tko je?

— Ja, otvori slobodno, doda Nejr-hanuma.

Vrata mrve zaškripću i otvore se, pa bi reko da su čekala Nejr-hanume, brzo se zatvore i zaključaju.

Ne bi malo ukaza se svjetlost kroz divhanske mušepke, a Osman efendija stupi bliže kuće — ne bi li opazio: Tko li bi? Neko hodaše po divhani sa svijećom... Da nije Dževahira? Tko zna... Osman efendija propinje se na nožne prste... Ispred očiju mu mitoklasne poznati lik... Dževahira se pomoli na mušebak i tihano ga otvori, pa se mrve preko perde nagne, i hiti očima preko avlije. Trnci prolete cijelim tijelom Osman efendiju.

— Dževahira! šapne on da se jedva čulo.

Ona se trgne i stade opreznije motriti u noć.

— Dževahira u srce mi se uvalila! ponovi mrve glasnije Osman efendija.

— Zar si još ovdje? progovori ona.

— Kud ću dalje? prošapta Osman efendija.

— Vidjela te mati, pa se kara! začuje se njezin glas. Da si išo kući, već je i docne.

— Da li tvoja majka znade,
Bog joj dao sve murade —
pa da tebe meni dade?

progovori on opet i ču se tihi uzdah.

— Sve je to kako bude Allah odredio, progovori ona.

On obori oči crnoj zemlji i opet brže bolje baci pogled na mušebak, a ona ga već zatvorila, i samo se istiha ču: Allah emanet![1])

— Allah emanet — ama... ako nijesi hijanet[2])! odgovori Osman efendija.

Dževahire nestade, a mladić bez otpora igjaše preko avlije. Tihano izigje na sokak i upravi svojoj kući. Nije prošlo malo i on stiže pred svoju kuću, i u svoju sobu, ali ne mogaše do pred zoru zaspati.

Brižne ga predsude morile. Šta li će biti sugjeno, te hoće li se dočepati one djevojke? Ali mu trepavice gazio onaj „drugi“ emanet, pa kao da mu se na prsa navalio kolik velika stijena. Kojeg li Dževahira — od njih dvojice — voli? Pa šta ima od svega, ako joj mati ne dozvoli.

Hodao je po sobi, sjedao na sećiju, motao cigare i pušio... Mislio je na divnu pojavu Dževahirinu, kako mu se u obložaju pendžera pri svjetlu ukazala.

— Pa ako mu — ne daj Bože — metnu hladan peškir na glavu...! (Svršiće se.)

Mehmed H. Seijdović.

1) Bogu te preporučujem.
2) Nevjera.

Zimušnje glumovanje „Srpskog narodnog pozorišta“ u Novom Sadu.

(Nastavak.)

Nego, do duše, nije ni u Novom Sadu bilo nikakve prijekorne graje, u gledalištu na kraju „Okova“, ali nije bilo ni kakova opaziva znaka odobravanja. Novi Sad je mukom progutao svoj gnjev. Samo su *novine* planule na rusku *novinu*, i to ne samo „Branik“, nego sve listom, koje žešće, koje blaže, ali sve osudno, osim, razumije se, službenoga „Pozorišta“, koje nije smjelo ni zuba pomoliti.

Pa da vidimo, kako su *moskovske novine* dočekale novu dramu, kako je moskovska *kritika* presudila umotvorinu kneza-glumca.

Pustimo prije svega, da nam te novine pričaju, šta se dogagja u Sumbatovljevijem „Okovima“:

„Okovi“ — veli „Театръ и жизнь“ — prijete, da će dugo držati gledaoce u okovima živčanoga uzbugjenja. Čitateljko, spremi se na potrese!

Muž silno ljubi svoju ženu. Ali je njegova narav rasudljiva, njemu se hoće tihi, porodični život, u kome bi se složno slijevala poštena radnja u korist porodice i u korist naroda, a žena... žena je „slijepljena sasvim iz druge gnjile“. Ona se vrlo lako razdraži i zanosi, te još kako zanosi! Nje ne zaustavlja ni ljubav muža, ni milošta petogodišnje ćerke... Nju privlači drugojačiji život, drugojačiji muški tip, koji pali kud pogleda, lijepi čovjek, gladun sans foi ni loi, probisvijet i „aferista“ pod obrazinom otmjenoga gentlemana, — eto taj upali u njoj neodoljivu strast... Radi njega ona ostavlja muža i kćer. Ona se opija otrovom, slobodnoga života. Ona tom sablazniku prinosi na žrtvu i dug žene, i dug matere, i svoje žensko, svoje čovječansko dostojanstvo: i on poslije nju prodaje da dogje do novaca...

Tako progje 12 godina dana. Muž, ostavši bez miljenice ljube, jedva preboli tešku živčanu bolest. Mala bi mu ćerka žalosno prošla, da joj sudba ne posla i dadilju i drugu majku u licu bogate, lijepe djevojke, koja se svom dušom priljubila uz dijete. Ta je djevojka proniknuta visokim čuvstvom „altruizma“, kako sad zovu „ljubav k bližnjemu“ u savremenijem naucima o moralu. Ona se zanosi ne ličnom, nego općenitom srećom, ali život kraj toga radi svoje: zauzimajući se za dijete u ime čovječnosti, djevojka počinje svesrdno i duboko ljubiti oca toga siročeta i predaje mu se bez otpora, znajući da nije slobodna, da mu ne može biti žena...

Prolaze godine. Nanovo stvorena porodica živi sretno, ali ne prolazi bez nepogoda na nebu te sreće. Svijet počinje da govorka. Ni bijeli udovac — Rusi reku *соломенный* вдовецъ, po njemačkom *Strohwitwer* — ni njegova nezakonita supružnica ne hitaju, da svoj dobar glas u gradu otkupe ugagjanjem. Udovac ne daje „u zajam“ uglednijem ljudima, a djevojka ne lebdi oko svjetskijeh gospogja i drži se ponosito... To je bilo dovoljno, da poštenje toga svijeta skoči na noge. Neka gospoda i gospogje stanu zapinjati za nezakonitost veze i late se toga radi najosjetljivijeg mjesta: stanu se zauzimati za dijete...

Toj djevojčici već ima 17 godina; ona svršuje gimnaziju. Ona jako ljubi i oca i njegovu drugaricu, ali je počinje uznemirivati nerazumljivi joj sastav obitelji. Gdje je njena majka? Zašto otac ne govori ništa o njojzi?

Tu zabunu djevojčinu potpaljuju bezimena pisma i spletke „poštenih žena“, koje djevojci objašnjuju dvosmisleni položaj njene porodice. Kao da se neki zidovi podižu izmegju ta tri čeljadeta, što ne znaju ni za kakav svoj grijeh, ljube jedno drugo, pa ipak moraju da stradaju.

— Što da se radi? pitaju sebe junaci drame i gledaoci. Pomnja je gledališta napeta....

— Ne osvrtati se na spletke, — govore gledaoci. Kako su živjeli dvanaest godina, neka žive i dalje.. —

To isto veli na pozornici i stara majka Olgina (nezakonite ljube bijeloga udovca Volinceva). U ostalom, ona brzo poriče svoje riječi, razumijevši, kako je uzrok porodične nevolje zapleten i „nutarnji“.

— Čudnovata odgoja! govor jedne englezice što sjedi iza nas. Zar kći da smije suditi o vladanju oca, zadavati mu pitanja? Ona treba da sluša i da muči....

— Neka se sele! šapuću gospogje s druge strane.

Riječ „seliti se“ čuje se i na pozornici, iz usta muža i oca. On je dobar čovjek, ali slab. On kao da ne razumije, da seoba ne može prekinuti nevolje. Seobom će samo doći u drugi grad. Ali će ostati ona žena što ne će raspusta; a ostaće i ona mučna pitanja odrasle kćeri: gdje je majka, kakva je to obitelj?..

Pisac je to razumio te je poveo svoju dramu drugim putem.

Prvi odmor.

Da pogledamo izbliže, kakvo je to društvo, što nam se dosad javljaše na pozornici.

Prije svega, da bolje zagledamo u bijeloga udovca.

„U prvom činu,“ veli izvještač „Maloga Listka“ — „crta se pred očima gledaoca dovoljno majstorski stanje porodice nekoga Volinceva, jako bogatog vlastelina, koji se bavi krupnim operacijama sa šenicom i izvozom u jednom od većijeh južnijeh gradova Rusije. Volincev još nije star, on je već ne može biti simpatičniji i po naravi neobično ugodljiv, delikatan čovjek.“

Stanimo malo. Da vidite, koliko je istine u našoj narodnoj riječi: „ne možeš cijelom svijetu namijesiti kolača“, što će reći: ne može se niko svakome dopasti, da vidimo, kako o tom istom čovjeku, o tom ugledniku i delikatnom bogatašu Volincevu sudi kritičar „Moskovskijeh Vjedomosti“, moskovski Sarcey, S. Vasiljev.

„Ja razumijem,“ veli Vasiljev, „svu nevolju Volincevljevu. No vi ćete se složiti sa mnom, da on sam daje povod onima što ga osugjuju. Zar položaj Olge Nikolajevne u njegovoj kući nije neobičan, osobito u obziru toga, što je u njega sedamnaestogodišnja kći? Lako je reći: mi preziremo. No da bismo mogli prezirati, mo-

ramo biti pravi. A Volincev — nije prav. Prije svega nije prav prema ženi koju ljubi. On je bio dužan očistiti njen položaj i to je lijepo mogao učiniti. Ja ne vjerujem što on govori, da mu njegova žena nije htjela *dati* raspusta, i da je odbila sve ponude. Pravo iskati raspust bilo je na njegovoj strani. On je bio prav, *ona* je bila kriva. On je mekov, mrtvan, krpa *(тряпка)*, taj Volincev; ja ne znam, za što njega ljubi Olga Nikolajevna."

Kakva je kći Volincevljeva, Njuta, u prvom činu, to smo vidjeli. Isto smo tako dosta rekli za sad o „udatoj a nevjenčanoj" djevojci, Olgi Nikolajevnoj. O njenoj majci, Anfili Andrejevnoj Gareninoj, bogatoj vlastelinci, kažu moskovski kritičari, da je to „prava dama", „настоящая барына", veli S. Vasiljev.

Pa ipak je ta mati, ta bogata žena i „настоящая барына", pristala na prvu riječ, da se njena kći spangja sa oženjenim čovjekom.

Ali naš se „Branik" *zgadio* i na tu dobru baku. Nje se tiču one „Branikove" riječi:

„— Tu se iznosi kao vrlina, kad djevojka iz čestite kuće ode da živi u divljem braku s jednim oženjenim čovjekom."

A što veli ruska kritika o tom, na priliku baš moskovski Sarcey?

„Zar to nije veoma originalno postavljanje megjusobice (постановка отношеній)?

I to je sva zamjerka — ako je zamjerka.

Ta „prava gospogja" ima brata, kostobolna starca, bivšega diplomatu, koji neprestano kori svoju sestru, što je tako meka srca prema svojoj kćeri. Taj džandrljivi starac ne pojavljuje se više iza prvoga čina.

Ali što je glavno, mi do sad nijesmo vidjeli, da „tako nije rusko društvo". Mi vidimo jednog bogatog vlastelina dobričinu i kćer mu; bogatu vlastelinku i kćer joj, i njena brata, isluženog diplomatu. Dosada dakle još nijesmo vidjeli ni jednog čeljadeta „iz najnižih društvenih slojeva", iz kojih je „pisac lopatom pokupio blato i poprskao nas".

Nego to je tek prvi čin, da vidimo dalje.

Drugi čin počinje nevidovnim dogagjajem.

Dolazi Nina Volinceva, što zakonita žena Volincevljeva, ni po muke, ali je to i mati, rogjena majka Njutina, prava junakinja drame.

„U prvom smo činu," veli —re— vidjeli dosta običan svijet. Pošteni Volincev, njegova ljubovca Olga Garanina, umna njegova kći Njuta, sve su to karakteri nezapleteni, prosti. Nina je — sasvim druge sorte čeljade. Pisac je, stvarajući taj tip, silno pritiskao na podnožnike svojega tvoraštva te je razgovijet obražanja prinio na žrtvu efektima melodramatizma.

Njegovu Ninu ne možeš odmah razumjeti. On bi rad prikazati je kao umorenu žrtvu strasti, koja se odrekla svijeh pregjašnjijeh zabluda te sad želi samo mira u obiteljskom krugu. On je rad nagovoriti nas da mislimo, da se muž i žena mogu lijepo pogoditi.. i da toj pogodbi smeta samo „zli duh" Ninin, njezin ljubaznik Proporjev, radi koga je ona ostavila muža i koji je sad s njom došao. On, samo on joj smeta, te ne može vratiti ljubav mužu i kćeri; on joj ne dopušta, da poniknu ljepša čustva iz njene duše, željna uskrsnuća....

A je li to tako? nema li razloga Proporjev, kad veli da Nini nema povratka u obitelj, da se ona sa svojom strašnom prošlosti ne može vrnuti svojoj kćeri?

Bilo tako ili onako, Nina Volinceva izlazi pred gledaoca kao romantična figura, okružena zagonetnom aureolom strasti i muka....

Isprva Nina privlači na svoju stranu mještane, koje se obradovale prilici, *da učini sablazan u „poštenoj"* namjeri; udešava se, kako da se žena dodvori mužu te da se osvete „ponositoj" Olgi Gareninoj. Po tom, to se svidi piscu, odigra njegova Nina sa svojom ćerkom pojavu „prave prirode": ona i njena ćerka, koja jedva da je ugledala svoju majku, iznebuha se prožimaju nježnim čustvima i dolaze do uvjerenja, da jedna bez druge ne može živjeti.... Po tom, — po tom pretvara pisac Ninu Volincevu sasvim u lutku, u ruci zlikovca Proporjeva. Proporjev ište od Nine, da uzme od muža za raspust po milijona rubalja, pa da pogje za njega, za Proporjeva. To iskanje dovede Ninu do očajanja, i ona se otruje."

Pošto je kritičar zabilježio odobravanje publike, ali zašto gledalac, koji je u drugom činu doveden, tako reći, do „bijeloga vara", — na kraju ostaje ipak nezadovoljan?

„Zar ne prije svega s toga, što Nina Volinceva, centralna figura komada, koju je autor grandijozno zamislio, u suštini nije piscu pošla za rukom? Ona na kraju ostaje gledaocu zagonetka, ista onakova kakva je bila u drugom činu. Pred nama je izlomljeno čeljade, koga mi ne možemo žaliti, jer nemamo razloga tome. No s druge strane ne možemo se ni ljutiti na junakinju; pisac je obdario svoju junakinju tako različitijem navadama i ćudima, sastavio ju je iz takove mozaike osjećaja, da ona ne može pokrenuti duše u gledalaca ni na koju stranu, a otuda — samo je jedan korak pa da nam nije stalo do sudbine junakinje."

Toliko o toj ženi „Театръ и жизнь". Ali kako je ona „центральная фигура пльесы", kako je ona junakinja, „geroina", ne će biti suviše ako iznesemo još potanji sud Sarcey-a — S. Vasiljeva u „Театральной хроникѣ" „Moskovskih Vjedomosti":

„Znate li, što hoće ta žena?

Ona hoće da se — odmori. Ona je čitavijeh dvanaest godina provodila s Proporjevim najzazorniji život. On je od nje načinio, po njenim rogjenim riječima, *pošljednju stvar*. On je njom trgovao, koristio se njom da izvršuje mnoga grdila. On je, kao vampir, isisao iz nje svu životnu snagu. Ostalo je samo razbijeno, izmučeno, umoreno, i ako još lijepo tijelo, puno strasne želje za mirom. I eto ta žena, da bi došla do mira, predlaže mužu, da je uzme opet k sebi na ove pogodbe:

„Ja ću biti monahinja, ključarnica u vašemu domu. Vi mene u njemu ne ćete ni opaziti. Ja ću s vama poći onoj koju ljubite i poštovaću je kao ženu, koja je sto puta bolja od mene i, kunem vam se, nastojaću, da je svi isto tako poštuju."

Je li da su to neobično čudni uvjeti? I pri tom jako značajni po tu ženu. Ona je, po svojim vlastitima riječima, gotova puziti pred svojim mužem *kao vaška*. U njoj nema više ni ženskog, ni čovječanskog dostojanstva. Ona sama priznaje da je „pošljednja stvar". Nju možeš samo onako žaliti, kao što žališ svako živo stvorenje koje, ma koliko ono bilo krivo i gadno, dolazi pred nas obezoružano, razbijeno, samo pateći. Ta se žena ne može više boriti. Ja ne znam kako bih ja okrenuo dramu od časa kad se ona pojavi. Ja osjećam da bi bile potrebne *dvije* pojave: iscrpna ispovijed ženina pred mužem i objašnjenje toga muža sa Proporjevim. (Pri kraju svoje kritike zadovoljava se Vasiljev tom drugom pojavom, te veli, sasvijem sarceyski: *La scène à faire* — было обясненіе Волынцева съ Пропорьевымъ.) On, taj Proporjev, predstavlja sobom zlo načelo u komadu.... — Muž dopušta da se Nina sastane sa ćerkom. Ova joj pade oko vrata, čim je sagleda. Ne velim da takovo što nije moguće, i ako nekako dvoumimo o tome. Pomislite samo: Njuti je bilo pet godina kad ju je mati ostavila i zatim je nije vidjela čitavijeh dvanaest godina. Mene je, s druge strane, začudio nevidovni pokret materinske ljubavi u žene, koja je pristala na to, da u kući svoga muža bude kao „pas", tek da bi smirila svoje oguglano tijelo, svoju izgorjelu dušu. Ta bi žena, kao „pošljednja stvar", morala sa zazorom gledati na čistu djevojku, a ovamo ona ne samo da je ište k sebi, nego još uzvikuje:

— Vjeruj mi, moje dijete, ja ću tebe istrgnuti iz tog omuta.... ja ću tebe spasti!

Ona odlazi.

— Tata! uzvikuje Njuta, — tata! Dakle sve, što sam ja mislila da je gnusna potvora, sve je to istina? Što si ti mene prevario?

— Ja sam sama svemu kriva, reći će Olga Nikolajevna.

— Idite od mene! odgovori Njuta sa gnjevom i grozom.

Olga Nikolajevna „sagne glavu". Ona dolazi Volincevljevoj ženi i poziva je, da zauzme mjesto koje joj po pravu pristoji. Nina joj predlaže da se podijeli, da sebi zadrži njena muža, a njoj da ustupi kćer. Olga se odriče te dibe i ustupa sve. Nina prima žrtvu:

— Moram i sebe požaliti! Bome i ja hoću sebi sreću.

Kako čudnovato zvuči u njenim ustima ta riječ *sreća*, je li? Kako se to može složiti s onim, što je ona pregje govorila mužu? No osim muža tu je još Proporjev.... Ona je sva u njegovijem rukama; te su ruke — *okovi*.

Ona popije otrov. U taj čas dotrči Njuta, za njom otac joj.

— Nijesi trebala bježati od mene, Njuta, kaže otac. — Tvoja će mati živjeti s nama.

— Njuta, govori Nina Volinceva, — tvoj otac i Olga Nikolajevna pravi su. Ja sam sama ostavila i tebe i njega. Ja sam zaboravila vas i živjela sam prijekornim životom. Ljubi svoga oca i ako ti on bude htio dati drugu majku, vredniju od mene, ljubi je.

Zavjes. Drama je svršena.

Uzao je rasječen, ali nije razvezan. Što će biti s Volincevim, s Njutom, s Olgom Nikolajevnom? Ja ne znam. Da li će Njuta poštovati Olgu Nikolajevnu kad sazna, što je ona bila njezinu ocu?.... Sad, kad Njuta sve zna, moraće Olga Nikolajevna pred njom opravdati svoj pregjašnji položaj. Hoće li se ona na to riješiti? Pretovarenost drame, ritoričnost i hladnoća njena proizlaze, čini mi se, od tuda, što je pisac postavio sebi čitav niz pitanja, a nije imao ni vremena ni mjesta da ih razriješi."

Toliko iz moskovskijeh kritika.

Da vidimo sad, kako su *„Okovi"* prošli u Peterburgu.

— Dakle i u Peterburgu? reći ćete. To znači da se do Peterburga čula nova drama više po dobru nego po zlu.

— Razumije se po sebi. Da je stvar propala u Moskvi, ne bi do Peterburga ni dospjela. O propale drame niko se ne otima. Osobito to vrijedi, kad se tiče Peterburga i Moskve. Lijepo bi dočekali „Pićeri" onoga, koji bi se usudio ponuditi ih kojekakvijem „gadostima" iz Moskve. Iz Moskve se „Pićeri" obično žene, te s toga valjda ištu, da im se iz Moskve samo ono prikaže, što je zaista lijepo i ugodno, što je „pred kuma".

Mora da je ipak dosta muke stalo, dok je pisac *Okova* izvojevao petrogradsku pozornicu za svoj komad. U Moskvi su prikazani „Okovi" prvi put u početku oktobra — 8. — 1888. god.; a u Peterburgu u drugoj polovini novembra 1890. Dakle je valjalo dvije godine gurati, dok se dokoturalo.

Pred nama su *„Новости"* i *„Петербургская Газета"*, obje od 25. novembra 1890.

U *„Новостима"* — kritičareva je šifra Клм. Кнд. — nalazimo jednu zgodnu opasku o „poštenoj djevojci *(добродѣтельной дѣвицѣ)* Garaninoj", o Olgi Nikolajevnoj.

„To je lice u komadu krivo *(фальшиво)* postavljeno i bez pažnje na perspektivu. Ono stoji cijelo vrijeme u zasjenu i u pozadici, a po logici i po hodu zapleta morala bi Garanina biti junakinja komada — njegova dramska sredokraća. No kako pisac uopće ne ide toliko za istinom koliko za efektima, te je radi ovijeh stavio u pročelje Volincevu a potisnuo Garaninu, tako i dobijemo od svega krivi utisak. Po pravdi morala bi Garanina svojom naravnom čistotom i velikodušjem svojim izvojevati simpatiju gledalaca i istisnuti Volincevu, a u gosp. Sumbatova to ispada naopako: — Volinceva otiskuje Garaninu i, pored sve svoje prijekornosti i gnusobe, privlači k sebi srca gledalaca...."

Na to bismo samo imali opaziti, da Olga ne stoji „cijelo vrijeme u zasjenu i na drugom planu", jer u *prvom činu* ona je sama, u punoj svjetlosti i sasvim na prvom planu.

O cijelom sklopu sude „Novosti":

„Sve je to u gosp. Sumbatova dosta vješto skrojeno, akuratno i čisto sašiveno, ali se u cijelom komadu, od početka do kraja, osjeća hladnoća izmučenoga sačiniteljstva. Piscu očevidno nije stalo ni do života, ni do njegovijeh muka, ni do samozadatog „pitanja"; on je prosto *načinio* efektni komad, a sva mu je briga bila, da bude što lijepo za oči *(хорошій сборъ)*... To je sve.

Oni koji su vidjeli „Okove" u Moskvi govore, da su oni tamo mnogo ljepše odigrani nego u nas, te da su s toga imali veliki uspjeh te izdržali 30 predstava.... Može biti! *Na mihajlovskoj pozornici oni su imali uspjeh sumnjiv*."

Iz „Peterburske Gazete" iznosimo ovdje samo ove riječi:

„Okovi" kneza Sumbatova imali su uspjeh u Moskvi, zahvaljujući lijepom igranju glumaca. *Vjerovatno je da će i ovdje biti tako*, sudeći po prvoj predstavi. Glumce su *izazivali iza svakoga* čina, *isto tako i pisca*. Drama je odigrana prekrasno" i t. d....

U drami ima dosta pogrešaka protiv logike i pravde. One su skučene radi pozorničkijeh efekata i jevtinog *uspjeha*, koji je *pisac i postigao*."

Jedan veli „uspjeh je bio sumnjiv", a drugi javlja, kako je pisac izazivan iza svakoga čina

Šopska baka. Slikao *W. Leo Arndt.*

— po svoj prilici ne za to da ga izgrde — i da je, i ako jevtino, ipak *postigao uspjeh.*

Živjela složna kritika!

Sad bi bilo vrijeme, da uporedimo mišljenje moskovske i petrogradske kritike sa snebivanjem „Branikovim."

Vidjeli smo da su sve osobe u prvom činu iz najboljega društva. Tu nema ni traga „blatu iz najnižih slojeva društvenih".

U ostala tri čina pridolaze samo još dvije krupnije osobe: Nina Volinceva i njen ljubavnik Proporjev.

Nina je žena, koja je pogriješila, pa se pronevaljalila i proskitala. Ali ni jedan kritičar ne zamjerava piscu, što je takovu ženu iznio na pozornicu, samo nalaze, da je pogrešno nacrtana i krivo postavljena. A nikom nije palo na um da reče: „takova žena može biti samo u „najnižem sloju našega društva", a najmanje, da „rusko društvo *nije* takovo."

Ostaje nam jedini Proporjev.

To je, po složnom sudu i moskovske i petrogradske kritike okoreli zlikovac (*отъявленный негодяй*); on je jedino lice u toj drami, o kome se kritičari obje prijestonice slažu, da takova grdoba, ne samo u ruskom društvu, nego u opće gotovo *ne može ni biti.*

„Proporjev" veli „*Петербуг. Газета*", „prikazan je kao sasvim nemogući zlikovac."

A S. Vasiljev o tom zalcu ovako piše:

„To je okoreli zlikovac, koji svoju ljubav prodaje za novce, kome nema imena. Želeći istaknuti svu težinu „Okova", pisac je tako gusto zamazao Proporjeva crnom mašću, da on prestaje biti čovjekom, te postaje onim strašilom što iskače iz kovčežića *à surprise.* Krajnosti se navijek dodiruju; od velikoga do smiješnoga jedan je korak; Proporjev je — gotovo smiješan. To nije živ čovjek, to je nekakav zlikovac iz melodrame, neki Rinaldo-Rinaldini. To je razbojnik i krvnik (*головорѣзъ*). I upravo s toga on ništa ne dokazuje."

Kad je te riječi napisao moskovski Sarcey, još mu se nije bilo osušilo na peru ni ono mastilo kojim je izbacio svoj sud:

„*La scène à faire* — bila je objašnjenje izmegju Volinceva i Proporjeva."

Kakvo objašnjenje izmegju poštenog, prevarenog čovjeka i najgrgjega zlikovca? izmegju jagnjeta i vuka, i to još ni pravoga vuka, nego nekoga „gotovo smiješnog strašila!"

Ali ostavimo to, dovoljno je, da ruska kritika u Moskvi i Petrogradu, ne dopušta da takova grdila ima u društvu. U Rusiji se takovi po svoj prilici nalaze samo na Sahalinu, toj zlikovačkoj naseobini na kraj ruskoga svijeta.

No da vidimo, kako misli ostala Rusija o tom društvu, što ga gledamo u „Okovima". Moskva i Peterburg veliki su gradovi, više jevropski, megjunarodni, nego narodno-ruski, osobito u višim slojevima, pa s toga je valjda to društvo i pokvarenije, nije valjda takova cijela Rusija. Ima valjda manjih gradova, „gubernskih" i „ujezdnih", koji su više ruski i manje pokvareni, a upravo takovi bi bili i pozvani, da reku svoj sud o „Okovima", jer se ta drama *dogagja u takovu gradu*, a ne u Moskvi ili u Petrogradu. Da vidimo, dåko nagjemo, da se po takijema mjestima odbijaju i drugi tipovi, na koje se „Branik" „zgadio" i koji su ga naveli na mišljenje, da rusko društvo *nije* takovo. (Svršiće se.)

Naša pisma.

Budimpešta, mjeseca maja 1896.

S milenijske izložbe IV. Dne 6. maja u sat i po poslije podne zadesila je *bosansko-hercegovačku izložbu* sreća Previšnjeg posjeta Nj. Veličanstva cara i kralja, pošto su već prijašnjih dana skoro svi članovi prejasne vladajuće kuće ovamo zalazili i izražavali se s udivljenjem o svemu, što su god ovdje vidjeli.

Naš premilostivi Car-kralj u pratnji ministra *Daniela* dočekan je pred industrijalnom palačom burnim usklicima silne svjetine. Sve zgrade bos.-herc. odjela bile su lijepo iskićene zastavama i bogatim vezivom, dočim su službenici, stražari, prodavači i paziteljice čekali u sjajnoj odori. Bilo se tu sakupilo i mnogo odličnika iz cijele Herceg-Bosne, koji su u dva reda stali u špalir. Da spomenemo samo nekolicinu njih: Načelnik i podnačelnik grada Sarajeva Mehmed beg Kapetanović i Petraki eff. Petrović, reis-ül-ulema Hadži eff. Azabagić, sudbeni vijećnik Hadži-Nezir eff. Skalić, vijećnik Esad eff. Kulenović, odbornik Vaso Kraljević, veletržac Risto Besarović, načelnik i podnačelnik grada Brčkog Mujaga Mehmedović i Stevo Kovačević, nadrabin Avram Abinum, vladike iz Mostara i Tuzle Serafin Perović i Mandić, bivši crnogorski ministar rata Mašo Vrbica, više okružnih i kotarskih predstojnika; odsječni savjetnici Horovitz, Stiks i Kraus, cijeli izložbeni odbor sa vladinim savjetnikom Kostom Hörmannom na čelu, konjički general i poglavar zemlje barun Appel i drugi bosansko-hercegovački dostojanstvenici. Scenerija pred industrijalnom palačom, oko koje se je sakupila bila nepregledna svjetina bila je glede sjaja zapadnjačkih uniforma i istočnjačke bogate nošnje upravo neodoljiva dojma.

Pošto je ministar Kállay koji je u noći bio doputovao iz Beča, pozdravio Vladara kratkim govorom, odgovori Nj. Veličanstvo, *kako se raduje, što se može osvjedočiti o kulturnom napretku okupiranih zemalja i sjajnom uspjehu stroge i vazda vjerne uprave.* Oslovivši Car-kralj pojedine ličnosti, zaputi se ponajprije u desni odio, gdje je bogata izložba slika i sjajna tekstilna industrija pobudila previšnje udivljenje. Nj. Veličanstvo pregledalo je tačno redom sve pojedine odjele, iskazujući ponovno osobito zadovljstvo i priznanje i slušajući s velikim interesom tumačenje vladinog savjetnika, našega urednika Hörmanna, koji je neumornim svojim marom i požrtvovnim djelovanjem silne zasluge stekao o taj upravo sjajni uspjeh bos.-herc. izložbe.

Nakom pregledanja industrijalne palače, pošlo je Nj. Veličanstvo u šumarski paviljon, gdje je vladin savjetnik Petrašek tumačio pojedine izloške. Tu su osobito rijetke lovine u velike stekle previšnju pohvalu.

U željezničkom paviljonu, gdje je ravnatelj bos.-herc. državnih željeznica Schnack bio tumačem, pohvalilo je Nj. Veličanstvo lijep razvoj željezničke mreže u kršnoj Herceg.-Bosni, a u bosankoj kući pobudili su opet kućni obrt i ukusna uredba pojedinih soba, previšnji interes i toplo priznanje.

I domaću našu kavanu zapade sreća previšnjeg posjeta, a kada je Car i kralj nakon jednoga sata uz oduševljeno klicanje silne svjetine izišao iz izložbe, oprostio se je s ovim riječima s izložbenim odborom:

„Hvala lijepa, hvala lijepa, za prekrasni, upravo nenadani kulturni napredak u okupiranim zemljama."

*

Slike o bos.-herc. izložbi na žalost još nijesu dogotovljene, a da ne kasnimo izvještajem o našoj izložbi, eto ćemo danas da povedemo čestita čitatelja kroz sve prostorije bos.-herc. odjela. Dotične slike iznosićemo redom, dok stignu.

Bosansko-hercegovačka izložba imponuje kako ukusom udesbe, tako i preobiljem izložaka, koji se

— što se vrijednosti tiče — mogu da o bok stave svjema ostalim izložcima čitave izložbe. Pojedine skupine: Tekstilna kućna industrija pak duhan i šljive daleko nadmašuju sve druge izloške ove vrsti. Izložba ova mora zaista razdragati dušu svakoga Slovjena i napuniti ga dikom i ponosom, pošto pruža čitavom svijetu živ i neoboriv dokaz o nenadanom i gotovo nevjerojatnom napretku u svakoj grani obrta, znanosti i umjetnosti.

Za ovo prošlih 18 godina, probudila je čvrsta ruka moderne evropske vlade ove zapuštene krajeve evropskog Istoka na nov život. Prije 18 godina još u drijemežu sredovječnih odnošaja, danas eto buji taj život istim stečevinama, koje pod konac 19. stoljeća na svakom polju javnog života u svim prosvjetljenim zemljama šire dobrobit naroda i kulturni procvat.

Bosna-Hercegovina kao kulturno razvijene zemlje još su odveć slabo poznate stranomu svijetu, pak je bila nada sve sretna misao, da sudjeluju javno na milenijskoj izložbi, ne bi li osvjedočile svijet o životnoj svojoj snazi i krepčini. A mora se priznati, da se baš bosanska izložba ubraja ne samo megju najbogatije i najukusnije, već i megju najzanimljivije odjele čitave milenijske izložbe, pružajući vjernu, upravo savršenu sliku preporoda.

Nedaleko etnografskoga sela, dakle tamo, gdje po cijeli dan vlada najbučniji život, proteže se u opsegu kakovih 6000 četvornih metara u orijentalskom slogu izragjena *bosanska skupina;* poduzetnik joj Neuschloss, graditelj Blažek. Tu je obrtna palača (73 *m* dugačka), iza ove s desne šumarski paviljon, s lijeve bosanska kavana, tik do nje bosanska kuća i straga je željeznički paviljon. Izmegju šumarskog paviljona i bosanske kavane nalaze se ispod sjenatog drveća prostrani nasadi i putevi za šetnje, a i tu je izložen svakovrsni ratarski alat.

U pročelju *industrijalne palače* vidiš čaršiju: 13 dućana, gdje bosanski zanatnici na očigled ljubopitljive svjetine zgotavljaju svoju robu: tu je bičakdžija, pirinadžija, kujundžija i svaki pojedini majstor svoje struke. Tu telal prodaje staro oružje, konjsku ormu i oprave, tamo sarač, čižmadžija i terzija nugjaju svoju robu na pazar, dočim radnici zemaljskih obrtnih radionica priregjuju svoje u čitavoj Evropi dobro poznate radnje. Imade tu dućana i za tučanu robu, drvorezbariju, fotografije i razno posugje. Ma da je dakle već spoljašnje lice industrijalne palače, pred kojom se čitav dan skuplja mnogobrojna svjetina, nada sve zanimljivo i poučno, to ipak ne pobija interesa pak da ne ogledaš obilne zbirke, što se redaju po unutrašnjosti palače. Stupiš li u palaču, iznenadiće te bogastvo sakupljena blaga. Odmah pri ulazu desno i lijevo i u sredini ogromne palače privlači te skupina rudarstva i kisele vode, izložba željeza iz Vareša, tvornica za izragjivanje željeza i čelika u Zenici, ugljena u Zenici i Kreki, i tvornica žica u Sarajevu. U desnom krilu smješteni su proizvodi domaće industrije i umjetnog obrta: ćilimi, bez, bogato vezivo, krasne oprave; do ovih vidiš zemaljsku štampariju sa našom „Nadom" na stolu, zanimljive bosanske slike i študije od Liebschera (Prag), Rubena (Beč), Lea Arndta (Berlin) i Arndt-Čeplina (Sarajevo). Završuje pak desno krilo bogatom izložbom umjetničkog zanata: prekrasnog veziva, raznog posugja za nakit i rezbarstvo.

U lijevom krilu vidiš sve, što god se odnosi na bosansko školstvo; tu su ručne radnje svih djevojačkih i stručnih škola, pismene radnje i risarije svih elementarnih i srednjih škola Bosne i Hercegovine; do ovog odjela nalazi se izložba bosanskog graditeljstva, rječit dokaz, koliko je i ta grana ljudskoga mara u Bosni znatno procvala. U sredini ovog prostora izložen je krasno izragjeni model sarajevske beledije.

Otraga i to u sredini palače iza vareške željezare nalazi se izložba duhanske režije, gdje se mnoštvo svijeta ne može dosta nadiviti ukusnoj uredbi i krasoti tolikih vrsta duhana. Sav ostali prostor desno i lijevo zaprema izložba zeničke kaznione (izloženo je pokućstvo, bačve, čuture, oprave, nakiti), izložba gospodarstva s obiljem proizvoda ratarskog sjemenja, voća, šljiva, amonijaka, sode, likera, mljekarstva, špirita, safuna, svilarstva, vune, papira, svijeća, sladora i t. d., te vinogradarske i podrumarske sprave i krasni proizvodi privatnih obrtnika, kojima će se uspjeli trud za cijelo dobro naplatiti, jer im se roba u velike kupuje. Da ih poimence nabrojim: tvornica papira Ed. pl. Musila (Zenica); tvornica safuna, parfimerijske robe i likera Josipa Pollaka (Sarajevo); hercegovačko vino G. i R. Jelačića (Mostar); tvornica amonijakove sode dioničkog društva u D. Tuzli; tvornica za suhe šljive braće Weisa, Gjure Hanamana i Save Kojdića (sva trojica u Brčkom); Gjorgja Petrovića (Modrić) i Hafisa Hamdije (Dervent); prva herceg. pivara Dimitrije R. Bilića (Blagaj); proizvodi voća iz Čelića; tvornica gajtana Gj. Riste Besarovića (Sarajevo); izlozi urara Steve Ivanova Matišića (Travnik); tvornica lojanih svijeća Mehmeda Prčića sinovi (D. Tuzla); prva tuzlanska parna pivovara; stolarska roba Buttazzoni i Venturini (Sarajevo); tvornica pokućstva braće Vekića (Sarajevo). Čast svima za trud, što su ga uložili, da se bos.-herceg. izložba ukazuje u tako lijepom, bogatom i skupocjenom vidu.

U *šumarskom paviljonu,* što su ga vješto uredili vladini savjetnici Petrašek i Hoffman, nadšumar Miklau i kustos Reiser, zanimljivim je načinom prikazano šumarstvo, ribarstvo i lov, šumarsko gospodarstvo, obragjivanje i izvažanje prekrasnih dužica. Pred tobom se dižu pojedine pećine, a na njima životinje i ptice u naravnim pozicijama; do vrata pak desno i lijevo vidiš bosanskog lovca, — kako jedan nišani na megjeda, a drugi kako vreba jarebice.

Željeznički paviljon pun je raznih lokomotiva, starih i novih i putničkih kola i obiluje poučnim podacima o razvoju bosanske željeznice u dokaz, kako je posve uspješan promet i na uskim tračnicama, koje su u okupiranim zemljama većinom u upotrebi.

Bosanska je kuća na kat sagragjena, a da ne vidiš oko sebe raznih zgrada u evropskom modernom slogu, mislio bi, da nijesi u izložbi, nego u Bosni negdje u kući bogata bega — tako je ta kuća lijepo izragjena. Samo što u toj kući u prizemnim prostorijama nema stanova, već velik broj ljepušnih bosanskih djevojaka, koje vještom rukom naoči posjetitelja i uz živi interes mnogobrojnih posjetiteljica na svojim krosnama prave ćilime i tku poznati bosanski bez.

Popevši se uskim basamacima u gornji kat, eno ti pravog pravcatog ašikluka i redom su tu sve prostorije ko u kakva bogata bega: Divanhana, selamluk, harem, a sve to oživljelo cijelim grupama u bogatu narodnu nošnju odjevenih lutaka. Ne ćeš tu pogriješavati ama ništa, što je god u takovim sobama od potrebe, tamo je i minder i dolaf i rafa i škrabija i peć i banjica, a prozori su ukrašeni šarolikim staklom. I strop izragjen je arhitektonskom dekoracijom orijentalnog sloga, a ne manjkaju ni peškuni, ni u sred sobe mangala za ćumur (ugljen).

Da je ovaj po etnografiju vrlo važan odio tako lijepo uspio, zasluga je kustosa zemaljskog muzeja dra *Ćire Truhelke,* koji je posao od početka do kraja nadzirao, pazeći osobito na to, da se pojedini prizori iz pučkog života (posjet kod bega, prosci, haremska siesta), što vjernije prikažu, ne bi li se tim načinom rasplinuli krivi pojmovi, što ih stranci utuviše o našem društvenom životu.

Tek primaklo se doba pak da se — zavirivši još u prizemnu kuhinju, uregjenu po bosanskom originalu — svratimo u *bosansku kavanu,* gdje te Hadži Šaban Hasanović, Jusuf-Ibrahim Agić i Abdulah Topalović baš na bosanski poslužuju izvrsnom kavom, čibukom, cigaretom, nargilom, limunadom, slatkim i inim običajnim proizvodima bosanskog kavanarstva. A možeš sjesti kud hoćeš, ili unutra pod krov, ili vani pod vedro nebo, ili u spratu na terasu, okle ti se pruža lijep vidik na izložbeni okoliš. Do sada još nema obećane glazbe, koja će te sjećati na poznate melodije u dalekoj krši, tek pošto je tu po cijeli dan sakupljeno bosanskog svijeta, to se strancu pruža obilna prilika, da se nagleda orijentalnih prizora u srcu izložbe.

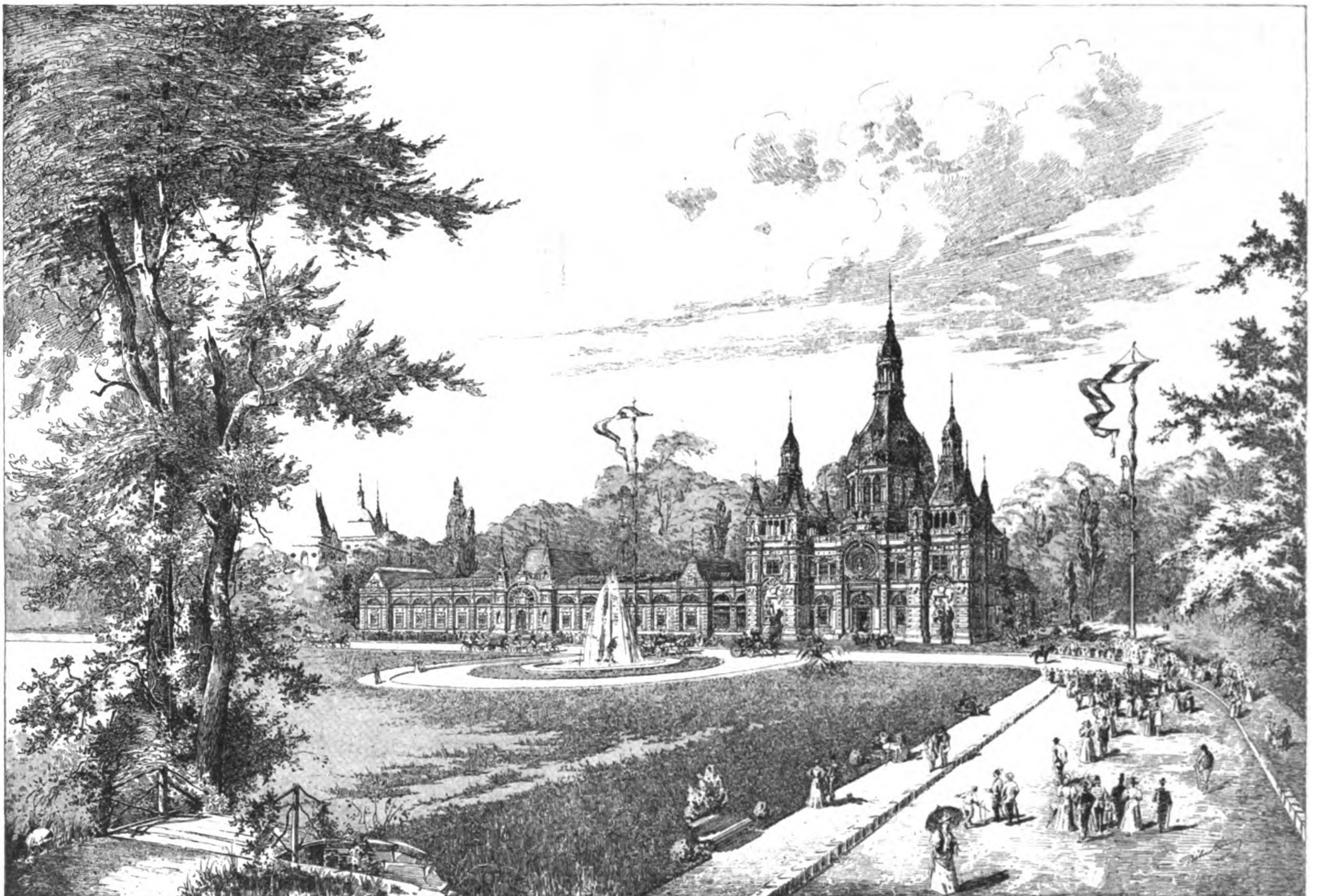
Praštajući se konačno s bosansko-hercegovačkim odjelom, svak će rado priznati, da je tu nagomilana bogata i raznolika zbirka dokaza o uspjesima u svim granama gospodarstvenog i kulturnog života; zbirka, koja se mora gledaoca doimati tim više, što u potankostima odgovara odnošajima, kakvi u istinu i jesu.

Bosanska izložba — vidim to svaki dan na svoje oči — u velike zadivljuje strane posjetitelje, a dobro je, što su i Bosanci i Hercegovci došli u tolikoj množini, da se sva Budimpešta crveni od samih fesova. Neka se na svoje oči osvjedoče o potpunom uspjehu, što su ga polučili svojom izložbom, koja je potporom zemaljske vlade, uz osobno zauzimanje grofice Kállay i neizrecivo napornim radom vladinog savjetnika Hörmanna izvojštila upravo sjajnu pobjedu.

Dne 12. maja posjetiše našu izložbu sva uredništva ovdašnjih novina i svi zastupnici stranih listova koji za vrijeme milenija dogjoše u Budimpeštu. Gospoda su s velikim interesom razgledavala prekrasne izloške, slušajući pomno poučna tumačenja odsjećnog predstojnika *Horovitza* i vladinog savjetnika *Hörmanna,* koji su instruktivnim načinom prikazivali postepeni razvoj pojedinih grana gospodarstva, obrta i prosvjete.

Većini prisutnika otvori se tu gotovo novi svijet. Malo ih je, koji su do sada vjerovali,da su oni prekrasni nakiti umjetnog obrta zbilja bosanske a ne kineske, a oni bogato izvezeni sagovi i opet bosanske a ne perzijske ragje, a kad tamo — bosanski zanatnici zgotavljaju i bosanske djevojke predu na očigled začugjenih gosti tu nada sve lijepu robu. Pregledavši redom sve krasne izloške nastave, umjetnosti, graditeljstva, sve obrtne proizvode privatnih izložitelja, obilnu izložbu šumarstva, vrlo zanimljivu etnografiju bosanske kuće, ovi iznenagjeni gosti morali su priznati, da su u kratko vrijeme u okupiranim zemljama stvorena čudesa i da je bosansko-hercegovački odio pravi biser u okviru cijele milenijske izložbe.

Mavro Špicer.

S milenijske izložbe: Paviljon prometa.

Uz naše slike.

* *Umjetnine Ivana Rendića.* U 15. broju našega tečaja prošle godine naći će naši čitatelji biografske crtice o životu ovoga bogodanoga umjetnika, košto i dvije uspjele reprodukcije njegovih tvorevina: Stojna i Vuk-satir i San. Dobrotom umjetnika opet se desimo u prilici da iznesemo na javu nekoje osnove, a i već gotova djela njegove majstorske ruke, djela koja su kojekud rasijana i kojih još nijedan naš list nije publicirao. Pravo da reknemo, naš svijet slabo i poznaje Rendića, kakav je na polju funebralne i crkvene arhitektonike, pa ipak koliko li je toga stvorila njegova umjetnička ruka i u ovoj struci u raskošnom nizu sviju mogućih slogova i kombinacija. Na žalost da mi, imajući ovakova umjetnika, radije bacamo svoj novac za stare i obične kalupe bez ikakva ukusa a sve po staroj izveštaloj šabloni. Pravo se je negdje požalio umjetnik na tu našu nezrelu pojavu u ukusu, te u nas ljudi kad hoće da naruče kakav spomenik, jednostavno odu u kakvo skladište, izaberu kamen veći ili manji i onda daj im iskleši nešto, pri čem vežu umjetničke ruke i već mu samom diktiranom narudžbom sprieče svaki izražaj u slogu i misli. A najveća im briga da na spomeniku bude što više prostora, gdje bi se dalo utrpati što više zvučnih i besmislenih fraza. Rendić megjutim želi, da se na njegov kamen što manje piše, a da taj kamen što više i što glasnije progovara.

Na strani 208. vide naši čitatelji motiv za takav nadgrobni spomenik, što ga žalibože umjetnik ni do danas nije modelovao, pošto nema tomu prilike. To je hrpa kamenja, hrpa složena posve jednostavno. Čelo te hrpe diže se krst uz koji se penju ruže-povijuše, što ih je po dragome grobu sadila ucvijeljena duša. Cvijeće gine, sve što je živo mre, tek i opet se nagje neko — ko onaj ženski lik na grobu — što ono cvijeće živom vodom polijeva, a tako i pijetetna ljubav čuva u blagoj uspomeni ime onoga, kojega je smrt brisala iz broja nas živijeh.

Mora li umjetnik ovakim spomenikom po narudžbi da izrazi neku izravnu namjenu, valja da mu se misao poklapa sa značajem, kojemu se taj spomenik odregjuje. To je pravomu umjetniku glavna zadaća. Uz to mora on u svakom spomeniku da stvori nešto originalna, da ne bude jednoličan u svojim sastavcima, da harmonično upriliči linije e da djelo bude podobno slogu, u kojem je zamišljeno. A pošto se ovake rabote smije sa srećom primiti jedino pravi umjetnik, koje čudo, te mnoga groblja puna skupijeh spomenika nijesu no kao kakovo skladište, gdje nailazite na hiljadu „monumenata“, a niti je tu ideje ni ukusa, a većinom naprosto ni sloga. Sve su to obične nespretne imitacije, izobličeni plagijati i po hiljadu puta isprenavljani motivi.

Da pravi umjetnik može i u skromnijem mjerilu stvoriti umjetničko djelo, eno dokaza u našoj slici na strani 204. To je spomemik, što ga je Rendić prošle godine podignuo na Rijeci po narudžbi gospogje udove Tonhausera iz Mostara. Spomenik je stao samo 1200 for., dosta je masivan, sve su mu četiri strane izragjene od fina i trajna kamena i raznovrsna mermera, visok je preko 4 *m*, karakteriziran po romanskom slogu, te se i po formi i po oznakama vidi, da se podiže u spomen ljekarnika.

Slika na strani 205. prikazuje snimak djela, koje se je po narudžbi gospogje udove Marije Schalek iz Budimpešte, postavilo nedavno u maleno groblje u vazda zelenoj Opatiji. Pred vratima mauzoleja diže se angjeo izragjen od kararskog mermera a visok je 1·80 *cm*. U ruci drži traku, koja obavija malo dijete, što se Bogu moli, a na njoj je jednostavan natpis: Resurrecturis.

Na strani 205. vidi se spomenik, što ga je umjetnik još prije 8 godina izradio na grob Steve Ivankovića rodom iz Hercegovine, koji počiva na istočno-pravoslavnom groblju u Trstu. Slog je bizantinski. Alegorijska figura u hercegovačkoj nošnji sjedi i kan' da je već oplela vijenac, veže još o cvijeće traku na kojoj se čitaju slova: Sin Gjorgje svomu ocu. Spomenik sastoji od raznijeh vrsta mermer-kamena i brončanih nakita. Alegorijska slika izvajana je od bijela kararskog mermera u prirodnoj veličini te se živo ističe na zlatom dekoriranom fondu od mletačkog mozajika; tu se vigja golub donoseći u kljunu kiticu masline (pokoj), a iznad podnožja sjaji medaljon pokojnikov od bronca.

Slika na strani 208. jeste snimak mauzoleja imućne porodice Manasteoritti na Rijeci, koji se diže preko šest metara visoko. Slog je staro-egipatski. Podzemna kripta razdijeljena je u 12 udubina, svaka za sebe za pokojnike ove porodice. Nad kriptom sagragjena je kapela, u kojoj imade malen žrtvenik. Sve je to okićeno u polihromu do najmanjeg motiva u istom slogu, tu i tamo mrva modernizirano spram današnjeg našeg ukusa i potrebe našijeh vremena. Cijela kapela izragjena je od masivnog, tvrdog istarskog kamena. U prozorima sa strane ublažuju svjetlo stakla u različitim bojama, a željezna vrata slažu se s cjelinom, u koliko su gragjena umjetnički i u slogu. Taj mauzolej staje 10.500 forinti. Na Rijeci imadu već 4 ovaka golema mauzoleja od Rendićeve ruke, svaki u drugome slogu, nuz ovaj još za porodice Gorupa, Geletića i Kopajtića, te desetak drugih manjih spomenika. Kako čujemo upravo posvršava proslavljeni majstor svoje najnovije djelo, naime veliku nadgrobnu grupu po narudžbi bogata industrijalca u Tržiću (Neumarkt) u gornjoj Kranjskoj. Ovu grupu i kapelu izveo je Rendić u dorskome slogu.

* *U slatkome razgovoru.* Slikao *W. Leo Arndt.* To ti je već ponešto modernizovani ašik. Istina da se neda ono obligatna kamenja, ono plota oderana maknuti preko noći; selu treba mnogo dulje dok promijeni lice, nego li momku i djevojci. Ne znaš uopće što se lakše modom mijenja muško ili žensko. Inako — to je duh vremena, a u čeljustima toga duha imade i zub, takozvani zub vremena. Obično što je novije i ljepše je, tek želimo nek ostane uz to samo ono staro srce, koje je pjevalo nekada našu žensku liriku, onako iskreno, naivno i prirodno kako i danaske ptica ptici pjeva.

* *At-mejdan u Kairu.* Pod ovim naslovom vide naši čitatelji prekrasnu umotvorinu čuvenog poljskog slikara *T. Ajdukiewicza.* Djelo potječe iz ranijeg doba poljskoga majstora, a čuva se u galeriji u Zlatnome Pragu, pošto se je u isto doba osvanula kao nagradni prilog u sveskama českog umjetničkog društva. Ajdukiewicz učio je u nedostiživog Matejka, a poslije je nastavio u Münchenu, okle se preseli u Beč. Kad je ono blagopokojni carević i kraljević Rudolf putovao u Egipat u naučne svrhe, pratio ga je na tom putu i Ajdukiewicz. Povrativši se sa silu skica iz zemlje Faraona, izradio je u Beču veliki portrait Njegovoga Veličanstva cara i kralja te Njegove c. i kr. Visosti carevića i kraljevića. God. 1894. izložio je Ajdukiewicz u münchenskoj izložbi veliku sliku: Knez bugarski Ferdinand i svita mu, koja je u umjetničkim krugovima pobudila veliko udivljenje. Mi ćemo nastojati da u posebnom članku ponaosob progovorimo o životu i djelima ovoga slovjenskoga majstora. *E. A. Č.*

* *Šopska baka sa sofijskog pazara.* Slikao *W. Leo Arndt.* Neka je za ovaj put ova „baka“ prva u čislu škica i studija, koje je naš specijalni slikar pohvatao u posestrimskoj Bugarskoj a na pazaru sofijskome. U koliko je pazar ko punan mravinjak, a šaren i živopisan po originalnim figurama i narodnoj nošnji, ipak nije lako u toj gustoj vrevi naići na ono, što bi bilo karakteristično. Naša je baka megju svijem bakama posebna vrst starice, jer to je — šopska baka. Dobroćudna je i nosi sa svakog sajma milošticu onima svojima i manjim i većima na domu. Istina da je malo potvrde ruke, nego to je više štednja, a štednja je neka krjepost. Zbog 30 jaja i zbog dvije oke mlada masla čepa ona po nekoliko sati božju zemlju i čuči na sajmištu, a bude li slaba progja, ne mari ako će zbog pet para makar i pet sati da se prži na suncu. Za sve ove muke, ona je u kući prava i neograničena gospodarica, što najbolje dokazuje i priznaje i njezin čovo, il kako mu ona u slagjem razgovoru rekne: dragi. Odocni li „dragi“, kući, što nije čudo ako usput valja proći kraj 17 hanova, vazda će donijeti sobom nešto sa pazara. Ovako sredstvo redovno pomaže — i mir božji vlada nad šopskom kućicom. *E. A. Č.*

* *Svečana sjednica magj. akademije znanosti.* Dne 17. maja o. g. sastala se je u Budimpešti svečana sjednica akademije, kojoj je osobit sjaj pridala prisutnost Njegovog Veličanstva cara i kralja, te više članova vladalačkog doma. Sjednica je otpočela u 10 sati, tek već u devet zapuniše se dvorana i galerije. Tu se nagjoše svi ministri s ministrom predsjednikom Bánffy-jem na čelu, državni, tajnici, mnogi akademičari, gradsko zastupstvo, visoko svećenstvo sa knezom-primasom Vaszary-jem i kardinalom Schlauchom, članovi zastupničke i velikaške kuće, predstavnici naučnih zavoda, generalitet sa zbornim zapovjednikom princem Lobkovitzem i mnoge gospogje visokog svijeta, megju kojima i preuzvišena gospogja pl. Kállay. Galerije zapremiše novinari i drugi poznanici.

Tačno u 10 sati prispije Njegovo Veličanstvo. Pred ulazom, koji je bio bogato iskićen draperijama i južnim biljem, dočekaše vladara nadvojvode Josip, Josip August, veliki vojvoda toskanski, ministar nastave Vlašić i predsjednik akademije barun Lorant Eötvös, koji je zatijem u dvorani pozdravio cara i kralja, blagodareći mu u ime akademije za previšnju posjetu.

Za svečanu zgodu bijaše na redu rasprava našega ministra *B. pl. Kállay-a:* O utjecaju kraljeva kuće Arpadove na razvoj ugarske države. Pošto je predsjednik izjavio, da je ministar zapriječen i da nije mogao doći iz Beča u Budimpeštu, pročita raspravu generalni tajnik akademije Koloman Szily, ističući, kako je u Ugarskoj vazda dinastija prednjačila na putu k procvatu zemlje i kako se je cijeli napredak razvio jedino u slozi izmegju krune i naroda. Uz oduševljeni poklik svijetloj kruni izrazilo je sada Njegovo Veličanstvo predavaču svoje previšnje priznanje, a izašavši na trg našlo se megju ogromnim narodom, koje je njegov očinski lik burnim i oduševljenim pozdravima ispratilo. *M. Šp.*

* *Hermann Bar* bečki kritičar, koji se naročito bavi u svojim studijama sa modernim strujama u njemačkoj i francuskoj modernoj književnosti, istakao se u najnovije vrijeme kao dramatičar. U Münchenu su predstavljali naime nedavno dramu *die Nixe,* koju je Hermann Bar izradio po ruskim motivima. Drama se vanredno svidjela münchenskoj publici, a kritika je izrazila želju, da isti komad ostane na repertoaru.

Beč. *B.*

* *Durch Bosnien-Hercegovina kreuz und quer.* Wanderungen von *Heinrich Renner.* Mit 35 Vollbildern, 253 Abbildungen im Text von W. L. Arndt, E. Arndt-Čeplin u. A., sowie nach photographischen Aufnahmen und mit einer Uebersichtskarte. Berlin 1896, Dietrich Reimer (Ernst Vohsen). 481 strana u velikoj 8°. Cijena 1 for. 80 novč.

I opet nova knjiga o kršnoj Herceg-Bosni, koja sve to više zanima strani svijet ne samo zbog prirodnih ljepota, već i poradi silnog kulturnog i gospodarstvenog napretka u novije doba. Uza sve to, što se misli da je putopis jedna od najlakših književnih struka, samo kad je u spisatelja oštro oko i valjano pero, ipak se tu najbolje opaža vještina prikazivanja, pak da ti čitatelj što nauči i da ga uz to ugodno zabaviš.

Baš za to imade na ovom polju, što no riječ, mnogo zvanih, a malo izabranih. Megju izabrane ubrajamo mirne duše i našeg autora, koji je u prekrasnom izdanju — što je ukrašeno lijepim slikama,od kojih su mnoge našim čitateljima jur poznate iz „Nade“, ocrtao zemlju i narod, povjest i geografiju, običaje i navike, vjerske kulturne i gospodarstvene prilike, velik napredak na svakom polju javnoga života, a sve to na temelju autopsije.

Čestiti je pisac, kako u uvodu napominje, ponovno proputovao zemlju, koju ljubi poput svoje druge domovine, a što god je vidio i doživio, hoće da ispripovijeda, i da bude tako putovogja onima, koji ne mogu da prouče čitave knjižnice. Vodi ga pri tom neizbrisiva ljubav naspram bosanskih gora i dolina, zelen-gajeva i romantičkih gradova, naspram ovog krepkog naroda i njegovih osebina te neomegjeno poštivanje naspram muževa, kojima valja kao nosiocima kulture pripisati sav taj napredak, što je ove zemlje toliko izdigao nad sve ostale krajeve evropskog istoka.

Cijela knjiga razdijeljena je u 32 glave. Evo ih redom: *Na bosanskoj željeznici; Postrance od tračnica; Željezare u Varešu; Sarajevo; Život i rad u bosanskom glavnom gradu; Iz bosanskog živovanja i ljubovanja; Novo doba u Sarajevu; Biser Bosne* (Ilidža); *U području Drine; Iz Goražda u Foču; Na granici novopazarskog pašaluka; Vožnja na Drini: Stari bosanski rudokop* (Srebrenica); *Prama Zvorniku; Idilične vožnje; Romanija i Glasinac; Iz Sarajeva u Mostar; Glavni grad Hercegovine; Blagaj i vrelo Bune; Uzduž crnogorske megje; U*

Heinrich Renner.

vrtu Hercegovine (Trebinje); *Dalmacijom u dolinu Neretve; Dolinom Rame u Jajce; Kraljevski grad u Jajcu; Jajce i okoliš mu u sadašnjosti; Iz Lašve preko Travnika u Jajce; Dolinom Vrbasa u Banjaluku; Banjaluka; U naseobinama; Iz Banjaluke u Kostajnicu; Prama Tuzli; U području soli i ugljena.*

Kako se vidi vrsni je pisac proputovao zemlju zaista „uzduž i poprijeko", a duboko posmatranje, zanimljiv način prikazivanja, elegantan slog i živo, mjestimice preopširno pripovijedanje pridaju ovomu djelu osobitu cijenu.

Što god vidi, to bilježi savjesno, ističući mnoge momente iz narodnog života i sve znamenitosti, koje mu se putem ukazuju, isprepličući pojedine odlomke poučnim, povjesnim bilješkama i obilnim citatima iz bogate i uvijek svježe i mlade naše narodne poezije.

Oprema knjige vanredno je sjajna. Na omotu je grupa ženskog i muškog bosanskog svijeta u bogatoj narodnoj nošnji, dok lijevi donji kut resi zlatan zemaljski grb, što ga ovija zelena lovorika.

Mnogobrojne slike u tekstu vrlo su lijepo izvedene i prikazuju najljepše predjele, pučke prizore, pojedine zavode, zgrade i karakteristične tipove.

Evo kako autor završuje svoju krasnu knjigu:

„I tako se ovaj put praštam s lijepom zemljom, koja bijaše ljubav moje mladosti i koja mi u kasnijoj dobi postaje sve dražom, a nastojao sam, da iznesem ono, što je nekad bilo, a kako je sada. — Ovaj put koješta ne vidjeh, a to je zapad Bosne, Krajina, koju poznajem tek iz osmanlijskog doba, — a to poznavanje ne dostaje, spram današnjeg živog napretka Bosne.

Svide li se ove moje crtice, tada se nadam, da ću i ovo a i drugo, što sam ispustio, u drugom dijelu nadopuniti. Toliko je ipak neosporno: Bosna i Hercegovina nijesu samo sa topografskog i etnografskog gledišta, već i svojim brzim kulturnim i gospodarstvenim napretkom najzanimljivije pokrajine evropskog istoka, pak vrijedi da ih posjetiš. Turiste, gospodari, učenjaci namiriće svoje troškove posjetom zemlje, koja će se svačijeg srca primiti, da će vazda čeznuti za romantičnim gorama, za obalama Bosne, Vrbasa, Drine i Neretve, dok se ovamo opet ne povrati. Ali i mnogim kolonijalnim političarima Evrope može se preporučiti ovaka posjeta; u Bosni se naime vodi praktična kolonijalna politika i što je god uragjeno, to podaje i ličnostima uprave i Austro-Ugarskoj uopće najčasniju svjedočbu.

Nekad posve zapuštena, danas se bosanska posestrima pridružuje evropskim zemljama kano dostojna drugarica".

S naše strane piscu hvala na golemom trudu želeći, e bi krasno ovo djelo u stranome svijetu raspršilo one prerasude i krive pojmove, koji još onuda vladaju o našim lijepim, divnim krajevima.

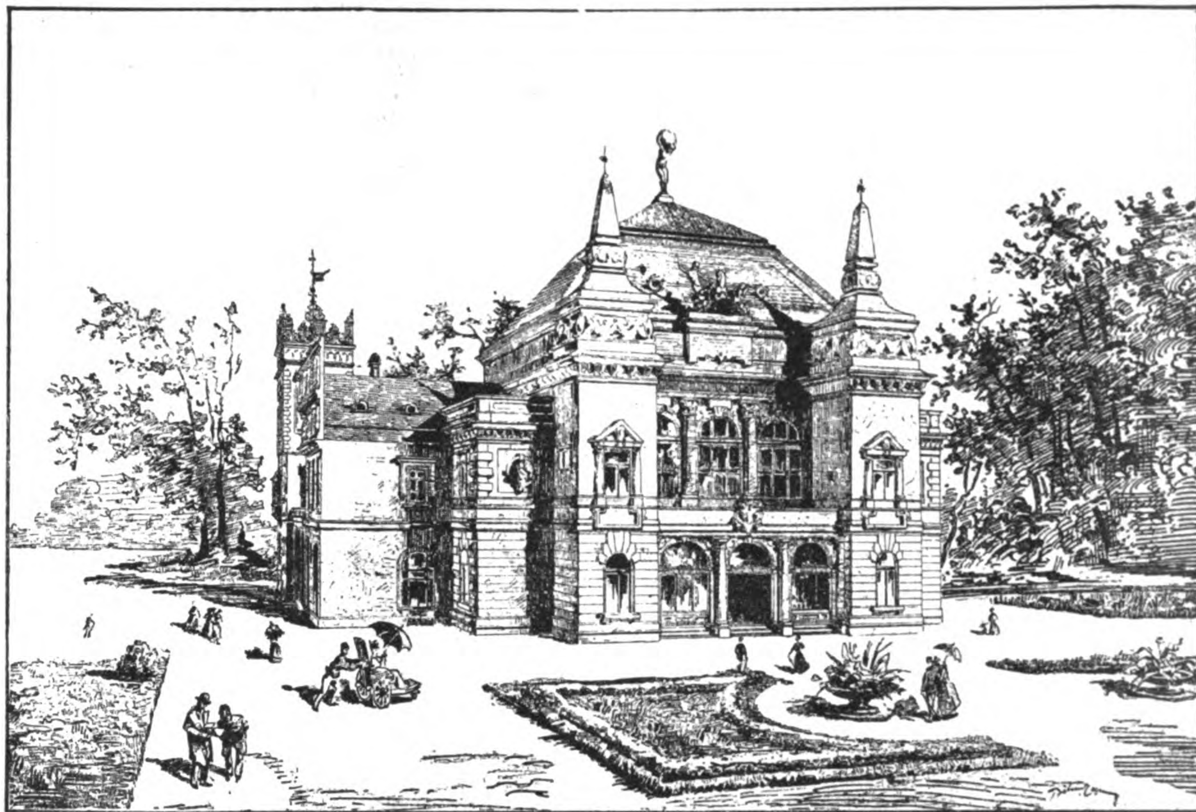
A sada još nekoliko biografskijeh crtica iz života ovoga spisatelja, čiju sliku, prilikom publikacije njegovog zanimljivog djela o Herceg-Bosni, iznosimo u današnjem broju „Nade":

Heinrich Renner bijaše *prvi novinar*, koji je g. 1875., kad se ono uznemiri na Hercegovini, došo u Dubrovnik, da otale kao izvjestilac raznih njemačkih i američkih novina prati ustanak. Posjetio je Crnu Goru, prešao u Hercegovinu, zavirio u manastir Duži. Jeseni pošao je iz Dubrovnika pak preko Zagreba na bosansku granicu kraj Bužima, te se docnije nastanio u Kostajnici. Tu se desi, te ga osmanlijske vlasti baš uoči Božića prilikom prelaženja u Kostajnicu baciše u tamnicu. Gragjani hrvatske Kostajnice zauzeše se za ovog slovjenskog prijatelja i simpatičnog dopisnika, te se obratiše brzojavno državnomu kancelaru u Berlin, koji je onda preko Carigrada isposlovao, da se Renner — ko njemački podajnik — pusti na slobodu. G. 1876./77. saučestvovao je Renner u srpsko-turskome ratu ko korespodenta, a kada su austro-ugarske čete zapremile Bosnu i Hercegovinu, došao je s njima u naše krajeve kao izvjestilac bečkih i berlinskih novina i proboravio ovdje godinu i po dana. Kasnije je Renner više puta proputovao Bosnom i Hercegovinom u literarnom poslu, prikupljajući materijal za svoje opsežno putopisno djelo.

Dodajemo, da je Renner — zadojen velikim idealima — vazda sa najvećom simpatijom pratio svaki pokret bos.-hercegovačkog slovjenskog življa i da je on naše krajeve zavolio ko rogjenu svoju domovinu. *—i—*

* *Simeon Veliki. Tragedija u pet činova od dra Tresić-Pavičića.* Ovih dana prestavljala se je u zagrebačkom hrvatskom narodnom kazalištu Tresićeva tragedija „Simeon Veliki". Nju mnogi, i to ne bez razloga, smatraju dogogjajem u našoj literaturi. To dokazuje i mnogobrojno raspravljanje po novinama i silne ovacije iskazane pjesniku. Razrožno se o njoj sudi: neki joj spočitavaju ovo, drugi ono; neki dokazuju manjkavost spoljašnje, a neki unutarnje sveze; no svi su složni u tome, da je ova drama znamenit napredak naprama „Ljutovidu Posavskom". Tu razrožnost u sudu mnogi pripisuju niskim razlozima, te hoće da zaključe na nezdravost naših književnih odnošaja. Meni se pak čini, da je ta razrožnost novi dokaz za načelno pristajanje uz subjektivne kritičke impresijoniste francuske. Ako je igdje sud subjektivan, to je u umjetnosti; tu je najteže naći potpunu objektivnost; s toga i svoj sud ja smatram uvijek subjektivnim, i ako nastojim po mogućnosti da ga učvrstim i privežem uz neka pravila.

Složno priznanje svih kompetentnika, da je „Simeon" znatan skok naprama „Ljutovidu", mora razveseliti svakoga ljubitelja naše književnosti, promišljajući uz to, da je dr. Tresić mlad i neumoran radiša — te ako je u ovako kratkom razmaku toliko pokročio, što će tek u napredak uraditi. Ta okolnost neka opravda i moju odluku, da napišem nešto o toj tragediji za čitatelje „Nade".

S milenijske izložbe: Paviljon za trgovinu i novčarstvo.

Glavnog junaka tragedije Simeona muči neodoljiva želja, da stane na kraj bezumnom glavinjanju na Balkanu, da umiri i usreći slovjenski narod, a to će biti tekar onda, kada jedna glava bude svjema zapovijedala, kada cio Balkan pade pod njegovu vlast. To si je on utuvio dobro u glavu, za tu osnovu žive i umire. Ali u toj osnovi jeste i njegova pogrješka: na Balkanu osim njegovih Bugara, jesu takogjer srodna slovjenska plemena: Srbi i Hrvati, koji ne će da znadu za to gospodstvo, za tu prevlast brata nad bratom. Osim toga griješka je i u sredstvima: rat po pjesnikovu čovjekoljubivom shvaćanju uvijek je nešto zvjersko, ali, kada je uperen protiv braće, postaje to odurno sjeme proklestva, koje ne može uroditi dobrim plodom. Osim toga, on je žrtva spletkarenja: žrtva je prevelike dobroćudnosti: „u svaku se hrgju povjerava". Evo sada razvoja cijele drame.

I. čin. U sjajnoj Preslavi Simeonova kći Rajna žali se svomu bratu, legendarnomu pjesniku Bojanu, što ju je otac zaručio s razmaženim djetetom: Konstantinom Porfirogenetom, dočim je njezino srce osvojio hrabri Tomislav kralj Hrvata, koga je vidjela u očevim dvorovima, pa kad začu, da je došao u Preslavu Grgur Ninski, kraljev kancelar, duša joj se potresa od radosti i nade. Na dvoru je preslavskom Zaharija Pribislavić, srpski knez, koji pokuša zbaciti s prijestola pomoću Grkâ, Pavla Branovića, koga je postavio na prijestole Simeon, nakon pobune Petra Gojnikovića. Pavao svlada Zahariju te ga posla Simeonu u okovima. Simeon se dade zaslijepiti Zaharijinim lijepim i medenim riječima, te ga drži na dvoru baš kneževski. Zaharija traži sredstva da se dočepa srpskog trona, te hini ljubav prama Rajni, ali ova ga mrzi. Kad je otišao od nje Bojan, eto ti Zaharije, da joj očituje ljubav. Na njezinu viku pritrči brat Ivan, otisne Zahariju, pritrči i Simeon, te doznav za Zaharijinu smjelost, plane u njemu varvarski nagon vremena, te bi htio da ga sin probode ili da mu dade oči iskopati. Ali tu je Rajna, koju otac neizrecivom ljubavlju ljubi, te ne može dopustiti što takova, tu je i Zaharija, koji umije medenom riječi ublažiti Simeonov bijes, te mu ovaj oprašta i vraća ga u milost. Dolazi list iz Carigrada, u kojem se javlja ponositim tonom Simeonu od patrijara Nikole Mistika, da Kostantin Porfirogenet ne može uzeti Rajnu, niti Elena, kći Romana Lekapene poći za njegova starijega sina Petra, jer su se Elena i Konstantin zaručili. Čuvši za prekršaj ugovora, Simeon i sin mu Ivan planu gnjevom osvete, dočim ih zaludu nastoji umiriti zaljubljeni Petar. Eto ti Grgura Ninskog, koji, porazgovorivši se sa Simeonom o slovjenskoj službi božjoj i zatraživ od njega pomoći, knjigâ i svećenikâ, javlja mu glavnu svoju misiju: Došao je da traži ruku Rajne za svoga kralja. Simeon rado pristaje na tu ženidbu, u nadi da će tako prije izvesti svoj plan i da će mu se Tomislav radije, kao tastu, podvrći i priznati njegovo pokroviteljstvo. Simeon se sprema na prekršitelja ugovora, na Carigrad, kad mu javlja Mihail Višević zahumski knez, da su se pobunili Srbi združeni sa Grcima. Akcija se sada zapliće. Simeon javlja djeci svoju smjelu osnovu, te ih sprema na vojsku. — Zaharija sakriven to sve sluša, pa hoće, pošto po to da zamrsi Simeonove osnove, da se osveti Ivanu za nanesenu uvredu.

II. čin. Na Marici u blizini grada Odrina sukobila se je združena vojska Grka i Srba sa bugarskom. Zaharija iz zasjede ubije Ivana, koji je slavodobitno piljio u svladanog buntovnika Pavla. Simeon je pobijedio, ali otkriv smrt sina Ivana, nade Bugarske, htio je prokleti rat: ali valja da se osveti, valja da iskali svoju bol nad izgubljenim sinom. Osnova počinje da mu se osvećuje, a on toga i ne osjeća. Zaharija vuče Pavlovo truplo te javlja Simeonu, da ga je ubio samo, da osveti po Pavlu ranjenoga Ivana. Simeon, ganut nad takovim plemenitim djelom, daje Zahariji srpsku kneživu, a on hrli k izvedenju svoje smjele zamisli, hrli k Carigradu, koji je pobunio Srbe, prekršio ugovor, uskratio danak. Akcija raste.

III. čin. Carigrad je u očajnom položaju. Ne može više odoljevati Simeonovoj sili. Simeon je na vrhuncu svoje slave i moći. Carigradski miri drhću pred njim. Pali su pred njegove noge u prah carica Zoje, Roman Lekapenos, patrijarka Nikola, Elena, Porfirogenet, senatori. Spravni su svi potpisati ma koje uvjete mira. Ali Simeon zahtijeva Carigrad. To je kulminacija drame, u tehnici „vršak". Simeon ne će da se gane na te molbe. Nu kad vidi glave svojih generala, poslate od Zaharije na dar Lekapeni bodreći ga na otpor, kad začu, da ovaj juriša na Preslavu, (nastaje peripetija) vraća se u Bugarsku, potuče Srbe, popali sela i varoše, narod odvede što u sužanjstvo, a što ga zakla; samo ih se malo razbježa.

IV. čin. Srpski knezovi Česlav, Bran i Stojmir utječu se Tomislavu hrvatskom kralju, baš na dan njegova krunisanja na duvanjskom polju. Pretekao ih je lukavi Zaharija, koji prisustvuje i samom krunisanju. Na tom polju, daleko od svoje nesretne domovine, ne mogu da utaže svoje strasti, ne mogu, da se izmire, već se nebratski megju sobom zavagjaju. Zaharija spletkari samo, da izazove rat megju Tomislavom i Simeonom. Plemeniti Tomislav rado prima braću u zaštitu, ne boji se posljedica tog svoga koraka. A kada mu Alaga Botur, Simeonov general, upravitelj Srbije, drzovito nalaže da preda srpske bjegunce, on mu odvraća: Neka se po nje sam potrudi! — Rat je gotov megju tastom i zetom. Peripetija sve brže primiče se kraju. Napetost je pobugjena, iščekuje se sa strahom katastrofa.

V. čin. Krenuo je Simeon, nakon što je Tomislav potukao Alagu-Botura, sa silnom vojskom preko Morave u Hrvatsku. Zaustavi ga Tomislav u tjesnacu visokih planina. Simeon predvigja u noći prije odlučne bitke svoju katastrofu. To je svojstvo svih velikih junaka u tragediji. Zaharija protiv Tomislava — piše Simeonu umiljato pismo, nudeći se izdati Tomislava uz uvjet, da mu dade kneživu srpsku i Rajnu za ženu. Simeon plane gnjevom na tu ponudu, te hoće da kazni vjeroloma; za to mu otpisuje neka se potrudi do njegova šatora. Tomislav dolazi na molbe žene Rajne k Simeonu, da se pomire, ali zaludu. Simeon je čvrst kao klisura, ne popušta od svoje osnove: svi Slovjeni moraju priznati njegovu vrhovnu vlast. Tomislav odbija ponosno svačije gospodstvo. Zapodjene se borba prije nego li je stigao Zaharija u Simeonov šator. Tu mu Bojan prepozna na ruci prsten ubijenog brata Ivana, te ga probode. Uz to Simeonova vojska pade u zasjede pripravljene od Hrvata, a sam Simeon, protiv zapovijedi Tomislava ranjen, umire u naručaju svoje obožavane Rajne. Grgur Ninski nad njegovim mrtvim tijelom drži pohvalno slovo, a balkanski Slovjeni kunu se, da ne će nikada jedni protiv drugih vojevati.

Iz ovoga kratkoga pregleda svak može lako uvidjeti, da je cijela drama usko vezana uz glavnog

junaka i glavni čin. Nakom tačne ekspozicije u prvom činu: savladati Balkan, slijedi porast u drugom, kad junak prevali prvu tačku savladavši Srbe. Vršak je u trećem, gdje junak vidi pred svojom nogom Bizant. — Ovdje pjesniku zabavljaju, što nije dao da Simeon osvoji Carigrada; ali to se očito protivi povjesti. Dovoljan je vršak i u tome, što Bizantinci mole uz ma koje nvjete mir, te mu obećaju danak. Sad nastaje okret. Srbi, koje hoće da uništi, opet ustaju. On ih savlada, a oni dozivlju u pomoć Hrvate; Simeon rado prima prigodu, da skuči i ove pod svoju vlast. Nu zaludu. Takova je ideja presmjela i nebratska, te joj mora po etičnim zakonima podleći. Ja ne ću ovdje raspravljati o dramatskim pravilima, svakako o stožerna načela dramatike ne samo da se pjesnik nije ogriješio, nego ih se strogo držao.

Ako pak stanemo proučavati glavnije karaktere, uvidjećemo, da ih je pjesnik dosljedno do konca sproveo. Simeon — odgojen u svakoj struci znanja u ponosnom Bizantu, nagle je ćudi, naprasit u svojim odlukama, ali se dade gotovo uvijek utažiti razumom: nagle je ćudi, ali i plemenita, tankoćutna srca. Takav je u prvom činu, kad bi htio Zahariju probosti ili oslijepiti ga za smjelost, pa ipak ga može ganuti Rajna. U drugom činu, da osveti mrtva Ivana, htio bi ubiti svih deset hiljada zarobljenika u ratu, ali ga opomene na čovječnost sin mu Bojan. U trećem je činu prenagao, kad ganut smrću svojih generala ostavlja lakoumno Carigrad, da uništi Srbe. (Ne samo to, da li još u svojoj tankoćutnosti gledeć poniženje Lekapene, žali njegovu sudbinu, te ga blagim riječima tješi.) Ta se dva svojstva uvijek pojavljuju. Nu u V. činu prevladava naglost, te od nje i pada. — Zaharija je pak spletkar od prvoga monologa do ponude izdajstva; zloduh, koji prati uvijek lakovjerna Simeona. Proti glavnom junaku tragedije materijalno se opiru tri sile: Srbi Carigrad i Hrvati, ali moralno sačinjavaju oni jednu moć, moć ideje suprotne Simeonovoj ideji; ta moć s početka regbi da će podleći hrabrom Simeonu, ali pošto je pravedna, napokon prevladava. — Simeonova krivnja nije velika, donekle je plemenita, niče iz ljubavi prama slovjenskom rodu, zato i njegova sudbina pobugjuje sažaljenje sviju.

Potanja analiza ove drame donijela bi auktoru više priznanje nego se na prvi mah čini, ne samo zbog toga, što — držeći se strogo povjesnih činjenica — nije gotovo ništa iskrivio, nego nada sve, što je pojedine povjesne činjenice tako usko i lijepo vezao, da sačinjavaju jednu cjelinu, kao uzrok i posljedica.

Pjesnik je nešto nadodao, a to su ljubavni i nježni obiteljski prizori, koji temperiraju ponešto ozbiljnost veličajnog čina. Takovi prizori ne samo da nijesu mana, nego potreba u ovakovim dramama. S toga ljubav Rajne za Tomislavom, čeznuće Zaharije za njom, pjesnički zanos legendarnog Bojana — koji se može prispodobiti sa Helenom Priamovim sinom, daju cijeloj drami neki patetični kolorit.

Neka razmišljanja, rasijana amo i tamo po tragediji, odaju pjesnikovu subjektivnost, ali za to nije umjesno *a priori* odbiti ih, tim više, kada takovih mjesta imade u svim najvećim tragedijama. Ja se ne ću upuštati u ispitivanje povjesti: je li baš tada glasnik došao k Simeonu, je li bio prisutan Petar ili Ivan, je li prije Tomislav ili tko drugi bio kod njega ili ne, je li Zaharija poslao u Carigrad glave bugarskih generala baš onda, kad je Simeon ugovarao o predaji grada i t. d. Glavno je, da je pjesnik uzeo glavni čin iz povjesti, da je oko toga čina ostale suvremene dogogjaje nanizao i upleo. Time se je odužio svojoj zadaći.

Nada sve što je pohvaliti u dr. Tresića: on je stvorio ljude žive istinite sa svim manama ćudi, odgoja, položaja i okolnosti. U njima priznaješ čovjeka u najintimnijoj njegovoj bitnosti. Ta je realnost tako frapantna, da mu neki spočitavaju, što je stvorio ljude XIX. vijeka, kao da strasti nijesu bile onda u čovjeku jake kao i danas. Običaji su bili različiti, razno se je pojavljala ta strast, forma je druga, ali u bitnosti je isto. Čovjek X. vijeka jest čovjek XIX., pa će biti i čovjek dvadesetog vijeka.

Što se pak tiče plastičnosti prizora, mogu reći, da se pjesnik ovdje držao one Horacijeve: *ut pictura poësis*. Dosta je spomenuti ganutljivu naricaljku Simeona nad mrtvim slnom u II. činu. Nije moguće ni čitati, a kamo li slušati prizor taj suha oka. Sami glumci plakali su od milinja; a u petom činu prizor izmegju Tomislava, Simeona i Rajne, koja hoće da svakako izmiri oca sa mužem, ali zaludu — potresa srcem. Koliko je tu plastičnosti, toliko istodobno i čuvstva!

O pjesnikovoj dikciji ne treba ni govoriti. Pjesnik Glasova", „Novih pjesama", „Gjula i Sumbula", morao je ovu tragediju zaodjeti čarnim ruhom svoje djevice-vile i nakititi ju bogatim biserjem iz svoje pjesničke blagajne.

Uvjeren sam da dr. Tresić nije još napisao svoju najbolju dramu, ali ne znam, koja bi joj od onih što ih imademo mogla prednjačiti, te prama tomu svomu osvjedočenju mogu ustvrditi, da je ovo najbolja tragedija u hrvatskoj literaturi.

Zagreb 10. svibnja 1896. *F. Cherubin Šegvić.*

* *Zora*. List za zabavu, pouku i književnost. Uregjuju *Aleksa Šantić i Svetozar Ćorović*. Sveska za april. 1896. Prva srpska štamparija Vladimira M. Radovića 1896. Sadržaj 1. broja: *Ostajte ovdje*. Pjesma od *A; Izbranik*. Pjesma *Drag. J. Ilijća; Car Goran*. Bajka *I. I. Vukićevića; Očekivanje*. Pjesma *Milete Jakšića; Jezabel, kći Menahem ben Abduramanova*. Priča *Stev. Matijašića; Mirno i tiho*. Pjesma *Andre Gavrilovića; Savjest* od *Kol. K. Tota*, preveo *Žarko; Mciri* od Ljermontova, preveo *O. Gluščević: Blizu sreće*. Priča *Žana de Ruvroa*, preveo *Liseron. Stražar otadžbine*. Pjesma od *Alekse*, sa slikom *Vl. Titelbacha; Stare misli o ukusu*, od *M. Cara; O predrasudama* od prof. *Miloša N. Pejinovića; Kako su postale mrcine u Konavlima*, od *Vida Vuletić-Vukasovića*. Književnost: M. J. Ljermontov, sa slikom od *O. G.;* Branislav Gj. Nušić, sa slikom od *—o—*. Ocjene i prikazi: *Pobratim*, drama *Steve P. Beševića*, ocjena *M. N. Pejinovića; Tasin dnevnik*, sveska IV., ocjena od *Harry-a; En Serbie*, od *Alb. Malet-a;* ocjena *N. S. P.; Kapetanova kćerka*, od *Puškina*, preveo *D. M. Radović*, ocjena *—l—*. Bilješke iz književnosti. Društva.

Koliko svjedoči sadržaj, ovaj *prvi* broj čitaće se ugodno. Slike su uspjele. Jedino ne bismo odobrili, što se u srcu Hercegovine štampaju članci po ekavskom govoru, pošto mislimo, da je pitanje o književnom jeziku jedanput za svagda riješeno.

„Zora" će izlaziti svakoga 30. u mj., a cijena joj je za sve zemlje: na čitavu godinu for. 5., na pol god. for. 2·50, a na četvrt god. for. 1·25.

Šarada.

Sastavila *E. pl. E.*

Uzimlješ li *prve dvije* slovke
Naslov plesa podajem ti tad,
A za sebe *posljednja* ti slovka
Daje jedan crnogorski grad.

Čitaj sada *sve tri slovke skupa*,
Za tumač ti evo ovaj put:
Mjerstven lik ćeš zadobiti time
Komu manjka i najmanji kut.

Zadaća na slovo o

od *Malvine*.

o						o	1. Grad u Italiji.
	o		o		o		2. Mjesec i put.
		o		o			3. Brdo.
	o		o		o		4. Vrst govora.
		o		o			5. Ideal.
	o		o		-o		6. Korisna uredba.
o						o	7. Nosi čeljade.

Riješenje narodnih zagonetki

od *Mehmeda H. Sejdovića* iz 9. broja „Nade".

1. Kolačići. 2. Uši. 3. Puščano zrno. 4. Puška. 5. Kravije sise. 6. Lješnik. 7. Koturovi — Točkovi. 8. Kapnica.

Riješenje konjićevog skoka

od *Peštanca* iz 9. broja „Nade".

Usred pusta leda
Dragine studeni
Cv'jetak mi u srcu
Nježan se zeleni.

Kliče, niče, pupi —
Pa se rascv'jetava,
A listiće nježne
Ubi zimska trava. *Ciraki.*

Riješili: ggja Katarina Kolarac u Brezovom Polju, gg. Hasan Behmen u Mostaru i dr. Gundrum u Križevcima.

Riješenje Krojidbe

od *Malvine* iz 9. broja „Nade".

Jad, Nalik, Ada, Marko, So, Vo, Vis, Okolo, Mač, Aga, Vranduk, Lija, Niz, Bakar, Lov, Cipija, Nicanje, Gušter, Kijamet, Lav, Una.

Riješili: gg. Vicko Darbić u Zadru, Ali-Riza Dautović i Husejin Joldić iz Bjeline, Muminagić Zajim u Ljubuškom, Dragutin Kersting u Kolima, Sadiković Fatih u Sarajevu.

Riješenje šale

od *Malvine* iz 9. broja „Nade".

Kitica se čita natrag — s desna na lijevo — i to počinjući s donjeg kraja — te glasi:

Nije blago ni srebro ni zlato,
Neg je blago što je kome drago.

Riješili: gg. Ali-Riza Dautović i Husejin Joldić u Bjelini, Hasan Behmen u Mostaru, Muminagić Zajim u Ljubuškom i Sadiković Fatih u Sarajevu.

Riješenje slovčane zagonetke

Od *R. Thurmayera* iz 9. broja „Nade".

						V					
1.					P	I	R				
2.				M	A	L	T	A			
3.			K	R	E	M	O	N	A		
4.		G	R	A	Č	A	N	I	C	A	
5.	V	I	L	M	A	K	A	L	L	A	Y
6.		G	R	A	M	A	T	I	K	A	
7.			P	H	I	L	I	R	A		
8.				K	O	L	A	R			
9.					D	A	R				
						Y					

Riješenje homonima

od *Malvine* iz 8. broja „Nade".

Bosna često ljeti tako spane, da je čovjek *bos na* više mjesta lako pregaziti može.

Zavadivši se *Ilija* sa komšijom poviče: *ili ja* imam pravo *ili* ti, *ja* te više netrpim, pak idem sudu.

Slavni *sude*, poviče Mujo, Alija mi razbi *sude* a ne će da mi ih naknadi. Nek *su d*erani za mene su dosta vrijedili pak nek ih *su d*eset groša plati.

Zakukala baba Rosa: O moj Bože šta ću ove zime presti, *Milan* sav *mi lan* počupa.

Mladi čovječe za *mal Vi ne* stradaste zbog lijepe *Malvine*. Kad je čovjek zaljubljen onda ide glavom u vreći.

Riješili: ggja Marija Kurolt u Begović-Kuli, gg. Vicko Darbić u Zadru, Sadiković Fatih u Sarajevu, Dragutin Kersting u Kolima i Muminagić Zajim u Ljubuškome.

Dopisi uredništva.

D. F. u O. Blagodareći na prijateljskoj pažljivosti javljamo, da priposlanih bilješki ne možemo uvrstiti s razloga, što su odocnile, a na žalost zbog preobilja drugog gradiva nijesu mogle ući u ovaj broj. Inako — ne zaboravite nas.

D. G. G. u J. Oglas je složen, tek nije moguće uhvatiti prostora do narednog broja. Oprostite, al o kakvoj uskrati nema dakle ni spomena.

Lj. D. u Gradačcu. Pribrane zagonetke iz naroda nekako su skrozimice preširoke definicije i mogu se kojekako riješavati.

St. N. u B. Dok uhvatimo vremena, javićemo Vam pismeno. Ustrajte!

A. B. u C. Da je u borbi života spas, a u radu naslada, to Vam je prastara istina i jedva da biste je osvježili pjevajući ovake stihove:

Osamljena — tek u duši
Svegjer misli vode rat,
Pa se oko mene kreće
Dalko vr'jeme ovaj sat...

I opet mi miso kreće
U budućnost kreće sad;
Ah neka vas u tom kolu,
Moje geslo — jeste — rad.

Radite i gradite što god hoćete, samo pjesama ne!

M... u Sp. Vaše pjesmice „Noć", „Mravu" i „Proljeće" ne možemo uvrstiti. Sve je to skroz primitivna rabota.

R. u Z. Nikako!

Sadržaj.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 12. Sarajevo, 15. juna 1896. Godina II.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu ... 6 for.
na pô godine ... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

U službi.

Pripovijeda *Joca Nikolajević.*

(Nastavak.)

Gospogja Čukulićka prigje prozoru. Najednom joj se lice razvedri i reče:

„Kuzman Vasiljević!“

Prigjoh prozoru. Kuzman Vasiljević prolazaše pognute glave. Kada ga nestalo, upitah svoju gošću:

„Kažite mi, gospogjo, šta vi mislite o tome čudnome čovjeku?“

„Kuzman je Vasiljević divan čovjek. Moj ga muž ne begeniše, jer on ne može da trpi nikakove vrline, pa ni onoga, koji je vrlinama uresen. Vi se zanimate za Kuzmana Vasiljevića? Moguće da ga ljubite ili počinjete ljubiti. Ne gledajte me tako, ne ću da vam se rugam ili da vas prikorim. Ta šta je prirodnije, nego da se u mlagjanijem srcima ljubav razvije!“

„Ako tako, gospogjo, mislite, onda se varate. Ja poštujem Kuzmana Vasiljevića kao čestita čovjeka, tim više, što smo saradnici na jednome polju, a sve drugo daleko je od mene. Pa dopustimo da se i razvije ljubav k njemu u mome srcu, time bi samo pala u poštovanju u njega, jer on je preozbiljan za...“

„Za ljubav, htjedoste reći?“

„Pa i za ljubav.“

„I ozbiljni ljudi ljube, i kako ljube! Oni ne idu za time, da zadovolje niskijem pobudama, nego da steku druga, s kojijem će moći da dijele i radosti i žalosti. U neozbiljnijeh ljudi strast brzo prohuji, pa onda predmet, koji su prije obožavali, teretom smatraju, a u ozbiljnijeh ljudi ljubav svakim danom uzvišenijom postaje. Sta mislite, gospogjice, Kuzman bi Vasiljević bio predivan suprug. Možda i on vas ljubi, ali čini mi se, njegovo srce nije još posvema od prijašnje ljubavi izliječeno.“

Legenda o sv. Gjurgju: Polihromski lik iz XVII. vijeka na Gjurgjevoj apoteci u Monakovu.

„Zar je Kuzman Vasiljević već ljubio?“ upitah nekako nezgrapno.

Gospogja se osmjehnu i reče:

„Biće da je ljubio. No to će vam on za cijelo bolje od mene reći.“

„Pa zar bi on takove stvari mogao kome da povjeri?“

„Kuzman je Vasiljević iskren čovjek, pa ako se u njegovu srcu kada porodi nagnuće prama vama, vjerujte, mi, on će pred vama potpuno razgaliti svoje srce, da time vidi možete li ga ljubiti.“

„Ah, gospogjo, šta vi to govorite? To ne će nikada biti.“

„Nikada, velite! Čovječje srce odjednom plane svijetlijem plamom moćne ljubavi za milijem predmetom.“

Spuštalo se tiho veče, kada se gospogja Čukulićka rastala samnom. Morala sam joj obećati, da ću joj skoro doći, da joj koji čas, kako reče, svojom prisutnošću i razgovorom olakšam i zasladim.

Kola su odzvrjala niz selo, a ja sam stojala i gledala za tom nesretnom ženom, dok mi se iz vidika nije izgubila.

Za tijem sam pošla u svoju sobu i sjela i pisala ti ovo pismo. Ispričala sam ti sve istinito, a zaključujem bez ikakovijeh refleksija od svoje strane. Jedino ću napomenuti to, da se gospogja Čukulićka ljuto vara, da ja ljubim Kuzmana Vasiljevića. Kada ti kažem, da u svome srcu takova nagnuća ne osjećam, nego da mi je srce slobodno kao ptica u zraku, znadem da ćeš to vjerovati svojoj iskrenoj Melaniji.

XII.

24. maja.

Juče, kako ne bijaše škole, sjedoh u kola, da se odvezem u Badljevinu, da ispunim obećanje, što sam ga zadala gospogji Čukulićki.

Dočeka me raširenijem rukama.

Kada smo se pozdravile, reče veselo:

„Kao da ste me pitali, da danas dogjete. Isaija je otišao u varoš po zvaničnu poslu, a mi ćemo, t. j. ako je vama po volji, u šumicu, da se bar na neko vrijeme otresem ovoga zagušljivoga vazduha i da u slobodi odahnem.“

„Primam vaš predlog,“ rekoh.

Domaćica spremi nešta jela i predade služavci, da za nama ponese.

Ostavismo lijepo uregjene sobe, u kojima mukotrpna žena ne mogaše veselja ni zadovoljstva naći, i uputismo se u šumicu.

Igjasmo poljskom stazicom, koja je vodila kroz žita. Gospogja Marija kao da se preporodila, kada se u slobodi osjetila, a kada smo došle u šumicu, postade tako vesela, da sam se čudila. Čistota vazduha, mlado zelenilo, veselo pjevanje ptica, sve je to na njenu sumornu dušu tako povoljno utjecalo, da je nestalo one tuge, što joj zastiraše mlado lice, i ona se razveselila i razdivanila. Gledajući nju, kako pohlepno udisuje šumski čisti vazduh, kako poskakuje i veselo podvikuje, ne mogoh, a da se i sama u nju ne ugledam. Brasmo cvijeće, osluškivasmo nježno dozivanje ptica, jednom riječi uživasmo ničim nepomućeno veselje. A kada se zasitismo prijatną uživanja, sjedosmo pod lisnato drvo na čistu travu i krijepismo tijelo ukusnijem zalogajem, a ja onako ushićena počeh tihano pjevati omiljenu moju pjesmicu: Dv'je su druge skupa drugovale, na jednoj se vodi umivale. I gospogja Marija pristade uza me, i za čas orila se pjesma glasno zelenijem lugom.

Kada smo pjesmu dopjevale, pogleda me milo gospogja Čukulićka.

„Imate li, gospogjice, drugu iz školskijeh dana?“

Kazah joj za tebe, mila moja. Naše drugovanje opisah joj zanosno, tako da je uskliknula:

„Ah, to je lijepo!“

Pošutiv malo, reče:

„Gospogjice. Vaša je druga daleko, možete tek u pismima, da jedna drugoj otkrivate osjećaje svoje. Dozvolite mi, da vam ja budem ono ovdje, što vam je nekada vaša druga tamo bila. Budimo posestrime.“

Pružih joj ruku i u zelenoj šumici obrekosmo si sestrinsku ljubav i odanost.

Njoj potekoše suze radosnice.

„Sada, reče vesela, nijesam sama. Imadem i ja vjernu drugu, koja će me u teškom položaju mome tješiti i blažiti.“

Sunce je tonulo za gore, kada smo se povraćale kući.

Kada sam se opraštala reče mi:

„Nemoj da te dugo željkujem. Sjeti se češće svoje rastužene sestre, dogji; olakšaj mi teret, što mi na srcu leži.“

Poljubih ju, a ona jecaše i kroz plač govoraše:

„Oh, kada bi moguće bilo, da se nikada ne rastajemo.“

Sjedoh u kola i teškim srcem ostavih svoju od juče posestrimu.

Znam, da ćeš se radovati, što sam stekla u tugjini ovoj odanu prijateljicu. Isto tako, kao što je kazala ona, mogu i ja da kažem: Sada nijesam sama. Ona će mi ovdje biti, što si mi ti tamo bila. — Ne boj se, ne ću ja za to zaboraviti tebe. Pa kako bih to i mogla, kada nas vežu mile uspomene iz sretnijeh dana gjakovanja našeg!

Završujući bijelu knjigu ovu, kličem ti: Zdravo!

Tvoja odana
Melanija.

XIII.

12. juna.

Draga moja! Danas ću ti pisati ono, što mi je juče Kuzman Vasiljević pričao — povjest njegova srca. Vidim, kako se smiješiš i veseliš: „Šta, zar je i taj ozbiljni čovjek mogao se zaljubiti!?“

Čekaj malo, odmah ćeš sve da saznaš.

Odšetala sam sa dvjema učenicama, da u šumici jagode beremo.

Došle smo na poširoku stazu u šumi.

„Kamo vodi ovaj put?“ upitah.

„To je prijeka staza u Badljevinu, rekoše djevojčice. Nedaleko odavde teče potočić.“

Pogjosmo stazom dalje.

Za kratko vrijeme stigosmo do potočića, koji je tuda bistar kao suza proticao. U njem se praćakahu ribice, a obale mu krasilo plavo cvijeće potočnice, što se sada rascvjetala.

Preko potočića ima brv, preko koje se prelazi na drugu stranu.

Pregjosmo tamo,

Uputismo se niz potočić. Djevojke brahu cvijeće, a ja igjah, gledajuć, kako voda teče i kako se po njoj ribice praćakaju. Najednom prigjoše mi djevojčice i uplašeno rekoše:

„Glegj'te malo, neko sjedi.“

Trgnuh se i pogledah. Strah me progje, — jer kraj potočića sjegaše — Kuzman Vasiljević. Zagledao se u potočić tako, da nas nije spazio.

Prigjem mu polagano.

„Kuzmane Vasiljeviću,“ rekoh, „šta vi tude radite?“

On se trže, ali se odmah sabra i mirno reče:

„A vi, sestro! Sta vas nosi u pustinju ovu? Ovo je mjesto za one, koji samoću traže, a za to vi nemate potrebe.“

„Pa i meni je milo tuda šetati i uživati.“

„Daleko ste zašli.“

„Kao i vi, Kuzmane Vasiljeviću.“

Njegovo tužno lice kao da se razvedri.

„E pa dobro, reče. Ja sam prvi ovamo došao; dozvolićete mi dakle, da vršim ulogu domaćina, a vi ćete mi biti gošća. Molim vas dakle, sjedite na ovaj zeleni sag, što ga je mati priroda otkala i preplela ovijem divnijem cvijećem. Držim, da ne ćete bjegati, a djevojčice neka cvijeće beru.“

Učinih što je zahtijevao Kuzman Vasiljević.

Na njegovo se lice opet navukla tuga.

Nijesam se mogla više uzdržati a da mu ne primjetim.

„Vi mi, Kuzmane Vasiljeviću, danas izgledate nekako neobično nujni.“

On me pogleda i reče:

„Ima časova u životu, kada se čovjek ne može da otrese tuge. Ona je kao i dosadna muha. Goniš ju, pa te još više uznemiruje.“

„A šta vas je tako rastužilo, Kuzmane Vasiljeviću?“

„Ne pitajte, poštovana sestro! Što da vas mučim pričanjem i da uznemirujem vašu vedru dušu?“

„Ali kada vas ja lijepo molim, da mi kažete uzrok vaše tuge.“

Kuzman me Vasiljević pogleda pa reče:

„Kada mi tako govorite, ne mogu a da vašoj želji ne udovoljim.“

Mirnijem glasom, koji ipak kad i kad podrhtavaše, pričaše mi ovo:

„Kada sam svršio školu, postadoh učiteljem u Podgorcima. Duša moja bijaše bistra kao što je bistra voda u ovome potočiću, a osjećaji moji ničim nepomućeni. Kada vas gledam, kako ničime ne natrunjeno veselje uživate u čistoj prirodi ovoj, dolaze mi na um oni mili sni, što sam ih neko vrijeme u Podgorcima snivao. No taj mladićski san nije dugo potrajao.

Ne daleko od Podgoraca bijaše ubavo mjestance sa tvornicom stakla. Tu prebivaše i gospodar iste, bogat, ponosit čovjek. Slušao sam, da je mojim predšasnicima činio dobra, darivajući im komad zemlje ili livade, a ponekad i novčane potpore; ali čuo sam i to, da učitelja nije mnogo cijenio. Razumjećete me, kada vam kažem, da sam se klonio, da od takova čovjeka bilo kakovu potporu tražim. Nijesam napokon ni potrebu imao da to činim, a sve kada bih bio i imao, zar bih se mogao tako da ponizim, da što god tražim od čovjeka, koji je tako neraspoložen prama staležu, kome pripadam, i koji pojedincima toga staleža čini dobro samo s toga, što to njegovoj sujeti godi. No nijesam vam potpune istine rekao. Bio sam jednom pred zimu kod toga čovjeka. Selo, u kome sam službovao, bijaše siromašno. Mnoga su djeca dolazila u školu bosa i samo u košuljici. Smilovaše mi se bijedna dječica, te da im pomognem, pokucah na vrata toga gavana. Rastreseno sasluša razlog mog dolaska i pruži mi neku svotu novaca. Zablagodarih mu u ime nevoljne dječice i htjedoh da pogjem. Njemu zaigra čudan posmijeh na usnicama.

„A zar vi od svoje strane nemate nikakove molbe na mene?“ upita me.

„Nikakove,“ odgovorih kratko.

„Čudnovato, nastavi, ta vaši predšasnici već su mi bili dodijali s kojekakvim molbama.“

„Meni nije nikakova pomoć nužna.“

„Čudim se... tako malena plaća. Ta moj radenik zasluži više nego što bere jedan učitelj.“

„Pružam se prema guberu, pa mi dostaje.“

„Jeste li oženjeni?“

„Ne.“

„Onda razumijem; ali kada se oženite, ma kako se budete skučavali, biće vam, kako kažete, guber vazda prekratak. Onda ćete već na moja vrata pokucati.“

„Nikada se tako poniziti ne ću,“ odgovorih uvrijegjeno.

„Zar bi to bilo poniženje, kada se čovjek u potrebi obraća onome, koji je i voljan i horan pomoć pružiti.“

„Svakako. To bi bilo prosjačenje, čemu se zdrav čovjek ne može podati.“

Od nekog uzbugjenja gužvao sam one novce, što mi ih bio za djecu dao.

„Koliko sam vam dao novaca?“ upita me.

„Ne znam; nijesam brojio.“

„Čini mi se dvadeset forinata; evo vam još trideset.“

„Hvala, imadem dosta.“

„Ako štogod preteče, ne će vam biti na odmet.“

Nijesam mogao da se dulje uzdržim. Položih novce na trpezu i rekoh:

„Gospodine! Vi dirate u moje poštenje; evo vam vašijeh novaca.“

On me razrogačenim očima pogleda i oštro reče:

„Vi mene vrijegjate.“

„I vi mene,“ rekoh hladno.

„Kako se zovete?“

„Kuzman Vasiljević.“

„Vaše zanimanje?“

„Učitelj.“

„Nijesam mislio, da se i jedan učitelj može uvrijegjenijem naći, kada mu čovjek, da se to upravo ni ne opaža, pomoć pruža.“

„Meni ne treba pomoći ničije, a ponajmanje od čovjeka, koji se podruguje mojem staležu.“

Pograbih svoj šešir i ostavih toga ohologa gavana, kajući se, što sam mu prag prekoračio. Tvrdo sam bio odlučio, da mu više nikada na vrata zakucati ne ću; nu čovjek kaže, a Bog raspolaže. Tada sam bio prvi put u životu osjetio, kako teško časnu čovjeku pada nezasluženo poniženje.

Dva triput sam se slučajno s njime susreo, kada bi se na sjajnijem karucama, pod koje bijahu upregnuta dva vilovita ženava, provezao Podgorcima. Vazda bi se, kada bi me opazio, poruglјivo nasmiješio i doviknuo: „Zdravo, ponositi učitelju!“

Zima je lagano prolazila. Zavukao sam se u svoju siromašnu sobicu, čitao, premišljao, pjevao, i tako mi danci tiho prolazili.

Došlo proljeće, pa i početak ljeta. Svaki sam gotovo dan odlazio u šumicu, što se prostirala megju Podgorcima i prebivalištem bogatunovijem. Tu sam nalazio neopisivo uživanje. Prisluškivao sam cvrkutanje i dozivanje ptičica, žuborenje potočića, što je šumom proticao, tajnovit šapat lišća. Oh, kako mi je to sve godilo!

Jednoga dana po podne zaputih se po običaju u šumicu. Neko vrijeme lutah bez odregjena cilja. Najednom doprije mi do ušiju veselo čavrljanje, i dok sam osluškivao, ispadoše preda me iz šipražja dvije ženske. Jedna bijaše postarija, lica nabijeljena, a druga mlado djevojče angjeoskog lika. Lišce joj bijaše rumeno poput rumene jabuke, tijelo vitko poput vitke jele, a niz ramena prosula joj se bujna kosa.

Stao sam kao prikovan.

Kada me opaziše, mlagja ciknu prestrašeno i privi se starijoj. Ova joj nešta prišapnu, našto se ona uslobodi i slobodnije me pogledavaše.

Neko sam vrijeme stajao nepomično. Moram vam priznati, da me je taj susretaj iznenadio, tim više, što preda mnom stajaše bajno djevojče — mislio sam: vila iz gorice!

Htjedoh se povratiti, da ih ne smetam, ali starija progovori:

„Ko ste vi, monsieur?"

„Učitelj Kuzman Vasiljević iz Podgoraca," odgovorih.

„Pa kuda ćete da bjegate? Učinite nam ljubav, pa nas provedite zelenijem lugom ovim; vama će biti poznatiji."

Nije bilo druge, pridružih im se.

Sa ženskima sam slabo dolazio u doticaj, pa koje čudo, što sam s početka bio stegnut. Opazila je to starija, pa me s nekoliko riječi ohrabrila, a i mlagja je tako otvoreno, kao da smo stari znanci, stala da ćereta, da me je odbjegla plahost, te sam se s njima upustio u živ razgovor.

Kako djevojče radosno podvikivaše, kada je kakova ptica, prestrašena našijem dolaskom, prhnula ili kada je opazila kakav cvijet! Provlačismo se najgušćim šipražjem. Ja sam bio tome vješt, ali mlado bi si djevojče sad ogreblo ruku, sad bi joj se bujna kosa zaplela za grančice, te je njena pratilica mnogo bila zabavljena time, da joj svilene vlasi odmrsi. Nakon kratka provlačenja ispadosmo na čistinu, a do ušiju nam dopre milo žuborenje potočića. Kada je mlado djevojče na obali njegovoj ugledalo bezbroj plavijeh cvjetova potočnice, zaklikta veselo:

„Kakova ljepota!"

Morao sam joj pomagati cvijeće brati, koje je savila u dvije kitice. Jedna, reče, majci, a druga ocu. Za tijem sjedosmo na jednoj čistini i gledasmo, kako voda otiče, žubori i pirka cvjetne obale. Kako se je mlado djevojče radovalo!

Sunce se već bijaše zapadu nagnulo. Zraci njegovi tu i tamo prodirahu kroz krošnju drveća i zlatom prelijevahu bujni zeleni sag, na kome sjegjasmo.

„Doba je da se vratimo," reče starija.

Kada smo došli na mjesto, gdje se sastasmo, reče starija:

„Do vigjenja!"

„Gospodine Vasiljeviću, proguka nježno ljepojka, obećajte nam, da ćete nas češće povesti zelenijem lugom. Ta vi ste ovdje kao kod kuće."

Razumije se, da sam obećao.

Kada sam izišao iz šume, smirivaše se sunce na počinak. Mirisi trava prosuše se večernjim vazduhom, a pjesma vesela pastirčeta odjekivaše okolicom. Bijah opojen. Srce mi u grudima neobično kucaše. Ne znam, što se to sa mnom dogodilo, tako se lagodno nijesam nikada dotle osjećao.

Nijesam odmah pošao kući, nego sam nastavio šetnju livadama. Večernje buke malo po malo nestalo, zavladala sveta tišina. Punan mjesec izvio se nad obzorjem, a na noćnome nebu zablistaše zlaćane zvijezde. Tišina sveta svuda... Najednom odjeknu biljisanje maloga slavulja. Izvijaše svoju pjesmu tako zanosno, tako nježno, tako milo, da mi je od radosti srce podrhtavalo...

Bijaše gluho doba noći, kad sam prispio kući.

Dugo sam sjedio kraj otvorena prozora i napajao se svježim noćnijem vazduhom.

„Ko je to lijepo djevojče — pitah sama sebe — s kojijem sam se nenadno susreo i s kojijem sam se na neobičan način upoznao? Da nije kćerka onoga ohologa gavana? Ta i biće tako, jer u okolici nema, osim njega, tako otmjena svijeta."

Drugoga sam se dana uvjerio, da je tako.

Šetao sam pred školom.

Iz daleka već opazih, gdje juri kočija. Nijesam mnogo tome pažnje obraćao; znao sam, da se vozi bogati vlasnik staklane. Ali kada kola progjoše mimo mene, zadrhtah lagano: u njima kraj gavana sjegjaše bajno djevojče, s kojijem sam se u šumici upoznao. Ona mu je dakle kćerka.

(Nastaviće se.)

Bezimene zvonjelice.

Pjeva *Uvelak*.

(Nastavak.)

XIII.

Na busu se ruža vije,
A gorica zlato krije,
Prsten kruži alem sjajni,
More krije biser tajni.

Ima sunce sv'jet beskrajni,
Noć zvjedica ljesak bajni;
U grudima srce bije,
A po duši t'jelo žije.

Ruža busu, zlato gori,
Moru biser i u dvori
Svog nebišta sunce što je, —

Noći zv'jezde, srce žiću,
Alem kviru, duša licu:
Misô na Te meni to je.

XIV.

B'jela li je ta tanahna svila,
Bjelija se po njoj ruka šeće,
Nježno se je na svilu savila,
A po tragu sve joj niče cv'jeće,

Jesi l' diko iz gorice vila?
O da n'jesi, niko r'jet mi ne će:
S mrtva latka gdje Ti čarna sila
Živih ruža bujan v'jenac spleće.

Divan v'jenac na toj svili sinu,
Ko da na sn'jeg rujnu zoru skinu,
Nek po njemu žar joj plane c'jeli!

Tako ljubav žarka mi obvinu,
Duše l'jepe, rajske Ti bjelinu:
Ruža ljiljan ogrlila b'jeli!

XV.

Za oblak crni nebo se krije,
Prozirne nema, divne modrine,
Niti s vedrine srcu miline,
Niti mi sunce žarko ne sije.

Kroz oblak ipak sunašce grije,
S njegovih zraka danak nam sine,
Niti nam krati svoje topline,
Ma da ga oku vidjeti nije.

Makar nas, ljubo, d'jeli daljina,
Niti ne mogu, sunašce moje,
Užit se čara Tvojih milina;

Ipak Ti žar mi srce ogr'jeva,
Pred okom lik Ti dragi mi s'jeva,
Duše prisuće bodri me Tvoje.

Ada Negri.

Kada ovaj članak bude ugledao svjetlo, ona će biti gospogja Gaslanda: mlada učiteljica u Motta-Visconti biće supruga jednoga obrtnika u Valle Mosso.

U prvoj zbirci njezinih pjesama dva su soneta pod naslovom: Perchè? — Zašto? Dva su mladića. Jednome je dvadeset godina. Lijep je, zaljubljen, slatki gospodin skladnih pjesama i na njegovim usnama, žarkim i nadahnutim, lcvatu za nju i pjesme pune života. On, koji sjajno opisuje u svojem krilatom stihu čare jubavi, on pobjegjen, podložan, začaran, drhće pred njom kao dijete. Klečeći pred njezinim nogama šapće joj: Dao bih slavu za tvoje mile riječi; za te, koju jedinu ljubim i želim; te pred njezine noge polaže mistične skladbe umjetnosti, sne, zavjete, uzdahe, tople polete, — sve. Ipak, ona ga ne ljubi. Drugi drži visoko svoju glavu, kao ono hrast pred olujom. Šuti; ali na njemu čita svu pjesmu otporne duše. Ne govori joj o ljubavi. Možda se ne usugjuje, ali oštar njegov pogled poput luči, tajnom i bolnom milotom ponavlja joj, da ju ljubi i da je lijepa. Kad umire dan i on joj gleda u blijedo lice, te misli, trpi i ne zna da joj kaže: Ljubim te, ona obori glavu, kao umorna, i želja je tura u njegov naručaj, poput plašive ptice, kad ju druga vabi. Nije li nam Ada Negri u ta dva soneta otkrila kakvu ljubav ona hoće?

U pjesmi „No" — Ne, ona pripovijeda: Odbih ga i rekoh: Ne ljubim te, ne ljubim te, ne! Što hoćeš? Bila mrtva ili živa, ne ćeš me imati. On odgovori: Lažeš! Ona ga opet odbi i reče mu: Ne nikada! Ako te ljubim, Bog me uništio; zauvijek te ispisah iz moga srca. On joj odgovori: Lažeš! Uzalud, uzalud — ona mu reče — blijedi nesretniče, zoveš moju dušu; što ti usta kažu, to srce moje pečati. On odgovori: Lažeš! Uzdrmana, ne svladana, pogleda ga u lice: Za tvoju fatalnu ljubav, za uspomenu tvoje mrtve majke, za mene, za moju bol, za Boga, koji sve vidi i sve čuje, za tvoju prošlost, za ovaj moj život kratki, ne opiri se udesu, ostavi me i zaboravi me. Neka te ništa ne uzdrži; neka u tebi progovori ponos; neka ja prazna uspomena za tvoje srce postanem. On joj odgovori: Hoću te! Zaludu u onoj želji zatupljen ostaje. Još mu, još mu — pjeva Ada — u lice kažem: Što radiš? Što čekaš? Ne....

Ali to je bilo pred tri godine. Ada Negri rekla je: Da.

Iz njezine pjesme: Jesi li radio? — „Hai lavorato?" — mi znamo kakav mora da bude njezin odabranik. Dakle ti me ljubiš? — kaže mu ona. Ispovijedio si; sada drhćeš, šutiš i blijed očekuješ. Hoćeš li iz mojih usna poljubac i posmijeh, hoćeš li cvijet moje svježe mladosti? Ali kaži mi: Poznaješ li ti čežnje, borbe ideala, koji nikada ne umire? Znadeš li ti, što to znači trpjeti? Čemu li služi tvoja snaga, tvoja krv, duša tvoja, um i dah? Jesi li radio? Kaži, znadeš li ti, što je to muževno bdjeti za besanih noći u strogim, teškim radnjama? Tvoju cvatuću i lijepu mladost kojoj vjeri, kojoj zastavi si posvetio? Ne odgovaraš mi... idi! Vrati se, zlatno tele, na nerad, gdje se troši vrijeme, veselo i sanjavo; vrati se megju plesove, igre i bludnice; ne prodajem moje poljupce i moje srce. Oh da si ti umoran i podrt, ali sa ponosom rada u licu i iskrom u grudima; da su ti radine mišice trudne, ali da ti u velikom oku bljesak gori; da si plebejac, ali da dižeš ponosnu glavu nad ljudima, koje tišti i slabi podli nerad, i u tvojim opsežnim krjepkim moždanima da plamti groznica misli, ja bih te ljubila. Ljubila bih te za krjepka tvoja djela, za tvoj pošteni život, za tvoj hrabri rad; jaka u počitanju i blijeda u ljubavi na tvoje bih prsi glavu položila. Ali ti — tko si? Čemu se od mene nadaš, slabi sužnju, koji si iznemogao u pozlaćenoj smrdeži? Bježi mi s puta i idi. Nije mi do tebe; idi, prezirem te, mlohavi sinko mlohave dobi.

Odabranik dakle Ade Negri mora da se ističe krjepkim djelima, poštenim životom, hrabrim radom, groznicom misli: mora u jednu riječ, da je radin. To je u potpunom saglasju sa duhom svih njezinih pjesama.

Ada Negri je pojav u talijanskoj knjizi. Odgojena je u velikoj nevolji: svoj odgoj mora da zahvali trudu svoje majke, jadne radnice u jednoj tvornici vunarstva. Bilo joj je osamnaest

Maksimilijan Liebenwein: Vitez Gjuragj i kraljevna Aja.

da pjeva, da posluša glas duše i mašte svoje.

Ništa dakle nije jednostavno kao kratki njezin životopis. Rogjena u Lodi-u, uzgojena u nevolji njegom svoje siromašne majke, živi kao učiteljica u samotnom i zabitnom selu. To je sve. Siromaštvo i samoća, to su dva glavna činbenika njezina života i njezina žića, koja progovaraju uvijek iz njezinih pjesama. Svjesna svoje vrijednosti i svoga uma, njezina duša ustaje katkada protiv nevolje i samoće, pa katkada i podlegne, ali za čas brzo se pridigne, da se u dvoboju sa svijetom junački bori. Eto će se sa nevoljom i sa samoćom razbratiti: hoće li i tada biti pjesnikinja kao i dosada? Oni, koji vole njezine pjesme, ne će li u svojem egoizmu žaliti, što ne će biti više nevoljna i samotna? Moguće je i to, jer bez nevolje i samoće Ada Negri ne bi bila ona pjesnikinja, koja jest. Jer ako ima iskrena umjetnika na svijetu, to je Ada Negri. U njezinoj je pjesmi čitava njezina duša; ona sama; osobito u prvoj zbirci. Biće smiono, ako to kažem, ali to je moj dojam. Biće i za to, što je u drugoj zbirci zrelija. Bilo kako bilo, u „Fatalitá“ ima više spontaneiteta: sve je nadahnuće. U „Tempeste“ uz nadahnuće ide i misao, koja katkada hoće i da filozofira. I to je misao Ade; misao, plod takogjer njezine nevolje i njezine samoće; i ta misao je — Ada Negri. Ali u pjesnika ja volim dušu, nego misao. Kad pak samoća i nevolja iščeznu, hoće li biti dostatne njihove uspomene, da razgriju dušu i maštu naše pjesnikinje? Bez nevolje i samoće Ada Negri ne će biti ona. Njezina je sila bol: ona trpi, ona se bori, ona prosvjeduje. Njezina pjesma uznaša i zadivljuje; ali još više ražalošćuje i na milosrgje potiče. Ražalošćuje i na milosrgje potiče, jer je duša pjesnikinje bolna i žalosna, jer je ona milosrdna i milosrgja vrijedna. Jedino kad se sjeća svoje majke, kad majku spominje, kad majku i o majci pjeva, tada ne trpi, tada se ne bori, tada je njezina sjeta slatka, mirna i kao nadahnuta nadom.

godina, kad je imenovana učiteljicom. Prvu zbirku svojih pjesama izdala je pred tri godine pod naslovom: „Fatalitá“; drugu pred koji mjesec pod naslovom „Tempeste“ — „Oluje“. Kad je izdala prvu zbirku, bilo joj je dvadeset godina: ona sama to u svojim pjesmama možda i odviše ističe. Selo, u kojem je učiteljica, maleno je, samotno i zabitno. Pjesnikinja, koja ima do osamdeset učenica, vrši strogo i revno svoju dužnost, što je stoji muke, jer mora da guši u duši božju iskru, koju u sebi osjeća, svu onu glasbu glasova, što progovaraju iz njezine duše i htjeli bi kao provaliti. Jedino u noći kad sve šuti, kad nema pred sobom onih osamdeset učenica, ona može da stihu povjeri sve ono, što joj iz mašte i iz srca provaljuje,

U „Fatalitá“ prva je njezina pjesma posvećena nevolji i nesreći; a u „Tempeste“ majci. Jedne joj se noći prikaza mrka jedna ličnost sa bljeskom u oku, a bodežem o boku, te joj se u lice porugljivo nasmija. Ona se preplaši. „Nesreća sam — reče joj ličnost. — Nikada te ostaviti neću, plašiva djevojko. Megju trnjem i cvijećem, do pusta i do ništavila, ja ću te slijediti, ma kud ti išla.“ Odstupi — reče joj ona u plaču. Ličnost se ne maknu, približi joj se i odgovori: „Gore je pisano. Turoban si ti cvijet, cvijet čempresa, cvijet snijega, groba, zločina. Tako je gore pisano.“ Ona ustade kličući: „Ja hoću nadu, koja u dvadesetoj godini sjaje; hoću drhtave radosti, ljubavi, hoću poljubac genija i svjetlosti. Idi zlokobnice.“ A ličnost: „Slava sjaje samo onome, tko trpi i krvareći stvara. Bol uzvišeni polet otvara misli, a pobjeda je doznačena onome, tko se junački bori.“ Ona joj odgovori: „Ostani!“

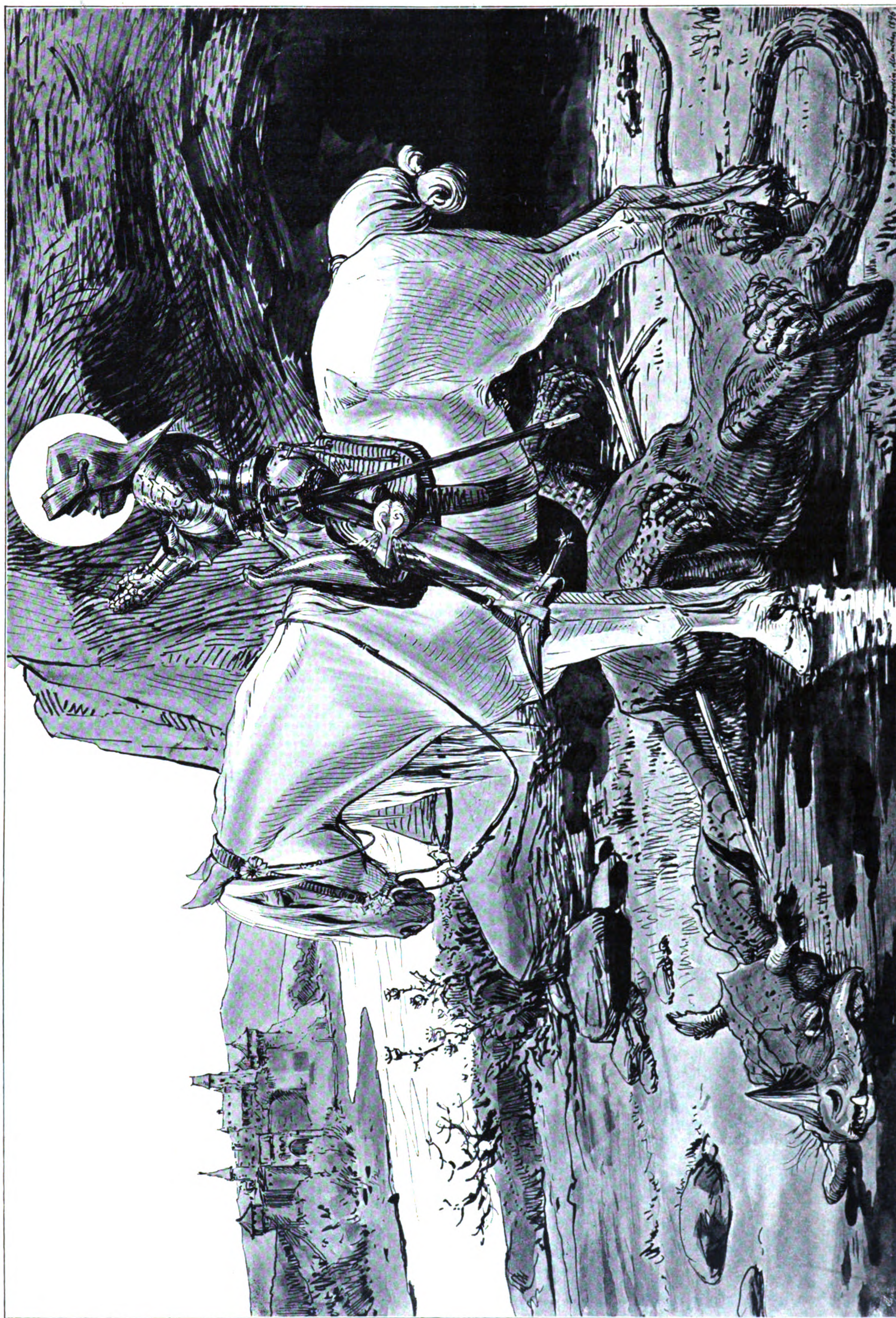
To je program, kojemu je ona ostala vjerna i ako se je katkada htjela za čas iznevjeriti svojoj sili.

„Enigma sam mržnje i ljubavi — pjeva ona — snage i slatkoće; privlači me tavna jeza, ganuta sam, ako me jedno dijete miluje. Kad kroz vrata moga potkrovlja ulazi nesreća, smijem se; smijem se, ako me pobijaju ili zapuštaju, ako sam bez utjehe i bez veselja. Ali plačem nad starima, koji drhću i umorni su, te nad onima, koji su bez kruha; plačem nad mršavom djecom; plačem radi hiljade nepoznatih patnja. I kad iz moga srca plač provaljuje, tada bacam dušu svoju na komade u smionu i čudnovatu pjesmu, koja mi u grudima i na usnama bjesni.“

I tako je. Ona je pjesnikinja društvenih nevolja: pjesnikinja moderna u pravom smislu riječi i demokratička. Ne pristaje uz socijalizam kao što su neki mislili i nadali se: ne pjeva ga. Vjeruje ona u ljubav, u Boga, u obitelj; ali je najviše zanimaju oni, koji rade, oni koji trpe radi društvenih nepravica. Ti su za nju veliki. U pjesmi „I grandi“ (Velikani) divi se ona učenjacima i mučenicima; ali njezino srce plače i krvavi „nad velikanima tmine“, nad onima, koji gladuju i koji su pritisnuti; kojima priroda zločesta i neprijateljska nije dala počinka, a ipak nijesu nikada mrzili: plače nad onima, koji su vidjeli da za druge klasje raste, a nijesu ga brali, koji su se napojili žuči i suzâ, bijeni bili po licu od nasilne i slijepe nepravice, a ipak ubili nijesu; koji su prošli izmegju leda i oluja u zaboravi, bez sunca, bez odjeće, bez kruha, a ipak su u Boga vjerovali; koji su za spavanje imali nešto slame smrdljive, a da umru — bolnicu; a ipak su umrli ljubeći.

Njezine su pjesme pune ljubavi i plača za dječaka zapuštena, kojeg bi htjela zagrliti, kad ga na ulici sretne i pokriti ga poljupcima, te reći mu: „I ja sam živjela u mukama i u tuzi, i ja sam cvijet trnja: i ja sam imala majku u tvornici, i ja znadoh što je bol.... volim te.“ Njezina je ljubav i njezin je plač za jadnicom, koja je umrla u nevolji, kao pseto; ali je „u srcu čuvala upisano otajstvo ljubavi“; za radnikom, koji si je ruku slomio u stroju; za ženom iz puka, koja čeka svoga muža, da se vrati iz tvornice, „crn od praha, sjajan od ljubavi, umoran i veseo“; za siromahom, koji ne nalazi radnje, a htio bi raditi; za „kćerkom zraka“, koja pada i ubija se; za jadnikom, koga tjeraju iz kuće, jer nije mogao da stanarinu plati; osobito pak za radnikom. Kako je divan opis o vatri u jednoj rudi, i ako nije nikada rude vidila; kako te u srce diraju njezine dvije pjesme „Sciopero“ (Besposlica „štrajk“) i „Fine disciopero“, te pjesma o buni onih, koji traže kruha! Od ljubavi prama radu i od sućuti prama nevolji — i „motiki“ je jednu pjesmu posvetila. Kad se dijete ragja u bolnici jedne tamnice, ona zaboravlja na grijeh majke pa ju idealizira. „Kad je svanuo dan, mršavo njezino lice prignuto nad spavajućom njezinom ljubavi, činilo se je lice svetice, a ne izgubljenice.“ Uz sve da „izbjegava ljubav i zanos poljupca“ te joj „ostaje samo bol“: uz sve da se smije svijetu i zaprekama, što on postavlja njezinu geniju, pa svijesna sebe, hoće samo nevolju i nju ljubi; — ipak ima časova, kad ona pjeva: „Ovdje.... tebe samoga, tebe samoga. Pusti, pusti, da otvorim tvome srcu sva jecanja, što no su se u mojim grudima nagomilala od toliko godina, sve boli, sve skrivene želje. Trebam plača. Pusti, pusti, da na kucajuće tvoje srce naslonim umornu glavu, kao plašiva ptica pod krila, ili otkinuta ruža. Trebam mira. Pusti, pusti, da na mlado tvoje čelo utisnem tople i drhtave usnice moje, da ti kažem jedinu riječ, koja za čas zanaša: ..... Trebam ljubavi.“

Kad majci posvećuje drugu zbirku svojih pjesama, kaže joj: Jaka sam, istina je. Na kamenitom putu ostavih komadâ duše i vjere;

Legenda o sv. Gjurgju: Nakon pobjede.

ipak ponosnom nogom stupam k sjajnoj zori. Ponudih grudi svim ranama, odoljeh najcrnijim mržnjama; nevoljama, koje su me mučile, uprijeh energiju od sto života. U boli nijesam se nikada potužila; na mojem čelu i u mojoj misli nema nabora. Jaka sam kao hrast, koji se vjetrom priviti neda. U mojim pjesmama drhće nov zakon ljubavi, koji obnavlja ljude i stvari, koji je vjekovit kao sjeme, plodan kao poljubac sunca. Blagoslovi me, majko! Za te jedinu nadam se, borim se, odoljevam. Kad mi plač pomiješan sa krvlju zatvara grlo; kad osjećam gdje mi se misao u tami bori megju užasnim, lakomim oknima i moćna krjepost, koja mi živce grije, hoće da pogine, na tebe gledam, majko! Tako mi se čini ponosno i veliko tvoje samotno čelo, opkoljeno bijelom kosom; tako mi se činiš čista u mirnoći tvojih posljednjih godina, ti, koja si jednom doživjela najveće boli, tolika ti svjetlost sjaje u oku, toliko dostojanstvo u licu, u ponašanju, u posmijehu; da sam ja po tebi kao preporogjena; postajem opeta meso mesa tvoga, snaga snage tvoje, o svetice o prava; te opet oživljuje u meni divlji hrast, koji se priviti neda.

I više puta ona pjeva o majci. Sve su te pjesme do dna srca ganutljive, osobito kad spominje, koliko je majka za nju pretrpjela i koliko su nevoljâ ujedno pretrpjele. Oca spominje istim ganućem u pjesmi „A l'ospedall maggiore" — „U velikoj bolnici", gdje je on umro. I domovine se sjeća da izbroji njezine nevolje. Ona ljubi; ali je čudnovato da se ta djevica, koja svijeta ne pozna, kad govori o ljubavi, ili kad u ljubavi posugjuje svoje slike i prispodobe, služi veoma smionim idejama i riječima, koje odavaju neki realizam dotjeran do putenosti. Regbi kao da ju neka nepoznata žudnja muči. Nu o čem pjevala, uvijek se povraća na društvene nevolje i boli, kao da je to njezin apostolat.

Vrijedno je upoznati što ona, učiteljica, o učiteljici pjeva: Učiteljica je. U dobrom pogledu ima ustrpljivi mir ove, koja pozna prazninu, plač, oproštenje. Dugom ljubavi i mukom sprema na budućnost djecu, koja njezina nijesu; strogim i laganim glasom podučava. U ledenoj njezinoj sobi, gdje vatra ponosa ne grije nikada gorko nepoznato siromaštvo, gdje mladost vesela sna nije nikada prosjala, umrijeće jedan dan sama, sa licem nježnim i umornim; i na mrzlim usnama ljubičice, u zamišljenim očima umrijeće i posljednja riječ: Djeco... djeco... pazite!..."

U Ade Negri ne možeš tražiti staroga klasicizma Carducci-a. Nećeš naći ni paradoksa, ni tipične, slivene riječi najnovijega talijanskoga pjesnika Colantti-a. Jedino u drugoj zbirci naći ćeš kad i kada u izrazu koju reminiscenciju Dante-a. Ona povjerava stihu raskomadanu svoju dušu onako, kako joj čuvstvo iz ove provaljuje. S toga izreka i riječ nijesu uvijek proučene; nijesu slivene; nijesu stalne; možda se ne redaju logično; možda su obilne. To je njezina mana; mana u formi, koja katkada treba da bude uglagjena i zaobljena. Ali sadržaji odaju pjesnikinju u duši, u srcu, u krvi, u živcima. Adu Negri ide u pjesništvu odlično mjesto.

U Italiji njezine su pjesme pobudile veliku senzaciju. Neki su na nje napali; većina ih u zvijezde kuje. Najuvaženiji listovi u Francuskoj i Njemačkoj pohvalno se izjaviše o pjesnikinji i o njezinim djelima; pa su i neke pjesme prevedene. Već je i konferencijâ bilo o Adi Negri, duši tankoj, nježnoj, osjetljivoj, u kojoj svaka žica drhće pod dojmom boli i ljubavi za patničko ljudstvo. *Dinko Politeo.*

Starosjedioci današnje Bosne.

Etnografske crtice. Napisao *Dr. Ćiro Truhelka.*

(Nastavak.)

II.

Neda se ustanoviti, kada su se Iliri doselili u svoju postojbinu, ali nema sumnje, da se je to zbilo bar hiljadu godina prije Isusa, jer dokle nam seže naše historijsko sjećanje, znamo, da su već tu bili naseljeni, i da za rana dolaze u doticaj sa južnim kulturnim narodima.

Imade niz priča, koje nam valja tumačiti u svezi sa etničkim procesima, koji su krenuli sa južnih krajeva, te se doimali Ilirika. Tako priča Apolodor, da je Kadmo na bijegu sa svojom ženom Harmonijom došao megju Ilire, gdje ga gostoljubivo primi pleme Enheleja. Tu osnova gradove Lychnidos (Ohridu) i Buthoe (Budvu).

Mitska ličnost Kadmova od uvijek se smatrala personifikacijom feničkog utjecaja i feničke kolonizacije. Priča o Kadmu dalje veli, da se je u starosti pretvorio u zmiju, a stari jedan komentar tumači nam to time, da su fenički naseljenici u općenju sa barbarskim Ilirima izgubili svoju kulturu, te je zamijenili zmijolikom barbarskom. Priča o Kadmu sačuvala se je u Dalmaciji dosta dugo. Megju Dubrovnikom i Novim zvala se jedna stijena Kadmovom stijenom. Pričalo se, da je tu čamio u zmiju pretvoreni Kadmo, dok ga nije g. 365. ubio sveti Hilarion.

Druga jedna priča bavi se grčkom kolonizacijom, te veli, da je Herkule, tražeći vrt Hesperida, naišao i na Ilirik, te je megju Dračem i rijekom Zrmanjom osnovao državu.

Po njegovom sinu Hyllosu prozvao se poluostrov Hillis i grad na njemu Hilleis te i samo ime Ilirika, koji se na starom jednom napisu zove Hiluricum.

Hilei zvaše se i jedno dorsko pleme.

Te i slične priče, istina, dosta su slabe podloge znanstvenom istraživanju, ali one su nam jedini ostanci iz pradavnine, jedina pomagala, kojima je etnograf kadar bar u nekoliko unijeti svjetlo u ona tamna vremena, pak ako nas često zavedu, da na slaboj osnovi snujemo katkad i loše teorije, jedno nam bez sumnje svjedoče, da su u one krajeve te tugje priče unesene od onih ljudi, koji su ih iz svoje domovine ponijeli.

Da naše tumačenje nije sasvim neosnovano, dokazaše prehistorijska istraživanja, u kojima se češće valja osvrnuti na fenički utjecaj, dočim je grčki i suviše jasno zasvjedočen.

Grčka kolonizacija u prva vremena protezala se većinom duž obalu morsku. Otok Korčula bijaše naseobina Korcireja, Lješ i Vis osnovan od Parija, a Ulcinj zasnovan od Kolha, po Pliniju zvaše se Colchinium. Te stare naseobine postadoše metropolama, ishodištem novih: tako osnova Vis Trogir (Tragurium) i Epetium (Stobreć).

U starih Grka, u kojih bijaše običaj prikazivati postanak raznih naroda u mitološkoj formi, sačuvala se i taka genealoška priča o postanku Ilira.

Praotac tog naroda, kazuje nam ta priča, bijaše Ilirios, po Apolodoru sin Kadmov i Harmonijin, po Apijanu sin Polifemov, te se je sa svojom braćom, Celtom i Galom rodio na otoku Siciliji. Po Apijanovom pričanju rodi Ilirios šest sinova: Enheleja, Autarieja, Dardana, Meda, Taulasa, Perheba i tri kćeri: Parto, Darto i Dassaro.

Autarije rodi Panonija ili Peona, a ovaj Skordiska i Tribala.

Ovi bijahu začetnici najvažnijih ilirskih plemena te im ostaviše i imena, a razgledamo li tu priču pobliže i sravnimo li je sa onim historijskim vijestima o ilirskim plemenima, koje su nam se sačuvale, uvidjećemo, da se ta priča osniva na temeljitom poznavanju etničkih genetičkih odnošaja plemena u našim krajevima za pretkršćanskih vijekova.

O jeziku starih Ilira spomenuo sam, da je sačuvan donekle bar u današnjem arnautskom, a dosta je spomenuti uz ovo samo još koju.

Lična imena, u koliko nam se sačuvala na rimskim natpisima, svršavala bi većinom na „o", tako ona već spomenuta Parto, Darto, Dassarote zatim Vendo, Buo, Dito, Titto, Panto, Testo i dr. Obiteljskih imena nije bilo, kao ni danas u Bosni, te na napisima nalazimo za pobližu oznaku uz lično ime i ime očevo: Bato Annaei, Bradua Beusantis, Planius Verzonis, Lupus Carentis, Cerdo Dasas Leoni.

Katkada upotrebljuje se za pobližu oznaku i plemensko ime očevo, Dasius Breuci (Dazij sin Breuka, ili dostojanstva: Anduena Batonis t. j. Anduena, knežev sin.

Ako se u Bosni u živome govoru i ne sačuvaše ostanci jezika nekadanjih starosjedioca, nije taj jezik bez traga izginuo. Još i danas imade dosta nazivlja mjesta, rijeka i planina, kojim je osnova ilirska. Tako je u imenu Bosne, Drine, Neretve, Vrbasa, Tare, Duvna i mnogih drugih stari, manje više izobličen ilirski korijen. Imena Batovo, Batin grad, Batuni bez sumnje su ostanci naziva nekadanjih ilirskih vojvoda, Batona.

U imenima planina: Maltoket, Otomal, ono „mal" je ilirska riječ za „brdo". Beregom i danas Arnauti, kao i Bošnjaci, nazivaju močvaru, a ime rijeke Rame tumači se iz arnautskog, te znači šumnu brzicu.

Ti ostanci iz pradavnih vremena još nas se življe doimlju, ako ih sretnemo na klasičnom zemljištu staroilirskih spomenika na Glasincu, gdje no Arareva gromila označuje zlatnu gromilu kojeg ilirskog vojvode, gdje imade Batovo, davnu knežinu, Bandino brdo, njegov konak i odžak, Berek-potok i možda još po koji jezični ostanak davnih gospodara onog širokog polja.

Vijesti o narodnoj ćudi i društvenim odnošajima starih Ilira vrlo su rijetke, te se i često razilaze. Skoro sve su vrlo loše. Bilo da ih česte provale u grčke krajeve i gusarske navale na Rimljane izniješe na zao glas, bilo da su zbilja zavrijedili taj rgjav glas, i rimski i grčki pisci slažu se u tome, da su Iliri bili divljaci i surovi varvari.

Jedini Scymnos o njima nešto blaže sudi, te veli da su narod mnogobrojan, koji stanuje na kopnu i uz more. Jedni se pokoravaju poglavicama, drugi vladarima, a neki vladaju sami sobom. Bijahu pobožni, pravedni i gostoljubivi, druževni i vrlo trijezni. Tome nasuprot drugi ih pisci mnogo crnje opisaše, a ako Livije o njima veli, da su razbojnici, koji su s gusarstva na glasu, nije to ni najgore, što se o njima govorilo.

Po Herodijanu bijahu visoka snažna uzrasta, uvijek spravni da pogju u boj i u pogibiju, ali slaboumni, te nespretni za lukavštinu i varku.

Što Plautus o njima piše, da su bili golema lica, razumijeva valjda uzrast tih varvara.

Još za rimskog doba bijahu Iliri sa svog visokog uzrasta na glasu, a po Juvenalu dolazili bi gorostasni robovi, kojima su se rimski otmjenici ponosili, iz Liburnije.

Iliri bijahu duga života, što nam drastično crta ona priča o Dandonu, za koga se veli, da je živio 500 godina.

Za silnog ardiejskog vojskovogju Bardilisa znamo po Lucijanu, da je u svojoj devetdesetoj godini na konju vojevao protiv makedonskog kralja Filipa.

Iz svoje pradomovine s onu stranu Kavkaza poniješe i Iliri kao i njihovi susjedi Tračani običaj tetovirati kožu iglom i mastilom, a taj običaj što ga i danas nalazimo u bosanskih katolika, baštinstvo je davnih prasjedioca ilirskih.

Galien veli o Ilirima, da su nosili kao i drugi divlji narodi u boj otrovane strijele, a taj otrov zvao se je „ninon".

Pleme Dalmata razglasio je Florus kao na glasu razbojničko, a Strabo o Dalmatima pripovijeda, da nijesu znali novca te spominje zanimljivu socijalnu crticu o posjedu zemljišta u njih. Da se izjednače nejednakosti u posjedu, običavali bi ga svake osme godine na novo dijeliti.

Dardansko pleme stanovaše u pećinama (Strabo), a Elian o njima veli, da su se za života samo dva puta prali: iza poroda i pred brak, a treći put bi ih prali na odru, te bi im po Aristotelu onda obrijali i glavu. Ti Dardani bijahu uz to veliki ljubitelji glazbe, a vješti i sviralici i guslama. (Strabo). Nošnja im se sastojala od čakšira, obuće i kabanice, a uz to im prikrivala glavu frigijska kapa.

Megju Ilirima bijahu Ardieji na glasu pijanice, a njihov pijanluk i beskrajne razmirice sa svojim susjedima bijahu uzrokom, da su ih Rimljani lakše savladali.

Teopomp opisao je opširno pijanluk tih Ardieja.

Kad bi sjeli da piju, raspustili bi kolan, a što bi više pili, sve bi ga više raspučili. Kada bi se ponapili, otpratile bi ih žene, vikle takim orgijama, kući. I žene same smjele su da se prihvate čaše i da po volji napiju komu im drago.

Kad jednoć zavojštiše na nje Kelti, prevariše ih u njihovom pijanluku. Prirediše veliku gozbu, pa je iznenada ostaviše te se tobož razbjegoše. Ardieji gladni, žedni navališe na nenaćetu gozbu, te se do mile volje napiše. No lukavi Kelti pomiješaše u piće trava, s kojih se neprijatelju smučilo, pa kad se vratiše nagjoše neprijatelja, gdje se savija od muke, te ga lahko savladaše.

Piće, kojim bi se Iliri opijali, bijaše neka vrst piva varena od ječma, a zvalo se „sabaja“.

To doznajemo po pričanju Amijanovom, kako je car Valens, podsijedajući grad Kalcedon, dobio sa svoga pijanluka prišivak Sabajarius, što ga tumači ovako: Sabaja jest obljubljeno piće, što ga u Iliriku prave od ječma ili žita.

Sveti Jerolim, rodom Ilirac, još jasnije opisuje to pivo, te veli, da je vrst pića načinjena od žita i vode, koje se u Dalmaciji i Panoniji narodnim barbarskim jezikom nazivlje: sabajum.

Ako Iliri i ne poznavahu vina, te su svoju žegju galili pivom, sva je prilika, da su ovo piće znali valjano svariti, i spremati ga u zgodnim posudama. Poznato je, da ni Rimljani ni Grci nijesu upotrebljavali buradi, dočim su ih naši prasjedioci znali načinjati. Saznajemo to iz izvještaja Dio — Cassijevog o ustanku Batona. Kada je Tiberije godine 10. p. Isusa podsijedao ilirski grad Andetrium, kaže, da su se njegovi stanovnici branili, sipajuć iz okruglih, po narodnom običaju načinjenih sanduka kamenice na Rimljane, koji ih podsijedahu. Ti okrugli sanduci bili su bez sumnje burad. A time se tumači, da megju starim ostancima tih Ilira nema zemljanih posuda u onoj silnoj množini, u kojoj se nalaze u prehistorijskim nalazima drugih naroda, koji su imali samo zemljane posude.

U toj buradi prenosili bi oni po Strabonu italska vina i ulje, što bi ga njihovi trgovci nakupovali u Akvileji.

Svoju robu prenosili bi na kopnu na kolima, a na moru na lagjama, koje su bile hitroplovne i na takom glasu, da je Filip, kralj makedonski, godine 215. namjerice po uzoru ilirskom dao sagraditi sto brodova. (Polibije).

O junaštvu Ilira izrekao je Tukidid dosta nepovoljan, ali svakako i neopravdan sud. On veli doslovce: Tko ih ne pozna, strašan mu se čini dolazak tih varvara. Zapanjiće te pogled na njihovu silu, zaglušiće te njihova vika, a mahanje njihovog oružja po zraku pobudiće strah u tebi. Ali kada se jednoč namjere na neprijatelja, koga takov prizor ne će ustraviti, nijesu to više oni isti ijudi. Pošto u njih nema bojnog reda, ne stide se ostaviti svoga mjesta, dok ih pogibija na to prisili. Njima je bijeg i pobjeda jednako slavna, a ne pokazuje ni junaštva ni kukavštine. Pošto svak radi, kako mu se svigja, vlastita sloboda mu je dovoljan razlog, da traži spasa u bijegu.

Mjesto da neprijatelju okom u oko gledaju, drže da je mudrije plašiti ga iz daleka.

Tomu se protivi sve, što nam je poznato o ilirskom vojevanju, a naročito ona Lucijanova vijest, da junački kralj makedonski, Filip II. ni jednu pobjedu nije onako visoko cijenio kao onu nad Ilirima. Pa i njegov sin Aleksandar Veliki ponio je na svom polasku u Trojadu ilirske i tribalske uzor-vojnike.

A sada da reknemo koju o životu ilirskih žena. Na radu bijahu one robinjice, al inače velike slobodnice.

Varro ocrtao je život liburnijskih žena, te veli izrično, da ono, što o njima veli, valja i za ostale ilirske žene. Po njegovom sudu one su radine, nose iz šume drva kući, a pod onim teškim teretom dojile bi dijete, a katkad i dvojke. Trudne žene tik pred porodom otišle bi iz kuće, te bi se sakrile u šumi, da tamo rode. Onda bi se sa djetetom vratile kući, te bi govorile, da su ga našle u šumi, što bi im se vjerovalo.

Po Skilaksu nije se od ilirske žene zahtijevalo, da bude vjerna i poštena, te bijaše u njih običajno, da bi se podala ljudima tugjega plemena, pače i robovima. Da su se uz svoje ljude rado opijale, spomenuli smo gore. U ostalom bijaše ta žena vrlo energična i radina, te bi — dok se ljudi baviše o stoku, orala i sijala, a nerijetko pošla bi s njima u boj, da im bude ravna u junaštvu.

Sjajnim načinom dokazaše ilirske žene to svoje junaštvo onda, kada je Oktavijan za gragjanskog rata podsijedao Solun. Usred noći provališe žene, zaodjenute u crninu, raspuštene kose, noseć u rukama plameće zublje, iz grada, da kao furije jurišaju na neprijatelja, te svojim junaštvom očuvaše grad od propasti.

Kao u svih divljih naroda, bijaše i u Ilira praznovjerna ćud. Ilirski vračari bijahu dobro poznati Rimljanima, a rimski carevi i velikaši često bi u njih potražili savjeta.

Osobita vrst ilirskog praznovjerja bijaše vjera u kobnu snagu očiju. Plinije naime priča, a sva je prilika, da u to i vjeruje, da u Tribala i Ilira bijaše ljudi urokljiva pogleda. Na komu bi se taj pogled ustavio, zadesila bi ga nevolja ili smrt.

U ljudi sa takim smrtonosnim očima bijahu u oku po dvije zenice.

I onaj zlosretni običaj, što ga nalazimo u nekih varvarskih naroda, naime običaj žrtvovati same ljude svojim kumirima, nalazio se u nekih ilirskih plemena. Taj običaj uzdržao se do vremena Aleksandra Velikoga, te nam Arijan priča, da je Klitos, kralj Ardiejaca, prije bitke zaklao u ime žrtve tri mladića i tri djevojke.

(Nastaviće se.)

Kob.

(Ada Negri.)

Kraj uzglavlja moga noćas mrko
Iznenada avet niknu,
Plam u oku — bodež joj o boku,
Strah me smota, na me se iskesi:
„Nesreća sam, glegj' me!“ — viknu.

„Plaha djevo, nikad biti ne će,
Da zapustim tebe. Svuda,
Čak do groba kroz grmlje i cv'jeće,
Postojano za tobom ću svegje.“
Ja zajecah: Bježi, huda! —

Ona osta pa besjedit uze:
„Pisano je tamo gori.
Bl'jed si cv'jetak ti čempresa, suze,
Cv'jetak sn'jega, rake i zločina.
Pisano je tamo gori.“

— Nadu hoću — ja se trgoh hitno,
O dvaestih što sja ljeta,
Klikovanje ljubavi ushitno,
Hoću cjelov genija i svjetla!....
Ah, progji se mene, kleta. —

„Zlotrpniku, koj krvaveć stvara,
Reče, v'jek će slava sjati.
Let velebni misli bol rastvara,
Smionoga pobjeda je borca.“
— Ostaj tada! — ja odvratih.

Preveo *Nikola Ostojić.*

Velikani.

(Ada Negri.)

Jakima se divim, što cjelovom
Poljubljeni neobičnim,
Za sjajnijim čeznuše obzorjem,
Za veličjem nebotičnim,

Genija pjesni, bl'jeske i osm'jehe
I ludosti imadoše,
Sve polete i sve harmonije
I sve suze spoznadoše;

I hitahu pomnom sv'jetu r'ječi
Posvećene sa vrhunca;
Pa umr'ješe megju blagoglasjem,
Optočeni svjetlom sunca.

Prevratnike ljubim, kojih srca
Bol prožeže veličajna,
K b'jednicima privezani sponom
Božanstvena čuvstva trajna,

K prokletnicim, koje Krst otkupi,
A braća ih izdadoše,
Novi zakon i kopnom i morem
Čovječanstva podadoše;

Pa pjevnuše budućnosti himnu,
U zanosu idejala
Uzvišeni; i prezr'ješe lance
I mačeve i vješala....

....Al mog srca vrelu krv ja plačem
Nad Velikim tamnog sloja. —
To su gladni, potišteni, starci,
Kojim mira ni pokoja

Zla priroda nikad ne od'jeli,
Ipak mrzit nisu znali;
Što vidješe klas za drugog cvjetat,
Ali ipak nisu krali:

Žuč i suze piše; podlo, kruto
Bičevani bili svi su
S nepravice sl'jepe i usilne,
A ubili ipak nisu:

Što kroz klance mraza i oluja
U zaborav nisko pàše,
Odrpani, bez sunca i hljeba,
A u Boga vjerovaše:

Što na zemlju kukavan i kužan
Ležaj slamom prostirali,
U bolnici bijaše im mr'jeti,
A ljubeć su umirali.

Preveo *Mato Ostojić.*

I. dio Fausta.

Piše *Dragan Kudlich.*

(Nastavak.)

Prelazeći na samo Goetheovo djelo mimoići ćemo „Zueignung“, u čijim se krasnim stancama izražava krasota njegovog pjesništva, a ne ćemo se pobliže baviti ni sa „Vorspiel auf dem Theater“, gdje nam pjesnik svojim divnim humorom prikazuje prozu i ideale života, jer prvo ne stoji u nikakvom nužnom savezu sa tragedijom, a potonje tek s ovim stihovima:

„So schreitet in dem engen Bretterhaus
Den ganzen Kreis der Schöpfung aus,
Und wandelt mit bedächtiger Schnelle
Vom Himmel durch die Welt zur Hölle.“

I doista taj put od neba kroz svijet sve do pakla prevaljuje pjesnik s nama, kad se po njemu vogjeni sjednemo uz lektiru velebne ove pjesme. On nam otvara pogled u nebesa, prikazuje nam strahote pakla, koji si čovjek sam u svojim grudima stvara, i napokon nas vodi zemaljskim svijetom. U ovom djelu razvija Goethe sve bogastvo svog pjesničkog dara, a onaj dio drame, u kom nedostiživom vještinom vjerno slika sudbinu ljudsku, osigurao mu je već sam o sebi vječitu slavu. „Prolog im Himmel“, počinje najuzvišenijim načinom. Pisan je po uzoru knjige Job. — Goethe nam tude prikazuje Gospoda okružena nebeskim četama. Tri arangjela mu uzveličavaju divotu stvorenja. Rafael slavi vječitu ljepotu nebeskih sfera svjetlosti, čiji je vladar sunce; angjeli motreći sunce, ovo i za nje neshvatljivo djelo božje, ističu svemožnost božanstva; Gabrijel pak pokazuje zemlju kao središte elementarnoga svijeta, spominje njegovu odvisnost od nebeskog svijeta, a arangjeo Mihajilo opisuje vladanje elemenata na zemlji, gdje se opet otkriva i navještuje Gospod. Angjeli se vesele blagoj pojavi veličanstva božjeg, koje im se uskoro i pojavljuje. A kad zajedno izgovaraju riječi:

„Der Anblick gibt den Engeln Stärke,
Da keiner dich ergründen mag,
Und alle deine hohe Werke
Sind herrlich wie am ersten Tag,“

prenašaju ono, što je arangjeo Mihajilo o suncu govorio na Boga, kao na vogju i stvoritelja toga — pojmiti ga ne mogu, ali ih njegov pogled krijepi i jača. Iz ovoga, bez svake sumnje dostojnoga uvoda možemo naslućivati, da će nas pjesnik uvesti u ono, što je najuzvišenije i najviše. U protimbi s ovim angjelima stoji Mephisto, koji bi rada, da sve, što postoji, uništi; osobito mu godi, kad može ljude da sa

Legenda o sv. Gjurgju: Sv. Gjuragj u ženskoj crkvi u Monakovu. Drvena polihromska figura iz XVI. vijeka.

pravoga puta svrati, da ih zavede, dapače ih sažaljuje, jer ne mogu ništa izvesti uslijed raznih u njime protuslovnih elemenata. On ih uporegjuje cikadama, koje uvijek lete i leteći skaču, ali i uvijek u travi ostaju i svoju staru pjesmu pjevaju. Ali i tu se ljudi razlikuju. Cikada ostaje barem u travi, ali ljudi nijesu tim zadovoljni, oni hoće nešto da postignu i pojme, pa s toga svakamo svoj nos turaju:

„Und läg' er nur immer in dem Grase
In jeden Quark begräbt er seine Nase."

Pa baš s toga razloga, što uvijek nešto hoće da postignu a ništa ne mogu postići, eto ih on, vrag, žali dapače u toj mjeri, da mu se ne će mučiti ih:

„Die Menschen dauern mich in ihren Jammerstagen,
Ich mag sogar die armen selbst nicht plagen."

Gospod oprovrgava shvaćanje Mephistovo, on ga upozoruje na Fausta, svoga slugu, za kog zna, da je na krivom putu, jer „es irrt der Mensch so lang er strebt", ali i znade, da ne će u zlu ustrajati, i da ne će paklenska moć na njega u toj mjeri utjecati, da bi samo u nemoralnom i zločinačkom životu našao zadovoljstva, jer:

„Ein guter Mensch in seinem dunkeln Drange,
Ist sich des rechten Weges wohl bewusst."

Legenda o sv. Gjurgju: Relif u Nürnbergu iz XV. vijeka.

Mephisto tvrdi obratno, pa se nugja, da će on svoju tvrdnju dokazati, ako mu Bog dozvoli, da Fausta vodi svojim putem, a stihovi:

„Doch ihr, die ächten Göttersöhne,
Erfreut euch der lebendig reichen Schöne!
Das Werdende, das ewig wirkt und lebt,
Umfass' euch mit der Liebe holden Schranken,
Und was in schwankender Erscheinung schwebt,
Befestiget mit dauernden Gedanken,"

koje Gospod upravlja na nebeske čete, krasno napominju onu divnu vezu, koji spaja oba velika carstva stvorenja, duševno i prirodno, i teško će se naći pjesnik, koji bi to bolje i značajnije izrekao.

Kakvo je duševno stanje Faustovo i kako ga Goethe umišlja razabiremo iz riječi, koje Mephisto govori, kada pred Gospodom tvrdi:

„Fürwahr! er dient euch in besond'rer Weise,
Nicht irdisch ist des Thoren Trank und Speise.
Ihn treibt die Gährung in die Ferne,
Er ist sich seiner Tollheit halb bewusst:
Vom Himmel fordert er die schönsten Sterne,
Und von der Erde jede höchste Lust,
Und alle Nähe und alle Ferne
Befriedigt nicht die tief bewegte Brust."

Dakle ga predstavlja i crta kao biće, koje sluti, da ima doći do visoke cijelji, ali da za to, što njim hrli te hoće da ga čim prije postigne — što opet ne ide — u grudima svojim poragja nezadovoljstvo, koje mu mirovati nedade.

„Prolog im Himmel" sadržaje, kako vidimo, temeljne crte same drame te ih jasno i ističe, pa pošto smo se s njime s toga razloga dulje bavili, prelazimo sada na samu tragediju i to za ovaj put na prvi dio, koji nije poput drugih dramatskih umotvora razdijeljen u činove, ma da i nije tomu bilo kakvih osobitih poteškoća. U ovoj tragediji niže se prizor za prizorom. Prvi nam prizor pokazuje Fausta gdje sjedi u svojoj sobici uz svoj pisaći sto, te, govoreći sam sobom, dvoumi nad svim ljudskim znanjem i umijenjem. Punih je deset godina radio, mučio se, obragjivao sve grane znanosti, a na koncu toga dugog rada eto dolazi do osvjedočenja i uvigjenja, da ipak ništa ne zna, da ipak ništa osobita postigao nije.

„Heisse Magister, heisse Doctor gar,
Und ziehe schon an die zehen Jahr
Herauf, herab und quer und krumm
Meine Schüler an der Nase herum —
Und sehe, dass wir nichts wissen können!
Das will mir schier das Herz verbrennen.
— — — — — — — — — — — — — — —
Bilde mir nicht ein, was Rechts zu wissen,
Bilde mir nicht ein, ich könnte was lehren,
Die Menschen bessern und bekehren.
Auch hab' ich weder Gut noch Geld,
Noch Ehr' und Herrlichkeit der Welt;
Es möchte kein Hund so länger leben!"

To ga boli i peče, to mu srce para, pa jer nema ništa na svijetu, što bi ga razveseliti moglo, stavlja svu svoju nadu u magiju.

Pomoću magije, misli, da će doći u dodir sa svijetom duhova, koji će mu tajne ljudskog bistvovanja rastumačiti, i da ne će morati više u znoju lica svoga reći, što ne zna, nego da će upoznati, što svijet u svojoj unutranjosti veže:

„Dass ich nicht mehr mit saurem Schweiss,
Zu sagen brauche, was ich nicht weiss,
Dass ich erkenne, wass die Welt
Im Innersten zusammenhält,
Schau' alle Wirkungskraft und Samen
Und thu' nicht mehr in Worten kramen."

Uslijed toga razmišljanja i razgovaranja sama sobom, obuzima ga neka tjeskoba i sjeta; ne može dalje da u svojoj sobici izdrži, nego mora napolje u božju, lijepu prirodu. Samo čarobnu knjigu Nostradamusa hoće da sobom ponese [1]). On ju uzme u ruke, ali se i odmah nehotice u nju zadube, a osobito ga privlače oni razni tajanstveni znaci, koji su u njoj, te tako dogje i do „Makrokosmosa" [2]). Naskoro se Faust uvjeri, da je ovo izmjenično djelovanje u Makrokosmosu za njega samo slika, čije bitnosti on nikako ne može da shvati, pa s toga i okrene list u knjizi. Na drugoj pak strani pojavi mu se pred očima slika zemaljskog duha, duha elementarnoga svijeta, slika silnog i raznolikog zemaljskog univerzuma. Odmah osjeti, da je ovomu bliži, osjeti se u dodiru sa svijetom duhova. S toga i zaklinje zemaljskog duha, čiji je znak u knjizi, i ne potraje dugo, kad počne osjećati, da mu se javlja.

Oblačine se podignu nad njim, nestane sjaja mjesečevog, ne svijetli mu više njegova svjetiljka, munje mu bljeskaju nad glavom, a gromu slična tutnjava zaori. Strah obuzme Fausta, ali ga on umije svladati te ište, da mu se duh javi i prikaže. Pošto svoju želju ponovi, pokaže mu se ovaj u obliku vatrene pojave, ali ako i Faust tog pogleda ne može da podnese,

„Ein furchtsam, weggekrümmter Wurm."

ipak se usugjuje izreći, da mu je sličan.

Legenda o sv. Gjurgju: Baš vitez!

Na to mu nestajući duh dovikne:

„Du gleichst dem Geist, den du begreifst,
Nicht mir!"

te ga s tom izjavom smrvi. Faust misli sada, da mu je sva njegova sreća uništena.

U tom raspoloženju i duševnom stanju zateče ga njegov famulus Wagner, koji je poslije ponovnog, uzaludnog kucanja na vratima u sobu došao.

Pojava Wagnerova baš u ovom momentu izvanredno djeluje na čitatelja, te pokazuje u pravoj mjeri fino pjesničko čuvstvo Goetheovo.

Wagner, taj suhoparni pedant, koji cijeli svoj vijek u svojoj komorici uz knjigu kutri a svijeta pravo i ne pozna:

„Die Welt kaum einen Feiertag, kaum durch ein
Fernglas sieht,"

dolazi sada u svojoj sobnoj haljini, na glavi mu noćna kapica, sa svjetiljkom u ruci, pa govori:

„Verzeiht! ich hör' euch declamiren;
Ihr las't gewiss ein griechisch Trauerspiel?
In dieser Kunst möcht ich was profitiren,
Denn heut zu Tage wirkt das viel."

Wagner bi dakle od Fausta naučio čitanje grčkih tragika, zašto mišljaše da Faustova prijašnja vika s tim u savezu stoji. Krasno je Goethe-u pošlo za rukom, da u ovom prizoru pokaže opreku izmegju prave čežnje za znanjem, koje Fausta obuzima, i onog kratkovidog fakul-

[1]) Od Nostradamusa (Michel de Notre Dama) liječnika iz 16. vijeka, sačuvana su neka proročanstva u rimovanim stihovima i koledar za oznaku u promjeni vremena. Goethe ga u svom Faustu uzima za pisca magičke neke knjige.

[2]) Mitička i kabalistička nauka 16. stoljeća spominje tri razna svijeta: elementarni, nebesni i nadnebesni ili duševni angjeoski svijet. Sva ova tri svijeta sačinjaju Makrokosmos, a stoje megju sobom u izmjeničnom djelovanju. Božanska sila u duševnom svijetu prenaša se u nebesa pomoću inteligencija, koje odbacuje od sebe, a iz ovoga opet u elementarni svijet; oba potonja svijeta teže uslijed nagona, koji već u njima samima postoji, za višim.

G. Simoni: S misirskog pazara.

tetskog mnogoznanstva, kako je u Wagneru inkorporirano. Svaki stih ovog dialoga za se jeste, radi lake i nježne forme i radi najdubljih misli koje ističe, pravo remek-djelo.

Wagner se žali na kratkovjeki život ljudski obzirom na neizmjerne poteškoće, koje čovjek, prilikom proučavanja izvora sreta, pa da s toga mora uvijek na pol puta da sustane. Na tu primjedbu Faust mu odvraća:

„Das Pergament, ist das der heil'ge Bronnen,
Woraus ein Trunk den Durst auf ewig stillt?
Erquickung hast du nicht gewonnen,
Wen sie dir nicht aus eig'ner Seele quillt.

Pa kada Wagner to još uvijek velikim užitkom smatra:

„Sich in den Geist der Zeiten zu versetzen,
Zu schauen, wie vor uns ein weiser Mann gedacht,
Und wie wir's dann zuletzt so herrlich weit gebracht",

prekida Faust daljni razgovor o tom predmetu, pa ga otpušta od sebe.

Ovaj nam dialog jasno pokazuje razliku izmegju značaja Wagnerovog i Faustovog, čiji duh neprestano teži za živom i čistom istinom. S toga i izvrgava ruglu onu filologiju, koja držeći se grčevito sitnica s vida pušta um i srce; pa ako se je Faust za Wagnerova boravka kod njega, uslijed njihovih protivnih nazora, smatrao nešto viši od ovoga, to ga sada, gdje ga je ovaj ostavio, ono duševno stanje, koje i malo vrijedne stvari odmah nečim višim i savršenijim cijeni i smatra, sjeća ništetnosti ljudskog znanja.

Faust, ostavši opet sam, dade se na razmišljanje, te očajan kliče:

Den Göttern gleich' ich nicht! Zu tief ist es gefühlt;
Dem Wurme gleich' ich, der den Staub durchwühlt."

Uvigja sada da nije bogovima sličan nego crvu, koji po zemlji u prahu i blatu gmiže, Nemirni njegov pogled pada na njegove knjige i inštrumente. Sve je to prah i pepeo; sve to ruglu izvrgava, jer njegovim težnjama nije sve to moglo udovoljiti. Koja je to glupost bila zatvoriti se u tu jadnu komoricu i odreći se slasti i dragosti bijelog svijeta! U to opazi posudicu, u kojoj je otrov. Odluka je gotova. Hoće, da pokaže, „dass Manneswürde nicht der Götterhöhe weicht." — Život hoće da skonča, koji mu je toliko muke, boli i jada zadao, pa makar se pretvorio u ništa.

„Und wär' es mit Gefahr, in's Nichts dahin zu fliessen."

I već je kristalna posudica na ustima i odmah će biti kraj, kad no — uskrsno je jutro — zazvoniše zvona, a milozvučne uskrsne pjesme, dopirući iz pobožnih grla, zrakom zadrhću. Faust to čuje; kao da mu neka tajinstvena moć otrov od usta odvraća.

„Welch' tiefes Summen, welch' ein heller Ton,
Zieht mit Gewalt das Glas von meinem Munde?"

Ali odmah zatim osvijesti se te hoće da svoju nakanu izvede. Njega to pjevanje ne može od namjere uzdržati. Što se njega tiču ti silni i blagi nebeski zvuci? Što ga traže? Neka idu ljudima, koji su meka srca. Zna on, što oni naviještuju, ali njemu manjka vjera.

„Die Botschaft hör' ich wohl, allein mir fehlt der Glaube;
Das Wunder ist des Glaubens liebstes Kind."

U to mu sine u glavu uspomena na nježnu mladost, na ono doba, kad ga je to pjevanje napunjalo čistom pobožnošću, okrepljivom molitvom; naivna, nepomućena, bezazlena sreća nevinog djetinstva njegovog pojavi mu se pred dušom. Obuzelo ga ljudsko ganuće, jedina veza, koja ga još sa životom spajala, i on se opet baci životu u naručaj izričući krasne stihove:

„O tönet fort, ihr süssen Himmelslieder!
Die Thräne quillt, die Erde hat mich wieder."

Krasno je Goethe-u uspjelo u ovom psihološki istinski predočenom prizoru upotrebiti tajnu moć vjere te, spojivši ju sa crkvenom svečanošću, na taj način Fausta odvratiti od njegove zle nakane, te ga opet svijetu, živovanju povratiti.

Faust se kani otrova, jer ga je neko neopisivo čuvstvo, neko čuvstvo puno slutnje, obuzelo. Duboka je to misao, kad čovjeku, koji očajava nad svojom sudbinom, koji hoće da se sa svijetom za uvijek rastane, slava uskrsnuća Hristova pobugjuje želju da i dalje živi, te ga sa životom izmiruje. (Nastaviće se.)

Meram je beg!

Crtica iz nedavnijeh dana.

(Svršetak.)

VI.

Ima desetak godina, kako je Osman efendija izgubio svoga rahmetli oca. Njegov otac — kao pravi otac — brinuo se za svog Osmu, pa dok je još u mekteb polazio, otac mu se s hodžom veoma pazio i vazda za svog Osmu pitao: kako li uči i da li svaki dan u mekteb dolazi?

Pa kad bi se slučajno izmako pa Osme ne bi bilo u mektebu, nije mu ni tada puhalo ispod samara, jer bi ga svatovi našli i odveli u mekteb.

Tako je htio njegov otac.

A kad se je Osmo malo potego i ojačo, njegov otac sa dogovorom njegova hodže, digne ga u Sarajevo, u jedan veći mekteb.

Osmo je tude ostao nekoliko godina, a baš ga tude i smrt očina — zatekla.

To mu bijaše najveći gubitak, a njegova mati ne imajući nikog prečeg i bližeg od muške glave, naredila je i Osmo je zastavio dalje nauke, te došao na očino ognjište, pa nastavio kuću kućiti.

Sprva mu poteško bijaše, jer nije šala, on se naučio iza očinih legja imati sve gotovo i bez truda, a sad ga udarilo sljeme u tjeme, pa mu u prvi mah tegobno i neprestano u brizi bijaše.

Ali kano su davno rekli: ilum[1]) pod noge nikoga ne baca, pa tako se i na Osmi opazile vrijedne i čestite promjene, te ga svjetina bez razlike zvala: Osman efendija. Vidili na njemu da je hajirli[2]), i svome mrtvome babi na diku.

Poslije oca je poslove još više razgranao, i neprestano brigu vozio za pomnožavanjem imetka, a novca nije trošio u besposlicu. Trudio se, ali se truda nije žaco.

Rano ustajao, rano lijegao.

Tako jednog jutra, jedva se ujagmio obući, i po navadi s materom sjesti, evo ti hizmećarice i javi im da Ajnuša hoće megju njih!

Osman efendija i mati mu lijepo se s Ajnušom ispitaše, te joj on sobom nalije findžan kahve, i dapače je upita, je li joj dosta šećera, i ponovi nekoliko puta, da se čudi, kako im odavno nije došla.

Čula Ajnuša, kako su i Smajil-beg i Osman efendija zaprosili Dževahiru. Ona to opazila i na Nejr-hanuminoj spremi, jer je kod nje mnogo išavala.

— Dosta sam hajra (dobra) od tvoje majke zgrnula, pa bi mi drago bilo, da se dočepaš onake košute, reći će Ajnuša, pogledav u Osman efendiju.

— Pa kad ti je drago, a ti — prioni meni je ugovarati, pa ću i ja tebi valjati! odgovori joj Osman efendija.

— Nijesam ja badihava ovako pogulila rano — odgovori Ajnuša. Onda uze dogovarati se, kako bi dobro bilo, da se Osman efendija sam sobom gdje god baci lafa s Dževahirom. — „Iz srca u srce ima put, pa da i ti prokrčiš stazu njezinome gazu! Moja je briga da vas sastavim!"

I tako samim nastojanjem Ajnuše Osman efendija se mogao sastati na slatki razgovor s Dževahirom onu noć, kad je njezina mati išla Lutfi efendiji. Onu je istu noć kod kuće s Dževahirom ostala Ajnuša.

— Nijesam ja ona, koja ti mogu zapovijedati, rekla je Ajnuša tihim glasom, kad je bila na samu sa Dževahirom: — Ti znaš, šta se oko tebe plete... Gledaj, moja draga, kako će za te biti bolje, nastavi Ajnuša, katkada uzbacujući oči i brižno lomeći svoje prste. Prevariš li se — samo će te kajanje ubiti, i bićeš sama sebi breme... Tu ti ona prihvati zgodu i stane preporučivati Osman efendiji.

— Ništa, ništa, prihvati živo Dževahira: — ja znam da će biti sve onako, kako Bog htjedne! Osman efendiji beli nije mahane...

— Tko bi ti se bolji javio? Pa što bi dugo razgrizala? govorila je Ajnuša.

— Tko te tome nauči, napalo mu na oči! šaljivo će Dževahira.

— A Ajnuša produži: A on Osman efendija baš ko janjac, čestit i u putu i tebe vrlo sevdiše.

Neko na pendžer pokuca. Dževahira se trže, a preko lica joj preleti ružičasti rumen. Mislila je, da je Smajil-beg!

— Poviri i mrve se poplaši ugledav pod pendžerom Osman efendiju, za kojeg već i ne pamti, kad je dolazio.

— E baš si mu ti poručila, tihano će Dževahira, jer mi o vuku a vuk pod pendžer!

U tome Ajnuša svjetlo udunula, pa se na minder izvalila, a Dževahira nastavila ašikovati. Otego se laf sve do dolaska Nejr-hanumina, kad no se je od pendžerova otkučio i pod dudovu sjenu zaklonio.

Taj slatki sastanak, povećao je silna talasanja u Osman efendijinom srcu i Dževahira mu puno draža postala, pa je osjećao: — da mu se u srce uvalila ko šećerli gurabija.

A Dževahira? I ona se — za čudo božje — od one noći promijenila! Medene Osman efendijine riječi potkopale Smajil-begov zid. Dževahirino srce galilo za Osman efendijom. Njezino ašikovanje sa Smajil-begom — lako se s vrela zamutilo.

VII.

Što je koji dan izmicao, sve to većma se Dževahira klonila muškinja i volila da je manje gleda. A sami Smajil-beg je najmanje vigjo. Kad bi joj haber[1]) dali, da je on zove na kapiju, svaki bi se put pričinila u velikom poslu, ili da je nahoš[2]), premda to nije ništa priječilo da priziva drugarice i s njima tihano pjevucka.

Kad bi je Smajil-beg nehotice nazrio, možda je opazio: kako joj nije pravo. Čudila se i sama, što nije ni malo za njim marila. Njega je to opržilo tako, da je samo vrebao zgodu, ne bi li koju iz njezinih usta čuo...

Ali bijaše i šteta, da se za tako malo dana, na njoj opazila velika promjena, a puste bi brižne sjene sa njezinih rumenijeh obraščića, nestalo samo onda, kad bi svoje drugarice oko sebe vidjela i kad bi čula zvukove omiljele joj pjesmice:

Mene majka jednu ima,
da me i nema!

Griskajući svoje prste, često bi se zapanjila i nepomično kao kamen gledala ravnim pogledima ispod uzvijenih obrva. Pa kako se obrečeno vrijeme prikučilo, istom što ne bijaše iz kože izletjela, te je upravo u njoj nešto umiralo...

Najskrajnu noć, kad je trebalo odlučiti kojim će se putićem kola svrnuti, sjedila je Nejrhanuma s Dževahirom na čardaku. Vrijeme na dvoru bijaše se iznenada pomutilo, pa noć nekom težinom i omarom ovladala; pričinjaše se da će biti oluje. Vjetar nemirno zadirkivaše u lišće, a iz daleka do ušiju dopiraše srdita i odaljena gluha grmljavina.

Nejr-hanuma kao začaravana sjegjaše na sećiji, a Dževahira malo poniže za gjergjefom. Vezla je marljivo nikuda se ne obzirući i ne mičući, dihala je istiha, te bi rijetko kada uzdahla, i onda sva protrni nekom studenju, kad joj na um dogji, šta se oko nje plete...

— Draga moja Dževahira, reče Nejr-hanuma kad su mrve poposjedili: — hoćeš li svoju majku poslušati?... Ma šta ću ti kriti, — i ti se tu pitaš! Znaš ti svoju majku, da ti ne bi rada bila naprtiti što god na tvoj vrat. Znaš — hvala Bogu — o čem se radi. Imaš pamet — vigjala si, da te je Smajil-beg do perčina zavolio... Znam da bi mu bilo teško, da te drugom poklonim. A eto te dvojica prose.

Ama... ja bih, baš voljela da mi budeš Smajilbegovica nego — Osman efendinica! Ta kćerce, — puna su usta — Smajil-beg!

A ispred Dževahire poče se kretati nešto, čega se ona ovo posljednjih dana — ni sama ne znajući zašto — najveća plašila.

— Pa šta veliš kćerce?

Dževahira se ko iza sna trže, a u očima joj sijevnu nezadovoljstvo, pa reče:

— Majko! Ja sam rad tvojoj želji i onomu što ti voliš.

Megju tim i na dvoru kiša bljuznu, a grmljavina zaječa. E baš se sastala i mijena i uštap.

Nalik na jeku grmljavine, take se oviše muke oko Dževahirina srca i potajno — bez huke i jeke — gruhnuše o njezina laka rebra, i ona proli suze.

— Za što plačeš? Za što se kahariš[3])? govorila joj Nejr-hanuma. — Tko bi te bolji uzeo? Be šućur[4]) čini — kad te hoće. Znaš da bi mogao u cijeloj kasabi — koju god on hoće — izabrati.

[1]) Nauka.
[2]) Dobar.

[1]) Glas.
[2]) Poslaba.
[3]) Žalostiš.
[4]) Zahvaljuj.

— Dževahira prinese vezeni jagluk licu i dočeka suze, koje se htjedoše skotrljati niz poblijegjeno, medeno lice, pa reče:

Ja sam već rekla, da ću sve poslušati, što gogj ti duša ište! Evo ti moja riječ: — što gogj ti hoćeš, ja — hoću!

— Pa dobro! rekne Nejr-hanuma i pošto bijaše docne, ponudi je da legne, ne bi li se mrve smirila.

VIII.

Istom pred zoru zaspi. Pa nije ni čudo. Kako nije smišljala, upravo iznenada kao sinoćnji vihor, saletila je sudbina, pa joj sad valja s djevojačkog prijestola jaram na vrat.

Sva joj unutrica strepila, a u glavi pustoj, i zaglušenoj, okretale se jedne te iste misli, tamne, — nedozrele i zle. Šta li će se iz svega izleći...

Svane. Dževahira se prije matere trgne iza sna i ustane. Čudnovat pogled baci na mater.

Ne bi dugo, ustane i Nejr-hanuma, ali po zadugo ne mogaše progovoriti; ona je osjećala, da će joj biti teško nadvladati samu sebe.

— Draga kćerce, uze ona napokon i kroz zube nastavi: — mogu li se u te pouzdati — da hoćeš...

— Možeš, rekne Dževahira i obori glavu.

I ona se sva podade sudbini.

Kad se je otale s materom rastala, otišla je u mabejnu i tude na samu sjedne u jedan budžak i zaplače. Tuga joj obvila i dušu i tijelo. Tko bi reko, da će se iz šale zbilja izleći...

I ta ljubav nije za nju nikakva radost, već od sinoć drugi put plače.

Istom što je proklilo u njezinu srcu nešta nova i zatalasalo se, eto se i podgriza. Stidno i gorko pa i bôno bijaše joj; istom je sada oćutila, da joj je Osman efendija odražao.

A kako je slavodobitno odjeknulo u Smajil-begovoj duši, kad mu je muštulukčija[1]) javio da je Dževahira njemu namijenjena. Za heftu da je prevesti može!

Nejr-hanuma je mogla za tako kratko vrijeme kćer spremiti, jer joj čejiza nije trebalo tada nabavljati, osim sam bakar pokupovati.

Stvari su vadili iz punijeh čekmedža, pregledavali ih i ruho razregjivali po zetovoj rodbini.

Čim je po kasabi puko glas, da je Dževahira isprošena i prstenovana, odmah se saletjelo ženskadije i o svačemu naklapalo; Nejr-hanumi bijaše najmilije, kad bi se ruhu divili, i govorili da joj je kći pravog akrana[2]) izabrala.

A Dževahiru morile slutnje.

I kad bi drugarice od same vragolije zapjevale:

> Ja se spremam u tugjinu,
> u tugjinu svome dragom...

ona ih smetni, pa bi valjalo preći na koju veseliju.

Vijest da je Dževahira za Smajil-bega isprošena nije mogla mimo Lutfi efendiju hladno proći, već ga saletjelo razmišljanje, pa i on pohitao Nejr-hanumi na mubareć[3]).

— Eto zar sugjeno — pa da Bog dâ s hajirom, i da im se zvijezda podudari. A beli sam ja volio, da si Dževahiru — Osman efendiji dala, reći će Lutfi efendija Nejr-hanumi: — Ma nekako se je Smajo oćutio ko sir u čabru...

— Eh Boga ti — i ja sam baš dugo razgrizala, ama ne moreš. Trefilo se akransko dijete, a ja, ja volim da je za akranom, pa makar treći dan kruha jela! reče Nejr-hanuma, a u taj mah se u njoj uzbudio begovski ponos, pa još dobaci: Zlato je zlato! Zna se zlato i u kalu i u prahu.

— E-e, ama ti i sama znaš, kakav je vakat[4]) tijesan! Osman efendija je pojačih legja od Smajil-bega, reče Lutfi efendija.

— Ja—a! Ama.... U Smajil-bega je babovina, a u Osman efendije — kupovina!

— Hm... babovina... babovina, babovina! Vigjaj ti Nejr-hanume! I na to ona gleda!... Bome si tu pješice... Dan i noć nije svejedno, a to je baš svejedno... izreče Lutfi efendija začugjeno gledajući Nejr-hanumu.

— Ja znam, šta je tvoj meram? I jest megju Smajil-begom i Osmanom razlika kô izmegju dana i noći, reče Nejr-hanuma. — Samo ja — možda drukčije mislim, a ti drukčije. Pomisli efendija: pane zlato i u blato, pa ga operi, a ono košto je i bilo!

[1]) Glasnik, koji se dariva.
[2]) Priliku.
[3]) Veselje.
[4]) Vrijeme.

A svršilo se s time, da se je Lutfi efendija uvjerio, kako je Nejr-hanumi stalo samo do toga, da joj je kći za begom!...

I tako se Lutfi efendija rastao sa Nejr-hanumom.

Dževahiru svatovi poslije jednu heftu dana priveli Smajil-begovoj kući i tude opirili, proveli se i ozidali kô — kod bega!...

IX.

Dani prolaze jedan za drugim kao mutna voda.

Navršile su se i tri godine, kako se je Dževahira udala za Smajil-bega D... ća.

Još u medenim heftama doživila je neugodnih, gotovo strašnih dana; ona trpljaše velike muke, prve u životu... Čim pod tugju strehu, odmah se nasukala...

Kao i prije ona je još uvijek mila pojava, samo što je kroz te tri godinice sasvim opala, a njezino je srce za to vrijeme upravo — opustilo. Mrzi ona u čijim je rukama. Na sve bi se odvažila, samo je još razmišljala: kako bi se kutarisala[1]) muke? Bi li se vratila materi? — ili bi se kome odala i potužila? Kud je pristala sa svojom glavom?

O kako bi još duboko uzdahla, kad joj materine riječi na um pani:

— Sabur[2]) čini, i šćipi na tvom srcu — nek ti ni dost ni dušmanin — ne zna za tvoju muku, zaklinjem te: živa ti ja bila! govoraše joj mati... Po svoj prilici da mnogo ne mari za mnom. Ona me je i unesrećila.

I svaka Dževahirina riječ kao da je bila zalita jadom i čemerom.

Ne, ne, ne može se ovo trpiti — šaptala je opet, a obrazi bi joj gorili od teške tuge. Ove bi joj posljednje riječi titrale pred njezinim očima — ili kud pošla ili došla.

Iza cigle trije godinice ona se ne mogaše koje čemu sviknuti, a u posljednje joj vrijeme prikipilo. Dosada, peckanje njezine savjesti nad ponašanjem njezina muža, i još koješta, nedade joj živog mira.

Jednoč joj se upravo bijaše smrklo pred očima, a krv joj se raspalila. „Odlazim iz svoje nesreće“, pomisli ona... „Samo glavu kutarisati, pa sve mu džaba!“ Brzo se obuče, feredžu ogrne i ode iz kuće. To bijaše megju akšamom i jacijom, a noć mračna. Idući je oćutila kako joj srce silno tuče. Najedanput eto je materi u kuću.

A kako je njezine matere bijaše stid... ukočila se od muke, pa jedva diše.

— Sve sam te slušala, i sve sam činila, što gogj si htjela, reče Dževahira materi: — ali se, beli, više durati ne može! Naše su nade otišle u vjetar! Saburila sam, podnosila sam kao ni jedna moja druga! On što koji dan — sve gori! Pije, lije, lola se i po nevaljanim poslovima ide. A još kad mi se na moju glavu pijan svali... Da li ti je samo jedan dan bit na mojem mjestu..! Tu zapne.

Suze kao kiša udare iz njezinih očiju... pa jedva jedvice, jecajući doreče: „E ja mu, beli, više — ni živa ni mrtva — ne ću!“

Svaka riječ, svaki mah ruku i izražaj Dževahirina lica, ljuto se dojmio Nejr-hanume, i ona to sve slušala tužne i pretužne volje. A kako je još kajanje grizlo? U taj mah joj i njezin život dosadio, pa bi voljela da je mrtva, nego što joj valja čektisati tu sramotu...

— Pa zašto da ga ne ostavi? Zašto da tolike muke podnaša? Valja pomisliti na zapreke. Obje ih bijaše stid, stid ih njihovih akrana, pa još kad pomisle, kako je Dževahira mogla biti sretnijom? E ma znaš srce im se para?

Nije Lutfi efendija bez razloga onako utoma Nejr-hanumi rekao, da se Smajo oćutio kô sir u čabru...

Smajil-beg u svojoj neukoj tvrdoglavosti, ne bijaše kadar da se iza sna trgne, i da prione za onim, što bi ga na pravi put izvelo. Već od kako se oženio i smirio, a on sve jednako po mejhanama, pa ni zeru ne bijaše nade, da će se trsiti te svoje zle navike. Bijaše već i docne.

Od ženidbe je više od polovice babovine srušio i pod mehansku strehu utjero.

Sprva mu bijaše neugodno, a poslije i to obiko, pa bi najviše Osman efendiji I....ću svoju babovinu prodavao.

— Zašto je Dževahira toliko nesretna? Kukavna ona! Kao otrovana riba osjećala je toliku svoju nesreću. I niko do Boga nezna, kako joj je. Očevidno je da se njima dvoma nije zvijezda podudarila, jer im ne bijaše do zajedničkog života, a onu sreću, o kojoj je Smajil-beg snivo prije, nego što se je dočepo Dževahire, turio je niz vodu, jer nije za njega.

[1]) Riješila.
[2]) Strpnja.

Pa šta naostragu bi?

Dogodio se pramaljeća ugodan dan. Sunce već otopilo sav snijeg, koji je do skora pokrivo sva polja i kućne krovove. Na sve strane i po sokacima množija potočića, što su se slijetali iz daleka, i sitno strujeći slivali se u mutnu Ukrinu. Sunce ojačalo i vlažnu zemlju svojim toplim zrakama zagrijalo, pa se mjestimice i zelen bijaše nkazala.

Tako lijepog dana sjedio Lutfi efendija na istome mjestu, gdje je prije tri godine dočekao Nejr-hanumu u svojoj sobi, kad ga poviče prosti promukli, i kako mu se činilo poznati glas.

— Lutfi efendija! Jesi li kod kuće? — vikao glas s avlijske kapije.

— Jesam!.— on će. — A tko to viče?

— Ma ja... zove te kadija u mehkjemu[1])! nastavi glas.

Lutfi efendija je dakako onda pogodio, čiji je to bio glas. Pa nije ni bilo teško pogoditi, jer se sam Lutfi efendija kao na hići brzo nagje s njime na kapiji. Bio to stara poznata zaptija — Bajro.

X.

Mehkjema ne bijaše daleko.

Kadija ga lijepo primi i na minder posadi.

Kad Lutfi efendija baci oči po mehkjemi, pred kadijom ugleda — Smajil-bega koji bijaše podbuknut od pustoga pića i razvraćena života, i Dževahiru, koja pred kadijom ko izgubljena stajaše. Vidilo se na njezinom stasu, da od nećega gine...

Bujica uspomena navali u glavu Lutfi efendiji, te mu se sva mehkjema pričini puna magle. Žao mu bijaše Dževahire.

Tada je Nejr-hanumu upravo zamrzio; žegjajući begovskog ponosa, a drugo više ništa ne smišljajući, radi toga svojoj kćeri taku sudbinu naprti a volju odbi.

Kad ga je kadija, što je potrebno bilo ispitao, Lutfi efendija još jednom pomisli na Dževahirinu sudbinu i zaklima glavom, pa pogled obori preda se.

Kadija svršivši ispitivanja, i sastaviv raspravi zapisnik, izreče hućum[2]) ovaki:

„Tužena Dževahira, koja se od zajedničkog prebivanja sa mužom joj usteže, prisilnim načinom mužu uručiti i na zajedničko prebivanje siliti se ne može, te se radi toga ista tuženica proglašuje „našizom[3])“ i gubi pravo muževljeg uzdržavanja.“

Šućur[4]) Bogu, kad nije sile! — izusti Dževahira i sva joj unutrica zastrijepi a glas joj nekako žalosno odavaše radost. Džaba mu njegova nafaka, mislila je Dževahira.

Pa kako gogj na cijelome svijetu imade zla i dobra, tako i Dževahiri pod Smajil-begovim jarmom, a uz njezinu mater, povratiše se ljepši, mirniji i skromniji dani života.

Šta je sirota prepatila, to ona najbolje zna, a njezinoj materi bijaše teško, što Dževahira nije htjela na mjestu ostati... Nije mogla.

Eto na što izigje Nejr-hanumin ponos, da jedinicu dade za akrana?!

Pa kad se jednoč pogača razlomi, više je niko živ ne sastavi. Tako Smajil-bega i Dževahire ništa više udružiti ne mogaše i sve jedno, što se njegovom brojila. A i kako bi? Izmegju njih dvoga zinula jala, puna nepogoda, pa se u nju sve Dževahirine muke i patnje cijedile, te jala nabujala i svojim talasima najboljeg kormanoša zanosi!

Mehmed H. Seijdović.

Sultan Mehmed II. Fatih.

Slika iz osmanlijske povjesti.

Napisao *Ferdo pl. Šišić.*

(Nastavak.)

Padom Carigrada nastaje po Osmanlije novo doba: doba sjaja, moći i velevlasti. Do sada je sultan bio više azijski vladar, koji je tek imao u Evropi svoju prijestonicu, ali zauzećem Carigrada postaje on evropski vladar, a i njegova država. Prije toga nema još tako zvanog istočnog pitanja, to jest kako da se Osmanlije

[1]) Sudnicu.
[2]) Osudu.
[3]) Neposlušnom.
[4]) Hvala.

Labin u Istri. Slikala *Anka Lynkerova.*

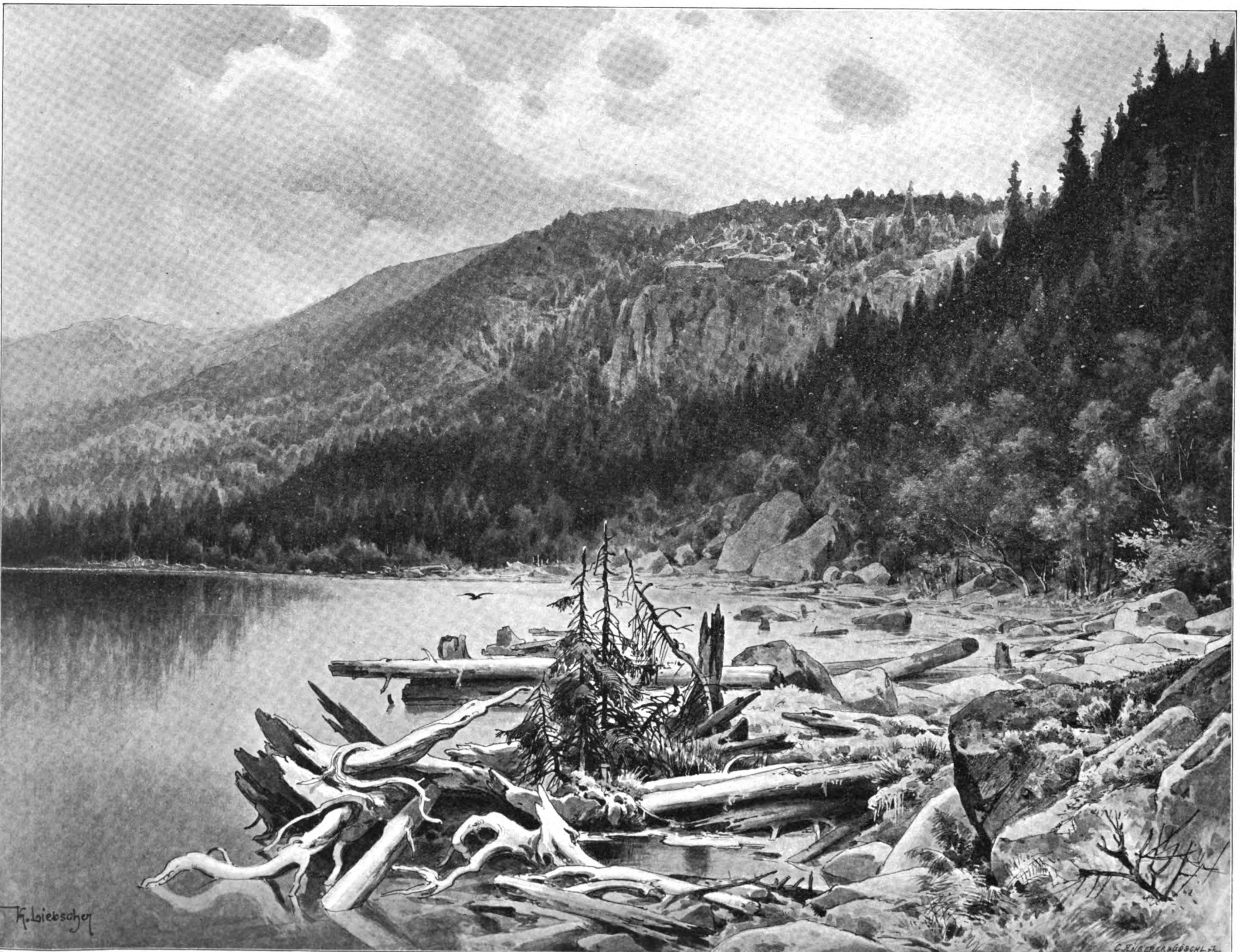
Izgubivši ovim padom staro svoje lice, Stambul se stao puniti novim gradnjama, što su ih činili osmanlijski sultani; Mehmed Fatih sam vrijedi po Stambul kao kaki osmanski Justinijan.

Kad je prestalo plijenjenje i otimanje, te vojska nije imala više šta da grabi i robi, pa kad se pročulo za proglašenje Fatihovo, onda izmiliše iz svojih skrovišta mnogi grčki i talijanski gragjani; drugi se opet iskupiše iz ropstva, te se povratiše. Oni se nastaniše u okružju blizu gradskih utvrda, dok je novo osmanlijsko pučanstvo napučilo ostali dio Carigrada. Mehmed se nije plašio evropskog i kršćanskog stanovništva u gradu, ta poznata je velika tolerancija vjerska svih sultana; uz tursko stanovništvo iz Male Azije, doseli skoro još i mnoštvo Armena, Grka, Bugara, Srba i Rumunja. Na takav način uze nova osmanlijska prijestonica opet da raste brojem stanovništva. No toj masi nemuslimskog puka, trebalo je opet dati vjerskih poglavica, koji su svojom glavom jamčili za red i mir. Kršćani armenski, slavenski i latinski dobiše prelata po svojem obredu; najvažnija vjerska zajednica bila je crkva grčko-istočna: i njoj ostavi Mehmed njenog poglavicu — patrijarha. Treći dan iza što je osvojen Carigrad, naredi sultan, kako je bilo mjesto patrijarhe prazno, da se izabere novi i ustoliči po starom običaju. Za kršćanskih careva sastojao se on u tome, da je novi patrijarha dobio na poklon od cara zlatom, dragim kamenjem i biserom nakićeno žezlo i krasnog konja pokrita bijelim ćebetom; na tom je konju praćen od svega svećenstva, izjašio iz carske palače u patrijarhat, gdje su ga dočekali visoki svećenici svim počastima. Ovdje je primio iz carske ruke žezlo ovako: Car je sjedio na prijestolu, a oko njega stajaše sv. senat otkrivene glave. Na to izreče blagoslov prvi dvorski kapelan, veliki domestik zapjeva himnu i gloria, a nadglednik svijeća na drugoj strani zbor „Kralj nebesa". Kad je pjevanje svršilo, ustade car držeći u desnoj žezlo; na desnoj mu je stojao cezar a na lijevoj metropolita heraklejski. Novi se patrijarha tri puta pokloni cijelom zboru, a onda se baci nice pred carem, koji dignuši žezlo izreče ove riječi: „Sv. trojstvo, koje mi je carstvo dalo, podaje tebi patrijarhat novoga Rima." Tako je patrijarha primio svoj čin iz carevih ruku, te podjedno bio od njega regjen. Zbor pjevaše: „Na mnogaja ljeta, Gospode!" Sultan Mehmed htjede da ista ceremonija i za njegove i njegovih nasljednika ostane. Neznatan broj svećenstva izabere sebi za glavu Gjorgja Skolarija, koji se prozva Gennadios. Padišah pozove ga k sebi k stolu i razgovoru, te ga primi velikom počasti. Iza poduljeg ljubaznog čavrljanja, obdari ga krasnim žezlom, doprati ga do dvorišta, pa zapovijedi svim svojim u dvoru, da novog patrijarha doprate do sinode. Gjorgje Skolarije jašio je na krasnom konju sve do crkve sv. Apostola, koja mu bješe mjesto sv. Sofije odregjena za stolnu crkvu; ali Gennadios skoro potraži novi hram. Sultan izdade patrijarhi ferman, „kojim niko ne smjede da u njega dira i da ga smućuje; ne trebaše ni poreza da plaća, ni inog nameta za sva vremena." Isti ferman zajamčivaše Grcima tri sloboštine: prvo, da im se ne će crkve njihove pretvarati u mošeje, drugo, da će svoje pogrebe, svatove i ine crkvene obrede slobodno izvržavati, a treće, da sigurno mogu slaviti Vaskresenije.

maknu iz Evrope: sada zanima ono svu zapadnu Evropu, dok u toj stvari u XVIII. vijeku ne preuze vodstvo rusko carstvo, kao baštinik bizantinskog dvoglavog orla. Zauzećem Carigrada osmanlijsko carstvo postade prva i stalna država na Balkanu, a podjedno opasan susjed, strah i trepet jugo-istočne i srednje Evrope. To susjedstvo osobiti osjeti naš narod po Srbiji, Bosni, Hercegovini, Slavoniji, Hrvatskoj, Dalmaciji, a dvjesta-godišnji strah bečki, opet nam tumači svesilne Osmanlije. Do godine 1453. nije se zapad toliko brinuo šta se na istoku zbiva, pače nije ni uvažavao osmanlijske pobjede, niti nazrijevao osobite kakve pogibije. Sada mu puče megju očima, a poglavito kad se uzela širiti Mehmedova riječ: „Jedan Bog na nebu, a jedan car na zemlji." Toj možemo lijepo dodati onu našega naroda: „Bog visoko, car daleko!", jer jasno tumači položaj njegov po padu Carigrada. Pad Carigrada veoma zaplaši sav narod po staroj bizantinskoj državi. „Sva se Grčka upropastila, kad se saznalo za tu nesreću, veli Villemein; iz Peloponeza (Moreje) i s otoka bježao je narod, a da nije ni sam znao kuda i za što. More bješe pokrito lagjama, što su nosile bjegajuće Grke i njihovo blago. Planine, manastiri, otoci u vlasti mletačkoj i genoveškoj napuniše se tim jadnicima. To je bilo rasulo, veli jedan kroničar, nalik na ono Jevreja, kad je pao Jerusalim."

Znao je za sve to Mehmed, pa s toga najprije naumi umiriti zastrašeno pučanstvo. Po svim krajevima dade razglasiti, da se svi stanovnici grada, koji se posakrivaše od straha, slobodno i bez bojazni opet mogu vratiti svojim kućama, te živjeti kao pregje. No podjedno nije sultan napustio misli, da od Carigrada načini prijestonicu.

Upotrebivši prvi dan mjeseca juna za primirenje Grka, pogje na 2. juna u Galatu, da ondje ohrabri uplašene Genoveze. On se zakune da će ostaviti Galaćanima njihove zakone i njihove sloboštine. Ali utvrde gradske dade srušiti s kopnene strane, a to je značilo, da Genovezi ne mogu više osmanlijskomu caru dodijavati, kao što su grčkomu. Mehmed je po osvojenju Carigrada zapao pridjev *Fatih* (osvojitelj) i *Gazi* (pobjednik). Sada mu je tek dvadeset i četiri godine bilo, ali slavom je megju Muslimima daleko prvi bio, jer se na njemu ispuniše riječi, „da je on najbolji vladar, a njegova vojska da je najbolja." No prije nego li se spremao na dalnja junačka djela, oprosti se kukavice i nevjernika. Znamo da je veliki

Crno jezero u českoj Šumavi. Slikao *K. Liebscher*.

vezir Halil bio u strahu pred mladim padišahom, što je on baš drugi puta nagovorio starog Murada, da opet primi žezlo u ruke. Za podsade Carigrada tajno je šarao s Grcima, dapače otpremio pismo neka se samo junački bore i brane. Prije nego li će poginuti admiral bizantinski Luka Notaras, izdade on Mehmedu, da se opirao njemu, jer da ih je na to poticao sam veliki vezir Halil, a za dokaz podade padišahu izdajničko pismo. Odmah 1. juna dade Mehmed Halila utamničiti, a četrdeset dana iza toga (10. jula 1453.) izgubi veliki vezir glavu. Uredivši tako sve poslove, povrati se Mehmed u staru prijestonicu svoju Drenopolje da se s njome oprosti, prije nego li će za uvijek preseliti je u Stambul.

Gjorgje Branković, podsijedanje Biograda (1456.) i propast Srbije (1459.[1]).

Mehmed se vrati dne 18. juna u Drenopolje. Prva mu je briga bila, da primi čestitke od raznih poslanstva svojih vazalnih kršćanskih država, što je tako srećno svršio carigradsku vojnu, te osvojio Bizant. Tom se prilikom i Gjorgje Branković sjetio svoga vrhovnoga gospodara, ali tog puta, dakako imajući na umu konačno pokorenje Srbije, Fatih izrazi svoje veliko nezadovoljstvo s ponašanjem srpskog despota; on povisi odmah harač srpski na 12.000 dukata, a spočitavajući neko neprijateljsko držanje Srba za vrijeme podsade grada, zaište od despota da bi mu predao ključe gradova, a poglavito tvrdog Smedereva i Golubovca. Despot je bio u brizi što da čini, no videći gdje se sva Evropa zbog pada Carigrada uzrujala, pače gdje se naumilo podići opću vojnu za njegovo oslobogjenje, pošalje u septembru 1453. Mehmedu povišeni danak, dok mu nije zadovoljio glede izrudžbe gradova. To je sultan jasno razumio: na proljeće godine 1454. mora buknuti rat. Svu jesen i zimu spremao se padišah na vojnu: javno je bilo mišljenje, da je držao posvoj Srbije šalom, dok mu je prava cijelj bila Ugarska, sada najopasniji i najjači susjed. Brankoviću nije bilo teško saznati nakane Mehmedove, pa s toga ga vidimo gdje s proljeća 1454. bježi sa svojom ženom Jerinom u Ugarsku, noseći sobom golemo blago, koje su ljudi punih petnaest dana prevažali preko Dunava. Tu mu je prva briga bila da Ugrima dokaže šta ih čeka, ako padne Srbija. To mu i uspije: na Pavlov dan kralj Vladislav potpisuje dekret, da se vodi rat s Osmanlijama, naznačuje Sibinjanin Janka za vojskovogju i naregjuje, kako da se vojska skupi. Megjutim već se krvavi rat razmahao po Srbiji, da joj za koji dan zabrani slobodu.

Sultan pokuša najprije ne bi li bez rata pokorio Srbiju, pa s toga posla čauša u Smederovo, koji tamo stiže, kad je Branković već bio u Ugarskoj. Mehmed poruči despotu ovako: „Srbijom je po pravu, priznatom od strane osmanlijskih sultana, vladala dinastija Lazareva (Laz-Oglije). Posljednji je predstavnik te dinastije preminuo u licu despota Stjepana Lazarevića sina Lazareva. Despot Gjorgje nije Laz-Oglija, već je Vuk-oglija. Pravo Gjorgja Vuk-oglije da vlada zemljom Laz-Oglije nije ni malo jasno padišahu. Za nju je jasno da osmanlijska dinastija ima neka prava na tu zemlju, jer je s dinastijom Laz-Oglija bila u ženidbenim vezama. Svakojako sultanu ta zemlja treba. On je formalno od despota traži. Pristane li ovaj da mu je na lijepi način ustupi, onda mu sultan daje na mirno uživanje stare zemlje Vuk-Oglije (to jest Kosovsku ravnicu s Prištinom) i još varoš Sofiju. Ne pristane li, onda je tim samim sa strane padišaha navješten Srbiji rat." Dakako, ne dobivši čauš za obećanih mu trideset dana odgovora, vrati se u Drenopolje, a osmanlijska se vojska stala kretati na put. Još nikad do sada nije se tolika sila kretala na Srbiju. Iza raznih manjih okršaja, pade sam Mehmed pod Smederevo, te ga uze podsijedati. No junačko držanje Srbabranitelja, a još više nenadani moćni napadaj, prisili silnog osvojitelja Carigrada, da se povukao natrag, te uzeo svoju vojsku koncentrisati oko Pirota i Sofije (u julu 1454.). Eto tako se Srbi sami spasoše te godine bez despotovog vodstva i ugarske pomoći. Na tu opet računati bilo je teško, jer je Ugre teška svagja glede domaćih stvari morila, pa nijesu imali kad da pogju gasiti susjedovu kuću, ne bi li time i svoju spasli. Tek koncem septembra skupi se nešto vojske, pa despot i Sibinjanin Janko pregjoše kod Smedereva Dunav; 2. oktobra protjeraju iz Kruševca Firuz-bega s 32.000 ljudi, pa tjerajući ga do Pirota, očiste svu Srbiju od Osmanlija. Ali kratka je bila slava srpska, jer eto nesrećne godine 1455.! Kao da nema dosta zla, Ugri, Srbi i Bošnjaci zavadiše se izmegju sebe, a despot Gjorgje Branković osta sa Srbima na cjedilu.

Odmah s proljeća 1455. dogje sultan s velikom vojskom pred Novo Brdo, koje o predaji na poziv Ise-bega nije htjelo ništa ni čuti. Ali sedamdnevno bombardovanje prisili grad na predaju pod pogodbom, da se ne učini nikomu ništa, niti da se kome šta ugrabi. Tek što ugjoše Osmanlije u grad, zapovijedi padišah svim kućnim starješinama, da svak ostavi u kući svoje imanje, pa da svi izigju na jedna vrata, dok je sva ostala dao zatvoriti, te da stanu vani pred gradom. Tako je i bilo. Sam je Mehmed stajao pred vratima, izbirajući momke na jednu stranu, ljude na drugu, a žene na treću. Sada dade najodličnije ljude sasjeći, a momke je poslao u Anatoliju, da se uzgoje za janjičare, dok je ostale Novo-Brgjane natrag u grad pustio, zadržavši dakako za svoju hrabru vojsku nekoliko najljepših žena i djevojaka. Uz padišaha stajao je pred gradom njegov novi veliki vezir slavni Hrvat Mahmut paša Janković. On se rodio negdje u Hrvatskoj oko god. 1401.; još kao dijete doveo ga u Drenopolje neki Mehmed aga kao svoga ratnog zarobljenika. Kako je mladi Mahmut bio bistra glava i lijepa tijela, svigje se Sultanu Muradu II., pa ga uzme sebi na dvor, gdje je učio zajedno s mladim sultanićima. Kad je Mehmed, sin padišahov, poodrastao, uze Mahmuta k sebi, te ga načini muhardakom (čuvarom pečata), koju je čast obnašao sve do smrti cara Murada II. God. 1451. zacari se Mehmed, a Mahmut postade begler-beg rumilijski, dobivši podjedno naslov paše. Kad je padišah osvajao Carigrad, upravljao je Mahmut paša jednim odjelom vojske, te prvi provalio u onaj dio grada, koji se još i danas njemu u čast zove „Mahmut paša". Znamo da je Fatih odmah po osvojenju Stambula otkrio nevjeru svoga ondašnjeg velikog vezira Čandarli Halil paše, te on izgubio glavu, a onda imenova Mehmed Mahmuta svojim velikim vezirom, koju je čast obnašao punih petnaest godina na ponos države i zadovoljstvo svoga junačkog gospodara.

(Nastaviće se.)

[1]) Osim navedenih djela pod prvom bilješkom, upotrebljeno *Čedomil Mijatović:* Despot Gjorgje Branković, gospodar Srbima, Podunavlju i zetskom primorju. Druga knjiga: od prvog oslobogjenja od Turaka godine 1444. do smrti Gjorgjeve godine 1456. U Beogradu 1882. (XVIII. izdanje Čupićeve zadužbine.) — *Dr. Lodwig Pastor:* Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters. Freiburg im Breisgau 1892. — *Osman Mazhar paša Čengić:* Veliki veziri iz našijeh krajeva. — (Sarajevska „Nada" od god. 1895., br. 7., str. 126. Mahmut paša Janković.)

Iz života.

Snivao sam...

Snivao sam, da sam visoko se digo,
Žudeći da orlov ja dostignem let,
Ali prije, nego k cilju svom sam stigo,
Moja krila sape duh potajan, klet.

I ja jurnuh dolje u dolinu suza,
Zlobni posmjeh tužan pratio mi put,
Ko verigam' sapet usred ropskih uza
Na zemljicu padoh jadovan i ljut.

Prenuh se i sna mi r'ješih se nemila,
Na licu mi zasja tračak nade svet —
A kad dić se htjedoh, — čila su mi krila, —
Al na njima sjedi isti zloduh klet...

Spomen.

Ko ptičica mila
Iz proljeća rana
Vraća mi se spomen
Iz mlagjanih dana.

— Nemoj pitat srce,
Bi li unić smjela —
Oj unigji samo,
Golubice b'jela! —

Nać ćeš svoje drúge,
S kojih srce trne:
Pognute i sjetne
Kukavice crne...

To su tvoje seke
Od kol'jevke jedne —
Ti si sretna, sele,
One sve su b'jedne...

Na plesu.

Oj divnog plesa usred srca moga,
Čuj žamor, krik i sm'jeh taj slagjani —
Već četvorka je gotova da počne,
Tek jošte treba jedan vis-à-vis.

U skranjem kutu srca mladić bl'jedi
Tu mirno gleda sav taj vašar glup —
I mnogo oko mamilo ga tamo,
Al on je stao ko mramorni stup.

Na licu prezir lebdio mu laki
I kano gazdi u taj bje mu čas,
Kog nepozvani saletiše gosti
U mirnom domu vičuć u sav glas.

Al eno preda nj' ponajljepše djeve,
Da sama nagje sad plesača svog,
Al rumen stida pokrio joj lice
Umjeća mladić ne razumje tog...

I grmnu glazba... Paklen ples se vinu,
A divna djeva bez plesača sta — —
Ta djeva bješe pusta želja moja,
A onaj mladić to sam bio ja...

Josip Milaković.

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

(Nastavak.)

Ženidbom Tolstojevom, završuje prva perioda njegovog književnog rada. Ja ću to da predočim riječima Löwenfelda[1]) prije nego navedem neke opaske.

Tolstoj bijaše započeo svoj život kao pisac autobiografijskim psihološkim romanom, povješću moralnog i umnog razvitka jednog čovjeka. Kako dijete postaje dječak, dječak mladić, mladić sazrije muževnom dobi, sve se to prikazuje analizom najtanjih preinaka u mišljenju i slušanju. Opažaju se utjecaji prvog života, školskih drugova, prijatelja i kad se sabere ukupna svota odnošaja što proizlaze u širem smislu megju stanjem naravnim i uzgojem, slijedi da je artistička osnova romana prikazanje težnje savršenstvu, a bitno artistično sredstvo, kojim se služi pisac, jest psihološka analiza. Ona bijaše odavna ono artistično sredstvo u koje se ruski pisci veoma zaljubiše; s toga ni u kojoj drugoj književnosti nije takva analiza doprla do stupnja veličine. Tolstoj u prvim svojim pokusima pokaza odmah veliku vještinu u analizovanju duševnih stanja, vještinu u kojoj mu je jednak samo Dostojevski. Ideja pak romana za Rusiju bijaše posve nova. Oslanjajući se ona na nešto pozitivna, što bi naime predlagao koji idejal, razlikovaše se od pesimističkog i satiričkog duha, koji obuhvataše cijelu rusku književnost. Taj idejal pak, nije bio nedokučiv čovjeku, niti pridržan samo nekojim izbranicima. Tko god ispita sama sebe strogom iskrenošću, može se usporediti sa Nikolom Irtenjevom u težnji za savršenstvom. Onu borbu izmegju prevare, koja regbi da je neotklonjiva od civilnog života i iskrenosti, koja se nalazi samo ondje, gdje kultura nije stavila još svoju nogu, Tolstoj nam opisuje i u potonjim djelima, ali tek što uvijek smatra zadatak s različitog vidnog pogleda.

„Vlasnikovo jutro" prikazuje nesaglasje onih velikih prepiraka u seljačkom životu u Rusiji.

U pripovijestima, u kojima je radnja glavna stvar, izopačenost više kulture postavlja nam se pred oči gadnom očevidnošću. Gdje seljanin i uzgojeni čovjek treba da zajedno živu kao na Kavkazu, u Sebastopolju, najjači je čovjek — najbolji seljanin. Svako je čuvstvo visokog društva lažno i nemoralno; najzad i čuvstvo ljubavi toliko se je odalečilo od naravi, da je postalo samoživom svrhom, dok je u naravi samo sredstvo. I ono što se čini stvoreno, da svi uživaju u jednakoj mjeri, po Tolstojevu mišljenju u pokvarenom čovječanstvu podijeljeno je nejednako.

Da se oslobodimo ovih veriga kulture, treba da uzgojimo mlagji naraštaj izvan naših prerasuda. Nemamo pravo da učimo djecu istinu, koju mi hoćemo, i o kojoj mi sami sumnjamo. Red je naprotiv paziti prirodnu sklonost, te voditi čistu dječiju narav do punog savršenstva. Ovo je sveza megju Tolstojevim zanatom i pedagoškim radom. U svim Tolstojevim djelima moralna ideja teži za svojim razvitkom. Ne ideja skovana ili prevodom donesena, nego ideja,

[1]) Op. cit., p. 290.

koja je uvijek u stanju razvitka. Ovo sačinjava temeljnu razliku megju Tolstojem i drugim Rusima a njegovim savremenicima, razliku, koju nije odmah kritika zabilježila, ali na koju se je češće i nehotice osvrtala.

Ostali ruski pisci, naprotiv, bijahu već postavili pravac i svrhu, te su ovomu cilju služili svom silom svojih aristične darova više ili manje velikih.

Tolstoj se je očajno upinjao da stvori neki pojam svijeta, koji bi mu razriješio strašnu opreku, koju je svukuda susretao, gdje se ta dva svijeta — uzgojeni i prirodni — nagjoše na pogonu. U novoj borbi on je uvijek naginjao više naravnome svijetu, stavljajući požrtvovanje nasuprot egoizma, nasuprot nastojanja za dobitkom; tražeći čovječanstvo milokrvno i gotovo na pomoć, te vječni mir naprotiv neprijateljstva.

Prije nego zaključim ovo poglavlje, scijenim da će biti zgodno, ako opišem ukratko stanje književno u Rusiji u vrijeme prvih Tolstojevih djela, nek bi se vidjelo ono „zajedničko“ megju Tolstojem i takozvanom naturalističkom školom. Gogoljevi romani i Bjelinskoga kritika dali su nov pravac ruskoj književnosti. Gogolj uvede proučavanje društva, satiru osnovanu na opažanju društvenih mana, i posmatranje ne samo gospodskog življenja, što ga uze kao glavnu osobu, nego i onoga kruga, u kome se on bijaše rodio, živio i radio.

Bjelinski pak, dižući visoko stijeg umjetnosti, nije isključivao u umjetniku društvenog proučavanja i njegovih težnja. „Umjetnost“, veli on, „treba da bude umjetnost, a može da bude i izraz duha i težnje društva u odregjenoj epohi.“ I razvijajući ovaj princip, dokazuje da umjetnost može da bude slika života i težnja društvenih samo u slučaju, kad je prava umjetnost, jer tada, prikazujući samo realnost, uspije da usadi u se duh vremena. Nastojanje bez znanja, kako on misli, ne vrijedi ništa, a to nastojanje nema biti u glavi, nego u srcu i krvi pisca, i kad je ono u krvi jest takogjer nerazriješivo i sraslo se s umjetnikom, kao sa istim njegovim životom. S toga umjetnik, kao nijedan drugi živući čovjek ne će moći gledati pojave savremenog života niti odstupiti od njih. Na ovim se principima osniva naturalistička škola ili škola četrdesetih u Rusiji. Pisci ove škole bijahu kadri da osnuju zajedno dvije književne struje, koje su do tada vladale u Rusiji, biva Puškinov objektivizam ili umjetni proizvod svega onoga, što bijaše lijepo i poetično u životu ruskome, sa satiričnom strujom Gogoljevom, koji je svraćao pozor jedino na mane i rane ruskoga života.

Puškinov objektivizam, bijaše u opasnosti da svrši u obliku umjetnosti za umjetnost, a Gogoljeva satira sve se je to više udaljivala od umjetnosti, da postane baš prava satira. Pisci četrdesetih mogli su spajanjem ovih dvaju struja, postići lijep uspjeh, da se u njihovim djelima sasma preporodi život ruski iz onih svojih vajnih i pokvarenih pojava u pojave drukčije lijepe i poetičke. Tek uspjeh ne bje vazda ovaki. Oni, analizujući ruski život, opažaju mane i slaboće inteligentnog staleža, te nalaze početak ovih nevolja u privilegiju ropstva i u raskošnom životu, kad se provodi na račun drugijeh i tugji teret. Posljedica ovakog života bijaše nestašica značaja, nesaglasje megju riječima i djelima, pretjerani egoizam i neograničena slavičnost. Pisci su do dna proučavali ove tipe, te žica skepticizma ili pesimizma zuji iz njihovih knjiga. Zabavljeni učenjem ovih jadnih egoista, nijesu marili da traže protivne tipe, idejale, koje ne bi bili našli niti izmegju ruske inteligencije. Oni su nastojali da obore i sruše uzroke zala što su ih opažali; a da stvore novi svijet, zdraviji naraštaj za to nijesu nimalo marili. Za to Pisarev s pravom opaža, da se ovi pisci mogu usporediti sa onima te sijeku drva i da su imali srčanosti da sjekirom presijeku i poruše staru sagnjilu osnovu, na kojoj su se oni sami temeljili.

Metod, koji su mnogi od ovih pisaca upotrebljavali, da istaknu nestašicu značaja i druge mane ljudi inteligentnog staleža, što su ga ocrtavali, stao je za tim, da nam sve to pokaže u odnosima sa majkama, prijateljima i vjerenicama.

A pošto nijesu poznavali života drugih staleža društvenih, nego onaj izučenog staleža, tako nijesu mogli ni staviti u doticaj njihove osobe sa ljudima drugih staleža, da na taj način istaknu mane i njihov egoizam. Nepoznavajući dakle nego uzgojeni stalež, a ipak kritikujuć ga, ne nalažahu u Rusiji ništa dobra da usporede sa tim staležom i pošto ne poznavahu pravi seljački život, bijaše jedino priroda sa svojim ljepotama, ono odmorište, na kojem je počivalo zadovoljno njihovo oko, ozlovoljeno uslijed zala ruskoga društva, pa s toga se nalazi u njihovim romanima lijepih opisa prirode, divnih predjela i beskrajnih obzorja.

Tolstoj, koji je pripadao ovoj školi četrdesetih, u prvim svojim radnjama ima raznih dodirnih tačaka sa ostalim savremenim spisateljima. Opisna umjetnost prirodnih ljepota pokazuje se najjače u „Kozacima“ i u „Uspomenama“, a psihološka analiza, koja prodire do najsitnijih osobnosti, opaža se u svim njegovim novelama. I u njemu se vidi težnja da nam prikaže u svojim novelama tipe bez karaktera, koji u sebi sadrže sve mane njihovog savremenog društva. Ali on prati svoje osobe od bešike do groba, opaža ih u odnosima sa prijateljima, sa obitelji i ljudima raznih staleža nego li je njihov, kao n. pr. sa težacima, vojnicima, jadnim glazbarima i učenicima. Pa ipak ne idealizuje pučanina. U njegovim novelama nalaziš ljudi društvenih svake ruke, kao što su u realnosti, ne ćeš naći niti jednog tipa a da nije uzet iz života i da se ne sreta svaki čas u društvu, ne ćeš naći niti jednog boljega da u sebi utvrdi ideal savršenstva ili da služi za primjer komu bilo da bilo. Nehljudov, Delessov i Olenin i mnogi drugi mladi časnici jesu u velike rastavili od svakog savršenstva; seljaci Nehljudovi, kozaci Oleninovi i vojnici sebastopoljski i kavkaski, violinista Albert i onaj Tirolez predstavljaju niži stalež. I oni imadu teških mana, ipak te se bolje kosnu nego oni prvi, jer i ako su neuki i ko divlji, prostiji su, naravniji i manje pokvareni od onih, što živu u iskvarenom društvu. U riječ Tolstoj u svojim novelama obuhvata sav ruski život u raznim svojim pojavama i odnosima izmegju pojedinih društvenih staleža i drugih pisaca, dok u naturalističkoj ruskoj školi pisci ne poznavahu i neproučavahu nego jedino uzgojeni stalež u njegovim odnosima spram obitelji ili spram ljudi sličnijeh njima samima.

„Vojna i mir.“

God. 1864. Tolstoj stupi u najplodniju i najslavniju periodu književnog rada, pripravljajući dva divna romana, koji ga učiniše najslavnijim piscem romana na svijetu. Ova dva romana jesu „Vojna i mir“ i „Ana Karenjina“. Oko prvoga je radio od god. 1864. do 1872., a drugoga sastavi od god. 1873. do 1876. Kroz ovo dvanaest godina, izim ova dva romana, ne izda drugo nego nekoliko ulomaka „Decembrista“ i koju omladinsku knjižicu.

„Vojna i mir“ kaže Carleti[1]), jest divna sinteza ruskoga društva početkom ovoga vijeka.

U ovoj veličanstvenoj pjesmi, kako je neki nazivlju, sadrže se svi oblici umjetnosti — i svi staleži, na koje se dijeli ruski narod, prikazani su, povorkom epizoda, slika, opisa, suda, analiza, koje megju prividnim neredom sačinjavaju saglasnu i složnu cjelinu. To je struja ruskog čovječanstva, što teče glibno ili bistro pred našim očima. Po vrhu i dolu, u dvorani i u kolibici, u aristokraciji i megju seljanima, posred generala i vojnika, oštri motrilački duh Tolstojev okreće se, bilježi dogogjaje i upravlja ljudima, a sve to obuhvata te ogromnim i fantastičnim dojmom.

„Vojna i mir“ jeste veličajna pjesma. Glavni je junak ovog romana *ruski narod;* od ovog osoblja tako velika i tako malena, tako složena i tako jednostavna, tako plemenita i tako prezirna, tako dobra i tako zla, pisac nam stvara povjest od 1805. do 1812., tumačeći nam značaj, pokazujući očito mane, krjeposti u svjema staležima i u svjema pojavama.

I kad nam je sve to predočio i osvjedočio nas, onda se istom vigja, da ono što se je činilo otvoreno, smeteno, neuredno, jeste tijesno spojeno, bistro i logično; osobna povjest obitelji i pojedinaca ne prikazuju nam se nego kao epizodi više slike, u kojoj nalaze razlog svoga bistvovanja.

Vojna nije nego okvir, koji obuhvata silno platno: život cijelog ruskog naroda, koji se potpuno pokazuje u načinu mišljenja, čuvenja i radnje, svih raznih društvenih staleža zajedno s promjenama što se obavljahu u birokratskim i diplomatskim kabinetima.

Da ocrtamo ponešto cjelovito ovu čudnovatu epohu, ne treba druge, nego da ukratko opišemo povjest obitelji Rostova i Bolkonskog, oko kojih se okreću sva ostala lica.

Da upoznaš visoko rusko društvo, pisac te uvodi u dva aristokratska salona, biva u salon Ane Scherera i u onaj lijepe Jelene Bezuhova. U jednom i drugom nalaziš raskalašene ljude slabih ideja, slabo plemenitih i viših čustava, i to je naprosto društvo, koje ne pruža ništa korisna.

Pregjimo na povjest aristokratskih obitelji, grofa Rostova i kneza Bolkonskoga. U Iliji Rostovu vidi se najobičniji tip stare aristokracije. On je dobar čovjek, koji ljubi obitelj, ali je čovjek slabe inteligencije, a zabavlja se jedino nadgledanjem sluga i zapovijedanjem, da mu budu lijepo i ukusno pripravna jela za one mnoge goste, koji se češće sakupljahu na objed u njegovu palaču. Sve drugo prepuštao je svojoj ženi. Bez praktičnog čuvstva, a da se i ne sjeti, upropasti obitelj, ne ostaviv djeci gotovo nikakva imanja. Glava druge obitelji, stari knez Andrejević Bolkonski, jeste karakter protivan onomu prvomu. Živi sam na svome imanju na selu, ne radeći ništa za narodni život. Pravi je to tip volterskog egoiste, bez ikakve religije. Po njegovu mišljenju ne postoje nego dva izvora svakoga zla: lijenost i praznovjerje, i dvije samo krjeposti: rad i razbor. Budući da je već star, sav mu rad sastoji u pisanju svojih uspomena, u nadgledanju poslova oko zgrada i gradina, učeći uz to svoju kćerku algebri i geometriji. Uz tu kćerku Mariju žive u kneževoj kući kao njena drugarica još i gospogjica Bourienne. Knez provodi svoje dane bez potrebe društva, živi u bašči, misleći ako ga tko treba, a ono neka se sam potrudi, da ga potraži. Taj egoista nije dobar, nego samo onima, koji raznose njegovu moć i priznaju da živu o njegovoj milosti, kao što su arhitekta Ivanović i gospogjica Bourienne. Ne pripoznavajući nikoga vrhu sebe niti vrhu drugih ljudi svoje dobi, prezire mlagji naraštaj, te mu se čini da je Bonaparte velik jedino, što nema više Potemkina i Šuvalova. Francusko-ruska vojna nije nego prosta komedija po njegovu mnijenju. Ako pristaje da mu sin Andrija bude dionikom ove vojne, ne čini to s ljubavi naspram domovine, nego samo radi časti svoje obitelji, te mu govori: „Javi, kako te bude primio Kutuzov. Ako te lijepo primi, služi slobodno. Sin Nikole Andrejevića Bolkonskoga ne će služiti nikome za milost.“ (Nastaviće se.)

Naša pisma.

Budimpešta, koncem maja 1896.

(S milenijske izložbe V.) Staneš li kraj povjesne palače u slogu renaisanse, opazićeš prelijep paviljon, okićen grbom trojednih kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i ostalim grbovima slobodnih joj gradova, pak preobilnim nakitom hrvatskih trobojnica. To je izložba Hrvatske i Slavonije, koja se zaista ističe impozantnošću koliko u bogastvu i praktičnoj vrijednosti izložaka, toliko i idealnom spoljašnjom ljepotom.

Izložba Hrvatske i Slavonije smještena je u četiri prelijepa paviljona: industrijalni, šumarski, umjetnički paviljon i kušaonicu. Mimo to imade još zasebni odjel za vicinalne željeznice i mali takozvani „kiljer“ iz Slavonije (iz donjeg Miholjca).

Malo je gradnja u čitavoj izložbi, koje su vanjštinom solidnije, ukusnije i veće od ovih paviljona. Okruženi ubavim nasadima, u neposrednoj blizini korza, na cesti što ga spaja sa ostrvom šumice, dakle na dočeku očima sviju posjetitelja, ta izložba ne može ostati ko u kutu, pak zato sakrivena.

Industrijalni je *paviljon,* što se udobnosti, arhitektonske koncepcije i zgodne udezbe tiče, jedan od najuspjelijih i estetički najljepših u cijeloj izložbi. Sagragjen od drveta spram nagragjene osnove arhitekta Vjekoslava Heinzela u Zagrebu. Dug je 70, a širok 17 metara, te je jednokatan. U popriječnom dijelu jesu monumentalno zamišljene troredne stube na galerije prvoga sprata. Glavni portal, košto glavni dio zgrade, ukrašen je pobočnim tornjevima, a u prvom katu smještena je terasa, koju natkriva zabat u bogatome slogu. Središte glavnoga dijela zgrade, okle puca prekrasan vidik na otvorene stube, markirano je kupulom, koja arhitektonskom svojom koncepcijom, kao i svojim dimenzijama, podaje paviljonu primjereni monumentalni značaj. Sa galerija pruža se lijep vidik na ukusno rasporegjene izloške u prizemlju.

Praktičnom arhitektonikom dijeli se ovaj paviljon u množinu prostorija i soba, a sav je baš nakrcan izlošcima poljske privrede, veleindustrije, umjetnog i domaćeg obrta i proizvodima znanstvenih i školskih zavoda. Sve su prostorije bud po saučesnicima bud po izložbenom odboru zgodno i ukusno, pače sjajno, dekorirane te se je u velike pazilo, da ormari i udezbe pojedinih grupa u ovom ili onom pogledu iskazuju biljeg narodne ornamentike i arhitektonike.

[1]) La Russia Contemporanea, p. 406.

S milenijske izložbe: Paviljon hrvatske privrede na izložbi u Budimpešti.

U prizemlju su — i to u sredini ove — najveće grupe: Tvornica keramita u Bedekovšćini; tkaonica Jerusalema u Dugoj Resi, predionica i bojadisaonica S. Saxa u Osijeku. U sredini nalazi se veleukusan akvarij morske faune, što ga je uredio Padewith po narudžbi vlade. Tu su ribe i mekušci Jadranskog mora. Oko njega redaju se prekrasne zbirke slatkovodnog (Streicher u Zemunu) i pomorskog ribarenja (iz Crkvenice), što ga je s velikim marom uredio tajnik trgovačke komore u Senju gosp. *Sebald Cihlař*. Tu nam je osobito istaknuti mnogobrojne vrsti mreža u naravnoj veličini, od kojih su nekoje dugačke do 120 metara i teške do 160 kilograma (takozvana mreža-migavica), a vrijede do 500 forinti. Nadalje su tu izložene sve ribarske sprave i pribor, ribarska barka sa svom opremom (brodograditelj Slavoljub Janis u Crkvenici), razne vrsti vesala od najmanjih do najvećih (proizvodi veslarske obrta u Senju) i modeli različitih brodova, megju njima i brod na „škveru" u gradnji, a sve je to rječit dokaz, kolika je šteta da slavna nekad domaća brodogradnja na žalost u silnoj konkurenciji sve više malakše...

U posebnoj udubini krasno je plastički prikazan grad Bakar, a pod strehom pred paviljonom s tim u vezi vidiš noćni lov na moru (udesio kapetan Medanić).

Velik prostor zauzimlje sjajna kolekcija tvornice koža u Zagrebu s konfekcijonim odjelom za vojenu opremu. Postrance su izložili kolari Golub iz Zagreba i Kronast i sin iz Varaždina lijepe proizvode svojeg obrta. U prizemlju nadalje eno ti sjajne znanstvene zbirke prirodopisnog muzeja, kristalinsko kamenje Hrvatske, geološka gragja sjeverne Hrvatske, eruptivno kamenje i t. d., zatim recentna zbirka iz Jadranskog mora (do 300 vrsti) i tercijerna zbirka iz Hrvatske, Slavonije i Dalmacije (do 200 vrsti), uregjene po gg. sveučilišnim profesorima Kišpatiću i Brusini. Lasno tu vigjaš rezultate znanstvenog truda na polju prirodopisnog proučavanja zemlje. Velika je grupa, što ju je izložio zdravstveni odsjek zemaljske vlade, u kojoj se na tabelama, fotografijama, preparatima, plastičnim modelima, kartogramima i kartama prikazuju razne sanitarne institucije, kupelji i dr. Uprava Lipika imade zasebnu grupu, isto tako i Krapinske Toplice, dočim „Društvo za uregjenje Plitvičkih jezera" svojim izlošcima svraća pažnju stranaca na ta hrvatska jezera, a rijetku prirodnu ljepotu. Tu su nadalje izložbe domaćih staklana, tvornica tanina u Županji i Mitrovici, fotografije velikih etablisemenata tvrtke Gutman u Bjelišću, proizvodi domaće cementne industrije i domaćeg rudokoplja; Hermanova zbirka domaće tekstilne industrije, više soba s pokućstvom domaćih stolara, megju kojima se ističu pojedine remekradnje u narodnom slogu, po narodnim motivima (kao n. pr. namještaj za spavaonicu od javorovine iz radionica Kontaka, a od mahagoni-drveta rad Bothe-Ehrmanna i predsoblje od A. Zorinića u Zagrebu).

Otraga u poprijećnom spratu jesu sobni namještaji u razne svrhe, umjetni obrt i soba za okrjepu posjetitelja.

Idući širokim stepenicama u prvi kat, vidiš pred sobom izložke tvrtke Heferer u Zagrebu, i to velike orgulje i dva glasovira, a za njima i postrance na zidu bujnu kolekciju domaće tekstilne industrije. Na galerijama uz stepenice velika je zbirka zemaljskog glazbenog zavoda (narodni instrumenti, kajde nekih glazbenika u rukopisu, velik broj kompozicija, fotografije i poprsja pojedinih domaćih glazbenika).

Velik prostor u sredini toga kata obuhvata izložba žitarica, sočivica, djeteline i t. d. Lijep je tu naročito kukuruz i grah, zatim raž, pšenica i sjeme od djeteline. Sve su ove kolekcije preukusno dekorirane te se nalaze kao pod nekom strehom od kukuruzovine. U zasebnoj je sobi, kao u vinogradskoj klijeti, skupna izložba hrvatskih vina. Imade više kolekcija šljivovice, naročito iz Slavonije. Tu su nadalje izložbe brašna, voska, sira, vune, kave, suha povrća i t. d.

Gotovo čitavu polovinu prostorija, s lijeve strane od ulaza, u prvom katu zauzimlju kolekcije narodno-gospodarstvenog odsjeka zemaljske vlade i to, idući redom uz glavno pročelje, eno ti svilogojstva, konjogojstvena rada, potkivačke škole u Zagrebu uz fotografske snimke svih čistih i ukrštenih pasmina stoke u Hrvatskoj; kolekcija požeške ratarnice; ogromna izložba križevačkoga zavoda, u kojoj se osobito ističu na stotine boca analizovanog kulturnog tla; analize hrv. vina, što ih je izradio dr. Bošnjaković (do 1000 vrsti); kolekcija voćarstva i vinogradarstva sa zbirkom vina iz zemalj. uzorne pivnice; kolekcija vinogradarsko-voćarske škole u Petrinji; zbirka gospodarstvenih djela, što ih je izdala zemalj. vlada; napokon zbirke gospodarskih društava i rezultati dosadanjeg rada na polju kulturne tehnike.

Na desnoj strani dvorane ističemo lijepu izložbu štamparskog obrta sa zbirkom tiskare „Narodnih Novina", u sredini kolekciju edicija knjižare L. Hartmanna (Kugli i Deutsch). Ostali prostor ispunjavaju izlošci sveučilišnih zavoda (fizikalnog — Dvořak, botaničko-fiziološkog — dr. Heinz) i raznih škola (fotografije, risarije, herbariji, zadaćnice, ručni rad, slöjd i t. d.), krasna izložba ženske stručne i muške obrtne škole, nadalje je tu takogjer smješten umjetni obrt i pravosugje s kaznionama, gdje se osobito ističu lijepe i ukusne radnje lepoglavskih kažnjenika.

Šumarski paviljon u obliku lovačkog dvorca, donekle je nalik na magjarski paviljon, samo je manjih dimenzija, ali zato se ipak ne manje ugodno doima. Kako je na zgodnome mjestu, usred male šumice, a pred njim po nadšumaru Rosmanithu vješto izragjena imitacija Krša, vigja ti se nada sve lijep i slikovit. Paviljon taj, po osnovi arhitekta i gragjevnog savjetnika H. Bollé-a, s uporabom rasporedne skice šumarskog mjernika I. Pfistera u Zagrebu, dobiva svjetlo odozgora, čime se znatno umnaža perspektivni pogled sa ulaza u ponutricu zgrade i na izložene predmete.

Već bogata izložba drva pred paviljonom zaokuplja pažnju svih posjetnika a naročito začarava stručnjake, jer tu su izloženi oni kolosalni hrastovi iz Slavonije i jele iz ogulinskog kraja, kakvih se na izložbama još nije vigjalo i na kakove se može naići tek u prašumama. Divota je gledati, koliko je tu izloženo sirova, pak u pola i sasvim izragjena drva, a teško je reći, koji je izlagač pribrao ljepših i impozantnijih eksemplara. Tu se pod vedrim nebom natječu: kr. državni šumarski erar, krajiška investicijona zaklada, imovne općine, vlastelinstva Tüköry, Schaumburg-Lippe, Ghiczy, Gutmann, Weis, Tur-

S milenijske izložbe: Paviljon hrvatskih umjetnina u Budimpešti.

ković, dočim se uz paviljon nalazi mali šumski vrt imovnih općina.

Paviljon sastoji od prizemlja, velike galerije u prvom katu i manje u tornju, a završuje uskom galerijom sa lijepim vidikom na bistro jezero i obližnje zgrade. U paviljonu naći ćeš nada sve zanimljive izloške imovnih općina, državnog šumskog erara, investicijone zaklade, društva za lov i ribogojstvo.

Općine su izložile na stotine tabela i kartograma o svojem gospodarstvu, o potrošnji, prodaji i uporabi šuma; za tim znatnu kolekciju analiza šumskoga tla; ogromnu zbirku svih vrsti drva u svojem području, te proizvode industrijalnog i domaćeg šumskog obrta. Nalik predmete izložili su i državni šumski erar, šumarski odsjek kr. zemalj. vlade i investicijona zaklada.

Društvo za lov i ribogojstvo napunilo je čitav jedan odio paviljona zbirkom divljači, koju je s velikim trudom i s mnogo ukusa uredio sami predsjednik grof M. Bombelles s preparatorom Hodenom iz Beča, uz kojeg je puno toga preparirao i gosp. Fister. Sve stijene, u koliko nijesu pokrite tabelama i kartogramima, dekorirane su slikama i krasnom zbirkom D. Hirca „Iz cvjetane Hrvatske i Slavonije".

U prvom katu nalazi se ogromna relifna karta hrv. Primorja od Pfistera i bogata izložba parketa (tvornica u Zagrebu), višnjevine (Löwy i Fuchs, Orahovica), tanina (Neuschloss, Našice), domaćeg obrta pokućstva (Turković, Kutjevo), nadjevenih životinja (Armano, Zagreb), krasna zbirka rogova (osobito lijepi eksemplari iz zbirke nadvojvode Leopolda Salvatora), instruktivna kolekcija domaćeg košaraštva i četkarstva; mnogobrojne košnice domaćih producenata; zanimljivo konstruirana ura Pantelića u Zemunu; prelijepa zbirka žira od Ettingera (125 vrsti) i mnogo inih predmeta, što ih je pod nadzorom šumarskog savjetnika Žikmundovskoga velikim marom u divnu skupinu udesio šumarski nadzornik Fischbach.

Paviljon za izložbu *umjetnina i historijskih spomenika* osnovan je u slogu renaisanse po budimpeštanskim arhitektima Korku i Gierglu, konstruisan je od željeza i obuhvata površinu od 550 četvornih metara. U sredini je prostrani vestibul, a s obje strane su pobočne prostorije. Nad srednjom četverokutnom dvoranom diže se veliko, lijepo sastavljeno i bogato ornamentirano kube. U ovoj dvorani izložene su skulpturne radnje (megju inijem i model novog zagrebačkog kazališta), nekoje slike od Bukovca (zastor hrv. narodnog kazališta, vlastiti portret i dr.) slike Čikova i Tišova, dočim je u desnoj dvorani smještena historijska, a u lijevoj modernoumjetnička izložba. Historijska skupina sastoji od dragocjene zbirke prvostolne crkve u Zagrebu, fruškogorskih manastira, grčko-sjedinjene prvostolne crkve u Križevcima, zem. hrv. arhiva, narodnog arheol. muzeja, sveučilišne knjižnice, jugoslavenske akademije (rukopisi), manje zbirke R. Odescalchia u Rimu (portreti, bakrorezi i diplome), zbirke osječkog gradskog muzeja i tri stara topa grada Varaždina.

U lijevoj moderno-umjetničkoj dvorani zapremio je slikar Bukovac najveći prostor: svega 30 slika, od kojih spominjemo samo veliku sliku Nj. Veličanstva, izragjenu za hrvatsku sabornicu, studiju „Mladost" i spomen-slike sa dočeka Njegovog Veličanstva u Zagrebu pod naslovom „Živio kralj". Od drugih slikara izložili su Aleksander (3), Aron (2), Crnčić (2), Čikoš (15, megju inim lijepo su uspjele „Kirka" i „Penelopa" i „Mrtvačka straža"), Filip (1, „Cvijeće"), Hochetlinger (1), Hoetzendorf (3), Iveković (15), Kaltenecker (1), Landsinger (7), Löventhal (4), Mašić (4), nagju ostalim i poznatu „Guščaricu", Medović (4), Mosé (3), Pavičić (6), Schmigoz (4), Quiquerez (1), Sunko (5) i Tišov (1, „Umjetnost"). Kipova imade svega 19 i to od Čopa (2), Frangeša (7), Löwy-a (2), Rendića (3), Roksandića (2) i Valdeca (3).

Tu su nadalje krasni fotografski snimci hrvatskih predjela, gradova i škola, gdje su po nalogu zem. vlade izradili fotografi: Margetić (županiju ličko-krbavsku, te švedsko-gimnastički tečaj i žensku stručnu školu); Krapek (županiju modruško-riječku); Mosinger i Breyer (županiju zagrebačku i varaždinsku): Inchiostri (županiju belovarsko-križevačku i požešku) i Hodina (županiju virovitičku i sremsku). Koliko god su ove slike oku milovidne, još je važnije što će se s ovakim materijalom po vremenu udariti temelj zornoj obuci i poznavanju domovine u hrv. školama.

U stražnjoj dvorani izloženi su najzad nacrti i risarske radnje gragjevne struke i arhitekture.

Kušaonica, u sjajnoj svojoj bjelini, ukrašena je obilnom pozlatom i pričinja se takogjer vrlo umiljato, a mnogobrojni posjetnici zamoreni s naporna razgledanja, naći će ovdje, uz svirku glazbe, slasne okrepe i nepatvorene kapljice.

Dne 2. maja, odmah nakon otvorenja milenijske izložbe, počastilo Nj. Veličanstvo previšnjom posjetom umjetnički, a 8. maja industrijalni i šumarski paviljon. U oba navrata izjavilo je Nj. Veličanstvo udivljenje zbog svega, što god je ovdje tako impozantnim načinom izloženo. Imade tu *preko osam hiljada izlagaća*, od ovih 5580 za poljsko gospodarstvo i 1259 za etnografiju, da zbilja služi na čast i diku zemlji, upravi i izložbenom odboru, koji se može ponositi s ovako sjajnim uspjehom.

Mavro Špicer.

*

Zagreb, koncem maja 1896.

Početkom ovoga mjeseca davala se u Spljetu uz razne tugje i jedna domaća opera — domaća sa svakog pogleda: po sastavbi i auktoru. Zaslužni dubrovački plemić Medo Pucić — a kome to ime nije poznato? — spjevao je lirski epos na temelju istinitog dogogjaja iz početka ovoga vijeka pod naslovom *„Cvijeta"*. Taj epos pjesniku je donio najljepše ime u književnosti, te je i nazvan „pjesnikom Cvijete". Glavna je stvar pjesme, pa i opere, čin, koji se često dogodi u primorju: mladić se zaljubi u djevojku pa kad mu omrzne, more je široko te pobjegne — a ona osramoćena, ako nema u sebi odviše moralne jakosti i odgoja, dade se na život lake ruke. Sad evo sadržaja opere.

Na škaru u Gružu veselo je — kao uopće na svakom našem škaru, dok je bilo naime rabote: radnici zabivaju čavle, pile daske, ukuckavaju „stupu", ravnaju „kuvertu"; jedni uz to puše, drugi pjevaju. Oko neke ure eto ti ženskih gdje donose svaka svojem bratu, ocu ili mužu užinu. Pjevanje se povećava, sve u blizini odjekuje od živahnog bučnog veselja. Sinoć je došao u Gruž sa daleka puta kapetan Drago, te bi htio usnuti, ali ga silno glava boli, pak mu dosagjuje i to pjevanje. Za to i izlazi iz kuće njegova majka, da moli radnike neka prestanu. Dok ona to preporuča, čuje iz daleka glas Cvijete. I ona pjeva (ali njezino pjevanje odaje sasvijem nešto drugoga, nego li je zadovoljstvo radnika). Sva je odrpana, bosa je i kupi po tlima ostatke drva i pruža ganutljivo ruku radnicima da ju čim god obdare. Kad je vidi Dragova mati, stade je psovati i tjerati odatle i prezirno je naziva grješnicom!

Kad su ljudi užinali, razigju se muški svaki na svoj posao, a ženske će kući. Uz to je i pop odslužio misu te izlazi iz crkve, a Drago izlazi iz kuće. Pozdravlja se znanac sa znancem i Drago stane popu pripovijedati strašnu oluju, što ga je na moru zatekla, gdje se je najvećim zavjetom zavjetovao, da će vjenčati prvu grješnicu što je sretne — samo — ako se spase. Spasao se — ali ga ubija težina zavjeta. Pop mu na dušu meće svetinju zavjeta i dužnost da ga ispuni, pa sretnuv se sa Cvijetom, kaže joj, kako se je neki kapetan zavjetovao uzeti grješnicu i spasti je. U Cvijetinom srcu nastupa borba sramote i nade. Svećenik je hvata za ruku i vodi je k Dragu. Drago ostane ko gromom ošinut, kad vidi svoju prvu ljubav, a sada odrpanu Cvijetu! Kakva li duševna borba nastaje! Cvijeta plačnim glasom pripovijeda, kako je iza njegova odlaska u svijet ostala sirota bez igdje ikoga, i kako su je glad i nevolja sklonuli, da postane eto ovo, što je postala! Dragova majka dosjeti se jadu te skoči kao bijesna — od straha da joj sin, ispunivši zavjet, ne osramoti kuće, pak stane da ruži Cvijetu i da odvraća sina od takove sramote. Zove najzad u pomoć radnike, koji pristaju uz majku. Drago je u velikoj tjeskobi; ne zna koga bi slušao — majku ili svećenika. Cvijeta sveudilj goji nadu, da će se spasti u Dragovu naručaju. Ali ovaj podlegne odvraćanju majke i radnika, te se naglo osovi i mornarskom voljom oštro odsiječe: „Ne ću!" — Cvijeta problijedi — lice joj se izobliči nakon što je iza glasa vrisnula, i — za tim stane pjevati jednu Dragovu pjesmu, koja sve više zamire, dok izgubivši svaku svijest, strovali se mrtva. Kor zapjeva:

„Otvori joj, raju, tvoja sveta krila,
Zaboravi što je na zemljici bila!"

O pjesnikovoj kompoziciji ne ću govoriti. Gosp. *Josip Bersa* uzeo je već poznati predmet, te je nadodav vješto nekoliko lica iznio dramatski cijeli čin, koji se niže bez promjena u jednoj pojavi kao „Cavalleria rusticana" i „Pagliacci". Sam zavjet pričinjaće se gdjekomu čudnovat, ali tko poznaje primorske običaje, čuvstva, shvaćanje grješnice i grijeha, primiće stvar ko sasvijem naravan dogogjaj. Spasti grješnu dušu, to je najveće i najuzvišenije djelo milosrgja. U analizu same glazbene kompozicije ne ću se upuštati — spomenuću samo, da je gosp. Vladimir Bersa u ovom prvom zamašitom djelu (on je spjevao i „Messa", koja bila od vještaka pohvaljena), držao do melodije više nego drže današnji kompozitori. Za shvaćanje njegove melodije valjalo bi se vratiti u vrijeme „Aide". Dio harmonije je udešen prama današnjem shvaćanju talijanske škole. *Uza sve to nije mladi kompozitor zaboravio naše narodne motive*, koji te amo tamo podsjećaju i na Smetanu. Megju najteže i najizrazitije momente za stalno ubrajam opis oluje na moru; tu je radnja orkestra upravo majstorska.

Gosp. Vladimir Bersa bio je s početka samouk, kasnije se je uvježbao u kompoziciji pod nadzorom maestra Doplera u Gracu, te je do sad postigao lijep uspjeh.

Kad smo pri operi javiti mi je jošte da se je i gosp. Vilhar primio takova posla. Predmet je uzet iz „Smiljane". Ko prati napredak naše glazbe, ljubopitljivo očekuje ovu operu poznatog komponiste himna, kantata i zborova. Neki od ovih sastavaka divno su mu pošli za rukom, te bih rad vidio kako će uspjeti na posve drugome polju: u operi.

Poslije Tresićeva „Simeona" davalo se je jošte u našem kazalištu nekoliko komada, koje je domaća štampa raznovrsno ocijenila. Gotovo svi su bili složni u hvaljenju *„Nevjernice"*.

Grofica Klara San Giorgi dopušta da joj svaki udvara, ali ona ljubi strastveno svoga muža Silvija. Nekom domaćem prijatelju Riccardiju, koji se ruga njezinoj neizloženoj krjeposti tvrdi, da će odoljeti svačijoj napasti, pa i njegovoj. Na njegov poziv dolazi mu u kuću, pobugjuje sumnju i ljubomornost u muža, svagja se s njime, ne će da mu otkrije šalu i — protekla su tako dva mjeseca što skupa nijesu progovorili. Je li ovo uzor žene, kao što su je nazvali, — prepuštam sudu poštenih ljudi, pitajući ih naprosto: bi li oni rad imali ovaku ženu? Drama je poznatog talijanskog pisca *Bracca*.

Megju posljednje književne novosti spada „Iz tajinstvenog svijeta", spiritistička knjiga gosp. dra *Gaja* i „U spomenar", gospogje *M. Kumičića*.

O prvoj nije ovdje mjesto da se govori — svakako bi se moglo posumnjati o njezinoj koristi za narod. Ovo pitanje valjalo bi razbistriti.

Malo imade u nas gospogja, koje se knjigom bave, a megju najpoznatijima je svakako gospogja M. Kumičića. Njezin dosadašnji književni rad eminentno je praktične naravi, sve imade neku svrhu. Prama tomu udešen je i „Spomenar". Kao marljiva pčela pokupila je gospogja Kumičić po polju naše književnosti zdravo mišljenje naših najvećih umnika, pak poput čisla nanizala u svojoj knjizi i ponudila krasnom spolu — za spomenar. Tu ćeš naći samo ono što je lijepo rečeno o vjeri, o domovini, o slavi i slobodi, o ljubavi i prijateljstvu, o mudrosti, o dobroti i ljepoti, o ljudskom srcu, o ljudskom životu i tu su napokon izražene najplemenitije i najuzvišenije želje. Na okupu su bolji pisci od Gundulića do Tresića i Bašagića. Izdanje je najukusnije.

Gospodin *Šandor Brestijenski* počeo je izdavati „Balkan" u sveskama. Vidjeli smo prvi broj: obilat je sadržajem, a radi o sjedinjenju crkvi. Pohvalan je u „Balkanu" pomirljivi ton, kojim se raspravlja i nastojanje da sve nadvlada — bratska ljubav. O ostalim književnim pojavima drugi put.

F. Ch. Šegvić.

Uz naše slike.

Legenda o sv. Gjurgju. Slike *Maksimilijana Liebenweina.* U koliko su narodi od vajkada uz razna historijska lica pleli priču i pjesmu, u toliko možemo reći da je upravo sv. Gjuragj najmilij legendarni junak narodnjeg pripovijedanja. Borba dobra protiv zla, svjetla protiv tmine, proljeća protiv zimne studeni i pohare, prastara je melodija u mitusu sviju naroda još iz doba zajedničkog života, istociljena poslije u sto načina i prišivena uz ovog al onog junaka i velikana crkvene il mirske znamenitosti. Demon u vidu strašne nakaze, zmaja ognjenoga, il nečega što nije manje strašno, nuz junaka pobjednika — eto to je vazdašnja sadržina onijeh pjesničkijeh tvorevina, kojima velimo da su mitskoga značenja. Utješljiva crta ove pradavne poezije jeste, što junak pobjegjuje. Mimoilazeći kako je kršćansko doba naslijedilo i preobličilo takove priče, reći nam je, da se u njegovome krugu pobjednički ističe lik sv. Gjurgja, junaka ponaosob naše narodne legende, viteza i zaštitnika i one desnice od megdana, što ubi zmaja ognjevita. Slave ga i zapadna i istočna crkva, islamski vjernici znadu ga u Mosulu pod imenom Džerdžije, on je zaštitnik triju velikih država Rusije, Njemačke i Engleske, u Rusiji i Bavarskoj postoje i danas odličja što nose njegovo ime, on je simbol viteštva: Equitum patronus.

Sv. Gjuragj jeste čedo plemićske porodice iz Kapadokije, okle se je sa svojom majkom preselio u Nikomediju i stupio u službu caru Dioklecijanu. Budavši hrabar i milokrvan, čvrst, lijep i plemenit, to ga je car brzo zavolio i dao mu u vojsci pačasan naslov „comes".

G. 303. poče progon crkve Hristove u Nikomediji. Bijaše to posljednji progon kršćana, tek mnoga se krvca proli. Tada je Gjuragj spočitnuo Dioklecianu onoliku okrutnost i odrekao se svoje službe. Dioklecijan dade ga na muke, a pošto uz sve to junak vjerom ne okrenu, zapovijedi Dioklecijan da Gjurgja posijeku. To i bi g. 303.

A kako legenda?

Legenda napominje nekuda sporedno, da je sv. Gjuragj za vjeru pogino. Spram svoje pjesničke prirode radije je u njemu vigjala junaka i viteza, koji zmaja ubija. Tu su kralj i kraljica, koji svoju kćerku jedinicu žrtvuju gadnoj aždaji, da im grdna neman naroda ne zatare. Ne krećemo prastaru simboliku priče izraženu u stotinama svakojakih mitusa, već ajde da radije proslijedimo po podatcima poštovanog našeg umjetnika: kako je naime legendu prikazivala lijepa umjetnost.

Već u XII. i XIII. vijeku eno nam zmajeva pobjednika u bezbrojnim miniaturnim sličicama raznijeh kodeksa. Tip ovijeh slikarija uščuvao nam se gotovo potpun u armenskim manastirima a i u modernim ruskim ikonama: konj je bijelac, oprema zlatna, a zmaj plavkasto-zelen. Položaj ruku i nogu, izražaj lica i čitavi vid konja na slikama, izmijenio se malo il gotovo nikako.

Romanska il gotska plastika, zanimajući se rado fantastičkim životinjskim oblicima, u brzo je našla u legendi sv. Gjurgja dosta podesne gragje. Ona prikazuje onu neman čas ko krilata guštera, čas ko krokodila, čas ko neku lavsku podobu, pače ova strašna zvijer poprima kad i kad i ljudsku glavu. Redovno sjedi junak na konju, jedino u gotskoj periodi vigjamo ga, zbog nedostatka prostora, gdje stoji; jedna mu noga na savladanoj nemani, pogled je digo u vis, u ruci mu koplje ili zastavica. Ovaj način sretamo ponajčešće ondje, gdje je sv. Gjuragj prikazan na kakovome stalku pod gotskim baldahinom na stupu u crkvenoj lagji.

Koncem XV. vijeka razvija se u veliko slikanje na pločama, te drvorezbarstvo i bakrorez, a kasnije

gotska plastika prelazi u renesansu. Iz toga doba potječe mramorni relif na nekoj staroj patricijskoj kući u Terezijinoj ulici u Nürnbergu. Junak je sasma pod oružjem gotske opreme druge polovine XV. vijeka, košto se je uopće rado prikazivalo junake u opremi i oružju dotičnog doba, dok se nije XVII. vijekom otpočelo antikizirati, košto nam to prikazuje svečev lik sa monakovske apoteke.

Megju slikarima, koji su crpali gragju u ovoj legendi, prvak je svakako slavni Albrecht Dürer. Od njega potječu mnoge umjetnine raznovrsnog shvatanja legende. Biće najtoplije zadojena ona slika u drvorezu, gdje se junak nakon teške borbe i pobjede Bogu moli. Ubijena neman predočena je silnom realistikom.

I naše novije doba mnogo se je bavilo oko legende. Sv. vitez miljenik je umjetnosti. Napominjem samo umjetnike košto jesu Fernkorn i Fremiet, pak Menzel, Herterich. Neki moderniji francuski slikar prikazao je pače borbu izmegju sveca i zmaja tačno i savjesno — po baladi Schillera.

* *Crno jezero u češkoj Šumavi.* Slikao *K. Liebscher.* Putujuć željeznicom iz Zlatnog Praga na jugozapad k Eisensteinu na bavarskoj granici, pa zaokrenuvši pješke, a možeš i omnibusom, doći ćeš do na glasu hotela Rizijeva ili Prokopova, kamo se jate velegragjani na odmor preko ljetne zapare. Ovo idilsko sklonište poznato je svuda u turističkim krugovima.

Oba hotela bjelasaju se na visini u divnom predjelu češke Šumave. Kuda okreneš, svuda nailaziš na zelene zakutke, ko smišljene za šetnju i izlete. Nego najljepši pogled jeste takozvano Crno jezero sa jezerskom liticom (1340 *m* nad morem). Zbog velike dubine crni se u jezerskoj kotlini voda, pak za to je narod i nazvao to jezero „crnim“. Tu u sredini neokaljane prirode osjećaš neki veličajni i ko tužni dojam. *V. F.*

Johana barunica Appel,

gospogja poglavara zemlje, konjaničkog generala i generala-komandira u Sarajevu baruna Appela, uzor ženskijeh vrlina i majka naše sirotinje, izdahnula je dne 2. juna u dva i pol sata poslije podneva svoju plemenitu dušu.

U čas raznijela se gradom tužna vijest, da neumitna smrt otrže ljubljenomu poglavaru vjernu drugu nakon 43 godine srećnog braka, cijeloj Herceg-

Johana barunica Appel.

Bosni jednu od najboljih žena, humanim našim društvima krilo i okrilje, a sirotinji našoj blagu utjehu u nevoljama. Doista u taj čas mrtva je klonula ona ruka, koja je majčinom njegom i požrtvovnom ljubavi brisala suze svjema onima, koji su jadni i bijedni.

Skromnu i tihu, ovjenčanu aureolom časnih godina prikazanih blagodjeti ljudskoj, pozvao je dobri Bog u svoje krilo, da na klonule ruke primi u povratak dobra djela svoja.

Svjetska i javna muška djela bude u nama udivljenje i iznenagjuju nas; pred časnim odrom dobre i plemenite žene stojimo nijemi, u tuzi punoj dubokog poštovanja i gledamo u njenoj uspomeni obasjano blago srce, najljepši alem u odličju čovječnosti. To je ono što je najveće, najbolje i najrjegje, što je toliko nepomućeno uščuvano u svetom skrovištu ženske prirode.

S ovakova onda gubitka proplakaće sve, što umije da štuje i uvažava dobrotu i plemenštinu, a iskrene suze, koje na oči mami zajednička žalost, neka tješe ucviljenu porodicu i onoga, koga je teška tuga najprije i najbliže pohodila.

Neka je njeno nezaboravno ime u svijetli primjer svjema, a u amanet onima, koji je blagodarni nikada ni prežaliti ni zaboraviti ne će.

Johana barunica Appel rogj. Körtvélyessy od Asgutha nek počiva u miru!

* *Pozorišna družina gosp. P. V. Ćirića,* koja je megju nama više od dva mjeseca boravila i do trideset predstava na zadovoljstvo publike dala, opršta se ovijeh dana sa svojom publikom, i odlazi u Mostar.

Mi smo u 9. broju „Nade“ od ove godine ukratko prikazali nekoje komade, koje je ova valjana družina davala i istaknuli njezinu valjanost, kao i vještinu pojedinih glumačkih snaga. Od to doba su davani još ovi komadi: *„Graničari“, „Zvonar Bogorodičine crkve u Parizu“, „Dvije nevine žrtve“, „Škotski lovac“, „Podvala“, „Boj na Kosovu“* od *J. Subotića, „Slijepčeva žena“, „Šokica“, „Niz bisera“, „Dva narednika“. „Balkanska carica“, „Vojnički bjegunac“, „Zlatan pauk“, „Lazar ili boj na Kosovu“* od *Miloša Cvetića, „Ciganin“, „Seoska lola“, „Put oko zemlje“.*

Kao god što prije rekosmo, da ova družina raspolaže dobrijem glumačkijem snagama, to tvrdimo i ovoga puta, dodavajući da uz gosp. Jurkovića i družinu mu mora se ubrojiti kao bolja snaga i gosp. Vilović. — U dvije predstave i to u komadu „Graničari“ i u komadu „Zvonar bogorodičine crkve u Parizu“ gostovala je čuvena umjetnica gospogja I. Sajevićka, članica narodnog hrvatskog pozorišta u Zagrebu.

Svojom umjetničkom vještinom, očarala je ggja publiku, te je požnjela najljepše priznanje.

Naš mladi pjesnik, gosp. Mihajlo Milanović, štujući umjetnost, predao je umjetnici, u svoje ime i u ime svojih jednomišljenjaka i štovatelja umjetnosti, lijep vijenac.

I ako vrijeme bijaše rgjavo i ako je pozorišna zgrada podaleko, opet oba puta pozorište bijaše dupkom puno.

Nadamo se da će se cijenjena umjetnica ugodno sjećati boravka u Sarajevu, kao što će i ona ostati u uspomeni sarajevske publike.

Ne možemo propustiti a da ne spomenemo komad „Dvije nevine žrtve“.

Taj komad napisao je naš mladi pjesnik Mihajlo Milanović Sarajlija.

Sadržaj komada je ovaj:

Mahmud beg, janičar-kajmekam lijevanjski je Osmanlija.

Da bi se obogatio, globi narod na sve moguće načine.

Dobra druga i utlačitelja narodnoga nahodi u knezu Milutinu.

Kneževa kćer Zora zaljubi se u momka Ljubomira iz istoga sela. Knez preprečuje tu ljubav s razloga, jer ga je Ljubomirov već umrli otac jedan put nazvao narodnom izdajicom.

Pojedinci se bune protiv zuluma i dižu na oružje, te odmeću u planinu u hajduke.

Hajdučki je četobaša Andrija.

Ljubomir se sprema u Andrijinu četu i ide da se oprosti sa Zorkom.

U času kad se njih dvoje opraštaju, dolazi potjera za Andrijom i Ljubomira uhvate pod oružjem. Ljubomir, braneći se, rani jednoga vojnika. Njega vežu, vode u Lijevno i bacaju u tamnicu.

Milutin krivo svjedoči da je to Andrija i Mahmut-beg ga osugjuje na smrt. Kao kontrast Mahmut-begov pojavljuje se Selim kadija. On vidi da Ljubomir nije kriv, s toga ne mogav osujetiti osudu, nagovori Mahmut-bega, da odustane od izvršenja, dok se javi veziru u Travnik. Kajmekam na to pristaje; Selim opisuje sva nedjela kajmekamova i javlja u Carigrad. Osim toga Selim ide u Travnik i nudi Ljubomira da bježi. Ljubomir, uzdajući se u nevinost, ostaje u tamnici.

Njihov razgovor saopćuje vojnik, koji je bio straža, Mahmut-begu. Mahmut-beg razjaren naregjuje, da se osuda izvrši. Selimu prijeti kaznom.

U času kad se osuda imade izvršiti, dolazi tatar iz Travnika i donosi pismo Mahmut-begu.

U pismu se Mahmut-beg svrgava sa kajmekamluka, a mjesto njega postavlja Selim. Mahmut-beg čitajući pismo poludi, a tatar proglašuje Selima kajmekamom.

Selim pušta Ljubomira. Ljubomir dolazi u selo i ide najprije crkvi; tu pred crkvom ga dočeka narod i pozdravi.

On tu nalazi Zorku i ide s njome u crkvu, da se vjenčaju.

U crkvi čekaju dok se svrši liturgija, ali megju tijem izlazi Ljubomir pred crkvu. Tu pred crkvom se nagje sa Milutinom, pa se porječkaju, i Milutin ubija Ljubomira, a Zorka, kad čuje, ubija se sama.

Milutin, kad vidi njih dvoje mrtvo, kaje se i moli od naroda oproštenje, a narod mu prašta.

U komadu je sam pisac igrao glavnu ulogu „Ljubomira“. Ali kako je naš mladi pjesnik još premlad i neiskusan za pisanje tragedija, to je komad pri svoj vještini glumaca hladno primljen.

Da je g. pisac mjesto *velike tragedije* pisao *sliku iz naroda*, komad bi zaista uspio na pozornici i mogao bi se na njoj dugo održati.

U tome slučaju trebalo bi štošta izmijenuti i komad svršiti ludilom Mahmut-begovijem, a ni Milutin ne bi smio po pjesničkoj pravdi ostati nekažnjem.

Primjetiti nam je, da je publika mnogo bolje posjećivala komade iz života našega naroda, nego li prevode.

Naročito su dobro posjećivani historični komadi.

Vrijednoj družini želimo srećan uspjeh u pitomome Mostaru. *L. G. Bjelokosić.*

* *Pauly-jeva redakcija Realne enciklopedije klasičnih starina* u Halu na Sali povjerila je dr. Patschu, kustosu našega muzeja, uregjivanje onijeh članaka, koji se odnose na Ugarsku, Hrvatsku, Dalmaciju, Bosnu i Hercegovimu i na balkanske države. Nama je to s dva razloga milo, a to, što je ta zadaća zapala člana našeg muzeja i što će na taj način ući u štampu članci kud i kamo ispravniji, neg što smo ih vikli čitati o nama po velikim enciklopedijama.

* *Pošta u rimsko doba.* Istom car August uredio je u svom prostranom carstvu državnu poštu. Nu ova ne bijaše ni za listove ni za privatne osobe, nego samo u državne svrhe. Vladine depeše nosili su kuriri, a pratila ih uvijek vojnička pratnja; činovnici putovahu u kolima, pod koja se na odregjenim mjestima hvatahu drugi konji. Daljina puta izražavala se je po konacima, a ti konaci bijahu po prilici 10 sati jedan od drugoga daleko. Tako je izmegju Bordeauxa i Aquileje bilo 10 takovijeh prenoćišta (mansiones). Troškove oko uzdržavanja ove ustanove podmirivala su okolišna mjesta. Istom car Hadrijan postavi u Rimu poštarske direktore sa godišnjom plaćom od 100.000 forinti, a u pojedinim okružjima su podravnatelji (sa godišnjom plaćom od 64.000 for.) rukovodili poštarsku službu. U 4. i 5. stoljeću bijaše poštarska služba trovrsna. Depeše bi nosili kuriri, koji su uz jahaćeg konja vodili još jednog konja; osobama služila bi kola sa konjima ili mulama, a za ratni transport volovi. Gdje je bilo zgode obavljala se ta služba po rijekama, a u većim morskim lukama stajahu uvijek pripravne poštarske lagje. Ova poštarska uredba bijaše udešena po starom persijskom načinu. Pošto su od ove uredbe bile posve isključene privatne osobe, za to je bila u štacijama sva sila privatnih posjednika kola i konja, kao i danas kod nas u krajevima, gdje nema željeznica, te su tako za plaću prevažali privatnike i njihove stvari. — Državna pošta prevaljivala je redovno za sat put, što ga obično kola prevaljivahu za dva sata, uračunavši odmor i stajanje. Tako je državna pošta put iz Antiohije u Carigrad prevaljivala za 6 dana. Car Vitelije je već u noći od 10. na 11. januara 69. dočuo za bunu, koja je buknula u Majncu megju vojnicima 1. januara; ta je vijest dakle stigla brzinom od 35—38 minuta na geografsku milju. U Rim je kurir donio o tome izvješće već 10. januara, te je tako put od 1140 milja prevalio za ciglih 9 dana. Najbržu vožnju svakako je izveo Tiberije, kad je pohitao bolesnomu Drusu. Za 24 sata prevalio je $39^{1}/_{2}$ geogr. milja. Listove nošahu redovno pješaci, a oni su na dan prevaljivali $5^{1}/_{4}$ milje. Lagje prevaljivahu poprijećno 25—37 geogr. milja u 24 sata. Tako je mladi Cicero dobio u Ateni, gdje bijaše na naukama pismo za 21 dan iz Rima od svoga oca, a drugo jedno pismo iz Napulja stiglo je u Tir (Fenicija) za 107 dana. — Ako i ne bijahu sveze brze kao danas, ipak obzirom na ono doba bile su izvrsne. *N. Maraković.*

* *Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895. sa podacima o teritorijalnom razdjeljenju, javnim zavodima i rudnim vrelima. Sastavio statistički odjel zemaljske vlade. Sa preglednom kartom. Izdala zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo. Zemaljska štamparija* 1896. Velika četvrtina, str. CIV + 778. Pod ovim naslovom ulazi u statističku literaturu zamašno djelo, koje se ne odlikuje jedino strogim podacima i savjesnim rasporegjajem materijala, nego se kritičkim metodom već vrsta megju priručna djela znanstvena značaja u redu ove najmlagje, toliko pozitivne nauke. Zbog toga ono je u ovakome vidu dobro došlo i učenjaku i praktičnoj potrebi. Silno gradivo savladano je lakim i shvatljivim tabelarnim pregledom, na koji se oslanja stručnjački uvod u tri dijela. Pri kraju je alfabetični imenik i dodatak.

Na jedino pouzdanom osnovu sabranijeh podataka i isporednih tabela dijeli se uvod u tri dijela. U I. govori se o organizaciji i izvedbi dosadašnjih popisa žiteljstva, udešenih po bosansko-hercegovačkoj zemaljskoj vladi u god. 1879., 1885. i 1895. II. dio sadrži analitički prikaz glavnih rezultata popisa žiteljstva u godini 1895. s obzirom na rezultate prijašnjih popisa, a obuhvata tri poglavlja: 1. Prirastak žiteljstva, 2. Naravnu razdiobu žiteljstva po spolu i dobi sa kratkim prikazom o tjelesnim manama. (Razdioba civilnog žiteljstva po spolu, postupica godina muškog civilnog žiteljstva po spolu, postupica godina muškog civilnog žiteljstva, osobe sa manama.) U 3. poglavlju prikazuje nam ova statistika društvenu razdiobu žiteljstva po vjeroispovijestima i zvanju s osobitim obzirom na agrarno pitanje, a u 4. govori se o naseljenosti i organizaciji općina. Dio III. sadrži najzad zaključne primjedbe.

Ova zamašna zamuka može se jedino tada da pravedno shvati, kad se uvaži da je popisna tabela žiteljstva u Bosni i Hercegovini sve do god. 1879. bila naprosto „tabula rasa“, po kojoj se je doista rijetko a i to uvijek na laku ruku pisalo. Ni to nije se vrstalo spram zakona statistike, već „onako — od oka“. Statističar može da računa s podacima o Bosni, i Hercegovini samo na osnovu od ona tri izdanja, što nastadoše nakon okupacije, ta tri izdanja jesu ono od god. 1879. (prvo), god. 1885. i ovo od god. 1895. kano najnovije.

Da se posao dostojno i spram zakona znanosti posvrši uregjeno je kod zemaljske vlade naročito odjeljenje, kole je uregjujuć ovo djelo nastojalo da se pri izradi što tačnije primijene najmoderniji statistički zahtijevi. Najzamašnija je promjena (spram prva dva izdanja), što je sada prisutno civilno žiteljstvo označeno kao predmet popisa i što je po tome domaće i trajno naseljeno strano stanovništvo, kao jednako vrijedno, na jedan te isti jedinstveni način popisano.

Po čemu ovo ogromno djelo u svojoj instruktivnoj strani dobiva i zanimljiv značaj, pak može da u raznim kombinacijama otvara nove vidove, to je upravo onaj analitički prikaz glavnijeh rezultata popisa od g. 1895. isporegjen s takvijem rezultatima o oba prijašnja popisa. Kako gore navedosmo prije godine 1879. nema nikakve osnove na kojoj bi se moglo sprovesti kakvo restropektivno ispitivanje u znanstvenom smislu. Zato prikazivanje prirastka može da otpočne najranije tom godinom. Koliko su brojevi prije toga pouzdani, dovoljno pokazuju pisci četrdesete, pedesete, šezdesete i sedamdesete godine ovoga vijeka, koji navode o Bosni i Hercegovini za čudo različite brojeve i to od 800.000 do 2,000.000! U osmanlijskom kalendaru od g. 1871. brojilo se od prilike žiteljstvo sadašnjeg bosan.-hercegovačkog područja na 1,026.000 duša. Današnja statistika megju tim utvrdila je ovu sliku:

Bilo je stanovnika:	Godine: 1879.	1885.	1895.
muških	607.650	705.025	828.190
ženskih	550.514	631.066	739.902
Svega.	1,158.164	1,336.091	1,568.092

Ukupni dakle procenat prirastka iznosio je u razdoblju od 1879. do 1885.: *15·36%*, od 1885. do 1895.: *17·36%*; t. j. od 1879. do 1895.: *35·39%*; što se pri tome računu prilično ističe, da su postotci prirasta posljednjih godina nešto manji nego li prijašnji, to se ova pojava razjašnjuje time, što je brojenje g. 1879. bilo još uvijek nepotpuno, što se je prvijeh godina iza okupacije stanovništvo veoma umnožalo, pošto se vratiše mnogi iseljenici, a nadošao i mnogi strani svijet.

Okružja, u kojim postotak prirastka nadmašuje poprečni broj za cijelu zemlju, vrstaju se ovako: bihaćko (20·57%), banjalučko (20·16%) i sarajevsko (18·63%), dok poprečni broj za cijelu zemlju i za samo razdobje od g. 1885. do 1895. iznosi 17·36%; najneznatniji prirastak izlazi u okružju dônjo-tuzlanskome (14·48%). Prirastak u kotarima kreće se izmegju 33·72% (Glamoč) i 4·92% (Srebrenica). Od kotara sa osobito velikim brojevima prirastka spominjemo: sarajevski (grad i seoski kotar: 31·15%), bos.-gradiški (26·15%), nevesinjski (27·48%), prnjavorski (24·66%), sansko-mostki (24·02%), petrovački (23·96%), bos.-kostajnički (23·79%), bjelinski (23·44%) i ljubuški (21·45%). Uopće se može konstatirati, da u megjašnim kotarima prema Hrvatskoj i Slavoniji od Drine pa do gornje Une — izuzevši kotar brčanski — izlazi broj prirastka, koji nadmašuje poprečni broj za cijelu zemlju, isto se opaža i u onim kotarima, koji leže neposredno na megji Dalmacije (Livno, Županjac, Ljubuški), dok područja, koja čine istočnu megju zemlje (Zvornik, Srebrenica, Vlasenica, Čajniče, Foča), ni iz daleka ne dostižu poprečnog broja za cijelu zemlju. Izredavši ovako glavnu pojavu, naime prirastak žiteljstva, govori statistika dalje o razdiobi civilnog žiteljstva po spolu, postupici godiha života, o osobama sa manama (okružje mostarsko: 3·5‰; dônjo-tuzlansko: 2·9‰ i travničko 2·8‰; u sarajevskom bijaše taj broj najmanji 1·8‰.) Po manama je uopćeno najviše umobolnih i slaboumnih, iza toga su gluhonijemi, a najposlije slijepci.

Dalje je tabela po vjeroispovijestima (muhamedovaca: 548.632; istočno-pravoslavnih: 673.246: rimokatolika: 334.142; jevreja: 8213; drugijeh vjera: 3859.), pak o zvanju sa osobitim obzirom na agrarno zanimanje. (Najviše čisto poljodjolskog žiteljstva imade bihaćko okružje (95·77%), iza toga Mostar (90·13%), Banjaluka (89·83%), Dônja Tuzla (89·73%) i Travnik (88·51%). U Sarajevu: (75·88%). Po naseljenosti nižu se okružja ovim redom: U okružju sarajevskom dolazi na 1 km^2: 27·12, banjalučkom: 36·43, bihaćkom: 34·90, dônjo-tuzlanskom: 40·32, travničkom: 23·85, mostarskom: 24·07. Sabravši izlazi napučenost u Bosni i Hercegovini na 1 km^2 po: 30·73 osobe. Zanimljiva je isporedba da su god. 1879. bile na 1 km^2: 23 osobe, g. 1885.: 26, a g. 1895.: 31.

U toliko evo smo u glavnome iscrpli zanimljivije podatke iz ovog velikog djela, koje najrječitijim govorom — brojevima — prikazuje napredak ovijeh krajeva u razdoblju od 1879. do novijih dana. Pri koncu ne možemo a da ne pohvalimo krasnu tipografsku opremu zemaljske štamparije, gdje joj je nuz silni tekst trebalo preturiti preko 1,000.000 samijeh brojki! U drugu ruku upozorujemo na takozvani alfabetski imenik mjesta i sastavnih im dijelova, pošto mislimo, da bi ovaki način pisanja mogao poslužiti da se dogje bar u tome do neke zajednice. Cijelo najzad djelo svojom unutrašnjom sadržinom, a ponaosob prekrasnim stručnim uvodom staje s ponosom uz bok svim modernim publikacijama ovake vrsti, zašto neka je hvala statističkomu odjeljenju, a naročito njegovu šefu, gosp. podtajniku Straussu. Dodajemo da će doskora izići iz štampe slično drugo djelo, naime: Rezultati *popisa stoke* u Bosni i Hercegovini od god. 1895.

* *Književni natječaj.* Pošto uslijed književna natječaja, što ga je raspisala „Matica Hrvatska“ 2. januara god. 1895. za nagradu iz zaklade Dušana Kotura za god. 1895., ni jedan od prispjelih rukopisa nije mogao biti nagragjen, to raspisuje „Matica Hrvatska“ u smislu zakladnice iz zaklade *Dušana Kotura* ponovno istu književnu nagradu za god. 1895. u iznosu od *tri sto i pedeset* (350) for. a. vr. i to: „za jednu izvornu pripovijest (novelu ili roman), koji opseže barem *deset* tiskanih araka, ili dramatski proizvod bez obzira na opseg“.

Ovaj ponovni natječaj traje do konca mjeseca februara god. 1897., do kojega roka imadu se rukopisi u običnoj formi podnijeti „Matici Hrvatskoj“ na ruke njezina tajnika.

Po odboru „Matice“ nagragjeni rukopis postaje vlasništvo „Matice Hrvatske“, koja ga je u smislu zakladnice dužna tiskati tečajem godine dana, pošto je nagrada dopitana.

U *Zagrebu,* 20. maja 1896.

Odbor „Matice Hrvatske“.

* *Prosvetni Glasnik. Službeni list ministarstva prosvete i crkvenih poslova kraljevine Srbije.* God. XVII. Sveska 1. i 2. januar-februar; sveska 3. marat 1896. Uregjuje *Stevan Predić,* izdaje *uprava državne štamparije* u Biogradu. Dvije su to veoma ugledne knjige sadržavajući službeni dio (zakone, ukaze, pretpise dotičnog ministarstva, prekrasne instruktivne zapisnike redovnih i vanrednih sastanaka glavnoga prosvjetnoga savjeta). U naučnom dijelu 1. i 2. sveske nalazimo sliku: Josif Dobrovski, gdje *Andra Gavrilović* s velikim pietetom govori o tome prvome radniku i osnivaču slovenistike. Dalje se nižu: *Reforma jezikovne nastave* od *Pavla J. Majznera, Abelova teorema* i *njen značaj u matematici,* pristupno predavanje *dra Gjorgja M. Petrovića; Novina u teoriji vigjenja* od *G. Hirta,* preveo *Lj. M. Protić. Kritika i bibliografija* sadrže: *Ocjenu zemljopisa za srednje škole* od *V. Karića,* prikazuje *Jovan Antić.* U rubrici: *Nove knjige i listovi* zabilježene su knjige Matice hrvatske za g. 1895. Za tijem je *Bibliografski spisak,* pak *Prosvjetni kovčežić* (Zbirka nar. pripovijedaka iz Pocerice). *Razni zapisi. Prosvjetni dobrotvori.*

Sveska 3. za marat 1893. Službeni dio i rad glavnog prosvjetnog savjeta. Nauka i nastava: *O važnosti tektonskih spomenika za istorijsko proučavanje,* predavanje *prof. Mihaila Valtrovića; Josip Dobrovski* (Svršetak); *Reforma jezikovne nastave* (Svršetak); *dra Asmusa Serenzena: Prilog istoriji razvijanja srpskih junačkih pjesama,* preveo *Jovan Radonić.* Kritika i bibliografija: *Poznavanje i njega cvijeća.* Izradio *dr. Gj. Radić,* ocijenio *Živ. J. Jurišić. — Primjedbe na referat Svet. Gavrilovića na knjigu „Poljska privreda“,* od *Paje Todorovića-Gjakovčića.* Prosvjetni kovčežić s vrlo lijepim člancima: O českoj etnografijskoj izložbi g. 1895. od *prof. M. Petrovića,* te prevod Pavla V. Vujića: *Profesor Röntgen i novi X-zraci.* Knjizi je priloženo: *Proslava 25-godišnjice učiteljske škole u Srbiji* od *Jov. Miodragovića.*

„Prosvjetni Glasnik“ izlazi u mjesečnim sveskama od 7 i više tabaka na četvrtini, a staje godišnje: za Srbiju 12 dinara, za druge zemlje 15 dinara (franaka). Pretplata šalje se upravi državne štamparije kraljevine Srbije u Biogradu.

U vezi sa „Glasnikom“ primismo i: *Pregled sadržaja Prosvjetnoga Glasnika* od I. do XV. godine (1880.—1894.), što ga je izradio *Jov. A. Jovanović.* U Biogradu 1894. Državna štamparija. Teški posao da se sabere i svrsta gradivo od punijeh petnaest tečajeva ovako velike publikacije, savladao je Jov. A. Jovanović vještom rukom i baš mu svaka čast. Ovaj pregled dijeli se u tri ruke: *hronološki pregled* (po godinama), *stručni pregled* (po strukama i naukama) i *azbučni pregled* (po prezimenima pisaca). „Pregled“ morao bi se naći na pisaćem stolu svakoga našega stručnjaka. Preporučujemo najusrdnije sve ove edicije.

* *Naši domaći obrti.* Gragja za obrtno nazivoslovlje. Sa više slika. Napisao *Ferdo Hefele.* Štampa Čupak i Dujak u Sisku 1896. Cijena? Sadržaj: Tkalčija po Lici i Krbavi; Narodno suknarstvo i bojadisanje; Čohašija; Nešto o narodnom kroju i šavu; Bosanska kuća; Narodno lagjarstvo; Naši domaći mlinovi i mlinarija; Narodno dùgarstvo i gragja za dùgarsko nazivlje; Narodna lončarija; Nešto o narodnoj klesariji. Rječnik. Već po ovijem naslovima lasno se uvigja, koliko li je dragocjena nazivlja vrijedni i marljivi sabirač i spisatelj sabrao megju domaćim zanatnicima, pak da tako ne bude više od potrebe uvlačiti i čuvati kojekakvo grdilo u obrtnom nazivlju. A ovo nazivlje nije posabrano u kojem tijesnom okolišu, već je za njim u potrazi gosp. pisac prošao, kako sam veli, mnoga sela i gradove po Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, Ugarskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Naročito smo blagodarni gosp. piscu za Rječnik. Knjiga zavrijedi što višu pažnju našijeh filologa, a toplo je preporučujemo i stručnim školama, koje su u prvom redu zvane da čuvaju i goje narodnu stručnu terminologiju.

* *Prva hrvatska uputa u glasoviranju,* za djecu i za odrasle samouke. Sastavio *Fr. S. Kuhač.* I. dio. Cijena 2 for. 80 novč. Naklada kr. sveučilišne knjižare Fr. Supana (Rob. Ferd. Auera). Str. XIV + 130. S ovom veoma dostojno opremljenom muzičnom školom pruža nam neumorni profesor nove plodove svoga dugoljetnoga nastojanja, kako da od našeg podmlatka otkloni prevlast tugjinačkog duha, da mu uzdrži čisto i nenatrunjeno čuvstvo i ukus. Kuhač je spasao hiljade hiljada narodnih melodija od zaboravi i kvarenja i, na osnovu dubokoumnog proučavanja tog nar. blaga, udario kamen temeljac našoj umjetničkoj glazbi. A ovo je eto *prva knjiga* u tome smislu na polju glasoviračke literature. Cijela uputa dijeli se u deset stepena; svaki stepen imade teoretički dio, gdje se tumače kajdopisna pravila i način glasoviranja. Sve je to napisano onako shvatljivo i jasno ko kad je to pisao majstor, čije je stručnjačko oko svuda providilo. Nakon teorije tumače se prstne vježbe u gipkosti i ustrajnosti udaranja, pak komadi za jednu i dvije ruke (dotično za tri i četiri ruke uz pratnju učiteljevu). G. pisac služio se je svojim posebnim metodom, koji zajamčuje *siguran uspjeh,* a štedi pri tome zdravlje malijeh učenika i ne troši uopće vrijeme uzalud. Svih deset uputa udešeno je tako, da se mogu lako i uspješno proći za deset mjeseci. U ostalom govori g. spisatelj opširnije o svome metodu u uvodu, a mi od srca preporučujemo — ako Bog da u dobri čas — ovo sveosve potrebito djelo.

* *Narodno zdravlje.* Lekarske pouke narodu. Dodatak „Srpskom arhivu za celokupno lekarstvo.“ Uregjuje dr. *M. Jovanović-Batut.* Biograd. Državna štamparija kraljevine Srbije. 1896. Primismo tri sveske (januar-februar-mart) ove dragocjene i zlatne biblioteke zdravlja. Koliko li je to plemenita i nesebeznala ideja i od kolike li koristi može da bude po narod, kad mu u ovome ruhu pružiš zdrava savjeta, košto to umije vješta ruka gosp. redaktora Jovanovića-Batuta i vrijednijeh mu saradnika! „Narodno zdravlje“, koje toplo preporučujemo svjema, te su u bližjem saobraćaju s onijem dijelom naroda, što sa svoje nepodučenosti najviše i najlakše strada, staje na godinu zajedno s „Arhivom“: u Srbiji 8 dinara, a van Srbije 10 kruna, dok zasebno staje za Srbiju 4 dinara, a van Srbije 4 krune.

* *Album bosansko-hercegovačkih pjesama. Najljepše narodne pjesme iz Herceg-Bosne.* Sabrao i za glasovir udesio *S. Bosiljevac.* Naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch) Zagreb, 1896. Cijena 1 for. 50 novč. Gosp. Bosiljevac opet nam ponugja lijepu kiticu narodnih pjesama, koje se danas čuju u Bosni i Hercegovini. U svemu ih imade 51 komad. Oprema je veoma ukusna, pjesme su već sobom zanimljive, i mi za to ovu publikaciju preporučujemo svjema prijateljima narodne vile.

* *„Mearif“.* Muhamedanski kalendar za god. 1314. (1896./97.) Tisak i naklada Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch) Zagreb. Sa 30 slika. Cijena 40 novč. Čini se, e je nastavljač „Mearifa“ mislio, kako je „kalendar“ onaka vrst knjižice, koju možeš da urediš sa što manje obzira i ukusa. Megjutim — nije tako! Za čudo kako se je moglo ponuditi *narodu* — a kalendar je baš pravo *narodna knjiga,* onako površnu i neukusnu, a obzirom na onaj dio našega svijeta, komu ga namijeniše — onako bezobzirno zbrkanu lektiru. Slikama u toliko prigovaramo, u koliko su bez ikakve izrade, naprosto mutne i zamrljane, pak se čini da je glavna briga prikazana — omotu. Shvatajući teški zadatak štampe u zdravome prosvjetnome narodnom promicanju, moramo požaliti onu neku nemarnost u izboru gradiva, a ponajpače krivo shvatanje, koje potječe s nepoznavanja naroda il gorde umišljenosti, i o koje smo u novije doba češće s iznenagjenjem zapeli. I u „Mearifu“ imade toga na pretek nuz još kojekakve bezobzirne zakučice, pak ga za to ne preporučamo nikomu!

* *Pobratim.* Ima tome šest godina, kako neki listovi javiše, da je nakladom tiskare Granitzove u Zagrebu počeo izlaziti „Pobratim“, list za srednjoškolsku mladež. Od tada nije se više nigdje ništa o tome listu uspisalo, a ipak je on to zavrijedio, jer evo već punih šest godina izlazi dostojan bez ikakve buke i reklame, donoseći svojim mladim čitaocima najbiraniju duševnu hranu. Urednikom mu je prof. *Petar Marković,* poznati spisatelj, jedan od najprokušanijih i najvrsnijih urednika. Saradnici su gotovo svi iz učiteljskoga staleža i to počam od sveučilišnoga profesora pa do školnika. „Pobratim“ donosi pjesme, pripovijesti, omanje drame, humoreske, poučne članke, raznu šalu i zabavu, te slike.

Osobito su zanimljivi Divkovićevi prevodi ruskih i francuskih narodnih priča, koje mogu zgodno poslužiti za isporegjivanje s našim narodnim pripovijestima. Da se mladež upozna sa znamenitim djelima svjetskih pjesničkih velikana, donosi list sadržaje tijeh djela uz malo kritičko razmatranje. Spomenućemo neka, kano što su: Niebelungi, Kudruna, Dantova Divina comedia, Virgilijev podzemni svijet, Zoranićeve Planine, Hektorovićevo Ribanje i ribarsko prigovaranje, Parzival od Wolframa Eschenbacha Marulićeva Judita, Sofoklova Antigona, Edda, Goetheov Egmont. Nadalje naći ćemo u listu opširnije životopise ovijeh umnika: Aishila, Q. Horatia Flacca, P. Ovidia N., Evripida, Tassa, Henrika Kleista i t. d. Lijepi su članci prof. Kučere iz astronomije i fizike: „Naše noćno nebo“, „Fizikalni pokusi bez osobitih aparata“, te „Crtice iz života velikih ljudi — radnika“. Prof. dr. Vimer napisao je lijepim slogom mladeži srednjih škola pisma, u kojima raspravlja o raznim predmetima, a učitelj Julije Kempf piše simpatičke članke o svom izletu po Bosni. U slikama predočuju se razni gradovi i mjesta, kojima je svijet zabilježio ime u svojim analima, za tim razne životinje, biline i dr. Iz svega se vidi bogat raspored materijala i vješta redaktorova ruka. Naša srednjo-školska mladež nije dosele imala lista, pa joj je „Pobratim“ došao u horu. Trebalo bi, da bar pedagoški listovi što više pažnje posvete ovome izvrsnome listu, da ga što više preporuče i raširе, jer je to zavrijedio.

J. M.

* *Vilim Brož*, kapelnik i učitelj pjevanja na Sušaku kraj Rijeke (Fiume), pozivlje na pretplatu za *„Album koncertnih komada“* za potpuni tamburaški zbor. Sadržaj je „Albuma“ osam originalnih najefektnije instrumentiranih, koncertnih komadâ: 1. „Večer na moru“. Fantazija. 2. „Pozdrav dragoj“. Serenada. 3. „Pod slovjenskim krovom“. Potpouri slovjenskih pjesama. 4. „Moj san“. Glazbena slika. 5. „Souvenir de ruine“. Gavotte. 6. „Nazdravice mornara“. Fantazija veselih mornarskih pjesama 7. „Vijenac češko-moravskih pjesama“. 8. „U spomen Tomislavu“. Vijenac ljubavnih pjesama.

„Album“ stoji u pretplati 5 (pet) forinti.

* *Spisatelj dr. Gustav Gaj*, odvjetnik u Jaski, poslao nam je ovaj poziv na pretplatu s molbom, da ga donesemo u cijelosti zbog onih naših čitatelja, koje bi ova grana literatare mogla da zanima: „Netom je izašlo ispod tiska moje izvorno djelo pod naslovom: *„Iz tajinstvenog svijeta“* sastojeće se od 6 poglavja i to: 1. Kako sam postao spiritistom. 2. O fenomenologiji spiritizma. 3. O spiritističkoj teoriji. 4. Kako se drže seanse. 5. O magnetizovanju. 6. O snovima.

U tom sam djelu nastojao čitatelja uputiti o bitnosti misticizma, pa pošto su danas pojavi istoga na dnevnom redu, to mislim da će ova knjiga dobro doći svakom *inteligentnom čovjeku*, ako i ne da ga osvjedoči, a to barem, da ga potakne na razmišljanje, te mu dade prilike (prema principu: audiatur et altera pars) da stvori objektivan sud o tome: *mogu li se i smiju li se fenomeni misticizma a priori proglasiti iluzijama i halucinacijama* nekolicine ograničenih ili ekzaltovanih ljudi.

Knjiga dobiva se uz cijenu od 80 novč. (uz poštarinu 85 novč.) u knjižari *Jugoslavenske akademije u Zagrebu* na Jelačićevom trga i u potpisanoga.

Dr. Gustav Gaj
odvjetnik u Jaski.

* Jedan od najpopularnijih českih pisaca jeste *V. Kosmák*, čije je sabrane spise prije nekog vremena izdala knjižara E. Šolca u Telči u Moravskoj. II. sveska, sadrži nekoje oveće pripovijetke, protkane sitnijim sličicama, u kojima spisatelj crta selo i grad, vesele strane života i nevolje mu. Svjema crtama jeste jedan jedini izvor: zbiljni život vesela i mrka lica, a sve je to pisac veoma pazljivo motrio i isto tako vješto prikazao. Nego puno je više tamnijeh stranica, a to je spisatelj hotice iznio, da potakne narod na razmišljanje o svojim manama, da ih upozna i ispravi. Spram toga imadu nekoje od ovih crtica tendencijozan karakter, pače ta tendencija: naučati čitatelje razmišljanju, izriče se u uvodima nekojih radnja, koje se nalaze u ovoj knjižici. No ti su uvodi kraj providnosti i jasnoće radnje gotovo izlišni. Kosmák imade danaske u Českoj velik krug čitalaca, kojima je malo stalo za moderna kojekakva gesla i pomodne struje u literaturi. Kosmák piše najviše za prost narod — onako kako mu se hoće. U cijeloj svesci od prilike najbolja mu je „Muchomůrka“, prem i „Ženit se, či neženiti“ imade zasebne prednosti. Megju „Fotografijami z tabora černych“ iznio je spisatelj neke majstorske portrete iz kola svojih svećeničkih drugova. „Maličkosteh“, „Zrcadlo košalečniků“ neturalistički — rekli bismo — prikazuju one stvorove, koji su niži od životinje.

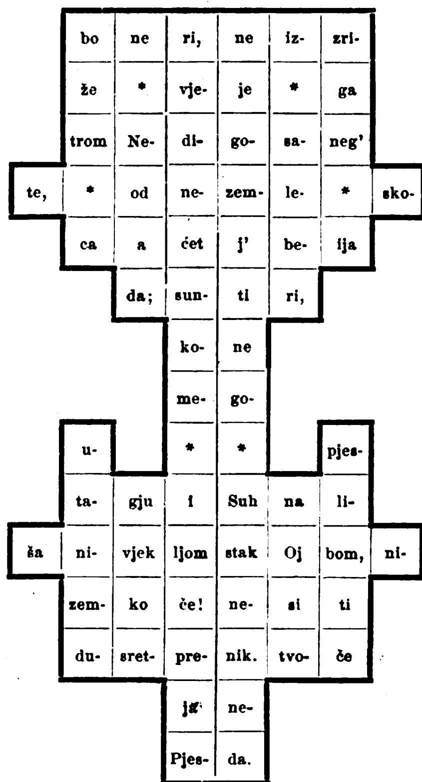
Narodne zagonetke.

1. Manje od oraha, teže od tovara?
2. U šumici na jednoj nožici?
3. Niti puše niti diše samo repom maše?
4. Tipa na tipi koncima se ne krpi?
5. Od kuće ide jalovo, a kući steono.
6. Skoči srna isred trnja, gdje savrla — tu umrla?

Pribrao *Ali-Riza Dautović.*

Konjićev skok.

Složio *Š. Popović.*

Zagonetka

od *Selima.*

U jednoj riječi
dva slova imadu,
al' značenje ipak
mogu da ti dadu.

Čitaš li je sprijeda
u jelu je ima,
pročitaš li straga
hoda na krilima!

Rastavi ih sada
opet nešto znadu:
s gramatikom posla
oni tad imadu.

Rebus.

Od *Fehima Spahića.*

Riješenje narodnih zagonetki

od *Mehmeda H. Sejdovića* iz 10. broja „Nade“.

1. Zvijezde. 2. Nita. 3. Usta, nos, oči, čelo i kosa.

Riješenje zagonetnog rimskog natpisa

od *Vuka* iz 10. broja „Nade“.

Kum naš (h)oće pit bijelo vino, ali od crnoga se nos rumeni njegov.

Riješili: ggje Lisa-Lisa u Dubrovniku, Kristina Kersting u Kolima kod Banjaluke, Marija Kurolt u Begović-kuli, Anka Zemina u Grubišnom polju; gg. Eugen Kamenar u Vukovaru, Karlo Kersting u Kolima kod Banjaluke, A Kostyszak u Bišini, Dinko Sirovica u Zloselima, Milan Krečo u Benkovcu, Lj. S. u Sanskom Mostu, V. Pavlović u Sarajevu, Vicko Darbić u Zadru, Dioničko društvo „Praznotikvić“ u „Café Arcaden“ u Beču, Hrvatski tehničari u „Café Eichberger“ u Beču i N. Vidaković u Kalinoviku.

Riješenje zagonetke

od *Selima* iz 10. broja „Nade“.

Iskra, Slava, Top, Odesa, Četiri, Niagara, O[illegible], Brod, Lava, Alija, Gaće, Orao.

Istočno blago — Kapetanovića.

Riješili: gg. Ismet Kapetanović Gavran u Počitelju, Dinko Sirovica u Zloselima, V. Pavlović u Sarajevu, Dioničko društvo „Praznotikvić“ u „Café Arcaden“ u Beču, Hrvatski tehničari u „Café Eichberger“ u Beču, Hasan Deronja u Mostaru, Ali-Riza Dautović i Husein Joldić u Bjelini, Mato Kovačević i Vojin Petrović u Rogatici, Zaim Muminagić u Sarajevu, Hasan Behmen u Mostaru i Sadiković Fatih u Sarajevu.

Dopisi uredništva.

R. K. J. u Z. Javićemo Vam, dok dospijemo. I onako bi sada teško ušlo, pošto smo preopterećeni gradivom.

N. O. u P. Hvala Vam što nas izvijestiste. Polako donosimo. a i ono drugo doskora će na javu.

Lj. Dubr. u Gr. Blagodarimo, al nije za nas. Skupljajte fraze i riječi u koliko su nepoznate.

J. pl. C. u Z. Prevod je lijep i baš na pjesničku, tek ne dospjevamo na stvari takove ruke.

Bol. I. u S. Sve je to glatko, al upravo ta uporna dotjeranost forme, u kojoj je najzad i mnogo šablone, kriva je da su pjesmice mršave il nikakve sadržine. Osnovna nit u pjesmici „Srbom i Hrvatom“ podsjetila nas na takovu misao pok. Voj. Ilića u zagr. „Vijencu“. Pročitajte tamo kako se ovaka tema obragjuje. Ne gubite megjutim volje!

G. na R. Prvi uslov raspravljanja jeste pristojnost. Biće da Vam je i samome žao, što ste po svoj prilici momentano to zaboravili.

Veritas u Z. To isto!

St. N. u B. U Vas je nježan stih, al u glavnome nema ništa nova. Sve je to na hiljade puta iskreno i neiskreno pod lijepim ruhom izneseno. Nedajte da Vas zanaša jezik, jer mi možemo gotovo s mnogo više prava reći o našemu jeziku, nego li nekada Schiller o svome: *da nam jezik mjesto pjesnika pjeva*. Ne svjedoči zar naša nar. pjesma, naš seljak, koji često same verze izgovara?! Učite, posmatrajte, mislite, pak — pjevajte!

Našim cijenjenim pretplatnicima javljamo, da će se umjetnički prilog za II. četvrtgodište zbog tehničkih razloga naknadno rasposlati.

Sadržaj.

Slike:

Naše štovane pretplatnike, kojima pretplata svršava dvanaestim brojem, krajem mjeseca juna o. g., umoljavamo ovime najučtivije, da je na vrijeme obnoviti izvole, jer ponovno ističemo, da list nikome ne šaljemo na veresiju.

Novijem pretplatnicima, koji pošalju pretplatu za čitavu godinu, dostavićemo s mjesta sve do sada izašle brojeve. Molimo pri tome, da nam se svakako tačno označi, da li se želi izdanje latinicom ili ćirilicom.

Cijena je „Nadi“ za svako izdanje zajedno s poštarinom na godinu 6 for., a na po godine 3 forinta.

Administracija ilustr. lista „Nade“.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

U službi.

Pripovijeda *Joca Nikolajević*.

(Nastavak.)

Dva dana kasnije pošao sam u šumu. Na mjestu, gdje smo se prije nanadano upoznali, nagjoh poznate ženske. Starija sjegjaše, čitajući nešto, a mlagja stajaše, gledajući prema strani, odakle sam dolazio.

Kada me primjeti, pljesnu veselo rukama i povika:

„Evo Kuzmana Vasiljevića!“

Kada sam došao bliže, reče prijekornijem glasom:

„Ah, kakav ste vi čovjek! Zar se tako vrši obećanje?“

Hjedoh da se izvinem i opravdam, što nijesam došao, ali me lijepo djevojče prekinu riječima:

„Ne trpim nikakova izvinjavanja. Za kazan morate nam naći takovo mjesto, koje bi prikazivalo sjenicu. Tu ćemo da udesimo koncerat. Ala će to lijepo da bude, kada naši glasi odjeknu zelenom ovom šumicom, a kako će se tek prestrašiti pernati pjevači njeni!“

„Ne, ne će se oni prestrašiti od vašeg glasa,“ rekoh, ali djevojče se činilo kao da je prečulo moje riječi, kojima sam joj polaskati htio i poviče:

„Gospogjice Klara, ustajte! Kako se možete u ovoj krasoti tako zadupsti u čitanje. Biće i tome vremena, a sada uživajmo, dok traje ova ljepota.“

Gospogjica Klara teškom mukom zatvori knjigu i pogje za nama.

Znao sam jedno lijepo mjesto uz potočić, gdje se dala lijepa ledina sa tri strane opkoljena gustijem šipražjem. S druge strane potočića porasla je takogjer gustina. Mjesto dakle bijaše sa sviju strana zatvoreno.

Kada smo tude prispjeli, pljesnu djevojče rukama i reče:

„Divno! Sjenica, koju je sama priroda stvorila. Pa kako krasan sag. Sjednimo!“

„Zabavljajte se vas dvoje, reče pratilja, a ja ću da nastavim čitanje. Baš sam došla na zanimljivo mjesto, pa bih rada znati, kako će se dogogjaj da razvija.“

„Hoće li se junak romana, upita djevojka nestašno, ubiti ili će se junakinja otrovati, ili će možda oboje potražiti smrt u hladnijem valima. Brr... takav mi se svršetak ne dopada. Ja mnogo radije čitam pripovijesti, koje se svadbom svršuju.“

U ljubavnome boju. Slikao *Hr. Kröner*.

„Kakove su to, gospogjice Darinka, opaske“, reče ozbiljno pratilja i poprijeti prstom.“

Djevojče se okrenu meni i reče tihim glasom:

„Pustite je, neka čita. Sta će nam čitanje u ovome raju? Mi ćemo da pjevamo. Gle, ja vam zapovijedam, a nijesam vas ni pitala, da li pjevate?“

„Kad i kad.“

„Danas hoćete, zar ne?“ reče i milo me pogleda.

„Kako bih mogao da vam molbu odbijem.“

„Vrlo lijepo. Zapjevajte, molim vas koju narodnu pjesmu. Kada sam bila još mala, slušala sam, kako seljačke djevojke lijepo pjevaju. Boraveći na strani, gotovo sam sve pozaboravila. — — Šta vam je, Kuzmane Vasiljeviću, šta ste se namrgodili?“

„Ništa“ rekoh, a u istinu rastužilo me njezino priznanje, da je, boraveći u tugjini, zaboravila lijepu pjesmu svoga naroda. No budući me milo gledaše, lice mi se razvedri i ja počeh tiho: Djevojčica ružu brala.

Tiho sam otpjevao pjesmu, a drugi put već i ona sa mnom u glas pjevaše.

Gospogjica Klara podiže oči s knjige, zatapša rukama i kliknu:

„Bravo!“

„Zar ne, Kuzman Vasiljević krasno pjeva?“ upita Darinka, okrenuvši se svojoj pratilji.

„Charmant“, odgovori ova i opet se zadube u čitanje.

Još otpjevasmo nekoliko narodnih pjesama. Mene je ushićivao prekrasan glas lijepa djevojčeta.

Sjegjasmo za tijem neko vrijeme ćutke. Najednom me Darinka pogleda i reče:

„Zaista moram priznati, Kuzmane Vasiljeviću, vi krasno pjevate. Znate šta? Ja ću govoriti tati, da me učite pjevati naše narodne pjesme. Šteta bi bila da se potpuno ne izvježbam u tijem divnijem melodijama. — Sta je vama! Ta vi ste se smrkli, a to vam najmanje dolikuje. Razvedrite se, Kuzmane Vasiljeviću, jer ću inače morati da plačem, gledajući taj oblačak na vašem čelu. Jel'te, da ćete me učiti?“

„To ne može biti. Meni je veoma žao, što vam molbu moram da odbijem, ali ne može da bude.“

„Za što ne može da bude, Kuzmane Vasiljeviću?“

„Gospogjicu molim, da ne istražuje uzroka; neka se zadovolji time, kada kažem: ne može da bude.“

„Ali ja se time ne zadovoljavam. Rada bih da znadem razlog tome vašem: ne može da bude. Zar ste vi tako neiskren čovjek, Kuzmane Vasiljeviću?! To ne mogu da vjerujem.“

„Pa dobro reći ću vam. Megju vašijem gospodinom ocem i menom postoji neka nesuglasica.“

„Nesuglasica, Kuzmane Vasiljeviću!“ začudi se djevojče. „Ja vas držim i suviše čestitijem čovjekom, a da bi i pomisliti mogla, da ste vi u čem moga oca uvrijedili.“

„On je mene uvrijedio.“

„Ah, Kuzmane Vasiljeviću, šta vi to govorite!“

„Istinu, gospogjice!“

„Ta moj je otac tako dobar čovjek, da ne samo druge poštuje, nego, ako se čovjek u nevolji nagje, rado mu pomaže.“

„Baš zato, jer sam njegovu pomoć odbio, uvrijedio me je takijem riječima, da ih nikada ne mogu zaboraviti.“

„Je li moguće, Kuzmane Vasiljeviću! Ta otac mi nije ništa govorio. Kada smo se prekjuče provezli mimo škole, reče mi samo: „To je učitelj, — vrlo ponosit čovjek!“ No vi ćete, gospodin Vasiljeviću, meni za ljubav izmiriti se s mojijem ocem, pa ćete dolaziti k nama, da me učite pjevati, da se opet upoznam s onijem, što trebam da znadem, a što sam u tugjini zanemarila. Možete li mi obećati?“

„Ne znam,..ne mogu,“ rekoh.

„Vi me vrijegjate, Kuzmane Vasiljeviću.“

„To mi ni na kraj pameti nije.“

„Pa šta mi onda odbijate molbu?“

Pri tome tako me milo gledaše, da sam osjetio, kako moja odluka slabi, iščezava. Pogled često može više nego najbiranija, najnježnija riječ.

Pod dojmom toga neodoljiva pogleda rekoh:

„Pa dobro, da ne mislite da vas vrijegjam i da me ne smatrate čovjekom, koji ne zna uvreda praštati, evo ja vam obećajem, ali samo uz uvjet.“

„Uvjet? A taj bi bio?“

„Da mi vaš otac ne nugja nikakove nagrade. Mogao bi kad god reći, da mi je ipak pomoć pružio, a to bi me veoma boljelo.“

„Razumijem vas, Kuzmane Vasiljeviću — reče veselo djevojče. Hvala vam! Kada me lijepo uvježbate, pa zapjevamo u ovome zaklonu, postidićemo šumske pjevače.“

Vraćasmo se kući. Uz put ubra ona cvijetak, pruži mi ga i reče:

„Uzmite ovaj cvijetak, ponesite ga kući, da se sjećate obećanja, što ste mi ga zadali.“

Dugo sam kod kuće mirisao cvijetak i bilo mi tako oko srca toplo...

Drugoga dana stadoše pred mojijem stanom karuce. Iz njih skoči bogati posjednik staklane.

Ušao je ravno u moju sobu.

Na licu mu bješe blag osmijeh — sasma drukčiji čovjek nego što mi se onda pokazao.

Pristupi mi i reče, položiv ruku na moje rame:

„Kuzmane Vasiljeviću, vi ste me pobijedili. Možete li mi oprostiti uvredu, koju sam vam u naglosti nepromišljeno nanio?“

„Ako vaše riječi, odgovorih, teku od srca i otvoreno, zaboravimo obojica na onu neugodnost.“

„Evo vam ruke. A sada da vam kažem, radi čega sam došao do vas... No šta da vam govorim; ta vi znadete dobro, šta ste mojoj kćeri obećali.“

„Znadem,“ odgovorih.

„Darinka mi je jedinica, pa me upravo veseli, kada je dobila volju, da nadoknadi ono, što je boraveć u tugjini — vaspitanja radi — zanemarila, a vama će, o čem ni najmanje ne dvojim, biti milo, kada jednu izgubljenu ovčicu pjesmom opet povratite narodu, iz koga je ponikla. Ja upravo na to nijesam ni pomišljao, tek slučajnome sastanku moje kćeri s vama imadem da blagodarim, da će se i taj nedostatak odstraniti. Izvolite odrediti vrijeme, kada ćete moći dolaziti, pa ću vazda po vas karuce poslati.“

„Nije nužno, rekoh. Mogu ja i pješke, ta to je mala šetnja.“

„Ali čemu da se bez potrebe trudite.“

„Blagodarim. Ja sam siromašan čovjek, pa mi ne bi dolikovalo, da se kočim u kočiji, koja —“

„Koja vama ne pripada, — htjedoste reći?“

„Da.“

„Znadem vas, pa ne ću s vama da se prepirem. Radite po svojoj volji.“

Otpočeo sam, da podučavam lijepo djevojče. Moja učenica brzo napredovaše i za neko vrijeme savršeno pjevaše kiticu izabranijeh narodnih pjesama, za koje pokazivaše osobito zanimanje.

Kako sam krasno prosanjao one časove, kada smo u šumici u onoj sjenici pjevali pjesme, kojima sam učio divno djevojče!... Ma šta radio, toga ne mogu iz pameti da izbrišem.

Jednoga dana, kada smo otpjevali nekoliko pjesama, reče Darinka:

„Da progjemo malo ovijem šipražjem.“

„Idite vas dvoje, reče gospogjica Klara, ja ću da čitam. Ne mili mi se verati kroz granje. Vi ste još djeca, vi možete u tom veselja da nalazite.“

„Ajdemo de, Kuzmane Vasiljeviću, da se malo provedemo šipragom ovim,“ kliknu Darinka.

Pogjosmo.

Ona opazi, kada smo već duboko ušli, cvijetak, pa reče:

„Šteta da ovako lijep cvijetak ovdje samotan raste. Idem da ga uberem.“

I prije nego sam mogao što da rečem, prigne se djevojče i ubra cvijetak; za tijem prigje meni bliže i reče:

„Ček'te, Kuzmane Vasiljeviću, zadjenuću vam ga za kaput.“

„Ah, ne, to vama bolje pristaje,“ branio sam se.

„Molim, moj je predlog stariji, a baš imadem volju, da ga izvedem.“

Svojim nježnijem majušnijem ručicama prikapčaše cvijetak za moj kaput.

Tako neposredna blizina pa onaj zamamljivi smiješak zanio me tako, da sam bio od opojenosti kao obamr'o. Obujmih joj lijepu glavicu i poljubih je u čelo...

„Šta to učiniste, Kuzmane Vasiljeviću,“ reče djevojče, koje je oblila divna rumen, hladno ali bez ikakova prikora u glasu.

„Zanijela me vaša dobrota,“ šapnuh, gledajući postigjeno u zemlju.

„Kuzmane Vasiljeviću, neka se to više ne dogodi;“ reče ona jedva čujno.

Vraćasmo se ćutke.

Ona me od jednom pogleda i reče gotovo turobno:

„Šteta, Kuzmane Vasiljeviću, što ste učitelj. Vi ćete skapati u osami, kao što bi bio i ovaj cvijetak skapao. Takove sudbine nijeste zaslužili.“

Te me riječi trgoše iz opojenosti. Sa svakijem drugijem ja bih se bio zbog toga svagjao, ali prema tome milome stvoru ne imagjah jakosti. Gotovo sam i sam u srcu bio požalio, što mi je sudba odredila taj trnovit put. Da, gospogjice, trnovit... Tu i tamo niče po koji cvijet, ali prečesto ne dadu ni taj daubereš...

Kada smo se približivali čistini, uze Darinka živo razgovarati, ali se opažalo, da joj govor teškijem naprezanjem ide.

Rastao sam se s tom djevojkom ovoga puta nezadovoljan.

Kada sam se našao u svojoj samotnoj sobici, sjela mi na srce teška tuga. Prvi put moja mlada duša bješe pomućena, tiha radost moja natrunjena. U dušu moju počeo se nemir da uvlači.

Ja sam ljubio... Ljubav moja bješe bez nade... Ne ću — rekoh si, da se više s tom zamamnom djevojkom sastajem. I bolje je da tako radim. Možda ću je zaboraviti, a u dušu mi se opet mir povratiti.

I dva dana nijesam odlazio u kuću ponosita gavana. Dva duga dana borio sam se sa osjećajima srca svoga. Osjećaji prevladaše razum, i trećega dana otigjoh tamo.

Dočekala me prikornijem smiješkom.

„Ta gdje ste tako dugo? reče mi blago. Kanda ste zaboravili, da još nijesmo učenja dovršili.“

Bijaše sa mnom i suviše ljubazna i ono malo opiranja razuma nestade i ja se uljuljavah u mile sne, ne pitajući kamo to vodi...

Jednom smo stajali kraj potočića i gledali, kako voda otiče.

Ona me pogleda svojim divnijem očima i reče:

„Znate li, Kuzmane Vasiljeviću, kamo otiče ova voda?“

„Svojijem putom odlazi, dok je u okeanu nestane.“

„Da, u okeanu se izgubi... Nije li tako često i s našijem osjećajima?... Šta biste vi, Kuzmane Vasiljeviću da ljubite pa da vam ljubav iščezne, radili?“

Zadrhtao sam na to pitanje.

„Predao bih se neizmjernoj tuzi,“ šapnuh.

„Kamo bi vas to vodilo?“ upita ona saučesno.

„Ne znam.“

Ona za časak začuta i sneveseli se. No zatijem odmah posta ono nestašno, milo djevojče.

Bješe na izmaku mjeseca septembra.

Sjegjasmo u našoj sjenici u šumi.

„Ah, Kuzmane Vasiljeviću, reče Darinka, kako turobno postaje u šumi. Dah jesenji počinje se već osjećati. Glegj'te, već se i listak za liskom truni, a tek tu i tamo podiže glavicu po koji cvijetak, da i njega nestane, kada panu prvi mrazovi. Doskora će, mislim, i pernati pjevači da ostave ovaj zeleni lug. Eto dosadna života na selu. Znate li, Kuzmane Vasiljeviću, da za koji dan odlazim?“

Gledala je preda se na zemlju.

Protrnuh na te riječi, ali se pribrah i rekoh.

„Prvi put sad to čujem.“

Ona me pogleda svojijem divnijem okom i reče:

„Jeste, ja odlazim u grad. Ovdje prestaje, a u gradu počinje život. Ah, kako ću to morati da provodim duge zimske večeri u sjajnijem dvoranama sred bujna veselja..! A šta ćete vi raditi Kuzmane Vasiljeviću?“

„Šta se bude dalo,“ odvratih tiho. „Najmilija će mi zabava biti, sjećati se ljetošnjijeh šetnja po ovoj šumici. A kada se opet gorica listom odjene i pjevom ptica odjekne, nastaviću šetnju ovuda.“

„Zar sami?“

„Ne s uspomenama.“

„Ah, šta je, Kuzmane Vasiljeviću? Ta u vašem je oku suza zasjala?“ upita me rastuženo.

„Ništa mi nije,“ odgovorih, a ona nastavi:

„Hoćete li se razveseliti, ako se povratim, pa zajedno nastavimo šetnju ovuda?“

„Ah, ja se ne mogu nadati.“

„A zašto ne, Kuzmane Vasiljeviću? Koliko je zimi u gradu život ugodan, toliko je ljeti nesnosan. Ljeto nema šta varoši da poda, nego sve čari nad selom izlije.“

Rastasmo se.

Kako mi to bješe težak rastanak. Kao da mi nešta došaptavaše: nagledaj se je, nagledaj; posljednji ti je put.

Drugi dan dobio sam nekakav zavežanj. Otvorih ga: bješe u njem knjiga s pisamcetom.

Darinka mi pisaše:

„Kuzmane Vasiljeviću, s Bogom! Kada budete čitali ove vrste, ja sam već otputovala. Ovu knjigu izvolite primiti kao spomen od one, kojoj ste u seoskoj dosadi toliko ugodnijeh časova stvorili. S Bogom i do vigjenja!“

Takovu se oproštaju nijesam nadao. Slabost me srvala. Bio sam posve duhom klonuo... Oh, kako sam se bijednijem osjećao čovjekom. Ni s Bogom mi ne htjede reći, a ono, što mi je pripovijedala dan prije, kazivaše mi zar samo za to, da me pripravi, da me njezino pismo posve ne iznenadi!

Ne mogu vam iskazati sviju onijeh muka, što su me snašle, kada mi ode s vida osoba, koju sam bio tako zavolio... Klonuo sam na stolac, kada mi na um dogje misao: Možda je nikada više ne ćeš vidjeti! I bi mi tako teško na srcu i roptah na sudbinu, što mi ju pokazala samo za to, da razori onaj moj prijašnji tako mirni, tako zadovoljni život!

Lutao sam po šumici, pohagjao ona mjesta, gdje sam bdijući sanjao gledajući ono bajno djevojče, ne bi li tako našao srcu olakšanja; ali rascviljenost moja bješe sve veća i veća...

Drveće je bilo već svuklo svoju zelenu odjeću, ptice pjevačice napustiše do mala zelen lug, šumica opustjela, postalo tužno. Kroz golo granje hujaše jesenji vjetar i činjaše mi se, kao da ismjehiva tugu moju. Kraj potočića već ne bijaše ni cvijetka, a zelena trava počela se sušiti. Kuda se god okreneš, svuda samo izumiranje, a jesenji vjetar kao da pjeva tužnu pjesmu uspavanku... Poželjeh i sam mrijeti, tako neizmjernu bol u grudima osjećah...

Zima je presjekla i to moje lutanje šumicom i tako me lišila prilike, da mogu tužiti na onim mjestima, gdje sam prije uživao, za izgubljenom srećom. A kada su snijezi i ledi prekrili dolju i brijeg, vodu, livadu i polje, ja sam med četiri zida oplakivao tešku sudbinu svoju.

No sudbini još ne bješe dosta. U mojoj teškoj tuzi kad i kad pokazao bi se zračak nade: Kada proljeće prospe svoje čari, doći će opet. No i te je nade varave trebalo da nestane...

Darinka mi još jednom pisa. Negdje po Božiću dobih od nje ovo pismo:

„Ne očekujte me Kuzmane Vasiljeviću! Ja se ne ću povratiti, da zajedno nastavimo šetnju šumom. Žao mi je, što ćete to morati sami da činite. Ja se udajem.“

Prije tako nježna, a sada..? Nijesam je nikada razumio..!

Kada sam to pročitao, smrče mi se pred očima. Nekoliko dana bijah kao van sebe. Nikakav mi se posao nije milio, ta ni sam život nijesam ni u što cijenio.

Ali malo po malo počeh se smirivati... Da zatomim jade ranjena srca, odadoh se posve svojoj službi. Dosele sam samo djecu naučao, a odsele sam počeo i odraslima da govorim. Malo po malo ja sam u svojoj službi toliko uspio, da su mi uspjesi podavali toliko zadovoljstva, a zadovoljstvom jačala mi i snaga, da mogu mirno snositi jade nesretne ljubavi... Sve je, draga sestro, obmana i tlapnja, jedino potpuno vršenje dužnosti daje čovjeku pravo zadovoljstvo i mir. — Bijaše časova, da su me stale moriti uspomene na nju, a osobito, kada se stala šumica zeleniti. Pa da se i toga otresem, napustio sam Podgorce, držeći, da ću na drugome mjestu potpuno prijašnji mir steći, kako bih se svom snagom mogao odati vršenju svoje službe.“

„I vi ste ga stekli?“ upitah.

„Ah, ne potpuno, ali sam mirno snosio sudbinu svoju. Uspomene na ono milo djevojče nijesam mogao da poništim, jer se ta slika duboko u moje srce urezala. Ipak sam se bio primirio; ali u posljednje vrijeme počeli se opet osjećaji moji burkati, a razlog tome je, što sam sastao jednu ličnost, koja me licem u veliko podsjeća na Darinku.“

„Možete li mi reći, ko je ta ličnost?“

„Vi, sestro,“ reče mirno Kuzman Vasiljević.

Nijesam se mogla uzdržati, a da se tome ne uščudim.

Kuzman me Vasiljević pogleda i reče:

„Iskren sam čovjek, pa ću vam iskreno i reći. Cio vam spoljašnji lik jeste izrezana Darinka. Samo joj je manjkala vaša ozbiljnost. Da je u nje bilo te ozbiljnosti, možda se ne bi onako bila mojijem srcem titrala, a posljedice snašala samo moja duša.“

Te su me riječi, ne znam ni sama zašto, zabunile. Opazio je to Kuzman Vasiljević.

„Ne uzbugjujte se, draga sestro, reče. „Otkrio sam vam otvoreno moje srce, da biste mogli razumjeti onu tugu, koja mi kad i kada lice prekrije.... Ajdemo, poštovana sestro. Sunce će da počine, a nama je da se rastajemo i pogjemo svako svojijem putom.“

Kuzman mi Vasiljević pruži ruku na rastanak. Pričinilo mi se, da mu je u oku suza zatreptala.

Njegova priča veoma me potresla. Lagano, utonula u misli vraćah se kući. Te noći nijesam gotovo oka svela. Svakojake misli rojile mi se u glavi, a duša mi se nemirom ispunila. Odakle, zašto taj nemir, ne znam. Ne strahuj u ostalom za mene, draga moja! Proći će to, a srce mi se opet ispuniti prijašnjom tihom mlagjanom radosti i nježnijem uživanjem svijeta i njegove ljepote.

Ljubi te u duhu tvoja iskrena
Melanija.

(Nastaviće se.)

Bezimene zvonjelice.

Pjeva *Uvelak.*

(Nastavak.)

XVI.

Dr'jema ruža, tužno sniva
U pupoljak zavijena,
Crna nojca nju pokriva,
Studen steže nju ledena.

Al prolazi magla siva,
Svanu zora ta željena;
Sunce ružu već cjeliva:
Cvatnu ruža oživljena!

Ti si sunce što mi sjaje,
I žar srcu momu daje,
Te procvate ružom rujnom.

Ljubav moja ruža ta je,
I dokle nas koje traje,
Cvašće ruža v'jek ti bujno!

XVII.

U svemira prostore beskrajne
Zvjezdar gleda iz dalekozora,
Gdje mu zv'jezda ljeskuta ozgora,
Uhodit joj želi čari tajne.

I misli ga snagju tad očajne:
Nema l' puta za me zemskog stvora,
Da preplovim beskrajnosti mora,
Do u tvoje, zv'jezdo, dvore bajne?

Ti si, draga, zv'jezda, što mi sije,
Ljubavi te dalkozorom pratim
Zv'jezdar Tvoj i teške bole patim:

Ah, zar puta do Tebe mi nije?
Zar da srce v'jek mi tako gine,
Motreć Tebe samo iz daljine?

XVIII.

L'jepa Tvoja usta — ruža raspupana
Rosom zadojena, suncem cjelivana,
Još kad na njih sm'ješak lepirne ti bajni,
Ko kad ružu lepir obl'jeta nehajni!

Tvoje usne rujne — rujna zora rana,
Raskoši i sjajem rajskim nagizdana,
A čar po njoj prvih sunca zraka sjajnih,
To Ti j' oko usta sm'ješka čar otajni.

Kad iz Tvojih usta slatki glas romoni,
To je ko kad zvonce u zoru zazvoni;
Razdragane duše tad razblažen snujem.

I ta usta gledeć' slasti rajske slutim,
Pa kad duše Tvoje dah iz njih oćutim,
Tad ljubavi pjesmu angjeosku čujem!

Prvi dio Fausta.

Piše *Dragan Kudlich.*

(Nastavak.)

U narednom nas prizoru vodi pjesnik u božju prirodu. Ovaj je prizor bez sumnje jedan od najljepših u cijelom djelu. Toplo, proljetno, blago sunašce izmamilo je množinu šetalaca iza gradskih zidova. Svjetina, djetići, služavke, vojnici, gragjani, gjaci hrle na uskrsni dan jatimice kroz gradska vrata, da se nauživaju prirodne ljepote. U toj vrevi ljudstva vigjamo i Fausta sa pedantom Wagnerom. Fausta se veoma ugodno doima to komešanje ljudstva, tim više, što ga, budući da je na uzvišenijem mjestu, bolje posmatrati može. Pjevanje i podcikivanje veselih grla, koje do njega dopire, pobugjuje i u njega neku sućut; on uvigja, da baš u ovom životu i veselom narodnjem životu, onaj, koji ne posiže za višim stvarima — pravo zadovoljstvo nalazi.

Drugačiji je njegov famulus Wagner. On baš nikako ne pojmi tu ćud veselog naroda te neprestano sanja i bulazni o častima i dobitku, koje bi mu njegova učenost imala da pribavi. Pa kad vidi kako se jaci Fausta u zvijezde kuju, što im je bio u pomoći, kad ih je kuga morila, ragja se u Wagneru zavist, što i njega ljudi tako ne slave. Faust pak proniknut osvjedočenjem, da znanje i vještina koje ti ljudi na ovom svijetu pribave, ništa ne vrijede, bolno veli:

„O glücklich! wer noch hoffen kann,
Aus diesem Meer des Irrthums aufzutauchen,
Was man nicht weiss, das eben braucht man,
Und was man weiss, kann man nicht brauchen.“

Sretan je onaj čovjek, veli on, koji se može nadati, da će iz mora bludnje, koja je na svijetu, sretno isplivati i da ljudi baš ono trebaju, čega ne znaju, a što znaju, toga upotrebiti ne mogu. U to pogleda u sunce na zapadu i sada ga obuzme želja i žudnja za njim; rada bi za njim poletio u nebeske visine.

Wagner te Faustove želje ne razumije; doduše i u njem su se razni hiri rodili, ali ovaki, kakvih Faust ima, nikada. Na to mu Faust odvraća, da je u njega samo jedan nagon i da mu želi, da drugoga nikada ne pozna; u njem samom da žive dvije duše, od kojih se jedna od druge hoće da rastavi; jedna se od tih duša drži čvrsto ovog svijeta, druga se pak diže silom u zračne visine, k sijelu velebnih pregja. Ako imade duhova, koji megju zemljom i nebom živu, neka ga oni, sašavši iz zlatnih visina, odnesu u novi, slikoviti život. Ova želja Faustova, da bi dusi sašli iz zračnih sfera, pobudi u praznovjernog Wagnera silan strah, pa ga s toga i opominje, da se takvih želja Faust kani, a jer je već sunce zapalo i sumrak se spustio, tjera Fausta na povratak, jer je najbolje, kad je čovjek na večer u svom domu!

U onom momentu, kad je Faust svoju želju za nadzemaljskim duhovima izustio, približuje mu se Mephistopheles u obliku pudela. Faust je odmah sobom na čistu, da je naime taj pas neka prikaza, Wagner pak drži, da je to pas koga gjaka, usprkos tomu, što ih je on neprestano oblijetao i što se je napokon mašući repom Faustu pred noge bacio. Faust ga povede sobom kući, gdje se istom iz psa razvije sotona. U onom nemiru, koji ga je obuzeo, lati se Faust Sv. Pisma, da mu ono, kako je to češće činiti običavao, umiri strasti, jer misli, da novi testamenat uči najbolje cijeniti nadnaravnost i objavu. Nešto ga nuka da temeljni tekst otvori i da sveti original valjanim čustvom na svoj „mili njemački jezik“ prevede. On čita: „U početku bijaše riječ“, ali dalje ne može, već je zapeo. „Riječ“ mu se ne svigja, valja ju drugom, zgodnijom zamijeniti.

On ju traži i izabere: „Sinn“ „smisao“, a onda „Kraft“ „sila“. Dakle trebalo bi da stoji: U početku bijaše „sila“; ali opet je neodlučan i

Žrtve. S

briel Max.

dvoji o valjanosti riječi „Kraft“ na tom mjestu. Konačno poviče:

„Mir hilft der Geist: Auf einmal sehe ich Rath,
Und schreibe getrost: Im Anfang war die That.“

Dakle mu je duh pomagao i dao mu savjeta, da napiše: „U početku bje djelo“.

Pudelovo zavijanje u zapećku smeta Fausta u njegovom eksegetičkom pokusu, te mu za to prijeti, da će ga istjerati ispod svoga krova. Ali što vidi? „Welch ein Gespenst bracht' ich ins Haus?“ Ta to je neka utvora, prikaza. Pudela više nema, a mjesto njega stoji u Faustovoj sobi sablazan. Faust držeći je za kakva duha, zaklinje je takozvanom formulom „clavicula Salamonis“. Pošto ta zakletva ne hasni, uvigja Faust da je ta prikaza paklen stvor, pa joj s toga pokazuje raspelo i sv. Trojstvo u svojoj knjizi, iz koje čitaše tu prisežnu formulu. Sotona toga ne može podnijeti, pa pobjegne, ali se naskoro opet vrati, doduše ne — kao vrag, nego kao putujući gjak[1]). On ga i nagovori karakterističnim riječima: „Wozu der Lärm? Was steht dem Herrn zu Diensten? — „Čemu ta vika; čime može gospodinu poslužiti?“ Pa kad ga Faust na oto pita za ime, ne će jasno da reče, nego mu veli:

„Ein Theil von jener Kraft
Die stets das Böse will und stets das Gute schafft.“

dakle, da je dio one sile, koja samo ono hoće, što je zlo, a ipak, makar i nehotice, dobro tvori. A jer Faustu ovaj odgovor, u kome se lijepo zrcali nemoć sotone spram volje i djela božijih, nikako u volju nije, te kad zahtijeva da mu tu zagonetku odgonene, veli mu on:

„Ich bin ein Theil des Theils, der Anfangs Alles war,
Ein Theil der Finsterniss, die sich das Licht gebar,
Das stolze Licht, das nun der Mutter Nacht,
Den alten Rang, den Raum ihr streitig macht.“

Iz ovih stihova vidimo da se Mephisto drži vječitim principom uz princip dobrote, a ne da je stvor, koje je postao takav, kakav je uslijed toga, što nije odgovarao volji božjoj — nazor, koji se već u gnosticizmu ističe. — Na ovom se baš mjestu Goethe-ovo panteističko shvaćanje svijeta najbolje zrcali. Pa kada Mephisto dalje veli:

— — — „diese plumpe Welt,
So viel als ich unternommen,
Ich wusste nicht ihr beizukommen“.
— — — — — — — — — — — — — — — — —
Und dem verdammten Zeug der Thier-und Menschenbrut
Dem ist nun gar nichts anzuhaben.
Wie viele hab' ich schon begraben!
Und immer circulirt ein neues Blut.“

priznaje, da ne može ništa protiv stvorenja i djela božijih; ne može da naškodi ljudima, tom prokletom, kako veli, životinjskom i ljudskom skotu! Koliko je ljudi već pod zemlju spravio, a eto uvijek opet novog pokoljenja!!

Faust hoće da odvrati Mephista sa njegove staze, ali zaboravlja pri tom, da nije moguće, da vrag svoga principa napusti.

To nastojanje Faustovo uzvraća Mephisto ruganjem. Hoće da Fausta ostavi, ali ga u tom priječi pentagram, koji je pred vratima[2]). Faust se tomu veseli i ne će da Mephistu te zapreke odstrani; ugodno mu je, da je na taj način uhvatio vraga, pa kada ne će na ponovne zahtjeve Mephistove da ukloni pentagrama, uspava ga ovaj pomoću pjevanja, što no ga dusi izvode. Faust slatko sniva. Čini mu se, da tamni svodovi njegove gotske sobe nestaju, da sive tmine iščezavaju i da se pokazuje krasno nebesko modrilo, na kom divno sunce i milovidne zvijezde sjaju. Dražesne angjeoske prikaze pojavljuju se na nebeskom svodu, te se lagano na zemlju u zelenu sjenicu k ljubavnicima spuštaju. U snu vidi svu dražest bujnog prirodnog života. Od ovog života prelaze pjevajući dusi na plovi-ostrva puna vesele slasti. Mephisto se megjuto, komu je sva gamad podvrgnuta, oslobodi pentagrama i otigje iz Faustove sobe, dok ga je uspavao.

Kad se Faust iz sna probudi, vidje da je opet prevaren:

„Bin ich denn abermals betrogen?
Verschwindet so der geisterreiche Drang,
Dass mir ein Traum den Teufel vorgelogen,
Und dass ein Pudel mir entsprang?“

[1]) Scholastici vagantes (putujući gjaci) bijahu po svijetu skitajući se nadriučenjaci, većinom gjaci, koji svojih nauka nijesu svršili, pa bi hodajući naokolo pokazivali lakovjernom narodu svoje znanje, te bi ga raznom čarolijom, vračanjem i prizivanjem duhova, zavaravali.

[2]) Pentagram je, po vjerovanju starih, vještice i druge zle duhove priječio i zaustavljao u njihovom hodanju.

Njemu se dapače čini, da je cijeli razgovor sa Mephistom, koji mu je došao u obliku pudela, bio samo pusti san. Pa dok on o tome razmišlja, što li je bila zbilja, što li san, pokuca neko na vratima i u sobu ugje Mephisto odjeven poput mladog plemenitog gospodičića, („edler Junker“) pa Fausta svjetuje, da s njime u daleki svijet pogje, da slobodan sazna, što je ovaj život. Ali Faust osjeća u svojoj duši, da mu ovaj život ne može nikakve naslade pružiti, da se njegove želje ne mogu nikada i nikako ispuniti, pa mu je s toga život samo teret; smrt samo želi, a život mrzi. Ta izjava Faustova izazivlje Mephistovu zlobnu primjedbu:

„Und doch hat jemand einen braunen Saft
In jener Nacht nicht ausgetrunken.“

Sjeća naime Fausta, kako ipak nije uskrsne noći otrova ispio, prem je tada čvrsto odlučio da život ukine. To i Fausta boli, ta njegova slaboća, kojoj je one noći podlegao, silno ga peče. To njegovo nezadovoljstvo samim sobom tako ga daleko vodi, da sva lijepa čuvstva ljudska proklinje, da proklinje sve užitke, koji se ljudima pokazuju, bili u kakvome mu drago obliku, jer da nijesu ništa drugo, do li zamke, varke i čarolije. Kletva:

„Verflucht voraus die hohe Meinung,
Womit der Geist sich selbst umfängt!“

tiče se njega samoga; baš njega glavom je ono mnijenje, što ga je o sebi imao, oduševljavalo. Proklinje sve čuvstvene draži naravi i svijeta, častoljubivost i slavičnost, sve vrsti posjeda, ženu, djecu, bogastvo, koje jedne draži da ga povećaju, druge opet, da se podadu putenim nasladama. Proklinjući ljubav izušćuje strašnu kletvu:

„Fluch sei der Hoffnung! Fluch dem Glauben,
Und Fluch vor allem der Geduld.“

Čim ju je izrekao, začuje se jauk sa nebeskih visina, što se je usudio razoriti taj lijepi svijet drskom rukom. Svijet taj propada i ruši se, a razorio ga je polubog!

Faust se sobom izrugava nazivljući se „polubogom“, a Mephisto nastoji, kako da ga poslije ove strašne kletve nadajući e će mu lakše poći za rukom da ga u svoju moć dobije, njegove zdvojnosti opet riješi. Neka prestane igrati se svojom boli, veli mu on, koja mu cijeli život ogorčava, pa mu se ponugja za vodića kroz budući mu život; obećaje, da će mu biti bud drugom bud slugom. Faustu se ta ponuda svigja ali bi rada saznao uvjete tomu službovanju, jer vrag je „egoista“ veli on, pa može od takvog sluge nastati velika pogibao za čitav njegov život. Na to mu se Mephisto ponudi, da će mu rada služiti na ovome svijetu, ako mu Faust obeća, da će mu na drugom svijetu služiti. Na taj mu predlog odvraća Faust, u koga je megjutim svaka i najmanja iskrica vjere ugasnula, da je njemu do drugog svijeta slabo stalo. Ovaj svijet pruža mu ugodnosti i slasti; ovo sunce obasjava njegove boli. O drugom svijetu ne će ni da čuje; da li se i ondje ljubi i mrzi, da li i u onim sferama još gornji i donji svijet postoji, to mu je, veli, svejedno.

A kad mu Mephisto obećaje, da će mu mnogo što šta pružiti, što će ga u istinu razveseliti, sklapa s njime ugovor, ali stavlja uvjet, da istim onim časom u Mephistovu moć pane, ako bi ikada zadovoljan užitkom, koji mu se pruža, odustao od svake daljnje težnje:

„Werd' ich zum Augenblicke sagen:
Verweile doch, du bist so schön!
Dann magst du mich in Fesseln schlagen,
Dann will ich gern zu Grunde gehen.“

Mephisto pristaje na taj predlog, te samo želi radi svoje sigurnosti, da sklope pismen ugovor. I Faust se ne protivi da svojom krvlju, za koju Mephisto veli:

„Blut ist ein ganz besondrer Saft“,

ugovor potpiše.

Kad su to obavili, nastoji Mephisto da Fausta upozori, da on za nečim teži, što njegovu čovječiju narav nadmašuje.

O svim njegovim težnjama i nastojanju govori porugljivo. Sve više mu polazi za rukom, da Fausta primiri i osvijesti upućujući ga na jedinu realnost, koja se nalazi u živom, brzom užitku života i gdje ističe kao jedinu, pravu mudrost ono nastojanje ljudsko, koje ide za tim, da se čovjek posluži smjelo i drsko svim onim sredstvima, koja mu mogu kakav užitak u životu pribaviti. Time pak, što Faustu jadno stanje njegovog učenjačkog života ističe, stanje koje je sadanjemu svijetu posve otugjeno, postizava to, da Faust i zbilja kukavnost svoga dosadanjeg života uvigja i da se sve više o tom osvjedočava.

To osvjedočenje smete ga i zbuni u toj mjeri, da se nije ni mogao gjacima pokazati, koji su došli, da mu se predstave i da se s njime porazgovore. Zastupa ga Mephisto. Obukavši Faustov talar čeka gjake, koji su se najavili. Monolog, što ga on tom prilikom govori, izvanredno je karakterističan, jer u njem tačno označuje zadatak nečistoga duha, da naime laže i kvari. Dovikuje pri odlasku za Faustom, neka samo prezre razbor i znanost, što je najveća moć ljudi, neka se samo dade zavesti vračarijom i čarolijom, neka pristane samo uz njega varalicu, onda će biti sigurno plijenom pakla.

Sudbina je, veli, Faustu razum dala, koji sve za višim teži pa prelazi radosti svijeta. Njega će on povesti u bučan život kroz plitku malovažnost, neka onako pleše i skakuta, kako će njegova volja biti; hrane i napuka za nezasitnost pribaviće mu on i donijeti mu do usta. Zalud će Faust moliti okrepe pa i ako će i misliti da se nije predao gjavolu, ipak će morati da propane.

Veoma zgodno je ono mjesto, gdje Mephisto igra ulogu profesora Fausta i gdje hoće da gjake, koji su sada na univerzu došli, istim putem vodi, kojim će Fausta voditi. I u njih hoće da pobudi prezir nauke i da ih baci u vrtlog naslade i zabave. Na ovom mjestu žigoše Goethe pod maskom Mephista školsku znanost te riješava pitanje o načinu poučavanja na univerzama.

Osobito oštro navaljuje na katedarsku znanost, koja je na univerzama vladala, a možda se još gdjegdje i do naših vremena sačuvala i koja, mjesto da se obazire na mladež, koja je na sveučilište došla da uči, samo za svojom slavom ide, kao da bi spas svijeta ovisio o njezinim diktatima. Gjacima, kad se je razgovor svršio, upiše Mephistopheles u pruženi mu spomenar:

„Eritis sicut Deus, scientes bonum et malum“ — riječi, koje se baš na ovom mjestu i obzirom na to, da je u svom razgovoru htio u mladeži svaku volju za znanjem ugasnuti, nikako protumačiti ne dadu.

(Nastaviće se.)

Što kriješ oko čarno?

Što kriješ oko čarno,
Dražesna milja vrelo;
Pusti nek oko kaže,
Što srce reć bi htjelo.

U oku vatra bljeska,
U srcu koja gori,
Bajnome idolu dvori —
Sveta je i nebeska,
Da grije srca mlada
Sred nada i sred — jada!

Nedjeljko Miladinović.

Nebeski dar.

Davno je tomu, kad je silnik Svevlad tresao svijetom, palio i robio — otimao majkama djecu, djevojkama miljenike. Zemljom se širio lelek, nad vasmirom sterala krila tuga, nevolja i beznadni očaj.

Nekog dana došao Svevlad u zabitno seoce. Tamam na početku sela ugleda silnik kućaricu. Pred njom bijedna, otrcana žena, al vesela kô kraljica, pjevala divotnomu čedancu uspavanku. To veselje, ta sveta ljubav raspali groznog Svevlada. On stane pred kolijevkom i zarije mač u nježno srdašce onog čedanca. Majka satrvena, tužna zalomi rukama, al ipak u veljoj vjeri u Boga prousti samo bolno ove riječi: — Hvala Ti, o Gospode; Ti si mi ga dao... Ti mi ga uzeo; neka je blagosloveno ime Tvoje! I u oku bijedne majke zablista jedna jedina suza, al u njoj je bila sakupljena bol cijele vaselene. I spustiše se angjeli sa nebesa i digoše onu svetu suzu iz prašine i stvoriše ju najljepšim *biserom* i razsijaše svijetom u ljudska srca svakome po sitnu česticu tog bisera...

A čovječanstvu je odtad ponešto lakše i u najtežoj tuzi i u najvećoj boli, jer ga nebesa obdariše *utjehom*. *Rikard Katalinić Jeretov.*

Starosjedioci današnje Bosne.

Etnografske crtice. Napisao *Dr. Ćiro Truhelka.*

(Svršetak.)

III.

Što sam do sada iznio čitateljima o prasjediocima naše Bosne, većinom miriši po starima knjigama, a i jest tu pobrano, pa tek u preglednom redu poredano, ono malo vijesti, što nam se o njima sačuvalo.

A sada da razgledamo taj davni svijet, kako ga je zemlja u svom okrilju sakrila i kako se sve više i više, sve jasnije razgaljuje pred očima ispitača. Te slike, što ih je do pred nekoliko godina zemlja prikrivala tajanstvenim velom, mnogo će se življe dojmiti, nego li ono malo a često i nesuglasnih vijesti, koje smo tek mukom posabrali u starih pisaca.

Eno prije svega, poredao se od Krajine pa do Crne Gore cijeli niz starih gradina. Svaku iole zgodnu glavicu opasala je suhozidina oblim bedemom. To su gradovi, što su ih stari Iliri sazidali, da se brane bilo od vanjskog neprijatelja, bilo od susjeda, komu nije u ona bojna vremena bilo uvijek vjerovati.

Položaj tih gradina bio je uvijek vrlo vješto odabran, te pobija ono, što je Tukidid o vojskovanju starih Ilira sudio, proglasivši ih nevještim i bezumnim vojnicima.

U tim se gradinama nalazi sila ostanaka nekadašnjih stanara; istina ne blaga, kako to narod misli.

Uz ono malo oružja i halata većinom su to ostanci, da ne reknemo izmet svakidašnjeg života. Eno na hrpama hrbina lonaca, u kojima su nekoć svoj ručak varili ili žito spremali, eno kosti svake vrste još i danas žive stoke, koja je i njih, kao i današnje stanovnike Bosne, hranila.

Oblim kamenicama od ljutca, što se često nalazi, mukotrpno bi na kamenim pločama samljeli svoja žita u mlivo, a prešljenovi od ilovače pečeni dokazuju, da su im domaćice bile radišne.

Vas halat, što se nalazi sasut u te gradine, bijaše dosta primitivan, većinom načinjen od kosti, a gdje što i od tuča ili od gvožgja.

Oko tih gradina nanizao se je nebrojeni red grobnica, a baš te grobnice, u kojima počinuše stari gospodari zemlje, mnogo nam življe razgaljuju uspomene toga prastaroga naroda.

O načinu sahranjivanja prehistoričkih naroda balkanskog poluotoka nalazimo u drevnog historika Herodota vrlo zanimljivu vijest. On piše: „Bogataši sahranjuju se na ovaj način: Tri dana izlažu mrtvaca, a pošto su za njim naricali, kolju razne životinje u ime žrtve i priregjuju gozbu. Zatim pale lešinu ili ju polažu na zemlju te grade grobnicu. Pošto bi nasuli gromilu, obavljaju junačke igre, te se onda dijeli najveća nagrada dvobojnikom prema vrsti igre.“

Herodot dodaje tom opisu rečenicu: „Ovako sahranjuju Tračani svoje pokojnike“, ali što o njima piše, mogao bi i o susjednim Ilirima pisati, u kojih je bilo podosta zajedničkih običaja sa Tračanima, jer nam rezultati istraživanja ilirskih grobnica iznose nalik običaje.

I tu bi mrtca ili spalili ili bi ga nespaljena sahranili. Lešinu odnosno pepeo položili bi na zemlju te bi sagradili nad njom gromilu. Da je tom prilikom bilo naricanja, nema sumnje, a da su se u čast pokojnicima obdržavale žrtve, zasvjedočuje nam ona sila životinjskih kosti i utaraka od posuda, što se u nasipu gromile često nalaze. Najbolji dokaz sakralnim obredima opijela jest tamjan, što se je u jednoj gromili na Glasincu u dosta velikoj mjeri našao, te i do današnjega dana sačuvao svoj miris....

U grobnicama nalazimo često po dvije ili više sahranjenih lešina, a tumači se to bilo time, da su to bile obiteljske grobnice, bilo time, da bi na grobu svoga gospodara koga roba žrtvovali te ga uza nj sahranili, ili analogijom onomu običaju susjednih Krestoneja, u kojih bi se za mužem zaostale žene natjecale, koja li će se s njime sahraniti, da mu i na onom svijetu služi. Tu ženu, ako bi joj se ta odlika dosudila, zaklali bi i uz muža zatrpali. Našlo bi se tomu i drugog tumača, ali „status quo“ u gromilama ne podaje nam dovoljna razloga, da se bilo za jedan bilo za drugi odlučimo......

Za nas su te gromile sa jednog osobitog razloga preznamenite, jer bi naime uz pokojnike sahranili sav onaj halat, nakit i oružje kojim se je pokojnik za života služio i time su nam ove gromile ko neiscrpne riznice, iz kojih vadimo dokumente drevnoga života u našim krajevima. Nabrajanja svih tih predmeta zavela bi nas predaleko, pak je dosta naspomenuti samo po koji najvažniji. Započećemo o oružju.

Osim strijela bijaše jedino bojno oružje starih Ilira koplje: sybina po ilirskom nazivu, sygina po tračkom. To koplje bijaše nasagjeno na dugoj šipki, a oštrica mu bijaše čas široka, čas uska, duga ili kratka, prema tomu, da li se je njime iz daleka metalo na neprijatelja ili se branilo od njega, odbijajuć ga kopljem u rukama.

Pošto je to u njih bilo jedino oružje, lako se razumije, zašto su stari Iliri, kako je to Tukidid na njihovu sramotu istakao, najvoljeli s daleka vojevati i zašto su podlegli rimskim legijama, kada bi do šaka došlo. Već vrst njihovog oružja nukala ih je na taj način vojevanja.

Drugačije bijaše to u njihovih susjeda *Kelta,* koji bi se borili jakim, oštrim, na način handžara savitijem noževima, sa kojima bi znali neprijatelja tako posjeći, da je keltsko oružje bilo daleko na zlu glasu.

Porijetko našao se je u ilirskim grobnicama po koji taki nož, nu nema sumnje, da je amo dospio sa sjevera.

Od junačke opreme napominjem još: *toke* od tučanih puceta nalik današnjim tokama, a služile su za obranu i još više možda ko nakit na prsima. Tko je bio imućan, nabavio bi *potkoljenice* iz Grčke ili bi ih po takovu uzoru dao načiniti u domaćeg majstora. Spomenemo li i krasan grčki šljem od tuča, te nekoliko nadžaka od čelika, kojim bi se glavari ponosili, eto nam svega oružja, kojim su polazili u boj.

Daleko obilniji od oružja jeste nakit, što se je u našim gromilama našao.

U općenitu karakteristiku nakita iz prehistoričkih gromila bosanskih mogli bismo od prilike ovo navesti: Nakit je i brojem i oblicima obilan, ali se od proizvoda te vrste u sjevernih susjednih naroda, a naročito italskih, razlikuje time, što u izradbi ne opažamo ono — sit venia verbo — monumentalno shvaćanje. Nema tu onih širokih, figuralno urešenih pasova od tuča, situla i toka, veličina im nije uvijek primjerena svrsi, a sav se raspada u silu malih sastavina, koje pojedince više podobaju ukusnom shvaćanju nego li u cjelini. Stil kojim su izragjeni više je lokalan nego li jedinstven, a po vremenu zastupa se cijeli niz oblika, kako se naime tečajem vremena razviše jedan iz drugoga.

To nam osobito vrijedi za fibule, to jest kopče, kojima bi kopčali svoja odijela i koje po današnjoj metodi, — kao u nekijeh safun, — služe obilježjem pojedinih kulturnih stepenova, te su u modernoj prehistoriji ko barometar — da li dobar ili ne — to propuštamo — kulturnog razvoja u starih naroda. Svakako su stari na te kopče obraćali veliku pažnju, te su prema tomu bile na velikoj cijeni u njih, a raznolikost oblika, dokazuje nam, da su se i te male stvari ravnale po ondašnjem ukusu, te se mijenjale s vremenom, kao što se nošnja u nas s dana u dan mijenja s modom zajedno.

Od najjednostavnijeg iz Italije unesenog oblika, sve do onijeh grčkih i rimskih, imade cijeli niz fibula, a one nam prije svega svjedoče, da je i u Ilira kao i u klasičnih naroda stajaće odijelo bilo plašt, koji bi se kao rimska toga sputao tima kopčama i spuštao u lijepim naborima niz tijelo.

Osim fibulama sapinjali bi svoja odijela okruglim, manje više uresenim tokama od tučana tenećeta, koje nam takogjer po svom obliku reprezentiraju značajan, megju bosanskim prehistoričkim starinama dosta često zastupan tip.

Sva je prilika, da su starosjedioci osobitom pažnjom njegovali svoju kosu. To nam svjedoče ukosnice, jednostavne i rašljaste, raznolika oblika, katkad lijepo uresene, te se vrlo često nalaze u gromilama. Uz te ukosnice možda su neki lančići i privjesci od tuča služili kao upletnjaci. Ogra oko vrata bila je u fukare nanizana od oblih zrna, pečenih od proste ilovače ili možda lančić spleten od tučane žice, a u bogatijih niz jantarova zrnja, sastavljen često od pogolema ili bojadisana šarena stakla, što ga strani trgovci iz daleka svijeta amo donašahu.

Osim raznovrsnih dugmeta i drugog nakita od tuča, valja nam napose spomenuti i cijeli niz privjesaka, koji u smanjenom obliku predočuju razne predmete onoga il još starijeg doba. Ima ih tu nalik na sjekiricu, koplje, pticu a osobito na male posudice sa jednom ručicom, koje nas sjećaju grčkih oblika. Te miniature bez sumnje služile su kao i druge u ostalom starom svijetu poput hamajlije (amuleta), da brane od uroka i drugog zla.

O pitanje, kako se je kultura, što nam ju predočuju gromile (a poimence glasinačke gromile), te koja odgovara stepenu halštatske periode, razvila iz starije, malo se je tko bavio. To još nije riješeno. Da se je doista ta kultura razvila na osnovu oblika brončanog doba, svjedoče nam po koje uspomene oblika mlagjeg vremena na oblike starijeg doba, tako primjerice da u to doba, gdje je gvozden halat zamijenio tučani, nalazimo po koji nakit, koji u smanjenom obliku prikazuje stare sjekire, koplja i dr. Počesto našlo se je uz mlagje predmete i neke starije, koji su se kroz stoljeća kao cijenjene starine u obitelji čuvali i mnogo kasnije negó li su načinjeni u grob metali.

Takovi primjeri ovlašćuju nas da sudimo, te se je onaj kulturni stepen, na komu vigjamo Ilire u njihovim gromilama, genetički razvio iz tradicije starijeg doba bronca, ako i nijesmo još kadri sve faze tog razvitka shvatiti, te ih u znanstvenoj shemi ustaliti.

Drugo jedno važno pitanje jest ovo: je li kultura ilirska bila samonikla, proizvod naroda, ili je poprimljena iz tugjine i u kojem je odnosu prema susjednim narodima?

Velik bijaše promet u starih Ilira, možda veći nego li u Bosni prije nekoliko vijekova. Već smo gore spomenuli po gdjekoju o tom prometu, a sada da ogledamo, koji li nam svjedoci o tome ostadoše.

Eno prije svega jantara, što su ga Feničani a ponešto i Kelti donosili iz daleka sjeverna mora, da za nj zamijene ono zlato, što se je nekada u Bosni u tolikoj množini nalazilo, da su ga — kako Plinije veli — u grumenovima od pet funti vadili.

Da su Iliri bili vješti rudari te da su tu dragocjenu rudu rado tražili, svjedoči nam i to, što se je nakon pobjede nad plemenom *Delmata* natjeralo pobjegjene da iz žila zemlje vade ono zlato, što su ga tako pohlepno znali tražiti.

Danas je zlata ponestalo iz Bosne, ni u njihovim grobnicama nije se našlo osim jednog slučaja, ali tim više imade u njima jantara.

Drugi svjedoci toga prometa jesu i oni počesti komadi nakita od bronca, koji po svom obliku sjećaju na tugje uzorke, te su bez sumnje u tugjini načinjeni i uneseni amo. Tako imade nekoliko komada, koji su iz Italije uneseni, pak — osim manjih sitnarija — krasan grčki šljem, grčke potkoljenice i dr., što bi ih Iliri ponijeli provaljujući u Grčku kao plijen u svoj zavičaj ili su ih trgovinom dobavljali.

Vrlo zanimljiv nalaz u tom pogledu jeste hrpa kartažanskih i drugih afričkih novaca iz trećega vijeka, što bi ih po koja trgovačka kartažanska lagja donijela u Ilirik. Ti novci doneseni su do Vrankamena kod Krupe, gdje ih je stijena sahranila.

Taj promet unosio je većinom takove proizvode, kakovih u zemlji nije bilo, kao: *jantar, staklo,* a možda i *tkanine,* kojima se danas da-

kako nije ni trag uščuvao. Ostali predmeti bili su domaći.

Osobito lokalni stil u izradbi, pojedini lokalni oblici, koji su se samo u ovim krajevima nalazili, svjedoče nam, da su proizvodi od bronca domaća radnja, a u toliko je i umjetnost, koja ih je stvorila, proizvod narodne kulture.

Da se je uz to uvukao i po koji tugj oblik, razumijeva se sobom, ali ti oblici nijesu preobrazili struje, koja domaću kulturu karakteriše.

Kao osobitu karakteristiku valja nam još istaknuti, da su u onoj sili do sada sabranih starina iz naših gromila značajni oblici tako zvanog prvog stepena željeznog doba daleko obilnije zastupljeni nego li stariji, a po gotovo obilnije nego li mlagji oblici, te nam u cjelini podaju mnogo jasniju i jedinstveniju sliku tog kulturnog stepena, nego ikoji do sada obreteni majdan starina. Da smijemo kulturne stepenove, kako se je to do sada a više na smutnju nego li sa praktičnim uspjehom činilo, označiti lokalnim nazivom, pristao bi pravije naziv *„glasinačke“* nego li *„halštatske periode“* za tu periodu gvožgja.

Zanimljivo je primjetiti, da je južniji upliv u to doba u našim stranama znatniji od sjevernoga, te se i u tom pogledu veže sudbina Ilira uz ostale evropske narode.

Dočim je smjer starije prosvjete išao sa sjevero-istoka na jug, u doba željeza promijenio se je, te polazi sa jugo-istoka i redomice zahvaća sjeverne narode.

Ta struja zavladala je Ilirikom tek na onom zemljištu, što su ga rimski osvajači natopili krvlju ilirskih Batona, a i svojih legija.

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

(Nastavak.)

Sa kćerkom Marijom postupa kao tirjanin, ne pokazuje očinske ljubavi, niti misli da ga ona može ostaviti i udati se. Kad mu sin Andrija, komu žena bijaše umrla, izjavi želju da će vjenčati Nataliju Rostova, on mu odvrati, da počeka dok umre, pa tada neka ispuni želju. Ali kako je egoista, ražalosti se, što mu se sin izjavio, da bi živio inokosno od njega pošto se oženi, pak stari samoživac prezire sve to više svoju kćer, za koju je znao da ga ljubi. A da je samo sve to gore zlopati, počne se vlađati mekoputno i galantno naspram gospogjice Bourienne, koreći Mariju da je ona kriva, što se je Andrija udaljio od njegova srca. Samo na smrtnom času oćuti potrebu da se pomiri sasma sa kćerkom, i da je osvjedoči koliko ju je ljubio.

U kneza Andrije nalazimo iste misli kao i u oca mu. Ne ljubi nikoga, nema povjerenja spram nikoga, te ne misli na drugo, nego kako će se dostojno uzdržati u svome stanju i da se očuva od ismijavanja. U srcu ovog mladog časnika imade očeva egoizma. Vjenčao se s jednom krasnom i dobrom gospogjom, a niti je ljubi niti cijeni. Evo savjeta, što ga daje prijatelju Bezuhovu:

„Dragi prijane, nemoj se ženiti nego onda, kad budeš učinio sve što imaš učiniti, kad budeš prestao ljubiti ženu, koju si odabrao i kad je budeš dobro proučio. Inače prevarićeš se kruto i nepopravljivo. Kad budeš star i kad budeš ni za što, onda se oženi. Tada ne ćeš biti u opasnosti, da ćeš izgubiti sve ono, što je u tebi uzvišena i dobra. Drukčije sve se gubi u ludorijama...... Ako misliš poći u napredak, osjetićeš svaki tren, da je za te sve prestalo, da ti ne ostaje drugo nego gospodske dvorane, gdje i ti prolaziš sa slugama i neukima.“

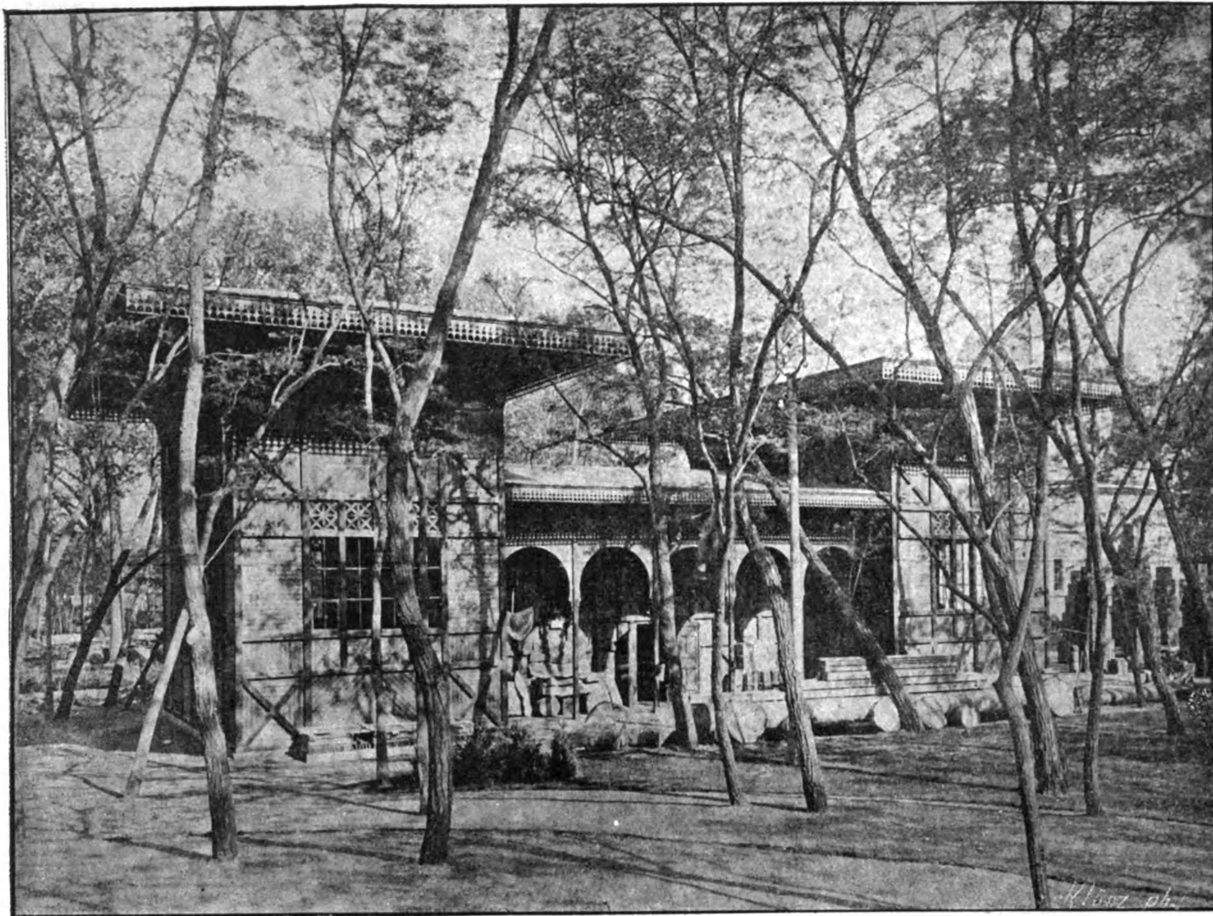
Pripoznaje, da ima za ljubu ženu rijetku, poštenu i vjernu, ali bi ipak želio, da se nije nigda oženio. Za to kad bukne rat, ostavi je u kući svoga oca te pogje u vojsku, ali ne zbog ljubavi naspram domovine, nego jer nije sprovagjao život kako je želio, pa za to i želi da se odijeli od žene, koja mu se čini budalasta kao i društvo, koje je ona tako rado polazila. Bolje je poći u rat nego živjeti u takovu društvu. Kao pomoćnik zapovjednika Kutuzova osjeća se zadovoljan videći da je čuvar mladih časnika, koji mu se preporučuju i mole ga kakvu ljubav ili milost. I već sanjari o lovor-vijencima, već vidi rusku vojsku u velikoj pogibiji, a sebe odregjena, da je spase iz pogibije. Osjeća potrebu slave, potrebu da ga svak ljubi. U ovim potezima Andrija je mnogo nalik na oca. Ipak u njemu nije onako apsolutan egoizam kao u starome knezu Bolkonskomu. Imade u njega i dobrih sposobnosti, a te će zavisiti o dogagjajima pak da se iskažu, stvarajući ga boljim čovjekom.

Prvi dogagjaj, što ga potrese, zbude se u borbi kod Austerlitza, gdje se ranjen nagje megju gomilom mrtvaca i onih te su se borili sa smrću. Ništa više ne vidi nad sobom nego u velikoj visini beskrajno i duboko nebo, preko kojega lete tanki i crnomanjasti oblaci. Pa kad ga Napoleon prolazeći blizu pogleda i reče: „Evo lijepe smrti!“, taj mu se junak u tren prikaza malenim i neznatnim naspram onoga, što se je zbivalo megju njegovom dušom i beskrajnim nebom, o kojemu je razmišljao: Bio bih miran i blažen, kad bih mogao reći: „Gospode, pomiluj me!“ Kad ozdravi povrati se kući, ostavi vojničku službu i odluči, da će promijeniti život. Umre mu žena ostaviv mu sinčića, a na licu pokojnice regbi da se je čitao ukor svjema ukućanima: „Ja sam vas ljubila i nikomu od yas nijesam učinila zla, a vi ipak što učiniste od mene?“

Mučen fizičnim bolestima i grizodušjem, ne zna gdje bi našao mira i pokoja. Svome prija-

Pročelje bosansko-hercegovačkog privrednog paviljona u Budimpešti.

Paviljon bosansko-hercegovačkog šumarstva u Budimpešti.

telju Petru, koji mu je tumačio plan cijelog života za žrtvovanje drugima, odgovara: „Ja ne poznam u životu nego dva zla: grizodušje i bolest. Izbjeći ova dva zla, eto sreće. Ovo je sva moja mudrost.“ Drugi je oblik egoizma, živjeti samo za sebe, tražeći, da se oslobodiš tih dvaju zala.

Da se otrese grizodušja, zanima se materijalnim dobrom seljaka; u moralu, cijeni, da su srećniji od njega, jer barem živu u neznanju, te ne trpe s grižnje savjesti. Bijaše utemeljio škola na svome imanju, podigao bolnica, pustio na slobodu mnoge seljake, te uveo promjene, koje su ragjale dobrim plodovima. Ipak je osjećao u sebi veliku potrebu rada, da se proslavi predlagajući društvene promjene i tako pogje u Petrograd s namjerom da prikaže visokomu birokratskomu društvu planove svojih osnova. U Petrogradu prikaza se Speranskomu i bi izabran u odbor, koji je imao da uvodi legalne reforme. Ali ovo zanimanje oko tugjeg dobra ne može da za dugo udovolji njegovu egoizmu. Ćutio je da mu treba stvarati i za se sreću. Htio je živjeti i to zadovoljno živjeti, pa mu se zato svigjalo da nagje kako sreću u ženidbi sa lijepom Natalijom Rostova. Kad pak sazna da bijaše pokušala pobjeći s Anatolijem Kuraghinom, u kojega se bijaše zaljubila na plesu, ne umije više da ispliva iz vrtloga egoizma. On razumije doduše, da to valja da se prašta, ali opet osjeća, da nema u njega takove snage.

Da ne gleda više nikoga od onih, koji bi mu mogli spomenuti nesreću, opet ide na vojnu, ali ne u glavno ratno vijeće, nego megju vojsku, da se nagje megju ljudima, koji nijesu poznavali njegove prošlosti pak da tako i sam na bojnom polju ispašta svoju nedaću, pred strašnijem onim prizorom od hiljada mrtvih i ranjenih. Kod Borodina pade smrtno ranjen. Gledajući naokolo vidi blizu sebe Anatolija Kuraghina, takogjer smrtno ranjena, ali ga u taj čas više ne mrzi nego ljubi i misli: „Trpnja, bratska ljubav, ljubav spram neprijatelja, da ova ista ljubav, što je Bog sam učio na zemlji, a kojoj je mene učila kneginja Marija i koje ja nijesam shvaćao, to je ono što me boli da nijesam činio za života. To bi mi još ostalo, kad bih imao živjeti.“ U ovom času u njemu se ispunja moralni preporod. On umire tvrda uvjerenja, koje mu je ostalo još od negdašnjeg skepticizma, potkrijepljen nastojanjem ljubljene Natalije i sestre. O njemu će reći kasnije Petar: „Njegovo nastojanje bijaše upravljeno uvijek za tijem: biti potpuno dobar i ne bojati se smrti.“

Preostaje još Marija, sestra Andrijina. Još od djetinstva od društva odijeljena, život joj bijaše teška žrtva uz oca, a otac bijaše gotovo strašan. Kako je bila pobožna, nije mislila na drugo nego da ispunjava zakon božji. Nije nalazila utjehe nego u bogočastì, neizmjernoj ljubavi božjoj i u ljubavi bližnjega i neprijatelja svoga. Katkada je osjećala u sebi potrebu ljubavi spram čovjeka, s kojim bi sav svoj život sprovagjala, ali je ćutila u sebi glas božji, koji joj je govorio: Nemoj željeti za se ništa; živi tako da budeš pripravna na sve, te se je tijem tješila promišljajući, da je njen poziv da bude srećna s tugje sreće, da živi u ljubavi i požrtvovanju. A kad joj prijateljica piše, da se je u glavnom gradu govorilo, e bi je knez Anatolije Kuraghin prosio, odgovara..... „Ženidba je po mome mnijenju ustanova božja, kojoj se treba prilagoditi. Ma koliko mi bilo teško, ako mi Svemogući udijeli da vršim dužnosti zaručnice i majke, nastojaću vršiti ih što budem mogla vjernije a da se ne brinem o ispit mojih čustava naspram onoga, kojega će mi On udijeliti za vjerenika.“

Toliko bijaše u nje iskrenosti, dà i nesebičja, te kad vidje Anatolija (koji joj bijaše došao s ocem u prosce) gdje je poljubio Bouriennu, zabaci misao da se s njime vjenča, misleći da on ljubi tu francusku gospogjicu i ona njega i odluči onda raditi da što više olakoti njihovo vjenčanje, pače misli dati Bourienni neki dio svoga imanja u miraz. I ona se podade prijašnjoj svojoj žarkoj ljubavi spram siromaha, tako zvanih božjih ljudi, koji ne mišljahu ništa nego da čine dobra, mole i trpe a svekoliko mirne duše. Ti siromasi, kad bi joj došli u pohode, izbjegavahu starog kneza, ne jer su ga se bojali, nego da mu ne dadu prilike da se srdi i da tako ne griješi. Nije vjerovala da može postojati bolji i savršeniji život od njihova, te je u njima vidjela možda samu sebe. Ipak očev egoizam pojavlja se i u njoj, a kad starac umre, kad i kad tek letimice pričinilo bi joj se, da ćuti grješnu nasladu u pomišljaju da je eto već jednom slobodna. Pomoću vjerskih čustava, traži kako da se trsi ove grješne ideje.

Kad bi je otac mučio, nije promišljala da li je to pravično, za nju nije postojalo ništa do zapovijed ljubavi i požrtvovanja, te je u ovome nalazila tumač svakoj stvari. Andrija odlazeć od kuće žalio je sestru, što mora ostati s ocem tirjaninom, te se je istodobno tužio na svoju nesrećnu sreću, kudeći u svom srcu opačinu starca, koji je zauvijeke uništi. Marija tada reče bratu: „Nemoj misliti da ljudi čine zlo. Oni nijesu nego pusto orugje u rukama božjim. Bolest šalje Bog, a ne ljudi. Ako scijeniš da je ko god kriv, a ti zaboravi i prosti. Mi nemamo nikakva prava da kažnjavamo, i ti ćeš tako naučiti scijeniti sreću opraštanja.“

Poslije očeve smrti, kad se je vojna već približavala kraju, najednom se bijahu podigli protiv nje težaci ne puštajuć joj da otide. Tu se slučajno nalazaše časnik Nikola Rostov, te je oslobodi od te pogibli.

Iza ovog susreta s knezom Rostovom, odmah je pitala sama sebe, da li je možda ljubi.

A kad je knez malo iza toga zaprosi, ona je srećna, te ne plače niti zbog jadne Sonje, koja kao i ona, toliko ljubi mladog Rostova. I u njoj je preovladao egoizam.

Kraj muža i sina nekoliko godina kasnije promišlja: „Nigda ne bih bila promislila, da ću postati tako srećnom.“

Da se povratimo obitelji Rostova, gdje nalazimo dva interesantna lica: mladog Nikolu i sestru mu Nataliju. Nikola dobar, ljubezljiv i plemenitih čuvstava ljubi svoju obitelj, a ljubi i Sonju, jadnu djevojčicu, koja življaše u njegovoj kući.

Prestaje je ljubiti, kad opazi, da njena majka ne bi nigda odobrila tu ženidbu, te da od njega iščekuje ekonomski spas upropašćene

Bosanska kuća i kavana u Budimpešti.

svoje porodice. On tada izvrši ovu žrtvu, te se vjenča s bogatom kneginjom Bolkonski i tako življaše zadovoljno. Postane dobar otac obitelji, marljiv i radišan. Od mladosti ima mana svoje dobi i vremena. Troši mnogo, igra, zabavlja se, ali ipak uščuva dobro srce i kao časnik hrabreno se bori protiv neprijatelja. Njemu je nalik brat Petja, koji premlad umre na bojnome polju.

Njegova sestra Natalija jest lice sasma osobito, lice tolstojevsko, koje se ne nalazi ni u kojeg drugog pisca romana, ali je ipak to lice simpatično, istinito, te uzeto iz života. Od trinaest godina ona je već čitav mali kozak, kako je nazivlje stara Marija Dimitrijevna. To je djevojčica, koja nije primila nikakve nauke i mal da nikakva uzgoja, te je rasla naprosto u slobodi. Nestalna i lakoumna, zaljubila bi se sad u jednog sad u drugog mladića, što pohagjahu njenu kuću i u kratko vrijeme zaboravljala ih. Pravu ljubav osjeti prvi put spram kneza Andrije, ali bi htjela odmah da uživa sreću, pa se zlovoljno prilagodi na to čekanje dok progje godina.

U toliko, jedne večeri u kazalištu približi joj se knez Anatolije Kuraghin, opije je svojim očima, a ona nema sile da odoli, i ako osjeća da je to zlo i da bi se tako iskrena ljubav spram kneza Andrije okaljala. Kuša da pobjegne s Anatolijem, ali se ta spletka otkrije i tako ne uspije. Žalost ustupi grizodušju. Da nagje zabave, koja bi je oslobodila od unutrašnjih muka, promijeni se gotovo u milosrdnu sestru. Prima u kuću ranjenike, te ih liječi. Megju ovima donesoše joj jednog dana u kuću i kneza Andriju. Ona je od sada uvijek kraj njegove postelje s knjeginjom Marijom, te čini sve što je moguće da ga spase. Andrija umre njojzi na rukama.

Poslije njegove smrti snagje je i druga nesreća, izgubi brata Petju i tako misli, da nema više smisla da živi, pošto joj pomriješe svi, koje je toliko ljubila. Ipak se sjeti majke te u ljubavi spram nje nagje snage da se umiri. Ne ostaje joj nego majka i jedan jedini prijatelj, Petar Bezuhov. Ovo prijateljstvo malo po malo pregje u ljubav; oni se vjere te srećno živu. Čitaocima pričinjaće se čudnovato, da je Natalija mogla zaboraviti kneza Andriju. Ali se u njoj vidi i logična promjena. Naviknuta obiteljskom životu, a budući da je ostala gotovo sama, stvori ona tom udajom gotovo novu obitelj, te postane dobra majka i dobra domaćica. Nego ne pogje joj za rukom da dobro uzgoji djecu. Tek što je kriva, kad ni sama nije imala nigda potpuna uzgoja? (Nastaviće se.)

Zulumčarev san.

LICA:

Osman beg, zulumčar.
Šemsi beg, brat mu.
Mujo, bajraktar.
Halil, prvi komšija.
Nuko, drugi komšija.
Sluge.
Sjena.
Sirota žena.
Duhovi.
Makartaš. Vragovi.

Pozornica je u dubinu dvostruko pregragjena. Sprijeda begovska soba: na jednoj strani divan, na drugoj ogledalo. Pred ogledalom gore svijeće. O zidu oružje. Osman-beg zaspao na divanu i nemirno se prevrće. U dnu cijele pozornice vidi se Osman-begov san. Podzemna je to pećina, po kojoj plamenovi palucaju iz svakog kutića. Iz dubine čuje se piska svakojakih glasova. Na okolo vragovi u kojekakvim fantastičkim prilikama potiču vatru.

PRIZOR PRVI.

Makartaš. Vragovi.

Makartaš *(drži u ruci ispletenu kandžiju od guja i prijeti im).*

Tako...
Što mu je poso — sad znade svako;
Sve nek je spremno — sve nek je mirno,
Da nije jedan drugoga dirno,
Imaće posla kandžija ljuta,
Nikom se ona ne miče s puta.
Pazite dobro — evo je vid'te,
A sada brže za poslom id'te!

(Svaki prihvati za poso. Makartaš odlazi. Oni se za njim obijesno rugaju.)

PRIZOR DRUGI.

Vragovi. *(Svi se skočiše na jedan put — ostaviše poso i uhvatiše se u kolo. Pjevaju svi u jedan glas.)*

Hajde sada kolom kreni:
Nek se vitla b'jes ognjeni,
Čas vještice krvlju poji,
Vukodlake strašne goji,
Pitaj kletvom ljute guje,
Da se svijet bolje truje!

Vrag I.

Poslušajte b'jesni pako!

Vrag II.

Ja sam svoje glavnje stako!

Vrag III.

Vještice sam napojio!

Vrag IV.

Vukodlake odgojio!

Vrag V.

Napito sam svoje guje!

Svi.

Eto sv'jetu hrana — tu je!

(Povedu divlje kolo i dotjeravši se do jednog kazana, svi skoče u vrelu vodu. Pako bjesni.)

PRIZOR TREĆI.

Makartaš. Vragovi.

Makartaš. *(Izletio iz pakla. Kandžija mu u ruci sva ispletena gujama. Vragovi iz kotla svaki iskočio za svojim poslom.)*

To vam je poso? *(Pako bjesni.)*
Čujete pako urliče bjesni.
Bolje —
Griješnike dolje!

(Odu. Slika pećine potamni.)

PRIZOR ČETVRTI.

Osman beg. *(Nemirno se prevrćući bunca, samo mu se može po gdjekoja riječ razabrati; bolno.)*

....—! Pomagaj!....
Pusti....—!....Ah!

(Do nekoliko se časova opet podiže i gleda spram pećine. Lice mu je izmučeno i blijedo. U polusnu.)

Nikada dosta....!
Sve'dno je što se vazda joj daje —
Rivina kleta jednako zjaje.
Poslušaj: guje, akrepi pište,
Sve se je diglo, zalogaj ište!
Krvavi, strašni plameni ližu,
Vještice gladne okolo gmižu,
Zinulo redom tisuće usta,
Proguta, prožd'rje aždaha pusta....
Nikad nadavat, nikada dosta,
Drvo i kamen ništa ne osta. *(Trgne se.)*

....—! Pomagaj!....
Jami....! Dimovi gusti! *(Opet klone.)*

PRIZOR PETI.

Makartaš *(sam hoda i nadviruje se nad pakao).*

Ha, ha, ha, ha!
Ala ih piska lijepo stoji;
Sad neka svaki v'jekove broji
Ko što je brojo bratinske suze!
Sad neka dolje po vatri puze.

PRIZOR ŠESTI.

Makartaš. Grješnik.

Grješnik. *(Iskoči iz pećine. Očajno.)*

Izgorjeh, vode!

Makartaš *(vraća ga kandžijom natrag).*

Odlazi tamo, prokleti rode,
Odlazi dolje, bregove mrvi —
Tamo se napij bratinske krvi! *(Vraća ga.)*

PRIZOR SEDMI.

Makartaš, vragovi, grješnici. (Vragovi vode grješnike sobom.)

Makartaš.

Ha gle ih, eno, sve u komade!
Tako i treba, sad neka znade:
Vazda se dobro dobrijem vraća,
Tugja se muka ovako plaća!

(Ode. Zastor pred pećinom sasvim se spusti.)

PRIZOR OSMI.

Osman beg. Poslije Sjena.

Osman beg. *(Isprekidano.)*

....—! Pomagaj!....
Pusti....! Pomagaj!

(Do nekoliko časova podiže se i smućen gleda. Lice mu izmučeno i blijedo. U polusnu:)

Šta hoćete? Ko me dira?!
Zar i ovdje — u mom grobu
Nedate mi mira?!
— — — — — — — — —
Bože, nije li vam dosti,
Eto nemam, nemam ništa —
Same kosti.
Nu vidite, vid'te dobri ljudi —
Tri daščice samo struhle
Leže tudi!
Ništa, ništa dati vam ne mogu!
Duše nemam, otišla je Bogu,
Tijelo mi rastočiše crvi —
Tog čemera okusiše prvi;
Grob je mračan, iz svakoga kuta
Čeka, vreba, viri guja ljuta;
O pomoz'te, ako znate
Što je ljubav sveta!

Sjena *(dubokim potresenim glasom).*

Ha, ha, ha, pritvoro kleta!

Osman beg. *(Srdito.)*

Dà, stoji vas smijeh,
Vaše veselje tugja je muka —
Ali ne znate što j' ova ruka!
Raskida, ništi, ko mrvu mrvi,
Ko joj se samo namakne prvi!

(Stiskao šaku i nešto mrvi.)

Čelični zubi, čuj! — škripe, grizu,
Komu se gogjer primaknu blizu!
Pa znaš li, rgjo, ovdje ko stoji,
Koji se danas nikog ne boji,
Po nebu križa oblake guste,
Ništi i hara utvore puste;
Zv'jezdam se kiti,
Junačka prsa mjesecom puni —
Suncem se kruni!
Pa sad što je, ko me to dira,
Ko neda mira?!
Ah da mi je vidjeti ga samo!

Sjena.

Amo te, amo!

Osman beg.

Ah šta? gdje, ko si?
Samo se dalje od mene nosi,
Dok te nijesam ščepao samo!

Sjena.

Amo te, amo!

Osman beg.

O čekaj, rgjo, propadaj, toni *(traži)*
Il čekaj stani; ovdje će biti... *(Ustaje u bunilu.)*
Čekaj da nije kod one grane.
A kada meni u ruke pane,
Ciglena šaka biće ti dosti
Samljeti kosti!

Sjena.

Amo te, amo!

Osman beg. *(Trza se.)*

Plač, molba, suze — sve je zaludu;
Ja sam gospodar svojemu sudu!
Milosti nema: ćordu mi skini!
Amo se! Gini!
Al ne, nije — nema ga tamo
Ovdje se čuje;
Ha — tu je!

(Nabasa na ogledalo i spazi svoj vlastiti sjen.)

Tu li si, je li vražiji skote!

(Iz daljine se čuje mnogo tajnih nerazumljivih glasova.)

Sjena.

Žuri se brže, narod te zove!
Šalje ti natrag darove ove!

(Sindžiri zveče.)

Ponoć će sada, vrijeme juri,
Deder se žuri!

Osman beg. *(Usplahirio se. Naglo leta u bunilu.)*

Počekaj malo, pakleni stvore!

Sjena.

Spremaj se more!

(Glasovi se ponavljaju i bliže. Sjena ko da bi blago.)

Čuješ li avaz komšija tvojih?
Eno ti Nuke, Muje, Halila,
Ta svi su tvoji, braća ti mila!
Za te su bili uvijek spremni
Poginut prvi
Ti im se opet napoji krvi!
Znaš ženu slabu sa troje djece,
Poznaješ je li njezine suze?
Eno joj kuću na silu uze!

Osman beg. *(Ukočio se u kutu. Prikazuju mu se sjeni njegovih momaka, koje je pogubio. Najprvo se pokaže sirota žena.)*

Sirota žena.

„Bog te sačuvo, o gospodaru,
Nemoj me gonit kukavnu staru.
Sve mi je ovdje imanje moje
Kuća i ovo dječice dvoje.
Smiluj se, smiluj rad siročadi,
Jer će bez krova
Smrznut s' od zime, skapat od gladi.
Pomiluj makar dječicu ludu!“
Molih i kumih, ali zaludu;
Eno sad kćerka i sina oba
Uza me leže sred hladna groba!

Mujo.

Evo ti tvoga vjernoga Muje,
Evo ti tvoje „šarene guje“.
Spreman je bio u pola noći
Za te i u boj. u vatru poći.
Cigleni pogled tvojega oka
Vršio ja sam na dva tri skoka;
Ali za ništa puške se lati,
U grob me sprati.
I sada vidi rane gdje stoje
Kubure tvoje! *(Pokazuje ranu na čelu.)*

Halil.

Evo ti tvoga vjernog Halila,
Evo ti tvoga „desnoga krila“.
Da li se sjećaš onog zemana,
Prošla je ravna godina dana,
Kad no mi reče: „Valja nam naći
Na mejdan ko će za me izaći,
Vlaše je ljuto — prokleta neman.“
— „Evo me, beže, Halil je spreman!“
I tu odskora, na pravdi Boga,
Ti mač svoj trže,
U grob me vrže.
Na srcu evo rana je stara
Tvoga handžara!

(Pokazuje ranu na lijevoj strani i stade uz Muju.)

Nuko.

Evo ti tvoga staroga Nuke,
Evo ti tvoje desnice ruke,
Kao kap rose tebe je gledo
I dan je i noć nad tobom predo,
Ali na vjeri, ni zašto, beže,
U grob me leže!
Pogledaj evo i sad kolača
Tvojega mača! *(Pokazuje ranu za vratom.)*

Mujo.

Krvcu mi plati!

Nuko.

Dušu mi vrati!

Halil.

Srce mi moje!

Sirota žena.

Dječice troje!

Mujo, Nuko, Halil i Sirota žena. *(Svi skupa.)*

Ne miči, stoj,
Život mi moj!

Sjena.

A sada brže deder se žuri,
Vrijeme juri!

Osman beg. *(Juriša na sjenu u ogledalu i opet se naglo stane. Tajni ga glasovi prekidaju pjevanjem. Pjevanje se bliži i sve glasnije biva.)*

Tajni glasovi *(pjevaju).*

Žuri se, žuri,
Vrijeme juri,
Dok nije dan;
Do pola noći,
Valja nam doći
U novi stan!

Pune su čaše;
U kolo naše,
Evo i nas,
Na dar ti evo,
Narod je spleo.
Od zlata pas!

(Pjesma se ponavlja. Sjene [duhovi] izbiju u sobu, nose sindžire megju sobom.)

Osman beg *(pomamno skoči pram ogledalu i vikne iza svega glasa, dok pjevanje traje. Nakon male stanke).*

U pomoć, u pomoć!
Gonite vraga!
Samo ga dalje od ovog praga.
U pomoć, u pomoć; vragovi, džini!
Utvoru kletu s vrata mi skini!
Pušku mi — tu je!

(Grabi za oružje, skine pušku i ispali je. San i slike prolaze, beg pada zanesviješćen. U sobu ulete sluge i brat mu Šemsi beg.)

PRIZOR DEVETI.

Šemsi beg *(projuri, prileti bratu).*

Osmane, što je?

Osman beg *(iznemoglo).*

Vode mi malko...

Šemsi beg *(momku).*

Pohiti Salko! *(Bratu.)*
Ah što je brate?

Osman beg.

Vode mi dajte!

(Salko donese vodu. Šemsi beg mu daje.)

Šemsi beg. *(Sam sobom podižući brata na stolicu.)*

Dršće blijed ko krpa...
Leži na tlima —
Oči krvave. Nešto mu ima. *(Slugama.)*
Bećire, Ibro odlazi dolje,
Lopova bolje.
Svaki mi budžak primetni, vidi...
Murate, Salko na tavan idi. *(Bratu.)*
Al što je brate? Na kog si puco?
Kaži, da znamo

Osman beg *(oborio glavu megju ruke).*

Ah nije ništa, — sanjo sam samo!

Šemsi beg. *(Zabrinuto.)*

Šta u snu i — puco?!
Bože....
I to se može!
Tako je stalo?

Osman beg.

O, brate dragi, poslušaj malo:
Već treću večer sanak me mori,
Poznat me avaz uvijek kori,
Nigdje mi neda živoga mira;
U snu me dira.

Šemsi beg. *(Sam, sebi.)*

O jadni brate! Vidi mu čela!
Vas je u vodi, ruka mu vrela,
Pogledaj lica — krvi na nozi —
Bože! Ti mu se smiluj,
Ti mu pomozi. *(Bratu.)*
Osmane brate pogledaj nuto,
Pogledaj evo, sreće ti tvoje.

Osman beg.

Što je?

Šemsi beg.

Poslušaj samo, što ću ti reći;
Kaži da hoćeš.

Osman beg.

Al hoću, što ćeš?

Šemsi beg.

Pogledaj gori.

Osman beg.

De, eto zbori.

Šemsi beg.

Progji se brate tugjega haka,
Progji se muke ti siromaka;
Pomiluj onu siročad jadnu,
Žednu i gladnu,
Vrati im dobro, što no im uze,
Jera su teške njihove suze;
Pomozi svome, pomoć ćeš sebi,
Pomozi rodu i Bog će tebi.
Ti ćeš me slušat, sad si mi reko...

Osman beg.

Hoću o brate, jedva sam čeko!
Svega se kajem, svega je dosti.
O Bože dragi, ti mi oprosti.
Ne ću da znadem za blago više,
Neka mi duša u miru diše.
Šta srebro, zlato, braća kad pate?!

Šemsi beg *(skoči i zagrli ga).*

Ah tako treba!

(S polja čuju se glasovi:)

Živio, brate!

Riza beg Kapetanović.

Zimušnje glumovanje „Srpskog narodnog pozorišta“ u Novom Sadu.

(Svršetak.)

Mi imamo u rukama dvije provincijalne ocjene, jednu iz *Tiflisa*, a drugu iz *Minska*, dakle iz dva poveća gubernska grada, sa najdaljeg jugo-istoka i najzapadnijeg zapada Rusije.

Tifliskо „Обозрѣніе“ ima neke zamjerke kompoziciji, nema mu dovoljno priliva i odliva, nema *crescendo i decrescendo*. „Vi slušate na primjer u pošljednjem činu opet isto ono što se govorilo u prvome, i gotovo u istom obliku“ i t. d. Ali u glavnome priznaje istočni kritičar, da su lica u drami nacrtana dosta jasno i vjerno *(„Дѣйствующія лица очерчены довольно ярко и вѣрно)*.

U ocjenu pojedinih lica ne upušta se kritičar. *Proporjeva ni ne spominje*. U Tiflisu je igrala „Okove“ družina „imperatorskog moskovskog malog teatra“.

U toliko je razgovorniji i otvoreniji zapadni kritičar.

Preda mnom je *Минскій Листокъ* od 2. oktobra 1890. sa podliskom *Театральныя замѣтки*, u kome se govori samo o Sumbatovu, a najviše o njegovijem „Okovima“. Kako mi se taj kritičarski posao — sa šifrom *С. К—въ.* — čini, ne velim rasudljiviji, jer su i prijestolničke ocjene dovoljno rasudljive, ali širi, obuhvatniji, a u isto vrijeme nekako i dublji, a, što je glavno, otvoreniji, svesrdniji, iskreniji i bezazleniji od svijeh do sad spomenutijeh, uzdam se, da mi ne će niko zamjeriti, ako u tu kritiku malo dublje zaronim, ako iz nje malo više iscrpem, kako bismo poslije tim pouzdanije saznali, da li je rusko društvo, *sadašnje* rusko društvo, takovo kako nam ga prikazuje knez Sumbatov u svojim „Okovima“, ili *nije* takovo, kao što nam se kune „Branik“.

Evo ovako nam se ispovijeda minski ocjenitelj:

„Publika je naša bila u silnom stepenu zainteresovana dvjema dramama kneza Sumbatova: „Мужъ знаменитости“ i „Цѣпи“, od kojih je druga samo produženje, upravo epilog prve. — — — Sumbatov, dakako, nije ni Shakespeare, ni Molière, ni Schiller, ni Gribojedov, ni Gogolj, pa ni samo Ostrovski, on je prosti *fotograf*, ali fotograf, mora mu se priznati, jako dobar i zasluga je njegova u tome, što je on lijepo opazio *(хорошо подмѣтилъ)* jedan u sadašnjem društvu jako rasprostranjeni tip bezakonika te ga dosta jasno nacrtao u *tri* komada: u „Kćeri vijeka“, pod imenom Karabanova, i u dva više rečena, pod imenom Proporjeva.

Karabanov i Proporjev — to je jedna tipska figura i, bez dvojbe, figura nova, koja je ponikla iz *naše savremene inteligentne srede*, jer prije 25—30 godina, i ako je bilo Karabanova-Proporjeva, ali nijesu bili takovi, kakve ih gledamo sad.“

Šta velite na to? Dakle Proporjev ne samo da živi u ruskom društvu sadašnjem, nego je upravo tip, koji se vraća gotovo u svakoj drami „fotografskoga“ pisca — kneza i glumca, neka vrsta Falstafa ili Don Juana, ili obadva zajedno.

Ali čekajte, samo lagano, pa ćete čuti sve. Ovo je dosad samo mali uvod.

„Mi smo slušali i čitali,“ veli minski ocjenjivač, „različita mišljenja o tijem dvjema komadima kneza Sumbatova. Mnogi nalaze, da su mnogo scenični, mnogo efektni za pozornicu i glumljivi za glumce i glumice, ali da nijesu po istinskom životu i da sa gledišta umjetnosti nijesu duboki. Ni jedna ni druga zamjerka nije pravedna, bar što se tiče druge drame, „Okova“. Mi moramo priznati, da davno nijesmo imali prilike vidjeti tako realnoga, tako punog života proizvoda, kao što su „Okovi“....

U odmorima imali smo priliku slušati rasugjivanja o tome, da valja svakojako izmijeniti zakone o braku, olakšati raspust, raširiti kompetenciju gragjanskih sudova u brakorazvodnim parnicama i t. d. Na takova razmišljanja goni drama Sumbatova. Sve je to istina, ali samo do polovine. Da, da, do polovine, jer to rasklamitano stanje, do koga je došla naša savremena, ponajviše inteligentna porodica, nije se izrodilo samo iz onijeh prilika, u kojima se nalazi naš brak i raspust. Ima još jedan uzrok, što potresa naše porodične osnove, koji je i naš pisac istakao jasnijem mastima. Mi govorimo o Proporjevu.

Proporjev je, i opet velimo, tip najnovije tvorevine, sastavljen iz onijeh taloga, što ih je

naslagao život savremenoga kulturnoga društva, sa njegovom pogodbenom civilizacijom, sa njegovom literaturom, umjetnostima mu, lažnim uvjetima sažiteljstva i licemjernim moralom — to je meso od mesa i kost od kosti našeg savremenog inteligentnog svijeta. Proporjeva vi možete sresti svuda: u gostionici, na velikosvjetskom balu, u „dvorjanskom“ klubu na piknicima, u skupštinama, u društvu velikosvjetskijeh žena i u poštenoj obitelji, koja spolja čuva svoje plemićke zavjete. I svuda je on svoj čovjek, prvo lice, željeni gost, svuda on igra vigjenu ulogu, demoniše; svuda će on imati uspjeh u žena. Proporjev je cinik, varalica, šantažista, razvratnik, zlikovac, rasipač, riječju — civilizovani nevaljalac u kvadratu, u kubu, i to nije nikakva tajna, to znaju svi i pored svega toga on je svuda primljen.

Proporjev se ni malo ne ustručava i ne sakriva ni svojega cinizma, ni svojega nevaljalstva, ni svoje žestine. On otvoreno i gromovito propovijeda svoja podla načela i — čudnovata stvar! — publika ne samo da se ne kloni njega, nego na protiv prianja uza nj i dušom i tijelom. O tome smo imali prilike uvjeriti se za vrijeme prikazivanja Sumbatovljevijeh dviju drama. Uzmimo samo ove pojave: Pita Nezlobin (u „Mužu znamenitosti“, a u „Okovima“ zove se Volincev) Proporjeva, što je radio „za granicom“.

— Vjetrio sam ideale, ubjegjenja, griže savjesti i u opće čitavi sa svijem zališni balast na putu života, — odgovara Proporjev najbezobraznije.

I publika ga za te njegove umne riječi oduševljeno pozdravlja.

— O ženo, ženo! — uzvikuje Proporjev, — čudni sude, puni kristalne vode, ali sa malim talogom na dnu. Samo zamuti tu vodu, i ona će sva potamniti, kristala nestane, i ostane neki mutljag.... i u tome je sva milina.... ja sam gotov pokloniti se tome.

— Je li to glib? — zapita Nezlobiv.

— No da, glib, jer žena je kvintesencija svjetskoga poroka — i u tome je sva njena divota!....

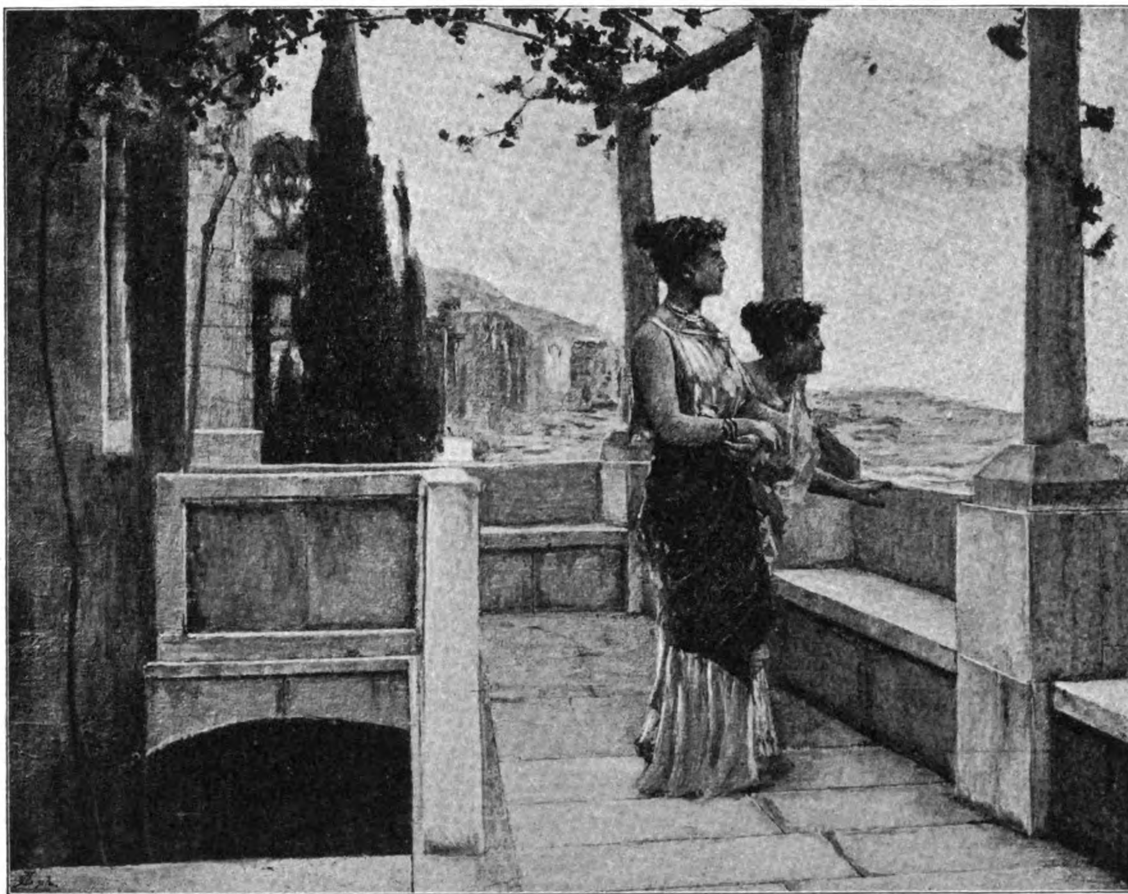
I opet vidiš oduševljenje na licima u publike.

— Porodično ognjište, po mome mišljenju, — filosofuje dalje Proporjev, — samo je tada dobro, kad sa njega možeš ugrabiti kakvo smočano rebarce.

Nanovo oduševljenje. A sa čega? Pa s toga naime, što to govori prisni znanac, rogjak po krvi. I njegove su riječi isto tako svojske, isto tako mile, koje se u savremenom društvu poštuju kao kvint-esencija uma i svakoje izvrštine.

— Lola je, ali je mio. Ta što mio? Prosto da poludiš za njim! *(Мерзавецъ, но симпатичный. Да что симпатичный? Просто восторгъ!)* Od takoga čovjeka ne može se oteti ni jedna žena!.. tako nam je rekla jedna prelijepa i obrazovana dama za vrijeme jednoga odmora.

I ona ima pravo. Proporjev je naoružan svijem osobinama, koje su nužne da se zadobije sadašnja žena i od kojih se zaista ni jedno žensko čeljade ne može oteti. Pustiti Proporjeva, u kuću gdje ima djevojka ili mlada žena, to je toliko kao pustiti vuka u torinu. Ali, vele, kako bismo se mogli ukloniti od Proporjeva? Zar bismo zaista morali zatvoriti ključem svoje žene i kćeri?....

Pompejanke. Slikao *Celestin Medović.*

Razumije se, da ne treba zatvorati, a to se i ne može. No što da se radi? Odgajati sebe, svoju ženu i kćeri tako, da se Proporjev njima ne svidi kao umiljat, krasan junak, nego da ga preziru! Naučite vaše sinove, vaše žene i kćeri okretati Proporjevima legja s prezrenjem....

Razumije se, to nije lako, jer za to bi bilo potrebno na novo odgojiti *(перевоспитать)* cijelo naše kulturno društvo, stvoriti pravu civilizaciju, a ne prijevarnu, izmijeniti iz korijena našu književnost, osobito lijepu, i naše umjetnosti. Dakako, izmijeniti radikalno pravac naše lijepe literature, pojezije i svijeh drugijeh umjetnosti. Zar nije kriv i sam taj knez Sumbatov u tome, što publika, osobito gospogje i djevojke, neodoljivo naginju srcem svojim Proporjevu? Svakojako je kriv, jer on je opojetisao *(опоэтизировалъ)* toga nevaljalca, a to je protivno zadatku umjetničkoga stvaranja. Umjetnički je oblik — najjezivije oružje. No zar je sam Sumbatov takav griešnik? Nije. To što je uradio Sumbatov, to čine svi: i romanisti, pripovjedači, i pjesnici, i slikari i muzikanti.

— — — — — — —

Nije to najveća nevolja, što se u romanima širi u pročelju ljubav izmegju muškog i ženskog, nego upravo u tom, što se gotovo svi romanopisci staraju „опоэтизировать“ preljubu i razvrat, kao što bje to učinio i gosp. Sumbatov sa svojim junakom Proporjevim. U tome leži i to zlo, što ga umjetna književnost nanosi publici, uvodeći u njegovu sredinu elemente očevidno škodljive....“

Toliko „Минскій Листокъ.“

Da skupimo sad prijestolničko, osobito moskovsko mišljenje o tom Proporjevu, i sugjenje gubernskijeh gradova, kao što je Minsk.

Proporjev je i Moskvi i Peterburgu „okoreli zlikovac, *отъявленный негодяй.*“

To priznaje i minski ocjenilac: „Proporjev je cinik, varalica, šantažista, razvratnik, zlikovac, rasipač i t. d.

Ali sad se razilaze, upravo na dva kraja svijeta:

„Proporjev prestaje biti čovjekom, to je strašilo za djecu, to nije živ čovjek“, veli moskovski sudac.

„Proporjev je meso od mesa, kost od kosti našeg sadašnjeg inteligentnog svijeta.... Svuda je on prvo lice, željeni gost“ i t. d.

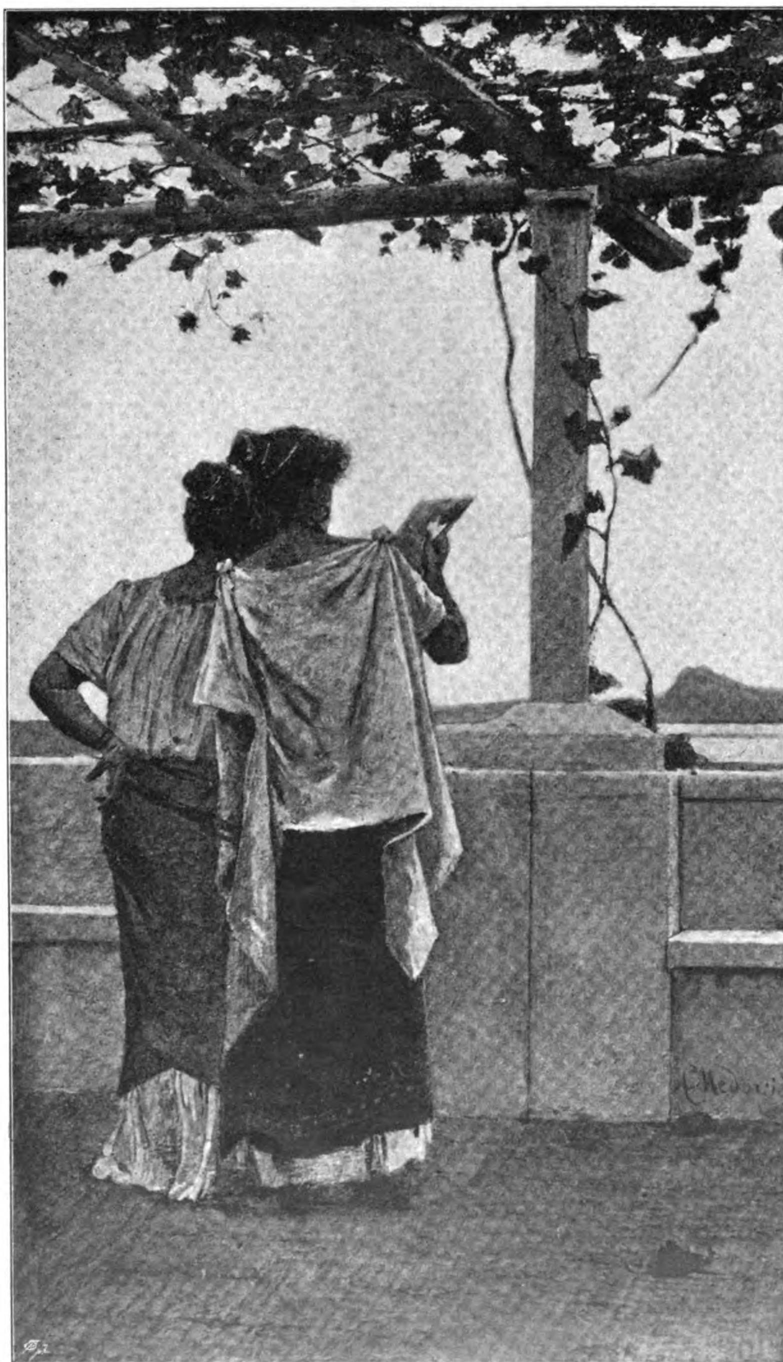
Dakle ne samo da ni taj "zlikovac“ u „Okovima“ nije „iz najnižijeh slojeva društvenih“, kao što se čini „Braniku“, nego na protiv, to je prototip inteligencije ruske, bar u gubernskijem gradovima.

„Pisac je tako gusto zamotao Proporjeva crnilom, da postaje strašilom, vidi se da je to načinjeno, da nije živo...“ sudi moskovski znalac.

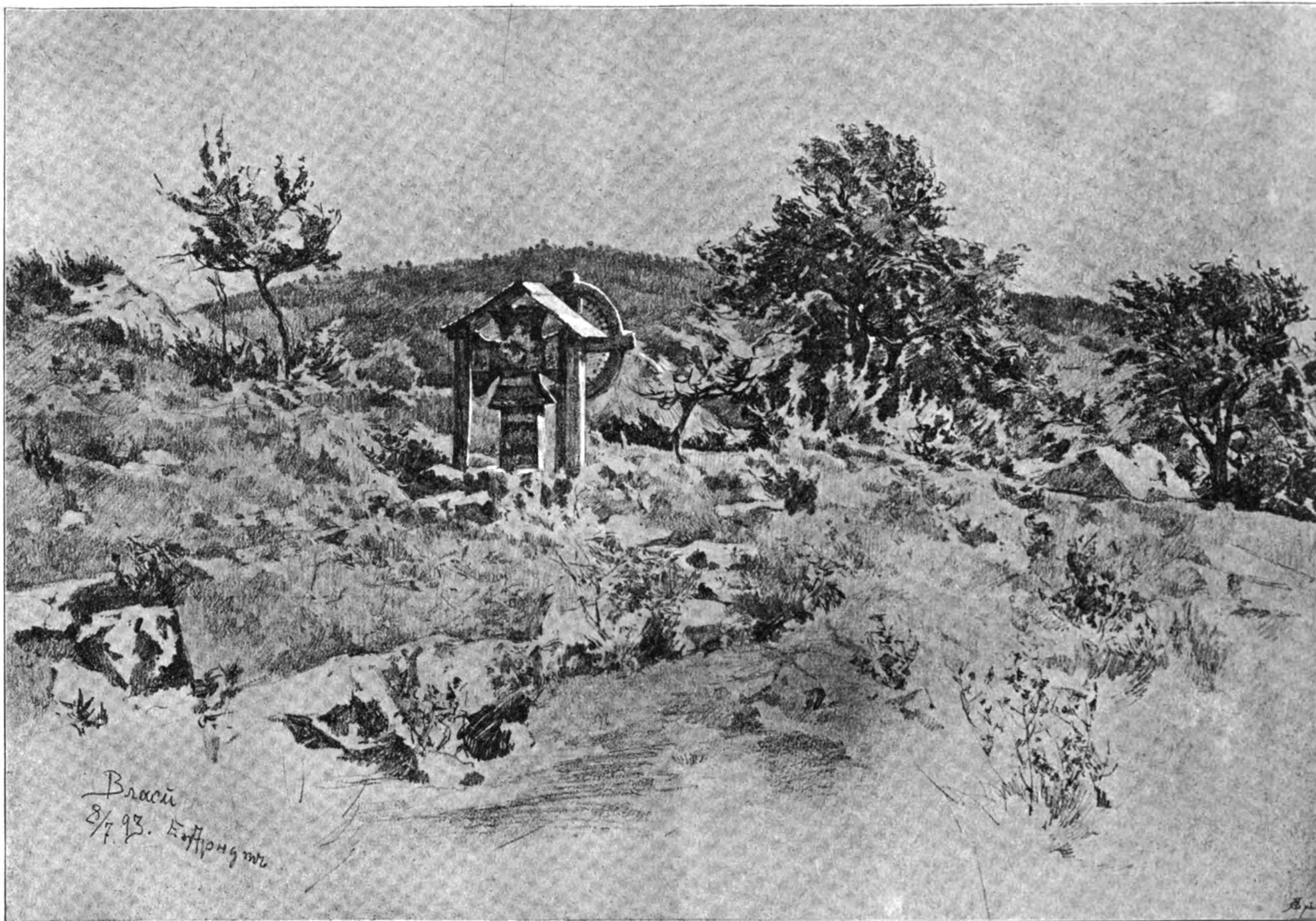
„Najveća je krivica piščeva,“ prekida minski kritičar, kome je jamačno poznata bila moskovska presuda, „što je on idealisao, „опоэтизировалъ“ toga nevaljalca“... „Žene luduju za njim... Sva publika uživa u njemu....“

Šta veliš, dragi moj „Braniče?“ Je li tako rusko društvo, sadašnje rusko društvo, kao što si ga ti gledao u „Okovima“ i zgadio se na njega, ili nije? Je li pisac odista „lopatom nabacao blato iz *najnižijeh društvenijeh slojeva?*“

— Pa eno, tako veli i moskovska, pa i petrogradska kritika, — kazaćeš.

Pompejanke. Slikao *Celestin Medović.*

Starinski grob kraj mjesta Vlasi u Bugarskoj. Originalna slika *E. A. Čeplina.*

— Da, ali i oni nalaze blata *samo* u jednome licu, u Proporjevu. No to vele kritičari. A njihova *publika?* U tome je, to ćeš priznati, izvještaj minskoga ocjenitelja mnogo potpuniji, mnogo savjesniji od prijestolničkog.

Na pošljetku, i moskovski su recenzenti kao *nagovijestili*, da se ni tamošnji gledaoci nijesu snebivali na Proporjeva, jer da im je bio odvratan, zaista ne bi toliko puta izazivali i pozdravljali i glumce i pisca.

— To se ne mora ticati Proporjeva. Dosta to, da je prvi kritičar osudio tu ličnost, da nije živ čovjek, dakle da ga nema u sadašnjem ruskom društvu, te tako, kao što je rečeno, da „tako *nije* rusko društvo.“

— A u Minsku? Može li se i pomisliti, da će se naći uman znalac književnosti, kao što je očevidno *C. K—въ*, kome se vidi da je i dobar patrijota, pa da će navlaš iznositi potvore i tovariti najcrnje zlo na rusko društvo, ako to nije cijela istina. Vidi se, da on to ne govori što mu je milo ili što mu je sve isto, nego ga boli, duboko i žestoko boli, i on razmišlja i brine se o tome, kako da se tome zlu doskoči.

— Pa recimo, da u Minsku imaju takovi ljudi, ali —

— Ako imaju u Minsku, imaju jamačno i po ostaloj Rusiji. Kako bi to moglo biti, da se takove moralne nakaze, kao što je taj Proporjev, takovi izrodi nove, tugjinske civilizacije, što ih je izrodio „život sadašnjega kulturnoga društva“, nalaze po manjijem gradovima, kao što je Minsk — u Minsku je nekijeh 55.000 duša — i to kao da sve vri od samijeh Proporjeva, sretaš ga svuda, a da ga nema u kulturnijem sredokraćama, kao što je Moskva i Peterburg? Zar ne će baš takovi probisvijeti prije potražiti Peterburg ili Moskvu, nego Minsk ili Tiflis? Pa zar nije i sam Proporjev u Sumbatovljevijem „Okovima“ živio više u prijestolnici nego u pokrajinskome gradu, dokle god nije morao sa svojom ljubaznicom pobjeći?

— Zaista imaš razlog tome pitanju Ja bih rekao, da takovijeh tipova kao što je Proporjev ima zanago i u Moskvi, a kamo li ne bi bilo u Petrogradu. Samo što su to *veliki gradovi*, pa ih silni žrvnjevi tih velikijeh društvenijeh mlinova lakše samelju i izbace, a manji žrvanj sitnijih gradova mora svaki čas da zapne o takav nesameljivi šljunak, te se o malo veći grumen može i oštetiti, ako ne i slomiti.

— Kad bi to tako bilo, tada bi rusko društvo bilo bolesno i trulo, ništa bolje od najgorega na zapadu.

Tek ne smiješ mjeriti Rusiju i Ruse onom istom mjerom, kojom smo navikli mjeriti svoje prilike. Rusija stoji prema nama u tom pitanju, kao ruske prijestolnice prema manjim gradovima. *Ruski je narod veliki*, on će i tu bolest preboljeti. Ono što bi nas male ubilo, to je ruskom gorostasu kao lupanje Arapinova buzdovana po legjima Kraljevića Marka: „Ne budi mi po kožuhu buha!“

— Pa je li tebi krivo, što su Sumbatovljevi „Okovi“ skinuti sa repertoara našeg „narodnog pozorišta?“

— Naprotiv, meni je sa svijem po volji.

— Na što dakle toliki razgovor?

Tek da se još jednom dokaže istinitost one stare prekorječice: *Duo si faciunt idem, non est idem.* I meni je po volji, što ne ćemo više slušati zveketa ruskijeh „Okova“, ali ne sa svijem iz onijeh razloga iz kojih je to iskao „Branik“; a u dramskome sugjenju često je razlog pretežniji od pošljetka. Moji razlozi nijesu moralne, nego čisto estetske prirode, oni se drže zakona dramskoga stvaranja. Ja sam protivan „Okovima“ za to, što su „Okovi“ *pogrešno* sastavljeni, u osnovi i u nekojima mjestima izrade *rgjav komad.*

Odmah iza prvoga čina bila je moja prva misao: Jesu li ovo zbilja Rusi, pravoslavni Rusi? Ma koliko bio raspust u Rusiji teži nego, recimo, u Srbiji, tako težak ne može biti, da se ovakav brak ne bi mogao raspustiti i *bez privole ženine.* Pa još kad je muž, koji ište raspust, *bogat* čovjek, milijonar. Tu je istu sumnju nagovijestio i moskovski kritičar, kao što smo čuli. S toga bih ja rekao, da bi nepravoslavan gledalac, osobito rimokatolik, osim rijetkih znalaca inovjernijeh prilika, lakše pristao na uvodnicu Sumbatovljevu, nego pravoslavan, da bi takovu komadu bilo zgodnije mjesto u Zagrebu, nego u Novom Sadu ili u Biogradu.

Sve ostale prigovore, što bih ih ja imao prigovoriti, iznijeli su u glavnom i moskovski ocjenitelji. Osobito se slažem sa S. Vasiljevim, da je ona pojava izmegju Nine i Olge sa svijem suvišna: meni je upravo bila dosadna, mučna. „Olga Nikolajevna,“ piše Vasiljev, „počinje svoj razgovor sa Ninom Volincevom objavom, da se ona seli i tijem jedanak presijeca interes gledalaca prema svakom daljem svom govoru. To je samo prazno prepiranje i nema nikakve veze sa daljim razvitkom drame. Ono ne pokreće toga razvitka ni za jednu dlačicu. Sve je glavno rečeno u prvoj riječi: *ja se selim.* U tom je sva sila. Tek što je ta riječ rečena, sve ostalo postaje nepotrebno.“

To je zaista tako, samo što nije dosta. Ja ne bih dopustio ni te jedne riječi. Olga Nikolajevna mora ne samo mrziti, nego i prezirati, iz dna duše prezirati nevaljalu skitnicu i upaljenicu Ninu. Pa rašta onda dolaziti takom nevrijednom stvorenju i javljati: ja idem, ja se selim!? Seli se, ćerko! ova te zaista ne će zaustavljati, a nemoj iskazivati pred njom svoje srce pustim riječima, kao piljarica. Ti, „poštena djevojka,“ bar u svom srcu, ako ne pred svijetom, ti ne smiješ dolaziti na noge jednoj preljubnici, jednoj nemateri, jednoj Nini. Zaista si dobro prošla, što nije zapovjedila slugama, da te izbace napolje!

Nijesam ja dakle protivan „Okovima“ za to, što se bezazlene djevojčice moraju stidjeti gledajući neke zazorne pojave, nego što se mi odrasli moramo mrštiti na krupne nespretnosti piščeve.

— Dakle, kad bi se stidne i zazorne stvari *vješto* iznosile pred nas, ti kao da se ne bi protivio?

— Na to je mučno odgovoriti onako prekorupce, apsolutno, kao što si ti zapitao. Ali ću ti pokazati na nekijem primjerima, kako ja mislim. Uzmimo Shakespeara, recimo njegova *Leara.* U „Learu“ imaju zazornije stvari, nego u „Okovima“. Sjeti se samo, kako poludjeli Lear sramotno govori. Zar se na to ne bihu zastidjele djevojčice više nego na Ninu i na Proporjeva? Ali imaju tamo i prave gnusobe. Na primjer ono grdilo, kad starom Glosteru oči vade. Pa

ipak za to nikom nije palo na um, da Leara skida sa pozornice.

— Da; samo što se ta pojava sad navijek izostavi iz prikaza, isto kao one sramotne riječi Learove.

— Izostavlja se *sad;* al' u Shakespeare-ovo doba nije se izostavljalo ništa.

— Nije meni do Shakespeare-ova doba, nego mi je do toga, da se *naše* kćeri ne sablažnjavaju, da sačuvamo *svoj* podmladak.

— Lijepo. Dok smo još pri Shakespearu, sjetimo se i „Hamleta". Znaš da neki kao najznamenitiji znalci cijene, da je „Hamlet" remek „avonskoga labuda". Znaš da ima i opera „Hamlet", opet jedan remek skoro preminulog francuskog maestra A. Tomasa. Sad reci ti meni, bi li ti vodio svoju kćer da gleda „Hamleta?"

— Ako je zrela djevojka, za što ne?

— Razumije se, ako je zrela, jer *djeca* se i ne vode na ozbiljne glume, djeca to i ne razumiju, a kad koja djevojka prestaje biti dijete, to se mora ostaviti svakom roditelju da presudi. Svakojako može ta „zrela" djevojka biti još od onijeh „nevinijeh, brižljivo vaspitanijeh", što ih „Branik" ima na umu. Može li?

— Dakako da može.

— E, sad uzmi na um, da u „Hamletu" — i u tragediji i u operi — imaju pojave, koje se prikazuju, imaju riječi, koje se nikad ne brišu niti se mogu brisati, jer je u njima suština cijele priče, a te riječi pripovijedaju, te pojave prikazuju dogagjaje mnogo zazornije od svijeh „Okova". Sjeti se samo priče Duha Hamletova oca, priče, koja nam se poslije i prikazuje na drugoj pozornici. Pa sjeti se Hamleta i Ofelije i njegova masna razgovora s njom.

— Taj se razgovor obično skreše.

— Sa svijem se ne može skresati. No ta me riječ sjeća na pjesnika „Fausta" i na njegove misli o „Hamletu". Goethe je tako bio uljubljen u „Hamleta", da je iskao cjelokupno glumljenje te tragedije, da se ni jedna riječ ne smije izostaviti. U ostalom, sve je to blijedo prema strahovitoj priči „Duhovoj". Iz te se priče zaista ne može izostaviti ništa. Pa ipak se ne zabranjuje djevojkama, „zrelim" djevojkama, gledati i slušati „Hamleta".

— To je druga stvar. Eno i sam minski ocjenjivač kaže, da Sumbatov nije Shakespeare.

— To i jest ono što čini razliku. Sumbatov je *manje zazorne dogagjaje* tako neugodno sastavio, da ih se mi na kraju više gnušavamo, nego što smo gnjevni na one *zazornije,* jer ih pjesnik tako vješto i potpuno umije pokajati, da u nama ne ostaje neizmiriva srdžba.

— Kako se pokaje zlo u „Hamletu?" Zar tim što zlikovac „kralj" i grješnica „kraljica" poginu? Pa tako biva i u Sumbatova, i u njega pogine grješna Nina.

— Nije smrt pokajanje učinjena grdila u „Hamletu", nego one muke i griže, što vidimo da ih krivci podnose još za života i s kojima polaze i na onaj svijet. A u Sumbatova ostaje najcrnji grdov, Proporjev, sa svijem nekažnjen, već ako za takova nevaljalca nije i to dovoljno „nakazanje", što mu se izmakne po milijona rubalja. Zaista mi je čudno, da za tu nepravilnost nije zapeo ni jedan ruski kritičar.

Ta nepomnja ruskijeh kritičara biva još teža, pravi *crimen omissionis,* kad uzmemo na um, da je Proporjev junak ne samo jednoga komada, nego čitave jedne socijološke trilogije, kao što nas obavještava minski sumbatovista. Pa ipak ni tome specijalisti nije ni neobično, a kamo li zazorno, što Proporjev ostaje nekažnjen. Ta poruga na pojetsku pravdu postaje tim nesnosnija, što glavni krivac, pravi rukostavnik, ostaje čitav, da i dalje radi svoj lijepi zanat, a mjesto njega *gine njegova žrtva,* Nina Volinceva.

— Ma, bolan brajko, reci ti meni, jesi li ti krenuo, da nam razvezeš o Shakespearu i Hamletu, ili o *Rusima* i njihovoj drami?

— Ja sam za sad gotov sa Hamletom, a i o Rusima bilo je dosta govora. Samo još jedan *à propos,* na rastanku sa ruskom kritikom. Tek da vidiš, kako je kašto lako zadovoljiti ruske Aristarke.

Prevrćući ljetos neke njemačke književne mjesečnike, nagjem u jednom — čini mi se u berlinskijem *Litterarische Blätter,* — jednu bilješčicu, koja javljaše, da je uprava njemačkog teatra u Moskvi naumila iznijeti na svoje glumište Sudermannovu „Magdu (die Heimath)". Uz to dodaje uredništvo: „Jedva jednom nešto što vrijedi. Moskovski njemački teatar već od nekog vremena sramoti njemačko ime pred stranim svijetom kojekakvim zbubanicama iz tvornice Schönthan-Kadelburga.

Slijepi slučaj — biva da je taj slijepac okatiji od mnogog vidovitog ispitivača — udesio je, da se iste nedjelje, kad je bila premjera „Okova", u moskovskom njemačkom „Theater Paradies" prikazala prvinom — prva prvina u sezoni 1888.—1889. — šaljiva igra Schönthana i Kadelburga „Die berühmte Frau", te je S. Vasiljev u svojoj „Teatralnoj kronici" i o njoj izrekao svoj sud. Njemu se komad jako svidio. „To je vrlo mio komad *(Это отенъ милая пieca)*", to su riječi kojima on počinje svoj izvještaj. Pošto je ispričao cijeli dogagjaj te šale u 3 čina, još dodaje ove pohvale:

„Neobično je zabavno, kako mladi magjarski grof, koji je zaljubljen u pjevačicu, izgovara njemačke riječi po magjarski (Чрезвичайно забавно венгерское произношение.....)."

„Nijesu manje zabavni „oficirski" izrazi, koje je mlada baronova kći pokupila na tociljajci i koje ona neobično bezazleno sipa oko sebe."

Kako ti se svidi ta milina, što je Moskov nalazi u toj njemačkoj komediji, taj „vostorg?"

— Ne mogu suditi o tome, ne poznajem te šaljive igre.

— More ne treba da je poznaješ. „Poznaje se svetac po večernju" veli naša narodna poslovica. Jesi li se bavio kadgod u Beču i poznaješ li bečke priče o Magjarima te kako u tijem pričama Magjar navijek smiješno natuca njemački.

— Toga radi nije čovjek morao biti u Beču. Takovi se Magjari pojavljuju u bečkim šaljivim listovima svake vrste, eno ti *„Kikeriki"*, pa *„Floh"*, pa *„Figaro"*, *„Wiener Luft"*, i t. d. i t. d., od kako su postali pa sve do jutros. To je već otrcana stvar.

— Eto, to i ja htjedoh reći. Ono što je već tebi otrcano, kako tek u Beču i u svoj Njemačkoj mora biti dosadno. Kad je koji pisac na to spao, da svoju publiku progolica na smijeh tijem, što će mu izvesti Magjara kako natuca njemački, taj se mora zadovoljiti uspjehom na galeriji, taj priznaje da je ispucao sve bolje metke svoje dosjetljivosti, ako ih je ikada imao. U svjesne i razborite kritike takovi se pisci ne cijene i, kao što ti rekoh, ta se njemačka kritika jako naljutila, što se Moskovima njemačka pozornica pokazuje sa naličja, sa strane *Schönthan-Kadelburg.* Ali, kao što vidjesmo, nema razloga ljutiti se, jer uprava moskovskog njemačkog teatra kao da bolje poznaje svoje ljude. Njima se baš to dopada. Ono što je u Beču i u Njemačkoj otrcano, to se *moskovskom prvom kritičaru* čini „чрезвичайно забавно". Sad pomisli, kakav tek „vostorg" spopada ostale tamošnje slušaoce, koji su manje kritički!

Kada budem vidio pozorničko jedinče i umnu poznicu velikana Lava Tolstoga, tada ćemo se, ako Bog da, ovako opet skupiti oko samovara.

Dr. Lazo Kostić.

Sultan Mehmed II. Fatih.

Slika iz osmanlijske povjesti.

Napisao *Ferdo pl. Šišić.*

(Nastavak.)

Pad Novog Brda (1. juna 1455.) strašno se dojmi despota Gjorgja Brankovića: kukajući odleti u Gjur (Győr), da traži pomoći od Ugra, koji su se baš sada sastali na sabor da se svade i prepiru za svoju kožu, dok im je malo stalo bilo do nesreće srpske. Za to vrijeme pokori Fatih svu današnju Staru Srbiju, no u tom se pojavi koncem augusta kuga, koja ga prisili, da je vojsku otposlao kući. Videći se despot ostavljen od sviju, te ne dajući ništa više u evropska obećanja, odluči da se sam s padišahom izmiri. On otpremi u Drenopolje poslanike, koji su nosili dužni harač za godinu 1454. i 1455., to jest 30.000 dukata. Despot morade Mehmedu ustupiti svu zemlju na sjever bugarskoj Moravi, priznati njegovo vrhovno gospodstvo, plaćati danak te dozvoliti da osmanlijska vojska, ako bi htjela udariti na Biograd (koji je onda bio ugarski) ili na samu Ugarsku, slobodno može proći kroz despotove zemlje. Eto tako je Srbija iza dugog trzanja, jednom nogom stupila u grob, sve s toga što se odviše pouzdavala u pomoć onijeh, koji joj je nijesu morali dati a možda toga katolička Evropa nije htjela ni učiniti pravoslavnoj Srbiji.

Ne treba ni kazati, kako su Srblji bili kivni na Ugre, nazrijevajući samo u njima razlog sve svoje nesreće i poniženja pred padišahom. Da se zavade, dakako po onoj: Kad dva drobe, treći kusa, to jest u korist Fatihovu, nije ni mnogo ni dugo trebalo.

Komandant u Biogradu, koji je onda pripadao Ugarskoj, bijaše Szilagy Mihajlo, šura Sibinjanin Janka. On je stao u jesen god. 1455. graditi ne daleko Smedereva, rezidencije despotove, kulu ali ne na ugarskom, već na srpskom zemljištu. To prinuka starca Gjorgja Brankovića, da je oružanom rukom zapriječio izgradnju te kule, a u boju, koji se tom prilikom desio, pogibe Mihajla Szilagy-a brat Vladislav. Kivni komandant biogradski odluči da osveti brata. Kad se despot koncem godine otpremio u Srijem na svoja imanja, napadne ga na putu Szilagy i baci u biogradske tamnice: sto hiljada dukata i ugarski gradovi Šomljov i Bečkerek malo da nijesu stali jadnog despota, da se ne bude kralj Vladislav umiješao u tu stvar, te tako oslobodio Brankovića. Eto tako dočekaše Srbi 1456. godinu, a da se prosti puk još više uzruja, pojaviše se dvije velike repate zvijezde slutеći kugu, rat i nevolje svake ruke. Pa doista kad bi htjeli svu historiju godine 1456. svesti na tri riječi, rekli bismo: rat, kuga i nevolja!

U martu 1456. sastane se u Budimu ugarski sabor, koji je opet vijećao bi li se pošlo u boj na Osmanlije ili ne. Najviše su na to nagovarali kalugjer Ivan Kapistran, i papinski legat Ivan de Santo Angelo; onaj prvi svojom živom riječi više učini nego sav sabor, jer je sav prosti puk oduševio za krstašku vojnu. Ali bez sumnje i tog puta bi sve to bilo pusto pogovaranje, da ne prisili padišah Ugre da se spreme na mejdan. Dne 7. aprila stiže glas, da je sultan s velikom silom krenuo na Biograd, pa da je već prešao Balkan. Savremenik Turoczi kaže, da je „taj glas ne samo narod po Ugarskoj, već i sve susjedne zemlje i tako reći cijelo kršćanstvo u velike brige i u veliku uzrujanost bacio".

Zimu od god. 1455. na 1456. prezimiše Osmanlije u velikom spremanju na vojnu: sa sviju strana prostrane države skupljahu se vojnici, a u Kruševcu srpskom lijevahu se topovi, kod kojeg je posla radila sva sila ljudi. Ponajprije se poskrbilo za podsijedanje Biograda: nepregledne čete deva i mazga teglile su sprave za navalu, pa džebane i zaire u neobičnom mnoštvu. Oružja svake ruke, a poglavito lukova i strjelica, te hrane dobaviše iz susjedne Bosne. Sve je to spremito u prostrane magaze. Takovu pripremu na ratovanje još nije ni u snu poznavala prosvijetljena zapadna Evropa. A toga je Biograd doista i vrijedan bio, jer padne li on, onda je posvoj Ugarske tek pitanje vremena.

U junu 1456. krene Mehmed s vojskom od 100.000 momaka i trista topova put Dunava. Putem mu se dakako niko ne opre, a znamo i zašto. Dne 13. juna pade sultan pod Biograd. Megju tim se Sibinjanin Janko dao svom dušom na obranu grada: skupljao vojsku, donašao u grad hrane i oružja, te se pobrinuo za lagje, koje će vojsku prevesti. Za gradskog komandanta postavi prijatelja svoga Mihajla Orsaga, a za podkomandanta iskusnog Španjolca Ivana Bastidu. U isto je vrijeme Ivan Kapistran jurio po susjednim katoličkim državama, pa s jednog kraja Ugarske na drugi, te propovijedao da je došao čas, da svak digne oružje na neprijatelja.

Biograd leži na grebenastom humku, tamo gdje se sastaju Sava i Dunav. Na vrh te strme pećine sagragjena je kula, koja je onda čvrsto zidana bila. Na podnožju uz obalu pružio se dônji grad, koji je bio opkoljen čvrstim zidinama, a prema kopnu još su ga branili nasipi i duboke grabe. Mehmed nije tvrgjavu samo s kopnene podsio, već i mnogobrojne osmanlijske lagje po Dunavu i Savi priječile su joj svaki saobraćaj. Punim pravom naumiše Sibinjanin Janko i Ivan Kapistran najprije da taj gvozdeni prsten probiju.

Čim je padišah pao pod Biograd, odmah je šatorima prekrilio onaj prostrani amfiteatar, koji se kao razvučeni polumjesec uzdiže oko Biograda. Trista topova i preko 100.000 momaka jedva je čekalo samo da zatutnje bubnji na juriš. Padišah je bio ponosan na svoju vojenu silu, tako da mu se zauzeće Biograda iza onog Carigradskog činilo šalom, pa s toga i jest govorio, da će za 15. dana pasti Biograd, a za dva mjeseca da će u Budimu večerati. I još je Mehmed često dodavao: „Kao god što ima samo jedan Bog na nebu, tako neka ima i samo jedan

car na zemlji!" Pod kraj juna bili su namješteni već svi topovi i iskopani šančevi, te odmah stade bombardovanje grada. Grmljavina topova čula se sve do Segedina, gdje se baš prikupljala ugarska vojska. Kardinal San Angelo dovede nešto krstaša na papinski trošak, te tako se malobrojna vojska Sibinjanin Janka slabo okoristi, kao ni s ono nekoliko momaka, što ih dovedoše Mihajlo Szilagy i Ivan Korogy. Ivan Kapistranin svojim živim propovijedanjem oduševi za vojnu na Osmanlije svu silu gjaka, kalfa, šegrta, majstora, seljaka, pa nešto popova i kalugjera, no to je samo mnogo ljudi bilo, ali malo vojnika. Kad još saznamo da su bili oboružani kočevima, kosama, raznim alatima, to se ne ćemo čuditi, što se Sibinjanin Janko, kao ženijalni vojskovogja, uplašio da ne će dobro biti. Ali uza sve to ničim se ne može opravdati junački bijeg mladog kralja Vladislava s grofom Celjskim iz Budima u Beč, gdje su ostali sve do konca rata. Kad se vidjelo da više vojske stići ne će, onda se maće Ivan Hunjadi iz Segedina na Slankamen.

Za to su vrijeme Osmanlije već prilično porušili zidine biogradske, te se svaki čas bilo nadati jurišu. Biogragjani opet željno su čekali pomoći u grad, jer samo tako mogoše se spasti. Znao je to padišah, pa da spriječi pomoći kršćanskoj prelaz preko rijeke, naumi i u Zemun nešto vojske smjestiti; od te mudre namisli odgovoriše paše gospodara svoga, dakako, kako se docnije pokazalo, samo na svoju štetu. Kad je ukupna ugarska vojska stigla u Slankamen, tu joj nije bilo druge, već pokušati da razbije ono osmanlijsko brodovlje. Odmah se Sibinjanin Janko poskrbi za kakih dvjesta šajki, te krstaši zaploviše dne 14. jula rijekom na osmanlijske lagje, koje su bile svezane izmegju sebe lancima. Sada se razvi silna borba, koja je potrajala više od pet sati; na daleko zarumeni se plavi Dunav od krvi vojničke, dok napokon ne uspje krstašima probiti lagje osmanlijske, te izvojštiti slavnu pobjedu. Bitku su odlučili Srbi Biogragjani, pritekavši u zgodan čas u pomoć Hunjadiju. Mnoge se osmanlijske lagje potope, četiri padnu u ruke pobjedničke, a ostale potraže u bijegu niz Dunav svoj spas. Jedan dio vojske kršćanske ugje s Ivanom Hunjadijem na čelu u grad, a drugi dio ostane u Zemunu i na otoku savskom prema Biogradu. Ta je pobjeda bila od silne moralne važnosti po kršćane, jer nije lasno bilo Fatiha i Gazija pobijediti. Podsjednuti Biogragjani opet odahnuše; Dunav je bio slobodan, te tako ušlo u grad i hrane i vojske i oružja. Mudri Sibinjanin Janko ipak se nije previše htio da pouzda u sreću, pa tako nije tjerao pobjegjenog neprijatelja; Kapistran je opet bodrio riječju vojsku na junaštvo.

Lasno je shvatiti bijes padišahov, pa s toga odluči, uz koju mu drago cijenu ovu sramotu oprati osvojenjem i uništenjem Biograda. Topovi su jednako vatru sipali na grad, a najbiranija vojska uzela se skupljati, da ga onda na juriš zauzme. Bojeći se možda, da će nova pomoć stići gradu, a lasno i to, što mu je došao lažan glas, da je brodovlje kralja aragonskog ušlo u Helespont, sve to prinudi Mehmeda, da se skoro odvažio na posljednji boj. Sedmoga dana iza boja na Dunavu, pod veče dana 21. jula, na čelu svojih janjičara dade sam znak na juriš. Strašna se borba razvi: potrajala je svu noć i sav slijedeći dan. Hunjadi i Kapistran motrili su talasanje i gibanje bitke s jedne kule na gradu. Svaki je od njih naregjivao gdje treba pojačanja, gdje treba umornim i ranjenim zamjene; kad bi gdje vidjeli da se pletu u neredu ili da uzmiču njihovi vojnici, pogjoše glavom u boj, tako da je vojskovogja postao prost vojnik, bodreći i hrabreći tako svoju čeljad. Kapistran jednako s tornja moljaše plačnim glasom pomoć. Podsjednuti borili su se kao lavovi, svi juriši budu odbijeni. Ne zna se tačno kako je prošla kriza boja, no sva je prilika, da se tako desilo. Unatoč zapovijedi Hunjadijeve i Kapistranove, usudiše se krstaši, čije je vjersko oduševljenje sasvim preotelo mah, da provale iz grada, te da udare na osmanlijski šanac. Na ove neopreznike u to navali osmanlijsko konjaništvo, te ih za čas stjera u tjesnac; Kad to vidje Sibinjanin Janko, provali iz grada, te zaglavi klinovima nekoliko osmanlijskih topova, spase krstaše, a baci u nered Osmanlije. Sultan sam ranjem strjelicom i bijesan od ljutine morade pod noć dati znak, da se vojska makne ispod Biograda. Sav osmanlijski logor, sve oružje i gotovo svi topovi padoše u kršćanske ruke. Kad su sutradan u petak 23. jula Biogragjani opazili pusta polja — Osmanlije sa svojim sultanom pogjoše natrag. Fatih je bjesnio, svu je silu ljudi putom poubijao. Pošto se u Sofiji malko zadržaše, krenuše put Drenopolja.

Koliko je bilo veselje zbog te pobjede! Pobjeda kod Biograda, veli Mijatović, izgledala kao neka osveta za gubitak Carigrada. Inače neutralna Venecija, takogjer se javi; dne 12. augusta čestita senat pismeno na slavnoj pobjedi papinskom poslaniku kardinalu San Angelu i Sibinjanin Janku.

I vojskovogje same, bez sumnje nenadanom pobjedom ojunačeni, zamisliše osnovu, kako da maknu Osmanlije iz Evrope, pa u to ime zatražiše od pape Kalista III., koji je doista imao mnogo smisla za krstaške vojne, pomoći. Ali strašna kuga pomuti, toj i onako za sada neizvedivoj želji, sve račune. Ljuta ta bolest ne poštedi ni vojskovogja. Ogromna naprezanja posljednjih dana, teške brige i velika uzbugjenja, za cijelo oslabiše organizam Ivana Hunjadija. Kuga dogje i na njega, pa unatoč sve pomoći liječničke i molitve pobožnih kalugjera, dospio je i junačini Sibinjanin Janku smrtni čas. Bolovao je u svom dvoru u Zemunu, pa kad mu htjedoše u kuću da donesu pričešće, zatraži da bi ga odnijeli u crkvu, što mu bje i učinjeno; ovdje pričesti Ivan Kapistran svoga druga. Tu u crkvi, okružen prijateljima i naslonivši glavu na prsa Kapistranova, izdahnu slavni pobjednik biogradski; hroptanje njegovo gubilo se u tihom jecanju prijatelja i molitvi kalugjerskoj (11. augusta 1456.). Najljepše ga je karakterizovao protivnik njegov sultan Mehmed, koji kad je čuo za smrt Jankovu, zamislivši se reče: „Doista, to je bio jedan od najrjegjih ljudi na svijetu." Ivan Kapistran malo za tim pogje za svojim vjernim drugom Jankom, jer se prestavi dne 23. oktobra iste godine u Iloku. Crkva ga je katolička od 1690. stala poštivati kao sveca božijega.

Skoro za tim, na sami badnjak u petak u sedam sati pod veče, prestavi se i treći pobornik na dunavskim stranama, devedeset-godišnji starac, despot srpski Gjorgje Branković. On je bio doista mudra glava, ali vrlo nesrećan. Bez sumnje teške prilike, pa vječni položaj izmegju dvije vatre, prisiliše ga na onaj dvolični karakter, tako da je potomstvu teško shvatljiv, dok su ga savremenici za cijelo dobro shvaćali. Despot ostavi iza sebe ženu Jerinu, kćerku Maru, udovu sultana Murada II., pa tri sina Grgura, Stjepana i Lazara, od kojih je prvu dvojicu šurjak njihov Murad dao oslijepiti. Lazar, čim mu se prestavio otac, otjera svoju slijepu braću, majku otruje, te ponudivši Mehmedu II. godišnji danak od 20.000 dukata, zavlada Srbijom sam; ali kratka mu bje slava, jer već za dva mjeseca umre. Sada se sjeti padišah, da je došao čas da se učini kraj srpskoj državi: ušavši u Prizren, pošalje Mahmut pašu pod Smederevo, koje se dragovoljno predade; kao što Smederevo, tako učiniše i ostala mjesta, dok je slavni manastir Miloševo izgorio. Kaže se, da je sultan do dvjesta hiljada roblja odveo sobom (koncem godine 1459.).

Eto tako je šest godina po padu Carigrada Srbija sasvim propala, te postala pašaluk osmanlijski. Time se primaknuo Mehmed na granicu Ugarske i Bosne. Što će doskora ove zemlje dočekati, bilo je jasno. Domaći nemiri u Ugarskoj po smrti kralja Vladislava i za prvih dana vladanja narodnoga kralja Matije Korvina, sina junačkog Sibinjanin Janka, pa davno rasulo bosanskog kraljevstva, nijesu ni malo briga zadavali padišahu. On je mogao mirno počivati, te se spremati na veliku vojnu. No prije nego li će oboriti Bosnu ponosnu, upravio je svoje ubojito oružje na jug, da i ondje zatre zadnje trake slobode.

(Nastaviće se.)

Naša pisma.

Budimpešta, koncem juna 1896.

(S milenijske izložbe VI.) Na ulazu u „Gradsku šumicu", van područja izložbe, diže se zgrada, u koju se smjestiše magjarske vile-umjetnice. Sve da i nije ta palača na izložbenom prostoru, ipak obzirom na njenu sadržinu otvorilo je i nju Njegovo Veličanstvo u isti dan kad i druge paviljone, te je tako ušla u milenijski program. A kako su proizvodi umjetnosti ono, čime se svaki narod najviše ponosi i što u svakog naroda najprije tražimo i pregledamo, ajdmo i mi, da ovog puta zavirimo i u tu palaču umjetnina.

Opkoljena visokim drvećem, glavnom frontom okrenuta prama Andrassy-evoj ulici, gleda ta palača smiješkom rane renaisance (sazidana od Schikedanza i Herzoga) u izložbu. Sagragjena na prostoru od kojih 4000 četvornih metara nalik je u tlorisu bazilici sa tri lagje. Glavnu façadu sačinjava portal, a resi ga 6 pozlaćenih korintskih stupova i zlatan natpis: Magjarskoj tvornoj umjetnosti 1896.

Desno i lijevo i ispod napisa viju se preko cijele façade, čitavom frontom i postrance sjajno bojadisani frizi. Isti slikoviti motivi opetuju se i na ornamentima prozora, te na pilastrima i medaljonima, kojima su s obje strane urešeni zidovi po cijeloj duljini. Straga je opet portal sa 4 stupa. Pobočje je okićeno nakitom od terakote.

Širokim stubama dolaziš do prednjeg vestibula, gdje se nalazi fresko-slika od Ebnera, predočujuć arhitekturu, kiparstvo i slikarstvo. Bakrena vrata vode odavle u drugo predvorje, koz koje ugješ u tri izložbene dvorane. Dvije su po 20 metara dugačke i 17 metara široke. Treća je mnogo veća i služi izložbi plastike. Ta je dvorana pravo remek-djelo moderne tehnike. Otražnji je dio nalik amfiteatru, te sačinjava lijep i harmoničan stupovni koridor.

Osim ovih dvorana imade još više manjih za buffet, društvene prostorije, vijećnicu i pisarne. U dvorane pada svjetlo odozgo, tako da je svaki kutić zgodno rasvijetljen.

Umjetnici, čija su djela ovdje prvi put izložena, mogu biti zadovoljni, pošto se nijedna, ma koliko neznatna slika, pregledati ne može, a izloženo je tu blizu hiljadu komada.

Ova izložba jeste naskroz magjarska, prem nas ni ova zbirka ne može osvjedočiti o kakovom magjarskom pravcu ili magjarskom duhu. Umjetnici koliko god oni težili za magjarskim predmetom i magjarskom idejom, koliko nastojali, da istiću magjarski značaj, a ono — spram toga kako je koji svršio svoje študije u Beču, Parizu ili Münchenu, duh im je umjetnički zasićen tugjom školom i ne će se još dugo i dugo oteti tugjijem dojmovima. I skoro svaki inozemski majstor imade megju magjarskim umjetnicima manje ili više vješta sljedbenika. Uz to je svaki pravac u toj izložbi obilno zastupljen, a podiže ju sudjelovanje svih ponajboljih magjarskih umjetnika, koji su izložili najbolje svoje radnje, prem se opaža pretežan broj mladih početnika i djela im dosta neznatne cijene.

Prije svega iznenagjuje množina povjesnih slika, prem je malo toga, što bi bilo od apsolutne vrijednosti. Slikanje povjesnih predmeta najteža je grana ove umjetnosti, a tko se toga prima, taj mora prije toga mnogo koješta da prouči. Jedan ti ne može da se sprijatelji s harmonijom, drugomu je kompozicija slaba, treći nije na čistu glede samog predmeta, a četvrti riše operetne prizore.

Nu kako je ova vrst slikarstva u Magjara regbi u početku, mora se priznati, da je taj početak svakako u veliko zasnovan. *Spanyi-eva* slika: „Djevica orleanska pasući ovce" vrlo je poetična; *Papova* „Predaja turske tvrgjave magjarskomu vojskovogji" živo je izragjena; *Révész* je lijepo shvatio i zanimljivo izveo „Domobranski tabor", a u njem Petőfi pjeva svoje žarke stihove. Puna je života Liezenmayerova slika „Plemići i svećenici klanjaju se mladomu vladaru".

Ljepši je svakako uspjeh na polju portretiranja. *Benczurov:* „Portret premilostivog našeg vladara" uopće je jedno od najboljih i najljepših slika Nj. Veličanstva, dočim je stari majstor *Horovitz* izložio čitav niz ponajboljih djela, koja su mu izvojštila evropski glas. Taj umjetnik radi jednostavnim sredstvima, bez afektacije i bez rafinementa.

I *Baschev* „Jókai" je vrlo uspjelo djelo, dočim se u *Munkacsy-evom* „Kardinalu Haynaldu" i Ženskoj slici u bjelini ističe velika tehnika.

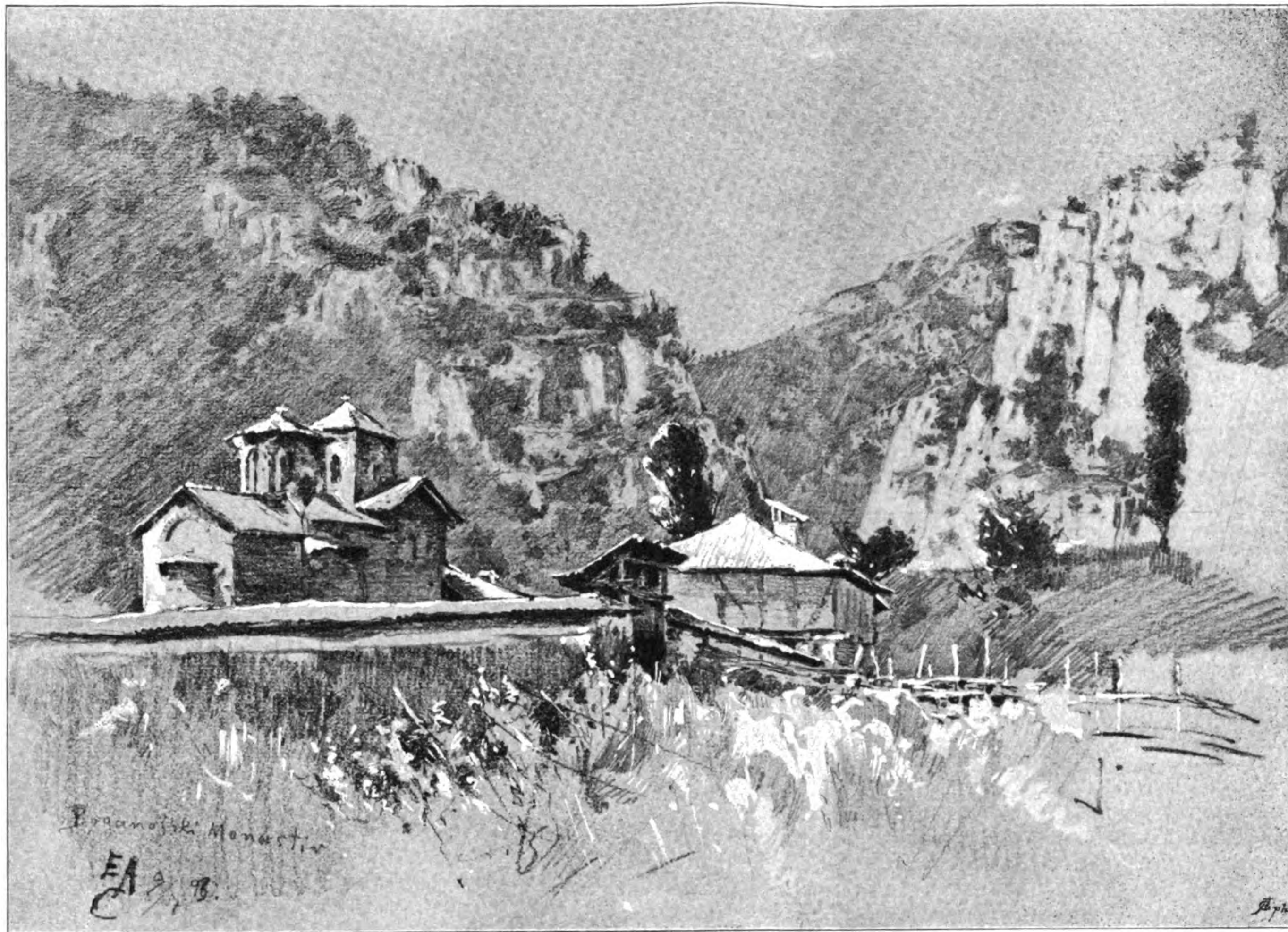
Od mlagjih portretista natječu se *Filip László* („Ferdinand knez bugarski"), *Franjo Paczka i Slavoljub Balló.* Sva trojica su sljedbenici moderne škole, koji se megjutim ne zadovoljavaju pogogjenom vanjštinom, već nastoje oko unutrašnje istine. Njihov je ideal: karakterizovanje plemenite jednostavnosti.

Većina izloženih slika spada u polje žanra i krajorisa. Milo je gledati svakojake prizore iz svakdanjeg života: obiteljske krugove, kućne zabave, poljske radnje. Tek umjetnike privlačuju i motivi iz daleka svijeta. Plavetno zlatnim suncem obasjano nebo istoka i vitki minareti upravo ih tako oduševljavaju, kao i veseli pučki život Talijana ili vreva u Francuskoj metropoli.

Ne može se tajiti, da i tu imade, uz mnogo lijepa i savršena, premnogo slabih, početničkih radnja. Imade umjetnika, koji ne će da vide što nam prikazuje mati narav, već traže da je oni poprave. Malo ih je, vrlo malo, koji jednostavnost i istinu prirode vide i razumiju. Iz velikog broja uspjelih djela ističem samo nekoje: Zgodni su *Roskovitzevi* prizori iz pučkog života; *Bihari* vješto prikazuje mladića, koji glazbarima zvižgje neku melodiju. Lijepe su radnje poslali: *Eisenhut* (Haremske robinje); *Spanyi* (Vodopad kod Jajca); *Munkácsy* (Večernja slika); *Bosznay* (Seoski svatovi usred zime); *Karvaly* (Veseli husari uz vino); *Skuteczky* (Gospogja u Markovoj crkvi u Mlecima); *Margitay* (Poslije dvoboja); *Ljudevit Brück* (knjižnica, gdje svećenik lista folijante).

Ne smijemo konačno mimoići ni svetačkih slika, od kojih su spomena vrijedne: „Žene pred raspećem" od *Munkácsy-a;* „Isus pokazuje sv. Tomi svoje rane" od *Ipoly-a;* „Sveta Cecilija" od *Knoppa* i „Tijelo Hristovo" od *Zemplényi-a.*

Od kipara prvi se ističe poznati majstor *Gjuro Zala* sa velikim modelom tisućljetnog spomen-kipa,

Poganovski manastir. Originalna slika *E. A. Čeplina.*

što će se postaviti pred ulaz u Gradsku šumicu. Krasno su uspjela poprsja obiteljskih članova nadvojvode Josipa, što ih je izradio *Strobl* i od kojih poprsje toli rano preminulog Ladislava budi bolne osjećaje... I *Josip Róna* i *Teltsch* i *Sennyei* izložiše stvari, koje na čast služe i umjetnicima i umjetnosti.

Posve je nov gragjevni i grafični odio. Onaj predočuje nacrte gotovo svih većih i boljih domaćih gragjevina, dočim potonji bakro- i drvorezima *Morellia* i *Doby-a* omogućuju velikomu općinstvu, da se upozna sa reprodukcijama onakovih umotvorina, koje mu inak nijesu pristupačne.

Sabravši ovo dolazimo do zaključka, da unatoč svoj veličini i svemu bogatstvu ove umjetničke izložbe, sve to jedva dotječe, da dobiješ pojam o historijskom razvitku magjarskog slikarstva; većina naime izlagača sasvijem su nova imena, zastupnici su nove generacije. Jedno ipak može se smjelo utvrditi: Magjarska tvorna umjetnost upravo je na pouzdanome putu, da se domogne željena cilja. Dvije su umjetničke palače, stara i nova; dvije zemaljske galerije slika; privatne zbirke, pune više manje vrijednih umotvorina; osim toga još je „Narodni salon", koji od vremena do vremena priregjuje zasebne izložbe. U milenijski program poprimljeno je osim toga još i polaganje temelja velikomu muzeju lijepih umjetnosti. Tu je slikarska i kiparska škola i više traženih atelijera. Ponaosob u najnovijem svratištu „Royal" izložena je *Csókova* slika „Jelisava Báthory", koju smo našim čitateljima prikazali u 21. broju „Nade" (od lanjske godine). U izložbenom paviljonu grada Budimpešte privlači te velikom tehnikom izragjena slika *Benczurova* „Zauzeće Budima po carskoj vojsci"; u „Ös-Budaváru", onom orijentalskom zabavištu tik izložbe, mnogo se gleda *Ujváry-eva* „Panorama staroga Budima"; u drugoj privatnoj palači opet izložena je kolosalna slika *Franja Thorme* „Aradski mučenici".

Na kraju Andrássy-eve ulice vigja se mali, vrlo ukusni paviljon, gdje je smještena najnovija slika Munkácsy-a: „Ecce homo!", s kojom je upotpunio svoju trilogiju Hristova stradanja. Njega su uopće najviše privlačili motivi iz Sv. Pisma; dosta je da podsjetim na sliku „Isus pred Pilatom", koja važi ko njegovo najbolje djelo.

Na ovoj najnovijoj slici vigjaš s desne pred kućom rimskog prokonzula pod bijelim stupovljem stradalnika Hrista. S ramena pada mu grimizan plašt, na prsima tragovi biča i šiba, ispod trnove krune kapa krv. U ruci mu mjesto žezla — trstika. Nu njega kano da se više ne prima ni poruga ni bol, pogled mu hrli k nebesima. Stranac Rimljanin — Pilat hoće da gane uzbješnjelu gomilu, pokazuje joj mučenika i kliče joj „Ecce homo!" — Gledajte — kakav je ovo čovjek! Mrk vojnik — takogjer Rimljanin — straži stražu na skalinama i brani svoga gospodara, ured i osugjenika od divlje navale. Strahovita je to gomila, koja u izrazima lica i u kretnjama tijela odaje, da je ko luda od divlje strasti. Tek gdje i gdje sretamo u slici po koje ozbiljno, samilosno oko. Na stubama vidiš starca — učenjaka, kako tužno u svjetinu gleda; osjeća možda teške posljedice. Tik do njega diže lijepa pokornica Magdalena bijele svoje ruke u vis, kosa joj pada u debelim snopovima niz zatiljak. S lijeve mati Mučenikova klone na ruke učenika mu Ivana. Iznemogla neka starica tetura se s ogavnošću sa strašnog mjesta. Do nje je mlada žena iz naroda, što gleda tužno u taj prizor, mala djevojčica plašivo joj se hvata za suknju, a maleno djetešce počiva joj na rukama. Dalje vidiš na zidu izmiješan narod: jedni gledaju, drugi viču. Nad krovom širi se vedro nebo, vjetrić šušti paomama; s lijeve su zidovi jerusalimski.

Pojedine hrpe jasno se razlučuju i ni malo ne smućuju oči, ma da čitava slika i nije no strastveno gibanje i gusta vreva šarene mase. Svjetlo i boju koncentrirao je umjetnik u liku Hristovu, koji se vrlo krjepko ističe ispod sjenate pozadine. Lice mu odaje plemenitost, u pogledu mu prijegor nad zalutalom svjetinom. Pilatova glava iste je karakteristike ko i u slici „Isus pred Pilatom".

Dramatski dojam prizora time je jači, što je oštro izražena opreka izmegju divlje strasti u neobuzdane svjetine i stroge discipline rimskih vojnika. Ovijem legijonarima bijaše najzad zapovijed da prolijevaju krv, pak se u isporedbi sa samovoljnim krvoždednicima ne pričinjaju ko najgore zvijeri.

Biće jednostavnijih slika od ove, koje će možda bliže označiti one jednostavne riječi: „Ecce homo!" Nu najzad umjetnik je — poput sviju nas, koji danas živimo — čovjek moderan i svjema nama ne dostaje naivna bezazlenost.

Mavro Spicer.

*

Biograd, juna 1896.

26. maja (7. juna) zakopaše lešinu dra Milana Jovanovića, redovnog profesora Srp. Vojne Akademije, člana Srpske Kralj. Akademije, člana književnog odjeljenja Matice Srpske, rezervnog sanitetskog majora.

Milan se Jovanović rodio 12. aprila 1834. g. u Jarkovcu u pančevačkoj pukovniji (stara vojna krajina). Osnovnu školu učio je u Jarkovcu, gimnaziju u Vršcu, Pešti i Temišvaru, a medicinu u Beču. Na biogradskoj Vel. Školi dobije mjesto profesora higijene i sudske medicine. Iza šest godina odlazi u Novi Sad, gdje je bio upravitelj realke i privatan ljekar. Poslije četiri godine odlazi u Boku, gdje je za vrijeme hercegovačkog ustanka liječio prebjegle ranjenike kao liječnik općine hercegnovske. Zatim odlazi kao ljekar kneževske povodice na Cetinje, angažuje se na neko vrijeme kod Llojda i opet se vrati na Cetinje. Otalen se vrati i opet Llojdu i proputuje vascijeli istok do Kitaja. 1882. vraća se u Srbiju kao ljekar želez. pruge, koja se taman gradijaše. Stupa u državnu i općinsku službu biogradske općine. 1888. god. postaje na Vojnoj Akademiji u Biogradu redovan profesor higijene, a tu ga i zatiče smrt.

Pokojnik bijaše dramatičar, pripovjedač, putopisac, kritičar; od eksaktnih je nauka pisao o higijeni i prirodopisu.

Dramatski su mu radovi ovi: *Kraljeva seja,* istorijska drama u 4 čina. (Štampana je u zborniku pozorišnih djela u N. Sadu 1864.); *Demon,* povijest i alegorija. (Štampano u N. Sadu g. 1871.); *San i java,* dilogija. (Prvi je dio [3 čina] štampan u Ljetopisu Matice Srpske 1874., a drugi je dio [5 činova] u rukopisu); *Nesugjeni,* šaljiva igra u 4 čina. (Štampano u N. Sadu i nagragjeno od Matice); *Mjera za mjeru,* prijevod Schakesperove komedije. (Štampano u Ljetopisu); *Krstonosci,* tragedija. (Prvi je dio štampan u „Otadžbini").

Evo mu putopisa i pripovijedaka: *Slike iz hercegovačkog ustanka.* (U Glasu Crnogorca); *S mora i sa suva.* (Izdanje Srp. Knjiž. Zadruge); *Tamo amo po istoku.* (Izdanje Zadruge); *Gore dolje po Napulju.* (Pisma Srpskoj Zori u Beču, a posvećena su Lj. Nenadoviću); *Ljubovna pisma i Galebovi.* („Javor"); *Teški dani.* („Otadžbina"); *Iz daleka.* („Kolo"). Najnoviji putopisi izigjoše u „Delu" i „Brankovu Kolu".

Stručni su mu radovi ovi: *Hemija za više ženske škole.* (Biograd 1865.); *Dijetetika za više ženske škole.* (Biograd 1866.); *Manual sudskog ljekarstva.* (Biograd 1868.); *Dječije bolesti.* („Glas Naroda" 1873.); *Higijena za narodne učitelje.* (Biograd, 1872. i 1889. 1880. je prevedena na bugarski); *Narodni liječnik* u 8 svezaka. (Novi Sad 1889.); *Kužne bolesti.* (Biograd g. 1884.)

Prvi mu je estetički rad, *O kritici,* štampan u Ljetopisu od 1866. Iza toga je ocijenio Zmajev prijevod „Demona". Najznatniji mu je rad te vrste. *Pogled na dramsku literaturu o Kosovu.* („Glas Akademije Nauka"), a najnoviji taki rad je njegov *Pogled na indijsku dramu,* kojim se predstavio kao novo izabrani akademičar. (Pečatano u „Glasu Srp. Akademije").

Sahraniše ga u nedjelju 26. maja (7. juna).

U Voznesenskoj crkvi na opijelu oprostio se s njime u ime Akademije g. Pera Gjorgjević, na Terazijama, a u ime Ljekarskog društva g. dr. Jovan Danić, a pred otvorenim grobom g. Andra Gavrilović, profesor i član književno-umjetničke zajednice.

Misli su najljepši dio čovjeka i tako nam je u knjigama svojim, ovaj nada sve prijležni doktor ostavio ponajčišće parče duše svoje. U njima nas ne iznenagjuje naduvena originalnost i uvijena ekstremnost, od kojih se ne žapaju ni mnogi od poznatih lumina i celebriteta, samo da bi zabliještili slabe oči šupljoglave svjetine. M. Jovanović nije ni altruista, ni egoista, ni geocentrista ni antropocentista, ni pozitivista, ni agnosticista, ni pesimista, ni optimista, ni ideolog ni materijalista, nije ni socijalista ni konzervativac. Njegov srećni racionalizam nalazi uvijek onaj „srednji, najsrećniji put", a stil mu je jednostavan, topao, skroman. Bijaše on jedan od onih srećnika u literaturi, kojih se knjige prema njima ne odnose kao cjelina spram cjeline, nego kao dio, — kao, recimo, renta prama kapitalu. Ili zar ne bi kako vješto škrabalo moglo samo iz ono malo njegovih putopisa namazati vascijelu biblioteku?! Pitajte samo gospodina — — —

„— — I doista možemo reći, da je on od obrazovanih Srba jedan, koji je najviše čitao i najviše vidio" — rekao je sa pravom nad pokojnikom njegov drug g. dr. Danić.

Sudeći po raznolikosti njegovih radova, u pokojnika mora da je bio silno širok i razvijen um. Bijaše to jedna univerzalna inteligencija. Bijaše to naučnjak s alirama svjetskog čovjeka, doktor i eksperimentator s ukusom pjesničkim. Da je pisao lirske pjesme, mogli bi ga — kao i onog njegovog imenjaka — prozvati našim Halerom. On je savladao predmete, kojima se ne bi smio ni približiti kaki slabiji duh zbog njihove, tokorse, principijelne kontradiktornosti. Beletrista i ljekar, kritičar i dramatičar, putnik, dvoranin, vojnik i profesor, — sve se to našlo u jednoj osobi i u jednom životu, koji bijaše relativno kratak. Pa da nam i nema Turgenjevljeva Bazarova, znamo iz iskustva, kako su rijetke ptice prirodnjaci, koji uvigjaju, da i poezija ima istu kulturnu vrijednost, kao i sama znanost. — Pa onda, naš je mozak zaista nepotpuna sprava. Psihološka je istina, da se u sve dijelove njegove ne slijeva u isto vrijeme krv jednako. Prama tome radi mozak kod posmatranja samo djelomice i samo neki dijelovi, — oni, u koje dolaze veća masa krvi —, rade snažnije. To je razlog, te mi ne možemo jednakom pomnjom pratiti sve momente nekog pojava. Elemenat, koji je najviše djelovao na neko osjetilo

i preko njega na dotični dio mozga, postaje važniji u mišljenju našem nego ostali, i tako nam od pojave ostaju samo najvažniji upečatci... To je subjektivna prepona duševnoj univerzalnosti, a gdje li su još „gledišta“, „stanovništa“, „osvjedočenja“ i t. d., ti naočari u svim bojama, kroz koje se navikosmo posmatrati život! Sve su to razlozi, zbog kojih tako malo ljudskih mozgova imaju univerzalan karakter. Pa daj još, da danas ima — po broju — jamačno više pametnih knjiga nego pametnih ljudi i da je masa znanja na hartiji jamačno veća od one u živim glavama! Moderan je čovjek kao nasljednik velikog, a možda i prezaduženog imanja, te ne zna ni što ima ni što duguje. Ko danas želi da postane Picus Mirandollanus ili Leibnitz ili da Vinci, neka bude spreman na sudbinu Buckle-ovu. Osim toga u samim temeljnim pojmovima nauke i umjetnosti ima danas takih vratolomnih razlika, takih grdnih i dosele nepremoštenih provalija, da se već za početak svakog univerzalnog rada i sugjenja traži velika dialektična žilavost i neodvisnost uma. Polihistori su sve rjegji. Od velikih je Goethe možda bio posljednji. Danas već u samoj jednoj znanstvenoj disciplini rade jedni samo rukave, drugi samo škulje za dugmeta i t. d.

Znanost, poezija, estetika, eto na ovim se poljima, koja bi sa filozofijom mogla reprezentirari svu širinu djelatnosti duha ljudskoga, — borio krjepki duh Milana Jovanovića. On je najbolji dokaz da je naš duh i danas podoban, da bude univerzalan. I ako nije ponikao iz klasične domovine Rugjera Boškovića, čini se, da u njega bijaše grabancijaške žegji za istinom onoga nemirnog Banaćanina Dositija Obradovića.

Ali u njega kanda ne bijaše onoliko intuitivne fantazije, koliko posmatralačkog, induktivnog, a često malo skeptičkog razuma. Njegov je život bio pun utisaka iz knjiga i života, bio je pun bisera, ali svilena nit mašte njegove ne bijaše dovoljno jaka, pa da na nju naniže cijelo to blago. Jamačno toga radi od njega nam ne ostade djelo, gdje bi nam se prikazao onaki, kakim ga naslućujemo po opsežnosti i šarenilu djela njegovih. On se ni u kojem djelu nije kristalizovao, jer je u njemu kritičar smetao pjesniku, a doktor filosofu.

Putopisi, vrsta, u kojoj ne prevlagjuje fantazija, nego dar posmatranja, jeste najoriginalnije, što je „čika doktor“ ostavio.

„Veliki se ljudi više ističu opsežnošću i visinom, nego čistom originalnošću duha svoga“ (Emerson), a u pokojnika bijaše i opsežnosti duševne i visoke čovjekoljubivosti. Na tople grudi svoje privija on u Putopisima i tuponosog, vrijednog Kineza i mističnog Indijanca, pravim kozmopolitičkim žarom. On imagjaše ono, što nedostajaše i nedostaje tolikim našim talentima: široko znanje i solidno obrazovanje. Put do istine nije posut cvijećem, i ko želi da se približi tomu sjajnomu cilju, treba osim dara da ima i ono, što se, na žalost, rijetko nalazi uz bujnu fantaziju: silna volja. A volje imagjaše pokojni „čika doktor“! On premeće knjige pjesničke i medicinske, nuz Helmholtza čita indijske dramatičare, secira na bečkoj klinici i studira domaću literaturu, u tri rata pod zujanjem taneta liječi braću svoju, odlazi kao vitez Istine i Milosrgja na hadžiluk preko crnih voda u tople krajeve sjajnog Istoka i vraća se kući sa darovima znanja i iskustva.

I u književnosti se vidi lijepo ona razdioba posla, kaka se vidi u tehničkom životu. — Ovamo je producenat. On stvara. Dolazi kapitalista trgovac, koji robu rasturuje. Za život je promet isto toliko važan, koliko i produkcija... I u duševnom je životu tako. Da nema onih duševnih Naboba, koji produkte šire, usavršujući i mijenjajući ih katkada po potrebi publike, ostalo bi podosta djela nepoznatih, nepriznatih... Dr. Milan Jovanović bijaše kod nas jedan od tih duševnih Rothschilda. On nam je sa Zapada i sa Istoka donio lijep kapital i uložio ga u štedionicu napretka našeg.

„Čika doktor“ je umro s perom u ruci. Radio je gotovo do posljednjeg daha, — kao Aug. Šenoa. Taki ljudi nikada ne živu dosta, a njemu bijaše tek šezdeset i četvrta! Ako je rad sreća, on je umro srećan. U grob njegov legoše četvorica: jedan liječnik, jedan beletrista, jedan dramatičar i jedan kritičar. Četvorica! — i za najveću bi to književnost bilo odviše...

Već zbog toga je vrlo krasno biti budala, što budala ne misli svojom nego tugjom glavom! Sve novine javljaju, da je na pokojnikovoj pratnji bio „cvijet inteligencije“. Žalosno, kada svijet budala ne dolazi ni na pratnju jednom od onih, koji za njih misle. Žalosno doista! Jel'te, gospodine X...?!

A. G. Matoš.

Baba-Todorin kamen kraj Poganovaca u Bugarskoj. Slikao *E. A. Čeplin.*

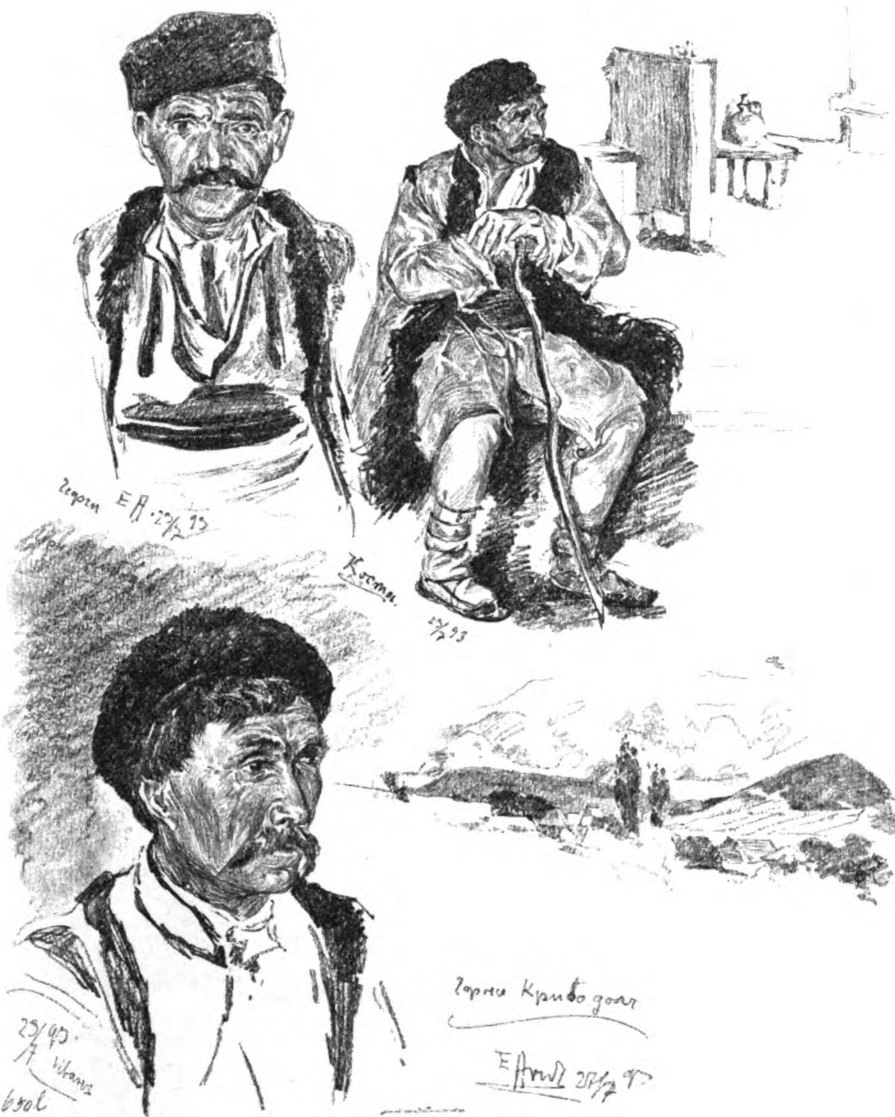
Uz naše slike.

* *Žrtve.* Slikao *G. Max.* Teško je naći sliku dramatičnijeg dojma od ovog prizora, što živo predočuje borbu izmegju dva vijeka, megju koja se usadila jedna nova velika ideja, misao evangjeoska. Stari poganski svijet — doduše na umoru — tek pod zaštitom sile, i četica novijeh pobornika, goloruka i bespomoćna, ali vjerom prožmana, zametnuše borbu na život i smrt. A kakvim finim shvaćanjem predočuje umjetnik tu borbu. S jedne strane dvije krvižedne zvijeri, zadrijemale s masna plijena, a s druge tri slaba ženska stvora. I to su dakle suparnici! Pa ipak — u fizičnoj borbi nadvladava jači, u kulturnoj, duševnoj — čišći, onaj, koji je bliže vječitijem idealima. U tome su žrtve — pobjednici.

* *Slike bosansko-hercegovačkih paviljona na milenijskoj izložbi u Budimpešti.* Otpočinjemo u ovom broju serijom slika s naše izložbe, koja ukusnim rasporedom i bogastvom izložaka budi zasluženo priznanje stranaca spram muke i truda, marljivosti i dara našeg čestitog svijeta. U posljednjem broju donijeli smo opis izložbe, a u narednim brojevima nastojaćemo da u što ukusnijoj izradi prikažemo unutrašnjost pojedinih paviljona i pojedine im odjelke.

* *Pompejanke.* Slike *Celestina Medovića.* Izmegju dvadeset slikara u hrvatskome paviljonu umjetnina, gdje je za vrijeme milenijske izložbe izloženo 85 slikarskih umotvorina, zauzimlje jedno od prvijeh mjesta savršeni umjetnik Celestin Medović, o kojem smo mi u 9. broju opširnije progovorili. Tu su dvije pendant-slike „Pompejanke“: uvijek isti roman, što se odigrava u srcima mladijeh djevojaka. Il su seje ili dvije druge, što tu — sa papirusa — očima gutaju uz pljuskanje talasa mile riječi od ruke roditelja, brata il odabranika srca svoga? Biće da ovaj papir poručuje najslagju tajnu srca, jer najzad ne upire se pogled s onoliko čeznje u daleku pučinu, mimo da srcem plaho vruća krvca ne potresa, te mu bilo čisto čuješ kako udara. I tu tajnu polutajnu umjetnik je povjerljivo prekrio velevještom kičicom.

* *Iz Bugarske.* Za svojih slikarskih studija mnogo sam bugarske zemlje prošao, poslužio se svakojakim sredstvima, što čovjeka prenose il prevoze s mjesta na mjesto. Nego najviše prašine gutao sam na dugačkoj cesti, što vodi iz Caribroda u Pirot, ali to se lako zaboravlja u okolini, gdje ti, dok skreneš s glavnoga druma, imade dosta odmora u ljepoti djevičanske prirode i u živopisu ljudi i kuća, kućica i oderina, pak tihe idile u zaklonitim manastirima, što onuda izviruju iz osame. Cestom dolaziš do sela Željuše, pregješ Vlašku rijeku, penješ se uz zelene vinograde, ponad kojijeh puče ravan: oranice i šiprag, i ugledaš seoce Držen. Seljaci mu prelaze na srpsku stranu, pošto su im tamo polja, a srpski ratari idu opet za svojim poslom preko bugarske megje. Tu ti valja prejahati Sukovu, ako si rad da dogješ u selo Vlasi. Brdovit kraj obrastao je šumom i mučno je prelaziti onuda. Sukova presuši ljeti i čudno ti se pričinja čemu joj onoliko široko korito; tek u proljeće, kad se stanu topiti snijegovi, sve se to vodom napuni i ta dronja počini često mnogi kvar. Izmegju Držena i Vlaha lijepo je pogledati okolinu: tu rijeka, tamo strme stijene, a sve ih nadvisila osječita lit, što se ustožila izmegju sela i Poganovskog manastira. Po lijevo još je viši „Baba-Todorin kamen“, te stiskava rijeku u klanac širok jedva 5—6 *m*, dižući se nad vodu do 200 *m*. Tu se — vele seljani — nekada sunovratila s vrha neka Baba-Todora, penjući se za kozama, pa tako to ostade Baba-Todorin kamen. Još korak i dospiješ na visoku ravan, a oko ti ne može da se do mila nagleda onog zelenila i prašume, što je ogradilo ovaj komadić bugarske zemlje od buke ljudske, da bude zaklona pustinjaku-manastircu. Kroz pola sata eto te pred Poganovskim manastirom. Nema tu zapravo ništa izredna ni u gragji ni u kakvim historijsko-umjetničkim uspomenama, tek priroda ti se razgalila u raskošnoj ljepoti, a sred nje dočika te časni

Bugarski tipovi iz Krivodola. Slikao *E. Arndt.*

starac iguman i pozdravlja te sa: Dobro došel! Umah iz manastirske kuhinje pokulja gušći dim, a ugodan miris izmiješan s oštrim daškom, što se diže sa trave i poljskoga cvijeća, progolica ti nosnice, da budeš ovdje gostom slatkohranim!

Pošto si se tu malo ponačinio, obodavši konja zdrav stižeš u selo Dragovitu. Čudna je nošnja u tom selu: ženske glave sve u žalobnoj crnini zglédaju se i prate te stranca lijepijem očima. I ne moš', a da se ne okreneš! Tako grabeći eto te u selu Vrapču, nadomak Trna. Broji Vrapče do dvije stotine kuća, što se na široko razastrle. U Trnu imade ih do pet stotina, a poredale se u pravilne ulice. Zapravo ni taj Trn nije no veliko selo, mimo narodnu nošnju njegovijeh ljepotica jedva bi te što zanimalo. Jedino što su u okolini Trna na glasu lončari, te raznose svoju robu po cijeloj Bugarskoj. Veoma je to radišan svijet. Nekoliko tipova, što ih naslikah u okviru moje šetnje izmegju srpske državne granice, Trna, Caribroda i Krivodola neka osvježi ove moje retke.

E. A. Čeplin.

* *Gradnja pozorišne zgrade u Sarajevu.* Ovijeh dana sastala se je na poziv i pod predsjedništvom vrlo uvaženog našeg sugragjanina i podnačelnika g. *Petra Petrovića* dogovorna sjednica zbog gradnje nove pozorišne zgrade u Sarajevu. Nakon pozdravnog govora, u kome je vrijedni pokretač ovog pitanja živim bojama oslikao tu našu društvenu potrebu raspravljalo se je o predpostavama i o namaknuću i potrebi nužnog kapitala. Poslije odabrao se uži odbor, komu želimo svaku sreću i najljepši uspjeh.

* *Stogodišnjica rogjenja Antuna Mihanovića,* slavila se dne 10. juna o. g. u Zagrebu. Proslavu pokrenulo je i rukovodilo pjevačko društvo „Kolo“, a u početak svečane besjede čitaoje naš cijenjeni saradnik i na daleko čuveni pripovjedač *Ksaver Šandor Gjalski* lijepu, toplo zadojenu studiju o ocu himne: „L'jepa naša domovino!“ Evo ukratko izvatka:

10. juna 1796. rodi se od oca Matije pl. Mihanovića Petropoljskog i majke Justine Mihanovićke Petropoljske, po rodu Kuševićke iz Samobora, čedo, kojemu bje sugjeno da stvori najpopularniju hrvatsku pjesmu, narodnu himnu, i da bude prije Gaja pokretač jedne nove velike kulturne epohe. Po rodbinskome položaju, a u doba velikog vladike Vrhovca, kad je u zagrebačkome kaptolu bilo stjecište najumnijih ljudi u Hrvatskoj, kad su živjeli grof Sermage, Mravin i po svoj Evropi čuveni latinista Baričević, Antun Mihanović nalazio je već u ranoj mladosti prilike, da po socijalnim svezama svojih roditelja sluša i čuje ljude vjerne knjizi, nauci i duševnomu užitku i da saznade široke i daleke poglede biskupa Vrhovca i drugova mu u Kaptolu. A obiteljske sveze bijahu takogjer vrlo prijatne. Jedan brat majčin, Ladislav Kušević, bijaše visok časnik — poznije carski general, a drugi brat, Josip Kušević, bijaše u svoje doba jedan od prvih i najučenijih pravnika i političara u Hrvatskoj. U obitelji štovala se i gojila nada sve ljubav k rogjenomu jeziku. Za to imade dokaza u prepisci predavačeva djeda, Ksavera Šandora Gjalskoga, koji je kao najstariji u svojti Mihanovića, bio veoma ugledan u porodici, pak je još davno prije Gaja zabranjivo svojoj djeci, da mu iz odgojnih instituta ne pišu ni njemački ni francuski, nego samo hrvatski, prem je potpuno bio vješt i njemačkomu i francuskomu jeziku.

Iz ovakova kruga došavši u Beč, brzo je prihvatio ideje zapadnjačkog svijeta i uhvatio se u kolo mladih Hrvata iz prekosavskih krajeva i mladih Srba, koji su već snovali, da bi se podigla narodna riječ. Pa i zbilja — god. 1815. — javlja se već Mihanović narodu svome s malom knjižicom pod naslovom: *„Reč o hasnonitosti pisanja vu domorodnom jeziku.“* Tu udara protiv latinskog jezika, koji je od vijekova važio ko diplomatski jezik, koji je gospodario pače i u privatnom životu i komu na zapadu što reformacija što renesansa, istina, podgrizoše korijen, tek u Hrvatskoj ostao je još u svoj snazi ko za srednjega vijeka. Za ovaku dakle misao trebalo je odista mnogo samostalnosti, genijalna poleta i nedogledno daleka oslobogjenja od savremena mišljenja. Ta brošira dokazuje svakim retkom i svakom riječi, da je taj mladi prometejevac snabdjeven potpunim znanjem, nadaren prekrasnim umom. Savremenici njegovi nijesu ga naravno razumjeli, a to je i sam uvidio tri godine kasnije, kad je 1818. našao u Italiji Gundulićeva „Osmana“, pak začaran dao u Padovi u štampu poziv na pretplatu: Poziv glasi u naslovu: „U gradu Patavii 1. mjeseca siečna (t. j. februara) god. 1818. Znanostih y rodnoga jezika Prijateljem A. Mihanović od Petropolja Hervatin.“ Dalje, piše: „Knjiga nosiće ime: Osman Ive Gundulića, vlastelina dubrovačkoga, izpjevanje deljinsko — illiro — slavensko, pervič iz rukopisa staroga na svjetlo dano.“

Iste godine naumi u Beču u društvu s *Matijom Šporerom,* a pod pokroviteljstvom Vrhovca da izdaje. *„Oglasnik ilirski“.* Javilo se to iz Beča 12. jula 1818.; a list je imao izići dne 1. oktobra t. g. dvaput nedjeljno uz godišnju cijenu od 40 for. bečke vrednote. I eto koliko se je onda razumjela riječ Mihanovića: iz domovine nije se ni jednomu ni drugomu pozivu baš niko odazvao.

Slavi njegovoj i velikijem mu namjerama to megjutim ni u čem ne smeta. On je htio da rogjena riječ uskrsne, pa je za cijelo koje zdravo zrnce palo na dobru zemlju te poslije *Gaj* nalazi već čitavu falangu mladih i starijih ljudi, koji će raditi o probugjenje narodne svijesti. God. 1836. desi se Mihanović kao konzul u Biogradu. On je tu kao prvi diplomatski zastupnik carskoga dvora bečkoga u konaku knjaza Miloša Obrenovića, slavnog spasitelja srpske samostalnosti, i pobjeditelja sa mačvanskih ravnica. Tu se Mihanović, zadahnut idejama ilirizma osjeća ko u domu rogjena si brata, piše pjesme ćirilovskim slovima, (koje se žalibože u rukopisu izgubiše); u knjaževoj kući živi ko domaći. Pisac studije gosp. Šandor Ksaver Gjalski bio je poslije u prilici da vidi neko krasno izragjeno vezivo, koje je pjesniku poklonila neka mlada knjaginjica Obrenovićka, a on taj darak čuvao ko jednu od najmilijih uspomena u životu. Iz Biograda pogje ko konzul u Solun. Tu se oženi. Bio je i u Smirni i u Carigradu, a god. 1854. bude diplomatskim agentom u Bukureštu, uvijek u časti diplomatskog konzula. Tako po istoku sabire glagolske i ćirilske spomenike iz onog sjajnog doba, kad su mlade države moravska, bugarska, srpska i hrvatska razvile silan literarno-kulturni razmah pod svjetlom Ćirilsko-Metodova duha. Ta zbirka jeste upravo neprocjenjiva po znanost, naročito po slavistiku, a dokumenti, koje je on pronašao i koji se nalaze nešto u Petrogradu a glavno u arhivu akademije u Zagrebu, svakako su najrjegje dragocjenosti ove vrsti. I nije on bio tek puki diletanta u sabiranju, a da nije bio bez spreme dokazuje njegova studija o srodnosti slovjenštine sa sanskritom.

Ali glavno, po čemu je ime Mihanovića znano i čuveno, jeste što tomu čovjeku bje sugjeno da stvori jednomu narodu narodnu mu himnu. Pisac studije zabilježio je sedam Mihanovićevih pjesmica i to u „Danici“ god. 1835.: Horvatska domovina; Negda a sada!, patriotska pjesma, da se narod sjeti negdašnje slave i da se složi; O posljednjoj Franjevoj noći, pjesma žalosnica na odar cara Franca I.; Ajdmo tamo!, patriotska pjesma zavičaju, puna nježne pjesničke čežnje za domom, drugi put štampana god. 1844. u „Danici“ pod imenom: „Požuda domovine“, koju je komponovo Livadić Samoborski. God. 1844. donosi „Danica“ pjesmu: „Odziv Danice Ivanu Kollaru“, zatijem baladu: „Kamena djeva“, motiv iz pučke poezije i krasan sonet: „Vigjena“. To mu je jedina erotička pjesma, koju je zbog ljepote i nježnosti prvi Mihanovićev biograf, spisatelj Fran Folnegović u životopisu cijelu preštampao. Nu od svih ovih pjesama jedna je samo, koju je lovorom ovjenčao ne kritik, već hrvatski narod. To je ona čas prije spomenuta pjesma „Horvatska domovina“ ili kako se obično čuje po prvim verzovima: „L'jepa naša domovino!“

Evo kako je ta poznata pjesma nastala: 14. marta 1835. u 10. broju I. tečaja Gajeve „Danice“ izišla je na čelu lista pjesma pod naslovom: „Horvatska domovina“, a pod pjesmom skraćeni potpis *Mi—ć.* Broj imade motto: „Početak je većkrat dala — stvar velikoj sreći mala. Vitezović. Na prvom je mjestu Mihanovićeva pjesma, na drugom mjestu i drugoj strani Kačićeva pjesma o Radovanu i Milovanu, zatim članak o pravopisu i — mali zapisak o slozi. Osim pjesama cijeli broj štampan je starim pravopisom i u kajkavskom narječju. Još se Gaj ne bijaše odlučio il nije scijenio ko u horu da se mane kajkavštine, kao što još ne bijaše uveo ni svoga pravopisa. *Antun Mihanović — kajkavac — pjeva prvu svoju pjesmu štokavskim narječjem, piše je Gajevim pravopisom, pretekavši i u tome svoje*

Pogled na Vrapče u Bugarskoj.

savremenike. Napjev ovoj pjesmi pridao je god. 1846. *Josip Runjanin*, carski kadet, poznat još ko kompozitor pjesme banu Jelačiću: „Ljubimo te, naša diko! God. 1862. stavi Lichteneger tu melodiju u kajde i tako dobi napjev svoju stručnjačku udesbu.

Mihanović nije doživio onog časa, kad je njegova pjesma postala narodnom svojinom. Koncem pedesetih godina oboli, a god. 1860. pregje ko c. i kr. ministerijalni savjetnik u mir. Živio je u Novim Dvorima kraj Klanjca u Zagorju, na imanju grofovske obitelji Erdöda. Mihanović je umro 14. novembra 1861. od kapi. Mrtvi ostanci počivaju na klanjačkom groblju, gdje mu je kćerka, ggja M. udata Lovetto, postavila spomenik, gdje je urezan prvi stih njegove ovjekovječene pjesme.

* *Jules Simon*, jedan od najboljih sinova Francuske preminuo je u Parizu. Više od šezdeset godina radio je on na prosvjetnom i političkom polju i stekao neumrlih zasluga. Počeo je kao siromašan profesor, jedva navršivši dvadesetu godinu, a malo po malo digao se na najviša mjesta. Prešavši u politiku vršio je i najviše službe, i — gubio ih. Proživio je bijesne revolucije i strašne krize. Na njega rušile se mnoge bure; danas bio idolom naroda, a sjutra ga taj narod povlačio u blato. Ali on je ustrajao, doživio lijepu, spokojnu, sretnu starost, u kojoj je našao i lijepu smrt, cijenjen, poštovan od sviju kao otac naroda.

Kao radnik na kulturnom polju, Jules Simon zaslužan je ne samo za Francusku, nego i za sve prosvijetljene narode.

Jules Simon bijaše filosof, književnik, žurnalista, zastupnik konstituante u revoluciji g. 1848., član državnog vijeća 1849., od 1863. zastupnik parlamenta, ministar prosvjete i unutrašnjih posala, senator, akademik, državnik, diplomata, i t. d. Nema skoro časti, koje nije obnašao, nema skoro struke, u kojoj nije radio. I radeći ustrajno i neprekidno doživio je veliku starost, koja mu nije otela sila, pogotovo ne duševnih; vedar i bistar nastavio je on svoj rad i u starosti, i ustrajao u njem do smrti. Još dva dana prije svoje smrti pisao je jedan članak. Raditi i ustrajati (durer en travaillant), to mu bijaše geslo, kojemu ima da zahvali svoj lijepi život i još ljepšu starost; tog gesla držao se Voltaire, pa bijaše kraljem svoga vijeka, i Goethe, koga u visokoj krjepkoj starosti obožavaše sva Njemačka, i Viktor Hugo, koji postade velikanom svoga naroda, i drugi. Te lozinke i tih uzora imali bi se držati svi, pa onda starost ne bi bila slaboća, već velika moralna snaga, pravi blagoslov po mlagje naraštaje.

U staračkim godinama brinuo se Jules Simon ipak najviše za one, koji su mali i niski, koji su bijedni i bolni, pa s toga je najviše vremena prikazivo humanitarnim zavodima svake vrsti. Ne bijaše dobrotvornog društva, kojemu on ne bi bio pravim il začasnim predsjednikom; a ni sjednice, u kojoj ne bi govorio. Bijaše slavljen govornik pri svakoj proslavi, svakoj svečanosti priregjenoj u dobrotvorne svrhe; svojim govorima začarao bi i do suza ganuo slušaoce.

Kao književnik radio je najviše poslije 1851., pošto je nakon državnog udarca Napoleona III. izgubio službu kao profesor Sorbonne. U tu periodu spadaju njegova djela *Devoir, Religion naturelle,* koja nadopunjuje djela već prije objelodanjena *Travail* i *L' Ouvrière.* Spominjemo kao važnija još ova djela: *La Liberté de conscience, La peine de mort, La femme du XX. Siècle* i dr. A još bezbroj rasprava, študija, članaka rastreseno je po svoj pariskoj štampi od zadnjih šezdeset godina.

U svojim filosofskim i ostalim djelima on je poglavito moralista, slijedeći svoju narav, koja je više naginjala problemima morala i socijologije, nego li metafizike. On je izrazio krasnim jezikom mnoge i mnoge istine, koje ako i nijesu uvijek nove — ta šta ima nova na svijetu? — a to su barem vazda zdrave i valja da se kažu, iz kojih još i danas možemo da crpemo korist. On je zahtijevao reformu radničkih stanova, stvaranje škola i biblioteka, a najviše propovijedao je obiteljske krjeposti, koje da valja najviše njegovati i gojiti. Često i prečesto vraća se on na tu misao, dokazujući, da je najgore zlo u ekonomskoj organizaciji baš to, što se umanjuje broj ognjišta. Čim više ženâ radi u radionicama, tim više manjka kod kuće majka i kućanica. A posljedice toga lako je predvidjeti: Raste pomor djece, rasiplje se imetak, kidaju se bračni vezovi. U tome ostao je Jules Simon dosljedan i stalan. Više od pola vijeka branio je neumornom energijom, riječju i perom, ta tri bitna i temeljna pojma: *Bog, obitelj, vlasništvo.*

Jules Simon ljubio je narod i radio mnogo za nj', pa ipak nije bio popularan. On ne bijaše rogjen za tribuna, bijaše odveć razborit, umjeren da zanese svjetinu; on se obraćao na razum, a ne na strasti, borio se pače češće protiv nerazumna zanosa svjetine. Jules Simon nije prozborio ni jedne riječi, da ne bi nešta značila.

Jules Simon bijaše velik duh, bijaše luč, koja nije sjala samo Francuskoj, već su se traci njegovi širili daleko po svijetu, gdje ima prosvijetljenih naroda. Slava mu!

Josip Prigl.

* *Iz naroda i o narodu.* Pod ovim naslovom raspisao je naš cijenjeni saradnik i poznati sabirač našega nar. blaga, g. *Luka Grgjić Bjelokosić* pretplatu na svoje novo djelo, koje će opsizati petnaest štampanijeh tabaka, a stajaće samo 80 novčića. Poznavajući dojakošnji rad cijenjenog pisca na tome, na žalost još uvijek dovoljno ne obragjenom polju, čini nam se svaka preporuka čisto izlišnom, pošto se u nas ovamo g. Grgjić-Bjelokosić ističe kao jedan od najboljih znalaca nar. života. A baš taj nar. život u Bosni i Hercegovini podaje možda najoriginalnije i dojako najmanje poznate rezultate.

U prvoj knjizi, koja je već uljegla u štampu, biće opisani ovi narodni običaji: *Krsno ime sa sela u gornjoj Hercegovini. Krsno ime iz varoši u gornjoj Hercegovini. Svadba sa sela u gornjoj Hercegovini. Svadba iz varoši u gornjoj Hercegovini.* Zatijem su običaji o svetkovinama preko godine i to: *Božić; Mesojegje; Časni post; Vaskresenije; Moba i pripomoć; Gjurgjev-dan; Jeremijev-dan; Jovan-dan; Petrov-dan; Ognjena Marija; Ilin-dan; Megjugospogje: Lučin-dan i Varica. O običaju o pogrebu i sedmina; Nešto o porodu i odgoju djece; Zbor kod crkve; Narodno pravosugje* i to: *Zadruga; Osobina; Dioba zadruge; Česim; Napolica; Izor; Suvez; Na mlijeko; Posinovljenje; Višeženstvo; Bus, trn i kamen; Vagjenje mazije; Sok, sodžbina i sokodržac; Kletvena denija i krvni mir.*

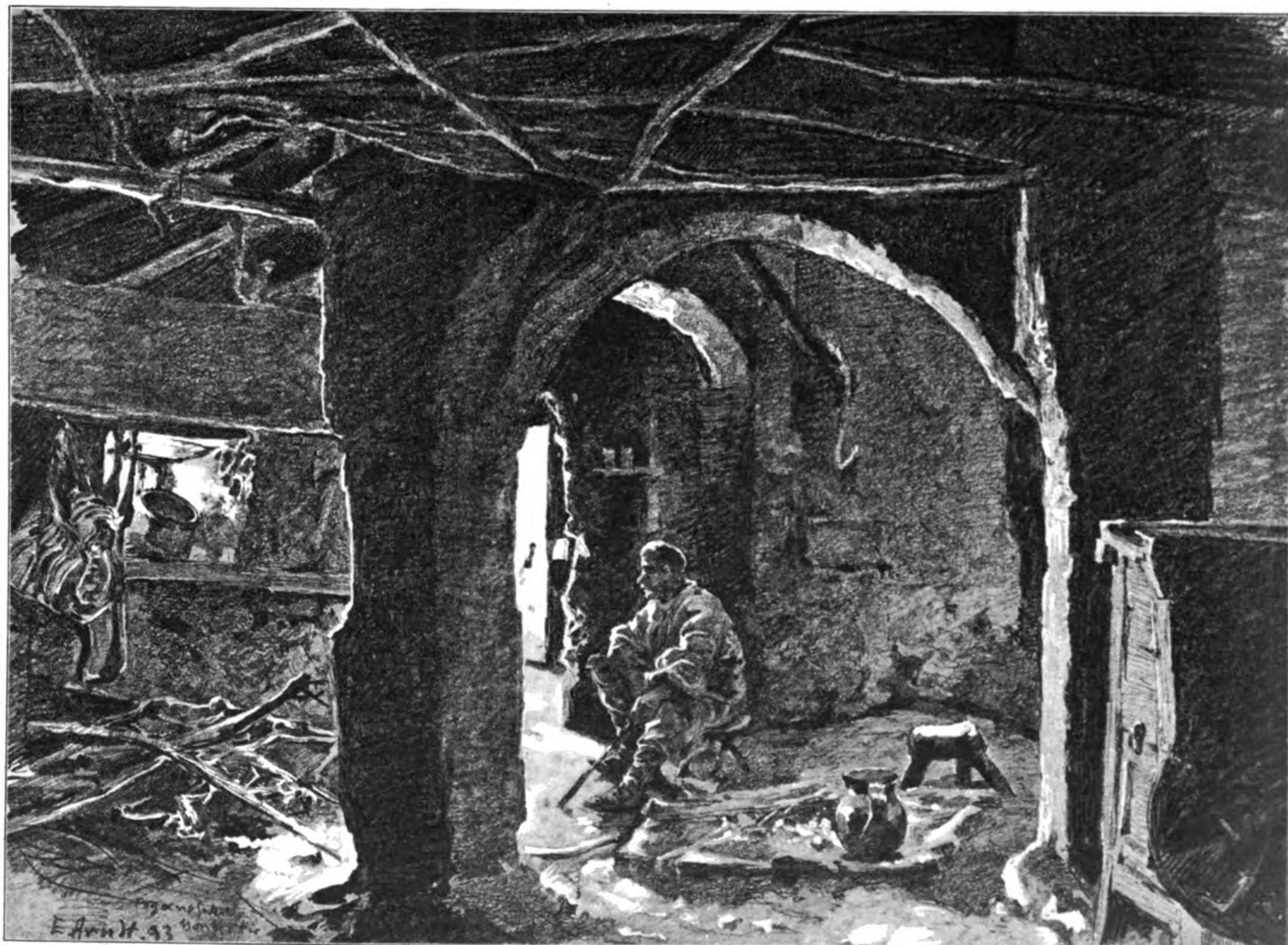
Nar. sujevjerje i to: *Vila; Aždaha; Zmaj; Mora; Vještica; Stuha; Vukodlak; Kućibaba; Cikavac.* Pisac pridodaće ovim poglavljima ponaosob opis Gacka sa starinama, gdje je većinom bilježio narodne običaje. Pri kraju biće govora još i o nar. nošnji u gornjoj Hercegovini pak o bojenju pregje.

Spram načela: Poznaj samo sebe, ovaka knjiga podaje sama sebi neospornu skupu cijenu i mi namisao gosp. pisca najtoplije preporučujemo. Pretplata šalje se: *Prvoj srpskoj knjižari i štampariji V. M. Radovića u Mostar.* Javi li se dovoljan broj pretplatnika, koji bi željeli čitati ovu knjigu kao i nastavke joj latinicom, to bi g. pisac štampao uz ćirilovsko takogjer i paralelno izdanje latinskijem slovima. Rok pretplate traje do 10. jula 1896.

* *Narodna gatanja.* Pribrao *Luka Grgjić-Bjelokosić.* Separatni otisak iz „Glasnika zemaljskog muzeja“ u Bosni i Hercegovini (VIII. 1896.). Sarajevo. Zemaljska štamparija 1896. Pisac posmatra ovu stranu nar. običaja u ovijem intimnim slučajevima: Djevojačka gatanja radi udaje; Gatanja pri ženidbi, odnosno udaji; Gatanja pri porodu i uzgoju djece; Gatanja pri smrti i poslije smrti; Gatanja o čuvanju zdravlja; Gatanja pri liječenju pojedinih bolesti; Gatanja o vremenu; Gatanja o ratu; Gatanja oko ljetine; Gatanja oko hajvana i pčela; Gatanja po snovima; Ostala gatanja. Preporučujemo ovo zanimljivo djelce.

* *Gosp. Milan Begović,* poslao nam je *književni oglas,* u kome javlja, da je naumio izdati zbirku portreta hrv. književnika i umjetnika savremenog doba. Za sada bi prikazao život i rad onijeh lica, koja žive u Zagrebu, a izmegju tijeh ušli bi u ovo djelo: Ivan pl. Zajc, dr. Franjo Marković, dr. Milivoj Šrepel, dr. Stjepan pl. Miletić, Vlaho Bukovac, Evgenije Kumičić, Marija Kumičića, Nikola Faller, dr. A. Tresić-Pavičić, Nikola Andrić, Adam Mandrović, Ksaver Šandor Gjalski, Celestin Medović, dr. Milan Šenoa, Cherubin Šegvić, dr. August Harambašić, Josip Evgenije Tomić, Tišov i Franjo Ks. Kuhač. Da bi ovi portreti izišli što vjerniji moli g. pisac svakoga prijatelja lijepe knjige, koji bi pamtio po gdjekoju karakterističnu crtu iz života spomenutih književnika i umjetnika, da ga u tome dobrostivo potpomogne. Adresa je: Zagreb — Sveučilište. Dodajemo jedino, da u gornjem rasporedu ne vigjamo nekoja časna imena, a što ih ne napominjemo, to je jedino s toga, što su na daleko i na široko znana i čuvena. Pošto ta lica živu takogjer u Zagrebu, to ovaj album književničkih i umjetničkih lica ne će biti potpun.

* *S dalmatinskih žala. Prve pjesme Dinka Sirovice.* Cijena 80 novčića. Piščevom nakladom. *Tiskara Dolenčeva u Trstu* 1896. Str. 171. Milo nam je što smo u ovoj zbirci, idealno prikazanoj uspomeni značajnika, rodoljuba i pjesnika Stjepana Buzolića, osjetili žarku pjesničku dušu. U tom žaru sve su joj i vrline i griješke. Južnjačka pjesnikova priroda kad i kad upravo povlači čitatelja onamo, kuda se to pjesniku hoće, tek i opet na ovom ubrzanom i zamornom koračanju i žurbi u mnogoj prilici trgne njime u kakvu zastranicu i malne da ti tako zadaje ko neku fizičnu bol. Njegova vila često je nervozna, a mnogi oštriji izravni izraz (Prolog str. 9., od st. 6. do 15.), teško da bi se dao u pjesmi opravdati. Drugo je „vates“, drugo „polemičar“, drugo je gnjev svete inspiracije, a drugo retorska prijetnja. Glavna sadržina knjige i prva žica, koja odjekuje pjesnikovanjem gosp. Sirovice jeste žarki patriotski osjećaj. Imade u zbirci i erotike, nego ta boluje — košto premahom ljubavna poezija u nas — na poznatom po-

Kuhinja u Poganovskom manastiru. Slikao *E. Arndt.*

navljanju misli i rima. A koješta je megju tim i u naravi samoga predmeta. Patriotski momenat u koliko je i muževniji, u toliko se češće pojavlja u različitim vidovima, pak pruža pjesniku više prilike, više podražaja. Nego eto i opet belaja! Pjesnik ne žrtvuje uvijek domovinskomu idealu (a tu on imade žrtvenijeh kamenova na pretek od historije do genre-a), nego kad i kad silazi u dnevno vrtložje, vodi nas sa vječitih visina onoga uvijek preosvećena idola, na polje obično u svakog naroda — bio ti on najveći il najmanji — i mi se tako često dogagjamo u prilici da mjesto himne slušamo glorifikaciju. U interesu naše poezije bilo bi doba, da se tako ne radi. Ovo je u glavnome naše mnijenje o pjesmama gosp. Sirovice. Da nijesmo u toj zbirci osjetili pjesničke duše, ne bismo ovo ni rekli, ali nama je na srcu napredak ovoga talenta i nijesmo rad da se njegova energija prosipava i da na koncu — zakržlja. U narednome broju donijećemo i drugo mnijenje — kako naime o tijem pjesmama sudi naš zagrebački izvjestilac, jer — koliko smo dužni reći svoju, u toliko nijesmo zapremili ni tugjega mnijenja.

* *Uspomene iz moga života.* Napisao *Miloš Dimitrijević*, predsjednik „Matice srpske“. Izdala *Marija* udova *Dimitrijevićka* rogj. *Gavanska.* U Novom Sadu. Štamparija *Srpske knjižare braće M. Popovića.* 1896. Ovi memoari čovjeka javnoga djelovanja podijeljeni su u 6 glava: Uspomene iz moga mladog doba; Moje delanje u javnim zdanjima; Uspomene iz moga javnog delanja; Izbori za ugarski sabor; Parlamentarni rad; Parlamentarni doživljaji. Knjiga, koja otpočinje nekako godinom 1844. a crta lične doživljaje i javne dogogjaje do god. 1896. već je po predmetu, što ga obragjuje, veoma zanimljiva i poučna. Čitajući nijesmo se ipak na nekim mjestima mogli oteti nekako naivnomu dojmu u crtanju prilika. Možda je to zato što djelo nije pisano što no riječ na jedan dušak, već prekidom, na mahove.

* Izišao je II. svezak *„Pučke knjižnice“*, koju izdaje i uregjuje *Ljudevit Varjačić* u Varaždinu (štamparija J. B. Stiflera). Knjižica, koja staje 20 novčića, sadrži: Ne kartaj se! pripovijetčica za narod *Janka Sasela;* Hrvati izvan Hrvatske od *Vilka Popovića;* Ja sam Gospod Bog tvoj, od *dr. M. Megjimorca;* te člančić: Crtice iz povjesti konja od *Josipa Horvata.*

* *Pripovetke jednoga kaplara iz srpsko-bugarskoga rata.* Napisao *Branislav Gj. Nušić.* Izdanje i štampa *Srpske manastirske štamparije u Sr. Karlovcima.* Cijena 60 novč. Svježe su to i toplo zadojene crtice, upravo mila lektira. Iz toga niza naročito ističemo: Oproštaj; Pod šatorom; Ptičice božje; Trubač; Bijela zastava; Pusto ognjište; Na privijalištu; Na razbojištu; Petar Dabić; Šinjel; Moj gjak; Sprovod; Na odsustvo. Preporučujemo ove slike sa ratišta i ratničkog života i zbog jezika i zbog vjernog a opet pjesničkog prikazivanja.

* *A Milleniumi Kidllitás Csodái.* Pod ovim naslovom primili smo iz Budimpešte album slika sa milenijske izložbe, popraćenih s tumačem u četiri jezika (magjarski, njemački, francuski i engleski). Uz to su slike Starog Budima i zabavišta „Carigrada“, na budimskoj strani. U albumu je na jednome od prvih mjesta velika slika bos.-hercegovačke izložbe uz ovu popratnicu: Jedan od najljepših objekata izložbe jeste bos.-hercegovački industrijalni paviljon, sagragjen u odličnom istočnjačkom stilu. U preglednom redu vrstaju ti se pred očima svi proizvodi bos.-herceg. umjetničkog i obrtnog mara, proizvodi raznih industrijalnih struka, poljske privrede i rudarstva, opsežan rad raznijeh školskijeh zavoda, pak sve to posvjedočuje, koliko je promišljen, uspješan i neumoran onaj reformatorski poso, koji je kroz kratko vrijeme nepoznatu zemlju podigo na stepen srednje-evropskih kulturnih država. — Album je izdao I. Laurenčić u Budimpešti.

S blagodarnošću još smo primili ova izdanja:

* *Ethnographische Elemente der Millenniums-Ausstellung Ungarns mit besonderer Berücksichtigung der Urbeschäftigungen.* Mit 21 Text-Illustrationen und 4 Tafeln von Nécsey und Koszkol. Vortrag gehalten in der Monats-Versammlung der Antropologischen Geselschaft in Wien am 13. Februar 1886. von *Otto Hermann.* Wien 1896.

* *Bulletino di Archeologia e Storia dalmata,* publicato per cura di Fr. prof. *Bulić.* Anno XIX. Spalato. Tipografia A. Zannoni. (Stefano Bulat.)

* *Prosvjeta* za crkvu i školu. Sv. IV. God. VII. Izdaje *Kancelarija ministarstva prosvjete i crkvenih poslova.* Cetinje. Knj. crnogorska državna štamparija 1896.

* *Srpski arhiv za celokupno lekarstvo.* Biograd 1896. Državna štamparija kraljevine Srbije. Uregjuje prof. dr. *M. Jovanović-Batut.* Sv. I. i II.

* *Ученыя записки Императорскаго казанскаго университета.* Godina LXIII. Četvrta knjiga. Kazan. Tipografija univerziteta 1896.

* *Luciano Zuccoli: La morte d'Orfeo.* Milano. Casa Editrice Galli di Chiesa — Omodei — Guindani. Galeria Vittorio Emanuele 17 e 80. 1896. Cijena 3 L.

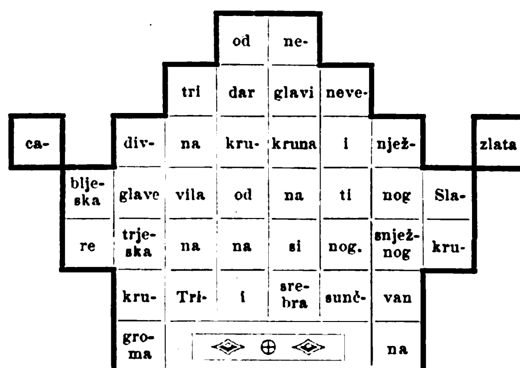
Narodne zagonetke.

1. Moj plavota vodu pije, viš njega se bajrak vije?
2. Obdan teše, obnoć teše, a ivera nema?
3. Pet se baba oko rupe ganja?
4. Drven vô, prten drob, gvozden pupak?
5. Mesnat ražanj, gvozden čevap?
6. Na tavan ide, za sobom gredu vuče?

Pribrao *Ali-Riza Dautović.*

Konjićev skok

od *Pešlanca.*

Zagonetka

od *Selima.*

1. Ja poznam ime jedne varoši u Dalmaciji, a to je ime od „pet“ slova. Ako odbaciš prva dva slova, ostaće dva. Koja je to varoš?

2. Ime jedne dungjerske alatke ima šest slova; ako mu odbaciš prva tri slova, ostaće dva. Koja je to alatka?

Zbrajalica

od *Ivana Zovka.*

Potpišite *tri* pod *tri*
Saberite tada!
Koliko ste dobili,
Recite nam sada.

Svi ćete nam reći: *šest,*
Al to nije tako
Nego ravno: *sto četrnaest!*
Samo kažte — kako?

Slovčana zagonetka

od *R. baruna Maldinija.*

Mal, a, ta, fri, ris, ka, u, li, na, vno, i, ćup, li, ja.

Od tijeh slogova sastavi ove riječi:

* * * * * Ostrvo y Sredozemnom moru.
* * * * * * Dio svijeta.
* * * Zvijer.
* * * Pritok Save.
* * * * * Grad u Bosni.
* * * * * Ime.
* * * Posuda.

Ako se pravo sastavi, izigje ime starog pjesnika.

Homonimi

od *Malvine.*

Ala strašno — — — — — —, — — cigare za jedan sahat popušio.

— — — danas nemogu u školu, jer — — — bolestan leži, pak nema ko da me prati.

— — — — je moj dragi — — — —, koja bračni mir i pokoj ruši.

— — — ni saone nije naš — — — s druma u potriemak spravio.

Prečasni! dobio sam danas pismo iz Sarajeva. — — i — — najbolji su gjaci u zavodu.

Pazi ne udari — — — — glavom, jer ti inače nikada više — — — — sunce ne će.

Riješenje šarade

od *E. pl. E.* iz 11. broja „Nade“.

Kolo — Bar — Kolobar.

Riješili: ggje Marija Kurolt u Begović-kuli, Mira Kuhač u Zagrebu, Elza i Malvina s Pila; gg. E. Kamenar u Vukovaru, „Pozdrav“ iz Trebinja, Sadiković Fatih u Sarajevu, Ali-Riza Dautović u Bjelini, Muminagić Zajim iz Ljubuškog, H. M. Ahmetović iz Bjeline, Vicko Darbić u Zadru.

Riješenje zadaće na slovo „o“

od *Malvine* iz 11. broja „Nade“.

O	t	r	a	n	t	o
K	o	l	o	v	o	z
B	i	o	k	o	v	o
P	o	g	o	v	o	r
S	l	o	b	o	d	a
V	o	d	o	v	o	d
O	d	i	j	e	l	o

Riješili: ggje Elza i Malvina s Pila; gg. „Pozdrav“ iz Trebinja, Sadiković Fatih u Sarajevu, Muminagić Zajim iz Ljubuškog.

Dopisi uredništva.

E. K. u V. Sve je u nas. Valja Vam počekati neko vrijeme. U koliko bude za nas.

M. S. u S. Uregjeno. Primićete kroz par dana.

Gj. A. Č. u K. Nije za nas. Zbog manje stvarce ne očekujte namah tri stupca dopisnice.

F. S. u O. Nijesmo nikako u prilici da Vam učinimo po volji. Nastojte gdje drugdje. Bude li zgode, javićemo Vam.

D. D. N. u B. Prevedene šaljive igre ne možemo primiti. Imade u nas dosta izvornijeh radova, pak čemu da ih zapostavljamo.

I. M. u? Vaš je nazor o „starcima“ upravo grozan i podsjeća na neku vrst moralne obveze u Sudanu, gdje stare ljude naprosto smaknu i to s pijeteta, jer da je starost „kazna božja“. Po zakoniku Vašijeh stihova ne bi oni nikako smjeli da „prolaze dolinom, kad cvijeće cvate, i suze (!) im ne bi smjele kapati na busove ljubičica.“

— Plačeš, ni sam ne znaš zašto;
Valjda jer su slabe oči!!
A sva narav strepeć čuti.
Kako mraz se iz njih toči.
Preteške su noge tvoje,
Svaka stopa mnogo zgazi:
Ako megju cvijećem hodaš,
Kuda stupaš *barem pazi!!*

Pisano je: Poštuj oca i mater i svakoga starijega od sebe! Upamtite to, Vi prevratni pjesniče!

Sadržaj.

Naše štovane pretplatnike, kojima pretplata svršava dvanaestim brojem, krajem mjeseca juna o. g., umoljavamo ovime najučtivije, da je na vrijeme obnoviti izvole, jer ponovno ističemo, da list nikome ne šaljemo na veresiju.

Novijem pretplatnicima, koji pošalju pretplatu za čitavu godinu, dostavićemo s mjesta sve do sada izašle brojeve. Molimo pri tome, da nam se svakako tačno označi, da li se želi izdanje latinicom ili ćirilicom.

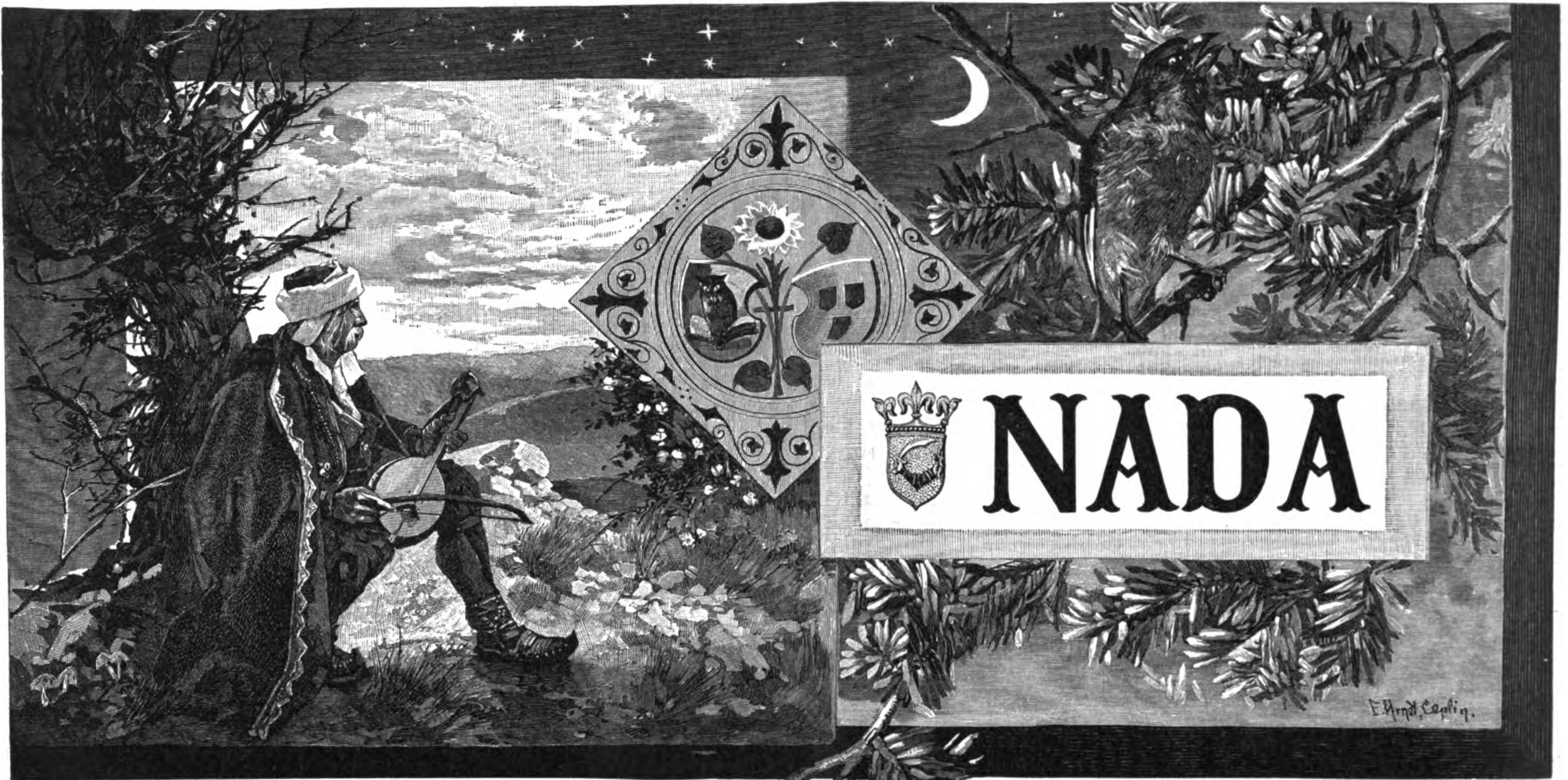
Cijena je „Nadi“ za svako izdanje zajedno s poštarinom na godinu 6 for., a na po godine 3 forinta.

Administracija ilustr. lista „Nade“.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 14. Sarajevo, 15. jula 1896. Godina II.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

U službi.

Pripovijeda *Joca Nikolajević.*

(Nastavak.)

XIV.

25. juna.

Ah, ljubazna moja, kako sam ti ucviljena!... Opako srce Isaije Čukulića pokuša, da me u kal uvuče... Sta je namjeravao, ne mogu ti pisati, a teško da ću ti i pripovijedati moći. To je ništarija od čovjeka. Pravo je imao Kuzman Vasiljević, kada je rekao, da je taj nikogović usisao samo talog velegradskoga života, pa bi htio njime i druge da poprska. Moj je mir narušen, moja duša potresena, moje srce ucviljeno! Ko će da me tješi? Ta ja ne smijem nikome ni da rečem, šta je taj u grijehu ogrezli čovjek htio da pokuša. Zar da otkrijem njegov gnusni pokušaj posestrimi Mariji. Oh, to ne mogu, ta time bih ju u očajanje dovela.... Hvala samo Gospodu, što mi je podao toliko jakosti, da se gnusnu nasrtaju oduprem....

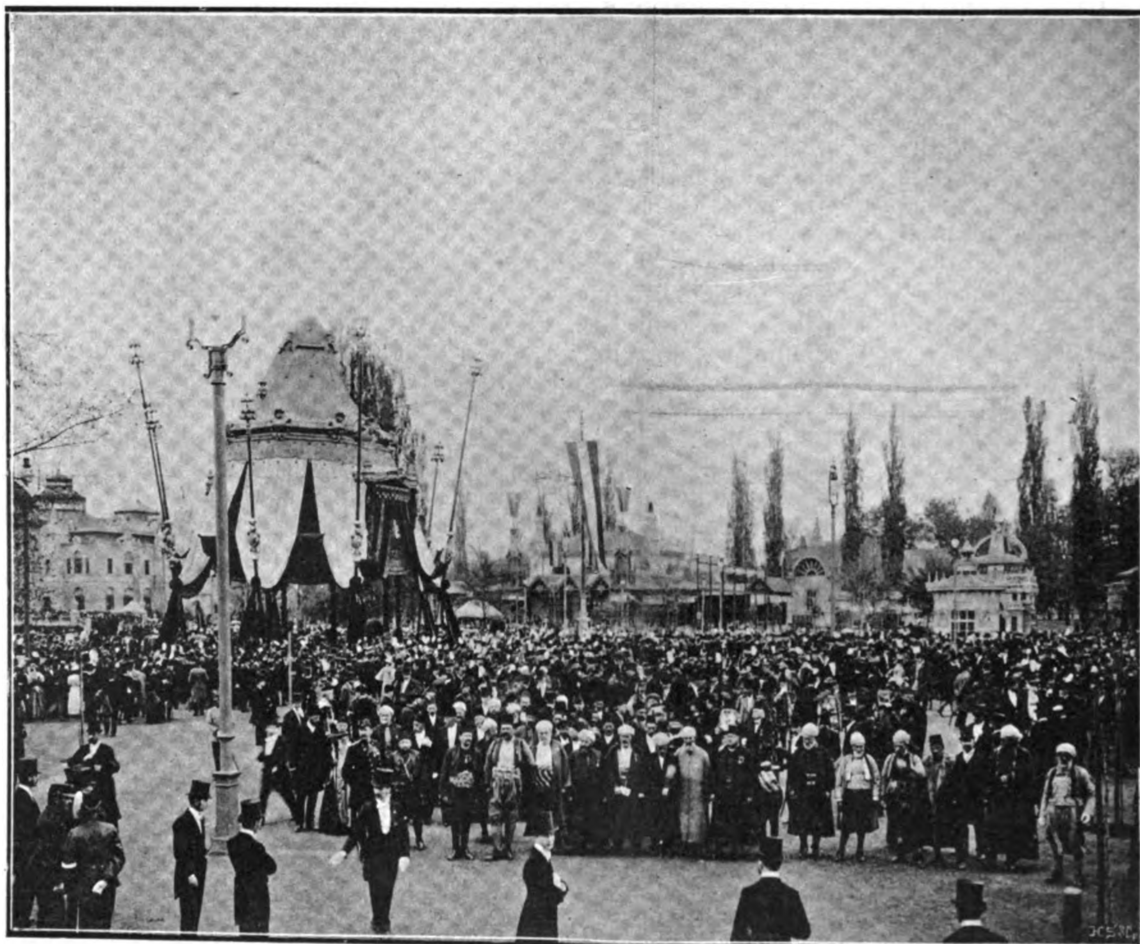
Za nekoliko dana zaključiću školsku godinu, i evo me onda k tebi, pa ću se na tvome srdašcu isplakati, a ti ćeš svojim blagijem i umilnijem riječima znati da me poutješiš, primiriš i ublažiš, a dotle stoj zdravo

svojoj rastuženoj
Melaniji.

XV.

3. septembra.

Pravo si, draga drugo, imala, kada si mi govorila, da ja ljubim Kuzmana Vasiljevića. Ta već od prvoga našega sastanka, zavoljela sam ga, ali sam sama sebi tu ljubav pritajivala, sama sam sebe zavaravala, da to nije ljubav, već prijateljska sklonost. Sada, kada je Kuzman Vasiljević nastradao, kosnulo se to mene tako, da mi je srce od bola zadrhtalo, i ja više nijesam sebi mogla da tajim, da ga ljubim.... Ne, nije to nagnuće prijateljsko, nego ljubav, što prema njem u srcu osjećam. I pred tobom sam krila da ga ljubim, a jer to više samoj sebi ne krijem, evo i tebi bez ustezanja svoje srce otkrivam.

Bosansko-hercegovačka deputacija pred Njegovo Veličanstvo, prigodom otvorenja milenijske izložbe.

Kuzman je Vasiljević nastradao, nedužno nastradao.

Grješna ruka, koja je bila segnula, da moju čast uprlja, ta ista ruka bacila se blatom na svijetao karakter Kuzmana Vasiljevića...

Niskost ne može kraj sebe vrline da trpi, i često vrlina strada, da se poslije još sjajnijom pokaže, da niskosti pred njome u prahu nestane. Da, ja sam potpuno uvjerena, da će se kad tad pokazati nedužnost Kuzmana Vasiljevića, a njegove vrline zasinuti čiste kao sunce.

Ruka mi od uzbugjenosti dršće, teško mi ide da ti pišem, ali skupljam snagu, da ti mogu javiti sve, što se dogodilo za ova dva mjeseca, što nijesam ovdje bila.

Kazivaću ti sve po redu.

Još se nijesam od puta pravo ni odmorila bila, evo k meni Marice Dmitrove. Na licu sam joj čitala, da se moralo nešta neugodna, dok sam otsutna bila, dogoditi.

Kada smo se pozdravile i za zdravlje upitale, uozbilji se Marica i progovori:

„Imala bih nešta važna da vam pripovijedim, ali bojim se, rastužiću vas.“

Zadrhtah i začugjeno pogledah ženu.
„Pripovijedajte,“ rekoh joj.
„Ne, ne,“ branila se. „To bi vas ražalostilo. Ta znadem, da vam je Kuzman Vasiljević mio.“
Protrnuh.
„Kuzmanu se Vasiljeviću, dogodila nesreća?“ upitah prestrašeno. „Kazujte, molim vas.“
„Ne, ne,“ otimaše se Marica. „Već sada ste se, vidim, uznemirili.“
„Ne mučite me,“ viknuh. „Recite mi brzo sve.“
„Ah, onaj prokleti Isaija Čukulić uprljao Kuzmana Vasiljevića, toga divnoga čovjeka.“
Marica zastade i ispitujući pogleda me.
„Ne prekidajte molim vas,“ rekoh u nekoj grozničavosti.
„Vi i sami znadete, da Isaija nikada nije mogao da trpi Kuzmana Vasiljevića. Ta i kako bi mogao da trpi kobac goluba..?! Iznio je za njim neugodnu jednu stvar, da mi je zazor kazati, ali kada sam već počela, reći ću vam: Isaija svuda telalio, da se Kuzman Vasiljević na Ivanjdan, kada je bio hram u Badljevini, opio i skrnjavio se s jednom ženskom.
„Marice, zar bi to mogao Kuzman Vasiljević?!“ jeknuh, a pred očima mi se smrče.
„Ah, to niko ne vjeruje, ali Isaija je morao nešta da učini, da uništi toga divnog čovjeka. Kada je Kuzman Vasiljević dočuo, kakove glase o njem pronose pogana usta Isaijina, tuži ovoga sudu, da tako spere ljagu sa sebe. I gle pokvarenosti ljudske, ženska se bestidna zakle, da je istina — i na Kuzmanu Vasiljeviću osta grdna prlja...
Te me riječi poraziše, zanjihah se i spustih na stolac.
Kada sam opet progledala, stajaše Marica zabrinuto kraj mene.
„Ah, lude mene,“ vajkaše se, „što sam vam išla to pripovijedati.“
„Recite mi, molim vas, samo istinito, „je li moguće, da je Kuzman Vasiljević kriv?“ upitah ju, oštro joj u oči gledajući.
„To ne može da bude. Svako osugjuje načelnika, a stari se svećenik tako razljutio, da mu je poručio, da se ne usudi nikada više njegova praga prekoračiti.“
„Pa kako se mogla žena zakleti?“ upitah gledajući nepovjerljiro Maricu.
„E, nesretnica,“ uzdahnu Marica. „Dala gjavolu dušu, pa to je; a biće da ju Čukulić novcem potplatio.“
„Pa može li biti takovih ljudi, koji nevina čovjeka ubijaju?“
„Joj meni, joj, ima svakojaka svijeta. Kog gjavo zakapari, taj je kadar da počini najbogumrskije djelo... Ne žalostite se. Dok je Boga na nebu, biće i pravde na zemlji. Često nakon nekoliko godina osveti pravda onoga, koji je nevino nastradao.“
„Oh, siromašni Kuzman Vasiljević, on toga nije zaslužio... Je li skoro bio ovdje?“
„Nije. Od onoga dana, kako je presuda izrečena, nije se kažu, nigdje pokazivao. Da, gledajući vas tako rastuženu, zaboravila sam vam reći, da je prije četiri dana poslao Dmitru jednoga čovjeka i dao po njem pitati, jeste li došli, pa ako jeste, da mu poručite, možete li s njime da govorite.“
„Mogu li s njime da govorim, Marice?“ rekoh. „Ja toga ne razumijem.“
„Ta znate,“ odgovori Marica, „kakav je on čovjek! On misli, da ga možda ne biste sada ovako osramoćena htjeli da vidite i s njime govorite.“
„Marice,“ rekoh uzbugjeno, „ja hoću sa Kuzmanom Vasiljevićem da govorim. Neka mu Mitar poruk pošalje, da ga očekujem, što prije očekujem.“
S velikijem uzbugjenjem i grozničavom nestrpljivošću iščekujem dolazak Kuzmana Vasiljevića. Časovi teku mi sporo kao vječnost...

Ah draga moja, šta su ljudi takovi! Kako sam veselo pošla u život, pa šta mi taj život već u početku pruža! Samo gorak napitak! U ovome lijepome svijetu, gdje bi nam svima moglo biti milo, gdje bismo mogli uživati kao u raju, progonimo jedan drugog, ni sami često ne znajući za što. Ta već prvi čovjek nije raja htio...

Zbogom! Tvoja rastužena Melanija.

XVI.

5. septembra 188*.

Juče je bio ovdje Kuzman Vasiljević... Gdje je danas, to samo on znade!
Potresla me je bila veoma njegova odluka, ali me njegove riječi ublažiše. Mirno sad i spokojno snosim sudbinu svoju...
Ispričaću ti sve podrobno, tim više, što ti je ovo posljednje moje pismo...
Sjedila sam u sobi i nijemo gledala preda se. Najednom me trgoše koraci. Uzdrhtah, jer sam pomislila: Evo ga!
I nijesam se prevarila.
Kada je ušao u sobu, podigla sam se, da mu pogjem u susret, ali sam se toliko zbunila, da sam ostala na mjestu kao prikovana. On, tumačeći valjada moje ponašanje kao ustezanje, zastade nasred sobe. Lice mu bješe blijedo, ali ipak jednako blago i ozbiljno. U oku mu odsijevaše pregolema rastuženost. Gledao me je neko vrijeme mirno, a zatijem progovori sigurnijim glasom:
„Vidim, da znadete sve i da me krivijem držite, dok mi se ustežete ruku pružiti.“
Te me riječi, u kojima kao neko prebacivanje ležaše, trgoše; prigjoh mu i pružih mu ruku. On je čvrsto stisnu, a ja mu rekoh:
„Ne govorite tako, Kuzmane Vasiljeviću. Skamenila sam se bila, kada sam vas vidjela, od pomisli, kako vam teško na srcu mora biti.“
On obori oči i tiho reče:
„Vi dakle znadete sve?“
„Sve, sve, Kuzmane Vasiljeviću!“
„Tim bolje,“ reče glasnije, „riješen sam barem te neprijatnosti, da vam sam moram kazivati.“
„Vi ste nevini, Kuzmane Vasiljeviću,“ rekoh mu ohrabrujućim glasom.
On me pogleda taho tužno, da sam zadrhtala, i reče:
„Žalibože ne mogu o tome da vas uvjerim. Sud je donio riješenje, koje...“
„Ah“, prekinuh ga, to je krivo... Vama je učinjena nepravda.“
„Šta mogu ja tome. Grješna ruka..! No ostavimo to! U meni ima toliko moralne jakosti, da mogu podnijeti učinjenu nepravdu, a uvjeren sam, da će kad tad jarko sunce sve to prokazati. Nijesam došao amo, da pred vama pravdam svoju nevinost, kada je opravdati ne mogu, bar sada ne; nego sam došao, da vam reknem — zbogom.“
Kad je izgovorio tu riječ, kao da mu je glas zadrhtao.
Osjećala sam, kako mi koljena klecaju, kad sam tu riječ čula.
„Zbogom da mi kažete?“ pogledah ga začugjeno. „Ne razumijem vas, Kuzmane Vasiljeviću!“
„Jeste, da vam zbogom kažem,“ reče on jedva čujno. „Ja odlazim.“
„Kuda?“ upitah ga, a glas mi podrhtavaše.
„Ni sam neznam, kuda,“ odgovori glasnije. „Izgubiću se u metežu svjetskom, dok... no dok se ne pokaže moja nevinost.“
„Sta ste to nakanili, Kuzmane Vasiljeviću?“ upitah ga prijekorno.
„Već je sve, draga sestro, gotovo. Podnio sam ostavku; više nijesam učitelj.“
„Za Boga, Kuzmane Vasiljeviću,“ rekoh mu potreseno, „šta vas je ponukalo na to! Zar biste vi mogli, kada se sjetim, s kolikijem ste žarom tu službu ispunjavali, da se je odrečete?!“
„Baš s toga, što više nijesam mogao da u toj službi radim onako, kako sam htio, savjest mi nalagaše, da se je odreknem. Mi trebamo narodu da propovijedamo sve ono, što je plemenito i uzvišeno, a da čovjek to može, treba da je sam nosilac tih vrlina. Čim bi ko ma i najmanje mogao da posumnja u to, prestao bi dojam njegovih riječi, one ne bi utjecale onako, kako treba. Ja sam se svojoj službi predao svim pregnućem i svom dušom svojom, ponešta sam i koristio narodu, ali grješna ruka spriječila me da dalje u tome pravcu radim, baciv ljagu na moj karakter, a time stvori provalu megju menom i narodom, kome sam htio da poslužim.“
„Ta svako znade, da ste nevini i da nikada ne biste bili mogli počiniti djelo, s koga vas obijediše.“
„Ne, draga sestro, ja sam morao tako da radim. Ljagu tu, koja je bačena na moj karakter, upotrebljavao bi uvijek moj protivnik, da od mene narod odvraća. To bi me jako boljelo, i s toga nijesam mogao dulje u toj službi da ostanem. Ona bi samome meni bila na teret, a nikome od koristi... Ja odlazim. — Šta je vama, ta vi ste problijedili?“
„Ah, Kuzmane Vasiljeviću,“ propentah, „zar možete mene samu da ostavite bez pomoći vaše?“
„Vama nije,“ odgovori, „ničija pomoć nužna. Vi ste dobro otpočeli, pa vas zaklinjem: ustrajte u službi narodu onako, kako ste i dosele. Vaše je srce još čisto od svakog potresa, u vas je dobre volje, možete mnogo dobra ovome kukavnome narodu da učinite.“
„Ah, Kuzmane Vasiljeviću,“ rekoh, „kada mi nestane vaše potpore, ja ću biti slomljena, a Bog zna ne će li i mene grješna ruka ucviliti. Ne idite, zaklinjem vas, Kuzmane Vasiljeviću.“
Pogled sam u njega uprla, ali on gledaše preda se.
„Šta sam jednom odlučio,“ nastavi, „od toga ne odustajem, a dobro sam promislio. Tako mora da bude; u mene nema sile, da zbrišem ono, što je učinjeno.“
Zadrhtala sam.
„Ne idite, Kuzmane Vasiljeviću, rekoh mu gotovo plačnim glasom, ne ostavljajte me u samoći ovoj, ta ja ne ću moći bez vas živjeti, jer vas... ljubim.“
Preda mnom kao da se sve okretalo. Slabost mi obuzela cijelo žiće... klonuh na stolicu, pokrih lice rukama, a suze mi potekoše niz obraze...
Kuzman Vasiljević stajaše neko vrijeme nepomično na svome mjestu, ne govoreći ni riječi. Ko zna, možda i njemu na srcu bijaše kao i meni. Za tijem prigje do mene, uhvati me za ruku i blago mi reče:
„Ohrabrite se, sestro! Ne dajte srcu na volju. Ja sam osramoćen čovjek, pa kako bih još mogao, da i vas upropašćujem. Kakav bi bio vaš život, da ga svežete s čovjekom, o čijem biste poštenju morali da dvojite, kad god biste ga pogledali?! Ta sumnja bi se u vašem srcu i proti vašoj volji ukorijenila i vi biste samu sebe izjedali. Ne, to ne mogu da dopustim. Ojačajte, molim vas. Da sam to znao, dodade potresenijem glasom, ne bih bio amo došao. Pismom bih vam bio javio, da odlazim.“
Shvatila sam riječi Kuzmana Vasiljevića. Ubrisah suze i rekoh:
„Imate pravo. Evo me, ja sam savladala osjećaje svoje, nijesam više slaba...“
Kuzman me Vasiljević zahvalno pogleda i reče:
„Tako, sestro. Vi ste mladi, lijepi, čestiti. Radite narodu za dobro, a ako vam kada srce zaigra za kojijem čovjekom — uvjeren sam da ćete samo dobro birati — pružite mu ruku i budite sretni.“

Suze me ponovo obliše, i kroz plač rekoh:

„Nikada, Kuzmane Vasiljeviću ne ću biti sretna. Ja ljubim samo jednoga čovjeka; a sudbina neda da sretno ljubim. Podnosiću ju mirno, odaću se posve radu, šat u tome nagjem utjehe. Nijesam mogla naći sreće u ljubavi, gledaću da nagjem zadovoljstvo u službi, kojoj sam se posvetila.“

Kuzman Vasiljević oborio oči i lagano uzdahnuo.

„Pogledajte me,“ nastavih, „pa recite, da li nijesam jaka... Da, u službi ću naći utjehe, a vi ste mi pokazali put, kojim da idem.“

„Jedino vas molim,“ prekinu me, „radi vas samijeh, da me zaboravite.“

„Ne tražite toga od mene,“ odgovorih, „jer to ne bi mogla nikako da učinim. Vaša mila slika lebdiće uvijek preda mnom, a to će me obodravati, da u službi svojoj pogjem za vama i da vam sljedujem, koliko mi u silama bude. Ta vi tek hoćete da radim, a da sliku vašu zbrišem, nestalo bi one potpore, što će mi u mome djelovanju tako nužna biti...“

„Mene će peći samo jedna misao,“ reče turobno, „da sam vam mir narušio.“

„Nemojte me žalostiti, Kuzmane Vasiljeviću. Ta da nije vas bilo, ja bih bila prosta radenica ili, po vašijem riječima, najamnica.“

Kuzman me Vasiljević bolno pogleda, pa reče:

„Ne bih vas danas tako rastuženu ostaviti morao.“

Kada sam čula tu riječ, zadrhtah, ali sam se pribrala, da opet ne klonem u prijašnju slabost.

„Kuzmane Vasiljeviću,“ rekoh mu, „nije to vaša krivica.“

On me nježno pogleda i nešto potresenim glasom reče:

„Hvala vam, sestro, što me u svojim očima nedužnijem držite. Dajte mi ruku na rastanak.“

Pružih mu ruku, a on nastavi:

„Zbogom, draga sestro! Budite sretni.“

Moja ruka zadrhta u njegovoj.

„Zbogom,“ ponovi tihijem glasom, a dva mlaza suza potekoše mu licem...

Pogleda me još jednom, a zatijem me ostavi.

Gledala sam dugo za njime, dok mi nije s vida iščeznuo, a kada sam se povratila u svoju samotnu sobicu, osjetila sam takovu tugu na srcu, a prazninu u duši, da sam se bacila na divan i proplakala, gorko proplakala. Ah, draga moja, nedao Bog nikada, da osjetiš ono, šta sam ja osjetila!

Tako zaplakanu zatekla me Marica.

„Dakle nije dobro?“ upita me.

Bacih joj se oko vrata, gušeći se u suzama.

„Ah, kako sam nesretna!“ projecah.

„Vi volite Kuzmana Vasiljevića?“ upita me saučesno.

„Da,“ prošaptah.

„A on vas ne, kada ste tako rastuženi?“

„Ah, voli, voli! Vidila sam to po onijem suzama, što su mu potekle, kada se samnom rastajao; ali on je takav čovjek. Na njem je prlja, pa dok je ne spere, prikriva svoje osjećaje.“

„Znala sam ja odavno,“ progovori Marica, „da se vas dvoje milo gledate. I bili biste sretni, kao stvoreni jedno za drugo, da se onaj prokletnik nije umiješao. Sve bih ja rekla, da je to učinio samo za to, da vas razluči. Kakovu je namjeru time postići htio, Bog će znati. Isaija je Čukulić pokvaren čovjek. Bog će mu suditi, a vi ste oboje tako dobri, ne znate za pakost nikoju, pa ne će ni sam Bog dopustiti, da budete nesretni. A kamo je otišao Kuzman Vasiljević?“

„Ne znam, samo mi je to rekao, da više nije učitelj.“

„Sta vi to govorite?“ začudi se Marica.

Rastumačila sam joj sve, ali ona toga u svojoj jednostavnosti nije mogla da pojmi, pa nije odobrila postupka Kuzmana Vasiljevića.

I ja sada tebi, draga moja, kažem zbogom. Ti ćeš skoro da se združiš sa izabranikom srca svoga i bićeš sretna, pa što da ti pišem i mutim sreću, jer bi moja pisma mogla samo puna jadovanja biti. Ti ćeš da stupaš cvjetnom stazom, a ja kamenitom i trnovitom. Tako je sudba htjela, pa neka se vrši. Ja ću sebe samu zaboraviti u vršenju službe, pa me zaboravi i ti. Ne piši mi... Nema riječi, koje bi mogle dati melema srcu mome, zaliječiti ranu, koju može samo smrt da zaliječi. Da, smrt! Prije sam se zgražala, kada sam pomišljala, da se mrijeti mora, o, a kako bi sada voljela, da mogu zavijeke oči zaklopiti...

Zbogom, draga moja, zbogom i budi sretna, o čem već ne smije ni da sniva

Tvoja tužna
Melanija.

(Poslije četiri godine).

XVII.

Badljevina, 10. septembra 188*

Nezaboravljena prijateljice! Četiri su, mislim, godinice protekle, kako sam ti zadnji put pisala. Tvoja pisma što si mi ih u to vrijeme pisala, nijesu mogla da me razvedre, jer mi je srce premrlo bilo. Nijesam ti odgovarala, jer nijesam htjela, da ti sreću mutim. Neka moja draga prijateljica rekoh si, uživa, kada ja ne mogu.

Zadnje tvoje pismo primila sam neki dan, gdje me preklinješ, da ti pišem, navagjajući, da je vrijeme već moju ranu bar donekle izliječilo. Ah, draga moja, sto godina da živim, ne bi me moja tuga bila ostavila; ali vrijeme je sobom donijelo ono, što me je moglo bar malčice razvedriti. Nevinost Kuzmana Vasiljevića počinje da se otkriva. To je ono, što me razvedrava, što mi u obamrlo srce nadu povraća. Čini mi se, da se malo po malo preporagjam. Na sreću, dabome, još ne mogu za cijelo da računam, jer onaj, koji je postao nesretan kao što sam ja, teško vjeruje, da će ikada sretan biti. No ipak ti mogu javiti neke radosne glase, pa to je i uzrok, da ti pišem nakon tako duga vremena. Da, u nesreći vrijeme poput puža mili, neznatno razdoblje vječnošću se pričinja.

Vidim, da hoćeš čim prije da sve saznaš, s toga prekidam tužaljku, pa ću ti sve po redu da iskažem.

Poslije onog tužnog rastanka tvrdo sam bila odlučila da ostavim Ilovu, koja mi je postala selo nemilo, pa da potražim drugo mjesto, gdje bih možda lakše bila mogla snositi tešku tugu svoju. Od toga me odvratiše dvije osobe: dobri starac svećenik i posestrima Marija. (Nastaviće se.)

Bezimene zvonjelice.

Pjeva *Uvelak*.

(Svršetak.)

XIX.

Hinter der Erscheinungswelt
birgt sich das Ding an sich...
Kant.

Dà, krasna si mi, da prekrasna djeva!
Od rajskog cv'jeća kita ukićena;
Nevinost, skromnost, l'jepost tu se sl'jeva...
Tih oči sunce, ruža ta rumena!

Iz očiju Ti božja iskra s'jeva,
Iz vedrog čela stidnost osvećena;
Te usne! — gondže, sunce što razd'jeva..
Ta gracija si sama oličena!

Sad Kant mi veli: tek pojava to je,
Nek u oči se ne pouzdam svoje,
Sakriven od njih jeste: „Ding an sich“.

Nu dakle, što si? — vila iz planine?
Il prije angj'o rajske iz visine,
U najkrasnijem liku samrtnih...

XX.

Podor crn u vedrog neba sferi,
Lik na duši kletve skamenjene; —
Tu se roče sove tek i zv'jeri!
Bršljan mrke opleo je st'jene!

O tu slave, sreće bjehu dveri,
Sred njih mladost, radost udružene; —
Propadoše crnoj po nevjeri,
Osta podor — svjedok vječne m'jene!

Srce moje slika tog je grada,
S nevjere je raskidano klete,
A oko njeg spomen bršljan plete.

„Šta ću s njime?“ — pitaš diko mlada..
Za Tvog srca album eto slike, —
— Ima u nje čudne romantike!

XXI.

Sjajno carstvo ja sam poželio,
Silno carstvo: vasmir ovaj cio,
Sve mu čare, blago raznoliko,
Svaki cv'jetak, gdje je koji niko.

Tad pred Tobom pokleko bih, diko,
Prikazo Ti carstvo svekoliko; —
To tek dar bi v'rijedan Tebe bio,
Kojim Bog je svijet okitio.

Pa jest carstvo Promiso mi dala,
Bujno carstvo mojih idejala:
To od mene skroman Ti je dar!

A Ti budi tome carstvu sunce,
Obasjaj mu dole i vrhunce,
Neka Tvoj ga preobrazi čar!

XXII.

Tajanstveno Ti oko svjetlomrca,
Ko alem sja se tajne iz dubljine;
Taj bezbroj iskri, što iz njega vrca,
To zv'jezde sipa nebo iz visine.

Ko oblak mrki munju kad iskrca,
Tvog oka iskre tako s'jeku tmine;
A te mi str'jele šinu nasred srca,
I u čas u njem svaki kutak sine.

To čudo mraka udruženog sjajem,
To haos je sa stvornim zamišljajem,
Sred kog ideja sinu — tvorna sila.

O, ta ideja u Tvom oku blista,
To ljubavi je vječne misô ista; —
O v'jek Ti ona vodilica bila!

Prvi dio Fausta.

Piše *Dragan Kudlich*.

(Nastavak.)

Kad su gjaci otišli, povede Mephisto Fausta, koji se megju to javlja kao mladi gospodičić, sobom. Faust doduše osjeća, da je u toj ulozi, nespretan, da ona nije za učenjaka kao što je on, da se to ne slaže s njegovim učenjačkim znanjem, ali ga brzo Mephisto primiri govoreći mu, da će onim časom, čim se u sebe samoga pouzdao bude, znati odmah da živi. Oni se upute leteći zračnim visinama, pa prispiju u jedno veselo gjačko društvo, koje se je u Auerbachovom podrumu u Lipskom pijući zabavljalo daleko u noć.

I tako Mephisto dovede Fausta iz njegove tihe, osamljene sobice sred gradske vreve. Za ovaj prizor upotrebio je Goethe pučku priču, koju smo već spomenuli. Boravak Faustov i Mephistov u društvu veselih i obijesnih gjaka krasno je prikazan.

Ako je Mephisto u svom prvom razgovoru sa gjacima nepovoljno ocijenio akademički život, obzirom na njegov znanstveni rad, to nam sada u ovom prizoru crta njegovu surovost u socijalnom pogledu. Pojava Mephistova ne djeluje povoljno na gjake. On im se ne svigja, ali on umije da ih primiri raznim doskočicama, dapače im daje onakova vina, kakova svaki od njih baš u onom času želi. Budući da su već odviše pili, prolije jedan od njih nekoliko kapljica takova vina, koje se odmah u plamen pretvori. To gjake uzbuni, a kad je jedan opet od njih izvadio čep sa stola odakle je vino točeno, pa ovdale planuo opet silan plamen, nasta megju gjacima prava graja i komešanje. Oni uvide, da su u njihovom društvu čarobnjaci i vračari, pa hoće da ih iz svoje sredine izbace,

Na obali Bistrice u Livnu. Slikao *L. Kuba.*

ali prije nego su i htjeli da svoju nakanu izvedu, nestalo je Fausta i Mephista iz podruma.

U drugi svijet vodi nas Faustov boravak u kuhinji vještica. Ovaj dio Goethe je sigurno napisao za svoga boravka u Italiji u vrtu vile Borghese 1788. Gdje nije Faustu bio ugodan prijašnji boravak u pijanom društvu, megju pijanim gjacima, to mu je ovaj sada još mnogo neugodniji. Mephisto to odmah primjećuje, pa misli, da je to s toga, što Faustu mladost manjka te mu, da ga donekle primiri, obećaje, da će ga pomladiti. Ali nije to jedina i prava namjera Mephista; više mu je do toga bilo, da u Faustu probudi nevaljale strasti i želju za putenim nasladama. Faustu nije pravo da mu onaj napitak, koji bi ga imao pomladiti, pripravlja i kuha neka stara vještica, nu sotona znade ga i radi toga primiriti i osvjedočiti, da to tako biti mora u tolikoj mjeri, da i na to pristaje, prem svega toga, što se oko njega dogagja, razumjeti ne može. Ovaj prizor, u kom se pokazuje besmisleno, gadno i ogavno djelovanje vještice, koje je Goethe fantastičkim humorom prikazati umio, dokazuje nam njegov izvaredni dar, komu je uspjelo da ovu djelomice neugodnu a djelomice gadnu gragju ovako lijepo savlada.

Mephisto se tude prikazuje kao zastupnik najprostije, najbezdušnije putenosti. Zabavlja se, da ne mora puno misliti, sa životinjama, koje su u vještice. Faustu su te životinje ogavne i odurne; on ih ne će ni pravo da gledi. Mephisto tobož zabavljen s tim životinjama, ipak pazi na Fausta pa mu, samo da u njega strasti uspiri, pokazuje u zrcalu divan ženski lik. Tom pojavom začarani Faust rado bi se prikazi približio, ali čim to pokuša, postaje ona nejasnijom. Tim opet izazove Mephistovo ruglo, koji mu dovikuje:

„Für dies Mal sieh dich immer satt;
Ich weiss, dir so ein Schätzchen auszuspürren.“

te mu obećaje, da će mu već naći dragu te vrsti. Krasotom toga lika Faust je tako ushićen, da se boji da bi mogao s uma saći i hoće svom silom da to mjesto ostavi. Dok se to megju njima dogagja, eto dolazi i vještica, — dakle u momentu, kad je u Fausta strast najviše raspaljena — dolazi po običaju takvih stvorova kroz dimnjak u svoju kuhinju. Prostotu i podlost u ova dva lica, Mephista i vještice, odaje njihov dialog, koji u to raspredu.

Vještica ne prepoznaje u prvi mah Mephista, jer mu konjskog kopita nije vidjela, pa ga moli da joj oprosti, što ga je surovo pozdravila. Neka joj bude oprošteno, veli gjavo, dugo se i onako nijesu vidili, a kultura, koja se je cijelim svijetom raširila, dotakla se je i njega, vraga; pa s toga je drugačije došao, nego što je prije običavao dolaziti. Na ovom mjestu izvrgava pjesnik ruglu onaj način, kako narod vraga predstavlja, da je imao naime rogove, rep, pandže, konjsku nogu i t. d., pa misli, da ljudima ne treba posebnog vraga, kad i onako na svijetu imade dosta onakve čeljadi, koja nam žiće ogorčava, jer su ljudi „den Bösen sind sie los, die Bösen sind geblieben“. A i onomu narodnomu mišljenju, da imade napitaka, koji su kadri pomladiti čovjeka, ruga se Goethe time, što staroj vještici u usta meće riječi, da i ona katkad od onog napitka pije, što ga je Faustu pripravila. Pogled na tu gadnu staru ženetinu dovoljan je, da čovjek može pravi sud o djelovanju tih kapljica steći.

Napitak pripravlja vještica uz osobit obred, kao da tobož drugačije pripravljen ne bi mogao djelovati; Mephisto pak sam pridodaje napitku ono, što je za njegove svrhe najbolje: težnju za najogavnijom putenom nasladom. To se vidi odatle, što iz tih pripravljenih kapljica u onom momentu, kad ih Faust na usta prinese, plamen sijevne iz posude u kojoj su. A sada, kada je Mephistopheles postigao ono za čim je težio; kada je u Fausta onom prikazom strasti uzbudio, a ovim napitkom ih potpirio, sada ga tjera s ovog mjesta. Kretnja je tu potrebna za Fausta, veli on, jer mora da transpirira, da jakost uzetog napitka prodre na površinu i u nutarnjost njegovog tijela. Kasnije će moći da počiva, a naskoro će osjetiti, na vlastitu radost, kako se u njemu Kupido budi i javlja. Još jednom moli Faust, da mu Mephisto pokaže u zrcalu onu krasnu ženskinju, koju je malo prije vidio, ali mu ovaj veli:

„Nein! Nein! Du sollst das Muster aller Frauen
Nun bald leibhaftig vor dir sehen.“

a potiho nadovezuje:

„Du siehst, mit diesem Trunk im Leibe,
Bald Helenen in jedem Weibe.“

misleći tim riječima istaknuti, da će ispiti napitak za pomlagjivanja u njem raspiriti strasti tako silno, da će mu se svaka ženskinja dražesnom pričinjati. U tom se je Mephisto pre-

Idila u livanjskoj klisuri. Slikao *L. Kuba.*

vario, jer baš Gretchen, koja u Fausta pobugjuje putenost, dovagja ga do toga, da cijeni vrijednost bića, koje mu se povjerljivo iz prave čiste ljubavi podaje, a njezin jadni pad, njezina propast čiste mu dušu i osvješćuju ga.

Ovako pomlagjeni Faust baca se sada drskom smjelošću u talase svjetske i putene naslade. Svoju žrtvu brzo nagje: Margareta je to. On ju prvi put vidje, kad je iz crkve dolazila. Mephisto umije gjavolskom prevejanošću pobugjivati u Fausta strasti time, što ih prividno pridušuje, te im i naoči zapreke postavlja. Prijašnji mirni i čedni Faust — nugja sada skromno na povratku iz crkve Gretici smjelo svoju ruku, dapače on dovikuje Mephistu, vrijegjajući svako čustvo pristojnosti i poštenja:

„Hör, du musst mir die Dirne schaffen."

Mephistophele pita gledajući za Greticom:

„Da die? Sie kam von ihrem Pfaffen
Der sprach sie aller Sünden frei,
Ich schlich mich hart am Stuhl vorbei.
Es ist ein gar unschuldig Ding;
Das eben für nichts zur Beichte gieng;
Ueber die hab' ich keine Gewalt!"

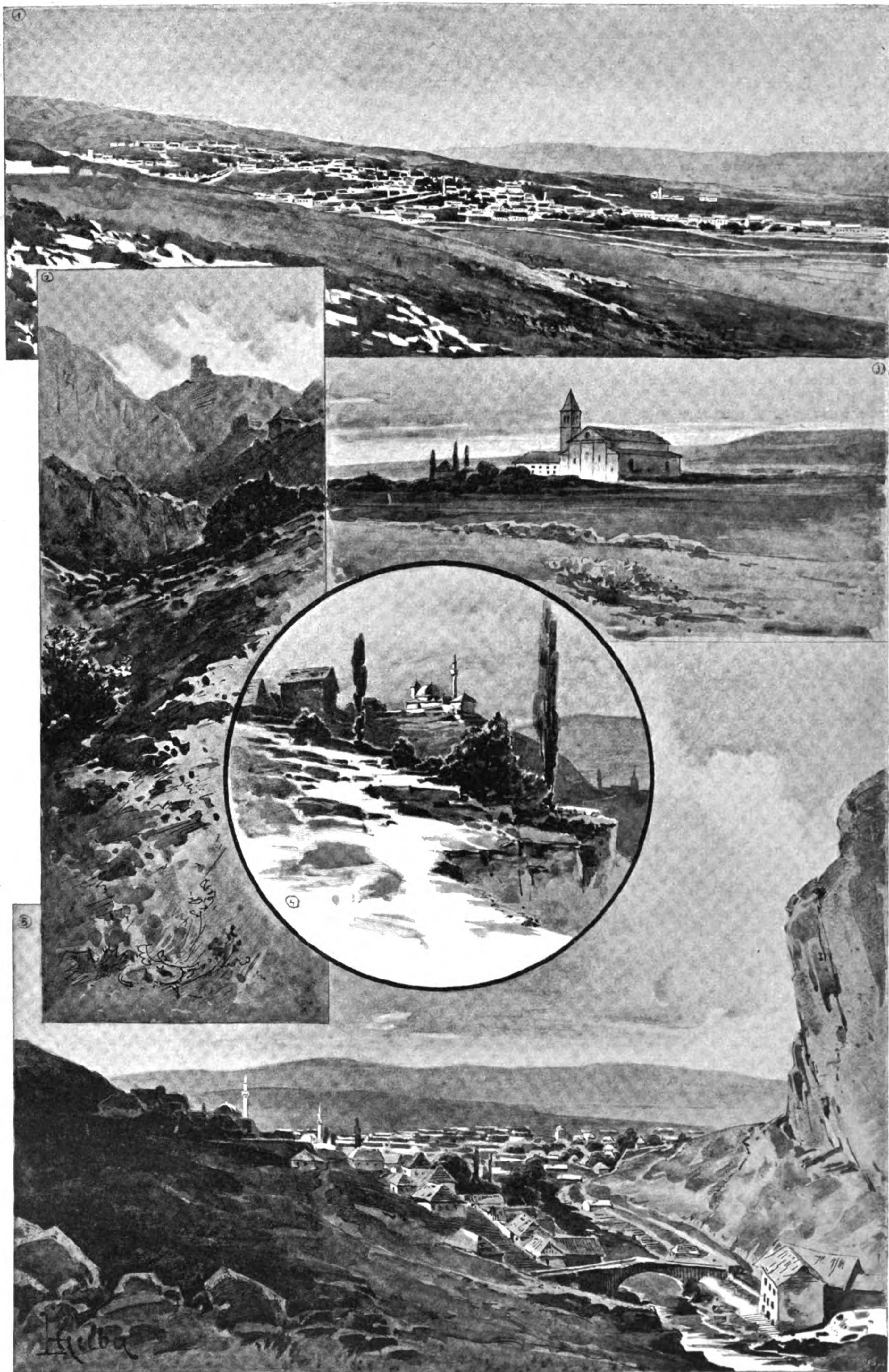
Ovim riječima raspiruje Mephisto pravo paklenim načinom strasti u Fausta, koji mu uslijed toga prijeti, da će s njime sklopljeni ugovor narušiti, ako mu se želja ne ispuni. Na to mu Mephisto obećaje, da će gledati da se onako zbude, kako on želi, ali primjećuje, da to nije baš lako izvesti. I zbilja on svoje obećanje ispuni, a Faust, zaveden demonskim drugom, postaje zavodnikom Gretice i ubojicom brata i matere joj; samu pak izruči radi grijeha krvniku. Gretica, koju je pjesnik osobitom pomnjom karakterisao, najbolje je žensko biće, koje je Goethe prikazao. Možemo pače reći, da je teško ikojem pjesniku uspjelo djevicu u onakvoj nježnoj naivnosti i nevinosti predočiti, kako Goetheu Margaretu. Na ponudu Faustovu, da je on, kad je iz crkve išla, kući sprovagja, odgovara čedno:

„Bin weder Fräulein, weder schön,
Kann ungeleitet nach Hause gehen."

Ali dojam, kojim se je nje primila Faustova pojava, toliki je, da joj se on uvijek pred oči vraća; rad bi znala, ko je on, — taj stranac — pa kad je poslije sama u svojoj komorici, veli:

„Ich gäb' was drum, wenn ich nur wüsst',
Wer heut der Herr gewesen ist!"

Neka tjeskoba spopada je u njezinoj sobici, zrak joj je zagušljiv; obuzima je neka nejasna bojazan i strava, a da ju rastjera pjeva pjesmu: „König von Thule". Megjuto pristupi k ormaru, da u nj spravi svoju robu, kad li u njem nekakvu škrinjicu nagje. Dok se zadržavala kod susjede si Marte, metnuo je Mephisto taj nakit unutra. Greta zna, da je ormar sama zaključala, pa si ne može da protumači, kako je ta stvar unutra došla, dok ne pomisli, da ju nije možda mati onamo spravila. Ljubopitljivost ju mori; rad bi znala, što škrinjica u sebi skriva i — da joj zadovolji, otvori ju. Na veliko svoje čudo nagje u njoj krasan skupocjen nakit. Začarana njegovom ljepotom ne može se uzdržati a da se njime ne nakiti i da ga ne metne na se, pak da se nakićena u zrcalu ogleda. Vlastita slika njena, sa tim nakitom, koju u zrcalu promatra u toliko joj se svigja, da se u nje želja porodi za tim draguljima pa bolno veli:

Partije iz Livna. Slikao *L. Kuba*.

„Man sieht doch gleich ganz anders drein,
Was hilft euch Schönheit, junges Blut?
Das ist wohl alles schön und gut;
Allein man lässt's auch alles sein,
Man lobt euch halb mit Erbarmen.
Nach Golde drängt,
Am Golde hängt
Doch alles. Ach wir Armen!"

Glas je to duše, koja čezne za ljubavlju a ne poznaje ogromnu vrijednost svoje nevinosti!

Nakit, što ga je Gretica u svom ormaru našla, i koji je u nje pobudio čuvstvo sažaljenja same sobom radi siromaštva u kome živi, ne ostaje dugo u njezinim rukama. Mati njezina — i ne sluteći da u tim stvarima ne će biti čist posao, odnesla ga je u crkvu. Krasno je pjesnik na ovom mjestu opisao Mephistovu zlovolju, koji se je nadao, da će tim darom svoje paklenske osnove lakše izvesti, a kad tamo ne samo da se je u tome prevario, nego još više: dar je spremljen onamo, kamo

njegova moć ne može doprijeti. Faust, čije su misli sada samo kod Gretice, zna da ju boli i da joj je žao što više onog nakita nema, te ište Mephista, da joj drugi mnogo ljepši pribavi i da gleda, kako će se čim prije s njome sastati. Tu Faustovu nestrpljivost upotrebljuje Mephisto i ruga mu se i draži ga radi toga, ali mu napokon ispuni želju i mi vidimo, kako Gretica k svojoj susjedi Marti dolazi i kako joj povjerljivo pripovijeda, da je opet u svom ormaru jedan nakit našla, ali taj da je mnogo ljepši i dragocjeniji od onog prvoga. Marta, ta podla i lakoma žena, koju Gretica u svojoj nevinosti sažaljuje što joj ne dolaze vijesti o njezinom mužu, za kim samo naoči žali, pobugjuje u Gretice taštinu pa ju nagovori, da taj drugi nakit pred materom zataji pa da se njim kod nje potajice nakiti i da se tako nakićena kod nje u zrcalu promatra; uvjerava ju, da će ga moći kasnije i u javnosti nositi. Dok su te žene u razgovoru i dok je Gretica još u borbi sa sobom, eto Mephista unutra, da ju već i na drugi grijeh navede, da se naime sa Faustom na samo sastane. Time, što Mephisto s Martom o izmišljenoj smrti njezinog muža razgovara, pa u nje gnjev raspiruje radi toga, što joj muž poslije smrti nikakva imetka nije ostavio, te još razgovor na njihove žalosne bračne prilike svagja, namjerava u Gretice uzdrmati njene nazore o ćudorednosti.

Kad je u daljem razgovoru počeo govoriti o ljubavi, hoće najzad tobož da ode, znajući unaprijed, da ga Marta u ovom momentu pustiti ne će. Rad bi znala „wie und wann mein Schatz gestorben und begraben!“ Marta hoće da ima potvrdu, da joj je muž umro. Ta je želja Mephistu dobro došla pa veli:

„Durch zweier Zeugen Mund,
Wird allerdings die Wahrheit kund.“

Drugi svjedok biti će Faust, koji će Mephistovu izjavu potvrditi, a Gretica neka takogjer kao svjedok tu potvrdu čuje. Kad je Marta na taj prijedlog pristala i sastanak bi iste večeri u njezinom vrtu zakazan, udalji se Mephisto, da Fausta, koji na nj nestrpljivo čeka, o uspjehu svog poduzeća obavijesti. Nestrpljivost Faustovu upotrebljuje Mephisto, da ga zlobnim primjedbama i doskočicama bocka; dapače on svoj bezobrazluk u toj mjeri izrabljuje, da Fausta sklone, kako će krivo svjedočiti glede smrti Martinog muža, čemu se je on s početka opirao, tek kasnije ipak je pristao.

Strast ga je sasvijem zaslijepila i već je toliko u vlasti Mephista, da se uopće više ne može ni njoj ni njemu oprijeti.

Naredni prizor prikazuje nam oba para, Mephista sa Martom, Fausta sa Margaretom. Divno je pjesnik u ovom prizoru istakao kontrast u karakterima ovih ženskinja; u Marte proviruje iz svake riječi, iz svakog pogleda prostota i podlost, dok se u Gretice čista, nesebična ljubav pokazuje. Ona ne pojmi da Faust može u razgovoru s njome zabave naći, jer zna — kako veli.

— — — „dass solch erfahrnen Mann
Mein arm' Gespräch nicht unterhalten kann.“

A kad joj on na to ruku poljubi, da time pokaže koliko mu je vrijedna, dovikuje mu:

„Incommodirt euch nicht! Wie könnt ihr sie nur
küssen?“

Tà — ta ruka je ružna, hrapava! Što nije sve morala njome raditi, jer joj je mati, „gar zu genau“, pak onda svagja govor na gospodarstvo, na kućni posao, koji joj ispunjava cio život. Gospodarstvo im je maleno, veli, ali posla ima uvijek dosta, jer nemaju služavke i njoj valja: „Kochen, fegen, stricken und nähen, und laufen früh und spat; und meine Mutter ist in allen Stücken so accurat!“

Iz daljnjeg njezinog govora razabiremo da ima u vojsci brata, da joj je jedna sestra umrla, kojom se je kao djetetom mnogo bavila, te u mnogome mater zastupala. Siroče se je rodilo poslije očeve smrti.

Drugačije je kod Marte. Dok Gretica ne vjeruje i ne može vjerovati, da bi se mogla Faustu svidjeti i da bi ju on zavolio, nastoji Marta na sve moguće načine, da Mephistu izmami priznanje da ju ljubi, da bi joj rad bio mužem, ali ovaj umije krasno umaći toj zamci.

Kada se je Faust uvjerio, da mu je Margareta sklona i da ga ljubi, svagja govor na njihov prvi susretaj i ona mu sada izjavljuje, da je već onda, ma da ga nije pravo ni vidila, za nj simpatiju osjetila. A da se uvjeri da li i nju Faust ljubi, pokušaje o tom osvjedočiti se pomoću cvijeta Lijepe Kate. Povoljan odgovor cvijeta ragja u nje neopisivo, upravo djetinjsko veselje. Ponovno ju Faust uvjerava o svojoj beskrajnoj ljubavi, izrazujući to svoje čuvstvo nježnim i umnim riječima. Kad ju za ruku primi htijući regbi svoju dušu u njezinu preliti, usplamti i u Gretici do sada još tinjajuća ljubav silnim plamenom. — U njoj se ragja nov život. Ali ni Faust nije u tom momentu ravnodušan, i on osjeća prama Gretici neizrecivu ljubav, ljubav, koju nije kadar riječima izraziti, već samo pogledom. Rastanak od drage doveo bi ga u očaj, a Margaretu je čuvstvo u toj mjeri obuzelo, da ne može ni riječi izustiti, nego samo time, da se svoga miljenika nježno dodirne, odaje ono, što osjeća. Čuvstvo ljubavi u toj mjeri ju je obuzelo, da bi mogla uslijed njegova tereta smalaksati, pa s toga bježi od svog junaka. Koja razlika izmegju Margerete i Marte! Gretica bježi — zbog čuvstva, koje ju je obuzelo, ispred svoga miljenika, a Marta, pošto joj je trud uzaludan da Mephista sklone neka bi izrazio želju, da još s njim ostaje, veli, da bi još neko vrijeme ostala i u njegovom društvu proboravila, kad ju ne bi bilo strah, da bi radi toga na glas doći mogla! Tim riječima ruga se Mephisto, ali podjedno i odaje svoju paklensku radost, kad vidi, da je Faustu uspjelo predobiti Margaretino srce. Sveto čuvstvo ljubavi Sotoni je nepoznato, pa ga za to gdje god može ismjehava. To vidimo u narednom prizoru, koji se odigrava pred kućom u vrtu. Tu čeka Gretica nestrpljivo, puna čeznuća, svoga dragoga: ona stoji pred vrtnim vratima pa gledi kroz vratne pukotine, gdje se Faust približuje, a on se opazivši ju nagne preko vratnica, te ju prvi put vruće poljubi. Ona ogrlivši ga vraća mu poljubac, govoreći:

„Bester Mann! Von Herzen lieb' ich dich!“

Sada osjeća Faust, koji je prije svako plemenito čuvstvo u ljudi prokleo, da za čovjeka ipak imade sreće i ljubav da je ta sreća.

Strast i putenost, u koju ga Mephisto hoće da strovali, postaje mu ogavnom, kako nam naredni prizor pokazuje. Margareta odbija Faustovu ponudu, da ju do kuće sprovede, jer se svoje matere boji, za koju je već više puta rekla, da je stroga, ali otkriva želju, da bi se njih dvoje opet skoro sastali. Kad bude poslije toga rastanka sama, govori ove poznate stihove:

„Du lieber Gott! Was so ein Mann
Nicht Alles, Alles denken kann!
Beschämt nur steh ich vor ihm da,
Und sag' zu allen Sachen ja.“
Bin doch ein arm unwissend Kind,
Begreife nicht, was er an mir find't.“

stihove, u kojima izriče udivljenje svoje nad mužem, koji je njome sasvijem ovladao, koga mora slijediti kamo ga volja; naivnim, ali iz dubine svoga srca dolazećim riječima ispovijeda svoje neznanje i ništetnost u razmjeru prama svom ljubavniku.

Slijedeći prizor prikazuje nam Fausta, kako je uzbugjen čuvstvom ljubavi, koje je njime ovladalo te opojen čistom ljubavlju, pobjegao u prirodu i samoću, bojeći se da Margaretu uslijed svoje strasti ne unesreći. Mir je u njega narušen, nezadovoljan je sa svim stvarima, koje su oko njega te luta od nemila do nedraga. Koliko Faust i nastojao i htio, da se grijehu ukloni, u rukama je svoga druga, hladnog, bezobzirnog i bezobraznog Mephista, koji ga na svoje vlastite oči ponizuje, pa za to nadovezuje:

„Er facht in meiner Brust ein wildes Feuer,
Nach jenem schönen Bild geschäftig an,
So tauml' ich von Begierde zu Genuss
Und im Genuss verschmacht' ich nach Begierde.“

Ovi stihovi već nam nagoviještaju pad Gretičin, ali podjedno vidimo da je u Fausta ćudoregje probugjeno, ali da još ne može savladati ona niska čuvstva, koja su se u njem rasplamtila.

Ovaj njegov boravak u prirodi, gdje se njezin bujni život pokazuje, opojio ga je sasvijem; ta on a i sve, što je oko njega u prirodi, svi stvorovi u šumi, zraku, vodi — sa svojom svježom životnom snagom — svi su mu braća. A kada se podigne bura, te u šumi „braust und saust“, siguran je u bližoj pećini od nepogode vremena kamo se je uklonio, gdje svjestan svoga zadatka, svoje svrhe postaje, pošto mu se otvaraju „geheime Wunder“. A ako mu se sada pokaže blijedi mjesec u svom potpunom sjaju, pokazaće mu se u duši njegovoj pradavna prikaza, koja će ublažiti „der Betrachtung strenge Lust“. — Tek ne uživa Faust zadugo u ovoj tihoj sreći, nedade mu toga podli Mephisto, jer, eto čim je došao, već se nabacuje na Fausta strjelicama poruge. A kada mu Faust radi toga postupka svoje negodovanje ističe, predbacuje mu Mephisto nezahvalnost — te tvrdi, da Fausta već davno ne bi bilo megju živim, da baš njega — Mephista — nije, koji da ga je otrgao od raznih ludih njegovih spekulacija time, što mu je svjež i ugodan užitak pribavio. A sada opet eto u pećini čepi, jadikuje i nariče, kao da živi životom bez nade i naslade. Vidi se: e je još doktor:

„Dir steckt der Doctor noch im Leib.“

(Nastaviće se.)

San patnika.

Na koljena, trudan, pane
I na mašklin skuči ruke,
Da umorna uda gane,
S mnoge muke bez — zamuke.
U rudniku plamte sv'jeće,
Vani sumrak svjetlost gasi:
U tom času božje zvono
— On ga ondje čuti ne će —
Već se glasi.

Od naporna srvan rada
Na kamenu kleči golu;
Molitva mu zadnja nada
U vječnome suza dolu.
Žarko moli; ali s truda
Sapele mu ruke spone,
Te na mašklin kano mrtav,
Izmegj' onih crnih ruda,
Glavom klone.

Sanjao je, da se moli
U velebnom nekom hramu,
Tražeć l'jeka svojoj boli
U molitve nježnom plamu;
Skrušen kleči pred oltarom
Čiste duše, srca čista:
Svugdje tama; — samo gori
Kroz okance živim žarom
Zv'jezda blista.

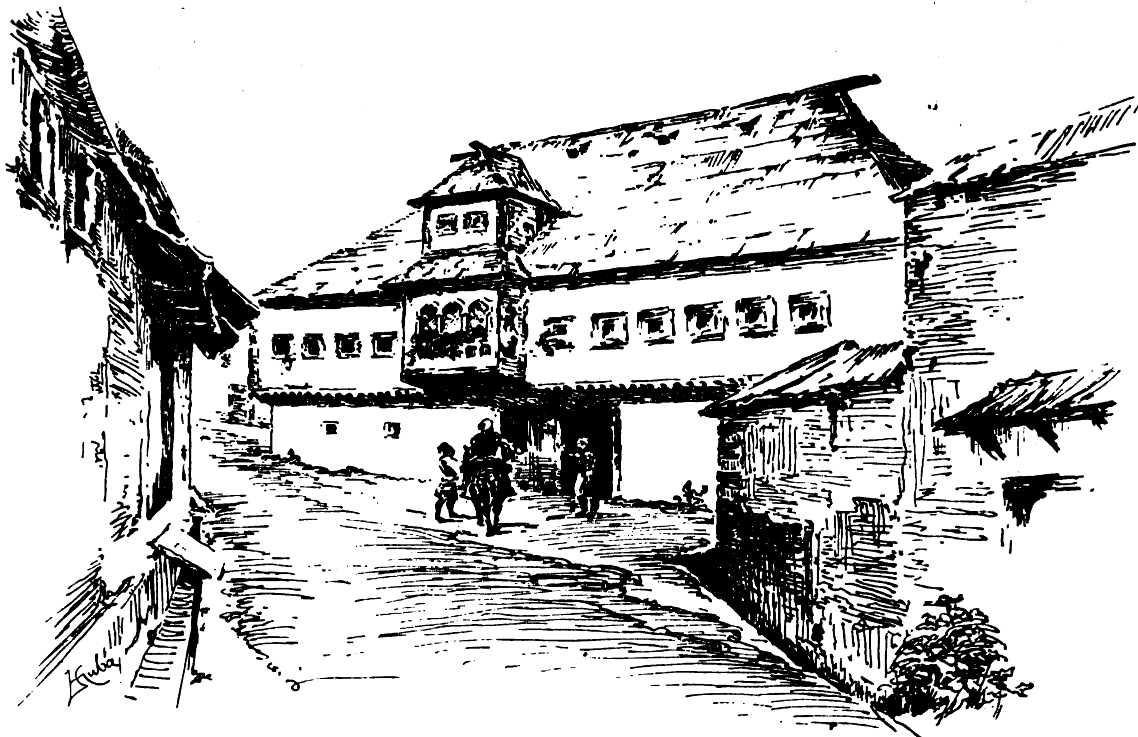
Skrušen kleči, pa se Bogu
U nevolji svojoj tuži:
„Dragi Bože, već ne mogu;
Ti mi svoju pomoć pruži!“
Naokolo tiho svuda,
Nigdje daha, nigdje glasa;
Samo gori iz visoka
Šapat čuje tajnog čuda:
— Ima spasa! —

Jadnik ne zna tko to zbori,
Je li sanak, je li java;
Pa uzdiže oči gori,
Okle okno obasjava.
Jel' obični glas to samo,
Ili odjek duše vajne,
Il' poruka neka sveta
Sa daleke one tamo
Zv'jezde sjajne?

„Dragi Bože, već ne mogu
Da podnosim svoga bola;
Imam doma djecu mnogu,
Sva su gladna, bosa, gola.
A ja radim poput mrava,
Svak se mome radu čudi;
Ali opet nikad bolje...!“
Glas mu tugu oblakšava:
— Strpljiv budi! —

„Radim, trudim, al zaludu —
U mom domu b'jeda traje,
Nema sreće u mom trudu,
A sv'jet za me malo haje.
Samnom samo prezir d'jeli,
Za me ima samo psosti —
A u duši to me peče....“
Glas mu tajni tiho veli:
— Prosti, prosti! —

„Dragi Bože, više puta
Na me gorka sjeta pada,
A miso me neka kruta
Gore muči sred tog jada:
Mržnja moje srce para,
Osveta mi dušu snubi;
Pa se jedva, jedva držim....“
Glas mu ljupko odgovara:
— Ljubi, ljubi!

Han u Livnu. Slikao *L. Kuba.*

„Utjehe mi nigdje nema,
Svakim danom gore biva,
A valjda mi sudba n'jema
Još i gorih muka skriva.
Molio sam mnogo, mnogo,
Ali što mi nebo šalje?
I nada me već ostavlja."
Glas mu na to šapće strogo:
— Ufaj dalje! —

Nikola Ostojić.

Slike sa sela.

Piše *Božidar Čerović.*

Selo, s koga pišem, nije da rečeš ni kako veliko, pa da je radi toga znano, a nije ni postojbina kakvijeh junaka i divova staroga vakta i zemana, pa da bi poradi njih bilo čuveno, nego je selo ko i druga omanja sela; selo za koje se i ne čuje, koliko da ga i nema na ovom svijetu.

Tamam, kaono ti što često nagješ najljepši cvijet na onom mjestu, za koje nijesi nikad prije znao ni slušao, eto tako izgleda i meni moje selo — moje Poglivje.

Moje je selo meni svježi cvijetak u tišini daleko od dreke varoške, pun bujnosti i mirisa, i ja se veselim kao i moji seljani, što nema puno po njemu varoškijeh gosti.

Visoki Levutar kao angjeo čuvar nad njim lebdi vječno bez prestanka, sipajući iznad njega i po njem miris svojih gustih šuma, punih gorskog mirisavog cvijeća.

Namjeri li te kad god put iz Trebinja u Bileće, naći ćeš ga: Kućice mu se bijele, kao da je palo jato labudova ispod ponositog Levutara.

I tebi evo, Pavle, slatki moj brate, presagjuje tužni brat ova tri cvijetka na grob, koji prerano pokri tvoju bujnu mladost. Cvijetci su sa sela u kom smo i mi obojica ponikli, koje si i ti vatreno ljubio i ako te struja varoškog života od njega trgla bijaše.

Novi seoski „prorok".

U nas ti je ljeti prilično vruće. A kako je tek onome, koji je po čitav dan na polju, pa radi? Pa Boga mi lakše nego nama, koji se prenemažemo nad knjižicama, vičući: te sad mi je ovo, te sad mi je ono....

Tako mi reče jednom ko u šali Kolačina.

Mi smo — veli — navikli i oguglali pa, jà sunce peklo, jà mraz pucao, nama svèdno. A mi smo seljaci ko luda djeca; eto često nas mnogo što šta i zaboli, a nikom ne kazujemo.

A znate li ko vam je taj Kolačina?

To ti je neki veseljaković u našem selu. Gdje je njega, tu je smijeha. Nasmijaće te, valaj eto, pa da si malo čas sve pokopo. A on ti je bio i neki „borac za slobodu". Rado priča kako je išo u bojeve s Crnogorcima. On — veli — pozna svakoga iz ovih strana, ko je tamo u ratu bio.

Jednom — pričali su mi — došo neki trgovčić u naše selo, pa se raspričo, kako je sjekao mnogo pod Klobukom, a tu bio i Kolačina, pa se vele nešto uzvrtio i uzmučio; počeši se sad po glavi sad po legjima, dok najpošlje oduši:

— A da nijesi počem ko nosio zobnicu, pa kupio fišečine i olovo za vojskom — jà, à?! — Pa ga ispod oka poglednu.

Eto taki ti je Kolačina. A dobar je i zadovoljan; on se ni malo ne ljuti, što ga nijesu za hrabrost odlikovali, jer on to ne bi·ni nosio — veli, to je samo za ljude, koji se ponose!...

Bijaše nedjelja. Čitav sam se dan prevrćo ispod moje košćele, birajući gdje je gušći hlad. Čito sam nešto, ali sam se slabo pomico. Nešto vrućina, te mrtvilo, nešto opet ko god progji, pa se porazgovori; eto sve tako, te ti ja ne prevrnuh ni dvaest lista od moje knjige.

Sunce se bijaše taman smirilo i klonulo na zapad; istom što se zlatijahu još vrhovi Levutara, Požara i okolo brda. I meni se valjadijaše ustati, pa htjedoh krenut na razgovor u selo.

Ja istom počeo razmišljati kuda ću, kad čuh neko cerekanje i graju. Propinjah se na prste i okretah okolo glavom, ne ću li koga vidjeti, dok u to protrča dvoj-troje djece jedno za drugim. Za njima trčaše i moja seša.

Pitam je: kud će, ali ona se ne okreće... trči jednako. Samo što reče: Eno došo, kažu, oni prorok, znaš; potrči i ti.

Bog s nami, pomislim, kakav prorok?

Najpošlje ti bogme i ja razmani se i nogama i rukama, te za njima.

Iskupilo ih se pred Ilijinim hanom puno. I Kolačina, vidim, tu. A djeca zadirkuju, smiju se viču: ništa ne znaš, šta se radi.

A tek kad mene vidješe, onda i još više.

Stigoh i ja.

Megju njima nekakva čudna prilika. Čovjek gotovo go; samo što je na njemu nešto malo gaćica od modrače i pr'o golih ramena prebacio nešto polovna gunjčeta; eto... to je sve.

Od sunca i prašine mu tijelo dobilo neku čudnu žuto-crnu boju. Kosa mu crna ko ugalj i kovrčasta, pa se po njoj uhvatila prašina, a brada gusta i fina, još uz to brkovi puni i usukani, eto ko da je sad iz najprve berbernice.

Ruke mu za čudo male, eto take ni u djevojke, samo što su mu pocrnjele od sunca.

I ta prilika čim opazi mene, poče se otimati da ide, ali mu oni ne dadoše, zaustavljaju ga. Kolačina ga jednom rukom prihvatio, a drugom maše put mene vičući neprestano: E... e... primakni se, evo ovaj prorok pohodio naše mjesto!

Kakav „prorok"? zapitah ja smijući se.

Dok će ti ona prilika meni, gledajući me nekako poprijeko:

— „Prorok," „prorok"... da šta ti misliš; ili mniš, da ti je sve znanje u toj knjizi, što si je pod pazuho stisko..? Što vas daleči od... Boga... vjere... i svega, te ne vjerujete ništa... jadnici...!

Kakve tek riječi...

I ja ostah ko ukopan.

I nehote se maših knjige, za koju bijah i zaboravio i ako je nošah stisnutu pod pazuhom. Pogledah je ko da dotle i ne znagjah koja je. To bijaše Renanovo djelo o životu Hristovu.

Zaista čudnovat „prorok". Ne znam kakav sam tad bio u licu, ali sam osjetio za čas neki ko vruć oblak da mi progje preko njega.

Dok će ti njemu u tome Kolačina, drmusajući ga:

— Ej ti... zar rezili ti (koriš) poštene ljude?..

— Pa šta sam reko? pitaše sad blaže „prorok". Jesam li što nepošteno kazo? Ono bi mu reko, pa da je tamam od kuće Petrovića...

— Čas' joj i poštenje, more, ne zalazi toliko! — razadrije se Kolačina, jer se nagje na onu zadnju riječ ko uvrijegjen.

— E onda ništa, ako ćemo se ljutiti — reče prorok.

Ja ću tek da to prekinem:

— A ko li ti ono bi prijatelju? Nijesam čestito ni dovršio, a on se osiječe:

— Čovjek ko i ti, da ko, vidiš...

— E ako ćemo se ljutiti, onda ništa — zagjoh opet sad ja njemu.

On se razgali, pa će onako veselo sa punim ustima smijeha:

— Boga mi imaš i ti razlog...!

A ded nam što pričaj, ako znaš, rekoh, i šta te natjera, da tako ideš go po svijetu?

— Hm... Šta me naćera? Vrućina, da šta?!... A što idem?.. Idem za svoju volju; danas je slobodno ići i pjevati, pa kud hoćeš i možeš, tamam dokle te noge nose, a oči vode.

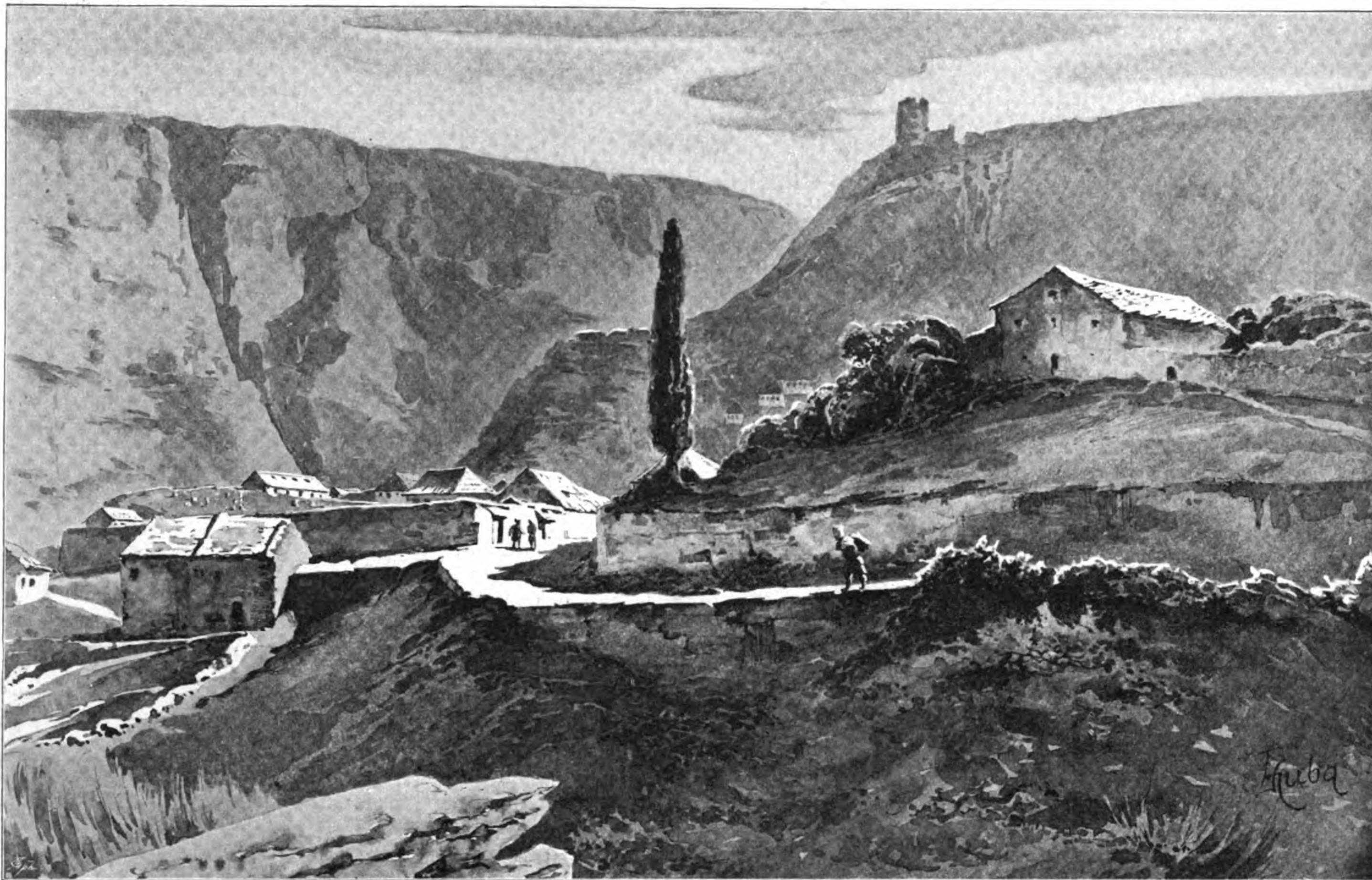
Žene, što se bijahu skupile, poizmakle se malo na stranu, te gledaju ko ispod oka, a sve što svijaju usnama vičući:

— Nemojte ga... jadan!

— U to dotrča jedno dijete s komadom hljeba, pa ga ponudi „proroku".

Vodonoše u Livnu. Slikao *L. Kuba.*

Pogled na staru kulu u Livnu. Slikao *L. Kuba.*

— Evo uzmi, spremila ti majka...

— Ja nijesam gladan. Kad sam gladan i sam zaištem od poštenih ljudi.

To bijaše kratak odgovor njegov.

Dok će Kolačina:

— Ostavi, jadno dijete; zar tvoja majka ne zna, da sveti ljudi ne jedu..!

— Nemoj se šaliti i sprdati sa „svecima“! Treba dugo kušnje i mučenja, dok se posveti...

— Pa eto i ti se mučiš!... — Mučim se, ali nijesam svetac!..

— Jesi „prorok“! — doviknu neko iz gomile.

— Bio bi, da ne jede bijeloga luka! zagje opet Kolačina.

Eto tako govoraše, a na svaku riječ što mu smijeh odliježe.

— Ama de nu, čovječe, pričaj nam što? — zagjoh opet ja „proroku“.

— Ne mogu više, umorio sam se; da imam gusle, mogo bih...

Kolačina nagje dva štapića, pa mu podnese:

— Evo, ovo gusle, a ovo gudalo, pa počni!

Ja mišljah e će se taj „prorok“ naljutiti, ali on jok, nego uze mirno štapove od Kolačine, sjede na kamen i prevukavši jednim štapom pr'o drugoga — viknu dva-tri put: gun — gun — gun, dok grmnu:

„Rgjav zeman, a u zle godine
Žlje nam. braćo, s obadvije strane
I s božije i sa naše strane:
Gložimo se i krvimo teško,
Jedan drugom dobra ne mislimo,
Natema nas teško zavadio,
U nas iskru, braćo, poturio,
U srce nam mržnju raspalio,
Zavagjene da nas lakše skrši.
Zli nam oci, a još gora djeca;
Ne slušaju djeca roditelja,
Ne miluju djece roditelji.
Svetinje se u nas ne poštuju,
Crkve su nam vazda zatvorene.
Tako sade, ali dugo ne će!
Bog nas eto, braćo, opominje,
Šalje na nas sušu i moriju
I u hajvan tešku pogibiju,
Pa ako li i to malo bidne,
Od istoka otud božijega
Javiće se repata zvijezda,
Repom će nam zemlju ošinuti,
Pa je bacit u druge krajeve:
Gdje ne ima sunca ni mjeseca,
Gdje ne ima ljeta ni proljeća,
Gdje ne ima zime ni jeseni,
Nego vječna tama i nevolja!“

Taj zadnji stih otegnu i izvi glasom nekako da čovjeka potrese, pa odjednom skoči na noge bacivši i „gusle“ i „gudalo“, ode putem uza stranu.

Uzalud ga ustavljasmo i zvasmo, on ni da se okrene... Ode.

Gledali smo dugo za njim, jer nas njegova pjesma silno začudi.

Nije se više ni Kolačina smijao ni cerekao, a žene su čvrsto vjerovale, da je to zbilja neki — prorok.

Pitah, da li ga iko poznaje, ali mi ne umjedoše ništa reći, nego samo, da su odavna slušali, kako se svugdje javlja.

Kolačina opet reče, kako su mu kazivali, da je to neki lud čovjek ozdo s granice.

Mrak se počeo hvatati...

Bilo ih je dosta, koje je ovo potreslo i nekako u sumnju bacilo.

A ja sam dugo mislio i krivo mi bijaše, što ga svijet baš ludim zove.

Bog zna.

Sava Lekin mi je prvi komšija, a kuće nam se paze, eto ko da smo najviša svojta.

A i davno se reklo, da je komšija i od brata preči.

Čim sam došao kući sa škola, Sava me pozvo, biva, da mu jednu veče dogjem na sijelo.

— Eto, veli, sazvaću, vala, radi tebe sijelo, da se malo proveselimo. Dogji, što ne ćeš!

Duman-vrelo u Livnu. Slikao *L. Kuba.*

Obećao sam mu, pa i došao. Potrefio sam taman uoči nedjelje, kad su se mogli i drugi bez brige zabavljati i sijeliti.

Bogme nas se skupilo dosta. Sve mlagjarija, a i ostarijih je bilo.

Bio je i Dragalj i Dragaljevica i njihova Mara.

Zbilja, kršno djevojče ona njihova Mara.

Još dok smo mali bili, znam eto, da su mene i nju jedno drugim dražili.

Ja sam joj to ko prebacivo, da li se spominje, a ona pokri oči laktom, pa se stidi — eto djevojka ko djevojka.

O tom se nešto povela riječ i tu veče na sijelu. Dok će joj otac:

— Pa nemojte se, bogme, ništa zareći. Ja ne znam šta sve ne može biti.

— Šuti, jadan, zagjoše mu drugi; on uči, a mi smo seljaci bili i ostajemo.

— Ono da rečeš — i to je istina, ali evo i on ne krije, da je sa sela, a eto koliko ima da je otišo od nas, pa se nije ništa promijenio, ne čeka nikad da mu prvi Boga nazovemo, pa kud ćeš više..!

— Tako je Dragalju! dodadoh i ja. Je li Mare?

Mara prevrće očima, ko da bi me tako htjela da pokara, što je zastigjujem.

— Ama evo da ti pričam, nastavi Dragalj, za istoga mene. Vidiš onu moju stopanicu? — i pokaza prstom tamo gdje sjegjaše ona.

Stopanica to opazi, pa će:

— Eto, sad će on opet o svojoj svadbi.

Pa šta je, reče Dragalj, šta je to ružno? Be, na mnogo se, more, mjesta spominje Dragaljeva svadba!

— Eto s tom istom stopanicom dražili su me, znam dok sam bio ov'išni.

I tu omjeri rukom od zemlje.

Ama kad poodrastosmo, a ono bogme nekako se tamam nas dvoje i zagledali.

Eto sastajali smo se češće, nije se nikad dogodilo, da je Cvijana bila na sijelu, a da ja ne bih bio.

Pa nam se bio i pronio glas, kako smo jedno uz drugo ko šipka i bubanj.

Šta ću ti duljiti?

Bogme poodrasli više. Ja momak za ženidbe, a ona djevojka za udaje.

Voljeli smo se, a mladi — ev' taman jedno za drugo.

E ali stani malo, kume Dragalje, ono što se voli, ne stiže se lako.

Mi bi eto šćeli, ali evo muke: nje neda ćako!

Jedinica pusta, pa je ne pušća u zadružnu kuću.

A boga mi nije se ni čuditi, ko kad niti je preše, a niti je za nevolju.

Da ne rečete da je hvalim, a odista i bijaše djevojka.

— Tu opet pogleda starinski, ali vrago ljasto na svoju stopanicu. — Bogme ja jednom misli i misli, pa najpošlje njoj onako ev' — živ mi — oči, pa u oči:

„Cvijana, voliš ti mene?“ A ona ko stidi se, pa joj muka eto što mi ne može da reče otvoreno, ko i ja njoj. A ja znam jadan: isto ko što i ja nju volim, ali tek tako zagjoh, da joj lakše iskažem. šta sam naumio.

„Ja ću te prositi, pa ako ćako neda, hoćeš se ti spraviti, pa da te ukradem?

— Daće ćako, dobar je on...

To reče eto, da se jedva čulo, onako kroz nos i gledeći preda se.

— Ama ako ne dadne?

— Onda... onda radi kako znaš..! a oči ne diže sa zemlje.

To je bilo na nedjelju dana pred Božić.

— Šćepan dan — i jes' mi krsno ime — prosiću te, pa ako neda, a ti da si spremna, da te grabim.

Tako je baš i bilo. Tamam na Božić poslah prosca, ali je otac nije dao. Odbio me, veli: još je dijete.

Ama ja spravan ko o Božiču, a zovno i paroha. te ti bogme nju prevedi. Sve sam.

— De nu, upadoh mu ja ovdje u riječ, pričaj nam, kako je ukrade? — A on nastavi:

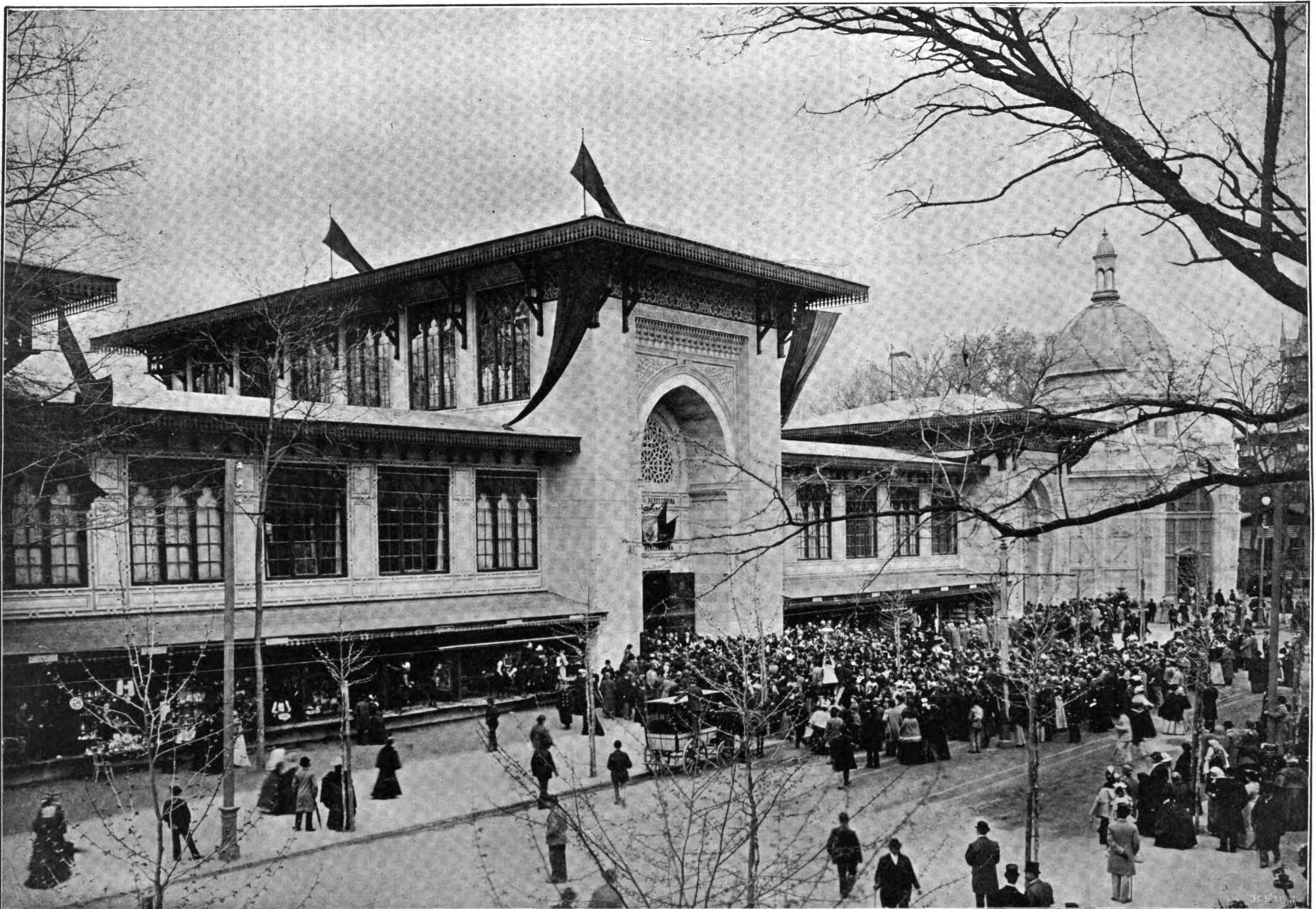
Ama ja s njom unaprijed ugovorio, i urekli mjesto na kom će me čekati, pa o ponoća, kad je svak spavo, došo i prihvatio, pa Bog te veselio. Nijesam ti ja tražio ni prćije ni darova, nego čiplak djevojku, pa eto ti. Čim dovedi kući, onda odmah vjenčaj i — Bog te veselio!

Popo kaže:

— Čuješ, Dragalju?

— Čujem, oče!

— Sad joj idi ocu uprav s njome i kaži mu sve po istini.

Bosansko-hercegovački privredni paviljon u času posjete Njegovoga Veličanstva.

Boga mi, bi mi neugodno, ali, valja popu slušati; pametniji je.

Tamam se svanjiva, a ja Cvijanu za ruku, pa njezinu ocu.

Majka joj bijaše ustala.

Kad nas spazi u svečanu ruvu, osta ko ukopana, pa će tek:

— A okle vi dvoje zajedno tako rano?

Ispričah joj šta je i kako je, a ona se snebiva, pa otpoče tamam ko nabrajajući:

— A ja se i čudim žalosna, što jutros moje Cvije nema, da ko obično prva ustane, vatru potakne i kavu pristavi. Žalim je; mislim eto ko Božić, pa vazda na nogama te prispala.

U to čusmo kako se ćako kašljucnu... digo se.

Pa će punica:

— Eno ga, Cvijana jado, ja ne znam bogme kako ćeš mu na oči...

Lako — rekoh, evo i ja i ona zajedno, pa neka čini s nama, što hoće.

Eto, istom se ćako digo, a mi ti oboje, pa preda nj.

Padosmo na koljena, pa ko iz jednog grla:

— Blagoslovi ćako!.. Čovjek osta ko izvan sebe, a punica će:

— Ne rastavljaj Mitre, što Bog sastavi..!

On trlja oči... hvata se za čelo, a u to zvono sa seoske crkve oglasi jutrenje velikog praznika.

Ćako se prekrsti, pa će tamam ga, Bože, zvono slomi: Bog vas djeco blagoslovio!

Poljubismo ga u ruku... Veseli ko da je naša carevina.

Pa onda istom na svadbu.

A znaš kakvo je veselje, kad se sastane i krsno ime i svadba.

I baš osvadbismo.

A šta ja znam, kako je i mojoj Mari sugjeno..?

Bog zna! rekosmo svi i dalje sijelismo.

Iz češke lirike.

Prevodi *Josip Milaković.*

Syrinx.

Pan reče nimfi:
„Ljubiti te želim,
Tvâ vlažna usta mojima uvelim,
Na dušak ispit dušu tvoju hleptim
Ko Helij rosu, mašinom što trepti,
Što s' u kap zlata u narcisu m'jenja.
Ja tebe hoću, do tvog mi ljubljenja,
Do daha tvog, što miri timijanom,
Iz Hyble nad kim pčela zuči rano,
U modroj pari Gaja dok počiva.
Ja n'jesam kriv, što s' vita i sanljiva,
Sto usne tvoje ambrozija kiti,
Sto ispiću je. Moja moraš biti!"

Njeg' ču — i mah se ona u b'jeg dala,
Al pokraj r'jeke, hrid gdje j' tamna stala,
Tu klonu mlada u zelenu travu;
I tuklo srce, diže krasnu glavu,
I k majci sviju, Veneri, zajada:

„Daj mr'jet mi slatko, ko što živjeh mlada,
Tek Satirove zlobe me obrani!"

Već Pan bje kod nje, zgrabit je nakani,
Al uzmaknu, — gle, pred njim vrba stane
I plašno su joj trest se stale grane
I zviždat vjetrom, ko da mu se smije.
Pan k r'jeci skoči, gn'jevom uzavrije
I urezavši prut sa vrbe jednim časom
Tu pištalom ga prsti stvore fini, —
I časom gle, u večernjoj tišini,
Ču glas se plesa, zujeć bolnim glasom:

„Pob'jedih ipak — ja te ljubim veće,
Na vlažna usta moja suha mećem,
Tvu dušu usna na dušak mi pije!"

U fruli Syrinx tako vječno žije.

Jaroslav Vrchlický.

Mirta — cipresa.

Kol' sretni smo! — Kad sve nam Bog već da,
Ti mirtu uzmi, a cipresu ja!

Koj sunce htjede, iza boja tad
Uz mjesec, zv'jezde smiriće se rad.

Ti mirtu uzmi, men' cipresu daj —
Ko kriv je s tog', nad grobom raste l' taj?

Njen tužan šum će možda mir ti dat,
Mir vratit duši, snu tvom pokoj zlat.

A hum će moj, znaj, planut ružami,
Tek ti na zemlji nek si sretna mi!

Jaroslav Vrchlický.

Iz „Večernjih pjesama".

To oko tvoje divotno...

To oko tvoje divotno —
Jezerce je u tami,
S modrinom neba kuplju se
Tu zv'jezda mili plami.

A čisto je ko kristal sâm,
Dno vidjet mu je krasno;
Al ko duboko zaroni,
Utonuti će lasno...

Ja dugo bjeh zan'jemio...

Ja dugo bjeh zan'jemio,
Ko st'jena mučah pusta,
Al jedan tvoj je poljubac
Razr'ješio mi usta.

To bješe kao majski dažd
Na kiše žednoj grudi, —
U duši sada pjesmica
Za pjesmicom se budi.

Ti ne čudi se...

Ti ne čudi se, čuješ li,
Gdje ptice tebe slave, —
Onomadne mi pred veče
Na oknu mom se jave.

I došle opet, dogjoše
Ko k znanome već drugu,
Jer kao ptić sam slobodan
U njihovome krugu.

Ja pjevah pjesme o tebi
I ljubav duše moje,
A po njima ugodiše
I ptice glase svoje.

Posjetih netom ptice te
Ja opeta u gaju,
I čudom sam se čudio,
Gdje pjesme moje znaju.

Ja snatrih, da si umrla...

Ja snatrih, da si umrla,
I slušah gudbu zvóna,
I plača bje i cviljenja
I naricanja bóna.

I prostr'ješe ti divan log
I spomenik ti dali,
A stih da na nj' ti napišem,
Tu prijazno me zvali.

O od kamena ljudi vi,
Tu srca mog vam evo,
Pa urežite u kamen,
Što jošte n'jesam spjevo.

Vi n'jeste htjeli vjerovat
U ljubav žarkog plama,
Kad kâm će zborit, možda će
To ljepše reći vama!

U tvojim rukam' leži sve...

U tvojim rukam' leži sve:
Tu metnuh srce svoje;
Bog pjesmom mi ga nadari,
Da sv'jetu sreću poje.

A srce, divna ružica,
Tek svagdje ne će rasti, —
Do ljubavi je, hoće li
Il' uginut, il' cvasti.

A srce, divna ružica,
O bujnoj žije rosi,
I kad je nebo prijatno,
Tad krasan plod nam nosi.

Iz ruku dogje l' ono ti
Mom rodu dikom pravom,
Tad znaj, da pozni v'jek će još
Obasipat te slavom!

Vít. Hálek.

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

(Nastavak.)

Petar Bezuhov, Natalijin muž jeste isti knez Tolstoj, biva onaj, što bolje od svakoga izvodi spisateljevu društvenu nauku. Deset mu bilo godina i već ga poslaše u tugji svijet, gdje se uzgoji i ostane tamo do dvadesete godine. Povrativši se u Rusiju bijaše neodlučan pri izbiranju službe, te življaše slobodno s mladim ruskim aristokratima.

Stari otac na smrtnoj postelji pripozna ga za sina, te ga učini baštinikom ogromnog imanja. Postane na jedan put bogat, vidi gdje ga svuda lijepo dočekuju i gdje mu se svak klanja. Na jednom začaran ljepotom Elene Kuraghina, vjenča se s ovom budalastom i lakoumnom ženom, koju je društvo držalo ko „femme charmante et spirituelle".

Dosádivši mu život, što ga je sprovodio više godina i sumnjajući u ženinu vjernost — i to opravdano, ostavi je, te pogje u Petrograd. U putovanju srete neku nevoljnu ženu, pa promišlja o svome bogastvu, koje mu ne može dati sreće, dok bi ona žena bila srećna sa samih sto rubalja. U Petrogradu pogje da traži nauke, u Slobodnih Zidara da nagje sreću. Neki stari Slobodni Zidar nauči ga da vjeruje u Boga, da živi pošteno, da ljubi bližnjega i da se povrati svojoj kući.

Tako on otide s nadahnućem, da će se preporoditi.

Njegove se sumnje rasplinuše; tvrdo vjeruje u bratsku zajednicu svih ljudi, jedino sredstvo kojim može pomoći jedan drugoga na stazi krjeposti. Tako on naime shvati početke Slobodnih Zidara. Kad dogje u Kijev, pozva nadglednike svih svojih imanja te im izjavi, da želi osloboditi težake od ropstva i osnovati bolnice, zakloništa i škole. Ali ga nadglednici uvjeriše, da težaci ne osjećaju potrebe slobode i da s druge strane njegove ekonomske prilike nijesu u najboljem redu. Povrativši se u Petrograd, zadube se sve to više u Slobodno Zidarstvo i njegove nove nauke o ljubavi iskrnjega i žrtvovanju sama sebe tugjoj dobrobiti. S vremenom osjeti da Slobodni Zidari uopće živu drukčije nego što uče i da mnogi stupaju u Slobodno Zidarstvo samo da steku naslova, časti, službe i da budu u doticaju s najodličnijim osobama. Prevaren i uvjeren da Slobodno Zidarstvo nije ono što je on mislio, ostavi ga, te se povrati prijašnjemu načinu življenja, biva lijenčarenju i nasladama. U toliko dobije časno mjesto na Dvoru i to nastojanjem nekog kneza, koji tada bijaše u veliko prijateljevo s njegovom ženom. Tek ovako smiješan položaj još ga više postidi u društvu, te sjećajući se svoje mladosti, kad dogje ono iz inozemstva u Rusiju s namjerom da služi u korist domovine, te cijeneći aktualni svoj život ko egoističan, a mučen jedino grizodušjem, traži u nasladama i manama priliku da zaboravi tu svoju nesreću. Promišlja, da mnogi drugi živu isto tako a da nijesu srećniji od njega, pa ćuti milosrgje naspram sama sebe i naspram njih.

U ovom duševnom stanju nagje se on, kad izbi na javu bijeg Natalije Rostova s Anatolijem Kuraghinom.

On se neprestano sve to većma približuje sirotoj djevojčici, naspram koje osjeća samilost. Megju tim se rat približavaše Moskvi, te se u obiteljima i u krugovima i nije drugo govorilo, nego o strašnome biću. I on se takogjer zanimaše s ovim razgovorima i s hiljadama osnova što se pripravljahu, da se oslobodi domovina, pa pogje u Borodin, u želji da vidi kakovu takovu bitku. Zgražao se uvijek rata i sramio se što se je bojao; dok bi vojnici nasuprot ostajali postojano i mirno do zadnjega časa. Posmatrajući te vojnike, promišlja:

„Biti vojnik, prost vojnik, stupiti u taj prosti život, pristati onamo cijelim bićem, zadupsti se u sve ono što te obuhvata,... ali kako da se trsiš onog gjavolskog bremena, što mi teži na legjima?!" Kad Francuzi stupe u Moskvu, on življaše upravo u tome gradu i bijaše ko — mahnit. Jedna jedina misao bijaše ga zaokupila, biva, da ubije Napoleona i tako oslobodi domovinu. U Moskvi, hoteći jednog dana osloboditi neku djevojčicu iz vatre, bi zarobljen od Francuza, koji mišljahu da je palikuća. Megju drugovima tamničarima oćuti neku osobitu simpatiju spram nekog vojnika, koji bijaše prije težak, a zvao se Platon Karatajev. Ovaj težak bijaše za Petra savršeno lice po svojoj jednostavnosti i istini. Platon je podnosio mirne duše svoju nesreću, u njega bijaše zdrav pučki razum, koji se je izražavao u mnogim poslovicama, što ih je uplitao u razgovor. Nije bio nigda odmetnik, ljubio je svakoga, a kad ga ubiše, jer nije mogao više ići, umre kao pravednik bez jaukanja, i da iko za njim jadikuje. Od Platona nauči, da nije moguće naći sreću ondje, gdje ju je on tražio, nego u zadovoljstvu svakidašnjih zahtjeva bivstvovanja. Petar se divi ovomu srećnomu čovjeku, jer ga ne muče neprestane sumnje o čovječjem životu kao njega. Evo kako je Platon shvaćao život: Ljubi svoga iskrnjega i

ne čini nikome zla! S toga bi dostajalo, da se otreseš svake krive ideje, svih prerasuda uzgojem ti ucijepljenijeh, svih sumnja, što im je uzgoj kriv, te se poragjaju u nama, a da ih poslije ne umiješ ni tumačiti ni ugonetati; u riječ dostalo bi da shvatiš život, kao što ga je shvatao onaj pučanin i da onda postaneš srećnim. Nije to budhistički mir, kojemu se u prostome puku dive Bezuhov i Tolstoj, kako misli De Vogüe, nego je to ona sveopća ljubav, strpeljivost u patnjama, podnašanje bola i svakoga zla. Da se postane srećnim, treba se otresti egoizma, i to je ideja spisateljeva, jer sreća sastoji u izvršivanju sveopćeg zakona ljubavi, a uz egoizam ne možeš da iskreno ljubiš druge. U nama, koji smo uzgojeni, ovaj egoizam usadilo je društvo i uzgoj. Uglagjenost stvorila je u nama nebrojene tobožnje potrebe, kojima ne možeš udovoljiti a da ne učiniš drugome zla, za to nema druge do osloboditi se tih potreba i te uglagjenosti.

Ova ideja, navedena u prijašnjim Tolstojevim djelima, ovdje je jasnije izražena, a naći ćemo je još bolje razvijenu u kasnijim njegovim djelima, i realizovanu u zadnjim godinama njegova života. Tolstoj nezadovoljan da samo gleda život i ideje seljaka, preći će glavom megju nje, da bude srećan kao i oni.

Pravo opaža De Vogüe, da se je Tolstoj vješto[1]) služio ovom mlohavom naravi, osjetljivom i podajnom svakomu utjecaju, kao staklenom fotografskom pločom, da nam prikaže onaj veliki tek ideja, koje progjoše Rusijom za Aleksandra I. Onako kako su dolazile, onako su i privlačile, niko im se nije opirao i podnosile su se u svjema promjenama.

U Bezuhovu duhu vidimo da se razvija slobodnjačko kretanje prvih godina carstva, onda nastupa vrtoglavica Slobodnih Zidara i njihova teosofija. Uvijek je Petar, koji personifikuje čuvstva ruskoga naroda god. 1812., narodni prevrat protiva tugjinca, zlokobnu svjetinu, koja zaposjede dobivenu Moskvu, kada poteče ona vatra, koja će ostati neprotumačena, zapaljena Bog zna od koga.

I doista vidjeli smo Petra, gdje zaokreće moskovskim ulicama, nestalnom namjerom da ubije Napoleona, te da bude mučenik i pomirna žrtva svoga naroda: „Dva čuvstva“, veli Tolstoj, „jednako jaka, poticahu ga nepredobitno na ovu osnovu. Prvo bijaše potreba žrtve i trpljenja za opću nesreću; potreba, koja ga bijaše potakla, malo vremena prije, u Borodinu, da se baci u najžešću rulju i koja ga sada potiskivaše izvan svoga doma, daleko od sjaja i naviknutih želja u kući mu; koja ga najzad nagna da spava na goloj zemlji i da jede mršavu hranu kod vratara Gerasima. Drugo bijaše ono neoznačivo čuvstvo, isključivo rusko, čuvstvo mržnje spram svega onoga, što je konvencionalno, umjetničko, ljudsko; spram svega što većina ljudi cijeni ko najveće dobro ovoga svijeta. Petar bijaše kušao to neobično i opojno čuvstvo po prvi put onaj dan, kad je pobjegao i kad bijaše od jednoč razumio da bogastvo, vlast, život i sve ono što ljudi traže i čuvaju tolikom pomnjom, ne vrijedi ništa, ili barem ne vrijedi ko naslada, skopčana sa svojevoljnom žrtvom tih dobara.“

Osim ovijeh glavnijeh lica u romanu, nailaziš još na bića, koja u životu ne traže nego svoja osobita zadovoljstva, kao Kuraghin i Dolohov i koja ne osjećaju nigda grižnje savjesti. Sretaš takogjer ljude, koji ne čine drugome bez potrebe zla, ali ne čine nigda ni dobra i ne traže uopće drugo nego da se popnu što više, kao Boris Drubezki i Berg. Vidiš i drugih osoba dobrih i pripravnih da koriste iskrnjemu i sposobnih da rade za domovinu u časovima entuzijazma, ali su bez moralne energije da promijene život, te padaju od prve nesreće, što ih zadesi, a netom ona progje, vraćaju se na ismijavanje, umire se, te živu kao i prije. Taki je Rostov.

Napokon nagješ i ljudi, koji niti su sobom niti s drugima zadovoljni, koji teže za moralnim savršenstvom, neprestano anališući svoje rogjene misli i čuvstva, scijeneći uvijek da su došli pak da shvate cijelj i smisao života a da u istinu ne postanu bolji. Ovima su nalik Bezuhov i Bolkonskij.

Ne čudimo se Flaubertu, što je uskliknuo pokle je pročitao ovaj roman: „Ma qui c'é Shakespeare!“ U ovim stranicama čudimo se stalnom i dubokom pogledu u realnost i tako savršenomu i potpunomu poznavanju ljudskog srca. Sjetite se na čas vaših uspomena, kako oštroumno opaža, Schroeder[1]), promislite što je „Vojna i mir“, ova opširna epska pjesma, gdje oživljuje cijelo čovječanstvo, ovaj čudnovati uskrs u svojoj razlikosti i točnosti cijelog ruskog društva početkom vijeka. Ne vidiš samo gdje se mijenjaju pred tvojim očima, jedna iza druge, sve ove tako žive slike, ova bića tako različita, koje si upoznao bolje nego tvoji bliži i suvremenici, jer ih nijesi samo vidio i čuo ko što si vidio i čuo ove potonje, nego si u njih prodro te ih shvatio! Ne čini ti se da si kroz godin, i godin, putovao tamo po Rusiji od Moskve do Petrograda, od sela do' grada, od salona do noćenja na polju?! Nijesi i ti bio prisutan onijem bitkama ove velike vojne, u vijećanju ruskih generala, gledajući grozote po bolnicama, i zapaljenje Moskve? Zar nijesi ti igrao u Rostovoj kući, tresao se pred starim Bolkonskim, ljubio onaj nježni pojav mladosti i živahnosti, kao što je Natalija? Ne ću šta drugo, nego ti napominjem nekoje tvoje uspomene. Sve si to preživio, i oćutio da prolaze godine, ostario si i zaboravio, a sada ti uspomene ustaju iz prošlosti; uspomene stranog i dalekog društva, onog doba u kojem se nijesi bio još ni rodio. Pa dobro! Umjetnik, koji je umio priopćiti tugjim čitaocima utjecaje toliko obilne i raznovrsne i toliko jake, da ih se sjećamo bolje i jače nego li realnih bića, taj umjetnik gotovo nije mogao, da živi ko samo jedna glava i jedan ljudski vijek. Njegova duša ne sadrži zar, da tako reknem, snažno i krjepko sve one duše? Meni se čini da je Tolstoj ko gledao, gdje prolazi „tamnom sobicom“ njegove imaginacije gotovo cijelo ono rusko društvo, koje je on onako savršeno prikazao u svome djelu.

Reći baš *cijelo rusko društvo*, možda je mrva pretjerano. Priznajem i drage volje dopuštam, da veliki dio lica, onako savršeno ocrtanih perom Turgenjeva, pak sva bića onako krjepko živa, u koja se je utjelovila velika i nemirna duša Dostojevskog, u Tolstojevim djelima regbi pogrješavamo; dopuštam da on porjegje opisuje bića po naravi pokvarena, ko što mu spočitava Hennequin i što on ne poznaje *„umjetničku ljepotu manâ“*, ipak polje njegovog motrenja ostaje ne manje rašireno i njegovi pokušaji obuhvataju gotovo sva duševna stanja i sva čuvstva. I zbroj svih pokušaja, u njemu onako nagomilanih trudom motrioca i umjetnika, prisiljava ga da iznese život ko pojavu lošu, kukavnu i grješnu, onako kako to shvata poštena čeljad. Tolstoj nije neopravdanom promjenom zamijenio duh spisatelja svjetskog romana, s duhom prosvjetljena reformatora; ovaki način shvatanja života jeste proizvod njegova književnog pokusa, jest razvoj misli, što ih vidjesmo da se pojavljuju u ovom, a i u ostalijem mu djelima.

U dugačkim razmatranjima, razasutijem tamo i amo po romanu, a osobito po zadnjim stranicama, vidimo, kakvim nastojanjem Tolstoj proučava prirodu i čovječanstvo. Proučava sile, koje pokretaju ogromnim masama, proučava uzroke svjetskih dogogjaja, kao Napoleonove vojne i vrijednost onoga znanja, koje nam ih iznosi — biva povjest. Najzad zaključuje da ideja uzročnosti nije baš primjenjiva spram povjesnih dogogjaja, jer čuvstvo individualnog slobodnog razuma, koje uništava svaku ideju potrebe, ne bi se moglo uništiti nego spoznanjem i svim uzrocima, kojima su podvrgnuti dogogjaji.

(Nastaviće se.)

[1]) Op. cit., p. 309.

[1]) Le Tolstoisme, p. 21.

Jači je Bog od svakoga.

Pripovijetka iz prošlosti. Napisao *Edhem Mulabdić.*

I.

Jedne večeri negdje pri kraju ljeta bijaše Zaim-begov konak na obali valovite Bosne nešto rasvijetljen. Noć istom počela dúljati, još ne bijaše vrijeme sijelima, a po ovom se moglo slutiti, da tu ima ili da će biti nekakav sastanak. Zaim-beg, koji bijaše poznat ne samo u svom rodnom mjestu, već i u drugim krajevima ravne Posavine, sjegjaše te večeri u svom konaku nešto vrlo zamišljen. Otatlijo je dug jasemin pa odbijao dim onako u neznan; krupne obrve nad očima skupio, a brada mu se svaki čas tresla, kao da sam u sebi nešto govoraše.

Kad mu momak donese kahvu i izagje od njeg, oćuti se tutanj uz basamake, i u nutra ugjoše dvojica bega, dvojica jarana njegovih. Ovi ne bijahu pravo ni sjeli, kad stupiše u čardak četvorica, a za ovim doskora petorica sve znanaca njegovih. Kako no bijaše najstariji megju njima, nije skako prama njima na noge, već bi se malo pomaknuo s mjesta primivši selam. Njih je Zaim-beg pozvao na sijelo, te kako oni naslućivahu da ima nešto, to nikakav i ne otpoče razgovora, već poslije običnog pozdrava svak ušuti. I Zaim-beg je šutio. Na jedan put poče Omer efendija, rogjak begov, pogledavši u jednog od zadnjih došljaka:

— Vi osirotiste, Salih-aga?

— Osirotismo, — uzdahnu ovaj, — pa nadoveza: — Alah rahmet ejle! Naš Aziz-beg bî i progje.

— A ostade li u njeg još koje dijete, osim one cure? — jedan će izmegju njih Salih-agi.

— Jok, samo cura i žena mu.

Kod ovih riječi susretoše se sumnjivi pogledi većine prisutnih aga i bega; lice im odavaše neku pritajenu pohlepu i radoznalost. Aziz-beg bijaše zgodan čovjek kmetima i zemljama, a kći mu eto jedna jedina miraščija, pa mislili bezi: ko li će se dočepati onake miraske?

Čas dva bijahu svi ušutili, dok se Omer efendija ne usudi okrenuvši se begu:

— Nešto ima tebi, Zaim-beg? Da nijesi što ćeifsuz (nezdrav)?

— Nijesam vala, dobro sam onako; al' sam gore, neg' da sam i hasta.

— Što je, hajrola? — svi će u jedan glas.

— A ništa; danas sam se malo prićer'o s onim Francuzom.

— S kajmekamom?!

— Ja.

— Ma za što, po Bogu brate?

— A ni za što, — uzdaše beg, pa odhuknu.

— E baš se, ljudi, taj čovjek ne može trpiti! — uspuši se Omer efendija.

— Ta on je gori od pravog Francuza! — otrže se drugi.

— Da je on Turčin, da on nije turska krvopija, ne bi on onake brade nosao, — treći će.

Kajmekam je zbilja nosio bradu, kakvu je i danas u Muslimana teško naći. Bijaše to čovjek pravog turskog porijekla, visok i snažan. Lijepo i smegje lice bijaše mu vazda namrgogjeno, a bujna mu crna brada — na veliko čudo — na sredini prostrižena. Uz to bijaše čovjek učen; znao je osim istočnih jezika još francuski i talijanski. U poslu bijaše tačan, kod kakva prijepora i rasprava pravedan u službi civilnoj, al pravog i najstrožijeg vojničkog karaktera. No pokraj ovih svojstava imagjaše on i nekih mahana: bijaše vjetrovit, ljut i naprasit — pun prave zapadne nervoznosti; a što su najveći jadi: Bošnjaci mu bijahu trn u oku. Njegovu srcu nije mogao prileći ni jedan jediti osim hadžije Mustaf age, Misirca zvanog, koji je bio u vojništvu punih dvanaest godina u Misiru, te prošao toliki svijet, i bio vješt razgovoru. S toga ga kajmekam i begenis'o, te sve izvan suda sjedio s njim pred njegovim hanom na zelenoj čimeni na obali Bosne. O najvećem begu, o najboljem hodži, samo ako je Bošnjak, govorio je kajmekam, da je golema, al šuplja tikva.

— Negdje u selu — poče Zaim-beg — ukraden neke večeri vo, pa zaptije otišle i zajmile nekoliko seljaka, na koje se mislilo, da su ukrali. Megju njima dotjerali i mog hambardžiju Lazara, te ih sve spratili u haps. Dogje mi jutros vlahinja mu i zaplaka, da ga kako kutarišem, a ja dotle ni znao nijesam ni za što. Uspuši me, znaš, molim te; u mene ovaj hambardžija već i ostario, da nije prav k'o dukat, ne bih mu ja dao ključeva od svojih hambarova. Hele, odem ti ja pred podne kajmekamu, ne bi li pustio seljaka. Ih, po Bogu brate, ja šta poradi na me?!

— E, ako Boga znaš? svi će.

— Ja mu istina nijesam svaku ni anlajs'o (razumio), k'o kad zanešeno trtosi, na pola turski i cincarski.

— Ta ono i jest turski cincarin, — odriješi neki iz društva.

— Kad dogjoh, dočeka me, Bog zna, lijepo kao i svaki put; al' kad mu kazah, što sam doš'o, uh — uh —, kazat' vam ne umijem!

Svi izvalili oči u Zaim-bega, a on nastavi, kako mu je kajmekam govorio:

— „Zar je to pamet, zar je to obraz, zar to valja, još mi s time razbijati glavu? Ne! Sin tvoj da je, on će biti u hapsu, dok se vo ne nagje. Sad smo gotovi, ako nemaš kakva drugog posla!“

— Ama preslušaj me, kajmekam efendi, ono nije hrsuz, ono je moj — —! jok, ne da mi izustiti, već: „Za to ne ću da znam: on može biti, da ti je kmet, kum, sluga, subaša, što li ti je; ali on za to nije čist od grijeha i hrsuzluka!“

— Ih, po Bogu brate! — uzdahoše bezi.

— E, vjerujte mi, braćo, da se odaja oko mene okrenula, pa ustao on, a ustao ja; on se dreči, a

Seljačka trka: 300 *m* ispred mete. Slikao *E. A. Čeplin.*

ja šutim, meni ne da ni probijeliti; da sam imao pušku kod sebe, moje i njegovo ne bi valjalo!

Čas dva ušutiše svi. Prijatelji begovi čudili se i snebivali, a Zaim-beg sav uzrujan otpuhnu na čibuk i istjera čitavu krošnju dima, pa onda nadoveza:

— Pa sam vas zovnuo, da se razgovorimo; ovo se beli više ne može trpiti!

— Ne može, beli ne može! — ostali će.

— Ako niko ne će sa mnom, ja ću sam ići glavom valiji u Sarajevo i dâvu učiniti.

— A za što da to činiš? — ukori ga Omer efendija. — To nije samo tvoja muka, već nas sviju. Danas je nagrdio tebe, a sjutra će mene, pa onda drugog i trećeg, i sve nas obredati.

— Tako je, — kimahu neki glavom.

— Već tome treba ranije tražiti lijeka.

Iza ovog se svi zašutiše. Nije svak osjećao tugje bolje kao Omer efendija, a kajmekam ne bijaše još sviju nagrdio, te tako u ovaj čas ne bijaše kod sviju odluke, da se digne tužba na jednog carskog memura (činovnika), a osobito na ovakog k'o što je kajmekam, što no riječ, stvoren od hršuma (srdžbe).

Razgovor se opet zapovrže. Zaim-beg opet nastavio o kajmekamu, pa se na posljetku toliko uzruja i skoči, da bi tog časa kajmekama na komade raskinuo, da se on slučajno tu desio. Još kad i Omer efendija uz to pritače, ostali svi graknuše, da treba što prije tužbu dati, da se taj katil (ubojica) odavle azul učini (digne odavde). Kad se vidje, da svi pristaju na to, Omer efendija reče, da bi najpametnije bilo napisati mahzar (tužbu), te poslati na sandžak (okružje) u Tuzlu. Pošto od prisutnih nikakav nije umio napisati te tužbe, rekoše, da će valjati zamoliti jednog od memura, a Zaim-beg se sjeti tom prilikom mal-mudira (poreznika), koji je odavna bio ljut na kajmekama za neku nezasluženu pogrdu, te da će im on to napisati. Odlučiše s toga sjutra na večer pozvati mal-mudira i svi se opet sabrati na sijelo. Tako i bi.

Kad se ovo društvo razigje sa sijela i kad ih prva polovica izagje na sokak, smotriše, gdje kajmekam promače kroz mrak, a o bedru mu visijaše dugi nož u srebrenim koricama. Kajmekam je običavao cijelu varoš obići po najtamnijoj noći, da se sam uvjeri, je li sve u redu. Od uvijeka bijaše običaj, da se momčadija tuče kod cura obnoć, te bi često i krv pala u ovoj tamnoj bitci. Kad kajmekam dogje i vidje šta se radi, rasturi korakol (stražu) na sve strane, pa i sam pogje s velikim nožem obilaziti po cijelu noć po mahalama. Za godinu dana istrijebi on ovaj zli običaj. Poslije jacije nije se smjela kojasiti živa duša na sokaku. Šta je ovaj mrski dobrotvor doživio kletava od same djece, što im ukide plazalo; ako ga i jedna stigne, nema mu hajra (koristi) od života!

Sjutra na večer sastade se opet sijelo kod Zaimbega. Na sijelu megju ostalim bijaše i mal-mudir. Molbi se njihovoj odazva, istina sa strahom, te im po želji napisa mahzar, ne navedavši ni jednog jeditog razloga: za što da se kajmekam odatle premjesti, već jednostavno: mi ga ne ćemo, pa gotova stvar! Mahzar muhurlejsaše njih dvanaesterica, te ga sjutri dan poslaše preko planina ravno na mutesarifa (okružnika) u Tuzlu, a mal-mudiru obećaše, da ga ne će prokazati.

II.

U Zaim-bega ima sin jedinac i to momak na ženidbu. Čuveni beg, u Zaim-begovu komšiluku, Azizbeg skoro umro i ostavio iza sebe kćer jedinicu u tolikom imanju. Eto prilike! Zaim-beg ovih dana bio zabunjen, pa mu to i ne padalo na um; al' za to mu je hanuma držala na oku Aziz-begovu kuću.

Jednog jutra sjegjaše Zaim-beg s hanumom premišljajući o mahzaru i pijući kahvu. Na jedan put udari žena da ga kori:

— Ti Zaim-beg skupljaš nekakva sijela, a nikako se ne brineš o Asimovoj ženidbi?!

— Ta Boga ti, nije hitnje s tim.

— Ja, nije hitnje, al eto i sinoć htjeli da otmu djevojku nekakve jabandžije (stranci.)

— Koju?

— A znaš koju, Aziz-begovu.

Beg se malo zašuti. U istinu žao bi mu bilo, da mu se izmakne taka lijepa prilika; al' ne bijaše nekako svom voljom pripravan za to.

— Asim je na ženidbu i odavna, — poče beg, — to znaš; ali znaš li ti: bi li se dijete rado bilo oženiti s tog mjesta?

— Za to ti nemaj brige! On još za života Azizbegova hodao za curom.

— A cura?

— I za curu znam; al' mi možemo lahko raspitati.

— Curi je skoro otac umr'o; pa mislim, da nije pametno, dok se to bar malo ne zaboravi?

— To je istina, to i ja velim, već to nije za čekanja. Da mi curu isprosimo, pa može se pričekati koliko se hoće.

— Pa dobro, vidjećemo, — dodade beg ustajući, — ja ću se smisliti danas.

— On potraži Omer efendiju, te se s njim dogovori. U večer dozva staru ciganku Zekićku, koja je život provela baratajući ovakim stvarima. Ona ode po zapovijedi begovoj sjutri dan Aziz-begovici. Tu saznade, da bi majka najvoljela udati kćer blizu sebe, što i kći potvrdi. Obje zajedno rekoše, da još za dugo nijesu zaboravile Aziz-bega, te bi za sad odbile svačiju prošnju. Pošto ciganka ispriča begu što je saznala, beg se donekle osigura, te odluči strpiti se s prosidbom jedan mjesec.

Deseti dan, kako je otišao mahzar, dogje zaptija i pozva kajmekamu Zaim-bega, Omer efendiju i još neke, koji su s ovom dvojicom bili članovi medžlisidare (kotarskog vijeća). Pošto su bili obvezani dolaziti na svaki poziv i svaku sjednicu, to je i Zaimbegu valjalo pregaziti i zaboraviti sve, pa otići. On ih dočeka kao obično: niti je skakao spram njih, a niti ih sveosve prezirao u takoj prilici.

Kad svi posjedaše, otpoče kajmekam:

— Ja sam vas pozvao, da vam kažem jednu emernamu (naredbu), koja je stigla sa okružja. Ta se emernama tiče samo mene, ja sam odavle azul (premješten).

Kod ovih riječi ustade kajmekam, te poče hodati po sobi govoreći:

— Ovo je sada pódrùga godina kako sam došao ovamo, pa mislim, da je za to vrijeme bilo lijepo i vama sa mnom, kako je meni s vama bilo. Meni je vrlo žao, što odlazim, pa mislim, da je i vama tako mene žao!

— Oh, mi vas zaboraviti ne možemo! — uzdahoše neki, a kajmekam nastavi:

— Eh sad sam i ja sretan, kad ovako vidim, da sam zadovoljio i caru i narodu. Za to je i meni vrlo žao što se rastajem s vama!

— Mi vam iskreno zahvaljujemo! — odriješi Omer efendija ispred ostalih, a kajmekam nastavi:

— Ovom prilikom bih vam dao neke savjete, koje — mislim — da ćete prihvatiti, a koji će vam i koristiti. Ja vam se jedino tim mogu odužiti, kad me tako žalite.

— Drage ćemo volje prihvatiti svaki vaš savjet, — jedan će od njih.

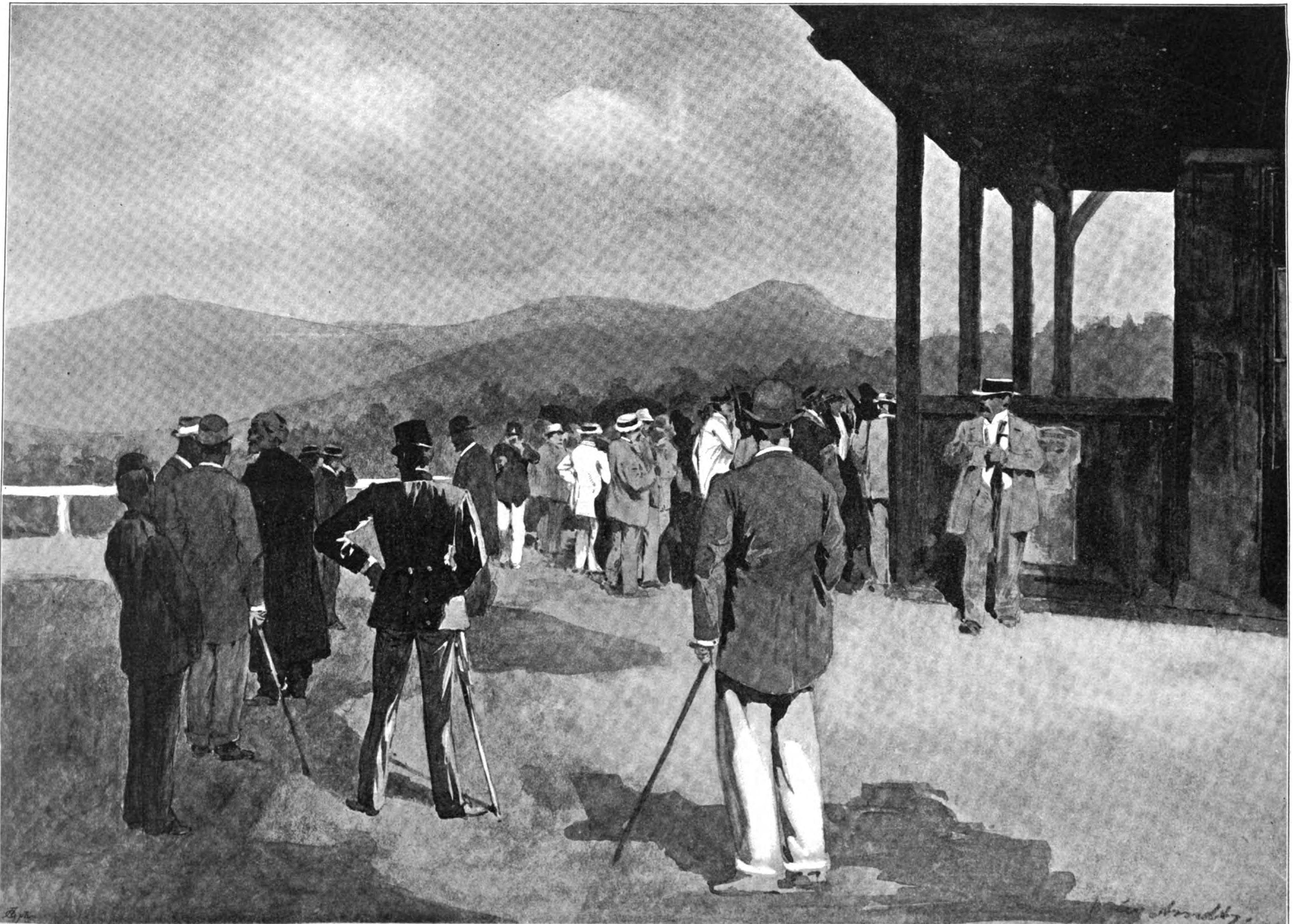
— Vama kao gragjanima i članovima medžlisa ovog mjesta svakako je od koristi paziti se s carskim memurom, pa bio to ja ili ko drugi. Jer uz vas će i on bolje izvršavati svoju zadaću, a vi ćete se opet tako odužiti caru, kao podanici mu. Osobito treba da cijenite memura, koji je iskren i pravedan, a prevarićete se, ako ga budete poštivali s njegova lijepa kretanja, ukusne vanjštine, laskavih riječi i t. d., jer su to svojstva, koja slabo ili nikako i ne utječu na njegov posao. Dalje bih vas savjetovao, da budete oprezni i da znate razabrati hak (prâvo) fukarski (sirotinjski), hak carski i hak zakona. Fukarski hak treba osobito čuvati, caru opet treba carevo, a zakonu ćete dati njegovo, ako n. pr. zločinca kaznite, pa makar njemu ne bilo na svijetu tužitelja.

Ovih savjeta, koliko zbog njihove općenitosti, toliko zbog jezika malo je koji razumio.

— Na posljetku bih vas još molio da budete u svakoj prilici iskreni! Što reknete pred kajmekamom, da to reknete i pred carem, ako bi ustrebalo! A sad ja sam svoje svršio, a vi ste saznali, za što sam vas zvao, pa sad možete ići, jer i meni valja srediti neke poslove i početi se spremati; možda će mi sjutra i zamjenik doći.

Svi skočiše i pàtu učiniše (pozdrav rukom) sa tala, a Zaim-beg tom prilikom prošapta: „Za trag ti se ne znalo, da bog da!“, — ama u sebi. Kad se bijahu zaputili k vratima, kajmekam će na jedan put:

— Eh, vidite, mal ne zaboravih! Sjedite malo, da vam iznesem, da vidite bar i emernamu! — Oni

Pri totalizatoru. Slikao *W. Leo Arndt.*

posjedaše, a on izvuče izmegju spisa emernamu i predade je Omer efendiji. Ovaj preleti očima spis i u isti čas sav problijedi. Ostali ne naslućujući ništa zla, očekivahu, da im Omer efendija to na glas prouči, a kajmekam stajaše na sred sobe promatrajući Omer efendiju. Kad ovaj trže oči u kajmekama, on pristupi k njemu:

— Jeste l' Vi to pisali?

— Nijesam, — odgovori Omer efendija.

— A je li muhur Vaš?

— Jest.

— Je l' Vašom voljom pritisnut?

— Jest.

Kajmekam dohvati spis i predade ga Zaim-begu. Ovaj nije znao čitati spisa, ali odmah prepoznade, da je to njihov mahzar, koji su na mutesarifa spremili. Pošto i ovaj nekako priznade, da je to učinjeno s njegovim znanjem, kajmekam baci spis na svoje mjesto, okrenu se na peti, stade na sred sobe pa dreknu:

— Vidite li dakle! Meni nije muka, što ste vi ovo učinili, jer ja znadem, da vama nije lahko sa mnom; već vam hoću da pokažem: koliko ste tvrdoglavi, plašljivi, dvolični i neiskreni. Da ste vi iskreni, ne bi vi tajili od mene što ste pisali mutesarifu; da nijeste dvolični, ne bi me sad ovdje žalili, a jučer me tužili; da nijeste plašljivi, vi bi meni uoči rekli i natakli mi na nos moju tobožnju krivdu. Ja vas zavedoh malo prije laskavim riječima, što mi inače nije u običaju, već kad hoću da tvrdoglavu dokažem, da je tvrdoglav, pa vas svjetovah i pobugjivah u vama iskrenost. Vi te savjete primiste, al' prividno, jer vi mene smatrate svojim dušmaninom, a od dušmanina se — mislite — ne može čovjek okoristiti!

Kajmekam je govorio sijevajući vatrenim očima unaokolo, a sve se više uzrujavao.

— Negdje u nahiji ukraden je vo, pa megju sumnjive pao i kmet, koje li trice ovoga (uprijevši prstom u Zaim-bega, koji se tom prilikom pomaće s mjesta, kao da htjede nešto reći), pa mi došao, da mu pustim kmeta za to, što je njegov kmet. Kad bih ja pustio kmeta, kad bih zabacio hak onog fukaraša, što mu je vo ukraden i kad ne bi dig'o potjere za hrsuzom, onda, ako ste onaki, kakvi bi trebali da budete, trebali bi da me otpišete mutesarifu. Al' ovako je jasno da vi svojom tvrdoglavošću potpomažete hrsuze i lopove, možda ne predvigjajući u tome nikakva zla.

Ovakih stvari, — nastavi on sav uzrujan, — ja ne trpim. S ovakim željama da mi se ni jedan nije pomolio, jer ću ga s mjesta zatvoriti!

— Pa i jesam, ja ne hašam (ne tajim)! — skoči Zaim-beg, — mog kmeta zna sva nahija kao poštena čovjeka.

— Dosta! — dreknu kajmekam. — Vaše mi svjeločanstvo ne treba; istragom će se dokazati: je li nije li pošten. Nego da vam tvrdoglavcima još jednu kažem....

— To je uvrjeda! — presiječe ga Zaim-beg.

— Pssst! Sad je moja sura (red) da govorim: Vi mene mrzite i prezirete, koliko s moje pravednosti, toliko i s moje spoljašnjosti. Ja nijesam u vašem kijafetu (nošnji); ja se ne umijem, a i ne ću da se previjam i ulagujem ikom; ja se svetoj pravdi samo ugibam i nju cijenim nada sve. A vi? Ja znam sve: Vi mene bacate na dno džehenema (pakla), što nosim prostriženu bradu. Ha-ha-ha! Brada je uopće sunet, dakle put: kako je naš svetac radio. Ako čovjek nosi bradu, to on ide onim putem ili radi po običaju svečevu; a ako je ne nosi, nije ništa zgriješio, a ako je obrije ili prostriže, to opet ni iz daleka ne zaslužuje kazne, koliko kad propusti jedan farz, n. pr. jednoć klanjati. Kod vas je dakle pretežniji sunet od farza. Ja vama za inad sjutra brijem sveosve svoju bradu, pa da vidimo, šta će biti.

Kajmekam otpuhnu na nos od ljutine, pa odmahnu rukom dodavši:

— Sad možete ići! — U to će Zaim-beg ustajući:

— Mene ispišite, ja vam nijesam više u medžlisu!

To nije stvar, — odriješi mu kajmekam, — koja spada u današnji sastanak; osim toga, to nije nikakav red: treba napisati istifu (zahvalu) i predati.

— Ja pisati ne znam; ja vam kažem sad pred svjema, da ja nijesam više u medžlisu!

— Vi ste u medžlisu sve dotle, dok ne predate istife; a ako ne znate pisati Vi, zna mal-mudir!

Svi posukaše iz odaje kao opureni, te se razigjoše ne rekav jedan drugom ni: Alah emanet! Toliko bijahu izgubljeni. (Nastaviće se.)

Turske narodne poslovice.

1. Strpljivost je gorka, al' joj je plod sladak.
2. U siromaha je prazan džep, al' je srce puno.
3. Sramota je ne pitati, a ne znati.
4. Ko dva zeca lovi, ni jednog ne ulovi.

Preveo *Edhem Mulabdić.*

Ustala je...

Ustala je rana zora
Sa istoka da se kreće;
Ti si bila kraj prozora,
Zaljevala nježno cv'jeće.

Il' su ljepši zore baji,
Ili ono miris — cv'jeće,
Il' nježniji uzdisaji,
Što ih srce tvoje kreće...?

Mislila si: ne zna niko
Noćašnjega tvoga sanka;
Od tvojijeh uzdisaja
Ču ih ruža mirisanka.

A mirisni izdajica,
Kazo mi je tvoje snove;
Od tih snova i ružica,
Evo tebi pjesme ove...

Nedjeljko Miladinović.

Sultan Mehmed II. Fatih.

Slika iz osmanlijske povjesti.

Napisao *Ferdo pl. Šišić.*

(Nastavak.)

Osvojenje Moreje (Peloponeza), Trapezunta i Vlaške (1460.—1462.).

Za to vrijeme bili su veliki nemiri u vojvodini Atenskoj, koji su dakako dobro došli Osmanlijama. Nerio II. umrvši ostavi malodobna sina pod zaštitom svoje udovice. Ova opet zaljubi se u mletačkog guvernera u Naupliji, u Petra Almerija. Kako je ovaj bio oženjen, to ona ljubomorna udovica obeća da će za nj poći, ako se oprosti svoje zakonite žene. Almerije, pohlepan u zao čas za vladom, posluša, ubije ženu, te se vjenča s vojvotkinjom, postavši tako gospodar u Ateni. Grčki i latinski vazali ne htijući imati tugjinca gospodarem, prijaviše zločin mlečaninov sultanu. Ovaj opet svrgne Almerija, te postavi vojvodom u Ateni nekog Franka, kojega je u velike cijenio. Franko da pokaže svoju moć, dade u tamnici pogubiti vojvotkinju, svoju tetku. Sada se uzvrpolji Almerije. Kad je to sve saznao padišah, te videći da Atenjani nijesu zadovoljni ni s jednim ni s drugim, posla Omara, sina Turakanovog da osvoji Atenu i tako učini kraj gospodstvu dinastije Acciaiuoli (1456.). Malo za tim izgubi i vojvoda Franko u Tebama glavu.

Da konačno učini mir i red, pogje Mehmed glavom 1456. u maju u Grčku, nametnuvši se tako svima kao sudija. Došavši u Moreju, u stari tako slavni Peloponez, uze redom osvajati gradove; u Tegeji predade mu grčko-istočni biskup ključe gradske, dok se Korint predade iza kratkog otpora. Osvojivši tako taj poluotok, ugje u Atenu; kad je ovdje vidio onu silu starih spomenika uskliknu: „Koliko li nema da zahvali vjera i carstvo sinu Turakanovu!“ No u to se opet pobuni Moreja, te prisili padišaha, da se u nju povratio. Smaknuvši i otjeravši kolovogje, zagospodari Mehmed tom zemljom, te je pridruži svojoj prostranoj državi (1460.).

U Trapezuntu na Crnom moru vladao je grčki car David Komnen. Preplašen grožnjama padišahovim, predade ključe od grada pod uvjetom, da može slobodno otići ponesavši sobom svoje blago. No Mehmed baci nesretnika u tamnicu s njegovih osam sinova, pa zatraži od Davida, da se odreče kršćanstva i da prigrli islam sa svom svojom porodicom. No zadnji Komnen sa sedmero sinova poginu radi svoje vjere. Najmlagji sin ipak popusti. Carica Jelena prkoseći gnjevu padišahovu, pogje na stratište, sama iskopa jamu, te sahrani smrtne ostanke muža svoga i svoje djece (1461.).

Htijući da svoju novu tečevinu, Srbiju, zaštiti od najezde ugarske, Mehmed krene sada oružanom rukom protiv vlaškog vojvode Vlada „krvnika“. Okrutnost njegova bi razlogom, da ga je njegov narod još i Drakulom (gjavlom) zvao. Muslimi ga zovu *Kazikli Voda* (vojvoda što nabija na kolac), što je tako običajno kaznio svoje ljude. Inače bio je taj Vlad Drakul prava neman, što nam dokazuje i ova zgoda: poslanici padišahovi nijesu htjeli da otkriju glave pred njime, pa s toga im dade turbane čavlima pribiti u glavu, govoreći da ih tako hoće da za uvijek oslobodi navike, koja mu se ne svigja. Dakako na tu pogrdu navijesti sultan rat. Sada se uplašeni vojvoda pokunji i požuri da se sultanu podvrgne, dobivši ferman koji je sve do naših dana sadržavao gotovo sva vlaška prava. Sultan se obveza za sebe i svoje nasljednike, da će braniti Vlašku protiv svačije najezde, tražeći za to samo pokornost od vojvode, koji će inače zemljom upravljati po domaćim zakonima. Vojvoda mora da bude izabran po većini boljara i biskupa; on je imao pravo rata i mira, života i smrti nad svojim podanicima. Vlasi na osmanlijskom zemljištu bijahu oslobogjeni Karadža, a Osmanlije opet nemaju prava nastaniti se na vlaškoj zemlji; napokon harač je bio na godinu deset hiljada dukata (1460.).

Tek što je bio taj ugovor potpisan, kad li se Vlad Drakul složi s ugarskim kraljem Matijom Korvinom, nabije na kolac poslanike sultanove s čitavom njihovom pratnjom, te provali u Bugarsku. Mehmed odmah mu pogje u susret sa 50.000 momaka. Ne mogući da se opre toj velikoj sili, Vlad se odluči poslužiti lukavštinom. Jedne noći napadne tabor osmanlijski, te za malo da nije uhvatio Mehmeda cara. Iza višemjesečne bezuspješne borbe, Vlad Drakul pobježe u Ugarsku Matiji Korvinu, koji ga baci u gvožgje. Njega naslijedi brat mu Radul, miljenik sultanov. Tako bje Vlaška god. 1462. kao vazalna država pripojena osmanlijskom carstvu. Kad je sultan došao pod zidine Bukarešta, nagje sav kraj pokrit mrtvacima: dvadeset hiljada muslima bilo je nabijeno na kolac. Taki krvolok bijaše taj Vlad-gjavo! Videći to Mehmed izreče ove značajne riječi: „Čovjeka, koji je tako velikih stvari počinio, nije možno lišiti njegove zemlje, osobito kad se zna tako dobro svojim gospodstvom i svojim podanicima poslužiti, no, — dodade padišah, sjetivši se svojih riječi — ipak nije taj čovjek vrijedan da se štuje.“

Iza petnaestgodišnjeg tamnovanja uteče Vlad Drakul, pa došavši u Vlašku protjera brata svoga, te opet sam zagospodari Vlaškom. Srećom nije ta neman dugo disala: on pogine od ruke nekog roba (1479.).

Propast Bosne (1463.[1]).

Poslije pada Srbije, Moreje, Vlaške i Trapezunta, došao je red na Bosnu.

Mehmed je baš odabrao najljepšu priliku. Kratkotrajna bila je slava i moć bosanska: označuje ju vladanje Stjepana Tvrtka kao kralja od 1377.—1391. Ali i to je bilo, ako ćemo pravo reći, tek prividno: Slaba Ugarska, i još slabija Srbija mogoše mirno motriti krunisanje bana Tvrtka na grobu sv. Save u mileševskom manastiru, te slušati gdje se zove: „Stefan Tvrtko v Hrista boga kral Srbljem i Bosne i Primorju“. Nemirima u Hrvatskoj htjede novi kralj da se okoristi pa da zavlada cjelokupnim narodom što taj isti jezik govori, no prenagla mu smrt sve osujeti. Od sada je Bosna opet, ono što je prije bila: vazalna zemlja krune sv. Stjepana. Kad je zadnji došao *Stjepan Tomašević* (1461.—1463.) onda je bilo kraljevstvo već svakojako izmučeno, baš gotovo da umre. Vjerske vječne raspre od trista godina izmegju katolika i bogomila, preuzetnost velikoga plemstva, pa plod toga — nezadovoljstvo naroda, to su one ljute rane s kojih je Bosna ponosna poboljevala i koje joj smrt zadadoše.

Zadnji bosanski kralj znao je već na izmaku zime što ga na proljeće čeka, pa s toga ga vidimo gdje sklapa silne kršćanske sveze na sve strane, ne bi li malko produljio život svojoj na smrt bolesnoj državi. Pa to i jeste sve šta je mogao učiniti: u kraljevstvu ga i onako niko nije htio da sluša, dapače patareni jedva čekahu dolazak osmanlijski, ne bi li se tako oprostili katoličkog zadirkivanja. Stjepan Tomašević se toliko pouzda u obećanu pomoć papinsku i ugarsku, da je poslanicima cara Mehmeda Fatiha prosto uskratio obični harač. Neki Grk priča, da je Tomašević poveo sa sobom poslanika u svoju komoru pa pokazavši mu harač, reče: „Eto, harač je skupljen i spremljen. Ali meni ni na kraj pameti nije da toliko blaga podam caru a sebe da osiromašim. Udari li na me car vojskom, eto ovim ću se zlatom lakše obraniti; moram li bježati u drugu zemlju, eto novca kojim ću to uzmoći.“ Poslanik odgovori kralju bosanskomu: „Lijepo i časno bi bilo, da toliko blaga ostane u tvojim rukama, samo kad na taj način ne

---

[1]) Osim već često navedenih djela što rade uopće o osmanlijskoj historiji, poslužio sam se još i s ovima: Dr. *Franjo Rački:* Bogomili i Patareni. (Rad jugoslavenske akademije, knjiga VIII. Zagreb 1869.) — *Vjekoslav Klaić:* Povjest Bosne do propasti kraljevstva. U Zagrebu 1882. — *Bartul Poparić:* Hercezi svetoga Save (50 godina povjesti hercegovačke). Spljet 1895.

bi ti gazio svoju tvrdu riječ. Ne znam, hoće li te to blago učiniti srećnim; ja bih rekao — da ne će."

Kad to sazna svesilni padišah, planu silnim gnjevom. Stjepan Tomašević, znajući što se iza brda valja, uze se spremati na boj: ponajprije šalje poslanike u Veneciju, koji su svijetloj signoriji kazivali, da su saznali, da Mehmed kani po pokorenju Bosne, Huma i Dubrovnika provaliti u Istru i na samu Veneciju (28. februara 1463.). Dakako lukavi Mlečići znali su šta to znači, te su punim ustima obećanja opremili Bošnjake kući. Ipak možda su se bojali, jer pišu na sve strane na strane vladare, ne bi li udarili na „općeg neprijatelja", došavši u pomoć Bosni. Eto u tako tužnim prilikama dočeka Stjepan Tomašević proljeće god. 1463., kad je car u Drenopolju stao kupiti golemu vojsku. Sada ugje strah u kosti Tomaševićeve: on se pokaja s čina, što ga je lani počinio; poslanici bosanski izjadaše se pred Fatihom u ime svoga gospodara, te zamoliše petnaestgodišnje primirje. O tome nam lijepo piše Mihajlo Konstantinović iz Ostrovice, koji je sve to na svoje oči gledao: „U to vrijeme i bosanski kralj zamoli u cara Mehmeda primirje na petnaest godina. Car s mjesta posla po vojsku da bude gotova i da ide k Drenopolju, ali niko nije znao kud će da krene ta vojska; poslanici bosanskog kralja morali su čekati na odgovor. A i ja neznajući za što se sva ta vojska skuplja, slučajno se tada nagjoh u jednom podrumu u carskom dvoru, u kojem su bili carski novci i blago, i to tim povodom, što je mojemu mlagjemu bratu bila preporučena blagajnica, a on od tada nikamo ne ide. Kako je dakle on bio sam, bude mu teško, te posla po mene da dogjem k njemu i da s njime tude prosjedim. Ja ne oklijevajući otigjoh k njemu, ali odmah za mnom dogjoše u istu komoru najglavniji carski savjetnici: Mahmut paša i Izak paša, njih dvojica. Kad to vidje moj brat, reče mi to, a kako više nijesam mogao iz one komore izaći, a da me ne opaze, sakrijem se iza sanduka, a kad su oni došli, prostre im brat ćilim, te oni sjedoše jedan do drugoga, te se uzeše savjetovati, što se tiče bosanskog kralja. Tada reče Mahmut paša: „Kako nam valja učiniti, šta ćemo odgovoriti bosanskom kralju?"

Izak paša odgovori mu: „A kako drukčije, dati ćemo mu na petnaest godina primirje, pa ćemo odmah, da se ne gubi vrijeme, poći za njima: jer učinimo li drukčije, ne ćemo moći nikako zadobiti bosanske zemlje, jer je to zemlja brdovita, a k tome imade i ugarskog kralja u pomoć, da i Hrvate i drugu gospodu; eto tako će se desiti, da im poslije ne ćemo moći ništa učiniti. S toga dajte im primjer, da mogu otići odavle u subotu, a mi ćemo za njima poći u srijedu, pa ćemo doći do Sitnice blizu Bosne, a od tud još niko ne će znati, kud car misli okrenuti." I tako taj savjet zaključivši, izigjoše na polje iz tog podruma, pa odoše caru. Poslije toga u četvrtak s jutra, obreče im car primirje na petnaest godina, tako kao što su molili. A ja sutra dan u jutro otigjoh k njima u njihov konak, te rekoh: „Mila gospodo moja! imate li primirje s carem ili nemate?" Oni odgovoriše: „Hvala Gospodu Bogu, sve smo ugodili, onako kako smo željili." A ja im rekoh: „Na moju vjeru, nemate nikakog primirja." Stariji od tijeh poslanika htjede od mene još više da ispita, ali mlagji mu ne dade, držeći da ja s njima pravim samo šalu. Poslije toga ih zapitah: „Koga ćete dana odavle otići?" A oni mi odgovoriše: „U subotu." A ja im rekoh: „A mi ćemo za vama poći u srijedu, i to sve do Bosne. Ja vam istinu kažem, pamtite to." Ali oni se tomu smijali, i tako ja poslije toga otigjoh od njih."

Ovo pričanje našeg Mihajla može se uzeti kao istiuito, jer i druga savremena vrela nam kazuju, da se nije pravo znalo kud car Mehmed misli da krene, pa i to, da je bosanskim poslanicima samo za to oaećao petnaest-godišnje primirje, da može Bosnu iznenaditi, a eventualnu pomoć zapriječiti. Kralj Matija Korvin držao je, da će sultan s ono 150.080 vojske, što ih je skupio, krenuti na Biograd i Ugarsku. Da još bolje podrži tajnu, padišah pošalje s malim odjelom vojske srpskog pašu Ali bega na Savu, ne bi li ugarskoga kralja još bolje u njegovome mišljenju uvjerio.

Tek što krenuše u subotu poslanici bosanski kući, eto ti u srijedu mače golemu vojsku Fatih iz Drenopolja, pa udari preko Skoplja i Vučitrna k Sjenici na bosanskou megju. Naprijed je jašio Mehmed paša s 20.000 konjanika pa ugje u Podrinje, gdje je vladao vojvoda Tvrtko Kovačević, koji, uzdajući se u vijest da je sklopljeno petnaest-godišnje primirje, baš je plandujući dočekao Osmanlije. Kovačević se morao predati, a Fatih dade tomu nesrećniku skinuti glavu. Imajući tako Podrinje u svojoj vlasti, provali padišah u pravu „kraljevsku zemlju" — Bosnu. Pod Bobovac, glavnu zemaljsku tvrgjavu, pade Mahmut paša dne 19. maja, a sjutradan eto ti i Mehmeda ovdje. Grad je branio dušom pataren, a tek na oko katolik, knez Radak. Sultan vidjevši kako je tvrd Bobovac, uze lijevati teške topove da ga bije, ali sada se Radak dosjeti, da bi bolje bilo uz nagradu predati grad. Treći dan ugjoše Osmanlije u grad (23. maja 1463.); padišah rastroji pučanstvo: jedan dio ostavi u gradu, drugi pokloni svojim pašama i vezirima, a treći posla u Carigrad. Kad je knez Radak došao padišahu po nagradu, otrese se on na njega: „Lopove, kad nijesi svome gospodaru bio vjeran i pouzdan, kako ćeš tek meni Osmanliji biti dobar?" Dželat svrši svoj posao s knezom, nagradivši ga mačem po glavi. Još i danas ima putem iz Sutjeske k Borovicu golema stijena Radakovića, gdje da je Radak radi nevjere izgubio glavu.

(Nastaviće se.)

Konjska utrka u Butmiru god. 1896.

Konjska utrka ove godine zasvjedočila je opet, da je briga o unapregjenje našeg konjarstva, bilo domaćim nastojanjem da u velikijem utakmicama izvedeš što boljeg trkača, il da živim primjerom tugjijeh kultura pobudiš što veće zanimanje o napredak i oblagorogjivanje ove opjevane životinje, s najljepšim uspjehom. Košto lane tako i ove godine, dne 28. i 29. juna, pak 2. jula. okrunjena. Ako sportovi većinom i nijesu isprazna zabava i jalova dangubica, to je ovaki trkalački sport još ponajmanje *„sport"*, uz svu svoju naoči sjajnu spoljašnjost. Uz svu lagodnu stafažu u njega je praktična strana kud i kamo više pretegla; ta je zabava više ko neko stvarno zanimanje, a to zanimanje — ma u koliko strastveno — isto je toliko zanimljivo, koliko i korisno. Jedva se je gdje podudarilo „korisno sa slatkim" kao što na — trkalištu.

S ovim uvjerenjem mi smo i lane pozdravili — ko u prvoj godini našega opstanka — to naše krasno i veliko butmirsko trkalište ko javno ono ispitno mjesto, gdje će naočigled mnogobrojne publike, i one strane i naše domaće, plemeniti kopitari poteći ko vile i lake lastavice, da okušaju gipka si uda i da pokažu koji je megju njima bolji junak na mejdanu. I u koliko nam se prošle godine veseljem ispunjalo srce, gledajući živo zanimanje ponaosob našega svijeta, s kojim se pratio svaki kret i skok konja-trkača, pak opklade al će uteći ovaj al onaj vrsnik na lakijem nogama, u toliko nam je ta radost ove godine još više porasla. Trkališni prostor bio je ove godine puniji, posjeta stranaca mnogobrojnija, zanimanje u svakom pogledu življe, nervoznije. Ovaj da reknemo „sport" stekao je u Butmiru — pravo gragjanstva, a spram gornjih redaka: koga da to ne veseli, gdje se ona tradicionalna ljubav i pažnja spram konja ovdje u nas u Bosni eto otpočela da na racionalan način dokazuje i da zori lijepim plodovima.

Uz domaće naše učesnike, koji otposlaše svoje konje na ovogodišnju utrku, s veseljem bilježimo da je ove godine trkalo šesnaest konja više i to redom iz najprvih ergela, što ih imade u monarhiji.

Istakavši ovo kao najradosniju i najrječitiju pojavu prigodom ovogodišnje utrke, prelazimo na rezultate:

I. dan, dne 28. juna.

Utrka je otpočela — ako i ne pri najugodnijem vremenu — uz veliku napetost u tri sata po podne. Na redu je prva *nagrada Trebevića* i to 5000 kruna pobjedniku, 500 kruna drugomu konju. Duljina 1600 *m.* Trče četiri konja, prvu cijenu odnosi „Benoiton" barona Springera. *Trka po ravni:* Prva cijena 1000 kruna, druga 500 kruna. Duljina 2000 *m.* Trkaju 23 konja. 1. „Vranac" Mehmeda Jašarovića; 2. „Dorat" Alije Rizvića. *Handicap* (na prodaju): Cijena 2000 kruna pobjedniku, 200 kruna drugomu konju. Duljina 1200 *m.* 1. „Nevermind" Mr. Smitha; 2. „Küfferle" grofa Nikole Esterházija. Carska nagrada od 40.000 kruna., od toga 36.000 pobjedniku, a 4000 kruna drugomu konju. Duljina 2400 *m.* 1. *„Vignola"* barona Springera, 2. „Fondor" L. pl. Kraussa. *Utrka dvogodišnjaka:* Nagrada 2000 kruna pobjedniku, 200 drugomu konju. Duljina 1100 *m.* 1. „Szittya" past. Nésza, 2. „Fossatti" G. Friese-a. *Trka po ravni:* 1. nagrada 2000 kruna 2. nagrada 500 kruna, treća 200 kruna. Duljina 2400 *m.* 1. „Rigo" Mehmed bega H. Gradaščevića; 2. „Holló" ritmajstora Arthura pl. Pongrácza; 3. „Zekan" Omer bega Osmanbegovića. Trčalo je 15 konja. *Preko plotova* (Hurdle race). Nagrada austr. Jockey-kluba od 2000 kruna pobjedniku, a 200 kruna drugomu konju. Duljina 2800 *m.* 1. „Tussle" Mr. Smitha, 2. „Todor" grofa N. Esterházija. Svršetak u 6 sati 30 minuta.

II. dan, dne 29. juna.

Početak u 3 sah. poslije podneva. Vrijeme povoljno. *Bos. nagrada* od 5000 kr. pobjedniku a 500 drugomu konju od austr. Jockey-kluba. Duljina 1800 *m.* 1. „Benoiton bar. Springera; 2. „Bator" past. Nesza. *Trka po ravni:* Prva nagrada 3000 kr., druga 1000 kr., treća 500 kr. Duljina 2000 *m.* 1. „Lasa" Mehmeda Jašarovića; 2. „Mrkov" Bećira Edhemovića; 3. „Dečko" Ali-šan-age Bagdadije. *Trka na prodaju:* Nagrada 5000 kr. pobjedniku, 200 kr. drugomu konju. Duljina 1000 *m.* 1. „Rose Pompon" L. pl. Krausza; 2. „Bálkiralyné" Mr. C. Wooda. *Nagrade kup. Ilidže:* 20.000 kr. pobjedniku, 1500 drugomu konju. Duljina 1600 *m.* 1. „Nemoda Buda" Mr. C. Wooda; 2. „Interregnum" grofa N. Esterházija; *Maiden-utrka:* Nagrada 2000 kr. pobjedniku, 200 drugomu konju. Duljina 1200 *m.* 1. „Coriolan" Mr. Smitha; 2. „Thury" Dra E. Russa. *Preko plotova:* Prva nagrada 2000 kr., druga 1000 kr., treća 500 kr. Duljina 2400 *m.* 1. Mehmed-bega Gradaščevića: „Rigo"; 2. Ritm. pl. Pongrátza: „Holló"; 3. Gjulage Bagdadije: „Elmas". *Steeple-chase.* Handicap. Nagrada 2000 kr. pobjedniku, 200 kr. drugomu konju. Duljina 1000 *m.* 1. „Debatte" R. Lebaudy-a; 2. „Evanthia" ritm. L. Hoffmanna. Svršetak u 6 sah. 30 m.

III. dan, dne 2. jula.

Početak u 3 sata poslije podne. Završna utrka uz prekrasno vrijeme.

Mostarska nagrada: 7000 kr. pobjedniku, 700 kr. drugomu konju. Duljina 1000 *m.* 1. „Ranavalo" past. Igal.; 2. „Demetrius" R. Wahrmanna. *Ilidž. Handicap:* Prva nagrada 1000 kr., druga 300 kr., treća 100 kr. Duljina 2400 *m.* 1. „Kebro" Šemši-bega Širbegovića; 2. „Cvjetko" Ali-Osmana Čomića; 3. „Zeka" Avdage Hadžića. *Nagrada grada Sarajeva.* Handicap. 7000 kr. pobjedniku, 1000 kr. drugomu konju. Duljina 1200 *m.* 1. „Noisette" Mr. C. Wooda; 2. „Thury" dra Russa. *Preko plotova* (Hurdle race). Handicap: Nagrada 3000 kr. pobjedniku, 300 kr. drugomu konju. Duljina 2400 *m.* 1. „Kritik" R. Lebaudy-a; 2. „Csehi" lt. B. pl. Kormosa. *Preko plotova:* Prva nagrada 200 kr., druga 100 kr., treća 50 kr. Duljina 2400 *m.* Startuje 7 konja. Preskakivanje razvilo se u najljepšem redu. Pobijedio konj, što ga je jašio str. Bartha. *Veliki Steeple-chase.* Nagrada 8000 kr. pobjedniku, 1000 kr. drugomu konju. Duljina 4800 *m.* Takme se 4 konja. 1. „Fenegyrek". Padoše: 3 konja. *Seljačka trka:* Prva nagrada 100 kr., druga 70 kr., treća 30 kr. Duljina 2400 *m.* Startuje 30 konja. Pobijediše redom konji pod br. 5, 6, 12, i 7. Svršetak u 6 sati 30 minuta.

Naša pisma.

Budimpešta, početkom jula 1896.

(S milenijske izložbe VII.) Nastavljajući šetnju po milenijskoj izložbi, zapinje ti oko o zgradu u obliku staro-grčkoga hrama, gdje je smještena *izložba školstva i nastave.* I tu je naći toliko korisna, shodna i praktična, da je taj odio potpuno zavrijedio, da ga u prvom redu muževi, kojima je povjeren odgoj mladeži, što pomnije prouče.

Izložba nastave dijeli se u dvije glavne grane: u *opću* i *stručnu* nastavu.

Počam od uzgoja male djece, što ga prikazuju izložci zavoda za dadilje i zabavišta, pa sve do obuke po svjema fakultetima sveučilišta, zastupan

„Vignola“, pastuh bar. *Springera*. Dobitnik „Carske nagrade“ od 36.000 kruna.

je preobilno svaki pojedini faktor javne nastave: početna, pučka, gragjanska i srednja škola, preparandija, viša djevojačka škola, rabinatski seminar. Tu su čitave knjižice školskih knjiga, prepuni ormari lijepo uvezanih pismenih radnja; bogate zbirke fizikalnih sprava i prirodopisnih preparata; čitavi dućani igračaka i bezbroj izložaka, koji predočuju do kolike je savršenosti dan danas dotjerana zorna obuka.

Još obilnije je zastupljena stručna nastava. Tu je nagomilano toliko lijepih, ukusnih, praktičnih i savršenih predmeta, da je upravo teško ostaviti prostorije, u kojima se o prvenstvo natječu sve moguće i najrazličitije stručne škole ne samo glavnoga grada, već i mnogih gradova iz provincije.

I zavodi za obrazovanje primalja i razne obrtne škole (za muške i ženske) i trgovačka akademija i ine trgovačke škole zasvjedočuju impozantan rad svoje struke, a obuka u domaćem obrtu (slöjd), u gospodarstvu (šumarstvu, rudarstvu, ratarstvu i lagjarstvu); u gombanju i mačevanju; nastava u uzničkim školama i popravilištima; humanitarno nastojanje u sirotištima i samostanima, nadalje u zavodima za gluhonijemu, slijepu i tupoglavu djecu; podučavanje u večernjim i nedjeljnim naučnim tečajevima: sve to čovjeka upravo utješno zadivljuje.

Lijepo se ukazuje velika skrb oko usavršivanja ručne vještine na hiljadama milovidnih predmeta, a još popašnije zapinje oko o bezbroj prekrasnih ručnih radnja, u kojima mlade djevojke prikazuju pravu poeziju ženske ruke. Onamo opet pobugjuju interes gledaoca razna nova učila, koja doduše još nijesu održala kritiku prakse, ali je svakako zanimljivo gledati, kako ljudski duh i za tim ide, da se i na polju nastave postigne pomoću raznih sredstava ljepše usavršenje, a na lakši način.

Vidiš pred sobom gotovu strojarnu. Jedan je izumio stroj, kojim se bilježe neopravdano zanemareni sati; drugi kuša popraviti poznate već sprave za brojenje i računanje; tu je novi stroj za obuku u čitanju; tamo jedan za pisanje; ovdje praktičan ormar za slova; ondje podesne table za zornu obuku; ovamo je ukusan mali glasovir, na kojem će dijete lako naučiti „jedan put jedan“; onamo plastičan zemljovid, koji učenje zemljopisa u velike olakšava i t. d.

Izlošci pak slikarske, kiparske i rezbarske škole gotove su umotvorine, a gledalac jedva vjeruje, da su to izradili učenici, a ne savršeni majstori.

Ne obaziruć se pobliže na uzorne školske prostorije, što ih je grad Budimpešta zasebno uredio u svojem paviljonu, i na seosku školu u etnografskom selu, vrijedno je zaviriti u *paviljon za zdravstvo*, jer će tamo ne samo liječnik naći sve, što se god odnosi na njegovo blagotvorno zvanje, već će i šire općinstvo, koje nije upućeno u misterije liječničke znanosti, vidjeti mnogo toga, što će mu u budkojem pogledu biti na korist.

Što nas tu osobito zanima, jeste zgodno uregjena školska soba, u kojoj je čist, zdrav zrak, valjana rasvjeta, praktična udezba za loženje, a što je od osobite važnosti, *dobre klupe*, — u kojima dijete ne će zakržljati i koje ga ne će priječiti u razvoju tijela.

Roditeljima pak velika je usluga učinjena time, što je u tom paviljonu uregjena i *soba za djecu*, da se vidi, kako valja upravo *ovakim* sobama sa higijenskog gledišta prikazati osobitu skrb, nek djeca, koja ovdje sprovode slobodno vrijeme, ostanu čila, krjepka i zdrava.

Govoreći o zdravstvenoj izložbi, moramo se sjetiti i *paviljona za balneologiju*, prem ovo nije ni u kakvoj vezi sa izložbom školstva. Impozantan paviljon sa lijepom kupolom prikazuje sve banje čitave zemlje, djelomice u dioramama, djelomice opet u stereoskopskim slikama, dočim su sva ljekovita vrela izložila čitave piramide boca sa svojom vodom.

Sva tri ovdje naspomenuta paviljona nalaze se na okupu jedan do drugog, a pridružuje im se četvrti, koji se može ubrojiti i u skupinu zdravstva, a i u granu školstva. To je *paviljon za djecu*, gdje je zanimljivim načinom izloženo sve, što se iole odnosi na pojam „uzgoj i njega djece“.

Ovdje nagješ sve što treba za valjanu njegu i zdravu hranu djeteta, te je osobita skrb prikazana naravnomu i umjetnomu dojenju, dakle postupanju sa mlijekom. Lutkama se tu demonštrira, kako valja djecu držati, da im nježno tijelo ne zakržlja.

Velika zbirka otrovom bojadisanih igračaka opominje, *kako valja biti na oprezu pri kupovanju takovih predmeta*, a i u pogledu tjelesnog razvoja uregjena je soba za *gombanje* i *ljuljanje*, kamo djeca rado zalaze, da se malko pozabave. Za duševni uzgoj opet eno bogate natječajne izložbe igračaka, darova za božićno drvo, ilustrovanih knjiga i t. d.

Pravom se dakle smije reći, da je ovaj paviljon vrlo sretno udešen, jer se tu ističu tri glavna momenta: dijete ovdje mnogo *vidi*, što mu interes silno pobugjuje. Malo dvorište sa ljuljajkama zgodno mu je *zabavište*. Mladim se majkama *zorno* prikazuje, što je djeci štetno, što li korisno i ubitačno. Imade naime tu izim hiljada predmeta, što ugagjaju i oku i želudcu djeteta, još dosta tužnih stvari: bandaža, stolova za operaciju i mnogih slika o dječijim bolestima.

Plač i smijeh — a takav je naš život — radost i žalost blizu su tu u neposrednom susjedstvu, a tko imade djece, nerado boravi u tim prostorijama, namijenjenim bolesnoj dječici.

Dijete je proljeće u ljudskom životu, a proljeće treba da je suncem obasjano: dijete treba da je zdravo. Hladan, kišovit proljetni dan, — bolesno, kržljavo dijete — oh, to silno dira u srce!

Mavro Špicer.

*

Zagreb, juna 1896.

Sastalo se još mjeseca aprila nekoliko književnika prijatelja iz raznih krajeva i složili se u pokretački odbor za izdavanje smotre po uzoru revue-a ostalih kulturnih naroda. Na taj korak ih je potakla najviše misao, što na cijelom slovjenskom jugu takove smotre nema. U Srba je izlazila uzorno uregjivana „Otadžbina“, ali samo za nekoliko brojeva, pa je morala kasnije propasti. U Zagrebu je bio potakao nešta slična g. D. Politeo sa svojom „Mladom Hrvatskom“, koja je s drugih razloga dočekala sudbinu „Otadžbine“. Namjera je pokretača da „Novi vijek“ okupi oko sebe sve kulturne pregaoce, kao što „Nada“ sve književnike-beletriste ma od kud bili, i ma kojoj stranci pripadali a program je osnovan na najširoj podlozi. Hoće li uspjeti taj „Novi vijek“, nije moguće apsolutno ustvrditi, ali po dosadašnjem odzivu rek bi da hoće. Dalmacija, koja valjda imade najviše smisla za to, zanosno se odazivlje. Svak ko se bavi knjigom, obećaje svoju moralnu i materijalnu potporu; odazvao se je i lijepi broj saradnika i to iz kruga najuvaženijih pisaca. Prvi broj ne će izaći do jeseni, jer dr. Tresić-Pavičić mora još nešto raditi oko komentara Danteove „Božanstvene komedlje“, koja će izlaziti u „Novom vijeku“. Drugi uvaženi pisci, koji su obećali već za prve brojeve svoj književni prilog nijesu gotovi, a tajnik pokretačkog odbora g. Miličević-Aziz otputovao je u Hercegovinu.

Priznati mladi pjesnik Milan Begovič poslao je ovih dana u svijet književni oglas, da će predstaviti općinstvu u nizu portreta naše umjetnike i književnike. Prvi dio obuhvataće književnike, koji živu u Zagrebu, a drugi dio vanjske. Od onih, koji živu u Zagrebu, u svojem je proglasu nekolicinu spomenuo, a druge iz pometnje valjda zaboravio. Nu pošto djelo još nije izišlo na vidjelo, budi mi dozvoljeno da nešto pripomenem. On stanovito namjerava napisati nešto slična de Amicis ovim *intervistam*. Nu je li takav rad u nas dozrio, o tome dade se opravdano posumnjati. G. Begović je pod imenom *književnika* uzeo tu riječ u užem smislu, te je izostavio književnike-učenjake, što mu valja zamjeriti: može on mnogo spomenutih imena ispustiti, ali u takovoj knjizi ne smije izostati jedan Nodilo, Smičiklas, Vj. Klaić, Pavić i t. d. S toga ako je u pometnji zaboravio spomenuti imena bilo koga pjesnika il umjetnika, *ta* imena nijesu smjela izostati. G. prof. Šrepel, koji brižljivo goji tog mladog pjesnika-književnika i na rad potiče, moći će mu u tom veoma teškom pohvatu biti najbolji provodić i savjetnik.

Marljivi slušatelj Nodila i Smičiklasa g. *Rudolf Horvat* objelodanio je ovih dana zanimivu monografiju: *Ivan Korvin ban hrvatski*. Kralj Matija Korvin nije imao djece iz braka sa Beatricom, kćeri napuljskoga kralja Ferdinanda, nu imao je sina potekla iz mladenačke ljubavi za lijepom Marijom, kćeri načelnika Krepsa u Vratislavi, Ivana, rogjena 1473. godine. On je bio potpuna slika svoga oca. Krasan mladić u svakom potezu lica, imao je očevu savršenu glavu: oči su mu odavale veliku oštrinu i kraljevsko dostojanstvo u svakom pogledu, kretu i migu. Otac ga je pomno dao odgojiti po najvišim učenjacima i književnicima, koji su se iz Italije k njemu zaklonili, i napregnuo sve svoje sile, da mu osigura prijestole predobivši na svoju stranu izbornike velikaše. Nu prerano umre Matija Korvin (1490.). Zakleše mu se velikaši, da će u Ivanu poštivati njegova sina izabravši ga za kralja, a kraljica Beatrica obeća, da će mu biti majkom; ali se svi iznevjeriše zakletvi. U Budimu bi izabran za kralja Vladislav Češki, uz Ivana su pristali samo Hrvati. Vladislav od straha pred Maksimilijanom, moćnim pretendantom na ugarsko-hrvatsko prijestole, uslijed ugovora sklopljena god. 1463. megju Fridrikom i Matijom, pomiri se sa neiskusnim mladićem Ivanom, davši mu doživotno banstvo u Hrvatskoj i bosansko kraljevstvo.

Za živa oca on je bio vjeren za najbogatiju vjerenicu, Blanku Mariju, sestru milanskoga vojvode Ivana Gabazza, ali pošto Ivan nije postao kraljem, to su se zaruke razvrgle, i on se oženi u 23. godini sa Beatricom, kćeri slavnoga Bernardina Frankopana, od koje je imao jednoga sina i kćer. Borbe za nasljedstvo u Ugarskoj, takmenja velikaša, propadanje kraljevstva, uspomena na prošlost slavnih Hunjada s jedne strane, a s druge moć Ivanova, njegova vjernost, njegova ljubav za narod učiniše, da opet oživi želja u Ugrima za Sibinjanin Jankom. Ali njegov prirodni potomak Ivan umre rano, a djeca poginuše od sumnjive smrti, prije nego se je moglo i misliti na ostvarenje tih ideala, i u njima izumre sasvim loza Korvina.

G. Horvat u svojoj krasnoj monografiji znanstvenim aparatom predstavlja nam čovjeka, hrabrog vojnika, oca obitelji i vječnog muža. Iz monografije dade se razabrati, kako je on bio za stalno jedan od najplemenitijih muževa u povjesti. Cijela knjiga teče glatko, napisana je lijepim jezikom i čita se zanimljivošću romana ili pripovijesti. Ovom monografijom stupio je g. Horvat u kolo književnika.

U Zagrebu se je ustrojio već otrag nekoliko godina potporom Nj. Veličanstva a uz sudjelovanje rodoljubnog gragjanstva, glazbeni zavod za odgoj mladih umjetničkih sila po osnovi talijanskih konservatorija. U taj zavod skupile se najbolje domaće glazbene sile, a glavnu upravu vodi g. prof. *Vj. Klaić*, da ne ustreba tako domaćim sinovima obilaziti tugje zavode, da se usavrše u umjetnosti. Učenici i učenice tog zavoda daju preko godine nekoliko koncerata pa i po jednu opernu predstavu, da općinstvo uzmogne suditi o napretku zavoda. Tako se i ove godina uz lijepi broj koncerata bila davala i opera *Rigoletto*.

Uz sudjelovanje nekolicine gostiju, pjevali su samo učenici i učenice zavoda, koji su dobili apsolutorium, te se upućuju na stazu umjetničkog života. Njihova se predstava smatra kao pokus za bolji napredak. Opazilo se je kako ti učenici i učenice u pjevanju umiju tačno i zvučno izgovarati hrvatski jezik, da je divota uz sve poteškoće prevoda. Kad pjevaju svaka im je riječ čista i razgovijetna, što je u drugih umjetnika teško naći, pošto samo izgovaraju vokale i to ne uvijek tačno: paze glazbu a ne riječi. To je donekle krivnja i u samih prevoditelja, koji ne gledaju u prevodu, da svaka riječ

„Nemoda-buda“ Mr. C. Wooda. Dobitnik „Nagrade kupališta Ilidže“ od 20.000 kruna.

Sa trkališta: Baš kako i treba!

bude prikladna za pjevanje, ne uvažuju, da vokalni *r* (srdce), kad na nj mora pasti ritmički naglasak, nije za pjevanje, da spoju nekih konzonanta valja izbjeći i t. d.

Ovih dana bio je podignut u Šibeniku spomenik talijanskom piscu Nikoli Tomaseu, uz učestvovanje vlasti i mnogobrojnog naroda. Spomenik je gotovo dvakrat naravne veličine, a djelo je darovitog talijanskog umjetnika Ximenesa. Ovom prigodom mnogo se napisalo po dalmatinskim novinama i u posebnim brošurama o tom znamenitom piscu, koji je stanovito svojim auktoritetom mnogo utjecao na razvoj stvari u Dalmaciji, za koju uvijek nije imao najlaskavijih izraza. Za čitatelje „Nade“ ja ću drugom zgodom nešto o njemu napisati kao o književniku-publicisti.

Kad je ono dr. Tresić-Pavičić tiskao prve svoje pjesme, reklo se je, da je on udario nekom svojom stazom k vrhuncu Parnasa. Tom stazom regbi da ga slijedi mladi daroviti pjesnik, pučki učitelj u Dalmaciji, g. *Dinko Sirovica*. On je na odjek „Glasova s mora jadranskoga“ sakupio svoje pjesme, raštrkane po novinama, pod naslovom *„S dalmatinskih žala“*. Ko ih pomno pročita može ustvrditi sa samim pjesnikom u „posveti“, da

Tu ima žara, čuvstva i čeznuća,
Tu ima boli, uzdaha i nada.

on je sam svoje pjesme najbolje ocijenio, kad je rekao:

Siromašne su, *bez kićena ruha*,
Tek *ljubav žarka* njih je na sv'jet dala,
Siromašne su, al su ipak sretne
U blagoslovu *vedrih ideala*.

Sretne su njegove pjesme, što se u njima zrcale njegovi uzvišeni ideali, čista vjera za rod i za dragu. To su tri općenita motiva, oko kojih se vrti sva lirika ovoga svijeta, to su tri bajna glasa, oko kojih rade umjetnici, kad stvaraju svoje božanstvene melodije. Te riječi i ti glasovi zanose kroz vijekove cio svijet i potresaju njegovim srcem, ganu ga na plač i na smijeh, na žalost i na veselje. Opojen nekim pesimizmom — a uvjeren sam da taj pesimizam nije realan nego pjesnički — utiče se svojim idealima: „na sv'jetu se koči sebičnost i zloba, a nenavist i osveta kleta lije otrov svoj i preko groba“, dočim u carstvu ideala diše samo

Cvijet ljubavi, krjeposti i vjere (str. 98.).

Takov pesimizam, i ako pjesnički shvaćen, ne dade se nikomu preporučiti, jer je opasan, a njime su opojene u velikoj mjeri Sirovičine pjesme. Svakoga na svijetu spopanu bolni časovi, ali kad mladić u toj boli odmah odsiječe:

Mnoge želje mnoge nade slatke
Odcvjetaše *a* u srcu mojem. (15.)

ne može se pohvaliti.

U njega je najviše rodoljubnih pjesama više ili manje dotjeranih formom ili sadržajem, prama samoj prigodi ili opravdanosti predmeta za pjesmu.

Ako je oznaka lirike individualizam, tada je Sirovica bez dvojbe lirik; odgovara li taj individualizam pjesme samoj stvari, ne dade se na prvi mah zaključiti. Čini mi se, da je razlog njegovoj nesreći (je li zbilja nesretan, ne znam!) odviše smion a nipošto čedan, kad pjeva:

Nesretan sam... jer dok živem,
Upoznat me svijet ne će,
Već će tek po smrti mojoj
Na moj humak sipat cv'jeće. (99.)

Sve i da nije sami pjesnik priznao, da su mu pjesme *bez kićena ruha*, to bi mogao svaki čitatelj opaziti. On je to priznao da donekle oponaša Preradovića u *„pjesnikovoj muci“*. Nu razlika je ta što Preradović imade osobito lijepih misli, te su njegove pjesme, i ako *„u prnjama“*, kako sam, iz čednosti, priznaje — ipak zamamljive. U Sirovice imade istina lijepih misli — neke su reminiscencije iz Preradovića, Tresića i drugih pjesnika, neke su njegove; ali te se odviše čisto ponavljaju. A što se nije sve do sada ispjevalo? Je li uopće i moguće što originalna na tom polju kazati? Sve što pjesnici pjevaju već je mnogo puta rečeno, samo se zahtijeva, pošto pjesnika valja da bude, da te stare ideje izreku novom formom i to što kićenijom.

U ovoj zbirci imade pjesama, koje bez dvojbe odaju Sirovicu nadobudnim pjesnikom. Koliko je pjesama „majci“ ispjevano!! Svaki pjesnik iz pijeteta hvali vrline svoje majke, a Sirovica ju hvali još živu za to, što je u njemu usadila duboko čuvstvo vjere te mu pokazala *staru poštenjaka*.

Osim pjesme „Tresiću“, u kojoj je nastojao formom imitirati samoga Tresića, „Majci“, „Pojeziji“, „Silnikov grob“, i t. d., spada stanovito alkaička oda „Ljepoti“ megju najbolje u ovoj zbirci i ako ne dosiže do uzvišenosti, kojom je Monti opjevao isti predmet.

Ne ću se dalje zaustavljati uz ovu prvu zbirku Sirovičinih pjesama, u kojima, uz istaknute mane, imade lijepih misli, najviše čuvstva, milozvučnih i dotjeranih stihova, uvjeren da u njemu hrvatske vile stiču vrsna miljenika, koji će ih stanovito, uz marno i dosljedno proučavanje uzora u velike prodičiti.

F. Ch. Šegvić.

Uz naše slike.

* *Livno.* Rijedak je vidik što se otvara oku, kad dolazeći s dalmatinske strane s povora kršne Dinare opaziš daleko dolje u dnu livanjskog polja, a pod zalegjem kamenita gorja, starinsku varošicu Livno. Bijele kućice, sitne sićane ko da bi igračka od papira — nanizale se uzbrdice i amfiteatralno, pod tobom povija se remek-djelo kraške ceste u smjelim serpentinama sa širokim livanjskim poljem, ko na velikoj geografskoj karti pletu se biserne vode, što se slijevaju u debelu srebrnu žicu. To je Bistrica voda, koja pere livanjske obale. Što bliže dolaziš sve više gubi se varka daleke perspektive, izdiže se golijet, kamen, a kako i dolaziš sa kraške strane ne će te megjutim ta priroda toliko iznenaditi, mimo ako nijesi baš nikada vidio bosanskog mjesta s njegovim posebnim stilom. Ni stare kule ne pridaju mu kakvo iznenadno obilježje. Isti su to dojmovi ko na razmegji Velebita, gdje se isto tako nagješ na pogonu izmegju kamena i zeleni, naglo promjenljive temperature, početka ravnina i ispucanih klisura.

Livno je gradska općina koja broji 964 kuće i 5273 duše od toga 2047 muhamedovaca, 1976 katolika i 966 ist.-pravoslavnih. Grad je zdrav i živahan, a u klimatičkoj specijalnosti ista mu sudbina ko i drugim pograničnim gradovima i selima gore od Kvarnera pak redom k jugu niz Dinaru, Crnu Goru i alb. gore, — Livno imade naime svoje prave burne dane. Nu to domaćem sinu slabo smeta, obiko je on tomu bučnomu naduvenomu gostu, a gdje imade bure, tu je zaraza rijetka i čovjek horniji i vedriji. U gradu je sjedište kotarske oblasti, poljoprivredna stanica sa područnicom na Krugu, gdje je uzorno planinsko gospodarstvo i gdje se siri vanredno dobar sir, koji se mnogo izvozi u primorske strane. Od raznijeh zavoda napominjemo: trgovačku školu, nar. osnovnu mušku školu, žensku školu sestara milosrdnica, ist.-pravoslavnu školu i četiri mekteba. Brigom zemaljske vlade osnovana je pred koju godinu kotarska bolnica spram najmodernijih uslova, a isto tako uregjena je vladinom brigom i tvornica srebrnog veza u drvo, pošto je ta grana filigranskog obrta bila od vajkada u Livnu na glasu. U Livnu imade 11 džamija, dvije rimo-katoličke i jedna istočno-pravoslavna crkva.

* *Francuski glas o našoj izložbi.* Jedan od najznamenitijih francuskih listova, „Journal des Debats“ donosi u broju od 27. juna o. g. o bosansko-hercegovačkoj izložbi u Budimpešti ovu bilješku, koju je dobio od svoga izvjestitelja u Budimpešti:

„...... Još bih htio da Vam nešto javim o specijalnoj izložbi Bosne i Hercegovine: vidio sam ondje orijentalnih ćilima, sabalja demeskinja i tkanina, u kojima se pokazuje divna snaga i svakom pogledu zanimljive industrije. Pa kada se spomeneš stanja, u kom su se nalazile te pokrajine, prije nego što je ondje počela utjecati energična i inteligentna politika gosp. Kállaya, kad se pomisli, da je ondje za fabrikaciju oružja na primjer bilo 5—6 kukavnih zanatlija, onda se može ocijeniti razmjerno golem razvitak industrije u tim zemljama i budućnost, koja je čeka. Iz razgovora, što sam imao o tome predmetu, iz razmatranja, za koja sam imao prilike, zaključujem, da je ta Bosna jedna od naj-

Sa trkališta: U sedlaonici.

življih pokrajina Austro-Ugarske, da je njoj zajamčen pouzdan napredak i da se ondje novac ulaže s velikim dobitkom, gdje je u tako kratkom vremenu volja jednog čovjeka umjela postvarati tako krasna djela.“

* *Izletnici iz Hrvatske na milenijskoj izložbi.* 26. juna o. g. u večer skupili su se vogje i odličnici izmegju izložbenih posjetnika iz Hrvatske u hrvatskoj kušaonici, koja se nalazi na izložbenom prostoru. Oko 7 sati dogjoše ministar trgovine *Ernesto pl. Daniel* i hrvatski ministar *Josipović* u pratnji velikog župana i direktora hrv. izložbenih paviljona *Nikole Jurkovića,* izložbenog direktora dra *Josipa Schmidta* i vrhovnog nadzornika dra *Kovácsa.* Ministri ostadoše duže vrijeme u društvu, pri čem je ministar trgovine Daniel izrazio svoju radost, što u izletu vidi tolike članove županijske uprave i tolika odlična lica.

* *Megjunarodni kongres novinara u Budimpešti* sastao se je dne 15. juna u dvorani gradske vijećnice i u prisutnosti više članova ministarstva, nar. zastupnika i drugijeh odličnika. Raspravama upravljali su naizmjence predsjedništva raznijeh narodnosti. Narodni kongres zakazan je do godine u gradu Štokholmu. Članova ovog kongresa bilo je u svemu oko 350, koje je dočekalo ko svoje goste budimpeštansko novinarsko udruženje „Otthon“. S velikim zanimanjem razgledali su članovi bosanskohercegovačku izložbu, gdje im je u svemu išao na ruku ko tumač naš urednik i direktor bosanskohercegovačkog izložbenog odjeljenja gosp. Kosta Hörmann. Izmegju tijeh zastupnika svjetske štampe napominjemo: *Iz Njemačke:* Dr. Weisserturn, dr. Blumenthal, dr. E. Schiff svi iz Berlina; Puttkamer (Drezda). R. Krause (Lipsko). dr. Winter (Meissen), Georg Schuh (Monakovo). *Iz Engleske:* Sir Thomas Croskie, Miss. M. Stuart (London), I. G. Reid (Oxford), D. Duncan (Cardiff). *Iz Belgije:* Gilgean Reid (Bruselj), M. Verhoeven (Brüge). *Iz Danske:* F. Janson i O. Heurling (Kjöbenhavn). *Iz Francuske:* Zastupnik Henry Maret, senator A. Hebrard, spisatelji: Maurice Feuillet, Lefévre, Leon Brieré (svi iz Pariza), ravnatelj Gounouilhon i spisatelji: Cordier, Gil i Destans (iz Bordeauxa), spisatelji Onbois, Goly, Giry i Barbier iz Marselja. *Iz Italije:* Torelli, Albertini, Giacosa (iz Milana) Chietti, Bignanni i Zorri (iz Rima). *Iz Norveške:* osam spisatelja i novinara. *Iz Švedske:* osam spisatelja i novinara. *Iz Švajcarske:* sedam spisatelja i novinara. *Iz Rusije:* Dr. E. Schmidt i Bronislavszky iz Petrograda, vitez pl. Choinsky i Feliks Fryze iz Varšave. U vezi s ovijem napominjemo, da je vogj ruske novinarske ekskurzije gosp. *R. Feodorović Iljić* na svome polasku spremio direkciji izložbe ovo oproštajno pismo:

„Opraštajući se danas s metropolom Ugarske ne možemo propustiti, a da ne izrazimo najiskrenija čuvstva blagodarnosti za ljubav, koja nam je iskazana sa svih strana. Za našeg šestodnevnog boravka u Vašem lijepom gradu na Dunavu dobili smo tako mnogobrojnih dokaza najusrdnije predusretljivosti, ukazivana nam je tolika ljubezna pažnja, da ne možemo nasmagati riječi, kojima bismo izrekli svoju duboku blagodarnost za tako izvanredno prijazan doček. Kako izložbena direkcija, tako nam je i štampa i narod pružio ganutljivih dokaza iskrena prijateljstva, pa mi svima, svima bez razlike najusrdnije blagodarimo. Prošle nedjelje stigli smo u taj, od nas tako daleki kraj. Nekim bojažljivim čuvstvom uljegli smo u Budimpeštu. Ali već prvi nas je korak uvjerio, da nas ne smatraju tugjincima, a vanredno srdačne riječi, kojima nas pozdraviše, učiniše, da se je led rastopio, te se mi odmah ćutismo kao kod kuće u kolu tog viteškog naroda. Kada se vratimo u domovinu, radosno ćemo pripovijedati svojim zemljacima, kakva su ljubezna i prijateljska čuvstva u duši Madžara za Ruse i kako su neosnovane predrasude, koje je ko možda gojio. Kao tugjinci stigosmo u nedjelju, kao prijatelji ostavljamo Vas u subotu, tvrdo uvjereni, da prijatelje ostavljamo. I tako Vam svima dozivamo srdačno „S Bogom!“ Bog neka čuva i blagosilja viteški madžarski narod. Éljen a Magyarorszag!

U ime ruske štampe

Roberto Feodorovics Iljič.“

Sa trkališta: Dolazak.

Dodajemo da su iz Beča na megjunarodni kongres došli predsjednik novinarskog udruženja „Concordia“, vladin savjetnik Winternitz, Vilim Singer ujedno i predsjednik kongresa, Balduin Groller, te još mnogi iz drugijeh cislitavskih gradova (do 60 njih) i mnoge gospogje. Iz Hrvatske prisustvovali su kongresu: Ivan Jagić, Mavro Špicer, Nikola Salopek i Leopold Selinger. Mnogi od odličnih članova kongresa posjetili su hrvatski izložbeni odio, a megju njima: pjesnik Rauchenegger, urednik „Monakovskog lista“; Gjuro Šuba, urednik „Münchener Allg. Zeitung; dr. G. Manz, urednik lista „Tägliche Rundschau“; Harry Jamsen, saradnik dnevnika: „Berliner Neueste Nachrichten“, dr. Osterriet, predsjednik društva njemačkih novinara; M. O. Waldawa, urednik megjunarodne korespodencije iz Pariza, I. B. Latham, urednik „Trg. lista“ iz Londona; dr. P. Schmidt, predsjednik megjunarodnog književnog i umjetničkog društva u Parizu i H. pl. Gerlach urednik berlinskog lista „Das Volk“. Posjetnici se izraziše uopće pohvalno o hrvatskoj umjetnosti i industriji, priznavajući da su izloženi radovi dostojan predmet za opću javnu pažnju.

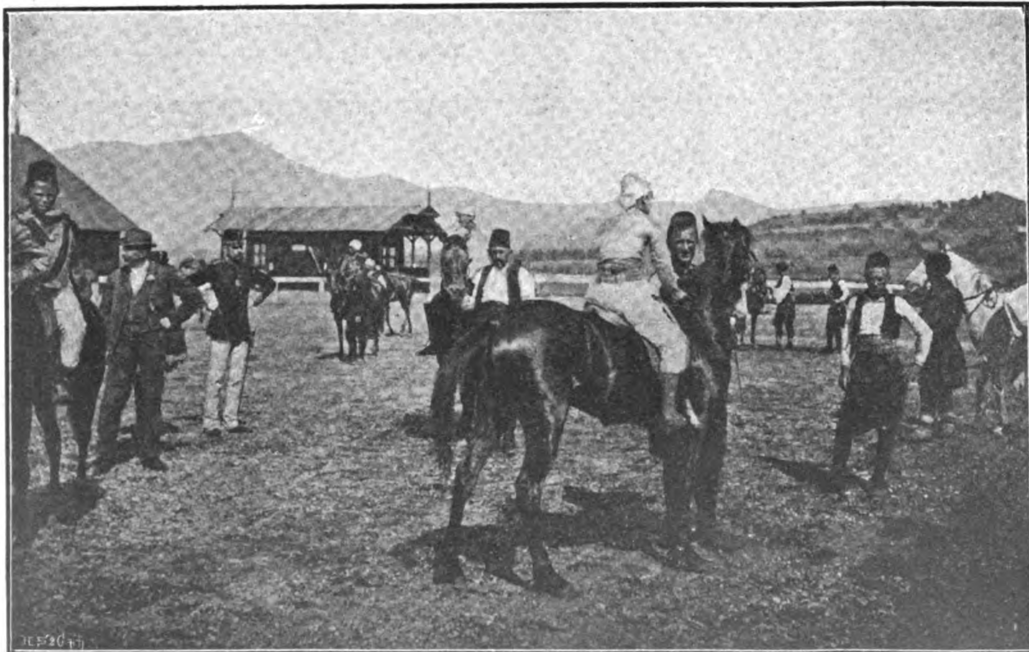
* Vijesti iz društva. U proslavu svog krsnog imena Vidov-dana priredilo je ovdašnje *Srpsko-pravoslavno crkveno pjevačko društvo „Sloga“* dne 27./15. juna zabavu u zgradi cirkusa s ovim programom: *Ljubček moj,* slovenačka pjesma, pjevao ju mješoviti zbor društva. *Nesretni Srbin,* od *Vl. Jovanovića,* deklamovala ggjica *Draginja Vidakovićeva. Angjeo Srba* od dra Jov. Pačua, pjevao muški zbor. *San na Vidovdan* od *Darinke Brašovanove,* deklamovala ggjica *Marica Krsmanovićeva. Gdje si dušo?* solo od Zajca, pjevao gosp. *Kosta Travanj* uz pratnju vojene orhestre. *Visoki Stevan i Vuk Branković,* uz gusle pjevao gosp. *Staniša Cincić. Krst i kruna* od dra Jovana Subotića, predstavljali diletanti. Sve ove tačke pošle su uz najveće zadovoljstvo za rukom, naročito u dramskome komadu valja pohvaliti gosp. *Stevu Markovića* u ulozi sv. Save, pak gg. *Bogoljuba Nikolića, Aleksu Josipovića* i *Jova Dukića.* Nakon predstave razvila 'se je vesela igranka do zore.

* 2. jula sabrala se je na Ilidži lijepa kita najodličnijih predstavnika sarajevskoga društva, da prisustvuje večernjoj zabavi, koja je na ponuku Njezine preuzvišenosti gospogje *Vilme pl. Kállay-a* bila prikazana veselој dramatskoj vili u živahnome kupalištu. Davala se tri šaljiva komada: *„Njegova kćerka-jedinica“* od grofa *A. Fredra, „Ljubavno pismo“* od *K. Trifkovića* i francuski komad *„Les Erreurs de Jéan“* od *E. Vercousina.* Odlični diletanti kretali su se na elegantnoj improviziranoj pozornici ukusnom gracijom te se je cijeli ensemble doimao prirogjeno otmjenom skladnošću.

* 4. jula desila se je opet na ubavoj Ilidži rijetka prilika, da nam pripravi pravi čisto umjetnički užitak. Te večeri davali su odlični članovi kr. hrv. pozorišta ggjica *Micika Freudenreich* i braća joj gg. Dragutin i Zvonimir koncerat s ovim po izbor programom: Veliki dvopjev iz Bizetove „Carmen“, deklamacija „Domovina“ od Arnolda (g. Drag. Freudenreich); Velika arija iz „Korneviljskih zvona“ (ggjica M. Freudenreichova); Brzojav, šaljiva deklamacija od *Aug. Šenoe* (gosp. Drag. Freudenreich); Valcer od *Millöckera* (pjeva gosp. Zvonimir Freudenreich); *Bragga:* Musica proibita (pjeva ggjica M. Freudenreichova); *Mito Popović:* Susjed, genre-slika (deklamuje gosp. Dragutin Freudenreich); Dvopjev iz „Gjaka-prosjaka“ od *Millöckera* i soloscena iz francuskog komada: Megju dvije stolice, što ju je izveo gosp. Zvonimir Freudenreich. Dne 5. jula davali su vrli umjetnici još jedan koncerat u prostorijama „Grand Hôtela“ uz veliko oduševljenje publike u oba puta. Cijenjeni naši gosti uvjerili su se o iskrenim simpatijama s najodličnijih strana spram njihovog umjetničkog talenta, naročito je pak vrlu umjetnicu, ggjicu Miciku, nakon koncerta Njezina preuzvišenost ggja Vilma pl. Kállay-a odlikovala pohvalnim priznanjem na umjetničkom uspjehu. Mi bismo željeli u interesu zdravog umjetničkog uživanja, da nas ovakove dragocjene glumačke sile ne zaborave. Uz vlastite sposobnosti braće Freudenreicha pobugjuje idealnu simpatiju već njihovo porodično ime, koje je u tako tijesnoj vezi s razvojem hrvatske pozornice i komu su oni odista dostojni baštinici. Pak — do vigjenja!

* *Redovita godišnja glavna skupština „Matice hrvatske“* sastala se je u Zagrebu dne 21. juna o. g., pod predsjedanjem društvenoga podpredsjednika, vladinog savjetnika g. *Josipa E. Tomića.* Pošto je predsjednik konstatovao da skupština obzirom na broj članova može stvarati valjane zaključke, progovori društveni tajnik i blagajnik *Ivan Kostrenčić* i napomenu blagodarno imena Matičinih dobrotvora, ističući ime ggje Julije Bogovića rogj. pl. Lentulaj, koja je poklonila društvu deset hiljada for., i umir. potpukovnika Pavla Karića, koji je priložio „zakladi u potporu hrv. književnika“ jedan komad ugarske rente s iznosom od 100 kruna. Iz daljnjeg tečaja govora saznajemo, da su Matičine knjige za g. 1896. već u štampi. U nizu prirodoslovnih djela dovršiće Matica ove godine djelo prof. dra Kišpatića: Iz bilinskoga svijeta, koje je počelo izlaziti g. 1884., a izišle su dosele tri knjige, te će ove godine izići i četvrta, koju je napisao prof. dr. Stjepan Gjurašin. Isto tako posvršiće se ove godine u nizu izdanja svjetske povjesnice: Povjest srednjega vijeka od prof. Fr. Vale. Povjest seže do g. 1453., a u ovoj posljednjoj svesci opširno će se prikazati naročita povjest slavenskih naroda. Knjizi će se dodati rukovogj za sve 4 sveske Povjesti srednjega vijeka. Još preostaje Matici da izdade Povjest novoga vijeka do francuske revolucije i to u tri knjige i povjest najnovijeg doba. Matica se pouzdano nada, da će kroz četiri godine savladati taj odista zamašan posao, pa će tako njezinim trudom izići *potpuna svjetska povjest* u dvanaest knjiga a u petnaest svezaka.

Kao četvrtu knjigu „Slika iz svjetske književnosti“ doštampala je „Matica“ već za tek. godinu književni trud ove godine i tom zgodom eto po prvi put u kolu „Matičinih“ radnika novog saradnika, g. prof. dra Jul. Adamovića sa ovećom radnjom „Francuska drama od njezina početka do najnovijega vremena“. Uvažujući kako neobično visok položaj zauzima danas francuska drama u svjetskoj literaturi, odbor „Matice“ mislio je, da će biti dobro, ako se „Matičini“ članovi u glavnim crtama upoznadu s ovom važnom granom francuske literature, — U „Slavenskoj knjižnici“ upoznaće „Matica“ ove godine svoje članove sa radovima petorice ruskih pripovjedača, megj kojima su dvije gospogje, iz najnovijega doba. Gosp. Martin Lovrenčević, koga takogjer ove godine po prvi put megju književnim radnicima „Matice“ susretamo, preveo je po jednu odabranu i najnoviju pripovijest ruskih pripovjedača: K. S Barancevića („Na sjeveru divljem...“) A. P. Čehova („Tri godine“), V. G. Korolenka („Sjene“) i gospogjâ Z. Hippiusove („Miss May“) i T. L. Ščepkinove Kupernik („Samoća“) i popratio knjigu povećim uvodom, u kojem crta, što znače u ruskoj knjizi pisci, kojih proizvode pruža „Matica Hrvatska“ u ovom: "Nizu najnovijih pripovijesti ruskih“. — Megju onima, koji su bitno sudjelovali kod preporoda „Matice“, bio je i tako prerano — u trideset i drugoj godini — umrvši Riječanin dr. *Ivan Dežman.* On je u sedamdesetim godinama i kao vrstan li-

Sa trkališta: Sedlaonica za domaće konje.

ječnik i kao pisac i jedan od urednika „Vijenca", znamenito djelovao. Buduci da su Dežmanovi književni radovi i na polju lijepe knjige i higijene — novijem naraštaju prilično nepoznati, — to je odbor „Matice", izvagjajuć onu točku svoga književnoga rada. da po mogućnosti članove „Matice" i sa književnim plodovima starijih pisaca u izboru upoznaje, a u ovom slučaju da iskaže i zasluženu počtu jednomu od svojih revnih reformatora, zaključio, da se ove podine izdadu u jednoj knjizi: „Izabrani spisi dra Ivana Dežmana". Izbor je sastavio i knjigu životopisom i ocjenom pokojuikova rada popratio pokojnikov pobratim prof. dr. Franjo Marković.

Osim ovih pet knjiga štampaće „Matica" ove godine u svojoj „zabavnoj knjižnici", nastavljajuć izdanje pjesama novijih pjesnika, svezak: „Izabranih pjesama" Huge Badalića, nadalje pripovijesti iz istarskoga života Eugena Kumičića pod naslovom: „Moji znanci", pripovijest Vjenceslava Novaka pod naslovom: „Nikola Baretić", niz pripovijesti iz bosanskoga života Osman-Azisa (Osmana Hadžića i Ivana Milićevića) pod naslovom: „Na pragu novoga doba", — i po mogućnosti i još jednu ili dvije beletristične radnje.

Megju: „Prijevodima grčkih i latinskih klasika" izdaće „Matica Hrvatska" ove godine — ako joj ikako bude moguće — kao trinaesti svezak pjesnički prevod „Vergilijevih djela", od kojih je „Eneida" već davno prevedena od g. prof. dra Maretića, a prevod „Bucolicâ" i „Georgicâ" skorih dana dogotoviće jedan od mlagjih književnih radnika. Odbor „Matice" postarao se je, da u ovom „Matičinom" izdanju što prije izagje i prevod „Xenophontovih djela" i „Caesarovih komentara" — a u „knjižnici za klasičnu starinu" i drugi dio Musićeve „Povjesti grčke književnosti" i „Povjest rimske književnosti". Ovo misli „Matica", da je od prijeke nužde da se što prije izdade. — a biće joj drago, uzmogne li se naskoro pohvaliti, da je našla valjane prevagjače i za druge još potrebne prevode grčkih i latinskih klasika.

Megju: „Prevodima novijih klasika i pjesnika" izdaće „Matica" ove godine prevod izabranih „essay"-a jednog od najboljih svjetskih prozaista, a to Engleza Th. B. Macaulay-a. Macaulay-evi klasični „essay"-i poznati su po čitavom svijetu i prevedeni su na sve naobražene jezike. pak je već davno vrijeme, da se bar u izboru pretoče. „Matica Hrvatska" izdaće ove godine prema raspoloživim sredstvima izbor Macaulay-evih: „essay"-a u prevodu, sa uvodom i bilješkama Vinka Kriškovića, — a prema tomu, kako će članovi „Matice" ovu knjigu prihvatiti, zavisiće i „Matičino" izdavanje dalnjih prevoda ove vrsti.

I još jedna knjiga, koju je „Matica" već od toliko godina svojim članovima obećavala, da će skoro ući u štampu, predana je ove godine napokon u štampu, a to su — kako je članovima „Matice" već i u novinama objavljeno —: *„Hrvatske narodne pjesme"*. Odbor „Matice" javlja, da će se ove godine započeto „Matičino" izdanje „Hrvatskih narodnih pjesama", u koliko se tiče odbora „Matice" i urednika ove knjige g. dra Stjep. Bosanca, bez prekida moći nastaviti i dovršiti. Prva knjiga: „Hrvatskih narodnih pjesama" dostaviće se ove godine članovima „Matice" zajedno sa godišnjim knjigama „Matice".

Nakon gospodarstvenog dijela o poslovanju „Matice", gdje govornik na koncu napominje, da je društvo lane prekoračilo prvi milijun otisaka a u devetnaest godina rada, te nakon podijeljenog apsolutorija, prešlo se je na izbor novijeh odbornika. Tako su izabrani za naredno trogodište za blagajnika: *Ivan Kostrenčić*, sveučil. bibliotekar; u *književni* odbor, i to za odbornike: gg. *Fran Folnegović*, posjednik i narodni zastupnik, *Fran Ksaver Kuhač*, glazbenik i *Milivoj dr. Šrepel*, sveuč. profesor; za odbornike zamjenike: gg. *Hugo Badalić*, upravitelj dônjogr. gimnazije, i *Stjepan dr. Bosanac*, gimnazijski učitelj. U gospodarski odbor: gg. *Ivan dr. Hoić*, upravitelj ženskoga liceja i *Vjekoslav Klaić*, sveučilišni profesor; za odborničke zamjenike: gg. *Nikola Andrić*, gimnazijski profesor i *Josip Staré*, profesor realne gimnazije. Svi ovi su izabrani su 31 ili 32 glasa.

Predsjedatelj, pozdravivši novoizabrane odbornike, zahvali članovima „Matice", što su u tolikom broju skupštini prisustvovali i zaključi na to skupštinu.

* *Manojlo Prizrenac*, novinar i književnik, urednik „Srpskih Novina" i šef presbiroa u ministarstvu spolj. poslova, umro je 23. juna po ist. k. u Biogradu. Rodio se je 3. januara 1851. g. u Prizrenu od siromašnih roditelja, koji ga još ko dijete g. 1855. dovedoše u Biograd. Tu je izučio osnovnu školu, četiri gimnazije i tri realke. U prvoj mladosti posvetio se je već Prizrenac novinarstvu i lijepoj knjizi. Pokojnik radio je neko vrijeme i u Zagrebu, gdje su prikazana i dva njegova dramatska noviteta. Bog da ga prosti i pomiluje!

* Pariski *„Le Tour Du Monde"* priregjuje od 3. do 24. septembra velik izlet iz Marselja sjevernom Italijom, Istrijom, Dalmacijom, Hercegovinom i Bosnom na jonska ostrva i sredizemnim morem natrag u Marselj. Izletnici zadržaće se četiri dana u Bosni i Hercegovini. 15. septembra dolaze u Metković, okle putuju posebnim vlakom u Mostar, pak u Sarajevo. I naša ubava Ilidža bliješti u tom programu, ko i posjeta na vrelo talasaste Bosne. 17. septembra pregledaće dobrodošli gosti naš muzej, čaršiju, posjetiće džamije i crkve, starinska groblja i naše tvornice, pak će i na vrh Trebevića, što se u programu nazivlje „bosanski Rigi". 18. septembra otputovaće natrag u Mostar, da proslijede put dalje.

* *Fr. Sequens.* 14. juna umro je profesor slikarske akademije u Pragu Fr. Sequens. Rodio se godine 1836. u Plznju, a od god. 1880. učiteljevao je u pomenutom zavodu rijetkom marljivošću i vještinom. God. 1887.—1888. bio mu je i prvim rektorom. Osim toga bijaše predsjednikom i članom raznih drugih akademija. Bavio se slikanjem nabožnim i historijskim. Bezbroj crkvi ukrašeno je njegovim umotvorinama. Kao učitelj stekao je velikih zasluga, što svjedoče njegovi gjaci, od kojih su neki veliki umjetnici i od kojih spominjemo prof. Maxa D. Pirnera. Sequens bijaše mio drug, a volio je skromnost i tišinu. Nije se rado isticao, niti je volio, da se o njemu piše, što je prava rijetkost u umjetničkom svijetu. Ni fotografije svoje ne bi nikome davao. Krug njegovih tješnjih prijatelja bijaše uzan. Do zadnjega časa bijaše neobično marljiv. Njegov život i rad mogao bi biti uzorom gotovo svakom umjetniku.

* *„Istočno blago"*. Sve da smo drugijem pripadom govorili o ovoj vrijednoj knjizi gosp. Mehmed bega Kapetanovića, to ipak iznosimo ovdje još i ovo mnijenje našeg cijenjenog saradnika gosp. M. H. Seijdovića ko dobra znalca istočnih literatura. Neka je u dokaz sve to živahnijeg zanimanja o duševno nastojanje u ovim stranama:

„Već je prohujalo nekoliko stoljeća, kad se na istoku — toj promiloj i zanosnoj strani svijeta — pojaviše pravi vihori, koji u ljudskim dušama razagnaše silne oblake magluštine, i koji udariše temelj boljemu životu.

Poput sinjega mora, kojeg topli vjetrovi zaigravaše, istok je svojim razmahanim talasima probudio uspavano čovječanstvo, udario o hridine krivih puteva, prošao kroz sav oganj, izvojevao besmrtnost, i steko toliko najvećih velikana, da im se i danas cijeli svijet klanja.

Ne mašav se u ta najdocnija vremena, nakanili smo se zabaviti samo s jednom kitom istočnog mirisavog duševnog cvijeća, koja je uz ovogodišnji ramazanski bajram osvanula u našem literarnom cvjetnjaku.

Tako nam dogje u pohode pokrupna knjiga, koja nas je obradovala, a to je *„Istočno blago"* sabrano i prevedeno po našem begu *Kapetanoviću-Ljubušaku*. To je, koliko znamo, prvi put, što se na našem materinskom jeziku nalaze na okupu mnogi geniji istočnih naroda. Simpatična je već sama ideja, da se u jedan vijenac upletu toliki sjajni alemovi, koji su — davnijeh dana, misaono ispahani i pod nebom čarobnoga istoka pečeni.

Istočni narodi su izravno utjecali na sudbinu naše otačbine, pa bliži dodir s njihovom dušom puko nam je pred očima, kad nam je dopala šaka pomenuta zbirka „Istočnoga blaga", u kojoj mi osjećamo neku zajedničku vezu.

Sumnje nije, da su remek djela ovih vrlina i ovog sadržaja već davno stekla pravo, da se pretoče u našu književnost, a „istočno" blago najvećma svjedoči, od kakve je važnosti ovaka stečevima i za najnaprednija književnost. Još više za našu mladu literaturu, za njezin dalji razvitak, puno je važna ova književna pojava, pa se s pravom može ubrojiti znatnom tačkom naše književne kronike.

Pred samim prijevodima dodao je gosp. Kapetanović zgodan predgovor, u kojem nam toplim riječima crta najznatnije tačke, kako je postala ova bogata zbirka. Predgovor je prema samoj naravi knjige kratak ali jezgrovit i ističe sve, što je značajno da se zna. Prevagjač nam kaže, da su mu najviše pomagali: *Ibrahim efendija Repovac, Sejfuddin efendija Lukšić, Ribić*, umrli i sadanji reis-ul-ulema. Sve su to dobri znalci istočnih jezika i književnosti, na kojim se opaža, da su na istočnome izvoru duševnu žegju gasili.

Posao gosp. Kapetanovića nije bio tako lagahan, kako se kome možda u prvi mah pričinja, te je trebalo mnogo dobre volje i pouzdanja „u se i u svoje kljuse", pa da se na tako težak, znamenit i ogroman posao odvaži; osobito ako je imao na umu, obilna istočna djela, iz kojih je trebalo izabrati ponajljepše cvijeće.

Zaista se ni jedan narod ne može dičiti tako snažnim duševnim blagom kao istočni. U njihovim poslovicama nalazimo ne samo onaj krilati stil pun čara, koji je pravi biljeg zanosne prirode, nego još pravilnost, dobru umjetnost i uz to neku nježnoću i tankoću osjećaja. Srce nam se topi od njihove iskrenosti, a duša se uzvija najuzvišenijim idejama, veledušja, dobrote i prave plemenitosti.

S toga nije mala zasluga gosp. Kapetanovića, što je izdao „Istočno blago", u kojem je nanizano bogato čislo mudrijeh rečenica i poslovica, koje su pune nauke. Iz jedne sijeva pravilo za život; iz druge viri duh čovječnosti; treća iznosi uzvišeni moral, koji se iz nje kao alem blista, i savjet roditelja, te su te misli upravo takove, da nas često ko iza sna prenu, opomenu i zanesu. Jamačno niko ne zna, da s veoma malo riječi salije čitavu sliku i glasni svijet osjećaja i dojmova kao istočni genij.

U poslovicama i rečenicama je misaoni čitatelj u pometnji, jer ne zna čemu da se više divi: il onome što ti u njoj kaže, il onome što se u njima osjeća i naslućuje — njihovoj jezgrovitosti i čarnosti, il blistavim evokacijama, koje iz njih niču i progovaraju. Tu su ti same čudotvorne sjemenke, koje u različitim prilikama mogu da jednako bujno prokliju i procvatu, jer je ljudsko srce jednako tle iz kojeg to sjeme niče.

Koliko god su mu prilike dopuštale, prevagjač je pomno pazio na izbor, te nam cijela kita ovoga cvijeća diše veoma plemenitim, uzvišenim, — prijatnim mirisom. Sklad bi još bio potpuniji, da je izdavač htio razlikovati *narodne poslovice od umjetnih poslovica i rečenica*, jer su čiste narodne poslovice najveći odraz narodne individualnosti; one ishode iz bića narodnog, iz njih se vigjaju sve narodne osobine i svojstva, kojim se jedan narod izmegju drugijeh odlikuje i od njih razlikuje: u narodnim se poslovicama pokazuju svojstva, koja čine neki narod osobitom cjelinom za se. Kod narodnih se poslovica javlja sklad onakav, kakav je u prirodi, i s toga kod njih preteže mnogo više prirodnost, te su im i misli skladnije s prirodom i s njezinim razvijanjem, nego li s razboritim i logičnim djelovanjem fantazije, kako je to u umjetnih poslovica, koje pokazuju jedino stepen izobrazbe onog, koji ju je reko, a to su pojedini rijetki ljudi — velikani, čija se imena nijesu imala pravom izostaviti.

Megju tijem biće, da je g. prevagjača za sigurno od tog odvratilo, što je u onoj knjizi posve mali broj istočnijeh poslovica, te kad bi se razlikovale, valjalo bi uz onu malu šačicu njih, dodati im njihovu izvornu historiju s filološkim bilješkama, što bi knjizi oduzelo prostora, a svakako je bolje da se u njoj nagje što više čiste nauke iz osjećajne strane ljudske duše. Ako pomislimo da je u njoj nanizano preko četiri hiljade što poslovica što mudrijeh rečenica, moramo s blagodarnošću istaknuti da je veoma bogata, i da bi se jedva drukčije moglo više ovog duševnog cvijeća pružiti u tako gizdavoj knjizi, u kojoj će se moći nagaziti: na utjehu u nevolji, savjet u sumnji i potporu u neprilici. Upravo se je tude slegla čitava zaliha sveopćeg iskustva, to ti je bašča u kojoj se može da njeguje srce i nježno osjećanje.

Istočni narodi duboko cijene sve ustanove, religiju, vladare i sve starije, a u isti mah su, slobodni i priznaju slobodu drugih, te će „Istočno blago" veoma dobro doći onima, koji bilo po svome pozivu, bilo po svome čovjekoljublju dolaze u take prilike da narod upućuju i poučavaju, te da utječu na njegovo mišljenje i ćućenje.

Prevagjač je, s malim izuzetcima, shvatio duh i vjerno se odužio prevodilačkoj zadaći, čemu je trebalo velike ustrajnosti i marljivosti, jer to baš nije laka rabota; kod tog škakljivog posla i kod tolike obilne gragje on se je veoma dobro znao snaći na mejdanu, i ako se prvi put kao prevagjač javlja s tako zamašnom radnjom, pokazao je, da je isto tako sretne ruke kao i kod „Narodnog blaga", te će jamačno njegovo oduševljeno nastojanje svoju težnju postići i donekle upoznati cijeli jugoslovjenski svijet uopće s istočnim genijem. Sama je dobra namjera pola uspjeha, i niko od takova posla ne treba više tražiti nego li je učinjeno, a znam za sigurno, da ni g. Kapetanović ne drži svojih prevoda posve savršenim. A ko bi mogao u ovako velikom i teškom poslu pružiti savršeno ono, što ni najboljim majstorima prevagjačima ne pogje za rukom!

U knjigu se je uvuklo i nekoliko štamparskih pogrješki, koje nijesu opažene ni ispravljene, nu srećom su posve neznatne pak toliko ni ne smetaju. Spomenućemo samo da je pod brojem 1091. prometnut original koji spada pod broj 1094., a onaj pod tim brojem spada pod broj 1091, i da bi trebalo „motto" knjige dovesti u sklad s onom istom na strani 216. pod brojem 2525.

Poslovice i rečenice su sve zajednički poredane po smislu i sadržaju, pa onda po alfabetu, a kako je ta raspoređba najteža, tako ih se uvuklo nekoliko, gdje im nije mjesta. Svakako za poslovice ako bi ikakva porednja valjala, još bi najbolja bila alfabetična. Poredjnja po *smislu* malo je kome pošla za rukom a da bi se mogao njome *pohvaliti. Primjera* radi svrnućemo se samo na *jednu u „Istočnom blagu"*: pod brojem 1621. glasi: *„Ko traži* biser, roni u more" i stavljena je pod naziv *„O moru", dok ona imade sasvim drugi smisao, naime: vrijedne se stvari, samo s velikim trudom postići mogu.* Ele će ih se i još naći, ama — općenito uzev — ta je poredba g. Kapetanoviću ipak veoma dobro za rukom pošla.

Govoriti dalje o znamenitosti i vrijednosti „Istočnoga blaga" te o potrebi mu, nabrajati sve ljepote koje rese isto djelo, nije moguće u ovoj slīčici, a mislim da bi bilo i uzalud za „Nadine" čitatelje, jer oni megju sobom dobro uvažavaju, kakav je time ekstrakt iscijegjen iz velike knjige znanja.

Vruće želimo, da se ista što brižnije proučava, a neka je svakome dosta, da to nije na našem jeziku gola i razvodnjela proza, već da su to sami zdravi i jedri sočni kolači za duševnu hranu. Nije dosta samo nagristi, već treba i dva i tri puta pročitati, dok se unigje u trag onoj dubokoj i zdravoj filosofiji, koju većina poslovica u sebi krije.

Prevagjač nas na kraju svoga predgovora sve poziva, da se: „prihvatimo pisati, prevoditi i sabirati sve, što je korisno i značajno“. Baš je tim riječima pogodio u žice srčanice! To je i naša vruća želja, koju ne možemo ni ovdje prešutjeti.

Najnapredniji narodi preporodiše svoju narodnu književnost, od kada divne i pravom mjerom i ljepotom umne proizvode Grka pretočiše na svoj jezik, i otkad proširiše vidove u bogate riznice.

Naša je knjiga istom sada u jeku napretka, pa kako mladik još nije osnažio, to nam dosta koješta manjka, a sa dana na dan to se jalovo polje zasijava zapadnim sjemenjem. Megjutim zapadno sjeme pod našim nebom češće klone, pa plod donese i kukolja, u kojem nema životu maha. Mi smo ponaosob u našoj otačbini u mirnom sretnom stanju, a mogli bismo mnogu korist navratiti našoj knjizi, kad bismo širom otvorili vrata jasnoj radionici velikih duhova istočnih naroda. Megju nama ima nekoliko braće Muslomana, koji bi smjeli na taj mejdan stupiti. Premda imamo malo takovih ljudi, naime umnih poznavalaca istočnih jezika i originala te našega naroda, u tome je baš velika opomena našem mladom naraštaju, da što bolje prione učiti te jezike i da se usavrši u njima. Ipak ih nekoliko imamo, na koje mnogo izvjedljivo oko gleda.

Pa kad nam je vodu navraćati, to barem nek bude iz nepresušena vrela kao što su istočna arapska djela, koja nam za sigurno ne bi bila štetna ni na pravac naše knjige, na naš slog, a niti na naš duh, iz kojih dapače viri na mnogo mjesta neka zajednička srodnost.

Eto prvi probija led naš beg Kapetanović, a sad je red na ostalu braću da zasuču rukave, pa da posvjedoče da je naša otačbina pravo *„ušće“ istoka i zapada.*

Mehmed H. Seijdović.

* *Publikacije jugoslavenske akademije za godinu 1896.* U svemu imade *pet* knjiga, i to:

Rad, knjiga CXXV. filologijsko-historijskog i filologijsko-juridičkog razreda. Sadržaj: Još dvoje o slovjenskom gostinjcu u Rimu izopačeno. Od dra *Ivana Crnčića.* Dodatak opančarskim nazivima. Od prof. *Moje Medića.* Žiteljstvo kraljevina Hrvatske i Slavonije po zvanju i zanimanju, od *Milovana Zoričića.*

Rad, knjiga CXXVI. matematičko-prirodoslovnog razreda. Sadržaj: Vegetacija gorskoga kotara. Od *D. Hirca.* Ihtiološke bilješke. Od prof. *Moje Medića.* Lathrodectus 13-guttatus (Rossi). Od *N. Damina.* Relacije kod kruga upisanih i opisanih pravilnih poligona. Od prof. *E. Doležala.*

Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. Volumen XXVIII.: Monumenta Ragusina. Libri reformationum. Tom. IV. Od godine 1364. do 1396.

Gjuro Daničić: Akcenti u glagola.

Ljetopis jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti: X. sv. Sadržaj: Pokrovitelj; uprava, odbori, članovi; Razredne i odborske sjednice; glavna skupština; Svečana sjednica: Besjeda predsjednika J. Torbara: Izvještaj tajnika dra J. Vrbanića; Zaglavni računi za g. 1895.; Nekrolozi: Ivan Krstitelj de Rossi. Od Fr. Bulića. Dr. Gjuro Pilar. Od dra M. Kišpatića; Rasprave i knjige akademijske g. 1895.; Arhiv akademijski kojima se rukopisima uvećao g. 1894. i 1895.; Pretplatnici na publikacije akademije za g. 1895. Knjižarska cijena ovijeh publikacija jeste: Rad, svaka knjiga napose 1 for. 50 nč.; Monumenta: 2 for. 50 nč.; Akcenti od Daničića 70 nč.; Ljetopis 1 for. Spoljašnji pretplatnici primiće knjige poštom. Novi pretplatnici za god. 1896. primaju se i u napredak kod akademijske uprave ili u akademijskoj knjižari Dioničke tiskare. *Druga serija* knjiga za g. 1896. u svemu barem opet *pet* knjiga izići će mjeseca decembra o. g. Koliko se vidi umni i neumorni rad ovo prosvjetnog zavoda širi se i obimom i svestranošću, pak je red da ga se i podupre. Preporučujemo najtoplije ove publikacije.

* Izišao je *Deseti izvještaj velike gimnazije u Sarajevu*, krajem godine 1894/95. Sarajevo. Zemaljska štamparija. 1895. Nuz školske vijesti sadrži program raspravu dra *Karla Patscha: Rimske pomoćne čete (alae et cohortes auxiliares) u provinciji Dalmaciji.*

* *Vina Hrvatske i Slavonije.* Napisao i izdao dr. *S. Bošnjaković.* U Zagrebu. Tisak dioničke tiskare. 1896. Cijena 2 for. 50 nč. Djelo sadrži: *Uputu za istraživanje* i ocjenu vina uopće, obragjenu prema ustanovama za provedbu z. čl. XXIII.: 1893., kojim se zabranjuje praviti i u promet stavljati umjetna vina, gdje spisatelj govori o hemijskom postupku u istraživanju pojedinih primjesa u vinu, te *Analitičke podatke*, do kojih je stručnjak dospio istražujući u svom javnom anal. zem. zavodu u Zagrebu 810 notorno prirodnih vina iz Hrvatske i Slavonije. U koliko i jeste ova knjiga strogo stručno djelo, našao bi u njoj u prvom poglavlju i nestručnjak zanimljivo štivo. Djelo se u prvome redu preporučuje vinarskomu trgovačkomu svijetu ko pouzdan rukovogj u poslu.

* *Dvije nove ilustrovane knjige za djecu.* Nakladom knjižare Ivana Sagana u Karlovcu izašle su dvije slikovnice za djecu i to prva s naslovom „U domaćem svijetu“, a druga „Novi cvjetnjak“. Mi ne bismo trošili riječi objavljujući ove knjige, da nam nije do nečega, na što moramo upozoriti naše knjižare. U novije doba počelo se za našu omladinu, za tu našu uzdanicu, izdavati na pregršti knjiga, u kojima se prvi puta sastajemo s imenima dojako nepoznatima u književnom svijetu. U tim knjigama nahodimo većinom nezrele, puste, suhoparne i prežvakane i od sto puta poznate već stvari, bez poleta i iskrenog čustva i to sve još u mršavoj formi. *Omladinska literatura postala je dakle vježbalište za početnike, u mjesto da nam ragja zrelim i zdravim plodovima.* Malo je u posljednje vrijeme izašlo knjiga, za koje se može reći, da ostaviše ugodnu uspomenu u dječijim srcima i da postignuše žugjenu cilj. Obično se daju mladeži na ruke knjige, koje vrve nezgrapnostima i nejasnošću, gdje ti sve ide po onoj: „Reim' dich, oder...!“ I time neka se djeca hrane, uzgajaju i plemene?! Šteta lijepijeh slika, fina papira i ukusne opreme. Knjižari morali bi pripaziti i na tekstove, pa ih pomno pregledati, a to bi bilo najzgodnije tako, kad bi ih dali kojem iskusnom pedagogu ili starijem prokušanom omladinskom književniku na ocjenu, kako to biva u drugih naroda, a ne štampati stvari, a naročito pjesme, takove, na kojima mogu djeca čitajući ih polomiti zube. Ako je već pjesma ovakova bez duha, a to neka je barem u njoj koja uzgojna misao, lijep sadržaj i dotjerana — rekli bismo — uzorna forma. Neka su pravilni, zvučni i neprisiljeni stihovi, a sadržaj bez gluposti i neprirodnosti. Toga ima žalibože puno u tim novijim izdanjima za djecu. Ko se tijem koristuje?! Da li knjižari, ili djeca? Niko. Dječija srca nevina su, čista i nepokvarena, pa ih za to valja cijeniti kao neku svetinju. Ona neka su i našim knjižarima i piscima sveti hram, na čiji oltar valja polagati najčišće i najbiranije darove, najslagje voće i najjedrija zrnca, a ne pljevu i kukolj. Bolje, da nam djeca ostaju bez knjiga, nego da ih pitamo pokvarenom hranom. U tome neka su nam uzorom Nijemci, koji na to paze ko na zjenicu u oku. Naših tvrdnja ne ćemo popratiti primjerima, rad bojazni, da si cijenjeni čitaoci ne pokvare želudca! —*l*—

Narodne zagonetke.

1. Dva brata, tiho prerezata?
2. Dva se brata preko plota pravdaju!
3. U polje ide, a doma mu rogovi glede?
4. Dušu ima, krvi nema, svukud hoda traga nema?

Pribrao *Ali-Riza Dautović.*

Zagonetka

od *Selima.*

Bio nekakav škrtac pa imao sina darežljiva. Sin je više puta pokušavao, da skloni oca tvrdicu, da potpomogne sirotinju. Tako i ovaj put razgovarao on sa ocem o sirotinji: kako ova u svagdanjoj bijedi svojoj pane u veliku tugu i jad. S toga zaključi sin svoj govor ovom rečenicom: *Radi jada tata daji dar!*

Pita se, šta je znamenito kod ove rečenice?

Riješenje narodnih zagonetki

od *Ali-Rize Dautovića* iz 12. broja „Nade“.

1. Žiška. 2. Gljiva. 3. Sat. 4. Kupus. 5. Bremenica. 6. Iskra.

Riješili: gg. H. M. Ahmetbegović u Bjelini, Dragutin Kersting u Kolima kraj Banjaluke, N. Buntić u Vitinici.

Riješenje konjićevog skoka

od *Š. Popovića* iz 12. broja „Nade“.

Pjesnik.

Oj pjesniče nesretniče!
Suh si listak ti na gori,
Koj od sunca nebeskoga
Ne sazrije neg izgori.

Nebo vjetrom uzdiže te,
A zemlja ti lećet neda;
Megju zemljom tako i nebom
Tvoja duša uv'jek preda.

Riješili: ggje Marija Kurolt u Begović-kuli, Anka Zemina u Grubišnom polju; gg. Zaim Muminagić u Sarajovu, H. M. Ahmetbegović u Bjelini, Ivan Thau u D. Tuzli, Dinko Širovica u Zloselima, Ali-Riza Dautović u Bjelini, „Pozdrav“ iz Trebinja, Hasan Behmen u Mostaru.

Riješenje rebusa

od *Fehima Spahića* iz 12. broja „Nade“.

„Da je pamet do suda kao od suda“!

Riješili: ggje Elsalina u Dubrovniku, Marija Kurolt u Begović-kuli; gg. Ismet Kapetanović Gavran u Počitelju, Eugen Kamenar u Vukovaru, Zaim Muminagić u Sarajevu, Sadiković Fatih u Sarajevu, Dinko Sirovica u Zloselima, Dragutin Kersting u Kolima kraj Banjaluke, „Pozdrav“ i« Trebinja.

Riješenje zagonetke

od *Selima* iz 12. broja „Nade“.

sô, ôs, s, o kao prijedlozi.

Riješili: ggje Elsalina u Dubrovniku, Marija Kurolt u Begović-kuli, Anka Zemina u Grubišnom polju; gg. Ismet Kapetanović Gavran u Počitelju, Mustafa Alić u bos. Dubici, H. M. Ahmetbegović u Bjelini, Zaim Muminagić u Sarajevu, Sadiković Fatih u Sarajevu, Dinko Sirovica u Zloselima, Ali-Riza Dautović u Bjelini, Dragutin Kersting u Kolima kraj Banjaluke, „Pozdrav“ iz Trebinja, Hasan Behmen u Mostaru, N. Buntić u Vitinici.

Dopisi uredništva.

D. B. u Z. Glede Vaših prevoda Vrchlickovih pjesama odgovaramo, da ćemo ih vrlo rado priopćiti, kad ih dotjerate prema nekim pravilima i kad ispravite neke pogrješke. Ponajprije odgovor glede soneta. I mi znamo, kako je teško prevoditi Vrchlickoga, pomislimo li, da se mora često rogjeni Čeh mučiti, da mu dokuči misao, a jezik mu je osobit, bujan, kratak i plastičan. Ipak najteži je posao prevodiocu kod soneta, gdje te stežu njegove verige. Za to ste i vi mijenjali u drugoj kitici srok, no s tijem se ne možemo nikako složiti. Ako je sonet u originalu, neka je i u prevodu. Je li to teško izvesti, okanimo se toga posla, možda se za deset, dvadeset i više godina ipak nagje neko, ko će i to savladati i prevesti. Kod prevoda valja sačuvati i originalnu formu. Na dalje moramo Vam istaknuti, da neke stvavi krivo prevedoste. U sonetu Mickiewiczu pogrješno je preveden odmah prvi stih:

„Do moře, u kterém vlny věky slovou“
(U more, kojim v'jekom val se luta).

Tako isto prvi stih u sonetu Krasinskom:

„Ty srdce hluboké, svým Bohem zpité“
(Duboko srce, puno božjih sila).

Slabo je preveden i sonet Carducciu.

U sonetu „Poe“ krivo je preveden treći stih druge kitice: Krev žene *k spánkum*, i t. d. Vi riječ spánky prevedoste riječju san. Spánky su sljepočice, a ne san. Slabo je pretočena i ova kitica:

„Tu v opuštených srdcí kalné tůni
se otvírá tvůj zpěv jak leknín bílý,
s hvězd prašníky a dýše silnou vůní.

(Opuštenoga srca iz dubine
Ko b'jela ruža p'jev se tvoj tad vine
Uz prašak zvjezdan, uz mirise mile.)

Četvrti stih prve kitice u sonetu Shelleyu glasi u originalu ovako:

„A spící elf se zbudil v lilje klínu.“

Vi prevedoste to vrlo prozajički:

„A elf u lilji pusti svoje snove.“

Dalje leknín nije morska ruža, kako to na drugom mjestu prevedoste.

Nikako nije ni približno vjeran prevod pete kitice u pjesmi „Jutarnje zvono“, koja u originalu glasi:

„Dlouhá pak léta jak ten zvuk sladký
ztlumily v městě můj těžký sen
o život všedních starostí zmatky.
v nichž nový vzcházel vždy den.“

A Vi to prevodite ovako:

„Stišala zvuke duga su ljeta,
A teška briga o svakdašnji dan,
Što me na svakom koraku sreta,
Mnogi podušila san.“

Ne mislimo tijem reći, da prevod mora biti ropski, već hoćemo da su misli i ljepote pretočene u formi samog originala. I u prevodu pjesme „Giotto a duše“ ima po koja manja pogrješka, no mi ćemo, pošto nam pošaljete ispravljene ove pjesmice, rado štampati Vaše prevode, jer ne sumnjamo u Vašu dobru volju i sposobnosti, otkada su nam poznati neki Vaši uspjeli prevodi iz česke poezije, naročito prevodi Erbenovih pjesama Malo više pažnje — ne će škoditi. Pozdravlje!

Sadržaj.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu . . . . 6 for.
na pô godine . . . . 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

U službi.

Pripovijeda *Joca Nikolajević.*

(Nastavak.)

Nekoliko dana po odlasku Kuzmana Vasiljevića, došao je stari Svirčević u Ilovu, pohodio me, pa kada me vidio onako rastuženu, reče mi:

„Kakovi jadi, kćeri, more vaše srce? Da nije zbog Kuzmana Vasiljevića? Dirnula vas njegova sudba, zar ne?“

Kimnuh glavom.

„Pogledajte me, reče mi, pa mi kažite istinu: Ljubite li Kuzmana Vasiljevića?“

Ponikoh nikom, a suze mi navališe na oči.

On me pogladi po glavi i ljupko nastavi:

„Ne treba da mi riječima kažete, kad suze govore. Žao mi vas je, što morate da plačete onda, kada je vaše srce uzdrhtalo spram čestita mladića, pa kada bi, da nije bilo pokvarena čovjeka, trebali da se u sreći, što ju ljubav pruža, smiješite. Ne klonite! Ne dajte da vam se srce tugom napaja, pričuvajte se, da budete bolje mogli da uživate, kada vam se sreća nasmiješi.“

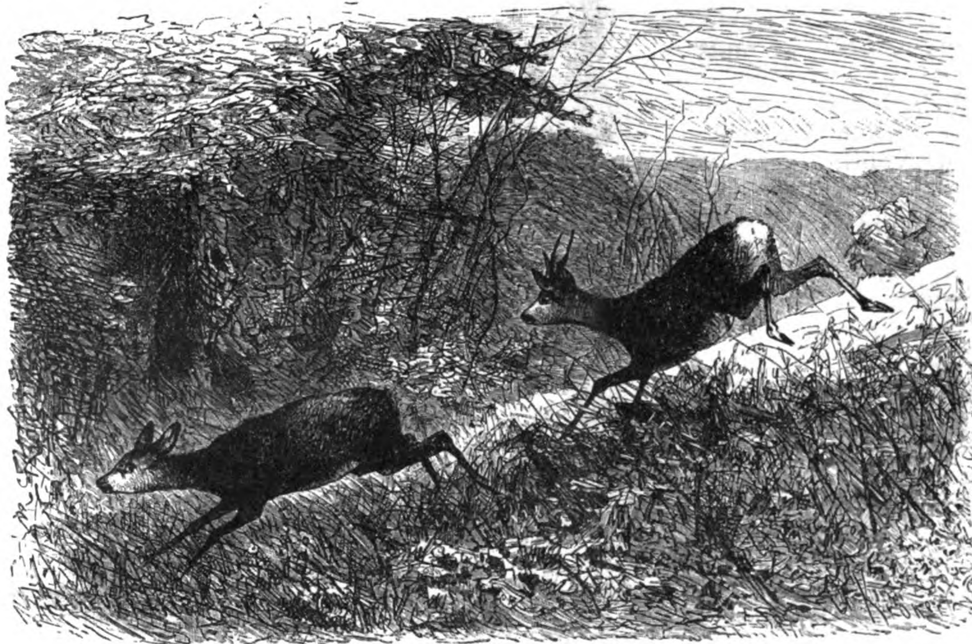
„Nikada!“ šapnuh kroz plač.

„Ne govorite tako kćeri, ne gubite nade. Dobar je Bog. On čovjeku daje kušnju, da vidi, je li dostojan milosti i dobrote njegove. — Mene je veoma rastužio nemio dogogjaj, što je razdvojio dva plemenita srca. Šta sve nijesam radio, da se stvar lijepo izravna, ali pokvarenost Isaije Čukulića tako je velika, da je baš htio, da vrlina nastrada. Kao što sam htio da spriječim nedjelo, tako ću isto sada nastojati, da se pogružena vrlina uznese. Star sam, slab sam, ali se nadam, da ću ipak dočekati, da vam jednoga dana budem mogao reći: Nevinost je osvećena. Jeste li, samnom zadovoljni.“

„Ah, odgovorih, s vama sam uvijek bila zadovoljna, jer ste uvijek prema meni ljubazni bili poput rogjenog oca; ali mislim da se, dok sam u Ilovi, nikada ne ću moći primiriti.“

Starac me milo pogleda i reče:

„Pobrinuo sam se, da i ne ostanete u Ilovi. Istina nijesam vas pitao, ali držim, da ćete mi vjerovati, kada vam kažem, da samo po vas dobro radim. Bez vašeg dakle pitanja, čim se zahvalio na službi Vasiljević, obratio sam se na jednog svoga prijatelja i zamolio ga, a to bijaše prva moja molba na njega, da vas premjeste u Badljevinu.“

U smrtnom strahu. Slikao *Ch. Kröner*.

„U Badljevinu?“ rekoh potreseno.

„Da, nastavi dobra starina, ne razumjev valjada moje uzrujanosti, i on mi je mahom odgovorio, da je moju molbu izvršio i da mogu biti siguran, da će moja štićenica biti premještena. Za koji dan dakle možete očekivati premještenje u Badljevinu.“

„Ja ne ću da idem u Badljevinu!“ rekoh odlučno.

Starac me začugjeno pogleda.

„Za što ne, kćeri?“ upita me.

„Hvala vam na trudu, ali ja vas lijepo molim, da pišete vašem prijatelju, neka za me radi da dobijem koje drugo mjesto, daleko, daleko odavde.“

„Za što to?“ upita me blago.

„Za to jer u Badljevini živi čovjek, koga moram prezirati, koga mi je teško vidjeti. Moja bi tuga bila sve veća, kada bih morala s njime u saobraćaj da dolazim. Osim toga, on je pokvaren čovjek, od koga valja bježati, jer mu ništa sveto nije.“

„Razumijem vas,“ odgovori starina, nabrav čelo; ali se odmah za tim razvedri i reče:

„Poslušajte, što ću vam reći: Čukulića ima posvuda žalibože, ali hoćete li na drugom mjestu naći čovjeka, na koga biste se oslonili, koji bi imao volje da vas štiti, kao što bih vas ja štitio, pogotovo od sada, gdje vam je, kao slaboj djevojci, siguran oslon nuždan. Ne strepite vi ništa pred Čukulićem. Znadem, da je on kadar *sve da učini*, ali dok sam ja živ i *dok ste pod mojom* obranom ne smije vam niko ništa na žao da učini. Osim toga u Badljevini je službovao vaš miljenik Kuzman Vasiljević, pa zar vam ne bi bilo milo, da nastavite djelo njegovo, tim više, što je on u službi bio vašijem učiteljem?! Nemojte se ništa predomišljati, nego učinite ono, što sam za vas radio. Dogjite u Badljevinu, nastavite djelo njegovo, a moja će briga biti, da vas tješim. Nemojte se ništa predomiš-

ljati. Ja sam vam iskreno i neobično naklonjen, potpuno se možete predati u okrilje moje.“

„Koliko vas poštujem i cijenim, odgovorih, toliko mi je onaj pokvareni čovjek odvratan, pa ćete razumjeti, da mi se teško odlučiti, dok dobro ne promislim. Dajte mi dva tri dana roka na razmišljanje, a kada budem s odlukom na čisto, javiću vam.

„Dobro; za tri dana javićete mi odluku svoju?“

„Za tri dana.“

Još je neko vrijeme razgovarao sa mnom, tješio me i hrabrio, a onda me ostavio s tugom mojom. Ma koliko da se upinjao, tuge moje nije odagnati mogao...

Drugoga dana stadoše pred školom kola. Marija!

Bacih joj se oko vrata i proplakah tako gorko, da se i njoj lice suzama nakvasilo.

„Htjela sam ti pisati, progovori, da dogješ do mene, da se porazgovorimo, ali sam znala, da nikada ne bi htjela prekoračiti praga kuće, u kojoj stanuje onako pokvaren čovjek. Znam, kako si se teško rastala sa Kuzmanom Vasiljevićem, a meni ne bijaše moguće da te tješim. A kako bi ti bila utjeha u pregolemoj tuzi nužna, utjeha od iskrene posestrime, koju je potresla teška sudbina tvoja tim većma, što ju je prouzrokovao onaj čovjek, koga mora svojim suprugom da zove.“

„Hvala ti, mila moja, rekoh. Ah, kako sam nesretna, a nesreća je došla u ono vrijeme, kada sam joj se najmanje nadala, kada je u mome srcu počeo da tinja plam ljubavi, — kada sam samo o sreći snivati mogla...“

„Proklet da je vinovnik tvoje nesreće, progovori Marija. Teško mi ta kletva na usta izlazi, ali drugačije nije zaslužio. Otvoreno sam mu rekla, da je svoju i onako grješnu dušu opteretio grijehom, koga mu ni Bog ni ljudi oprostiti ne će, upropastiv nedužna čovjeka.“

On se satanski naceri i reče:

„Šta sam mu ja kriv, da mu je suknja mila, a ovamo se svecem gradi!“

„Isaija, rekoh mu: ti si ne samo toga čestitoga čovjeka blatom poprskao, nego si i ženu zaveo, da se krivo zakune. Kamo ti duša?“

Na te riječi skoči kao bijesan, udari šakom po stolu i prodera se:

„Ja nijesam nikada za moja djela žene pitao, a još ću joj manje o njima računa da polažem. Nikako ne mogu dozvoliti, da mi žena išta prebacuje, pogotovo ne ondje, gdje ju briga nije. Budi zadovoljna, do plivaš u svakom izobilju. To je blagodarnost, šta sam te oteo bijedi, s kojom se učitelji, ili kako se oni sami hvalisavo nazivlju — narodni prosvjetitelji — danomice bore! Za tijem, pakosno me gledajući, nastavi: Meni se čini, da te srce boli za tijem Kuzmanom Vasiljevićem? Milo si ga uvijek gledala, ža što, to ćeš sama najbolje znati. Ko će ženu da razumije! Samo lugjak može da joj vjeruje, a takav lje nije Isaija Čukulić...“

„Pomišljajući na tvoju veliku tugu, nijesam mogla biti mirna. Zovnula sam onu žensku sebi, najživljim riječima prikazala sam joj veličinu njenog grijeha, obećavala joj kule i gradove, da ispravi pogrješku svoju, da nevinu čovjeku povrati oduzetu čast. A ona se grješnica klela i nebom i zemljom, da je govorila istinu.“

„A ti ipak držiš, da nije?“ upitah ju.

„Dabome. Osim toga, što sam tvrdo osvjedočena o čistome karakteru Kuzmana Vasiljevića, utvrgjuje me u uvjerenju, da je bogomrsko lagala i to, što je odmah Isaiji kazala, da sam ju zvala i da sam joj govorila, da se pokaje. I on se grješnik razbjesnio, te mi je već došlo da bjegam, kuda me oči vode, a noge nose. Kada se dvije pokvarene duše slože, teško im je u trag ući. — Isaija mi zabranio, da nikamo ne smijem odlaziti. Htjela sam da ti pišem, da dogješ do mene, ali znajući koliku ti je pečal nanio Isaija, držala sam, a mislim posve opravdano, da ne bi htjela prekoračiti praga kuće, u kojoj takav nedostojan čovjek stanuje. Sada je otišao na dva dana zvaničnijem poslom u varošicu. Koristeći se njegovijem odsustvom, došla sam amo, da te vidim, da te zagrlim, da te poutješim, da zajedno s tobom plačem. Dugo mi je bilo čekati tim više, što sam čula, kako si se teško s Kuzmanom Vasiljevićem rastala.“

„Ko ti reče?“

„Dmitar Jovanović. Nekim poslom tražio je u stanu Isaiju, a jer nije bio kod kuće, rasplela sam s njime razgovor i on mi je ispričao sve. Teško li ti mora biti snositi tugu, a niko te tješiti i razgovoriti nema u zabitnu mjestu ovome.“

„Bila sam odlučila, rekoh joj, da ostavim Ilovu, da odem daleko, daleko odavle, ali me od toga odvraća čestiti i brižni Svirčević. Pred dva dana bijaše ovdje i reče mi, da je pisao svome jednom prijatelju, da poradi, da me u Badljevinu premjeste.“

„A ti?“ upita me Marija, gledajući me oštro.

„Ustezala sam se. Rekoh mu, da mi je teško doći i živjeti u mjestu, gdje živi vinovnik nesreće moje. No kad me nagovarao silno, obećavajući mi zaštitu i potporu svoju, obrekla sam, da ću mu za tri dana saopćiti odluku svoju.“

„I ja ću mu je danas odnijeti,“ reče Marija, a lice joj se razvedri.

„Još nijesam sa sobom na čisto.“

„Ne predomišljaj se dulje. Ah, kako je to dobar čovjek! U njega ćeš naći sigurnu potporu, a u meni ćeš imati vjernu prijateljicu. Biće ti lakše čekati, dok se ne pokaže nevinost tvoga miljenika.“

„Ah, teško mi je to vjerovati!“ rekoh tužno.

„Istrajmo! Vrijeme je najbolji uhoda. Treba se u njega potpuno pouzdati. Znaš onu: zaklela se zemlja raju, da se svake tajne znaju. Ništa ne će nepoznato ostati. Dogji u Badljevinu. Tamo te zove poštena starina, zove te odana prijateljica, zove te uspomena na Kuzmana Vasiljevića. Dogji! Ni ja onda ne ću biti ostavljena. Tvoja ljubav, tvoja blizina olakšavaće mi teško stanje moje. Hoću li da javim gospodinu Svirčeviću, da ćeš doći?“

Govoreći to, gledala me tako milo, tako nježno, da joj nijesam mogla odbiti molbe.

„Tebi ne mogu da se oduprem, rekoh. Evo ti ruke, da ću slušati savjet čestitog starca i predati se zaštiti njegovoj.“

Ona me zagrli i poljubi.

Oko polovine oktobra dobijem dekret za Badljevinu.

Ah, mila moja, kako su se rastužili čestiti ljudi: Mitar i Marica. Oni su plakali, kao da gube rogjeno dijete. Ganutljiv je bio prizor, kada sam se opraštala s učenicima svojima... I cijelo me je selo žalilo, a nekoji mi govorahu: Gospogjice, zar smo mi tako zločesti ljudi, da vam nije megju nama milo boraviti? Svi smo vas lijepo pazili, ni u Badljevini vam ne će milije biti.

Odbijem li staranje čestitog Svirčevića i ljubav posestrime Marije, nije mi zaista prijatnije bilo...

Preselila sam u Badljevinu.

S početka htio je Isaija Čukulić da mi se uvuče, čineći mi sve moguće usluge, ali ja sam ga odbila na takav način, da već nije pokušavao ni da mi se približi. Jedine ličnosti, s kojima sam općila, bjehu Marija i Svirčević.

Taj čovjek na sve moguće načine nastojaše, da mi tugu olakša, da mi boli ublaži. Marija opet razgovaraše me i tješijaše, kako samo sestra može da tješi.

Pod uticajem tijeh ljudi, činilo mi se, da se moje boli znatno ublažile. Mirnije sam snosila tešku sudbinu svoju, a oni mi ulijevahu nade, da ću sretna biti... Slaba je to bila nada, ali ja sam ju gojila, jer mi je nužna bila, da me održi. Bijaše časova, kada bi u samoći u svojoj sobici boravila, da bi mi srce uzdrhtalo od boli, suzama se napunile oči i ja oplakivah ljubav svoju kao izgubljenu...

Tako proticaše vrijeme jednoliko, mirno, a tuga moja trajaše sveudilj.

Jedan me je slučaj iznova potresao. Izgubila sam svoju vjernu i milu posestrimu...

Tri su se godine navršile, kako sam došla u Badljevinu.

Marija je mučila velike muke.

Isaija se podao najrazvratnijem životu, S početka smo se češće sastajale, ona je smjela i k meni dolaziti; ali kad sam odbila njena muža posve od sebe, za osvetu zabranio joj k meni dolaziti. Znala sam, da sirotici utjehe treba, a ko će ju da tješi, ako ne ja; dolazila sam k njoj, kada ne bi bilo kog kuće muža joj. Njen položaj u zadnje vrijeme bijaše zdvojan.

Jednoga sam dana prolazila mimo njene kuće dobročinitelju momu u pohode. Marija stajaše kraj prozora.

„Hodi, sejo, na čas, reče mi. Sama sam kod kuće.“

Sirotica! Oči joj bijahu zaplakane.

„Kada sam došla u sobu, baci mi se oko vrata i projeca tako, da sam zadrhtala:

„Ovako se više ne može, reče, gušeći se u suzama. Ah, draga moja, moja je ustrpljivost iscrpena. Ja hoću da pokažem tome grješniku, da i bez njega živjeti mogu.“

„Šta si naumila?“ upitah ju uprepašćeno.

„Prepustiću mu na volju, neka radi šta hoće. Ukloniću mu se s puta.“

Još ju začugjenije pogledam.

„Ne boj se, ne ću učiniti nikakove gluposti. Ti ćeš već vidjeti, a možda ćeš i reći: pravo je radila.“

Htjedoh da joj rečem koju utješljivu riječ, ali se začuše koraci na hodniku.

Ona ubrisa suze i reče mi:

„Saznaćeš sve, sada idi; evo on dolazi.“

Na druga vrata otigjoh van uzrujana i zabrinuta, šta je naumila da učini?

Bila sam jako potresena, pa nijesam otišla u župni dvor, nego sam se vratila kući.

Te noći nijesam gotovo oka svela. Bojazan, da ne izgubim dragu posestrimu učinila je, te sam zaboravila na prijašnju tugu svoju...

Bojazan ta bješe opravdana.

U jutro preda mi moja dvorilja pisamce.

Bijaše od Marije.

Drhćući otvorih ga, a kada sam pročitala sadržinu, klonuh na stolac i proplakah gorko. Bila sam izgubila i prijateljicu, iskrenu, odanu i nesretnu, možda još više nego što sam sama bila.

Ona mi pisaše:

„Zbogom! Nijesam imala odlučnosti, da ti kažem usmeno, što sam bila odlučila, a i bojala sam se, da tvoje suze ne bi uništile odluke svoje. Ja sam trebala da se spasem, ako nijesam htjela da u očajanju ogriješim dušu svoju. Moje muke bjehu već tolike, da se nijesu mogle izdržati. Ja ću opet da se posvetim prijašnjoj službi svojoj. I na drugi način mogla sam da postanem neodvisna, ali moja mi mirna i tiha narav ne dozvoljavaše, da nesreću svoju na javnost iznosim, da svijet imenom mojim ispire usta svoja. Ne žalosti se, ne tuguj za mnom... I tebi će biti milo, što sam se zla oprostila, a nijesam kakovijem grijehom opteretila duše svoje. Kada se nastanim gdje, pisaću ti, a dotle ostaj zdravo. Pozdravi čestitoga svećenika i umoli ga, da moj čin strogo ne prosugjuje. Zbogom!“

Dvije su sada rane bile na srcu mome...

Kada je stari svećenik saznao za taj događaj, kršio je rukama i govorio: „Kukavna žena, kukavna žena! Isaija, Isaija duboko si pao, otjerav angjela od sebe!“

A Isaija?

Njemu kanda je godilo, što više kad kraj sebe nije vidio svoje čestite žene. Ta kada je pokvarenost kraj sebe čestitost trpjela! Jednu je od svojijeh prijašnjih milosnica doveo odmah u kuću svoju, nastavio prijašnji život i iz dana u dan sve dublje padao.

Dva su mjeseca prošla, od Marije ni traga ni glasa. To me je veoma mučilo. No nakon dva mjeseca pisa mi dugačko pismo; megju ostalijem i ovo:

„Kako vidiš, ja sam opet učiteljica. Kamo moje lijepe sreće, da sam istrajala u službi, kojoj sam se posvetila. Danas bih mogla s ponosom pogledati na uspjehe svoga rada, a ovako sam najljepše godine provela, ne koristeći nikome, a sama bijući težak bojak sa strastima čovjeka, koji nije mogao ili nije htio čestitim da postane. No tješi me to, da nije nikada kasno početi dobro djelati, pa što mi kraće vrijeme preostaje da dobro činim, paštiću se, da što više dobra učinim.“

To me je pismo primirilo, nijesam više strahovala za ljubljenu posestrinu svoju, ali zato opet povratila mi se potpuna tuga za izgubljenom vlastitom srećom...

Četiri su godine bile gotovo prošle, o Kuzmanu Vasiljeviću ni traga ni glasa. Već sam ga počela mrtvim držati.

Prije neki dan sjedjela sam u svojoj sobici, zadubav se u tiho tužno sanjarenje.

Trgnu me kucanje na vratima.

Bijaše poštovana starina Svirčević.

Nekako se neobično smješkao.

„Šta radite, kćeri?“ upita me nježno.

„Ništa,“ ogovorih.

„Tužite, zar ne. Manite sada tugu, dobre vam donosim glase!“

„Meni dobre glase?“ upitah glasom, koji odavaše nevjerovanje.

„Zar ste već i u mene vjeru izgubili?“

„Nijesam, ali moje je srce još uvijek rastuženo, da me ne može ništa obradovati. Jedno samo...“

„A kada bi baš to bilo?“ osmjehnu se starac.

„Ah, teško da bi moglo biti,“ rekoh tužno.

„Razvedrite se; došlo je doba, da vam srce veselo zakuca. Kuzman je Vasiljević opran.“

„Opran!“ uskliknuh radosno, a srce mi neobično zakuca. Dugo sam čekala tu riječ. Dà, držala sam, da je nikada ni čuti ne ću, a gle, sada ju čuh i ona mi odjeknu u dubini srca obamrla.

„Opran!“ ponovih još jednom tiho, kao sama sebi.

„Sjednimo, kćeri, reče pošteni starac, pak da vam pričam.“

Ah, kako sam ga napeto slušala, kako sam svaku njegovu riječ gutala!

On pričaše:

„Ona žena, koju je Čukulić upotrebio kao orugje, da uništi Kuzmana Vasiljevića, razbolje se. Pred jedno osam dana zovnuše me k njoj, da joj pružim duhovnu utjehu. Bješe teško bolesna. Kada je primila svetu pričest, rekoh joj: Čini mi se, da mi nijeste otkrili svega, što vam dušu tereti. Vi se sigurno sjećate učitelja Kuzmana Vasiljevića?

Ona se trže, pogleda me uprepašćeno i prošapta:

„Hvala vam, što ste mi pomogli. Na samrtnom času treba priznati, da bar na onome svijetu budem mira imala... Dą, ja sam kriva sramoti onoga čestitoga mladića. Bila sam zavedena. Ah, za novac opteretila sam crnijem grijehom dušu svoju. Kajem se...“

„To nije dosta,“ rekoh.

„Šta mi je učiniti?“ upita me slabijem glasom.

„Čovjek treba, koliko samo može, odgovorih joj, da ublaži posljedice, što ih je njegov grijeh za sobom povukao, da nevin dalje ne strada. Je li još ko god zna, da te je Čukulić potplatio, da krivo svjedočiš?“

„Moj muž! On je slučajno čuo, kada je po noći došao u našu kuću Čukulić, nagovaraše me da svjedočim, obećavajući mi stotinjarku. Ja, ako sam i grješnica bila, nijesam htjela tako svoju dušu da okaljam, te sam se odlučno opirala. Kada je on otišao, navalio je moj čovjek na mene, da učinim ljubav gospodinu načelniku. Novac mu pameću zakrenuo. Nagovori me što milom, što silom; zaklela sam se, zgriješih, a za grijeh primih sto forinata, dadoh ih svome mužu, a on za te novce kupio dva volića. Grijeh me taj jako peče, kajem se, razriješite me od njega.“

„Kajanje, rekoh joj treba da prati i čin. Idi, draga moja sudu, pa to sve iskaži.“

„Kako ću da idem, kada mi je duša na jeziku?“

„Gospod će ti dati toliko snage, da ispraviš pogrješku svoju, kako bi posve okajana mogla stupiti pred njegovo lice.“

„I ona je otišla?“ upitah.

„Da, i sve pred sudom iskazala. Nekoliko dana zatijem bio je pozvan sudu i njen muž, pa potvrdio navode njene. To je meni kazao juče, a danas evo ja vama, kćeri, da vas malo poutješim. Žena je baš sinoć, kad joj se muž od suda povratio, umrla. Isaiju Čukulića stignuće ovdje skoro zaslužena kazan, a žena je već na drugome svijetu svoju primila.“

„Zna li Isaija šta o tome?“

„Mislim, da ne zna, ali će skoro saznati i užasnuti se. Grješniku spasa nema, biće osugjen. Pomoći mu ne možemo, jedino možemo sažaljevati, što je tako duboko pao...“

Snuždila sam se.

Brižna starina opazio je to, pa mi reče:

„A šta vam je sada? Ta vi ste se snuždili, a trebali biste veseli biti.“

„Ah, odgovorih. Moja radost ne može čista biti. Prvo, što će da nastrada Isaija Čukulić, a drugo, mi ne znamo, gdje se nalazi Kuzman Vasiljević, pa mu ne možemo javiti, da se počinje njegova nevinost otkrivati.“

Starac se nasmiješi i reče:

„Što se tiče prvoga, to neka vam ne muti radosti! On je sam skrivio nesreću, što ga čeka; a što se tiče drugoga, Kuzman će Vasiljević već saznati.

„Kako?“ upitah začugjeno.

„Vrlo lako. Javićemo mu.“

„Vi dakle znadete, gdje je on?“

„Da.“

„O, gdje je, recite mi, gdje je,“ rekoh nestrpljivo.

„Polagano, kćeri, polagano, sve ćeš saznati, kada tome hora bude. Sada se zadovolji i ovijem i očekuj vedre dane. Kada sud izrekne odluku, javićemo Kuzmanu Vasiljeviću.“

Kada je otišao pa kada sam ostala sama, razigralo mi se srce. Tako se lagodno nijesam već odavna osjećala. Kleknula sam pred ikonu Bogomajke i u toploj molitvi odaslala Višnjem hvalu, što je učinio, da će pogrušena vrlina u čistoti sinuti, što je dao utjehe momu preucviljenomu srcu. Niz lice mi protekoše suze radosnice, a na srcu mi bješe tako lako, kao da mi se s njega sinji teret svalio...

Zdravo, ljubazna moja! Držim, da ću ti skoro moći uspisati. Zavisiće to, dabome, od toga, kako će se stvar dalje razvijati.

Tvoja Melanija.

(Nastaviće se.)

Istočni Parnas.

Prevodi ga *Mirza Safvet beg Bašagić.*

Ulomci.

I.

Čuješ, druže, naukom se kiti,
A na stranu rubin i biserje;
Nauka je čovjeku na diku,
A paunu čarovito perje.

Ako misliš, da ti je gospodstvo
U od'jelu, što te s polja resi;
Skineš li se, pa u vodu sineš,
Onda više gospodin nijesi!

II.

Pob'jelje ti i kosa i brada,
Daj se progji, više ne griješi!
Jer čovjeka na krivome putu
Ne će niko nigda da utješi.

Zar po njivi, koja žitom ragja
Nije ludo slamu posijati?
Badava je saditi cvijeće,
Gdje ne može trava proklijati?

III.

Ako želiš stvar najbolju,
Da na ovom sv'jetu stečeš,
Od prijana iste misli
Ništa bolje naći ne ćeš.

Ako takvog prijatelja
Ti ne možeš prepoznati,
Slušaj o tom Ibni Jemin
Podatke će tebi dati:

Taj prijatelj treba da se
Druži s tvojim prijanima,
I da ko ti ponaša se
Prama tvojim dušmanima.

Takav drug se r'jetko nagje;
Stigneš li ga, onda gledaj,
Kako ćeš ga sačuvati;
Za cio ga svijet ne daj!

IV.

Čim opaziš da ti manjka
Nauke i znanja,
Nemoj čekat, već se lati
Odmah putovanja.

Kad je nagješ, gledaj što se
Sa razumom slaže;
Jer inače — što naučiš —
To ti ne pomaže.

V.

Ako želiš, da poštovan budeš,
S rgjavim se ljudima ne druži;
Ne dušmanin nego i prijatelj —
Dobro pazi — makar Hatem bio —
Zahvalnošću da te ne zaduži!

VI.

Divno ti je vr'jeme bezbrižnika,
Kad je pamet prosta od veriga;
Pamet i jad zajedno putuju,
A bezbrižni ljudi se raduju.
Gdje je pamet, radost ne bitiše;
Pamet i jad skupa se rodiše.

VII.

Ko je ćokom rgjav čovjek,
Od njeg dobra ti ne želi;
Zalud ti je trud i muka,
Crna vrana ne bijeli!

VIII.

Ja u svome veledušju
I skromnosti živim.
Što nijesam bogat čovjek
Nikoga ne krivim.

E ja mislim, da je bolje
U vodi skapati,
Nego žabe — *da se spasem* —
U pomoć pozvati.

Ta bolje je da od gladi
Zamre soko sivi,
Već od pl'jena jejinina
Da kukavno živi.

IX.

Jedan mudrac, kome sam u tajne
Bile dobre il zle pronikao,
Reče: tri je, četiri savjeta
Šahi Ćisra na smrti rekao.

Pred vjenčanje.

Slikao *Makowski.*

Prvo to je: ko novaca nema
Na svijetu loše mu je stanje;
A drugo je: ko oženjen nije,
Taj ne znade, što je uživanje.

Treće pako: u kog djece nema,
Tome će se pleme uništiti;
A četvrto: ko to troje nema,
Taj bez brige može proživiti.

X.

Mudrac i liječnik
Vrijedni su ljudi;
Želiš sebi dobro? —
Radi im po ćudi.

Kad ti boli t'jelo
Izjedati stanu,
L'ječnika nek imaš,
Da ti blaži ranu.

A kada ti ludost
Zaokupi glavu,
Mudrac nek ti kaže
Put i stazu pravu.

XI.

Ko se može sretnim zvati?
Ko u svojoj domovini
Neumorno žudi za blagijem mirom,
Ko može na sv'jetu kutić izabrati,
Bez zavisti gledat palače i dvore
Po svijetu širom.
Ko siguran može biti,
Da mu ništa mir ne smeta,
Da se svagje tugjin smatra,
Da se svuda ko gost šeta.

Zdravo stvore veledušni
Koji može skroman biti,
Da ne goji druge želje
Osim: mirno proživiti.

Ko se tako svladat može,
Car j' u pravom smislu r'ječi;
A jer carske brige nema —
Od cara je nešto veći.

XII.

Da ste zdravo lude!
Zavidit vam treba;
Blago vam kad na vas
Sto briga ne vreba!

Jer s razumom vašim
Odoše i jadi,
Ta sveta vam ludost
Plašiv život sladi.

Gdje god razum vlada,
Tu veselje ne će;
Četa briga za njim
Uvijek se kreće.

Ibni Jemin[1]).

Prvi dio Fausta.

Piše *Dragan Kudlich.*

(Nastavak.)

U Fausta, ma da osjeća svoju višu odredbu i prem je u prirodi sretan i zadovoljan, uzbuni gjavo svojim ruglom, što no ga iskaljuje nad nadzemnim životom, opet niskost, te mu onaj mir, što ga je uživao, narušava. To postizava tim lakše, što ga sjeća na Margaretu. Mephisto mu pripovijeda i opisuje, kako je Margareta — sada gdje Fausta ni blizu nije, veoma nesretna, kako za njim čezne, kako s ljubavi vene i gine i kako nema mirna časa:

„Einmal ist sie munter, meist betrübt,
Einmal recht ausgeweint,
Dann wieder ruhig, wie's scheint,
Und immer verliebt.“

Kako je ta primjedba Mephistova zagrizla u Fausta, vidi se odatle, što ga zmijom nazivlje. Uvigja da će teško odoljeti svojoj strasti pa ga s toga od sebe tjera, da u njem ne probugjuje čeznje za Greticom, jer se boji, da će u borbi sa svojim čuvstvom podleći, a mogao bi i poluditi. Uvjerava Mephista da na nju uvijek misli, i da je — makar i daleko od nje — još uvijek istim žarom ljubi. Vidimo pače, da se u njega i ljubomornost budi, pak i uvigja, da bi s Greticom jedva sretan bio. Divno je ono mjesto, gdje sebe isporegjuje bujici, obzirom na onaj duševni nemir i nezadovoljstvo, koje ga je sada obuzelo. A ta bujica valjajući se da ruši sobom kuću sa brijega i sve što je u njoj u bezdno baca, pa nadovezuje:

Und ich, der Gottverhasste,
Hatte nicht genug,
Dass ich die Felsen fasste
Und sie zu Trümmern schlug!
Sie, ihren Frieden musst' ich untergraben!
Du, Hölle, musstest dieses Opfer haben!
Hilf, Teufel, mir die Zeit der Angst verkürzen!
Was muss geschehen, mag's gleich geschehen!
Mag ihr Geschick auf mich zusammenstürzen
Und sie mit mir zu Grunde gehen!“

Mephisto nakon ovih Faustovih riječi silno se veseli, što je opet uspio, pa primječuje Faustu, da je na gjavolskome putu, okle mu povratka nema. S toga razloga neka uvijek ne čaje, jer na svijetu nema ništa ogavnijega, nego kad gjavo očajava!

Naredni prizor dovodi nas u Margaretinu sobu. Sjedi uz kolovrat i priznaje sve ono, što je već Mephisto Faustu o njoj rekao. Njezin monolog sastoji od tri dijela: U prvome spominje, kako joj je nestalo mira i pokoja, otkad se sa Faustom upoznala, u drugom doziva ga veoma živahno u pamet, a u trećem dijelu, veleći:

„Und küssen ihn
So wie ich wollt',
An seinen Küssen
Vergehen sollt'!“

iskazuje koliko požudno za njim gine.

Pošto se Faust povrati iz prirode, sastane se sa Greticom u Martinom vrtu. Strast, koju je Mephisto u njega sve više raspirivao, u tolikoj ga mjeri obuzela, da zahtijeva neka mu Margareta dozvoli da je u noći posjeti. Pa, ako i nema u njega nikakve zle namjere, Mephisto ipak znade, da će je zavesti. Taj krasni prizor dogagja se u Martinom vrtu, a osobito je lijepo i nježno ono mjesto, gdje Gretica Faustu otkriva strah, što ga trpi zbog njegovog vjerskog uvjerenja. Kao što ju neka neopisiva strava obuzima, kad uz svoga miljenika vigja onog Mephista, tako joj i sada neobično, kad razmišlja o Faustovoj religiji. Najnježnija i najodanija ljubav Margaretina zrcali se u pitanju, koje upravlja Faustu zbog njegovog vjerskog mišljenja. Vjera je njojzi sve, bez nje nema njojzi na svijetu slasti ni naslada. Ište od Fausta, koga sada prvi put krsnim imenom Heinrich nazivlje, da joj nešto obeća, a kad joj Faust odgovori da hoće, samo ako se to obećanje može da ispuni, nastoji ona ponovno, da opet nekako vjeru u razgovor navede. Pošto Faust i na to pitanje šara odgovorom, pita ga ona odlučno, da li vjeruje u Boga? Na to joj on ispovijeda svoju *prirodnu* religiju. Neka ljudi to neizmjerno biće, koje se svuda u cijeloj prirodi pojavlja, nazivlju kako im drago, neka upotrebe za njegovu oznaku najviše riječi, svi ti nazivi nijesu kadri da ga obuhvate; jedino *čuvstvo* može da pokuša dići se do njega.

Kako smo prije vidjeli, Faust kad je ono očajavao, poricao je eksistenciju božanstva, a evo ga sada u drugome svjetlu: ljubav je u njega pobudila vjeru u božansko biće, koje cijelim svijetom vlada. Margareta, koja je mirno slušala Faustovu ispovijest o njegovoj religiji, priznaje da on sve to lijepo govori, ali da joj se čini, da u njega nema kršćanske vjere. Na tu primjedbu nema u Fausta drugog odgovora do: „Lieb's Kind!“, koje nam riječi podjedno pokazuju, kako priznaje i cijeni nježnu brigu svoje drage o spas svoje duše.

Još je jedna briga, koja Margaretu tišti: društvo joj se Faustovo ne svigja, Mephisto joj je oduran, pa ako se i ne ufa da Fausta zamoli, nek se onog ogavnog čovjeka, koga drži pustolovom, otrese i od sebe ga otjera, priznaje mu, kako joj je mrzak i oduran. I ovaj razgovor prekida Faust, prem i sam uvigja, koliko je opravdana ta slutnja u Gretice. Makar da nije Margareta u ovim svojim željama uspjela, koje se dižu Faustu iz dubine vjerna srca, ipak uvijek osjeća, da je samo njegova i da joj je i jedina želja da tako uvijeke bude.

Ovako se namah shvaća, što Greta na Faustovu želju da je noćno posjeti, bez zatezanja pristaje, pošto ne osjeća u tome nikakve druge pogibli, osim da bi ih mogla zateći njezina mati. U majke joj nema tvrda sna, te kad bi ih zatekla, bila bi Greta „auf der Stelle todt.“ Ali i te bojazni nestaje kad joj Faust dade bočicu, u kojoj su kapljice za uspavanje. Kapljice nijesu, kako veli, opasne po čovječje zdravlje, a Margareta mu u neizmjernoj ljubavi to vjeruje i pristaje uz taj prijedlog:

„Seh' ich dich, bester Mann, nur an
Weiss nicht, was mich nach deinem Willen treibt;
Ich habe schon so viel für dich gethan,
Dass mir zu thun fast nichts mehr übrig bleibt.“

U ovim stihovima zrcali se njezino duševno stanje, s kojega se mora sasvijem podati Faustu; posvema je u njegovoj vlasti.

Radost i veselje, koje Faust osjeća i koje ga obuzima, zagorčuje mu Mephisto, prisluškujući iz prikrajka njihov razgovor. On ismijava paklenskim doskočicama nježna čuvstva Margarete, koja je zapravo samo njegovom žrtvom postala. Faustu spočitava, da mu nije ni do čega, već do toga, da svojoj niskoj i ogavnoj strasti zadovolji. Te pogrde ne mogu Fausta odvratiti od njegove namjere, a jer u njega nema više dovoljne moralne snage, da svoju strast obuzda, možemo naslućivati, da će Gretica postati njegovom žrtvom. Tako i bi. Tu stazu propasti prevališe i Faust i Margareta veoma brzo. Nesreća svom svojom silom srušila se na jadnu Greticu. Njezina nesreća boli Fausta, obuzima ga teško kajanje i duboka duševna muka. Pod pritiskom bola bježi s onoga mjesta, gdje je uništio sreću i zadovoljstvo njemu toliko mila bića. Duševnu bol, koja je sada Greticu snašla, prikazao je Goethe majstorski u prizoru u crkvi, dok je prizor sa bratom Valentinom kasnije umetnut. Težinu svoje krivnje osjeća Margareta; savjest je peče radi toga. Ona, koja je prije strogo osugjivala ovakve nesretne grješnice, sada, gdje je sama zgriješila, sudi blaže o njima i ne može odobravati one zluradosti Lizine, kad joj pripovijeda nesreću znanice Barice.

Tek i ovdje je pisac razlikovao obje grješnice. Barica je sgriješila radi lakomosti, sebičnosti, Margareta pak skrenula je s puta krjeposti jedino što se je podala svim svojim čustvima onomu mužu, koga je svim srcem, svom dušom ljubila. Ljubav ju je na grijeh navela.

U narednom prizoru vidimo Margatetu, kako u jednom izdupku gradskog zida kiti cvijećem sliku Bogomajke. Pred tim kipom bolno kaje svoj grijeh i odaje pritajanu bol, od koje joj srce hoće da svisne. Bogomati jedina može da vidi njezinu groznu i duboku bol; u nje moli milost i spas. Isprekidani, nejednaki stihovi njezine molitve, odjekujući najnježnijim riječima, prikazuju nam veoma živahno očajnu djevojku. Donijela je jednostavan darak, svježe cvijeće, da okiti sliku te se nada da će tako umiriti božanstvo, koje je svojom žarkom ljubavi tako teško ožalostila. Pa, ako nas u ovom prizoru duševno stanje Gretice i njezina nesreća duboko potresaju, biva to kasnije još kud i kamo u većoj mjeri. U prizoru umah za tim vidimo, kako joj brat Valentin Fausta pod njezinim prozorom, gdje joj ovaj pjeva, napada, kako ga u toj borbi Faust probode i on pada. Nije Faust brata joj hotimice ubio; on se je samo branio od njegovog nasrtaja, ali Mephistova čarobna moć oslabila je Valentinovu desnicu. Nu kako bilo, Faust je sada ne samo zavodnik nego i ubojica, a kao takav, da ga ne uhvate, mora da bježi. Gretica, Marta i sva sila svjetine poslije tog nesretnog dogagjaja zgrnu se oko umirućeg Valentina, koji glasno i jasno pred svim prisutnima sramotu svoje sestre izdaje, te ju napokon izdišući proklinje. Ako i jest ovo dovagjanje i tačno karakterisanje Valentina kao novog lica u dramu, komu je cigla svrha da odmah, čim se pojavi — izgiba, s umjetničkog stanovišta donekle pogriješno, to opet s druge strane opravdava Faustov naum, da se Margarete za neko vrijeme odreče i da pobjegne s mjesta tolike nesreće, što inače ne bi moglo biti. Život mu je u opasnosti; pane li u ruke pravice — propao je; s toga ga inštinkt uzdržavanja samoga sebe goni, da u bijegu traži sigurnost života. S toga razloga i nije odmah saznao da mu je Margareta megjuto bačena u tamnicu, ali čim sazna, nastoji da je spase. Vješto je

---

[1]) *Muhamed Ibni Jeminuddin Tugraji*, koji je poznat na istoku pod imenom Ibni Jemin, živio je u prvoj polovici 14. vijeka. Otac mu je bio ugledan plemić, vezir i čuvar pečata na dvoru horosanskih sultana, a osim toga poznat je u povjesti perzijske literature kao pjesnik „Poslanica“. Još do veće slave i ugleda dotjerao je Ibni Jeminov stariji brat Alauddin, koji je iza smrti sultan Ebu Seida postao dapače vladar Horosana.

Koliko se vidi iz nekih pjesama, i Ibni Jemin težio je za političkom slavom, ali napokon napusti tu želju, pošto je — kako sam veli u jednoj pjesmi — došao do uvjerenja, da ne ima dara i spreme za valjana državnika.

Tako se on udalji iz Horosana i veći dio svoga života probavi na svome dobarcu u Turkestanu, gdje ga i smrt zateče god. 1344. Njegov literarni rad sastoji od „Poslanica“ i zbirke didaktičnih pjesmica „Ulomci“. Ova zbirka pribavila mu je odlično mjesto u perzijskoj književnosti.

Karakteristika Ibni Jeminova rada može se istaknuti u kratko: da je više filosof nego pjesnik, više didaktik nego lirik, više razborit nego sentimentalan. On ne zove slavuja — kao većina istočnih pjesnika, nego zdravi razum, koji mu je „u svemu savjetnik i čoban“, da mu bude zaštitni duh u pjesnikovanju. Za njega se ne može ustanoviti kojoj kategoriji filozofa pripada: Svima i nijednoj.

Goethe karakterisao Valentina. Pravi pravcati je to vojnik srednjeg vijeka. Nije u njega pobudio pad sestre mu tolikog gnjeva, — biće, da su i on i drugovi mu za duga vojevanja što šta počinili, nego ga boli, što više ne može da se hvali i ponosi svojom sestrom, kako je krasna, čedna i poštena, kako je to do sad bivalo!

U prizoru u crkvi, za zadušnica, prikazuje nam pisac, kako Margaretu zbog grijeha sve to veća bol i muka obuzima; savjest, spočitavajući joj grijehe u najstrašnijem obliku, ne dopušta joj da se zadube u molitvu i da u njoj nagje mira i pokoja. Savjest je tu prikazana kao zao duh, bio Mephisto ili ko drugi, te je neprestano uznemiruje, a zadušnice ju bolno sjećaju njene izgubljene nevinosti, smrti materine, koju je baš ona sama sa svojim kapljicama za uspavanje prouzrokovala, i još na smrt Velentinovu, Faustovu žrtvu. Cijeli ovaj prizor u kom se bol i nesreća, muka i žalost Gretice toli tačno i ganutljivo prikazuju, dovodi čitatelja na misao, da će nesretna djevojka sa svoje nevolje na posljetku umom pomjeriti. Ovo naslućivanje ludila još je silnije i užasnije, kad vidimo kako s neopisiva straha, koji ju obuzima, počinje da očajava. I tako jeca:

Weh! Weh!
Wär ich der Gedanken los,
Die mir herüber und hinüber gehen
Wider mich!
Mir wird so eng!
Die Mauernpfeiler
Befangen mich!
Das Gewölbe drängt mich! — Luft!

Time, što je pisac u ovaj prizor uveo stari ozbiljni gregorijanski pjev pogrebne pjesme: Dies irae, dies illa!“ sa onim uništujućim i neumoljivim karakterisanjem sudnjeg dana, postigao je velik efekat, a tragičko djelovanje samog čina u velike je pojačao.

Tekom ove raspravice bilo je na više mjesta spomenuto, da je Faust, gdjegod bi o putenosti govora bilo, uvijek negodovao takav razgovor. U Auerbachovu podrumu nije našao zabave u gjačkoj pijanci, u kuhinji vještica zgražala se je njegova plemenita narav s raznih po oči i uši ogavnih prizora, dok se je sve to njegovom pratiocu osobito svigjalo. Tek sada se je i on promijenio. Njegovo općenje sa Mephistom i zla djela, koja je djelomice i nehotično izveo, učiniše ga ogavnim i podlim. On u gadiluku pače nalazi naslade. Za Valpurgine noći (Walpurgisnacht) eno ga po prvi put, gdje prisustvuje Mephistovom veselju i zabavi. Ali i tu nije Mephisto posvema uspio. Ako se Faust i ugodno zabavlja pa ako i Margaretu zaboravlja te ga s početka radi njezine nevolje savjest još ne peče, trza ga u svijest neka prikaza sa krvavom karikom oko vrata, a on je vidi sred svih bučnih zabava i naslada. To je — rekli bismo — *simbolizirana grižnja savjesti,* nalik na zloduha koji ga progoni, te nije kadar više da je se sasvijem riješi, uz svu buku, ciku i veselje. Sve njegovo nastojanje da staru uspomenu priguši, uzaludno je. Ni Mephistu nije ona tajanstvena prikaza po volji, pa s toga gleda da Fausta od nje odvrati: on mu tumači da je to Meduza, grčka čarobnica, koju je Perzej negda ubio, te ga plaši, veleći mu da je opasno za njom se obazirati, pošto njezin pogled čovjeka u kamen pretvara. Ma da Faust to sve čuje, ipak ne može da se primiri nego veli:

„Fürwahr. es sind die Augen eines Todten,
Die eine liebende Hand nicht schloss,
Das ist die Brust, die Gretchen mir geboten,
Das ist der süsse Leib, den ich genoss!

Početak ovog prizora prikazuje nam, kako Faust s Mephistom putuje preko pećina i gudara na Blocksberg. Put kroz razvaline i uvale Harca težak je, dok se jedva dospije na vrhunac Brockena, gdje se po njemačkoj narodnoj priči vještice u noći od 30. aprila na 1. maj sastaju. I Fausta je taj tegotni hod umorio, ali kraj svega umora ipak ga uznosi pogled na krasnu okolinu i bujnu prirodu, koja se eto počela da budi iza sna. Mephista taj pogled ne zanosi, paklena njegova narav ne osjeća veselja u pojavama života, koji opet nastaje. Njemu je — kako kaže „ganz winterlich im Leibe“, te želi, da prirodu i nadalje snijeg i led pokrivaju. Pa jer je noć tamna — zadnja je četvrt — zovne Mephisto krijesnicu (Irrlicht), da im njihovu stazu rasvijetli, prijeteći joj „ihr Fläckerleben auszublasen“, ne bude li htjela ići pred njima. Kako tako sve dalje i dalje stupaju, pričinjaju im se pećine i stijene ko prikaze, a mrtvu tišinu, koja ih okružuje, prekida samo glas sovurine i vivka (Kibitz), dok se trbušasti, tankonogi šturi (Molch) kroz granje i grmlje šuljaju, a debele žile stabala poput zmijurina smotane po tlima leže, pa se čine kao da će sad nà ukliještiti putnike. I tako raste strašna situacija u razmjeru sa njihovim penjanjem uz brdo. Raspoloženje je tu krasno simbolizirano pomoću romantičke, divlje prirode, te postaje sve tajanstvenije, ali i neugodnije. U to se podignu strašan vihor i bura, uz koju se sve vještice svijeta na sastanak na Blocksberg jate. Faust je u opasnosti da ga vjetar ne obori, te se prihvati o vrh neke pećine, da ne pane u ponor. Sred buke i huke vjetrova, praskanja granja i silne tutnjave stabala, koja se krše i padaju, čuje se zveka trube u zboru vještica. Zborovi vještica i poluvještica dozivlju se odozgo i iz dubina, govore i odgovaraju. Satire su to, koprenom zaodjenute, na razne napadaje protiv samog pjesnika, privatnog mu života i književnog rada, koje su bile možda za Goetheova vremena i za vremena njegovih savremenika poznate i razumljive, tek danas se tačno rastumačiti nedadu.

Napokon uhvati Fausta vrtlog bučnih vještica te ga sobom ponese i rastavi od pratioca, koji se je megjuto i sam te buke i žamora zasitio.

(Nastaviće se.)

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

(Nastavak.)

Tolstoj iznoseći povjest u svome romanu, uvjerava nas, a mi doista to i vidimo, da nijesu veliki oni ljudi, koji stvaraju velike dogogjaje, nego da ima drugih tajnih sila, naoči tričavih, koje se megjutim nameću višim genijima, te ih za sobom neodoljivo povlače, a i veliki ljudi mjesto da se nadmeću nad mase, podmeću se pasivno njihovim sadruženim voljama. S toga nam pisac ne prikazuje Napoleona kao da bi bio kakav veliki genije, čudnovat u povjesti, dok nam Kutuzova prikazuje kao dobra čovjeka, koji prezire sve strategijske savjete generala i pušta da se stvari razvijaju same sobom.

Tolstoj ne gleda Napoleona očima francuskog vojnika, koji u njem vigja svoga cara u carskom sjaju na čelu vojske, ili na zlatnome prijestolu. Radije bi se reklo, da ga gleda očima povjerljive kućne osobe, kojoj su poznate sve sićušne, intimne slaboće gospodareve, pak sve one gnjusne ljage, koje se vješto sakrivaju pred svjetskim očima. I veliki ljudi posmatrani iz bliza, gube nešto na svojoj slavi, svome dostojanstvu. Pisac nam postavlja sliku Napoleonovu tako blizu, da mu osjećamo topli dah, čujemo jaki miris kolonjske vode, kojom se parfimiše, dok je u taboru sa ruskim poslanicima. Vidimo da veliki francuski car ima odeblji vrat, koji uzalud hoće da sakrije toaletnim izumima, opažamo da mu lice traži da se prikaže u izrazu veličanstva, dok naprotiv ne prikazuje sve to šta drugo do malenu taštinu. Ali Tolstoju ne pada na pamet ni da idealizuje ruske zapovjednike i da pripiše njihovim vojničkim osnovama poraz francuske vojske. I u ovom poslu odlučile su neke jake nepravilnosti s jedne i druge strane. S toga mu se i pričinja ko najprikladnija ličnost na ovako strašnome mjestu sami Kutuzov, koji radije čeka da se dogogjaji razvijaju sami sobom, nego da im se opireš.

Vidimo u njem čovjeka poštena, dobra i apatična. U čas kad sreća neprijateljske vojske bijaše već odlučena, eno ga gdje se baca na koljena pred nekom svetom ikonom i gdje plačući vapi: „Gospodi Bože, tebi zahvaljujem!“ A kada se rat od god. 1812. imao pretvoriti u evropski rat, maknuše Kutuzova. I doista veli pisac: „Kutuzov nipošto nije razumijevao značenje ovih riječi: Evropa, ravnovažje, Napoleon, — te nije mogao da to shvati. Njemu, predstavniku ruske vojske, poslije poraza neprijatelja, poslije oslobogjenja Rusije i njegova koraka na najviši stepen slave, nije preostalo drugo do — smrt. I zbilja on umrije.“

U ovome romanu, pisac već tumači neke svoje ideje, koje ćemo kasnije bolje predočiti ko razvijene u njegovim filosofijskim spisima. Tako on u više prigoda govori protiv rata kao n. pr.: „12. jula započe rat, biva, ispuni se dogogjaj, koji je bio u opreci s ljudskim razumom i sa svim zakonima božjim i ljudskim. Na milijune ljudi radilo je jedan protiv drugoga bezbrojne najgore zločine. Varke, prevare, grabeži, požari, kragje, ubijstva zbivahu se danomice, tako da anali svih sudišta svijeta od vijekova ne bi mogli pokazati toliko groznih zločina divljaštva. Sa svim tim oni što su činili ta zločinstva, nijesu bili smatrani ko zločinci. Ubiti čovjeka, bilo i u ratu, uvijek je rgjavo djelo.“ Ove ideje lebde i u pameti Andrije Bolkonskoga, Nikole Rostova pa i samog Kutuzova u više zgoda na bojnom polju. Dosta je čuti, kako misli knez Nikola o ratu: „Koja je baš svrha ratu? govoraše Petru. Krvništvo! A sredstva! Uhodarenja, izdaja! Koji mu je povod? Pljačkanje, kragja za uzdržavanje ljudi! Biva, laži i pretvaranja u svim oblicima i pod imenom ratnih lukavština.....“ Drugdje Tolstoj stavlja u usta jednome ili drugome licu svoga romana sve svoje teorije protiv društva, kulture i težnje za naukom puka. Tako Andrija opaža, kad mu je Petar govorio o reformama, što ih je namjeravao izvesti za dobrobit puka: „Ti govoriš o školi, učenju, biva, hoćeš da izvedeš seljaka iz njegovog živinskog stanja, da mu stvoriš moralnih potreba, kad je po mome uvjerenju živinsko blagostanje jedino moguće blagostanje za njega..... a ti bi ga htio lišiti toga! Ja mu to zavidim, a ti bi htio da ga učiniš nalik nama, a da mu nedaš sredstava, kojima mi raspolažemo? Ti bi htio da mu olakšaš trud, dok mu je po mome mnijenju, fizični trud neophodno potrebit, kao što nama intelektualni.“ Drugdje vidimo Petra gdje osugjuje znanost, jer ta znanost ne umije tumačiti cijelj života, pa i biće dobrog i svemogućeg Boga onako, kako mu bijaše to predočio prosti Karatajev svojim zdravim razumom.

A kad poslije požara Moskve vidimo Petra, gdje gleda ruševine gradske, čitamo: „Svetište Rusije bijaše uništeno. Petar osjeti se ko pomućen, gdje po ruševinama ovog svetišta stupa druga različna vrsta naroda — francuski narod.“ Tu vigjamo da je Tolstoj pravi sin ruskoga naroda, koji se boji da će se francuskom civilizacijom uvesti još viša pokvarenost u njegov puk.

Decembarci. Ana Karenjina.

Poslije „Vojne i mira“ očekivalo se je u Rusiji izdanje romana, o kojem se je znalo, da ga Tolstoj pripravlja već više godina i u kojem bi se produžila povjest ruskog života poslije ratova protiv Napoleona. Naslov romana imao bi biti „Decembarci“. Tolstoj ga bijaše započeo još prije nego mišljaše o „Vojni i miru“. U „Decembarcima“ htio je opisati Rusiju zadnjih godina vladanja Aleksandra I., a glavna lica bili bi tako zvani „Decembarci“, članovi Slobodnih Zidara i ostalih tajnih društava tadašnjeg vremena, koja se već uvedoše svukuda s revolucijonarnim idejama, ili bolje s namjerama da preokrenu zakonski i politički sistem, a na koncu da svrše nesrećnom bunom 26. decembra 1825., u namjeri da unište sve ono, što je do tada postojalo.

Pisac da bolje upozna uzroke ovog ruskog pokreta, koji je težio za reformama u cijelom pravcu i na svim poljima, proučio je navlaš perijodu pred pokretom, pak se tako zadubao više u proučavanje dobe Napoleonskih ratova. Tako izigje megjutim mješte „Decembaraca“ nov glasovit roman: „Vojna i mir“.

O „Decembarcima“ napisao je pisac samo nekoliko poglavlja, koje je sasma preinačio proturivši ih u javnost.

U ovo malo ulomaka vidimo obitelj nekog „Decembarca“, gdje se povratila iz Sibirije u Moskvu. Pisac opisuje struju ideja, koja je tada vladala u Moskvi: Bučilo se u to vrijeme sa svih strana po novinama, baveći se važnim pitanjima o preinaci škola, redarstva, zakona, sudačkoj cenzuri i t. d. Svi hotijahu da preporode Rusiju.

Stari „Decembarac“, *te se vraća iz Sibirije* u Rusiju, zove se Petar. *On je već* star te ga prati žena Natalija i sinovi. Čitalac misli, da je Petar knez Bezuhov, a Natalija da je lijepa Rostovica, kako je sretamo u romanu, „Vojna i mir“. Ali nije tako. Petar se zove Labazov, te su on i njegova obitelj sasvijem nova pojava. U Moskvi stari Decembarac bi svečano primljen od svojih prijatelja, te cijeli grad govori o njegovu povratku.

Tu je spisatelj prekinuo.

*

Kirka. Slikao *B. Čikoš.*

God. 1876. Tolstoj štampa nov roman *„Ana Karenjina“*. To je život nove generacije, koja zastupi onu iza „Vojne i mira“. „Ana Karenjina“ jeste slika savremenog ruskog života. Tolstoj u svojim prvim novelama bijaše proučio nekoja lica ruskoga društva u nekojim časovima njihovog života, bijaše zabilježio nekoja društvena stanja i težnje, kao i njihov način osjećanja i razmatranja u odregjenim važnim pitanjima života. On, koji sa ovim slikama ruskog života, bijaše dokazao da je proučio bistrim okom i kao kritičan posmatrač svoj krug i mane ljudi svoje dobi, te bijaše već našao uzroke i tumačenje ovih mana i težnja, oćuti potrebu da obuhvati prostraniju sliku, te da prikaže život svojih savremenika, ne u jednome ili malo osamljenih lica nego u životu cijelih obitelji, u životu, gotovo bih rekao, cijelog grada. I ko što bijaše usredotočio u djelu „Vojna i mir“ svoje nazore o povjesti obitelji Rostova i Bolkonskih, tako će u ovome da nam prikaže moderno društvo, pak tu obraća na osobit način pažnju na povjest obitelji Karenjina i Levina.

Htio bi da vidi onu čeljad, gdje žive kako treba, da bude srećna. Zabavljen, kao uvijek, težnjom za savršenstvom moralnim u ovom romanu regbi da pita: „Život ovog društva, je li pravi život? Imadu li ovi ljudi prava, da živu, misle i rade, po tome *kako misle i rade?*“ A odgovor mu, da se pokretači savremenog društva svagjaju samo na dvoje, egoizam i samozataju, ista dva životna pokretača kao u djelu „Vojna i mir“.

Egoizam se pokazuje u patnji i udovoljenju potreba, a požrtvovnost u težnji da se vrši dužnost. U Karenjinovoj kući vidimo gdje se rastače porodica uslijed strasti; u Levinoj nalazimo sreću, koju stvara vršenje obiteljskih dužnosti, borba protiv egoističnih nagona. I tako je roman uspio da bude ujedno veoma moralna knjiga.

Osnova je jednostavna. Ana Karenjina, gospogja nekog visokog zvaničnika iz Petrograda, zagje u ljubavne odnošaje s knezom Vronskim. Anin muž i drugi otkriju te odnošaje. I ako je Ana iskreno priznala svomu mužu, da ljubi Vronskoga, ipak muž ne će da pristane na raspust braka. Ana ostavi onda muža, te pogje s ljubovnikom. Ali je njen život s Vronskim nesrećan, te ona poslije hiljadu muka svrši samoubijstvom. Pisac nam jasno otkriva, da je uzrok te nesreće baš Anin nemoralni život. Naspram ove žalosne slike pisac nam postavlja drugu veseliju, srećan život Levina i njegove obitelji.

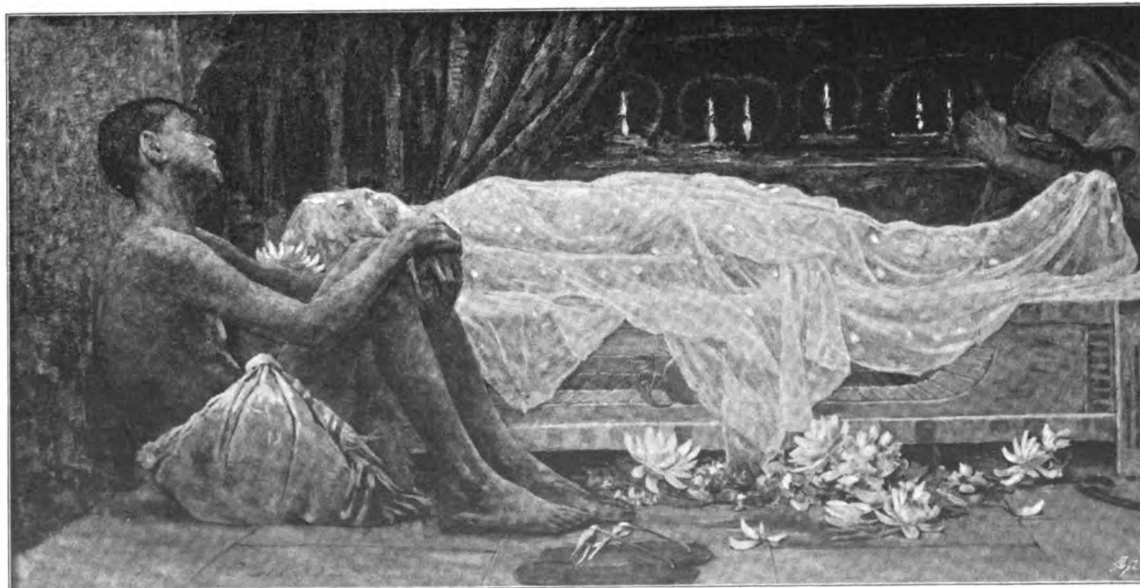
Anu Karenjina sretamo prvi put u vatrenim kolima, kad slučajno susrete mladog Vronskoga. To je žena klasične ljepote, puna zamamljivosti, koja još uvijek traži sreću. Ona je doduše i osjećala u sebi vatru zamamljivosti, a trebalo joj je ljubavi; za tu ljubav žrtvova obitelj, društveni položaj, pa i sami život. Ako je zanesenost napajala nasladom, bi joj takogjer izvor sviju zala. Pade ko žrtva one ljubavi, koja ju bijaše prisilila da skrši neraskidime zakone društvenog života i moralnosti. Premlada vjenča se za čovjeka mnogo starijeg od sebe, kojega nije ljubila i koji je nije shvaćao. U mužu ne bijaše našla čovjeka po svojem srcu i potrebi, kojega bi ljubila sa svom strašću, što ju je prožimala. Ova se strast u njoj pojavi, kad se susrete s Vronskijem na putu u Moskvu, da izmiri svoga brata sa ženom. U bratovoj kući saznade, da je Vronski ljubio milo djevojče Kitu Šerbacku. Jedne večeri na plesu nagje se s Vronskim, plesala je s njime i oćutila se srećnom. Tek još ni sama ne osjeća, što se to u njoj zbiva. Hoteći da začara svojom ljepotom Vronskoga, nije slijedila nego nagon svoje mlade i lijepe ženske naravi. Ali se dan kasnije sjeti, da njena naklonost naspram Vronskoga proisticaše iz ljubavi, te odluči otputovati iz Moskve, da se ne susretne više s njime. Pri odlasku ga vidi i uvidje, da je došao da je vidi, te ju ta misao — razveseli. U putovanju, kad se je približavala Petrogradu, pomišljaše na kuću, na muža si i sina. Ali, došav na postaju, kad opazi muža gdje je čeka, oćuti nutarnju odurnost spram toga čovjeka, odurnost sasvim fizičnu; pričini joj se gadan i dugih ušesa.... Pa niti spram sina ne osjeti prvašnje želje; ipak ne usugjuje se pomisliti, da bi se megju nje mogla upopriječiti slika Vronskoga. Ona je drukčije tumačila stvar: možda se je prije varala, da joj je sin ljepši nego je zbilja bio! Nasuprot prije ga je ljubila nada sve. Nastojala je da se zabavi u kući, da proslijedi samotni život, upinjala se da se uvjeri, e joj je muž pravedan i dobar čovjek, a u svome krugu odlična osoba; ali ljubav za Vronskim već je u njoj dosta toga poharala. U službenim krugovima, koje je prije pohagjala s mužem, nije više nailazila na ugodnost, jer je to bio krug ljudi — *njemu* sličnih. Težila je za drugim salonima k elegantnom društvu, te počne pohagjati Betu Tverskovu, gdje je mogla katkada susresti Vronskoga. Slutila je, da je on dolazio da je traži. I doista oni su se sretali u Tverske, a ona nije mogla da izbjegava te sastanke, ako je i rekla jednom Vronskom, da je ne slijedi više, nego da se povrati svojoj Kiti. Ali ovim ona nije učinila drugo, nego ispovijedila strah da popusti strasti, koja joj je u srcu buktala. A ni Vronski se ne odaleči, te oni proslijediše da se sastaju u salonima Tverske. Muž Anin bijaše se sjetio što to znači, ali nije mogao da se opre, te je slutio i veću nesreću.

Poslije nekoliko vremena Ana pripozna teški svoj grijeh, ali njezini odnošaji s Vronskim bijahu već svakome poznati. Ljudski prezir već je mutio njenu sreću, kojoj se protivili još i dužni odnosi spram sina i muža, a osobito spram sina, kojega je toliko ljubila.

Dijete se pokazivalo ko da znade za anormalni život roditelja, a mati ko da je razumijevala pritajani ukor djeteta, kojemu je eto u najnježnije doba počela da truje i kalja život. Nastojala je da sve to uguši, ali uzalud. Shvatila je, da nije moguće više sakrivati pred mužem te odnošaje sa Vronskim, razumijevala je, da do malo ne će moći s njime živjeti — ali nije se ćutila tako jakom, da se odaleči od sina. Za to odluči slijediti i nadalje taj mučenički život, tražeći utjehe u želji za ljubavnikom. Ali dogodi se slučaj, koji joj i to spriječi. Na trkalištu pane Vronski s konja, a ona nije umjela da vještački pokrije strah, pa kad sazna da je živ i zdrav, radosno usklikne!

Tako se izda ne samo pred mužem, nego i pred svijetom, a kad se povrati kući, nije mogla više ništa da poriče, već sve priznade mužu. Priznade se grješnom, priznaje da je svijet osugjuje; nema srca da gleda niti u svoga sina.

(Nastaviće se.)

Mrtvačka straža. Slikao *B. Čikoš.*

Sa zbora u Čajniče: Han Miljeno. Slikao *E. A. Čeplin.*

Fingal.

Osijanova epska pjesan u šest pjevanja.

Preveo *dr. A. Tresić-Pavičić.*[1])

Pjevanje I.

Sadržaj:

Kutùlin sjedi pod stablom pred vratima Ture, dok druge vojvode odoše u lov u bližnju goru Kromlu. U to dogje njegov pouzdanik Moran Fitilović, te mu najavi, da se je Svaran iskrcao. On sabra na skupštinu poglavice naroda da vijećaju, bi li se upustili u bitku sa neprijateljem. Konal, kraljić Togorme, vjeran prijatelj Kutùlinov, misli da bi najbolje bilo odgoditi bitku dok dogje Fingal; ali Kalmar Matović, gospodar Lare u Konaugtu, savjetuje, da se odmah navali na neprijatelja. Kutùlin, koji i onako želi borbu, pristane uz Kalmara. Pregledavši vojsku ne vidi trojicu od svojih najboljih bojovnika: Fergusa, Duhomara i Katbara. U to nadogje Fergus te mu javi, kako ona dva druga pogiboše. Svaran iz daleka opazi vojsku Kutùlina, te posla Arnova sina da posmatra kretnje neprijatelja, dok on postavi čete u bojni red. Opis Kutùlinovih kola. Vojske se sukobe, ali nadogje noć, i bitka ostane neodlučena. Kutùlin, po gostoljubivom običaju onoga vremena, pošalje svog barda Karila, da pozove Svarana na gozbu. Svaran odbije osorno poziv. Karilo pjeva Kutùlinu pripovijest o Grudaru i Brasoli. Kutùlin šalje po savjetu Konala, straže, da posmatraju kretnje neprijatelja, i time svršava čin prvoga dana.

Kod zida Ture sjegjaše Kutùlin[2])
Pod šumnim stablom. Koplje naslonio
Na zid, do nogu štit na travi leži.
Zaokupi ga miso o Kairbi,
Junaku hrabrom, kog u boju ubi;
Kad Moran dogje, istražitelj mora:

„Oj, ustaj, reče, Kutùline, ustaj!
Ja vigju lagje norda! Mnogobrojni,
O vogjo ljudi, dušmani su naši.
Junake mnoge vodi Svaran, rogjen
Na moru!“ — „Moran, reče modrooki
Kutùlin, uv'jek drhćeš, Fitov sine!
Tvoj strah pomnoži neprijatelje naše!
Al to je Fingal, kralj pustare, koji
Na pomoć ide zelenoj Erini.“[3])
„Ja vidjeh vogju, reče Moran, koj je
Ko sjajna hrid, a bor opaljen munjom
Jest koplje njegvo, štit ko crven mjesec.
Na žalu sjedi, kano mutni oblak
Na mirnoj gori! Ja mu rekoh: mnoge,
O vogjo hrabrih, mnoge su u boju
Desnice naše. Pravom tebe zovu
Junakom silnim, ali mnogo takvih
Imadu zidi vjetrovite Ture.“

1) Isp. „Nadu“ br. 1., 2., 3 i 4. 1896.

2) Pjesnik ne okoliša nego, po svojem običaju ulazi odmah u predmet. On ne kaže, kao drugi epski pjesnici, na početku pjesni, o čemu će pjevati, niti zove muzu u pomoć: on se uzda u svoje sile, i ne mari za vilinsko nadahnuće, kad je sam vilenjak.

3) U Osijanovim pjesmama Irska imade tri mena: Erina, Ulina i Inisfela (Inis-fail).

On grmnu, kano val o morski greben:
„U ovoj zemlji tko je sličan meni?
Pred mojim okom ne stoje junaci,
Jer obara ih moja smrtna ruka.
Na mejdan ko bi mogo stat Svaranu?
Tko, osim kralja ršumaste Selme?[1])
U Malmoru se jednom uhvatismo,
I našim petam goru prokrčismo,
I kotrljasmo hridi; pobjegoše,
Prom'jeniv tok, od naših nogu šumom
Svi potoci. Tri dana obnavljasmo
Tu borbu ljutu — glegju iz daleka
Junaci drhćuć; — četvrtoga Fingal
Pohvalio se, da je Svaran pao;
Al Svaran veli: Nije! Neka mrki
Kutùlin prizna, da sam silan, kano
Oluje njegve zemlje.“
„Ne, ne! viknu
Tad modrooki vogja, ja se nikad
Ne uklanjam od majke rogjenome!
Kutùlin mrki velik biti mora,
Il' umr'jet! Hajde, Fitov sine, uzmi[2])
I udri kopljem po Semovom štitu,[3])
Sa zvučnih vrati Ture, koji visi,
I koj ne grmi mirokrvnim glasom;
Na njegov glas će doći moje vogje.“
On ode, i udre po dupkome štitu:
Zajeknuše i brda i doline,
A zvuk se prosu gorom; pobjegoše
Put svojih vrela plahi jelenovi.
Sa gromke hridi skoči Kurah, skoči[4])
I Konal s krvnim kopljem. B'jele grudi
Za krvlju gramzeć Krugalu se njišu.
Sin Fava pusti plahu košuticu.
„Glas ratnog štita to je!“ reče Ronar;
„Kutùlin lupa kopljem“, reče Lugar,
„Na oružje: o sinci mora! žurno!
Tvoj zvučni mač, o Kalmare zavitlaj!
O Puno, ustaj, junačino mrka!
Sa crven-stabla Kromle, Kairbare,
A ti, o Ete, sigji s mutne Lene!
A ti, Katole, bedara ne štedi,
Ver žuri se kroz šumnu pustoš More!
Tad vidjeh vogje ponosne i hrabre,
Ko da ih bitke, davno izvojštene,
Sad novom vatrom dižu i sokole.
Gle, vatru siplju okom, kada glednu,
Put žala, tražeć dušmanina zemlje.
Gle, kako bl'ješte o bedrama munje!
Ko s gore šumni potoci se rone,
I svaki sa svog kotrlja se brda.
U oružju otaca, bl'ješću vogje;
A za njim sl'jede mrki bojovnici,
Ko hrpa mutnih, dažđnih oblakova[5])
Za crvenijem meteorom neba.
Čuj groznu zveku oružja, i lavež
Sivkastih kuja: čuj im davoriju,
Što strašno ječi niz gudure Kromle.
Na mrku pustoš Lene vojska pade,
Ko na brežuljak u jeseni magla,
Kad uzvitla se mrka put nebesa.

Kutùlin viknu: „Zdravo, sinci uskih
Prodola! zdravo, lovci zv'jeri! zdravo!
Al drugači vas lov sad očekiva,
Ko onaj val, što žalo bije b'jesan.
O sinci rata, il' ćemo se borit,
Il' predat njima zelenu Erinu?
Ti prvi zbori, Konale, viteže,

1) Kralj Selme, ili kralj Morvena zove se Fingal. Neka čitatelji opaze, kolikom finoćom umjetnosti pjesnik uzveličava glavnoga junaka. On ga ne opisuje direktno, nego ga indirektno tim jače prikazuje. Na prvi mah bi se reklo, da je Kutùlin glavni junak eposa; ali Osijan u najljepšem času, kada se divimo Kutùlinu, nagje prigodu da spomene Fingala i napinje sve više naše očekivanje željom da ga vidimo. Fingal dolazi kasno, jer — što kašnje, sve to jače tuče. A kako da Osijan svoga oca jače uzveliča, nego ako divlji Svaran sam ispovijedi da se jedinoga Fingala boji!

2) Fingal je prvi junak u ovoj pjesni, a Kutùlin drugi. Karakter je obojice velik i plemenit: oba nas zanimaju. Ali ono čim se najviše odlikuje Kutùlin u ovoj pjesni, to je neko tankocudno čuvstvo časti. Osijan je krasno opisao oba, a da jedan drugoga ne pomrači. Kutulin je velik u prvom dijelu pjesni, ali Fingal je onaj koji junačko djelo dovršava.

3) Kaledonci nijesu poznavali trube, nego su lupali kopljem po nekoj vrsti dupkoga štita, koji je na daleko ječio, i tako davali razne znakove.

4) Neka čitatelji opaze živost i raznolikost ove slike, gdje Osijan prikazuje, kako junaci hrle na poziv štita.

5) Osijan uvijek obiluje prispodobama, kao svi stari epski pjesnici, jer je prispodoba u istinu kist pjesnikov, njegovo najbolje orugje.

Ti razbi-štite, koj si često bio
S Lohlinom ljuti boj, ti kaži —[1])
Tvog oca hoćeš koplje podignuti?“

Tad mirno reče vogja: „Kutùline,
Konala oštro koplje rado bljeska
U bitci i pije krvcu dušmanina;
Al ako i jest na boj spremna ruka,
Za mir je srce. Gledaj ti, prvače
U boju, crno Svarana brodovlje.
Mnogobrojni su jambori na žalu.
Ko trstike na Legu. Lagje su mu[2])
Ko gusta šuma maglom zagrnuta,
Pod silom vjetra kad se stabla njišu.
U bitku mnogo vogja vojsku vodi;
S tog za mir jeste Konal; jer bi Fingal —
I Fingal, prvi megju smrtnicima,
Koj ruši jake — kano ršum pijesak,
I on bi gledo izbjegnuti sukob.“[3])

Tad srdito mu odgovori Kalmar,
Sin Mate: „Bježi, bježi miroljupče,
Otigji, k svojim tihim prodolima,
Gdje nikad bojno koplje ne sijeva!
Progoni smegje jelene po Kromli
I str'jeljaj srne po poljani Lene.
Al ti, o Sema modrooki sine,
Mejdandžijo, Lohlince poljem goni!
Ko ršum krši redove im gorde!
Ne pusti da se lagje Svaranove
Na Inistarskom mrkom valu njišu.

Seljak iz Čajniča. Slikao *E. A. Čeplin.*

Oh, dignite se, vjetri, sa Erine!
Zašumite vi, ršumi, sa Lare!
Nek u oluji umrem, nek me dusi
Iz oblačina rastrgaju mutnih,
Lov ako ikad za Kalmara bješe
Tol' mila igra, kano bojna buka!“

„O mladi sine Mate“, reče mirno[4])
Tad Konal, „nikad ja bježao nisam!
Sa prijatelji brz u boju bijah,
Ma da i nemam velikoga glasa.
Preda mnom mnogi padoše junaci,
I bitke dobih. Ali, Semov sine,
Ti ipak slušaj moje mirne svjete,
I stari prijesto Kormaku očuvaj.
Daj za mir blago, pače pola zemlje,
Dok do našega žala Fingal stigne.
Al ako želiš boj, ja imam koplje
I ljuti mač, na tisuće ću jurnut,
I bljeskat će mi duša mrkom bitkom.“

1) Lohlin je staro ime Skandinavije, ili kako neki hoće poluotoka Jutlanda.

2) Konal je karakter mirna *junaka, koji ne zazire* od krvi, ali drži da je prva junačka *krjepost opreznost. On vrlo* mudro mjeri svaku riječ da ne uvrijedi *junački* ponos Kutùlina. S toga ga ne odgovara od bitke, kao da bi se bojao za njegov život, nego mu kaže da ne baca na kocku prijesto sirotana Kormaka, kojemu je štitnik. Nek čeka Fingala, tada će biti pobjeda sigurna. Privatna čast mora da se pokori dužnosti.

3) Opeta Osijan spominje vrhovnu veličinu Fingala; pa ako kaže da bi se i Fingal ugnuo sukobu sa Svaranom, to je samo za to, da Konal ne uvrijedi ponos Kutùlina. Tako kod Homera svjetuje Agamemnon Menelaja da ne izigje na mejdan Hektoru, jer da se njega i sam Ahil boji, premda se je obratno Hektor bojao Ahila.

4) Junačka mirnoća Konalova je sasma protivna nagloj bahatosti Kalmara, koja se malo prije u njegovom govoru odrazuje. Konal dostojanstveno i mirno odbija uvrede Kalmara, pak ne baveći se mnogo s njime, svjetuje Kutùlina, da zapostavi svoju slavu sigurnosti svog štićenika. Svršava govor mirnom i junačkom odlukom.

„Ja ljubim bojnu zveku, Kutùlin će,
Ko grom nebesa pred proljetnom kišom,
Al skupi sjajne čete, da ja vidju
Sve sine boja! Neka progju poljem
Ko žarko sunce pred olujom, kada
Zapadnjak goni oblake, a hrašće
Na olujnome Morvenu se krši.
Al gdje su moji drugovi u bitci?
I uzdanice moje na mejdanu?
O bjelogrudni Katbare, gdje bivaš?
Gdje ratni oblak Duhomar! O Fergo,
Zar ostavi me na dan kobna boja,
Ti uv'jek prvi u veselju gozbe?
O sine Rose, desno smrti, hoćeš
Ko srndać hitar doći sa Malmora?
Ko jelen s tvojih bučnih brežuljaka?
Oj, zdravo! sine Rose, što si tužan?“

„Na Katbarovom grobu, reče Fergo,[1])
Sad četiri se kama dižu. Jao,
Ja svojom rukom u grob položih ga,
On oblak bitke! O Katbare, sine
Tormana, sunce bio si Erini;
A ti, o hrabri Duhomare, magla
Sa blatnog Lana, kad se uzlelija[2])
Pod strujom silna jesenskoga vjetra,
Te samrt nosi tisućama puka.
O Morno, sunce megju djevojkama,
Tvoj san je tih u spili gorske hridi!
Ti u noć pade, kano zv'jezda što no
Preleti pustoš, a samotan putnik
Za l'jepim trakom, što uminu, žali.“

„Govori, reče modrook Kutùlin,
Erinske vogje kako pogiboše?
Zar bojak bijuć sa sini Lohlina
U junačku su posrnuli samrt?
Il, što junake u hladnu kuću spremi?“

Odvrati Fergo: „Katbar pade mačem
Duhomarovim kod potočna hrasta;
A Duhomar tad ode Turskoj spili,
I miloljubnoj Morni zborit stade:
O Morno, krasna diko djevojaka,
Ti mila kćerko Kormaka junaka,
Što sama stojiš u mrkom kamenju?
Čuj žamor struje! staro stablo šušti
Uz uzdah vjetra! Jezero je mutno,
Pred tobom! Mrki oblaci se viju!
Al ti si, dušo b'jeli sn'jeg na pusti,
A kose su ti zlatna magla Kromle,[3])
Kad vijuga se okolo brežuljka,
A zapadni ga traci zlatom zlate.
A dojke su ti dva kamena glatka,
Iz tihog vala Brana što no vire.
K'o bijeli stupi u Fingala dvorîh
Mramoritih su tvoje ruke bijele.“

„A otkud, reče rudasta djevojka,
A otkud ideš, mrki Duhomare?
Oh, mrke su ti obrve, a grozno
Te crvene ti okreću se oči!
Zar na valovju Svarana, ti vidje?
Il koga si se tako preplašio?“

„S brežuljka dogjoh, smegjih košutica,
I tri ustr'jelih s krive tisovine,
A tri ulovih hitrim kujam. Morno,
Ko svoju dušu, ja te ljubim draga;
I rad tebe sam oborio krasna
Vitoroga, hitronoga jelenka.“

„O Duhomare, tiho d'jeva reče,
Ne, ne ljubim te, o mrkonjo strašna,
Jer imaš srce kano studen stanac,
A obrve, ko mrka noć su grozne!
Tormanov sine, moj Katbare mladi,
Jedino tebe Morne srce ljubi!
Na dan oluje ti si zraka sunca.
Je l' vidje moju ljubav na brežuljku
Med košuticam? Tu ga draga čeka.“

„I dugo će ga, Duhomar odvrati,
I dugo će ga ovdje Morna čekat'.
Na ovom maču, njegva krv se zgusnu;
Kod struje Brana on je jadan pao
U Kromi ću mu ja spomenik dići;
Al ti okreni na me lijepe oči,
Jer desna mi je jaka ko oluja.“

„Zar pade jao, sin Tormanov?! reče
Ko zdvojna ječeć i jaučuć Morna,
Na bučnim svojim gorama zar pade
Prel'jepi mladić sn'jegob'jele grudi?

[1]) Osijan imade mnogo epizoda, koje nijesu doduše uvijek u uskom savezu sa glavnim činom, ali su uvijek lijepe i zgodno upletene. Virgil ih imade razmjerno još više.

[2]) Osijanu služe ko prispodobe oni predmeti, koje je vidio u naravi; a pošto je maglovito i oblačno nebo i more i jezera gdje on živi, i njegove prispodobe nose to obilježje.

[3]) Najbolji primjer koji može potvrditi pregjašnju opasku, jest ova divna prispodoba.

On, uvijek prvi u lovu košutica?
On strah i trepet stranaca na moru?
Oh, mrk si, mrk si, Duhomare! Grozna
Za Mornu tvoja krvava je ruka!
Daj mač, da ljubim mog Katbara krvcu!
On poda njenim suzam mač, a ona
Prosuka njegove hrabre grudi. Pade
Ko hrid, kû tekuć gorski potok sruši;
Pa pruživ ruku ovako joj reče:

„U mladosti me mojoj ubi, kćerko
Kormanova, što mudri štit imade.
U grudi mi je studen mač, o Morno,
Vaj, jako studen! Predaj me Moini,
Ja bijah njezin mili san u noći!
A ona će mi moj spomenik dići;
Da lovac diže moju slavu; ali
Iz moje grudi studen mač izvuci!“

U suzah dogje, mač iz grudi trgnu,
A on joj probi njene bijele grudi,
I uvojke joj u prašinu baci.
Iz nježna boka rujna krvca šiknu,
I bijelu ruku njenu orumeni.
Tu ona osta boreći se smrću,
A uzdasi joj tužno spilom ječe.[1])
„Mir dušam hrabrim! tad Kutùlin reče;
U bitci velja bjehu djela njina.
Nek oko mene na oblacih jaše,
I svoje bojne likove nek kažu.
U opasnosti da mi hrabre dušu,
Da kano grom mi desna bude jaka!
A ti na zraci mjesečevoj dogji,
O Morno, k oknu počivanja moga,
O miru kada budu moje misli,
Kad progje zveka smrtnoga oružja.
Sad nek se dignu sva plemena moja.
I u boj hajdmo za Erinu, u boj!
He, čuvajte se mojih bojnih kola!
Uživaj čujuć štropot moje trke!
Tri koplja daj mi, slijedi moje ate!
Da dobar budem videć prijatelje,
Kad oružje mi sjajno bitka smrači!“

Ko što iz mračne gudurine Kromle
Pjenovit potok niz hridine buči,
Kad gromi tutnje, mrka noć se spusti
Vrh gora: bl'jedi dusi, plamnim okom
Kroz rasparane oblačine gvire;
Erine sinci tako divlji, grozni
I užasni zašumiše u bitci;
A vogja kano kit na okeanu
Koj s'jekuć more podiže valovlje,
Ko rijeka koja tekuć gore dere,
B'jes izli smjeli. Sinovi Lohlina
Tad čuše žamor ko ršuma zimskog.
Svoj dupki štit tad lupi Svaran, zovuć
Arnova sina: — „Kakav žamor šumi
S brežuljka, u večer ko zuji klupko muha?[2])
Il slaze sinci Erine, il vjetri
Kroz udaljenu šumu šumeć viju?
I Gormal tako šumi prije neg se
Uzvinu b'jele grive mojih vala.
O sine Arna na brdo se uspni
I tamno lice pustoši promotri!“

On ode. Drhćuć povrati se brzo.
Okreću mu se plaho divlje oči,
A srce hlapće po rebrima glasno,
Govori sporo, teško, prekinuto:
„O sinci mora, dižite se; bježi,
O vogjo tamnih štitova! ja vidim
Planinsku, mrku, ratnu pijavicu,
Erine groznu silu. Kola, kola[3])
Bojovna srću, kano plamen smrti!
Plemenitoga Semovića kola!
Ko val od hridi kola se uzviju,
Ko vrtlog magle na suncu u pusti.
Kamenjem su im boci obloženi,
Ko more u noći oko lagje, bl'ješte,
Od glatke im je tisovine rudo,
Od bjelokosti gdje Kutulin sjedi;
Kopalja šuma na njima se ježi.
Sa desne strane propinje se b'jesni
At gorski, jaki, gordi, duge grive,
Široka boka, koj visoko gjipi.
Pod kopitima grmi, bljeska kamen;
Bus grive strši kano oblak mutni
Na gori; sjajni bokovi mu blješću:
Sulin-Sifada tom je konju ime.

Sa lijeve strane gjipi pjenoviti
At tanke grive, a visoke šije,
Sin gore brzi, tvrdijeh kopita,

[1]) Kako je potresna ova kratka tragedija! U tomu je Osijan majstor; on znade kako treba iznenaditi duh i potresti srce.

[2]) Ova prispodoba, ako i ne odgovara onoj buni koju je prije opisao, ipak je vrlo živahna i naravna.

[3]) Ovo je najveći opis u cijelom Osijanu, i najviše se približava Homeričnoj širini; ali nema one Homerove olimpske mirnoće i previše je hiperboličan.

Dusronal on se zove megj junaci
Olujna mača! S tisuću remenja
Za kola jesu zapregnuti ati.
U pjeni tvrdi gjemovi se lješću.
Kajiši tanki alemom nabiti,
Sa vitke šije tih atova vise,
Što lete kano pramen sive magle,
Kad vjetar vije kroz prodole gorske.
Ko divlji jelen jure, kao oro,
Silovito što na pl'jen s neba kresne.
Iz nozdrva im bije dah, ko vjetar,
Što sn'ježnu glavu Gormalovu šiba.

Na kolim sjedi silni vogja, jaki
Sin mača ljuta. Ime je junaku
Kutùlin, sin je starog kralja Sema.
Ko tisovina glatko mu je lice,
Okreću mu se plave mrke oči
Pod tamnim lukom obrva duboko,
Sa glave prši kosa kano plamen,
Kad koplje vitla, te se napr'ed prigne.
Oh, bježi, kralju mora, bježi! Ide
Ko ršum silni niz gudure gorske!“

„Kad bježah ja? — tu kralj će — kada bježa
Pred bitkom koplja Svaran? Kada drhtah,
Pred opasnošću, kukavice sinja?
S' olujom sam se borio Gormàla,
Kad mojih vala propinje se pjena.
Oluji neba opro sè je Svaran,
Pa sad da bježi pred čovjekom smrtnim?
Da Fingal isti na me srne, ne bi[1])
U tamu strave duša mi se svila.
Junaka mojih tisuće, sad u boj!
Ko bučno more, za mnom žamorite!
Saberite se oko sjajna mača
Svog kralja, čvrsti kano gore naše,
Što radosno se opiru oluji,
Ter tamne bore u vjetrove dižu!“

Ko što se sraze s dva protivna vrha
Oluje mrke jesenske, junaci
Navališe tad jedan na drugoga.
Ko što se sraze dv'je debele rijeke,
Što sukobe se s hridi u dolini,
Ter huču vode poljem, tako grozno,
I užasno se skobiše u bitci
Lohlinci s Inifelci. Vogja s vogjom,
S vojnikom vojnik udarce izm'jenja.
O oc'jel grmi oc'jel, kacige se
Sa vrha c'jeplju, krv teče i dimi.
Na tisovini zvižde tetive,
A str'jele sikćuć lete oblakom.
Ko traci svjetla u olujnoj noći[2])
Prol'jeću koplja, bojne munje poljem.
Ko uzburkana okeana žamor,
Kad kotrlju se talasi visoko,
Ko zadnji tutanj groma po nebesim,
Boj tako grmi! Premda tude bješe
Sto Hormakovih barda da opišu
Tu bitku pjesmom — sto je barda malo
Da opjevaju sve junačke smrti;
Jer kano snoplje padahu junaci,
A hrabra krv je na daleko tekla!

O sinci pjesme, oplačite samrt
Plemenitoga Sitalina! Neka
Za svojim milim Ardanom Fiona,
Na njegvom pustom polju uzdiše!
Od ruke oni padoše Svarana
Ko košutice gorske, kad je riko
Med tisućama, kano duh oluje,
Što mrko sjedi na oblaku norda,
Veseleći se samrti mornara.
Ni tvoja ruka ne spava o boku,
Maglovitoga otoka, o vogjo!
Ti mnoge u smrt jakom desnom surva,
O Semov sine! Mač ti bješe sličan,
Nebesa munji, koja stanovnike
Doline mrvi, kada narod drhće,
A naokolo plamsaju brežuljci.
Dusronal frče vrh tjelesa hrabrih,
Sifada moči kopita po krvi.
Za njima bitka osta, kano šuma[3])
U pusti Kromle pokršena, kada
Prohuji vihor pun duhova noći.

Na hridi šumnih vjetrova sad plači[4])
O Inistorska djevo! prigni lijepu
Vrh vode glavu; ti milija, ljepša
Neg duh brežuljka, koji se o podne
Na traku sunca kreće po tišini

[1]) I opet Fingal!

[2]) Ova nejasna prispodoba, baca naglo blještavo svjetlo na grozan prizor koji pjesnik opisuje, te se jako doima čitatelja.

[3]) Bitka: metafora mjesto „bojno polje“. I ova je prispodoba vrlo prikladna.

[4]) Kako je krasna ova neočekivana apostrofa Inistorskoj djevici, usred ovih grozota! Ko tračak zlatnog sunca u oluji! Kao da Osijanu nije dosta da zadivi, on hoće da nas i gane.

Morvena: On je pao! Tvoje zlato
Pod Kutùlina mačem bl'jedo leži!
Već ne će dizat mač da krvcu lije
Kraljeva! Trenar, mili Trenar pade,
O Inistorska djevo! Njegve kuje
Kod kuće cvile, one duh mu vide
Što opražta se. Luk odapet visi,
A na brežuljku nema buke lova.

Ko što se na hrid tisuću valova
Kotrlja, tako Svaranova vojska;
I ko što hrid se opire valovlju,
Erina tako Svaranovim četam.
Smrt diže grozne glase naokolo,
Štitova strašnim m'ješajuć ih zvukom.
Ko mrki stup je svaki junak, svaki
Mač plamen ognja u junačkoj ruci.
Od krila ječi sve do krila polje,
Ko tisuć teških kladiva, što zveče
Uzastopce po usijanom gvožgju.
A tko su ovi strašni, mrki divi
Na polju Lene? Dva oblaka mrka
Što siplju munje, dva junaka, tko su?
Brežuljci drhću naokolo, hridi
Se tresu sa svom mahovinom mrkom.
Tko, neg sin mora, i Erine vogja
Na bojnim kol'ma? Sve su oči na nje,
Jer eno mrki srest će se na pusti...
Al nojca ovi vogje svojim mrakom [1])
I tako grozna svršava se borba.

Na oštre hridi Kromle Dorglas baci
Svog jelena, što sretni lov mu don'je,
Još prije neg se borci rastaviše.
Junaci kupe po pustoši suhar, [2])
A deset od njih žarku vatru piri,
Tri stotine ih glatke st'jene traže;
I gozba dimi. Hrabrom Kutùlinu
Umirila se opet jaka duša.
Na sjajno koplje on se naslonio,
Pak reče sinu pjesme prošlih dana,
Kinfene sinu, s'jedome Karilu:
„Zar samo za me ova gozba dimi,
A kralj Lohlina da na žalu stoji,
Daleko od svojih košutica gorskih,
I svojih gozba od dvorane bučne?
Karile, prošlih doba, ustani se,
Svaranu moje da poneseš riječi.
Kod šuma morskih vala ti mu reci,
Da svoju gozbu priprema Kutùlin.
Nek dogje slušat šapat mojih gaja
Kroz noćne mrake; jer studeni vjetri
Nad pjenom mora sada mrzlo šume.
Nek dogje žice drhtajuće harfe
Uživat, slušat pjesme o junacim."

Najslagjim glasom ode Karil stari,
I reče kralju tamnosmegjih štita:
„Sa koža tvoga lova ustaj kralju,
Kutùlin daje gozbu zvučnih čaša;
I pozivlje te na veselje svoje."
Ko mukli tutanj Kromle pred olujom
Tad ruknu Svaran: „Da sve kćerke tvoje [3])
O Inisfelo, svoje sn'ježne ruke
Pram meni šire, da se dižu vali
Od njinih dojka, i ljubavnim okom
Da milo kreću; ko tisuću gora
Lohlina tu bi čvrsto Svaran osto,
Dok jutro mladim od istoka zrakom
Nad Kutùlina ne sine mi smrti.
Lohlinski vjetri mome uhu gode,
Kad šumom hrle preko b'jesna mora,
I šapću, tresuć po jamborim jedra,
Te dozivlju mi oku zelen-šume,
Zelene šume Gormala, što često
Mom bučnom lovu ozvahu se jekom,
Kad okrvavih koplje krvlju vepra.
Nek preda mrki Kutuline, drevni
Tron Kormakov, il Erine će gore
Da krvlju njegve oholosti teku!"

„Glas Svaranov je grozan!" — reče Karil —
„Al grozan samo po nje!" — plavooki
Kutùlin tad odvrati — Nego sada
Visoko digni glas, moj stari barde,
Pripov'jedaj mi djela prošlih doba,

1) Osijan je napeo našu fantaziju. Što će se dogoditi? On treba da napne još jače našu fantaziju za dolazak Fingala, s toga noć mora da razdijeli ova dva junaka. Ovakim se doskočicama on često služi, tek genijalno.

2) Predaja je sačuvala drevni običaj, kako su Kelti spremali gozbu poslije lova. Izdubli bi jamu pa bi je obložili glatkim kamenjem, a oko ove jame napravili bi drugi obruč od plosnata kremenja, pa bi u sredini naložili vatru od suhari. Na dno jame bacili bi jedan dio lova pa bi ga pokrili slojem kamenja. To bi opetovali, dok taj badanj ne bi bio pun. Za tim bi ga pokrili granjem da ga obrane od dima. Je li to istina, ne znam. Ali znadem da se još kažu neki bunari, o kojima narod pripovijeda da su služili za tu svrhu. (Opaska engleskog prevoditelja.)

3) Ovaj govor divno ističe brutalnost ovog sjevernog kiklopa. On prezire sve što nije njegovo; on je za se središna tačka prirode. Čeka jutro samo zato, da mu svijetli dok ubije Kutùlina.

I skrati nojcu slatkom pjesmom, ulij
U moju dušu milo milje tuge.
Ta mnoge djeve, i mnogi junaci
Na Inisfeli bjehu zaljubljeni,
Oh, kol' su mili glasi nujne boli
Što s Albiona litica se čuju,
Kad progje buka lova, kad se hridi
Ozivlju Kone Osjanovom glasu."

„U prošlo doba, — Karil pjevat poče — [1])
Erinu sinci mora napadoše.
Na moru tisuć skakalo je lagja
Po miloj struji zelene Uline.
Erine djeca tad se podigoše
Da s' opru puku smegje-tamnih štita.
Kaiba tu, med ljudim prvi, bješe,
I Grudar divan mladić. Dugo su se
Rad šarog bika oni prepirali,
Što na Golbuna mukao je pùsti.
Svojatahu ga oba. Smrt im stala
Na rtu mača! Jedan do drugoga
Tad ipak složno udriše junaci
I pobjegoše stranci Okeana.
Na brdu čije ime ljepše bješe,
Neg ime Grude, il Kairbe ime?
Ah, što zamuka bik na Golbun — pùsti?
Ko sn'jeg na vjetru vidješe ga skakat,
I opet srdžba vogjam srce dignu!"

„Na travnatom se rubu rijeke Lube
Potukoše; u krvi Grudar pade.
Kairbar divlji sigje u dolinu,
Gdje najljepša mu sestrica Brasòlis,
Poj tuge pojuć, osamljena staše.
Svog Grudara je pjevuckala djela, [2])
Mladića, njena tajna uzdisanja.
Naricala mu smrt na polju krvi,
Al povratku mu nadala se uv'jek.
Haljetka ispod virile joj dojke,
Bjelinom divnom, kano iz oblaka
U noći mjesec, kada srpom sjajnim
Probija tminu, što mu lice krije.
Glas tužni slagji bješe joj neg harfa.
Sva duša njena Grudara je puna,
I svi su za njeg pogledi joj tajni.
„Oh, kad ćeš doći u oružju svome,
Moj borče hrabri?"
Tad Kairbar dogje:
„Okrvavljeni ovaj štit, o sestro,
Visoko pribij u dvorani mojoj,
Mom dušmaninu obranom je bio."
Tad meko srce naglo kucat stade,
Ko da će razbit grudi; blijeda ode,
U krvi nagje svog mladića milog,
I umre Kromle na pustari divljoj.
Tu, Kutùline, njezin prah počiva.
Iz groba njinih dva samotna tisa [3])
Tu iznikoše, ter ih štite hladom
Od bure. Krasna na livadi ona,
A on na gori divan bješe vidjet."

„Tvoj glas je mio, Karile, — tad reče
Erine vogja modrooki — mile
Iz prošlih doba priče, kano tiha
Proljetna rosa, kada sunce s'jeva,
A laki oblak preko brda leti.
Daj, dirni harfu, opjevaj mi dragu,
Dunskajića inokosnicu zraku,
Bragjelu moju opjevaj na harfi!
Maglovitom na otoku mi osta,
Pa zar sad, draga, svoje l'jepo lice
Sa hridi pružaš, da mi jedro spaziš? [4])
Pjenoviti su vali na pučini,
I pjena joj se moje jedro čini.
Otigji, mila, gle, već nojca pada,
I mrki vjetri kroz kose ti zvižde!
Otigji, dušo, u dvor mojih gozba,
I tu promišljaj naše prošle dane!
Ja ne ću doći, dok se ne utiša

1) Ova epizoda, ma branio je Cesarotti koliko mu drago, nema prave sveze sa glavnim činom.

2) Jedna od najvećih Osijanovih ljepota to su ljubavni prizori, koje on tako vješto, nježno i tankoćutno izvagja kao niko drugi. Ljubav Grka i Latina, to je fizična potreba, Talijanaca i Španjolaca samo majka ljubomorne strasti, a kod Francuza puki bel-esprit. Ljubav je u Osijana nešto sasvim drugo. Temelj joj je čuvstvo, i za to je nježna i tankoćutna, a njezin jezik nije duhovit, nego ganutljiv. Tiče se ćutila, ali najplemenitijih, te ne ide dalje od vida i sluha; s tog nije ni apstraktna, ni prosta, nego naravna i nježna. Ako rado opisuje bjelinu i zamamljivost grudi, njegov opis ne pobugjuje strast i požudu, a iz toga se vidi da je ljubav Osijanova pristojna bez afektacije, neumjesne i hinjene sramežljivosti, koje se tako pedantno i dosadno drže neki moderni pjesnici. Osijan prelazi nekom iskrenom nevinošću preko svih vidljivih ženskih ljepota, a ako se na njima zaustavi krilom mašte, to je tako naravno, da nam ne pobugjuje nikakovu sumnju. Osim srca i vigjenja, drugo ne trebamo tražiti od žene.

3) Ova se slika nalazi često u našoj narodnoj pjesmi. Talijanski prevoditelj Cesarotti u svojem prevodu spleo je grane onim stablima, baš kao što to uvijek u našoj narodnoj pjesmi biva. Ja sam se držao engleskog prevoda. Čini mi se da imade krivo veliki kritik Blair, koji nazivlje ovu krasnu sliku *konceptom* (doskočicom). Ona bi to bila, kad bi tu bila da govori mašti, ali ona ide ravno k srcu.

4) Opet divna, nenadana, ganutljiva apostrofa.

Ov' ratni ršum. Konale, de zbori,
O oružju i ratu, da iz misli [1])
Udaljiš mojih moju l'jepu ljubu.
Oh, al si mila, bjelogrudna kćerko
Sorglona, vjetar kad ti kosom prši!"
Sad reče Konal, koji malo zbori: [2])
„Bdij okeana nad hrabrenim pukom,
Pošalji noćnu četu naokolo,
Nek Svaranovu dobro motri silu.
Za mir sam ja, moj Kùtuline, dokle
Ne dogje narod Selme, dokle Fingal [3])
Ne dogje, prvi od samrtnih ljudi
I kano sunce u bitci ne sine!"
Tad junak udre bučni štit, a noćni
Junaci odmah ustadoše. Drugi
Na jelenovoj pusti ostadoše
I spavahu u tamnom hladnom vjetru.
Tu blizu bjehu dusi poginulih,
I kriljahu se na oblaku mrku.
Daleko negdje u tišini Rene
Polako se je čuo šapat smrti.

Slike sa sela.

Piše *Božidar Čerović.*

Jovetino zvono.

Ne znaš, kako me vole moji seljani... Da ti je okle samo gledati, kad im se vratim kako trče k meni, pa se pitamo i ljubimo.

A njima, Bože, milo, što se ja s njima poljubim, pa to svugje pričaju.

I ja svakom odem kući, a oni samo što me nude; eto tako da nešto mogu i krvi bi mi ispod grla dali.

Bože! kako su samo dobri moji seljani... Imam ih baš za što i voljeti, jer ne znam, ima li iko take seljane ko ja.

Naše selo malo, pa dok svetac, a mi se svi skupi pred Ilijinim hanom ili na strininu guvnu, pa se tu razgovaramo, eto oni meni sve iskažu; pričaju mi o godini, kako je ponijela; o zvijezdama, ako je koja neobično letjela i sve... sve što znaju, a ja se s njima dovijavam i tumačim.

Meni za čas progju dani megju mojim seljanima.

Na Petrov-dan pred veče mi se svi iskupili na strinino guvno, pa se igramo, pričamo, šalimo; eto sve tako.

Znaš u strine Nikolinice. Ono ona da rečeš i nije nam prava strina, ali eto, mi je svi tako zovemo.

A imamo mi i našeg adža. Gle, pomislio bi, ko da je to, ko da oprostiš, strinin čovjek! Nije. Strina davno i davno ostala udovica, a adžo isto onako ko što nam je i strina... strina.

A adžo je, znaš, i knez našeg sela. Pa kako on brani naše seljane... hi samo da vidiš. Jednom u komisiji znaš, kad su ono procijenjivali štetu, što su izgazili žita soldati kad su se talumili, pa oni neko reče Iliji Vujiću, da oproštiš: „Šuti magarec!" a adžo će njemu ni pet ni šest nego: „Čuješ ti gospodine, da više nijesi ni jednom rekao tako mome seljaku!"

A on Bog i duša više i ne obijeli. Nego eto ja se zagovorih.

Na Petrov-dan bili smo na strininu guvnu, a tu je bio i adžo i strina.

Pjevali smo, Bože, sve se razlijegalo.

A strina nam je i kavu pekla.

Bijaše već sunce zašlo, a hladovina znaš u našem selu, ko na visini, pa te sve vjetar golica.

Rumenilo se nekakvo navuklo na zapad, pa se crveni... crveni isto kao krv; a misliš da i o tome nije bilo govora, jest bogme... e...

A što ti je tek lijepo čuti, kako se razliježu diple i dvojnice čobanske; gone brave s paše, pa razvezli eto... haj... haj. A ovce tek što trče, pa bleje...

Bože!.. baš je krasno naše selo... Mi se još nijesmo razilazili s guvna. Svetac pa mi vazda tako podulje sjedimo.

Ukazala se i večernjača tamo na zapadu, pa se sjaji, eto tamam, ko što ono pjevaju, alem u čelenci.

Nešto nam baš adžo pričaše, kako je čuo, da u vječitom kalendaru piše, da će biti rata.

I bi o tome razvezli, da nas ne pobuni nekakvo zvono. Eto klepeće... klepeće, čuje se po svemu selu.

Bogme, da rečem da je čije krdo, nije, jer su svi bravi odavno prošli.

Dok Joveta,... nešto osluškuje, osluškuje pa će iznenada:

— A jes' Boga mi moje zvono — hi... hi...

I otrča onamo, otkuda zvuk dopiraše.

Mnogi pogleda za Jovetom, a neki i rekoše: Jes' baš njegovo zvono!

Meni to nešto bijaše zamršeno. Dok će adžo, ko da za to znadijaše, meni:

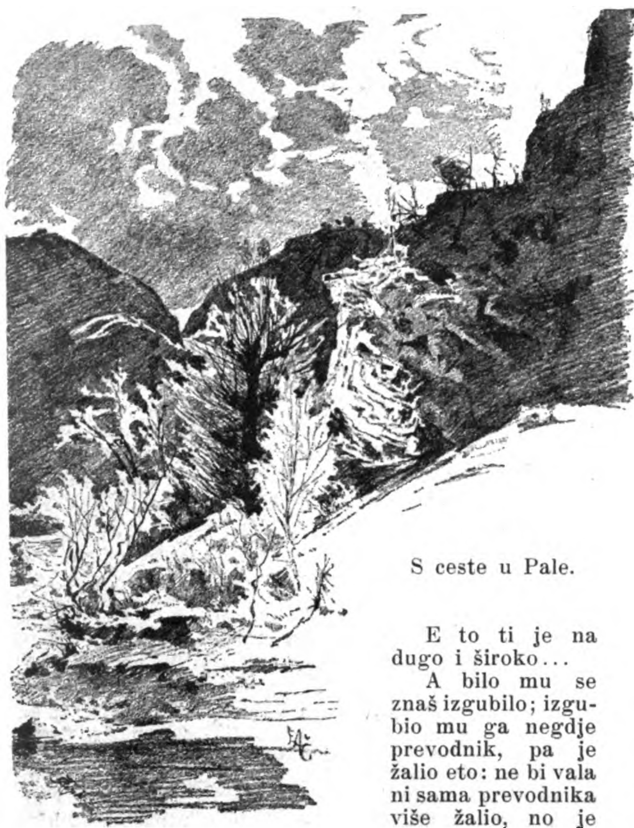
— A znaš li ti zbilja, što o Jovetinu zvonu?

Neznam rekoh, a što je to?

1) Krasna izmjena čuvstava, i borba duševna izmegju junaka i supruga. Ne znaš bi li se više divio junaku, ili čuvstvovao sa suprugom.

2) Ovaj epitet krasno pristaje Konalu.

3) Opeta Fingal! Pjesnik neprestanom znatiželjnošću napinje naše očekivanje.

S ceste u Pale.

E to ti je na dugo i široko... A bilo mu se znaš izgubilo; izgubio mu ga negdje prevodnik, pa je žalio eto: ne bi vala ni sama prevodnika više žalio, no je zvono.

Svakom u selu kazo i obećo ravnu cvanciku ko mu ga donese.

Još adžo ne bijaše ni izgovorio, a zvono: taka... taka... Nosi ga Joveta — pa veseo, eto...

— Evo, zar ne rekoh, da je moje zvono?...

Našo mi ga Gašo Savinice u Komuši...

Hi... hi... moje zvono! E baš mi je drago... e... e..! Joveta vas veseo; pliva u radosti, pa eto ti.

Dok će neki obješenjaka izmegju mladeži:

— Aj Joveta?

— Aj, ja!..

— A kako bi bilo, da ti ga nataknemo na vrat, pa da nam mrve prohodaš, ko ono znaš pred Mehmedom!..

Joveta se nasmija; pa opet zazveča zvonom, manuv njime ispred desnog uha.

A adžo meni nastavi:

— Pamtiš i ti, ako će i malo, onoga Mehmeda M.....ća iz našeg sela. Jes', bio si dijete... maješan, ne znam hoćeš se spominjati, no ako će.

Bio ti je znaš ono sila i gazija — e već je li i mogo veći nada nj?

Ni sam mu ućumet nije mogao ništa.

Boga mi, što jes'... jes': bojali smo ga se svi, ama neka, i on je grdno platio.

Pa tako jednom Mehmed zovnu i našeg Jovetu na ručak.

Čudio se Joveta, šta li je to. Ali evo muke: ni smije da ode ni da ne ode. Muka svakako; a zna da ne će proći bez nečega.

Mislio, mislio te najpošlje i nama svoje jade otkri i kaza nam se — kako no je.

Nas nekoliko rekosmo mu neka pogje, a mi ćemo biti spravni, ako zatreba, pa što Bog da.

Ele kako mu ne drago: Joveta bogme ode Mehmedu na ručak.

Dočeko ga biva... eto, ko lisica kokoš jednom u godini.

Kad bilo da se ruča... (ovdje se adžo nasmija, pa onako pr'o smija nastavi dalje), iznesoše čitava ovna na ražnju pečena. Joveta jadom već hoće da poludi od nekakvih misli... kad Mehmed izvadi iz dolafa zvono s obručem, pa jednom rukom Jovetu za glavu, a drugom drži zvono.

Vidi Joveta kud to ide, pa bi rad pomagao, ali koja vajda. Tu su sinovi Mehmedovi, pa opet Mehmed, a katili već, ko je ko oni?

E kud će? Zapo, pa eto ti. Nataknu mu bogme Mehmed zvono na vrat i tako je pod zvonom prestajo čitava ručka.

A kad bi god Mehmed pjevucnuo: „Lov lovio" (pa ne bi reko: Kraljeviću Marko, nego)

„Lov lovio Mehmed barjaktare,
„Lov lovio Levutar planinom,
„Ulovio Jovetina ovna — —

Joveti je valjalo mahati glavom i zvoniti.

A i raščetverio bi ga, pa ga gono taman ko ovna po kući.

Eto, tu ti je pretrpio muku i bruku ko niko njegov.

A žao mu opet ovna zvonara, pa ne bi od njega okusio, kolik ni od djeteta.

Volio ga; bio, znaš, razbludnik. Tako muke četverostruke.

Evo znaš i ti Jovetu, on je ko malo zveknut, a tu je pomjerio pameću.

Kad se tako uz tu bandu svršio ručak, Mehmed pusti Jovetu, ali mu ne dade zvona.

Šta će, sila Boga ne moli. Joveta to sve nama kaza, a mi ga ko i ružimo, što nam nije dao znak avazom, pa bi mi dotrčali u kuću, ko što smo i rekli, a uza svu muku, boga mi, i smijasmo se, a kako i ne bi.

Dogje bogme i Austrija one sedamdeset osme, kako vele u gradu, a Mehmed pobježe sa svom kućom u Nikšiće. Ne smjede ovdje da čeka... bojo se pravde. Mi ti odmah u njegovu kuću, te nalazi ono, što nam bijaše Mehmed silom oteo.

I Joveta — Bog i duša — nagje svoje zvono.

Od tada čuva ga i voli ko oči u glavi. Ko za spomen, šta li. A veli i ovce mu pod njim napreduju.

A Bog zar ko Bog — slava mu i milost, pa tako učinio za veliku pravicu Jovetinu.

Bijaše se baš smračilo, dok meni ovo o Joveti adžo ispriča.

A Joveta će mi nekako veselo:

— Amanet ti, vele li što vama u tim visokim školama o ovim, znaš, snima?

Eto meni se sniva sinoć: ko oni, znaš, ovan, što ti je o njemu pričo adžo, pa ko sve bleji... bleji, a ja ga ko milujem. Pa eto baš gdje mi dogje zvono..! E vidiš li ti, to ne može obaći; nije bez nečega.

— Mislio si o tome Joveta, rekoh mu ja, pa ti se s toga snivalo...

Joveta tu omanu glavom. Misli... misli, pa će:

— E, pa kako ti zboriš, onda je sve, što Joveta misli san, a ja vi'š ko mislim, da su tamo na tim „visokim školama" pametni ljudi, pa da znaju, —

Bilo bi i još govora, ali ostavismo za drugi put i o zvijezdama, što lete i o ratu i svemu.

Počesmo se razilaziti, svak svojoj kući.

Uz put čuh opet kako kroz noć odliježu zvuci Jovetina zvona.

Siromah Joveta....

Da sam dijete...

Da sam d'jete, koje još ne znade
Za prolazne ovog sv'jeta slasti,
Što ne sluti crne brige, jade,
I što ne zna da vladaju strasti;

Da sam d'jete, koje majka pazi
I skriva mu sv'jeta strane crne,
Da na ovoj nepreglednoj stazi
Gdje god naglo u zloću ne srne;

Da sam d'jete, komu duša čista
Nevinošću angjeoskom miri,
Što se kao alem-kamen blista
I svoj miris što do Boga širi;

Da sam d'jete, što u mile majke
Slagjanom se naručaju grije,
Slušajući s njenih usta bajke
Bezbrižno se i od srca smije;

Da sam d'jete osjećaja svetih
Komu sve je prel'jepo i b'jelo,
Što se straši crnih djela kletih,
Ne dira ga mrtvačko op'jelo;

Tad bi sv'jetom razl'jegala jeka,
Od veselja tad bih glasno plako,
Jer bih znao: Gore raj me čeka —
A ovako — možda crni pako!"

Josip Marijanin.

Jači je Bog od svakoga.

Pripovijetka iz prošlosti. Napisao *Edhem Mulabdić.*

III.

Zaim-beg bijaše te večeri kao otrovan. Mislio i premišljao dugo, te najposlije odluči pozvati družinu, da tuže kajmekama valiji. To i učini sjutri dan, al odmah vidje popustljivost u njih, pa se i on progje. Žena opet ne znadavši za njegove jade, naklopi se za Asimovu ženidbu. On je otrese ispričavši se, da ima nekakvih poslova, da se pretrpi bar još jednu heftu.

Treći dan iza one sjednice hodao Zaim-beg po čaršiji kao obično s dućana na dućan, al' još uvijek pometen od onog sastanka kod kajmekama. Idući uz čaršiju, na jedan put smotri nekakva visoka mlada Osmanliju, koga nije prije vigjao. U času mu proletje misao, premda je znao, da im je kajmekam krivo kazao da je azul, samo da ih navuče na tanak led, da to zbilja nije zamjenik došao. Kad ovaj promače mimo njeg, on prepoznade da je to onaj isti kajmekam, s kojim se on posvadio. U prvi ga čas nije prepoznao, jer bijaše bez brade. Beg je sav u čudu ostao gledajući za njim. Dakle kajmekam je ispunio svoju riječ.

Ne progje iza ovog ni puna hefta, kad dvojica zaptija dotjeraše trojicu mrkih cigana, kod kojih se ukradeni vô uhvatio. Pošto se rasprava provede, cigani odoše u haps, a iz hapsa se pustiše, koji su bili pod sumnjom, a megju njima i Lazar Zaimbegov. Lazar se pusti, a beg i kajmekam ostaše zavagjeni. Beg neprestano bio ljut na kajmekama za one pogrde, a ovaj opet na bega, znajući, da je on bio vogja u onom mahzaru, te njih dvojica iz dana u dan stenjahu jedan na drugog.

Jedne večeri, po akšamu jedan sahat, ču sva kasaba, kako negdje megju kućama puška puče. Ustrka se svjetina, ne da možda kakav sijaset uguši, već da sazna: gdje je puklo i za što. Strkaše se i zaptije, al nikog ne ulovište. Kahvenom se lafu (razgovoru) nije ništa otelo. Tu se brzo saznade, da je puklo pred pô rahmetli Aziz-bega kuće. U kahvi se desio i Zaim-beg, a neki govorio: „neko zar odvede

Pogled na Čajniče. Slikao *E. A. Ceplin.*

mirasku". — „Ko li je jutros ust'o na desnu stranu?" — odazivao mu se nigdje ne ču, da viče džaba, to ljudi i ušutiše. Zaim-beg doskora skoči i izagje. Potraži sina u njegovoj sobi, pa kad ga nagje prilično poremećena lica, zapita:

— Šta bi; gdje puče puška?

— Ja ne znam, odvrnu Asim smeteno.

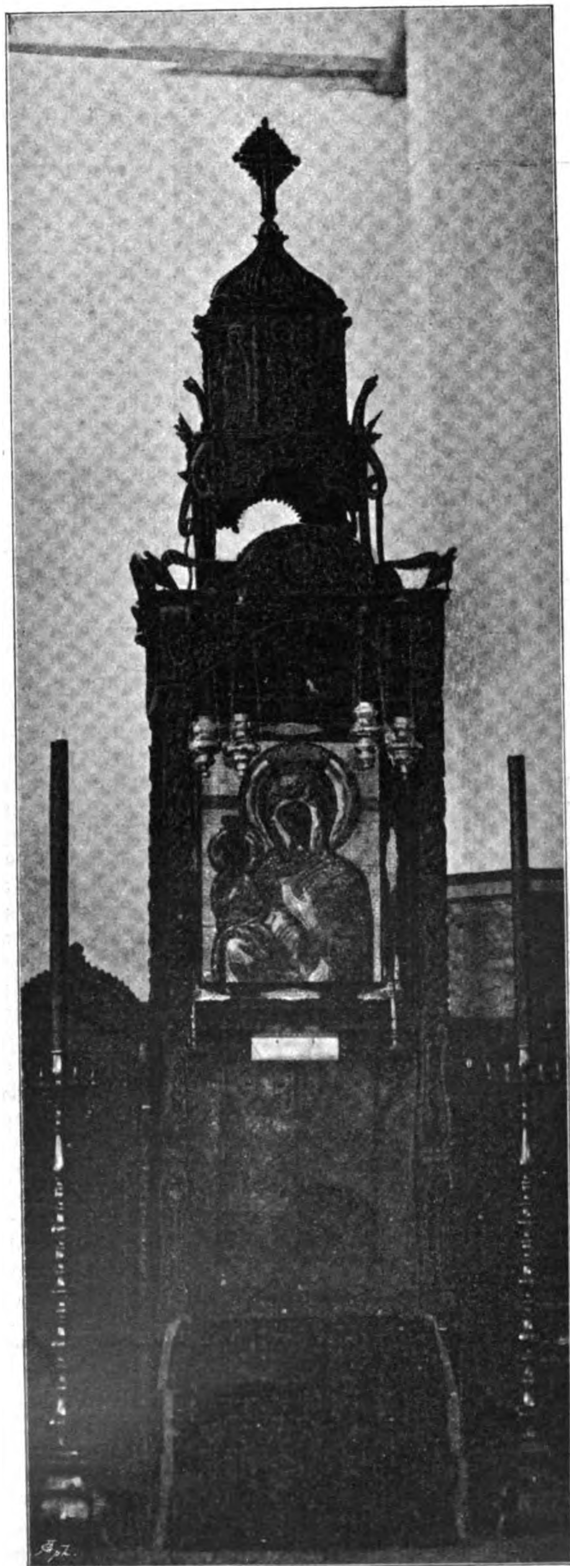
Otac ga ne htje dalje ispitivati, već ode u svoju sobu. Sjutra saznade od matere mu, da je ašikovao s Almasom, Aziz-begovom kćeri, te da su se privukli nekakvi stranci, da mu iz ruku ugrabe djevojku (jaukliju). U nuždi dijete opalilo iz puške i obranilo svoju dragu. Zaim-beg vidje sad, da to nije više za čekanja. Odluči tog časa, da zaprosi djevojku od matere joj.

Popivši kahvu s hanumom, ode on s njom zajedno u odžakliju (sobu), gdje mu je stajala sehara, te je otvori i izvadi jednu kesu punu bijelih para. On je u toj sehari držao što je imao para, a imao ih toliko, da ni sam nije znao tačno koliko je kesa. On bijaše jedan od onih starih ljudi, koji ne znadijaše ni za što, osim jedine kahve i duhana. Otuk'o bi žito u proljeće, prod'o ga, te pošto bi namirio kuću, da je svim rahat do jeseni, suvišak bi zatvorio u seharu.

— Evo — reče on — da ne diram u tvoje dukate, idem razmijeniti struku jigrmiluka, što ćemo na prstenu poslati.

— Jok, beže, — usprotivi se ona, — ti te pare ostavi za pira i haljina nevjesti, a ja, Boga mi, i onako ne nosim svojijeh dukata, ja ću ih sve dati svom dragom Asimu.

— Ne ću ja da se meni dušmani rugaju, — odvrnu beg; — da reknu: skinuo sa žene pa metnuo na snahu!

Čudotvorna ikona Bogomajke u Čajniču.

— Eh, gjene, ti kako hoćeš.

— Ne brini se ti, evo para ima za pira i sve ostalo.

U podne, kad je beg donio dukate, dozvaše Zehre-hanumu, sestru Zaim-begovu, koja je već odavna obudovila, a bila uvažena žena, da ona ode zaprositi Almasu Aziz-begovu za sina begova. Ona osta tu do večere, a kad večeraše, uze od brata ravnih četrdeset dukata i zlatan prsten sa zelenim jakutom, te ponese djevojci. Uz nju pogje jedna žena sa hizmećaricom, a pred njima momak sa mušemali fenjerom.

Aziz-begovica bijaše sijeda žena, al herećet od starih žena: dočeka ih kako se moglo najljepše, možda naslućujući za što su došle, premda bijaše uz to malo kao smetena. Djevojka se stidila, te se jedva usudi da poljubi Zehre-hanumu u ruku. Žene se baciše u razgovor, a sluškinje se ustrkaše, da što prije kahvu prirede. Trebalo bi da se ovaka hanuma i šerbetom ponudi, al zbog žalosti, koja još trajaše ovdje, valjalo je da se na kahvi razmine.

Razgovor se poćeo plačem. Zehre-hanuma se odmah dotakla žalosti udovičine, da joj tako hatur napravi, pa kad je rasplaka, onda je uze tješiti. Kahva se popi, a razgovor se svrnu na nešto drugo pa i na treće, dok Zehre-hanuma ne upreža zgodu, kad sluškinje s djevojkom izagjoše u kuću, te poče:

Appelovo vrelo u Čajniču.
Slikao *E. A. Čeplin.*

— Draga hanuma! Ti meni af' učini (oprosti), što sam evo došla, da ti ne dam, da s mirom oplačeš svog rahmetli starješinu. Brat me Zaim-beg zovnu i zamoli, da ti kažem njegov selam: Allahun emrile (po volji Božijoj), da nam dadeš svoju kćer za našeg Asima!

Dok je ovo govorila, izvadi iz džepa uzlić, u kom je bio zavezan „prsten", te spusti pred Aziz-begovicu. Ova poče trljati oči, na koje joj suze nasjedoše, a ona nastavi:

— Znam, kako ti je sad na srcu; deverala (doživjela) sam to. Jučer ti, što no reknu, iznijeli starješinu iz kuće, a sad opet mi navalili: ali šta ćeš, Bog je tako naredio. Već ti, fala Bogu, imaš djevojku na udaju, a znadeš i momka i oca mu i sve. Ako si râzi (pristaješ), kaži nam; mi hoćemo samo tvoju i šćerinu ti riječ, nek je s tvojim razilukom i hajr-dovom (blagoslovom)!

— Ne do Bog, — pošapta Aziz-begovica kroz plač, — ja ne nalazim mahane ni momku, ni ocu, ni majci mu, ni nikom. Zaim-beg, po tom, beg jedan po jedan, ko i moj rahmetli Aziz-beg; već draga sestro, samo mi je nezgodno. Eto vidiš, što no reknu, još mi čoeku nijesu ni nokti pocrnili, a ja da udajem šćer; koliko mi je muka s njega mrtva, toliko mi je mrsko od svijeta!

— Pa sve jedno, — draga hanuma, ti samo ako si râzi i šći ti, a ono se može i otehiriti (otegnuti).

— Ja sam, vala, râzi, samo, biva, ne znam za curu, jer ja nikom ne bih bila sevep (uzrok), nek svak sobom izabere.

U taj čas ugje u sobu Almasa, koja je valjda prisluškivala pred vratima, te se sad učinila da ništa ne zna, u čem joj i stid pomagaše.

Nekoliko časaka zašutiše svi. Na jednom će Aziz-begovica:

— Evo, Almasa sinko! Zehre-hanuma donijela „prsten" od Zaim-begova sina. Ako ti je, sinko, drag, i ako si râzi, uzmi ga!

Djevojka sjela u sjen pa šuti.

— De, Bože s hajrom! — prokrti se ona žena uza Zehre-hanumu.

— Kaži nam, drago dijete, — Zehre-hanuma će. — Ako te i malo srce tegli, reci, uzmi prstem!

Djevojka jednako šuti.

Na to će mati joj:

— Pa kaži, što si ušutila! Niko te ne nagoni silom, il' hoćeš, il' ne ćeš!

— Jesi l' ti, hanuma, râzi? — prošapta djevojka drhtavim glasom.

— Ja, sinko, ne nalazim mahane ni čemu njegovu, a tebe nit' nagonim, nit' odvraćam. Ti sama, sinko, odaberi!

— Ja pristajem, ako je s tvojim izunom (dozvolom), — odazva se djevojka pokrivši lice rukama svilenice košulje.

— Jest, sinko; da Bog dâ ti sretno i hajirli (sretno) bilo!

— Amin, Ilahi ja rabi! (Da Bog dâ!) — uzdaše Zehre-hanuma sa ženom, a djevojka skoči, poljubi u ruku mater, pokapavši je po krilu suzama, onda Zehre-hanumu i onu ženu, a mati joj u ovom prizoru poče nabrajati:

— Da Bog dâ te, sinko, na svakom koračaju sreća susretala; kako se nazvala begovicom, tako, ako Bog dâ, i hadžinicom; za što prifaćala, u zlato ti se stvaralo, u zdravlju tvom, čoeka ti, svekra i svekrve!

Svaku ovu rečenicu popratiše ove dvije dubokim uzdahom; „Amin, Ilahi ja rabi!"

Majka se iza ovih riječi tušila u suzama.

Zehre-hanuma se sad dohvati uzlića, koji je pred njima stajao, razriješi ga, te izvadi prsten. Dozva djevojku, te joj, proučivši nešto, natače prsten na prst, a dukate joj satrese u ruku. Djevojka ih opet pod prstenom izljubi u ruku, te ode na svoje mjesto.

Sad ovo društvo malo oživi. Sluškinje, koje dotle bijahu u kući ugjoše u sobu i ustrkaše se oko kahve i donesoše golemu ćiniju punu jabuka i kruška, a iza ovog turšije ordića, pa opet kahvu. Ugovoriše tom prilikom, da će doći po mladu do dvaestak dana. Doskora kucnu na sahat-kuli četiri, što opomenu Zehre-hanumu, da je vakat kući. Ustade ona sa ženom i lijepo se oprosti sa novom „prijom", pa ode kući.

IV.

Zaim-begova i Omer efendijina kuća bijahu jedna do druge. Kako još njih dva bijahu u neku ruku i rogjaci, malo bi koje jutro ili koji uranak bio, da oni ne bi pozvali jedan drugog na kahvu. Ovoga jutra Omer efendija dogje i nepozvan, noseći dosta novih vijesti. Pošto se pozdraviše, otpoče Omer efendija:

— Nijesi čuo, šta ima nova?

— Nijesam; a ima li šta?

— Došao ferman za asker.

— E jest! A kada to?

— Eto jučer. Sinoć se sretoh sa mal mudirom, pa mi kaza. A i vakat mu je, beže: i lani se u ovo doba uzimao.

— E, Bože s hajrom! — uzdaše beg.

— Pa tahmina (po svoj prilici) će se danas, — nastavi Omer efendija, — proučiti pod konakom.

— Nek vala uči, koliko hoće. Ja nit' ću otići, nit' mi je stalo. A ni sinu se ne bojim?

— A što bi mu se bojao? On ti je jedan jedini, a ti ostario.

— Ta i onako; njemu nema još ni devetnaest.

— Pa i nema baš: ja znam, kad sam se ja oženio, on se rodio. Ja eto i šćer steko, pa i unuče od nje.

— Al' ti opet ne znaš, šta je u mene nova!

— E, kazuj!

— Ja sinoć isprosio svom Asimu.

— Ama Boga ti?

— Jesam, vjere mi.

— Ondale bezbeli?

— Ja.

— Eh, Allah mubareć ejle!

— Allah raziola!

— Da Bog dâ s hajrom!

— Amin.

— Pa baš neka si.

— Jesam vala, Omer efendija, dijete mi na ženidbu, eno kazivao sam ti, a prilika mu ispala, pa....

— Neka si, brate, neka si; to se neda karati!

Poslije ovih novosti svrnuše rogjaci razgovor na druge stvari. Goverahu o kajmekamu, o drugim raznim dogogjajima, a na pošljetku skrojiše plan: kako će se Asimov pir i veselje provesti, dok se mlada prevede. Kad ih zabolješe vilice priklapajući svo jutro, skoči Omer efendija, te ode u čaršiju, a beg ostao, da nešto naredi u kući.

Kratko iza Omer efendije dogje begu jedna zaptija, te javi: da ga zove kajmekam.

— A što ću mu? — beg će srdito.

— Došao ferman za asker, — odgovori zaptija, — pa hoće se sad da prouči pod konakom. Beg se malo zamisli: „Ja sam mu kazo, da me ispiše iz medžlisa“, — mišljaše beg, — „a on me opet još preko tolike svagje zove!“

— Ja nemam posla kod njeg, — odriješi on ljutito zaptiji, koji se odmah udalji.

Beg se ipak požuri da nagje Omer efendiju, da se posavjetuje s njime, pošto je i on pozvan kao medžlis. On nagje Omer efendiju, koji mu kaza, da je takogjer pozvan, al' da nije ništa odgovorio: hoće li ili ne će doći.

U taj čas izbi k njima zaptija, te reče Zaim-begu: da mu kajmekam poručuje do dogje na konak. Beg se opet otrese, veleći, da ga ispiše iz medžlisa, i da on poslije toga nema kod njeg posla.

Kad zaptija priopći kajmekamu begov odgovor, ovaj planu. Dozva mulazima, te mu sasu vatru, da mu Zaim-bega dovede, ili će po njeg spremiti deset zaptija s puškama. „On je“ — veli kajmekam mulazimu, — „medžlis sve dotle, dok ne preda istife ovdje!“

Mulazim obavijesti bega, pri čem pomože i Omer efendija govoreći da bi na taj način mogao još biti rezil (osramoćen), te se s tog obojica za mulazimom uputiše u konak.

Na poziv telalov bijaše se skupila silesija svijeta pred konak. U kajmekamovoj odaji nagjoše ova dvojica sav medžlis sakupljen, muhtare i još neke odabrane ljude iz čaršije. Kad kajmekam smotri iza nekakva golema papira, koga čitaše, da su i ova dva došla, skoči na noge, te krenu preko sobe rekavši družini: „Sad možemo!“ Ostali činovnici čuše tutanj niz basamake, te i oni posukaše za njima. Pred samim konakom stadoše činovnici u kolo, uz ove medžlis i muhtari, a onda ostala svjetina oko njih. Kajmekam stade u sredini ovog kola sa svojim pisarom, držeći neko pismo u ruci, a za njima imam (hodža). Kad se radoznala svjetina umiri, diže ruke imam i poče dovu, a svjetina na glas: „Amin“. Dova se svrši. Pisar kajmekamov uze od kajmekama ono pismo iz ruke mu te poče učiti. To je bio carski ferman; pisan je uzvišenim riječima i sa uobičajenim uvodom: kako se svake godine uzimlju mladići, da brane cara i domovinu, pa tako i ove. Ferman je pisan općenito i jednako za cijelu carevinu, a pisar iz posebne emername reče, da se od ove nahije (kotara) ištu dvadeset i četiri momka. Kajmekam reče, da će na skoro telal viknuti: kad će biti joklama (novačenje). Tim bude to svršeno i svjetina se razigje.

Zaim-beg se povrati sa medžlisa sa svim pometen, što ga je kajmekam jutros tako naprasito dozvao. Odmah prve večeri dozva mal-mudira, da mu napiše istifu, te pošto se ovaj ne smjede upustiti u to da mu kajmekam ne bi poznao rukopisa, sastavi mu istifu, a Omer efendija je prepisa. Zaim-beg je sjutri dan predade kajmekamu, komu to ne bijaše po volji i činjaše se da za to sveza na bega još veću pizmu.

V.

Dani prolaze kao mutna voda. U Zaim-begovoj se kući sve uzvrtilo: tu se reže, kroji, šije, veze i t. d. Odlazile žene mahsus Aziz-begovim, te očima mjerile struk buduće mlade, da joj se mogu skrojiti prve haljine. No ni Aziz-begovica ne propusti uzalud vremena. I ona je sa svojom kćeri i drugim pomagačima priregjivala čeiz, boščaluke svekru, svekrvi, budućoj mladinoj tetki, onda ostaloj svojti, pa najposlije čak i momcima i sluškinjama.

Dok obje kuće bijahu zabavljene ovom spremom, telal je vikao jednog pazarnog dana po čaršiji, da će se do petnaest dana početi joklajsavati mladež za kure prispjela. Zaim-beg se nije na to ni osvrtao niti je imao kad, već te večeri, kako već bijaše ugovoreno, dozva on opet sestru svoju, te on, sestra mu, još dvije žene, sluškinja, momak i još uz njih Omer efendija, zapute se Aziz-begovici. Ova ih dočeka vrlo prijazno i kao buduća prija, izagje pred Zaim-bega i Omer efendiju, al bijaše plačnih očiju, žaleći kćeri. I kći tom prilikom izagje prvi put pred svekra i rogjaka mu Omer efendiju, te ih izljubi u ruku. Jedva da bijahu svi popili šerbe i posrkali kahvu, prozbori Zaim-beg:

Eh, draga prijo! Znadeš, fala Bogu, za što smo došli; daj nam biva što je naše, pa da i mi idemo!

— Eh, sad ćete, Boga ti Zaim-beg, — prošapta Aziz-begovica kroz plač.

Skočiše svi na noge, a Zaim-beg povika, da snaha dogje. Kad ova suznih očiju dogje, on je sobom zavi i ogrnu feredžom, koju je donio sa sobom. te onda pogjoše. Nasta metež u kući: jedni viču: „Bismilahi“, drugi: „Fala vam, koji ostajete“, ovi opet odvraćaju: „U dobar čas pošli!“ Zaim-beg turi obe ruke u džepove te izvadivši pune šake bijelih medžidija, poče darivati: najprije priju, neku ženu kod nje, za tim sluškinje. Kad dogjoše do kuće, na jedan put nasta šapat megju ženama. Zaim-beg bijaše donio s feredžom i zavitkom i čizme, te ih spustio pred mladu, ali nešto tu zastadoše.

— Šta je? — primjeti beg. Žene nešto zamucaše, dok jedna povika:

— Ama, beže, adet je da mlada ostavi svoju obuću za ovim pragom, pa da pregje bosa do vaše kuće. Tu na pragu treba da je dočekaju s papučama.

— Mahnite se, tako vam Boga! — odvrnu beg, — to je sama gatka i ništa više. Već tebi prijo, — okrenu se Aziz-begovici, — ako nije hatura, nek ona ovdje obuje čizme?

— Nije meni hatura, prijatelju, da Bog dâ, da vama bude s hajrom, a to i jest gatka. — Mlatka čizme obuče, te svatovi krenuše iz kuće. Aziz-begovica ih isprati suznih očiju do kućnih vrata, a tu pusti glas i udari u plač. Zaim-begu se sažali, te doviknu:

— Ne plači, vjere ti, prijo! Ta evo ne ćete, fala Bogu, biti daleko; kamenom se može dobaciti!

— Eh, tako je; al' dragi prijatelju, ja opet posve osirotih! — Prijatelj na ove riječi nemade kad odgovoriti, već krenu ispred kuće, on naprijed, pa za njim Omer efendija, za ovim žene vodeći mladu, a oko ovih sluge noseći fenjere.

Nijesu odmakli ni 10—15 koraka od kuće, kad se pojavi pred njima čitava hrpa svojte njihove: djece, curica, momaka i t. d., koji bijahu izašli pred njih, te se sad zaputiše svi zajedno dalje. Idući okraj nečijih taraba počeše neki strugati po njima štapom, a drugi neki od svatova i dasku odguli. Zaim-beg ih opominjao, da ne čine kvara, a Omer efendija ga tješio, da je to običaj, pa makar se ta šteta morala i naknaditi. Kad nanigjoše ispred neke kahve, kahvedžija kako je nanjušio, da ima nešto, izagje i proli gjezbu šerbeta pod same noge svatovima. Iz skupa ženskog frci kahvedžiji dobra čevra, a Zaim-beg mu baci nekoliko cvancika doviknuvši: „Viči, Muhareme, džabu!“ Na pošljetku prispješe i kući, koja bijaše rasvijetljena. Asim se bijaše skrio negdje, al kad ućuti tutanj, izagje na vrata i dočeka ih tu; diže desnu ruku na pragu stojeći, te mladu ispod ruke propusti.

Taj čas je puk'o po kahvanama glas: oženio se Asim beg Zaim-begov. Njegovi jarani namigivali kahvedžiji, a ovaj dijelio svijetu kahvu viknuvši svaki put uza svaki findžan: „Džaba-a-a!“ što mu grlo može. Nekom tu bilo drago a nekom i mrsko. Stariji ljudi a jarani Zaim-begovi govorili: „Pa i neka je; onaka djevojka i jest za onakog momka!“ Drugi opet prkosili starim ašicima te djevojke, skidali im kape i u njih sipali smetlje. Mladež se smijala i džumbušala. (Nastaviće se.)

Sultan Mehmed II. Fatih.

Slika iz osmanlijske povjesti.

Napisao *Ferdo pl. Šišić.*

(Nastavak.)

Megju tim se nalazio kralj Stjepan Tomašević u Jajcu. Kad je čuo da je Mehmed pao u zemlju, pobježe iz Bobovca sa porodicom svojom i blagom svojim. U Jajcu volio je prebivati nesrećni kralj jur i prije, te se u njemu i utvrdio; sada se nadao da će Bobovac dulje vremena zaustaviti Mehmeda, a dotle mu stići obećana pomoć. Ali se prevari i on i sav narod; silan strah i trepet zavlada po svoj zemlji, kad se je saznalo, kako je Fatih ušao u Bobovac. Sada tek sve izgubi glavu: jedni će da bježe, a drugi odluče pokloniti se novom gospodaru. Stjepan Tomašević, videći se bez vojske i pomoći, naumi takogjer pobjeći, držeći više do života, nego li do kraljevske časti, ali i to bje prekasno. Po padu Bobovca pade iznenada Mahmut paša pod Jajce i podsjedne ga, ne bi li zarobio kralja. Ali taj pobježe prema Hrvatskoj, te došavši do Ključa, naumi da se ovdje odmori. Mahmut-pašini konjanici pogjoše za njim u potjeru, te tamam čas malo poslije kralja stigoše pod Ključ, ne znajući da je Stjepan Tomašević u njemu. Izdajom neke kukavice sazna i to Mahmut-paša pa namah opkoli grad. Iza četiri dana predade se kralj uz uvjet, da mu ne će ništa biti, paša dobije u tu svrhu i pismo od Mahmut paše. Sa sjajnim robljem: s kraljem, stricem i sinovcem njegovim, djećakom od trinaest godina, vrati se veliki vezir sultanu pod Jajce, koje se predalo istom ugledavši Osmanlije.

Eto tako propade sloboda Bosne i — ako hoćemo da budemo iskreni, baš bez slave i junačkog mejdana. U Veneciji znalo se za tu propast već dne 10. juna, dakle sva je bosanska vojna trajala po tom od 19. maja do 5. juna, jer pet dana je ipak trebao glas da dogje preko mora u Mletke, dakle ukupno ni dvadeset dana! Tužni kralj Stjepan Tomašević još jednom prije nego li će u grob leći, javi svoju kraljevsku zapovijed svim gradovima i vojvodama, da se bezodvlačno predadu svesilnom Fatihu. Svi gradovi primiše osmanlijsku posadu, tako da je početkom juna Bosna jur bila — pašaluk. Sada naumi sultan da pokori svu zemlju: vojsku razdijeli na troje: jedan dio vogjaše tesalski namjesnik Omer, drugi Mahmut paša, koji udariše na istočne i zapadne strane bosanske, a on glavom pogje, vodeći sobom zarobljena kralja na jug, da osvoji oblast hercega od svetoga Save, Stjepana Kosače (1435.—1466.) i još k tomu pitomi Dubrovnik.

Prem je herceg znao što ga čeka, ipak se tek u zadnji čas složi i izmiri sa svojim sinom Vladislavom, s kojim je bio u teškoj svagji. Da je do toga došlo, najviše su nastojali mudri Dubrovčani, dobro znajući, da će i oni dobro proći, ako se obrani Stjepan Kosača. Dubrovčani i junačina Skender-beg ponudiše se za saveznike. Dubrovčani se silno prevariše, pa u svom strahu otpratiše poslanike u Veneciju i u Budim kralju Matiji, moleći u njega, kao u vrhovnoga gospodara, pomoći. U tom ih je mnogo tješilo i to, što se pogovaralo, da kralj naumice nije htio Bosni doći u pomoć, jer ju je onda htio oteti oružanom rukom Osmanliji, te kao predobivenu zemlju pripojiti svojem kraljevstvu. Za slučaj da bi osvajači došli do grada, oboriše sva predgragja, posjekoše u njima sva stabla, pootrovaše bunare, porušiše iste crkve, samo da neprijatelj nema gdje zaklona; gragjom porušenih zdanja obgradiše se još jednim zidom, pa onda izduboše novih jama. Vojska u gradu bi pomnožana sa 2000 momaka, kojoj je zapovijedao vogja Spirita d'Altamura.

Osmanlijska vojska, provalivši u Hercegovinu, naigje na žestok otpor. Kršna ova zemlja, njene gole planine i tvrdi joj gradovi na strmim hridinama, zadavahu konjaništvu sultanovu trista jada. Hajdučke omanje čete, koje su ljuće od prave vojske, skrivajući se po klancima-jadikovcima i gudurama, nemilo oštetiše Osmanlije. Ipak mnogobrojna vojska osvoji nekolike gradove, te pade pod Blagaj, gdje se zatvorio herceg Stjepan Kosača. Prirodna tvrdoća grada, junaštvo podsjednutih Hercegovaca i hajduci, prisiliše Osmanlije, da se okaniše daljnjeg osvajanja, pa opustošivši poljane, ostaviše zemlju hercegovu. Sada odahnu i Dubrovnik (od polovice juna do polovice jula). Time se svrši ova bosanska vojna: sedamdeset gradova i kula bosanskih padoše u osmanlijske ruke, do sto hiljada naroda bi odvedeno kao roblje, dok je trideset hiljada junačkih i snažnih mladih Bošnjaka odregjeno da kasnije izigju kao janjičari na mejdan. Kako znamo i sam kralj Stjepan Tomašević bijaše Fatihov rob. Mehmedu nije bilo pravo, što mu je veliki vezir Mahmut paša dao ono pismo lične sigurnosti, on je sve razmišljavao, kako da ga se riješi. U padišahovom taboru desio se i neki učeni Perzijanac Šeik Ali Bestami. Jedno jutro pred odlaskom osmanlijske vojske iz Bosne, pozove Mehmed preda se svoga kraljevskoga sužnja, Stjepana Tomaševića. I onako uvijek bojeći se svomu nesrećnom životu, dogje zarobljeni kralj, ponesavši sobom i ono pismo, što mu zajamčuje, da mu se ne će ništa zla zgoditi. Ali perzijski šeik upozori sultana, da to pismo ništa ne vrijedi, jer da ga je Mahmut paša izdao bez njegove dozvole i znanja. Šezdeset i trogodišnji starac muftija na to izvuče sablju iz korica, a glava zadnjeg bosanskog kralja pade na tratinu pod tvrdim Jajcem, gdje ga i sahraniše. Za svojim bivšim gospodarom pogjoše i brat mu Radivoj i mlagjahni sinovac. Udova kraljeva spasla se bijegom još prije dolaska cara Mehmeda; najprije pohodi bana

Pavla Šperančića, zatijem pobjegne u mletački grad Spljet, gdje se je nalazila sve do god. 1466. u društvu s bosanskom vlastelom humskim vojvodom Ivanišem Vlatkovićem, knezom Nikolom Čivatovićem, Ivanom Bakićem i Ivanom Kučićem. Tu je ona čekala, ne bi li joj ugarski kralj Matija opet povratio kraljevstvo, ali izgubivši tu nadu, preseli se u Ugarsku, gdje i preminu. Tom se zgodom preseli iz Bosne mnogo vlastele, ponajviše katoličke, u susjednu Hrvatsku, gdje nagjoše za koju godinicu mir; baš ta je seoba razlogom, da se često čuje po Hrvatskoj od raznih porodica, da potječu iz Bosne. Posvojem Bosne naselilo se u toj zemlji i mnogo pravih osmanlijskih porodica, megju ostalima čuvena i glasovita begova Čengijića, kojim ime polazi od anatolskog grada Čengerli. Mehmed im dade plemenito Zagorje oko Foče.

Tek što je Fatih ostavio novo osvojenu zemlju, eto ti provali u Bosnu oružanom rukom ugarski kralj Matija Korvin. Još svegjer slobodni Hercegovci veselo pozdraviše kralja, te odmah kao saveznici provališe pod vodstvom Hercegova sina Vladislava s juga na one tvrgjave, koje su bile u osmanlijsikm rukama, dok je Matija Korvin sa sjevera navaljivao prema Jajcu. Početkom oktobra sastaše se pod tim gradom obje vojske: ugarska i hercegovačka, te udariše na Jajce, koje i još istoga mjeseca osvojiše. Matija Korvin u znak zahvalnosti uvrsti Hercegovca Vladislava u red ugarskih plemića, te 6. decembra 1463. izdade u Jajcu povelju, kojom darova njemu i sinu mu Balši grad Veselu stražu s cijelom županom Uskopljem i grad Prozor sa županom Ramom, pošto je to oteo Osmanlijama sam Vladislav. Sada stvori kralj dvije banovine od osvojenog zemljišta: od donjih krajeva *Jajačku*, a od Usore *Srebreničku*. Prva imala je da bude bedem protiv provala osmanlijskih na Hrvatsku, a druga na Slavoniju. Nastavša zima prisili ugarskog kralja na povratak u Ugarsku, a Vladislava u Hercegovinu. Prividni uspjeh te vojne obradova papu Pija II. u toliko, da je sada nastojao da se povede velika vojna protiv Osmanlija. U tu svrhu dade naoružati mnogo lagja i sabra nešto vojske; gradovi i više italijanskih knezova moralo je plaćati novčanu pripomoć: vojvodu milanskog ponuka, da je odlučio lično učestvovati u toj vojni, a vojvodu burgundskoga Karla, da je dao vojske i novaca. Pije II. naumi sada uništiti osmanlijsko carstvo i to evo kako: Dne 5. juna 1464. imalo je savezničko brodovlje otploviti iz Ankone (Jakin) put Carigrada, da ondje poglavito zabavi Osmanlije, dok će kralj Matija kopnom, upotrebivši priliku, provaliti u Bosnu. Kad je došlo da se djelo izvede, opet se vidjelo kako se grade kule po oblacima. Starac Pije II. došao je glavom u Jakin, ali tu nagje tako kukavno snabdjevenu vojsku, da se nije ni pomišljati moglo na vojevanje, dok o brodovlju ni traga ni glasa!

Znao je za sve to mudri Mehmed, te početkom juna otpremio u Bosnu i Hercegovinu 40.000 momaka, koji užasno popališe i oplijeniše zemlju. Pod Jajce pade 30.000 Osmanlija, da ga podsjednu, dok je ono 10,000 pošlo na Hercegovinu, gdje je odmah nastala silna strava i bježanje k moru u Dubrovnik, a megju ostalim krenu se i porodica Hercega Stjepana Kosače. Dubrovčani opet zatražiše u strahu pomoć od pape Pija II., koji se u to doba desio u Jakinu, te im odmah dao ono pedeset momaka svoje straže, te nešto galija. S papom boravio je u Jakinu i glasoviti kardinal Ivan Carvajal, poznat još sa biogradske podsade (1456.). Ovaj se ponudi papi, ne bi li ga poslao u Dubrovnik s ono malo lagja, što bijaše spremno u luci. Tu je svoju misao kardinal obrazložio time, što premda ova mala pomoć ne bi mogla uplašiti Osmanlija, te bi oni ipak podsjeli grad, ali bi se barem podsjednuti Dubrovčani osokolili. Na to mu primjeti papa: „A što bi, sinko, moglo mene zadržati da ne otplovim s tobom? Ako su Osmanlije odista već podsjeli grad, eto me da povedem u pomoć sve svoje čete!" No zaludu ta pobožna požrtvovnost dobrog i očinskog srca u starca; on umre dne 14. augusta, zaklinjući svoje kardinale da to djelo nastave i da nastoje, da se otpremi velika vojska na Osmanlije. Smrt papina jako potisnu odvažnost dubrovačku: sada se oni odluče sami pogoditi s Mehmedom. Paladin Lukarević i Nika Palmotić, davši harač od 1500 dukata i darova u vrijednosti do 300 dukata, a skoro opet 2000 dukata u novcu, a 400 u darovima, sklopiše mir. Ni herceg Stjepan Kosača nije više željan bio nesuglasna rata: misleći da je bolje išta nego ništa, obveza se sultanu na godišnji harač, dade sina Stjepana za taoca i odstupi mu jedan dio — po svoj prilici istočni, svojih zemalja. Eto to je godina 1464., koja je toliko nada podavala ovim našim stranama, a opet je tako nesrećno svršila, svršila možemo reći propašću hercegovačkom. Malo za tim umre Herceg Stjepan Kosača, dne 22. maja 1466. u Herceg-Novom u Boci Kotorskoj. On je bio „pravo čedo svoje dobe, veli Poparić. On bijaše izraz silništva, moralne iskvarenosti i nevjere, što podgrizoše žile društvenom životu i narodnoj slobodi nesrećnoga bosanskoga kraljevstva."

Time svršavamo ovu sliku o propasti Bosne ponosne, koja je od sada jedna od najvažnijih pokrajina carstva, što nam potvrgjuju oni mnogobrojni bivši veziri i paše — rodom Bošnjaci.

Posljednji dani Skender-begovi (1467.[1]).

Po smrti velikog vojvode Sibinjanin Janka (1456.), još je samo jedan muž bio u životu, koji se uspješno borio protiv Osmanlija, a to je bio čuveni junačina *Gjorgje Kastriotić-Skenderbeg*, knez albanski, kojemu je papa Kalisto III. dao pridjev „*athleta Christi*". Mi smo u prvom odlomku našeg članka tamo pod kraj spominjali Skender-bega, te dopratili njegovu sudbinu sve do ljutog poraza i smrti sultana Murada II., oca Fatihova (1451.). Sada je red da ovdje nastavimo, jer Mehmed osvojivši Carigrad, pokorivši Srbiju, Grčku, Trapezunt, Vlašku i Bosnu, doista nije unutar granica imao ljućeg, a tako reći i opasnijeg neprijatelja, od albaneškog kneza.

Trajni uspjesi Skender-begovi protiv osmanlijskog oružja, napuniše čudom svu Evropu. Sve mu se divilo, te mu donašalo darova svake ruke, bodreći ga da bude ustrajan u vojevanju. Znamo da je u prvim godinama svoga vladanja Mehmed bio zaokupljen drugim brigama, te gotovo morao napustiti Skender-bega; on posla u Kroju pouzdanika, te ponudi Gjorgju vladu nad Albanijom uz mali godišnji harač i priznanje vrhovne vlasti osmanlijske. Kastriotić odgovori, da bi se tek onda mogao u pregovore upuštati, ako mu sultan izruči zaposjednute gradove Belgrad (Berat) i Svetigrad. Mehmed ne podade junačkom Albancu ni odgovora, nego se ga naumi oprostiti izdajom. Na proljeće 1452. mal da nije Skender-beg zaglavio, ali se srećno spase, dok je napadač pobjegao. Javno je mnijenje krivilo knezove Dukadžine, a stalno bi sada došlo do ljutih domaćih svagja, da ne dogje glas, da se primiče jaka osmanlijska vojska. Mehmed pošalje na Albaniju dva svoja generala Hamza pašu i Tilufo bega, prvoga sa 10.000, a drugoga sa 15.000 momaka. Obojica imali su svaki da na po se ide, pa da tako, ako uzmognu, opkole Skender-bega. Ovaj opet čuvši najprije za Hamza pašu, pogje mu u susret s 14.000 momaka, te ga satare kod Modrice grada, pače ga i zarobi. Dok su Albanezi još tjerali Osmanlije, stiže vijest o dolasku Tilufobega; ali i njega razbije junačina Kastriotić do nogu, a Mojsija Golemi, general albaneški, ubije svojom desnicom osmanlijskog vojvodu (u julu 1452.). U te dvije bitke palo do 3800 Osmanlija, dok je Skender-beg izgubio samo 210 ljudi. Hamza paša dobavi se zlatne slobode, platívši 10.000 zlatnih dukata. To je bila prva pobjeda nad vojskom novoga sultana, a skoro uslijediše i opet nove. Na proljeće 1453. pašalje sultan Dibrea pašu na Albaniju, ali i taj plati glavom negdje blizu izvora rijeke Vardara svoju smionost (22. aprila).

Sada se stade ogledati Skender-beg za saveznikom i pomoćnikom, a nagje ga u napuljskom kralju Alfonzu V., koji ga snabdjene oružjem, vojskom i novcem. Tom pomoći ojunačen, uze Kastriotić da podsjeda na proljeće 1454. Beligrad; prem da se držala tajnom ta vojna, ipak saznadoše osmanlijski časnici naum kneza albaneškog, te se pripraviše na junački otpor. I doista je Mehmedu II. uspjelo da predobije za sebe jednoga od najhrabrijih i najboljih generala — Mojsiju Golemoga; on je već dulje vremena bio nezadovoljan sa svojim podregjenim položajem, pa s toga je i lako razumjeti, kako je lako sultanu pošao na ljepak, kad mu je ponudio krunu albansku.

Megjutim je Skender-beg stao iz topova biti grad takovom žestinom, da je sultan poslao poslanike i molio petnaestdnevno primirje, što i dobije. To megjuvrijeme naumi Gjorgje upotrebiti, da osvoji neku obližnju tvrgjavicu, ali u to dogje 25. juna velika osmanlijska vojska Beligradu u pomoć i protjera preostavšu Skender-begovu posadu. Kad je to knez albanski čuo, ne preostade mu ništa drugo, već se povuče kući, te se uze spremati na vojnu, jer je znao, da će ga buduće godine pohoditi odmetnik Mojsije Golemi; i nije se prevario. Sultan mu dade 14.000 momaka i obeća za Skenderbegovu glavu 100.000 dukata. Dne 15. maja 1455. sastaše se obje vojske kod donje Dibre. Još prije nego li će boj započeti, izigje Mojsije Golemi pred svoje čete, te jasnim glasom pozove na mejdan junački Gjorgja; ali kad je ovaj izišao, sramotno pobjegne Mojsije. Svojoj je vojsci rekao, da se nije nadao da će mu Skenderbeg izići na mejdan. Sjutra dan razvi se silan boj, koji se svrši ljutim porazom odmetnikovim. Sada se ovaj poboja padišaha, te se odluči izmiriti sa Skender-begom. U septembru 1455. pade mu iznenada u Petralbi pred koljena, imajući uže oko vrata: junačina albanska, vidivši ljuto kajanje svoga bivšeg generala, oprosti mu i primi ga opet u istom svojstvu u svoju vojsku, dapače proglasi, da je strogo zabranjeno Mojsiju spočitnuti njegovu nevjeru. (Nastaviće se.)

[1] Osim već često pomenutih djela u historiji osmanlijskoj vidi najnoviju studiju *Julius Pisko:* Skender-beg. Wien 1894.

Naša pisma.

Budimpešta, jula 1896.

(S milenijske izložbe VIII.). U pozadini izložbenoga korza, stoji ogromna palača, koja je još za izložbe god. 1885. igrala znamenitu ulogu i koja je ovaj put u stražnjem dijelu znatno proširena. To je *industrijalna palača* sa preobiljem izložaka isključivo magjarskog obrta

Tu imademo zgode, da upoznamo revnost, estetično čuvstvo, častohlepje, a ujedno i patriotizam čitavog jednog staleža, koji je u zemlji svojoj još uvijek pastorak i koji se još uvijek imade boriti za opstanak svoj, kako uslijed slabog mara vlastite publike, tako i sa opasnom konkurencijom inozemstva.

Tri su ponajglavnije grane obrta, što ga vidimo na milenijskoj izložbi i to ne samo u industrijalnoj palači, već i u mnogim inim, što državnim što privatnim paviljonima. Tu je kućni, zanatlijski i umjetni obrt. Sve su tri grane preobilno zastupljene.

Najstarija i najraširenija naročito u ženskim krugovima seljačkog staleža jeste *kućna industrija*, tek joj se proizvodi, kano razna veziva, prediva i tkanja, ćilimi i sagovi (sve to vidimo tik bosanske industrijalne palače, u zgradi sagragjenoj u slogu požunske vijećnice), ne mogu mjeriti sa sličnim proizvodima bosansko-hercegovačke kućne industrije. Nu već su potporom vlade uregjeni učevni tečaji, da se narod usavrši i u ovoj grani obrta, u kojoj dan danas radi i privregjuje hljebac do 40.000 duša.

Otkako su para i elektriciteta postale moćnim pokretačima na polju industrije, razvio se je silno i *zanatlijski obrt*, a uvedenjem radnih i ručnih strojeva u zanatlijskom obrtu, postade taj obrt naravno sposobnim za produkciju u većoj mjeri i finijoj izradi, tako pak se je razvio u *umjetni obrt*. Gledajuć u industrijalnoj palači redom izloške stolarstva, staklarstva, bravarstva, kolarstva, bačvarstva, postolarstva, kožarstva, krojaštva, zlatarstva, u neprilici si kojemu zanatu da dadeš prednost, jer svaki pojedini izložak savršena je majstorija.

Sami stolarski obrt, na primjer, zaprema po čitave sokake pune salona iskićenih sjajnim draperijama, spavaonica, budoara, dvorana za biljar, vestibula i t. d. Tu ti eno u ponosnom sjaju velikaške dvorane, tamo jednostavne gragjanske sobe. Ovamo sjajni kreveti nebom prekriveni, pak ručnom rezbarijom bogato ukrašeni stolovi, onamo čedni tabureti i ini predmeti običajnog pokućstva, ali svaki pojedini komad od evropskog je ukusa i solidne izvedbe.

Proizvodi zlatarstva upravo su remek-djela umjetnog obrta.

De, pogledajmo časom odio za žensku konfekciju. Sijaset francuskih naziva kano: à la duchesse, empire i t. d., neka nas ne zabuni. Gotovo se ovdje na prvi mah shvaća zašto se pjesnik tuži, da ljudi gusjenice vole samo radi njihove svile!

U silnim staklenim ormarima vidiš čitavo skladište ženskih toaleta, same umotvorine krojačke fantazije, ideali ženske taštine, ostvareni na voštanim lutkama. Ko da stojiš pred izlozima pariskog boulevarda, pa ti vjetrić sa obale Seine cjeluje lice. Tek „probirmamselle", koje ćavrljaju magjarski, sjećaju te, gdje si... Mnogo čedniji ukazuju se proizvodi krojačkog zanata za muškarce. Frak, sve da je ne znam kako lijep i tako vješto napravljen, da može baš i sam sobom stajati, ostaje uvijek samo frak. Tek oprave magjarske gale sa labirintom rojta i gajtana i riznicom zlata i srebra podavaju i ovomu odjelu pozlaćenu sliku, koja se ponavlja, koliko god puta polaziš od jedne grupe do druge.

Nu ko bi promatrio, a kamo li izbrojio sve izloške ove preogromne palače! Dobro će biti dovesti u sklad korisno sa ugodnim, pa potražiti ljepušne

Hebe, koje u nedoglednim redovima nugjaju — naravno — domaća svakovrsna jela i pića, dočim se na svoje oči diviš hitroj fabrikaciji čokolade, koju na „licu mjesta“ možeš i okušati, — dobra baš prilika, da zasladiš predugi i svakako zamoran boravak u ovom arsenalu ljudskog rada.

Za usavršavanje u umjetnom obrtu osnovala je država razne učevne zavode, a uspjesi pokazuju se u zdravom ukusu i dotjeranoj tehnici izloženih predmeta.

Najživahnije razvila se ipak *tvornička industrija*, koja se je prvobitno priključila poljskomu gospodarstvu. Tako su nastali i razvijali se paromlinovi iz primitivnih kamenova u raznim fazama; sve to predočeno je u zasebnom paviljonu plastično i u zgodnim modelima.

Isto tako razvijala se i industrija žeste, sladora, živežnih potreboća i hemijska industrija — zatim industrija strojeva, željeza i metala, te drugi podhvati, koji pristaju u gragjevnu industriju. Svaka pojedina ova grana prikazana je u svom povjesnom razvitku i u današnjem stanju u zasebnim paviljonima. Ističem ovdje naročito i s arhitektonskog gledišta lijepi paviljon tvornice *Ganza i druga*, čiji terijalne tvorbe. Veliki duhovi raznih naroda kušali su da pronagju shodno sredstvo, kojim bi nadjačali prirodu. Francuz *Pilouze* (1835.), Nijemac *Schönbein* (1846.) i Talijan *Sobrero* (1847.) jesu preteče epohalnog iznašašća švedskog hemičara *Nobela*, kojemu je god. 1863. pošlo za rukom, da je nakon neizrecivih muka i nakon kojekakovih poteškoća, unatoč svim pogibeljima proveo fabrikaciju nitroglicerina, što je Nobel poslije prozvao „dinamitom“.

Kad se je čovjek sit nagledao svih čudovišta moderne tehnike, što su se mogla izvesti samo pomoću dinamita, zadovoljan ostavlja ovaj lijepi paviljon, diveći se napretku ljudskoga uma, koji je postao gospodarom nebeskih visina i dubina zemlje.

Milenijska izložba pak, koja prikazuje sve svjetle točke i svaku sjenku u razvitku magjarske industrije, pruža jasnu sliku o današnjem stanju magjarske industrije, koja se unatoč velikom napretku (samostalnih obrtnika imade u zemlji do 400.000 a pomoćnih radnika skoro milijun) mora još znatno podignuti, da bude podobna stupiti na poprište svjetske konkurencije.

Mavro Špicer.

*

Evo programa tog koncerta:

1. Marinković: „Bijeli orao“. (Pjevaše mješoviti hor pjevačkog društva „Stanković“). 2. J. Veselinović: jedna glava iz romana „Hajduk Stanko“ (Čitaše sam pisac). 3. Gounod: arija iz „Fausta“. (Pjevaše g. Žarko Savić. član opere u Freiburgu.) 4. Fesca: „Barkarola“, glasovirski trio, aranžiran za kvartet (gg. Svoboda, Vagner, Mihel i Matoš.) 5. Verdi: arija iz „Aide“. (Gosp. Stevan Deskašev.) 6. Mokranjac: „Hajduk Veljko“. (Pjevaše društvo „Stanković“). 7. Topalović: „O pogledaj!“ (Gosp. Ž. Savić.) 8. Gounod: arija iz „Fausta“. (Gosp. S. Deskašev.) 9. Napitnica iz „Veselih žena vindzorskih“. (Gosp. Ž. Savić.) 10. Šubert: „Forellen-Quintett“. (Kontrabas je svirao g. Voves.)

Premda je sezona već davno poodmakla, a u sali zavladala silna vrućina, našao se na tome koncertu ipak najinteligentniji dio biogradske publike. Oduševljenje — barem za naše prilike — bijaše veliko i najviše se pokazalo, kada je g. Ž. Savić tonornim svojim bas-baritonom razvezao mjesto Topalovićeve pjesme prekrasnu Šumanovu kompoziciju Hajneovih „Grenadira“.

Ulaz u Čajniče od Goražda. Slikao *L. Kuba.*

električni strojevi služe daleko izvan granice monarhije.

Rudarstvo i talionice najstarija su grana od sviju obrta, što se na ovoj izložbi vide. Znade se koliko je staro to gospodarstvo, a sami Erdelj, prije otkrivanja bogatih ruda, važio je ko najbogatija zemlja plemenitom rudom. Statistika iznosi, da se onamo kopa godimice do 2500 *kg* zlata i do 24.000 *kg* srebra. Na glasu je industrija ugljena, olova, bakra, kobalta i nikla, pak baruta i dinamita. Od svih paviljona, u kojima su izložene sve ove grane industrije, mogu se rad odmjerenog prostora pobliže osvrnuti samo na potonju granu i to na *Nobelovu tvornicu dinamita*, prikazanu u paviljonu, koji veselim svojim formama više naliči kazalištu, nego li izložbi najjačeg praskavca sadašnjosti i sredstva, bez kojeg se pri zahtjevima današnje kulture u gradnji željeznica, cesta, mostova, tunela i t. d. ne bi moglo ni maknuti.

U ovom paviljonu predočen je povjesni razvoj raznih eksploziva, koja su trebala naročito u rudokopima. Sve dublje i dublje morao čovjek prodirati u zemlju, da dogje do rude. Nikakovoj se teritorijalnoj zapreki nije moglo više izbjeći, i tako postade raspršťavanje najvišim diktatom svake ma-

Biograd, sredinom juna.

Od godinu se već ovamo dana rasprostiraše žalosna po ljubitelje pozorišta našeg vijest, da je teško obolio naš najdarovitiji glumac, „Čiča“ Ilija Stanojević. Slabo je kogod od površnijih gledalaca opazio, da je na svakoj predstavi „Čičino“ lice sve bljegje i bornije, a kosa sve bjelja: maska komike bijaše jača od maske bolesti. Tek proljetos ga teška bolest, koje na žalost diagnostičari naši ne mogahu raspoznati, pritisnu uz krevet. Ali „Čiča“ ni sada ne zdvoji. S ostatkom, koji mu ostade od tolikih bolesničkih troškova, ode u Beč, gdje profesor Nothnagel konstatuje kamen u žučnoj bešici i preporuči „Čiči“ da ode u Karlsbad, jedino kupalište, gdje ljekovita voda liječi slične belesti.

Čiča se vrati odonud. Sada se očekivalo, da će pozorišna uprava jednome od ponajboljih članova svojih priteći u pomoć kakvom predstavom korisnicom ili koncertom, ali —

— Ali nepojmljivi su putovi sudbine!

Nekoliko oduševljenih mladih biogradskih gjaka, priskoče svome skršenom ljubimcu u pomoć i priredе 27. maja u njegovu korist u sali kod „Kolarca“ koncerat, kaki se u Biogradu već odavna nije za pamtio, premda je uprava zabranila sudjelovati pozorišnom osoblju.

„Čiča“ je već u Karlsbadu. Njega je u jednom od najtežih momenata njegovog života pomogla omladina; a uz koga je omladina, uz onoga je budućnost.

Pošto je g. S. Deskašev zbog — tako se barem reklo i pisalo — raznih intriga i ujdurama ostavio naše pozorište, spala je uprava sa vodvilja na razne komedije, ne bi li tako privukla „mizotragedsku“ našu publiku.

„Kokar i Bikoke“, „Zaboravna žena“, „Karlova tetka...“!

Od te tri proljetos prevedene komedije najbolje je upalila „Karlova tetka“.

Sita pariskih sosova često sumnjive sadržine, bacila se naša publika „con amore“ na taj engleski biftek.

Komedija je to iz života bogatih gjaka na univerzitetu u Oksfordu ili Kembridžu. Dvojica od njih ašikuju sa djevojkama, koje imaju bogatog ujaka, a treći se prerušava u odijelo jednoga od njih, Karla, da bi djevojke tako mogle sigurnije dolaziti u gjački stan. U to dolazi otac jednog pustopašnika, a gjak Baberli sada — hoćeš, ne ćeš — ostaje u ulozi bogate tetke, a za njezinim se blagom odmah zapale taj otac i ujak onih djevojaka. Razumije se, sada nastaju najsmješnije situacije, koje se razriješavaju

dolaskom prave Karlove tetke, milijunarice iz Brazilije, koja se javlja u najzgodnije vrijeme.

Zamisao „Karlove tetke“ vrlo je starudijska i podsjeća na Mirže-a, i na one otrcane „amerikanske ujake“. To je konglomerat dosjetaka bez ikakog etičnijeg sadržaja i bez ikakog drugog cilja, nego da nasmije, da dovede u neko ugodno trzanje lične mišiće x i y. Zaisto, da se pukne od smijeha, kada prerušeni alapljivi studiosus na nevino krilašce svoje privlači one dvije šiparice, časteći ih nebrojenim poljupcima jedne dobrodušne tetkice i kada ga u nečistoj namjeri stanu po parku juriti kao čistu Suzanu ona dva uspaljena starčića. „Karlova“ je dakle „tetka“ dramatizana „Fliegende Blätter“ i to onaj, manje interesantan i bezsadržajniji dio, gdje se mlati i ludira bezazlenija čeljad; gjaci, vojnici ili životinje. — Sušti vic i ništa više! — Gosp. Bradonu i francuskim kolegama njegovim Rajmondu, Bušeronu, Bisonu i t. d. bilo bi prema tome pravo mjesto u kakoj „Osi“, „Zmaju“, „Komarcu“ ili „Buvi“.

Poznato je, da se u slikarstvu, a još više u muzici podosta plitkih šarlatana zavija u mantiju razvijene tehnike, a lakovjerni svijet drži tog virtuoza-bubalicu za odabranog umjetnika. Ni u kojoj vrsti pjesništva nije tehnička strana tako pretežna, kao u drami, a naročito u komediji. Malo dosjetljivosti, malo tehničke virtuoznosti i eto iz hanzvuršta pisca, pjesnika, pozorišnog virtuoza.

I što više ima knjiga i novina, to se manje dolazi u pozorišta, da se misli. Pa onda, predstave su u veće, u doba, kada se već svijet umorio dnevnim poslom i kada traži samo laku hranu. To najviše tumači uspjeh one gospode. Oni se proslaviše pišući, a još bi se više proslavili, da prestanu pisati.

Elem, „Karlova“ se „tetka“ kod nas toliko dopala, da se uplašismo, da kogod ne prevodi kakog „Tetkinog Karla“. Ispråšismo legja i do mile se volje nasmijasmo tim čemernim punicama, a sad deder tetke! Samo neka bude efekta, pa bila tetka, punica ili — — magarac! Ili zar nijeste prije dva, tri li mjeseca u novinama čitali vijest o uspjehu jednog pravog pravcatog magarca na daskama nekog engleskog pozorišta? Mukotrpni paćenik, koji davaše vijekovima plemstvu i učenjacima pergamenat, budalama titulu, došao je na kraju ovog prosvijećenog vijeka u Schakespearovoj domovini na daske i porazio svojim komičarskim darom sve svoje pozorišne kolege. Blago si ga magarcu, kada na historijsku grbinu njegovu, koja nosijaše nekada proroke, zajašiše u svome oduševljenju puste mješine pozorišnih senzacionih mazala! Asinus je osvojio sebi novo zemljište i — bože samo zdravlja, — a vitouhi će vitez postati kolega Tartifu i Falštafu i njegovo grozovito iakanje će konkurisati sa lelekom kralja Lira i bojnom vikom Uarvika ili Ričarda.

U „Karlovoj tetki“ se doduše ne smijasmo magarcu, tome jedinstvenom pojavu, gdje su glumac i lice identični, nego punome temperamentu gosp. Dinulovića, ali estetična nam je savjest jednako šaputala, da smo — namagarčeni.

Posljednji „šlager“ bijaše „Voz za šetnju“, Gjokićev prevod sa francuskog, koji se davaše 1. juna. Taj „voz“ je glupost, tolika, da smo se čudili, kako ju mogoše sačiniti samo njih trojica. Heneken, Mortije i Sent-Alben. Glupost, glupost! Ta se užasna riječ, ako se odnosi na francuske komade, kod nas samo poluglasno šapuće, kao da je Providnost obalama senskim dala patenat na dramsku nepogrješivost! Od svega našeg majmunisanja Francuzima možda je najsmješnije naše divljenje jednome dijelu njihovog pozorišnog repertoara, to više, što oni n. pr. u najnovije vrijeme pod „Hamletom“ ni ne spominju kao autora Schakespeara, nego gospodu prevodioce.

„Ima Francuza, koji poznavaju tugje jezike, a to su konobari.“ (Tven.)

Od svih proljetošnjih novina bijaše jedino „Demimonde“ („Šaren svijet“) vrijedan prevod. Tu je, bez recepta za salatu, Dima ocrtao jednu vrstu pariskih žena, onu, u kojoj se za posljednjeg carstva pod kavaljerskom protekcijom kakog vojvode Gramon-Kadrusa ili Mornija isticaše baronica Paiva, pa gospogje Kora i Mizar i t. d., a danas čuvena Otero ili de-Ponži.

U Biogradu nema demi-mona gotovo nikako, salona tek ima u ekskluzivnoj minijaturi, a naši glumci, ne znamo, jesu li imali prilike, da studiraju Pariz i parisku vještinu. Pa onda, koliko li odlučuje sama narodnost glumaca! I ako n. pr. gosp. Gavrilović u „Šarenom svijetu“ nonšalantno zamuckivaše i na naše najveće čudo u salonu ne imagjaše gamaša, a ggjica Nigrinova jednako govoraše „fronaka“ mjesto „franaka“ i mijenjaše svoje lijepe haljine, to ipak, — po igranju glumaca, — to ne bijaše „Demimonde“ u pariskom, nego u našem balkanskom izdanju.

Kaka li je razlika kod nas izmegju prikazivanja „Šarenog svijeta“ i „Revizora“! U „Revizoru“ su naši glumci klasični, vjerni i istiniti, naprosto za to, što su ovdje prilike i karakteri našim glumcima mnogo bliži i pristupačniji zbog sličnosti našeg i ruskog nacionalnog značaja. Pa ne samo u društvenim, nego u samim historijskim komadima igraju n. pr. Rasina najbolje Silji ili Talma, Schakespeara Garik ili Aldrajgj, a svoga Schilera Nijemci, kako je to nedavno lijepo istaknuo Sonental.

S našom se režijom vrlo često ne možemo da pohvalimo. Tako se n. pr. 8. februara davaše „Precioza“. Ispod zamka Azevedovog, u toploj onoj Andaluziji, opazismo ukras šuma Hamletove domovine, — bukvu! A kada stane na kraju drugog čina duhovita statisterija nositi Preciozu (ggjicu Nigrinovu), okrenu tako nespretno nosiljku, da je publika mogla studirati našu umjetnicu sa njezine ne-umjetničke i najmanje mimičke strane. — Kuliska jeftinoća naših statista i slaba sprema nekih naših reditelja ubija na našem pozorištu jednog „Don Karlosa“, „Koriolana“ i „Maksima Crnojevića“, jer se ne da pomisliti, da se je za godinu dana degenerisala ona naša publika, koja je prošle godine, jedino zbog bolje režije, primala s oduševljenjem slične komade.

Megjutim, kesteni na Terazijama već su ocvali, a svijet bježi iz varoške zapare u hladoviti i zeleni Topčider. Tamo svira Andalija sa svojom garavom bandom, tamo ima slavnog kajmaka i slavne vode, tamo šušne po koja suknja po sjenastim puteljcima. I naše pozorište čezne već za ferijama. *A. G. Maloš.*

Sa zbora u Čajniču: Hercegovac. Slikao *E. A. Čeplin.*

Uz naše slike.

* *„Mrtvačka straža“. „Kirka“.* Ove dvije slike mladoga umjetnika *B. Čikoša* izložene su u hrvatskom paviljonu umjetnina na izložbi u Budimpešti. U jakom kontrastu vigjaš krjepku, divnu ženu, samu draž, i sami čar, zavodljivku Kirku, gdje hoće upravo da dugogodišnjeg stradalca, Odiseja, u svoje mreže zaplete i da ga pretvori u — živinu. Tako se naime izražava stara helenska priča. A u drugoj slici eno veličanstva smrti. Mir i tišina tužno je obasjana sumornim svjetlom, što titra po mrtvoj leši i po čuvaru. To su dva rasula, prikazana raskošnim razumijevanjem boja u maniri bečke škole.

—*i*—

* *Pred vjenčanje.* Slikao *Makowski.* Otvora se djevojčetu novo, neznano poglavje u životu, da pruži umjetniku cijeli niz misli i crta. Eto oborena pogleda u plahe košute, eto vida usrdna ljubopitstva, eto prokušane bake, koja se već po bezbrojni put dešava u toj uvijek istoj prilici, eto vazdan šarenila s vašara ljudskog življenja. U umjetnika govori svako lice, a sve je tako shvaćeno ko da nas sjeća nečega, što smo negdje već vidjeli. Tako je, jer je — prirodno.

* *Sa zbora u Čajniču.* Nijedno mjesto ponosne Bosne i kršne Hercegovine ne može se pohvaliti svojim zborom, kao mala varošica Čajniče.

Varošica Čajniče je u gorskome kraju sjevero-istočne Hercegovine. U romantičnoj dolini opkoljena je visokijem brdima, a na podnožju kitnjastoga Cicelja.

Slika na strani 292. prikazuje nam ovu malu varošicu.

U Čajniču se kupi zbor na Veliku i Malu Gospojinu. Na Veliku Gospojinu idu većinom varošani iz svijeh obližnjih varoši, a ima ih koji dolaze i izdaleka. Najviše ovaj zbor pohagjaju Sarajlije.

Na Malu Gospojinu kupe se većinom seljaci iz obližnjih i daljnih sela čajničkog, fočanskog, gatačkog, rogatičkog, sarajevskog i drugih kotara.

Seljaci do Male Gospojine po prilično srade ljetinu, s toga se toga dana može u Čajniču toga staleža iz svijeh krajeva ponajviše i vidjeti.

Čajniče samo po sebi ne bi bilo u narodu znamenito, ali ga znamenitim čini na daleko čuvena čudotvorna ikona Bogomatere.

Narod sa svijeh strana ide da se pokloni toj čudotvornoj ikoni. Mnogi vode bolesnike, te nam predanje priča, da je mnogi bolesnik tu utjehe i okrjepe našao. Osobito supruzi, koji poroda ne imaju, idu na poklonjenje, uzdajući se tvrdo, da će ih obradovati od srca porodom.

Na ikoni je sa jednu stranu obraz Bogomatere, a sa drugu stranu lik sv. Jovana Preteče.

Za ovu ikonu vele, da ju je živopisao svojom rukom sveti evangjelista Luka, još za života Bogomatere.

Ikona je živopisana po drvetu, te je drvo od velike starosti dosta izobano. Izrada je veoma divna, a u čisto pravoslavnome tipu.

Ikona je prije trijestak godina uokvirena u srebrni pa pozlaćeni okvir.

Okvir je pravio sarajevski kujundžija Risto Andrić, a dovršen je 1868. godine.

U okvir je potrošeno sedamnaest oka srebra osim pozlate i drugih ukrasa, i cijeni se na 3000 for.

Naša slika na strani 293. prikazuje nam to staro remek-djelo.

Od kuda je i kada ova ikona u Čajniče dospjela, to nam predanje o tome gotovo ni malo podataka ne pruža. Zna se pouzdano da je to bilo odavno, te po svoj prilici postoji u Čajniču otkada i stara crkva postoji.

Nu ne zna se pouzdano otkad i stara crkva postoji. Najstariji pismeni dokazi ovi su:

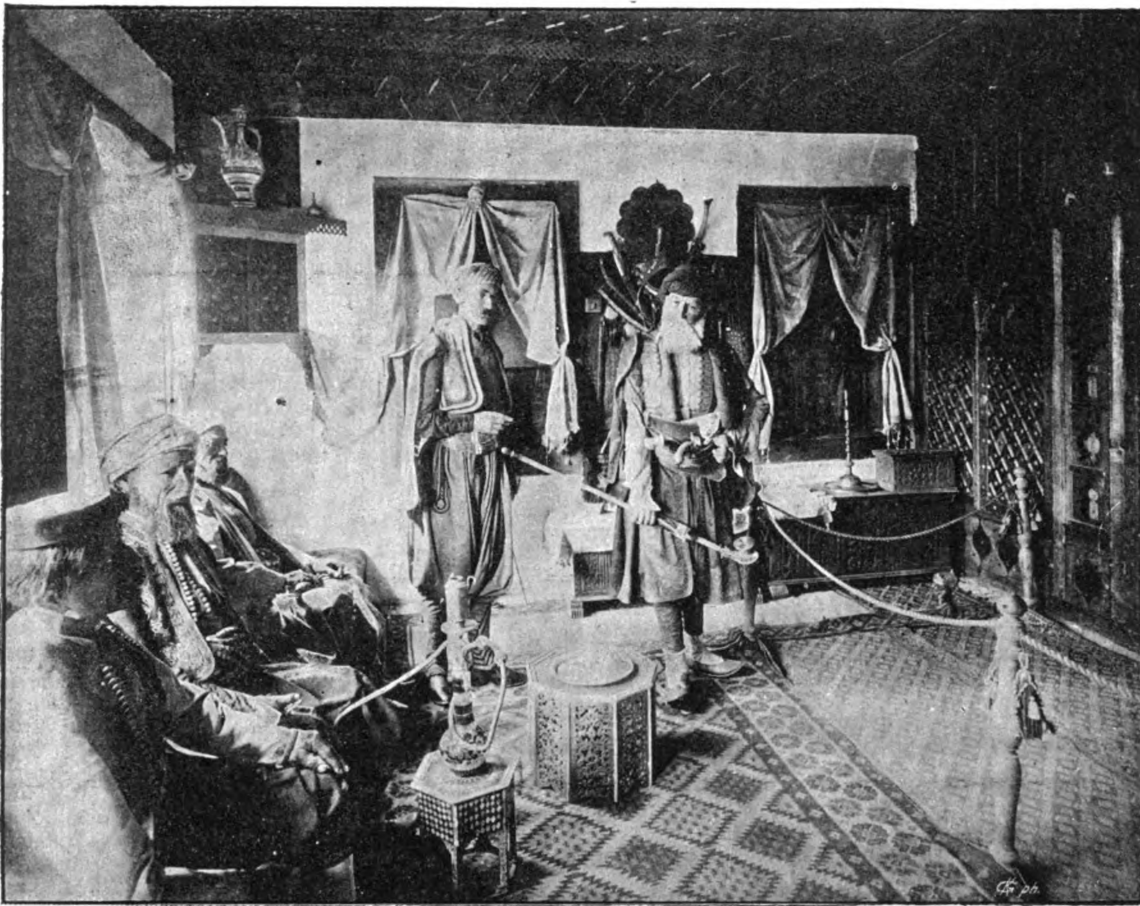
Na jednome starome evangjelju pisanom 1513. godine imade na predpotonjome listu ova bilješka:

„Зтисусично и ЗѮS (7086.) Цвјетко Радаковић приложи њиву код Борка близу Гобра пречистој Богоматери и приснодјеви Марији у храм успенија вјењеишему, презвитеру попу Вуку у мјесто Чајниче, Бог да га благослови. И ту бише калуђери, владике Саватије духовник, и Захарија. И ту свједок Вукић брат његов. Бог спасе ва вјеки Амин.“

Dakle, ova je bilješka pisana 1578. godine, a u njoj se i ovaj hram u Čajniču spominje.

Osim toga imade jedan stari sultanski ferman, koji se čuva u originalu kod tamošnje srpsko-pravoslavne crkvene općine. Taj ferman datira preko tri stotine godina. Njime se dozvoljava, da se može krov na crkvi poporaviti.

Prema tijem pismenim svjedocima je stara crkva čajnička iz šesnaestoga vijeka, ako ne i ranije.

Selamluk u bosanskoj kući na milenijskoj izložbi.

Ona je obične priproste gragje. Dugačka je 14·70 *m*, široka 6 *m*, visoka 3·95 *m* iz nutra a 2·45 *m* s polja. Prema tome je za jedan i po metar u zemlju ukopana. Kad se uzme na oko način gragje i ovo spuštanje u zemlju, može se zaključiti da je svakako gragjena poslije zauzeća Bosne po Osmanlijama.

Uza staru crkvu koči se ponosito nova crkva, koja se je počela graditi 1857., a dovršena je i osvećena 1863. Nova je crkva dugačka 25·60 *m*, široka 15 *m* a visoka do na krov 12 *m*.

Sa strana je po sedam omanjih kubeta, a u sredini četiri poveća, od kojih se opet jedno poodvojilo, koje je iz nutra likovima svetitelja ukrašeno.

Oko crkve su ćelije, te sve izgleda kao jedna zgrada, i više nalici na kakav manastir, nego li na mirsku crkvu.

Kao što gori već rekosmo, narod se ovoj crkvi najviše kupi o dvije Gospojine, a ima ga iz svijeh krajeva Bosne i Hercegovine, ali srazmjerno uvijek najviše Sarajlija. Evo kako to biva:

Na deset dana pred Veliku Gospojinu sve se, što je pravoslavnog življa u Sarajevu, užurba, raspitivajući ko će ove godine u Čajniče. Jedni se zdogovaraju da zajedno nagju kola, jedni opet pogagjaju kola, drugi kiridžije i t. d. Žene se spremaju na put. Tu ti se suču pite, prave i peku razni kolači, pripremaju posna i mrsna jela za put i t. d.

One kuće, iz kojih niko ne odlazi, opet spremaju onijem kućama iz rodbine ili tazbine prijatelja, kuma i t. d. bremenice, jer je taki hadet, pa će i oni njima do godine, kad budu polazili. Elem tijeh dana je gotovo svak u poslu.

Kad dogje odregjeni dan, kreće se ranom zorom iz Sarajeva, pa se svi iščekaju i iskupe na Hadžinskoj ravni, više Kozje ćuprije.

Dovlen rodbina, kumovi i prijatelji isprate svaki svoga. Tu se iznesu razna jela i pića, pa se za putnike i za sirotinju, koja je ranom zorom izašla, postave sofre.

Svirači sviraju, a mladež se hvata u kolo.

Kada se ovako nekoliko pozabave, nahrane i napiju, putnici polaze. Sad se svaki sa svojim grli i cjeliva, a klisara iz stare sarajevske crkve iznese ikonu Bogomatere, te je svaki putnik cjeliva i dariva. Još se dariva sirotinja, pa se sjeda u kola ili pojahuje konje.

Prvi dan odsjednu putnici na ručak kod Gazivodina hana. Po ručku se upute preko planine Viteza u Praču.

Prača je malo mjestance, a prikazuje nam ga slika na strani 292.

Jedni ostaju u Prači na noćištu, a jedni odlaze isti dan na Bare u Omerov han.

Iz Prače do Omerova hana vodi romantičan put kroz planinu Srednje. Ovaj je put prije bio veoma loš, ali se sada uz planinu Srednje penje divna i romantična cesta preko svojih četrnaest okuka.

Pošav iz Prače k planini Srednje, dočekaće te jedan divan i romantičan klanac, ispod kojega teče u dubini rijeka Prača.

Kako Bosanci i Hercegovci izmišljaju jedni drugima kojekakve porugljive priče, tako je i ovaj klanac taka jedna priča ovjekovječila.

Bošnjaci pričaju, kako su „erske“ (hercegovačke) kiridžije ovuda putovale.

Došav na ovaj klanac, opaze pod sobom maglu, pa kako nijesu znali šta je, počnu se dosjećavati. Najprvi se dosjeti krčmar pa će im: „A da što bi moglo biti drugo nako vuna, ja jarina“, pa skoči ozgo da nakupi.

Kiridžije kad vidješe, poskakaše i oni da svaki što više nakupi i tako se polomiše.

Isto tako pričaju u Hercegovini za Bošnjake.

Putovale Bošnje nekud po Hercegovini kiridžilukom, pa na putu nagju čatrnju.

Pošto nikad prije čatrnje nijesu vidjeli, stanu se dovijati šta bi to moglo biti, dok će im najposlije krčmar kao najpametniji: „A zar ne vidite jadni ne bili, da je to veliki kazan za pure, no haj'te da skrenemo svo brašno, pa da od jednom skuvamo podosta pure, da se svaki dan ne mučimo.“ — Dobra ti je, krčmaru, — povikaše ostali, te iskrenuše svo brašno u čatrnju!

Do nekoliko skoči dolje krčmar da vidi je li pura varena, ali kako ne izagje, pobojaše se ostali da im svu ne pojede, pa i oni poskakaše jedan za drugijem i tako se podaviše.

Sa Bara se polazi sjutri dan uz Ranjen-planinu.

Na vrh Ranjena se opet svi iščekaju i iskupe. Tu se pije kahva, pjesme pjevaju i kola vode.

Odavle je divan pogled na sve okolne visoke planine.

Sa Ranjena se vidi Podrinje, visoki Durmitor i Volujak u Hercegovini, Avala više Biograda i druge visočije planine unaokolo.

Sa Ranjena se odvoje pješaci, te idu prečcem upravo niz Ranjen prama Goraždu.

Oni, te su u kolima i na konjima, idu cestom unaokolo preko planine Jabuke.

U Goraždu se svi sastanu i tu ručaju. Naši čitatelji vidjeće ovom prilikom nekoliko tipova iz Goražda na strani 289.

Po ručku kreće se iz Goražda preko planine Kozare.

Na Kozari se opet iskupe i piju kahvu.

Odavle se vidi put u Čajniče a na sred njega čuveni u narodnoj pjesmi han Miljeno:

„Miljeno, Miljeno! cv'jeće šareno!
Brala ga, brala ga Sojka djevojka“ i t. d.

Evo i „Nada“ svojim čitateljima pruža u slici taj opjevani han. (Vidi sliku na strani 289.).

Ova Sojka djevojka, što se pjeva u pjesmi, jest dugogodišnja handžinica Soka u tome hanu.

Miljeno je znamenito Čajničanima, jer oni najviše tu teferiče.

Mnogi se i od putnika svrati u taj han, te se malo odmori i kahvu popije, a otolen opet u pjesmi put Čajniča. U Čajniču crkovni tutori dočekaju goste, te ih smiještaju u crkvene ćelije i u školsku zgradu.

Kada se ovi napune onda u hanove i privatne kuće. Svaka porodica čim dogje i odjaše od konja ili kola, umije se i očisti, pa ode u crkvu, te cjeliva čudotvornu ikonu, radi koje se je i potrudila, i ostavi prilog.

Iza toga se ide razgledati varošica, ili se okupe u dvorištu, ja na vrelu, pa se oko svirača mladež uhvati u kolo.

Ostale su svečanosti kao po drugijem takovijem zborovima, samo što ovdje bude mnogo svjetine, po 5—6 hiljada duša. *Luka Grgjić-Bjelokosić.*

* *Ernesto Curtius*, najveći helenista našega doba, umro je dne 11. jula u Berlinu, u 82. g. svoga vijeka. Ovaj slavni arheolog i povjesničar rodio se je g. 1814. u Lübecku. U Bonnu, Göttingenu i Berlinu proučavao je klasičnu filologiju, a kako se je upravo u one godine čitav naobraženi svijet zanosio za grčkim borbam za slobodu, ode i on u Grčku. God. 1837. dogje prvi put u Atenu, gdje su se već mnogi prijatelji klasičnog naroda zanimali o iskazavanje starogrčkih spomenika. Na čelu podhvata bijahu Francuzi. Već se je bio otkrio, kroz kratko vrijeme od šest nedjelja, drevni Zeusov hram, kad stiže zabrana grčkoga regenta i prekinu iskopavanja. Rezultati ovog spriječenog nastojanja izigjoše izmegju g. 1831. i 1838. u Parizu pod naslovom: Expedition scientifique en Morée. U tome razdoblju stupio je Curtius na klasično tle Helade. Prošao je gotovo cijelu Grčku, pribilježio bezbroj arheoloških sitnica i, vrativši se u Njemačku, stao razmišljati, kako da se uznastoji oko toga te da se iskopa Olimpija, staro zborište sviju Grka. G. 1843. postade Curtius docentom sveučilišta u Halli, a g. 1844. izvanrednim profesorom berlinskog sveučilišta i uzgajačem princa Fridrika Vilima, poslije njemačkog cara Fridrika III. Tako se ponada učeni i neumorni profesor, da će mu se ipak nekada ispuniti želje. A da zainteresuje za ovo pitanje svijet, štampa g. 1851. u Berlinu svoje znamenito djelo: „Peloponezos, eine historisch-geografische Beschreibung der Halbinsel“. Dne 10. januara govorio je Curtius: „O Olimpiji“, u pjevačkoj akademiji u Berlinu pred odličnim zborom. Tu je bio i sami kralj a potonji car Vilim I. sa kraljevićem Fridrikom. Učeni predavač sve ih je zanio, a osobito se stade zanimati za Olimpiju kraljević Fridrik. G. 1874. pošalje njemačka vlada Curtiusa u Atenu, da ko njezin punomoćnik sveže s grčkom vladom ugovor o njemačkom iskopavanju Olimpije.

Krunica Popovljanke.

Spram toga ugovora ostaće Grčkoj sve iskopine, a njemačka vlada imaće pravo da zgotavlja kopije. U to ime umah je njemački sabor odredio milijun maraka potpore. G. 1875. pristadoše Grci uz ovaj ugovor. 4. oktobra 1885. otpoče iskopavanje pod upravom njemačkih mjernika, arhitekta i arheologa. Tako se iskopalo 40 hramova, trijemova i drugijeh zdanja, našlo se 130 mjedenih kipova, 600 komada raznoga novca, 400 natpisa i 1000 komada od terakote. Sve se to čuva u naročitom muzeju u Olimpiji, a sve je to zasluga velikoga i zanosnoga profesora Curtiusa.

G. 1856. pak do 1868. radi Curtius u sveučilištu u Göttingenu, a od 1858. predaje u Berlinu povjest umjetnosti. Broj učenijeh mu radova veoma je velik, naročito je mnogo radio u berlinskoj akademiji. Najklasičniji njegov rad, s kojim će živjeti na vijeke, jeste njegova „Grčka povjest“, upravo ključ u srce i dušu klasičnog naroda helenskog. Velikomu Ernestu Curtiusu neka je vječita slava!

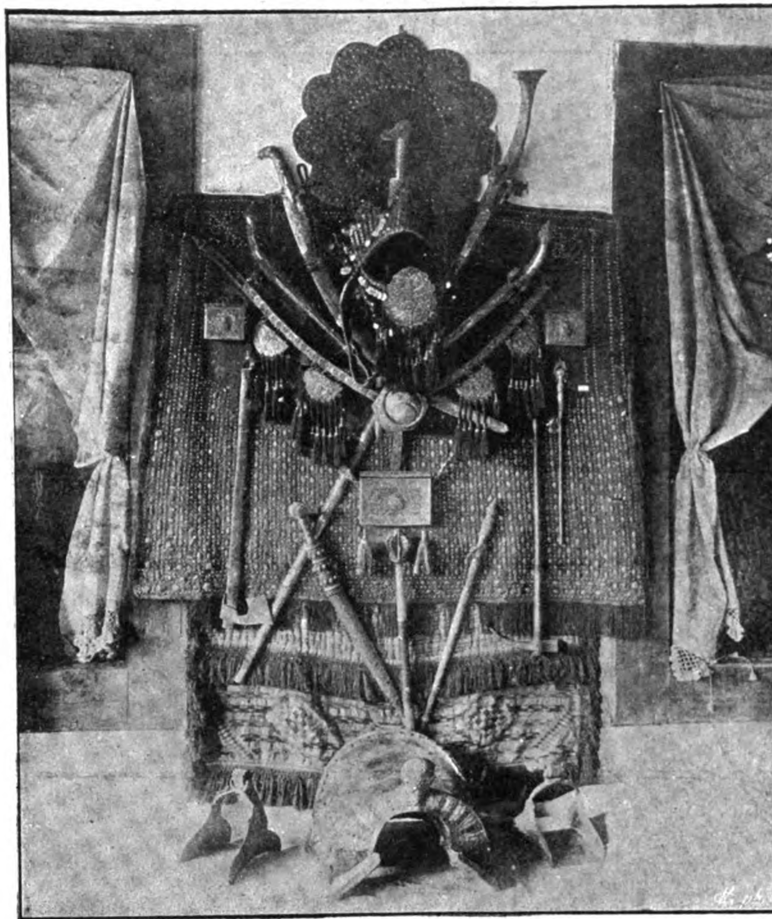
* *Edmond de Goncourt*, jedan od najpoznatijih književničkih velikana francuskih, umro je 16. jula u kući svog književnog pobratima Daudeta. Sa svojim bratom Julesom (rodio se g. 1820.) radio je preko trideset godina zajedno, i to tako jednodušno, da se nigdje ne opažaju dva pisca. Uz Flauberta bijahu braća Goncourti preteče današnjih francuskih naturalista, davno prije Zole. Nuz mnoge romane stekoše časno mjesto u francuskoj literaturi, naročito svojim historijsko-umjetničkim djelima. E. de Goncourt odredio je, da se veliki njegov imetak upotrebi u osnutak zavoda pod imenom: „Académie Goncourt“, okle bi 12 književnika primalo rentu i sačinjavalo ko sudište, da odregjuje svake godine nagradu od 6000 franaka za najbolji onogodišnji roman.

* *Mistress Beecher Stowe*, slavna spisateljica: Čiča Tomine kolibe (Uncle Tom's Cabin) umrla je prošlog mjeseca u 84. godini života. Rodila se g. 1812. od oca pastora i udala se za pastora. Jedna jedina knjiga, knjiga čovječanske ljubavi i žarkog prosvjeda protiv nepravde, bijede i jada kukavnih robova, koja je izišla ispod štampe 1852. n Washingtonu, u čas joj je pronijela ime svijetom, prevela se u bezbroj jezika i ovjekovječila joj spomen. Pisala je i poslije mnogo romana i novela, tek svi zaostadoše za „Čiča Tominom kolibom“. Imade od nje djelo o Byronu, djelo, o kojem bi bolje bilo da se nije nigda ni napisalo.

* *Mnijenje kritičara gosp. L. Heveŝija* o hrvatskim umjetnicima *Vlahu Bukovcu* i *Celestinu Medoviću*. Tu nedavno donio je peštanski „Lloyd“ u podlistku veoma zanimljivo stručnjačko mnijenje o slikarskim i kiparskim radnjama u paviljonu hrvatskih umjetnina u Budimpešti, pri čemu se kritičar najviše bavi o Medovića i Bukovca. Evo ukratko njegova suda o ovom potonjem umjetniku: „Mali autoportret prikazuje ga mlada, plava, sa šiljatom bradom i široka čela, uopće čovjeka elegantnog svijeta. On je slikao i Medovića, pače puno izrazitije nego sebe. Uglata, blijeda svećenička glava, s dubokim naborima, obrijana, pozire zamišljeno u svijet; preko crna odijela prebacio je platnenu halju svu zaprljanu, a oko vrata se ističe bijela ogrlica; u jednoj ruci drži paletu, u drugoj kist. Ta slika nema samo površinu. — Bukovac je svakako tako povodljive i gipke naravi, da bi on i onda, kad bi izišao iz mode najviše naučeni način slikarskog prikazivanja, posve lijepo prilagodio se novom načinu. — Dvadeset i sedam je slika od njega izloženih, jamačno dosta da ga upoznaš. Ponajprije vidiš, kako se povodi za neposrednim dojmovima sunčana svijeta i kako ih analizuje, da ih može opet umjetnički sastaviti. Vječna zagonetka puti, što no se na tako različne načine slikarski dade riješiti, pak umjetnike uvijek ponovno podražuje, privlači osobito i Bukovca. A on ima zato vlastiti njuh, pa i vlastiti instinkt za „savoir faire“. Kod Cabanela nije to naučio, ali barem je ondje bio na dobrome putu k jasnom slikanju. Bukovac raskapa po osvijetljenom mesu, čija ga u najraznobojnija vlakanca, koja se tek na mrežnici prilično udaljena motrioca miješaju po takozvanoj iradijaciji. Taj se postupak vidi osobito jasno u jednoj studiji djevojke u naravnoj veličini, kojoj je gornje tijelo izmiješanim modrušastim i crvenkastim potezima kista naslikao, da iz cjelokupnog dojma prosine prelijevajući se sjaj bisera. Ovaj „nacré“, u crvenim i plavetnim nuancama, uspijeva mu često izvrsno. Može se dakako veličajnije i dotjeranije izvesti — Böcklin slika u ostalom upravo tako i još kićenije, — ali efekt je polučen. Na mnogim portretima Bukovčevim imadu žene takove ruke, da izgledaju kao žive živcate.

K tomu pristaje još i tačno poznavanje refleksnih dojmova, po kojima susjedne boje jedna na drugu utječu, pak poznavanje zračnog tona, što sve to podilazi. Njegove lijepe, zlatnom bojom prožete osjeni mesa, na pr. na vratu i pri nastavku grudi, laskaju oku. Rijetko je u njega oko za t. zv. „teint“, pače za izglagjeni teint modnih dama.

Ukratko, u njega su dragocjena svojstva modernog slikara. No on može i više. Njegova velika slika: „Kralj u Zagrebu“, u najjasnijem sunčanom svjetlu

Oružje o duvaru selamluka.

slikana, koloristični je sastav čisto modernog pravca, koji se ne bi mogao lako natkriliti. Čovjek bi svakako mogao to pomisliti i savršenije složeno i skladano, ali i ovako može se uvrstiti u niz najboljih sunčanih slika, kao od Belgijanca Verhasa. Sredina sa damama u bjelini i seoskim dječacima s trubama ne može se uopće finije u zraku i svjetlu prikazati. Ono desetak djece sprijeda tako je energično naslikano, odraz svjetla na svježim bojama tako je smjelom vjernošću i istinitošću izražen, a boje same u svojem obijesnom preboju i preljevu, čemu se upravo neda podražavati, tako su vješto izvedene, da će se jedva više zahtijevati.

Pojedine stvari mogle bi biti manje nebrižno nacrtane, kao n. pr. par ruku; tako je i polovica dame u crnini iza djece preslabo izvedena. Napokon ne smije se smetnuti s vida, da su i jake boje uniforme i trobojnica u pozadini potpuno u skladu s cjelinom. Kako rekoh, oko što je viklo gledati naslikano sunčano svjetlo, ovdje će se drage volje napasti. Manje sretna, ako i ne bez dobrih pojedinosti, jesu dva prizora, iz književnosti: „Dubravka“, u koje zračna perspektiva pada jedna na drugu, pak „Gundulić zamišlja svoga Osmana“, djelo koje je u svojim efektima zraka i svjetla odviše prisiljeno složeno od atelierskih, izmišljenih i fantastičnih sastojina.

Manje smeta ova smjesa na vrlo interesantnom zastoru zagrebačkoga glumišta, gdje su narodna odijela izmiješana sa alegorijskim damama na po zastrtim velom; Rubens je radio isto tako, svakako u doba, koje bijaše tomu viklo, pa je i tražilo.

Svakako bi dobro bilo, da su moderni likovi na zastoru tako slobodno slikani, kao i simbolični. Megju portretima Bukovčevim stoji na najvišem mjestu portret kraljev u krasnoj crvenoj uniformi. Pita se samo, zašto ga je umjetnik tako sjajno osvijetlio, kao da stoji pod podnevnim suncem.

Izraz lica imade se dobrostivije shvatiti. Posve izvrsni su neki drugi portreti, koji se svi dižu iznad običnog niveaua. Bukovac je majstor portreta. Neki su likovi više nego li nabačene brze studije, tek neobično živi, pa i u zračnom efektu. Drugi su fino izragjeni i odaju osobit ukus; tako likovi baruna i barunice Vranicany. Nikad nije umjetnik u neprilici, kako će udesiti slikarski pikantan arrangement, pa i njegova vještina u toiletti nije malena.

Katkada podsjeća na Horovitza; tako u slici dame, što sjedi u bijelu odijelu sa mnogim čipkama, pa u slici crnomanjaste dame u bjelini, što stoji pred bijelim dnom. Pikantna je harmonija bijele dame u crnom moire-odijelu sa svijetlo-žutim trakovima, čime je sama osoba u potpunom skladu prikazana.

Dva puta izlaže umjetnik troje djece idilično u jednom okviru i prikazuje im osobitu pomnju. Najbolji portret bio bi biskupa Strossmayera. Nacrtan je naoči priprosto i umjetnički čedno, ali je svaka nuanca s velikom finoćom pogogjena. Nejasni, žutkasto-zagasiti ton puti, koji se samo na čelu zelenkastom svjetlošću bistri, pomno crtanje i modelovanje glave, oko koje se rijetka kosa vije kao srebrnaste pahuljice, oštro zatvorena usta, pak misaono i posmatralačko smješkanje u očima, u kojih su vanjski kutovi malo zavinuti: sve to odaje duhovit ensemble. Pa i mir, u kojem je sav portret izveden, pomaže takogjer karakteristici.

O Medoviću govori kritičar, da se vidi kako je još taj mladi umjetnik pod dojmom slikarske škole, u kojoj je mnogo naučio. Njegova velika slika: „Žrtva Bacchu za vrijeme progona kršćana u Rimu“ jeste školska slika, ali kakova!

Živo nas sjeća na prvijenac Henrika Siemiradskoga na bečkoj svjetskog izložbi. Kao velika, sadržinom znamenita i besprikorna slika, ovo je djelo glavni predmet velike hrvatske umjetničke dvorane, pa bi i na svakoj inozemnoj izložbi isto tako djelovalo. Tomu majstorskomu djelu manjka još samo osobna slikarska nota. Ta nam slika prikazuje veliki orgijastički prizor pun raznolikog života, izragjen svestranim shvaćanjem, a u cijeloj se radnji preplića užas sa krasotom i umorstvo sa smrću. Osim toga sve je to izragjeno monakovskim ukusom i načinom u najvećoj mjeri. Sada opisuje Hevesi sliku veoma potanko, a zatim osobito hvali krasnu perspektivu, uzorno poredanje osoba i veoma zgodno nizanje i izmjenu boja. I goli dijelovi na slici prikazani su izvrsno i bojom i crtežem, skoro nenatkriljivom sigurnošću. Dekorativni dio upravo je dostatan, nijedan potez kista ne prikazuje se suvišnim, već sve skupa stvara krasnu i ni s čim nepomućenu cjelinu. Sve nam to pokazuje veliko umjetničko znanje i shvaćanje, koje bi svagdje izazvalo zasluženu pozornost. Manje se Hevesiju svigja druga Medovićeva slika „Srijemski mučenici“, za koju kaže, da će ostati svakomu pažljivom gledaocu u pameti, kao dobro uspjeli pokus. Hevesi drži, da će umjetnik Medović glavni uspjeh postići u sferi finoga zastiranja svjetla i slikanja tona, što nam osobito svjedoče Medovićeve slike svetaca.

* *I mravi govore.* „Scientific American“ javlja, da je znameniti češki prirodoslovac sir Janus Boyle, koji je uvijek tvrdio, da i mravi imaju svoj govor, preduzeo u tom pogledu prošle godine zanimljivi pokus. Jednoga dana nagje Boyle roj mrava, koji se spremaše da potraži novo prebivalište. Sve bijaše užurbano i kad bi se dva mrava susrela, prikučila bi jedan drugomu glavu, kao da nešto važna zajedno govore. Da se osvjedoči, — javljaju li mravi jedan drugome vijesti, usmrti naglo jednoga od onih, koji vogjahu cijeli roj. Mravi, koji bijahu svjedoci toga ubojstva, naglo utekoše, no sustaviše se kod glavne čete, spojivši ticala. Odmah se razdvoji povorka mrava na desno i na lijevo, tako da ni jedan ne progje kraj lešine ubijenog druga, makar ležaše u smjeru, koji odabraše mravi za svoj put. Oni joj se uklanjahu na šest stopa daleko. Ovaj pronalazak zanimaće sigurno prirodoslovce, a naročito one, koji ispituju život ovih zanimljivih životinjica.

* *„Prosvetni glasnik“.* Službeni list ministarstva prosvjete i crkvenih poslova kraljevine Srbije. God. XVII., sv. 7. Maj 1896, Uregjuje *Stevan Predić.* Izdaje Uprava državne štamparije. Biograd 1896. Sadržaj: Službeni deo. Nauka i nastava: O postanku minerala u prirodi i o njihovoj vještačkoj reprodukciji (nastavak), od prof. *Nik. M. Rakića;* Verbalizam po T. Vogtu, od *Ljub. M. Protića;* Da li je potrebno učenike naših srednjih škola izvoditi u ekskurzije? od *Živ. J. Jurišića;* Prilog historiji razvijanja srpskih junačkih pjesama; Napisao dr. *Asmus Šerenzen,* preveo *Jovan Radonić* (Drugi dio: Pjesme kratkoga razmjera, osobito one u Milutinovićevoj i Vukovoj zbirci, u svezi sa razvijenjem srpske junačke pjesme. Pjesme u desetercu od g. 1750.). Kritika i bibliografija: „Delo“. II. g. od *Miloša N. Pejinovića.* Prosvjetni kovčežić: Zbirka nar. pripovjedaka iz Pocerine, Česka etnografska izložba 1895. (Nastavak.) Razni dopisi, Statistički podatci za Veliku školu u šk. g. 1893.—1894. „Prosvjetni glasnik“ izlazi u mjesečnim sveskama od sedam i više tabaka na četvrtini. Staje godišnje: za Srbiju 12 dinara, za druge zemlje 15 dinara ili franaka. Pretplata šalje se: Upravi državne štamparije kraljev. Srbije u Biogradu.

* *Županija virovitička u prošlosti.* Napisao Ferdinando pl. Šišić. U Osijeku. Štamparija Julija Pfeifera 1896. Djelo je napisano na predlog iznesen u virovitičkoj proljetnoj županijskoj skupštini 1895., kao monografija prigodom stopedeset-godišnjeg opstanka županije, da služi izloškom na budimpeštanskoj 1000-godišnjoj izložbi. Knjiga sadrži: Pred-

govor, pak I. Rimsko vladanje i seoba naroda. II. Županija virovitička do turskog posvoja. III. Biskupija bosanska ili gjakovačko-srijemska. IV. Nutarnje prilike županije virovitičke prije turskog posvoja. V. Vladanje tursko. VI. Rat za oslobogjenje i prvo uregjenje. VII. Franjo barun Trenk i njegovi panduri. VIII. Obnovljenje županije virovitičke. IX. Politički život županije virovitičke. X. Kulturne prilike koncem XVIII. vijeka. Dodatak. Uz knjigu je grb županije u bojama, dvije karte županije u XV. i XVIII. vijeku, te rodoslovje grofova Pejačevića. Štamparska oprema ukusna je. Djelo staje 4 for.

* *Novi bajni svijet.* Riječima iskitio *Ivan Gojtan* a slikama *G. I. Harding.* Tisak i naklada knjižare *Lav. Hartmana* (Kugli i Deutsch) u Zagrebu. I slikovna oprema i književni dio veoma su zgodan darak za djecu i vrijede pažnje i preporuke. Ponaosob ističemo lijep jezik u pričama.

* *Smrt Smail-age Čengića u magjarskom prevodu.* U nakladi Franklinova društva u Budimpešti izašao je nedavno prevod uzvišene pjesni Mažuranićeve, od sveučilišnog profesora dra *Eduarda Margalicsa.*

Prevod je na žalost suviše ropski, uz to je po koji redak posve ispušten, a mnoga mjesta krivo shvaćena i s toga krivo prevedena.

Stih u „Agovanju“ n. pr.

Ljutit aga mrko gleda,
Gdje se *silom* divit mora,

glasi u magjarskom prevodu:

Mrko gleda ljuti aga,
Sladeć se u svojoj moći.

Agina prijetnja:

Popet ću ga nebu pod oblake
Tu nek plijen *vranom' vranu* stoji,

prevedena je posve krivo ovako:

Da ću i njeg vješat pod oblake,
Vranam plijen, *i on nek je vrana (!)*

Stih u „Haraču“:

Pod čadorom aga sjedi,
Ter izm'jenja tutum kafom,
Mrku kafu *duhom paklenijem,*

preveo je Margalics:

U šatoru sjedi aga,
Baciv lulu pije kafu,
Mrku kafu, *pakla mrklu dušu (?!)*

U zadnjem pjevanju krivo je preveden i sami naslov *„Kob“* sa riječju *„Riješenje“*, a u retku

Pak pristupi, ter mi *gataj* pobro!

glasi prevod:

Stupi bliže, pak *pogodi* pobro!

što je u očitoj opreci sa narednim stihovima, gdje dotičnik znade i *pripovijeda*, čija je to ponosita čalma, glava, okovana sablja, zlaćeno oružje i zlatno odijelo.

Ovako krivo prevedenih stihova imade sijaset.

U cijelosti dakle, više nego li vještinu prevoditeljevu, moramo pohvaliti njegovu dobru volju, što je nastojao, da upozna magjarski čitalački svijet sa umotvorom, u kojem su vanrednim uspjehom protkane zlatne žice klasičnog humanizma, dubrovačke knjige i narodne poezije.

Da prevodilac nije uspio u oponašanju jezika, koji je u originalu čas kratko-ledar, čas opet zanosnobujan, da nije shvatio izvorni narodni značaj, a da magjarski stihovi ne zvuče ni malo poetično: razlog će biti u tome, što se je prevodilac uz očit silan napor s velikom mukom više upinjao, da izkleše deseterce i osmerce, nego li da predoči pjesnikove misli i ljepote.

Za velik njegov trud budi mu svakako hvala i priznanje. —*i*—

* *Knjižica za mladino.* Ustanovila „Zaveza slovenskih učiteljskih društev. U Gorici. Tisak i naklada „Goriške tiskarne“. Izdaje i uregjuje *And. Gabršćak.* Ovo je 17.—18. snopić te vrijedne biblioteke, a sadrži: Tatarji na Moravskem, ali: Bog ne zapusti svojih služabnikov. Češki napisao *Jos. Ehrenberger,* poslovenio *S. G. ml.* i *Gozdne cvetke* od *Antuna Žagera* nadučitelja u Gorici. Cijena za sve 12 snopića jeste for. 2·40 na godinu. Preporučujemo ovu knjižnicu.

* *Jar. Kvapil: Oddanost,* pjesme. Poznati češki pjesnik Kvapil izdao je u vlastitoj nakladi zbirku pjesama, za koju kritika kaže, da nema doduše novijeh ideja, ko što ćemo to danas rijetko naći u lirici, ali u toj knjizi miriše duh prave poezije, iskreno i toplo čuvstvo. Ima tu trinaest pjesama, punih iskrenog čuvstva; i makar da ne donose novijeh misli, one su pune harmonije u formi i u zvuku, te im valja priznati trajnu vrijednost. U tome je upravo prva vrijednost ovijeh pjesama, od kojih su ponajljepše ove: „My vyšli mládím opilí…“ „Večerná písen“, „Návrat“ i t. d. Pomenuti pjesnik poznat je i kao vrstan dramatičar, te se nedavno proslavio jednim svojim dramatskim djelom. Ide u red najboljih mlagjih čeških pjesnika.

Kraljeva promenada.

Složio *Vuk.*

ka-	ži	mi-	ne	hra-	ka-	da	lju-
če,	du-	sli	da	ži	ni,	cu,	bit
še	pe-	hu,	va-	da	sr-	s'o-	ni,
ne	vi-	ži	tri,	on-	i	pa	ka-
da	vi-	da	ka-	pje-	kaž'	da	on
ci,	še	će,	te-	ku	sni-	mah,	vi-
Ka-	r'je-	ne	po-	sa-	na-	še	pje-
ži	jed.	vi-	Za-	ma.	pje-	va	ne

Zagonetka

od *Selima.*

Sa b sam otok
„ ć „ zgrada
„ g „ ljudski rod zatire
„ k „ nešto ukrivljeno
„ l „ visoka gragjevina
„ m „ bliza prijateljica
„ n „ životinja
„ p „ posuda
„ s „ bez repa
„ d „ pitanje.

Diagonalna zagonetka

od *E. pl. E.*

U prazna oka ove mreže umetni: *b, č, g, k, m, m, n, r, r, r, s, š, u, v.* Vodoravni retci naznačiće ti:

a				a	1. Mirogjiju.
	a		a		2. Ribu.
a		a		a	3. Bilinu.
	a		a		4. Zvijer.
a				a	5. Pokrivalo.

Geografska šala

od *Malvine.*

1. Sestre bi njegovale braću svoju, da su ova ljubeznija —
2. U jednoj velikoj gostioni naslonio konobar čelo na sto, pak zaspo ko pečen —
3. Kože ću ti kupit — reče jedan trgovac a za salo ni krajcara nedam, pa baš da imam milijuna —
4. Prigodom tisućogodišnje izložbe — kani magjarska da raspiše nagradu za žensku ljepotu.

U svakoj gornjoj rečenici nalazi se sakrivena po jedna varoš. Koja?

Riješenje narodnih zagonetki

od *Ali-Rize Dautovića* iz 13. broja „Nade“.

1. Bisage. 2. Vatra i lonac. 3. Plug. 4. Pčela.

Riješili: gg. Hifzo iz Bjeline i Buntić u Počitelju.

Riješenje konjićeva skoka

od *Peštanca* iz 13. broja „Nade“.

Slavan si Triglave,
care groma i trjeska!
Na glavi ti krune
tri od divna bljeska:

Kruna sunčnog zlata,
kruna srebra snježnog,
I dar Vila — kruna
od nevena nježnog

(Iz Vrazovih „Djulabija“.)

Riješili: gg. Šimun Popović u Konjicu, Mrkan i Bobara u Trebinju, A. Schneider u Seonici i „Pozdrav„ iz Trebinja.

Riješenje zagonetke

od *Selima* iz 13. broja „Nade“.

1. Budva. 2. Bradva.

Riješili: ggje Marija Kurolt u Begović kuli, Kristina Kersting u Kolima kraj Banjaluke: gg. David Dimitrović u Benkovcu, Buntić u Počitelju, Ali-Riza Dautović i Hifzo Mula Ahmetović u Bjelini, Marko Grgjić u Sarajevu, Mustafa Alić u Bos. Dubici, Karlo Kersting u Kolima kraj Banjaluke, Mrkan i Bobara u Trebinju, Ismet Kapetanović Gavran u Počitelju, „Pozdrav“ iz Trebinja.

Riješenje zbrajalice

od *Ivana Zovka* iz 13. broja „Nade“.

Rimski broj III valja potpisati pod arapski pak sabrati!

3
III
———
114

Riješili: ggja Marija Kurolt u Begović-kuli; gg. Ali-Riza Dautović i Hifzo Mula Ahmetović u Bjelini, „Pozdrav“ iz Trebinja, Buntić u Počitelju, David Dimitrović u Benkovcu, Ismet Kapetanović Gavran u Počitelju, Mrkan i Bobara u Trebinju i Petar Balić u Kninu.

Riješenje slovčane zagonetke

od *R. baruna Maldinija* iz 13. broja „Nade“.

Malta, **A**frika, **R**is, **U**na, **L**ivno, **I**lija, **Ć**up.

Marulić.

Riješili: ggje S. Stuparova u Otoku, Marija Kurolt u Begovićkuli, Zdenka pl. Špun-Strižićeva u Zagrebu, Marija Furlan-Josipova, N. Fiucekova i Vika Furlan u Sarajevu, Kristina Kersting u Kolima kraj Banjaluke; gg. Vladimir R. Bobarević i Petar Matković u Budimpešti, Šimun Popović u Konjicu, A. Schneider u Seonici, Mrkan i Bobara u Trebinju, Buntić u Počitelju, David Dimitrović u Benkovcu, Lovro B. Civran u Milni na Braču, G. Krečić u Kadinavodi, Ali-Riza Dautović i Hifzo Mula Ahmetović u Bjelini, Marko Grgjić u Sarajevu, Mustafa Alić u Bos. Dubici, Ašaša Šabinje u Osijeku, Karlo Kersting u Kolima kraj Banjaluke, Vicko Dorbić u Zadru, Ismet Kapetanović Gavran u Počitelju, Petar Balić u Kninu i „Pozdrav“ iz Trebinja.

Riješenje homonima

od *Malvine* iz 13. broja „Nade“.

Ala strašno *Dimitrije dimi, tri je* cigare za jedan sahat popušio.

Mati ja danas ne mogu u školu, jer *Matija* bolestan leži, pak nema ko da me prati.

Ljubomora je, moj dragi *Ljubo, mora,* koja bračni mir i pokoj ruši.

Ni kola ni saone nije naš *Nikola* s druma u potriemak spravio.

Prečasni! dobio sam danas pismo iz Sarajeva. *Mojsin* i *moj sin* najbolji su gjaci u zavodu.

Pazi, ne udari *o granu ti* glavom, jer ti inače nikada više *ogranuti* sunce ne će.

Riješili: gg. Mrkan i Bobara iz Trebinja, Šimun Popović u Konjicu i „Pozdrav“ iz Trebinja.

Dopisi uredništva.

M. M. u O. Vjerni svomu čisto literarnomu načelu, ne možemo štampati Vaše pjesmice. Rad pojedinih ličnosti, oglašenih na političkom polju, prati „Nada“ kao *javnu pojavu* u aktualno doba u svojoj „Smotri“.

Lovr. iz D. Na Vaše četiri pjesničke poruke ne možemo Vam jošte reći ni: da, ni: ne! Vi samo pjevajte, — „kad Vam duša pjeva“. *S. B.* u pjesničkom zanosu ni napinanje ne dokazuje, da bi *more* bilo: „divljenja ljudskog trajni uzrok“, pošto Vam je krilo ubrzo klonulo, a zadnja strofa odjeknula nekom moralnom didaktikom. To je sa svoga vida korisna želja, tek je oslabila pjesnički dojam. *„K tebi samoj!“* izvija se dosta slatko, nego pod konac izvrnuste njome u neki nervozni prkos, a to nije lijepo. *„Mislim na te!“* podsjeća nas na mnogo ljepšu narodnu popjevku te ruke, gdje na primjer nema nikako promašenih stihova, kao što su ovi Vaši:

Kad od kuće vani krećem,
Da se malko kud prošećem (!)
Mislim na te!

Najzad u četvrtoj pjesmici saznajemo i opet staru želju, gdje se pjesnicima hoće da su „ptica“, „cvijetak rumen ili plavi“ (svejedno!), „vjetrić nježni“, „angj'o čuvar lakokrili“. Ah i ti: cvjetići, ptice, vjetrići i čuvari! Manite se toga; ne može to da bude, a i kad bi bilo, brzo bi se svaki takav pjesnik metamorfoziro u ono, što je prije bio. Ostajte za to, samo — čovjek. Takovi pjesnici obično nijesu najgori!

Sadržaj.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 16. Sarajevo, 15. augusta 1896. Godina II.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu . . . . 6 for.
na pô godine . . . . 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

NJEGOVOMU VELIČANSTVU CARU I KRALJU

FRANJI JOSIPU I.

PRIGODOM PREVIŠNJEG ROGJENDANA U ODJEK VJERNIH SRDACA BOSNE I HERCEGOVINE.

Viribus unitis!

Vedra kruno!
Pogružen leži zloduh, skršena crna krila
Mrtva padoše zemlji. Genij silni i sjajni
Maslinu nosi mira, slavenska gdje je vila
Prosula najviš suza, najviš uzdaha vajnih.
Kuda je tugja šaka i ruka Kajinova
Krvave rila brazde, a jedna velika mati,
Žalobna crna ruha, bez svojih sokolova,
Patila teške jade, kako ih majka pati.
Biserni talas Save dugo je krvav teko
Od šumne Neretve vode daleko — predaleko.

Vedra kruno!
Šta li će blaga vila iz crnih onih dana
Na oltar čovječanstva mirovnu stavit žrtvu?!
Sablju li od mejdana, perna li buzdovana,
Il noć od četir v'jeka i jednu povjest mrtvu?!
Teško je, Bosno moja i zemljo Hercegova,
Jădala tvoja vila — srušeni tvoji miri —
Kada su slušala glase krvnih kraj biljegova
Zanosna braća moja u guslam i u liri,
Čagjio kad je barut miris ti lipin-cv'jeta,
Kukala kukavica rajskijem krajem sv'jeta!

Vedra kruno!
Dugo je genij svjetla vezanih ruku i nogu
Kraljevskih kraj grobova vukao teški čelik,
Molitvu tihu šapto velikom jednom Bogu,
Paštao gr'jeh otaca — strahotni taj spomenik
Na grobu živijeh ljudi! Dugo je, kruno vedra,
Besmrtnih mrtvih četa, bojovna povrh dima,
Ronila gorke suze, žedna da poji njedra,
Melem da rosom hladi žigove ranjenima...
...Mrko se mršti nebo krvava vrh vidika —
I mnoga kaplja krvi nije krv — mučenika!

Vedra kruno!
Ipak i bljesnu i grmnu! Grobovi pradjedova
Drhtnuše preporodom! Gube se magle sive;
Na timor zelenih gora žarka su planula slova:
Bog je prostio mrtvim, za to je spasao žive!
Genije onaj svjetli slobodnih eto uda
Ustaje gorda kroka, zlatnu da prede žicu.
Zuta ju prekide zavist i mržnja nekada luda,
Iznova on ju suče; nastavlja povjesnicu.

Vedra kruno!
Zlatni su plodovi mira. Divno li cvjeta grana
Tebi uz pr'jesto slavni, oče i gospodaru!
Više se sušit ne će; u osvit vedrijih dana
Svježija sve će cvjetat na svojem korjenu staru.
Svetim pod deblom ovim pružaju braća ruke,
Hvataju kolo staro momci naši i mome;
Sretan i velik svijet, što ga gojile muke
Ugagja divnu pjesmu: Svoj je došao svome!
Geniju svete pravde, narode koji kreće,
U oku bl'ješti suza, od milja i od sreće.

Vedra kruno!
Evo tu suzu dižem! U njoj se povjest taji,
Krvava povjest strašna, kojoj si melem bio.
Evo tu suzu dižem! U njoj se zora sjaji,
Maslina miri blaga, ogleda golub bio.
Silnom u skeptru Tvome alem je dragi ovo,
S kojega svjetlo bajno širnim se krajem hita,
Pri kojem čedo naše, to pile sokolovo,
Umnicu-knjigu uči, bolju budućnost čita,
A srca Tebi hrle, ljubi se ruka harno,
Dok povjest ljudskog roda gleda Te blagodarno!

Silvije Str. Kranjčević.

U službi.

Pripovijeda *Joca Nikolajević.*

(Nastavak.)

XVIII.

12. oktobra.

Stvar se dalje razvijala veoma brzo. Pred nekoliko dana bijaše Isaija Čukulić osugjen radi učestvovanja u krivokletstvu. Stigla ga zaslužena kazan. On je istina prijavio utok proti presudi, ali više nije mogao da ostane glavarom. Vlast ga prisilila da preda upravu.

Kod predaje naišlo se na pronevjerenje. Blagajnik je rukovao općinskijem novcem bez ikakova nazora, jer Isaija od neprestanih terevenaka ne dospijevaše da nadzire rad svojih saradnika. Blagajnik je nekamo pobjegao, a vlast uzaptila imanje Čukulićevo.

Odjednom je i Isaije nestalo, kao da je u zemlju propao.

Nekoliko dana po tome poruči mi stari svećenik, da dogjem do njega, da mi ima nekih važnih stvari da pripovijeda. On da ne može do mene doći, jer je nešta bolestan.

Starca nagjoh u sobi, sjedeći u naslonjači. Lice mu bijaše bljegje nego obično.

„Sjedite, kćeri, reče mi, pa razgalite lice. Došao je zeman da propjevati možete. Dugo ste, sirotice moja, i tugovali.“

„Ah, časni gospodine, odgovorih. Stvar bi se uslijed utoka Isaije Čukulića mogla da odugovlači još mjesece, a tako dugo će mi srce tužno biti.

„Sve je gotovo, nastavi čestiti svećenik. Budite samo radosni. Istina nešta će pomutiti radost plemenitog vam srca, ali to neka vas ne uznemiruje, jer vi nijeste ničije nesreće skrivili. Pročitajte najprije ovo pismo, a onda ćemo se dalje razgovarati.

Bješe pismo pobjegloga Isaije Čukulića.

„Časni gospodine i uzor-čovječe! — pisaše nesretnik. — Kada vam ovo pismo na ruke stigne, mene već ne će u životu biti. Sam sam sebi izrekao presudu. Htio sam da pobjegnem ispred pravde, pa sam utekao preko granice; ali me ovdje spopalo takovo očajanje, da sam se sam na sebe zgrozio. Kakav sam ja čovjek! Živio sam megju ljudima tako plemenitim, da sam i sam, kad bih se bio u njihov primjer ugledao, mogao da se oplemenim. Nu mjesto toga, ja sam pošao stazom, koja me je do ovoga dovela. Otjerao sam od sebe onako plemenitu ženu, koja me je samo mogla izvesti na pravi put, da se nijesam bio oglušio njenim savjetima. Nego postupanje sa mnom, smatrao sam, kao da hoće na uzdi da me drži, čega u svojoj pokvarenosti nijesam mogao da podnosim. Pa onda zar nijesam mogao da se ugledam u vas, zar nije mogla da me dirne plemenitost ostalijeh?! Ta ja sam još plemenitost progonio. Upropastio sam onako plemenita mladića, ucvijelio onu krjeposnu djevojku... Pa šta sam od svega toga imao? Ništa... Za što sam bio takav čovjek? Odrastao sam u lagodnosti, otišao u varoš, da se izobrazim, pa ne imajući nikakove postojanosti, upao sam u rgjavo društvo i mjesto da sam postao valjanijem čovjekom, postao sam raspuštenikom, kome nikakova vrlina nije sveta bila, koji je ismijavao plemenitosti drugih, dapače i progonio ih... Sve mi je to sada došlo na pamet, ali dockan. Kome sam ja bio od koristi? Je li moj život imao kakove vrijednosti? Sve me je to tako potreslo, da osjećam, e u meni više nema jakosti, da dalje živem.

„Moje je imanje uzapćeno, ali jer je moj pokojni otac bio predostrožan, pa polovinu prenio na moju ženu, ne strahujem za njenu budućnost, a to me u mome velikom jadu barem ponešta tješi. Budite joj na ruku, pa nastojte, da se pronevjerena svota plati, a da se imanje ne krnji. Dalje javio sam sudu, da odustajem od utoka i sve sam priznao i umolio, da se o tome izvijesti onaj čestiti mladić, a i vi sami budite ljubazni, pa ako vam je poznato boravište Kuzmana Vasiljevića, javite sudu, kako bi ga mogao izvijestiti, da je nevino stradao.

„Sada vas molim oprostite mi, a ujedno umolite i one, kojima sam toliko tuge i stradanja prouzrokovao, da mi oproste. Pomolite se Bogu za moju grješnu dušu...“

Kada sam pročitala ovo pismo, veoma me raztužilo.

„Kukavan čovjek,“ šapnuh.

„Kukavan, zaista, reče starčić. Pokajao se, priznao pogrješke svoje, pa mu se mora i oprostiti. Praštate li mu?“

„Da, praštam bijedniku.“

„A ja sam, nastavi tužnim glasom starac, očitao molitvu za upokojenje njegove duše.“

„Dakle zaista si je oduzeo život?“ upitah potreseno.

„Da malo prije stiže mi poštom zvanično uvjerenje, da se je....“

Čestiti starina ne mogaše da dореče. Težak uzdah iz staračkih grudi reče mi ono, što njegova usta ne mogahu.

„Znade li Marija za tu nesreću?“

„Teško. Javiću joj, da dogje, da primi ono, što ju po pravici zapada, a vi ćete odmah javiti Kuzmanu Vasiljeviću, da se s njega sprala ljaga, koja je bačena nepravo na karakter njegov.“

„Kako ću da mu javim, kada je njegovo boravište nepoznato?“ upitah, gledajući starca.

On nastavi:

„Saznali ste stvari, koje su vas se neugodno dojmile, a sada je red, da saznate ono, što vas samo obradovati može. Ele počujte me:“

„Poslije onog neugodnog dogogjaja, dogje k meni Kuzman Vasiljević i saopći mi, šta je odlučio bio. Ja se na prvi mah trgnuh, ali kada mi iznese razloge, koji ga na taj korak pokrenuše, rekoh mu: Tako Kuzmane Vasiljeviću. Vi radite, kao časan čovjek. Ne ćete li mi reći, kamo ćete?

„Za sada ni sam ne znam“, odgovori. „Kada se negdje nastanim, javiću vam.“

„Nije li vam žao odavle otići“ upitah ga. Ne veže li vas baš ništa, što vam je teško pregoriti?“

Kada sam mu to rekao, navuče mu se oblačak tuge na čelo. Stajaše, gledajući preda se, a da nije ni riječi prozborio. Da ga izvučem iz neugodna položaja, rekoh mu:

„Vasiljeviću! Vi ljubite ilovačku učiteljicu?“

On me pogleda i prošapta: „Da!“

„I vi ćete, rekoh mu, da ju ostavite u neizvjesnosti?“

„To me najviše i boli, odgovori turobno. U ovakovu stanju ništa joj reći ne mogu, a ostaviti ju bez ikakove zaštite, opeta je teško. Trebao bi neko da je krijepi, u potrebi da je i štiti. Kada bi vi htjeli, da joj zaštitom budete, bilo bi mi lakše ostaviti ovaj kraj.“

„Drage volje, rekoh. Dok sam ja živ, ne strahujte za nju. Niko joj ništa na žao učiniti ne smije.“

„Hvala vam. Ja sam primiren, jer ona ostaje u sigurnoj zaštiti čestita čovjeka.“

„Ne će li vam, upitah ga, rastanak s tom milom djevojkom biti težak?“

„Hoće, dakako da hoće, odgovori nemirno; ali ću se opasati svom snagom, da joj svoje slabosti ne odam sada, kada tome vrijeme nije. Bog zna, šta će sa mnom biti, pa je ne će ništa vezivati, ni mira joj narušavati.“

„Kuzmane Vasiljeviću, rekoh, kako će se to dobro dijete rastužiti, kada joj saopćite namjeru svoju, ta ona vas ljubi!“

„Bog zna!“ prošapta.

„Znam ja to, znam, odgovorih mu. Vi ste njoj mio, a u tome nema ništa rgjava. I jedno i drugo dobro odabraste...“

„Još jednom hvala Vam na vašoj dobroti, progovori tužni mladić. Zbogom!“

Zaželih mu sretan put i skoro vigjenje.

„Po godine dana ne dobih od Kuzmana Vasiljevića nikakove vijesti, te sam se već počeo za njega pobojavati; ali nakon po godine pisao mi, da je u glavnome gradu, da je dobio mjesto kao saradnik kod nekijeh novina. „Pružila mi se, pisaše mi, prilika, da djelujem riječi mrtvom, kada nijesam mogao živijem slovom i dobrijem primjerom, pa to mi i jeste neka utjeha... Šta radi Melanija? Pišite mi o njoj, ali joj ne odajte moga boravka. Tà ja sam osramoćen čovjek, a dok je ta ljaga na meni, treba da skriven ostanem.“

Još je tamo. Evo vam njegove adrese, pa mu odmah pišite. Kada dobije od vas, koju još uvijek jednako žarko ljubi, radosnu vijest, njegovo će veselje dvostruko biti. Idite sada svome domu, pa mu pišite, a ja ću da pišem sudu i Mariji. Pohodite me sjutra. Nešto sam slab, a kad ste vi kod mene, razgovorićete me, a vaša mladost učiniće, da ću se povoljnije osjećati.“

Pisala sam Kuzmanu Vasiljeviću. Bješe to dugo pismo, a nakvasila sam ga suzama, kojih nijesam mogla zaustaviti da teku. Nestrpljivo očekujem od njega odgovor. Možda će mjesto toga on sam doći. Bilo ovako ili onako, javiću ti. Melanija.

XIX.

1. novembra.

Dugo sam očekivala odgovor od Kuzmana Vasijevića. Bijah tako uznemirena, da nigdje nijesam pokoja mogla naći. I ko zna, kako bi bila to vrijeme proživjela, da nije došla moja mila sestra Marija; s njome u društvu lakše sam mogla snositi neizvjesnost i očekivati glase od Kuzmana Vasiljevića.

Ona je došla pred desetak dana.

Sjedila sam baš kod starca svećenika, koji je još uvijek ponešto bolešljiv. Vani bijaše krasan jesenji dan. Starac me veselo razgovaraše.

Najednom stadoše kola pred kućom.

„Pogledajdete, kćeri, reče mi, neko je došao.“

Meni nešto taknu u srce. Da nije Kuzman Vasiljević?!

Skočih veselo k prozoru. S kola silazaše ženska, odjevena u crninu.

Poznadoh — Mariju.

Pohrlih joj u susret.

Padosmo si u naručaj i obje proplakasmo.

„Tužna moja sestro, rekoh joj, davno li te željkovah.“

„Davno, reče ona. A što ti plačeš? Sada si sretna, a u tvojoj sreći blažiću i ja svoju nesreću.“

„U mojoj sreći? rekoh. Bog zna, hoću li biti sretna.“

„Hoćeš, hoćeš, reče ona, poljubiv me u čelo. I vrijeme je već da se s tugom rastaneš.“

Uvedoh je u sobu. Starac joj se obradova, a poslije pozdrava počeše razgovor o uregjenju imovine.

Marija se bješe mnogo promijenila. Lice joj još bilo tužnije, oči uplakanije, a crna kao gar kosa prevučena srebrnim nitima.

Ona će ostati podulje ovdje. Službe se nije konačno odrekla, nego je dobila dopust po potrebi, dok ne uredi imanja svoga.

Od toga časa bijasmo uvijek zajedno, a njeno društvo bijaše mi tako milo, a i tako potrebno.

Napokon mi stiže i knjiga od Kuzmana Vasiljevića.

On mi pisaše:

„Mila sestro! Mnogo sam lijenčario. Meni nema života bez službe. Potražio sam mjesto

i danas putujem u Pavlovce. Izabrao sam onaj kraj, gdje naš narod najviše propada. Meni se hoće rada, a tu mi je lijepa prilika, da korisno upotrebim još ovo nekoliko dana. Kada sve ovdje u red dovedem, pohodiću taj kraj, da se pozdravim sa svojim milijem prijateljima."

To pismo nije u mome srcu proizvelo one radosti, što sam očekivala. Dapače riječi „još ovo nekoliko dana", veoma me uzbuniše.

Pobojah se, da minuli dogogjaji nijesu narušili zdravlja Kuzmana Vasiljevića i da on sam osjeća, da mu je život na isteku.

Rekoh to svećeniku.

On se blago nasmiješi i reče mi:

„Ne gubite strpljenja i ne ubijajte se sumnjom. On je takav čovjek. Njemu je najpreče da vrši dužnost, koju mu njegovo unutarnje osjećanje nalaže. Najprije drugima da koristi, a onda da se oda nježnijem osjećanjima."

I Marija me tješi, ali ja se sve pobojavam, da se moji snovi nikada ispuniti ne će i da me još teška, teška tuga očekuje. Možda se i varam, ali stvar se ne razvija onako, kako sam si umišljala, pa mi to ne podaje nikakove utjehe.

Eto, mislila sam, da ću ti moći javiti radosnu vijest, a mjesto toga opet se pred tobom tužim. Pa ne mogu drukčije, kada mi nada blijedi. Moliću se Bogu, da me čuva, slušaću utjehe svojih prijatelja, pa ako mi ne sine sunce sreće, vršiću svoju dužnost, dok se bude moglo. A kad klonem, možda s onu stranu groba budem utješena. Ako ti skoro ne uspišem, znaj, da mi se nije sreća nasmiješila, da su mladi snovi moji propali, da me je nada prevarila. Ne žalosti se s toga, tako je zar sudbina dosudila... Tvoja Melanija.

(Svršiće se.)

Fingal.

Osijanova epska pjesan u šest pjevanja.

Preveo *dr. A. Tresić-Pavičić.*

Pjevanje II.

Sadržaj:

Sjena Krugala, koji je pao u prošloj bitci, prikaže se Konalu, te proriče da će Kutùlin biti potučen u bitci. Konal to saopći Kutùlinu, te ga nagovara da se izmiri sa Svaranom: ali je Kutùlin zbog svoga glasa i časti nepomičan u odluci da nastavi boj. Svane jutro. Svaran nudi Kutùlinu sramotne uvjete mira, a ovaj ih odbije. Započne bitka, i traje neodlučna nekoliko vremena, dok napokon radi bijega Grumala ne razbiju Lohlinci Erince. Kutùlin i Konal uzdrže neprijatelja, dok se razbivena vojska povuče. Karil povede irske vojnike na obližnju goru, gdje skoro dogje i Kutùlin, koji otkrije na moru brodovlje Fingalovo, što je jurilo prama Erini. Pade noć i on ga izgubi s vida. Kutùlin tužan i žalostan što je bio potučen, misli da je to kazna, jer je bio, nekoliko vremena prije, ubio svoga prijatelja Ferdu. Karil da mu pokaže kako ne moraju slijediti zle posljedice, ako prijatelj nije bio hotimice ubijen, pripovijeda epizodu o Konalu i Golvini.

Pod starim stablom, u potoka šumu,
Konal je ležo. Uzdržo mu glavu
Mahovit kamen. Na pustari Lene
On ču glas noći, urličući grozno.
Daleko on je ležo od junaka,
Sin mača bo se dušmana ne boji.
U svojem miru gledao je junak,
Gdje brda crven zagajio plamen.
Na zraki ognja sjedio je Krugal,
Koj vogja bješe jučer poginuo
Od Svaranove ruke, al ko junak.
Ko mjesec mu je, kad zapada, lice,
Od'jelo su mu oblaci s brežuljka,
A oči do dv'je sv'jeće, što se gase.
Na prsih mu je crna rana zjala.
Tad reče jaki Konal: „O Krugale,
Dudgalov sine, koji si glasovit
Na gori srna, što si tako tužan
I bl'jed, štitova, razbijaču jaki?
Od straha nikad probl'jedio nisi!
A što si tužan?" — Ronio je suze,
Pak pruži bl'jedu ruku na junaka.
Svoj slabi glas on tiho dignu, sličan
Vjetriću Lega, trstikami plodna.

„Moj duh na mojih, Konale, brežuljcih,
A t'jelo je na pržini Erine.
Već nikad ne ćeš s Krugalom govorit,
Nit njegve stope na pustoši naći.
Ko vjetar Kromle ja sam lagan, idem
Ko sjena magle! O Konale mili.
Ja vidim oblak smrti, mrk se vrti
Vrh polja Lene. Pasti će Erinci.
Sa polja sjena, moj Konale, bježi!"
Ko mračan mjesec iščeznu u mraku
Zviždećeg vjetra. „Stani, reče Konal,
Ah, stani, crven-tamni prijatelju.
Opočini na zraki sa nebesa,
O sine Kromle vjetrovitih magla!
U kojoj spili samotna ti kuća?
Koj zelen-vršak tvog počinka mjesto?
U ršumu te nikad čut već ne ću?
U šumu gorske struje? Ni kad vjetra
Slabići sinci, preko puste lete,
Od živa oka jedva zamjećeni?"

Milousti se Konal tada dignu
U grohotnome oružju i udre
Po bučnom štitu. Kutùlin se zbudi,
I reče silni gazda bojnih kola:
„Kroz moju noć što ide Konal? Mogoh
U žamor noći bacit svoje koplje,
I Kutùlin bi plako prijatelja.
Govori, sine Kolgara, tvoj savjet
Ko sunce neba sv'jetli." — „Semov sine,
Odvrati vogja, duh Krugala dogje
Iz svoje spile. S'jevale su bl'jedo
Kroz njegvu sjenu zv'jezde. Glas mu bio
Ko žamor tihe udaljene struje.
On, glasnik smrti, govori o tamnoj
I uskoj kući! Mir zaprosi, vogjo
Erine, il bježi preko puste Lene!"

A vogj će na to: „On to tebi reče,
Prem kroz t'jelo mu bl'jede zv'jezde sjahu?
U tvojem uhu šaptao je vjetar!
Il ako sjena Krugala je bila,
Što ne sili ju doć pred moje oči?
A što ne pita, gdje je njegva spila,
Stan sina vjetra? Ja bih mačem bio
Glas našo, sjenu zborit prisilio!
Al ne valja ti vijest, moj prijane!
On danas bješe ovdje; nije mogo
Na onu stranu gore odmah otić!
Pa tko mu tamo nav'jesti naš poraz?"
Tad Konalova reče mudra riječ:
„Po oblacima dusi lete, jašu
Na vjetrovima, počivaju skupa
U spilam, gdje no o smrtnicim zbore."

„Nek zbore tamo o svim smrtnicima,
Al nek ne zbore o vogji Erine.
Nek u tim spilam zaborave mene!
Ja ne ću bježat pred Svaranom! Ako
Ja moram pasti, dizat će se meni
Moj spomenik u slavi budućnosti!
Na mojem kamu proliti će lovac
Bar jednu suzu; tuga će se sviti
Na bujne grudi milene Bragjele.
Ne bojim se ja smrti nego b'jega.
Ko pobjednika vigjao me Fingal![1])
O tamna sjeno gorska, k meni dogji,
Pokaži mi se na nebeskoj zraci,
U svojoj ruci moju smrt pokaži,
Ni tada ne ću bježat, sine vjetra!
Sad hajde, sine Kolgara, i udri
Po štitu, koji med kopljima visi.
Nek podignu se moji bojovnici
Na ratni poziv u bitku Erine.
Prem Fingal kasni doći s vojskom silnom
Svog olujnoga otočja, moj druže,
Sad u boj, umr'jet u junačkoj bitci!"
Zaori tutanj na daleko. Odmah
Ko val na žalu ustaše junaci.
Ko hrašće oni na pustoši staše,
Kad hladan vjetar duva, hrašće šumi,
A vjetar zviždeć nosi suho lišće.
Visoka glava Kromle sivo strši
U oblacim; na moru jutro drhće.
Omòta magla vojsku Inisfele.

Kralj smogjo-tamnih štitova tad viknu:
„Hej, ustanite sinovi Lohlina!
Erinci bježe pred oružjem našim,
Progonte ih po poljanama Lene!
O Morla, hajde Kormakovom dvoru,
I reci nek se Svaranu predade,
Prije neg mu narod sigje u grob, prije
Neg otokom mu gluhi muk zavlada."
Ko galebova jato, koje vali
Sa žala dignu, digoše se oni;

A žamorahu kano tisuć struja
U Kone što se sukobe dolini,
Kad posl'je burne noći, u cik zore,
Razviju dolom vrtloge, i šume.
Ko vrh brežuljka travnata, pod jesen,
Oblačine se mrke gone, tako
Namrgogjene uzastopce idu
Lohlinske vogje. Prolaze pred kraljem
Ko jelenovi ponosni sa Kone.
Na kralju bl'jeska štit ko noćni oganj
U pustoši, kad tvrdo zemlja spava,
A putnik gleda duhove po zraku.
Tad vihor s mora gustu maglu progna,
I zasinuše Erinski junaci
Ko na igalu morski grebenovi,
Što pokažu se stranome mornaru,
Kog šiba vihor, te od zime drhće.

„Otigji, Morla, reče kralj Lohlina,
I ponudi im mir, i uvjet kaži
Što Svaran nugja kraljevima, kad se
Pred njegvim mačem njihov narod prigne,
Kad mrtav junak na bojištu leži,
I po polju se čuje jauk djeva!"
Visoki Morla, Svartov sin, tad ode
I ponosito koracajuć dogje,
Pa modrookom Kutùlinu reče:
„Svaranov mir ti primi, koj on nugja
Svim kraljevma, što mačem puk im satre.
Erine predaj zelen-polja, ljubu,
I kuju: tvoju ljubi bujnih grudi,
Što krasno diše; i kuju vjetra bržu;
I tim pokaži slabost svoje ruke,
Pa živi — priznav Svarana za kralja!"

„Svaranu kaži, srcu oholosti,
Da Kutùlin se nikad ne predaje.[1])
Ja njemu dajem mrke vale mora,
A njegvom puku grobe na Erini.
Tugjinac nikad uživati ne će
Mog ljuven čuvstva sjajnu sunca zraku.
Pred brzonogom Suvom ne će bježat
Nijedan jelen na Lohlinskih gorah!"
„O tašti gazdo kola, reče Morla,
Žar s kraljem hoćeš bitku? S onim kraljem
Od mnogih šuma te sagradi lagje,
Pa može morem i tvoj otok vući?"
„Na riječi od mnogih slabiji sam, Morla,
Al ovaj mač se nikoga ne boji.
Erina mora Kormakova biti
Dok žive Konal i Kutùlin. Konal,[2])
Med ljudim prvi, čuješ r'ječi, Morle;
Pa zar ćeš jošte pomišljat o miru?
Što pr'jetiš smrću, ti Krugalov duše?
Otvori ragje svoju zračnu kuću,
Da u nju ugjem, sjena puna slave!
Oh, u boj! u boj! sinovi Erine,
Ko mrki dusi u olujnoj noći,
Na dušmanima zagrmite mrakom!"

Urličuć grozno, divlje, tad se sali
Noć bitke, kano magla u dolinu,
Oluje kada navale na tihu
Nebesa svjetlost. Kutùlin se prvi
Pred vojskom kreće u oružju, kano
Pred oblacima duh, kad meteori
Okružuju ih ognjem, mrke vjetre
U ruci nosi. A Karil daleko
Sa bojnim rogom po pustoši buči.
Uzvija pjesme glase, svoju dušu
U dušu hrabrih boraca pretače.[3])

„Sad Krugal gdje je? — Zapjevaše usta[4])
Pojasta —. Leži u zemljici crnoj.
Sad n'jema stoji soba zvučnih čaša.
Oh, kol je tužna njegva ljuba! Tugja
U dvoru svoga vaja. Al koja j' ono
Što kano zraka sunca se zal'jeće
Med mrke čete? To je miloljubna
Degrena, ljuba mrtvoga Krugàla.
U vjetru kosa prši, oko joj je
Crveno od plača; glas joj tužno krešti.
A Krugal ti je bl'jed i studen, jadna!

---

[1]) Najveća se sramota čini junaku, da ga Fingal vidi potučena. Čustvo časti i ponosa tako je visoko u Kutùlina, da bi se reklo, više nije moguće uzveličati tako nijednog junaka. Ali Osijan ovim riječima Kutùlina na krasan način uzdiže Fingala.

[1]) Osijan je upravo uzoran u kratkoći i jakosti govora. Ove riječi Kutùlina nemaju nikakve nadutosti; ali su silne, te izvrsno oslabljuju nadute i brutalne riječi divljega Svarana.

[2]) Kako je plemenit ovaj odgovor! Sva se plemenitost ovog eposa vidi u ovim riječima. Oni hoće da umru ili da obrane sirotana i njegovo kraljevstvo. Tako plemenitog cilja nema ni Ilijada, ni Enejida. Koliko je pak tankoćutnosti u Kutùlinovim riječima, to će svak na prvi mah opaziti. Kutulin spominje najprije Konala, a onda sebe. Oni tako poznaju jedan drugoga, da premda je jedan za rat, a drugi za mir, ipak ni časka ne mogu posumnjati jedan o drugomu, da su spremni umrijet za pravicu. Isto je tako plemenit upit Kutùlinov Konalu, da li će još misliti za mir. On znade da Konal za mir više ne može biti, kada su tako sramotni uvjeti; s toga ovaj upit ne može uvrijediti Konala, nego je samo nekakovo obodrenje na boj, koje se kasnije u zanosu prelije u nagli poziv vojske na bitku.

[3]) Već sam spomenuo u raspravi o Osijanu, da su bardi u bitci pjevanjem potpirivali hrabrost junaka. Oni su bili i neprijatelju sveti, te nije bilo nikakvog straha da ko u njih dirne, ko ni danas u vojnike, koji kupe ranjenike.

[4]) Ove su Osijanove apostrofe tako nenadane i ganutljive, da nam se čini kao da smo prisutni činu, da vidimo stvar, koja se dogagja. Takovih apostrofa nemaju drugi pjesnici.

VIRIBVS VNITIS

NJEGOVO VELIČANSTVO NAŠ CAR I KRALJ

FRANJO JOSIP I.

(Najnovija slika po osnovi *E. A. Čeplina.* Izradio *W. Leo Arndt.*)

U spili gorskoj njegvo t'jelo leži.
Potiho, on se uhu približava,
Pak slabim glasom, poput zuja pčele,
Il sutonskijeh muha, nešto šapće.
Gle, jao, eno pala je Degrena,
Ko oblak, koj se u prozorju nagne!
Lohlinski mač u njenom boku stoji.
Kairba, pade, ona, što no čežnjom
Uznosila ti misli mladih dana!"

Kairba divlji tužnu pjesmu čuo.
Ko okeanom kit tad žamoreći
Kroz vojsku srnu, mrtvu kćerku vidje,
I kopljem probi jednoga Lohlinca.
Zaori jača bitka na sve strane.
Ko sto v'jekova u šumam Lohlina,
Ko vatra u borju na sto gora; tako
Užasno, groznom bukom, krvnim poljem
Sad groh'ću čete satrvenih ljudi.
Kutùlin kosi ko sjekavce ljude.
Erinu Svaran pretvara u pustoš:
Sad ubi Kraha, sad Kairbu, dupčast
Što ima štit; za uv'jek Moran zaspa;
A Kaolt drhće izdišuć: krv teče
Niz bijelu grud mu, žutu kosu vlači
Po prahu rodne grude, gdje je prije
Tol često gozbu dao, često digo
Glas harfe, dokle skakahu oko njeg
Od milja psi, a za lov mladi druzi
Popravljahu se tetive i luke.

Sve dalje Svaran juri kano struja
Što dolom bucne, pak brežuljke male
Za sobom vuče i kotrlja hridi.
Al preda nj stade Kutùlin, ko gora[1])
Što oblak hvata; bore se oluje
Nad njenom glavom obraslom jelići,
A tuča bije hridi; ona tvrda,
Nepomična pod sobom dol zaklanja.
Kutùlin tako zakloni Erince
Med tisućami. Kano gorski vrutak
Krv teče iz grla hripljućih junaka.
Al ko na suncu snijeg, uskos svemu,
Na oba krila topi se Erina.

„Erine sinci, viknu Grumal, Lohlin
Pobjegjuje, a mi što prkosimo
Ko trstike oluji? Bježmo, bježmo.
K brežuljku srna!" Pobjegnu ko jelen
Pred psom, a koplje ljeskalo se za njim.
Sa kukavicom pobježe ih malo;
Na Leni drugi hrabro pogiboše.
Sa kola, što su nabita dragulji,
Kutùlin hrabri svojih vigje poraz.
Tad ubi jednog silnoga Lohlinca,
Pak brzo reče Konalu: „O prvi
Med smrtnicima, ti izvježba moju
Smrtonosnicu desnu! Premda sinci
Erine bježe, mi ćemo se borit.
Na ono šumno brdo ti povedi,
Karile, našu vojsku potučenu.
A mi ko hridi ovdje ostanimo,
O Konale, zakrilimo bjegunce."

Na sjajna kola tada Konal skoči,
Pak oba štite napr'jed podigoše;
Ko mračni mjesec, po zv'jezdanom nebu,
Kad tamno kolo kroz oblake vlači,
A ljudi s grozom očekuju m'jenu.
Sifàda brdom hrže, Sronal frče,
Za kitom kano vali, za njima se
Lohlinci gone. Na hridinu Kromle
Povukoše se žalosni i tužni
Erine r'jetki sini, kano šuma,
U kojoj požar bjesnio sa burom;
Tu i tu koje mračno stablo stoji,
Ni listka na njem vjetrić ne uzvija.
Osamljen stoji Kutùlin pod hrastom,
Okreće oči šuteć, prisluškiva
U bujnoj kosi vjetar; kad al eto
Gdje ide Moran, istražitelj mora:
„Gle, lagje, lagje — viknu — otočana!
Već ide Fingal, med smrtnici prvi,[2])
Koj štite krši. Valovi se pjene
Pred crnim provam! Jarboli sa jedrim,
Ko silne šume, što zamata oblak!"
„Oh, vijte, reče Kutùlin, oh, vijte,
O vjetri, što no žamorite bučno
Uz otok magle! Dogji, kralju Selme,
Da tisućama dušmana smrt dadeš!
Ko jutarnji su oblak tvoja jedra,
Moj prijatelju, tvoje lagje svjetlost
S nebesa, ti si stup nenadna ognja,
Što milo sv'jetli u pustoši noću!
Moj Konale, oh, što su prijatelji
U tuzi mili! Al već noć se mrači,
A gdje je sada Fingala brodovlje?
Tu probavimo vrijeme crna mraka,
Tu dočekajmo mjesec sa nebesa."

I opet vjetri šumom šume, gorski
Potoci s hridi buče, kiša ovi
Sve vrhe Kromle, kroz leteći oblak
Crvene zv'jezde trepte. Mrko stoji,
Kod potoka, kom šuma odjekuje,
Erine vogja; do njega je Karil.
Kutùlin reče: „Nesretna je ruka,
Oh, nesretna je ruka Kutùlina,
Otkada ubi prijatelja Ferda![1])
Oh, Ferda, Ferda, ko sebe te ljubljah!"

„Al kako pade, Kutùline, kako
On hrabri junak? Spominjem se dobro —
Tad Konal reče — spominjem se sina
Plemenitoga Damna; bješe visok
I l'jep ko duga." „Ferda, od sto gora
Gospodar, bijaše došo s Abiona.
U Murskom dvoru učio mačevat,
I prijateljstvo Kutùlina steko,
Na lov smo skupa išli, često skupa
Prospavasmo u pustoj gori nojcu.
Devgala bijaše Kairbaru ljuba,
Te bješe bogat livadam Erine.
Ljepote svjetlom ona bješe kitna,
U srce bješe kuća oholosti,[2])
A ljubila je Ferda, sunca zraku
Med mladosti, pa Kairbaru reče
Devgala bijelih ruku: „Daj ti meni
Polovicu svog stada; jerbo više
Ja ne ću ostat u tvom dvoru, s toga
Podijeli stado, mrki Kairbare."
„Na gori neka pod'jeli Kutùlin,
Kairbar reče, moje stado. Njegva
Grud pravde jeste s'jelo. Hajde,
Ljepote, hajde, nesugjena zrako!"
Ja odoh, stado pravedno razd'jelih
Još osta jedan sn'jegob'jeli bičić,
Kairbi dah ga, njena srdžba planu!

„O Damnov sine, krasotica reče,
Kutùlin mi je rastužio dušu,
Ja moram čut za njegvu smrt, il Lubar
Vrh mene teć će. Moja bl'jeda sjena,
Obl'jetajuć te, tužiti će uv'jek,
Rad uvregjena mog ponosa rane.
Il Kutùlina probij, ili moju
Grud talasnu!" „Vaj, moja ljubo, — reče
Rudasti mladić, — kako? Kutùlina
Da ubijem? mog vjerna prijatelja?
Da na nj mač dignem?" Tri je dana ona
Pred vogjom suze lila; četvrtoga
On reče da će pozvat me na mejdan:
„Sa prijateljem borićn se, draga,
Oh, da bih pao od njegova mača!
Zar sam bih mogo ići po brežuljku
I Kutùlinov gledat grob?"

Na Murskom
Mi pobismo se polju. Mači naši
Uklanjali su rane. Puzali su
Po kacigah od ocjeli, po štitu.
Devgala gorkim sm'ješkom reče Ferdu:
„Tvoj mač je slab, o zrako mlada sunca!
Za čelik n'jesu još godine tvoje!
Od vogje bježi! on je hrid Malmòra."
Na oku mladca pomoli se suza;
I pentajuć mi reče: „Prijatelju,
Štit više digni, brani se od mača
Svog prijatelja. Duša mi je mutna
Od boli, jerbo najvećega moram
Junaka ubit, najboljega druga."
U pukotini hridi kano vjetar
Ja uzdisah, mač podigoh visoko,
I pade zraka bitke, Kutùlinov
Najbolji drug, a Kutùlina ruka,
Od kada junak pade, nesretna je."

„O sine kolâ, ta je priča tužna,
— Karil mu reče — ona moju dušu
Unatrag vodi, u davna vremena:
Ja često čuh o Konalu, koj ubi
Ponajmiliju dragu svoju ljubu.
Al ipak uvj'ek bitke je dobivo,
A pobjeda na njegvom bješe maču."

„Iz Albiona bješe Konal; gospar
O sto brežuljka. Njegvi jelenovi
Iz tisuću su hladnih vrela pili.
Na lavež njenih pasa ječalo je
Sto klisurina. Njegvo lice bješe
Čeznuće djeva, smrt junaka ruka.
U jednu on se zaljubio djevu,
U l'jepu kćerku silnoga Konlàha.
Ko zraka sunca med ženam je sjala;
A kose bjehu gavranovo krilo.
U lovu vješte njene kuje bjehu.
Na vjetru s luka tetiva joj zviždi.
Na Komala okrenula svu dušu,
I često čežnjom sretoše se oči.
U lov zu išli skupa. Sretne bjehu
Tajinstvene im r'ječi, pune meda.
Al Grumàl mrki knez Ardvèna tamna
Zaljubljen bješe u nju. On je bdio
Nad inokosnim njenim koracima
U pusti; dušman nesretnog Komàla.

I jednog dana lovom umoreni,
Kad magla bješe drugo društvo skrila,
U spili Rone sastaše se dragi.
Tu Komàl često danke boravio,
I oružjem je spilu nakitio.
Sto kožnih štita, sto čelik-šljemova
Tu visijaše. „Tu počivaj, on će,
Galbino mila, ove spile sunce.
Na vrhu More jedan jelen stoji;
Ja idem, al ću vratiti se odmah."
„Ja strepim, reče ona, od mrkoga
Grumàla, mrtvog dušmanina moga.
On može doć u spilu. Oružana
Počivaću; oh, brzo, dragi, dogji!"

Za jelenom on ode. Konlahova
Kći htjede njegvu iskušati ljubav,
Te nježno t'jelo oboruža teško,
Pak izigje iz tamne spile Rone.
Za dušmanina svoga on je uze;
Uskipi srce, smrknu se u licu,
Nategnu luk i smrtna str'jela prhnu,
Galbina pade u krv. On ko mamen
Doleti, stade milu zvat Galbinu;
Al pusta spila odgovora ne da.
„Oh, gdje si, dušo, gdje si?" Opazi je,
Izvuče str'jelu iz hlaptiva srca:
„Galvino moja! moja dušo, ti si?"
Na njene grudi pade. Nesretnike
Nagjoše lovci. On je od tad uv'jek
Brežuljkom išo, uv'jek tamnu kuću
Obilazio svoje mrtve ljube.
Brodovlje mora dogje. Borio se
I pobjegoše stranci. Tražio je
Na bojnom polju smrt, al niko silnog
Komàla ubit ne mogaše. Baci
Daleko štit, i udari ga str'jela
U hrabre grudi. Uz milu Galbinu
Sad junak spava, na žamoru žala!
Mornari vide grobove zelene,
Kad ljuljaju se vrh valova norda.

Nazdravica.

Laćaj čašu žive željo moja,
Nije suhim zlatom okovana,
Al' amanet jedini nam to je
Naših davnih opjevanih dana!
Gledaj vino — tisuće iskara —
Pa se žare kao krvca vrela,
Što je stari ludo istočiše,
A žig njezin još nam nasred čela.

Prvu čašu! Kome?... Reci, lane, —
Ta za našu krasnu domovinu!
Pusti jadnu, neka dušom dahne,
Skoro c'jelu ispismo u vinu.
Da joj Bog da toliko v'jekova,
Koliko se za nju prazni čaša,
Vječnost bi se pred njom postidjela,
Vječnost zemlja zvala bi se naša!

Ta imade toliko sirota,
Što no drhću s nevolje i glada —
Ti si, ranče, srca milostiva,
Ti bi svima olakotit rada.
Znaš li što su sitne najezdice,
Krv što sišu najbližega druga?
S tugje smrti piju dah životu,
Svoja radost — stotinama tuga.

Gdje su naši mladi naraštaji,
Nova snaga klonulome žiću?
Gdje se sije, mora što da klije,
Drač i korov i od sebe niču.
Biće odsle kao i dosele

---

[1]) Ova je prispododa mnogo ljepša, mnogo umjesnija i naravnija, nego ona u XII. pj. st. 701. Eneide:

Quantus Athos, aut quantus Erix, aut ipse coruscis
Cum fremit illicibus quantus, gaudetque nivali
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.

Takva se prispodoba ne pristoji Eneji, već kakvome kiklopu ili gigantu poput Svarana.

[2]) Fingal još ne će doći, ali pjesnik mora da napne očekivanje; a Fingal će doći u mnogo zgodnije vrijeme.

[1]) Najuzvišenija je tankoćutnost, kada se čovjek i s nehotičnih grijeha kaje.

[2]) Već sam ovu metaforu spomenuo u raspravi o Osijanu, ali ovdje moram upozoriti čitatelje na majstorsku karakteristiku ove ohole žene. Koliko takovih taštih žena nagoni svoje muževe na nedostojna djela!

[3]) Velika tuga nema mnogo riječi ni jauka: „Curae leves loquuntur, ingentes stupent".

Plemenitih ko i niskih misli:
Pa nit klono s niskog plemeniti,
Nit su niski s plemenitih svisli.

Jedan put nam sudba udarila,
Dosta po njem nasadila trnja;
Sve što dublje ronim u budućnost,
Čini mi se, sve je pusta crnja.
Al još nikad nisam suzna oka
Naspram rajske podigo visine,
Još se nikad uzdah ne otkide:
Bože, nek me gorka čaša mine!

Ispij, zlato; — osmrtnica ovo
Nek mi bude pjesmam zakopanim!
Bôno čedo za grob se i ragja,
Čemu zdravim da ga sokom hranim!
Mramorna ti nešto dršće ruka!
Neka prošli osjećaji sniju,
Nov se žiću otvara nam vidik,
Nove misli, nova čuvstva kliju.

Ogrli me, živa željo moja,
S čela tvoga vječno sunce sije;
Metni ruku na grud pomlagjenu,
Slušaj srce — kako za te bije!
Gledaj oko, suzom orošeno,
Pa goneni, što se u njoj krije:
Čišća suza nego angjeoska,
Duše u njoj splinule se dvije.

Ogrli me, davno uzdisanje,
Skupa ćemo po trnju i cv'jeću;
Skupa ćemo med i čemer piti,
Skupa d'jelit nesreću i sreću.
Ogrli me, ispij do dna čašu,
Nazdravicom nek se drugi kiti —
Ispij šutke, neka djela zbore,
Najbolje je mučati pa — piti.....

Tugomir Alaupović.

Jači je Bog od svakoga.

Pripovijetka iz prošlosti. Napisao *Edhem Mulabdić.*

(Nastavak.)

VI.

Sjutri dan osvanu ponedjeljak. Žene navališe Zaim-begovim na mubareć (da čestitaju), i da vide mladu, ma da su je djevojkom sto puta vidjele. Mlada stajaše uz duvar, obučena najljepše, pa kad bi koja sjela govoreći: „Mašallah, mašallah!" da se mlada ne ureče, ona bi je poljubila u ruku i opet na svoje mjesto. Zaim-begovica se — da je kabil (moguće) — rastopila od veselja, pa se odazivala i primala čestitke suznih očiju, a sluškinje trkale pripremajući šerbe i kahvu.

U drugoj je sobi sjedio Zaim-beg. Njemu su dolazili rogjaci njegovi na mubareć. Mlada išla, te i njih izljubila u ruku, a oni je darivali: koji dukatom, koji mahmudijom ili jigrimilukom. Zaim-beg sastavi kod sebe Omer efendiju i još trojicu rogjaka da obave vjenčanje. Sva trojica se zaputiše kadiji. Kad kadija saznade: za što su došli, dobavi muhtara curine mahale, uze od njega muhur, te im izdade nićah-teskeru. Odavde se zaputiše imamu. Imam ih dočeka lijepo, te na temelju kadijine nićah-teskere učini dovu i vjenča Almasu za Asima, a oni odatle krenuše Zaim-begu, davši i imamu što je njegovo.

Žene su neprestano dolazile i odlazile, a to se nastavilo i sjutri i preksjutri dan, te onda već malo smalaksa. Zaim-beg se tada lati spreme za pira. Ono vele: kad se čovjek ženi, kad kuću gradi i kad zemlju kupuje, da mu Bog pomaže, pa je Zaim-beg to znao i ni malo nije vodio brige, već razdriješio kesu, a rasturio momke po pazaru, pa se tu kupovalo maslo, med, jaja, tukci i t. d. I Asim se našao u poslu. On je svaki čas išao u čaršiju i kupovao koješta u trgovaca, te nosio kući, a od kuće opet nosio terzijama mjeru ili kakva fina svilena platna, širit i sjajni gajtan. Taka se priprema činila deset dvanaest dana, a onda kad se sve zgotovilo, uvedoše Užičku Fatu, čuvenu aščiju, koja se nije stidila metnuti jemek (jelo) mnogom paši i veziru.

Počevši u subotu radila je Fata sve do petka sa pomagačima i pripremalo se tu jela, koja su trebala više vremena. Radilo se tu brižno, al sve u veselju i razgovoru. Mlada se već malo obikla, pa bi i ona, nemadavši kakva posla, izašla u mutvak (kuhinju) i gledala, što se tu radi. Nekako je to s ponosom promatrala, znajući da je ta sva sprema zbog nje same. U takoj bi se prilici gdje kad susrela sa svojim gjuvegijom, pa se ne bi znalo: koje bi se više od kog zastidilo i bježalo.

Kad Zaim-beg u petak u jutru saznade, da je jemek gotov, dade svom jednom subaši na komadiću papira dvanaest imena napisanih, da ih subaša taj dan sazove, da dogju u subotu na ručak. Na tu su sofru sazvani sve siromasi, begu poznati ljudi, a u nedjelju su odregjeni već malo bolji gragjani, u ponedjeljak još zgodniji kao trgovci, a tako i u utorak, a u srijedu bi imali sjesti bezi i memuri, te na pošljetku četvrtak dvije sofre žena.

„Selam ti je Zaim-beg, da mu sutra dogješ na ručak!" — govorio je subaša kad bi kog našao — i tako ih je sazvao u petak sviju. Dok je subaša sazivao svoje na ručak, hodali su muhtari i dijelili murasele (pozivnice) momcima, koji su kure pali. Zaim-beg baš sjegjaše sa Omer efendijom na dućanu i razgovaraše o piru, kad mu se približi muhtar, pruživši mu muraselu. Beg sav u čudu izdrelji oči u muhtara:

— Šta je to?

— A eto murasela! — odvrati muhtar.

— Ma kome?

— Bogme Asim-begu tvom.

— Asimu?!

— Ja.

— Ma kakvu Asimu, po Bogu brate, kad dijete nema još ni devetnaest godina?

— Bogme, beže, ja ne znam, — udalji se muhtar dodavši: ja sam dužan samo predati muraselu.

Beg ostade iznenagjen. Okrenu se Omer efendiji, pa će sav u čudu:

— Vidi ti te nepravde, po Bogu brate! Ovo je onaj kanaim (nevjernik) uradio. Čuo, gdje sam dijete oženio, pa uz inad (prkos).

— Pa Boga ti, ne brini se! — poče ga rogjak tješiti. — Ta komisija ne će dati kad bi on i prekršio red i pravdu, da se tvoj sin upiše pod „kaf".

— Ta i ja se uzdam u Boga i u pravicu; već mi je muka gdje ga baš sad zovnu, kad sam ga oženio!

Zaim-beg se promijeni. Nestade onog veselja, a nastupi briga. Skoči odatle i ode kući, ne znajući ni sam za što. Kod kuće nagje sve u prijašnjem veselju, te bijaše zazinuo da kaže ženi za muraselu, ali znadijaše, da će sve možda u plač udariti, pa će se onda i njemu još gore stužiti. Za to opet ode u čaršiju. Hodao je po čaršiji i sjedio u kahvi kao otrovan. Jarani ga tješili, al ne bi fajde.

— Ne brinem se ja, što će moj sin otići u asker, — govorio je on prijateljima; — dok on kusne iz karavana (vojnička posuda za jelo), otići će njih stotina drugih, a ni kajmakamu ne bi lahko bilo; već je meni muka i čini mi se uprav neko ruglo, da mu ovamo na piru sofre sjedaju a on da tegli kuru. To još nigdje na svijetu nije bilo.

— Eh, pa ne će je ni tegliti, molim te; — razgovarao ga jedan. — Ako oni budu upisivali pod kaf sve jedince, skupiće ih dvije — tri stotine, a od nas se ne će više od dvadeset i četiri momka.

— Ta to je ašićare pizma, — drugi će. — Nego najposlije, ako i to čudo bude pa ga upišu mimo nas svijet pod kaf, a on još po nesreći izvuče punu, ima fala Bogu i bedela (zamjenik). Beg se malo utješi, te pred akšam ode kući, sazvavši Omer efendiju na sijelo.

Pred veče se sleže silna svjetina iz nahije. Pozvano je možda 6—7 stotina momaka, a svaki je uza se vodio nekog od rodbine: oca, brata, amidžu ili staru majku, da pokaže na komisiji, da on nema nikog više u kući. U Zaim-begovoj se kući već saznalo, da je i Asim pozvan na kuru. Sva čeljad bijahu žalosna, a neki i plakahu. Zaim-beg ih uze tješiti, da se oni ne boje, da se najposlije može i bedel naći, te ih malo umiri, al ne povrati starog veselja.

VII.

Ruždija se bijaše već u petak ispraznila, te se sećije u velikoj deshani (soba za skupno učenje) prostrle čohom i sve uredilo, da se u subotu ranim jutrom može otpočeti joklama.

Sunce se još ne bijaše ni iza brda pojavilo, kad komisija posjela i otpoče. Kajmekam je u pročelju, do njeg s desna kadija, a s lijeva jedan bimbaša, koji je na kuru došao. Do ovih sjeli članovi medžlisa, onda pisari, muktari i knezovi. Seljaka pred ruždijom čitava vojska, a selo, koje bijaše na redu prvo, napunilo araluk (hodnik). Kad bi koji seoski momak unišao u ovaj skup zvaničnih ljudi, spopao bi ga neki strah sa stidom pomiješan, te bi mu gore bilo, neg da bi ga s mjesta zametnuli askerskom šoćom. Pa sad u takom strahu valjalo mu je odgovarati na pitanja sad ovoga sad onoga: Kako ti je ime, kako se zoveš, odakle si, koliko ti je godina, koga imaš u kući, i t. d.? Sve to bilježili nekakvi troji pisari, te bi tada cijela soba zanijemila nekoliko časaka. Ako bi se vidjelo, da bi se momku zatvorila kuća, kad bi otišao u asker, ili da bi star otac ili majka bili muhtač (potrebni) drugom, tad bi se momak pustio; al, ako se vidjelo, da mu kuća ne bi osjetila, što bi on otišao u asker, ako je on imao još braće, tad bi kajmekam viknuo „kaf". Kaf bi se zabilježio u tefteru kod njegova imena crvenom tintom. Njemu je valjalo kašnje tegliti kuru, te već kakve bude sreće: punu, da ide u asker, ili praznu, da ide kući. Gdjekada bi u komisiji nastala prepirka za kog momka, jedni bi rekli da se upiše pod kaf, a drugi da se pusti. Taki bi se slučaj riješio glasanjem. No i sam je kajmekam mnoge propuštao, jer od 700 momaka trebalo ih je pod kaf 120, a od ovih će tek 24 u asker, a ostali kući, kao i oni, koji nijesu ni upisivani pod kaf.

Glave ne dignuvši, radila je komisija sve do podne, a kod Zaim-begove kuće opet sve bilo zabavljeno mećući prvu sofru.

Na sahat pred podne počeše dolaziti pozvani ljudi. Na avlijskim vratima, širom otvorenim, dočekivao ih jedan momak, a na konačkim opet drugi, te bi ih uputio uz basamake, gdje bi ih onda dočekao Zaim-beg. Pošto se popi kahva, počeše metati sofru. Jedan momak polijevao na ruke, drugi dijelio peškire, treći sterao sofra-bošču i povalio na nju sofru. Donesoše puno rešeto samuna na pola izrezanih, te pošto razdijeliše i kašike, metnu se prvo jelo: *čorba s lokumicama.* „Bujrum!" — viknu Zaim-beg, a oni počeše kusati, pošto se spustiše niza sećiju i zaokružiše oko sofre.

Mašivši se kašikom svaki po dva — tri put, prestadoše dalje kusati, koliko zbog pristojnosti, toliko i s toga, što je na vrata ulazila čitava vojska sahana (bakreno sugje s jelom), pa se ljudi štedili. Jedan momak diže čorbu, a drugi metnu *dolmu,* pirinčem nadjevenu tuku. Iza ovog se sad izmjenjivalo slano jelo sa slatkim. Metnuše *halvu,* pa onda *potkorice hurmaliju, burek, paluzu, baniju, sutliju, lukovice, kalufe, truljavu ciganćad, gjunlare, repu s mesom, keške, pilav,* i *šljivo-hošaf* kao zahladu. Momci su ih sve dvorili držeći maštrafe (čaše) s vodom, a beg ih svaki čas nudio, da jedu. Jedva da su se po dva put mašili hošafa, kad hodža, koji se tu megju njima morao desiti, diže ruke i poče dovu a ostali amin. Poslije dove digoše momci sofru, i rastrebiše sve, pa počeše opet dijeliti kahvu.

— Kamo, koji ste kahvedžija, zvač, kam' ko će za aščiju kupiti? — reče hodža, pošto popi kahvu. Izagje kahvedžija, koji je dijelio kahvu; subaša, koji ih je zvao; a treći, što će aščiji kupiti. Ljudi se latiše kesa pa dadoše svaki po nešto, te onda poustajaše i razigjoše se. Beg ih isprati do avlijskih vrata.

Ovako se otarasila prva sofra, a ovako isto i ona sjutri dan u nedjelju, pa i u ponedjeljak, te osvanuo i utorak. Kad ljudi, koji su pozvani tog dana, počeše dolaziti na ručak, ne nagjoše u konaku Zaimbega, ni sina mu, već ih tu dočekivao subaša. Joklama se svršila s nahijom, te taj dan počela kasaba. Za to je Zaim-begu valjalo sa sinom biti u ruždiji i čekati rede, da izigju na komisiju.

Pošto se joklajsa nekoliko momčadi iz Zaimbegova džemata, dogje reda i Asimu, te oni unigjoše. Beg je sto puta bio u ovakom medžlisu i sudio i odlučivao o sudbini drugoga; al sad kad se nagje pred ovom komisijom, zaokupi mu dušu neka tjeskoba. Osjećao se nekako ponižen, jer nit se ko tače ni mače spram njim, kao što je to prije bivalo, već on sad stajaše pred njima kao kakav osugjenik. Ni selama ne umjede nazvati, već stade do vrata, a sin do njega.

Pisari ispitaše Asima kao i ostale momke: ime, prezime, rodno mjesto, starost, koga ima i t. d., pa iza tog zamuknu sve u cijeloj dvorani.

— „Kaf!" — dreknu kajmekam i prekinu ovu tišinu.

— Jest kaf! — potvrdi mu bimbaša.

— Dušmani, valja da su se zdogovorili — pomisli beg u sebi, pa vatreno prozbori:

— Ako je pravo, bimbaši efendi, upišite i mene i ako caru treba toliko askera; ali ja mislim, da se treba obazrijeti i na kuću: ko u mene ostaje!

— Nije pravo! — davranisa se Omer efendija, — dosta smo ih jedinaca propustili ispod kafa, pa treba, da i njeg pustimo!

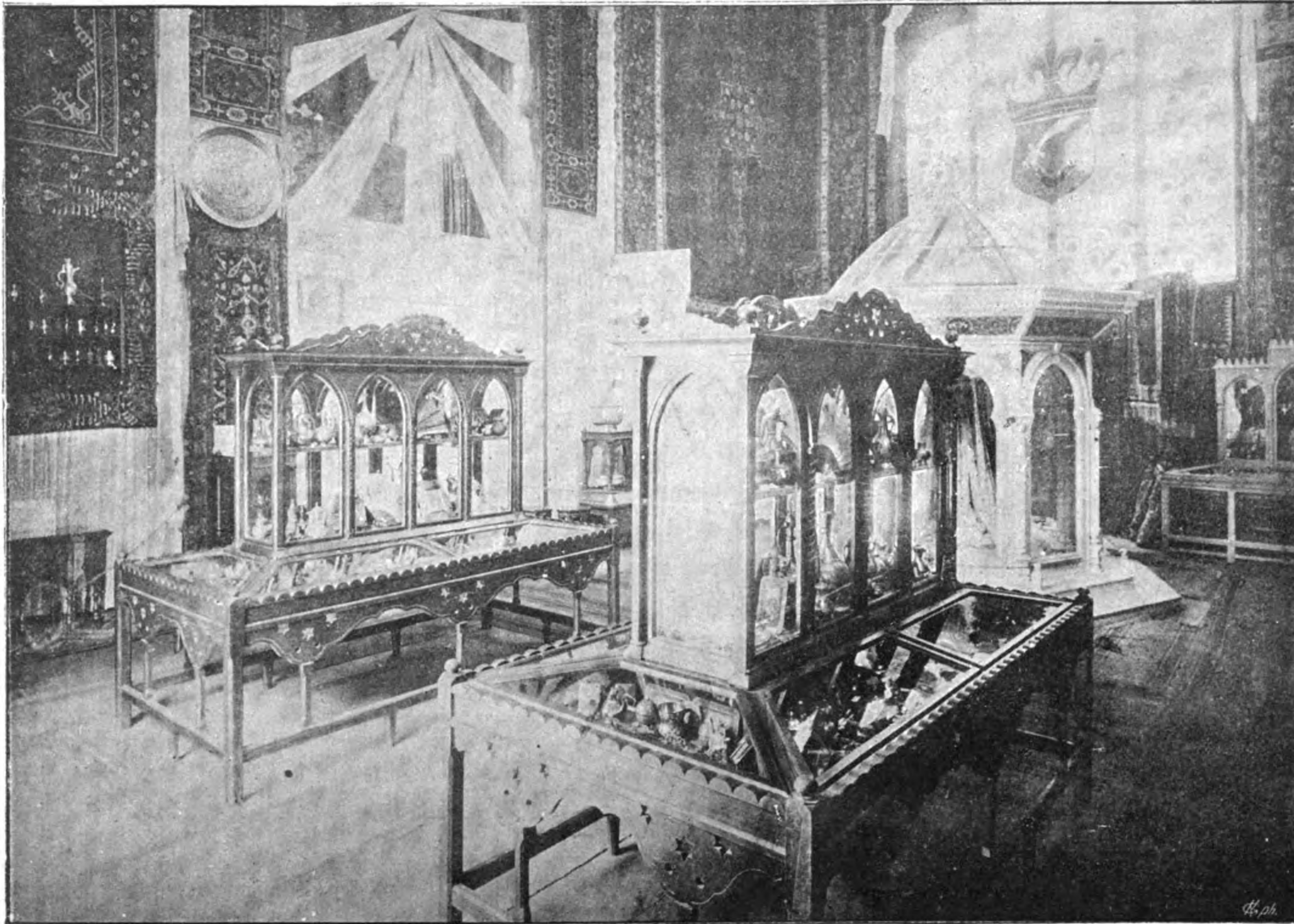
— Caru treba askera! — viknu kajmekam izdreljivši oči u Omer efendiju, a Zaim-beg more i bedela naći, kader je!

— A ne će mu se kuća zatvoriti, ako mu sin ode, — opet će bimbaša, — a kad je kader bedela naći, onda svakako treba da ga upišemo!

— To nije ona carska pravda, — dreknu Zaimbeg, da je zvonilo u sobi, — kojom se vi ovuda megju nama razmahujete, neg je to na me mržnja i pizma! — Nije Vas niko zvao ovamo na svagju! — dočeka ga kajmekam; — ako Vam nije pravo, tužite mutesarifu!

— A vi ga pišite! — planu beg, — zapalo vam je; al' ja se uzdam u jedinog Boga, da vam moj sin ne će kusnuti iz karavama.

To beg izusti, pa ne čekavši druge, lupi vratima, a sin za njim. Pisari učiniše svoje i upisaše Asima

Dvorana za umjetni obrt u bosansko-hercegovačkom paviljonu u Budimpešti.

pod „kaf“, a od cijelog medžlisa, u kom bijaše osim Omer efendije još 5—6 Zaim-begovih „srčanih“ prijatelja, niko ni usta ne otvori. Dvojica ljudi začepiše usta svjema i nadjačaše sve. Bilo ih je istina koji bi nešto rekli za Asima, ali su naslućivali, da je baš „prava želja“ kajmekamova, da se on upiše, pa se bojali, ako što reknu, da će im kajmekam zamjeriti, ili ih možda još i iz medžlisa istjerati.

Beg dogje sav uzrujan u konak. Čeljad saznadoše šta je bilo na joklami pa sve briznu u plač. Mišljahu, da je to već gotovo. Neka pametna žena pokušavaše da razgovori Zaim-begovicu, te joj govoraše: da može biti sreće da Asim praznu (kuru) izvuče; al je ona sirota dočeka: „Ah draga sestro, dušmani će metnuti sve pune, pa šta ćeš onda?!“

Sjutri dan u srijedu valjalo je dočekati najprve ljude na sofru, a u kući bijaše sve kao otrovano. Zaim-beg je pokraj sve svoje muke dosta držao do obraza, te ni po što ne bi kabulio, da što god bude krivo. Sofre su se metale na sahat pred podne, a kako u ovoj sofri bijahu gotovo sami memuri i odlični ljudi, koji su bili u medžlisu na joklami, to se ručak oteže do podne. U podne dogjoše pozvani svi zajedno. Sofra je metnuta i dignuta u najljepšem redu, samo je jedno falilo, a to je: nije bilo veselja, kog bi trebalo da bude. Beg je svaki čas nudio ljude da jedu, htio da ih zabavi kakvim razgovorom, al uprav nije znao šta da govori, već da bi o kuri. I svaki, ako je i progovorio koju, držao se u nekoj opreznosti. Nekako pri kraju sofre zaturi se razgovor baš o kuri. Ljudi sažaljevali Zaim-bega, a grdili kajmekama; a zašto i oni nijesu ustali protiv njega, to niti oni kazuju, nit ih ko pita za to. Tom prilikom saznade beg, da će se joklama danas svršiti, te će se sjutra tegliti kura. To ga još gore ožalosti, kad mu na um pade, da će mu u sina baš za jedan dan biti i ženski pir i kna i da će on tegliti kuru. Ma da je bio uvjeren, kao i ostali svijet, da je to prava osveta od kajmekama, ipak mu se to činilo kao neko ruglo. To ga strašno satrlo pa je ostao u konaku, pošto se ljudi razigjoše, sav satrven.

I u ženskoj kući bijaše velika pometnja. Sjutra je pozvano na pir oko 40 žena biranijeh po gospodstvu. Samo ženskinje veli, da je lakše dočekati na sofru dvadeset ljudi, nego li ciglo pet žena, a u kući sad tolika pometnja. Pa i sama aščija bila k'o izvan sebe: trebao joj nož, a ona spopala kašiku; htjela u nešto da metne masla, a ona udrila vodu ljevati. Zaim-begovica kršila prste i jadikovala, a mlada se tušila od plača. Žene, koje su pozvane, počele slati „pite“ i na njima darove. Trebalo je dati ovim sluškinjama, koje su to donosile, njihov bakšiš, al' ko će još to držati na haturu u ovakoj pometnji! Sluškinje odlazile mumljajući, što im se izjalovilo, čemu se već odavna nadale.

Zaim-beg nekako predura do akšama, a tada dozva Omer efendiju k sebi na večeru, da malo posjede i da se s njim razgovori, jer mu se bijaše plaho stijesnilo. Pošto klanjaše akšam, sjedoše njih dvojica i uz njih Asim za večeru. U taj se čas oćuti nekakva gudnjava uz basamake i na vratima se pojavi mal-mudir. Zaim-beg protrnu sav. Mal-mudiru nije bilo u običaju da dolazi u ovo doba, pa s toga beg vidje da ima nešto.

— Hajr-ola? — davranisa se Omer efendija.

— Hajr inšallah! — odvrati ovaj. — Došao sam da vam s nogu kažem neku novost.

— E? — izvališe ovi oči.

— Evo baš sad nam dogje *emernama sa sandžaka*, da se svaki asker, ko izvuče punu, može otkupiti, ako dade u haznu sto žutijeh dukata, pa mu onda ne treba tražiti bedela niti ići u asker!

— Ama vjere ti, je l' to istina?

— Sjutra ćete čuti i telala, kad vikne!

— E Boga mi jesi za muštuluka! — oporavi se nekako Zaim-beg.

— Jest, jest. Ja znam da će vam biti drago, jer ako bi vam po čem ustrebalo..... znate već kako je teško bedela naći, te se svrnuh, da vam kažem.

— O fala ti, brate, uzdaše Zaim-beg, kad si se potrudio; a drago mi je, Boga mi, sve jedno k'o da su mi ga posve pustili.

— Hodi da večeramo! — dosjeti se Omer efendija; — i ne zovemo te, čoeće!

— Ne mogu, čekaće me djeca kod kuće. Ej vallah!

— Ej sahatile, Allah emanet! — vikao je beg sav ushićen, prateći memura niz basamake.

S ovog im veselog habera prisjede večera. Beg otrka u kuću i ohaberi ženskinju tu veselu vijest, pa se vrati Omer efendiji. U čeljad udari neko veselje i živahnost. Što nijesu danas u onoj pometnji mogli svršiti, toga se sad latiše; i negdje iza jacije odhuknu aščija Fata:

— Ne sutra, već sad ako hoće sad žene nek idu, ja ih se ne bojim, što im ne će biti sve pod tamam!

(Svršiće se.)

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

(Nastavak.)

Tolstoj je tankouman psiholog, ne gubi se u krivom idejalizovanju zla; razumije kako nastaje grižnja savjesti iza zločina.

Ana misli, kako da sve to popravi. Ali ne nalazi spasa, nego ako ostavi ljubavnika i muža, te pobjegne sa sinom. Ali joj muž zapovijeda da ostane u obitelji, da je prokuša i pedepše. U njoj nastaje grozno nesaglasje; borba se rasplamti.

Promišlja, kaka bi joj bila žrtva ostaviti društveni položaj, da se pokaže svakomu kao *izgubljenica*. Ovdje se pokazuje na vrhuncu Tolstojeva psihologija u analizovanju i razvijanju one strasti, koja postaje sve to više zamršenija. Ali da se upozna bolje Anino duševno stanje, treba ocrtati ukratko značaj njenog ljubavnika i značaj muža joj.

Vronski je lijep mladić, obdaren gvozdenom voljom, gotov da nadvlada svaku poteškoću tek da postigne odregjenu cijelj. Bijaše sastavio nekoliko pravila života, ali ih ne osniva na čvrstim moralnim temeljima. Tražio je naslade, a ne mislio na posljedice, možda škodne i za drugoga. S toga bez grizodušja ostavi Kitu, te pristane uz Anu, ne toliko možda što bi ju ljubio, koliko da uspije svojom gvozdenom voljom, biva da učini tu krasnu i divnu ženu svojom ljubovcom. „Dosta je bilo, kako on mišljaše, biti elegantan, velikodušan, srčan, veseo, podavati se strastima i ismijavati sve ostalo, ismijavati one, koji su mislili da je čovjeku dosta živjeti s jednom ženom, da djevojčica ima biti bezazlena, a žena sramežljiva, da treba dobiti zalogaj kruha a platiti dugove — i druge bedastoće slične ovima.“ Pošto se nije brinuo za idejale, nije ih tražio niti u drugome. On nije ljubio Aninu dušu, nije mario ni da je upozna, dosta mu je bila ljepota i sila strasti u te žene, pak se naslagjivao, misleći da bi ga ova ljubav prisililа da se bori suprot nebrojnih društvenih poteškoća i javnog mnijenja. Uživao je stavljajuć na kušnju svoju energiju i volju.

Ovo je značaj Vronskoga.

Borba suprot javnog mnijenja ubrzo se pokaza na vidjelo. Njegova majka, brat i svi bijahu u brizi zbog odnošaja s Anom. Svak je žalio i svojta i tugjinac ozbiljnost tijeh odnošaja. Društvo koje je, svojim konvencijonalnim zakonikom, htjelo zamijeniti kršćansku moralnost, ne osugjuje zlo, jer je „zlo“, pače ga odobrava, kad se učini za inad i licemjerstvo; ako se nasuprot učini iz smjelosti, iskreno osugjuje ga. Vronski je morao da znade ovo, ali on je zaboravljao, da kao član društva treba ili da se podrže zakonima ili izigje iz njega, kao što se izlazi iz kakova kluba, kad se ne će da vrše zakoni i pravila na kojima se osniva. Kasnije, istina, htjede da to učini, te predloži Ani da bježe, tek u tome ga više dira i nagoni na to ono žalosno stanje, nego vlastito uvjerenje. A kad Ana ne htjede da bježi, čudi joj se i ne razumije kako to da ne može zaboraviti sina; na to ne bi bio on ni promislio. Ovo dokazuje, kako je slabo poznavao Anin duh, kako je malo mario da je upozna i kako se je zadovoljavao samo njezinom ljepotom. U ostalom čini mu se da je tako bolje, jer se on ne osjeća jakim da žrtvuje svoju budućnost i svoje zvanje tij ženi.

Aleksij Aleksandrović Karenjin bi teško sablažnjen zbog dogogjaja na trkalištu. Do tada je mislio da bi grješna ljubav Anina po vremenu iščezla, pa je s toga proslijedio životom kao i prije, scijeneći da će se žena ipak povratiti da živi u obitelji. Zadovoljavao se je samo time, da spase površnu spoljašnost svoje časti i ne dopusti Vronskomu da mu dolazi u kuću. Koliko on, toliko Ana zlo su radili što se uzeše; oni se nijesu brinuli za naravne zakone, što trebaju za sreću bračnog sjedinjenja, za izmjeničnu vjereničku ljubav, te s toga bijahu kažnjeni, pošto nijesu vršili taj zakon. Sjetiše se toga kad bijahu već upropašćeni, kad Ani nije preostalo drugo do smrt, a i njemu isto tako smrt, ona neizbježiva — moralna.

Karenjin bijaše čovjek, te je odrastao u hladnom krugu, krugu bez ljubavi i bez čuvstava. Još kao mladić pošao je megju birokraciju, samo da steče sjajan čin. S toga je cijenio da mu je dužnost uzvisiti se nad slaboće čuvstava, te slijediti samo razbor. Ne ćuteći u sebi sile čuvstva, nije mislio da može ono ni u drugome planuti. Naprosto bijaše on jednostavan,

A. Kovalski: Pri veselom povratku.

valjan i radišan činovnik, koji je uvijek vršio svoju dužnost. Kad se sjeti pogibije, u koju bijaše privelo čuvstvo njegovu ženu, ne brine se baš mnogo, scijeneći da to spada na religijozno polje, te da je to unutrašnja stvar, što pripada savjesti pojedinih osoba, a ne općim obiteljskim poslovima. Mjesto da traži kako će spasti ženu iz mora poremećenih čuvstava, ljubeći je srdačno, muči je suhoparnom logičnom strogošću, da joj dokaže da je radila zlo, te joj opetuje: *Ja sam tvoj muž!* Vidi da tako ne će ništa postići, tek ne umije drukčije, pak za to odluči ustrajati u *statu quo*, bojeći se sablazni, koju bi prouzrokovala rastava braka. Od žene traži samo da prekine odnošaje s Vronskim. I ako se, radeći ovako, ne odalečuje od ideja religioznih dužnosti, za koje ne mari, ipak se tješi, misleći, da ni s ovog pogleda ne može da ga se osudi, jer tako pušta ženi slobodu i priliku da se popravi. Ali Ana i Vronski ljube se nadalje. Karenjin shvati napokon da takav život ne može postojati, te ne znajući drugog lijeka do rastave, ide u Moskvu svomu odvjetniku, da uredi stvari. Megjutim se dogodi fakat, koji promijeni stvar.

Dok on boravi u Moskvi, Ana smrtno oboli, u porogjaju i poziva ga, da moli oproštenje prije nego umre. On dogje k smrtnoj postelji svoje žene, a prizor što se razvija u ovaj tren megju njim, Anom i Vronskim, možda je najljepši u cijelom romanu.

Pisac nam pokazuje iznenadnu izjavu svega onoga, što je dobro u srcu čovječjem, te što se nikada tako lako ne uništava. Vidimo Anu, u kojoj je nekad rasla ljubav za ljubavnikom a mržnja za mužem, poniznu umiljatu i pokajanu, gdje grli sijedu glavu čovjeka, kojega je toliko uvrijedila. Vidimo ovoga čovjeka hladna, bez srca, gdje je sasvim ganut čuvstvom ljubavi i oproštenja prama svojoj grješnoj ženi. Ipak, čovječje je srce tako stvoreno, a Tolstoj pokazuje da ga veoma dobro poznaje. Svak se može podići na visinu pravog dobra, da se oslobodi, bilo i za jedan tren, od ropstva svojih vlastitih nagona; a da nije tako, život bi bio nemoguć. Zlo je da je malo ljudi sposobnih da se uvijek uzdrže na toj visini, a ti bez sumnje nijesu ni Ana ni njezin muž. Ana, ma koliko i prezirala muža, ipak je najzad morala pripoznati ono što je pravo i pravedno. Ona mu zadade bol, a ćutila je i prije grižnju savjesti, dok je još tražila da sakriva grješne odnošaje s Vronskim. Ćutila je to i kad je govorila Vronskomu, da bi ona na mjestu muža svoga taku ženu na komade rastrgala. Dok je bila zdrava, gušila je te misli u strastima, a tu, uoči smrti, kad joj tijelo izmoreno gotovo bez života ne treba više strasti, duh eto izbija u premah, a ideja nevinosti muževlje i svoga grijeha čini joj se jasnija. Eto zašto se pokajala i ganula. Muž plače, ćuti se oslabljen, te misli da vidi kao da mu se promijenilo u izvor radosti sve ono, što mu je bilo prije uzrok mučenja.

Ali Ana ozdravi, zaboravi i opet dužnost supruge, te se povrati ljubovniku. A muž?

Razumije da društvo ne može odobriti ono njegovo oproštenje, mekoputnost naspram nevjerne žene; razumije da ga ismijavaju, pak sve da kuša za neko vrijeme da se bori proti ovih društvenih, konvencijonalnih mnijenja, osvane mu dan, kada više ne može dalje i predaje se. Ana i Vronski pobjegoše iz Rusije te pogjoše u Italiju.

S početka je Ana zadovoljna i kako je vazda uz ljubovnika i kćerku, zaboravlja i na vlastitog sina. Ali Vronski, radišan inače čovjek, uvigja da nije slobodan, te trpi.

Da uspregne nekako potrebu svoje radišnosti, poče igrati, zanima se politikom i čitanjem. Ali taj život ne može da dugo potraje. I Ana i Vronski bili su ljudi te nijesu mogli živjeti o samoj ljubavi: trebalo im društva, roditelja, pak odluče povratiti se u domovinu. Ali ovdje njihovoj sreći opru se još više poteškoće. Društvo ih prezire i osugjuje, peče ih Karenjinova žalost i to što pomutiše duševni mir malog Sergeja. Sve to ogorčaje im život. Aleksij Karenjin nije imao prijatelja, kojima bi se povjerio; živući birokratski nije znao da ih steče. S toga ne nalazi nikoga da ga shvati, izim stare Lidije Ivanovne, koja prodre sasma u njegov misticizam.

Ovdje nam pisac pokazuje na kojim se krivim osnovama temelji društvo.

Ona ćuti više ganuća spram fizičnih nevolja, nego spram moralnih; a to dokazuje da nije upućena u religijozna čuvstva. Ana i Vronski sasvijem su osamljeni, niko ih ne prima. Ana živo želi vidjeti svoga sina. Kad joj to pogje za rukom, tuga je još više ogorči. Sergiju bijahu rekli, da mu je majka umrla. Ali mali ne povjerova, te kad je vidi, zagrli je, preradostan što je uza nju. Gorko je čuvstvo svu zaokupi. Shvatila je da Vronski nema ni pojma o žalosti što joj nanese rastava i što je toliko žrtava podnijela radi ljubavi za njim; a ipak je tražio da ga uvijek ljubi sve to većom strašću, kao što se ljubi onoga, o kojem znamo da nas nigda shvatiti ne će.

Prezreni od svakoga, ljubovnici pobjegoše na selo, na imanje Vronskoga, gdje su ih čekali još žalosniji dani. U njihovim izmjeničnim odnošajima, već se opaža koješta anormalnog, vidi se da ne sačinjavaju pravu obitelj. Ana nije žena, nego samo ljubovca. Osjećala je da nije gospodarica svoje kuće, ko druge žene, nego tugjinka u kući svoga ljubovnika.

Zadubena posve u svoju ljubav, nastojala je svom dušom da uzdrži svoju ljepotu, želeći da se sačuva u potpunoj ljepoti. Nastojala je na stotinu načina da podigne Vronskog na što višu slavu, pozivala goste i uvigjala, da je sve to samo zanat kako bi ljubovnika pridržala uza se, te je slutila, da ubrzo ne će ni to pomagati. A Vronski sve više osjeća je ko teret.

Ljubav, koja je tražila od njega toliko žrtava, koja ga je lišila obitelji i svoga staleža, nije mogla da mnogo potraje. Ana je mislila da bi bio jedini lijek njihovu anormalnom stanju rastava s mužem i vjenčanje s Vronskim. S toga pogjoše u Moskvu, ali rastave ne mogoše postići. Ana videći, da Vronski danomice sve to više bježi od nje, potraži spas u svojoj ljepoti, nastojeć da pobudi ljubav u ljudima, te su s njome dolazili u doticaj, kao Levin i drugi. Ovime Tolstoj pokazuje, kako bi Ana možda bila dovršila, da je poživila još koju godinu. Ovaj način njezina postupanja, Vronskomu se je najmanje svigjao, te je sve to više hladnio i hladnio, a Ana, ljubomorna na ostale žene, morila ga je koreći ga da ju je učinio nesrećnom. Uzalud je tražio da je uvjeri o svojoj ljubavi: vidila je da je ljubovnik ne ljubi više, nego samo iz milosrgja. Pa kad on otide u majke na nekoliko dana da se okrijepi, Ana uvigja da je njihova sreća svršena, te da joj ne ostaje nego — smrt. U strasti za Vronskim bijaše žrtvovala muža, sina, obitelj, društveni položaj, pošten glas, žensko dostojanstvo i svoju savjest; a kad izgubi ljubav onoga, za koga je bila sve žrtvovala, očajnost postade jača od nje. Baciv se pod željeznicu, dovrši samoubijstvom svoj nesrećni život.

Piščeva je misao jasna: u životu ima zakona, a čovjeku ne ostaje nego da im se podvrže, ako želi biti srećan, ili prekršiti ih, ako želi svoju nesreću. Ana i Vronski prekršiše ovaj zakon, pošto htjedoše graditi sreću na ruševinama obitelji. Samo ženidba stvara zakonitu ljubav, čini je srećnom i to onda, kad je osnovana na — čuvstvu. Sama strast ne može da poda čovjeku sreće, a grijeh ne može da ostane nekažnjen, jer Bog je rekao: „Osveta je moja, ja ću je vratiti“.

Protiv toga moglo bi se reći, da sva preljubstva ne imadu tako tragične svrhe; druga žena ili bi bila zaboravila sina, ili ne bi bila tražila toliko ljubavi u ljubavnika, ili bi bila našla drugih. Ali sve ove žene zar bi bile uspjele da budu srećne? Ne; žena je biće razumno. Mijenjajući ljubavnike ne bi bila srećna, jer je žena, a ne živina. Ostaviti sina ne može, jer je majka, a ne samo žena. Čovječja sreća nije moguća, ako nije osnovana na pravdi, na moralnoj čistoći, na ljudskom dostojanstvu, jer čovjek ne prestaje biti nigda čovjek. Ana, pak, bi li bila mogla naći drugi spas izim smrti? Da! Da je opet uzljubila sina, stala poštivati muža, društvo i sve ono, što je pogazila da zadovolji svojim željama. Da je tražila ljubav i oproštenje, Bog bi joj bio oprostio, a svijet je uzljubio. Da je ovo piščeva misao, možemo se uvjeriti iz opažanja života drugog lica u romanu: Dolije.

Ana je tražeći svoju osobnu sreću, izgubila sve. Doli je žrtvovala samu sebe mužu i obitelji, pak tako upoznaje sreću. Stjepan Arkadijević Oblonski (brat Anin), muž Dolin, tip sasma čest u modernom društvu, nije mario ni za kakav ozbiljan posao, nije tražio nego naslada, žena, igara i vesela društva. Ne imajući sredstava, prilagodi se državnoj službi. Ali kad mu plaća nije bila dostatna, zaduži se; a da plati dugove, upropasti obitelj. Da dobije masan položaj, sramotno se preporučuje Jevrejima, a istodobno hini se dobrim vjernikom u mistične grofice Lidije Ivanovne. Opet počinje provagjati vrijeme veselo i zabavljati se, kao i prije. Nije mario za pitanja ni filosofska ni moralna. Uživa u životu i — dosta. Zlo je što bijaše oženjen, a žena ne bijaše ni u čem nalik na nj, već bijaše sa svakog pogleda u velike pametnija od muža.

(Nastaviće se.)

Iz češke lirike.

Prevodi *Josip Milaković.*

Ti lotos moj si...

Ti lotos moj si, cv'jet nada sve mili,
Ko sjetni Ganges srdašce je moje,
Al misli vir mi svet pomutilo je,
A tebe o tvu ljubav orobili.

I pogledi se tužno pozdravili,
Kad prvi puta oko gledah tvoje;
To punih bola zar srdaca dvoje —
To mrućih iskri tek su traci bili?

O jao! Srce dok mi čisto bješe,
A ljubav sjala ti neprevarena,
K spoznanju vrata bjehu zabravljena.

Sad žića jur nam k ništavilu sp'ješe,
Vrijeme plašnim krilom nas se maša,
A skupa plakat — sva je sreća naša!

Rudolf Mayer.

Impromptu.

San najljepši u nizu dana mojih,
Tu ljubav mladu, s koje proljet diše,
U raku metnuh uspomena svojih
I svak dan nad njom tu se molim tiše...

Za ljetnih noći zv'jezda sjaj je poli,
A kosa miri kano cv'jetna hvoja,
Nad njome kad se posvećenom moli
Zalutali tu putnik — prošlost moja.

Jaroslav Kvapil.

Civilizacija.

Kip nekada gledah — majstor slavna glasa
Lik isklesa žene čara i užasa.

Gorostasna žena naga od kamena,
Ko dva vrha u vis strše joj ramena.

Niz bokove silne plašt se valja njene,
Sa podnožjem peta od jedne je st'jene.

To je žena — sfinga, sumnjâ kćerka prava,
Zla i mračna strast joj očima pros'java.

O cr'jepove žara uprta joj noga,
Krst ljevicom krši i kipove boga.

Desnom plamni fitilj na prašnicu stavlja,
Top ispalit grozan u mnoštvo se spravlja.

Indijanac ranjen legao na strani,
A ko lud se ceri skaćuć crnac pjani.

Dolje napis zlatno kazuje ti slovo:
„Dvadesetog v'jeka uljudba je ovo.“

Aug. Eug. Mužík.

Bogalj.

U bolnici već ljeta dva ščekiva,
Kad smrt na oni krenuće ga sv'jet.
Njeg samostana peče milost živa,
U besanici što mu se dariva,
Svim zavideći, koje sluša mr'jet.

Zna samostance sve u ruhu crnu
I posvetni pri smrti običaj
I tamnu izbu, kud mrtvace grnu,
Al zadnji jecaj, kad životi trnu,
Njeg ganut više ne može ni taj.

Zna ukopnicu, plašt jeftini, b'jeli,
Zna l'jes i pogreb, dok još sniva sv'jet,
Sokaci dok u magli mrznu c'jeli.
Za dugih noći, kada vjetar cv'jeli,
Već napred znade, kako on će mr'jet.

Em. ryt. z Čenkova.

Starci.

O tihi starci, dragi l' ste,
U l'jep jeseni dan,
Kroz pusti sâd kad tonete
U razgovoru van.

Visoko grabri nad vama,
Po brazdam' l'ješe vran,
Sjaj vlažni blista travama,
Lug rosom izatkan.

Sarkazam usne steže vam,
A oči upo trak,
Sv'jet uvr'jedi vas sto put, znam,
Tom' naviko vas svak'.

U svenut sad zar kročite,
U pusti valjda gaj,
Da umirat se učite —
A mirno ko taj kraj? *Ant. Sova.*

Prvi dio Fausta.

Piše *Dragan Kudlich.*

(Svršetak.)

Mephisto živo nastoji, da Fausta k sebi privuče, te ga opominje da se njega čvrsto drži i dovodi ga na stranu nekom društvancu nezadovoljnika i reakcionaraca, koje odaljeno i postrance od tog meteža oko vatre sjedi. Faust se je nadao, da će u ovoj vrevi i buci naći riješenje problema zla, pa je htio i dalje sa tom družinom u brdo da hrli, ali ga Mephisto od toga odvraća, ma da ga srce vuče u visinu kako sam kaže:

„Doch droben möcht ich lieber sein!
Schon seh' ich Glut und Wirbelrauch.
Dort strömt die Menge zu dem Bösen,
Da muss sich manches Räthsel lösen."

Iz teksta jasno se vidi, da je Goethe morao uvidjeti, kako u tome, što Mephisto Fausta na Blocksberg vodi, te mu ondje metež vještica pokazuje, imade neko protivječje, kad ga eto sada, gdje je već megju tim duhovima i kad bi i sam rado toj vrevi duhova prisustvovao, od toga odvraća. Možda je pjesnik htio da tom hitnjom i vrevom vještica u goru označi biće zloće, kao elemenat napretka, kao neki potičući faktor u ljudskoj civilizaciji. U ovoj pojavi jeste Mephisto kao neki duh, koji sve poriče, protivan zlu, te po tome i nastoji da i svoju žrtvu od toga odvrati.

On je više sklon onim društvenim slojevima, koji se ne staraju za stoljeće u kom se nastoji oko nekog napretka, nego, koji u stagnaciji svoju osjetnu lagodnost njeguju, te se ne miješaju u komešanje gragjanske radišnosti. Do toga nazora vode nas jadne i kukavne tužbe i tegobe otpuštenog ministra, odstup generala, parvenu-a, koji je lišen kraljevske milosti i jadikovke neomiljenog autora. Svi ovi kuju u zvijezde prijašnja vremena, a svoju nesreću pripisuju bezobrazluku nadošlog ljudskog roda, koji više ne će da cijeni solidne vrijednosti. U ovo društvo, gdje nema ni traga pravom ponosu, koji bi mogao probuditi drijemajući ostatak ljudske krepčine, vodi Mephisto Fausta, da mu uskori propast. Faust ide za njim onamo, pa dok igrajući s nekom mladom vješticom onuda lebdi, pojavi mu se ona tajinstvena prikaza, koju smo prije naspomenuli. U njega u to nestaje svake volje veselju i zabavi, te svomu drugu dovikuje:

„Mephisto, siehst du dort
Ein blasses, schönes Kind, allein und ferne stehen?
Sie schiebt sich langsam nur vom Ort,
Sie scheint mit geschloss'nen Füssen zu gehen.
Ich muss bekennen, dass mir däucht.
Dass sie dem guten Gretchen gleicht."

Nesiguran hod te prikaze pa crvena vrpca oko vrata, nešta šira od oštrice noža, nagovještaju Gretičinu osudu. Po tome bismo očekivali da će Faust pohrliti, da spase svoju dragu, ali mjesto toga vidimo ga, kako u istom društvu ostaje i razne satiričke epigrame sluša, koji ne utječu ni na njegov rad, niti su u ikakvoj vezi s njegovim udesom. Sami epigrami o se dobri su i u njima ima pjesnik dosta prilike, da svoje literarne protivnike žigoše, tek nijesu ovdje na mjestu, a nijesu ni sa činom drame u svezi, pak tako više smetaju i zavlače više radnju, nego što bi joj koristili. U prizoru, gdje se radi o sudbini, o životu i smrti Margaretinoj, gdje se u Fausta, a i u čitatelja, pobugjuje bojazan i briga radi njezinog udesa, u tom prizoru mogao je pjesnik svoju literarnu zabavu i opisivanje svojih ličnih prilika sasvijem lako ispustiti. Onim časom, kada Faust Blocksberg ostavlja, prepatio je ćudorednu krizu; on opet stupa stazom k višim ciljevima, te ga Mephisto s toga puta više odvratiti ne može, pače njegov dojam i moć mu nad Faustom sve više prestaju. Ma da mu je uspjelo, te ga u opačinu i nevolju strmoglavi, ipak mu nije pošlo za rukom pokvariti jezgru njegovog bića. Faustova savjest još uvijek bdije, veledušnost i plemenitost još se uvijek u njeg pojavljuju. On je doduše ostavio svoju dragu, pobjegao je od nje možda i ne znajući ništa o prilikama u kojima se jadnica desi; ali u času kada saznaje, da je s uma sišla, dijete si usmrtila i protepla se bijelim svijetom, dok nije najzad dopala tamnice — u tom času Faust ne sluša više glasa svoje sebične razboritosti, već hoće da se s njome sastane, da joj pomogne. Uzaludno je Mephistovo nastojanje, da mu to iz glave izbije, uzaludne njegove primjedbe, da su Faustove ruke krvlju okaljane i da na onom mjestu, gdje je ubojstvò počinio, dusi osvete ledbe i čekaju ubojicu. A kad ga Faust ne prestaje moliti da ga odvede Greti, odvraća mu gjavo ledenim mirom: „Sie ist die erste nicht!" Mephisto, gledajući od svog postanka milijune ljudi, koji su nastradali, koji su se survali u ponor propasti, ne pojmi Faustovo jadikovanje, njegov očaj radi jednog čeljadeta, pa ga s toga i pita: „Warum machst du Gemeinschaft mit uns, wenn du sie nicht durchführen kannst? Willst fliegen und bist vorm Schwindel nicht sicher!" Faust proklinje na to Mephista i dozivlje Zemaljskog duha u pomoć, za kog znade, da ga pozna: on ga zaklinje da ga riješi Mephista, toga, kako veli, „Schandgeselle, der sich am Schaden weidet und am Verderben sich letzt." No koliko god nam Mephisto bio antipatičan, to ne možemo ovom prilikom nijekati, da nijesu primjedbe Mephistove donekle pravedne, a čini se da i Faust to uvigja, da to osjeća, pa s toga i očaj. Ta sam se je paklu u naručaj bacio, a sada, kad mu je u raljama, oteti se nije lako.

On je sam želio krila poput ptice, da uzleti k suncu i u zračne visine; sam je želio da ga dusi, koji megju nebom i zemljom lebde, k novom životu privedu. Molba i želja bje mu uslišana i eto ga sada u moći takova duha. Faust se je nestrpljivo podvrgao sudbini običnih smrtnika, živo je želio letjeti svijetom, uživati njegove naslade, dijeliti njegove muke i boli, ali odbio je od sebe obveze dužnosti, koje nastaju uslijed odnošaja ljudi.

Ovaj momenat, u kome njegovo ogorčeno srce sipa kletve na Mephista, koji sve te njegove boli užasno bešćutan prati, taj momenat raspali ga do skrajnosti, te on svu odgovornost radi svoga nedjela i nesreće, koja je njega i dragu mu snašla, na Mephista tovari. Stanje u kome jo sada Faust, posvema to opravdava. Radi se o spasu drage mu, koja je upravo u rukama ledene ljudske pravde, što je nad njome izrekla osudu. Da je spase — jedina mu želja, a da to postigne, ne obazire se ni na razbor niti mu je stalo do života.

Mephisto, videći da Faustu dalje te želje odbiti ne može i jer zna, onim časom, kad mu želju odbije da i njihov ugovor prestaje, pristane, makar veoma nerado, na njegov zahtjev, da ga povede u tamnicu k Margareti i da mu pomogne spasti je od posljedica zajedničkog grijeha. Tako ih vidimo, kako na svojim vilinskim konjima zrakom lete, kako prolaze kraj „Rabensteina", stratišta, gdje se po njemačkoj narodnoj priči, uoči krvavog okajanja budkojeg zločina, vještice sastaju. Faust ih vidi, kako se čudno kreću oko postavljenih stratila, pa zgražajući se pita: što to sve znači? Sve one strahote i grozote, kojim jo sredovječna mašta „Rabenstein" prikazala, potresu ga silno, pa s toga još brže dalje juri, da mu još za vremena uspije spasti dragu od krvničkog mača. Kratki dialog Faustov i Mephistov jasno nam prikazuje njihovu hitnju i žurbu. Za čas eto ih kod tamnice. Mephisto uspavavši tamničara, oduzme mu ključeve od tamnice i dade ih Faustu, koji se odmah spušta u tamnicu, gdje ga kako veli: „der Menschheit ganzer Jammer fasst mich an." Došao je do svog cilja; svu radost i svu bol roda ljudskog oćutio je, ali koja razlika izmegju pravog trpljenja i onoga, kako ga mudrac predstavlja! Koji su uspjesi da nakon lakomislenih i besavjesnih pokusa, potrese jad ljudskim srcima? Jedno je biće, koje je uza nj srcem priraslo, i to je — upropastio! Došao je do osjećaja, koje mu bujna fantazija nikada ni slutiti nije mogla, a kamo li iščekivati; nikada nije u tom smislu znao, što znači upropastiti ljudski život. Ovo strašno uvjerenje smeta mu i sprečava ga da otvori željezom okovana teška vrata tamnice, iz koje dopire pjevanje sirote poludjele djevojke, jadne Grete:

„Meine Mutter, die Hur',
Die mich umgebracht hat!
Mein Vater, der Schelm,
Der mich gessen hat!
Mein Schwesterlein klein
Hub auf die Bein'
An einem kühlen Ort;
Da ward ich ein schönes Waldvögelein;
Fliege fort, fliege fort!"

Ove strašno nesuvisle riječi pobugjuju neopisivu bol. A kad Faust otvori tamnicu, kad unutra stupi, misli jadna Margareta, da krvnik dolazi. Sav užas pred smrću obuzme ju; skriva lice u slamnatu postelju, baca mu se pred noge pa ga klečeći vruće moli, da joj mlagjanoj život poštedi:

„Bist du ein Mensch, so fühle meine Noth",

veli mu, pa mu onda ganutljivom prostodušnošću pripovijeda ono, što i sam veoma dobro znade:

„Bin ich doch noch so jung, so jung!
Und soll schon sterben!
Schön war ich auch, und das war mein Verderben!
Nah' war der Freund, nun ist er weit;
Zerrissen liegt der Kranz, die Blumen zerstreut,
Fasse mich nicht so gewaltsam an!
Schone mich! Was hab ich dir gethan?
Lass' mich nicht vergebens flehen,
Hab' ich dich doch mein' Tage nicht gesehen!"

Ako se Shakespearova psihološka umjetnost u prikazivanju u velike cijeni, priznati nam je, da Goethe obzirom na ovaj prizor za njim nikako ne zaostaje. Uopće je ovaj zaključni vanredno tragički prizor nenatkriljiv i što se tiče fine karakteristike i obzirom na čisti patos i onaj prirodni ton, koji u njemu vlada. Koja li bol odjekuje iz ovih stihova! Kakve li je muke, jadna Greta morala da otrpi, kad joj i razum vječnom tminom obaviše! Pa ipak ona nijednom riječcom ne svaljuje krivnju na Fausta, jedinog začetnika cijele te nesreće! *Nekoć je bio blizu — sada je daleko!* to je sve što o njem govori, a zatim joj se nesuvisle misli bave svojim svatovima, svojim svadbenim vijencem, sada rastrganim; cvijećem, svojim nakitom, — koje je po zemlji razasuto i napokon djetetom svojim, o kojem misli, da ga je cijelu noć dragala i milovala! Faust srvan njezinim jadom i naricanjem, ne može više da to podnosi, ne može da sluša njenog buncanja, pa se baca pred nju:

„Ein Liebender liegt dir zu Füssen,
Die Jammerknechtschaft aufzuschliessen."

Ali ona ga ne prepoznaje, nego bacajući se na tle i nazrijevajući u njem još uvijek krvnika, doziva sve svece u pomoć! Zatim je spopadaju vizije, koje je izazvala njena i onako uzbugjena duša s te samoće u tamnici — dok nije i posvema umom pomjerila.

Riječi:

„Sieh! unter diesen Stufen,
Unter der Schwelle
Siedet die Hölle!
Der Böse,
Mit furchtbarem Grimme,
Macht ein Getöse!",

koje ona izriče pobugjuju u Fausta bol i očajanje radi njene nesreće, u tolikoj mjeri da zaboravlja, da baš u ovom času mora biti na oprezu, te je imenom zovne. Zvuk milog i ljupkog glasa njegova probudi za čas njezin pomućen razum. Vesela skače sa zemlje, a okovi, koje je Faust megjuto odriješio, padnu s nje i ona ga nježno ogrli.

U tom momentu, kad se njegove ruke dotakne, kad njegov mili glas začuje, nestaje tragičke zbilje. Ta zar ju može teški jad snalaziti, kad je njezin Faust kod nje!? U tren oka iskrsnu joj pred oči sretni časovi prošlog života. Njenu povjerljivu dušu krasno nam prikazuju ovi stihovi:

„Schon ist die Strasse wieder da,
Auf der ich dich zum ersten Male sah,
Und der heitere Garten,
Wo ich und Marthe deiner warten".

Baš u tome, što se posvema podaje svomu čuvstvu, svomu ganuću, majstorski je karakterisana njezina priprosta djetinjska duša. Taj nenadani prelaz iz ekstrema uzbugjenosti u drugi i baš protivni, ganjava nas svojom jednostavnošću i patosom. Faust je u ovom momentu u takoj situaciji, da se ne može baviti mišlju

I. Falat: U odlučnom času.

o svojoj prošloj sreći i ne može dulje da ostaje u njezinom zagrljaju, ni da joj ljubav uzvrati. Jedino što može jeste to, da joj predoči opasnost u kojoj se sada nalaze, i da nastoji sklonuti ju na bijeg. Ali baš to njegovo držanje, sili siroticu da misli, kako je Faust hladan spram nje; da je u njega svaka iskra ljubavi ugasnula, a to je teško boli. Ne će ni da je poljubi! Zaboravio je — kako veli — ljubiti!

O weh! deine Lippen sind kalt,
Sind stumm.
Wo ist dein Lieben,
Geblieben?
Wer brachte mich drum?

Mjesto da joj Faust odgovori na to pitanje, moli je i zaklinje da bježe; tvrdi doduše, da ju miluje i ljubi, „mit tausendfacher Gluth“ — tek red je da se najprije bježi. Nu podsjetivši je da je u tamnici, sjeća ju i nehotice njezinog grijeha, njezine krivnje, a to joj sjećanje misli posvema zaokupi, da i na prisutnog si dragog zaboravlja. Njezine vizije, koje su ju prije mučile i progonile, opet joj se svom silom vraćaju, misli joj se magle, a tragovi njezine duševne bolesti, sa svim svojim žalosnim i bolnim simptomima, opet se pojavljuju. To svjedoči monolog:

„Gib deine Hand! Es ist kein Traum!
Deine liebe Hand! Ach! aber sie ist feucht!
Wische sie ab! Wie mich däucht,
Ist Blut dran.
Ach Gott! Was hast du gethan!
Stecke den Degen ein,
Ich bitte dich drum!

Njezina duša neprestano se bavi onim prikazama, koje joj bolesna mašta pred oči dovodi. Njezine vizije sve su intenzivnije i neugodnije. Ona vidi, kako joj se njezino dijete u vodi prebacuje, kako se utapa pa kako se opet nad vodu pomalja, te u svom smrtnom strahu ište od Fausta, da ga spase. Nu vrhunac groze i užasa postizava Goethe onim prizorom, kad nam Margaretu prikazuje gdje se smrti svoje matere sjeća: pa kad veli:

„Wären wir nur den Berg vorbei!
Da sitzt meine Mutter auf einen Stein,
— — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
Und wackelt mit dem Kopfe.
Sie winkt nicht, sie nickt nicht, der Kopf ist ihr schwer,
Sie schlief so lange, sie wacht nicht mehr.
Sie schlief, damit wir uns freuten.
Es waren glückliche Zeiten!“

Strašan i dirljiv realizam bije iz ove slike, gdje mati na kamenu sjedi, te neprestano glavom miče!

Kako megjuto vrijeme naglo prolazi, a Faust vidi da si drage ovim načinom spasti ne može, odluči da ju naprosto silom iz tamnice iznese. Ali i to ne ide; sirota se opire svom silom. Ma da joj je um poremećen i duša bolesna, ipak osjeća u svom srcu, da će kazan, koju ima pretrpjeti zbog grijeha, biti samo pokora i izmirenje. Za što da bježi? Za nju više u svijetu nema nade! Šta ju čeka, ako pobjegne? Povratak u tamnicu; rukama pravde ne možeš izmaći! Život, koji joj sada Faust nugja, bio bi gori od same smrti, a i kakva bi mogla biti ljubav uz onog muža, koji joj je bio drugarom, pače uzrokom pada?! Jadan bi to život bio, ta:

„Es ist so elend, betteln zu müssen
Und noch dazu mit bösem Gewissen“ —

a to bi ju zaisto čekalo!

Tim, što ona Faustovu ponudu odbija, pa se dobre volje kazni podvrgava, i makar da je onako strašnu i okrutnu spram zakona svoga doba ne zaslužuje, prestaje njeno smaknuće biti ko kazna, te postaje dragovoljnim herojčkim žrtvovanjem same sebe. Dragovoljna njezina smrt, uzdiže ju iz ludila i grijeha do velike ćudoredne visine, koja nam dokazuje, da njezin grijeh nije oskvrnuo njezina ćudoregja, nego nasuprot, da joj je srce uvijek plemenito i čisto bilo i da je onaj glas, koji iz nebeskih visina dopire, te nam javlja da je spasena — posvema naravan i opravdan.

Njezin prestupak sam o sebi, bez obzira na motive, koji su ju na nj sklonuli, žalostan je i neumoljiv faktum, koji se neda zanijekati i zaboraviti; on je povreda ćudorednog reda u socijalnom životu, pa se kao takav mora kazniti. Ma da je Greta luda, ipak to uvigja i to joj je duboko u srcu zasagjeno i osvjedočena je, da za nju nema mira ni pokoja na svijetu, sve kad bi ljudskoj pravdi i izmakla.

U tom ju potkrepljuje njena vjera, njeno vjersko mišljenje; to je za nju vrutak utjehe, što ga Faust nikako naći ne može. Margareta s pouzdanjem i skrušeno podvrgava se sudu božjem, kad govori:

„Dein bin ich, Vater! Rette mich!
Ihr Engel, ihr heiligen Schaaren,
Lagert euch umher, mich zu bewahren!
Heinrich! Mir graut's vor dir.“

U tom momentu, kad je to rekla, dolazi Mephisto da Fausta upozori, da sviće dan, te kad podjedno nad Margaretom strogu osudu „sie ist gerichtet“ izreče, začuje se iz visina angjeoski glas, da je spasena: „ist gerettet!“ Na to zapovijeda Mephisto Faustu, da se miče sa toga mjesta i iščezava s njime, a u taj čas, čuje glas Margaretin: Heinrich! Heinrich!.. I glas zamire.

Nesretna se djevojka, kojoj je eto zadnji čas kucnuo, još uvijek brine i opominje onog muža, koji joj je mir, zadovoljstvo i sreću na ovom svijetu uništio. Taj njezin bojazljivi usklik odjek je srca svih srdaca, koja nježno osjećaju i ljube. Time svršava prvi dio tog velebnog Goetheovog djela.

Saberimo, nakon ovoga preglede i sprovedbe prvoga dijela ove tragedije, onaj dojam, kojim nas se prima ovo veličajno djelo. Samo gradivo sobom je tako silno i potresa ljudskim srcem u njegovim najdubljim dubinama, a spaja podjedno zemaljski život sa vječnim. Dovoljan dakle razlog, s koga su mnogi pjesnici Fausta obragjivali, ali izmegju njih svih tek je Goethe bio najsretnije ruke. On je jedini razumio, kako da shvati i prikaže prirodno živovanje, ali je pogodio i to, kako da predoči vječnost, kako da prikaže čovjeka onako, kako živi i radi; razumio je kako da se opiše ljudsko srce u svim slutnjama i čežnjama — i u tome je upravo nenadmašan. I tako je Faust postao velika slika svijeta, u kojoj nalazimo uz sjajne bljeskave partije i tamnih i zamaglenih. Goetheovo djelo ganjava čovjeka — kako Lewes veli, — draješću neizmjerno promjenljive raznolikosti, u njem se sve nalazi, što ljudsko srce dira. „Puno je dosjetke i patosa, puno životne mudrosti,

puno lakrdije, tajanstveno, melodično, religiozno, skeptično, magično i porugljivo; nema u njem nikakva zvuka ljudskih osjećaja, koji ne bi iz njeg odjekivao, nema glasa srca, koji se ne bi čuo. Ako i nije kompozicija bez pogrješaka i još manje podesna za pozornicu, te ako se i može štošta sa stanovišta jedinstvenosti i harmoničkog razdijeljenja cjelini prigovoriti, kao n. pr. da je Margaretina epizoda, koja je zapravo samo epizodom, već sama o sebi tragedijom postala, čijoj se izradi i sam pjesnik s osobitom voljom podao, to nam megjuto naknagjuju naš dug boravak uz ovu jednu Faustovu pustolovinu onaj savršeni detalj, majstorsko psihološko crtanje i prikazivanje, kojim se ta epizoda odlikuje. Prije nego zaključim, čujmo jošte riječi Eichendorfove, kojima u svojoj povjesti književnosti karakteriše Fausta: „Goethe je,“ veli Eichendorf — „pravi vogja moderne kulture. S toga je i upoznao sve njezine visine, strahote i ponore, te ih u svom Faustu ovjekovječio. Faust nije samo najveća pjesan u našoj književnosti, nego je podjedno prava tragedija novog vremena; kao titan hoće da istraži ono, što se za vijeke ne da istražiti, ipak istražuje i ponosnom nestrpljivošću trese zatvorenim vratima, koja vode u tajanstveni drugi svijet. Gjavao megjuto, sa onim užasno razboritim očima, neprestano izrugujući se, gleda ga preko ramena i uvijek o sličnosti božanstvu i preobilnim užitcima šaputa, a ipak mu ništa pružiti ne može — mimo nov glad, dosadu i očaj!“

More.

Ti vječno more sinje i podmuklo i burno,
Po opasnoj dubini kud plovi žića brod,
A talas ko i život juri, gine žurno —
I zalud lenger spuštam, da ustavim mu hod.

Da stanem na pučini, da mislim: kud sam prošo,
Na pjeni da se sjećam na prošlih dana slast,
Da život još saberem, pre nego što sam došo
Na žale, gdje će lagji i zadnje jedro past.

A davno, davno bješe, kad tobom sam se kreno,
Ko vječit putnik — samac, bez igdje ikog svog,
I mnogo suza pade u tebe proljeveno,
A m'ješala ih bura vrh divljeg vala tvog.

I progjoh bure tvoje, ko smion brodar sretno,
Pak nazirem iz vode gdje tvrd se diže kraj,
I gledam ga... al srce sve sjetno je i sjetno,
A otajni se krade iz grudi uzdisaj.

I mislim: što se neda okrenut lagja ova
U divlje one bure, gdje samac stajah ja,
I drsko gdje sam gledo, sa slabih joj bokova,
Gdje moju suzu guta ta b'jesna pučina!

Nedjeljko Miladinović.

Džamija u Starom Budimu na milenijskoj izložbi.

Sultan Mehmed II. Fatih.

Slika iz osmanlijske povjesti.

Napisao *Ferdo pl. Šišić.*

(Nastavak.)

Sada se opet nastavljaju junačka djela Skender-begova: redom svlada on osmanlijske velike vojske: god. 1457. Isa pašu s 50.000 momaka, god. 1462. Sinama i Asema, tako da je Mehmed 27. aprila god. 1463. sklopio mir, htijući imati slobodne ruke u Bosni. Ali već 27. novembra iste godine mir bje prekršen. Venecija se bila zaratila sa sultanom, pa joj je od velike koristi bio Albanez, pa s toga ga nagovarala da prekrši mir. Tek na nagovor nadbiskupa dračkog Pavla Angela, učini to Skender-beg. Kad je to padišah čuo, veoma se razljuti, te otpremi Kastriotiću ovo pismo:

„Mehmed emir, sultan, car sviju krajeva istoka i zapada. Nemam nikakva razloga plemeniti Skender-beže, kneže Epiroćana, da ti ne uskratim pozdrava, jer si mir prekršio, riječ svoju pogazio i meni nanio veliku štetu. No kako znam da su te moji neprijatelji, Mlečani, prevarili, rad sam da ti u jednu ruku oprostim tvoje meni nanesene uvrede, ali uz uvjet, da sklopimo nanovo mir. No ovaj te put moram moliti, da prisegneš na naš novi ugovor, jer sam uvjeren, da kad bi ti to odmah s početka učinio, ne bi te Mlečani ni niko na pogaženje riječi naveli. S moje ti strane obećajem, da ću se držati sviju uvjeta, pa te ne ću smućivati, pače baš protivno, hoću da ti budem od koristi i dobar prijatelj. Budeš li i nadalje ostao u svojem neprijateljskom držanju, napustiću sve svoje nakane, da te ljudski uzmognem kazniti; onda ćeš vidjeti, e da li te mogu Mlečani spasti iz mojih ruku! Ti, koji si tek malen gospodar još manjeg dijela Albanije, ti ne ćeš nikad moći meni se protiviti, koji sam car, kralj i gospodar tolikih država. Promisli dakle dobro što činiš, te primi se mira, da uzmogneš kad umreš ostaviti svoje vladanje potomčadi svojoj. U Carigradu, dne 7. maja 1463.“

Skender-beg odgovori mu na to vrlo oštrijem pismom, iz kojega donosimo značajnija mjesta:

Atleta Hristov, Gjorgje Kastriotić, inače zvan Skender-beg, knez albanski, uskraćuje sjajnom Mehmedu, vladaru turskom, mnogo pozdrava. Iz ustiju Tvoga poslanika Mustafe i iz Tvoga pisma saznao sam Tvoje tužbe i teške osvade, što mi ih spočitavaš. Odgovaram Ti, da se ni malo ne kajem što sam mir prekršio, jer Ti, veliki kneže, tek si se meni malenomu onim prvim ugovorom mira htio narugati. Unatoč Tvoje, onda mi zadane, riječi, Tvoji mi Osmanlije počiniše velike štete, pa kad sam s toga bio prinugjen da ti šaljem svoga poslanika, to si mu doista obećao, da ćeš krivce kazniti, ali kako toga nijesi nikad ni učinio, to znači, da si s njima sporazumno radio. S toga imam potpuno pravo, ako tražim naknadu za onu meni

nanesenu štetu, pa se za vas, koji se tako malo brinete za mir, niti ne brigam.

Na Tvoju primjedbu da me Mlečani varaju, odvraćam Ti, da su oni uvijek zadanu riječ držali, te je ne običavaju da gaze, kao Ti. Stoga sasvim otvoreno pišem, da ni pod koju cijenu ne ću s Tobom imati mira, pa ma ja bio i još kako mu drago malen knez, a Ti veliki car istoka i zapada. U ostalom je taj naslov, kojim se kitiš sa svoga neznanja i oholosti, smiješan, jer zapravo pripada rimskomu caru, kojega je papa okrunio. Ti si doista moćan tirjanin, kojeg nam je Bog poslao, da kazni grješno kršćanstvo, pa stoga misliš da se smiješ dičit naslovom, rad kojega se svak, kad ga pročita, mora nasmijati. Jer svijet se dijeli na troje: Aziju, Afriku i Evropu; Azija, najveći dio, raspada se na dvoje: u malu i veliku Aziju. U velikoj Aziji ima mnogo država s kojima nemaš nikakva posla, a u maloj Aziji ili Anatoliji posjeduješ nekoliko zemalja, koje sam ja nekoč za tebe osvojio, a neznatne su u razmjeru s ostalim. Isto tako ima i u Africi sila država, kojima ti nijesi gospodar. U Evropi, a to je najnapučeniji dio zemaljski, imaš ti tek Trakiju, Grčku, Srbiju, Bosnu, Moreju, Bugarsku, Ahaju, Magneziju, Mytilene i neke druge zemlje. Čudim se da se Ti, koji me svjetuješ tako mudro, toliko ohološću dadeš zaslijepiti, da ne paziš ni na ono što govoriš. Ja, unatoč toga što u Evropi i u Aziji imaš do trideset pokrajina, nemam straha pred tobom. — — — — —

Iz našeg logora, dne 25. juna 1463.

Prem da ova pisma nijesu vjerodostojna, ipak nam lijepo karakterišu odnošaje izmegju padišaha i junačine Skender-bega.

Na proljeće 1464. pošalje sultan Balaban-pašu Vaderu na Albaniju, ali i taj ode krvave glave i ne opravivši ništa kući. Sada se odluči poslije bosanske vojne sam Mehmed, da će na proljeće 1465. potražiti Skender-bega u Kroji. Sredinom juna 1465. stiže prednja vojska osmanlijska pod Balaban-pašom Vaderom pred Kroju, a malo dana za tim sam padišah s ostalom vojskom: sve skupa bilo je do 150.000 vojske. Ponajprije pozove sultan garnizon u Kroji da se predade, no kad on to ne htjede učiniti, zače dne 19. jula opći juriš. Ali zaludu sve; Osmanlijska je vojska tako ljuto odbijena, da je padišah, ne htijući više žrtvovati momaka, već popodne naložio, da se obustavi jurišanje. Za to je vrijeme Skender-beg svegjer navaljivao sa strane, tako da su Osmanlije i otale imale mnogo da pretrpe. To je Mehmeda dovelo do uvjerenja, da se Kroja jedino može predobiti, ako je glad prisili na predaju; s toga ostavi pod gradom Balabana s 25.000 momaka, a s ostalom vojskom povrati se u Carigrad. Dne 1. augusta ode sultan ispod Kroje, krene ponajprije put glavice Rodoni, gdje razruši do temelja sagragjeni grad, na to se zaputi na Drač. Od straha pred Osmanlijama strča se mnogo albaneških porodica u dolinu Hidnu (stara Haonija), no kad je to padišah saznao, pogje onamo i sasiječe sve: staro i mlado, djecu i žene. Skender-beg sam jadikovao je, da mu je tom prilikom poubijana trećina podanika.

Poslije odlaska sultanova, bila je situacija Skender-begova vrlo tužna. Sva mu zemlja opustila, glavno mu mjesto podsijedaše velika vojska, a sam je zapovijedao najviše sa 3—4000 ljudi. To ga navede na misao, da je odlučio lično poći u Rim, te ondje od pape Pavla II. zatražiti pomoći. Dolazak Gjorgja Kastriotića u papinsku prijestonicu, pobudi opću pozornost; svijet se tiskao, da vidi glasovitog junačinu, koji je jedini još nepobijegjen ostao na Balkanu. Krasnim i poduljim govorom, Skender-beg se veoma dojmi pape i sabranih kardinala, no praktični uspjeh po svoj prilici nije bio velik: nešto gotova novca i mnogo obećanja bješe sve. Koncem 1465. vrati se junačina u Albaniju, ali tu nagje i ne sluteći jaka saveznika, — Venecija mu je poslala 4500 momaka (od toga hiljadu konjanika) pod vodstvom Giosafata Barbara, pak tako a još i slogom sviju albaneških vojvoda eto ti u jedared do 13.000 vojske pod zapovijedi Skender-begovom. Sada se moglo udariti na Osmanlije pod Krojom. Kastriotić porazdijeli vojsku na tri dijela: prvi je vodio Aleksije Dukadžin, drugi Skadranin Nikola Moneta, dok je trećim zapovijedao sam Skender-beg. Ona dvojica imala su poći od Lješa, dakle od sjevera, protiv Kroje, dok je vojskovogja sam polazio s istoka. Kad se Skender-beg već primaknuo Kroji, dočuje da se primiče velika vojska pod zapovijedi Junisovom, bratom Balabanovim. U boju koji se tu zametnu, Gjorgje slavno pobijedi, uhiti osmanlijskog vojskovogju i njegovog sina Kizra, te tako zatjera u strah one Osmanlije, što su ležali pod Krojom. Kad su oni vidjeli onu dvojicu, Junisa i sina mu Kizra, gdje ih Skender-beg svezane njima pokazuje, uplašiše se toliko, da su digli podsadu i pobjegli ispod grada. Još jednom pokuša Balaban na lijepo da osvoji Kroju; došavši s hiljadu konjanika pod grad, zatraži od njega da se predade, no za odgovor puče puška, te Balaban se mrtav svali s konja (početkom 1466.).

Spasavši tako svoju prijestonicu, ugje u nju slavni vojvoda dočekan najvećom radosti. Ali kratka mu bješe slava: uze ga tresti groznica, koja ga ne ostavi više, te ga je svladala 17. januara 1467. Kad je Gjorgje oćutio da mu se primiče konac, sazove u Lješ sve albaneške velikaše, opomene ih da budu složni po njegovoj smrti, jer njegov 24-godišnji uspješni otpor protiv svesilnog osmanlijskog oružja tek se može albaneškom slogom istumačiti. Za vrijeme malodobnosti svoga sina ostavlja Albaniju pod zaštitu mletačku, kojoj neka budu vjerni. Dok je još tako Skender-beg bio u riječima, eto dogjoše glasnici i javiše dolazak osmanlijske vojske: Ahmed paša dovuče se s četom konjanika paleći i robeći sve do Lješa, no saznavši da je Skender-beg u Lješu, pobježe bez traga i ne čekajući albaneške vojske. U to izdahne silni Gjorgje Kastriotić Skender-beg, jedna od najrjegjih pojava u historiji, muž-junak bez premca, koji se punih dvadeset i četiri godine bio s Osmanlijama, a uz to nikad nije pobijegjen! I najveće vojske, kao ona god. 1465. pod vodstvom padišahovim (150.000 momaka), morale su uzmaći pred Skender-begom.

Sjajan je bio pogreb toga junačine, baš dostojan njega. Sahranjen bješe u crkvi sv. Nikole u Lješu. Kad su god. 1479. Osmanlije osvojile Lješ, otvoriše grobnicu, pa izvadiše kosti junačine, čuvajući ih kao amanet.

Po smrti Skender-begovoj lak bješe posao s Albanijom. Redom su padala mjesta i gradovi, tako da su Osmanlije skoro zagospodarile Albanijom.

Zadnje godine vladanja Mehmeda (do 1481.[1]).

Dok se tako Mehmed otimao sa Skender-begom o vlast u Albaniji, dotle je imao i da ratuje s republikom mletačkom, koja mu je najviše štete činila sa svojim brodićima po Egejskom moru i novo stečenom posjedu peloponeškom. No videći se ipak preslabom da odoli sili osmanlijskoj, ona se ogleda za saveznicima, te ih i vidje u Napulju, papi i Uzum-Hasanu, najmoćnijem vladaru turkomanskom. Već sto i pedeset godina jednako su knezovi karamanski ratovali protiv sultana, kad god bi ovi imali ruke zapremljene poslom u Evropi. To je Mehmedu dodijalo, pa s toga odluči učiniti tomu kraj.

Ibrahim, vladar karamanski, zakleti neprijatelj Osmanlija, umre god. 1462. Tuga, što mu pala na dušu poradi bune njegovih šestero sinova, strovali ga prije vremena u grob. Za nasljednika odredi svoga najmilijeg sina Izaka, rogjena od neke ropkinje; no volja se očeva nije ispunila te tako uze gragjanski rat izmegju braće slabiti moć karamansku. Tom nevoljom karamanskom odluči se sultan poslužiti u svoju korist. Ali prvo njegovo vojevanje nije bilo srećno, tako da se morao ogledati za boljim vojvodom. God. 1468. bješe sultan poradi raznih spletaka svrgnuo s velikog vezirstva slavnog Mahmut pašu Jankovića, te ga poslao u Dželiboli (Galipolis) za namjesnika. Nu već naredne godine, po nagovoru prijatelja, učini Mehmeda Jankovića admiralom mornarice; karamanska vojna opet pribavi Mahmut paši veliko vezirstvo, ali unatoč slavne pobjede opet obijede Mahmut pašu kod sultana, tako da ga je ovaj svrgao na novo, te on ode na svoje imanje u Hasćoj, selo pokraj Drenopolja, da se ukloni s bojnog i političkog poprišta. Potpunom pobjedom nad Karamanijom sultan postade pravi gospodar Male Azije, te ostavi svojim nasljednicima krvave ratove s Perzijancima, novim susjedima. Ali ipak toga svega Fatih nije uvažavao; on povjeruje Jankovićevim neprijateljima, te ovoga dade zatvoriti u Jedi-Kule, gdje je 27. augusta 1474. skončao pod krvnikovom rukom. „Bez sumnje on spada u najznamenitije vezire turske carevine, veli Osman Mazhar paša Čengić. Hadže-Zade tvrdi, da je bio veoma učen, plemenit i hrabar čovjek i majka sirotinje. Koliki je bio mecena književnika, svjedoče nam stotine učenih djela, koja su prikazana njegovu imenu. Kao zadužbine ostavio je iza sebe u Carigradu i Sofiji džamije, medrese, musafir-hane, banje i hanove i mimo svega toga još i drugih uspomena. Radi velike pobožnosti i čudoredna života narod o njemu pripovijeda čudnovate stvari i pripisuje mu nekakove moći, koje ga dižu nad ostale smrtnike."

Megju tim uplete se Fatih u rat s krimskim kanom. Jedna grana Džengis-kanove rase, Devlet Gerai, utemelji krimski kanat, baš onda kad je Timur provalio u osmanlijsko carstvo. Tek što je došla u Krim vladalačka porodica, eto za njom porodice Širina, Mantora, Sedžuda, Argovina i Baruna, koje su podavale novoj državi onu petoricu najviših državnih časnika. Podjedno sačinjavahu one stare Mirze najviše plemstvo, te se uvijek razlikovahu od plemićkih porodica. Ove potonje, sjedinjene pod imenom Mirza-Kapikuli, izabraše bega, da ih zastupa pred državom i onom petoricom najviših časnika. Ti su begovi obično bili izabrani iz porodice Kudalak. Neredi, koji sada nastaše poradi zavisti izmegju ovih porodica, podaše priliku Mehmedu Fatihu da se umiješa u te poslove, te tako okoristi zemljom na sjever od Vlaške: tri sto lagja otpremljenih na Krim učiniše skoro kanatu kraj (1476.). Sada je i Venecija zatražila mir, te ga i u januaru 1479. zadobila.

Sklopivši tako mir na sve strane, Mehmed okrenu sada svoje oružje protiv Ugarske. Početkom oktobra 1479. provali 40.000 momaka pod vodstvom dvanaestorice paša u Erdelj. Ali kako je svaki od njih htio da zapovijeda, a niko da sluša, to je lako uspjelo vojvodi erdeljskomu Stjepanu Batoriju, da je razbio Osmanlije na ravnici Kenger-Mesir, no pobjedu plati sam glavom, te bje sjutradan svečano sahranjen (13. oktobra 1479.). Sada se Osmanlije baciše na Hrvatsku, Kranjsku, Štajersku i Istru, te je uzeše nemilo plijeniti, dok je sam Fatih pokorio državicu Budak u Maloj Aziji; to je bila zadnja vojna Mehmedova na istok. Od sada ga je više zanimala Evropa.

(Svršiće se.)

[1] Gledaj pod 1. navedena djela, koja uopće rade o osmanlijskoj historiji.

Naša pisma.

Budimpešta, augusta 1896.

(S milenijske izložbe IX.). Čedno se diže s istoka industrijalne palače paviljon, što su ga uredila magjarska kulturna društva, sa nakladnicima čitave zemlje.

Sa načelnim zadatkom kulturnih društava svak je na čistu: njima je red da šire duševnu naobrazbu, podžižu rodoljubne ideje i težnje i goje čuvstva humanizma.

Paviljon, o kojem govorimo, izlaže kulturno stanje svoje zemlje. Odmah u prvoj dvorani vidimo, da je to dom tiha duševna rada. Zidovi puni su tabela i slika, koje tumače djelovanje pojedinih kulturnih društava. Pogdjekoja stara slika predočuje neku znamenitu točku zemlje, iz koje su se s vremenom razvile današnje moderne forme.

S lijeve strane stupiš u *čitaonicu,* u kojoj se ujedno nalazi i izložba statističkog ureda. Čitaonica podulja je dvorana, u značaju pučke kasine. Kroz cio dan zapremljena su sva mjesta mješovitom publikom, koja marljivo čita. Naročito ljudi iz provincije rado zalaze amo, znajući da će ih tu stići glasovi iz daleka doma. I jaki i krasni spol marljivo pohagja ovu izložbenu kasinu, jedino mjestance u čitavoj izložbi, gdje se možeš lagodno odmoriti od vanjske huke i buke.

Po zidovima vidiš velike, ponajviše bojadisane zemljovide, na kojima su prikazani kulturni, narodnosni i pučanstveni odnošaji.

I druga je dvorana uregjena po kulturnim društvima. Tu su fotografije pojedinih takovih društava, osim toga i likovi danas već pokojnih muževa, začetnika tijeh podhvata na kulturnom polju. Do zida naokolo izloženi su razni obrtni predmeti, proizvodi djelovanja pojedinih društava, kojima je zadatkom unapregjivanje domaćeg obrta. U sredini dvorane stakleni je ormar sa starinama, megju kojima se nalazi više relikvija.

Treća dvorana služi izložbi domaćih nakladnika. Koliko god ih imade znamenitijih u zemlji, svaka je stavila ovdje svoj zasebni ormar. Najveće mjesto zapremaju dakako stare tvrtke grada Budimpešte, ali imade ih iz provincije sa dosta lijepom zbirkom svojih izdanja. Prolazeći kraj ovih ormara, spopada te neki bibliofilski sentimentalizam. Nu kako je izbor težak, teško se odlučiš, da što kupiš, i polaziš u gornji sprat, gdje su za novinare uregjene zasebne prostorije, da mogu sastavljati svoje izvještaje. Tu

je nadalje krasan salon za konverzaciju, poštarski i brzojavni ured i konačno izložba prirodoznanstvenog društva sa biološkom grupom životinja, koja će svakoga, koji amo zalazi, u velike iznenaditi.

Veći dio tih životinja nalazi se u staklenim ormarima i čovjek ovdje zbilja dobije zgodan pojam o jednom dijelu magjarske faune. I miševi, ti nezvani gosti pismohrana; i šišmiši, kako spavaju viseći glavom dolje sa klisure u spilama; i tekunice, kako pomno izlaze iz rupa na sunce, pazeći nema li u blizini dušmanina; i močvarne ptice i droplje i mnoge ine vrsti toliko su zanimljivim načinom po naravi grupirane, da se nerado dijeliš od ove dvorane, koja je jednako zabavna i poučna.

Ovdje, u malenom domu bioloških grupa, nalaze se — u nešto neobičnom društvu — izdanja društva Sv. Stjepana (biblije, molitvenici i ine knjige vjerske sadržine), nadalje stručna literatura geografskoga društva.

Promotriv konačno pri izlazu izvrsne prirodopisne slike, bude vam pri duši kano da ste bili u božjoj prirodi i da ste gledali istinite pojave.

U neposrednoj blizini ovoga paviljona nalazi se paviljon za papir, štampu i fotografije, gdje se na oči posjetnika ljevaju slova, tiskaju knjige i gdje svaki dan poslije podne izlaze „Izložbene Novine“.

I u ovom su paviljonu razni nakladnici izložili svoja izdanja; sredinu prizemlja zapremaju razne tiskare; uokolo se prodavaju proizvodi papirarstva i vojarstva, dočim je čitav gornji sprat pun veoma lijepih radnja domaćih fotografa.

Govoreći o ovom paviljonu, biće umjesno da koju prozborimo o razvoju magjarskog knjigotiskarstva i novinarstva.

Prvu tiskaru u Ugarskoj dao je urediti kralj Matija, god. 1473. u Budimu. U njoj kao i u drugima, što su doskora podignute, tiskala su se ponajviše teološka djela.

Godina 1526. uništi i ovu kulturnu stečevinu. Budim pade u ruke Osmanlija, a trgovini grada, gdje su tako zvani „liberarii budenses“ igrali znatnu ulogu, otkucnu sugjeni čas.

Nu reformacija uskrisi i opet knjigu, i to sada već u narodnom jeziku. Ipak se je knjigotiskarski zanat mogao gajiti samo na temelju kraljevske povlastice, i to jedino u kraljevskim slobodnim gradovima; a knjižarstvo stajaše pod strogom kontrolom. Samo sobom razumije se, da je tim načinom i literarna produkcija bila sterilna i da je ta perijoda magjarskog knjigotiskarstva ko neki niz neprestanih neprilika i borba za kukavni opstanak.

Tek sredinom 18. vijeka oživi sa narodnim čuvstvom i knjigotiskarstvo i knjižarstvo. I dnevna štampa stala u službu knjižarstva. Latinski jezik sve više ponestaje; literatura osvaja sve šire krugove, a pod konac prošloga vijeka imade u Pešti i Budimu već osam knjižara. Od početka ovoga stoljeća pak do danas raste im broj sve više, i ti podhvati poprimaju znatne dimenzije.

Pošto je konačno god. 1848. štampa izvojštila potpunu slobodu i pošto se je magjarsko knjižarstvo riješilo lanaca cenzure, poče i u Ugarskoj cvasti dobro organizovana, na evropskom niveau-u ustožena knjižarska industrija.

Pojedini knjižari zanimaju u svojim tiskarnama 250 do 350 radnika, a naklada broji im poprečno 300 do 900 djela. Društvo Franklin pače izdalo je od svoga početka (1723.) do danas 2500 djela.

Preteče novinarske literature, kako u kulturnim zemljama zapada, tako i u Ugarskoj jesu od vremena do vremena izdavane brošire, u kojima su se pripovijedali pojedini važni dogagjaji. Prve redovite novine u Ugarskoj datiraju od početka 18. vijeka — u latinskom jeziku. Godine 1731. izlazi u Budimu prvi njemački list pod naslovom „Ofnerischer Merkurius“; god. 1764. poče u Požunu izlaziti „Pressburger Zeitung“, list, *koji još danas izlazi.* Tek god. 1780. izagje prvi magjarski list i to u Požunu pod naslovom „Magyar Hirmondó“ (Magjarski vjesnik). Ovomu listu slijedili su drugi, prem su magjarski listovi samo kukavno životarili. Za primjer neka služi fakat, da je god. 1808. „Pressburger Zeitung“ brojio 6000 pretplatnika, dočim ih je „Magyar Hirmondó“ imao samo 400.

Ljudevit Kossuth oživi i modernu magjarsku žurnalistiku. On osnova god. 1841. „Pesti Hirlap“ (Peštanske Novine), u kojem je listu zagovarao liberalne ideje i reforme. List taj (izlazi još i danas) u brzo je procvao i potaknuo druge poduzetnike, tako da je domala izlazio cio niz magjarskih dnevnih, beletrističnih i humorističnih, a poslije nagode (g. 1867.) i stručnih listova.

Evo mrva komparativne statistike: God. 1840. izlaze 2 magjarska lista i časopisa; god. 1848. imade ih već 86; god. 1868. — 140; god. 1879. — 324; god. 1889. — 600. Danas ih imade skupa sa onima u inim jezicima — 1003. Većina novina izlazi u Budimpešti. Ne treba naročito spomenuti, da mnogi listovi, kraj ovolike konkurencije, kukavno životare, dočim mnogi opet moraju upotrebljavati sva moguća sredstva „babe reklame,“ da se samo kako tako proture.

Mavro Špicer.

*

U *Biogradu,* mjeseca jula.

Sa belog grada. Pripovetka iz beogradskog života. Napisao *Voj. N. Karapandžić.* Ilustrovao *Stojan Titelbach.* — Beograd. Nakladom knjižarnice Velimira Valožića.

Knjigu je autor namijenio školskim svojim drugovima.

Svaki redak odaje zelena početnika.

Tako se u „Starim jadima“ poslužio južnim narječjem. Na strani 41. kaže „detjence“, „vječerao“, — a vazda „Stjevane“. Čudo, te je baš u ovoj slici taj nesretni štamparac toliko griješio! Za bagatelu od trideset jezičnih grješaka dao bi mu svaki biogradski profesor barem „dvojku“, a zagrebački najmanje t. z. treći red.

Pa za najdotjeraniju pripovijetku, za „Mikinu ženidbu“ reče neki dosjetljivi gost boemijanske kafane „Dardanela“, čini nam se, sam Čiča Ilija, od prilike ovo: „Ono, što jes', jes'! Da je Steva Sremac napisao „Ivkovu slavu“ posle „Mikine ženidbe“, sve bi graknulo: — Crni Sremče, okiti li se, okiti paperjem Voje M. Karapandžića!“

„Mora biti, da je bolesna, govorio je sam u sebi Izrael.———— O, kako bi se mogao samo do nje *dokoturati* i videti je———“ govori pisac pri sentimentalnom završetku prve pripovijetke, čiji finale nije samo za to priličan, što je finale.

„Na polju strašan vetar, granje se savija i otresa hiljadama žutih listića. Živina se šćućurila pod nisku strehu, tu čeka i jutro dok i posljednji listić s grane ne odpadne...“

O primitivnoj piščevoj tehnici neka govori ovaj (jedan od boljih) opisa: „———Radosno li se bože dočekuje takvo veče: čudno se nekom tišinom pronosi neka milina, *veselio bi se, koji se ceo dan svagjao, pevao bi, ko se sit isplakao;*———— Pa i sama noć kanda rasteruje posljednji pramen oblaka, da puste zvezdice da okite plavo nebo, *da milije slušaš, kako do tebe dopire pesma dobrih devojaka.* Pred mrak se već i gospodin Joca vraća iz šetnje i t. d.———“ Slični su opisi, zaudarajući bugjavošću starinske manire, fenomeni neke talmi-lirske nasrtljivosti, nekoga skroz lažnog subjektivizma, koji se drznuo veliku i indiferentnu prirodu uzeti za lice sa mimikom efekata piščeve tajanstvene unutrašnjosti. U sličnim n. pr. pričama junak plače, i sve plače: i kamenje i ono grozno nebo, i to užasno sunce i one strahovite vrane; deru se guske, volovi i magarci i t. d. Ali ni toga nema u gornjem opisu. Tamo je nebo, koje tjera, da se smije i pjeva, ko je malo čas možda dobio batina ili morao platiti tugju mjenicu!

Psihološki momenat u odnosu čovjeka spram prirode tako je raznolik, kao i pojedinci. Pa onda, samo u momentima krajnje duševne ustalasalosti može okolina da postane biti štafažom opisivanih osoba. Usprkos tome je pisac u „Jednom dobrom srcu“ upravo udario namet, neki čudnovati subjektivno-elegijski harač na stoku, ljude i okolinu:

„Spustilo se veče.... Iz starih kućeraka polaze na molitvu neke prilike i *kao duhovi* s fenjerčetom———— Dok u drugoj uskoj ulici pod prozorom uzdiše kako momče, *mesec mu je drug, a pesma uteha;* ili iz kakve dečje vreve čuje se umiljat glas i poslednje reči: *Dragi moj!*————“

Ili:

„*Ružan* jesenji dan, kada se za srce i dušu pripija tuga i nevolja; misli te vode po grobovima, kraj samrtničke postelje *i tu bi najslagje seo* i odmorio se.“

Ili:

— „Majko moja, veče je bilo lepo, mi smo tada zagrljeni ceo dan plakali i žalili onoga, kome idem sada. Suza je padala na ovo bledo lice i sećala sam se dobrog oca, ali povratiti se ne mogaše, a srce mi pogje siromašnom komšiji.“

Ili:

„Naša živina šćućurila se u kraj i *kao da joj čudno beše* ovo veselje u našoj kućici....“

Ko sve to pročita, pomislio bi, da stanovnici „Jevrejske male“ čuče kao svetinje kraj onih malih prozorčića, lelečući kraj onog lijepog Dunava: „Na obalama vavilonskim“ i praveći suzama blato po uzanim sokačićima jalijskim[1]). Pisac kao da se i nije poslužio modernim čeličnim perom, nego istrgnuo iz kake „topane“ guske svoje sentimentalno perce.

Bilo, te je varoški život komplikovaniji od seoskoga, te se zbog raznolikosti svoje teže obragjuje, ili naši pripovjedači nalaze interesantnijih sižea na selu, — bilo, te Janko Veselinović, taj svježi sin sela, produktivnom snagom nadmašuje većinu pripovjedača naših, — bilo, te ni biogradski život još, tu i tamo, nema odregjene forme zapada, tek nije šuplja tvrdnja, da naša književnost uz toliko obilje seoskih pripovijedaka oskudijeva motivima iz gradskog, naročito biogradskog života. Pokušavalo se, ali sa selom se bolje uspijevalo. Sasvim je prirodno, da ono, što ne mogahu matadori, ne uzmože ni jedan neprokuhani početnik, i ako je crtao u tim pričama elemenat identičan sa seoskim.

I kod nas je današnji nivelirski duh posegnuo i za aristokratskom poezijom, a jadna boginja, da ne skapa od gladi, udešava žice prama masi i katkada se mlati kao kaka šantanka. Često, zaveden reklamom, literarni vulgus profanum udari pečat popularnosti i na slabije djelo, to više, što i bolji literarni noviteti, izlazeći po novinama, dobijaju sve više dvaestčetirisatnu novinarsku vrijednost. Pa onda, zle se knjige od vajkada odlikovahu nad dobrima time, što ih masa lakše razumije. I tako prolaze, imajući tu vrijednost, da i njihovo slabašno svjetlo lomi po koju maglicu neznanja i da budi volju za više duševne užitke, dajući lošijem piscu, nadničaru ideala i telalinu ljepote, rengestetskog narodnog vaspitača.

Još nešto.

Moderna je pripovijetka studija, upravo eksperimenat, kojim se demonstruje kaka socijalna ideja, a pisac treba da stoji barem na tolikoj duševnoj visini, da bi mogao, ako ne baš proniknuti, a ono barem razumjeti to društvo. Za to treba i studije i životnog iskustva u onom stepenu, u kojemu ga autor knjige „S beloga grada“ ne može imati. Pa onda, sjem toga, imati talenta za svirača ili slikara, nije još — biti slikar ili muzičar. Tu treba mnogo tehničke vježbe. I pripovjedač treba da progje tu školu tehničku, koju većina pisaca obično svršavaju u komarniku kake redakcije. A kod nas ima hvala Bogu koje parčence milosrdnih redakcija!

„S belog grada“ je zbirka ilustracija sa nekoliko „odgovarajućih“ tolkovanija. — Zelena se omladina češće javlja u dobrim stihovima, nego u dobroj prozi. Šat je i Voj. N. Karapandžić trebao, da se džilipne verzom....

Ali kada je već tako, žalimo, što njegovo „buen kurason sankulpa diskaji“! („Dobro srce nevino strada“ [1]).

*

Svetle slike iz prvih dana hrišćanstva, od *Dragutina Jov. Ilijća.* — Sr. Karlovci, Srpska manastirska štamparija. 1896.

Priznajemo, da smo sa nekom zebnjom u duši uzeli u ruke tu knjigu s ovim pričama: *„Prva božićnja noć“, „Bogojavljenje“, „Stefan“, „Talita kumi“ („Djevojko ustani!“), „Bura na moru“.* Novinom nas, osim posljednjega, nije nijedan naslov osobito privlačio. Pa i nije lako odvažiti se na slušanje variacija kake stare poznate teme. Svi se muzičari jamačno sa trepetom u duši sjećaju onih užasnih mrcvarenja nevine pjesmice „O, mein lieber, Augustin...“

Ali te slike nijesu propovijedi, pune bogobojažljivih kažiputeva i opomena. To su slike i (osim crtice „Stefan“) odlomci iz veličajnog romana života Sina Božijega, koji se snizio, da sa Golgote zakrvavljenim znojem svojim preporodi trulo čovječanstvo. Ali nema Kalvarije u toj zbirci. Pjesnik je odabrao samo srećne momente iz Spasiteljeva života. Ali Božanstvo nije centrum tih priča u običnom smislu. U prvoj se slici javlja On kao svjetlomrcanje zore kroz oblake ljudskih savjesti, a u drugoj iznenagjuje mnoštvo sakupljeno oko Jovana Krstitelja tek pri kraju. Javlja se tiho kao čovjek, a iščezava u sjaju munje Oca svoga. Tako se i u četvrtoj slici („Talita kumi“) javlja Gospod tek na kraju priče. Iscjeljuje Jairovu kćer i „kroz gomile naroda, što se na vrati tiskaše, ode, iščeze, kao blagi povjetarac, koji nam je kraj uzavrjela čela lepršnuo, okrijepio nas, pa ga nestalo“. I u posljednjoj bujnoj priči javlja se Obećani skromno i nečujno. Ali još samo časak, a Duh slabaškog zemaljskog ovog tijela utišava morske valove, obuzdava i umiruje uzbješnjele vjetrove, vedri nebo, naboreno crnim oblakom i plamenitom munjom i na obali istjeruje zlog duha. Kao ni u prvoj, ni u slici se „Stefan“ ne javlja, ali opet je On, duh Njegov, koji gvožgjem prijegora opasuje prvog mučenika u krvavim patnjama. — Evo, kako je pjesnik zamislio Hrista kao čovjeka:

„— — — — Na nogama je imao sapoge a na glavi beo ubrus, koji mu je pokrivao teme i vrat, pa mu tako i na ramena padao. Meka talasasta bradica delila se u dva razdeljka, koji ni do prsiju ne dosezahu, a kosa, u boji zrele masline, spuštala mu se čak na ramena. Pod visokim čelom svetle se krupne, graharaste oči, s izrazom nepojmljive sete i blagosti. Što ih čovek duže gleda, sve većma oseća kako mu se u duši, sa tih očiju, talasa neka mila toplina, koja se posle. kao sladak osećaj, što ga oseća dobra mati, kad davno nevigjenog sina na nedra prigrli, razleva po svoj krvi.“ — I ostali su opisi slični ovome. Pjesnik opisa svog Junaka jasnim bojama modernog romansijera.

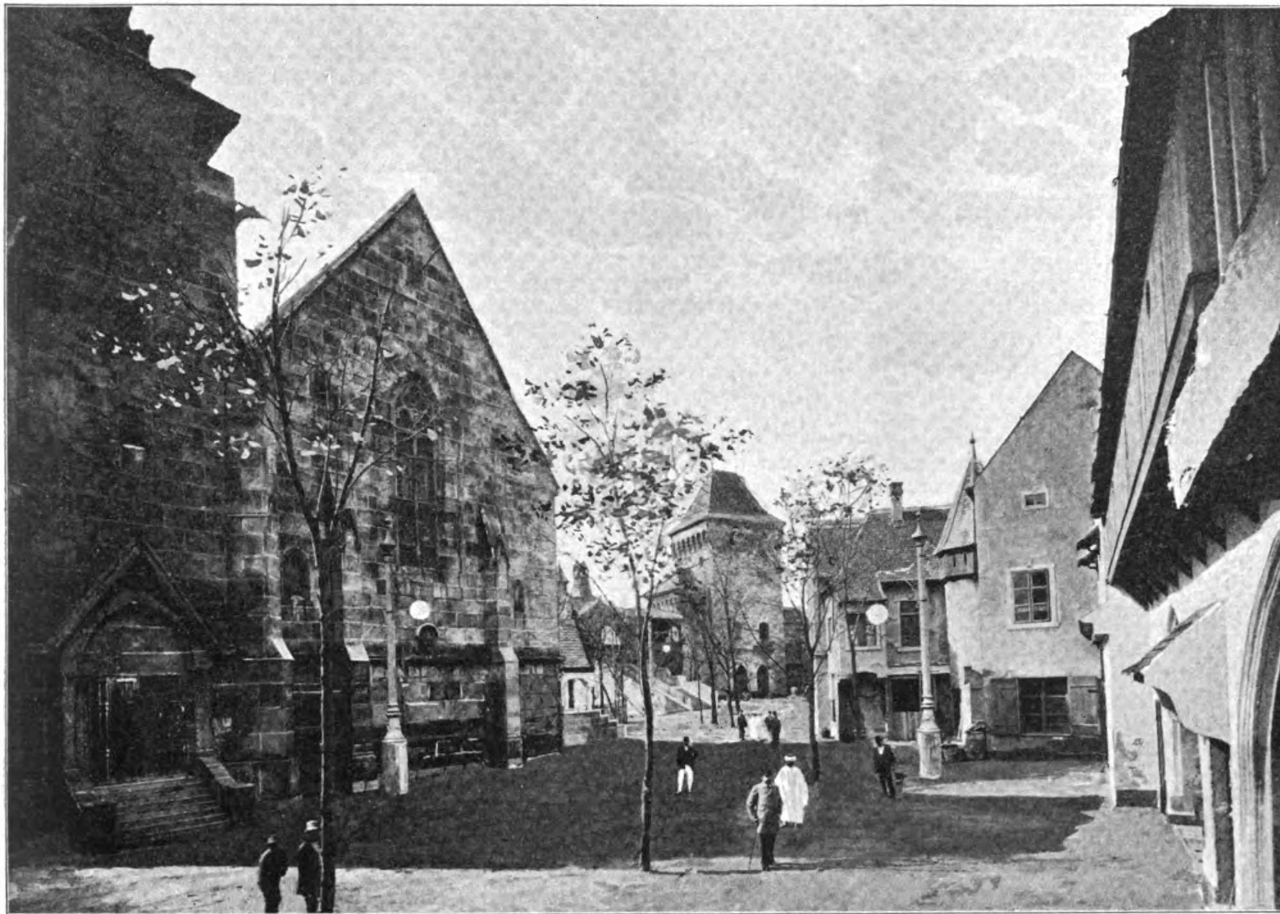
Taj način nam se čini vrlo zgodan. Ovako čitalac dobija tačne konture nekog tačno obilježenog čovjeka, koji bi inače iščezavao pred neizmjernošću božanske svoje moći, to više, što pjesnik Spasitelja crta manje kao učitelja, nego više kao Boga i Čudotvorca; zbog toga je Gospodin malorječan, on govori onim poznatim rečenicama, koje bujaju testamentarnom prostotom i mudrošću. Opis Spasiteljeve spoljašnosti se javlja svagdje, gdje se On javlja kao osoba i to, kako rekosmo, mnogo doprinosi, te u Bogu gledamo uvijek čovjeka.

I tako te slike, vezane jednom mišlju, obasjava ono milosrgjem veličajno lice Onoga, „koji je na sebe primio grijehove ljudske.“ A pjesnik to sunce opisuje po nekoliko traka istine i čovjekoljublja, koje iz blagoslovene doline Jordana granuše vascijelim svijetom.

Stroga je istorija tačnije ispitala život Atine ili Rima, nego kulturu male Judeje. Da bi se postignula vjerojatna jasnoća u crtanju tog kulturnog momenta, trebalo bi znanstvene dubine kakog Ebersa. Zbog toga, pa onda, što je radio jamačno za najširu našu čitalačku publiku, pjesnik odabirući momente i lica iz samog Sv. Pisma, stvaraše samo fragmentarne skice, koje bi se po jedinstvenosti glavnog lica mogle nazvati glavama jedne pripovijetke. Iz suvih je nagoviještanja stvorio dramske, psihološki objašnjene momente, iz golih imena — karaktere. Sv. Jovan upravo buji aktivnom snagom

[1]) Jalija se zove Jevrejska mala biogradska.

[1]) Jedno dobro srce, str. 21.

Crkveni trg u Starom Budimu na milenijskoj izložbi.

starozavjetskih proroka, a Stefan je mučenik čisto pasivna kršćanska duša.

I ako te slike kao cjeline odlikuje neka lapidarnost kompozicije, to im je stil, ovamo slikarsko-epski a onamo psihološko-lirski, bujan, pun. Podražavajući srećno Sv. Pismu, nosi nas taj stil katkada (kao u prvoj priči opis propasti pustinjske karavane) na albatroskim krilima.

Opisi Ilijićevi, ti u nas katkada toli zanemareni opisi okoline, koji su pripovijetci ono, što je slikama kolorit, odlikuju se tropskim bojama i, — a to je rijetko kod jednog liričara, — realističnom jasnoćom. Oni su veristički momenat u „Svetlim slikama“. I ako su osobe u njima neobične, herojske, psihološko je crtanje opet jednostavno i prirodno, to više, što je patos najobičnije duševno raspoloženje tih lica, a taj je duševni momenat D. Ilijć kao liričar mogao majstorski da opiše:

„Na kamenitoj klupi, pod jednom smokvom i džbunom maslina, sjedi mladić, pa zanesen blagom mjesečinom, udara u harfu, i zabačenom glavom, a očiju poluzatvorenih, kao u onih, koji budni sanjaju, peva.

Judejac, što mu se približi, zaustavi se za njegovi legji, nehoteći da ga budi iz zanosa, u koji je pao. Zvučan i mek glas pjevanja čisto je zvonio sjetom i tugom Davidovih psalama:

Ko žedna košutica, — kad bistrom vrelu leće,
I moja duša tako, o, Bože, tebe traži,
Za tobom žedni ona — i zar — te naći ne će,
Da vrelu žegj ublaži?
Suze su hrana moja, u srcu očaj vlada,
Dan i noć kad mi zbore otrovna njihna žala?
„Tvoj Gospod, gde je? kaži?!“ Oh, zašto duša jada:
Zašto je malaksala?
Ona se seća slave, seća se onih dana,
Kad stupah Božjem domu, sred mora vernih ljudi,
Uz pesmu i klicanje: „Osana i osana!“
Horilo što se svudi.
I t. d.“

Ne, to nije varijacija kao one: „O, mein lieber Augustin!“ —

„Svetle“ su „slike“ fragmenti jednog romana. S toga držimo, — kada su već sve ostale slike istorijskim redom poregjane, da bi bilo najlogičnije, da je priča „Stefan“ štampana na kraju knjige, — od prilike onako, kako jeste „Kob“ na kraju „Čengijć-age“.

Onda bilo bi možda umjesnije, da se pjesnik, koji u pošljednjoj priči pjeva onu pjesmu, zove mjesto Ovidius, Voislavus. Ali, pošto su „Svetle slike“ pisane za one, koji duh klasične pjesme većinom poznavaju tek po Vojislavu Ilijću, to toj opasci dajem više istorijski, nego estetski značaj.

Oni, kojima su Omir i Dante budale, jer isti cognito i incognito opće sa bogovima, angjelima i gjavolima, — neka ne uzimaju u ruke te knjige! — Neka se je okane i oni, koji traže u pripovijetci fotografiju sadašnjosti, pa bila ona najbljutavija; onda oni, koji misle u „Svetlim slikama“ naći materijal za polemiku istorijsko-racijonalnog sadržaja — i napokon svi, koji ne mogu da razdijele privatnu ličnost pjesnikovu od njegovih djela, pjesničku sadržinu od tendencije i t. d. A mnogi će skeptik u njima, ako ništa drugo, a ono naći ono, što možda sam nema, — poezije, a sjetiti se onoga, što je možda imao, čistih i nevinih dneva srećnog djetinjstva obasjanog toplinom Biblije.

Mi u pjesničkom djelu u prvom redu tražimo — poezije. U pet „Svetlih slika“ ima je jamačno više, nego u svih devedeset i sedam najnovijih pjesama Vl. M. Jovanovića, ma da su te pjesme pune morfinističkog i nervoznog zadaha pariske najnovije apsintske poezije, a „Svetle slike“ tako slobodne od svakog tolstojizma!

*

U pozorištu gostovaše proljetne sezone slavna navivka franceske komedije, gospogjica *Suzana Reichenberg*. 8. marta davaše sa svojom družinom Lemaitrov „Platonski brak“ (Mariage blanc) i slabiji komad E. de Girardinove „Strah od radosti“ (La joie fait peur), a sutradan „Miša“, finu, suptilnu i salonsku Pailleronovu komediju.

O gospogjici Reichenberg ne možemo da kažemo ništa, pošto ne volimo zadirati u posao kroničara.

Ko o tome nije imao ni pojma, mogaše ga ggjica *Gale* figurativno osvjedočiti: o veličini Franceske. Onih nam se nezaboravnih večeri činjaše, kao da preko dasaka, koje tada zaisto „bijahu svijet“, škripi in ipsissimo corpore slavna majka Franceska sa svojim ogromnim Montblankom, Parisom, Notredamom i Eifelovom kulom. Da se naš čuveni scenarista Risantijević prerušio, izgledao bi spram nje kao toranj kölnske katedrale spram Keopsove piramide. — Gospogja *Yves-Rolandt* mogla je našu Nigrinovu uvjeriti, da ni u Parisu nije sve Sara Bernhardt. Gospogja *Arlezova* je prekrasna crnokosa lučica, koja zna tako sentimentalno i „srce drapateljno“ zakolutati onim krasnim plavim očima, kao da kraj Parisa žubori kakvi Nekar. — Nenadmašna gospogjica *Frederik* je dokazala, da se može biti bolja subreta i od same naše gospogje Todosićke.

Gosp. *Voris* (Noelu „Strah od radosti“) sjajan je komičar. Ali ime njegovo, koje slučajno nosi još jedan glumac, poznat iz Dumasovih (ml.) „Notes“ i „Appendices“, još je slavnije. — Osim Vorisa bijahu ostala gospoda (*Rebel, Dorni, Žurda*) tako učtiva, te ne htjedoše zasjeniti vještinu starijih koleginica svojih. Baš su kavaljeri ti mladi Francezi!

Pozorište bijaše puno.

Divljasmo se i topljasmo, premda nam je savjest šaputala: „Da dios almandras al que non tiene muelas“ (Bog daje mandule onome, ko ih ne može da grize).

A. G. Matoš.

Iz narodne frazeologije

Uzeo obraz — veli se za čovjeka, koji se kraj starijeg odveć oslobodi.

Nije mu ni u kraj uha — misli se: ne vodi brige o nečem ili ne boji se, a trebalo bi da se boji.

Pribrao *Edhem Mulabdić.*

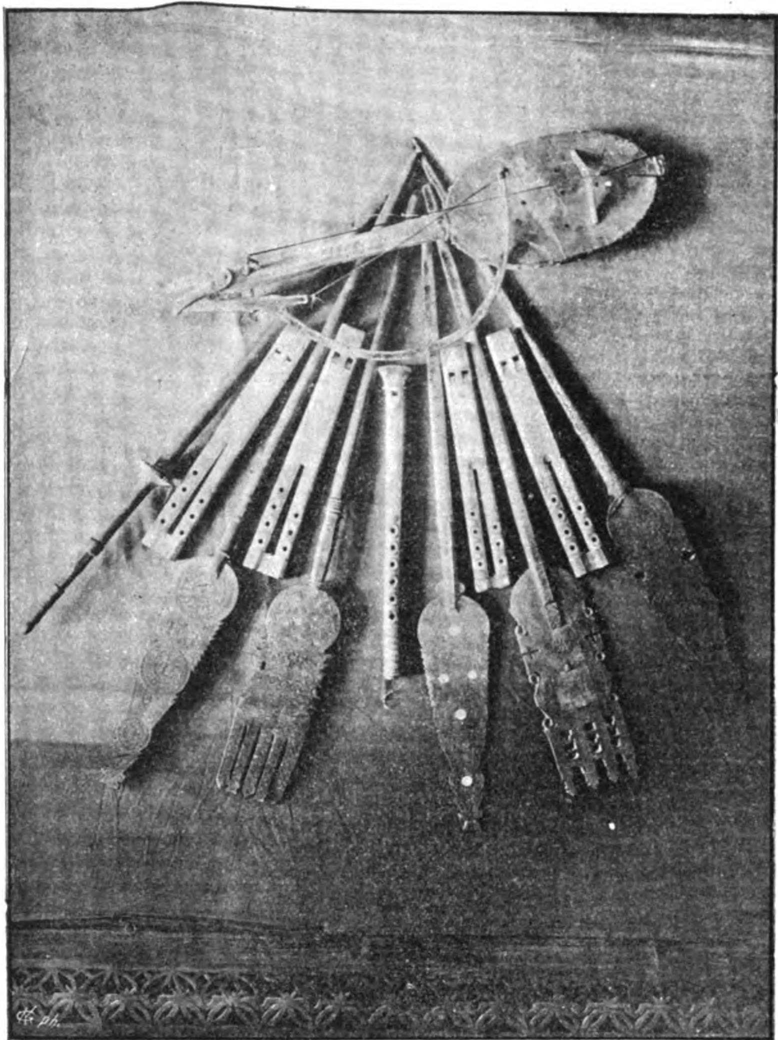
Uz naše slike.

* *A Kovalski:* Pri veselom povratku. Vesela, malne preobijesna scena iz života zdrave, jedre mladosti, puna vrele krvce, uzbugjenih žila, čuvstvene provale i slobodnog prava ljubavi, potječe od ruke jednoga izmegju najdarovitijih slavenskih umjetnika, Poljaka Kovalskoga. Umjetnik, koji stalno boravi u Monakovu, mnogo je proslavio ime svoje domovine naročito u prizorima iz seljačkog života, prateći ga od kolijevke do motike. Naravno da su ljubavne scene, kako u svakom društvenom sloju, tako i ovdje, najviš zgodne da umjetničkoj duši pruže najšarnijih motiva i najbogatijeg gradiva, tà u tom poslu najživlji je izraz života, najveći kontrasti, najproširenije polje, na kojem cvijet ljudskoga bitka u raznobojnim šarama cvjeta. Ova seoska kola s mlagjanom djevicom u naponu djevojačke snage i želja, te s mladim momkom kraj nje, izrazi lica i strastvena klonulost, zasvjedočuju duboko poznavanje srca u ovakoj prilici, za predvečerja ljetne noći, uz miris svježe trave u polju, što ga je sunce vas božji dan grijalo. pak sada nakon zapada zamoreno odiše. Sve da slika prikazuje gotovo neki vrhunac i da je dotjerana do posljednje dozvoljene tačke, to ipak onaj bič u djevojčinoj ruci, što priječi mladomu ždrjebetu put, da ne poskoči naprijed, zaustavlja cijeli prizor na skrajnjoj granici idile i u dobar čas — ne prelazi je. Još uvijek ona drži uzde u ruci; makar i klonula glavom, ljevica je jošte krjepka. Al možda će ona da bude taki gospodar u životu, ili će sva ta slika odjuriti s pozornice života, ko što i kola projure preko polja?!

* *I. Falat:* U odlučnom času. I. Falat, rodom Poljak, koji posljednjih godina živi u Berlinu, pokazao je veliku umjetničku usavršenost upravo u panorami, koja je mjeseca maja otvorena u carskoj prijestonici na Sprevi. Glavno njegovo djelo, ujedno jedno od najvigjenijih slika ovom zgodom u Berlinu, jeste: „Prelaz preko Berezine“, onaj strašni prizor, koji prikazuje poraz svesilnog Napoleona, gdje gleda svoju pobijegjenu vojsku, sred strašne, ruske zime. Živahan u kompoziciji, važno je u njega svojstvo, što je pri tome skroz i skroz tehnički samostalan gospodar svoje bogate fantazije. Eto i ova slika vodi nas u neki zimski kraj i baš smo u prilici da se namjerimo na dva lovca, u času kad se i u tijeh kršnih ljudina uzdrmaju mišići. Negdje je sveosve blizu strašna zvijer,

Seljanka iz sarajevskog polja u bosanskoj izložbenoj kući.

Rezbarije iz bosanske izložbene kuće.

koju će da dočekaju gotovo prsima o prsi — u odlučan čas. Vrli umjetnik, uz svoj zajamčeni umjetnički glas, bio je ponovo u sretnoj prilici, da izradi neke slike po naročitoj želji njemačkoga cara.

* *Proslava svečanosti pedesetgodišnjice osnutka hercegovačke franjevačke redodržave* obavila se je dne 22. i 23. jula u franjevačkom manastiru na Širokom brijegu, a dne 26. jula u Mostaru po ovom programu: I. dan. 1. Koncerat glazbe *„Narodnog glazbenog pjevačkog društva“*; 2. *Bosiljevac:* Živila Hrvatska, muški zbor; 3. *Vilhar:* Bojna pjesma, muški zbor; 4. *Badalić:* Naša osveta, deklamira ggjica *M. Herceg;* 5. *Vilhar:* Himna hrvatsko-slovenske omladine, mješoviti zbor; 6. *Gj. Eisenhut:* Tko je naš?, muški zbor. II. dio „Kumovanje“. Vesela igra u 3 čina od *Janka Jurkovića.* Drugog dana blagoslovljen je spomenik. Dne 26. jula slavila se svečanost u Mostaru, gdje se je davala drama u 3 čina od *dra Jovana Subotića:* „Zvonimir, kralj hrvatski“. Pjevački program iznio je: „Himnu Zvonimira“ od Zajca, „Za dom“, ženski zbor od Zajca, „Hrabreni Hercegovac“, muški zbor od Zajca i Šenoinu pjesmu: Biskup Borković, koju je deklamovao gosp. A. Vladić.

* *Nazori istoka i zapada o svijetu.* Max Nordau odličan je feljtonista, koji živi u Parizu, a njegovo vješto pero napisalo je dosele mnogi lijepi podlistak u bečkoj: „Neue Freie Presse“. Nedavno priopćio je Max Nordau u istom listu pod gornjim naslovom razgovor, što ga je imao s čuvenim muderisom, iz Azharrije-medrese u Kairu, Hadži Sejidi Ibrahim efendijom, koji je, bivši radi bolesti u kupatilu Vichy, došao da razgleda i Pariz. Razgovor taj sam je po sebi vrlo zanimljiv, a osobito zgodni odgovori Hadži Sejid Ibrahim efendije puni su istočnjačke mudrosti, te jasno i točno predočuju islamski moral. Pomislio sam s toga da bi taj razgovor mogao zanimati i čitatelje „Nade“, te ga evo u cijelosti prevodim:

„Sejidi Ibrahim ili potpunim imenom i titulom El Hadži el Sejid Ibrahim ibn Ali el Sahrani, potomak je pejgamberov (a. s.) i čuveni muderis (profesor) u Azharrije-medresi ili islamskoj velikoj školi u Kairu. Musloman, koji se na dlaku strogo drži propisa svoje vjere, uz to hadžija, a pravo svjetlo na polju bogoslovne znanosti, prava i arapske gramatike, ipak je pun duha i otvorena smisla za zapadnim znanjem, te pošto potpuno poznaje francuski i talijanski jezik, može i ima priliku da crpe na izvoru zapadno znanje.

Misirski liječnici poslali su ga pred nekoliko vremena radi bolesti na džigericama u Vichy. Iz kupatila došao je u Pariz, te je boravio više dana kao vrlo poštovan i rado primljen gost u kući jednog poznatog arabiste. Tu sam imao čast upoznati Sejdi Ibrahima. Lijep je to čovjek, osrednjeg stasa, a nešto mršav; tamnih, bademovih očiju i duge prosijede brade, a usta mu vazda na smiješku, iz kojih proviruju bijeli zubi. Kad sluša, gdje mu ko nešto kazuje, nagne se, a držanje, koje pri tom zauzme, izrazuje jasno da s velikim poštovanjem i pažljivošću prati riječi dotičnika. Jesi li ga što upitao, te ti odgovara, isporavi se i nagne malo natrag, a na pola zažmiri oči, te pak očito vidiš kako razmišlja i sabire svoje misli. Zbori polagano, oprezno i mirno, a na njegovu se jednoliku glasu nikad ne može opaziti trag kakve nestrpljivosti iliti uzrujanosti.

Sejdi Ibrahim prvi je put u Evropi, te prije nego li je došao u Pariz, razgledao je Marseille, Lyon i St. Etienne. Nije se umorio razgledajući Pariz, jer se je stavio da ga potanko prouči i vidi. Na pitanja o dojmovima odgovarao je istočnjačkom udvornošću, ali se je vidjelo, da ga čuda zapadne civilizacije nijesu baš uznijela, te da je prema njima ostao dosta hladan. Njegove opaske i primjedbe bile su suviše općenite, te kao što god nijesu odavale njegovo uvjerenje, isto tako nijesu mogle ni koga drugog uvjeriti. Vidjelo se je da izbjegava taj razgovor, te da se kloni očitovati svoje mnijenje u tim pitanjima. „Allah je velik“, „Evropejci umiju raditi“, „Mnogu su lijepu stvar vidjele moje oči“! to su mu bili odgovori, tako da na njih nijesi mogao nadovezati daljeg razgovora, jednostavne rečenice kao da ih je pokupio iz kakve gramatike, gdje su naprosto radi vježbanja u jeziku, a bez ikakve suvislosti metnute. Zamolih ga da mi ne uskrati svoga pravog mnijenja. Te pošto je mudri domaćin vješto vodio zabavu, prošao se gost s istoka malo po malo svoje šutnje, te se je na koncu bez ikakve prisiljenosti razgovarao.

„Vas zapadnjake sve što više promatram,“ reče on, „sve vas to manje poimam. Vaše su riječi razumljive i vaše misli jasne, ali su vaša djela sasvim drukčija nego što je vaše mišljenje, vaše govorenje.“

„Gdje nalazite to protuslovje?“ upitah Sejidi Ibrahima.

„Svugdje ga vidim, gdje god pogledam! Vi zabranjujete nečistu vodu prolijevati u vaše rijeke. Vaša policija zaviruje siromašnim ženama na pazaru u košare, da nijesu ribe, koje tu prodaju, pokvarene; a kupac bi i bez toga primirisao ribu. Vi pazite na čistoću u kućama siromaha. A zašto sve to? Sigurno da zapriječite razne bolesti. Vi ne ćete, da ljudi prije vremena umiru od suhe. To je vrlo lijepo, Ali gdje vam je onda to vaše štovanje ljudskoga života, kad vodite ratove, koji za jedan dan proždru više ljudi nego što ih radi pokvarene ribe ili nečiste vode nestane u vijeku, što ga obični čovjek doživi?“

Kad se pak sad povratim u Kairo, gdje vi gospodarite, naći ću može biti na mjestu. gdje sam poznavao kuću, kakvu novu ulicu, na mjestu stabla, u čijem sam hladu običavao sjedjeti, kakvu novu kuću. U nas čovjek može još kô starac povratiti i doživjeti svoje djetinstvo. Vi postupate s prošlošću kô s grješničkom lešinom; sažgete je i spržite, pa joj pepeo predate vjetru, da ga nosi u sve strane svijeta.“

„Ima i Evropejaca mnogo,“ rekoh ja, „koji žele nepomičnost. Mi ih zovemo „mizoneistima“ t. j. neprijateljima novosti.“

„To ime mi ne zaslužujemo,“ odvrati šerifija; „mi smo skloni novom, ako patimo radi starog, ali dokle nam je god sa starijem lijepo, ne će nam se staro nikad dotužiti. Ne znam, kakvu vrijednost ima za vas život, kad mu istrgnete sve uspomene.“

„Evropejac živi više u budućnosti nego u prošlosti, više od nada nego od uspomena.“

„Mi poznajemo prošlost, jer je pred nama; budućnost je u svemožnoj volji vječnoga Boga. Po tom dakle vi zabacujete sigurno, a hvaćate se za neizvjesnim, nestalnim.“

„Vi, biva, u kratko dajete prednost istoku?“

„Čini mi se, da bi istok veliku pogrješku učinio, kad bi htjeo udariti putem zapada.“

„Ali vi ćete valjda dopustiti, da naša znanost, naša otkrića i izumi, naša umjetnost, zaslužuju ipak neko poštovanje.“

„Svako čovječije djelo zaslužuje poštovanje, ako je samo učinjeno na slavu gospodara Boga. Ali sva su ljudska djela nepotpuna i nesavršena. Vi vidite male životinjice (mikrobe) u krvi, koje čovjeku prouzrokuju bolest. Ali bolesna čovjeka vi ne izliječite.“

„Izliječimo katkad ipak, te ćemo ga, kako se može naslućivati, sve sigurnije liječiti.“

„Kako Allah hoće. Vi ste iskopali kosti starih životinja i gorostasnih ljudi. Vi možete nove vrsti baruta sastaviti. Znate i kakve su zvijezde i od što se sastoje razne stvari. To je sve lijepo znati. Ali ja bih volio znati, kako je postao svijet, šta li će od njega biti; kako je to, da ja osjećam i za što mislim, nego li da znam, kojom brzinom dopiru sunčane zrake do nas.“

„Istina, na to naša znanost ne može još odgovoriti.“

„Onda ne vrijedi mnogo, jer ostalo nema velike važnosti. Vaša učenost i vaši izumi zaslužuju svaku čast i poštovanje — samo bih ja rado znao: jesu li oni učinili Evropejca sretnijim?

„Raširili su njegovu spoznaju.“

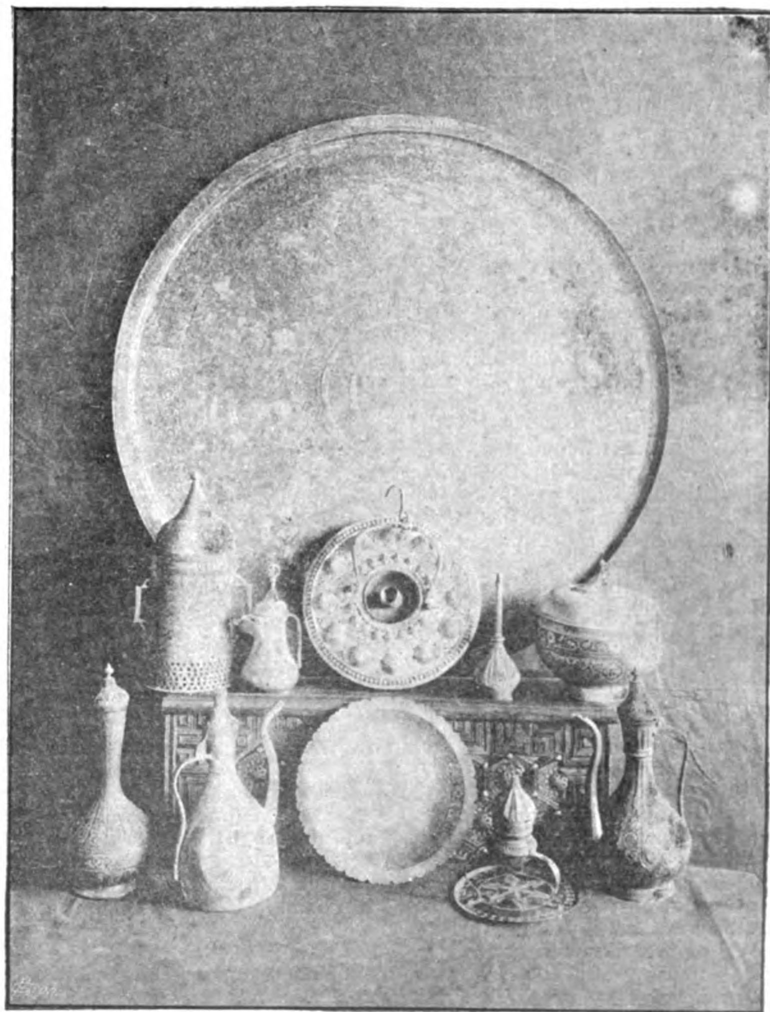
„A šta je svrha spoznaji?“

„Ona je u jednu ruku svrha samoj sebi, a u drugu ima doduše i tu zadaću, da olakša i obogati stanje i življenje.“

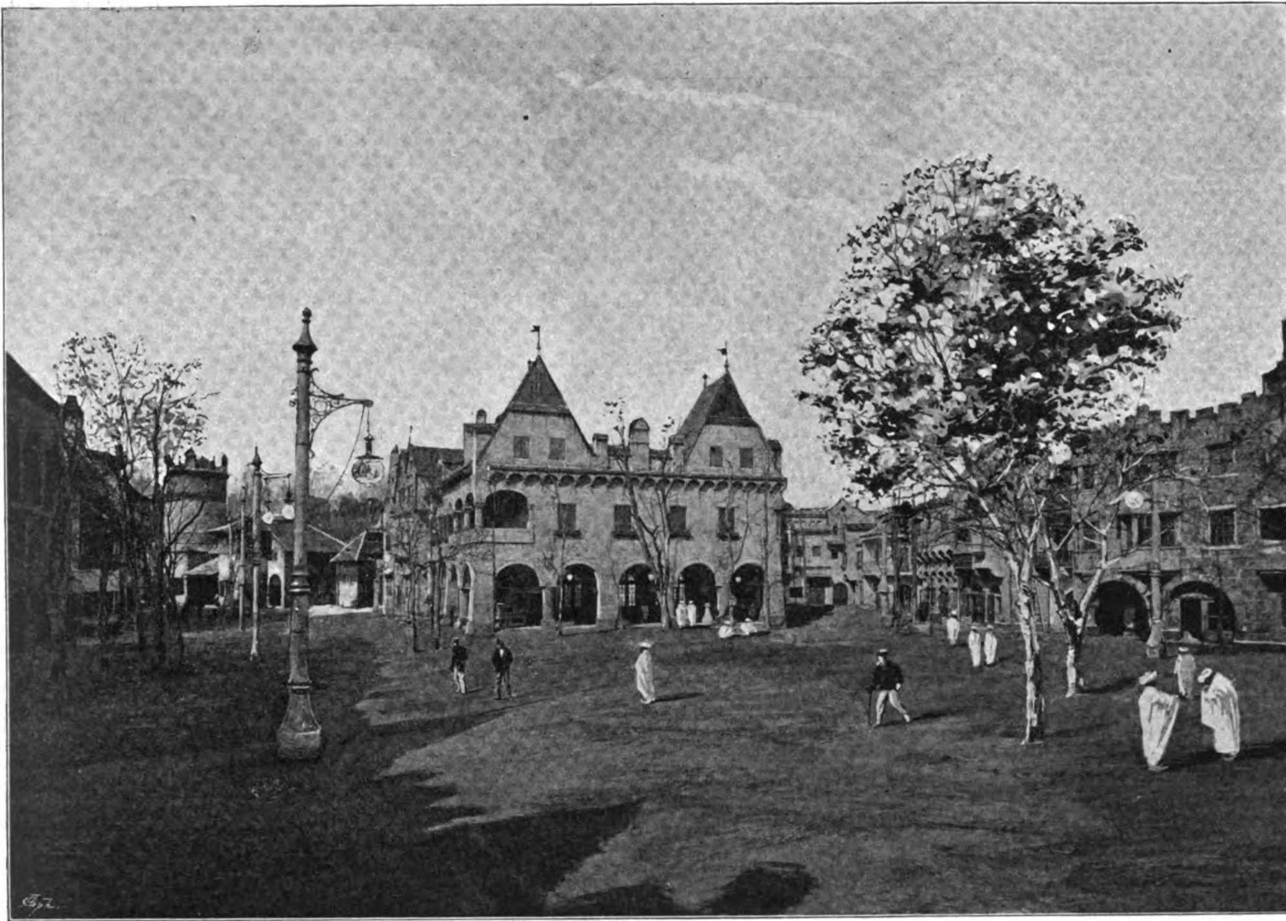
„Dobro. Ali da bude svrha samoj sebi, treba spoznaja da bude i sigurna same sebe, a i vaša je znanost samo za malen broj svojih nauka bezuvjetno sigurna. Da vaša spoznaja olakšaje vaš život, toga ne vidim. Možda se varam, ali meni se čini, da se baš u nas ljudi vesele svojem životu, a u vas ne. Evropejci piju, očito da se obesvijeste. Nas pak istočnjake ne vuče želja da zaboravimo trijezno stanje i zbilju života; nego smo zadovoljni s vedrim nebom, slatkom datulom i kozijim mlijekom.“

„Ima i u nas u Evropi glasovit čovjek, koji zastupa vašu nauku, grof Tolstoj.“

„Tolstoj, jest. Čuo sam za nj. To je onaj pobožni Moskov, koji mrzi ženu, a praveć cipele služi gospodaru Bogu. Ali on ipak nije istoga mišljenja s nama. On slavi neznanje. To nije naše mnijenje; čovjek treba da uči, da se izobrazuje. Neznan čovjek nalik je životinji, te živi u pustari. Znanje približuje čovjeka božijim melećima (angjelima). Ali ne

Bakrenine iz bosanske izložbene kuće.

Sajmište u Starom Budimu na milenijskoj izložbi.

„To su zle strane izobrazbe i napretka, koji ima i svojih dobrih strana."

„Bog vječni neka prosti vašim riječima! Napredak — to je samo riječ, koja je vama Evropejcima vazda u ustima. Ali ja nikad nijesam mogao razumjeti, šta vi s tijem mislite. Kad čujem tu riječ, u duhu svojem vidim sliku vaših bulvara. Trču ti tu ljudi kô mahniti; bez duše, sve im znoj curi niz čelo. Lete, da vrat slome kô da ih nevidivi zloduh bičem goni. Kud lete? Što trče? Niko ne zna. Tako mi se čini vaš napredak. Vidim, istina, kretnju, ali cilja ni svrhe joj ne vidim. Vas nemir muči. Na vama je groznica — Bog dobri neka otkloni svako zlo i od vas i od nas! Vi tražite uvijek uzrujanosti oko sebe; vi uvijek hoćete sve da promijenite. Vi ne puštate stvari na miru, da stoje kô što jesu. Tako uništujete čovjeku najljepše, što mu je na ovom svijetu dano, — veselje da može uvijek i u svako doba opet naći sve, kako je i što gdje vidio, te kako je njemu milo i poznato bilo. Rodio sam se u Džarabubu, pa kad god dogjem u svoj rodni grad, sve je na svojem starom mjestu: kuća, u kojoj sam proveo djetinstvo; ulica, u kojoj sam se igrao; bunar, na kom sam se pred četrdeset godina razgovarao. Prašina sačuvala je još stope mojeg rahmetli oca, a u starom baščenom zidu može se vidjeti znak, što sam ga u nj još kao snatreći dječak uklesao.

„Stanite; i po ovom vidi se čija izobrazba ima prednost. Eto Evropejac je čitavu zemaljsku kruglju podjarmio. Svugdje, gdje se je sukobio s narodima druge rase, Evropejac je pobijedio."

„To dokazuje samo, da je Evropejac pripravan staviti svoj život na kocku radi besposlena doživljaja, i ništa više. Kad su azijatski narodi voljeli vojevati te ginuti na bojištima, nego li se doma brinuti mirno za svoju kuću, opustošili su Evropu i podjarmili narode zapada. Zašto idete vi u tugje zemlje i krajeve? Kakvu korist imate otalen? Većinom oslabite i obolite tamo, te otrujete klicu svojeg života. Uzalud se pitam, šta vas goni da narode Azije i Afrike ratom nadbijate i da im se namećete za gospodare?"

„Dajemo im veću uljudbu."

„Vjerovaću vam to. Ali zašto nametati vašu veću uljudbu narodima, koji su i sa svojom uljudbom zadovoljni, te ne žele vaše? Vi hoćete da ribe živu na granama visokijeh palama, a krave da pasu po dnu mora travu. A krave ipak vole pasti po planinama, a ribama je bolje u rijekama i po moru.

znam, šta je uzrok; znanje zapada djeluje drukčije nego naše. Evropski učenjaci — osim časnih iznimaka — otimaju se o trice, te i najvećim besposlicama daju važnosti. Traže čast i bogatstvo ovoga svijeta; otimaju se o milost velikaša, šta više, laskaju i čaršiji tražeći da izagju na glas. Do takijeh pako stvari našim učenjacima nije ništa stalo. Znanje Evropejca digne i napuhne, a istočnjaka čini znanje baš skromnim i poniznim. Učenošću ne postane Evropejac ni bolji ni pravedniji, a ni razboritiji uvijek. U nas se ne štuje znanje, koje ne čini čovjeka poštenijim i mudrijim. Možda je to radi toga, što je naša znanost glas naših otaca, vaša pak dube po životinjama, pretražuje lešine i prevrće kamenje. Mi slušamo glas svojih pregja, velikih i pametnih, kojima treba da zahvalimo na svemu, što imamo lijepa, pa i na životu samu. A okle crpete vi svoju znanost?"

„Iz same vječne prirode."

„Prirodi nije ni malo stalo za nama. Šta nas priroda uči, prečesto nam ne služi na utjehu, niti bismo se uvijek mogli povesti za tijem. Ali što nam je od svojih otaca ostalo, to valja, jer je niklo iz srca dobrih ljudi."

„Vrlo lijepo. Šta je onda uzrok, da su države na istoku rasklimane, da vaši gradovi propadaju, da su vaše zemlje opustjele, dočim u nas sve to upravo cvata?"

Sejidi Ibrahim šutio je neko vrijeme i češao bradu. Tad progovori mirnim, dostojanstvenim glasom:

„Države postaju i propadaju sve po božijoj velikoj volji. Sva je prilika, da se pri tom čovječija pamet ne pita. Rim je bio velik, te je gospodovao svijetom, pa je ipak propao. Pa to ni ne igra velike uloge, da li država cvate ili propada. Sudbinu pojedinog muslima to ne mijenja u velike. On obragjuje svoju njivu, podgaja svoj hajvan, poženi i poudaje svoju djecu, a za državne poslove ne treba mu se ni brinuti, jer iste vrše moćnici i velikaši. Tok povjesti je poput toka zvijezda; kao što zvijezde — razvija se i teče i povjest visoko nad glavama ljudi. Naši gradovi propadaju samo onda, kad više nemamo radi čega da ih uzdržajemo. U nas su gradovi radi ljudi, a ne ljudi radi gradova. Niko u nas ne će pustit svoju kuću da mu se obori. A kad nema više nikog da u kući stoji, zašto onda čuvat kuću da se ne sruši?"

„Ali i istok poznaje rat," odvratih mu ja.

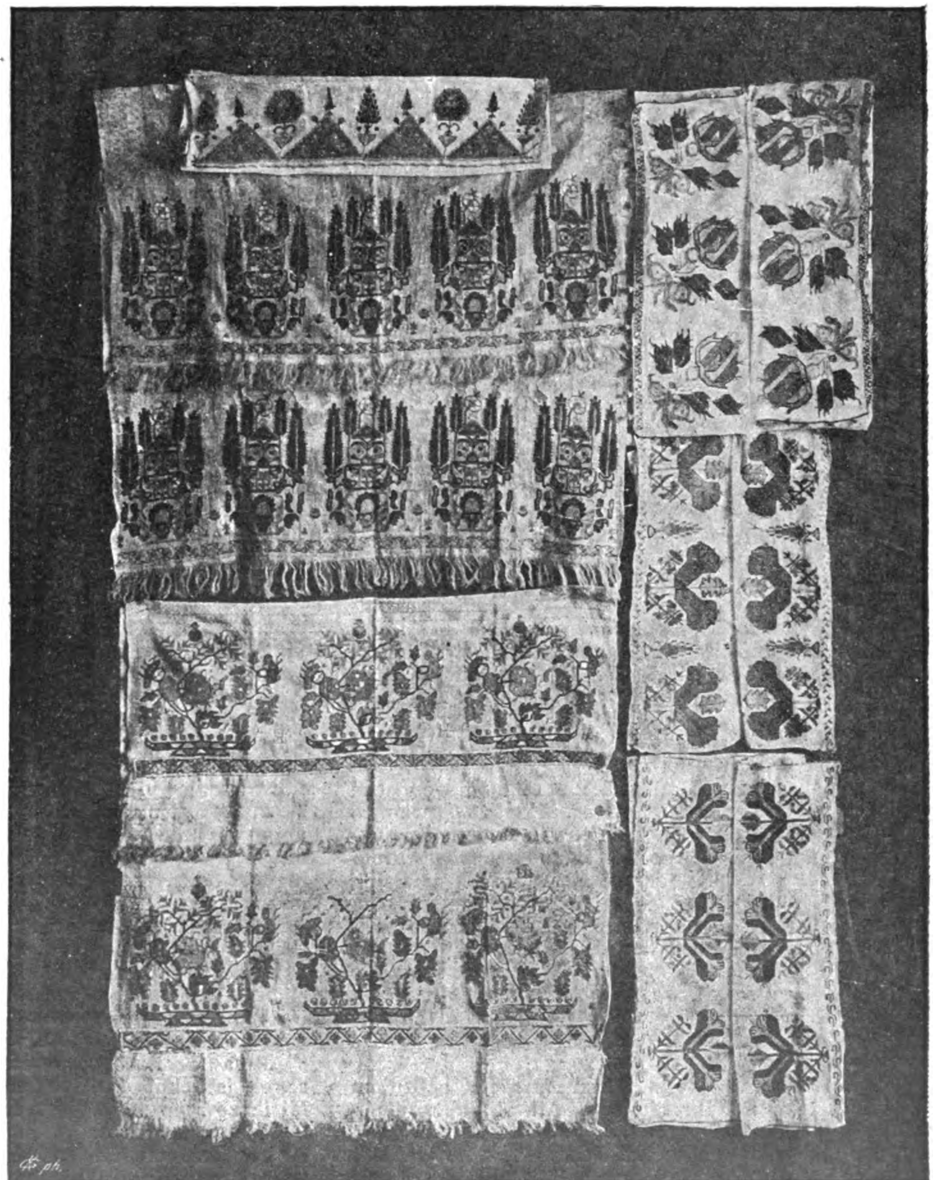
„Istina, ali samo za obranu vjere, koja više vrijedi nego život. S kakvih drugih razloga ne vodimo mi nikada rata. I u nas rat, nije jedina svrha svega djelovanja naših vladâ, dočim u vas zapadnjaka država nije ništa drugo nego ustanova, koja odgaja vojnike i hrani vojske."

Pošto mi nije bila svrha da Sejidi Ibrahima uvjeravam, a niti da ga poučajem, nego samo da čujem njegove nazore i njegovo mišljenje, nijesam se htio s njime nadgovarati — što u velike žalim, jer bi dijalektična prepirka s njime bila vrlo zanimljiva i krasna — nego sam mu naprosto aforistično navijestio, da se ne slažem s njime.

„U svojim školama sustavno obarate čast svemu, što je od starinâ na časti i ugledu, a kad podmladak, što ste ga odgojili, stane prema vašim naukama raditi, predate ga sudcu i bacite u tamnicu. Vi pravite izume, koji bi čovjeku imali olakšali život, a ja nalazim da radnici u vašim fabrikama provode gori i tvrgji život nego naši radnici, koji o vašim izumima još ništa ne znaju."

„Istina je; čovjek je u nas sad za sad još sluga stroja (mašine), ali mi se trudimo i radimo oko toga, kako bi stroj (mašina) postao sluga ljudi."

„Ja doduše ne vidim, gdje vi to oko toga radite, ali kad vi velite, nema zbora; biće da je istina. Nego megjutim opažam, da u nas sabljari i oni te ćilime tkaju, u sebe doma i u svojoj kućici rade; da pri radu pjevaju; da im se žena i djeca oko njih igraju, te da se vesele svojem poslu i radu, dočim u fabrikama u Lyon-u i Saint-Etienne-u nikad ne čuh da pjevaju i nikakvo dijete ne vidjeh na očima svojeg oca, te sam primjetio da se radnici preko srca bave svojim poslom. U nas kupac čeka, dok radnik dogotovi predmet svojeg posla. U našim sam zemljama poznavao ljudi, koji su gladovali, jer su bili lijenj. Ali nikad nijesam vidio, da bi zanačija izradio, recimo kožu, pa da ne zna, kako će je i kome prodati. U vas naprotiv fabrikanat nema veće brige, nego kako će i kome da proda svoju robu. Vi ne čekate da nastane potreba, pa da je istom onda podmirite. Vaše nastojanje ide za tijem, da umjetno stvorite potrebe, te da onda prisilite ljude da gledaju te potrebe teškom mukom podmiriti. Ali šta je još, vi budite te potrebe u svijeh ljudi, dočim ih je samo malo, koji tijem potrebama mogu naći i podmiru. Vi gradite željeznice ne što bi ljudima bilo potrebno putovati, nego baš da bez nikakva posla i nužde putuju, jer već imaju željeznice. A čemu sve to? Sve to na koncu nosi uvijek isti uspjeh t. j. vaš život postaje sve teži."

Veziva iz bosanske izložbene kuće.

Vi ste jači od nas — to ne niječem — ali nijeste pravedniji. A šta je jakost bez pravednosti? To je nož u ruci ubojice.“

„Vi dakle ne nalazite nikakva dobra, te ništa ne biste mogli pohvaliti na našem zapadu?“

Poznatom kretnjom istočnjaka uzvrati šerifija malo natrag glavu i reče: „Alah je moćan“.

Zamolio sam ga za izvjesniji odgovor, pa nakon malog oklijevanja Sejidi Ibrahim ovim očitovanjem udovolji mojoj želji:

„Primjetio sam, da se ni sam zapad ne veseli mnogo samom sebi. Vaši su narodi nezadovoljni, te mrmljaju, naši pak mrmljaju samo, ako su im Evropejci gospodari. U vas svaki čas nove struje i pokreti, kojih mi ne poznajemo ni po imenu, a kamo li u njihovoj bitnosti. Eto u vas socijalizma, a mi još ne znamo ni šta je to. Vi svoje znanje mećete prema našoj vjeri. Ali i vi vjerujete, samo nešto drugo. Isti vaši najveći učenjaci prosti su vjernici sviju znanosti, kojih sami nijesu ispitivali i istraživali. Vaši jezikoslovci vjeruju vašim ljećnicima; vaši astronomi vjeruju vašim povjesničarima. Ko sâm nije proučavao životinje i biline, taj vjeruje Darwinu. A mi, mi volimo jednostavno vjerovati. Vi znate, što vam znati nije baš neophodno nužno za život, ali o konačnim istinama ne znate ni vi više od nas. Vaši su izumi vrlo zabavni i prava čudestva, te služe na čast vašem oštroumlju a na slavu božijeg veličanstva. Ali vam oduzimlju slobodu. Vi ste sebe napravili malim kotačima velikog stroja (mašine), te ne možete više ništa samostalno obaviti. Vaše željeznice, vaše električno svjetlo, vaš telefon vrlo su lijepe i pogodne stvari, ali samo dokle u redu djeluju. Nek se pak pomete i prekine djelovanje vaših željeznica i električnih stanica, eto vas na gorem, nego li su naše kiridžije deva; jer oni ne zavise ni od kakva stroja (mašine).“

„Jednom riječi......“

„Jednom riječi Evropejci znaju mnogo, ali im otalen nema velike sreće. Vi težite za spoznajom, a mi za pravednošću i mudrošću. Vi svoju djecu učite spretnosti i okretnosti, a mi svoju dobroti. Mi poštujemo predaju, a vi joj se rugate ili joj ne vjerujete. Sloboda vam je vazda u ustima, a ipak ste na tisuću načina vezani; mi smo pak svi sluge gospodara Boga, ali pojedinac može činiti i raditi, šta hoće. Samo poštenje i dobrota daje čovjeku sreću u životu, a ne njegova znanost.“

„Dobri Evropejci hoće takogjer da spoznajom dogju do mudrosti i dobrote, a pravednošću do slobode.“

„Allah neka Vam podulji vijek, da doživite taj preokretaj!“ reče smiješeći se šerifija i poče pomicati lijepa zrna na svojem ćilibarli tespihu.

Ibrahim beg Defterdarović.

* *Sibirska željeznica.* Ovo ogromno tehničko-kulturno djelo, koje će parnom brzinom da spoji Evropu sa obalom Tihoga okeana, pak da skrati put iz Londona u Nagasaki u Japanu, ili u Šangaj u Kitaju za čitavih deset dana, a put oko zemaljske krugle da se prevali za ciglo 42 dana (ako bi se naravno komu prohtjelo da putuje po receptu Verneovog junaka), napreduje orijaškom brzinom i biće dovršeno do god. 1904. 5. augusta dopro je već prvi vlak sibirske željeznice u Tomsk, u srce Sibira. Ova najdulja željeznička pruga na svijetu otpočela se graditi 31. maja 1891. U cijelosti biće dugačka 7609 *km.* Od toga bilo je gotovo u augustu lanjske godine od Čeljabimska na sibirskoj granici pak do Omska 793 *km*, u oktobru nastavila se južno usurska pruga do Vladivostok—Graskaja u duljini od 414 *km.* Sada eto gotova je pruga od Omska do Tomska, a koncem ove gragjevne sezone biće gotov željezni put do Krasnojarska na Jeniseju, sve to u duljini od 1385 *km.* Ogromnost djela prikazaće najbolje ovi brojevi: Pruga iz Pariza u Carigrad iznosi 3042 *km*, a sjeverna amerikanska Central-Pacifik pruga 5357 *km.* Iz Beča preko Varšave u Moskvu dugačak je put 2007 *km*, ili dva dana i devet sati, iz Moskve preko Urala u Čeljabimsk 2007 *km* ili tri dana i petnaest sati, od Čeljabimska do Vladivostoka na Tihome okeanu 7415 *km* ili trinaest dana i deset sati. Cijeli dakle put iz Beča na obale Tihog okeana biće dugačak na ovoj pruzi 11.429 *km*, što će ih putnik prevaliti za devetnaest dana i deset sati. Uredi li se na cijeloj duljini brz kurirski promet, trebaće ti u one daleke strane iz sjajnog Beča u srcu Evrope do na obale Tihoga okeana od prilike deset do dvanaest dana. I tako opasaše ljudi gvozdenim kolutom tvrdu zemlju, a sjedavši uz to u parobrode eno puta, na kome će te preko cijele naše zemlje voziti — brza para!

* *Pozorište za djevojke.* U Parizu, u svjetskoj varoši, u centru francuske umjetnosti, gdje imade do blizu 20 velikih pozorišta, osnovalo se novo pozorište, i to pozorište za djevojke, koje se zove: *Theatre Blanc.* A šta to znači u Parizu, te pored tolikih pozorišta što ih ta prestonica imade, da se novo pozorište zida? To znači toliko, da su roditelji postali nepovjerljivi prema reportoaru pariskih pozorišta, n kom je oteo mah krajni naturalizam. „Sadanji repertoar pariskih pozorišta je mladim djevojkama skoro sasvim zabranio pristup u pozorište,“ veli jedan od najvećih živih francuskih kritičara i sa dobrodošlicom pozdravlja ovo novo pozorište. Samo osnivanje ovoga pozorišta sadrži u sebi tu misao, da je javan život, i njegov predstavnik — pozorište sa svojim dramskim djelima tako zaražen i otrovan, da je postao opasan za odgajanje podmlatka. Naturalizam, koji je prešao svake granice lijepoga, i koji je u ovaj program uzeo opisivanje onoga što je gadno i nisko u čovjeku sa svima detaljnostima, koje samo zlo utiču, dotjerao je evo dotle, da je nastupio jaz izmegju njega i pravog smjera umjetnosti i pozorišta, koji u mjesto da poučava, on evo ispunjava roditelje sa strahom za svoju djecu, za koju se istinski brinući, evo daju svojoj djeci novo pozorište, koje će biti otvorena vrata samo onomu, što je lijepo, uzvišeno i nevino.

Beč. *B.*

* *V. R. Zotov.* Ruska je literatura izgubila jednoga neumornoga i svestrano obrazovanoga starca radnika *Vladimira Rafajilovića Zotova*, koji je umro u Petrogradu, rasprodavši prije svoje smrti gotovo sve svoje najmilije i najvjernije druge — knjige svoje, da se otme oskudici i produži svoj bijedni život. Obilne potpore stigoše mu doduše od mnogih fondova, ali stigoše prekasno, kad je neumorni radnik već tako smalaksao, da mu se bilo rastati s ovim jadnim, ali ipak dragocjenim životom, i ostaviti svome narodu tek lijepu uspomenu i primjer neumorne marljivosti.

Zotov, sin poznatoga dramaturga i regisseura, Rafaila Mihajlovića Zotova, rodio se 23. juna 1822. Isprva je, kao što i mnogi drugi ruski važniji pisci, služio u vojsci. God. 1841. prešao je u gragjansku porezovnu službu, ali i tu ostavi u svoje najljepše doba 1861. god., da se svom dušom dade na književno polje, za kojim je čeznuo već od svoje rane mladosti. Dok je još bio pitomac imperatorskoga carskoselskoga liceja, pisao je pjesmice u „Sjevernu pčelu“ i druge listove, a u posebnom izdanju izdade svoj oveći spjev „Dvije kolone“. God. 1842. počeo je uz pjesmice pisati drame. Kako mu je uspjela prva drama u stihovima „Svjatoslav“, dade se na dramatsko polje i napisa do 50 komada, od kojih se neki i do danas uzdržaše na repertoiru. Najbolje mu je uspio; „Život Molierov“, „Kći Karla Smojloga“ i „Kuga u Milanu“. On je napisao i libretto Rubinsteinove opere „Kulikovskaja bitka“. Uz drame napisao je i mnogobrojne pripovijesti i romane po različnim ruskim časopisima,; „Žohara“ je pohvalio i sam Bjelinskij. Osim toga je neizmjerno mnogo pisao za različne leksikone, kao za Brockhausov, Tolov i Berezinov; Tolova leksikona III. sveska je cijela njegova. Pored ovoga mnogobrojnoga rada uredio je Žotov god. 1843. „Teatralni ljetopis“, god. 1847. „Literaturnju Gazetu“, g. 1858. „Illustraciju“, g. 1863. „Illustrovanuju Nedjelju“, a god. 1873. pristupio redakciji „Golosa“. Najveće mu je djelo „Historija svjetske literature“, koje je izdavao poznati ruski nakladnik M. O. Volf od god. 1876.—1882. Ovo je djelo savjesno obragjeno po mnogobrojnim izvorima, kojima se Zotov i mogao poslužiti, pošto je poznavao sve važnije evropske jezike.

Zotov nije ništa monumentalno stvorio, ali njegov svestrani i savjesni rad dokazuje, od kolike je važnosti bio u ruskoj literaturi. *I. G.*

* *Guillaume Capus: A travers la Bosnie et l Herzégovine.* Paris. Librairie *Hachette & Cie* 1896. Velika 8-a, sa VIII. i 350 str., 154 slike i jednom kartom. I opet gledamo jedno od onih krasnih izdanja, što izlaze ispod štampe svjetske nakladne knjižare Hachette & Cie u Parisu, a ponajsob milo nam, da je ovo najnovije djelo čuvenog zavoda iz života naše Bosne i Hercegovine.

Nije prošla ni puna godina dana, otkako izigje ispod tugje štampe eto već četvrta knjiga, koja se bavi opisivanjem prirode i narodnog života u Herceg-Bosni. Spominjemo najprije djelo Engleza *Munroa*, pak francusko djelo *Avelota* i *de la Nézière*, njemačko *H. Rennera* i napokon ovu najnoviju novinu *dra Viljema Capusa*, koji je prije dvije godine proputovao našijem stranama, da upozna običaje i mišljenje našega svijeta. Za ono staro gostoprimstvo, kojim naš narod u Bosni i Hercegovini prima stranca na svoje domove, odužio se je g. V. Capus načinom sina plemenitog naroda; on je naime napisao djelo omašno obimom i iskrenom sadržinom pak stvorio tako najsavršeniju publikaciju te ruke, koja je dosele o Bosni izašla.

To djelo ne bismo mogli naprosto svrstati u kategoriju putopisnih crtica, što ih pismen putnik nakon povratka, uživajući s reminiscencija, onako letimice s entuzijazmom uspomene bilježi, i što ih čitatelj danas rado čitka i čitkari, a sjutra olako zaboravlja. Djelo g. Capusa pisano je u najozbiljnijim namjerama, da vjerno nacrta odnose onako, kako zatekoše pisca za boravka mu megju nama. To djelo, regbi, jeste slika Bosne i Hercegovine, kakva je bila u godini 1894., a tu sliku slikao je pisac-umjetnik, bistra oka, vješte ruke. I koliko će nam knjiga, čitajući je danas, prijati lijepim stilom, toliko će nam vrijediti nakon nekoliko godina, kada se promijene prilike, koje crta i koje ju začeše. Gosp. pisac ne samo da je sve to svojim rogjenim očima posmatrao: tu prirodu, te ljude, taj život i običaje, već je uz vigjeno i čuveno savjesno proučio svu dojakošnju literaturu i domaću i tugju, koja govori o Bosni i Hercegovini. Time postalo je njegovo djelo monografijom u vidu putopisnijeh crta.

Koliko bismo željeli da se naš svijet upozna s ovom knjigom, pak da vidi kako o njem stranac sudi, u toliko smo uvjereni da će ovo lijepo djelo ponovno svratiti pažnju i simpatije stranog, velikog svijeta na naše krajeve. U tome će knjiga odista na najsavršeniji način udovoljiti svrsi.

Djelo sastoji od trinaest poglavlja, u kojima se opisuju krajevi od Save uz Drinu i Bosnu do Sarajeva, naša pitoma Ilidža i Butmir, Travnik sa dolinom Lašve i Vrbasa, te brdoviti krajevi od Vrbasa do Livna i Neretve. Iz Sarajeva vodi spisatelj čitatelja opet preko Ivana i niz Neretvu do morske obale. Koliko sadržinom, toliko i spoljašnjom opremom ova je knjiga nada sve uspjela, da se može smatrati tipografskim remek-djelom. Što joj u velike podiže cijenu to je, da od ono 194 slike lijep niz naslikan od poznatih francuskih majstora košto su: Scott, Taylor, Rondier, Ronjat i dr.

Istom prošlo doba u Bosni nazivlje g. Capus „srednjim vijekom“; njegovo pak djelo crta dane preporoda. Prelazeći na povratku u svoju lijepu domovinu, poslao je našim krajevima pozdrav, uz koji svak prijatelj jednog dobrog naroda pristaje, a to je: „Poželimo zemlji, kojom progjosmo, spokojstvo i bistrinu trajnog i naprednog mira“. Hvala mu!

Dr. Ćiro Truhelka.

* *Ergebnisse der Viehzählung in Bosnien und der Hercegovina vom Jahre 1895. Rezultati popisa marve u Bosni i Hercegovini od godine 1895.* Sastavio statistički odjel zemaljske vlade. Sarajevo. Zemaljska štamparija 1896. Str. XXXVIII. + 385. Istom neki dan iznenadio nas je naš statistički odjel zemaljske vlade savjesnom redakcijom popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini, a sad nam opet ponugja ogromno izdanje rezultata sabranih na osnovu popisa marve, koji se obavlja eto već po treći put nakon okupacije. Suvišno je raspredati o važnosti djela, koje je u punom smislu riječi neki inventar odličnog dijela narodnog blagostanja, brojevima nacrtana karta imućstvenog mu rasporeda i kažiprst kako da eventualno uporaviš racijonalno gojenje živog blaga, bilo to u brojnom pogledu obzirom na produktivnu površinu, bilo pak obzirom na korisniju vrst, ili rasu više podesnu našijem klimatičnim prilikama. Knjiga sadrži prekrasan uvod u tri odsjeka, u kojem se raspravlja najprije o znamenitosti gojenja marve u Bosni i Hercegovini uopće, o popisu marve god. 1879. i 1895. i o svrsi, organizaciji i izvedbi. Drugi dio iznosi ukratko prikaz glavnih rezultata popisa godine 1895., s obzirom na rezultate popisa 1879., koje smatramo veoma zanimljivim i okle razabiremo, da — uzevši prosječni broj za cijelu zemlju, na 1 km^2 ukupne površine dolaze 33·48 komada krupne (konji, mule, mazge, magarad, goveda i bivoli), a 104·66 komada sitne marve (ovce, koze i svinje). U prve vrste najpretežnija su goveda (27·76 komada na 1 km^2), dok od sitne marve dolaze 63·32 komada na navedenu površinu; koza i svinja imade nešto manje. Spram tablice apsolutnih brojeva vrsta marve i pčelaca imade u Bosni i Hercegovini po posljednjem popisu: konja: 233.322; mula: 622; mazgi: 304; magaradi: 5378; goveda: 1,416.394; bivola: 947; ovaca: 3,230.720; koza: 1,447.094; svinja: 662.242; pčelaca: 140.061. Isporegjujući procenat krupne i sitne marve u pojedinim okružjima, izlazi da se okružja mostarsko i travničko, te banjalučko i dônjo-tuzlansko bitno razlikuju jedno od drugoga. Za prva dva značajno je, što je u njima manji broj krupne, a velik broj sitne marve, dok banjalučko i dônjo-tuzlansko okružje, koja obuhvataju plodnu sjevernu stranu zemlje, imadu razmjerno mnogo krupne marve, naročito pak goveda. Okružje sarajevsko i bihaćko nekako su u sredini. Statistika tumači ovu razliku orografskim sastavom zemlje. Posebna tablica po vrstama marve iskazuje, da se broj konja, što dolazi na pojedina okružja, mijenja izmegju 21·95 % (D. Tuzla) i 10·90 % (Bihać), dočim mostarsko okružje, što se tiče mula, mazgi i magaraca pokazuje najveći broj te vrste. Za gojenje goveda najglavnija je sjeverna i sjevero-istočna Bosna, naime okružje banjalučko i dônjo-tuzlansko; na to područje dolaze 44 % od ukupnog broja sviju goveda. Zato je opet u onim dijelovima okružja bihaćkog, travničkog, sarajevskog i mostarskog, što na više leže, veći broj sitne marve. Više od polovine sviju ovaca, što su popisane (54 %) dolazi na okružje mostarsko i travničko, daljnja 24 % dolaze na okružje sarajevsko i bihaćko. Još je veća nejednakost u rasporedu koza; dvije petine svega popisane su u mostarskom okružju, a mostarsko i travničko imade ih 56 % od sveukupnog broja. I u sarajevskom okružju velik im je postotak. Hranjenje svinja znatno je samo u banjalučkom i dônjo-tuzlanskom okružju, gdje je zabilježen 81 % od ukupnog broja. U jednu ruku u tim okruzima poljodjelstvo je već na takovoj visini, da se hranjenje svinja isplaćuje, no donekle opet poglavito u tim krajevima imade puno žira, a to je za hranjenje svinja veoma zgodno. Što se najzad tiče pčelarstva, samo se mostarsko okružje u tome jače ističe; ostala se okružja (osim bihaćkog, gdje imade malo pčelinjaka), prilično podjednako bave o tu granu privrede. Zanimljiva je tablica XI., gdje je

prikazano pregledno, u kakom su razmjeru posjednici marve naprama ukupnom žiteljstvu, okle saznajemo, da u Bosni i Hercegovini na 1000 osoba prisutnog žiteljstva dolazi poprečno 151 posjednik marve. Relativno najveći broj takijeh posjednika dolazi, i to gotovo podjednako, na okružje banjalučko i bihaćko, najmanje pak na okružje sarajevsko.

III. dio uvoda raspravlja na temelju isporednih rezultata važno pitanje: Šta je učinila uprava, da se podigne gojenje marve, gdje je govor *o veterinarstvu*, ustanovi o kojoj se nije znalo prije okupacije, zatijem o nastojanju da se podigne *gojenje pasmine* (atovi, mule, ciparski magarci), utrke i nagragjivanje konja, mürztalska i gornjo-intalska pak ugarska stepska pasmina goveda, postaje za bikove (ugarski stepski i mõltalski bikovi za Bosnu, a viptalski za Hercegovinu); berkshirski nerasti za gojenje svinja; hampshirske vitoroge, istočno frizijske i electoral ovce; nastojanje da se umanje koze, a podigne gojenje ovaca zbog šumskog gospodarstva; gospodarske stanice od godine 1886.; i seljačka uzorna gospodarstva od godine 1893.

Time smo donekle ispratili uvod u ovu važnu knjigu, koja u svakome pogledu dostojno pristaje uz nedavno publicirane rezultate popisa žiteljstva i kojom je naš statistički ured sjajno dokazao, s kolikom je strogom savjesnošću obavljao i obavio svoj zadatak, pod rukovodstvom svoga šefa, gosp. vladinoga podtajnika Štrausa. Zemaljska štamparija posvjedočila je i ovaj put koliko se toga može savladati u kratko vrijeme neumornom akuratnošću i marnijem silama.

* 5. sveska budimpeštanske *„Budapesti látogatók lapja“* (List za strance) sva je zapunjena veoma simpatičnim člancima o Bosni i Hercegovini i okićena prekrasnim ilustracijama iz naših krajeva, tako da može mirne duše poslužiti ko prelijep album na stolu svakoga prijatelja i znalca zanimljivih zemalja na Bosni i Neretvi. Mimo naš jezik iznosi se tu još francuski, magjarski i njemački najprije historija Bosne, pak veoma živopisna crtica: U letu kroz Bosnu i Hercegovinu i stvarna rasprava o ubavoj našoj Ilidži. Dalje su podatci o trgovini, industriji i zemljoradnji, o proizvodima bosansko-hercegovačkih erarskih radionica za umjetni obrt u tkanju ćilima i fabrikaciji beza i veza, o zdravstvenim prilikama, o našem društvu i školstvu. Pri koncu je govor o tvornici amonijeve sode u Lukavcu. Najveći broj slika — a tih je u ovoj svesci mnogo — potječe iz atelijera čuvenog c. i kr. dvorskog fotografa Alojsa Beera u Cjelovcu.

* *„Delo“ o pjesniku A. Mihanoviću.* U nedavnom broju iznijeli smo pred čitatelje prekrasan članak našega cijenjenoga saradnika Lj. Babića-Gjalskoga. U svesci za juni megju bilješkama govori i „Delo“ o istome predavanju i prislanja uza nj ove retke: „Gjalski u svome predavanju pominje, da je od pjesnika ostalo samo „sedam tiskanih pjesmica“, pominjući prije toga i „ćirilicom pisane pjesme, koje se žalibože u rukopisu izgubiše“. — Pisac bilješke popunjuje tu vijest gosp. Gjalskoga ovako:

„Godine 1837. izišao je u Beogradu poveći almanah Урания, koji je za ono vrijeme vrlo dobro uregjivao Dimitrije Tirol. Na tom almanahu radili su najodličniji predstavnici srpske knjige toga doba: Sima Milutinović, Jovan Stejić, Dimitrije Isailović i t. d. Pored ostalih „Сотрудника и приложника“ pominje se na 286. strani i „Антунъ Михановићъ одъ Петрополя, цес. кр. Консуль у Княжевству Сербіе у Бѣограду“. — Od njega ima *šest* priložaka: jedna je „Народна пѣсма далматинска“, a ostalih pet nose naziv „Мое пѣсме“. Prva je od njih „Нашка — моя домовина“, koja je prvi put izišla u Danici za 1835. pod natpisom „Horvatska domovina“. Gjalski piše, da se sastojala iz „četrnaest kitica i osam odjeljenja“; megjutim ovdje je četrnaest kitica, ali sedam odjeljenja.

Drugo je „Сада и нѣгда“, što će bez sumnje biti ista patriotska pjesma, da se narod sjeti negdašnje slave, i da se složi, koju Gjalski pominje i bilježi je pod 2. sa napisom „Negda a sada“, štampana u „Danici“ za 1835. Za tim ide „Гласъ оли Чутъ“, patriotska pjesma od pet strofa, od kojih posljednja glasi:

Не опако, него яко!
Домовина — инел' Нашка?
А Илирска — инел' Србска?
Ей да яко свеееднако,
Єзикъ явля сарца, гласъ!

„Бог (слѣдомъ „Göthe“) i poveća glosa „Отче нашъ (слѣдомъ „Klainmann“) religioznog su sadržaja. Sve ove pjesme zahvataju jedanaest strana (198.—208.).

I tako malom broju poznatih Mihanovićevih pjesama treba dodati još *tri:* jednu patriotsku i dvije religiozne — prevedene — ako ne uzmemo u račun pomenutu narodnu pjesmu, u kojoj je možda samo motiv i metar narodni.“

* *„Tygodnik illustrowany.“* U svojem broju od 25. jula o. g. donosi ova vrijedna ilustracija naše poljačke braće vrlo simpatičan članak iz pera slavnog spisatelja *Bronislava Grabowskoga* pod naslovom: Twórca hýmnu chorwackiego, u kome zanosom Slavena i vještinom dobra znalca govori o Antunu Mihanoviću. Uz članak je i slika pjesnikova.

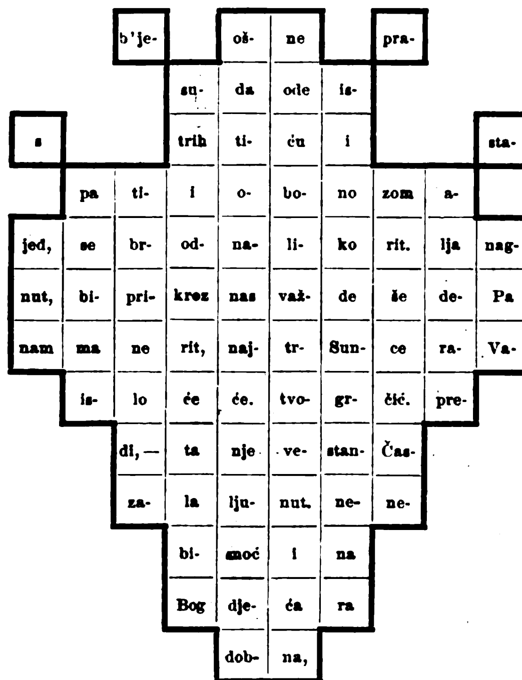
* Primismo 19. snopić *„Knjižnice za mladino“*, koju uregjuje gosp. *Andrej Gabršček* u Ljubljani. Ova sveska sadrži: *Slavoj i Ljudmila,* od *Jakoba Dinimka,* učitelja u Ljubljani.

Primismo s blagodarnošću:

* *O sjedinjenju crkava.* Odgovor carigradskom grčkom patrijarhu. Od *Salvatora M. Brandija.* Autorizovani prevod po trećem talijanskom izdanju dra *Ante Katalinića.* Zadar 1896. Cijena 60 nč.

Konjićev skok

od *H. Behmena.*

Analitička zagonetka

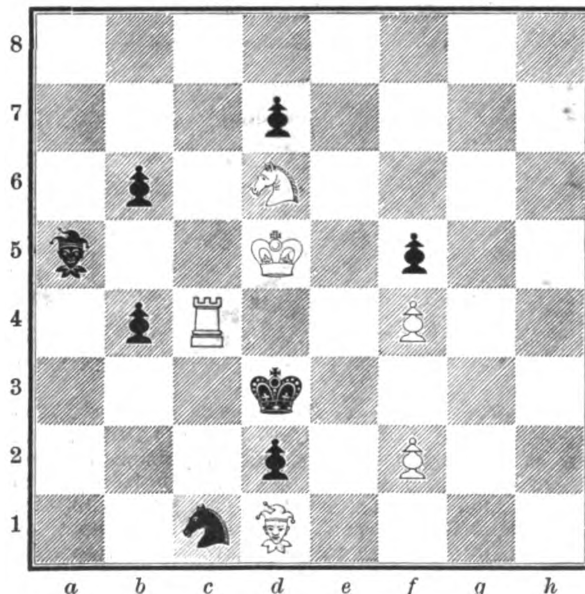
od *Selima.*

Ja sam riječ od pet slova, a značim svakidašnju ljudsku potrebu. Odbij mi prvo slovo, značim onda nešto što se na bojištu dobije: odbiješ li od tog prvo slovo, tada dobiješ žensko ime, a od ovog prvo kad se odbije, ostane predlog, te na posljetku ostane slovo, ako i od predloga odbiješ prvo slovo.

Šah.

Sastavio *M. O.*

Crni 8 figura.

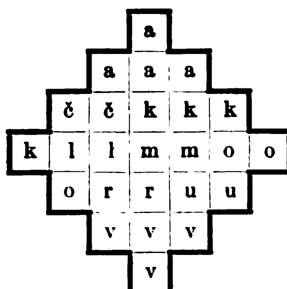
Bijeli 6 figura.

Bijeli počinje i trećim mahom naviješta mat.

Aritmogrif

od *Selima.*

Poredaj u donjim četvorinama slova pravo, pa će ti prvi vodoravni i prvi lijevi okomiti i t. d. davati jednake riječi i to ove:

slovo,
biljka,
koji sve hoće,
varoš u Slavoniji,
zanatlija,
oružje,
slovo.

Zagonetka

od *Malcine.*

Kod bogata ja sam s'jajan,
kod uboga skoro tajan,
nijedan me ne osjeća,
a to baš je za njih sreća,

Skin' mi glavu a i nogu,
drag sam onda ja ubogu
podjednako ko bogatu,
jer bez mene, jad na vratu.

Kad s' ugasi sa svim zadnji,
tad je prvi u svoj radnji.
a oba se — eto vraga —
čitu s pr'jeda ko i s traga.

Brojčana zagonetka.

Sastavila *Zora Dvořak* iz Zagreba.

1 2 3 4 5 6	Čast redovnička.
19 3 21 12 19 5 16	Grad u Slavoniji.
5 3 13 15 16 5 7 1 8 5	Dio svijeta.
6 5 22 12 7 18 12 6	Osoba iz svjetske povjesti.
4 5 2 7 5 8	Grad u Bosni.
5 9 5 4	Muško krsno ime.
11 5 7 12 13 15	Protivno veselju.
3 9 5 19	Zmija.
16 1 17 5	Vodena životinja.
5 17 18 7	Osoba iz biblijske povjesti.
6 1 7	Rijeka u Africi.
1 19 5 6 24 1 14 5	Gora u Hrvatskoj.
22 3 21	Ptica.

Početna slova, odozgo dolje čitana, daju ime i prezime poznatog hrvatskog pjesnika.

Riješenje narodnih zagonetki

od *Ali-Rize Dautovića* iz 14. broja „Nade“.

1. Bisage. 2. Vatra i lonac. 3. Plug. 4. Pčela.

Riješio: g. Hifzo iz Bjeline.

Riješenje zagonetke

od *Selima* iz 14. broja „Nade“.

Znamenito je to: da se ta rečenica može i natrag pročitati, a da opet isto znači.

Riješili: ggje Magdalena Leber u Zagrebu, Marija Kurolt u Begović-kuli i g. Ivan Thau u Dõnjoj Tuzli.

Dopisi uredništva.

Drag. F. u C. Žalimo što ne možemo udovoljiti Vašoj molbi, pošto se dotična sveska ne nalazi u redakciji.

Iv. T. u Z. Ne bi pristalo, naročito zbog toga, što je prevod. Opis onijeh kupelji morao bi dugo da čeka na red, kako već imademo neke članke te ruke, a nikako ne dospijevamo.

Dr. D. T. u M. Draga srca, tek pošaljite da pročitamo, pak ako bude za nas, dogovorićemo se zbog separatnih otisaka. U protivnom slučaju učiniće Vam se takogjer po želji.

M. P. u B. Jedna Vam je složena. Bila je odregjena za ovaj broj, al nije mogla ući. Svakako je prva na redu. Toliko na Vaše umirenje.

A. G. M. u B. Milo nam je, što ćemo moći da udovoljimo Vašoj želji.

D. M. N. u B. Ako je Vaš čitavi literarni rad u onome pravcu kao što su posljednji radovi, koje nam poslaste na ogled, onda zaboravite namah na ovu redakciju i ne trošite za nju tinte.

P. B. u H. Ne možemo.

S. Š. u Z. Da ste još što no u nas vele „plaho“ mladi, to odaju Vaše pjesmice. Daj Bože — bolje, ovo su tek glatki stihovi i mi ih ne ćemo štampati.

Fr. S. u O. Primismo i — u koliko bude moguće.

Sadržaj.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 17. Sarajevo, 1. septembra 1896. Godina II.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu ... 6 for.
na pô godine ... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

U službi.

Pripovijeda *Joca Nikolajević.*

(Svršetak.)

XX.

28. marta.

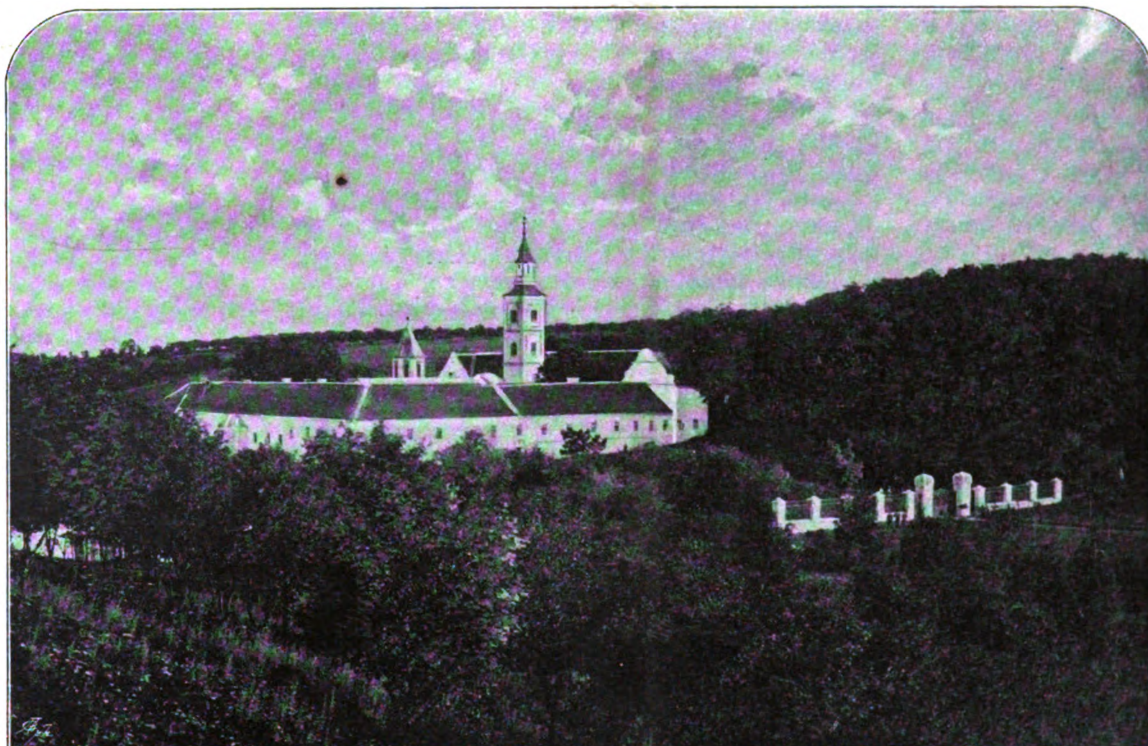
Svršeno je!... Kuzmana Vasiljevića nema više megju živima... Moje je srce tako obumrlo, da već ne smažem ni suza, da oplakujem izgubljenu dragu ličnost. Njega nema, a meni je preostalo jedino to, da ljubim uspomenu njegovu, da se tješim time, što sam od njega saznala, da me je ljubio od prvoga susretaja, pa kroz cio daljnji život...

Od vremena kako sam ti posljednji put pisala, pisaše mi počesto Kuzman Vasiljević, ali nikada o sebi i svojim osjećajima, nego samo o tome, kako je mnogo zabavljen, liječeći i podižući narod iz nehaja, u koji je zapao i koji mu organizam rastvara. „Kasno sam došao,“ piše mi u jednome pismu, „pa me sila naprezanja staje, da učinim ono, šta sam zadaćom postavio. Ogromna je to zadaća, ona nadmašuje moje sile. Često, kada u svojoj samotnoj ćeliji razmišljam o nezgodi, što je zadesila ovdašnji narod, klonem gotovo, jer jasno uvigjam, da su moje sile nedostatne, da sve to ispravim.... Ali opet za to radim, što više mogu, pa sam tako poslom zaokupljen, da i ne mislim o sebi.“

Jedno vrijeme nije mi podulje pisao. Bila sam se jako zabrinula. Tada negda dobijem dugo željkovano pismo, ali me nije ni najmanje razveselilo, nego još povećalo moju tugu i zebnju.

Megju ostalijem pisaše mi:

„Ne čudite se, što vam tako dugo ne pisah. Četrnaest sam dana odležao u krevetu. Dužnost mi nalagaše, da odem u susjedno selo. Kako sam se žurio, ugrijao sam se, a hladan je vjetar pirio, te sam se nahladio.

Manastir Krušedol u Fruškoj gori.

Malo sam se pridigao, ali još nijesam najzdraviji. Razumjećete me, da u takovu stanju ne mogu na put. Za to mi se do proljeća ne nadajte.“

Počeh ozbiljno strahovati, a u dušu mi se stade uvlačiti nepokoj. Mnoge sam noći probdjela u plaču i molitvi...

K tome se još pridružila jedna neugodnost: stari svećenik stao ozbiljno pobolijevati. Neizvjesnost za Kuzmana Vasiljevića, pa boljetica toga čestitoga čovjeka, tako je sve to nepovoljno na me utjecalo, da sam i sama počela slabiti, a srce mi iz dana u dan postajaše sve tužnije i tužnije... Jednom se pogledah u zrcalo i vidjeh da — starim. S lica mi nestalo one mladenačke svježosti, prekrila ga zabrinutost, turobna ozbiljnost...

Moje stanje ne bijaše ni najmanje ugodno, ali ipak u časove vraćaše mi se nada: Eto proljeća, eto Kuzmana Vasiljevića! Šuma će se odjeti listom, polja i livade cvijetom. Braćemo cvijeće, pjevati pjesme i zaboraviti na pretrpljene nezgode, na tužne dane...

Ah, kada lijepa nada ne bi samo varava bila.

Više nemam čemu da se za se nadam. Pred tri dana stiže mi tužna knjiga od Kuzmana Vasiljevića, tužna i posljednja....

Nemam snage, da ti ponavljam sve ono, što mi je pisao. Bješe to potresan oproštaj čovjeka, koji je ljubio, a koji mora sići u grob, a da nije ljubavi uživao. Kad bih htjela, da ti sve to ponovim, morala bih prestati, jer ne bih mogla ovog pisma dovršiti. S toga se zadovolji s ovim, što ću ti navesti.

„Već odavno sam,“ piše mi, „osjećao klicu bolesti — i manje više bijah siguran, da su mi dani odbrojeni. S toga nijesam ni dolazio do vas, da vas ostavim potpuno slobodnu nakon moje smrti; ali opet sam se zavaravao, možda će se ipak zdravlje

povratiti. Ali ono se više ne povraća. Nekoliko već dana logom ležim, a sada sam tako oslabio, da osjećam, e ne ću dugo. Kad vam ovo pismo stigne, mene već ne će biti u životu. Ne žalostite se s toga... Jedino vas molim, zaboravite me i budite sretni, jer vi ste to potpuno zaslužili. Dok ste u službi, radite za narod, a kada vam se sreća nasmiješi, ne odbijte je. Čovjek treba da radi i za druge, a ni na sebe ne smije da zaboravi. Inače je sam sebi zlotvor....“

Čitala sam njegovo pismo i polijevala ga suzama. Još pravo nijesam ni dočitala, kad u sobu stupi Marija.

Bacih joj se oko vrata, teško plačući.

Ona me poljubi u čelo i reče:

„Što te je opet tako rastužilo?“

„Ni nade više nemam,“ projecah, pokazujući joj pismo.

Ona ga dohvati i stade ga čitati, a suza za suzom tecijaše joj tužnijem licem. Kada je dovršila, reče potreseno:

„Tužna sestro!“

To bijaše sve, što mi je mogla reći....

„Ja ga još moram vidjeti, rekoh. Možda ipak ne će umrijeti.“

Ona kimnu nerazumljivo glavom i povede me čestitome starcu.

Kada je saznao za tužnu vijest, uzdahnu bolno i progovori više za sebe:

„Bijedno dijete!“

Drugog dana bijah za put spremna; ali ne bijaše više nikakove vajde da putujem. Novine, što su toga dana prispjele, i kojih bijaše Vasiljević i dalje saradnik, donesoše u crnome okviru, ime Kuzmana Vasiljevića. Bijaše toplo oplakan....

Eto tako se to svršilo. Nada me prevarila, mile snove moje mladosti poništi sudba kleta. Živjeću još jedino, da oplakujem svoga miljenika i da poslužim narodu, koliko mi bude snaga dopuštala. Možda ću u službi nalaziti utjehe i melema rascviljenome srcu svome... Ja više ne živim za sebe, nego za druge, za narod. Ja sama o sebi ne ću da vodim računa, pa me zaboravi i ti i budi sretna, o čem ja ne smijem više ni da snivam. Melanija.

P. S. Na koncu ti još javljam, da je Marija uredila svoje imovinske odnošaje i sprema se, da opet stupi narodu u službu. Tako ću za koji dan ostati i bez te odane i dobre duše, a sam Bog zna, hoće li i Svirčević dugo, jer njegova bolest ne podaje ništa utješljiva. Umre li još i on, ostaću posve sama. Sama! Ah, ne... s tugom, koja se od mene više nikada odvojiti ne će.

XXI.

17. aprila.

U zadnjem mome pismu rekla sam ti, da više od mene ne očekuješ nikakovih vijesti, ali, kada sam ti javljala sve, što me je razveseljivalo ili žalostilo, dušu mi uznašalo ili njome potresalo, javiću ti i posljednji dogogjaj, koji me je ponovo rastužio, ako me uopće već išta može da rastuži.

I moga dobroga zaštititelja nema više. Pred šest dana ispratismo ga do vječite kuće...

U kratko vrijeme eto izgubih dvije mile osobe!

Kako sam ti već javila, stari je svećenik cijele zime bolovao, ali kako je došla vijest o smrti Kuzmana Vasiljevića, čini se, potreslo ga je to tako, da se njegova bolest pogoršala.

Marija je htjela da otputuje na ponugjeno joj mjesto, ali ju zadržala boljetica dobrog starca. Ona je mene zamjenjivala, kada sam bila u školi i dvorila objema mila bolesnika.

Dva dana pred njegovu smrt bijah sama s njime u sobi. Bijaše mu tako pozlilo, da sam se pobojala, e je došao odsudni čas i već htjedoh slati po Mariju. No na čas oduminuše mu boli, ispravi se u postelji i reče mi slabijem glasom:

„Sami smo, kćeri?“

„Da, časni oče,“ odgovorih.

„Dobro,“ nastavi on. „Rada sam da ti nekoliko riječi kažem. Doba je, jer osjećam, da je blizu čas.

Htjedoh da nešto rečem, ali on mi ne dade.

„Ne govori ništa: sve ja znam, a nijesam dijete da se zavaram. Ponajprije oprosti mi, što ti kažem: ti. Ta pokazala si se, da to zaslužuješ. Rogjeno moje dijete ne bi mi milije bilo, ne bi sa mnom nježnije bilo.“

„To je neznatna naplata, rekoh, za ono dobro, koje mi iskazaste u mojim teškim danima.“

„Nikakovo ti dobro nijesam učinio... Htio sam, da te vidim sretnu, ali nije mi pošlo za rukom, a to me jako boli... no kao dobar hrišćanin, ne smijem roptati. Promisao božja upravlja našim putevima, a mi smo slabi, da često te puteve i pojmiti možemo... No ostavimo to. Drugo je nešta šta imam da ti kažem, a skrajnje je već vrijeme. Eto moja se soba pretvorila u ljekarnicu, ali sve te ljekarije ne mogu da dadu života onome, kome se životna svijeća gasi. Zar da očajavam s toga? Proživio sam lijepo doba, pa je došlo ono, što samrtan čovjek ne može da izbjegne... ja ću umrijeti.“

Suza mi kanu iz oka.

„Ne plači, kćeri,“ reče bonik. „Čemu te suze. One ojagjuju srce, a ništa ne pomažu. Poslušaj me! Ja sam živio više za sebe. Tijekom svoga života prilagao sam novčić do novčića i skucao priličnu svoticu. Namjeravao sam, da to ostavim na opće narodne cijelji; ali tvoja dobrota, tvoja plemenitost učiniše da sam odustao od te namjere. Tebi sam namijenio taj novac. Uzmi ga i koristi se njime.“

„Ne, rekoh tužno. Meni to ne treba. Šta će mi? Ono, što mi je moglo osnovati sreću, nestade, a novac mi toga nadoknaditi ne može. Raspoložite s njime po prijašnjoj namisli.“

„Ne, ne, mahnu on rukom. Ja novac ostavljam tebi, pa ako ne ćeš da ga upotrebiš za sebe, a ti koristi njime onima, kojima je potreba. Ti ćeš to bolje umjeti od mene. U mome pisaćem stolu nalazi se uložna knjižica i oporuka. Ne žalosti me sada, nego uradi kako sam odlučio.“

„Dobro, rekoh potreseno. Primam vašu odluku, ne radi sebe, nego da koristim drugima. Meni više ništa ne treba.“

On se bono nasmiješi i reče:

„Prigji meni, kćeri, da te poljubim. Tako, sada sam umiren. Pusti me, da malo prospavam. Zaželio sam se tiha sna.“

Dva dana kasnije sjegjasmo ja i Marija kraj bolesnika. On ležaše u krevetu. Oči mu bijahu zatvorene. Mišljasmo da spava, pa smo tiho kraj njega sjedile.

Najednom otvori bolesnik oči i pogled mu pade na nas:

„Tu ste djeco? Hvala vam!“

Podiže se u krevetu i slabim glasom reče:

„Došlo je doba... Bog vas blagoslovio, vas patničke duše...“

Glava mu klonu na dušek —

Mirno je usnuo...

— — — — — — — — — — —

Poslije tužna sprovoda sjegjasmo ja i Marija u mojoj sobici. Obje bijasmo rastužene. Sjegjasmo neko vrijeme ćuteći.

Na jednom reče Marija:

„Zar da se i nas dvije plačidruge rastanemo? To ne smije biti. Tuga nas je spojila, vezala nerazrješivom vezom. Moji mladenački dani prošli su u tuzi, a i ti nijesi bolje imala. Naše su duše u žalosti tako utonule, da više ništa za sebe nemamo u životu tražiti.“

„Ja više ništa,“ šapnuh, a suze mi orosiše oči. Ti još možeš biti sretna.“

„Ne govori tako... Nije moje da o sreći sanjam. Jedina bi mi sreća bila, da s tobom zajedno proživim, koliko mi je života sugjeno; da zajedno radimo, da se zajedno posvetimo istinskoj službi za dobro naroda.“

„Ti si spremna da odeš na svoje mjesto?“ rekoh joj.

„To odvisi od tebe. Počuj me, na kakovu sam misao došla. Ja raspolažem lijepijem imanjem, a i tebi je čestiti svećenik namro lijepu svotu. Držim, da ću govoriti iz duše ti, kad kažem, da nama ni jednoj to imanje ne treba. Združimo ga dakle i podignimo školu za žensku mladež, u kojoj ćemo moći neodvisno djelovati i podizati uzgoj našeg ženskinja. Time ćemo nastaviti djelo Kuzmana Vasiljevića, odav se potpuno i neovisno u službu narodu; time ćemo podignuti dostojan spomenik čestitome Svirčeviću, time ćemo uvijek ostati zadružene.“

Bacih joj se oko vrata i rekoh:

„Divan je tvoj predlog; na posao!...“

Nijesam mogla naći sreće u ljubavi, osjećam da ću naći zadovoljstva i umirenja mome ranjenome srcu u istinskome radu, u neovisnoj službi za dobro naroda. Kada nijesam u životu mogla da nagjem sreće za sebe, gledaću da radom stvaram sreću narodu, a u tome ću nalaziti i umirenja za ono, što sam lično izgubila.

Zbogom, draga moja! Sretno živi, a ja idem na posao... Melanija.

P. S. Ako ti kada uspišem, dobro; a ako ne, znaj, da mi ne će dozvoljavati služba, kojoj ću se svim marom odati.

Nevjera.

Ne sumnjaj, Sulpicijo slatka;
Moje je srce nevino, nevjere ne zna,
Od vjere zemlji zamrzih nebo;
I beskrajna moja je vjera!
Kud bih i pošo?
Od tvoje ljepote dalje ne mogu!
Kako ću tvoje zaboravit oči,
Kako cjelove tvoje?
Pred nevjerom dršćem i strepim,
Otkad sam slušo Dorine jade.
Čuj, i dijeli s njome tugu!
Nesnosne bile bi čovječje boli,
Da ih ne trpi čitavi svijet!

Stazom niz proplanak ù dô
Svagdanja moja je šetnja.
Tu i tebe svakoji poznaje listak,
U uzdasim čuje te mojim.
Sjeta mi danas prikrila čelo:
U jad dvaju života
Prodro mi nemirni vid.
Gle, kako ti ljudi, niski i skromni,
Spokojno žive — žive od oka!
A mi nemirni dusi, sebični ljudi,
Oline tražimo mrtve,
Slušamo pjesmu, a čujemo — zvuk,
Gledamo zv'jezde, a vidimo — sjaj...
...U to me tajni sustavi glasić:
Sred trave i poljskog cvijeća,
Mlada se majka s maljušnim čedom
Igrala kao s djetetom d'jete:
Gledo sam ih, sakriven grmljem,
Duša se topila s milja.
Nestašnik mali čas sićušne prste
Zaplito u kose majci,
Blistalo zlato na suncu
Požudnim sjajem;
Čas sezo za cv'jetkom,
A majka na dlan mu pritisla cjelov;
Čas ptičicam domahivo,
Da su se dizale plašne
S grana pod nebo...
Dok nije od napora slabašnih sila
Zamoren usnuo.
Tiho tik sebe položila majka
Slagjanu brigu svoju,
I mileni uprla pogled
U nevino djetinje lice.
A ja sam uzdahe slušo

I tajne majčina srca,
Jer tugu kada i mûkom govori
Milosna čuje duša.

.... Kraljica ona je bila
I sela i šume i cv'jeća.
Kad bi pošla sićušnim krokom
S vrčem do seoskog vrela,
I starac na susretu stati bi moro:
Nije se spominjo ljepšega čeda,
Otkad mu oko svijetom bludi...
Rado bi momci sjeli pod lipu
U sumračju prvom,
I čekali s čežnjama sebičnim,
Tajeći sebi i drugom,
Milu seosku večernju zv'jezdu...
... Megju njima bila i njezina sreća,
Prvi ljubavni plam.
Ta čemu bi bile prekrasne oči,
Nego da glede širom svijeta?
Čemu u grudima srce
Nego da čezne, ljubi i gine?!

— Gle, kako su usne zadrhtale majci,
I suza se tajna prosu niz lice:
Zac'jelo, dušom joj prošla je spomen
Cjelova prvog...

Ah, zašto su ljubavni puti posuti cv'jećem,
Kad vode u propast?
Ah, zašto je sunce na nebu,
Kad mora svega nestat u tami?....
Čemu je morala požudna ruka
Slomit taj pupoljak nježni?...
U cjelovu milja i slasti
Nevin joj izginu čar za vazda.
Ruka, koja miluje leptira
Dodirom nježnim
Otima krilim ljepotu...

... A onda, dogje! — U kući oca i majke
Svaka je r'ječca tvrgja od kamena bila;
Još teže u selu govorkali ljudi
I stari i mladi, i tugji i dobri.
U srcu joj demon
Otrovo čuvstva!
Kraljice, kraljice! večernja zv'jezdo!
Gdje su selo, gdje šuma i cv'jeće,
Gdje nebo tvoje? — —
Ali za njega, svoju tugu i sreću,
Za njega bilo u grudma joj srce
Jednakim žarom i vjerom.
A nekoga dana ko tračak sunca
U tamnicu mračnu,
K njoj se dokrade tračak sreće.

— Sinko! — šapnu ljuvena majka,
A spomen tuge prošle i gledanje sreće
Čežnjom i strašću trese joj srcem,

A on? — Dok ona trpjela boli
I plakala gorko,
Drugoj je pjesme ljubavne pjevo;
Prije nego je postala majkom,
Drugu je svojom zvao već ljubom.
... O, da bi zemlja od nevjere
Potamnila mrakom!
I sunce ugaslo,
Ugasle i zv'jezde!
Oluja, bola i mržnje
Zaljuljala majčinu dušu,
I tresla slabašnim t'jelom...
Čas oči joj divljim blisnule sjajem,
Čas joj drhtnule usne
I dugo ne prestale drhtat.
A po licu bujica ù sto
Palo bljedilo smrtno;
Od tisuć čuvstava gorkih
Ko žuč se prolila srcem...
... Ko vjetru, koji pakosnom rukom
Kida rumenu ružu na grmu,
Ona nevina latice bajne
Daje za uzvrat...
Tako i Dora, sred očajnog vihra,
Ljubavne stala osjećat plame:
Ta, gle, tuj pred njom — čedo u travi,
Koliko sreće majčinu srcu!
A i njeg... još ljubi!
Al ko bi slatku čuvao tajnu?
I gle, kako je odaju usta:
Gle, kako strasno sinka si grli,
Cjelovom plašljiv sanak mu tjera...
A nestašnik opeta mali,
Svjež se miče i budi
Sm'ješkom se djetinjim sm'ješi,
Dok je od tuge pucalo meni
Milosno srce...

Moja Sulpicijo zlatna,
Vjerna je moja vjera!
Ali mi dogji jednom ovamo.
Svakoga dana zalud te želim,
A smrt ide po tracima sunca...
Pupoljku se hiti ružicom biti, —
Pitaj si srce! — —

Branimir Livadić.

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

(Nastavak.)

Promatrajući u romanu ovu divnu sliku žene, vidi se da pisac goji za nju osobitu simpatiju, kao što i čitalac. Ona je blagi genije u kući, prava žena i prava majka obitelji. S mužem je nesrećna, ali je i pravedna, tako da ju pravednost ispunjava posebnom srećom. Kad vidi nevjeru u mužu, ćuti se uvrijegjena, *ćuti da joj je čistoća oskvrnuta.* Ali ona i ako trpi, prašta mu; živi s njime i s obitelji bez taštih potvora. Ćutila se je neraskidno svezana s mužem i to u djeci, i nije htjela prekršiti ovu svezu. Kad rodi šestoga sina, pogje sa cijelom tom četom u zaselak, nalazeći u majčinoj skrbi jedinu sreću, što joj je još preostala.

Jer je bila dobra, imala je milosrgja naspram svakoga; znala je da bi rastava bila potpuna propast Anina — i tako moli Karenjina, da oprosti ženi. Kad je promišljala o svojim jadima poslije udaje, gotovo se je kajala što se nije odijelila od nevjernog si muža, tek dosta joj je bila sreća Ane i Vronskoga da je utješi, što nije učinila taj korak. Bijaše vidjela odmah nevoljno i lažno stanje njihova života; a teorija Anina da ostane bez poroda, samo da se uzdrži lijepa, duboko ranjavo njezino majčino čuvstvo.

U njoj je rasla sve to više ljubav za mužem i djecom. Ona dopušta da joj muž prodaje zemlje, istroši prćiju, samo da mu spase ime i dobar glas...

Toliko o ovoj uzor-ženi, ali i to je dosta da stvoriš tačan pojam o njezinom značaju. Svojim poštenjem, savjesnošću, žrtvovanjem same sebe, idejalizmom svojih težnja, ona je mnogo plemenitija od Ane i Kite, a sa svim tim u roman je postavljena kao nuzgredno lice. Pisac, opisujući je pjesničkom nježnošću, razumije dobro da se odlikuje u životu samo onaj, koji ima individualan odličan život, a da oni, naprotiv, koji se odriču svoje individualnosti, makar rijetkom junačkom samozatajom, živu na svijetu, da ih se niko i ne sjeti. On, koji prikazuje život kao što je u realnosti, i u tom se prikazuje logično dosljedan, dajući Doli tek nuzgredno mjesto. Nesrećnici, koji čine da drugi bivaju srećni, postaju na žalost zaboravljeni, te većina na nje ni ne pogleda.

Doli je junakinja, idejalna je to slika sa svojom žarkom ljubavi spram obitelji. Ona je našla sreću u vjernom čuvanju svoje čistoće, svoje nutarnje pravičnosti, a to su sve teške stvari za ljudski egoizam. Obitelj, koju Tolstoj suprostavlja obitelji Karenjina, sastavljena je od Levija i Kite. Kita je dražesna kći kneza Šerbackoga iz Moskve. Ona bijaše djevojče dobra i plemenita čuvstva, ali slabo refleksivna. Trebala je ljubavi, da bude ljubljena i da živi srećno. Majka ju je vodila u društvo, da joj pribavi lijepu sreću. Kita, još od djetinstva ljubila je dobrog Levina, koji gotovo bijaše odrastao u njezinoj obitelji, ali ne poznavajuć ga, nije znala ni cijeniti ga, te zaslijepljena idejom da će postati žena Vronskoga, mladog i sjajnog bogataša, koji zastupa sjajno mjesto u društvu, odbije Levina. Kad je ovaj ostavi, zaljubiv se u Anu, ranjena u svojoj ljubavi, oboli. Dok je bolovala, nastane u njoj nutarnja kriza. Misleći na nesreću, što bi je bila sigurno zatekla uslijed vjenčanja s Vronskim, okusi svu žalost prošloga života svoga, same sebe i svojih roditelja, koji su je poticali na lov za tim čovjekom. U vjenčanju, do tada, nije tražila nego svjetske koristi. Da ozdravi, povedoše je u kupelj, gdje joj majka nastojaše, da je postavi u isti moderni krug. Ali Kita bježi od ovoga društva, te hoće da otpočne nov život; za to dogje u Varjenke, koja je živila kao milosrdnica. Slijedi tako primjer svih onih, te su živjeli u takim odnošajima. Budući zamrzila na egoistično življenje, počne da radi razborom i traži zadovoljštinu duše u tome, što čini dobro, dok u njoj nastane želja da i sebe učini srećnom. Hoće da ljubi, ali ne više čovjeka, ko što je Vronski, nego čovjeka, koji ljubi cijelo čovječanstvo, koji se žrtvuje za tugje dobro; riječju, čovjeka slična Levinu! Uzalud je pričati susret Kite s Levinom, njihov pir, njihov srećni život s djecom, a u divnoj prirodi. To su prizori naslikani najvećom milošću; treba ih čitati da se nasladiš. U ovim svim prizorima ističe se idejalna i pjesnička slika Kitina; slika dostojna Perugjina i Rafajela, kako opaža neki talijanski kritik, sitno ukusna slika, koja zajedno s Levinom predstavlja idilu ljubavi, idilu neisporedime nježnosti, neizrecive sladosti, nešto vrhunaravno lijepa, slavna i savršena, što bi bilo dosta da stavi Tolstoja megju najvrsnije pisce našega vijeka.

Levin, Kitin muž, jeste pripoznat od cijele kritike kao tip, u kojem pisac htjede da nam prikaže sama sebe. Ali nije niko bolje karakterizovao sličnost izmegju Levina i Tolstoja od ruskog kritika Gromeka[1]) u jednoj divnoj knjizi o Ani Karenjina, koju sam često imao pred očima, dok sam pisao ovo poglavlje.

On kaže: Kad čovjek sjedi na stolčiću, a naspram njega stoji fotografska sprava, onda na staklenoj ploči sprave ostane njegova slika. Ta slika, ma koliko malena bila, sadrži sve poteze toga čovjeka. U njoj se on odsijeva izrazom svojih misli i čustava onako, kako sjedi onaj tren ispred fotografske sprave. Ali slika ne odaje sav duh onoga čovjeka, kaki je bio prije, kakvi je sada u svojoj cjelini i kaki će biti unaprijed. Čovjek, te sjedi ispred fotografske slike, jest Tolstoj, a slika, te je ostala na staklenoj ploči, jeste Levin u romanu. Prevario bi se s toga, tko bi htio vidjeti u Levinu savršeni izvod samog pisca u svim njegovim mislima i čuvstvima.

Levin je čovjek uzgojen, koji želi izići iz društva, da potraži preporod megju pukom. Divi se lijepim sposobnostima puka, kao pravičnosti mu, radinosti, i trpeljivosti, ali ga ozlovoljuju laž i pijanstvo. Sa svim tim ne može a da ga ne ljubi. Ćuti se kao pučanin, te dogje do zaključka, da ga oponaša radeći u polju i t. d. Tako i učini. Scijeni, da se seljani ne će više tužiti na gospodu radi lijenosti. Ali u to ga zgrabi sumnja, pa promišlja: „Ako odustanem od zabava, uživanja bogastva, te stanem raditi što više mogu, koja korist puku od toga? Je li se možda time bistri sumnja o smislu života?“

Tražio je odavno da riješi tu tajnu, ali ne u vjeri, koju je bio još od djetinstva izgubio, nego u filosofiji. „Za što živim? Kako mi valja živjeti?“ Teorija da živiš u svoju vlastitu korist, nije ga zadovoljavala. Razumijevao je, da razum ne bi umio nigda da odgovori na te upite. Razum bijaše iznašao teoriju borbe o život, u želji da nagje sredstvo, koje bi udovoljilo svjema potrebama. Živjeti za drugoga, ljubiti drugoga, tomu ga razum nije mogao naučiti, jer mu se činilo protusmislenim. Levin je tip čovjeka, čije srce i pamet ne živu u harmoniji. On traži istinu razumom, a čuvstvo se odstranjuje od onoga što mu, razum postavlja kao istinu; otuda onda neprestane borbe i žalosti. Kad se Levin pokaže prvi put u romanu, već su mu 32 godine. O njegovom životu do tada ne znamo baš ništa zaufana, po svoj prilici Tolstojev život jest i njegov život do tada. Odbijen od Kite, u kojoj je ljubio ženu, koja živi o samom čuvstvu a da ne pozna borbu misli, povrati se na selo, scijeneći da će naći sreću bez ljubavi.

Ali tu mu dogje želja da steče obitelj, te smisli vjenčati koju seljakinju. Tako mu savjetuje i stara Agata Mihajlovna: „Vama treba dobaviti ženu, i to je sve!“ —

Kad se susrete s Kitom, porodi se u njemu opet stara ljubav. Malo poslije iza toga, eto ih gdje su muž i žena. Dok je Levin prije radio da zaboravi život, sad radi za obitelj. Ali nutarnjeg mira nije još okušao.

Već na smrtnoj postelji svoga brata Nikole bijaše rekao sam sebi: „Dok ne budem znao što sam i za što živim, život će mi biti nemogućan.“ Sama vjera u Boga — u štogod apsolutna i vječna donijela bi mu potpuni duševni mir.

Znanost je govorila:

„U beskrajnosti vremena, materije, prostora, začinje se organična stanica, postoji jedan tren, pa se raspukne......“

„Ova stanica jesam ja!“ Taj žalosni sofizam, bijaše jedini, najzadnji proizvod rada i mišljenja ljudskog kroz tek vijekova! bijaše zadnja vjera, na kojoj se osnivahu najnovija istraživanja znanstvena, bijaše dnevno osvjedočenje. Ovo je srećan čas za njegovo obraćenje.

Kad čuje Fedora, jednog seljaka, gdje govori, da svi ljudi nijesu jednaki, da jedan žive

[1]) O Tolstoju, pag. 91.

za svoj trbuh, drugi za dušu ili za Boga, pita ga:

„Što razumijevaš ti: živjeti za Boga, za svoju dušu?“ A seljak odgovara: „Živjeti kako Bog zapovijeda i pravica.“

„Živjeti za Boga, pravično, duševno...!“

Ove riječi odjeknuše u njegovu srcu. Mutne misli, ali plodne, miješale su se po njegovoj pameti, sakrivene tamo u koji kutić moždana da zasinu neobično.

Ovdje je pisac, u nekoliko krasnih stranica pokazao razvitak ove ideje u unutrašnjosti Levina; to je ideja, koja ga privede k vjeri božjoj i k ljubavi za dobrim.

Ovo su glavni karakteri opisani u romanu. Oko njih vidimo mnoštvo nuzgrednih slika, kao nalazi težnje ili koristi slične svojima, ili pak protivne.

Ana Karenjina jeste pravi roman društveni i filosofski u pravom smislu riječi. Filosofski roman, u koliko nalazimo čovjeka, koji prikazuje historijski momenat univerzalnog duha društva, njegove dobi i analizu odnošaja društva, braka i porodice, potreba ljudskog duha koji ide s racijonalizma na narav i božanstvo. Ana u dramatskom sukobu svoje strasti s ustanovom obitelji, Levin povješću svojih nutarnjih borba i odnošajima s gospodom, pametnim ljudima, seljacima, predstavljaju razne društvene staleže svojim mislima i čuvstvima. Nadalje nalazimo u romanu sve društvene staleže, činovnike, učenjake, časnike, zanatlije i ljude s balo je da počne preporodom sama sebe. Dostojevski je shvatio ovu istinu.

Kad mu je Gončarov govorio da se zadnjih godina ne bijaše izdalo ni u Rusiji ni drugdje u Evropi romana, koji bi mogao stati uz Anu Karenjinu, Dostojevski mu odgovori: da ljepota romana sastoji u načinu, kojim pisac posmatra grijeh i zločin u čovjeku. Tolstoj je sudio stvar drukčije od ostalih evropskih pisaca. „U Evropi, opaža Dostojevski, to se pitanje riješava na dva načina. Prvi sastoji u tom: Postoji zakon pisan od vijekova. U njemu je odregjeno dobro i zlo, razni stepeni označeni su.

Ovome već gotovomu kodeksu treba podvrći se i slijepo ga slijediti. Ko se odaleči od jednog ili drugog pravila, biva kažnjen.

Gjaci i učitelji iz Bosne i Hercegovine. (Snimak kraj bosanske kavane na milenijskoj izložbi.)

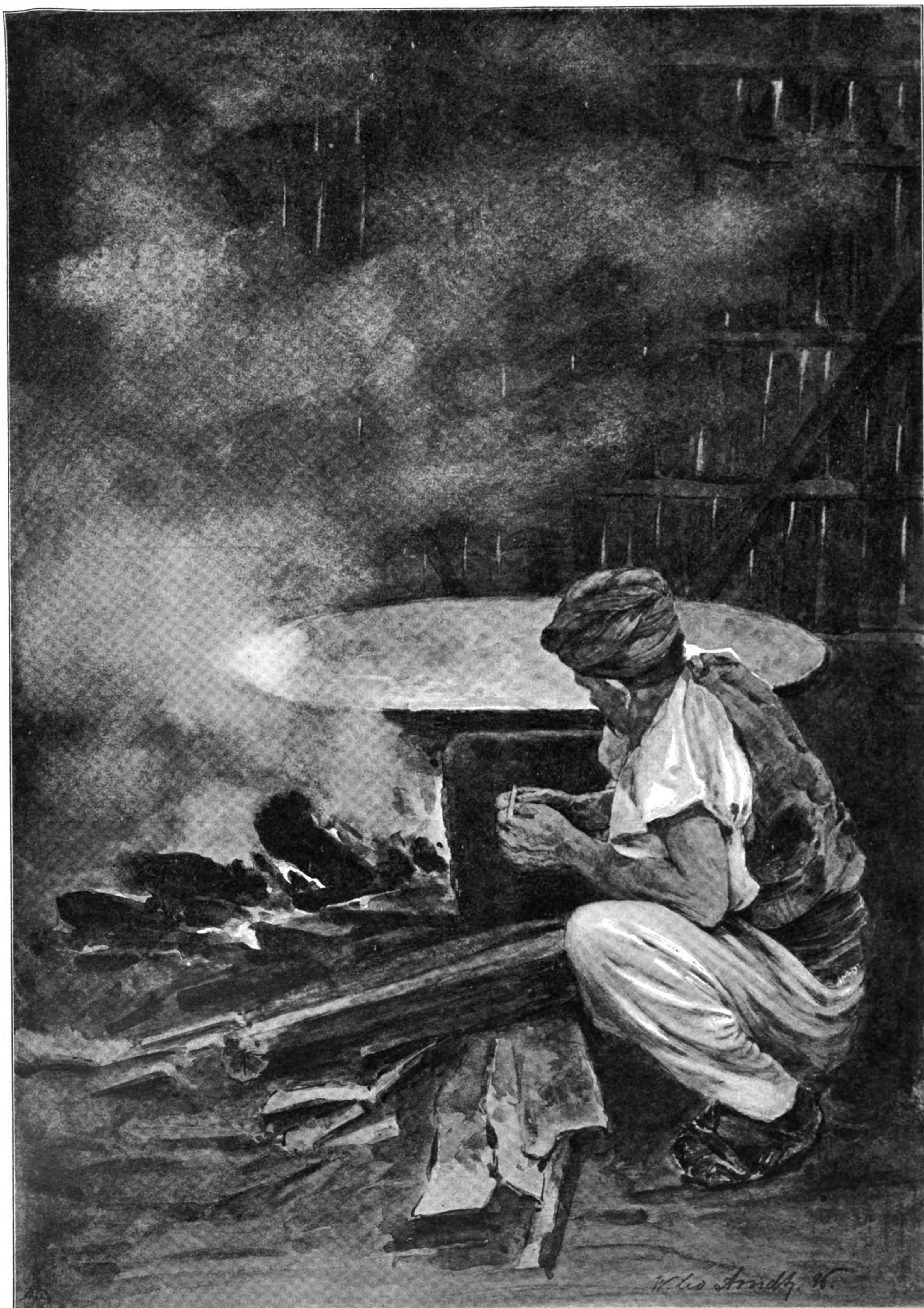
što baš biva u realnom životu, gdje se ljudi dijele na skupine, te je svaka osoba, svaka obitelj u doticaju s drugima. Sve se ove osobe u romanu prikazuju potezima tako karakterističnim, da nije moguće pomiješat ih ili zaboraviti. Neka ih ima mnogo, to ipak ne čini pometnje, pače regbi da ih je manje nego što je, te ne zaprječuju i ne uništuju utisak, što ga ostaviše visoke osobe. Kritici opažaju da ima 166 nuzgrednih slika u romanu. One su tako poredane da pomažu razvoju glavnih lica, sačinjavaju im potrebiti temelj, te su tako lijepo osnovane da im ni broja ne opažamo. Ali ne samo što nam se u slikanju ovih vanjskih izmjeničkih odnošaja ljudi Tolstoj pokazuje vještak, nego možda još s više umjetnosti i sposobnosti tumači nam nutarnje odnošaje, što prolaze megju toliko ljudi. Čovjek doista goji simpatiju spram jednih ili drugih, kako u njima ulica, vidimo ih u zanatima njihova života, u crkvi, kazalištima, plesnim dvoranama, utrkama, sveučilištima, gostionicama, selima, radionicama, obiteljskim svečanostima, pirnim gozbama i na smrtnim posteljama....

Istodobno vidimo kritiku raznih ustanova i modernih teorija. Vidimo osugjenu pedagogiju, sa svojim barbarskim mučenjem u predavanjima pri malome Sergeju, vidimo osugjenu znanost i otmjenost. Regbi da je pisac htio da pozove cijelo društvo, neka bi promijenilo život, a da ga niko nije shvatio. Kritika se zaustavlja da raspravlja o ništetnim stvarima, a da većinom nije shvatila smisao romana.

Tolstoj ostavlja zauvijek društvo, živi za sebe i obitelj, nastojeći da u njoj nagje sreću. Uvidio je napokon, da nije moguće na jednom promijeniti red stvari, preporoditi svijet. Tre-

Drugi način razmatranja ovog pitanja sastoji u tome, da ovaj kodeks nije nigdje koristan, odalečiti se od njega nije prekršaj nego prosvjed, izjava volje. S pogleda ovih teorija, pošto društvo uopće nije redovito upravljeno, tako ne treba ni da su odgovorne pojedine osobe za posljedice njihovih djela, i s toga prekršitelju ne treba da se zamjera....“

Tolstoj nasuprot smatra pitanje sasvim drukčije, nastavlja ruski pisac. Vidi se jasno da nijedno koljeno, nijedna ustanova ovog stanja, ni jedno uništenje nevolje, nijedna organizacija radnje ne će spasti ljudski rod od zločinstva. Tolstoj velikim psihološkim proučavanjem dokazuje da se zlo sakriva u čovječanstvu mnogo dublje, nego što misle doktori i socijaliste, da mu klica ne leži u ovoj ili onoj organizaciji društva, nego u čovječjoj duši, u njegovome: *„ja“*. Lijek treba tražiti ne u organizaciji društva

Bosanski solar u otomansko doba. Slikao *W. Leo Arndt.*

ekonomije, nego u obnovljenju čovjeka, uvagjanju načela ljubavi i proštenja u srce čovječije. A sve to dokazuje ponajpače analitičan prizor, u kom je opisan oprost muža — Ani na smrtnoj postelji..... (Nastaviće se.)

Fingal.

Osijanova epska pjesan u šest pjevanja.

Preveo *dr. A. Tresić-Pavičić.*

Pjevanje III.[1])

Sadržaj:

Kutùlin, kojemu je omilila Karilova pjesma, moli ga da pjeva dalje. Bard pripovijeda Fingalova djela u Lohlinu i smrt lijepe Aganadeke, sestre Svarana. U to dogje Kalmar, te im navijesti, da Svaran kani navaliti nenadano na ostanke irske vojske. Predlaže da će se on sam oprijeti čitavoj neprijateljskoj vojsci u jednome klancu, dok se irska vojska u redu povuče. Kutùlin. diveći se požrtvovnom junaštvu Kalmara, odluči otići s njime, te zapovijedi Karilu, da povede drugdje potučenu vojsku. U jutro Kalmar pogine od mnogih rana, ali Svaran ne može više da progoni Irce, jer se pojavi brodovlje Fingalovo, a on okrene vojsku, da se opre iskrcavanju Kaledonaca. Kutùlin, srameći se doći potučen pred Fingala, sakrije se u spilu Ture. Fingal zametne bitku i razbije neprijatelja; ali pade noć i pobjeda nije potpuna. Kralj, koji je u bitci opazio hrabrost svoga unuka Oskara, Osijanova sina, daje mu neke poduke, kako treba da se podnosi u miru i u boju. Pripovijest o Fajnasoli, kćeri kralja Krake, koju je Fingal u mladosti štitio. Fingal pošalje Filana i Oskara da preko noći posmatraju neprijateljske kretnje. Gaulo, Mornijev sin, moli vrhovno zapovjedništvo vojske u narednoj bitci, i Fingal mu ga daje.

„Oh, sladke li su r'ječi pjesme! — reče
Kutùlin — mile priče davnih doba!
Ko jutarnja su rosa na brežuljku
Sradaća; kad je suncu bl'jedo lice,
A more plavo mirno u dolini!
Karile opet pjevaj! neka čujem
Poj Selme, koji čuh u dvoru svome,
Kad Fingal, kralj štitova, u njem bješe,
A gord sa djela svojih praotaca."

„Bojovnik Fingal — reče Karil — rano[2])
U boju na glas dogje. Srdžba njegva
Pustošila je Lohlin, a ljepota
Mladićeva od djevojaka ljepša.
Tom cvatnom licu sm'ješile se djeve,
Al smrt u njegvih ruku bješe; jakost
Ko vode bučne Lore; njeg've čete,
Ko žamor tisuć r'jeka. Robom dobi
U boju kralja lohlinskoga, ipak
U lagje njegve poslao ga natrag.
Tad ovom srce nadulo se b'jesom,
I smrt mladića zače crna duša,
Jer nitko, osim njega nije svlado
Tu silnu vojsku Starna silenoga.
U dvoru gozba, sjedio je Starno,
Pa dozva s'jedog Smirana, koj često
U krugu Lode pjevaše, dok bitka
Na polju hrabrih šumila, a pjesmu
Sa usta njemu sluš'o Kamen Moći.

„Otigji, s'jedi starče — reče Starno —
Do školja, bučnim okružena morem,
U Ardven. Kaži krasnom kralju Selme,
Da svoju kćer mu dajem, ljepšu od svih
Što ikad sn'ježne podigoše grudi.
Ko pjena vala ruke su joj b'jele,
A duša tiha, plemenita, mila.
S najhrabrijim junacim neka dogje
Po djevu, kćerku samotnijeh soba."
U Selmu dogje Svaran, prepozna ga
Po hodu mladi ljepokosi Fingal.
Kad plovljahu po šumnim valim norda,
Mladića duša letjela je žarko
Put mile djeve. „Dobro došo — reče
Namrgogjeni Starno — dobro došo,
Morvenski kralju! Dobro došli tvoji
Junaci hrabri, s otoka daleka!
Tri dana ću te častiti u dvoru,
Tri dana gonit vepra, slava vaša
Dok dopre do ljepotice do djeve,
Što stanuje u sobam osamljenim."

Smrt njinu Starno hoće. Gozbu čaša
On za to dade. Sumnjao je Fingal
O zamki, s toga naoružan dogje.

1) Druga noć još traje. Kutùlin, Konal i Karil nalaze se još uvijek na mjestu opjevanom u drugom pjevanju.

2) Ova prekrasna epizoda koja je vrlo umjesna u ovom pjevanju, bila bi još umjesnija da je na pravom mjestu, to jest da je pjeva Ulin poslije dolaska Fingalova, gdje bi još jače djelovala na čitatelja, kad se Fingal mora da pobije sa Svaranom, bratom Agandeke.

Probl'jediše tad sinje kukavice
I pobjegoše od očiju kralja.
Veselja glas se dignu; mile harfe
Zazujiše, a bardi pjevat staše
Junaka bitke, i ljubavne grudi,
Što uzdah diže. Fingalov bard Ulin[1])
Tu bješe, slatki glas sa bučne Kone.
Veličao je morvenskoga kralja
Od slavnog roda, i Lohlinsku djevu.
To ona ču, i tajnih uzdisaja
Iz sobe dogje, sjajući krasotom,
Ko mjesec iza istočna oblaka.
Okružila ju dražest, kano svjetlost,
A hod joj bješe, kano pojna glazba.
Mladića vidje, zaljubi se jako.
On bješe tajni uzdah njene duše;
Kradomce sad ga plavim okom gleda,
I blagosilja kralja morvenskoga.

Već treći dan pun sjajna čara sinu
Nad šumom vepra. Ode mrki Starno
A s njime ide kralj štitova Fingal.
U lovu pola dana probaviše,
Crvenilo se krvlju koplje Selme.
Tad kćerka Starna, okrećući modre
U plaču oči, dogje; zaljubljenim
Tad reče glasom kralju morvenskome:
„O blagorodni kralju, ti se čuvaj
Od obologa srca Starnovoga.
U ovoj šumi sakrio je vogje,
Oh, čuvaj mi se, dragi, šume smrti.
Aganadeke tad se sjeti svoje,
Od ljute srdžbe oca me obrani!"

Tad mladić ode bezbrižno uz svoje
Junake. Sini smrti popadaše
Od njegve ruke; ječao je Gormal.
Pred Starnov dvor se sakupiše lovci,
Al obrve mu bjehu kano oblak,
A oči kao meteori noćni.
„Aganadeku dovedite amo,
— On reče — k njenom milom kralju Selme.[2])
Mog puka krv je na rukama njemu,
Zaludu njene r'ječi nisu bile!"
Tad ona dogje zaplakanih zjena,
I raspuštenih kosa. Jecajući
Lelijale se njene b'jele grudi,
Ko Lubarovi pjenoviti vali.
Probode mačem njene grudi Starno.
Ko v'jenac sn'jega sa hridine Rone,
Kad šute šume, jeka dolom ječi,
Tu ona pade. Tad pogleda Fingal
Junake svoje; mače pograbiše
I grmnu crna bitka, pobjegoše
Lohlinci, ili ondje pogiboše.
Bl'jed Fingal spremi u ljuljkave lagje,
Tu milu djevu, najnježnije dùše.
U Ardvenu se njena raka diže,
Oko nje more uv'jek nujno šumi."

„Blagoslovena da njena duša,
Kutùlin reče — i tvoj glas, pjevaču!
Jak bješe Fingal mladić, jak je starac.
I opet Lohlin past će ispred kralja
Morvena bučna. Iz oblaka, luno,
Pomoli lice svoje, b'jela jedra
Obasjaj njegva na valovlju mora;
A ako koji jaki duh nebesa
Na onoj niskoj oblačini sjedi,
Nek crne lagje skrene mu od hridi,
Taj olujina binjedžija smjeli!"

Kutùlin tako zborio u šumu
Potoka gorskog, kad na brdo dogje
Sin Mate ranjen: On je s polja došo
U krvi svojoj, te se naslonio
Na krhko koplje. Malaksa mu ruka,
Al junačka je duša jošte jaka.
„Oh, dobro došo k prijateljem svojim,[3])
O Kalmare — tad reče Konal mirni —
Što znači ovaj prigušeni uzdah
Iz grudi onog, koj ne drhće nikad?"
„I nikad ne će drhtat, kralju mača,
U opasnosti moja duša bljeska,
U zveci bitke. Bojovna sam roda,
Ne bojahu se moji pregji nikad.
Od moga roda Kormar bješe prvi,
I igraće se u olujam mora,
Na talasima skačuć crnom lagjom.
Tumarao je na krilim vjetrova.
Al duh je jednom pomračio nojcu,
I val se diže; školji grozno buče.

1) Ulin je prvi od Fingalovih barda i njegov čauš u bitkama. Osijan ga često spominje u svojim pjesmama, sa velikim počitanjem.

2) Hladna gorčina ovih riječi groznija je od svakog izliva bijesa. Neke strasti, imadu takovu krvoločnu mirnoću, da isključuju svaku nadu.

3) U ratnom vijeću prvoga pjevanja uvrijedio je Kalmar ljuto Konala. Ali se velodušni Konal toga ne sjeća, već se osvećuje — prijateljstvom.

Oblačinama vjetrovi se gone,
A bl'jesak leti na ognjenim krilim.
On preplaši se, iskrca se na kraj,
Pak pocrveni što se preplašio,
I opet jurnu u oluju, tražit
Tog sina vjetra. Upravljahu lagjom
Tri momka, on je golim čeko mačem.
Kad mimo progje nisko ona para,
Za kostrušavu pograbi ju glavu,
Pak mrke grudi propara joj mačem.
Sin vjetra prhnu, razvedri se nojca.
Toliko smjelo koljeno je moje,
A Kalmar svojim pregjima je ravan.
Od oštra mača opasnosti bježe,[1])
A tko se opre — taj i mejdan nosi!

Al sad, o sinci zelene Erine
Povucite se s krvne puste Lene;
Saberite sve prijatelje tužne,
I združite se s Fingalovim mačem.
Ja začuh četa lohlinskijeh žamor,
Al tu će ostat Kalmar da se bori,
Moj glas će biti, prijatelji mili,
Ko da vas za mnom tisuća imade.
Spomenite se Kalmarova t'jela!
Kad silni Fingal opustoši polje,[2])
Tad spomen-kamen podignite meni,
Da moju slavu pozna doba čuju,
Da moju majku uspomena tješi."

„Ne, sine Mate — Kutùlin mu reče —
Ja sama nikad ostavit te ne ću.
I moja duša u pogibli raste,
U nejednakoj borbi se veseleć.
O Konale i Karile, pjevaču,
Odvedite Erine djecu tužnu.
Kad progje bitka, potražte nam t'jela
U ovom klancu. Kod ovoga hrasta
Na dočeku smo pijavici bojnoj."

Ti, Fitov sine, preko puste Lene
Ko krilat jurni, Fingalu dojavi
Erine poraz. Morvenskoga kralja
Nek dogje, moli, kano jarko sunce
U ršumu, da ovaj otok spase!"

Na Kromli sivo jutro osvanulo.
Lohlinci igju. Kalmar vani stoji
U sjaju plamne duše, da se opre;
Al bješe bl'jedo lice vojevode.
Na očevo se koplje naslonio;
Na ono koplje, što iz Lare don'je
Kad majke duša bješe tužna, puste
Alklete duša, u godina brizi.
Al kano stablo na polju, polako
Već pada junak. Mrk Kutùlin stoji,[3])
Ko hrid, inokos, na obali mora:
Već ide more, žamori valovlje
O bokove joj tvrde, vrh se pjeni;
A naokolo grozno gore ječe.
Iz sive magle mora, kad al eto,
Već jure b'jela jedra Fingalova,
Visoko strši gora jarbolova,
Kad uzdigne se na talasa hrptu.
Sa gore Svaran vidje ju, i pusti
Erine sinke. Kano bučno more,[4])
Ko plima kroz sto Inistorskih školja,
Tu bučno, jako, silno vratiše se
Lohlina sinci, da se opru kralju.
Al slomljen, plačan, žalostan i tužan,
Za sobom vukuć dugo koplje, vogja
Erine ode u Kromlinu šumu,
Da poginule prijatelje plače.
On stidio se Fingalova lica,
Koj obično ga vigjo pobjednika.

„Koliki moji tu junaci leže,
Erinske vogje, što vesele bjehu

1) Pravi duh pjesme ne podnosi mudrih izreka; a to se najbolje vidi iz naših narodnih pjesama, u kojima nema poslovica, ili su vrlo, vrlo rijetke; premda naš narod obiluje njima. U tome Osijan nikada ne griješi, ovo je možda jedina, koja se u njegovim pjesmama nalazi. Čudnovata je i vrlo lijepa u ustima čovjeka, koji je rad svoje smionosti dobio smrtne rane. On kao da smrt ne smatra nikakovom opasnošću.

2) Pobjeda je Fingalova dakle stalna. Njegova hrabrost natkriljuje sve poteškoće. To uvjerenje iz ustiju bahatoga Kalmara imade još veću važnost.

3) Mi smo mnogo više očekivali od ovoga junaka. Nadali smo se da će poginuti, kao hrid što se odroni s vrha gore i krši dubravu, prije nego pane u dolinu, a on umire od rana ni ne zamanuv mačem. Ako i jest to naravno, mi smo ipak nešto drugo očekivali. Osijan nas je ovaj put prevario.

4) Ovdje se pokazuje Osijan nenadmašnim majstorom poezije: Kutùlin je izgubio bitku ne svojom krivnjom, nego radi slaboće svoje vojske. To ipak junaka boli, te odluči da se sam opre vojsci Svarana, ne u nadi da je predobije, nego da sretne svoga neprijatelja Svarana, da ga pobijedi ili sam pogine. Ako predobije Svaran, onda Kutùlin nije bog zna kakvi junak; a ako pobijedi Kutùlin, onda je dolazak Fingalov suvišan. Osijan se je divno izvukao iz ovoga škripca, jer baš u čas kada su junaci došli do na dohvat koplja, eto ti Fingala, i Svaran mora natrag, a Kutùlin nije ni pobijegjen niti pobjeditelj, jer pobjeditelj mora da bude samo Fingal. Ovako se je prije pjesnik bio poslužio dolaskom noći. Kutùlinova slava nije tim ništa umanjena, a tim ga više mi ljubimo, videći ga onako tužna radi neuspjeha i stida pred Fingalom. Ona njegova tužba mora da svakoga gane, a kako nam tek uzdrhće srce kada apostrofuje odsutnu ljubu, cijeneći se već mrtvim od tuge i sramote!

Na dvoru mom, kad gozba čaša zveknu!
Na pusti traga više im ne nagjoh,
U lovu već im glasa čuti ne ću.
Sad bl'jedi, n'jemi moji prijatelji
Na krvavome krevetu, vaj, leže.
O dusi pr'jeke smrti, Kutulina
Na njegvoj pusti susretate često!
Govorite mu s vjetra, kada šumi
Pred Ture spilom žamorito stablo.
Ja neznan ležat tamo ću daleko.
Ni jedan bard o meni čuti ne će,
Nit dignut kamen uspomene dične.
Bragjelo, zbogom! plači za mnom, plači,
Ko magla moja rasplinu se slava!
Kutùlin tako tužio je, plačuć,
Pa izčeznuo u dubravi Kromle.

Visoko Fingal vrhu crne lagje
Položio je bojno koplje sjajno.
Oh, grozno l' bljeska oštrac njegva koplja,
Ko meteora smrti, koja s'jeva
Na pustoši Malmòra, kada putnik
Sam samcat gleda gdje se mjesec mrači.

Već progje bitka, reče kralj, ja vigju
Krv prijatelja mojih. Mrka li je
Ta pustoš Lene! Tužni hrasti Kromle!
U svojoj sili popadaše lovci,
A Semov sin ne živi. Djeco moja,[1])
Filane, Rino, neka rog Fingala
Sad jekne. Hajte na brežuljak ovaj
Kod obale i dušmanina zovte,
Sa Samdargova zovite ga groba
Nek glas vam bude kano očev, kad je
U bitku prvom svojom silom sišo.
Tugjinca silnog, Svarana, ja čekam
Kod Lene ovdje. Sa svom vojskom silnom
Nek dogje; tu ga čvrsto Fingal čeka.

Ko bl'jesak l'jepi Rino skoči tada,
A mrki Filan, ko jesenska sjena.
Na polju Lene njihov glas se čuo.
Rog Fingalov tad čuše sinci mora.
Ko vrtlog sinjeg mora kad se vraća
Iz carstva sn'jega, bučeć; tako silni
I grozni gorom bučahu Lohlinci.
Na čelu kralj u strašnoj oholosti
Svog oružja. B'jes s obrva mu bl'jeska,
A oči vrti ognjem svoje sile.
Promatrao je Fingal Starna sina[2])
I sjetio se Agandeke svoje;
Jer mladom suzom plakao je Svaran
Smrt bjelogrudne seke. Tad Ulina
Kralj posla, da ga na gozbu pozove;
Jer ljubavi mu prve uspomena
Tad nježnim miljem hrabru dušu prože.

Bard stari ode i Svaranu reče:
„Tugjinče trudni, dogji k' gozbi kralja,
Da mirno progješ, na odmoru, danak,
A sutra ćeš se borit, kršit štite."
„Ne! danas! — reče tad Starnović b'jesni —
Dà, danas bučne hoću kršit štite,
A gozbu svoju slaviti ću sutra,
Kad bude Fingal na pustoši ležo."
„Tad svetkuj sutra gozbu! reče Fingal,
Sa lakim sm'ješkom. — Danas, djeco moja;
Još danas ćemo kršit zvučne štite.
Do moje desne, Osijane, budi!
Mač grozno vitlaj, Gaule! Filàne,[3])
Kroz oblak bacaj koplje! Dižte štite,
Ko pomrčani mjesec! Vaša koplja
Nek budu svjetla smrti! Sl'jedite me
Po stopam slave! Bijte se ko i ja!"

Ko sto vjetrova s Morvena, ko r'jeke
Sa sto planina, kano preko neba
Sto oblakova; kano mrko more
Kad udre hridi; tako grozne, strašne,
I bučne, Lene na pustari gromkoj,
Sukobiše se vojske. Po brežuljcim
Tad uzvio se jauk, ko grom noćni
Kad pukne oblak s Kone, tisuć duša
U jedan mah zaurliče na vjetru.
U svojoj sili grozno Fingal buči,
Ko duh Treumàra, u vrtlogu vihra,
Kad k Selmi ide svoju djecu gledat:
Na svojim goram hrastovi se viju,
A pred njim hridi srću u doline.
Ko bljesak kroz noć mrko, grozno stupa
S brežuljka silan kroči na brežuljak.
Mog oca ruka sva u krvi bješe
Kad uzvitlao bljesak mača svoga.

[1]) Fingal je imao četiri sina: Osijana, Filana, Fergusa i Rina.

[2]) Plemenita duša Fingala ne vidi neprijatelja, nego brata svoje drage, i radi ljubavi Svarana prema sestri, Fingal zaboravlja da je njegov dušmanin.

[3]) Gaul, sin Mornijev, vrlo se često spominje u Osijanovim pjesmama. On je jedan od najvećih junaka škotskih. U Smithovoj zbirci Osijanovih pjesama, imade jedna o smrti Gaula, koja je možda u svojoj kratkoći ljepša od Fingala i od Temore.

Spomenuo se bitka mladih dana,
I kuda progje, tu je polje pustoš.

Ko plamen ognja poljem sjaji Rino,
Namrgodio obrvine Gaul,
A urla Fergus poljem kano vihor,
Ko gorska magla Filan, kresnu Os'jan
Ko odronjena hrid, „jer moja duša
Ko plamen buknu videć djela oca.
Koliko smrti moja ruka prosu!
Brid moga mača smrtonosno bljeska!
Još moje kose ne bijahu s'jede,[1])
Od starosti mi ne drhtahu ruke;
Nit bjehu oči tamom omotane,
Nit klecale mi pod koljenom noge!"

Izbrojit tko će sve naroda smrti?
Tko djela silnih junaka? Kad Fingal
U vatri srčbe izgori Lohlince?
Sa brda k brdu uzdasi prel'jeću,
Dok noć sve pokri. Bl'jedi, zapanjeni,
Ko stado srna, sinovi Lohlina
Niz pustoš Lene bježe, te se kupe.
Kod tihe struje Lubra posjedosmo
Da poslušamo mile glase harfe.
Najbliži bješe dušmanima Fingal,
I slušao je priče svojih barda.
Božansko pleme slavila mu pjesma,
Sve vogje silne, slavne prošlih doba.
Morvena kralj se naslonio na štit
I pomnjivo je slušo slatke zvuke.
Kroz rude kose vjetar mu šaputa,
On mišlju motri dane prošlih ljeta;
Ovito koplje kraj njeg naslonio se
Moj mladi, smjeli, moj ljubezni Oskar.
On divljaše se Morvenskome kralju,
I dušu njegva punila mu djela.

„O sine sina moga — kralj mu reče —[2])
Moj Oskare, ti diko svih mladića;
Ja vidjeh sjaj tvog mača, ponosan sam
Na svoje pleme bio. Sl'jedi slavu
Otaca naših, budi kao oni,
Dok Treumor bješe, prvi megju ljudmi,[3])
I Tratal otac hrabrih! Borahu se
Još ko mladići, sad ih pjesma slavi!
Moj Oskare, nategni jakost ruke,
Al štedi slabe. Kano bučna r'jeka
Prot' dušmanima svoga puka budi,
Al kano lahor koji travu gladi,
Ti budi onim što zaštitu mole.
Treùmor takav bješe, takav Tratal,
I takav Fingal. Moja ruka bješe
Štit ulišenog: počivahu mirno
Pod bljeskom moga mača svi slabići.

„Ja bijah mlad, moj Oskare, ko i ti,
Kad zraka sunca Fajnasola dogje,
Kći kralja Krake, trak ljubavi blage.
Sa puste Kone ja se tada vraćah,
Sa malim društvom. B'jelojedra lagja
Pokazala se u daljini tmurnoj
Ko magla, što na morskom vjetru jaše.
Približila se brzo; opazismo
Ljepotu. Njene b'jele grudi drhću
Od uzdaha, kroz crne kose vjetar
Popuhuje, a lice suza kvasi,
Ko ružu rosa. „O ljepote kćerko,
— Ja rekoh — kakav uzdah grud ti mori?
O kćerko mora, mogu li te branit
Ovako mlad? Moj mač najjači nije,
Al moje srce straha ne poznade!"

„Ja k tebi bježim, o junaka kralju,
— Tad uzdišuć mi reče — k tebi bježim,
O gostoljubni kneže, štite slabih.
Kralj bučne Krake, mene tetošio,
Ko sunca zraku svog slavnoga roda.
Brežuljci Krome ljubavni su uzdah
Za Fajnasolu tužnu često čuli!
Knez Sore mene vidje, zaljubi se.
O boku njegov mač ko munja s'jeva,
Al obrva mu mrka, duša tmurna.
Ja bježim od njeg preko bučna mora,
Al vogja Sore progoni me ljuti.

[1]) Ovake ganutljive tužbe, premda ne spadaju u epsku pjesmu, često nalazimo u Osijana. Homer ih nema, niti ih može imati, jer nije bio ujedno pjesnik i junak, niti je saučestvovao u djelima koja pjeva. Ovi stranputni Osijanovi poleti neopisivim miljem zahvate srce, kada on prispodablja svoju tužnu starost, svojoj slavnoj mladosti.

[2]) Ovaj opis spada megju najljepše bljeskove sveopće poezije. Tu nam pjesnik tako slika obiteljsku ljubav, da nam srce odmah čezne za milima, ako su nam daleko. Kako krasno podučava stari Fingal svoje mlado hrabro unuče, Oskara! A kako se još više divimo, kada pomislimo da to pjeva Osijan, sin jednoga, a otac drugoga! Tu su čuvstva, riječi, opisi nenadmašni, velebni.

[3]) Fingal je bio sin Komala, Komal sin Tratala, a Tratal sin Treumora. Osijan spominje s velikim počitanjem svoje pregje, samo Komala ne spominje nikad, ni on, ni Fingal. Regbi da ga se oni stide, jer je sudeći iz nekih mjesta ovih pjesama Komal bio odviše okrutan. Smith nagagja da ga je ubio Morni, Gaulov otac. To ne smeta plemenitoga Fingala da ljubi Gaula kano svoga sina. Ganutljiv je prizor u jednoj od ovih pjesama, gdje stari Morni dovagja Gaula k Fingalu, da ga podučava u bojnoj vještini, i da ga vodi sa sobom u boj.

„Kraj moga štita počivaj u miru,
O zrako svjetla! Mrki vogja Sore
Uzmaknuti će, bude l' ruka moja,
Ko moje srce. Htio bih te skriti
U tamnu spilu, l'jepa kćerko mora;
Al ja ne bježim nikad! Gdje no pr'jeti
Opasnost, tu se radujem oluji
Kopalja." Suzu na oku joj vidjeh,
I lijepu kćerku Krake jako žalih.
Ko grozan talas, u to, iz daljine
Borbàra b'jesnog pokaza se lagja.
Vrh mora mu se jarbolovi viju
Za sn'jegob'jelim jedrim. B'jeli vali
Sa obe strane pljušte, more buči.
„Hej, dogji — viknuh — iz žamora mora,
Jahaču vala! Meni u dvor dogji
Na gozbu, strancu v'jek je otvoreno."

Uza me djeva drhćući je stala;
On nape luk, a ona k zemlji pade.
„Nepogrješna je tvoja ruka — viknuh —
A srce divlje." Pobismo se odmah,
Pob'jedih lako, pokosih ga mačem.
U kamene ih rake postavismo,
Za mladih ljeta ja sam takav bio,
Moj Oskare! Ti budi ko i Fingal.
Ne traži nikad bitke, al joj nikad
Ni ne uzmakni kada sama dogje!

Filàne, i ti tamnokos Oskare,
Na trci hitri, bjež'te preko puste
Pred mojim okom; gledajte Lohlince.
Ja čujem žamor hoda u daljini,
Ko šumor šume. Hajte, da ne šmignu
Pred mojim mačem na valove norda;
Jer mnogi vogja zelene Erine
Na crnoj smrti postelji tu leži.
Potùčeni su sini rata, djeca
Vihorite i bučne gore Kromle."

Junaci hrle, oblacima nalik,
Duhova što su kola, kada mrka
Ta djeca zraka dogju plašit plahe.
Tad Gaul dogje, sin Mornija starca,
Ko hrid, put zv'jezda bljeskalo mu koplje,
A glas mu bio kano žamor r'jeke.

„O sine bitke — viknu — kralju čaša,
O Fingale, nek bardi slatkim pojem
Uspavaju Erine trudne sine.
Ti smrtni mač ne vitlaj, nego pusti
Da tvoj se narod bori. Mi bez slave
Svi venemo, tek jedini ti kralju,
Sam lomiš štite. Kada jutro svane,
S brežuljka motri naša djela. Pusti
Da Lohlin kuša mač Mornova sina,
Da bardi mogu opjevat i mene.
I tvoji pregji radili su tako
Plemeniti, i ti ćeš tako radit,
O slavni kralju, u bitci kopalja."

„O Mornov sine — reče Fingal — ja se
Veselim slavi tvojoj. Udri smjelo;
U opasnosti znaj da blizu stoji
Mač Fingalov, i ubojito koplje.
O sini pjesme, diž'te, diž'te glase,
I uspavajte mene! Tu ću ležat
U vjetru noći. Oh, ako si blizu,
Aganadeko, med zemljacim tvojim,
Il ako sjediš na popuhu vjetra
Med jarbolima visokim Lohlina,
Tad u snu dogji, dogji l'jepa djevo,
Pokaži sjajno lice mojoj duši!"[1])

Tad udešene zatitraše harfe,
I zapjevaše glasi. Pjevali su
O Fingalovim plemenitim djelim,
O njegvom rodu. Često se je čulo
U milim pjesmam Osjanovo ime.
„U bitci koplja ja se borih često,
I često dobih. Sada sl'jep i suzan
I pust se skitam s jadnim siromasim!
Već ne vidim te, Fingale, sa tvojim
Junačkim pukom! Divlje srne pasu
Po zelen-grobu silnog kralja Selme.
Blagoslovena budi tvoja duša,
Mačeva kralju silni, svjetlo Kone,
I najslavniji svih junaka sv'jeta!"

Desetak dana u Fruškoj Gori.

Kozerije i bilješke s puta.

I.

Jedan dio mojega lanjskog dopusta ja sam na to upotrebio, da sa svoja dva sinčića, gjakelama gimnazije i osnovne škole, banem preko

[1]) Pjesnik nas priprema na san Fingalov u narednom pjevanju. Ovo je mjesto bilo možda najzgodnije za epizodu Agandeke.

Vaclav Vlček iz Čenova. Slikao *Ján Matejko.*

Save, pa da pohodim s njima jednog od mojih najmilijih prijatelja, i da im pokažem otadžbinu njihovog bába: ravnu Bačku i kićeni Srijem. Koliko slatka čara bješe u tome, da iza dugih godina opet ugledam svoj rodni kraj, toliko me opet zanimaše, da vodeći djecu na dalji put pratim one žive upečatke, što će putovanje na željeznici i na kolima, a po nepoznatim krajevima, da ih proizvede u njihovoj razbugjenoj duši, u njihovoj mladoj pameti.

— Tata! A koliko ćemo se voziti na mašini?

— Vozićemo se bogme od danas o užini pa svu dragu noć, čak do sjutra na podne.

— Uha! A hoćemo li se voziti preko ćuprije?

— Koliko vam god drago; al' ćemo u Brodu najprije prijeći u magjarsku mašinu, pa dok vidite kolika je tek ta; tri put tolika kao naša.

— Uha!

— Pa ćemo na jednoj golemoj ćupriji prijeći preko Save u Slavoniju, pa dok vidite, kakva je to ćuprija; pet puta duža ma od koje naše na Bosni.

— Pet puta? Uha!

Pa tako i bi. Putovasmo na bosanskoj željeznici udobno naslagjujući se krasne prirode a desno i lijevo od ove poznate pruge. Djeca kao djeca gurkahu se sad na ovom sad na onom prozoru ne skidajući oka sa vidika. Kad minusmo Zenicu, onda lijepo večerasmo od onog, što nam „mama“ bješe na put dala i — djeca padoše na svoja lijegala, kao ono „janjci na kasàpnici“, kako bi obično rekao jedan moj prijan Šumadinac. Oči im se zalijepiše od umora, a klonu bogme i onaj crveni jarac, što u djece po vascijeli dan u košari skače.

Iza ponoći trgoše se djeca sama iza sna. Stigosmo u Brod. Kad spaziše glomaznu mašinu i vagone magjarske željeznice, udariše složno sa nekim strahopoštovanjem u jedan glas:

— Uhâ! Ao-hà!

Malo za tijem zatutnji pod nama veliki željeznički most, a desno i lijevo zablista Sava u mjesečini. — Uhâ! — U mahu zavikaše djeca: Eno lagje!, a ja se čisto obradovah. Kad ono — na savskoj obali leži neka stara, prazna dereglja. No nije ni čudo. Sarajevska djeca ne znaju za drugu lagju, do li za onu, što kod Dvora prevozi preko Bosne u Reljevo.

U tome ogranu i vedar julski dan. Na sve strane pukla slavonska ravan, zelena i žuta, kao obično u to doba, a dječije oči zaman traže bosanske bregove. Kod Vinkovaca skrenu mašina na desno u ravni Srijem, te sad jezdismo opet kao po dlanu. Na svakoj stanici sve više putnika, sve življi razgovor. Na sjeveru se plave rubovi Fruške gore, a na jugu bosanske i srbijanske planine; varošice i sela pomaljaju se kao oaze u ovoj velikoj ravni; na sve strane krstine i kamare od ljetine; svijet radi na ovoj omari, a mi hučemo u vagonima, zavideći onijem putnicima, koji onamo na jugu u parobrodu sijeku svježu Savu, što se otegla u vidokrugu kao beskrajna žica od srebra.

Kod Ingjije skrenusmo sjeverno i za četvrt sahata stigosmo u Bešku, gdje se kutarisasmo vožnje u mašini.

— Ima li tu kakvih kola iz manastira Krušedola? — zapitah ja seljake na stanici.

— Eno čekaju manastirska karuca.

Moj stariji Bogdan, kad ugleda megju seljačkim taljigama fina karuca, za nas spravna, njemu se od miline nasmiješi „biti imajući“ desni brk. No mali Sava već je spazio kočijaša u paradi sa crvenim prslukom, pa me diskretno gurka rukom u stranu:

— Tata, vidi prsluk!

Kondukteri i kočijaši to su dječiji idejali, pa još u crvenom prsluku!

Čim se uvezosmo u Bešku širokim „šorom“, kroz aleju starih lipa u cvijetu, meni se otrže usklik iz grudi: — Haj, haj! Ta ovo je moj rodni kraj! Ovo su one lijepe, prostrane, prizemne kuće, kao u mojoj Baćkoj! U takvoj sam se kući i ja rodio; po ovakom sam se šoru i sâm kao dijete igrao i klatario, u trku oblak od prašine dizao, a iza kiše po brljama bosonog gazao. U iole ljepšu kuću beščansku upiljio bih očima, pogagjajući svaki zakutak u njoj. Davno je to, kako sam prolazio kroz ovako selo, pa se zanesoh u mislima, dok me ne razbudi dječiji glas:

— Savo, evo tunela!

— Uhâ!

U taj mah već projezdismo kroza željeznički nasip kratkim tunelom, pa se opet dohvatismo ravni i čistine. Podne je blizu. Julska zvijezda pripekla na nebu; legja nam se čvare na suncu, kao da nas mravi podilaze; no željne oči moje i dječije ziru naprijed u daljinu, onamo gdje se u zraku otegao modar mlaz Fruške gore, da uvardamo onu tačku ispod nje, gdje naš mili „čika-popa“ željno izgleda goste svoje. I ovdje smo u ravnom Srijemu, kao malo čas u željeznici; ista scenerija, mjestimice isprekidana

Seljačka soba u bosanskoj kući na milenijskoj izložbi.

terenom valovitih humaka i alejom starih drveta.

Duž puta u hladu pojedinih lipa zbijaju se stada ovaca u gomilu, da se zaklone od teške omare; glave im ne vidiš, već samo vunena legja, kao bijeli talasi. Podalje od ovaca istegao se i čoban potrbuške u hladovinu. Moja djeca prate očima ovu njima neobičnu pojavu.

— Eno ovčiji konj!

— Uhâ! Koliki je!

Kočijaš Joška pokazuje nam kandžijom na pojedine stanove, salaše, na krstine pokošena žita, na stabljike kukuruze, koja je ovdje viša, no ona naša u Bosni. Peče zvijezda, al' i povjetarac ćarlija u ovoj božjoj slobodi. Put se čas diže čas spušta; dobri konji složno kasaju, repom se brane od muva, a čas po čas frsnu na nozdrve.

— Uhâ! A šta je ovo?

— Vjetrenjača.

Ja tumačim djeci ovu vrstu mlinova, kakvih nema u Bosni, a djeca uprla oči u goleme češljeve, koji u ovaj mah na maini miruju.

Progjosmo i selo Maradik, koje već nije onako veliko i lijepo kao Beška. Pustismo se strmo niz brdo, pa zaošinusmo sada desno zelenijem dolom, sve bliže i bliže najnižim izdancima Fruške gore. Evo se dohvatismo i samog sela Krušedola, a u maloj daljini na lijevo već uočismo crveni vrh od manastirskog tornja.

— Ondje u dolini, eno ga, ondje je manastir; ondje nas djeco čeka „čika-popa"!

Sad nam srca življe zakucaše. Evo već i manastira u dolini, vidi mu se krov. Zaošinusmo i opet putem, opet niz brdo. Jedan brdeljak nema druga posla, već ga sakri za časak ispred naših očiju; no konji brzaju i sami preko njega i od jednom — evo ga, puče nam pred očima, kao bijeli labud na zelenoj lokvi. Uljegosmo na manastirsku kapiju u zelenu gradinu; hintov stade, a na vratima starodrevnog manastira Krušedola ukaza nam se dostojanstvena prilika njegovog nastojatelja, našeg milog „čika-pope", našeg domaćina.

Ruke šire u lice se ljube, za junačko pitaju se zdravlje.

— Ko to ide, ko to ide? — Cmok, cmok!

— Čika-popo, čika-popo! — Cmok, cmok!

Poslije devetnaest sahati neprekidna putovanja u mjesecu julu, iza ručka i prvog razgovora, mi gospoda i gospodičići svečano dokazasmo, da umijemo isto onako, kao onaj — čoban pod lipom.

Kad se mali Sava istom pred večer razbudio, pa još trapovijesan izišao pred manastir u hladovinu, on je začugjeno pitao:

— Ma što to jutros sunce ne sija?

Na putu od Sarajeva do Krušedola, poslije prvog ručka u manastiru, on već bješe izgubio svoju — astronomiju.

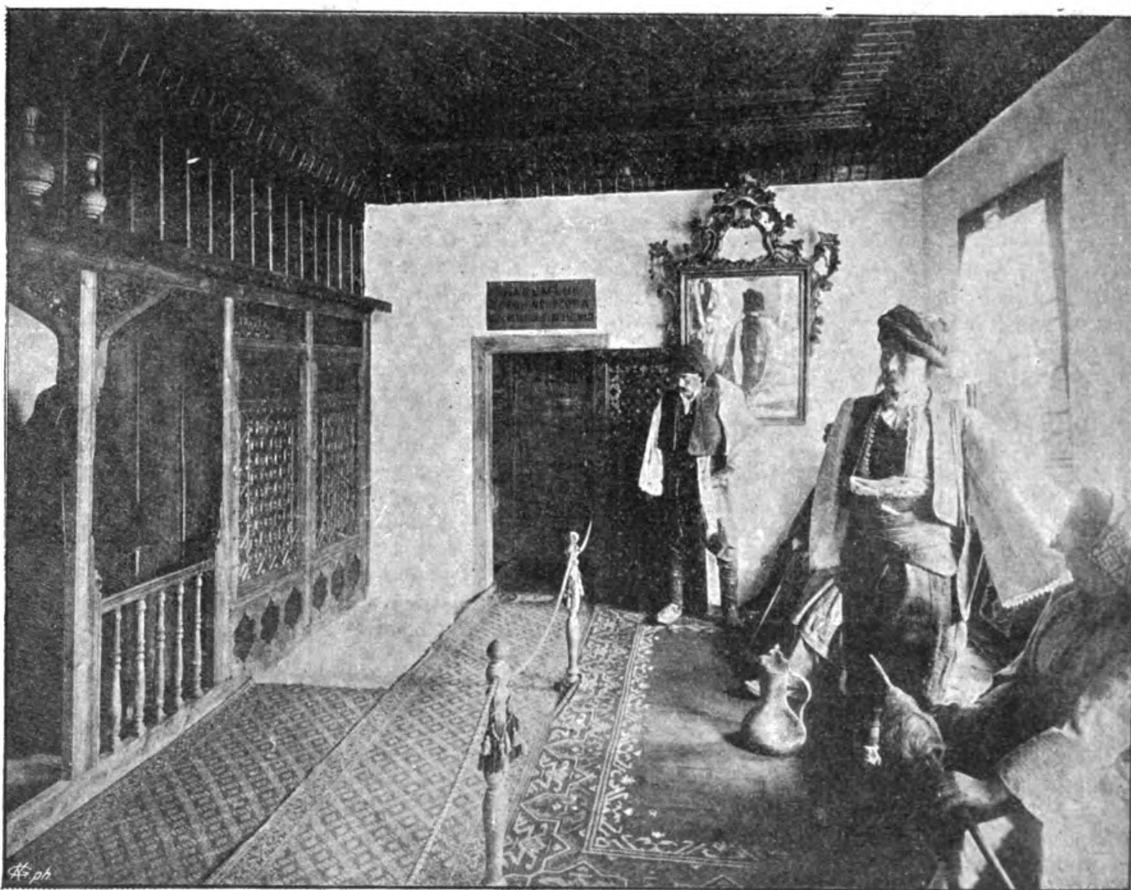
II.

Manastir Krušedol, u kojem sam sa svojom djecom boravio dvije nedjelje dana, nije baš romantično položen u prirodi, no položaj mu je ipak oku prijatan; jer i ako je u dolini, on je zaokružen zelenijem brežuljcima, a sa sjeverne strane, na koju gleda, prima svježa lahora sa Fruške gore, na čijem je podnožju položen. Kad se unigje na manastirsku kapiju, stupa se u široku gradinu pred samijem manastirom, gdje miris finih ružica i duboka hladovina iz šumice na brdeljku s desne ruke prijatno pozdravlja svakog namjernika. Manastirska je zgrada širok, masivan četverokut na jedan kat, a u njegovu obimu stoji stara crkva u vizantijskom slogu. Crkvena je kula odvojeno gragjena uza zapadnu stranu samane zgrade, kao što je to obično u starih gragjevina vizantijskog stila. Neka čitalac pogleda na vjernu sliku Krušedola u ovom broju „Nade", pa nek onda sam sobom nadopuni opis njegovog prirodnog položaja. Na jedan puškomet od manastira leži na maloj visoravni prema sjeveru manastirski prnjavor (selo) Krušedol. Glavni zemaljski drum odvaja manastir od njegove hladovite šume, o kojoj će docnije biti riječ u ovoj crtici.

Ali ako prirodni položaj manastira Krušedola nije romantičan, ono je zemljište njegovo — klasično, historično, a svaki sin srpsko-pravoslavne vjere i crkve snima kapu, kada stupa na nj, i sa poštovanjem zbori o njemu. Manastir je Krušedol zadužbina srpskih despota u Srijemu Gjurgja i Jovana *Brankovića*, unukâ despota Gjurgja Smederevca i njihove majke despotice *Angeline*. U knjizi *„Šematizam istočno-pravoslavne srbske Arhidijeceze Sremsko-Karlovačke* za g. 1894.", koji je izdao patrijarh German Angjelić, spominje se u uvodnom historičnom nacrtu ovo: „Od fruško-gorskih manastir samo su dva, a naime: Krušedol i Hopovo pre turskog gospodstva u Sremu osnovani. Krušedol je podigao Arhiepiskop Maksim po povratku svom iz Vlaške pomoću blaškog vojvode Ivana Njegoja Basarabe izmegju 1512. do 1516. god., a i za Hopovo kaže se, da su ga posljednji despoti srbski osnovali." Valja nam ovdje primjetiti, da se despot Gjorgje Branković pokalugjerio pod imenom Maksim i docnije postao mitropolit odstupivši despotovinu svome bratu Jovanu.

Što su historički podatci o godini osnivanja ove zadužbine tako nepouzdani, biće zajamačno s toga, što su Osmanlije 1716. g. zapalile ovaj manastir. U tome su požaru propali i pouzdani izvori, a propale i svetiteljske mošti despota Maksima i Jovana i njihove majke Angeline. No od ovih moštiju sačuvane su ipak dvije ruke, od kojih je jedna pouzdano ruka despotice Angeline, a druga ruka despota Jovana ili sv. Maksima, i još jedna stopala. Priča se, da je jedan Osmanlija ponio i čuvao ove mošti kao svetinju, a docnije ih predao jednom srpsko-pravoslavnom popu u Banatu. Ovaj pop prenio ih je u obnovljeni manastir, gdje se i danas čuvaju u ćivotima u crkvi i u manastirskoj kućevnoj kapelici.

Manastirska crkva nije velika, ali je gragjena u čisto vizantijskom slogu. U njoj je sve starinsko, ikonostas i mnoge i mnogo slikarije, koje su čisto pretrpane po crkvenim duvarovima od gore do dolje, osobito u sredini pod kubetom. No ovo nije samo crkva, ovo je historička grobnica austro-ugarskih Srba. Kad se pećki patrijarh Arsenije III. Črnojević, koji je rukovodio potonju veliku seobu srpskog naroda iz Raške u Austro-Ugarsku, prestavio u Beču 1706. g., sazvan je bio 1707. sabor u manastir Krušedol radi izbora novog Arhiepiskopa, Sabrani na tom saboru duhovni i svjetski imenuju prvo *carsku, svetu i svešten̂u obitelj manastir Krušedol „јеже бити катедра митрополитскаја всему словјено-сербскому нашему*

Divanhana u bosanskoj kući na milenijskoj izložbi.

народу под властију светлаго римскаго ћесара бываемому“, te ovdje izabraše „*првјеншаго и начелњејшаго митрополита, господина Исаију Диаковића*“ za našljednika patrijarhu Arseniju III. Črnojeviću[1]). Kronika spominje, da su iza mitropolita Isaije Gjakovića u manastiru Krušedolu viječali i drugi crkveno-narodni sabori, te birali mitropolite: Sofronija Podgoričanina, Vićentija Popovića Hadžilovića od Janjeva i Mojsija Petrovića. Docnije birali su se vazdašnji mitropoliti u Sr. Karlovcima.

Tako je nekadašnja mitropolitska katedra dobila i svoju grobnicu u crkvi manastira Krušedola. No šta grobnica? Crkva je manastira Krušedola pravo *historičko groblje* srpskog naroda. U crkvi su ukopani: patrijarh Arsenije III. Črnojević, mitropoliti Isaija Gjaković, Vićentije Popović, pećki patrijarh i mitropolit karlovački Arsenije IV. Jovanović-Šakabenta, pod sarkofagom od crvena mramora; dalje borave vječni sanak u crkvi potonji „despot“ srpski Gjorgje Branković, srpski vojvoda u 1848. g. Stefan Šupljikac, potonji srpsko-pravoslavni episkop u Pečuju Nikanor Melentijević, koji je obnovio ovaj manastir iza požara; dalje biogradski mitropolit Petar Jovanović i srpska kneginja Ljubica Obrenovića, kojoj je njezin sin knez Mihajlo podigao u crkvi spomenik od bijela mramora. Osim ovih spomenutih historičkih ličnosti, ukopani su još ondje svi najznamenitiji srpski muževi iz prvih vremena seobe Srba u Austro-Ugarsku. Njihova imena bjehu zabilježena na jednoj ploči izvan crkve, ali su se izgubila pod drugim novijim zapisom. Osim ovih ukopano je još i devet arhimandrita-nastojatelja ove „carske, svete i svještene obitelji“. S lijeve ruke kod crkvenih vrata imade u zidu vjerno očuvana plastična kopija *grba* pećkog patrijarha Arsenija III. Črnojevića: kruna, pod njom dvoglavi orao, u sredini štit sa zlatnim krstom u crvenu polju, ispod orla lav, ispod lava grana od lovora, a cijeli grb je isprekršten arhijerejskim žezlom. Odmah uz grb imade u zidu i zapis o smrti ovog patrijarha i najznamenitijeg muža u historiji austro-ugarskih Srba. Čudno li osjećanje obuzima rodoljuba, kad prvi put stupi u ovo — historičko groblje svoga naroda!

Karakter starine opaža se i na samom manastirskom zdanju. Rekoh, da je to velik kvadrat na jedan kat, u kojem su sve prostorije za život bratstva i za domaću ekonomiju. Zidovi su debeli, jaki, prostorije vidne, vazdušne; vidi se starinski kroj, ali je ova četiristogodišnja gragja još uvijek dosta čvrsta. Trapezarija je na svod gragjena, prostrana, iskićena sa nekoliko svetiteljskih slika po duvarovima, a u dnu su slike nekojih pokojnih mitropolita i nastojatelja ove sv. obitelji. U ovoj su se trapezariji zajamačno sastajali i nekadašnji sabori za izbor mitropolita; kad bi ovi zidovi mogli govoriti, oni bi pričali mnogo šta, ali — „to njest naše razumjeti“. Na istočnoj strani manastirskog hodnika imade velika starinska ikona majke Angeline pod stakletom, koju bratstvo slavi 30. jula po novom. Prema ovoj ikoni je mala starinska kapelica, u kojoj se u ćivotu čuvaju mošti majke Angeline.

U tom je hodniku i riznica manastirska u zaključanim staklenim ormanima. Tu su stare mitropolitske mitre, palice, odjejanija, carske povelje dane ovom manastiru; razne starine od zlata, srebra i drveta, megju ostalijem jedna starinska plaščanica, dar srpskog kralja Milutina; odežda patrijarha Arsenija III. Črnojevića; zlatom vezeno odijelo kneginje Ljubice, kalpak i sablja vojvode Stevana Šupljikca. To je riznica ne samo po vrijednosti u zlatu i srebru, već i riznica za historiju srpskog umjetnog obrta. Znamenita su tri rukom pisana potpuna jevangjelja iz XVI. stoljeća, dva velika i jedno malo. Kao bivši štampar skorašnjih jevangjelja sarajevskog izdanja, ja dugo nijesam mogao da odvojim oka od ovijeh krasno pisanih svetih knjiga. Jedno od tijeh jevangjelja pisao je po nalogu despota i arhiepiskopa Maksima jeromonah Pankratije 1514. god. na bijeloj hartiji u velikom folio-formatu. Za njega veli pok. Pavle Josif Šafarik u svojoj „Historiji srpske književnosti“ I. dio, str. 193.: „Rijedak divotan primjerak u najvećem foliju, začudnim trudom i neobično lijepo napisan. Korice su okovane teškim srebrnim pločama sa šarama i zapisima.“ Drugi primjerak jevangjelja pisao je jeromonah Nikanor u Maloj Remeti 1579. god. na hartiji vel. folija. I za ovo veli Šafarik, da se „u ljepoti pisma i divoti poveza takmači sa naprijed spomenutim. U oba je hartija sjajno bijela, slova krupna i od početka do kraja jednolična, početna pismena i tačke megju rečenicama pozlaćene i t. d.“ Obadva su jevangjelja i danas vrlo dobro očuvana. Naslovne su slike pred svakim jevangjeljem pravi remek-radovi umjetničkog ukusa i talenta. God. 1885. bjehu i ova jevangjelja izložena u izložbi u Budimpešti u zbirci iz riznica fruškogorskih manastira, i ondje su ih — ako se ne varam — profesori gg. Valtrović i Dragiša Milutinović iz Biograda podrobno proučili u korist nauke i umjetnosti. Treće, najmanje od ovijeh jevangjelja, čuva se na časnoj trapezi u manastirskoj crkvi.

Glavne su odaje gore na katu u pročelju manastira, koje gleda u bašču. Tu ima prostrana dvorana sa velikom slikom mladog kneza Mihajla u prirodnoj veličini, slika kneginje Ljubice i potonjeg srpskog „despota“ Gjorgja Brankovića sa historičkom dugom bradom. U pobočnoj odaji, koja je ujedno ložnica za vazdašnjeg srpskog patrijarha i karlovačkog mitropolita, imaju slike nekadašnjih c. kr. generala barona Duke, Davidovića i Putnika u uniformama prošlog vijeka. Sve ove i još druge odaje na lijevoj strani namještene su skromno, no fino za odličnije goste manastira. Na desnoj su strani hodnika odaje vazdašnjeg nastojatelja manastira, koji je obično u činu arhimandrita. U jednoj od ovijeh odaja prebivao je tada stalno srpski pjesnik-književnik dr. *Lazo Kostić* zabavljen raznim svojim književničkim radovima. Manastirsko bratstvo, u svemu tri jeromonaha i jedan gjakon, od kojih je jedan namjesnik, imade svoje udobne ćelije za prebivanje. Ostale prostorije zauzimaju manastirski gjaci, budući jeromonasi, i domaća muška čeljad. U prizemlju su magaze, komore i prazni — podrumi, osim nešto mučenice — rakijice. Strog red i velika čistoća prijatno iznenagjuje. Još mi valja spomenuti, da manastir Krušedol imade od vajkada najviše poljskih dobara, veliku ekonomiju, čitav spahiluk su tri salaša oranice, u svemu 2400 jutara zemlje; osim toga razne stoke na stotine, bostan, velik šljivik, šumarak i vinograde, koji su odskora propali od filoksere, ali su opet zasagjeni amerikanskim čokotom, na koji je kalemljena odabrana srijemska loza. Manastir plaća na godinu blizu 12.000 for. izravne poreze. Salaši su podalje od manastira, a imaju ondje svoje gazdinsko osoblje, koje obragjuje zemlju racionalno, po načelima suvremene nauke i po — volji božijoj, jer bez ove nema bogme koristi ni najboljem ekonomu i nastojatelju ove svete obitelji.

No sad je vrijeme, da me čitaoci zapitaju, ko je ovdje taj nastojatelj, ko je domaćin? Ko? Ta zna ga Drava, Sava i Drina, zna ga Bosna i Neretva, zna ga Vrbas, Una, Sana, Lim i Spreča, zna ga cijela Bosna i Hercegovina.

Ovdje je megju nama osam godina živio i djelovao kao „dušobrižnik“ bosansko-hercegovačkih carskih delija, kojima je kao istinski duhovnik propovijedao slovo božije, slogu i ljubav bratsku, a kao rogjeni Graničar učio, kako poslije Boga valja ljubiti i služiti dušom i tijelom, umom i srcem svoga Cara-kralja i otadžbinu. Pa sad znam, da ćete i bez mene pogoditi, ko je taj vrli muž, koji je opće poštovan i ljubljen ostavio u Bosni vrlo lijepo ime za sobom. To je visokoprečasni arhimandrit *Gavrilo Zmejanović*, nekadašnji c. kr. vojeni kapelan u Sarajevu, osim toga bivši „dvorski kapelan“ moje skromne porodice, koji je moju živu i pokojnu djecu koje krštavao koje opojao, na rukama nosio, na svom koljenu ljuljao, milovao i mazio, te pored ostalijeh priznanja i odlikovanja za sva vremena stekao još i titulu našeg „čika-pope“, koje se na našu velju radost ni kao „prečešnjejši“ nije odrekao[1]).

Eto sad znate, kome smo se onako željno žurili u bratski zagrljaj. (Nastaviće se.)

Ivan Vasin Popović.

[1]) Po naprijed spomenutom „Šematizmu“.

[1]) Ovo je pisano zimus, a megju tijem je arhimandrit Zmejanović 6. (18.) maja o. g. izabran za *vršačkog vladiku*. Slava bogu! *Primjedba piščeva.*

Milosrgje.

Večeras mu zakopaše majku. Baciše na nju tri grude zemlje, postaviše nad njom crni krst bez natpisa, da joj sirotici ni zvijezde ne saznadu imena, pa odoše s groblja. On je ostao nad prostim grobom i tužio gorko:

— Majko moja!

Prošla kraj njega neka stara žena, pa mu reče makinalno:

— Mrtva je, siroto moja! I ode dalje. On se dignu, pogleda još jednom beznadno onaj crni krst i prošapta: *Mrtva!* pa se uputi u grad. On nije ni razumio zamašaja one riječi, tå bilo mu jedva šest godina. Znao je samo, da nema više majke, da nema više hraniteljke....

Noć je padala; ledena, zimska noć.

Siroče malo dospjelo dršćući u grad. Pred njim se širila krasna ulica, pusta. Po koja bi osoba proletila žurno pločnikom, da se zakloni u toplu sobu. Sirotan ugleda nekog gospodina, uprije u njega oči i šapne bolno:

— *Gladan sam*....

— Odrpanac! lånu gospodin. Ne daju čovjeku mira ni po toj vražjoj zimi. I odjuri naprijed.

Siroče malo zaplače i skloni se pod plinsku svjetiljku, da ugrije smrzla uda. Al siroče oćuti brzo, da je taj plam leden kô i svijet.

Sjaj je plinske svjetiljke padao po suprotnoj velikoj tabli, na kojoj su se zlatile riječi, kô kakva gorka ironija: „*Društvo za zaštitu životinja*“.

.....Pod svjetiljkom se grčilo sirotanče od zime i gladi, al nigdje samilosne duše. I kad mu se ne znali smilovati ljudi, stali angjeli s neba sipati bijelo inje, da mu satku snježno pokrivalo...... *Rikard Katalinić Jeretov.*

Ispovijed.

Kad bih znao, šta je Gospod
Od čovjeka skrio,
Ja bih na tom b'jelom sv'jetu
Prvi mudrac bio.

I kada bih na tom sv'jetu
Prvi mudrac bio,
Ja bih pijuć mudrovao
I mudrujuć pio!

Isa Velikanović.

Jači je Bog od svakoga.

Pripovijetka iz prošlosti. Napisao *Edhem Mulabdić.*

(Svršetak.)

VIII.

Ranim jutrom u četvrtak uregjivao je zaptijanski mulazim mjesta za komisije na ravni pred ruždijom, gdje će se kura tegliti. Dan bijaše jesenski, suh i hladan. Komisija još ne bijaše ni došla, a svjetina se zgrnula oko ruždije, k'o da nigdje nije ni ostao niko. Na jedan put iznenadi svakog glas telala, koji stade na sred čaršije, pa viknu:

— E-e-ej! Čuj, čojče, počuj! Došla je emernama sa sandžaka: car je odobrio momcima, koji izvuku punu kuru, da se mogu otkupiti od askerluka, ako u carsku haznu dadu sto žutijeh dukata. Ko dade te pare, ne treba mu vojevati niti bedela tražiti. — Ko ima para, nek plati za se, a ko nema, ***ne gibi mu šoca!*** (ne gine mu vojnička puška) — dodade šaljivo, pa ode dalje vikati na drugom kraju čaršije.

Kad se lijepo odjutrilo, evo ti i komisije. Posjeda unaokolo na stolice, a oko njih sklopi svjetina. Dvojica se zaptija zatvoriše u to kolo da suzbijaju svjetinu natrag, jer svak srtaše da vidi, kad koji turi ruku u kesu. U pročelju sio kajmekam, a do njeg s jedne strane binbaša, a s druge imam. U crvenoj kesi, koju držaše binbaša, bijaše 120 kutijica zavrnutih na šaraf i u njima imena onih, koji su pod „kaf“ upisani. U zelenoj kesi, koju držaše imam, bijaše takogjer 120 kutijica i u njima 96 komadića prazna papira, a 24 na kojima je napisano: „asker“.

Kajmekam povuče jednu kutijicu iz binbašine kese, odvrnu je i prouči ime: Omer Pobrić, što ponovi telal, koji se tu desio na sav glas. Onaj koji je prizvan dogje sav blijed, te stade pred ovu komisiju. Dok ga najednoč opomenu telal: „Hajde potegni bolan kuru, što si stao?“ a on poletje rukom prama binbašinoj kesi.

Nije ovdale, već iz one kese, — viknu mu binbaša natucajući po malo naški, a seljak upravi onamo. Nasta tišina. Svijet izbuljio oči, a neki seljak iz svjetine vikao:

— Ne boj se, Omere brate! — Seljak turi drhtavu ruku u kesu i brzo je povrati noseći megju prstima kutijicu. Kajmekam je prihvati od seljaka i poče odvrtati. Seljak gledao sad, zaupriješvi disanje, šta će se pomoliti iz onog gjavoljeg burmaluka. Kajmekam, na posljetku, izvuče svrnut papirić, razvi ga: s jedne strane bijel a kad okrenu drugu stranu, opet bijel. Tada preleti očima svu komisiju, pokazavši joj papirić, pa onda doviknu telalu:

— Hali (prazna)! — Telal se izdrelji na sav glas:

— Omer Pobrić hali-i-i! Seljak vrisnu od dragosti što mu grlo može, poskoči tu pred komisiju, koja prasnu u smijeh, pa onda pojuri kroz svjetinu, gdje ga dočekaše trojica znanaca i rogjaka, vičući ushićeni:

— O brate, Omere! Mubareći ti!

— Alah razijola! — odazva se on, a ovi ga prihvatiše, te dignuvši od tala, na rukama ga iznesoše iz ovog kola. Megju tim je već drugi bio prizvan i to je tako išlo jedno za drugim.

Kad se tu počela tegliti kura, žene su počele dolaziti na pir Zaim-begu. Zaim-begovica ih dočekivala kako se moglo najljepše. Brige nije vodila o jelu, jer je uvjerena, da je sve gotovo. Žene dolazile; ali ne, nijesu same žene, već svaka vodila uza se makar po jedno dijete, a neka i više. Svaka je imala uza se sluškinju, a neka gospodska čak još i po jednu ženu. Sad kad je 40 kuća pozvano, čeljadi je bilo preko stotine. Jedna je soba odregjena, gdje će se metati feredže, zavitci i obuća; u jednu najveću sobu sjedale hanume, u jednu opet sluškinje; djeca se po kući i avliji uzvrtila, djevojke po hajatima i divanhanama pjevale, žene opet govorile sve zajedno, pa se to uzvarila cijela kuća. Muškinja je ovog dana izvan kuće, a gjuvegija, da nije kure, valjalo je da bude zatvoren gdje god, te da presjedi cio dan, i ni u čaršiju da ne izlazi. Ali sad mu je valjalo otići s ocem, čim je telal viknuo, i čekati u svjetini, kad će ga pozvati, da povuče kuru.

Žene nijesu pozvane kao ljudi na ručak, već na obdan, da cio dan tu proborave dok se mlada oknije i sofra metne. Pir je bio dosta veseo, al ipak se na svakom opažala neka briga. Svak očekivao glasa o Asimu. Na posljetku znalo se i to, da će Zaim-beg, ako Asim i istegne „punu“, odmah platiti za sina, te da on ne će otići; al' veselje nije moglo biti pravo veselje, dok se stvar ne svrši. Podne je bilo prekrenulo, a od kure nikakva habera. Žene sjedile i čavrljale, djevojke pjevale, djeca se igrala, a mlada sjedila u svojoj sobi, te kad bi koja žena došla da vidi čeiza, koji je sinoć na dva konja donesen i koji je tu bio izložen, ona bi skočila kao srna i na nogama dočekala ženu.

Već bi skrajnje vrijeme, da se mlada knije. Jedna žena od kućne čeljadi ugje ženama te kaza, da će se sad mlada uvesti, da se knije. Žene se rastupiše sa sredine sobe, a ona uze dva jastuka te metnu jedan na drugi nasred sobe, gdje će mlada sjesti, a treći povali malo, niže gdje će noge metnuti.

Dok se ovo priredilo, pomolila se čitava hrpa djece, žena i cura iz mladine sobe preko divanhane, te svrnula hajatom u veliku sobu, gdje su žene sjedile. Naprijed je išlo dvoje muške djece i nosilo u ruci po jednu gorućivu svijeću. Bijaše im preko ramena privješena po jedna lijepa čevra. Za njima je išlo opet ovako dvoje djece bez svijeća, te vodili megju sobom mladu, koja je bila pokrivena duvakom. Za njom je stupalo nekoliko djevojaka i žena — rodbine gjuvegijine. Kad stupiše u sobu, žene zavikaše: „mašalah!“, te neke i na noge poskakaše. Mladu zastaviše nasred sobe, te donesoše kesu punu sitnih novaca sa šarenim šećerom. Ovu kesu razadrije svekrva mladina nad glavom joj, te se ovo sve prosu niz mladu, a cure, djeca, pa i neke žene udariše u jagmu. Uhvati se prpa po sobi, žene udariše u smijeh gledajući, gdje djeca i cure sve jedno preko drugog padaju. Sad mladu posadiše na ona dva jastuka, a noge joj postaviše na onaj treći. Donesoše pun legjen knê, te je zamijesiše kao tijesto. Prije toga se moralo pobrinuti za djevojku: koja će mladu okniti, te je odregjena za taj posao Zulfa, rodica Zaimbegova. Ova uze one zamijesene knê na ruku, te poče kniti mladi noge i ruke. U knu, koju polijepi po desnom dlanu metnu dukat, a u onu na lijevi dlan: bijelu medžidiju. Kasnije kad se kna osuši, dukat će uzeti mlada i nositi megju svojim dukatima, a medžidiju će uzeti gjuvegija i čuvati megu svojim parama. To se radi tako radi berićeta.

Žene se poredaše okolo po sećijama, druge bijahu zabavljene oko mlade sa Zulfom, a kod ovih sjedoše dvije najbolje djevojke pjevačice i zapjevaše što im grlo moglo:

„Zlatne halke o grad udariše,
A Almasi kenu postaviše
I na noge i na b'jele ruke.
O Almasa, je l' ti žao babe? —
Što će meni biti žao babe?
U mog dragog bolji babo ima!
I dan i noć u konaku sjedi.
O Almasa, je l' ti žao majke?
Što će meni biti žao majke?
U mog dragog bolja majka ima!
I dan i noć na čardaku sjedi.
O Almasa, je l' ti žao seke?
Što će meni biti žao seke?
U mog dragog bolja seka ima!
Sitan vezak na čardaku veze.
O Almasa, je l' ti žao roda?
Što će meni biti žao roda?
U mog dragog boljeg ima roda!
Što je roda, to su sve gospoda!“

Pošto joj ruke i noge oblijepljene knom zamotaše u kučine, odvedoše je istim putem u njenu sobu, a tad se latiše, da se sofra meće. Ono kne, što ostade iza mlade, razdijeli svekrva ženama i curama, te i one okniše neka jedne, a neka i obje ruke.

Izmegju kne i sofre mora proći najmanje pola sahata, jer valja da se na mladi kne primi, da se spere, te da ona oknivenih ruku i nogu dvori žene kod sofre. Za to ustadoše nekoje od žena da podne klanjaju, da im ne progje, a u mutvaku se već redao sahan za sahanom, kako će se iznositi na sofru.

IX.

U binbašinoj i imamovoj kesi bilo već pri kraju, a Asimu kao uz prkos još nema nade. Djeca su trkala, kad bi čula od telala, da je koji iz kasale izvuk'o praznu njegovoj kući, da jave te da ubiju dobar muštuluk od stare mu majke. Dogodilo bi se, da bi se po dvoje ili po troje sukobilo, donesavši dušu u zubima, na samoj kapiji, te bi povikali svi u jedan glas: „Muštuluk, hanuma, sin ti je izvuk'o praznu!“ Kad bi s prozora pala na avliju čevra i koji novac, nastala bi ne samo jagma, već i prava bitka. Otimajući se izderali bi i čevru i jedan drugom haljine, pa bi se koji i krvav vratio. Da se tome nagje ćara (lijek), oni su se po više njih složili, te bi jedan stajao uz telala, drugi na 20 koraka od njeg, treći još dalje od ovog i tako bi jedan drugog dovikivao, a onaj najdalji odnio haber (vijest) najprvi kući, a muštuluk bi kasnije razdijelili.

U kolu svjetine oko komisije stajao i Zaim-beg sa svojim sinom. Mulazim mu je, priznajući ga begom i vazda čovjekom od prvih ljudi, ponudio stolicu da sjede, al' on ne htje, prezirući sve, što je „njihovo“. Bio je uzrujan i uz to nestrpljiv; strijeljao svojim krupnim očima svud, samo ne u kajmekama, a svaki čas trao znaj sa čela. Držao je u ruci stotinu žutijeh dukata, koje je donio da dade onaj čas, ako mu sin izvuče punu, makar da to nije trebalo učiniti baš onog časa; ali on htio da prkosi kajmekamu, jer je znao, da mu je muka, što mu se ne će moći ispuniti želja, da mu sina vidi pod puškom. Kajmekam sve jednako vadio imena iz binbašine kese, čitao ih; telal prizivao momčad i ova teglila kuru. Komu je bilo sugjeno da jede iz karavana, taj bi izvuk'o bijeli papir, al' crni glas, te bi se tužan poklopio, a neki i u plač udario te odlazio izmegju svjetine. Još je bilo u kesi po prilici 30 imena, a u onoj drugoj još desetak punih. Kad god bi kajmekam izvukao koje ime, svak bi usjao oči i pogledao da prozovu Asima; al' kao za inad — njemu nema reda. Skoro je sav radoznali svijet znao za svagju begovu i kajmekamovu, znalo se i to, da je Asimova kura ništa drugo nego pizma kajmekamova, pa s toga sav prisutni svijet očekivao, da ono zatvoreno ćage izreče i u tom pogledu neku osudu i begu i kajmekamu. Bude li prazna, begova je pobjeda i u jedno kajmekam je osugjen; a dogodi li se, ne daj Bože, protivno, onda je sreća sveosve okrenula legja pravednim ljudima.

Mladi su saprali knu i uveli je opet megju žene te postavili u ćoše sobe, da pod duvakom dvori kod sofre. Istom što je žene bijahu prvi put kusnule čorbe, kad se izdiže galama na avliji. Ahmećik, sin Abde Gužvarice, doletio bez duše i zavikao na avliji:

— Hanuma, muštuluk, Asim-beg praznu izvuko!

— Kad to žene saznadoše, prisjela im sofra, poskakaše sve na noge; diže se galama: jedne mubarećlejsavale Zaim-begovici, druge mladi, treće zahvaljivale Bogu, što se tako svršilo. U jedan mah zagalamilo sve, nastala prava vreva i metež.

— Uved'te ga amo! povikaše neke, — nije golemo.

I za čas se stvori u sred ovog skupa ženskog dijete boso u gaćicama, zasukanih rukavića, da je čustije letjeti. Zadihalo se i svaki čas strijeljalo živahnim očicama i motrilo ovu uzbunu žensku. Žene se latiše džepova; nije je bilo, koja mu nije što dala. Zaim- begovica dukat u žutu, mlada bijelu medžidiju i boščaluk, ostala svojta neko čevru, neko cvanciku, neko gurabiju; pite i ostalih jela natrpaše mu puna njedra; kad se kasnije prohesabi: ravnih 185 groša i 30 para osim čevri, boščaluka i jela.

Jedva se žene smjestiše oko sofre, te počeše jesti. Od puste se radosti i veselja nije moglo ni jesti, a Zaim-begovica plačnih očiju svaki čas nudila i molila da se jede, pa se čak i ispričavala sirota:

— Drage, sestre moje, s ovog vam veselja mog i sofra prisjede! Jedite tako vam Boga; hranite se!

Sad nastade pravi pir i veselje: Žene jedu i u isti čas govore, smiju se, sve puca; djevojke već zaglušile pjesmom u svakom kraju kuće, djeca se vrzlala po kući. Na ovu vrevu pristade još i davulhana. Cigani, koje je beg naručio da taj čas dogju i udaraju uz bubnje i svirale, zagalamiše pod kućom.

Zaim-beg se povrati od kure sav ushićen. Vodio je sina za ruku, a svijet mu mubarećlejsavao putem. Dogje pravo u svoj konak, gdje se Asim sad po običaju skloni u jednu sobicu, gdje mu je valjalo biti cio dan do jacije. Zaim-beg odloži u veliki čardak u konaku, gdje doskora obasuše prijatelji i jarani srdačnim čestitkama. Dvojica-trojica li mladića udariše u pjesmu, pa složiše čak sa onom pjesmom, koja je odjekivala iz ženske kuće.

Doskora se ta cijela mahala stopi u vrevu i pjesme, svirale i bubnje, te vriske mladih momaka, aga i begova. Zaim-beg sav sretan i blažen plivao u ovom milju i veselju, pa najposlije odhuknu:

— Vjerujte mi, draga braćo! Nije meni stalo do onih sto dukata, ja sam ih davno već bio prebolio, nego volim neg' hiljadu dukata, što je ovako bilo, što se nije ispunila želja mog dušmanina!

— Meni je Asim ondje napravio volju — dočeka drugi beg, — kad odvrnu sam svoju kutijicu; e baš k'o da je mene pit'o.

— Vjere mi ono ne bi po volji kajmekamu, — opet će neki ihtijar; — jer je on svačiju odvrt'o i otvar'o, a svoju mu je ne dade i ne dade.

Nije to njeg uzmučilo toliko, kolik' ono, kad Asim baci prazno ćage, a Zaim-beg zagrli, pa viknu: „Aferim, sine! Davno su kazali: „Jači je Bog od svakog“, a ja velim: pa i od kajmekama!“

Sav čardak udari u smijeh. Na Zaim-begu svaki damar titrao, a svaka se dlaka smijala od pusta veselja. Ta nije šala dvostruko veselje, a preko tog sreća mu htjela, pa se osvetio sam najvećem dušmaninu.

Oko akšama se razigjoše žene, al' u konaku kod Zaim-bega kao da se istom nastavilo. Kura se svršila pa došao i Omer efendija i ostali begovi prijatelji. U neka doba stiže i mal-mudir. Svirači se uveli u konak; pjesmi i svirci ni kraja ni konca.

Gjuvegiju su odveli po običaju njegovi jarani u jaciju u džamiju, te pošto mu se tu dova svršila, doveli ga natrag kući, gdje je izljubio roditelje u ruku i sproveden u gjerdek. Veselje se oteglo do neko doba noći.

Sjutri dan viknuo je telal na zapovijed begovu: da će biti trka, na koju je metnut konj pod čohom; ko ima dakle brza konja, nek ide na Polje. Sva ona svjetina, što je bila na kuri, zakrenu na trku.

Zadnji pokušaj kajmekamov, da makar što naudi Zaim-begu, bijaše to, što zabrani da puške pucaju na trci, što je dotle bio običaj. Trka se provede veselo i bez pušaka. Asim svrši svoju ženidbu i pir, a beg i kajmekam ostaše i nadalje prezirući jedan drugog.

Sultan Mehmed II. Fatih.

Slika iz osmanlijske povjesti.

Napisao *Ferdo pl. Šišić.*

(Svršetak.)

Gedik Ahmed zauzme otoke Zante i sv. Mavru, pa taj posvoj dovede padišaba na smionu misao, ne bi li se dao na osvojenje Italije. Venecija baš je u to doba bila u ratu sa španjolskim vladarom Ferdinandom Katoličkim, te znajući za misao Mehmedovu, nagovori ga da opustoši obale apulske i kalabreške, nekadašnji posjed bizantinskog carstva. Sada je stao govoriti padišah da on kao baštinik grčkih careva ima pravo na to, pa s toga udari na Otranto i osvoji ga na juriš (14. augusta 1480.), dok je Mesih paša zaplovio put Roda s nalogom, da odavle otjera vitezove Ivana jerusalimskog. Ovi su se vitezovi na tom otoku naselili, kad su ih Seldžuki potjerali iz Palestine, a vjerni svojoj zadaći nijesu nikad prestali udarati na Osmanlije. Njihove lagje više puta zaploviše i opustošiše obale turske. S toga je to bio neprijatelj, koji je već dodijao Mehmedu, te ga svakako naumio skučiti. Dne 23. maja 1480. pojavi se pred Rodom osmanlijsko brodovlje od sto šezdeset brodova, a Mesih paša se iskrca na podnožju gore sv. Stjepana, istočno od grada. Podsadu vodio je neki njemački prebjeg, poznat pod imenom meštra Gjure. No nijesu ni Rogjani gledali skrštenih ruku šta se s njima radi; njihov veliki meštar, Petar d'Abuson de la Feuillade, upotrebi sve, da očuva svoje mjesto. Svi članovi rada, pritekoše u pomoć svojoj pritisnutoj braći, te svi su voljeli poginuti, nego li se predati. Iza dvomjesečne podsade, odluči se Mesih paša na opći juriš, ali bje odbijen. Vojska se osman-

Hrvatski paviljon šumarstva na milenijskoj izložbi.

potpis sultanov). Broj vezira, bio je odregjen na četvero, no veliki vezir glava je njihova: njemu je povjeren državni pečat, znak najviše časti; on imade pravo kod sebe sazvati posebno vijeće, koje se zove *visoka porta*, gdje su se državna pitanja riješavala. Dva kaziaskera, jedan za Evropu, drugi za Aziju, imenovali su sudije i učitelje, osim nekih viših mjesta, koje je popunjavao veliki vezir. Nišandži stavljao je tugre na diplome, pripravljaše ih i pregledavaše. Ta je čast kasnije mnogo uglednija bila, te se prometnula u reisefendiju ili državnog tajnika. Iza ovih časnika slijede vojničke poglavice: aga janjičarski, podjedno prefekt policajni u Carigradu; age sipaha i ostalih konjanika; topdži-paša, general topništva; dvoranici, štitonoše i t. d. Veliki oficiri seraljski bili su *kapu-aga* (poglavica bijelih uškopljenika); *kistar-aga* (poglavica crnih uškopljenika, aga djevojaka); *bostandži aga* (poglavica bašta) i t. d. Begovi i paše upravljali su pokrajinama; beglerbegovi, paše pobirahu poreze.

Najznamenitiji dio Fatihovog zakonodavstva jest organizacija svećeničkog i sudačkog tijela, poznata pod imenom *karike-ulema*. Svećenici u potpunom smislu te riječi, to će reći oni koji služe u mošeji, učitelji molitve, imami i propovjedači, ni u jednoj državi nijesu bili od tako neznatnog utjecaja kao u osmanlijskom carstvu; naprotiv opet oni što su podučavali domogoše se do važnosti i autoriteta, kakva ga samo u Kini nalazimo. Uleme nijesu svećenička kasta, to je zbor učenjaka i književnih ljudi, koji su državi predavali najprve činovnike, magistrate, doktore i profesore. Karika ulema i znači profesore i učenjake, činovnike i kandidate. Prvi izlaze iz viših škola (medrese) gdje se uči gramatika, sintaksa, logika, retorika, metafizika, geometrija, astronomija, pravna znanost i teologija. Kandidati postepeno svršavaju razne stepene: *taleb* (gjak), *damišmend* (snabdjeven znanjem) i *mulazim* (pripravnik). Tko je prošao stupanj damišmenda, može već postati imam, niži sudija *(naib)* ili učiteljem na temeljnim školama. Mulazim može biti *muderis* (profesor) na medresi, pa molah i ini visoki časnik, ako se iza sedamgodišnje nauke podvrgao ispitu. Muderisa ima šest stepena, koji se redom moraju preći; svaki put kad se iz jednog stupnja polazi na drugi, izdaje se diploma *(ronu)*. Kad su došli do stupnja Sulejmanije uleme, prema starosti postaju *molasi*. Ovi su se opet dijelili na šest razreda, posljednji je *makredž*.

Magistratura osmanlijska dijeli se na pet redova, koji se izmegju sebe razlikuju činom, zanimanjem i naslovom. U prvom su redu *sadrrum* ili *kaziasker* rumelijski, *sadr-anatoli* ili kaziasker anatolski (malo-azijski), *Istambolkadisi* ili sudac carigradski, molasi galatski, skutarski i t. d. Za prvih dvaju sultana tek su dvije kadije bile u prijestonom gradu. Murad I. uredi čin kaziaskera za slavnoga Kara-Kalil-Dženderelija, te podloži uleme njegovoj jurisdikciji. Mehmed II. na nagovor velikog vezira Karamami paše, razdvoji čast kazi-askerovu (1480.). Oba nova činovnika imali su zajedničko ime *sadrein*, to će reći dva osobita činovnika: prvi je pod svojom rukom imao evropske provincije, a drugi azijske. Mehmed podijeli izmegju njih i svu sudbenu vlast po Stambulu: sve poslove muslimske riješavao je sadr-rum, a nemuslimske sadr-anatoli. Ta je osobita povlastica ove dvojice doskora izazvala nezadovoljstvo četvorice glavnih činovnika stambulskih: istambul kadissi, molah galatski, molah skadarski i molah ejubski se pobuniše. Rezultat je bio taj, da su ona dvojica znatno izgubili od svoje sile i moći. Kazi-asker ima pod sobom šestoricu činovnika, a to su: *teskaredži, rusnamčedži, matlabdži, talbikdži, mektubdži* i *kehaja*. Prvi je poglavica ureda, koji otprema dopise pokrajinskih kadija; drugi upravlja uredom iz kojega izlaze fermani glede plaća i pisma što se tiču ministra nastave; treći pazi na kadije po pokrajinama, on podjedno predlaže kazi-askeru, kojim redom i koga da učini sudijom. Četvrti je spremač sviju kadijskih

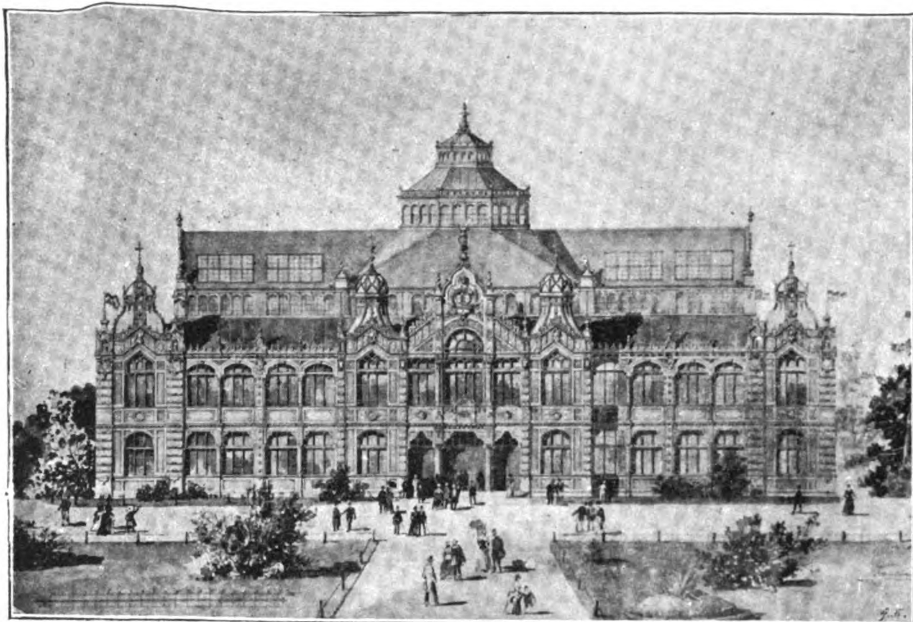
lijska umanjila za devet hiljada momaka, i petnaest hiljada ranjenika. Paša skupi svoju preostalu vojsku, povrati se u Carigrad, gdje ga dočeka velika nemilost padišahova (u julu 1480.).

Skoro poslije toga umre sultan Mehmed u Maltepe blizu Skadra u četvrtak dne 3. maja 1481., u tridesetoj godini svoga vladanja, a pedeset i drugoj svoje dobi. Slavni pridjev „Fatih" i „Gazi", što mu ga je dala osmanlijska povjest, doista ga i pravom patri, jer ne samo da je osvojio prirodnu prijestonicu svomu carstvu, već ga i veoma proširio. On je osvojio dva carstva: bizantinsko i trapezuntsko, sedam kraljevstva: Srbiju, Bosnu, Albaniju, Vlašku, Moreju, Kastemini i Karaman, pa onda otoke Negroponte (Euboeju), Kefaloniju, Lezbos, Lemnos, Tenedos, Imbros i Tasos. Na balkanskom poluotoku nije zavladao jedino u Biogradu, vlasništvu ugarskome, te nekim gradovima i otocima mletačkim u Moreji, pa na snježnim planinama junačke Crne Gore. Mi smo značaj toga velikog osvajača osmanlijskog izbliže pogledali, kad je nastupio svoju vladu, te smo odmah istaknuli, da su se u njemu sastali svi darovi vanredno naobražena čovjeka i osvajača. Mehmedov vojnički talenat dobrano smo upoznali, a sada hajde da ga vidimo, kakva mu je vlada bila u kući, te da tako stečemo potpunu sliku o njemu i njegovom slavnom vladanju.

Nutarnje uregjenje osmanlijskog carstva za vladanja Fatihova.

Slavnim Mehmedovim pobjedama mogao bi ko god prigovoriti, da nijesu ništa vanredna, jer ih je lako istumačiti mnoštvom njegove vojske, slabošću i traljavošću njegovih neprijatelja. No kao *zakonodavca* ide ga prvo mjesto megju svima vladarima osmanlijskim, a doista malo ima i evropskih vladara take znamenitosti i vrijednosti. Prije njega Osmanlije više su vojska nego li narod, on im je uredio i učvrstio zakone.

Njegov zbornik zakona *(kanum nameh)* dijeli se na tri dijela, te radi o hierarhiji, ceremonijama, globama i uporabi ureda. Mistički broj četiri uzet je kao temelj upravne hierarhije. Država je nalik na šator; uprava su njegova vrata *(porta)* ili najvidljiviji dio. Četiri potpore visoke porte jesu četiri prva dostojanstvenika carstva: *vezir, kaziasker* (sudija vojske), *defterdar* (ministar financija) i *nišandži* (tajnik za

Paviljon za poligrafsku umjetnost na milenijskoj izložbi.

pečata; peti ima posla s korespondencijom sa svim činovništvom što je pod kazi-askerom; šesti napokon ima financije u svojoj ruci.

Osim toga sadr-rum ima trojicu sudačkih zamjenika: *šerijati*, koji sudi manje važne poslove, *kasam*, koji prosugjuje baštinske parnice i *vekaji kjatibi*, u neku ruku sudbeni pisar, koji je nazočan svim audijencijama kazi-askera, te uregjuje molbe i obrane stranaka, kojima i objavljuje rezultat suda.

Istambul-kadisi je sudac carigradski; on ima pod svojom paskom trgovinu, umjetnosti, obrt i hranu za glavni grad. Za taj posljednji posao, ima on tri zamjenika: *un-kapanaibi*, koji pazi na jela, *jag-kapanaibi*, koji pazi na ulje i maslac, *ajak-naibi*, da bdije nad mjerom i utezima, te cijenom. Iza toga su molasi grada Meke, pak medinski, drenopoljski, bruski i damaški. Ta tri posljednja magistrata jesu jednaki po rangu. Molasi galatski, skadarski, ejubski, smirnski, alepski, jeni-šehirski (Lorisa) i solunski niži su činovnici.

Kazi-askeri i istambul-kadisi jedini primaju svoju čast iz ruku velikog vezira u njegovoj palači, oni su članovi velikog vijeća. Kazi-askeri sjede i u divanu velikom veziru na lijevo; napokon ova dvojica i istambul-kadisi imaju i to pravo, da u svojim rukama sjedine u vlast *nakib-ul-ešraf-a*, to jest vrhovnog zapovjednika sviju emira.

Vladar osmanlijski nosio je kroz stoljeća više naziva. Kao bivša poglavica jedne horde, još poganske, zvao se *kan*. Kad je primio Islam sa svojim narodom, prihvati arapski naslov emir: „poglavica vjernika". Od vremena Bajezida I. okiti se naslovom *sultana* (arapski znači „kralj"). Gospodar Carigrada i dvaju kontinenata i dvaju mora, uze ime „padišah", to će u perzijskom jeziku reći: vladar nad vladarima, dakle *car*. Osvojenje Sirije, Egipta i Arabije načini ga *kalifom*. Zapadni ga narodi obično zvahu „veliki gospodar" ili „veliki Turčin", dok su ga istočnjaci često nazivali: *Kaisar i Rum*, car rimski.

Fatih je slavan u osmanlijskoj historiji još i kao graditelj. Megju ono dvanaest mošeja Mehmedovih najviše se ispinje Osvojiteljeva (Fatihova) na četvrtom brdu gradskom, dakako izuzevši Aja Sofiju. Na velikoj pijaci kod sanmošeje diže se osam velikih škola (medresa), a iza njih *Tetima*, gdje gjaci stanuju. Uz ovo ima još sila inih djela Mehmedovih.

Ali i znanosti i umjetnosti podigoše se za Mehmedova vladanja. Osim slavnog velikog vezira Mahmut paše, još su se znanošću zanimali ovi veziri: Sinan paša, dva Ahmed paše, Jakub paša, Džezeri paša, pa veliki vezir Mehmed paša Karamani, Sinan paša, sin Kizr-bega, u mladosti svojoj taki sumnjalac, da mu je otac bacio u glavu bakrenu posudu, jer je posumnjao e da li je bakar doista bakar; kasnije postade matematik, učitelj prinčeva i vezir; no u to ga stiže nemilost vladareva, te je bio svaki dan šiban, tobože kao najbolji lijek protiv ludosti, onda postade opet muderis u Sivrihisaru i Drenopolju. On je pisao rasprave astronomske, metafizičke, etičke i mnoge legende. Ahmed paša sin Velijedinov, najprije učitelj prinčeva, onda vezir, prvi je osmanlijski lirski pjesnik, koji to ime zaslužuje; dakako kasnije su ga pretekli Medžati i Baki. Džezeri kazim paša, najprije defterdar onda vezir Mehmeda Fatiha, natjecao se pod pjesničkim imenom Safi, to jest čisti, s gazelama Ahmedpašinim. Uz ove diglo se silno mnoštvo pjesnika po svim dijelovima carstva, pače i jedna pjesnikinja Seineb. Svi su se ovi pjesnici poveli za perzijskim uzorima Džamijem i Mir-Alиširom. Pjesništvo je pače toliko obuzelo mah, da je i sam Fatih propjevao pod imenom Auni, to jest onaj koji obilato pomaže; a doista je to i bio, jer je tridesetoricu najboljih pjesnika potpomagao i stalno branio; najvećem stilisti svoga doba Hodžai džihan u Indiji i posljednjem velikom perzijskom pjesniku Molla Džami slao je svake godine tisuću dukata. Da se uredi bolje javna obuka, podigao je Fatih u Carigradu krasnu i glasovitu jednu knjižnicu. Uz pjesnike živilo je i mnoštvo pravnika i teologa, koji su na tom polju osmanlijskoj prosvjeti put krčili.

Ovako prikazavši Mehmeda vrijednim svoga imena „Fatih" i „Gazi", te naglasujući još uz to, da nije uz britki mač napuštao i zanemarivo kulturnog razvitka svoga naroda, lasno nam je svršiti te reći, da je doista uz Sulejmana najveći vladar osmanlijski.

Rahmetul-lahi alejhi![1])

Bajov kamen.

Piše *Luka Grgjić-Bjelokosić*.

Bajov kamen?! Kakav ti je to osobit kamen?

Nije pored kakva glavnoga puta, pa da na nj umoran sjedeš i otpočineš.

Nije se, vala, ni preo puta ispriječio, da konj jali ti posrnete, pa da raspitaš i utubiš mu ime.

Nije nikakva velika stijena, koju bi iz daleka mogao vidjeti, pa da iz ljubopitstva zapitaš: „Kakav je ono kamen?"

Nije ni mramor kakva znamenitoga Baja, pa da se po tome poznaje; ali je opet čuven.

Nije čuven ni s toga što je nekad megjašio izmegju Gacka i Pive.

Sve ovo nije, pa opet gotovo svaki Gačanin i Pivljanin zna, gdje je taj kamen, ili ako baš ne zna mjestimice gdje, znaće ti pričati o njemu i o njegovoj prošlosti.

Čobani i lovci najčešće ga pohagjaju.

Ako slučajno zavrljaš od gornjih Kazanaca desno, doći ćeš jednoj vrleti, koja je sitnom šumom obrasla, na Vuksanovo katunište. Eto tu na vrh Vuksanova katuništa, baš pored čobanske stazice imade jedan nevelik kamen, tamam zgodan da umoren sjedneš i otpočineš. Eto taj kamen narod zove „Bajov kamen", ili „Bajov kam"; kako se kome svidi.

*

Davno je to bilo, bogme baš davno, jera su prošla dva tri pâsa, otkada je taj kamen to ime dobio.

Pa i ako je to davno bilo, opet je to u pričama prešlo s pasa na pas, dok se je do nas uščuvalo.

Bilo je to još onoga burnoga i tužnoga zemana, kad Osmanlija pade na našu kršnu Hercegovinu. Ama kako je Hercegovina kršna, još su joj kršnija djeca Hercegovci, a ljudi pričaju, da oni stari mnogo kršniji bijahu od današnjih.

Eto, tako ti kršni Hercegovci, i ako Osmanlija bijaše megju njih panuo, opet živovahu svojim narodnijem životom, a osobito Gornje-Hercegovci.

Narod veli, da su oni imali svoje knezove i oberknezove, koji su narodu sudili i rasugjivali, i neku mraku harača po narodu kupili, te veziru u Travnik nosili.

Eto, tako to narod priča, a po svoj prilici da je bila istina, jer eto još pamti mnogi — koji nije ni četrdesetu prevalio, kad Banjani, Drobnjaci i Jezerci ne davahu ni paru vlastima, nego još od njih uzimahu, da tobož čuvaju granice od Crnogoraca.

Tako — onoga vakta — knezovi, oberknezovi, a bogme i drugi imućniji ljudi, kad bi koji kud pošao, šćaše pripasati svijetlo oružje i pojahati konja od mejdana.

Ali u dônju Hercegovinu, gdje se Osmanlija bijaše bolje utvrdio, ne bijaše tako lako, oružanu i na konju, doći u koji grad, kada bi posao nanio. S toga, nešto od ponosa a nešto od straha, mnogi vigjeniji uzeše vjeru svojih gospodara, ili se raseliše.

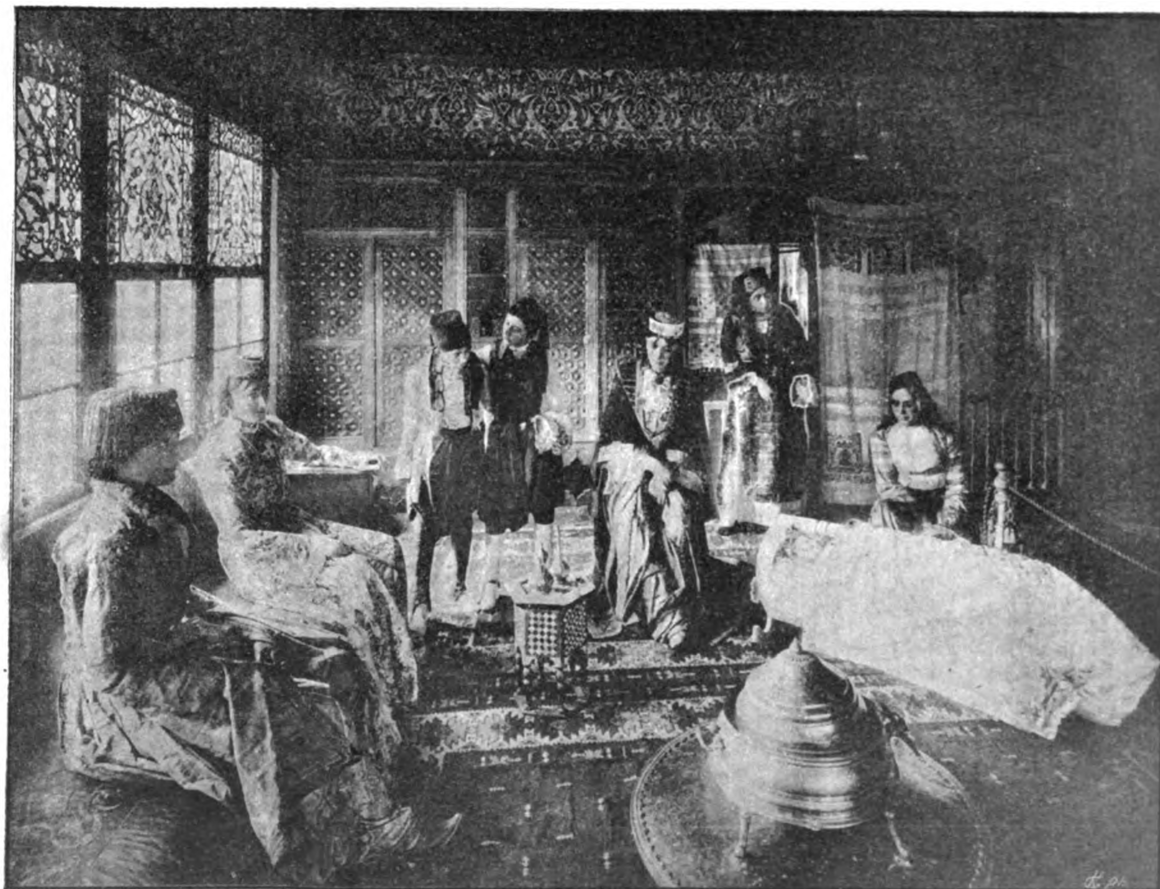
Toga vakta, bijaše u Kazancima čuvena i jaka porodica „Popovići".

U toj porodici bilo je više braće, od kojih bijaše jedan pop a drugi knez, oba učena i naučena za ono doba, jer nije šala bili su po punijeh pet godina u čuvenom pivskom manastiru.

Jednom knez bijaše nešto poslom krenuo u Trebinje na svome pomamnome doratu.

Kad je bio uz kameno brdo, ispade preda nj jedno momče, pa uhvativši konja za uzdu, baci knezu uže i zavika: „Veži se!"

[1]) Nek je na nj božiji blagoslov!

Haremluk. Slika iz bosanske kuće na milenijskoj izložbi.

Knez se dobro zagleda u momče, a kad ga poznade, pisnu kao guja, pa poteže od bedrice ćordu i pokrati ga za čeperak, pa gurnu dorata i odjuri putem.

Knez nije daleko odmakao na doratu razmišljavajući šta bi, pa kad smisli s jedne na drugu, izgovori glasno. „Ama ne će meni svaka šuga zavrzivati!" — pa okrenu konja natrag.

Ali nuto čuda!, kad progje cernički, klanac, ne obrnu desno kući, no lijevo drumom preko gatačkog polja, a otalen konak po konak, dok dogje u Stambol.

Tu se u Stambolu kaza ko je i oklen je, pa se poturči i nadjedoše mu ime Hasan. U Stambolu je brzo naučio turski, upiše se u vojsku, a sreća ga posluži, te u brzo postane pašom. Pošto je pašom postao, vrati se natrag u Kazance na svoju postojbinu.

Tu načini prave pašinske saraje, a do njih lijepu džamiju a pored nje tankovrhu munaru. Podalje od sela načini bratu i ostaloj rodbini crkvu.

Pašini saraji odavna su razvalina, a munara je i sada do šerefe cijela, od lijepo tesane sedre ozidana, te ti priča da ju je nekad silan gospodar gradio.

Crkva je skromna, ne velika, od lijepa tesanika kamena ozidana.

*

U dônjom gatačkom polju, baš pod planinom Bjelasicom, u selu Srgjivićima, življaše toga vakta knez Milutin Žarković.

Žarković ne bijaše ni gospodstvom ni junaštvom ni bogastvom gori od Popovića.

Tu se u njegovom malome seocu dizahu tri njegove kule, od kojih zidine i danas pričaju, da je to postojbina slavna i bogata viteza.

Prve i najviše kule, gdje je Milutin sa čeljadi stanovao, bijaše prizemni boj ozidan na svod, u kome je Milutin svoje bolje stvari čuvao. Eto to mu bijaše riznica, a dan danas tu planduju srgjevićka goveda, jer je svod i danas čitav. Druga mu bijaše musafirska kula, gdje su gosti i namjernici konačili. Treću najmanju, ali najljepše ukrašenu kulicu, bijaše ozidao svojoj mjezimici, svojoj kćerki Jelici.

Jedne godine o Gospogjinu-dne, krene knez Milutin sa svojom kćerkom k manastiru pivskom na zbor.

Kada ga manastirski kalugjeri ugledaju, obvesele mu se, jere su znali, da će Milutin zapisati bogatu parusiju.

Zbor kao zbor; još u ona doba zbor, a kod pivskog manastira! Tu su gusle i pjesme junačke, tu su igre junačke, tu je kolo, tu pjevanija, tu vreva i galama; kao no ti na zboru, pa eto ti!

Pored kola stajaše i knez Milutin sa svojom kćerkom Jelicom, te bi Jelica po koji put iskraj oca skoknula i po tri četiri se puta u kolu kao laka srna okrenula. Tu pored kola stajaše megju ostalima jedan momak, na kojemu se mnogi pogledi ustavljahu.

Momak bijaše visok kao koplje, a široka mu pleća pokrivaše zelena dolama, zlatom izvezena. Ispod dolame se vigjaše zlatali džamadan, a po dolami toke sve u srmi i u čistu zlatu. Za pasom mu bijahu dvije ledenjače, a megju njima handžar. Momak bijaše crna oka, crnih malih brčića — jer ga nausnica jako gariti počela. To bijaše Bajo, a znate li koji Bajo? Ta onaj junački Bajo Pivljanin, što ga toliko naši guslari u pjesmama slave.

Kad Bajo vidje prvi put Jelicu u kolu, nešto mu se neobično učini, uze ga nekakva strepnja, a srce mu jače zakuca. On se je sam čudio šta bi od njega; tà gledao je još djevojaka, ali mu se tako što nije nikad dogodilo. Tamam hoćaše da smijeni momka, koji sa Jelicom igraše, a nju smijeni jedna nevjesta, te Bajo osta nepomičan i čekaše, dok opet Jelica dogje na red [1]). Nije nikakovo čudo da je Bajo čekao na Jelicu, jer to ne bješe obična djevojka; to bijaše vila.

„Kosa joj je — kita ibrišima,
Oči su joj — dva draga kamena,
Obrvice — morske pijavice,
Usta su joj — kutija šećera,
Sitni zubi — dva niza bisera.
Kad se smije — ko da biser sije,
Kad govori — ko da golub guče,
Kad se šeće — kao paunica!

Eto take su bile naše stare ljepotice, pa tako bijaše i naša Jelica.

Jelica nije dugo čekala, jer mladost nedade Jeli mirovati, te u brzo izmijeni igračicu; a Bajo, kad je opazi u kolu, izmijeni i on igrača.

Jela ga je tek sad prvi put vidjela; oboje obli rumen. Čisto kao da dobiše krila stadoše igrati i skakutati jedno spram drugim. Bijaše im žao, kada ih smijeniše.

[1]) U nas u Hercegovini su kola ovakova: Okolo stanu momci, djevojke i nevjeste, a s njima se izmiješaju i ostariji ljudi i žene, radi seira. Jedan momak i jedna djevojka ili nevjesta igraju unutra u kolu. Kada se koje umori, onda ih mijenjaju oni te stoje okolo; muško mijenja muško, a žensko žensko.

Jelica je stala opet uz oca, a Bajo spram njome. Djevojka je sva u tijelu drhtala, a ona grudica snijega, s lijeve strane u njedrima, činjaše se da će joj iskočiti, toliko joj srce kucaše. Stari knez Milutin opazio je tu promjenu na Jelici, pa mišljaše da je od umora, te se odmače od kola i povede Jelicu. Malo podalje od kola, na jednoj ravničici, bacahu se momci kamena s ramena, pa knez pogje, da i tu junačku igru pogleda. Tek što su stali kraj umetaljke, dok evo ti Baja.

Čim Bajo pristupi umetaljci, umetači, koji ga poznavahu, počeše se razilaziti; tà šta bi oni tu kod njega.

Bajo dohvati kamen i stade na biljegu, i odbaci svakomu najviše koplje, te se i umetaljka rasturi.

Stari knez Milutin, dok je bio mlagji, bijaše velik umetač, pa kad vidje Baja, kako kamena baci, sjeti se svoje prošlosti, svojijeh mladijeh dana, pa raširi ruke i poljubi Baja u čelo junačko.

Milutin povede Baja u krčmu, te ga tu časti i pred ostalijem glavarima pohvali, a oni mu svi čestitaše.

Uz Milutina i Baja išla je i Jelica, ali bez duše, bez misli, ili sa sto duša i sto misli, ni sama nije znala. A ni sa Bajom nije bilo drukčije. Razgovoriti se nijesu mogli, ali njihovi se pogledi razumjeli.

*

Zbor bi, i progje, a knez Milutin dogje svojoj kući sa svojom kćerkom Jelicom. Jelica je od to doba postala turobna, ništa joj se nije miljelo, ni na što nije mislila, osim na Baja. Ništa je ne bi moglo razveseliti, no ako bi koji komšija došao kod kneza na posjedak, te bi mu Milutin o zboru pričao, jer knez ne bi nikad zaboravio spomenuti Baja i njegovo junaštvo.

Jelica doduše nije mnogo razbirala za Baja, ni ko je ni otkud je. Vidjela ga je, zavoljela ga, a vidjela je, da joj ga i otac voli i svakome hvali, pa je njoj bilo dosta. Ta sirota otkad se je sa zbora povratila, nije bilo noći da nije o njemu mislila, o njemu sanjala. Prvi put je otac na zbor odveo, i ona je prvi put toliko svijeta vidjela, a njega najljepšeg i najvigjenijeg od svijeh, te joj je sve misli k sebi prisvojio. Srećom to tako nije dugo stajalo, jer ne progje ni petnaest dana, a jedne večeri bahnu konjanik pred kulu, a taj konjanik nije niko drugi bio, no glavom Bajo.

Bajo nije mogao dalje borbu duše trpjeti, pa je došao da sreću kuša, došao je da prosi Jelicu.

Nezna se ili se je bolje knez Milutin ili kćer mu Jelica gostu obradovali. Knez nije ni sanjao radi čega je Bajo došao, a Jelica? Jelici kao da čisto srce šaptaše: „Došao je da te prosi u babe tvoga, došao je da te vodi!"

Milutin je dočekao Baja da nije mogao bolje, a kad tu prekonačiše, sjutra dan po ručku kaza Bajo knezu radi čega je došao. Milutin je sad megju dvije vatre upao; žao mu je onakog sivog sokola odbiti, a još mu žalije bijaše svoju jedinicu dati. Na posljetku smisli da pita Jelicu.

Kad je otac k Jelici u kulicu došao, Jelica ga dočeka stojećki, a sva u tijelu strepljaše, jera joj srce govoraše, radi čega se je stari otac do nje potrudio.

Kad je otac Jelici kazao radi čega je Bajo došao i kad je upita, bi li pošla za njega, Jelica stidno sklopi ocu ruke oko vrata i stidno progovori: „Hoću!"

Otac je pomiluje po obrazima, pa joj reče da se spremi i obuče, pa da dogje na veliku kulu, da primi prsten i jabuku, pa ga nestade iz njezine sobe.

Ko je sad veseliji od Jelice: Ta snovi su se ispunili i ona je dobila ono, za čim je žudila. Obukla se je i namjestila za, tili čas, pa veselo oskakuta na kulu, gdje zateče oca i Baja.

Stidno i strašivo je uljegla u čardak, a kad joj se pogled sa pogledom Bajovijem susrete, porumeniše oboje, kao ono kad su se prvi put u kolu oko u oko pogledali. Bajo turi ruku u džep od dolame, pa izvadi prsten i jabuku i postavi na siniju. Jelica stidno pristupi pa poljubi oca pa Baja u ruku i primi obilježje. Starac Milutin ih sa suzom radosnicom oboje izljubi i blagosovi. Tu su se večer na kuli zabavljali i veselili, a sjutra dan, pošto djevojka dade svoje obilježje Baju i pošto uglaviše glavnu prošnju o Lučinu-dne a svadbu o Arangjelovu-dne, krenu Bajo zdravo i veselo kući, da svoju majku veselim glasom obraduje.

*

Hasan paša je bio u svome novome položaju sa svijem zadovoljan. I zbilja svoj narod dobro pazijaše i od tugjina branjaše, te i narod njega ne mrzijaše, kao tugjinca Osmanliju nego ga svi volješe kao dobra čovjeka. Pri svemu tome opet držaše dvanaest delija i delibašu, nekakva Uzun-Mehmeda, kao svoju tjelesnu stražu, koje bijaše doveo iz Stambola.

Te iste jeseni jednog lijepog dana krene on sa svojijem delijama i delibašom, na krupnu zvjerad u lov, u planinu Bjelasicu. Taj dan je lovio, ali negdje iza podne po njegovoj nesreći omače mu se puška i rani se malo u nogu, a kako u planini ne bijaše vode, pohita na rijeku kod podnora, da ranu ispere i zavije.

Kad je sa nekoliko druga na vodu došao, tu zateče Jelicu, gdje sa jednom svojom drugaricom platno bijeli. Ali kako one bijahu sa drugu stranu rijeke, a paša bijaše umoran i ožednio te hitijaše da čas prije do rječice dogje, to ih nije ni opazio.

Jelica je njega i družinu mu opazila, pa čim ga vidje, učini joj se tri puta ljepši od Baja, jer paša zaista bijaše lijep i vigjen čovjek, pa još onaj sjaj odijela i oružja zanese Jelicu, te joj srce stade još silnije kucati no kad je ono prvi put vidjela Baja. — „Ah ko je ono?" — prošaputa ona svojoj drugarici. — „Ne znam, rekla bih da je nekakav Turčin."

Dokle su se oni tako razgovarali dotle je delibaša svome gospodaru ranu driješio.

„Ništa mal obrcnulo.

„Ta da što no ništa, dok ja dogjem kući, načiniće meni moj brato mehlem, pa će ako Bog da za tri dana to zarasti."

A Jelici ko da nešto prošapta u srcu: „Ah, što ga nijesam prije vidjela!"

Megju tijem Hasan paša, tražeći čime će ranu zaviti, ugleda na drugu stranu rijeke djevojke i platno.

„Dajte mi djevojke, dobre sreće bile, komadić platna da ranu zavijem," doviknu paša.

Jelici se sama ruka diže te otkide jedan komad platna, pa zagrnu suknjicu i preskakuta s kamena na kamen preo rijeke, koja izmegju kamenja miljaše, te mu dodade platno. Kad Hasan paša opazi pred sobom taj stas, zanese mu i pamet i srce, pa zaboravi i na ranu i na sve...

A Jelicu iz bunila, trže riječ delibašina „Pašo!", pa kao da je munja ošinu, vrati se natrag svojoj drugarici. Djevojke pokupiše brže platno i odoše kući.

Hasan paša je znao da su tu dvori kneza Milutina, a po tome je znao da je to baš njegova kćerka, čuvena Jelica. Pošto mu se društvo svo okupi, krenu uprav kući kneževoj.

Kad je knez lovce opazio, ne imade kud ni kamo, no ih lijepo dočeka i ugosti.

Po večeri, pošto otpočeše razgovor, reći će paša knezu:

„Kamo se ti kneže? Svi mi gatački knezovi dolaziše, a tebe nema."

Knez se je stao izgovarati nekaštinom, poslom i starosti, ali ga paša predsrete: „Dobro kneže, kad ti ne ćeš meni, evo dogjoh ja tebi, pa baš dogjoh ti kao prijatelj u prijatelja. Ti lijepo znaš, da su se porodice Popovića i Žarkovića vazda lijepo pazile i prijateljevale, pa evo dogjoh i ja da staro prijateljstvo ponovimo. Dogjoh da mi daš tvoju kćerku Jelicu!"

Knez vas zadrhta pa kada se malo pribra reći će mu. — „E pašo, pašo, ti lijepo znaš kakav jaz stoji megju nama; a da i nije, dockan si došao; djevojka je isprošena."

„Za koga?"

„Za Baja Blečića iz Pive, a znaš ga, pašo, kakav je. Da ga iznevjerimo, ne bi bilo lako ni meni u Srgjevićima, ni tebi u Kazancima."

Paši ne bijaše milo kad ču ime Bajovo, ama srce zapovijeda pameti, pa će.

„Kakav Bajo! Ko bi se još onih trica bojao, a što spominješ jaz megju nama, kakav mi je to jaz! Zar ja nijesam ko i drugi Popovići, zar ja ne zaštićujem narod od tugjina, bolje no svi vi knezovi?"

„Sve je to tako, pašo, ama je obraz, obraz. Kako bih ja Baju riječ pogazio, Baju slagao! A sve da mu je i nijesam i obećao, nedam ja tebi moje jedinice!" Ovo je izgovorio, tako plaho i ljutito, da se je moglo vidjeti da je na sve pripreman.

Paša nije htio dugo duljiti. U njemu planu i gord čovjek i postigjeni prosac; on namignu na delibašu. a ovaj skoči na kneza te ga uz pripomoć još dvojice drugova sveza. A paša bahnu da potraži djevojku.

— — — — — — — — — — — — — — — —

„Čuj me — šaptao joj čas poslije strastveno — ne budi taka, ja nijesam došao nikomu zulum činiti, nego me je srce dovelo k tebi, te te od oca zaprosih, ali me on sa takim riječima odbi, da sam ga morao svezati. Da nijesam na tebe pomislio, već bi mu se glava na kocu vijala. Do tebe sad stoji da oca spaseš. Ako mi tvoje srce pokloniš, ocu ti ne će biti ništa, a ti ćeš biti moja vjerna ljuba, a ako mi to odrečeš, ocu ću ti suditi, a ti ćeš mi i opet biti robinja."

Ove riječi su Jelicu razoružale, pa pade u nesvjesticu, pošto jedva izgovori:

„Sve sve, samo mi oca ne ubijaj!"

Hasan paša je onako obnesviještenu pridiže, pa pred kulu iznese i na konja priteže, a na drugog natovariše kneza, pa obodoše put Kazanaca.

*

Hasan paša, dok je došao do u Kazance, pokajao se je, što nije pamet, no srce poslušao. Naroda se je bojao da se protiv njega ne pobuni, pribojavao se je i Baja, da će mu se kad tad osvetiti, a što je najglavnije, nije se nadao da će moći Jeličino srce zadobiti. S toga sad naumi drukčije.

Čim je došao u Kazance, pustio je kneza i postupao s njime što je ljepše mogo. Jedino mu je bilo zabranjeno iz Kazanaca otići i sa Jelicom se sastajati.

Jelicu je namjestio u najljepšu sobu svojih saraja, a obukao je u najljepše odijelo. Često puta joj je odlazio. ali kad bi se god vraćao, vraćao bi se bez nade. Mislio je svakako, pa se smisli i ode još jednom Jelici, a kada je k njoj došao, našao je u jednome budžaku svoje tamnice, i ako to bijaše najljepša soba pašinih saraja.

„Dušo srca moga, eto vidiš da bez tebe ne mogu živjeti, vidiš da te neizmjerno ljubim, pa mi i opet ne ćeš da ljubav ljubavlju vratiš?" — Jelica je šutila kao kamena stijena. — „Znam ja što nas dvoje dijeli?! Al šta nije bolje, što ja ovdje sjedim nego li kakav Osmanlija? Šta bi ja kao knez mogao učiniti. Ništa, a ovako kao paša mogu mome narodu dosta pomoći. Eto, dušo moja, tako ti je. A ja tebi ne branim; živi ti kao i dosada. Moli se Bogu i ne odbijaj ovo žalosno srce, koje te više voli nego sve na svijetu."

— Jelica je i opet ćutila.

„Ti šutiš, ti voliš Baja, voliš onoga kod koga bi drva na upleću nosila, no mene kod koga bi sve što ti srce zaželi imala i kao najprva gospogja živjela. Pomisli samo na staroga oca svoga, kakva bi njega nesreća stigla, kada mi ti ne bi srce poklonila. Spasi mene, spasi oca svoga."

A u Jelici nešto zadrhta; ona uzdahnu pa pruži ruku paši. „Evo ti ruke, pašo, sa kojom ti i srce poklanjam, samo da mi u oca *i* vjeru ne krećeš."

„Božija ti čista vjera; u oca ti i vjeru kretati ne ću", odgovori joj veselo paša pa primi pruženu ruku, koja je u njegovoj drhtala. — „Da ocu bol i jad ublažimo, i da ne bi u mome dvoru kao oteta robinja sjedila, i da se ne bi o tome u narodu ružno govorilo, poručićemo po Baja da dogje, pa onda biraj mene ili njega. Izabereš li mene, spasla si i mene i sebe i oca, izabereš li Baja, onda, onda smo sve troje poginuli."

„Tebe ću izabrati, pašo, jer i moje mlagjahno srce više bi za tebe kucalo, da nisi..."

„Više mi netreba, a ja mislim da sad i to ne smeta", pa je vatreno poljubi, i zadovoljan vrati se u svoje odaje.

*

Hasan paša pošto je Jelicu k sebi privolio, poruči je odmah po Baja, da mu dogje na Kazance.

Bajo je čuo šta se je u Srgjivićima dogodilo, ali se nije nadao ovakoj poruci od paše. Smišljao je svakako, kako bi se paši osvetio i Jelicu za se uščuvao, ali se nije nikako mogao domisliti, kako bi je iz tvrdih saraja pašinih kutarisao.

Kad je knjigu primio, nije se dugo razmišljavao, no se ogjede, pripasa oružje a dohvati džeferdar, pa se zagica niz gradine.

Kada je na Kazance došao, paša ga je dočekao da nije mogao ljepše, ali on nikakvih pašinih gjakonija nije htio. „Ja nijesam ovdje došao da jedem i pijem, no gdje je djevojka, pak neka bira koga hoće."

Paša naredi te dovedoše i djevojku i kneza Milutina.

Jelica je sva drhtala, nije znala na koju će se privoljeti stranu, ali pomisao da će oca spasti, prigna je te pristupi i primi pašino obilježje.

Knez Milutin, kad je to vidio, zausti nešto da reče, ali mu prije prepuče srce u njedrima, pa se uzvali na jastuk i izdahnu a da bi i jauknuo.

Ni Bajo ni paša a ni Jelica to ne vigjoše, jere su ih sve troje druge misli zabavljale.

Bajo sad samo mrko progovori: „Povrati mi prsten — — —"!

Jelica izvadi prsten i jabuku da vrati Baju, ali Bajo na to i ne gleda, no je dokopa za ruku. I časom sijevnu handžar, a djevojčina ruka ostade u mladićevoj. Blijed onda progovori suho paši:

„Eto, pašo, meni ruka, a tebi djevojka!"

Paša se bijaše od čuda skamenio. Istom kad dogje malko k sebi, povika sluge. Bajo je u to već bježao poljem, a za njim grabio pašin Mehmed u potjeru.

Kad dogje do onog kamena, sjednu mladić, da dočeka. Ovaj ljut čeka, onaj ga ljut vija. A kad se sluga primače, pa ga stade gagjati, primače Bajo i opali džeferdarom, a Mehmed pade.

I eto tako je onaj kamen narod nazvao: Bajov kamen.

* * *

Kad spaziš nujno lice i mračno čelo moje
I čuješ jauk, vapaj u mome teškom jadu,
Kad očajna me zgledaš, gdje gubim svaku nadu...
Da l' onda tuži mlado i čedno srce tvoje?

Il kada vidiš, oko da kvasi suza vrela
I tvrdi lanac brige, gdje steže bolne grudi,
Kad gledaš sudbu moju i udes kleti, hudi...
Da l' tad bi i ti, lane, samnom plakat htjela?

Ti ne smiješ da ćutiš! Pakosno svijet sudi.
Ti sirotana ne sm'ješ ni žalit kako b'jedna.
Orosit ne sm'je lica baš suzica nijedna;
I podleć valja sv'jetu i opakoj mu ćudi.

Ti stisni srce žarko i zlobi ti se nedaj;
U njedrima pritaji sve svete uzdisaje,
I nedaj da saznadu za bolne srca vaje:
Ti srcem tuguj, licem u svijet vedro gledaj!

A kad u tamnoj noći ti ostaneš mi sama,
I kad se crni veo na crnu zemlju spusti,
Uzdahni samnom tiho i bistru suzu pusti —
Ne boj se tada nikog; tek šute grob i tama.

A ja ću teret ovi podnosit lako moći;
Tà draga će me žalit tihane svake noći!

Ljubo M. Oborina.

Naša pisma.

Budimpešta, koncem augusta.

(S milenijske izložbe X.). Velika, tek s estetskog vida manje uspjela *zgrada za svečanosti,* ne služi jedino priregjivanju koncerata, umjetničkih sijela i proslava uopće, već je u nju smještena stalna izložba *glumačkih umjetnosti i glazbarstva,* ako se uopće može govoriti o glumačkoj umjetnosti bez — predstava. Pravo zapravo morala bi ovaka izložba da bude u tome, te bi u njoj pitomci glumačkih i glazbenih zavoda — na izložbenoj pozornici — javno iznosili i zasvjedočavali svoju vještinu i napredak, što ga u zavodima polučiše. Nu pošto su to spriječavale razne prilike, to se ova izložba ograničila jedino na grafično prikazivanje glumačke umjetnosti kakva je danas i to glede broja pitomaca, tečaja nastave, statističkih odnosa, imućstvenih prilika, dramatske književnosti, a u spomen umjetničkih uspjeha minulijeh godina izložene su tu fotografije svih umjetnica i umjetnika, koji izigjoše iz zavoda, zastupljenih u izložbi:

Izložba pak *glazbarstva* ograničena je lih na ekspoziciju grafičnih podataka, mnogobrojnih nota i najrazličitijih glazbala napravljenih kod kuće, od grandioznih orgulja do sitne tanburice.

Glazba se goji u Ugarskoj doduše još od najstarijih vremena, kako to dokazuje mala zbirka u povjesnoj izložbi, ali ni dan danas još se nije dovinula do onog znamenitog stepena glazbene kulture, da bi bila kadra mjeriti se iole sa nalik kulturom naprednih naroda. U svako doba bila je glazba u Ugarskoj pod utjecajem stranih struja i samo gdje gdje pojavljuju se gojitelji čisto magjarske pjesme, kano *Tinódi* i *Balassa* u 16. vijeku, a zatim *cigani,* ti širitelji specifične pučke glazbe.

U 18. stoljeću virtuozi kano Czinka, Barna, Svastits, Bihari i dr. polažu temelj domaćoj glazbenoj literaturi.

Veći polet pokazuje se tek početkom našega vijeka, kada su uzastopce osnovana razna pjevačka i glazbena društva. U modu dolaze koncerti, glazbene škole dižu se, i tijem počinje da se širi i viša muzikalna naobrazba. Novi se duh pojavio s *operom,* posve nepoznatom umjetninom, u Ugarskoj još prije sto godina pa je i na tom polju razmjerno mnogo učinjeno, jer je od onda izneseno kakovijeh pedeset originalnih opera.

Za širenje domaće glazbe i pjesme uregjeno je poglavito u glavnom gradu sijaset korporacija, od kojih neke, kano „Philharmoničko društvo", vrše kulturnu misiju.

Teoretični pravac magjarske glazbene literature zastupaju pojedini glazbeni strukovni listovi, koji megjutim samo kukavno životare.

Glazbeno-povjesne, glazbeno-estetičke i glazbeno-filosofske literature uopće nema.

Kako se sa glazbenom produkcijom obično razvija i fabrikacija glazbala, nije čudo, što ni potonja nije znatno napredovala. Uz to još dolazi, da su strani proizvodi mnogo jeftiniji od domaćih, pa tako domaći obrt ne nalazi potpore u općinstvu. Jedino narodna glazbala, naročito *cimbal,* jedan od najstarijih sveopće omiljenih inštrumenata, imadu znatnu progju. Ali i potonje glazbalo imalo je moćna suparnika u glasoviru, ma da se je glasovir razvio od cimbala. Dočim je cimbal vegetirao kroz stoljeća zaboravljen i zapušten, dotle se je glasovir razvijao do najvišeg stepena tehničke savršenosti. Danas je i cimbal znatno unapregjen i može da se unese ne samo u specifičnu magjarsku pučku glazbu, već i u salonske orhestre. Danas se magjarska glazba ne može ni pomisliti bez cimbala. A otkad mu je ovjenčani komponista Franjo Erkel u svojoj operi „Bánkban" namijenio zgodno mjesto, od onda mu se sve više širi glas i izvan granica domovine.

Obilna izložba raznih glazbala posvjedočuje vještinu i zdrav ukus domaćih obrtnika — po broju ih 65 —, koji su za sigurno zavrijedili veću pažnju svojih zemljaka, jer bilanca minule godine konštatuje dosta žalosni fakat: izvoz za kakovih tri sto hiljada a uvoz za pôdrug milijun for.!

Što se pak *glumačke umjetnosti* tiče, to brojevi i slike i slova rječito govore o nenadanom napretku kazališnih prilika u Ugarskoj u razmjerno vrlo krasno vrijeme. Što je bila magjarska glumačka umjetnost još prije po vijeka, a što je danas? Koliko se je morala onda da bori za kukavni svoj opstanak, dočim je danas upravo životna potreba najširijih slojeva pučanstva.

Glumac bijaše prezrena parija društva, a dok je uza sav prezir — žarom plemenita idejalizma u duši — mogao stupiti na daske, morao se je proverati kroz labirint poništenih posala. Tko je naime htio postati glumcem, taj je svoje zvanje morao početi paljenjem svjetiljaka, metenjem pozornice i raznašanjem kazališnih oglasa. Tako minuše godine pune oskudice, nužde i borbe, a mnogi je talenat podlegao, jer je bio preslab, da odoli poteškoćama u vršenju svojega „zvanja". A sve da ih je i savladao, gdje bijaše priznanje, za kojim je težio, gdje li slava, o kojoj je snivao?

Previšnjom potporom Njeg. Veličanstva cara i kralja otvorena je prije trideset godina prva glumačka škola, a njoj su tečajem vremena slijedile druge. Danas će mladić ili djevojka, kani li se prikazati kazalištu, naći dobro organizovane zavode. Ono dakle, što si je čovjek prije po stoljeća mogao u rijetko kad slobodnim časovima teška rada prisluškivanjem, regbi samo u atomima, prisvojiti, pruža mu se danas sistematičnom obukom, pa da za malo godina izigje gotov glumac.

Koliko je godina proteklo prije, dok se je tko podufao u većoj ulozi stupiti pred općinstvo? Dok ju je kako tako naučio, morao je žrtvovati najljepše doba svojeg zanosa i zlatne godine svoje mladosti.

Danas pak imadu pitomci umjetnike narodnog kazališta pred sobom; pohagjajući prvu magjarsku pozornicu i operu, slušaju i gledaju savršene uzore, a često puta daje im se prilika, da i sami izlaze na daske, bud kao statiste, bud u malim ulogama, da se još prije reda priviknu pozornici i općinstvu. Više puta u godini iznesu tako svoju vještinu u pozorištu u tvrgjavi, a kad i kad su im godišnji ispiti na daskama narodnog kazališta i opere. Dobrohotna kritika domaće štampe hvali ih i bodri, — ukratko: sve se radi, da glumac, dovršiv svoje nauke, ne izigje nepripravan pred svijet.

I zaista, svi pitomci, kad dovrše svoje nauke, a često puta i takovi, koji stresu sa sebe školski prah prije reda, zauzimlju na pozornicama provincije odlična mjesta, a do sada još nije iz raznih zavoda izašao nijedan pitomac, koji nije odmah, bud u glavnom gradu, bud u provinciji, našao zasluže.

Danas imade Budimpešta četiri velika i tri manja glumišta, a u provinciji nema većeg grada bez prilično dobrog pozorišnog društva. Iz zem. glumačke akademije izišlo je dosada 1116 apsolviranih pitomaca, a danas imade u njoj i u ostalim kazališnim školama do 250 pitomaca sa ukupno 22 profesora.

Mavro Špicer.

*

Zagreb, augusta 1896.

Najviše se raspravlja po novinama o umjetničkom odsjeku hrvatskoga paviljona na peštanskoj milenijskoj izložbi. Naši umjetnici regbi, da su zadivili vanjske posjetnike, te svakog tjedna čuju se novi pohvalni glasovi ovoga ili onoga izvještača. Najviše pohvala stekli su bez dvojbe Medović, Bukovac, Mašić i Frangeš.

Bukovac gradi sada svoj *atelier,* koji će odgovarati posve njegovoj umjetničkoj svrsi; dočim ostali umjetnici rade u zgradi, sagragjenoj za to od zemaljske vlade. Uvijek me je zanimala umjetnost a osobito danas u ovo burno doba, te se ne mogu oteti želji, da Vam što o tom predmetu napišem. Ako i ne mogu kazati, što je jednom rekô neki francuski slikar, da bi on rado sve naslikao, pa i same façade gradskih palača, ipak bih i ja rado gledao sve javne dvorane naslikane. Umjetnost mnogo više utječe na duh, nego i sama priroda. Ono što je naslikano imade jaču moć, nego li ono što je živo, realno. Sama djeca rado prevrću naslikane knjige, ali se ne zaustavljaju uz najljepše prizore u prirodi. To će biti razlog, s kojeg u nas uspijevaju najbolje ilustrovani časopisi.

Svakako je to u nas vrlo utješljiv pojav. Općinstvo se živo zanima za umjetnost, a to je znak da osjeća umjetnost, to je znak da imade smisla za idealnu ljepotu, to je znak da ga materija nije još sa svim zaokupila i savladala. Pa kad svijet toliko govori o našim umjetnicima, lijepo je da i čitatelji *„Nade"* o njima štogod potanje čuju.

Počnimo s Medovićem, koji je ovih dana otputovao u Križevac da u onoj crkvi naslika na *plafondu* četiri evangjelista.

Medović i Bukovac prestavljaju u nas dvije škole, prvi njemačku (monakovsku), drugi francusku. Nekima se svigja prva, nekima druga; najzad je to pitanje ukusa. Nu ja mislim da ni Medović ne slijedi sasvim monakovsku školu, koja je očita samo u „Bakanalima", gdje je očevidno istaknuta osobina kolorita; onaj njemački *„grau"* vidi se odmah, ali u po-

tonje vrijeme on se je emancipirao od te svoje škole. *Bakanali* su proputovali veliki dio Evrope i stekli Medoviću, osim časništva u pariskoj akademiji znanosti i umjetnosti, velikih priznanja sa strane štampe, a dotičnom zakupniku ne malo novaca. Nijesam vidio umjetnika, koji bi više izbjegavao *reklamu* što Medović, regbi dapače da je i mizantrop. Vidiš ga samo sa drugovima u večer u kafani, a po vas dan radi neumorno tek za ljubav umjetnosti, kojoj sa je sasvim posvetio. Malo govori i rijetko se smije. Suh u licu, čini se melankoličan, sjetan, ali vidiš da uvijek misli i snuje nešto. Bukovac je živahnije naravi, razgovorniji, kao da je sobom donio ćud Parizlije, a Medović meditativnog Nijemca.

Medovićev značaj tankoćutan i meditativan podobuje potpuno njegovom talentu. Otale njegova spremnost u stvaranju uvijek novih tipova, novih zamisli. Kad ga vidiš, reko bi da je spor, a on je ustrajan i brz u izvagjanju, više nego iko. Dok te Bukovac zamami svojom živom „tavolozzom", sjajem svoje koloriture, Medović te gane na razmišljanje. I prosti *portrait* Bukovčev odaje ćud auktora, dočim Medović izbjegava *portraite*, jer u njima ne može izraziti ideju, plod svojih meditacija. Bukovac se drži zamišljenog estetičkog idejala, imade pred fantazijom model, kojeg se hvata, dočim Medović žrtvuje model karakterizovanju. No ostavimo paralelu, jer je opasna i nije je lako dotjerati, osobito neumjetniku.

Dalmacija dala nam je u prošlosti nekoliko slikara svjetskoga glasa: kao Klovića, Medulića, Kružića i t. d., ali ja sam uvjeren da Medulić i Bukovac natkriljuju te stare umjetnike u toliko, u koliko današnja umjetnost stoji nad starom. Firentinska je škola, a na čelu joj slavni *Michelangelo Buonarotti*, mati „manijerizma" u umjetnosti, dočim se nova škola povratila na naivnost. Već mletačka slikarska škola stala se je otimati tom manijerizmu, uvedenu od Firentinaca, nu najveća slava u toj emancipaciji ide bez dvojbe Španjolca *Velasqueza*.

Ako se ograničim na Medovića, mogu ustvrditi da on ne podražava primjeru starih velikih slikara, koji su imali samo jednu vrst tipova, bud u fizičnoj ljepoti, bud u izrazu strasti i ćudi. U starih umjetnika opaža se gotovo uvijek neko osobito sujevjerje u udovima, neka opredijeljena forma glave, grudiju, brkova, nada sve jedna boja i jedna potka na koži. Istina je da su njihove figure sve različite jedna od druge, ali ta je razlika nalik razlici u sinova istih roditelja, koji se poznaju lako, tako da neumjetnik razabira odmah na prvi pogled Rafaellovu sliku. Držali se modela, koji se je njihovim očima predstavljao kao ideal čovjeka, preko kojega nije bilo moguće dalje. Meni se čini da ta jednostranost škodi velikom talentu, da ga ograničuje u pogledu same prirode, a toga u Medovića nije moguće opaziti. On nema omiljelih figura ni tipova, omiljelih poza, on nema onih općenitih oblika, po kojima ga možeš raspoznati odmah, ako si samo proučio dvije njegove slike. Koja ogromna razlika izmegju njegovih *„Bakanalâ"* i *„Četiri mučenika"!*

Za svaku novu radnju on valja da stvara nove tipove, nove poze, novu, da tako rečem, *tavolozzu*, kao da je to prvo njegovo djelo. On je radio prve slike u zatvorenom, a zadnje u *plein-airu*. S toga se opaža u prosugjivanju njegovih slika i razrožnost u sudu: nekima godi prva, drugima posljednja vrst; ali svi su složni u tome, da se ne dade pripoznati po slici da je tu jedan umjetnik. Medović je već dosada izradio mnogo toga, što ga odaje vrsnim slikarom najuspješnije *sujete*.

U njegovu *atelieru* nacrt: „Mark-Antonio nakon Cezarove smrti" iste je vrsti kao i „Četiri mučenika", izragjen je u *plein-airu*. Osim toga imade za križevačku crkvu nekoliko nacrta za „na lijepu": žrtvu Abramovu, žrtvu Nojevu i smrt Abelovu. Ja sam se divio tim nacrtima. U tim slikama je Medović dokazao, da on ne voli vedra sjajna obzorja, njemu je milije nebo naoblačeno, nešto pred večer u suton, ili prije ishoda sunca. Žrtva Abramova je osvijetljena jutarnjim svjetlom, dočim su druge dvije slike upućene u večer. Utisak je gotovo jednak za obično oko, ali umjetnik vidi daleko. Rumenilo oblaka, priroda srvana, svjetlost na umoru, dokazuju jasno da je večer, dočim poznaš da je jutro po srebrnom sjaju oblaka, što no se blistaju nad vodom, i po prirodi, koja se očevidno budi iza sna, krjepka i čila. U „Abelovoj smrti" osim potpune harmonije u pojedinim dijelovima, osim preciznosti u crtanju i vjernosti u koloritu, umjetnik odaje veliku bolnu energiju dramatičnu. Abel leži mrtav na zemlji, a brat koji ga nemilice smaknu, uzalud traži da izbjegne — ne božjoj kazni, nego progonu vlastite savjesti. Bježi od pećine do pećine, od hridi do hridi, od gaja do gaja, ali zaludu, crv ga savjesti mori neprestano. Kao da mu se neda od svoje žrtve, koju bi rada uskrisiti na život. Primiče se noć, ali ta mu ne donosi mirna počinka, nego jedino novih muka. Cijela se priroda digla proti zločincu. Bio bi sretan, kad bi se zemlja rastvorila i progutala bezdušnika.

Energičnu moć svoje *tavolozze* Medović je pokazao najbolje u svojim „Pompejankama", poznatim čitateljima *„Nade"*. Tu se divno spajaju svjetlost i sjena. Cijela *skala* raznih boja, od odsjeva sunčanih zraka u vodi, do blistanja zemlje u daljini, sve se spaja harmonično i ugodno. Tu je pokazao umjetnik svoj veliki ukus.

Medović sada radi za *ikonostas* križevačke crkve. U istočnim crkvama obično gledamo bizantinske slike, za koje su govorili sveti oci da moraju pripovijedati moral. Medović je megjutim u svojoj radnji htio dvoje postignuti: udovoljiti čuvstvu umjetnosti i oku nevješta gledaoca, s toga je apostole naslikao na pozlaćenom *fondu*, ali oni sami dotjerani su po pravilima današnje umjetnosti. Istina, nemaju na sebi ništa gola, ali pod haljom možeš raspoznati oblik tijela, tek na licu, na pozi odsijeva njihov osebujni karakter, prama onome, što o njima znamo iz „Novog Zavjeta". Središte cijelog ikonostasa sačinjava *Dolazak duha svetoga,* ili, kako kažu u Dubrovniku: *rusalje*, s toga je umjetnik i rasijao razne ruže po tlima i oko Bogorodičina trona, koji ti se čini ragjen u Bizanciju. Te ruže nadomještavaju bizantinske simbole.

Medoviću je jošte izvesti veliku radnju: „Grgur ninski pred splitskim saborom". Oblik slike podaje mu poteškoća za koncepciju i raspored, ali sam uvjeren, da će to biti jedna od ljepših njegovih radnja.

On će još izraditi koju znamenitu epizodu iz slavenske povjesti za izložbu u Parizu.

O njemu za sada dosta. Prigodom ću se osvrnuti i na ostale naše domaće umjetnike, koji su bez sumnje na diku i ponos našem glavnom gradu i cijelom hrvatskom narodu.

F. Ch. Šegvić.

Uz naše slike.

* *Vaclav Vlček iz Čenova.* Slika *Jana Matejka.* Upravo smo u prilici, da uz svečanost, koju su ovijeh dana braća Česi slavili u spomen kralja-junačine Jurja Poděbradskoga, iznesemo pred naše čitatelje lik hrabrenog mu kapetana i vojenog spisatelja Vaclava Vlčeka iz Čenova, kako ga je prikazao slavni poljski slikar Jan Matejko.

Vaclav Vlček iz Čenova rodio se je u drugoj četvrtini XV. vijeka i saučestvovao je već kao mladić u mnogim krvavim ratovima. Godine 1468. pak do 1470. borio se je megju najprvim vojvodama kralja Jurja Poděbradskoga u ratu protiv Ugarske, te je — kako kronika kazuje — svojim razborom i taktikom često na čudnovat upravo način pobjegjivo vojsku jaču od svoje. Godine 1470. bude Vlček Čenovski pročelnikom krajeva Žatec i Rakovnik, gdje mu je i kolijevka stajala, a uz to dobi u nagradu grad Helfenburk sa svim dobrima, što su se pod ovaj grad računala. Godine 1480. pošao je sa 3000 konjanika u pomoć caru Fridriku III. u ratu protiv Ugarske. Čulo se je o njemu još godine 1510. i misli se, da je u toj godini i umro. Prijatelj mu i drugar, kroničar Bohuslav Hasistejnski opisuje ga ko perjanicu vojskovogja onoga doba.

Vlček iz Čenova zaprema i u českoj literaturi poštovano mjesto. Naročito mu je — naravno za ono doba — važan spis o ratnoj metodi pod naslovom: *„Naučeni, kterak se majú šikovati jízdní, pěší i vozy"*. (Nauka kako da se vrstaju konjanici, pješaci i ratni podvoz.) Ovaj spis upravio je vojvoda od Čenova kralju Ladislavu, nuz još druge listove iz kojih odiše jezgroviti ratnički duh, oštar pogled i neobično iskustvo rogjena vojnika.

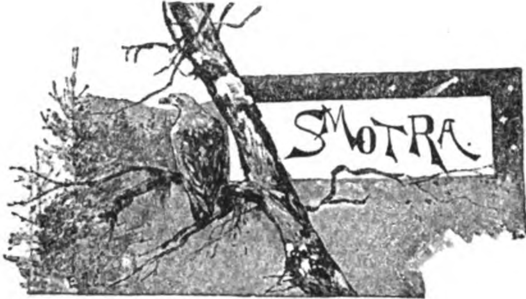
Topić.

* *Bosanski solar u otomansko doba.* Slikao *W. Leo Arndt.* Ništa to drugo nije do veoma plastičan izražaj one neizbježive ukočenosti, koja mora da se prirodno pojavi u domaćem gospodarstvu nekoga svijeta, ako taj svijet ne korača duhom vremena. Industrija nije samo stvorila parni stroj, nego i juri na parnome kretu, brzinom munje i nedogled; a prva joj je klica da na suhoj vene i uvene, ako se njezini radnici drže one naše stare i patrijarhalne: Pleti kotac ko i otac! Zaludu je rodna domaća gruda majčice zemlje nugjala rudu u vidu kamena i vode, kad historijski dogogjaji zatvoriše duhu vremena prelaz i — kržljalo se pak kržljalo, a blago i bogastvo zemlje rgjalo i curilo po netragu, ili se — jer plod ljudskoga znoja ne gine nikada — dobivalo na sto procenata naporna rada onoliko, koliko je moderni radnik radio s deset postotaka. Tada su se eto hvatale u našem marljivom svijetu slike, košto je ova, te ju pod gornjim imenom donosimo. Nu nadošlo je novo, svježe, pomlagjeno doba, stare halatke zamijenilo sjajno, tvrdo čelik-orugje, zapiskutala para kroz žilave cijevi i sve se prepo-

S milenijske izložbe: Paviljon nastave.

rodilo. Iz visokijeh dimnjaka bije gust dim, u žustrijem tvornicama miješa se uz zvrku transmisija šaljiva narodna popjevka. Nastoji se o tome da radnik ne prosipava u ludo zlatno vrijeme, da ne troši svoju radnu silu više nego što se mora i da slab čovjek bude kralj, a pokorno mu roblje niko drugi već svesilni strojevi. I za to se danas po Bosni i Hercegovini vigjaju druge slike, slikane na velikim širokim poljima domaće grude modernom smjelošću, a svak ih s poštovanjem posmatra. To su naše prometne neumorne tvornice, one čudnovate peći, u kojima se kaplje ljudskoga znoja pretvaraju u zlato.

* *Poljska privreda Bosne i Hercegovine na milenijskoj izložbi*. Dne 19. augusta otvorena je u okviru milenijske izložbe povremena izložba *voća, povrća i cvijeća,* pak nam je milo što možemo obavijestiti čestite naše čitatelje, da je i ovim pripadom Bosna i Hercegovina uzbudila sveopću pažnju i živo zainteresovanje.

Istina, da se ova izložba uopće, gdje su pojedini magjarski gospodari, nekoji na glasu vrtlari i gospodarstveni zavodi izložili proizvode poljskog gospodarstva. ne može ni po obilju ni po kakvoći nazvati, Bog znadi, kako uspjelom, tek to nije ni čudo, ako se uvaži da je nevrijeme ovo posljednjih dana uništilo mnogu ljetinu. Ipak sve ono, što se je iznijelo na izložbenu javu, zasvjedočuje zdrav ukus, a što je najzad najglavnije — znatan napredak u domaćem gospodarstvu. U sredini velikog paviljona ističe se vidno golemo cvijeće sa gospoštije *nadvojvode Josipa* u *Alcsuthu,* poregjano pravo umjetničkim ukusom oko poprsja našega cara i kralja.

S veseljem istavljamo, da najveći prostor megju izlagačima zapremaju naši krajevi. Sve to udesila je vješta ruka; jedino je teško reći koja li grana poljske privrede tu prednjači. Zbirka ljetnog povrća domaćih baštovana, poljske privredne stanice na Ilidži, centralne kaznione u Zenici, voćarske stanice u Travniku, pak izlošci voćarskih i vinarskih stanica u Derventi i Mostaru ponose se tu s najljepšim i najukusnijim plodinama svoga truda, da ih se mnogobrojni posjetnici ne mogu nagledati do sita. Po gotovo da se diviš onim gorostasnim tikvama, silnim krastavcima, prekrasnim patlidžanima (jabučicama), vanredno zamamljivim dinjama, karpuzu, luku i zelju. Dražestan je to red — doduše čisto prozajičkih predmeta, ama neka Bog blagoslovi i nadalje! Trideset i sedam vrsta raznolika grožgja uzbugjuje naprosto ne samo apetit, nego i malu zavist susjednih izlagača s preobilja naše vinorodne Hercegovine, pak se na osnovu svega, što se tamo javnoj izložbi predalo, općenito sudi, da su Bosna i Hercegovina onakove zemlje nad kojima bdije oko božje i kojima upravlja zdrava desnica. Bosna i Hercegovina odniješe i na ovoj povremenoj izložbi prve nagrade.

M. Šp.

* *Spomenik pjesniku Gjuri Jakšiću*. Dne 1. augusta otkriven je u Biogradu na Kalimegdanu spomenik velikomu ovomu pjesniku, čija je muza, prekaljena na teškoj borbi života, uvijek krjepkom desnicom visoko dizala barjak najsvetijih idejala. U svojoj kolijevci posvećen cjelovom vile, primio je za cijeli vijek pečat gorda bojovnika za sve ono, što je istinito dobro i lijepo; oživješe u njem po riječima velikog Goethe-a dvije duše, koje se trgahu na pogonu krute zbilje i vedrih, nedostižnih ciljeva, i bi tako paćenik svog bogodanog poziva. Učitelj po svojem srcu i duhu, a nikada plaćenik nekog nadničarskog čina, čelik-čovjek jer pravi pjesnik, junak i na strašnome mjestu jurio je kroz gomile srećnika, pak i ako mu je teška zbilja života u svjema svojim pojavama istisnula na gromku liru strašnu riječ:

„Koga da ljubim i šta da volim?!“

umio je i opet da štuje svoj momenat što postoji, što je tu žarka oka na dočeku munja i gromova, pak kliče:

„Ja sam st'jena
— — — — — — — —
Usamljena
Na sredini morske pjene.
C'jepam munje i gromove;
A talase rikajuće
Sa rapavim kamom grudi
U kapljice sitne mrvim.
U noćima smrti strašne
Na rame mi ptice sl'jeću
I zloslutnim grakću glasom:
Pakost, zlobu i nesreću —
Što zlokobnih
Dvaest osam stojim ljeta,
Prezirući, smijući se
Pakostima bezbožnika,
Hladna, n'jema,
Za pakosti i za zlosti
Nepomična, neosjetna!
U kojojzi otrov-srce,
Umorena ljuta zmija,
Na uzglavlju — vječnom mraku —
Na kamenu od uvreda,
Razmrskana ćuti, spava...
...Ja sam st'jena, al — krvava!“

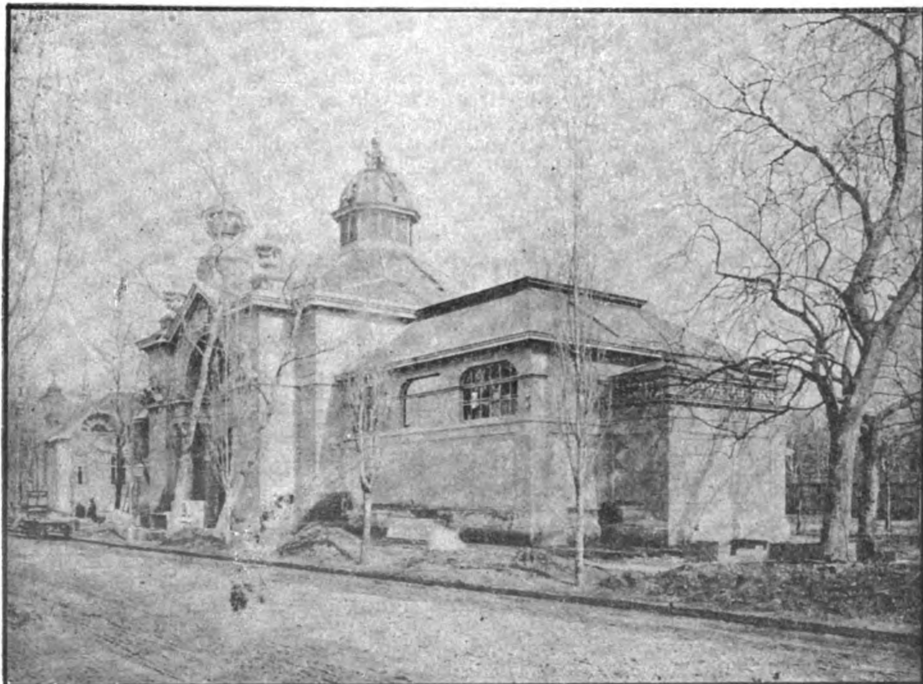
Ova intimna provala, koja je toliko daleko rastavila od rezignacije, koliko Gjuro Jakšić od koje plači-djeve u muškim haljinama i koja je gotovo čudnovata u našoj pasivnoj južno-slovjenskoj rasi, obilježuje doista najrječitije jednog velikana, koji je stajao na boj spremnih šaka pred svetištem ne samo jednog plemena, jednog naroda, već čovječanskih prava, ko čuvar i osvetnik. I zato Gjuro Jakšić nije samo jedan izmegju *najvećih* pjesnika našega jezika, već je onaj izmegju rijetkih ljudi uopće, koji su malne — ni uzmi ni podaj — gotova gragja za onake potresne karaktere, oko kojih se može da ustoži tragedija.

O proslavi skupilo se na Kalimegdanu mnogobrojno gragjanstvo, a samu svečanost rukovodilo je biogradsko tipografsko pjevačko društvo „Jakšić.“ Spomenik je od ruke čuvenog kipara *Pere Ubavkića*.

Slava velikomu pjesniku!

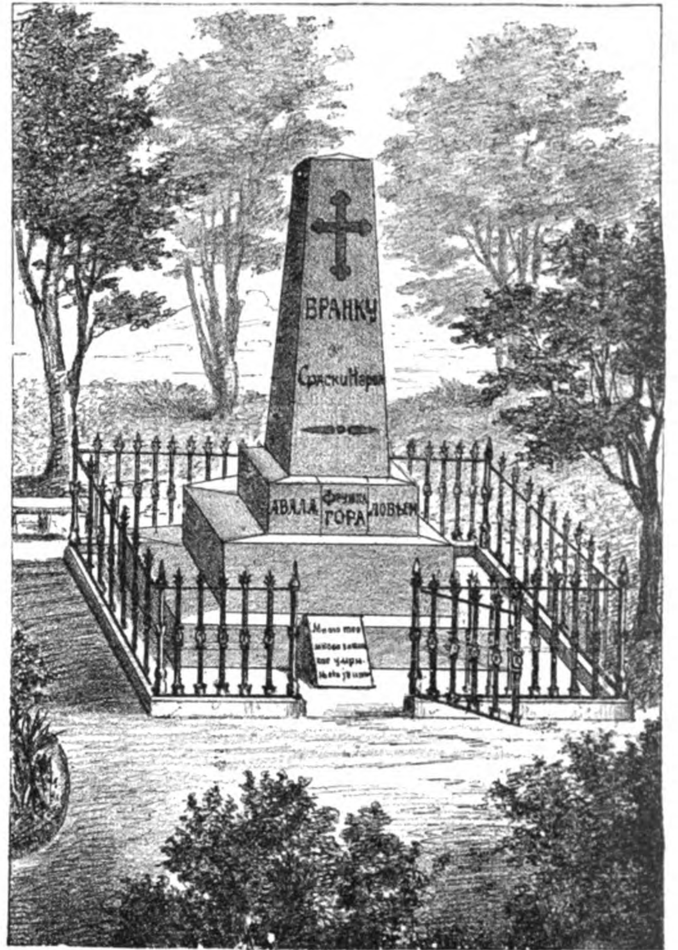
* *Anton Nedvěd*. Prošloga mjeseca umro je u Ljubljani poznati skladatelj Anton Nedvěd. Od njega potječe nekoliko najljepših i najpopularnijih napjeva, kano što su: „Beseda sladka, domovina“, „Domovina mili kraj“, „Tam, kjer so beli snežniki“, „Popotnik“, „Slovenska dežela“, „Pozdravljam te, gorenska stran“, „Nazaj v planinski raj“, „Ljubezen in pomlad“ i dr. Za školu i za crkvu složio je osim toga bezbroj lijepih napjeva, a kao učitelj i zborovogja stekao je neprolaznih zasluga u razvitku slovenčake glazbene umjetnosti.

Anton Nedvěd rodio se u Hořovicima u Českoj 1828. Prvim njegovim učiteljem pjevanja i glazbe bijaše hořovički učitelj Ant. Slavik, otac slavnoga guslača Slavika. U Pragu dovinu se potpune glazbene naobrazbe u profesora Krejčoga, Horáka, Kolešovskoga i Kittla. Nakon toga postane učiteljem pjevanja u Sofijinoj akademiji i u českoj realci. Pošto bijaše krasan bariton, odluči se posvetiti operi, te se nekoliko puta i pojavio na brnskoj pozornici. Tek kad je propala tamošnja opera, desi mu se prilika, te dobije mjesto kod filharmoničnoga društva u Ljubljani, gdje je časno služio do svoga izdaha.

S milenijske izložbe: Balneološki paviljon.

* *Spomenik Gjurgja Poděbradskoga*. Dne 14. do 16. pr. mjeseca slavio je češki narod uspomenu kralja Gjurgja Poděbradskoga. Srce svečanosti bijaše u gradu Poděbradu, rodnome mjestu okrunjenog junaka. Spomenik, što mu ga češki narod u slavu podiže, jeste djelo poznatog českog kipara *B. Šnirha,* koji je s ovim umotvorom na posljednjoj českoj izložbi uzbudio opće priznanje i udivljenje.

Grob Branka Radičevića.

Mjesto Poděbrady — jedno od najmanjih českih gradova u polapskoj dolini — broji se megju najstarije česke varošice, a to pokazuje i čisto im češkoslavensko ime. Još za Otokara II. bijaše tu sjedište kraljevskog suda po čitavi kraj. Iz ovog doba potječe i sami grad, gdje no se rodi slavni Gjuragj. Godine 1352. prenijelo se sudište u Nymburk, a kralj Karlo IV. podijeli onda Poděbrady nekomu gospodinu Bočku od Kunštata iz Moravske, koji se na to naseli u Českoj. Njegov potomak bijaše proslavljeni Gjuragj, koji se rodi 23. aprila 1420. Na krstu kumovao mu Ján Žiška od Trocnova. čuveni vogja Husita, a prisni prijatelj Gjurgjeva oca, Viktorina Bočka od Kunštata. Mladi Gjuragj stupio je već u 14. godini na javno polje. Odlikovao se rano vanrednim shvatanjem i prosugjivanjem, a poslije divskim junaštvom u ratu i razborom u savjetu. U dvadesetoj godini života bijaše već vrhovni hetman (kapetan) u četiri kraja istočne Česke, a u dvadeset i osmoj bude upraviteljem cijele kraljevine u ime malodobnog kralja Ladislava Posthumusa. Kao upravljač steče neumrlih zasluga po svoj narod osnivajući škole, sirotišta i druge dobrotvorne zavode. Godine 1458. izabere ga českí sabor jednoglasnim zaključkom kraljem zemalja krune sv. Vaclava. Kraljevanje ovog neobičnog junaka bijaše skoro neprestano čislo borba, pošto se česki velikaši ne htjedoše da pokore ljubimcu naroda ni da priznadu plemića sebi ravna, višim od sebe. Tako navališe na nj oružanom silom, nu Gjuragj suzbije te navale u svome tvrdome gradu Poděbrady. Još više jada zadade Gjurgju vlastiti mu zet, kralj Matija Korvin, koji se odgojio na njegovu dvoru. I ovaj rat svrši se sretno po česko oružje, nu Gjuragj nije doživio čas kad se je sklopio časan mir, pošto umrije 23. marta 1471. u 51. godini svoga vijeka. Danas je stari historijski grad Poděbrady vlasništvo kneza Hohenlohe.

T.

* *Franjo Serafin Vilhar,* naš cijenjeni saradnik, dobio je od Njegovog Visočanstva kneza Nikole I. viteški krst reda kneza Danila I. u „znak priznanja njegovih zasluga na polju narodne glazbe“.

* *Sverosijska izložba u Nižem Novgorodu,* tom prastarom trgovačkom središtu Rusije, podignuta je troškom od 25 milijuna maraka, te svojim čisto narodnim obilježjem u velike rastavlja od drugijeh nalik podhvata, pokazujući u pravome svjetlu obrtne i kulturne prilike prostrane carevine. Izložba dijeli se u 20 odsjeka, od kojih su najviš zanimljivi izlošci narodnog gospodarstva, domaće industrije, izlošci Sibira, izložba ruskog prometa sa Kinom, Japanom, srednjom Azijom i Persijom. Izložbeni prostor nešto je veći od prostora pariske svjetske izložbe od godine 1889. Tu se diže 117 paviljona sa 2700 izlagača. Posjetnici dive se najviše izlošcima ruskog kućnjeg rada i rijetkim predmetima iz azijskih krajeva, gdje se pričinja čovjeku, da ga je neko čarobnom brzinom prenio na srednje-azijski pazar, pak da gleda ondje silnu svilu, bogate ćilimove i bajni svijet istoka. Posebno se ističu mnogobrojni paviljoni zvona, gdje imade primjeraka nenadmašne veličine. Znade se i onako, da su u Rusiji najveća zvona na svijetu.

* *Opservatorij na Montblanku.* Astronomska meteorološka opažanja u višim slojevima naše atmosfere teško se bilježe zbog, različitih lako shvatljivih uzroka. Mislilo se doskočiti toj neprilici pomoću zrakoplova, pak se je time donekle i uspjelo, naročito u meteorologiji. Tek su zrakoplovi skrajnje sredstvo, što se ono rekne: sredstvo za nuždu i ne možeš se vazda ni pouzdati u nje, a nije moguće ni da ih upotrebiš na svakome mjestu i u svako doba. Najzad se zvjezdari počeše zanimati o to, kako da se sagradi čvrsta i sigurna stanica na zemaljskim uzvisinama. To nastojanje urodilo je dobrijem plodom, jer se eno danas diže na Montblanku, najvišem vrhu Evrope, stalna kućica, snabdjevena sa svim potrebitim spravama za posmatranje prirodnijeh pojava te ruke. Ovu misao potače prvi profesor Jansen, kad se je godine 1890. popeo na Montblank. Učenjaci i mnogi plemeniti bogataši pozdraviše s veseljem profesorovu ideju, a čuveni Eifel dao je o svojem trošku .pretražiti tle, na kojem da se gradi kuća. Vrtanjem utvrdilo se, da je led tako debeo te se ne može ni doći nikako do kamena, u koji bi se usjekao temelj. Mimo to odlučiše da se kuća gradi na ledu, pošto led od 40 *cm* debljine može da nosi i najveće terete. Kuća je sva od gvožgja i nalik je na kusatu piramidu. Dugačka je 10 *m*, široka 5·5 *m*, a visoka 7 *m*. Prizemni boj, gdje su stanovi, gotovo je sasvijem ukopan u onaj vječiti led i to zbog oluja, koje na onim visinama (7550 *m*) užasno bjesne. Gornji boj služi u naučne svrhe, naime za opažanja i tu su smješteni razni instrumenti. Cijela kuća složena je od pojedinih gvozdenih komada, drukčije se nije moglo graditi u onim silnim visinama. *Nikola Maraković.*

* *Li-Hung Čang — pjesnik!* Njemački beletristički list „Vom Fels zum Meer“ bilježi, da je Li-Hung Čang, kineski potkralj a današnji evropski gost iz dalekog carstva sredine, nekidan u takozvanu „Zlatnu knjigu“ u dvorcu Scheveningenu upisao spomen-pjesmicu, koju mu je udahnula ljubezljivost Evropejaca i sva ona čuda, što ih je taj carski istočanski putnik na zapadu vidio. Evo te pjesmice po njemačkom prevodu profesora Schlegela u Leidenu:

„Već sam više od pedeset godina član carske kineske akademije i prvi joj tajnik, a nijesam nikada izgledao da ću se — prešavši mora i okeane — naći u zemaljskom raju, košto je ovaj dvorac. Uznijela me glazba i čudom sam se začudio, kad pročitah u vatrometu želju da dugo poživim. To htjedoh da opjevam u stihovima. Dne 25. petog mjeseca dvadeset i šeste godine od Kuang Hsu-a, što se poklapa s petim danom jula 1896. Li-Hung Čang.“

* *„Limunacija“ na selu.* Gotovo na godišnjicu, kako se pojavila „Ivkova slava“, izdade gosp. Stevan Sremac svoju „Limunaciju na selu“, (Biograd, „Smiljevo“, štamparija Pere Todorovića), bez sumnje najbolju pripovijest, koja je izišla poslije „Ivkove slave“.

„Ivkova slava“ je pripovijetka humoristična. Da nema onog pridošlice, glumačkog svrzimantije Svetislava, ne bi autor u toj knjizi ostavio ni traga od svog satiričkog pelina.

„Luminacija na selu“ takogjer je satira, premda je glavni junak, kao i ostala lica, — u suštini lice humoristično, „sušta slika idealiste Don-Kihota“ (str. 779.). To je satira zbog jasno isticane tendencije. „— — I potomstvo nas ne će, beli, smeti ni kleti, nego ni zapitati: „Su čim ćete izać' pred Miloša — —?!“ (Str. 237.) „He, al drukčiji su bili Sretini dedovi i pradedovi, a drukčiji danas njihov Sreta“ (str. 31.).

Evo u glavnome sadržaja:

U mirno i idilično selo Prudelje, gdje su dosele seljaci živjeli kao braća pod mudrim kmetovanjem ča-Milisava Pajića, bane neka napast u osobi novog učitelja, Srete. Pisac mu ne daje prezimena, jer je crni Sreta u stotinama svojih dopisa, zabadajući prste i u ekonomiju i pravo i u pedagogiju, — ukratko, u sva pitanja, koja zadiru u onu nesrećnu sociologiju, iscrpao sva revolucionarna imena od Bruta pa do Lujze Michel, od Sofije Perovske pa do Marata. Već u prvo veče mu jadno Prudelje zamirisa najtužnijom Vendejom. Ode dakle u mehanu Ćir-Gjorgja Ružića, recte Triandafila, seoskog pauka, koji ga sa svojim domaćim prijateljem Mićom, vulgo „Oficirom“, seoskim Don-Juanom, zaisto uvjeri, da je selo, tako reći, na rubu propasti. „Zastoj, čamotinja, nemar, ravnodušnost, a što je najgore konzervatizam (sic!) užasan“ (str. 74.). I puče Sreti pred očima, da mora doći u sukob sa tom prokletom „vlašću“. I pruži mu se prilika. U selo dogje sreski kapetan, bude gost predsjednikov, a taj po starom običaju zovne i učitelja. Al' naš Sreta udri onako od milošte u jedno grdilo i odbije poziv. Došavši kući, napiše u neki palanački list, „Stražar narodnih prava“, dopis sa naslovom „Zločin od osmoga maja“, s ovim sadržajem: „Propištalo je, veli, selo od proždrljivosti kapetanove. — — —“ Dolazak kapetanov sravnio je sa dolaskom i prolaskom Džingishanove vojske. Pojedoše svu pernatu živinu! U cijelom selu ni piličnika! Ni pijetla ne ostaviše da kukuriče jutrom i da tako budi seljaka na poljski rad! Sve pojedoše, pa sad mora sam ćata Pera, na sramotu civilizacije XIX. vijeka, da kukuriče jutrom kao pijetao i da budi selo. Sve je pojeo kapetan sa svojom alovitom tevabijom i sa onom prokletom Jerinom. (Tako mu, od nekud pade na pamet da nazove Milisava — —) — — — i t. d.“ Svijet se stade najprije čudom čuditi čitajući te dopise, pa se pomamio, a na posljetku pridobije Sreta kajmak seoski. Mehandžiji pusti u glavu muhu, da će postati predsjednik općine. Nastane užasan nered i 17. augusta pade stara vlast. „A kakvi kršni ljudi sve to bjehu, ti ljudi novoga vremena i pravca! Brinući se o općinu o — — narodskim stvarima, zaboravili su i na sebe i na svoje i na svoju kuću. Ne znaš, ko im je neočešljaniji i čupaviji, ili oni ili njihovi u kući, ili njihove krovinjare. Sjede tako po vazdan u mehani i t. d.“ Sreta piše „Restauraciju narodnih prava“ i druge pobjedonosne dopise, n. pr.:

„Znam da će vas i interesovati, da čujete što odavde — —

„I pravo je.“

„A zar sme drukčije da bude?!“

„Zar ne?“

„Jeste.“ I t. d.

9. novembra 1889. god. pročita Sreta u mehani iz službenih novina telegram o brazilskoj buni, o prognanstvu Dom Pedra i o generalu Fonseci. Da poludi čovjek od pomamna veselja! Pobuni on i oni njegovi vascijelo selo. Stvori se odbor za proslavu pod predsjedništvom Sretinim i odluči telegrafski u Braziliju čestitati. Sreta sastavi repatu čestitku i njih se oko stotine potpišu. Kad' al' našavši Sreta neku taksenu knjigu, izračuna, da bi brzojav stajao samo 6389 dinara! Ele smanjuj telegram i drž Cincu predsjednika, ali se taj ne da ni osoliti! („„A od pare da mi ne zboriš, gospodin-daskalo, ič, zašto sam čovjek krvnik! Od suliotsko sorta sam; talko mi klefta beše, kako onaj sas mustaći golemi tam na duvar što je“ — i pokaza na Bočarisa [sliku na zidu] — pa će svašto bidne.““) Taj dakle predlog propadne. Tek se ta srećna promjena u Braziliji za vijeke vjekova zabilježi u djelovodni akat općinski, koji će se čuvati u arhivi prudeljskoj. Sreta je još želio, da na taj slavni dan budu svi dućani zatvoreni, ali — Ćir-Gjorgje bijaše i mehandžija i trgovac. Isto tako propadne i predlog bivšeg glumca, općinskog ćate Pere, da se Brazilijanci odaberu za počasne gragjane prudeljske i odsele da se selo zove „Brazilijevac“. Sada Sreta pokuša nešto novo. Cirkularom zovne na sastanak sve učitelje onog sreza. Dogje ih nekolicina; vrlo vrijedni, radini ljudi. Sreta ih veličanstvenim govorom zovne, da za inat vlastodršcima spreme svaki u svome mjestu kaku proslavu u čast brazilijskih dogogjaja. Neki se razjediše, neki zakimaše glavama i — odoše. Najzad Sreta za inat svima dogje na misao o iluminaciji, „limunaciji“ i nagovori na to novog predsjednika, kome obeća, da mu se za zapaljenu njegovu staru burad za katran, ulje i petrolej može platiti iz budžeta za kancelarijske troškove. Telal se razviče selom zovući narod. Svijet k'o svijet se uskomeša. Neki se nagju, pa daju još buradi i starih mješina. I željno (i od čitalaca) očekivano veče dogje. Mehanu okitili vijencima od razne hartije. Tu prangije, tu igranje, tu cigani, tu je pjesma i veselje. A usred te vreve, usred te svjetlosti šeta i šepiri se Sreta „veselo i ponosito kao lelek na krovu;“ „plaća sve, što veseli narod popije, što Zac (konobar) zabilježi a Maksim (famulus Sretin) kontroliše — —“ (Str. 224.). — „A divno je izgledao Mića (Oficir) u svom stajaćem ruhu! Na glavi mu šajkača nakrivo, na nogama čizme sa borama „na harmoniku“, oko vrata neki „gasluk“, što ga je iz vojske još donio. Od ono se doba Mića ugojio i uširio, pa mu je ka' potesan malo; stegao mu vrat pa se sav oznojio, a crveni se kao vampir. Nakrivio šajkaču, onako podnarednički, na desno uvo, pa igra i zapleće nogama, a isprsio se ponosito onako u igranju, pa gleda u Sretu i igrajući sve viče: „S-s-sss! Ama taku mi rakiju peci! Tako vi njemu, vlasnićku mu i tirijansku!“ — A poslije otpoče da „broji“. Mnoge je brojenice poregjao ali jedna, onako politička, bješe najljepša:

— Gukni more, Mićo, jednu onaku! — viknu mu Sreta.

A Mića poče;

„Crna zemlja,
„Nebo plavo;
„Braziljanci
„Zadobili pravo!“
Kaži! S-s-sss!

I tu lupi Mića nogom u zemlju, lubom o lub — —“ (Str. 225.—226.). I sama Ćir-Gjorgjeva Gjuzela igrala je sa ćatom „nemecki“, a sa Mićom, junakom te večeri, čardaš, premda se stari Cinco ljutio. „— — O, kirije imon! — Pa sag ja da gu pustim da gu jabandžija ufati u nemacku igru, pa da se vrti (sas) nju kao pceto kad se vrti po-za svoj rep pa iska da ga ufati! Pa zar da mi ufati iz beli svet kakav nemacki „fidjec“ domaćicu, pa da gu u nemacko igranje legne na siske kako na šiljte, a gazda Gjorgje da si sedi, čuti i gleda kako magare!!! Toj li je red?! Toj li prilići na česni i pametni ljudi; na ljudi kristijanski i od esnafski red?! Sramota, more, rezilak! Jošte talko mi, dokle ne beše umreja, zboreše mi mnogo put. Imaše ga u tatka jedna reč: „Jorgaći sinko — le, ubavačko u pamet,“ zboreše tatko mi, „da si turiš ovaj reč (od pokojnoga mi tatka Kirijakisa) što će ti ga sag kažem: „Puška, simsija i domaćica — ne se dava u zajem!“ Da zapantiš, reče mi, toj! „Česna žena trebe“, reče, „da si sedi u mutvak; u mutvak je ženski kef!“ A tatko mi mnogo ćateše i pametna glava beše!“ (Str. 238.—239.) Ali uzalud gungjaše Ćir-Gjorgje! — I tako rastijaše veselje kao plaha rudnička bujica u pramaljeće. „A u sred te gungule i toga urnebesa, digao se plamen od buradi i miris od zejtina, gasa i katrana. I sve to izgledaše kao neka samrtna voštanica Don Pedru (pa i onom čiča-Milisavu Pajiću starom predsedniku) kako se to duhovito izrazio sam Sreten. I čiča-Milisavu je preselo ovo veče: Išli su mu pred kuću i vikali: „Ua! Ua! Živela Brazilija! Dole s krntijama reakcionarnim!“ Navaljivali su na vratnice i lomili ih, dok ih čiča-Milisav puškom ne rastera. Jedan je dobro platio; za čudo je posle toga pogodjao vreme kad će da se promeni, i bio neka vrsta večitog kalendara za selo. A u jutru je osvanuo u čiča-Milisavljevoj avliji oderan zec na ražnju sa hartijom na kojoj pisaše: „Ovako će proći svaki prišipetlja Dom-Pedrov!“ (Str. 235.—236.) — Na vrhuncu slave svoje dobije Sreta od revizora (škol. nadzornika) t. zv. „dvojku“ („drugi red“), zbog čega se stao tužiti i svaljivati krivicu i na Ćir-Gjorgja. Taj ga tuži kapetanu, a taj cvrcne Sreti, koji je već zdvajao, što li ga ne gone, tridesetak dana ladovine. Sreta se vrati i pobuni seljake protiv ćifte predsjednika, a oni zakmete Mića oficira, koji se megjutim već oženio sa Ljubicom. Sretinim se odsustvom okoristio ćata Pera i odmamio si za ženu onu Todoru, Sretinu „vešerku“, koja ga svuda pratijaše.

„— — I tako se ova pripovetka morala na prečac(?) završiti sa osamnaestom (a ima ih 19) glavom, pošto je g. Steva Radosavljević Bdin, vlasnik ovoga lista, (ova pripovijetka je štampana prvi put u Bdinovim „Novostima“, u drugoj polovini 1893. god.) otkazao piscu dalje gostoprimstvo s riječma: da neće više da štampa Sretine budalaštine.“ (Str. 244.)

Dà, pisac još u glavi, — koja nije devetnaesta, nego — — priča, da je nesrećni Sreta otimao općinski pečat i tom da je prilikom dobio čvorugu na čelu. U ostalom, bolje i to, nego da je kao onaj eterični pendant njegov odapeo pod nogama životinjica, koju naziva idilična kajkavština „pajcekima“.

*

Ako su naslovi zaisto putokazi za sadržaj knjiga (jer ima knjiga, u kojima, čitalac često ne bi bez naslova znao, o čemu je), — onda bi prava pripovijest, fabula o „limunaciji“ počinjala tek na str. 214. Tek tu se počinje pričanje, kako je Sreta stao Ćir-Gjorgja da „verbuje“ za taj posao. Knjiga nije malena: ima 243½ dobranih stranica, a priča o iluminaciji u toj „Limunaciji“ dopire tek do ne — devetnaeste, do posljednje glave, do str. 238. (Osamnaesta je glava prava glava). Dakle: 238 — 214 = 24. U ovo 24 stranica (držeći se naslova) ist des Pudels Kern, tu je „pinčikino“ (tako zove pisac Ljubičino psetance), jezgro. Knjiga — kako rekoh — ima 243½ stranice.

$243\frac{1}{2} : 24 = !$

Da grdne li nerazmjernosti izmegju ljuske i jezgra, izmegju uvoda i priče! Vidje li ikada kogod muzej, gdje u malu galerijicu vodi ogroman hodnik pun slika? Nego taj naslov kao da ne će biti običan naslov. Iluminacija, „limunacija“, je svjetlo koje se pali u veče, dakle mrakom, u čast kakog velikog dogagjaja. Ljudi su „iluminirani“, kada su pijani. Taj naslov „Limunacija“ je tajnovit, taman i ako izgleda sjajan. Krije trostruko značenje: 1. (verbalno tumačenje) prava „limunacija“, ona, koja se proteže od 238. do 214. str.; 2. (per analogiam) „iluminacija“, t. j. vještačko i kratko svjetlo, varav sjaj, kojim je sreta htio usrećiti Prudelja i 3. „limunacija“ t. j. prolazno političko pijanstvo na selu. — „Mrtve duše“, roman od nekog Gogolja, ima isto taki trostruko-simboličan naslov. 1 to: 1. prave mrtve duše, koje bajagi kupuje šeret Čičikov; 2. „mrtve duše“ surove, podivljale i krvopijske inteligencije i 3. „mrtve duše“, ubijene duše u živim seljacima.

— Nadalje veli (str. 28.) pisac opisujući Sretu „— — od jedne brade načinio tri kao neka svrdla“, a na drugom mjestu pravi taj isti Sreta iz iste svoje brade burgije. Kao savršeni kuhari, što znadu i najmanju sitnicu da upotrebe (kožu i stare rukavice), tako i veliki humoristički kuhar Gogolj ima običaj, da u svoj satirički lonac baci što mu padne šaka. Tako je n. pr. za nekog nedužnog seljaka još nedužniju bradu, rekao negdje u „Mrtvim dušama“, da je slična klipu... Ono klip i burgija ili svrdo nije jedno isto. Klip je drugo, a burgija ili svrdo je opet nešto drugo.... — „— — Zateče Maksima, gdje se naslonio na sto, pa hrče, kao da struže ćuture.“ (Str. 76.) „— — Stanu obojica hrkati i tako lijepo jedan drugome odgovarati, kao da jedan drži jednu, a drugi drugu pjevnicu.“ (Str. 77.)

Bog zna, opisuje li uopće i kako opisuje Gogolj hrkanje?

„Samo zeljov komšijski izgleda da je nešto sumnjivo primjetio, pa zalaja, ali na skoro ućuta. Valjda se upoznao u nekoga, ili se, u suvišnoj revnosti, istrčao. Biće, da je ovo posljednje. Jer kad je zeljov vidio, da je to Mića „oficir“ stari njegov poznanik,

a on prijateljski mahnu repom pa se okrete na drugu stranu, pa produži i on spavanje, i ako nije mogao da ne čuje — —“ i t. d.

Gogolj je upotrebio taj način opisivanja u svojoj „Badnjoj večeri“. Samo što po svoj prilici nije uzeo zeljova, nego kako drugo kačestvo.

— U slovjenskom, — osobito poljskom, ruskom i našem narodnom životu, igra jedna ustanova veliku ulogu. To je „bircuz“, han, mehana ili gostionica. Gogolj, taj nedostižni miniaturni slikar, opisujući one svoje dvije besmrtne podvaldžije, nije mogao da obigje taj veliki faktor, mehanu.

Sremac je po mogućnosti još detaljniji od Gogolja, i ako mu je način opisivanja u mnogome identičan. On opisuje jednu mehansku sliku, Bočarisa, zajedno sa njezinim postankom i tvorcem nekim frgavim „molerom“, opširnije, nego Gogolj kakvu gubernijsku varoš. Ono duduše jeste, da nas taj Bočaris — o, kakva asocijacija ideja! podsjeća na sliku kovača Vakule. Gotovo, da je Gogolj radio poslije Sremca, ne bi se mogao nazvati jednim od najoriginalnijih umjetnika ove zemlje!

— Jedno od ponajvećih svojstava toga velikog pisca bijaše jednostavnost. Kao satirik nije mijenjao toalete. Lica su mu u jednakoj uniformi. Autori sa tako izrazitom tehnikom dadu se lako oponašati. Rogjeni su, da budu učitelji škola raznih. Tako n. pr. ima li što jasnije od forama Heydinove i Mozartove muzike? Mnogi daroviti komponista mogao bi bez truda pronaći kakvu jednostavnu, laku melodiju i napirlitati ju klasičkim trilerima, akcentom, finalom i t. d. I Heine je taki providni pjesnik. I taj pisac zna da postizava kristalnom jednostavnošću najveći efekat. Da ne spominjemo onih lakih njegovih pjesmica, kojima podražavaju svi darovitiji gimnazijalci — koliko li ih ima, koji mogu s uspjehom oponašati njegovu prozu?! Kod naših se to nije opažalo, kod Jakšića ili Preradovića, nego kod Branka, a u novije doba osobito kod Voj. Ilijća. Tako je i Gogoljev ključ, kojim zadivljenim očima otvara najraznovrsnije vidike u duši ljudskoj, vrlo prost i ne treba biti velik majstor, pa da ga imitiraš. Ali treba znati s njime rukovati.

Sremac je dakle podražavao Gogoljevoj tehnici. — Isto detaljno opisivanje nuzgrednih tokorse stvari. Neda se zamisliti ništa dotjeranije od toga načina, kojim se kao jednim udarcem ubijaju tri muhe. Pisac je tako jednim potezom i psiholog i slikar i humorista.

Predstavljajući nam n. pr. u početku pripovijesti Sretu, on ga karakterizuje s humorom, opisujuć njegove knjige. Vrhunac je toga vrlo srećno upotrebljenog, — gotovo simbolički-realističnog načina snažni svršetak opisa prudeljske svijesti, koju je probudio Sreta.

„— — — I stoka i živina poče da trpi, od kako se probudila ta svest u selu.

„Tek vidiš zeljova gdje izleti podavijena repa na tri noge, pa šiša kroz sokak i ne osvrne se nit' pusti avaza sve dok ne dogje pod koš u svoju avliju. Tek odande lâne! A to je zeljov jednoga odbornika.

„Do skora se Mića s njim lijepo pazio i zabavljao. Naučio ga je matorog da preskače preko štapa — —, a sada, gle, šta sve učini politika — —, i šta dočeka! — — —

„— — — Eto bar se zapetlja, na primer, ne može kazati da nije i suviše erotički raspoložen, — — a takvi su uvek daleko od svake partijske borbe, jer su i neprimčivi za nju. — — — Šta je sve muke video od toga doba čiča-Milisavljev petao, i to onaj petao kome su do sada svačija vrata bila otvorena i bunjišta na raspoloženju bila — jer je sa svoje ugledne persone prosto plenio i — neodoliv bio — i on tamo odlazio i kurisao luckastim kokoškama.... Beše to ponosit, gospodstvena hoda petao. Kad nakrivi onu njegovu pustu krestu — —, izgledao je isti Mića kad nakrivi ves — —. A megju tim on je imao neospornih zasluga za to isto neblagodarno selo, jer je — — oplemenio rasu i — — umnožio ju kao kakav starozavetni patrijarh. I sve je to zaboravio — — svet, pa čak i one silne i krasne kajgane! — — — Taj petao nesme danas ni u prvi komšiluk — —! Tek vidiš, a ono poleti metla iz komšijske avlije za njim a on prne preko plota kući na krov od koša pa odatle — — kukurekanjem protestvuje a kresta mu sve crveni od stida — —.“ (Str. 131.—133.)

— Maloruska je duša zbog sličnosti udesa i narodnih običaja slična našoj. I tako nije čudo, te se Gogolj, taj kristal ukrajinske dosjetljivosti, tako duboko uvriježio u dušu našu. Nešto nam je straniji, opisujući velikoruske prilike, ali čim stane da crta svoju Ukrajinu, postaje nam tako razumljivi, kao kaki stariji naš pisac. Osim toga, što je i on sin pitome (banatske) ravnice, Srijemac je, upotrebivši u mnogome Gogoljev humor, koji je u suštini svojoj proizišao iz „milieu-a“, sličnog našemu, postao zbog toga na mjestima, gdje čisto humoristički crta naivne karaktere, sasvim — originalan. Evo vrhunac takog jednog opisa: (Čir-Gjorgje postaje predsjednik. Tom prilikom se kod njega razvije malo veselje. Pjevač ga Borko razjedi.) „Bože, Bože, kad ti sad naš ćata istrča iza kelneraja sav razbarušen sa raširenim rukama pa stade na sred kafane i poče da deklamuje: „Ludu!“ — — Ćata stade na sred mehane, pa se prodera iznenada tako silno; da je Zac (kelner) ispustio i razbio čašu i izvukao šamar. —

— — „Ko što se on smejo, kad sam plako ja,
„Ha, ha, ha!“

„Dalje se od grdna smeha nije čula ćatina deklamacija, jer sve udari u smeh kad vide, da je to samo šala, da se i sam ćato smeje. Sve se to povaljalo od grdna smijeha i klanjalo kao — — —, a najgrlatije se smejao Jelesije špekulant. Dogod se ćata izmotavao, držao se Jelesije za trbuh i za kukove od teška smeha, pa samo viče: „Ajao, ajaoooo! Oh! Oh! Crko da Bog da, ćato! I ko te začatio!“ — Nedelju dana posle toga, boleli ga kukovi od grdna smeha. — — Pamti samo još jednom da se tako nasmejao kad je neki Švaba, Talijan, šta li je, donio nekog majmuna, a majmun u nekom oficirskom mundiru; plave pantalone, crni mundir s generalskim epoletama a ima kapu kao konzul, sa silnim perjem; pa se majmun lepo egzercira a sve namiguje i pljucka i seče sabljom i levo i desno i puca iz puške preko sebe; mrtva usta da nasmeje. — —“ Bujan život i naivan humor te slike podsjećaju i na drugu jednu modernu sliku, na Repinov „Ultimatum zaporoških Kozaka.—“

Snažna realistička žica zuji snažno kroz tu Srijemčevu lijepu knjigu. Gotovo sva ta lica ni nijesu crtana, ona žive. „Prosijeci te riječi i one će krvariti.“ Te, riječi mogu se sasvim primijeniti na sva mjesta, gdje pisac slika lica svoja. Glavno, Sreta, poznat mnogim našim redakcijama kao zla para, živi in ipsissima persona negdje u unutrašnjosti i pisac ga je, kažu, veristički snimio. Nedavno sam i ja imao jedan Sretin gromopucateljni dopis sa potpisom „Ispod G—a“, koji je za moju ljubav saradnik jednog ovdašnjeg lista spasao iz onog groznog koša. A Sreta još nije ni tako plastičan, kao druga lica što su. Pisac ih je žive, tako reći, pokupio, pa ih upotrebio za svoj živi eksperimenat. Najprije ih, — po ruskom načinu, — opisuje, pa tek onda ih pušta da sama rade i govore. Izgleda, da ih je u svome notesu fono- i fotografisao. Cincarin, kojega je u našu humorističnu literaturu uveo Sterija Popović, našao je u knjizi ovoj vjernu sliku svoju u Čir-Gjorgju i Tašuli, recte Zacu. Tek ne znamo, zašto pisac, pogodivši krasno način užičkog izrazivanja, nije dao Maksi famulusu, da govori čistom ijekavštinom. Dosjetljivi taj šeret veli: posmevaju (str. 25.), umeo (str. 34.), vešto (str. 85.), otrpeti (str. 86.), stenice ([kulu lele!] str. 98.), i t. d. I ako se može uzeti, da je južni izgovor Maksin postradao zbog ekavske sredine, te miješa *e* i *ije*, može se uzeti i što drugo, n. pr., da bi čista Maksina ijekavština snažnije kontrastirala od ekavštine, nego ta mješavina. — Stari predsjednik Milisav, predstavnik starog sistema, gotovo ni ne ulazi u pripovijest. I ako ga pisac crta indirektno, opet ča-Milisava jasno gledaš, kako kao kontrast onih poludjelih mirno stoji sa strane, maše začugjeno glavom i na posljetku ozbiljno napravi od neke žive prudeljske butine seoski barometar. — Osim Srete ponajnoviji su tu tipovi ćata Pera „Izmotacija“ i Ljubica, Čir-Gjorgjeva gazdarica, s kojim živi „supruženski al' nevjenčano“. Kao rgjavo adresirano pismo (str. 56.) zaluta od nekud „ispreka“ u Biograd, a odanle kao prava cloaca multorum diabolorum i sobarica sa svojstvima filantropsko-komunističkim muva se po unutrašnjosti, dok se odjedared ne nagje u Prudelju, u „Mehani bez svedoka“. Tu promijeni i način života i ime Gizela u Ljubicu. „— — Ali je gazda Gjorgju milije i ono starije ime, valjda za to što ga je nosila kad je bila za deset godina mlagja. On je zove i ovim našim (Ljubica) imenom ali, kad je nežnije raspoložen, on je zove i starim, i to u nekoliko varijanata, kao: Gizela, Gjizela a najradije Gjzela — —. „Imaše ga“, tumačio je Čir-Gjorgje — „u turcko reč: Gjuzel, a na srpski ke mu toj dojde: lep, hubav, krasan; he, pa od taj reč ete dolazi mu sag ime: Gjuzela, Leposava e-li Hubavka da kažeš.“ —

Ćatu Peru bivšeg glumca, koji mu je i sada tako lijepo poslužio, uzajmio je pisac iz „Ivkove slave“, tek što je pokrstio Sretu i Peru. Plastična i vjerna karakteristika je uopće najsjajnije svojstvo Srijemčevo. I ako je glumca već Ignjatović upotrebio, može se reći, da je Sremac otkrio za našu literaturu ex-glumca i ex-sobaricu. Tip je Sretin poznat i obragjen. Kod nas ga nalazimo u Lazarevićevoj „Školskoj ikoni“. —

— U „Limunaciji na selu“ pokazuje se autor kao savršen slikar en miniature. Podražavajući Gogolju u stilu, on ga stenografskom opširnošću slikanja nadmašuje. On je detaljista i epizodista prvog reda, kod nas danas bez sumnje najveći. Tu je korijen njegovoj živoj karakteristici. Ali, — da se poslužimo starijom našom jednom frazom kritičarskom, — uz najveću vrlinu — tu je i njegova najveća slabost.

Silesija epizodskog crtanja zadržava tok i onako neznatne radnje, a jasne konture i najsporednije lica zasjenjuju junaka priče. U toj „Limunaciji“ interesuje nas koješta mnogo više od same iluminacije. Pisac je svoj humor u prošlim epizodama duduše veledušno, — ali tek — proćerdao i čitalac se toliko smijući umara, da je hladniji kod vrhunca priče kod iluminacije same, koja nije drugo, nego nešto slabija varijacija one, već jedared na široko opisane lumposke (kada se zakmetio gazda Gjorgje). Pa sam taj Gjorgje Ružić, Mića Oficir i Gizela, odnose pred Sretom svojom prirodnom komičnošću pobjedu. Ni tu slavu pisac Sreti nije priuštio! Kako li naprotiv Sremčev idejalni učitelj, Gogolj, znade svog Čičikova držati nad strujom radnje i licâ! Da, al' ima dva Gogolja. Onaj jedan, vidljivi, to je dosjetljiv filistar s jednostavnim alurama nižeg činovnika, kojima je lako podražavati; ali onaj drugi, onaj veličajni Nikola Gogolj, koji je u grudima svojim našao mjesto prezrenih i gaženih milijuna, taman je, tajnovit i nepregledan, kao njegova radna stepa!

Sremac je dakle najviše uspio u onome, gdje je bio najmanje samostalan. Ko zna, kaka bi „Limunacija“ bila, da nije tako nedohvatna unutrašnja kompozicija, a još više zamisao djelâ kod velikih pisaca. — Glišić, Gogoljev stariji imitator, kušao mu je i u tome podražavati i našao je — same „podvale“, jer se i Gogolj za ilustraciju ondašnjih prilika poslužio podvadžijama. — Evo kako je po prilici Sremac stvorio samostalnu zamisao svoje pripovijesti: 1. Nagjoh u životu čovjeka, koji mi može poslužiti kao tip jednoga niza istovjetnih mućurli. Treba dakle, da ga iznesem u pokusu najkonsenkventnijih njegovih budalaština. Elem, da nagjem fabulu, da izmislim kaku zgodnu radnju. 2. Fotografisao sam još nekoliko lica. Megju njima su dva smiješna varoška tipa: penzionisani glumac i sobarica. Ali, — u selo s njima, u mirno konservativno selo, jer se na selu mogu praviti veće budalaštine, nego pred varoškim „javnim mnijenjem“ i policijom. 3. Imam nekoliko originalnih Sretinih dopisa. — Ha! eto i bune u Braziliji! Peki! „Limunacija“ i ništa drugo, nego „Limunacija!“

I pisac je kombinujući i tražeći fabulu, u kojoj bi se sva niskost, sva infuzorijska ništavnost ljudi od Sretine bagre žigosala žigom užasne i nemilostive satire, — našao „limunaciju“; to je kao najgroznija podlost, koju je mogao Sreta počiniti! Don Kihotu, Sretinom pendantu, smije se i najzatucaniji vitez, Čičikovu će se nakeziti i ponajgora činovnička stjenica, ali Sretinu „limunaciju“ će svaki od „Crvenijeh“ pohvaliti. Buna u Braziliji nije ni bila „socijalistička“, nego republikanska; odobriće ju dakle i ružičasti republikanci, dakle cijela Amerika i Francuska i Švicarska, da ne spominjemo drugih silnih stranaka. Sve bi to jednu nevinu „limunaciju“ povodom velikog dogogjaja pohvalilo. — I u samome se Biogradu zna, da se i tu iluminira i povodom sićušnijih dogogjaja, nego što bijaše onaj. Telegramu će se smijati svak pa bio on po osvjedočenju „crven kao onaj molerov (str. 41.) nos“. Ako je brzojav vršak satire, čemu onda „limunacija“? Da nije zbog naslova trostruko-simbolskog?..

— I kod pripovjedaka je *odviše mnogo* možda još gore nego *odviše malo*. U „Limunaciji“ ima mnoštvo i lica i opisa. Pisac je skupio silan materijal, silu opazaka, koje je, na silu Boga, htio sve upotrebiti i zgurati na malom planu uzane radnje. „Limunacija“ je izmaršírala kao banatska djevojka, koja je obukla po najvećoj žegi svih deset svilenih svojih haljina. I Krsman i Tešman et consortes zajedno sa Zacom i onim „molerom“, glavom dvanaestim a možda i Bočarisom, sve su to take svilene suknje. Piščeva je „blagoglagoljivost“ to čudnovatija, što (na str. 126.) kaže: „a piscu je želja, da bude što kraći i što pre da privede kraju svoju pripovetku“. Na str. 48. naprotiv priznaje: „— — nego eto, omaklo mi se ispod pera u ovaj epskoj opširnosti i brbljavosti (sic!) mojoj“. — „Svaki reč težak jedna stara oka“ — veli Čir-Gjorgje za jedan Sretin dopis. Ako je pisac i time mislio Sretu da opauči, nije uspio. Ako ništa drugo, a ono glave (ima ih 18 i posljednja), najbolje pokazuju autorovu ljubav za epsku širinu. Na — (bolje: pod) — svakoj je glavi u kratko i duhovito ispričan njezin sadržaj. — Evo: **„Glava Osma.** *U kojoj je opisana jedna skoro neprespavana noć Sretina, a koju bi najzgodnije bilo nazvati onim već gotovim naslovom iz „Jadnika“ Viktora Higa — kojim se i Sreta tako često služi u svojim dopisima — a i koji glasi: „Bura u lobanji“.* — No to Sremac nije pozajmio od Gogolja!

Da je isti sujet, „limunaciju“, s istim materijalom obradio kaki moderni Maupassant, ne bi potrošio više riječi, nego Sremac šta ih je potrošio na 18. i posljednju „Glavu“ svoje pripovijesti.

Da bi što većom silom pisac istaknuo Sretu megju onim, mahom humoristički ocrtanim licima, ne samo da epizodski uvlači u pripovijest petoricu idejalnih učitelja, kao Sretine kontraste, nego u nekoliko napušta način Gogoljev, koji je Čičikova opisao na oko s ljubavlju, sa nekom simpatijskom ironijom. Sremac ne dopušta, da Sretu šibaju samo prilike, nego sam lično počešće posegne u svoj eksperimenat, da ga bocne. Kod takih ga prilika, a da bi najoštrije istaknuo svu ništavnost te moderne karikature, paraleliše s historijskim velikanima: Aleksandrom (str. 29.), Titom (94.), Pitagorom (84.), Napoleonom (35.) i Polikratom (223.). Ali taj način je neumjestan. Jer ne samo Sreta i svadljive babe, koje pisac takogjer (na str. 125.) dovodi u paralelu sa Napoleonom, — ne samo Sreta, nego i mnogi drugi sa diplomama, činom, najkonzervativnijim ubjegjenjem, dapače i mnogi inače poštovani spisatelji bi kraj tih divova iščeznuo. — Neumorno je i štampanje nekih mjesta kurzivom. Pisac ili nije htio ili umio bez kurziva biti razumljiv, — ili je razdijelio dosjetke u dva „ranga“. „Nos mu se (onom moleru) tako jako crvenio, da jednom u mal' zbog njega — — nije glavom platio. Njime je jednom tako nadražio bika u selu, da ga je spasao samo obližnji bagrem uz koji je zagrebao kao mačak uz direk — —“. Zbog velike vjerojatnosti to svakako nije dosjetka 1. ranga. — (Na str. 84.) priča pisac:

„S toga je i bio bled kao krpa od ljutine kad je ostavio predsednika i došao kući bled i kisela izraza u licu kao da mu je pun čabar amonijaka obešen ispod nosa. — Izgledao je kao pokisla kokoška.“ Ne samo, da prve dvije od citiranih perijoda lijepo pokazuju „epsku opširnost i brbljavost“ piščevu, nego su neumjesne i one dvije prispodobe, jer se teško dade u jednoj jedinoj slici zamisliti i pokisla koka i čovjek s nacerenim od amonijaka licem. Ili koka ili amonijak! Ili, ono je Sreta kao koka u amonijaku, — što li?

Odmah u početku knjige pisac ovako odlučno zauzima svoj položaj spram Srete: „— — Odmah ukuca (Sreta) ekser u zid više kreveta — — i obesi Vasu (Pelagića). Za time izvadi nekoga (sic!) Švabu Lasala i njega obesi, Svetozara (Markovića) tako isto.“ Čitaoca obuzima tu neka jeza, to više što je pisac i to mjesto zbog one poznate ljubavi svoje prilično razvukao. (Mogao je reći n. pr. „obesi redom Vasu, Lasala, pa Svetozara.“ Užas bi bio kraći!) Ovako su nekada (sjetimo se „Zlatareva zlata!“), in effigie, vješali odmagljele Ignote, Poturice i sličnu čeljad. Ko je onda vješao ovako, taj bi s najvećim apetitom objesio i „onako“. Što se tiče Vase, to mu vješanje nije bilo potrebno, pošto ga je sama kompetentna državna oblast onomad odsudila na 4 godine bajboka. „Limunacija na selu“ je doduše ugledala svijeta još 1893., onda je Vasa još mogao in effigie i visjeti, al sada, preštampavši i preradivši svoju pripovijest, mogao je pisac Vasu poštedjeti. Ko bi se još smijao nesrećnicima! A Svetozar Marković i Lassalle, — neka ih! Oni su pod ledinom. Ali da je Lassalle živ, pa da se u samoj Bismarkovoj i Kantovoj domovini kogod drzne, pa da ga ovako in effigie objesi, natakao bi ga taj braca kao muhu na genijalno pero svoje, taj „neki Švaba“, taj listak iz polemičkog njemačkog trifolija. Heine, Lassalle, Nietsche! Taj „neki Svaba“ rastrgao je (dakako: in effigie) nekoliko najrutavijih dušmana svojih kao — da se izrazim „dardanelskim“ izrazom — vepar, vreću. A ni sablje se, daleko mu kuća, vele da nije bojao gjido prokleti! Pa ni sam Svet. Marković kanda nije bio mačiji kašalj, kako se to vidi iz „Skupljenih djela“ njegovih. Jedna od najvećih političkih ovdašnjih stranaka, u glavnome djelo je njegovo. Ali Svetozar je mrtav, a Vasa je u apsu. Ovako ono „vješanje“ podsjeća na šipak u džepu onog Jevrejina i na riječi Štirnerove: „Fanatizam stanuje baš kod obrazovanijeh“. — Mene nikada ne oduševljavaše kaki komunizam. I meni se čini glupost izvoditi kaku etiku iz Darvina: taj je posao sličan konstruisanju kake zoologije iz Hamleta. I t. d., i t. d. „Ali ja držim, da pogaženi dušmanin prestaje biti protivnikom i „de mortuis nil — —.“ Pa onda ovaki lični „ispadi“ daju toj punoj života „Limunaciji“ karakter pamfleta. — Kada nam pisac stane direktno, kao kako lice, pričati onako gogoljski, izgleda, kao da se kaki dramski pisac u svom komadu pomiješao sa glumcima pred gledaocima. Kako je „ono društvo u Limunaciji“, „es thut mir weh, wenn ich Srematz in solcher Gesellschaft seh'.“ A Gogoljeva nenadana pojava u „Mrtvim dušama“ izgleda kao neki iza čina izgovoren prolog. Ali kaki prolog! Nema tu šeprtljanije i izvijanja zbog „epske brbljavosti!“ Gogolj se pojavi na daskama, mi gledamo suze, usne se miču, pjesnik nas baca na kola svoje fantazije i mi jurimo u neizmjernost oduševljenja, na veličajnim krilima jednostavne riječi. Ako mu je podražavao, to je tu Sremac Gogolju najslabije podražavao.

*

U nas kritika ima dva gledišta. Slabija se djela propuštaju bez gjumruka recenzije, često se i hvale zbog njihove relativne potrebe u nestašici boljih. Kao idejali „sviraca i poletaraca“ smatraju se naši književni prvaci. Pročitavši „Limunaciju“, uvjerio sam se, da se za njom krije jedan „prvak“ i pošto sam uopće dušmanin onog gornjeg sugjenja, pokušao sam o njoj govoriti s očima upravljenim prama klasicima. Imajući stihova, s kojima možemo vedra čela stupiti na evropejsku literarnu arenu, što da budemo nevjerne Tome spram naše proze?! Ili zar neki naši prozaici već ne zahvatiše preko uzanijeh granica? „Limunacija“ gorjela bi slavno i na buljvarima i na lajpciškom sajmu. To bi za one bilo nešto „zdravo“, nešto bez traga moderne bolešljivosti. Oni su siti ciničkih i fantastičkih slika, ma kako umjetničke one bile i ma kako sjajno crtale onu bolest u fraku ili dronjcima. Oni željkaju za novinom, zdravljem i životom, koji u „Limunaciji“ buji snagom i mladošću. Oni se ne bi ni obazirali na tvrgjenje autorovo, da je tu mladost bolesna. Nedavno je jedan parizlija ovdje opetovao u tom smislu Goetheove riječi: o širi i vinu.

Na str. 19. kaže pisac za Sretu: „Tu sedi, na primer, s vama za stolom po vazdan, a tek jednoga dana zabezeknete se kad vidite pismo na vašu adresu. — — Piše vam preko novina i pita vas: kad ćete platiti za ona pendžeta radniku šusteru — —.“ Pošto i ja imagjah čast biti češće sa g. Sremcem za istim stolom kod „Dardanela“, mislim da me ne će zbog gornjega pisma na njegovu adresu usporegjivati sa Sretom. Usmena kritika ne bi vrijedila ni prije štampane knjige, a niko živ, pa ni g. Sremac, ne će držati „Limunaciju“ za pendžeta, „Limunacija“ je knjiga, megju ponajboljima ovo posljednjih godina, a pendžeta su tek pendžeta!

Biograd. *A. G. Matoš.*

Konjićev skok

od *Peštanca.*

i-	ži-	na	ko-	Bo-	nam
sa-	vić.	to	lja	ti	mad
ja	sti-	va	go-	je	ko
ne	mo	Zem-	je	ra-	kroz
	va-	ja	glegj	Mir-	
	do-	u	na	ča-	
		na	na.		
	vi-	li-	š-	pu-	

Poslovična zagonetka.

Od *Malvine.*

A. — nama po našijem džematbašam.
B. — ih nema još sa naloga, jer se stide naroda.
A. — će oni baš ono nevaljalče za poljara postavit.
B. — od njega nikakve koristi.
A. — nijesu nijednog na skupštinu (dogovor) zvali nego samo bezkućnike.
B. — poštetnike.
A. — je kucnuo zadnji čas.
B. — će mo sada.
A. — druge nego ići predstojniku, te mu se tužit i molit.
B. — da nam on opredijeli.

Mjesto crta neka se pronagju prikladne riječi koje onda sačinjavaju jednu narodnu poslovicu.

Otočna zagonetka.

Sastavila *E. pl. E.*

a, a, an, ar, ba, cej, dag, den, dros, el, ga, gi, li, lo, lon, ma, mal, ney, ork, pa, ran, ri, su, ta, tra, veg, zo.

Od ovih 27 slovaka imade se složiti 11 riječi raznih ostrva.

Početna slova, odozgor dolje, daju ime jednog znamenitog portugiškog junaka i pomorskog obretnika.

1. Istarski otok.
2. Grčki otok.
3. Otok stražnje-indijski.
4. Otok prednje-indijski.
5. Otočje kod Škotske.
6. Otok u istočnom moru.
7. Otok talijanski u sredozemnom moru.
8. Otočje kraj Brazilije.
9. Otočje na zapadu Španjolske.
10. Otok engleski u sredozemnom moru.
11. Otok blizu Irske.

Riješenje kraljeve promenade

od *Vuka* iz 15. broja „Nade“.

Zapovijed.

Kaži r'jeci, da više ne teće,
Kaži vatri, da više ne peće,
Kaži duhu, da misli ne hrani,
Kaži srcu, da ljubit s' okani,
Pa kaž' onda i pjesniku namah,
Da on više ne pjeva pjesama.

(P. Preradović.)

Riješila: ggja M. M. iz Travnika.

Riješenje zagonetke

od *Selima* iz 15. broja „Nade“.

Kuba, Kuća, Kuga, Kuka, Kula, Kuma, Kuna, Kupa, Kusa, Kuda.

Riješili: ggje Marija Kurolt u Begović-kuli, Mira Kuhač u Zagrebu; gg. Petar Balić u Kninu, Mustafa Alić u Bos. Dubici, Svetozar Šolc u Budimpešti, Karlo Kersting u Kolima kraj Banjaluke, Vladimir R. Bobarević, Josip M. Rosenfeld i Petar M. Matković u Budimpešti.

Riješenje diagonalne zagonetke

od *E. pl. E.* iz 15. broja „Nade“.

a	m	b	r	a
š	a	r	a	n
a	g	a	v	a
m	a	č	a	k
a	s	u	r	a

Riješili: ggja Margareta Pavičić u Sarajevu; gg. Božidar Pavičić i Boleslav I—ć u Sarajevu, Ivan Thau u Dônjoj Tuzli, Svetozar Šolc, Vladimir R. Bobarević, Josip M. Rosenfeld i Petar M. Matković u Budimpešti.

Riješenje geografske šale

od *Malvine* iz 15. broja „Nade“.

1. Ses*tre bi nje*govale braću svoju, da su ova ljubeznija —
2. U jednoj velikoj gostioni naslonio kono*bar čelo na* sto, pak zaspo ko pečen —
3. Kože ću ti kupit — reče jedan trgovac a za *salo ni k*rajcara nedam, pa baš da imam milijuna —
4. Prigodom tisućogodišnje izložbe — kani magjar*ska da r*aspiše nagradu za žensku ljepotu.

1. Trebinje. 2. Barčelona. 3. Salonik. 4. Skadar.

Riješili: ggja Marija Kurolt u Begović-kuli; gg. Gjuro Krečić u Kadinavodi, Ivan Thau u Dônjoj Tuzli, Svetozar Šolc u Budimpešti, Karlo Kersting u Kolima kraj Banjaluke, Vladimir R. Bobarević, Josip M. Rosenfeld i Petar M. Matković u Budimpešti

---

Dopisi uredništva.

„Prijatelju napretka“. Vi ćete i sami sobom dozvoliti, da se drukčije ne može. Pravi prijatelj napretka imaće na umu i to, da je čedo jednoga naroda i da spram toga mora biti i prijatelj napretka svoga soja, svoje krvi. A zar bi to od nas bilo prijateljski, kad bismo naprosto bacali sve u bestrag, jer nije „u naprednom duhu“. Najzad, dragi gospodine, ako u gdjekojoj stvarci nema „strukture“ i „ako ne odgovara modernim pravilima pripovijedanja“, mi ćemo je i opet draga srca da uvrstimo i to zbog toga, što nam se u jednoj svigja jezik, druga opisuje kakav narodni običaj; a dozvolite, da imade i još koječega, što je za našu najširu čitalačku publiku, što no riječ: pravo španjolsko selo, jer se još nikako — ne poznajemo U tome mislimo da „Nada“ nikako ne griješi, ako se s ovaka gledišta „stvarce“ prosugjuju. Nijesmo nikada zatvorili vrata velikim i slavnim imenima i ponosni smo, što možemo da se redom kitimo i sa savršenim radovima, tek tu i tamo dobro je da redakcija ne zaboravi i na onu: Pustite malene k meni doći! naročito ako i u tijeh „malenih“ imade mnogo biserzrnce. Treba samo da ga čovjek traži, pak će ga i — naći!

L. na Hv. Neuspjeli pokušaji.

M. B. u Z. Za sada teško nam je obećati. Imademo mnogo odabrana gradiva baš te ruke, a znadete i sami da se list ne može zaručiti samo na jednu struku. Možda drugom polovinom III. tečaja.

V. J. T. *Hoće li, ne će li*, to Vi ne možete znati. Mi velimo da hoće, samo dok se dospije. Ako se drukčije misli, to je onda zbog — blažene nervoznosti!

Prof. M. N. u K. S veseljem pročitasmo. Ne zaboravite nas, a mi ćemo nastojati, da bude što prije.

D. S. u Zl. Upravo je na redu.

V. J. G. u P. Prozu ne ćemo iznijeti; pjesme poslije. Ne biste li se javili po kojim pismom iz tamošnjeg društva. Bili bismo Vam veoma blagodarni.

Z. V. u K. Rekosmo Vam već da je sve ono gola slabotinja. O štampanju ni govora. U tom poslu nema pogagjanja!

Sadržaj.

Tekst: Strana

Slike:

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 18. Sarajevo, 15. septembra 1896. Godina II.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu . . . . 6 for.
na pô godine . . . . 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

Zeljezna vrata: Klisura „Babakaj".

Željezna vrata.

(Demir-kapija, Gjerdap.)

Dunav — za Volgom najveća evropska rijeka — ujedno je najglavniji *evropski povodni put* od zapada k istoku. On je od pamtivijeka bio važna *strategička, obranbena i prometna linija* raznih naroda. Dunav je štitio skoro cijeli sjever velikog rimskog carstva u Evropi; po njem je plovila jaka rimska flotila i oko njega dizala tvrde gradove. Od osobite važnosti postao je Dunav za promet i trgovinu od onoga doba, otkada je čovjek uzeo paru u svoju službu, t. j. otkada su parobrodi vodom zaplovili.

Dunav je vrlo plutak; on je prava riječina (velerijeka), koja bi davno bila postala glavnim stjecištem prometa i trgovine izmegju jugo-istoka i zapada evropskog, da nije bilo na više mjesta velikih zapreka za plovidbu. Najpoznatije *dunavske plovidbene zapreke* jesu: *slapovi i virovi kod Greina* (u Gornjoj Austriji), dunavski *prudovi i pličine kod Komorna* i *Željezna vrata* kod Oršove. Slapovi kod Greina već su donekle uregjeni; prudovi kod Komorna redovito se jaruže i čiste; ali najveća i najopasnija zapreka za plovidbu — Željezna vrata — ostadoše sve do našeg doba neuregjena.

Kao što su sama sadanja Željezna vrata, tako je i njihov *postanak* vrlo zanimljiv. U prehistorično doba ležala je cijela panonska ravnica (sadanja velika ugarska nizina) pod vodom, dok nije ta voda izmegju karpatskog i balkanskog gorja put probila u današnju vlašku (južnu rumunsku) nizinu. Tim probojem bio je i Dunavu put otvoren. Taj put trebalo je samo izraditi i izravnati. Vijekovi i vijekovi projuriše, a dunavski valovi neprestano udarahu, otkidahu i potkapahu tvrdi stanac-kamen, što im se na putu ispoprijećio, ali sve do dana današnjega ne bijahu kadri probiti jednolik, ravan i udoban tok izmegju prastarih tvrdih klisura karpatskog i balkanskog gorja.

Od Bazijaša pa sve do Turn-Severina, t. j. na 137 *km* duljine, poregala se u dunavskom toku zapreka za zaprekom. Na tom se razmaku nalaze najveličanstvenija i najopasnija mjesta u Dunavu. — Riječina Dunav, koja je preko ugarske ravnice širokim i ravnim putem lako prolazila, mora se ovdje protiskivati *izmegju nepomičnih klisura i litica, te preko tvrdog kamenog grebenja, ploča i podova*. Od Bazijaša do Turn-Severina *mijenja se* svaki čas *dunavsko korito i širinom i dubinom*. Na jednom mjestu razmiču se dunavske obale na 2200 *m*, a na drugom mjestu primiču se jedna drugoj na 151 *m*. Već ovo samo raširivanje i suzivanje riječnog korita prouzrokuje, da *voda ne može posvuda jednakom brzinom teći*. Pred tjesnacem ili sutjeskom (u riječnom koritu) voda se zaustavlja i polaganije teće, a iza tog tjesnaca ili riječne sutjeske razlije se naglo po širem koritu, brže otječe i tako pravi *riječne brzice i virove*.

Dunavsko korito od Bazijaša do Turn-Severina ne samo da nije posvuda jednako široko, nego nije ni jednako duboko. Dubljina mu se mijenja od 1—80 *m*. Gdje je dno riječno bilo mekše, tu ga je voda izravnala, isprala i izdubla; a ondje, gdje je dno riječno bilo tvrdo, tu je ostalo uzvisitije i neravno. I ta nejednakost dna riječnog korita prouzrokuje nejednaki tok vode. Gdje je korito dublje, ravnije i položitije, tu voda teče sporije i mirnije, a gdje je korito više i strmije, tu voda preko njega brzo struji.

Osim nejednake širine i dubine dunavskog korita, što prouzrokuje *vodene zaustave, brzice, slapove i virove*, ima još i većih zapreka plovidbe po Dunavu od Bazijaša do Turn-Severina, a to je *tvrdo kameno grebenje*, koje na više mjesta strši iz riječnog korita, a za tim *ploče*, koje su se u riječnom koritu ispoprijećile. Najopasnije dunavsko *grebenje* je ovo: 1. *Stenka*, 2. *Kozla-Dojke*, 3. *Izlaz-Tahtalija i Greben*, 4. *Juc* i 5. *Željezna vrata*. — Najveće i najopasnije dunavske *ploče* jesu: *Vranj* (od Grebena malo niže — na ugarskoj strani) i Pregrada ili Pločija (t. j. prava Željezna vrata). Najzloglasnije zapreke brodarenju jesu: Greben i prava Željezna vrata (ispod Oršove).

Dunavsko grebenje i ploče dvostruka je zapreka za plovidbu, jer je na smetnju sigurnom i slobodnom prolazu i jer prouzrokuje nejednaki tok rijeke. Voda naime udara o grebenje, za čas se zaustavlja, talasa se, buči i pjeni, te se brže bolje žuri od tog grebenja, dok ne dogje do pregrada i ploča, preko kojih se survava i pravi slapove.

Donjo-dunavsko grebenje, pregrade i ploče bile su *od vajkada najveća i najopasnija zapreka prometu i brodarenju po Dunavu*. Već stari *Rimljani* trudili su se, da te zapreke odstrane. Slavni rimski car *Trajan* prosiječe kroz stanac-kamen na desnoj obali Dunava vojničku *cestu*, koja je išla od Singidunuma (Biograda) u Daciju i Moesiju. — Tom su cestom valjda i brodove uz vodu vukli. — Trajan iskopa i plovni *prekop* na desnoj obali Dunava, kod Željeznih vrata i tako htjede obići to zloglasno grebenje. Malo niže ispod Željeznih vrata (kod Kladove, blizu Turn-Severina) sagradi on veli-

čanstveni *most preko Dunava*, da mu vojska lakše može u Daciju prelaziti i osvajati ju.

Ostanci Trajanovih djela vide se još i danas. Tragovi njegove ceste u najužem i najveličanstvenijem toku Dunava — *u Kazanu*[1]) — dobro su se sačuvali. Tu su se strme litice i ogromne visoke klisure uzdigle nad samim Dunavom. U Kazanu vlada neobična tišina i mir. Tu strahovnu tišinu prekida samo šum valova i lijet orlova, koji su na tim timorima svoja gnijezda savili. Ispod Kazana raširuje se dunavska obala i otvara se prekrasan izgled na šumovita i zelena pobrežja. Na izlazu iz Kazana, i to baš ondje odakle je najveličanstveniji izgled na sve strane, uklesaše Rimljani s desne strane Dunava u liticu Miroč-planine spomen-ploču svom neumrlom vladaru Trajanu, da kroz vijekove čuva uspomenu na slavna njegova djela u Podunavlju. *„Tabula Traiana“* prikazuje nam tu spomen-ploču, koju je zub vremena već tako oglodao, da nam je samo ostalo ime i vrijeme na njoj sačuvano, a njezin sadržaj nevrijeme je sasvim izlizalo. Ono, što nam se je na toj ploči sačuvalo, čita se ovako:

Imperatoris Caesaris Divi Nervae filius
Nerva Traianus Augustus Germanicus
Pontifex Maximus, tribunitia potestate IIII.
Pater patriae, Consul — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

a to znači:

Sin božanstvenog[2]) Nerve, cara i cesara,
Previšnji Nerva Trajan Germanik,
Vrhovni svećenik, tribun po četvrti put,
Otac domovine, konsul po — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

Trajan je bio tribun po četvrti put godine 100. poslije Hrista, a te je godine bio konsul po treći put. — Do tada je i bio dobio osim nasljednog pridjeva „Augustus“ i počasni naslov „Germanicus“. — Dalje nije moguće taj napis odgonenuti, jer je nevrijeme, kako već rekosmo, malo ne sva slova izlizalo i tako najvažniji dio te ploče za uvijek izbrisalo.

Od Trajanova vladanja do našeg doba prošlo je mnogo vremena, projurilo je već do 1790 godina, srušeno je silno i moćno zapadno rimsko carstvo, oborena žilava bizantinska država ili istočno rimsko carstvo i mnogo se ljudske krvi prolilo na dônjem Dunavu u ljutoj borbi izmegju raznih naroda, koji se za nj otimahu. Poslije Rimljana ipak ne zavlada nijedan narod srednjim i dônjim Dunavom sve do Osmanlija (i to od 1526.—1699.), premda oko njega gospodovahu zapadni Goti, istočni Goti, Gepidi, Avari, Bugari i Magjari. Da su se toliki narodi oko dônjega Dunava borili, svjedoče nam i raznoliki ostanci utvrda i kula.

Izmegju Bazijaša i Turn-Severina najbolje je do sada sačuvana *gradina Golubac*. Ta je utvrda podignuta na rimskim ruševinama. U srednjem vijeku bila je ta tvrgja od velike važnosti, jer je čuvala ulaz i izlaz kroz Željezna vrata. To je bio ključ Željeznih vrata. Spomena su vrijedne i „Tri kule“ kod Juca. — *Požarevačkim mirom* (god. 1718.) dogjoše *Željezna vrata u vlast Austrije* i time ona dobi u svoje ruke prevažnu strategičku i obranbenu liniju protiv osmanlijskog carstva. Ta obranbena linija bila je po Austriju od velika zamašaja, sve do prvih decenija ovoga stoljeća, t. j. do oslobogjenja Srbije ispod osmanlijske vlasti. — Od tridesetih godina ovoga stoljeća počinje novo doba po Dunav, i to osnutkom *„Prvog povlaštenog dunavskog parobrodarskog društva“*. Od tog doba poče se opet nanovo uvigjati, kako su na dônjem Dunavu velike zapreke za plovidbu, te se stade pomišljati na regulaciju tih zapreka.

Od rimskog vremena pa do tridesetih godina ovoga stoljeća mnogo se je, kao što je spomenuto, gospodara izmijenilo na dônjem Dunavu, ali ni jedan ne nastavi po Rimljanima započeti posao regulisanja. Istom plemeniti i odlučni ugarski državnik, *grof Stjepan Széchenyi*, uvidjevši veliku važnost Dunava ne samo u strategičkom i obranbenom pogledu, nego još veću njegovu znamenitost za promet i trgovinu, dade sagraditi cestu uz Dunav od Bazijaša do Oršove. Punih sedam godina gragjeno je 124 *km* te ceste, jer je posao s tehničke strane na mnogim mjestima bio vrlo težak. Ogromne klisure uz Dunav morale se minavati i prosijecati, samo da se stvori dosta širok i siguran prolaz za cestu. *Széchenyijeva cesta* od Bazijaša do Oršove, načinjena god. 1830. do 1837., može se ubrojiti megju najteže sagragjene ceste evropske. — Na početku Kazana, t. j. na onom mjestu gdje je bio posao najmučniji, postavljena je za taj neprocjenjivi rad *Széchenyiju spomen-ploča* s madžarskim natpisom, koji glasi u našem jeziku:

„SPOMENU SZÉCHENYI-EVU
MADŽARSKO DRUŠTVO MJERNIKA-ARHITEKTA
MDCCCLXXXV.“

Széchenyi-eva cesta u istinu je i unapredila promet i trgovinu na Dunavu, jer su se za malene vode roba i putnici mogli prevažati od Drenkove do Oršove na kolima. Tim načinom bio je omogućen promet i trgovina s jugoistokom evropskim; ali se je za to prekrcavanje trošilo mnogo vremena i novca, a tomu se je moralo čim prije pomoći.

U isto vrijeme, dok se je cesta gradila, dade rodoljubni grof Széchenyi mjerniku *P. Vásárhelyiju*, da prouči, kako bi se dunavske zapreke brodarenja, t. j. brzice, slapovi i grebenje dale najlakše i najsigurnije odstraniti. Taj čuveni mjernik *proučavao je dunavske zapreke* od god. 1832.—1835., te je bio *počeo već i uregjivati plovni prekop* kroz prvu zapreku, t. j. *kroz Kozlu* i *Dojke*. Megjutim ode s ovoga svijeta zaslužni i neumorni Vásárhelyi, a uregjenje dônjega Dunava prestade.

Poslije krimskog rata (god. 1856.) postade uregjenje dunavskih Željeznih vrata megjunarodno pitanje, te se je mnogo o tom planiralo, govorilo i ugovaralo, dok nije napokon god. 1878. na *berlinskom megjunarodnom kongresu* cijeli posao prepušten austro-ugarskoj monarhiji. Austrijska polovica monarhije ustupi Ugarskoj regulaciju Željeznih vrata i pobiranje povišene carine, dok se godi troškovi regulacije ne isplate.

Ugarska se lati ozbiljno posla i pozva najčuvenije svjetske mjernike, da prouče plovidbene zapreke na dônjem Dunavu i da izreku svoje mnijenje, kako bi se te zapreke najlakše i najbolje mogle odstraniti. Mnogo je tu bilo mnijenja i predloga i od domaćih i od stranih strukovnjaka. Najviše mnijenja bijaše za *otvorenje plovnih prekopa u samoj rijeci i za izravnanje riječne vode sa ustavama*. Sva mnijenja ostaše samo na papiru, dok ugarsko ministarstvo trgovine nije preuzeo *G. pl. Baross* i dok se nije stalo ozbiljno misliti na „milenijsku izložbu“.

Godine 1888. bi zakonom odregjeno, da se Željezna vrata imaju regulirati i u to ime dozvoljeno jedanaest milijuna forinti. Umni i odlučni ministar trgovine, G. pl. Baross, lati se odmah posla. On odabra jeftiniji i podesniji način za uregjenje Željeznih vrata, naime *minavanje i nasipavanje*, i to minavanje za otvaranje plovnih prekopa u samoj rijeci, t. j. za slobodnu i sigurnu plovidbu parobroda. — Da i za male vode ne bude zapreka za plovidbu, utanačeno je, da prekopi moraju biti 60 *m* široki, a 3 *m* duboki za najniže vode. — Plovnim prekopima kroz grebenje riječno odstranjene su najopasnije zapreke plovidbe. Riječnim brzicama, slapovima i virovima stalo se je tako na put, da su u riječnom koritu nasuti tvrdi nasipi, koji vodu na takim mjestima zaustavljaju i tako riječni tok izjednačuju.

Kao što je bilo teško odlučiti se *za metodu*, kako da se reguliraju Željezna vrata, isto tako nije bilo lako odabrati ni *sprave* za rasprštavanje kamenog grebenja u Dunavu. I za to su sastavljeni dvojaki strojevi i to *brod za minavanje* kamenja (Bohrschiff) i *brod za razbijanje* kamenja (Kutter ili Felsenbrecher) u vodi, a osim toga brod za *vagjenje* rasprštanog i razbijenog kamenja, t. j. jaružilo (Baggerschiff).

Kad se je već znalo i za metodu i za sprave, teško je bilo naći sigurna podhvatnika, jer nije šala preuzeti, a ni predati tako ogroman posao svakomu. Ovdje ćemo spomenuti samo da se je u svem moralo krenuti preko 1,887.000 m^3 kamena i 210.000 m^3 kamenog materijala, i to sve u zakazano vrijeme od šest godina. (S početka je bilo odregjeno pet godina, ali je to bilo premalo.)

Regulaciju Željeznih vrata preuzelo je *„Berlinsko diskontno društvo“* sa poduzetnikom *Lutherom* iz Braunschweiga. Vrhovno vodstvo predano je gragjevnom savjetniku *Hajdú*-u, a gragjevna uprava čuvenom mjerničkom stručnjaku *Wallandtu*. Radnje je rukovodio od strane poduzetništva nadmjernik *Rupčić*.

Rad je počeo dne 15. septembra 1890. minavanjem Grebena. Prvu električnu minu zapalio je sam pokojni ministar trgovine *G. pl. Baross*. Tom zaslužnom mužu uklesana je u to ime spomen-ploča s madžarskim natpisom na početku Željeznih vrata, na Alibeg-klisuri. Sadržaj *Barosseve spomen-ploče* glasi u našem jeziku:

„Regulacija Demir-kapije i ostalih slapova, odregjena god. 1888. zakonskim člankom XXVI., početa je za vladanja Franje Josipa I., za ministra predsjednika grofa Julija Szaparija, za ministra trgovine Gavre Barossa de Bellusi, 15. septembra 1890. Bog blagoslovio posao i začetnike!“

Kako je *teško bilo* s diplomatične, tehničke i materijalne strane *započeti regulaciju Željeznih vrata*, tako ju je isto bilo *mučno i pogibeljno i izvagjati*. Koliko samo muke i straha moralo se pretrpjeti na tom poslu, gdje se ponajviše radilo na vrlo pogibeljnim mjestima u samoj rijeci i to tvrdim *kamenom i dinamitom?* Koliko je samo ljudskih života o inžinirskoj vještini zavisilo, kad se je minavala klisura Greben i Pregrada na Željeznim vratima? Tu su tisuće i tisuće radnika s brodovima raznih strojeva i željezničkim vlakovima preko šest godina imali dan i noć posla, dok su dunavske zapreke za plovidbu savladane, t. j. dok su Željezna vrata regulisana. I naše nam slike živo predočuju *„Gradnju prekopa za parobrodarstvo kod Željeznih vrata“* i to upravo u polovici i pri svršetku posla. Veliki dio poslenika, koji su radili na Željeznim vratima, nije dakako mogao naći ni skrovišta u Oršovi i obližnjim selima, nego je bilo oko Dunava podignuto koliba i stanova. Tako su se oko Željeznih vrata bile slegle čitave naseobine radnićke, za tim strojarnice i radionice.

Dao Bog, da to veliko djelo, koje je stalo mnogo muke, truda i novaca, bude na trajnu čast i uhar ne samo našoj monarhiji koja će tom regulacijom svoje ime u kulturnoj historiji proslaviti i ovjekovječiti; nego takogjer i na korist čitavom ljudskom rodu, a osobito pograničnim državama: Srbiji, Rumunjskoj, a i Bugarskoj. Regulacijom Željeznih vrata otvoren je najvažniji riječni vodeni put za promet i trgovinu izmegju južno-istočne i srednje Evrope. S istoka dovozi se žito i sirovine, a sa zapada razne obrtnine. Tom regulacijom nestalo je onoga straha i trepeta, koji je obuzimao i brodare i vlasnike brodova, trgovce i putnike, koji su se kroz Željezna vrata usudili zaploviti, jer su se svaki čas bojali, da će i njih i njihovo dobro dunavski talasi za uvijek progutati. Dunavski valovi Željeznih vrata mnogo dosada u istinu sirota u crno zaviše i dosta imućnih ljudi na prosjački štap natjeraše!

*

Kad smo već na dônjem Dunavu, spomenućemo i najvažnija mjesta oko njega, a to su:

Oršova, koja leži kod Željeznih vrata, na lijevoj obali Dunava na ušću Černe. Ona se je zadnjih desetak godina znatno podigla, te će se sve više i više dizati kao trgovački grad, jer ima zgodan geografski položaj. Oršova sada već broji do 4000 žitelja raznih narodnosti: Rumuna, Nijemaca, Madžara, Srba i dr. Narod oko Oršove bavi se ponajviše poljodjelstvom i stočarstvom. Najviše se radi na volovima.

Odmah ispod Oršove nalazi se u Dunavu važan historični otočić *Ada Kaleh*, a to znači: tvrgja na ostrvu (otoku). To ostrvo s tvrgjom bilo je do god. 1878., t. j. do berlinskog kongresa sasvim u turskim rukama, a od tog doba posjela ga je Austro-Ugarska. Tvrgjava sve više propada. U njoj su još i sada Turci, koji se bave, brodarenjem i trgovinom istočne robe, a osim toga je na Adi-Kaleh jedan austro-ugarski časnik s 28 momaka.

Istočno uz Oršovu nalazi se čuvena *„Krunska kapelica“*, sazidana u gotskom slogu, na onom mjestu, gdje je Lj. Košut na bijegu u Tursku, u noći od 23. na 24. augusta 1849. zakopao kraljevsku krunu Sv. Stjepana i ostale krunidbene znakove. To je sve pomnim kopanjem nagjeno 8. septembra 1853. Na uspomenu tog našašća dao je tamo naš car i kralj sagraditi kapelicu. U sredini kapelice je duboka okrugla jama, u kojoj je kruna s krunidbenim znakovima nagjena. Sada su tu postavljeni imitirani krunidbeni znakovi.

22 *km* sjeverno od Oršove, u prekrasnoj dolini Černe, a u divnom i romantičnom gorskom sklopu erdeljskih alpa, izbija ispod zemlje 14 vrućih, ljekovitih sumpornih vrela, koja su već Rimljanima poznata bila pod imenom *Acquae*

[1]) *Kazan* je turska riječ i znači kotao, a tako zbilja i izgleda taj dio rijeke.
[2]) Latinska riječ *„Divus“*, što znači: Bog, božanstvo, može se ovdje prevesti i sa pridjevom: *blagopokojni*.

Herculis. To su današnje *Herkulove kupke*, koje su u najnovije doba radi svoje ljekovitosti, milovidnog smještaja i udobnog uregjenja stekle svjetski glas. Glavno zabavište Herkulovih kupaka posvećeno je: „*Saluti et Laetitiae*", t. j. zdravlju i veselju. — Ljekovita vrela, svjež gorski zrak, prekrasni predjeli i divni izgledi sa okolnih bregova krijepe i razveseljuju u istinu tijelo i duh čovječji.

Žitelji oko Herkulovih kupaka jesu većinom erdeljski *Rumuni*, koji se bave gospodarstvom. Oni su s malim zadovoljni, kao što nam to i gradnja njihovih kuća posvjedočava. Narod je marljiv, žilav, domoljuban, junačan i dobroćudan, a najviše ima povjerenja u svog svećenika, koji se brine za moralno i materijalno dobro svojih vjernika, te s njima zajedno dijeli veselje i tugu.

— — — — — — — — — — — — — —

„Dobar pastir jer što kaže inom,
I sam svojim potvrgjuje činom!

Prof. Drag. Franić.

U žutoj kućici.

Novela. Piše *Ksaver Šandor Gjalski.*

I.

Iz spavaćih kola prvoga razreda u riječko-peštanskom brzovlaku, izigje na kolodvoru zagrebačkom jednog septembarskog dana, mlada, visoka djevojka u pratnji stare neobično suhe i niske gospogje. Obadvije dame nosile su jednostavno putno odijelo sive boje te gotovo da je na šeširu staričinu nakit bio mnogo koketniji i izazovniji nego li šešir u gospogjice. Nu — ako su im toalete na oko veoma jednostavne bile i ne pričinjale se na prvi mah ni u čem onako, da ne bi mogle pripadati kolu nižega razreda, to se je nasuprot prtljaga, što su je nosila dva željeznička služnika za njima, u svem odlikovala najvećom elegancijom. Bijahu to kovčežići, torbaci, neceseri, zamotci — sve od najfinijeg i najskupljeg tvoriva, a bezbroj nalijepljenih ceduljica, željezničkih i hotelskih, dosta pričaše o dalekim i mnogim putovanjima. Dašto — tačniji pogled na mladu putnicu brzo je morao svakoga uvjeriti, da nije tek prtljaga elegantna i otmjena, već takogjer i vlasnica joj u cijeloj svojoj pojavi, te da je ova njezina jednostavna putna odjeća jamačno izišla iz modna atelijera prve vrsti. Dapače dosta nesigurno i nekako plaho — gotovo bojazljivo ili neodlučno držanje i vladanje mlade gospogjice, nije joj moglo oduzeti otmjena i fina izgleda.

Služnici željeznički, u kojih je u takvim stvarima oštar nos i oštro oko, na prvi su mah bili na čistu, da imadu posla s bogatom i veoma odličnom damom, te nijesu ni pitali, bi li nosili stvari k fijakeru ili omnibusu, kao što smatrahu i sasvim naravnim, da im je trud bio nerazmjerno više od propisane takse plaćen.

— Mi ćemo najprvo u hotel — zar ne teto —?—, rekne mlada djevojka svojoj suputnici, pomažući joj nježno u fijakersku kočiju.

— Kako izvoliš — kako izvoliš. Znaš, da ja nemam svoje volje; — kako izvoliš! — otpovrne starica, tonom u isti mah i pokornim i opet kao prikornim.

— Biće najbolje u hotelu. Bog zna, je li u stanu sve već u redu, a — kući — ne — ne mogu. Ali što nema gospe Barbare? —

Zabrinuto dovrši gospogjica svoju izreku, da se sjedajući već uz tetku još jednoč okrene zgradi kolodvorskoj i da gleda po širokom prostoru pred kolodvorom.

— Gospogjice Slavice — milostiva gospogjice — ljubim ruke — ljubim ruke! Eto — malo i ja bih bila zakasnila, — javi se ostraga za kočijom vremešna, čisto no dosta sirotinjski odjevena žena sa vunenom maramom na glavi i zamotana u kratak crn šal.

Fijaker je u dobar čas opazio ženu i suzdržao konje, te je došljakinja mogla još uloviti gospogjicu za ruku, da joj na silu utisne žarki cjelov na sivu rukavicu.

— Aha — eto i Vas — dobra moja gospo Barice! Baš Vam hvala. Oprostite, što Vas mučim tako rano u jutro, ali — željna sam bila, da mi što prvo kažete sve. Kako je dakle?

— Sve dobro — dapače izvrsno!

— Hvala budi Bogu. Da Vam pravo kažem, bila sam već dosta zabrinuta. Četiri dana već, što nemam glasa od Vas. No — izvolite u kola k nama, — pa ćete mi više pripovijedati. Ajdemo dakle — kočijašu!

— Molim kuda?

— A dà — nijesam jošte ni rekla, kuda hoćemo. Ajdmo k „Prukneru". Biće odanle za Vas bliže — gospo Barbaro!

Kad su kola pojurila prema Zrinjevcu, časkom se mlada gospogjica zagledala prema gradu, onamo k tornju sv. Kralja, k plavetnim konturama gore, — i krasno pravilno lice usplamti joj dragom zanosnom uzbugjenosti.

— Ah — kako je krasno! — potiho rekne više sobom, da onda kao upozorujuć na nove gradnje kaže nešto staroj gospogji. Nu ova je nije slušala, jer se je sasvijem udubla u brojanje prtljage i neprestance se pitala, jesu li svi komadi u redu. Gospogjica i nije dalje pazila na nju, nego se šaptom pustila u živahan razgovor s gospom Barbarom. Još pred hotelom, dapače u veži, nije prekinula toga razgovora, a kad je htjela gospa Barbara, da pomogne prenijeti stvari gore u sobu, gospogjica ju zamoli, da to pusti i neka radije odmah kući pogje.

— Ja ću za koji časak do Vas! Zar ne: — Radnički dô, broj osam?

— Na službu — milostiva gospogjice.

— Molim Vas dakle — žurite se pravo kući.

— Zamoli je još sa stuba, dok je stara gospogja bila već u prvom katu, ne obazirući se a mà baš ništa na gospu Barbaru, koja joj se jošte iz veže klanjala.

— Smijem li uzeti za sebe posebnu sobu? — upita gospogja mladu svoju suputnicu pred sobaricom.

— Amà tetice — kakvo li je to pitanje? — odvrati gospogjica, časkom gotovo ražaloštena, nu — onda se nježno nasmiješi i uhvati tetkinu ruku, da je poljubi i rekne: — Odmah ćete biti dobre volje. Donijeće nam kave —, odmorićemo se, — i sve će biti dobro — i — dobra moja tetica biće opet strpljiva i blaga spram svoje „zločeste" nećake. — Dajte nam dakle otvorite dvije sobe, — nu — željela bih — skupa ili barem blizu.

U sobi najprvo je gospogjica pošla k prozoru i na trenut se zagledala na ulicu. Ali je za čas odstupila od prozora i požurila se, da se preodjene.

— Ne smijem plandovati, — želim li još sve obaviti. Pak — da me teta nagje te nijesam gotova, još bi htjela, da mi pomogne pri oblačenju. I mislila bi, da to od nje ištem —. Ne — sirotica — i ona je nesretna bila —.

Baš je dovršavala svoju toaletu, kad je u sobu unišla hotelska sobarica, a malo za njom i tetka. Došla je sobarica sa prijavnom ceduljom.

— Moliću milostivnu, da izvoli ispuniti.

Gospogjica je odmah preuzela plavi papir i sjela k stolu, da ispuni rubrike. Upisala se je kao Slava Bogićeva, posjednica iz Zagreba, a dolazi iz Luzerna u Švicarskoj sa tetkom svojom Amalijom barunicom Seefeld.

— A zar ne ćeš upisati i karakter moj? Mislim, da se baš ne trebamo stidjeti, da sam udova iza feldmaršal-lajtnanta, — upade joj u pero stara gospogja, čim nije gospogjica k imenu njezinu odmah pripisala i taj „karakter" njezin.

Sobarica se morala nasmjehnuti, nu starica je megjutim podučila, da joj pripada naslov „Preuzvišenosti", i taj mah stala se gubiti u pričanju, da je njezin pokojni suprug nekoč služio i u Zagrebu kao adjutanat bana Šokčevića. Djevojka ju tek napolak slušala. Nju je više zanimala mlada putnica, u koju je gotovo zadivljeno zagledala, — i nije odmah iz sobe izašla, već ostala na mjestu časkom da jednako gleda u gospogjicu.

Bijaše u istinu ta djevojka ne samo neobično lijepa, otmjena i odlikovana onom najfinijom tihom elegancijom, koja je samo privilegij najizobraženijih krugova ljudskoga društva, već bilo je još nešto osobita u nje, o čemu čovjek nije mogao da prosudi, no što je uzbugjivalo zanimanje, simpatiju i začaravanje — sve u jedan mah. — Visoka strojna tijela, tanana i nježna, imagjaše u svojoj pojavi neizrecivo mnogo dostojanstva i svu plemenitost mnogokalemljene rase. Duguljasto lice bijaše pravilno i više blijedo, no ne kakve bolesne bljedoće, već one bljedoće, koja se redovito spaja s čistim južnim licem i s crnom kosom. I bila joj kosa tamno-crna s vranim blijeskom, a debele pletenice svjedočile o bujnosti njezinoj. Oči joj bijahu takogjer crne, krupne i sjajne. Nešto duboka — daleko sjalo je iz njih. Bilo je kao da trepti u njima san sa svom svojom poezijom, i strujalo je iz njih nekom dubokom melankolijom, velikom nedosežnom melankolijom cijeloga života, a da im ipak pogled krije u sebi svu čistoću netaknuta djevičanstva. Ove divne velike oči bijahu zasjenjene neobično dugim trepavkama, da je gotovo s njih padala sjena na podočne kolute, što je još jače povećavalo melankoliju izraza, koji je i inako odavao neizmjerno mnogo blagosti, nježnosti i dobrote. Oko sitnih krasno rezanih usnica trepetao je lak, jedva zamjetan smiješak.

— Ah — zbilja je krasna! — rekne na po glasno sobarica kad je izašla na hodnik, čudeći se, što putnica nije barem kontesa, kad tako otmjeno izgleda. Silazeći niz stube da odnese prijavnu cedulju u kontor, suzdrža je kod vrata kavanskih neki stariji gospodin, koji je od rana jutra do kasno u noć dockan bio gost u kavani i valjda se od duga vremena zanimao za sve, što u kavani, gostioni i hotelu biva.

— Dakle — došao ko sa brzovlakom? — pitaše u njemačkom jeziku taj debeljković, gladeći u vis svoje prosijede tvrde brčiće na crvenu i naduvenu licu, da odmah uzme sobarici prijavnicu iz ruke.

— Oho — Slava Bogićeva —?— rekne taj put hrvatski. Dakle — ona! — glasno i kao iznenagjeno ote se radoznalici, da odmah nastavi: — Sirotica mala, — ah — napokon — što sirotica? Bogata je — a onda je sve dobro.

— Vi poznajete gospogjicu? — upita ga sobarica, koja nije sasvijem razumjela njegovih hrvatskih riječi.

— No — poznajem, — to jest — roditelje sam joj poznavao. O — velika obitelj — bogati — silno bogati ljudi — ugledna gospoda! Koliko puta bio sam u pokojnog joj oca u vinogradu, dapače i na imanju njegovom — išli smo i u lov zajedno. A onda — eh — duga Vam je to historija — i strašna!

— Što — što? — radoznalo upita sobarica i gotovo zagleda se gospodinu u okruglo i tusto lice prislanjajući se na stijenu, — gotova da sluša. A on je bio taj mah spreman da priča.

I tako je sobarica doznala, da je lijepa gospogjica Slava Bogićeva domaća kći. Roditelji joj bijahu imućna vlastela, imetak im je od najvećih u Zagrebu, dapače u zemlji. Živjeli su u Zagrebu, gdje su imali više kuća, vinograda i inih zemalja. Otac njezin bijaše neko vrijeme i u javnoj službi, gdje je skoro postigao velike časti, dapače se jedno vrijeme govorkalo, da će postati

U arapskoj sudnici.

mah mislilo, da je možda izgubio imetak, no — kako? Pitalo se tako tek za prvi čas. A u drugi čas bilo je već jasno, da imetak ostade netaknut, usuprot ispostavilo se, da je tri dana prvo smrti posvršio nekakav posao, gdje je silu toga privrijedio. Jedno vrijeme sumnjalo se na služinčad, pomišljalo se da je pokušano razbojstvo, ali — nagjoše sve u sobi u redu. A nije se ni sila na lešinama opažala. Bog sam zna, kako se zbilo. Tri — ili čekajte — biće i četiri godine, što se nesreća dogodila, — a ni danas ne zna se ništa više, nego li prvoga dana. Tajinstveno. A sirota Slavica! Dašto — bogata je — tà — i kako bogata, ali opet — strašno — na onaki način u jedared da izgubi i oca i majku. — Jeste i sjećam se, — bilo je baš, da se siroče spremalo na ples — ili bila je na prvom svom plesu, — tako nešto, — a onda — takav „udarac nesreće!“ — Ostala je sama samcata. Sjećam se dobro, da je pala u tifus ili „nerfenfiber“ — i dugo bolovala. Onda je tutor vozao po gradovima, uvijek bolesnu, — k svjema je profesorima dovodili. A nikako bolje — i poslije nijesam ništa čuo. Prvi joj tutor takogjer umro, — znam da je onda još imao zbog uprave imetka dosta posla. Dapače jedno se vrijeme govorilo, da je umrla negdje u Njemačkoj no — kako vidimo, to nije istina.

— Dakle velite, da je silno bogata? Ah — a ja joj nijesam dala najbolju sobu.

Debelog gospodina megjutim nije više tu bilo. Požurio se u kavanu, za tim na ulicu, pa onda u reštauraciju, na trg — i kojekud, da saopći svakome koga je srio, da se vratila gospogjica Slava Bogićeva.

II.

— Zar nećeš čekati odvjetnika? — pitala je barunica gospodičnu Slavicu, kad je ova metala na glavu šešir i rekla, da ide gospogji Barbari.

— Njega valjda ne će biti prije jedanaeste, a dotle — mogu ja obaviti posao u Barbare.

— Hm! Izvoli i po volji, — ja ti neću ništa da kažem; dan danas je i onako u modi, da starijih ljudi i ne slušaju. — Što bi dakle hasnilo, da ti kažem, kako je u istinu vrlo čudnovato — ono tvoje trčkanje toj gospi Barbari, koja mi se ni malo ne svigja. Veoma čudnovato izgleda, — na pô sluškinja a na pô kao da zahtijeva, da joj se kaže: gospogja. No pustimo to. Oprosti moju slobodu, što kritizujem tu „dragu“ tvoju gospu Barbaru. Tek želim da te upo-

hrvatskim banom. Dakako to bijahu tek glasovi kavanskih političara, jer prilike nijesu nimalo bile takove, da bi bio mogao primiti takovu ponudu, pošto je od svega srca kao i od sve duše osugjivao pravac, kojim je bila pošla politika unije. Zato se je dao birati i u sabor, da bude na braniku prava i interesa hrvatskih. Brbljavi gospodin i nije to pripovijedao, kao da bi i on vjerovao u to banstvo Bogićevo. On je ove glasine spomenuo, samo da dokaže, koliko je odličan i znamenit bio položaj gospodina Bogića.

— Znamenit — znamenit bijaše to čovjek! Ih — pa kako je to sjajna kuća bila. Nije je u cijeloj Hrvatskoj bilo. Ne znam, je li uopće — poslije kako je kardinal Havlik umro, uopće tako fine i u istinu velikaške kuće bilo.

A onda — sve — u jedared —!—

— Što u jedared —?—

— Ta — eto — tako je bilo. Nekog jutra nagju sluge i gospodina i gospogju mrtve. Bog li ga znao, što i kako? Jeli ih tko udavio, — jesu li se slučajno otrovali — jesu li možda sami htjeli. Nikad se ništa nije saznalo. Bila i komisija — dapače istraga — no ništa se nije moglo ustanoviti. Samoubijstvo bilo gotovo isključeno, jer su živjeli srećno, a bili bogati. U prvi se

zorim, kako bi ipak bilo u redu, da čekaš odvjetnika, tà — mi pravo ne znamo, kuda ćemo i što ćemo. Valjda je u redu, da saznademo, kako je uredio i udesio sve. Ja sam prijateljica rada. I vjeruj mi, to je prva krjepost. Moj pokojni Alojz — samo je po tome sudio ljude, drže li se reda ili ne. Jednom bila je lijepa zgodica...

— Oprosti tetice — ja nemam kad da slušam. Moram zbilja ići — prekine djevojka bujicu tetkinih riječi, znajući njenu naviku, da svakom razgovoru i svakoj misli nadovezuje kratko-duge historije iz svojih doživljaja.

Teta trgnu u vis svoju malu ptičju glavicu, povećanu ogromnom koafirom staromodnom, koju je morala nositi, jer je gotovo bez kose bila.

— Oh — ne trebaš tako očito pokazati, da ti dosagjujem. Zbilja — lijepo mi je Bog dao, — ah — da to vidi moj pokojni barun...!

— Tetice — za boga miloga! — povika djevojka i klekne do nje, da joj poljubi ruke.

No teta nije na to pazila ili bolje: pala joj na um druga historija iz života njezina, gdje je ova ili ona njena rogjaka ili prijateljica isto tako protiv nje sagriješila i onda — i tako dalje. Slavica nije više izdržala, poljubila je tetu u ruku i u čelo, te otišla napolje.

(Nastaviće se.)

Željezna vrata: Pregrada.

Fingal.

Osijanova epska pjesan u šest pjevanja.

Preveo *dr. A. Tresić-Pavičić.*

Pjevanje IV.

Sadržaj:

Osijan pripovijeda svoju mladenačku ljubav sa Everalinom, majkom Oskara, koja je već mrtva. Poslije ove epizode, koja je vrlo sretno umetnuta, povraća se pjesnik na predmet eposa. Sjena Everaline prikaže mu se, te mu reče, da je Oskar, koji je bio poslan u suton da posmatra neprijatelja, u borbi sa četom neprijatelja, i u opasnosti života. Osijan pohiti na pomoć sinu, i dade znak Fingalu da se Svaran približuje. Kralj se digne, probudi vojsku, i kao što je bio sinoć obećao, predaje vodstvo vojske Gaulu, Mornijevu sinu, a on se povuče na brdo, okle je mogao posmatrati borbu. Bitka započne: pjesnik slavi hrabrost Oskarovu. Ali dok Oskar sa svojim ocem razbije jedno krilo; Gaulo, na koga je Svaran osobno navalio, uzmiče na drugom. Fingal pošalje svoga barda Ulina, da osokoli Gaula pjesmom; ali ipak Svaran pobjegjuje, a Gaulo i kaledonska vojska uzmiču. Fingal sigje s brda, i poredi vojsku. Svaran prestane tjerati Kaledonce, posjedne jedan brežuljak i čeka navalu Fingalovu. Kralj osokoli vojsku, naredi potrebite stvari i ponovi bitku. Kutulin, koji se je s Konalom i s Karilom bio povukao u spilu Ture, čujući žamor, uspne se na vrh brda, s kojega se je vidilo bojno polje, i vidi Fingala u borbi s neprijateljem. Kutulin, ne htijući sići sam u boj, da se ne reče da je došao Fingalu oteti slavu pobjede, pošalje Karila, da mu čestita na dobrom uspjehu.

Tko ide s brda pjevajuć, ko duga
Vrh Lene? Djeva ljubavnoga glasa,
Kći Toskarova, l'jepa, b'jeloruka,[1])
Moj poj si često čula, često lila
Krasote suze. Ideš gledat bitke
Svog puka? Čuti djela Oskarova?
Oh, kad ću prestat tužiti na Koni
U buci r'jeka? Progjoše mi ljeta
U bitkam; starost mota se u tuzi.

„O kćerko snježne ruke, ja ne bijah,
Tol tužan; sl'jep i napušten i tužan
Everalina kad me milovala;
Everalina kose smegje-tamne,
Kći Brana, sn'ježnih grudi. Tisuću je
Junaka djevu poželilo, ona
Zan'jekala je ljubav tisućama
Junake prezre, na maču junake.
Jer Osijan joj bješe l'jep u oku!
Ja odoh k tamnom valu crnog Lega,
Da djevu prosim. Dvanaest je bilo
Junaka samnom, morvenskih sinova.
A kad mi k Branu, prijatelju stranca,
A štit mu zvučan: „Otkuda su — reče —
Te čelik-ruke? Nije lako djevu
Isprosit, što je odbila Erince,
Al dobro došo, ti Fingaloviću!
Oh, sretna djeva, koja na te čeka!
I da ih imam stotinu krasota
Na izbor bi ti bile, sine slave!“

Otvorih sobu crnokose djeve:
Milina naše hrabre grudi širi,
Blagoslovismo l'jepu kćerku Brana.
Na gori vrh nas pokaza se Kormak

[1]) To je Malvina, ljuba Oskara, Osijanova sina. Ona je pratila slijepa Osijana u njegovoj starosti, te se Osijan vrlo često nje spominje u ganutljivim apostrofama. U ovom pjevanju Osijan slavi najviše hrabrost svoga Oskara, pa je naravno da se obraća njegovoj udovici, da razblaži njezinu dušu djelima muža joj.

Željezna vrata: Novi dunavski kanal kraj klisure „Ploča“.

I sa njim osam ljudi. Na daleko
Svjetlucala je pustoš od oružja.
Tu bješe Kola, tu ranilac Dura
I silni Toskar, Tago, hrabri Frestal,
Dairo sretne ruke, Dala, kula
U klancu bitke. U Kormaka ruci
Mač bljeska; krasno oko u junaka!
I Os'jan osam imaše junaka;
Ulina, sina rata olujnoga,
Smiona Mula; plemenito krasna
Šelàha, grozna Cerdala i Oglu;
Dumarikana, srdoglegju smrtna.
A zašto mora Ogar biti zadnji,
Daleko slavljen na ardvenske gore?
Na polju bojnom, smionoga Dalu
U lice licem hrabri Ogar sretnu.
I jeknu bitka vogja, kano ršum
Na valovima okeana burna.
Tad sjetio se Ogar smrtna noža,
I devet puta njime Dalu probi.
Ja triput slomih na Kormaka štitu,
A on na mome tri put slomi koplje.
Al jadni, tužni ljubavi mladenac!
Ja skinuh njegvu glavu, pet je puta
Za kiku stresoh; njegvi pobjegoše.
Oh, tko bi onda proreko mi bio,
O mila djevo, kad u bitci grmljah,
Da sl'jep ću, samcat, tužan i po danu
Tumarat mrakom; oklop bi mu moro
Tvrd biti, ruka od najjače jača!

Na pŭsti Lene glazba utihnula
A nestalni je vjetar jako duvo,
Visoki hrast je brsne njiho grane.
S Everalinom bjehu moje misli,
Kad ona dogje u ljepote sjaju,
A modro oko kretala u suzam,
Pred mojim okom na oblaku stade,
I poče tihim govoriti glasom:
„Oh, ustaj, ustaj, Os'jane, i spasi
Mog sina, moga Oskara, od ljudi
Prvaka. Blizu crvenoga hrasta
Na r'jeci Lubi bori se s Lohlinci!"
I utopi se u svoj oblak, ja se
Naoboružah, štapajuć se kopljem,
Grohotat stadoh oružjem po noći.
Pjevuckah pjesme o davnim junacim,
U opasnosti ko što običavam.
Ja čuh Lohlince ko grom u daljini,
Al bježali su, moj ih Oskar ganjo.
Ja gromko viknuh, zovući ga natrag,
I preko Lene povrati se Oskar.
„Ne goni dalje dušmanina — rekoh —
Ma da je Os'jan za tobom." On dogje,
I Oskarova oružja mom uhu
Zvuk bješe mio. „Što mi ruku[1]) — reče —
Ti zadrža, već sve bi samrt krila?
Jer mrki, grozni udariše oni,
Kod r'jeke, na tvog sina i Filàna.
Na straži bjehu od noćnih strahota,
Al naši mači posjekoše mnoge;
Neg, košto noćni vjetri more liju
Na b'jelo žalo More; tako grozni
Lohlinci na nas žamoreć su išli.
Urlikali su dusi u daljini,
Ja vidjeh letjet sv'ječnjak crne smrti.
Probudit daj mi kralja morvenskoga,
U opasnosti, koj se samo sm'ješi;
I kano sunce neba u oluji,
U bitci sinuv, oblačine goni.

Iza sna uprav trgao se Fingal,
I na Trevmorov štit se naslonio,
Na smegj i tamni štit djedova svojih,
Koj od starine dizahu u boju.
A u snu junak tužno gledo lice
Aganadeke. Ona s mora dogje,
I lebdila je nad pustarom Lene.
Ko magla Kromle lice joj je bl'jedo,
A s lica teku grozne suze boli.
Iz oprave si satkane od magle,
Pram Fingalu je više puta ona,
Izvukla bl'jedu ruku, kazujući
I skrećuć samo mučaljive oči.
„Što plače kćerka Starna — Fingal reče,[2])
Duboko dišuć — što ti bl'jedo lice,
O oblakova putnice prel'jepa?"
Sa vjetrom Lene nje nestade otle,
I ostavi ga tu u gluhoj noći.
Svog naroda je djecu žalovala,
Od Fingalove što će pasti ruke.

Probudio se junak, i još uv'jek
U svojoj duši milu djevu gledo;
Dok moga sina probudi ga korak,
I kralj prepozna sivi štit na njemu,
Jer laki tračak jutra bješe pao,
Po tamnim vodam drhćući Uline.
„U svojem strahu što tugjinci rade?
— Zapitati će kralj morvenski, njega —
Jel' bježe preko pjenastoga mora,
Il čekaju da čelik-bitka jekne?
Al zašto pita Fingal? Glas im čujem
U vjetru jutra. Preko Lene hrli,
Moj Oskare, i budi vojsku našu."

Kod Lubarova kamena kralj stade,
I groznim glasom do tri puta viknu.
Po goram stravom uzdrhtale hridi
A srne s vrela poskočile plahe.
Ko buka od sto gorskih struja, koje[1])
Kroz šume ječe, pjene se niz hridi,
Ko oblaci što s' kupe na oluju,
Po modrom licu neba; uprav tako
Glas grozni kraljev naokolo skupi
Svu vojsku njegvu. Kraljev glas je mio
Junakom njegve zemlje. On ih često
U bitku vodi; često su se s njime
Povratili, natovareni pl'jenom.

Kralj viknu: „U boj, u boj, sinci Selme!
Na samrt hajte tisuća junaka!
Komalov sin će gledat vas sa gore.
Moj mač će s'jevat sa brežuljka ovog,
Na obranu mog naroda u boju;
Al ne ćete ga trebat, djeco moja,
Jer Mornijev će sin pred vama ići,[2])
Knez jakih ljudi. On će vodit bitku,
Da njegva slava u pjesmi se vine.
O poginulih duhovi junaka,
Jahači burne Kromle; moje borce
Što poginu, vi dočekajte ljupko,
Povedite ih na brežuljke vaše,
A nek ih popuh s Lene preko mora,
Ponese, nek mi često u snu dogju
Da sankom dušu, razvesele moju;
Moj crnokosi Oskare, Filàne;
Moj l'jepi Rino oštra mača, smjelo
U bitci ljutoj borite se hrabro.
U Mornova se sina ugledajte,
Nek vaši mači budu njegvom ravni,
U bitci, djela njegve ruke glegj'te,
Spomenite se vogja prošlih doba,
I štitite svog oca prijatelje.
O moja djeco, ako biste pali
Tu na Erini, ipak ću vas vidjet!
U oblaku će naše bl'jede sjene
Na vihru Kone opeta se sresti!

Sad kano mrki i olujni oblak,
Na rubu munjom crvenom, s nebesa
Pred jutrom koji put zapada hrli,
Udaljio se Fingal. Grozno s'jeva
U oružju; dva koplja rukom vitla!
Na vjetru njegva s'jeda kosa prši,
Put bitke često kralj se ogledava.
Tri barda prate sina slave, njegve
Da nose r'ječi u boj vojvodama.
Visoko sjedi na hridini Kromle[3])
I daje znake bl'jeskom svoga mača;
I kada mignu, pohrlismo u boj.

Na Oskarovom licu radost sinu;
Od milja plače, plamen lice liže.
U njegvoj ruci mač ko oganj plamti.
On sm'ješeći se Osjanu tad reče:
„O silni oče, koji mačem vitlaš,
Čuj svoga sina; natrag se povuci
Do silenoga morvenskoga kralja,
Daj meni slavu Osjana. Al ako
Ja panem tad se sjeti n'ježne grudi,
Sunčane zrake ljubavi mi l'jepe,
Toskàra kćerke b'jelo-ruke. Ona,
Rumena lica, s hridi naginje se
Nad r'jeku; meka kosa prosula se
Po b'jeloj grudi, kroz nju uzdah drhće
Za Oskarom. A ti mi njojzi pričaj
Vrh gore da sam hitra laka sjena,
I da bih rado u oblaku srio
Umiljatu Toskàra djevu." „Ragje[4])
Ti meni digni grob. Ja ne puštam te
U boju sama; moja smrtna ruka,
U boju vješta, prva će te učit.
Al ako panem, tad se sjeti, sinko
Da mač i luk i rog jelena moga
U tamnu, t'jesnu kuću postaviš mi;
I nad njom diži kamen. Mome sinu
Ja ne ostavljam brigu svoje ljube;[1])
Everaline moje više nema!"

Mi govorasmo tako, kada do nas
Glas dopre silni Gaula s vjetrom rastuć.
S visine on je vitlo smrtnim mačem
Svog oca; ù sječ mi oborismo se.
Ko oblak koji pjenu morem goni,
Te skupa s vali, nabujavši, grune;
Lohlinci tako navališe na nas.
Mač s mačem, čovjek s čovjekom se skresa.
I ječi štit i padaju junaci.
Ko sto mlatova po usjanom gvožgju,
I mači tako dižu se i zveče.[2])

Ko s Ardvena oluja — Gaul bjesni,
Junaka smrti njeg'va sablja sije;
A Svaran kao divlji požar, usred
Gormàla puste. Kako mogu pjesmom
Nabrojit smrti tolikih junaka?
Moj mač ko plamen proli r'jeke krvi.
Oh, grozan li si, moj Oskare bio,
Moj mili sinko? Ja sam u dnu duše
Uživo videć, kako mač ti plamti.
Nad ubijenim. Preko puste Lene
Bez obzira su bježali pred nama.
Ko kam, što s hridi odroniv se, skače
Sa kama na kam ili kano klopot
Po bučnoj šumi sjekira, ko tutanj
Gromova lomnih po prodolju gore
Grozovit, tako za udarom udar,
A smrt junaka, sl'jedi smrt junaka,
Od Oskarove i od moje ruke.

Al, kano sila Inistorskog mora
Sad vija Svaran sina Mornijeva.
A Fingal gleda pa se diže, na po
Već koplje grabi: „Moj Uline, hajde,
Pjevaču stari — kralj Morvena reče —
Spomeni silnom Gaulu slavna djela
Otaca njegvih. Pjevanjem raspiri
Umornu silu ruke, boj nek plane."
Visoki Ulin, starom nogom ode,
Zabugario Gaulu bojnu pjesmu:

O vogjo b'jesnih konja, sine,
Kopalja kralju krilonogi,
Ko bljesak mač tvoj neka sine,
U crnu smrt nek panu mnogi!

Bez straha je srce tvoje!
Koplje neka sije smrt;
Da ne vide zemlje svoje
Moraš tu sve strance strt!
Da nit jedro oko Inistora,
Ne vrati se preko bučna mora!

Oko nek ti bude plamen,
A glas nek ti bude grom;
Srce tvrdo kano kamen,
A mač kano bljeska lom!

Mačem kosi, bljeskaj, s'jevaj,
Koplje bacaj, krvcu l'jevaj,
Digni štit, ko smrtni plam!

O vogjo — b'jesnih konja, sine,
Sad sve pred tobom neka gine,
Ti sve potuci strance sam!

— — — — — — — — — — —

Junaku srce zakucalo jače,
Al Svaran sa svom silom nahrupio
I štit mu c'jepa. Svi sinovi Selme
Već prestravljeni bježe.

Fingal naglo
U oružju tad usta, do tri puta,
On grozno riknu, gora Kromla jeknu!
Lohlina sinci zapanjeni stoje,
I s bl'jede strave okom nice glede,
Od Fingalove postigjeni sile.
Ko oblak grada, za vedroga dana
Kad skutom liže vrhove brežuljkom,
A plodna polja čekaju ga stravom,
Mučaljivo i lagano se vije,
Al neprestance olujinom pr'jeti;[3])
Kralj ide tako. Svaran vidje strašnog
Vladara Seme; usupnu se s mjesta.
Na koplje on se naslonio mrko,
I crven-okom zvjěra na okolo.
Mučaljiv visok, kršnom hrastu sličan
Kod r'jeke Lube, kojem grane munja
Ožêgla davno, nad r'jeku ga nagnu;
Kroz mah mu tamni sada vjetar šapće.

---

[1]) Osijan opisuje uvijek svoga Oskara najnježnijim bojama. Oskar odmah sluša oca i svojim riječima pokazuje kako svaki dobar sin mora biti pokoran roditelju svomu, a u isto vrijeme pokazuje mladenačku vatru.

[2]) Šutnja nam više puta govori više nego mnoge riječi. Tako je krasna u Odiseji Ajasova šutnja, i ona Didone u Enejidi.

[1]) I Osijan je često monoton u prispodobama!

[2]) Kako je veledušan Fingal! On i slavu rado drugima ustupa. On ide tako daleko da malo kasnije i svojoj djeci kaže Gaula kao uzor, prem uvjeren da je njegov Osijan veća delija.

[3]) Tako veličajna opisa, tako veličajne slike nijesam nigdje čitao. Ni Homerov Jupiter na Idi nije takav! Prava zgoda za slikare!

[4]) Tko ne ćuti neopisivu nježnoću ovoga prizora.

[1]) Osijanu je dakle bila sveta uspomena prve ljubavi. On se nije više ženio.

[2]) Ovaj opis nije nego monotono ponavljanje onoga u prvom pjevanju.

[3]) Začudna je sličnost ove prispodobe sa Mažuranićevom u četi: „Već ko oblak grada teška, teške u krilu biče krije, pršeć muklo, prijeteć muklo, poraz kraju gdje se vije" i t. d.

Polako tad se okrenuo natrag
Uz strmen Lene. Tisuće junaka
Okružiše ga; tama goru hvata.

Ko zraka neba s'jevao je Fingal
U svojem puku. Njegovi junaci
Okružiše ga; on naredbe daje:
„Barjake moje u vis podignite,
Na vjetru Lene razvijte ih, kano
Na trista gora vatre neka šume
U vjetru Lene, sjećajuć nas boja!
A vi, o djeco gora, skupite se
Do morvenskoga kralja, čujte r'ječi
Mogućstva njegva! Čuj Faule, silna
Ti desno smrti! Oskare junače,
Što bićeš! Sine štita Sore,
Konale čuj me! Čuj me, smegjokosi
Dermide! Os'jan, kralju pjesme, čuj me!
Svi da ste, djeco, blizu oca svoga!“
Mi zraku sunca bitke, kraljev barjak,
Tad razvismo, i svakom srce igra,
Kad vidi kako leprši u vjetru.
Na vrhu bješe protkan suhim zlatom,
Ko modra plahta neba, kad je mjesec.
I svaki vogja svoj je barjak imo,
A svoje mrke ljude pod barjakom.

„Gle! — gostoljubnih čaša kralj tad reče —
Na Leni kako d'jele se Lohlinci;
Ko rasparani oblaci na gori,
Il popaljenoj dubravi hrastova,
Kroz njeno granje kad gledamo nebo,
I meteore, koji po njem l'jeću.
Nek svaki vogja, prijatelji moji,
Izbere mrku četu onih gore,
Što tako grozno glede; nek ne pusti
Nit jednog sina bučnih šuma uteć
Na lagji preko Inistorskog mora.

„Nek bude za me sedam vogja s Lana.
— Tad reče Gaul — „Kralj od Inistora
Nek dogje na mač Os'janova sina.
To Oskar viknu — „Kralj od Inistore
Nek dogje na me! — Viknu Konal, srca
Od čelika — „Il Mudan mora ležat
Na hladnoj zemlji, il ja! — Dervind kaže —
A ja, tol slab i tužan sada, onda
Termana izbrah, bojovnika silna;
I svojom rukom obećah oteti
Štit njegov, ili pasti na bojištu.
„O hrabri vogje, — pobjednici bili!
— Tad reče Fingal, blago gledajuć nas —
A ti Svaràne, kralju bučnih vala,
Sa Fingalom ćeš stati na mejdanu!“

Ko sto oluja, što se toče kroz sto [1])
Dolina lomnih, mrki sini Selme
Navališe; a Kromla opet jeknu.
Tko da tolike nabroji ti smrti,
O l'jepa kćerko Toskarova, kada
U bitci mača udružismo sile.
Krv šika po nam; redovi se mrki
Lohlinski ore, ko nasipi Kone.
Kod Lene naši pob'jediše mači,
I svaki vogja učini što reče.
Kod šuma Brana sjedila si često,
O djevo, tvoja b'jela grud se često,
Ko labudovo perje, uzdizala,
Kad plovi tiho jezerom, a straga
U sn'ježno krilo blagi lahor piri.
Ti vidje često zapadati sunce
Polako, rujno za oblake; nojcu
Na gore padat, dokle nagli vjetar
Na popuhe po gudurama šumi.
Al najzad još i teška kiša udre,
Grom grmi gorom, bljesak hridi šiba,
Na zrakam ognja jašu dusi, sila
Planinskih r'jeka niz obronke buči:
Malvino, takav bješe žamor bitke.
Al zašto ova suza na tvom oku? [2])
Lohlinske djeve neka plaču; njihov
Puk samrt pokri. Modri mači mojih
Junaka bjehu krvavi, i ruke.
Al ja sam jadan, nujni, slabi sl'jepac
Već nisam drug junaka, nisam Os'jan.
Oh, mene plači, mila djevo, mene;
Svih prijatelja mojih grobe vidjeh!

U borbi Fingal ubio junaka, [3])
Koj s'jedom kosom u prašinu pade,
I prama kralju dignu mutne oči:
„I ti od moje moraš ruke pasti,
O prijatelju Agandeke, — reče

[1]) Homer i Osijan opisuju bitke na sasma protivan način. Homer je širok, Osijan je kratak. Kod Homera čitatelj vidi sve glavnije junake i sve strane bitke, a Osijan zaogrne sve u tamu u oluju, te nas zapanjuje. Tek tu i tamo pokaže nam kojega od glavnih junaka, kano bljesak u tmini.

[2]) Tko bi očekivao ovaj nenadani polet? Tko bi pomislio da je moguće iz ove veličajne grozote, na jedan mah preletjeti u tako ganutljivu nježnost?

[3]) Kako je i ovo krasno i ganutljivo!

Komàlović — jà vidjeh suze tvoje,
Rad djeve moje ljubavi, na dvoru
Krvoločnoga Starna. Ti si bio
Prot dušmanima moje mile, ipak
Od moje ruke pade! Čuj Uline
Grob digni Mati i njegovo ime
Upleti ù pjev o Aganadeki.
Oh mila li si mojoj duši bila,
O djevo, koja na Ardvenu spavaš!“ [1])

Iz spile Kromle žamor bitke čuo
Kutùlin. Pozva Konala junaka,
I Karila pjevača. Sjedokosi
Junaci čuše poziv, s kopljem idu,
Pak skupa glede mješavinu bitke.
Ko kada b'jesni s okeana vali,
Kad mrki vjetar iz dubina riče,
I goni vale po pržini luke;
Kutùlin vidje bitku. Planu junak, [2])
Al odmah čelo njegovo se smrknu.
A ruka mača djedovskog se maša,
A mrko oko dušmanine pali.
Tri puta kuša da u bitku sune,
A tri put Konal njega suzdržao:
„Maglovitoga otoka, o kralju,
Što radiš? Fingal sam će sve porazit!
Ne traži d'jela od kraljeve slave!
Oluja on je, njemu patri slava!“

„Tad hajde, reče, moj Karile hajde,
I pozdravi mi morvenskoga kralja.
Kad progje Lohlin kano struja vode
Za kišom, žamor kad umukne bitke;
Nek sladak glas ti bude uhu kralja,
U pjesmi slave. Daj mu mač Kaitbe,
Kutùlin nije više vr'jedan mača
Otaca svojih! Dusi poginulih
Junaka, s puste Kromle k meni hajte.
Vi stojte blizu stopam Kutulina,
U spili tuge šapćite mu, dusi,
Već nikad ne će slavit mene megju
Junacim zemlje. Ja sam zraka, koja
Već gasne; magla koju prši vjetar,
I potamn'jeli razsv'jetli brežuljak,
O oružju ne zbori više, druže,
Moj glas je prošo. Moj će uzdah biti
Na vjetru Kromle, dokle stope moje
Ne izbrišu se! Ljubo, b'jele grudi
Bragjelo, plači propast slave moje.
A savladan se ne povratih tebi,
O zrako sunca mojoj duši tužnoj!“

[1]) Ovdje je Cesarotti zaboravio, kako se iz njegova prevoda vidi, da je Ardven na Morvenu, i da je tu Fingal zakopao Agandeku; jer je nazivlje „donzella dell'arvenie valli abitatrice“ dok u Macphersonovom tekstu stoji „thou darkly — dwelling maid of Ardven.“ A ako je tu smatra duhom, onda opet griješi, jer dobri duhovi stanuju na brežuljcima, na rujnim oblacima, a ne u dolinama.

[2]) I ova posvjedočuje veliku plemenitost viteškog duha u Kaledonaca.

Prava ljubav.

— Milan. —

I.

U tamnoj odaji, koja bješe tako zastrta na prozorima crnom čohom, da se jedva jedvice moglo tek nešto nazirati, bješe svečana mrtva tišina. Nijedan sunčani zračak nije prodirao unutra, a veseli žagor života na ulici dolazio je tek prigušeno, jedva čujno.

U odaji je sjedila jedna žena oborene glave i skrštenih ruku u krilu, te se dala u teške misli. Po katkad bi digla glavu, te bi joj pogled zastrt suzama letnuo u jedan ćošak od odaje, a tamo joj ležaše bolni muž u postelji, malo dalje pak spavalo joj dijete tiho u kolijevci.

Pogledala bi tamo pogledom punim ljubavi i saučešća, pa kao da bi joj taj prizor novog bola manio, prolile bi joj se novom snagom suze potokom iz očiju, za tim se s teškim uzdahom dala nanovo u svoje tužne misli.

Ona bješe na pragu velika i neočekivana dogogjaja, a išla mu je na susret sa neobičnom burom i borbom osjećaja i srećna pa i opet tako tužna i brižna, puna crne slutnje, zbog promjene, koja će povodom toga dogogjaja da u njenom životu nastupi.

Kako li do sad bješe srećna i zadovoljna, a šta je sada čeka?

U tim mislima izagje joj pred oči sav njen prošli život sa svima samo gorkim uspomenama. Sjećala se djetinjstva i mladosti, vječite bijede i sirotinje; sjećala se, da u tom dobu, za koje se obično kod svakog čovjeka vežu najmilije i najslagje uspomene, ne bješe za nju ni jednoga mila ni srećna časa. Roditelje nije zapamtila, jer su joj i otac i mati rano umrli, a odhranila ju je neka daleka rogjaka, koju prije toga nije ni poznavala. Odhranila ju je bez ljubavi i mila saučešća, tek valjda za to, da ima koga uza se, koji će joj morati podnositi njene nesnosne ćudi, i kome će ona i za najneviniji dječiji prestup moći podvaliti crnu neblagodarnost ili rugati se njenoj sirotinji i rugobi, kao da je ona tome kriva.

A Mara bješe zaista ružna!

Na niskom, nezgrapnom tijelu bez prave proporcije, bješe glava blesava i beznačajna izgleda, a nosio ju je vrat, zarastao skoro sa svim u pleća. Lice bješe nakaženo boginjama, ispod niska čela ispale buljave oči, ispod njih se dizao nepravilan širok i prčav nos, usta bijahu povelika, a rijetka, broćasta kosa, više rigje boje pala je od napred po čelu i slijepim očima a od traga bijaše uvijena u neukusnu tanku pungju.

Već kao djevojčica bješe u školi sa svoje rugobe na podsmjeh i pakosnu šalu drugima. Koliko li je puta oplakala zajedljive primjedbe drugova i drugarica, kad je počela te primjedbe da razumijeva, te svoju spoljašnost sa drugima da isporegjuje. Kad je kao odraslija djevojčica ostavila školu, nije ona znala za slatku igru, društvo bi je izbjegavalo, niko ne htjede da joj u igri bude drug, ili bi je društvo ismijavanjem i zajedanjem rasplakalo i otjeralo. A kad je kao odrasla djevojka počela tražiti muško i žensko mlado društvo, muški su je se klonili, te je iz daleka sa sažalenjem gledali, a drugarice je nijesu marile, što je od njih muškarce odbijala.

Na pošljetku učiniše zajedanja i pakosne šale, te je ona, ucviljena do dna svoje osjetljive i nježne duše, razjagjena i s mržnjom na samu sebe, počela izostajati iz društva. Ona bješe upućena na sebe samu, bijaše ostavljena od sviju baš u to burno i uzavrelo doba mladosti, kada se i fizički i duševni život najsilnije budi i razvija, te svakim danom rastu sve većma ljepši osjećaji; težnja za ljubavi, za prijateljstvom i potreba da se uživa ovaj mili i lijepi svijet. U usamljenosti svojoj proklinjala je ona čas, kad se rodila, roptala je na svoju zlu sudbu, te je na pošljetku neutješna i bez ikakve nade u ljepšu budućnost došla do tog očajnog uvjerenja, da je ona na ovom svijetu suvišna. To uvjerenje pade joj kao sinji teret na dušu i ona već pomišljaše na to, da učini kraja svom bijednom životu....

Tada, — tada se i njezino sumorno nebo razgali i razvedri, i mili, topli zraci sunčani obasjaše pustoš i mračan očaj ovog prezrenog srca. Ti zraci raskraviše za čas oko srca joj ledenu koru, pod kojom se počeo već gasiti život mlade i nježne duše, te kao što proljetnje sunce poslije dugotrajna mraza otopi snježnu prevlaku nad skrivenom ljubičicom, te ova oživi, proviri pa i zamiriše, tako se i Mara raskravi, probudi na nov srećan život. Da, sreća se i na nju nasmjehnula, te je iznenada obilno prosula objema rukama svoj blagoslov na nju. I ona je našla jednu dušu i to mušku dušu, koja se nije odvratila od nje, no ju je šta više hotimice privlačila sebi, a ona se svom žestinom neutrošenih a nagomilanih nježnih osjećaja mlade duše, željne prijateljstva, saučešća i ljubavi, bacila ovom jedinom prijatelju u zagrljaj.

A to se dogodilo sa svim slučajno na ovaj način.

Jednog dana doveli su u stan njezine rogjake, koja je izdavala odaje pod najam, lijepa mlada čovjeka; doveli su ga, jer bješe — slijep, potpuno slijep već punih sedam godina.

Prema njezinoj grdnoj nesreći zaboravila ona skoro na svoju rogjenu; osjećajno joj srce presu se od sažalenja i ona ga poče tako svojski njegovati i dvoriti, kao što brižna majka pazi na svoje bolno jedinče.

Ta on bijaše još nesrećniji no ona, on nije gledao si sunca božija!

A kakva li bješe slast za nju to uvjerenje, taj osjećaj, koga je sad tek prvi put počela da osjeća, da ima neko na ovom svijetu, kome ona nije odvratna, ko i za nju ima lijepe riječi, ko traži i želi njezino društvo! Kako li ga je za to rado dvorila, kako li je nejaku i bijednu, ostavljenu tugjoj pomoći i milosti trudila se da ugodi i svaku misao i želju pogodi i izvrši! Po čitave sate bila je kadra ne odvajati se od njega ni za trenutak, no sa poslom u ruci sjedjeti uz njega, te ili slušati njegovu tužnu i jadnu sudbu pa sa njime zajedno plakati i tješiti ga, ili sa udivljenjem i

Biograd. Pogled sa zemunske strane. Slikao *L. Kuba.*

zanosom, ne skidajući očiju s njega, slušati, kako on svoju paćeničku dušu unosi u dirljive i slatke zvuke svoje vijoline, u kojoj bijaše daleko dotjerao.

I njegova sudba bješe tužna, možda još tužnija no i njena. I on bješe ubogo siroče. Kad je pošao bio u gimnaziju, pomriješe mu svi iz rodbine, te već tada bješe ostavljen tugjoj milosti, ali ovu ne uživaše dugo; čim poče sazrijevati i misliti, a u sirotinji i nevolji to za čudo brzo biva, poče sam zasluživati, te sebe hraniti. Uz veliki napor mogao je on poučavajući mlagje, tavoriti se pa i sam u nauci napredovati. Pa ipak i u tom teškom životu osmjehivaše se budućnost na njega. On bijaše mlad, zdrav, pokazivaše mnogo volje i dara i učitelji ga bodrili da istraje, pa će vremenom postati vigjen čovjek. Ali u najljepšim nadama stiže ga naglo sva nesreća. Od prevelika naprezanja poče mu očni vid da slabi, a uz to se dogodi, da slabo odjeven na ciči zimi nazebe i padne u krevet. Prenesoše ga u bolnicu; dugo ne znagjaše ništa za sebe, a kad se probudio iza teške vrućice, iza duga sna, u kome se život sa smrću borio, bješe oko njega mrak, — vječni strašni mrak. On bješe oslijepio bez pomoći.

Kad ga kao inače zdrava za tim otpustiše iz bolnice, bješe on najjadnije stvorenje na svijetu, čovjek propalih i sahranjenih sviju nada, ostavljen na milost i nemilost tugjinovoj njezi. Milosrdni ljudi pružahu mu pomoći i namjestiše ga u ubogom domu.

U vječitoj noći, što bješe oko njega, oduzet svijetu i svima utjecajima njegovim, koje zdrav vid čovjeku pruža, lati se on vijoline, lati je se očajno-lakomo kao jedine zabave i utjehe, te položi u nju sve propale svoje nade, svu snagu svoje duše i volje. Za kratko vrijeme uz istrajan trud i dar za muziku ovladao je on njome toliko, da je bezbjednije mogao iščekivati budućnost i skinuti bar tu tešku brigu sa sebe, da ne će biti uvijek na teret tugjinu. Glas o njegovoj vještini pročuje se ovdje ondje po gradu, te on postade za kratko vrijeme poznat guslač, pa su ga koje zbog saučešća, zbog njegove teške, nezaslužene sudbe, a koje zbog njegove vještine, pozivali u svatove, veselja, na zabave; on je gudio po javnim zabavištima, te zasluživao toliko, da je mogao izaći iz ubogog doma, početi samostalno živjeti i uzeti za se stan. Tako ga slučaj nanese na stan njezine tetke.

Srodne paćeničke duše brzo se nagju, zbliže i sprijatelje, pa tako bi i sa njima. Ona je dobrim svojim srcem žalila uboga slijepca, a s druge strane zavoljela u njemu čovjeka, jedina čovjeka, koji se za nju interesovao. Ona za njega ne bješe odvratna i suvišna, jedino iz njegovih usta čula je ona tople i mile riječi prijateljstva, dočim je inače svugdje samo ruglom obasipahu. I ona se dakle nekom svigjala i nju je neko volio! Znala je ona, da je to samo iluzija, ali ta iluzija činila ju je tako srećnom, neizmjerno srećnom. S toga je s blagodarnosti posvetila njemu sav svoj život, sve osjećaje i misli; sva težnja bješe joj, da mu ugove, da ga njeguje, da mu je život što lakši uz nju, dà, samo uz nju.

On pak osjećaše prema njoj neki sveti osjećaj blagodarnosti zbog njena požrtvovanja i brige oko njega, a za tim poče mu se sve to više i s neodoljivom snagom nametati misao, da je to biće, što se toliko pašti oko njega i što mu toliko brižne ljubavi ukazuje, žena i to mlada svježa i zdrava žena, tople krvi, toplih osjećaja, razumna i dobra srca. Kako je ta žena izgledala, to dakako nije znao. On osjećaše ugodan miris njene mladosti, a taj ga je miris opijao i zanosio. I tako bi, da su jedne proljetne večeri — bješe baš subota i ozbiljan glas zvona pozivaše na večernju molitvu pobožan svijet — sjedili oni opet sami jedno uz drugo. On je gudio, a ona ga je gledala i slušala kako u tužne zvuke svojih struna unosi svu patnju svoje ojagjene duše, svu tužbu bolna srca protiv nemilostive i nepravedne sudbine. On zasta pa uzdahnu, a ona raznježena briznu u plač. Tada on ostavi vijolinu iz ruku i reče drhtavim, u pola promuklim glasom: „Maro, hodi sjedi do mene, sjedi još bliže uza me daj mi tvoju toplu, milu ruku.“ I on joj obasu ruku poljupcima, vrelim poljupcima, a slijepe mu oči zablistaše u suzama. „Kako da ti, dobrotvorko moja, zahvalim na brizi i učešću tvom?“ Ta ti si mi jedina utjeha. Pa kad se sjetim da ćeš me i ti jednog dana ostaviti, hoće srce, da mi pukne. Ti si djevojka, lijepa mlada djevojka, ti ćeš se naravno udati, jer ne možeš posvetiti svoj život brizi oko tugja slijepa čovjeka. Pa kad me zbilja ostaviš i odeš, ja ću kukavac svisnuti od tuge.“ Na njegove slijepe oči grunuše krupne suze, a blijedo mu lice dobi bolan, mučenički izraz.

„Nikad, nikad te ja neću ostaviti“ — zajeca ona, a on iz tog vriska razabra ne samo osjećaj sažaljenja prema ubogom slijepcu, no i neki uzvišeniji ljepši osjećaj, otkucaj topla djevojačka srca za njega, prve blažene zvuke ljubavi; grudi mu se ispuniše slatkim miljem i srećan, presrećan zagrli on rasplakanu Maru na svoje grudi.

Tako se njih dvoje uzeše. Ona se doduše stidjela sama sebe, misleći, kakvu prevaru čini prema čovjeku, koji ne može da je vidi i ocjeni, kako na zlo upotrebljuje njegovu sljepoću, ali njena ljubav prema njemu, pa neudovoljena žarka ljubavna žudnja, razbuktila se u njenom srcu te je ućutkivala glas njene savjesti, a egoizam, udružen sa ženskom sujetom šaputao joj neprestano utješljive razloge opravdanja: „Ta njemu je kukavcu i onako sve svejedno, bila ja lijepa ili ružna, ta on me i onako ne će nikada vidjeti kakva sam, nikada, nikada. Pa što da i njega i sebe ucvijelim i da mu priznam istinu. Ja ću biti srećna, a i on; o, i on. Ta ja ga ljubim, al ja mu ne ću biti samo

Seljak sa Trajanove ceste. Slikao *L. Kuba.*

Željezna vrata: Széchényi-eva cesta.

žena i drùga, ja ću mu ugagjati i paziti ga, kao što mati ugagja svom bolnom čedu.“

I tako je i bilo; oni bijahu oboje srećni; život im je tekao tiho i skromno, ali zadovoljno, pun harmonije, koja u braku toliko usrećava. Dvije se paćeničke duše slile u jednu i lakše su snosile svoju sudbu. U dokolici pričaše ona njemu o spoljašnjem svijetu, čitala mu je na glas, a on je opet njoj otvarao novi i njoj nepoznati svijet svoga obrazovana i razvijena duha, koga je ona slabo razumjevala, koliko god da se trudila.

U tom životu im progje godina, a pri kraju, rodi mu ona sina. Radosti njihovoj ne bijaše kraja, no ona tom prilikom u malo te ne izgubi glavu. Odmah poslije porogjaja ležaše ona nemoćna u svojoj postelji, ostavljena slatkim mislima o svom čedu i mužu. Tada joj strašna misao sijevnu kroz glavu: „Da nije naopako slijepo dijete na oca, ili da nije ružno kao ona?“ U sobi ne bijaše baš nikoga. Ona gjipi sa postelje i bez obzira na neopisane strašne bolove odvuče se teškom mukom do kolijevke, izvadi djetence iz nje i odvuče se s njime na sunce. Dijete bijaše krasno, upravo isti otac. Bijaše otvorilo svoje male očice, kojima kao da je začugjeno gledalo u novi svijet, ali čim ga sunčana svjetlost obasu, a ono zažmiri i zatvori oči. Sa neopisanim bolovima u tijelu, ali dušom punom blaženstva, odljulja se ona do kolijevke natrag, ostavi dijete, ali tada je izdade snaga i ona bez svijesti pade na pod, gdje je i nagjoše.

U malo te tada nije platila glavom, ali se Bog smilova i ona ozdravi poslije duže bolesti, a užasni strah i briga minu jadnoga slijepca.

Od kako bješe rodila mu sina on ju je valjada još više volio no do sada. „O Maro kako sam srećan, — govorio bi on ljuljuškajući mališu na koljenima. Još da mi hoće milostivi Bog ispuniti još samo jednu jedinu želju, da mogu ma za jedan časak samo da progledam. Ne bih gledao na sunce božje, na ovaj krasni svijet, no bi sav trenutak upotrebio na to, da tebe i dijete moje što bolje vidim i zapamtim.“

Mari se pri toj pomisli steže srce u grudima, a on ni ne sluteći kako joj svakom riječi kao usijanim kliještima čupa i razdire srce nastavi:

Kaži mi, molim te, opiši mi bar kako izgledaš, kad te i onako ne ću nikada vidjeti.“

Ona nije imala hrabrosti to da učini. Ona se grozila već i od same te pomisli. Zar da mu kaže istinu, pa da je mož'da prestane voliti? A ženska sujeta joj šaptala u uho: „Zašto da mu priznam da sam ružna, da ožalostim i sebe i njega? Zar nije bolje da ga ostavim, da me lijepšu zamišlja no što sam?“

Lagati nije htjela, te stegnuv srce, smijala se obično na takova pitanja, i odgovarala usiljenom šalom.

Kad im je sinčić u drugoj godini počeo progovarati i razumijevati, okupio bi on dijete: „Kaži tati je l' mama lijepa?“ A mališ bi sa svim ozbiljno tvrdio: „Lepa mama, da, mama čeče.“ Tada bi ga mati zbog te bezazlene laži, koja joj je tako godila i kao melem padala na srce stisla na grudi i davila poljupcima, a i otac bi se radostan smijao.

Tada se sred te porodične sreće dogodi ono neočekivano, ono strašno, što ona ni ne slućaše, i što joj je sad ispunilo srce teškom tugom i zebnjom.

II.

I čuo je Bog nebrojene žarke molitve slijepčeve, kupane u toplim suzama, čuo je njegove uzdahe i smilovao se — slijepac će opet da ugleda bijela dana.

Pozvan da na nekoj kućevnoj zabavi gudi, svrati on na sebe svojom vještinom pažnju nekog stranog slavnog očnjeg ljekara, koji se baš tu u gozbama desio. Ovaj mu pregleda oči i obeća, da će pokušati na njima neku tešku operaciju, da skine odebljalu prevlaku, koja se na njih navukla. Operacija je teška i sumnjivo je da li će poći za rukom, al' će ipak pokušati; ta slijepac i onako ništa ne meće na kocku, jer ništa izgubiti ne može.

U velikoj uzrujanosti, sa zbrkom misli u glavi i u najljepšim nadama žurio se slijepac poslije svršene gozbe kući, da ženi svojoj što prije najradosniju vijest javi.

U prvoj radosti, a opojeni nadom, zagrliše se i plakahu oboje. „Pa zamisli Maro, onda ću i tebe moći da vidim, da po vasdan gledam u tvoje milo i lijepo lice, da gledam tvoje oči, tvoju kosu, tvoj stas, pa ću moći da vidim i mog mališu moje slatko dijete. O kakvo će to uživanje biti! Pa ti ćutiš, Maro, ti se ni ne raduješ?“

Ali Mara ga nije više čula. Ona bješe na jedared zanijemila, a ruke, kojima ga je bila zagrlila, spustiše se mlitavo i bez snage dolje uz tijelo. Njegove prve riječi djelovahu na nju, kao kad iznenada pred čovjekom pukne grom i otvori ponor u zemlji, u koji se on mora srušiti.

U prvoj radosti, da će joj muž progledati, da će biti najedared tako srećan i postati pravim čovjekom, zaboravila je ona bila na sebe i na kobne posljedice, koje su nju u tom slučaju neminovno iščekivale, A sada kada je on sâm na to upozorio, klonu ona bez snage i preblijedjela na stolicu; užasan bol stegao joj srce, a ropac podišao grlo. A za tim skoči gušeći se u suzama, te mu se bez jedne riječi objesi oko vrata i stište ga sebi, kao da ga kakva nevidljiva zla sila šćaše od nje otrgnuti njega, sve što joj najdraže bijaše na svijetu, njen život, njenu ljubav, njenog muža....

Megju tim je ljekar održao riječ. Sjutra dan je odmah došao i pregledav još jedan put oči slijepcu, spremio sve što je za operaciju nužno, pa za tim uz asistenciju jednog ondašnjeg ljekara izveo operaciju. Ova izagje da ne može biti bolje. On još najtačnije naredi, šta da se radi sa bolesnikom, preporuči najveći mir u potpuno mračnoj odaji za čitave dvije nedjelje dana, a za tim da se tek postepeno pušta kroz providnu bojadisanu zavjesu svjetlost u odaju, da se slabi i nejaki živci bolesnikovi, tek probugjeni na nov život i rad, naviknu na draž svijetlih zraka. Najmanja nesmotrenost, slučajan bljesak, uništiće mu očnji vid zanavijek Praćen blagoslovom slijepčevim ostavi ih ljekar.

Teški dani velike duševne borbe nastupiše sada za Maru. Prevelika ljubav prema mužu, kome bješe i srcem i dušom odana, izlivala se u radosti, što će joj muž opet progledati i vidjeti božije sunce i svjetlo dana, ali u onaj trenutak, kad on ugleda dana, prostrijeće se nad njom i njezinim životom, nad njezinom ljubavlju, njezinom srećom vječiti mrak, opet ona strašna noć samoće i ostavljenosti, u kojoj noći je ona svu svoju mladost provela, propatila. Ta ona je znala, da plemeniti njen muž ne će — i ako bude osjećao odvratnost spram njezine rugobe, iz blagodarnosti, iz obveze i dužnosti okrenuti lica svog od nje, od svoje žene i sinovljeve mu majke, znala je da još šta više ne će ni prebaciti, kako ga je slijepa prevarila, te mu se u svojoj rugobi objesila o vrat, ali je ujedno znala, da mu ona više ne može ostati ona stara, koja mu je dotle bila; nestaće od sad onih nježnih zagrljaja i strasnih ljubavnih poljubaca, u kojima se u njegovom naručju topila, a baš ta ljubav bila je njoj, od uvijek prezrenoj, otiskivanoj, neljubljenoj, sve njezino biće, sav njezin život. Pa i on siromah kad progleda, i on ne će više, a i ne može biti srećan ni zadovoljan, vezan za ženu koja ga je slijepa prevarila. On mora izgubiti vjeru u njezinu iskrenu ljubav, te će sve tumačiti samo njezinom sebičnošću. Pošto je niko nije htio, ona se njemu slijepu naturila. Duša njegova odvraćaće se s gnušanjem od nje, pa još kad je onako ružnu ugleda! I ako se bude savladao, a Bog zna hoće li htjeti — zar će je moći iskreno zagrliti i poljubiti? Pa i ako bude htio, zar da ona svog ljubljenog muža osudi na vječitu nesnosnu muku usiljavanja i pritvornosti? Da mu cijeloga života bude samo nesnosan teret, s kojeg će se morati pred svijetom da stidi? O ne, ne, nipošto ne! „Bože, Bože, nauči me, šta da radim, što si me tako kaznio?“ jecala je ona po čitave noći ugušivajući svoj plač jastukom. I strašan osjećaj, da je suvišna na zemlji i da će unesrećiti čovjeka, koga toliko ljubljaše, grizao joj je dušu i dovodio je do sumanuta očaja. Proklinjala bi u sebi kadšto onoga ljekara i njegovu vještinu, što joj oduze mir i tihu sreću, ali kad joj izagje pred oči blijeda slika njezinog muža, sa tužnim paćeničkim izrazom, što ga slijepilo licu onim daje, tada bi ga opet blagosiljala.

Jedno jutro pade joj na um samoubijstvo, tà ona je i onako suvišna na svijetu, stvorena za to, da bude nesretna pa i da druge unesreći. „O kako će lijepo biti osloboditi se tog patničkog života!“ U tom je trže iz misli djetinji plač. „Oprosti Bože grijeha“ jeknu ona potmulo i pritrča djetinjoj kolijevci.

„Zar da se i njemu vremenom rugaju, da mu se majka sama ubila?“ šaptala je ona kroz suze.

„Jesi li ti to Maro?“ Zapita je muž, koji se probudio. „Jesi li nadgledala dijete? Jel' svanulo već? O Maro, kad se sjetim da će i meni opet jedared svanuti! Al kaži ti meni

Maro, šta je s tobom? ti kanda često plačeš i uzdišeš? Da nijesi bolesna?"

Mara steže srce pa reče: „Nijesam bolesna. Plačem od radosti, koju i ti osjećaš, slaba sam žena pa moram da plačem."

Ali on je sumnjivo vrtio glavom.

Megju tim su prošle bile tromo i lijeno za njega te dvije nedjelje, a za nju proletješe kao neki san, koga je u teškom bunilu provela. Ona se od brige i očajanja ispustila te je pošla blijeda i slaba kao sjenka.

Još jedan dan samo i koprena će s njegovih očiju da pane, ali njoj ne pade ni jedna kap utjehe na bolom i tugom uskolebano i razderano srce.

Bješe poslije podne. U sobi bješe gust mrak, da bi bolesnik bio mogao skinuti zavoj sa očiju, da se oči od pritiska odmore. Ona sjegjaše blijeda i uplakana uz njegovu postelju; tužno je oborila glavu; zanijeta u mislima pogledala bi čas na njega, čas na dijete u kolijevci. On je spavao, ali njezin težak uzdah dopre do njegova osjetljiva i izoštrena sluha i on se probudi. „Jesi li ti to, Maro?" zapita slabim glasom. „Ja sam." I opet zavlada tišina. „Je li dan ili je noć?" „Poslije podne je." „Dakle još danas samo, pa ću da te vidim, dušo moja, dobroto moja. Da gledam tvoje očice i lišce, tvoje lijepo pametno čelo, tvoju milu ruku, što me je s tako puno ljubavi slijepa dvorila. Al molim te, sad kad ću te i onako skoro vidjeti, reci mi kako izgledaš, jesi li lijepa? Da nisi naopako kakva nakarada?"

Nasmija se i našali se on. Sto novih noževa udariše je i zabodoše joj se u srce i zadadoše sto novih ljutih rana; ona se zaljulja pod tim udarcem; grlo joj se steže, i ona ne mogaše odgovoriti. — „Znaš Maro da sam tako nestrpljiv da te vidim, da bih skočio do prozora, zderao zavjesu, pogledao te, pa ma onda za uvijek oslijepio. Hodi do prozora, možda će tamo malo biti svjetlije, da te bar nešto nazrem." Ona ga mahinalno i nesvjesno odvede do prozora, uhvativ ga za ruku jer joj je silna i strahovita unutarnja bura potresala dušu i ona zadrhta cijelim tijelom kao u groznici. Grozna misao sijevnu joj kroz glavu. Jednom rukom je držala njega, okrenuta licem prema prozoru, a druga ruka je pod uticajem silne unutarnje bure, što ju je ova misao izazvala, nesvjesno i konvulzivno kao u grčevima kupila kraj od crne čohe, kojom je prozor bio zastrt.... Da samo trgne rukom kraj zavjese, da naglo pusti podnevnu blistavu svjetlost u slabe oči njegove i sva je nesreća po nju mahom prestala. Spasla bi sebi muža, slijepa do duše zauvijek, ali njegova ljubav bi joj za sva vremena bila osigurana; nastavio bi se onaj tihi srećni bračni život. A on, on ne bi ni doznao šta je ona učinila, da ga je ona oslijepila, šta više, okrenula bi od njega glavu te joj ni za taj jedan trenutak ne bi ugledao lica... dà, samo treba sad da trgne...

Svijest je poče ostavljati, dah joj zastade, kao da će da se uguši. Šarene boje joj igrale pred očima, a ruka je drhtala kao u trzavici... To potraja dva tri sekunda, pa onda sa glasnom vriskom pade mužu pred noge, grčevito ih zagrli i kupajući se u suzama zavapi: „Avaj mene grješnice; šta htjedoh da uradim! Oprosti Bože, oprosti i ti kukavče moj!"

Za tim osjeti ubezeknuti slijepac, gdje ga žena stište, te čisto zadavi zagrljajem i nebrojenim poljupcima; kao kroz san čuo je prigušen djetinji plač, pa materino bolno tepanje nalik na vrisku, a za tim ništa više, jer ga od potresa i iznenagjenja ostavi onako slaboga svijest....

Kad se probudio, začu neki stran glas, ču, da neko hoda po odaji. On se diže i otvori mehanički oči i od silna iznenagjenja ote mu se krik: „Oh Bože!" Kroz tanku i providnu zelenu zavjesu na prozoru probijala je po malo svjetlost i stvarala u odaji čaroban polusuton, u kome je on lijepo razaznavao sve predmete! „Ta ja vidim, o Bože hvala ti!" i pod silnim utiskom pade on na koljena, sklopiv ruke na usrdnu molitvu. A za tim skoči i kliknu. „Ta ja vidim! Oh srećna mene! Maro, mila ženo moja, gdje si? Hodi mi na srce, da te vidim. Prvo tebe, dušo moja prije svega."

Ali Mare tu ne bijaše... Prigje mu neka strana žena i ljekar, koji ga umirivaše.

„Gospogja, reče, bila je kod mene, poslala me je k vama, da vam otvorim oči, a ona je morala, kako reče u važnom poslu otputovati. Ovo mi je pismo dala da vam dam. Ako hoćete ja ću vam ga pročitati, da ne naprežete oči".

Mehanično mu on pruži pismo. Bilo je velikim slovima, neispisanom i nevještom rukom napisano ovo: „Ne brini se ništa za mene, ja sam otputovala, jer mora tako da bude. Kad se vratim, razjasniću ti sve. Dotle budi djetetu i otac i majka. Mara."

On ju je s nestrpljenjem iščekivao, jedan dan, dva dana, za tim nedjeljama, mjesecima, ali ona više nikad ne dogje. Nje je bilo nestalo bez ikakva traga i glasa, i uzalud je činio sve i sva da što dozna o njoj, ili bar o uzroku, zašto ga je ostavila.

III.

Silna svjetina tumarala je tamo i amo i gurala se ulicom ispred g...čkog pozorišta. Danas će kao gošća prvi put pjevati krasna mlada pjevačica Jelena J., za kojom bješe sav svijet poludio.

Za to je danas sve živo povrvjelo u pozorište, da se nagleda čuvene te ljepotice i nasluša njezinog angjeoskog glasa. U ćeretanju i s guranjem žurio se svijet u pozorište i uz put kupovao pred pozorištem vijence i kite prirodna cvijeća, što su ga ovdje mnoge cvjetarice prodavale; kupovao ih je da obaspe slavujsku pjevačicu.

Megju svijetom, koji se gurao bješe i jedan elegantan, lijep i ugledan gospodin, koji je sa putničkom torbicom o ramenu, uhvativ jednog šestgodišnjeg dječka za ruku, švrljao na tenane prema pozorištu i osmjehivao se na naivna pitanja i primjedbe razgovorna dječaka.

„Zar ti tata danas ne ćeš svirati u pozorištu? Uh ja tako volim da slušam kad gospogja Jelena pjeva, a ti sviraš. Kad ona sama pjeva ne dopada mi se tako, ljepše je kad i ti sviraš. Znaš kako su uvijek pljeskali u Beču, kad ste davali koncert?"

Tu zastadoše kod jedne cvjetare, da propuste rulju, koja je navaljivala sve većma i većma. A dječak pripitkivaše: „Jel' tata zašto i danas ne sviraš? Ako se ne dopadne, kad ona sama bude pjevala, srdiće se i gospogja Jelena na tebe, pa će opet plakati, kad je otpratimo kući. Nemoj da je srdiš, znaš, kako je ona dobra i kako me voli. I tebe ona baš zacijelo voli, da, čuo sam baš kad ti je kazala, a ti si je poljubio. Vi ste mislili, da ja spavam. O ala je to smiješno bilo, kad sam ja promolio glavu, pa viknuo: Kukuc! Ala ste se bili poplašili!"

„Čuti ludo mala; ti si to samo sanjao, nemoj to više nikad da od tebe čujem, a i gospogja Jelena bi se na tebe srdila i nikad te ne bi pogledala, da opet to spomeneš", reče otac ozbiljno.

„Nijesam, tata, Boga mi sanjao, baš sam dobro vidio, al' ne ću više to pripovijedati, da se ne ljuti gospogja Jelena."

U tom se dječko obazre, primjeti kotarice s cvijećem te reče ocu: „Hajde tata da i mi kupimo cvijeća pa da joj bacimo, kad budu svi pljeskali. O, znam ja, vidjeće ona mene, kad joj ja bacim cvijeće. Ona gleda uvijek na mene kad pjeva. Kad ti ne sviraš, a ona najprije gleda, gdje mi sjedimo, pa kad nas vidi, a ona uvijek gleda u mene. Da vidiš, kako ću pogoditi, da baš pred njezine noge padne cvijeće. O ja umijem vrlo dobro da gagjam!"

„E pa dobro, de izaberi jednu lijepu kitu," reče otac i poče vaditi novce. Dječko se obazre.

„Uh, tata, nemoj molim te, da ovdje kupimo cvijeća, pazi samo kako nas ova gadna babuskara strašno gleda, ja je se bojim."

Otac se osvrnu i opazi pred sobom malu, do zla Boga ružnu, kao smrt blijedu cvjetaricu. Bijaše ova prema djetetu ispružila obje ruke; pogled joj bijaše strašan, glava joj klimataše tamo amo, htjede nešto reći, valjada da ponudi cvijeća, ali joj drhtavi glas izdavaše samo neke neartikulovane tonove. U koji mah bijaše pružila ruke, u taj mah se zanese i povi lijevo i desno i stropošta se na zemlju.

„O ova se bogme dobro naljuštila rakijetine!" nasmija se jedan iz gomile. „S puta, pijana potrati!" I on je odgurnu nogom na stranu.

U taj mah progje na kolima slavljena pjevačica, a za njom silno zapljusnuše vali svjetine. Jedan val dohvati kao bujica oca i sina, ponese ih sobom i rastavi ih zauvijek od — žene i majke, koja se za njih žrtvovala.

Iz narodne frazeologije

Na njemu je zvono — t. j. on je za sve odgovoran.

Moje nazivalo, a nečije nadimalo — veli onaj na koga je neko svoju krivicu svalio. Čuje se najviše u ženskinja.

Pribrao *Edhem Mulabdić.*

Na pučini svjetla.

Od *Safvet bega R. Bašagića.*

*

Srce mi se zaigrava,
Mašta mi se zalijeta —
Kroz visine neba plava,
Kroz nizine divna sv'jeta.

Sam se pitam: šta je meni?
K čemu, na što — sve to sluti?
Da mi n'jesu zatvoreni
„Na pučinu svjetla" puti?

Oko sebe pogled bacim,
Pučina se sv'jetla stere,
U sunčanim gore tracim —
Bez granice i bez mjere.

Da mi nije kakva „pûca"
Opet vražje zamke splela? —
Sve mi jače srce kuca,
Misli teku ko iz vrela.

Ja se pitam; dok nehote
Zaigra se srce jače,
I bi puklo od milote,
Popjevati da ne zače:

*

Čarne oči b'jelih vila!
Šta se tajno u vam skriva?
Okle vama čudna sila,
Što pjesnike podraživa?

Ja ne volim crne boje,
A kad čarne oči glenem,
Zaboravim brige svoje, —
Ko iza sna da se prenem.

O kaž'te mi, čarne oči,
Šta se tajno u vam krije? —
Il je crv što gusle toči,
Il je život poezije.

Ja ne znadem, šta bit more —
Sjem to dvoje, sjem to dvoje;
Čim vas vidim eto hore
Mome srcu, da zapoje.

Gdjekad ono u radosti
Zanesene pjesme knàdi,
A gdjekada u žalosti
Neprebone boli jadi.

*

Ovaj svijet u svom baju —
Mnogo sliči rumen-ruži,
U jutarnjeg sunca sjaju
Kad je mali bulbul kruži.

Lahor piri — ruža miri,
Bulbul poje od miline;
Lahor presta — ruže nesta,
Od žalosti bulbul gine.

Blago kruži — sreća služi,
Čovjek pjeva od miline;
Blaga nesta — sreća presta,
Od žalosti čovjek gine.

I Firdevsi pjevao je,
Dok j' u blagu, sreći plivo,
Slavio je pregje svoje
I živio i uživo.

Slavio je div-sultana
U pjesmama punim čara,
Ko čovjeka i ko kana,
Kom na zemlji ne bi para.

Al kad vidje srebro b'jelo
U ćesama mjesto zlata,
Smršti mu se vedro čelo:
„Srebren toman — zar je plata?

„Srebren toman sultan spremi",
Odgovore vjerne sluge;
A Firdevsi zanijemi
Od žalosti i od tuge.

O stihovi puni jada
Na srce se njemu sviju —
I izli ih od inada
Gorkom žuči na hartiju.

*

Kad je prošlost ogledalo,
Gdje se čovjek ogledava,
Šta je Mirza tebi stalo? —
Prolazna je zemna slava.

Pogledaj der u vječito
Ogledalo svih v'jekova,
Šta ćeš naći za njim skrito
Osim ova vječna slova:

Taj je svijet — crna snijet
U vrtlogu ljudskih zalâ,
A još gori — kad obori
Sto stvorenih idejala.

Silu, blago, moć i slavu —
Sve to glogje zub vremena;
Gledaj prošlost — sliku pravu —
Niz žalosnih uspomena.

Firdevsija bi i progje,
Za njim moćnog šaha sila,
A mjesto njih spomen dogje:
Da su oba nekad bila.

Na kog od njih krivnja pada? —
Riješit se sada ne da;
Firdevsija pun je jada,
A satira puna jêda.

Od dvoga se toman pravi
I od srebra i od zlata;
Ko za zlato koga slavi,
Nek mu bude srebro plata!

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

(Nastavak.)

Moja ispovijed.

U Tolstoja je uvijek ko živa potreba da prikaže svijetu svoje ideje, svoja čuvstva i svoj život. Uvijek je bio glavom on te se je skrivao pod slikom Irtenjeva, Olenina, Nehljudova, Bezuhova i Levina, a napokon eno ga, gdje će se prikazati i pod svojim pravim imenom u svojoj autobiografiji: „Moja ispovijed". Ovo prevažno djelo ne samo što se može nazvati „ključem u sva ostala djela", nego je u njem Tolstoj, opisujući svoj život, podao bitnu sliku mnogih naših savremenika, koji možda, bez pomoći ove knjige, ne bi bili kadri upoznati potpuno sami sebe. God. 1876. bijaše Tolstoj dovršio „Anu Karenjina", god. 1879. pisao je svoju „Ispovijed", a 1882. dodatak joj od malo stranica. Evo njegova života, kako nam ga sam pripovijeda u svojoj knjizi.

U 16. god. bijaše već izgubio religiju. Počne vjerovati u svoje savršenstvo, ne znajući što je i u čemu sastoji. Nastojao je da usavrši sama sebe raznim učenjem. Volju htjede da jača s nekoliko pravila, a fizičko tijelo gimnastičkim vježbanjem. Težio je i za moralnim savršenstvom, ali se ovo promijeni brzo u to da postane jači, viši, bogatiji, slavniji od drugih. Kasnije zaželi postati dobar, ali kako bijaše strastven mladić, vigjao je da drugi preziru, ismijavaju svako dobro nastojanje, a hvale te i potiču nasuprot kad se podaješ zlu. Tako progje svoju mladost megju svakovrsnim manama, kroz deset punih godina.

Megjutim počne pisati — radi slave i novca, sileći se katkada da ismijava ili barem lakoumno osudi težnju za dobrim, što ga je u sebi ćutio.

U 26. godini, povrativši se u Petrograd, iza krimskog rata, upozna se s ruskim književnicima onoga doba. Svoje odnose spram njih i nazore mu o njihovim teorijama, upoznasmo već u jednom prijašnjem poglavlju. Kasnije pogje u strani svijet, te tu počne vjerovati u napredak. Povrativ se u domovinu, osnuje školu, gdje on sam bijaše učitelj. Ova perijoda njegova života, do ženidbe, poznata nam je iz prijašnjih stranica. Oženiv se, za nekoliko vremena nije tražio drugo, nego jedino najljepši način življenja za se i za obitelj. Tako proživi 15 godina, kroz koje je slijedio pisati samo zato da što bolje materijalno živi i da uguši u srcu sve sumnje o vlastitom i tugjem životu.

Pisao je da uči ono, što mu se činilo jedino pravo, biva, kako da se živi što moguće bolje. Ipak, katkada bi osjetio u sebi još jača pitanja: „Čemu da živim? Što će biti poslije smrti?" Nastojao je da odbije od sebe ove ideje, ali se one neprestano povraćahu. Razumijevao je, da mu treba odgovoriti na ta pitanja, ako želi imati mira, a bojao se, ako bude jedini i pravi ovaj odgovor: „Život je nesmisao". Pod pritiskom tih misli, u pedesetoj godini života naumi da se ubije. A bijaše bogat, imagjaše sinova i dobru ženu. Ne znajuć za što živi, pričini mu se besmislica živjeti.

Ljubav spram obitelji i umjetnosti, nije mogla da ga uzdrži od ovog koraka. Obitelj se sastojaše od ljudi, kao što i on, koji bi se prije il poslije našli u istom duševnom stanju, kao što i on. A umjetnost? Tu ga je opet morila misao da će doći jednom vrijeme, kad će se zaboraviti sve, pa i njega, i njegova djela! Od samoubijstva uzdrži ga misao, da bi mu možda znanost pružila sredstava u odgovor na ta pitanja.

Ipak, na prvo pitanje „Čemu da živim, i što sam ja?", nije mogao da odgovori i da udovolji sebe u to ime.

Eksperimentalna znanost govorila mu: „Sve raste i sve se razvija. Sve teži za savršenstvom, te ima zakona, koji upravljaju ovim razvojem. Ti si dio cjeline. Ako budeš spoznao zakon razvoja, znaćeš i svoje mjesto u ovoj cjelini, a i sama sebe." Ali to ga nije udovoljavalo: vigjao je da se u njem ne vrši nikaki razvoj na bolje, nego pače da gubi sile. Učio je i spekulativnu znanost. Ova mu govoraše. „Cijelo čovječanstvo živi te se razvija na temelju duševnih principa, idejala, koji ga vode. Ovi se idejali pojavljaju u religiji u umjetnosti i pravilima državnim. Ovi se idejali penju sve to više; čovječanstvo stupa prama najuzvišenijem stupnju dobra. Ti si dio čovječanstva, i s toga tvoje zvanje sastoji u radnji spoznanja i realizovanja idejala čovječanstva."

Niti na pitanje: „Čemu postojim ja, čemu svijet?" ne nagje odgovora. Tad prihvati da uči mudrace čovječanstva, da vidi kako bi mu oni odgovorili na upit: Što je život i čemu živim? Učio je odgovore Sokratove, Salamunove, Budhine i Schopenhauerove, pak zaključi: da je cio svijet taština, da je srećan onaj koji se nije ni rodio, da je smrt bolja od života i da se od njeg valja odvrći. Pošto ne nagje ničega što bi ga zadovoljilo, počne ispitivati život ljudi, koji mu bijahu bliži.

Nagje ih nekoliko, koji se nijesu brinuli da saznadu: da li je život dobro ili zlo i da li ima kako značenje, ali ih nije mogao da slijedi. Drugi bijahu epikurovci, htjedoše uživati do života, ne misleć ni najmanje na smrt, a Tolstoj nije mogao ni u njihove stope. Nekoji nasuprot mišljahu, da netom se sazna da je život zlo, treba umrijeti i — umirahu svojevoljno. Napokon nekoji pripoznavahu, da je život zlo, ali ipak nastaviše živjeti, ne imajuć sile da ukinu život. On je shvatio da pripada ovim potonjima, ali se dosjeti da taj način mišljenja ne bijaše savršen. Svijet ne sastoji jedino od samog učenog društva, nego i od prostoga puka, pače ovaj sačinjava većinu. S toga je trebalo posavjetovati se i s njime u ovom pitanju. Nu tu uvidje, da sami puk ne može dati čista odgovora na ovako teška pitanja. Ti ljudi ne bijahu epikurovci, jer im se život sastojaše u bolestima i oskudici: nijesu bili bezumni, jer su tumačili svaku pojavu života, pače i samu smrt, a samoubijstvo smatrahu kao najveće zlo na svijetu. Ona smisao, što ju podavahu životu, nije se osnivala na razumu, nego na vjeri u Boga. Kosili se u njega vjera i razum; tek mislio je, da jedini razum može shvatiti smisao života. I tako se nagje ispred protuslovlja, koje se mogaše riješiti samo ovako: ili ono što je scijenio razboritim, ne bijaše razborito, ili ono što mu se činjaše nerazboritim, bijaše to još manje. Na upit „Kako da živim?" nagje ovaj odgovor: „Po zakonu božijem." Na drugi upit: „Što će se dogoditi poslije smrti?" nagje ovaj odgovor: „Ili vječne muke, ili vječno uživanje."

A što je ono, što smrt ne će moći da uništi? Sjedinjenje s Bogom, raj. Tako nagje u vjeri jedino tumačenje, uz koje je mogao da nastavi životom. Bez vjere — život je nemogućan. Čovjek, koji živе, nešta vjeruje. Kad ne bi vjerovao da štogod opstoji radi čega se živi, ne bi ni živio.

Sad kad je došao do spoznaje, da mu jedino vjera može da istumači smisao života, htio bi znati koju bi religiju prigrlio. Počne učiti budhizam, muhamedanstvo i kršćanstvo iz knjiga i života sljedbenika ovih religija. Naravno, najprije počne učiti živote uzgojenih ljudi, kao što je on, tek onijeh koji su vjerovali u religiju. Tu opazi da ti ljudi ne živu po vjerskim istinama i uslijed toga da im vjera ne može da bude iskrena. Tada se poda na učenje života pučkog, u kojeg ima vjere, i nagje da je u njem prava religija, koja je činila ljude srećne, radine i da se ne brinu za smrt. Tako je živio dvije godine prezirući otmjen svijet, a ljubeći puk.

Shvati, zašto to nije mogao da nagje prije istinu. Živeći najrazuzdanije u noćnim gozbama, kad bi se zapitao: „Što je moj život", i ne bi bio dobio drugog odgovora do: „Zlo".

A sada poče da istražuje najzadnji uzrok, zbog kojega sve postoji i dogje do zaključka, da je to *život*, da je zadaća čovjeku na ovome svijetu da spase dušu, a da se dogje do toga da treba živjeti po zakonu božjem, biva, trpjeti, ljubiti drugoga i ostaviti sve naslade. Posveti se sasvijem religijoznim dužnostima, ali ga vjerske razmirice nijesu mogle da apsolutno uvjere. Nu pogrješka bijaše u tome, što je uzeo kao nauku religije ono, što je činio jedan ili drugi u njeno ime a po svojoj volji.

Poslije tri godine pripravi kratak dodatak svojoj „Ispovijedi", te nam tu u njem pripovijeda neki san, što ga je usnio. Nagje se obješen megju nebom i zemljom i sad nà će pasti. Gledajuć poda se, vigjao je svoju propast, gledajuć put neba, nije se plašio ničesa a osjećao se srećnim i ako je visio tako, da je gotov pasti od časa do časa. Što da čini? Nalazio se svezan posred života kao vaga; ali pošto mu gornji dio gledaše spram gore, nije mu moglo doći na pamet da pade, te mu se pričini da ga je neki glas zvao: „Drži se tako i gledaj gore." I on ga posluša. Pogleda uzgor i vidje nebo i ne gledaše više dolje ljude raznih religija.

Što je našao *gore,* pripovijeda nam u „učenju o evangjeljima", u svojim religijoznim djelima iza g. 1882. i u svojim pripovijestima za puk. Prije nego pregjem na ova djela, treba da opazim da se obraćenje Tolstojevo nije zbilo iznenadno, kako bi mogao povjerovati onaj te čita njegovu „Ispovijed". Uvijek je osjećao potrebu vjere i približenja Bogu, i tko je pomnjivo pročitao prijašnja njegova djela, biće lako opazio, da nam pisac u njima pokazuje, kako je u njemu nastalo još od djetinstva pitanje: Za što živim?

Zadnje književne radnje.

Dok se je Tolstoj bavio učenjem pitanja religijoznih, filosofskih i moralnih, pisao je takogjer i novela, pripovijesti i nekoje drame. Doista već god. 1881. te naprijed izdavao je svoje „Pučke novele"; god. 1885. sastavi „Smrt Ivana Ilijća"; god. 1885. „Vlast tmine"; god. 1891. „Plodove otmjenosti"; god. 1888. poznatu „Kreutzerovu sonatu"; a god. 1890. „Stupajte, dok ste u svjetlu!"

*

U „Pučkim pripovijestima" Tolstoj uči puk da slijedi zakon božji, da čini dobro, a bježi od zla; ili radije: on uči puk da ne izgubi ono, što je u njemu dobra, a nama prikazuje ujedno najbolje sposobnosti nenaobražena staleža, kojih na žalost otmjen svijet ne ima. U ovim pripovijestima Tolstoj razvija na pučku svoj moral, uči nas da se opiremo zlu silom i žrtvujući sami sebe za tugje dobro, da se ne osvećujomo, da živimo umjereno, da ljubimo rad, da bježimo od pijanstva, ne trčimo za častima i bogastvom, da trpimo mirne duše zlo i da praštamo svakomu.

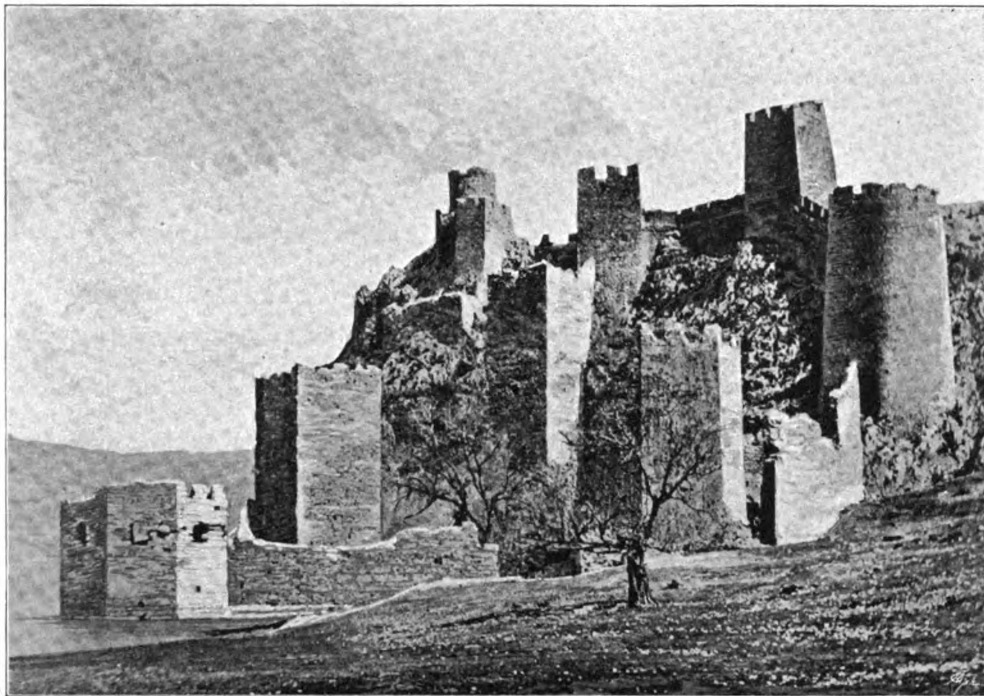
Ove pripovijesti štampale su se u velikom broju primjeraka, te su se širile megju puk za male novce il badava, a ne može se nijekati da su veoma moralne, te da su upravo spasonosna dojma za prosti puk, koji ih drage volje čita, jer su napisane tako, kako ih može shvatiti.

Napisane su pak pravim realizmom, pomješanim veoma srećno sa idejalima i fantastičnošću, a ima u njima upletenih i dramatskih prizora silna efekta.

*

Pokle nam je opisao pučki život u „Pučkim pripovijestima", eno u „Smrti Ivana Ilijća" povraća se, da nam poda sliku otmjena društva, prikazujući mu nekog člana ne od gorih nego od najboljih, čovjeka koga svak časti i koji u visokom društvenom položaju, ne čini ni zločina ni ikakova zla.

Pa dobro, a što je htio ovaj čovjek? U čemu se sastojao njegov sjajni život? Još od mladosti to je lice mladića „comme il faut". Obdaren dobrom i ljubeznom ćudi, bistrom pameću, ponaša se prikladno te promišlja, kako bi se dovinuo do časti. Imao je i on mana, navrnom mana mladenačkog doba; neka ljubakanja i ništa više. Kad odraste, nagje lijepu sreću, vjenča Praskoju Fedorovnu, djevojčicu plemenite obitelji, u koje je bilo lijepih sposobnosti. Vjenča je, jer mu se zbilja svigjala. Ali u obitelji doista ne

Željezna vrata: Ruševine tvrgjave Golupca.

nagje sreće, kojoj se nadao, jer kad je otišao da pripravi stan i pokućstvo, pade sa sjeda-

Željezna vrata: Krunska kapela.

lice, udari se u trbuh, razboli se i za svoje bolesti teško trpi. Liječnici mu propisivahu lijekove i način života, ali on se ne dade zavarati, vidi da mu je smrt blizu, da mu nema više nade spasa. A uz to i ta njegova bolest bijaše teški teret za obitelj. Opazi da joj već bijaše dosadio, pak da mu žena i kći očekuju smrt da mrva slobodnije odahnu. Bila im muka što nijesu mogle živjeti ko obično u svijetu, već njega neprestano dvoriti i vršiti liječničke zapovijedi. Gerazim, sluga, porijeklom seljak, jedina je osoba, koja ga iskreno i naklono dvori u bolesti.

Kad opazi da mu je gospodar blizu smrti, ne taji mu toga, košto rogjena mu obitelj, zbog samog konvencijonalizma; već ga žali i vidi da je sasvim naravno što nastoji dok je u životu, da mu olakoti trpnje i da mu iskazuje naklonost i milosrgje.

Ali Ilijća, mimo tjelesnu patnju, muči i sami strah ispred smrti, pa pomišlja na prošlost. Čini mu se da nije počinio nikakva zla, da je živio pravedno, tek nekako posljednjih godina ne čini mu se život pravednički. I ovdje će da primi svjetlo i spas od proste duše, od jadnog seljanina, sluge Gerazima.

U razgovoru s Gerazimom, poče shvaćati sve što nije bilo istinito u njegovom prošlom životu; htio bi da se već oslobodi, jer mu je protivno živjeti u lažljivosti. Pa dobro. Nema ništa drugo da čini, nego da stupi na istinu. Ćuti milosrgje spram obitelji, dočika smrt bez straha i blago izdahne.

Ovu pripovijest drže ruski kritičari za najbolje djelo Tolstojevo. I kad ovo mnijenje ne bi bilo sasvijem ispravno, ipak samo djelo dokazuje da je Tolstoj uspio opisati pravi ruski tip u Ivanu Ilijću. Jakim i zdravim realizmom opisao je do najsitnije potankosti razvoj bolesti Ivana Ilijća, i utiske i promjene u njegovoj unutrašnjosti. Život njegov, obitelji mu i društva, megju kojim je živio, jeste život konvencijonalizma, gdje manjkaju istina i iskrenost duha, a taj trag vidi se i poslije njegove smrti u formalnim onim pohodima, u sažaljevanju njegove udove i dr. Tragičnost sastoji baš u približenju smrti čovjeku, koji nije tražio u životu drugo nego časti i uživanje.

*

Nezadovoljan time što nam je podao dobru stranu pučkog života, prikazuje nam i drugu stranu medalje, biva — zlo, što ga imade u puka, njegove uzroke i kako se pojavlja u životu. Sve nam to prikazuje u drami „Vlast tmine“, pokazujući na taj način da je u njega sigurno oko, pravedno i nepristrano i da nije opojen presudama, nego prožet samom istinom.

Evo o čemu se radi: Anizija, mlada žena starca Petra, bogata bolešljiva težaka, zapetljala se u neke ljubavne veze sa slugom Nikitom. Kad joj muž, stari Akim, hoće da oženi sina, nagovarajući ga da uzme Marinu, seljakinju već zavedenu od Nikite, Matrena promišlja kako bi našla sinu bolju sreću, da ga oženi naime sa ženom umirućeg gospodara, a da to tako bude, navede Aniziju nek dade mužu nekakav prašak, da što prije umre. Petar doista umre, a Nikita vjenča Aniziju. Postao bogat pak počne zabavljati se, opijati i ljubakati s Akulinom, pastorkinjom svoje žene.

Iz ovog ljubakanja rodi se sin onaj isti dan, kad su joj imali doći prosci. Matrena i Anizija, da izbjegnu sablazan, nagovore Nikitu da ubije djetešce. Nikita ne će, zgraža se, ali napokon popusti te izvede zločin. Odmah iza toga nastane u njemu grizodušje; htio bi da se ubije, osjeća potrebu da ispovijedi javno svoje grijehe pred svima onima, te se bijahu sakupili u prošnju Akulini.

Da se shvati potpuno ova drama, treba analizovati karaktere i istražiti psihološke uzroke njihovih čina.

Nikita je mlad seljanin, koji dogje u doticaj s otmjenošću. Radio je na željeznim kolima, gdje upozna i Marinu. Pokle se je s njome zlo služio, nije mislio više da je vjenča. Kad mu otac, čestita seljačina, govori, da je mora vjenčati, odgovara, da kad bi imao vjenčati sve one s kojima se je zabavljao, imao bi preveć žena! Tako odgovara i Marini.

Nikita dakle bijaše čovjek natrušen pokvarenom „civilizacijom“, koji je u saobraćaju s drugima ljudima, izgubio moralne ideje, što ih je baštinio kao težak, a da ih nije zamijenio ni s kojim drugim zdravim načelom.

U toliko se dogodi prva tragedija: Petrova smrt, potaknuta od majke Nikitine.

Ovdje vidimo majčinu ljubav, ne nadahnutu drugim višim moralnim čuvstvom, gdje dolazi do zločina, ne za ljubav samog zločina, nego zbog mekoputnosti sina, da mu pribavi udobno i dobro življenje. U Akimu ćemo naprotiv vidjeti očinsku ljubav, punu plemenitih i visokih čuvstava.

Ostali dramatski dogogjaji proizigjoše s nestalnog karaktera Nikitina, pače njegova majka ne bi bila ni pomislila na Petrovu smrt, da nije bila stalna da će joj se sin prilagoditi da uzme ženu svoga gospodara. Doista, premda Nikita osjeća bol radi Petrove smrti, premda se ne će da složi s majkom i s Anizijom da traži novce pokojnikove, ipak mu se brzo ugasi duševna grižnja.

Već ovdje vidimo dobre klice njegova duha, zbog kojih kasnije nastane u njemu dramatska borba, koja ga dovede do moralnog preporoda. Nikita nije čovjek niti lakom niti pohlepan za bogastvom, nije kajišar s novcem što ima, nego misli kako će po novcu uživati.

Budući nestalan, dosadi mu Anizija, njegova žena, koja ga je izjedala što je počinio zločin, te se počne zabavljati s Akulinom, starijom kćeri pokojnog gospodara. Ona ide s njime često u grad, a on joj podaje darova. U toliko te dvije žene porječkaju se i mrze se. U jednome od ovih prizora slučajno se nagje Nikitin otac, koji bijaše došao da pita deset rubalja za nekakvu obvezu. Uslijed toga što vidi stari Akim u kući svoga sina, tako se sablazni da ne htjede primiti deset rubalja, niti prenoćiti u toj kući, nego odmah otigje. Nikiti je teška očeva osuda, razumije ju, te se veoma žalosti. godi se, kako smo već rekli, da Akulina rodi. On se ne osjeća toliko jak, da ubije nevino čedo, ali ga žena strahom prisili; kaže mu da će pozvati čeljad, da će stvar svakome očitovati. Hoće da ga prisili da učini zločin, da ubije svoje dijete, kao što je ona ubila svoga muža, samo da ga učini nalik sebi, da tako s njime zapovijeda. Nikita boji se Anizije: stidi se, a

Željezna vrata: Spomen-ploča.

Oršova.

samoljublje i želja da se prikaže pred svijetom boljim nego što jeste, predobije ga, te u podrumu ubije svoje vlastito čedo. Ali kad čuje izdisanje novorogjenčeta, začuje u sebi i grozni glas savjesti; plače, očajava, ubio bi i ženu, da ne pobježe. I ovdje Nikitina majka savjetuje to umorstvo zbog krive materinske ljubavi, da spase poštenje svoga sina.

Ali Nikitu ne ostavi više grizodušje i kad susrete Marinu, plače svoju sreću, te je kori što nije znala da mu se kako opre i da je vjenča. Sad se stidi svijeta i samoga sebe. Da izbjegne prezir i stid htjede da se objesi. Dok se sprema, čuje starog Dimitrija, pijana slugu, gdje govori: „Ja se ne bojim ljudi!“ Ove ga riječi ubiju, vidi da je naumio ubiti se samo zbog ljudskog stida ili od straha ispred pravde. Ali osjeti da u njemu ima izim straha još i grižnja savjesti, kojoj nije moguće izbjeći. Tad ispovijedi pred svima svoj zločin, jer vidi da nije samo uništio život jedne osobe, nego da je prekršio opće zakone života, i uslijed toga da je kriv naspram svakoga.

Tako ga shvate oni te stajahu do njega, a kad neki zvaničnik pripomene da treba vezati Nikitu te staviti u zapisnik njegovu ispovijed, stari Akim opazi: „Ovdje se *sad* vrši djelo božje...... a *poslije* radi ti!“ (Nastaviće se.)

Besposlenjak.

(Ada Negri.)

Bez košulje, visok, mrk i čio,
Orijaških, kršnih grudi,
Poblijediv vrata otvorio:
Hamal, kovač ili vojnik, što li?
Besposlenjak neki bio.

— Jak sam, zdrav sam,
reče, tražim rada,
Odoljeti mogu trudu;
Iz daleka ja dolazim grada,
Zalud kucam na svačija vrata
Dva mjeseca jur su sada!... —

Ne sjećam se tko mu odgovori:
Ne! i trpak i osječit —
Bojazan mu licem progovori,
Iz prsiju hrapav glas se izvi
Kao bolni vapaj spori.

— Ah, tako vam, reče, mrtvih vaših,
Ne dajte mi vi otići.
Grozno bit je odbivenu, plaši,
Tko je gladan. Smilujte se meni
Rad ljubavi mrtvih vaših!... —

Pa još doda: — Ako znate Boga,
Ne dajte mi vi otići.
Na trud prava i ja imam svoga,
Zapustit ga zločin je, tko pada.
Vjeruje li se u Boga!.. —

Ne znam tko mu odgovori sada:
Ne! — bi stidan i mukao.
On se regbi zatetura tada,
Pa otigje poniknute glave,
Pod bremenom teška jada.

Opčarana ja ga pratih okom,
I vidjeh ga kršnim putem
Odmicati odmjerenim krokom,
A lipanjsko šibalo ga sunce
Zrakom žarkom i žestokom.

Pa iščeznu. Zdvojnosti na tragu,
Kao u snu ja ga vidjeh:
Uzaludnu i prezrenu snagu,
Skitalicu gnjusna, grozničava,
Po nemilu i nedragu.

Kroz gradove, sela i tvornice,
Zaman prosjak ponositi,
Grdne rane bjede očajnice
Pokazuje!... i klićući: Konac,
Ja ga vidjeh pasti nice!...

S krute boli bl'jeda, satrvena,
I šapćući: Prosti, prosti, —
Gr'jeh oćutih težak svih vremena,
Grizodušje i sramotu sv'jeta
Vrh mog srca povr'jegjena.

Preveo: *Mato Ostojić.*

Desetak dana u Fruškoj Gori.

Kozerije i bilješke s puta.

(Nastavak.)

III.

U manastiru se rano liježe, ali se i rano ustaje. Moja dva sokola još se valjaju i istežu na pola goli po dušecima, pa bunacaju o onom, što su obdan činjeli. Manastirsko zvono zove na jutrenje; vas manastir je skoro na nogama, pa nema ni meni više stanka u zaparnoj odaji. Kuda ću prvo, nego u gradinu, pa otalen u manastirsku šumu, u njezin hladovit zagrljaj. Ova se šuma prostrla na dva široka brežuljka sa dolinom megju njima, a dolina je tako gusto obrasla povisokim lisnatim drvetima, da je ovdje do podne najprijatnija hladovina. Bujica sa Fruške gore izaprala je zemlju, te u hladovini ne niče trava, već se slaže tavan na tavan opala suha lišća s ovih javorova, grabova, hrastova i bukava. U maju priželjkuju slavuji u ovoj šumici; dah proljeća, miomir cvijeća širi prsa u čovjeka; no sada u julu pjevaju kosovci sad u ovom sad u onom lugu, zuje bumbari, jeleni, divlje pčele i druge bube, a gdje je bujica najdublje izrovala zemlju, ondje zuckaju po malo komarci, pa te gone da ovaj svježi vazduh kužiš dimom iz cigarete. Putovi za pješake i seoska kola presijecaju šumu u svoj dužini, te vode na razne strane prema planini. Na gornjem dijelu šume struji najčistiji vazduh sa Fruške dore, ovdje bi čovjek rahat teferičio po našem bosanskom tabijatu, ali komarci bivaju sve bezobrazniji. Zaokružim cijelu šumu, pa se putem ispod prnjavora opet hvatam hladovine u manastirskoj gradini.

Ovdje su djeca već osvojila kuglanu, pa se kuglaju kao mahnita; uz njih pristaje i manastirska omladina: gjaci, bogoslovi, učitelji sa svijeh strana, koji o školskom odmoru polaze manastire, ili za to vrijeme nalaze u njima svoje „uhljebije“. U manastiru je već sve na nogama. Nastojatelj je u svojoj pisarnici, pa ondje dava audijence i naregjuje dnevne poslove u manastiru i na ekonomiji. Namjesnik, naš mili otac Nestor već je u svojoj pisarnici za stolom, pa odanle rasporegjuje dalje, uvijek voljno, savjesno i blagom riječi, kao što mu je i lice milo i blago. Otac Miron, zdrava ljudina, pun priča i humora, koji je nekolike godine proveo na raznijem parohijama u Bosni, revno „nabljudava“ svoje parohijalne dužnosti u manastirskoj crkvi i u selu, a vrijedni otac Sava, izučen ekonom, i mladi gjakon već su davno izišli na svoje dužnosti po manastirskim salašima, odaklen ponekad istom se na večer doma vraćaju. Svak je za svojim poslom. Već je i moj stari „braca Laza“ (dr. Lazo Kostić) prelistao poštu, pa se zavukao u svoju odaju, gdje od jutra do mraka prevodi rimske „Pandekte“, a po malo i svoga starog ljubimca Shakespeara. No ko će znati, šta sve još skriva onaj njegov zaključani dolaf, — ta pjesnička i književnička kuhinja. Svak za poslom, samo ja „urlauber“ kradem

Željezna vrata: Trajanova ploča.

skupe dane od Boga, pa svaki čas smetam, čas čika-popi, a čas braca Lazi u poslu; osobito čika-popi, kome se puši glava od ekonomskih briga zbog suše i nerodice. Al' da, imam i ja neke dužnosti, jer eto vrebam i izgledam na manastirsku kapiju, ne će li od nekud možda kakva kola zazvrjati i donijeti — „milih gostiju“.

Jest ja, gostiju. Ne mogu prećutati, da se mi gosti brojimo tako reći u inventar jednog manastira. Gosti su najviše dragi manastirskoj — kuvarici, osobito kad iz nebuha u većem broju rupe tamam pred podne. No ko je kriv? Krivo je ono historičko — gostoljublje fruško-gorskih manastira, gdje se prijatelj i znanac, stran putnik i namjernik, sa koje god strane svijeta vavijek usrdno primi i ugosti. To je stari običaj, svakako lijep, no po domaćina naravno da ne može biti baš svakad prijatan, niti po sv. obitelj koristan. No mi gosti, osobito nezvani, skromno primjećujemo, da stare, lijepe običaje valja čuvati i „nabljudavati“, a nastojatelju ili igumanu ne preostaje drugo, već da se pogladi po bradi i da reče: tako je! U ostalom gosti su u ovom slučaju kao i mala djeca: znadu ko ih voli, pa onom i dolaze, a od nemila domaćina bježi svaki gost i namjernik. No muka je eto baš to, što nijedan srijemski manastir nema takva nemila domaćina, pa za to im Bog i dava dosta gostiju, osobito od Gjurgjeva do Mitrova danka, a zimi ih pušta na miru, neka ih se opet zažele...

Ali mom se Savi danas nešto otegao dan. Sustao je od kuglanja i trčkaranja. Već je jednom svratio bio kuvarici u magjupnicu, da joj nešto tajno prišapne na uho, na što je ona, kao svaka mati, namah otvorila komoru, pa mu odanle radosno nešto pružila. Stid ga je, da joj opet dosagjuje premda bi baš sada, kad je u Sarajevu već davno pukao top, imao nešto krupno da joj saopšti. U tome zazvoni zvono na trapezariji, a on se trže.

— Čika-popo! Eno zvoni; hajdemo!

— E, zvoni. To zvoni na mačke.

— Kakve mačke? To je za nas, a ne za mačke. Hajdemo! Ja sam boga mi gladan.

A čika-popa se blažen trese od smijeha, pa ga drmusa za praznu „tibicu“, neka slagje poruča.

U trapezariji ručava i večerava nastojatelj sa bratstvom, gostima i ostalim osobljem manastira, obično 14 do 16 osoba, a ponekad i više. Okolo trapeze dvore manastirske sluge. Kubinja je gragjanska, bez raskoši, sve čisto i ukusno. Što preteće, dijeli se prnjavorskoj sirotinji. Srijedom i petkom redovno se posti, a nikom se za ljubav ne mijenja ovaj red. Veliki postovi poste se najstrožije. Nastojatelj prednjači i u tome kao u svačem, a bratstvo, koje ga u opće veoma cijeni i pazi, šljeduje mu voljno. Ni za braca Lazu nema izuzetka; posti i on sa bratstvom svaki post, pa bogme i onaj najstrožiji strasne nedjelje, o samom hljebu i vodi, a za tijem se i — pričesti. A mitropolit Vićentije, glavni junak u Lazinoj tragediji „Pera Segedinac“ možda u te dane gleda sa nebesa na pjesnika, pa mu zadovoljno klima glavom: „Tako, tako, sinko, imaš i rašta!“ Al' se na pjesniku i poznaje dobar red u životu. On je sa svojih 55 pramaljeća na grbači i danas još mlad u licu i u snazi, žilav gimnastičar, izdržljiv pješak, inače kao i prije bujan duhom i humorom, kraj dosta gorka iskustva u životu, a možda baš i za to, onaj stari pjesnik-filosof, koji je vazda bio te i ostao. Krušedol stiče zasluga za srpsku književnost, što tako lijepo prima i pazi njezinog najgenijalnijeg predstavnika.

Iza ručka traži se kratak počinak na teškoj omari, a za tijem se i opet svako prihvaća svoga posla. Samo pjevanje zidara na manastirskom tornju prekida nijemu tišinu. Djeca su se zavukla u ćeliju svoga milog prijatelja Jova Kalugjerovića, budućeg profesora, pa se ne miču s vrata ovoj dobričini; valjaju se s njim po dušecima, pa dok mine omara, eno ih opet na kuglani ili u zelenoj šumici. Nastojatelj je izišao na salaše da pregleda radove, a kad je sunce na zapadu izlazi i dr. Lazo iz svoje odaje, da gologlav s olovnim štapom u ruci svrši svoju redovnu gimnastičku šetnju po brdu i dolu, dok se vas ne zaduva i u znoju ne okupa. Iza večere, kad bi nastojatelj već davno hrkao u svojoj ložnici, braca Laza i ja iskapili bismo još po jednu bocu rumenike, pretresli svijet i ljude tumbe, pak onda i mi u lijegalo.

Eto tako bi mi prolazili ovi nezaboravni dani u toj sv. obitelji, osim ako bi nam gosti poremetili dnevni red.

IV.

Jednoga dana dogje nam „izrjadni“ gost, a uz njega i mnogi drugi. To bijaše svečan dan, imendan arhimandritov, a Njegova Svetost srpski patrijarh *Georgije Branković* bješe obećao, da će arhimandrita pohoditi na taj dan. Rano izjutra u manastiru je sve na nogama i u paradi, pa pristupa ruci arhimandritovoj, a mi se civilaši bacamo u „objatija“ njegova. U 9 sahati zabrujaše sva zvona na tornju, na manastirsku kapiju najezdiše karuca, a moj Sava blenu od čuda:

— Uhâ! Četiri konja!

Sveti patrijarh bješe održao riječ na velji ponos arhimandritov i na opću radost u sv. obitelji. Patrijarh je dostojanstvena muška prilika, neobično visoka rasta, širokih pleća, duge sijede brade, sa svojih 65 godina laka kroka, savršeno svjež i zdrav, uz to prema svakom veoma ljubazan. Poznavao sam ga još kao somborskog protu i kao temišvarskog episkopa; no istom sada mi zapade čast, da mu kao patrijarhu cjelivam svetu desnicu. U mojoj kronici bješe on peti srpski patrijarh, kojega gledah svojim očima.

Dok si udario dlan o dlan, već je po Krušedolu vrvilo gostiju sa svijeh strana, sveštenika i civilaša, i na opću želju pogje društvo u šumicu, u hladovinu. Čeljad i djeca poniješe onamo stočiće, stolice, nešto mezeta, duhana, cigareta i od jednom se stvori u šumi društvo, zanimivo na očima. No nema još jednoga vrijednoga gosta, koji se takogjer bješe zakazao nastojatelju za taj dan. Tamam se sv. patrijarh udobno smjestio u šumici i oko njega grupisalo društvo, u tome se začu glas: Evo ga!

Čika-popa poskoči na noge gostu u susret, pa povede i mene, da me upozna s njim. Obojica pristupismo ruci izabranom episkopu, no po volji njegovoj još i sad grgeteškom nastojatelju i arhimandritu, prvom srpskom historičaru *Ilarionu Ruvarcu.*

— Pa Vi nijeste mlad čovjek? reče mi on čuvši za moje ime.

— Pa i nijesam. A ko Vam je rekao da sam mlad?

— Pa ja Vas nijesam dosad vidio, — nastavi on.

— Na žalost ni ja Vas. Danas mi je prvi put zapala ta osobita čast, da Vas upoznam. Kao dijete sam poznavao i dobro zapamtio Vašeg pokojnog brata Kostu.

— E, drago mi je. Jes' to Vaši sinovi? A vid'te, molim Vas, — pa se najedanak okrenu našem čika-popi i upre prstom u društvo, — eno onaj tamo, jel'te? pravi — Kajafa, pa pokaza rukom na jednog uglednog sveštenog člana u društvu.

Dok se mi još smijasmo, živahni starac već je cjelivao patrijarhovu desnicu i pozdravio se s ostalijem društvom najljubaznije.

Gledajući ovo zanimivo društvo na okupu, u šumskoj hladovini Fruške gore, prvog čovjeka mojega milog naroda, a oko njega njegovog prvog naučenjaka, za tijem najdarovitijeg pjesnika i estetičara, pak onda dva arhimandrita, dva buduća episkopa, ako Bog da, druge sveštenike i „civilnu“ gospodu, a u daljem krugu ove lijepe grupe još i podmladak — meni se dade na žao: Eh, puste sreće, što nijesam slikar ili crtač, što nijesam barem amateur-fotograf, da snimim ovu lijepu grupu svojoj djeci za spomen!...

Ovako posjedjesmo do pred ručak u prijatnom razgovoru, a rajski raspoloženi arhimandrit Ruvarac zabavljaše društvo svojom šalom i zadirkivanjem mlagjih, čemu se i patrijarh slatko smijao. No istom iza obilna ručka u trapezariji, za kojim smo uz čašu nekakvog tajanstvenog *starog* karlovačkog vina zdravili patrijarha i „tjazoimenije“ čika-popino, istom uz cigaru i mrku kahvu razveza odobrovoljeni Ruvarac punu vreću svojeg neiscrpnog vica i humora, pa nas ponekad u zanosu puštaše, da mrve zirnemo i u dubinske dubine njegovog historičkog znanja.

Prvi put u njegovom društvu, ja sam sa naslađom pratio svaku riječ, svaku pozu ovog živahnog, neobično zanimivog, originalnog starca. Ta odavno sam slušao bio o njemu tolike priče, tolike karakteristične epizode iz njegovog općenja sa raznim živijem dusima, koji ga samo bune i ljute, više nego oni mrtvi u njegovoj obilnoj biblioteci. Pa što me najprijatnije iznenadi ovom prilikom, to je što se uvjerih, da u grudima ovog velikog naučenjaka, ovog nervoznog i samosvojnog starca kraj svega sarkazma, i to dosta oporа, ipak kuca upravo — golubije srce dobričine; da u njima plamti jaka vatra patriote svoga naroda, i velikog pobornika svoje crkve i oltara božijeg. Teško onom ispred njegova vica i kritike, ko ga takne u taj njegov živac!

Toga dana u Krušedolu ne ću nikad zaboraviti. On mi je nadoknadio što sam propustio, kad sam jednoga dana sa čika-popom pošao bio, da pohodim Ruvarca na domu, u manastiru Grgetegu, ali ga nijesam doma našao.

Od Krušedola do *Grgetega* imade tek nekoliko kilometara, a po sahata na kolima. Sa iriškog druma na ivici krušedolskog prnjavora svraća put na desno preko njive prama sjeverozapadu. Čim se spustiš niza strmu prosječenu jarugu u dolinu izmegju dva obronka, najedanak spaziš gore ispod šumovite Fruške Gore manastir Grgeteg u položaju, koji dominira cijelom dolinom. Što bliže manastiru, sve te više obuzima čar planinske romantike. Put vodi najprije dolinom, koju presijeca potok Kalinjak dolazeći ozgor iz Kaline vode onamo gore u planini više manastira. Ovi zeleni obronci s desna i lijeva doline nekad bjehu zasagjeni groznim vinogradima; sada se ore i sije po njima, a mjestimice zasagjuje nova loza. Dolina je puna lijepih šljivika. Put nas vodi uz brdo najprije kroz ubavi prnjavor, pa istom u manastir, nad kojim se uzdiže gusta hrastova i bukova šuma čarne Fruške gore. Zabitan položaj Grgetega, tihi dah njegove šumne gore, čist vazduh iz prve ruke, bujno zelenilo svud u naokolo, pjevukanje kosovaca i drozdova, žamor potoka, pa ovaj vidik, koji siti oči i nadima prsa — sve ti kazuje, da se primičeš svetinji božjoj i ljudskoj, pravoj romantici, u kakvu treba da spada jedan samostan.

Grgeteg je velika zgrada na četiri strane, dijelom na kat gragjena, dijelom prizemna, jer je prislonjena uz brdo. U sredini je dvorišta lijepa crkva, a pred manastirom na zapadnoj strani perivoj, najljepša tačka u Grgetegu. Iz debela hlada ovoga vrta milina je pogledati dolje u grgetešku dolinu, a za tijem onamo dalje na srijemsku ravan, koja je pukla pred očima. Sa dobrijem durbinom u ruci, s ove se tačke vidi osim ravnog Srijema, kad je vedar zrak, čak i Srbija i Bosna; vide se povijarci plave Avale i bosanskijeh planina, a Sava se i ovdje izvija kao srebrena nit izmegju Srijema i Srbije. Ravni Srijem je kao šaren ćilim pred nama; ne može čovjek da pobroji mnoge varoši i sela, koja gleda pred sobom, kao u velikoj panorami, u raznijem bojama pod utiskom julskoga sunca. Vidi se Irig, Ruma, Pazovo i Mitrovica. Eno tamo su sela Neradin, mali i veliki Radinci, Šatrinci, Rivica, Krušedol, Maradik, Ingjija, Voganj, Vojka, Pavlovci, Simanovci, Kraljevci i Stejanovci. Čika-popa zadovoljno prati durbinom salaš svoga manastira, pa broji naslagane krstine žita oko salaša. Čak i mali Sava može durbinom da izbroji prozore na salašu. Topi se oko u ovom vidiku, a oko glave ćarlija povjetarac sa planine, pa te razgaljuje; jedva se odvajaš od ovog lijepog mjesta, na kojem po vas cijeli dan može čovjek da pliva u mislima, pa da se nikad ne zamori.

Lupa zidara, koji opravljaju manastirski krov, otjerala je Ruvarca iz njegove ćelije pa je banuo mrve u Jazak. Razgledasmo naravno cijeli lijepo uregjeni manastir pa i njegove odaje; ali mu na stolu ne nagjosmo ni komadića hartije, niti kakve knjige, jer on zaključava sve pa i svoju veliku biblioteku kad nekud pogje iz manastira, da mu u rabotu niko ne zaviruje. Samo se po mirisu od — cigara osjeća da ovdje živi i radi naučenjak, koji u duhanskom dimu najvolije da razganja onu staru debelu maglu, koja pokriva prošlost na slavenskom jugu, te neke naše historičare i odviše štipa za oči. No njega ne štipa, jer je on odavno obikao, da gleda u te dubine i magluštine, pa je mnoge već i razagnao oštrinom svoje kritike.

U trapezariji grgeteškoj, koja je kao svaka okićena slikama pokojnih nastojatelja, najviše mi zapeše oči za sliku pok. Arsenija Stojkovića, dva put izabranog, pa ipak nesugjenog srpskog patrijarha, i za onu — patrijarha Angjelića. Obojica su mnoge godine proveli u Grgetegu kao arhimandriti i njegovi nastojatelji. Ove bi odaje mogle mnogo da pričaju, naročito iz burna života pok. Angjelića, koji je ovdje megju ovijem zidovima snovao, a na

onom vidiku u bašči osvježavao svoje misli i podvige u obranu crkve i njezinog klira od napadaja svjetovnjaka-narodnjaka. Prošlo je i to vrijeme; legla je i ta borba, kao što je legao pod zemlju i mnogi pobornik sa jedne i sa druge strane. Pa čudne li mijene na kraju krajeva toga znamenitog perioda? Izabrani i „obožavani“ patrijarh ode Bogu na istinu, ostavivši spomen u — *arhivi* karlovačkog sabora, a naimenovani i „omraženi“ patrijarh ode takogjer onamo ostavivši za sobom spomen u lijepim dobrotvornim zakladama, u još ljepšoj gimnazijalnoj palači u Sr. Karlovcima, koju je za vječita vremena podigao omladini i prosvjeti svoga naroda, da ga pás pásu spominje. Prvi je možda blažen bio u životu, a drugi je zajamačno blažen postao istom na onom svijetu; no nije mučno pogoditi, koji će od ta dva patrijarha dovijek u svom rodu živjeti. Narod je, kako sam o sebi veli, kao oblak: on nekog orosi, nekog pokosi, nekog nahrani, a nekog sahrani, no — ne pustio ga Bog nikad više onako gnjevna, kao ono — nekada!...

Ivan Vasin Popović.

(Nastaviće se.)

Iz češke lirike.

Prevodi *Josip Milaković.*

Tužan sastanak.

Žnjela Suza u gajiću,
Dogje gospod na konjiću,
Ne, to gospod ne bje vam,
Glavom bje to dragi sam.

„Zeleni se, ružmarine,
Veseli se, moja mila,
Nut' iz vojne dragog tvog,
Ne obaraj oka svog!“

„„Zeleni se, grobno cv'jeće,
Srce moje tuga s'lječe!
Tri sam ljeta čekala,
Dragog n'jesam šćekala.““

„Što si, mila, tu ra lila,
Za mnom li si suze lila?
Što je sveno ružin cv'jet,
S koga drag mi bješe sv'jet.“ —

„„Što sam tužna ja radila?
S vjetricom sam uzdisala,
A s rosicom suze lila,
Ljubav sam isplakala,
Drugomu sam dopala.““

Fr. Lad. Čelakovský.

Suze i uzdasi.

Kad bi sve mi suzice
Zajedno sad bile,
Što ih, mili, za tobom
Moje oči lile,
Znaj der, da bi luke naše
Sve se potopile.

Ah kada bi uzdasi
Zajedno sad bili,
Što se, mila, za tobom
Iz srca mi vili,
Na tornju bi, vjeruj, našem
Zvon'ma zazvonili.

Fr. Lad. Čelakovský.

San.

Sanjala sam o tebi,
Sanak mene zani,
Da sa zemlje letimo
U kraj nepoznani.

Sv'jet duboko pod nama,
Zv'jezde dršću tiše,
Mi u letu zajedno
Svegj hrlimo više.

I kad zemlja pod nama
Gubiti se stala,
I te zv'jezde gorjele,
Ja sam uzdrhtala.

Obje ruke vinuh tad
Oko vrata tebi,
Malaksala krila mi,
Ti me stisnu k sebi.

Sred nadzv'jezdna dogjosmo
Kraja nepoznata,
Ispred rajskih — saznasmo —
Da smo eno vrata.

O ljubavi angjel tu
Pjevo pjesme svoje,
Al ja tek sam ćutjela
Na mom — srce tvoje...

J. V. Sládek.

Uoči boja.

Kozaka tabor gorom sjeda,
Vrhuncim vatre plamsaju.
Tu uspomene mnogi reda,
A gavrani ih tjeraju.

Kozaka pogled nebom pao;
Vrh glava vrane graknule.
„Sad zadnji put je možda, jao!“
I glave su im klonule.

A stari vogja pogled tmuri
I okom danas straši sve.
Sve cvate širom. Vr'jeme žuri.
A sjutra, — sve pod ledom mre.

Sad živi. Sjutra? Što bugarim?
Tâ grob me jednom mora skrit.
Duh s kršim će se prostit starim
I slobodan će hetman bit!

Bohdan Jelínek.

Pravednost.

Gle, crveno se tutnjeć sklopi more,
A Faraon ko sunce tone, mre,
A vojska mu put šume palmine
I zlatni vozi s b'jelcim tu se sore.

Sred krvave sve utonulo zore,
A Izrailom divlje klikti sve,
Što pobjednik je jednom skršen gle,
Što pade b'jeda duga poput môre.

I s angjeoskih jeknu pjesma struna,
Al grom zatutnje s božijega truna,
A velik glas je sve ućutao.

„Ko radosna se laćat smije poja,“
U tutnjavi je Bog tu pitao —
„Kad na dnu mora leže djeca moja?“

Julius Zeyer.

Suze.

B'jedan starac s bolom gleda,
Jedinca mu u grob nose;
Ne bi jadu da se preda,
Al' mu suze oči rose;
Svu mu nadu sudba uze,
— Kažu suze.

Samohrana majka stara,
Jedinicu kćerku ima,
Da joj ne bi našli para,
U dalekim krajevima;
Došla sreća — kćerku prose,
U domu je radost vêlja,
Starici se oči rose,
— Od veselja.

Zarobili... okovali,
Na bojištu borca ljuta;
Zarobljenik sudbu žali,
Ali žalost krije, guta;
Tek u oku odsijeva,
— Suza gnjeva...

A rodoljub s tugom gleda,
Kako mu se narod kvari;
On ga uči, brani, neda,
Glupi svijet to ne mari;
I rodoljub, duša čista,
Žali ova pokoljenja;
U oku mu suza blista,
— Sažaljenja...

Nedjeljko Miladinović.

Naša pisma.

Budimpešta, krajem augusta.

(S milenijske izložbe XI.). U blizini povjesne skupine, tik do željeznog mosta, što vodi od glavnog ulaza prama etnografskomu selu, diže se zanimljivi paviljon *trgovine i novčarstva,* koji smjelo koncipiranom vanjštinom iz daleka već pobugjuje svačiju pozornost. Od svake je strane drugog lika, a najzanimljivija je strana spram jezera, prikazujući spoljašnost stare trgovačke kuće sa reljefima trgovine, obrta i prometa. Izložba sama pak predočuje potpunu sliku trgovine i važnijih joj pomagala, naročito novca i vjeresije, a sve po mogućnosti u povjesnom razvitku.

Trebalo je tu mnogo vještine i domišljatosti, da se ova grupa ne prikaže velikoj publici suhoparno i dosadno. Šire općinstvo ko hoće, da što više vidi i čuje, pak je bila sretna misao, da se lijepo uspjelom plastičnom dioramom predoči stari sajam grada Debrecina i Sibinja, jer što je još početkom ovoga stoljeća bilo trgovine, to se je koncentrisalo bilo na sajmove, gdje se je znalo skupiti do dvanaest hiljada kola, dočim ih je velika množina stajala izvan gradske megje.

Mnogo se gleda u drugoj velikoj dvorani razvitak reklame od najčednijeg začetka pa sve do vanredno bogate zbirke najrazličitijih automata, koji će ti za 10 novčića stati na glavu ili odsvirati najljepšu operu.

I numizmatičke i metronomičke zbirke mnogo se gledaju, a oko novaca i utega najstarijih vremena rado se skupljaju stari ljudi, ponosni, što se sjećaju blaženih vremena, kada su ovim novcem plaćali i ovim mjerama mjerili. Velik interes pobugjuju mnogi falzifikati raznih banaka: kod jednih se čudiš vještini ljudi, koje je stranputice vodila ona „corriger la fortune“; kod drugih opet se diviš naivnosti onih, koji su mislili bogatit se na račun drugijeh upravo strahovitim radnjama. Uz majstorske patvorine, koje ćeš jedva razlučiti od pravih banaka, imade takovih, koje ni ne zaslužuju naziva falzifikata, već su nezgrapne mazarije.

Vrlo su poučne a za proučavanje retrospektivnog dijela ove grupe važne one potpuno uregjene prostorije mjenjačnica i bankovnih pisarna, počam od 12. vijeka. Sretnih li vremena, kada su potpisivali kupovne ugovore uz gotov zlatan novac a da nijesu trebali ni jednog jedincatog biljega, dok danas svaki javni pa makar još tako neznatni dokumenat (pa bila to n. pr. liječnička svjedočba!) šaren je ko kakva galerija slika...

Tegotno otpremanje raznih tovara u staro doba po kopnu i po vodi, u toliko mjeseci, koliko danas za isti put i isti teret treba dana, mi razmićeni epigoni pod konac vijeka električne struje, gotovo više ni ne shvaćamo, kao što ne možemo shvatiti, da su nekada bila vremena bez monopola — duhana, koji se je tada manje elegantno savijao, nego li danas, ali su ga ljudi za cijelo bolje uživali, nego li današnji svijet.

Spomenem li jošte bogatu zbirku predmeta, što se uvažaju iz orijenta, u znak, kakav trgovinski odnošaj postoji izmegju Ugarske i istočnih zemalja, tada sam po prilici nabrojio sve grane, na koje se proteže izložba trgovine. Prikazuje se pak ta izložba kano smiono koncipirana i vrlo zanimljiva novost, koja će laiku razbistriti dosta krive pojmove o pozivu trgovačkoga staleža, dok stručnjaku pruža jasnu sliku o promjenama, u kojima je od čednog trgovačkog života nastala komplicirana organizacija današnjih trgovačkih institucija.

Ugarska trgovina dosta je mlada. Početak joj siže u doba Marije Terezije i Josipa II. Potonji nastojao je, da se vodeni putevi što bolje upotrebe, a pod pokroviteljstvom palatina Josipa pokušalo je neko dioničarsko društvo god. 1812., da pokrene brodarstvo na Dunavu. Do toga ipak nije došlo. Tek godine 1818. plovio je Dunavom prvi ugarski parobrod, što ga je u Pečuhu sagradila tvrtka braće Bernhart. God. 1823. dobi Dunavsko parobrodarsko društvo (koje i danas postoji) privilegij. To je društvo naročito potporom „najvećeg Magjara“, grofa Stjepana Széchenyi-a lijepo uspijevalo.

Zbog slabe komunikacije ugarska je trgovina dugo vrijeme bila ograničena na tijesan prostor. Kakvih je tada bilo puteva, neka potvrdi jedan jedini fakat, da je markez de l'Hôpital, kada je god. 1757. kao francuski poslanik putovao u Petrograd i to zbog sedmogodišnjeg rata, preko Monakova, Beča i kroz Ugarsku prama Varšavi, sa 23 kočije za sebe i za pratnju, za taj put trebao *sedam stotina konja.*

Razvitkom željezne mreže i pošto je starinski ugarski obrt podlegao modernoj industriji, razvijala se je i domaća trgovina, tako da je broj trgovaca od god. 1870. do god. 1890. znatno porastao, a raste naravno svakim danom, kao što rastu sveudilj veći trgovački podhvati i kao što se usavršavaju i sredstva trgovine, pomagala za kupnju i prodaju.

Upotreba *mjenice* preotimlje sve više maha, čim se ne samo tačnost prometa povisuje, već se umnožavaju i glavnice, što su trgovini na raspolaganju.

I sredstva za *plaćanje* sve se većma usavršavaju. Ljudi se sve više privikavaju na upotrebu *čeka,* dočim je za ravnanje pravnih odnošaja proskrbljeno mjenbenim i trgovačkim zakonom u modernom duhu.

U interesu dizanja trgovine imade u zemlji 139 trgovačkih škola sa 887 učitelja i 9122 gjaka. Od toga je 38 viših trgovačkih i 15 tečajeva za ženske.

Interesima trgovine služi osim trgovačke burze, naročito za izvoze u orijent, *trgovački muzej,* koji u inozemstvu imade jedanaest zastupstva, što godimice posreduju u izvozu robe u znatnoj vrijednosti.

Dimenzije ugarske spoljne trgovine rastu takogjer od godine do godine, pak je zanimljivo naspomenuti, kako se je spoljna trgovina povećala u ovo zadnjih deset godina. Dok je naime god. 1885. izvoz iznosio 400, a uvoz 500 milijuna for., god. 1890. već je uvoz za 50 milijuna manji od izvoza (550 milijuna), a minule godine iznosi izvoz blizu 600, a uvoz samo nešto više od 500 milijuna forinti.

Značajno je pri tom da se, pogledom na *količinu* robe, a ne na ukupnu *vrijednost* prometa, mnogo više uvozi nego li izvozi, jer dočim je na pr. prošle godine eksportirano odijela i rubenina za 6 mili-

Željezna vrata: Ada Kaleh.

juna for., to je ista roba importirana u vrijednosti od 28 milijuna. Strojeva, orugja importirano je za 26, a eksportirano samo za 9 milijuna. Tkanina importirano za 162 milijuna, eksportirano samo za 18 milijuna. Nasuprot tome iznaša vrijednost uvoza sirovine 116 milijuna, izvoza pak 370 milijuna. Ugarska dakle izvozi sirovine, a uvozi fabrikate, naročito proizvode tekstilne industrije i željezarstva.

Najveći promet opstoji izmegju Ugarske i Austrije, što je i naravno, pošto megju njima postoji carinarski savez.

Promet sa *Bosnom i Hercegovinom* prilično je istovjetan, jer dok je minule godine importirano u vrijednosti kakovih 7 milijuna for. (dužice, šljive, duhan, zob, željezo i čelik), to je eksport onamo iznašao 7½ milijuna (brašno, kava, tkanina, vino, šećer, pivo i mineralna voda).

Vidi se dakle, da je trgovina u Ugarskoj dosta napredovala. Veličina izvanjske trgovine koje zemlje nije doduše mjerodavna u prosugjivanju ukupne trgovine, ali se ipak može reći, da je porast vanjske trgovine uslov porasta sveukupne trgovačke djelatnosti.

Što se najzad tiče razvitka novčarstva i vjeresije budi spomenuto, da je godine 1839. podignuta prva štedionica (eno joj u paviljonu čedni uregjaj, koji čudno kontrastira sa današnjim luksusom njezinih sjajnih prostorija); godine 1842. oživi prva banka; godine 1852. ustrojene su prve podružnice austr. narodne banke. Godine 1867. već je u Ugarskoj 5 banaka, 105 štedionica i jedan hipotekarni zavod.

Danas imade u zemlji preko 900 banaka i štedionica, a oko 700 vjeresijskih zadruga.

Koliko je za vrijeme ustavne ere poskočio novčani promet u bankama, vidi se otale što su na pr. godine 1867. u bankama i štedionicama uložene glavnice iznašale 71 milijun, a koncem minule godine blizu 2000 (dvije hiljade) milijuna.

Svi novčani zavodi imadu mjenica u iznosu od 450 milijuna, vrijednosnih papira do 130 milijuna, a izdali su zajmove u iznosu kakovih 620 milijuna, a predujmove 80 milijuna. Ugarskih založnica imade blizu 320 milijuna u tečaju.

Ovi brojevi ne trebaju komentara. *Mavro Špicer.*

*

Zagreb, mjeseca augusta 1896.

(Hrvatsko narodno pozorište.) U br. 9. „Nade" od prošle godine prikazao sam u krupnim crtama repertoire hrv. narodnog pozorišta od septembra 1894. do konca februara 1895., to jest, za prvih 6 mjeseca, otkako je upravu pozorišta preuzeo g. dr. Stjepan pl. *Miletić.* Od onda je izašlo puno brojeva „Nade" u svijet i ponovno je bilo u njoj govora o našem narodnom pozorištu, ali ja do danas nijesam iskupio zadane riječi, da ću istim načinom, kano u spomenutom listu, iznijeti pregled i daljnjeg rada u nar. pozorištu pod upravom g. Miletića.

To evo želim danas učiniti. Ali pošto bi mi se pismo previše rasteglo, da se obazrem na sve, što se je — u staroj i novoj pozorišnoj zgradi — od konca februara 1895. do konca maja o. g. vidjelo i čulo, ja ću opet prikazati samo doba od 6 mjeseci, t. j. od konca februara do kraja godine 1895.

Tako će ljubezni čitaoci imati sliku Miletićeve uprave „nar. zem. pozorištem" za punih 12 mjeseci, što ih je on (bez obzira na ferije) faktično proveo u radu oko preporoda ove narodne institucije, koja je narodu toliko draga i za koju narod (s radosnim pregorom) toliko troši. U pismu pak, koje će za tim slijediti, prikazaću ostatak sezone 1895./96., t. j. rad u prvih 5 mjeseca ove godine, sa kritičnim osvrtom na rezultate, što su do sada polučeni u novoj kući, a onda ću nastojati, da češćim pismima od mjeseca do mjeseca pratim razvitak „narodnog pozorišta" u novoj sezoni, koja će onog dana otpočeti, kad ovaj list bude već u rukama štovanih čitalaca.

*

Od 1. marta do 31. decembra 1895., t. j. u 6 mjeseca[1]) glumilo se je i pjevalo 163 večeri, pa je za ove 163 večeri prikazano do 180 raznih „komada". Vjeran sám sebi, nastojao je g. Miletić, da se i u ovom vremenu iznese na pozornicu što više *noviteta,* te da se po mogućnosti njeguje *originalna* drama. Osobito, kad se je 14. oktobra u previšnjem prisuću Njegova Veličanstva otvorila nova pozorišna zgrada, želio je on, da barem kroz jedan mjesec daje same hrvatske komade. Ali nije mogao ispuniti svoje želje. I naše se općinstvo ne razlikuje od općinstva u drugim gradovima. I njemu je pozorište u prvom redu zabavni zavod, u kojem ište bez obzira na narodno kulturne interese što raznovrsniju zabavu za svoju dokolicu. „Variatio delectat", i to „variatio", koja ne potječe lih iz „domaće kuhinje", već iz univerzalne dramske i glazbene kuhinje cijeloga svijeta. I tako su se već iza malo dana morala otvoriti širom vrata univerzalnome repertoire-u, u kojem je kada tada i hrvatski dramatičar našao mjesta...

Za 6 mjeseci imali smo 20 dramskih, 4 operna, 1 operetni i 3 baletna *noviteta.* Megju *dramskim* novitetima bilo je 10 tragedija i drama, te 10 komedija i lakrdija i to 6 njih u jednom činu, a ostali u 3—5 činova. Po njihovu porijeklu bilo je drama: 5 hrvatskih, 1 slovenačka (koja se je u čast slovenskim gostima i glumila slovenački), 2 ruske, 1 grčka, 4 ingleske, 6 francuskih i 1 njemačka. Od *opernih* noviteta bila su 2 češka i 2 njemačka. Jedina nova *opereta,* koja se je iznijela na daske u tom razdoblju, bila je njemačka (Straussova). Na balete ne marim ni da se osvrćem.

Uz ove novitete — za našu publiku — prikazivana su i bolja i lošija djela iz *starijeg* dramskog repertoire-a, te za karakteristiku repertoire-a uopće spominjem većinu njih: „Stjepan kralj bosanski" od Bogovića, „Bračne ponude" i „Trenk" od J. E. Tomića, „Crna kraljica" i „Graničari" od Freidenreicha, „Posljednji Zrinski" od H. Dragošića, „Kako vam drago" od M. Šenoe, „Teuta" od Demetra, „Kita cvijeća" od H. Tomićke, „Klavigo" od Goethe-a, „Otelo", „Hamlet", „Macbeth", „Romeo i Julija", „Lear", „Korijolan", „Mnogo vike ni zašto" od Shakespeara, „Toljaga (L'Assomoir)" od Zole, „Razbojnici" od Schillera, „Madame sans gêne" i „Dobri prijatelji" od Sardou-a, „Revizor" od Gogolja, „Bagdadska princeza" od Dumasa ml., „Vlasnik talionica" od Ohneta, „Kean" od Dumasa st., „Vasantazena", „Mlinar i njegovo dijete", „Knjižničar" i t. d. Od opernih i operetnih repriza neka budu spomenute: „Zrinjski" od Zajca, „Ljubav i zloba" od Lisinskog, „Lohengrin" od Wagnera, „Cavalleria Rusticana" od Mascagni-a, „Traviata" i „Trovatore" od Verdi-a, „Lucia" od Donizetti-a, „Seviljski brijač" od Rossini-a, „Pagliacci" od Leoncavalla, „Prodana nevjesta" od Smetane, „Nadrudar" i „Ptičar" od Zellera, „Boccaccio" od Suppé-a i dr.

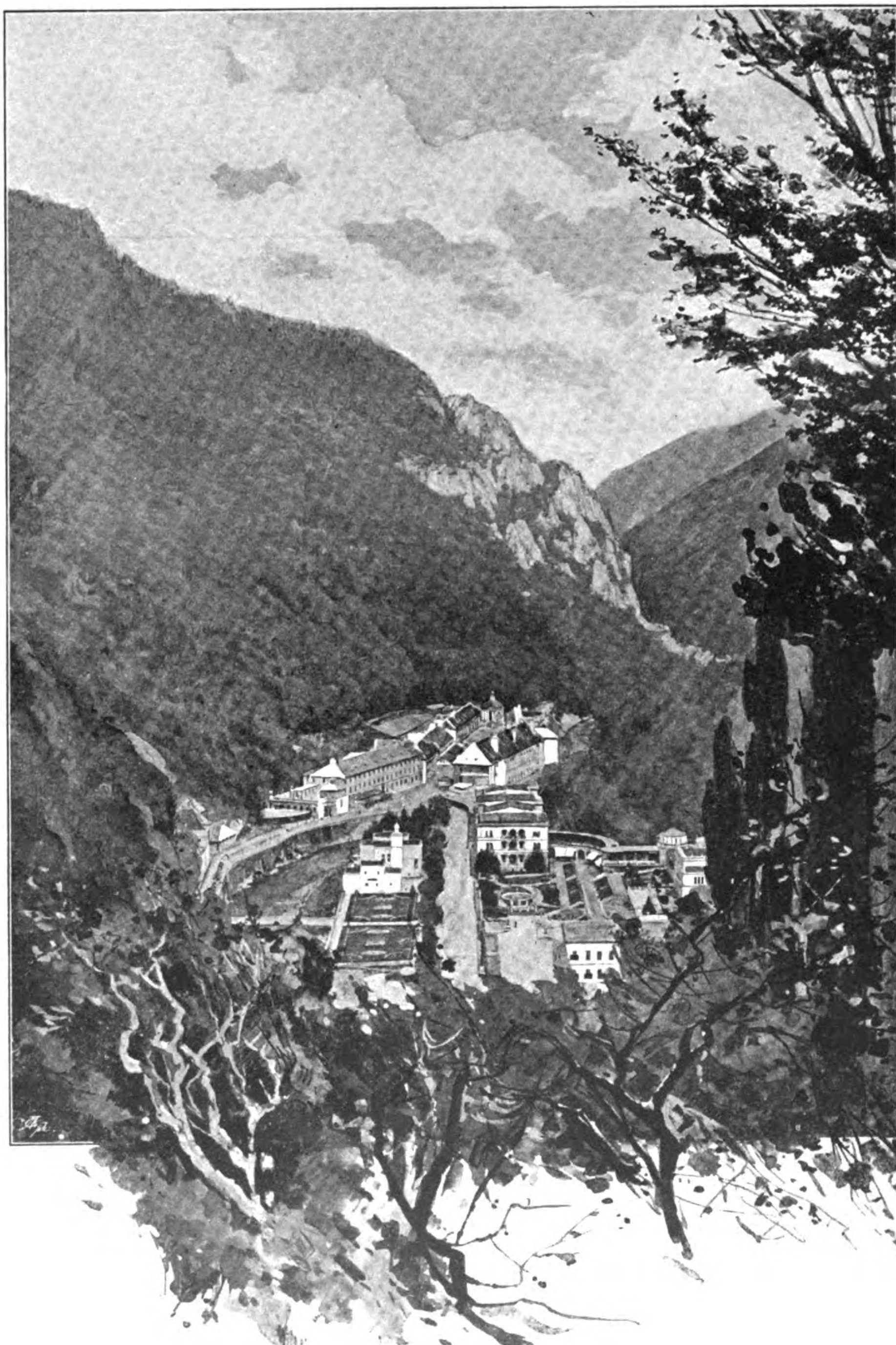
[1]) Od 16. juna, kad se je za uvijek zatvorila stara zgrada, do 14. oktobra, kad su otpočele predstave u novoj zgradi, bile su ferije.

I većina napomenutih *repriza* predstavlja masu rada. Kako sam u svojem pismu u 9. broju lanjske „Nade" predočio, glumačke prilike bile su takve, da su se gotovo svi stari komadi morali posve s nova učiti, a i s nova naučeni iziskivali su opet na novoj pozornici uz djelomice nove dekoracije niz probâ. Isto je tako uz novi orkestar i djelomice nove pjevače u novoj kući trebalo i najstarije opere s nova uvježbati. Prema tome može se reći, da trud i vrijeme, što ga je trebalo uložiti u reprizu mnogog starijeg komada, nije bilo manje, nego što ga iziskuje posve nov komad. Ove godine biće dakako bolje. Sile su, bar glavnije, sve iste kako u drami tako i u operi; nova je pozornica izdržala glavnu probu i svi su na nju navikli; jedan je dio dosadašnjeg repertoire-a trajne vrijednosti; tako su dakle prilike uopće mnogo bolje konsolidovane, nego prije godinu dana, pa će se uz novo učenje mnogo vremena moći upotrebiti za umjetničko *usavršavanje* dosadašnjih pozorišnih stečevina. Nestaće prenaglivanja i usiljavanja; polovični uspjesi biće rjegji; čitav rad prikazaće se lakši a ipak solidniji. Trebalo je mnogo truda, dok se je do toga došlo, trebaće truda i u naprijed, ali će za to i rezultat biti mnogo povoljniji, trajniji, dragocjeniji.

*

Vratimo se k *novitetima!*

Hrvatskih noviteta bilo je, kako već gore spomenusmo, pet, i to: „Zatečeni atentator", šala u 1 činu od *M. D. Stošića;* „Kraljević Marko", narodna igra u 5 činova od *P. Preradovića* (za pozor-

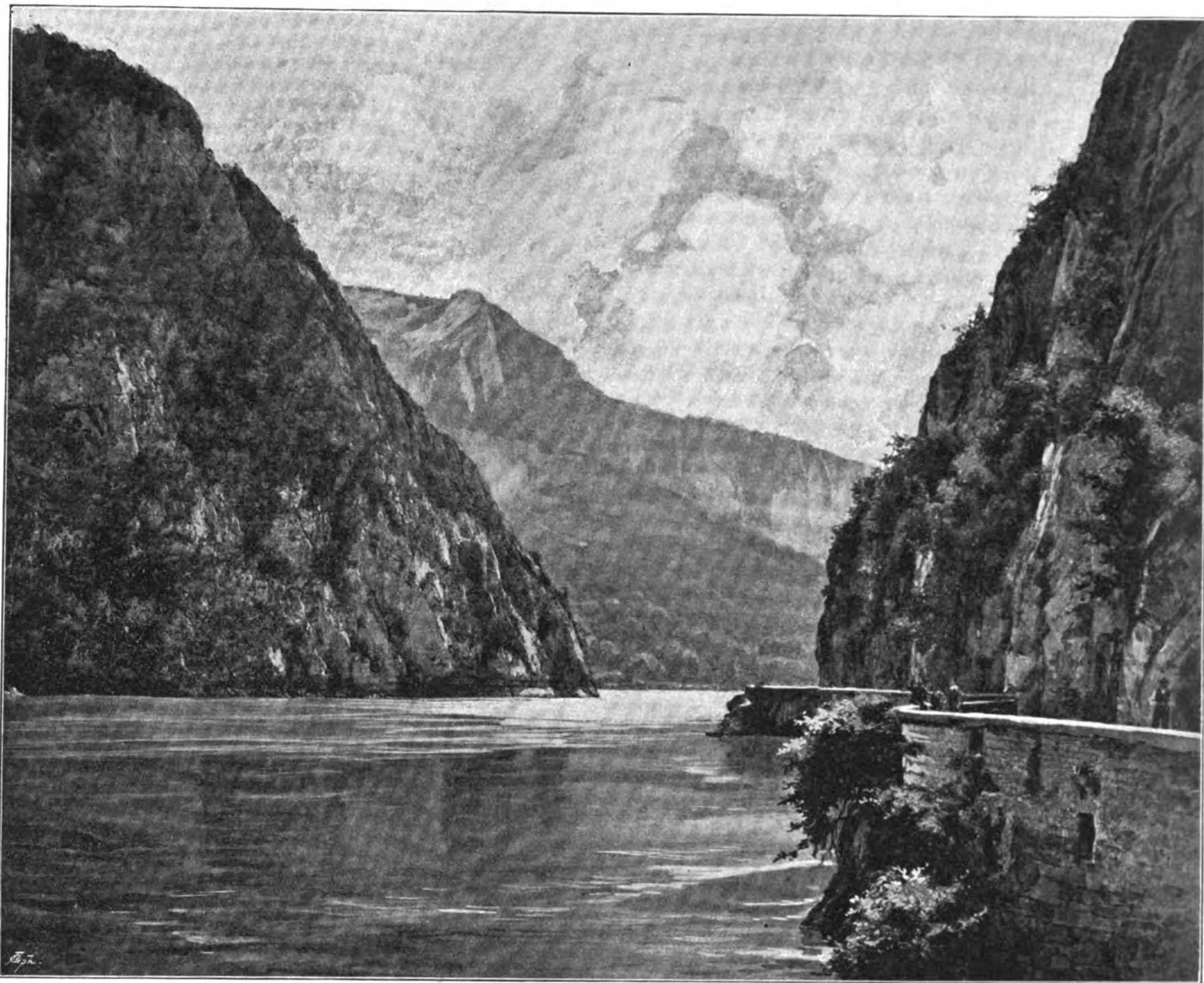
Herkulovo kupalište.

nicu udesio *Stj. Miletić)*; „Slava umjetnosti“, scenski prolog u 3 slike od *Stj. Miletića*; „Ekvinocij“, drama u 4 čina od *Ive Vojnovića*; „Siget“, drama u 5 činova od *Higina Dragošića*.

O *„Slavi umjetnosti“*, alegoriji, kojom je nova pozorišna zgrada otvorena, bilo je već u „Nadi“ opširno govora.

„Zatečeni atentator“ ne zaslužuje, da se o njem govori: tako je zbuban bez duha, bez humora i pozorišnog efekta, da se nije smio ni iznijeti na pozornicu.

Preradovićev *„Marko Kraljević“* jedva da će biti nepoznat ikojemu čitaocu „Nade“. To je pjesnička alegorija trajne vrijednosti, u kojoj se naviješta oslobogjenje i preporod Slavenâ na jugu. Svak će je patriota vazda čitati s najvećom nasladom, makar da su se narodnosne, političke i kulturne prilike u Hrvata i Srba znamenito promijenile od onog doba, kad je veliki naš Preradović svoje djelo pisao. Ali, na žalost, Preradovićev „Marko Kraljević“ nije prava drama, nije od samog pjesnika udešena za pozornicu, jer on nikad nije ni mislio na to, da bi se prikazivala. S toga uspjeh ovoga djela — ako je uopće vjerojatan na modernoj pozornici — zavisi jedino o pozorišnoj preradbi, s kojom se je g. Miletić puno trudio, ali već za to nije mogao polučiti potpunog uspjeha, jer je značaj alegorije nastojao u punoj mjeri očuvati, a uprav to na pozornici previše smeta gledaocu. Predaleko bi me odvelo, da o tom svemu ovdje raspredam, a i dosadilo bi čitaocima, koji nijesu vidjeli predstave, pa ne mogu kontrolirati kakvog dramaturškog razlaganja; no pošto sam u svoje vrijeme opširno razložio svoje mnijenje, kako bi „Marka Kraljevića“ trebalo za pozornicu udesiti, uvjeren sam, da će se g. Miletić bar po tragu osvrnuti na ono razlaganje, bude li ikada još iznio ovo djelo na pozornicu, s koje se doista gledalaca nije onako dojmilo, kako se je očekivalo i kako se pri čitanju doima. Svakako je njegova zasluga, što je bar pokušao ovu pjesan osvojiti za pozornicu, pa i ako nije pokus potpuno uspio, on je ipak zaslužio hvalu.

Željezna vrata: Kazanski tjesnac.

Dragošićev *„Siget“* propao je kod première tako, da se nije mogao po drugi put ni prikazati. Autor prilično efektnoga „Posljednjega Zrinjskoga“ tako je prezrio u ovoj svojoj radnji zakone psihološke i historijske dosljednosti i vjerojatnosti, scenički dopuštenog efekta i dramskog stila, da osim dva ili tri prizora nije ništa preostalo, što bi se moglo ozbiljno cijeniti i što bi zaslužilo ozbiljnu kritiku. Velika šteta za trud, što su ga glumci upotrebili za učenje toga djela i intendant za efektnu inscenaciju!

O *„Ekvinociju“*, kojim je I. Vojnović nastavio svoj dramatski rad, bilo je puno govora po našim listovima. Megju to, ovoj drami iz narodnog života u Dubrovniku može se štošta prigovarati, ali se piscu ne može poreći odličan talenat, koji se u 2. i 3. činu očituje tako krjepkim i ujedno tako rutiniranim, da se od autora smiju očekivati daljnja dramska djela, koja će biti trajan dobitak za hrv. pozornicu. U „Ekvinociju“ osjećamo miris rogjene grude, vidimo u detaljima žive ljude, razabiremo potpuno prilike, koje na te ljude utječu i stvaraju ih onim što zbilja jesu. Pisac umije krjepko karakterisati i realistično govoriti, a uz to znade razvijati dramske prizore, koji su ujedno i istiniti i vanredno efektni. Čitalac se može o tom prilično uvjeriti čitanjem „Ekvinocija“ (u izdanju „Matice Hrvatske“), premda otisak lektire nije ni s daleka onakav, kao što je bio utisak predstave, u kojoj su se g. Borštnik i Fijan te ggja Sajević kao pravi umjetnici pokazali, dočim je dramu sam autor uz sudjelovanje g. Miletića i slikara g. Bukovca uzorno inscenirao. „Ekvinocij“, štogod mu se moglo prigovoriti, svakako je najveći uspjeh originalne dramatike u cijeloj prošloj godini na daskama hrvatske pozornice.

*

Da letimice pregledamo *strane* novitete!

Megju njima bile su četir stvarce sa po jednim činom: patriotička slovenačka šala *„Berite novice“*; draženа ali ponešto zastarjela gluma Emila de Girardina *„Strah od radosti“*; sentimentalno-romantična pjesnička sličica *„Kremonski guslač“* od simpatičnog francuskog pjesnika F. Coppéa; dosta vesela i ako ne previše duhovita *„Jahačica“* od E. Pohla, onog istog, koji je indijsku „Vasantasenu“ preradio za modernu pozornicu.

Znatan broj glumâ sa jednim činom u našem repertoire-u tumači se time, što g. Miletić ne pušta općinstvo iz pozorišta prije 10 ili 10½ sati u noći; ako je komad što se prikazuje, takav da ne može ispuniti najmanje 3 debela sata, doda mu se ovakva stvarca u jednom činu, — stvarca koja često traje gotovo uru. Općinstvo, koje rjegje ide u pozorište, vrlo je zahvalno intendantu za ove dodatke; ali vas mogu uvjeriti, da mu kritičari (pa možda i glumci) nijesu za to ni malo „obvezani“.

Ostali dramski noviteti zovu se: „Majorica“, drama u 5 činova od *J. V. Špažinskoga*; „Nastup strasti“ (Poriv), gluma u 4 čina od *N. O. Rakšanjina*: „Kralj Edip“, tragedija u 1 činu od *Sofokla* (po Wilbrandtu, prepjevao A. Harambašić); „Ukroćena goropad“, komedija u 4 čina, „San ljetne noći“, komedija u 5 činova, i „Zimska priča“, komedija u 4 čina, sve tri od *Shakespeara*; „Charleyova tetka“, lakrdija u 4 čina, od *Brandon Thomasa*; „Za krunu“, drama u 5 činova od *F. Coppé-a*; „Tri žene“, lakrdija u 3 čina od *Grenet-Dencourta*; „La Boule“ (krugla za grijanje) od *Meilhaca* i *Halévy-a*; „Gismonda“ od *V. Sardou-a*.

Kako iz toga popisa razabirete, *Shakespeare* nije samo velikan dramske umjeće za sve vijekove, nego je i osobiti ljubimac našeg intendanta, što više, može se reći, da je već postao i ljubimac našeg općinstva. Prošle godine prikazivano je u našem pozorištu od Shakespeara — *deset* tragedija i komedija! Može li se više? I kad sam to konstatovao, je li potrebito, da trošim riječi na njegovu predražesnu „Goropad“, na njegov fantastično-umilni „San ljetne noći“, na njegovu turobnu a ipak humora punu „Zimnju priču?“ Ko ih nije čitao i ko nije o njihovoj unutrašnjoj, prikrivenoj i očitoj, alegoričnoj i realnoj sadržini razmišljao; ko nije uživao u pjesničkoj draže i naivnosti, u veličajnoj komiki, i istinskoj veličini svih onih fantastičnih i realnih stvorova, što su u tim komedijama, neobičnim u formi, ali svakako produktima neobičnog genija, pred naše oči izvedeni!? Ove će godine gosp. Miletić nastaviti proširivanje Shakespearovog repertoire-a, te ćemo tako doskora imati sve ono na našoj pozornici, što je od djelâ velikana britanskog iole pristupno našemu općinstvu.

Iskazujući toliko ljubavi britanskomu klasiku, nije mogao gosp. Miletić, a da nas već u prvoj godini svojega rada ne sjeti velikoga tragičara iz staroklasične epohe: *Sofokla*. I tako smo lane prvi put vidjeli na našoj pozornici *„Kralja Edipa“*, remek-djelo staroklasične tragike, u kojoj sudbina (fatum) igra glavnu ulogu, ona „sudbina“, koja je iz moderne tragedije posve isključena, jer moderni čovjek ne može da vjeruje u neodoljivu moć njezinu. Pitaćete, kako se je s naše pozornice dojmio taj nesretni kralj, kojemu je usud dosudio, da ubije svoga oca i uzme za ženu svoju mater, pa da se za to sam kazni izbijanjem očiju? Različito, prema individualnosti gledalaca, ali u cjelini ipak potresno, jer je tragedija neobično umjetničko djelo, kojega se geniju, dok ga gledamo, ne možemo oteti. Doduše, naš „Edip“ u prevodu gosp. Harambašića, koji je sačinjen po Wilbrandtovoj preradbi udešenoj za modernu pozornicu, nije ono isto, što je „Edip“ u grčkom originalu; ono, što smo mi vidjeli, bio je samo neki surogat originala; ali za prvi pokus možda je bilo i zgodno, da se općinstvu ne daje vjeran original. Istom kad se priuči na starogrčku tragediju u suštini njezinoj, biće možda vrijeme, da mu se predoči vjeran original. Vidjećemo, je li moguće, da se do toga dogje!

Od starogrčke tragedije do moderne *ruske* drame, koja se vrlo lijepo razvija, velik je skok, ali je tu više zanimljivo proučavati razlike njihove. Ondje mitos, ovdje realni savremeni život; ondje fatum, ovdje odgovornost samo za vlastite čine i vlastitu krivnju; ondje nedostatak u karakterisovanju, ovdje najvještija, minuciozna karakteristika.

Vidjeli smo prošle godine dvije ruske drame: *„Nastup strasti“* i *„Majorica“*. Prvo djelo zaslužuje priznanje, a *potonje* je regbi primjer vještačke savremene drame, koja se odlikuje originalnošću — tipova i zanimljivom vještačkom koncepcijom. Glavna je junakinja — djevojka, odgojena nesustavno, nebrižno, preslobodno, koja bi imala svojstava, da koga usreći, kad bi imala — srca. To je koketa, koja uživa u tom, da plamenom svoje prividne strasti uništava sve, što joj na blizu dogje. Kad takva koketerija dogje u sukob sa pravom strašću, mora sukob biti silan i u njem mora propasti ne samo žrtva žena bez srca, nego i ona sâma. „Majorica“, unatoč omanjim tehničkim pogrješkama, spada megju najbolje ruske drame, što smo ih vidjeli. Ekspozicija je briljantna, postepena karakterizacija sjajna, potresna katastrofa umjetnički privedena. Dok sa francuske pozornice sve manje odličnih djela dolazi, velika Rusija počinje i u dramatici iznenagjivati svijet. Možda će doći jedan dan, te već ne ćemo ni pitati: što se nova daje u Parizu, nego što slušaju Petrograd i Moskva na svojim pozornicama.

Jedino ozbiljnije dramsko djelo, koje je lane iz Parisa preneseno kao novitet u Zagreb, bila je „stihovana drama“ F. Coppéa *„Za krunu“*, ali ne bih mogao reći, da je posve uspjela. U Parizu je silno uspjela već radi prekrasnih stihova, koji se slušaju kao muzika, no kod nas, premda je gosp. *Andrić* živo nastojao, da dramu pretoči u što ljepše i zvučnije hrvatske stihove, sami stihovi nijesu osvojili općinstva. Čovjek se naslagjuje pojedinim prizorima, voljko se podaje pjesničkomu čaru, što ovdje ondje neodoljivo osvaja dušu, divi se potresnim momentima neobičnih sukoba, ali ga tragedija ipak u cijelosti ne zadovoljava, jer nema izmirnoga svršetka, jer gledaocu potresa vjeru u vječnu pravednost, bez koje i cijeli život puno ne vrijedi. Radi se u drami o borbi za domovinu, koja paralelno teče sa borbom za krunu, te ljubav prema kruni potlači konačno glavnomu junaku ljubav prema domovini i on je na skoku, da postane izdajica, ali to onemo-

gući u zadnjem času njegov sin, koji oca ubije, da ne postane izdajica. Radi se dakle o konfliktu dvaju veoma jakih čuvstava i težanja; prikazuje se grandiozan sukob izmegju požrtvovnog patriote i *bivšeg* narodnog junaka, izmegju čedne požrtvovnosti i taštog častoljublja, izmegju nježnog sina i zalutalog oca, napokon izmegju osvetitelja i izdajice. Koncepcija je izvanredna, dramska snaga pjesnikova u prikazivanju pojedinih sukoba silna, pa ipak, kako spomenuh, cjeloviti utisak s etično-estetskih razloga nepovoljan.

Sasvim je drugoga kalibra drugi lanjski francuski novitet: *„Gismonda“* od Sardou-a, *današnjega* Sardou-a, koji se u najvećoj mjeri služi s pomoću krojačevom i dekoraterovom, a ne onoga, koji je pisao dražesne komedije „Dobri prijatelji“, „Malogragjani“ i t. d. Sardou ne bi bio Sardou, kad ne bi i u „Gismondi“ umio nanizati efektnih, „jakih“ prizora, burnih strasti, nenadanih sukoba i t. d., ali sve je to preočito proračunato, usiljeno, neiskreno, često posve nedosljedno i dapače uvredljivo za onoga, kojemu je vjera nešto više nego prazna riječ. U samoj crkvi dolazi do najodurnijih prizora. Ja se ne čudim, što je organ našega klera oštro napao s religioznih razloga ovaj novitet, a mogu samo konstatovati, da ni s dramsko-umjetničkih ne zaslužuje interesa. Karakteri — to su naprosto paradne uloge, u kojima glumci mogu briljirati. Razumije se, da su ggja *Strozzi* i gosp. *Borštnik* izdašno upotrebili zgodnu priliku, da se istaknu kao vještaci.

Još bih imao da rečem koju o lakrdijama *„Tri žene“*, *„La boule“* i *„Charleyova tetka“* — prve su dvije francuske, a potonja engleska —, kad bi to bilo vrijedno. Ali o takvim dramskim proizvodima ne govori se ozbiljno. Njihove pikanterije, njihovi nemogući „qui pro quo“ i pustopašni zapletaji sa ludim raspletajima imadu samo jednu svrhu: da slušaoca za čas zabave i na smijeh prisile. Ako to poluče, polučile su sve, a za kritiku njihovi pisci ne mare. Kako se općinstvo od uvijek voli smijati, nego li plakati u pozorištu, i ovakva je „roba“ potrebna, to više, što se rjegje pojavljuju *prave* komedije, koje „ridendo castigant mores“. Zato ni iz našeg repertoire-a ne će nikad iščeznuti ovakve „lakrdije“, a što su lugje, čini se da je to bolje…

*

Opernim novitetima pozorišna se je uprava prošle godine lijepo prodičila. „Prodanoj nevjesti“ pok. *Smetane*, koju od prije poznamo, dodala je opere istoga ženijalnoga kompozitora *„Cjelov“* i *„Dalibor“*, dva nova glasbena bisera, kojim na nesreću služi jedino njihov nezgrapni libretto. U *„Cjelovu“* se izmjenjuje glazbena komika sa prekrasnim momentima dramske glazbe, a sve je prožeto duhom slavenske narodne muzike. *„Dalibor“*, koji podsjeća na Wagnerovu školu, vrije dramsko — glazbenim životom i pun je prekrasnih melodija, a instrumentacija bila bi na čast i Wagneru. U 1. i u 2. činu nema prizora koji ne bi ushitio slušaoca; ali u 3. činu genij skladateljev kao da je malaksao, ili bolje govoreći: libretista mu ne dopušta u svojoj savršenoj nemoći, da uzdigne svoja orlova krila, kojima je slavenska (češka) glazba obletila tolike moderne pozornice. „Dalibor“ je uzveličao sudjelovanje g. *Hofera* i ggje *Brückel*, oduševio sve prijatelje seriozne glazbe i u Zagrebu, ali mora se istina kazati, da je od Smetaninih djela samo *„Prodana nevjesta“* potpuno osvojila masu našega općinstva, te će se jamačno uzdržati trajno na repertoire-u.

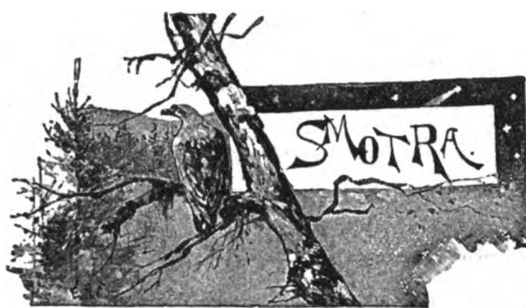
Wagnerov *„Tannhaüser“*, koji sa „Lohengrinom“ i „Letećim Holandezom“ čini trilogiju, glazbeno pristupnu svakomu prijatelju glazbe, makar i ne bio prijatelj Wagnerove škole, slavio je u novoj kući pravo slavlje, a to je u prvom redu zasluga g. *Hofera*, koji rimskog hodočasnika prekrasno pjeva, za tim orkestra, koji je svoju ogromnu zadaću pod vještom upravom g. *Rumpla* s osobitom ljubavlju izvršio, i napokon (uz druge vrsne pjevačke sile) upravo sjajne inscenacije.

Jednako je potpuno uspjelo najnovije čedo „Wagnerianizma“ — opera *„Hänsel i Gretel“* („Ivo i Marica“) od *E. Humperdincka*. Komponista je dražesnu priču o vještici, koja kolačima primamljuje djecu, da ju sažge u svojoj peći, — dok napokon Ivo i Marica nju samu ne spale, pa tako spase svu sažganu djecu, — ženijalno glazbeno obradio. Melodije Iva i Marice pune su dječije naivnosti i miline, a njihovi bijedni roditelji karakterisani su glazbeno tako realistički, da se slušalac mora diviti. Orkestar vjerno prati i komentira dogagjaje na pozornici. Krasna opera, koja dopušta i iziskuje efektnu „čarobnu“ inscenaciju, bila je „grande attraction“ prošle sezone.

Spomenem li još Straussova *„Baruna-ciganina“* i Suppéova *„Boccaccia“* — najbolja dva djela novije bečke operetne glazbe — kao lanjski prirast na području operete, kojoj, kako mi se čini i što sa zadovoljstvom ističem, ne cvatu više u Zagrebu ruže, kako su nekad cvale, jer se općinstvo po malo zasićuje toga umjetničkog surogata, — završio sam svoj letimični pregled rada u hrvatskom pozorištu za drugih šest mjeseci Miletićeva upravljanja, te mogu čitaocu prepustiti, da sâm o tom radu sudi.

Bio sud kako mu drago strog, simpatičnog priznanja ne će moći neumornoj djelatnosti toga mladoga pregaoca niko uskratiti.

J. Ibler.

** O gonkurtizmu.* Na bulvaru *Montmorency*, a na osamljenu mjestu, odakle se pogled spušta na trkalište *Auteuil*-sko i na *Boulogne*-sku šumu, stoji *villa* braće de Goncourt. Otraga je posjed a na drugom tavanu hambar. Na posjedu nema zobi nego ružâ, orhidejâ, irisâ, manjolijâ, a u hambaru nema žita, već je to muzej, zbirka umjetninâ, koju vlasnici — po zvanju književnici — nazvaše „hambarom“. Dvije su to sobe, pune puncate bibelotâ, slikâ, kipovâ, risarijâ, rukopisâ, japoniserijâ i što ti ja znam. Za života braće de Goncourt — mlagji je umrô god. 1870. a stariji u julu ove godine — u tom se hambaru sastajahu periodično njihovi prijatelji, Daudet, Zola, Loti, Copée, Huysmans, Paul Margueritte, da ne napominjem repinu, pa će tu, kako kažu, biti sijelo novome književnome cenaklu, što ga Egmond de Goncourt oporukom osnovao i koji će se, a po njegovoj želji, prozvati *„Académie des Goncourt“*.

Tu su braća de Goncourt provela najljepše časove svoga vijeka; to bijaše njihov centar, okolina u kojoj su se najvolili snaći, pa regbi i jedina cijelj njihova, jer oni druge „više“ cijelji nijesu baš ni imali, a život im je protekao puneći ga, uživajući u njemu i ponoseći se njime.

Odabrao sam taj hambar za ishodište ovoj bilješci, jer držim, da je on glavno njihovo djelo, ili bolje, vjerna slika svih njihovijeh djelâ, kadar on sam, da nam objavi tajnu njihove duše i otkrije osnovnu crtu njihova temperamenta.

Kako pak braća de Goncourt nijesu osamljena pojava u literaturi, već predstavnici jedne i to glavne struje u savremenom intelektualnom pokretu na zapadu, to se meni taj maleni hambar prikazuje kao neki *„simbol“*, neki znak, koji može, bolje nego li gorostasni spomenici, „bestilni“ ili „svestilni“ spomenici evropskijeh gradova, da kazuje glavnu karakteristiku ove zapadnjačke dekadanse.

*

Tek ugješ u nj i staneš prebirati očima oko sebe, bude ti odjednom kao da su te one gomile predmetâ pritisle. Pusta je sitnež osvojila pod, stolove, ormare, zidove. Sve je prenatrpano, zbijeno. Nigdje da bi se oko odmorilo. Pun je hambar — baš kao ta evropska glava.

Nu ako se tijem sitnicama primakneš pa ih staneš jednu po jednu razgledati, mahom te onaj neugodan dojam, što si ga ulazeći primio, mine. Ti mali predmeti, onako, iz bliza vigjeni, privežu i osvajaju. Svaki je od njih rijetkost, vještačko djelo, uz koje se vezuje slavno jedno ime. Svaki nešto znači, nešto svjedoči. Ovaj — spominje negdašnju koju vjeru; onaj. znamenit koji dogogjaj; taj, daleki koji predio. Tisuću uspomenâ, misli, osjećajâ pobude oni u tebi pa ne možeš da im se otmeš, dok ih se redom ne nagledaš i ne napipaš, željan da što bolje utisneš u pamet njihove crte, oblik i izražaj.

Ali kad je već doba da se otalen makneš pa baciš s praga posljednji pogled u taj *mikrokozam*, opet se odjednom onaj neugodan dojam vrati i od bezbrojnih tijeh utisaka bude ti u glavi nešto mutno i maglovito, bez lika i bez smisla. Zašto?

Dâ, vidi se, vlasnik je tijeh rijetkosti nastojao da u tom svom hambaru ustanovi neki red, neki *zakon*, ne bi li se iz onijeh tisuću stvarčica izvila općenita jedna nota, armonija, sinteza. Mučio se, napinjao se — to se vidi — ali nije uspio. Oni sitni predmeti, što bulje jedan u drugi, začugjeni što su tu na okupu, kao da pitaju: „Kako smo ovdje došli? Ko je taj čudak, što nas našoj okolini oteo pa ovdje strpao?“

I odista, ti su predmeti tu došli sa sviju strana svijeta, s istoka, sa sjevera, s juga. Svaki ima svoju domovinu; svakome se zna gdje je nastao i ko ga je izdjelao, ali taj hambar *nema domovine*, on je *„Cosmopolis“*.

…………… I moja se misao ovaj čas zalijeće u davna vremena. Gledam bogove što putuju u Rim, s istoka, sa sjevera, s juga, i vidim Panteon, a tamo, na rubu nebosklona, u magli, eno, silaze varvari, pa se vraćam u sadašnjost, jer ne mogu više da izdržim ozbiljno pogled onijeh bogova, što bulje jedan u drugoga i pitaju se: „ko si i odakle si?“………

Povjest se ponavlja.

Prve polovine ovoga stoljeća zapadnjački je razum, odveć pouzdavši se u svoju snagu, pokušao da stvori novu jednu sintezu, kakve čovječanstvo još ne vidje. Ali, da se to ispuni, valjalo je prije oboriti stare sinteze, na kojima se još čvrsto držalo zapadnjačko društvo, pa je zato evropska inteligencija počela desno i lijevo da obara sve, što joj je na putu stajalo.

Rušiti je lako. Dijete sa jednom samom žigicom može da pretvori u pepeo veličanstvenu zgradu, na kojoj su stotine radili. Djelo rušenja, započeto *Comte*-om a dovršeno *Renan*-om, bilo je s toga brzo gotovo. U malo decenija evropski umovi porušiše sve stare stupove društva: rodoljublje, vjeru, ljubav, poeziju.

Nu kad je sve to ležalo u prahu, te je valjalo iz nova, a na novim osnovima, graditi, odjednom zapadnjački razum uvidje da mu za takav posao nedostaje krila, ali ne htje svoj *bankrot* priznati, pa mjesto da kaže: „slab sam, ne mogu“ reče: „šta će mi sinteza, ne trebam je“.

Nemoćan da stvara i da gradi a u nuždi da bilo čime sebe obmami i neugasivu žegju za znanjem utiša, dade se na drobljenje.

Tako je mjesto sintetičnog nastao na zapadu analitični pokret.

Detalj, sitnica, rijetkost postade glavna karakteristika čitavog jednog pokoljenja umjetnika, književnika i učenjaka. Sve se malo po malo analizalo, ispitalo, razdrobilo, raščinilo, raspalo, i eto, na izmaku vijeka, iz dna se zapadnjačkih diže stoglava aždaja, kakvu povjest ne pamti. Ko će te gladne i obijesne tisuće da ukroti i zadrži kad im se reklo da nema Boga, da je domovina ludorija i da je smrt kraj svemu?

*

O braći de Goncourt pisali su mnogi i mnogo a najviše — oni sami. Njihov *„Journal“* — ima ga čitavijeh devet svezaka — ostaće u povjesti kao jedan od najinteresnijih dokumenata onog svoje vrsti samoobožavanja, s kojeg boluju, više manje, književnici sviju vijekova i naroda. Tu su na dugo i na široko ispričani svakdanji, najsitniji i najneznatniji njihovi doživljaji, misli, čuvstva, pobude, senzacije, impresije, sanjarije i t. d. a na način kao da su to znameniti dogagjaji, koje čovječanstvo ne smije da ne zna.

Stariji se brat zvao Egmond, mlagji Jules. Egmond bijaše visok, suh, zakopčan, mučaljiv, a Jules malen, živahan i razgovorljiv. Još u mladosti utvrdiše da će živjeti, ali ne tek živjeti nego osjećati, misliti, sanjati pa i pisati zajedno. I uspjelo im je. Duševno to udruženje potraja vas život pa i preko groba, jer kad mlagji brat umrije, Egmond je za punijeh petnaest godina još uvijek držao da je Jules „u duhu“ uza nj, pa kad bi što govorio ili pisao, ne bi rekao „ja“ nego „mi“. Razlikovali su se i u vanjštini i u ćudi ali tako da je jedan bio baš nadopunak drugome, pa se iz spoja tijeh dvaju različitijeh ali skladnijeh priroda izvilo novo, potpunije i savršenije biće. Napisaše, što povjesnijeh, što književnijeh, jedno tridesetak djela, u kojima nije nikako moguće raspoznati, što je i koliko doprinio jedan, šta drugi, pa izgleda da je sve to jedna glava zamislila i jedna ruka izvršila.

Ta je čudnovata *„saradnja“* — kaže se barem — tekla ovako:

Ustanovili bi najprije, ali samo u glavnijim potezima, šta će da napišu, pa bi se razišli i svaki bi na svoju ruku kupio bilješke o predmetu, što se imao da obradi. Sakupljeni tako materijal zajedno bi ispitali, pročistili i poredali pa tek onda dogovorno odredili lica, okoline, dijaloge, i riječ, vaskoliku shemu. Kad je ta pripravna radnja bila gotova te im se činilo da je svako daljne raspravljanje izlišno, dali bi se na posao. Sjela bi oba za istim stolom, jedan prema drugome, i svaki bi, *za se*, obradio istu scenu, isto lice, isti dijalog. Kad su bili gotovi, uporedili bi te obrade pa bi dogovorno toliko iz jedne koliko iz druge izbacili što im se činilo slabo a uzeli što im se činilo dobro, i tako iz onih dvaju obradâ bivala je jedna jedincata. Jedino na taj način pošlo im je za rukom napisati toliko djela a da se po ničemu ne vidi, da su na tome dvojica radila.

Njihova književna karijera začela god. 1851. s romanom *„En 18…“*, koji je prošao neopažen. Sastaviše po tome jedan vodvil, komu je naslov bio *„Bez naslova“*. Čim ga zgotoviše, ponesoše ga nekom pozorišnom ravnatelju, a ovaj ga dade poznatijem jednom piscu na kritiku. Nakon 15 dana dobiše rukopis natrag, s primjedbom da ne valja. Megjutim onaj „poznatiji“ pisac pridrži sadržaj njihovog vodvila, promijeni mu naslov i preobuče ga „šesno“ te ga objelodani pod svojim imenom. Komad se prikazivao pa i s velikim uspjehom. To je za braću de Goncourt bio *„dobar“* početak. Pokrenuše za tim list *„Eclair“*, ali ne nagjoše predbrojnikâ, a što je čudnovatije, ni saradnikâ. Ražalošćeni s tijeh „tuševa“ a opet ne goneći ih potreba da pišu za trbuh, jer su imali od svoga, dadoše se na povjesna istraživanja o osamnaestom vijeku. Tako su nastali radovi: *Portraits intimes du dix-huitième siècle, Histoire de la Société française pendant la Révolution et sous le Directoire, Maîtresses de Louis XV, Sophie Arnould, Actrices du dix-huitième siècle, L'Art du dix-huitième siècle*, i drugi.

Godine 1869. počinje niz njihovijeh romana iz savremenog života. Najpoznatiji su: *Germinie Lacerteux, Renée Mauperin, Charles Demailly, Manette Salomon*, pa onda *Frères Zemganno. Faustin, Chérie* i t. d. Od njihovijeh drama nikoja nije uspjela.

U Francuskoj ti se romani još uvijek rado čitaju, ne tako u tugjini. Da li će pak ta djela proživjeti ovu *fin de siècle*, teško je kazati. Bilo kako mu drago, ime će se braće de Goncourt i bez toga sačuvati. Oni su glavni predstavnici onog književnog pojava, što ga nazivlju *diletantizmom*, ili tačnije, *gonkurtizmom*. Nu….

*

Šta je to diletantizam?

— Ni književna, ni filosofska formula. Naprosto, jedno *„duševno stanje“*, jedno *„raspoloženje“*. Ništa novo, ništa ovovječno. Javljalo se redovno u svijem epohama dekadanse.

Eto, nešto kao ovo:

„Ja nemam načela. Meni su sva načela dobra i zla, kako kad. Ako sam taj čas dobro raspoložen, moguće je da rečem: to i to je dobro; ako sam naprotiv zlo raspoložen, moguće je da rečem: to i to je zlo. Kako vidiš, glavno je da me nagješ dobro raspoložena. Ali — ti kažeš — šta ćemo s velikijem pitanjima:... domovina, čovječanstvo, progres, svrha života.... mani, molim te, s tijem problemama, to je baš ono što kvari probavu. Tebe te ludorije zanose? Smiješno doista!... i ti se ljutiš na ljudsku glupost? Ali to je još smješnije. Mani, mani.... niko svijetu glave ne promijeni! Ja, vidiš, ja sam zadovoljan sa samim sobom, kako je pak drugima — to znati ne marim, pa eto, život nije baš tako crn kako se kaže.... Dakako!... ne stojim ja s toga prekrštenih ruku.... nit najmanje. Čitam, pišem, bavim se kritikom, psihologijom, filosofijom, politikom, dà, i politikom, a zašto ne bih? Zar nemam i ja prava na parče tijeh *„jakijeh“* senzacija?.... pa napokon sve može da služi za zabavu.... ali to tek valja znati.... a takovih je malo....“

Eto, to je diletantizam. Lijepa, kako vidiš, stvarčica. Šteta odista što nije još amo na Balkanu popularan!

A sad, šta je to gonkurtizam?

— Jedna od podvrsta diletantizma: njegova kvintesencija, njegov ekstrem.

Evo, po prilici, ovako:

„Ja nijesam čovjek kakvi su drugi ljudi, ja sam nadčovjek. Nije dakle čudo. što ne volim s *„običnijem“* ljudima drugovati. Tà šta ima izmegju nas zajedničko? — Ja, vidiš, živem neobično, osjećam neobično, mislim neobično, sve što se meni dešava, najmanje, najneznatnije stvari imaju u sebi nešto osobito, nešto *„izuzetno“*. Dogji, dogji samo.... eto, to ti je moj kabinet.... dà, dà, tako je.... Ti što takvo ni u snu nijesi zamislio.... e pa naravno.... A pogledaj tu kulu tamo na stolu.... to su ti moji romani, moje drame.... čitaj, samo čitaj.... otvoriće ti se novi vidici.... doznaćeš tajnâ, koje ni slutio nijesi.... upoznaješ stvorovâ, kakvijeh nigdje i nikada ne vidje.... A ne misli da sam ja to izmaštao.... sve je to vidjeno, doživljeno, okušeno.... Ti se smiješ?... Razumijem te.... tebi se po svoj prilici čudnovato vidi, što ja toliko o sebi govorim.... e pa bilo ti prosto: Ja, vidiš, jasno i glasno kazujem, što o sebi mislim. Priznajem, nije skromno, ali je iskreno.... Znam da to nije nekima pravo, ali šta se to mene tiče.... pa napokon, kako da me *masa* pravo cijeni, kad me ne razumije.... U ostalom, ja ne trebam ničijega priznanja....“

I to je sve.

*

Kako se to *„duševno stanje“* ispoljavalo?

*

Kad koja mana postane u kojoj okolini tako općena, da već bez nje nije gotovo niko, — društvo, ne htijući svoje nemoći priznati, uzvisi tu manu na vrlinu pa se svak njome diči i nastoji da je što više istakne.

U braće de Goncourt, više može biti no u i jednoga od savremenijeh zapadnjačkijeh romansijerâ, opaža se nestašica tvoračke snage. Okoline i pejisaže, što ih oni po svojim romanima na stotine razasuše, nijesu slike već fotografije; dašto, izabrane, zanimljive fotografije, ali opet fotografije. Pa tako i junaci, što ih oni ocrtaše, nijesu karakteri, tipovi, nego uvijek portreti; čudnovati koliko hoćeš, rijetki, neobični portreti, ali portreti. Osim toga, u kompoziciji njihovijeh djelâ, radnja, dogogjaj, igra strasti, fabula, zauzimlju tek sporedno mjesto, dok je naprotiv opis lica i opis okolinâ, u kojima se ta lica kreću, glavni elemenat, ono naime, na što je pisac nadasve pazio i gdje je metnuo sve, što je boljega imao. Dugi su to opisi pa, ako te baš volja, i zanimljivi. Detalj se niže za detaljem, jedan ljepši od drugoga, jedan od drugoga čudnovatiji, ali na kraju, kad digneš oči s knjige da zapamtiš, da utisneš u glavu sve to blago, da se naužiješ te divote, tražiš i tražiš ali utaman; slika ne dolazi, ne vidiš je, nema je.

A nema je, jer je u duši piščevoj nije bilo, jer on sam nije mogao da je vidi. U njega ne bješe tvoračke snage, ne bješe moći sintetisanja. Njegovu umu nedostajalo je snage da sav taj detalj zahvati i sredi, pa da ga u jednom duševnom hipu umotri.

U Goncourt-ovijem romanima ima i *psihologije*, ali i ovdje preveliko je nastojanje oko detalja ubilo sintezu. Vrsni su — i u tome nema im premca — da bace na papir *sve* što su vidjeli, ali kako je u njih dispozicija — ja bih rekao bolest — motriti pretežno one potankosti, koje se, izuzetnosti svoje radi, lako otimlju pogledu, zbiva se, da propuste glavno, ono naime, što bi slabiji može biti ali pronicaviji od njih posmatrač namah uhvatio.

Njihovo je unutrašnje oko baš kao mikroskop: uveličava odlomke predmeta, koji promatra, i opisuje ih do najmanjih žilica, ali nije kadro da zahvati vas predmet, pa da mu smisao i značenje umotri. Goncourt-ovi vide pojedine psihične *„kretnje“*, jasno i bistro do nevjerovatnosti, ali ne vide psihičnog *„pokreta“*.

Za njih je ljudska duša kao otvorena knjiga napisana slovima, koja poznaju, ali jezikom, koji nijesu nikada čuli. Zamoliš li ih da ti iz te knjige koju stranicu prepišu, oni će ti to učiniti da se ne može bolje, ali ako ih zapitaš da ti reku šta to knjiga kazuje, ma i bili Francuzi, za tebe ostaju *„nijemci“*.

A tako je i u njihovijem povjesnijem radovima. Gragja je sva tu. Sve je ispitano i sabrano do najmanjih sitnica, pa dok bi iz tijeh kamenova jedan Michelet znao sazidati barem katedralku, oni ti drugo ne dadu no *„zbirku anekdota“*. Knjiga se čita na dušak, jer je sve u njoj lijepo i birano, ali kad si je odložio, o duhu i prilikama onog doba znaš baš toliko koliko i prije. Tebi se prohtjela bila *„slika“* onog doba, a kad tamo pred tobom je *„mrlja“* — divna mrlja od tisuće boja.

*

„Umjetnosti jedina je svrha umjetnost“. Ako se ovo može nazvati načelom, onda je to jedino načelo, što su ga braća de Goncourt imali.

Oni nijesu nikoga ljubili. ili bolje, oni su u se i u svoju umjetnost toliko bili udubeni, da im u grudima nije preostalo mjesta za što drugo. Ta ljubav — na zapadu nazivlju je, *finoće* radi, egotizmom — zamjenjivaše sve ostale ljubavi, pa nijesu osjećali potrebu da simpatišu s okolnijem svijetom.

Imali su, dašto, prijatelja — i prijateljica — a to nije nikakvo čudo, ako uzmeš u obzir da je njihov imetak vrijedio više od milijun i pô franaka, pa pridodaš tomu vještinu lukavog Egmonda, koji je dvadeset godina prije svoje smrti, ne znajući, dabome, kad će ga to zlo snaći, navijestio bio Francuskoj, da će oporukom osnovati akademiju i da će svaki njezin član dobivati 6000 franaka godišnje rente. Kad se otvorila oporuka, našlo se mnogo prevučenijeh imena. Ispitalo se za uzrok tijeh *brisanja* i doznalo se, primjera radi, da se je X. izvjesnoga dana izvjesne godine usudio bio odveć „samostalno“ braniti pred Egmondom svoje nazore o načinu kako valja izragjivati opise; da je Y. izvjesnoga dana stanovite godine prošao bio mimo Egmonda ne opazivši ga; da je Z. te i te zime prerevno zalazio na sijela u neke visoke dame, koja se nepovoljno bila izrazila o Goncourt-ovom jednom pozorišnom komadu. Vrijedno je i to znati, da je Egmond pod stare dane postao bio mizantrop. Mislio je da ga svi varaju.

Takovi, eto, bijahu Goncourt-ovi u društvenom općenju, pa takovi i u svojim djelima.

Umjetnik je — po njihovom shvaćanju — izuzetak u ljudstvu. Njegovo živčevlje, njegov psihični ustroj ne potpadaju pod općene zakone. On vidi šara i odsjeva te sluša glasova ondje, gdje je za nas nevid i nezamjet. Ako ga na ulici sretaš pa misliš da on žive našim životom, to je tek prividno; on nije tu, on je u svom *„umjetničkom“* carstvu i sve što je izvan tog carstva ne zavrijedi njegova pogleda. Ne traži dakle od njega da nas ljubi, da se zauzimlje za nas; tà šta smo mi drugo no predmeti njegova proučavanja, igračke sudbine, koje on, jedini slobodan, jedini svoj, s visine posmatra. Sućut, samilost, ganuće, priječilo bi umjetničko stvaranje, mutilo bi vedrinu njegova oka; on ne smije s toga da simpatiše s nama, već mora da se prema nama drži na nekom uzvišenijem stajalištu, pa da otolen, mirno i ravnodušno, motri naše kretnje.

Svi opisi ljudskog stradanja, što ih u Goncourtovijem romanima susretamo, učinjeni su lih — opisa radi. Čitajući ih, izgleda, kao da se pisac naslagjivao, uživao, nè, dakako, u stradanju ljudskom, jer ni to ne bi bilo *„umjetnički“*, no u tome što je mogao da pored svega toga ostane hladan. Izmegju crta kao da ti kazuje: „Eto, kakav sam ja; mene sve to ne može da dirne. Motrim, zabilježim i odem“.

Goncourt-ovima je manjkao *„dar simpatije“*. Rodivši se u svili i kadifi pa tako i odrastavši, njihovi su živci bili prearistokratski, a da bi titrali jednozvučno sa živcima patničkog ljudstva, pa se izmegju njih i mase nije nikako mogla uspostaviti ona nevidljiva struja, koja čini, da umjetnik, koji je iz nižijeh slojeva potekao, regbi, nosi u duši svojoj sve boli i težnje one grupe, kojoj pripada, te istom se javi i progovori, glas njegov odjekne svijetom i one ga tisuće odmah prepoznaju.

Goncourt-ove romane čita na zapadu samo po izbor publika. Da li je pak koji od tijeh romana u naš jezik preveden, ja ne znam.

*

Za što sam ovu bilješku napisao?

— Za to, što mi se vidi da se od neko doba i amo kod nas mjesto sintetičnog javlja analitični pokret, u književnosti, u politici, te čak i u nazivu ovog *„našeg“* — srpsko-hrvatsko-bosanskog — jezika. Pa kad kažu da Balkan nije u Evropi?!

I time bi ova bilješka bila svršena — da sam je za evropsku publiku napisao. Nu kako ja „varvarin“ jedino za tebe, varvarine pišem, ne bih bio miran ni zadovoljan — kad sam ti već kazao kakvo bijaše shvatanje Goncourt-ovijeh o zvanju umjetnika — da ti ne kažem kakvo je moje shvatanje. Može biti te nagješ da je to i „tvoje“ shvatanje.

*

Umjetnik, ma koliko držao do svog *„umjetničkog“* svijeta, jeste i ostaje član društva, nešto što je društvo dalo i odgojilo i čije značajnice on na sebi, i to u *izrazitijim* crtama, nosi.

Ne može on s toga da žive o sebi, da se od društva odbije, da ga ignoriše, jer je baš on pravi predstavnik tog društva, te okoline, tog doba.

A kad je tako, za što ne bi i njemu, ako je koju veliku istinu umotrio, dozvoljeno bilo da djeluje na društvo; nè, dakako, apstraktnijem argumentima, već *sugestijom*, koja je od logike jača, jer ne djeluje na sam razum.

Tako barem shvatiše zvanje umjetničko Gogolj, Dostojevski, Turgenjev, Tolstoj, da ne napominjem nego prednja stabla velike šume. Sam Turgenjev — uzimljem baš njega, jer ga se prikazivalo kao kakvog zapadnjaka — više je *sugestijom* svojijeh romana doprinio današnjem razvitku Rusije, nego li svi ministri posljednijeh triju careva.

Za one pak narode, čija je djelatnost, bilo uslijed rascijepanosti, bilo uslijed nepovoljnijeh prilika, lih na književno polje ograničena, ovakvo shvatanje o zvanju umjetnika jeste prvi i glavni uslov opstanka.

U Zadru, mjeseca kolovoza 1896.

Ild Bogdanov.

* *Lirske in epske poezije.* Napisal *A. Aškerc.* U Ljubljani. *Ig. pl. Kleinmayr i Ferd. Ramberg.* 1896. Cijena uvezanoj knjizi zajedno s poštarinom for. 1·35, u elegantnom uvezu for. 2·10 nč. 8°. Str. 196. Ime pjesnika „Lirskih in epskih poezija“ nije od ove zbirke čuveno na našem parnasu, za nj se je s potpunim priznanjem znalo i prije njegove prve zbirke „Balade in romance“, koja je izišla 1890. godine. Nije ni čudo što se je u doba razvodnjene hiperčuvstvenosti, gdje muze *„posedaju v mesečini v polusanjah“* rado prihvatilo uz čitanje krjepkih, pravih stihova, kojima, ako se i ne može poreći mjestimična retoričnost, kako je to opazio neki poštivač Aškerčeve poezije, a ono im se mora priznati muška ćud, iskren izražaj, jer ta pjesma

Resno kliče le na delo
Ki naj spasi nas edino!
— — — — — — — —
V levi baklјo, v desni handžar
Kvišku dviga moja Muza;
Razsvetljuje teme klete
In s tirani se bojuje.

A do ove iskrene izjave diže pjesnika „sveto navdúšenje“, kako bolno-šaljivo kliče u pjesmici „Moderni Pegaz“, prem se nama ozbiljan preokret slike nakon prve dvije strofe ne pričinja najsrećnijim. Bez oduševljenja nije nigdje i nikaka bilo pjesnika, a ako je Pegaz isto što i oduševljenje, to „čas Pegazov“ nije minuo. Krilati konj i danas leti pod nebo i tko mu u vilovnome sedlu ne sjedi, ne diže se nad zemlju. U toliko čini nam se šala promašenom.

Cijela knjiga dijeli se u odsjek pjesama čisto lirskijeh, te u balade romance i legende. Upravo nas je zanio prvi odsjek, gdje se pjesnikova duša u sto šara ko otvoreno nebo otkriva, tu je onaj silni „Jek z Balkana“:

Radúj nad nami se, radúj,
O Balkan oče stari!
Nad vsemi nami zdaj kraljúj,
Ned svojimi Bolgari!

tu: „Slovenski Sokol“.

S lasno razumljivog razloga toplo nas zagrijaše pjesme u ciklusu: „Iz popotnega dnevnika“, naročito „Sopotnik“, „V Husrev-begovi džamiji“, i „Na mohamedanskem grobišču“. Mnoga slavenska biser suza, čista ko slavenska duša trepti tu na vjegjama bogodanog pjesnika, i ondje kuda je nekada krvca tekla i teško nepoznavanje pritiskalo rodnu grudu, staje danas brat od bratske krvi i kliče:

Tvoj jezik moj je jezik,
Čuj me prijatelj ti!
Slovanska sva si brata,
Ej jedne sva krvi!

O II. dijelu poezija, naime o baladama legendama i romancama, ne ističući njihovu pjesničku ljepotu, kažemo samo to, da je pjesnik moderan posmatrač, koji je uzdignut kulturom i koji plače i smije se s kulture. On je odjek današnjeg doba. To je doba relativno najiskusnije, a spram toga i Aškerčevim mislima u tom dijelu njegovijeh poezija jedva će biti pravedna prigovora. Kako da pjesnici pjevaju — u to pitanje ne krećemo. „Pjevaj samo kad ti duša pjeva“, al i onako — kako ti duša pjeva. Aškerc je megjutim veoma iskren pjesnik.

„Lirske in epske poezije“ treba čitati. Miris što se diže sa stručka tijeh pjesama osvježuje; misli, koje biju iz tijeh stihova krijepe nas i bodre. Lijepo je to kad se nagje za dnevne omare vrelo, gdje da razgališ dušu. Eto ove pjesme takovo su vrelo, a mi rado preporučujemo našim čitateljima, da ga potraže.

* *Safvet beg Redžepašić-Bašagić (Mirza Safvet): Trofanda iz hercegovačke dubrave.* (1890.—1894.) Vlastitom nakladom pisca. Zagreb 1896. Knjigotiskara C. Albrechta (Jos. Wittasek). Mlad pjesnik, muhamedovac, čiju je prvu pjesmicu svaki prijatelj naše lijepe knjige s mnogo nade pozdravio, ponugja nam pod gornjim naslovom prvu zbirku svoga vilovanja. Imade tu na okupu 175 pjesama na 196 stranica osmine, pred koje je pjesnik stavio suviše čedan motto:

Od skakavca batak vrći
Sulejmana pred silnoga
Nije čudo, al je vr'jedno
Kad j' od mrava malenoga!

Čitajući još otprije pjesme Mirze Safveta, uvjerismo se davno, da on nije „mrav maleni" i da mu pjesme nijesu „od skakavca batak". Ovo ističemo naročito s toga, što u *onoj sili pjesama pretežno erotskog sadržaja*, u toj dakle preživakanoj lirskoj struci — mladi beg umije čas lakoćom metra i romonom rime, čas blještavom slikom i naivnom iskrenošću neutrošena čuvstva da nam zasine oči i da nas ugodno iznenadi, što se ne dešava lako u iskustvu onijeh ljudi, koji su — hoćeš ne ćeš — morali da prevrću čitave magazine ljubavnih izliva. U toliko iznosimo svoj glavni dojam, kako nam ga upečatiše pjesme hercegovačkog Mirze, ispjevane u kolu od ovo nekoliko godina:

Da pjeva zanosne pjesme u *lakom narodnom duhu*,
Kako no pjevati može
Miljenče Veleških vila, kad mu se *poletne misli*
S javor-guslama slože.

Mimoilazeći pitanje, o koje će se danas sutra zainteresovati literarni historičar, naime o privredi okupacije lijepoj knjizi našega jezika, daje danaske ova ponosna Bosna i kršna Hercegovina našoj beletristici, našemu pjesništvu, neki nov kolorit. Dozvolite li, gospodo čitatelji, da je jedan veliki dio našega svijeta — pun neistrošena duševna kapitala, pak ne natrunjen „školama" i „pravcima", svijet žestoke strasti i punokrvna bila, uzgajan uz to po sasvijem drugim načelima, živio zaokružen neprelaznim zidom na osami kroz duge vijekove i tu gledo:

......iskre mačeva ljutih
I slušo čudne im glase;
......kako se kasape ljudi
I krvlju zemlju kvase.
......slušo ruku topova bojnih,
Kako kunbare bruje,
Kako se ruše kuće i kako dječica pište
A viš njih kuršumi zuje....,

a sve to dogagjalo se u strašnoj slici, i ona djeca, što će propjevati, uzgajala se u to doba daleko od žagora gradskijeh šetališta i kavanske buke..... Danas ih s veseljem gledamo ko dobre pjesnike, nu bez sumnje jedan od najprvijeh, i baš od onijeh, koji uščuvaše svoju potpunu individualnost, jeste Safvet beg Redžepašić-Bašagić, unuk Lufti bega Redžepašića-Bašage, muselina nevesinjskoga i paše Čengića, carskoga miri-mirana, potomak dakle domaće aristokracije, rastao na svojoj vitoj kuli, po tradicijama domaće kuće od starine. I toj svojoj pradjedovskoj starini kliče pjesnik:

Svaki kamen na sto uspomena
Sjeća mene na vremena davna,
Jer po njemu krvavim slovima
Davor piše svoja djela slavna,
Što no bude u harnom potomku
Neko čuvstvo koje ponos ragja,
Da na svoje trice i kučine
Slavnih pregja veličinu svagja!

Tu razgovaraju dva čudna druga: srce pjesnikovo sa jadima svoga naroda i svijeh u njemu malih i velikih:

Natoči u moj tas, pa ispij gorku žuč!

pak:

Ljubimo onu grudu, ko što je ljubiše stari;
Tu nam je slagji jed, nego u tugjini med!

I tako iz uzburkane pjene u moru njegovijeh čuvstava diže se strma velika lit, a na njoj ko da neko svjetlo gori, što obasjava tu pučinu i prelijeva preko erotske pjene — jer tako su gotovo premahom pjesme Mirzine — plamen patriotske refleksije.

Cijela zbirka dijeli se na sedam odsjeka: Na povratku u domovinu; Ašiklije; Beharije; Ljubav i cvijeće; Razne pjesme; Čovjek i svijet; U Harabatu, što je početak većega spjeva. Ističući lagan polet i punokrvnost čuvstva u prva 4 odjelka, scijenimo da je najzamašnija bitnost Mirzine poezije u ova tri posljednja. Tu je takovo gradivo, gdje je pjesnik gotovo uvijek u prilici da podaje čast najprvim idejalima, ko lice, ko čovjek i ko duševni izbranik svoga naroda.

Zbirka Safvet bega Redžepašić-Bašagića u mnogome je rijetka „trofanda" (prve zrele jagode u grožgja, šarka) u našem pjesništvu. Željeli bismo da mladi beg — ko pitomac bajnih vila u perzijskom Harabatu — uz one slatke s one obijesne pjesme širaskog slavuja i uz ponosne zvuke, košto je ponosit stih u arapske „Fahrijje" prosine u našem pjesništvu ko nova životna kapljica soka na stablu poezije, obasjana svijetlim suncem istočanskim, zagrijana bistrinom i dubokoumnošću zapadnjačkom, pak da u šumu jezika svojijeh junačkijeh djedova i majčinog si glasa — kako zanosan kliče u „Čarobnoj kćeri":

može da goji
može da spoji
istok i zapad, pjesmu i um!

* *Montaigne i Locke.* Pedagoška rasprava. Napisao *Radivoj Popović*. Štamparija *Konstantina Trumića* u Mitrovici. 1896. Cijena 30 novč. ili 80 dinarskih para. Gosp. pisca ponukalo je na ovu radnju baš to, što o Monstaigne-u pedagoške literature dosta puta šute, što u ostalom prepuštamo našim stručnim listovima. Spisatelj stavlja u paralelu „Essais" čuvenog francuskog moraliste i Locke-ove: „Einige Gedanken über Erziehung", da dokaže dojam Montaigne-ov na Locke-a. Rasprava dijeli se u četiri glave: Cilj njihovog vaspitanja; Njihovi nazori o vaspitanju i objektu vaspitavanja; Njihove misli o vaspitnoj djelatnosti u užem smislu; Njihove misli o nastavi. Na kraju je: Riječ na svršetku, gdje pisac iznosi rezultate ovog razmatranja. Preporučujemo knjižicu na daljnje zanimanje.

* Primismo s blagodarnošću još ova izdanja:

Butletino di archeologia e storia dalmata. Publicato per cura di *Fr. prof. Bulić.* God. XIX. Spljet. Štampa A. Zannonija. (Stj. Bulat) 1896. Sadržaj: Neobjelodanjeni natpisi: Solin; Zbirka starina u nadbiskupskom sjemeništu u Udini, namijenjena za muzej sv. Donata u Zadru; Opis ruševina rimskog zaselka na kaštelanskom polju; Ocjena djela: „La Dalmatie" de 1797.—1815. Štatut šibenski.

* *A. Voss: Der grosse Silberkessel von Gundestrup in Jütland, ein mithräisches Denkmal im Norden.* Berlin 1896. Verlag von *Dietrich Reimer (Ernst Vohnsen).*

Konjićev skok

složio *Vuk*.

ško-	nas	nek	to:	svo-	vo	ni-	že
ne	ka-	je	u-	je	za	ša	pra-
što	de,	m'je-	će	su-	se	ka-	sto
ri,	vo-	o	ta-	će	či-	ho	m'je-
vi	ša	kva-	ko	ne	se	pa	to.
bo	vo-	da	sta-	ho,	zla-	šo	su-
s vi-	no	jer-	god	vi-	što	što	je,
de,	Tko-	nom	kô	ri;	pri-	no,	b'ja-

Zagonetke u dopunu

od *Selima*.

Ispuni crticom označena mjesta jednom riječi!

1. Kad se dijete podiže na svoje —, mati dohvati —, da mu skroji košuljicu.
2. Kći je — majku: da li ju je ona —, dok nije imala zubi.
3. —, naš valjani gjak kupio je sebi —.
4. Stari mi brat sadi —, a mlagji uzeo —, da lovi ptice.
5. Moj — Jovan bijaše do koljena zagazio u —.

Riješenje konjićeva skoka

od *Hasana Behmena* iz 16. broja „Nade".

Valja stazom istine
i pravde obrnut,
pa odvažno naprijed,
ma kroz trnje grnut.

Časna djela i dobra
neprestance tvorit,
bilo nam se s tisuću
oštrih b'jeda borit.

Pa ako nas i liše
nagrade najveće
ljudi, — bića nemoćna,
Bog zaista ne će.

Sundečić.

Riješio: g. dr. Gundrum u Križevcima.

Riješenje analitičke zagonetke

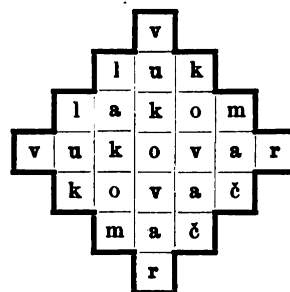
od *Selima* iz 16. broja „Nade".

Hrana, rana, ana, na, a.

Riješili: ggje Marija Kurolt u Begović-kuli, Marija Sertić u Prijedoru, Magdalena L. u Zagrebu, Antonija Malivuk u Domanoviću; gg. I. Modrušan u Nevesinju, E. Kamenar u Vukovaru, O. B. Šikl i O. E. Bešlagić u Ravnicama, Hasan Behmen u Stôcu, Ivan Thau u D. Tuzli, Mustafa Alić u B. Dubici, Fr. P. Franjić, mudroslov u Livnu-Gorici, Karlo Kersting u Kolima kraj Banjaluke, dr. Gundrum u Križevcima, Gjuro Krecić u Banjaluci, Vinko Kisić u Omišu, Mile Pejnović i Šimun Šikić u Vardištu, Stipo Popović u Glamoču.

Riješenje aritmogrifa

od *Selima* iz 16. broja „Nade".

Riješili: ggje Kata Pavičić i Margareta Pavičić u Sarajevu, Marija Kurolt u Begović-kuli, Magdalena L. u Zagrebu, Antonija Malivuk u Domanoviću; gg. J. Modrušan u Nevesinju, E. Kamenar u Vukovaru, O. B. Šikl i O. E. Bešlagić u Ravnicama, Hasan Behmen u Stôcu, Nade Pavičić, Božo Pavičić i Boleslav J. u Sarajevu, Ivan Thau u D. Tuzli, Mustafa Alić u B. Dubici, Fr. P. Franjić, mudroslov u Livnu-Gorici, Karlo Kersting u Kolima kraj Banjaluke, dr. Gundrum u Križevcima, Gjuro Krecić u Banjaluci, Mile Pejnović i Šimun Šikić u Vardištu.

Riješenje zagonetke

od *Malvine* iz 16. broja „Nade".

Pokop. Oko.

Riješila: ggja M. M. iz Travnika.

Riješenje brojčane zagonetke

od *Zore Dvořakove* iz 16. broja „Nade".

Iguman, **V**ukovar, **A**ustralija, **N**apoleon, **M**aglaj, **A**dam, **Ž**alost, **U**dav, **R**iba, **A**bel, **N**il, **I**vančica, **Ć**uk.

Ivan Mažuranić.

Riješili: ggje Marija Kurolt u Begović-kuli, Marija Sertić u Prijedoru, Magdalena L. u Zagrebu, Antonija Malivuk u Domanoviću; gg. E. Kamenar u Vukovaru, Hasan Behmen u Stôcu, I. Modrušan u Nevesinju, Ivan Thau u D. Tuzli, Mustafa Alić u B. Dubici, Fr. P. Franjić, mudroslov u Livnu-Gorici, Karlo Kersting u Kolima kraj Banjaluke, B. Kostyszak u Bišini, dr. Gundrum u u Križevcima, Vinko Kisić u Omišu, Gjuro Krecić u Banjaluci, Mile Pejnović i Šimun Šikić u Vardištu, Lavoslav Merćep u Splitu.

Dopisi uredništva.

K. M. u B. na H. Zabavnu šalu u našem 16. broju riješili ste sasvijem pravo. Na Vaše pitanje megjutim *„da li imaju riješavaoci zagonetaka kakvu primjerenu nagradu"*, odgovaramo naprosto: da nemaju, mimo jedino što im se imena štampaju, neka bi saznali, da su pravo riješili.

J. O. u Z. Pjesmicu: „Razastrla krila" ne ćemo štampati, pošto mimo rimu i nema u njoj ništa te bi podsjećalo na pjesmicu. Najpre Vas uz obalu rijeke uhvatio strah i vidite neke „duhove", a poslije se uvjeriste da nije ništa, pak zaključujete kurzivom:

Mašta je to moja, što mi slike stvara,
Što mi srce moje, dušu razgovara!!

Manite se takove mašte, pošto nije zdrava, već Vas samo plaši. Najbolje će biti, da ne idete više u večer na obalu takove rijeke! Još ovo: Što se žensko rodi u Crnugoru, onda je ili Crnogorka ili Crnogorkinja, a nikada *„Crnogorica"*.

W. b. Lj. u Š. Primismo u redu. Dok pročitamo.

F. D. M. u Z. Po vašoj želji odgovaramo Vam, da u Vas imade lijep dar, a sudeći po „Lidi" iščekujemo važniju pjesničku pošiljku. „Pusti dušo" nije loša, dok su one dvije sasvijem po šabloni i — kanite se toga! „U kovačnici" žalibože ne čuje se onoliko krjepak udarac kladivca, ispod kojeg bi prsnule pjesničke varnice, kako ih ovaka puna, svježa tema iz života mami. To u glavnome o ovoj pjesmi, dok imade omaški i u etskoj antitezi izmegju oba joj dijela i u logičnom raspredanju stihova. Pjevajte i nek ste nam zdravi!

Gj. A. Ć. u G. Pročitasmo po želji. Osnova je više praktična, nego li pjesnička, naizad sama misao *kao savjet* ne bi škodila. Nabavite megjutim djelo, koje Vam u pismu preporučismo, da vidimo kako ćete onda suditi.

Fr. P. Fr. u L.—G. Drage volje!

Sadržaj.

Slike:

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 19. Sarajevo, 1. oktobra 1896. Godina II.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

U žutoj kućici.

Novela. Piše *Ksaver Šandor Gjalski.*

(Nastavak.)

Brzim korakom projurila je komad Ilice i Ličkog trga, da skrene brdu. Tu je stala pred niskom žutom kućicom i pogledavši na broj, naglo skočila na uska vrata u otvoren hodnik, gdje je upravo taj čas bila gospa Barbara, držeći na rukama dvogodišnje dijete, dosta slabušna i nelijepa izgleda u žuteljivu lišcu, no odjeveno ukusno i bogato. Gospogjica tek blaženim i dobrim pogledom odvrati na pozdrave gospe Barbare, da odmah raskrili ruke prema djetetu i žurnom kretnjom uzme dijete iz ruku Barbarinih pa ga gotovo strastveno privine k sebi i stade da ga žarko cjeliva, mucajući jedva razumljive riječi draganja i milovanja.

— O — zlatno čedo moje! — klikne zanosno, pak trgnuvši krasnom svojom glavom natraške, a pridignuvši dijete — zagleda se u njegovo bolno nelijepo lice, da ga onda s dugim uzdahom položi sebi na grudi i pogje u najbližu sobu, davši znak gospogji Barbari, da pogje s njome.

— Nešto je slabo? Zar nije zdravo! Nijeste mi ništa pisali, da bi bolesno bilo.

— Pa i nije bolesno, uvijek izgleda tako. Ne može nikako da se pomogne, ali inako — zdravo je — pa i govori već „mama“, — kad me vidi u jutro, prvo mu je, da mi kaže „mama“. Hoda takogjer dobro, — no — što ćemo — istina je, — zadocnilo je nešto. Pak — nije zar i ponjatno?

— Dašto — dašto — siroče malo! — otpovrnu zamišljeno Slavica, sveudilj držeći u krilu djetešce, koje se bez živahnosti djetinje i s nekom patničkom apatijom puštalo, da ga lijepa djevojka miluje. Jedva da je hvatalo zlatne sitnice na narukvici Slavičinoj, kojima ga zabavljaše djevojka.

— A gdje je slika? — upita za čas Slavica gospu Barbaru.

— Slika? A dà — prijeko u drugoj sobi. Oh — kako sam Vam zahvalna! Više puta kao da imam malu siroticu opet živu uza se. Tako je vjerna. Izvolite pogledati?

— Ajdemo!

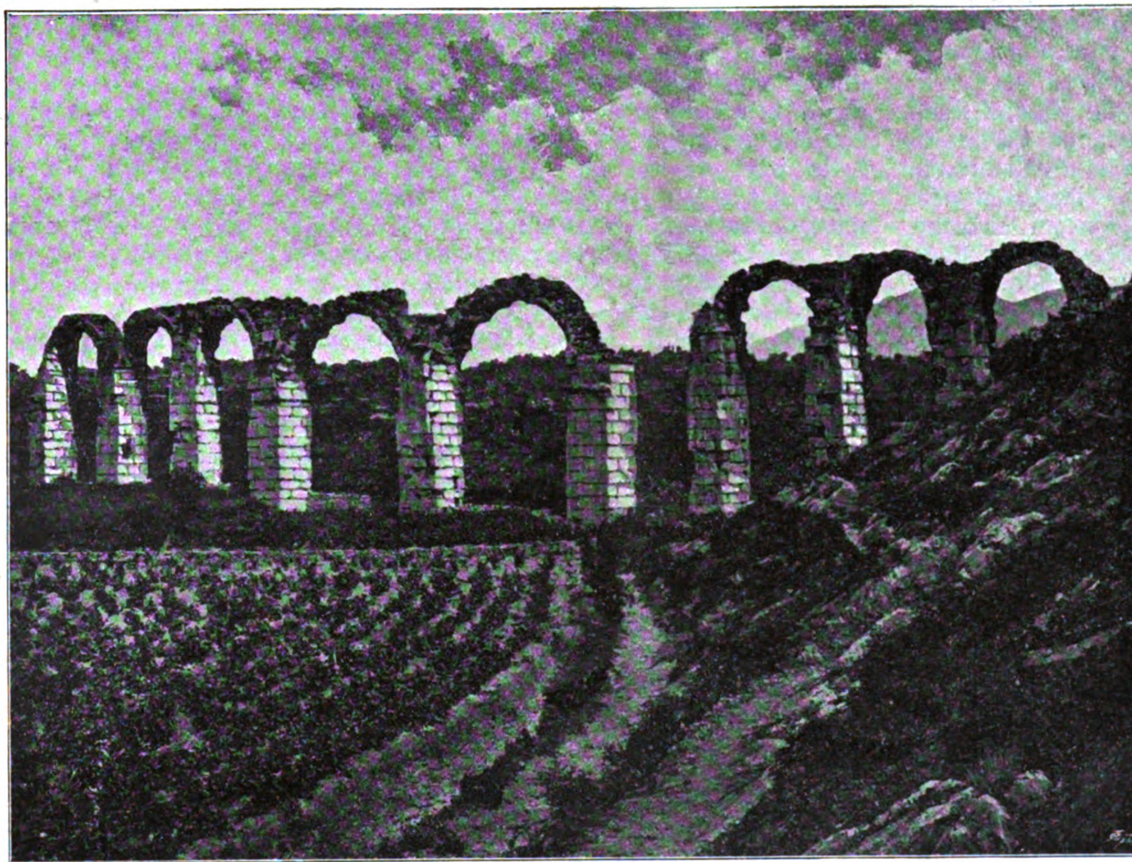
U pokrajnjoj sobi na najvigjenijem mjestu visila je uljena slika mlade ženske u naravnoj veličini. Fotografija, po kojoj je slika izragjena, ostala je još utaknuta u uglu okvira.

Slavica je stala pred sliku i dugo gledala u nju. Lice joj uza to uhvatio još više melankoličan izraz no' obično. Duboka tuga i samilost ispunjavahu svaku crtu njezina lica i niz obraze poletješe joj suze, dok je dizala dijete bliže slici i tepajući dječijim govorom, pokazivala mu sliku. Dijete se jednako odmicalo od stijene i radije gledalo svojim krupnim no crveno obrubljenim očima krasnu Slavicu.

— Dobro je pogogjena. Zbilja... dao si truda. A bijaše ipak teško. No velik je on umjetnik. Tek sam mu trebala ovo ili ono kazati, a on je odmah pogodio. — Dà — pak dajte češće dijete da dovedete pred sliku, — tako će upamtiti lice.

— Ah, što ono razumije! — Pak — što će mu? — odvrati gospa Barbara, ne dovinjujući se mislima Slavičinim.

— Dajte — dajte svakako! Ja to želim! Dà — sad ga i priučajte da mene zove

Ruševine rimskog vodovoda u Solinu.

mamom. No — no — može i Vas — ali — ipak — neka dijete gleda u meni ono, što mu u istinu želim da budem. A poslije onda — no dakako — rad šta sada već, — i onako ne razumije. Glavno je, da ima koga zvati majkom! — I Slavica opet uzme žarko cjelivati i grliti dijete, pa ga onda predade gospi Barbari, a sama se još jednoč stavi pred portret, da ga prilježno promatra. Naslikano lice nije se baš odlikovalo ljepotom, no bijaše ipak u njem sav čar šesnaest-godišnje mladosti, lebdilo je u tim nepravilnim no milovidnim crtama nešto blaga, do skrajnosti nježna, slaba i podajna, a ipak bijaše u tom licu takogjer neki odlučni izražaj. Smegje oči gledahu u svijet otvorenim veselim pogledom prve mladosti, oko usnica drhtao je obijesan, koketan smiješak, a cijelo držanje bilo je prirodno, bez ikakove ukočenosti i tražene poze, toliko često pred fotografskim aparatom. Sva slika jasno je i očito pripovijedala, da je tu mlada pustopašna a ipak i čedna — nježna djevojačka duša, puna najljepših nada u svijet i daleka od svake hinbe. Pozorniji posmatrač mogao je opaziti sličnost neku izmegju naslikane djevojke i gospe Barbare. To i bijaše njezina kćerka Slavica, nesretno dijete, koje je prije dvije godine umrlo u ludnici.

Gospa Barbara bila je udovica iza malena činovnika, koji se je prilično kasno oženio, a i onda već napolak bolestan. No siromašna djevojka bez roditelja, takogjer već dosta podmakavši iz prvih mladih godina, nije dugo oklijevala, kad ju je kancelista Pančić zaprosio. Brak nije bio nesretan, u koliko da se izuzme bijeda malo-činovničke eksistencije. Srećom rodilo im se samo jedno dijete — kćerčica Zlatica. Malo poslije poroda umre Pančić, ostavivši udovu s djetetom u najvećoj nevolji. No gospa Barbara, još kao djevojka naučila se, da je znala na svoju ruku i sama svladavati život i poteškoće mu. Počela je i opet tako. Iz početka joj išlo kojekako, no smilovao joj se Bog, te se dočepala posla u Bogićevoj kući. Tu je u prvi mah osvojila gospodu svojom bistrom glavom, spretnom rukom i poštenim srcem. I tako gotovo i nije izlazila iz Bogićeva doma.

Bogićevi bijahu dobri ljudi. Gospa Bara gotovo oživje. Nikad joj još nije bilo tako dobro, a glavno — njezina mala Zlatica nagje u kući Bogićevih gotovo iste vilinske dvore, što ih priča baje tolikoj bijednoj i sirotinjskoj dječici. Majka je, istinabog, ne predade sasvim u tugju, makar bogatu kuću, jer — i sama nije htjela da pregje sasvim u kakav služinski odnos. Nije mogla zaboraviti, da je i ona gospogja. Udesila je dakle tako, da je imala svoj stan i vodila kakvo takvo kućanstvo, čuvala i sebi i djetetu svoje vlastito gnijezdo, što ga mogaše pred bogatom gospodom nazivati domom svojim, no — mala Zlatica ipak je najviše i najradije boravila u krasnom domu Bogićevih, gdje je najjače njezino malo srce vuklo drugovanje s domaćom jedinicom Slavicom, djevojčicom jednake dobi. Tako dogje s vremenom, da je mala pisarska kćerčica, kojoj je majka morala da švelom i nalik poslom zaragjuje kruh, uživala gotovo istu naobrazbu i pouku, kao i jedinica bogatih Bogića. Više puta se i Bogićevi i gospa Barbara pitali, rade li to pravo, no — uvijek nagjoše i odgovor, da naobrazba konačno nikome ne škodi, nasuprot da mala Zlatica samo može više dobiti, bude li umjela i jezike, i muziku, i literaturu i tako dalje. Kad je pak Slavica, u mjesto guvernanti i domaćih učitelja, imala poći u zavod gradački, onda je bio stari Bogić pripravan, da i Zlaticu onamo pošlje. Najzad biće barem Slavici lakše da žive izvan roditeljske kuće. No — tu se ne složi s gospodom gospa Bara. Ona nikako ne mogaše pristati, da joj kćerčica ode od doma, a i uvigjaše, da uzgoj u tako otmjenom zavodu nikako ne pristaje stanju njezina djeteta.

Umjesto dakle da pogje Zlatica u Sacré-Coeur, dade je gospogja Barbara s pomoću gospodina Bogića u preparandiju, unaprijed idilski snatreći kako će poslije svršene preparandije gdjegod u kakvu malenu mjestancu dobiti kćerka mjesto učiteljice, pak će onda zajedno živjeti od stalne plaće. Dobra žena stvorila si već gotovu sliku, kako će držati jednu kravu, kako gojiti piliće i bašču spremati. S toga je brižno pazila, da Zlatica marljivo uči, pa makar je gotovo sa strasnom ljubavi ljubila djevojku, ipak je bila neumolno stroga, što se učenja ticalo. Tako je i postigla, da je Zlatica donašala kući pohvalnicu za pohvalnicom, jednu svjedočbu bolju od druge, a da nije bila najbolje glave te niti baš s osobitom ljubavi i pravim zanimanjem slijedila obuku i naučne discipline. Bijaše to djevojče u cijeloj svojoj naravi skroz i skroz pravo žensko biće, kojemu je gotovo cijelo življenje i sva sila usredotočena u srcu, te nikako ne može da bude što drugo, nego žarka podajna darivalica sviju snažnih osjećaja i čara i blaženstva, što ih besmrtna priroda ragja i goji u ženskom srcu, da svoju besmrtnost očuva. Nije dakle lako bilo u sklad dovesti onu toplu nježnu i čuvstvenu naturu s aritmetičkim zadaćama, s gramatikom, pedagogikom i logikom. Dok je sate i sate trebala da utuvi u glavu algebraičku ili gramatičku formulu, ono se stihovi Vrazove „Pjesni ljuvene“ ili Harambašićevih „Ružmarinka“ sami sobom zaustavljahu u glavici, a isto tako svaka melodija, svaka lijepa slika, — svako lijepo čedo, što bi ih na ulici ili u pokusnoj školi srela. Bilo je u nje na pretek sentimentalizma, ali bez melankolije. Usuprot, ključalo to u njoj istim bujnim mladim životom, kao što mora da ključa u mladoj proljetnoj brezi ili u gorskoj srni ili u slavuljici mladoj. — Gospa Barbara ili je u njoj još uvijek gledala svoju malu Zlaticu ili nije pomišljala, da bi ta žarka ćud u djevojčice mogla ipak doći u zaplet ili u protimbu sa zadatkom preparandije. Sad bilo kako mu drago, njoj nije ni na kraj pameti dolazilo, da u tom pogledu ravna strujom djevojčinom. Činilo joj se dosta, da bude stroga i da pazi na to, da se djevojka ne upoznaje s mladim ljudima, da joj nadalje ponavlja rečenice i maksime, što ih je još od svoje stare matere znala na naizust o tome, kako se djevojci mladoj ne pristoji, da čita romane i ljubavne pjesme, ili da možebiti očijuka s kakvim mladićem. Zlatica je i u istinu sretno brodila megju Scilama i Karibdama, što ih zagrebačka ulica ima. Napokon to nije bilo lako, uzme li se na um onaj laki ton, što ga zagrebački život nosi, gdje se gotovo samo od sebe najlaglje podaje sastajanje, pratnja na ulici, vječna napućenost lica od mlade, najmlagje — pa i starije iskusnije gospode. Nu za cijelo nijesu je kod toga njezinog sretnog brodarenja megju tim Scilama i Karibdama, čuvale majčine rečenice i maksime, koliko njezina plahost i opet bojazan siromašne a naobražene djevojke. Tako se i dogodi, da Zlatica sa svojih šesnaest godina jedva je po imenu kog toga mlada gospodina poznavala, pa i to najviše tek po pripovijedanju svojih drugarica. Istom zadnje godine preparandije desi joj se, da je dolazila više u društvo. Bogićeva Slavica upravo se je vratila kući. Naravski, da je Zlatica bila u nje koliko joj samo dopuštaše njezino učenje i pripravljanje za ispit, Bogićevi nugjali kuću otvorenu, u kojoj se sastajalo gotovo cijelo zagrebačko društvo. Zlatica mogla je kao siromašna djevojka dosta neopažena bivati u tom društvu, u kojem se mlagji svijet ipak glavno zanimao za domaću jedinicu. Tek jedan gospodin svratio je oči na milovidno i nježno djevojče, ali i taj istom mimogrede. Barem niko u društvu kod tolikih i tolikih prigoda nije zamjetio, da bi se bio više, košto baš uljudnost zahtijeva, zabavljao s njome. Napokon — tko će i dalje misliti! nu nagje se još gjak bez ispita — bez imetka, — u svem čedan i tih a osobito razuman mladić, koji je od prve gotovo već svoje mladosti dokazivao, da znade pametno, mudro i obzirno prolaziti svijetom. Za kratko vrijeme dokazao je to upravo sjajno. Upoznao se čovjek sa nekom gospogjicom iz Primorja, koja je bila od njega puno starija i koja unatoč lijepa imanja u brodovima, kućama i novcu, ipak dosele nije mogla dapače ni megju riječkim račundžijama naći muža, jer — vanjština joj u istinu bijaše suviše nesretna. On je pak mislio: „napokon samo Venere milske i medicejske čuvaju vječnost ljepote, jer su — od kamena, — one druge od krvi i puti izgube je najzad, baš kao da je i nijesu nikad imale. Tà — nije li dakle sve jednako, da počmeš odmah ondje, kud i onako svaki dogje?!“ Isprosio dakle bogatu usidjelicu, preuzeo odmah upravu velika imetka, školski prah stepao sa sebe i bez ispita, — a Zagrebu rekao „zbogom!“ — Mjesec dana kasnije — baš nekoliko dana prije ispita, iščeznula iz Zagreba Zlatica — i to iščeznula u pravom smislu riječi, bez svakoga traga. Koji tjedan kasnije ušlo joj se u trag. Gradsko poglavarstvo dobilo je iz jednoga od prvih javnih zavoda za umobolne u Cislajtaniji, prijamni zapisnik i svjedočbu zavičajnosti za Zlaticu Pančićevu, sa zamolbom, da bi se otpremila u Hrvatsku, ako je onamo zavičajna. U dopisu je tek još, stajalo da je nesretnica u zavod predana po policajnoj oblasti, koja ju je bez novaca i papira zatekla na cesti. I sirotica bila bi morala natrag, da se nije Bogić zauzeo i preuzeo plaćanje pristojba na sebe.

Svakakav uzrok nesreći tražio se je, no niko — pa ni majka, ne mogaše se drugome dosjetiti, nego li, da se je, siroče, suviše naprezala naukom, pa je šenula umom. U ostalom svijet se nije dugo zanimao nesrećom, tà — siromašna djevojka-pripravnica, kud će ona zainteresovati svijet, pa ma koliko tragike bilo u sudbi njezinoj —! Megjutim je k tome još nadošla nesreća u kući Bogićevih. Nenadana i neprotumačiva smrt gospodina Bogića i njegove gospogje tako je zaokupila javnost zagrebačku, da je nekoliko dana čak politika bila za Zagrepčane bez interesa. Sama gospogja Barbara bude u svojoj teškoj muci i nevolji kao za časak prekinuta. Grozna nesreća u domu njezinih dobročinitelja svojim užasnim veličjem gotovo je prisili, da zaboravi na sebe i na svoju nesreću, gdje je još uvijek bilo mjesta ipak kakvoj takvoj nadi. Vjerna i zahvalna njezina duša sasvim se podade službi u domu ostavljene jedinice, koja je zapala u tešku živčanu bolest, od strašnoga dojma, što joj ga utisnu neponjatna smrt njezinih roditelja.

— Još bi mogao i ovaj angjeo izgubiti pamet, kao što se zbilo s mojom siroticom! — jadikovala bi nježno uz krevet bolesničin, s tim priljeżnije posvećujući se svojoj samaritanskoj službi. A kad se je gospogjica Slava toliko pridigla, da je mogla iz kreveta, da pogje na put, u svrhu te bi se pomalo rastresla od svoje silne tuge i melanholije, onda je gospogja Barbara pošla s njome kao njena pratilica. Izbivala je više od dvije godine.

U Zagreb je stigla uredovna obavijest, da je Zlatica Pančićeva u ludnici umrla, a gospogje Barbare još uvijek nije bilo kući, niti se je znalo, kuda da joj se javi, jer nije bio poznat ni boravak Slave Bogićeve ni njezin. Nu prije po prilici pola godine vrati se bez gospogjice svoje, odjevena u crno kao u koroti, te je znala, da joj je

kćerka umrla. Stan je uzela blizu Radničkoga dola, u kućici, što je najsamotnije uz brdo stajala i bez neposredna susjedstva bila. Poznanstvima sasvim se ugibala, zanemarila dapače pregjašnje znanice. Ako ju je tko zapitao za gospodičnu Slavicu, nije znala ništa drugo kazati, nego da je negdje u Franceskoj ili Skotskoj na putovanju, ali da će se valjda naskoro vratiti u domovinu. Za pokojnu Zlaticu nije je smio niko pitati a da ona odmah ne zapadne u grčevit plač, pa se ljudi najzad ipak smilovali i prestali da pitaju. Ne mogući pak pitati, izgubili su i svako zanimanje za sirotu ženu pa je puštali sasvim u miru. Tako mogaše posve samotno i odijeljeno živjeti, tako odijeljeno, da gotovo i najbliži susjedi nijesu znali, da je sa sobom donijela podrugodišnje ili dvogodišnje dijete, i gotovo svu svoju brigu i sav svoj mar prikazala tome djetetu. Jednom tek smutili se nešto susjedi, kad su po listonoši poštanskom saznali, da je gospogja u samotnoj žutoj kući primila veću novčanu svotu, priposlanu iz inozemstva. Dà — još jedared se zbunili malko onomadne, kad je prispio velik sanduk sa željeznice s oznakom: „slika“. No srećom stanovahu u blizini većinom ljudi mali, koji u dnevnom poslu imadu dosta briga sami sa sobom. Zaboravilo se dakle brzo i na tu pošiljku.

III.

Bilo je već jedanaest sati prošlo, kad se je Slavica vratila u hotel. U sobi svojoj našla je tetku barunicu svu usplahirenu i zapuhanu od nestrpljenosti, od uvrijegjenih osjećaja časti, od zabrinutosti i od — Bog sam zna — od čega li još ne.

— Gdje si — draga moja —! Ti zbilja lijepo počinješ, da odmah od prvoga časa nastojiš, te mi daješ razumjeti, kako sam kod bogate rogjake kao siromašna tetka, koja mora da si dopušta svaku bezobzirnost. Zbilja — lijepo! Ah — moj pokojni Alojs — da on to vidi! Jednoč mi je i kazao, kao da on naslućuje moju sudbinu — ah — zato je i tako teško umro!

— Tetčice — zar se zbilja ljutiš —? Oprosti mi — ja uvigjam, da sam suviše dugo izostala, no — ti znaš moju pogrješku, da nikad ne gledam na sat. — U istinu nijesam znala ni mislila, da je već tako kasno. Kako bih inače mogla da tako zaboravim tvoju dobrotu i strpljivost?

— Ne radi se o meni, — ne ljutim se ja zbog sebe, — mi sirote udove — pa makar nam išao i naslov Preuzvišenosti, — mi moramo uvijek s tim računati, da se na nas ne uzimlje nikada obzir. Ali — ja sam se morala ljutiti na tebe, što je odvjetnik bio ovdje — a bio uzalud. Rekla sam mu doista, da može i sa mnom govoriti, da ću ti sve izvijestiti, no on je otklonio, dakako. — Ko sam ja napokon, — tko da na mene sluša? I čekao čovjek blizu sat. Inače — dosta zanimljiv čovjek, — i nije baš suviše jednostavan. A što me osobito veselilo, poznavao je moga supruga — baruna.

— A je li što rekao za stan?

— Dà — dà. I on ne može pravo da shvati, kako ti voliš to van grada stanovati. Čudi se takogjer, što ideš pod tugji krov, a imadeš tako udoban stan u vlastitoj vili. Čudi se, — baš kao i ja!

— A kada možemo useliti u nagjeni stan?

— Odmah — odmah! Tek još nešto, da se dogovoriti valja. On će nastojati da dogje prvo objeda, a koliko ne bi mogao, poslaće svoga perovogju, koji da je i udesio cijeli posao.

— Pa eto — vidiš tetčice, da nijesam toliko promašila, što ne bijah kod kuće! — s dobrim smiješkom reče djevojka, i da udobrovolji staricu, uzme u svom kovčežiću tražiti kakvu stvarcu, da je pokloni tetki, koja bi se redovito tim načinom i dala umekšati, da bude opet dobra tetčica, koja gleda „kroz prste“ i umije opraštati. — Nije ona uzalud bila „penzionirana generalica“! (Nastaviće se.)

Equus caballus.

Spjevao *Vladimir Nazor.*

Ja ti se zbilja divim, stvorenje krasno prirode majke!
Još kano dijete ludo
O tebi, ponosni ate, navijek ja sam sanjo.
Oh zašto dano mi nije ko mrkom Kozaku, tamo
Sred ruskih stepa, za dugu uhvativ vrancu se grivu
Da letim ko zrakom ptica, po onim ravninam pustim,
Da b'jesne preskakujem r'jeke, dok krasne Ukrajine vjetri
Čelo mi goruće hlade, a sunce ruskoga neba
Nada mnom sjaje! —
Jošte se vremena sjećam, kad prvog pročitah puta
Epos božanski Ariosta slavnog. Mlagjana mašta je moja
Astolfa vigjala letjet nad mrkim kulam i morem,
Ipogrif dok je pod njime širio lagana krila.
Poljane, logori, r'jeke pred oč'ma viteza vrlog
Hitrim su sl'jedile b'jegom, a rzaj letećeg ata
Daleko nosio ajer —
Vav'jek životinjom svetom ljudski te smatrao porod...
Prijatelj, pomoć radišnim rukam; a ona
Čarobna mašta naroda grčkog i na te
Bacila sjajni je tračak božanske svjetlosti svoje.
Leti na Pegazu lakom put Parnasa cvjetnog
Poezije vila, dok dalje do pustog azijskog kopna,
Gdje more p'jeskom se igra i njemu junačke priča
Vrline trojanskih četa, još bistri sjećaju vali
Konjâ Ahila jakog.
Balios i Xanthos imena bijahu njina, a vješta
Ravnala s njima ruka je Automedona.
Oh kako bojazan hladna zavladala srcem bi hrabrih
Trojana, kad bi s daleka pred kolim Pelejevog sina
B'jelu spazili pjenu na usnam besmrtnih konja!
Na nemirne nozdrve vruća je sukala para,
Dok ispod onih
Kopita vrcale iskre iz kamenja, a duge grive
Vijale bojnim se poljem ko zastave smrti —
— Vjernosti koje su druge tol' sjajne primjere dale
Životinje zemlji na ovoj?
Sred gluhe pustare britki je ranio nož Beduina
Arapa mladog i gola oštrica duboku ranu
Na onim otvori prsim. Crveni žuti se p'jesak
I nalik na zmije puze po onom površju žarkom
Tragovi krvce još vruće.
Daleko od šatora tvoga, od tvoje Zulejme krasne
Lupeškom usmrćen rukom tu sade ukočen ležiš,
Junače mladi!
Ti si se s dugog vraćao puta;
Kupio momi si l'jepoj u b'jelom gradu Kairu
Od zlata dare — al' ljuta sudba te stigla!
Jedino vjerni tvoj vranac kobnom je trenutku tome
Prisutan eto — zaludu zadnjim si pogledom njemu
Prišapnut htio: „Ti leti do naših čadora b'jelih
I kazuj djevojci mojoj, o njenoj snijući sreći,
Da ovdje pao sam tužan!“ Zalud si oč'ma mu reko:
„Bježi i spasi se vranče!“ on čeka prignut nad tobom
Da b'jesni zadune Samun, te povrh lešina vaših
Humak se podigne s p'jeska.
— Po goram kršnog Balkana, po poljim junačke Bosne
Letio negda je Šarac Kraljević-Marka.
Vile bi njemu češljale grivu, a l'jepe mlagjane mome
Vodom ga nugjale hladnom.
Dičio s njime slavski se vitez ko junak Rinaldo
Bajardom svojim, a kad mu bijela vila
Još ranu prorekla smrtcu — osjeko Marko mu glavu,
Da nebi kašnje pred sv'jetom na njemu tugjin se gizdo.
— Slične, životinjo l'jepa, misli ti dozivlješ meni,
Kadno te motrim gdje poljem s vjetrom se brzijem takmiš.
Ljubim te slobodnu, živu na širnoj ugarskoj ravni,
Na pustom arapskom kraju, na krvnom bojnome polju:
Tu nešto zavigjam tebi, tu mora čovjek da klikne:
— Ja ti se zbilja divim, stvorenje krasno Prirode majke! —

Listopad.

Ko je, šta je, ime mu kaže.

Za rujnom, koji je već otpočeo da na mnogom našem drveću i grmlju lijepo, zeleno lišće šara, žuti i crveni, te ga i za opadanja pripremio, došao je još i on, da ga i od toga rastavi i orobi.

No neka ne misle možda štovani čitaoci, da ćemo ovdje govoriti o listopadu kao mjesecu, u kome se ovo ili ti ono mora obaviti i za zimu spremiti. Tome nije mjesta u „Nadi“, — ta o tome piše svaki kalendar. Ovdje hoćemo da reknemo koju više o jesenjem opadanju lišća — o listopadu — kao pojavi, koja mu je ime dala.

Kada nakon hladne, zvjezdane oktobarske noći, ograne sunce da razgoni magleni veo, koji se zorom uhvatio, tada nam se pričinjava, kao da bi ono požutjelo i pocrvenjelo lišće htjelo, da zaodjene, umjesto cvijeća, još jednom šume i gajeve svečanom odjećom.

Pa baš za tako krasna dana, u sunčanom sjaju, počne, bez ikakva vjetrića, jedan listak za drugim sa grane da se odvaja, te pošto je malko prolepršao kroz krošnju, spušta se u zraku u vijugavim koturovima tiho i polako na zemlju — u grob svoj.

Puhne li nešto jači vjetrić, to na hiljade raznobojnog lišća leti dolje k zemlji, šuštanj pod nogama ljudi čuje se sve jače; krune bivaju iz dana u dan sve to većma gole i samo još ovdje ondje stoji na grančicama po nekoji mlagji listak, koji još ne može da se odluči za opadanje, te drhće na svojoj peteljci.

Znam, da je već mnogi štovani čitaoc ovo slistanje, ovaj — *listopad* — već toliko puta u jesen, sa sjetom i tugom na licu, nijemo posmatrao, a da nije dublje promišljao o uzroku listopada, koji nas obično samo na prolaz i propadljivost našu podsjeća; a niti o tome, kako i na koji način stresa drveće svoje uvenulo lišće.

— No pa kako? — Pada ti ono samo od sebe, reći će mnogi, i neznam šta bi se još o tome moglo da govori; ta to je i onako nešto sasvim obična!

No ma da se u nas listopad redovito svake jeseni ponavlja i ko nešto sasvim obična posmatra, to ipak, ako ga pomno gledamo, može da nam pruži mnogo zanimljivosti i pouke.

U svakidašnjem životu scijeni se, kao što se to na prvi pogled i pričinja, da je mraz neposredni uzrok opadanju lišća. No da to mnijenje nije sasvim opravdano vidimo otuda, što lišće sa lipâ, brijestova, javora, trešnjeva drveća i t. d. i onda opane, kada u jesen mraza ni bilo nije. Poznato je, da je u nekim krajevima drveće već koncem augusta ili početkom septembra mrazu na udaru, pa *listopad* ipak još ne nastupa. Isto tako poznato je, da u nekim tropskim i podtropskim krajevima ne samo mnogo drveće i grmlje, već i mnogo niže bilje u izvjesno vrijeme lišće svoje otrese, te bude tada i za vrijeme vruće perijode kao da bi bez života, mrtvo bilo. Ovdje dakle ne nastupa listopad sa perijodom hladnoće, nego naprotiv sa nastupanjem povišene ljetnje temperature.

Navedeni primjeri dokazuju nam, da niti je hladnoća, niti pak vrućina neposredni uzrok

Dalmatinski seljaci u okolini Solina. Slikao *L. Kuba.*

opadanju lišća; s toga moramo taj neposredni uzrok listopada tražiti u nečem drugom.

Tek najnovija ispitivanja u biljnoj fizijologiji dokazaše nam, da nam za najbliži, neposredni uzrok listopada valja smatrati isparavanje (transpiraciju), koja se koliko velikom vrućinom, toliko i niskom temperaturom tla u toj mjeri promijeniti može, da ta promjena opstanku bilja može postati opasnom[1]).

Je li naime tle jako isušeno, a zrak odveć vreo, kao što se to u tropskim krajevima dogagja, to su mnoge biljke tih krajeva takim cjelishodnim uregjenjem snabdjevene, da mogu one dijelove svoga tijela otresti, koji su najvećma izloženi isparavanju. Ti dijelovi jesu, kao što je poznato, samo lišće. Kada lišće opane, panu biljke u neku vrstu ljetnjeg spavanja. Na ovaj način sačuvaju se od konačne propasti, i ostanu u takovom stanju, da pri umjerenoj temperaturi vegetacijone procese ponovo preuzeti mogu.

I ako se uzročni odnos izmegju nastupanja hladne perijode i listopada neda tako lako providjeti, to je on danas ipak potpuno dokazan.

Kao što je to pokusom utvrgjeno i danaske već uopće poznato, može ohlagjeno tle moć usisavanja nježnoga korijenja skoro sasvijem da uništi. Zbog toga onaj gubitak vode, što ga nadzemno lišće s isparavanja pretrpi, ne može se potpuno nadoknaditi, a posljedica je, da lišće svene, postane mrko ili pocrni, te izgleda tada kao opaljeno, ugljenisano. Za ovako lišće veli naš narod, da ga je „mraz opalio“, „mraz ubio“. Ali ovaj izraz nije baš kako valja, jer mraza nije ni bilo, pa nije moglo ni promrznuti; ono je samo klonulo i to s toga, što nije moglo da dobije dovoljnu količinu vode.

[1]) A. Kerner v. Marilaun: Das Pflanzenleben I., p. 329.

Da je to baš zbilja tako, dokazano je pokusima. Tako n. pr. ako se tle, na kome vriježa raste, na nekoliko stepena iznad nule ohladi, to će lišće za kratko vrijeme da požuti i svene, baš kao ono u jesen, kada listopad nastupi, ma da je inače tle dovoljno vlažno a i temperatura umjerena bila. Bez sumnje dakle mora se spriječena funkcija usisavanja u korijenju smatrati za glavni uzrok jesenjeg listopada.

Pa kad je tako, da je snižena temperatura tla u prvoj liniji uzrok listopada, to se taj uzrok ne će opaziti u onim krajevima i zemljama, gdje zemlja jeseni i zimi nešto od ljetnje temperature zadrži. Tako je n. pr. u Grčkoj. Tamo (po prof. Kerneru) ostaju nekoji primjerci platana preko cijele zime zeleni, a u Ateni zadrže i ruže-stoperke (centifolije), koje na sjevernoj strani Alpi svoje lišće gube, preko zime svoj lisnati ures. U oazama sjevero-američkih pustinja zadrži šta više i breskva svoje lišće od jedne vegetacijone perijode do druge, a jorgovan, koji je na sjeveru samo ljeti zelen, ostaje zelen u Poti na Crnome moru i preko zime.

Da se rečeni nazor o glavnom uzroku jesenjeg listopada može smatrati opravdanim, tome je mnogo doprinijelo ono posmatranje Kernerovo u koritu Solfatare kod Napulja. Na tome mjestu je tle iz godine u godinu prilično toplo, a ne oskudjeva ni umjerenom vlagom. Megju šipražjem raznog južnog grmlja može se ondje vidjeti i nekoliko primjeraka običnoga lužnika (Quercus pedunculata), u koga lišće u srednjoj Evropi, kao što je poznato, požuti i na početku zime opada. Na pomenutim primjercima u Solfatari naprotiv, nagje Kerner prošlogodišnje lišće lijepo zeleno, kao i to, da se ono na granama čvrsto drži, ma da se iz pupoljaka počelo već novo lišće da razvija. Ele se i opet jasno vidi, da je ohlagjenje tla, te s ovoga spriječena funkcija usisavajućeg korijenja prvi povod listopada.

Posmotrimo li sastav suvog i opalog lišća pod mikroskopom, to ćemo primjetiti, da se svaki sastoji samo od ispražnjenih stanica. Živa protoplazma se iz njih blagovremeno povukla na sklonitija mjesta, a isto tako i sve stvari, koje su za gradivo neophodno nužne, kao: škrob, mast, slador — povukoše se u stablo, korijenje ili gomolje. Mnogobrojne cijevi omogućuju ovaj prenos na najlakši način. Opalo lišće ne sadrži po tome nikakove tvari, koje bi po biljku od veće vrijednosti bile, do samo velike količine kalcijeva oksalata; no ovaj ne ima za nju više fizijološkog značenja. Tako se dakle s jeseni sve za vegetaciju potrebne tvari, koje se u lišću od drveća i grmlja nalaze, za vremena u sigurna spremišta ostavljaju, da se u prvo proljeće opet brzo povrate. Preko zime miruju mrazu izmetnuti dijelovi biljke sasvijem i rast njihov je posve prekinut. Tek kada je blagi proljetni vjetrić posljednji snijeg rastopio, budi se nov život u polju i u šumi. Pupoljci nabujaju, drveće se svježim zelenilom zaodjeva, sjeme niče i sve se čudnovatom brzinom razvija.

Zanimljivo je pri nastupanju jeseni izbliže posmatrati način, kako se obojeno lišće sa grana odvaja. Mnogi drže, da ono tek onako samo od sebe opada, ili da ga vjetar oduva. Ali to ne biva tako.

Sjetimo se samo, da se baš onaj dio lišća, u kome se odvajanje dogagja, sastoji od žilave, čvrste tkanine, koju je teško raskinuti. Drvo, koje hoće da svrgne svoje lišće, čini to na osobit način. Ono stvara naime na ovome mjestu, gdje lisna peteljka iz grane izlazi, jedan sloj stanica, kojima su „stijene“ takova sastava, da se tkanina i pri najmanjem spoljnom utjecaju lako raspane. Ovaj sloj, koji se može vidjeti na svakom svježe opalom listu, nazvan je *„razdvojnim slojem“*. Samo mjesto razdvajanja jasno je ograničeno, no prema obliku lista biva i ono raznoliko. Tako može biti potkovičasta, trokutna, okruglasta i prstenasta oblika, a i takovo, koje je nalik zglobovima cjevastih kostiju u čovjeka, kao što je to na pr. u divljeg kestena (Aesculus hippocastanum). U njega imamo još i to da primjetimo, da se na gornjem kraju njegove peteljke takogjer jedan razdvojni sloj nalazi (izmegju nje i svakog djelimičnog lista), tako da vjetar može svaki list za sebe oduvati, dočim prava peteljka često puta po više dana na drvetu usamljena ostane. U vinove loze, u bogača ili rajskog stabla (Ailanthus glandulosa), kao i u još nekih biljaka, nalazimo takogjer dvostruki razdvojni sloj.

Odvajanje lišća priugotovljava se blagovremeno i to na izvjestan način time, što se cjevasti snopovi na mjestu razdvojnoga sloja sužavaju i na tom mjestu manje istrajnih elemenata tvore, ili time, što se već za vrijeme normalna razvitka, list pri osnovi utegne. Često se dogagja sve ovo zajedno.

U nekog drveća napravi se kako na zglobnoj ploči peteljke, tako i na grani jedan sloj plutastih stanica, koje zaustavljaju sve više izmjenu soka. Na taj način zatvore se saobraćajni putevi i list progje, kao ona vlas na glavi, što joj krv više ne hrani korjena, — pak se rasklima i ispadne.

U drugog opet drveća staro i preživjelo lišće istisnu njihovi sljedbenici. Tako na pr. u

A. pl. Pap: U dan vojačenja.

divljeg jasmina (Philadelphus coronarius), akacije i platane, razviju se pod starim lisnim peteljkama mladi pupoljci, pak od toga njihova bubrenja zglob peteljke rasklima se i stari list opane.

Vrijeme u kojem lišće opane, nije u sveg drveća jednako. U nekog opane lišće za nekoliko dana. U drugog pak (kao na pr. u bukve i lužnika) traje listopad po više tjedana, a dogagja se i to, da jedan dio lišća onako suh preko cijele zime visi.

U najnovije vrijeme došao je Wehmer do rezultatâ, na osnovu kojih tvrdi, da se sokovi iz lišća, prije njegova opadanja, ne povraćaju u trajne organe, — kao što se to općenito sudi, — nego da kiša i rosa rastvorene sokove iz suhoga i požutjeloga lišća izvuku, te da se oni zemlji opet povraćaju kao i svaki drugi gnoj. U tom toku, veli on, poprimaju osobito kalij i azotaste tvari onaj oblik, u kom ih korijen biljke opet poprima. Po tome bi se baš odstranjivanje lisne sadržine — protivno od nagomilavanja — kao korisno ispostavilo.

One lijepe boje, od jasno-žute pa do jasnocrvene, kojima lišće u jesen šumske predjele krasi, prouzrokuje prisutnost antokiana, tvar, koja je kemijski još slabo poznata. Razne nianse prikazuju nam razne stepene oksidovanja antokiana.

Iz ovoga listka iz velike knjige biljnoga života, mislim da će štovani čitaoci uvidjeti, koliko raznolikosti pružaju biljke u svome životu, kao i to, da te promjene u puno većoj mjeri zaslužuju prilježno posmatranje, nego li to u običnom životu biva. *Dr. Gj. Protić.*

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

(Nastavak.)

Drama svršava Nikitinim moralnim spasom. Matrena i Akim, Nikitini roditelji, zastupaju dva razna staleža ljudi. Akim predstavlja stari moralni svijet seoski. Matrena je tip novih vremena u kojima živimo. Težak, kojemu ne dostaje više poljski rad, promijenio je život. Idući na radnju u gradove, u velike tvornice, unosi u svoj krug novih elemenata, rgjavih po njegov moral.

Ruski kritik Obolenski, u krasnoj svojoj studiji o ovoj drami tumači preobrazbu pučkog morala pod uplivom ovih novih doticaja sa životom gradskim.

Kad se neka eksistencija razvija sama sobom, promjene slijede neosjetno, a čovjek se privikne novim oblicima života, a da toga i ne opazi. Ali kad se eksistencija na jedan put promijeni u mnogo oblika, tad se ljudi ne mogu tome prilagoditi, te se nagju kao u nepoznatoj šumi. Njihov položaj, veli ruski kritik, može se isporediti sa onim ruskog težaka, koji se nalazi posred australske šume. U svojoj domovini, uslijed sekularnih pokušaja svojih pradjedova, znade koji su dobri plodovi, a koji otrovni, znade koje su životinje korisne, a koje štetne. Ali u australskoj šumi ne umije toga da razluči. Učeni čovjek izbjegao bi tu svaku pogibao, jer bi se sjetio, da je učio u knjigama koja su stabla, koje li životinje štetne u raznim krajevima svijeta.

Istinkt i pokušaje zamjenila bi znanost u njemu. Tek u ne naučena seljaka nije tako i baš mu se tako dogodi u moralnom životu, kada se dodirne s otmjenošću. U njegovu eksistenciju na jednom uljegoše novi elementi, koje težak nije mogao upoznati iz knjiga.

Pretpostavimo da težak čuje govoriti o kakvoj velikoj gradnji. Kako on može shvatiti smisao toga? On je posmatra najprije s vida materijalne koristi. Čuje da su radnici dobro plaćeni, da se tu može živjeti dobro, te šalje tamo sina ili kćer, kao n. pr. onaj, koji se nagje u australskoj šumi i kušajuć plod jednog stabla, nagje ga slatka te ga jede. Ali on ne zna još za kobne i otrovne posljedice onog slatkog stabla, ne zna da novac, što će mu sin primiti od te gragjevine, može biti njegova propast, kao što se dogodi onomu Nikiti.

Morali bi proći vijekovi, dok bi težak u saobraćaju s gradskim životom upoznao svu štetu, što bi mu je to drugovanje nanijelo.

Nekoji težaci, zadovoljni starim sistemom, kao Akim ne će niti da kušaju taj novi život, jer njihov stari način posmatranja stvari ne odgovara više našim vremenima.

Akimu je načelo, da je rad prva dužnost, i ovo je načelo dobro, kad se radi o radnji zemlje, jedinoj mu zabavi. Ali ako pošalje sina da radi n. pr. na željeznici, eto odmah ne odgovara više istini, jer nema isporedbe megju obragjivanjem zemlje i ovom novom radnjom, kojoj ne poznaje kobnih posljedica po moralnu iskvarenost.

Lica, koje bi poznavalo dobro i zlo ove nove vrsti života po težake, nema u drami, te treba da progje dosta vremena, dok se nagje u realnom životu.

U toliko vidimo rgjave posljedice ove nove sisteme. Nikita izgubi religiju, pak ide da traži samo nasladu. U drugima efekat je različit. Matrena, njegova majka, ne čuva nego formalnost i spoljašnje običaje starog života, unutrašnjost je pokvarena. Prije nego će otrovati Petra, zove svećenika, a prije nego nagovori da se ubije čedo Akulinino, krsti ga! Obojica nastoje samo da živu dobro, a rade površno tako da ih bliži ne mrze. Akim naprotiv, ne brine se za ono što će drugi govoriti, nego vrši moralni zakon u koji vjeruje.

Pripovijeda se, da su ruski težaci, kojima je Tolstoj čitao ovu dramu, uskliknuli: „Matrena je valjana žena! Nikita je bio bedast. Da je nije poslušao, sve bi bilo dobro!“ Ovo dokazuje koliko je pokvarila puk kriva otmjenost.

Ovom dramom Tolstoj nam je možda htio da pokaže način da se popravi zlo, ali ne kažnjavajući. U svakome nas ima iskra božanska; mi treba da ljubavlju tako radimo, da se ova iskra podžiže i da se rasplamti u velik plamen. Tada i onaj, koji je zao — biće spasen.

Treba učiti da ne valja činiti zla, ne za to što može da škodi, nego jer je zlo, jer se protivi zakonu božijemu.

Pisac, izim što nam pokaza ovu svoju temeljnu istinu, podaje nam istodobno i groznu sliku malodušnosti i neznanja, u kome žive veliki dio puka. Regbi da hoće da kaže otmjenosti: „Gledaj ovu sliku. Pa dobro! Svojim napretkom, što si učinila do sada za ove nesrećnike? Oni su ostali kao živine. Nije materijalni napredak, što im treba, nego moralni preporod!“ Akim kaže: „Uvijek se misli da sve ima poći na bolje. Eh, eh, sve je nasuprot protivno. I bogastvo čini zlo čovjeku!“ Doista to nam dokazuje Nikitina obitelj. Dimitrije dobro opaža u drami: „Psi, dobro hranjeni, postaju bijesni, konji, koji jedu preveć zobi, ne će više da rade. Tako i ljudi.“ S toga treba prije preporodit ih moralno. Čujte kako govori isti Dimitrije: „Ove su žene više besramne. Gore su od muškaraca. One su kao živine..... ne stide se nikako. Kako bi moglo da bude drukčije? Ko im je igda pokazao koje dobro? Što vidiš? Što čuješ? Ništa drugo nego gadariju. Ovakih žena ima preko milijun u Rusiji i sve su slijepe kao krtice. Ne poznadu ništa poštena.... Da, da baš je tako. Na milijune ima takih žena i djevojčica; one su nalik šumskim živinama. Kako živu — tako umiru. Niti vide, niti išta čuju. Žena ne pozna niti Boga niti čovjeka. Živu tako, da znadu samo kad je posni dan.... Žene su ko mala štenad, koja vrte glavom po gnoju. Ne znadu drugo nego pjevati svoje lude pjesme. Pjevaju a da ne znadu pravi smisao riječi, što ih izgovaraju. Od vas se ne može ništa isčekivati. Ko vas uči? Tek kakva pijančina — kandžijom. I ovo je način učenja! Ne znam ko je od vas odgovoran. Za rekrute imadu odgovarati nadzornici i načeonici. Za vas ne odgovara niko. Vi ste kao čedo ovaca bez pastira, a i smutljivice. Oh, jadne žene! Njihov je položaj kriv i čudnovat!“

Nema sumnje, Tolstoj se pokazuje u ovoj drami dubokim znalcem pučkog života, kao što se ono pokaza vještakom u poznavanju života visokog društva. Lica su živa u svojim mislima i običajima i navikama. Jezik je u drami baš onaki kako puk govori, paće u svakoj je osobi individualni karakter, koji podobuje karakteru lica. Tu vidiš staroga Akima gdje otvoreno i smeteno govori, kao čovjek malijeh sposobnosti. Nikita govori drukčije; imade u njega i uglagjenijih riječi, kao „povjest“, „sablazan“ i drugo.

Ovu dramu loše je shvatila evropska kritika. Možda je najbolje prosugjuje Boutet. (Vidi Nuova Rassegna 1893., br. 39.)

U Rusiji ova drama postiže silan uspjeh. Tolstoj je bijaše pročitao vladarima ruskim. Carica nagje da je dobra. Car naprotiv bijaše zanesen divnim predstavljanjem života ruskoga puka. Ipak cenzura zabrani da se ta drama prikazuje u javnim kazalištima, te s toga se čitala više puta u privatnim društvima. Kako Löwenfeld[1]) pripovijeda, prikazivala se tri večeri zasebice u kući Prisjolkova, pred četiri velike vojvode, uz bučno povlagjivanje slušaoca.

*

God. 1891. Tolstoj izda drugu dramu „Plodovi otmjenosti“. To je kicošenje svakidašnjeg života otmjenoga društva. Vidjeli smo život neznalice-puka, a ta slika bijaše strašna. Sada pak vidimo plod otmjenosti u životu imućnog staleža.

Vrijedi da mislimo o tome: je li srećna, da li ima plemenitih čuvstava, visokih idejala, da li zaslužuje da se hvali ta otmjenost, koja je stvorila poznate društvene rezultate? Vidiš imućnu obitelj, koja živi bez ozbiljnih posala. gubi vrijeme u posjetima, zabavama, igrama i ljubakanju. Novac pribavljaju težaci, koji joj obragjuju zemlje; u kući imade slugu i sluškinja, sobara, kuhara i kuharica, koji vrše sve ostale dužnosti. Gospodarima je dosta samo da upotrebe oprez protiv — mikroba!

Jedu posve ukusna jela svakog sata, tako da se i sami težaci čude, kako mogu toliko da jedu! Sinovi ne poštuju roditelja, padaju u dugove i rasipavaju novac. Odrasle osobe ne stide se. Žene — već odrasle — idu gola vrata ponoseć se — punoćom. Sluge su im ko osobe stvorene za zabavu, te kad ih isišu i pokvare, tjeraju ih od sebe, kao što su učinili s Natašom. Ta gospoda bez religije, osjećaju da im treba u nešto vjerovati — te vjeruju u praznovjerje, u spiritizam!

Pisac nam htjede prikazati u ovoj drami jedino sliku svakidašnjeg života, bez dramskih zapletaja, a čitaoci mogu da zaključe, kako im se čini prirodnije.

Prosti seljani, uprkos svoje prostote, vigjaju nam se moralno zdraviji. U njima je više istine, više savjesti, manje izvještačena ponosa.

Ovu dramu prikazivahu prvi put, kako pripovijeda Löwenfeld[2]), sinovi i prijatelji Tolstojevi u Jasnajoj Poljani 30. decembra 1889. Drugi put bi prikazana 15. aprila 1890. u Tuli, a treći put god. 1896. 19. aprila u „Kineskom kazalištu“ u Carskojem selu.

„Kreutzerova sonata“.

Evo osnove: Posjednik Pozdnišev u gvozdenim kolima pripovijeda piscu, kako je došao do toga da počini grozan zločin, da ubije svoju ženu, prem nije bio gori od drugih ljudi. Progje svoju mladost kao devedeset i devet po sto ostalih ljudi njemu sličnih, a nije nigda učinio koje djelo što bi ga društvo osudilo. U 30. godini vjenča lijepu i dobru djevojčicu, s kojom se nada provoditi idejalan obiteljski život. Ali mu već prvih mjeseci ženidbe ne dostaje ona sreća, kojoj se nadao. Megju njima češće nastaju prepirke i nesklad. Traju doduše nakratko, nu izmjenična se mržnja poćela da pokazuje. U prvom redu mori čovjeka surevnjivost. Upozna nekog izvrsna vijolinistu, i kad jednoć vidje u svojoj kući da ga njegova žena prati na glasoviru u sonati Beethovena, planu i istjera umjetnika. Kasnije otišav iz kuće za svojim poslom, u ljubomori povrati se iznenadno jedne večeri kući. Odmah se dosjeti da je i umjetnik u kući, odleti svojoj ženi, te poslije žestokog prizora, utisne joj bodež u prsi. Ona umire, očitujući da je nevina. On moli u nje oproštenje, tek je kasno; u srcu njegove žene nema drugo nego mržnja spram živinskog muža. Dospije u tamnicu i izigje iz nje.

Pripovijedajući svoj život piscu, ispovijedi da ga je pokvarenost lične naravi privela da počini zločin. Nije znao da sebi istumači i dobro shvati riječi sv. Mateja, V. 28. „Ko pogleda požudno ženu, već je grješan.“ On razumijevaše da se ove riječi ne odnose na tugje žene, nego na žene uopće, a osobito na svoju vlastitu ženu.

Poslije zločina shvaća, da čovjek svoga društva, po uzgoju što ga prima, ne traži u ženidbi drugo nego zadovoljstvo živinskih nagona. Zaručuju se s egoističnih načela, tražeći jedan u drugome naslada, lična užitka, žrtvujući tomu čovječje dužnosti, a svršavaju megju-

[1]) Gespräche über und mit Tolstoj, p. 63.
[2]) Gespräche über und mit Tolstoj, p. 66.

sobnom mržnjom, pošto videći niskost u koju padoše, ne mogu više da štuju jedan drugoga.

Još u drugim svojim djelima, Tolstoj se bijaše primio bračnog pitanja. U „Obiteljskoj sreći" pokazao je, da ženidba, koja se ograničuje jedino u izmjeničnoj strasti zaručnika, ne može srećno potrajati. Strast je morala da ustupi novom čuvstvu ljubavi spram djece, kao što i u Mariji planu ljubav, ne spram muža kao čovjeka, nego kao oca djece. Samo tako mogla je ona živjeti, srećna naravno na sasvijem drugi način... U „Vojni i miru" vidjeli smo nesrećnu svrhu ženidbe Petra Bezuhova s Jelenom, jer on u njoj nije tražio nego žensku ljepotu. U „Ani Karenjina" Vronskomu dosadi Ana, jer od nje nije tražio nego samo putene naslade.

U „Kreutzerovoj sonati" hoće da nam pokaže, kako je ženidba moralno zlo, ne u sebi, nego kako se ona zlo upotrebljuje u društvu. Ovo hoće da dokaže u dodatku, što ga napisa aprila 1890., navodeći dokaze iz prirodoslovnih znanosti, iz povjesti, filosofije i teologije.

Teza, koju pisac postavlja u ovoj pripovijesti, bolje će se razabrati, ako se pregleda ono, što je napisano u dodatku.

Evo koliko zla spisatelj nalazi u društvu, protiv čega se bori:

Prije svega, piše, čini mi se da se je u našem društvu ukorijenilo opće uvjerenje o raznim društvenim staležima, uvjerenje, koje brani tobožnja znanost, a to je da putena čuvstva megju dva spola jesu higijenično potrebita i uslijed toga opravdana. S toga se oni, te se ne žene, podaju razuzdanosti mirnijom savješću, bez obzira na svijet.... On osugjuje ovo načelo i pokazuje nam izvor koji ne proizlazi iz naravnog življenja, nego lijenčarenja, u kojem se zlo upotrebljuje put, pak tu su još žestoka pića i druga poticala. Ovo je društveno zlo, što pretiče ženidbu. Na ženidbu se ne pripravlja kako bi trebalo, pa je za to ovo stanje uopće nesrećno.

Za tim produžuje pisac, kako mu se čini da u aktualnom društvu, hvala krivom načelu gdje se tjelesne naslade smatraju pojetičnije i uzvišenije od života, kao najveća tjelesna potreba, da je nevjerstvo u ženidbi postalo najopćenitiji čin u svakom društvenom staležu.

On nalazi da je ovo zlo, te misli da je tomu uzrok književnost, koja u zvijezde kuje preljub. Kao lijek ovomu zlu predlaže, da se svak oplemeni pred svojom savjesti i javnim mnijenjem, smatrajući ljubav i putene odnošaje prije ženidbe kao posao koji poništava čovjeka. Na trećem mjestu kaže Tolstoj, da je za naših dana, zbog krivog vida s kojeg se razmatra ljubav i puteni odnošaji, brak izgubio svoj bitni razlog, jer mjesto da porod bude cilj i opravdanje putenih naslada, smatra se smetnjom u braku. Ovo je fizično i moralno zlo, a pisac opaža, da je baš to uvjet čovječjem dostojanstvu.

Na četvrtom mjestu nastavlja Tolstoj, da naši sinovi nijesu odgojeni za neki zadatak, što će im ga namijeniti život, nego za one svrhe, o kojima odlučuje praktična namjera roditelja. S toga treba promijeniti način uzgoja.

Na petom mjestu misli, da za naše doba, za pogrješnu važnost što se podaje putenoj ljubavi i ženidbi, najdragocjenije sile, u najljepše doba života, naperene su da bacaju mreže, da izabiru, da posjeduju objekat naših putenih želja, a da ga poluče, dobro im je svako sredstvo. S toga kliče Tolstoj: „Žene iznose svoju čednost, da zavedu čeljad". I on to kudi, kao stvar živinsku, nedostojnu čovjeka, koji bi morao znati, *da svrha dostojna čovjeka jeste dobro bližnjega svoga.*

Zaključuje ovako: „Ovo je sadržaj onoga, što mislim o subjektu moje novele". Po tome se s toga neženstvo imade više da cijeni nego li brak.

Došav do ovog zaključka, pripovijeda sam o sebi: „Preplaših se svojih vlastitih osvjedočenja, i nijesam htio da se pokorim."

Ja ne mogu nego žaliti, da je veliki Rus došao do tog zaključka, a ne mogu ni da ga branim.

Zadovoljimo se s toga tijem, da posmatramo u njegovom djelu nemilosrdnu ali istinitu kritiku velikog dijela modernih ženidaba. Osudi ženidbe ne možemo da se povinujemo, a ne bi ni sami Tolstoj bio do toga došao, da nije stao tumačiti jedno poglavlje sv. evangjelja u smislu, kako ga niko nikada nije shvaćao. Nadamo se da će se sjetiti onog krivog i lažnog tumačenja velike riječi i da će se opravdati.

Pisac, koji je ispovijedio mane i pogrješke cijelog svog života pred cijelim čovječanstvom, ne će se bojati ili stiditi da ispovijedi svoju pogrješku i u tom pitanju.

Protiv „Kreutzerove sonate" pisalo se u Europi i Americi po mnogim časopisima i knjigama, raspravljalo se u sastancima s katedara ili u akademijama, a tko bi htio da upozna sve takove prigovore i kritike protiv Tolstoja, može čitati lijepu knjigu profesora A. Gusseva.[1])

Ipak ne valja biti nepravedan i valja piscu oprostit tu zabludu, barem zbog ljubavi spram iskrnjega, koju on svakomu toplo preporučava. Njegova je knjiga dostojna divljenja, izuzev zaključak, koji najzad i nije logičan za zaključak djela.

Dobro opaža prof. Josip Kreibig:[2]) „Dojam dok čitaš knjigu jeste neprestano divljenje i to baš onakovo ko kad nam ko god iznenadno, čisto i bez obzira prikazuje stvari, koje smo već odavna bili zaboravili. Do danas nije se nijedan naturalista tako bez milosrgja borio protiv svog licemjerstva i konvencijonalizma u izmjeničnim odnošajima megju dva spola i niko nije onako potanko otkrio i okružio sve konvencijonalne laži, kojima veći dio čovječanstva nastoji da prekrije, poljepša i opravda svoju vlastitu pokvarenost. S toga ovaj povik, kojim nas zove da očistimo čuvstva, čini nam se kao dostojan prinos velikomu djelu, poboljšanju društva i tko pomaže ovomu, dostojan je naše časti i harnosti."

Okoristimo se s toga skupocjenom naukom u tome djelu: da „brak ima biti škola, u kojoj čovjek može da nauči ljubiti drugoga više nego sama sebe." (Svršiće se.)

Desetak dana u Fruškoj Gori.

Kozerije i bilješke s puta.

(Nastavak.)

V.

Jednoga dana bješe se dogovorilo društvo prijatelja sa svijeh strana, da se nagje zorom na Vijencu Fruške gore više manastira Hopova, pa da pogje u lov na divlje krmke, srne, lisice i što već bude. Čika-popa, braca Laza, ja i djeca sjedosmo iza po dana u hintov, pa preko Iriga, prijatne varošice, stigosmo za podrug sahata u Hopovo. Od Iriga vodi lijep šosiran drum preko Vijenca, a desno od druma prema sjeveru i sjevero-zapadu u prilično dubokoj dolini stoji starodrevni manastir Hopovo, koji je, kao i Krušedol i Grgeteg, zadužbina Maksima Brankovića od 1490. godine, po tome stara despotovina. Strmenit put vodi sa druma dolje u Hopovo. Položaj mu nije onako romantičan kao u Grgetega, ali je ipak veoma prijatan. Fruška gora mu je odmah za legjima, a s južne strane ima vidik na okolicu. Vas je skriven u samom zelenilu i svježem vazduhu. Na po sahata od njega imade manastir staro Hopovo, sa svijem u pustinji, gdje još stoji lijepa crkvica, ali je manastir po sebi napušten. U Hopovu primio nas je njegov nastojatelj, arhimandrit Mitrofan Šević najusrdnije. Ljubazan i vrlo usrdan čovjek. Više godina bješe profesor bogoslovije u Zadru, a sada je u Hopovu u isti mah i upravitelj novo ustrojene jeromonaške škole, koja se izdržava o trošku svijeh fruškogorskih manastira. Moja su ga djeca prijatno zapamtila; jer i danas kad ga spomenu, a ne mogu odmah da mu se sjete imena, reknu samo: „Znaš, tata, onaj čika-popa u Hopovu, što nas je uvijek — ljubio."

Hopovo, ovaj krasno uregjeni manastir, ima nekoliko znamenitosti. Crkvu i moleraj u njoj, koji je skoro obnovljen, vrijedno je vidjeti. Kad sam prenoćivši u Hopovu sjutradan razgledao ovu krasnu crkvu i slikarije u njoj, otvori mi jedan gjak čivot svetiteljskih moštiju pred oltarem, koje najprvo cjelivah, pak istom onda zapitah: čije su? Kad mi reče: sv. Todora Tironskoga, kao da me munja ošinu po sred srca.

Jest ja, nekad, u ono zlatno doba po mene, na dan ovoga svetitelja u mjesecu februaru, kad mi žena rodi sina kao zlatnu jabuku, dobi na krštenju ime Todor, koje je sobom na svijet donio. A danas? Pošto prevali već desetu godinu, otrže ga kleta bolest ocu, majci i braći, pa ga eno sada pored male seje Danice u našem Koševu. I poslije godine dana iza smrti našega zlatnog Toše stojeći iznenada pred moštima njegovog svetitelja-imenjaka, mene popade takva naprasna bura od osjećaja, da namah izidoh iz crkve u slobodu, gdje sam dušom danuo...

U Hopovu se nekad pokalugjerio znameniti srpski filozof i spisatelj *Dositije Obradović*, a i danas se u manastiru vide nekadašnje „Dositijeve ćelije". U njima nema, osim samijeh zidova, ništa, što bi spominjalo na ono mlado doba Dositijevo. Što je u njima namještaja i slika, to je od skora vremena. Ćelije nose Dositijevo ime samo za to, da se iz pijeteta znade i pazi ono mjesto, gdje je nekad ovaj veliki učitelj i prosvjetitelj svoga naroda proživio nekoliko svojih mladih godova.

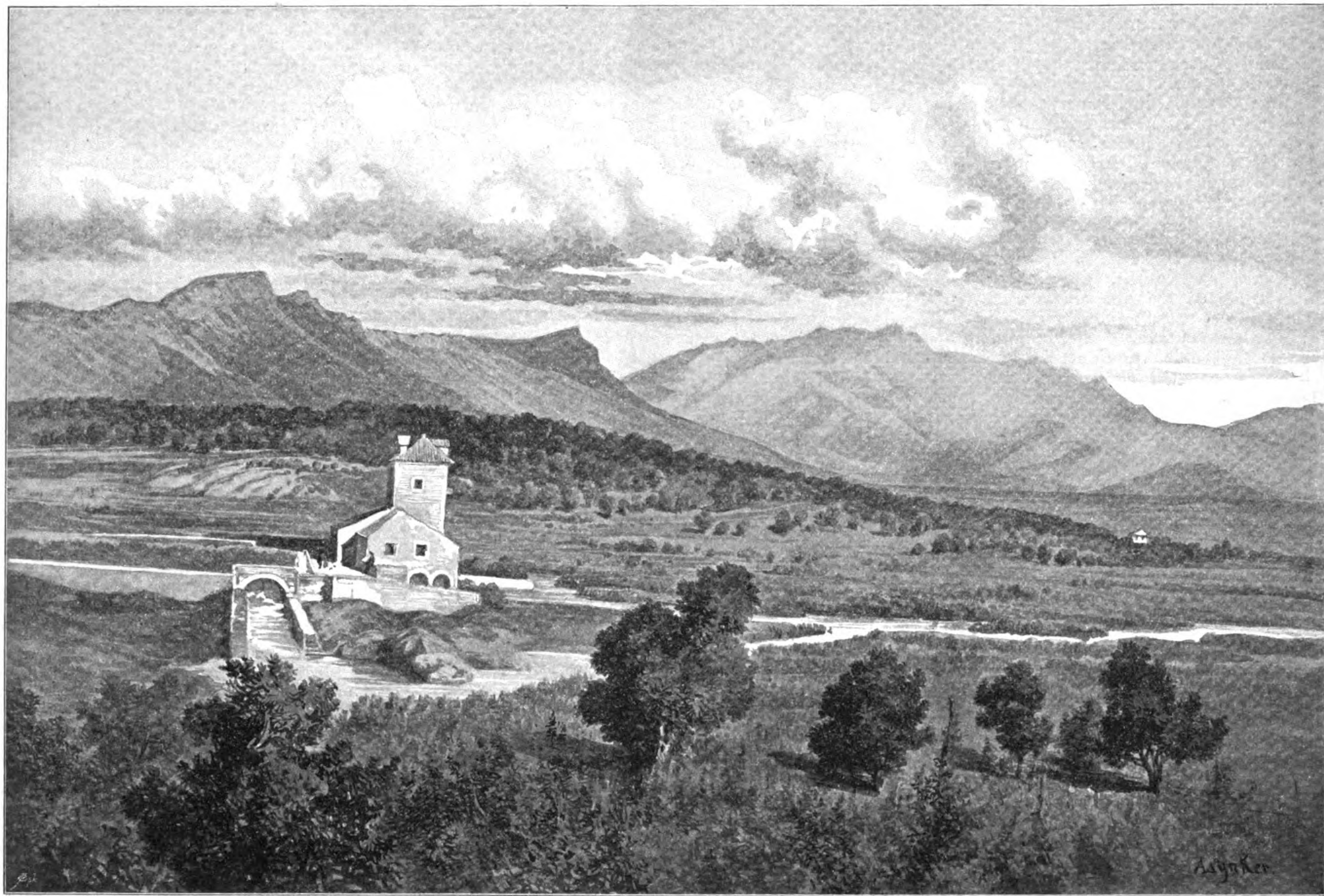
Za gosta, koji s večera stiže u Hopovo, najljepša je znamenitost *trapezarija*, no ne sa kulinarnoga gledišta, kojoj u ostalom ni ovdje nema zamjerke, već zbog njezine unutrašnje ljepote. Trapezarija je prostrana i sva islikana lijepim svetiteljskim likovima po duvarovima, što pri osvjetljenju zadivi svakog stranca. Moleraj je starinski i od skora obnovljen. U ovoj se trapezariji nekad sakupljahu narodni sabori, kao i u onoj u Krušedolu.

Dok se mi još valjuškasmo u mekim dušecima, dotlen naši lovci već bijahu gore na Vijencu i po šumi tragahu za divljim krmcima. Šume u Fruškoj gori obiluju lijepom divljači, osobito srnom. Gdjekad nabasaju lovci i na — jelene, koji se odbjegavši iz spahinskih šuma kote u slobodnoj Fruškoj gori. Zbog spahinskih šuma imade ovdje dosta lovaca po zanatu, šumara, lugara, koji se ne odvajaju od šume i puške o ramenu. Za privatne lovce Fruška je gora prijatan magnet. S proljeća se i jeseni prirezgjuje najviše povelikih lovova na Vijencu, pa se ondje teferiči, naravski uz ražanj i pune buklije, od rane zore pa do mrkle noći.

Takvo se poveće društvo i ovom prilikom uročilo na Vijencu. Sunce već za nekoliko koplja bješe odskočilo, kada se i mi nelovci iz manastira sa nastojateljem na čelu krenusmo kroza šumu pješice gore na Vijenac, da ondje dočekamo povratak lovačkog društva iz šume. Put bješe s prvine malo postrm, no čim unigjosmo u samu pogustu šumu, bivaše sve prijatniji, jer nas grljaše slatka hladovina. Za podrug sahata bijasmo već na Vijencu na drumu, odakle je ljepota pogledati nazad dolje na ravni Srijem. Ovo je još ljepši pogled, nego li onaj iz Grgetega, jer je viši i vidokrug mnogo prostraniji. Odavlen ulazi drum tako reći u dušu Fruške gore, pa ju širom presijeca čak do samog Dunava. Ljepota je putovati ovijem drumom sve kroza samu zelenu šumu. Na pojedinim proplancima sa ove je sjeverne strane planine isto bajan pogled na Dunavo i na ravnu Bačku, kao sa južne na ravni Srijem i na povijarak srbijanskih i bosanskih planina. Ovom prilikom bješe mi s neruke, da provedem djecu preko Vijenca na onu stranu Fruške gore; no se još uvijek prijatno sjećam 1877. godine, kada sam od proljeća do jeseni živio u najljepšem selu sremskom, u Kamenici, pa otolen, jednoga dana poranio u zoru preko Vijenca, te sašao dolje u ravni Srijem. Nekad, prije trijestak godina, bješe ne samo lijepo, već i opasno prijeći preko Vijenca, a i sad se vigjevaju po njemu spomenici razbojničkih napadaja. Danas toga više nema.

No ovdje ne mogu prepustiti, a da se ne dotaknem Fruške gore nešto pobliže. Fruška je gora po sebi planinski lanac od nekih 90 *km* u dužini, a povija se duž valovita Dunava čak od Iloka pa do Slankamena, spram uvora rijeke Tise s onu stranu Dunava. Srednja joj je visina 400 *m*, a najveća 548 *m*. kod t. zv. Crnog Čota. Spomenuti drum preko Vijenca, koji potječe još iz doba princa Eugenija, vodi niz brdo prema sjeveru do ubavog sela Kamenice na Dunavu, pa se ondje razdvaja: na desno iznad sela prema gradu Varadinu, a na lijevo duž samog Dunava vodi pored manastira Rakovca i Beočina u Čerević, pa dalje do Iloka. Oba spomenuta manastira leže na blizu u dvije uvale ispod sjeverne strane Fruške gore. „Nada" je lani donijela sliku i kratak opis divno položenog manastira Beočina. Iz Beočina vodi nogostup opet na Vijenac i na Crni Čot, a otolen na niže u manastir Bešenovo i u ostale manastire na južnoj strani Fruške gore. Nije mi namjera, da opišem pojedince sve te manastire, jer ih svijeh i ne poznajem; no kad je već riječ o Fruškoj gori, neka su ovdje barem zabilježena imena svijeh manastira s južne i sjeverne strane Fruške gore, u kojoj su uloženi megju poje-

[1]) O Brakje i bezbracij — II. izdanje. Kazan, 1891.
[2]) Die Kreutzer-Sonate vom Standpunkte der Moral, p. 21.

U trogirskom kraju. Slikala *Anka Lynkerova.*

dine gorske proplanke i uvale. Na sjevernoj su strani planine manastiri Beočin i Rakovac, koje malo čas spomenuh, a na južnoj su od zapada spram istoka: Privina Glava, Kuveždin, Šišatovac, Gjivša, Bešenovo, Mala Remeta, Jazak, Ravanica (Vrdnik), Hopovo, Grgeteg, Velika Remeta i Krušedol, u svemu četrnaest u samoj Fruškoj Gori. Koliko su ovi manastiri imućni, spomenuću radi primjera samo toliko, da su svikoliki, osim Gjivše, 1895. platili samo za izravnu porezu preko 40.000 for., a u tome prednjače Krušedol i Grgeteg sa najvećim svotama.

Što je grčko-pravoslavnom svijetu na jugu Sveta gora (Atos) u Grčkoj i Sinajska gora na izdanku kopna azijskog, to je srpsko-pravoslavnom narodu u našoj monarhiji Fruška gora sa svojim manastirima. On u njima gleda ne samo svoju svetinju, već i svoju — historiju, pa ih s toga cijeni, ljubi i pohagja, s toga ih pazi kao pradjedovski amanet od početka svojeg bitisanja u toj svojoj novoj postojbini. No Frušku goru ne ljubi samo Srijemac, koji se u njoj i pod njom rodio, iz nje vode i vina napio. Nju ljubi isto Bačvanin i Banaćanin, Slavonac i daleki Hrvaćanin, osobito prvi, koji joj je ponajbliži. Sa svoje nedogledne ravnice on rado svraća očima na nju, kao na slatku oazu u pustinji, no — mimogred rečeno — ne baš toliko zbog dobre vode, koliko zbog dobra vina, kojim je Fruška gora barem nekad Bačku pojila. No — iskreno govoreći — Fruška je gora ne jednog srpskog pjesnika zadahnula dahom svježe pojezije; ona je i danas slatka méka turisti i prirodnjaku, koji u njezinijem njedrima nahodi pouke, tjelesne i duševne naslade. U njezinoj navijek mladoj, dobro gajenoj šumi, u njezinijem mirisnijem dolovima i gustijem lugovima vazda se razležu mile pjesme slavulja, drozdova i kosovaca, te — kako piše premudri Dositije — „sav vazduh oblagouhavaju". Sa njezinih mnogih proplanaka i gorskih visova opet tope ti se oči u dalekom vidiku dolje na jugu. Pa ako čari ove vazda miomirne prirode, ove pitome gorske kose i nijesu veličanstveni, kao po drugijem stranama svijeta, ono ju ipak voli Srijemac, Bačvanin i Banaćanin, Slavonac i Hrvaćanin; voli ju s toga, što je zenica u oku njegovu, što je bešika i grobnica roda njegova; ljubi ju s toga, što mu je sva duša u nju utopljena, što mu ovdje, htio ne htio, svakad pjeva puno srce u njedrima. Eto je s toga i meni, jednom listu od ote gore, tako mila i draga, pa sam je s toga i svojoj djeci žudno pokazao!...

Istom što se smjestismo na Vijencu u hladovinu, blizu ražnjeva, na kojima je cvrčao svinjski ćevap, i blizu zalegjenih boca rumenike, u tome iskrsnuše i naši lovci iz šume — praznijeh šaka, bez komadića lova. Ne bijahu dobre sreće na ovoj julskoj omari, kada nema rose, te kerovi ne mogu da uhvate traga divljači.

— Tata, pa šta ćemo mi sad ručati, kad nijesu ništa ulovili? zapitaće me brižno moj stariji sin.

— Bogme, sinko, ono, što sa ražnja ulovimo, pa ga odvedem do šumske magjupnice, da ga nešto utješim. — Ne lovi se, moj sinak, uvijek samo za to, da se ima šta izjesti; već ponekad i za to, da se slagje izije ono, što se u lov prti u torbi. Tako je to u gospode, a u fukare je drugi račun, dragoviću moj.

A slatko li se to ije i pije u lovačkom društvu gore na Vijencu. Svinjski ćevap sa ražnja brojim ja megju one gjakonije, o kojima svakad s poštovanjem govorim. Zapamtio sam ja takvih ćevapa u Srijemu dosta, osobito onda u Kamenici, kada smo pod komandom našeg „admirala", pjesnika Zmaj-Jovana Jovanovića, tadašnjeg liječnika kameničkog, u našem čamcu „Labudu" prevozili na dunavsku adu jednom prilikom g. Stojana Novakovića, sadašnjeg srbijanskog premjera, a drugom opet vojenog ministra pok. pukovnika Tešu Nikolića, te ondje do mjesečine sjajno teferičili. Kada ovaj sadašnji ćevap na Vijencu moradoh da gasim čas dalmatinskim šiljerom, čas opet novim srijemskim vinom s američkog čokota, koje u ostalom ima budućnosti — ja se sjetih onijeh lijepijeh dana, pa iz dna duše — već kao rogjeni Bačvanin po svojoj dužnosti — proklinjah — filokseru, koja je Fruškoj gori toliko jada zadala...

Iza masna ručka pograbiše lovci svoje puške, postaviše nišane u šumi, te počeše gagjati, da se je sva Fruška gora od pucnja orila. Megju prvijem strijelcima bješe i naš čika-popa, stari Graničar, a svaki mu metak gagjaše u nišan, na velju radost moje djece, koja sve skakutahu okolo njega. Za tijem se lovci opet razidoše po šumi, da još jednom pokušaju sreću, no se i ovom prilikom prazne torbe vratiše. Samo je ciglo jedna stara lisica nekom mladom, još neukom lovcu pokazala — rep, pa se i ona preporučila.

Pred veče opet bijasmo u manastiru Hopovu, gdje se oprostismo s ljubaznim domaćinom, pa se za dobar sahat vožnje vratismo u naš Krušedol na večeru i u lijegalo.

VI.

Jednoga dana digosmo se i opet na put, da pohodimo Sr. Karlovce i Novi Sad, da potražimo stare prijatelje i da se na julskoj pripeci ispraćakamo u hladnom Dunavu. Put iz Krušedola u Karlovce vodi preko povisokog brda Banstola, sa kojeg je lijep vidik s lijeve ruke na Frušku goru. U jednoj dubodolini na toj strani planine, po sahata od Krušedola,

Seljanka iz okoline Spljeta. Slikao *L. Kuba.*

leži manastir Velika Remeta u pravoj pustinji zaokviren zelenijem brdima. Kada jednoga jutra odšetah iz Krušedola do u ovaj dosta zapušteni manastir, čisto se iznenadih tolikom kontrastu spram Krušedola; ali u njemu barem zagasih žegju svježom planinskom vodom iz vrela, koja sačinjava jedinu rijetkost u Velikoj Remeti. Sa puta preko Banstola vidi se samo vrh od manastirskog tornja, a vas manastir je utonuo u svoju dubodolinu.

U tom stigosmo na vrhunac Banstola, a djeca po svom običaju opet složno zahukaše:

— Uha! A šta je ono?

— Dunav, djeco, glete koliki je! A ono tamo prijeko, ona golema ravan, djeco, ono je Bačka, ondje se eto i vaš tata rodio.

Široki Dunav tako se usko priljubio uza izdanke Fruške gore, barem gledajući ga sa Banstola pod sobom, da moj stariji s razlogom mogaše da me zabrinuto zapita:

— Pa hoćemo li mi sad s kolima upravo u Dunav?

No što se više spuštasmo niza Banstol, u toliko se više širaše i sam Dunav, a kraj njega izbijahu na vidjelo i tornjevi od karlovačkih crkava dolje pod brdom. S lijeve ruke megju tijem vazda se tope oči u zelenoj okolici karlovačkoj. Gdje su se nekad zelenili grozni vinogradi, sada se zelene kukuružnje njive i žute žitna polja, a od slavnih karlovačkih vinograda skoro ni traga ni glasa.

— A šta je ono bijelo tamo, čika-popo?

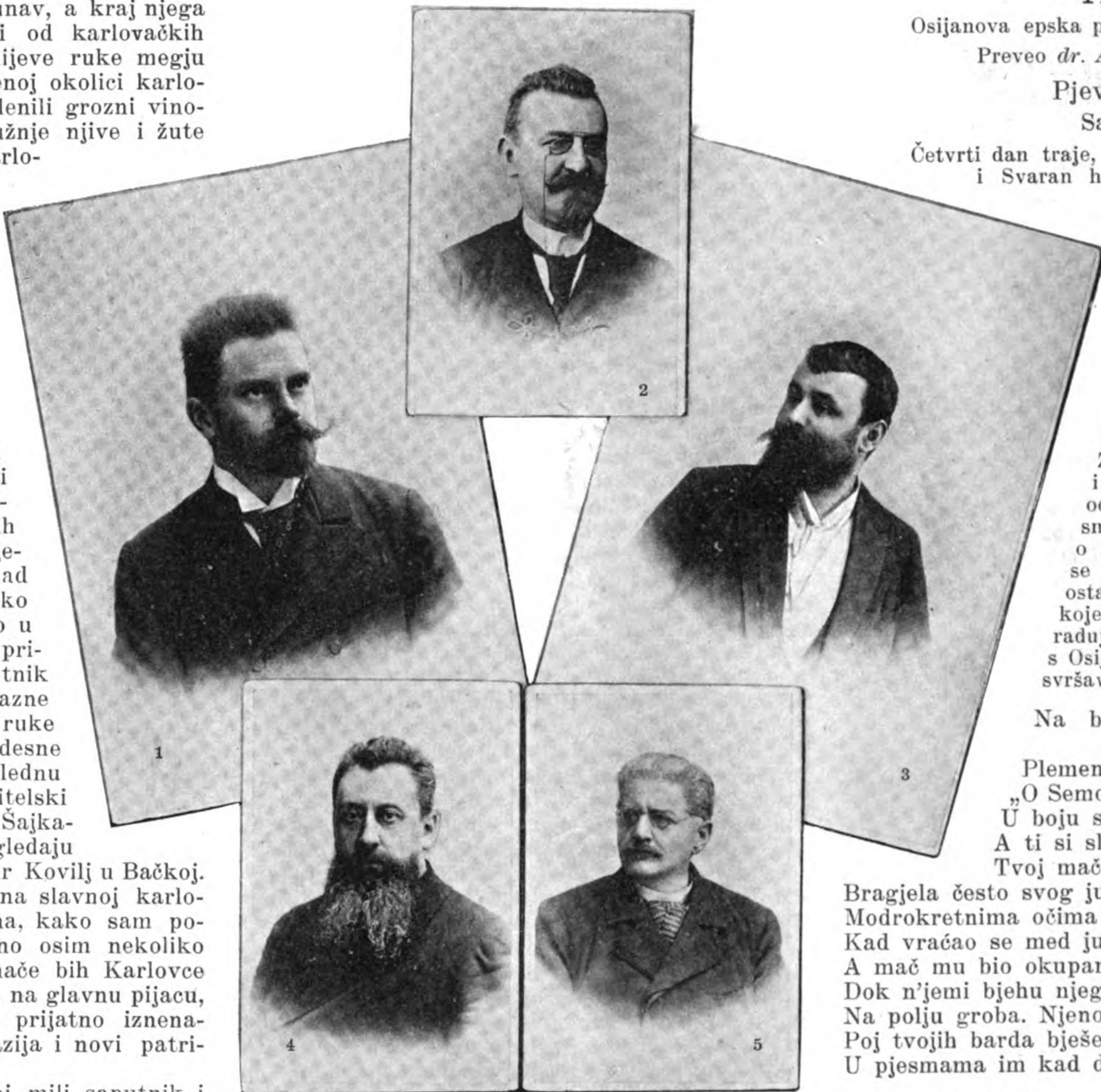
— Ono je, djeco, Stražilovo i — *Brankov grob.*

Na jednom zelenom brdu, u Fruškoj gori, na t. zv. Brankovom visu, promolila je visoka bijela piramida, pa sa onog proplanka dominira nad cijelim vidikom u naokolo. Pod tom piramidom počivaju kosti srpskog pjesnika *Branka Radičevića,* a duša mu iz rajskih visina možda lebdi nad njegovim milim Stražilovom, nad njegovim Karlovcima, koje niko kao Branko nije tako slatko u pjesmi ovjekovječio. Na ovom prijatnom putu preko Banstola putnik ima prilike da zapliva u razne misli prateći očima s lijeve ruke neprekidno Brankov grob, a s desne opet široki Dunav i onu nedoglednu bačku pučinu, nekadašnji titelski bataljun sa svojim historičkim Šajkašima. Dobre oči mogu da ugledaju s onu stranu Dunava i manastir Kovilj u Bačkoj.

No u tome zazvrjaše kola na slavnoj karlovačkoj kaldrmi. Desetak godina, kako sam potonji put bio u Karlovcima, no osim nekoliko novih kuća u glavnoj ulici, inače bih Karlovce i u snu poznao. Kad stigosmo na glavnu pijacu, sabornu crkvu, tu me istom prijatno iznenadiše dvije novine: nova gimnazija i novi patrijaršeski dvor.

Pošto se ja i djeca i moj mili saputnik i prijatelj, prota Petar Gjenić iz Sarajeva, umismo i očistismo u gostionici spram dvora, prvo nam bješe, da se poklonimo sv. patrijarhu i da mu cjelivamo desnicu. U ono doba novi dvor još ne bješe osveštan, i ako bijaše potpuno gotov i namješten, te je sv. patrijarh Georgije obitavao u nekolikim odajama u onoj zgradi iza dvora, u kojem je smještena uprava srpskih narodnih fondova. Poslije vrlo ljubazna prijema u Nj. Svetosti, ponudi nam se patrijaršeski singjel, sada već protosingjel i rizničar preč. g. Lukijan Bogdanović, mlad, lijep i ljubazan sveštenik, da nas sprovede po novom dvoru patrijarhovom.

Novi je dvor prava palača na dva kata, krasna gragjevina bečkog neimara Vlade Nikolića. Za tako konzervativan grad, kao što su Karlovci, i odviše krasna palača, kao rumena ruža na jednoj — baba-djevojci. Sve su dimenzije u novom dvoru prijatne, harmonične, pristupačne suncu i vazduhu. Pročelje broji sedamnaest prozora. U nižem prizemlju su odaje za čeljad, kuhinju i domazluk, u višem pak velika i mala trapezarija i šest zasebnih stanova za šest srpsko-pravoslavnih episkopa: budimskog, bačkog, temišvarskog, vršačkog, pakračkog i gornjo-karlovačkog, kada prilikom budnu u sv. sinodu na okupu. U svakom su stanu po četiri spretne, ukusno namještene odaje. Golema ilovačna peć u velikoj trapezariji, koja služi samo za svečane prilike, tako je imponovala mome Savi, da je i nju pozdravio svojim stereotipnim: Uha! Kakva je ovo vuruna? No kad je na gornjem katu uočio veliku sinodalnu dvoranu sa patrijaršeskim prijestolom, tada je zanijemio zajedno sa svojim bracom, misleći da je unišao u kakvu carsku dvoranu. Desno i lijevo od ove dvorane su prostorije za sv. patrijarha i za svagdašnjeg komesara Njegovog Veličanstva, kada uzprisustvuje zasjedanju srpsko-pravoslavnog crkveno-narodnog kongresa u Karlovcima. Na istočnoj strani gornjega kata je i dvorska kapelica, za koju je ikonostas tada još radio srpski akademski slikar Uroš Predić, rodom Pančevac. Vas dvor, ova krasna moderno izragjena palača svojim dimenzijama, svojim trijemovima i stepenicama od bijela mramora, svojim ukusnim molerajem i namještajem najprijatnije iznenagjuje i jednog obrazovanog posjetioca, a kako li će se tek zabezeknuti prosti Bačvanim i Banaćanin, dok u nj stupi pred patrijaršeski prijesto u svečanoj dvorani. Pa još nešto: dok ugleda — *električno* osvjetljenje u novom dvoru, naravno samo za dvor proizvogjeno, sa kojim čak i Karlovčanima rastu zazubice. Dvor je sagragjen troškom od 250.000 for. iz naročitog fonda, a troškove oko ukusna namještaja u dvoru podmirio je patrijarh Branković iz svojih prihoda.

1. Dr. Karel Kramář. 2. Dr. Frant. Sláma. 3. Heřman Janda. 4. Dr. Emanuel Engel. 5. Frant. Schwarz.

Česki poslanici na ovogodišnjoj austrijskoj delegaciji.

Sveti patrijarh je na taj dan odslužio parastos u sabornoj crkvi za dušu pokojnog karlovačkog prote Čobanića. Obnovljena saborna crkva sa svojim starinskim, bogato pozlaćenim lijepim ikonostasom prijatno me je iznenadila poslije dugih godina. Od onoga svečanoga dana, kada se u njoj instalovao pokojni patrijarh Prokopije Ivačković 1874. god.; kada je pokojni episkop Teofan Živković, tada još arhimandrit, izgovorio svečanu besjedu; kada je pokojni episkop i mitronosni „pjevac“ Nikanor Grujić, nesugjeni patrijarh spodbio pod ruku neslućenog i vazda plačnog patrijarha Prokopija, izveo ga kroz narod iz crkve, pa malo za tijem otišavši iz Karlovaca izrekao one historičke riječi: „Karlovci me više videt ne će“; od onoga opet svečanoga dana malo vrijeme iza toga, kada se ovdje zavladičio tadanji bački episkog i pozniji nesrećni patrijarh German Angjelić, — od toga vremena nijesam više u ovu crkvu nogom kročio. Poslije dvadeset i nekoliko godina, veoma značajnih u historiji karlovačke mitropolije, kad sam opet unišao u sabornu crkvu, u ovo groblje karlovačke mitropolije, meni je odmah zapelo oko za jednu mramornu ploču na sred crkve, na kojoj pišu urezana slova: *German Angjelić,* pa sam teško uzdahnuo. Od onih nekadašnjih velikana crkvenih — nema danas više ni jednoga megju živijema; ostalo je samo ovo groblje; pa nema više ni starog patrijaršeskog dvora; već je na tom mjestu iznikla nova palača, u kojoj carstvuje novi patrijarh sa sve samim novim episkopima u sinodu. Vrijeme je nemilosrdno zbrisalo ljude i dogagjaje, i pred nama je nova perspektiva u budućnost ovog skrovitog, ali ne beznačajnog kuta naše monarhije.

(Svršiće se.)

Ivan Vasin Popović.

Fingal.

Osijanova epska pjesan u šest pjevanja.

Preveo *dr. A.* **Tresić-Pavičić.**

Pjevanje V.

Sadržaj:

Četvrti dan traje, i bitka se produžuje. Fingal i Svaran hvataju se u koštac. Fingal savlada Svarana, i dade ga Osijanu i Gaulu da ga čuvaju. Fingal sa mlagjim sinovima i s Oskarom progoni neprijateljsku vojsku. Pjesnik upliće epizodu o Orli, jednome od lohlinskih vogja, koji je bio smrtno ranjen u bitci. Fingal, ganut smrću Orle, zapovijeda, da se prestane progoniti neprijatelje. Za tim poziva preda se sinove i doznaje, da je najmlagji od njih, Rino, poginuo. Žaluje smrt sina, pak sluša pripovijest o Lamdergu i Gjelkosi, zatim se vrati na mjesto, gdje bijaše ostavio Svarana. U to doba Karil, kojega je poslao Kutùlin da se raduje sa Fingalom, razgovara s Osijanom. Razgovor ove dvojice svršava čin četvrtoga dana.

Na boku bučne Kromle reče Konal
Plemenitomu vogji sjajnih kola:
„O Semov sine, što si tako tužan?
U boju su nam prijatelji silni,
A ti si slavan; mnoga velja djela
Tvoj mač je steko, velji bojovniče.
Bragjela često svog junaka sretnu
Modrokretnima očima milinja,
Kad vraćao se med junacim hrabrim,
A mač mu bio okupan u krvi,
Dok n'jemi bjehu njegvi protivnici
Na polju groba. Njenom uhu mio
Poj tvojih barda bješe, tvoja djela
U pjesmama im kad digoše krila.

Al gledaj kralja morvenskoga; kano
Stup ognja slazi. Sila mu je jaka
Ko struja Lube, ili vjetar Kromle,
Kad s gora guli i kotrlja šume.
Tvoj puk je sretan, Fingale, jer tvoj će
Mač njegve bitke svršit. Ti si prvi
U opasnosti, prvi mudrim svjetom
U slatkom miru. Sve, što ti mu kažeš,
Tvoj narod sluša. Silne vojske drhću
Pred zvukom tvoga mača. Sretan, jeste
Tvoj narod, kralju Selme vjetrovite.
Tko hrli mrk i grozan grmljavinom
Svog hoda? Tko neg Starna sin, da udre
Na kralja Selme? Gledaj bitku vogja!
Oluja to je okeana, kada
Dva duha udru jedan na drugoga
Vrh b'jesna mora. Lovac sluša žamor
S brežuljka svoga, gleda silne vale
Na ardvenske gdje dižu hridi more.“
To reče Konal, kad se sudariše
Dva diva. Stoji grozna zveka gvožgja,[1])

---

[1]) U pregjašnjem pjevanju rekao je pjesnik, da je svaki vogja održao riječ, to jest da je predobio onoga junaka, kojega je odabrao; a što je sa Fingalom i Svaranom? Osijan da nas iznenadi i da stavi na posebno mjesto ono, što tako dugo i znatiželjno očekujemo, stavio je borbu Fingala i Svarana u ovo pjevanje. Ali mora se ipak reći, da ova hiperbola, ovaj naduti opis njihovog mejdana nije lijep. U takove pogrješke zastrani i naša narodna pjesma, koja voli hiperbolu i vrlo ju često upotrebljuje, no tek je to u našoj narodnoj poeziji naravnije nego u Osijana. Cesarotti hoće da obrani i ovu Osijanovu pogrješku, a što je najčudnovatije, on ju je u svojem prevodu mnogo povećao i nadodao mnogo rodomontada, kojih u Macphersonovom tekstu nema.

Ko sto maljeva po nakovnju zvučnom.
Grozovita je ta kraljevska borba;
Iz očiju im munje udaraju.
Rajc'jepaše već smegje-tamne štite,
Po šljemu skližu polomljeni mači...
Odbaciše ih, svaki gleda kako
Svog protivnika da u koštac ščepa.
Već žilavim se mišicama čvrsto
Oklopiše, ter desno, l'jevo mašu,
I već im drhću nabreknuta uda —
Al kad se dignu ponos grozne sile,
Brežuljak drhtnu pod junačkom petom,
I hridine se ispod nogu ore,
A zelen-busi iščupani frču.
Al ipak sila Svaranova klonu,
Konopima ga silni Fingal sveza.
Ja vidjeh nešto slična s Kone; ali
Ja više Kone ne vidim! Ja vidjeh
Dva mrka vrha gore odvaljena,
Il silne vode, gdje se kotrljaju
Niz prodol, dok se sukobe i skupa
Sa hrastovljem se sm'ješaju, pa divlje
Niz prolom buče s drvljem i kamenjem,
Dok grunu ù do i razdvoje struju,
A iz daleka crven poraz vidiš.[1])

„O djeco — viknu Fingal — čuvajte mi
Lohlinca kralja: silan je ko tisuć
Valova njegvih; vješt je on bojovnik,
Od junačkog je drevna, slavna roda.
Ti Gaulo, prvi od mojih junaka,
Sa Os'janom ga, kraljem pjesme, čuvaj,
A Osijane, ti mu tugu blaži,
Jer prijatelj je bio Agandeke.
A vi, o djeco, Oskar, Filan, Rino,
Progonite po Leni dušmanina,
Da unapr'jed na Inistorskom valu
Ne zaljulja se niti jedna lagja."

Poletješe niz pustoš. Kralj je išo
Polako, kano oblak pun gromova
Kad pod njim šuti zapareno polje.
Ko zraka sunca mač pred njime bljeska,
Grozovit kano meteor u noći
On dogje blizu jednome Lohlincu,
I reče sinu mora: „Tko je ovo,
Tol mrk i tužan na hridini struje,
On ne može preskočit preko vode?!
Oh, al je stasit vogja! Bučni štit mu
Sa strane visi, ko bor koplje ima.
Crvenkos mladče, da nijesi možda
Od Fingalovih dušmanina jedan?"

„Lohlina sin sam — reče — ruka mi je
U boju jaka; moja ljuba plače,
Jer vratit joj se kući ne će Orla!"

„Il da se predaš — ili da se boriš?
Upitaće ga Fingal plemeniti
Preda mnom dušman ne pob'jedi nikad,
A prijatelji slavni na mom dvoru.
O sine vala, sl'jedi me i ručaj
Na mojoj gozbi čaša; još da ganjaš
Srndaće mojih gora, daj mi ruku!"
— „Ne! — reče junak — ja pomažem slabe;
Slabiće štitit moja sila voli,
Moj mač se do sad ne pokori nikom;
Popustit s toga morvenskom je kralju."
— „Junaku živom ne ustupa Fingal,
O Orla! Trgni mač i protivnika
Potraži drugog med junacim mojim."

— „Zar uklanjaš se borbi? — viknu Orla —
Jer samo Fingal Orli dorasto je!
Al ako padnem — prije ili kašnje
Umr'jeti mora junak, — tu na Leni
Najviši grob mi digni. Modrim morem
Mač Orle pošlji njegvoj miloj ljubi,
Nek mome sinu plačući ga kaže,
Da na boj mlado raspali mu srce."
— „Mladiću tužni, što mi budiš suze?[2])
Da! jednog dana mora umr'jet junak,
A djeca gledat oružje u dvoru,
Gdje pusto visi. Al tješi se, Orla,
Grob tvoj ću dići, poslaću ti ljubi
Mač, da ga gorkim orosi suzama."

Potukoše se. Orla slab je bio,
Mač Fingalov se sruši, rasc'jepa mu
Štit, pade Orla; oružje mu s'jeva
Ko mjesec katkad u potoku mutnom.
„O kralju Selme — reče junak — digni
Mač, probij moje grudi. Ranjena me
I umorena prijatelji moji
Tu ostaviše. Neka miloj ljubi
V'jest dogje gorka kraj potoka Lote,
Kad bude sama sa vjetrom u šumi."

„Ne! nikad, Orla, ja te ranit ne ću!
Iz boja čila nek te ljubi primi;
A starac otac, možda sl'jep od ljetā,
Tvoj govor čuje, i nek se veseli
U dvoru svome; nek se junak digne
I pipajući traži sina svoga."
— „Al nikada ga ne će naći — reče
Sa šumne Lote mladić — kralju Kone;
Na Leni moram umr'jet; tugji bardi
O meni će govorit. Širok pojas
Pokriva moju smrtnu ranu, ja ga
Razr'ješit hoću, baciti na vjetar."

...Iz boka šiknu crna krv, on pade
Na pustoš Lene. Fingal se vrh njega
Naklonio, i mlade vogje zove:
O djeco moja! Filan! Oskar!... Amo!
Spomenite se Orla. Neka ovdje
Daleko junak počiva od ljube,
I šuma Lote. Nać' će slabić koji
U njegvoj kući luk, al ne će moći
Nategnuti ga. Njegve kuje tuže
Na gorama mu, vepri se vesele,
Jer pade strjeljač, pade junak bitke.
Već nema silnog megju silnijema.
Zatrubi u rog; zavičite, djeco;
Povratimo se k Svaranu, da nojca
Uz pjesme progje. Filan! Oskar! Rino!
Ti mladi sine slave; n'jesi vičan
Da zadnji dogješ, ozvati se ocu!"

Tad Ulin, prvi megju bardi, reče:
„Sa svojim slavnim pregjam stoji Rino;
Sa kraljem štita Tratalom, sa silnim
Trevmòrom. Ode mladić l'jepi, leži
Na pusti Lene blijed!" — „Zar je pao[1])
Moj Rino — reče kralj — zar pade l'jepi
Najbrži mladić? najvještiji strjeljač?
Oh, sinko, otac još te nije mogo
Ni poznat dobro! Gdje moj Rino pade?
Nek pokoj ti je, sinko, tu na Leni,
Tvoj otac doć' će skoro da te vidi;
Moj glas se skoro ne će više čuti,
Nit moje stope vidjet. Pričati će
O meni bardi i kamenje n'jemo!
Oh, Rino, Rino, zar si zbilja mrtav,
A još ni slavu nisi steko svoju!
Uline, udri žice harfe, pjevaj
Što moj bi Rino junak izišao,
Oh, s bogom, prvi na svakome polju!
Već ne će otac tvoje str'jele ravnat!
Oh, Rino l'jepi, već te nema! S bogom!"
Na licu kralja pomoli se suza,
Jer nada njegve bojne sile umre.
Sin njegov bješe kano požar gore
U noći kad se preko šuma vije,
A putnik drhće slušajući prasak;
Al vjetrovi ga u jaz gone tame,
On klone, pane, nadvlada ga tama.

„U ovom grobu tamno-zelenome,[2])
— Tad reče Fingal — čija slava stoji?
Ta četir' kama mahovitih glava
Stan smrti znače. Tu nek blizu Rino
Na počin legne —, junak kod junaka.
Sa mojim sinom oblakom će letit
Junaci mnogi. Čuj, Uline, digni
Poj prošlih ljeta, uspomenu digni
Grobova ovih. Ako bojnim poljem
Ne pobjegoše, koji ovdje leže,
Počivati će do njih l'jepi Rino,
Od Selme dalek, na poljani Lene."

„Tu — Ulin poče — počivaju prvi
Junaci. Ovdje silni Lamderg šuti,
I silni Ulin, nekad kralj mačeva.
Al tko mi kaže, sm'ješeći se tiho,
Svoj lik iz magle? Što si tako bl'jeda,
Najljepša djevo Kromle? Zar počivaš,
O Tvatalova kćerko, sn'ježnih grudi,
U ovom grobu megju protivnicim?
Ti bješe ljubav tisuća, al Lamderg
Tek jedin tvoj bje. Dogje junak nekad
Do Ture kula mahovitih; zatim
Po mrkom štitu bijuć, riječ reče:

„Gjelkosa, gdje si, ljubo moja, kćerko
Plemenitoga Tvatla? Ostavih je
U dvoru Ture, dok se tukoh s jakim
Ulfadom. Još mi ona reče: Skoro
Povrati mi se, Lamderže, jer ovdje
U tuzi sjedim. B'jela grud se diže
Od uzdaha, a licem suze teku.
Al ne vidim je prama meni ići
Da razblaži mi dušu posl'je borbe.
Dvor moga milja šuti. Barda glase
Ja ne čujem, ni tu ne trese Brano
Na vratim sindžir, nit veseo skače.
Gjelkosa gdje je, moja l'jepa ljubi,
Plemenitoga Tuatala kćerka?"

„Lamderže — reče Ajdonović Ferkjos —
Gjelkosa ide ponosna po Kromli;
Sa djevam luka jelene progania."
O Ferkjo — tada reče gospar Kromle —
Sa Kromle nije niti glasa čuti,
Nit s polja Lene nikakova zvuka,
Nit vidim bježat jelena, nit čujem
Gdje skviče kuje. Ne vidim Gjelkose,
Ljepòtice, ko mjesec iza gore.
Otigji k s'jedom Aldu, sinu hridi;
On stanuje med hridinami Kromle,
On znade stalno štogod o Gjelkosi.

I ode Ferkjos, reče uhu starca:
„O Alde, hridi stanovniče, koji
Sam drhćeš, što ti starim okom vidje?"
— „Ja vidjeh — reče — sina Kairbara
Ulina, gdjeno mrko ide s Kromle.
Pjevuckao je neku tamnu pjesmu,
Ko vjetar, što kroz golu šumu šumi.
On ugje u dvor Ture, zborit stade:
— „Čuj, Lamderže, od ljudi najstrašniji,
Ukloni se Ulinu, il se bori."
— Gjelkosa reče: „Tu Lamderga nema,
Sa jakim vogjom Ulfadom se bori;
Al nikomu se Lamderg ne uklanja,
Kairbe sine, s tobom će se borit."
— „Oh, ti si mila — reče grozni Ulin —
O kćerko hrabrog Tvatla. Povešću te
Kairbe u dvor; jačega ćeš biti.
Tri dni ću čekat Lamderga na Kromli;
Al četvrtoga Gjelkosa je moja."

„O Alde — reče vogja Kromle — neka
Mir bude tvojim sanjama u spili!
Zatrubi u rog, Ferkjos; nek ga Ulin
U svojem dvoru čuje." Tako reče
I na goru se Ture uspe žurno,
Pak mrko stade kano smrtni oblak
Na vjetru štono oblik tamni m'jenja;
Pak u znak boja kamen skotrljao.
U dvoru oca čuo žamor Ulin,
Pak uze koplje radostan, i sm'ješak
Pojavio se na zagarnom licu,
Kad čuo zveket mača o bedrici.
U ruci nož mu bljeska, idući zviždi.

Gjelkosa vidje mučaljivog vogju,
Gdje uz brdo ko pramen magle ide,
Pak biti stade valovite grudi,
Jer roneć suze smrt Lamderga sluti.
„O Kairbare, vogjo gostoljubni,
— Tad reče djeva mekih ruku — moram
Na Kromli napet luk, jer smegje-tamne
Ja košutice vidim." Žurno ode,
Al zalud! Mrki vogje već se bore. — —
Da kralju Selme pjevam, rasrgjeni
Junaci kako s'jeku? Ulin pade,
A Lamderg blijed kćeri Tvatla dogje:
„Vaj, kakva krvca — reče ona drhćuć —
Iz t'jela teče moga bojovnika?"
— „Ulina krvca" — odvrati joj vogja —
„Od sn'jega ljepša! Pusti me, Gjelkosa,
Tu počinuti malo". Lamderg umre.
I tako rano zaspa mi na zemlji,
O mili vogja, sjenovite Ture?
Tri dana tu je tužila nad dragim,
Studenu su ju našli lovci; ovaj
Grob podigoše svoj trojici tužnoj.
Tvoj sin, o kralju Morvena, nek ovdje
S junacim hrabrim, hrabar junak spava.

„I hoće — reče Fingal — mome uhu
Glas njine slave vrlo mio bješe.
Filane, Fergus, donesite Orlu,
Mladića bl'jeda sa obale Lote.
Kod Rina moga neka spava, on je
Zaslužio to društvo! Kćeri Selme,
Zar spavate? Zar i vi, kćeri Lote?
Mladići ovi rasli su ko stabla
Na gori; kano hrast su pali jaki,
Kom žile potok potkopa, a vjetar
I sunce sprži lišće. Moj Oskare,
Mladića diko, gle, kako su pali!

---

[1]) Za drugog pjesnika pjesan bi bila dovršena, ali Osijanu nedostaje još najljepši dio. Fingal nije pobijedio nego tijelo Svaranovo i njegovu vojsku. To nije njemu dosta, on hoće da osvoji Svaranovu dušu, ali to nije moguće na jedan mah, jer je Svaran previše čovjek-divljak. Osijan treba da ublaži pjesmom njegovu oholost.

[2]) Fingal je junak čuvstva, junak prirode. Njega diraju nevolje ljudske, i suzu koju roni, ne roni rad sebe, nego rad ljudskog udesa. On tješi svoga neprijatelja, jer znade da su pred udesom svi ljudi jednaki; i veliki i maleni, i slabići i junaci. Kad sudbina pozove, svak mora ići! U ovom boju Fingal ne će da ubije Orlu, već mu samo razbije oružje, da se obrani i da njega spase, ali je mladić i otprije već smrtno ranjen, pa sad hoće da umre tobože od Fingalove ruke, da ga pjesma više slavi.

[1]) U ovoj tužbi vidi se oca i junaka. Nježna je, ali nije ženska, nije razuzdana. Pjesnik ne voli dugo tužakanje, on znade da se Fingalu ne pristoji da ga srva tuga. „Nihil citius arescit, quam lacryma."

[2]) Artificijoznost kojom Osijan, na usta Ulina, pripovijeda narednu epizodu, meni se ne svigja. Da je jednostavnije ispričana, bila bi mnogo jača.

Na zemlji budi slavan kano oni,
Da kano i njih tebe slave bardi.
U bitci grozna pojava su bili,
Al blag je bio Rino moj u miru,[1])
Ko duga neba, koju se daleko
Nad r'jekom vidi, kad zapada sunce,
A gorom srna zavlada tišina.
Tu snivaj Rino, moj najmlagji sine,
Tu snivaj mirno! Nestati će i nas!
Svi tvoji će ti u pohode doći.“

Ovakova je tvoja tuga bila,
O oče kralju, kad tvoj Rino pade;
A kakova je tekar moja bila,
Kad Osjana ti ostavi, moj oče?!
Na Koni više ne čujem ti glasa
I ne vide te moje sl'jepe oči.
Ja često sjedim samotan i tužan
Na tvojem grobu te kamenje grlim.
Kad glas ti mislim čuti, to me vara
Čuh vjetra, koji žamoreći leti,
Već davno spava kralj bitaka, Fingal.[2])

Na zelenome mekom rubu Lube
Uz Gaula Osjan do Svarana sjede.
Ja harfu dirah da razblažim kralja;
Al mrko bješe njegvo čelo, on je
Crvene oči prema Leni kreto.
Svoj puk je junak žalio. Ja digoh
Put Kromle oči, vidjeh Semovića.[3])
Sa svog brežuljka povuko se tužan
Satrven, Turi put samotne spile.
On pobjednika vigje kralja Selme,
Ter m'ješa, junak, tugu sa veseljem.[4])
Po oružju mu žarko sunce s'jeva;
Polako za njim ide Konal mudri.
Za goru oni zapadoše, kano
Dva noćna stupa ognja, kad ih vjetar
Po gori goni, a dolina ječi.
Kod jedne struje žamorite pjene
U gori ima spila. Nadvilo se
Nada nju stablo, vjetrovi ga biju.
Tu silni vogja Erine počiva,
Sin hrabrog Sema. On o bitci misli,
Što izgubi je; licem suze roni.
On žali slavu, koja isplinula,
Ko magla Kone. Ti si predaleko,
Bragjelo, dušu da junaku tješiš!
Al neka krasna posmatra ti struka,
U duhu svome, nek se misli njegve
Ka sunašcu se njegva srca vrate!

Tko ide s kosom starosti? Sin pjesme. —
„Karile drugih doba, da si zdravo!
Tvoj glas je sladak, kano glasna harfa
U dvoru Ture; tvoje r'ječi kr'jepe,
Ko ljetna kiša polje. Barde glasni,
Sto k nam te šalje sin hrabroga Sema?“

„Mačeva kralju, Os'jane — on reče —
Ti od svih bolje znadeš pjevat pjesme,
Odavna tebe pozna Karil, ti si
Na maču prvi i na pjesmi dičnoj.
Ja često dirah milozujnu harfu
Everaline tvoje; ti si često
U gostoljubnom dvoru Brana mome
Svoj glas pridružit znao. Čusmo često
Uz naše slatki glas Everaline.
O Kormaku je jednom, o mladiću,
Koj rad nje pade, pjesmu zapjevala.
Na njezinome licu vidjeh suzu,[5])
I na tvom, glavo ljudi! Ganula joj
Kob nesretnika dušu, prem ga nije
Uzljubit mogla. Megju tisuć djeva,
Najljepša ti si, kćeri Brana, bila.“

„Ne nosi — rekoh — njenu uspomenu
U moju dušu, Karile, jer mora
Da moja duša vene, kad se sjeti,
I moje oči da proliju suze.
U zemlji leži bl'jeda djeva krasna
Mog čuvstva, kojoj žarila je lice
Nevinost stidnom rumeni. Sad sjedni
Na pustoš, barde, glas ti želim čuti;
Ko proljetni je lahor meni mio,
Kad uzdiše u uhu lovca, koji
Iz milog sanka budi se i sluša
Duhova glazbu, koji gorom blude.

[1]) Nije dosta za Osijanova junaka da bude velik u boju, on mora biti takav i u miru.
[2]) I opet nas se Osijan nenadno hvata srca svojim sadašnjim tužnim stanjem.
[3]) Kako je krasno zamišljena i majstorski opisana ova nenadna pojava Kutulina, gdje tužan ide s Kromle, da se sakrije u spilu Ture! Osijan ga vidi sa doline Lene, a i mi s njime, gdje u oružju zapada za goru kano mjesec. Pomrčava ga silna svjetlost Fingalova sunca, al ipak on ostaje mjesec. I Konal je prema njegovoj plemenitoj ćudi vjerno prikazan.
[4]) Kako je ta crta Kutulinova karaktera plemenita! Manji junak ne bi ćutio veselja, nego tugu i zavist.
[5]) Ta je žena dostojna Osijana. Ona plače Kormaka, ma da ga i nije ljubila. Druga bi se time samo ponosila, jer bi to godilo njezinoj taštini. Takva je Homerova Helena u III. pj. Ilijade, gdje veže bitke izmegju Trojanaca i Grka, ne brinući se mnogo ni za Parisa ni za Menelaja.

Prvo Vickovo ročište.

Crtica iz senjskoga života.

O jesenske duge noći,
Rekô dragi, da će doći — — oj! —

Upravo se razlomila svibanjska oluja. Prema jugu trga se mrko oblačje u sivkaste ogranke; pod kraj vidiku u guste trene zabljeska munja, te podušenom tutnjavom prodrhće zrakom. Otpuhnuo slotu svježi dah domorodne bure, što no uzorala pučinu pjenastim valovima. Preo rubova lome im se sjajne zapadne zrake sumornim sjajem. Poče se prije reda slijegati čamni suton proljetne večeri. Vlažnim zrakom bije zapah u naglo okvašene zemlje, a po gdjekoji prpošni mašak hirovita vjetra zadahne ljupkim mirisom netom procvalih lipa u predgragju.

Iz blaženih *konoba*[1]) prosijevaju prve luči žutkastim, nejakim svjetlom, te prolaznik kroz začagjale prozore naslućuje, kako li se unutra zameću večernja društvanca u povodu prvih udaraca bučne, vragometne igre *„alla mora“*[2]).

Tužna li grada pod ovom ubojitom čamom primorskoga neba! — Dragoti društvena veselja odana čeljad umiče u domove il se priklanja pustoj krčmarskoj povoljici. Samo teški koraci nužnih rabotnika odjekuju uskim ulicama, te nijemo tumače razliku u životu veseloga selišta, kad no pod sjajem vedra neba vrvi živahnim, zadovoljnim, gotovo obijesnim svijetom. A danaske sve drijemno i nijemo; — okrom mahovita huja bure, željnu uhu slabe zabavice!

Ali na obodu gornjega grada, u kraju na pola sirotnika, ozvanja iz domka jednokatna za čudo vesela pjesan:

O jesenske duge noći,
Rekô dragi, da će doći — — oj! —

Okrupno grôce ženско zvoni drhtavim jekom, prebire sitno, vižlasto. Talasa se bezumno gipko, podatno i slatko, pa sporo i krhko, kao kad deblo škripi na vjetru, dok mu se meko šiblje lagodno lelija jedrim, silovitim zrakom. I smije se i plače, drhće i žudi podjednako.

Tromu, pospanu okolinu neobično pači ta nenadana pjesan. Čini se, kao da polagašno para zrak, turobni i sneni, te zadire susjedstvu u stalni zakon pravilnoga življenja. Preuzetna pjesma, u istinu, — i koliko skladna!

Na domku otvorena oba prozora; o drhtavu, istom nažganu svjetlu živo prhuta sjenka žustre pjevačice. Kadikad zurne kroz prozorak skladna glava bujne crne kose, te se živo odrazi o dvojem svjetlu: domaće luči i titraju nebeskog sutona. Kako li se izdajnički ljupko cjeliva krasni profil sa beskrajnošću mljednoga, neskladnoga vazduha! — Njime upravo zadrhta prvi titraj zvona u „večernji pozdrav“. Neumorna pjevačica dotalasa svoju pjesan do kraj retku i umukne.

Stari kostobolni mornar u prvom susjedstvu nasuprot, davni udovac Tone, tapka po drljastu podu svoje samostanske spile, šapće večernju molitvu i prekida „krunicu“ zlovoljnim šaptom:

— *Oštija!*[3]) što se ova švrljuga raspjevala, baš kô da se gnijezdi!

A stara susjetka pokraj proviri nos kroz vrata svoje *balature*[4]), te će zlosrdno uzdahnuti:

— Ah, Bože moj, kao da se nijesmo mogli do volje napjevati i u mesopustu!

A kad ugleda dosele tobož neopaženu mlagju susjetku napoprijeko, što no već odavna, priklanja uho upornoj pjesni, prikriknu glasnije:

— Šta ne tralaličeš i ti kao u teatru? Nije ti valjda muž u svijetu?

— Nije na sreću! — zapjevulji mlagja, te namigne znamenovno prema čovjeku, što no je već par puti prošetkao vijugastom uličicom, neprestano se osvrćući na prozorke mrske pjevačice.

— A dà, škandal! — zakriješti stara, teško zalupnuv vratima.

A mlagja samo pritvori vratnice, u koliko se iza njih može slobodno da vreba.

Za kratki časak povraća se šetalac, zviždeć ljubazni napjev: „Djevo, djevo, zašt' mi ljubav kratiš“ — — Još je sveudilj zamirao suton, a zadnji zvuk večernjega zvona ginuo u vazduh. Obrz, ponešto smeten zvižduk šetaočeva napjeva preoteo sam kretati pospanim večernjim mirom. — U to najednom sune žuža glava na prozor, zagleda se nebom, pa svrati pogled na ulicu. Šetalac stane baš podno prozora, i pogleda u vis.

— Dobar večer, Rožo! — dahne potihanim glasom.

— Zdravo, Vicko! — A šta ti tuda dangubiš? — odvrati oporo, ponešto svadljivo žuža glavica.

— Ne dangubim, ne, po Boga! — Nijesam tome zanatu vičan!

— Nego što?

— Možda lijepo sreću grabim!

— Aha! — nasmije se vragoljanka. — Sve u sumrak!

— He, kako tko!

— A smije li se znati? — obijesno će žuža.

— Ti bi baš i smjela znati!

— Pa pričaj!

— Daleko smo.

— Pa stupi bliže!

— Eto me! — trgne se Vicko prema stepenicama.

— Mani se puste šale, Vicko! — Nego u istinu, od nedavna snujem, da ti nešta kažem. Zato dogji sjutra, po misi.

— Sigurno?

— Da! — A sada „laku noć!“

— „Laku noć“, Rožo! — uzdahne Vicko, i sporim korakom zamakne za ulični ugao, često se obzirući na obris lijepa lica u okviru rasvijetljena prozorka.

U taj čas silovito zalupnuše vrata susjednoga doma. — Roža se prene i zatvori prozor. — Tim mahom utihne posvema život i u tom kutku sumorna, ozlovoljena gradića.

*

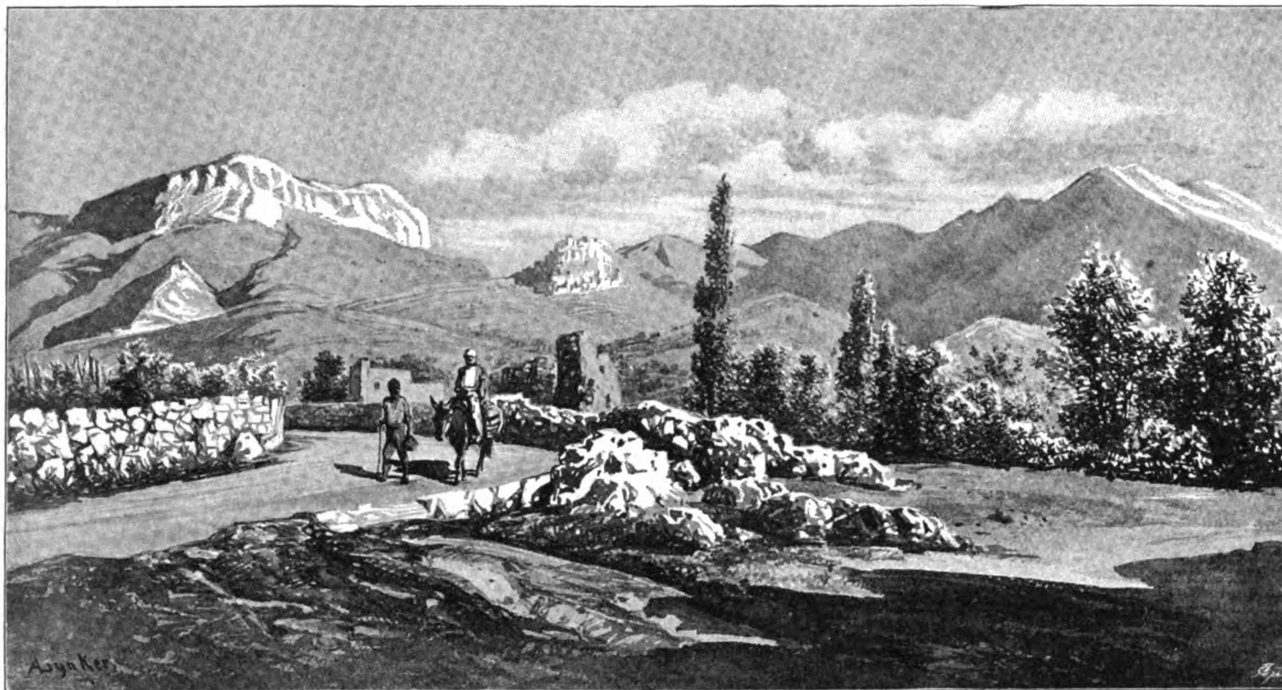
Sjutrašnjeg nedjeljnog dana stišala se bura, vedro nebo zasinulo baršunastom modrinom. Vicko se odjenuo u svečano crno odijelo po staleškom ukusu. U zapučak zataknuo tamnorujni klinčac, a ispod baljetka koketno vire čipke crvena mornarskoga pojasa. Nad oči namaknuo crn šešir široka oboda, kićeno zgrunuo visok mu tuljak u valovit rez.

Još u crkvi poče da vreba za svakim i neznatnim kretom lijepe Rože. Slabo pritajenom taštinom ogledava svoje odijelo, što no se na naborima lašti poput svile, zatrepne okom na cvijetak u zapučku i zafrkne kadikad jako, rigje brkove. — I ako je u Vicka rigja kosa i koštunjavo, široko lice s grbastim nosom, ipak se spretno momče svigja po svom strojnom, laganom stasu. A svijetle mu oči zelenkastog šara i jedre, svježe usne zavagjaju nekom drskom, ugodnom nasilnošću. Ele pravo je čudo, što mu jur dvadeset i šesto godište prohujava preo tjemena, a da se jošte samoživ umara po svijetu. A zdrav je i žilav, poput dupina, trijezan i mudar, poput Jevrejca, te mu zveketa džepom i dobrani grošić tvrde gotovine. — Dok je još od svoje dvanaeste godine ribario u pokojnog Rožina oca, poštenog starca Nikole, prvaka ribarskog u gradu, poče već da stuckava zaštegjene *soldine*[1]). A kad je poslije na carskoj mornarici dokončao vojničku službu, lati se kod kuće unosnog *„kalafatskoga“*[2]) obrta, što no ga jur za ribarije priče da uči, a poslije ga u svijetu i douči. Za kratko doba obrtovanja izvikaše ga jur majstorom na glasu. Umije sagraditi lagjicu novu, te prhuta po morskoj pjeni poput galeba, a staru rbinu pokrpi i uljašti, da je ne bi prepoznao ni rogjeni joj gospodar. — I tako se množio božji blagoslov u njegovoj kesici, škrtoj i na tvrdo zauzlanoj, te joj razna mnijenja ne mogu nikako da omjere blažene dubine. Tâ kesica mladoga majstora gospodara, zagonetno čedo u ustinu! Ne će biti Kalifornija; al je skromnomu, domaćemu svijetu pravo čudo, — pa ne premašala možda ni par stotinica. — Pa taj čoko, što no i na kamate pozajmljuje u gdjekoje potrkušice, a slobodan kao ptica u zraku, kako li da ne savi jošte kućnjega gnijezdanca!

— Špekulira! — znao bi kazati po koji stariji, zavidni majstor, — špekulira poput svoga pokojnoga oca! — I on je bio uvrebao bogatu, te joj oplijenio rodbinu, a nju jadnu složio u hladan grob. Al kako on drugima, tako i drugi njemu, te konačno dovršio u grad-

[1]) *Konoba* = pivnica, a i prizemna odaja krčmarska.
[2]) *Alla mora* (tal.) = igra na prste u dvojicu, te dobitak pojedinoga maha patri onome, koji pogodi zbroj skupno ispruženih prstiju. Koji prije pogodi i utanačeni zbroj pogogjenih mahova, dobiva partiju.
[3]) *Oštija* = (po talijanskome). — Kao poklik u srdavi ozvanja poput kletve, a inače prirječica svakdanjeg razgovora, po prilici kao u nas: — Bože moj!
[4]) *Balatura*. — U primorju je svakoj po domaću sagragjenoj kući prizidan ulaz preo kamenih stepenica, pa uzana, četverokutna mala terasa, ovišim zidcem ogragjene. Taj se prostor zove „balatura“. Ovaj je izraz i u Lici poznat. Biće da je podrijetlom od talijanske riječi: *„ballatojo“* = trijem.

[1]) *Soldin* od „soldo“ (tal.) = novčić.
[2]) *Calafato* (tal.) — obrtnik oko lagjarske gradnje.

Pogled na Klis sa Solina. Slikala *Anka Lynkerova.*

skome špitalu. Sva je prilika, biće tako i ovome mudracu!

Nu pravome se je uzroku baš teško naprečac domisliti. — Kad se je Vicko povratio iz širokoga svijeta, rascvjetavala se Roža poput pupoljka, jedva prvim daškom rose orošena, te krasotom zavagjala svačije oko. I Vicku se živo zanijelo srce za dražesnim likom njene neobične pojave. — Zanijela ga krasotom, a zatekla ozbiljnosti, gotovo strogosti mlagjahnoga lica. Vicko je sebi taj pojav s laka protumačio. Nedavno joj preminuo otac, te je odavna jur sirotu po majci ostavio na nejakoj a zanovetnoj brizi stare tetke. — Ne misleći na dublje, uze joj uporno i smjelo slijediti korake, došaptavati slagjane riječi. A ona hladna poput mramora ne iskaza ni „da“ ni „ne“. To ga zaboli ljuto, te bijesan, nesvijestan stade tobož da važe njene draži s dobrim grošom neke plave namiguše u predgragju, ne bi li je u svojim ženidbenim računima pred čitavim svijetom prikazao tek pukom brojkom. U to se iznenada pojavi mladi mornar, mlagji mu prijatelj Ive, te na prvi mah osvoji djevojku. Baš u isto doba razbije se brod ocu plave namiguše, te pohlepno more progutne utvrgjen miraz. Siromašni ženik Ive za malo poslije vjenčanja otplovi u svijet, da saplića potku obiteljskoj budućnosti. Od to doba skoro punu godinu dana čeka Roža svoga muža, te je i slijepa i gluha za svačiji pogled za svačiju riječ.

I tako bješe Vicku i opet iz nova osnivati gragju svoje spore obiteljske sreće. Kraj te lake mučice nije se, brajne, odvraćalo njegovo oko ni od zabranjena ploda! Ne obilazi, pustopašnik, nikoje zgode, kad mu i vragovanjem slavno dokazati, te mu se ne pronaša za badava glas s onih živih i pronicanih očiju.

A slaveć svoje pobjede, sveudilj snatri o ponosnoj Roži. Ne zna razlučiti, da li je ljubi ili mrzi; tek težnja, da je osvoji, povagja, duboke vale u njihovoj duši. Ćuti se zametnut, prezren, pogrgjen, pa hoće da se sveti, i pod udarom te misli zaboravlja nježne poštene vezove svoje prošlosti, te mahnito vrluda. On pouzdano računa: treba samo čekati, uporno i ustrpljivo, kako li će se promijeniti nebište nad prolomom skore oluje. Ta ni ona ne začimlje brujiti s nevinih okrajaka sitnih oblačića, što no ružičasti navijestili rujnu zoru, spokojnu i dobroželjnu, te je nevještu oku voljna i ostariti večernjom vedrinom. — S toga sveudilj vreba, a danas valjda i dovrebao. Srce mu silovito drhće u povodu prezave misli, što li će mu to da kaže škrta Roža na prvom ročištu. Lako što dragušna; bud na smijeh, bud na plač. A šta drugo da i priča mlada žena, koja no skoro godinu dana nemile osame ne zna pravo za sudbinu svojega ženika. Bar se nitko dosele s Rožine riječi tim znanjem ne pohvali! S koje druge bržice da i oduzla Roza svoj razgovor s njime, koga no jur odavna uzalud kini ledenim nehajem. S čega li drugog, nego li sa sluta skore oluje ječi onaj njen uporni pjev, krade se ona njena prva riječ prijatnog razgovora u suton ju-čeranje tjeskobne večeri! Ta bez dvojbe u slutu skore oluje, kad dozrijeva ludi mladenački život pod suhim vjenčićem cvjetnih latica. S milja ovih misli kako li ne bi prezreni Vicko smiono i pouzdano polazio na prvo svoje ročište! Neka gjavo nosi! — ne će biti kradnja ni prva ni posljednja, al svakako najslagja, pa ma na račun pokojnog gospodara Nikole i za pragom prijatelja Ive! — I navlaš okoliša putem, zrije u sjajno nebište i poželjno budi zatomljenu, ali svegjer još svjetlu i zamamnu uspomenu svoje mladosti.

*

I opet se ukradoše opreznomu oku staroga ribara. Mala vragoljanka Roža, leptirče četrnaestih proljeća, odbježala na obalu u sav pripek omare ljetne, te trčka po bijelom, glatkom pijesku i kupa bose nožice u snijježnoj pjeni morskih valova. I Vicko uvrebao zgodan čas, zaboravio mrežu i iglu i olovna zrnca, te se iznenada, poput mačke hitio iza pećine na prud, iskrava oka, smeten i zadrhtan. Ona se nasmije i trkne novome valu bliže pod metu. Gledi ga šute, mudrački, prkosno ga zove u borbu. A Vicko namahnita, jurne još i dalje, te ga dočeka smjelo i udari tvrdim dlanima po glatkoj, staklenastoj ploštini. Val se rasplati, sitnim kapljicama zapršti po zraku i sjajnim, bisernastim vodometom pokropi vesele igrače. Drago li je djeci razarati prirodnu gragju! — I nasmijaše se toj svojoj drskoj sili. Pa s mjesta nahrupiše na drugi val istomašnim udarom, a u treći zaroniše obima rukama i zavrtiše mu po utrobi vitlati u dugačkim krivuljama. Val sikće, stenje, romoni, i konačno zavrije, zašumi, te se razmrska sav savcat u svijetlu, bisernu pjenu. Al se more uporno talasa, te iznenada zapljuska obijesne igrače. A oni uzmaknuše i zamisliše se trenom. Valja poniziti tu nevjernu, oholu pučinu! Pa joj se slijegoše do same razine i stadoše je varakati, uzmičući ispred pjenastih trakova razljevenih talasa, što no prevarljivo plaze po podatnom pijesku. Ona gamzi poput gušterice po mekoj prudini, opire se dlanima, a glavica joj udilj treperi u visu, pa žmirka, razjazuje oči u pritvorenu strahu, dahće, vrišti i hihoće s prevrijele obijesti. Srdačni joj se, zvonki smijeh razliježe kroz podmukli huj vjetra južnjaka, prodire ga i nadvisuje poput galeba, što no poviše valovito krili uz vjetar, i gordo reže vlažni, staklenasti, vazduh. — A Vicko prati vjerno svaki njen kret, i smije se u pozdrav njenome smijehu, kad no ih poprska varava pjena. Onda se on živo zagledava u sitnu rosu morsku, što no se iskri po njenoj kosi i usplahirenu lišcu. Kako li se bajno svijetle o žarkoj traci sunca, kako li bliješte i titraju ti živi dragulji! A njene oči rajski rastu, nevini osmješak prodrhtava svježim, jedrim usnama oko bisernih zubića. On klikće krupno i neskladno, pozire punim očima na njeno krasno lice, prilijega čelom o vlažni pijesak pod mlaz hladne morske pjene. Onda se zagleda na srebrnastu pučinu, kako li se neumorno, lagašno, zadovoljivo talasa, pa žmirka na jednako pravilni, nježni talas preo njene grudi, s lagana, jedva vidno zaobljene. I srazište im se oči. Njen pogled popostade odulje na njegovu licu; ona se časkom zamislila. Osilni val rascijepi se na dvoje i s hrle nužde zbliži ih, te im se dodirnuše vlasi oko oznojena čela. Vicku prostruji kroz grudi neka lagana toplina, nešto ga unutra zažeže, nešto mila i nasilna, a oči mu izgube jasan vid. Nesvijesno obujmi dražesnu glavicu u naručaj, i priljubi joj cjelov na vlažne, zažarene usne. Djevojče se prene, otrgne se iz zagrljaja, i zagleda oštro u njegove plamene oči. Pa za čas uzvine se zmijoliko, dohvati ga noktima za žilav vrat i obori na prudinu. A on zaklopi oči i miruje. Taj pokoj ražesti iznova nježnu bješnjakinju, pa mu gjisne koljenima na prsi, usuče mu se prstima u kose, i svom silom uzme mu lupkati zatiljkom o pijesak. A pritom zavodne joj se oči suzama, oko grla stegne joj se grčevita mučina. U taj čas osjeti nešta ogavna, pusti čuperke čvrsto usukane kose, opruži prste kao u grst, skoči i pobjegne u kuću.

— Otada nije se više malo djevojče sigralo na obali sa svojim djetinjskim

Dalmatinka iz okoline Makarske. Slikao *L. Kuba.*

drugom. Pogled joj sveudilj prazan i stran, a rijetka riječ u prijekoj prilici kratka i opora, gotovo prezirna. Pa kad bijaše Vicku slijedeće godine otputovati na vojnu mornaricu, iščezne Roža u pohode kumi, samo da mu na rastanku ne mora da pruži desnicu i za „sretan put“ dobroželjno zagleda u mrske oči.

(Svršiće se.)

J. Draženović.

Na pučini svjetla.

Od *Safvet bega R. Bašagića.*

Svaka vila svoj čar ima,
Svaki cvijet nježnost svoju;
A cilj svima pjesnicima,
Da o tome drukče poju.

Drugu temu za pjesnike
Sačinjaju zemni ljudi;
(Ne njihove razne slike,
Već njihove razne ćudi.)

Popravit se da li treba,
To mi sada briga nije;
To je volja vječna neba,
A ne zemne poezije.

Pokraj toga dužnost mi je
Uputiti neke ljude,
Da sve piće slatko nije,
Što pjesnici njima nude!

Ah u mnogu fakfur[1]) čašu
Otrova se često meće,
Da otruje dušu našu,
Da j' izmami na cvijeće.

Ma da jedra priča baca,
Da čudesa fakfur ima:
„Plašite se Danajaca
I kad idu s darovima“!

*

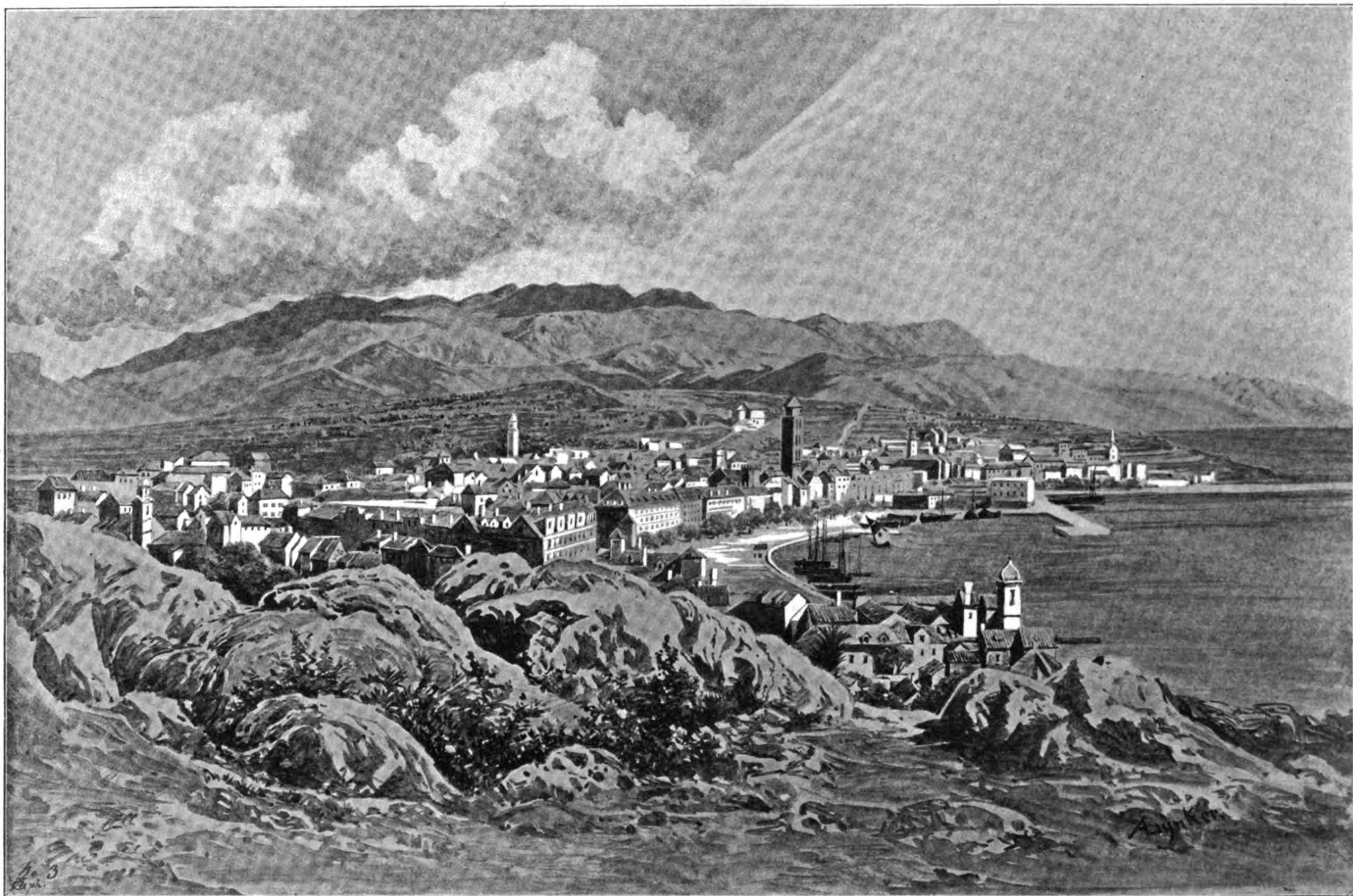
Ah, oko je tumač pravi
Angjeoske svake duše,
Da s' izrezat srce može,
Ja bih, bѣli, svoje rezo,
Pa ga onda, prosti Bože!
U gvozdene žice svezo.

Neka vidi, što su jadi,
Da ne muči mene više;
Jer njegovi hiri mladi
Gotovo me uništiše.

Srce hoće, savjest ne da!
Eto muke mladoj duši,
Dok od boli i od jeda
Džigerica ne osuši.

Kome treba pravo dati —
To je teško odrediti:
Il se sv'jesti poklanjati,
Ili srce slijediti.

Da s' izrezat srce može,
Ja bih, bѣli, svoje rezo,
Pa ga onda, prosti Bože
U gvozdene žice svezo.

Split. Slikala *Anka Lynkerova.*

„Neprolazno sunce sije
Pod koprenom ljudskih bića.“
Šta pod tijem Nâsih mnije,
Nema dosle još otkrića.

I ja kušah, al badava —
Otkriti se ne da jasno;
Što zamisli „mudra“ glava,
To riješit nije lasno.

Ko se u to zadubio,
Šta je našo kazo nije,
Već se sasvim izgubio
U valima fantazije.

*

Što se puštam u te stvari
Dopusti mi, da ti kažem:
Ja se klanjam Potifari,
A ipak se s njom ne slažem.

Taj običaj osto mi je
Još iz mojih mladih dana,
Pa ko bršljan sad se vije
Oko lire i pjesana.

Što se topi u ljubavi,
A miriše poput ruže.

Ah, srce je izraz jasni
Djevičanskih osjećaja;
Što čovjeku mladu hasni,
Kada ljubi, da očaja?

Ne muč' srce, da zašuti,
Kad mu ljubav pravo daje;
Neka kaže — sve, što ćuti,
Ljubav sile ne poznaje!

Ta ljubav je stožer sv'jeta —
Izvor žića — čedo raja,
Svježi miris svježa cv'jeta,
Što čovjeka s nebom spaja.

Nemoj Mirza zalud kriti,
Jer se ljubav sakrit ne da;
Šta ti mlado srce kiti,
Vidi ti se s čela bl'jeda!

Da ne traži što nać' ne će,
Da u miru dušu pusti,
Jer su bečke slabe sv'jeće,
A sokaci vrlo gusti!

[1]) Fakfur je zelenkasta zemlja, od koje se prave posude u Kineskoj. Takove posude na istoku vanredno se cijene, jer se priča, da iz fakfura otrov ne može djelovati.

Med.

Pčelarsko-higijenska crtica.

Med je prava rajska hrana,
Okrepa je Bogom dana;
Med je melem mladu, staru,
A najveća slast pčelaru!

(*Iv. vitez Trnski.*)

Glavni proizvod, što nam ga pružaju pčele, jest uz vosak još i *med.* Pčele ne nalaze u prirodi gotov med, nego samo cvjetnu slačinu, tako zvani *nektar.* Ovaj nektar, ovu cvjetnu slačinu kupe pčele po cvijeću manjih i većih bilina, grmova i drveća; od nje postaje istom onaj pravi čisti, neprocjenivi *med cvjetnati ili nektarasti.*

Med je bio već u prastaro doba ne samo ljudskom hranom, nego i ljekovitim sredstvom

prvoga reda po cijelo čovječanstvo. Mlijeko i med, veli se već u staroj mitologiji, bijaše hranom bogova na Olimpu (t. zv. ambrozija). Zeus, pitomac medene nimfe Melise, jest začetnik ovog pića. Kada je htio svoga oca Kronusa napasti, uspavao ga je ovom ambrozijom. — Isto tako spominje nam Sv. pismo, da je sv. Ivan Krstitelj živio u pustinji većinom od meda. Stari židovi nijesu ga smjeli upotrebljavati za žrtve. Upotrebljavao se je samo prvi sasvim mladi med i taj bi uzimali svećenici. I islamska vrela češće ga spominju, a arapski su ga liječnici više puta propisivali u ljekarstvu. Stari historičar Strabon pripovijeda, da su stari Asirci metali lešine svojih mrtvaca u med u svrhu uščuvanja, tako su pobranjene bile n. pr. lešine Agesipolisa, špartanskoga kralja, Agezilaosa, te Aleksandra Velikoga. — Grčki i rimski pisci slave njegova svojstva. — Koje čudo, ako mu se i u naše doba pripisuju još daleko ljepša prokušana ljekovita svojstva, koja mu daju pravo, da i njemu posvetimo nešto pažnje.

Osim cvjetnog slatkog soka, sabiru naše pčele i druge slačine, najviše sa lišća t. zv. *mânu, medovicu.* I od ovoga nastaje takogjer med, takozvani manovi med. Manovi ili med sa lišća nije više tako fin, nježan i čist, kao nektarov ili onaj od cvijeća — pače on ne valja ni za jelo, ni za lijek; isto tako može, ako ga ima u velikoj mjeri, zimi nauditi pčelama. Ova mâna stvara se na lišću redovito onda, kada se izmjenjuju vrući dani i hladne noći; ona se za nekih godina pojavi u velikoj množini, osobito na lipama i šljivama, toliko da sve curi. — Kad progje ljeto, a primakne se jesen, onda pčela najviše kupi meda sa t. zv. medljike *(Blatthonig*[1]). Med od ove medljike nije ni približno onako fin, kao med sa cvijeća, slaba je mirisa, a boja mu je više siva, nego žuta. Prirodoslovci i vještaci tvrde, da pčele izrade u med i znoj od *ušenaca (Blattläuse, Aphis)* ili *sisača (Tannenlaus, Chermes),* koji potječu iz Amerike, te na raznom drveću i voću počinjaju užasne štete, ako se u veliko pojave. Zatim izragjuju još u med i znoj *željvaste užovke (Schildlaus — Cypraea testitudinaria — Šulek),* koja se hvata jele i omorike. Nu ti su sokovi, makar ih bilo i mnogo, slabim materijalom za pravljenje meda. Med od ovakih ušenaca nikada ne sladi, nego tek onda, ako se pomiješa sa dobrim pravim medom; boja mu nalići kolomazu, mirisa nema i samo je nešto malo sladak.

Nektar ili slatki sok iz cvijeća stvara se u cvijetcima, a i to najviše onda, kada su noći tople i vlažne (rosa). Iskušani pčelar raspoznaje cvjetnati med od manovoga, pa ih odijeli svaki napose, ostavljajući redovito ovaj potonji za hranu pčelama u košnici. I cvjetnati i manovi med jeste raznolik.

Pčele nalaze u naravi dosta nektara ili cvjetnate slačine, katkad mjestimice i veoma mnogo; nekoji cvijetci sadržavaju ga samo malo, a gdjekoji opet mnogo; nekoji priličnu kapljicu, s nekih skoro pače i curi. Što više imade u nekom kraju medonosnih bilina, i što su ondje ljeti noći toplije, a dani jasniji, gdje je dakle, da tako reknemo, toplo i vlažno vrijeme, tu će se bilje više i bujnije razvijati i cvasti, a time će se ujedno stvarati više onog nektara u cvijeću i pčele će ga više nanositi. Često puta biva ga toliko, da pčele nijesu kadre sav nektar pokupiti i odnijeti. Ovo se zbiva za vrijeme *glavne paše.*[2]) Kada se dakle razne medonosne biljke i drveće bogato rascvjetaju, te je uz to vrijeme danju i noću prijatno (noći tople, dani sunčani), onda nastaje prva žetva za pčelare. Pčele mu daju sladak plod u nagradu za trud, što ga je u razmjerno neznatnoj mjeri prama svome dobitku uložio. Koje čudo, ako se ovomu vremenu svaki pčelar najviše veseli!

Već gore navedosmo, da ova slast u cvijetcima nije još gotovim medom. Prije treba da se iz njega ispari suvišna voda, zatim mora se zgusnuti, jer je sok, metnut u saće, vrlo rijedak. Uz to pridodaje mu se i neka posebna medova

[1]) *Medljika (Honigthau, Melligo)* je slatka ljepljiva tekućina, koja se na lišću vrbe, brijesta, oraha i lipe u obliku malih kapljica pojavljuje. Njemački učenjak u Jeni, Büsgen veli, da je ovaj sok izmetina (excrement) *ušenaca (Blattläuse, Aphidae, Burm.),* koje se životinjice nalaze često puta veoma mnogobrojno na dônjoj strani lišća, te svojim rilcem sišu bilinski sok, koji nakon probave afterom (crijevom, Afterdarm) van štrcaju, a on u obliku kapljice pokriva lišće u obliku svijetle pokosti (Firniss). Ako se medljika pojavi u odsutnosti ušenaca, onda ona potječe od susjednih bilina, zaposjednutih ovim životinjicama. Medljika je lišću dosta štetna, jer zaprečuje izlučivanje plinova u listu.

[2]) Kada je čitav dotični kraj u pogledu medonosnog bilja sav u cvijetu, n. pr. za vrijeme cvatanja lipa, raznih voćaka, bagrema (akacije), raznog bosiljka, čisteca (Stachys recta), repice, heljde (Buchweizen), bijele djeteline, grahorice, kokotca (Honigklee) suncokreta (Sonnenblume) i t. d. onda ove medonosne biljke za vrijeme cvatanja, sačinjavaju dakle u veliko glavnu pašu pčelama.

osebujnost. Kako se ovo zbiva, da li jednostavnim ishlapljivanjem uslijed velike toplote u ulištu (košnici), ili pak nekom posebnom preradbom u želudcu, o tome još nema jasna mnijenja ni u najumnijih pčelara ni u učenjaka. Jedni tvrde, da sok, bio on mana ili nektar, postaje najprije, nakon što su ga posve mlade pčelice (koje pošto se izlegoše prvih 14 dana ne izlaze još na pašu) u saće metnule, u prednjem (mednom) želudčiću hemijski u med preragjen, i da se iza toga istom ishlapi i u košnici zgusne. Stručnjaci vele, da pčele pošto su ovaj sirovi med metnule u svoj medni želudac, primiješaju mu još neku vrst hranive sline *(Chylus),* pa ga istom onda prenašaju u košnicu, i izliju u najbliža ošca (stanice). Odatle ga istom one mlade pčelice (3—21 dan stare) odnašaju gore na više danju i noću; u ovo se vrijeme on pročisti po drugi put i postaje hranivim, pravim medom. Preostaje samo, da se još ispari i zgusne. — I ovako vele jedni.

Drugi naprotiv tvrde, da je nektar u cvijeću već gotov med, samo isparavanjem vode valja ga još zgusnuti, dakle da nije ni nužna nikakva pretvorba pomoću žlijezda slinovnica (prednjeg želudčića) i pročišćivanja od pčele.

Zanimljive podatke o tome ishlapljivanju vode, pružio nam je njemački učenjak dr. Ad. pl. Plamte[1]). On je jednostavno stavio saće napunjeno sa slatkim sokom, do kojeg nijesu mogle pčele doći, a osim toga postavio je u posebnu posudicu slatkog soka, da se njime pčele hrane i da ga slažu u drugo saće. Ovim su poslom bile zaokupljene mlade pčele. Poslije 7 dana spravljeno je sve u boce, zapečaćeno, da ništa ne ishlapi te je izvedena hemijska analiza. Slatki sok, umetnut u saće, sadržavo je:

na početku pokusa .... 34·93% vode
iza 7 dana imao je samo ...... 20·68% „
izgubio je dakle .... 14·25% vode.

Ovo ishlapljivanje vode, prema ovim pokusima, dosta je jako.

Cvjetnati je med — sasvim naravno — raznolik, a ima pčelara, koji ga tačno odjeluju, sortiraju. Obično se odjeljuje med lipovac, bagrenovac, bosiljkovac, čistecov, heljdin, repičin i vrijesin (Heidehonig). — Proljetni je med (Maihonig) jasniji, finiji i nježniji; jesenji med tamniji, pa nije redovito ni tako jako fin. Iz suhih planinskih krajeva (pašnjaka) bude jasniji, iz vlažnijih livada tamniji, pak nije takogjer više tako fin. Najbolji i najtečniji je med od nektara raznih pomiješanih cvjetaka. Osim slatkoće odlikuje se med jakim, nešto hrapavim, ali vrlo ugodnim tekom, pa taj tek odiše mirisom bilina sa kojih potječe. Prema tomu je i aroma meda jača ili slabija, slasnija ili djelotvornija. Proljetni med, sakupljen iz suhih planinskih, bogato poraslih cvijetova, najljepši je i najaromatičniji.

Pčele napune saće medom, kao hranom za svoju potrebu i za svoje leglo, a što odmah ne trebaju, pokriju neprodušnim tankim voštanim slojevima. U donašanju slatkog soka pčele su upravo neumorne, te kada je pčelinja zadruga jaka (što je prvi uvjet valjanog racionalnog pčelarenja), a paša bujna, nanijeće ga veliko obilje i iznad svoje potrebe, da ne bi ni vjerovao, ko se nije i sam o tome uvjerio. Ako se pčelar donekle samo razumije u pčelarstvo te ima dobre velike ulove (sa gibljivim saćem), jake pčelce, uz to zalihu praznog izgragjenog saća, te je i u malo boljem kraju, a povoljna je i godina, može lako nabrati od jednog pčelca (iz *jedne* dakle košnice) *jednu metričku centu* čistog meda[2]). Pčele nose za vrijeme bujne paše tako marljivo med, i poliju slačinom skoro sva okanca u saću, da im matica gotovo nema više mjesta za leženje jajašca.

Pčele ne troše za svoju potrebu samo med, a isto tako ne bi ni njihovo leglo (mladunčad) izdržalo dulje vremena hraneći se samo čistim medom, nego trebaju uz to i *pelud* (cvjetni prašak). Med je njima rekao bih kruhom, a pelud mesom ili mlijekom. Med je pravi blagosov s neba i veoma mio dar božji. Med u kućanstvu, a to naročito važi za djecu, ne bi smio nigdje manjkati. Med znadu i kao lijek poznat protiv nutarnjih i vanjskih bolesti. A zašto ga baš liječnici preporučuju? Jer je on

[1]) Hrvatska Pčela, tečaj XVI., 1896., str. 5.

[2]) Neki svećenik i pčelar Stein u Majncu (Njemačka) doživio je, da su mu pčele sabrale i po 28 funti na dan. Poznato je, da u želudac pčelin stane samo 1 gram meda, a funta ima 7680 grama, onda 28 funti imadu 225.440 grama. Toliko je dakle trebalo izleta iz košnice svećenika Steina, da mu pčele saberu u jednom samo danu 28 funti!

osobito lako probavno i najhranivije sredstvo, te veoma razvija u ljudskom organizmu toplinu krvi, pa bi ga već radi toga samo valjalo više cijeniti nego li šećer, kao što je i prije bilo. Valjalo bi njime sladiti kavu, čaj, razna peciva, ukuhavanje voća i t. d. *Med rastvara, izlučuje, čisti i jača.* Šećer naš, koji je istisnuo ovu božansku primjesu mnogih naših jela i pića, koji dakle gospoduje nad medom, ne valja, nezgodan je osobito za našu djecu, pa i za odrasle bolesnike. Za šećer, veli glasoviti stručnjak dr. Berner, da je vrlo teško probavljiv, da se mora prije, nego posluži kao hrana, hemijski rastvoriti, što biva djelovanjem želudčanih naših sokova i solne kiseline. U pomanjkanju ovih sokova zapriječi se lako ova hemijska rastvorba, a šećer se *neprobavljen* odstranjuje i prouzrokuje bolove u želudcu, dočim med ni ne treba one hemijske rastvorbe. Slatkost meda veoma se lako i brzo miješa sa krvlju. Čovječji organizam svakako, sasvim naravno, treba i sladora, a osobito dječije tijelo, te mu je med već za probavu skroz prieregjen, i to tim više što dječiji želudac oskudijeva na solnoj kiselini, koja je za probavni proces nužna. Novorogjenčadi pri prsima, kada ih priučamo na kravlje mlijeko, mnogo je bolje osladiti to mlijeko medom, nego li šećerom, jer se onaj izravno u krv pretvara.

Neki liječnički list pisao je o hranivosti meda ovo: Šećer prouzrokuje daleko više bolesti probavila, nego li ina jela. Kad se šećer ne bi uživao, sigurno bi manje trebalo na svijetu milijuna umjetnih zubi, on se sakuplja u najmanje kutiće zuba i prouzrokuje tako dugo bolesti, dok se ovaj ne odstrani.

Prelat i župnik Sebastian Kneipp, na daleko i široko poznat i čuveni praktičan liječnik, glasovit liječenjem studenom vodom u Wörishofenu, preporučuje takogjer med za uživanje i liječenje, te je sam izjavio, da samo medenom vinu zahvaljuje svoja jaka zdrava prsa. „Ja sam vrlo često trošio med i uvjerio se, da mi je uvijek koristio.“ Pripovijeda dalje, kako pozna nekoga gospodina, komu je preko 80 godina, a tu veliku starost pripisuje medu, od kojega si dnevno prieregjuje napitak. „Ne bi samo krasnomu ili slabomu spolu dolikovalo ovakovo vino, već ono ni jakom spolu ne bi škodilo.“

Svakomu će biti poznato, da je med veoma dobrim lijekom za prsobolne bolesnike; protiv kašlja, očnih i mnogobrojnih inih bolesti. Protiv *kašlja* dobro je ovo:

1. U medu kuhan sok limuna, da ga uzmeš jednu kašiku.
2. Med kuhan sa mlijekom i sa nešto uribane povrtnice (rotkve).
3. Koprive u vinu sa medom kuhane, te čaj jutrom i večerom, da se uzme 3—5 kašika.
4. Stučeni lješnjaci u omedljenoj vodi.

Protiv *prsobolje:*

1. Uzmi jutrom po kašičicu od utučena ljekovita omanova korijena (tušćak, ivanjsko zelje, Brustalant, *Inula)* sa istom količinom meda.
2. Dnevno jedi med uz maslac na hljebu, a pij medicu izmiješanu sa mlijekom.

Protiv *očnih* bolesti:

1. Med i sok od ružmarina odstranjuje razne bolesti.
2. Protiv upale očiju uzmi malu kašiku vruće vode, kani u nju nekoliko kapi meda, a pošto se je otopio, kani dnevno po nekoliko kapi u oko.
3. Pomaže i sam čist topao med, kad se u oko nakaplje. — Ovo je staro prokušano sredstvo.

Protiv *bljedice:*

Med sa raženim kruhom (Kornbrot) snaži i jača malokrvne.

Za *čišćenje krvi:*

Pij lipov čaj zašećeren medom, u jutro i večerom.

Protiv *bolesna stomaka:*

1. Čaj od pelina (Wermuth-Beifuss, *Artemisia Absinthium)* oslagjen medom sa nešto dobra ruma.
2. Kašika meda, $^{1}/_{2}$ kašičice papraca (stolisnika, die Schafgarbe *Achillea Milefolium)* i $^{1}/_{2}$ litre vode kuha se i kao čaj svakoga sata uzima.

Protiv *proljeva:*

Uzmi češće u med ukuhane zrele trnjine.

Protiv *žutice:*

Uzmi više puta dnevno smjesu jaja vode i meda.

Daleko bi nas vodilo, ako bismo htjeli samo približno nabrojiti, protiv kojih se sve bolesti upotrebljava med. Dr. Schöpfer u svom djelu

„Praktischer Rathgeber für Haus, Hof und Familie“ navagja mnogo takih lijekova i veli, da da je uopće, med *narodni* lijek. — Često puta nas upravo zadive vijesti u dnevnim novinama, gdje spominju čas ovu, čas onu bol, izliječenu medom. Poznato je i to, da se od njega prave najfinija vina, kao što su: medovina, šampanjac, grčka, malvazijska, ciparska, malaga i mnoga druga vina; prave se nadalje najžešći likeri i rumovi, zatim pivo i sirće, te je sve to samo za to tako na glasu i valjano, što sadržaje u sebi meda.

Med ne smijemo držati samo ko poslasticu nego baš ko znamenitu hranu, koja ne samo mladomu, nego i starom čovjeku uzdržaje zdravlje čilo i nenarušeno. Med je izvrsno sredstvo da polučiš *dug život*. — Francuzi, Švicari i Englezi uzimaju ga isključivo za zajutrak; oni si odabiru redovito jaka i krjepka jela, te mnogo troše meda i voća i plaćaju to dobro. S toga med i voće ne bi smjelo u nijednom kućanstvu manjkati.

Neki se med brzo ošećeri (kristalizuje, kandira), neki sporije, osobito u zimsko hladno doba. Manovi med ne ošećeri se. Kristalizovanje meda je dokazom njegove nepatvorenosti i finoće. Gore navedena korisna svojstva meda vrijede posve naravno samo za nepatvoreni med. Kristalizovani se med nekima manje svigja, nu u tom se slučaju dobro zatvori, da mu se aroma ne izgubi i postavi u posudu u toplu vodu. Ovu ugrijemo, i tu će se onda kandirani med raspustiti te je opet fin.

Med samotok (Jungfernhonig) *i* vrcani med jesu najčišće, najjasnije vrsti, tako da se kroz njeg može i pismo čitati. Ovakav med zadrži uvijek svoju krasnu aromu, koja se mijenja prema tomu, da li će ga kasnije rashladiti ili svrućiti. Med sabran s proljeća pak iscijegjen ili iskuhan, mutan je te nije za lijek dobar, a kao hrana isto tako manje je vrijednosti, jer je obično nečist.

Zrio med dade se dobro uzdržati po više godina, osobito kad ga držimo u podebelim staklenkama-porculankama ili kamenim posudama, i ako ga čuvamo od vlažna zraka. Dobro ga je čuvati u suhim hladnim prostorijama, u kojima se zimi ne smrzava. Valja paziti i na to, da u nj ništa ne padne, što prouzrokuje uskis, kao mrvice hljeba, brašno i drugo.

Razlog, zašto je med ovako ljekovit i zdrav pripisuje se megju inim i *mravinjoj kiselini*, koja ga čuva od ishlapljivanja i ujedno od kvarenja. Ona pridaje medu antiseptična svojstva, da se ne kvari i da je ljekovit. Učenjak Müllenhof veli, da pčela, kad je napunila stanicu medom, štrcne u nju iz žalca kap mravinje kiseline, zatvori stanicu voskom najprije na pola, a onda posvema. Množina ove iznosi u 100 grama 0·0046 grama kiseline. Zanimljivim pokusima riješio je gore spomenuti pisac dr. Plante pitanje, od kuda uzima pčela ovu mravinju kiselinu, ili možda potječe iz zraka u košnici. Poznata je stvar, da pčele hotimice i nehotice puštaju mnoge kapi otrova, a time i mravinje kiseline, a to daje zraku u košnici poseban miris. Kod stanica, koje su bile na pola ili na tri četvrtine napunjene slatkim sokom, nije se moglo konstatirati mravinje kiseline, već istom kod posve punih i zatvorenih stanica u saću. — U žlijezdama slinovnice pronašlo se više ove kiseline, nego li u krvi. Saće puni pčelica medom iz ustiju, a sa medom pomiješala se i mravinja kiselina. Na temelju svojih istraživanja dolazi čuveni pisac dr. Plante do zaključka, da mravinja kiselina dolazi u med iz krvi putem žlijezda slinovnica.

Meda ima na žalost vrlo malo, jer se pčelarstvo i pčelarenje, ova tako važna grana narodnoga gospodarstva, vrlo slabo obragjuju. Ne moramo se s toga ni čuditi, što se med osobito u trgovinama vrlo rado i mnogobrojno *patvori*. Takav med ne valja za naše svrhe. Razni trgovci običavaju izrezivati iz košnica saće sa peludom (cvjetnim praškom) i mladom pčelom (ličinkom), leglom i onda ovako sve isprešaju, istisnu. Ovakav je med obično poljski i amerikanski med. — Ko dakle hoće, da dobije dobar med, neka ga kupi kristalizovana ili ulegjena (kandirana) od pravih pčelara, a ne od kojekakvih trgovčića. Kristalizovani med ne podnosi primjesa sirupa, glikoze (škrobovog šećera), tutkala ili brašna, što se već na žalost sve danas miješa u naravan med. Svaki takav surogat sprječava, da se med ne može ulediti (kandirati). Uopće se misli, da čim je kandirani med bjelji, tim da je finiji i mirisaviji. Nego nije ni boja uvijek znakom vrsnoće meda.

Jednostavno sredstvo, po kome se dade patvoreni med od *naravnoga raspoznati*, jest ovaj jednostavan način: Uzmi flašicu i metni unutra kašiku meda, koji ćeš da prokušaš. Nalij na to 3 kašike vinove žeste (Weingeist) pa dobro razmuti. Ako se nakon stanke od nekoliko sati stvori u bočici mutan i bijel talog, onda to znači da je med patvoren glikozom ili škrobovim sladorom (grozdovim). Čisti med mora se sasvim rastopiti u žesti. Ovakav škrobov slador teže se topi, a manje je sladak. Med od crnogorica (četinjača, Nadelhölzer, *Coniferen)* daje u žestinoj rastopini sasvim slab talog od dekstroze (škrobov slador). U nestašici vinove žeste možemo našu analizu (probu) izvesti i sa običnom rakijom.

A sad na završetku ove rasprave, u kojoj smo u glavnijim crtama po prilici istakli sve što je o medu najvažnije znati, ne zaboravimo na najveće naše blago — na djecu. Naš budući naraštaj, našu mezimčad, djecu, njegujmo valjano i pazimo svakim časom. Sjetimo se pri tom u prvom redu još i toga, *što vrijedi med po djecu.*

Djeca, koja naglo rastu, pa su od toga blijeda i slaba, obično bi jela slatkiša. Ova želja u takove djece potječe otuda, što im tijelo zahtijeva upravo takove stvari, koje brzo i neposredno u krv prelaze, pa tim prouzrokuju intenzivniji životni proces. Megju ovakove tvari spada osobito slador, koji tijelo grije. Narav nam megjutim pruža najčistijega sladora, koji sadržaje veoma mnogo grozdovine (grozdovi slador) a skoro ništa dušika, a to je med. Dajmo dakle djeci, gdje je to samo moguće, što više meda. Osobito se preporučuje u jutro mlijeko medom zaslagjeno sa udrobljenim domaćim (raževim) hljebom. To je najzdraviji, najtečniji i najprobavniji zajutrak; osobito zimi ne može ništa na svijetu razvitku dječijega tijela toliko doprinijeti, koliko ovakova hrana. Dočim mlijeko i kruh djecu dobro hrane, grije im med tijelo i životne organe. Nazori, da med nije probavljiv, pa da u želudcu zaostaje, kako to mnogi misle, nijesu no samo skroz neopravdane predrasude. Med je samo tada neprobavljiv, ako se uzima *u većem kvantumu patvoren, pa sa hranivom, u kom nema dušika.* Dobar domaći hljeb s medom bolji je po razvoj dječijeg tijela i po zdravlje njegovo od čitavih škatulja raznih ekstrakta i drugih kojekakvih umjetnih proizvoda. *Eugen Kamenar.*

Pred tvojom slikom.

Ko zoru sunce kad zateče stidnu,
Sa lakim sm'ješkom pogledaš me, lane;
Mog srca led se rastapa i kopni,
Ko bajno da mu pramaljeće svane.
A zakopani zlobom udesovom
U baju svome niknu snovi svi,
Pa u tom novom raju pjesničkome
Tek jedna duša, zlato moje — ti!

Ta šta će meni sijev sunca žarka,
Il zorin stidak, mjesečeva zraka!
Il šapat tihi šarenoga cv'jeća,
Tajanstven stupaj debeloga mraka!
Iz oka tvoga vječno sunce sjaje,
Na licu lijer, rane zore stid:
Ko crna noć si rasturila vlasi,
A srebren mjesec umiljni ti vid.

Ko rajsko čedo s nebeskoga stana
Po sv'jetu oko plavetno ti kruži.
Na uranku ti cv'jetak srce nudi,
U sumrak slavuj posestrim tuži.
A pjesma moja povija se, zlato,
Od tvoga čara sav je njezin čar.
Ta šta bi mjesec u po neba sjajni,
Da žarkom suncu ugasne se žar?

Obori pogled! — izgara mi srce
Razapinju ga želja i čeznuće —
Zar jošte pati besmrtnica duša
I kad se sretno slavi uskrsnuće?
Tvoj pogled misli podrezava krila,
Uza te srce, misô, život, raj;
U nadu stvaraš — očajno beznagje,
U biser sitni — boni uzdisaj.

Pa kruži, zlato, okom vilinskijem:
I iz mog praška nicati će pjesma,
I oriće se čas kô grom s nebesa,
Romonit čas će kao bistra česma.

A s tihim sm'ješkom ko i do sad, lane,
U život gledaj i u svijet taj:
Pa nikad zemni prah te dotać ne će,
Da okalja ti nježni osjećaj.

Tugomir Alaupović.

Naša pisma.

Budimpešta, mjeseca septembra 1896.

(S milenijske izložbe XII.) Četiri zgrade, od kojih je najimpozantnija prometni ili pravilnije željeznički paviljon, prikazuju zanimljivim i poučnim načinom razvitak i današnje stanje *prometnih prilika.* Velika skrb prikazana je predočavanju prometa na javnim cestama, po rijekama, po moru, te razvoju željeznica, brzojava, telefona i pošte.

Na stražnjoj periferiji izložbenog teritorija nalazi se najznamenitija palača cijele izložbe, a to je paviljon ravnateljstva državnih željeznica. Zgrada je silnih dimenzija, a opet u ukusnom slogu, sa lijepo izgragjenim kubetom, toliko visokim, da se vidi sa svih nezagragjenih tačaka čitave Pešte.

U blizini ove goleme palače, koja će nakon izložbe služiti stalnomu „željezničkomu muzeju“, nalazi se paviljon pošte, brzojava i telefona, a blizu glavnoga ulaza, na jezeru, smještena je u dvije zgrade izložba brodarstva i trgovačkog pomorstva.

Ove zgrade obuhvataju dakle sve faktore i sva sredstva komunikacije, a ne samo laika zanimaju milovidni modeli najrazličitijih *šinja* počam od najprimitivnijih do najsavršenijih, *lokomotiva*, od početnih pa do najvećim luksusom iskićenih i tehničkom savršenošću sagragjenih, željezničkih *kolesa, brodova*, drvenih i željeznih *mostova*, uregjaja *pošta* i *telefona* i svega, što se iole odnosi na prometna pomagala od najstarijih vremena do danas. Sve to u mnogoj većoj mjeri zanima strukovnjaka i kronistu naročito ko statistični podaci, koji mu pružaju jasnu sliku o razvoju prometnih prilika tečajem minulih stoljeća.

Stare povelje dokazuju, da je Pešta, kano „portus Danubii“, već god. 1148. bila znamenita luka. Dunav ju je spajao sa zapadom, a brodovi su jur u 12. stoljeću razvažali otale sô, vino, žito i t. d.

Razvitkom trgovine morale su se naravski graditi ceste i usavršavati prometna sredstva. Godine 1526. općila je prva pošta izmegju Beča i Požuna, a u 17. vijeku osnovala je obitelj Paar poštanski promet u gornjoj Ugarskoj i Erdelju.

Što se tiče brodarstva, godine 1723. proglasi kralj Karlo III. *Rijeku* slobodnom lukom, osnova *Kraljevicu (Porto Rè)* sagradi Karolininu cestu iz *Karlovca* do mora i razvija brodarstvo u pravcu prama moru. God. 1750. plovila je već na Blatnom jezeru velika lagja, što su ju sagradili holandeski brodari. God. 1774. pripoji Marija Terezija Rijeku k Ugarskoj. Josip II. nastavi dizanje komunikacije i trgovine i obeća državne potpore za pothvate na ovom polju.

I pošta već igra znamenitiju ulogu u javnom prometu. God. 1783. imade u Ugarskoj i Erdelju već 42 poštanska ureda.

Godine 1794. uredi se kr. povl. ug. brodarsko društvo, koje je sagradilo Franjin kanal i Lujzinu cestu iz *Karlovca do Rijeke;* ista je sada već znamenitom lukom, kojoj trgovački promet prekoračuje jur godišnje 4 milijuna for. God. 1802. otvoren je Franjin kanal. Od 1809. do 1813. nalazi se Rijeka pod francuskim, od 1814. do 1822. pod austrijskim gospodstvom, u koje se je vrijeme opet veća pozornost obratila brodarstvu po rijekama. Neki Antun Bernhard, gragjanin iz Pečuha, sagradi 1822. prvi parobrod i ustroji u *Osijeku* dioničko društvo.

God. 1825. late se kotari gragjenja cesta, a god. 1827. gradi se prva *konjska željeznica* iz Pešte do Steinbrucha.

Godine 1836. stvoren je prvi željeznički zakon, na temelju kojega počinju se u nekim krajevima zemlje graditi željeznice, izdašnom potporom tadanjeg ministra komunikacija, grofa Stjepana Széchenyia, koji je gromničavo radio oko dizanja prometnih prilika po kopnu i po vodi.

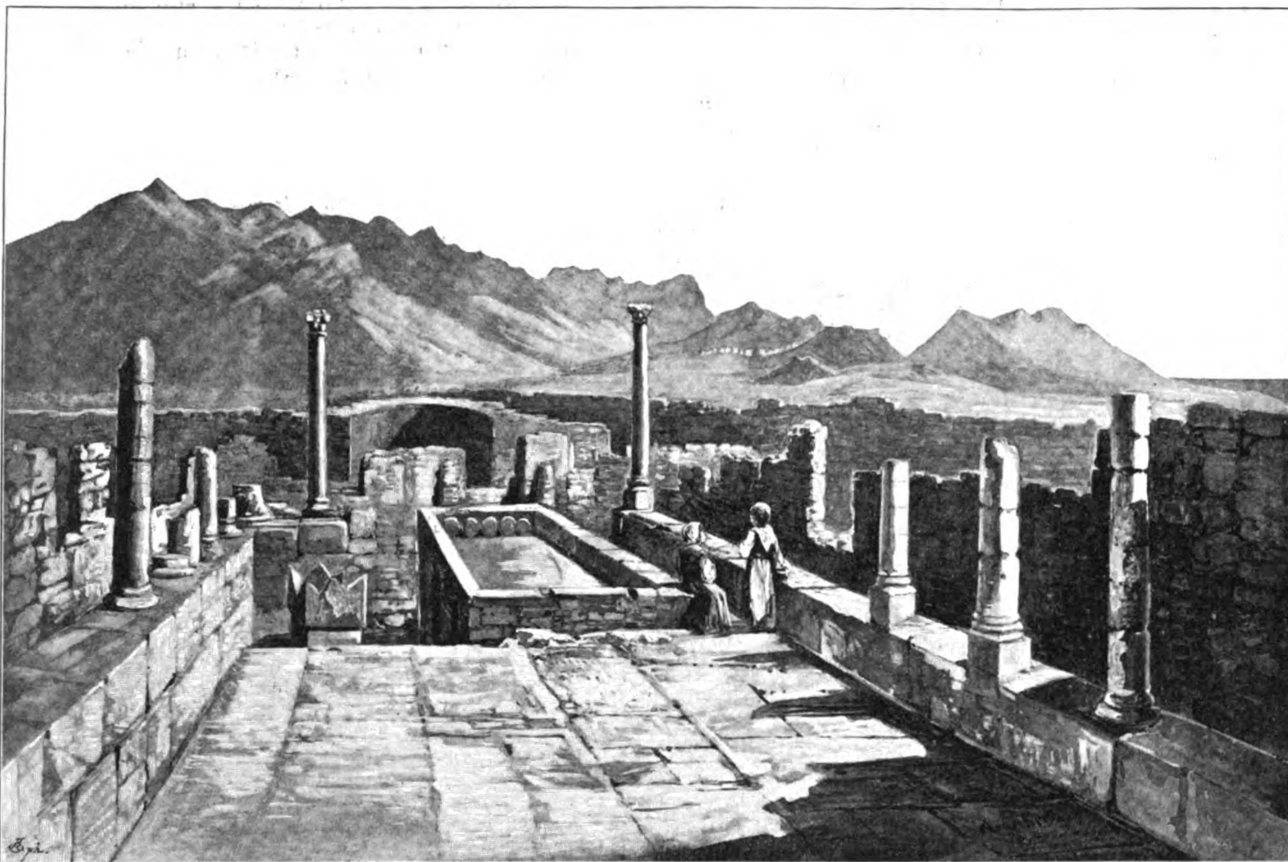
Godine 1848. iznaša duljina izgragjenih željezničkih pruga već 2070 kilometara.

Nakon godina 1848. i 1849. to jest nakon trzaja, uslijed kojeg je bila nastala sveopća stagnacija, poče se promet na novo razvijati. Željeznice se grade na svim stranama; ceste presijecaju zemlju na glavnim tačkama; Rijeka imade god. 1851. godišnji promet od 11 mil., a god. 1866. dapače 14 milijuna for.

Nov život i povećana djelatnost počinje ipak tek uspostavom konstitucijonalne ere. Žrtvuju se silni novci za gradnju cesta i željeznica, udešavaju rijeke za brodarenje, radi se o izgradnji riječke luke i o dizanju pošte i brzojava. Od god. 1867. — do 1876. izragjene su nove željeznice u duljini kakovih 4050 *km;* a otkako je stvoren zakon glede gradnje vicinalnih željeznica, nema kraja, kojim ne jure parni strojevi. Danas iznaša duljina izgragjenih pruga više od četrnaest tisuća kilometara.

Kako željeznica u današnjem prometu dominira, dokazom je okolnost, da je n. pr. godine 1848. putovalo željeznicom pô milijuna ljudi, god. 1867. do tri milijuna, god. 1890. — 29 milijuna, a god. 1895. preko pedeset milijuna!

Istodobno sa željeznicama razvijalo se i trgovačko pomorstvo. Riječka luka izgragjena je troškom od dvadeset i pet milijuna for.; državnom potporom

Rimski ostanci u Solinu. Slikala *Anka Lynkerova.*

osnovano pomorsko brodarsko društvo „Adria“, a god. 1892. utemeljen je podhvat za gradnju brodova. Dočim je pomorski promet god. 1872. iznašao osamnaest milijuna for., god. 1892. narastao je na 93, a god. 1893. čak na sto dvadeset i sedam milijuna!

I brodarstvo po rijekama sve se više diže. Duljina brodivih vodenih cesta iznaša 3100 *km*, a juri po njima 242 parobroda, 1170 tovarnih lagja; godine 1894. vozilo se lagjama jedanaest milijuna ljudi. Država se sve više brine i za gradnju i uzdržavanje *cesta*, od kojih imade u zemlji 6554 *km* državnih, 35.000 općinskih cesta i isto toliko kilometara vicinalnih puteva.

Počam od god. 1867. razvijala se u vanrednoj mjeri *pošta i brzojav.* Dok je te godine po čitavoj zemlji bilo samo 940 poštanskih ureda, god. 1894. ih imade 3878 sa 16.900 osoba. Možda će čestita čitatelja zanimati, da je zadnje godine otpremljeno dvije sto pedeset milijuna listova, devedeset milijuna novina, pedeset milijuna dopisnica, trideset milijuna tiskanica, dvadeset milijuna poštanskih naputnica u vrijednosti od hiljadu dvjesta milijuna forinti, dva i pô milijuna novčanih listova i dvadeset milijuna paketa.

God. 1887. sjedinjen je sa poštom brzojav, pak imade god. 1894. 2406 brzojavnih ureda, u kojima je zadnje godine predano sedam milijuna brzojava.

U zadnje doba i to od god. 1884. zauzima i telefon važno mjesto u nizu prometnih inštitucija, te igra znamenitu ulogu ne samo u području pojedinih gradova, već i u prometu sa udaljenim varošima svjetskog trga.

Mavro Špicer.

*

Biograd, početkom oktobra.

U salonu „gragjanske kasine izložio“ je g. Rista Vukanović, gjak petrogradski i minhenski (tamo 2, a ovamo 4 godine), desetak svojih slika. Sve te slike nose biljeg gjakovanja. Na njima može lijepo da se vidi studiranje rukovanja sa kičicom: u svakoj je gotovo slici „kičična“ manira drukčija. Dvije su kopije, a ostale su (osim guslara) mahom studije sa portretskim značajem. Jedino je taj guslar slika, u kojoj mladi slikar pokazuje pravac svog eventualnog slobodnijeg stvaranja. Pod sivim zidom sa rešetkom sjedi slijepac gudeći i pjevajući. Taj guslar ne izgleda kao onaj u slici „djed i unuk“, kao prerušeno lice sa pozorišnom pozom. To je običan guslar vašara i crkvenih slava naših. Slikar ga je tek obukao u čisto rublje. Guslar malacko uzdigao i najerio glavu. Zanio se. Mlaz slabijeg mu svjetla pao po grudima. Oči je zaklopio, a razbarušena mu se i kestenjasto-posivjela kosa miješa i gubi s istobojnom pozadinom, tim neizbježivim „grau-Hintergrundom“ Minhenaca. Slikar nam dakle predočuje jedan psihološki momenat: oduševljenje narodnog rapsoda. Ali mi to oduševljenje tek naslućujemo: po borama uzdignute čIesne kože, po otvorenim ustima i — najveća — po zapetome na guslama lučcu. Ali ako se posmatra samo glava i „ogledalo duše“ — lice, može se s onim slijepim, zatvorenim očima uzeti, da je to glava čovjeka koji spava; naborano čelo i otvorena usta mogu biti i momenti zanosnoga sna, a ni napete one sa strane vratne žile (nemajući pri ruci anatomske knjige ne znam, kako se zovu) ne dokazuju nikako budno stanje, prosto za to, što se čini, da je glava naslonjena na zid. Pošto su „prozori duše“, oči zatvorene, postignuo bi možda slikar veći efekat, da je glavi dao energičniji pokret i zgodniji položaj, u kojemu bi se gubio ponešta neestetski upečatak otvorenih ustiju toga en-face lica. A da je ono svjetlo mjesto po grudima palo po pjevačevoj glavi, bio bi možda povoljan i onaj položaj. Onda bi cijela mimika toga tihim zanosom obuzetog lica bila svjetlošću jače akcentuirana, a otvorena bi usta ostala u sjeni. Ovako je gotovo obratno. Onako ne samo da bi sama zamisao slikareva bila jasnija, nego bi glava slavitelja Marka i Miloša bila obavijena slučajnim i prirodnim simvolom sjetne aureole. I o samome zboru glave i jeste li ono lice ne samo tipično nego i najzgodnije za prikazivanje odsjeva nadahnute duše pjevačke, moglo bi se koješta reći. Koloritom, slobodom kompozicije i tehnikom (sve je ragjeno snažnim, krupnim i nabacanim potezima) ta je slika sve druge nadmašila. U tome najdocnijem djelu mladog umjetnika vide se jasno dvije njegove oštre osobine; plemenitiji verizam i ljubav ka prikazivanju samo jednog lica. Osim guslara najuspjelije su slike: studija do pupka golog ženskog tijela i portret (poprsje) plavog, prosjedog muža u crnom španskom odijelu 17. vijeka. Prostotom kolorita, realističko živim crtanjem mesa i minucioznom obradom, apsolutnom nestašicom ikakog koloritnog traženog efekta, te dvije slike osvajaju svojom prostotom i najbolje obilježuju maniru i slikarsku naklonost Vukanovićevu. Meni se od sviju slika zaista najviše svigja ta jednostavna slika starca, s otmjenim, mirnim i strogim crtama a na tavnozelenkastoj podlozi, za kojom kao da se čuje šuškanje kičoških plasteva onog ponosnog Van Dajka ili otmjenog Velaskeca. — T. z. krajolika na ovoj izložbi ni nema, što više, u tim slikama nema ništa, što bi podsjećalo na prirodu. Tek velika slika Arapina na straži ima ponešto Udeovog pleinaira, dakle direktnih zraka sunčanih. — Sudeći po tim radovima biće Lenbah ideal Vukanovićev. Vlaho Bukovac dobija zamjenika. Kakoga? Te slike to još ne pokazuju.

Pozorište je počelo „da radi“ 2. augusta, a 9. augusta davala se novina „Nov komad“. Preveo ju H. S. Davičo, poznati prevodilac španskih komada. Dogagjaj se zbiva u Engleskoj a u društvu Šekspirovih glumaca. — Nenadmašan komičar Jorik namoli Šekspira, da mu u novom komadu da ozbiljnu ulogu grofa Oktavija. On se zaželio da izmami ne samo suze smijeha, nego i plača. Ali to do srči kostiju uvrijedi glumca Valtona, kojemu je Šekspir oteo sjajnu ulogu, te se mora zadovoljiti ulogom Landolfa. Da bi se osvetio, stane u Jorika raspirivati ljubomoru, a kod samog prikazivanja novog komada (u posljednjem činu) otima Jorikovoj ženi Alisi pismo, koje joj je dao idealan njezin ljubavnik Edmundo (u ulozi Manfreda) predlažući joj — da bježi. I ovo pismo podmetne mjesto fingiranog u novom komadu podlac Valton ljubomornome grofu Oktaviju, Joriku, koji u groznoj onoj sceni ubije ljubavnika svoje žene Beatrice (vulgo Alise) Manfreda (vulgo Edmunda). (Šta ćemo kada se lukavi autori Don Manuel Tamajo i Baus poslužiše fintom, da je onaj nov komad sasvim isti sa njihovim, s ovim „Novim komadom“.) Na kraju tog meteža dolazi Šekspir umirujući publiku. Dolazi golim mačem i kaže, da je glumac Valton poginuo na poštenom mejdanu. On ga je, znajući za ljubav i pregju Edmunda i Alise, i ubio. — Ta se drama ne može nazvati historijskom, jer je dogogjaj ishitren, a ima ih, koji ni u samome Šekspiru ne će vidjeti historijsko lice, to više, što nije prikazan samo kao ravnatelj glumaca, nego i kao pjesnik Romea i Julije. Ali samoj ideji komada ne škodi — da ne reknem neistinost — historijska nevjerojatnost radnje i lica. Htjelo se pokazati, da inat i svagja glumaca može imati i teže posljedice nego dvije razlupane glave (afera M. Petrović-Stojković). — Tehnika „Novog komada“ je starudijska, zamisao bombasta i (zbog efekta izvući Šekspira na daske!) šeretska. Romantičeski-sentimentalna scena, gdje Alisa i Edmondo priznaju Šekspiru svoju ljubav, upravo je neizrecivo smiješna svojim Bog budi s nami deklamatorskim upadanjem u riječ. Alisa tek što kaže jednu rečenicu, umiješa se Edmundo, pa onda da ona, i tako dalje ad infinitum. N. pr.:

Ona: Jest, ja ga ljubim i ljubiću ga do vijeka! (Još nije ni zatvorila usta, a ulijeće.)

On: Al' užas našeg položaja prijeti propašću.

Ona: Šta da se radi, oh užasu! i t. d. (Dok ona to govori, on, t. j. gosp. M. Petrović ne zna šta za ovo nekoliko sekunada da radi rukama i nogama i čeka na red s otvorenim ustima kao žedan pijetao.)

Dalmatinka iz okoline Drniša. Slikao *L. Kuba.*

Mi već imamo dva slična komada: „Kin“ i „Lavorika i prosjački štap“. Jedino im je dobro svojstvo snažan i potresan efekat.

Jorika prikazivaše gosp. Gavrilović. U prvom je činu trebao izići sa mimikom i kretnjama jednog komičara, koji dobija ozbiljnu ulogu ljubomornog muža. Sam nam Jorik kaže, da je ostario i da nije osjetio što je ljubomora, pa moli Valtona, da mu pomaže pri proučavanju nove uloge. Ovaj nije bio loš učitelj... Tek u 2. činu podstrekne Valton (gosp. Lj. Stanojević) u njemu užasnu sumnju. Očekivali smo dakle, da vidimo, kako se postepeno iz komičara iščauriva traged, kako mimika i gestikulacija komike prelazi malo po malo u odmjerene kretnje tragedije. Zaisto, ogromna li za darovita glumca zadatka! Veći se i jedva zamisliti može. Ali tek u II. polovini 2. čina, gdje je kiselina ljubomorne sumnje već toliko izjela dušu Jorikova, da od veseljaka nije ostalo drugo nego kostur nesrećnika, bijaše gosp. Gavrilović dobar. — U historijskim komadima često taj glumac nema upravo nikakog niansiranja. On je bombastičan. Nedostaje mu piano, a često i mezzoforte. Kao glumac od ukusa i srećnijeg instinkta on ne deklamira (kao Cvetić što je činio) stvari, koje nikako nijesu za deklamaciju. Kroz mekanije scene on se često kojekako progurava, dok ne dogje „srce drapateljna“ scena, i tu on osvaja. U takim prizorima zavija se on u neko naskroz nerealistično oduševljenje, padajući u momentima zgodnim u glasan patos. A ešak je prijelazan kao i smijeh ili zijevanje. Glumac padne u oduševljenje, stane se derati, a gledalac, ako nije gluh ili slijep, dobija po onom psihološkom zakonu onu ugodnu tremu, koja ostavlja duševni mamurluk kao patvoreno vino, ako nije postignuta časnim, — glumačkim, a ne oratorskim sredstvima. A osim toga, što „rukovanje s oduševljenjem treba toliko diskrecije“, ekstaza nije sama dostatna, pa da si glumac! — Ali u drugoj polovini „Novog komada“ prikazivao je Gavrilović čovjeka, punog patetičkih fraza i — glumca. Na kraju III. čina zakolje na pozornici u pozornici, uz malu ali jaku tiradu, Edmunda. Gavrilović je za take stvari dušu dao, kao da je za njih stvoren. Nema komada, gdje bi patos njegov bio umjesniji i snažnije djelovao na publiku. Za take i slične momente on štedi svoj prikazivački kapital, kao fićfirićski novinar, koji u svoj članak hotimice svu silinu baca na kraju. Zbog onih posljednjih scena, koje nije ni trebao da proučava, jer se oduševljenje, jer se inspiracija kao ni improvizacija ne studira, gosp. Gavrilović je zanemario težište svoje uloge: onaj vanredni crescendo, u kojemu se dobroduśni lakrdijaš pretvara u zločinca, u Otela.

Ggjica Nigrinova odnijela je u „Novom komadu“ pobjedu. Prikazujući Alisu, ženu neodregjenih karakternih crta a glumicu, mogla ju je sasvim karakterizirati svojim ličnim bojama. Ggjica je Nigrinova preko ferija bila u svojoj „deželi“, u Kranjskoj. Alpinski zrak i cvijeće osvježiše joj grudi i rashladiše čelo. Vratila se iz rodnog kraja kao ljubak ženski Antej. Ljubav njezine Alise podsjećaše na romantični Bled, na rasklimane stare zamkove i na svježe livade i šume slovenačke. — Riječ je na pozornici tek polovina misli i s toga gosp. M. Petrovića nijesmo razumjeli. Na „daskama koje znače svijet“ gosp. Petrović bijaše Edmundo, koji značaše „daska“, i ako se razburlikao kao narednik topdžijski. Ulogu je, hajde de, naučio. Ali ni to nije uvijek probitačno. Takome glumačkome „biflantu“ moglo bi se desiti, da kaže n. pr. mjesto: „Ubio sam grofa! Vas ću oženiti!“ — „Vas sam ubio! Grofa ću oženiti!“ — Gosp. Lj. Stanojević bijaše dobar, a „vadli“ Miljkovićevog Šekspira bili su tako tanki, kao da veliki Britanac nije živio od bifteka, nego od „macesa“. — Naša pozornica nema ljubavnika, a uprava je angažovala gosp. Stojkovića. (Kada uema pogače, dobra je i proja.) U ostalom, vederemo!

Kritike se, — barem kod nas, — ne pišu zbog onih, koji se kritikuju, nego zbog publike i same kritike. Zbog toga, i onda, što nema komada, u kojemu bi se zgodnije ogledale sve dobre i zle glumačke osobine gosp. Gavrilovića, zadržao sam se zbog kritičnije „Nadine“ publike preko običaja na tome komadu. Na one pobrjčine, koji se kunu na nepogriješivost Gavrilovićevu, na one Pitije, koji, ne videći sjene, uzdignuše toga krupnog glumca na pjedestal apstakcije i bića bez tri dimenzije, nijesam ni pomišljao. Gavrilovićevih se sto kila srušilo na njihov snažni mozak! U ostalom, „remarquez bien que le nez est été fait pour porter des lunettes“; zapamtite, da su novine stvorene — i za kritičare — i mi eto imamo kritičara!

*

Seoski govornik na Primorju. Slikao *L. Kuba.*

20. pr. mj. otkriven je na Kalimegdanu spomenik Gjuri Jakšiću. „Samo narod koji mrtve štuje — —“ Ali spomenika toga svome največem lirskom pjesniku ne podiže narod, nego jedno skromno tipografsko društvo, koje nosi njegovo ime! I umjetnička je vrijednost prama tome. A Jakšićev i Daničićev grob resi i dan danas drač i korov. — Ako je najidealnija forma prefinjenog i otmjenog egoizma težnja, da individualnost svoju usprkos napornome vremenu proširimo u što dalju budućnost u uspomeni potomaka, onda se živ primjer većine ovdašnjih velikih pokojnika mora da hvata na zdravu sujetu današnjih poletnih duhova kao pogubna rgja. Kod nas idealista pati dok je živ, mrtva ga već sjutra zaborave; pa zar da ne sikteriše idealnog sna duše svoje? Primjeri su suvišni, nomina sunt odiosa. Ali ne treba ni dokazivati, da je taj nehaj uzrok blatnoj prozi naših dana, na kojoj plivaju šuplje tikve smijeha nedostojnih, naduvenih mediokriteta i u mjehuru kumovske i stričevske reklame sakrivenih ništica. Pa ni podizanje onog grumenčića na Kalimegdanu u spomen skromnog seoskog uče, koji je svoju divnu „Ponoć“, punu neizrecivo osjećane boli, spjevao možda u neštašici žugjenog duvana, — nije se svidjelo jednome patrioti, koji je u jednom ovdje listu tužno zveknuo mamuzama, spustio suhe brke i mamurno kroz otomboljen nos u tonu elegije za propalim moralom uzdisao, kako taj glupi narod diže u zvijezde te lijenčine, te gotovane, te pjesnike, koji su „opjevali bijele noge“ mjesto da su odgrizli koju stotinu dušmanskih nosova! — A uz sva ta tugovanja za maskom patriotizma sakrivenih varvara, kojima kanda je svejedno, čitali li Njeguševu odu Karagjorgjevoj sablji ili gledali li svoju možda buljooku suprugu ili Praksitelovu Veneru; svejedno, slušali li milozvučno sevdalisanje mačaka na komšijskom krovu sa ponosno barjaktarski uzdignutim repovima ili devetu Betovenovu sinfoniju, uz sva ta jadikovanja tih blagoslovenih poezioždera ima u Biogradu nesrećnika, koji se o, vi besmrtni bogovi! bave još i tom beskorisnom muzikom. Ggja Vilovska, umjetnica na violini, ggje Konstantinovićka i Kumanudi, kontese Valentina i Žermena Didzelove, gospogjice Protićeva, Ilijćeva i Čolakantićeva, barun Ambrozi, rumunski pomoćnik Mano, gosp. Ivančević, Mihel i Vagner, — sve to dragom Bogu krade dane, a ko krade vrijeme krade i novac. Ali, fala Bogu, i tu je Švabo pretegnuo naše! — Tako po prilici rezonuju ti gejaci umjetnosti. Kako ih je majka rodila tvrde na ušima, kritikuju oni prema (da se poslužim dosjetkom gosp. L. Nedića) onome: „Tvrd je orah voćka čudnovata“ ili „Kiselo je grožgje“. Samo šteta, što glas njihov katkada prodre i u javnost. — Od Biogragjana sviralo se prošle sezone ponajviše pod gostoprimljivim krovom gosp. Koste Protića, pukovnika i bivšeg ministra, a tada direktora drž. željeznica i u elegantnom domu gosp. Kumanudija. U dvoranama kraljevog rogjaka gosp. Konstantinovića i belgijskog poslanika grofa Didzela gajaše se u prvom redu diletantsko pozorište. Osobito sjajno i za diletante savršeno ispadoše u belgijskom poslanstvu Fejeov komad „Markizini portrei“, „Embarrassons nous Folleville“ Labišev i jedna pantomima uz pratnju tria. Muzika se dakle gajaše u drugom redu. Ali u garsonskim salonima konciliantnog austr. vicekonsula Joanovića i poslaničkog tajnika baruna Ambrozija (kod posljednjeg u novije vrijeme), mogla se čuti prava muzika, koja gotovo gubljaše diletantski karakter pod ozbiljnim shvatanjem kavaljerskih domaćina. Osobito kod virtuoznog pianiste i štovalačkog poznavaoca moderne glazbe, kod gosp. Joanovića, kod kojega se u oduševljenim, prijatnim i ležernim onim večerima izvagjahu sva važnija trio — i kvartetska djela od Hajdna pa do Dvořaka i Sen-Sana, mogaše njegovo otmjeno društvance mlagjih diplomata da zadovolji žar i razumijevanje, koje taj šarmantni diletant upravo prenosi i na svoje sudjelovače.

„Biogradsko pjevačko društvo“ već je u Rusiji. Poslije Pešte, Sofije i Carigrada imaće i Rusi prilike, da čuju srodne zvuke naših pjesama. — — — —

Jedini onaj, koji je kadgod vidio jadnike, koji su izgubili okus, pa mogu mirne duše da izjedu „šaumrolnu“ sa slaninom, ili ananas sa bijelim lukom,

U solinskom kraju. Slikala *Anka Lynkerova.*

Seljak iz okoline Obrovca. Slikao *L. Kuba.*

jedino i taj može da požali ljude bez umjetničkog ukusa. Oni prolaze kroz život krajem velebnih pojava poezije kao čovjek s kijavicom kroz aleju rascvjetalih lipa. Žalibože te ima i ljudi na najvišem stepenu erudicije, koji imaju taku kijavicu osjećaja. Rijetki su Helmholci i Bilroti, kod kojih se goli razum nije razvio na uštrb osjećanja, a još su rjegji, koji, kao Darvin, žale što nijesu suho drvo svojeg sugjenja zalijevali životnim sokom ljepote. Pa onda, u momentu čistog umjetničkog uživanja uzdižemo svoj ego do središta, u kojemu se svijet odbljeskuje kao nebo i oblaci na glatkoj površini jezera.

Umjetnost i poezija bijaše dosele u razvitku ljudskog duha jedina forma, gdje se subjekat preko harmonijske forme boja, tonova ili riječi spojio s objektom, čovjek sa prirodom, „ego" sa „non ego". I tome i jeste veličanstvo i apsolutna potreba vještina duhu našemu, što su one ono, što filosofija želi da bude: harmonijsko riješenje nesuglasice izmegju „apsolutnog". „Život je osjećanje" — kaže sam Turgenjevljev Bazarov, i mi kao da koješta više naslućujemo iz vatre svog osjećanja nego iz mračne ropotarnice apstrakcija. Znanosti, ako nemaju u očima utilitaraca idejalne vrijednosti, imaju materijalnu: podizanje industrije, odgoja, ekonomije i t. d. (da ne spominjemo Krupa). Njima je dakle indirektan cilj ono, što umjetnosti direktno i u najidejalnijoj formi pružaju: maksimum uživanja. Da, ali uzaludno je to govoriti našim učenim i neučenim Beoćanima, koji i u mjestima traže „korisno" (kao da taj pojam nije komplikovan) i putuju kroz taj šarni život kraj zdravih očiju, ušiju i pameti „sicuti pecora" i prolaze kraj kakvog Da Vinčija i Mocarta kao gluvonijemi slijepci. Oduševljeniji umjetnički epikurejac možda ih u duši i prezire.

Logični Lesing govori o Rafaelu bez ruku. Bol takog nemoćnika mora da ima u svojim nepostignutim čežnjama nečeg tantalskog. — Tako bijaše ljetos u Beču jedan muzikalni talenat, koji nema desnice. Osim toga ga je život usrećio još i užasnom oskudicom. — Maglovitog dakle nekog pramaljetnog dana našao se naš Mata C—ć u nekom kutiću Pratera. Pomisli na „biti imajući" ručak, njega osvoji grdna melankolija i on zapjeva svojim dobrim baritonom jednu našu narodnu pjesmu. Elegija za željkovanim ručkom tužno se razlijegaše po samotnim stazicama donaupraterskim. I odjedared pjevač osjeti, kako ga neko potapšao po legjima. Okrene se. Gospodin! Bijela brada. Skromno ali elegantno odijelo. Nepoznati pita, kaka je to pjesma, kake je Mata narodnosti i t. d., a na posljetku moli, da bi ga gjače tu i tu posjetilo. Gjak obeća i predstavi se. Starac pruži ruku i rekne: — Brams, član „Männergesangsverein"-a i ode.

Sada se Mata C. razabere, sjeti se, kaka je ptica taj član pjevačkog društva i zaboravi na ručak.

Drugi dan u ugovoreno vrijeme nagje Mata najvećeg današnjeg njemačkog komponistu u jednoj dvorani konzervatorija za glasovirom. Gjak zanosno pjevaše naše pjesme, a Brams zapitkujući pratijaše i svak čas zastajkivaše diveći se. I Mata megju ostalim zapjeva lijepu u narodnom duhu Mokranjčevu pjesmu, „Lem Edim". Muž, koji je sa Šubertom i Šumanom najveći komponista pjesama, bijaše upravo zanesen tim toplim zvukovima, a još više riječima, koje mu je Mata prevodio na njemački.

— — — — — — — — — — —
„Negda, negda ove oči
„Žeravke su žive bile;
„Sad u sn'jegu od obrva
„Žeravke se ugasile."
— — — — — — — — — — —

— Ja poznajem toliko vlaških pjesama, a od vaših baš ništa.

— Nije čudo, kada mi ni za vrijedne stvari nemamo ljudi, koji bi koristili reklamom svog autoriteta. A Vuk je odavno umro.

I žaleći, što ga ovako sakata ne može učiniti operskim pjevačem, obeća Brams Mati, da će iz njega za — četiri godine stvoriti koncertnog pjevača. I budući koncertni pjevači treba da grizu, a Mata je siromašak, dakle ne može dobiti stipendije,...

Posijedjela kosa, kojom me je taj moj prijatelj na povratku iz Beča bolno iznenadio, govoraše mi bijelom i staračkom brbljavošću, kako bi po prilici izgledao jedan Rafael, da se rodio bez ruku. Čuvši za Bramsovu megju inim i hvalu Mokranjčeve pjesme, žalio sam što nije Mata C—ć Bramsu mogao da prikaže i Marinkovića i stao sam u duši proklinjati sve ordene, kada se kao žrvnjevi objese na osjetljiva krila fantazije. „— — Ima sastanaka, koji u nama pobunjuju čitav jedan svijet čemernih misli, — koji brzom kretnjom razdiru pred nama tajnovite dveri zapletenih i neizlječivih bolova moralnih; — — ovi, često slučajni sastanci, velim, ostavljaju nam u duši kao neki trag tuge, — osjećanje, od kojega se dugo ne možemo osloboditi." (Mopasan.) *A. G. Matoš.*

Iz narodne frazeologije

Drži se vjetra zubima! — kaže se onome, koji se nema na što oduprijeti ili se za što prihvatiti.

Izišao na mavi čage (plav papir) — veli se za onog, koji je već izvikan sa zlih svojstava.

Nek šara kukom po ledu, — veli se trgovcu, koji dade na veresiju čovjeku, koji ne može platiti.

Ne uhvatio ti ja sad ribe! — veli se onome, koji traži da mu izvršiš nešto, što nije moguće onaj čas učiniti.

Iz više j' on peći (pekara) jeo hljeba nego ti, — znači više je svijeta obišao.

Lako je sjeći oboreno drvo — veli se onomu, koji udari na nejačeg ili jačeg ali ležećiva.

Ovdje gluho bilo! — kaže se, kad je govor o zlim dusima. Pribrao *Edhem Mulabdić.*

Uz naše slike.

* *Članovi češke narodnosti u ovogodišnjoj austrijskoj delegaciji.* Čitateljima, koji pazljivo prate svakogodišnje djelovanje austrijske i ugarske delegacije, koje ove godine zasjedahu u Budimpešti, nije sigurno umaklo, da se i ove godine prigodom raspravljanja proračuna Bosne i Hercegovine za godinu 1897. naročito istakoše gospoda delegati bratskog nam češkog naroda. Ulazeći u raspravu ne samo u odborima, već i u plenumu obiju delegacija, istakoše se oni stvarnim prosugjivanjem naših prilika, a naročito gg. *Kramář* i *Sláma,* te nam valja radosno i blagodarno zabilježiti fakat, da su govori njihovi proniknuti vrućim simpatijama za naš svijet i da su obojica kao i drugovi njihovi priznali, kako je uprava u razmjerno kratkom vremenu postigla mnoge uspjehe na polju materijalnog i duševnog napretka.

Vrijedno je da se pobilježi i to, kako su češki delegati za vrijeme svojeg djelovanja u delegacijama, svojom posjetom odlikovali i bosansko-hercegovačko odjelenje u milenijskoj izložbi, izrazivši se o njemu vrlo pohvalno.

Mislimo da ćemo ugoditi željama naših štovanih čitatelja, ako iznesemo slike i biografske podatke gospode delegata češke narodnosti. *Karel Kramář* doktor prava i književnik rodio se 1860. godine u Visokom (Hochstadt). Pravne je nauke slušao na sveučilištima u Pragu, Berlinu, Strassburgu i Parisu. Sudjelovao je kod osnivanja znamenitog češkog političkog lista „Čas" u Pragu. Pripada mladočeškoj stranci, a član je poslaničke kuće od godine 1894. *Franjo Sláma,* doktor prava i književnik, rodio se u Chotěboři u Češkoj. Pohagjao je sveučilišta u Budimpešti i Zagrebu, te je svršivši pravne nauke, stupio u državnu službu. Mnogo radi na književnom polju, a poslaničkoj kući pripada od godine 1891. Gosp. Sláma posjetio je god. 1894. Bosnu i Hercegovinu, proučavajući marljivo naše prilike. I on pripada mladočeškoj stranci.

Franjo Janda svršio je takogjer pravne nauke te se je posvetio poljoprivrednoj struci na svojem velikom posjedu u Češkoj. Istakao se kao i vrstan politički književnik i marljiv radenik u parlamentarnom životu. Gosp. Janda broji se takogjer megju odlične članove mladočeške stranke.

Franjo Schwarz rodio se god. 1840. u Pardubicama. Od god. 1861. radi kao novinar, a utemeljio je „Plzeňské Noviny". Uz to je napisao knjigu „Komentar općinskom zakonu kraljevine Češke". Sada je ravnatelj kotarskog odbora u Plznju. Djelovao je kao član češkog sabora od god. 1883.—1889., članom je poslaničke kuće od god. 1891. I on pripada mladočeškoj stranci.

Dr. Engel, liječnik i političar češki, rodio se je god. 1844. u Pragu, gdje je god. 1868. promoviran doktorom sveukupnih liječničkih znanja. Tu postade sekundarnim liječnikom u javnoj bolnici, a zatijem je služio ko asistenta u češkom rodilištu. Pošto se je dulje vremena bavio u tugjini, primi se dužnosti gradskog fizika u Benešovu, a od godine 1892. boravi za ljetne sezone u Karlovim varima kao kupališni liječnik. Svoj javni politički rad otpočeo je god. 1883., kao zastupnik na zemaljskom saboru, okle je dospio god. 1885. u carevinsko vijeće. I u ekonomskom pogledu važan je Engelov rad, naročito od god. 1889., kad bi pozvan u ravnateljstvo hipotekarne banke kraljevine Češke. Članom je mladočeške stranke.

* *Split.* U razmjerno donekle slabije zastupljenoj zeleni, otegla se obala, na kojoj sretaš, megju vinogradima po sivoj litici, maslinu i cipresu, ko skrbni ukras kredina vapnenca. Tu eto diže se u starodrevnim temeljima Dioklecianove palače grad Split, dičan u prošlosti, što se pun nade u bolju budućnost ponosno ogleda u ogledalo morsko. Mnoge su bure prohujale preko ovog grada od starine, bure što su bile kadre da razore i slavni Solin u blizini Splita i komešanju i seobama naroda, te tu još nadogjoše Franci, Venecija i koješta, al Split se ipak očuvao na svome gnijezdu, da bude danaske najprometnija tačka Dalmacije i produktivnog joj zalegja. To se je zbilo po prirodnome zakonu njegovog smještaja. Suvišno bi bilo razvlačiti ovdje o tome danaske najvažnijem bilu i največem gradu Dalmacije, o njegovom trgovačkom značaju i željezničkom izlazištu, o njegovoj divnoj luci i živoj obali na lik polumjeca, a okićenoj modernim gragjevinama, što se oslониše o stare bedeme Dioklecijanova grada, o njegovom muzejalnom bogastvu i kapitalu u modernom smislu. Split je ukratko mjesto, koje se je — govoreći u duhu današnjeg vremena — na daleko otelo pred sva mjesta Dalmacije, Split je grad na koji cijela ova jugoslavenska Helada, pogledava pogledima punijem ekonomske nade, koja joj je — jer opravdana to i zajamčena.

S ovijem pripadom iznosimo pred naše čitatelje još neke tipove i motive iz splitske okoline od ruke vještih nam saradnika: ggjce *A. Lynkerove* i *Ljudevita Kube,* koji su umjetničkim izborom za svog bo-

Bosanski drvodjelci na putu u Split. Slikao *L. Kuba.*

ravka u Dalmaciji posnimali za naš list ove zanimljive partije, što ih po prirodnoj ljepoti, historijskoj važnosti i karakterističnoj živahnosti temperamenta isto toliko čujemo, kolik što ih vidimo na najplastičnijoj slici.

* *Matija pl. Mrazović*, odvjetnik, začasni gragjanin slobodnog i kraljevskog glavnog grada Zagreba i t. d., umro je nakon dugotrajna bolovanja dne 13. septembra u Zagrebu, u 73. godini svoga života.

Upokojeni pokretač neodvisne narodne stranke u Zagrebu provio je godine svoga mladovanja u ono burno i zanosno doba, kad se je još čula živa riječ Gaja i Jelačića, kad je sve vrilo i kipjelo u trzavici burne godine 1848. Uzgojen zanosom preporodnog slavlja, bje mu sugjeno da naglo zagje u eru apsolutizma, da svoj um, zadojen duhom poleta, okuša na krutom nakovnju skrozimice prozajičkog zastoja. Odvjetnik i govornik bio je prilikama vremena ko pozvan da brani i progovara; njegova kuća bude ognjište slobodne riječi, gdje se skupljahu Strossmayer, Rački, Preradović, Perkovac, Vrbančić i drugi, i iz koje je poletio prvi hrvatski pravnički list *„Pravnik“*. Godine 1861. stupi Mrazović u hrvatskom saboru u prve redove političkih boraca. Posljedak dugotrajna vojevanja, naročito na osnovu članaka u „Zatočniku“, bi, da je 26. januara 1871. tadašnji ban baron Rauch sašao sa banske stolice. Od svoga ulaska u sabor, pak za cijela djelovanja ko narodni zastupnik, nije Mrazović ominuo ni jedne zgode, da ne bi izrazio svoga uvjerenja. Najmarkantniji su mu govori 29. aprila 1861.: *o sudjelovanju dijelova domovine u saboru;* 1. maja 1861.: *o pozivu velikaša Hrvatske i Slavonije za ugarski sabor;* 23. maja: *o vojenoj Krajini;* 2. augusta: *o saučestvovanju poslanika u carstvenom vijeću;* 16. augusta: *o Rijeci;* 8. februara 1866.: *o adresi;* 18. decembra 1866.: *izvještaj o predlozima odbora glede izvještaja kraljevinskog odbora* i dr.

Kad se je god. 1880. pocijepala *narodna stranka*, a osnovala *neodvisna narodna stranka* ostao je Matija pl. Mrazović sve do svoje smrti jedan od njezinih uopće najvigjenijih članova i savjetnika. Nuz opsežan politički rad, velike su mu zasluge i kao zagrebačkog načelnika, naročito o potresu godine 1880. i zanosan rad kao predsjednika „Kola“. Perom se otpoče baviti umah nakon svršenih nauka u „Narodnim Novinama“, „Slovenskom jugu“, „Jugoslavenskim novinama“ i dr., dok ne pokrenu na Šulekov savjet prvi pravnički stručni list „Pravnik“, koji je nakon kratka vijeka prestao da izlazi. Mimo to radio je neumorno u političkim novinama, a na beletrističkom polju, ako i nije izravno djelovao, bio je ipak pouzdan prijatelj „Vijencu“. Nek mu je laka gruda otačbena Mirogoja!

* *Bosansko-hercegovačko mlijekarstvo na milenijskoj izložbi.* Jedva minula temporerna izložba vrtlarstva, gdje je bosansko-hercegovačka uprava za svoje uzor-izložke odlikovana počasnom diplomom, evo opet izložbe mlijekarstva, na kojoj raznolike vrsti bosansko-hercegovačkoga sira pobugjuju sveopće udivljenje.

Izložba ta otvorena je dne 3. t. mj. po ministerijalnom savjetniku *Béli Tormayu*, koji se je u zastupstvu ministra trgovine povjereniku bos.-herc. izložbe i našem uredniku, vladinom savjetniku g. *Kosti Hörmannu* usrdno zahvalio, što je Bosna i Hercegovina i ovom zgodom krjepko poduprla izložbu privredne grane, koja je za opskrbu ljudstva od velike znamenitosti.

Što se napose tiče bosansko-hercegovačkih izložaka, to ni malo ne zaostaju za izlošcima dosadanjih temporernih ekspozicija. *M. Š.*

* *Golgota.* Tako se zove najnovija slika darovitog poljačkog slikara *Jana Stike*.

Jan Stika spada megju najdarovitije gjake krakovske slikarske škole. Duže vremena proveo je u inostranstvu, a ponajviše bavio se je u Parizu.

Njegova prva slika *„Vračara Hulda“*, jako nas podsjeća na *Munkačijeve* proizvode i na njegov način slikanja.

U njegovoj drugoj slici *„Susretanje na apijskoj cesti“* opaža se jako utjecaj poznatog njemačkog slikara *Arnolda Beklina* i poljačkog slikara *Sjemiradskog*. Slike *„Oglašenje“* i *„Nocturno“* izradio je u najmodernijem slikarskom pravcu — u pravcu impresionističkom, u kome još i danas radi. U tome pravcu izveo je Stika svoju grandioznu sliku *„Bitka kod Raklavice“* i ovaj najnoviji rad *„Golgota“*.

Radi ovog najnovijeg rada, Stika je proputovao gotovo cijelu Palestinu, obišao sveta mjesta. Tu je precrtao, skicirao razne predjele, zgrade i ljude i iz tih skica i crteža stvorio je kašnje u vrlo kratkom vremenu svoju najnoviju sliku *„Golgota“*, koja je 60 metara dugačka i 15 metara visoka. Pri stvaranju te slike dosta su Stiki pomagali njegovi prijatelji slikari Popjel, Razvadovski i Stanislavski.

Da pregjem sada na samu sliku.

Mi stojimo pred Golgotom. Naši pogledi odmah padaju na sredinu slike, tamo, gdje stoji Hristos ožaren lijepom sunčanom svjetlošću. Stika je predstavio Hrista kao vrlo lijepa i umiljata čovjeka. Tijelom je visok i tanak. Oči je upravio gore na nebo, gdje će i njegov duh odletjeti za nekoliko trenutaka. Na Hristu je bijela haljina, donekle krvlju poprskana. Pored njegovih nogu leži krst, trnov vijenac, crveni ogrtač i trska. Jedan rimski centurio čita smrtnu presudu.

Nekoliko koračaja od Hrista stoje ona dva poznata razbojnika Germas i Dismas, koji su tako isto osugjeni na smrt. Na njihovom licu izražen je neki strah. Obojica kao da nijesu voljni rastaviti se sa ovim zemnim životom.

Blizu krsta kleči Simon iz Cireneje. Pored njega, dva sina Aleksander i Rufus. Sve troje, sa pogledima punim neizmjerne ljubavi i odanosti, pogledaju Hrista.

Na lijevoj strani Hrista stoje članovi Sinhedrona. To vam je grupa vrlo zanimljivih ljudi, kako po svojoj istočnjačkoj nošnji, tako isto i po svome izrazu lica. Sve sami odlični Izrailci: Sadukejci i Fariseji. Megju njima je Ana i Kajafa. Na licu im je izražena oholost, ponos i neizmjerna radost. Preko od te grupe stoji Nikodem i Josip iz Arimateje, Gamalijel i Pavle iz Tarzusa.

Desno od Hrista vidimo djevicu Mariju. U njenom pogledu izražena je neizmjerna ljubav i duboka bol. Pošto je malaksala, naslonila se je na Jovana Krstitelja i Mariju. Pored njih stoji Lazar, kome je Hristos povratio život, a kraj njega, njegove dvije sestre, Marta i Marija Magdalena, sa dugom crvenkasto-zlaćanom kosicom. Na licu Marije Magdalene vjerno je umjetnik izrazio duboku duševnu bol, koja čovjeka dovodi do ludila.

Sa te grupe padaju nam pogledi na golemu rulju divlje svjetine, koja je podolazila iz cijele Palestine, da proslavi pashalni praznik. Izgleda vam, kao da čujete graju i nesnosnu dreku one svjetine, koja hoće naprijed, ali koju zaustavlja konjanik centurio. Sa mirnog Genizaretskog jezera dolaze dva ribara. Jedan od njih je sv. Petar. Njega smo poznali po pijetlu, koji ispred njega brzo korača.

Našim pogledima još se ukazuje Moab gora, Mrtvo more i brda Morija i Sion. Na Sionu vidimo svijetli hram Solomunov i varošku kuću, koju je podigao Herodos. Na podnožju brda Siona vidi se impozantna palata silnih Makabejaca. Više kapije diže se Herodosov ponositi dvorac, sa svojim lijepim vrtovima.

Podne je. Iz daleka ukazuju se teški crni oblaci. Atmosfera je zagušljiva i nesnosna. Od silne žege po poljanama, trava je klonula. Pastiri tjeraju domu svoja lijepa stada. I ptičice kao da slute na ljutu nepogodu, pa se i one sakrile. Skoro će grom da zagrmi, munja da sijevne i strašan pljusak da zemlju polije.

To je sve izneseno na toj slici. I mora se reći, da je tako grandioznu sliku, punu ljepota, mogao stvoriti samo čovjek jake sposobnosti, čovjek silne fantazije i finih osjećaja.

Osobito su lijepe partije iz prirode na toj slici, lijepe su one guste gore i pitoma brdašca, na kojima raste nježna dafina, visoka kedra i stara maslina; lijepe su one široke puste doline i klanci, po kojima raste visoka trava. U tim partijama, osim lijepih boja i dobre perspektive, ima još i „stimunga“ i prirodne poezije.

Osim tih partija, umjetnik je vrlo dobro karakterizirao i pojedine ličnosti. Sasvim je vjerno nacrtao one jevrejske tipove, one ljude kukasta nosa, crne kose i crnih očiju, u kojima se ogleda silna gramzivost. Tako isto vrlo prirodno predstavio nam je umjetnik svetu varoš, sa njenim visokim kulama i pozlaćenim kubetima, sa njenim tijesnim ulicama i malenim niskim kućicama. Uopće Stika je bio vrlo velik u snimanju Palestine i njenih prirodnih ljepota.

Beč. *P. L.*

* *Nansenov put na sjeverni stožer.* Engleski list „Daily Chronicle“ priopćio je prije nekog vremena na veliku radost sviju onijeh koji štuju junake i žrtve znanosti, brzojavnu vijest o Nansenovoj ekspediciji, datiranu iz Tromsö-a 19. augusta 1896. Brzojavka donosi zanimljive vijesti o boravku ovog neustrašivog istraživača na zemlji Franje Josipa, koju je otkrila austro-ugarska ekspedicija u sjevernom ledenom moru. Kao što je čitaocima poznato, Nansen je pošao na sjever na lagji, „Fram“. Prije petnaest mjeseci ostavio je smjeli putnik taj brod, te se s poručnikom Johansenom i s nekoliko mornara uputio na drugoj manjoj lagji u sjevernu morsku širinu put Franje Josipa zemlje, gdje je još god. 1880. engleski polarni putnik Smith sagradio kuću i boravio ondje do 1881. Nansen je sproveo gotovo čitavu zimu na Franje Josipa zemlji i neznajući da je bio samo sedamdeset milja udaljen od Jacksona, koji je takogjer u onim krajevima zimovao. Nansen i Johansen sagradiše ondje kolibicu od zemlje, mahovine i kamenja, pokriše je krznima ubijenih životinja. Hranili se megjejim mesom, a neko vrijeme i konjskim. Obojica bijahu čitavo to vrijeme zdravi i gotovo su uvijek leškarili i spavali, a vrlo malo hodali. Temperatura u toj njihovoj kućici bijaše vazda iznad nule.

Kad je nadošlo proljeće, a morska se voda na jugo-zapadu otopila od ledenijeh santa, pokušaše oba putnika, kako bi došli dalje. U tom pokušavanju začuju u ledenoj pustolini iznenada lavež pasa i pucnjavu pušaka. Nansen umah pogje u potragu i nagje se tako sa Jacksonovom ekspedicijom. Nije nužno da se posebno ističe onaj čas sastanka, u onim stranama i prilikama, gdje se najbolje osjeti, šta je čovjek čovjeku.

Junački putnik Nansen sa svojim prokušanim prijateljem Johansenom, vratio se je u Evropu, a već je pristala uz norvešku obalu i njegova lagja „Fram“. Nansen je ostavio ovu lagju 14. marta 1895., a od onda zapovijedao je njome kapetan Sverdrup. „Fram“ je dugačka 40*m*, široka 11*m*, a gragjena je ko okruglo korito tako da je led ne može zdrobiti, nego dizati. Parni stroj radi silom od 160 konja. Cijela ekspedicija stala je (18 lica) po milijuna kruna, od toga potrošilo se na „Fram“ 200.000 kruna. Norveška dala je 280.000, kralj 20.000 kruna, a ostalo je sabrao Nansen. *N. Mld.*

* *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini.* Uregjuje ga *Kosta Hörmann*. VIII. 1896. 2. Sarajevo, zemaljska štamparija 1896. Pred nama je važna ova publikacija, dočekana i popraćena s mnogo simpatija naše javne štampe. U bogatom, veoma zanimljivom nizu članaka ističe se studija doktora *Leopolda Glücka: Prilog fizičkoj antropologiji cigana u Bosni i Hercegovini*, kojom se je cijenjeni naš saradnik primio ovaj put u Glasniku posla, da obragjuje neko polje, na koje se je u nas dosele slabo tko odvažio. Pisac govori u prvome dijelu svoje studije o *muhamedovskim* ciganima. Iznesavši najprije hipoteze Vlislockoga, Valyi-a, Schwickera, Rüdigera, Grellmanna, Potta, Miklošića, nadvojvode Josipa, Babu Rajendrala la Mithra i dr. o indijskom porijeklu Cigana na osnovu antropološkog i lingvističkog ispitivanja, veli:

I ako nam dokazi, što nam ih pri etničkom označivanju nekog naroda iznosi jezično ispitivanje, puno vrijede, opet taj osnov ni iz daleka nije dovoljan, da se na njemu samom sasvim pouzdano izvede porijeklo i srodnost naroda, jer ima puno naroda, koji su tečajem vijekova svoj plemenski jezik izgubili, te prihvatili tugji. Da navedemo za to samo jedan primjer iz blizine, evo nam Bugara, koji su, kako je dokazano, finsko-turskog porijekla, a prihvatili su jezik onih slavenskih plemena, koja su bili savladali. Ako će dakle da se utvrdi porijeklo kojeg naroda, valja se uprijeti i na *antropološko ispitivanje*, koje kano drugi stup isto toliko vrijedi, koliko i jezično ispitivanje.“ Tijem spisatelj prelazi na stručni stranicu svoje studije.

Po tvrdnji njemačkog anatoma i osnivača znanstvene antropologije *J. T. Blumenbacha* u sastavku: „Decas altera collectionis suae craniorum diversarum gentium illustrata“, bila bi glava nekog ciganina, naslikana kano prilog, najviše nalik na košćatu glavu *neke egipatske mumije*. S ovom tvrdnjom podudara se donekle oprezno *Weisbach*, jedan od najzaslužnijih ispitača fizičkih svojstava ovijeh nomada. „Kada bi se smjelo — navodi *Weisbach* — samo onako od oka suditi, ja bih svakako morao reći, da su cigani slični Egipćanima; i po obliku lubanje cigani su *puno bliži Egipćanima, nego visoko- i dugoglavim Indijancima*. Dok dakle *Weisbach* donekle koleba o porijeklu cigana i dok žali što svoje mjerenje ne može da isporedi ni sa Indijancima ni s Egipćanima, govori *Kopornicki* — na osnovu mjerenja 15 ciganskih i 6 indijskih lubanja — mnogo očitije u prilog indijskom im porijeklu, pače dodaje: *da se glave naših cigana po svom ustrojstvu samo malo razlikuju od svog indijanskog tipa*. Tako od prilike sudi i *A. Hovelacque*.

Kako spisatelju nijesu bili pri ruci *Steinberg-ovi* rezultati, to ih ni ne navodi, nego prelazi na svoje podatke, koje je pribrao mjereći kroz tri godine u Bosni 66 muhamedovskih cigana, megju kojima je bilo i 25 žena. Pri proučavanju bosanskih cigana valja u tome poslu da ih se razdijeli na dvije glavne vrste; jedno su muhamedovski, a drugo kršćanski cigani ili karavlasi, jer to zahtijevaju tradicijonalni, a još više lingvistički razlozi, pošto je sva prilika, da su se karavlasi doselili iz Rumunske (govore jezikom, koji je jako protkan romanskim elementima), dok su muhamedovski cigani valjda s veće strane došli ovamo preko Stare Srbije, a iz Grčke. U njihovome jeziku ima barem samo malo rumunske primjese.

Muhamedovski cigani — objekat ovog dijela rasprave — dijele se na *čergaše* (gurbete, *firaune*) ili *crne*, pak još na *bijele* cigane. Čergaši su na pola nomadi, potonji se već naviknuše da sjede stalno na jednome mjestu. Čergaši su, što se tiče vjerskog

uvjerenja, samo naoči muhamedovci, a ni domaći svijet ne smatra ih takovima. Ni žene im se ne kriju i govore megju sobom samo svojim jezikom. Bijeli nasuprot cigani vrše svoje vjerske dužnosti, i govore megju sobom našim jezikom. Crni su ponajviže kotlokrpe, ili prepazaruju konje, a i kradljivci su; bijeli pak cigani često se bave zanatom ili obragjuju zemlju kao seljaci

U fizičkom pogledu crni prikazuju čist tip; bijeli su izmiješani s križanja s domaćim žiteljstvom. Izmegju 66 cigana što ih je pisac mjerio, bila su 42 „crne“, a 24 „bijele“ vrste, i to od prvijeh 28 muških i 14 žena, a od drugijeh 13 muških i 11 žena Pazilo se i na to da budu iz raznijeh krajeva, s grada i sa sela, raznijeh zanata, po dobi života izmegju 17 do 45 godina, pri čem ih je veći broj (52) bio u najljepšim godinama, dakle izrastao i razvijen.

Tu iznosi spisatelj svestrane tabele, sa kojih se jasno vidi, koliko li je savjesno sprovodio svoja opažanja. Na osnovu tijeh tabela zaključuje o bosanskohercegovačkim muhamedovskim ciganima ovakovom karakteristikom:

I. *Crni cigani.* 1. Muškarci su srednjeg uzrasta, ili su visoki, koža im je ponajviše tamno-smegja, glatka kosa tamno-smegja ili crna, a oči ponajviše mrke ili sjajno-smegje; svijetle a naročito grahoraste oči nijesu doduše baš rijetke, no ipak su se našle samo kod 18% onih, koje smo ispitivali.

Glava, koja je uopće uzevši, malena, dugačka je, vrlo uska (sploštena), te s toga pretežno *dolihocefalna,* i ako se može naći i mezocefalija, a u ponekim slučajevima i brahicefalija. Lice je prilično široko, srednje duljine, te se gore i dolje ponešto sužuje.

Čelo je vrlo usko i nisko, oči su duboko upale, srednje veličine, nos je srednje veličine i vrlo širok, usta široka, primjerena, usnice debele, u nekim slučajevima baš labrnjaste. Sitni su zubi ponajviše uspravno usagjeni, dônja je čeljust spram duljine lica jako razvita.

Uši su često velike, te više puta imaju na rubu neku osobitu malu kvržicu.

Prsa su ponajviše uska, udovi dugački i vrlo jaki, ruke su i noge nježne, potonje su lijepo svedene.

Ako još dodamo, da se u crnih cigana primjećuje neko osobito držanje tijela, koje se karakterizira tijem, što vrat i glavu isture naprijed, te se tako čini, kao da nešto traže, i da uvijek brzo hodaju kratkim koracima, onda bismo dobili općenitu sliku fizičkih osebina naših „crnih muškaraca“.

2. Žene su ponajviše niskog uzrasta„ tamne kože, tamne ili crne kose i tamnih očiju. Jasno-smegje ili grahoraste oči nalaze se u njih rjegje, nego u muškaraca. Kosa je skroz na skroz glatka. Glava je doduše malena, ali je u razmjeru spram visine tijela veća nego u muškaraca, često *dolihocefalna,* i ako se čini. kao da se počešće može naći i brahicefalija.

Lice je slično izrezano kao u muškaraca, samo je usko čelo nešto šire, nego u muškaraca, no dônja je čeljust slabije razvita.

Oči su daleko prorezane, razrez je ravan, nos je ponajviše velik, a korijen mu je primjereno dubok ili rasplošten, nosni je greben više ravan, nego povinut ili čak sedlast, njiske (nozdrve) su raširene, duguljaste i dolje okrenute.

U ustima, koja imaju primjereno debele, prije široke nego uske usnice, ponajviše su uspravno usagjeni sitni zubi, uši nijesu osobito velike, te su odijeljene resice probušene.

Sise su malene, otegle su se i imaju velik kolobar bradavke.

U crnih je ciganki opseg prsiju vrlo neznatan, te je prosjekom manji od polovine visine tijela, udovi im nijesu jako dugački, nego su slabi, ruke su i noge (stopala) dugačke i tanane.

II. *Bijeli cigani.* 1. Muškarci su ponajviše visokog uzrasta, srednje debljine, na pola žilavih ili žilavih mišica. Koža im je ponajviše jasno-smegja, kosa gotovo uvijek tamno-smegja, glatka, a oči svijetle (graoraste), ali isto tako često i jasno- ili tamno-smegje.

Mala je glava srednje duljine i razmjerno široka, što se očituje i u indeksu kao *brahicefalija* (odnosno mezocefalija s obzirom na indeks lubanje).

Očito je, da se megju bijelim ciganima samo rijetko kad nalaze dolihecefali, pošto mi od onih, što smo ih mjerili, nijesmo ni jednoga našli, no za to se opet vrlo često nalazi mezocefalija, premda se ona naprama pretežnom broju brahi- i hiperbrahicefala (38·5% : 61·5%) gubi.

Lice je u razmjeru naprama vlsini tijela prije stisnuto nego dugačko, no u razmjeru naprama visini glave dulje je nego u crnih cigana. Budući da je čelo usko, a dônja čeljust nije jako razvita, to je lice u bijelih cigana ponajviše osrednje.

Lice im doduše nije osobito široko, ali s obzirom na neznatnu duljinu lica mora se ipak uzeti kao široko lice, samo što se u njih donji dio lica jako sužuje.

Oči su daleko prorezane, razrez je ravan, ponajviše ravni nos srednje je duljine ili je dugačak, a nosnice su ponešto raširene.

Na primjerenim ustima imaju često tanke usnice, ponajviše sitni zubi usagjeni su uspravno. Na dugim su ušima rese odijeljene.

Prsa su vrlo uska, udovi srednje jakosti i dugački, ruke su i noge vrlo dugačke i tanke.

2. Od muškaraca se razlikuju bijele žene tijem, što su niskog uzrasta, mršave i ponajviše slabih mišica.

Glava je malena, kratka i široka, prosječno su *brahicefalne* (i to i onda, ako se uzme indeks lubanje), no ipak se megju njima nalaze i pojedini dolihocefali, a često mezocefali. Hiperbrahicefalija je češća nego u bijelih muškaraca.

Lice je i u razmjeru prema visini tijela i duljini glave, dugačko, pri čemu osobito povisoko čelo odlučuje. Širina je lica puno manja, te su po tome mezoprosopi, a naginju očito k dolihoprosopiji. Prema čeljusnom kutu sužuje se lice baš očevidno.

Pogledom na oči, mora da se istakne razlika u tome. što se u žena za čudo ni u jednom jeditom slučaju nije našla svijetla dužica (iris).

Usnice su uske, a usta svakako malena, probušene su uši razmjerno velike.

Sise se jedva u čemu razlikuju od sisa u njihovih crnih srodnica.

Opseg je prsiju i u njih malen, ali je ipak veći nego u ikoje grupe cigana, o kojoj smo govorili.

Slabi su udovi vrlo dugački, noge su i ruke nježne, ali ne onako kao u crnih žena.

Dalje su u ovoj svesci Glasnika: zanimljivi referati *dra Ćire Truhelke:* Sredovjeki natpis u Kotorcu (sa 1 sl. u tekstu); *Franje Fiale:* Nekropola ravnih grobova kod Sanskog mosta (sa 156 sl. u tekstu i 2 table); *dra Karla Patscha:* Dva otiska na ciglama iz Ljubuškog (sa 2 slike u tekstu) pak: Prilozi povjesti podunavskih krajeva I. i Apolova štatueta iz Vršana kod Prnjavora (sa 2 sl. u tekstu); *Eduarda Vorličeka:* Rimske starine u Branjevu, kotara zvorničkog (sa 1 sl. i 1 tablom u tekstu): *Ljud. Ganglbauera:* Nove Pselaphide iz Bosne i Hercegovine; *V. Apfelbecka:* Vrste iz familije „Pselaphide“ (Coleoptera), nagjene dosele u Bosni i Hercegovini i u susjednim pograničnim područjima. U rubrici: Književnost čitamo lijepu ocjenu: *Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva.* Nove serije I. 1895. Zagreb 1895/96. od *dra Karla Patscha.*

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini izlazi na godinu u četiri sveska, zapada s poštarinom 2 for. a. vr. Pojedine knjige staju 80 novč. Pretplata šalje se: Zemaljskom ekonomatu u Sarajevu.

* *Prosvetni Glasnik.* Službeni list ministarstva prosvete i crkvenih poslova kraljevine Srbije. Godina XVII., sveska 6. Jun 1896. Uregjuje *Stevan Predić.* Izdaje Uprava državne štamparije u Biogradu. Pregled: Službeni dio. Radnja glavnog prosvjetnog savjeta. Školski ljetopis. Nauka i nastava: *O postanku minerala u prirodi i njihovoj vještačkoj reprodukciji,* od *Nik. M. Rakića* (nastavak); *Razvitak srpske gramatike u ovom vijeku, poglavito kao učbenik za srednje škole,* napisao *Dim. J. Milojević.* Prosvjetni kovčežić: Glasovi o školama (Naučni kursovi u Jeni 1896. god. — Opći raspisi za sve ženske škole, sjem osnovnih, u Njemačkoj od *dra Vl. A. Popovića;* Eldorado u Africi — Transval. Dr. *Pavle V. Vujić;* Razni zapisi: Srpska književna zadruga u 1895., referiše *J. D. J.;* Prosvjetni dobrotvori. Statistički podatci za veliku školu u školskoj 1894./95. godini od *Vlad. Spasojevića.* Iz izvještaja gosp. *J. D. J.* o književnoj zadruzi saznajemo, da se za V. kolo knjiga štampaju Dositijeve „Basne“ 2. sv.; Aristov „Bijesni Rolando“ 2. sv. u izvrsnom prevodu dra *Dragiše Stanojevića;* „Slike iz seoskog života“ od *J. Veselinovića; Zmaj Jovana Jovanovića,* „Druga pevanija“, 2. sv.; Zdravstvenica i „Todor od Stalaća“ od *M. Cvetića.* Uz to će u štampu još jedna pripovijetka s francuskog ili poljskog jezika.

Konjićev skok

od *Peštanca.*

			Gdje	i-	vi-	ja			
			na	do-	bo-	njih			
		nac.	ga-	nuz	gra-	mo-	j' mo-		
di-	ve	stan.	de	on-	d'je-	da	ju	sti-	dje
li	ćem	te	ve'	ne-	ži-	pa-	giz-	svog	ju
nji-	Tor-	plo-	gje	ve	ra-	raz-	ra-	on-	ri
ro-	mi-	vo-	nim	tom	gdje	da-	kod	i	sta-
		de	i	ji	pe-	svi-	da		
			ri-	le	nim	nim;			
			soč-	dič-	vo-	fru-			

Riješenje poslovične zagonetke

od *Malvine* iz 17. broja „Nade“.

Teško kući gdje nema gospara (gospodara) i baštini gdje nema pudara (poljara).

Riješila: ggja M. M. u Travniku.

Riješenje konjićeva skoka

od *Peštanca* iz 17. broja „Nade“.

Zemlja nam je komad raja
Ne dolina puna vaja,
Živa ti je to istina,
Samo glegj kroz čašu vina.

(Iz „Vinjaga“.) *Mirko Bogović*

Riješili: ggja M. M. u Travniku; gg. Hasan Behmen u Stócu, Krunoslav Miličić u Povljim na Braču, Šimun Popović u Konjicu.

Riješenje otočne zagonetke

od *E. pl. E.* iz 17. broja „Nade“.

1. **V**eglia, 2. **A**ndros, 3. **S**umatra, 4. **C**eylon, 5. **O**rkney, 6. **D**agden, 7. **E**lba, 8. **G**alopagi, 9. **A**zori, 10. **M**alta 11. **A**rran.

Vasco de Gama.

Riješili: ggja M. M. u Travniku; gg. Ivan Thau u Sarajevu i Krunoslav Miličić u Povljim na Braču.

Dopisi uredništva.

A. R. D. u B. Pošaljite nam što više radova. U prvi mah možemo Vam jedino to reći, da priposlane pjesmice podsjećaju na vrlo srećno podražavanje narodnoj poeziji. Iskreno Vam megjutim preporučujemo, da se čuvate reminiscencija, da se što više na sama sebe oslonite, da ne pogjete putom, kuda već progjoše drugi. Zbog primjera iznosimo ovdje pjesmicu *„Jesen“:*

Sve se jesen sprema,
Lišće s grana l'ješće;
Kad se dvoje ljubi
Nije nužno treće!

Čuj me, listopade,
Bjež od mene tamo;
Ustrgo si meni
Ljetni cvjetak davno!

ili:

O slavuj-slavuju,
Ljubezniva ptice
Kako je bez tvoje
Tebi drugarice?

Ne pitaj me, druže,
Kako j' srcu mome;
Tumačiti možeš
To isto na svome!

Uznastojte kako, da se upoznate s narodnim popjevkama na Primorju.

M. K—s. Vranović — Sutvara — Kotor. Žalimo, tek bijasmo već u prilici da povratimo prevod istog djela. Gladak je i sve, ama ne podnosi nam duljinom. Ne bi ste li možda pristupili u kojem drugom pravcu.

H—a A. Fr. u M. U Vašoj pjesmi u 4 dijela s epilogom ne nagjosmo nikako pjesničke gragje, jer šta je u tome: Najprije se Osman i Emina vole i ne znajući da ih tako „oboje u srdašcu para“. Onda izigje Osman, pošto je pročitao neki roman, što ga rese „romantična dva krasna imena“

i ko da mu neki duh diktira,
kroz moždane Osman fantazira..,

pak se sastane iznenada sa Eminom i nakon što izdeklamuje strašnu poetično-očajnu strofu:

Moje srce ne će moći
Odoljeti tuzi,
Dok ne budem ja u krasnoj
S tobom bračnoj slozi! — — —

zvekne staklo, a „s prozorne šupljine“ (!) viče u to Emina majka: Sretno! Odista, dragi prijatelju, vrlo je to čedan dogogjaj i za naš vijek, koji ne voli efekta. Upamtite svoj vlastiti stih:

Onaki su slatki razgovori —
Što u koga duša bolje gori!!

Sadržaj.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 20. Sarajevo, 15. oktobra 1896. Godina II.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici

U žutoj kućici.

Novela. Piše *Ksaver Šandor Gjalski.*

(Nastavak.)

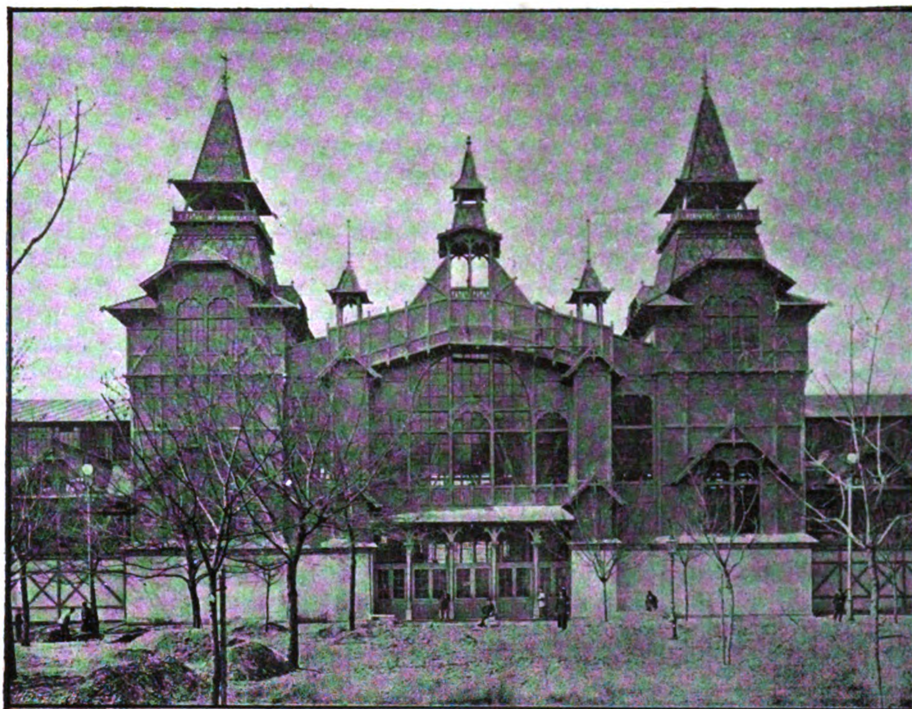
Darovana narukvica „u spomen prvog dana u Zagrebu," kako reče domišljato i nježno Slavica, u istinu umiri dobru teticu, tako ju dapače udobrovolji, da je stala pričati sličan doživljaj, kod kojega je takogjer dobila narukvicu od neke majorske gospogje, „— dakako narukvicu puno ljepšu i bogatiju od ove" —.

Ovakovih priča umjela je „ekselenc-tanta" na pretek. Kod svake zgode kakovih darivanja Slavinih, a tih zgoda bilo je često i prečesto, znala je starica ispričati dogogjaj, u kom joj je ova ili ona uvažena i znamenita ličnost poklonila ovaku ili onaku sličnu, no puno vredniju stvarcu. Dakako — u njenim koferima nije bilo ni traga tim darovima, a pomanjkanje njihovo tumačila je stara gospogja opet cijelim nizom historija, iz kojih je ona izlazila kano „vila dobročiniteljica", sasvim slična svim vilama iz Grimmove zbirke i iz Andersenovih priča ili iz „Tisuć i jedne noći", — i u kojim je baš slično ovim vilama nenadano spasavala sirotinju od bijede. Slavica bijaše suviše dobra i suviše pritisnuta svojom nesrećom, a da bi išla potanje rasčinjati ovo pričanje tetkino i može biti tražiti razmjerje njegovo spram žive istine. Napokon — zbilja je bila odana, dapače zahvalna staroj tetki, da je htjela svoju jadnu sobicu u petom katu stare neke kuće u bečkom Alzerforštatu zamijeniti s nastavanjem kod nje. Ona nije mogla zaboraviti, kako je osamljena stajala u svijetu, po smrti svoga prvoga tutora gotovo sama samcata. Gospa Barbara bila je istinabog uza nju, ali — to ipak nije bilo dovoljno. Trebala je nekoga uza se, koji pred svijetom nikako ne dolazi u kakav podregjen odnos spram nje. Imala je istinabog u Hrvatskoj roda, no — u Hrvatsku još se nije mogla vratiti. Suviše svježa još je bila zemlja na roditeljskom joj grobu. Tu se sjeti srećom, da je u Beču „ekselenc-tante" Amalija, daljnja rogjaka pokojne joj majke, koja je prvašnjih godina često dolazila ljetovati k njenim roditeljima, i koji su joj više puta pomagali svakojako, naročito sinu njezinu, nekoč dragunskom kadetu, poslije željezničkom činovniku a najposlije burzovnom agentu, u kojem zvanju je i propao te se ubio, saznavši da je odavno već potrošio sve majčino zlato i srebro i prištegjene novce, što ih je pokojni general iza sebe ostavio. Slavica nagje barunicu u najžalosnijem stanju. Jedva da je pristojno izgledala, a hranila se gotovo isključivo kavom. U prvi tren i ne dospije Slavica, da joj kaže rad šta je došla i kako se nalazi sama u svijetu. Starica barunica zapala je sasvim u beskrajno pričanje svoje krute nesreće i još kruće nevolje. Ne pade joj ni na pamet, da spomene svoj naslov „preuzvišenosti", usuprot uzme u ruke požutjelu artiju, ispisanu staračkim nezgrapnim slovima, koja se slagahu u imena i naslove sviju aristokratskih mogućnika u Beču i društava za potpomaganje vojničkih udovica. Redom ih čitajući spominjaše starica, kako je kad u ovoga, kad u onoga, kad u trećega, kad u četvrtoga — i tako dalje, uzalud pokucavala na vrata, kako joj ni audijencije u Njegovog Veličanstva ne će nikako da pribave, kako svakojaku „aventuriètes" prije dogju do pomoći nego li ona — udova iza slavnoga generala, koji bi bio za cijelo kod Königgrätza spojio austrijsku vojsku, da ga nijesu odredili za nadzor nekakvih magazina u Sedmogradskoj, gdje je napokon takogjer nosio glavu u torbi, jer je predjel bio veoma izvrgnut groznici.

— Nigdje ništa! Stojim sama — ah — nevolja. Sam Bog te je donesao — à propos, kako ti je ime? Oprosti — ali staračka glava — pa zaboravlja, — Slavica dakle? Da — da — Slavica — sad se sjećam. Lijepo ime — ali i nosilica imena baš je lijepa! Pa kako roditelji?

— Vi ne znate? — otme se Slavici te učini dva tri koračaja natrag u uskoj — maloj sobici.

— Ah — dà — jest — jest. Sjećam se sada. Uručeni su mi listovi, da je adresač mrtav. Jest — jest. A dakako — ne bih ja onda u takvoj bijedi bila. Zauzeli bi se dobri tvoji roditelji za mene. No dà — tvoja rogjena mati bila je kći sestre mog

S milenijske izložbe: Paviljon poljske privrede.

pokojnog ujaka, grofa Fižija. Oh — kako je se dobro sjećam, dok je još dijete bila. I gle — ona već mrtva, a ja — tako se mučim. Zbilja mi je zlo. Ti ćeš, dušice moja — angjele moj čuvaru, uvidjeti, da ne mogu tako dalje. A ti si bogata —, mogu dakle bez straha zamoliti, da mi pomogneš kojom svotom!

— Drage volje — tetice — kada god i koliko god izvolite!

— Hvala ti! Imaš dosta kod sebe? No za prvi početak biće mi dovoljno, ako mi dadeš koju — pedesetaču. Vidiš — moram se pristojnije odjenuti, — onda gledaj kanape —, moram ga dati presvući, — gledaj — i nijesu na njem nego krpe i cunje. Pak — vidiš i sama sam! Dane i dane ni živa stvora ne vidim. Baš mi srce žudi, da nabavim kanarinca i — onda željela bih takogjer maloga psića, ima na Grabenu tako krasnih sajdenpinča na prodaju! Ah — imala sam ih nekoč! Tako je moj Ami bio pinč, da mi je sam landeskomandirender u Gracu zavidio. Jednoč je jednoj — od onih stanovitih osoba — znaš već što mislim, — da takovoj grdobi, razderao njezin šlep. I ona — kakove su već drzovite, — Boga mi suncobranom na njega, ja dakako odmah zauzmem svoje stanovište, — kažem da je to podmaršalajtnantski pas, — ona dakako još uvijek osorna, ali ja ne popustih. I dogje ti stvar pred sud! Ah — moj Ami. — Bićeš dakle tako dobra, pa ćeš mi barem stotinu forinti dati. Da ti pravo kažem, — i kave moram kupiti.

— Sve ću vam dati. Eto — više nemam u sebe. Za prvi početak biće dvjesta dosta?

— O — ljubim ti ručice!

— No tetice — ja dolazim s molbom. Eto — vi tu svakojako stanujete. Teško živite. Ja sam sama, — nemam nikoga ovdje. Pak dogjoh — pitati vas — biste li htjeli, da se složite sa mnom, — pa k meni pogjete?

— Kako — kako to?

Slavica ponovi svoju želju. Mala i niska starica od uzbugjenosti pokroči po sobi gore dolje. U jedared se od ponizne i plašljive moliteljice stvori pred Slavicom prava pravcata generalica, koja joj prije svega dozvoli, da joj može govoriti „ti“. Onda se ne odgovarajući na Slavičin predlog, stala gubiti u historiji svoje generalije i ekscelencije. Na dušak ispripovijedala je, gdje joj je pokojni suprug sve služio kao obrstar i general, kako je redovito bila patronesa na svim balovima, kako je dapače redovito uživala veći ugled ona kao divizionerka nego li supruge raznih landeskomandirendera, da ju je erchercog Albreht jednoč u Komornu posjetio, a drugi nekoji mlagji erchercogi dapače, da su bili jednom zgodom na večeri kod nje. Nije zaboravila ni da spomene riječi, kojima je erchercog pohvalio izvanredno dobar čaj njezin.

— Ah — danas sam sirota, ali mirne duše mogu reći, da nijesam nikada s vida pustila, da sam preuzvišenost i barunica i da mi je majka bila rogjena kontesa. Ti ćeš dakle uvidjeti, da moram dobro promisliti, je li mi u mom visokom položaju, — jest — jest — visokom položaju, makar sam sirota, — je li mi dopušteno, da ostavim svoju samostalnost. Pak moram znati takogjer, kako ti to kaniš udesiti svoj život. Napokon — to ćeš priznati, da ja kao preuzvišenost mogu samo uljesti u dom, koji je uregjen prema mome rangu. Hoćeš li na svoje imanje? Nijesam ti baš prijateljica ladanja. — Ja ne bih u Hrvatsku odmah! Najvoljela bih gdje u Alpama uzeti u zakup kakvu vilu — ili makar ovdje u blizini Beča. — Uz to bih rado putovati.

— Putovati! Putovati! Ah — to je krasno! Dà — putuj — to najviše vrijedi čovjeku. Oh — ja sam se naputovala sa svojim suprugom — dakako — kao vojnici. Gle — gle — za putovanje možeš me uvijek imati. I sad se istom dosjeti teta, da pita Slavicu za njene stvari i odnose.

Djevojka brizne u plač, spomene nesreću roditelja, zatim smrt tutora, i kako je sama samcata. Na pitanje tetkino, gdje je boravila cijelo vrijeme, djevojka se očevidno smete i promuca tek, da je prvo vrijeme bolovala, onda s tutorom putovala, — onda — i djevojka izmuca istom štagod.

No preuzvišena tetka nije više pazila na nju. Stala joj pričati povjest jedne svoje druge, koja je isto tako bez roditelja ostala.

Napokon je teta pristala, da se useli k Slavici.

Malo po malo dapače prestala hiniti kao da joj nije promjena ugodna. Bilo joj najzad u istinu tako dobro i lijepo kod mlade djevojke u ukusno i bogato uregjenu stanu u Hietzingu kraj Beča, da je u slici morala priznavati, kako joj tako ne bijaše dapače ni onda, dok je erchercoge gostila čajem. Dakako s toga ipak nije prestala pred Slavicom neprestano naglašavati, koliku joj žrtvu doprinaša, što se odriče svoje samostalnosti. Isto tako nije zaboravila, da sebi osigura od nećake stalnu mjesečnu novčanu potporu i to takogjer za slučaj, da bi otišla od nje. Potpora dakako nije nosila ime plate, već „lajbrente“.

Slavica je rado privoljela na sve. Njoj bijaše u istinu veoma ugodno, što je i teta privoljela. Male mušice tetine lako je i radosno podnašala, s herojičnom dapače rezignacijom slušala priče i pričice tetine, nije se žalostila, što se teta unatoč njezine beskrajne nježnosti i dobrote, rado gledala u ulozi siromašne rogjake, koja mora podnašati sve domisli i kaprice svoje bogate nećakinje i kojoj se tobož vječno daje osjećati gorki ukus kruha samilosti. Znala je, da teta sama najbolje znade, kako je ta uloga bez ikakve podloge, tek od staračke zlovolje u borbi protiv dosade izmišljena. Glavno, što je trebala Slavica od tete, to i imagjaše. Dapače — morala se djevojka toliko puta diviti i sa zahvalnošću spominjati, kako starica unatoč svojih šezdeset i toliko godina, ipak nije nikada zaprekom, da Slavica ne poduzme sve ono, što joj se htjelo. U istinu bijaše to žilava — prava vojnička žena. Slavica ju uvijek nagje pripravnu za pohode u grad, za kazalište, za promenade. A glavno joj bijaše zahvalna, što je uz nju mogla putovati. Kao da sustalosti i umora sitno ono nisko i suho biće ne poznaje. Što je to njoj bilo cijelu noć putovati iz Beča u Insbruk i iz Insbruka ravno u Zürich —! — Na izletima po Salckamergutu, po tirolskim Alpama, u Švicarskoj gotovo snažnija i jedrija bijaše od mlade Slavice. U Pariz dogjoše u jutro, nakon što su cijelu noć iz Bazela putovale. No zato ipak točno u devet sati bijaše u crkvi Notredame. Dakako da tu nije bilo bez običnih jadikovanja, kako se na nju ne uzimlje i onako nikakav obzir, rado je dapače mučila svak čas glavobolja i pokvareni želudac, makar da je kod table d'hôtes-a izazivala gotovo najjunačnije goste na pravo divljenje zbog svog zdravog i snažnog apetita. Inače nije bila neugodna suputnica, jer je bila energična i znala najimpertinentnije kelnere prisiliti na čednost a znalične suputnike držati u dužnoj daljini, dapače znala je izvesti i to čudo, da je bezobzirnost velegradskih židova i još veću bezobzirnot engleskih putnika sa bezbrojnom prtljagom u coupe-u još uvijek umjela skršiti.

Drugačije bijaše Slavici takogjer od velike potrebe, jer se zanimala za njezino imućstveno stanje, pa je veoma rado obavljala poslove s odvjetnikom. Tek jedno ju smućivalo. Slavica imagjaše pred njom neku tajnu ili tako što. Od prvoga časa, što je u kuću k djevojci došla, opazila je, da je nešto po srijedi, do čega se ona ne pušta. Dolazila svak dan gospa Barbara i i onda — u sobi Slavičinoj razgovarale potiho, na dugo, a da su uvijek obadvije kao na vojničku komandu zašutjele, čim bi ona došla u blizinu. Iz početka kušala je pitanjima saznati za ove pohode gospe Barbare, no Slavica ili bi ostala dužna odgovor ili bi pak ravno otklonila pitanje. Još više izazivaše njezinu izvedljivost, što je opazila, da Slavica nekoliko puta u mjesecu izlazi iz Hietzinga a ne uzima nje sa sobom, svaki put pak izostaje dugo do večera i vraća se u pratnji gospe Bare. Jednoč prekipi njena ustrpljivost i ona odlučno prikori Slavicu, upozorujući je, kako takav postupak može s pravom izazvati i najgore sumnje, a ona — preuzvišenost, barunica i teta, — ipak ne može ravnodušna biti, kako se njezina rogjakinja vlada, i što može o njoj svijet suditi. Slavica joj ništa ne odgovori, slegne tek ramenima i pogje u svoju sobu, a tetka je poslije dva dana kod kave, objeda i večere neprestano nizala dugotrajna razmatranja o razlici današnjih djevojaka i djevojaka njezinoga doba. Ova razmatranja bila su svaki put podkrijepljena bezbrojem pripovijesti, koje su sve dokazivale, kako je u njezino doba mlada djevojka bila pravi angjeo, — savršen ideal čednosti, poslušnosti, uzorna vladanja i štovanja spram starijih, da redovito završi ta duboka razmatranja s dugim uzdahom i prikornim — dapače strogim pogledima na Slavicu, ponavljajući kod toga gestu i izreku Pilatovu u tragediji golgotskoj. — Svoju uzbugjenost previše nategnute znaličnosti primiri tvrdom odlukom, da će sve sile uložiti, te ući u trag toj Slavičinoj tajni. Onako je gotovo već sigurna bila, da se tu krije čitav roman kakove nedopuštene ljubavi i već se u jednu ruku radovala, kakav li će divan prizor doživjeti i Slavici moći da podijeli zasluženu lekciju, u drugu ruku pak gledala se kao spasiteljica djevojke, kojoj će budućnost u pravi čas oteti od ponora, u koji se sunovraćuje. Pokušala je najprvo sa gospom Barbarom. No tu je loše pogodila. Ta uvijek mirna žena gotovo je planula od bijesa i upozorila preuzvišenu damu, kakvu prostu uvredu nanaša i najmanjom sumnjom dobroj i plemenitoj gospogjici, za koju može biti sigurna isto kao i za božiju djevicu. Od toga časa nijesu se više dobro i mirno gledale barunica i gospa Barbara.

Izjalovivši joj se nastojanje kod gospogje Barbare, odvaži se preuzvišena gospogja na uhagjanje. No tu joj se stvori u prvi mah zapreka, što je Slavica uvijek odlazila u vrijeme, dok je teta svoju koafiru smještala na glavu, što je uvijek dosta dugo trajalo. Dakako — teta se napokon odluči, da i bez dobro i sigurno nasagjene koafire izigje napolje. Ali — opet neprilike. Slavica je uzela fijaker, a dok je ona našla druga kola, redovito su prva kola izginula već vidu tako, da nije znala, je li Slavičin fijaker skrenuo prema Lainzu, Penzingu ili prema Sechshausu. Najzad opazila je Slavica to uhagjanje. Bez srdžbe, ali takogjer sa nekom dosele po teti nikad opaženom odlučnosti izjavi mlada djevojka staroj preuzvišenosti, da je se mane, i neka se kani nedostojna uhagjanja, koje vrijegja i nju i tetu. Ako li joj je nemoguće, da se ne zanima za njezino drugovanje s gospom Barbarom, onda će bolje biti, da se raskrste.

— Nadam se, da me toliko poznaš te ne možeš o meni ništa zla pomišljati i da možeš posve mirna biti, da tvome rangu ne će biti od mene povrede, — ali to te molim, da se ovdje ne zanimaš za stvari, gdje ja želim, da ostanu samo meni poznate.

— O — ne misli, da ja iz puke znaličnosti radim tako, kako radim, već vjeruj mi

iz ljubavi spram tebe, — ti si mlada, ne znaš, kako je svijet zločest! Što ti znaš, — ja napokon imadem dužnosti spram tebe, a ne tek spram svoga ranga.

— Ja sam ti zahvalna i priznajem ti tvoje pravo. Ali — u toj stvari želim, da je onako, kako rekoh.

— Dobro — dobro! Ja mogu ići, a mogu i činiti, kako želiš. Napokon ne zaboravi, da sam dokazala dakle dosta tankoćutnosti. Jesam li te ikada pitala, kako to dolazi, da si me potražila istom godinu dana poslije smrti tvojih roditelja, jesam li te pitala ikada, gdje si bila i kako si živjela. Dopustićeš — napokon mogla bih...

Svoje izreke nije dovršila. Slavica je poblijegjela kao krpa i pala u nesvijest. Starica nije bila baš zla. U tili časak prepane se zbog Slavičine nesvijesti i sa svojih riječi. Dakako u glavu joj se duboko usjeklo pitanje, što to može djevojku toliko prenerazíti, ako se spomene, gdje je bila iza smrti roditelja i kako je živjela. No čuvala se strogo, da ikada štogod pita u tom smjeru, napokon — uvigjala je, da bi joj teško — gotovo nemoguće bilo, da se odrekne udobne svoje sadašnjosti u Slavinoj kući. — Upravo zato na putovanjima brižno se čuvala, da ikad išta zapita, kad su stizali listovi od gospe Barbare. Kad bi pismo koje stiglo, čuvala se, da i trenut samo zadrži Barbarin list u ruci. Dakako — dugoljasto i ušiljeno njezino suho lice kao da je kod toga još šiljastije postalo, te izgledalo neizrečno uvrijegjeno.

Kad je proljetos Slavica u dogovoru s tetom odlučila, da će se na jesen vratiti u Hrvatsku, izmakne se teti ipak pitanje, i da li će i gospa Barbara s njima. I kad je Slava odvratila, da se to sobom razumije i da će ju već za koji tjedan poslati u Zagreb, da ondje nagje stan, teta malo te nije htjela, da se s nećakinjom raskrsti. No čekao ju još za ljeta dugotrajni put po Švicarskoj i sjevero-italskim jezerima. To ju ipak suzdrži, da ne reče ništa. Na dovršetku putovanja pak, opet joj se na teško dade pomisao, e bi ponovo morala onako samotno i kukavno životariti u kojem bečkom predgragju, pa — pogje sa Slavicom u Zagreb.

Taj nagli pohod Slavičin u gospoje Barbare istinabog nije joj se nimalo svigjao, trpjela je uz to dapače od neke vrsti ljubomore i nesigurnosti. Dolazilo joj na um jednako, da bi ta gospa Barbara — ovdje u Hrvatskoj, gdje ima Slavica još nekoliko tetaka i ujaka, — mogla napokon nadomjestiti Slavici nju samu.

Poklonjena narukvica umiri zato njezinu preuzvišenost samo na časak.

IV.

Oko podneva kad još uvijek nije bilo odvjetnika ni njegova perovogje, stala se teta gubiti u zapletaju pripovijesti iz svoga života, gdje je njezin pokojni Alojz skupa s njome takogjer bio u tom položaju, da je nekoga čekao u urečeni čas, a taj isti „neko“ zadocnio je za punih pet minuta i ekscelenc Alojz stajao pred dilemom, bi li toga nekoga morao kazniti dunkelarestom ili privezanjem o stup u dvorištu kasarne, da je taj netko militarac.

— Jest — moja draga — tako je to bilo kod militara. Ali za to je i ondje red.

U taj čas čuo se kucaj na vratima, za kojim unigje u sobu hotelska djevojka, javljajući, da je došao dr. Bilinović za gospodina odvjetnika i pita, može li pred gospogje?

— Neka izvoli — odvrate obje dame.

U sobu unigje mlad čovjek, kojih dvadesetšest ili dvadesetsedam godina, prijatne vanjštine i dosta sigurna držanja. Bio je ukusno i birano odjeven u tamno sukno. Dugoljasto lice, više blijede puti, odlikovalo se inteligentnim dapače duhovitim izražajem. Nešto zavinuti nos i krjepko rezane usne, odavahu energiju. Crnu kosu i bradu rezao je po modi sasvim kratko, te se je dugi valoviti brk tim jače isticao.

— Vi dolazite od gospodina odvjetnika Blažića? reče mu ljubezno no ipak ne bez neke smetnje Slavica. Nije ona uopće pred stranim ljudima, osobito pred mladim ljudima, bila sasvim sigurna. I taj put mijenjala je boje, dapače nije se odmah snašla da ponudi mjesto gospodinu.

— Jest — milostiva gospogjice. Gospodin odvjetnik je zapriječen, — morao je u eskomptnu banku, pa je mene poslao. Ja sam u ostalom sa vlasnicima kuće uglavljivao ugovor, i meni je gospodin odvjetnik bio predao čitavu stvar u ruke. Došao sam dakle pitati gospogjicu, želi li još šta posebna i kada ćete useliti?

— Ta odmah — odmah — to jest — kako misli moja nećakinja. Ona je i zaboravila, da Vam kaže, da sam njezina tetka.

— Pardon — tetčice — oprosti, — nijesam znala, hoće li ti s voljom biti! Gospodin ti se predstavio — a ovo je preuzvišena gospogja barunica Seefeld, udova iza c. i kr. feldmaršallajtnanta, moja tetka, koja je tako dobra, da bude na čelu našoj kući. — Mladi doktor duboko se pokloni, no na veliko čudo — gotovo zapanjenje preuzvišene gospogje, ne poljubi pružene ruke, već ju jednostavno stisne.

Starica i nije se više obazirala na „toga megjeda“, kako je megju umjetnim zubima protisnula na tiho. Odluči, da ga svojim najvećim prezirom kazni. Od nje je odsele strujao Sibirijom! No mladi gospodin ili nije toga primjetio — ili nije htio da primjeti. Ledena ukočenost preuzvišene gospogje nije mu ni malo smetala, da jasno protumači Slavici ustanove ugovora, da joj zatim izvijesti, što je učinio, da bude stan odmah uregjen, predlažući još račune tapetara, stolara i t. d.

— A je su li stvari iz Hietzinga stigle u redu — Slavice? — upita tetka iz svoga fotelja pokraj prozora. Mislim da bi trebalo i to znati.

— Na službu, Vaša Preuzvišenosti. Sve je stiglo u najboljem redu — otpovrnu doktor Bilinović. Ovdje je takogjer račun spediteurov, namiren po gospodinu odvjetniku.

Slavica tek je napolak slušala mladog čovjeka. Nije uopće bila suviše pristupačna praktičnim pitanjima života. Prepuštala je to najradije tetki i svome odvjetniku. A tajput još se je manje mogla prikučiti tome, jer ju još uvijek nije minula njena zabunjenost i nesigurnost. Mladi doktor, ma da je bio uljudan do skrajnosti i na oko sav uduben u svoj izvještaj, ipak je svak čas morao da pridigne oči do njenih očiju, pak — kao da je i dulje gledao u to izvanredno i osobito krasno lice, no što bi baš moralo biti. Slavica se od toga rumenila i gotovo bilo joj neugodno. Najzad ustade sa svoga mjesta. Tek mladi gospodin nije sustao s toga u svom razlaganju. Pitao je takogjer, želi li gospogjica, da je izvijesti o najamnim i zakupnim ugovorima u vlastitim kućama i na imanju.

— Blagodarim — gospodine doktore! Mi smo cijelu noć putovale. Nijesam dakle podobna, da se danas o tome pozabavim, a ni moja teta ne će moći.

— Kako zapovijedate? Želite li još danas useliti u stan?

— Ne znam jošte.

— Kako ne znaš? — uleti joj barunica u riječ. Valjda je dosta tih hotelskih nemirnih noći. Baš mi je od potrebe, da budem već jednom u čestitu krevetu. U ostalom — znam, da tu nemam ja ništa odlučiti. Učini, kako misliš.

— Dobro — tetice — pak ćemo jošte danas. Tek — hoće li sve biti u redu, da uselimo?

— Gospodin odvjetnik sve je odredio, i kad je vaš list stigao, odmah je bilo za osam dana sve dogotovljeno. Dapače i služinčad čeka već ondje. Gospogja Pančićka uzela je ljude. To je njoj prepustio gospodin odvjetnik. Ah — gospogjice — to vam je odana žena! Šta se ta za sve nije brinula!

— Dobra je gospogja Barbara! — ponovi Slavica, zadovoljno pogledavši mladoga doktora. Bilo joj ugodno, da taj strani čovjek hvali njezinu ljubljenu Barbaru, — gotovo bude joj od sad nekako manje tugj i nekako bliži. I nije prosvjedovala, da poslije podne pogje doktor s njima pogledati stan, kako je bila odlučila. Kod ručka dapače pričini joj se teta suviše nepravedna i kritična, primjećujući koješta doktorovoj neuglagjenosti i plebejštini. Nije istinabog uzela u obranu mladog gospodina, bojeći se da bi se tetka u Bog zna kakve kombinacije zaletjela, nu — u sebi priznavaše, da je na nju učinio taj mladi čovjek posve ugodan i simpatičan dojam, te nije opazila u njem baš nikakve neuglagjenosti. U ostalom dalje nije htjela suditi ni upuštati se u prispodobe. Napokon ona dosele gotovo i nije došla u priliku, da upoznaje mlade ljude, isto nije mnogo ni znala o društvu i životu u njem, pa ne mogaše reći, je li u doktora toliko plebejštine, kako to barunica tvrdi.

Tačno u urečeno vrijeme, u tri sata poslije podne, došao je doktor. Barunica ističući uvijek, kako tačnost najviše cijeni u čovjeka, i jutros još razvijajući u tom pogledu svoje stalne nazore, tajput uzela je tačnost doktorovu kao dokaz plebejštine.

— „Tačnost u vremenu, uljudnost je kraljeva“, — kako se reče, — ali u mlada čovjeka dokazuje pedanteriju „tintenfuksa“ i da mu manjka ležernost svjetskog čovjeka.

— No — tetice — tu si nepravedna. Tâ — još danas sasvim si inače govorila, odvrati joj sa smiješkom Slavica.

— Ah — ti uvijek hoćeš, da si pametnija, uvijek si kao neki pravi, pravcati informator, — za to sam ti ja prestara, dragice moja! A da imam razloga te sam tom njegovom tačnosti nezadovoljna, — eto gledaj — nijesam još dospjela ni da uredim koafiru. Valjda je mogao misliti, da ćemo poslije ručka trebati koji čas za odmora i za toalete. Da je fin čovjek, pogodio bi to, — ali dakako — manjka mu onaj osjećaj uglagjenosti. Velim ti — medo!

Prema želji Slavinoj, izraženoj odvjetniku u listu, nagjoše joj stan izvan grada, u jednoj od onih modernih vila, što se u blizini Tuškanca nalaze. Kuća nije bila velika, ali ipak snabdjevena dostatnim brojem odaja, a okružena dražesnim perivojem en miniature. Bila je i staja pokraj kuće, bašča se takogjer dosta daleko sterala, a glavno — kuća zauzimaše mjesto, odakle se pružao krasan vidik i na staro drvlje u Tuškancu i na goru zagrebačku — pak prema jugo-zapadu dolje prema savskoj dolini.

I Slavica i barunica bijahu veoma zadovoljne. Mlada djevojka i nije se usprezala, da ne rekne doktoru, kako je vesela što je dobila taj stan.

— Milo mi je, gospogjice. I gospodinu odvjetniku biti će milo.

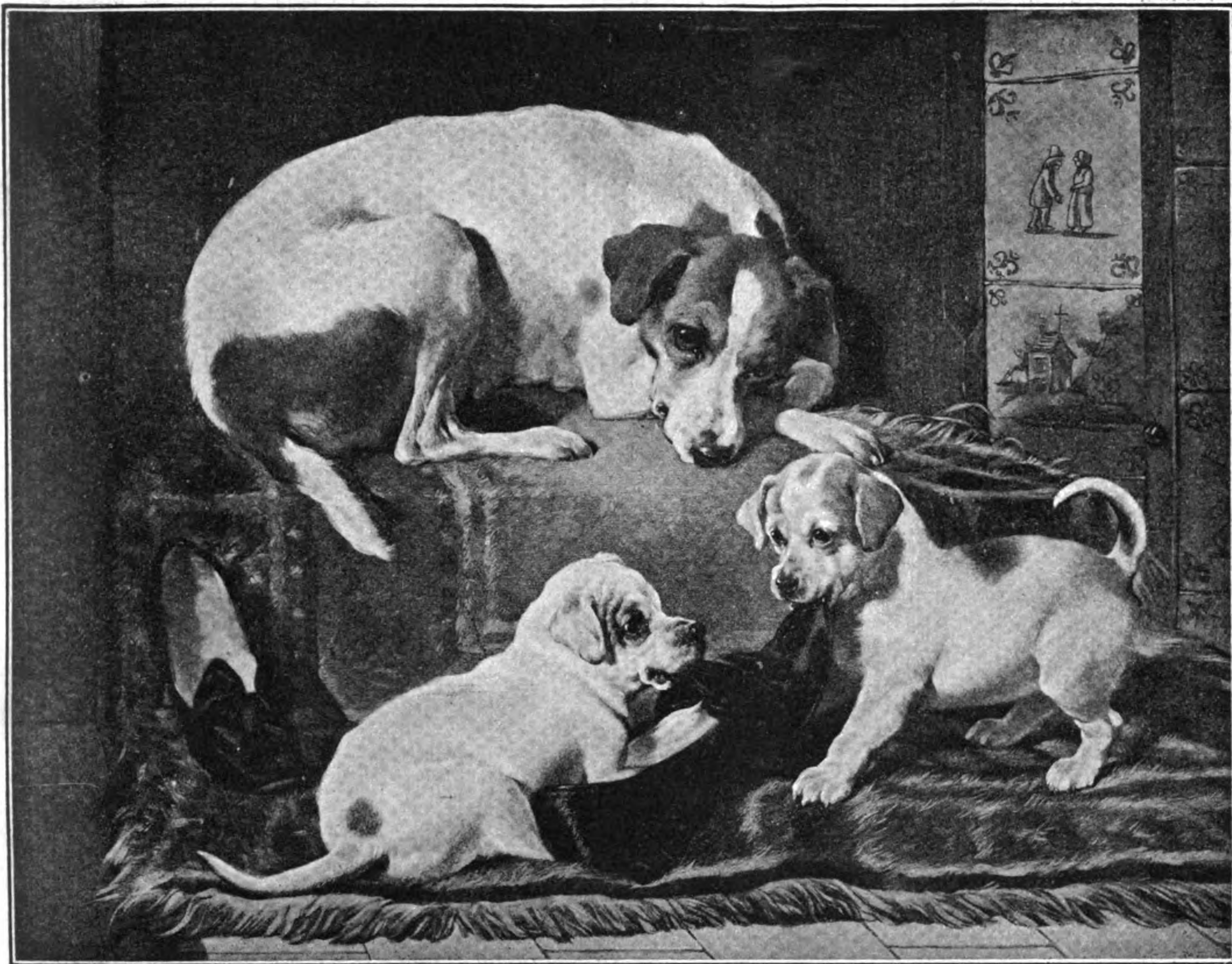
— Baš sam zahvalna gospodi!

— Nemate rašta. Desila se sretna zgoda, da se vlasnici odselili iz Zagreba, a baš je stigao vaš list.

— Jeste li vi izabirali? Moram Vam čestitati na ukusu.

— Izabrao sam ja, i moram da Vam priznam, da nijesam više htio dalje tražiti. Ono drugo, što bi se bilo moglo dobiti, nije ni jedno iz daleka ravno ovome.

— Zbilja je lijepo! — dometne dapače i teta sa lornjetom na nosu i kimnu zadovoljno glavom prema doktoru.

Pošto se ručalo.... (Razna shvatanja u zdravu probavu.)

U nutrinji bijahu isto tako zadovoljne gospogje. Kad je teta spazila u sobi jednoj generalovu sliku nad krevetom, bijaše upravo ushićena. Sve je samo čekalo, da stanar unigje. Ništa nije manjkalo. Slavica opet stala da zahvaljuje doktoru, nu on otkloni hvalu, izjavljujući, da je to samo zasluga gospogje Barbare, koja je sve odregjivala, kako i kamo da se što metne.

A vrhunac baruničina zadovoljstva bude u onaj čas, kad je saznala, da može dobiti odmah — kavu.

Sluge bijahu isti, što su nekoč služili u Bogićevih. U prvi čas nije to bilo Slavici poćudno, no — samo časkom. Onda joj dapače bude drago, što imade poznate ljude oko sebe.

Sad nije barunica više ni čuti htjela, da ne bi već ove noći ostali u stanu. A kad se doktor ponudio, da će on u hotelu urediti račun i otpremiti stvari, onda pogotovo već ne htjede teta, da bi se povratili u grad. Slavica morala je pristati. Nije joj sasvim s voljom bilo, jer je htjela večeras još skočiti u Radnički dol k žutoj kući, da vidi maloga Zdenka, no — malo poslije, pošto je doktor otišao u hotel, stigne gospogja Barbara, koja joj je na samu u njezinoj sobi pripovijedala o djetetu i umirila je, da je dadilja sasvim pouzdana. Gospa Barbara htjede pomagati u prvi čas pri selidbi, no Slavica nikako ne pristade, da bi gospogja tako dugo izbivala. I gospa Barbara morade kući prije, no što se je doktor povratio.

Pri njegovom povratku bijaše teta zadovoljna, što nije ništa zaboravio u hotelu, pak ga je ljubezno pozvala, neka još ostane kod njih. Doktor je odmah prihvatio poziv. A malo zatim dovezao se fijakerom odvjetnik Blažić sa gospogjom svojom, ženom mnogo mlagjom od njega, dosta prijatne, dapače izazovne i ponekle pretanzivne vanjštine, ali neobično naravna i ljubezna vladanja. Mà da nije Slavice poznavala, ona se je od prvog časa srdačno i kao davna znanica obratila k njojzi. Bez ikakvih ceremonija približila se takogjer barunici i sa koketnim smiješkom pozdravila doktora.

— Nijesmo htjeli, Blažić i ja, — da budete prvi dan sami, — i željela sam, da što prije upoznam našu lijepu klijenticu. — Oh — gospogjice — već gotovo cijeli Zagreb znade, da ste se povratili. Velim Vam — vi će te slaviti slavlje! Sve se zanima za vas. Kako i ne bi — tà — jedna Bogićeva, — najbolja partija u gradu! — Dà — dà — gospogjice, — meni možete dozvoliti, da tako govorim, — a ja sam vam iskrena natura. Pa kad istom vide naši mladi ljudi, kako ste krasni! Zar ne, doktore? No — no! Naš doktor vam je sramežljiv kao djevojčica. Ja ga i zovem „frajlicom“. A — Vaša preuzvišenosti, kako vam se svigja naš bijeli Zagreb?

Gospogja Blažićka bila je veoma razgovorna i zbilja je dosta vremena prošlo, dok je tko drugi u društvu dospio do riječi. Slavica gotovo zašutjela. Isto i doktor. Jedino barunici iz početka nije bio ugodan, ponekle bučan način gospogje Blažićke. Činilo joj se takogjer, da se suviše premeće na mladu. A familijarno vladanje i susretanje gospogjino bijaše joj pravim užasom. No — gospogja Blažićka u razgovoru s njome, za svakom je drugom riječi znala smjestiti naslov „Preuzvišenosti“, udesila dapače svaki čas zgodu, da poljubi ruku baruničinu, nekoliko puta nazove ju „providnošću“ Slavičinom i svaki joj čas čestitaše, što je tako sretna te ima za „pomajku svoju“ tako otmjenu i tako mudru gospogju. Naravski dakle —, da je gospogja upravo osvojila i začarala barunicu, koja se je u sebi stala napokon ljutiti na Slavicu, što na sve ljubeznosti gospogje Blažićke odvraća tek ili tihim smiješkom ili ni ne odgovara ništa, dapače i ne sluša, već se radije zabavlja s tim debeljkovićem (— i kako sve dokazuje — velikim prostakom!), odvjetnikom. Pogotovo pak bude nezadovoljna vladanjem svoje nećakinje, kad je pod večer izišla s odvjetnikom i doktorom napolje, ostavljajući njih dvije same u salonu. Njezino nezadovoljstvo bijaše toliko, da nije mogla na ino, nego da se taj mah pred gospogjom Blažićkom izjada, kako je težak njezin položaj u kući, kako se sva njezina dobrota ne umije dosta cijeniti, — kako, — ah — tko da spomene sve!

Slavica je megjutim s odvjetnikom i doktorom šetala po perivoju. Njoj je bio odvjetnik neizrečno simpatičan. Svigjao joj se njegov nešto težak način, ali sav odišući iskrenošću, dobrotom i blagošću. Dosta debeo držao je svoja široka legja nešto pognuta, ali — široko crveno lice dobroćudnih crta sa krupnim sivim očima ravno je obraćao k onome, s kim je govorio. Slavici pričinjaše se, da ju ove svijetle oči s tamnim zjenicama, tako vjerno i dobrostivo gledaju, da u njima ima nešto očinsko i najplemenitije. Možda se još nikada nije tako povjerljivo i pouzdano nikome ovjesila pod pazuho, kao što je taj put uzela ruku odvjetnikovu.

Ali odvjetnik je to i zaslužio. Budući još pravni zastupnik pokojnih joj roditelja, pazio je on na imetak Slavičin kao na zjenicu u oku. Po smrti prvoga tutora, sirotinjska je oblast uvidjela, da će biti najbolja zaštita, ako se tutorstvo predade Blažiću. No Blažić je volio, da ishodi punodobnost djevojci, puštajući joj ujedno slobodno, da izabere drugoga punomoćnika. Naravski Slavica toga ne učini, naprotiv predade mu svu upravu imetka. Barunica, kako je već bila sumnjičave ćudi, pa i zbilja u interesu nećakinje i svojem, u početku je često Slavicu upozoravala, da nije dobro nikome slijepo vjerovati, nastojala takogjer, da vrši kontrolu nad upravom odvjetnikovom, te je dapače na putovanjima dopisivala sa potčinjenim osobljem na imanju i u kućama, no — i ona nije mogla amà ni do najmanje sumnje doći, te je morala priznati, da Blažić zdušno vrši svoje dužnosti. U ostalom najsigurniji i najbolji znak poštene uprave Blažićeve bijaše, što i najzlobniji jezici i najpodlije duše ipak ne mogoše ništa naći, čime bi ga ocrnili; — denuncijacije stizahu u početku istinabog, tà kako bi to u nas moguće bilo inače, zavigjahu naime premnogi Blažiću takvu klientelu, — tek Slavica bijaše tako poštena i razborita, da je denuncijacije bacala u koš.

Odvjetnik je u šetnji neprestano nastojao, da i doktora zavede u razgovor. Pripovijedao Slavici, da je gospodin perovogja izabrao stan, da je njegova zasluga, što je sve tako dobro udešeno. Uopće opazila je Slavica, da je perovogja u svoga odvjetnika u velikoj milosti. Tim je dakako i ona bila od prvog početka sklona mladom čovjeku više no što bi možda inače bilo — ili bolje da se kaže, prije ju je minula ona nesigurnost i plahost spram njega. I zbilja nije dugo potrajalo, da su se Slavica i Bilinović razgovarali ne više dojakošnjim razgovorom kratkih izreka, od kojih je svaka svršavala započetu misao. Bilinović kao da je odložio svoj svečani plašt, kojim je i bez toga svoj ozbiljni izražaj dosele zaodijevao. Lakim načinom obraćao se k djevojci, koja opet takogjer odstupi od svoje odmjerenosti i od želje, da ne dade Bilinoviću ni pod koji način povoda da nagje u nje mà i traga djevojačkoj koketeriji. Najzad dogje, da su mladi ljudi vodili glavnu riječ, a odvjetnik bio naprosto slušalac.

Puig Roda: Za babje trice!

Večer je bila krasna, — topla kao ljeti. Mrak se polagano i tiho hvatao. Niko od društva nije zamjetio, da su se udaljili iz perivoja i prolazili cestom, koja je za čudo prazna bila i tek bi sretali po koje zagorske težake iz vinograda. Slavica pripovijedala štošta sa svoga putovanja. Doktor Bilinović bio je takogjer prije dvije ili tri godine na gornjotalijanskim jezerima. To je učinilo, da su se još više zbližili jedno drugome. Našla se tačka, gdje im se uspomene križale, gdje se našla prilika, da i jedno i drugo otkrije, kako im se ukus i misli podudaraju i slažu. Doktor Bilinović umio je lijepo i zanimljivo pripovijedati, a skroz jednostavno i bez fraza. Osim toga svigjalo se Slavici, da je otvoreno svoj zanos odavao, a ipak nije kod toga slijedio utrenik Bädekera i turističkih „fiksa“. Nije se žacao kraj mogo toga, što se obično kao izvanredna „Sehenswürdigkeit“ slavilo, priznati, da nije mogao otkriti ništa izvanredna.

Nu osobito je ugodno bilo Slavici, što Bilinović nije nastojao, da bude s njome istoga mnijenja. Kao svi bogati i moćni ljudi, bijaše i ona izvrgnuta opasnosti, da joj se u svem pravo daje i da nikad ne čuje protivna mnijenja. Ona je za tu pogibao znala i s toga možebiti i suviše bila u vlasti pomisli, da je sve, što joj se kaže i kako joj se kaže, kazano samo poradi njezina imetka. Napokon, makar da je još veoma mlada bila i dosele gotovo sasvim daleko od ljudi živjela, ipak je bilo već u nje iskustvo, da se ljudi s njom inače razgovaraju i drukčije joj se bliže, nego li manje imućnoj osobi, i da je svaki put opazila ogromnu razliku izmegju ljudskoga susretanja prije no što bi saznali da je bogata i poslije, kad su to saznali. Opazila je dapače to razlikovanje od strane ljudi, koji nijesu apsolutno mogli imati nikakve koristi od njezina bogatstva, dapače ni pomišljati, da bi do te koristi mogli doći. S toga joj je upravo godilo, što se mladi doktor baš ni malo ne obazire na njezino mnijenje i njezin ukus. Usuprot nekoliko puta došao je u opreku, te gdje je ona hvalila, on joj očito rekao, da ne poima, šta joj se tu može svigjati.

Bilo gotovo već tamno, kad su se Slavica, odvjetnik i Bilinović vratili u kuću. Tu nagjoše barunicu i gospogju Blažićku za stolom. Na stolu se pušio samovar i pred damama stajale šolje za čaja. Gospogja Blažićka tako je Njezinu preuzvišenost usvojila, da je starica bila od miline ko zažarena i najbolje volje. Zaboravila je dapače, da Slavicu bocne kakvom tužaljkom sa svoje strane, šta više, — pozivajući odvjetnika i doktora, da ostanu na večeri, nije pri tom naknadno zamolila privolu Slavičinu, kako bi to ona inače svakako uhvatila zgodu, da se prikaže kao mučenica Slavičine familije i tiranije.

Večer je po tome slavno prošla. Istom oko jedanaeste razigje se društvo. I Slavica i Bilinović ne mogoše one noći dugo usnuti.

(Nastaviće se.)

Pjesma o „naju“ [1].

Spjevao: *Sajib.*

Ma da naj je rgjav, žut i mršav,
Ma da nema ni nogu ni ruku,
Opet pri tom u aždahe liku,
Ko štap Mojsin ždere gorku muku.

Mrtva srca glas mu proživljava,
Poput trublje silna Israfila [2];
Svojim žutim licem obasjava
Škrtca, kao alkemina sila.

Ko iz krila proljetnog oblaka
Iz njega se blagoslov proljeva,

[1]) „Naj“ je od trstike u obliku zurne ili frule izragjena svirala, uz koju sviraju derviši mevlevijskoga reda, kada u kolu hukću.

[2]) Angjeo (melec), koji će na sudnjem danu puhnuti u „sur“ (rog) i oživjeti sve umrle duše.

On je oluk srčanog središta,
On je staza okle vječnost s'jeva.

On uznosi posvećene duše
U prostore vječnoga svetišta
Sa brzinom, kojoj na svijetu
Nije ravan ni vjetar ni ništa.

Ima sila za svakim zastorom
U tog maga [1]), što nas obasjava,
Jer ljudima zdrava oka — sv'jeću,
A sl'jepcima — štap u ruku dava.

Pjano zbori u veselu društvu,
Gdje bekrija čašicu cjeliva,
A kad dogje u krug učenjaka,
Onda tajne božanske otkriva.

Sve što kome zaželi srdašce, —
Sve naj njemu pred očima slika;
Gdje imade na ovome sv'jetu
Tako vješta, brza umjetnika?

Svud dolazi, svagdje zaviruje,
A nigda se ne miče, ne šeće;
Naj će obić ulice, pazare,
A s mjesta se pomaknuti ne će.

On je svoje oko očistio
Na mukama tjelesnih bijeda;
U zrcalu na njegovu licu
Sve se stanje svijeta ogleda.

Glasi, puni uzvišene boli
Iz doline trnjem obasute,
Dižu srca u eterne sfere,
I prave im pokazuju pute.

Svaki glas mu sto tajna otkriva
Biću, koje njega razumije,
A onome, koje ga ne hvaća
Šuti poput misirske mumije.

Svako srce, na koje nišani
S luka rani i za se priveže,
I tijelo bez poletnih misli
Od njegove str'jele ne pobježe.

Divni napjev, što no lovi duše
I diže ih do nebesa gori
L'jek je ljud'ma, koje boli pate,
A okr'jepa, koje briga mori.

Kao štaka Musa pejgambera [2])
Njegov odjek svako srce para,
I u sr'jedi živoga kamena
Izvor dara božijega stvara.

Naj je tumač zaljubljenih duša,
On zna za čim svaka od njih gori;
Ma da nema jezika u ustim' —
Sve jezike razumi i zbori.

Svaki trenut po jednog Jusufa [3])
Iz čatrnje na selamet vodi;
Gdje je pusta kananska čatrnja, [4])
Iz koje je sino Jusuf mladi?

Naj sa puta često srce svrati,
Al ga opet do mete uputi;
U pustinji nezasitnih želja
On je vodić i razbojnik ljuti.

Naj ne može srce uzdrmati,
Na kom nema c'jelo brdo tuge;
On kroz brige više odjekuje,
Kao jeka kroz šume i luge.

Ma da sliči od glave do pete
Jednom stihu majstorski spjevanu,
U svakome uzdahu imade
Jednu pjesmu suzom ovjenčanu.

I ako je uv'jek u pogibli
Po vanjštini kako se od'jeva
To od svjetla njegove dobrote
Svako vedro srdašce ods'jeva.

Naj je ruho hazreti-Mejreme,
Naj je bunar Jusuf-pejgambera,
Za to njegov veličajni napjev
S naše duše teške brige tjera.

U potopu on je lagja spasa,
Vjetar, koji vodi na put pravi,
U pustinji smetenu putniku
Svjetlo, što se sa oaze javi.

[1]) Svećenik stare perzijske vjere.

[2]) Čudotvorna štaka, koju je Musa pejgamber (Mojsije) imao kao nebesko znamenje; ona se mogla u aždahu pretvoriti i u kamenu živo vrelo otvoriti.

[3]) Josif sin Jakoba.

[4]) Čatrnja = širok bunar ko u Hercegovini; ovdje misli pjesnik onu čatrnju, u koju su braća Jusufa bacila.

U pogledu kratkovidnih ljudi
Pero mu se slabijem pričinja,
A njegova velika dobrota
Još je viša već pučina sinja.

Njegov izvor spojen je sa morem
Blagosova i svake milote
Za to kao Abuhajat vrela [1])
U čovjeka uljeva divote.

S vojskom briga, kad se u boj pusti
Poput str'jele oko sebe mori;
U potrebi prstom darežljivim
Nadu pruža i čudesa tvori.

Naj je aših [2]) bez svrhe, bez cilja,
Koj daleko boravi od drage;
To svjedoči požutjelo lice,
To svjedoče njeg've tužbe blage.

Od usana zanosna svirača
Na se krunu od rubina meće,
S toga mu se u carstvu ljubavi
Svaka riječ bez otpora kreće.

Ovu pjesmu Sajib [3]) je spjevao
Pod uplivom Mevlana Dželala, [4])
I s jezika peru razasuo
Svježi miris ko rumena lala.

S perzijskoga preveo: *Safvet beg R. Bašagić.*

Prvo Vickovo ročište.

Crtica iz senjskoga života.

(Svršetak.)

Tiha je uličica iza mise. Pohodnici crkveni razišli se po gradu, tko za poslom, a tko da čavrlja na obali, rajeć se o svibanjskome suncu. Pustim tjesnacem ozvanja samo krika nevine dječurlije, dok brižna ruka kućnih domaćica provagja tanak, plavkast dim kroz visoke dimnjake kulolikih domaka.

Sretnjak Vicko žurno prebrza uličicom, preskoči desetak ulaznih stepenica, i u čas nagje se pred niskim vratima odavna poželjene odaje. Unutra tapka niz sitnih, obrzih koraka. — Iznenada uze mu naglo udarati srce. Prihvati za kvaku, lagašno je rasklopi i pootvori vrata, pa se oglasi drhtavim glasom:

— Dobro jutro, Rožo! — Evo me na ročištu!

— Slobodno! — ozva se ona.

Dok je Vicko potpuno raskrilio vrata, zapućala je hitro posljednje puce na netom presvučenu kućnome haljetku. Zateče ga širokim pogledom svojih krupnih, ponešto prezavih očiju; grudi joj se u povodu brza daha gipko nadimale, a lice joj se ražarilo istom prodahnulom vlagom. I ravno sa posljednjega puceta pruži snažnu, punanu ruku Vicku u pozdrav, te ga ponešto otmjeno ponudi sjesti. On nehote posluša, što od premoći njene volje, a što s iznenadne tromosti, koja no mu se uvalila u pluća, te ne može punim dahom da diše. — Roža prione pomno posprematí u ormar svoju blagdanju opravu, pa kraj toga uze da naklapa nehajno:

— Baš ti hvala, Vicko! Od riječi si, da se nijesam ni nadala.

— Pa zašto? — zanagli Vicko.

— Pa eto! — Kako da ti pravo kažem.

— Pa kaži! Reci, zašto?

— Drage volje! — nasmije se živa vragolanka i ustrmi svoje zvjezdane oči u zaplahireno lice svoga pohodnika. A slatko li glatko čavrljaju ubava ustanca!

— Ta za to! U tebe je srce bolje od glasa. Ti možda i ne slutiš, koliko te svijet grdo sudi. Tvrde, da si lakom i silovit, prilažu, da nijesi iskren nikome, van puste duše, kadar i najboljemu prijatelju zakrenuti vratom.

Pri tom savi Roža ogrlicu svoga blagdanjeg haljetka, pa ga naglim zamahom vješto preklopi, te skladni rukavi zavijoriše zrakom. I spremi ga pomno, gotovo svečano, pazeć brižno, baš po mačju, da mu se ne pozlijedi nikoji nabor. A kako li je pri tom hitra, spretna i milolika ta spokojna mačka! — Vicko se žažari, stisne tvrde šake, pa zatomljeno dahne:

[1]) Vrelo neumrlosti, koje se po predanju nalazi negdje daleko u Indiji.

[2]) Zaljubljenik.

[3]) Sajib se rodio u Tibrizu oko godine 1010. po Hidžr., a umro u Isfihanu 1078. Rogjeno mu je ime Mehmed Ali. Sajib spada u red najvećih mističnih pjesnika na istoku. Njegova djela odlikuju se velikom dubinom misli i čuvstava. Jedini Sajib od svih potonjih mističara može se o bok staviti glasovitome Dželaluddinu Rumiji. Njegov se „divan“ kao i Hafizov predavao dulje vremena po medresama u Carigradu i po cijeloj osmanlijskoj državi.

[4]) Mevlana Dželaluddini Rumi utemeljio je derviški red mevlenija. On je otac mističnih pjesnika na istoku; živio je u XIII. vijeku.

— A zašto?

— Znam li ja! — nebrižno klikne Roža zvučnim, odubljim glasom. — Pa vape, da si bezbožnik, koji crkve ne pohagja, van se radije zabavlja krasnim poslom, te oplogjuje pljesnive groše poganskim kamatama.

— Ko je to kadar da dokaže? — trzne se Vicko. — Ako je u mene uštegjen koji groš, nijesam dužan o njem nikome polagati računa!

— Dašto! — Pa šapuću: što poganski oplogjuje svoje dobre groše, Bog mu prosti; ali on i poganski zavagja mlade po gradu.

— Laž! — skoči Vicko, — Pusta laž! Ti znaš, sjećaš se valjda, kad no se u ludoj mladosti sigrasmo na prudu ribarske dražice? Moraš se sjećati toga, — kako i ne bi!

On pristupi k Roži, te ju strasno prihvati za ruku. Strjelovito mu sijevaju oči.

— Sjećam se, — odgovori Roža spokojno. — Sjećam se, kako sam ti tada i noktima zadrla pod grlo! — Pa se ozbiljno podsmiješi i odlučnim, snažnim kretom oslobodi ruku, te nastavi spokojno svoj spori posao.

— Sjedni de, Vicko, dok posprémim..

Vicko nevoljko sjedne. Žestoko mu bilo u grudima, oči mu se bile zavlažile; jedva suspreže težak, nasilan dah.

— Slušala sam često sve te petljanije, Vicko; ali sam uvijek i spremno prevagnula: — ta nije baš božje pismo, što sve svijet naklapa. — Je li ti sad pravo?

— Hvala ti, Rožo, od srca! pa znaj de, da nikada i nikoju nijesam volio, do li tebe!

— Ni kapetanove Mine? — nasmije se Roža.

— Ne!

— Ni Karle?

— Ne, i po sto puti ne! Volio sam sveudilj samo tebe i za tebe bih i sada život potratio! Vjeruj mi; govorim kao pred Bogom!

I po drugi put ustade Vicko, te se maši za njezinom rukom.

— Sjeti se pruda, Vicko! — nasmije se Roža, te uzmakne k otvorenu prozoru, otrgne svržak bosiljka, što no tamo skromno lista, udahne mu mirisa i vine okom na vedro nebo. Njime prema zapadu plivaju lagani oblačni pahuljci, stalni vjesnici iz širokog svijeta.

— Pa ti bi za me i život potratio? — ozva se njezin valoviti glas.

Vicko se živo ušetao odajom, pa stane.

— I život — i nebo!

Roža hiti svržak bosiljka kroz prozor, otrgne drugi i primiriši. Onda se osovi, gotovo poraste svojim visokim stasom i uozbilji lice. Pa zatapka prpošno noškom, zagleda se u vis preko njegova čela i zlobno zašuti.

— Ne vjeruješ li? — dahne Vicko.

— Bog zna? —

— Pa zahtjevaj! —

— Zbilja! —

Krasnica pristupi bliže, te se zagonetno nasmiješi.

— Ima li u tebe zaista novaca, koliko pričaju?

— Ima, — ponosno će Vicko. — Ima i u pretek. Istina je, dajem ga na kamate; ali ga i traže — i zaklinju me za nj. Pa i kakvi gospodari! Eto baš jutros mi *paron*[1]) Ivanušić povratio stotinu. U pretek su mi, pa zar da ih zaključam u škrinju il razmetnem u krčmi?

— Nipošto! Pozajmi ih meni.

— Šališ li se? — začudi se Vicko.

— Jadne mi šale kraj prijeke nužde. — Ne pitaj me dalje!

— Bože sačuvaj! — požuri Vicko, te u čas izbroji na stô redom deset desetača.

— Hvala ti, Vicko! — klikne Roža blaženo i hitro, gotovo lakomo pribere banke. — A kamate?

— Ne luduj, Rožo — slatko će Vicko, pa ljupko zirne u njene zenice, i zaguče drhtavim, nježnim glasom:

— A sada? —

— A sada ti čast! Zadužio si dušu, i ja opet kažem: krivo te sudi svijet.

— Puste me brige za čitav svijet, kraj tebe, Rožo, — uzdrhće Vicko.

Al ona se opet prikloni k prozoru, pa će mirno, iskreno, toplo da proslijedi:

— Opet ti velim: hvala ti od srca, brate moj! Nezaboravna mi tvoja dobrota, a dug svet, i doskora ću ti ga pošteno da vratim. A sada ostaj mi s Bogom; jer mi se bome žuri za poslom!

— Ne jošte! zatekne Vicko. — Upita me za kamate, a ja slagah. — U to ime očekivao sam — samo cjelov! Otkupi stare krivnje s ribarskoga pruda!

Roža se smrkne i upre u nj ozbiljni, strogi pogled.

— A Ive?

Vicko se zbuni, pa istisne mučno, drzovito:

— Daleko je! —

— Al meni blizu! — zaječi snažan glas Rožin.

— To zna Bog — i ona pjesma od jučer! Žali li se tako muž na daleko, onda ja ne bih volio biti muž, samo nek sam blizu! Ili je možda negdje koji treći?

Zaludio se Vicko, rasmijao se zlobno, a iz očiju proplamsao mu drzak, besraman rug.

— Sram te budi, Vicko! — klikne Roža samosvjesno, sažalno, gotovo prezirno. Pjevala sam, zaista, pa čuj me, zašto! — Prošle nedjelje javi mi Ive, kako je obolio putem s groznice, te ga kapetan ostavio u bolnici šikeškoj[1]). Jedva prebolio, pa sad nevoljan hlepi iz tugjice za domom i zaklinje me, da mu pošljem kojih sto forinti putnoga troška; jer se rastrošio i načeo jur veresiju. A što on ne napisa, sluti mi ojagjeno srce: e mu je gore, nego li kaže! Isprva sam plakala ljuto, dok utaman kucah na vrata naših bogatlija zajmaša. Jedan traži mjenicu, drugi dobrog jamca, treći zalog. Gotovo zdvojih. Kad li jučer s dobre kobi uzrijeh tebe, gdje prolaziš, i sjetih se tvojih razglašenih zajmova. U taj mah iznenada sine mi sretna misao, e si ti jedini vrstan, i bez jamstva, pomoći siroti. Ta kako i ne bi! — pokojnog mi dobrog oca nekadanji učenik! I od tog časka čvrsto uzvjerovah, da ću svome Ivi po prvi put u životu vratiti milo za drago. Dok sam razmišljala, kako li mu teško u dalekoj tugjici, kako li mu pusto bez ikoga svoga, steglo mi se srce, da pukne, i plakala sam ljuto. A kad mi sunula nada u pomoć, onda mi se mahom rasprštila težina oko srca, i propjevah, baš ko da mi se otvorilo nebo, te svoga Ivu već kraj sebe zrijem. — To ti bijaše pjesma osamne sirote! Al ti toga ne možeš razumjeti; jer si pusta srca, jer nijesi nikada i nikoga pravo ljubio! S toga ti i praštam, a hoćeš li zajam pod uvredu, evo ti ga vraćam!

Krasno li se u proplamsaju odane ljubavi, čistoga ponosa zažarilo Rožino lice! Dok je zborila, zagledavao se Vicko prezavo i zadivljeno u njeno ozbiljno, svetačkim zanosom uzdahnuto lice. I poniknuo nikom, ustupio na konak, pa će tiho, lomno, skrušeno:

— Oprosti, Rožo! — Zaboravi! Blažena ti riječ i blagoslovena sreća!

Pa pristupi i svečano, pobožno stisne punu, žilavu ručicu, što je u taj par s lagana drhtala. I ne pogledav je u lice, naglim korakom umakne iz kuće. A vani kao da je stresao sa sebe teško breme, osori se i srkne okom hvatati nebo, što no toli žarko grije svojom milotom, a draga svojom dobrotom. Al ga ne dogleda s prvoga maha; jer mu se u oku još sveudilj muti suza, koja no se jur gore na pragu zarodila.

Dok se je još sušila ova suza u oku zabludnika, proprhuta preko ulice živ razgovor budnih susjedaka. — Ovaj put otpoče mlagja:

— Dugi su, predugi puti iz Amerike!

I pri tom uzme iz ruku svoga sinčića tanku jelovu motičicu, što no ju ovaj brižno gladio staklenim odlomkom.

— I kako! — ozove se starija. — I glava se gubi na moru, — ako joj prije ne izbiju svrži!

— Kadikad je mesopust dugačak i dvanaest mjeseci! — zapjevulji mlagja i priveže žurljivo crven rupčić oko motčice.

— A pokora, ako odbiješ prvu četvrt! — A što će ti ta krpa na motčici? — začudi se stara.

— Nek se vije svatovska *bandera!*[2]) — klikne slavno mlagja, pa utakne zastavicu u prozorni procijep.

— Hahaha! Pa živila *bandera!* — nasmije se stara, dočim se mlado, ludo dijete nevješto zagledalo u tu neobičnu sigru svoje matere.

I u istinu živ jutarnji lahorac u čas uze se dražesno vižlati oko crvenkaste krpice brzim talasima. — A stari matorac Tone, davni mrzlovoljavac motri ovaj veseli prizor ulične glume, te mu se uopće zgadi. Odvrati se naglo, te ga u kostima živo zasjeklo, pa prostenje grčevito:

— I prije nego pijevac do tri puta zapjeva — — —

*

Blizu dva mjeseca po tom, u vrijeme žarke srpanjske omare, nagjoše se iste susjetke ispod *balature* starije dobroželjnice te nedužno pletu čarape. Bilo baš u predvečerje, kad domaći parobrod stizava s Rijeke.

— Kako li mu srdačno poletjela u susret! — uzvine mlagja očima.

— Ne sumnjam, da će se umiti čisto kao svetica.

— Van da je Ive tamo pogazio obraz, pa ono pismo možda da prožvaće u zaborav. Na zdravlje mu bilo!

— Ne, draga moja! Umotaj gjavla u klupko, a on će se izmotati na niti, — kazivao pop, moj pokojni ujak.

— Eno ih! — zatiša mlagja razgovor, opaziv na ušću uličice Rožu i Ivu, kako se podlaktili te blaženo čavrljaju.

U Ive je ponešto omršalo lice, al je i sad snažna, žilava kreta. Odjenuo se u tanko žutkasto platno, a pokrio širokim, slamenim šeširom po mornarskom ukusu. Stupa na široko, ponešto oporo, ali voljko i gordo, kao pravi mornar, kad se zadovoljan osjeti na krutom, odavna zaželjenu tlu matere zemlje. — Za njima Rožin sinovčić trudno uprtio spretan putni kovčeg, što no mu bregje bokove jedva spreže kruti vez tananih trkija. — Susjetke se zakloniše pod prostranu udubinu *balature*, te izvjedljivo paze svaki kret mladoga para.

— Gle, kako guču!

— A goluban i ne sluti, da mu golubica propjevala s proljeća!

— Il se samo pričinja, da od rugla ne bude i pripovijesti.

Mladi par preskakuta sigrački preko stepenica i umine u kuću. Za tili čas zažubori iznutra živahan razgovor. Na trene zazvoni vrio, sazrio, smijeh proljetne pjevačice, pa zabruji krupno grlo uskrsnula Amerikanca. A u izmjenu povagja ona ispod glasa prve zvukove svoje supatnice:

— Oj jesenske duge noći, — — oj!

I opet... kao da vile kuju zvončiće svome svibanjskome cvijeću!

— Duge, zaista, pa bile i proljetne! — prilaska Amerikanac.

Marljive pletuše sve uza zid došunjale se podno veselog prozorka. — Stari matorac izmilijo glavom na vazduh i za čudo proti svome običaju puši cigaru, te sveudilj jedljivo sikće kroz guste dimove. Nekada kô *škrivan*[1]) na brodu znao je tako uvijek pušiti cigaru, kad bi neumorno, s pune duše tragao bilo kakvu krivnju diljem palube. Trepavice mu migolje na pola zaklopljene; — vreba poput mačka i gorko se dosjeća svojih davnih — davnih zgoda.

— Bijaše i skladno i krasno, dok moja Fiora — slatka mačka — meni u Marselju — — —

U taj mah prene ga iz misli svjetla pojava mlagjahnog para na suprotnom prozoru. U očima iskri im se radost s premahnuta jada i vrela žudnja nečega nova, pouzdana, uvjerljiva. Lica im se s laka zažarila, a gipki se prsti spleli, pa sudarnim tipkanjem biju hitri tempo pregjašnje pjesmice.

— Rožo! — klikne živo Amerikanac. — Donio sam ti i još jednu skupu uspomenu.

— Ah! — i obaška onih tamo! — nagne se blažena glavica izvjedljivo na posluh.

— Dašto! — Pogledaj de! — Čaroban zapis, jevtino plaćen, a skupo ocijenjen.

— Jevtino, zaista?

— I kako! — U Americi bi kazali: stoji ljudsku glavu. Al ja ga bolje procijenih! Domorodna mi pamet kaza, da zlatom važe, kad se u njedrima ne drži.

I ispukne iz džepa sitno složeno pisamce, razvije ga, preklopi, pa raspori u sitne krpice.

— Laž se zove! — kaza tvrdo i grustljivo i krupnom šakom mahne snažno u vis. Lagašan lahorac zračni, nevin dašak domaće burice, zavijori podatnim pahuljicama, te se poput snijega posuše na nedužni par susjedaka podno prozorka. Kao da si pako poškropio posvećenom vodicom, skunjiše se dobre dušice i istim uhodarskim putem uz kućne zidove iščeznuše u nevid, muče poput mrtvačkih sjena. A iz visa zagromori uskom uličicom srdačan, pakostan grohot hudoga Amerikanca.

*

Sjutradan za čudo pozove stari mornar novajliju druga na čašu vina poslije objeda, da se obavijesti, kako li se to danas putuje po

[1]) *Paron* = padrone (tal.) = gospodar, gazda.

[1]) Chicago = grad u sjevernoj Americi.
[2]) *Bandera* = bandiera (tal.) = barjak.

[1]) Pisar.

Pri veselom povratku iz Sofije. Slikao *W. Leo Arndt.*

dalekim pučinama zavodljive matere zemlje. — Pilo se baš po mornarsku, a pušile se „prave“ havane, slagjana, opojna mirisa. I naklapalo se lagodno i živo, kao u brodskoj kabini, kad u vani pučinom huji uporni jesenski južnjak. — Pod kraj otčepi Amerikanac i bocu „malage“ iz putnoga kovčega, što no mu ju domišljata ženka okvasila kiticom sitnoga bosiljka o crvenoj niti. Pa nastaviše svoj prijatan, povjerljiv razgovor, beskonačan, poput morskog putovanja. — Kad se već zadnje kapljice divotnoga pića zakrijesile u čašama, već u prvi suton oglasi se povodljiv glas mudre proljetne ševe snatrivom pjevankom:

S Bogom neharna dušo,
Od tebe mi se d'jeliti! —
Što ću ja, jadna, činiti
Daleko od tebe — ? —

Amerikanac razumije joj prizvuk, te se prene i u čas prekine nit opsežna putopisa. A stari drug podigne naglo posljednju kap. U očima zatitra mu čudna iskra zanosa. Htjedne da kaže nešta odlučna, valjana; ali ga u čas iznevjeri snaga. I ne kaza ništa, nego muče iskapi, pa se zamisli časkom. Odbije gust dim, provalja havanku megju prstima, te prodahće tihano:

— U istinu, i danaske su ove havanke jednako slatke kao i nekoč. — Vjeruj mi, vrijeme huji na slijepo i ne kvari ničega, dok se ne upletu ljudski prsti, *kumpare*[1]) moj! — A sada „laka ti noć!“ Čeka te žena; razumijem ja to!

I pozirne osamljen matorac na svijetlo zvijezgje, — svoje davno, nezaboravno poznanstvo.

J. Draženović.

Mijena bilinstva na zemlji.

Ništa na svijetu nije tako stalno, kao što je mijena odnošaja, u kojima se oko nas zbivaju raznovrsni prirodni dogogjaji. Kamo god svrne oko motrioca, svuda će naći na pretek činjenica, koje će mu potvrditi stalnost — mijene.

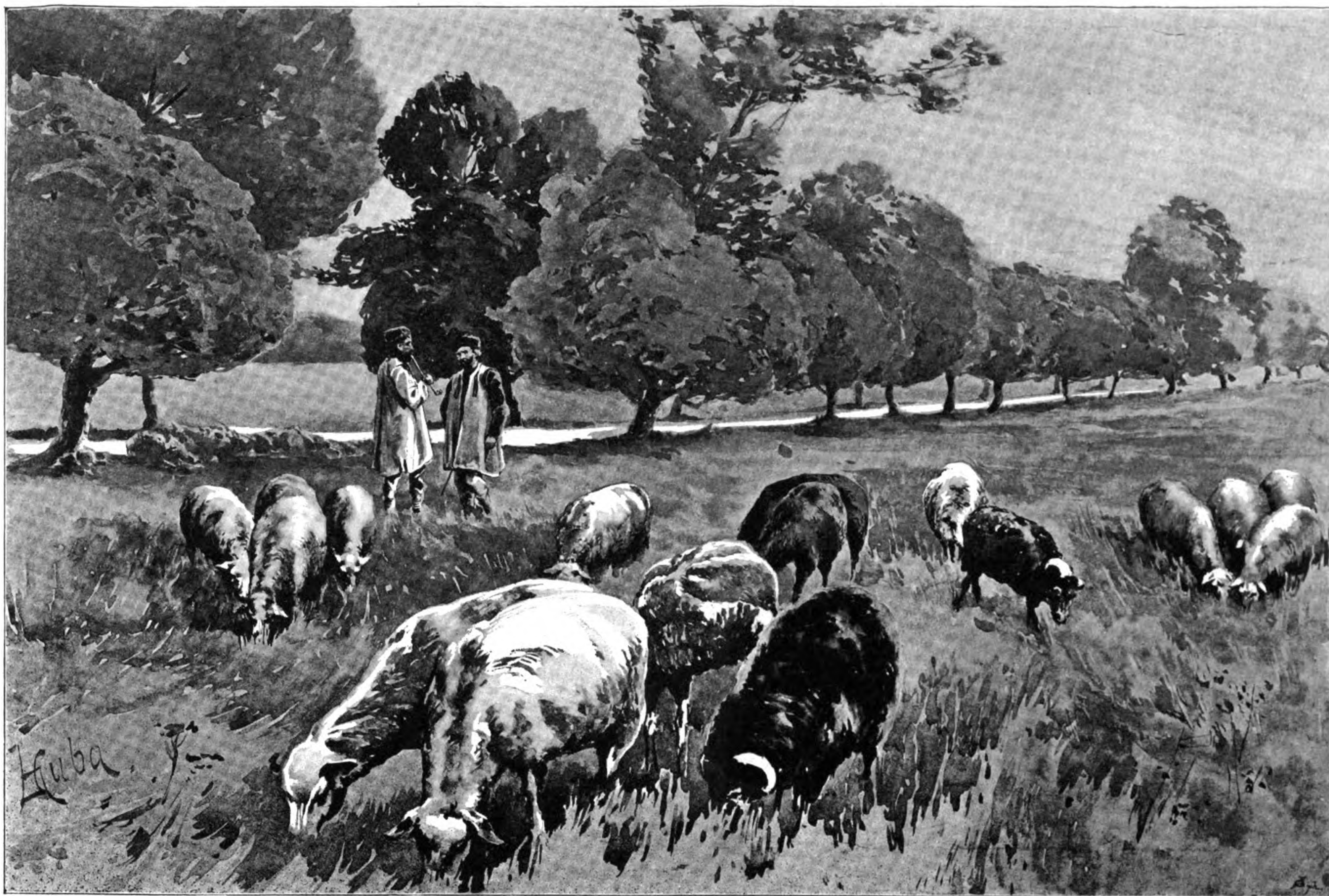
Kako je polje promatranja preogromno a da se na jednom cijelo obuhvati, ograničiti ćemo se ovog puta samo na posmatranje jedne vrsti dogogjaja, a to je: neprestana mijena bilinstva. Pa kako svaki mislen čovjek traži da sazna uzroke onome što vidi, biće nam zadaćom, da pored letimičnoga prikazivanja samih tih činjenica, upozorimo i na uzroke, kako su ih najvredniji trudbenici u prirodnim naukama do sada tražili, a možemo reći i — našli.

Poznato je svakome, tko ima makar samo komadić bašče, da će korov, ako ga vrtlar marljivo ne čupa, na brzo uništiti sve, što je u bašči plemenitijega bilja. A istina je i to, ma da je manje poznato, da će u bašči, koja je ovako korovom zarasla, za koje vrijeme — možda već za godinu, dvije — i ono plemenito bilje, a većinom i ovaj novi korov iz bašče izčeznuti, da svoje mjesto ustupi drugoj, novoj vrsti korova. Pa poslije koju godinu nestaće većinom i ovoga, a na njegovom mjestu izrašće druge bilinske vrsti. I ta mijena raznih vrsti korova opetuje se neprestano u tolikoj mjeri, da poslije kakovih stotinu godina lice zemlje na onome mjestu pokazuje posve drugačije raslinstvo, no što je bilo prije. — Agasiz pripovijeda, da je u sjevero-istočnom dijelu sjevero-amerikanskih saveznih država na taj način evropsko bilje (130 vrsti) posve istisnulo domaće američke biline, koje su rad toga morale uzmaknuti prema zapadu. Od mnogih primjera, koje bi mogli navesti, evo još nekolikih: U Australiji je god. 1833. (po baronu Hugelu) bila jedna bilina: *Cryptostemma calendulaceum* tako raširena, da su je držali korovom, koji se uopće neda iskorijeniti, pa ipak, poslije 40 godina opazilo se je, da ju je *lucerna* sa drugim dobrim travama posve istisnula.

Druga jedna bilina: *Hypochaeris* ili *Hypochoeris radicata,* koja je u sjemenu iz Engleske dovezena u Novu Selandiju, tako se tamo u cigle 3 godine bila raširila, da je najbolje pašnjake pokvarila, jer je sve bolje biline istisnula. A na Ceylonu (po Twaites-u) je *Lautana mixta* nakon 50 godina, iza kako je došla, istisnula sve bilje, dapače i manje drveće, te mnogo tisuća jutara zemljišta zauzela. A takova mijena bilja vrijedi i za šumsko drveće; vidi se to u nekim predjelima Danske, gdje bukva istiskuje brezu. Samo u onim krajevima breza uspijeva, kamo ne dopire bukva. I u Selandiji istiskuje bukva jelu.

Pa i ovaj Darwinov primjer lijepo dokazuje, da se u kratkome vremenu može vidjeti, kako jedna bilinska vrsta istiskuje drugu. Evo toga primjera: Ako se trava na pašnjaku ili livadi pokosi, ili pusti da ju marva popase, onda će se na takovome prostoru uvijek vidjeti jačih i slabijih bilina, kako uporedo rastu, jer ove jače biline nijesu mogle radi košnje ili paše toliko ojačati, da istisnu slabije. Ako li bi se pak pustile sve biline, da bez zapreke rastu, onda će za kratko vrijeme slabijih bilinskih vrsti nestati, a preostaće samo one, koje su krepčije. Ove krepčije ugušiše one slabije. Zanimljiv i poučan je i ovaj primjer: God. 1740. pojavila se

[1]) *Kumpar* = compare (tal.) = kum.

Na strništu. Slikao *L. Kuba.*

je gusjenica noćnoga lepira *Phalaena graminis*. Ova je travu tako uništila, da je na livadama mjesto trave novo cvijeće i bilje poraslo, i to onakovo bilje, koje prije nije moglo baš radi trave uspijevati.

Ovakovih primjera ima neizmjerno mnogo. Svi oni pokazuju, da se bilinstvo ili flora jednoga kraja mijenja — pokazuju regbi, da naša majčica zemlja kanda ne voli biti uvijek u istome ruhu, nego da ga voli mijenjati, kao i ljudi.

Uzroci ovakovim mijenama jesu različiti:

Već se je odavna opazilo i spoznalo, da su sve bilinske vrsti nekoga predjela u megjusobnoj kao borbi ili utakmici, jer bi svaka vrst rad da dobije što više tla, — a na račun svojih susjeda. A to je za to, jer veća množina tla sadrži i više hrane u sebi, pa što je manje bilja na nekome tlu, to će na to razno bilje doći i više hrane, pa će moći u tome obilju hrane i bolje uspijevati. Ako ga je previše na istome tlu, onda se održe samo one bilinske vrsti, koje su uopće jače, dočim slabije propanu, jer za sve nije bilo dosta hrane. Tako je i tu, kao svuda u svijetu, da jači prolazi bolje od slabijega. Dobro će biti još i ovaj primjer promotriti, koji to potvrgjuje. U novoj Selandiji raste jedna grbica tako bujno i u tolikoj mjeri, da je na pojedinim mjestima mogla zaustaviti tijek rijeka tako snažno, da su znale izaći iz korita i poplaviti obale. Trošak za čišćenje bio je ogroman, dokle god nijesu našli i tomu pomoći. Zasadili su naime množinu vrba uz obale. Korijenje toga drveća raste duboko na sve strane i troši veliku množinu hrane, tako, da grbici ne ostaje ništa i ona izgiba.

Ali osim ove direktne utakmice imadu se biline još sa jednim jakim neprijateljem boriti. Taj neprijatelj jesu životinje. Klice i pupoljke izjedu razne ličinke, lišće unište gusjenice lepirova, stabljike i korijenje nabuše i izbuše raznovrsni zareznici, a mnogi travožderi sisavci popasu i na taj način upravo iskorjene pojedine bilinske vrsti. A i na mnoge druge načine jesu životinje zatornici bilja.

Na pašnjacima se osim trave obično vigja još samo takovo bilje, koje marvi za hranu ne valja. To je stričak, čičak, mlječeri i kojekakovo otrovno bilje; zatim trnovito i drugo. Ovo se zato neprestano podržaje i neda se iskorijeniti, jer nema neprijatelja niti u životinjstvu, a niti u onom slabom bilju, što ga marva i onako uvijek podgriza i tamani.

Ali osim utakmice sa drugima bilinskima vrstama i borbe sa životinjama, mora bilina sa jošte jednim važnim činbenikom da na kraj izagje. Taj činbenik jesu prirodni odnošaji onoga kraja, u kojem bilina raste. Svaka bilinska vrst može samo stanovitu množinu studeni ili topline podnijeti; svaka treba stanovitu količinu vlage u pravo vrijeme i isto tako sunčanoga sjaja. A i svaka vrst biline treba odregjene tvari u zemlji za hranu. Mijenjaju li se ove prilike u kojem kraju, mora se u tome kraju i bilinsko rubo zemlje takogjer promijeniti. To pravilo poznato je i našemu rataru; on zna, da poslije stanovitoga broja godina mora sijati drugo bilje, koje ne treba one hrane, što ju je u tlu pregjašnjih godina prvi usjev potrošio.

Pa koliko tek mrazovi, bure, orkani, izvanredne studeni, poplave i žege škode bilju!

Sve su to faktori, koji čine, da se bilinstvo nekoga predjela tečajem godina mijenja. Mnoge stare bilinske vrsti izgibaju, a na njihovo mjesto dolaze nove i podaju licu zemlje novo obličje.

Ali ne biju boj samo biline razne vrsti, nego bore se i srodne biline megju sobom. Vidi se to u ovom primjeru: Uzme li se sjeme od raznih vrsti pšenice, pa se posije, a dobiveno sjeme od ove smjese opet sije, to će se poslije nekolikoputnog sijanja vidjeti, da je preostala i najviše sjemena dala samo ona vrst pšenice, kojoj ili tlo najbolje prija, ili koja je uopće plodnija, pa se najlaglje može održati. Ostale vrsti propanu. Uopće se je opazilo, da srodne vrsti bilja ne rastu rado zajedno, s toga je na primjer bolje zasijati različite vrsti trava, ako hoćeš da ti bude bujna livada. I šume sastoje od raznoličnoga drveća, a samo ondje vigja se jednoličnost šuma, gdje su takove prilike, da samo jedna vrst ili malo njih uporedo može uspijevati.

Dapače to natjecanje o životne potrebe vlada i megju pojedinima bilinama jedne te iste vrsti. Čim ih je više zajedno, tim teže će se moći sve dobro razviti, pa zato i ostaju samo one na životu i rastu dalje te sjeme ponesu, koje su uopće jačega sastava ili gragje, jer moramo imati na umu, da iz sjemena niču mlade biljke nejednaka sastava i nejednake životne snage. One koje su slabije, ne mogu da iscrpe sve uvjete za život, pa moraju propasti. Pa kako i običan ratar znade, da na jednome mjestu ne može biti previše biljki, zato ne sije žito pregusto, ali, ako je posijao na primjer kukuruz pregusto, onda kod okapanja čupa one slabije vlati, zato, da se one jače, koje su preostale, tim bolje razrastu i obilnije plod donesu.

Poslije svega ovoga mogao bi me čitatelj upitati: Kako to, da ipak tolike bilinske vrsti uopće sasvim ne iščeznu sa lica zemlje, kada su već podvržene tolikim promjenama — nego se naprotiv uzdrže i raširuju u odaljene krajeve svijeta?

Na ovo je lak odgovor. Svako živo biće ima u sebi težnju, spojenu sa svojim bićem, da se uzdrži, koliko njegova vrst, toliko ono samo. I već je spomenuto po više puta, da u tome nastojanju imadu biline da održe pobjedu nad drugim bilinama, koje se s njima natječu o životne potrebe, ili pak da se od svojih drugih neprijatelja očuvaju. Pobjedu će održati samo najjače, t. j. one, kojim je priroda dala zgodna sredstva, da u sveopćoj utakmici živih bića ne podlegnu, nego da se uzdrže i raširuju.

A sredstva ta veoma su različna. Prvo i najmoćnije sredstvo jeste u tome, da se one biline laglje održati i raširiti mogu, koje imadu povoljne uvjete da se brzo i lako rasplogjuju. Takove biline, kada se uvezu u nove krajeve, koji prijaju njihovome ustrojstvu, mogu vrlo brzo istisnuti staro bilinstvo, i onome kraju

podati novo lice. To se vigja utvrgjeno u novome svijetu: Americi i Australiji, kamo su uvažali evropsko i azijatsko bilje. A ne mora baš da je čovjek bio, koji je prenio bilinsko sjeme iz jednoga svijeta u drugi. Ima i drugih faktora, koji to čine, pače i u mnogo većoj mjeri, nego li čovjek. Tako je vjetar raznosilac i širitelj bilinstva. Vjetar prenaša na tisuće i tisuće milja daleko sjeme, pa ga ondje spušta da niče i da se dalje širi ona bilinska vrst. Jedino se na taj način može rastumačiti taj faktum, da je u najudaljenijim krajevima nagjeno isto bilinstvo, dok u zemljama megju tim krajevima nema mu niti traga. Tako ima južna Amerika sa prekomorskom dalekom Australijom oko 75 zajedničkih bilinskih vrsti, Ognjena zemlja sa sjevernom Amerikom i Evropom, a i druge megjusobno udaljene zemlje. Dabome, vjetar može prenašati samo takovo sjemenje, koje je sitno, dovoljno lagano, plosnato ili inače zgodna oblika, da se može u zraku duže vremena uzdržati. Za to i fali megju ovako doseljenim biljem onakovo, čije se sjeme na taj način nije moglo dopremiti.

A i voda, t. j. rijeke i more znadu prenašati sjemenje u daleke krajeve, ali ovo sjemenje rijetko kada uhvati korijena na obalama, jer voda obično uništi mlade biline, koje bi se tu inače mogle udomiti i obalu ozeleniti. S toga i ne možemo da snagu vode smatramo uspješnim rasadnikom bilinstva, kao što niti ptice, koje na svojem perju ili nogama običavaju na visoke bregove ili u udaljene krajeve koji put prenijeti sjeme, da iz njega niknu biljke, kakovih u okolici nema. Nego ima primjera, da ptice prenose na drugi način sjemenje sa mnogo većim uspjehom — a to tako, da pojedu plodove. Mesnati dio ploda probave, a tvrda neprobavljiva sjemenka dospije sa pticom u novi koji kraj, te s otpadcima izagje napolje i proklija. Vrlo je karakteristično, da bilinstvo azorskih otoka ima takove plodove, kojima se ptice hrane; bilina pak, koje imaju velike plodove, ili takove, koje samo sisavci jedu, tamo nema. Dakle kanda to azorsko bilinstvo ima svoj opstanak zahvaliti pticama.

Uopće se je opazilo, da bilinski plodovi imadu boju, koja nije tek slučajna, a tako isto i oblik. Oboje ima da ispuni svoju izvjesnu zadaću u životu biline, a to jest da pomaže raširenju dotične bilinske vrsti. Po Lubocku, Wallace-u i dr. biva to ovako. Boja plodova mami stanovite životinje da te plodove pojedu — ako se tim načinom može prenijeti sjeme (na primjer jagode, bobulje, trešnje i dr. koštunice), pa bilima raširiti. Ovakovi su plodovi živim bojama obojadisani. Nasuprot, oni plodovi, koje vjetar prenosi i tako skrbi za bilinsku vrst da ne izgine, imadu većinom neugledne boje — ali za to oblik povoljan za transport vjetrom ili prenos na krilima, nogama, ili dlaci životinja. U tu potonju svrhu imadu plodovi kukice i bodljike na sebi. Te neugledne boje plodova jesu njima i zaštitno sredstvo, jer se plodovi jedva vide kada na zemlju padnu, pa ih životinje ne pojedu, nego iz njih niče nova biljka. Zanimljivo je, da razni orasi imadu zelenu boju, kad su na drvetu još zeleni, a kad zreli padnu na zemlju, budu smegji, kao i zemlja. Vrlo bi se oduljilo, da se opisuju i spominju sva poznata sredstva, kojima su plodovi opskrbljeni, da sjeme može dospjeti u zgodne prilike, pak da iz njega nikne biljka. S toga neka su dalje novi zaslužni radnici spomenuti. To su oni sitni kukci i pčelice, bumbari i mnogi drugi, čija je zasluga, što lijepo cvijeće svojim ruhom zaodijeva gdjekoji predjel zemlje. Pogledajmo, kako je to:

Već je preko 100 godina minulo, kako se znade, da se mnoge biline bez stanovitih kukaca ne bi mogle uopće uzdržati, jer su kukci baš koji prenose od jedne biline do druge pelud iz prašnika jednih cvatova na njuške drugih cvatova, ter tako omogućuju, da se u ovim cvatovima razvije sjeme. Lijepe, razne šarene boje, ugodan miris, medenice cvatova domamljuju kukce, pa ovi, sišuć sladak sok iz njih, raznašaju potrebiti prah na svojim krilima do drugoga šarenoga cvijeta (razumije se, iste vrsti) i tamo ga ostružu na njuški. A cvatovi bilja su tečajem vremena postali sve više prikladni, da kukci taj posao sa što većim uspjehom obave. U novije su vrijeme Darwin, Lubock, A. Russel, Wallace i dr. pobliže proučili i rasvijetlili taj pojav; mi od toga samo toliko spominjemo, da su upravo kukci razlog, što se mnogo i mnogo raznoga bilja moglo održati da nije izginulo, i da upravo njihovom pomoći razni predjeli zemlje dobivaju ono svoje bogato bilinsko šarenilo.

Primjera ima toliko, da bi se cijela knjiga mogla napisati, a iz svih njih može se vidjeti da opstanak ili raširenje raznih bilinskih vrsti mnogo zavisi o kukcima. Sâm sam imao prilike, da slušam nekoga ratara, koji se je potužio vlasniku pčelinjaka, da mu njegove pčele sav „med“ iz repice na bližnjemu polju odnesu. Teško je bilo čovjeka umiriti, ali kad je pobrao sjeme repičino, nije mogao dosta da blagosovi pčelara i njegove pčele, jer je, kaže, „repica tri puta toliko sjemena ponijela, kao prije“.!

Naravno, kada nebi bio ovaj ratar požeo svoju repicu, na brzo bi se ovo bilje, na razne strane raznijelo i raširilo na mnogo veće prostore.

Ali u obilju kompliciranih prirodnih odnošaja naći ćemo i takovih primjera, iz kojih se vidi, da opstanak i raširenje stanovitih bilina ovisi o megjusobno vrlo različitim faktorima, koji su jedan prema drugomu u nekom stalnom odnošaju. Vidi se to primjerice i iz ovoga Darwinova primjera:

Znade se, da crvena djetelina i ona poljska sirotica trebaju samo bumbare, da prenose pelud od cvijeta do cvijeta. Ako bud kakovim načinom izostanu bumbari, onda ove biline ili malo ili ništa sjemena ne ponesu. Poljski miševi veliki su neprijatelji bumbara, jer im uništuju gnijezda i skupljeni med, i to u tolikoj množini, da engleski pukovnik Newman, koji je ove kukce pobliže promatrao, drži, da dvije trećine bumbarovih gnijezda na taj način od poljskih miševa propane. Taj posmatrač je nadalje opazio, da u blizini sela i gradova, gdje ima mnogo mačaka (koje uništuju miševe), ima i mnogo više bumbara, nego li druguda. Iz toga slijedi, da ova veća množina bumbara može i obilnije prenašati pelud od cvijeta do cvijeta, pa su s toga djeteline i sirotica u takim krajevima bolje raširene, nege li druguda.

Spomenuh malo prije, da su cvatovi bilja postajali sve više prikladni, da kukci posao oprašivanja što laglje obave. Ovdje bi čitatelj mogao da upita: Pa zar jedna te ista bilina može svoje ustrojstvo i mijenjati? Odgovaramo: da. Tisuće i tisuće primjera imade u prirodi, a iz svih se vidi, da su biline u istinu kadre promijeniti svoje ustrojstvo i to u tu svrhu, da im ta mijena bude od bilo kakove koristi? Poglavita pak korist leži u tome, da se bilina može tim sigurnije održati i raširiti. Ali ta mijena ne obavlja se na jednoj jedinoj generaciji, nego na ogromnom broju zasebnih generacija i u ogromnome nizu godina. Da lakše razumijemo tok te mijene, promotrimo nekoje pojave, koje vrtlarima u dobar čas dogju.

Pogledajmo naime neku stanovitu množinu malih stabličica, koje su nikle iz istoga sjemena. Makar se čini, da su te sve stabličice jednake, opet se tačnijim promatranjem vidi, da nijesu, nego ima im razlika u veličini, obliku, boji lišća ili cvata, mirisa i t. d. Razlike su te doduše vrlo malene, ali ih čovjek može u drugoj sjetvi uvećati, a to tako, da za buduću sjetvu izabire sjeme onakovih individua, koji imadu kakovo željeno svojstvo u najvećoj mjeri. Tako može vrtlar dobiti, a i dobiva na primjer ruže prilično povoljne boje. Tako isto može se od biline sa malima sjemenkama dobiti poslije višekratne sjetve ista bilina, ali sa većim sjemenkama, ako se je samo za svaku sjetvu uzelo najveće sjemenke. Poslije nekoliko godina dobiju se suvrstice, koje u buduće neprestano nose mnogo veće sjemenke, nego li ih je ona prva bilina nosila.

Ovako možemo vlastitim očima vidjeti, da je stanovita bilinska vrst kadra mijenjati nekoja svojstva i usavršiti ih. U prirodi pak ta mijena biva mnogo polaganije, nu ipak biva, kako su to najveći botaničari današnjega vijeka na tisućama primjera iz žive prirode pronašli. Pa otuda proizlazi, da mnoge današnje bilinske vrsti imadu posve drugačije pregje, ali da će imati i drugačije nasljedstvo, budu li životne prilike tih bilina takove, da se budu morale mijenjati, ako hoće da se uzdrže na zemlji. Nauka, koja izučava prošlost živih bića naše zemlje (paleontologija), potvrgjuje te činjenice. Nije u ono pradavno vrijeme bilo na zemlji zelenih livada i ubavih gajeva, nije bilo onoga mirisavoga šarenila na zemlji, kakovim danas razblažujemo grudi, nego u onome prvome početku, kada se tek biline prvi puta javiše na zemlji, bilo je ruho te iste zemlje dosta oskudno. Tek malo po malo, tečajem duga vremena i nakon silnih mijena klimatičkih odnošaja zemlje, razvile su se savršenije, više biline. Mnoge od njih izginuše već sa lica zemlje, a mnoge od njih i danas zemlju zelene. Moramo sjetiti čitaoca, da naše znanje o bilinama iz daleke prošlosti zemaljske potječe od bilinskih ostanaka, koji se nagju utisnuti i okamenjeni u raznom kamenju kore zemaljske. Proučavanje tih okamina bilinskih u novije je vrijeme vrlo napredovalo.

Koliko nam je odregjeni prostor dopuštao, toliko se je ovim sastavkom htjelo nestručnjaka upozoriti na to, da one riječi velikoga pjesnika Preradovića: „Stalna na tom svijetu samo mijena jest“, jesu prema rezultatima prirodne nauke u potpunome skladu sa dogagjajima i u bilinskoj prirodi, kako god je u članku „Životinje u borbi za opstanak“ predmetom razmatranja s istoga gledišta bila životinjska priroda.

Priopćio *F. Barušić.*

Igralo se...

Igralo se malo djetence, igralo megju cvijećem u naravi. U to doleti lepirica, stane u zaklonište ružinog grma, pa iznese sitna jajca. Igralo se maleno čedance, igralo megju cvijećem u naravi, i vidje kako su iz tih jajaca izmiljale gusjenice, pa se čudilo. I još se više snebilo, kad se te gusjenice pretvoriše u kukuljice, a ostalo upravo zabezeknuto, kad izletiše nekog lijepog dana iz kukuljica lepiri, krasni bijeli lepiri... I čudilo se maleno čedance, a prošo je onuda neki visoki gospodin, koji je preživio toliko *faza*, a ipak mu se to ne može opaziti niti na licu niti na opravi, niti na onom slatkom smiješku na usnicama. Ipak, da se raspiše nagrada za metamorfoze, prvu bi iznio taj elegantni doktor!

Rikard Katalinić Jeretov.

Fingal.

Osijanova epska pjesan u šest pjevanja.

Preveo *dr. A. Tresić-Pavičić.*

Pjevanje VI.

Sadržaj:

Ovo pjevanje počinje četvrte noći, a svršava se u jutro šestoga dana. Fingal daje gozbu svojoj vojsci, kojoj prisustvuje i Svaran. On zapovijeda svojem bardu Ulinu, da zapjeva *pomirnu pjesmu*, jer je takav bio običaj po svršetku rata. Ulin pripovijeda djela Trevmora, šukundjeda Osijanova, u Skandinaviji, te njegovu ženidbu sa Inibakom, sestrom lohlinskoga kralja, koji je bio jedan od Svaranovih pregja. Fingal veledušno pusti Svarana na slobodu, te pušta da se povrati sa preostalom vojskom put Lohlina. Za tim pita Karila za Kutulina. Pripovijest o Grumalu. Svane jutro i Svaran odlazi. Fingal otigje u lov, pak posjeti Kutulina. Nagje ga u spili Ture; tu ga tješi i ostavi utješena. Narednog dana raspne jedra put Škotske i — time svršava ova pjesan.

Koturaju se oblačine noći,
I mrak se mršti nad prodole Kromle,
A zv'jezde norda dižu se nad vale
Erine; sitne ognjevite glave
Proviruju kroz maglu kolutavu,
Daleki vjetar žamori u šumi,
A polje smrti mrko, tamno šuti.
Sa mračne Lene dirnuše mi uši
Karila glasi. Mladosti je naše
O prijateljma pjevo davnog doba;
Na r'jeci Lugi kad se susretosmo,

I gostismo se čašam gostoljubnim.
Odavala se Kromla njegvom glasu;
Junaka duše, o kojim je pjevo,
Pojaviše se na žamornom vjetru,
I vidješe ih prignuti se miljem,
Da čuju pjesmu što ih slavit stala.

Blagoslovena budi tvoja duša,
O Karile, u tvoga vjetra šumu!
Oh, da bi htio doć u moje dvore,
U noći kad sam sâm! Ti dogješ katkad,
Moj prijatelju, jer ja čujem često
Sa moje harfe tvoju laku ruku,
Kad visi o zidu, ter tihanim zvukom
Mom uhu šapće. Ali što ne zboriš,
U mojoj tuzi zašto mi ne rečeš,
Kad budem gledo prijatelje svoje?
Al u tvom šumnom ćuhu dalje kreneš,
Kroz moje s'jede kose vjetar šapće.

Na strani More kupe se junaci
Na gozbu. Prska sto hrastova starih
Na vjetru; čaše redaju se kolom.
Al kralj Lohlina mučaljivo stoji.
B'jes s tugom njemu mrko čelo mršti.
Put Lene često gleda, zdvojno misli
O svojem padu. Nasloni se Fingal
Na štit otaca. Njegve s'jede kose
U vjetru tiho prše, ter se kr'jese
Na zraci noći. Bol Svarana vidje
I prvom svojem progovori bardu:

„Uline, pjevaj, pjevaj pjesmu mira!
Umiri duše bojem uzrujane;
Nek slušajući blage harfe zvuke,
Zaborave na groznu zveku gvožgja.
Sto harfa neka tugu ublažava
Lohlinca kralja. U ljubavi nek se
Od naših d'jeli. Sa Fingalom tužan
Ne rastade se niko. Kano munja,
O, Oskare, moj mač je silnicima,
Al mirno visi o mojemu boku,
U bitci kad se predadu junaci."

„U davno doba živio je Trevmor,[1])
— Tad zapjevaše slatka usta pjesme —
Ko drug oluja valovljem je skako.
Visoke hridi lohlinskoga kraja
I šumne šume jednoga se dana
Pokazaše junaku; skupi jedra,
Na žalo skoči, stade gonit vepra,
Po Gormalovim što bješnjaše šumam.
Junake mnoge taj je vepar razdr'o,
Al eto lipsa od kraljeva koplja.
Tri vogje koje vidješe to djelo,
Pripovjediše čuda o tugjincu.
Pripovjediše, da je junak stajô
Ko ognjen stup u oružju, pun sv'jesti
O sili svojoj. Kralj Lohlina gozbu
Na počast dade silnome Trevmoru.
U vjetrovitim Gormala je kulam
Svetkovao tri dana; tada mladić
Na mejdan stade po izbor junacim,
Al baš ni jedan ne nagje se junak,
Da silni Trevmor ne savlada njega.
Tad čaše milja i pohvalne pjesme
U slavu kralja morvenskoga zvučne
Zaredaše, i izdizahu k nebu
Mladića, koji preko mora dogje.

Al četvrto kad jutro zasinulo,
Tad junak lagju porinu i čeka
Na tihom žalu, da zapuhne vjetar;
Jer u daljini glasno se je čuo
Po šumam žamor vjetra. U to doba
Pokazao se sin Gormala šumna
U ocjelnome oružju. Rumena
Bijaše lica, krasnih kosa, pùti
Ko snijeg b'jeli s Morvena, a plavo
Okretalo se milim sm'ješkom oko.
Mačeva kralju on ovako reče:

„Na mejdan stani, prvi od junaka,
Ti nè predobi Lonvalova sina.
Moj mač je mnoge oborio hrabre,
A oprezni se moje str'jele čuva."
„O l'jepokosi mladče — Trevmor reče —
Ja ne ću borbe s Lonvalovim sinom;
Mladiću nježni, ti si slabe ruke;
Već pogji str'jeljat gorom košutice!"
„Povratiću se samo — reče mladić —
Sa Trevmorovom sabljom, da uživam
U zvuku svoje slave, da se skupe
Oko mene sve ljupkim smj'eškom djeve.
Trevmorova da ljube pobjednika;
Da uzdišu i čeznu gledajući,
Gdje tvoje dugo, sjajno koplje nosim,
Kad prama suncu okrenem ga šiljkom."

[1]) Zgodnije epizode nije bilo moguće izabrati. Fingal je htio umiriti bijesnu dušu Svaranovu, a dobar pjevač razumio je svoga gospodara.

„Ti nikad ne ćeš nosit koplja moga,
Tu reče Trevmor, nego će te majka
Na obali ko mrtva, bl'jeda naći.
I gledati će na sinjoj pučini
Gdje jedri onaj, što joj sinka ubi."
„Položit ne ću koplje — reče mladić —
Jer za to mi je ruka slaba; nego
Lakokrilom te um'jem biti str'jelom.
Taj tvrdi čelik-oklop zbaci, koji
Od smrti brani; ja svoj evo skidam;
Sad str'jeljat možeš, silni kralju Selme."
On vidje talas uzdišuće grudi,
I pozna seku lohlinskoga kralja.
Na dvoru ona vidjela ga bješe,
I začara ju njegvo mlado lice.
Tad pade koplje iz Trevmora ruke,
I poniknuo k zemlji rujnim licem.
Opčarala ga, kano zraka sunca,
Što sinu spila zjenice zabl'ješti,
Kad iz nje stupi na prisojna polja,
I sklopi vjegje, svjetlom zasinute.

O silni kralju Kone olujaste
— Tad poče djeva, ruku sn'jega b'jeljih —
U ljuljkavu me svoju lagju primi,
Od ljubavi me Korlove obrani.
Ko grom je gorski grozan Inibaci.
U oholosti mraku on me ljubi,
I deset tisuć on kopalja vodi.
— Ti miruj samo — reče silni Trevmor —
Za tvrdim štitom mojih pradjedova.
Pred vogjom, vjeruj, ja pobjeći ne ću,
Ma i sto tisuć da vodi kopalja.
Tri dni je čeko na obali mora
I s gora ga je rozim izazivo,
Na mejdan nije Korlo izlazio.
Iz svoga dvora kralj Lohlina sigje,
I milu seku on Trevmoru dade.

„Lohlina kralju — tada Fingal kliknu —[1])
Krv tvoja teče žilam protivnika!
U bitci naši sretoše se stari;
Tà rado koplja lomili su vita,
Al oni često slavili su gozbu,
I dvorom čaša pružali su milje.
Nek razvedri se tvoje lice mrko,
I slatke harfe uho naužije.
Pokazao si grozovitu silu
Ko ršum tvoga mora; glas ti bješe
Ko vika bitke, gdje tisuće viču.
Ti sutra raspni vjetru jedra b'jela,
O Agandeke brate! Sjajna zraka
U moju nujnu dušu, ona, slazi.
Ja vidjeh tvoje suze rad strvene
Ljepote njene. S toga te poštedih
Na dvoru Starna, kad mi bješe krvav
Mač grozne sječe; kad mi bješe oko,
Rad mile djeve, puno gorkih suza.
Il želiš borbu? E pa nek je borbe —
Ko djedi tvoji mojemu Trevmoru —
Da čist i sjajan povratiš se kući,
Ko sunce, koje na zapadu tone."

„O velji kralju morvenskoga puka,
— Lohlinac kralju progovori na to —
Sa tobom Svaran već se borit ne će!
U dvoru oca Starna ja te vidjeh,
Od mene nešto stariji si bio.
U duši rekoh, kad ću i ja moći
Ko silni Fingal bacat smrtno koplje?
Mi pobismo se nekad, velji dive,
Na kršnom boku Malmora, a za tim[2])
Ponesoše me moji bučni vali
Do tvoga dvora, i ti gozbu dade
Od tisuć čaša. Neka slave bardi,
I pobjednika ime nek predadu
U pjesmam divnim budućnosti poznoj;
Jer dična bješe borba na Malmòru!
Al mnoge lagje lohlinske na Leni
Mornare svoje ostaviše; ti ih,
O kralju, uzmi; prijatelj mi budi!
A ako ikad sreća mi donese
Na Gormal djecu tvoju, gozbu čaša

[1]) Ako igdje, to se Osijanovo majstorstvo u tankoćutnosti ovdje najbolje pokazuje. Ne znaš, je li veće velедušje Fingalovo, ili način, kojim osvaja srce Svarana, tog bijesnog gorostasa, koji kao pobjeditelj ne poznaje slatke riječi, a kamo li ko pobijegjen i svezan. Fingal mu najprije kaže, kako njihovi obiteljski ratovi ne potječu s mržnje, nego s natjecanja u slavi. Za tim kuša da mu otjera iz duše stid što je pobijegjen, te hvali junaštvo Svarana. Da ga što više osvoji, kaže mu da u njima teče ista krv, jer je njegov pradjed oženio jednu od njegova roda. Nazivlje ga slatkim imenom brata Agandeke, koju je toliko ljubio, i sjeća ga, da je i on plakao, kada je pala, te da ga je već onda Fingal zavolio rad tih plemenitih suza. Tako postigjuje Svaranov bijes i mržnju; ali što je najvеledušnije, govori s njime kao da ga nije pobijedio i svezao, te mu opeta predlaže mejdan da osvjetla lice. Takav govor mora i Svarana savladati, pak Fingalova plemenitost hvata se srca ovoga divljaka, te ga umekša i napokon raznježi kao dijete.

[2]) Svaran opet spominje megdan s Fingalom na Malmoru, ali blaže nego prvi put. Sada je blizu da ispovijedi, da ga je Fingal predobio, jer je ganut Fingalovim veledušjem; ali ipak na koncu pobijedi u njemu divlja prirodna oholost, i stid ga je priznati da je bio pobijegjen.

Svetkovati ću sjajnu, njima u čast
U dolu bojne još ću borbe dati!"

„Ni lagja ne ću — reče silni Fingal —[1])
Nit zemlje mnoge. Dosta su mi moji
Brežuljci šumni, tamne košutice.
A ti se natrag svojim morem vrati,
O plemeniti brate Agandeke.
Raširi jedra u jutarnjem zraku,
I vraćaj se na bučnu Gormal-goru."

„Blagoslovena nek je tvoja duša,[2])
O kralju čaša! — on u čudu kliče —
U miru ti si tih proljeća popuh,
U ratu gorska struja. Moju ruku
Sad primi u znak vječna prijateljstva!
Nek tvoji bardi poginule plaču,
A nek Erina primi im tjelesa.
Visoko digni mahovite kame
U spomen njima, neka sini norda
Poznadu mjesto, u vremena pozna,
Gdje padoše im oci. Neka lovac,
Na odmor kada o kamen se sloni:
„Tu pobiše se Fingal sa Svaranom,
Junaci bjehu drevnih doba" — reče.
O nama tako zboriti će jednom,
I naša slava trajaće do v'jeka.

„Na vrhu svome danas nam je slava;
— Tad Fingal reče — ko san ćemo proći,
Na polju traga od nas ostat ne će;
A spomenici raspašće se naši
Na pustoši, i lovac ne će moći
Prepoznat mjesto našega počinka.
Pa koja korist da imena naša
U pjesmi živu, kad ni traga ne će
Od naše sile ostat! Moj Os'jane,
Karile, Ulne, vi junake znate
Što izginuše; pjevajte nam o njim.
U pjesmam nek nam ova nojca progje,
A jutro nek nam puno milja svane."

Mi zapjevasmo kraljim na veselje;
Sto harfa s našim m'ješale su glase.
Svarana lice ko pun mjesec sinu,
Sa neba, kada oblaci se skriju,
I ostave ga megju zv'jezdam sjajna.

Tad velji Fingal prozbori Karilu:[3])
„Karile stari, kazuj meni gdje je
Kutùlin, vladar maglovite zemlje?
Zar poput brza meteora ode
U tužnu spilu Ture?" Karil reče:
„Kutùlin leži u pećini Ture;
O silni mač je naslonio ruku,
Sa izgubljene bitke očajava,
Kopalja kralj je crnom tugom ovit,
Jer do sad ne bi savladan u boju.
On šalje mač, o Fingalovom boku
Nek počiva, jer ko oluja puste
Raspršio si sve dušmane svoje.
O Fingale, sad primi mač junaka.
Ko magla njegva raspršì se slava,
Kad kroz dolinu mrk je vjetar goni."

„Ne! Nikad Fingal mača primit ne će!
— Na oto kralj će — U boju mu ruka
Oluja je, i glas mu zamr'jet ne će.
U bitci mnogi bjehu pobjegjeni,
Al opeta se njina slava vinu.
U oblaku su oni kano sunce,
O podne koje skrije lice sjajno,
Pak opet sine povrh zelen-gore."

„Na Koni jednom vladao je Grunal;
Po svakom žalu tražio je bitke,
U krvi mu je uživala duša,
U zveci gvožgja uho. On povede
Na otok Kraku svoju vojsku jednom.
Pred šumom Kraku kralj ga dočekao Krake,
Jer tad u krugu Bruma med kamenjem
On Kamu Moći bješe govorio.
I grmnu divlja bitka radi djeve —
Ko snijeg grudi. O ljepoti njenoj
Na žalu Kone Grumal bješe čuo,
Ter ovu b'jelu htjede vodit djevu,
Na bučnoj Kraki il da kosti pusti.
Tri dana borba traja; četvrtoga

[1]) Takova velikodušja ne poznaju Homerovi junaci. Ahileje hoće silne darove od starca Prijama za mrtvo Hektorovo tijelo; i još mu se čini da se treba ispričati rad toga Patroklovoj sjeni, te mu navagja kao razlog veliku vrijednost Prijamovih darova!

[2]) Napokon je Fingal potpuno pobijedio i dušu kao i tijelo Pjesnik bi bio mogao i obnoviti mejdan, jer je za to Svaran dosta brutalno prikazan, te učiniti da ga Fingal satre. Ali Osijan ovim primjerom pokazuje, da krjepost može i najdivlja srca pobijediti, i da je pobjeda duše mnogo veća nego pobjeda tijela.

[3]) Fingal se je stalno i prije sjetio Kutulina, al ne će da ga zove dok je tu Svaran; jer bi bila neugodna pozicija ovih dvaju junaka na gozbi. Svaran bi se oholio, i možda bi opet provalila njegova brutalnost, a Kutulin bi imao pred očima onoga, koji je potamnio njegovu slavu. Fingal je previše plemenit da počini takovu neopreznost.

U bosanskoj kavani. Slikao *W. Leo Arndt.*

Okovali su Grumala. Daleko
Odvukoše ga od njegvih drugara
U strašni okrug kamenja u Bruma;
Gdje često čut je, ko što kažu ljudi,
Urlikat avet smrti kroz kamenje,
Al poslije se kano plamen ognja
S nebesa digo. Popadaše oni
Od njegve silne ruke, kano pljeva,
A njegva slava povrati se opet."

„Dè u glas, bardi prošlijeh vremena,
Kralj silni reče — dignite visoko
Junaka slavu, da se moja duša
S milote blaži slavu slušajući,
I da se duša Svaranova vedri!"
Tad polegoše po pustoši More,
A crni vjetri šume preko vogja.
Na jedan put se dignu sto glasova,
Sto harfa zuji s njima. Oni poju
I prošle dneve i junačke čine
Od davnih ljeta.... O kada ću opet
Čut barde? Slavom kad ću se razblažit
Otaca mojih? Na Selmi već harfa
Ne zuji! Glazba već ne ori s Kone!
Bard leži mrtav s kraljima — i slavi
Na pustoši ni uspomene nema.

Već trepti dan u zrakam rujna jutra.
I hridi Kromle slabo ožarava
Na Leni čut je rog Svarana. Sini
Okeana se kupe; mučaljivi
I tužni idu prema moru. Vjetar
S Erine jedrim lepeće i drma,
Što kano sn'jeg se oko žala b'jele.
„He! — viknu Fingal — moje hrte amo,
Daleka skoka, brza čeda lova!
Nek dogje Brano, pjega bijelijeh
I b'jesni, jaki Luat, koji reži.
Filàne, Rino!.. Al ga ovdje nema![1])
Moj sinak leži na krevetu smrti.
Filàne, Fergus, zatrubite u rog
Nek uzdigne se milje lova, neka
Na Kromli jelen čuje, neka skaču
Srndaći plahi sa ležaja svoga!"

Po dubravama kr'jepki zvuk se ori
A sini Kromle na noge se skaču.
Sto vižladi se preko busa baca,
I svaki zakla svoju košuticu,
A Brano tri, ter zubima ih don'je
Pred noge kralja, da ga razveseli.
Na grobu Rina jedan jelen pade,
I Fingalova ljuta bol se vrati.
On vidje, kako mirno stoji kamen
Na grobu onog, koj je uv'jek bio
U lovu prvi! „Već se ne ćeš dignut,
O sinko moj, ni lovit gorom Kromlom!
Tvoj grob će biti do skora pokriven,
Jer brzo raste ponad tebe trava!
I preko tebe gaziće slabići
I ne će znati gdje no junak spava."

„Filàne, Os'jan, djeco moje sile,
I Gaulo, kralju mača, ajde gore
Do spile Ture, da nagjemo vogju
Erine. Jesu l' ovo hridi Ture,
Što s pustoši se sive, mrke dižu?
Knez čaša stoji tužan, puste sobe
Sve šute. Ajde nagji Kutulina,
Pak našim miljem da ga veselimo!
Al je li ono Kutùlin, Filane,
Il pramen dima na pustoši? Vjetar
Sa Kromle oštro u oči me bode,
Ne mogu poznat prijatelja svoga."

Otpovrnu mu mladić: „Semović je,
Al tužan mrk je junak, drži ruku
Na maču svome. Zdravo, bojni sine,
Štitova silen razbijaču, zdravo!"
— — „Svi bili zdravi, Morvenjani silni!
— Kutùlin viknu — Milo mi je tvoje,
O kralju, lice, kano sunce Kromle,
Kad lovac žali što ga nema, u to
Kroz razdrti mu kazuje se oblak.
A tvoja djeca mila, kano zv'jezde,
Što vjerno sl'jede tvoje stope sjajne
I noću sv'jetle. Oh, Fingale velji,
Sad n'jesam više, ko što ti me vidje
Iz boja kad se vraćasmo na Konu,
Vladari sv'jeta kada uzmakoše,[1])
Kad milje sinu po brežuljcim srna."
„Ti preveć zboriš, Kutùline, — reče[2])
Zec-junak Konan — ti se preveć hvališ;
Al gdje su, gdje su tvoja djela bojna?
Pa zašto mi smo preko mora došli,
Da podupremo slabost mača tvoga?
Ti bježiš k spili tuge, dokle Konan
Za tebe bitke bije. Predaj meni
To oružje, jer ti ga vr'jedan nisi."
„Još nikoj junak — odvrati Kutùlin —
Ne usudi se tražiti oružje,
A da ih ga je zatražilo tisuć,
Zatražili bi zalud, mladče drski!
Ja k spili Ture pobjegao nisam,
Dok imah s kime kazat se u boju."

— „Mladiću slabe ruke — grmnu Fingal —
Ni r'ječi više! Slavan je u boju
Kutùlin, on je strah i trepet sv'jeta.
O tvojoj slavi čuh pričati često,
O Inisfele smrtonosni vogjo,
Sad širi jedra prama Inisfeli
Maglovitoj, gdje s hridi suznim okom
Bragjela gleda; vjetri dižu kose
Sa njenih grudi, koje uzdah njiše.
Na vjetru noći ona prisluškiva,
Vozača tvojih ne bi l' čula glase,
Il' poj na moru, ili tvoju harfu."

— „I uzalud će dugo prisluškivat!
Kutùlin više vratiti se ne će.
Oh, gdje bih mogo gledati Bragjelu,
Da gledajuć me tek uzdiše tužna!
Vaj! do sad bijah pobjednik u boju!"
— „I opeta ćeš ti pobjednik biti,
— Tu riječ vrati Fingal gostoprimni.
Uzvinuće se slava Kutùlina,
Ko granato na Kromli ono stablo.
O vogjo, mnoge čekaju te bitke,
Još mnoge rane rukom ćeš otvorit.
Donesi amo, Oskar, jelenove!
Pripremi gozbu čaša! Nek se duše
Vesele naše opasnosti nakon,
I prijatelji neka se vesele!"

Veselismo se, pjevasmo, dok duša
Naoblačena razvedri se vogji;
Razigralo se srce Kutùlina,
Veselje milo sinu mu na licu.
S Ulinom Karil pjesmu zapjevaše,
I ja se njima pridružih i pjevah
Kopalja bitke, gdje se i ja borih.
Al ja se više boriti ne mogu!
Izgubila se slava mojih djela,
Drugov'ma na grob izgubljen sam sio!

U pjesmam tako probavismo nojcu,
Dok mili danak sinu. Fingal usta,
Ter bljeskajući vito koplje vitla.
Zaputio se prvi k polju Lene,
A mi za njime sjajno oružani.

„He! raspinjite jedra! — viknu Fingal —
Svak hvataj vjetar, kako s Lene juri."
I tisnusmo se s pjesmom niz talase
I ijučući po pjeni pučine.

---

[1]) Kako je ganutljiva ova rastresenost Fingalova, gdje zove Rina, kao da je živ. Divna moć navike! Isto je tako divno zamišljena i ona, da je jedan jelen pao ustrijeljen na grobu Rina.

[1]) Po svoj prilici rimski car Karakala, koji se i drugdje spominje u ovim pjesmama.

[2]) Ovaj je Konan Osijanov Tersite; brbljavac i kukavica kano i onaj Grk. U jednoj pjesmi spominje Osijan, kako je junacima dodijala njegova brbljavost i kukavičluk, te mu na grdnu sramotu odsjekoše uši.

Desetak dana u Fruškoj Gori.

Kozerije i bilješke s puta.

(Svršetak.)

Poslije parastosa pohodismo drugu znamenitu novinu u Karlovcima, novu veliku zgradu srpske velike gimnazije i bogoslovije, kojoj na čelu stoji zlatnijem slovima napisano „*Braća Angjelići — srpskom narodu*". Na istom mjestu

stajaše i stara gimnazijska zgrada, koju samo narodni pijetet mogaše mirno da gleda, jer imena zgrade ne bijaše nikad ni zaslužila. Blaženo upokojeni patrijarh Angjelić, kao rogjeni Karlovčanin, ostavio je svojemu bratu i baštiniku, mitrovačkom parohu Stevanu Angjeliću u amanet, da za gimnaziju i bogosloviju sagradi dostojno zdanje, a brat je amanet bratski i velikodušno izvršio. Sa troškom od preko 150.000 for. podigao je ovu lijepu zgradu, koja će za vazda dičiti u narodu spomen braće Angjelića, kao rijetkih dobrotvora za prosvjetu. S ostalijem dobrotvornijem zavještajima, koje ovdje ne mogu pobrojiti, pokojni patrijarh Angjelić ostavio je svome narodu preko 200.000 for. za prosvjetne potrebe. A toga je arhijereja nekada njegov narod obasipao svojom mržnjom i valjao drvlje i kamenje na nj. Pa gle kako mu je vratio milo za drago!

Gimnazijska je zgrada lijepa i pozamašna gragjevina, samo je šteta, što joj je lice moralo doći u sporednu ulicu, te je propao arhitektonski utisak. Velika dvorana na prvom katu ukrašena je megju ostalijem i slikama i poprsjima darežljive braće Angjelića. U vidnim, prostranim prostorijama zgrade smještena je sa velikom gimnazijom i bogoslovija, sada jedina u cijeloj karlovačkoj mitropoliji.

U podne zapade nam osobita počast, da budemo na objedu gosti sv. patrijarha Georgija. Ne bješe veliko društvo na okupu, mahom naši poznanici. Ručasmo gospodski, ali na rasapno, u veoma ugodnom razgovoru, koji i ovom prilikom začinjavaše svojim pričama duhoviti kozerista, arhimandrit Ruvarac. U trapezariji su patrijaršije zidovi okićeni slikama svijeh srpskih patrijaraha i mitropolita karlovačkih, počevši od patrijarha Arsenija Čarnojevića III. pa do patrijarha Georgija Brankovića. To je zanimiva galerija za svakog stranca. Tumačeći iza ručka djeci ove slike, moradoh u kratko da im ispričam historiju seobe Srba u ove krajeve i postanak patrijarševskoga dvora, u kojem sada carstvuje eto naš gostoljubivi sv. patrijarh Georgije.

No ja sam dužan da rečem svojim čitaocima i više o njemu, a ne samo to, da je gostoljubiv. Patrijarh Georgije Branković je u mnogom obziru znamenita pojava u historiji karlovačke mitropolije. Kao somborski prota i jedan izmegju prvih pobornika za noviju izgradnju crkveno-narodne autonomije ugarskih Srba, on je pod patrijarhom Angjelićem postao temišvarski episkop, a poslije njegove smrti i njegov našljednik na prijestolu patrijarha Arsenija Čarnojevića. Kao patrijarh i vrlo dobar poznavalac autonomnog života svoga naroda, on danas stoji na čelu rada oko daljeg uobličenja i uregjenja autonomije sa jakom strankom za legjima, ali i sa jakim protivnicima pred sobom. Ta borba još nije dovršena, samo je zastala. Megju tijem patrijarh Branković veoma uspješno djeluje u svom krugu kao *mitropolit* i kano veliki *dobrotvor* za prosvjetu svoga naroda. Od njegovih dobročinstava istaknuću ovdje fond sv. Save za potpomaganje siromašnih srpsko-pravoslavnih vjeroispovijednih škola, koji je patrijarh osnovao, i gradnju novog zdanja za učiteljsku školu u Somboru, a da ne spominjem raznijeh drugih zavještaja. Njegovo praktično oko prodire duboko u život narodnji, a od njegove vrlo darežljive ruke može se srpsko-pravoslavna crkva i škola u Ugarskoj još mnogo čemu nadati. U svome narodu i sveštenstvu patrijarh je kao prvosveštenik i rodoljub veoma omiljen i poštovan, o čemu sam se i lično uvjerio.

Ostali dio dana namijenismo prijateljima i drugim udobnostima, kojih u Fruškoj gori ne imadosmo na julskoj omari, a to je — hladno Dunavo i taze pivo. Na večer se iskupismo u čitaoničkoj bašči, sve sami stari drugovi još iz mlagjih, ljepših dana, pa slatko večerasmo, a još slagje ćeretasmo o svemu i svačemu, ponajviše o našoj Bosni ponosnoj. Stolonačelnik nam bješe nekadašnji sudija bosanski, koji se od pravnika prerušio u — oca Eugenija, biva pokalugjerio, pa sad sanja samo o — carstvu nebeskom. Da mi umorna djeca ne zaspaše na koljenima, šćasmo prosjedjeti svu julsku noć u ovako prijatnom, beskonačnom ćeretanju.

VII.

Obiknuti na manastirsku tišinu svu noć se trzasmo iza sna od glasnog udaranja sahata na sabornoj crkvi spram našeg hotela. Rano ustasmo, pa sjedosmo u kočija, da se izvezemo u Stražilovo, da ondje lično odamo poštu jednom općem miljeniku narodnjem, koji će vječiot, dok mu imena traje, vazda zanositi dušu omladine, a podgrijevati srca ostarine svoga naroda. Pogjosmo da u Stražilovu pohodimo — *Brankov grob*, da se pred onom piramidom na Brankovu visu poklonimo njegovim zemnim ostancima, da se poklonimo geniju najpopularnijeg pjesnika srpskog, Branka Radičevića.

Čim izidosmo iz Karlovaca i minusmo lijepu patrijarhovu bašču, a za njom i njegov voćnjak, odmah se dohvatismo samog Stražilova. To je uska, poduža zelena dolina, koja se, porubljena s desna i lijeva šumovitim brdskim potesom, sve ubavije uvlači u miomirna njedra Fruške gore prema zapadu. Pitomina doline, opojan miris lipa i šumskog cvijeća, svježina čista vazduha u mahu osvoji dolaznika, a pomisao na neumrlog Branka, koji je u Stražilovu gledao svoju „rajsku sliku", čisto mu ulijeva pijeteta za nj. U svom divnom „Gjačkom rastanku", koju je pjesmu Branko spjevao u svojoj 20. godini, on bolno uzdiše:

„Zbogom ostaj krasno Stražilovo,
Mnogi te je u zvezdice kov'o,
Mnogi reče: „Ao rajska sliko!"
Al' ko ja te rad ne im'o niko."

Iznad gorskog vrela, iz kojeg se Branko bezbrojno puta napio „lagjane vodice" iz lipove kore, uzdiže se povisoko brdo šumom obraslo, koje se sada zove: Brankov vis. Pa što je pjesnik nekad želio i u pjesmi iskazao, to je eto na ovom visu i dobio:

„Al, kad mi se veće smrći mora,
Nek se smrkne izmegj ovih gora,
Tu nek mi se ladna kopa raka,
Tu će mene zemlja biti laka."

No pjesniku ne bi sugjeno, da mu se smrkne izmegju ovijeh gora. U cvijetu svoje mladosti, u 29. godini života, on umrije 1853. u općoj bolnici u Beču, a leže u grob na groblju sv. Marka, gdje docnije legoše oko njega njegovi slavni sunarodnici: Vuk Karadžić, Zarija Jovanović Čiča, Gjorgje Stojaković i Stjepan Mitrov Ljubiša. Kao gjak u Beču često mu polazih sa drugovima ondje grob, nad kojim bješe skromna spomen ploča, sa natpisom iz njegovog „Gjačkog rastanka":

„Mnogo teo, mnogo započeo
Čas umrli njega je pomeo."

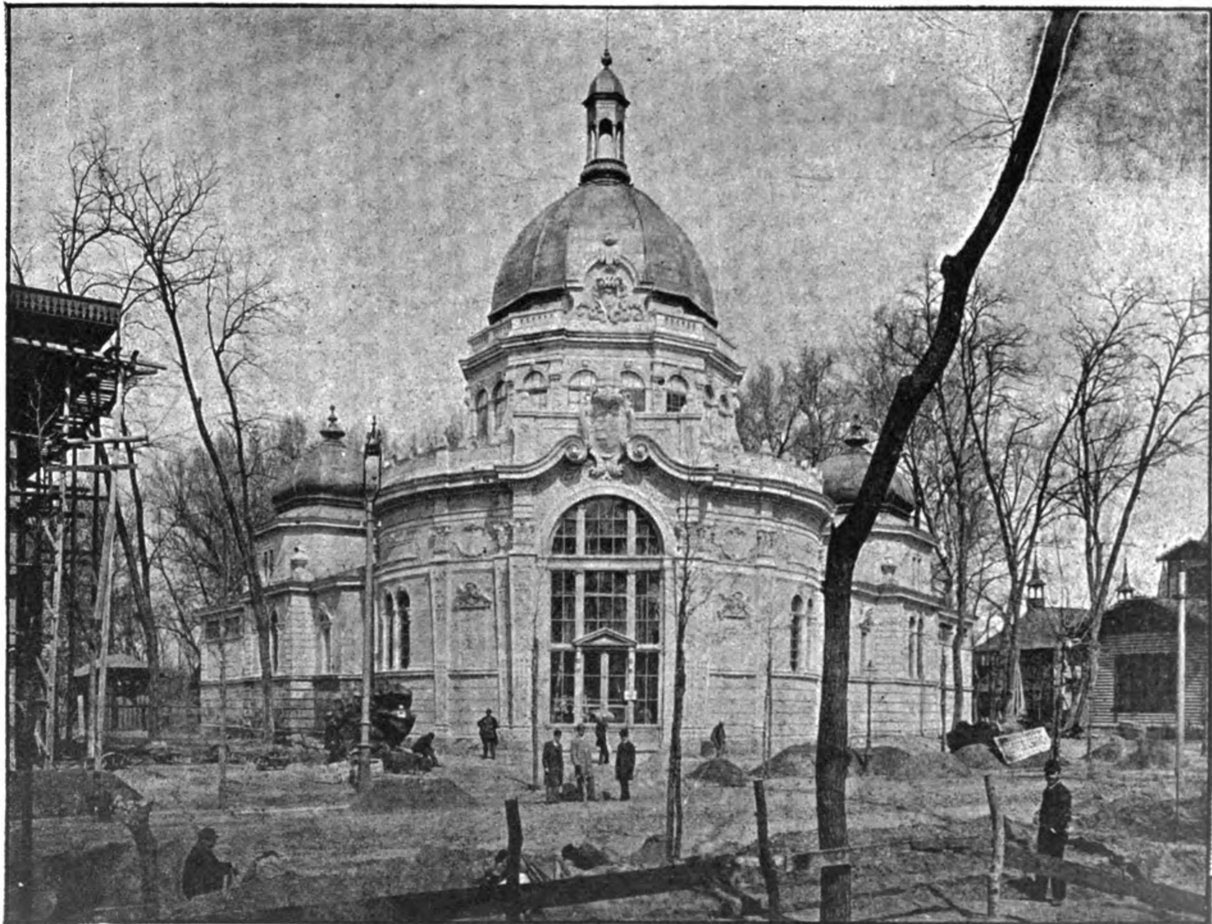
Istom 1877. predloži književnik Stevan Vasin Popović u svom kalendaru „Orlu", da se prilikom 25-godišnjice Brankove smrti 1878. njegove kosti prenesu na Stražilovo kod Karlovaca, kako je pjesnik nekad i sam želio. Njegov pjesnički drug, Zmaj-Jovan Jovanović prihvati ovu misao i propagiraše ju svojom divnom pjesmom „Brankova želja", a srpska publika prigrli ju svojski. U Karlovcima se bješe sklopio i naročiti odbor za prijenos Branka, no — vremena bjehu tada burna, i ova se misao oživotvori narodnom pomoću istom 1883. I tako se Brankova želja ipak ispunila.

Ovdje ne mogu prešutjeti, da najbolji pregaoci u toj raboti i slavi Brankovoj bjehu baš ova naša dva putevogje na Brankov grob, dva vrijedna srpska književnika, a moji stari mili prijatelji: *Paja Marković Adamov*, gimnazijski profesor i *Jovan Simeonović Čokić*, blagajnik narodnih fondova u Karlovcima. Oni pregoše da nagju dostojno mjesto Brankovu grobu u Stražilovu. Kao koze verahu se po točilima na tada strmni Brankov vis, pa kad ga pronagjoše, onda neumornim trudom svojim omogućiše, da se su dvanaest volova uznese silno, teretno kamenje za Brankov spomenik na vrh visa iznad Stražilova. Za podnožje spomenika priložio je sav srpski narod simbolično, u znak svojega pijeteta spram Branka, po jedan temeljni kamen iz Fruške gore, sa Lovćena, Avale, Kleka, Plješevice, Dinare, Vršačke kule i Velebita, te se nad ovakim temeljem uzdigao spomenik u obliku visoke piramide.

Za dobru četvrt sahata, a po širokim zavojima bijasmo se uspeli do na Brankov grob, pred kojim se smjerno prekrstismo i poklonismo. Na zamašnoj piramidi ne piše drugo, do li: *Branku — srpski narod.* (Vidi sliku u 17. br. „Nade".) Postolje spomenika ogragjeno je željeznom ogradom, a spomenik je zaokružen svud u naokolo, osim sprijed, zelenijem lugovima. Sprijed, ispod spomenika iskrčen je proplanak, te spomenik gleda dolje u Stražilovo spram Karlovaca i Dunava, a kako naprijed spomenuh, na dogledu je svakom putniku preko Banstola. Vjetar ćarlija oko spomenika, te ga kadi tamnjanom mirisne Fruške gore. Osim pjesme slavuja, drozda i kosovca u lugovima, ništa se drugo ovdje ne čuje; ovdje Brankove kosti najdostojnije počivaju, a mlada duša Brankova sad odista može da se rajski naslagjava, što ga narod ipak nije zaboravio, što mu evo ovako romantično čuva ime za uvijek. Pjesnik je proročanskim okom prozreo i naslutio svoju — vječitost.

„Al' što pevah, ne će propanuti,
Nakon mene hoće ostanuti,
Dok se poje, dok se vince pije,
Dok se kolo oko svirca vije,
Dokle srce za srcem uzdiše, —
E pa dotle, a kuda ću više."

Otkidosmo nekoliko listića sa zelena drveća oko Brankova groba, pa se onda vratismo opet u Karlovce, da nigda više ne zaboravimo toga dana.

S milenijske izložbe: Paviljon vodogragjevina.

Pred podne se željeznicom odvezosmo u Novi Sad. Djeca nestrpljivo zirahu na prozore, kad će mašina da zatutnji u mračnom tunelu ispod Varadina i na ogromnom mostu preko Dunava. No i za nas starije prijatna je ova kratka partija, prijestup iz Srijema u Bačku. Čisto mi dobro dogje ovaj tutanj ispod zemlje i na mostu, jer mi saputnik bješe jedan stari prijatelj Karlovčanin, poslije patrijarha najpoznatija ličnost ondje, a od vajkada daleko čuven sa svoga izredna i tako agilna jezika, da je „blagoglagolivi Avakum" spram njega „riba bezglasnaja". Istom u tunelu i na mostu morade prestati da mi priča, jer tutanj mašine bješe jači od njega. A šta bi tek bilo od mene, da sam ne daj Bože, putovao s njime od Novog Sada pa do Beča, gdje osim kod Požuna, nema ni jednog tunela? Kad se oprostismo, pozvah ga neka dogje u Bosnu. Ja ću mu kalauziti — sa Ivan planine do Konjica, pa neka onda kroz one naše tunele nastavi gdje smo stali.

U Novom Sadu pohodismo rodbinu i moje stare prijatelje. Pokazah djeci pijacu novosadsku, koja je svojom ljepotom od desetak godina amo i mene iznenadila; za tijem Dungjerskovo pozorište, Maticu Srpsku, Dunav i pontonski most, pa i malešni lokalni parobrod za Kamenicu. Pokazah im i grad Varadin s polja i iznutra, da vide što će reći jedna tvrgjava. No u tome će me moj stariji, biva tatin sin, zapitati nešto, što ga u taj mah više zanimaše no jedna tvrgjava:

— A kamo, tata, ovdje ona mehana, što si prije Tošine smrti uvijek rado pjevao:

„Vino pije Dojčin Petar,
Varadinski ban.
Popio je sto dukata
Sve za jedan dan,
Još ka tome vrana konja
Zlatan buzdovan."

—!!!

Odgovorih mu od prilike, kao onaj djed svom unuku u Zmajevoj pjesmi:

„Ti ne shvaćaš — —
Mi stariji znamo,
Dok odrasteš pa razmisliš
Kašće ti se samo."

Sjutra dan iza podne opet se vratismo u Karlovce. Na karlovačkoj stanici zatekosmo našeg braca Lazu iz Krušedola, gdje čeka na naš voz, da pogje u Zagreb. I tako se tu oprostismo. Istom stigosmo pred sabornu crkvu, a iz nje izide sprovod jednog mladog bogoslova. Pričahu nam, da mu se majka videći očevidnu smrt svoga jedinca, prije nekoliko mjeseci od teških jada otrovala, a babo mu se onomad opet od tuge — objesio. Požurismo odmah dalje odavlen na Banstol, i prije no što sunce bješe na zapadu, padosmo i opet našem zlatnom čika-popi oko vrata u milom Krušedolu....

Naši potonji dani ovdje bjehu namijenjeni omladini. Čika-popa im bješe spremio „julijales" na salašu Topoli, te se jednoga jutra diže onamo sva manastirska mlagješina, sa kojom i moj piljež, a Jova im bješe glavni komandir. U društvu bjehu i tri mlade, lijepe i mile sestre sa svojim bratom iz obližnjeg sela N., šćeri jednog pokojnog prijatelja čika-popinog. Najstarija gospogjica bješe učiteljica unučadi od pokojne sestre čika-popine. Sava sjede s Jovom u taljige, u koje bješe upregnut nekadašnji paradni „Keša" pok. arhimandrita Paviševića, a sada stara kljusina. „Keša" se nagje u čudu sa svojim mušterijama, ali bogme i oni s njim. Sava i danas rado priča svoje avanture sa „Kešom", kad u kukuruzima u malo nije „krepao", ali se ipak predomislio. Bogdan se megju tijem uvalio u hintov megju gospogjice pa je ljepše prošao. A proveli su onaj dan na Topoli tako slavno i veselo, da se i danas još drže od smijeha za trbuh, kad pred spavanje zaokere, da mi pričaju o tome po stoti put.

Sava tada na Topoli posta opšti ljubimac; ne zna se kome će prije da se vješa oko vrata: ili svome dobrom Jovi, ili — sestrama. Čak ga odmamiše sestre u njihno selo, da ga pokažu materi, a Jova mu opet gustiraše, da u N. vidi „električno osvjetljenje", pak onda novi hotel „kod crvene paprike".

I tako zaključismo potonje dane u Krušedolu najudobnije, svak u svojem prijatnom društvu. A kad nastupi čas rastanku, ljubljenju i grlenju djece sa svojim Jovom nikad kraja ni konca.

Kad se izgrlismo sa našim zlatnim čika-popom i oprostismo sa svjema milima u Krušedolu, bješe nam odista teško na srcu. Do vigjenja, ako bog da, na proljeće!

*

No svakad valja reći: ako Bog da! Jedva minu mjesec dana iza našeg povratka iz Srijema, a meni rupi u kuću i opet onaj nezvani crni gost, kao ono u aprilu 1894., kad nas guja iz prisoja onako ljuto ošinu po sred srca živa. Ovom se prilikom bješe ustremila na mog Bogdana, no — ko će kao Bog! Megju pismenim čestitkama, što se srećno spasao, bješe i pismo od najstarije sestre iz N., koje Bogdan zadovoljno čitaše u postelji, pa radosno reče materi:

— Slušaj, mama, kako mi lijepo piše gospogjica Z. iz N. A da znaš još, kako je lijepa? Svi su u Krušedolu bili u nju zaljubljeni, pa i — tata.

Ja se uprepastih, ali odmah za tijem — prsnuh u smijeh.

No puška je pukla, a žena je — žena. Pogleda me značajno svojim krupnijem očima, pak onda nešto u šali, a nešto i od zbilje, izreče ovo znamenito proročanstvo:

— Ne ćeš ti matori od sad nikud više bez mene na dopust, pa ni u — manastir!

Eto kako mi djeca vratiše milo za drago!

O Todoru Tironskom 1896.

Ivan Vasin Popović.

Malfadado.

Zdravo da si, čedo divno,
Iz Španije!...
Da l' i tamo slavuj mali
Pjesme vije?

Da li ruža mirisava
Poljem miri,
Da l' po cv'jeću u vas šire
Let leptiri?..

Kiti l' mila ljubičica
Cvjetne šume?
Da l' u frulu pastir tamo
Duvat um'je?

Doziva li kad god dragu
Na frulicu,
Da l' potjera cvjetnom šumom
Pastiricu?

Da l' i kod vas ljubit znadu
Mome vite?
Oj vole li majske noći
Čarovite?

Ti se sm'ješiš, ti se plašiš,
Cv'jete viti,
Sa mnom mladim jednu riječ
Prozboriti.

Il' ne pamtiš čari svoje
Domovine?
Il' se sjećaš, pa u srcu
R'ječ ti gine?..

Ili druga bolja tišti
Srce tvoje;
Je l' zanio ko god pamet,
Oko moje!...

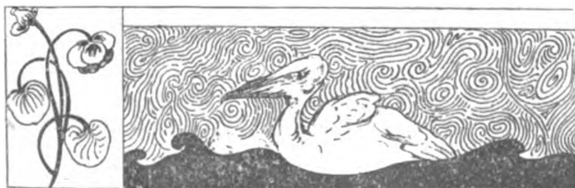
Jesi l' koga zagledala,
Zavoljela?
Jesi l', dušo, izabrala
Što si htjela?..

Oh sladosti, oh miline
Čudne sreće,
Kako okom vragolasto
Milo kreće!...

Pa me gleda, pa me mjeri,
Pa se smije!...
Zdravo, zdravo, divna momo,
Iz Španije!...

Pa namješta usne svoje
Jagnje mlado...
Pa šta reče?.. ao svjete:
„Malfadado!"

Bož. Čerović.

Književne radnje grofa Lava Tolstoja.

Piše *Jakša Čedomil.*

(Svršetak.)

Pregjimo sada na zadnju Tolstojevu pripovijest, koja se može smatrati kao nastavak „Kreutzerove sonate".

Pisac, pošto nam je opisao život modernih obitelji, i pokle nije u njih našao istinu i pravičnost ćudoregja, koje bi trebalo da vlada, prenese se pameću u prve vijekove kršćanstva, kao da imade tu opočinuti, ražalošćen s moderne pokvarenosti, uz lijepu sliku, koja prikazuje pravu obitelj kršćansku, usporedivši je sa poganskom obitelji, u kojoj se lako upoznaju načela, ideje, čuvstva, u riječ: cijeli život obitelji naših vremena.

Prikazujući život prvih kršćana, pokazuje nam idejal, kojemu bi se imao prilagoditi i naš život, vraćajući se prvim čistim načelima kršćanstva. U uvodu Tolstoj nam prikazuje skup prijatelja u kući nekog bogataša, gdje razgovaraju o čovječjem životu. Govore o sebi i o drugim svojim prijateljima i znancima, a ne mogu da naspomenu ni jednoga, koji bi polučio tim načinom življenja pravo zadovoljstvo. Bogati su te zauzimlju lijep društveni položaj, tek ne provode života spram propisa blagovijesnih istina. Jedan od njih, još mlad, opaža da valja promijeniti život i ideje: „Za što da živimo i nadalje prikorno? Za što da činimo ono, što osugjujemo? Zar nijesmo gospodari svoga života? Zar nam nije slobodno da ga promjenimo, da ga prilagodimo našoj slobodnoj volji? U jednoj smo tački složni; ono što nas dijeli od naše braće a strmoglavljuje u nenaknadivu propast, jeste ona naša želja za nasladama, naš nehaj spram drugoga, naše bogastvo, a osobito naša neograničena oholost. Da budemo bogati i slavni, prisiljeni smo lišiti se svih onih stvari, koje čine život ljudski srećnim; mi živimo u skupinama po gradovima, postajemo tupi i istrošeni, kvarimo naše zdravlje, a ipak uprkos svijeh naslada i zabava, umiremo s dosade i s čemera, jer živimo sasvim drugojačije, nego što treba. Za što dakle da živimo tako? Za što da uništavamo bez milosrgja cio naš život, da preziremo neprocjeniva dobra, što nam ih je Bog podao. Ja ne ću više da se sramotim kao prije. Ostaviću nauke, jer me ne mogu nego dovesti do ovog gorkog i žalosnog bivstvovanja, na koje se svi tužimo. Zahvaliću se na bogastvima, te ću se povući na selo, gdje ću provesti dane megju siromasima. S njima ću raditi, priviknuću se njihovoj raboti, a u slučaju ako im moj duševni razvitak bude od koristi, pomagaću ih, ali ne knjigama ili školom, nego direktno primjerom moga životnog rada, koji ću obavljati s njima pravo bratski." Ali mu otac primjećuje, da to nije nego mladenački entuzijazam, te da mu treba slušati starce.

Mladić umukne, a svi odobre očev savjet.

Tad ustane neki već oženit čovjek, koji dopušta, da će mladić biti preveć oduševljen mladenačkim entuzijazmom, ali ipak pripoznaje da treba promijeniti život. On barem treba da ga promijeni, jer mu ne pribavlja ni sreće, ni mira savjesti. On ne misli nego na svoju obitelj, pak ipak ni on ni ona nijesu živjeli po zakonu božjem. S toga i pomišljaše da bi trebalo ostaviti ženu i djecu, pak da se brine jedino za svoju dušu.

Ali ovdje ustanu protiv njega prisutne gospogje, pače i sama njegova žena, koja ga podsjeća, da mu je dužnost misliti o djeci i obitelji, a ne samo o sebi. Tad se muž jasnije izrazi. Ne bi on ostavio obitelji, nego bi htio drukčije odgojiti sinove. Htio bi da ih priuči na oskudicu, na ljubav spram bližnjega, ali za to trebalo bi trsiti se bogastva i odreći se svih društvenih počasti. Žena mu opaža, da kao što je on do tada živio u raskošju kako je htio, tako treba da dopusti i drugima. Na to on ne odgovara ništa, ali neki drugi postariji gospodin te sjedi do njega, kaže da ako oni, koji imaju obitelj, ne mogu odista lišiti se svega, on koji živi sam, može to da učini. Tek njegov sin, nećakinja mu i svojta ne će za to da znadu. Sin mu kaže, da je već prestar da se liši životnih udobnosti, na koje imagjaše pravo, pokle je toliko radio u životu.

Nećakinja mu opaža, da ako hoće živjeti kao siromah, e će se neprestano ljutiti i tako vrijegjati Boga. Neki drugi starac nadodaje, da im je već i onako kratak vijek, pošto ostariše, te za to da se mogu baviti time ko pitanjima i osnovama novog života. Pisac zaključuje ovako svoj uvod: „Čudnovata stvar! baš nedokučiva!

Evo nas svih složnih, u tome da nam valja živjeti po zakonu božjem, uvjereni da aktualno živimo u zlu i grijehu, da trpimo u duši i tijelu; ali kad treba uporabiti naše zaključke, tražimo izuzetke za naše sinove, da ih ne valja učiti tomu novomu životu, nego uzgajati po starim idejama, koje osugjujemo. Izim toga — na mlagjemu pogovora nema — mjesto da otpočnu djeca novim životom, red im je živjeti u pogrješkama otaca! Ljudi oženjeni nijesu u pravu da nalažu ženama i djeci taj „bolji život“, već da žive po onome, što osugjuju.

U koliko se tiče staraca, nijesu obični ovim novim navikama, i ne ostaje im drugo, nego ono malo života. Regbi dakle, da nema niko koji da živi dobro, pravično i moralno. Najviše što se može učiniti, jest raspravljati o koristi, što nam je ta načela mogu da podadu.

Sad Tolstoj prelazi na pripovijest, koja se zbiva za doba Trajana, 100 godina poslije smrti Hristove, kad kršćani još življahu po njegovim naukama.

U Ciliciji u Tarsu življaše tada Juvenal, bogat draguljar. Od četiri sina ne ostane mu nego jedan, Julije, koga je htio odgojiti tako, da mu ne bude nužno, kad odraste, živjeti kukavno i nezadovoljno uslijed pokvarenog poganstva. U četrnaestoj godini povjeri draguljar Julija nekomu filosofu, zajedno sa nekim Pamfilijem, sinom oslobogjenika Juvenalova. Oba dječaka učahu i lijepo se ponašahu. Pamfiliju, poslije dvije godine trebalo je da ostavi grad, jer mu se majka htjela povući k prijateljima u malo mjestance, Dafnis. U toliko je Julije kroz druge dvije godine svršavao nauke. Jednog dana, kad se slučajno srete sa svojim prijateljem, čuje od njega da je već postao kršćanin i da živi kako kršćani živu. Pamfilije mu dalje pripovijeda, kako su ti ljudi srećni izvršujuć volju božju, te ponugja Juliju da ga posjeti. Julije obeća, ali ne izvrši obećanja, već se podade raskošnom životu. Tako proživi dvije godine, tražeći uvijek novih naslada da predobije grst i dosadu, koje ga uznemirivahu. Svaki čas traži u oca novaca, a otac ga kori i kudi, dok mu sinak uzvraća porugama i psovkama. Najzad otac zapovijeda robovima, da Julija svežu. Julije očajan htjede da se ubije. Nu umiješa se majka; Juvenal popušta, daje sinu novaca, uz uvjet da se oženi i da živi pošteno. Julije obećaje, dobije još od majke dragulja, što ih ona ukrade mužu, da ih do potrebe proda. Ako bi se otac — razmišlja mati — sjetio da manjkaju, ona bi mogla reći, da ih je ukrao koji sluga. Julije uzme dragulje te ode iz grada. Ćutio je neko grizodušje zbog jadna života, što ga je proživio, shvata da bi ga morali prezirati i roditelji i prijatelji, a da se smiri, odluči se da ode u Pamfilija. U putu srete se s nekim nepoznatim filosofom, koji ga odvrati od te namisli, a svjetuje ga da se povrati u grad, da se oženi i da živi kao dobar muž, pošten i raden gragjanin. Doista on se povrati; oženi se sa lijepom Evlalijom, dobije mjesto u državnoj službi, kojoj se prikaza svom dušom. Jednog dana, otišav po privatnom poslu u okoliš, nagje Pamfilija s nekom djevojčicom, koja je nosila grožgje na trg. Oba se prijatelja upoznadu, te se počnu razgovarati. Pamfilije ga zapita, da li je srećan? Govore o življenju kršćana, te Pamfilije dokazuje da su lažne tužbe, što se podižu protiv njih. Progje opet deset godina, da se prijatelji ne susretoše. Julije ima tri sina, te mu već dosadila žena, koja je izgubila svoju ljepotu, pak se on podade za drugim ženama. Jednog dana na olimpijskim igrama pade s kočije, te slomi lakat. Ostane tri mjeseca u postelji. Žena mu, već podučena u kršćanstvu po nekoj ropkinji, stoji uvijek kod njega, te mu čita nekoja pravila kršćanskog života. Julije, gotovo obraćen s tih čitanja, odluči povući se sa ženom na selo, da žive kršćanski. Dok se pripravljaše za putovanje, dogje u njega neki glasovit liječnik, koji, kad začuje što je odlučio, nagovori ga, da se ne prevjeri u kršćanina, nego da ostane u gradu u državnoj službi, nastojeći vršiti svoje dužnosti. Julije posluša savjete liječnikove i tako progje godina, dok bude poslan u neko selo radi parnice protiv kršćana. Tu nagje Pamfilija, već ostarjela. Ovaj ga povede u svoju kuću, pokaže mu djecu i ženu. Pamfilije ga moli da brani kršćane od progonstva, koja nezaslužno trpe; dokazuje da ne čine nikakva zla, da nijesu neprijatelji države; zaklinje prijatelja da parnicu povede bar javno, pred svima. Dva prijatelja počnu opet govoriti o životnoj sreći. Pamfilije razlaže kako treba uzgojiti djecu, naučiti ih da ljube iskrnjega, da rade, a ne da živu u raskošju. Megjutim pukne i parnica, kršćani su osugjeni na smrt i umiru kao junaci. Progje drugih dvanaest godina. Juliju umre žena. On je bogat. Djeca mu već odrasla, živu slobodno, rasipljuć očevo imanje. Megju njim i njima, dogode se sada isti prizori, koji se dogagjahu prije megju Julijem i njegovim ocem. U toliko dogje u Tars novi namjesnik, koji liši Julija časnog mu mjesta. Julije pogje u Rim da traži pravicu, ali uzalud.

Dok je putovao, u Tarsu se prosu glas da je umro, pa kad se povrati kući, nagje sina gdje svetkuje njegovu smrt u orgijama, sa svojim prijateljima-oslobogjenicima. U tren se razljuti, udari sina, pa pobježe, misleći da ga je ubio. Povukav se u sobu gdje mu umre žena, nagje parče evangjelja, pa čita: „Dogjite k meni...., da vas okrijepim!“ Tad se sjeti Pamfilija i pogje u njega da žive kao kršćanin. A sin mu ne bijaše umro, od onog žestokog udarca. U Pamfilija nagje mir duši, što ga je odavna želio, i počne raditi, koliko je mogao za dobro iskrnjega. Tako poživi mirno dvadeset godina, a duša mu i ne osjeti, da mu se približava tjelesna smrt.

U ovoj prostoj pučkoj pripovijesti, Tolstoj je razvio mnogo teorija, koje prikazuje i brani u filosofskim i moralnim djelima, što ih napisa posljednjih godina. Nalazimo zbilja u ovoj pripovijesti Tolstoja sve ono, što on misli o umjetnosti i znanosti, o „zlu“. Megjutim ja ću se ograničiti samo na to, što Tolstoj na ovim stranicama sudi o ženidbi. Vidjećemo neki preokret onijeh misli, koje je iznio u Kreutzerovoj sonati, ili bolje u dodatku joj.

*

U dodatku Kreuzerovoj sonati osudio je Tolstoj apsolutno ženidbu, smatrajući vjereničku ljubav kao *zlo* i kao *grijeh.* Nasuprot u ovoj pripovijetci, Pamfilije, koji upija piščeve ideje i (barem po Tolstoju) izlaže nauk Hristov o ovoj tački, izjavljuje da čuvstvena ljubav u ženidbi nije zlo, *pošto Bog nije stvorio ništa zla.* Regbi da je Tolstoj još uvjeren, promišljajući na moralno savršenstvo cijelog svijeta, da je ljubav slaboća, buduć individualna i isključiva i uslijed toga zapreka bratskog združenja sviju bića, dok bi čistoća bila najviši idejal. Nalazi pak da je ovaj idejal nepristupačan; a da ga se ne izgubi s vida, ne kudi religiju, koja dopušta čovjeku ženidbu, dajući mu uz to tisući drugih dužnosti, korisnih da napreduje u putu dobra.

Gotovo hvali ženidbu, kojoj polazi za rukom da učini od najjačeg naravnog nagona sredstvo korisno za savršenstvo i potpomoć, bilo i naspram jednom samo biću, biva, napram vlastitoj ženi, pak nesebičnu ljubav, žrtvu sama sebe, i da tako vrši djelomično uzvišeni idejal združenja cijelog čovječanstva. Pače ako se ima realizovati najviši idejal združenja svih ljudi u ljubavi, da se do tog dopre jedino je sredstvo ženidba, u čijoj se milosti ragja život, te bi mogla rasti generacija uvijek sve to više moralna i savršena, koja bi onda doprla do općeg bratskog udruženja.

Ali, kako kaže Pamfilije, „i u ženidbi je čuvstvena ljubav uvijek napast, te postaje zlom, kad je se ne čuva uvijek strogo na svome mjestu.“ Napast sastoji u egoističnoj želji na slade, koju čuvstvena ljubav može lako probuditi i u ženidbi, i koja potiče čovjeka da ne traži u ljubavi svoju osobnu zadovoljštinu.

U Pamfilijevoj ženidbi s Magdalenom, imamo pravu i srećnu ženidbu. U ovoj *zadruzi,* ljubav spram *žene* podregjena je ljubavi spram *čovječanstva,* te jedno drugo ne sprječava niti ne ruši.

Muž može da živi u svojim poslovima na korist iskrnjega, a i žena mu se pridružuje; ljubav ih ne odvraća od žrtvovanja sebi i drugima. On pak živi sa svojom ženom u bratskoj ljubavi, iskrenoj naklonosti, koju goji i spram svoga iskrnjega. S toga u tome životu ne vlada egoistična želja da uživaš samo onaj stvor ljudski, koji ti je žena.

Njihova se ljubav osniva i čeliči na čuvstvu obzira i izmjeničnog štovanja, i kao što se čita u pripovijetci: „na ovom je samom temelju dopušteno ustanoviti život prave kršćanske obitelji“.

Ovo je zadnja književna radnja Tolstojeva. Nije moguće isporediti je s prvim njegovim radnjama. U ovoj pripovijetci nema više *umjetnosti* za koju se pisac više ne brine, nego težnja, da piše knjigu *korisnu i moralnu.* Čitalac će ipak naći i u ovoj pripovijetci umjetničkih ljepota, koje odaju velik um, koji ju je začeo i napisao. Hoće li on napisati još koji roman, koju novelu? I kad bi, to bi taj roman ili novela zar, po svoj prilici bili glasonoše njegovih religijoznih i društvenih ideja. Mi bismo onda vidjeli u prvom redu u njegovim pučkim novelama, gdje prolaze ispred naših očiju nevoljni seljaci, puni ljubavi, neiscrpne ljubavi spram iskrnjega, čedni u osobi, odijelu, ali krjepki i jaki, posmijehom nevinih duša na ustima i čvrstom voljom u pogledu mirnom i vedrom.

Naša pisma.

Budimpešta, oktobra 1896.

(S milenijske izložbe XIII.). Kako je poljska privreda, stočarstvo i t. d. dan danas glavni faktor narodnog života u Ugarskoj. nije čudo, da imade preko četrdeset, što državnih, što privatnih paviljona, u kojima je privredna izložba iznijela dobro poznate i na glasu proizvode domaćeg tla, te one u dalekom svijetu cijenjene pasmine konja, goveda, svinja specijalitete šuma, da ne napominjem uz to razne temporerne izložbe cvijeća, voća i inih darova prirode.

Za izložbu plodina i kulture tla, služi — sproću bosanske izložbe — ponajprije vanredno velik *paviljon poljodjelstva,* gdje je u velike prikazano današnje stanje ugarskog poljodjelstva i gdje se — učestvovanjem pojedinih znamenitih gospoštija, gospodarstvenih udruga i privatnih izlagača — vide golemi uspjesi onoga truda, što ga i društvo i država ulažu u interesu razvitka ratarstva.

Golemi *šumarski* paviljon iznenagjuje koliko ukusnom uredbom, toliko zanimljivošću izložaka, pak je ovaj odio jedan od najuspjelijih tačaka magjarske izložbe. Bogati proizvodi šumarstva, razne odredbe u pogledu promicanja šumarskog gospodarenja, podizanja, — čuvanja i izragjivanja šuma, zajedno sa lovstvom odista su vanredno zanimljivi i poučni dijelovi izložbe.

U paviljonima *vinarstva i vinogradarstva,* gdje se u bocama prodavaju sve vrste domaćih vina, predočuje se ujedno borba protiv zaraze trsne uši, koja je Ugarskoj nanijela neprocjenive štete, dočim se je u nasadu pred paviljonom htjelo prikazati racijonalno sagjenje loze, koje je pod konac izložbe trebalo da ukrasi obilje rujna ploda. Te loze zbilja su krasne, nasadi vanredno milovidni, samo jedna je kardinalna pogrješka: nema na lozama grožgja!

Zaraza vinske loze bila je u ostalom u jednu ruku i korisna, jer je podigla *vrtlarstvo* na naprednji stepen, kako to u zasebnom paviljonu dokazuju privremene izložbe i mnogi nasadi po čitavom teritoriju, gdje se ponajbolji vrtlari natječu u prikazivanju svoje vještine.

U drugim paviljonima predočuje se način i uspjeh konjogojstva, stočarstva, gojenje pernate živine, ribolov, pčelarstvo, svilogojstvo i t. d. sa svim uredbama vlade oko promicavanja i usavršivanja tih privrednih grana.

Na izložbi vidimo dalje i uspjeh raznih strukovno-ratarskih učevnih zavoda (1 akademija, 12 državnih i 4 privatne), škola za živinare, za ratarsko graditeljstvo, za ratarske strojeve, geologiju i meteorologiju; uredbe i rezultate zadruga za reguliranje rijeka, za odvodnju i natapanje, za melioracije tla, za potrebu vode, za stočarstvo, pčelarstvo i privredu raznih poljsko-privrednih proizvoda i konačno ratarska društva za promicanje i zastupanje ratarskih interesa. Evo nešto statistike:

Poljodjelstvom bavi se u Ugarskoj 75% čitavog stanovništva; od sveukupnog tla zapremaju oranice $43^{1}/_{2}\%$, dakle skoro polovinu čitave zemlje; $28^{1}/_{2}\%$ otpada na šume, 14% na pašnjake i 11% na livade. Ostaju dakle još 3%, koji otpadaju na vrtove i vinograde.

Najvažnija od sagjenih kulturnih biljki je pšenica, zbog svoje izvrsne kakvoće čuvena na daleko izvan granica zemlje; za njom je kukuruz, onda raž, ječam i zob; konačno sočivica, krumpir, lan i konoplja. Sve ostalo kano mak, hmelj, proja, pirinač i t. d. uspjeva samo neznatno.

Iz statističkih podataka, koji su posjetnicima izložbe pri ruci, proizlazi, da se ugarsko poljodjelstvo još ne nalazi na onom stepenu, na kojem bi potpuno podobalo narodno-ekonomskomu zvanju; ali baš u tom pogledu opaža se postepen napredak produkcije i znatan razvitak. Tà ovo poljodjelstvo — kako izložba dokazuje — posljednjih 25 godina više je napredovalo, nego li prije tečajem mnogih stoljeća.

Ne smijem završiti članka, a da ne spomenem paviljona *duhanske režije,* gdje po vas dan mnoštvo svijeta motri hitre, nu blijede, s nezdrava posla i kašljucave djevojke, kako u više prostorija savršenom vještinom zgotavljaju cigare i cigarete i zamataju sve vrste duhana od najfinijeg do najprostijeg. A što je taj paviljon od tolike privlačive sile, biće otale, što laik nikako ne može pojmiti, otkuda kad i kad u cigarama vlat metle ili čak gvozden čavlić! Ako u izložbenim specijalitetima ne ćeš naći tijeh ili nalik im nezvaničnih sastojina, bar ćeš pojmiti, u koju ladicu dotičnog stroja valja baciti otpatke stare suknje, da iz nje izagje — dobra cigara!

Mavro Špicer.

*

S milenijske izložbe: Paviljon svilarstva.

Biograd, septembra 1896.

Brankovo kolo, uvigjajući jamačno krajnju potrebu, da se jednojezična publika naša upozna sa najnovijim djelima naše čudnovato razdvojene literature, ukaza mi čast, te se dva puta dotaklo mojih prikaza u *Nadi.* Spominjući u jednome od posljednjih brojeva ocjenu na Sremčevu *Limunaciju na selu,* kaže: „— — Ali ima u kritici jedna tačka, koju je kritičar jako istakao, a koja nam izgleda ne samo *preterana* nego i *bez osnova.*" — Ne mogu dopustiti da je moja tvrdnja „bez osnova", jer je samo *Brankovo kolo,* zbog onih istaknutih i paralelisanih u mojoj ocjeni sličnosti, bilo pobugjeno da kaže: „I u istinu se Gogolj *u svemu* ugledao u Dikensa." — Ja držim, da je ovo tvrgjenje i „preteranije" i slabije osnovano, od onih mojih u 17. broju *Nade.* Ja sam tamo isticao, da je Sremac podražavao Gogolju *samo u tehnici,* u načinu opisivanja, u stilu; dakle spoljašnjemu, a ne unutrašnjemu Gogolju, a ne cijelomu Gogolju.

U kompoziji i ideji (na žalost) svoje knjige Sremac je sasvim samostalan, ali tu je i najslabiji. Neka je s toga daleko od mene da tvrdim, da je Sremac *„u svemu"* podražavao piscu *Revizora,* kao *Brankovo kolo* što veli, da se Gogolj ugledao u Dikensa; jer su žalosni humoriste, koji se *„u svemu"* ugledaju na kojeg autora. — Pa ni za sam Sremčev stil nijesam tvrdio, da je u svemu „podražavanje". Spomenuo sam primitivne imitacije, sa tih „podražavanja" sam prelazio na „ugledanja", zadržavši se na pošljetku za primjer na jednom mjestu, gdje je Sremac već „sasvim originalan" u opisu. — Ta samo *Brankovo kolo* priznaje, da i izmegju Gogolja i Dikensa ima sličnosti i kaže: *„Ugledati i imitirati* dva su pojma". — No, dokučiti to nije baš teško! Baš zbog te razlike i držim, da su na pr. mjesta, gdje Sremac govori o Sretinoj bradi i t. d. „imitacije", a ne „ugledanja", kao god i oni Bočarisovi brkovi.

„Na slikama su bili sve mladići, sve *grčke vojvode,* naslikane u svoj svojoj veličini: tu ti je *Mavrokordato* — —. Svi ovi junaci imali su *tako debele butine* i *nečuveno guste brkove,* da su te čisto žmarci podilazili, kad ih pogledaš." (Mrtve duše.)

„Da je kritičar malo dalje zašao u Srbiju i video naše drumske mehane, bez sumnje ne bi onu sličnost nazvao podražavanjem —" veli za mene *Brankovo kolo.*

I ako kad god zagjem Srbijom jedino sa ciljem, da kao stručnjak stanem proučavati te humane zavode, sumnjam, da ću u njima kao na neku karakterističnu neizbježivost uvijek nailaziti na slike junaka — iz grčkog ustanka, koji imaju tako grozne „mustaće". A ako po tim drumskim mehanama ima i drugih slika, (s kojima bi se možda dao postići originalniji humoristični efekat), — zašto je onda Sremac uzeo baš toga brkajliju Grka Bočarisa? Da, to je „rukopipateljna" imitacija, na kaku može da nagazi i veći pisac. Ili kad Dikens govori o Pikvikovoj teoriji žabjeg skoka, zar to ne podsjeća na jedan u historiji humora slavan skok buve? Ali *Brankovo kolo* neka izvoli pokazati i jednu od sličnih imitacija kod Gogolja, pa ne će biti još ni onda ni iz daleka vjerojatno, da se „u istini Gogolj *u svemu* ugledao u Dikensa."

A ako sam se u onoj svojoj — u 17. broju — paraleli možda poslužio nelogički izrazima „ugledati se" i „imitirati", (u što vrlo sumnjam), nijesam mnogo pogriješio. Tu su dvije riječi za isti pojam; jedna je iskrenija, druga učtivija, a svaka ima po sto niansa. Kada na pr. najnoviji jedan biogradski list u svom prvom broju upotrebljuje dosjetku, kako zbog žrtve Pitagorine svi volovi strepe u strašnome sjećanju, a ne spominje Heine-a kao autora, — što je to „ugledanje" ili „imitacija"? Ili ako je tako „ugledanje" malo vještije, ali ipak bode čitaoca nekom analogijom u oči, — nije li i to „imitacija", — podražavanje?

„Promotriš li velikog umjetnika, to ćeš uvijek naći, da je upotrebio dobru stranu svojih predšasnika i da ga je baš to učinilo velikim" — veli Goethe i priznaje, da se jamačno i on na taj način koristio. „Koliko ima tih „ugledanja" i „imitacija"? Kada je dakle i Goethe „upotrebljavao dobru stranu predšasnika", a Gogolj „se *u svemu* ugledao u Dikensa", zar nijesmo mogao za one Sremčeve česte analognosti ne samo u stilu nego i u pjesničkim objektima uzeti izraze „podražavao", „oponašao", „imitirao", pa i — — „uzajmio"?

A što ono govori *Brankovo kolo,* zavedeno nekim spoljašnjim sličnostima, o sličnosti Sremčeva i Gogoljeva duha?!

Zar se sličnost duhova manifestuje samo u sličnosti stila? Ili zar sličnost stila što god dokazuje kod pisaca, od kojih je jedan onoga drugoga jamačno prije čitao nego što je stao pisati? Ili zar su za to slični ovi duhovi, što Sremac onako gogoljski, ali samo nespretnije, usred pripovijetke rezonuje? Ili zar duševnu sličnost, dokazuje sličnost uzajamljene duševne toalete!? Ta Gogolj ismijava stare, a Sremac nove ljude; *Čičikov* je reprezentant, a *Sreta* iznimka, „u Limunaciji se ne vidi politički život, nego jedan konstruisan primjer" (Andra Nikolić). Ima li dakle veće oprječnosti?! Ali vaistinu Sremac je sličan i onome unutrašnjemu Gogolju, ali tek onda, kada Gogolj piše pisma ggji Kridener...

Pročitavši još jedared svoj prikaz u 17. br. *Nade* ne kajem se ni za jednu riječ. U izrazima: „podražavao" „imitirao", „Sremac je na — — mjestima — — postao sasvim originalan" i t. d., nijesam bio sigurno toliko „preteran" i „bez osnova", kao da sam ustvrdio, da „se u istini Gogolj *u svemu* ugledao u Dikensa." Prikazujući *Limunaciju,* zadržao sam se zbog svoje antipatije prama „epskoj brbljavosti" samo kod Gogoljeva uticaja na Sremčevu knjigu, ali neka mi *Brankovo kolo* pokaže, gdje su u Gogolju, „koji se u svemu ugledao na Dikensa", one glave, kojima je *Limunacija* okićena kao *Pikvikovci,* — ili, ima li u važnijim Gogoljevim djelima lice, koje bi tako kao Sremčev "nepoznati" u *Ivkovoj slavi* ličilo na Dikensovog „tajanstvenog"? „Nepoznati", koji je i glumac i muktaš, jeste iz engleskog života na srpski humoristički jezik prevedeni Dikensov „tajanstveni" iz *Pikvika.* Pa ipak ja nijesam tvrdio, da se Sremac „u svemu ugledao", kao *Brankovo kolo* što tvrdi za Gogolja. Ili zar nije tako?

A šta bi *Brankovo kolo* reklo na onu kritiku u *Delu,* u kojoj poznati kritičar Andra Nikolić veli, da je „Limunacija bez umjetničke vrednosti"? Ili na onu u *Dnevnom listu,* po kojoj *Limunacija* nema ni humora? Nije li to još „preteranije", nego kad *Brankovo kolo* veli, da „se Gogolj u svemu ugleda na Dikensa" ili ja kada kažem da na pr. Bočarisovi brkovi nijesu „ugledanje" nego „imitacija"?

Ili zar bi kritika bila kritikom, da svi gude jedno isto? Marko Car na pr. kaže negdje: „— — Ima li što milije od Ledina milovanja sa prebijelim labudom?!" A ja: — „Ima li što ružnije?!"

A baš tom oprečnošću pojmova bistri se opće sugjenje.

*

Srpska Kraljevska Akademija. *Grčka i srpska prosveta.* Napisao *Dr. Vladan Gjorgjević.* Beograd. Štampano u državnoj štampariji Kraljevine Srbije 1896. Cena 2·5 din.

Dr. St. Stanojević napisao je na ovu knjigu u *Delu* stručnjačku kritiku, iz koje evo resultatskih misli:

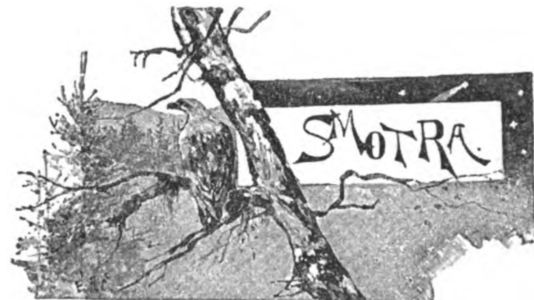
„Kad se bez dovoljne spreme i znanja olako raspravlja i piše o krupnim stvarima, onda se vrlo lako i vrlo često zabasa i greši o pravdi i istini; a saznanje istine je cilj nauke i života." — — „Nov dokaz" (tih reči) „je na žalost i pristupna akademska beseda Vladana Gjorgjevića." (Gosp. Dr. Vladan Gjorgjević je poslanik u Carigradu.) — „Srpska Kraljevska Akademija malerozna je sa svojim članovima i, osobito, s njihovim pristupnim besedama"....

„Ali je neznanje piščevo svakako dostiglo svoj vrhunac u govoru o Letopisima srpskim. Dovoljno je, da pročita tih desetak reda onaj, koji zna nešto o našoj staroj književnosti, pa da se uveri sa kakvim se nesolidnim znanjem pisac poduhvatio da piše — —" „U razmetljivom tonu, koji ne dolikuje ozbiljnom radu, pisac — —" „Razne reči i fraze lako je pisati..."

A. G. Matoš.

Uz naše slike.

* Spomen-kula u Zemunu. Dne 20. septembra proslavila se je u prisustvu zastupnika ugarske i hrvatske vlade svečanost zemunske spomen-kule. Ta kula diže se na onom značajnom pogledalu, oko kojeg se je mnoga krvca rumenila, o kojem, na ime Sibinjanin Janka, naša narodna pjesma junačke uspomene čuva, iz doba, kad je bilo stati na branik najprvih prava i svetinja ljudskih slogom civilizovanih naroda protiv surove sile. Nu komu nije taj list naše povjesnice duboko u srcu i u pameti?!

* *Dramatska škola u Zagrebu.* Uz narodni glazbeni zavod kao hrvatski konzervatorij, osnovala se je početkom oktobra, a pod nadzorom dra Stjepana Miletića, člana zavodskog ravnateljstva i intendanta hrv. nar. pozorišta, posebna dramatska škola u Zagrebu, u svrhu da odgaja vrstan podmladak na glumačkom polju.

Škola se dijeli u dva tečaja. Prve se godine otvara samo prvi. Pošto je školi svrha da pripravlja učenike za kazališnu karijeru, poučavaće se u deklamaciji, predavanju i dramskom prikazivanju, a osim toga osnovani su posebni tečajevi za duševno i tjelesno usavršavanje i obrazovanje učenika.

Uz moralnu i duševnu sposobnost, traži se od učenika prikladna spoljašnost, čist organ, potpuno poznavanje hrvatskog jezika i školska naobrazba, koja odgovara barem višim pučkim školama. U školu mogu biti primljene djevojke, koje su navršile 15 godina, a mladići, koji su najmanje u sedamnaestoj godini. Kod upisivanja imadu učenici da se iskažu: 1. krsnim listom, 2. liječničkom svjedočbom o tjelesnom zdravlju, 3. svjedočbama da su navršili propisane školske nauke, 4. reverzom roditelja ili skrbnika, kojim svjedoče, da su sporazumni, da im dijete ili štićenik polazi tu školu i da će ga za vrijeme naukovanja pristojno opskrbljivati.

Godišnja školarina iznosi 30 for., koji se uplaćuju u deset mjesečnih obroka, po 3 for. na mjesec. Osim toga plaća se prigodom primanja upisnina od 10 for. za oba tečaja. Osobito vrijedni, a siromašni učenici mogu biti oprošteni od školarine, ali ne mogu od upisnine.

Svaki će učenik biti na izmaku svakoga mjeseca od svoga učitelja ispitan i klasifikovan. Te se klasifikacije bilježe u poseban katalog.

Koncem svake školske godine drže se zaključni ispiti, a u posljednjem tečaju t. zv. umjetnički ispit, o kojem učenici dobivaju posebne svjedočbe. Kod zaključnih godišnjih ispita traži se:

1. Deklamacija naizust iz repertoira od deset pjesama.
2. Predavanje monologa iz koje drame, koji učenik sam izabere.
3. Čitanje proze bez priprave, s obzirom na gramatikalni i logički akcenat.

Svaki učenik posljednjega tečaja dramatske škole moraće se, da postigne umjetničku diplomu, podvrći posebnom strogom ispitu, na koji imadu pravo samo oni djaci, koji u zaključnoj klasifikaciji školske godine dobiju najmanje ocjenu: „dobro“.

Ispitni materijal: 1. Recitacija i mimičko prikazivanje jednog prizora ili monologa iz koje drame, koje će povjerenstvo odrediti 14 dana prije. — 2. Recitacija naizust monologa, koji učenik sam izabere. — 3. Ispit iz repertoira od najmanje 24 klasičke i moderne drame uz pomoć šaptalca. — 4. Recitacija monologa ili koje druge deklamacije bez priprave, direktno iz knjige.

Na koncu prvoga tečaja priregjuje se jedna predstava, a u drugom tečaju barem tri tečajem godine, pri čem je posljednja od zamašaja za cenzuriranje prigodom umjetničkog ispita.

Školski je red dramatske škole isti kao u narodnom zemaljskom glazbenom zavodu.

Predavaće se u I. tečaju: 1. Učenje čistog hrvatskog izgovora i naglašavanje riječi; 5 sati na tjedan. (Dramaturg prof. *Andrić.)* 2. Logičko i retorsko naglašavanje besjede; deklamacija; 4 sata na tjedan. (Prof. *Miler.)* 3. Pouka u dramatskom prikazivanju; 2 sata na tjedan. (Gosp. *Dimitrijević* član hrv. zem. kazališta.) 4. Francuski jezik; 2 sata na tjedan. (Dramaturg prof. *Andrić.)* 5. Dramatska mimika (s opernom školom); 2 sata na tjedan. (Gosp. *Anton.)* 6. Mačevanje (s opernom školom); 1 sat na tjedan. (Popuniće se.) 7. Povjest svjetske književnosti s osobitim obzirom na dramsku literaturu; 2 sata na tjedan. (Prof. *Budmani.)* 8. Estetika; 1 sat na tjedan. (Nadzornik intendant dr. *Miletić.)* 9. Hrvatska poetika; 1 sat na tjedan (prof. dr. *Florschütz.)* 10. Povjest kazališne umjetnosti i kazališta; 2 sata na tjedan. (Dr. *Miletić.)* 11. Povjesne crtice s obzirom na dramske proizvode; (Prof. dr. *Šenoa.)* 12. Njemački jezik (neobligatno) 1 sat na tjedan. (Dr. *Miletić*, privremeno.) 13. Ples (s opernom školom); 2 sata na tjedan. (Prima-ballerina, gospogjica *Grondona.)*

Učevno gradivo: Priručna knjiga po Benedixovu sustavu. Čitanje štiva i pjesama iz čitanke za gimnaziju, te Matičine „Antologije“, Jurkovića, Trifkovića i t. d. Učenje lirskih i epskih pjesama: Preradovićevih, Mažuranićevih, Markovićevih, Šenoinih i drugih. Čitanje dramskih komada i scena s razdijeljenim ulogama s obzirom na njihovu tehniku i analizu karaktera. Učenici dobivaju domaće pismene zadaće o analizi dramskih karaktera, o tehnici cijelih drama i t. d.

U II. tečaju: 1. Učenje pojedinih uloga s obzirom na logički i gramatikalni naglas; 4 sata na tjedan. 2. Učenje naizust pojedinih uloga i scensko prikazivanje, praktički provedeno. Stvaranje i učenje propisanog repertoira: 8 sati na tjedan. 3. Tehnika drame po Freytagu; 1 sat na tjedan. 4. Analize pojedinih svjetskih drama s osobitim obzirom na dramatsko prikazivanje; 2 sata na tjedan. 5. Francuski jezik. Čitanje prizora iz francuskih konverzacionalnih gluma, a (za naprednije učenike) takogjer prikazivanje u francuskom jeziku; 2 sata na tjedan. 6. Crtice iz hrvatske književnosti, obzirom na razvoj hrvatskog kazališta po Andrićevoj „Spomen-knjizi“; 2 sata na tjedan. 7. Mačevanje, ples, i t. d. (s opernom školom); 2 sata na tjedan. 8. Praktična obuka u kostimiranju, ličenju, udešavanju maske (s opernom školom); 2 sata na tjedan. Rekvizite imaju učenici da sami sebi nabave. 9. Povjest kostima (s opernom školom); 1 sat na tjedan. 10. Njemački jezik predavaće se (neobligatno) 2 sata na tjedan.

* *O jeziku i književnosti arbanaskoj.* Mnogo i različno sudilo se i nagoviještalo o arbanaskom jeziku — čas samovoljno, čas pristrano. Tako n. pr. *Hahn* veli, da je to jezik Pelasgâ, *Benloew*, da je finski, dok ga opet *Appendini* zove slovjenskim. Uz mnijenje Hahnovo pristajalo se sve dotle, dok nije *Meyer* svojim *„Wörterbuch der albanesischen Sprache“* temeljito i nepobitno dokazao, da je to jezik arijskoga podrijetla, pa da je najviše nalik na stare indo-germanske jezike.

Na osnovu koliko povjesničkih, toliko etimoloških i etnografskih činjenica, može se ustvrditi s *Dozon*-om (*„Manuel de la langue albanaise“*), kako je već sada i riješeno, da su Arbanasi starinom podrijetla ilirskog.

Iza kako je naime krijesila *„nova zvijezda“* (to barem znači ona arbanaska *„il-i-riš“)* podugo na obzorju, zapade u današnjoj Arbanaskoj, a tu je najpouzdanije da se istražuje barem njene jezične ostatke.

Arbanaskim jezikom govore skoro dva milijuna Škipetara, a dijeli se na dva glavna i temeljna narječja. Jednim govore *Gege*, koji stanuju više na sjeveru t. zv. „Gegariji“, ovim drugim *Toske*, koji su opet ovim spram juga (u Toskariji). Megja im je rijeka *Škumbi di Berati*. Makar da ima i drugih više sporednih narječja, kojim se razlikuju pojedina plemena, kao *Lek, Dukagini, Lab, Ciam* i dr., pa i pojedini gradovi, ta se narječja ne razlikuju puno od ona dva glavna, te se napose tako razlikuju, da se može reći, da bi jedan od Gegâ teško razgovarao s jednim od Toskâ. Što se pak tiče samoga govora, svi, koji ga iole poznaju, tvrde, da je on mnogo čišći u Gega, dok opet izmegju njih najčišće govore u *Elbašan*-u.

Neki tugji pisci, koji umiju arbanaski, vele da se on gotovo gubi u velikoj množini romanskih, turskih, grčkih, slovjenskih i dr. riječi, pa navode sad ovo sad ono.

— — — Arbanasi i ako nijesu sve do konca srednjega vijeka njegovali svoj jezik, ipak je malo naroda, koji bi im to spočitnuli, a da se s istoga razloga sami ne zastide, naročito ako se osvrnemo na maleni im broj, pa na razne političke, gragjanske i vjerske prilike. Megju tijem oni pored toga svojataju i tvrde, da su imali pismó još prije, nego li su i došli u Evropu, a danas su od njega sačuvana samo slova *(Canarda Demetrio: Alfabeto generale albano — epirotico).*

Pri svršetku onoga doba, kada su bili na glasu *Topia, Strazimiri, Ducagini, Balsa, Kastriote* i dr., bio se počeo i jezik preporagjati, kako svjedoče mnoge činjenice i dokazi, kojih ne navodimo, da ne bi oduljili odviše; ali nam od te književnosti ne ostade ama ništa, čemu se ni najmanje nije čuditi, kad se uvaži, da su se i mnoga kasnija djela zaturila i propala, i kad je ubrzo iščezlo ovo po cijeli narod sretno doba, a uzaslijedilo osmanlijsko posvojenje i janjičarski progoni, te su Arbanasi, osobito gragjani, morali da sele u puste predjele, ili u brda. Što je ostalo ili se doselilo, izgubilo je najzad smisao za narodni karakter. U oba slučaja nije nikomu padalo na um, da misli o kakvom narodnom napretku. Sam Skadar, pored sve svoje volje a tugjega nastojanja, ne mal do polovice ovoga vijeka nije imao ni crkve ni škole. Učeni *Hecquard („La Haute Albanie: Educatin“)* iznosi vjernu sliku onoga okrutnoga progonstva, što ga otpočeše Janjičari. No Arbanasi, kô da ih i sada tišti to zlo, ili zar ne shvaćajući zamašaja i koristi narodne kulture, ne prionuše uz nju ni u današnje još vrijeme. Književnička zadruga *„Drita i Ditwija“* u Bukareštu razvrže se, jer joj ne bi odziva iz domovine. Škola u *Corci* zatvorena je jer ne ima djece, koja bi je pohagjala. Novine *„Fiamuri i Arberit, Škiperja“* i dr. prestadoše, jer ne imaju pretplatnika ni čitatelja. A tako pročajaše i drugi slični pokušaji nekih rodoljuba. Ni današnjeg dana nema taj narod ni jednu instituciju bilo književnu bilo znanstvenu, a da ne bi svaka imala svoju posebno priregjenu azbuku.

Na zator jedinstvenosti samoga jezika utječe osim doticaja i odnosa susjednih i okolnih naroda s Arbanaskom, kako se vidi, najviše vjerski fanatizam tog naroda. Prema tomu propada jezik više u gradovima, nego li u selima, više na granici, nego li u unutrašnjosti. Arbanas muhamedanac radije govori turski s vjere i službe, katolik talijanski s vjere i trgovine, a pravoslavni grčki i s vjere i s toga, što bi silom htio da bude Grk, a ne Arbanas. Ovo i jesu glavni saobraćajni jezici u Albaniji. S druge pak strane ti strani jezici upliću se u arnautski govor, tako da te primjese jeziku daju vjersko pa i narodno obilježje, jer n. pr. jedan pravoslavni u Suli, koji govori grčki, ne će ni da čuje o Škipetarima i o njihovoj domovini. — — —

Gore navedeni pisci, ne poznavajući temeljito jezika, koji je zbilja sa svojih narječja i uslijed nestašice sopstvene literature tugjincu vanredno težak, a zavedeni pomenutom činjenicom, nijesu ni pretjerali u svojem razglabanju o jeziku. Nu ako se ne može poreći, da u jeziku ima mnogo stranih riječi, ne smije se ni reći, da ovaj jezik, barem većinom, nema i svojih riječi, koje odgovaraju istom značenju tugjih; a ne može se reći ni to, da nije dorastao drugim ljepšim jezicima, jer je dotjeran u oblicima, bogat u načinima, a lak u slijevanju riječi, kojima regbi obiluje. Nije dakle opravdano, ako se rekne, da je taj jezik ko izgubljen u množini tugjih riječi, već je samo otugjen. Paće, ako se ne varamo, on će naskoro i procvasti u svoj svojoj krasoti nastojanjem i marom katolika u Skadru. Ako ti ljudi i zbog koristi uče talijanski, njihov je politički udes takav da ljube svoju domovinu, te je se, osobito mlagji, ne bi odrekli podnipošto. Tako će možda nadoći dan, da će Skadar, danas sutra, jer velik, bogat, prosvijećen, biti pokretačem, narodnim nosiocem kulture i napretka. Megju tijem u latinskim konfesijonalnim školama već se uči arbanaski, pošto se vidi korist u tome, da se širi i obragjuje narodni jezik.

Pošto smo govorili o jeziku i taknuli se uzroka propadanja valjalo bi spomenuti, da li na tom jeziku imade nekih ostanaka iz literature.

Prva arbanaska knjiga, koja je i do nas dospjela, je *„Dictionarium Latino-Epiroticum“* od god. 1635. Autor mu je neki pop iz dračke nadbiskupije, imenom *don Franjo Ibardhe*, ili — kako se je sam

S milenijske izložbe: Magj. šumarski paviljon.

potalijančio — *Bianchi*. Rječnik je neznatan po izboru riječi, a pisan je za potrebe neznalačkog klera tadanjeg vremena i za vlastitu potrebu, po čovjeku, koji je poslije bio biskup u Sappi. Pisan je abecedom, koja niti je od kakve naučne vrijednosti, a niti je praktična i koju nalazimo u svih svećenika megju Gegama, od onda pa do danas. O samoj abecedi ne može se reći da je Bianchova, a opet se nijesu ni prije njega njome služili, jer ne ima osnova, na kome bi se šta takova zaključilo.

Godine 1716. štampana je u Leccu *slovnica arbanasko-talijanska* nepoznata autora, koja ne vrijedi spomena, već je jedino slab pokušaj.

U ovo vrijeme, ako ćemo vjerovati pomenutom *Hecquardu*, cvala je kultura u današnjem skopaljskom *(Üsküp)* vilajetu; ali pošto se uzmutiše progoni, ne ostade iza nje ni jedna uspomena, osim nekakve znanstvene knjige, koju je napisao *Bogdani*, skopaljski biskup. Ovo je jedina knjiga svoje vrsti, koja postoji u Gega, pa je radi toga i zbog lijepa sloga na glasu.

U našem pak vijeku opaža se nešto više života. Pisaca Gegâ ima do dvanaest, od kojih je deset iz Skadra. Pošto su većina njih (7) svećenici, to su ano-albanese" od *P. Franje Rossi*-a, onda *„Slovnica njemačko-arbanaska"* već navedenog *Meyera*, koja je dosada na najstrožijom znanstvenom temelju osnovana i slovnica *Piskova*, koja je pisana više sa praktičnog gledišta.

Ako smo narječje Gegâ istakli, jer ga držimo ljepšim, ne ćemo da ga uzvisimo nad ostala; nuzgredice samo spomenućemo, da su i Toske skoro sve školske knjige pisale arbanaski i da su takogjer talijanski Arbanasi imali vrsnih pisaca, kao: *Dorsa, de Rada, Crispi, Dora d' Istria, Camarda, Detto, Chiaro, Spato* i dr.

O ostalim arbanaskim naseobinama nije vrijedno ni govoriti, jer ili su radile malo, ili nimalo.

Stef. Zurani.

* *Popis knjiga, izdanih u nakladi i komisiji Fr. Topića.* Zaslužna Topićeva knjižara u Pragu izdala je nedavno krasan katalog svojih knjiga, kakav se rijetko vigja u književnom svijetu. Tu su vjerno zabilježene sve edicije, a osobitu vrijednost ovom popisu daju fotografije pjesnika i pisaca. Od nekih pisaca izdala je knjižara po deset i više knjiga i to često po tri knjige od jednog te istog pisca u godini dana. Ne bismo toga naročito ni spominjali, da

skim paviljonom, koji je urešen velikim kipom prejasnoga vladara. Za sviranja himne stupi na stepenice paviljona zemaljski namjesnik grof Condenhove, a iza toga progovori Vlad. Kubert, predavajući gotovo djelo, koje je podignuto i prikazano najvećom ljubavlju i marom, da prikaže opću i tačnu sliku farmacije i njenoga društva. Ujedno zahvaljuje svima i svakome, koji god nastojaše oko poljepšanja ove izložbe.

Iza njega prozbori Jan Stěpánek njemački i francuski, i nakon kratkog ocrta historije češke farmacije, pozdravi strane gostove.

Predsjednik farmaceutičkoga društva H. Rüdiger primi na to iz ruku izložbenoga odbora dogotovljeno djelo, izložbu. Govornik ističe osobu cara i kralja, kao moćna zaštitnika i podupiratelja svakog napretka na polju znanosti i rada; nadalje sjeća se visokog protektora ove izložbe, nadvojvode Rainera i uskliknuvši obima trokratni češki „Slava", zahvali svim prisutnicima, koji su svjedoci ove svečanosti i odboru na njegovu trudu. Na njegovu zamolbu proglasi na to zemaljski namjesnik grof Condenhove izložbu otvorenom, apelirajući na obje narodnosti, priznavajući mar, kojim se radilo oko toga djela i želeći izložbi najbolji uspjeh.

Činovničko i pomoćno osoblje bosansko-hercegovačkog izložbenog ureda. (Snimak pred bosanskom kućom.)

i knjige većinom vjerskoga sadržaja. Izmegju ovih najznamenitiji je jezgrovitošću i energijom jezika prevod t. zv. *„Concilio albanese religioso"* od *don Angjela Radoja*. Iza njega dolazi *don Paško Babbi* sa prevodom *„Svetoga pisma"* i *don Ante Nikai* sa *„Marzia"*. Kao pjesnici ističu se *don Antonio Bitucci* od Prizrena i *don Lazaro Miedia*, a izmegju ovih je na odličnom mjestu, makar bio i talijanski Arbanas, poznati *o. Leonardo de' Greci* sa svojom *„l'Arpa"* (harfa). Iz bilježaka, što su u ovoj knjižici, vidi se, da se svi arbanaski svećenici služe talijanskim jezikom.

Izmegju svjetovnjaka imade ih vrsnih, koji se odlikuju bilo lakoćom u slogu, bilo čistoćom u riječima, kao *Wassa P.* sa svojom *„Povješću Arbanije i Arbanasa („Skypnja e Skyptari")*, pa pravoslavni *Kristofor di C. di Elbassan* s prevodom *„Svetoga pisma"* i izdavanjem drugih školskih knjiga. Napokon da svršimo s Gegama, spomenućemo da je muhamedanac *Daud ef.* pokušao da se posluži turskom alfabetom; ali se iz svega vidi da samo pismo nije prikladno arnautskom jeziku.

Od mnogih tugjih pisaca, koji su pisali gegski, a svi su svećenici, nije nijedan zavrijedio da se navede kao autoritet u jeziku; no svakako se mogu napomenuti opsežan *„Dizionario albanese-italiano* i *itali-*

se ovdje nehotice ne sjetismo i opet naših nakladnika. U Českoj razvija se u novije doba vanredno krasno knjiga, a osobito poezija. Svaki knjižar ima uza se četicu književnika, koji za nj rade. Rijetko kada izdaje ko što o svojemu trošku, jer mu to nije nužda, — tâ on ima svoga nakladnika, koji ga lijepo honorira, a djelo izagje mu u najukusnijem obliku. Tu ima pobude, tu mogu pisci da jače pregnu za književnim radom. Tužno je u tome kod nas, gdje se najbolji pjesnici i pisci godine i godine ne javljaju u posebnim edicijama i tako ih i malo poznaje svijet, kako ono pravo reče Gregorčič:

„Poet le malo komu znan,
Hodi po svetu razmetàn...."

Ne bi li se i u nas našao knjižar, koji bi se ugledao na čestite češke knjižare, kano što su gosp. Otto, Šimáček, Topić, Valečka, Šolc i dr. Onaj poznati razgovor: „Slabo se prodaju u nas knjige" i još koješta tu slabo vrijedi, jer da naš narod ljubi i kupuje knjigu, najboljim su dokazom toliki naši listovi i književna društva, koja on objeručke podupire.

J. M.

* *Druga megjunarodna ljekarnička izložba u Pragu* otvorena je u prisutnosti mnogobrojnog općinstva dne 15. augusta u centralnom traktu pred t. zv. kraljev-

Iza toga zatraži riječ Collin iz Gemappe u Belgiji kao izaslanik interesovanih krugova belgijskih, koji zahvali ispred stranih gostiju na pozivu i kliče caru.

Sada je otpočelo razgledanje izložbe. Protektora izložbe nadvojvodu Rainera pozdravilo se brzojavno, a isto tako i predsjednika ministra grofa Badenia. 16. augusta posjetio je izložbu zemaljski maršal knez Juraj Lobkovic. Izložba se u velike posjećuje. *J. M.*

* *Dragocjena nova starina.* Francesko društvo bibliofila priredilo je za svojih 29. članova faksimile vrlo znamenitog djela, od kojega ima samo jedan eksemplar, dakle taman kao rukopis. Ta knjiga jest komentar „galskome ratu" u tri sveske od Julija Cezara, a poznata je samo nekim prijateljima ovakovih vrijednih rijetkosti. Taj komentar dao je prevesti na francuski kralj Franjo I. — Djelo preveo je Albert Pighius, a ilustrovao ga slikar Godefroy iz Holandije. Pighijevo djelo nije prost prevod, već silno veličanje samoga kralja. U uvodu se veli, kako je „jednom kralj lovio u trima udaljenim šumama svojih država", a pred njim pojavi se „starac časne pojave, koji mu se predstavi kao slavni Julije Caesar, te započe s kraljem prijateljski razgovor o junačkim djelima i bojevima obojice vojskovogja. Iz usta samoga Cezara sluša kralj francuski

potanki izvještaj o prvom galskom ratu. Megju prekrasnim minijaturama Godefroyà de Hollande-a, koje su izvedene živo, a za tim prevučene zlatom i bojama, osobito su lijepe ove: Cezar ima lice viteza od Marignana (sadanji Melegnano nedaleko Milana, gdje je 13. i 14. septembra 1515. Franjo I. porazio Švicare), a rimski vojskovogje imaju crte slavnih generala francuskoga kralja. Te tri sveske bijahu zajedno još u biblioteci Karla IX. sve do kraja mjeseca marta 1594. Tada okrivi sluga u biblioteci Iron Gosselin predsjednika Nulli-a, da je okrao kraljevsku knjižnicu, a bijaše okrivljeno s njime i više velikih ličnosti. Kako bilo da bilo, od toga doba nestalo je tih knjiga, a sada se nahodi jedna sveska u britskom muzeju; druga u narodnoj biblioteci u Parisu, a treća u Chantilly-u u posjedu vojvode aumalskog, čijom je zaslugom ovo djelo priregjeno u skupocjenu izdanju članovima akademije. *J. M.*

* *Iz naroda i o narodu.* Piše *Luka Grgjić-Bjelokosić.* Knjiga prva. Mostar 1896. Izdanje i štampa prve srpske knjižare i štamparije Vladimira M. Radovića. Naš vrijedni saradnik ponugja nam pod ovim naslovom knjigu, koja može da se primi ko ključ u pragjedovsku riznicu našega naroda u Hercegovini. I ako se je s polja narodne pjesme, pripovijetke, zagonetke i drugog biser-zrnja našega svijeta i bralo i kupilo, upravo se sa ovog ognjišta, kamo nas dovodi gosp. pisac, najmanje slušalo i čulo, a tu se baš narodna duša onako odaje, kakva je, i u tome je vrijednost ove knjige. Djelo sadrži:

Krsno ime u gornjoj Hercegovini (običaj sa sela); Krsno ime po varošima u Hercegovini; Svadba u gornjoj Hercegovini (običaj sa sela); Svadba po varošima u Hercegovini; Narodne svetkovine: Božić; Mesojegje; Poklade; Časni posti; Vaskresenije; Moba i pripomoć; Gjurgjev dan; Jeremijev dan, Jovanj dan; Petrov dan, Prokopijev dan; Ognjena Marija, Ilindan; Usjekovanje gl. sv. Jovana, Megjugospogje, Lučin dan; Varin dan ili Varica; Pogreb i sedmina; Nešto o porodu i odgoju djece kod nas; Zbor kod crkve; Društveni život i pravosugje: Zadruga; Osobina; Dioba zadruge; Česim; Napolica; Izor; Suvez; Na mlijeko; Prava poljara i njegove dužnosti; Posinovljenje; Višeženstvo; Bus, trn i kamen; Vagjenje mazije; Nešto o kragji; Sok, sodžbina i sokodržac; Kletvena denija; Krvni mir; Šišano kumstvo.

Knjiga obuhvata 232 stranice u osmini i staje 80 novčića. Najusrdnije preporučujemo ovo stvarno i i pouzdano djelo o nar. životu.

* *Matica Hrvatska* dostavila je skorih dana svojim društvenim povjerenicima „Izvještaj „Matice Hrvatske“ za upravnu godinu 1895.“ s molbom, da ga razdijele med prošlogodišnje članove „Matice“ svoga kotara, da se uzmognu potanko obavijestiti o društvenom poslovanju u prošloj godini.

Tom zgodom poslala nam je „Matica“ ovaj književni oglas:

Šaljuć „Matica Hrvatska“ svoj prošlogodišnji „Izvještaj“, obavijestila je ujedno gg. povjerenike, da će književni dar „Matice“ za tek. god. 1896. biti naskoro doštampan i da će se oko Božića početi razašiljati. Knjigâ će „Matica“ za god. 1896. izdati u svemu na broju *trinaest* (13), i to *deset* (10) njih kao redoviti godišnji književni dar uz obični članski prinos, a *tri* (3) knjige u svojoj nakladi uz sniženu cijenu za članove „Matice“.

Knjige godišnje za članove „Matice“ za god. 1896. jesu: 1. *Gjurašin:* Iz bilinskog svijeta. Knjiga četvrta; 2. *Valla:* Povjest srednjega vijeka. Dio treći. Svezak drugi; 3. *Adamović:* Francuska drama od njezina početka do najnovijeg vremena; 4. *Dežman:* Izabrani spisi. Uvodom popratio *Franjo Marković;* 5. *Niz ruskih pripovijesti.* Preveo i uvodom popratio *Martin Lovrenčević;* 6. *Novak:* Nikola Baretić. Pripovijest; 7. *Badalić:* Izabrane pjesme; 8. *Osman-Aziz:* Na pragu novoga doba. Pripovijesti; 9. *Leskovar:* Propali dvori. Pripovijest; 10. *Tomić Herm.:* Ljubav i sjaj. Igrokaz u tri čina.

Knjige, koje „Matica“ godine 1896. izdaje u *svojoj nakladi,* jesu: 1. *Virgil:* Djela. Preveli („Eneidu“) dr. *Tom. Maretić* i („Bucolica“ i „Georgica“) *Franjo Karlović* (cijena za članove „Matice“ 1 for.); 2. *Macaulay:* Odabrani essay-i. Preveo, uvodom i bilješkama popratio *Vinko Krišković* (cijena za članove „Matice“ 1 for.); 3. *Hrvatske narodne pjesme.* Dio prvi: Junačke pjesme. Knjiga prva. Uredili *dr. Ivan Broz* i *dr. Stjepan Bosanac* (cijena za članove „Matice“ 1 for. 50 novč.).

*

Dijeleć gg. „Matičini“ povjerenici „Izvještaj „Matice“ za god. 1895.“ umoljeni su, da istom prilikom pozovu gg. članove „Matice“, da što prije uplate *prinose* Matice za tek. god. 1896., te da je *najkasnije do početka mjeseca decembra* t. g. upravi „Matice“ dostave, da ne bude zapreke razašiljanju „Matičinih“ knjiga oko Božića. Uslijed toga su i gg. članovi „Matice“ naročito zamoljeni, da se *za vremena prijave i da ne zatežu s uplatom članarine,* jer „Matica“ ne smije i ne može u interesu i reda i gospodarstva odustati od ustanove: „da se knjige „Matice“ apsolutno nikomu ne šalju, koji svoj godišnji prinos unaprijed ne plati“; — a s druge strane članovi „Matice“ će sigurno znati uvažiti i prilike „Matičine“, da ako članovi „Matice“ dužne članarine u vrijeme ne uplate, da ni „Matica“ svojim obvezama, koje nijesu malene, po ugovoru zadovoljiti ne može.

*

„Matica Hrvatska“ smije izreći, da je i ove tekuće godine sve uradila, da svoje članove nadari što obilnijim, a imajuć na umu i naše mnoge i prerazne književne potrebe, i što raznovrsnijim književnim darom, pak zato i s nekim pravom očekuje, da će i tek. godine i lijep broj prošlogodišnjih „Matičinih“ članova — kojih broj je bio preko 11.500 — ostati na okupu, a i da će i mnogi još novi član nadoći.

„Matica Hrvatska“ usrdno umoljava ponajpače svoje utemeljitelje i imućnije članove, da ju svojom predbrojbom podupru i u *izdavanju* njenih *nakladnih knjiga.* Knjige ove, ako i nijesu za odveć široku publiku, ipak su toli potrebne za razvoj hrvatske knjige, da je vrijedno, da naročito utemeljitelji i uopće imućniji „Matičini“ članovi „Maticu“, koja je zadovoljna, ako joj se bar najnužniji dio troškova za ove knjige pokrije, i u ovom njenom podhvatu što izdašnije poduprû.

Naročito se opaža, da se predbrojnici na prvu knjigu „Matičina“ izdanja: *„Hrvatskih narodnih pjesama“* još uvijek primaju, i nema dvojbe, da će se sada kod uplaćivanja „Matičinih“ godišnjih prinosa — uz malo nukanja od strane gg. povjerenikâ — i još mnogi član „Matice“ predbrojiti na ovu knjigu.

U Zagrebu 30. septembra 1896.

Uprava „Matice Hrvatske“.

Spomen-kula u Zemunu.

* Uprava *„Srpske manastirske štamparije“* u Sr. Karlovcima poslala nam je ovaj poziv na pretplatu: *„Dekameron“,* sto priča od sto najslavnijih pisaca svjetske književnosti. Uz suradnju suradnika „Brankova kola“. Izašla je prva sveska.

Dekameron stranih priča doneće u svojim sveskama sto biranih priča od sto najslavnijih pisaca svetske literature.

Osim francuske, engleske, ruske, nemačke i talijanske književnosti biće u *Dekameronu* zastupljena i: češka, poljska, hrvatska, slovenačka, bugarska, rumunska, magjarska, španjolska, danska, švedska, holandska, norveška, grčka i finska književnost, čiji se radovi u srpskim prevodima tek po kad i kad javljaju razbacani po raznim časopisima našim. — Dragocena zbirka ova, to je drago kamenje pokupljeno po bogatim riznicama svetske beletristike. Skup ovaj najlepših proizvoda svetske književnosti biće ogledalo života i duševne snage raznih naroda, u njima će se ogledati duh i srce najmodernijeg i najprimitivnijeg života svetskog. — Ovo je album najlepših slika svetske literature, kojim valja da se okite stolovi naših Srpkinjica i najmanje Knjižnice obrazovane srpske publike. — Osim nekih prevoda, koji su već štampani u „Brankovu Kolu“, donosiće dalje i dalje svetske sasvim nove radove sviju književnika koji do sad stekoše svetskog glasa.

Dekameron će izneti do 15 svezaka, a biće složen u dve knjige. Svaka sveska staje za pretplatnike *20 novč.* — Skupljačima pretplate dajemo 10% rabata, a novac se ubira *unapred* i šalje na: Upravu Srpske Manastirske Štamparije u Srem. Karlovcima. Pretplata se prima i na više svezaka unapred.

Molimo skupljače da nam što pre jave, koliko egzemplara prve sveske, da im pošaljemo.“

Mi smo megjutim već ovijeh dana primili 2. svesku I. knjige „Dekamerona“, koja sadržaje ove crtice: Na Volzi, od *Vl. Korolenka;* Opustjeli dvori, od *Ossipa Schubina;* Vjera ljubavi od *Alph. Daudeta;* Sunčev zrak, od *Sof, Seidlerove;* Jorgovan od *J. van Maurika;* Nepoznanica, od *P. Bourgeta;* Slijepac, od *V. P. Lebedjeva;* Magare i vô, od *Peres Galdosa* (nastavlja se). Cijena sveske 20 novčića.

* *„Slavospjev na proslavu dvjestogodišnjice otkada u Crnoj Gori neprekidno vladaju junački gospodari iz slavama ovjenčanoga doma Petrovića-Njegoša.“* Spjevao *J. Sundečić.* Na Cetinju. U knjaž. crn. državnoj štampariji. 1896. Starina-pjesnik ispjevao je ovaj panegirik čas uz gusle, čas uz liru. Glavni dio slavospjeva kiti u stihove povjest jubilarnog doma, i u koliko je to — nabrajajući naime historiju po imenima njenih pokretača, po imenima značajnih mjesta i t. d. — gradivo pjesni oporo i nepodesno, u toliko ipak pjesnik toplom stilizacijom i glatkom lakoćom stiha ne klone uvijek do savjesna kroničara. Najbolje su pjesnički uspjele one stranice, gdje se slave literarni vitezovi crnogorskog krša. Molitva pri kraju slavospjeva sasvijem je zagrijana pjesničkim ushitom. Knjižica se ne prodaje.

* *„S mora i primorja“.* Napisali *M. Car i Josip Bersa.* S ilustracijama *J. Berse.* U Zadru. Izdanje štamparije S. Artale. 1896. 8⁰, str. 217. Cijena? Knjiga sadrži šest slika iz primorskog života i to tri od M. Cara: „Angjelijin slučaj“, „Na badnji dan“, „Aćim krijumčar“, i tri od Josipa Berse: „Moja nekrologija“, „Iz Lazareva dnevnika“ i „Gospar Gjivo“. S ugodnim dojmom u duši pročitasmo ove slike, koje poslaše u svijet dva dobro znana imena. Dok se Marko Car čvršće drži pojava u našem narodnom društvu, dakle pojava više svakdašnjih, što ih njegovo vješto pero prikazuje u plastičnim opisima i u fotografskim tančinama, pričinja nam se Bersa na više efektnijem tragu, u koliko name obragjuje iznimne dogagjaje, neke „slučajne slučajeve“, neobična lica, što po svojoj prirodi pobugjuju interes, a u pisca je uz to dražesna snaga da ih zadahne zbiljnim životom. Ovo se zanimljivo opaža i u samoj odori misli, u jeziku, u stilizaciji. U Berse je govor više individualan, toplije zadojen, feljtonski, a u Cara odiše više „pučkim“ koloritom, markiran je, saliven, prem se mjestimice nalazi u njem i neprimorskih primjesa. S ovog vida manimo još neke izraze, kojijeh ne bismo nikako uvodili u knjigu, kao: Cura ni da *mrdne;* Angjelija, kojoj su nabrekle grudi od uzbugjenja silno nadimahu, *piždraše*

jednako u dvoranu; Pa ih sudar *prdeknu* preko ograde i dr. Preporučujemo ovu knjigu.

* *Slovanska knjižnica: Josip Pagliaruzzi-Krilan:* Zbrani spisi. Knjiga III. U Gorici 1896. Pod ovim naslovom odštampala je vrijedna „Gorička tiskarna" A. Gabrščeka eto treću knjigu ovog darovitog talenta, koji je u cvijetu mladosti otrgnut slovenačkoj braći (1859.—1885.) U ovoj svesci nalaze se članci o pjesnikovom zavičaju i životopis mu, a za tijem se nižu spisi u prozi: *Novo leto na kmetih; Za vasjo; Nekaj o koristi in potrebi zemljepisja; Sinica; Grob v kotu; Oči; Raspor in sprava.* U dodatku su njemački prevodi nekojih Krilanovih pjesama, od Antuna *Klodića-Sabladoskog* i *A. Funteka.* Preporučujemo ovu svesku, koja staje samo 60 novčića.

* *Národopisná výstava česko-slovanská v Praze. R. 1895.* Pod ovim naslovom izdaje *odbor narodopisne izložbe* u Zlatnom Pragu veliko i u najširem smislu riječi pravo monumentalno djelo. O čuvenoj narodopisnoj izložbi donijela je „Nada" krajem lanjskog godišta iscrpno pismo iz Praga, od ruke českog umjetnika i našeg stalnog saradnika *Lj. Kube.* No što više odmiče vrijeme od same izložbe, sve više širi se literatura o tom ogromnom i uspjelom podhvatu naše česke braće. Tu mislimo na ovaj važni književni osvrt, što ga rediguju K. L. Klusáček, Em. Kovář, L. Niederle, Fr. Schaffner i J. A. Šubert. Djelo izlazi štampom i nakladom prometne knjižare J. Otta u Zlatnome Pragu, da bude živi svjedok veličajne reprezentacije českoga duha, česke energije, českoga života.

Svaki na novo izišli svezak sadržaje toliko skupocjena materijala, toliko krasnih uspomena sa narodopisne izložbe, da ga u slast čitaš. Nema sumnje, da će se ovo djelo cijeniti i u dalekoj budućnosti ko dragocjen osnov, ko jedan od najvažnijih spisa, što će ga česka literatura ostaviti za poznija doba.

Svezak 11.—13. obragjuje: narodnu pjesmu, glazbu i igru; pokrajinske izložbe, i govori o Česima u Dônjoj Austriji i u Americi. Narodna pjesma doista nije mogla da nagje boljeg tumača od prof. dra Ot. Hostinskoga. Vlasta Havelka obragjuje poglavlje o narodnim igrama savršenim načinom, dok o nar. literaturi jasno govori Marija Matejka. Pokrajinske (kotarske) izložbe s puno razumijevanja prikazuje Jan Jakubec, i to kotar slanski; odio lounski i druge sjevorozapadne kotare, vysocki odbor. Tu su kartogrami i diagrami kotara hořickoga, lomnickoga, semilskoga, željezno-brodskoga i t. d. Kulturni život Čeha u Dônjoj Austriji majstorski je prikazao Pavle Albierini.

Sve sveske ukrašene su prekrasnim fotografijama i koloriranim slikama. Naročito ističemo: Pogled na chodsku i turnovsku seljačku kuću, slovačka mlada iz Velke kraj Stražnice (po akvarelu Maška) i pogled na katoličko odjelenje. Mimo to imade u svesci 31 divna slika. Na osnovu svega može se mirne duše reći, da Ottova edicija spada megju prve radove te ruke. Želimo od srca ovako važnom podhvatu što veći uspjeh. *Top.*

* *Opet o talijanskom prevodu Lučićeva djela „De regno Dalmatiae et Croatiae".* Napisao *B. Poparić.* Cijena 30 novč. U Spljetu. Brzotiskom *Zannonija* (St. Bulat), 1896. Ova je brošura nastala ko odgovor na pismo L. C. Pavičića: Epistola al signor B. P., odnosno na prvu recenziju gosp. prof. Poparića o ovom prevodu. Gosp. spisatelj podijelio je svoj spis u tri dijela; u prvome navodi sve što je Pavičić sam priznao u prvoj recenziji, u drugome dijelu jesu pitanja, kojih nije priznao, a u trećem su sasvijem nova pitanja (*Lucio* ili *Lučić?* Zašto se je *Lučić* iselio iz domovine? Ime jezika). Spis je izišao nakladom „Bihača", hrvatskog društva za istraživanje domaće povjesti u Spljetu.

S blagodarnošću primili smo jošte:

* *Srpski pčelar.* Organ za srpske pčelare. Sr. Karlovci. Izdanje i štampa srpske manast. štamparije 1896. Uredili *Jov. Živanović* i *Iv. Maširević.* Cijena na god. 2 for. ili 5 dinara.

* *Prvi godišnji izvještaj trgovačke škole u Travniku,* objavljen na kraju šk. god. 1894./5.

Logogrif.

Sastavila *E. pl. E.*

Dvoslovčana r'ječ od šest pismena
Daje ime poznate ti *kovi;*
Ods'ječeš li glavu ovoj r'ječi,
Dobio si naziv opet novi:

Jedan *dio čovječjeg kostura,*
Označuju onda ova slova;
Bog za temelj jednoć mene uze,
Da iz mene stvori nešto nova.

Jošte jednom s'jeci moju glavu,
Ime *r'jeke* time se ustâli,
U Španiji zemlji ponositoj,
Ondje teku moji bistri vali.

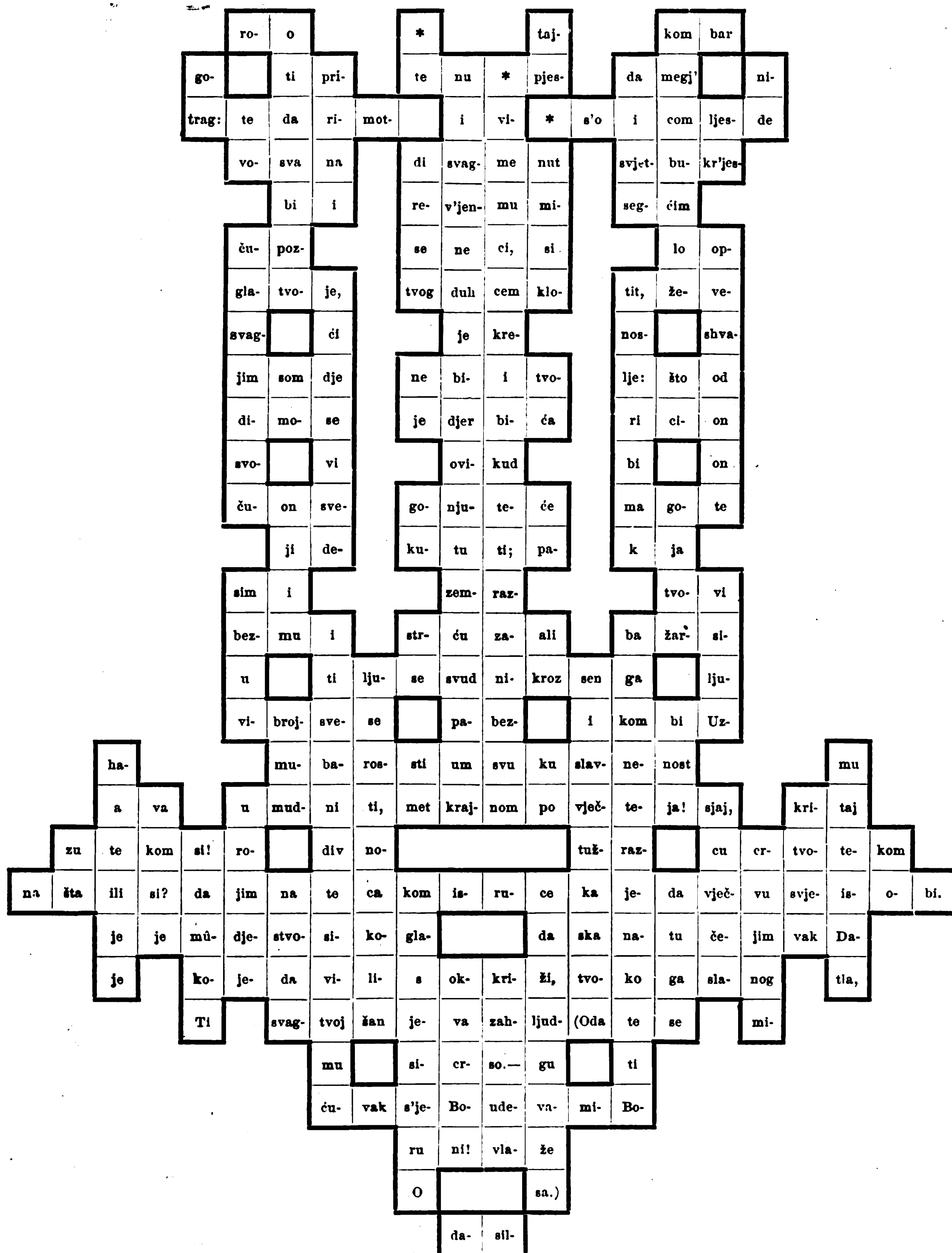
Riješenje konjićeva skoka

od *Vuka* iz 18. broja „Nade".

Tkogod ne će svoje škode,
Nek ne m'ješa s vinom vode,
Jerbo voda vino kvari,
Kao što nas uče stari.

Konjićev skok.

Složio *Šimon Popović.*

Što se m'ješa čisto nije
Tako, kô što b'ješe prije,
Pa se pravo kaže za to:
Suho vino, suho zlato.

(Iz „Vinjaga" od *M. Bogovića.*)

Riješili: ggja Elsa iz Milana; gg. dr. Gundrum u Križevcima, Kijevak na Bugojnu.

Riješenje zagonetke u dopunu

od *Selima* iz 18. broja „Nade".

1. Kad se dijete podiže na svoje *nôžice,* mati dohvati *nožice,* da mu skroji košuljicu.
2. Kći je *pitala* majku: da li ju je ona *pîtala,* dok nije imala zubi.
3. *Perô,* naš valjani gjak kupio je sebi *pero.*
4. Stari mi brat šadi *lûk,* a mlagji uzeo *lûk,* da lovi ptice.
5. Moj *kûm* Jovan bijaše do koljena zagazio u *kûm.*

Riješili: ggje Elsalina u Dubrovniku, Elsa iz Milana; gg. Kijevak na Bugojnu i Gjuro Krecić (1.) u Banjaluci.

Dopisi uredništva.

L. B. u D. S najvećom blagodarnošću sve smo primili. Kako vidite uvršćujemo malo po malo.

Pavle L—g—ć u Beču. Javite nam tačno svoju adresu. Zbog vijesti o engleskom slikaru od potrebe je pismeni dogovor.

L. K. J. u St. Obratite se izravno administraciji.

J. Č. u Z. Pridodatak odocnio. Nastojaćemo zgodom na godinu, pošto se može uplesti ko refleksija.

Fr. L. I. u G. Ne možemo Vam ništa obećati. Ako Vam je dugo da očikate, spremićemo Vam natrag.

M. O. u P. na B. Ne podnosi. Radije izravan prikaz.

Sve naše cijenjene predbrojnike, koji se dosele obratiše pismeno na uredništvo, zbog pretplate il reklamacija, molimo da se u takvom poslu obraćaju jedino upravi (administraciji) „Nade", Zemaljski ekonomat.

Sadržaj.

Slike:

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 21. Sarajevo, 1. novembra 1896. Godina II.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu ... 6 for.
na pô godine ... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici

U žutoj kućici.

Novela. Piše *Ksaver Šandor Gjalski.*

(Nastavak.)

V.

Gotovo dva mjeseca progjoše, što se je Slavica povratila u Zagreb, a da nije još gotovo ni s kim sklopila pobližega poznanstva, dapače i svoje nastupne pohode stegnula je na najniži krug — na veliko nezadovoljstvo tetke barunice, koja je čisto izgarala od želje, da pravi što više posjeta i opet da prima što veći broj uglednikâ u kući. Bjesnila je gotovo, što ne može Slavicu skloniti, da odredi svoj „jour“, kad će primati u sebe posjete, a još više se ljutila, što djevojka nikako nije nabavila ekipažu.

— To si dužna svome položaju! — dokazivaše joj svakdan, a kad je djevojka sa smiješkom u licu odvraćala, da ona ne misli sebi prisvajati nikakov položaj, onda je starica tu dužnost protegnula na položaj pokojnih joj roditelja. Ali Slavica nije se ni po tom razlogu dala oteti svom skromnom živovanju. Ta i bez nastojanja sa svoje strane, došla je toliko u dodir sa društvom i svijetom, da joj je bilo suviše toga. Tko je ikoliko mogao naći kakve takve svezice s pokojnim joj roditeljima, nastojao je da se primakne i približi kući djevojčinoj. Tâ — bogata djevojka! I ne samo onakovi, koji su recimo u interesu kakva „nadobudna“ sina, brata ili dapače kuzena i nećaka u obitelji, željeli da budu ugodni bogatoj djevojci, već i drugi ljudi, koji u svojoj svojti ne imagjahu takova „nadobudna“ subjekta, — ah — i oni bijahu sretni i presretni, ako su postigli traženim i sretno nagjenim slučajem, da su se s djevojkom upoznali. Tâ — tako je bogata bila! — A bogastvo i moć jedine su prednosti, suprot kojima se bližnji iskrnji ne usugjuje da pušta maha krilima svoje nenavisti i jala, — naprotiv gdje smatra, da mu je dužnost priznati svoju poništenost i podregjenost. Slavica dakle nije imala amâ baš nikakva povoda ni razloga, da se uklanja ljudima. Svak božiji dočekivao bi ju otvorenim rukama, što više, ni njezina izvanredna ljepota nije joj se ni od strane najblagosovenijih majka ni od najnestrpljivijih gospogjica iznad dvadesetpete uzimala za grijeh. Bogatoj gospogjici praštale su dobre dušice i tu prednost, dapače nijesu se žacale, da joj tu ljepotu i priznadu, s tim radije, što im se nije na put prtila. I ljudi još se nijesu dali na to, da tumače Slavičinu zabitnost. Pojam velikog joj bogastva tako je bio silan, da o drugom i nijesu razgovarali, a upravo to, što nijesu nikoga našli, koji bi bio osobito odlikovan po djevojci, podavalo je svima neki osjećaj mira i sigurnosti, pod čijim sjenama mogla je treptjeti svačija

Samostan u Šćitu. Slika *K. Liebschera.*

simpatija za djevojku, i mogoše u duboku snu ostajati svi ini porivi bogate škale čuvstava bližnjega iskrnjega.

Slavica sa svoje strane nije ni slutila ili barem tako se činilo, kano da ni ne sluti, da se u prvim zagrebačkim kućama, megju najvišim dietenklasama i po najraskošnijim salonima, raspreda jednako pitanje, je li već bogata gospogjica Bogićeva obavila ovdje ili ondje svoj posjet, je li uzela u kazalištu ložu, drži li ili ne drži ekipažu, je li istina da je u kući tako sjajno i bogato uregjena, i tako dalje. A nije da bi osjećala naprema svemu tomu kakav prezir ili filosofički pesimizam ili suviše melanholije ili opet tragična poimanja svoje obiteljske nesreće! Napokon — bijaše istom dvadesetu prešla, — bijaše dakle suviše mlada, nego da se postavlja na takovo koje stanovište, a opet bijaše i suviše žensko čedo slavenskoga juga, a da bi možebiti zalutala u labirinte svakakvih neobičnih poimanja svijeta, kako se to često dogagja slavenskoj sestri na sjeveru. Ona je otklanjala društvo i čeznula za najužim krugom svoga doma, — tek jedino, što se je plašila ljudi, bojala se njihove znaličnosti, njihovih besprestanih pitanja, kako je proživjela svoje godine u inozemstvu; teško joj bilo podnašati njihove bezobzirne poglede. Osim toga vodila ju u toj želji za samoćom možda još više potreba, da bude što većma slobodna u vremenu pa da može tim više biti — onamo u žutoj kućici kod gospe Barbare i maloga Zdenka, koji gotovo zapremaše sve njeno srce, a to čuvstvo, mislila je, da mora pred svijetom čuvati tajnom, kao što je sve dosad i pred samom tetkom umjela sakriveno sačuvati bivstvovanje toga djeteta. To je bila njena tajna, ma da ju je gospa Barbara često zaklinjala i molila, neka pred svijetom ne podržaje to ko tajnu, neka sve priznade i objasni, da ne bi još danas ili sutra mogla zapasti poradi toga u nesreću. Ali Slavica — ni čuti o tome! Nije bilo dana, da ne bi pošla dolje k djetetu, a bijahu to za cijelo njeni najljepši i najdraži joj časovi. Tu bi u isti čas bila i pustopašnim djetetom, što se skupa s mališom valja po podu, skupa s njim se smije i od obijesti plače, a opet i brižnom ozbiljnom hraniteljicom nejačka, nada sve joj mila. Dijete je već odavna prohodalo, tepalo svojim vlastitim jezikom, razumljivim tek gospi Barbari i Slavici, a kad bi progovorilo novu koju pravu riječ, onda bi takvog dana Slavica još sretnija bila no obično; kad je pak jedne večeri gospa Barbara dočekala Slavicu sa viješću, da je Zdenko danas naučio izgovoriti ime Zlatica, onda je Slavica bila gotovo blažena.

Ove svoje pohode tako je udešavala, da je nikad nije nijedan znanac zatekao, i s takom je gotovo lukavošću to izvodila, da i tetka nikad nije sigurna bila, da se Slavica nahodi u gospe Barbare. Dakako — za tetku napokon joj nije bilo teško, jer je Njezina ekselencija najzad ipak izgubila strpljenje, pa ostavljajući Slavicu u miru, pošla sama u pohode raznim militarskim ekselencijama i generalicama. Jednom pak započevši, nije više sustala, pa se tako desilo, da je rijetko kada bila kod kuće oko pete poslije podne.

U to pak vrijeme redovito polazila bi Slavica gospu Barbaru. U drugi čas dana onda tek bi onamo išla, kad bi odvjetnik rekao doći na večeru. Nije to prečesto bivalo, ali opet ni prerijetko. A gotovo svakiput bio s njime doktor Bilinović.

Ne imajući sam djece, on je svoga perovogju zavolio gotovo kao da mu je rogjeno dijete i od uvijek gojio u sebi nakanu, da danas ili sutra predade svoju kancelariju njemu. Bio Bilinović sin prijatelja njegova iz mladih dana i druga sa školske klupe — poznatoga rodoljuba Janka Bilinovića, koji se je u šezdesetim godinama istaknuo kao gorljiv protivnik programa zagrebačkih zastupnika i bio oduševljen pristaša biskupa Štrosmajera. Ovo svoje uvjerenje platio je pod erom Rauchovom gubitkom službe i višemjesečnim zatvorom, domogao se u njem bolesti, od koje se nije više oporavio i koja ga skoro zatim srva. Blažić se zauzme za preostalu udovicu i sinčića. Imetka bijaše toliko, da je odgoj dječaku bio posvema osiguran, a Blažić je ozbiljno i svojski pripazio, da je mladić svoje nauke krasno svršio, još više pak njetio je u njega rodoljubne osjećaje, podržavao ga u onim sferama velikih misli, u kojima se kretahu čežnje i želje generacije oca njegova i ilirskih mu predšasnika, a glavno nastojao, da razvije u njega čeličnost, snažnu volju i ponosno poštenje, a daleko od njega da podržava niske porive praktičnosti, i smiješne slabosti pripuza i salonskih kicoša, čuvajući ga ipak da ne zapadne u protivni ekstrem prostote i divljaštva. Upravo s toga rado je i od svoga žrtvovao, da se mladić ne samo svojom školskom knjigom bavi, već mu je davao prilike, da se izobrazi u svakom pogledu, naročito je budio u njega smisao za književnost, za umjetnost, za putovanja, a vodio ga takogjer u društva, u kojima istinabog nijesu bile nikakve militarske ekscelencije ni dogospodareni hrvatski magnati bez znanja hrvatskoga jezika i bez posjeda hrvatskih dobara, ali — u kom je sretao prve predstavnike hrvatskog narodnog života i umne gospogje hrvatske, koje su nešto više znale nego li šematizam militarski ili najnovije doskočice kavalerijskih maneža. Blažić je mogao svojim nastojanjem biti zadovoljan. Nije doista u njega opažao one praktične strane, za koju je držao, da je svakako potrebna u odvjetničkoj kancelariji. Činilo mu se takogjer, da mladić ne prikazuje juristeriji one ljubavi i onoga pregnuća, što je takogjer uvjetom dobru pravniku i odvjetniku. Dapače kojiput mogao bi misliti, da je premalo marljiv, da ga nije potpuno poznavao. Nu on je znao, da je obzorje Bilinovićevih misli i zanimanja veoma prošireno i daleko, te časovi, neprikazani poslu kancelarijskom, da su ipak ispunjeni uvijek živim i snažnim umnim radom. Mladi doktor, makar je kasnije pravoslovne nauke ozbiljno i pomno gojio, bio je pun želje, da prati razvitak ljudske misli i čuvstva sa svake strane, te se upravo za to nije mogao ograničiti na jedinu svoju pravničku knjigu. I kako je mlad bio, on je dospio već, da se kao publicista prvoga reda istakne. Njegove korespodencije tiskale su strane slavenske novine kao uvodne „članke“ a kod kuće — članci pod šifrom: „Slaven“ bijahu redovito cause célébre u čitalačkoj publici, u koliko nije državni odvjetnik zapriječio užitka. Takogjer na polju lijepe knjige nije bio nepoznat gost. Javljao se tu istinabog rijetko, no ono dvije ili tri literarne i umjetničke studije, što ih je objelodanio, bile su radnje prvoga reda i u koliko je moguće u Hrvatskoj na tom polju steći zanimanja i priznanja, on ga je stekao. Nije mu bilo ni dvadesetpet godina, a javni ga glas proglasio kandidatom za akademiju. Da se je htio odreći svoje samostalnosti i publicističnog rada u političkom životu, bio bi došao i u sveučilište. Dobio je dapače u tom pogledu sasvim jasne ponude, no on ih je otklonio. Blažić mu to odobravaše. Jedno tek bijaše, što je Blažiću zadavalo briga i što je nije znao protumačiti.

Opazio je naime da Bilinović ne uživa u širim slojevima one simpatije, što mu je on želio. Osim jednoga prijatelja, mladoga doktora medicine Markića, gotovo ni s kim nije se družio. Svak čas morao je odvjetnik slušati, da je njegov perovogja ohol, nepristupan, neljubazan. Tješilo ga istinabog, da to govore ljudi, koji ili nikad nijesu imali prilike, da se s mladićem pobliže upoznadu, ili koji su imali poradi sebe razloga, da prišivaju drugome pogrješaka, što više mogoše. No istina je bila, da se je Bilinović svojim odrješitim, preotvorenim i suviše iskrenim izjavama mogao često i prečesto zamjeriti. Osim toga — kao svi izvanredno nadareni ljudi — i on se ne mogaše oteti velikom — velikom preziru mase i njezinih mrskih slaboća. Dakako — toliko je odgojen i naobražen bio, da to nije vječno pokazivao, ali otvorena njegova natura opet ne mogaše, da uvijek taj prezir prikrije, pak — koliko i jest dragi dobrijanović iskrnji bližnji u sebe zaljubljen i ne može tako lako vjerovati, da nije za svakoga ono, što o sebi drži, to je opet pokraj svega svojega uskoga pogleda, vidio ili bolje osjećao, da mladi doktor nije baš uvjeren, o velikoj njegovoj vrijednosti. Nu — svakako biće neobljubljenosti Bilinovićevoj najveći razlog u tom, što se je osjećala njegova umna supremacija. Ovu napokon najteže oprašta dobrijanović suvremenik, a ne oprašta je tim više, što je ćuti i ćuti, pa ma koliko se otimao tome. Samoga Bilinovića nije boljela glava, da li ga ljube, ili mrze. Suviše je bio umno razvit, da tome daje kakove vrijednosti i tek bi se smijao, kad bi odvjetnik Blažić dolazio sa svojim prijateljskim savjetima. Tà — bio je mlad, držao se suviše jakim i snažnim, da bi se trebao bojati zlobe iskrnjega bližnjega! — Škoditi može svako, — pamtite! — govorio bi Blažić, osobito u zadnje vrijeme — imajući na pameti svoje nakane.

Kad se je Slavica povratila u zavičaj, onda je odvjetnik Blažić, videći, da joj je srce sasvim slobodno, odmah pomislio, da bi Bilinović bio za nju muž. Za to ga je dovagjao u doticaj s djevojkom, koliko je samo moguće bilo. Čuvao se, da mladiću odmah otkrije svoje namjere. Znao je, da bi time mogao sve pokvariti. Bilinović bio je veoma ponosit u jednu ruku, a u drugu ruku nije u istinu ni najmanje bio natrušen od one praktičnosti i pohotnosti za imetkom, koja se krivo pripisuje samo modernomu čovjeku, a koja je od pamtivijeka vjerna pratilica čovjeka, — sve od onoga časa, kad je izmislio pojam vlasništva.

Počeo odvjetnik najprvo iz daleka nišaniti. Dašto prvo je bilo, da je poslije prvog ili drugog pohoda stao slaviti djevojku, kako je i krasna i dobra.

Bilinović brzo ga u toj slavi nadišao.

— Zar ne? — kliknuo odvjetnik i oči mu se zakrijesile.

Eto — amice mladi — ženice, kakvu si samo poželiti možete!

Bilinović tek se glasno nasmija, a onda ozbiljno otkloni takav razgovor.

Ponos mladoga čovjeka teško se složi sa pomišlju, da on — gotovo neimalac i beskućnik, pomišlja na ženidbu sa tako bogatom djevojkom. Nije ga kod toga nimalo mučila misao, kako će ljudi tumačiti njegovo nastojanje, već se je plašio, da bi ona mogla zapasti u bludnju te da njegovo zanimanje dovede u svezu sa svojim imetkom. I to ga je priječilo, da se podaje sam po sebi tim mislima, akoprem je od prvoga časa bio uznesen s ljepote djevojčine i s njezina čedna i mila načina. Nije i toliko skroman bio, da bi se držao nevrijednim zbog svoga imućstvena stanja. Napokon on je sebe cijenio i bio uvjeren, da daje dosta u zamjenu.

Ali odvjetnik nije sustao. Najzad nije ni Bilinović bio lakouman i djetinjast, te će iz puke samoljubne sujete otklanjati nešto, što mu svakako sreću može donijeti. „Hm — radi imetka njezina — se otimam!“ — i zbilja smiješna mu bude ova pomisao i njegov strah. — „Ona je tako krasna i

tako mila, te može sigurna biti, da me ove prednosti k njoj vode.“ — I dolazeći k Slavici, nastojao je, da se svakako osigura suprot svake sumnje, da ga njezin imetak zanima. Možda je to priječilo, da nastane skoro izmegju njih bliži i srdačniji odnos. Bilinović se je često silio na neku ironiju, koja mu ni iz daleka ne bijaše nutarnjom potrebom; često je zašutio koji iskreni topli poriv, dapače pazio je, da se njegovi posjeti nikako drugačije ne uzimlju nego kao puka udvornost i branio se brižno da ne izgleda kao snubok. — Djevojka i zbilja nije mogla ni iz jedne njegove riječi ili pogleda kojega pomišljati, da joj se mladić približuje s kakvim nakanama.

VI.

Progje tako više mjeseci. Zima svršavala veoma lijepim februarskim danima, koji su odvjetniku i Bilinoviću pružali dosta zgode i izlike, da marljivo polaze u Tuškanac k Slavičinu domu. Odvjetnik je često i često nukao i sokolio mladog doktora, da jednom izagje pred Slavicu sa svojom prošnjom. Pod konac poklada gotovo rugao mu se od dobrostive šale, što je toliko neodlučan ili pak plašljiv. Nu doktor, ma da nije tajio svoje ljubavi pred odvjetnikom, ipak se nije izjavio. Dapače najvolio je svaki takav razgovor odmah prekinuti. Bilo je u njega na pretek i ponosa i samoljublja. Pomisao, da bi djevojka mogla misliti te se on glavno za njezin imetak zanima, još ga jednako mučila. Još više pak kopalo mu po glavi, što — ma da je doktor i ispitani odvjetnik — ipak nema još prave pozicije, jer mu molba za odvjetništvo još uvijek nije riješena, a jer je očit politički protivnik vlade, ne imagjaše baš nikakve nade, da bi tako brzo i u opće ikada, došao do povoljna riješenja. Kako dakle da uzmogne stupiti pred djevojku i ponuditi joj svoju ruku? Da nije bogata, još bi se usudio. Nu ovako —? Ne će li djevojka s punim pravom suditi, da želi njezinim imetkom postići onu samostalnost, koje se ne može dočepati sam po sebi? — Nije mu dakako lako bilo ovo otklanjanje ili odricanje. On je u istinu djevojku svakim danom više ljubio i više cijenio. Njezina ljepota začaravala ga, palila mu i dušu i srce, čisto je izgarao od želje i čežnje za njom. A što ju je više upoznavao, to se je više morao diviti njezinoj angjeoskoj dobroti, blagoj ćudi i upravo svetačkoj strpljivosti. Imao je pak dosta zgode, da se o svemu tomu toliko puta uvjeri, počam od mučenja, kojemu je bila Slavica izvrgnuta sa strane preuzvišene gospogje tetke, do svake ine sitnice u jednostavnom joj životu, koji je bio glavno ispunjen vječnim nastojanjem, da čini svakomu dobro, koji je to trebao. Odvjetnikov posao za nju sastojao se glavno, da zahagja za bijedom i nevoljom u gradu i da pomaže nesretnicima. Uz to nije bilo narodne potrebe, koju ne bi izdašnim potporama nadijelila. Bilinović morao se klanjati njenom plemenitom zanosu za svako narodno pregnuće, kod toga ujedno uvjeravajući se, kako je djevojka umna, naobražena i načitana. Najviše ga je pri tom zadovoljavalo, što Slavica pokraj svega svoga rodoljublja, ipak ne zapada ni u kakvo političarenje. Njegov fini ukus teško je podnašao političke žene i strančarke. Tim više ga je uznosila, što je Slavica Scilu i Karibdu indiferentizma i strančarenja u svom rodoljubnom nastojanju umjela prebroditi, — izlazeći kod toga kao vatrena rodoljupka, koja je sve podupirala, što narodu treba i za čim mora da ide, a sve osugjivala, što je suprot naroda i njegovih opravdanih — Bogom mu podijeljenih ciljeva. — Dakako da joj je tu baš sam Bilinović uz bok stajao i bio u neku ruku krmilar njezin. — Odavna je opazio, da djevojka u svim tim stvarima traži ponajprije njegov savjet. Dašto — još i inače mogao je zamjetiti, da djevojci nije sasvim ravnodušno, što on misli i što kaže. Napokon morao bi biti slijep, da nije opažao, s kojim ga mnogo većim nego li druge ljude (osim odvjetnika) pouzdanjem susreće Slavica, kako gotovo pazi na svaku njegovu riječ i uopće nastoji u svem, da mu bude ugodno u kući njenoj, stavljajući se dapače u očitu opreku sa Nj. preuzvišenosti gospogjom barunicom tetkom. Starica je sa svoje strane sasvim otvoreno pokazivala, da joj mladi doktor nimalo nije simpatičan. Redovito se je pred njim tužila na neuljudnost, drzovitost i bezobzirnost sadašnje mlade gospode „iz civila“, a pripovijedala bezbrojne pripovijesti, — čitavu tisuć i jednu noć —, u kojim je pričala, kako su nekoč mladi ljudi sasvim drugačiji bili, te iz kojih je proizlazilo, da se nije u njenoj prisutnosti nikad usudio nijedan mladić sjesti u fotelj, a ipak bijaše onda još Preuzvišenost. Slavica bi kod takve zgode svoju ljubezljivost još podvostručila. Dakako — djevojka bijaše veoma plašljive ćudi, uz to ne bijaše prozirne — suviše otvorene duše, — bila to prava ona djevojačka duša, za koju veli narodna riječ, da je tamna kao šuma ili duboka kao jezero u gori. Ako i jest Bilinović uzbudio u njoj kakvo dublje i snažnije čuvstvo, to za cijelo, ona se ničim ne bi odala, — pa ni za sav svijet htjela, da to pokaže. Mladi doktor morao bi biti izvanredan psiholog i posmatrač od zvanja, da zamjeti štogod, a on to nije bio, tim više, što je bio zaljubljen, pa ljubav sa svojim trzavicama izmegju nade i sumnje, izmegju postavljanja ljubljene osobe na najviši piedestal i vlastita snizivanja u najdublje nizine, — nikad nije psihološka vještakinja i motrilica. Istina — bilo je časova, gdje mu je tajan neki kao magnetičan glas govorio, da mu se ljubav vraća, da je djevojci više no znanac, ali opet —! Hladno razmišljanje uzalud je tražilo više no puku ljubezljivost u njenom susretanju, — dapače kao da je očito nastojala djevojka, da mlad čovjek ne smije pomišljati nikakvih posebnih misli. — Jednog popodneva došao je bez odvjetnika k Slavici. Desilo se tako, da se je odvjetnik u zadnji čas morao odreći šetnje i otići po naglu poslu. Bilinović htjede u prvi čas takogjer da odustane od pohoda. Činilo mu se, da ne bi bilo u redu, da bude sam s djevojkom, znajući da je teta barunica tajput na nekom „five o clock-tee“ u gradu. Nu onda se predomisli, jer ne bi bilo lijepo, da gospogjica uzalud čeka na obećani posjet. I on ode.

Našao je djevojku pred kućom u razgovoru s gospom Barbarom. Slavica se gotovo žacne, kad ga je opazila. Srećom te je i Bilinović sam bio ko uzbugjen i nesiguran, da nije mogao zamjetiti ove njezine silne smetnje, u kojoj je bila. Djevojka gotovo da je crvenila i blijedila u licu, nemirno se kretala, nije znala kako bi ga primila, a opet prekinula je razgovor s gospom Barbarom.

— Baš čekam fijakera. Imam naglo da odem u grad. Nenadani posao, — uzme brzo govoriti, jedva mu pružajući ruku.

— O — to sam neprilično došao. Oprostite. Tek — odvjetnik je takogjer zapriječen, pa sam mislio, da Vam priopćim, da ga ne čekate badava. Istom pod večer mogao bi da dogje.

Vrlo ljubezno od Vas! I molim — nemojte da odete. Nadam se, da ću se odmah povratiti, — za sat — za dva — eto me natrag. A ne bih rada, da našu skupnu večer izgubimo. Ostanite dakle, izvolite u sobu. Možete i vrijeme prilično da sprovedete. Dobila sam iz knjižare čitavu hrpu knjiga i brošura na ogled, — pa ćete mi izabrati.

Vrlo rado. A ne bih li smio da Vas pratim?

— Hvala — hvala! — gotovo bojazljivo otkloni gospogjica.

— Molim —!— rekne Bilinović, da taj čas sebi spočitne nezgrapnost, što je nugjao pratnju, a znade da se vozi fijakerom. —

— Vi ćete me dakle čekati! — rekne mu još ulazeći u kočiju, ljubezno se smiješeći, nu još uvijek dosta zbunjena. Gotovo je zaboravila, da pozove gospu Barbaru sa sobom.

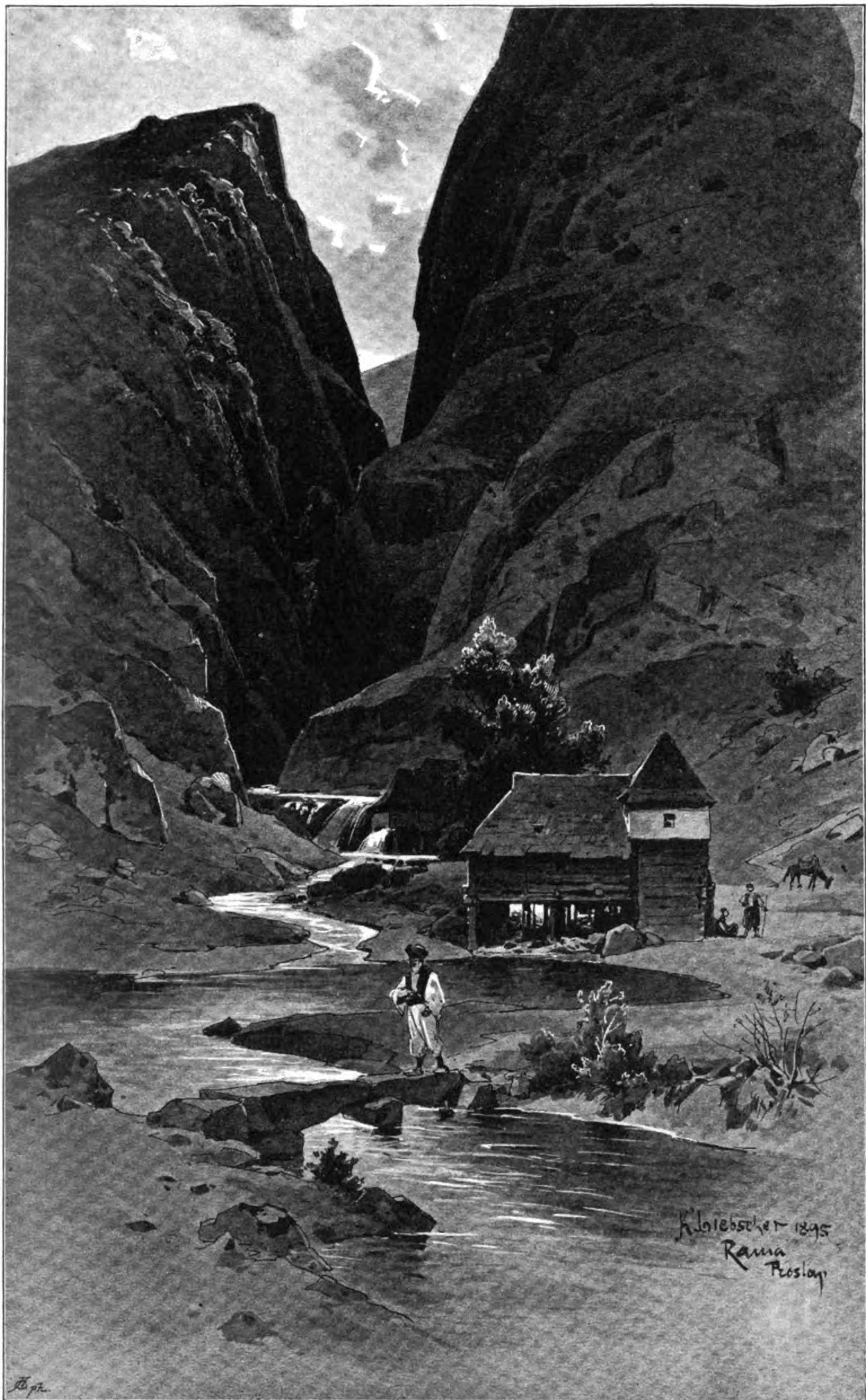
Bilinović učini, kako mu je bilo kazano. Neko slatko čuvstvo, gotovo neizrečna ushićenost i blaga ugoda ispunjahu mu u isti čas dušu. Bijaše neiskazano drago prolaziti tim prijatnim i krasno uregjenim odajama, gdje je sve nosilo biljeg njezine krasne duše i sve bilo svjedokom njezinih skromnih časova. Od razigranosti i nije mogao da pregledava poslane knjige. Tek se je taknuo hrpe, da brzo zapadne u svoje misli, koje ga jednako vogjahu k njojzi. I misli, kako je to nezgodno, da je nema kod kuće. Možda bi se bilo moglo udesiti, da joj se izjavi, da joj kaže, što mu je na srcu. U prvi se čas sam lecne od ove pomisli, no — da onda s tim prilježnije raspreda misao, kao da ga sve pozivalo k tome, — i ova ukusna dvorana, rasvijetljena veselim februarskim suncem sa zapada, i ova tišina oko njega, — i glas prve zebine pjesme iz vana, — amà sve mu nekud govorilo, da bi to bilo prekrasno, da se izjavi i da začuje od nje priznanje ljubavi. Gotovo zabrodile mu pred dušom slike poetične o takim ljubavnim priznanjima. Dakako — on je bio dosta čovjek od svijeta i opet suviše razborit i dobra ukusa, a da smišlja kako će udesiti to priznanje i da se zamišlja u kakvoj teatralnoj pozi il novelističnoj situaciji.

Slavica jedva je sat izostala. Bila je dolje u žutoj kući, jer joj je gospa Barbara došla javiti, da je malome Zdenku zlo, te po doktora poslala. No došavši onamo, već je doktor bio otišao, našavši, da djetetu nije gotovo ništa. I zbilja — Slavica zatekla je dijete sasvim već veselo i bez traga kakvoj vrućici. Drugda bi bila ipak dulje ostala, no tajput naglilo joj se. Nije nikako htjela, da Bilinović suviše dugo čeka, a možda je sama željela što prvo biti u njegovu društvu.

— Jeste li se dugočasili? — upita ga dobrostivo prije no što je odložila.

— Kako možete misliti? Pa zar mislite, da u mene nema strpljivosti? — odvrati on šaljivo, da odmah upita: — Jeste li obavili poslove? Slavica se zacrveni i tek kimne glavom, da naglo ode u svoju sobu. Pitanje Bilinovićevo bijaše joj neprijatno. Teško joj bijaše, da pred njim mora tajiti svoj pohod. Čudnovato — što teti ništa ne kaže, činilo joj se sasvim prirodnim i opravdanim, dapače tajenje pred odvjetnikom nije ju smućivalo, samo eto — nà — ovaj čas pred tim mladim čovjekom osjećaše se gotovo krivom.

Bilinović pak nije ni zamjetio njene zabune i postigjenosti. Uz to bijaše suviše naobražen, da ponovi svoje pitanje, a bio je takogjer prava otmjena natura, koja nije previše zalazila u sfere druge osobe, pa da se zanima za svaku sitnicu drugoga čovjeka. A glavno — bio je plemenit, ponosit duh, kojemu je za cijelo bilo uvijek zadnje, da sumnja o kom i da onda odmah smišlja kakve tajne. S toga gotovo i nije razumio, da djevojka vrativši se iz sobe, odgovara na njegovo pitanje, pripovijedajući mu, da je bila kod gospe Barbare. Možda bi bila tajput spomenula sve — i maloga Zdenka — i njegovu bolest, tako joj bijaše neugodan osjećaj, da je tu pred njim s tom taj-

Mlinovi u Proslapu. Slikao *K. Liebscher.*

nom. Nu Bilinović uzeo već nešto drugo da govori, a ona — u drugom već momentu zgražala se od pomisli, da mu sve kaže i čisto se prestrašila od časovitoga poriva. Megjutim to bijaše samo maglica, koja je za kratak čaš prošla po vedru horizontu ovoga skromnoga i prijatnoga popodneva. Bilinović znao je brzo povesti razgovor, kojim ju je sasvim zainteresovao. Svigjaše joj se kod toga, što nije bilo ništa tražena u njegovim riječima, mà da je govorio i birano i umno. Još više zadovoljavalo ju, što tajput nije ni za lijek ironije bilo. Ona nije voljela ni satire ni sarkazma ni ironije. I više puta smetalo joj to u mladoga doktora. Bilinović se tajput u istinu davao onakav, kakav je bio; — gotovo nije skrivao svoga zanata i svoje veselosti, čisto da joj je svakim pogledom i cijelim glasom kazivao, kako je sretan i blažen, što smije uza nju biti. Opazio je još od prije, da Slavica ne voli onoj salonskoj konverzaciji, u kojoj i ni o čem moraš znati da duhovito, vješto i umno razgovaraš, gdje je glavna svrha da se otvori i razvije zanimljiv dialog, u kom se mora u pravo svjetlo staviti duhovitost, i da se kaže ono, što se izravno ne će da kaže. Bilinović sam nije takogjer bio prijatelj tome.

A ipak bojao se tišine. I on se s toga od početka gubio u pripovijedanju. Djevojka ga pozorno slušala. Umio je pripovijedati. Nije to bilo hladno recitovanje, niti dialektika iz sudnice, još manje se nalazio u njem autoritativni način tumačenja, — on je pričao živim načinom umjetničkim, uz svu takogjer slobodu i nepritajenost pravoga umjetničkog temperamenta — ne samo u smjelim izrazima, u poletnim prispodobama, već i u kretnjama i u žarkim svojim pogledima. Slavica nekoliko puta je pomišljala na tetu Amaliju, što li bi Njena preuzvišenost rekla, da ga vidi kako to nemirno sjedi, dapače svak čas ustaje, što više — dotiče se i njezine ruke! U sebi morala se uza to smijati, da u isti čas prizna, kako joj se upravo ovaj način svigja, svagjajući ga u svezu s njegovim književnim radom, koji joj je već odavna poznat bio, mà da nikad još nije o njemu s doktorom razgovarala, — i koji rad stavljao ga u očima njenim visoko — veoma visoko i otkrivao joj ga kao pravoga umjetnika i pjesnički nadahnuta čovjeka.

Kad se mrak stao hvatati, donese lakaj svjetiljku, — visoku na tanku korintsku stupu smještenu petrolejku, osjenjenu širokim četverouglatim širmom od ružičastih čipaka. Stavio je svjetlo u kut salona. Rokoko-posoblje ove sobe, presvučeno jasnoplavom svilom s uzorkom velikih millefleur, zadrhtalo je u zatitrajima ružičasta svjetla. Bijele nožice stolića s pozlaćenim uresima zarujile se finom niansom.

Nekoliko odličnih pravih francuskih bronza na pokrajnim etažerima i stolićima, nježnim je bljeskom zatitralo. Najbližu stijenu zahvatio jedan val svjetla i oblio svojim ružičastim žarom genijalnu jednu studiju Bukovčevu iz vilinskoga svijeta i krasnu jednu sličicu Mašićevu iz Posavine. Bilinović se ugodnim osjećajem ogledao po odaji. Slavica je dotle zamolila slugu, da donese čaja.

— Zapovijedate li ovdje? — upita sluga.

— Možete i ovamo donijeti. No — biće ipak bolje, da spremite u jedaćoj sobi.

— Pravo imate! — umiješa se Bilinović. — Znadete što? Eto — da vam pravo kažem, — nekako ne spadate u sredinu toga rokoko-posoblja.

— Oho —! lijepu mi svjedočbu izdajete! — sa smijehom otpovrne gospogjica.

— Ali čekajte. Kazaću vam sve. Kad god vidim taj rokoko-stil, — ja moram, da mislim na onaj ženski svijet, koji je toj dobi spadao. I čudno — nekako ne mogu da u sklad svedem s takovom sitnom — uskom i previjenom stolicom nego li damu — s dubokim decolleté-om, s napudranom ili barem s plavom kosom — i širokim skutovima. Vi — priznaćete sami — ne odgovarate toj slici. A napokon — ja sam samo o sebi govorio —, kako ja ćutim harmoniju.

— Pa što sudite, — kud bih ja pristajala? — upita ga dražesnom, jedva zamjetljivom koketerijom. — Možda hoćete da me strpate — u kakvu mansardu.

— No — tako ne, — ali mislite zar, da bih vas tim uvrijedio ili bolje da kažem, — mislite zar, da je mansarda uvreda ili sramota? Ne — ne — oprostite — znam, da vi tako ne mislite. Nu da se povratim —. Ja vas svakako zamišljam, da pristajete u milieu, koji nije raskošan — ni koketan — ni — i sam ne znam, kako da vam kažem!

U malo što joj ne reče sve svoje želje. No sluga je već donesao na srebrenoj tasi čaj. Slavica se digne i s ljubeznim smiješkom u licu i znakom ruke pozove Bilinovića, da pogju u pokrajnu sobu, gdje je gorjela velika svjetiljka sa stropa, gotovo zahvatajući cijelu, u stilu Louisa XIII. uregjenu sobu ogromnim svojim kolobarom svjetla.

Djevojka sjedne uz mali stolić u kutu i ponudi isto Bilinoviću. On je megjutim ostao stojećki i zagledao se u djevojku. Gotovo bijaše obajan. Njena tamna kosa, njena zagasita put, tanane i gipke forme — sve — kao da je pod valovljem svjetla poprimalo još veći čar, još snažniju i izrazitiju ljepotu. Dugi — neobično bijeli dlanovi bez ikakva prstenja, krasni zaobljeni lakti ispod širokih okruglih rukava, činjahu kretnje, kojima je oko samovara i šolja radila, još više zamamnima. — A onda one krupne tamne oči, u kojim kao da bliješti crni alem ili vlaga suze — zatim jedva — jedva vidljive jamičice u krasnom licu oštra — gotovo klasična profila, — ah — Bilinović bio je u taj čas uvjeren, da sama Romejeva Julija nije mogla biti ljepša, pa da je ova divna djevojka vrijedna isto tako velike ljubavi. Čisto drhtala mu ruka, dok je primao šolju sa čajem i uzeo hodati po sobi gore dolje, srćući polagano čaj.

— Vi pušite — gospodine doktore, — što ne zapalite?

— Eto dà —! Dozvolićete.

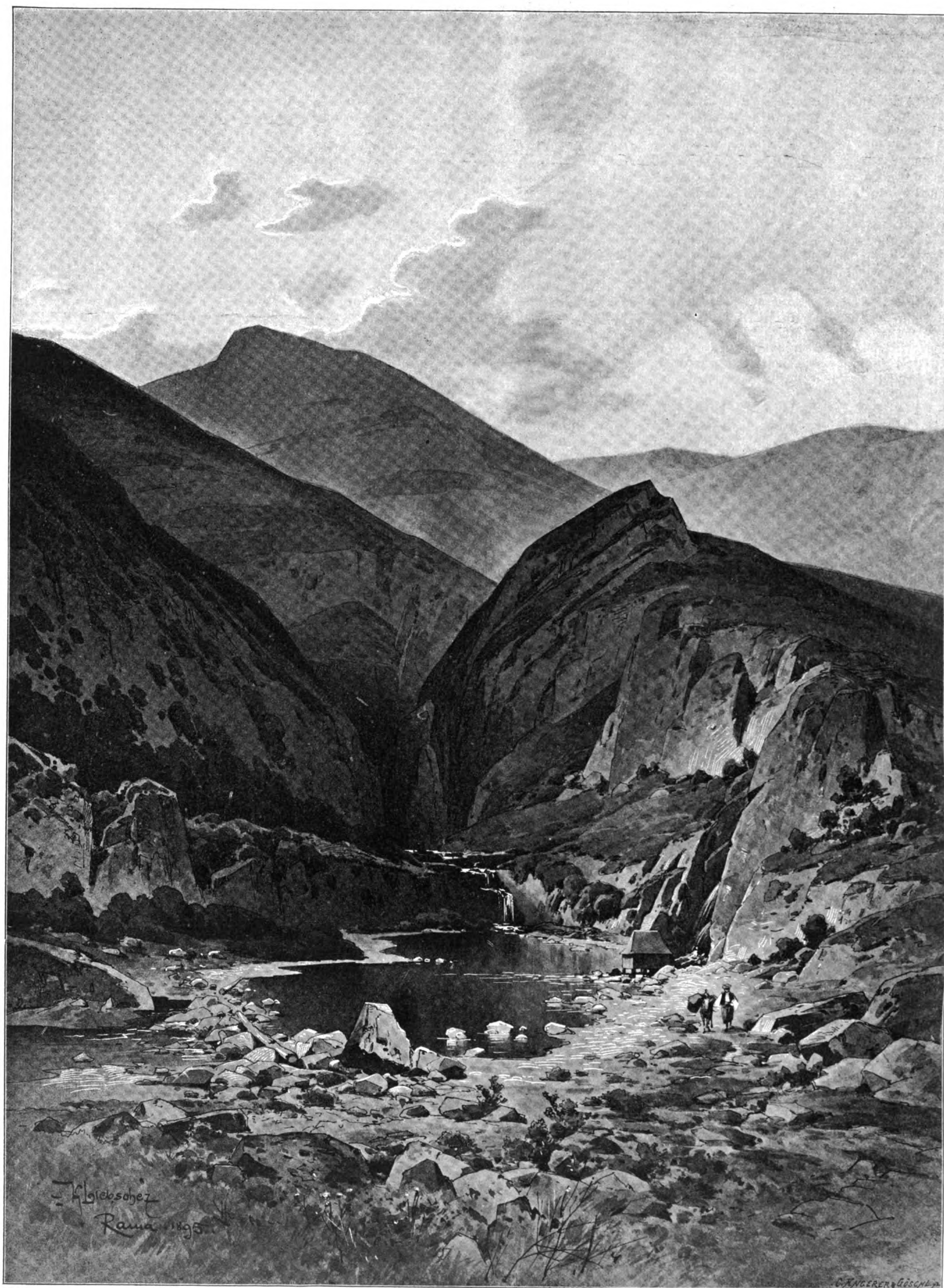
No — on je jedva smogao toliko mira, da je zapalio. Drhtala mu ruka, da su se dvije tri žigice utrnule.

— Što bi to! — uzme u jedared s ugaslom opet cigaretom u ruci. — Znadete li vi — gospogjice — da pred vama stoji čovjek, — stoji čovjek, koji mjesece već — tà od prvoga časa, što vas poznaje, — hini i pritajava se; — jest — neistinit bijah cijelo vrijeme. Ne znam, jesam li dobro hinio te vi zbilja nijeste ništa opazili, — ali — eto — i sad ne znam, da budem otvoren i iskren.

— Što vi to? lecne se Slavica, koja nije pogagjala ništa.

— Što? Sad kako bilo da bilo, — sam se sebi pričinjam smiješan, da dulje tajim. Ja vas ljubim — ja Vas ljubim i — —

Slavica se složi u naslon stolice. Nije da bi joj u jedared i kao prvi put ova eventualnost pred dušu stala. Svakako bi

Vrelo Rame. Slikao *K. Liebscher*.

neistinito bilo, da se kaže te je bila iznenagjena i od toga kao poništena. Odavna je kao draga prijatna sjen ili kao šapat lista lelijalo i treptjelo u nutarnjosti njenoj od slatke slutnje i čarne nade, da je ljubljena i da želi ljubav i ona sama. Napokon nije uzalud brojila svojih devetnaest ili dvadeset godina, a opet — nije ni utaman cvala i rasla njena netaknuta bujna djevojačka mladost. Nu njezina velika nesreća, da je roditelje tako tragično u jedan čas izgubila, tolikom ju je tugom i melanholijom opstirala, da je pred dubinom i nedoglednosti svoga čuvstva — sve drugo sustajalo. Za to u istinu nije dakle razmišljala, gotovo ni pomislila, da će taj trenutak nadoći i svoj glasni — žarki „evoë“ uskliknuti. I evo ga nà. Sad je sinuo taj svijetli čas — i od sjaja njegova, od žara njegova i raskoši njegove — ona je morala da ponikne i da se složi u naslon, jedan čas od blaženosti i djevojačkoga stida pokrivajući suzne oči objema rukama, da onda pokaže sjajno, sretno lice mladiću, pružajući mu još uvijek duboko naslonjena kao bez snage, svoju krasnu ruku, tek tiho šapćući: — ah — gospodine!

— I povjeravate mi ju za uvijek? — pitaše cjelivajući tanke prste mladić, sagnut k njojzi.

— Za uvijek! — stidno i tiho no ipak zanosno i ne časeći časka izgovori mlada djevojka i njihova se lica nagju u nježnu — tihu cjelovu prve ljubavi i njezinih zaruka.

Ogromna sreća raskrilila je nad njima svoja blagosovna krila. Sve je u toj blaženosti — u tom nedoglednom moru slasti i zadovoljstva iščeznulo, — tek veliki taj trenutak jedini je sjajio kao žarko podnevno sunce pred dušama njihovim. I nijesu imali što da si objašnjuju, ni da se dogovaraju, — gotovo zamukla im riječ; — on je u onim dubokim kao jezero i čistim kao jezero očima njenim gledao svu rajsku sliku sreće svoje, a ona — ona je u jedan tili čas prestala biti plašljivom i nesretnom djevojkom i postala sretnom vjerenicom, punom ljubavi i žara i pouzdanja, slična sjajnim cvjetovima s istoka, koji pod žarom sunca u jedan časak iz zelena pupolja propuknu, te se raskrile u raskošne žarke boje.

Na vrata pokuca neko. Mladi ljudi trgnu se iz tiha zagrljaja. Slavica čisto se prestraši. Pade joj na um tetka, koju je gotovo sasvim zaboravila, kao i sve drugo. No nije bila tetka, — došao je odvjetnik.

— Dobro — dobro, da ste došli! — klikne djevojka i potrči prema Blažiću, da ga prime za ruku i povuče k stolu. On ju začugjeno gledaše. Nikad je još takove nije vidio, — tà — kud se djela ona plašljiva, tiha i melanholična Slava?

— Čast mi je — dragi doktore — da vam predstavim svoga zaručnika! — obijesno ceremoniozno učini djevojka, kad su bili pred Bilinovićem.

— Što —! čujem li dobro? Tà — to je prekrasno, — a sad nema druge — i zaručnik i zaručnica — ajde da ih izljubim i da im svu sreću zaželim.

Inače je bilo sa Nj. preuzvišenosti barunicom tetom. Došla je dosta kasno kući. U prvi čas nanjušio je njezin dugi šiljati nos, da se nešto iza brda valja. Kao što stara remonta na kilometar daleko prepoznaje kavalerijsku trubu i odmah se od nje smućuje, tako je i barunica, davna sabiračica novosti i vješta njušilica ljubavnih zapletaja, na prvi tren oka zamjetila, da ju i Slavica i Bilinović i odvjetnik nekako drugačije dočekaše no drugda. Dugo već ne bijahu joj po volji ovi posjeti Bilinovićevi, i često dolazile joj svakakve bojazni, da bi se Slavica napokon mogla za nj odlučiti. S toga joj i bijaše večeras prva misao, da se nešto takova zbilo. I prvi osjećaj bijaše, uz velik strah, takogjer velik bijes. Odmah je bila na čistacu, da joj treba kako će što više uvrijegjena, nepristupna i preuzvišena izgledati i tako se ponašati. Slavica nikako nije našla srčanosti, da joj priopći zaruke, Bilinović znao je kako s njome stoji i da je on zadnji, koji smije to kazati; ostao je daklo odvjetnik, koji je morao tu zadaću preuzeti. Nu i on čekao je sveudilj zgodan čas. Već je večera na stolu bila, kad se još uvijek nije ništa reklo teti, koja opet kao da je namjerice išla iz puta te neprestano pripovijedala novosti i sitnice iz kruga preuzvišenih dama, s kojima je poslije podne sprovela, uplićući u te pripovijesti svaki čas ogromni i po velikom svijetu tobož sankcionisani prezir suprot svega, što je niže od četvrte rangsklase.

Ali i mladi zaručnici i odvjetnik bijahu tako zadovoljni i sretni sami sobom, da gotovo i nijesu opažali zlovolje tetine. Napokon ipak — osokoli se odvjetnik.

— Što to — Vaša Preuzvišenost — baš danas nijeste najbolje volje, — a danas treba da smo svi veseli u toj kući.

— Veseli —? U ostalom ja ne znam, što se koga tiče, kakve sam volje.

— Nemojte — nemojte tako! Vi ne znate, zašto rekoh. Evo — zaruke su — Slavica i moj mladi prijatelj Ivan — zaručnici su.

— Tako? Zar se dan danas mlade gospodične zaručuju na svoju ruku?

— Ta — na čiju drugu — za boga miloga! — u šali reče Blažić.

— Ne šalite se, — a ja znam, što mi je činiti. I preuzvišena gospogja digne se veličanstveno s mjesta te pokroči k vratima. Slavica već učini, da će za njom, no i Bilinović i odvjetnik suzdrže ju. A Preuzvišenost videći, da je ne zaustavljaju, zaustavi se kod vrata sama.

— To mi nijesi trebala učiniti — Slavice! Dakle — ja sam ti ništa, — ti bez moga znanja ideš da se odlučuješ na tako znamenit korak. Čuvaj se —, tako isto učinila je jednoč neka moja prijateljica. Ne pitajući nikoga — i ona se zaručila, — i ona po svojoj je glavi bez znanja starijih birala — no pa onda — poslije — trideset godina imala je, da se je mogla tužiti na svoj nepromišljen čin. Sad već ne znam, kako se je nesreća njezina svršila, — čini mi se mužu pala kap, — valjda je mnogo pio, — i on bijaše nekakav vjetrogonja — tako nešto — imala je šest sinova, — moj pokojni gospodin jedva jedvice strpao je trojicu u kadetsku školu. — Tako je to. No mene se ne pita, — dakako — što sam ja, — dosta mi se pokazuje, da sam na putu — da sam neprilična.

— Tetice — nemoj tako! Oprosti — ja sama nijesam do večeras još —.

— A tako — a tako — no ja perem ruke —! — i Njezina Preuzvišenost ode u svoju sobu.

Slavica bijaše suviše dobra, da joj ne bude tetke žao. Zato je večer bila gotovo pokvarena, jer je teta čvrsto ostala pri tome, da joj nema mjesta kod drugih. Slavica je zabadava nekoliko puta išla po nju, molila ju da joj oprosti, dala joj za dar najljepši koljer, što ga je imala. Starica ostade tvrda.

Odvjetnik Blažić nije dašto dao, da mu se pokvari dobra volja, a isto i Bilinović nije izašao iz svoga sretnoga zanosa. Odvjetnik nekoliko puta htjede, da se već ove večeri sve uredi i dogovori, no ni Bilinović ni Slavica nijesu htjeli ništa da čuju. Prvu večer ne htjedoše, da se razgovaraju o poslovnoj strani. I zbilja bijahu suviše sretni i raznjihani poezijom ljubavi, a da bi podobni bili zadovoljiti praktičnoj želji odvjetnika.

Prilično kasno vratio se Bilinović kući, no i onda još bio je tako blaženo uzbugjen, da nije mogao u krevet. Vratio se na ulicu i potrčao k prijatelju Markiću, da mu ispriča svu svoju golemu sreću.

VII.

Prilično kasno probudila se sutradan Slavica. Već je dvaputa bila došla djevojka u sobu, da pita, bi li donesla kavu, no — gospogjica još uvijek spava. Probudivši se bilo joj prvo, da pogje k tetki, koju je našla nešto bolje volje, no koja je tajput držala te joj je dužnost zapadati u plač.

— Nije — nije lijepo od tebe — drago dijete, što toliko malo paziš, što veli i kako misli tvoja stara teta! Dobro je — zaljubila si se, ali ti mi se nijesi povjeravala, — pak ja bih te bila već na pravi put dovela, — ta — nemoj — ja sam stara i znam više od tebe. Nije to za tebe muž, — takav kruhoborac — nema ništa — niti je od imena ni roda, — ti s tvojim imetkom imadeš pravo, da misliš na baruna, grofa —, generala — tako — a ne na pisara odvjetničkoga —. Prenaglila si se!

— Nijesam, tetčice — ja ga ljubim — i sretna sam što me je izabrao, — prekinula djevojka staričinu bujicu riječi i otišla iz sobe, da se spremi za izlazak.

Pogje ravno k gospi Barbari. Vuklo ju onamo, da joj priopći svoju sreću. Brzim korakom išla je prema gradu. Od radosti sjajnim licem dogje k dobroj ženi. No ne reče ništa odmah. Kao obično prvo joj bilo, da uzme u naručaj maloga Zdenka i pogje s njim u veliku sobu.

— Gospogjo Barbaro — o, da vam javim novost! — uzme gospogjica Slavica nekako uzrujano i sa posmjehom, u kom se je radost sa stidom borila.

— Nude, — što to? Za cijelo ništa zlo — ili možda hoćete maloga Zdenka —? — otpovrne starica, izgubivši ponekle svoj mir, jer joj dogje na um, ne će li morati da dade Zdenka.

— O — ne — ne! Usuprot ne može od sad drukčije da bude, nego da je Zdenko ovdje kod vas. Ta — to me umiruje, jer znam, koliko ste bijednome djetetu dobri. Dapače — od sada ne ću moći da dolazim svakdan ovamo, — ili — svakako će mi biti teže —, napokon — ja sam dužna, da dolazim i rado dolazim, — oh — vi znate najbolje, kako ljubim dijete — i ništa — ništa mi ne može ove ljubavi umanjiti. — Daj Zdenko, — dogji k meni. — Ah — ti zlatno čedo moje! Siroče — siroče malo — ti si za uvijek moje —! Oh — kako je slično — —! — i mlada djevojka držaše nekoliko časaka djetešce u tijesnu zagrljaju, cjelivajući ga po vratu, očima i lišcu. Djetešce je tuste svoje ručice ovjesilo oko vrata njezina, i slatko se obijesno smijalo, tepajući dječijim svojim negotovim govorom svakojake riječi bez sveze i smisla, — tek da govori i da se veseli.

— Dakle što je? — upita opet gospogja Barbara, stojeći ravno pred Slavicom, u licu blažena s vigjena prizora, a opet kao da pazi i računa, koju od njih dijete voli.

— Ja sam se danas zaručila! — ustajući reče Slavica i postavi dijete na pod, ne pogledavši gospogji Barbari u lice.

— E — pak? Tako valja! Dozvolite, da vam čestitam. Samo — je li i on vrijedan takova angjela kao što ste Vi? Tko je i što je? — pitaše starica razumno i posve mirno, da nastavi odmah dalje, ne pazeći na zanos u Slavičinu licu i da je upravo htjela progovoriti nešto žarkim riječima.

— Jest — jest! Milostiva gospogjice, — nije istom svaki za vas. Vi zaslužujete najboljega muža — izvanredna čovjeka, koji će poimati vašu dobrotu; — ja napokon ne smijem, da vas suviše slavim, jer se uvijek izvrgavam pogibli, da izgleda moj slavospjev kao ulagivanje, kao laskanje; jerbo suviše dobra uživam od vas, — vi ste mi toliko dobri!

— Ne govorite o tom. Na žalost još se uvijek nijesam mogla odužiti za sve, što učiniste za dijete — a po tom i za mene.

— Dopustite — eto — baš poradi djeteta! Jeste li promislili —?

— To i jest, što vam moram da kažem. Kako da udesimo? — Ja se ne mogu ni čemu domisliti. Tako bih bila sretna — ah tako — da nije toga. A opet —.

— Što Vam toliko briga dolazi? Meni se čini, da kažete —, napokon — što može tko proti vama —?—

— Oh, vi toga ne razumijete! Oprostite — ali kako da ja mogu s cijelom istinom — ne — ne — ja toga ne mogu. Vi znadete, da sam se vama jedinoj povjerila. Ista teta Amalija ne zna za moju nesreću. Pa pomislite — bi li me mogao ljubiti jošte, da znade sve?

— Kako ne? Ja doista nijesam bog zna kako naobražena, — ali napokon i ja sam štošta učila i naučila, pa me uči moj razum, da vam ne može od nesreće vaše biti prigovora. Ta upravo ta vaša nesreća dokazuje, kakvo ste plemenito, odlično srce! Ako bi vas poradi toga prestao ljubiti, onda bi dokazao da nije pravi čovjek. Bože moj — naša nesreća može svakog zadesiti — ta tko je ne će razumjeti! Možda jedina vaša tetka, ali inače svako —. Tko je u onakvim prilikama, kakve su vas snašle, siguran, da ga ne će isto zadesiti. Molim vas — okanite se takve brige — i sve mu recite.

— Ne — ne! To ne može biti. Ja ne mogu. Radije ću se odreći svega — pa ću biti i dalje nesretna. Već sam i sama pomislila, da mu se povjerim, ali — ja ne mogu i ne mogu.

— Molim — milostiva gospogjice, — pomislite kako lako on može saznati za dijete — što onda istom! Ne će li biti opravdana svaka sumnja? A svakako pastiće na vas zaslužen prikor, što nijeste s cijelom istinom stupili s njim pred oltar.

— Ah — ali za tom pritajenom istinom ne sakriva se — i sami velite — ništa, rad šta bi mi mogao prigovarati, — pak — on mi mora vjerovati!

— Pa dobro — a vi nemojte pred njim sakrivati, da je ovdje dijete, — recite mu —, da ste ga uzeli — i on će biti primiren — tà — sami velite, da je čovjek vrijedan.

— Ali — onda moram izmisliti kakovu lažnu historiju, — toga ne mogu i ne ću. A opet — samo djelomično da mu se povjerim? Tà — onda istom je otvoreno polje vječitih sumnja. Čim mu dakle spomenem dijete — moram mu sve kazati — ah — a bi li me onda još mogao ljubiti? Bi li mu bio i život uza me drag i miran? Ne — ne. Zašto svaliti na njega teški teret, koji mene dosta tišti? Napokon — glavno je, da mi je mirna savjest, te mi nema prigovora, da sam štogod kriva. A nesreća — ona ne ponizuje.

— Baš stoga nemate temelja i povoda da tajite.

— Ali imadem razloga, da sama nosim trh nesreće.

Gospa Barbara nije razumjela mlade gospogjice. Nije stoga htjela da nastavi ovo razglabanje. Upita dakle ponovno za zaručnika.

— Zar ne pogagjate? — Ta — gospodin Ivan Bilinović.

— Mladi gospodin doktor? —

— Jest — on je. — I radosnim izražajem u licu reče to, da ponovi svu slavnu historiju svoje sreće od jučer. Gospogja Barbara sa velikim i iskrenim saučešćem slušaše pripovijest Slavičinu, da na koncu opet ponovi svoju molbu, neka gospogjica sve kaže zaručniku.

Slavica otigje od nje dosta zamišljena i zabrinuta. Vidjela je, kako se na svijetlu njenu sreću baca sjena crna oblaka i ćutjela je, da joj se nikako ne mogaše ugnuti. I tako bude joj raskoš i blaženstvo prve njene ljubavi i sretnih zaručnih dana pomućeno brigom, nemirom i dvoumicom, a svaka sljednja čestica bića njenoga uvjeravaše ju, da svoje tajne ne može otkriti.

(Nastaviće se.)

Zodiacus vitae humanae.

PJESMA IV.

Lav.

Pjesnik razlaže o pravoj, istinskoj sreći, u koliko čovjek, svojim djelima, može da je postigne, i o Bogu kao najsavršenijem dobru, koji je jedini u istini sretan. Za ostale postoje raznoliki stepeni sreće. Ali, kako nema za čovjeka savršene sreće, on treba samo toliko da knadi, da bude, što je moguće manje, nesretan. Ovdje je, dakle, nauk, kako valja čovjeku, da svoj život udesi. Dalje govori o slobodi, braku, vaspitanju, tjelesnome zdravlju i mudrosti, kao najpouzdanijem vogji k' najvišem savršenstvu, dobru.

Za blagom Aravijskim ne žudim niti tražim
Crvenog mora šljunke, niti se mene tiče
Šta nose Ebro, Taho[1]) u svome rumenilu.
Ne želim skiprom zlatnim, narode da zavladam,
Nit' tužim na sudbinu, zašto mi to ne daje,
Jer časan ko i nitkov dobiti zlato može
I blaga bez razlike. Zar često ne vidimo,
Nitkova nedostojna, sa glavom krunisanom
Porfirom Tirskom[2]) kako prljavo kiti t'jelo?
A ja u Tvorca molim, neka mi ono dade,
Zlikovci i bezdušni što nikad ne postižu,
Čovjeka što kazuje i Bogu približava.
Svemoćni Bože, zašto nikoga u tom sv'jetu,
Il' malo izabranih mudrošću ukrašavaš?
Bogati, l'jepi, snažni, nebrojno niču svuda,
Ali je zemlja r'jetka u kojoj mudrost vlada;
U sv'jetu prostranome mudraca pravog nema!
Il' misliš, da je bolje glupima kraljevati?
Ne, vlast je plemenija, kad vlada plemenitim!
Zar nije dostojnije vladati slavnim gradom
I vojskom hrabrom, nego svoj skiptar uzvisiti,
Nad marvom i štalama? Il' možda činiš tako,
Što su ti ljudska djela zabava nasmijana,
Godi ti, da od ljudi načiniš budalaše?
I zbilja ljudsko žiće nije li basna samo!
Jer, kao što se čovjek majmunu slatko smije,
Tako se i Bog smije veseloj lakrdiji,
Gledajuć, holo kako hodamo naduveni.
Pameću uzmuvanom stremimo za blazima,
Za vlast se otimamo, il' nosom napućenim,
O stvari uzvišenoj razmetno govorimo.
Proroku vašem dveri, o, muze, raskrilite,
Izvorom sa Parnasa, napojte žednu dušu;
Rasklopte vrata tajna, istinu pokažite,
Jer *bilo, jest* i *biće* vama su uv'jek znani!

Prvo ću da pokažem, nazvati koga sm'jemo
Blaženim ili sretnim; a za tim ja ću poći
Za sjajnim Apolonom. Po pravu treba. dakle,
Taj da se sretnim smatra, najveća dobra koji
U žiću posjeduje. Al' ko bi to poznao,
Kad svaki ono, što se dopada njemu samo,
Vjeruje *bolje* da je. Magarcu ušatome
Čkalj većma prija nego kečiga zgotovljena,
Il' sočna jarebica, i zeca pečenoga —
D'jelovi zadnji. Tako lakomi blaga traži,
Sujetni dostojanstva, Venusa svog mekušni.
Vaj, meni! malo l' ih je, istinu koji znaju!
Kako je gustom tamom lutanja pritisnuto
Prozrenje naše, jer je pametnih vrlo malo.
Navike koj' je kakve — onako misli, zbori,
Nu dobro, po svom biću u zlo se ne izmeće,
Nit' dobro ikad može čovjeka oštetiti.
Al ima dobra, koja po biću ne postoje,
Koriste koja časom, a časom škode samo, —
Kako ih upotrebiš, tvore ti zlo il' dobro.
Tako kad snagom svojom otaštvu svom koristi,
Kažemo: *dobra* sila, al kada ova snaga
Na štetu služi njojzi, kažemo *zla* je sila.
Bogastva, dostojanstva i vlade takove su —
Ona su dobro — kad se mudrošću upotrebe,
Al' često posjednika survaju, upropaste,
Ma da se takvim dobrom pošteno poslužio.
Zlo s dobrim nadmeće se k'o toci r'jeke brze, —
I ničeg stalnog nije, sve luta u neznanju.
I s pravog slazi puta. Ni jedno od tog zato
Najveće dobro nije, niti se iko može
Potpuno sretnim zvati; uzaman baš da žudi,
Jer ono dobro nije, koristi što nam daje,
Al' može i da šteti. Inače otrov sami
Mor'o bih dobrim zvati, jer i on l'ječi često;
Ono je dobro, dakle, po sebi dobro što je
I što te *vav'jek* sreći, što dobra nosi samo,
A nikad štete, kvara. Al' gdje su dobra ova
To svakom nije znano; i ja ih zato moram
Pod štitom Minervinim marljivo da potražim.
No ima koji vele: ovo je lako naći,
Jer kada nisu dobra ni sudbe niti t'jela,
Onda su duše dobra, koja nas sreće samo.
No to je nešto samo rečeno, ali str'jela
S tetive opuštena još nije pogodila, —
Tek ovdje reći valja, *uopće*, cilju što će
K'o zublja užežena rasv'jetlit' pute tamne.
Sve što je, to je *djelo*, ili je *djelovanje*,
Ili je *djelać*, dakle, *djelo* je svrha neka,
Izvor je *djelać* svemu, a rad je sredstvo samo.
Pa šta je od sveg bolje, šta li je plemenije?
Nije li jasno, da je *pokretać* dostojniji
Od radnje pokrenute, a *svrha* radnog kreće;
Jer onaj samo radi, u duhu koj' je svome
Prije tog pokretanja stvorio svrhu neku,
I on je plemeniji. Najviše dobro dakle,
Mora se zamisliti k'o svrha umišljena.
Pa ipak svaku svrhu najboljom ne sm'ješ zvati,
Već onu samo što je najviša izmegj sviju,
U koju pravim redom sve svrhe sustiču se,
Ko r'jeke strjelovite u more razliveno.
I tako *ono*, što je posljednja svrha svemu,
Potpuno dobro *to* je, najviše pa i prvo. —
Živjeti — to je *dobro*, a *bolje* sa razborom,
Uz ovo još je *bolje*, sa slašću koji žive;
No ima, megju njima, kraćega v'jeka što su,
Dok drugim Parke d'jele života konce duže.
Najdužeg v'jeka oni najviše uživaju,
I zato v'jek najduži dobro je ponajveće,
On ti je svrhna žiža, u koju svrhe teže.
No i ta svrhna žiža posljednja svrha nije,
Rad koje sve postoji i kojoj str'jemit' valja,
Kao što hitro str'jeme tonovi raznoliki,
Ka svrsi općeg sklada, al nikad *sklada* radi,
Već radi onog sluha u koji sve se sliva.
Pa ima l' smrtnog stvora koj ne zna svrhu ovu?
Najveća svrha ljudska kojoj je *djelo* samo,
Što većoj svrsi teži, najvišoj i najboljoj?
Gle, čovjek oboljeli obično Boga zove,
Kada ga b'jeda snagje priziva Gromovnika;
Stuštene nepogode nad zemljom on navlači,
Vjetrove šale bujne, što snagom orijaša
Iz morskog viju krila talase uzbugjene,
I s rikom ljuljaju ih i zemlju potresaju,
Obale morske plave, — iz legla pećinskoga
S urlikom urnebesa gradove utvrgjene
I divna sela ruše. No ima l' megju vama
Što sumnjom čelo bora, za Boga kada kažem
Najviše dobro da je, *posljednja* svrha žića,
On daje izvor radnji, izvora kome nema, —
Bezumnik taj je, znajte; jer Bog je vječno bio
I biće! Bezgraničnom granice nigdje nema,
On stvara, ali njega stvorio niko nije,
Prije njeg ničeg nema ni *posl'je* biti ne će.
Ne sumnjaj maloumni u prašnom ništavilu!
Istoka vasiljene zovemo Bogom sv'jeta,
I on je svrha svega, on utok sv'jetu svemu,
Iz njega sve izvire, u njemu sve se sliva.
Pa ipak ne vjerujmo on da je *djelo* samo,
Jer djelo svrha nije, a onaj koji radi,
Ne ište vjeru takvu, on traži bolje nešto.
Kad stolar skrinju gradi, gradi l' je skrinje radi,
Il' da je bolje proda, il' čuva što u njojzi?
Skrinja je njega radi, i on je svrha njojzi.
I Bog je svrha, dakle, posljednja oko koga
Rad njega sve se kreće, postoji njega radi.
Za *svoje* c'jeli on je stvorio sv'jet i tvari,
A nikad ljudi radi. Drugače misle samo,
Bezumni, što se deru, ludosti učenjaci,
Narodne varalice, zabluda učitelji,
Mahnite ljude koji stvaraju iz budala.
Jer naša plemenitost kakva je, kažite mi?
Kakva je mudrost naša i vjernost koja nam je,
Te zbog vas prvak silni da stvara vasiljenu?
Nismo li puni gr'jeha, zar nismo ljudi samo!
Ta na tom c'jelom sv'jetu ima li jednog samo
Lakomstva koga kuga il' gadna žud ne pali,
Oholost dujna koga il' mržnja ne raspinje,
Ili naslada sl'jepa? Sa kojih zasluga li
Mislimo da se vještak na ljude smilovao,
Te zbog nas sve stvorio: dao nam zemlju plodnu
I nebo ozvjezdano i mora razlivena?
Ti na to veliš: on je po sebi milostivan,
Pa ljubi nezaslužne. O, ludo vjerujuća,
Ta samo glupak može ljubiti nezaslužne!
Kaži mi, nejednaki zar mogu da se ljube?
Jest, ima Boga, koj' je nad svima v'jekovima,
Kom' ne će kraja biti, začetka kome nema,
Koji je ponajbolji, svemoćni, neizmjerni,
Kom' većeg savršenstva ne možeš istaviti.
Koj' ništa ne zaht'jeva, a koga svaki traži,
Koji je svevideći, kog niko još ne vidje,
U kom' je svako *dobro*, a koji nema *zala*.
O kome mi velimo, zbog nas je sve stvorio,
I mi ga načinismo k'o slugu poniznoga,
Što zarad gospodara koristi udešava,
Što stvara, udešava nas bolje da podvori!
I eto, mi, nevoljni, porijekla ništavnoga,
Sa plačem što dogjosmo i plačem odlazimo,
Rogjeni u nemoći, što život provodimo
U bolu i čemeru, — o, kako ne mislimo,
Kako smo svi u bludnji, kako smo maloumni?!
U gr'jeh se spotičemo, prevarom služimo se,
Pa posl'je muka sviju, kad b'jedu ostavimo,
U trulež ucrvanu slazimo iznmoždeni,
I prahom bezimenim postaje naše biće.
Oholi bezumnici, mješine naduvane,
Izmegju Boga i nas razlika nije l' veća,
Nego kada bi slona sa buvom poredili!
Pa tako razna bića ljubavlju opasati!
Može li ljubav slona sa buvom vezivati?
Jednaka bića, znajte, vezati ljubav može,
A što je nejednako — to prezir, mržnja d'jeli.
Rob mrzi gospodara, prezire gosa slugu,
S crvom se lav ne ljubi nit lovca srna voli;
Tu milost ne zahtjevaj nit velja povjerenja.
Viš, toga radi oni bezbožni jeretici
Zbore nam često da smo mahniti, lude glave,

[1]) Rijeke, jedna u Španiji, druga u Luzitaniji.

[2]) Tir, za biblijskog doba carevina na sredozemnome moru. U Psalmima se o njoj napominje kao basnoslovno bogatoj zemlji zlatom, gragjevinama i brodovima.

Partija u Krupiću. Slikao *K. Liebscher.*

U Boga i u nebo kada se oslanjamo,
I kada u vječni život i druge ludorije,
Vjeruje duh glupavi i brblja jezik ludi.
Grde nas, što velimo, ostale životinje
Od ljudi niže da su. Jer da nam Višnji nije
Darov'o obje ruke i govor, da zborimo,
Od ljudi, na tom sv'jetu, ni jedna životinja
Nemoćna ne bi tako ni bila nesrećnija.
To dvoje ljude samo uzdiže nad ostalim,
I otud sva vještina, oholost ide naša.
Jer jedan drugog glasom jezika svjetujemo,
Il' pismom kazujemo šta valja uraditi.
Ostale zv'jeri kad bi, ko ljudi, razgovorom
Svog srca osjećaje uzajmno otkrit' znale,
I kad bi zgodnom rukom pisati knjige mogle,
Magarac ne bi l' često čovjeka nadmudrio?!
Ostala marva često bila bi pametnija,
Kravlja bi omladina nad našom školovala,
A vo bi sa prezrenjem gledao stoku — ljude!
Ne razum, vele oni, već jezik i dv'je ruke
Sve su nam podčinili. Pa zatim napominju:
Kada bi narod ljudski, al mutav i bez ruku,
Živio po šumama i daljnim pustarama,
Kažite, šta bi onda važio razum ljudi?
Kako bi živovali? Zar ne bi kao marva?
Od divljih životinja da li bi više znali?
— U svakoj životinji jednaka duša živi;
I tako oni svinju s čovjekom izravnaše!
Ovakvim razlozima nas gadno razdražuju.
Ali o tome, možda, drugi put iskazaću,
O duši čovječijoj kad budem govorio.
O duši dokazaću besmrtna, sveta da je,
A ovo dvoje marvi glupo je pridavati!

Sad hajd'mo na put pravi. Jedino Boga valja
Nazvati istinitim, vrhovnim Dobrom pravim,
Ko njega posjeduje *potpuno*, taj je sretan.
No ko ga imat može? Jer sve što god se ima,
Lošije j' od onoga, koji ga posjeduje,
Imanje vr'jedi manje od njenog imaoca.
O, smrtni gade, lampo vjetrima izložena,
U malu školjku pre ćeš okean zatvoriti,
U zrnu p'jeska pre ćeš ambize otvoriti,
Nego li vječnog cara ma kako prisvojiti!
Bog samo sve imade i samog sebe ima,
Jedini on je, dakle, presretan i sav blažen.

Drugo je opet nešto najviše *zemsko* dobro;
To svaki imat može, al jedno svaki nema,
Jer pojam toga dobra zavisi od naravi.
Jednom je milo ovo, a drugom opet ono;
Tek svaka životinja postići sreću može,
I ako ne jednaku i tako savršenu
Kao Bog, ali ipak približno opet tome,
Dok živi, v'jek da može najvećma što mu godi
Uživat, a protivno da mu se ne dogodi.
O Bogu rekoh veće, a sad je vr'jeme došlo,
Da kažem o čovjeku. Čovjek je sretan dakle,
Kad svaka dobra ima, naravi što mu gode
I kad za c'jelog v'jeka nevolje ne poznade.
Najveće dobro, dakle, *dva* dobra sadržava,
I svako zlo odganja, prijatnost samu daje.
Jer *samo* uživanje ili ti i vrlina,
Ne čine sretnim, kao što vele Grci stari,
Jer skupa mnoga dobra naslade prave daju.
Od zrna pšeničnoga pregršt je zrnja bolja;
Vrlina jedna samo, pa bila prvog reda,
Blaženstva ne donosi. Načelnik samac za se
Tvrgjavu ne predstavlja, iz palca jedinoga
Desnica ne postoji. A kako čovjek ima
T'jelo i dušu, onda sretan je onaj puno,
Kome se savršenstvom t'jelo i duša krasi.
Okretan, l'jep i snažan; zdrav, mudar, srca hrabra,
Razuman i naučen i dobre duše da je,
Da ima osjećaja, da b'jedu ne poznaje
Ni gorke dogagjaje. Pa ni taj sretan nije,
Ako je kratka v'jeka; jer ono dobro nije
Za kratko koje traje. Pametno vele stari:
Proljeće obasjani dan jedan ne povlači
Ni jedna lasta samo. Tek onda sretan taj je,
osljednjoj megji svoga života kada stupi,
Kad lako smrt pretrpi, bez muka rastavi se,
Veselo u grob sigje, pa kao za života
I posl'je smrti svoje uživa slavu pravu.

E, sad' mi kaž'te, da li na sv'jetu takvog ima?
Ne, takvog nigdje nema, nit ga je ikad bilo!
Takov je Feniks samo, kog' niko vid'o nije,
A o kom Grci stari, bolesnom glavom tvrde
V'jekova pet da živi, a posl'je da izgori,
I iz svog praha opet na sv'jet se preporagja.
Čudno li taj sv'jet pjeva! Istinu on ne traži,
Već puni glave prazne sa takom ludorijom!
Pod njinim vodstvom tako Latini zabasaše.
Ko Feniks niko nije, no svi smo nevoljnici
Ko više, koji manje, kakvog je stanja koji
I kakvog položaja. Ko ima dobra više,
Taj samo manje trpi, sretnim ga nazivamo;
A onaj, što se bori, sa mnogim nezgodama,
A malo dobra ima, sirotnim tog zovemo.

Kad sretan niko nije, onda nam reći valja
Šta smrtni da činimo, kako nam živjet valja,
Te barem da nesreću na zemlji ublažimo?
Što mnogi misle, dakle, istina nije ono,
Da prvosvećenici i glave krunisane
Sretnije v'jek svoj vode od svojih podajnika.
Znaj, kao u svem što je, tako je i u blagu:
Krajnost je svaka na zlo, sredina razblažuje,
I za to kom je život previše blaga dao,
Sretniji od tog nije kom više ne dostaje,
Nego li što mu treba. Te tako obojicu
Zlo mori podjednako. A to je kao kada
Vidite gojaznoga, sa grdnom trbušinom,
Taj ništa lakši nije, nit' može ići brže,
Od onog' kom' se koža za suhe kosti l'jepi.
Ovaj zbog slabe snage i t'jela iznurena
Ne može da se kreće, a gojni sporo ide
Zbog grdne trbušine, i tako stenju oba.
Ko sinje more što se, ogromno, nepregledno,
Uzdiže nebu tamnom sa grdnim talasima,
Dok megju njima Ditis[1]) podzemni sv'jet otvara,
A vihar bjesni silni i more uskoleba,
Ljulja ga, komeša ga, ambize mračne dubi,
I u njih vale baca, o st'jenje razbija ih —,
Takvi su i kraljevi, što nama upravljaju,
Nemiru izloženi, al rane srca svoga
U sebi prikrivaju, uzdahe tajno guše,
I kriju svoju tugu. Dodajmo jošte k' tome,
Podloga pratioca, jednako što ih muči;
Prezanje, strah i trepet, nesnosno podozrenje:
Zasjede tamo stoje, — otrov onamo čeka,
Sam ne sm'je nigdje poći, kuvar im jelo gradi
Al oni bez kušača ne smiju ništa jesti!
Slobodo, o, premila, od svakog draža blaga!
O, prva i najviša zemaljskog stvora diko,
Bez koje ništa slatko, prijatno ništa nije,
Bez koje život smrt je, kako si meni draga!
Kralj o njoj sanja samo, a gledaj siromaha —
Dan i noć bezb'jedan je, kamo ga srce vuče,
On smjelo ide tamo. Zaželi l' gradom proći,
Na igre i zabave, il izvan burna grada,
Vrtove da obigje, po cvjetnim livadama,
Ili mu želja kaže, u polja da se krene,
U goru i planinu, svud nogom smjelo stupa,
Sluge mu ne trebaju ni rulje pratilaca;
Je l' gladan ili žedan, bez straha jelo kusa.
Lošom i hudom pićom, slobodne po šumama
Slagje se ptice hrane; slagje im prija hrana
U polju što je s trudom i mukom pronalaze,
Nego li u krletci od zlata žeženoga
I dragih kamenova, bogastvo gdje se širi,
I gdje ih carskom hranom stotinu sluga služi.
Često je vladar, dakle, i b'jedan i nesretan.
I vjeruj, kruna nije još nikog usrećila.
Al' glupak spoljnost gleda pak za to i zavidi;
Iznutra šta se skriva, benaci to ne vide.
Ja mislim, dakle, život provodi onaj bolje,
U sreći umjerenoj ko nije siromašan,
Veliki porez koji državi ne izdaje,
Ko živi u svom stanu i ima tol'ko njiva,
Koliko j' dosta kad valjano se obragjuju,
Da snabdu gospodara, pijace da ne traži.
O, zemlja obragjena koristi kakve daje!
Stanovnik vr'jedan ne će trpjeti oskudice:
On ili voćke mnoge u dugom redu sadi,
Pa one rodom raznim koristi znatne daju,
Ili varivo razno, u brazde posijano,
U veljim gomilama, kad rodi, sebi vraća;
Il' nekog većma nježna veseli njega bašće,
I pos'o, iz čijeg bi prihoda gozbe dav'o,
Raskošju da se mjere s kraljevim stolovima.
Srednje je, dakle, stanje od sviju ugodnije.
A to će stanje samo onakav zadobiti,
Ko život ne provodi u dr'jemu vječitome,
I koga slatki otrov l'jenosti ne ugnjili,
I kome sudba daje; jer sudba hita lako
Ponekog da uzdigne. Stvarima ona vlada,
Ona upravlja time i blaga podaruje. (Svršiće se.)

Dragutin J. Ilijć.

Naturalizam i njegov utjecaj na najnoviju srpsku književnost.

Nije to davno bilo, kada se u umjetnosti i poeziji počele nove misli raznositi, da treba prekinuti sa starom tradicijom i umjetnostima

---

[1]) Bog pakla.

i poeziji nov pravac dati. „Ne treba nam više laž na daskama, dajte nam istinu"! To su bile riječi, kojima se htjelo da označi novo načelo u svima umjetnostima, koje su trebale biti preteča pravilu, da od sada prirodnost i istina moraju biti nov sadržaj umjetnosti i poezije.

Taj zahtjev imao je svoju opravdanost, jer je imao biti reakcija na lažan klasicizam, koji je svršetkom prošastog i početkom ovoga vijeka ovladao svima evropskim književnostima; ujedno reakcija na romantizam, koji je tražio lijepo u poeziji u maglovitim fantazmama, samo ne u istini i životu.

Dajte nam istinu! — čuje se kroz svu Njemačku, i te riječi dopiru čak do nas. To su bili izlivi potrebe vremena, kao i onaj protest mornara Kristofa Kolumba, kojim su protestovali protiv duga i neizvjesna putovanja.

Zahtijevanje te istine kao osnova sviju umjetnosti, jeste nastavak one realne struje u maju u sebe nove elemente, da svoju cijelj postignu.

Kao što vidimo, mi živimo u najinteresantnijem dobu, u dobu, kada se svud, u nauci, filosofiji i umjetnostima, traži nove istine rasvjetljenja; zato bi ovo doba mogli nazvati doba raščišćavanja ideja (Aufklärungsperiode), i to u pozitivističkom smislu.

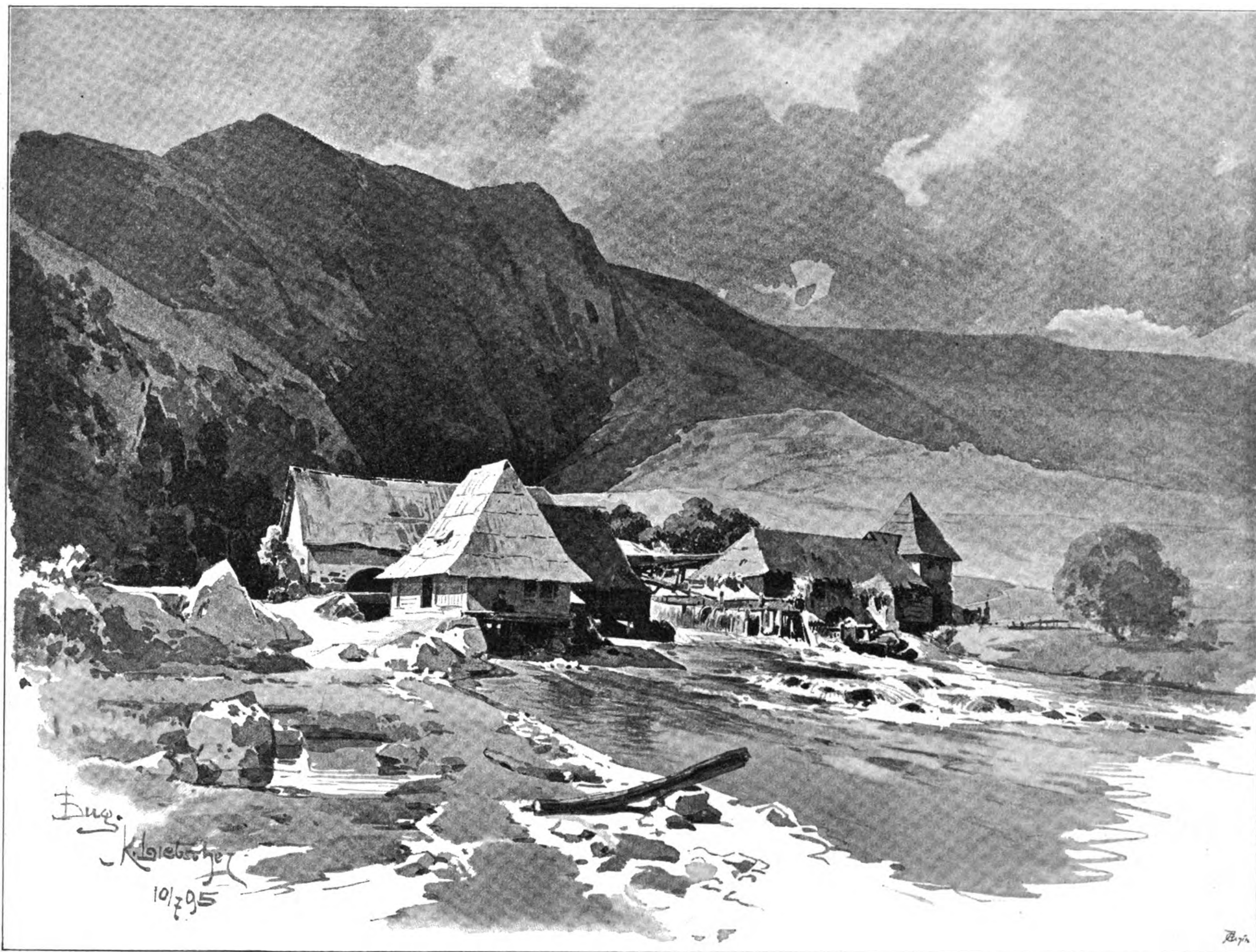
U tom dobu raščišćavanja ideja u naukama i filosofiji, pojavljuje se *naturalizam*, jedna nova struja na svima granama umjetnosti.

Naturalizam je nova struja u umjetnostima, koja ide za tim, da se otrese svega, što ne nosi na sebi pečat pozitivnog, što nije stvarno i što nema pravog oslonca u prirodi. Kao što se prirodne nauke baziraju na čistom eksperimentu i istini prirode, tako je i u naturalizmu izražena težnja, da se sve umjetnosti, odbacivši iz njih sve što nema stroge osnove u prirodi, pa i socijaldemokrata u Berlinu 1890. godine, kada su osnivali „slobodnu binu". Te su riječi odjeknule kroz svu Njemačku, kao tumač zahtjeva vremena.

Danas je naturalizam zastupljen kod zapadnih naroda u mal te ne svima umjetnostima, u poeziji, u slikarstvu, hoće da prodre preko naturalističke drame i u glumačku umjetnost, a neki hoće čak i u Wagnerovoj muzici da vide naturalizam.

No naturalizam se nije zaustavio kod malo čas navedenog principa. On je ujedno gledište na svijet i na čovjeka.

Sa principom, da u prirodi ništa drugo ne će da vidi, do li ono, što se čulima prikazuje, naturalizam u čovjeku vidi obično živo stvorenje, a po prikazivanju nekih naturalista, n. pr. Zolinih: „Životinja u čovjeku", „Nana", Strindbergove „Kontese Julije", skoro sva poezija naturalistička, predstavlja čovjeka kao strasnijeg i opasnijeg nego životinja što je.

Mlinovi na Buku, kraj Prozora. Slikao *K. Liebscher*.

Evropi, koja preko prirodnih nauka, udara temelj pozitivnim naukama.

To je ono doba, slično renesansi, kada se počela nova struja da pojavljuje u svima pravcima mišljenja u Evropi.

Kao što je renesansa tražila u svemu obnove i preporogjaja, na polju nauke, filosofije i umjetnosti, tako i ovo doba, koje još neprestano traje, pod utjecajem prirodnih i pozitivnih nauka, unosi nove elemente u nauku, u filosofiju i u umjetnosti. U nauci vidimo pobjedu pozitivnih nauka nad klasičnim naukama, u filosofiji težnju da se približi pozitivnom poznanju, a u umjetnosti, pod utjecajem ove pozitivističke struje u naukama i filozofiji, vidimo, kako se i ona približava ovoj općoj struji, i sebe hoće da stavi na novo, pozitivno stanovište.

Kao što je renesansa obnavljala nauku, filosofiju i umjetnosti sa klasicizmom, tako evo danas sve te pojave čovjekova duha, u težnji za pozitivnim rezultatima, ispuštaju iz sebe elemente, koji su uslugu svoju izvršili, a prifantaziju, imaju snijeti na zemljište prirodnog — naturalnog.

Evo kako definiše naturalizam njemački estetičar Teodor Alt. Evo šta je naturalizam po njegovoj definiciji: Naturalizam je: „Das Princip in der Kunst, welches der Forderung einer vollständigen Wiedergabe aller Bestandtheile der sinnlichen Erscheinungen zu Grunde liegt." (Princip u umjetnosti, koji stavlja sebi za osnov težnju, da potpuno iznese sve sastavne dijelove čulnih predstava.)

Kao što se iz ove definicije vidi, naturalizam hoće i u umjetnosti da vidi prirodu onako, kako se čovjeku čulno prikazuje. Pjesnik i umjetnik imade onakovu prirodu uzeti za predmet svojih umotvora, kako je svojim okom vidi, bez ikakve uloge njegovih individualnih osjećaja, nazora i fantazije umjetnikove. U naturalizmu umjetnik sa svojim duhom i shvaćanjem sasvim otpada.

„Mi hoćemo da poznamo *istinu*, i radije ćemo gledati strahotu, grijeh i bolest, nego da se omanjujemo praznim snima." To je bila parola

Sa principom, da se prirodne pojave imaju onako opisivati kako se one čulno prikazuju, naturalizam se neda utjecaju prirodne ljepote, jer hoće da prirodu pokaže „čistu i nepokvarenu", a time je odbacio fantaziju, a pošto u čovjeku čulno ništa drugo ne vidi, do li tijelo-životinju, naturalizam ne pripoznaje moral kao sredstvo umjetnosti.

Tu se naturalizam ogriješio ne samo o estetiku, već i o zdrav razum. Oduzevši fantaziju od umjetnosti, oduzeo joj je lijet i sveo je umjetnost na niveau svakidanjeg, a odbacivši moral, oduzeo joj je cijelj. Dakle, naturalistička umjetnost nema cilja, ona je samo zato tu, da podražava prirodi u njezinoj spoljašnosti.

Kao gledište, naturalizam je naročito otišao stranputicom sa svojim stanovištem prema čovjeku, koje se očituje u samom načinu prikazivanja čovjeka naturalističkih umotvora.

Ne treba daleko da idemo, da bacimo više svjetlosti na ovu tačku. I kod samog Turgenjeva ćemo da nagjemo ljudsku slabost kao

glavan sadržaj umotvora mu. N. pr. Bazarov u „Očevi i djeca“, Lavrecki u „Plemićkom gnijezdu“, a naročito Neždanov u „Novini“. Slabost kod ovih ljudi uzdiže se do opće čovječanske slabosti.

No kod modernih naturalista, ljudska moralna slabost, bolesno duševno stanje i grijeh, to su jedini i isključivi predmeti njihove obrade. N. pr. Hauptmannov Krompton, kojeg pijanstvo u propast ruši; lice u Ibsena gdje zlo sa oca prelazi na sina, i tamo vrši svoju opaku silu; zidar Solness od istog pisca, pa mnogi drugi radovi naturalističkih pjesnika, koji isključivo ljudske tavne strane uzimaju za predmete svojih umotvora, i to u strašnoj i mračnoj boji, predstavljajući ih bez onog uspješnog završetka, koji se od jednog pjesničkog umotvora neophodno zahtijeva.

Opisivanje čovjeka u naturalista, uljeva u čovjeka strah od samog sebe, odvodi ga od lijepog mišljenja o sebi, a time mu ubija vjeru u dobro, ispunjava ga gadilom na ovaj svijet, a tako ga odvodi na put sumnje i očajanja.

I ljudske slabosti i grijeh imadu svoje pravo, da ugju u svetilište umjetnosti, kao predmet obrade. To su radili veliki grčki tragičari, Sofokle, Eshil i Evripid. A dramatičar nad dramatičarima Shakespeare u svojim tragedijama: Richard III., Macbeth i u Jagu, zahvaća iz najtavnijih regijona čovječije duše gradivo; pa ipak ni sa jednim od tih djela pjesnik ne vrijegja naše estetsko i moralno osjećanje, niti je ikad sa krajnim utiskom doveo svoga gledaoca u sumnju.

Pjesnička djela navedenih klasičara, preko estetskih i moralnih osjećaja, uvijek povraćaju uslijed grijeha izgubljenu ravnotežu u gledaocu, i poslije opisanog najstrašnijeg grijeha, uljevaju u čovjeka nadu i vjeru. Kod naturalista je sve obratno.

*

Do sada smo u glavnom obilježili načela naturalizma. Sada ćemo da u kratko obilježimo utjecaj tih načela na najnoviju srpsku književnost.

Skoro sva malo čas navedena načela, imala su utjecaja na srpsku književnost, naročito pak na pripovijetku.

Kao što svaka perijoda u književnosti nosi obilježje svoga vremena i prožmana je strujom glavnih suvremenih ideja, tako je i srpska književnost uvijek sa zapada dobijala hrane i poleta. Još u doba Mušickovo, dobija klasicizam sa zapada, otud dobija srpska književnost i romantizam, pa evo i naturalizam, dolazi u srpsku književnost sa zapada.

Prva činjenica, koja je učinila, i pripravljala zemljište, da je srpski misleni duh mogao zaplivati strujom modernih misli i pozitivizma, a time načinio puta naturalizmu u srpsku književnost, jeste socijalizam S. Markovića, koji je u književnosti postavio zahtjev, da bude u praktičnoj službi životnih interesa.

Markovićeve pretjerane, ali ipak praktične ideje o životu, o društvu i književnosti, bile su reakcija na jednolike i zastarjele ideje u srpskom društvu, a rat klasicizmu i romantizmu u književnosti. Utjecajem Markovićevih ideja, počela je osvajati misao, da se i srpska književnost imade prilagoditi životu. No te ideje ipak nijesu izvele taj preobražaj. Jer u koliko su Marković i njegovi drugovi težili da unesu praktične ideje i u poeziju srpsku, njihovim utjecajem uvukle se takove ideje u srpsko pjesništvo, koje prije svega nijesu bile pjesničke ideje, a sa duhom i težnjama srpskoga naroda nijesu imale nikakove zajednice. No ipak i nehotice, te ideje istrgle su srpski duh iz jednolikosti i nejasnih principa o umjetnosti i poeziji, i približile ga zapadu.

Preobražaj još ni iz daleka nije bio izveden. Tome raščišćavanju mnogo je doprinijela prevedena knjiga „Uništenje estetike“ od Černiševskog, koja je htjela da pobije uopće načelo lijepoga, da čovjeka približi prirodnom, a to je još više u srpskom mišljenju pravilo terain ruskom realizmu, a preko njega zapadnom naturalizmu.

Kao svaka novina, tako su i ova nova načela zapljusnula svom silom srpski duh i počela sa strujom modernih misli.

Uzrok što je naturalizam mogao odmah da hvata korijen u srpskoj literaturi, bio je taj, što književnost u ono doba nije odgovarala više težnjama i idejalima srpskog društva.

Veliki srpski pjesnici već su bili prestali biti vogje. Patriotizam bez novih ideja nije mogao u poeziji više da zagrijeva, svud se osjećala živa potreba za novim idejama, a srpska književnost i poezija stajaše tu bez odregjenog pravca.

U to doba javlja se naturalizam sa svojim novim idejama, i on dogje i osvoji sa načelom „podražavanja“.

Naturalizam je donio nova impulza, i književnost se čisto diže iz mrtvila i poče se novim pravcem napred kretati.

To je zasluga naturalizma, koja mu se neda poreći.

U dobu raščišćavanja ideja, dolazi naturalizam u Evropu sa velikom misijom, da pripomogne raščišćavanju. Sa tom zadaćom došao je on i u srpsku književnost.

Prvo naturalističko načelo, koje se prigrlilo u pripovijetci, jeste načelo, da svijet i stvari onako treba prikazivati, kako se one nama preko čula pokazuju.

To načelo su u ono doba pa i danas još zvali realizmom, koji se bitno razlikuje od naturalizma, kog pitanja ćemo se u toku rasprave više puta dotaći, razlažući razliku modernog naturalizma od realizma.

To prvo načelo naturalizma, počelo je u pripovijetci sa sela prvo hvatati korjena. U opisivanju predmeta i stvari tjeralo se do posljednje sitnice. Take su mahom pripovijetke Adamova, Janka Veselinovića, Matavulja i Ilije Vukičevića, pa čak i Lazar Lazarević nije čist od toga načina opisivanja. U početku pripovijetke „Prvi put s ocem na jutrenje“, odijelo domaćinovo se opisuje sa takom detaljnošću, da postaje bespredmetan i neinteresantan. Docnije ćemo reći zašto.

Sa težnjom da se jedan predmet ili lice potpuno prikaže, stvara to u nekih pripovjedača mahnitu revnost prema detaljnom opisivanju, i oni hoće da vide i ono što ne vide, a u preveliкој težnji da budu „vjerni“ i „prirodni“, postaju baš neistiniti i neprirodni.

Takav je Janko Veselinović u nekim pripovijetkama. U tu pogrješku pada u pripovijetci „Kod samrtnika“.

Čitalac se samo ne smije dati zavesti.

Šta hoće pripovjedač u pripovijetci „Kod samrtnika“ da iznese? Hoće i po samoj temi pa i treba da opiše samrtnika u posljednjem času. A taj samrtnik Janka Veselinovića je i gostoljubiv domaćin i zabavljač, pa čak i pripovjedač, prije nego što je samrtnik. On nam sa malim prekidanjem tako opširno pripovijeda svoju mladost, svoju ljubav i bračan život, kao da je baš birao u svom životu onaj momenat, kada je najpribraniji i pri najboljem razgovoru, da sa pričanjem o svome životu, razveseli svoga uču.

U toj pretjeranoj revnosti, da opiše svoga bolesnika, sasvim prirodno i detaljno, pripovjedač postaje neprirodan, jer sa takom detaljnošću nije u stanju ni jedan bolesnik pripovijedati, koji poslije kratkog vremena — poslije nekoliko trenutaka — umire.

Pa onda dalje naturalističko opisivanje bolesnika, kako svaki čas rakolji, pljuje i razmazuje, ispunjava nas gagjenjem.

Efekt ne postizava nikakav, jer se u svemu vidi namjerna ruka piščeva, kako hoće da dirne i gane, a to je stara istina, što ju je izrekao Simer: „da umjetničko djelo mora biti naivno, ono ne zna za slušaoca“.

U tu pogrješku ovog darovitog pripovjedača dovela je prekomjerna težnja za prirodnošću, a prirodnim naukama izoštreni um u toj težnji hoće da vidi i ono što ne vidi, a čuje ono što ne čuje, kao što kaže Folkelt: Ne opaža naprosto predmet, nego im po analogiji pridaje nešto *fantazijom vigjena i čuvena*.

Uzrok tome leži u naturalizmu, koji i neprimjetno struji kroz misli današnjeg doba, i kao prilijepčiva bolest prelazi sa jednog na drugog. Ta vrsta nadistinitog opisivanja je od naročitog utjecaja po ruski roman: Zločin i kazna, od Dostojevskog, gdje svi opisi fantazije, borbe i griže Raskolnikove, tako reći, nijesu istiniti rezultati psihološkog ispitivanja Dostojevskog, već to je ono maločas navedeno „Phantasiehören“. No kod Dostojevskog ti opisi tako su izvedeni, da im čovjek ipak vjeruje.

To je svojstvo samo velikih duhova, da jednu stvar i osjećaj, koji smo hiljadama puta osjećali, tako umiju da prikažu, kao da ga sada prvi put osjećamo.

Naturaliste to pravo ne umiju, jer to je djelo fantazije, a oni fantaziji odbacuju značaj u umjetnosti.

Ni Janko Veselinović nije umio da upotrebi fantaziju tako, kako bi na našu fantaziju utjecao. On je i u samoj toj upotrebi fantazije — naturalista.

Ta vrsta težnje fantastičnog naturalizma da ostane prirodan, prekoračuje kod nekih zapadnih naturalista svaku granicu istine i mogućnosti. Njemački dramatičar naturalista Hauptmann n. pr. zahtijeva, da na pozornicu donese „melanholičan večernji sumrak“. Ovo je zaista čudna vrsta naturalizma, za koju malo čas rekoh da je fantastični naturalizam, koji zahtijeva čak i ono, što još niko u prirodi vidio nije.

Malo čas navedeni princip naturalizma, da u svoj detaljnosti prikaže stvari, stvorio je u srpskoj pripovijetci jednu novu vrstu pripovjedača, kojima nije sadržina glavno, već opisivanje; oni ne umiju i ne mogu da se u sadržaju ugledaju na malo čas navedene prvake u srpskoj pripovijetci, već za predmet svojim pripovijetkama uzimaju ma kakovu sićušnu i neznatnu stvar, i u tim sitnim i beznačajnim predmetima traže oni i pronalaze nešto značajno, i time hoće da pokažu nešto interesantno i originalno.

To je neka bolesna vrsta težnje za individualnošću, svojstvo doba, koje nema još odregjena pravca, koje naročito karakteriše ovo vrenje i raščišćavanje ideja u umjetnosti.

Pisac ovih redaka je uvjeren, da je taj krivi pravac u srpsku pripovijetku unio Marko Car, sa principom o umjetnosti, da je umjetnost sama sebi svrha i da je forma sve, a sadržaj ništa. Izgleda mi, da je Marko Car ovaj princip uzeo iz teorije slikarstva, možda proučavajući talijansko slikarstvo, na koje se donekle dade ovo pravilo primijeniti, ali na književnost nikad.

Mi se ovdje ne ćemo upuštati u podrobno razlaganje i pobijanje ovog principa u umjetnosti, no dovoljno je kada pokažemo evo na ovu vrstu pripovjedača u srpskoj književnosti, koji su postali na temelju malo čas navedenog pravila. U tih pripovjedača je glavno — forma, spoljašnja obrada a sadržaj i radnja nije ništa. Taki je veći dio pripovjedača pripovjedaka sa sela, koji se baš u najnovije doba pojavljuju. Kod tih pripovjedača i ako imade nešto sadržine, ona se gubi iza nagomilanih silnih fraza. Oni ne umiju po načinu Adamova, Veselinovića i Matavulja da zahvate iz dubine života srpskog seljaka, pa da tu pronagju one markantne crte, karakteristična obilježja duha njegova, već idu po površini stvari i zahvaćaju ono što je površno i beznačajno, što im na prvi pogled pada u oči. Tu nagju oni ma kakovu crtu, za koju drže da je nešto veliko i skroz originalno, i teže da na nju udare pečat svoje individualnosti! Oni teže da svoje predmete opišu „vjerno i prirodno“, bez ikakove uloge uobrazilje; zato te pripovijetke i nijesu ništa drugo, do li gole kopije običnih govora srpskih seljaka, kako oni govore na „šoru“ u „vajatu“ ili na „divanu“. I sve se to u tim pripovjetkama dešava bez ikakvog cilja. Kod njih se sadržaj izgubio iza tih fraza, tu vam čak nema ni pravih lica, jer i njih ne vidimo od nagomilanih riječi, kojima je sve pretrpano, pa i lica.

Eto, tu bi umjetnost bila sama sebi svrha, ako se ovo može nazvati umjetnošću.

Do sada smo se trudili, da iznesemo utjecaj naturalističkog principa o opisivanju na najnoviju srpsku književnost, sada pak prelazimo na drugu grupu naturalista, podražavača naturalizma, koji su se usudili da naturalizam i sadržajem imitiraju.

Od svìju srpskih pripovjedača, najviše je Janko Veselinović naklonjen naturalizmu. On mu se u *„Borci“*-ma i sadržajem približio i ako ne sasvim, ono u opisivanju odnošaja glavnog junaka sa jednom udovicom. U tom odnošaju opisuje pisac dodir glavnog junaka Boraca sa nekom razvratnom udovicom, i taj dodir je opisan sa svom drastičnošću surovog naturalizma. Ovdje se vidi utjecaj Zolina naturalizma, pa izgleda, da je na pisca tako utjecala Nana, u odnošaju prema grofu, da nije mogao a da krišom taj grješni odnošaj ne prenese u svoje Borce.

Uopće sav taj opis skroz je naturalistički, samo se vidi nevješta ruka, koja nije umjela vješto da nakalami strano na svoje, a to svjedočanstvo, uopće kod naturalizma u Borcima, posvjedočava, da pisac nije naturalista iz uvjerenja, već da je to stran utjecaj — stran kalamak. Ostali opisi su tako nagi, neprekaljeno i neobragjeno izneseni, da je sav roman više nalik na hronološki memoar kakva gimnazijalca.

No ni jedan od do sada navedenih književnika nije naturalista u potpunom smislu, kao što je Zola u Francuza, Hauptmann u Nijemaca, Strindberg u Švegjana i druge moderne naturaliste. Srpski književnik, koji je i obradom i sadržajem i nazorima skroz naturalista, jeste Vladimir Jovanović sa pjesmama *„Iz bračnog života"*.

Sa pjesmama „Iz bračnog života" ušao je naturalizam u srpsku književnost, sa svom svojom nagošću i drastičnošću zapadnog naturalizma. Da bismo pokazali u kakovom se gadnom obliku javlja naturalizam na zapadu i da se vidi, da je V. Jovanović isti taj naturalizam u pjesme „Iz bračnog života" unio, pokušaćemo ovdje da prikažemo jednu naturalističku tragediju od švedskog dramatičara Strindberga, koja je tragedija osvojila mnoge ugledne repertoare na zapadu.

Ta tragedija zove se „Kontesa Julija". Ona je grofovska kći, a provodi ljubav sa slugom. Sluga se zove Žan, svjetska protuha, koji je od kelnerskog zvanja pa na niže, sva slična zvanja prošao. Svud protjeranica, pa i u samoj grofovskoj kući, gdje se nalazi i kontesa Julija, počinje on svoju karijeru sa ljubavlju s kuharicom. Docnije se zaljubi u njega iz kuće mlada grofica Julija, upušta se sa njime u ljubavan odnošaj, za njegovu ljubav presvlači se u muško odijelo, odlazi sa njime tako na „bal", otud se vraća sa njime i u kuhinji se nastavlja ljubav u — piću. Tu se grofica Julija opije. Već po dosadanjoj pripovijetci vidi se sav gad i niskost ljudskih osjećaja, koja su predmet toj tragediji, toliko miloj u naturalističke publike. — Kada se oboje opiju, počinje gadna ljubav grofice sa svojim slugom. U tim njihovim orgijama se ujedared čuje žagor radenika, koji se približuju grofovskom dvorcu. Mlada djevojka, da izbjegne rgjav glas, bjega u služavkinu sobu. Žan za njom, i tu....... se izvršuje čin. Šta se tu dešava izmegju grofice i sluge, otkriva nam pisac na naše gagjenje u posljednjem činu, gdje se kontesa Julija — zakolje!

To je jedna od najsavršenijih naturalističkih drama, a *u tom stilu sa takim sadržajem* je pisana većina pjesama „Iz bračnog života". Kao što je u kontesi Juliji i svima naturalističkim umotvorima sadržaj niskost, grijeh i sve najtavnije strane čovjekova duha, takav je i sadržaj većine ovih pjesama.

Pisac ovih redaka ne će da sasvim pobije vrijednost tih pjesama, kroz koje hoće po nekad da kresne po koja oštra varnica satire i sarkazma, naročito gdje se podražava francuskom pjesniku Bérangeru, ali zbog maločas navedene naturalističke sadržine, mora da ih uzme pod oštriji sud.

Da vidimo, šta sadrže te pjesme?

U tim pjesmama je opjevan mladoženja, provodadžija, djevojka za udaju, nevjesta, djever i mnogi slični predmeti.

Evo kakav je u pjesmama „Iz bračnog života" mladoženja. Evo zašto taj mladoženja hoće da se ženi:

Dodijale *duge noći;*
Dodijali teški dani;
Dodijale *sobarice*
I pijanke po kavani.

Krajna blaziranost! To se još više vidi iz opisa prošlosti toga mladoženje, koju nam opisuju dva kratka stiha:

Obišo sam mnoge banje,
Čak sam bio u *Lipiku!*

Pa našto će onda tome čovjeku žena? Evo zašto:

Trebaće mi verna ljuba,
Kada budem iznemogo.

U nekoliko poteza sve jasno! Ne samo sadržaj već i sam način opisivanja, pa tek shvaćanje života.

(Svršiće se.)

B. Petrović.

Slavici.

Gledam živo...

Gledam živo sliku tvoju,
Čarobnice moja mala,
Gdje je zraka žarkog sunca,
Zlatnim tračkom obasjala.

Odmor traži na tvom licu,
Kružeć cjelu vasionu:
Al zatrepti pa je nesta —
S tvoga čara zlatna klonu....

*

Šta je plavet modrog neba?
More suza s ljudskih vaja!
Tvoje oko bezazleno
Angjeoskog odsjev raja.

A ja padam pred tim rajem,
Skrušen molim, pun čeznuća;
Je li, zlato, da ti godi
Molitvica tiha, vruća? —

*

Pitate me: šta je ljubav,
Što mi žarke grudi puni?
Nije cvjetak, što mu lahor
Lakim daškom čare sruni.

Moja ljubav nije sunće,
Što ga sitan oblak skrije;
Nit je zv'jezda, što tek sine,
Zatreperi — pak je nije.

Nit je munja, što zatutnji,
Nit je iskra ognja vrela,
Što no bukti, al je trenom
Mala šaka od pepela.

Šta su čari mjesečine,
Kad pred ranom zorom bl'jedi?
Šta li romon potočića,
Kad ga svaka zima sledi?

Šta je, noći, bajnost tvoja,
Šta li tvoje vječne sv'ješće?
Čim se dičiš, rujna zoro,
Čim se hvališ, pramaljeće? —

Ljubav moja to je suza,
Ukro sam je Bogu s krila,
Kad se duša moga zlata
Sa nebesa od'jelila.

To je suza vječnog oka,
Što od v'jeka budno sjaje,
Nestat će je, kad vječnosti,
Jer vječnoga izvora je. —

Ja sam opet...

Ja sam opet čedo malo
Razmaženo, raznježeno,
Od kada me milo gleda
Sunce moje — oko njeno.

Teška kletva roda moga
I na moje srce pala;
Koliko mi puta duša
S crne mržnje zadrhtala!

Sad bih svakog ogrlio,
C'jelom sv'jetu cjelov dao,
Pa bih onda od miline
Zapjevao, zaplakao.

Mome srcu otvara se
Nova staza, život novi:
Prolistali krasnim cv'jetom
Razoreni moji snovi.

A u tome perivoju
Šarolika posred cv'jeća,
Stoji tvoja divna slika
U raskošju pramaljeća.

Osjećaš li i ti, zlato,
Barem trunak nove sreće?
Godi li ti u tom vrtu,
Miri li ti sitno cv'jeće?

Pogledaj me, raskoš neba
Tvoje mi je oko sneno — —
Vidiš da sam čedo malo
Razmaženo, raznježeno.

Pričala mi...

Pričala mi majka moja
O nebeskom bajnom stanu,
Gdje no božje oko sjaje,
Gdje je osvit vječnom danu.

Tu su sitni angjelići,
Prava slika božjeg lica;
Udešuju rajskom kućom
Bajoslovnih sklad pjesmica.

Vazda proljet i vedrina,
Sitan biser, suho zlato,
A uza to nebesnika
Bajno oko, umiljato.

Čeznula mi duša često
Za nebeskim divnim krajem,
S mlada srca kidao se
Uzdisaj za uzdisajem.

Ali sada i ja kušam
Nebesničkog milje d'jelka,
Ta imadem tu na zemlji
Svoje zlato — svog angjelka.

Spjevao *Tugomir Alaupović.*

U jeseni.

Na beskrajnom odru jesenskog neba
Plamičak blijed ko u kandilu tinji,
U noćnom mraku drhti mu odsjev sinji...
Tako i zraka zadnja se ugasnu Feba.

A magla pada... brdom i dolom pada
I crnoj zemlji pokriva suha njedra.
I tužno, teško... čini se nikad vedra
Ne bilo dana, a magla pada i pada...

Iz suha grma žalobno ptica poje,
Na dugoj sjeni umorno glavom kreće,
I staje dah na grobu kaono sreće,
I biva gorko... željama jesen to je.

Ljubo M. Oborina.

Tužna povjest.

Ona mu se ovila oko vrata; strastveno ga grleći u dugačkome cjelovu, htjela je svoju dušu stopiti s njegovom. On ju privinuo na grudi i slušao, kako su složni, jaki kucaji njihovih srdaca. Opojni miomiris, što je prodirao sa njezinih snježanih grudiju, poput tamjanova dima, zaokružio mu glavu i oteo mu čisto razborito mišljenje. Silio se da bude hladnokrvan, razborit, da se savlada, ali zaludu. Noge mu klecale, ćutio je u srcu nešto, što se ne dade opisati. U rukama je držao biće, do kojeg se ne usudi ni oka podignuti. Ona ga je sama zaludila, on joj nije nikada ni riječi rekao; ona je oko njega, još u kratkoj opravici, nevino skakutala i pripovijedala mu svoje djetinjske zabave; htjela je pače, da se i on s njom zabavlja. Kad se je počela razvijati, a to je bilo već u dvanaestoj godini, on joj ne bi ruke pružio, nastojao je, da je izbjegava; ali ona uvijek je k njemu hrlila, i još uvijek djetinjski se smijala i razgovarala neizrecivom ljubeznošću. — Je li to bila ljubav? On na to nije nikada mislio, nije smio misliti; goleme, nepremostive zapreke dijelile su to dvoje rogjaka. Ali ona na sve to nije mislila; ona ga je ljubila. To mu je te večeri očitovala i bacila mu se u naručaj strašću zaljubljena djeteta. On se zagledao u njezine lijepe oči, što su blijeskale strastvenim žarom, zamisli se malo i reče:

— Odveć smo sretni, ali ovoj sreći mora biti kraj, i to još sjutra. Rasplinuće se tvoja ljubav.

A ona mu se još jače privinu:

— Nikada, nikada, — klikne, ti ne znaš kako sam ja jaka!

Bila je bajna rujanska večer; u blizini čuo se poj zaljubljena slavuja i šum morskih valova, što su lagano ljubili obalu, pa pljuskanje vesala i kad i kad koja lagana kajda tanburice uz tiho pjevanje: to se je neko zabavljao na kanalu. Oni su šetali pod vinovom sjenicom zrela grožgja, držeći se za ruku. Iznad Lovćena se pomolio mjesec i rasvijetlio njihova sjetna lica.

Sjeli su na dugu kamenu klupu, što je stala na dnu guste aleje, kojom su šetali.

— Vidićeš, — počne ona — šta ja mogu da učinim; sjutra idem u zavod. Kad svršim školu, niko mi ne će više zapovijedati. Slomiću svačiju volju, ja ću samo naći života u tvom zagrljaju.

On se nije mogao nikako snaći. Začaran njezinom ljepotom i nenadanom njezinom ljubavi, kao da nije vjerovao svemu što biva.

— Ne znaš, što te još čeka, reče, uzdahnuv duboko. Oh kako ćeš me lako zaboraviti, valjda i zamrzit ćeš na mene.

— Nikada, — tvoja do smrti. Srcem niko ne zapovijeda.

Dugo su tako sjedili i sanjali o budućoj sreći, on opojen nekim pesimizmom, a ona u slatkom snatrenju nepoznatih slasti. Kad ju je majka s prozora pozvala, da ugje u kuću i da ide spavati, još su se jednom zagrlili. Rastanak je bio težak. „Do smrti"! „S bogom — misli na mene!"

Za tu ljubav niko nije znao. Roditelji nijesu mogli ni sumnjati ništa, a on je već bio takov, da se niko ne bi bio ni usudio o njemu što

slična pomisliti — tako ozbiljan mladić, radišan, veseo, pak da je postao zaljubljenim djetetom! Ipak nakon njezina odlaska nešto se naklapalo. Ili su sluškinje što na njoj opazile, čule, ili je njegova promjena dala povoda takovom naklapanju...

Njezina zadnja kletva: „Do smrti“, ostala mu je duboko u duši usagjena. On je svake večeri dolazio u vrt, sio bi na ono isto mjesto, činilo mu se, sad ná banuti će i ona! U ušima zujale mu njezine riječi, kao bajna tajnovita glazba. Kolikokrat je stao pjevuckati u svojoj nujnosti, u nadi da će napuniti prazninu srca, onu lijepu pjesmu, koju je ona umjela divno uz tanburu, povjeravajuć prijaznoj zvijezdi svoju tajnu ljubav: „Ako ovaj isti tren s tobom o ljubavi zbori, reci joj, ljubezna zvijezdo, da je ja još ljubim“.

Kad je mogao neopažen, ušuljao bi se u njezinu sobu, te bi snimio njezinu sliku, u nju dugo piljio, kao da se o nečem razgovara, pa na posljetku strastveno je poljubio. Rijetko se dopisivali, u strahu da se ne bi odali. Dva puta joj je pisao i to očinski, preporučujuć da posveti sve svoje sile nauci, a on sam, i od želje da ugasi plamen s kojega je izgarao, posveti se književnom radu.

Poslao joj za Božić nekoliko knjiga, u kojima je neke izreke podcrtao, a ona je u njima mogla čitati sve tajne njegova srca, svu silu neugasive ljubavi. Izbjegavao je svaku zabavu, jer je znao, da se ni ona ne će zabavljati; ta zatvorena megju četiri zida, sanjati će samo o njemu, komu se je dala „do smrti“. Ali gle nevolje!

Peti travanj postao mu iznenada koban. Tog dana mu je prvi put rekla riječ, koja je značila više od prijateljstva, koja je zvučila ljubav, a nakon godine, taj isti dan prosuo se glas, da je ona obnoć pobjegla u naručaju zaljubljena mladića, pobjegla, da ispije čašu kaljužine, da se okupa u rječini sramote; pobjegla, da još jednom dokaže, kako je lažna, kratka, varava djevojačka ljubav, koja ne pozna drugog zakona, do zakona neponjatne ženske slaboće...

Takove su ga misli zaokupile, kad mu je stigao prvi glas, ali ga nijesu mogle utješiti. Bio je neizrecivo uzrujan, kao da mu se je krv promijenila u otrov. Njezine riječi još su mu zujale u ušima i srcem tresle. Nastojao je uvjeravati samoga sebe, da ju on baš nije nikada ni ljubio, jer nije bila njega dostojna. Dozivao je u pomoć svaku sitnicu iz prošlih dana, da se o tome uvjeri. Ali uspomena one bajne noći, onih produljenih cjelova, gorkih suza prolivenih na rastanku, ubijala je svako njegovo utvaranje. Jedino je prezir mogao obuzdati njegovu naglost, da se ne zatrči za njom, te da je na sred puta ne sagnječi kao pseto.

Gledeć njegovu neobičnu promjenu, izvanrednu nervoznost, bojeći se za njegovo zdravlje, prijatelji mu savjetovaše putovanje. Otigje najprije u Mletke pa u Beč, nu zaludu: srce mu je još uvijek krvarilo i umjetnička remek-djela starih Mletaka nijesu mogla zamijeniti izgubljeni idejal. Da učini kraj svemu, baci se u vrtlog najniže strasti, postade prijateljem najniže krčme. Krčma i onda kupovna ljubav! Gušio je tako u sebi sva dosadanja plemenita čuvstva. Kad bi opazio na djevojačkom licu sjajni izraz ljepote, nešto čemu da se diviš, kao da je vidio svetogrgje, profanaciju te ljepote; oćutio bi u sebi neodoljivi prezir, nesmiljenu mržnju. Sramio se je, što je bio do tada tako slab te vjerovao u ljubav žene, što se je dao zanijeti utvorama, a da je mogao uništiti što je bilo, da je mogao sa svim izbrisati uspomenu onog časa, one zakletve, bio bi se preporodio.

U poniženju žene oćutio bi slast, neizrecivu slast osvete. Kad bi koju vidio potištenu, prezrenu kao ljudski izmet, sa tragovima ljepote na licu, on je bio blažen, on se je smijao. Ko zna, što mu se je tada po glavi vrzlo!

Motiv iz ramske doline. Slikao *K. Liebscher.*

Dvije duge godine živio je tako, lutajući od grada do grada, tražeći mira, ali nije mogao nikako pokriti koprenom zaboravi ono nekoliko trenutaka užitka. Nu što nije mogao učiniti raskalašni velegradski život, učinila je nenadna mu očeva smrt. Dobrom starcu pala kap, a Mirko ga nije zatekao u životu. Kad je poljubio očevo hladno mrtvo čelo, kao da je i u njemu sve umrlo. Nije se sjećao ničega više. U očev grob sašle su sve kobne uspomene iz prošlosti. On se je sa svim preporodio.

Živio je mirno, spokojno u najljepšoj dobi svoje mladosti. Nastojao marljivo oko domaćeg gospodarstva, a u dokolici radeć na književnom polju; tako da su mu se mješćani čudili i pripisivali kleveti, sve što se je o njemu govorilo, dok je bio vani.

Bile mu tada tek trideset i dvije godine i on nenadno oćuti da nešto izvanredna biva u njegovu srcu, nešto čega za života jošte nijeo ćutio. Nije li to prava ljubav?

Dà, *Carmen* nije kao ona prva, ovo je angjeo s neba, ona je dostojna svake ljubavi, u njoj su se sjedinile sve krjeposti, sve djevojačke vrline. Njezin pogled ne bljeska strastvenim žarom; pred muškarcem gleda u zemlju, ali kad te pogleda, opaziš, da je živo, inteligentno njezino oko, a kad ti se nasmije i nježno prigne glavu, zanijela bi angjela s neba. Cvijeće pod njezinom nogom ugiblje se, odaje miomiris tamjana. Čim ju je opazio i s njome dva tri krat progovarao, upozna, da do sada njegovo srce nije zakucalo od prave ljubavi. On više nije bio lijep kao otrag sedam godina, ali je imao drugih vrlina, koje lakše primame pametnu djevojku, te ga je *Carmen* rado imala i za njim u potaji uzdisala. Kad joj je donio zaručni prsten, obojica su zabilježili prvi dan svoje sreće.

Bila je lijepa ljetna večer. Mjesec je slabo prodirao kroz gustu aleju, sa koje je visilo još nedozrelo grožgje; more je bilo tiho, tiho, lagano je plazilo do obale, kao da se sa zemljom ljubi. Čulo se je dosadno kričanje čvrčka na stablima, a iz daleka pljusak vesala: neko se je zabavljao na moru. Divna harmonija vladala je nebom i zemljom. Oni su šetali na svježem zraku pod gustom alejom, držeći se pod ruku, i razgovarajući o svojoj sreći.

Kad su došli do elegantne sjenice, isprepletene raznim erotičnim cvijećem, ona, kao da je umorna, spusti se na kamenu klupu. On ostane malo gledajuć je, za tim klekne pred nju te joj stade ljubiti skutove, koje je ona zaludu nastojala pokriti pod elegantnu nožicu. Digne se, pa kad se sastadoše oči i oči, usta i usta, razdraženi jedno prama drugom, on je vas zanosan upita:

— Ljubiš li me?

— „Do smrti!“

Na taj odgovor on se trzne; vas se strese, kao da ga je grom iz neba ošinuo. Sjeti se odmah tih istih riječi izrečenih na tom istom mjestu, u to isto doba, istim strastvenim glasom, istim uvjerenjem. Koraknu natrag. Ona pruži ruke prama njemu, podigne ih u vis, da mu ih oko vrata ovije, da ga pogladi, ali on, sav izobličena lica, turi ju od sebe tako divljim kretom tijela, da se je štropotom strovalila, udarivši čelom o kamenu klupu.

I kao lud ostade dugo vremena na mjestu, a da se nije ni čega sjetio, a da nije znao za sebe, ni gdje je, ni što radi.

Kad se prignu instinktivno k zemlji, a ona leži blijeda i nijema. Na plavoj koji opazi tračak ugasle krvi.

— Smrt ju je uslišala, da se ne iznevjeri svojoj kletvi.

Pierre Lucki.

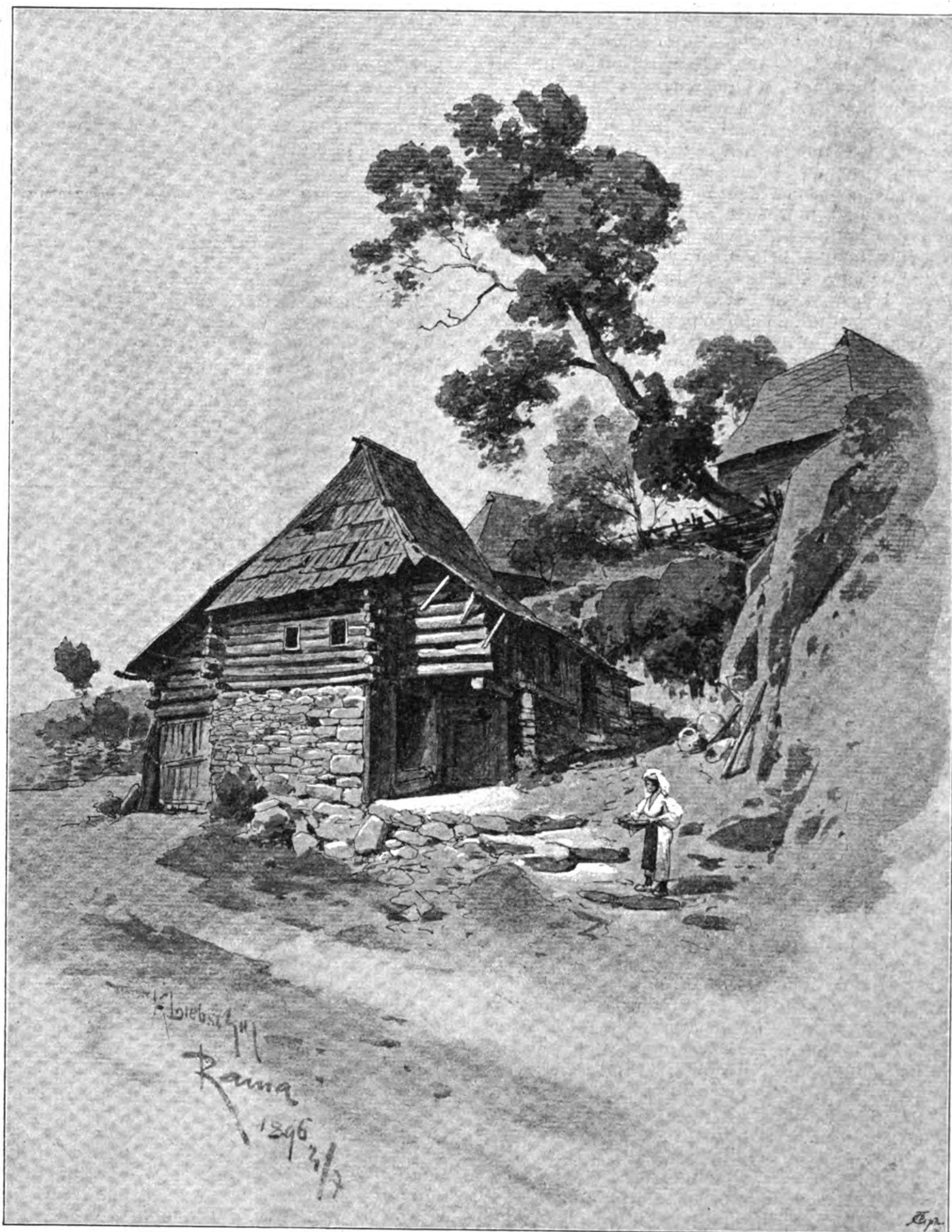

Mlinovi na Buku: Žljebovi. Slikao *E. A. Čeplin.*

Pisma iz slovjenskih književnosti.

Svatopluk Čech.

Nije ni tako poodavno, što se je navršilo pedeset godina, otkako se je bratskom češkom narodu rodio veleumni i bogodani *pravi češki* pjesnik Svatopluk Čech, jedan od korifeja mlagje pjesničke škole češke. Rodio se je u seocu Ostředku nedaleko Benešova, u nezaboravnoj i slavnoj za razvitak češkoga jezika godini — 1846., u kojoj se je godini, po duhovitoj primjedbi povjesnika novije češke književnosti dra Františka Bačkovskoga, rodilo najviše čeških pisaca, koji su docnije svoja imena proslavili u svim granama lijepe knjige. Svatopluk Čech stoji i u tom pogledu megju svojim drugovima na prvome mjestu — a to po svojem izvrsnom uzgoju i talentu, u kojem se je osobito sačuvala čisto narodna crta, tako, da se danas općenito drži, da u češkome narodu — nema danas pjesnika toliko darovita i više narodnoga, više Čeha, nego je to Svatopluk Čech. Poslije svršenih gimnazijskih nauka na praškoj gimnaziji god. 1865., slušao je pravničke nauke te se posvetio advokaturi. Pisati počeo je dakako već u gjačko doba i to pjesme, po kojima se je odmah opažao budući pjesnik. U to mladenačko doba nikoše upravo njegove „Kandiotke“ priopćene u listu „Květy“ te „Chaloupka“ u „Ruchu“; napokon je u „Almanaku češkoga gjačtva“, koji je on izdavao uz sudjelovanje Otokara Hostinskoga i Većeslava Šulca, objelodanio „Bouře“ (buru) i satiričku pjesan „V klášterním sklepě“ (U manastirskom podrumu). U svim ovim radovima opaža se neobičan pjesnički talenat bogata intuicija i fantazija i mnogo „posebnoga“ narodnoga kolorita. Doduše bili su to proizvodi mlada uma i srca, ali je u njima odsijevao bogat duh. Daljnje njegovo literarno djelovanje opravdalo je potpuno nade, koje su se u nj stavljale od početka njegova pjesnikovanja. On je od sada radio kod uredništva raznih periodičnih izdanja, kod kojih je Svatopluk Čech bio sad feljtonistom, kao u „Pokroku“, sad opet članom uredništva — u „Světozoru“, gdje se je od god. 1871. pojavio cijeli niz njegovih humorističkih pripovijesti —, ili u „Lumiru“ (od 1873. do 1876. god.), koji je izdavao spomenuti njegov drug Hostinský. Godine 1873. odštampana je u istome listu pripovijest „Jestřáb contra Hrdlička“ i jedna od njegovih najboljih poema *„Adamite“* (u sedam ovećih pjevanja). U toj poemi opjevao je Svatopluk Čech vrlo darovito i u žarkim crtama buran život jedne od mnogobrojnih čeških vjerskih sljedba — Adamite — te tragičan im konac: Adamite bili su naime istrebljeni od čeških Taborita. Godine 1879. preuze Čech uredništvo lista „Květy“, koji je izdavao dr. Servac Heller. Megju tim je Čech prije toga i to god. 1874. izdao zbirku svojih prvih pjesama, u koju su zbirku ušle: prije spomenute „Bouře“ i „Adamite“, a osim tih nove pjesme „Snové“ (sanje), „Anděl“ (angjeo), i više pomanjih pjesama. Od ovih pjesama izigjoše „Snové“ još god. 1872. u mjesečniku „Máj“. Ta prva zbirka Čechovih pjesama postigla je prekrasan uspjeh, te se je njegovo ime prenosilo od usta do usta — po češkoj inteligenciji. Nu još puno veći uspjeh postigao je Svatopluk Čech novim izdanjem knjige „Nova zbirka veršovaných prací“ t. j. nova zbirka pjesama. U ovoj zbirci nalaze se osim nekih pomanjih epskih proizvoda, kao „Žižka“, „Handžar“, „Zimní noc“, „Na grob Havlasov“ i epopeje: *„Jevropa“*, *„Čerkez“* i *„Ve stínu lípy“* („U sjeni lipa“). U tome posljednjem proizvodu, punom istine i komičnosti, prikazuje pjesnik — prost razgovor ispod lipe susjeda seljaka: dobričine poljodjelca, okretnoga političara-krojača, jednoga vojnika, bogata mlinara i t. d. Epopeja „Jevropa“ posve je druge vrsti i drugoga pravca. Ta je pjesan na skroz proniknuta kosmopolitizmom, te ne predstavlja ništa nova, ni zanimljiva, ni poučna već se samo po silnom i snažnom stilu te po ljepoti i jasnosti slika vidi, da je to Čechov proizvod. Godine 1874. putovao je Svatopluk Čech po ruskom Kavkazu te se vratio kući preko Carigrada, a putne svoje utiske pripoćivao je u feljtonima „Narodních listi“. Godine 1885. izašli su ti duboko poetički putni utisci pod naslovom „Upomínky z východu“ (Uspomene na istok) u posebnoj knjizi. Istočnim duhom i slikama bila je nadahnuta i prekrasna i divna pjesan „Čerkez“. „Nová zbírka veršovaných prací“ bila je priopćena — god. 1880., 1882. i 1886. — u pjesničkim „Besjedama“ pokojnoga lirskoga pjesnika i publiciste *Jana Nerude.* Godine 1882. odštampana je u „Květech“ pjesan Čechova „Slavie“, a god. 1884. veoma lijepa poetička priča iz češke povjesti „Dagmar“. Obje one pjesni izašle su kasnije u posebnom izdanju u Pragu od god. 1884.—1885. (Vidi: Kabinetni Knihovna Fr. Šimačka.)

Ramska seljačka kuća. Slikao *K. Liebscher.*

Od njegovih većih epskih pjesama najviše se cijene „Adamité“ i „Slavija“. Ova zadnja odlikuje se takogjer vrlo zdravim otačbeničkim slovjenskim osjećajem, te je dokazom, — da pjesniku nijesu refleksije i filosofija utukle trijezna shvatanja pojavâ narodnoga života i njene teške praktičnosti.

Uzajamni odnošaji slovjenskih plemena, skrajne nesuglasje, i pusta naklonost i postojano megjusobno neprijateljstvo — prekrasno su nacrtani u epu u karakterima glavnih djestvujućih ličnosti: Ivana i Vladimira (Rusi), grofa i kćeri mu Jadwige (Poljaci), te zatim osobe Čeha, Srba, Hrvata i t. d. Ivan zaljubljen je u prekrasnu Poljakinju Jadwigu; ljubav se vraća ljubavlju, tek je beznadna zbog nesuglasja staroga grofa, korjenitoga neprijatelja Rusa. Napokon se zapletena ljubavna povjest sretno rješava na lagji „Slavija“, gdje se slučajno sretaju sva sudjelovačka lica za vrijeme užasne bure, za koje su se dapače mornari pobunili proti kapetanu. Putnici svagjaju se tko će im biti vogjom, da se spasu od bijesnih mornara. Na to Poljak grof, premda protivnik, predlaže Rusa Ivana, te je iza toga počela navala na mornare. U toj borbi Jadwiga, spasavajući se od poglavice pobunjenih mornara, skače u more, gdje ju spasava Rus Ivan. Borba svršava porazom pobugjenih mornara, pomirbom grofa s Ivanom i dakako srećnim vjenčanjem ovoga sa Jadwigom. Na taj ganutljivi prizor prisutan Čeh govori ove zanosne riječi! „Kakova li divna i uzvišena preokreta! Neka i majka Slavija blagoslovi sveti savez ljubljene svoje djece!“

Kad se je pojavila pjesan „Slavija“, postao je Čech mahom općim ljubimcem cijele češke obrazovane publike. To je bilo za onda djelo nad djelima njegova pjesničkog stvaranja. I ako u lirici Svatopluk Čech ne natkriljuje druga dva češka pjesnika — Jaroslava Vrchlickoga i Adolfa Heyduka, to im je potpun premac u epskim proizvodima.

U spomenutim „Pjesničkim besjedama“ priopćeno je takogjer nekoliko izvrsnih Čechovih proizvoda kao: „Petrklíče“ (1883.) priča vanredno lijepo zamišljena, puna dobrodušna humora, te priča „Lešetínský kovář“ (Lešetinski kovač, 1884.) — pjesan, puna dubokog patriotskog osjećaja, gdje se je talenat Čechov osobito istakao.

Osim ovih nabrojenih epskih pjesama, Svatopluka Čecha zaslužuju interesa još dvije: „Hanuman“ (1884.), osnovom koje bile su indijske legende o caru Hanumanu i „Václav z Michalović“. Ova zadnja bila je priopćena najprije u „Květech“ 1882. god., a zatim je izašla u dva izdanja (god. 1885. i 1886.), od kojih je jedno od ovih okićeno slikama od ruke Liebscherove. U njoj je prikazano teško stanje Češke poslije 1620. god., iza bjelogorske bitke.

Ova zanimljiva historijska pjesan pobudila je toliko silan dojam u češkoj inteligenciji, da su se na poprište „patriotske“ poezije Svatopluku Čechu pojavili silni suparnici, i Adolf Heyduk je već god. 1883. napisao pjesan „Za volnost i víru“ (Za slobodu i vjeru), skoro posve istoga sadržaja a iz iste epske češke

prošlosti, kao što je ona pjesan Čechova. Napokon je Čech pokušao svoj dar i svoje sposobnosti u satiri. Godine 1886. izišla je njegova priča „Pravda“ (Istina) i nekoliko malih satiričkih pjesama u posebnome izdanju. Po mnijenju dr. Fr. Baćkovskoga, pisca historije novije češke književnosti, — Svatopluk Čech je i u satiri prvi izmegju čeških savremenih pjesnika. Pri tom valja da spomenemo, da je Čech veoma često pisao pod pseudoimenom „Malina“, koje i sada katkad potpiše u „Květech“. Osim pjesama proslavio se je Čech i svojim romanima, pripovijestima, i pričama i feljtonima. I u tim vrstima lijepe knjige zauzimlje Čech odlično mjesto megju svim suvremenim češkim spisateljima. Sadržina njegovih pripovijesti uzeta je poglavito iz prostonarodnoga života i nadahnuta je zdravim i dobroduśnim humorom. Njegove pripovijetke, arabeske i humoreske („Povídky, arabesky i humoresky“) izigjoše na svjetlo u „Salonskoj knjižnici“ u četiri dijela (1878.—1883. g.). Što se tiče humora, to moramo primjetiti, da se to svojstvo u talentu Čechovom javlja isto tako kao i kod svih drugih čeških pisaca, mal ne kao sinonim obične nevine veselosti i šaljivosti, kao nekim dubokim osjećajem i „smjehom kroza suze“, kakav se humor nailazi i kod engleskih (Dickens) i ruskih (Gogolj) romanopisaca. Od novijih pripovijesti Svatopluka Čecha napominjemo samo najvažnije po svojoj umjetničkoj vrijednosti: „Kandidát nesmrtelnosti“, humoristički roman izdan godine 1884., putne bilješke, humoreske, satire i mnogo drugoga. Ovim načinom iskušao jo Svatopluk Čech svoje sile skoro na svih grana pjesništva i svagdje se je pokazao pravim pjesnikom. Sve pjesme ovoga spisatelja vanredno su omiljene u češkom narodu, a osobito za to, što je u njemu manje, nego kod ikoga drugoga spisatelja novije poetičke češke škole, kozmopolitizma i refleksa, pustih fraza, kao uzdaha o sujeti duše, o izgubljenom ljudskom blaženstvu i drugih sličnih stvari. S toga su njegovi proizvodi puno dostupniji srednjemu sloju čeških čitatelja, začaravajući ga neobičnom poetičnošću i u isto vrijeme nekom većom ćutljivošću sujeta.

Najveću slavu polučio je Svatopluk Čech sa divnim pjesmama „*Písně otroka*“ t. j. „Pjesme roba“, u kojima je vanrednom silom izraza, prekrasnim stihom, jasnim orisom i dubokom dikcijom natkrilio sve dosadanje svoje radnje te vrsti, te se doista učinio prvostepenim pjesnikom slobode i jednakosti svoga naroda. Iz ovih pjesama bije neki junački i čvrsti duh, koji ti uljeva nadu u budućnost toga naroda. „Pjesme roba“ doživjele su u tri tjedna pet izdanja, kao još ni jedna knjiga ni jedog češkog pjesnika ni spisatelja. Ne ćemo ustvrditi, da tomu nije pomogla ni ta okolnost, da su stanoviti izvanliterarni elementi počinili nelijep pokušaj, da „Pjesmama roba“ dadu biljeg političkoga strančarstva, što se podnipošto ne smije predmjevati u ovakova pjesnika, protiv čega se je u ostalom i on sam ogradio. Svatopluk Čech je svojim cjelokupnim pjesničkim radom dokazao da stoji na visini svoje zadaće i kao takav nije nigda i ni u čem bio pjesnikom ikoga drugoga, nego samo vascijeloga naroda češkoga i svojih idejala. U Pjesmama roba, ako i ima prispodoba, koje se mogu protegnuti na život češkoga naroda, — ipak nema onoga, što bi bili neki kritičari rado našli; ali mi smo uvjereni da pjesnik nije htio svoj narod opjevati — po običnoj maniri — ropskim, već je u tim pjesmama htio da podade sliku potištena ljudstva u sveopćem smislu. Svatopluk Čech je po svojem cijelom biću i uzgoju i poetičkom radu propovjednik istine, dobra, slobode i jednakosti. Kod njega pobjegjuje vazda pravo, dobro i plemenito. Za karakteristiku znamenovanju Svatopluka Čecha u svojstvu ne samo češkoga, nego uopće evropskoga spisatelja neka služi ta činjenica, da je, kad je god. 1881. španjolska vlada predložila češkim spisateljima utakmicu za nagradu za najbolju pjesmu o velikomu Calderonu de la Barca, tu nagradu dobio Čech za svoju pjesmu „Calderonovi“, koja je bila nekoliko puta prevedena na španjolski.

Svatopluk Čech upire se na čvrstom pjesničkom poprištu kao samosvojna, čisto narodna pojava, umijući sveopće svjetske stečevine i težnje dovesti u sklad sa idejalima svoga naroda i pjesničkog mu duha; ali u svem tom zrcali se kao jaki sunčani trak na morskoj pučini u njegovim djelima plemenito, dobro i pravedno pjesnikovo srce, koje slabe štiti, silnike šiba i žigoše. Htio bi, da i u svemir ulije bratski pokoj i regbi smiješak ljudskoga zadovoljstva.

Svatopluk Čech je jošte u naponu svoje snage i pjesničkoga stvaranja, te će — miljenik svoga naroda, i sam ljubeći ga do samozataje, podariti češkoj knjizi još više dragocjenih djela na slavu napredne si otačbine....

Kamilo Zajčić.

Naopaki san.

(H. Heine.)

Da mlad sam opet, žustar, snilo mi se,
Sa dvorca b'jela, izbrešku sa visa
Otil'ja i ja, za ruke se držeć,
Zatrčasmo se stazom nizbrdice.

Djevòjčica milòlika vilènski
Sjevucala je čarnim oč'ma na me,
Otiskujuć se čvrstom malom noškom
Odavala je gizdav skok i snagu.

Romorila je svesrdno i vjerno,
Po glasu segoh dušici joj do dna;
Tankoća uma, razbor proviraše
Iz usta sličnih pupoljku od ruže.

Ne planuh plamom, za njom ne poludjeh,
Razabirah joj milo biće tr'jezan,
Čudnovato ublažila me bješe,
Pritajih uzdah, u ruku je ljubnuh.

I sjeknuh voljom, ubrah stručak l'jera,
Uručih joj ga rekav razgov'jetno:
Oj pogji za me, žena m' bud Otil'jo,
Ko ti da budem pobožan i blažen.

Već ne znam, što mi odgovorila je,
Nasùmce prenuh se i spetih zbilju:
Bolesnik da sam u toj sobi tavnoj
Ne nadajuć se oporavku nigda!

Preveo *Iv. Trnski.*

Podmorsko brodarenje.

Ko je megju nama, te nije čuo ime slavnog francuskog spisatelja Julija Verne-a, i ko se nije naslagjivao utvarama njegove divne fantazije? Bajno nam pripovijeda njegova mašta mnoge izvanredne dogogjaje i doživljaje, čudnovate stvari i podhvate, a jedna od najčudnovatijih, to je onaj *podmorski brod*, o kojem nam iznosi podmorska čuda nevigjena, u spisu: „Dvadeset tisuća milja pod morem“. Makar da je to duhu ugodna zabavica, ipak razabiremo, od kolike bi koristi mogao u praktičnom životu da bude nalik brod, kad bi se usavršio tako, da podobuje svojoj svrsi u svakom pogledu. U miru bi služio kao ronilo, da digne s morskog dna potonule dragocjene predmete, za velike gradnje u morskim lukama, za znanstveno istraživanje morskih dubina, za polaganje podmorskih telegrafičkih, kabela pak još za mnoge raznovrsne radnje i poslove, koje inako iziskuju mnogo skupih pomagala. U ratu ne bi bilo boljeg pomorskog sredstva za uništavanje neprijateljskih ratnih brodova, na koje bi se s njega palila smrtonosna torpeda, a sve neopazice; mogao bi taj brod doći i poći, da ga niko ne vidi. Ove sve prednosti već su odavna nukale mjernike, da sagrade takav brod.

Prije nego počnemo nabrajati razne rješidbe ovog problema, red je osvrnuti se na osobite poteškoće fizikalne naravi, koje je valjalo najprije savladati, da se kako tako „podmorskom vožnjom“ stigne do cilja. Nu uz to imade još drugijeh poteškoća, koje se uopće ne mogu posvema da odstrane, već ih današnja znanost jedino manje više ublažava.

Ponajprije valja spomenuti slabu rasvjetu u većim morskim dubinama. Sunčano svjetlo, prošavši kroz sloj vode od 3·118 *m* oslabi za $^2/_3$, a prošavši kroz 100 *m* vode zadržalo je samo $^1/_{10\cdot000\cdot000}$ početne jakosti. U dubini od 100 *m* vlada dakle tama, pa sve da je na morskoj površini najvedriji dan. Zbog toga ronac u dubini od 20 *m* za najvedrijeg dana vidi samo 7 *m* daleko, a u dubini od 40 *m* samo 3 *m*. Osim toga poznato je, da voda u debelim slojevima propušta samo zeleno svjetlo; mora dakle svjetlo u većim dubinama da je zeleno, a to prouzrokuje da crvenih predmeta ne vidimo. Ovoj mani dalo bi se nekako doskočiti bar time, ako bi na brodu bila kakva zgoda za jako električno svjetlo, no prema današnjem stanju te struke trebalo bi za ovaku spremu mnogo prostora, a težina aparata možda bi nadmašila uzgon. Da se uzmogne podmorskom brodu zadržati stalan kurs a da se ne mora svaki put izići na površinu, izumila se je posebna sprava t. zv. *periskop*, koja se nalazi na svim podmorskim brodovima. S gornje strane broda uzdiže se okomita cijev 5—6 *m* dugačka a 15 *cm* široka. Na gornjem otvoru cijevi nalazi se prizma, koja zrake svjetla, što horizontalno padaju, reflektuje u cijev. Pomoću sabirne leće, dade se stvoriti na bijelom zastoru slika predmeta koji motrimo. Po veličini slike može se vazda odrediti udaljenost predmeta, ako je samo naravna veličina poznata. Da se može malo po malo cijeli horizont pregledati, nalazi se nad prizmom — pod 45° nagnuto ogledalo, koje se može okretati oko vertikalne osi. Ova optička sprava upotrebljava se do dubine od 4 *m*. A kako su pokusi pokazali, da morska površina ostane mirna, ako se 2 *m* pod njom kreće brod, to je ovakova sprava sasvijem zgodna, da se njome poluči svrha.

Druga ne manje zamašna poteškoća jeste, da prisiliš taj podmorski brod, neka bi ostao u tačno označenoj dubini. Ushtjedneš li da neki predmet, specifično lakši od vode, potone u vodi, možeš u glavnom upotrebiti dva sredstva. Taj predmet možeš da vežeš s predmetima, koji su specifično teži od vode, u tolikoj mjeri da bude uzgon jednak apsolutnoj težini.

U ovom slučaju teži opterećen predmet isto toliko, koliko obim istisnute vode. No možemo i drukčije. Mi možemo naime taj predmet nekom silom, koja je uzgonu jednaka i protivna, prisiliti da ostane pod vodom. Obadva ova načina upotrebili su na podmorskim brodovima, dakako u raznom obliku.

Prvi način, što no smo ga opisali, jeste najstariji. U brodu imadu reservoari, u koje se može napustiti voda. Čim se više vode unutra napusti, time će brod dublje tonuti u vodu. Ako hoćeš da brod izigje na površinu, treba samo isisati vodu sisaljkama iz reservoara. Kad se sva voda iz njih isiše, digne se gornja strana broda nad morsko površje. Nu ovaj je način u nekoliko nepriličan. Ako se sisaljke — pokvare, onda nestane na brodu baš onog sredstva, koje bi ga izdiglo na površinu morsku. Ove neprilike otresoše se na vrlo uman i jednostavan način pri gradnji podmorskog broda „*Goubet*“, što ga je sagradila francuska ratna mornarica. Na dnu ovog broda imade balast od olova, koje ravno toliko teži, koliko puni reservoari. Ako se ova masa otkopča, padne olovo na dno, a brod, pošto mu je uzgon dovoljan, uzdiže se na morsku površinu.

Mjernik A. Campbell je ovu metodu pri gradnji svoga broda donekle promijenio. Sa svake bočine u te lagje vire po 4 velika šuplja valjka, koji se dadu zavući u lagju. Čim se to učini, umanji se naravno i obim istisnute vode, dakle i uzgon, s čega *počne brod tonuti*. I druga metoda dade se takogjer na više načina provesti. Na takvom brodu može se namjestiti kormilo, u kojega je horizontalna os. Kad se takovo ovo kormilo postavi koso, a u isto doba pusti da se okreće vijak, koji brod goni, onda će se zbog jednostavnih mehaničkih uzroka brod pomicati koso, t. j. on će se istodobno naprijed pomicati, a i tonuti. Čim zaustavimo stroj vijka, popeće se brod na morsku površinu. Nordenfelt je na svojim podmorskim brodovima upotrebio dva vijka, u kojih su osi vertikalno namještene. Pokrenu li se ti vijci, proizvešće silu, koja je protivna uzgonu, a kad se ove sile izjednače — potonuće brod, tim dublje, što je sila veća od uzgona. Kako se voda može stlačiti, pa makar i u maloj mjeri, moraće se vijci tim brže okretati, čim dublje roni brod. Isti princip vidi se na podmorskom brodu engleskog mjernika Waddingtona, samo je ta razlika, da se vijci nalaze u cijevima, koje se nalaze sprijed i straga u brodu. Vijci izbacuju vodu spram gornje strane broda i time sile brod da tone.

U brodova, koji su udešeni za ronjenje po kojem od ova dva načina, mora da bude zaseban vijak za horizontalno gibanje. U nekojih ovakvih brodova naći će se dakle i do tri vijka. Čim više vijaka, tim više i nade, da će se koji od njih pokvariti kakvom takvom nezgodom. Ovoj neprilici doskočio je amerikanski mjernik Georges Baker. U polovini dužine broda namjestio je lijevo i desno po jedan vijak, u kojeg se naklon prema horizontu može po volji mijenjati. Ako oba vijka okrenemo tako, da im osi budu horizontalne, gibaće se brod samo

u horizontalnom smjeru; ako im osi budu vertikalne, roniće lagja a da pri tome u horizontalnom smislu mjesta ne mijenja. Želimo li da se lagja u oba smjera povuče, treba nam samo osi vijaka namjestiti koso. Želimo li napokon da se brod pokreće samo horizontalno, pošto je već do neke dubljine uronio, valja nam namjestiti osi pod kut od 45°.

I u koliko je dakle više metoda na izbor, ipak je lako označiti, koja li je u svakom posebnom slučaju najbolja. Za brodove kojima je zadatak da budu dulje pod morem, jeste način pri kojem se upotrebljavaju vijci bez sumnje mrva skup, jer neprestano kretanje vijaka iziskuje silu, a tu valja, kao što ćemo vidjeti, vrlo ekonomično postupati. S toga je za takove lagje bolje, da im se primjeni metoda koju smo najprije opisali i košto je vigjamo u poboljšanom obliku kod „Goubet“-a. Za brodove pak koji samo za kratko vrijeme plove pod površinom mora, košto ih namjeravaju upotrebiti u pomorskom ratu pri navali, najpraktičnija je ona posljednja metoda.

Sve je to lijepo, ama okle jaka pokretna sila? U podmorskog broda, naravno, da je trenje veće kad je sav pod vodom, i to tim veće, što brod dublje uroni, jer s dubinom raste tlak (na lagju), a time se dakako i trenje povećaje. A takav podmorski brod — naročito ratni brod — mora da juri bar onako hitro kao obični ratni brodovi, t. j. 20—25 morskih milja. Kad bismo na podmorskom brodu upotrebili kao pokretni motor parni stroj, morali bismo namjestiti na brodu reservoare, u kojima se nalazi zgušten vazduh za uzdržavanje gorenja, osim toga zračne sisaljke, koje će plinovite produkte gorenja s ognjišta isisati i još sisaljku, kojom bismo reservoare opet napunili, kad brod izigje na površinu. Sve te sprave zauzimlju megjutim velik prostor, a uz to jak parni stroj sipa po brodu toliku vrućinu, da bi se morale napraviti ventilacijone sprave, da je ublaže. Ovim razlozima može se pripisati, što nijesu uspjeli Nordenfeltovi brodovi, u kojih je bio pokretni motor samo parni stroj. Baker i drugi mjernici upotrebili su na svojim lagjama takogjer parni stroj, tek u drugome vidu. Na brodu se nalazi parni stroj, dinamo-električni stroj, prilična množina električnih akumulatora. Kad je brod na površini, onda njime pokreće parni stroj, uz to kreće i dinamo-električnim strojem, koji struju goni u akumulatore.

Kad se namjerava saći s lagjom pod površinu, uvuče se dimnjak parnog stroja u brod, zatvori se neprodušno, vatra se u brodu utrne, a dinamo-električni stroj, koji sada dobija struju iz akumulatora, može da giba brodom. Kad se akumulatori iscrpe, nema dakako druge nego izići na površinu, zapaliti vatru pod kotlovima, te ih opet napuniti. Na engleskom brodu „Waddington“-u i na francuskom „Gustave Zedé“ imadu samo akumulatori, koji se napune prije nego brod ostavi luku. Istina i akumulatori su prilično teški, na „Gustave Zedé“-u teže akumulatori (brod može da plovi dva sata pod vodom brzinom od 27·8 *km* ili 15 morskih milja) 62.000 *kg*. No kako su akumulatori manje nepriličnі, nego li parna makina, valja ih smatrati dandanas kao najbolja motorna sredstva. Napokon su u nekih brodova, kao kod „Goubet“-a, upotrebili i galvanske elemente. Na „Goubet“-u se nalazi 50 elemenata koji teže 1000 *kg*, te brod može da plovi 40 sati pod površinom i to brzinom od 7—8 morskih milja.

Oblik skoro svih podmorskih brodova nalik je na cigaru s kružnom presjekom, kao što je vigjamo u torpeda. Ovaj oblik pruža jakom pritisku vode pri razmjerno malenom množtvu gragjevnih sredstava, najveći otpor, ali se ne odlikuje velikom stabilnošću protiv nihanja oko uzdužne osi. S toga imadu često na lijevoj i desnoj strani broda kovne ploče poput peraja morskih riba, da stabilnost znatno povećaju. Spoljašnje tijelo takova broda načinjeno je od tuča, jer je iskustvo pokazalo, da morska voda tuča ne izjeda. Time se istinabog cijena broda prilično povisila, jer 1000 *kg* čelika staje oko 25 for., a 1000 *kg* tuča oko 130 for. Na gornjoj strani nalazi se tornjić za posmatrača, sa kojeg se mogu motriti predmeti pod vodom, a pomoću gore opisanog periskopa i oni nad vodom. Da svaki brod mora imati i vertikalno kormilo, razumije se samo sobom.

U tome je dakle u glavnome sastav i uredba ovakove lagje, a pošto posmotrismo ta pitanja, ajde da ogledamo nekoje glavne brodove ovake ruke. Podmorski brod *„Goubet“* dugačak je 8 *m*. Na gornjoj strani nalazi se ulazni otvor, koji služi ujedno i ko razgledni tornjić. Oklop je u sredini 25 *mm* debeo, a na krajevima 8 *mm;* načinjen je od tuča. Brod može po tome da uroni do dubljine od 250—300 *m*. Svjetlo ulazi u brod na prozore, zatvorene 30 *mm* debelim staklom. „Goubet“ treba za poslugu tri čovjeka, a zrak, što ga trebaju, nalazi se pod tlakom od 80 atmosfera u čeličnim bocama. Pokvaren zrak siše posebna sisaljka iz broda napolje. O motornoj sili i drugom mehaničnom uregjenju već smo govorili u općenitom pregledu. Cijeli brod teži 10 tona, brzina mu je pod vodom 7—8 morskih milja. U slučaja da bi se vijak poremetio, nalaze se na brodu peraje, koje se mogu micati kao kakva vesla, te se lagja može zgodno pokretati.

Drugi isto tako zanimljiv podmorski brod jeste *„Waddington“*, što nam ga pokazuje slika na strani 418. u uzdužnoj i u usporednoj horizontalnoj presjeci Duljina mu je 11·28 *m* visina u sredini 1·83 *m*. Dvije poprječne stijene *B B* dijele ga u 3 komore, od kojih srednja sadržaje pokretnu pripremu za pokretanje, a ostale vazduh zgušten na 12 atmosfera. *G, G* su reservoari na vodu, da može lagja potonuti, onda kad vijci ne djeluju. *A* je razgledni tornjić s ulaznim otvorom *Q*. U srednjem dijelu vidimo akumulatore, dinamo-električni stroj *E* i na kraju osi vijak *F*. Vijci koji prouzrokuju da brod tone nalaze se kod *N N*. *H* je obično vertikalno kormilo, *L* i *L* su horizontalna kormila, a njihov zadatak već smo naspomenuli. *R* je olovna masa, kojoj je ista svrha kao onoj i u „Goubet“-a.

Kad je brod spremljen za službu, napunjeni su reservoari *G, G*, tako da samo 0·4 *m* broda vire nad vodom. Na to se pokrene stroj, a kad brzina dostigne 4—5 morskih milja možeš kormilom *L* brod potonuti u dubinu po volji. Ovaka je sastava i *„Gustave Zedé“* francuske ratne mornarice. Deplacement mu obuhvata od prilike 266 tona.

Bakerov brod razlikuje se ponešto od drugih svojim oblikom, budući da su mu poprječne presjeke elipse, a ne kružnice. Duljina mu je 12 *m* najveća širina 2·7 *m* a visina 2·4 *m*. Brod, kad je gotov za službe, teži 59 tona, a trebaju mu za poslugu dvije osobe. O ostalim brodovima ovake vrsti nema potanjih vijesti, a mi ih spram toga u nekoliko iznosimo na ovoj tablici:

Ime	Graditelj	Duljina (u metrima)	Širina (u metrima)	Visina (u metrima)	Deplacement u tonama	Brzina u morskim miljama	Dubina ronjenja u metrima	Omogućena podmorska plovidba u satima	Motorna sila	Njena jakost u *HP*	Lica
Waddington .	Engl. mornarica	11·28	1·83	1·83	?	8	11	16	Akumulatori	8	2
Baker	Baker Detroit Mich. U.S.O.N.A.	12·00	2 7	2·4	55	8	9	3	Parni stroj i akumulatori	50	2
Gustave Zédé	Franz. mornarica	—	—	—	266	15	—	2	Akumulatori	720	—
Goubet	Franz. mornarica	8·00	1·75	1·75	?	7—8	250—300	40	Galv. članci	3—4	?
Audace	Fratelli Uigliardi, Savona	8·70	3·50	2·16	?	?	100	48	Akumulatori	—	—
Pullino	Tal. mornarica	3·9	4·8	—	79	8—12	—	—	Akumulatori	—	—

Ako tu tablicu pomno promotrimo, opazićemo da su većinu ovih brodova gradile ratne mornarice pojedinih pomorskih velevlasti. To je zbog skupoće ovakih lagja, a i zbog neizvjesnosti, da li će brod poći za rukom ili ne. Otkako su glavni principi prokušani na brodovima, što ih sagradiše ratne mornarice, počela je i privatna industrija graditi takove brodove s priličnim uspjehom kao n. pr. *„Baker“* i *„Audace“*. Brodovi ratne mornarice trebaće veliku brzinu, a drugi, što su naime gragjeni u komercijalne svrhe (kao ribolov) i t. d., grade se tako, da mogu bez ikakove opasnosti dostignuti veliku dubinu.

Podmorski brodovi posvjedočuju, kako se mogu savladati poteškoće, kojima isprva niko nije znao ni umio lijeka. Pak ako i nijesu te neprilike danas potpuno savladane, a ono bar imamo opravdanu nadu, da će se u budućnosti i tomu doskočiti. Tà niko ne zna ne će li možda najbliša budućnost iznijeti na vidjelo izum, koji će jednim mahom unaprijediti ljudsko nastojanje, koliko su dosad mogla tek decenija. Ko zna ne će li se pojaviti kakav novi Röntgen, da nam otkrije neku novu vrst zraka, koje ni u najmutnijoj vodi ne oslabe? A uz to neka tkogod izumi spravu da ove nevidive zrake pretvara u vidive, i problem ravnanja podmorskim brodom riješiće se bez periskopa.

Kosta Schwarz.

U spomenar.

U maju žića puti nam se sreli,
Kad procvao je glogov cv'jetak b'jeli.

I drage laste s juga dolijeću,
I rosa pada po mladome cv'jeću.

A maj se žića — bio gorak kako —
Ne zàboravlja nikad tako lako!...

U zanosu su još nam duše mlade
I vedre kule po oblacim grade,

Još sva je grana žića nam zelena —
Pa čemu da se piše uspomena?....

Kad dogje starost i pos'jedi glava
I klone srce i ruka drhtava,

O sebi tad će uspomene doći
I s tugom punit besane nam noći,

Jer maj se žića, bio gorak kako,
Ne zàboravlja nikad tako lako!...

M. Nikolić.

Milosrgje.

Slika nar. običaja i govora u gornjoj Hercegovini.

Kuća Gjorgjijevića je ponajbogatija u selu D. S tom kućom je naša kuća poodavno zašla u kumstvo. Nekako odmah druge godine po okupaciji, otidem ja drugi dan Vaskrsenija u tijeh mojih kumova u posjetu.

Dočekali su me i častili da ne može bolje, bilo je svega, kaono i kuća bogata i došao mio gost. Tu sam i prenoćio. U jutro, pošto popismo kahvu, reći će domaćin mlagjemu bratu Iliji:

„Čuješ Ilija! Hajde uhvati u dva rala volove, sad će i komšije naljeći.“

Ilija se diže da vata volove, ali meni to bijaše začudno, jera sam znao da naši seljaci svetkuju treći dan Vaskrsenija kao i prvi, pa ću mu:

„Bog s tobom, kakve volove? Zar ne znaš, da je danas treći dan Vaskrsenija.“

„Znam, dobro znam, ama eto u nas je adet da treći dan Vaskrsenija smijemo, moleći Boga, udovicama i sirotama na mobu orati.“

„Lijep adet, vaistinu. A da kome će te to danas na oranje?“ upitah ga.

„Udovici pokojnoga Save Perova. Znaš ga dobro, bio je čestit čovjek. Nije ti on nikoga sa svoga praga praznijeh šaka puštao. Pomagao je svakoga, ta nije u selu bilo čovjeka bolećijega srca od njega. On siromah poginu — boreći se za slobodu, a osta mu udovica Angja sa petero djece, sve jedno drugom do uva. Šta ćeš, sirota je na našem obrazu, pa je treba pomoći.“

„Lijepo kad se tako brinete o sirotama. Bog vas pomogao.“

Mi još u tome razgovoru, a četiri pet seljaka dočeraše rala pred kuću. U toliko i Ilija bijaše njihove volove povatao u rala.

„A zar se ne ćete iskupiti pred njezinu kuću, pa ondalen krenuti na oranje, kao što no je običaj kod mobe“? pripitah ja.

„Ne, nećemo. Nijesmo joj ni kazivali, jer je, crna, obrazli, pa da bi i kapu s glave prodala, gledala bi da nas dobro počasti; a mi dobro znamo da nema šta ni svojoj čeljadi.

Zdogovorili smo se, da je iznenadimo. Ja ću dati za sve volove sijeno, a opet nas tri četiri bolje kuće mobarima užinu, a ručao je svaki kod svoje kuće.

Ovaka ljubav i pažnja prama sirotinji bi mi mila, a i onako mišljah taj dan još tu u selu ostati, pa krenuh i ja s njima na oranje.

Njiva je bila podaleko od kuće. Kad dogjosmo tamo, pomoliše se težaci Bogu, pa ućeraše sedam rala jedan za drugijem, i ubrazdiše u ime Boga.

Najviše ako su sahat orali, dok se od kuće pomoli žena u vas glas naričući. Za ruku je vodila sinčića od deset dvanaest godina. Za njima bijaše pristalo nekoliko seljaka, kaono ti svetac, pa ljudi besposleni, a čuli pomagnjavu pa potrčali, da vide šta je. Kad žena dogje k njivi, presta naricati i za jedan tren stajaše kao kamen, pa onda pristupi, te najprije poljubi u ruku kneza Gjuricu, pa onda sve ostale. Sinčić joj Pero to isto učini.

„Vigju, braćo, što je! Ali srcu ne mogoh odoljeti da tugu u suzama ne odlijem, jer mi pade na um naše prvo stanje. Vala vam, braćo, po sto puta vam vala. Samo mi je žao, e mi prije ne kazaste, da se pobrinem s užinom. Kuku meni crnoj kukavici, kud će mi obraz?"

„Eto baš s toga ti mi nijesmo šćeli ni kazati, ama smo se mi pobrinuli s užinom. Još samo da je koja boca rakije, pa bi smo ozidali, baš ko prava moba! A gazda, šta ti veliš?" reći će gjavolasto knez Gjurica, a štroknu okom na me. Ja sam se odmah sjetio, kuda ta šiba, pa izvadih tri cvancike a zavikah: „Evo tri cvancike za rakiju, ko će u čaršiju?"

Jedno se momče odmah prijavi iz one svjetine, te za Angjom bijaše pristala, a dok neko opet zavika. „Evo i ja cvanciku!" — „I ja cvanciku!"

I tu se skupi sedam osam cvancika, prije no bi brzoreka žena očitala očenaš.

Angja je za sve to vrijeme kao kamen šutila, dok kao da se prisjeti nečega, pa joj grunuše suze i kroz plač reče:

„Vala vi braćo, vala vi na takoj dobroti, ali je sve uzalud, kad ja nemam ni zrna šjemena, da to oranje zasijem."

Knez se sad zamisli, pa pogleda po oračima, dok se istače Aćim Šulov i reče:

„Gdje je ljudi biće svega, ne brini se ništa, dok je nas u selu, ne će ti oranje ostati neposijano."

Kad ču knez njega, potvrdi i on to isto.

Žena, tronuta tolikom dobrotom svojijeh komšija, podiže ruke k nebu i stade blagosivati:

„Oh Bože, koji se brineš sirotinjom, ti im iz tvoje bol-hazne (obilne hazne) naplati."

Iza toga zagrli sinčića i stade ga u suzama kupati a kroz suze mu govoriti:

„Moj hranitelju, i ako Bog da sretni težače, upamti dobro, šta nam ovi dobri ljudi čine, pa svakome dobro dobrim vrati."

Ovaj prizor nam je svima suze na oči naćerao, a da bi bio, još veličanstveniji, Aćim Šulov jočnu volove, ispušta ralo, pa uze maloga Pera za ruku i dovede ga do rala. Tu ga namjesti za ralo, a u ruke mu uklepa ručice, i pokaza mu kako će ralom i volovima upravljati.

Pero čisto kao da se preporodi, uozbiljio se, pa veselo uhvati za ralo.

Kako vješto upravljaše ralom i volovima, ne bi niko rekao, da je to dijete od deset dvanaest godina, i da je sad prvi put ralo u ruke uzelo; no kao da je to težak, koji je ralom dugo godina vladao.

Majka je sad suze radosnice prolijevala, a po koji bi put u ushićenju podviknula:

„Tako râno moja! tako moj sretni težače!"

Taj s početka tužni sastanak sada se proturi u veselje, a još kad stiže rakija te okadismo po dvije tri čašice, zaori se i pjesma.

Oko podne stiže iz tri četiri kuće obilata užina, te pošto najprije namiriše volove, a pošto se opet obredismo rakijom, sjedosmo užinati.

Angja nije nikako htjela sjesti za sofru, no je posluživala. Vješt posmatrač mogao joj je sa lica pročitati tugu i bol, izmiješanu sa nekom nadom i zadovoljstvom.

Pošto užinasmo otpoče knez: „E braćo! Eto svi čusmo od Angje da nema šjemena, a gotovo smo to i znali. Oklen će sirota i imati, kad je se prošle godine ne sjetismo da joj uzoremo.

Evo ja prvi trideset oka ječma, a ti si Aćime bolji od mene-podaj pedeset."

„Bog je najbolji! ali drage volje daću pedeset ječma i dvadeset krupnika."

„A ti, Miloše, koliko možeš dati?" upitaće opet knez.

„Ja nemam ječma, ama evo trideset oka krupnika."

„I ja ću trideset ječma" javi se Pajo.

„I ja dvadeset ječma, a dvadeset krupnika" završi stari Paša, te za tili čas skupi se dvije stotine oka ječma i krupnika.

Oni koji obećaše, odoše svojim kućama, i kroz jedan sahat svi se povratiše, goneći svaki onoliko, koliko je koji obećao.

Iz toga nastaviše oranje. Pošto dooraše, posijaše i pobranaše, uputismo se svi kući Angjinoj.

Tu nas ona lijepo dočeka i počasti kavom, a odneklen bijaše skunatorila i dvije bočice rakije.

„Evo ovo sam ukrala od svetog Ignjatije[1]), slava mu i milost, da mi se nagje za obraza", pa stade redom svima posluživati, blagosivljajući svoje komšije i izvinjavajući se, da ih nije mogla bolje častiti.

Iza toga se rastadosmo i ja sam gotovo u mrak veseo krenuo kući, blagodareći Bogu, da se u našem narodu još take plemenitosti očuvalo.

I ne htijući sjetio sam se nekijeh bogataša po varošima, pa šapnuh sam sebi:

„Hajdete nesretnici, pa se naučite, od seljana plemenitosti, ljubavi, dobroti i poštenju!

Luka Grgjić-Bjelokosić.

[1]) Sveti Ignjatije joj je krsno ime, a ono „ukrala", znači uštedila pri krsnom imenu.

Naša pisma.

Budimpešta, oktobra 1896.

(S milenijske izložbe XIV.). Eto se je približio kraj ovim mojim pismima, gdje sam nastojao da strogom objektivnošću referenta iznesem — po mogućnosti — sve ono sa izložbena prostora, što bi našu publiku ma u čem zainteresovalo. Sad hoću da zbacim sa sebe svečanu togu izvještača — a kad i kad i moraliste — pak neka me namjera povede malo u šetnju po toj izložbi, da joj ogledamo *zabavno* lice.

Ne ću, a ni dao Bog, da se pri tom upuštam u ocjenjivanje famoznih podhvata kao „Ös-Budavára" i „Carigrada u Budimpešti". O tim zabavištima najbolje je — šutjeti, — najzad sama su u svojim golemim reklamama toliko i bučala i zaglušnom larmom udarala u talambase, da je svaka riječ, koja se o njima govorom gubi, suvišna, dočim ih je „prokletstvo zločina" (tko me ne razumije, taj neka se izvoli obratiti na njemačkog klasika, koji je izumio krilatu riječ „der Fluch der bösen That") jur snašlo: jedno je u silnom deficitu, a drugom vrh glave visi Damoklov mač, kojim će vjerovnici da mu se domognu vrata.

Ostanimo radije u samoj izložbi i gledajmo redom razna zabavišta i ona mjesta, koja služe dobroj voljici oka, uha i stomaka. I tu namah opažamo bezbroju gostionica, kavana, pivara, kioska za šampanjac, raznih kušaonica, prodavaonica mlijeka i čarda, — toliko ih je. da bi bilo trebalo bar deset puta onoliko posjetnika, nego je zaista bilo, a cijene jelu i piću da su na polovicu snižene, da se za vlasnika svih ovih prodavaonica na koncu ukaže kakav takav dobitak.

A odasvud se javljaju obijesni zvuci ciganske glazbe. Ni to ne bi škodilo — tà ništa ne umije bolje rastjerati brige od glazbe, samo da je harmonije.

Otkud pak harmonija, kad je lokal do lokala, a jedna glazba hoće da drugu nadbije.

Bar da nije te zaglušne disharmonije baš na *korzu*, gdje uz to svira i vojnička glazba, a koji je inako kadar, da poput krasne moderne avenue-e pred okom stvara nasladu. Naokolo elegantan svijet — po izbor krasotice — sve to otkriva zavodljive čari, a gragjevnim remek-djelima pridružuje se bujno zelenilo i šarni nasadi, te jedan od najljepših proizvoda elektrotehnike: „Fontaine lumineuse". Ne bojadiše se više samo svila, nego i voda; sve je pošlo bestragom luksusa, koji se je ušuljao i u vilinsko carstvo!

U dokaz evo na korzu skulpturami ukrašene umjetne skupine klisura, koja predočuje utjelovljenu bajku o vili *Šió*. Vrlo je to naivna, lijepa narodna priča, koja se je do današnjeg dana uščuvala na obali Blatnog jezera.

Šió naime bijaše vila Blatnog jezera, koja je sinu Komora, vračara iz bakonjske šume, tako dugo namigivala, dok mu nije „puklo mekano srce". Otac mu ne bi bio otac i ne bi bio vračar, da nije prokleo zlatokosu vilu-povodkinju. I prokletstvo propisno se ispunilo. Šijina zlatna kosa ispala do zadnje dlake, a mjesto ove izrasle ljute zmije i grdne žabe krastače.

Srećom nije lijepoj vili ta grdna frizura ostala do vijeka. U prokletstvu bila je klauzula, da će te frizure nestati, dok vjerno zaljubljeni par u spas Šije žrtvuje zlatoruno janje.

A može li u valjanoj pučkoj priči manjkati ovako zaljubljeni par? Ne. Megju pastirima onoga kraja našao se zbilja vjerno zaljubljeni par, te žrtvova zlatoruno janje i skinu sa Šije prokletstvo ljutih zmija i žaba krastavih. One pobjegoše u vodu, a od janjećeg zlatnog runa lijepoj vili opet naraste zlatna kosa.

Vilinski taj idil motiv je ovoj skupini, što ju je lijepo izradio kipar *Ljudevit Mátrai* i koja se diže usred velikog basena, otkuda svaku večer skaču hiljada zraka u vis, rasvjetljujući čitav korzo.

Tek dalje! Našu šetnju možemo nastaviti, pješke ili električnom željeznicom, koja juri od paviljona glavnoga grada pa sve do balatonske čarde, gdje je na glasu „domaća" kuhinja.

Još dalje na šetnji zapeti će oko o lјepušne Hebe, koje u raznim lokalima u svim mogućim i — nemogućim formama koketnim smiješkom poslužuju goste i gracioznom onom — ženskom biću prirogjenom kretnjom ruke spravljaju nekuda obligatna uzdarja, a to čine tolikom revnošću, da redovito zaboravljaju reći: hvala!

Specijalnih i često puta obećavanih zabava bijaše za cijele izložbene sezone vrlo malo. Mjesto koncerata, bilo je u paviljonu za svečanosti nebrojeno — banketa, a mjesto toliko puta najavljena i otkazana koncerta *Ilke Palmay* pod vedrim nebom na izložbenom korzu (kojom je prilikom uvijek bilo sijaset svijeta, koji je uzalud plaćao povišenu ulazninu), pjevala je *Juliška Kopácsy* u — Ös-Budaváru (uz ulaznicu od 1 forinte).

Kao oaze u pustinjama bijahu za polgodišnjeg trajanja izložbe one tri ili četiri večeri, kada je ravnateljstvo izložbe priredilo sjajnu rasvjetu izložbenog teritorija.

Posve novi rasvjetni efekti pretvoriše čitavo izložbeno tlo u vilinski park. Bilo je onda more svjetla i more ljudstva, kuda si god svrnuo okom. Visoke električne žarulje ovile bi se crvenim prozirnim suknom. Drveće isprepleteno zelenim plamečcima, busenje i nasadi opervaženi plamenitim lancima u ukusno sastavljenim bojama, sad crveno i modro, sad žuto i zeleno, sad opet bijelo i maveno. Po travi lјeskali se bijeli plamenovi poput krijesnica u tamnoj šumi; ondje opet vijugali se po zraku, uz lahor vjetra, dugački redovi lampijona nad korzom i po dvorovima. A uprav veličanstveno se ukazivalo jezero. Veliki most plivao u moru svjetla; stupovi blistali u raznim bojama, koje su se u vodi stoput odsijevale.

Okolo čitavog jezera pak sterali se gorući guirlandi, modri i bijeli, isprekidani plamenitim kitama, kojim se je jasan sjaj divno odražavao u vodi.

Sa drvenih mostova opet, tamo k historijskoj skupini, blistalo se, ljeskalo i sijevalo u sto i sto plamenčića. Sa vode gledajući doimala se ta rasvjeta zaista ukusno, naročito tamo gdje se je iz osvijetljena jezera dizao Hunjadijev dvorac; ispod njega more šarolikih plamena, a naokolo rasvijetljeni brodići i čamci, a megju njima bijeli labudovi.

Ovakove večeri, naročito kad je najednom zasviralo *osam* vojničkih glazba pod ravnanjem *jednoga* kapelnika, bile su zaista krasne, pak je zaista velika šteta, što se je ova vrst zabave priregjivala prerijetko.

Mavro Špicer.

Uz naše slike.

* *Rama*. Na samom srcu Bosne, gdje se Vranplanina priljubila uz Radušu, probio je bistri vrutak vode sinju krš. Sva izmučena od muke, kojom se namučila provaljujuć onaj tvrdi kamen, brza šumna voda niz kamene povore, dok se ne ustavi u maloj kotlini, kojom se voda u malo jezerce razlila. Tu se smirila, kao na počinak, da iz nova sabere snage za daljni put, a pod glatkom površinom vigja se kako sve tamo ključa i vrije i kako u to vrelo ljuta krš sve nove pritoke izbacuje. To je vrelo *Rame*, jedne od najljepših rijeka Bosne.

Tek što se voda u onom jezercu odmorila, valja joj na daleki, teški put. Malo niže vrela provaljuje kroz tijesan klanac, što ga zarubiše dvije strme osovne stijene, a tu za vedra vremena preskakuje ono golemo kamenje, što ga je sama amo izvaljala, kad bi iza kiše ili kopnenja bujala.

Prošav taj klanac, ispod sela Varvare smirila se rijeka malo. Istina, još sve brza i šumi sve do svog ušća, ali ne više onom divljom silom i onom mukom, kojom se u klancu napatila.

Nadomak selu Kopčićima, djedovini bega Kopčića, sastaje se rijeka s *Bukom*, koji malo više samog utoka pod strmom stijenom izvire.

To vrelo Buka spada megju najljepše prirodne krasote Bosne. Strme stijene zakriliše u polukrugu jezerce, komu je površina bistra i vedra kao oko, pa se tu u sto boja razbija tračak sunca, koji bi prodro na dno jezercu. Ali koliko je mirno to jezerce na površini, toliko u njem vrije i ključa sa množine podzemnih pritoka, što mu donose sve višu vodu, dok ne napune kotlinu, te suvišak vode juri niz strmo korito u rijeku Ramu. Tu na ušću zausdala je ljudska ruka nestašnu vodu, razdijelila je u žljebove, te ju navela na cijeli niz mlinskih kola, da ih okreće.

Ali rad ne sramoti a ni vode okaljati ne će. Tek što se ona šumna pjenovita omaha trsila mlinskog

kola, bistri se opet u krilu Rame, te s njome dalje juri, natapajući podnožje Raduše-planine i primajući iz nje cijeli niz pritočića.

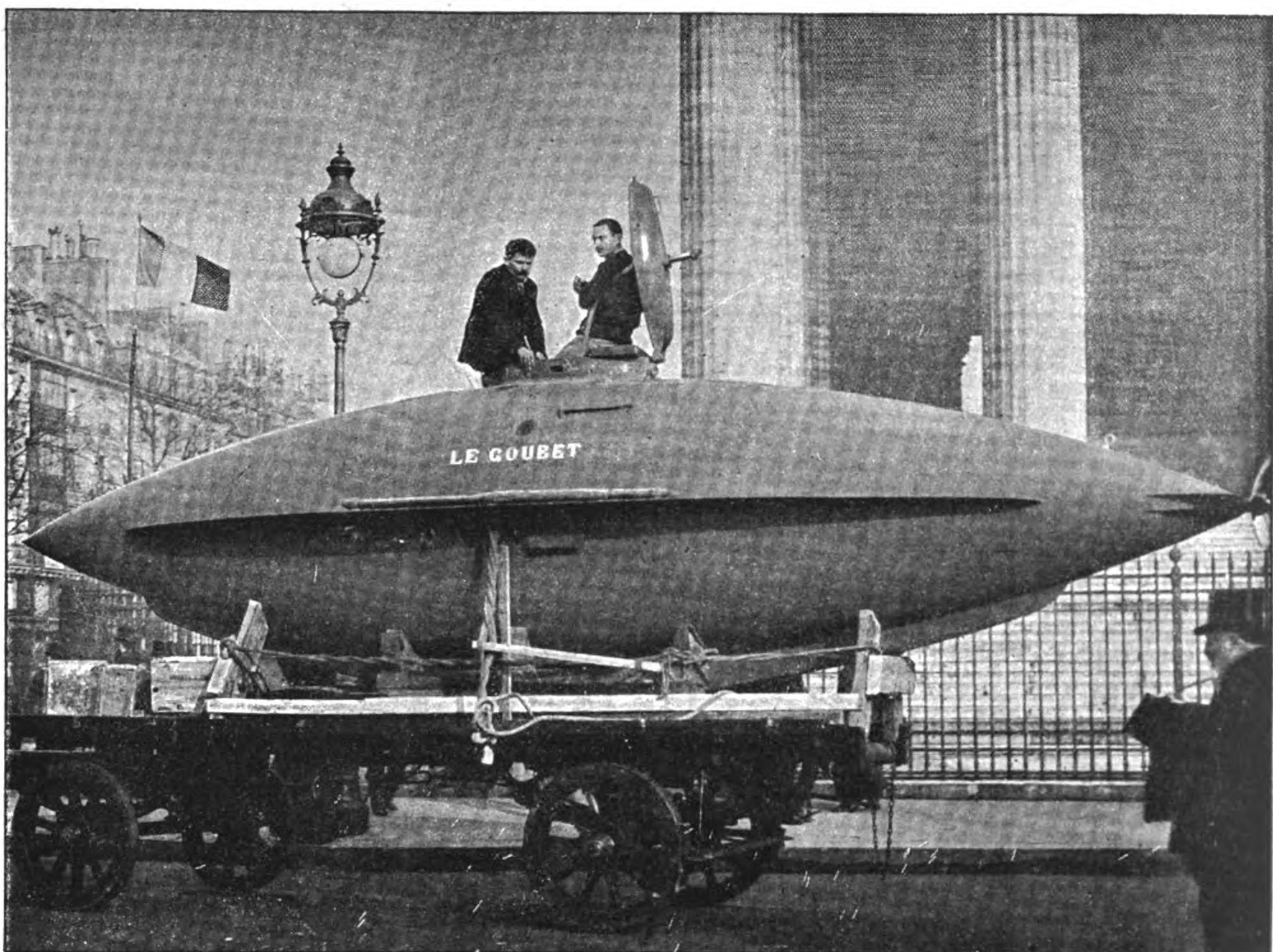
Niz Proslap, Mlušu, Višnjane juri do Luga, a tu prima u se pritok Dušćicu, koja se niz dva krasna slapa ruši u Ramu. Tu se rijeka već znatno raširila, ali kao dosad teče i dalje istom bukom i šumom niz korito osuto golemim kamenjem, dok se kod Ustrame (ušće Rame) ne sastane sa Neretvom. — — —

Ime Rama, kojim se i vas onaj kraj prozvao, davne je davnine. To ime ostalo nam je, kao i još po gdjekoje mjesto od starosjedioca bosanskih, od Ilira, a osnov mu: râm. Još i danas u njihovih potomaka Arnauta, taj osnov izrazuje sve što je bučno, šumno, silno, što brza niz obale i slapove. *„Rama“* dakle označuje od prilike ono, što i slovjensko ime njenog pritoka *„Buka“*.

Ali u tom kraju ne ostaviše nam starosjedioci samo naziv Rame i druga nazivlja kao Šćit (šgjet = strijela), Varvara (razbojište) i t. d., već nam ostaviše i vidljivih spomenika, one svoje grobnice, koje prikriše golemim gromilama nanesena kamena i ozidana u humke. U tim gromilama iskopano je nekoliko zanimljivih starina, a osobito zanimljiva bijaše ogromna gromila sa 30 *m* promjera, raskopana kod sela Varvare.

Tu, više samog klanca, kojim protječe Rama bijaše nekoč znatna naseobina tih starosjedioca, a u njoj našao se do sada cijeli niz orugja od kosti i kamena, lonaca, kalufa za ljevanje brončana orugja i drugih predmeta, kojim se taj davni narod služio.

Ali ne samo u prehistoričko doba, nego i u ono rimsko ostavila je kultura na obalama Rame svoje tragove, kako to svjedoče neki natpisi, nagjeni kod Šćita, Proslapa i Luga. Jedan od tih natpisa ulomak je seoskog kalendara, urezana u kamenoj ploči, koji bi težaku kazivao dane i sjećao ga na poljski rad. Sva je prilika, da je ovuda prolazila rimska cesta, kojom su rimski osvajači dolazili s mora uz Neretvu i Ramu, da prešav Radušu sigju u zlatne majdane, koji se nanizaše niz obale Vrbasa oko gornjeg Skoplja.

Podmorski brod *„Le Goubet“*.

Iz vremena, koje je neposredno uslijedilo za rimskim gospodstvom u našim krajevima, nema u Rami nikakih ostanaka. Istom kad se ovdje naseliše praoci današnjega naroda te urediše samosvojnu državu, imade spomena i o Rami. Nu koliko god se Rama spominjala u listinama srednjega vijeka, ipak nam je o samoj Rami u onom kraju malo poznato. Po Ramu, a i po Bosnu, bijaše najvažniji historijski fakt onaj, kada je sin ugarskoga kralja Bele III., knez hrvatski Andrija, pošao na vojnu u Dalmaciju, da je osvoji, te provalio i u Bosnu, pa tom prilikom osvojio i Ramu. Od toga časa zovu se ugarski kraljevi i kraljevina Rame, te je Andrija II., sjednuvši na prijesto svoga oca, u svima listinama pridao taj naslov ostalima, a za njime povedoše se i svi njegovi nasljednici do današnjega dana.

Ta praksa u kraljevskoj titulaturi megjutim je starija nego se do sada mislilo, jer imade jedna listina od god. 1194. gdje splitski nadbiskup Petar već Andrijinoga oca Belu III. (Cod. Arpad. VI. 186.) nazivlje kraljem Rame.

Sva je prilika, da su se ugarski kraljevi u prvo vrijeme, koje je Andrijinom osvojenju Rame uslijedilo, za taj kraj živo zanimali i brinuli, dok ih nije u tome pomela avarska provala, koja je Belu IV. natjerala u bijeg.

Osobito se za Ramu i Bosnu zanimao sin Andrije II. Koloman († 1242.) knez „slavonski“ i kralj rusinski, koji je u ono doba, kada su krstaške vojne bile najvažnijim političkim pitanjem, sam poveo krstaše u Ramu, da uništi vjeru bogumilsku, koja je onda već Bosnom i Ramom preovladala.

Od starine bijaše grad u Rami, po imenu *Prozor*. Taj grad sazidan je na strmom kršu, koji se prema istoku strmo osovio, dočim prema zapadu prelazi u onaj niz humaka, koji opasaše ovuda gornju Ramu. U toj stijeni imade pećina, koja prolazi kroz cijelo brdo, a duž pećine korito je potočiću, koji s jedne strane utiče a s druge izvire. Narod vjeruje, da je sa grada bio prokopan kršem bunar, kroz koji bi gragjani u ratno doba dobavljali iz te pećine vodu. Taj grad Prozor, komu se danas još vide ostanci tvrde kule i nešto bedema, spominje se već u godini 1366. Ban bosanski Tvrtko izdao je tu na 11. augusta „pod Prozorom u Rami“ darovnicu, kojom dariva Vukcu Hrvatiniću grad Sokol na Plivi, a značajno je istaknuti da ga dariva „za negovu viernu službu u ono vrjeme, kada se podvije na me ugr'ski kral' u ime Ludovik, i prihodi u Pljevu, pod' Sokol', i ondazi mi voevoda Vl'kac' vjerno posluži; i za negovu vjernu službu dah' mu grad u Pljevje u ime Sokol' s' v'som' Pljevom' ot' meje do meje....“

U ruke Hrvatinića došao je do malo vas kraj na zapad Vrbasu. Vukčev nasljednik Hrvoja, koji se dovinuo splitske Hercegovine i cijelog „Dônjeg kraja“ od Vrbasa do Dalmacije, dobio je valjda i Ramu; bar nosi u svom grbu istu, mačem i oklopom oružanu ruku, koju nalazimo i u starom grbu Rame, a današnje Bosne.

Sve do provale Turaka za sultana Mehmeda II. Fatije ne spominje se Rama. Istom kada je ugarski kralj Matija oteo Jajce (1463.), te u nj uljegao, izdao je listinu, kojom dariva Ramu sinu hercega Stjepana Vladislavu Kosačiću, da ga nagradi za junaštvo, kojim je branio Hercegovinu te protjerao dušmane iz Ključa i Ljubuškog.

Tako pregje Rama a s njom i Prozor u ruke Kosačića. Nu ne osta dugo tako u ono ratno doba. Osvajačka sila sve se dalje promicala, sve korak po korak pritisnula Bosnu, pa i jurišom osvojila grad Prozor, a s njime i svu Ramu.

Narod priča, da je Prozor pao izdajom neke babe, koja je odala vrelo iz koga podsjednuti gragjani dobavljahu vodu. Dušmani odvratiše ono vrelo i tako natjera gragjane žegj, da se predadoše.

Rama pala je valjda već 1464. Osmanlijama u ruke, jer grad Jajce jedva je dospio da brani krajinu, dočim bosanske paše gospodovahu svom ostalom Bosnom.

Rama, nekoč sijelo bosanskih bogomila, postala je podjarmljenim krajem, kojim gospodovahu dugo godina bezi Kopčići.

Pod razvalinama kule prozorske, koju valjda porušiše za osvojenja, nanizaše se kuće muhamedanskih aga, a ta naseobina umnožala se toliko, da je u njoj bilo godine 1655. osamdeset kuća. (Danas imade u Prozoru 195 kuća.)

*

U katoličkog kršćanluka na glasu je manastir ramski sa crkvom sv. Petra, koji je osnovan na današnjem Šćitu negdje pod konac XV. vijeka a kako se misli oko godine 1493., jer se u to vrijeme spominje kustodija ramska.

Taj manastir mnogo je toga prepatio za nevolja prošlih vijekova, a sudbinu mu potanko je opisao današnji gvardijan tog manastira, fra Jeronim Vladić u knjižici „Uspomene o Rami“ (Zagreb 1882.).

1521. ili 1523. poharaše ga age prozorske, 1532. opljačkaše ga haramije, a oko polovine XVI. vijeka bijaše tamo velik pokolj, te pade šest Franjevaca, kojim danas Franjevci poštivaju uspomenu kao mučenicima svoga reda.

Fra Jeronim Vladić uzima, da se taj pokolj zbio u godini 1557., te se poziva na jedan natpis; ali taj natpis nije drugo već spomenuti ulomak rimskog kalendara, te nije sa manastirom u nikojem savezu.

1687. diže se opet navala na manastir, a fratri ne mogav više da trpe i da plaćaju beskrajne globe, iseliše otale u Sinj. Sam gvardijan Matić zapalio je crkvu svojom rukom, da se tako ne obeščasti.

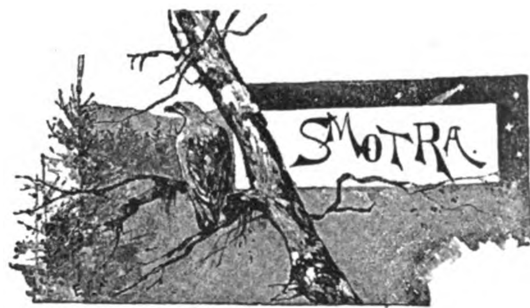
Od sela, koja se nanizaše dolinom Rame, zanimljivo je selo Kopčići, što ga osnovaše bezi Kopčići. U njemu je lijepa džamija sa visokom munarom, sazidana pred jedno 70 godina, od kamena izragjena na ruševinama starog manastira.

Na glasu je ondje i ahar — veliki han, u komu je u prvašnje vrijeme svaki prolaznik nalazio slobodan konak.

Dok su bezi gospodarili onim krajem, držao je svaki odžak u tom aharu sobu za se. Kad bi došao putnik, uljegao bi slobodno baš u sobu, koja bi mu se svidjela, jer su bile sve otvorene, te bi se ondje smirio. Bezi bi poslali onda momka, da vidi u kojoj se je odaji putnik nastanio, a vlasnik one sobe imao je da se brine za gosta. Ako je večer, spremio bi mu večeru, a po večeri došao bi i sam na eglenu. Osobito lijepo je istaknuti, da bezi to gostoljublje nijesu samo muhamedancima iskazivali, već i kršćanima i svakome, bio bogat il siromah.

Zanimljiv spomenik iz vremena osmanlijske vladavine je turbe prvoga bega Kopčića, koje se nalazi u selu Varvari, tik do one velike već spomenute prehistoričke gromile. O tom Kopčiću priča narod, da mu je sultan obećao onoliko zemlje, koliko može za dan objašiti. Od Rame obletio je beg sela po Duvnu, Ljubuši i Mrkdol-planini, te se pred mrak vratio u Ramu, gdje je kod Varva pao s konjem mrtav. Tamo ga sahraniše i načiniše mu turbe, a od onda nastala je u narodu poslovica: „Obilazi kao Kopčić Duvno“!

Dr. Truhelka.

* *Priznanje Nj. Veličanstva cara-kralja.* Dne 1. pr. mjeseca otvorena je IV. temporerna izložba voća i prirodnina na budimpeštanskoj milenijskoj izložbi, a dne 7. počastio ju je previšnjom posjetom naš ljubljeni car-kralj Franjo Josip.

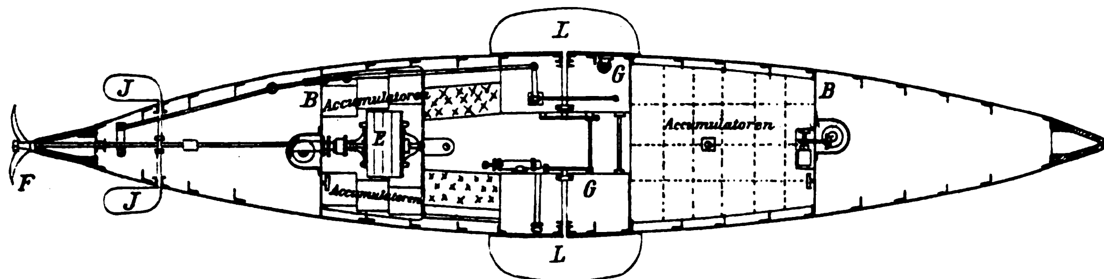
Tom je prilikom Nj. Veličanstvo osobitim udivljenjem promatralo obilnu kolekciju *suhih šljiva*, što ju je izložila *bosansko-hercegovačka zemaljska vlada*, koja na žalost radi poodmaklog vremena nije mogla izložiti voća, pošto zbog velike udaljenosti ne bi bilo stiglo svježe i milovidno.

Tim sjajnije prikazala se je krasna i bogata zbirka naših suhih šljiva, koje su dobro poznate po čitavom svijetu, a Nj. Veličanstvo se čudom začudilo, kad Mu je vladin savjetnik g. Kosta *Hörmann* rekao, da su to proizvodi *ljetošnjeg* ploda.

Velikim interesom slušalo je Nj. Veličanstvo razjašnjenja vladinog savjetnika g. Hörmanna, kako šljive u Bosni i Hercegovini tako rano dozrijevaju i kako se vlada toliko svojski zauzimlje za racionalno sušenje, pak da je lako moguće već sada razašiljati ljetošnji plod, koji ove godine iznosi ravno *četvrt milijuna metričkih centi*.

Rado je Nj. Veličanstvo čulo, da se sušenjem šljiva bave svi domaći žitelji Bosne, i da se uvedbom francuskih i rekonštrukcijom domaćih pušnica mogu bosanske šljive sigurno da omjere sa izvrsnim francuskim plodom. U dokaz tomu eto fakat, da se bosanske šljive šalju čak i u Ameriku. *M. Šp.*

* *Temporerna izložba naše peradi.* Dne 14. oktobra otvorio je ugarski ministar *Darányi* u Budim-

Podmorski brod „Waddington". (Horizontalna presjeka.)

pešti povremenu izložbu peradi, gdje se je natjecalo 170 izlagača s više neg 4000 zastupnika krilata svijeta o prvenstvo. Bilo je tu na okupu svakojake vrsti peradi, od milopojne kanarinke, do skupocjenih stranih pasmina gusaka i tuka, a sve po izbor eksemplari. Košto i prije, tako se i na ovoj povremenoj utakmici lijepo istaknuše Bosna i Hercegovina sa nekih 400 komada običnih i oplemenjenih i ukrštenih Langshamki, Minorka, Plymouth-Rocka Houdansa, pak biseraka, tukana, Peking i Rouenpataka, endemskih gusaka, sve iz zavoda u Prijedoru. Da ovaj lijepi primjer nije ostao bez blagodjetna dojma, u prvom redu u okolini prijedorskog gajilišta, dokazuju i privatni izlagači — ima ih do 44 — ponajviše iz Prijedora i Kozarca.

I tako danaske i s ovakijeh mejdana odnosi Herceg-Bosna pobjedu, pak zato naprijed! Majka zemlja tvrdo daje i pruža, ragja i uzgaja, al ondje, gdje po njoj hodaju *dobri gospodari* — tamo obilno dariva.

M. Šp.

* *Dr. Julije Grégr,* češki politički spisatelj, osnivač i urednik „Narodnih Listi", umro je dne 5. pr. mj. u Pragu. On se je rodio 19. decembra 1831. na Březradu u Kraljičinom Gradcu, svršio gimnazijalne nauke u Pragu, gdje je 1859. godine polučio čast doktora pravnijeh znanja. Gledajući u profesorima Koubeku, Čelakovskom, Šafaříku ideale rodoljubna nastojanja, pak čitajući djela Palackoga, Havličeka i drugijeh velikana českoga naroda, oboružao se je neslomivom voljom i ustrajnošću, kojoj je najzad pošlo za rukom, da je god. 1861. pošao u svijet velik politički dnevnik *„Narodni Listy"*, kao glasnik onog českog kola, u komu su prednjačila imena Palackoga, Riegera, Braunera, Purkinja i Tomeka. Grégr preuze najprije uredništvo, a poslije bude vlasnikom lista, što je bila upravo žrtva, jer je primio s listom 32.000 duga. Pošto je privezao sudbinu uz gorak poziv čovjeka političara, mnogo je stradao, al klonuo nije nikada. Pod zadnje godine svoga života živo se je bavio historijskim studijama, ponaosob proučavao je bjelogorsko doba, dok ga ne pohodi teška nepreboljna slabost, s koje se patio pune dvije godine, dok ga smrt početkom prošlog mjeseca zanavijek ne oslobodi. Bog da ga prosti i pomiluje!

* *Prof. Šime Ljubić,* član jugoslavenske akademije, umro je dne 19. pr. mj. u Starigradu u Dalmaciji.

Šime Ljubić rodio se je 24. maja 1822. u Starigradu na Hvaru. Starinom mu je kuća iz Bosne; porodica Ljubića spominje se megju drevnim plemićskim imenima u Bosni, a biće da se je iselila za patarenskih nemira. Gimnazijalne, filosofske i bogoslovne nauke svršio je Ljubić u Dubrovniku, Splitu i Zadru, te je još kao bogoslov živo prionuo uz proučavanje narodnog jezika i povjesti, pače otpočeo pisati u „Zoru dalmatinsku" i u talijanski list „Dalmazia" razne literarne i znanstvene rasprave. U četvrtom tečaju bogoslovije (god. 1846.) izdade u Zadru rasprave: *Običaji Vlaha u Dalmaciji* i *Ribanje i ribarsko prigovaranje,* a to je bila prva knjiga, koja se je u Dalmaciji odštampala Gajevim pravopisom. U „Zori" izigjoše još mnoge narodne pjesme i poslovice, koje je sam posabrao. Podržavajući privatnu gimnaziju u svom rodnom mjestu do god. 1855., stade marljivo sabirati *grčko-dalmatinske novce,* te *grčke i latinske natpise,* osnivajući tako malo po malo svoju ogromnu zbirku. Mimo to prevede *F. G. Eichhofa* djelo: *Povjest jezika i književnosti Slavjana,* a na talijanski Ivaniševićevu pjesmu: *Kako se pjesnik naučio pieti,* uz uvod i život pjesnikov. Za pokreta god. 1848. osnova čitaonicu u svom rodnom mjestu, pak stade pisati i u političke novine, što mu pribavi mnoge tajne neprijatelje, koji najzad isposlovaše, te je 19. juna otpušten od službe; nu pošto izbi istina na vidjelo, dobi je natrag još novembra iste godine i bude premješten u Supetar na Braču. Uz svu trzavicu onih godina proučavao je Ljubić svoju zbirku starijeh novaca i napisao o njima opširnu raspravu: *Numografia dalmata* u arhivu c. k. bečke akademije, koja je poslije prevedena u arhivu društva za jugoslavensku povjest u Zagrebu pod naslovom: *Pjenezoslovje dalmatinsko.* God. 1845. bude Ljubić u Beču potvrgjen za učitelja jezika i književnosti slavenske za cijelu gimnaziju, a malo za tim povrati se i opet u Beč, te položi ispit u povjesti i zemljopisu. God. 1856. pošalje ga c. k. društvo za istraživanje i čuvanje starih spomenika u Austriji u Trst, da bude u pomoći učenom dru Kandleru pri istraživanju rimskijeh naseobina u okolini. Na osnovu Kandlerovih naputaka ode Ljubić na istraživanje u Dalmaciju, a vrativši se poslije u Trst, predade mu svoj rad o tome, nu Kandler umre, a spisi se zametnuše. Produžujući marljivo istraživanja, sabra tako omašno gradivo, koje izigje u arhivu c. akademije znanosti u Beču god. 1859. pod naslovom: *Studi archeologici sulla Dalmazia.* Tu se ujedno upozna sa Teodorom Mommsenom, komu je pružio prijateljski na uslugu svoju bogatu zbirku grčko-dalmatinskih natpisa. Za svoje radove u rimskome *Bulletinu* zapade ga čast člana dopisnika (god. 1856.). — U Beču štampao je Ljubić u to doba svoje djelo *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia* i radio uz to neumorno na polju literarne historije, kritike, arheologije i politike. Nu od velike je važnosti po njegov učeni rad ono vrijeme, što ga je kroz tri godine svoga boravka u Mlecima proveo proučavajući diplomatske isprave o *Kleku* i *Sutorini,* gdje je digao ispod prašine do jednu hiljadu omašnih svezaka izvornih depeša, te najzad dovršio taj posao u četiri debele knjige listina i jednoj knjizi zemljovida, izradivši uz to povjesnički predgovor. Mimo taj zvanični zadatak mnogo je proučavao izvorne isprave o padu republike, štampao rasprave: *In riposta all' opuscolo del sig. Vin. Duplancich col titolo „dalla civiltà italiana e slava in Dalmazia"* (Verona 1861.) i dr., pribirao gragju za Danteov ep *„Divina comedia"* (Padova 1866.), iznio materijal o mletačkom govoru pod naslovom: *Scritti in dialeto veneziano nel XIII. e XIV. secolo* i temeljitu raspravu: *Gli ultimi succesi di Alberto Waldstein narati degli ambasciatori Veneti* (Arhiv c. k. akademije 1862.). God. 1861. bude Ljubić imenovan profesorom osječke gimnazije, a zatijem po predlogu Račkoga premješten na Rijeku, gdje napisa: *Vladanje mletačko na Rijeci 1509.—10.,* pa u „Književniku": *O nekojih pjenezih grčkih sa otoka Hvara* (1869.); *Predaje jadranske o Diomedu slovinskom* (1866.), te kritiku Šafaříkova izdanja *akta mletačkih, prinadležećih k istoriji Srba i ostalih Jugoslavena.* Videći se na muci zbog školskih knjiga u povjesti i književnosti, napisa na široj osnovi i štampa god. 1864. prvu svesku: *Ogledalo književne povjesti jugoslavenske za podučavanje mladeži,* okle prenese napose sve što se tiče političke povjesti Hrvatske pod naslovom: *Pregled hrvatske povjesti.* Kad su god. 1866. potvrgjena pravila o ustrojstvu akademije znanosti u Zagrebu, predloži sabor megju 16 akademika i Ljubića, a kad je akademija ustrojila narodni muzej, bude Ljubić 1869. imenovan jednoglasno prvim čuvarom narodnog muzeja. Tek uz sav ogroman posao svog zvanja radio je Ljubić neumorno u „Radu" i „Starinama". God. 1879. osnovao je u Zagrebu *„Viestnik hrvatskoga arkeologičkoga družtva",* te ga uregjivao punih trinaest godina, kiteći ga bogatim nizom temeljitih učenih rasprava ko glavni m[illegible]adnik. On je položio kamen temeljac hrvatskoj arheologiji.

Kao učenjak neumoran radiša, kao čovjek prava iskrena ljudina, ostavlja pokojnik časno ime u naučnim krugovima, a blagu spomen u svom narodu. Vječna slava profesoru Šimi Ljubiću!

* *Pozorište.* Vrsna družina gosp. Ćirića, koja nam je od lane u ugodnoj uspomeni, otpočela je sezonu sa *„Gjidom"* od *Janka Veselinovića,* a od prevedenih komada došla je prva na red *„Charleyova tetka"* u prevodu *A. Mandrovića.* Koliko sudimo okupio je gosp. Ćirić oko sebe dobre sile, pak se može s puno nade iščekivati mnogi duševni užitak, makar i u onoj drvenjari uz Miljacku. Našoj pak publici usrdno preporučujemo ovu vrijednu družinu, te neka ne zaboravi na onu staru riječ: da glumac onda najlakše tumači svoju ulogu, kad ne gleda sa pozornice u prazna sjedala pred sobom!

L. G. B.

* *25-godišnjica „Smilja".* Ovaj omladinski list, pokrenut hrv. pedagoškim književnim zborom u Zagrebu, slavi ove godine svoju 25-godišnjicu. 1. septembra o. g. izišao je prvi broj jubilarnog tečaja, a u njemu je ocrtana historija „Smilja" i ujedno su spomenuta imena njegovih najvjernijih radnika od početka pa sve do danas. Prve godine uregjivao ga je *V. Z. Marik,* a dalje uregjuje ga neprekidno odlični omladinski spisatelj i učitelj učiteljske škole u Zagrebu, profesor *Tomislav Ivkanec.* Taj broj donosi uz ostale lijepe sastavke pjesmu J. E. Tomića, poznatoga književnika, kojom je on prije četvrt vijeka pozdravio prvi broj „Smilja".

J. M.

* *Sa budimpeštanske pozornice.* Da je pozorišna sezona u cvatu, dokazuju *tri* noviteta u cigloj nedjelji dana: u *operi „Domaći cvrčak"* od Dragutina *Goldmarka,* u *Narodnom pozorištu „Kralj Samuel"* od Arpada *Gabányi-a,* a u Narodnom pozorištu za vesele komade *„Starac"* od Aurela *Follinusa.*

„Nemo propheta in partia" — vrijedi i za Goldmarka, kojemu je tek nakon duga vremena pošlo za rukom, da mu zemljaci iznesu najnoviju operu kod kuće, pošto su je u Beču vidjeli već prije godinu dana. Istina da su se onda razišla mnijenja o vrijednosti opere, pak je pretežni dio sudija tvrdio, da je Goldmarkova vila klonula i da majstoru ne prija svijet nježnih čuvstava i milieu čedna humora.

Goldmark uz svu svoju vještinu nije toliko sretan, a da bi mogao, makar i napisavši dvije opere pune silne dramatike, na pozornicu iznijeti dajbudi plamičak s domaćeg ognjišta, bajni humor skromnog obiteljskog života, pučki idil. Kao jedan od najmarkantnijih ličnosti moderne glazbene literature, koji je u *„Kraljici Sabi"* i *„Merlinu"* ocrtao najsilnije dramatske strasti te u carstvo glazbe unio sav čar i sjaj orijenta, trebao je da pokaže u posve novom svjetlu svoju originalnu individualnost. Tek „Domaći cvrčak" u velike razočarava!

Mnogo je dašto kriv libreto po Dickensovoj bajnoj pripovijetčici, te nije van niz slika, nježnih lirskih čuvstava i humorističnih položaja, muka doista da od toga sastaviš operu, koja bi ispunila čitavu večer.

Uz to je *Willner,* one jednostavne a toliko krasne prizore Dickensove, preradio bombastom praznih fraza, griješeć taktu ili stihu za volju često protiv smisla.

U Willnerovoj preradbi postao je onaj fini Dickensov humor komičnom karikaturom. Pozorišna scerenija pak bez logična je spoja, bez ukusa i pjesničke iluzije.

A kakav je tekst, takova je i glazba: bez harmonična spoja; svaki prizor zasebna je pjesma; samo kad i kad odgovara pojmu pozorišne glazbe, koji traži dramatsku suvislost tema i karakterističnu im primjenu.

Jedino predigra u trećem činu posvjedočava Goldmarkovu vještinu ritmike, inako se svaki čas namiču reminiscencije na pučku glazbu i na glazbu nove talijanske škole, dapače i novijih opereta!

Bolje nije prošao ni *Gabányi* svojom historičnom dramom *„Kralj Samuel",* koja je već prije dvije godine izišla kao knjiga i koja se svakako ugodnije čita, nego li na pozornici gleda. Stihovi su naime lijepi, jezik gladak, dikcija zanosna, ali kompozicija ne odgovara tehnici drame, a što je najveća pogrješka, naslovnik kralj Samuel nije junak komada, već mlad poganin Urkund, čijeg je oca Samuel, kao namjesnik prije mnogo godina dao smaknuti, pak mu je Urkund prisegao za to krvnu osvetu.

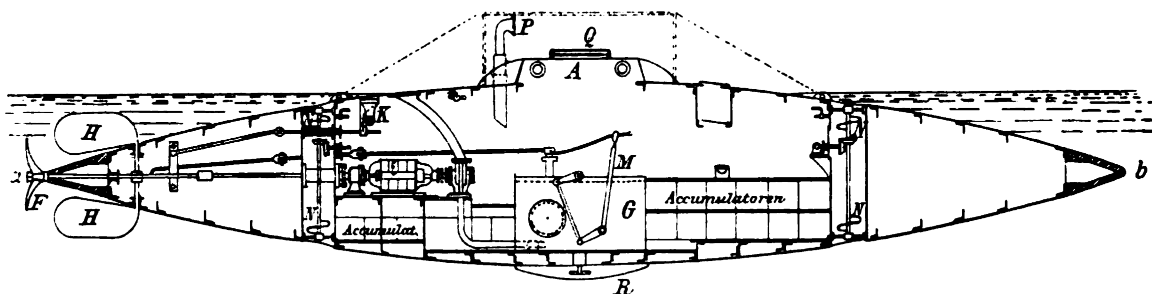
Silesija likova dolazi i odlazi, sve bez ikoje svrhe, a kralj Samuel, obožavan u puku, omražen u plemstvu, sve više iščezava, dok ga Urkund, pošto mu je kralj još spasao život, — probode. I s ovim prizorom svršava komad! Ubojica triumfira, što je od njegova noža poginula plemenita duša!

U čitavoj drami samo su dva prizora vrijedna da se istaknu. Urkund ljubi kraljevu kćer Šebu, a ne mogavši da je drukčije predobije, najmi ljude da ju silom dovedu u njegov dvor. Nu i Šeba ljubi Urkunda, tek kako je on poganin, ne će da pogje za nj. Brani se molitvenikom u ruci, i govori mu: „Kršćanin si, Urkunde; jer tko poznaje veliku moć ljubavi, te joj se na zapovijed klanja, taj je već kršćanin, jer ljubi."

Drugi je prizor još ljepši. Urkund je sam te se sobom bori. Opaziv molitvenik, klekne preda nj, i moli da mu pribavi Šebino srce: „Gledaj; ponosni Urkund kleči pred tobom, moleć te, da mu pomogneš!... Ljubim kraljevu kćer Šebu, čini, da i ona mene ljubi! Čuješ li, križu?... Želiš li, da te poljubim?... Pa dobro, poljubiću te, samo mi pomogni, križu!... križu!...

Križ mu nije pomogao. Ljubi ga poganka Vira, koja nije podnosila takmice uza se, te Šebu probode.

I Gabányi-u je pljeskalo mnogobrojno općinstvo, manje u priznanje za ovaj vrlo slab komad, već radije što je već dugo „kućni" pjesnik narodnog po-

Podmorski brod „Waddington". (Uzdužna presjeka.)

zorišta, koji po želji stvara drastično-komične komade za svakdašnji repertoar. Ovakav pak čovjek vrlo je skupocjeno pokućstvo u svakoj pozornici.

Najlošije je prošao *Follinus* (šovinistima nije ni ime po volji!) sa svojim „Starcem“, koji ni nije starac, već lahkouman ženkar, goropadan svadljivac i prevejana lija.

U čitavom komadu, nizu nesuvislih, slabo duhovitih ali tim drastičnijih epizoda, nema ni trunka, da opravda prikazivanje komada na pozornici, u koje je zadatak da goji dobar ukus i zdravu komiku.

Šteta glumačkog truda! *M. Šp.*

* *Kopanje i proizvodnja zlata u južno-afrikanskoj republici* iznašala je god. 1895. 2,509·851 once, a to je 78·035 *kg*, dakle za 7·587 *kg* više nego prije.

Evo kako je ta proizvodnja napredovala od godine 1884. pa ovamo:

1884.	91 *kg*
1885.	54 „
1886.	312 „
1887.	1.522 „
1888.	8.693 „
1889.	13.394 „
1890.	16.800 „
1891.	25.977 „
1892.	40.092 „
1893.	48.981 „
1894.	70.448 „
1895.	78.035 „
Svega dakle	304.999 *kg*

U tim zlatnim rudnicima imade 61.650 radenika, a megju njima samo 7523 bijelih ljudi. — Dužina radničkih galerija iznosi 133 *km*, a ona podzemnih puits forés 48.228.

Iskopano je svega 4,377.142 tona rude. *Mld.*

* *Bosna i Hercegovina na milenijskoj izložbi u Budimpešti* god. 1896. Izdanje izložbenog ureda bos. herceg. zemaljske vlade. Ovo ugledno djelo, koje posvjedočuje veliku redakcijonu brigu, u nježnoj pažnji, da se trud i napredni rad našeg svijeta dostojno predadu javnosti na ogled, ne možemo drukčije popratiti nego tijem, da je naprosto patriotska dužnost pročitati u njem prekrasne članke u I. dijelu. Tu će čitaoc da naigje na zdrav i racijonalan postupak, kako se je to radilo u ove krajeve, dok se došlo do toga da dan danaske ova Herceg-Bosna može ponosna lica iznijeti svagdje na javnu ocjenu svoje prirodno i industrijalno blago. Nijesu to suhoparni referati, već plodovi simpatična stručna prosugjivanja, slika kulturne povjesti novoga doba. S toga gledišta preporučujemo ovu knjigu svakomu, koji se prijateljski zanima za napredak ovijeh krajeva.

* *„Svetle slike“* iz prvih dana hrišćanstva od Drag. Ilijća. — Knjiga druga. Sremski Karlovci. Srpska Manastirska Štamparija. 1896.

„Trnov venac“, „Vaskresenje“, „Savle“, „Ananije“, — tako se zovu te slike.

U prvoj je svesci pisac iznio (osim slike *Stefan)* priče, koje nijesu samo „svijetle“ po sjaju nove ideje, nego i po sjaju srećnih (po ljudskom shvatanju) dogogjaja iz Čovjekova života. *Stefan* im daje krvavu i mračnu pozadinu. Kontrast je ovdje, izmiješala se harmonijski svjetlost sa sjenom, a te na oko nesuvisle slike postaju glavama jednog romana.

II. sveska *Svetlih slika* nije nastavak onog veličajnog romana, nije to zbog nestašice one srećne veze, kojom je spajajući srećne i svijetle dogogjaje pisac znao postići cjelinu. — Hristos je već mrtav, a da bi se postiglo jedinstvo romana u ovoj drugoj svesci, trebalo bi jedno lice da kao prirodno središte sjaji u svim tim slikama. Bogorodica, Petar, Savle ili Magdalina mogaše možda postati taki centrum i kao neki nosilac glavne ideje. Ono jeste doduše, da se u svakoj ovih slika ukazuje Hristos, ali on je sada nije više onaj — kao u I. svesci — već za najidealnijeg romanskog junaka podoban čovjek. Ove nove slike tako nijesu više dijelovi jedne cjeline, nego su ono, što nam njihov naslov i kaže: svijetle slike velikih, jednom veličajnom mišlju pokretanih dogogjaja.

„Gaudeamus! post mortem nulla voluptas.“ — U ovoj maksimi bijaše sadržaj dotadašnjeg života, jer je i samim stoicima bila idealom sadašnjost i ako puna prijegora, ali tek sadašnjost, a ne budućnost. Nazarenac odškrinu tajanstvene dveri savjesti i blazirani je Rim stao za nijemom i kamenitom tajnom smrti naslućivati svjetlomrcanje žugjene i ovdje nepostignute, ali tamo nježne sreće. U bahantsko doba, zajedno krvavim uživanjima i zamornome sladostrašću, osjeti grekoromanski svijet čemernu žaoku unutrašnjeg imperativa. I nasta užasna borba: borba vjere sa spoznanjem, hedonizma sa negacijom, strasti sa voljom, borba mesa sa duhom. Sa Ganga donese vjetar sjeme na ubave obale Jordana i naskoro procvati cvijet, koji je mirisom svojim stao razblažívati umornu dušu ondašnjeg besciljnog ljudstva. Uhvatilo se u koštac jednoboštvo sa mnogoboštvom, judaizam i helenizam, Istok i Zapad. Istok je pobijedio. Dvanaest apostola srušiše stotinu filosofskih škola usprkos legijama i imperatorima. Nazaret je pobijedio naglo, ali borba se stala opet uspaljivati renesansom klasika i traje još dan današnji...

Ali Drag. Ilijć nam ni u kojoj priči nije iznio sliku toga dubokog spora, u kojoj bi nam psihološki i na živom primjeru pokazao, kako duh kršćanskog odricanja savladava pogansko obožavanje života, kako okorjeli poganin postaje kršćanin. Taka bi slika bila to punija, što bi izabrano lice bilo zadojenije starinskom epikurejskom ljubavlju života, — to snažnija, što bi taj budući pristalica jednostavne nove nauke bio obrazovaniji. Savle je mogao biti taka studija. Licencia poetica on je mogao imati koleričan, za rezignaciju naskroz nepododan temperamenat, on je (kao rimski gragjanin) mogao biti bogat i poput mnogih onih čankoliza književnika, koji se skupljahu u razvratnom domu pridvorice Iruda i po bahantskim odajama namjesnika, učenik aleksandrijskih, rodskih ili atenskih filosofa. Ali Ilijćev Savle je običan konservativan Jevrejin, kojega odjedared nalazimo na planini Hermonu, gdje, jureći sa Rimljaninom Lentulom Nazarence, baca u bezdan nekoga — — Bramina. Savjest mu se uzmuti, a ono slijepo djevojče, koje je pokojni Bramin pratio, još ga više smete svojom postojanošću. I gonjen furijama grizodušja sleti na dobrom konjicu u nijemu, neizmjernu pustinju, gdje mu se javi Gospod i on oslijepi. (Kako je progledao, doznajemo iz slike *Ananije.)*

Taj Savle nije poganin, šta više, on vjeruje tvrdo u Jehovu (str. 43.). On goni Nazarence jamačno zbog njihovog jereza prama vjeri otaca. U gonilačkoj jarosti svojoj ima on nešto od pobožnog patriotizma Mojsijevog, koji je češće za vlastiti svoj narod izmolio od Gospoda najgroznije pedepse. Da nije nemilostiv i nemilosrdan junak, ne bi ga zavidljivi Rimljani učinili gragjaninom i zapovjednikom — (Ilijć ne veli kake) — čete. Savle bijaše najveći i najomrznutiji krvnik prvih kršćana. I toga demona, toga krutog pristalicu Starog zavjeta, koji je zadavao smrt i muke po sto puti, odjedared dira smrt jednog sumanutog tugjinca, osvaja prijegor jedne djevojčice (sestre Ananijeve, kako iz posljednje slike doznajemo) i plaši veleban mir žute i gole pustinje, kroz koju posigurno nije samo jedared ili jurio jeretike ili sam jašio. — To psihološko crtanje je nevjerojatno, — to više, što pisac Savla na početku priče ne prikazuje sa bolom savjesti zbog kojeg prijašnjeg nedjela. Tek u času, kada je ubio Bramina i našao slijepu Jestiru, „silno ga darnu ovo spokojno lice — — i kratka molitva, koja na posljednjem času prosi milosrgje onome, koji joj život uzima“. (Savlu.) „To ga potseti na ubijstvo Stefanovo i njegovu molitvu.“ (Str. 61.) Sve je to dosta nevjerojatno, to više, što je poznato, da i mekaniji karakteri, nego što je bio Savle, u afektu jednog umorstva ne osjećaju više kroz šum pomamne krvi šaputanje kategoričkog imperativa. To se javlja tek u normalnom stanju živaca. — Scena u pustinji je dakako vjerojatnija, jer čudo, koje robi planine, moglo je stvoriti i iz Savla Pavla. (Deus ex machina.) — Možda bi bilo najumjesnije, da se obraćanje ovoga i takovoga Savla (a njegove docnije poslanice dokazuju, da je historijski Savle morao biti mnogo obrazovaniji od ovog Ilijćevog), motivisalo mržnjom na Rimljane (dakle patriotizmom), kod kojih Savle — recimo — ne vigjaše razloga da zbog unutrašnjih vjerskih pitanja kao stranci liju krv njegovih ljubljenih saplemenika, a iz te se mržnje — recimo — stao ragjati i najprije stid, što on, patriota, s ovim „ganebima“ progoni braću svoju, koji se pretvara u kajanje, u pokajanje kod ubijstva kakog Izrailjca, ali ne kao kod smrti ovog stranca, ovog Bramina.

U slici *„Trnov venac“* opisuje pjesnik psihološki Bogorodicu, bolove, sjećanje Njezino na Isusove krvave i nijeme muke kod raspeća. I te strašne noći joj se prikaže On, a ona ga moli za onaj strahoviti vijenac od trnja. „Ne diraj majko! Ovo je dar zemlje, kojim se uvenčavaju dela Pravednika. Njega mi valja odneti Bogu Ocu mome.“ (Str. 11.) Ni ta slika nije uspjela.

Čemer te božanske Majke može se smatrati idealom muka svih ucviljenih majka sa izgubljenim sinovima. Dubinu i ogromnost mu daje veličina Marijine duše, a strahotu i grozu užasan način smrti jedinčeve. Ti bolovi bijahu potencirani bolovi obične kakove majke, a sam Gospod se ukazao da ih ublaži... Sujet dostojan jednog Dantea. — Ali pisac nije ocrtao ni bolova ove svoje obične Bogorodice grozovitim bojama strašnog sjećanja. — „A onaj trnovi venac! Onaj trnovi venac! Zašto ne mogoh da ga skinem, bar onda, kada ga snimiše s krsta i položiše u Plaštanicu!... *A to ga je moralo silno boleti!* — pomisli Majka — —“

Dakle i ovaki, kaki je, sadržaj *Trnova venca* i *Savla* bijaše odviše ogroman za piščevu fantaziju. Pero Drag. Ilijća bijaše odviše slabo, da i približno istinski opiše obraćanje velikog tribuna crkve i nadzemaljske patnje jedne božanske majke. Za to je trebalo poleta autora „Visoke pjesme“ ili „Knjige Joba“, bogastva boja kakog Buonarotija, umješnosti Rafaelove i dubine Miltonove.

Drag. je Ilijć dobar lirski pjesnik. Ne pristaje mu zlo, kada veli za sebe:

„Pod vencem od oštrog trnja sudba mi život kreće
„Za take pute samo tek duša moja znade!“

Ako se u raznolikosti pjesničkog materijala ogleda mašta pjesnička, onda on natkriljuje fantazijom i svoga slavljenoga pokojnog brata Vojislava, ali pred ogromnošću ona dva pjesnička problema iščezava njegova snaga. Heroje crtaju istinski samo pjesnici-heroji; Rikarda III. Shakespeare, Kajna Byron, Prometeja Aishil i Schelley i t. d. (Da, i Drag. Ilijć ima svog Prometeja.) Flaubert, Bulwer, Ebers, Korolenko, — sve su to pisci, koji su, naoružani svim potrebnim historijskim poznavanjem onoga doba, opisivali drevnu starinu, ali — i ako se kod većine njih vidi da izbjegavaju opisivanje gigantskih karaktera i situacija, — kako li često zabašuruju ljepotom prekrasnog stila golotinju psihološkog crtanja!

Koliko li prilike, da nam razapne krila svoje fantazije, a pisac nigdje u tim novim „slikama“ nije dostigao ni *Bure na moru* (iz prve sveske). Kakim je plemenitim bojama naslikao n. pr. Danac Jakobsen sliku sa neizmjerno manjim kulturno-historijskim sadržajem *Kugu u Bergamu!*...

Piscu (ili štamparu) omakoše se nadalje neke sitnije pogrješke. (Na str. 22.) kaže pisac *na došavšega*, (na str. 28.) *blešteću svetlost*, (na str. 59.) *oko padajućega Bramina*, (na str. 89.) *zraci zalazeća sunca.* — (Na str. 13.) veli pisac: *niti razmiče tamni veo*, premda n. pr. na str. 25. kaže: *da ne čuje strahote.* Od supstantiva brat mislim da nije pravilan adjektiv bratnjev *(i duša bratnjeva*, str. 72.) — Ni ono: *Joviša mi!* (νὴ Δία) na str. 42. ne valja; ne valja ni po nominativu (kod nas usvojenu) Jupitar, ni po latinskoj osnovi Jov—. Samo šteta, što je nekom ovakom omaškom pisac sam parodirao jedan od najljepših svojih opisa:

— — „Tišina se širila oko njega (Ananija), ispunjavajući svojom nemoćom sav prostor izmegju zvezdanoga krova i zemlje. *Miris* lotovih bokora dizao se iz rasklopljenih, cvetnih čašica, pa *se razlevao* oko njega tajanstvenom milinom, slazio u dušu njegovu i tamo se širio *kao osmejak na licu zaspaloga odojčeta.“* — „Odojče je malo prase koje je poodmaklo da se može zaklati i ispeći, ali još ne zna ni za kaku hranu osim materina mlijeka“ — tumači Vuk u Rječniku. I tako se miris lotosova cvijeta meškoljio po duši Ananijevoj kao — — smiješak na licu zaspalog praseta (das Säugeschwein, Ferkel, nefrens). Pisac „Limunacije“ treba Drag. Ilijću na toj dosjetci da zavidi!

Pošto odabranijem krugu čitalaca „Svetlih slika“ kulturan momenat ondašnjeg Izrailja nije iz daleka tako poznat kao grčki ili rimski, ne smeta, ne odgovaraju li one studijama Toblera, Gerena, Robinzona, Schenkla, vojvode od Lina i t. d. (da ne spominjem Štrausa ni Renana), — to više, što su Ilijćevi opisi, kada nijesu psihološkog sadržaja, većinom slike prirode i okoline, nose dakle uopće karakter topografski. Ali u sliku *Savle* uveo je pjesnik dva, doduše sporedna, lica, čiju nevjerojatnost i historijsku nerealnost može dokučiti svaki, ko u općenitim crtama poznaje povjest drevnosti. Tako piscu ne bijaše dosta da u Judeju dovede jednoga Bramina, kojega odjedared vidimo na planini Hermonu kao pratioca sestre Ananijeve, nego taj čovo (kao da je u Putu oko zemlje) sasvim nebraminski deklamuje: „Otstupi nasilniče! — Brama i Višnju (?!) kazne onoga, koji, sa obnaženim mačem, pod mirne krovove ulazi. — — Ja sam Bramin, kome se javi duh u snu i reče: — „Šehabedine!“ — (To će biti prije arapsko ili persijsko nego indijsko ime!) „Napusti Pagodu i pogji u vrh planine na kojoj se sastaje Leto i Zima. U Pećini Hermona naći ćeš kamen mudrosti (???). Olujina, što je duhnula iz Rima i Jerusalima lomi mladu palmu i raznosi na sve strane pokidano smokovo (!!!) lisje. Tamo, u onoj pećini, naći ćeš ga, prikupi ga i sklopi ispred holujine, jer to je amajlija duši, koju Bramini u knjizi mudrosti traže. Idi, sklopi je, jer zli dusi gone holujinu da je i pod zemljom pronagje! — —“ (Str. 49.)

„— Tako mi Bogova, smisao njegovom buncanju pronaćićemo tek tamo! —“ (str. 50.) — uzviknuće kod tih riječi s Lentulom svaki, ko ima od njega malo više pojma o Indijcima! A taj se Bramin i guša sa Savlom.

Da, i onaj Lentul! Pisac ga je prikazao kao pratioca Savlovog. Nigdje ne označuje vojničkog dostojanstva ni Lentulovog ni Savlovog. A taj vojnički čin nije mogao biti od viših, jedno zbog toga, što sam pisac prikazuje Lentula gotovo kao potčinjenika Savlu, koji kao stranac u rimskoj vojsci nije mogao imati nikakog višeg čina, a drugo, što viši „časnici“ nijesu ni „vo vremja ono“ običavali sa malom pratnjom goniti po gori uskoka. A da je Lentul bio kaki „narednik“ ili najviše „poručik“ u društvu sa jednim varvarom, to nije vjerojatno. Lentuli bijahu grana od jedne od najstarijih i najplemenitijih loza rimskih, od Kornelija. Već 390. godine spominje se prvi Lentulus: Lucius Cornelius. Jedan Lentul nikada nije mogao da sa nekom četicom juri po planini neke udaljene provincije za jereticima tugjinske vjere, jer svijetla i uzmožna gospoda bijahu ti ponosni, krivonosi Korneliji! Taj Ilijćev Lentul, ako i jeste postojao, pjevaše možda heksamentre kakoj Korini, pijančevaše i kockaše se u kakim ružama i vinom zasutim i prestrasnim bahanalijama, pretresaše hladnokrvno u

cirku, u kojemu se vazduh prolamao od urlika libijskog lava i škrguta zubi očajnog gladiatora, sa kakim slavnim retorom pitanje o vrijednosti života, ili satiraše sa Germanikom na Renu plave orijaše — dok se ono Savle na Hermonu uhvatio u koštac sa „Šehabedinom“. Nagagja se doduše, da je u Judeji bio neki Publ. Cornelius, koji je jamačno napisao ono apokrifno pismo senatu, u kojemu opisuje spoljašnjost Hristovu, ali ovaj Lentulus bijaše Pilatov prethodnik u službi; da je dakle i htio, onako rimske krvave šale radi, nije mogao da juri Jevreje sa — Savlom.

U *Ananiji* i *Vaskresenju* je pisac tako kao i u prvoj svesci riješio svoj zadatak. A one istaknute omaške biće rezultat prenagljenog rada, a mogu se potkrasti svakome književniku od zanata — A druga sveska „Svetlih slika“ jamačno ne bijaše po Horacijevom receptu 10 godina u fijoci...

Pokušao sam iznijeti sve, što mi se učinilo manom i zbog čega kao da malo zaostaje drugi za prvim dijelom tih „slika“. A da spomenem sve što je lijepo i dobro u njima, valjalo bi mi sve, što valja prepisati. Ko želi da mi u istinu prištedi prepisivanje gotovo cijele druge ove sveske i da dobije jasan pojam o toj knjizi (jer to iz mog ovog razlaganja zbog iznosenja samo mračnih tačaka u tim svijetlim slikama ne može), neka kupi tu pjesničku knjigu.

A. G. Matoš.

* *Histoire abrégée de la guerre franco-allemande 1870.—71.* Napisao *Rousset,* zapovjednik više vojene škole.

Biće možda poznato našem čitalačkom svijetu, kako je francuska akademija odlikovala ovo veliko djelo Rousset-ovo sa najvećom nagradom. Akademija je to učinila sa neospornim pravom, jer Rousset u tome svom djelu sa rijetkom vještinom i bespristrasnošću opisuje žalosne dogagjaje u ratu od 1870. Sa kakvom je namjerom Rousset napisao ovo djelo, razjašnjuje se otuda, pošto veća historička djela u 7—8 debelih svezaka ne mogu biti pristupačna širem krugu čitalačkom. Da bi dakle ukratko i u maloj knjižici pisac opisao sav dogagjaj, izdato je djelce pod gornjim naslovom, gdje se po nešto opaža prekomjerno skraćivanje, tako da ono izgleda sličnije kakvom ratnom dnevniku ukratko napisanom o važnijim tačkama iz francusko-njemačkog rata; u ostalom pak, ne imajući kakvog boljeg djela o tome, koje bi davalo opširniji obavještaj o toku tog rata, gornja knjiga — provejana srdačnom iskrenošću i rodoljubljem piščevim, može služiti za pouku moralnu i rodoljubivu, bolje nego i jedna druga koja historija.

Mld.

* *Od pisca „Ljetnih noći“* primismo ovo pismo:

Gospodine uredniče!

Molim Vas da izvolite u narednom broju „Nade“ uvrstiti slijedeće retke:

U br. 40. ovogodišnjeg „Vijenca“ izišla je notica o mojoj najnovijoj knjizi, pa se megju ostalim nalaze tamo i ove riječi:

„Pripovijedanje o prvoj ljubavi Lucijinoj kao da je za to tu, da se *prepriječi* umirni konac novom *ljubavlju Branka i Lucije*, kako bi očekivao čitalac, komu lik Branka dolazi *kao stari znanac* iz djela jednog franceskog književnika. *Nadjemo li taj pendant liku* Brankovu u francuskoj književnosti, svrnut ćemo se još jedanput na Borotinu pripovijest.“

Ne namjeravam pobijati svih neispravnosti, što će ih još kritici o mojoj knjizi izvesti, ali gore citirana izreka zvuči mi nekako, kao da sam ja taj lik Brankov pozajmio — premda pisac notice to ne tvrdi izvjesno (a tim gore po njega), jer se očito ne sjeća pravo tog starog znanca, nego će ga tek potražiti. To ga u ostalom nije priječilo da autora već sada malo bocne.

Potvore s plagiranja danas, gdje su jedan Goethe i Byron, Mascagni i Leoncovallo, Sardou i mnogi drugi — plagiatori, prelaze već u smiješno, pa bih i tu mogao navesti glasovitu Goetheovu izreku o uzimanju sujeta, da mislim na svoju obranu. Ali ne obazirući se na sitnice, kao što je ona da se govori u notici o ljubavi *Branka* i *Lucije,* o kojoj u mojoj knjizi nema govora i koja ima da prepriječi umirni konac(!), — ja hoću samo da pomognem piscu one notice, da se dosjeti onome, što mu je nejasno lebdilo pred očima.

Što su poznatiji francuski književnici stvorili likova, svi prodefiliraše pred „okom duha moga“, ne bih li našao uzor mom jadnom Branku. Kod jednoga se zaustavih, kod jedinoga, koga se je pisac notice mogao mračno sjetiti: Rogera de Louvercy u Feuilletovom romanu: Le Journal d' une femme. U IV. poglavlju tog romana naći će pisac notice opis Rogera, pa će vidjeti da oba imaju to zajedničko: — da vole konje i pse. Što više sličnosti megju njima nema; što je jedan od njih duševno a drugi tjelesno sakat, — to je dakako puki slučaj, koji se ne može zamjeriti kritiku, koji unaprijed nešto tvrdi, o čemu će se tek kasnije uvjeriti, odnosno razuvjeriti.

U ostalom moji prijatelji, koji znadu kako su nastale „Ljetne noći“, znadu i to, da mi nije trebalo lik Brankov posugjivati u francuskoj knjizi, dok sam ga mogao naći živa u hrvatskom društvu.

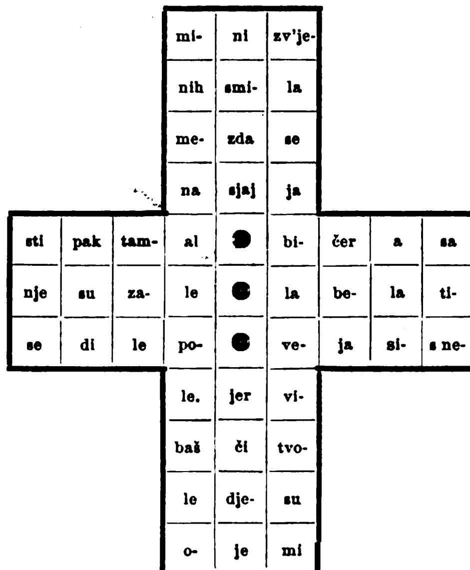
No to su malenkosti, a našoj knjizi ne treba savjesnosti i spremnosti kritike.

Zahvaljujem Vam, gospodine, što ste ustupili mjesta ovim mojim retcima.

Novi, 7. oktobra 1896. *Vl. Borotha.*

Konjićev skok.

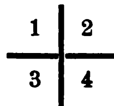
Sastavila *Anica Velikanović.*

			mi-	ni	zv'je-			
			nih	smi-	la			
			me-	zda	se			
			na	sjaj	ja			
sti	pak	tam-	al	●	bi-	čer	a	sa
nje	su	za-	le	●	la	be-	la	ti-
se	di	le	po-	●	ve-	ja	si-	s ne-
			le.	jer	vi-			
			baš	či	tvo-			
			le	dje-	su			
			o-	je	mi			

Križni anagram.

Sastavila *E. pl. E.*

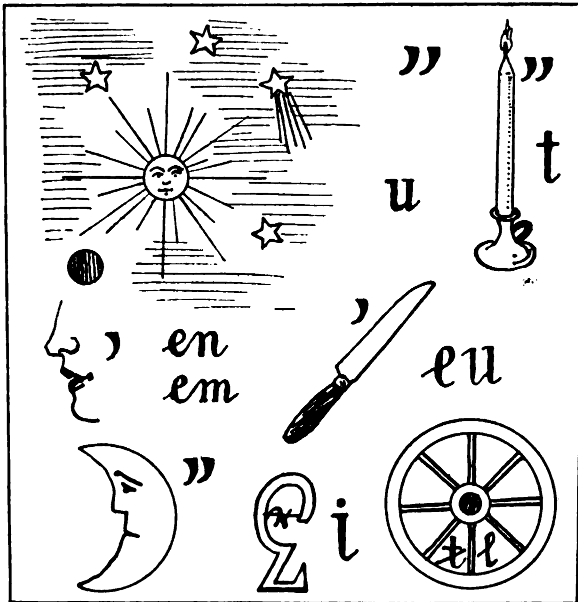
1 | 2
3 | 4

Umjesto brojeva umetni zgodne slovke, koje će ti dati ove riječi:

1 — 2 — Piće.
2 — 1 — Mjesto u hrvatskom primorju.
1 — 3 — Ratarsko orugje.
3 — 1 — Židovsko pleme.
2 — 4 — Žensko ime u drami od Ibsena.
4 — 2 — Doba u jutru.
3 — 2 — Feudalno dobro.

Rebus

od *E. pl. E.*

Šaljivo pitanje.

Od *Malvine.*

U kojoj su varoši sakrivena dva čovjeka, tako da gdje su prvome noge — drugome je glava?

Posjetnica.

Zagonetka od *Malvine.*

Ilomena Gobalis

Šta se taji u ovoj posjetnici?

Zagonetka

od *Selima.*

Ja sam ime i značim ti
Radnika jednoga,
Pet u meni slova ima
I cigla dva sloga.

Odbaciš li zadnje slovo,
Orugje ćeš dobit';
Pa i od tog odbij zadnje,
Pticu ćeš ulovit'.

I od ptice odbij zadnje,
Pitanje je jasno,
Kod kog predlog bez zadnjega
Nać' je vrlo lasno.

Analitička zagonetka.

Od *Selima.*

Ja sam riječ od pet slova, a označujem ti nešto po boji. Odbiješ li mi prvo slovo, ostane ti nešto, što mrtvacu treba; odbij i od tog prvo, dobiješ nešto dobrom rukom pruženo, a ako od ovog odbiješ prvo, ostane mjera, od koje, ako se odbaci prvo slovo, ostane opet slovo.

Riješenje konjićeva skoka.

Od *Pešlanca* iz 19. broja „Nade“.

Gdje bogate njive plode
Žitom različnim,
Perivoji voćem rode
Sočnim i dičnim;
Gdje pastiri kod svog stada
Frule sviraju,
I gizdave djeve rada
Nuz njih igraju,
Ongje j' moja domovina,
Ondje mili stan.

Tordinac.

(Iz pjesme „Moja domovina.“)

Riješili: ggja Katarina Kobovac u Brezovu polju; gg. N. Buntić i Ali Riza eff. Dautović u Vitinici, Franjo Braun na Rijeci, Šimun Popović u Konjicu, Kijevak u Sarajevu, „Pozdrav“ s Leutara, N. Dundo u Povljim na Braču, Petka i Babinkuk u Trebinju.

Dopisi uredništva.

Ž. J. u B. Hvala Vam na lijepim željama; tek od priposlanih pjesmica teško da koju uvrstimo. Vi megjutim po svojoj sopstvenoj riječi posmatrajte i proučavajte, a mi se potpuno nadamo da ćete i uspjeti. Glede prevoda hvala, imade ih u nas dosta i jedva mogu na red. Ustrajte!

A. D. u V. I najveći pjesnik kad bi dan i noć samo dragu svoju opjevavo, postao bi jednog kobnog jutra — pjesničić. Strašne li odista sudbine, pak čuvajte se zato umah na početku apolonske karijere!

St. V. u S.

Lice ti nježno ko rosa majska,
A duša kao angjela rajska,
Grudi ti oble *ko gruda leda (!)*
Usta ti slagja od sama meda

ili

Košto svaki ljubi svoje
Roditelje i svoj dom,
Tako i ja ljubim tebe,
I zavičaj l'jepi moj!

I vi mislite da je ovo — par kako tako rimovanijeh redaka — poezija?! Zapečatite cijeli taj pjesnički pribor, adresirajte ga bijeloj vili i napišite na paket ove svoje stihove:

Divna moja mezimice,
Ja ti želim laku noć!

Za veću sigurnost, ne zaboravite pripisati i ono definitivno: Navijek!

Sadržaj.

Tekst: Strana

Slike:

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici

U žutoj kućici.

Novela. Piše *Ksaver Sandor Gjalski.*

(Nastavak.)

Vijest o zarukama Slavičinim brzo se rasprostre gradom i učini veliku senzaciju, silno iznenagjenje, nebrojene komentare — a glavno izazove cijelu buru nenavisti, zlovolje i neprijateljstva suprot Bilinovića. Omiljelosti Slavičine nestade takogjer preko noći. Njeni dapače najgorljiviji poštovatelji i zagovornici — ako ništa drugo a ono barem prestadoše hvaliti je i slaviti. Dapače stalo se sumnjati — tobože dakako —, da je bogata, jer kako bi onda mogla da se odluči za čovjeka, koji gotovo nije ništa. Da je barun recimo — beamter najniže vrsti — još bi se razumjelo, ali ovako — tek odvjetnički perovogja — a to nije ništa stalno ni samostalno — to je nešto više od pisara, — pak s takvim čovjekom da se veže bogata djevojka! No koncem konca neka se i to dopusti i nekako shvati, nikako se pak ne može dopustiti ni shvatiti, da uzimlje baš ovoga čovjeka. Bože silni, kakav li je strašan izlazio jadni Bilinović iz opisa sugragjana njegovih —!

Slavica je istinabog sa sviju strana, poznatih i nepoznatih, dobivala čestitaka. Čitave hrpe i cijele svežnjeve elegantnih posjetnica donašala joj pošta, — ta — svak se pojagmio, da se sa svojom čestitkom javi, — Bože dragi —, s tako bogatom osobom uvijek je dobro podržavati sveze. Ona dakle nije došla u priliku, da čuje Bilinovićeve iskrnje bližnje, kako mu sude. No zato teta! Osobito čim se opazilo i saznalo, da Njezina Preuzvišenost ne odobrava Slavičina izbora. Kud gogj je došla, svakud joj ga risali kao strašna — užasna čovjeka, gotovo kao zločinca, koji s gotovom zločinačkom osnovom dolazi, kako će sav imetak Slavičin ugrabiti i onda — Slavicu otjerati, da može po volji tratiti Bogićevo blago. U najsitniji detalj poznavali su mili ti iskrnji bližnji tu zločinačku osnovu — a imali su stotinu dokaza iz njegove prošlosti, da je on podoban sve učiniti. A Njezina Preuzvišenost žedno je upijala svaku riječ, čisto pomahnitala za pohodima, gotovo više i nije probavljala vrijeme inače nego li trčkareći iz kuće u kuću. I nije tek da se ograniči na svoj obični krug „prvih kuća“. Išla je kud je samo mogla stići. — Dospjela je tako i u dom bogata trgovca Exnera, koji je nekoč kao vašarski kramar počeo u Zagrebu sa prodavanjem košulja i ine rubenine pa je tečajem godine umio iz tih prodanih košulja i gaća skupiti velik imetak ali nije umio naučiti ni pet riječi progovoriti hrvatski. Kako on, tako i cijela njegova obitelj. Možda im je to povećavalo ugled i pridavalo kući Exnerovoj otmjeniji značaj. Svakako bijaše istina, da su Exnerovi podržavali svezâ sa svima tako zvanim „prvim obiteljima“, a te „prve obitelji“ ni za što ne bi bile s drugim hrvatskim gragjanskim kućama htjele da stupe u bliži doticaj, — tâ ne samo s gragjanskim, uopće s nikakvim domaćim kućama, koje ne bi bile u kakvoj takvoj svezi s banskom kućom ili barem s korkomandantom.

Nasljednik talijanskog prijestola princ napuljski Viktor Emanuel i supruga mu Jelena.

Njezina Preuzvišenost gospogja teta Amalija višeputa ih je našla kod svojih znanaca, no ipak nije se mogla dugo odlučiti, da im se približi. Sad joj padne na um, da ide onamo te se najavi, da će doći. Bogata trgovkinja, silno gizdava naprema svakome, koji nije imao toliko kuća u Zagrebu i toliko akcija prve zagrebačke štedionice kao njezin zdepasti, okrugli — plavokosi suprug Nijemac, nije bila gizdava napram osobama, koje su nad monogram mogle staviti krunu s više od pet roščića, a unatoč silno svoje dobro ugojene krupnoće gotovo padaše sasvim u sebe pred sretnicima, kojima je pripadao naslov Preuzvišenosti.

Gospogja barunica bijaše dakle objeručke dočekana. Dapače — štedljiva inače trgovkinja udesi cijelu gozbu u čast Njezine Preuzvišenosti. Iz „five o clock-tee“-ja stvori se prava pravcata večera. Bilo je

kojih dvadeset ljudi sakupljeno — i muško i žensko i staro i mlado.

Naravno da je gotovo jedinim predmetom razgovora i zabave bila Slavica, a još više njezin zaručnik. Teta da društvu odmah svoje stanovište razjasni, nije nimalo prikrivala svojega nezadovoljstva poradi zaruka svoje nećakinje. A kako je bijesna — upravo bijesna bila na Bilinovića, nije gotovo ništa zatajivala svoje antipatije ni svoga bijesa protiv zaručnika. Naprotiv zaboravljala je sasvim svoju preuzvišenu dostojanstvenost i svoju aristokratsku odmjerenost — pa je gotovo u prve već mahove poput svake najjednostavnije smrtnice bez svakoga izbora riječi i izraza navalila na budućega svoga rogjaka. Cijelo društvo čisto da poskoči od radosti i ushićenosti. Starica u jedan mah osvojila sva srca. Ah — taj gizdavi naduveni Bilinović, koji se je svakim pogledom — svakom kretnjom gradio pred ovim dragim dušicama kao da je pameću svojom pojeo na jednu žlicu sav svijet, — ah odavna im sjedio u nosu, — istom pak od sada, gdje se je tepac neki domogao tako bogate zaručnice te će po supruzi svojoj za kratko biti jedan od najimućnijih ljudi u Zagrebu —! I za čudo — gospogje se manje isticahu i manje im se fantazija ražarila, — ali za to gospoda! Prvenstvo išlo je osobito trojicu. Oni su tobož za sebe razgovarali, ali tako glasno, da ih je cijelo društvo moralo čuti, pak su i zbilja oko sebe skupili i gospode i gospogja, a Njezina Preuzvišenost gotovo i nije više slušala, što joj kućedomaćica pripovijeda, već je jednako slušala što ona trojica razgovaraju.

— Velim ti — on se je užasno gadno ponio spram sirote Micike! — ah — kakvo je to divno čedo bilo, — pak tako ju prevariti, — strašno. Sirota nikad se nije mogla oporaviti. Pa kome za volju! Sramota. Onakovoj staroj grješnici za ljubav, — ali dakako — ona je imala novaca. Užasno! — govoraše najstariji, najdeblji i najrumeniji od njih. Bio to kućevlasnik i posjednik Mrkić, čovjek od kojih pedeset godina, no dosta dobro sačuvan u svojoj dobro ugojenoj, okrugloj, oniskoj vanjštini, koju je rado odijevao po uzoru bečkih fijakera ili mesara, misleći da time dobiva neki kavalirski izgled. U tu je svrhu takogjer rijetke svoje kratke brčiće u vis frkao, da su mu u zrak stršili kao mački, isto je napolak ispalu kosu sasvim kratko strigao pa se je na sasvim okruglој glavi tim više isticalo crveno, naduveno lice, u kom je u zrak natjerani crvenim žilicama isčičkani nos samo toliko mjesta pridržao, da sačuva licu drzovit izraz. Očice bijahu malene no sasvim izvaljene i krvlju zalivene, što im je davalo neki ratoboran izgled ili pak mogle bi se nazvati volovskima očima, da nije blagopokojni Homer taj epiteton dao već za sasvim drugojačije oči. Nekoč se je bavio trgovinom konja, no naslijedivši po prvoj, od njega za trideset godina starijoj ženi, priličan imetak, ostavio se posla i živio — da kažemo njegovim riječima — kao „kavalir“. — On gotovo Bilinovića i nije poznavao, ali ipak odavna ga nije mogao trpjeti, jer se je ljutio na nj prvo svega, što mu mladi doktor nije iskazivao one časti, što ju on kao bogat gragjanin zahtijevaše da mu se iskazuje, a zatim nije ga trpio, jer je u istoj kući stanovao, gdje i njegova ljubeznica, na koju je bio silno ljubomoran i za koju je unatoč velike štedljivosti, dosta trošio na veliku srdžbu svoje supruge, koja često nije znala kud bi sebe i svoje šestero djece djela pokraj malo i usko odmjerene svote, što ju je Mrkić u kuću davao. I još inače ljutio se Mrkić na Bilinovića, jer on uopće nije volio nikoga, koji bi se isticao kakvim prvenstvom, a kako je uz svoju suprugu i uz ljubeznicu stalnu vječno još kojekuda tražio ciljeve svojoj seladovštini, to je u svakom muškarcu nazrijevao suparnika, s kojim valja da se bori. Što je ovo večeras pričao, znao je da nije istina i da je tu historiju o nesretnoj Miciki već prije tri godine izmislio, a izmislio u svrhu, da pred ženom prikrije svoju svezu s nesretnom tom Micikom, koju u ostalom Bilinović nije ni poznavao. A o staroj bogatoj gospogji — i to je slično bilo. Bilinović ju je poznavao kao klijenticu svoga šefa i kao zamjenik njegov često je imao u nje posla. To dakako ljudi „à la Mrkić“ nijesu htjeli znati, nego — videći da mladi Bilinović ne oskudijeva ni na čem, naprotiv da živi posve lijepo i udobno, stali su računati odakle njemu sredstva? Tà — odakle inače nego da ga podupire ova gospogja. Nijesu htjeli ni čuti, da imade Bilinović u odvjetnika svoga lijepu plaću, dobre zasluge, a osim toga, da kao novinar i književnik privregjuje novaca. Mrkić je dakle i ovajput izašao s tima nepoštenim klevetama, u duši znajući, da krivo govori i da kleveće, no briga njega, — kad mu je tako slatko i drago u srcu bilo, što može tako govoriti.

— Strašan — strašan čovjek! — rekne onda, da to odmah potkrijepi susjed njegov.

— No — i pijanac je! — dodade odmah isti prijatelj. Taj je bio puno mlagji no gotovo isto tako debeo, okrugao i crven. — Dapače jer je bio neobično nizak, to je izgledao još debljі i još okrugliji. I njegova glava imagjaše oblik prave pravcate krugle, gusto obrasle izvanredno plavom kosom, koja je duboko rasla u čelo, da ga je gotovo nestajalo. Pod tim uskim, debelom crvenom kožom prevučenim čelom, udjelane su bile u takozvanoj japanskoj ili tatarskoj crti, dvije sitne vodeno-modre očice osorna i okosita izraza, koji se je sasvim slagao s nabačenim kratkim nosom širokih nosnica, pod kojim se širile usne s debelim usnicama, prekritim tek ponekle malima neurednim brčićima. Silno tusto i crveno lice bilo je sasvim prosto od brade. Zvao se Lojzo Kolarević, no sav Zagreb zvao ga i poznavao pod imenom Lojz. Bio je sin bogata trgovca, jednoga od najtreznijih, najradinijih i najštedljivijih trgovaca i gragjana u Zagrebu, a od svih krjeposti i svojstava nije amà niti za lijek prešlo ništa na sina, — izim možda nešto štedljivosti, jer je Lojz redovito gledao i nastojao, da pije na tugj račun. A pio je užasno mnogo. Gotovo od desete prije podne do četvrte, pete u jutro nalazio se uz čašicu vina, — vazdan lumpujući po krčmama i gostionicama, i tražeći zgodu, kako da se proveseli i izmakne poslu. Ne nalazeći svakiput benefaktora, on se domislio, da navadi drugove i prijatelje na karte, pa bi tako dopunjao one svote, što ih imagjaše za svoje veselice. Od prve svoje mladosti tako je radio. Roditelji smisliše napokon, da ga žene, nadajući se, time postignuti popravak sina. I zbilja mu nagjoše krasnu, otmjenu i izobraženu djevojku, koja u nevinosti prve mladosti nije sumnjala, da će biti sretna polazeći za bogata mlada trgovca. Stari Kolarević uredi sinu posebnu trgovinu, predade mu jednu kuću i tako dalje, sve u misli, da će sad njegov Lojz ipak postati čovjek od reda. Ali dà. Gotovo bude s njim teže i gore no ikada prije. Za pô godine u isti dan kad je zakazano bilo vjenčanje morao je otac trgovinu sam u ruke uzeti, da spasi čestito ime, morao je i kuću oduzeti, a sinu davati tek mjesečnu plaću, — da od vjenčanja ne bude ništa. Sad je nalazio Lojz u tom postupku očevu opravdanost za svoje živovanje. I kao što raskalašne žene najprvo sumnjaju o čestitim ženama, uzimajući svaku najnedužniju sitnicu za potpun dokaz, da onda na sav glas ruše dobro ime, tako je i mladi Kolarević tražio utjehe, obrane ili isprike svome gadnome životu u tom, da je isto kao i prijatelj njegov Mrkić, svakoga u blato svoje vukao i prišivao svakome iste poroke, što ih on imagjaše. Osobito pak činio je to naprema takovim ljudima, koji se odlikovahu bilo čime. Njemu je bilo dosta, što je Bilinović slučajno dospio jedared ili dvared u isto društvo s njime, da od onda u sav glas po Zagrebu telali i trubi, kako je taj oholi Bilinović, koji se s pameću bori i misli da je bog zna tko, — kako taj gizdavac pijančuje i bećari ko nitko drugi više u Zagrebu. Ove večeri takogjer stao je slične pričice pričati, osobito kad je opazio, kako gospogja barunica prisluškuje. S pravim zanosom govoraše. A prijatelj Mrkić podupirao ga, što je više mogao. Ta — bože moj — možda bi tim putem ipak mogli pokvariti Bilinovićeve zaruke. Napokon — nijesu bez svrhe klevetali, tek da udovolje jedan i drugi vlastitoj potrebi klevetanja i ocrnjivanja, — bili su oni u istinu nenavidni Bilinoviću, koji je i bez toga dosada već izazivao njihov jal, kamo li dakle istom sada, gdje ga je čekalo, da za kratko vrijeme bude bogatiji od njih sviju.

Kad se ipak nekoji u društvu usprotiviše prekrupnim historijam Mrkićevim i Lojzovim, onda im u pomoć priteče — treći drug.

— Šta bi to pritajivali! — uzme gotovo grubo i zlovoljno. — Jest — upravo je takav — kako gospoda pripovijedaju, — ja to znadem, — ja to mogu da znadem — drug sam mu napokon još sa školskih klupa.

Taj „drug sa školskih klupa“ stao sada crtati i risati Bilinovića kao pravu izmetinu pakla. Nije na jadnom doktoru ostala — što no riječ — ni jedna jedita vlas cijela. A sve je potkrepljivao rečenicama, da on to najbolje može znati, jer je „drug sa školskih klupa“. I zbilja iz djetinstva poznavali su se i istina je bila, da su išli skupa u školu, pa i poslije našli se skupa u istom zvanju. Bio to odvjetnik Lazar Stanić. Po izgledu svom bijaše prava protimba i Mrkiću i Lujzu, jer koliko su se ova dvojica isticala silnom debljinom, toliko se Stančić odlikovao neobičnom suhoćom, — uopće sav je bio sitan i slabašan. Blijedo i upalo lice bijaše izvanredno dugo, koštunjavo i zarašteno rijetkom, nepravilnom bradom tamne boje. On je na Bilinovića mrzio još sa školskih klupa, jer mà da je sam bio redovito bolje klasifikovan od Bilinovića, ipak je iz svega proizlazilo, da Bilinović uživa i u učiteljâ i u gjakâ više ugleda te da u njem gledaju svi veći talenat. U sveučilištu bude isto. Kad se je pak Bilinović dapače domogao glasa i kao književnik, kad je prvo njega svršio svoje ispite, kad je došao do ugleda i priznanja izvan uskih granica odvjetničke pisarne, — od onda je Stanić gotovo izgarao od bijesa i jala suprot svoga „druga sa školskih klupa“. Za sve mu bio zavidan. Nije ga smio vidjeti u društvu kakove odličnije ličnosti, nije podnosio, gledajući ga u zabavi s kakovom ljepoticom, gotovo zlo mu dolazilo, kad bi gdje čitao ili slušao hvalu Bilinoviću, dapače bolje sadjelani i sretnije pristali kaput Bilinovićev uzrokovao bi nevolju i jad u grudima Stanićevim. Ah — a najgore bi bilo, što je u sebi samom morao priznavati Bilinovićeve prednosti. Ovakvo pak priznanje najteže je podnijeti, još teže, kad su te prednosti takove naravi, da su nerazdružno spojene s osobom. Napokon — što sreća slučajno donese, to nesreća može slučajno i odnijeti. Nenavidnoj duši uvijek dakle ima u toj nadi neke utjehe, ali što pripada osobi samoj, što je dio njezinog bića, — ah — to je što Kain ne može i nikako ne može da oprosti!

Stanić je s pravom dakle nasladom potvrgjivao Mrkićeve klevete. On je istinabog mrzio i Mrkića i Lujza, jer su bili bogati, kao što je mrzio svakoga, koji je mà u čem od njega bolje stajao ili više imao ili više bio. No tajput nije toj mržnji nimalo oduška davao, usuprot kao da se spram njih pretvorio u pravu pravcatu ljubav, isto kao što se je i prama Njezinoj Preuzvišenosti stao gubiti u skrajnjoj poništenosti i pokornosti, kad je opazio, da je protivnica Bilinovićeva i ugledao u njoj onu polugu, kojom se je nadao, da će dići Bilinovića iz sretne njegove pozicije. Ah — on je gotovo paklenske muke trpio od pomisli, da bi „drug njegov sa školskih klupa" mogao postati tako bogatim čovjekom.

Kasno — vrlo je kasno bilo, kad je Njezina Preuzvišenost ostavila društvo, a duša joj bijaše unaprijed uzdignuta i prepuna veselja i užitka, što će ga sutradan imati, kad Slavici priopći tačno — amà sasvim tačno, što je sve večeras čula i saznala.

Mrkić, Lojz i Stanić pak obećaše jedan drugome poštenom riječi, da će se sutra u kancelariji Stanićevoj sastati. Mrkić je dapače obećao, da će k sastanku poslati butilje svoje najbolje domaće kapljice, dok je Lojz obrekao, da će naručiti za sastanak štogod fina iz dućana slaninarskoga.

VIII.

Teta je sutradan u istinu ranije no obično ustala. Nikako joj se nije dalo ostati u krevetu, čim ju je minuo prvi san. Dapače protiv običaja ugje u Slavičinu sobu, da joj odmah može saopćiti svoje novosti.

— Ti znaš, milo moje dijete, kako te ljubim i koliko mi je na srcu tvoja sreća, — počela je Njezina Preuzvišenost tonom, koji se je odlikovao i ozbiljnošću i nekom tronutom nježnosti, gotovo sentimentalnošću i melankolijom. U tom tonu, koji je uz to imao sav odisati materinskom brigom, pustila je barunica sasvim s vida — da sasvim s vida, sve obzire naprema svome preuzvišenom i aristokratskom dostojanstvu te je dapače sjela u podnožju kreveta, loveći Slavicu za ruku.

— Jest — dijete moje — ja zaboravljam sasvim svoj reumatizam u desnom palcu nožnom i u malom prstu na lijevoj ruci, — griješim proti naročitom zahtjevu liječnika, da ostanem barem do desete u krevetu, — ali šta je meni sve to, kad znadem, da imam dužnosti spram tebe! I ja sam ustala — eto — dok si ti u krevetu, da ti saopćim važnih — veoma važnih stvari. Da — dijete moje — ja sam od prvog početka imala svojih posebnih nazora, svoje posebno stanovište u cijeloj tvojoj stvari, ali kakova je već današnja mladež —, nikada ne pazi na stariji — iskusniji svijet od sebe, — pa tako i ti —!—

— Nu — što je, tetčice? Zašto opet tako? — prekine Slavica staričin govor, u sebi već pogagjajući, kud će barunica.

— Što je? Ti pitaš? Ta — o tvom zaručniku imam da ti priopćim toliko toga i takovih stvari, da se nadam te ćeš uvidjeti, kakovu si pogrješku učinila, što nijesi mene pitala, — plane tetka i ustane u svojoj uzbugjenosti sa svoga mjesta u podnožju kreveta.

— Lijepih — lijepih stvari! Sam bog me je jučer vodio k tim ljudima, — napokon istina je — ne idu sasvim u moje kolo. Ali — što je istina — to je istina, — veoma fino bijaše u svem. Mogla bi svaka dama iz najviših krugova sjesti uz taj stol. Nemam dakle da sebi što spočitnem. Napokon — čujem, da i divizionerka polazi tu kuću.

— Ali što je, tetice?

— Aha — zanima te! Jest — jest — i može da te zanima. Upravo tako desilo se jednoč — prije više godina. Ti valjda nijesi poznavala kontese Buksdorfove? Dakako — odakle! I tu se bez znanja roditelja kontesa Lili upuštala u neku liaison s nekim veoma opskurnim čovjekom, — čini mi se takogjer advokatom, — tako nešto —. Pak — baš kao i ti — odmah se to zaručilo. Bila je punoljetna i nije bila lijepa. Srećom ja sam za sve saznala, kakav je užasan čovjek taj njezin zaručnik, — i sve sam priopćila. Čini mi se, — Lili nije pazila na moje savjete, ni na moja saopćenja, da — da —, jer je napokon uzela toga čovjeka. On je dakako po tom skočio silno u vrijednosti, — i postao je ministrom pod Lonjajem ili pod Šenjejem ili Tisom, — dakako to je u Magjarskoj bilo.

— Tetčice — ali što spada to ovamo?

— Spada — spada, jer i opet sam u toj prilici, da sam saznala o tvom Bilinoviću stvari, da se čovjeku upravo koža ježi.

Slavica tek se nasmiješi i uzme zvonce u ruku, da pozove djevojku.

— Pusti — pusti! Moraš da sve čuješ, — i ja se nadam, pisaćeš odmah tome doktoru mladom, da prekidaš svaku svezu s njime, da mu zabranjuješ svoju kuću — i — i — no ja ću ti diktovati.

— Što je dakle? — uplašeno zapita sada Slavica.

— Eto što je! — i Njezina Preuzvišenost hodajući pred krevetom gore dolje, uzme sve — ama sve pripovijedati, što je čula jučer u društvu, dakako u nešto obnovljenu i povećanu izdanju. Tako je n. pr. historija s Micikom iz usta preuzvišene gospogje izlazila kano gotova tragedija, u kojoj je Micika radi nevjere Bilinovićeve u njegovoj prisutnosti pojela — jest upravo pojela — cijelu škatulju fosfornih žigica, koje su se u prisutnosti njegovoj zapalile u želudcu te je sirota djevojka u prisutnosti nevjerna zavodnika izgorjela — izgorjela kao Neronova baklja, što ga ni malo nije ganulo, nego je na dan sprovoda nesretne žrtve krenuo na put u inozemstvo — u Paris — u društvu i s pomoću one stare grješnice.

— Pa ti takove ludorije vjeruješ! — prekine joj riječ Slavica, koja se i ljutila na tetku i opet morala, da se smije grozomornosti historije. Ona je u duši nosila takovu sliku o svom zaručniku, da joj bijaše već u prvi mah jasno, kako su to sve izmišljotine, i ništa nego izmišljotine. Ta — otkuda bi on, koji je tako nježan, tako gorljivo zauzet za pravednost, koji ju tako istinito i vjerno ljubi, — odakle bi on mogao, da je ikad takav bio, kakav je izlazio iz ove priče. Ne — ne! Uvrijedila bi i njega i sebe, da samo časak može povjerovati ma i najmanjemu dijelku ove historije, koja u svojoj krupnosti imagjaše sve biljege najprostije klevete i laži.

— Ti zoveš to ludorijama! Tako? A što ćeš kazati i kako ćeš to okrstiti, kad ti priopćim, da je Bilinović pijanac, — najstrašniji debaucheur u cijelom gradu, od kojeg se zgnjušavaju dapače ljudi, kakav je par exemple — neki Lojz Kolarević, poznata protuha i bećar u cijelom gradu. Da si ga čula, kako je o Bilinoviću govorio!

— Ha-ha-ha! — zapadne Slavica u prisiljen smijeh. Sad je bila upravo ljuta. Sa ženskom oštrinom pogodila je u prvi tren, što sve ove glasine znače; a opet toliko je i Bilinovića i Blažića poznavala, da je mogla sigurna biti, kako ni one objede nijesu drugo no objede.

— Ti dakle ne vjeruješ? — uvrijegjeno i srdito upita Njezina Preuzvišenost.

— Ne vjerujem, — odlučno odvrati mlada djevojka i skoči iz kreveta.

No ipak kad ju je tetka sva razjagjena i bijesna ostavila samu u sobi, Slavica osjeti u jedared, kako joj na cijelo biće naliježe neka silna težina, nešto teretno i grubo, što ju odasvuda lovi i tište k dnu — na tlo, da je u istinu poniknula natrag do kreveta i svalila se uzduž po njemu, da zakopa u jastuke lice. Napokon — tko je sasvim siguran, da ne pusti nikad do visina svojih niske sumnje? Teta je suviše detaljno, posve sigurno pripovijedala. Zar bi to moguće bilo, da nije nikakva temelja, nikakva povoda? Ne — ne! I djevojka se sama prenerazi od ove pomisli. Ta — ništa — ništa od svega toga, što je čula, ne slaže se s onim, što je vidjela, upoznala i našla u Bilinovića. Ne — i opet ne! Ona nije mogla dopustiti, da bi te glasine niti i iz daleka mogle biti istinite. Najzad — nije ona više djevojče od petnaest godina, koje sanja i teži za idejalom, kako ga raj obećava, znade ona, da niko nije bez pogrješaka ni bez poroka, nije dakle ni Bilinović savršen. Pak — no da — njoj zasvijetli u duši osjećaj ili spoznaja — što li, da bi ona Bilinovića ljubila i ne bi mu se odmetnula, ni onda, da je sve to istina, što je tetka govorila. Ali — nije istina — nije istina! — sva joj se duša orila od slavodobitna uvjerenja, te časak pô jošte, i ona je sasvim zaboravila trenutačnu svoju slabost, — a kad joj djevojka donese u sobu buket, što ga je poslao Bilinović, koji je to svako jutro činio, onda je Slavica možda još zanosnije i vatrenije k ustima prinijela cvijeće, nego li što je to činila do sada.

Sat kasnije došao i Bilinović sam. Nikad ga nije prije Slavica dočekala s tolikom — gotovo žestokom ljubazljivosti i odanim vjernim tonom, kao ovoga jutra. Bilo je u njenom saobraćaju nešto sigurno i odlučno. Nu ni jednom riječi nije spomenula, da je teta bila sinoć u društvu, gdje se o njem razgovaralo.

*

Mà da su poslije sinoćnje zabave Mrkić, Lojz i Stanić dugo još — tà do zore — pili i bećarili po noćnim kafanama, opet se nagjoše dosta rano u kancelariji Stanićevoj, da udese sastanak. Mrkić je po obećanju poslao čitavu košaru butilja, a Lojz po običaju zaboravio da uzme štogod u dućanu, tek smijući se Staniću i Mrkiću, kad ga sjetiše obećanja. U ostalom veselje im nije bilo time pokvareno. Stanić poslao je svoga pisara u bližnju reštauraciju te za kratki čas sjedili su prijatelji u Stanićevoj spavaćoj sobi oko prostrta stola i pred punim čašicama.

— Dakle, kako si ti mislio, Mrkiću? — počne Stanić.

— Aha, misliš radi Bilinovića! — Ta — rekao sam ti —, što treba tu pitanja! Valjda i sam znaš.

— Jest — jest! No ipak da kažeš, —. ti si se domislio.

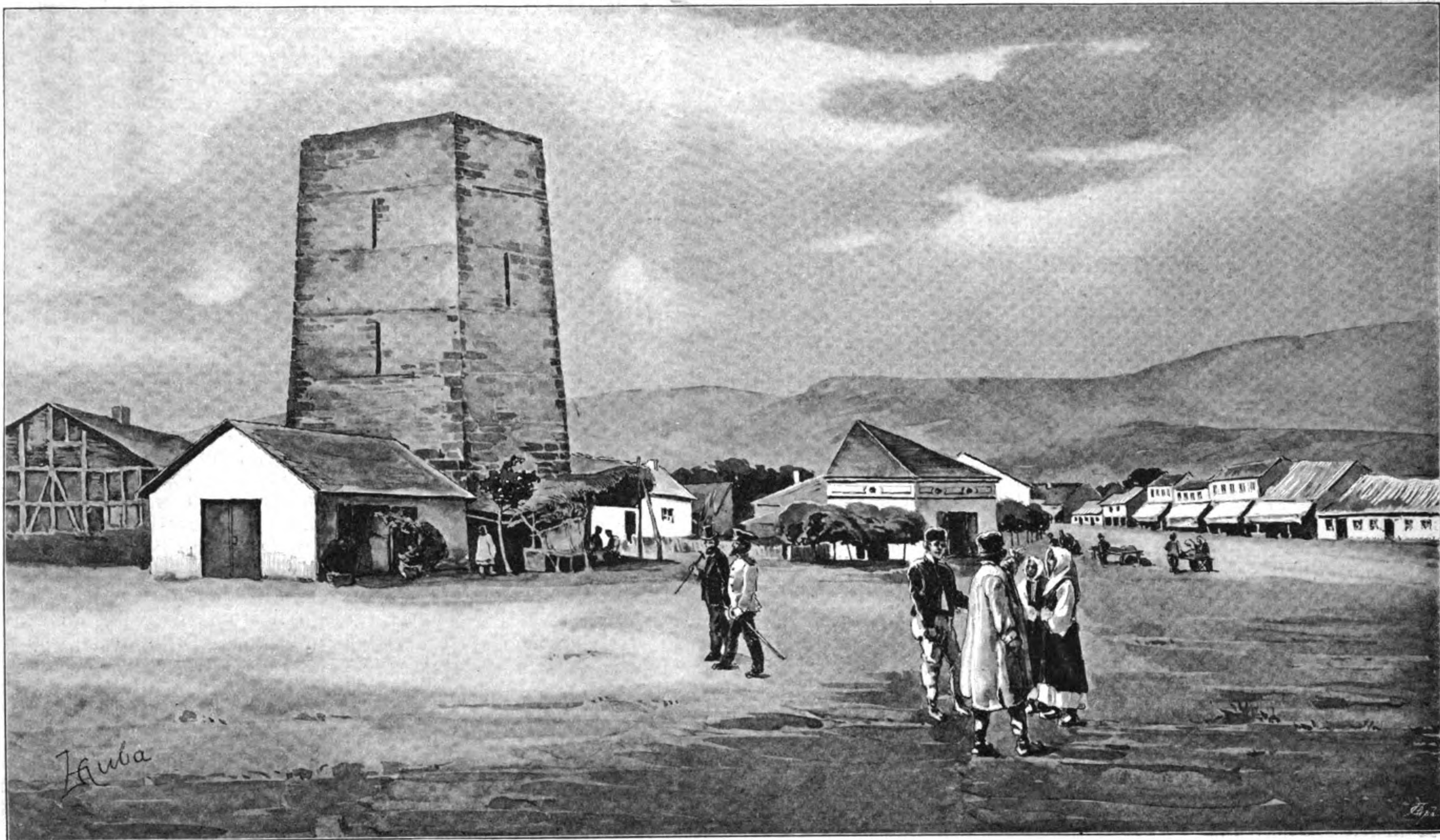
— Čekajte samo — da to pojedem — pak onda još dvije tri kapljice na to — onda ćemo. Najprvo solidan temelj — onda sve se daje! — javi se Lojz, s nasladom jedući šunku, držeći u isti čas s lijevom rukom punu čašu vina.

— Baš je fina kapljica —! Na čast ti bilo — Mrko moj! A kako to dobro pristajte poslije noćašnje bitke! — Nije vam nijednome ništa? I meni sasvim dobro. Ali — Mrko — nije li — divne su cure bile. Ljubica bome se opila. I znaš — Mrko — čisto je zaljubljena bila u tebe, — doreče Lojz, da se glasno nasmije.

— No — no! Pak — nije li naravno? U koga će — ako ne će u mene! Mi smo kavaliri! — odvrati Mrkić takogjer smijući se, da se kod toga zagleda u suprotno zrcalo.

Lojz je još tri il četiri čaše vina usuo u sebe, dok je Stanić mogao da zavede razgovor na ono, poradi čega se sastaše.

— O — biće divna šala! Pak — i koristiće — vjeruj mi! Znam ja to iz iskustva — javio se Mrkić, da onda izigje sa svojom idejom. Mislio je da bi se pisali anonimni listovi gospogjici Bogićevoj, — najprvo jedan — onda za dva tri dana opet jedan, — onda za koji dan po dva lista na jedan put, — onda opet i po tri

Čaršija u Pirotu. Slikao *L. Kuba.*

lista — i t. d. U listovima da se piše sve, što se zna i ne zna o Bilinoviću.

— Potpalićemo mi tome gizdelinu — tome gospodinu grofu! — govorio Stanić, sav raznjihan Mrkićevim predlogom.

— Izvrsno — izvrsno! Velim ti — doktore — da je naš Mrkica — divan dečko! Političar — taj bi ga znao! — kliktao Lojz, loveći opet za čašom.

— A ti ćeš, doktore, sastaviti listove, — dakako — ne smije to učeno da bude, više jednostavno, no tako da će ona vjerovati, — a onda neka se obliže gospodin visokoučeni — nastavljaše Mrkić.

Pô sata kasnije sjedili su već za poslom. Po naputu Mrkićevu činili su hotimične pogrješke u pravopisu i u gramatici, mijenjali su i rukopis a Stanić pazio je još, da i u stilu ne bude ništa, što bi ih moglo odati. Dakako trsili su se, da će izgledati, kao da piše listove zabrinut prijatelj, te je Stanić nekoliko puta morao ispraviti Mrkićeve izraze, koji su suviše slobodni i krupni izlazili. Ni jedared ne dosjeti se nijedan od njih, da je ružan posao, što ga čine, niti im se nametnula sličnost sa prostom jadnicom, koja se tako osvećuje svojoj suparnici. Mrkić dapače naduvao se od gizde i zadovoljstva samim sobom, a Lojz se grohotom smijao, kako Mrkić gotovo sve svoje grijehe i historije saopćuje kao grijehe i historije Bilinovićeve.

— To će hasniti! Ako ništa — barem će se ljutiti — oh — taj će ludovati od jada i bijesa! — mrmljao Stanić, pišući lagano posve iskrivljenim rukopisom.

Lojz se ponudio, da će on odnijeti na poštu, no ni Mrkić ni Stanić ne privolješe, bojeći se, da bi on u svojoj lakoumnosti mogao neoprezan biti ili dapače zaboraviti listove. A listovi moraju svakako da dogju na svoje mjesto. I zbilja — Mrkić i Stanić porazdijeliše si posao, a kr. je pošta od sada svaki dan nosila anonimne listiće na adresu ili gospogjice Bogićeve ili barunice Seefeld, ili odvjetnika Blažića, dapaće s vremenom primali su i drugi ljudi takova anonimna pisanca protiv Bilinovića, samo ako su iz daleka u kakvoj svezi stajali s kućom Bogićevih.

Slavica primivši prvo pismo, jednostavno ga je spalila, i ne dočitavši ga. Bilinoviću naravski nije ništa kazala. Nije htila da ga razljuti, a opet — sigurna bijaše, da nije ništa istina. Nu primajući gotovo svaki dan pisma, izgubi svoj mir i svoju strpljivost. Ljutilo ju, što joj se tijem pismima približaje prostota, što se uopće za nju zanimaju toliko proste i niske duše, tako zlobne da se mogu na takav posao odlučiti, a najviše ju boljelo, što ima toliko zlobe u svijetu. Napokon na žao joj se dalo, što joj se želi kvariti nježna i slatka slast zaručnih dana, nad kojima joj je — sam život dosta sjene nabacio. Da bude prištegjeno barem Bilinoviću, nije htjela ništa da mu se potuži i da mu saopći kakove listove dobiva. Nu Bilinović je saznao skoro, što se radi. Odvjetnik Blažić pokazao mu to pismo, što ga je on dobio. Mladi doktor nije da se ne bi bio ljutio, no ipak morao se smijati glupostima, nanizanim u listu. Onda pohrli ravno k Slavici. Nije ni pomišljao, da bi i ona dobila takav list. Njemu je bilo, da joj mora priopćiti, što se o njem govori, držao je gotovo, da bi nepošteno bilo pred njom sakrivati ove glasine.

Došavši u njezin stan nagje u salonu tetku. Stara gospogja jedva da mu je odzdravila i ne rekavši ništa, pruži mu pismo. On je odmah pogodio po rukopisu, o čem se radi.

— Dakle i vama! No mogao sam misliti! — reče Bilinović, dosta uzrujan i bijesan.

— A što mislite sada, da vam je činiti? — upita Njezina Preuzvišenost, namještujući se u fotelju kao kakav predsjedatelj u kaznenoj raspravi.

— Činiti? — začugjeno ponovi Bilinović. — Gdje je Slavica? Zar je i ona možda dobila takovo pismo?

— To je svejedno, — dobila ona ili ne dobila. Ja sam dobila, — a ja — valjda ne smijem da pred njom krijem tako što! Tu se radi o sreći ili nesreći cijeloga života. Napokon — da vam otvoreno kažem — nigdje nema dima gdje nema ognja, — uvijek je nešto istine —, no dà.

— Preuzvišena gospogjo — vi — vi dakle gotovo vjerujete?

— Molim — molim! — prekine mu riječ tetka i dostojanstveno uspravi se u svom fotelju. Ah — kako ga nije trpjela!

U to unigje u sobu Slavica. U svom lakom elegantnom odijelu od bijela flanela sva je odisala mladom svježošću i dražešću. U milom dobrom licu zasjalo je od razdraganosti i radosti, opazivši Bilinovića.

— O — vi ste ovdje! Kako mi je milo! — i ona mu pruži po običaju obadvije ruke pa kad Bilinović suprot običaja, ne poljubi prstiće, — upita ga zabrinuto: — A što vam je?

— Eto — i on joj dade tetkin list.

— Ah — ludorije! — prisili se Slavica na smiješak, da ju u isti čas zahvati silni poriv, nasloniti se na njegove grudi i kazati mu, kako ga silno ljubi.

— Pa zar se vas može domahnuti takav prost napadaj? Zar se zbilja mogoste razljutiti? Ja sam se morala smijati, kada prvi put primih tu ludoriju.

— Hvala — hvala — Slavice!

Ponos mu je branio, da više kaže. Smatrao je ispod svoje časti da se dalje upušta u stvar i da se hvata kakove obrane, a glavno bio je u istinu silno tronut od djevojčina pouzdanja u njega. Blažen i siguran osjećaj ispuni mu svu dušu skupa s divljenjem i zanosom za tu milu i krasnu djevojku, koja se u svojoj ljubavi ne daje zavesti niti hoće da svoje uho približi smutljivim glasinama, unaprijed sigurna, da je ljubav njezina ne može prevariti. Gotovo zaboravi sasvim jad i srdžbu, što mu malo prvo kidahu svu nutarnjost, podavajući se sada sa neizrečnom nasladom užitka, da i s ponosom i sa zahvalnosti gleda ljubljeno biće.

Na veliku srdžbu preuzvišene gospogje Bilinović je ostao kod objeda. Slavica ga je zadržala pod izlikom, da ima s njim važna dogovora poradi dana svadbena i zbog inih priprema. A kad je odvjetnik došao poslije objeda, bude od izlike prava zbilja. Blažić je scijenio, da će najbolje biti, što prvo sve urediti. „Kad vide ljudi da ne mogu više

Hero i Leandar. Slikao *Karlo Gebhardt*.

ništa pokvariti, — onda će se umiriti“, — govoraše odvjetnik. I Slavica i Bilinović povladiše mu te odluče za dva mjeseca vjenčanje. Teta se u prvi kraj držala, kao da i ne sluša dogovore. Sasvim se zadubla u pletivo svoje i namjerice glasno psovala sadašnje igle i sadašnju vunu, koja se svak čas pod prstima trga. Nu kad je već bio i dan odregjen, onda se preuzvišena gospogja u jedared promijeni.

Kao da je vjetar zaduhnuo, tako je netragom nestalo staričine zlovolje. U jedared smiješilo joj se lice dobrostivim i srdačnim smiješkom i ona je prva bila, koja je čestitala zaručnicima. Dapače odlikovala je Bilinovića dozvolom, da joj može sad već govoriti teta, uopće nastojaše očevidno, da bude što ljubeznija spram njega. Za crnom kavom morao je uz nju sjesti, da mu pripovjedi čitavu jednu beskrajnu historiju, kako je ona jednoć spasila sreću dvoje zaručnika suprot navalama čitavoga društva.

Ni Slavica ni Bilinović nijesu se pitali, našto ova velika promjena u tetke, nije im ni čudno bilo, što je starica sada tvrdila, kako je ona od prvog početka cijenila karakter i velike sposobnosti Bilinovićeve te nije ni jedan časak dvoumila, kako su sve glasine o njem lažne i izmišljene iz puke zlobe i nenavisti. Oboje u velikoj svojoj sreći zadovoljne i zahvalno gledahu tetku, što ne kvari harmonije lijepoga čara, rasvijetljena sjajem mlada proljetna dana, što se na otvorene prozore rivao u sobu, da kiti svojim svijetlim bojama, — i svojim mirisom i svojom pjesmom slavi sretnu čistu ljubav, što je iz dvoje mladih srdaca strujila raskošnom — slatkom — vječnom snagom.

Bilinović gledaše u duhu čitavu bajnu sliku velike svoje sreće, što ga čeka uz biće toli plemenito, krasno i dobro. Gotovo bez riječi sjedio je tu i žedan se opajao ljepotom djevojčinom, uz to jednako uznesen i ponosit u duši, što ga toliko ljubi, što mu toliko vjeruje, — ah — bio je sretan — sretan nedogledno i nedohvatno.

Dugo — dugo ostade društvo na okupu. Koncem konca bila je Njezina Preuzvišenost u istinu dobre volje, osobito, kad je doznala, da će ostati u Slavice i poslije vjenčanja.

IX.

Nad prolistalom bujnom bazgovinom rasipalo se jutarnje sunce svim svojim zlatnim čarom, da se je dapače sjena pod njom ljeskala i bliještila nekim crvenim metalnim laštom i niska klupa ondje bila kao prevučena kordovskom kožom, napirlitanom i ukrašenom zlatnim nitima. Na klupi sjedila gospogjica Slava s malim Zdenkom u krilu, koji se je čas igrao sa svilenim rišom oko Slavičina vrata, čas debelim svojim ručicama hvatao za zelenom grančicom, što ju držaše gospogja Barbara, da s njom pred licem djetetovim na igru maše te svak čas dijete zavede na glasan smijeh, koji se je veselo i zvonko razdavao u svježu toplu zraku, da mu je čak iz trećega vrta sa vrha trešnje odgovarao drozd isto tako veselim glasom. Cijelo brdo — svi obližnji mali vrtovi i visoko drveće onamo iz zelengaja — zamnijevahu od ptičjih glasova, od vječne proljetne pjesme, od zujanja kebrića i mušica oko procvalih trava. Ljudska pojava kao da je iščezla. Nigdje nikoga. Susjedne baščice samotno su bile prepuštene mladome jutru, — iz kuća Radničkoga dola takogjer dolazilo tek toliko šuma i glasa, koliko je trebalo, da bude tim osjetljivija i čistija samoća i daljina od ljudske žurbe, — i dojam velike vječne prirode jači i snažniji.

Slavica s pravom je nasladom uvlačila u dušu svoju svu sladost i prelast tog jutarnjeg časa, da bude još više tronuta, ushićena i raznježena i da tim jače osjeti svu dragu milinu i dražest djeteta, koje kao da je isto što i ono mlado jutro — ona nježna trava — oni ljubki cvijetovi i onamo — onaj sveti čarni život u ptičjim gnjezdašcima megju granjem drveća i grmlja —!

Kao svako jutro, tako je i ovaj put došla ovamo, no drugda mogaše tek na časove izbivati poradi Bilinovića, a danas dogje s namjerom, da ostane što dulje, jer Bilinović bijaše u poslu odsutan iz grada pa je znala, da ga danas prije večera ne će vidjeti. A toliko puta već se je u sebi prikoravala, da od vremena svojih zaruka zanemaruje dijete, da je premalo s njime; bilo joj u jednu ruku, da ju čisto savjest peče, a u drugu ruku gotovo se plašila, da bi je dijete moglo manje voljeti, pa malo što nije ljubomorno pazila, ne ljubi li dijete više gospogju Barbaru?

Ona je u istinu sa cijelom svojom dušom prianjala uz to dijete. Ni u najsilnijim časovima svoje ljubavi spram zaručnika ne mogaše shvatiti ni pomisliti, da bi se toga djeteta odrekla. I nije istom u tome bio instinktivni osjećaj ženskoga bića za djecu, — ona si je s ovim djetetom stvorila čitav neki moralni svijet dužnosti, nježnosti, ljubavi i samilosti, iz kojega nikako ne bi mogla izaći bez uništenja cijele svoje osobnosti i svojih uspomena. Za to je i uvjerena bila, da će s vremenom naći načina i zgode, kad će moći pred Bilinovića izaći s historijom djeteta. Od kad je prema njemu dokazala, kako čvrsto uza nj stoji i kako ju ne mogoše smutiti sve klevete i podvale protiv njega. Slavica se osjećaše mnogo sigurnijom zbog dojakošnjega tajenja, — dapače nešto je ušlo u nju, kao da imade prava od njega iskati da joj poštuje tajnu i da uza to ipak vjeruje u njezinu dobrotu. Nije se dakako kod toga stavljala pred problem prava duše, niti si je stavila pitanje, dokle dopire pravo jedne duše da zavisi u skromnosti druge duše, i nema li tajnâ, kojih nijesmo dužni priznati mà kome — i što više nema li takvih tajna, kojih dapače ne smijemo otkriti. Ona je napokon suviše mlada i suviše djevojka bila a da se tako pita i da tako prosugjuje. S toga tek je osjećala, da ne radi krivo, što ne izlazi pred Bilinovića sa svojom tajnom, a opet nije se mogla domisliti, kako da odijeli tu tajnu od toga djeteta i njegove historije. (Nastaviće se.)

Zodiacus vitae humanae.

PJESMA IV.

Lav.

(Svršetak.)

Al' pored toga želi, da nikom sluga nisi,
Jer duši plemenitoj sloboda liči samo.
No ima takvih ljudi robovskog kova što su,
Prirodom prosti, glupi, nesretni od začeća.
Gramzivost da zagate, drugima ropko služe,
I jaram nedostojni nameću voljno na se.
Al' vjeruj c'jela zemlja i zlato sv'jeta svega,
Ni blago nebrojeno, iz p'jeska Eritejskog,
Lakomi Arap što ga zbiraše, sve ne vr'jedi
A da ti trpeljivo po želji jedeš tugjoj,
Po tugjem snu da spavaš, po volji gose svoga
Da letiš tamo amo, ko lopta po igrama;
Pa često sve to radiš po ćudi gospodara,
Bekrije, raskošnika, budale, neznalice,
Od tebe mnogo goreg. Zar nije niskost puka,
Kad možeš u slobodi sa malim živovati,
Ti većeg tražiš blaga u službi podčinjenoj;
Na pazar sebe daješ, slobodu svoju dragu,
I volju gospodara gordoga ropko vršiš.
Pohlepnik takav liči onome nesretniku,
U jednog kralja što je doglavnik bio prvi,
Pa da se kralju svome dodvori jače samo,
U lovu on bi često k'o pašče zalajao,
I s hrtom brzonogim letio džbunu gustom,
Pa često, pre je pticu iz džbuna dohvatao
Nego li pseto revno. Jest, umni čovjek tako,
Kome je Tvorac dao, slobodu, um i srce,
Za ljubav gramzivosti kraljevo pseto biva.
O, gadne duše, koje laskate velikanu,
Da sebi sram, a njima stvarate veličinu!
Vaj, nek je vama, koji ko marva nerasudna
Pastira trebujete! Ta vi ste ništavila;
Slobodu ko god ljubi, ne trpi jaram sramni,
Magarci voljno samo sramotni samar vuku.
Pa i ti, doglavniče, za ljubav kralju što si
Lovačkog kera nekad uspješno prestigao,
Ponesi krunu srama, kojom si ime svoje
I svoga roditelja besčasno nagrdio.
U dvorskom ljetopisu kraljevih brzih pasa
I tvoje ime biće dostojno upisano.

Poživi skromno, ali slobodan vav'jek budi
I ponos čovječanski nikada ne ponizi!
No mnoge sumnja tlači, čovjeku bolje šta je:
Vanbračan život ili u bračnoj vezi da je?
Jer, vele, često puta nagje se žena pusta,
Ohola, razuzdana, na kavgu naklonjena,
Naravi plahovite i možda preljubnica.
Pa još kad djeca dogju, bolest ih snagje ljuta
I samrt pre vremena zaklopi oči njine;
Odrasloj djevojčici spremati miraz valja,
Il' kćerka nedostojna preljubom dom ti kalja,
Il, pustog imaš sina, bludnika razuzdana,
Lopova, kavgadžiju. Oženjen čovjek, kažu,
Slobode nema prave; on mora da se smiri,
Za ljubav braka mora, da stegne srce svoje,
Da kavgu izbjegava i noćna tumaranja,
Bludnica da se mahne, marljivo da se brine,
I svoju kuću čuva, napretka njenog radi.
Tako je! ali ipak, u brak je bolje prići,
Priroda to zaht'jeva i svojim migom ona,
Na marvu, divljač, ptice, smotreno ukazuje,
Kako se pâre, kako zajedno život d'jele.
Izvode porod sebi i brižno odhranjuju,
Da pleme ne ugine, na v'jeke da se množi.
Ne samo ljude dakle, već svaku životinju,
Na suvu i u vodi priroda goni živo,
U krilo Venerino. Loše ćeš uraditi
S usana žene slatke, poljupce kad ne skidaš;
Van toga izdahnućeš usamljen, bez poroda,
I tugja tad će djeca nasl'jedit' tvoje trude.
Pa kada starost dogje, kada te bolest svali,
Nemoćnom tebi ko će u pomoć priskočiti?
Od štete ko će tebe, staroga, sačuvati?
Da l' brat, il' srodnik koji, il' tvoji prijatelji?
Ta oni željno glede na odru da te vide,
Imanja što pre tvoga tek da se dokopaju!
Laskaju da te ljepše po smrti oplačkaju,
Ljube te, misliš? Pitaj stečeno blago svoje!
O, sramna opačino, pomamna gramzivosti!
Nesretna kugo, koja po c'jelom kužiš sv'jetu!
Za dobit juri svako, vrlinu ljuto mrze.
Ko brine za čednošću, poštenog ne prezire?
Dukatu žeženome zakoni ropko služe;
U zlatu moć je veća, silnija no u krvi;
Stid, vjera i nevinost za zlato maša ruke,
A obraz i poštenje, nek bozi sobom nose.
Pa onda, žena tvoja ostavlja roditelje
I kuću djevovanja, da s tobom sudbu d'jeli,
Dan i noć s tobom da je, i jednom oplogjena
Sjemenom tvojim, da ti donese na sv'jet čedo,
Nov narod da ti stvori, dom da ti održava;
Da bude u pomoći, poslušno da ti radi.
Zajedno tugujete, zajedno uživate,
D'jelite dobro, a zlo snosite uzajmice;
Svlada li bolest tebe, il trošna starost dogje,
Ona te tješi, blaži, ćućori, sokoljava,
Svaki čas pritrčava, od tebe ne odmiče,
Nad tobom bdije, lebdi, dvori te danomice.
Sklopiš li oči, ona nad grobom pobusanim
Istinsku suzu lije i krst ti tugom krasi.
A ima l' ljepšeg cv'jeta nad grobom koji cvjeta,
Neg' tuga vjerna druga, neg uzdah žene drage?
To isto djeca čine i mile roditelje
Svesrdno nadgledaju: jer to je isto meso,
I krv je zajednička i oblik onaj isti,
Spojena s granom grana, te kad se jedna lomi
I druga bol osjeća. Još samrt kada dogje
Ti cio ne umireš, već živiš u potomstvu.

Al' ima, koji ragje od svojih naložnica.
Sumnjivu djecu prime pa braka ne trebaju.
Ti n'jesu za pohvalu nit' im je pamet zdrava;
Jer žena sa mirazom pomaže tvoje stanje,
A ona ništa neda. Srodnike žena ima,
A tvoju naložnicu preziru na sve strane.
Sigurno i pošteno ti imaš ženu svoju,
A onu sramno, brižno. Žena ti vjeru čuva,
A ona nevjerna je, i strepeć od raskida
Potajno grabi sebi i krišom sve odvlači,
Te da se obezb'jedi, kad bude otpuštena.
Ko ima naložnicu, taj svoje kuće nema!
Sjem toga, žena ragja potomke zakonite,
A ona kopiliće. — Ženi se, ženi, brajko!
Al' prije nego li stupiš oltaru svetog braka,
Pomno se razaberi o ocu i o majci,
Vladanja kakvog bjehu, — jer djeca njima liče.
Ako je vrelo slano, potočić iz tog vrela
Što teče u dolinu može li sladak biti?
Raspitaj, u tajnosti, njezine susjetkinje,
Imaš li kakvu ženu, koja je pouzdana,
Pošlji je, ali krišom, da vidi kako leže,
Je l strojno, zdravo t'jelo, je l radna ili l'jena
U svojoj kući kako sa svojom sestrom živi,
Pa je li troma, l'jena tri sv'jeta od nje hvataj.

L'jenost je za poroke kol'jevka, ona vodi
Um na zlo, svake strasti obl'jeću besposlenu,
Najljepšu sreću tvoju srušiće besposlena.
Da nije Lukrecija preslicom bavila se
I mudra Penelopa uz razboj vječno tkala,
I da su obje pusto u dvoru ljenovale,
Jedna bi izabrala od silnih prosilaca,

A druga časnom smrću bi li se proslavila?
Pa ipak, ako želiš da bolje stvar upoznaš,
Ne radi preko drugih, već samac uvjeri se;
Jer niko ne će tako istinu da ti kaže
Kao sam kad saznaješ. Otvori oči dobro
Pa ako baš Junona ne bude naklonjena,
Nego ti i po tome naturi zloću koju,
Laskom je opomeni i kazni r'ječma blago,
Ljutinu njenu blaži poklonom i dražima:
Zagrli, poljubi je, tepaj joj r'ječi mile,
Dokle joj narav ljutu, bjesnilo ne ublažiš.
No ako te ne progje, hvataj se debljeg kraja;
Srdito razviči se i licem natuštenim,
I pr'jetnjom zaplaši je. Pa i taj način ako
Pomoći ne donese, a ti je odalami,
Od štapa zamašnoga nek bride legja njena.
No ako žena nije ljubavi čiste vr'jedna,
Svetinju braka ako nedjelom svojim kalja,
Ti pazi domu svome koga ćeš dovoditi,
Jer žena nedostojna već ništa ne poštuje,
Lukavstvom i obmanom može te zasl'jepiti.

Odbaci nedostojnu, nek sama obraz kalja,
No ako duša slaba ne može tome prići,
Ne puštaj preko praga da pregje varalica,
No prvo ne propuštaj nabožna licemjera
Što jezikom se moli, a srcem Boga ne zna!
Tu sortu izbjegavaj, jer veće kuge nema
Od ovih nesretnika. To vam je ološ pravi,
Gluposti vrelo, izmet i talog nevaljalstva
Jagnjeće kože vuci, podlaci nečuveni
Za licemjerje što se višnjemu Bogu mole;
Pod maskom pobožnosti glupave obmanjuju,
Pod krilom religije hiljadu čine zala
I djela zabranjenih; grabljivci, raskošnici,
Bludnici, razvratnici nevine djece, ždere,
Grabljivci i nitkovi nebesa što varaju,
Hej, kakva nevaljalstva i čuda ne stvaraju
Da proste zavaraju, nagradu zberu željnu.
Otuda i potiče suludo praznovjerje
Čemu se smije Višnji, odvraća lice svoje.
Ne radi novca nego ljubavlju čistom mamljen
Pravedni Boga mole. Korist im učinite,
Oni će riknut prvi, da Vječni ne postoji,
Ikone i oltare prvi će razoriti.
Ta sorta sebi služi, a Boga slave samo
Koristi dok imaju. Takove varalice
Od sebe ganjaj dalje, tjeraj ih s praga tvoga
Pritvorstvom svojim da ti rogove ne nataknu.
Susjedstvo izbjegavaj, jer to je gn'jezdo prvo
Preljubnik gdje se skriva. Od žene dalje goni
Besramne babetine, lakome podvodnice,
Tako ćeš ponajbolje čistotu sačuvati.

Al i ti pazi, brajko! postelje nemoj tugje!
Bludnica okani se! Na sv'jetu ničeg nema,
Što jače ženu muči, čemu se više sveti
Već kad joj lakoumno postelju muž ukalja.
Onda se usplahiri, vatrena plane mržnja,
Osvetu zgodnu traži, u duši žuč joj vrije,
I bjesni ljuto, kao pijana bahantkinja
Vjeruj mi r'jetko ima toliko uzvišenih,
Kad vide vjerolomstvo, da obraz sačuvaju;
Pogrješkom podstaknuta u gr'jeh se ona valja.
Upamti dobro, brajko: čovjek je primjer ženi,
Ne čini što ne želiš da ona tebi čini!
Takva je dužnost braka, al zato ne pomišljaj
Ti da si neslobodan, što nije dopušteno,
Da rgjav budeš, noću da bančiš po krčmama,
Bludnice da prikupljaš, po svome ćefu radiš!
Sloboda ovo nije već razvrat razuzdani!
Bolje je da ne možeš zla nikad učiniti,
Neg' da je staza gr'jeha odasvud otvorena.
Sloboda takva mnoge u propast strmoglavi,
A drugih koliko li ostade izbavljenih,
Slobodu što im takvu uzdama pritegoše!

Pate l' ti djeca bolna, ljekara odmah traži,
Pa ako l'jek ne spase i smrt ih utamani
Podnosi ravnodušno; znaj, nijesi, ti, jedini
Po takvim vrtlozima u sv'jetu što se vrze, —
Golema rulja ima uza te stradalnika.
Kad sličnog društva ima, nevolju što trpimo,
Snosimo uv'jek lakše. Pa onda i to pamti:
Zakon je za sve jedan: živimo svi da mremo,
Začeće propast nosi, dani su svima znani,
A pre a posl'je, svaki sa sv'jeta iščezava.
Pa kako svake patnje prestaju smrću samom,
Zato se hrabar nikad plašiti smrti ne će.
Za žićem iščeznulim zašto li tugujemo?
Je l' jadno kad nas samrt ludosti svjetske spase,
I patnja oslobodi, za muke propaćene,
Pokoj nam vječni dade? Šta može smrt da znači?
Vječiti pokoj ili životu vječnom vrata!
Ma koje od tog dvoga slagje je od nevolja,
Na zemlji što te draže, koje te muče, lome,
Koje ti nadu gase i snove ubijaju,
Na pamuk krv ti sišu, prevarom spotiču te.
O, smrtni, kako strepiš od svoga spasitelja!

No ako djeca žive, pa budu raskalašna,
Znaj, ti si uzrok tome, ti, oče, maloumni,
Koji si omahnuo za vr'jeme ispravljati,
Dok jošte mala bjehu, dok su se savijala,
Verigom gr'jeha dokle ne bjehu okovana.
Dušu si ostavio, da t'jelo tek ishraniš,
Ko što se s marvom radi. Kaži mi, bezumniče,
Kopriva gdje ti bješe, gdje rozga i prut viti,
Ta pogle', tim „artiklom“ naš grad bar obiluje!
Djetinjstva ranog dani navike kakve prime,
Takve će i u starost sazreli čovjek vući.
Zato se prut savija, dokle je drvo mlado,
A kad se već osnaži, može se slomit samo,
Al' nikad ispraviti. I d'jete tako ti je,
Dokle je duša nježna, na sve je prijemčivo;
A kad se već osnaži, više se nepovrati.
S djetetom što se združi, to u grob starca spušća!
Prirodu nauk stvara i s toga navika je
Snažnija od nje često. Pa ipak Boga moli,
Blagoslov da izlije na sjeme u začeću,
Jer — ono kakovo je — i živo biće tako.
A pogje l' iz utrobe sa klicom nevaljalstva
Teško će u životu pravičan, dobar biti.
Prirodu možeš takvu donekle obuzdati.
Ali je nikad ne ćeš do kraja pob'jediti;
No ipak od prirode kultura jača biva,
Ponekad' ona ovu obradom umješava.
Ratara gledaj kako pitomi njivu svoju,
Lavove čovjek divlje nauči pokornosti.
V'jek dok je nježan, dakle, dok može popuštati,
Dotle se obdjelava, nauk mu dotle godi.
Vrlini uči sina, na pošten put ga vodi,
Nemoj mu dopuštati da luta tamo amo,
Kuda je volja njemu, sloboda djecu kvari.
Ako si mudrac, dakle, na vr'jeme uzde steži,
Jer d'jete ako nije sprečeno poslovima,
Priroda goni sama da pada u grjehove.
Pa zato nemoj d'jete prirodi povjeriti,
Priroda bez vještine ne daje savršenstva;
Jer sam Bog ne dopušta u dr'jemu da mislimo
Nego nas on podbada sa poslom i brigama,
A l'jene na rad bocka, ko kljusad mamuzama.

Nebesne gore dvori, na vrhu strmenome,
Blaženstvom prepuni su, sretnijih od njih nema!
Pred njima nek se kriju Tesalske dolje divne,
I plodna zelenila, blaženih stanovište.
Na tome vječnom visu, kraj neba, pokraj zv'jezda,
Bezbrojna dobra prima i živi čednost sveta.
Al' put je rapav, tjesan, vrletan, — tamo amo,
Trnjaci kostr'ješe se; i ljenji dusi, čija
Široka pleća nose terete nevaljalstva,
Dospjeti nikad ne će na goru osvećenu.
T'jesna je staza, kojoj vrlina čedna stupa,
Dokle su puti gr'jeha široko otvoreni,
Njim' svako rado stupa, pa želi l' koji dakle,
Podmladak da uputi na goru savršenstva,
Taj mnogo, mnogo mora djelati oko njega,
Jer slava uzvišena — bez truda nepristupna,
No ti ćeš reći, i trud često se izopači!
Znaj, snaga vječnog truda sila je neizmjerna,
Napori dugotrajni pobjedu najzad slave.
Rgjavo društvo prvo od djece uklanjajte,
Jer takvo društvo kvari i same svetitelje,
Mladost je na zlo sklona; razvratna riječ im mili,
Razvrat ih moćno mami, za gadnim uv'jek teži.
Pa tako isto pazi da čuvaš od raskoši!
Čas r'ječju pokaraj ga, čas prutom opomeni,
I ničem ne popuštaj, ljutina kad te nagje,
Očinsku ljubav taji, jer nema opasnije
Već djeci polaskati: to zločin odabrava,
Odvažnost zagr'jeva ih, kada ti slažu vješto,
Njihovoj lagariji kad glupo povjeruješ.
Za sveto primiš, kao dvonoga magarčina.
Naklonost nerazborna škodiće djeci vazda,
Popusti uzde samo gr'ješiće uv'jek ona.
Pa kao što padaju u grjehe nehotice,
Tako se spasu r'jetko, ne bude l' snažne ruke,
Iz blata kaljavoga što će ih izbavljati.
Djeca su ogledalo tvojega vaspitanja!

Sjem toga postaraj se, da ti je zdravo t'jelo,
Jer šta su zemska blaga kad svježeg zdravlja nema?!
Amalin sretniji je od kralja bolesnoga!
Pa zato poznaj prvo, gdje leži ono vrelo,
Iz koga pokor b'jeda lamaju ljudska t'jela.
Da djejstvo izbjegnemo, saznajmo uzrok gdje je;
Kad uzrok ti odstraniš, i djejstvo izgubi se.
Bolesti njene, dakle, priroda sama stvara,
Pod zv'jezdom neugodnom kada se dijete ragja,
Il' sjeme pokvareno začeće kada stvara.
Boljkama mnogim, često, krivi su roditelji,
Nečiste kad su krvi, postelju kad pod'jele
Pijani ili ljuti, il' strašću nadahnuti.
I odmor i toplota, i pos'o i hladnoća,
San, jelo i Venera, utiče sve to često,
Čovjeka raslabljava, zglavcima škode teško.
Koliko puta sve to bez mjere uživamo,
A kol'ko preko mjere od tog se uklanjamo.
Krajnost je svaka ružna; uživaj umjereno,
To zdravlje osnažava i kr'jepi duh i t'jelo.
Suvišna razdraženja bolesti nose razne:
Strah, tuga, radost velja i bolja prekomjerna,
Često nas upropaste, unište, onakaze.
Škodljiv nas vazduh truli i vlaga t'jelo ništi,
Jer oba ruše zdravlje. Smušenih otud dosta,
Otuda trule krvi, utrobe pokvarene. —
No jesi l' opet bolan, ti odmah l'jeka traži,
Dok laka bolest nije sve sile razorila.
Domaćin uv'jek neka na vr'jeme vrata sklapa,
Dokle se nije lopov u kuću uvukao.
Jer kad se vatra javi, s' malo se vode gasi,
A kada mlazi plamni u zv'jezde uzviju se,
Ni more svega sv'jeta ugasit ne može je.
Al' pazi kog' ljekara postelji svojoj primaš,
Izmegju pet stotina jednog ćeš pravog naći!
Vaj meni, svi bolnici što su se izbavili,
Prirodu neka hvale. Ako ga ljekar hudi
Dotući nije mogo, priroda tom' je kriva.
Pa od kud to dolazi da ljekar spase r'jetko?
Otuda, veći dio što ne zna kako radi,
Ni šta je ljekarija; trud im je bio samo
Vještina, kako li će neuka oglobiti,
A temelj pravog znanja jedva su okusili.
Pa tako nepotpuni i sami pomršeni
Vrate se domu svome i svojim um'jevanjem
Hvale se, razmeću se, hodaju naduveni,
Nagrade javne traže, krvnici ljudskog roda,
Što strašnoj smrti revno u poslu potpomažu.
Nesretni, o, zakoni! Zar ovo ne vidite?
Vi, koji u rukama držite uzde sv'jeta,
Nepravdu ovoliku zašto li ostavljate?
Gonite kugu ovu, spasite nevoljnike!
Gle, mnogi na smrt viču, a kad ih bolest snagje
Zovu je odru svome, i dok ih ona davi
Oni je nagragjuju, plaćaju novcem zlatnim:
Smiluj se, o, ljekaru! šta smo ti sakrivili,
Sa zemlje da nas ganjaš? — Po svojoj duši kaži:
U oba naša groblja kol'ko je samrtnicima,
Vještina što ih tvoja sa zemlje ne isprati?

Dakle, da djejstvo tebe u njihne neda ruke,
Uzroke poznaj dobro i čuvaj svoje zdravlje,
Života način tvoga na umu nek ti bude,
Sve vrši umjereno. Škodljivo nemoj jesti
I nikad prekomjerno. To ljude na zlo vuče,
Od toga vrlo često zaječi mnoga ždera.
Pa onda čuvaj sebe otrova najvećega:
Ne gutaj zalogaje, dok dobro ne sažvaćeš.
Po vazdan vježbaj t'jelo hodanjem ili radom,
Te da se zglavci kreću i da se zagr'jevaju.
Toplotu micaj gradi, a ona stomak kr'jepi,
Suvišnu vlagu ništi i snagu povećava.
I odmor neuredni životu vrlo smeta,
Pa bd'jenje prekomjerno umara um i t'jelo,
Na vr'jeme uv'jek leži, san kr'jepi obadvoje;
Van toga izbjegavaj žalosti srca, tugu;
To zglavke iznurava i t'jelo nagrgjuje
I b'jeli kosu brzo; naprotiv, zadovoljstvo
Udove tvoje snaži i vijek ti podmlagjuje.

I kada sve to radiš i kada sve postigneš,
Još n'jesi, o, čovječe, dospio svrsi pravoj,
Još ima nešto skuplje i mnogo plemenije,
Koje te Bogu bliži, od zemlje nebo stvara,
I čini ponajboljim. Al takvih njih je malo,
Koji se obukoše porfirom savršenstva.
Pitaš me, šta je? Čuj me, mudrost je kruna ova.
Nad svima vrlinama ona se uzvišava,
Najveće dobro to je, ljudima Bog što daje,
Od ovog dobra Bog nam većega nije dao.
Pred njim je ništa zlato; bogatstvo, vlast i sila
Samo su komedije. Zemaljske slave nema,
Koja bi ovoj mogla sluškinja biti samo.
O, kralju naduveni, šta vr'jedi kruna tvoja,
Nad glavom što ti sjaje, u glavi kad je nemaš!
Mudrost je ta vrlina, ona je kruna svemu.
Taj, kog je Gospod ovom vrlinom ukrasio,
Sretan je, uv'jek blažen, koliko smrtni može
Blaženim nazvati se. Znate li mudrost šta je?
Zaista ništa drugo već ono znanje prvo:
Razumom čistim spasen od svjetskih utisaka,
Na nebo koj se penje, u dvore Gospodove,
Preziruć' smrtno što je, s bozima zabavlja se,
I kao plamen silni vječno se u vis penje,
Pregorjev zemske stvari — on misli uzvišeno,
I traži u suštini: šta li je zlo šta dobro,
Te tako laž od zbilje istinske razlikuje.
A ono, sl'jepi koje za pravo dobro drže,
Položaj i naslade, trijumfe naduvene,
Dan i noć čemu str'jeme, za ništa mudri smatra
I luda sažaljeva, prave im pute kaže:
Mudraci kako žive i kako u smrt idu.
Ko sunce mudrac sv'jetli, prezire sudbu samu
I čistim srcem gazi života dogagjaje.
Smrti se on ne boji, drugi ga sv'jet ne plaši,
Veselo on izdiše, zabludi podsm'jeva se,
Bez ruge i okl'jeva napušta plačnu dolju,
Pred dveri vječnog mira spokojnom rukom lupa.
Četiri ima stvari mudraca koje krase:
Da dobro razmišljava, pravedno da presudi,
Bezgrješno da upravlja i zemno od nebesnog
Pravilno da od'jeli. Posljednje što pomenuh,
Najveća stvar je, koju zemaljski mudrac ima.
Megju tim, niko mudar postati mog'o nije,
Nepravdu svaku dokle od sebe ne udalji,
Od svakog dok se gr'jeha za nav'jek ne očisti.
Jer mudrost ne stanuje u srcu kaljavome,
Nečistu pamet mrzi, prezire niskost podlu.
Poštenje, čast i pamet i duša uzvišena
I srce koje ljubi, ali se ne podaje,
Iskustvo ljudskih znanja, mudrosti krila to su.

Sad znate šta sve valja, da mudrost postignete,
O kojoj valjalo bi da kažem više koju;
Al' već je vr'jeme stati i knjigu zaklopiti.
Mog lava, kako vidim, nešto se rep oduži,
O, Muzo, sad ućuti i malo odmori se!

Dragutin J. Ilijć.

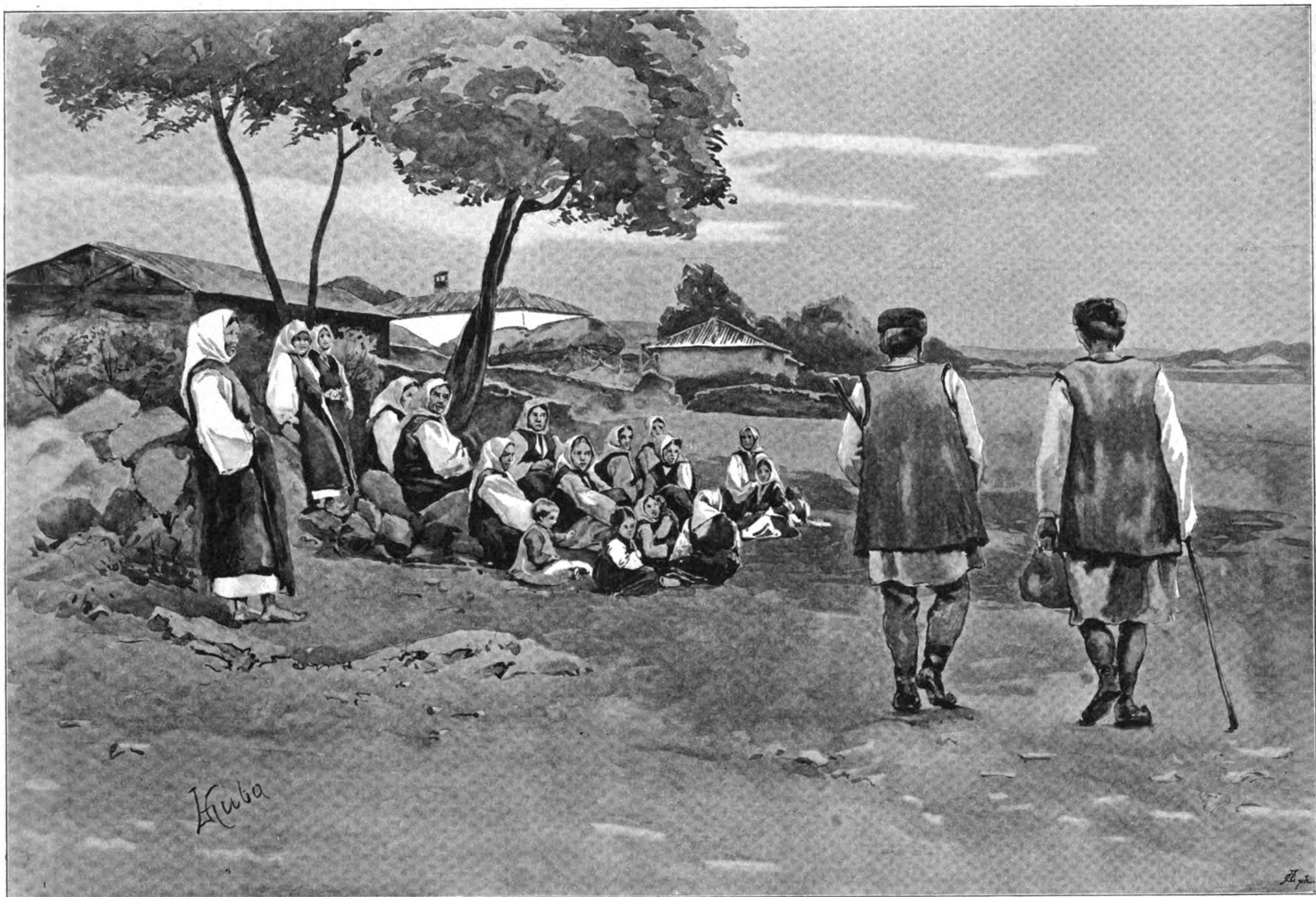
Uzgredne bilješke.

I.

„U naučne svrhe.“

To je bilo nekako s početka jeseni 189*. — pripovijedaše mi onomadne moj prijatelj beg R., koji je u pravom smislu riječi, kako no veli Francuz „un homme de bonne foi“.

Oko pet i po sati iz jutra treći put pozvoni i kondukter krliješteći doviknu „fertig“. Na to

Nedjeljni dan u Pirotu. Slikao *L. Kuba.*

vlak zviznu i krenu sa stanice, brzo promičući izpod krošnjastih D...skih kućica, koje obasipahu gusti šljivici.

Ja sam sjedio pokraj otvorena prozora u kupeu II. razreda gledajući nehajno u puste bašče i ulice, kojih brzo nestajaše ispred očiju. Kad minuh grad, pritvorim prozor i zbijem se u jedan kut. Dosadno mi je bilo samu sjediti, a slučaj je htio, da niko od putnika ne bude samnom u društvu.

Kako je neugodno sam se voziti, razumije čitatelj, koji se stoti put vozio kroz jedan te isti predjel, gdje mu je sve poznato u svako doba godine. Da prikratim vrijeme, ja vazda uza se nosim više zabavnih knjiga. Od neko doba najradije čitam ruske romane i novele, a izmegju svijeh ruskih pripovjedača Turgenjeva, koji me upravo zanosi.

I ovaj put posegnem za djelima njegovim. Pripovijetka pod naslovom „Prva ljubav" odmah svrati na se moju pozornost. S početka sam čitao, samo da mi vrijeme progje, ali malo po malo počeh se pomicati sad na jedan sad na drugi prozor, tražeći više svjetla.

Prošla jedna stanica, prošla druga, treća, a ja s knjige očima ni makac. Brzo se listale strane; sve redom jedna za drugom. Kad u XXI. poglavju stigoh do prizora gdje vitez konjskim bičem ošine po ruci ono nježno stvorenje —: „a Zinaida zadrhta, muče pogleda na moga oca i lagano prinese ruku na svoja usta, te poljubi na njoj porumenjelu pukotinu", spustio sam knjigu i nehote prošaputao: to je nebeska ljubav, koja se ne može ljepše opjevati.

Ne mogoh čitati više, nego pripalim cigaretu, pa počnem odbijati sive dimove, koji se previjahu po kupeu.

Megju tim se vlak primicaše mjestu Z., a zvižduk lokomotive upozori me, da je blizu stanica. Skočim na prozor snebivajući se od čuda, kad opazih gdje sam. Koliko sam uživao, što mi je brzo prošlo vrijeme!

Čim vlak stade, odmah prigrnem kaput i uputim se u gostionu na doručak.

Otmjenijih putnika bilo je vrlo malo. Svih na broj dvije dame za jednim stolom i tri gospodina za drugim, koji pospano gledahu po začagjelom šišetu. Valjda nekakovi „rajzenderi", koje zanima samo lošu robu pod dobru prodavati i mazati oči siromašnim pretrgama.

Dame su čevrljale megju se i svaki čas pogledale kroz prozor u svjetinu, što no se tiskaše ispred gostione. Nu osobitu pažnju obratiše na moju malenkost, kada stupih u nutra. Naklonivši se uljudno, nedaleko od njih sjedem za jedan sto i naručim doručak.

Ma da sam ja opazio na prvi pogled, da se one za me zanimaju, opet se učinim sasvim neviješt i počnem čitati novine, koje ležahu preda mnom na stolu. Dok slabi, nešto neizvježbani francuski naglasak zašumi u blizini, (valjda su držale, da ih niko ne razumije). Razgovor je tekao brzo, a riječ je bila o meni. Jedna je tvrdila, da po crtama lica spadam u tursku rasu, a druga je to odlučno nijekala i dokazivala, da je u mene pravi slavenski tip. S početka sam ravnodušno slušao razgovor, ali to ne potraja dugo. Bacivši novine na sto, značajnijim pogledom omjerim tugjinke. Pala je jedna krupna riječ iz krasnih usta, koja se često čuje od stranaca, koji žive ili prolaze kroz naše krajeve.

Tu moju naglu promjenu iz ravnodušja u uzrujanost tugjinke su s mjesta primjetile i valjda nehotice pomislile: može biti da je razumio, — pa ulojile očima preda se.

Kelner donese doručak i ja ga brzo pojedem. Ne bješe još ni drugi put zvonilo, a dozovem kelnera i platim što sam pojeo. Na koncu ga upitam njemački: da li i on misli da su Bošnjaci — — —?

— Ne gospodine! odvrati sasvim ozbiljno. Ja sam u Bosni već više godina; poznajem mnogo, mnogo Bošnjaka, znate kao keber, koji se svuda potuca. Po mome su mnijenju dapače — — — I on iznese neko upravo „slavno" mnijenje!

Taj odgovor upravo je upalio, pa mu dadem dobar bakšiš i udaljim se, pogledavši lijepe neznanke.

*

Na peronu doznao sam od konduktera, da su one dame nekakove „spisateljice" i da putuju „u naučne svrhe" po Bosni i Hercegovini!

Safvet R. S. beg Bašagić.

Zvijezda prošlosti.

Dolinom ide putnik mlad,
S njime dva vjerna druga:
Jedno je tuga,
Drugo jad.

U duši mu je sveo maj;
U grudima je sn'jeg i zima!
A u oč'ma
Zgašen sjaj.

A zrakom leti više njih,
Ljepota jedna, ljupka i mila;
Kril'ma je svila
Druga tri.

I sm'ješeći se zbori tad:
„Kraj društva čudna: tuge i jada,
Kud hita sada
Putnik mlad?"

— „Gle onu zv'jezdu što se sjâ!
Tu prošlost mi je zakopana —
Do njena stana
Hitam ja."

„Za prošlim hitaš? Čudna l' sna!
Zar prva rumen zorin-zraka
Za tamu mraka
Jošte zna?"

„Zar tako čio, tako mlad,
K'o biljka nemaš prekr'ana,
Ti ljepših dana
Slatki nad."

— „Ušuti! Prošlosti sam rob,
Sve, što mi bješe najmilije,
To redom krije
Njezin grob."

„Pa i ja sada idem njoj,
Na groblja milih grud ću sviti;
I tu ću biti
— Njen i svoj.“ —

„Ne, gr'ješiš, mladće; čuj me sad!
Ti mani prošlost, zaboravi;
U nadu zavi
Bol i jad!“

„I sinuće ti njezin zrak,
U tamu će se prošlost skriti;
Srećan ćeš biti,
Budi jak!“

— „Al tko si! Hoću da te znam,
Za ime svoga novog druga?
Možda si ruga,
Možda sram?“

„I ako jesi novi jad,
Il' slika borbe nekad drage, —
Znaj, za njih snage
Nemam kad!“ —

„Ne, budući sam život tvoj;
Ti prošle snove njim zam'jeni,
Pa hajde k meni,
Budi moj!“

— „Budućnost“! kliče putnik mlad,
„Zar tako l'jepa, čedo drago?
O sreće, blago
Meni sad!“

„Hajdemo — idem za tobom,
Kud vode tvoje l'jepe oči!“
I putnik kroči
Snagom svom...

Al brzo stade: „Neću, ne,
Zar moje srce ikad smije
Da prošle skrije
Bajne sne?!“

„Znaj, vječni su mi ovi sni, —
Jer kad već mora mr'jeti neko
L'jepa seko
Umri ti!“

I ode dalje putnik mlad,
A za njim dva mu vjerna druga:
Jedno je tuga,
Drugo jad.

M. Petrović.

Ljubica i ruža.

Ljubica se nježna krije
Ispod grma na osami,
Nit je vidi ljudsko oko
Nit ju griju sunca plami!

Pred grmom se ruža koči,
Zove sunce, da ju ljubi,
I mladića k sebi mami,
Po šumici što se gubi.

Ali sunce nekud tamo
Za grmikom plamno bludi.
Mlad junače sunce sl'jedi,
Ljubicom si kiti grudi!

Rikard Katalinić-Jeretov.

Naturalizam i njegov utjecaj na najnoviju srpsku književnost.

(Svršetak.)

„Prvo veče“, gdje ostaju dvoje mladenaca sami, jeste predmet, koji ne dolikuje za ozbiljnu poeziju. Umjesto da djevojačko srce bar malo zadrhće idealnom ljubavlju ili čistim osjećajem, mi vidimo u toj nevjesti običnu uspaljenu ženu.

Al me uzbuda neka uzela....

veli ona, pa onda malo dalje:

Već sam ostala bez ruha svoga,
Još je košulja tanka na meni.

Pa tek svršetak:

Po sobi vidno, al mi se mrači,
Oh, eno, eno, svetlost uvlači!

Tu se sa nevjeste skida svaki idejalniji potez, i nevjesta, koja ako ne ljubi, treba da se gadi, a ako ljubi, mora da dade izliva svome čovječanskom idejalnom čustvu, ponižena je ovdje do obične uspaljenice. Megju tim mladencima nema nikakvog čistog, čovječanskog

Seljački tipovi iz okoline Pirota. Slikao *L. Kuba.*

osjećaja. Njihova ljubav je identifikovana sa običnim polnim životinjskim razdraženjem.

Kao vrhunac naturalizma u tim pjesmama je *„Dever“*, gdje se u čovječijoj prirodi poriče svaka čistota, gdje se pisac trudi, da dokaže, da u čovječijoj prirodi nema ni truni od čovjeka — da je čovjek jednak životinji.

To je vrhunac naturalizma i jednak je zapadnom naturalizmu. Krajni utisak tog naturalizma, pa i pjesama „Iz bračnog života“ donosi na dušu čitaočevu mrak, ispunjava ga opakom vjerom, da je čovjek životinja, da u čovječijem životu imade samo jedno uživanje, a to je tjelesno — životinjsko uživanje, da u čovječijoj prirodi postoji samo jedna sila, a to je životinjska — gjavolska, koja vlada čovječijim životom, ispod koje se sile ne može nikud. Ta nauka ispunjava čovjeka strahom od sama sebe, odvodi ga od idejala; a oduzeti čovjeku njegove idejale, znači oduzeti mu uslov života.

U pjesmama „Iz bračnog života“ naturalizam se izjednačuje sa naturalizmom na zapadu, za to ćemo sada da progovorimo s estetskog gledišta na taj naturalizam, da vidimo, kako stoje njegova glavna načela prema estetici.

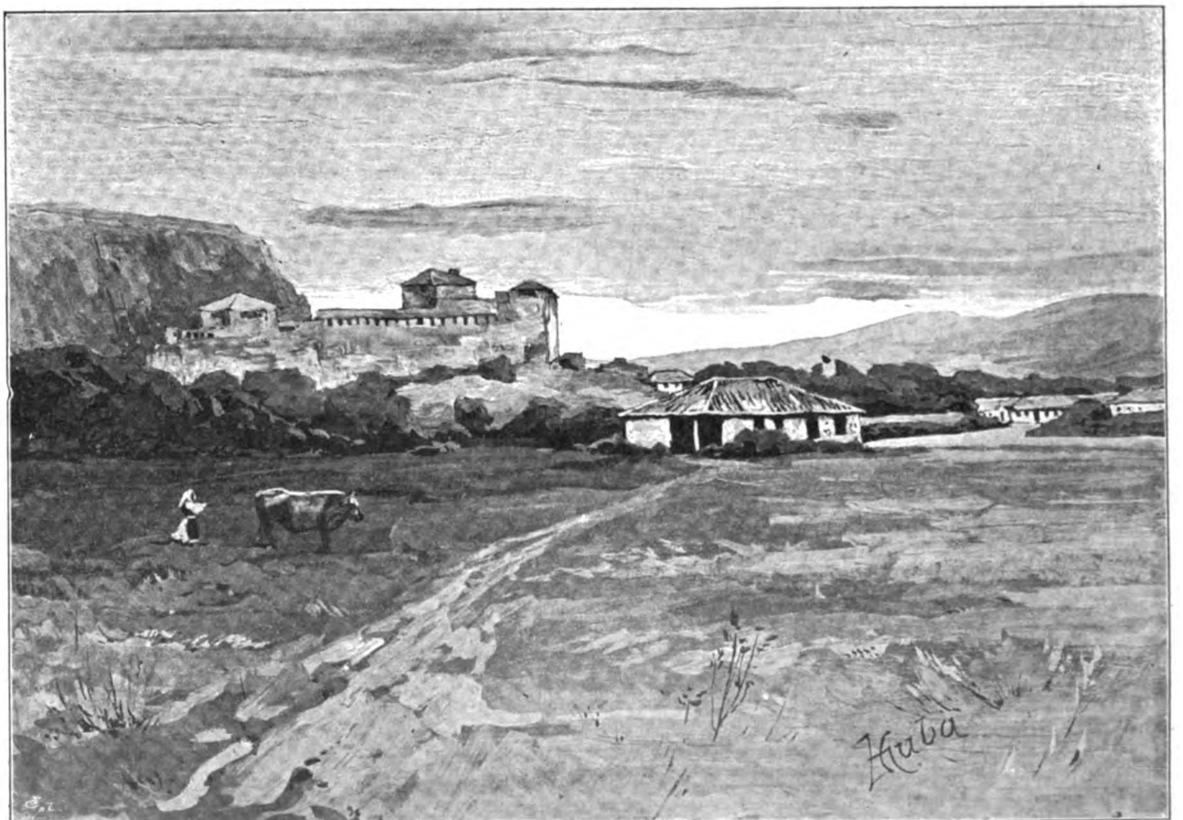
*

Najglavniji princip naturalizma jeste, kao što smo već kazali, da stvari i predmete treba onako unijeti u umjetničke umotvore, kako se oni nama čulno prikazuju — dakle vjerno podražavanje prirode, takozvana: teorija imitacije. Pravila vjerna podražavanja prirode! — o tome ćemo prvo govoriti.

Ova zadaća već se zbog toga ne bi mogla riješiti, jer ma koliko da su naša čula izoštrena, nikad nijesu u stanju da sa svakog sastavnog dijela jednog predmeta prime u se utisak, a drugo baš kada bi naša čula i bila u stanju duši predati potpuno utisak svakog sastavnog djela, umjetna sredstva nijesu ni nalik toliko savršena, da sve to jasno reprodukuju. Vajarstvo je u stanju samo oblik da prikaže, boju ostavlja slikarstvu; slikarstvo iz stvarne prirode uzima samo boju, i to ne potpuno u naturalističkom smislu, oblik i daljinu zamjenjuje perspektiva; pjesništvo, čije je jedino sredstvo riječ, nema ni boje ni oblika. Kao što vidimo, sve je tu ostavljeno nečemu sasvim trećem, da dopuni te nedostatke, da vajarstvu dade boju, slikarstvu oblik i daljinu a poeziji i jedno i drugo i treće, a to je fantazija, uobrazilja, koju naturaliste odbacuju. Uobrazilja daje vajarstvu boju, u slikarstvu u perspektivu meće oblik i daljinu, a u poeziji od riječi stvara žive ljude i dogogjaje, koji se kreću.

Dakle u fantaziji je ključ sviju umjetnosti, zato se moramo kod nje zadržati.

Prvi koji je uobrazilju izbacio iz teorije umjetnosti, jeste Zola sa svojom studijom „Eksperimentalan roman“, ali tome principu u praksi nije ostao niti je mogao ostati uvijek vjeran. To nam svjedoče mnogi opisi i dogogjaji u njegovim romanima, gdje vidimo titansku silu fantazije, kako zbacuje sa sebe okove te neprirodne naturalističke teorije. To nam posvjedočava dogogjaj pokvarene Nane sa nevinim Gjorgjem. U tom odnošaju ne samo da je idealisao Nanino požrtvovanje i ljubav prema Gjorgju, tom nježnom cvijetu, koji kako se dotakao kužnog vazduha, mora da ugine, već

Pirotska tvrgjava. Slikao *L. Kuba.*

je tu Zola, tragom romantike Dumasove u „Gospogji s kamelijama“ u ljubavi Margarete prema mladom Duvalu, pustio u sav mah uzde fantaziji, koja nas zanosi i zatalasava najsvjetlije osjećaje u čovjeku. N. pr. kad Nana stoji na prozoru sa Gjorgjem, pa broji zvijezde! Sav taj odnošaj Nane sa Gjorgjem, je najveličanstveniji u čitavom tom naturalističkom romanu. Kakvu silu imade tu fantazija?! Ona se dotakne samo jedne nježne žice čovječije duše, i sa tim jedinim dodirom pokreće se čitav stroj čovječije duše do najvećih dubina.

To i jeste prava poezija, kada umije da pronagje one glavne crte u svome predmetu, na osnovu kojih fantazija asocijacijom sama nadovezuje ostalo i dogogjaj dovršuje. Svega toga bez fantazije nema.

U tome leži veličina Miltonove poezije. Ona se samo dotakne dirke, kao što kaže Macaulay za nj, a ostalo ostavlja fantaziji da nastavi. Miltonovo opisivanje satane u „Izgubljenom raju“ neka služi za primjer. Satana Miltonov nema ni repa ni ušiju ni rogova, pa je ipak i veličanstveniji i strašniji od Klopstokovog satane u „Mesiji“, koji imade i rep i uši i rogove.

To je prava umjetnost i sila fantazije u njoj, da sa malo sredstava mnogo postigne.

Teorija imitacije — kosi se sa zdravom logikom i psihologijom. Mi znamo, da: das Bewusstsein, wo es seine ganze Kraft entfalten will, ist immer monarchisch eingerichtet. (Groos.) Preko čiste svijesti dobijamo mi i utiske sa umjetnih proizvoda. Prema tome, kada je svijest monarhički udešena, umjetnik mora tako svoj predmet opisati, da svijest bude koncentrisana, da može da primi potpun utisak. Teorija imitacije — koja zahtijeva, da se svaka crta i sitnica na predmetu imaju opisati, kvari koncentrisanost naše svijesti, odvraća nam pažnju na sporedno, a time pati jasnost utiska. U tome leži pogrješka i kod Lazarevićevog i suviše detaljnog opisivanja odjela glavnog junaka u „Prvi put s ocem na jutrenje“.

U umjetnom djelu mora da bude glavno jedna ideja, oko koje se okreće sva radnja, na koju se obraća sva pažnja.

Jedno opće pravilo za sve umjetnosti donosi francuski estetičar Taine, da se u umjetnosti sa glavnog predmeta imaju uzeti najglavnije i najmarkantnije crte, i da se sa sporednim crtama treba onoliko služiti, u koliko su one nužne, da se glavne crte dopune.

Ovdje ćemo navesti Shakespeara, kako on u ovom pogledu postupa. Kod Macbetha, Julija Cezara, Koriolana i sviju drugih tragičnih junaka, on uvijek traži onu crtu, koja mu je nužna, da u svojim junacima odmah u početku prikaže tragične junake. Kod Macbetha je ta crta — slavoljublje. To je najmarkantnija crta prirode Macbethove. Na toj crti će se da nazida čitava tragedija, za to se na nju mora najveća pažnja svratiti. No pošto ta crta nije dovoljna, da stvori u nama jasan pojam Macbetha — tragičnog junaka, Shakespeare se maša i drugih crta, i to samo onih crta, koje su nužna dopuna glavnoj crti, ali u takav srazmjer ih stavljaju prema glavnoj, da se nikad na njih ne obrati veća pažnja niti da potisnu onu crtu, na kojoj se tragedija osniva.

Kod Macbetha su takove crte sujeta i odvažnost. To su druge dvije crte, koje su nužne tragičaru, da stvori od toga onoga junaka, koji će, podstreknut glavnom crtom slavoljubljem, odvažiti se, da ubije kralja Dunkana, Banka i ostale žrtve.

Shakespeare u Macbethu piše tragediju, za to se maša onih crta, koje su mu nužne, da u Macbethu ocrta tragičnog junaka, glavno lice tragedije, na koje se ima glavna pažnja obratiti. Sve ostale crte u Macbethu i sva ostala lica u tragediji, služe da što bolje istaknu glavnog junaka kao centar radnje i interesa.

Kako bi ta tragedija izgledala, da je Shakespeare sve crte u Macbethu jednako izradio? Tragedija bi propala. Kakav je Macbeth prema svojoj supruzi, kakva je vrsta njegove ljubavi, to je sve tragičar ostavio na stranu, jer mu nije nužno; jer bi time pokvario jedinstvo radnje; jer bi nam iznio one nepotrebne crte, s kojima naturaliste odvode pažnju sa glavnog predmeta. Sa ovakovim postupkom se Shakespeare pokazao kao veliki pjesnik — realista, koji svoju gragju takogjer iz života i prirode crpe, ali sa toliko čuvstva mjeri, da umije da nagje baš ono, što je potrebno markantno i značajno. — To je umjetnost *komponovanja*, činjenica u umjetnosti, bez koje nema umjetnosti, o što se razbija.

Naturalistička drama, koja se strogo drži te teorije, da sve treba detaljno opisati, da u glavnu radnju ulaze sasvim sporedne sitnice, čini tu pogrješku i u praksi. „Jedna luda noć“ ovogodišnji novitet na bečkom Karlteatru, donosi na pozornicu pored glavne radnje, u jednom javnom „vergnigungsortu“ — sav sokački izmet. „Kako bi izgledalo — veli jedan francuski kritičar, kritišući taj postupak naturalističke drame — kada bi se u najozbiljnijem trenutku u „Romeu i Juliji“, gdje se bori Romeo sa Tibaltom na ulici, ujedared pomiješao kakav neslan šegrtski vic?“

Ko je gledao maločas navedeno pozorišno parče, taj je izašao iz pozorišta sa nekom smjesom osjećaja. Gledalac ne nosi u sebi jedan izvjestan utisak. To nije mogao ponijeti, jer tim naturalističkim postupkom „jedne lude noći“ komad nema jedinstva radnje, bez koje nema ni pravog efekta.

Stari Aristoteles u svojoj poetici zahtijeva, da stvari ne treba predstavljati samo onako, kako nam se one čulno pokazuju, već onako, kakove treba da su. To se pravilo provlačilo od najstarijih vremena kroz umjetnosti u svima fazama razvitka mu, i evo došlo je i do našeg doba. U tom principu je izražena istina, koju nijesu mogli vijekovi oboriti, istina, koja pobija naturalizam, jer odgovara smislu čovjekova djelanja.

Taj princip se ogleda u djelima sviju velikih pjesnika sviju vijekova, za poeziju kojih moramo kazati, da je istina u njoj drugačija, nego istina u prirodi.

Priroda, tek kao slika čovjekove, pa i umjetnikove duše, dobija stalno obilježje. Ona za sebe nije ni ružna ni lijepa, ni tužna ni vesela. Ta svojstva dobija ona tek u našoj duši, u koliko su izvjesni prirodni predmeti umjeli da pobude osjećanje lijepa, ružna, prijatna, tužna u našoj duši. Sve stvari u prirodi imaju i svoju unutarnju sadržinu, svoju unutarnju jezgru, što takogjer utiče na dušu čovjekovu. Nije samo nebo sa svojom plavom bojom ono, što čovjek vidi, kada gore pogleda, nije ni čovjek čovjeku samo ono, što mu se čulno prikazuje. Iza živog stvorenja vidi čovjek u čovjeku neki drugi značaj, unutarnji smisao, koji se prirodnom asocijacijom pri posmatranju svake stvari u prirodi, nadovezuje za čulnu sliku toga predmeta.

U čovjekovoj duši je poluga svijeta. Prema tome ni poezija nije u prirodi, već u čovječijoj duši.

Kada je pjesnik ili umjetnik primio utisak sa prirode ili kog prirodnog predmeta, umjetnikova duša udara obilježje na ljepote svoje duše, obilježje moralnog svoga shvaćanja i raspoložaja, a svojom fantazijom prekali sve to, i uzdigne predmet na viši stepen, nego kakav je on kao priroda.

I zaista — pjesnikom opisana priroda je drugačija, nego kakova je u prirodi stvari. Ako tu prirodu i istinu u pjesnikovom djelu hoćemo da razumijemo, moramo se umjeti staviti na gledište pjesnikovo, moramo moći u sebi izazvati pjesnikov raspoložaj da razumijemo taj nov svijet, koji je prekaljen individualnim shvaćanjem pjesnikovim, a prožman temperamentom i fantazijom pjesnikovom. Ako hoćemo da razumijemo Brankovu poeziju, moramo umjeti u sebi stvoriti ono veselo i bezbrižno pjesnikovo raspoloženje, kojim dišu pjesme njegove; ako hoćemo da razumijemo poeziju Laze Lazarevića, moramo umjeti staviti se na humano-optimističko i idealno gledište na svijet i ljude, jer to je sadržaj Lazarevićeve duše, pa i njegovih umotvora. Ne možemo li se pak staviti na stanovište umjetnikovo i u sebi izazvati pjesnikov raspoložaj, to je znak, da u našoj duši ne postoji ta „žica“, mi dotičnog pjesnika nećemo razumjeti, kao što Nedić, ne mogavši se staviti u sumorni raspoložaj Zmajovinih „Gjulića“, nije mogao da ih razumije, niti da uživa i da se zanosi ljepotom te vrste poezije.

Poezija i svijet u njoj, to je nov svijet, u kojoj su svi predmeti iz prirode idealizovani. To je princip realistične umjetnosti pored koga naturalistička teorija o podražavanju ne može ostati u važnosti.

Kada se nagjete u kakovoj velikoj galeriji slika, gdje pred sobom vidite umotvore od mnogo umjetnika, tu vam se *očigledno* pokazuje, kako su sve te slike prožmane sasvim novim osjećajem i vi očigledno vidite nov svijet. Nije to ovaj svijet, koji čovjek vidi, kada se okrene oko sebe. Ne, to je samo sličan svijet ovome svijetu koji nas okružuje, ali u kome su sve crte i obilježja predmeta ovoga svijeta uzdignuti do svoga savršenstva; ona su usavršena idealizovanja, ona su prikazana onaka, kakva bi trebala da su, a kakova bi mogla biti.

Zar bi stara umjetnost umjela stvoriti djela u grčko doba, kojima se mi i danas divimo, da nema idealizovana života u umjetnosti. Ili, zar bi veliki talijanski slikari srednjega vijeka umjeli stvoriti takove idejale života, do kojih se malo kad umije naš praktični um da uzdigne — zar bi Rafajilo mogao, prosto imitirajući golu prirodu, stvoriti u svojoj madoni onu nadčovječansku nježnost i onu ljupku mirnoću, da nije crte sa zemaljskih najljepših stvorova usavršio i idealisao. Pa da nije fantazije i idealiziranja prirode u umjetnosti, zar bi i srpska narodna poezija imala onako savršene tipove, kao što je Jevrosima Majka, patriotizam Miloša Obilića, pa junaštvo Kraljevića Marka?!

Tako što današnja poezija sa naturalističkim nazorom o podražavanju nikad, ni iz daleka, nije u stanju da stvori.

Maločas navedeni primjeri djela su genija i njegove fantazije, koja: „mora sakriveno pronaći“ (Deitinger). „Jer pravi znak genija jeste, da pronagje ono, što je van od već ustanovljenog (Taine). „Umjetnik tako pretvara prirodu u nešto novo, kao čela sok u med“ (Macaulay). „Jer se umjetnost tako odnosi prirodi, kao vino grožgju“ (Grillparcer). A kada bi umjetnost imala zadaću da podražava prirodu, „mi ne vidimo razloga, pošto jedna priroda, već postoji, zašto da se mučimo jednu drugu prirodu stvarati, sličnu istinitoj prirodi?“ (Schlegel.) Za to „umjetnost čini od zbilje nešto sasvim drugo, ona stvara novu stvarnost, ona nam dočarava drugi svijet.“ (Folkelt.)

To su misli o tome pitanju, o kome sada govorimo, najvećih modernih estetičara, a kada dometneno tome još malo čas spomenute riječi Aristotelove, onda vidimo, da taj princip sadrži gledište i stare i nove estetike na pitanje o podražavanju prirode, koja dozvoljava, šta više zahtijeva od pravog umjetnika, da u svoj umotvor unese i svoje subjektivno shvaćanje, raspoloženje i vjerovanje.

U maločas navedenim Aristotelovim riječima, da stvari treba onako predstavljati kakove one treba da su, sadrži se i ta misao, da umjetnost imade neku višu cilj, nego da samo prirodu podražava, dakle, da umjetnost nije sama sebi svrha. O tome ćemo sada progovoriti, kada prelazimo na jednu od najvećih pogrješaka naturalizma, koja se ogleda u samom izboru predmeta.

Kao što smo već napomenuli, sva naturalistička književnost (pa i pjesme „Iz bračnog života“) uzima sebi za predmet ljudski grijeh, grješna čovjeka, koji u borbi sa zlim u svojoj prirodi, koje je jače od njega, sa punom resignacijom mora da mu podleže. To uvjerenje, i to gledište naturalizma na čovjeka, jeste pogrješno shvaćanje čovjeka. Istina, postoji grijeh u čovječjoj prirodi, ali postoji i vrlina, koja imade isto tako pravo da bude predmet u umjetnosti kao i grijeh.

No nije glavna pogrješka naturalizma u tome, što samo grijeh opjeva, već, što stavljajući umjetnosti kao glavnu cilj vjerno podražavanje prirode, ne priznaje u umjetnosti nikakovu drugu cilj, a time shvaćanje naturalističko, da je grijeh najjači u čovjeku, dobija potpun izraz istine.

Uopće svako čovječije djelovanje imade svoju izvjesnu svrhu. Gdje god se čovjek pojavi da nešto počne, on je prvo postavio sebi cilj svoga djelanja. Pa tako su isto i umjetnosti kao ogranku čovječijeg djelovanja, od najstarijih vremena pa do danas postavljali izvjesnu svrhu. Najveći moral-filosofi i estetičari postavljali su, da je dobro najveći idejal, za koji imade umjetnost da radi. Stari Aristotel je gledao cilj umjetnosti u tome, da prirodu stvari i ljude onako prikaže, kakve te stvari treba da su. Rimljanin Horacije veli: utile cum dulci. Veliki historičar i estetičar engleski Macaulay u svojoj historiji pa i u svojim prikazama o Miltonu, Bakonu, Byronu kao glavno mjerilo ljudskog djelovanja stavio je moral, čija je glavna cijelj dobro čovječanstva. Njemu svaki rad imade za zadaću „da bolove ublaži, da blagostanje unaprijedi i stanje čovjekovo da poboljša.“ Otac njemačke estetike u hamburškoj dramaturgiji veli: „Allen Charakteren der Dichtkunst müsse die Absicht zu Grunde liegen, uns zu unterrichten, was wir zu thun haben, und uns

mit Merkmalen des Guten und Bösen, des Anständigen und Lächerlichen bekannt zu machen.“ Dobro, to je cilj čitavog djelovanja ljudskog, u čijoj je službi i umjetnost.

Prema tome predmet umjetnosti može sve da bude, a naročito ono, što tome cilju služi. Umjetnost se ne će strašiti ni tavne strane čovječjeg duha uzeti sebi za predmet, no obragjujući te tavne strane, umjetnik imade to gradivo da digne do opće čovječanskog značaja, da u njemu može da pokaže dobro, za koje je radio. „Es ist die Aufgabe der Kunst, die Wirklichkeit in der Fülle ihrer bedeutsamen Formen in die Sphäre der reinen Betrachtung zu erheben“ veli Wundt.

Mnogo se puta u prirodi, pa i u čovjeku dešavaju mnoge nepravde, da moramo da se prestravimo. Umjetnik imade za zadaću, da sa svojom obradom otkloni takovo uvjerenje čovjekovo. „Aber nur ist dabei niemals der grundsätzliche Gesichtspunkt zu vergessen, dass durch diese grauenhaften Seiten des menschlichen Lebens uns der Sinn des Lebensräthsels irgendwie näher gerückt werde.“ (Volkelt.)

Da ovo razjasnimo, navešćemo ovdje kao primjer Dostojevskovog Raskolnikova, iz „Zločin i kazna“. Po sadržaju tog romana, Raskolnikov je uzor ljudske grješnosti. On je ubica jedne nemoćne starice, koju ubija, da joj uzme novce i aligjare. I ako je strašan grješnik time pred nama, mi ipak sa saučešćem idemo korak po korak za jadnom sudbinom toga ubice i paćenika, čiji život od časa ubistva nije ništa drugo, do li gorko paštanje. Naš duh nalazi naslade u gledanju stradanja toga paćenika, jer u njemu vidimo onu težnju u čovjekovom duhu, koja dobro hoće, koja nas ispunjava vjerom, da je dobro sila u čovjeku, koja se otima i ide naprijed, da se strese zla, i da onda mora pobijediti. I ako se sudba Raskolnikova na kraju ne okreće na bolje, jer ide u Sibir, da pašta svoj grijeh, zar nama nije lako gledati dalje sudbu toga čovjeka, kada vidimo, da se u njegovoj duši razvedrilo, da je dobro pobijedilo, jer ga vidimo gdje se laća Svetoga pisma, a time nam riješio zagonetku ljudskoga grijeha, koji nas je mučio do sada, a od sada sa Svetim pismom nas uvjerio, da je ipak dobro pobijedilo u čovjeku, i da je čovjek u čovjeku najjači, pred kime svaki grijeh u prah pada.

Tu je pjesnik umio svoj predmet, koji sadrži u sebi najtavniju stranu čovjekova duha, da uzdigne do opće čovječanskog, skinuo nam sa duše strah od grijeha, povratio nam izgubljenu ravnotežu, i mi sa prijatnim osjećajem pratimo ubicu u Sibir, u kome je čovjek pobijedio.

I srpska književnost imade jednog pjesnika, koji je sa ovog gledišta umio do dna da pojmi svoju zadaću kao pjesnik. To je Laza Lazarević. S te strane posmatrajući njegove pripovijetke, one su najsavršeniji pjesnički umotvori, od kako postoji srpska književnost. I ako živi u dobu, kada svud osvaja naturalizam, on se sadržajem svojih umotvora otrgao od modernog naturalizma. Čitajući njegove pripovijetke „Prvi put s ocem na jutrenje“, pa pripovijetku „Na bunaru“, mi se s početka plašimo pratiti junake tih pripovijedaka, a na kraju kakvo milo i drago osjećanje nas odvodi od mračnih misli! U našoj duši u jedan mah razbija mrak mila simpatija, i silna struja optimizma potresa nam dušu do dna.

Uzrok tome je taj, što je Lazarević svoje predmete umio da uzvisi do opće čovječanskog značaja, i sa svakom pripovijetkom nas približio zagonetki čovječjeg grijeha i stradanja, a time nas ispunio vjerom u čovječanstvo.

Tako smo došli do kraja naše rasprave. To su glavna načela naturalizma i prigovori protiv njih. Zaključak naš o naturalizmu zar je taj, da je naturalizam bio skroz štetan po umjetnosti? To nikako ne mislimo, jer u ovom dobu utjecaja pozitivnih nauka i pozitivističke filosofije na umjetnosti, u to doba raščišćavanja, naturalizam se javlja sa svojom odregjenom misijom.

Da sve evropske literature nijesu zapale u glib zastarjelih ideja i nazora, i da su dalje u sebi mogle naći životne snage, ne bi trebale nikakvog stranog impulsa, a ovako, naturalizam je dobro došao, jer se pojavio baš tada kada su sve umjetnosti svoje zastave nisko spustile. Značaj naturalizma leži u tome, što je pokrenuo sve umjetnosti i što je unio života u njih. Naturalizam je donio nove misli i nazore, od kojih će umjetnosti u dobu svoga raščišćavanja bez sumnje umjeti rgjavo odbaciti i sebi povoljne rezultate izvesti.

Kao što je umjetnost pokrenuo, naturalizam je pokrenuo i estetiku na nova istraživanja, i koristio je time, što je estetika raščistila neka pitanja i došla do novih principa u umjetnosti. Bez sumnje, da će se naturalizmom i srpska književnost koristiti. To će vrijeme bolje pokazati.

B. Petrović.

Hero i Leandar.

(Uz sliku.)

Burna je nojca, nemirnoršće cipresa,
Tamna nebesa, more uzbješnjelo c'jelo,
Po njemu vjetar mirtino cvijeće stresa,
Mirtino cv'jeće kaono biserje b'jelo.

Helespont s teške zavrio reko bi ljutnje,
Valovi tutnje, lome o gordo se st'jenje,
Abid je zaspo... ne zna, da zlokobne slutnje
Pjeva mu mora buka i valova vr'jenje.

Zaspo je Abid, ali Abigjanče snažno,
Krasni Leandar, ne će ni noćaske snivat,
K Sestu prek mora oko mu pogleda vlažno,
Tamo i noćas k milenoj valja mu plivat!

Čarobna Hero, krasna put ljiljana b'jela,
U Afrodite hramu svećenica prava,
Njemu je mladu srce i dušu zan'jela,
S njene ljepote rusa ga zabolje glava.

Vitki i noćas struk joj obujmiti mora,
Ljubit joj oči, do dva mu alema tamna,
Dokle na Bospor ne prospe rujna se zora,
Dokle se vatra prsiju ne smiri plamna.

Zasja mu zv'jezda... Gle, i već nose ga vali,
Tamo u tami sjaje mu iskrica milja:
Draga mu Hero sama tam svjetiljku pali,
Da joj Leandar svoga ne izgubi cilja.

Burna je nojca, užasna morem li plesa!
Tamna nebesa, more uzbješnjelo c'jelo,
Paklenih kan' da kolo se zavitla b'jesa,
Ljubavi mladoj samrtno pojuć op'jelo.

Dižu se vali kaono sablasti strašne,
Jadni Leandar motri tek svjetiljke tračak,
Morem ga traže oči i pomisli plašne,
Na njih je sjete panuo teški oblačak.

Divotna Hero stoji visokoj u kuli,
B'jelijem rukam podiže luč mu očajno,
Ali o prozor tresnu joj vihor potmuli,
Jadnom Leandru svjetlo se zamrča sjajno.

Škronule suze s okna u valovlje burno,
Kao dv'je zv'jezde — njezine suzice dvije,
Ne bi li dragom ponoćje rasjale tmurno,
Al ih Leandar više ni vidio nije...

I kao st'jena hladna od mramora b'jela,
Zdvojna je Hero dugo do prozora stala,
A kad Leandra mrtva joj voda don'jela,
S kule i ona k njemu ko zv'jezda je pala...

*

Tiho je more... Divno se sprema susreće,
Dragoga k dragoj nose mi valovi t'jelo — —
Strto olujom mirtino siplju im cv'jeće,
Mirtino cv'jeće kaono biserje b'jelo...

Blisnuo Bospor... More ko krvca se rudi,
K dragom se sagnu divotna djevica amo:
Rujna im Zora stidne pootkriva grudi,
A što im šapnu, oni tek znadu to samo...

Josip Milaković.

Idila.

I.

Gospodin je Mirković bio najspokojniji gragjanin u cijeloj carevini.

Ljubio je on mir i spokoj oduševljeno i nada sve. Ljubio ga je u svako doba dana i noći, u svako godišnje doba, no najdraži mu je bio iza ručka.

Ručak je gospodinu Mirkoviću bio najveći dnevni posao, a osim toga i jedini, kojemu se je svom ljubavlju odavao. Pa kada bi ga svršio, odavao bi se umjetničkom nasladom odmoru.

Taj je odmor započinjao svagda tako, da bi se Mirković razodjenuo sve do onih pokrivala čovječjega tijela, što se zovu „neizrecivima“, i tako legao na divan. Onda bi viknuo, da mu donesu čibuk i bocu vina, pa kada bi to položili na stolić ukraj divana i on zapalio čibuk i natočio u čašu vina, stao bi da nastavlja svoje misli ondje, gdje ih je prije ručka prekinuo, — za ručkom naime nije on mario misliti — no brzo bi se osvjedočio, da nema ništa, o čem bi bilo vrijedno razmišljati, te bi odmah opet suspendovao funkciju svojih možđana. Kada bi to učinio, stao bi se obazirati oko sebe, hoće li gdjegod opaziti koju od onih zlosretnih muha, što ni iza ručka ne daju mirnomu i poštenomu gragjaninu da usne, kako to Bog zapovijeda, i kako bi koju gdjegod u blizini opazio, zamanuo bi samo šakom i već ju je imao. Bila je to osobita vještina, kojom je on vodio borbu protiv tih stvorova.

I danas je Mirković započeo svoj popodnevni rad po svakidašnjem običaju. No kada je došao do onog momenta, kada bi se sjećao svojih prekinutih misli, pane mu na pamet, da je prije podne dobio neko pismo. Nije imao odmah kada da ga pročita, nego ga je samo turio u džep. No taj je džep bio u kaputu, a taj kaput nije bio na gospodinu Mirkoviću, nego je visio barem kojih pet koračaja od njega. Bilo je očito, da ako Mirković hoće da pismo pročita, mora ili da otigje po nje ili da vikne, da mu ga donesu, no i jedno ga je i drugo mrzilo. Zato on samo uzdane i stane se u duši srditi. Onda premjeri očima, koliko bi to koračaja moglo biti do kaputa, pa stane mjeriti vrijeme, što bi ga trebao za taj put. „Da sam odmah ustao i otišao po njeg, sada bih ga već imao“, pomisli on i odluči, da odjedared skoči i pogje po pismo. No ni to mu nije nikako polazilo za rukom i on najposlije ljutito zavikne:

— Marija!

Čim je zaviknuo, odmah ga progje i ljutost. Bio je zadovoljan, da mu je ipak pošlo za rukom, kako je želio, pa kada je sluškinja unišla u sobu, rekne joj on sasvim dobrostivo:

— Deder mi dohvati ono pismo iz kaputa.

— Koji je to belaj, — mislio je, dok je otvarao pismo. — Ja nikom ne pišem, svakoga puštam u miru, a meni ga ne dadu. Stariji ti to sigurno ne će učiniti, nego samo mlagjarija! Nikoga više ne poštivaju... Hu, pak to je i dugačko! Četiri strane! To ne ću moći danas ni sve pročitati.

I on se lati posla. Iz početka je bilo neko izvinjavanje, koje mu se nije svigjalo, jer je bilo predugačko, a onda je odjedared došlo jedno mjesto, koje se je i gospodinu Mirkoviću tako važnim učinilo, da nije žalio truda dvaput ga pročitati.

— „Vaša gospogjica kćerka tako je... tako je...“ — ne možeš da pročitaš, šta je. Psuje li ju ili hvali?... „da ja bez nje ne mogu...“ Čini mi se, da to on moju Milicu hoće da prosi.

Kada se je tomu dosjetio, pročita on još nekoliko izreka, iz kojih se je uvjerio, da ima pravo, i položi pismo na stol. Bila je to važna stvar, o kojoj treba dobro promisliti.

— Ne mogu sve odjedared danas, — mislio je, — da se ne prenaglim. Sutra, dok sve pročitam, odlučiću se, a sada ću još malo da to promislim.

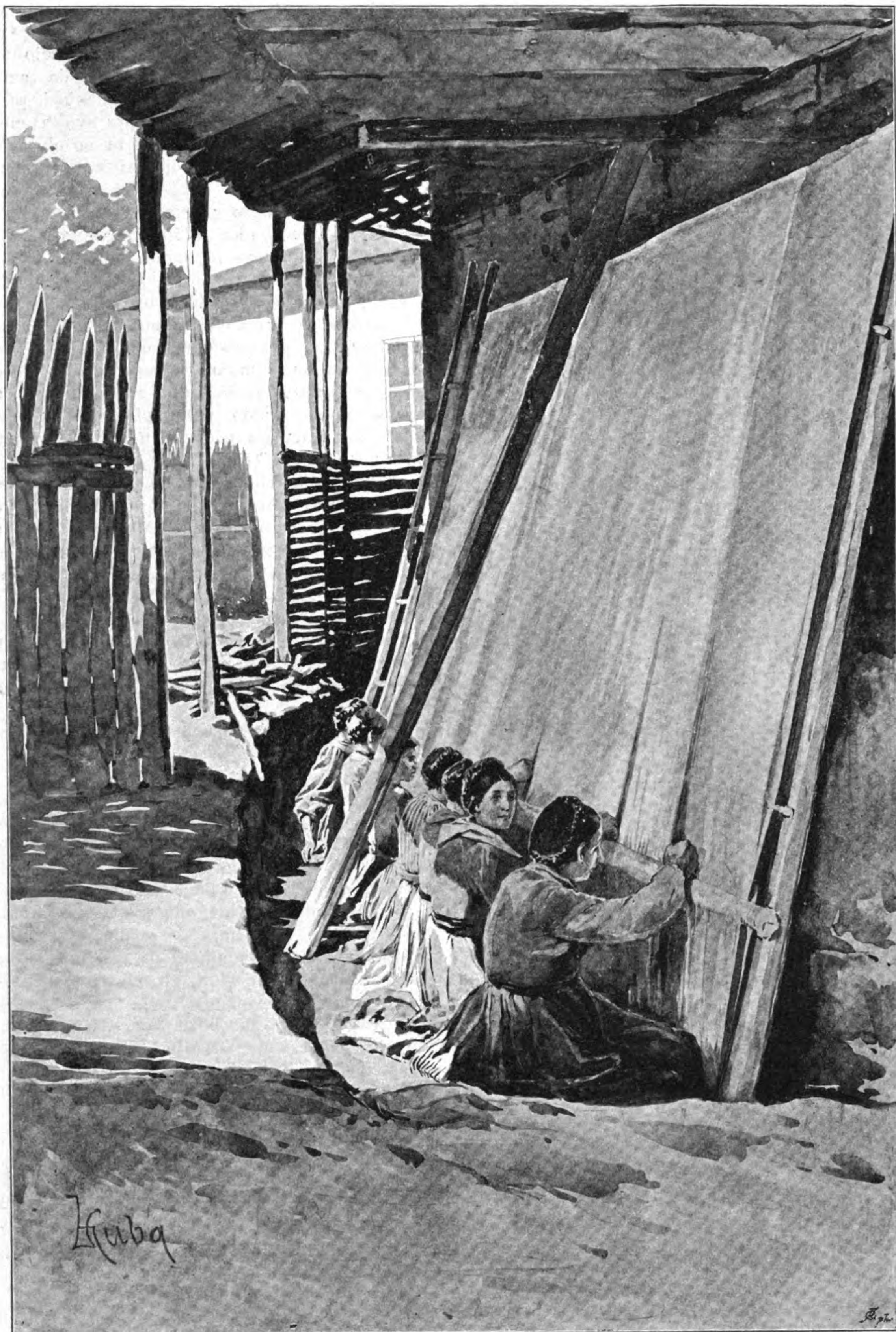
I on se okrene k zidu i zaspi.

II.

I čim je zaspo, stane mu se sanjati.

Nigda mu nije san bez toga prolazio. Čim bi zaklopio oči, stali bi mu se javljati razni čudnovati dogogjaji. Najčešće je bivalo, da u njima igra koju od glavnih uloga čibuk ili pečenje ili uopće štogod, čega se Mirković iz svoga života na javi prijatno sjeća, no gdjekada bi se scenerija sasvim mijenjala i mjesto čibuka bi izlazio kakavgod predmet, koji bi se neugodno doimao Mirkovića. Takvi su predmeti bili na primjer svi muzikalni instrumenti, za koje on nije mario, jer suviše „čine galamu“, ili i živa ljudska bića, koja bi mu se u snu prikazivala i tamo se nemirno vladala. To bi mu svakiput bivalo vrlo neprijatno, osobito zato, što ne bi mogao, kada se probudi, uživati nekoliko časaka u sjećanju na svoj san.

Danas je i to bilo sasvim drugojačije. Počeo je doduše sanjati kao obično i ma da mu se je

Tkalje ćilimova u Pirotu. Slikao *L. Kuba.*

čibuk danas nešto oslobodio te se prevratio u živo biće, koje je čitave govore govorilo, on se nije ljutio, nego se je dapače i veselio lijepomu napretku svoga čibuka, — no kada je čibuk sišao sa scene i mjesto njega se javile kojekakve nepoznate spodobe, koje su silno skakale i halabučile i najposlije i u gospodina Mirkovića stale zadirkivati, razljuti se on ozbiljno. No kao usprkos stane sada bivati sve gorje i gorje. Na scenu nijesu sada uopće više nikakva druga bića ni izlazila osim živa, i sva su bila silno razgovorna. Isprva je on još dosta mirno slušao njihove razgovore, no kada su se stala upuštati u kritiku o njegovim poslovima, bude mu krivo i on se i sâm umiješa u njihov spor. No badava mu se je bilo braniti, kada su ga svi svejednako nadvikivali. I on se stane osjećati potištenim i utučenim.

Onda mu se učini, da protiv njega izilazi čitava vojska. Kakva je to vojska bila, nije pravo razabirao, ali je znao, da je vojska.

I ta se je vojska sve više i više približavala, ali ko je to, toga Mirković nije još pravo znao. Sve mu se je nekako poznato činilo, ali nije mogao da raspozna.

A onda se on odjedared sjeti, da su to muhe. Da, bile su to muhe, mnogo muha, čitav roj.

— Šta ćete vi tu? — ljutio se je gospodin Mirković.

Ali muhe se nijesu plašile, nego mu odgovore, da su one muhe, što ih je on poubijao šakom, a gdjekada i papučom, kada bi se iza ručka spremao da spava. I one su sada došle, da mu kažu, da su ipak žive.

To mu nije bilo po volji i on ih stane tjerati, ali one nijesu odlazile, nego su mu zujale oko ušiju i svašta mu, baš svašta govorile. Jasno je on razabirao, šta mu govore, i vidio je, da ga vrijeđjaju. Ali nije ništa više odvraćao.

No one sve ne prestaju i ne prestaju. Kada su vidjele, da se on ništa ne brani, ubezobraze se tako, da su mu stale po licu hodati, u nos mu zavirivati, na brkovima mu se ljuljati. Badava je on duvao na njih, ništa se nijesu bojale.

Onda on najedared opazi, kakvu su one osnovu zamislile. Jedan se dio od roja otkinuo i poletio spram boce, što je stajala na stolu. Bilo je očito, da hoće da otmu bocu s vinom, a Mirković nije sumnjao, da će ju onda i ispiti.

To nije više mogao da podnese. Teško uzdane i makne se na divanu, a onda zamane za rojem, da uništi tu drzovitu bagru.

Ali mu drijemnula dobra ruka. Roj se brzo raspolovi, muhe se razlete, a gospodin Mirković lupi šakom o nešto tvrdoga, a to je bila boca.

Boca se malo zadrma, kao da klima glavom od čuda, da se danas gospodin Mirković spram nje, spram najbolje drugarice svoje, tako uvredljivo ponaša, — a onda se nakrene na jednu stranu i izvrne se. A vino poteče iz nje polagašno, žalostivo.

Mirkovića zaboli srce, kada je vidio, kako teče vino, i u toj se on muci probudi.

III.

Razbudio se on nije odjedared, jer razbugjivanje je u Mirkovića bilo dosta komplicirana stvar. Najprije bi izvodio različite kretnje, koje su dokazivale, da se Mirković opire povratku iz sna na javu, a onda bi stao teško uzdisati i nekolikoput otvarati i zatvarati oči.

Kada se je napokon sasvim probudio, stane pripominjati, šta mu se je prisnilo. No danas nije bio zadovoljan svojim snom i htjede da ga zaboravi. Ali san mu nije izilazio iz glave, nego mu se tačno ponavljao od početka pa sve do kraja. Sjećao se sviju uvreda, što ih je pretrpio, sve buke i galame, što ga je tamo toliko uzrujavala, i na koncu se sjeti i one nesretne zgode sa bocom. I kada se je toga sjetio, pogleda brže na stol, ali tamo je stajala boca mirno i nije ni slutila, kakve se misli o njoj roje po glavi Mirkovićevoj.

— Pa vidiš vraga, — pomisli on, — kako sam se to uzbunio. A ona je tu!

To ga je silno udobrovoljilo, i on natoči čašu vina.

Onda opazi na stolu pismo, što ga je bio stao čitati, i to mu opet malo pokvari dobru volju, jer se je sjetio, da ga još nije svršio. No čim bi pomislio na svoj san i na to, kako se je tamo vino prolilo, a ovdje sada pred njim stoji, prolazila bi ga zla volja i on si je priznavao u duši, da već odavna nije tako prijatno sanjao.

A kada je prijatno sanjao, bio je prijatan sa svima, pa su mu samo padale na pamet misli, kako da to svijetu iskaže.

Za to on sada ne požali truda, da vikne sluškinju i da ju pošalje po Milicu.

Kada je unišla Milica, uzme Mirković pismo u ruke, kao da čita.

— Sjedi, Milice, ovdje kraj mene, — ponudi joj on mjesto, a onda joj pruži pismo, pa će ju zapitati:

— A ovaj rukopis... poznaš li ga?

Znao je on dobro, da se mlada ženskadija dobro razumije u muške rukopise.

Milica malo pocrveni, a onda odgovori:

— Poznam.

Mirkoviću se samome svidi, kako je mudar i dosjetljiv pa ispije za to čašu vina.

No kada bi učinio dosjetku, koju bi smatrao osobito dobrom, ponavljao bi ju po nekoliko puta. Tako je i sada još dvaput pružio Milici pismo i zapitao je, da li ga pozna, a ona mu još dvaput isto odgovorila.

— Dakle poznaš? — zaključi Mirković. — Onda je dobro!

Kako je sada kanio, da njojzi učini neku prijatnost, to je i sebi htio da takogjer malu prijatnost priušti. Za to stane sada Milici na široko pripovijedati svoj san, i ne samo svoj san, nego i još koješta drugoga, što mu se doduše nije u snu dogodilo, ali što bi mu se eventualno moglo jedared prisniti. On je svoje sne umjetnički obragjivao.

Kada je to svršio, zapita je još jedared, da li pozna rukopis, a onda će:

— A ti ga voliš? A?

Na to mu pitanje nije Milica ništa odgovorila, već je samo pocrvenjela. No to ga nije smetalo i on ponovi svoje pitanje još nekolikoput, dok na koncu nije rekla:

— Volim.

— Dakle voliš? — nastavio je on pitanje još nekolikoput, dok nije još jedared isti odgovor dobio.

— E, onda je dobro. Dobro, da smo na čistu.

Megjutim je úspio sve vino ispiti i sada više nije svojih pitanja ponavljao.

— Vidiš, Milice, — stane on, — dobio sam od njega pismo. Prosi te. A ti hoćeš li ga?

Milica se je uvijek slagala sa svojim ocem, pa pristane.

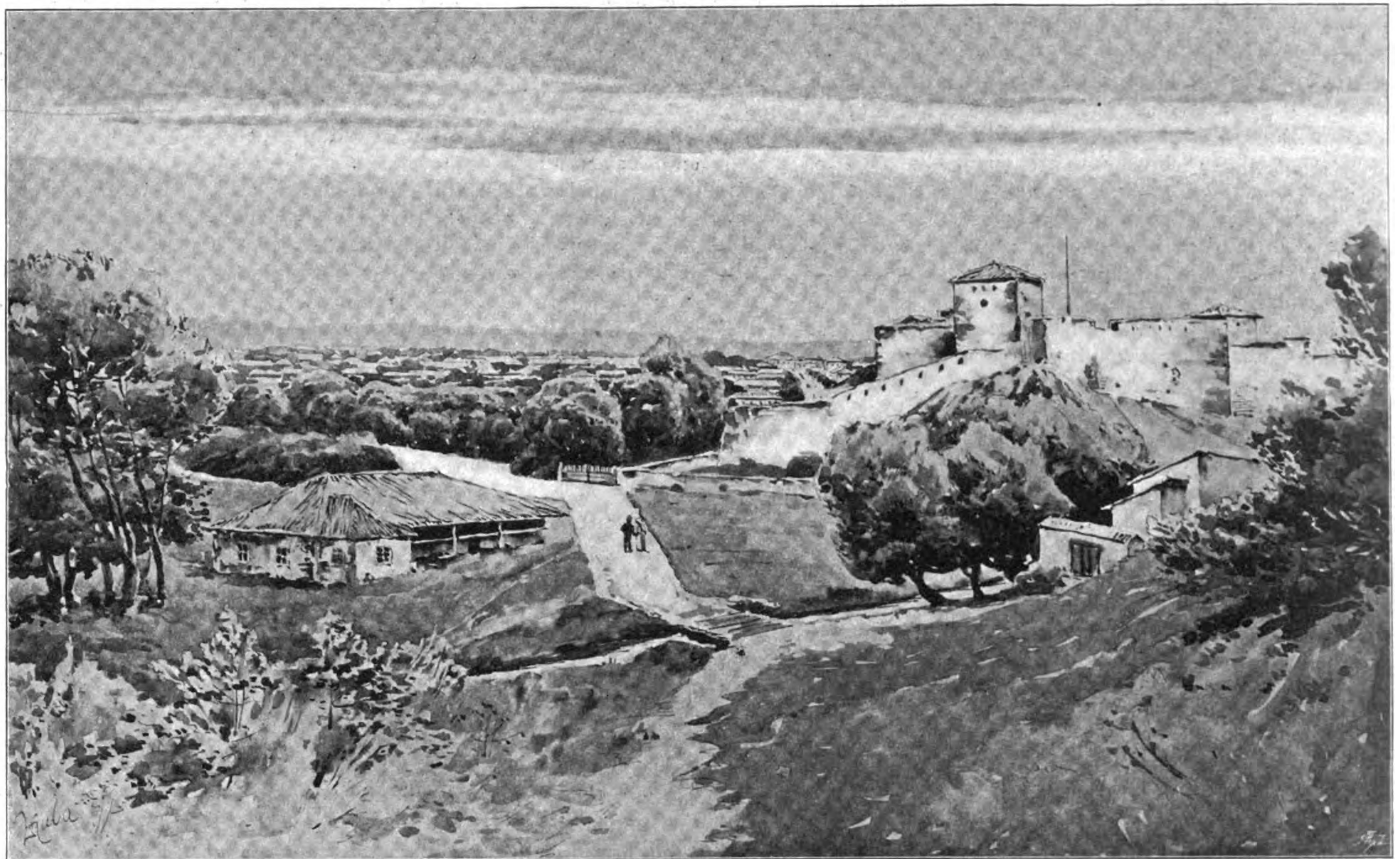
— Dakle hoćeš, no onda dobro. Ali zar mi nije to mogao reći. Valjda nije nijem. Bolje nego pisati.

I on uzdane, kada se sjeti, kako je teško takva dugačka pisma čitati.

No sada mu još nešto padne na pamet i on se okrene k kćerci:

— Dakle dobro. Ja nijesam protivan. Ali od koga je ipak to pismo? Nijesam sve pročitao, — nije bilo vremena...!

Isa Velikanović.

Pirot sa zapadne strane. Slikao *L. Kuba*.

Chopinov Notturno.

(Enrico Panzacchi).

Tvoj silni valjda čar, što sipat znadeš
Iz sm'jeha, glasa, iz očiju vranih,
I sve te slasti što ti pružaš, mila,
I mašta mnogih raj već prosanjan.
Ne vrijede skupa blaženstva mi veljeg,
Što pojmit ne znam, al ga ćutim ja,

Kad na te mislim u skrovnosti mojoj,
A tebe puna duša mi je sva.

Tad sretan ja sam, pa čeznem i hlepim,
Da mladost moju tebi svu posvetim;
Tad žića moga bez ljubavi tvoje,
Ko grozna, pusta ja se sanka sjetim:
U svjetlu bajnom, što te obavija,
Rasplinut bih se blažen htio mah,
Ko kitnom kada dubravom se spline
Samotna cv'jeta milmirisni dah...

Preveo *Mato Ostojić.*

Pirotski redar. Slikao *L. Kuba.*

„Svete knjige Istoka".

Po ruskom priredio *Milan pl. Mareković.*

Od kolijevke pa do groba, ne ostavlja stanovnike Zapada strastvena čežnja k stranama Istoka. Kad mlada kolonistkinja na skrajnjem Zapadu, pod najdaljim ograncima klisurastih gora, ljulja na koljenima svoga prvijenca sina, udahnjujuć mu prve pojmove vjere, priča mu o pastirima betlehemskim u pokrajini judejskoj, onamo, daleko — daleko, iza atlantskoga oceana, — priča mu o čudnovatoj zvijezdi, koja je pokazivala put kaldejskim mudracima, pripovijeda o rijekama Eufratu i Nilu, o brdu Araratu, na kom se je poslije potopa ustavila Noemova arka, o gori Sinaju, s koje je Mojsije donio narodu izraelskomu mjedene ploče zakona, o ogromnim gradovima: Ninivama, Babilonu, Tiru i Sidonu, o svjetskom osvojaču Kyru caru persijskom, o Faraonu egipatskom. Te priče ostaju za sav život u pameti djeteta. Bude li to čedo danas sutra osnivačem nove sekte, dodavaće k svim bezbrojnim čudnim sektama još čudniju, postane li vlasnikom srebrnog rudnika, odavši se skrajnjem materijalizmu, uvijek će oko njega oblijetati pune čara uspomene iz majčinih priča o Jerusalimu ili dapače Sodomi i Gomori, o svetoj rijeci Nilu, o gori Libanonu s njezinim kedrovima, od kojih je kralj Salamun sagradio hram, ili o pokrajini Ofiru, otkuda su podanici njegovi svake treće godine dovozili zlato, srebro, drago kamenje, sandalovinu, slonovu kost, majmune i paune. Na taj je način Biblija uvijek, dapače i u vrijeme najvećeg otugjenja, služila kao spojna karika izmegju Zapada i Istoka. Biblija, ako je i ne posmatramo samo kao vjesnika Objave, prikazuje s gledišta historijskoga i geografskoga čudesnu knjigu, knjigu, koja neprekidno pobugjuje u Zapadu onu strastvenu težnju za Istokom, kojom je zaogrnut Bor pjesnikov:

Er träumt von einer Palme,
Die fern im Morgenland,
Einsam und schweigend trauert
Auf brennender Felsenwand.

On sanjari o palmi
U kraju istočnom,
Što osamljena čami
Nad žarkom pećinom.

Najsilnijim poticajem proučavanju Istoka poslužilo je religiozno čuvstvo. Zapad se je silno stao zanimati za one vijesti, koje mu je Biblija davala o narodima Istoka. Ipak ono, što je zadovoljavalo čuvstvo, nije moglo potpuno zadovoljiti takogjer i probugjenu ljubopitnost. One vijesti, koje je Biblija pružala o jezicima, o religioznim vjerovanjima Egipćana, Asiraca, Babilonaca, Persijanaca, nijesu bile dovoljne, i posve je naravno, da se je u doba probugjenja naukâ pojavila želja, da se pribave tačnije vijesti o životu istočnih naroda. Poradi toga nikle su, u početku u strogoj svezi s izučavanjem Biblije pooštrenoj reformacijom, nove nauke: filologija i arheologija Istoka. Te su se nauke dugo vremena stezale samo na jezike i religiju semitskih naroda. A kad je pod konac prošloga stoljeća iznova otkriven jezik i literatura Indijanaca-Sanskritaraca i Persijanaca-Zoroastrovaca, tad je paralelno s filologijom semitskih narječja i religije niklo izučavanje jezika sanskritskoga i zendskoga, kojim se je nabrzo pridružila i sinologija s izučavanjem jezika i literature drevnih Kitajaca. Izučavanje Svetih knjiga najdrevnijih kulturnih naroda dovelo je do isporedna izučavanja religije. Ta nauka, izuzamši Njemačku, gdje je nikla, nigdje nije našla štovatelja, osim one države, gdje narječja i religije, kako novijih, tako i najdrevnijih kulturnih i nekulturnih naroda neprestano dolaze u dodir s jezikom i s religijom njezinih stanovnika. Ta je država rasprostranjena po čitavom svijetu, to je država Velike Britanije.

Englezi su pokazali skoro nevjerovatnu djelatnost u sabiranju podataka o religioznom vjerovanju i predajama naroda, koji su potpali pod njihovu vlast. Engleskom nastojanju ne smije se odricati ljubavi i ljubopitnosti, kojom su se pojedine ličnosti prikazivale višim humanitarno-kulturnim zadaćama. Nastojanjem engleskoga biblijskoga društva na stotine je naroda, svih rasa i podnebja, prezrenih i zapuštenih,

dobilo početke pismenosti i knjige, makar su ti početci bili u formi prevoda Biblije, kršćanskih molitava i razgovora. Al kakav je drugi početak imala lijepa knjiga evropskih kulturnih naroda prije tisuću godina? Engleska, ruska, njemačka, pa i naša? Sve su one dužne zahvaliti početak svoga bivstvovanja prevodu Biblije, Evangjelja ili religioznih razmišljanja. Engleskim državnicima i misionarima imamo mi na Zapadu zahvaliti za ono upoznanje sanskritske i palijske literature, a ponajviše za poznavanje literatura brahminske i budhističke, koje se pomaljaju iz područja sanskritskoga i palijskoga jezika, kao što i poznavanje glavnih spomenika kitajske civilizacije.

Englesko društvo, časna djelatnost engleskih humanista, učenjaka i mecenata često ispravljaju svojim stranicama uvrede, nanešene politikom vlade. Ni u kakvoj kolonizacionoj državi nije društvo pokazalo toliko djelatnosti i učestvovanja u istraživanju po vladi osvojenih krajeva; nigdje zahvalnost za skupljanje djela, koja se odnose na istraživanje tih krajeva, nije bila tako silna kao u Engleskoj.

Sigurno tri četvrtine geografskih, djela napisano je engleski i izdano u Engleskoj. Bez vanredne spremnosti engleskoga općinstva, da podupire i kupuje sva nova izdanja geografije, narodopisja i jezikoslovja, te uz to one volje, da se drži na visini suvremene znanosti, i geografija i etnologija i lingvistika bile bi sve do dana današnjega u vrlo žalosnu stanju. Jer gdje bi se, pače i u Njemačkoj, našlo izdavača knjiga, kad ne bi računali na progju svojih izdavanja engleskomu općinstvu?

Ako već knjižarska trgovina i kod samih pojedinih djela ponajviše računa na englesku publiku, tad će se tim više izdavatelj serije izdanja, koja periodički izlaze, kao što je „The Sacred Books of the East“ [1]) nadati progji tih izdanja megju Englezima.

„Svete knjige Istoka“ već sada obuhvataju 49 svezaka, svaki od 400—500 stranica ovećega oktava, te se ne može ni pomisliti, da bi se izdanje moglo ograničiti na manje od 60 svezaka. Nasuprot bilo bi vrlo željeti, da djelo ne bude imalo manje od 100 svezaka. Već sada, kad su najznamenitija religiozna i filosofska djela Istoka izdana u prekrasnom engleskom prevodu, ostaje još mnogo toga, što bi bilo vrijedno da se prevede i izda. Općinstvo se ipak može smjelo nadati, da će, hvala nastojanju profesora *Maksa Müllera* i pripravnosti odbora „Clarendonske Presse“ u Oksfordu, da žrtvuje svoje prihode — sve, što je još ljepšega ostalo od Svete literature Istoka izaći kao nastavak toga divnoga izdanja.

Evo pregleda religija, na koje se je izdavatelj svojim oglasom u predgovoru (dio I., str. XLI.) ograničio:

I. Brahmanizam.
II. Budhizam.
III. Zoroastrizam.
IV. Konfucijonizam.
V. Daosizam.

Više od tri četvrtine svih „Svetih knjiga“ pripada djelima brahmina i religiji Budhe. K budhizmu pridružuje se u zbirci „Svetih knjiga“ još i džainizam, koji vlada po pokrajini Gudžeratu, — religija, koju je osnovao jedan suvremenik Budhin. On je, akoprem priznaje etiku Budhinu, ipak sačuvao nastavni sistem brahmina. Sam jedan prevod tih indijskih religioznih djela prevršuje sile jednoga učenjaka, te zato je tim manje mogao izdavač preuzeti na sebe samoga posao, da se prevedu i Svete knjige Persijanaca i Kitajaca. I zato valja u velike zasluge ubrojiti profesoru Maksu Mülleru to, što je izvedbi svoga ogromnoga truda privukao kao suradnike najbolje sile orientalista-filologa našega doba. I tako osim profesora Maksa Müllera susretamo tu imena Engleza: Billa, Davidsa, Westa; njemačke učenjake: Eggelinga, Jakobija, Julla, Oldenberga; Franceza: Darmstetera i Indijanca: Telanga.

[1]) The Sacred Books of the East, translated by various oriental scholars aud edited by F. Max Müller. Oxford, at the Clarendon Press. (T. I — T. XLIX. 1879.—1896.)

Iz zbornika već su djelomično prevedene i izdane pjesme Rigvede u obradi profesora Maksa Müllera; od njih je do sada izišao samo jedan svezak, a objavljeno je da će izići i drugi. Šteta, što je baš istočniku indijske religije, Rigvedi, odregjeno tako oskudno mjesto. U dvjema knjigama od samoga Maksa Müllera, nahodimo prevod najglavnijih Upanišada, t. j. u formi razgovora složenih razmatranja brahmina, što žive u djevičanskoj šumi, o bivstvu Sebe (Atmana) i o istovjetnosti individualnoga Sebe sa svemirnim Ja, t. j. s Brahmom.

Taj filosofski dialog najbolje možemo ocijeniti po tom, kako sudi o njemu Schopenhauer, koji veli: „Na čitavom svijetu ništa ne može djelovati tako blagotvorno i tako uzvisiti duh, kao izučavanje Upanišada. Ono mi je bilo utjehom u životu, a biće mi utjehom i na samrti.“ Vrlo su važne za izučavanje indijskoga rituala Satapata-Bramana i Grigiasutra. Satapata-Bramana prevedena je po prvi put i sačinjava možda najljepši dio čitavoga zbornika. Profesor Eggeling učiniće veliku korist isporednoj nauci religija potpunim prevodom toga, toliko mučna, koliko i zanimljiva, no većim dijelom posve dosadna prozaičkog djela. Satapata-Bramana ne samo da opisuje sve, što je potrebno pri drevnim indijskim žrtvenim obredima, nego i tumači njihovo simboličko značenje. I baš radi toga služi Satapata-Bramama ogledalom, po kojem možemo izučavati prinošenje žrtava najstarijih indogermanskih naroda. Obredne knjige Grka, Rimljana i Etruščana izgubile su se, i za to nam mora biti upravo od osobite cijene sistematično tumačenje obreda, koji su se vršili pri žrtvovanju vedskih Indijanaca, tisuću godina prije rogjenja Hristova, a koji se djelomice još i danas vrše. Od Satapata-Bramane tiskana su već tri debela sveska, a očekuju se još tri.

Tijesnu vezu sa žrtvenim obredima Satapata-Bramane prikazuju Grigiasutre ili pravila domaćega života. One su izložene u dva sveska, a preveli su ih Oldenberg i Makso Müller. Grigiasutre prikazuju sve moguće običaje drevnoga indijskoga života od čovječjega rogjenja, pa sve do njegove smrti. Osobito su potanko i zanimljivo prikazani svadbeni obredi. Kako je, na primjer, vrijedan pažnje i uzvišen ovaj obred! Iza kako je ženik doveo u svoju kuću uz silne i beskonačne ceremonije predanu mu nevjestu, pušta ju da prva prekorači desnom nogom preko praga. Zatim postavi sobom doneseni oganj na istočni kraj ložnice i nameće na nj drva. Iza toga rasprostre na zapadnoj strani ognja kožu rigja bika, tako da je vratom okrenuta k istoku, a dlaka da je odozgora. Oboje sjednu na tu kožu, okrenuv lice istoku ili sjeveru.

Mlada žena sjedne iza muža, i tako sjede mukom mučeć, dok ne izigju zvijezde. Tada muž, a za njim i žena izigju iz kuće, postave se licem prema istoku ili sjeveru i klanjaju se, izgovarajuć poznate vedske rečenice, zvijezdama, zatim mjesecu i napokon Velikomu Medvjedu. Na koncu pokloni se on Polarnoj zvijezdi s ovim riječima: „Čvrsto boravište, trajno počelo! Ti si odabrana zvijezda; brani i mene od mojih neprijatelja! Klanjam se tebi neoborivi Brahmo! Ja znam, da si ti pupak svemira, — daj, neka i ja budem pupkom svoje djedovine! Ja znam, da si ti središte svemira, — daj, neka i ja budem središtem svoje domovine! Ja znam, da si ti stup vaselene, — daj, neka i ja budem stupom svoje domovine!“

Neposredno praktično znamenovanje imadu za nas dan danas onih pet vrlo zanimljivih knjiga indijskoga prava, koje sadržavaju zakonodavstvo Mane i manje brahminske knjige, ustanove Višne, Narade, Brigaspate, Apastambe, Vasšite, Bandgajane. Zakonodavstvo Mane, bez sumnje, imade daleko veće znamenovanje, nego svi ostali zakonici Indije. Sadržaj njegov, makar i djelomično, odgovara karakteru evropskoga zakonodavstva. Sav prvi dio sadržaje samo propise za život učenih Brahmina, a i opis bračnih obreda i pravila vladanja. Iza toga slijedi više ili manje sistematična razdioba pravnih pitanja, a na koncu imade raznih religioznih razmatranja. Tako su bez reda sastavljeni i manji zakonici.

Zakonodavstvo Mane, — u početku izučavanja sanskritskoga jezika, — stavljali su u bajoslovno daleko doba, t. j. za tisuću godina prije rogjenja Hristova. Ipak, po najnovijim istraživanjima stavljaju ga u dobu od 500 godina poslije Hrista. Sadržaj mu je, bez sumnje, vanredno star. Po brahminskim predajama sastojao je prvobitno od 100.000 „sloka“ (distiha); nu poradi mnogih prerada uščuvalo ih se do nas samo 4000. Pravoga originala niti nema. Zakonodavstvo Mane pokazuje moć brahmina na višem stepenu njezinoga razvitka, a careva na nižem stepenu njihove potčinjenosti.

Kad car jutrom ustane, valja mu se pokloniti u nauci osijedjelim, mudrim brahminima i čekati na njihove zapovijedi. Od njih mu valja učiti skromnost, dapače i onda, kad je i bez toga dosta skroman, jer vladar, koji živi u skromnosti, ne može poginuti. Zbog neskromna vladanja poginuli su mnogi carevi zajedno s njihovim bližnjima. Skromni način života doveo je gdjekada i pustinjake na prijestole. U tom duhu uči i najvažnija knjiga iza Manovoga zakonika, Jadšnavalkija, koje zbog nepojmljivih razloga nema u zborniku „Svetih knjiga“ „Nema ljepše dužnosti u careva, nego davati Brahminima oružjem osvojeno blago i brinuti se za sigurnost naroda“. Tomu višemu položaju Brahmina odgovara nepovredivost Brahmina dapače i onda, kad počine najteže zločine. „Nema većega zločina na zemlji, nego li ubiti Brahmina, i za to car ne može ni u mislima gojiti takve namjere, a kamo li izvršiti ju.“ Naprotiv ljudi drugih kasta kazne se smrću i za samu kragju, prevršuje li deset mjerica žitka, za kragju slonova, konja i kola. Tko zapali žito, kuću, šumu, hambar, taj se je po zakonu Jadšnavalkije morao spaliti na vatri od slame. Pijanicama su udarali žig na čelo. Ako je tko teško uvrijedio čovjeka više kaste, razrezali bi mu jezik, ili mu stavljali u usta usijano željezo. Usudi li se tkogod prigovoriti svećeniku zbog njegove službe, ljevali bi mu u usta vrelo ulje.

U zbirci „Svetih knjiga“ budhizmu je odregjeno još više mjesta, nego li brahmanizmu. On zaprema čitavih deset svezaka. Na prvom je mjestu — Dhamapada — „staza istine“, u prevodu Maksa Müllera. Dhamapada je zbirka od više nego četiri stotine mudrih etičkih izreka, svrstanih u 26 poglavlja, od kojih svako ima svoje ime. Dhamapada je zbirka zakona, moralnih i političko-filosofskih ustanova, kojim van današnjeg mòrala nema ništa ravna. Ako i ne pripadaju sve 423 kitice, napisane jezikom palijskim, samomu Budhi, ipak većinu tih mudrih izreka valja pripisati njemu. Sve one uče te stupati srednjim putem, koji je Budha proveo izmegju dvije skrajnosti: prekomjerne strasti i asketizma. Budha neprestano upozoruje, da dobre i zle misli, riječi i čini polaze od nas samih; samo se čovjek sȃm, svojom sopstvenom ličnosti može učiniti boljim, dići se do višega savršenstva i napokon izbaviti se od moći zabluda. Glavni cilj ljudskih težnja nije po nauci Budhinoj ništa drugo, nego težnja za samootkupljenjem. Jedna od tih rečenica glasi: „Viši od carske vlasti, viši od nebeskoga blaženstva, viši od svemirske vlasti jest cilj samootkupljenja“. Da se dovineš toga samootkupljenja, valja ti, kako kaže jedna rečenica, koja uključuje u sebi ukratko cijelu sućnost nauke Budhine, — valja ti raditi ovako: „Izbjegavati zla djela, činiti dobro i posvećivati vlastite misli“.

Ako je Dhamapada zbirka slabo megju sobom spojenih pouka, to je Sadharma-Pundarika ili „Lotos dobroga zakona“ dramatsko djelo u prozi, slično kršćanskim misterijama srednjih vijekova ili predstavama u Oberammergau-u (u Bavarskoj).

Glavna osoba u Sadharma-Pundariki jeste sam utemeljitelj religije, carski sin Sakija-Muni. „Lotos dobroga zakona“ napisan je — za razliku od Dhamapade — sanskritskim jezikom i

sastoji od dialoga, koji se izmjenjuju s čarobnjačkim prizorima kao u kakvoj fantastičnoj operi. Ta veličanstvena pjesma u prozi prikazuje svoju nauku u formi priča, alegorija, koje su gdjekad tako smione, da te nagone u čudo. Tako na primjer Budha hoće da svojim učenicima zorno prikaže beskonačnost prošlosti, pa to čini na ovaj način: „U dalekoj prošlosti, kojoj nema pametara, veli on, u prošlosti, čiju dubinu nije moguće zamisliti, pojavio se je na zemlji Budha, da izvede na put istine u grijehu ogrezle i zabludjele ljude. Vi me, učenici moji, ljubopitno posmatrate, kao da hoćete reći: A kad je bilo to doba, u kom je živio Budha? Pomislite, da čovjek uzme sva tvrda tjelesa, koja postoje u sunčanom sistemu, i da ih smrvi u prašinu, — zatim da uzme jedan atom toga svemirskoga praha i s njime da progje preko tisuće svijetova pravcem prema istoku, kroz svemirski prostor, i ondje da položi taj atom. Iza toga da uzme drugi atom, iznova da progje tisuće svijetova u svemirskom prostoru i ondje ostavi drugi atom. Tako da nastavi taj čovjek, polažuć svaki put po jedan atom na isto mjesto i prešavši uvijek tisuće svijetova, sve dotle, dok ne bi tako položio sve atome u prah smrvljenih svih tvrdih tjelesa našega sunčanoga sastava! Što vi mislite, može li se računom odrediti, gdje će biti konac ili kraj tih svijetova?“ Oni su odgovorili: „Dakako, da ne, Vladaoče, dakako, da ne, Savršenstvo.“ Tad Budha reče: „Ne, naprotiv; kakav vješt račundžija mogao bi računom odrediti konac ili granice svijetova, mogao bi možda takogjer odrediti i položaj svijetova, na koje su polagani atomi praha, kao i onih, na koje nijesu polagani. Nu nemoguće je računom odrediti količinu tih bezbrojnih mirijada, tih atoma. Isto je tako beskonačan, isto se tako ne da zamisliti ogromni broj godina, koje su protekle od onoga doba, kada se je pojavio Budha!“

Tomu djelu slično je formom dialoga još drugo budhističko djelo „Pitanja Milinde“.

U tom djelu, napisanom jezikom palijskim, koje obuhvaća XXXV. i XXXVI. svezak izdanja, upravlja car Milinda svomu ministvu Nagaseni pitanja, koja se tiču svakojakih tačaka religije i filosofije Budhine. Na koncu car prihvaća nauku Budhinu. Pitanja su ove vrsti: „Zašto se nauka Budhina zove novom i starom? Zašto se Budha nazivlje u isto vrijeme braminom i carem? Je li Budha dobio svoju nauku od koga drugoga? Što je to, što bitiše samo izvan svijeta? Što je bez uzroka? Odgovor na posljednje pitanje jeste: „Beskrajni prostor i nirvana“. Nadalje pita car Milinda: „Mogu li i neposvećeni (nesvećenici) doći u nirvanu? Ministar mu odgovara: „Svaki neposvećeni, ma kako raskalašno živio megju svojim veselim drugovima, provodeći sve svoje vrijeme u nasladama svoga bogastva, može doći u nirvanu. Ne stotina, ne dvije, ne tri, ne pet, ne šest stotina i ne tisuća, ne sto tisuća, ne deset milijuna i ne deset tisuća milijuna, nego bilijun neposvećenih došlo je u nirvanu, dovinulo se jasne spoznaje istine.“

Veliko značenje po isporednu povjest religioznih priča imade tomu djelu priloženi zbornik priča, u kojima se razlažu svakojake moralne i metafizičke grane nauke Budhine, tako n. pr., pitanja o individualnosti, o obrazovanju naravi, o početku svega sućnoga, o odreknuću, o iskupljenju i t. d. Lica tijeh priča jesu svakojaki predmeti i bića organske i neorganske prirode, svakaki predstavnici ljudskih obrta, kao mornar, ribar, lovac, mesar, strijelac, ljekar, kradljivac, krojač; razne životinje: vo, magarac, jelen, bivo, vepar, slon, lav, golub, vrana, galeb, riba, kornjača, zmija, štipavac; a isto tako i: lotos, voda, vatra, zemlja, okean, vjetar, sunce, mjesec, gora, gvožgje, mač, vodeni vrč, prag i t. d.

Tomu je u rodu i drugo budhističko djelo; Magaparinibbana-Sutra (Sacred Books XI. sv.). U tom djelu imade niz pitanja, gdje Budhu pitaju dva ministra (Sumidra i Čassakara) i na koja im Budha odgovara. U tim pitanjima i odgovorima sva je bitnost toga djela.

(Svršiće se.)

Uoči Blagovijesti.

(Savremeni monolog.)

— — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

„O mladosti pusta!“

Malo sam ja koju večer dočekao, da s roditeljima večeram — uvijek bi me san prevario. I tada — još nije ni sunce za planinu sjelo — došlo ono vrijeme, a meni se same oči sklapale.

„Vala kud puklo da puklo, valja čekati večeru; nana mi je kazala, danas je uoči Blagovijesti, gledaćemo blago.“

Ja sam se pasao i raspasivao nekakovim dedinim pasom; gledao — kao što su mi kazivali, kako ću se slabije opasati, da mogu što lakše niza se svući kad mi trebalo. Ujedao se za prstiće, da se otmem toj noćnoj varalici; šta nijesam sve činio, dok to ne preturih — dok me ne pozvaše za večeru.

Kad uljegoh u sobu, sviju zatekoh za sofrom, samo nije bilo djeda — otišo Salih-agi na veselje — ženio sina. Šuljao sam se kao da sam nešto skrivio. Oko mene opasana velika djedina kanica pritezala me i na tu i na tu stranu. Nana me najprva opazi, posadi me kraj sebe, pa mi reče, da sve gledam: šta će oni raditi.

Na sofru se metnu prvi sud i sve ušutje. Ja sam mjerio očima svako čeljade, da ne bih što pogriješio. — Ako se je ko samo onako malo nagnuo, drmnuo glavom ili ramenima, i ja sam sve isto činio — pazio na svaki najmanji pokret. Nana je najprva ponijela ruku pa ostali po starini. Svi smo uzeli po jedan zalogaj, donijeli do usta, obzinuli — i ostavili za pas.

Svrši se prva dužnost. Nijesmo čestito ni večerali, a ja otrkah sa starijom sestrom u čardak. Dogjoše i ostali za nama i posjedaše uz pendžer. Nana reče, da se iznese svijeća, a ja se pribih uz nekoga u mraku — uz nanu. Ona me najviše voljela.

„Neke je godine i naš komšija vidio, gdje gori blago!“ moja će sestra.

„Jest dušo!“ dočeka neko iz mraka — „ali nije umio iskopati, valjalo je na onom mjestu zaklati kurbana, a to on nije učinio, pa što je god više kopao, blago je išlo u dublje.

„Mi ćemo sve slušati, kako nam vi reknete“ nadovezah. Nana mi potvrdi — pomili po obrazu primećući u ruci tespih, pa se malo osmjehnu.

I opet nasta tišina. O Bože, toga veselja, te radosti! Nebo je bilo vedro ko staklo, puno zvijezda. I slavuj bi se po gdjekada čuo. A mi — — izvalili oči u mrak, ko da će sad prsnuti. Šta nijesmo sve vidjeli? Kakove miline nijesu nam treptale pred okom te blage večeri?! Vidjeli smo i „Vilindvore“, što nam je nana pričala: — Puklo široko jezero koliko možeš očima pregledati, naokolo plove lagje od biljura, a srijedi — blistaju se Vilindvori sve od samoga dragoga kamenja. Po stotinu vila prolijetalo je ispred nas i padale na jezero svaka raščešljanih kosa.

Izlazio mi je na oči „Karabakar“ i „Kupimišinar“, s ovlikim rogovima. Vidio sam ih, gdje ulaze u tugje kuće i kupe nevaljalu djecu; primakli se bili i nama, a ja se skupio nani u krilo pa viknuh kroz plač: „Je li de nano, ja slušam, mene ne će!“ Dok nešto planu baš pod našim pendžerom, bašča se rasvijetli — gori blago. Svak proždrije svoj zalogaj, a pasove svukosmo niza se.

„Eno blaga, eno blaga!“ povika moja sestra, što je grlo donosilo, a ja — baš ne umjedoh ni bijele ni crne — zastao mi zalogaj u grlu.

„E šutite, rekli ste da ćete biti valjani,“ ušutka nas nana, „sad ćemo lijepo ići spavati, pa ćemo sutra, kad dogje dedo, ići kopati blago.

*

Istom sunce granulo, a ja se podigo, probudim sestru i otrkasmo u bašču.

Pod pendžerom iskopana golema rupa, u njoj razbijen lonac, a naokolo posuto nekoliko marijaša.

Dedo se našalio.....

*

... Hm, griskao i poslije prste,... odbijao san od sebe,... ništa ne radio, a sada — — već treću noć ni okom na oko....... Imanje zaplijenjeno, kuća na telalu, a toliko siročadi bez pokrovca.

..... Eto i opet se zar neko samnom našalio...?!“ *Riza beg Kapetanović.*

Vilim vojvoda Würtemberški,

Njegova kraljevska visost, jedan od posljednjih generala iz doba bosansko-hercegovačke zapreme i kroz dvije i po godine poglavar ovijeh zemalja na čelu uprave, podlegao je u noći 6. o. mj. naprasnoj smrti, srčanoj kapi, u Meranu. Upokojeni vojvoda bijaše sin čuvenog iz napoleonskih ratova carskog ruskog generala vojvode Eugena Würtemberškog. Rodio se je 20. jula 1828. u Karlsruhe, polazio gimnazije u Meiningenu i Vratislavi, apsolvirao akademiju u Genfu i sveučilišne nauke u Bonnu. 16. oktobra 1848. bude natporučikom za grofa Radetzkoga, a 1849. stupi na bojne poljane u Italiji, gdje zadobi teških rana u vatri kod Novare. Za svoje junaštvo primio je viteški krst Leopoldova reda te je iste godine postao kapetanom, god. 1853. majorom, god. 1857. potpukovnikom, a 1859. god. pukovnikom i komandantom 27. regimente, s kojom je iste godine junački vojevao protiv Franko-Sarda. Iste godine branio je divnom ustrajnošću, umnim postupkom i vojničkom srčanošću poziciju kod Magente i u znak odlikovanja dobio red željezne krune II. razreda, pak viteški krst reda Marije Terezije. Za vojne u Schlezwigu istakao se je 6. februara 1864. u kreševu kod Oeversea, gdje ga pogodi tane u nogu. God. 1864. postade general-majorom i dobi ratnu dekoraciju komandirskog krsta Leopoldova reda. God. 1866. borio se je kod Kassoma, Kraljičin-gradca i Blumenaua, i primio za svoje junaštvo Previšnju pohvalu Njeg. Veličanstva 3. oktobra 1866. God. 1869. postade komandantom IX. divizije u Pragu, oktobra iste godine feldmaršal-lieutenantom, a januara 1874. komandantom VII. infanterijske divizije i vojenim komandantom u Trstu. S ovom divizijom došao je vojvoda god. 1878. u Bosnu na zapadno kolonsko krilo i prodro preko Banjaluke i Travnik, boreći se kod Roglja, Jajca i dr. U priznanje bi unaprijegjen 20. augusta 1878. feldzeugmeisterom i zapovjednikom XIII. kora, a 18. novembra generalom-komandirom i poglavarom zemaljske vlade Bosne i Hercegovine, pošto je još 20. oktobra dobio ratnu odliku reda željezne krune I. razreda. U tom svojstvu ostao je vojvoda u Sarajevu do 6. aprila 1881., kada je na vlastitu molbu imenovan generalom-komandirom u Lavovu. Za svoje velike zasluge u upravnom i vojenom pogledu o uregjenje ovijeh krajeva primio je vojvoda Vilim Würtemberški veliki krst Leopoldova reda uz ratnu dekoraciju komandirskog krsta i vlastoruko Previšnje pismo Njeg. Veličanstva. Mimo svoj zvanični rad zanimao se je upokojeni nadvojvoda u velike geografskim naukama, pak je u tu cijelj proputovao Istok, balkanske krajeve, Španiju, Sjevernu Afriku, Francusku, Englesku i Ameriku.

Nek mu je pokoj vječni!

Naša pisma.

Budimpešta, novembra 1896.

(S milenijske izložbe XV. Zaključak.) Zadnjiput zazvonila izložbena zvona. Velikom pompom i slavljen inscenirani rogjendanu jedne narodne svečanosti uslijedio, baš nakon Svih svetih i Dana mrtvih, vrlo čedan sprovod. Mjesto rose, što pada na grobno cvijeće, osula izložbu izdašna kiša redova i inih odlikovanja, ali cvijeće ipak — vene. Preostaje samo još naknadni nekrolog, ali ne u zanosnim riječima pieteta, već u suhoparnim brojkama statistike i trgovačke bilance, — nekrolog, iz kojeg će se razabrati, koliko je milenijska izložba stojala i koliko su trgovci i poduzetnici izgubili.

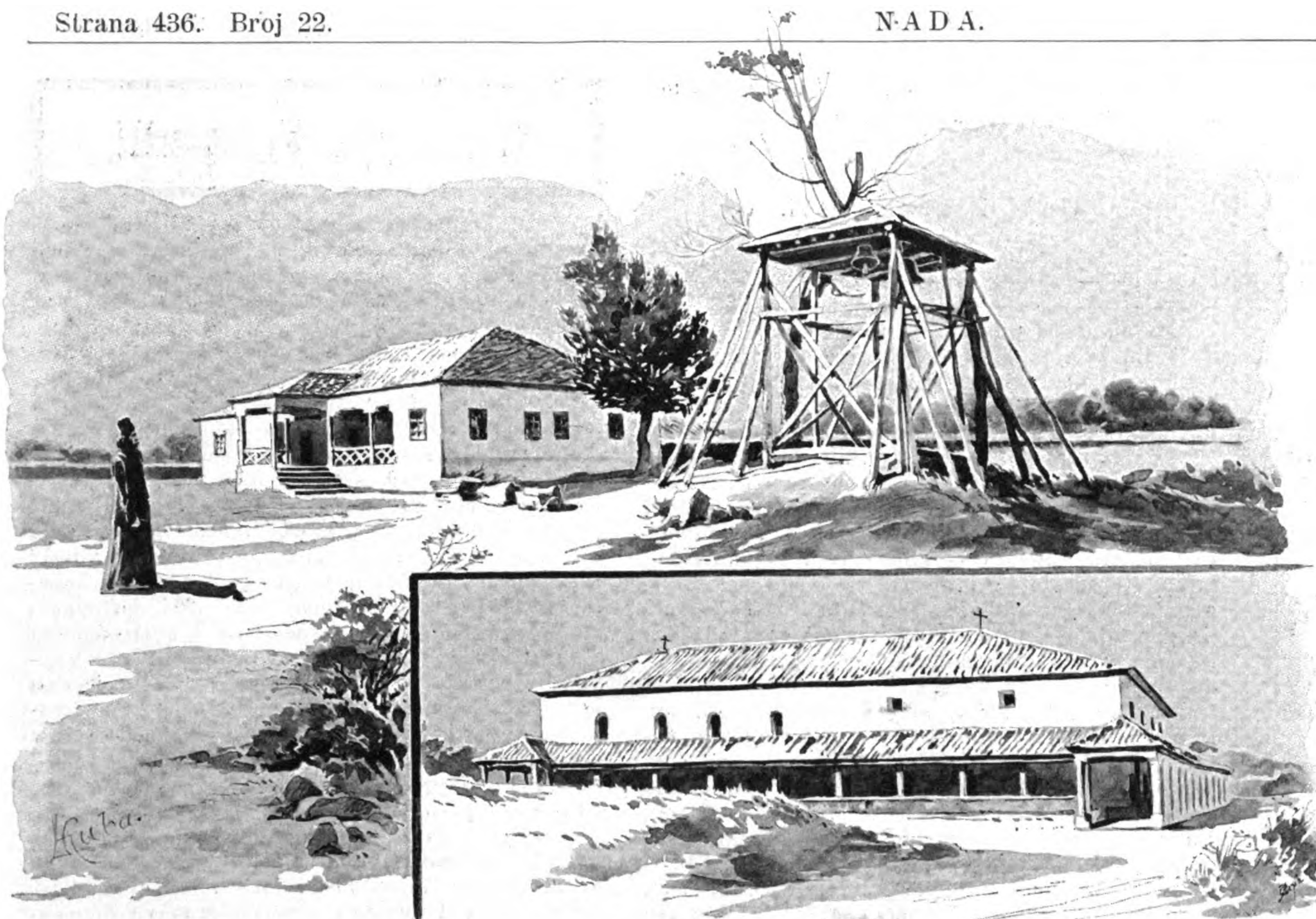
Nije ovdje mjesto, da se bavim razmatranjem onoga, što će nakon izložbe slijediti, već mi je da se u malo riječi osvrnem na milenijsku godinu i na netom zatvorenu izložbu, jesu li se naime ispunile nade, što su ih mjerodavni krugovi u nju stavili i da li uspjeh njen odgovara sveopćemu očekivanju.

Prije svega istaknuti mi je, da je milenijska godina obilovala uopće momentima velikog dramatskog dojma.

Pojedini momenti svečanog programa dokazaše, se je u toj zemlji mnogo, vrlo mnogo zaista i *radilo*.

A taj je rad, kako ga je izložba iznijela, tek započeo, istina impozantnim *načinom*. Ko je još prije 20 godina mislio na kakvu *„magjarsku“* industriju? Teoriji, da proizvode industrije valja nabavljati u inozemstvu u zamjenu sa prirodninama, teško je bilo odoljeti, a i sada još valja veći dio najprimitivnijih kulturnih sredstava tražiti na stranim trgovima. Uz sav intenzivni rad igra strana inteligencija, strani kapital još uvijek veliku ulogu u narodnom životu Magjara. Njihov je rad poput ciganske glazbe — ženijalan, inštinktivan, ali bez škole, bez pravila i sistema.

Što im u velike manjka, to je prije svega *kritična škola* glede javne njihove djelatnosti, jer svi znaci

Crkva u Pirotu. Slikao *L. Kuba.*

pokazuju, da će inače stradati s vlastite hvale i zaslijepljivanja — sama sebe.

Već se od strane prosvijetljenih ljudi opaža juriš na onaj kineski zid, kojim šoviniste žele, da Ugarsku odijele od inozemstva. Sve se više čuju glasovi, da se mora uzdržati neprestani kontakt sa naobraženim zapadom, — kontakt, koji već sada u pogledu moralnog uspjeha izložbe pokazuje dobre posljedice. Za vrijeme izložbe pogubni taj šovinizam driјemao je, uz sve što ipak posve zaspao nije. Trebalo je primamiti što više tugjega svijeta, a kada je taj svijet došao u mnogo manje, nego se iščekivalo (tà bilo je istodobno *devet* izložaba u Evropi), — trebalo je isticati dobro poznato gostoprimstvo, koje je zaista slavilo prave triumfe.

No moralni uspjeh neda se poreći; tek mnogo manji od moralnog bio je uspjeh financijalni. Malo ih je, vrlo malo, kojima su se ispunile nade. Izlagači, koji su očekivali veliku dobit, ljuto su prevareni. Iskusniji ljudi s početka već nijesu vjerovali, u kakovu hasnu, nego su nekim skepticizmom samo za to učestvovali, jer ih je u jednu ruku primoravao patriotizam, u drugu pak ruku nijesu htjeli, a nijesu ni smjeli da zaostaju za svojim konkurentima.

Financijalnomu fiasku imade više razloga. Prvi je svakako u nepovoljnom vremenu. Od 186 dana, što je izlošba trajala, bilo je kroz 80 dana kiše, koja je općinstvo odvraćala, da gazi po blatnim putevima izložbenog grada. Drugi je razlog po svoj prilici u nečuvenoj skupoći izloženih predmeta, koje ljudi u manjim dućanima u gradu dobivaju za polovicu izložbene cijene.

Stranaca bijaše kroz cijelo vrijeme dosta, — ali koristi od njih imali su jedino gostioničari i kavanari — u gradu.

Za čudo da je baš stanovništvo glavnoga grada od sveg početka odavalo malo interesa za izložbu, a tek pod konac opažao se je porast u broju posjetnika. A tu je prilika da se istakne, kako miazmatička atmosfera od godine do godine sve više hara u današnjoj unutrašnjoj organizaciji i onako bolesnog društva.

Značajno je, da svak poznaje uzroke toj bolesti, a ipak niko ne misli ozbiljno da je liječi. Stupajući u užu vezu sa rafiniranim zapadom i pod utjecajem njegove literature i umjetnosti, kojoj od nekog vremena često puta manjka svaki plemenitiji motiv i kojoj je obilježje naopaki društveni red: svak se strastveno zanima za sve, što „naobraženi zapad" unaša sumnjiva i štetna; a dok n. pr. Ugarska izvaža izvrsno žito i vino i posvuda cijenjenu marvu i stoku, dotle iz vana doliježe izmet kojekakvih chansoneta, konobarica — e tutti quanti.

U klubovima malo se čita, ali se to više karta. Listovi donose silne stupce o sestrama Barrison, o uspjesima Tokia, o žrtvama nesretne ljubavi i t. d., dočim se književna, znanstvena i umjetnička djela ili radi pomanjkanja prostora nikako ne ocjenjuju ili tek u dva retka oglase u istoj rubrici, pod kojom dugački oglasi upozoruju općinstvo na čudesa „Ös-Budavara", „Carigrada" i raznih panorama.

Trostruka smjesa cinizma, nihilizma i epikurizma čini, e imade malo njih, koji su samo tek površno razgledavali one obilne, zanimljive i poučne zbirke pojedinih paviljona, ali još manje ih imade, koji se nijesu otimali, da se naslade eksotičnim „danse du ventre".

Radije ću vjerovati, da su pretjerane one glasine o orgijama, što su se slavile u raznim potajnim špelunkama famoznog „Ös-Budavara", nu mislim, da nije „Ös-Budavar" ili — megjutim već propali — „Carigrad" imao služiti idealom milenijske svetkovine, a ipak je tamo dan na dan vrvio svijet, dok je krasni izložbeni korzo znao biti upravo nemilo prazan.

I otale stradanje mnogih podhvatnika, koji su u kratko vrijeme izgubili sve, što su kroz godine mučnim radom sabirali. Otale propast mnogih, koji su prožeti rodoljubljem donijeli na oltar svoje domovine sve, što su imali.

Sjekira i lopata započele su svoj posao. Osim „Ös-Budavara", koji će velegrad i nadalje da usrećuje i osim nekojih glavnih zgrada, kano industrijalne palače, željezničkog paviljona, povjesne skupine i dr. iščeznuće sve, a samo uspomena na minulu polugodinu ostaće trajna u povjesti Magjara, koji su izložbom svojom pokazali, da su — što su god bolje znali — naprezali sve sile, da ne ostanu zadnji u kolu prosvjetnih naroda.

Ne bijaše to banalni bazar gospodarstvenih i obrtnih proizvoda, već velebna svečanost, gdje no oživiše reminiscencije na veleznamenite dogagjaje od deset stoljeća i gdje su pregledno predočene sve stečevine gospodarstvene organizacije i kulturni odnosi razgranjenog državnog i narodnog života.

A što je špecijalno za *nas* znamenito? Na ovoj izložbi ponosno su stajali odjeli ovamo *Bosne i Hercegovine,* a onamo *Hrvatske i Slavonije,* da razdragaju dušu svakoga Slavena, jer su ove dvije naše izložbe čitavomu svijetu iznesle nepobitan dokaz — a to smo čitali u mnogim člancima inozemskih listova — kako ne samo da nijesmo zaostali, već da smo se krjepko uzvinuli na isti stepen civilizacije, na kojem stoje mnogi stariji od nas narodi inih prosvjetnih zemalja.

Nama je milenijska izložba *pomogla* do općeg divljenja u stranome svijetu, a što je glavno: upoznali su nas, što smo i kaki smo, i tim su se ipak jednom razbistrili mnogi krivi pojmovi o nama.

Mi možemo biti posve zadovoljni sa polučenim moralnim uspjehom, a — koliko znamo, ni izlagači naši srećom nemaju razloga, da se tuže na svoju bilancu.

Mavro Špicer.

Uz naše slike.

* *Dne 24. oktobra* proslavila se je u Vječnom gradu, starodrevnom Rimu svadba Njeg. kraljevskog Visočanstva nasljednika talijanskog prijestola princa *Viktora Emanuela* s Njenim Visočanstvom *Jelenom Crnogorskom.* Posvećena veza ljubavi uzbudila je širom svijeta u svačijem srcu veselo čuvstvo zbog srećnog časa u životu mladijeh vjenčanih sudrugova. Mi ko slavenska krv toplo osjećamo onaj premileni čar, gdje slavenska kćerka eto stupi na onu zemlju, koja se ponosi imenom „bašče zemaljske", da slavenskom blagom ćudi bude najubavlji cvijet u toj bašči! Nadahnuta umom i srcem pjesničke kuće Petrović-Njegoša, biće ona svomu narodu na prijestolu — uzor žene i majke.

Tom srećnom zgodom donosimo na čelu našega lista portrete mladijeh kraljevskijeh supruga. Princ napuljski nasljednik prijestola *Viktor Emanuel Ferdinand Marija Januarije,* rodio se je dne 11. novembra 1869. Njegov otac *Umberto I. Rajner, Karlo, Emanuel, Johan Marija Ferdinand Eugen* (rogjen 14. marta 1844.) naslijedio je na talijanskom prijestolu svoga oca *Viktora Emanuela II.,* dne 9. januara 1878., a vjenčao se dne 22. aprila 1868. s umno veoma nadarenom princesom *Margaretom Marijom Terezijom Johanom,* kćerkom vojvode od Genove. Nad mladijem nasljednikom Viktorom Emanuelom bdjele su dakle roditeljske oči sina iz kuće Savojske, koja se je navijek odlikovala upravo pjesničkim miljem u domaćem krugu i uzgoju, i ruka dobre majke, obdarene ljepotom duše i tijela, od koje potječe ona topla riječ, da je prije žena, pak onda kraljica.

Lijepa slavenska knjaginica, koja je eto ušla u taj dom, donosi u nj sve vedre vrline onog krša, na kome je rasla pod krovom, gdje se skupljaju vile-pjesnikinje, gdje ju uzgajala ruka oca joj knjaza i pjesnika Nikole I. Petrovića-Njegoša i majke joj knjaginje Milene u milom blagoslovu ideala narodnih nam gusala, kako nam pjevaju o domaćem ognjištu. Otac joj Nikola I. iz doma Petrović-Njegoša rodio se je 7. oktobra 1841. i sin je vojvode Mirka. Poslije smrti svoga strica, knjaza Danila I., stupio je na prijesto

Krupac, selo kraj Pirota. Slikao *L. Kuba.*

Talijanski kralj Umberto I.

Talijanska kraljica Margarita.

crnogorski dne 14. augusta 1860. Oženio se je dne 8. novembra 1860. s Milenom, kćerkom čuvenog senatora, serdara i vojvode Petra Vukotića s Čeva. U tihoj porodičnoj sreći knez Nikola, nuz državne brige, odao se je svom dušom pjesništvu, koje se ogleda u njegovim djelima, kao što su: „Balkanska carica", „Skupljene pjesme", „Hajdana", „Pjesnik i vila".

* *Pirot*. Slike i opis *Lj. Kube*. Okružna varoš *Pirot* leži blizu bugarske granice. Nema ni sat željeznicom da dogješ odovud u *Caribrod*, gdje počinje susjedna kneževina.

Pirot leži na rječici *Nišavi*, u prostranoj dolini, koja je spram juga zatvorena stoprv u Bugarskoj *Dragoman-planinom*. Megja srpsko-bugarska cijepa ovu dolinu i dijeli ju tako megju dvije političke države.

Pošto nema tu naravne megje, nema ni etnografske. Ovaka megja nagje se prije kraj *Niša*, gdje *Suha planina*, i Tresibaba (preko 1700 *m*) stiskaju rijeku *Nišavu* u takozvanoj *Klisuri*. Klisura je dugačka sutjeska i tako uska, da joj je malo ravnih. Visoke litice padaju ko odsječito u Nišavu, a vlak, koji onuda prolazi, vijuga se sasvijem uz stijenu.

Za Klisurom iznenagjuju nas već drugi dijalekat, nošnja, kuće i t. d.

Nošnja seljaka u Pirotskoj okolici ista je sve do Dragoman-planine. *Kalpaci* ili *šubara*, (kape od kože), bijela haljina i tanke gaće od vune nalik su na makedonsku nošnju. Kada je hladno, nosi se šuba (Pelz). Ženske oprave razlikuju se samo u toliko, da se ovdje nosi crna ćurdija, kaošto u Hercegovini i Dalmaciji (duga crna haljina bez rukava).

Seoske kuće, kako se vide odmah za Klisurom, nalazimo ne samo u Pirotskoj dolini, nego i dalje po Bugarskoj za Dragoman-planinom, u okolini Sofije, u Ihtimamu, dapače i u Rumeliji. Lijepa su vida, prem gragjene samo od gliba, a pokrivene ćerpićem. Pravilno naći ćeš u njih *ćoške* ili *sajvane*, t. j. kuća je sa jedne strane otvorena, stupovima snabdjevena, te se vigja kao šuplja. Da su ovake kuće na kat, bile bi nalik bosanskim i hercegovačkim kućama, koje imadu *tavane*. Ama tamo su sve kuće niske.

Dijalekat je zasićen s puno elemenata bugarskih, kaošto je to prirodno u pograničnog govora. Futur je bugarski, deklinacije po bugarskom utjecaju nema, čuješ bugarske nasale, a po bugarskom načinu prišlva se supstantivu često spolnik — ъt, — ta, — to.

Zemlja je lijepa i plodovita. U veliko goji se loza, i razna žita, timari se mnogo blago. U nedjelju kreće se veseli svijet da sjedne malo uz čašu dobra vina, dok žene megjutim čuče pred kućama — sjede i besjede. Mlagjarija pak kupi se u kolo te pjeva.

O Pirotu se posljednji put mnogo govorilo za srpsko-bugarskog rata.

Tek Pirot je ne samo u ovom ratu, nego i uopće u vojenom pogledu od vajkada tačka za sretanje. Da je Pirot važno mjesto u strategičkom pozivu, to se na njem odmah opaža i to pozitivno i negativno.

Pozitivni znaci ovog vojnički važnog mjesta vide se najprije na staroj tvrgjavi, gragjenoj još za osmanlijskog doba. Sada — akoprem je dosta dobro sačuvana, služi više za barutanu i magazin vojničkog materijala, jer u modernom ratu ne bi mnogo važila.

Drugi pozitivni znaci jesu: nove tvrgjave na okolnim brežuljcima, podignute nakon bugarskog rata.

Negativni znakovi jesu, što zbog ratne opasnosti nije bilo te ni nema ovdje nikakvih valjanih zgrada, ni starinskih niti novih. Stara *sahat-kula* u čaršiji i to je sve! *Crkva* pirotska jeste duduše velika, tek arhitektonski više zanimljiva nego krasna. Za turistu je zanimljiva originalna joj zvonara.

I tako se prikazuje Pirot više kao veliko selo spram drugh srpskih gradova: Kragujevca, Smedereva i t. d. Gragjanstvo živi sporim mirnim životom, neimajući fabrika ni velike trgovine. Siromašnija vrsta tke vrlo lijepe ćilime, na onaki isto način, kao što i u Bosni i Hercegovini.

* *Paviljon tvornice Ganza i Comp.* Na netom zaključenoj milenijskoj izložbi, megju privatnim izlagačima, najljepše je ugagjao oku posjetnika, paviljon, što ga zbog ukusnosti stila u ovom broju iznosimo. Milovidno ovo zdanje prometne tvrtke zapremalo je 2000 m^2, gdje su se za vrijeme izložbe čuvali prekrasni predmeti poznate industrijalne kuće, koja, što se tiče nekih produkata od ljevena željeza, zastupa jedinstveno mjesto u tvorničkom evropskom svijetu. Bilo je tu i starijeh točkova, koji su služili u prometu do kojih 25—28 godina, gvozdenijeh osovina, koje su više neg 20 godina trebale u jednom parnom mlinu u Pešti, a da se nijesu istrošile. Sred drugih komada vrijednih ukusom i solidnošću stajaše po sredini paviljona velika turbina na 60 konjskih sila za jednu fabriku u Vorarlbergu. U električnom odjelu paviljona sjajno se isticahu strojevi za postojanu i promjenljivu struju, pri čemu spominjemo, da je upravo ova tvornica uvela u praksu izum mjernika Zipernovskog, Derija i Blatha glede prenošenja promjenljive električne struje. Po ovoj sistemi imade danaske već do 160 električnih centrala naročito u Beču, Rimu, Kolinu, Drezdi, Amsterdamu, Melbournu, Montevideu, San Paolu i dr. Odjel za vagone bijaše izložio 44 kola za osobni promet, kola za električni tramway i veliku množinu produkata od čelika. Nedaleko ovog odjelenja svrstao se je čitav niz strojeva za lamanje i drobljenje tvrdijeh tvari, strojeva za mlinove, za čišćenje žita i nove konstrukcije, koje se pokreću petrolejem i parom. Zbog primjera radio je tu parni stroj od 30 k. s. Poljski gospodari mogli su tu da vide parni plug osobite vrsti, koji uzoranu zemlju u jedan mah drobi i miješa. U paviljonu za reprodukciju radilo je 36 Ganzovih električnih motora. Ova ista firma uredila je i vodila u prometu izložbenu električnu željeznicu.

Crnogorski knjaz Nikola I.

Crnogorska knjaginja Milena.

* Dne 5. o. mj. obavilo se je u carskome Beču vjenčanje Nj. c. i kr. visosti nadvojvotkinje Marije Doroteje Amalije, kćerke Nj. c. i kr. visosti nadvojvode Josipa Karla Ljudevita i princese Klotilde od Sachsen-Koburga i Gothe, sa Nj. kr. visosti Ljudevitom Filipom Robertom vojvodom orleanskim, sinom Nj. kr. visosti Ljudevita Filipa Alberta grofa pariskoga, vojvode montpensierskoga i majke Isabele princese orleansko-bourbonske.

Toga dana posvršio se je u slavnome domu naše Previšnje vladalačke porodice dogogjaj sretan, blagosloven blagim čuvstvom ljubavi.

Vezom iskrenijeh srdaca i naš narod — kako uvijek, pa tako i ovom radosnom prigodom — saučestvuje u porodičnom veselju svoje vladarske kuće, želeći ljubavlju ovjenčanoj kćerki iz doma Habsburga božiji blagoslov na vjenčanome pragu!

* *Budimpeštanske slikarske znamenitosti.* U 13. broju ovogodišnje „Nade“ bilo je govora o bogatoj izložbi slika u novoj palači magjarske slikarske umjetnosti. Nego time pak nije se iscrplo prikazivanje umjetničkog života.

Dvije su danas umjetničke palače: nova i stara; u potonjoj se nalazi takozvani *„Plastikon“*, zbirka glasovitih ličnosti domaćeg i stranog svijeta, izragjenih od voska. Nu ta zbirka spada u rubriku „umjetnost“ samo u toliko, što je smještena u dvoranama, gdje se je općinstvo kroz dvadesetak godina naslagjivalo umotvorinama domaćih i tugjih majstora.

Dvije su *galerije slika;* mnogobrojne *privatne zbirke*, pune više manje vrijednih djela. Tu je *„Narodni salon“*, koji od vremena do vremena priregjuje zasebne izložbe. Temelj je jur položen novomu *muzeju lijepih umjetnosti;* eno slikarske i kiparske škole: više traženih atelijera i čitav niz separatnih izložaba, *panorama, diorama* i *ciklorama.*

Bilo je isto tako govora i o *Munkacsyevoj* slici „Ecce homo“, za koju je sazdana posebna zgrada. Isto tako i o *Benczurovoj* vanredno krasno uspjeloj slici u paviljonu grada Budimpešte, koja predočuje momenat, kada Karlo Lotarinški, na čelu slavodobitne čete, stupa na tle predobljene budimske tvrgjave.

U privatnim kućama u gradu izložene su velike slike *Stjepana Csóka* i *Franje Thorme.* Prvi groznim načinom prikazuje okrutnu groficu Bathory, koja usmrćuje mlade djevojke, naslagjujuć se njihovim patnjama; potonji uhvatio je momenat, „Aradskih mučenika“ dne 6. oktobra 1849. O prvanjoj slici izvijestili smo u lanjskoj „Nadi“; potonja slabo je koncipirana i dosta manjkavo izragjena.

Mnogo se gleda diorama *Arpada Feszty*-a, koji je prije dvije godine u društvu nekolicine uglednih umjetnika, kano Ujváry-a Vágó-a i drugih izradio djelo „Dolazak Magjara“, koje je tobož osnovano na povjesnim datama, nu koja sve do danas još nijesu sankcionirana.

Uzlazeć stubama, vidiš pred sobom golemu ovamo gorovitu, onamo ravnu pokrajinu.

U dolini smo, med razvalinama zemljanih kućica; navodno vidiš stanište Slavena, koji padaju od ruke četa Arpadovih.

Arpad sam, u bogatoj orijentalnoj nošnji, opkoljen sjajnom pratnjom svojih vojskovogja, sjedi na gizdavu bijelcu, motreć sa brežuljka nekom nasladom napredovanje svojih ljudi, koji nemilo haraju, plijene i mrcvare nemoćne urogjenike.

Desno bjesni boj. Nepregledni redovi jurišaju na šaku jadnika, koji se junački opiru divljoj navali. Vidiš na njima, kako rado umiru na grudi, koja ih je rodila i gdje su do sada mirno živjeli.

Pojedini prizori vješto su izragjeni, pogotovo ona hrpa zarobljenika, gdje kćerka slavenskog vojvode u bolnom očajanja obuhvata koljena nesretnog oca, kano da sluti tragičnu sudbinu, koja ih čeka. I ostali likovi ove grupe odavaju strah i očajavanje, i tu se najbolje ističe dramatska snaga umjetnikove mašte.

Bitka je na domaku. Trublje trube na odmor. Na ledini već se puši lomača, pred kojom poganski svećenik raskriljuje ruke, zazivljuć duh boga vatre. Još koji čas, pak će se njemu u čast žrtvovati konjbijelac. Već ga eno vode, a krvnik čeka spreman, da ga smakne.

Okolo lomače, gdje djevojke igrajući sipaju cvijeće, kupe se polagano zaneseni pobjednici. Još malo, pak će stići i kneževe žene. Čudnih li kola, na kojima se voze! Četiri vola uspored upregnuta! Vele, da je zbilja bilo tako, a mi ne marimo istraživati, je li nije li istina. Svakako moralo je biti malko nepriličnо, na takav način prolaziti šumovitim predjelima.

Kola prolaze kraj razvaljenog slavenskog žrtvenika. Uokolo leže lešine njegovih branitelja, — dobar plijen gladnih gavranova. Sa strane se puše ostanci zapaljene stražare. Onamo su se skrile nesretne žene. Jadna li skrovišta! Još časak, dva, pak će i nje naći, natovariti na kola, pak naprijed s njima u tužno ropstvo...

Čitava slika izragjena je na platnu 120 *m* u duljini i 15 *m* u širini. Nanesena zemlja, grede, grmlje, šikarje, drvlje i t. d. lijepo dižu iluziju gledaoca i plastiku djela, što svakako više imponuje silnim dimenzijama i vještom izradbom, nego li vjernom predočbom povjesnih fakata.

Za nas Slavene mnogo je zanimljivija sa lavovske izložbe poznata kolosalna slika poljskih slikara *Jana Styke* i *Alberta Kossaka* „Pobjeda Koszciuszkoga kod Racławica“.

U istom je genru i istoj veličini kao i Feszty-eva diorama, manjkaju joj ipak oni grozni prizori, dočim se plastičnom prikazom bojnih redova silno doimlje gledaoca, predočujuć, kako je oduševljenje prostih poljskih seljaka 3. aprila 1784., izvojštilo besprimjerno sjajnu pobjedu nad pretežnom silom ruskih četa.

Sve na slici puno je života. Kucnuo je odlučan čas očajne bitke. Hrpa seljaka juriša na ruske topove. Jedan od njih kapom u ljevici začepi ždrijelo. dok desnicom sasiječe Rusa, koji je htio da opali top. Prekasno! Top zagrmi i četa požrtvovnih seljaka valja se u krvi. Nu već grunu drugi za njima. Topnici su savladani. Seljaci slavodobitno napreduju. Kose im blistaju u sunčanom sjaju. Sam general Koscziuszko, kojemu sjajnu odoru prikriva seljačka kabanica, vodi ih. Mora se priznati, da su pojedini bojni redovi, kao n. pr. poljački konjanici u borbi sa kozacima, ne samo majstorski izvedeni, već i strategički posve pravilno rasporedani.

Bojnomu polju ne manjka dašto ni taborska bolnica, gdje se rane zavijaju i umirući junaci svetotajstvom provigjaju. Ovamo se spasavaju starci i nemoćnici od strašila boja, dočim nedaleko pred drvenim križem — to je ujedno najganutljiviji dio slike — žene i djeca hvale Bogu za izvojštenu pobjedu.

Vrlo dobro je pogogjen star vojak, koji bolno žali, što radi svojih štaka ne može da vojuje za slobodu mile domovine.

Vješto je predočena i hrpa Rusa, što su ih zarobili poljski konjanici. Megju njima je ruski pukovnik Muranow, koji — ma da je ranjen — grozi se pesnicom svojim pobjednicima.

Sve je na toj slici živo, istinito predočeno, savršenom tehnikom izragjeno, i čovjek, što je više gleda, sve to više otkriva sjajne dokaze o velikom umjeću u ova dva slavenska umjetnika.

Donekle nova vrst diorame je „Pakao“ kazališnih slikara *Arpada Molnara* i *Dragutina Trilla*, koji su pokušali, ne bi li divne stihove Danteove vidljivo prikazali oku. Mora se reći, da su zadaću svoju časno izveli. Istina, da nas muke podzemnih duša, što ih pred nama vidimo onako, kako ih je Dante opjevao, ne diraju u srce, kano jednostavne riječi pjesnikove; ali je svakako hvale i priznanja vrijedno, da su se našli umjetnici i latili se preteška posla, da i kičicom i — što je u genru diorama posve novo — od platna izrezanim i rafinirano rasvijetljenim likovima plastično ovjekovječe grandioznu pjesan neumrlog talijanskog pjesnika. *Mavro Špicer.*

* *Našim cijenjenim čitateljima* javljamo, da zbog tijesno odmjerena vremena uredništvu nije bilo moguće, da ovaj broj zaokiti svečanosnim slikama sa vjenčanja Nj. c. i kr. visosti Marije Doroteje. Iznijeti ćemo ih u našem narednom broju.

* *Pesme Jaše Tomića.* Cena 1 kruna. U Novom Sadu. Srpska štamparija dra Sv. Miletića.

A ja što ću kriti mnogo,
U zatvoru pesnik posta'
Što hartije nemah dosta,
Da bi prozom pisat mogo. (Str. 94.)

U ovom misaonom stilu iznosi pjesnik postanak tih pjesama. Njegove mašte nije zanimala bijeda „kuće čudnovate“ i čemer jadnog života, koji posta plijenom stjenice i pandura. I tako se nigdje u tim pjesmama ne čuje očajnički škrgut zubi, nigdje se slomljena fantazija ne diže u svijetlu visinu nade, nigdje srce silnije ne zakuca od svete i velike ljubavi. Pjesnik bi možda bio i prozom pisao, *da je imao dosta hartije.* J. je Tomić propjevao već odavna, prije 19. god., i kada veli, da je tek u zatvoru pjesnikom postao, biće to jamačno zbog veće vrijednosti ovih sadašnjih pjesama. Ne samo Petőfi, nego i Jaša ima' već odavna svoga „Ludu“, i da je bilo hartije, imala bi naša književnost sada možda kaki „Ključarev“ — ili „Pandurov konopac“.

Ali usprkos nestašici papira bacio se genije pjesnikov na najdublje i najkrjepčije motive. Megju inim pjeva on „Priču o zlu“, „Zlato“, „Govor cveća“, „Ženu“. — Evo n. pr. novog i lapidarnog načina, kojim je pjesnik opjevao Helija, darivaoca svjetla i topline:

Suncu!

Nije lako tebi naći mana,
S tebe dani, s tebe zora rudi.
Al to ti je ponajlepša strana,
Što si tako daleko od ljudi,
Pa nit' na te ko god slepo srlja,
Niti može ko da te uprlja,
A još manje u sebičnoj celi,
Da domaši, megj' ljude podeli,
Da na tebe porez porezuju,
(U gruntovnu knjigu upisuju).
I za tim te, k'o što s drugim čini,
Pod arendu daju sirotinji.

Da je sunce krumpir ili kaka druga „korisna“ stvar, ne bi ga pjesnik mogao ljepše opjevati.

Volja je možda najtavniji i najdublji problem u ljudskoj naravi. Životinje imaju nešto od onoga, što se zove razum, ali nemaju slobodne volje. Po njoj postaje čovjek moralno biće. Sam Darwin kaže, da su moralne osobine najdublji jaz, koji puče megju nama i životinjama. Evo, kako originalno i za čudo jednostavno J. Tomić shvata to tugaljivo pitanje.

Slobodna volja.

Širokoga imaš polja.
Slobodna ti, kažu, volja,
Ne treba ti od nje šire,
A ona se rasprostire:
Dok ti noga mož'da kroči,
I dokle ti vide oči,
I dok imaš snage puke,
I dokle ti stižu ruke,
I kolko ti shvate grudi,
I kolko ti dadu ljudi,
I dokle se, jadni robe,
Ne spotakneš preko zlobe
I prilike, što no kažu —
Dok pred tobom ne naslažu
Neprohodnih, neprebrodnih
Sto prepreka, sto jendeka...
E. pa dotle u slobodi
Činit možeš što ti godi.
Samo što mi na um palo:
To je malo, vrlo malo! (Str. 103.).

Što je kazano „megju redcima“, nije nipošto „malo, vrlo malo“! Prosto nepoznavanje ove i sličnih pjesama je sam pjesnik zaisto (na str. 99.) prekrasno karakterizovao rečenicom: „Magarcima filosof je čak i vô.“

Refleksija, duboko a jednostavno umovanje o nebeskim i zemaljskim stvarima, najbolje obilježuje te „Pesme“. J. Tomić je pjesnik-mislilac i ne da se zamisliti veći kontrast, nego što je izmegju prostog ali punog sadržaja J. Tomića i n. pr. slikama pretrpanog ali sasvim nefilosofskog Jakšića. Njemu (Jaši) je glavno, da misao iz pjesme skoči vedra i čila kao Atena iz Jupitrove glave. Za sitnariju, kao što je ljepotom prodahnuta dikcija i muzikalna uglagjenost stiha on ništa ne mari. Ta moglo bi se desiti, da čitalac kraj kake božanske slike ili savršene strofe zaboravi na jezgro, — na misao. Pa i kontrast je veći, kada genije promanja kroz krpe, nego — kad viri kroz zlatom pretovareni skrlet. J. Tomić sistematski gotovo izbjegava sve, što bi moglo čitaocu da izmami onaj sumnjivi uzdah: „Lijepo, odista lijepo!“ Ta: „Mnogi miris otrovan je“ (str. 48.). — Evo nekoliko ideja, koje ovako u stihovima upravo iznenagjuju svojom klasičkom prostotom i istinitošću:

„I najzad puzi, što čovek ne čini“

(str. 38.). Razumije se, da tu pjesnik ne govori za djecu, nego za čovjeka.

Što u loncu jednom skuvaš,
To se više ne zeleni. (Str. 53.)

U jednom prostom loncu, pjesnik je našao jednu nepobitnu istinu.

Teško je znati, koje je od zala ljudskih ponajveće. Na radost svih prijatelja društvene reformacije, pjesnik je tu rutavu zadaću svršio tako, da je za najveću sramotu civilizacije proglasio — ledeno cvijeće na smrznutim prozorima:

A po ljude biće uvek
Tako cveće *najsramnije.* (Str. 53.)

„To je cveće gjavolima bez sve sumnje najmilije“ (str. 53.).

Na str. 102. kaže:

Niti more zna bez reka,
Nit odojče mož' bez mleka.

— Ko je mislio protivno, vidoviti ga je pjesnik jamačno razuvjerio. — Ova i slične izreke etičkog i transcendentalnog sadržaja podsjećaju originalnošću svojom na jednog velikog pisca, na Larochefoucaulda...

Refren u veličanstvenoj himni „Žena“:

Ti najbolje znadeš Bože,
Što sve žena zna i može —

solomunskim gotovo deizmom svojim najbolje oprovrgava mišljenje nekih, e je J. Tomić pjesnik matejalista.

U „Pesmama“ ima nadalje nekih mjesta, koja najbolje i eklatantno dokazaju, da pjesnik divina-

cijom može naći istine, do kojih spora i oprezna znanost dolazi tek u znoju lica svoga. N. pr.:

Nije vajde, neću kriti
Na čokotu mogu biti
Sto godina — —

veli za sebe cvijet od grozda. Ako to nije nova istina, koju će botanika otkriti možda tek poslije 100—200 godina, što su onda nove istine?

U pjesmi „Pilatov legen“ dere se neko napadajući Isusa:

Carem se nazivo po celome gradu
Ta zar još kolajnu za to da mu dadu?!
— — — — — — — — — — — — — —

Kolajna dokazuje, da je autor „P. legena“ od ma kojeg arheološkog društva za divinatorno poznavanje rimske starine zaslužio — kolajnu. U toj originalnoj pjesmi naslikan je obiteljski život Pilatov modernim bojama. Biblijska lica mnogih starih i novih slikara prikazana su u odijelu savremenosti i to daje onim slikama osobit neki čar. Tako i Tomićev Pilat, predavši Spasitelja krvožednoj jevrejskoj rulji, odlazi svojoj Klavdiji, da bi je zbog Isusa utješio, pa joj tepa u žargonu sremskog ili banatskog švaljera: „Utišaj se snago, moje čedo drago“. (Str. 82.)

U idilskoj „Priči o pacovu“ veli najmlagji pacov, da je meka u zamci za pacove „što za ljude beše jabuka u raju“, i nastavlja: (str. 56.)

Al' u mozgu našem nije ona tama
K'o kod onog ljudskog praoca Adama — —

Sjenoviti je pjesnik tu pošao dalje od kakog Huxleya ili Vogta, tvrdeći, da jedan mlad i zelen pacov zna za rajsku jabuku i da je pametniji od praoca Adama. Rajska jabuka i pacovi dovedeni su u vezu jamačno stoga, što pacov:

Pre će tesnim putem ka dobru da pogje,
Neg širokom stazom, gde niko ne krati. (Str. 56.)

Ima ih, koji proučavaju jezik majmuna. Neki Amerikanac je nedavno prostudirao jezik mačaka, koji mu se čini vrlo nježan i milozvučan. Jaša nam Tomić opisuje govor cvijeća. Taj je razgovor doduše tu i tamo malko čudnovat, a drukčije ne može ni da bude, kad su i sami ljudi često tako tajanstveni i nerazumljivi. Tako n. pr. kaže spomenak:

— — — — — — — — —
Ali ko se teško seća,
Tom je zalud cveća veća,
Tom da čovek nešto ume,
Iz najveće stare šume,
Da najtežu bugju skine,
Od najdeblje drenovine; —
Pa kad bi ga njome bijo,
Još ga ne bi potsetio. (Str. 49—50.)

Ako je istinita ona: Cogito, ergo sum, — onda je J. Tomić na nekoliko svojih „Pesama“ bio pokojni. „Što bi se upravo tako moglo reći prozom, u stihovima je dosadno i suvišno“ (Schelley); ali to je baš ono, što se rezonovanje spomenka ne bi moglo „onako“ izraziti prozom!

Uopće se dakle može reći, da Tomić izbjegava sve, što se dosele smatralo poezijom. Te trice smetaju originalnosti. Pod ukrasom nepotrebne pjesničke ornamentike iščezavala bi olimpijska golotinja Jašine misli. Pa ipak mu se izmakoše ispod pera (čega li?) mnogi stihovi, koji upravo porazuju bilo harmonijom ritma, bilo ljepotom jezika, bilo velebnom krasotom slike i dubinom osjećaja. N. pr.:

Badem ne bez tople klime,
Niti može sneg bez zime (str. 101).
Ili: „Niti im se bar ismeva“ (str. 20.);
ili: „Gde je pećka zagrejana“ (str. 53.);
ili: „Promenu se stanje“ (str. 3.)

— Onda:

— — — — — — — — — —
Te krvave pege — —
Ne mož' da spere niti da *ostruže*
Ni jordanska reka, ni more duboko —
— — — — — — — — — — — — — — (Str. 83.)

Ili: „Razna sredstva proba i načine traži (str. 83.);
ili: „Sve su regje suze, Klavdija se *kraci* (str. 84.);
ili: Zastide se kamen tvrdi,
Ali ne zna da se srdi,
Sve se tako mazno zbilo,
Da mu već i samom milo. (Str. 64.)

I opis mora po istinitosti svojoj nema para u našoj poeziji:

Pesnička je uprav slika
A osećaj divan budi,
Ona voda plavolika
Što je morem zovu ljudi i t. d. (Str. 68.)

„U bezdan se stena *zolja* — (str. 101.) odlikuje se megju inim i tim, što se bez po muke da prevesti na njemački: „In den Abgrund *rollt* der Felsen.“

Pjesnik kao da nije štedio samo hartije, nego i riječi. S toga i vrve te „Pesme“ prekrasnim tautologijama: „Jeste, jeste, — ali, ali“ (str. 47.), „I u svemu, svemu, svemu“ (str. 49.), „I on čeka, čeka, čeka“, „Nebi uvek, uvek, uvek“ i t. d. Na nekoliko mjesta upotrebljuje izraz „zdravo“ za pojmove: vrlo, jako. To će biti jamačno zbog neobične normalnosti i zdravlja njegovih pjesničkih živaca. N. pr. kod opisa muka Spasiteljevih ne bi osjetljiva i mekoputna mašta kakog drugog poete izostavila ni jedne sitnice i to sve zbog one slane vode, koja bi možda prokapala iz očiju kake histerične čitateljice, a normalni J. Tomić opisuje tu scenu ljepše, kraće i hladnije, nego što bi to ispričao onaj gorostasni Isusov stražar:

Al najbolje čovek ovde da zažmuri
Sa Isusa krvca niz obraze curi,
On se čvrsto drži, ne reče ni jao,
Al je već i crnoj zemlji došlo žao. — (Str. 80.)

Ako pjesnici pišu pjesme krvlju svojom, onda Jaša Tomić prama tome mjestu mora da je velik prijatelj cijepljenja („pelcovanja“).

Teško je prosuditi, koja je od tih „Pesama“ zamišljena originalnije. Tako u pjesmi „Gjavolica“, ta Luciferova ženica učini neko dobro djelo od dugog vremena, što joj nema slatkog dabe i za to dolazi u „diku nebesku“.

I pred njome rajska vrata
Širom su se otvorila,
„Slava nebu! Slava, slava!“
Do najlepše stiže mete!
I angjeli nevinašci
Zasviraše u trumbete i t. d. (Str. 23.)

Šteta, te se ne zna, je li ta vraška gjavolica došla na 3. ili 4. galeriju tog Tomićevog neba, — ali tek mjesto je vrlo jeftino dobila. Ko pročita opise pakla u toj pjesmi, može si prištediti parno kupatilo. — U „Pilatovu legenu“ slavi viloviti pjesnik besprimjerno junaštvo ggje Pilatovice:

Oh, Klavdijo, ženo, Rimljankinjo mila,
Razbila si legen — — —
Ti si — — i muški i smelo
Osudila bapsko Pilatovo delo i t d.

Poslije majke Grahâ i Koriolana eto nam nove velike Rimljanke, koja je kao Judita „muški i smelo“ osvetila nevinoga tako, da je — razbila lavoar svog muža! — U „Priči o zlu“ pjesnik ljudsko poznavanje zla obogaćuje na direktan način: time, što je ta „Priča o zlu“ — do zla boga zla priča. Evo joj početka:

U prastaro doba, kad zlo beše malo
Grdnim je kamenjem svetom koračalo,
Pa je tim kamenjem ljude napadalo,
— — — — — — — — — — — — — —
Al naskoro za tim, eto muke klete
— — ljudi — — — — — — — — —
Poznaše kamenje i uzroke prave,
Uvideše, šta im razbijalo glave
— — — — — — — — — — — — —
Pa su se kamenju s puta uklanjali i t. d.

Na kraju se te pjesme zlo opametilo:

Pa i ono sada to načelo brani,
Da najmanje škodi kamen netesani!

Ta alegorija, inače puna lijepog opisivanja duševnog života u kamenju, dakle etičkog momenta u geologiji, ima samo tu slabu stranu, što nije pisana za naše prilike. Književna stara kritika kamenite periode čovječanstva bolje bi ju od nas razumjela.

U velikoj pjesmi „Žena“ pjesnik je opjevao „das Ewig-Weibliche“, uporegjujući ženu — sa vodom. Voda je vrlo velik faktor u zatvoru, i tako nema sumnje, rašta je Tomić u ovim „Pesmama“ pjesnički upotrebio toliko vodenosti. Ali što je Jaša baš „Ženu“ svojim vodenim mislima i slikama toliko navodnio, da se ne zna, gdje prestaje žena a počinje voda, eh, to ostavljam našoj literarnoj historiji. On tu opisuje svakake vode, pa na kraju svake kitice pjeva uporegjujući ženu sa vodom, u ovom smislu:

Tom su slične ženske slike,
Nejednake, raznolike,
Al' i one krive nisu
Prilike su, prilike su...

— Evo, kako završuje slava vode i žene u ovoj ponajvodenijoj od svih vodenih pjesama naše — hvala Bogu! — prilično nevodene poezije:

Šta sve voda u se skriva
Dugo čovek nije snivo;
— — — — — — — — — —
Dokle nije iznenada
Snagu pare upoznao.
— — — — — — — — —
Što bi s vodom, s parom njenom
To donekle i sa ženom.
Jedva čovek može sniti
Šta će žena učiniti
Kad nastupe tako zvani
— Lepši dani. (Str. 70.)

Obična dakle žena je — kao što su obične vode. Ali emancipovana žena, žena budućnosti, biće kao para, — sicuti fumus. Ljubavnici budućnosti pisaće sonete: „Obožavanoj pari života svoga“. Osjećajući taku budućnost obuzima čitaoca sa pjesnikom elegijska tuga za dobrim starim vremenom. kada se svaki „drzno da ti preti — pesnicom stisnutom“. (Str. 33.)

Jaša je Tomić ovdje najvažniji živi predstavnik one estetičke škole, koja je sa Sv. Markovićem — negirala estetiku. On je rudimentaran ostatak pjesnika, koji su nijekali poeziju. Rašta je od izangjale, stare poezije zadržao samo — srokove, eh, i o tome neka kaže svoju kritika budućnosti. Ali ko bi se oslobodio od svih zabluda svog vremena? Zar nijesmo ipak svi djeca svog vijeka? Nije dakle čudo, što se u „Pesme“ ušuljalo nekoliko stihova, koji opominju na svakidašnje buržoaske pjesnike. N. pr.:

Stidak. (Str. 45.)

Stid je bio, pa se izgubio,
A ja stidak, srce mi se slama,
Nit ko radi, da me gde posadi,
Ničem samo još po livadama.
Pa ni onde nemam mira prava,
Povetarac doleće mi tiji,
Pa zelenoj travi došaptava:
„Stidak nekad bio rumeniji“.

Ili: („Ledeno cveće“.)

A to cveće, koje tamo
Sve treperi, blista, sjaji,
Nije drugo, nego samo,
Zahlagjeni uzdisaji...

Pjesnik stare škole rekao bi možda „zamrznuti uzdisaji“ ili štogod slično.

Unatoč tim omaškama pjesnik je ipak, može se kazati, sjajno uspio, da napiše pjesme, koje okrom sroka gotovo ni u čem ne podsjećaju na djela ostalih vulgarnih poeta. Jaša je Tomić pošao u tim „Pesmama“ još dalje od svojih učitelja, jer u njima nema ni tendencije, poput onih starih: „Žezo je okov, kruna je buvara, a svest narodna: — pečurka gluvara!“ Svakako sjajan razvitak za ovo 19 godina, koje protekoše izmegju 1. i 2. sveske tih „Pesama“, koje se mogu modernošću svojom mjeriti sa mnogim najnovijim „funtromanom“, a po izboru pjesničkog materijala i sa nekim slavnim slikama, n. pr. onom: „Mir u svinjcu“ (Münhenska intern. izložba 1895.).

Da su svi pjesnici, — ne bi ni bilo poezije...

Svaki, ko dublje pročita te „Pesme“, doći će na misao, da je i on možda pjesnik. U tome i leži neizmjerna socijalna vrijednost njihova. Jaša Tomić mora dakle da zadovolji svakog prijatelja apsolutne, materijalne i duševne jednakosti. Pjesme njegove mogu svakoga poučiti, kako da se ta aristokratska poezija istrgne iz monopola nekolicine i preda vascijelome čovječanstvu na slobodno privatno uživanje. U tome smislu i veli pjesnik na str. 94.:

Mnogi ljudi pesme grade!
— — — — — — — — —
Neko možda da se znoji,
Neko što se proze boji,
(Pa bi megju ritme razne
Da sakrije misli prazne) i t. d.

Ne samo da je vjerojatno, da se pjesnik sa „Pesmama“ znojio, bojao proze, a možda i „sakrivao misli prazne“, nego valja priznati, da je u ono malo riječi

Paviljon Ganza i dr. na milenijskoj izložbi.

prekrasno ocrtao odnošaj izmegju producenta i produkta, izmegju pjesnika i poezije. Nema sumnje, da će mnogi i od duševno malih i niskih, — a za male i niske ta je knjiga jamačno i pisana, — pristati uz Tomićevo mišljenje o poeziji i poetama, pa će i oni, ako ne drugdje, a ono u zatvoru (od čega Bog ih sačuvao!) „da im vreme progje“, „graditi pesme“ i „u ritme razne sakrivati misli prazne....“

Doduše, od svih dosadnih ljudi najdosadniji su dosadni pjesnici, ali od svih dosadnih prijatelja najmanje su dosadne — dosadne knjige. Pa onda, premda od 25 ovih „Pesama“ 12½ ne valjaju a 12½ (po običnoj estetici) nijesu svarljive, — mogu se sve ostale u nekom pogledu uporediti sa najljepšim „Pjesmama bez riječi“. Baš toga radi ih svakome i preporučujem.

*

Ima kritičara, koji i u ovim „Pesmama“ vide prodiranje materijalizma u našu pjesmu, a u Jaši Tomiću materijalističkog pjesnika. Prema najnovijim njegovim stihovima sudeći, to tvrgjenje nije osnovano.

Materijalizmom zovu se filosofski sistemi, koji pojave i intelektualnog i fizičkog svijeta tumače kao posljedice samo jednog uzroka, kao djejstva jedne apsolutne materije, jednog monon-a. U novije je doba doduše materijalistički monizam postao osvjedočenje mnogih dubokih mislilaca, ali on nije nov. On je star kao i ljudsko sumnjanje. — Ali u „Pesmama“ nema nigdje ni traga takome filosofskome uvjerenju. Tomić je u njima sve prije nego — materijalista.

Premda nema sumnje, da su i te „Pesme“ podgrijane na slaboj vatri Markovićeve antiestetične estetike i da je Jaša Tomić mogao i može biti i socijalista, ne stoji, da zbog toga mora da je i materijalista. 13. septembra o. g. pokušali su n. pr. poznati socijaliste Libknecht i Moldenbur na kongresu u Goti predložiti, da njihovi drugovi osude — realizam u najnovijoj književnosti. Pa onda, zar ne može i svaki spiritista da bude socijalista? Zar nema „kršćanskih socijalista“? A ako je S. Marković negirao ljepotu, a Tomić ga praktično oponašao, zar je tome kriv monizam? Ako dijete zlo računa, zar je tome kriva — matematika? Tomićevo „sakrivanje misli praznih megju ritme razne“ tako je daleko od modernog znanstvenog materijalizma, kao „Književna pisma“ Markovićeva što su od studija „materijaliste“ Taine-a ili Brandesa.

A ni zbog verizma ne može se J. Tomić uzeti kao predstavnik materijalizma u našoj pjesmi. Čistog realizma u stihovima mi ni nemamo. — Tomić, autor „Priče o zlu“, „Gjavolice“ i t. d. i — realista! Koji apsurdum!

Ako je tako, smije li se verzifikovana nemoć jedne prozaične dušice, koja — iz dugog vremena i „jer se proze boji“, krpi bijedne srokove, nazvati imenom, koje obilježuje rad tolikih snažnih umora? Smije li se zbog nekoliko vodenih stihoklepanija objegjivati filosofija jednog Spinoze, Darwina? Može li tvrditi, da su „snovi postali beznačajni“ i „da se u dnu duše najmodernijih pozitivista i materijalista skriva po gdjekoja mrvica(?) sanjalaštva“, onaj, koji zna, da su ti ljudi vogje u našoj uspješnoj borbi sa prirodom i neznanjem, da su dokazali i da vjeruju u razvitak, progres? A prometejska vjera u snagu duha, u korist znanja i u plemenitost rada, nije li više, nego „mrvica sanjalaštva“, koja se skriva u duši modernih pozitivista? Ili zar su na pr. Helmholtz i Buckle stvarali djela svoja iz niskih, materijalističkih pobuda? Može li se tim ljudima poricati beskrajna ljubav istine, taj najviši idealizam, to najplemenitije „sanjalaštvo“ duha našega? Može li vjerovati u oprečnost monističke filosofije i poezije onaj, ko se nadao sa Schelleyem, uživao sa Goetheom a zdvajao s Leopardijem? Stari su Heleni obožavali samo prirodu, pa su ipak imali malčice pjesništva. A Ibsen i Zola, da ne spominjemo ostalih, jesu li spiritiste?

...„A umjetnost? Sa sviju strana stižu tužbe na opadanje umjetnosti. — — Tehnika napreduje, ali inspiracija posjećuje manje, nego nekada, stvaraonice umjetnika. A odakle ona na posljetku i dolazi? Samo velika ideja može da zanese umjetnika!“ — govori diveći se renesansi jedan čisti materijalista, koji je sigurno „crveniji“ i od S. Markovića i J. Tomića, — Kropotkin (u „La conquête du pain“, str. 146.).

Istina, u „Pesmama“ nema inspiracije, ali zar se materijalizmom zove nestašica velikih ideja? U „Pesmama“ nema ni onoga „Greift hinnein in's volle Menschenleben“, nema onog katkad neuspjelog nastojanja modernih pisaca, da poezija što manje laže. U njima nema ni trunka pravog naturalizma. Ako su dakle te „Pesme“ dekadentne u najobičnijem smislu te riječi, to one to nijesu zbog realizma. A postoji li danas uopće nekaka dekadansa umjetnosti? Zar je dekadansa nesrazmjernost modernih stihova prama modernoj prozi? Nije li naturalizam i realizam u djelima svojih tvoraca i predstavnika razasuo svijetlu poeziju po svim sitnicama neizmjernog ljudskog života? Ima li humora bez realizma? Nijesu li Homer, Cervantes i Shakespeare naturaliste? Zar ih ima malo, kojima je Dostojevski važniji od Dantea i t. d.? Ako neko opće propadanje umjetnosti i postoji, zar je tome uzrok moderni materijalizam? Zar nije tome uzrok najkontradiktornije današnje shvatanje najprečih životnih ideala i ona skrajna zaoštrenost u duševnom i političkom našem životu, koja se javlja obično na prelomima historijskih epoha? Zar nije tome uzrok praktična skepsa, koja je posljedica one oprečnosti i koja je ubila vjeru u ideale i u mnogim umjetnicima? „A samo velika ideja može da zanese umjetnika!“... A kod nas ako postoji dekadansa u stihovima, postoji li propadanje poezije, kada imamo Gjalskoga i Lazarevića, Vojnovića i Veselinovića, i t. d.?

U „Pesmama“ dakle J. Tomića nema ni materijalizma, ni socijalizma, a što je ponajglavnije: u njima nema ni traga od pjesničkog talenta. A kod pjesnika je prvo — talenat. Koga dodirne genije sjajnim krilom svojim, ne pita ga za političko, filosofsko ili estetičko ubjegjenje. Jer talenti prave sisteme, a sistemi ne prave talenata. Onaj, koji daje naslov „pjesnik po milosti božjoj“, ne čini razlike po osvjedočenju svojih izabranika, — prema onome, „da je dobar čovjek u dubini duše svjestan prave mete svoje“. Taki srećnik može poricati vrijednost kulture i ne vjerovati u napredak, kao Tolstoj, ili govoriti sasvim u obratnom smislu: „Rad!... Život nema drugog sadržaja, drugog uzroka! — — Svaki od nas samo za to živi, da svrši svoje parče rada i da ga nestane. — — Čovjek, koji radi, uvijek je dobar. — — (Zola.)

A Jaša je Tomić kao stihodjelac reprezentant — recimo — naših sviraca i poletaraca. On se zapliće po čvorastim srokovima, kao Sv. Marković, kritičar, što se zaplitao po neuspjelim estetičkim teorijama Černiševskoga i njemu podobnih. I jedan i drugi mogu poslužiti kao dokaz, da publiciste, ma bili oni daroviti i kao Marković, mogu često biti skroz prozaični, suhoparni i poeziji nepristupačni. — A naziranje materijalizma u „Pesmama“ i udaranje na pozitivizam, koji tokorse reprezentišu, izgleda kao juriš onog preslavnog viteza na burad, za kojom je njegov pronicavi nos osjećao neke demonske sile.

A. G. Matoš.

Konjićev skok.

Sastavila *Anica Velikanović.*

di	skla-	be,	o-	be	dok	ve	u-
ne-	i	na-	je	bit	što	se-	ga,
pa	se-	pet	Na	li,	gla-	des	sve
on	moj	gu	će	bra-	stran	sve-	vaj
si	dok	lost,	mi-	pa!	kroz	ti,	raz-
za-	ko	ka-	lu-	ža-	te	ču-	će
je	put	je,	zdrav-	be,	pa-	va-	la-
la-	lad	te-	pro-	lju-	lja	bit	ti,

?

Šala od *Malvine.*

Kod hodže, popa, pastora
Nać' ćeš me svakog časa.
Patrijarh, biskup, vladika
Neće me radi glasa.
Kalugjer, fratar i župnik
Mene se tobož stide.
U svojoj me ipak družini
Gjakoni rado vide.

Patriotična zadaća.

Od *Malvine.*

	vaj	rt						no	ra	
ne			kađ	šeg	na	i	ca			vi
do			že	me	ti	na	ži			ma
	bo	ču						u	to	

U gornjim prostorima nalazi se jedanaest poznatih doslovčanih riječi, koje se putem konjićeva skoka moraju pronaći. Kad se pronagju, neka se u svakoj po jedna slovka prebriše. Preostale slovke sačinjavaju onda patriotičan izraz.

Riješenje logogrifa

od *E. pl. E.* iz 20. broja „Nade“.

Srebro, rebro, Ebro.

Riješili: ggje Marija Kurolt u Begović kuli, Elsalina u Dubrovniku, Marija Sertić u Prijedoru; gg. Mustafa Alić u ?, Gjuro Krecić u Kadinavodi, Dr. Gundrum u Križevcima, Karlo Kersting u Kolima kraj Banjaluke, Krunoslav Miličić u Brusju na Hvaru, O. Emin Bešlagić u Ravnicama, Vinko Kisić u Splitu, Vlaho Primorac u Dubrovniku.

Riješenje konjićeva skoka.

Od *Š. Popovića* iz 20. broja „Nade“.

O Bože silni! sićušan crvak tvoj,
kojemu s'jeva glavica s iskrice
tvojega vječnog svjetla, otaj
crvak miče se na slavu tebi. —

Dahom mu svojim tu iskricu rasjaj,
da tebi sija on što većim ljeskom
i kr'jesnicom bar da bude megj
svjetlonoscima tvoga slavlja! —

Uznesen žarkom ljubavi k tebi on
gori od želje: shvatit, obsegnut i
pjesme si v'jencem tvoje biće
oviti; ali zemniku tužnom

Pamet se muti, um se zapanjuje
i klone miso, tajnu motreći tvog
bića tekuću kroz svu vječnost
i po beskrajnosti svu rastrtu. —

Kud godjer krene duh mu se, svagdje te
vidi i čuje, svagdje tvojim se on
divi čudesim i u svemu
ljubavi, mudrosti i svemoći

Pozna ti trag: sva priroda govori
o tebi glasom svojih bezbrojnih na
udiv stvorova, ili mûkom
kazuje na te, da jesi — svagdje!

Ti jesi!.... a šta jesi?... kojim da te
likom okruži, kako da zahvati
ljudska te misao? (Oda Bogu, vladaru udesa).

Riješili: gg. Dr. Gundrum u Križevcima, Krunoslav Miličić u Brusju na Hvaru, Vlaho Primorac u Dubrovniku.

Dopisi uredništva.

S. N. u S. Ona mala priča stilistički ljupko se čita, samo što ne obradiste u njoj — ne ništa nova — već što onaj običan predmet ne izvedoste zanimljivim preokretom. U završetku ostadoste nam dužni da budete jasni, jer niti je ono uzimanje „ljiljana“ sa groba materina u tijesnoj vezi sa prijašnjim razvojem priče, niti su pjesnička pravda, a ni ljudska logika zahtijevale, da ga „metne kraj srca, ljubi i grli svaki dan“... „Cvijet nije venuo, ali kad je ona uvela, onda je i on uveo“. Kako li to zamisliste u priče zaključak? Čini nam se, da Vas dirljivi izrazi i žalobne figure i suviše zanose, a da biste bolje pripazili na stvarnu svezu pri izradi. Pak s toga je gotovo pjesmica „Jesenja slutnja“ od tuge klonula u grob.

Kr. Br. Od ono četiri pjesmice, još Vam je relativno najbolje „Pitanje“, i to jedino u toliko, u koliko su preostale tri upravo kobno slabe! U njima na pr. nailazimo na ovako čudesne prizore:

Tanane bi sad *nožice* (tj: draga!)
Dol' u more spuštala;
Kad bi vidla ribičice,
Nožicam bi pljuskala!

To je zaista bajno, il kako Vi velite: Divno, milo, slatko, božanstveno! Time jedino natječe se još ono mjestance u rgjavim strofama „Sokolu“, „koji je sinoć pokraj drage bio i gledao joj gjerdan oko vrata, dok je oko nje sve mirilo ko usred raja!“ I Vi najzad pitate tu junačku pticu grabilicu, je l joj vidje „pri kraju, pri dnu srca — u knjizi ljubavi — zapisano ime dragoga?“ A soko, ko ozbiljna cpska ptica, za cijelo biće pogledao pjesnika i klapnuvši oštrijem kljunom otkliktao poznati narodni deseterac: Ne budali, neznana delijo!

T. A. I. Većinom bi zaljubljenici, naročito oni koji otpočinju tom zgodom pjevati pjesme, letjeli prema — „onoj strani — pred dvor drage“, nu obično se zapletu u kučine prve rime u prvoj strofi i tužno dokazuju svoju nemoć. U takvom valjda neugodnom položaju pade i Vama na pamet, te nas u drugoj priposlanoj pjesmici stadoste uvjeravati, da nema vila ni prikaza i da ne vjerujete u vukodlake!

To su samo ludorije;
Zdravi razum to ne treba!
Da to ima i postoji
Na zemaljskom ovom krugu,
Ne bi slavuj ranom zorom
Pjesmu pjevo u svom lugu.

Mi megjutim ne vjerujemo još više toga: ne vjerujemo da imade vila i vukodlaka, ne vjerujemo da baš za to jer ih nema — slavuji zorom pjevaju i najzad ne vjerujemo da će te Vi — makar i ne vjerovali u vukodlake — ikada propjevati ko — slavuj!

Sadržaj.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 23. Sarajevo, 1. decembra 1896. Godina II.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici

U žutoj kućici.

Novela. Piše *Ksaver Šandor Gjalski.*

(Nastavak.)

Gospogja Barbara višekrat je pokušala, da nagovori Slavu, neka Bilinoviću ne taji djeteta, objašnjujući joj na dugo i široko, kako nema gotovo nikakva razloga, da ne iskaže sve, a opet kakvoj se pogibli izvrgava, ako Bilinović to saznade od druge koje strane. No Slavica tek odvraćaše, da joj nije moguće da otkrije svoju tajnu, koje ne može i ne može odati, a po tome pak ne može ni spomenuti opstanak djeteta. Saznade li pak Bilinović — eh — on ju toliko ljubi, da mora vjerovati njoj, a ne smije da se podaje sumnjama, koje bi njenu čast kaljale. U ostalom starica se ne usudi nikad da na to što otpovrne, jer je opažala, da gospogjica ne voli toga razgovora i da biva uza to veoma uzrujana i dapače zlovoljna. Konačno tješila se, da će ona uvijek biti podobna, da otkloni od Slavice nevolju, što bi je mogla snaći, ako Bilinović saznade za dijete. E — govoriće onda ona — pa ma i preko volje Slavičine!

Jutros bila joj neprestano riječ na jeziku, da opet udari u te žice i da zamoli gospogjicu, neka svome zaručniku kaže za dijete. No nikako nije dospjela do toga, ma da je Slavica nekoliko puti podala prilike — napominjući sama, kako bi to krasno bilo, da i Bilinović upozna dijete, tako dražesno krasno dijete, da bi ga on za cijelo izljubio i postao mu pravim ocem. Nije se starica usudila da rekne štogogj, jer gospogjica bijaše tako dobre volje i tako vesela, da se starici nije dalo te da krene svojim opomenama mutiti tu radost i taj bezbrižni čas.

Dijete je zaželjelo, da se malko prošeće i proigra po bašči. Slavica digne se taj čas sa klupe i postavi dijete na zemlju, koje se, već dosta sigurnim korakom, odmah uputi naprijed, trčkajući uz zvonki smijeh dalje i dalje. Nastade mila i dražesna igra izmegju mlade djevojke i djeteta, u kojoj se razvilo pustopašno natjecanje u trci, orilo se od sretnih glasova i riječi, punih ljubavi i blaženstva, — zamnijevalo od žarkih klicaja Slavičinih na milo čedo i opet — zrak je nosio svak čas dragi usklik djeteta, kojim je pozdravljalo sa riječju „mama“ blizinu Slavičinu.

Vilim vojvoda Würtemberški.

A gore nad baščom, kud se vijugala stazica k javnom putu, stajao čovjek i zadivljeno gledao u krasnu sliku, što je pružaše ova igra. No u licu mu nije sjalo od tronuća ili da bi zažareno bilo od vigjene ljepote. Tusto, crveno lice bjeloputna čovjeka s omašnom četverouglastom i gotovo posve golom glavom na zdepastu čvrstu tijelu, odrazivaše najprvo čudo, onda neko domišljanje i napokon veliku — veliku zluradost. Bio je to po izgledu čovjek boljega staleža koji očito nije onuda po poslu vrludao, nego zbog zabave, valjda u interesu probave i kretanja po svježem zraku. Odijelo nije bilo baš najelegantnije ni najnovije, no — izgledao je ipak dosta pristojno.

Slavica se ipak prenerazi, kad ga spazi tik do ograde, na po sakrivena za grmom gloga. Činilo joj se, kao da je već vidjela ovo lice negdje, ali gdje? No — ona i nije u prvi tren na drugo mislila, nego da se sakrije. Zato je naglo poskočila do djeteta i uzevši ga na ruke, pobjegla niz bašču ravno u žutu kućicu.

Znalični pak motrilac pustio se pravac prema Zelengaju i ravno vratio se gradu, da zakrene u Radnički dol i ondje u jednoj kućici, susjednoj sa žutom kućicom, pogje propitkivati, tko to tamo stanuje. Nije mnogo saznao, ali dosta — da je bio sa sobom na čistu i da mu je sve jasno postalo. Nije ni u najdubljoj strani svoje duše dvoumio, da je saznao veliku, ogromnu tajnu bogate gospogjice Bogićeve. Čisto je lomatao nogama po pločniku i rukama po zraku, sve od žurbe i želje da što prvo

dogje dalje i da ispriča svoje otkriće, vadeći kod toga svak čas srebrni sat iz žepa, da vidi, može li već koga biti po reštauracijama kraj piva i guljaša. Nekoliko puta već rivalo ga nešto da se svrati u mà koji od dućana, mimo kojih je prolazio, no na nesreću svoju — ili nije vidio unutra gazde ili pak nije ga poznavao. Tako mu se sluči, da je istom pred Pruknerovom kavanom mogao prekinuti svoj žurni — ponešto klimavi hod. Tu je kroz staklo vidio dva tri znanca i odmah zakrenu u kavanu.

— O — gospodine doktore Bergtaleru — kuda ili od kuda? — pozdravio ga stariji gospodin, po svem izgledu kakav umirovljeni zvaničnik ili od posla odmorni gragjanin. — Znadete li što nova? Jeste li što doznali?

— A od koga možete saznati novosti, ako ne od mene? — odvrati došljak, koji je očito i uživao i laskalo mu, što se od njega novosti ištu. Lica prisutnih i njihove znalične riječi odadoše takogjer u prvi mah, da im je gospodin Bergtaler poznat kao čovjek, kojega možeš smatrati oživjelom košnicom, uvijek punom novosti i zanimljivih glasina. Pak i nije dao, da dugo čekaju. U tili časak razvezao na široka jedra jezik i stao pripovijedati — ah — kako slatko, široko, sigurno pripovijedati! Po svom zanimanju, pravije: po svom zvanju, bio je liječnik, no — njega je najviše veselila žurnalistika, te je odavna već ostavio praksu i glavno pisao po novinama, ne držeći se strogo političkih stranaka, već više, kako je bilo zgodnije, da o tom ili o onom subližnjem svojem protura kakvu glasinu, što bi ju gdje ulovio po kavanama ili po zakutnim gostionicama, koje je osobito rada posjećivao. Nije mu još bilo ni četrdeset godina, ali po svom tustom izgledu pričinjaše se mnogo stariji.

U gradu su ga mnogi držali nepopravljivim brbljavcem, no baš oni najviše su tražili njegovo društvo. On sam čas se je cijenio osobitom političkom glavom, koja bi svojim talentom uhogjenja mogla osobito sigurno i vješto voditi političku borbu, čas opet sudio je, da je pogriješio u izboru svojih nauka i svoga prvobitnog zvanja, te bi bio morao postati kakav policajni šef. Glavnim predmetom svojih zahagjanja i sabiranja novosti, odabro je ljubavne i ženske afere. U skrovnim stranama svoje ponekle zagrižene duše, bio je on velik poštivalac i obožavalac krasnoga spola, no — bilo da mu je nezgrapna vanjština škodila, bilo da je pred svakom i najmlagjom i najstarijom krasoticom odmah izgubio svaku sigurnost te se i zarumenjivao više od najčednijeg gimnazijalca i gubio svu svoju raskošnu rječitost, — on se nije mogao pohvaliti nikad ni najnevinijom pobjedom — osim pomoću novčarke. Tako je ostao neženja pokraj sve žarke želje za ženom i još veće želje, da bi bio okružen danas sutra barem sa pô tuceta malih Bergtalera, koji bi mu osigurali, da će izvrsno njegovo pleme dugo — dugo pronositi svijetom vrline roda svoga. Valjda da mu nedostignuta ova svrha podade taj osobit interes za ljubavne zgode svojih savremenika, interes koji nije ostao bez nekoga žalca. Pa kako ga svestrana i raznolika priroda nije baš nadarila najbistrijim oštroumljem, dapače našlo se dosta smrtnika, koji posve ozbiljno i uvjereno mišljahu, da je Bergtaler neobično glup, a po tom i veoma zloban, on je uvijek i vazdan u svakoj cigloj sitnici pravim uvjerenjem odmah njušio i nazirao čitave romane s najrazbludnijim sadržajem. Bijaše dovoljno, da je vidio na ulici, gdje se razgovara mlad čovjek s mladom djevojkom, da se u njegovoj četverouglastoj glavi taj mah složi gotov sud, da se to dvoje mladih ljudi ljubi i nedopušteno sastaje, — ah šta — nije trebalo, da vidi mlade ljude — dosta je bilo da vidi u kakvu god razgovoru makar i stariju gospodu, koja se sva razilazila od tuste matronštine ili opet koja se isušila od dugih godina do suhoće sušene ribe, — i Bergtaler bio je uvjeren, da je gledao kakav ljubavni susret, te da onda na večer u krugu svojih znanaca pod tmurnim svodom kakve predgradske krčmice na sav glas pripovijeda, è — kako je opet danaske na prave zdrave oči to i to vidio.

Sad u kavani, naravno, da je s najvećom pozitivnošću kao pravu pravcatu istinu pričao, kako je saznao, da imade gospogjica Bogićeva nezakonito dijete, da ga drži skriveno u Radničkom dolu u neke udovice, te dolazi svak dan onamo, da vidi to dijete.

— A otkuda da je to baš njeno dijete? Može biti, da je i od koga drugoga. Napokon — ovako bogate dame od duga vremena pohagjaju sirotinju — odvrati mu jedan od gospode iz hrpe oko stola.

— Otkuda? — Meni vi tako govorite — meni, koji sve znadem. Pak — dragi gospodine moj — eto na ove moje zdrave oči vidio sam i na ove zdrave uši čuo, — a ja znam, što sam vidio i čuo! Napokon — svi znamo, da je dulje vremena izbivala iz Zagreba. Sad znademo, zašto je to bilo. — Ja znam — što znam, a dobri bog nije me utaman nadario dobrim nosom, koji sve nanjuši — i Bergtaler se strese zdepastim svojim tijelom, a bome i pogleda se i po nosu, koji nije bio ušiljen i oštro rezan, već više kratak, sitan i kvrgasta oblika.

Iz kavane odmah je otišao, čim je svoju pripovijest svršio, sve u želji, da, ko prvo, svoju novost raširi po gradu. O podne kad su zvona sa crkvenih zvonika zamnjela, već su kao u oklad s njima jezici zagrebačke gospode i zagrebačkih gospogja, ozvanjali od pričanja, priopćivanja i ogovaranja protiv jadne Slavice. I kao što obično biva, — sad je Bergtalerova historija već silno i porasla. Znalo se već mnogo toga više, no što je Bergtaler znao, a kad je kod crne kave poslije podne u velikoj kavani saznao napokon i Mrkić za tu novost, onda već je bilo sve jasno — i kako i gdje i s kime. Jedan osobito domišljat gospodin sveo je dapače cijelu zgodu u svezu s naprasitom smrću Slavičinih roditelja. „Sad je na čistu — što su se isti bogati ljudi ubijali! Nezgoda njihove jedinice, — dakako, — bili su to ljudi staroga kova, — prave hrvatske korjenike, — kud će oni preživjeti takovu sramotu, — voljeli umrijeti!“ I svi prihvatiše to tumačenje. Čisto im se spustio na veoma niska ili pak suviše visoka plosnata čela neki slavan sjaj, sličan sjaju, što ga sličice u biblijama za elementarne škole prilijevaju glavama sv. apostola i učenika u času objave Sv. duha. „Tek — kao da je dijete suviše mlado, — ne slaže se vrijeme!“ — usudi se prigovoriti neko, da bude u isti mah ušutkan od sviju, a najviše od Mrkića, koji je stao tvrditi, kako je uvijek bio uvjeren, da djevojka nije čestita, te da nema više mjesta nikakvoj dvoumici, jer — napokon veoma je tamno... već odavna, gdje je to djevojka boravila u tugjini. Gubi se trag; — on zna iz razgovora s njenom tetkom, da se samo može iskazati za ovo zadnje dvije godine, — a gdje je bila prvo — onu godinu poslije smrti roditelja, to ni tetka ne zna; nu — sad je sve jasno! Čisto žao mu bilo Bilinovića i uzeo gotovo naricati, kolika je škoda, što takav vrijedan mladić zapada u takvu nepriliku. Tu nijesu uza nj pristajali svi prisutni. Gotovo većina mu se usprotivi i nekako je iz sviju prigovora kao izlazilo, da se prisutni iskrnji bližnji raduju, što se tome mudrijašu — toj oholici naduvenoj tako dogagja. Mrkić je od uvijek bio čovjek-sluga, pa je brzo popustio i složio se s većinom, no u sebi ipak odluči, da će starim svojim načinom, anonimnim listićem, saopćiti Bilinoviću, što se o njegovoj zaručnici saznalo i — spasiti ga tako od sigurne sramote. Domislivši se jednoć tomu, ne izdrža više u kavani. Čisto igralo mu u prstima od potrebe za perom, a crveno podbuhlo lice i rijetki štetinjasti brčići, i krvlju zalivene izbočene očice — ah — sve na njemu nije izdavalo zabrinutosti već sjalo je i rumenilo se od radosti — velike radosti.

Za dva sata bio je sa pismom gotov, sav u znoju od muke i žurbe, jer Mrkić nije bio baš najvještiji pisanju. A palila mu krv takogjer želja, da što prvo saznade Bilinović za sve. Bojao se, da bi najzad Slavica mogla saznati, da joj je tajna otkrita, pa bi mogla sakriti kuda dalje to dijete i sve zatajiti. A on je želio, da Bilinović zateče djevojku kod djeteta, da će tako uhvati potpun dokaz. S toga je najprvo tek htio natuknuti samo o tajni i ročiti ga pred žutu kuću; no odustane od toga. Suviše je želio, da baš on svojom lijepo izvedenom i nešto popunjenom verzijom saopći Bilinoviću cijelu historiju. I zbilja raširio se u listu zamjernom duljinom i detaljnošću, za koju bi mu bio mogao zavidjeti svaki moderni pisac.

Sam je odnio pismo na poštu. Jedan čas htjede da ga preporuči, no bojao se da bi mu se tako moglo u trag ući. „Bilinović je odvjetnik, — a ta gospoda ne znaju šale!“ rekne u sebi i baci list u kutijicu, zadovoljan i sretan, kao što već dugo nije bio.

Pa ipak ne bijaše sutradan Mrkić sa svojim listom prvi, koji je saopćio Bilinoviću novost. Mladi doktor dobio je već sijaset anonimnih listova kod prvoga raznašanja pošte. Bio baš sio k pisaćem stolu, da radi o nekom zakučastom procesu. I zato nije ni otvorio odmah listova. Tek — spazivši slučajno, da ih ima sva sila sa zelenim mjestnim biljegama, on se maši pošte i stade otvarati. U prvi čas sav je poblijedio i gotovo sva krv sletjela se k srcu, da je makinalno segnuo rukom prsima. Nije htio ni čitati dalje. No — nešto mu ne dade mira. I opet pograbi pisma — bilo ih barem šest ili sedam. Onda stane grozničavom brzinom letimice čitati. U svakom listu bila je pripovijest, „opet isto, ali malo drugačije“. Nu Bilinović toga nije osjetio. Njemu je samo pred dušom stajala grozna činjenica, da je čast njegove mile i ljubljene zaručnice blatom nabačena, da ljudi svi dozvoljavaju svagjati ju u svakojake gadne sumnje. Bude mu užasna pomisao, da imade makar jedan smrtnik pod suncem, koji misli da može o Slavi suditi, te je pala i grješna nesretnica. Javi mu se takogjer sav muškarački ponos sa cijelim svojim egoizmom. Silne boli pretrpi od sumnje i pomisli, da će sad i njemu svijet dosuditi niskost u značaju, te će misliti kakav takav dobrijanović, da njega ne smućuje zaručničino dijete, jer je zaručnica bogata. Dijete —! Ah on je bio uvjeren, da je to dijete zlobna izmišljotina, da je stvorenje, što je proizišlo u glavama bližnjih iskrnjih tek od zlobe i iz cigle nenavisti. Ni jedan časak nije povjerovao ni u ekzistenciju djeteta, kamo li pak da bi vjerovao u grijeh Slavičin. Visoka i čista stajaše ona u duši njegovoj, tako visoka i djevičanska, da do nje ne mogoše doprijeti takve lude i glupe sumnje. I s te strane nije ni da bi trenutačno pretrpio kakav bolni poriv. Zgražao se od ljudske zlobe, i opet — mučila ga paklenskom mukom zabrinutost za svoju čast i čast svoje zaručnice. A ta čast zavisi o glasu, — kako je u svojoj uzrujanosti sudio i osjećao. Ne pita muškarački ponos u pitanju spolne ženske časti, je li grijeh učinjen; već on ište i traži i hoće, da se ni ne govori o kakvoj stranputici. Bilinović je bio u taj mah lišen sve svoje sigurnosti i uvigjavnosti, svojih

filosofskih uvjerenja i svoga bezgraničnog prezira ljudi, iz čega svega bi bio inače podoban crpsti dovoljno snage, da gleda mirno na nezgodu i da se domisli, kako naša čast apsolutno ne može i ne smije zavisiti o slučaju i samovolji jezičina našega iskrnjega bližnjega i o njegovu sudu, a ne smije i ne može jednostavno s toga, što prvo svega taj iskrnji bližnji u najviše slučajeva već po naravi nije vrstan, da upozna koga tako, da mu može valjano suditi —, a drugo, što je taj iskrnji bližnji redovito od zlobe, nenavisti i gluposti tako sadjelan, da voli u svakom sustavu nagagjati i zavagjati porok i zlo, nego li da mu priznaje netaknutu čast, koju u sebi samom mora da gleda pogaženu.

I za cijelo mladi doktor, koji je dosele sve navale svojih iskrnjih bližnjih sa stoičkim upravo mirom podnašao, — sad se ne bi bio mogao oteti svojoj muci, da nije stupio u sobu odvjetnik Blažić.

Bilinović u prvom porivu samoljublja ili ponosa htjede već da sakrije pred šefom listove, no u dobri se čas još predomisli te mu sve iskaže i predoči pisma. Blažić takogjer trgne se od ljutosti. Bio je silno uvrijegjen. No sada ni ne pitajući Bilinovića, pograbi sve te papire nesretne i zgužvane, turne ih u peć, da ih zapali žigicom.

— I molim te — nemoj za boga ništa kazati Slavici! — zaklinjaše starac mladića, da se jednako uzvrpoljen i srdit ushoda po sobi, mlatareći rukama po zraku i dokazujući Bilinoviću, kako ne smije ni jedan trenut gubiti svoga mira zbog takovih pisama. Bilinović se u istinu primirio, a Mrkićeva lista nije više ni dočitao. Na večer sproveo je po običaju uz Slavicu — — za cijelo ništa manje blažen no inače, — tek možda kojiput nekako zasegnut nekom melanholijom, u kojoj mu se bolno nametalo pitanje, kako može takvo divno sveto biće u svijetu izazvati zlobu i domognuti se progona? Ah — a njemu bijaše odmah slatko i voljko i nježno u duši, da mu je dosugjeno te će on biti njenim zaštitnikom.

X.

No listovi učestavahu. Gotovo svakom poštom dobio bi Bilinović po gdjekoji anoniman listić. Višeput je bio sasvim već izvan sebe, lišen svake strpljivosti, te bi dapače pomišljao, da se obrati na policiju, uvigjajući dakako taj mah, kako je i ona protiv ovake vrsti zlodjelâ nemoćna, a pošten čovjek „vogelfrei“. Uz to se bojao, da bi i Slavica mogla saznati za sve navale na njenu čast, navale koje se zbivaju samo zbog njega — iz zavisti suprot njemu. Kojiput se čisto osjećao krivcem pred njom, videći u sebi uzrok i povod tako gadnoj kleveti protiv djevojke.

Dakako sve ovo ipak nije moglo pomutiti njegove svijetle sreće. Bijahu to tek oblaci na nebosklonu, koji ne zasjenjuju i ne prikrivaju vedra neba, okle se sipa sav sjaj i sav žar ljetnjeg dana. Bilinović plovio je, kao i dosele prije ovih listova, raskošnom i moćnom strujom žarke prave ljubavi, na pogledu velike sreće, što ga eto — za kratko vrijeme čeka. Svakiput uvjeren, da mu je zaručnica i ljepotom i dobrotom i umom potpuno savršena, on je svakim danom otkrivao u nje to više ljepote, više dobrote i više uma. Čisto nije izlazio više iz divljenja i otkrivanja.

Sastavljači dakle anonimnih listova svakako se u svojim namjerama i nadama prevariše, a izvan svake sumnje bijaše, da je Bilinović u njihovim očima bio gotov podlac, koji za volju novca prikriva grijehe zaručničine. Mrkić čisto i nije više pazio na svoj jezik pa glasno — gotovo na sva usta, — po kavanama i gostionama slično govorio. A znade se „morbus domestica“ od onamo dvadeset — dvadesetpet godina natrag, u kojoj je objeda, kleveta i tajna denuncijacija posvud zagospodovala, svakud se ušuljala i urinula — gromkom divljačkom prozom halabučeći ili besramnošću okužujući sve naokolo sebe, u tom slučaju zaodjenuta velikaškim mentenom. Mrkićeve riječi nijesu s toga padale na neplodno tle. Ah — naprotiv!

Bilinović morade napokon opaziti, da ga ljudi nekako čudnovato gledaju, da za sobom čuje dosta glasne riječi izazovna i uvredljiva smisla. Dakako — trebao se samo obazrijeti, pak je vidio tek — pokorna i snižena lica. Svakako bivalo mu jasno, da mora da nešto učini. Sjetio se dapače dvoboja. No koliko je uvigjao, da bi tako u jedan mah u muk zatjerao — sve glasine i jezičine, toliko je opet spoznavao, da se ne smije ni s kim biti zbog Slavice. Tà — kolikim novim klevetama i objedama otvorio bi takvim dvobojem samo novo vrelo! Blažić čisto je htio skočiti iz kože, kad je pred njim spomenuo, da će tim načinom nastojati da ušutka ljude.

— Uvijek se hvališ, da stojiš nad masama, — razvijaš čitave maksime i filosofske postulate, kako pravi čovjek ne smije zavisiti ni u čem o toj masi, — a sada — ta draga masa svojim svojstvima samo potkrepljujući tvoje nazore — pa gle — ti padaš — ti podaješ vrijednosti njezinu javljanju — ti ju toliko cijeniš, da si pripravan dapače svoj život — sreću svoje vjerenice — sve — sve — na kocku staviti, samo da izvojuješ od te mase mir ili dapače povoljan sud. Ah — pusti me! Ja nijesam nikada pošao u preziru mase tako daleko kao ti; moje doba učilo me, da joj se dapače klanjam, — pa ipak — vidim, da sam od nje mnogo neodvisniji nego li ti!

Tako govoraše Blažić Bilinoviću, da ga umiri. I pogje mu za rukom. No još iste večeri sastao se Bilinović sa Stanićem. Obično bijaše pri tim susretima, da se jedva pogledaše i tek hladno i kratko pozdraviše. Tajput stupio Stanić bliže i sustavio „druga sa školskih klupa“, da ga pita za zdravlje i kako mu je. U Stanićevu suhom i blijedom licu nije ništa odavalo, da mu u pitanje ima kakvo sakriveno značenje.

Bilinović se ipak lecne, pogagjajući namjeru Stanićevu. Pa kako je bio otvorene nature, kojoj je gotovo nemoguće, da što pritaji u sebi i kojoj je čisto neznano, da bi tko mogao misliti, da želi štogod zatajiti, on u svojoj naglosti taj mah u odgovoru prijegje na samu stvar.

— Izvrsno — odvrati uzbugjeno i oholo, — makar, da ima dobrih ljudi, koji bi htjeli, da mi bude zlo, te se ne žacaju upravo najgorih, najpodlijih, — ta — zločinačkih sredstava — samo da me grizu i upropaste!

— Sto — što? Bora — mi ne razumijem te!

Bilinović ga u čudu časkom pogleda. Zar se možda prevario u svojoj predumici, te čovjek zbilja ništa ne zna? Već je požalio svoje riječi.

— Ta — tako — zlovoljan sam! — odvrati tek zato i htjede dalje; — no Stanić prilijepio se uzanj.

— Da — da! Sad sam se dosjetio. Istina — istina, — velika je to neprilika. Tko bi to mislio —! No — pak ćeš u druge biti sretniji. — Stvorio Bog dosta djevojaka, — istina — tek tako bogatih malo je po Hrvatskoj zasijao.

— Kako ti to govoriš? Tko ti kaže — tko ti veli, — da sam napustio zaručnicu? — Pazi, čovječe, — što govoriš!

— Ništa — ništa! Čuo sam, da si sve saznao — no po tom i nijesam pitao, jesi li se rastao. Držao sam za cijelo, da je tako.

— Pa ti kao da vjeruješ tako ludim — infamnim glasovima? krikne sav blijed Bilinović.

— Ja ne velim da vjerujem —; oprosti — ove riječi ti od mene nijesi čuo, — niti sam rekao ma koju o gospogjici zaručnici. Molim — molim —

— A što onda — što si ono kazao, da si mislio te sam prekinuo svezu —?—

— No da —. Ja tek znadem — što sam na vlastite oči vidio i na vlastito uho čuo.

Molim te — prestani — zbogom! — reče Bilinović i htjede otići dalje prama trgu.

— Čekaj — čovječe božji! — pohiti Stanić, sav zelen od ljutosti, što mu Bilinović okrenuo legja.

— Možda je za tebe dobro, da ti sve kažem. Napokon drug sam ti i po školi i po zvanju. Što bi me inače bilo briga.

— Oho — to si ti možda taj, koji me poplavljuje anonimnim listovima? — sustavi se Bilinović, da se bijesno zagleda u Stanića.

— Oprosti — takove sumnje ne dozvoljavam! Valja da možeš još toliko pametno misliti, te nećeš ozbiljno vjerovati, da ću ja tako šta uraditi. A kazati — to hoću — jer sam čovjek pošten i plemenit.

— A ja ne ću da slušam, jer unaprijed znadem, da ćeš mi reći iste laži, što ih i pisma donose. A sve je tek zavist i jal. Nije pošlo za rukom da ocrne mene pred njom, — e — sad treba taktiku promijeniti, — pak ocrniti nju preda mnom.

— E — pa dobro — neka ti bude. Ja tek znadem, da vidim svaki dan tvoju gospogjicu zaručnicu zalaziti u neki kućerak u Radničkom dolu k nekoj ženi, za koju niko u susjedstvu ne zna, od čega služi kruh, — dà, vidim onda tvoju zaručnicu s nekim dvo ili trogodišnjim djetetom u naručju, kako se po bašči šeće i sigra s mališem, koji joj tepa „mama“ i ona ga naziva „dragim svojim sinkom“. No da — to si sve već čuo — i bog zna kakovo i čije je to dijete? Istinabog čudnovata bi bila takva ljubav za tugje dijete! Ali — možda ti znadeš, kako je to. Istina je tebe ondje još ne vidješe, pa ljudi misle, da i ne znaš za dijete. Ali — to sve može biti — dakako — tek — ako ne znaš — ipak treba da ti zaručnica razjasni.

— Čuješ li — vraže! otrgne se tek Bilinoviću iz grla, koje mu se stislo, kao da ga željezni obruč davi.

Što vraže! Tek — jedno ipak moraš da imaš na umu. Ja istinabog — i on mi je svjedokom — ja ne ću sumnjati ni zlo suditi; no — ipak — jedno stoji, a to je, da se ne zna, gdje je tvoja zaručnica boravila prije tri godine; — sjećam se, da se po Zagrebu onda govorilo, da je umrla — tako je nekud netragom iščeznula. — Niko ne zna, gdje se desila. Dapače ni njezina tetka ne zna. I gospogjica joj nikad nije htjela toga kazati. Preuzvišena gospogja istom je dvije ili podrug godine u gospogjice. Gdje je dakle bila? Nekako se vrijeme veoma slaže s dobom djeteta. Ja sam jučer govorio s gospogjom tetkom, — no — no — ne brini se, — nijesam pred njom ništa kazao, što znadem, — ali sveo sam riječ na stvar iz daleka, tek — i opet je pripovijedala gospogja otkad je u gospogjice; te i opet nije znala reći, gdje je bila gospogjica prije toga. A čini mi se — ni odvjetnik Blažić ne zna.

Bilinović ostao je kao ucijepljen na mjestu. U tili časak survalo se to nešto u njem. Bude mu strašno. U jednu ruku nije se htio odreći svoje vjere u Slavicu; čisto se stidio, što je i jedan trenut slušao toga čovjeka, u drugu pak ruku poražavala ga i strašila ova sigurnost, ova točnost Stanićeva izvještaja. U jedanput mu sine pred dušom, da ni on sam ne zna i nikad nije mogao saznati iz Slavičinih riječi, gdje je to ona boravila prvu godinu iza smrti roditelja, a ipak za ove posljednje dvije godine znade gotovo svaku sitnicu, jer mu je

sve pripovijedala. Što dakle znači to uporno ugibanje uspomenama iz prve godine? Gotovo, da ga najcrnje sumnje oblijetahu. Nu — ne — ne on ne smije, on ne može, da joj ne vjeruje, da ne bude siguran — sasvim siguran za nju. Ta — nije li naravno, da se ne spominje rado one godine, gdje i nije drugo doživljavala nego li vječnu patnju i muku i bolove za izgubljenim roditeljima? — Dakako — dakako —! I Bilinovića bude stid, što je samo časak jedan posrnuo i stavio sobom to pitanje.

Ipak — bijaše to strašna noć, što ju morade pretrpjeti. U jutro, kad je ustao, bio je kao satrven. Cijelu noć nije ni oka stisnuo. Bio je sa sobom na čistu, da bi bila prava uvreda te bi dalje tajio Slavici. U tom zatajivanju nazrijevao je kao pola sumnje. Tim što će joj sve priopćiti, dokazaće joj najbolje, kako ga sve glasine ne mogoše smutiti i kako ni u što ne vjeruje. Tek — neka mu kaže i razjasni tu nesretnu prvu godinu, da može neprijateljima svojim doviknuti, kako su podli, zlobni i kukavni. Eh — ala će on onda toga Stanića! Na koljenima moraće se pred njim povlačiti —!

Rano izigje iz stana. Kao obično pogje naručiti cvijeća za Slavicu. Jedan čas pomisli, da pogje k Blažiću i da njega zapita, što mu je poznato o boravku Slavičinu u prvoj godini. No — predomisli se. Uvidi, kako bi to nedostojno bilo. Gotovo da je osjetio, kako se ulovio tom mišlju u nekoj sumnji protiv djevojke. A sumnjati — bože moj — kako bi smio sumnjati —! Pred dušom mu sine čisti, plemeniti lik zaručnice njegove i uspomena, kako se je ona divno i plemenito — otmjeno ponijela u sličnoj zgodi, kako ni časka nije htjela ništa vjerovati. Eto — zar nijesu i njoj donijeli takovih potankosti, takova na oko sigurna detalja, pa ipak nije se djevojka dala smutiti —; i pravo je uradila — ta sve bijaše laž. Zar nije i sada tako? Zar ne bi i on morao tako da uradi? Da — da!

Ali njegova čast?

I on krene prema Tuškancu. Iz početka igjaše žurno, čisto se uznojio, no što se bliže primicaše zaručničinu domu, bivaše mu korak laganiji. Hvatala ga gotovo neodlučnost, postajaše plašljiv i nikako se nije mogao dovinuti, kako će i kojim riječima staviti pitanje djevojci a da je ne uvrijedi, i da sebe ne izvrgne pogibli, te bi izgledalo kao da sumnja. Na domaku stana zamalo i bio bi se vratio. Ali opet se sjeti — da je dužan svojoj časti (— ah — ne svome miru — ne — on je bio posve miran i siguran, da je Slava bez grijeha —), — da je časti svojoj dužan izvesti stvar na čistac.

Slavicu je našao u sjenici pred kućom. S njome bijaše i tetka. Upravo su svršile zajutrak. Djevojka opazivši Bilinovića, šapne srećan: ah, i poleti preda nj'. Imala je na sebi bijelo jutarnje odijelo bez ikakva nakita. Napola spuštena laka frizura prve toalete, doticala se bujnom crnom kosom bijela vrata i čipaka oko ramenica, što je divnoj pojavi podavalo još poseban čar — neku slatku raskošnu prelest.

Nadvojvotkinja Marija Doroteja i suprug joj Filip vojvoda Orleanski.

Bilinović u taj par nije više mislio rašta je došao, te sa zanosom velike snažne ljubavi ushićeno gledaše krasnu djevojku i žarko joj poljubi obje ruke. Ni traga nije bilo više u licu njegovoj pregjašnjoj zabrinutosti i uzrujanosti.

— A što znači, da ste u to vrijeme došli? — upita Njezina preuzvišenost dosta ujedljivo, no i dostojanstveno. Ona je istina u zadnje vrijeme bila s Bilinovićem veoma ljubezna, no — sad ju je ipak malko lecnulo, što je mladi gospodin u to vrijeme već došao, kad ona još nije imala na glavi svoju svečanu koafiru sa umjetnim loknima. Pak — i uopće nije ona podnašala, da se previše lako puštaju s vida društveni propisi. Zaručnički odnos Bilinovićev nije ga u očima Njene preuzvišenosti nimalo ispričavao, a kamo li ovlašćivao, da dogje u tako nepriličan čas.

Bilinović se istom na to pitanje sjeti, zašto je upravo došao. I on se trgne, i obuhvativ okom dražesnu, tako djevojačku pojavu zaručnice svoje, zalije ga krv od ljutine, pomislivši, što je ljudska zloba nanijela ovoj miloj bezgrješnoj djevojci.

— Imadem nešto da razgovaram sa Slavicom, odvrati Bilinović teškim izgovorom, da ga Slava i nehotice pogledala.

— Sa mnom? — upita i začugjeno i zabrinuto, tako joj se izraz u zaručnikovu licu učini neobičan.

— Smetam li? — javi se uz to tetka.

— Moliću te svakako, da idemo u tvoju sobu, — rekne Bilinović ustajući sa pletene vrtne stolice.

— Izvini tetko! — obrati se djevojka prema Njezinoj preuzvišenosti i ustajući pogje za Bilinovićem, koji je već iz sjenice izašao.

— Dakle što je? — upita Slavica odmah, čim se udaljiše od tetke.

— Ništa — ništa! Tek ne ću pred tetkom, — bog zna kako bi ona shvatila.

— Zar se nje tiče?

— Ne — ne! Tiče se mene — ili ako hoćeš — tebe, — nas se tiče, — otpovrne on već manje miran.

Atelier Ivana Tišova u Zagrebu.

— Tako? — i Slavica proti volji zadrhta. Sune joj misao, nije li Bilinović saznao za dijete.

Pogjoše u salon. Tu je sluga još spremao. Djevojka ga pošalje iz sobe i opet upita Bilinovića, što joj imade kazati.

Bilinović poljubi joj ruku i silio se, da mu bude lice mirno i nježno.

— Što je dakle? — opet će Slavica, koju je način Bilinovićev sve više uznemirivao.

— Molim te — ne sudi mi krivo i ne misli, da sam samo mà jedan časak sumnjao, — poče mladi čovjek, — ali ja ti nijesam dosada htio ništa reći, da te ne uznemirim, — no dà — nijesam htio, da otrov i blato ove potvore dopru do tebe.

— Ah —!— otkinu se Slavici, i ona se morade primiti za čelo, segnuti rukama k srcu, da se složi u najbliži fotelj.

— Molim te — nemoj da se suviše uzrujavaš. Kažem ti, da — da —, rekne Bilinović, ne znajući još uvijek kako da počne, gotovo ne usugjujući se pristupiti bliže djevojci. Otpočeo u svojoj smetnji hodati sobom gore dolje.

— Molim te, Slavice, — ne ću da ti —, molim te — tvoju dobrotu da ljubiš i potpomažeš sirotinju, mogu zlih ljudi tumačiti svakojako.

— Moju dobrotu? — tumačiti svakojako? Ne razumijem te? — rekne djevojka, koja sad u istinu nije znala, kuda će Bilinović.

— No dà —. Ti si valjda opet otkrila kakovu bijednu obitelj — i ljudi te vidjeli s nekakvim djetetom — pak bi se moglo svakojako tumačiti.

— Ah — sad razumijem! Pak ti zahtijevaš, da ja to dijete zapustim? — tvrdim glasom reče Slavica i ustane.

— Ne — ne! Ne zahtijevam toga. Tek — —.

— Dijete mi je tako drago — i ja sam tako obvezana, — da ja to dijete ne puštam. Ne traži to od mene.

— Dijete ti je drago? Ti dakle stojiš u kakvoj užoj svezi — ti —?— i Bilinović poblijedi kao krpa, da se skrene dva tri koraka nauznak.

— Ne pitaj me! Ne mogu da ti šta više kažem. Nadam se, da ne ćeš ništa nedostojna o meni misliti, — ali ne pitaj! Oprosti mi — da ti nijesam o tom djetetu prije saopćila, ali — ja nijesam htjela mutiti tvoga mira, kad ti i ovako ne mogu sve da kažem!

— Slavice — za boga dragoga — što je to? Ti ne možeš da sve kažeš. Zar bi ljudi onda pravo govorili?

— Čovječe — i ti bi mogao ljudima više vjerovati no meni? — krikne djevojka, pa gorko zarida.

— Oprosti mi — ne kažem ja to! Ali — kako možeš preda mnom skrivati tajnu, kako da se ne pouzdavaš u mene, — tà — za kratko vrijeme eto ćemo, da sklopimo najčvršću svezu u ljudskom životu, — a ti ne ćeš da mi povjeriš nešto, što je tako važno. Molim te, kaži mi dakle, što je s tim djetetom, — gdje si ga našla, zašto ga držiš, — molim te — reci mi — tà — ja ću ti sve vjerovati, — reci mi — da — da — molim te, kakva je to tajna s tobom, da niko ne zna, gdje si i kako si sprovela prvu godinu poslije smrti roditelja?

— Bože moj — to je previše! — zajaukne Slavica i sakrije lice u ruke. — To je gotova sumnja, — ti mi ne vjeruješ!

— Kaži mi — kaži mi sve. Sve ću lašnje podnijeti, nego li tu neizvjesnost.

— Ne mogu! — odvrati Slavica, ne više plačući, no sva blijeda i drhtavo piljeći očima u kut.

— Ti ne možeš —? onda — onda moram i najgore pomišljati! — progovori laganim, tvrdim gotovo suhim glasom Bilinović.

— Ne mogu! Ne zahtijevaj toga. Ako me ljubiš, — vjeruj mi.

— Bože — bože! Što onda ne kažeš? Ja te ljubim — ali i zahtijevam, da mi sve priznaš.

— Priznaš — veliš? Ne mogu — ne mogu! — otkine se bolno djevojci.

— Zaklinjem te, — jer — jer — napokon — napokon — moram onda misliti, da je istina, što se po gradu govori!

— Ah — oprosti mi — oprosti mi — ja ne mogu! Ja te ljubim, — vjeruj mi, da me možeš ljubiti, — da sam — —, ali oprosti — ja ne mogu da ti sve kažem. I za tebe i za mene biće bolje.

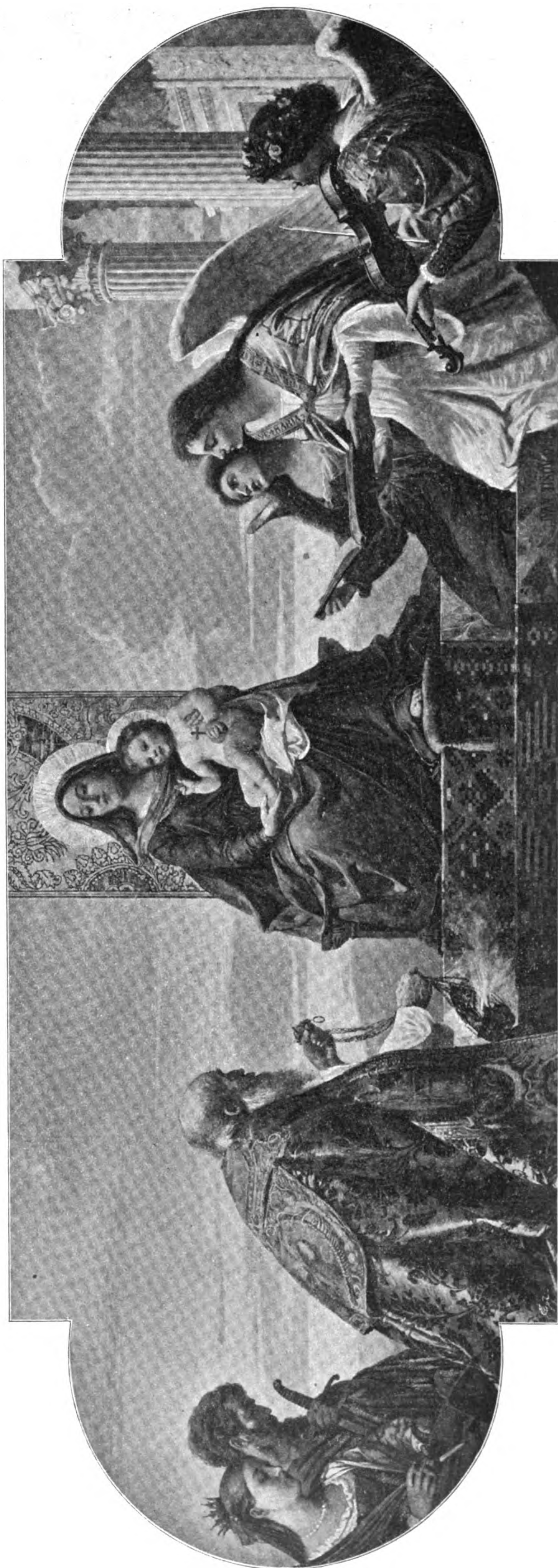
— Ta — to je strašno! Oh — Slavice — pomišljaš li, što činiš? — Kako možeš zahtijevati, da ne tražim nek smo na čistu u takvoj stvari.

— Ne mogu! — dahnu tek djevojka.

— Ne možeš? — ote se Bilinoviću očajan usklik, da mu taj mah pred oči stanu objede iz anonimnih pisama i da u duhu ponovo sluša argumentaciju Stanićevu. Bačeno je zrnje proklijalo, — on je morao da prizna, da odbijati dalje od sebe sumnju, ah — šta sumnju — ta gotovu sigurnost, — bilo bi čisto glupo. I bijesan kriknu djevojci: — Onda dakle — ti si majka!

— Bože! — krikne djevojka, da gotovo smrvljena, jedva povlačeći noge za sobom, izigje na prva vrata.

Bilinović takogjer ode. Ravno je pošao kući i sat kasnije poslao je pismo milostivoj gospogjici Bogićevoj, u kojem joj

Ivan Tišov: Alegorija „Bogočasti".

priopći, da se odriče njezine ruke. Na večer već putovao je riječkim vlakom k moru, uzevši u šefa dopust na neizvjesno vrijeme.

Slavica pak sutradan s tetkom, gosgogjom Barbarom i malim Zdenkom preseli se u Lješnjakovac, na svoje obiteljsko dobro.

(Svršiće se.)

Zodiacus vitae humanae.

PJESMA V.

Djeva.

Pjesniku dogje na snu smrt, koja sve kosi; on se poplaši, ali ga Muza hrabri i obučava o sujetama toga straha i o pravom i istinitom dobru i o lagarijama; a ovdje je prije svega posao o plemenitosti, za tim, o pogrješkama uopće, o težnji za vrlinom i teškoćama do nje dospjeti; o glasu i slavi, zatim o cijelome ljudskome životu, njegovim nevoljama i njegovoj izopačenosti, odakle izlazi, da se smrti ne samo ne treba bojati, nego da bi je trebalo upravo željeti.

Ja znadem divno, da će ozbiljni neki ljudi,
Što misle da istina pred njinim umom sjaje
I da je njima samo s nebesa viših dano,
Spleteno što je, pravom presudom da razr'ješe,
Znam da će reći: kako nikada usta moja
S izvora Aonskoga, Fokide, vode svete,
Kušala kaplju nisu; što više uskliknuće,
Ja nisam zaslužio lavore plemenite
I v'jenca pjesničkoga; reći će, ja ne pojem
Smione lakrdije i čuda za divljenje,
Dosjetkom lakokrilom što uši ne zabavljam;
Jer misle, pjesničko je, da stvara basne samo:
K'o da je pjesnicima istina zabranjena!
Presuda takvog sv'jeta provire lažju samom,
Jer šta je bolje nego istinu prigrliti? —
Babe i djeca neka pričaju lakrdije,
Nek' drugi kliču glasom o strašnim ratovima,
Giganta uzbunjenih, o ljutim harpijama,
Surovim gorgonama, ciklopu, sirenama,
Umilnom pjesmom koje brodara primamljuju;
Nek' drugi Kirku pjeva, Himeru i Atlanta,
Zvjezdano nebo koji tjemenom podupire,
Tantala i Titija i kragju Prometeja,
I sve što god je Grčka suluda naučila,
U dugim v'jekovima da brblja i razglaba.
Ne marim da se pojim s izvora Aganipe,
Kopitom svojom Pegaz što ga je iskopao,
Nit tražim slave v'jence, lavore il' bršljane,
Da njima kitim glavu. Sramno je, ah! sramota,
Pjesnikom biti, radi dječijih lakrdija,
Letjeti za prijaznim, a pravdu prezirati.
Vjeruj mi, mnogih ima sa darom besjednika,
Al' kaži, kol'ko ih je što pomno rasugjuju? —
Mnogo ih pjeva, stvara pjesmice uzvišene,
Latinskom, grčkom zboru, divno su izvježbani,
Al' kada mnogo znaju, malo su razboriti,
Il' možda i nimalo; ukrasom r'ječ im blista,
Al' te su r'ječi prazne, bez misli, sadržine,
Oblik im spolja sjaje, slikanje lako, mazna
Kitnjasta ljuska, koja nikakvog jezgra nema;
Pa kakve otud plode čovjeka um pribira?
Ko takve čuje stvari — uči l' se iz njih čemu?
Zna l' više, slušajući bezumne lakrdije,
Životu zemaljskome što ništa ne prinaša,
Što ništa ne koristi i što je baš svejedno,
Znati ga il ne znati? Smatra li prostak glupi:
Jesam li pjesnik il' ne, ja ipak poći ne ću
Za pustom lagarijom; istina nek' mi sjaje.
Jer ona um uzvija, i što je više znadeš,
Većma se Bogu bližiš, sreća te veća krasi.
Doduše, takovoga glupaci ne uzdižu,
Pljeskanjem zasluženim bratski ga ne sretaju,
Velikim ne smatraju, al ja ću ipak tamo:
O, Muze uzvišene vi samo pratite me!

Evo me baš na stazi, tisovo drvo koju
I sjenka kiparisa zastire tužnom tamom;
Već vidim mračna polja, državu Prozerpine,
Leteje r'jeke n'jeme bujica koju kruži,
Ornice bl'jedo-žute makom su zasijane,
Što tvrdi san navlače — obale n'jemo ćute.
I brdo zastrveno pokrovom v'ječnih snova
Sumornom stravičnošću slegjava moju dušu.
Kud vodiš Kaliopo? kakva li zapov'jedaš
Da vidim čudovišta? i kakav glas da čujem?
Sva šuma uokolo od sova tmulo ječi;
Ponoćne ptice ove žalosnom pjesmom huču.
Kuda me vučeš Muzo? Od plača i jauka,
Dol i br'jeg odjekuju, eho se svud prolama.
Za kim se žali ovo? Hej! našto narod onaj
Zavijen u crninu, sa crnim velom koji
Pokrivši glavu rida, jaukom vazduh lama?
Vaj meni! kakav užas lešine kakve vidim,
Po zemlji razbacane? Ko l' ih je poobaro?
Taj pokolj nečuveni ko li je učinio?
Lešina kolko li je kraljevskih i crkvenih
Glavara? Gle, poznajem znake im dostojanstva. —
Da nije samrt ono, pogledom krvnim koja
Pomamno stupa amo? Sa ruljom bol'ještina
Lešine gazi n'jeme. Gle, ja joj čujem glase,
Pred ruljom strahovitom potmulo zbori meni:

— Čuj! ja sam smrt, koja na zemlji sve što živi,
Tamanim kosom ovom i kosim kao s'jeno!
Bog mi je prava dao nad sv'jetom, i on reče:
„Ne štedi nikog, smrti; velike ko i male,
Obaraj podjednako!“ Pa za to moju ruku
I silu moju strašnu izbjeći niko ne će.
Ja davim holog kralja, obaram dušu gordu
Crkvenog poglavara; ni jednog vrata nema
Koji mi ne duguje. I smrtni nek se skriva
Na vrhu mračnih gora, u dolje ponajdublje,
Na polu sjevernome, moj gnjev će njega naći.
I dveri mračnog ada predamnom nek ga skriju,
Pod štitom Lucifera, ipak ću smaći njega.
Ni blaga nebrojena ni slike počadjele
Plemićkih praotaca, na zidu što ti vise,
I dušu naduvenu, koju ti sm'ješno duju,
Ne ćete sačuvati. Desnica moja hladna
S pr'jestola uzvišenih, u Tartar rasklopljeni
Kolko ih pokosila? Prijama ja se s'jećam
I gorda Makedonca, oružjem pobjedničkim
Države nebrojene koji je uništio,
U c'jelom sv'jetu kome ravnoga nije bilo,
A ja ga ipak stigoh u silnom Vavilonu
Od mača kuda svrši. I što bi pominjala,
Latine uvjenčane, unuke Marsa bojna,
Te silne gospodare, čija je hrabrost slavna
Od burna okeana do zv'jezda vlast uzn'jela?
N'jesam li sve poslala u carstvo v'ječne tame?
Skiptara liših ruke, a glave kruna zlatnih,
Ustima uzeh r'ječi, a svjetlost očnjem vidu,
Micanje udovima, a t'jela usmrgjena,
Zar n'jesam zatrpala pod humku groba mračna?
Preda mnom strepi svako: Arapin, Indijanac,
Skit i najposl'je listom sve, što se gogjer kreće,
Što živi u Evropi, Aziji i Libiji.
Razlike ne razbiram niti me smeta vr'jeme,
Ni zemski običaji, ni mjesto ni godine;
Nepošten ili pošten, pametan ili glupi,
Ravni su — sve ih kosim. Dječicu ili starce,
Mladiće umiljate zatirem podjednako:
I tebe, što pristupaš u moje carstvo n'jemo,
Dopusti l' sudba samo, megj sjenke poslaću te.

Tako mi samrt reče, a ja sa strahom rekoh:
O, brige ljudskih želja, sujeto nesmislena!
O, nado, varalice, utjeho uma sl'jepa!
O, vr'jeme promjenljivo, nestalna ljudska diko!
Kako je kratak, sumnjiv, nevoljam isprepletan
I strmen život ovaj, koji se slatkim kaže,
Veseo što izgleda, ali iz nutra koji
Otrovom gorke žuči previre, razl'jeva se.
Ah, šta smo, već prašina u vazduh uzvitlana?!
Nalik smo krtom staklu il s'jenci kolebljivoj,
Il' ruži jutros svježoj, u veče uvenuloj!
Veselo živujemo, a sutra već ležimo,
Da crve ugostimo. Danas smo l'jepi, snažni,
A sutra šta smo? Samo lešina okužena!
Vaj, meni, šta nam blago koristi zgomilano?
Šta nakit, srebro, zlato, odore ukrašene?
Narode i gradove zašto li osvajamo?
Što l' druge preziremo, s Bogom se jednačimo,
Kad samrt svakog grabi, kada nam gordost glupa,
I slava čezne brzo, i nikad ne vraća se,
Ništavni kad ko sjenke nevoljno nestajemo!

To dok sam premišljao, u strahu trepećući,
Ko listak kada holuj nad njime krilom maše,
I dok sam stupajući sa stravom posrtao,
Reče mi Kaliopa: Zašto si hladan tako?
Velikim strahom strepiš? — Odvažan budi samo,
Strah znači niskost duha: ljudima ne priliči
Niskost — reci mi, dakle, zašto te samrt straši?
Boginjo, — rekoh tada — prirodni nagon to je;
I sama životinja, što ne zna razmišljati
I život ne razume boji se smrti kužne.
Jer ona život gasi, uzima slasti naše,
U prah nam drobi t'jelo, biće nam uništava.
A onaj, koji dobra najveća oduzima,
Nije li zlo najveće, od sviju zemnih zala?
Pa kaži, tako strašno, užasno čudovište,
Kog' ne će poplašiti, ko da mu ne zastrepi? —

A kćerka Jupitera u sm'jehu reče tada:
— Pod velom od istine, opsjena vara ljude,
Vara ih, jer istina lako se ne poznaje.
Gle, tu je ona grana, pogledu što se skriva
U šumi sred gustiša; šibljiku zlatnu njenu
Još niko ne ugleda, sjem onog kom' je čisti
Golubi pokazaše. Al meni, što sam nikla
Iz krila božanskoga, tajna se ne sakriva.
Istinu dano mi je da umah upoznajem;
Želiš li, i tebi ću, o smrtni, pokazati!
— Boginjo! — ja uzviknuh — zar ima želja većih?!
— A ti, hajd sa mnom — reče — i tako odvede me
Na brdo u blizini, sunčevi kamo zraci
Prijatnim rumenilom tamninu razgonjahu.
Kraj vrela zastrvena lovorom razlistalim
Sjedosmo i moj vogja otvori usta l'jepa,
I duši ožednjeloj započe govoriti:

Bozi se smiju silno, čovjeka gledajući,
Kada se na um uzda i sm'jelo ispituje
Prirodna skrivališta i tajne božanstvene,
Jer za te pokušaje njegov je razum mali.
Jer čovjek kad pred sobom, što vidi, ne poznaje,
Pronaći može l' što Bog u svome krilu skriva?
Pa ipak on se hvasta, u dlaku sve da znade,
Brbljavac sl'jepi, tako visoko diže sebe! —
Gluposti vaše, znajte, izvor je tama strašna,
Ona vam ne dopušta istinu da saznate.
Otkloni tamu pa ćeš vidjeti svjetlost pravu;
I to što sada smatraš za dobro ponajveće,
Sljepilo kada mine, možda ćeš poricati,
A sada što zlim smatraš, reći ćeš, dobro da je.
Znaj, dakle, da je smrti igračka tek su samo,
S kamena okrugloga sudbina koju ganja,
Čas tamo čas ovamo, kako joj volja dogje.
O, da je uma pravog, smrt bi vam draža bila,
Jer čovjek u životu stotine zala prima,
I dokle jednu kaplju okusi slasti prave,
Izvore pune žuči on mora iskapiti.
Dan i noć smišlja, zebe, kako će sutra proći
Ko putnik sred poljane, kad hladni oluj duše,
Na grudi plašt navlači, prikuplja, jače steže,
Pognuto napr'jed dere, čas koso, čas nazatke,
A hladan vijor duše bije ga tamo amo,
Vitla ga na sve strane, pa dokle legja čuva,
Ledena olujina bije mu grudi b'jesno;
Ozeble sklopi l' grudi, slabačka pate legja.
Nije li tako, kaži? Izvedi jednoć samo,
Koji bi reći smio: ja bola ne poznajem,
Srećan sam uv'jek bio. Jednog mi ti pokaži,
Srca i duše pune, koji bi reći mogo:
Na stazi žića moga ruže su cvale samo,
Bez bodlje i trnića. „Tašte je, sve je tašte!“ —
S pr'jestola najslavnije vapije pomazani.
Istinu ako želiš, ti ćeš je ugledati,
Kada ti dobra i zla života uporedim.
Pjesniče, čuj me pomno i tek mi posl'je kaži,
Od smrti neumitne strepiti da li valja!
Prvo ću o bogatstvu, za kime svako žudi
I željnom hrli dušom, do njega da dosegne,
Na pazar sve iznosi: spokojstvo mir i zdravlje,
Pa često čast i obraz i život djece svoje.

Boginjo moja, sv'jetla! — uzviknuh tada njojzi —
Zaštedi o tom r'ječi i zbori o drugome,
Jer o tom već Minerva meni je govorila.
Pričaj mi štogod drugo: o samom uživanju
Nekad mi pominjaše Areta božanstvena,
Timalfes isto tako, kog mati posla meni, —
Ni o tom nemoj, dakle! — Boginja tad produži:
Dobro, o plemstvu, onda, ja ću ti govoriti,
Jer čovjek ovo smatra za dobro ponajviše.
Vrlinu ovu svaki u sebi želi silno,
I svaki želi, da ga smatraju plemenitim,
Ma da je od tog dalje, nego li pol sjeverni
Od južnog što je. I šta u stvari plemstvo vr'jedi?
O tom ću reći prvo; no, ah, šta vr'jedi ljudma
Istinu govoriti, kad je se klone oni,
Ko one životinje, kojima svjetlost smeta
I bježe u dubinu, pod zemlju, riju, traže,
Najveću pomrčinu! Da, tako mnogi ljudi
Istinu pravu mrze; ma da je Bog čovjeka
Nad marvom uzvisio, navika ipak često
Umove ljudske d'jeli: pa dokle jedni streme
Da pravu svjetlost nagju, od ove bjega drugi,
Svjetlog se plaši sunca i traži pomrčine
Opsjene njega hrane i laž mu godi puka. —
Plemstvo je, čuj me dakle (većina tako misli):
Bogastvo zgomilano, il krvca u žilama,
Podr'jetla plemenita. Posljednji hvastaju se
Prošlošću praotaca, oružjem njinim slavnim,
I slavom, koju oci nekada zaslužiše.
No to su lažna plemstva, na blagu koji zida
I slavu praotaca. Bogastvo nebrojeno
Ne gradi plemenitim, inače svi mesari,
Berberi i bakali, trgovci, govedari,
Kradljivci, podvornici, iz čijih kesa zlato,
Izvire nebrojeno, bili bi plemeniti.
Pa onda kad bi zlato davalo plemenitost,
I koža magarčeva, kad saspeš u nju zlata,
Nije li plemenita? U njoj se zlato čuva;
Izvadi iz nje blago, mješina magarčeva
Ostaće magareća, ko i pre što je bila.
I sreća tako često nevoljne uzvišava,
Dok one, sa visine, u blato ponižava.
Plemenit nije l' bio Marije uvjenčani,
Kada je u Rim sjajni s triumfom ulazio,
Uz kliku i pljeskanje naroda i senata.
Al kada ga surva bura i kada u Minturni
Zatočen on čamljaše, il kao prosjak b'jedni,
Po punskim poljanama kada je gladovao,
Kor'jenjem hraneći se — plemenit bio nije!
Nije li ludo, dakle, bogastvo plemstvom zvati?
Šta blago zgomilava? — Prevara, kragja, lihva!
Pa kad iz takvog vrela bogastvo teče sjajno,
I takvom plemstvu nisu l' to isti roditelji?
O, sl'jepa predrasudo! O, glupo ništavilo!
Ni novac ni bogastvo plemenost ne pridaju,
Nad svakim blagom ono najviše uzdiže se,
Ono se ne prodaje niti se kupit može.
Tako i onaj što se pretcima svojim hvali,
Očeva djela c'jeni, trofeje praotaca
S ponosom on veliča, i makar glupak da je,
Zločinom sav upriljan, bez časti i vrlina,
On ipak misli da je plemenit, jer u njemu
Krv plava teče! O, ti, bezjače maloumni,
Što svajaš sebi tugje, i misliš u zabludi,
Otaca tvojih slava i tebe obasjava,
Kad niski otpadniče, bezumno ništavilo,
Spomenu slavnog praha ko mrlja, svjetlost mutiš!
Uzalud gavran sebe labudom imenuje,
Zalud se vrana kiti sa perom paunovim,
Kad ono nije njeno. Ni pretci, niti blago,
Izvori plemstvu nisu; priroda njega daje,
Začetak plemstva samo u njenom krilu biva;
Iz krila prirodinog izlaze niske duše,
Nebesna srca niču iz krila njezinoga,
Priroda neumitna svakome sjeme d'jeli.
Ne t'jelo, nego duša kazuje plemenitog;
Inače kol'ko ima robova il' glupaka,
Kojima lik spoljašnji milinom samom diše,
I t'jelo snagom strojnom, al nema plemenitost?!
Jer to je ukras *duše*, božanska sila to je,
Što vječno hrli, teži za nečim uzvišenim,
Prezire ništavilo, ko plamen u vis leti,

I kano čaplja silno prol'jeće kroz oblake,
Najvišem plavetnilu. Onakav čovjek, koga
Priroda tim uresi, dobar će vazda biti,
Rasudan, marljiv, radan, činiće ono samo,
Čim će ga prave duše nad sobom veličati.
Al' takvo dobro svakom priroda ne poklanja!
Malo je izabranih, čija će slava plamna,
Po smrti umrloga, ko zublja neugasna,
Sv'jetliti v'jekovima na diku roda svoga —
Jest, takav čovjek samo plemenit s pravom biva!
Al' koji ne bi htio za takva da ga drže?!
O, ruljo vjetrenjasta, o marvo neslovesna!
Slava ti prija jako, ona ti radost nosi,
Al' što ti ne prianja posao, hrabrost sjajna,
Te svoju plemenitost u stvari da zaslužiš?
Zašto ne godi tebi skovani novac lažni,
Il' lažan hljebac, ili ostalo što je lažno,
Kad lažnu plemenitost u sebi ti miluješ?
Utvaro majmunasta! Uči se prije svega
Duh divlji zauzdati, staloži svoje strasti,
Umom se služi, bježi od onog sramno što je,
Pravdom se zaogrni, upoznaj sebe prvo,
Rad težak ne preziri, a l'jenost izbjegavaj,
Pa kada te dovede čednosti uzvišenoj,
Onda ćeš s punim pravom zvati se plemenitim.
Istinska plemenitost samo se tako ragja,
Al' ovaj dar nebeski ne pojmi prostak grubi.
Frigiju tako samo Rimljani zadobiše.
Taj vogja Rim je hrabri do zv'jezda uzvisio
A čim se Rim ob'jesni tog štita odrekao,
S podnožja zvjezdanoga sruši se u prah sramno.
Što pretci uzvisiše, potomci poniziše,
Jer prvi duhu, drugi prvenstvo t'jelu daše.
I tako plemenitost iz duha pogašena
S prezrenjem ostavljaše potomke raskalašne,
Iz urne pradjedova Višnjemu uzdiže se.
Pa djeca Pompejeva, Katona, slavnog Bruta,
Nad kojim vječna slava spletaše divne v'jence,
Žive li još na sv'jetu? Ah, žive, ali kako?
Potomak Cicerona, po svjetskim sajmovima,
Uz zvuke vergla starog s majmunom pocupkuje!
Ne, brajko, ne će tebe plemićem načiniti,
Ni pretci znameniti, ni slava praotaca,
Ni zlato, ni kipovi — već čednost tvoje duše;
Ne prošlost tugja niti prepune kese tvoje,
Već duša uvjenčana nebesnim vrlinama.
Hektor i Herkul *tako* postaše plemeniti,
Tako i Ulis mudri, kome je Troja slavna
Vječitost pribavila, i drugi velikani,
Čija se slava vije tolikim godinama;
A ti, s pretcima slavnim nosinu što li pućiš?
Da l' slavni pretci, što su nesretni u svom prahu
Rodili ništavilo? Šta vr'jedi njina slava,
Potomak kad im njihov beščasti grob i kalja?
To služi na sram tebi, plemstvo ti ne pridaje!
Slavnoga roda ti si nagrda jedna samo,
Ko hrabar lav kad rodi magarca glupavoga.
Po smrti predak može nasl'jegje ostaviti:
Palate, spahiluke, al plemstvo nikad ne će,
Priroda njega daje, ona ga ljudma d'jeli
I ona oduzima. Nije li tako, kaži!
Visoke kuće često padaju u prah dolje,
Dokle se niske vise; udesa vječnog nema:
Visoko dolje pada a nisko uzdiže se.
No ti ćeš pomenuti: kakvo se sjeme sije,
Onakav i plod niče; jel sjeme blagorodno,
I rod će takav biti! No ti se varaš ljuto.
Veliki vrlo često kepeca malog rode,
Prekrasni gadnog, jaki izmetnu slabotinju,
Pametni glupavoga, jer, znaj, ni um ni t'jelo
Ne idu iz sjemena. Roditelj moći nema
Djetetu duh da dade — priroda to vam d'jeli.
Ni sjeme plemenitog izvrsnog dati ne će,
Kad nebo u blagosti ne bude tome sklono.
Godina žetvu daje, a ne obrada polja;
Najbolje prospi sjeme, kada mu vr'jeme nije,
Iza nj će ljulj ponići il će se uništiti.
Sjem vrlog roditelja, za djecu plemenitu,
I milost Božja treba. Otuda i to biva,
Da mnoga prostačina porodi djecu slavnu,
Vrlinom koja plemstvo zaslužno zadobiju.
Ko bješe Virgil, ko li Cicero, ko li Kato?
Ko Horac? Nisu l' oni prostoga roda bili?
Ko bješe Homer slavni? Ta ni sad još ne znamo,
Ko su mu roditelji ni gdje mu otadžbina.
Kaži mi, ko je otac slavnoga Demostena?
Il' majka Evripida? Zar nije baš Sokrata,
Sokrata onog, velim, u čijem društvu Plato
Božansko piće srka, Apolo o kom' reče,
Jedini mudrac da je; rodio nije li ga
Mramorni kopač? Nije l' sirotna majka sama
Mudraca iz utrobe slavnoga prihvatila?
Zar nije prosti sluga, govedar nepismeni
Zaslugom svojom sebe na pr'jesto uzvisio?
Iz niskog blata njega vrlina u vis diže,
Dokle je unuk njegov, pokorom okuženi,
Odagnav vrlost svaku u nisko blato pao.
Jest, ništa vječno nije, na sv'jetu sve se m'jenja,
Gdje j' cv'jeće nekad raslo, tamo se korov diže,
U carskoj razvalini goveda pasu glupa,
Nad torom i jaslama hram slave uzdiže se.
Sudbine zakon to je, priroda tako traži,
Obara, da iz drugog podmlatka preporagja.
Promjena vječna, to je najljepši ukras sv'jeta,
To slava, sjajnost to je najvišeg umjetnika,
Da stvara grdosije iz praha najsitnija,
Od brda najvišega prašinu najsitniju, —
Tok stvari m'jenjajući, on zastoj uništava.
Pa ipak ne poričem, da onaj dobar nije,
Ko ima pretke slavne, od slavne koj je krvi;
Jer to je zbilja dobro, roditelj potpomaže,
Potporom, primjerima, savjetom, vrlinama,
Pa sudba ako toga na putu ne pomete,
I djeca biće slavna; no ona ne htjedne li
Uzalud, o, čovječe, njoj ćeš se protiviti!
I nek te narod c'jeli nazove plemenitim,
A ti, mekušac mazni, gospodskog da si t'jela,
I da se divno hraniš, ponosno da se krećeš
U ruhu najskupljemu, plemenit ipak nisi.
Imućan tada ti si, mješina zlata samo,
Il slika od mramora? Nu, ko li za to pita?
Dosta je naziv samo vrline plemenite,
To smrtni zaht'jevaju, a stvarnost? — našto ona!
Oh, Bože! Ime samo, neka im ko god dade!
Ponosit svaki želi, prisvaja, grabi, krade,
Al' niko ne trudi se da stvarno to zasluži.
Već eno i magarca — s pravom se panter zove,
Mrav lavom, a miš vukom! A što ih lik odaje,
Magarca uši duge, a miša strah kukavni,
Šta oni za to mare, ime im ipak zveči!

No uzmi baš i duša da ti je plemenita,
Šta onda? — Hvaliće te, krasiti počastima.
Pa je li to nagrada, težiš li tome samo?
Ne, Čednost ja ne kudim, al' kad bi proziTao
Suštinu istinskoga, tek tad bi upoznao,
Kukavni ljudi kakve napore čine grdne,
Kako je život gorak. Uzaman stojik tvrdi,
Da ništa teško nije; pogledaj moral samo,
Nije li teško vrlo, kad hoćeš da ga vršiš!?
Oh, težak, i koliko! slabačka tvoja snaga
Prirodi rat otvara, u koštac s njom se hvata,
Slabiji na jačega; ta ona nije sama
Sklonosti na zle čine ljudima smrtnim dala.

Svevišnji, u gr'jehove samrtni lako pada,
Pa što si takvo sjeme u ljude uložio?
Proteje, tvojom krivnjom da ovo nije bilo?!
Da nije demon zao slabosti niske ove
U ljudske slio grudi? Hej, al' je strma, teška,
Džombasta staza, koja moralu vodi sv'jetlu.
Od volje dobar ko je? Ko opak nije? — Onaj
Zakona što se plaši, il koji baš da ushtje,
Nemože da sagr'ješi. Zaista, lako nije
Prirodi prkositi, sa sobom boriti se,
U srcu žar suvišni i plamen utišati.
Istrajnost treba za to i borba neumorna,
Počela iz djetinjstva da gr'jehe obuzdava.
Navika, koju trudom u sebi ukor'jeniš,
Prirodu najzad lomi. Život je borba krvna:
Života polje svako vrazima prepuno je,
Na tebe iz potaje ubijca mnogi str'jelja.
Svih zamki, sviju mreža ko bi se izbavio?
Jer bude l' sreća pusta ma kome naklonjena,
Za njome odmah stupa požuda, strast mahnita
I gordost naduvena u duši čador širi,
Pohlepnost, l'jenost s njome i drskost raspuštena.
Naprotiv, ako sreća smrtnoga ne miluje,
Nesreća ako veo nad krovom rasprostire,
Tog žalost obuzima, trepet ga i strah kine,
I strašni otrov gnjeva, zavisti i grčine.
Pašti se da od sebe oturi siromaštvo
Da štetu nadoknadi, s prevarom bratimi se,
Grabežom i kragjama. Oh, sv'jet je na mukama,
Ko Scila i Haridba poroci svuda strše,
Od jednog zla se klone, u drugo upadaju.
Željeli hrabri da su, napori mnogi tu su
I silne opasnosti. Vrlinu htjednu l' onu,
Što strasti utišava, dužni su radost svaku
I želju mamljenicu od sebe odbaciti.
Pravedan hoćeš da si? — Koristi izbjegavaj!
Pravednost mnogi hvali, al' njom se malo služe.
Želiš li *mudar* da si, oprezan moraš biti,
Da nikom ne vjeruješ, nikom se povjeravaš,
Jer svuda opasnosti i zamke mrežaju se.
Ukratko, blag i dobar jednako vregjan biva;
Bezbjedan malo on je, listom ga svako vara,
Jer sv'jet je kuća zala, zločinstva otadžbina,
U kojoj divlje strasti poštenje tlače, gone.
Zečeve za to mirne, srne i koze blage,
I drugi rod bez žuči, tamani svako živi!

(Svršiće se.)

Dragutin J. Ilijć.

„Svete knjige Istoka".

Po ruskom priredio *Milan pl. Mareković.*

(Svršetak.)

Temeljna ideja budhizma, karakter njegove praktične pojave, zahtjev tolerancije prema inovjercima, izražava se u tom djelu na najčudesniji način. Budha kaže: „Ma gdje izabrao uman čovjek svoje prebivalište, neka pomaže dobrim i iskrenim ljudima, koji upravljaju svijetom. Neka bogovima, kojima se klanjaju u onom kraju prinosi darove svoje. Bude li ih on štovao, štovaće i oni njega, bude li im on iskazivao čast, častiće i oni njega i brinuti se za nj, kao majka za svojega jedinca sina. Čovjek, koji uživa milost bogova, sretno će živjeti na zemlji." Prevodilac toga djela, Ris-Davids primjetio je kod te izreke Budhine, da ti stihovi možda nijesu Budhinoga podrijetla. A oni su upravo dokaz najdrevnijega budhizma, budhizma, koji je u temeljitim crtama svojim postojao do Sakija-Mune i svjedoči o onom narodnom budhizmu, koji ne živi u knjigama, nego je upravo opreka knjiga, kakav nam se ukazuje n. pr. na spomenicima, koje je otkrio i opisao pukovnik Hönnighem u Santši. Klanjanje ogromnomu drveću, suncu i krstu — drvenu, igra ovdje veliku ulogu, akoprem ni jedna budhistička knjiga ne propisuje toga klanjanja, pače ga ne trpi. Velika je zabluda misliti, da je moguće historiju i karakter koje bilo religije izučiti samo iz Svetih knjiga, ne obaziruć se u isto vrijeme i na narodno vjerovanje, t. j. na usmenu predaju!

U drugoj knjizi Sutti, u opisu blažene pokrajine Suhavate (svez. IXL.), u knjizi, u kojoj se izrazuju misli srodne „Utopiji" Tome Moorusa ili Campanellovom „Carstvu sunca", nalazimo posve socijalističku izreku Budhe, koju je rekao svomu ljubimcu učeniku Anandi: „Za bića, koja živu u tom carstvu Budhinom, ne može biti ni traga kakvu pojmu o vlasništvu."

Oštru opreku prema tomu poetičko-filosofskomu djelu, sačinjava Vinaija. Tri posve mala sveska, koja je preveo Oldenberg: Patimokba, Mahavagga, i Čulhavagga podaju ponajprije neki pojam o obrednom kodeksu budhizma u trećem stoljeću prije rogjenja Hristova. Vjerno oponašajuć stil utemeljitelja budhističke religije, te nam knjige izlažu u formi dialoga i kratkih priča pravila i ceremonije, koje su vršili monasi pri odijevanju, jelu, umivanju, kupanju, pravila etikete i pravila vladanja izmegju učenika i učitelja.

Druga indijska religija, koja se nahodi u tijesnom rodstvu s budhizmom, prem se u mnogim bitnim stvarima razlikuje od njega, jest džainizam. Po novijim nazorima on je dapače stariji od budhizma, jer Mahavira, osnovatelj, ili barem posljednji prorok džainizma, ako je i živio istodobno sa Sakija-Munom, bio je ipak nekoliko godina stariji od njega. Džainizam (od riječi: *jina*, pobjeditelj putenosti) razlikuje se od budhizma poglavito u tom, što priznaje razdiobu u kaste, koju je budhizam zabacio. Broj njegovih sljedbenika dostiže pôdrug milijun, a veći ih dio prebiva u Gudžeratu. Bogatu literaturu džainizna upoznao je Zapad tek prije dvadeset godina.

Oba sveska „Svetih knjiga", koji nam prikazuje duhovni život sljedbenika džainizma, obuhvaćaju ova djela: Atšaranga-Sutra, Kalpa-Sutra, Utaradhiaiana i Sutra-Kritanga. Prva sadržaje pravila za život prosjačkih monaha, pomiješana s naukom o samoizbavljenju izrogjenja. Druga knjiga: — Kalpa-Sutra pripovijeda o životu Mahavire i njegovoga predšasnika ili suvremenoga proroka džainizma. Treća sadržaje priče, dialoge, ćudoredna razmatranja, tako na pr. o paklenim kaznama ili karmi, t. j. o grješnosti ljudskoj. Četvrta Sutra pripovijeda o raznim indijskim filosofskim i religijoznim sektama, a zatim opisuje šest glavnih hereza budhizma i završuje dugačkim dialogom, u kojem se s gledišta džainizma razlaže nauka o oslobogjenju od zabluda. Predstavnik džainizma prepire se s jednim filosofom vedske religije, zatim s budhistom i s raznim predstavnicima drugih vjeroispovijesti. Kako se vodi ta prepirka, vidimo iz ovoga odlomka: Jedan vedski svećenik tvrdi: „Oni, koji postojano hrane dvije tisuće svetih prosjaka (razumiju se monasi), izvršuju veliko djelo i postaju bogovima. Takva je nauka Vedâ". Na to mu odgovara Ardraka, predstavnik džainizma: „Oni, koji postojano hrane dvije tisuće svetih mačaka (t. j. brahmina) trpiće u hadu velike muke, jer će ih sa svih strana okružiti gladne životinje."

S džainizmom mnogo imade dodirnih točaka zoroastrizam. Poglavito u pokrajini Gudžeratu žive posljednji privrženici religije Zaratustrine, koja je nekad gospodovala čitavom prednjom Azijom, Gebri ili Parsi — od prilike milijun duša. Njihova se sveta knjiga, kako je poznato, zove Zendavesta, od koje je stariji dio napisao sam Zoroaster. Prevod Zendaveste obuhvaća u „Svetim knjigama" (The sakred Books of the East) IV. i XXIII. svezak, a preveo ih je pa-

riski učenjak Darmsteter, dostojan nasljednik franceskoga učenjaka Bouroufa (umro 1852.) i Franceza Ancettulla du Perone (umro 1805.), koji je otkrio zendska pismena. Velik interes prikazuju „Svete knjige“ zoroastrizma, napisane na jeziku Pehva, koje se odnose na dobu vladanja Sassanida. Ta djela obuhvaćaju V., XVIII. i XXIV. svezak zbirke „Sakred Books of the East“. Najglavnije djelo, koje zaprema V. svezak, jest Bundegeš, t. j. stvorenje početka svih početaka. Ono sadržaje u sebi posljednje ostanke nekad vrlo potanke kosmogonije i mitologije, kao i potpunu historiju priča Zoroastrove religije. U XVIII. svesku vrlo su zanimljiva pisma Manuščihara. Ona sadrže opis ceremonija, koje su potrebne svećeniku, da se očisti od dodira mrtvaca. Pisma vrhovnoga svećenika Manusčihara pisana su njegovomu mlagjemu bratu Cadparani, vrhovnomu svećeniku u Sirkanu, na jugu Kirmana. Stariji brat ukorava s pravovjerno-zoroastričkoga gledišta svoga mlagjega brata, zaražena herezom. Druga pisma Manusčiharova pisana su „dobrim ljudima u Sirkanu“, a ostala „svim privrženicima dobre religije u Iranu“. Mainod-i-Hirad sadrže šezdeset i dva pitanja o raznim predmetima religije Mazde. Pitanja stavlja anoniman mudrac, a odgovara Mainod-i-Hirad „duhu mudrosti“. To je djelo, vjerovatno iz god. 580.—590. poslije rogjenja Hristova. Nadalje je „Razjašnjenje, koje raspršuje sumnje“ — prepirka, kojoj je svrha, da dokaže, kako je glavna nauka sljedbenika Mazde prava, t. j. nauka, da dobro i zlo ne ishodi iz jednoga izvora, nego imade svako svoj poseban početak. Drugim riječima, autor toga djela hoće da dokaže, kako svi, koji vjeruju u jednoga svemogućega i predobroga stvoritelja, moraju po logičkom zaključku priznati, da mora postojati takogjer i istočnik zla — gjavao.

Manje znamenovanje za čitatelje, akoprem veći interes za onoga, koji izučava nauku rituala, imade sadržaj Pehleve, koji obuhvaća XXIV. i XXXVII. sveske. Prvi od tih svezaka Sad-Dar sadržaje razmatranje „o stotini predmeta“ religije Mazde, t. j. o raznim dužnostima i običajima, više za priproste nego li za posvećene osobe (svećenike). Drugi svezak imade dvadeset i četiri razmatranja o svakojakim područjima religije Mazdine. Ta djela imadu osobito značenje za kršćanske bogoslove, jer razsvjetljuju mnoge zagonetne strane historije gnosticizma, koji je procvao u isto doba sa zoroastrizmom u epohi Sassanida (226.—642. god. poslije rogjenja Hristova).

Svezak XIX. uvodi nas u kitajski svijet Budhe pripovijedanjem života Budhinoga, što ga je napisao Āsvagoša Bodisatva na sanskritskom jeziku. Na kitajski jezik prevedena je ta knjiga godine 420. poslije rogjenja Hristova. S kitajskoga na engleski za izdanje „Sacred Books of the East“ preveo ju je sinolog Samuel Bill (god. 1883.). Vrlo je poetično pripovijedanje života Budhina, o kom nije ovdje mjesto da opširnije govorimo. Ono podsjeća s mnogim legendama na apokrifne priče o životu Hristovu, osobito na Evangjelje djetinstva Hristova. (Evangelium infantiae Jesu.)

Još veće znamenovanje imadu originalna djela Kitajaca (svesci XXVII., XXVIII. i XXXIX.). Budući da prva dva sveska sadržavaju lih djela, koja govore o ponašanju, etiketi i mudrosti života, ne ćemo o njima ni govoriti, ne mareć za to, što takve stvari, kao čistoća odjeće, savoir vivre i savoir faire u Kitaju stoje u istom redu sa svetim obredima. Naprotiv Daodedzin, djelo kitajskoga filosofa Lao-dzi zaslužuje mnogo pažnje. To je djelo jedno od čudesa svjetske literature. Po spekulativnoj dubokoumnosti ono stoji na istom stepenu s Upanišadama Indijanaca ili s poetičko-filosofskim radnjama Giordana Bruna. S druge strane u njem imade odlomaka punih djetinski naivne prostote. *Dao* je jedna od onih istočnih riječi, koje, podobno riječi *bramin* u sanskritskom, ili riječi *dhamma* u jeziku palijskom, imadu tako široko značenje, da ih naša zapadna narječja nijesu kadra prevesti jednom riječi. *Dao* je konačni cilj, koji želi dostignuti razum; *Dao* je priroda, razum, nauka, no kao priroda je natura naturans, kao i natura naturata. Nekoji mali odlomci pružaju najbolji pojam o djelu: „Veliki *Dao* proniče sve; moći ga je naći desno i lijevo; sve što bitiše, po svom ishodu zavisi o njemu; ništa mu ne otkazuje svoje pokornosti. Kad je dovršio svoj rad, ne javlja, da ga je dovršio; on zaodijeva sve predmete u odjeću i ne traži, da bude njihovim gospodarom. On dopušta, da ga istražuju u najsitnijim stvarima. Sve se povraća k svomu početku, iščezava, ne znajući, da Dao raspolaže njihovim djelima. Moći ga je dokazati u najvećim stvarima; za to i može mudrac tim putem stvarati svoja velika djela; jer, pošto Dao ne uzvisuje sebe, on može da ih stvara.“

Ivan Tišov: Pjevajući angjeli. Studija crtana ugljenom za sliku „Bogočast“.

Zatim se govori o razlici izmegju velike države i male: „Veličina države naliči velikoj rijeci, koja mirno teče. Ona postaje središtem, kojemu teže sve malene države pod nebom... Samo velika država želi svezati megju sobom i izdizavati ljude, a mala država teži samo za tim, da ju velika primi, i onda da joj mala služi. Svaka od njih dobiva, što želi; nu velika država mora da se uči ponizivati samu sebe.“

Zanimljivo je mjesto, koje odrazuje u sebi vojničku filosofiju Kitajaca: Oružje je, ma kako lijepo bilo, orugje zle kobi i, može se reći, svemu, što živi, upravo mrsko. I za to svi, koji imadu Dao, ne vole ga upotrebljavati. Čovjek više naobrazbe smatra obično lijevu stranu počasnim mjestom, a u ratno dobra — desnu. Oštro oružje jest orugje zla, a ne orugje čovjeka više naobrazbe. On ga upotrebljava samo u skrajnoj nuždi. On cijeni više od svega tišinu i mir; pobjeda oružjem ne prikazuje za nj ništa privlačiva. To željeti, značilo bi voliti ubijstvo, a onaj, koji nalazi zadovoljstva u ubijstvu, ne može imati slobode u državi. Kod svečanosti počasno je mjesto o lijevoj ruci, kod pogreba — o desnoj. Pomoćnik vojnoga zapovjednika stoji na lijevoj strani, a zapovjednik na desnoj. To mu je mjesto naznačeno po pravilima žalobnih ceremonija. On, koji je poubijao čitave gomile ljudi, morao bi ih oplakivati gorkim suzama. Isto tako i pobjeditelj zaprema svoje mjesto po istim principima.“

Svratimo li pozornost na veličinu materijala, sabrana malim krugom orijentalista i predočena prvi put učenomu svijetu, moramo se i nehotice iskreno začuditi ustrpljivosti izdavatelja i prevodilaca. Isto udivljenje zaslužuje i ona spremnost, s kojom bogatiji dio engleskoga društva odobrava rad i nastojanje svojih učenih putnika, historika i sabirača narodnih tradicija, time da kupuje njihova djela, a ne posugjuje ih iz javnih knjižnica. Još više valja cijeniti onaj interes, s kojim inglesko općinstvo neumorno prati socijalni, religiozni i politički razvitak naroda, podloženih engleskoj državi. U engleskog naroda živi spoznaja, da mu je sveta dužnost prema tim narodima, — svraćati najveću naučnu pažnju na njihove duševne interese. Za to Engleska zaslužuje zahvalnost učenjaka čitavoga kulturnoga svijeta. Ona nam pruža materijal za isporednu historiju religija, ona nam omogućuje zaviriti u duševni svijet kulturnih naroda, čija je historija u istinu historija čovječanstva. Zajedno s tim nugja nam ona gramatike, rječnike, predaju, pjesme, vijesti o navikama i običajima prvobitnih naroda (Naturvölker), koji su još zadržali prvobitnu surovost svojih nekadašnjih običaja, ili se podigli tek na prvi stepen kulture.

Ruski pisac ovog referata podsjeća i na literarni rad svoje domovine u ovom pogledu.

Rusija — veli on — već nekoliko vijekova dolazi u doticaj s Kitajem i s narodima budhističke vjeroispovijesti na beskrajno dugačkoj svojoj granici; nu sve, što je do danas u Rusiji sabrano i tiskano za upoznavanje ruskoga naroda s religijoznim pojmovima i predočbama naroda kitajske kulture, ne može se sravniti sa radom, koji sačinjava ponos Engleske. A Rusija, kao susjeda onih naroda, bila bi na to pozvana. Koja ogromna korist bila bi za Rusiju, da imade o tim narodima onakovo djelo, — rječnik, kakav imadu Englezi u svom „Indian Gazetteer“, ili seriju prevoda nalik na „Sacred Books“ iz literatura Kitaja, Japana, Tibeta i Mongolije! Heu quantum distat ab illo!

A kako je istom s nama?! Prem dolazimo s Istokom u neposredni doticaj, ipak slabo ili

ništa ne poznajemo istočne narode i njihovu literaturu. Od sanskritske literature preveo je tu i tamo po raznim listovima nešta malo g. prof. Budmani, donijela po gdješto još koja novina; nu to je malenkost. A od Persa, Arapa i dr. nemamo baš ništa.

Bilo bi vrijedno, da se tomu već jednoč doskoči. Mi dakako ne možemo ni sanjati o takovom izdanju, kakovo je englesko „Sacred Books“, nu moglo bi se učiniti barem najnužnije.

Istina, stvar je mnogo lakša i jednostavnija, kad već postoje ovakovi prevodi na jeziku engleskom, da ih ondje možemo i proučavati; nu vanredno je ograničen broj naših ljudi, koji bi tomu jeziku bili vješti. Koliko ih je, koji ne poznaju nijednoga jezika osim materinskoga! Za njih nema engleski prevod nikakove vrijednosti. A ima u nas ljudi, vještih i turskomu i persijskomu i arapskomu jeziku, koji bi se mogli dati na posao, da nas malo pomalo upoznadu s tim narodima. Samo bi valjalo da se počne. Jedna siamska poslovica kaže: *Sunce ne čeka na nas!*

Ivan Tišov: Isus. Studija za sliku „Bogočast“.

Prva ljubav.

Napisao *Isa Velikanović.*

Dragi Ilija!

Nemoj se čuditi, da ti iza onakvog našeg rastanka pred godinu dana i opet pišem. Ti me poznaš i znadeš, da ne bih mogao prepatiti razmirice s tobom.

I za to me evo opet, da ti se, kako veliš, izjadam. Imao bih i dosta razloga tomu, ali ne ću da ti kvarim dobru volju. A i šta bi pomoglo!

Živim ti ja svejednako po starom. Društva ovdje na selu nemam skoro nikakva, a da ti iskreno reknem, skoro da ga ni ne želim. Zato čitam i čitam po vas dan, da mi je već i to dodijalo. Bio bih možda već i sasvim prestao baviti se time, da mi nije u posljednje vrijeme zasjala u glavi čudna misao. Ili me je taj jednolični život ili možda i tromost u mišljenju navela na to, ne znam, — ali ne mogu da se te misli otresem. I koliko god sam dulje o tom razmišljao, sve mi se naravnijom čini. Možda je to i tebi kada na pamet palo, kakav je čudan odnošaj izmegj našeg života i onog svijeta ideja, uz koji se naukom i čitanjem privikavamo. Ne mislim ja tu naš svagdanji materijalni život, nego onaj osobiti intelektualni život, što ga svako sam sebi u svojoj duši stvara. I kada staneš taj svoj, vlastiti svijet da sravnjuješ s onim — da tako reknem — teoretskim svijetom, što ga upoznaješ na primjer po knjizi, kakvu ćeš razliku opaziti! Izraz čuvstva, sliku njegovu utisla ti je naobrazba u dušu, ali samo čustvo ostalo ti je tvrdim kao i prije. Ali ti to ne opažaš — i istom onda, kada se licem u lice s njime sastaneš, vidiš, da ono, što si prije znao, nije bilo čuvstvo, dapače ni sjena njegova, nego jedino možda slutnja o njem.

Kako da to protumačim, ne znam. Jedino što znam i u što tvrdo vjerujem, to je, da je tomu kriv način, kojim se uzgajamo. Mi samo gomilamo pojmove na pojmove i ma da mi veći dio te gragje, što ju okupljamo, ne znamo i ne možemo da znamo, ipak nas naš uzgoj priučava uza to, da vjerujemo, e je dobro poznajemo. Ljudi, koji te uzgajaju, i u nauci i u životu, sile te, da primiš u dušu svoju toliko toga, nad čim su ginuli umovi tolikih pokoljenja i što se je od koljena do koljena umnožavalo, da se na koncu na tebe svali. A ti sve primaš i misliš, da usvajaš, da razumijevaš, što ti se daje, pa si sretan i ponosan. I srce ti bije od blaženstva i ti si uvjeren, da si obuhvatio sve, što je „perečuvstvovano“, kako bi Rusi rekli, tolikim i tolikim pregjima tvojim.

Nego, dragi Ilija, — znam, šta ćeš tu primjetiti: „Stari maštalac, staro zanovetalo“!, kako si me već tolikoput nazvao. Možda imaš donekle i pravo; no šta ću, kada mi je to jedino zanimanje, kojemu se mogu svom dušom da odam! Pogotovo otkako ne odlazim nikuda iz sela, uvjeravam se sve više i više, da sam na pravom putu. Sva moja želja, sva moja zavjetna misao sastoji u tome, da ono, što sam dosada tugjom glavom mislio, svojom glavom i promislim, a što sam bez srca osjećao, da

Ivan Tišov: „Angjeo s guslama.“ Studija ugljenom crtana za sliku „Bogočast“.

svojim rogjenim srcem pročustvujem. Vjeruj mi, da je to najblagodarnija zadaća, što ju može čovjek da odabere, i tko je se jedared lati, pa se upozna o onom srećom, što ju taj novi svijet donaša, nikada se je ne će okaniti. Ja potpunije sreće ne mogu da pomislim.

Pa ipak kraj svega toga, da ti iskreno reknem, ja nijesam sasvim sretan. Dolaze mi gdjekada časovi, u kojima me obuzimlje neka čudna strava, da sve to, što ja vidim i osjećam, može odjedared da se prevrati u ništavilo, — i ta me misao strašno muči. Čudnovato je možda, da smrtan čovjek strepi nad opstankom nečega, što — ako možda i nije vječno — ipak je neprelaznije od njega; no meni moja lična pogibija, smrt, nije strašna, jer znam, da moram da poginem; nije mi strašna, jer se ja smatram samo jednim atomom, jednom česticom velikog ovog ustrojstva, pa ne strepim nad svojim opstankom; no ne mogu da mirno pomislim na pogibiju onoga, uza što nijesam samo ja svim svojim mišljenjem i čuvstvovanjem skopčan, nego i toliki milijuni i milijuni ljudi! I zar da je sav rad čovječji, sva misao naša zaludna, da je sve bilo suvišno!

Ta me misao strašno muči i kada me se prihvati, sve mi omrzne i ni za šta nijesam sposoban. Ne ću je se otresti, dokle god živim.

No sada je valjda dosta mojih nevolja, pa da te zapitam, šta je i kako je s tobom? Otkada smo se rastali, nijesam nikakva glasa o tebi čuo. Za sretne se ne čuje daleko!

Ako imaš vremena i ako si mi još stari prijatelj, ti mi piši. Znaš, kako su mi svagda tvoja pisma draga bila.

Iskreno te pozdravlja tvoj Nikola.

*

Dragi Nikola!

Tvoje me je pismo silno obradovalo, i evo ti se odmah i ja javljam.

Nijesam ti ni ja, brate, tako sretan, kako ti to misliš. Ne jadikujem doduše toliko, koliko ti, ali dosta sam ti ja neprijatnih dana prevalio! I prije, a i za ovo godinu dana.

Nego tvojemu pismu, da ti pravo reknem, pošteno sam se nasmijao. Nista se nijesi promijenio, — svejednako onaj isti nezadovoljnik i zanovetalo.

Jednoj se samo stvari čudim. Ništa ne spominješ, da li šta pišeš. Valjda se nijesi sasvim okanio? Ja skoro ništa više ne čitam, pa ni ne znam, da li si šta u posljednje vrijeme i štampao. Svakako mi o tom piši.

Izvini, da mi je ovo pismo tako kratko. Dok dospijem, napisaću i ja tebi onakvu poslanicu, kao što je tvoja.

Sa pozdravom tvoj Ilija.

*

Dragi Ilija!

Znao sam, da ćeš me odmah zapitati, šta je sa mojim takozvanim „književnim radom“? Odgovor bi mogao biti sasvim kratak i jasan: nije ništa!

No, ja ne ću tako. Reći ću ti istinu. U posljednje doba nijesam skoro ništa radio. Da ti objasnim, zašto, to bi teško bilo. Nijesam imao ni duševnog raspoloženja, ni mira, a u posljednje mi je vrijeme pridošao još jedan razlog, koji me je skoro sasvim od književnosti odvratio. Ne ćeš možda razumjeti, kako to može da bude, no ja ti čistu istinu govorim.

Glavni dakle razlog, zašto nemam više osobite volje za pisanje, to je, da mi se je našao kritičar. Nemoj možda misliti, da me je tako iskritizirao, da me je prošla volja! Nije; kritika je dosta prijazna, i ma koliko se ti tomu čudio, — upravo je to, što me ponajviše odvraća od pisanja. Dok sam prije pisao, niko se nije obazirao na to, — možda me niko nije ni čitao, — i ja sam bio sretan i zadovoljan, bio sam slobodan. Razumiješ li ti to: nijesam ni uza što bio vezan, ni uz publiku, ni uz kritiku, ni uz reputaciju. Slobodan kao ptica u zraku! A sada ti je sve odjedared drugačije. Kritika, bila ona prijaznom ili neprijaznom, sve odjedared promjenjuje. Slobode nestaje i ti si rob i publici i kritici i reputaciji. Tako ti je evo danas sa mnom. Kada se latim pera, saleti me toliko sumnja i obzira, da se najposlije razljutim i svega se okanim. Pričinjam se sâm sebi, kao da sam prije hodao po ravnoj cesti i uspravno, a sada moram da balansiram na užetu i sve se klimatam i strepim, da ne padnem. A ljudi, koji prije nijesu znali ni da živim pod ovim božjim nebom, sada se zaustavljaju i iznašaju svoje primjedbe. Svaki nalazi štogod, što mu se ne svigja, pa ako ih onda sve saslušaš i zbrojiš sve, što im nije po volji, vidjećeš, da nije ništa ostalo, što ne bi komugod mrsko bilo. I zar je onda vrijedno uložiti dušu svoju u djelo, koje svako ima pravo da oskvrne!

Tako ti je sa mojim književnim radom! Priznajem, da ipak gdjekada štagod i napišem. ali sve mi je to tako protivno, da sâm svoje rukopise od sebe sakrivam. Šta sam napisao, ne mogu ni za živu glavu da više pročitam!

Čudiš li se još, da nemam više volje za pisanje? Ja sam sa sobom na čistu, pa sam prestao. Osjećam, da sam se prevario, kada sam pomislio, da imam svijetu nešto da kažem, i ja nestajem sa pozornice.

Kako ću taj svoj preporod da progjem, ne znam, ali sam uvjeren, da ću naći duševni mir, što ga ondje nigda ne bih bio našao.

Kao što vidiš, hoću i ja da živim, kao i drugi ljudi, mirno, spokojno, bez uzrujavanja i bez slavičnosti, — i može li mi se to zamjeriti?

Da li će mi to uspjeti, tko bi znao! Ali ja sam taj put odabrao i po njem ću poći, a možda će se i za mene na ovom širokom božijem svijetu naći duša, koja će se sroditi i združiti sa mojom i okrijepiti ju svježim, mladim uzdanjem. To mi je sada jedina želja i jedina — ambicija! A sve drugo drage volje ostavljam i zaboravljam.

I sada reci, da li ima pravo tvoj „stari maštalac i zanovetalo“!? Nikola.

*

Dragi Nikola!

Kada sam tvoje pismo čitao, to sam s početka sasvim drugačije mislio, nego li na koncu. Što mi o svom književnom radu pišeš, to ti ne mogu reći, ni da imaš pravo ni krivo. Ja literatom nigda nijesam bio — i ne žalim —, pa ti ne bih jako zamjerio, da se iznevjeriš književnosti; no razlozi, što si ih naveo, tako su čudnovati, da mi je teško bilo povjerovati u njih. Zar ono, što svakoga uzbugjuje i uzdiže, da to tebe uništava i ponizuje? Ne mogu da objasnim, kako si ti sebi pomišljao svoju književničku budućnost, ako ti je mrska ne samo svaka pa i najpovoljnija kritika, nego i sva publika, pa čak i tvoja književna reputacija. Pa šta ti je onda milo, čovječe božji?

Kao što rekoh, ja svega toga nijesam mogao da razumijem, dok nijesam došao do konca tvojega pisma. Tamo mi se je istom otkrila „objava“ i puklo mi je pred očima!

Ja znam, šta si ti mislio, kada si taj list pisao: početak, mislio si, jasan je i iskren, a svršetak maglovit, slikovit; pun aluzija! Da si tako sudio, nema za mene ni najmanje sumnje. No vidiš, — ja ti od prilike naopako sudim: početak si pisao pod dojmom nečega, što valjda nije ni u kakvom savezu sa književnošću, i nezadovoljstvom svojim svalio si se na nju samo zato, jer nijesi ništa drugoga pri ruci imao! Nešto ti je mrsko ili krivo i ti tražiš na kome da se iskališ. Zato ja svega toga nijesam mogao da razumijem, dok nijesam došao do kraja. Tamo sam našao razlog svemu tvomu nezadovoljstvu, a taj ćemo razlog vrlo brzo naći, ako mi sasvim iskreno odgovoriš na ovo kratko pitanje: „Dragi Ilija, jesi li ti — zaljubljen?“ Nemoj se uprepašćivati, nije nužno; a ako te nije volja na to moje pitanje odgovarati ili ako se možda stidiš, to ću te ja iz te neprilike izbaviti i mjesto tebe odgovoriti: „Jest, zaljubljen sam“!

I šta je onda? Šta je dalje, ja ne znam, ne mogu ni da slutim; no uvjeren sam, da se nijesam u svojoj dijagnozi prevario. Sve te srodne duše, što se združuju s našima i — tako dalje, ženskoga su roda. Za prijateljem niko ne jauče ni ne vapi, i ako se je ko možda slučajno zabunio pa to započeo, brzo je opet zaboravio. Na sve aluzije o srodnim prijateljskim dušama ima jedno pitanje: „Kako joj je ime“? Ja te naravski za ime njezino ne pitam, — diskretan sam u takvim stvarima, — no možda ti i sâm još ne znaš nikakvog imena, pa i to ime i tu srodnu dušu tražiš još po oblacima svoje bujne mašte. No ako si već tamo, sići ćeš i dole na ovu tvrdu zemlju, i vidjećeš —, no, vidjećeš, što su i drugi pred tobom vidjeli.

Ne ću da ti kvarim volju. I to se mora prepatiti. Samo je to kod tebe nekoliko godina kasnije, nego li kod drugih ljudi.

Jesam li se prevario? Ne vjerujem, jer u takvim se stvarima nigda ne vara tvoj prijatelj Ilija.

(Svršiće se).

Salomljen cvijetak.

Otkino se cv'jetak od grančice vite,
Shvatili ga vihri, pa ga zavitlali;
Nosili ga dugo u vrtlogu svome,
Najposlije tihom moru ga predali.

Jedan ribar ploveć pučinom dubokom
Uzède ga sebi slomljena i svela;
I hraneć ga dugo na grudima svojim,
Silna ga je ljubav za cv'jetom pon'jela.

Al' zaludu — cv'jetak svenuo je davno,
Nema u njem više životnoga žara, —
A kraj sviju nada ostalo je samo
Salomljeno srce sirote ribara.

M. Petrović.

Djeca.

Bogati posjednik Dragan Ivanović išao je zamišljeno. Vodio je za ručicu svog sinčića, živo i nemirno čedo. Svak bi mu čas zlovoljno prišapnuo: Miruj Vladimire! pa se opet zamislio. Mislio je na svoju ženu, krasnu i zamamnu pojavu, kojoj se divio cijeli grad. On je, bogat, uveo tu krasotu iz radničkog stana u gospodsku palaču. Ljubio ju, obožavao, i ona mu odvraćala ljubav. Al jutros stiglo mu anonimno pisamce, kratko, lakonično, al za njega grozno ko zmijin ujed: „Pazite na Vašu suprugu. Gospodin Albert Vam lijepo resi kuću....“! Doduše anonimno pismo, — prousti tiho gospodin i spusti se ko satrven na klupu sa sinčićem. — Da Albert — — nije moguće! I Dragan Ivanović izmučen udubao se opet u misli, a sinčić mu se igrao u pijesku pred klupom. U to dohrli k njemu sitna, zlatokosa djevojčica sa malim dječarcem i sva se trojica uputiše u djetinji bezazlen razgovor. A mali će Vladimir na jednom djevojčici:

— Hoćeš, Milko, ja ću te vjenčati?

— Ne — prihvati drugi mališ — ona će mene uzeti, ja nedam, da ju drugi poljubi.

— Pusti — odvrati mu Vladimir ko ozbiljan čovjek — ja ću je vjenčati, a ti ćeš nam biti prijatelj kao gospodin Albert, pa ćeš isto moći poljubiti Milku u čelo, kao...

...Dragan Ivanović se strese, problijedi, uhvati sina, zagrli ga očajno i suznim očima prošapta beznadno: — Sinko moj!

Rikard Katalinić Jeretov.

Na pučini svjetla.

Od *Safvet bega R. Bašagića.*

*

Da se nešto ljubit more,
Što ne vide ljudske oči,
Pjevo bih ti, krasni stvore,
Kao slavuj od istoči!

Okom bih te proučavo,
Usnam bih ti dušu siso,
Maštom bih te obožavo,
Desnicom ti pjesme piso.

Moj bi mozak posto vrelo,
Iz kog vječno misli vriju;
Jedne teku na vidjelo,
A za njim' se druge viju.

Šta bit može „abuhajat“[1])
O kom istok tol'ko sniva? —
More čuvstva s dušom spajat,
Da po njemu srce pliva.

U tom stanju mašta stvara
Vječni život — poeziju,
Koju vr'jeme ne rastvara;
Iz nje ljudi vječnost piju.

Ako želiš doznat za to
Vječno žiće u nirvani,
Hodi, hodi moje zlato,
„Na pučinu svjetla“ stani!

Nemoj mislit, da je varka,
Od krvi sam i od mesa,
A duša mi iskra žarka,
Koju vječni duh iskresa.

Iz vječnosti kad potječem,
Što sâm ne bih vječan bio? —
Više ne ću da ti rečem,
I da hoću — ne bih smio!

*

„Bog vaš tu je!“ — glas odjeknu
I Arebi kucnu nogom;
Sva Sirija na to dreknu:
„Taj se lugjak titra s Bogom!“

Kroz par dana fetva[2]) sl'jedi:
„Arebiju smaknut treba,
Jer se drzno, da uvr'jedi
Stvoritelja zemlje, neba.“

I krvnici dužnost kletu
Izvršiše sasvim strogo,
I ta zgoda — na svijetu —
Prouzroči svagje mnogo.

*

Posl'je smrti Muhjudina[3]), —
Mal' ne trista punih ljeta,
Izbi tajna iz dubina
Na površje ovog sv'jeta,

Sultan Selim otkri zlato,
Gdje Arebi kucnu nogom;
I bi jasno dokazato,
Da se nije titro s Bogom.

„Bog vaš tu je!“ s tim je htio,
Da Šamlijam pravo kaže:
Dobro sam vas proučio,
Svaki od vas Bogu laže!

Kad istinu čovjek reče,
Što ga krivo svijet shvati? —
Jer istina onud teče,
Kud je zdravi razum prati.

Razni ljudi, razne ćudi,
Što ko snuje to i čini;
Samo Mirza vazda gudi
Staru pjesmu: o istini.

*

„Na pučini svjetla“ gori
Kao alem žiška mala;
Kad svemoćni svemir stvori,
Ta je žiška zatreptala.

Kol'ko bura i orkana
Gasilo je svojim b'jesom,
A još nije pomrčana, —
Još se blista svojim kr'jesom.

Mnogi um je poticala,
Da promatra sliku njenu;
Nu svakom se odmicala,
Ostavljajuć samo sjenu.

I v'jekovi redom lete,
I umovi redom ginu;
Ah, a od te žiške svete
Niko sliku još ne skinu!

I ja eto za njom bludim,
U bludnjama slatko sanjam;
Za njom hitam, za njom žudim,
Njoj se divim i poklanjam.

I zalud su moje želje,
Dokučit je nigda ne ću;

Ko da shvati tajne velje:
Otkud miris šarnu cv'jeću?

„Na pučini svjetla“ gori
Kao alem žiška sjajna;
Da je pojmi svak se mori,
A svakom je — vječna tajna!

A.

[1]) Vrelo ili jezero neumrlosti, koje se nalazi negdje daleko na istoku. Ko se iz njega napije i u njem okupa, postane vječno mlad. Kako se pripovijeda, to je zapalo samo Hizr pejgambera.

[2]) Šerijatska osuda.

[3]) Muhjuddini Arebi, poznat pod imenom „veliki šejh“, rodio se u Andaluziji 560. po Hidžr., a smaknut je u Šamu 638. On je najveći mistični filosof cijeloga istoka. Napisao je što manjih što većih djela na broj oko 500. Pripovijeda se, kad je sultan Selim I. bio u Siriji, da je dao kopati na onome mjestu, gdje je Arebi udario nogom, i da je iskopao blago.

Fritjof Nansen.

Priopćio *K. Z. T.*

Smiono putovanje k sjevernomu stožeru, koje je još prije tri godine poduzeo norveški učenjak *Fritjof Nansen*, izazvalo je svuda najživlji interes, a svaki izvještaj o toj ekspediciji primalo je naobraženo društvo sa velikom sućuti. Sjeverni stožer, koji je i prije k sebi mamio mnoge učenjake, u želji da otkriju tu čudnu tačku našega globa, koja se i u narodnom duhu prikazuje nekim čudovištem, taj stožer zanio je takogjer i Nansena, dobra poznavača sjeverne prirode, koji je već jednoč prije proputovao cijeli ledeni kraj Grönlandije. Trebalo je ipak vrlo mnogo junaštva, da se je odlučio na put u nevigjene i nepoznate krajeve, gdje je već prije njega poginulo toliko ljudi, koji su ko i on težili za istom cijelji. Trebalo je za tog posla tvrde volje i željezne energije, koja ne samo da bi podržavala samoga istraživača, već koju bi on glavom morao da ulije i u svoje drugove i pomoćnike. Značaj takova čovjeka nije se dakako mogao slučajno razviti, već utjecajem one okoline, u kojoj je rastao, i uz one uslove, u kojima je sprovodio prve godine svoga života. Pa kako je čvrsnuo, kako li se razvijao značaj Fritjofa Nansena? Ovo pitanje zanimalo je mnoge, kad je ono smjeli putnik na tri godine iščeznuo u polarnim krajevima i samo malo ih se usudilo vjerovati u sretan mu povratak. Tada je u krugovima blizim Nansenu nikla pomisao, da se općinstvu pruži potanka povjest njegova života, te se toga posla latiše profesori Brjogger i Nordal Rolfsen, koji su prekrasno izvršili svoju zadaću u suradništvu sa drugim učenjacima Norveške. Ovo djelo nije bilo još ni gotovo, kad je nadošla vijest o sretnom povratku F. Nansena, a doskora je i njegov brod „Fram“ doplovio kući, pak je tako bilo moguće opisati u ovoj knjizi i uspjehe njegove zadnje odvažne ekspedicije. Ovo djelo izišlo je u isto vrijeme na danskom i ruskom jeziku, te nam je upravo to zadnje izdanje poslužilo za ovaj člančić.

Na prvim stranicama govori se o predcima Nansenovim. Doznajemo, da su već pregji sadanjega putnika bili prijatelji daleka putovanja, a jedan od njih prevalio je odvažni u ono vrijeme put u Bijelo more, te se je ovdje zaustavio u ledu kod grada Kolje u Rusiji. Kada su mu stric i drugovi ljeti otplovili natrag u domovinu, taj mladi Nansen — to je bilo pred skoro trista godina — naučio je ruski, zaželio je upoznati se sa nepoznatom zemljom i putovao je po Rusiji od grada do grada, dok nije došao do grada Kuvanca, što je današnje Kovno, odakle je otplovio u Kopenhagen. Taj *Hans Nansen*, koji se je takogjer odlikovao tvrdim značajem i ozbiljnom željom spram rada, dobio je, dok mu je tek bila 21. godina, od danskoga kralja Hristijana IV. zapovjedništvo nad ekspedicijom, koja je išla na Pečoru u lov divlje sjeverne zvjeradi, za dobavu krzna. Ekspedicija morala je zimovati u gradu Kolji i ovdje je dobio Hans Nansen nalog od ruskoga cara, da istraži neke dijelove na obalama Bijeloga mora. Obavivši nekolike ekskurzije, vratio se je u Arhangelsk i otplovio u domovinu. Ploveći kasnije kao kapetan na brodovima islandskog brodarskog društva, Nansen je živio u Kopenhagenu, gdje je postao kasnije načelnikom i nije samo jedanput pokazao svoju energiju i odlučnost te prisutnost duha pri napadaju neprijatelja na grad.

Fritjof Nansen jeste izravni potomak Hansa Nansena.

Otac Fritjofov, Baldur Fritjof Nansen, bio je već u svoje gjačko doba, rekli bismo, muževan mladić, marljiv, pošten, savjestan i vanredno dobro naučan. Ne imajući vanrednih naravnih sposobnosti, on je uz krasan domaći odgoj, na očima majke si i sa vlastitim marom, uspio da položi sve sveučilišne ispite i da izvrsno dovrši pravničke tečajeve. U činu tajnika suda, on se je bavio i drugim poslovima, a glavni mu je posao bilo posredovanje pri sklapanju raznih trgovačkih odnosa. U tim poslovima uživao je neograničeno povjerenje svojih sugragjana.

Po spoljašnjem liku tog slabašnog malog i u svem opreznog čovjeka, koji nije nigda okusio slasti sporta, činilo se je, da su otac i sin upravo protutipovi po značaju i po spoljašnjem vidu; nu onaj, koji bi bio zagledao pomnije u njihove značajeve, bio bi našao u njima bitne sličnosti. Fritjof Nansen ne bi bio nigda izveo svojih generalnih osnova, da nije sobom od rane mladosti razvio prave crte značaja, koje su na nj prešle od oca mu — to su mirnoća, spoznaja dužnosti, promišljenost i sklonosti da proniče u najtanje detalje djela, odlučnost i samouvjerenje, da se mora oslanjati jedino na se i na svoje sile. No osim svih tih svojstava, otac Nansenov odlikovao se još jednim svojstvom, kojim je natkriljivao sve druge: on je bio otac u pravom smislu ove riječi. Istina, on se je držao starih nazora i bio je strog sa djecom, on je i šibu prizivao u pomoć u odgoju — po starom običaju —, nu on je u isto vrijeme odavao čudesnu tanku duševnu osjetljivost i pronicavost, kad se je radilo o budućnosti njegove djece. Nikada nije njegova volja bila na putu njihovom razvitku, već naprotiv: on je često žrtvovao svoje lične želje nazore, samo da djeci osigura budućnost.

Majka Fritjofa Nansena, Adelajda Johana Isidora, rogjena barunica Vedell-Arlsberga, bila je visoka, dostojanstvena žena, koja se je isticala velikim umom, sasvim muškom voljom i energijom te radinošću. Dok je još bila mladom djevojkom, prezirala je sve poprimljene i obavezne nazore, te rastavila odlučno od mnijenja svijeta, podajući se sklonostima svoje prirode k sportu, osobito trkanju na plazačama i skiju, što se je u ono doba smatralo ko nedopuštenim i nepristojnim po ženske. Slobodna od svih aristokratskih presuda, ona se je prviput (dapače skoro protiv volje roditelja), udala za „sina pekara“ — poručnika Bollinga, a drugiput — za Baldura Nansena. Postala je izobraženom domaćicom i nije se plašila nikakova truda i muke, nije izmicala nikakvu poslu, i ako bi slučajno sluškinju za vrijeme pranja rublja zaboljele ruke, tada je gospogja Nansen sama ispirala i ižmikala rublje. Sama je ona radila u bašči i na dvoru, sama je odijevala svoju djecu i u isto vrijeme nalazila dokonice, da popuni razne nedostatke svoje naobrazbe. Od nje je naslijedio sin joj snagu volje, žudnju za poslom, neustrašivost, prisutnost duha, odlučnost i praktičnost. Od svog vjenčanja živjeli su roditelji Fritjofa Nansena na imanju, koje je pripadalo gospogji Nansen, u blizini glavnoga grada Kristianije u Storefreen. Genije sudbine Fritjofove izabrao je za nj najviš zgodno boravište. Ovdje je Fritjof rastao usred slobodna i neobuzdana seoskog života, u tijesnom saobraćaju sa prirodom; bregovi, koji su opkoljivali imanje, bili su zimi zgodni za trkanje na skiju, nedaleko imanja bile su guste šume, a samo za tri kilometra — odaljena izvrsna škola, jedna od prvih u Kristianiji. U obitelji Nansenovoj nijesu bila tri kilometra baš nikakova udaljenost, te su ih ti njihovi mališi ljeti po četiri puta na dan prevaljivali. Jutrom u školu i natrag na objed, a po objedu u tvrgjavu Kristianije, da se uče plivanju u moru; pak su tako dnevice hodali u svem 12 *km*; ne brojeći pri tom trčanje ovuda i onuda; zatim ih je svaki dan putem još čekala borba sa djećacima, — u riječ bilo je to sistematično tjelesno vježbanje (treniranje) od rane mladosti!

Nansen ne bijaše još navršio ni deset godina, kad je on naučio trkati na skiju (norveške sniježne sklizaljke), koje igraju zimi tako važnu ulogu u životu Norvešca i koje su Nansenu dale prilike, da na njima izvede svoj prvi veći put po Grönlandiji.

Domaći odgoj djece u kući Nansenovoj, bio je posve špartanski. Povrativši se iz škole kući, oni su morali još redomice posluživati kod stola. Još kao posve mali dječaci primali su od oca za svoje malene troškove samo do 30 novčića na mjesec, ali su i o tom novcu morali polagati ocu strog i tačan račun.

Ovaj način odgoja kao da je upravo i podobao naravi Fritjofa Nansena. Njemu bilo je tek oko 7—8 godina, kad su ga s bratom pustili prviput sama na vašar u Kristianiju. Tamo je bilo akrobata, komedijaša i šatora sa igračkama i još šatora punih slaštica. Dječacima su tajput dali više novaca, ali su mladi bogataši poput pravih asketa prošli mimo svih tih kazališta i šatora s igračkama i slatkišima, i potrošiše sav novac na kupovanje raznoga orugja i sprava. To se je kod kuće tako kosnulo roditelja, da su djecu snabdjeli još jednoč isto tako velikom glavnicom! Oni su se opet prošetali tri kilometra na vašar, te opet popunili svoju zbirku orugja i sprava. Ostala im još samo 4 šilinga, a za te su na povratku kupili ražena hljeba.

Prve svoje izlete provodio je budući putnik stožernih krajeva u mračnim šumama Nordmarkena. Zajedno sa svojim drugovima on je provodio daleko od ljudskih stanova po cijele nedjelje i već tada počela se je u njem razvijati umjerenost i jednostavnost u hrani, koja je dapače srdila njegove drugove. On se je mogao kad i kad cio dan hraniti, a da mu nije škodilo zdravlju, sa krumpirom; ali onda,

Ivan Tišov: „Pjevajući angjeli.“ Uljena studija za sliku „Bogočast“.

Nansen se je brzo priljubio uz takova učitelja, koga je nazivao drugom i ocem, te se je odao sa isto takovom strašću nauci, sa kakovom se je prije odavao lovu i sportu. U praznicima on se je bavio time, da je na skima pošao u šume i provodio ondje svoje slobodno vrijeme, da se onda, kad se vrati kući, sa prijašnjim marom posveti radnjama uz svoj mikroskop.

Ovdje u Bergenu porodila se je u Nansenu prviput misao o istraživanju Grönlandije, a ta ideja bila je podstaknuta vijestima novina, da Nordenskjeld nije tamo našao oaza, već samo sniježnu ravninu. Već tada je Nansen odlučio proputovati Grönlandiju unakrst na — skima, da se uvjeri o istinitosti te tvrdnje.

Ipak su prošle pune četiri godine, dok je Nansen uzmogao pristupiti k ispunjenju ove naumljene osnove. U to je doba Nansen u dva puta primio ponude iz Amerike, da preuzme mjesto na tamošnjim sveučilištima, i premda je Danielsen bio pristao, da ga pusti, Nansen je ipak oba puta otklonio ponude i ostao sve do god. 1886. u Bergenu. Ove je godine posve neočekivano otputovao mjesto na sjever, u Napulj. Baveći se izučavanjem živčanoga sustava, Nansen se je upoznao sa otkrićem talijanskoga profesora Golggi-a o načinu kako se bojadišu živčana vlakna i zato, da bolje izuči taj način pod rukovodstvom samoga Golggi-a, on se odlučio otići u Paviju, a velika zlatna kolajna, koju je dobio za svoje djelo o misostomima, osigurala mu potrebna sredstva, jer je on izrazio želju, da mu dadu mjesto zlatne kolajne, mjedenu, a razliku izmegju vrijednosti jedne i druge da mu isplate novcem. U Paviji nije se Nansen dugo zadržavao, već se povratio u Napulj, da zaposli tamo sama sebe na glasovitoj zoološkoj postaji, koju je godine 1870. utemeljio njemački učenjak dr. Dorn, i koja je odgojila mnoge zoologe.

Ova postaja, koju je utemeljio dr. Dorn većim dijelom na vlastita sredstva, zauzimlje posve zaseban položaj ko samostalan zavod. U svim državama ocijenili su značenje takove postaje za naučna istraživanja i većina država sklopila je s upravom postaje ugovore, po kojima učenjaci ovih država (u svem 24 evropske države) imadu pravo za svoje naučne radnje na jedan stol, orugje i živi materijal u zavodu. Za svako mjesto plaćaju države 1500 maraka na godinu. Škandinavske države nijesu sklopile sa zoološkom postajom takova ugovora i prema tomu nijesu imale pravo slati učenjake svoje, da rade ondje pod rukovodstvom dra Dorna. Nansen je dakle morao sam nastojati da dobije mjesto, te mu je najzad pošlo za rukom, da kao gost radi u postaji.

kad je opet došao megju ljude, mogao je izjesti toliko hrane, da su mu se pače i norveški seljaci čudili.

Mladenački izleti Fritjofovi poticali su u njem razvoj ljubavi i interesa spram životinja i želje da im proučava život. Godine 1880. s uspjehom je svršio realnu školu, te kao da se je u početku kolebao u izboru daljnjega puta za život, — upisao se je u kadetsku školu, ali je skoro kasnije napustio tu karijeru i odlučio nastaviti naučno zanimanje. Slušajući pravničke nauke, da se pripravi za državnu službu, on se je u isto vrijeme bavio medicinskim predmetima. Nu doskora počela ga najviše zanimati zoologija, koju je izabrao megju neobligatnim predmetima, te je napokon taj predmet odabrao ko specijalan. Januara godine 1882. Fritjof Nansen obratio se, preporukom po nekom svom rogjaku, profesoru Kolletu. Ovaj se sjeti predloga društva za lov morskih pasa, preporuči tajput Nansena, znajući kakav je to prijatelj sporta i strastan lovac, koji će, putujući sa lovcima na morske pse, putem proučavati i svoja opažanja bilježiti, i time se pripraviti za prirodoslovca. Nansenu se to vrlo svidjelo i za nedjelju dana došao je k profesoru, da mu saopći, koliko je već glede njega dogovorio sa kapitanom Kreftingom, zapovjednikom „Vikinga“. Dne 23. januara Nansenov je otac brzojavio jednom svomu prijatelju u Arendal, da bi nastojao o tom, da ga ovo društvo prime. Društvo pristade na predlog i stavi mu kratak rok, a on dne 11. marta otplovi na „Vikingu“. Eto tako se je neopaženo zbio važan prevrat u njegovu životu, tako je jednim za drugim slijedila veza megju momentima njegove mladosti: od lovca na kopnu postade lovac na moru; iz gustih šuma otišao je u stožerni led. Išao je dakle gotovo neopazice k velikom cilju, s kojeg će njegovo ime zagrmjeti cijelim svijetom.

Megjutim, dok se je on daleko na sjeveru predao tomu sportu, u njega kod kuće u Norveškoj, brinuli su se za njegovu sudbinu drugi. Ravnatelj bergenskoga muzeja tražio je za muzej konservatora, te se je obratio glede toga profesoru Kolletu. Ovaj se sjeti Nansena i jedva je Nansen stupio na kopno, već je dobio poziv u Bergen. Za mlada čovjeka, koji još nije navršio ni 21. godinu, bila je to vrlo laskava ponuda. Nansen ode u Bergen, a boravak u muzeju bijaše za nj prekrasna škola.

Liječnik Danielsen bio je glasovit zoolog, koji se je odlikovao vanrednom energijom, marljivošću i radinošću. On je toplo volio mladež, ali je od nje puno tražio, te se je Nansenu u prvo vrijeme život u bergenskom muzeju pokazao ne tako lagan, poslije one slobode, koju je uživao na putu po Ledenom moru. Svaki dan je Danielsen — 67-godišnji starac dolazio u muzej, obavivši prije toga posjet u bolnici, te odmah počeo raditi. Ali on se nije bavio samo naukom. Strog u svojim službenim poslovima, bio je veseo i zanimljiv zabavljač u krugu naučenjaka i umjetnika te mladeži, koju je sakupljao oko sebe u malenoj dvorani bolnice.

Vrativši se iz Napulja, gdje je Nansen umio ocijeniti korist ovakova zavoda, počeo je on agitovati u prilog utemeljenja slične postaje u Norveškoj, gdje se fauna Sjevernoga mora tako znatno razlikuje od faune Sredozemnoga mora. Ova osnova bila je ispunjena tek godine 1894., kad je ono u Drelaki kod Kristianije otvorena biološka postaja. Danas ima takovih postaja na mnogim tačkama Evrope i najsjevernija od svih je „Soloveckaja“ u Rusiji na poluotoku Soloveckom, gdje je solovecki manastir namjestio u svojoj zgradi posebne prostorije za tu postaju.

Baveći se naučnim poslovima u svojoj specijalnosti, Nansen se je sve više i više stao zadubavati u osnovu za svoj put u Grönlandiju. Do onda se je o toj „zelenoj zemlji“ vrlo malo znalo, premda se nalazi razmjerno blizu Evrope i Amerike i proteže se u duljini od 2500 *km*. Ona je velika za $^2/_5$ evropske Rusije, ali stanovništva nema više od 10.000 ljudi. To se razjašnjuje time, što je Grönlandija naspoloh ledena pustinja i sámo na uskoj obali, izrezuckanoj zalivima, proteže se kamenit kraj bez leda.

Grönlandija u današnjoj slici prikazuje sliku prijašnjega stanja Evrope i Amerike u njihovom lede-

nom periodu, te je zato vazda vrlo interesovala sve učenjake. Proučavanje kore ledenoga pokrova Grönlandije vrlo je važno ne samo za geologa, već i za biologa, meteorologa i za geografa, te je zato godine 1875. profesor Jonstrup podstakao pitanje o sistematskom, geološkom i geografskom proučavanju Grönlandije i tako se je od god. 1876. počam pojavio cijeli niz naučnih djela danskih učenjaka. Danci su proučili i prenijeli na geografske karte cijelu zapadnu obalu, sve do sjeverne danske kolonije Upernivicka. Ove obale svuda su jednako neprijatne i na njima mogu da žive jedino skroz skromni ljudi, koji ne imaju nikakovih potreba. Tle na tim obalama pokriše trave, lišaj i mahovine. Dalje onuda nalaze se grmovi i grmići, vrbe i breze. U kolonijama odgajaju samo zelje, žutu repu i pršun, a za vrlo topla ljeta dade se takogjer uzgojiti nešto zelena graha.

U vlažnim kamenitim ili zemljanim kućicama provodi težak život deset tisuća grönlandskih Eskimosa u žestokoj borbi za opstanak, u lovu na morske pse, kitove i ribolovstvu. To je uman i čestit narod, koji je kao i svi primitivni narodi zaštićen od blaga kulture, koja nije za nj. Svi putnici jednodušno tvrde, da Grönlandezi ljube svoju bijednu i siromašnu otadžbinu, te ne traže boljih mjesta za naseljenje. Na svoj način je dapače Grönlandija lijepa zemlja, sa ponosnom i divlje-prekrasnom prirodom. Zrak je na obalama Grönlandije hladan, vlažan i oštar, more, koje obale opkoljuje kroz cijelu godinu, puno je leda, što izbačena ledenjacima, što donesena plovućim ledom iz Ledenoga oceana, ili donesena polarnom strujom, koja opkoljuje Grönlandiju. Godišnja srednja temperatura je u Grönlandiji niža od obične na istoj zemljopisnoj širini, jer je Grönlandija — ostrvo samim ledom opkoljeno; to je zemlja velikog leda, pokrivena najveličajnijim od poznatih nam do sada lednika sjevernoga stožera, koji obuhvata grönlandsku nizinu sa više od jedan i pol milijuna kilometara...

Prvi pokušaj da dostigne ledeni plateau Grönlandije izveo je danski trgovac Lars Dalager, koji je živio u koloniji Frederikshob na jugu Grönlandije. Septembra 1752. god. pošao je on u pratnji jednoga Grönlandca, svoje kćeri i trojice mladih Eskimosa na najvišu točku plateau-a. Zadnju noć užasno su ozebli i zbog nedostatka hrane moradoše se vratiti. Dalager je uzmogao samo vidjeti, da je cijeli plateau pokriven ledom i zaključio je, da se po njem ne može doprijeti do istočne obale, jer ne će biti dosta hrane i osim toga moglo bi se zamrznuti.

Skoro poslije sto godina iza toga poveo je novu ekspediciju Amerikanac Heisz, koji je prošao 100 *km* po ledenjaku sa pet svojih drugova. Užasna bura prisilila je i njih, da se vrate. Poslije ovih pokusa izvedeno je još nekoliko ekspedicija, nu sve one nijesu dobro svršile, osim ekspedicije poznatoga prirodoznanca Nordenskjelda. Prvi put g. 1870. Nordenskjeld je takogjer prošao samo pedeset kilometara, ali druga ekspedicija produljila se je preko 200 *km* i naučni njezini rezultati bili su od velike važnosti.

Ona je pokazala, da nema na ledenoj pustinji nikakovih oaza i da strašno ispucani ledeni pokrov prikazuje granicu plateau-a Grönlandije. Poslije Nordenskjelda u god. 1886. pokušao je amerikanski mjernik Piri proputovati Grönlandiju. On je prošao 160 *km* i dostigao 2400 *m* nad morsku pučinu. Na tom se je putu prvi put pokazalo, s kakovim uspjehom mogu se upotrebiti saonice i plazače te *„ski"*, jer je ledena površina bila ravna i pokrivena tvrdim i suhim snijegom, tako da su putnici saonice svezali zajedno, postavili u mjesto jedra kožu, te su tako vjetrom nošeni prva tri dana, provezli se za preko 25 zemljopisnih milja. Pirina ekspedicija bila je najuspješnija od sviju. — Geološko i meteorološko izučavanje i istraživanje Grönlandije, osobito je važno u tom odnošaju, te daje sredstava za pravilno prosugjivanje ledene periode u svoj sjevernoj Evropi. Eto, to je podsticalo istraživače da poduzimlju svoje ekskurzije u unutrašnjost Grönlandije. Kada je u glavi Nansenovoj dosta dozrela ideja ekspedicije za putovanje Grönlandijom, on je tvrdo odlučio da taj smioni put izvrši, pa je otputovao u Stockholm Nordenskjeldu, da se s njime porazgovori. Nordenskjeld se je najprije veoma skeptički ponio prema planovima Nansena, ali zatim, saslušavši sva razjašnjenja Nansenova, priznao je da bi se ova osnova mogla izvesti. Prošlo je ipak još dosta vremena, dok se je sve pripravilo, jer je plan Nansena našao vrlo malo sućuti u onih, od kojih je zavisila pripomoć.

Novembra 1887. Nansen se je obratio na kraljevsku švedsku akademiju znanosti, moleći ju, da mu pribavi potporu za ovu ekspediciju. On je molio da mu se dade 6000 kruna (3000 for.), ali vlada, bez obzira na toplo zagovaranje akademije, otklonila je Nansenovu molbu.

Naprotiv u samoj Danskoj nagjoše se najbolji zagovornici Nansena i u januaru 1888. profesor Helland mogao je dojaviti stockholmskoj akademiji znanosti, da je kopenhagenski trgovac Augustin Hamel odlučio dati Nansenu za put 5000 kruna.

Nansen je primio ovu ponudu, pak su ga za to jako osugjivali njegovi norveški patriote, dokazivajući, da je on morao otkloniti pomoć inostranca i mirno čekati, dok će suotačbenici njegovi namaknuti potrebna sredstva.

Osiguravši tako ekspediciju u materijalnom pogledu (ona je stala megjutim tri put toliko!), Nansen se je počeo pripravljati za put. U januaru letio je na skiju od Eiderforda, pak ode u Königsberg i Kristianiju. U martu bio je opet u Bergenu, gdje je po danu čitao predavanja na sveučilištu o prirodi Grönlandije, a noći je provodio na vrhu pećine Blacunden blizu Bergena, istražujući vreću za spavanje, koju je on izumio za ekspediciju. Koncem aprila dovršio je svoju doktorsku disertaciju, te je bio proglašen doktorom, a u maju pogje u Kopenhagen, da onda ode u Grönlandiju. (Svršiće se.)

Ivan Tišov: Djeva Marija. Uljena studija za sliku „Bogočast".

Popravio se.

Slika iz seoskog života u Šumadiji.

I.

Živjeli smo onda u Rogači pod Avalom...

Mićana tek nagarila nausnica, a obrazi — da poprskaju.... Mlad, lijep, zdrav.... ka' tresak. Milina gledati ga.

Nije bio još oženjen — tek, ako mu je onda bilo malo jače od osamn'es' godina. Kuća nam zadružna ka' košnica, a i dobrog smo stanja bili....

Ja sam — znam — za godinu jači od Mićana, a braća nam: Stanoje i Radovan, već oženjeni ljudi.

Babo i nana, gledali su Mićana — još i prije — ka' zjenicu.... Mani!....

A nijesu — da kažem — baš mrzili ni drugu djecu — mene, Stanoja i Radovana.... al' njega.... tek — nešto više.

— O, Mićane!... vikne ga tek nana.

— Oj!....

— Di si, rano?...

— Evo me, nano, rakolji se ou.

— Idi, sokole — blago nani — da doneseš vode!... Nema ko!

— Oću, nano!

.... I obisne joj o vrat pa se najprije izljube, a onda tek krčag i na izvor.

Razmazila ga nana, pa to ti je....

A, vjere mi, bio je i vrijedan. Vatra živa.

I, nije da kažem da ga hvalim — pričaću ti ja još i drugo nešto, ali znaš.... volim, 'vako redom.

*

Ele, sluša Mićan i radi ka' mećava.

Nana ga tek ode hvaliti, a gleda, da i on čuje. Meni neki puta i krivo, al' — šta ću — ćutim.

Dogje tamo prija Stana — node, ispreko puta — pa nji' dvije otpočnu kakotati:

— Radiš li, Marice?....

— Jā šta ću, Stano....

— Ako, ako!....

— A, 'de ti je Puran?.... (tako su iz milošte zvali Mićana).

— Na njivi!

— A, a!....

— Jā!....

— Radi taj radi, — ka' neki domaćin!....

— E, pa — mora se!

— E, „mora se" —! Nije to: „mora se", nego poslušan i vrijedan, a nije ni to baš uvijek pod moranje!...

Tako Stana.

A, vidim lijepo, kako nana sve srkuće..... a pod trepkama joj se, Bože — sija.... sija.....

II.

Još dok Mićan bješe 'vološni, bješe nemiran ka' čikov. Lijepo pamtim još, kako ljudi za njega — onda znaš — govore:

— Prosti me bože, ni manjeg djeteta, ni većeg anatemnjaka!...

Jes' — slave mi....

E, ubi taj, di koje seljače stiže....

Ča Perinom Stevici oteo čigru, pa bježi u kuću, a onoga ide dreka, — misliš, odnese mu kesu s novcima.... Drugom, tako, klis... Trećem loptu.... 'Di šta do'vati.

Pa tu — bogme — padne riječ i megju starijima. I babo se često ljutio na nanu. Okupe se oni neki puta, pa: riječ po riječ i — lijepo da se pokrve.... A oko čega?... Ni išta. Sve zbog Mićana.

— Ama nemo' ga ti, Marice, 'vako napuštati!....

Počne babo, kad mu čeljad kažu, šta Mićan radi.

— Ama, dijete je, Miladine! (tako nam se zvao babo), veli mu nana.

— Nemo' ti meni: „dijete“, „dijete“....! ljutne se babo i: — Djetetu i piletu treba potkresati krila, pa će biti mirnije.....

— Ene!....

— Jes'.... Velim ti i.... ne ću ja... ovaj.... poslije sa komšijama da imam riječ.

— Pa nemirni su svi! — veli navlaš nana.

— Ama, ovaj naš mora da bude kako treba..... Jal' će poslije biti gjavo kriv.... Pritegni ti njemu sad uzdice, pa se ne'š nikad kajati. Još će ti, kad ojača, reći: vala!... Jā....

I — nana ućuti, a u sebi veli:

— Pravo kaže.

*

Tako babo nani, ali Mićanu ne htje nikad ružno reći....

Volio ga je — pa to ti je.

Nas je i karao, ali njemu ni ....ā!...

Uhvati ti nana poslije Mićana — a pune joj oči suza — pa ga grli i sladi:

— Nemo', nemo', rano moja!.... Nemo' da se biješ sa djecom. Treba da se slažete ka' braća i.... da se lijepo igrate!...

Pa ga ljubi i miluje; a i on nju. Božem, sluša je — a 'vamo se smije i pita:

— A je li, nano?

— Čujem, njego moja!

— A što plačeš jāko?.... i — pomami se od smijeha.

. . . .

E, prosti me Bože — bio je vrag-dijete.

I govōri i upućuj i obranjuj mu, i ne mo'š i ne mo'š....

Sva djeca mirna u selu, a on dojada; pa udari poslije da čini štetu ljudma.

Govōri nana, govōri i.... svjetuj — — Aja! Nema vajde.

Da prostiš — ako si sluš'o onu priču o kurjaku. Kako 'no bješe....? Jā,:

Znaš — uskoči kurjak u neki prazan tor (a mislio da ima ovaca). Kad tamo, al' unutra bila dva zeljova, te ti moga kurju jedan za glavu, a drugi za legja.....

Stoji dreka kurjaka, a trče čobani sa batinama, da vide šta je u toru. Kad tamo, al' kurji vire — da prostiš — samo pola legja.... a psine drže i drže.....

— A šta ćeš tu — ne bio majci...! poviču čobani.

— E, šta ću, kuku meni.... pišti kurja (a to je — vele — bilo, kad je i stoka mogla govoriti).

— Evo, vala, šta ćeš!....

I — ožeži.... Jedan, pa drugi, — jedan pa drugi, a sve po onome, što nijesu psine pogubile.

Kad se malo umorili, viknu jedno čobanče:

— 'Oćeš još, kuma kurjo, u štetu?....

Poćuta zvijer — pa tek će:

— A, šta vi to radite sa mnom?.....

— Krstimo te!.... Da zapamtiš, kad si u ovaj tor ulazio, a — i da ne satireš više nikom ovaca!....

— E, pa krstite me brže bolje, odoše mi ovce niz polje!.... pisnu kurja. Izgobelja se i — jala preko ograde pa čistac....

I to ti, vala, isto bi i sa našim Mićanom.

Dok mu govoriš — gjene, gjene.... A poslije — mani!.....

III.

Jednom dogje babo ljut.

Bio na njivi i razgled'o tamo pos'o, i — nešto mu se valjda nije dopalo, kako su žeteoci radili.

Sunce tek zašlo za Kosmaj, i stišala se malo ona jara — a duše 'ladan povjetarac, pa ti čisto otvara oči....

Nana sa snahama uspremila pred kućom sovru i još nešto čeprka oko ognjišta.

Mi — dječurlija — valjamo se po travi. A zeljov se pomamio s nama zajedno, pa nas preskače, ili juri za nama, ili mi za njim.

Pored prošća prolaze komšije i nazivlju Boga nani (kad se desi pred kućom), ili zastanu, pa im milo, kako se mi igramo.....

Dok — tek lupiše vratnice.

Ugje babo.

Poskakasmo ti mi i stade nas graja:

— Bābo!... bābo!...

Pa udri ljubi mu ruke.

Al' on samo ćuti, a natmurio se ka' oblačno nebo.

Najmlagja snā — Mara, istrča iz kuće sa legenom i ibrikom i spremi se, da mu polije — a prvo mu prigje ruci.

— Živa bila!.... i, nedade joj, već samo osiječe:

— Pospi!

Umiva se babo, a mi dječurlija zadržali dušu i upiljili u nanu.

Ona stala na kutnji prag — ko da je node izrasla i umudrila se.

Vidimo mi lijepo, kako bi ona zaustila da pita babu, šta mu je, — a ne smije.

I — slave mi — bješe čudo, da je babo ljut.

Umi se on. Ubrisa ruke i obraz i pogje da sjedne. Ali mal' ne pade. Zape o jedan tronožac i — posrnu.

— Uh!.... ciknu babo i opsova nešto strašno, pa do'vati tronožac i — povi se taraba.....

Mi svi ka' stijene; a njega poduzela vatra i.... samo sijeva očima.

Posjedasmo.

Nana prisluži jelo, pa sjede kraj babe. On do'vati da uspe.... al' u taj mā 'iti oči na nas djecu.

Mi pretrnusmo.

— 'De je Puran? pita i oštro gleda u nanu.

Nana pogleda u nas i — zausti nešto da kaže.... dok tek zeljov rūnu na vratnice.

— Miladine! viknu neko s polja.

— Oj! odazva se ljutito babo i sjeknu očima na vratnice.

— Vabnite psinu — da ugjem! viče onaj glas spolja, a zeljov da iscijepa prošće.

Skoči babo. I isteže nekim kijakom dušmanski zeljova — e vode me zabole.....

Ciči još pas od bola, ka' — prosti me Bože — čovjek i vuče se po ledini, a vratnice se otvoriše.

Ugje ča Mojsilo — onaj čak iz drugog kraja sela i vodi za ruku svoga malog Radoja.

— Koje dobro, Mojsilo? presrete ga babo ljutito (a valjda i što se mor'o dići od sovre).

— Kamo sreća, da je dobro, Miladine — nego zlo! oteže ča Mojsilo i pokaza rukom na dijete.

Radoje sad ototanji da runca.... Sve mu lice krvavo, a crveni mlazevi svijaju se nuz obraze, do pod gušu.

— Pa šta je bilo?.... reci!.... povika babo osorno i prigje djetetu.

Vide, valjda, ča Mojsilo, da je babo ljut, pa — rek'o bi, malo pretrnu čovjek i ode mucati:

— Znaš, djeca, ka' djeca!... Igrali se i.... ovaj... znaš.... nemirni.... Pa, trči 'vamo, trči 'namo, i.... ja bogme.... Znaš.... malo se i podževeljali.... djeca su.... paaa....

— Pa moj Mićan kamenicu i — pljus!.... osiječe babo i okrete se nani:

— Kazuj, 'de je onaj zlikovac?!....

— Nemo', nemo' — slave ti — Miladine!.... poče ča Mojsilo, a vidi se, da se čovjek odma' pokaja i ražali.

— Ama, šta: nemo'!? Treba ubiti skota, da ne živi!.... Treba!.... ama!.., kažem ja tebi, da je on uz'o obraz!.... Ali, kad nijesi ti 'tela — ja ću njemu već suditi!.... ciči babo i prijeti, a očima usjaktio.

IV.

Nana ćuti k'o kamenica.... A vidiš joj lijepo iz oka, kako bi — da može — smoždila ča Mojsila, što je sad' na ovu vatru naiš'o.

Nije joj, vala, lako bilo.

Babo prigje Radoju. Skide mu vesić i pogleda uboj.... Zavrte glavom i viknu sna-Mari, da opere dijete.

Pa onda — ka' da se malo umiri — prigje nani:

— 'De ti je sin?....

Nana ćuti.

— 'Ajde ti, kićo, da nagješ Purana! baci na mene oči, a ja gjipih, ka' oparen, pa na drum....

Kad — malo niže naše kuće — stoji Mićan i grize kažiput.

— 'Ajde odma', zove babo —! velim ja.

— Ne ću! kaže on.

— Ne ćeš!?... Odma' Mićane!... i — potegoh ga za rukav....

On se opre i udari u plač:

— Ne ću, tamo je ča Mojsilo i — Rada!.... Ne ću..... ne — ću.... ne — ću!....

— Ama, ne boj se, Puro, ča Mojsilo nije ljut!, slobodim ga ja, a već znam — šta ga čeka.

— A, plače li Rada?.... pita on i žalostivo me gleda.

— Jok, slave mi!... velim ja.

I on se krenu.

Kad dogjosmo do vratnica — stade....

— 'Ajde!...

Jok. Ni maknuti.

Otvorim ti ja lagano vratnice, da on ne vidi; a ne bi ni uš'o da je znao, kako je babo ljut.

Gotovo silom ga uvučem u avliju....

— 'De si ti, zla vjero, skoči babo, kad spazi Mićana i 'tjede poći..... Ali ga nana dokopala za rukav i vidim, kako joj sipa suza ka' plaha kiša iz njenoga krupnog oka.... I nešto babi govori, govori... a drhte joj usnice...

On je ka' posluša, ali se opet izvi i prigje Mićanu:

— Je li ti, uljove jedan, 'oćeš još da budeš nevaljao?... i pokaza rukom na ča Mojsilovog Radoja.

— Što si razbio djetetu glavu?....

Ćuti Mićan ka' zemlja.... E misliš — ništa mirnije od njega.... i gleda u vr'ove od opančića. —

Ča Mojsilo maše rukom na babu — maše.... al' ovaj se gradi da ga ne vidi.

— Hoćeš li još!....

I.... babo isteže svojom teškom šuvakom. Puče... ka' po tijestu, a Mićan — samo što ciknu — te u travu....

Zajauka nanā.... zavrištaše djeca.... potrčaše starija im braća od sovre, snahe i ča Mojsilo — — mišljahu: ubi babo Mićana....

*

Mićanu — 'vala Bogu — ne bi ništa.

Babo i poslije toga 'nako, ka' i prije — ni ružne riječi, a kamo li da udari. A moj ti Puran drugo dijete... I — godina po godina pa čitava planina... slave mi. Da ga *vedneš* — ne bi ga se mog'o nagledati, a reko' ti već, da mu je sad malo nešto jače od osamn'es' godina.... Svako se s njime vali, a već Nani gušća kosa i.... topi se od slasti, kad joj ko veze o njenom Puranu.......

V.

Ali — jāko da vidiš belaja....

Od nekog vremena poče ti Puran — 'vako mator — nešto drugo. (Ubrani i učuvaj Bože svakoga!) Šta mu bi — ne znam....

Uvati se on sa onim Stanojlom baba Roksinim, pa lijepo momak prevrnu vjerom. Mani! Ono ti je rgja do zla boga. I mlado i staro ga se kloni — nema ni u psu druga.

Ku'ćeš ga naći — u mejani.

Sjedi ti taj pa pije i tuca ono, što mu je još njegov pokojni babo krvavo zaradio.... Gazda Mirko — Bog da ga prosti — bio je čestit i valjan, a ovaj njegov — pljunu mu na grob.... Pa eto ti.

*

Idem ja jednom lani iz zabrana — a preda mnom podaleko dvojica.

Smiju se i nešto čavrljaju.

Poznam odma' glas Mićanov — a ne znam još koji je onaj drugi. — Kad bi na raskršću — rastaše se.... a ja poteci za Puranom.

I, kad ga sustigo' — viknem:

— O, Purane!

— Oj!.... osvrte se on.

— A ko ovo bijaše jāko s tobom?

— Stanojlo!

— Stanojlo!?

— Jā!....

— A, šta će tebi Stanojlo?!

— T—he!...

— Ama nemo' s njim više — po Bogu da si ro gjeni?

— A što, bato?! (Tako me zvao.)

— Kako — što — bolan, vidiš li, da je taj otp'o od ljudi!.... Niko ne će s njim.... a ti još pitaš: što?! Poslušaj me, i.... nemo' više ni da ga vedneš.

Tako ja njemu a — gledam ispod oka, kako se on osmje'uje... E, vidim ti ja lijepo, da mu ovo nije bilo prvina, i.... da ga je onaj nesretnik već otrovao. Pa mi se nešto zorli ražali. A i boli to, brate, kad vidiš svoje rogjeno da 'oće stranputicom....

I.... mi, tako u razgovoru, ugjemo i u kuću.

*

Tek se ja spusti' na tronožac — a nana, pa preda me:

— Vidi!... vidi, dikane, šta mi je dono Pura!...

A sija joj se oko ka' izvor.

Pogledam. A to neke šarene gjingjuve, pa ih nana omotala oko ruke.

— A, otkud mu to? pitam ja i gledam nanu; a dogje mi nešto mučno. (Puran nije nani nikad — do tad – ništa donosio, manj kad mu babo da para.)

— Naš'o, dikane, naš'o!..... sladi nana i okreće rukom, a iz gjingjuva vrca varnica....

— Naš'o?!....

— Jā!....

Meni pade neki mrak na zjenice... e, mani! Nana ode za poslom — a ja ćutim i mislim i sve mi nešto šušti po glavi.... a stvori mi se onaj čas nesretni Stanojlo pred očima....

*

Poslije vidim opet Purana i Stanojla zajedno. Učestali, a kad spaze mene, a oni tek samo što se razdvoje.

Govorim ja Puranu opet i govorim... ništa!...

VI.

Bilo je to na nekoliko dana poslije onoga razgovora s nanom.

Sunce tek iskočilo otud iz Dunava, a nebo čisto ka' srma.

Ja uz'o pa djeljem pred vajatom jedno držalje i zan'o se u pos'o, dok tek babo viknu iz kuće:

— Dikane!

— O, babo? odzovem se ja.

— 'Od' ovamo...! i manu mi rukom.

Ugjem ja.

— Ajde ti i Puran da sagjete do dućana!... I kaže mi da pokupujemo tamo: soli, eksera, zejtina, konaca, bućme i još neki stvari za nanu.

Izbroja pare i veli:

— Ajde, kaži Puranu, a jav'te nani, ako još što i njoj ne zatreba. A, i pitajte u šta ćete to sve donijeti....

Nana nam dade dvoje bisage i reče, da unutra ima i staklo za zejtin....

Pogjemo u dućan.

Dolje na drumu — ispod Avale — drži i mejanu i sitničarluk neki Cincarin — Ćir-Stavra.

Drkte mu ruke, kad ti što mjeri — Bože me prosti — ka' da život prodaje.... Kajišari, zakida cicija.... e — mani!....

Ali — šta ćeš....

Na drugom mjestu nijesmo imali 'dje, da pazarujemo. Manj, da salazimo u Biograd. A ne mo'š opet ni tamo za svaku sitnicu. Daleko. Pa ku'ćeš onda — nego kod Ćir-Stavre.

E, slave mi — mrzio sam i njegovo: „"Broj'tro"! prosti me Bože....

Dogjemo mi i sad kod njega:

— Pomoz' Bog, Ćir-Stavra!

— Pomaže Bog, pomaže Bog!.... cicvari on.

— Kako je?.... pita Mićan — a ja ćutim.

— Pe!... dzanum.... malku dobro, malku ne!...

— Ako, ako — Ćir-Stavra — biće i bolje!

— E.... kako vi je?.... pita on.

— Dobro 'vala Bogu!... kaže Mićan, eto došli, malo da pazarimo!...

I Mićan mu ode regjati, šta nam sve treba, a češka se za uvo.

Usvijetlio Cincarin očima ka' mačor i poče mjeriti — a ja prigjem da vidim šta radi.

Mićan sio na tezgu — spram nas i zvižduće — a Cincarin grće pregrštima so i trpa u kesu.

Više njega visi neko ogledalo — baš prema Mićanu — i Ćir Stavra... malo, malo, pa 'iti oči u ogledalo i ćuti.

Izmjeri on sve i slaže pored bisaga, a Mićan mu dodade staklo, te usu i zejtina.

Kad Ćir-Stavra bi gotov — kresnu meni Mićan okom — i poče:

— Ćir-Stavra!...

— Cujem, dzanum?

— Dede.... (kaže Mićan, a zavuk'o ruku u bisage i nešto pipa po njima) dede.... naspi mi.... katrana u ovo grne!....

Ali tu preblijede ka' krpa.

— Kakvo grne?... razrogačim ja oči na Mićana, (jer sam vid'o, kad nana metnu u bisage samo staklo za zejtin.)

Dok se tek Ćir-Stavra poče osmje'ivati:

—.... Dzanum!.... Nego vala tvoju poslu!.... ti ocis da kradis!... Ti ukral pre meni dva igli i — dzindzuvi.... a sad sum vidil tamo.... (i pokaza rukom na ogledalo)... kad si ukral grne i sum ga izvadija iz tvoji bisadzi!... Evo, he!... Ne vala, dzanum tako, ne vala, ne vala!....

E, amina mi — nijesam znao, šta ću od sramote.... Manj da se ona zemlja otvori i — da propadnem....

Pogledam Mićana.... Preblijedio i — oborio oči ka' pravi lopov...

Ih!... Jâ grdne sramote!!...

Bacim pare na tezgu, do'vatim bisage, pa bjež' na polje — jer me u dućanu 'tjede nešto da zadavi.

Bježim ja tako, bezobzirce, kad bje' blizu kuće, — sustiže me Mićan.

— Dikane!... viče on.

Ja se gradim da ne čujem.

— Dikane!.... opet on poslije malo i u'vati me za bisage.

Ja samo preda se, a jezik se ukočio i.... ne smijem mu nikako u oči. Mani.

— Nemo' kazivati za ovo babi.... poče on (a lijepo čujem kako mu pišti u guši, ka' sirovo drvo na vatri).... Nemo', dikane sreće ti.... A duše mi i.... tako mi nane, ne ću više da vidim onoga Stanojla — ubio ga Bog —.....

....— Pravo ti meni onda.... reče.... ali, ja ta....ko.... (i on tu ode jecati i grcati, ka' malo dijete).

E, mani.

I meni se nešto ražali, pa progutah pljuvačku. A on jeca i veli:

— Nemo' babi — sreće ti!... A.... moli i Ćir-Stavru, da mu ne govori!.... Stanojla više — 'navore mi — ni pogledati ne ću...., a on je svemu tome kriv, a i ja što sam ga sluš'o!....

I — ugjosmo u avliju.

Mićan ode u vajat — ne vidje ga niko — a ja u kuću....

VII.

Ja sam mnogo volio Mićana.... Mani. I — sve učinim, kako me je molio. Jâ šta ću....

On ostavi Stanojla, i — pogje sve na bolje.

Tek, po neki puta, što mi samo — onako uz riječ — pomene:

— Dobro je, kad se čovjek malo i osramoti!

Mil. Perić.

Iz soneta J. Vrchlickoga.

Preveo *Dragan Boranić.*

Mickiewicz.

U more, val gdje vječnu pjeva m'jenu,
U tminu, ljudstvo gdje izbija dane,
Ljepotâ svjetlost da mu bliže plane,
Bog spusti silnu od granita st'jenu.

I oblak, što no put istoka krenu,
I komet kose rujne raščešljane,
U vječnost hiteć — diveći se stane,
Titana glavu oblijeće njenu.

V'jek prkoseći, ova st'jena tvrda
U krilu svome suho zlato niže;
K njoj plovac rado lagju svoju vodi,

Da njemu srijed b'jesnih morskih srda
To čelo njeno, što v'jek k jugu diže,
U srcu gane slutnju o slobodi.

Krasiński.

Duboke l' duše, Bogom obasjane!
Ko proročke i tebi usne svete
Očisti angjel ognjem i na l'jete
Divovska krila htio ti da gane.

Kroz žića t'jesne, trnovite strane
Ti besmrtne si svagda brao cv'jete,
A u srcu ti, gdje nosaše sv'jete,
Domaje tvoje sve gorjele rane.

U zipki još, u krilu dječjih snova,
Na čelo Dante tebi cjelov dade,
A s njime i sve mučne svoje jade.

U budućnosti živio si zori
Ko svjetionik sjajuć sred valova,
Dok ljudstvu jutro iz njih ne iznori.

Naša pisma.

U Zagrebu, mjeseca novembra 1896.

Nije lako apodiktički označiti: može li i koliko može politika biti predmetom pravog književnog rada. Nu svakako opažamo u naobraženijih naroda, u Franceza, u Talijana, da su se često političke ličnosti borile oružjem lijepe knjige i stekle na tom polju slavno ime, dočim se za njih kao političare ne bi ništa znalo. Ko danas i misli da su de Maistre, Chateaubriand, Lamartine bili diplomati i ministri? Jedan jedini čovjek iz novije povjesti, ostavio je jednako slavno ime na političkom i književnom polju: Massimo D'Azzeglio u Italiji, dočim Guizot i Thier uskrilište kao književnici političare.

Uvjeren sam da politika može oslabiti književni talenat, da mu često i ugleda otimlje, ali za to još ne umanjuje vrijednost njegova djela objektivno, a nikako mu ne oduzimlje pravo da se knjigom bavi. Nu ako iko, valja da politički čovjek bude obziran u izboru sujeta što obragjuje, jer politička krv može lako zaslijepiti, a tada njegovo djelo nije više objektivno. To sam cijenio potrebitim spomenuti, prije nego stanem govoriti o novijim književnim popojavama u Hrvatskoj: o Kumičićevim „Pobijeljenim grobovima" i o Primorčevoj „Ladanjskoj opoziciji".

Kumičić je bez dvojbe danas u kolu najpoznatijih hrvatskih romanopisaca. On je svoje prve romane crpao iz gradskog socijalnog života, pak je obradio nekoliko seoskih sujeta, dok nije napisao svoj veliki historijski roman: „Urota", koji natkriljuje sa svakog pogleda sve prvašnje radnje i koji je do sada ušao u narod u osam hiljada istisaka. To je za naše prilike pravo čudo.

I sam političar, g. Kumičić htio je obraditi nekoliko prizora iz političkog svijeta. Uzeo je lošiji dio toga svijeta pa ga je živo predstavio svojim čitateljima pod naslovom: „Pobijeljeni grobovi". Naslov je uzet iz Isusovih riječi Farizejcima, gdje ih oštro nazivlje takovima, jer su spolja lijepi i bijeli a iznutra truli. Sam naslov kaže cio predmet.

Glavno lice cijelog romana jest neki Prokan, narodni zastupnik i vrlo važna osoba u svojoj stranci. Nu u svojim privatnim odnosima čovjek je to iskvaren, ogrezao u nemoralnosti do mozga. Po prirodi lijeporek, znade svojim patosom svakoga zanijeti. Živi u intimnim odnosima sa guvernantom svoga sina Vojislava, mlada pjesnika, dočim je njegova zakonita žena priložnica prijatelja mu i političkog jednomišljenika na selu, gdje se dogagja veći dio romana. Živući raskošno u svakojakim pustolovinama i prosipavajuć novce, traži Prokan sad u ovoga sad u onoga, lukavo, fino, u zajam novih hiljada. A dobrijani koje on znade zaslijepiti „otačbeničkim govorom", te svakomu napose staviti u izgled, zastupnički mandat, načelništvo, pa čak i bansku stolicu, drage volje mu daju na ruku svoje prištednje. Kad su se tako malo po malo i ti izvori stali sušiti, on misli na ženidbu. Zagleda se u nećakinju ili bolje adaptiranu kćer bogata vlastelina, Nevenku, koju ljubi do ludila njegov sin Vojislav. I Nevenka ljubi Vojislava. Kad joj Prokan svojom prirogjenom prepredenošću ponudi vjenčanje, ona se prestraši, jer ne može pojmiti, kako bi čovjek mogao uzeti drugu ženu za žive prve.

Kad Prokan uvidi, da mu se nije ničemu nadati, uznastoji kako bi ona pošla za Vojislava. Ali ovdje nastaje grozan rasplet. On je primoran čuti na vlastite uši, ko je ta djevojka. Ona je plod njegova grijeha. On je zaveo mladu djevojku, koja pošto rodi to dijete, izloži ga u vrt svoje tetke. Tetka primi dijete i javlja to mužu, koji je stanovao čisto odijeljen od nje, te nije ni slutio da je rodila. Ta nenadana radost, pomiri muža i ženu, koja sveto čuva svoju tajnu. Ali prava je majka budnim okom pazila na svoje dijete. Ona je uvijek uz nju, a kad doznade da je Nevenka zaljubljena u Prokanova sina Vojislava, stade je odvraćati od te ljubavi. Pa kad nije mogla uspjeti, uhvati starog Prokana, te iskaza sve prošle dogagjaje, na koje je on zaboravio, ali ona nije. Dakle ne smije da se dogodi rodoskvrn. Nevenka ne može biti Vojislavova.

Kada stari Prokan satrven stade odvraćati sina od Nevenke, ne kazujuć mu dakako pravog razloga, ode ovaj u bližnju šumicu pa si prosvira moždane. Prokan još živi udobno i raskošno i troši u pustolovine silan novac, koji mu nose razne koncesije.

Nije meni ovdje prodirati u Kumičićeve cijelji, koje je imao na umu pišući ovu pripovijest, tim više, što ih on nije odao u samoj noveli. On je htio žigosati laži-otačbenika, prikazavši u najodurnijoj slici takovića, kojemu je ljubav domovine samo izvor bezradinog nemoralnog života. Nu što nije moguće mimoići jest sam zaplet, koji odaje mnoge nevjerojatnosti. Je li moguće da poštena žena rodi i iznenada javlja mužu taj sretan dogogjaj a da ovaj prije ne zna ništa, da mu žena nije nikada pisala, i kako li ga je to prevarila, kad je on gotovo na nju zamrzio upravo s toga što je neplodnica? Je li moguće takovom varkom i biti prevaren, pa u njoj ustrajati punih osamnaest godina?

Osim toga prava Nevenkina majka, koja je već jednom imala dijete sa svojim ljubavnikom, koji ju svjestan svoje dužnosti i vjenča čim mu dopustiše okolnosti, kako je mogla pred njim kriti taj svoj ponovni pad i zabašuriti cijelu stvar, da nikad muž o tome nije ni posumnjao, dočim se znade kako su ljudi brbljavi i kako se sve malo po malo otkrije?!

Cijela pripovijest odgovara svojem naslovu, otkriva čitatelju smrdljive grijehe, koji su kadri okužiti svijet. Pred nevinim općinstvom bolje da ti grobovi ostanu zatvoreni, i ako bi još mnogo bolje bilo da ih ni nema. Cijela pripovijest je potkana otačbeničkom tendencijom, napisana vještom pripovjedačkom rukom, a na mjesta i dosta kruta.

Ovih dana se je prikazivala u našem kazalištu Primorčeva komedija u tri čina „Ladanjská opozicija". Nama je ovdje razgledati djelo samo sa književnog pogleda, dakle što objektivnije.

U provincijalnom gradiću, Pšeničari, imade opozicija, koju vodi tepavi apotekar Mazalo, brijač Brus, i isluženi respicijent financijalne straže Pijevac. Opozicija je naperena protiv načelnika, jer bi ta tri gospodina htjela sjesti na njegovo mjesto. Brus je dobar govornik, te u općinskom vijeću napada načelnika i imade većinu, ali načelnik ostaje uvijek na svojem mjestu. Pijevac piše dopise protiv njega, ali bezuspješno. Toj trojici pridruži se i trgovčić Hasenfuss. Dr. Sedmak, vogja opozicije u Zagrebu, piše tom klubu da se pridruži programu opozicije zagrebačke, te da svi složno rade za oživotvorenje narodnog ideala. Oni se okupe i zakunu se da će tako raditi. Uz njih je i seosko općinstvo pod vodstvom bogatog posjednika Hercega.

Načelnikov pisar, da im se naruga, javlja im da dolazi u Pšeničare protomedikus, pa da će razgledati apoteku. Mazalo se smuti, te predlaže drugovima da ga moraju dočekati dostojanstveno. Brus se opire, ali bojeći se za svoj nadriliječnički zanat, pristaje napokon i on, te tako zaključe dočekati protomedikusa sjajno i korporativno ga pozdraviti. (I čin).

Mladi doktor došao je da posjeti prijatelja načelnika, koji mu pripovijeda sve svoje borbe s opozicijom, uz koju cijelo vijeće pristaje. Doktor se čudi sjajnom dočeku, a još više kada mu jave posjetu vogja opozicije, dok najzad ne doznade, da ih je nasamario načelnikov pisar, pa da misle da je on protomedikus. Doktor vodi vješto dalje komediju. Obećaje četvorici posjetitelja, da će načelnik pasti, ako se oni slože, predlože novog kandidata za načelnika, a ovomu ponude mandat za sabor. Oni nakon duge rasprave podijele megju se općinske časti, a židovu obećaju zakup općinskih potrošarina.

Tako napisani predlog predadu u ruke tobožnjeg protomedikusa.

Crni Vuk, četovogja općinske straže, željan je „poštena" čina, te traži budnim okom da ma gdje pronagje zločinca. K Mazalu je došla u posjete gospogja Popratićka sa svojim sinom romanopiscem. Ovaj pripovijeda Mazalovoj kćeri osnovu svojeg romana, pa na svrhi djevojka ne bi htjela da junakinjâ romana bude otrovana nego radije da otide u samostan ili da umre od sušice. Mladić brani svoju i dokazuje, kako je najljepše otrovati ju. To čuje Crni Vuk i držeći u svojoj svevelikoj revnosti da se radi o kakvom umorstvu, dade uapsiti mladog književnika i odvede ga k načelniku, a ovaj shvativ stvar, otpusti Crnog Vuka od službe. Čim je mladića pustio na slobodu, mora po nalogu zagrebačke policije odmah odpraviti i njega i majku mu pod stražom u Zagreb. Brus na svrhi drugog čina doznaje, da su nasamareni u tobožnjem protomedikusu, te izjavljuje da usteže natrag svoj potpis, da se on vraća k čistoj opoziciji i opozicijalni klub se razdvaja. (II. Čin).

Dr. Sedmak, na poziv Brusa, došao je da posjeti Pšeničare jer tu namjerava kandidirati. Uza nj je novinarski izvjestitelj Pek, koji sve lažno izvješćuje o sjajnom dočeku, o zanosu pučanstva, koje je faktično indiferentno.

Skupilo se nešto naroda oko stana dra Sedmaka, koji je odsio kod čifuta Hasenfussa. Jela, žena Hercegova odvraća muža od opozicije, a po njezinom primjeru odvraćaju i ostale žene svoje muževe, te ovi napokon ne će da pristaju ni uz Brusa i Hasenfussa ni uz Mazala ni Pijevca. Dolazi dr. Sedmak

počinje svoje banalne govore. Nastane prepirka izmegju dviju frakcija, nosanje s jedne a nosanje s druge strane, dok ne ustanu žene i predlažu one za svoga vogju seljaka Marka. Seljaci su uzbunjeni. Dr. Sedmak, Pek pa i sam Brus bježe, a žid ostaje u Pšeničarima i pristaje uz novu struju. (III. Čin).

To je objektivan sadržaj cijele komedije.

U ovakovu djelu nije tražiti istinu nego vjerojatnost, a te čini mi se da nema. Dolazak protomedikusa, koji igra veliku ulogu u razvoju čina, jest velika nevjerojatnost. Je li moguće da apotekar, ma kako glup, ne pozna svoga protomedikusa, ne pita barem za njegovo ime? Je li moguće da u gradiću gdje je apoteka nema liječnika, te tu službu obavlja Brus? Je li moguće, da osim te trojice u jednom „gradiću" nema druge inteligencije ni vlasti? Da nema župnika, liječnika, sudije i t. d? Je li moguće, da ta tri glupana i sebičnjaka uz žida mogu praviti toliko poteškoća načelniku, čovjeku poštenu, koji besplatno vrši svoju službu i rad ljubavi za narodnim napretkom načelnikuje? To je barem nevjerojatno, kao što je nevjerojatan prizor dra Sedmaka pred izbornicima, defiliranje židovčića sinova Hasenfussa, pa previjanje Hercegove žene Jele i t. d.

Primorac je htio izvrgnuti ruglu neke prizore, ali je išao predaleko te prekoračio granice prave zdrave i poučne komedije. To je najmanje, što se može o njoj reći.

U subotu će se pjevati prvi put Zajčeva opera „Armida". Libreto su spjevali dr. Harambašić i dr. Miletić. Sujet je uzet iz mletačkog života za republike. Obešćašćena djevojka Armida ubija nožem svoju suparnicu, a njezin otac njezinog zavodnika, koga je do tada vjerno i samoprijegorno služio. O tome opširnije drugiput.

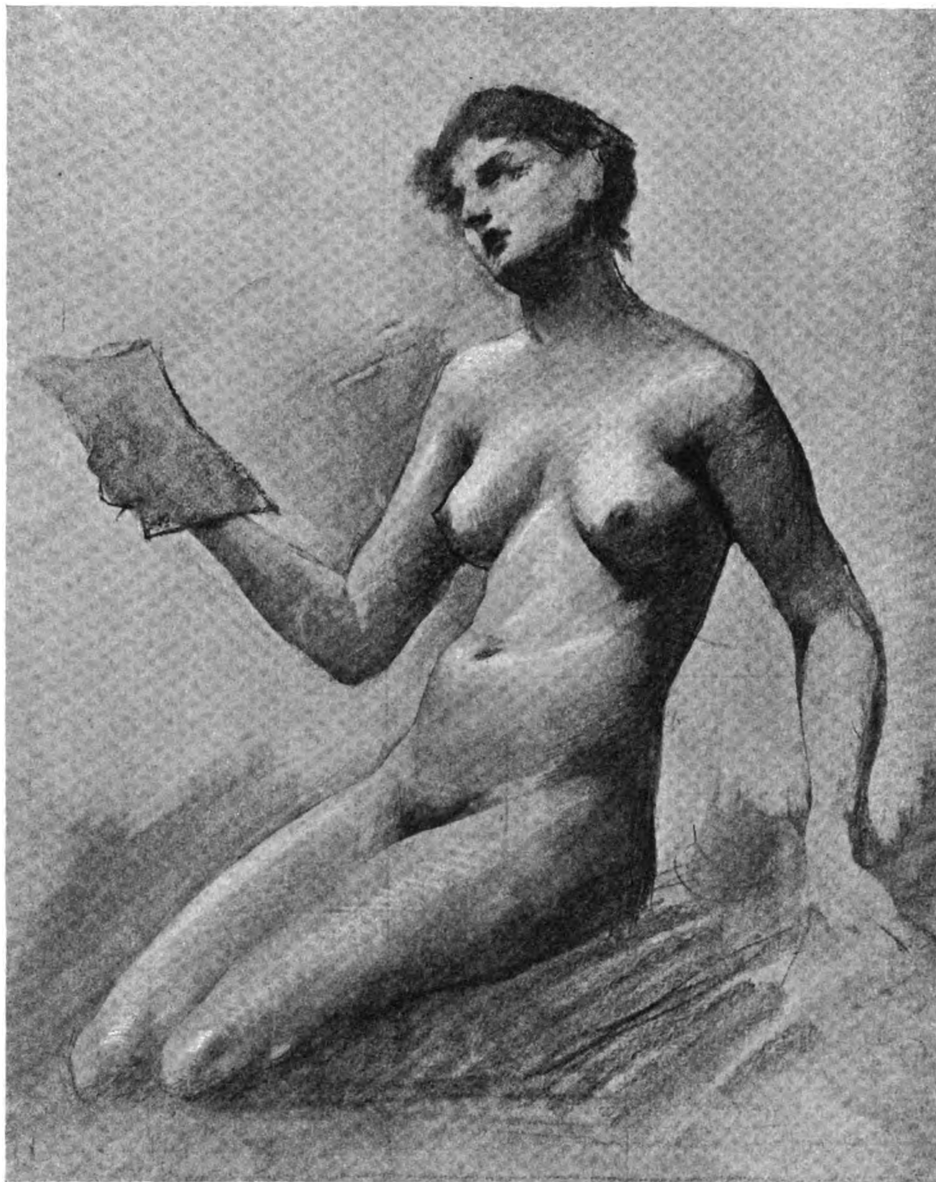
F. M. Šegvić.

Uz naše slike.

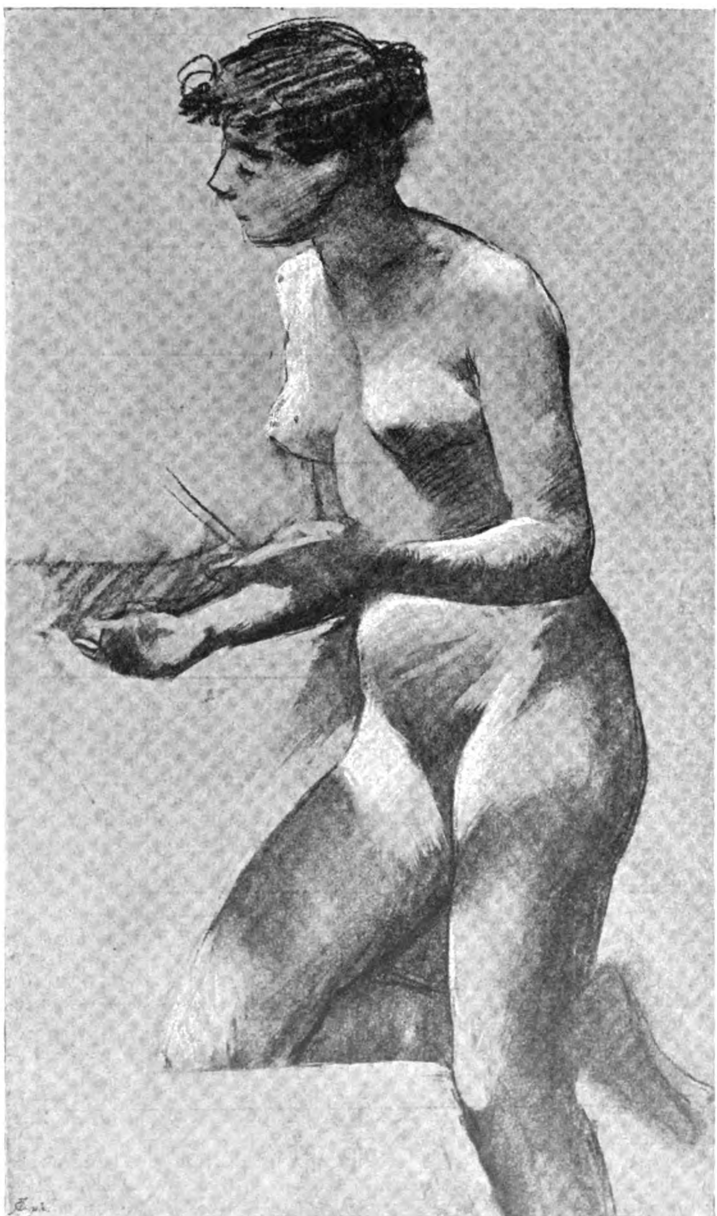
* *Vilim vojvoda Würtemberški.* Donoseći u ovom broju sliku upokojenog prvog poglavice zemaljske vlade Bosne i Hercegovine, upozorujemo naše čitatelje na biografske mu podatke u 22. broju.

* *Ivan Tišov*[1]) *hrvatski slikar.* Preporod umnoga života u Hrvatskoj u zadnjim je decenijama silno unaprijedio i narod i zemlju. Struji, koja ga je pokrenula, prednjači književnost, koja je nikla iz narodnog mišljenja, te je do sada urodila lijepim plodom u svima strukama. Tek u novije doba počela se uz literaturu njegovati i tvorna umjetnost, a koliko god je kratka vremena proteklo, otkada je na obalama Save proklijala, već je i ona donijela lijepa roda.

Sve do nekoliko godina nije se dalo umjetnosti u Hrvatskoj u pravi napredak, a prvi umjetnički pokušaji ne uspješe nimalo. Još prije tridesetak godina nastanio se u Zagrebu neki slikar *Mücke,* ali nije našao u narodu odziva. Jedan od njegovih učenika, *Ferdo Quiquerez,* bijaše u Zagrebu doduše popularna ličnost, a i njegovi radovi — prizori iz hrvatske i srpske povjesti i iz Crne Gore — dobro su poznati hrvatskoj publici. Nu

Ivan Tišov: Klečeći akt. Studija crtana ugljenom za angjela na slici „Bogočast".

Ivan Tišov: Klečeći akt. Studija crtana ugljenom za angjela na slici „Bogočast".

kako nije našao u svojih sugragjana niti onog poznavanja, a ni one pobude, koja je glavni uvjet umjetničkom napretku, nije se ni on dovinuo cilja, za kojim je pregnuo.

Sve do nedavno Zagreb nije znao pravo da cijeni slikarstvo, uprkos nadbiskupu Hauliku i biskupu Strossmajeru, koji su kao mecenati lijepih umjetnosti pribrali silu umotvora — iz tugjine. Tek kada se u Zagrebu nastojanjem dra Kršnjavoga, onda sveučilišnog profesora, osnovala škola za umjetni obrt, krenulo je i po umjetnost na bolje. Pod upravom dra Kršnjavoga, koji bijaše sam slikar i vrstan cjenitelj svake umjetnosti, i H. Bolléa, graditelja stône crkve, razvio se taj zavod prekrasno. Uza nj prionuše vrsni umjetnici kao učitelji, a na čelu im slikar *Nikola Mašić,* koji je do onda osobitom ljubavi sabirao slikovne motive u svojoj domovini, a ne imao prilike, da ih obradi tamo, već u tugjini, gdje stekoše svuda priznanja, a umjetniku dično ime. Ta škola odgajala je i svoje gjake a i ukus zagrebačke publike, koja se pomalo privikla umjetnosti, te ju stala cijeniti kao najsavršeniji rad ljudskoga uma.

Iz te škole ne samo da je izišao cijeli niz obrtnih remek-djela, već se u njoj pojavilo i nekoliko umjetničkih talenata, koji su daleko nadvisili onu cijelj, za kojom je po svojoj organizaciji pregnula sama škola.

Jedan od tih mladih talenata je slikar *Ivan Tišov,* koga će ga naši čitatelji moći da ocijene po nizu slika i studija, koje u današnjem broju iznosimo.

Ivan Tišov rodio se 1870. u Vuci kraj Gjakova, u siromašnoj seljačkoj kući. Za rane mladosti iskusio je gorke nevolje, a tek što je zbacio povoje, osta mu majka udova sa četvero djece. Jedini sretni momenti prve mu mladosti bijahu oni, što ih je probavio za gradnje gjakovačke biskupske crkve, pozorno prateći rad umjetnika, koji su svojim umotvorima ukrašavali tu krasnu gragjevinu. I danas sjeća se mladi slikar s nasladom, kako se jednog dana zavukao u klecalo, te promatrao freske na zidovima, kadno uza nj kleknu starac sijede glave, te ga zaogrnu na studeni svojom kabanicom. Dijete se iz prvine preplašilo, ali se skoro sviklo prijaznom starcu, umjetniku svjetskog glasa — L. Seitzu. Takih djetinjskih legenda svak nas se sjeća, a sjeća ih se tim radije, ako je ono postigao, što je nejak snivao. — —

Preporukom došao je Tišov u Zagreb na obrtnu školu, gdje je pokazao osobite ljubavi i dara za slikarstvo. Dovršiv tu propisane četiri godine, poslala ga je zemaljska vlada u Beč, da u obrtnoj školi austrijskog muzeja nastavi nauke. Probaviv i tu četiri godine, nagragjena mu bi slika "Bogorodice", prigodom slave dvadeset i pete godišnjice opstanka zavoda, prvom nagradom, koju dobi iz ruku protektora zavoda Njeg. c. i kr. visosti nadvojvode Rainera.

Svršiv tu nauke, proputovao je gornju Italiju, gdje je pomno proučavao neprolazne umotvore mletačke i firentinske škole, a onda se nastanio u Monakovu, da radi u prof. Roeslera i Marra.

Kako je umjetnik živim oduševljenjem naginjao onim umjetničkim nazorima, koji za XV. i XVI. vijeka pokrenuše monumentalno slikarstvo u Italiji, i koji su klicom svemu umjetničkom razvoju do današnjega dana, nije se obiknuo pravo modernoj monakovskoj školi, već se vratio u Zagreb.

Tu se megjutim, nastojanjem odjelnog predstojnika dra Kršnjavoga, naselio niz vrsnih umjetnika, a zemaljska vlada sazidala je tim umjetnicima posebnu zgradu sa šest krasnih ateliera, provigjenu svim sredstvima za olakšicu umjetničkog rada.

Uz fra Celestina Medovića, Otona Ivekovića, Belu Csikosa i kipara Roberta Frangeša, otpočeo je i Ivan Tišov ovdje svoj samostalni umjetnički rad.

Glavne radnje, što ih je tu naslikao jesu dvije velike alegorije *„Bogočast",* koju danas uz niz studija za tu sliku donosimo i alegorija *„Umjetnost",* koja u hrvatskom paviljonu za umjetnost na budimpeštanskoj izložbi broji megju najbolje hrvatske umotvore.

Obje ove slike, koje je naručila kr. zemaljska vlada za svečanu dvoranu nastavnog i bogoštovnog odsjeka dekorativne su slike u monumentalnom stilu.

Sudeći po njima. Tišov ako i nije neposredni učenik, a on tvori u duhu one škole, kojom je pokrenuo Overbeck i koju je u novije doba proslavio Seitz.

Ni on se ne jagmi za onom modernom „originalnošću", koja je toliko mladih umjetnika svela na stranputicu ili ih upropastila, već se vratio onim idejama, koje rodiše monumentalnim umotvorima talijanske renesanse.

Već to, što je u kolu plein-aerista, verista, realista i drugih „ista", koji danas reprezentuju moderno slikarstvo, ostao vjeran starom idejalnom prikazivanju ljudskih osjećaja, dokazom je

[1]) U današnjem broju iznosimo Tišovljeve alegorije „Bogočast" i „Glazbu". Scijeneći, da se umjetnik ne upoznaje samo po dovršenim radnjama, već po studijama za takove umotvore, donosimo uz alegoriju „Bogočasti" niz crteža i studija, po kojima će posmatrač najbolje u poznati umjetnikovu individualnost, a ujedno će moći da uvidi, kako se je ta slika, regbi, ragjala ispod umjetnikove ruke. Te studije imadu se prema tomu smatrati instruktivnim ilustracijama za razvoj cijele kompozicije.

da se je Tišov individualno razvio, a uvjeravaju nas o tome i njegove studije, koje dokazuju, kako savjesno proučava svoj tema i kako obragjuje individualno svaku ličnost na slici.

Onu staru poslovicu „On revient toujours à ces premiers amours“, potvrgjuje i razvoj umjetnosti u novije doba. Eno u Engleskoj već se razvila velika škola Pre-Rafaelita, koja se vraća nježnim motivima onih umjetnika, koji prokrčiše Rafaelu put; pa kao što ovi stiču sve više priznanja, tako smo osvjedočeni, da će uspjeti i rad onomu umjetniku, koji prione uz one tradicije, koje ispratiše slikarstvo do vrhunca svog razvitka za doba renesanse.

Već prvi pokusi Tišovljevi — a megju ove ubraja se i karton alegorije „Glazba“, što ga u slici donosimo — svratiše na se pozornost, a ne ima sumnje da će se umjetnički njegov dar onom intenzivnošću, kojom se pomolio i dalje razvijati i usavršiti. Mladomu umjetniku željeti je, da one nade, što ih je pobudio, što ljepše obistini. *Dr. Ćiro Truhelka.*

* *Svatovi u našem carskom i kraljevskom domu.* Dne 5. o. mj. obavilo se je — kako javismo u našem posljednjem broju — sjajno vjenčanje nadvojvotkinje Marije Doroteje, kćerke njegove c. i kr. visosti nadvojvode Josipa, glavnog zapovjednika kr. ugarsko-hrvatskog domobranstva, sa Njeg. kr. visosti vojvodom Filipom Orleanskim. Dan prije vjenčanja posvršio se je svečanim načinom akt renuncijacije, gdje se je vjerenica za se i za svoje nasljednike odrekla svakog prava na naše prijestole. Nakon vjenčanja otputovali su mladi supruzi u Alcsut, vlasništvo nadvojvode Josipa, da ondje provedu prve nedjelje svog zajedničkog života.

Nadvojvotkinja Marija Doroteja rogjena je u Alcsutu, gdje je i probavila najveći dio mlagjahna života u naukama i u vršenju plemenitijeh djela. U nje je prava umjetnička duša, naročito je u dokonim časovima vrlo vješta slikarica. I talenat za učenje jezika u nje je upravo preodličan; ona govori njemački, francuski, talijanski i engleski, pak dosta dobro naš i ruski jezik.

Vojvoda Filip Orleanski, suprug nadvojvotkinje, potječe od prastare francuske kraljevske porodice Capeting-Bourbona, koja je gotovo 800 godina sjedjela na francuskom prijestolu. Današnja grana te kuće jeste iz XVII. vijeka, ona je naime od mlagjeg brata francuskog kralja Ljudevita XIV., vojvode Filipa, nu ta se loza nije do velike revolucije nikako istakla u javnom životu. God. 1830., kadno je krvavi prevrat u Francuskoj skinuo sa prijestola posljednjeg kralja iz bourbonske kuće, dogje na prijestole djed današnjeg mladog vojvode Filipa, po imenu Ljudevit Filip Orleanski, dok se god. 1848. i opet ne proglasi republika. Poslije, nakon pomirbe kuća Bourbona i Orleana i otkako je god. 1883. umro zadnji potomak Bourbona, grof Henrik od Chamborda, ostade porodica Orleana jedinom nasljednicom francuskog prijestola. Nakon smrti pariskog grofa Ljudevita Filipa Alberta, koji je umro 8. septembra 1894., prešlo je to pravo na sina mu, današnjeg mladog vojvodu Filipa Orleanskoga.

* *Poplave u Podrinju i Polimlju.* Poznate su iz dnevnih novina goleme one nesreće, koje naniješe dne 9. i 10. pr. mj. talasi Drine, Ržave i Lima, gdje je nemila katastrofa najviše zadesila Goražde, Rudo, Višegrad, Zvornik, Bjelinu i bjelinsku okoliš. Nu očinska i bratska ruka pritekla je umah s čovječje dužnosti u pomoć. U teškoj nevolji, koja eto zadesi našu braću i na prvu vijest o strašnoj pohari, Njegovo Veličanstvo car naš i kralj dao je prvu novčanu pripomoć od 10.000 for. Vlast i njeni organi živo se zauzeše o pomoć i spasavanje i na čast ovijeh požrtvovnih srdaca bilježimo, da imade i žrtava, koje životom platiše savjesno shvatanje one dužnosti, koja čovjeka s čovjekom veže. Ko dobar genije lebdila je tijeh dana i ruka Njezine Preuzvišenosti gospogje Vilme pl. Kallay, a nad krajevima nesreće, naročito u bjelinskom okolišu, da tješi, pomaže i uzbugjuje majčinom pojavom bolje nade. Pomozimo; u nevoljama je prilika da se pokaže brat bratom!

Iznosimo ovajput slike iz Višegrada, koje živo prikazuju golemi zamah nesreće, a govore glasnije neg što bi riječi, kojima bismo jedva mogli da predočimo strašnu silu vode u svoj njenoj grozoti.

* *Sa budimpeštanske pozornice.* Na daskama Narodnog pozorišta pojavio se nov čovjek: *Zoltan Bošnjak* sa dramom „Sudac poštenja“, koja je prigodom premijere polučila vanredno sjajan uspjeh.

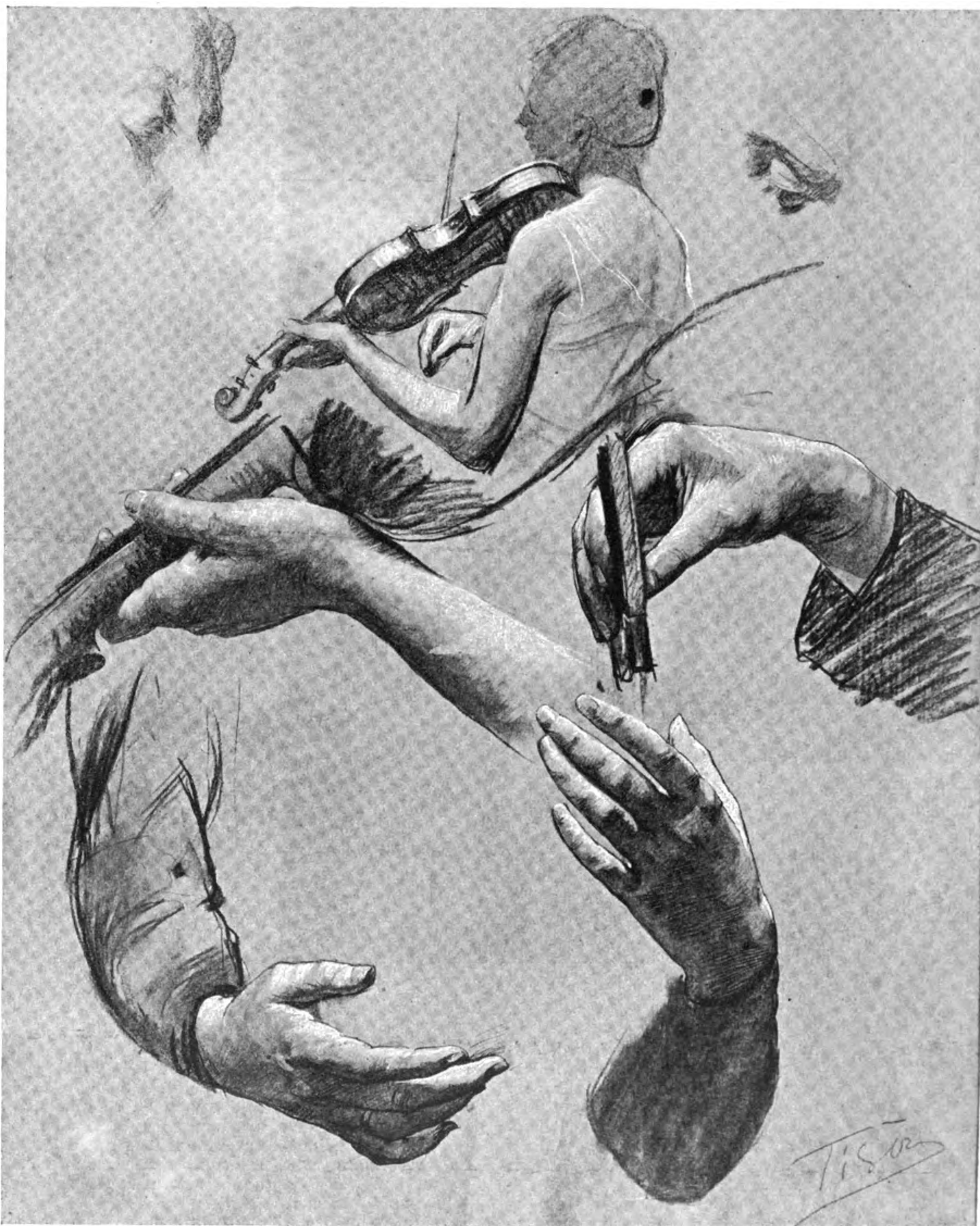
Nu ovo odobravanje publike bilo je donekle i opravdano, jer se je autor svojim prvijencem prikazao kao majstor u udešavanju spoljašnjih efekata.

Sa tehničkog, estetičnog i psihološkog gledišta, jedva bi ta drama izdržala strogu kritiku, već s toga ne, što je u njoj vrlo malo originalna, pošto su joj kumovali i *Csiky* („Željezni čovjek“) i *Daudet* („Borba za opstanak“), *Dumas* („Demimonde“ i „Denise“), *Prevost* („Djevojke fin de siecle“), *Sudermann* („Magda“) i *Ibsen* sa svršetcima pojedinih činova.

Irena je kći činovnika, koji je pod stare dane pronevjerio tugje novce; zašto je to učinio, to se nikako ne spominje. Njegov stariji u zvanju jeste barun Bérczay, čovjek rasipnik, ženkar i — lopov sve u jednoj osobi, a uz to po sudu svijeta kavalir od glave do pete. Izmet je to najmodernijeg, materijalističnog grijeha: banku, kojoj je na čelu, globi i guli, što više može. Pošto je profućkao i svoje i tugje novce, što će da radi, već, što rade njih sto hiljada u njegovoj sferi: traži bogatu baštinicu. Jolan, kćerka plemića Szentgyorgyia, bila bi takova partija. No prije no što će u brak, pruža mu se zgodna prilika, da udovolji divljoj strasti živinske putenosti. Svojemu činovniku, koji mu je pronevjerio imetak, dovikuje: Ili kćerku ili u tamnicu i sramotu! Irena se bori protiv napasti, djetinja ljubav slavi žalosnu pobjedu, ona se podaje putenoj propalici, iznevjeriv se ovako svojemu zaručniku, poštenjaku liječniku, koji je u nju bio zavio svu nadu budućnosti i koji vjeruje, da ga i ona istinito ljubi. Što se je ona žrtvovala za svojega oca, ne koristi ništa; otac joj umire od jada, a ona, koja je bez potrebe pogazila svoje poštenje i koja uz to sa moralnog gledišta nema pravo da snuje, kako će se osvetiti ocu svojeg djeteta, sprečava brak barunov sa Jolanom. Uz to sili zaručnika na krvav dvoboj sa zavodnikom, ako se uopće smije zvati „*zavodnikom*“ onaj, kojemu je ona za stalnu cijenu prodala svoju čast. Sreća, što se je autor domislio rješidbi, da bar onog poštenog liječnika očuva, te ga možda nevina ne probode protivnikova sablja. Pošto je svijet već počeo javno da žigoše nedjela barunova, on revolverom sam sebi sudi. Problem: da li može ostati u društvu ženska, koja je fizično pala, ali moralno ne, ostaje neriješen. A toga autor jamačno nije ni htio. Što je htio, polučio je: to je naime onaj momentani utisak, koji djeluje na fantaziju i osjećanje. *Mavro Špicer.*

* *Prof. dr. Václav Belohradski.* Poznati profesor i predavač sudske medicine u praškom sveučilištu, umro je u Pragu. Spadaše u red starijih medicinskih istraživača, koji se okupiše okolo prof. Eiselta u odjelu patologije i terapije. Njegova predavanja bijahu jako omiljena i vrlo marljivo posjećivana, jer bijahu ne samo zanimljiva, nego i vrlo poučna. Osim toga napisao je cijeli niz studija o svom predmetu i o rezultatima svojih istraživanja. Stil mu bijaše lahak i lapidar, što je prava rijetkost u jednog učenjaka. Rodio se god. 1844. u Tursku, a 1872. položi doktorat. Poslije se habilitova u pravničkom fakultetu češke univerze i tu je od 1883. do 1890. predavao o sudskoj medicini. Zadnje vrijeme, trpio je na živcima, te je na žalost prijatelja, gjaka i znanosti tako rano podlegao nesretnoj boljetici. Ime će mu ostati trajno u medicinskom svijetu.

* *Izložba čeških akvarelista.* Umjetnička besjeda o Pragu priredila je ove jeseni opet krasnu izložbu čeških akvarelista, megju kojima se istaknu osobito naš revni slikarski i glazbeni saradnik *L. Kuba*. Izmegju ostalih slika izložio je on slike: *Rijeka Neretva kod Mostara, Stara žena i Bugarin Petkov iz Rumelije, Osamljena, U mladom grabriku, Most u Mostaru,* poetičku sliku *Šumski put* i dr. — *Ed. Kadraba* izložio je dva akvarela, od kojih hvale osobito *partiju* iz Jindřichovog Hradca (Neuhaus). — *Karlo Liebscher,* koji je poznat već nadaleko izvan granica svoje domovine svojim slikama, punima života, poezije i svečane tišine, koju čovjek može naći u mirnom seoskom i gorskom zatišju, izložio je prekrasnu sliku *Motiv iz Mlazovica*. Kraj je reko bi udahnut na zrcalo. — Ljubitelj Adrije *Vácslav Jansa* izložio je više slika sa Kvarnera, za tim *Starogradski trg* i *Anin samostan*. — Prof. *Jan Konla* izložio je nekoliko vanredno lijepih akvarela, od kojih se osobito ističu *Šumava* i *Šumavski vodopad*, a najljepši mu je *Pogled sa zamka Hlubskog*. Ova je slika majstorsko djelo pogledom na perspektivnu studiju boja za ogromnu daljinu. — Isto vrijedi i za *Fr. Tomsu*, komu su do najmanjih tančina poznate tajne akvarela. Na *Pogledu sa Geisberga u Solnogradu* umio je umjetnik prikazati

Ivan Tišov: Studije ruku, crtane ugljenom, za sliku „Bogočast“.

silnu daljinu od više milja i to takovom jasnoćom i bistrinom, da se moraš čuditi silnoj minucioznosti u biranju i pouzdanju boja. — Dalje imadu dva akvarela od *Gustava Terša*; *Motiv iz Kutne Hore* od *Bart. Hlavine*, a arhitekt *Balšanek* pobudio je opću pozornost *Pogledom na Florenciju sa Girardini Popoli* i slikom *Capella Chigi u crkvi St. Maria del Popolo u Rimu*. — Od *Zdenke Braunerove* ima slika jedne ulice, koja je manje vrijednosti. — Od figuralnih djela izložbe najprije valja spomenuti *Novakov*: *Triumf bijede*. Novak je jošte mlad umjetnik, ali je tim svojim velikim kartonom, u kojemu je vjerno prikazao svu grozotu i bijedu potlačenih, pokazao, da se od njega može puno očekivati. — *Doubek* izložio je više slika, a osobito mu hvale *Studiju*, sliku *Prije kupanja* i vignetu *Tvarna umjetnost*. — Obljubljeni ilustrator *Jos. Ulrich* poslao je dva krasno gnahovana genrea sa uličnog praškog života: *Znaci proljeća* i *Ručak kočijaša*. Ali najvećom atrakcijom ove izložbe bješe *Hergerelov* akvarel *Kruh naš svagdanji*, kojim se je mladi slikar ovog proljeća tako svidio bečkim i berlinskim kritičarima. Prikazuje se mučni rad u polju, oranje, gdje su pred plugom upregnute tri žene: baba, kći i unuka, a plugom ravna muškarac, valjda djed. Na licima vidi se teško stradanje i borba za koricu suha hljeba. Ta je slika uzeta iz tragedije čovjeka, a najviše je vrijedno, da na njoj nije slikar pokazao samo duha već i srca. — Ima osim spomenutih slika još nekoliko od *Herolda* i *Wachsmanna*.

* *Koliko pozorišta ima u Rusiji.* Pod tim naslovom donosi iscrpno redigovani list *„Pozorište“*, što ga uregjuje *A. Hadžić* u Novome Sadu, ovu bilješku:

U Rusiji bilo je početkom ove godine *sto i osamdeset i četiri* pozorišta. Otuda dolazi na *Moskvu* devet: „Малый театръ“, „Большой театръ“, „Театръ Корша“, „Никитскій театръ“, „Театръ Шелапутина“, „Новый Ермитажъ“, „Театръ Солодовниковъ“ (Общество Искуства и Литературы), „Театръ Скоморохъ“, „Театръ Романов“. U *Petrogradu* bilo je *osam* pozorišta: „Александринскій театръ“, „Михайловскій театръ“, „Маріинскій театръ“, „Театръ Немети“, „Малый театръ“, (Литературно-артистическій кружокъ), „Акваріум“, „Панаевскій театръ“, „Кононовскій театр“. Osim toga ovo su varoši i mjesta, u kojima se nalazilo pozorišta: Akerman, Aleksandrija (u herzonskoj guberniji), Ashabad, Arhangelsk, Astrahan, Aćinsk; Baku, Barnaul, Bahmut, Berdjansk, Berdičev, Bježeck, Bjeljev, Bjelgorod, Bjelci, Bjelostok, Borisogljebsk, Brest-Litovsk, Bronici; Varšava, Vasiljeostrovsk, Viljna, Vinica, Vitebsk, Višnji, Vladimir, Vladikavkaz, Vologda, Voronež, Voloček, Vjena, Vjatka; Gatčina, Heljsingfors, Gomelj, Grodno, Gluhov; Evpatorija, Jekaterinburg, Jekaterinodor, Jekaterinoslav, Jelec, Jelisavetgrad, Jefremov; Žitomir; Zirjanovski rudnik; Ivanovo-Voznesensk, Irbit; Jakutsk, Jalta, Jaroslav, Jurjev; Kazan, Kaluga, Kamenjec-Podolsk, Kališ, Kamišlov, Kamrat, Kišenjev, Kerč, Kislovodsk, Kijev, Klin, Kovno, Kovrov, Kozlov, Kokand, Kolomna, Kolpino, Kostroma, Krivcovo selo, Krolovec, Kronštat, Kursk; Laošev, Lebedin, Libava, Livni, Lipeck, Lodz, Ludonsk, Lublin; Marijupol, Milan, Minsk, Melitopolj, Mogilev, Mologa, Moržansk, Murom; Narva, Nevskoje opšćestvo, Njižnjeudinsk, Njižnji Novgorod, Nikolajev, Nikoljskoje selo, Novgorod Malojaroslavec, Novogrudok, Novoržev, Novočerkask, Novouzensk; Odesa, Odojev, Orel, Orenburg, Orjehovo-Zujevo; Penza, Perejaslavl, Perm, Petrovsk, Poltava, Ponevjež, Petrozavodsk, Pskov, Putilovskoje obšćestvo; Revelj, Ržev, Ribinek, Riga, Romni, Rostov na Donu, Rjazan; Samara, Saratov, Sevastopolj, Serpuhov, Sestrorjeck, Simbirsk, Simferopolj, Slavjansk, Slobodsk, Smolensk, Stavropolj-Kavkaski, Sizran, Staraja Rus, S. Roždestveno, Sudža, Sumah-Saratov; Taganrog, Tambov, Tarusa, Taškent, Teodosija, Timašev, Tver, Tiflis, Tobolsk, Tomsk, Trojick, Tula; Umanj, Urjupinskaja stanica, Ufa, Uman; Harkov, Herson, Holm, Hotin; Caricin, Carskoje selo; Černilov; Šavli, Šargorod, Šučje selo.

Ivan Tišov: Glazba.

* *Samoća.* Poznata je stvar, da kažnjenici, koji su kažnjeni da živu u samoći, izgube duševno ravnovjesje i da im se promijeni značaj, a često da duševno klonu, no i relativna samoća može na čovjeka isto tako pogubno utjecati. Dokaz za oto dala nam je nedavna Nansenova ekspedicija k sjevernome polu. Dr. Blessing, liječnik te ekspedicije, to dokazuje u svojim izvještajima o zdravlju pojedinih članova ekspedicije. Makar da su svi članovi bili **potpuno zdravi, utjecao je dugi boravak na pustom Ledenom moru i duge polarne noći vrlo škodljivo na duševni i živčani njihov sustav. Pojedini članovi bijahu silno klonuli, te sami kazivahu, da već druge zime ne će moći podnijeti, a da ne panu u najjaču nervoznost. Napokon mnogo je toj duševnoj klonulosti doprinijelo i to, što si uvijek oko sebe vidjevao ista zamišljena i turobna lica, te su napokon pojedini, da tome izbjegnu, lutali sami po ledenoj pustinji, da ne opaze opet čudno lice kojeg svoga već hiljadu puta vigjena druga.**

* *Dvadeseto stoljeće.* **Pariska akademija raspravljaše nedavno u jednoj sjednici o tome, da li se ima novo stoljeće otpočeti godinom 1900. ili 1901. Predloženo je, da se počne godinom 1901., pošto je prvo stoljeće počelo 1. godinom.**

KNJIŽEVNOST.

* *Iz Hercegovine.* Pripovijetke *Svet. Ćorovića.* U Biogradu. Štampano u kraljevsko-srpskoj državnoj štampariji 1896. To je druga knjiga crtica, koje nam spisatelj ponugja iz Hercegovine. Svega imade ih u ovoj svesci jedanaest. Crtice *„Jedina nada“*, „Za glavu“, „Sve za obraz“, *„U pohode“*, svjedoče da u pisca odista imade neosporna dara, samo — neka je bez zamjere ovaj naš pripomenak: da sve ono što se negdje dogodi — onako kako je surovo svojom običnom životnom prozom, nije uvijek gotova stožina pripovijetčice, pa makar se to rasporedilo u prizore i omotalo u karakterističnu dikciju. Umjetnost imade svoja pravila, spram kojijeh bira i obragjuje dogogjaje. A ovo što rekosmo, kan' da se opaža u mnogih naših mlagjih pisaca, pa neka za to ovo naše mnijenje u dobroj namjeri prime u korist svog književničkog nastojanja i u procvat naše knjige. Ova knjižica staje 1 dinar.

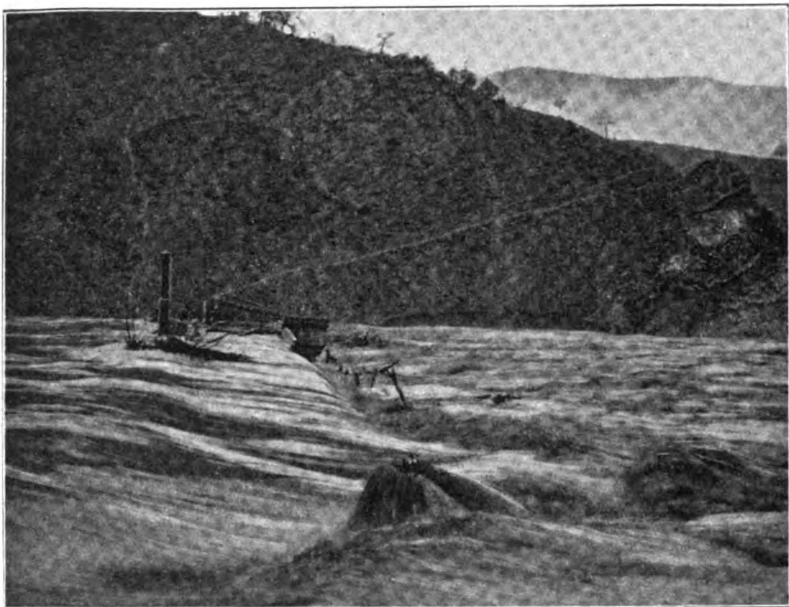
* *Pobijeljeni grobovi.* Pripovijest. Napisao *Evgenije Kumičić.* Prvo izdanje štampom i nakladom knjižare *Lav. Hartmana* u Zagrebu. Cijena 45 novč. Pod ovim naslovom primismo najnovije djelo ovog poznatog pripovjedača, preštampano s mnogo ukusa iz „Dom i Svijeta“. Naše čitatelje upozorujemo na mnijenje *Fr. Ch. Šegvića,* kako sudi o tome djelu u današnjem našem pismu iz Zagreba.

* *Dr. Kamenko Subotić,* profesor realne gimnazije u Mitrovici, sprema — kako javlja „Brankovo kolo“ — knjigu pod naslovom *„Književni utisci“*. U to djelo ući će članci: I. Ruvarac, Šandor Gjalski, P. Adamov, Josip Kozarac i Renesans romantike u srpskoj književnosti (Č. Mijatović).

* *Ivan Tomašić: Želiš li sreću narodu svomu, a ti mu probudi interes za jačalačku igru.* U Zagrebu. Knjigotiskara i litografija C. Albrechta (Jos. Wittasek.) 1896. Rasprava je preštampana iz pedag. lista „Napretka“, a pisac ju je, da pobudi interes spram one: vita non est vivere, sed valere, čitao u glavnoj skupštini „Učit. društva za grad Zagreb i okolinu“.

* Od *Josipa Predića,* nastavnika knjigovodstva, trg. šk. biogr., primili smo ovaj poziv na pretplatu na knjigu:

„Trgovačko knjigovodstvo I. i II. dio, ujedno prosto (obično) i dvogubo (dvojno) knjigovodstvo za školsku i privrednu upotrebu. Drugo dopunjeno i popravljeno izdanje.

Sa povodnja: Drinska ćuprija u Višegradu za poplave.

Drinska ćuprija nakon povodnja.

U prvom dijelu ove knjige izložen je kratak pregled historije trgovine i postanak knjigovodstva; o prostom knjigovodstvu, cilj; o kapitalu i popisu, o bilansiji, dnevniku, partijalniku, škontri i ostalim knjigama; o fakturi i nalaženju cijene koštanja robe; o knjiženju po prostom knjigovodstvu; o knjigama i zaključku istih; praktičan rad sa potrebnim objašnjenjem i izragjenim primjerom. Najvažnija naregjenja trgovačkog zakona; o mjenicama i najpotrebnijoj računici, u opšte sve, što je knjigovogji od prijeke potrebe.

U drugom dijelu ponovljeno je o ličnim računima po prostom knjigovodstvu sa primjerom; o dvojnom knjigovodstvu, cilj, o računima u opšte, o računu glavnice i računu izravnanja, dobiti i štete; o ostalim računima po na osob; o računskim odnosima; računi megju sobom; o toku knjiženja i knjigama o zbirnoj bilanciji; o mjesečnom i godišnjem zaključku knjiga; o prenosu aktive i pasive na nov račun; praktičan rad sa izragjenim primjerom. Najzad upotreba dvojnog knjigovodstva kod udioničkih društava i njihova organizacija, naročito kod novčanih zavoda i fabričkih preduzeća.

Knjiga će iznijeti *oko 20 štampanih* tabaka i staje *za pretplatnike samo 3 din.* (pregje oba dijela 5 i po din.) Pretplatu valja slati g. Prediću u Biograd najdalje do polovine novembra o. g., a knjiga je već data na preštampavanje sa ispravkama i dopunama i moći će biti prije Božića gotova.

Molim sve prijatelje moje i prijatelje trgovačke nastave, da me pomognu pri izdavanju ove korisne i sada vrlo jeftine knjige, koja je pri svom prvom izdanju našla toliko priznanja i odziva, da je rasprodata do posljednjeg komada."

* *Milutin pl. Farkaš* izjavljuje, da je vrlo rado pripravan, svim tanburaškim zborovima, a i onima, koja će se istom osnovati, da posluži informacijama u svemu što se tiče ovog omiljenog instrumenta, u nabavkama nota i t. d. Isto je gotov da svakomu *franco* pošalje popis svih tanburaških partitura, koje su u njegovoj nakladi izišle. Tko želi, neka se obrati ovomu marljivomu trudbeniku o napredak tanburice u Zagreb, Gundulićeva ulica br. 6.

* *Stevan J. Jeftić* poziva na pretplatu svojih *„Skupljenih spisa"*, koji će izići u osam knjiga, a zahvataće spisateljev književni rad od god. 1868. do 1896. Svaka knjiga iznijeće dvadeset štampanih tabaka, srednje osmine, francuskog formata. Cijena pojedinim knjigama, od kojih će prva da izigje 1. januara 1896., jeste 4 dinara ili 4 krune. Novci šalju se piscu u Biograd (kraljevska srpska realka).

Višegrad: Voda pred žandarskom kasarnom.

* *Dr. Johann Szendrei: Ungarische Kriegsgeschichtliche Denkmäler in der Milleniumsausstellung.* (Ugarski ratni spomenici na milenijskoj izložbi). Budimpešta 1896. Vel. osmina sa 980 str. i 900 slika u tekstu.

Kao trajna uspomena historijskog odjela milenijske izložbe u Budimpešti izišla je po nalogu predsjednika izložbe, ministra trgovine, pod gornjim naslovom knjiga, koja se vrsta megju najsavršenije publikacije, što su do sada ispod magjarske štampe izišle.

Historijski odjel stekao je na milenijskoj izložbi u svakog posjetnika neograničeno priznanje. To mu priznanje ne pripada jedino s toga, što je taj podhvat dosada u nizu izložaba nešto sasvim nova i nevigjena, već ponajviše s toga, što je u tom odjelu svaki i najmanji detalj savjesnom znanstvenošću promišljen i iznesen pred oči gledalaca.

Historijski odjel smješten je u skupini gragjevina, koja nam u najsavršenijem obliku predstavlja rekonstrukciju glasovitog starog grada Vajda-Hunjada. Taj grad izvrstan je reprezentant ratnog graditeljstva od romanskog do najnovijeg doba, gdje u raznim dijelovima zgrade nalazimo zastupane sve gragjevne stilove, koji se tečajem vremena razviše. Uz romansku crkvu niže se gotski dvor, uz ovaj palača u stilu renesanse, koja u gornjim dijelovima naginje fantastičnim dekorativnim oblicima baroka. Taj gospodski dvor opasaše sa svih strana bedemovi, kule sa puškarnicama i ćuprijama, provigjene svim ratnim spravama, kojima se u davno vrijeme vojevalo.

Koliko god je teško bilo graditelju, koji je zasnovao te zgrade, proučiti sve pojedinosti tih gragjevina, toliko mu je djelo uspjelo, te je iznio na oči gledalaca odista gragjevinu, koja na razmjerno tijesnom prostoru razglaba vas razvitak gragjevne umjetnosti od doba Arpadovaca do prošloga vijeka.

U prostorijama tih gragjevina smještene su ukusnim i nepreglednim nizom historijske, a na po se ratne starine Ugarske, od burnog vremena seobe pa do današnjega dana. Takve cjelokupne zbirke do ove godine nit je bilo a valjda i ne će više biti na okupu u Magjarskoj, te je već sam taj odio monumentalan izraz proslave tisućljetnice.

Kako će se sve blago nakrcano u tim dvorovima za koji dan opet vratiti vlasnicima, to o cijeloj ovoj monumentalnoj skupini ne bi preostalo ništa do ugodno sjećanje u onijeh, koji su imali prilike da na svoje oči vide ono blago. Srećom im ostaje u knjizi, koju spomenusmo trajan, spomen.

Višegrad: Mjesto, gdje je bila ćuprija preko Rržave.

Višegrad: Nova mahala pod vodom.

Pisac, vrstan poznavalac historijskih spomenika svoje domovine, iznio je u svom djelu sve što je najvažnije, čemu i slikom i riječima pridaje opsežna tumača.

Od osobito aktualnog interesa jesu u nizu spomenika spomenici iz vremena seobe Magjara u današnju postojbinu. Pisac služi se kod tih spomenika nazivom „spomenici iz dobe doseljenja“, a time najbolje dokazuje kako je savjesno i kritički postupao u odregjivanju. Sve dosada bio je običaj nazivati te starine lih „magjarskima“, pa ipak imade u njima neki niz, koji pripada bez sumnje slovjenskim starosjediocima. Ta imade u toj grupi cijeli red starina, kojima je do sada nagjeno po Bosni i Hercegovini istovjetnih analogija. To su razne niskosnice (sljepočnjaci, Schläfenringe), neke vrsti mačeva, kopalja i brončana nakita. Pisac, uvjeren da se pojedine tipologičke grupe starina ne slažu uvijek sa etničkim pojmovima, odabrao je s toga za nje naziv, koji u etničkom pogledu nije strogo ekskluživan.

Zavelo bi nas predaleko, da se osvrnemo na po se na pojedine skupine ratnih starina, koje je pisac, osvrćući se uvijek na dotičnu literaturu, opisao, te ćemo samo spomenuti neke starine, koje potječu iz Bosne.

U historijskoj grupi smještene su naime i reprodukcije dvaju bosanskih natpisa, koji su donekle i po Ugarsku zanimljivi. Jedan je natpis na Drežnici, na kome se spominje kralj Laiš (Lauš, Ljudevit I.), a drugi natpis kočerinski, na kome se spominje vojna kralja Ostoje protiv Hrvoje i Magjara, koji prodirahu uz Bosnu, da priteku svom štićeniku Hrvoji u pomoć.

U viteškoj dvorani imade osim toga jedan mač sa lijepo uresenim balčakom, iskopan u staroj grobnici kod Mostara, izložen od J. Asbótha, a sličan ekzemplar, takogjer iz Mostara, nalazi se u našem muzeju.

Osobito je zanimljiva zbirka oružja iz vremena tursko-magjarskih ratova, a u nizu tih bogatih, zlatom, srebrom i draguljima okovanih ratnih sprava, imade ih dosta, koji su iz Bosne ili bar preko Bosne našli put u Magjarsku. *Dr. Ćiro Truhelka.*

* *„Bosanske novele“* od *Arpada Abonyia.* Pod ovim je naslovom u magjarskom jeziku netom izašla druga serija pripovijedaka, što ih pisac, koji je za vrijeme okupacije služio u vojsci, predaje čitalačkomu svijetu, koji će — da umah kažemo — po tim novelamama — svega ih imade 13 — dobiti skroz krive pojmove o našem svijetu u Bosni.

Ovim novelama pripada taj naslov samo u toliko, u koliko su imena osoba i dotičnih krajeva na bosansku. Što se pak tiče predmeta novela, to ćeš ga svagdje prije naći, nego li u Bosni, dočim o logici pisac ni pojma nema. Teško će se u čitavoj Bosni naći seljak, koji će pušeć cigaru onako govoriti, kako to (na str. 79.) mudruje Abonyiev seljak Dragutin: „U ženskoj se glavi ragjaju čudnovate, bizarne, lude misli..“!

Pogotovo pak moramo prosvjedovati protiv toga, kano da i nema u bosanskom obiteljskom životu drugih zanimljivih tema, do razbludnosti i preljuba. A u 13 novela Abonyievih crta se *devet* groznih drama o preljubu!

Uz to su te novele silno monotone, jer se ne samo isti predmet, već i način pisanja vazdan ponavljaju. U svakoj noveli imade neka „silna ljudina“ i mali mu dušmanin, koji će redovito onoga i svoju nevjernu ženu iz zasjede ubiti. Žene i djevojke imadu redovno „velike vlažne oči i malene krvave usne“. Jedina je iznimka (na str. 163.) žena, kojoj su usne „bijele i svilaste“ (!). Stas je svakoj „lijep, ko u glatke mačke ili mekana pardala“ (!!). Kad im je uspjelo, da muža valjano nasamare, tada „se gizdavo i prkosno stresu poput pobjedonosne krasne životinje“ (!). A ove se čudnovate slike i prispodobe ponavljaju gotovo u svakoj pripovijetci.

Da pisac promijeni imena svojih junaka i junakinja i da se drame njegove odigravaju u atmosferi modernog društva, gdje može dan na dan gledati prizore, što ga tolikom silom privlačuju, i da konačno prema tomu promijeni i naslov svojim novelama: tada bi literarna njihova vrijednost ostala doduše ista, ali bile bi barem *vjerojatnije* i *opravdanije.* Ovako su pak zloban atentat na značaj dobrodušna svijeta a od strane čovjeka, koji jedva posjeduje moralnu snagu, da dokuči bezazlenu ćud, plemenito mišljenje i svetost domaćeg mu ognjišta.

Mavro Spicer.

* *Crtice iz talijanske književnosti.* U prošloj godini puno se je radilo u Italiji na historijskome polju. Od publikacija takovih najznatnije su: „Come siamo entrati in Roma“ od Pescia, „Il regno di Vittorio Emanuele“ od Berzezia, „Italia“ od Corsia, „I fratelli Ruffini“ od Faldellia i 3. sv. „Lo Stato Sabondo da Amadeo VIII. a Emanuele Filiberto“ od Gabotte. U tom djelu dokazuje pisac, kako je krivo mnijenje, koje općenito vladaše, da Piemont ne bijaše pristupačan humanizmu. Kako u Franceskoj, tako je i u Italiji posvećen cijeli niz publikacija Napoleonu. Izmegju ostalih spominjemo jošte „La Riforma religiosa in Liguria“ od M. Rossia i „L'Immigrazione dei Gesuiti Spagnoli in Italia“ od V. Ciana. Na polju literarne kritike najznatnije djelo jest monografija D. Lollisa „Vita e Poesie di Sordello di Goito“. Fabris izdao je vrlo krasnu svesku studija o Alfieru. Patrizi, gjak poznatoga Lombrosa, dokazuje u svome djelu „Saggio critico-antropol. su G. Leopardi“, da je slavni pjesnik bio epileptik. Lijepa je radnja Morsellia „L'Eredità materiale, morale et intell. del 19. secolo“. — Mnogo se pisalo o socijalizmu u umjetnosti, pisali su mnogo u posebnim monografijama i revijama Rasi, Gandolfi, Mazzoni, Panzacchi, Corazzini i dr. — Da se i putopisna knjiga počela lijepo razvijati, mnogo je tome doprinio rat s Abisincima. Tu se osobito istakoše imena: Robecchi-Bricchetti, Bottega, G. Boggiani i L. Feu. — Ne treba na po se spominjati, da je lijepa knjiga imala najviše zastupnika. Osobito se njeguje noveleta.

Još smo primili s blagodarnošću ova izdanja:

* *Bečki Zvonimir nekad i sada.* Napisao *Ivo I. Grgurević.* Zagreb. Tisak A. Scholza.

* *A. Pajević: Pisma iz Moskve sa krunisanja.* U Novome Sadu. Vlastito izdanje 1896. Cijena 60 novč.

* *Dr. Stjepan Srkulj:* Die Entstehung der ältesten russischen sogenannten Nestorchronik mit besonderer Rücksicht auf Svjatoslav's Zug nach der Balkan-Halbinsel. Literarisch-historische Studie. Požega 1896. U nakladi Vosa u Lipisci.

* *Slovanska knjižnica.* Uregjuje: *And. Gabršček: Kapitanova hči.* Napisao *Puškin,* preveo *S. Semenović.* U Gorici 1896. Cijena 36 novč.

* *Prvi godišnji izvještaj trgovačke škole u Brčkom.* Sarajevo. Zemaljska štamparija 1896.

Konjićev skok.

Sastavila *Anica Velikanović.*

	ka-	vulj	vu	lju	po-	nju	
	ta-	ma-	žu	sljed-	bih	da-	
	sla-	noć	pje-	lio	kap-	juć	
	vat	Či-	ri	ne	ti	ža-	
pje-	mo-	ju	ja	u-	dok	kr-	klju-
lju	da	iz-	ti	kap	iz	da-	mu
gu	va-	bav	svo-	ri	ne	na	vi.

Zagonetka na cijep.

Sastavila *E. pl. E.*

Nagji 6 riječi, od kojih svaka u sredini opet kao umetak sadržaje posebnu riječ.

Te su *riječi:* (cijele riječi)	A umetci ili cijepovi u tim riječima jesu:
1. Slavenska država	Neobragjeno polje,
2. Vrst bunara	Dio tekućine,
3. Vrst tvornice (predionice)	Bajoslovno žensko biće,
4. Grad u Francuskoj	Vrst mjere za površine,
5. Njemačka država	Slaven
6. Stara azijska država	Proizvod gospodarstva.

Da se od tijeh cijepova ili jezgre stvore čitave riječi, treba ove *ljuske* oko jezgre obaviti:
a, b, ija, iz, ka, na, nica, p, p, rna, s, ska.

Riješenje konjićeva skoka

od *Anice Velikanović* iz 20. broja „Nade“.

Bila večer tija,
A s nebesa sila
Sjajnih zviezda mila
Meni se nasmija;
Al su potamnjele,
Pak se zastidile,
Jer su oči mile
Tvoje baš vidjele.

Slavici od *Augusta Šenoe.*

Riješili ggje: Danica Beran u Sarajevu, Juannita u Trebinju; gg.: Riza Dautović i poštovogja Buntić u Vitinici kraj Zvornika; Simon Popović u Konjicu, N. Dundo u Povljim na Braču, Hasan Behmen iz Stoca, Kijevak u Sarajevu, Dioničko društvo za riješavanje zagonetki u Cafe Arcaden u Beču.

Riješenje križna anagrama

od *E. pl. E.* iz 21. broja „Nade“.

Vino, Novi, vile, Levi, Nora, rano, leno.

Riješili ggje: Mira Kuhač u Zagrebu, Danica Beran u Sarajevu, Joka Plauš u Kambelovcu, Juannita u Trebinju; gg.: Vinko Kisić u Splitu, Vicko Dorbić u Vrani, Josip Modrušan u Nevesinju; Riza Dautović i poštovogja Buntić u Vitinici kraj Zvornika; fra Alfonzo M. Bralić u Zelinovcu, Simon Popović u Konjicu, N. Dundo u Povljim na Braču, Eugen Kamenar u Vukovaru, Ante Ninić iz Vareša, Kijevak u Sarajevu, Dioničko društvo za riješavanje zagonetki u Café Arcaden u Beču.

Riješenje rebusa

od *E. pl. E.* iz 21. broja „Nade“.

Svemu svijetu se ne može umijesiti kolač.

Riješili ggje: Marija Kurolt u Begović kuli, Danica Beran u Sarajevu, Juannita u Trebinju; gg. N. Dundo u Povljim na Braču, Eugen Kamenar u Vukovaru.

Riješenje šaljiva pitanja

od *Malvine* iz 21. broja „Nade“.

Aleksandrija, Aleksa, Andrija.

Riješili ggje: Juannita u Trebinju.

Riješenje posjetnice

od *Malvine* iz 21. broja „Nade“.

Čitajući s desna na lijevo (natrag) proizlazi — *Sila Boga ne moli.*

Riješili ggje: Marija Kurolt u Begović kuli, Marija Sertić u Prijedoru, Kristina Kersting u Kolima, Joka Plauš u Kambelovcu, Juannita u Trebinju; gg. Riza Dautović i poštovogja Buntić u Vitinici kraj Zvornika, A. Kostiszak u Bišini, fra Alfonzo M. Bralić u Zelinovcu, Gjuro Krečić u Kadinavodi, Simon Popović u Konjicu, N. Dundo u Povljim na Braču, Pero Petrović u Gradašcu, P. Miović i David Dimitrović u Benkovcu, Hasan Behmen iz Stôca, Karlo Kersting u Kolima, Kijevak u Sarajevu, Dioničarsko društvo za riješavanje zagonetki u Café Arcaden u Beču, Vicko Dorbić u Vrani, Josip Modrušan u Nevesinju.

Riješenje zagonetke

od *Selima* iz 21. broja „Nade“.

Kosac, kosa, kos, ko, k.

Riješili ggje: Joka Plauš u Kambelovcu, Marija Kurolt u Begović kuli, Danica Beran u Sarajevu, Marija Sertić u Prijedoru, Kristina Kersting u Kolima, Juannita u Trebinju; gg.: fra Alfonzo M. Bralić u Zelinovcu, Gjuro Krečić u Kadinavodi, Simon Popović u Konjicu, N. Dundo u Povljim na Braču, Pero Petrović u Gradašcu, P. Miović i Teodor Modrinić u Benkovcu, Hasan Behmen iz Stôca, Franjković, Crvenković iz Vareša, Karlo Kersting u Kolima, Kijevak u Sarajevu, Vicko Dorbić u Vrani, Josip Modrušan u Nevesinju, Dioničarsko društvo za riješavanje zagonetki u Café Arcaden u Beču, Ali Hafiz Bulić u Bjelini, Vinko Kisić u Splitu, Ivan Sivec u Rutu Jedan član čitaonice u Glamoču.

Riješenje analitične zagonetke

od *Selima* iz 21. broja „Nade“.

Modar, odar, dar, ar, a.

Riješili ggje: Joka Plauš u Kambelovcu, Mira Kuhač u Zagrebu, Marija Kurolt u Begović kuli, Danica Beran u Sarajevu, Marija Sertić u Prijedoru, Kristina Kersting u Kolima, Juannita u Trebinju; gg.: Riza Dautović i poštovogja Buntić u Vitinici kraj Zvornika; fra Alfonzo M. Bralić u Zelinovcu, Gjuro Krečić u Kadinavodi, Simon Popović u Konjicu, N. Dundo u Povljim na Braču, Pero Petrović u Gradašcu, Hasan Behmen iz Stôca, Eugen Kamenar u Vukovaru, Franjković, Žuljić, Crvenković iz Vareša, Karlo Kersting u Kolima, Kijevak u Sarajevu, Dioničarsko društvo za riješavanje zagonetki u Café Arcaden u Beču, Ali Hafiz Bulić u Bjelini; Vinko Kisić u Splitu, Ivan Sivec u Rutu, Jedan član čitaonice u Glamoču, Vicko Dorbić u Vrani, Josip Modrušan u Nevesinju.

Dopisi uredništva.

J. B. u Z. Vaš opis stigo nepotpun i za to ispustismo sasvijem. Ako je po volji, vratićemo Vam slike.

N. O. u P. Štampamo pomalo; stalnu rubriku ne možemo da otvorimo. Gledajte više originala.

P. M. u B. Žalimo; tek stvari, koje nijesu literarna značaja, ne prikazujemo nikako.

Kr. M. J. Iz vaše zbirčice nar. fraza mršavo nam pobirčenje. Rad smo iznositi samo onake, koje se rjegje čuju, a ne koje su sveosve i onako poznate.

Veljko — ovdje. Manite se takove poezije. Ako se tu ne desi majstor, onda je ovajput od šaljiva do smiješna manje neg korak!

Josip L. u Gj. Spremićemo Vam, dok posaberemo. Knjige nijesmo prikazivali, pošto je dan danaske to izdanje nešta zastarjelo.

Sadržaj.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

Broj 24. | Sarajevo, 15. decembra 1896. | Godina II.

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu .... 6 for.
na pô godine .... 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici

U žutoj kućici.

Novela. Piše *Ksaver Šandor Gjalski.*

(Svršetak.)

XI.

Već je bila jesen, kad se Bilinović vratio u Zagreb. Kao što nije nitko znao, kamo je otputovao i gdje se nalazio, tako nije i nitko saznao pri povratka, kud se je desio. Ako je prije već malo s kime općio, to se je sada gotovo ugibao ljudima i svakome društvu. Dapače i k Blažiću nije mogao da pogje. Plašio se razgovora s njime, siguran da će starac prvom zgodom povesti riječ o Slavici, a pri toj pomisli kao da mu bijaše savjest uznemirena. Razborom dakako dolazio je uvijek do toga, da nema u njemu grijeha i da je njegov postupak u svakom pogledu bio postupak časna čovjeka te da nije smio raditi inače. Razbor mu je i bjelodano i sasvim jasno dokazivao, da je Slavica kriva i da one glasine nijesu bile tek puste glasine, već na žalost prava istina. No — on je ljubio, a ljubio s onom istinskom velikom ljubavi, koja zahvaća cijelo bivstvovanje, koja je više no puki lirski osjećaj ili sanja mašte i koja je izliv sila, koje su nad svjesnim individuom. I ta ljubav vječno ga tajnim šaptom i najnutarnijim glasom prikoravala, ne braneći — ne izvinjujući Slavice, ali jednako težeći za njom i u svaki atom njegova bića donoseći uvjerenje, da mu bez divne i ljubljene djevojke nema života.

Ah — koliko puta ga je u vrevi tugjih gradova, u bujnom životu južnih krajeva, zagrabio očaj, beskrajan tužan osjećaj nedogledne osamljenosti i vječne bijede, te bi bio najradije, da prestane za uvijek kucaj srca, da mu se priušti vječni „nihil“ groba —! I da nije negdje u najdubljim dubinama duše tinjao neki tračak nade, neka iskra praštanja, on bi bio za cijelo učinio kraj svojim bolovima. I ti bolovi nijesu jenjavali; — povratio se kući možda bjedniji no što je bio, kad je otišao. Ta bijeda nije se samo odavala u skrajnjoj poklopljenosti poništene duše, već se odrazivala isto toliko u vanjštini. Čovjek izgledao i bolestan i ostario i nemoćan. Trajao je dane i dane u sobi bez posla i bez gibanja. Takova ga nagje prijatelj dr. Markić, koji je slučajno saznao za njegov povratak, te uzalud iščekujući posjet prijateljev, napokon pošao da ga potraži.

Gustav Süs: Želja za prvenstvom.

Bio to mlad čovjek Bilinovićevih godina, ugodne rijetke simpatične pojave, mà da je bio sve prije — no lijep i snažan. Tek u njegovu onisku, slabušnu tijelu, u njegovim tihim skromnim kretnjama, bilo je toliko nježnosti i tihe blagosti, da je gotovo pršilo od njega dobrotom. A blijedo suhonjavo lice pod visokim krasnim čelom i sa krupnim mladim očima pronicava bljeska, odavalo je u svakoj crti plemenitost i umni izražaj sa dosta odlučnosti, makar su usnice bile nježne i gotovo kao u žene sadjelane. Plava kosa i plavi brkovi takogjer su cijeloj glavi podavali neku blagost. Markić istom je prije četiri — pet godina svršio fakultetu, pa ipak već je bio u gradu jedan od najvigjenijih liječnika. A nije to imao zahvaliti možda barnumskoj hvalisavosti ili onim raznim vještinama u postupku i nastojanju o raširenu praksu, što ih moderni liječnici gradski u „modernoj borbi za opstanak“ toliko često znadu i moraju uporavljati. Markić je osvojio mjesto svojim velikim znanjem, neutrudnom marljivosti i glavno — on nije bio tek liječnik, koji je tu tek da piše recepte i obdržava ambulatorij, već on je bio i prijatelj nesretna bolesnika, s kojim je gotovo trpio i kojemu je htio na svaki način pomoći. Svoju liječničku službu, tu najsvetiju i ponajglavniju službu u bijednom čovječanstvu, on je primao u svoj njezinoj veličini i ozbiljnosti. Mogao je najneznatniji jadnik doći k njemu, a on bi s krajnjom savjesnošću proučavao slučaj te ne jednoć, već nebrojeno puta, znao bi prosjediti noći i noći, da traži po knjigama savjeta, kako da tome ne-

sretniku što sigurnije pomogne. Od dana do dana navaljivalo to više ljudi k njemu i po njega, — on pri tom istinabog nije u velike množao svoje dohotke, ali množao je znanje i osvajao srca. A to mu je bila najmilija nagrada. Dakako — i živio je prema tome. Nijesu ga zabave vigjale, nije nastojao da bude vigjen u kolu „lebemänner"-a, da trati s njima vrijeme kraj karata i po restauracijama. On je jednako kao vjeran vojnik stajao na straži i uvijek, kao zdušan svećenik znanosti, neumorno nastojao, da od nje ishodi što više snage da bude svaki nesretnik, što u njega pomoći traži, što sigurniji i što bliži cilju zdravlja.

Bilinović se poveseli u prvi čas dolasku prijatelja, s kojim je još za univerzitetskih dana sklopio nerazdružno prijateljstvo. No ipak mu bude neugodno, dapače i teško, što je Markić došao, znajući dobro, da će morati povesti govor o Slavici i o cijeloj svojoj nesreći i bijedi. Tà — ako i prijatelj ne zapodjene riječi, moraće on, koji je u času svoje prve sreće njemu prvomu priopćio svoje blaženstvo.

— Čujem da si se vratio, — pa čekam i čekam da dogješ — a tebe nema, — otpoče liječnik. — Ne preostade dakle drugo, no da te ja potražim.

— Milo mi je. No — u takovu sam raspoloženju, da moje društvo ne može da bude nikome ugodno.

Markić se okrenu i ne odvrati ništa, ali za čas uze posmatrati prijatelja svojim pronicavim, izvježbanim pogledom.

— Prijatelju — ti slabo izgledaš. Da ti ravno kažem, ne svigjaš mi se. — Pazi — da ne dobijem posla.

— Ah — da još na to mislim!

— Ne ćeš li ti, a to ću ja — prihvati živo liječnik, da onda tiho i lagano sjedne do prijatelja, opreznim riječima bližeći se razgovoru o njegovoj nesreći.

Malo po malo i Bilinović razgali dušu. Priznao je prijatelju, kako sveudilj ljubi, kako je silno nesretan, što je morao prekinuti zaruke, kako je to strašno gdje znade ljubljeno biće u takvoj sramoti, kako gotovo ne može da pojmi te se je u djevojci mogao toliko glupo prevariti.

— U vatru bio bih stavio ruku, da je sve kleveta; — kad mi ono prvi listovi stizahu — ja sam se morao smijati ludosti objede, — a onda — onda — morao sam se uvjeriti, kako je na žalost sve istina!

— I ti ne možeš da utoliš svojih želja —? E — moj prijatelju, — nijesi prvi, koji je u takvu nezgodu pao, a nijesi ni posljednji! Svladaj se, — vrijeme će sve izliječiti. Pa biti ćeš još i sretan!

— Ne — prijatelju! I sam sobom u prvi mah tako govorah, al na skoro se uvjerih, da ne ide. Ne mogu bez nje.

— No — ako je tako — onda — onda lako se domisliti pomoći. Zaručnica tvoja živi — pak — pomiri se s njom.

— Kako možeš? Zar nijesi primio moje pismo? Jesi — no dakle — tada znadeš, što je po srijedi. Kako možeš dakle da tako govoriš?

— Eto — filosofe moj! Uvijek si mi se hvalio, kako se znadeš podići nad predsude, a gle — ja vidim da slijediš stope i staze, utrte velikom masom. Ti priznaješ, da još uvijek ljubiš djevojku. Valjda i ona tebe još uvijek ljubi. Nije li dakle naravno, da se složite.

— A grijeh njezin?! — vikne Bilinović.

— Velim ti, da si pun predsuda. Dopustimo i taj grijeh kao gotov čin, no — ti si toliko puta kazivao kako je dobra, kako plemenita, umna — i što ti ja znam, — po tom dakle — taj njezin grijeh može biti tek nesreća, istom prigogjaj, kojemu valjda i svetica prava ne bi bila izmakla. Veliš: pala je, — ali ne smije da ti bude odlučna sama činjenica pada. — Tà to je barbarski, — isto onako kao u prve dane ljudskoga društva, gdje se puki slučaj isto onako kaznio kao i zla namjera. Valja s toga uzimati mjerilom svome sudu ne samu činjenicu, već okolnosti, motive — odnose i tako dalje. Pak — naš život, po tom i naši čini tako malo zavise o nama samima, i glavno su postulat momenata, koje ću ja nazvati čas slučajem, čas djelovanjem besvjesnih atoma i molekila, a ti možda fatumom, — da čisto i nije moći da se govori o ubrojivosti i odgovornosti! — Moj dragi — uz to sve uzmi i pravednost! Ti bi mogao biti, po mom mnijenju, samo uvrijegjen, da se je to dogodilo, otkad si u svezi s njome, ali za prije —? Kakvo ti pravo imadeš na njenu prošlost? Onakova, kakvu si ti zavolio i kakva bijaše, kad se je tebi obećala, onakova jest i danas još. A samo na takvu imaš prava.

— Nemaš pravo! Megjutim da i imadeš pravo, — ne ću da te pobijam, — niti —, kako ja mogu uzeti za ženu djevojku, koja pred svijetom stoji kao pala grješnica.

— Pred svijetom! I ti — ti — pozivaš se na svijet! Oh! Budi prije svega uvjeren, da taj svijet moderne purgarske civilizacije, obzirom na njezino bogatstvo, nikad se ne će usuditi da njezin pad uzme kao grijeh. Ne će doći ni do praštanja. Ah — pred tim svijetom, što ga zazivaš, bogastvo sve dopušta i sve popravlja! Ali što te tare briga za svijet! Valjda se ne ženiš za volju svijeta, nego sebi za volju? — Zatim — moj dragovoću — tebi valjda ne treba da tumačim, što je taj svijet i njegovo poštovanje. On mjeri poštenje ne po tvojim svojstvima ni krjepostima, već po svojim simpatijama, po svojim mušicama, po svojoj dobroj ili zloj volji. Ah — pusti me, — taj svijet ne briga se da prije dobro ispita i promozga — no što sudi — on najgluplju izmišljotinu protiv najtvrgjeg poštenjaka taj mah vjeruje, ako taj poštenjak ne puše s njime u isti rog, — a u drugu ruku oprostiće najvećemu zlotvoru sve, ako taj zlotvor imade uza se uspjeh i moć. I da o tome svijetu zavisi naša vrijednost — naša čast?!

— Ne o svijetu, — ali ako pred vlastitim forumom vlastita savjest stoji kao tužilac. A tako je u one nesretnice. Ne radi se tek o svijetu, — ali ona sama ne može da sebe štuje pod trhom svijesti, da je izgubila čistoću! — otpovrne Bilinović, ponovno uzrujan.

— O tome sam ti već govorio malo prvo, — no da ti pravo kažem — meni nije to ni onako jasno i sigurno dokazano, da je kriva, kao što je tebi! Napokon — je li ti priznala?

— Ta jest — što nije!

— Eto ga na! Ja pak velim, da mi upravo ovo nepriznavanje daje povoda, da ne vjerujem u njezin grijeh. Ti ćeš kao pravnik bolje od mene znati, da je ljudsko društvo sasvim lako moglo da se odrekne torture, jer je u naravi čovjeka, da ga nije teško dovesti do priznanja. Najokorjeliji i najpokvareniji zločinac nije siguran nikada, da ne bi nadošao čas, kad će sve priznati. Kako dakle da mlada djevojka pred ljubljenim mužem, koji svu njezinu dušu imade u vlasti, u onakav odsudni čas ostane sigurna i da se uzdrži u laži? Ona ti nije priznala — jer nije imala što da priznade.

— Ne — ne! Ona je priznala, da ne može tajne iskazati!

One večeri nije liječnik dalje nagonio prijatelja. No Markić bijaše suviše zabrinut za druga i opet posve je jasno uvidio, kako Bilinoviću u istinu nema spasa bez Slavice, a da bi prihvatio prvi otklon prijatelja. Makar bijaše u velike zaposlen, on je ipak danomice otkinuo toliko vremena, da pohodi Bilinovića, i nagovarao ga na izmirenje sa zaručnicom, uvjeravajući, da će Slavica primiti pomirnicu ruku, da ga ljubi.

Jednoga popodneva zatekao je Bilinovića kod pisaćeg stola.

— Što ti tu radiš?

— Što? — smeteno odvrati Bilinović, sav rumen od stida. — Savladao si me, — uvidio sam da pravo govoriš, — eto što je. Dakle — znaj — upravo sjedim za stolom, da pišem Slavici i da ju molim, neka mi oprosti, da je ljubim i dalje, — i — i sam ne znam, kako da dostavim pismo —!—

— Živio — tako valja! Tako mi se svigjaš — i boga mi — eto gledaj se u zrcalo, — ti danas već bolje izgledaš, — boga mi čovjek se oporavlja!

I Markić od radosne uzbugjenosti ogrli prijatelja.

U taj čas pokuca neko na vrata i odmah unigje listonoša u sobu.

— Ekspres za veleučenog gospodina!

— Za mene? — javi se Bilinović u čudu.

— Na službu — veleučeni!

— Tko mi to piše? — u čudu se pitao Bilinović i videći na naslovnici nekakvo nezgrapno, neuvježbano pismo, zlovoljno stavi pismo na stol.

— Valjda od kakova klijenta Blažićeva, koji ne zna da ja nijesam više u kancelariji! — govoraše bivši Blažićev perovogja, dok potpisivaše listonoši knjigu.

— E — daj otvori — možda se radi o kakvu skoru ročištu, - nek ti ja nijesam na smetnju. Čitaj list.

— Dozvoli dakle! — i Bilinović otvori pismo, da po običaju ljudi od juristerije, najprvo potraži potpis.

— Barbara Pančić! — klikne sav uzbugjen, pa grozničavom žurbom uzme čitati.

A čitao je:

Veleštovani gospodine doktore!

Saznala sam, da ste se povratili u Zagreb. Gospodin odvjetnik Blažić pisao je Ekselenciji. Ne bih smjela da Vam pišem, i molim Vas, da me ne izdate. No — ja ne mogu dalje da gledam nevolju naše gospogjice, koja je pravi angjeo i koja Vas na žalost još uvijek ljubi, akoprem ne smijemo nikad pred njom spomenuti ma štogod o Vama. Ali ja znam, da Vas ljubi, — u snu spominje Vaše ime, — posve je — angjeo dobri i krasni — spala i sva je blijeda, sirotica mala. Ja je ne mogu pogledati a da me ne poliju suze. Strašno trpi, no kako je ponosna i dobra, ne će da toga priznade. Pak da ona trpi, koja je gotova svetica i tako dobra, kako su ljudi mogli samo dobri biti u vrijeme Isukrsta i apostola —! Vi ni ne slutite, kakav ste grijeh učinili. Dakako — ja priznajem, da nijeste toliko krivi, — i uvijek sam našoj dobroj gospogjici govorila, neka Vam sve kaže. Ali — ona se stidjela — dakako — nije mogla da Vam sve kaže! I ja ne bih smjela; pak da saznade naša gospogjica, što činim, ona bi se strašno ljutila. Možda i griješim, jer nemam prava, da otkrivam tajne, ali — Vi ste pošten gospodin — i nadam se, da ne ćete zlorabiti moje povjerenje. Najbolje bi dakako bilo, da ste povjerovali gospogjici na riječ. Ona nikad ne laže i nikad ne govori neistine. Mogli ste dakle i morali ste da joj vjerujete, kad vas je uvjeravala o svojoj nekrivnji. Ekselencija takogjer tako kaže. Ona je veoma dobra i pametna gospogja. Prije mi se nije svigjala, jer je mnogo mučila svojim mušicama našega angjela — našu gospogjicu Slavicu, ali — sada upravo je zlata vrijedna. Ona nije znala za sve, pa ipak je vjerovala, da je gospogjica nedužna. Istom poslije saznala je — i to tako, što je gospogjica kazala, da Vas obrani pred njezinim psovkama — i da Vas ispriča. Oh — pa kako tetoši i pazi sada gospogjicu. Dakako — ima i sada svojih slabosti, ali tko ih nema. Glavno je, da ona nije poput Vas povjeravala privigju,

nego je odmah bila uvjerena, da gospogjica Slavica ne može da bude kriva. Vi muškarci, dašto, teže ste glave. I za to znam, da Vam moram sve iskazati, jer kad nijeste svojoj zaručnici vjerovali, kud ćete onda vjerovati meni! — Dakle slušajte. Mali Zdenko moje je unuče, — od nesretne moje Zlatice, koja je umrla u ludnici, a poludjela je od očaja, što ju je zaveo neki gospodin — i kad se je osjetila majkom, pustio ju, da se vjenča s nekom starom bogatunkom. Zlatica i naša gospogjica bijahu od djetinjstva družice i najbolje prijateljice. I naša gospogjica oboljela je poslije strašne smrti svojih roditelja. Dobila je groznicu živčevlja, — i mnogo trpjela od žalosti i tuge, — pala u melanholiju, — i da se spasi i da ne bude gore, savjetovali su liječnici u Beču, da je dademo u zavod za takve bolesti, — no da — u ludnicu. Eto — to je tajna. Pokojni tutor i ja nijesmo htjeli, ali učeni doktori rekoše, da to mora biti, da ćemo je još spasiti, ako tako odmah učinimo. A gospogjica Slavica strašno se stidi toga. Ah — ja ne bih možda ipak bila smjela da Vam to izdadem! Nu — bojim se, da bi gospogjici opet moglo zlo doći ili dapače da bi mogla pasti u sušicu — pa da onda sirotica umre! Jer vjerujte mi, ona Vas veoma — veoma ljubi. Sve mi se čini, da nema časa u danu, što ne bi na Vas mislila. Ne će ona više nikada nikoga drugoga zavoljeti do li Vas. Što sam dakle imala da činim, nego li da Vam pišem i sve saopćim. Jer — sad mi se čini, ne možete više sumnjati, što je sad do Vas, da činite. I ja vam pišem, da dogjete, — Ekselencija ne zna još ništa, da sam pisala, no ja ću joj kazati, pa ćemo onda obje pripraviti našega angjela. No — onda da Vam još sve kažem. Mi smo je dakle naravno dali u isti zavod, gdje je i sirotica Zlatica dobrotom pokojnog gospodina Bogića bila smještena. Zlatica imala je časova, kad je bila pri svijesti. O — više puta bilo mi je, da nijesam mogla vjerovati, da je luda. O svem je znala govoriti. Dakako — onda bi u jedanput došlo joj nešto, te bi mislila da ju vuku na lomaču, da ju stavljaju na sramotni stup, te je kao propala djevojka odregjena da bude javno šibana, pa bi dapače i u meni vidjela tek dželata, koji ima kaznu ovršiti. Ali inače zdrava — velim Vam, i znala je u kakvoj je bijedi i silno se stidjela, no uvijek bila ipak u brizi, što će biti od djeteta, što ga pod srcem nosi. Kad je gospogjica Slavica došla u zavod — ah — da ste vidjeli, kakva žalost! Još sad mi se srce steže! Ja sam priprosta žena i ne znam da Vam pišem o tom onako, kako je bilo, — i dosta sam u svijetu jada pretrpjela i crne nesreće vidjela, ali — ovo, kad se te dvije sirotice nagjoše u zavodu, kako su si oko vrata pale i gorko — gorko zaridale, — čovjek ne može ugledati što tužnijega a da sto godina živi; — ne samo gospodi liječnicima dogjoše suze no i čuvarima i čuvaricama. Gospogjici Slavici bude od toga prvih dana još gore. Sad je gotovo sasvim prestala govoriti i bijaše, kao da nikoga ne poznaje. Ja sam od ravnatelja isposlovala, da me je uzeo u zavod kao čuvaricu — i dobila sam službu, da pazim na obadvije nesretnice. Ne smijem misliti na one dane. Bila je vječna pogibao, da se gospogjica ubije, — morali smo strašno biti na oprezu. No pomalo je to jenjalo, — i baš blizina i drugovanje sa Zlaticom učini, da je gospogjici bivalo bolje. Valjda je popuštala u tuzi svojoj golemoj, jer se je brigala oko Zlatice. Za nekoliko mjeseci sasvijem se oporavi i gospodin ravnatelj htjede da ju otpusti. No približivao se Zlatin teški čas. Gospogjica ne htjede s toga izaći iz zavoda. Dijete se sretno rodi, no — Zlatici nije dobro bilo. Pala je na samrtni krevet. Posve pri svijesti preporuči svoje dijete našoj gospogjici, koja naravno sve obeća, dijete primi kao svoje. I tako sve bude. Moja mala sirotica je umrla. Skupa s njezinim lijesom izišla je gospogjica Slavica iz zavoda. Udesili smo tako, da je dijete sa mnom pošlo u poseban stan, jer poradi svijeta moradosmo tako. A gospogjica Slavica nikako nije se mogla odlučiti da kaže, što je ono zadnje vrijeme s njom bilo, — poradi toga i jest, što je dijete od sebe dala i nije kazivala da uzdržava dijete i čije je dijete. A ja sam uvijek govorila, da ne radi pravo; no nije me slušala! Dakle — sada znadete sve — gospodine! Sada ne možete više da ne dogjete i da ne popravite krivice, što je učiniste našemu angjelu! Dogjite — dakle — što prvo; molite da Vam se oprosti, — i sve će biti dobro, jer gospogjica Vas još uvijek ljubi. Ja od sutra paziću na svaka kola. Dogjite svakako — to Vas moli pokorna službenica

Barbara udova Pančić,
kancelistica.

— Evo — čitaj! — obrati se Bilinović liječniku, kako si pravo pogagjao! Eh — da sam te barem prije poslušao, — ovako će se činiti kao da mi je trebalo tek ovo razjašnjenje.

Markić uzme pozorno da čita, al što je više i dalje čitao, to mu je na lice sjedao više neki čudnovat — i žalostan i strog izraz.

Bilinović se dotle spremao već na put. Bio je gotov sobom, da će još večeras otići. Savladao ga sasvim grozničav nemir od želje, da što prvo bude kraj ostavljene zaručnice, gotovo lomio ga i strah ne će li prekasno stići, te bi mogao djevojku zateći bolesnu ili čak mrtvu. Hoće li mu Slavica oprostiti i opet ga primiti, nije se ni pitao. Prodirala sve više i više golema i snažna radost, da će ipak sretan biti, — i njegove bijede nestalo je pod toplim žarom ovoga blaženstva. Na prijatelja gotovo i zaboravio tek prebirući u ormaru ruho i odijelo za putni torbak.

— Evo — na pismo! — reče Markić suhim, čisto opornim glasom.

— Jesi li pročitao? Dakle vidiš — ti si imao pravo, — a ja — ja toliku sam joj krivicu nanio. No — ako bog dadne — sutra će biti sve u redu, — oj — prijane moj — kako sam sretan.

— Vjerujem ti, — tek eto vidiš — moram da ti pokvarim veselje. Ja sam te sve ove dane nagovarao, da se izravnaš sa Slavicom, ali — poslije toga, što saznadoh, — ja te i kao prijatelj i kao liječnik zaklinjem, — odreci se, — budi čovjek — muž —, zaboravi je!

— Jesi li poludio? — zavikne Bilinović, da se usred sobe sustavi i s kaputom u ruci kao zapanjen ustuboči, gledajući prijatelju ravno u lice i začugjen i zabezeknut i ljutit.

— Nijesam poludio, ali ti opet isto kažem. Odreci se. Gle — djevojka instinktivno je pogagjala, gdje je pogibelj njenoj ljubavi, njenoj budućnosti. Instinktivno se branila da odade, te je bila umno bolesna.

— Je li za to kriva?

— Kriva! Nije kriva, i ja ne govorim kao moralista, već govorim kao naravoslovac, kao liječnik, kao službenik društva. Narav ne pita za krivnju, ona samo slijedi i poznaje svoje zakone, a naša je dužnost u interesu čovječanstva i u korist svoju poštivati te zakone.

— Pa čemu ti to —?

— Ne gradi se nevješt. Napokon znadem, da se ne zanimaš tek pravdama tvojih klijenata, i baš za to znadem, da ti ne ću ništa nova kazati, ako ti spomenem hereditarnost umnih bolesti.

— Oh — što ti! — zavapi u prvi čas Bilinović, da se od prijatelja okrene.

— Jest — dragi prijatelju — moraš da na to misliš. Hiljade i hiljade nesretnika manje bi bilo na svijetu, da se na taj prirodni zakon pri sklapanju brakova pazi. Zar hoćeš, da staviš u svijet djecu, koju gotovo sigurno čeka ili samoubilački pištolj ili duševni grob u ludnici? Zar silom hoćeš nove žrtve toj strašnoj ljudskoj bijedi osigurati, a napokon i svoj život otrovati sigurnom nesrećom. Bolje da sad trpiš — trpjećete napokon samo vas dvoje, — a inače i vi i vaša djeca ili poznija dapače koljena!

— To nije dokazano! — branio se Bilinović.

— I više nego dokazano. Može se tek pitati koje vrsti duševnih bolesti naginju više ili manje na prenašanje, ali da ima naslijegja u tim bolestima — to je izvan sumnje. U ostalom — ja te molim prije svega, da se ne prenagliš. Moguće je da je duševna bolest tvoje zaručnice bila primarne naravi, napokon protumačivo i razumljivo bi bilo pri ovako nenadanom strašnom gubitku roditelja.

— Tako je tako! Ta cijela bolest nije valjda bila ništa do li skrajnja napetost i depresija živaca, odakle onda velika žalost pregje u viši stupanj melanholije.

— Dá dà. Tek — promisli, — nije li smrt njezinih roditelja u svezi s takvom bolesti? Nije li otac ili majka u časovitoj poludjelosti segnuo za otrovom i usmrtio sebe i druga?

— Nije — nije! Napokon — to bi bili liječnici opazili.

— Hm — mogli su opaziti i ne opaziti. Svakako je to stvar da se o njoj može razmišljati — i da možemo posumnjati, da melanholija tvoje zaručnice bijaše već naslijegjeno zlo. U ostalom — ako i ne — to je u svakom slučaju opasno, da će ona ako ne direktne uvjete bolesti, a ono svakako neki stupanj veće dispozicije k tim vrstima bolesti prenijeti na djecu.

— Ah vi liječnici i učenjaci uvijek vidite i gledate sve suviše crno. Kad bi čovjek pazio na svaki vaš Kasandrin povik, — eh — onda gotovo i ne bi smio živjeti, — odvrati nestrpljivo Bilinović.

No ipak morao je obećati prijatelju, da ne će još danas otputovati. Markić je dapače zahtijevao, da odgodi cijelu stvar, dok ne dobije od zavoda povjest bolesti, no Bilinović nije htio ni čuti o tome.

Kad je prijatelj otišao, Bilinović ostade kao nemoćan i silno nesretan u polutami i dubokoj tišini svoje sobe. Ma koliko razgonio crne misli i navale brige i straha, on ipak ne mogaše zadržati pred dušom svojom svjetlost i blaženost netom proživjela časa, — iščezavala je ona pred dubokom tamom, što je plazila odasvuda oko njega iz crna oblaka, koji mu se je stao nad ponovljenom njegovom mladom srećom vijati — a nosio je u sebi svu tragiku — svu strahotu života i prirode, sav užas vječne protimbe sreći i njezinu raju. Ah — kao strašne grdne aveti i nemani brodijahu protiv njega uspomene najmlagje prošlosti, gdje je gledao da mu se nebo otkriva i on gotovo da prileti k njemu, ali gle — najprvo gadna ljudska zloba, nahranjena jalom i laži, dolazi da ga hvata i ne pušta mu u raj, a onda slučajne prigode života samoga narivavaju se, da mu mute pogled — i on misli da vidi nešto, što u istinu nije; — sve — sve se nagomilalo samo da on ne sjedne sreći u krilo, — pak kada i to pregori — ah — onda dolazi sama priroda, da mu otimlje blaženstvo. Pa to je život! To su ljudi — ti bijedni mučenici života — a ipak još se podavaju da budu najgroznije orugje tomu svomu uništitelju života, da taj tiran, mučeći ih, još preko njih može što više slaviti svoje orgije protiv svega, što živi i što se miče —! Pak — istom ta priroda — ta strašna — užasna priroda, koja u svom vječnom porivu, ne idući ni za čim drugim nego za pukim gibanjem, pri tome stvara svijetove

Frank Feller: Oluja.

i na njima duše s umom i sa srcem, — ah — ta priroda — ta užasna neman — njoj je tek do gibanja, a šta je briga, da u isti čas i stvara i rastvara, da daje u svijet i ljepotu i odmah strašnu bolest, koja ju ima uništiti, — da iz krila njena izilazi ljudski duh, preko kojega dolazi ona sama do svoje spoznaje, a eto isti čas iz istoga toga krila plazi i ludilo i paraliza, da unište taj duh —! Ah — pred Bilinovićem izraste vječna istina prirode u svoj svojoj jasnoći, ona strašna istina, koju je antika tako vjerno i zgodno simbolizovala u priči o Saturnu i njegovoj djeci.

Poražen — prestrašen — čučao je u svom fotelju sate i sate pred strašnim veličanstvom ove neumolne prirode, da se kida od boli i da izgara od žegje za srećom, što je gledaše u prilici Slavinoj. Sjećao se jednako Markićevih riječi, da ih ne više s rugom već sa strahom uzimlje kao Kasandrine povike, i da ćuti svu veličajnost znanosti i njezinih istina. Očajno — — bijedno lomio je ruke, iz očiju sipala mu se biserna suza mučena roba, — a pogledi — a razum — utaman iskali u daljini — u pitanjima — bar koji tračak nade — bar zadah spasa —!

Kasno jesensko sunce našlo ga tako. Zraka svjetla zlatnim je sjajem oblila stijenu pred njim i kao aureolom ovjenčala sliku, što je u sredini stijene visjela. Sliku je imao Bilinović još iz gjačkih dana, kupio ju za nekoliko desetica od staretinara, a bijaše slika od dragocjenih engleskih gravira iz prošloga vijeka. Predstavljala je mlada titana, u svoj ljepoti i snazi ljudske pojave, kako se bori suprot Olimpa i njegovih božanskih stanovnika, potpomaganih sfingama s pustare, ukočenim bogovima sa nilskih obrežja, od storukih božanskih nemani iz rita Indusa, od nepoglednih grdoba iz Baalova carstva, — a on sam suprot toj silnoj četi bogova oružan tek ognjenom bakljom, što mu iz prikrajka pruža iz posude svoje krasna čista prikaza, skladnih plemenitih linija i lica stroga — neumitna s jasnim, prozirnim pogledom, a s dvojbom oko tvrdih — čvrstih usnica —. Pod slikom grčkim je slovima stajala napisana samo riječ: Skepsis.

Bilinović se zagleda u sliku i misli njegove kao da otkriše novu struju, kojom zabrodiše. Nema li napokon i u Markićevoj tvrdnji dogmatizma, ne arogira li si gotovo i njegova znanost autoritet dogme, ne bavi li se i ona sasvim jednako i skuplja nabore autoritativne svoje tuge u sasma sličnu pretenzivnu pozu? — A napokon — što znade? Tek toliko — da može reći, kako još ništa ne zna. Zar opažanja slabog ljudskog uma, tek od nekoliko decenija, ovlašćuju odmah, da se iz svega izvode stalni zakoni prirode i njezina života? — Ah — malo pomnija opažanja, novi pogledi — pak — eto nagje se upravo toliko činjenica, koje govore protiv zaključka, koliko i za nj. —. Je li znanost sigurna, da je pače isti način njezina opažanja dobar? Statistički brojevi — tâ — zar je život nešto tako jednostavna kao funte uvezene ili izvezene robe, te ćete po tim brojevima naići odmah na zakone prirode, koja u biljunima i biljunima individuâ živi?

— O — moj Markiću — ne — ne! — klikne Bilinović, da nekud lakši skoči sa svoga mjesta.

— I ja za volju tek hipoteze — za volju tvrdnje, koja će vijekove i vijekove možda još ostati pukom hipotezom pred neprozirnim velom saiskim, — ja da uništim sreću ljubljene djevojke i sreću svoju, da ju rinem opet možda u istu bijedu? — I jest — pa mâ i stajala tvoja tvrdnja — o prijatelju dragi, — zar da ja imam više obvezanosti naprema sutra nego li naprema danas, više dužnosti naprema budućim generacijama nego li naprema sadašnjem živućem već individuu? Može li pred kojim moralnim forom biti, da ja smijem uništiti sreću bića samo za to, da budem siguran te ne će od toga biti nesreće za bića, koja još ne postoje? — Ne — i opet ne, — ja moram dužnost svoju vršiti naprema biću, koje je tu eto do mene! — Možda je u tom — kako će tko to reći — tek egoizam barbara, ali meni je u prvoj liniji individuum sve — taj pravi realni individuum moje sadašnjosti — na njega treba da mislim!

Pô sata kasnije bio je Bilinović kod prijatelja, da mu priopći te će još danas otići u Lješnjakovac. Markić ga je pustio, no popitao se gdje je pokojna Zlata Pančićeva bila spremljena i pisao je još istog dana u zavod po povjest bolesti Slavičine.

XII.

Ni željeznički vlak ni kolica, najmljena na stanici R., nijesu Bilinoviću dosta brzo jurili. Ujedared ga je spopala neka silna nestrpljivost, koja je čisto prelazila i u uzrujanost i u bojazan, da se o trenutcima možda radi, te će najzad prekasno stići. U razigranoj fantaziji čas je vidio kako je Slavica pala već u tešku bolest, čas opet da je možda baš jučer otputovala, — i sto takvih briga i dvoumica ga salijetalo.

Seljački konji trebali su dobra dva sata, dok stigoše nadomak Lješnjakovcu. Cudni bijahu osjećaji, što ih Bilinović ćutio u duši. Vrzla se tu i miješala velika radost — i neki neugodan strah, — i kajanje za uvrede, nanesene Slavici, i opet neka sla-

Prerana slutnja. Slikao *P. Stachiewicz.*

vodobitna samosvijest sa zadovoljstom poradi nemara spram Markićevih opomena, da ipak traži uporišta u nekom fatalističnom predavanju u budućnost, u kojem se je sastajao s mišlju, da napokon — ništa ne zavisi o nama samima već sve je opredijeljeno i odregjeno, te i najrazboritija osnova nikad nije ujamčena uspjehom i srećom, dok opet — možeš izići od nesreće siguran, gdje te je gotovo sve na nju dovodilo, sudiš li po zakonima razbora. Morao se čisto podsmijevati riječima svoga prijatelja, nalazeći gotovo snage i utjehe u onoj velikoj i neponjatnoj tajinstvenosti, kojom se život razvija i kojoj dakle ni najtačnijim posmatranjem nije čovjek mogao da uhodi putove i zakone, — pak ju tek mogaše označiti tamnim nazivom sudbine.

— Nema tu da izmakneš — a opet nema da se bojiš, ako nije odregjeno! Glavno je da Slavicu spasim, — meni je samo da o njoj mislim!

No nije bilo više ni kad, da se dalje gubi u svojim mislima. Onamo od dvora, što se pod brijegom bjelasao u nježnom jesenskom jutru, jurila čovječja spodoba, u kojoj je naskoro prepoznao Bilinović gospogju Barbaru. Mahala mu velikom bijelom maramom, trčeći spram njega slabim, napola staračkim koracima. Bilinović dade sustaviti kolica i skoči na cestu, da se srdačno porukuje sa dobrom ženom.

— Tri vas dana već čekamo — Ekselencija i ja. Gotovo da nijeste danas došli — već bismo bile mislile, da vas i ne će biti.

— Prekjučer dobih pismo — nijesam mogao prije, — jučer odmah dadoh se na put, — i eto me ovamo danas. Što ćete — kad su sveze željezničke tako nezgodne.

— Dobro da ste došli. Oh — kako će se naša gospogjica radovati!

— Kako je Slavici?

— Hm — nije baš da bi bolesna bila, ali opet — no vidjećete! Ona dakako jednako se silila, da bi izgledala dobre volje, — i uvijek je sa svima blaga i dobra kao pravi angjeo, no — sirotica — vidim ja njoj u dušu!

— Pa što mislite, kako će me primiti. Hoću li moći odmah do nje?

— To će sve Ekselenaija urediti. Ja se možda u to ne razumijem. Ah — a kako će vas primiti? Tà ona je angjeo — pak — čini mi se, kao da sluti nešto. Ekscelencija počela je onako iz daleka.

— Pak —?—

— Sve će biti dobro — sve dobro. Budite mirni, — tà — ona vas ljubi. Još prekjučer se uvjerih, — zatekoh ju s jednom knjigom što ste vi pisali, — i sirotica plakala je — i htjede sakriti to preda mnom, no — ja sam poznala svezak, jer ga često u nje vidjeh. — Ljubi vas — velim vam, — i ne zaslužiste toga! — Al tek dobro, što ste ovdje!

Iz perivoja, gdje je u sredini stajao prostran gospodski dom na dva sprata, crvenilo se od dozrela lišća i od cvatova. Sunce se odasvuda sipalo na raznobojne nianse zelenila stara drvlja i brižno njegovane tratine, na bijeli pijesak putića i na posivljele kipove vrtne i ogromne vaze od terakote, da sve pozlaćuje nježnim svojim jesenskim blijeskom. Vlažni zadah jesenskog jutra dizao se sa zemlje, da se miješa sa hladovinom, što ju je donosio svjež lahor sa bregova.

Bilinovića se preugodno doimaše ovo blago jesensko jutro i cijela ta krasna slika ladanjska. Njegova uzrujanost jenjavaše. Dapače nekako sigurno mu bivaše i posve lako mu se pričini da stupi pred Slavicu.

— Najprvo ću vas prijaviti ekselenciji, — rekne mu gospogja Barbara, kad su ušli u prostrano stubište dvora. — Izvolite ovamo na desno — u prvu sobu, dok uzmognete gore.

No Bilinović nije pošao u sobu. Ostao je na hodniku, drhtavim srcem čekajući povratak gospe Barbare.

— Dakle je došao —? Gdje je? Molim vas — dovedite gospodina odmah! — čuo je Bilinović iz prvoga kata uzbugjeni glas Njezine ekselencije, dapače činilo mu se, da čuje i njezine korake te ide starica k stubama. Ali samo pokaza se gospa Barbara, da mu blažena i sretna domahne, neka se popne gore.

Ekselencija u prve je mahove bila kao sva izvan sebe od uzbugjene radosti. Suho dugoljasto joj lice čisto je nježno izgledalo, kad se Bilinović pokazao na vratima i poljubio joj obje njemu pružene ruke. Gotovo da ga nije ogrlila i pogladila u lice. No — za čas se dosjeti svoga dostojanstva, te zauzme svečanu i strogu pozu, mà da joj je na um palo, da u svojoj prvoj razigranosti nije ni pomislila, kako još nije u toaleti, te nema ni koafire na glavi. Ali ipak se ne smuti, kao što i ne zaboravi, da joj je dužnost u veoma prikoran izraz složiti svoje lice, — što više, da se mora dosjetiti, kako se je pokojni njezin suprug držao i vladao prema kojemu subalternu, kad mu je imao koju krivnju spočitnuti, te će i ona po tom sa Bilinovićem tako... slično. Već je bila smislila i izreku, kojom će ga prikoriti, kao što je takogjer bila na čistu, da će sama sjesti, a Bilinovića pustiti da stoji pred njom. No kao što joj se je često desilo, da su joj u prigodi padale na um čitave historije iz prošlosti, tako bude i sada da se je sjetila, kako je ona jednoč dvoje rastavljenih zaručnika opet sjedinila. U želji da tu historiju što opširnije i vjernije iskaže, Njezina preuzvišenost sasvim zaboravi stroge prikore, pokaza dapače rukom Bilinoviću da sjedne pokraj nje, te mu stane pripovijedati.

— A sad ćete biti tako milostivi — pak meni pomoći! — prekine joj bujicu riječi Bilinović, ne mogući više izdržati.

— Prava sreća, što dogjoste. Ja sam bila već veoma ljuta na vas. Uopće ne mogu da shvatim vaš postupak! Zar vam nije dosta bilo, da pomislite tko je Slavica, od kakova roda! Jednu Bogićevu, — moju nećakinju, — po materi i po ocu u rodu s grofovskim i barunskim familijama, — pak tako grdna sumnja! Da mi nije stalo do nje, — ne bih htjela da se miješam u vašu stvar. Sakrivili ste mnogo i premnogo! —

I Njezina preuzvišenost ustane, da stojeći očita „lekciju“ Bilinoviću, koji je taj čas u istinu izgledao kao gjače, što čeka osudu karencije.

Njezina preuzvišenost, čim joj je gospa Barbara rekla, da je pisala Bilinoviću, nešto je nježno pripravljala Slavicu na taj susret. Ona je znala da djevojka jedva čeka povratak zaručnikov, no nije htjela da to Bilinoviću kaže. Dapače govorila je, kao da pomirba ne će tako lako poći za rukom, jer reče, da je Slavica silno u svom ponosu uvrijegjena. Govoraše pak tako, jer je držala da to čast kuće iziskuje, a glavno — starica je svakako htjela, da bude prizor što dramatičniji.

— Ja ću pokušati, — vi ćete ovdje čekati, — možda će se umiriti Slavica, — možda, — ali svakako treba, da budete pravi pokajnik!

— To i jesam! — klikne Bilinović, dok se ekselencija okrenula k vratima, da pogje k Slavici. No u taj par vrata se otvore i na pragu pokaza se Slava, blijeda i oslabbljena, no i porazno krasna. U plemenitom lijepom licu ni traga kakvoj srdžbi, — tek opraštanje, ljubav, slava i blaženstvo sijahu iz toga angjeoskog lica.

— Slavo! — klikne Bilinović i pohrli k njoj, a ona bez riječi padne mu oko vrata.

— Jesi li mi oprostila? — mucaše on, cjelivajući joj ruku.

— Ah — i ja sam bila kriva! No — ne mogoh da ti kažem nesreću svoju. Bojah se za tvoju ljubav! I ti me, nakon što znaš — zbilja ljubiš? — pitaše ga krasna djevojka blaženo.

— Ljubim — ljubim! — sa suzama u oku klicao Bilinović.

*

Tri mjeseca kasnije sjedio je prijatelj Markić u udobno i ukusno uregjenoj sobi u Bilinovićevih. Mladi supruzi smjestili se u duboki kanape kod kamina, iz kojega je plamsao crveni plamen, da rujnom bojom zalijeva njihova sretna blažena lica — gotovo da grimizom kiti veličanstvo njihove beskrajne sreće i ljubavi.

„Imao je pravo, što me nije slušao!“ — morao je liječnik priznati u sebi na pogledu te sreće. Dakako — taj ozbiljni i trijezni učenjak crpao je to uvjerenje takogjer iz povjesti Slavičine bolesti, koju mu je ravnatelj zavoda priposlao i iz koje se je uvjerio, da je bolest bila takova, koja se ne mora nasljedstvom prenijeti. Ali može? Napokon — što li sve ne može biti u životu, — nije li nad svim što živi — što bivstvuje vječni memento nesreće i konca, počevši onamo od najsitnijega crva do najogromnijega sunca u svemiru —?—

„— Pak za to da se unaprijed uništuješ? —“ šaptao u sebi liječnik i tiho se digao sa stolice, da pusti sretne supruge časkom same i da pogje u odaje Njezine preuzvišenosti, gdje je znao da će naći maloga Zdenka sa gospom Barbarom.

Zodiacus vitae humanae.

PJESMA V.

Djeva.

(Svršetak.)

Al' hoće l' koji na trag medvjedu da se krene?
Na lava razjarena ne stupa smjelo svaki.
Pa sada dobar budi, neškodljiv, blag i nježan,
Kako će da te lakše kurjaci rastrgaju!
Jaoh, ta sv'jet je cio prirodni tiran neki,
Slabima jaki škode, veliki sićušnima.
Plašljive labudove orlovi s klikom straše,
Drozdove jastr'jeb čupa i nježne golubove,
Sirote gušterove i žabe zmija ždere,
Zv'jer jača u šumama slabiju raščupava.
Vrlinu opet drugu koj umom istražuje:
Uzroke i istinu, kojoj se jedva stupa,
Kako je mučno, teško, iskusni dobro znadu!
Iz ranog doba jošte pod šibom nastavnika,
U strahu i suzama zadatak izvršuju;
Ko ptice u kavezu drže ih zatvorene,
Bez volje učitelja ne miču, nit se kreću,
Ma da ih na to gone tereti trbuščića,
Bešika nabubrena, glad ili igra draga.
Pa kada dogje vr'jeme mladosti uzavrele,
Nužno je većeg truda. Jedan se kreće amo,
A drugi l'ješe tamo. Jadranskog jedan mora
Dubine istražuje, a drugi mjeri zv'jezde,
Daleko od svog doma podnose zla i b'jede.
Učeći knjige, mora Venere da se čuva,
Spavanja i gošćenja, jer samo takvim putem
Naučen postaje se. Bez sumnje, škode jako
Tjelesna uživanja, naslada primamljiva
Onima, koji žele nauku da iscrpe,
Jer strast nas goni, skreće sa staze okorjele,
Visokom svetilištu Minerve zlatokose,
Koja nas vodi. Zbilja, ko želi ime da mu
Vrlina uvjenčava, napornog treba rada.
I mnogi za to patnje iskuse neizbježne,
Želudac poboljeva, čitanje vid im kvari,
Bl'jedi su, omršave, pre reda i vremena,
Na vrata tek im starost zakuca oronula
I sitnim kašljucanjem za vrat im sjedne hladna.
Pa je l' ti čudno, smrtni, kada ti ovo kažem:
Istinu samo Bozi proziru, uvigjaju,
A ljudi kad tom teže, prirodi protive se.
Kao što sova bučna, očima slabim svojim
Sjaj sunca ne podnosi, um ljudski slabi tako
I što se više muči da sukne u visine,
Sve više malaksao u prašne nize pada.
Nije li ludo dakle nasilno upinjati,
Da shvatiš neshvatljivo, sjem ako Bozi prime
I s neba pomognu ti, utrugjen um prosv'jetle.
Jedini Bozi samo poznaju sućnost sv'jeta:
Kakav je, koliki je, otkuda on potiče,
Uzroke prikrivene sjemena plodovita,
I tajnu silu, otkud postoji sve što biva.
I *to* je njihov život, *to* njino uživanje,
A nikad jelo, snovi, bolesti, rad i briga;
Njih ništa ne spr'ječava, ni nada niti strava,

Dobit ni šteta, što bi smetalo njinom radu
I što bi pr'ječilo im istinu da saznaju.
Mudrost je Bogu dana, a ljud'ma tek priliči
U v'jeku da se brinu, kako će jad podn'jeti,
Spokojstva zadobiti i proći ugodnije,
Kako će na svom putu, trnjake prolazeći,
Što manje iznijet' rana. tabane sačuvati.
Nije li ludo, kaži, vlastitu korist svoju
I stvari napuštati a tugjim baviti se?
Dok sebe ne proc'jeni, on više nešto traži,
A kada odveć l'jetne, ko Ikar, strmoglavi
U more pjenušavo. Pijući vode silno
Jedna je žaba htjela kao bik da naraste,
Pa najzad prepukla je, a želju ne postiže.
Fajeton lakoumni, kada se upinjao
Da smrtnom rukom uzde nebesne pridržava,
U r'jeci Po-u nije l' strmoglav utonuo,
Život i svjetla kola za vječnost on je satro. —
Al' mudar mjeri sebe, iz megja ne preskače,
Dalje se ne ističe, već kol'ko biti mora,
I samo onaj može još više uzdići se,
Bog kad ga na to goni i kad mu *on* pomaže.
Smrtnih je da se brinu za ono smrtno što je,
A onog što je Višnjih, neka se ne dotiču,
Da ne bi kao Ikar, Fajeton lakoumni,
Strativši život, glupo bozima na sm'jeh bili.
Ko radi drugojače nalik je volu teškom,
Sa st'jene što pol'jeće il' glupom magaretu,
Kome je želja došla u citru da posvira.

Pa nek je i prosv'jetljen naukom uzvišenom,
Gomile nek je knjiga u stanju napisati,
Molim te, kakvo dobro otudu postizava?
Za pos'o neumorni nagradu kakvu prima?
Reći ćeš: čast i slava, pohvala c'jelog sv'jeta!
No ja bih htjela da ti promisliš bolje malo:
Šta li je čast i slava i šta su glas i hvala?
Mnogo l' je štošta drukče, nego li kako vide,
Kroz zastor opsjeniti, smrtnoga oči, duša.
Otuda čovjek često u dobro zlo ubraja,
A gadno u ljepotu: gluposti otud vrelo
Potječe i razl'jeva. U srebru nije l' često
Tuč skriven, a u zlatu često se gvožgje skriva,
U zdravoj ljusci često krije se trula jezgra,
U runu jagnjećemu vidimo vuka često.
Jesi li oštra uma unutar da prozireš,
Sudija bićeš pravi i čuda ugledaćeš.
I tad mi reci, slava šta može da pomogne,
Šta glas i hvala *ljudska* čovjeku usnulome? —
Ko gluvom zvuci citre, ko sl'jepom pozorište.

No, ti ćeš reći: to nas veseli dok smo živi,
Te slasti radi mi se nevolji izlažemo,
Od volje svoju dušu krupnom svojom krvlju.
Jest, zbilja, slavoljublje na hrabrost mnoge ganja,
I mnoge u hram časti odvlači nemilice,
Strašljivca hrabrim gradi, il' ako to ne može,
Goni ga da se umom uzvije u visine.
Pa ipak slavoljublje mana je pregolema,
I za to niko ne će da ovo ime primi.
Koj ovom strašću živi, za lakom smatraju ga,
Za gadnog, nadutoga. Rimljani nekad tako
Metnuvši stid pod noge, kad god se izbor javi,
Prostotu molili su i niskom uslužnošću,
Laskaše, obricaše, darove poklanjahu,
A kad im vlast dadoše, oholi i naduti,
U sviti nebrojenoj na forum izlaziše.
Vrlini stremit' valja, al' nikad rad počasti
Već samo *njoj* za ljubav. Al' šta tu prostak veli?
Vrlina zar ga zgr'jeva vrline samo radi?
Ta on se smije njojzi: on žudi za bogastvom,
A uz to slava i čast i hvala već će doći.
Vrlina bez imanja! — To čovjek slabo c'jeni.
Pa ipak, onaj koji vrlinu čistu ljubi,
Koji je sv'jestan ove, spokojno s njome stupa,
Pohvale prostotine ne sluša, prezire ih,
Od nikog on ne traži, sujeta ne nosi ga.
L'jepom i b'jelom licu b'jelilo ne trebuje,
Zlato se *samo* kaže, al' onaj *ništa* koj je
Pa želi *nešto* da je, taj glumca prikazuje,
Što lice svoje skriva pod tugjom obrazinom.
Nije li život basna? Ta sv'jet je komedija,
A ljudi glumci samo, pod krinkom što se kriju,
Oblikom lažnim oči prostote zasjenjuju.
Čast, dakle, smrtna slava, pohvala, sve je ništa,
Upravo san bez c'jelji, vr'jednosti kome nema.
Od sreće on zavisi, nikako od vrline.
No baš da takvoj svrsi dospiju dostojnici,
Kaži mi, kakvu korist od toga t'jelo ima?
Nikakvu. — Ili duša? — Onaku ko i t'jelo!
Još slava nadme duše, čini ih oholima,
Nestalnim, bezbrižnima. Život je b'jeda puka,
Na buri plahovitoj, nestalna, trošna lagja.
Vrlina samo prava za dušu kom prianja,
Spokojstvo toga krasi — ostalo Bogu daje.
Jesi l' dostojan časti, to jedno dovoljno je,
Jer počast nedostojnom — samo je teret grubi,
Šta više i poruga, ko kad bi gnusnu svinju
Nazvao umjerenom, ukrasom od čistote.

A sada, čuj nevolje, što ljudski život kine:
Prvoga dana, čim se slabačko na sv'jet javi,
Iz smradnih začkoljica utrobe materine,
Umrljan krvlju majke, zaplače i zavrišti;
Jecanje očajničko, to mu je pokret prvi!
Siroto d'jete vidi, priroda kazuje mu,
Kako je život b'jedan i prepun opasnosti.
Trgovac tako, kad se na morske pute sprema,
Plaši se i uzdiše, od oštrih st'jena strepi,
Vjetrova, podvodnika i strašnog brodoloma,
Sukoba s gusarima i najzad svega drugog, —
Užasno more vazda puno je opasnosti.
I malo d'jete tako pred sobom užas vidi:
Tek što se rodi, odmah u spone sapinju ga,
Stežu mu nježne zglavke dugačkim pantljikama:
Zlokobna napomena budućeg robovanja!
Jest ropstva budućega! — il' možeš reći ino?
Slobodan ko je? — Svi su zakonu podloženi,
Vladaru, pogr'ješkama i ljudskim ocjenama;
Nagrade radi, ili na silu svaki služi.
Životno čim se rodi, kreće se kud mu volja,
A čovjek? Slab, nemoćan, bez nogu i bez uma,
Statua kao glasna, s vrištanjem, piskom ljutom,
Dan i noć oko sebe mir kućni narušava;
A kada već ojača i jezik progovori,
On počne robovati, po tugjoj volji radi;
Nastavnik, otac, majka, pa često brat stariji,
Pr'jete mu, biju često, strahom ga zadahnjuju.
Poraste mladić, snaga započne da izbija,
Jarma se oslobagja, ne sluša opomene,
Zahvaćen silom bujnom raskoši i ob'jesti,
Bjesnilo ovlada ga. Nesv'jesno, nerasudno,
Svega se laća, r'ječi pametnoj opire se,
Rgjavstvu sklono stupa, pa može l' on ikako,
Izvesti ono što mu mladačkoj godi strasti,
Ne preza od strahota. Svagja se, protivi se,
Prznica, bezakonik, za tugja ne zna prava.
Zaista mnogi mladić furijom ganjan biva,
Malo ih megju njima, koje bi obuzdala
Strašljivost ili mudrost il stidnost duše blage,
Te da bi, bez klizanja, po pravoj išli stazi.
Nastane pametnije, važnije, bolje vr'jeme,
A s njim i briga eto, poslovi znoja puni,
Tad čovjek upinje se, muči se da uredi
Svoj život, svoje stvari, po vas dan bdije, radi,
Na strani sad se lomi, sad kući, sad u polju,
Dan i noć zlopati se, kako bi ishranio
Ženu i djecu svoju; za sve se samac brine,
Gozba ga ne veseli niti ga nojca smiri.
Il' ganjan slavoljubljem zvanična posla traži,
I dokle prožman strašću za bl'jeskom časti zija,
On trpi mnogo zala, zavisti i omraze.
Sad starost naborana dopuzi već po redu,
Umu i slabom t'jelu donese mnogo zala.
Izgled i boja bl'jedi, malakše snaga bujna,
Sluh, ukus, vid orone, kine ga boleštine,
Bez zuba jedva žvaće, noge se miču teško,
Ma da ih tvrdim štapom u hodu podupire.
Satrven od starosti izgubi gipkost mladu,
Kosti se koče, duša ranjena ishlapljuje.
Ma koje doba da je, nevolja svako ima.
Pa onda još i druge nezgode regjaju se
I to u svakom dobu: sad hladan vjetar steže,
Smetovi bjesne zimski, sa pola sjevernoga,
Nad krovom vijor studni ledene sv'jeće niže.
Mahnito ljeto, opet, suvišnim žeže žarom,
Njive se žute, suša čisto ti dušu guši,
I zemlja prepuknula studenu kišu traži.
Bez vlage venu travke, klonulo bilje trpi,
Lokve i bare suhe prže se u vrelini,
U jari treperivoj ptičica jedva diše,
Žegj i glad javljaju se i druge oskudice.
Pa onda, može l' pjesma sve boljke pobrojati,
Kojima život hudi igračka biva samo?
Groznica koliko li i drugih boleština,
Što ljude zapljuskuju od glave pa do pete?
I s polja i iz nutra jednako pati t'jelo:
Kroz uda pojedina priroda otrov l'jeva;
Glava i ruka, noga, bokovi. rebra, cr'jeva,
Želudac, oči, uši, muče se, bolest trpe,
I šta li još da kažem? Zašto bih nabrajala
Ždralova kol'ko može primiti Strimonija,
Il jata labudova Meander krivudavi?
Pa i sam mozak često iz svog se stana krene,
Il pjesmom. il bolešću, napitkom ljubavničkim,
Il' kada uobrazi, il Bahus kad zaljulja.
Lakomstvo i sujeta, gnjev, žalost, n'jesu l' ovo
Redovni napadači samrtnog uma, duše?
Većina zato ljudi sav život svoj provedu
Ovake mahnitosti afektom opijeni,
Redak je tr'jezven. koji nikada ne posrne,
I zdravim okom gleda i radi po razumu.
Nije uzalud neko istinu iskazao:
T'jesan je sv'jet prostrani da smjesti sve budale,
Jer kome Antikira i čemer nuždan nije?!
Megj tol'kim budalama, što kipte nebrojeno,
Grčka je stara jedva sedmoro nabrojala,
Dostojni koji bješe mudrima nazvati se.
Dojkinja ljudskog roda i mati — glupost to je;
Narode ona d'jeli, goni ih u tabore,
Ratove sprema, oštri mačeve krvožedne,
Kojim će ljude klati — zastave razd'jeljuje,
I pod njim' narod draži da drugi narod kolje.
Na brata brat se diže, mržnja ih raspaljuje,
Pa dok se jedan mrtav u svojoj krvi valja,
S pobjedom drugi stupa kostiju polomljenih!

Jest, niko, pa ma kakvom vladao rječitošću,
Na dlaku ne bi mogo nesreće nabrojati
Ni udes kobni kom su svi smrtni podloženi.
Jedan se davi, eno, ribe se goste njime,
U boju drugi pada, lagano vene treći,
Četvrtog sn'jeg zavije, petoga tuča smoždi,
Od groma mnogi gine; zar mnogi u požaru
I ispod ruševina u samrt ne padoše?
Otrovna nije l' gljiva mnogima došla glave?
Pa šta da rečem samo koliko neprilika
Krivicom svojom sami na sebe navukoše?
Toliko, da nijedan plašit se zv'jera nema,
Već onih, iz sjemena što niču njegovoga.
Otuda razbojnici, kradljivci i gusari,
Toliki podkazači, svjedoci najamljeni,
Toliki preljubnici, krvnici i ubijce,
Svi oni mir života u trepet i strah vode,
Ko lav kad mladu marvu pojavom uznemiri.
Jezikom ovaj škodi, a onaj mačem ljutim,
Otima jedan javno, a drugi vara tajno,
Pod maskom prijateljstva obmanu jedan snuje,
Poštenjem na zlo neki navlače lakovjerne.
O, rode gnusni! tugjoj šteti se svak veseli!
Brat bratu vjeran nije, drug drugu, ni sin ocu!
Zaista, tu je pak'o Furija, Stiks i Kerber
I, najzad, sve što gjavo u svome dvoru gaje.
Jedini otpočinak ljudima snovi daju.
Ljudi su najsretniji, kada ih san ovlada;
On briše znoj i brige, mašući kril'ma blago
Nevoljne razblažuje. Pa ipak sudba ljuta
I ovaj otpočinak čovjeku zagorčava.
Dan i noć da bi ljudi nevolju osjećali,
Sudba je naredila buvama, komarcima
I gadnim stjenicama da ljude nagrizaju,
Odmora prave slasti da nikad ne dospiju!!

Od sna je samrt bolja; jer ko je već jedared
Života burnog more bez loma prebrodio,
U pristan zakloniti bez štete uplovio,
Vjetrima taj se ruga i buri naduvenoj,
Na tvrdim obalama bezbrižno veseli se.
U buri ljudskog žića — obala — samrt to je,
Sve patnje dokončava, okove sve raskida,
Opasnost i strah pred njom kao dim iščezava.
Samrt je kotva prava, spasenje samrtnika,
Zatišje vječnog mira, u kome bure nema.
Ko što te nikad nije tištala oskudica,
Ni tuga, dok se n'jesi u majci još začeo,
Sve dok si bio ništa, i kad te smrt uništi,
Ni brige ni žalosti ne će te zatištati.
Kaži mi, koji misli da su mu strašna bila
Vremena, što l'jećahu, dok njega nije bilo,
U toploj materici dok začet još ne bješe?
Tuži l' se kogod da mu škodiše dni il noći,
Koje ne vidje nikad il koje vidjeti ne će?
Ko može da pokudi kratkoću noći one,
Ko tešku i nesretnu, u kojoj počivaše
Nesvjesno i duboko, ko klada nemisleća?
Smrt šta je? — San vječiti. — A san je? Samrt kratka.

No ima, koji žele besmrtne da su duše,
Govore da mrtvaci po svojoj smrti žive,
Udove čim ostave, kao puž ljusku svoju,
Podzemnom sv'jetu oni smetaju strmoglavce
U tartar slaze mračni, mirtove šume gdje su,
U kojim ljubavnici uzdišu u ruljama.
Pa zatim zamišljaju, ključale, vrele r'jeke,
I zmijska čudovišta što otrov bljuju kužni.
Po rangu gr'jeha tu ti sjedište svako prima,
Tamo se jedni vare, otroče tamo vrišti,
Furije tamo strašne s krvavim buktinjama,
Sa piskom i fijukom zločince gone grješne.
Na drugoj opet strani poljane cvjetne niču,
Blaženi gdje za sebe nalaze vječne slasti,
Trapeze prepunjene obilnim ponudama
A oni, bezbrižno su na njih se naklopili.
Ima ih koji misle, i posl'je zemskog bića
Da žive ljudske duše, pa one pravedničke
U nebo uzviju se, u zv'jezde pretapaju;
A oni, što ko marva za dušu ne brinuše
O Bogu ne hajaše, na sv'jetu vječitome.
Moraju ispaštati dokle se ne očiste,
Pa tek po ovoj kazni bezgr'ješni nebu stupe.
Onda je, spram ovoga, samrt onijem strašna,
Što n'jesu za života pravedno živovali!
Te da kroz smrti dveri u carstvo slave stupe.
No moje nije da te o tome uvjeravam,
Dal duše posl'je smrti u novi život l'jeću,
Il' s t'jelom nestaje ih ko sn'jega u proljeću,
Pod zračkom vrela sunca kada se topit' stane.
Želiš li da znaš i to, zapitaj sestru moju,
Jelini koju s pravom Sofijom nazivaju;
Ona je najmudrija, dan i noć o tom brine,
Uzroke prikrivene brižljivo razrješava.
Prirodu duše, dakle, ako te želja mami,
Jedino ona može istinski objasniti.
A meni dosta bješe da ti pomenem samo:
Pravednik nikad ne sm'je smrti se ubojati,
Jer ono slatki pokoj u vječnom sanku nosi,
Il' ako duša živi, blaženstvo u vječnosti.

Prigrli moral za to, od sebe gr'jeh udalji,
I smrt će laka biti, bez straha i bojazni,
Vratićeš dug prirodi, veselo izdahnućeš,
Pa kad te sumnja snagje, pomisli onda samo:
Šta samrt udi meni? — Zlato mi oduzima?
Pa l'jepo, al' ono mi po smrti ne trebuje.
Kad čovjek umre — nije l' od sviju bogatiji?
Ta taj je bogatiji, koj manje potrebuje,
Neg' koji više ima. Zlato i kamen dragi,
Palate uzvišene, od'jelo dragoc'jeno,
Prezr'jeću tada, jer je mrtvome nepotrebno:
Ne će me uzmutiti uzeto uživanje;
Ko marva što ne pita: što nema finih vina
Il slatkih pogačica, ni mrtvi ne razbira, —
To što se ne poželi, žališ li ako nema?

Pa kaži: je li tužno ostavit djecu milu,
Ženicu svoju dragu? Zar ne bi gore bilo
Da oni poumiru, a ja sve da nadživim?
Mor'o bih tužit' vječno, ko Nestor sina svoga
Pod Trojom, Antiloha, il kao Euander
Kom Rutul zgubi sina, vječito što žaljaše.
Ja idem napr'jed, a već kad Bogu volja dogje,
Svi ćedu zamnom poći, vidjeće opet mene.

I zato dragovoljno ostavljam, bez pogani,
Gdje kipte, blud i raskoš, prevara i lukavstvo,
U kome vjere nema, skromnosti niti pravde,
Ni mira, ni odmora, gdje zemlju plave gr'jesi,
Brat brata nožem vija, svog oca sin zlostavlja,
Muž ženu vara ili gdje žena muža kini,
Gdje samo taj ne krade, ne grabi, koj ne može;
Ostavljam sv'jet, koji se po pravu nazvat može:
Pećina razbojnika. Silnike gledaj samo
Il lažne pobožnike pod maskom od poštenja
Pljačkaju narod: pogle', lakomi kako grabe.
A za blud šta da kažem? Strastima sve je puno!

Pa kada sve to shvatiš, ne će ti strašno biti
Mahnuti sv'jet rgjavi, odreći život glupi;
I pre ćeš reći tada: bolje su uradili
Kalanus i ostali što voljno ubiše se,
Što nisu sačekali da samrt njima dogje,
Nego su nasilnički obili smrti dveri,
I obor od zv'jerova pre roka ostavili.
Jest, da ti to ne pr'ječi: Bog, Vjera, Zakon, Plato,

Ja bih ti svjetovala: uništi život hudi,
Ostavi gr'ješnu zemlju, kad život dobar nije;
Kad vino dobro nije, čovjek ga odmah prospe,
A rgjav život nije l' ko vino pokvareno?

Znaj, dakle, ko se straši samrti, luda to je,
Kome je još milije nevolje podnositi,
Nego li glupih muka za nav'jek da se spase,
V'ječito da se stani, da v'ječni pokoj primi,
Il' kada uda svoja položi za nav'jeki,
Gdje nema ni bolova, ni tuge, niti zime,
Da živi s bogovima, sa njima sv'jet da pregje
Da gleda u suštinu i dušom lakokrilom
Vjetrove da nadl'jeće, da jezdi vaseljenom,
Debeli talog gr'jeha ako ga ne preteže,
I sobom ne odvuče u carstvo v'ječna mraka.

Najveća kad je Muza ovako iskazala,
Ustade i lisnatom grančicom suncokreta,
Tače me, krunisa me; a zatim uzletjevši,
U prostor beskonačni, megj zv'jezde izgubi se.

Dragutin J. Ilijć.

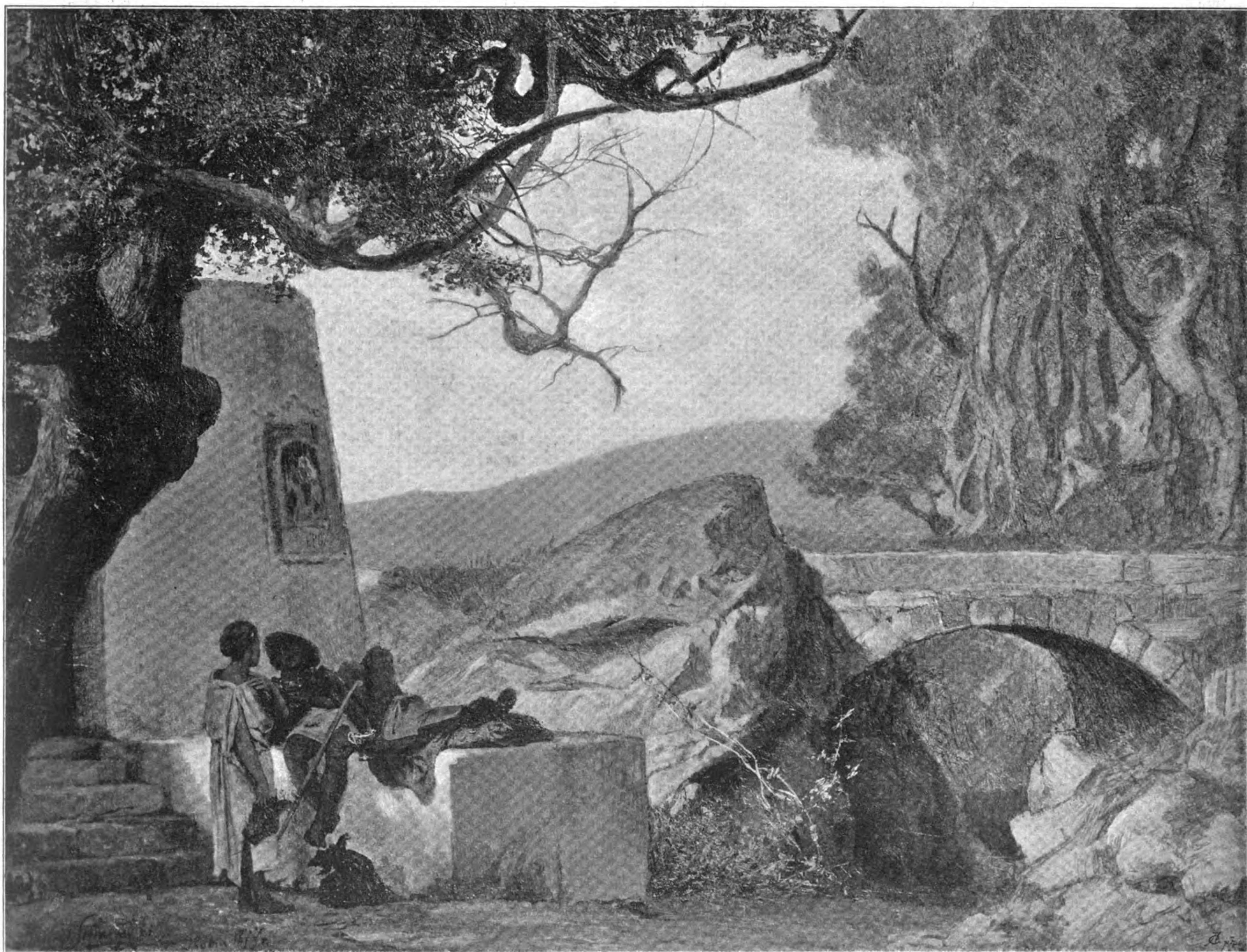
Prva ljubav.

Napisao *Isa Velikanović.*

(Svršetak.)

Dragi Ilija!

Nijesi se prevario! Ne znam više tačno, šta sam i kako sam ti pisao, jer pisma nijesam ni po drugiput čitao, no ipak se čudim, da si tako direktno izišao na tu misao. Jer da ti iskreno reknem, ja nijesam ni izdaleka imao namjere, da ti priznam, šta se je u posljednje doba sa mnom dogodilo. Nije da bi me bilo stid reći tebi, da sam zaljubljen; ali u onaj časak, kada sam ti pismo pisao, nijesam još ni sam sa sobom bio na čistu, je li to istina, što ja slutim, ili je opet samo luda mašta, koja se nigda ne će ostvariti. Znaš, da se nijesam tako ovdje sasvim nepoznat. Upoznao sam se s njom u obitelji, u kojoj je ona u gostima. Na prvi mah, da ti istinu reknem, nije me se osobito ni dojmila. Vidio sam doduše odmah, da je mnogo prijatnija od naših varošanka, činilo mi se je, da je i naobraženija od njih, no onda sam pomislio, da se možda i varam, a i nije mi bilo osobito stalo do toga, da saznam, imam li pravo. Istom iza nekoliko nedjelja, kada sam se opet sastao s njome, stao sam osjećati, da sam možda u njoj našao biće, što sam ga u snovima svojima želio. No i sada sam još mislio, da ću se toga čuvstva otresti, te poslije istom, kada mi se je već činilo, da sam se opet prevario, obuzelo me je isto čuvstvo ljubavi tako naglo i tako silno, da sam odmah uvidio, da me ne će nigda više ostaviti.

Henrik Siemiradski: Krajolik u rimskoj Kampanji.

nigda dosada zaljubljivao, no priznajem ti, da sam uvijek osjećao silnu želju za ljubavlju. Ja sam tu želju brižno skrivao — i što sam stariji bivao, sve opreznije i opreznije, pa sada, gdje mi se je najposlije ispunila, nijesam skoro mogao ni da povjerujem.

Ali istina je, dragi brate. Kako se je to dogodilo, znaš, da je teško opisati. Snagje te odjedared, kako naš svijet veli. I onda filosofiraj, koliko te volja!

Kada sam ti u prvom pismu rekao, da skoro nigda ne izilazim iz sela, to je onda bila istina. Ali sada više nije. Prije sam vrlo rijetko odlazio, no sada vrlo često. Ne mogu da ostajem kod kuće. Dan dva izduram kod kuće, a onda sjedam pa u grad.

A zašto u grad, to ćeš lako pogoditi: — tamo je ona!

Tamo sam se i upoznao s njome. Gdje i kod koga, to ti ne bi koristilo da znaš, jer si i

Čudićeš se, da ti ja o svem tom tako hladnim tonom pišem. Istina, ali nije za to, što bi ti se možda stidio sve priznati, — priznao sam i ovako sve, — nego što sam time valjda najbolje izbjegao tvojim porugama. Znam, da bez njih ne će ni ovako proći, ali ništa za to, — ipak je bolje ovako, nego li da ismijavaš svu moju priznaju i svaku riječ, što sam ti napisao.

Nego napokon — svejedno. Znaš, da nijesam uvredljiv, a tebi pogotovo ništa ne zamjeravam.

A sada: Bog ti pomogao!

Tvoj Nikola.

*

Dragi moj Nikola!

Ti se ruganju već unaprijed nadaš. No danas nijesam takve volje i ti si za sada spasen.

Zadnja miloštica. Slikao *Hans Krause.*

Sada gdje i sâm priznaješ, da se nijesam prevario, skoro se i ja čudim, kako se je to uopće i moglo s tobom dogoditi! Filosofe, moj filosofe, vidiš, da ima stvari, kod kojih svaka mudrost i svako mudrovanje prestaje!

Ne spočitavam ti ništa i ne velim, da imaš krivo, što se odaješ tomu novomu čuvstvu. Sve treba proći, pa ako pregješ preko toga i oslobodiš se ljubavi, ne ćeš žaliti, da si i to iskusio, a ako dovijeke ostaneš robom njezinim, no, — onda ćeš valjda i zaboraviti, kako je na slobodi, pa ćeš se zadovoljiti svojom sudbinom!

Ja sam, kako znaš, prošao sretno taj stadij. Uspomene mi doduše nijesu ostale najljepše, no danas se bez ikakve boli sjećam onih časova. A prošao sam tu nauku tako temeljito, da znam pouzdano, da joj se nigda više ne ću vratiti. Jedared sam samo okušao sreću i platio sam to takvim razočaranjima, da Bog prosti! Ja sam ti o tom preklane dosta pisao, pa ne ću da se vraćam na ono, što već znaš, no jedno ti samo spominjem, da makar kako se odlučno otresao svega, ipak ti ostaje u duši talog svih tih nemira i boli, i sa onim idealom, što ga izgubiš u ljubavi, gubiš i mnogi drugi ideal, koji ti se je činio uvriježenim u krv, ukopanim u srce. Nego — sve se preboli!

Budi sretan i zadovoljan. To ti želi tvoj

Ilija.

*

Dragi Ilija!

Sretan i zadovoljan hvala Bogu i jesam! Tvoje crne misli ništa me ne plaše. Poznam te dobro i znam, da svagda padaš iz jedne krajnosti u drugu, pa si u onom turobnom času, kada si mi pisao pismo, stao i svoj vlastiti život da crtaš mnogo crnjim bojama, nego li je istinu.

Mene dakle poplašiti ne ćeš. Za mojih samotnih dugih dana na selu toliko mi je misli prohujalo glavom, toliko sam tesao i tesao svoju odluku, da vidim, — da je dobra. I otkada sam do toga zaključka došao, da natrag ne ću, odonda sam stekao zadovoljstvo, kako ga nijesam osjećao još od djetinjskog doba.

U grad zalazim naravno vrlo često. Dva dana najdulje su vrijeme, što ga mogu sada kod kuće da izduram, a i to sam na mukama.

Ne znam, kako će ti se ovo pismo pričinjati, ali ja ti kažem, da nigda nijesam osjećao takvog spokoja i duševnoga mira, kao sada, kada sam s njom. Mislio sam uvijek, da je takva velika strast prije svega nemir, muka, a sada vidim, da je — barem kod mene — najljepši spokoj, što ga mogu da zaželim. Bio sam naravno i ja isprva nespokojan, i jošte kako! No otkada znam, da mi ona uzvraća ljubav, ja sam spokojan, sretan i zadovoljan.

Spominješ i tvoju ljubav. Sjećam se još dobro onih tvojih dugačkih preklanjskih pisama, i da iskreno reknem, ja ih onda nijesam mogao da čitam! Sada sam ih potražio i pročitao, ali ti ne mogu opet ništa reći. Ako ti svoje iskustvo — kako ti to u posljednjem pismu činiš — stavljaš nekako kao svakidašnji primjer, a ljubav predočavaš onakvom, kakvom si ju ti proživio, to ćeš možda u mnogim slučajevima imati pravo, no u drugima ćeš se opet ljuto prevariti. Napokon, — ne mogu ni ja da sudim o tvojoj ljubavi, kada ne poznam tvog bivšeg „ideala“, a ni ti o mojoj, kada ne poznaš moje — zaručnice!

To ti je ujedno i oficijelna objava. Štampanih još nemam. A sada do vidova.

Tvoj Nikola.

*

Dragi prijane Nikola!

Ne ćemo se svagjati o teoriji ljubavi. U teoriji je ona svagda lijepa, a u praksi slabo — Boga mi!

Slatko sam se nasmijao tvojoj priznaji, da mojih preklanjskih epistola o ljubavi nijesi ni čitao! Ne zamjeram ti, jer nijesi time ništa izgubio, — ni ja ih valjda ne bih bio čitao, da mi ih je tkogod pisao, — no čudim ti se, kako si mi ti, i ne čitajući mojih pisama, svagda znao sila savjeta da daješ. Sjećam se još dobro, kako si me savjetovao, kada sam ti ja saopćavao kakve mi glasine o njoj dolaze, a poslije istom, kada se je pokazalo, da su sve te glasine — čista istina, onda si ti bio pun savjeta kao šipak zrnja!

Mudar si ti djećko, no ja ti sve te tvoje savjete opraštam, pogotovo, gdje sam je se i bez njih otresao.

Na tvoju oficijelnu objavu oficijelno ti čestitam, ali mi nemoj zamjeriti, ako ti gdjekada u neslužbenom dijelu mojega pisma primetnem i koju neprijatniju. Džaba! na respekt spram ženskinjama slabo sam navikao, a što sam ga imao, i to sam onda izgubio.

Zato ipak možemo ostati po starom — dobri prijatelji. Tvoj Ilija.

*

Dragi Ilija!

Tvoje me pismo nije zateklo kod kuće i zato ti istom sada odgovaram.

Sofija se je bila nešto malo razboljela, pa sam ostao u gradu, da joj budem blizu. No, hvala Bogu, nije bilo opasno i sada je opet zdrava.

Što se tamo rugaš mojim preklanjskim savjetima, imaš pravo. No znaš i sam, kako se takvi savjeti daju! Sjećaš se one istočne priče, kako se je dvorski lugjak okladio sa kraljem, da u gradu ima najviše liječnika. I dobio je okladu, jer kada se je neko od njih dvojice — ne znam, koji — postavio pred crkvena vrata i i stao se tužiti na zubobolju, to mu je svaki, tkogod je prolazio, kazao barem jedan savjet, kako da se izliječi!

Tako sam ti i ja savjetovao — kada nijesam znao boljega sredstva, da ti pomognem! No ti si hvala Bogu i bez savjeta ozdravio!

Tek kada već govorimo o savjetima, to ću ti ja uz put još jedan savjet da dadem. Kako mi se po tvojem posljednjem pismu čini, nijesi ti — makar šta govorio — ni do danas stare svoje ljubavi zaboravio. Iza onog, što ti se je dogodilo, ja ti se zbilja čudim. Za ženskom žaliti, koja je i prije i poslije tebe imala isto tako žarka obožavatelja kao i tebe, — to mi se zbilja malo čudnovatim čini, pa mi ne ćeš zamjeriti savjet, da bi i to već trebalo da prestane. Ne ćeš mi ga zamjeriti, tim više, što ti ni taj savjet nije kadar koristiti, pa ćeš ga odmah i zaboraviti.

Očekujem od tebe malo veselije pismo, nego li što si mi u pošljednje doba stao pisati.

Tvoj Nikola.

*

Dragi moj Nikola!

Ne znam, za što ti misliš, da ja nijesam Sofiju (vidiš, imenjakinja je tvojoj zaručnici!) još ni danas zaboravio. Davno sam ja to već prepatio, a spominjem ju samo za to, jer mi svagda dolazi na pamet, kadgod stanem s kime o ženskinju govoriti. Nije mi ni na kraj pameti, da za njom žalim. Da sve znaš, što ja, potpuno bi mi vjerovao.

Nego da jedared i s time prekinemo! Zar mi rad nje dopisujemo?

Ne pišeš mi ništa, šta je i kako je sa svadbom. Kako se po pismima nestrpljivim činiš, nije valjda daleko.

Što kaniš poslije svadbe? Ne ćeš li na put? I hoćeš li i dalje, dok se oženiš živjeti na selu? To ne vjerujem, jer mlado ženskinje to ne mari, pa će i tebe tvoja žena otjerati u grad.

Dok mi javiš, kada ćeš to „pod jaram“, moram da ti se još jedared pošteno narugam po starom običaju i da te malo opet izgrdim, — da se ne osjećaš presretnim. A dotle da si mi živ i zdrav. Tvoj Ilija.

*

Dragi Ilija!

Pišem ti u brzini. Čekaju me kola, da me odvezu u grad. Imam pune ruke posla! Ne znam, gdje mi je glava! Ovdje moram da sve uredim, jer odlazimo odmah iza svadbe na dva tri mjeseca u bijeli svijet.

U svatove te ne pozivljem, — jer se i samo razumije. Oficijelni poziv šaljem ti takogjer s ovim pismom. Živio! Tvoj Nikola.

*

Dragi moj Nikola!

Kako me se je tvoje pismo dojmilo, ne možeš pomisliti. Da nijesmo tako razdaleko i da mi poslovi dopuštaju, bio bih odmah poletio k tebi, da ti iskažem najveću uslugu, što će ti ju iko u životu tvojem iskazati. No kada ne mogu da ti to lično učinim, kako bih najradije i kako bi i najbolje bilo, ja ću da ovim mojim pismom ispunim svoju prijateljsku dužnost.

Ne ću ti dugo okolišati, jer znam, da bi ti to samo još veća muka bila, nego ću odmah da pregjem na stvar i da ti saopćim fakat, o kojem nema više ni najmanje sumnje, da je naime tvoja zaručnica ista ona osoba, o kojoj sam ti ja pred dvije godine toliko pisao i koju sam i u pošljednjim mojim pismima dosta spominjao. Odmah sam ti rekao, da o tom nema ni najmanje sumnje, a možeš biti i uvjeren, da ti ne bi toga saopćivao, kada bih samo iz daleka mogao pomisliti, da se varam.

Šta za tebe ova vijest znači, ja potpuno razumijem. Savjetima i utjehama ne ću da ti dodijavam, jer ti pomoći ne mogu. Jedino, što sam mogao za tebe u ovoj stvari učiniti, to je, da sam ti otvorio oči i rekao ti istinu. Tvoja je sada da podneseš ovaj teški udarac, kako se čovjeku dolikuje.

Znam, da će se i iza ovako odlučnih mojih riječi ipak u tebi pojaviti misao, da ipak možda nije istina, što ti ja govorim. Razumijem to sasvim, jer niko ne će lako povjerovati takvoj vijesti o osobi, koju ljubi. Zato ti odvraćam, da sam ja svagda na svaki dokaz pripravan — što inače nije nipošto teško, — a sada ti mogu i to saopćiti, da sam ja već dugo to slutio, a izišao sam ti s time evo istom sada, gdje nema ni najmanje sumnje. To spominjem, da se uvjeriš, kako sam oprezno u ovoj stvari postupao.

Ti sada čini, što ti je dužnost. Ne trebam ti savjetovati, jer ju ti i sâm znaš, a ni zahvalnosti nikakve ne iščekujem, — jer znam, da se ovakve usluge ne čine, da se čiju zahvalnost stekne.

Molim te samo jedno: kada ovo pismo pročitaš, nemoj nipošto da se odmah odlučiš na što. Prva odluka iza ovakve vijesti ne može biti dobra. Pričekaj, dok se smiriš — i kada se onda odlučiš, šta ćeš da učiniš, drži se krjepko te svoje odluke. Tvoj Ilija.

*

Dragi Nikola!

Na moje pošljednje pismo dobio sam na veliko čudo moje od tebe takav odgovor, na koji ti drugi ne bi ništa više ni odgovarao. No ja se ne obazirem na tvoje psovke, jer znam, u kakvom si duševnom raspoloženju onda bio. Ja sam ti i tako savjetovao, da se ni na šta ne odlučuješ odmah, a ti si, čim si dobio moje pismo, sio i napisao mi onaj odgovor.

Ne vjeruješ! No to ti je najbolji savjet, da otigješ k njojzi i sve joj ispripovjediš. Ja ju dobro znam, i makar da se dosta vješto znade prenavljati, ipak kada ju se iznenadi čime, zbuni se i ne zna dugo lagati. To ti je jedno, a drugo ti je to, da ti uz ovo pismo prilažem sva pisma, što sam ih od nje dobio, pa izvoli sravnjivati s njezinim rukopisom. Možda će ju osim toga i zanimati, da ta pisma još jedared pročita! Osim toga prilažem još nekoliko „dokumenata“, iz kojih se takogjer možeš uvjeriti, da nije svetica, — da se vrlo blago izrazim.

To ti je odgovor na tvoju nevjeru. A što se tiče svega drugoga, što si tamo još napisao, to ti ja, kao što rekoh, ne ću psovkama odvraćati. I čemu? Učinio sam, što bi i ti meni bio učinio, a da ti se to ne će svidjeti i da ćeš se na mene svaliti, — tomu sam se nadao. Ja ti ne zamjeram i ne ljutim se na tebe, pa mislim, dok te progje bol i očaj, da ćemo opet biti onakvim prijateljima, kakvima smo i dosada bili.

A dotle Bog ti pomogao!

Tvoj stari prijatelj Ilija.

Prerana slutnja.

(Uz sliku na str. 465.)

Dok Irod dječjoj sudio je glavi,
U tihom selu pokraj svetog Nila,
Daleko doma, sred zaklona mila,
On — d'jete jošte — igro se u travi.

Uz palmu gdje se tamarinda savi,
Domàja nova maču Ga sakrila,
A mlada duša sretna tu je bila...
Pri slatkoj igri majka Mu se javi.

A On baš do dva drvca sastavio.
I vidje majka, gdje se zamislio:
U ruci čudna, gle, unakrst lika...

O je li gledeć znak taj mučenika,
Već slutnje glase sa Golgote čuo?
O je li tada drhtno, uzdahnuo...?

Josip Milaković.

Ruta Moapka.

I.

Bôz se je vraćao tmuran, preko livada plodnih,
Tihog put Betlema grada suncu u opočinku.
Daleko šuštale palme, mirili kedar i loza,
A lahor klasjem lelijo, zboreć o tajnama cv'jeća;
Al Bôz je turoban bio —
Lagano prignute glave stupao Salmonov sinak.
Šaptao: „Pune do vrha jurve su žitnice moje;
Jaganjci, pretile krave stoje u stajam širokim,
Meni pred očinskim krovom šire se cv'jetnom u vrtu
Pitome smokve" —
Tepao: „Svega mi dade Gospod nad vojskama. Blagom
Ugledom, mirom sjajno me nadari: ali je pusta
Starost mi b'jedna!
Vidjeh onomadne u snu cvjetne i vesele žale,
Na kojim pjevahu ptice megj granama miomirnim,
Ali se smrznula bješe u njihovom koritu voda —
Tišina stere se grobna meni u starinskom dvoru,
U vrtu obilno voće gnije na prignutim granam,
Dok ga ne proguta zemlja" —
I Bôz je koraco dalje kroz svoje poljane klasne,
Gledajuć', kako se s polja betlemske vraćaju cure,
Ter širne rukave zasukav,
Kazuju okrugle lakte grabeć' iz studenca vodu;
A uz to smrklo se sunce na zapadnom obzorju dolje
I regbi bolnijem licem klonulo tamo za tihim
Betlemom gradom.

II.

Milije puštaju danas mandragore slagjani miris,
A moba veselo pjeva, mlateći žito na gumnu.
Pjevajte Judine kćeri, nijesu ni hezebonska
Rodila pitoma polja ko ove livade vaše!
Skladajte vesele pjesme! Još nikad ne zašumi Jordan
Zvučnijim tokom, nit' kedri svete libanske gore
Stali još nijesu da ljepše šuštaju krošnjom.
Neobična nešto se sprema — žanjite betlemske d'jeve!
Danak je lijep!

Al' vam su na jednom kose pale iz bijelih ruku
I muče zurite okom u tu neznanu momu,
Što vašim pabirči poljem — —

Nemojte dirati u nju! nemojte karat je mladu!
Ta to je Moapka Ruta, ponos nemrimskijeh voda —
Ona je nalična srni kad rosnom poljanom pase;
Plaha ko grlica mlada, a l'jepa ko jeriško cv'jeće...
Crna joj miriše kosa k'o šafran, narad i cimet —
Nemojte dirati u nju!
Ljubi ju srčani Dizom, pupak iz Ogovog hreka.
On je zapustio rodne pašnjake moapskog polja
I lov sred hermonske gore i lake armonske lagje:
L'jep je i ponosan Dizom ko hrastovi u Bazanu,
Al' pred njim krade se Ruta, čarobna crnka se krade,
Ko što bježi gazela pred pandžom arslana ljuta —
Nemojte karat je mladu!

III.

— Oh, ja te strastveno volim, mirisna kedrova grano!
Ispred Noeminih dvora pjevo je ljubeći Dizom —
Vrat' se u moapsku zemlju, ta ja sam kneževske krvi:
Mrmore Jabok i Arnon po oazama hladnim,
A ja sam očiju tvojih, mila djevojko, željan —
Vrati se k bozima našim! Oga će žalosna sjena.
Tada se razveselit' — ja ću dograditʼ šezdeset
Mrkijeh gradova, na njih udariv gvozdena vrata —
Postaćeš caricom, dogji! Ložnica biće naša
Od igjirota; nad njom skrletno nebo; sa strana
Zavjes' parbajimskog zlata...
Ruto, usne su tvoje ko pehar najslagjeg vina,
Ko grožgje Jazera, ko šipak elealskih polja!
Saronska ružo, što tiho procvate kraj nemrimskih voda,
Ja ljubim crne ti vlasi, tvoje mramorne dojke —
Gjulistan čeka te modre kraj vode u Hezebonu:
U njemu mirišu narad i šafran i cimet i tihi
Igjirot i crljeni šipak — dogji — jer umirem mlagjan!
Ja ću te vodit' do b'jele Sahame, kadano loza
Vinova ucvala bude —
Ti ćeš me mačem opasat' i opet Oga će slava
Uskrsnut, carice moja! Vrati se bozima tvojim!
Vrati se k luitskom brdu i bistroj dibomskoj vodi;
Čeka te majčica moja, ti izvore s libanskog brda,
Ti damaški almaze sjajni!
Deder, nek sjedam u hladu mirisnog tijela tvoga;
Zdenče zatvoren v'jekom, voće na visokoj grani,
Oj Ruto, oj Ruto, oj Ruto!

IV.

I Bôz ju zamišljen gledo — ćutio miris je svježi
Mladog joj tijela: slušo tihog joj govora žubor
Sladak ko žamor Jordana...
I šapto: „Pabirči dalje po mojim njivama, djevo!
Sama si tugjem u sv'jetu al Gospod nad vojskama brani
I ptice nebeske...
Moapko, danak će doći, kad sinovi Izraelja
Ne će da s'jeku više sred vaših prašuma drvlje,
Nego će vlastito svoje oružje ložit'" —.
I dalje šaptao Bôz joj, a ona mislila uz to:
Dizomov govor je sličan olujam bazanskih šuma,
A tvoj je sladak ko šušanj vitih jeriških palma;
Oko je Dizoma vatra, što širne poljane hara,
Tvoje ko žižak na dnu jezera hezebonskih;
Šikarje brada je tvoja kad ljeti zab'jeli čedni
Trnov cvijetak!
A lice tvoje je slično onima naših bogova!

V.

Rede se stogovi žuti po širnim betlemskim njivam;
Umukle žetelice, samo po goram dalekim
Plamsaju pastirske vatre — nojca je mirna i n'jema
A Bôz je zaspo na stogu.
Lebdi na usnama onim blaženi posmijeh laki;
Mirišu kupine, trnje i trator drumova uzduž.
A Bôza mirnoj na grudi počiva vrbovoj grani
Nalična tihim nad tokom, Moapka Ruta —
Bôzu je čaroban sanak upravo zanio dušu:
Daleko nalazi sad se na p'ješčanom žalu, daleko
Bogatom školjkam i morskim travama izmegju Tira
Bijelog grada i svete karmelske gore daleko.
On luta pijeskom onim i sluša, kako mu lahor
Mrmori pramom
I moli: „Digni me vjetre na tvoja lagana krila;
Nosi me Libana povrh, uz svete jordanske vale
Mojeg do Betlema!" — Oblak na jednom ovije tminom
Karmela visoke vrške; i tutanj i kiša i užas
Prignuše koljena Bôzu, a Gospod nad vojskama gordim
Prozbori glasom:
— „Salmonov sine, na tebi kuću sagradiću moju!
Dvostruke imaće zide i sedmera gvozdena vrata...
— Salmonov sine, iz tvojeg će debla uzrasti grana
Do mojih strašnih visina: [illegible] njoj će sazrijet svijet...
— Salmonov sine, iz tvojeg će koljena izlit se vrutak
Najslagjeg napitka, c'jelu poplaviv spasenu zemlju!"
Nestade sanka — a zv'jezde treptnuše živijem sjajem;
Zatitra lahorak noćni sa bližnjim kedrovim lišćem,
A sve to nježnije Ruta Moapka gladila prame
Pobožnog Salmona sinku, praocu Davida kralja...

Vladimir Nazor.

Fritjof Nansen.

Priopćio *K. Z. T.*

(Svršetak.)

Ekspedicija zahtijevala je od svoga začetnika različita svojstva: smjelu fantaziju, da stvori osnovu; odvažnost Norvežanina, da ju izvrši. Neobično fizičko razviće i podnošljivost, potrebne da se mogu podnijeti sve ogromne poteškoće ekspedicije i samo odreknuće naučenjaka, kadro je da joj podade pravo znamenovanje.

Mnogo je dakako zavisilo o izboru drugova, koje je izabrao sam Nansen, i to s uspjehom. S njime odputovaše tri Norvežanina i dva Laplandca.

Nansen je razmišljao ponovno o svim potankostima priprava puta, počinjući od odijevanja učesnika ekspedicije. Dônje odijelo sastojalo se od tanke vunene košulje i vunenih gaća, ozgora su navlačili debeo islandski vuneni prsluk, zatim kratak kaput od krzna, još hlače do koljena i debele čarape pletene od vune, zatim za obranu od vjetra i bure bilo je i gornje odijelo od tanka ruskoga platna obloženo gumijom. Obuća je sastojala od debelih čizama potkovanih čavlima; glavu su pokrivali krznenim kalpakom od vune, na ruke navlačili vunene rukavice, a za velike studeni još rukavice od pasje kože. Za očuvanje očiju od pošljedica sniježnoga blijeska, služili su im naočari od mutna stakla, snabdjeveni mrežom od željezne žice. Hrana se sastojala od skosana uščuvana mesa, dvopeka, pašteta od jetara, mesnatih dvopeka, masla, sira, graškove čorbe, čokolade kave i čorbe od zgusnuta mlijeka.

Za putnike izragjeni su bili posebni ski od jasenova drva, potkovani ocjelom. Duljina skija bila je tri metra, širina $^1/_2$ *m*, a bili su izragjeni tako dobro i solidno, da se nijesu ni jedanput na putu prelomili; osim toga bili su uzeti još indijski i norveški ski za putovanja po vlažnom snijegu.

Nansen je na te svoje priprave za grönlandsku ekspediciju utrošio mnogo vremena i on je mogao najzad otputovati iz Kristianije u Kopenhagen i Ligth, gdje su ga čekali drugovi njegovi, istom 2. maja 1889. Iz Ligtha u Škotskoj valjalo mu je poći u Islandiju i tamo čekati na lagju, koja bi ga dopremila do istočne obale Grönlandije. Ta lagja bila je „Jason", trgovački brod, koji je ostavio Islandiju istom 4. juna. Glavna svrha plovidbe ovoga broda, bio je lov na tuljane — i zato su putnici morali mirno podnositi sva moguća otklanjanja broda od direktnoga puta. Istom kroz sedam dana, 11. juna, pojaviše se izdaleka obale Grönlandije, visoke, zupčaste pećine na sjeveru od predbrežja Dana, skoro na istom mjestu, gdje se je god. 1883. probijao kroz led profesor Nordenskjeld. Megju lagjom i obalom plivao je led po 9—10 milja u širini i nije bilo moguće probiti se do obale. Osim toga morao se je „Jason" zbog lova na tuljane držati u otvorenom moru, te je Nansen morao sa drugovima još dulje od mjesec dana ploviti po Ledenom okeanu, prije nego li je mogao stupiti na zemlju grönlandsku.

Dne 17. jula došao je „Jason" na dvije milje k obali kod rta Sermelik ($65^1/_2$ sj. š.) i premda se je obala rastavljala od broda širokom naslagom leda, to je Nansen odlučio da pokuša probiti se kroza nj. Brzo pustiše u vodu dvije lagjice, na koje su spremili sav pribor, instrumente, *ski*-je i u sedam sati krenuše na put.

Ipak, nade ekspedicije nijesu se ispunile i prolaz kroz led pokazao se težim i mučnijim, nego se je moglo prije i pomišljati. Uzdigao se još i vjetar i stala padati kiša, te je to prepriječilo, da se ekspedicija nije mogla nego sasvim polagano kretati, i tako su u jutro Nansen i njegovi drugovi uvidjeli, da su im lagjice opkoljene ledom te plove u struji, kojom je plovio led. Valjalo je podići lagjice na led, a pri tom se je pokazalo, da je jedna lagjica dapače i nastradala. Dok su se članovi ekspedicije odmarali, a taj je odmor bio neophodno potreban, ledena santa, na kojoj su se nalazili, dospjela je u drugu struju, koja ju je nevjerojatnom brzinom odnijela k jugu, te sve više i više odaljivala ih od obale, tako, da su se 19. juna putnici našli oko četiri milje od obale. Putnici nijesu bili kader da štogod poduzmu, te su morali strpljivo čekati, dok će struja ponijeti ledenu ploču do obale. Struja ih je megjutim deset dana nosila prema jugu brzinom od šest morskih milja na dan, sve do ostrva Kudtleka (61° 41' sj. š.). Može svak lahko predstaviti sa kakovim je neprilikama bilo spojeno takovo plovljenje na ledenoj ploči, krhkoj i bacanoj valovima i stisnutoj drugim ledom. Nansen je to putovanje na ledu prekrasno i živo opisao u svojoj knjizi: „Na skiju Grönlandijom".

Osobito opasna i teška bila je noć 20. jula, koja je mogla da postane zadnjom noći za članove ekspedicije. Ledena santa, na kojoj su bili, stigla je već do granice obalne struje, te se počela doticati i morske struje. More je bilo uzburkano i valovi jedan za drugim udarali su bez prestanka o ledenu santu, dolazeći do samoga šatora, koji je bio već na sredini razderan. Kad bi ova ledena ploča po sredini pukla, jedva da bi putnici mogli bili spustiti lagjice u takovu nepogodu na moru usrijed kaosa mnogobrojnih ledenika, koji su se megju sobom lomili. Mnogo, vrlo mnogo bilo bi i to, da im je pošlo za rukom spustiti u vodu i jednu od lagjica, uzevši sobom samo ono najnužnije za hranu. Čitajući opis ove noći, ne znaš, komu da se više diviš: Svedrupu li, koji se je kao stražar, gužvajući u ustima duhan, šetao gore dolje po ledu izmegju šatora i lagjica i neprestano oklijevao da rastvori zastore šatora i pozove sve na noge, ili Nansenu i Ditrihsonu, koji su mirno spavali u šatoru u to vrijeme, kad je more bjesnilo, bukom bacajući preko ledene sante manje komadiće leda, te prijeteći da zaspe i sam šator. Nu u taj čas, kad se je činilo, da je pogibao neizbježiva, ledena ploha najedared promijeni svoj pravac i pojuri, kao ravnana nevidivom rukom, natrag k obali i k više manje opasnomu zalivu. Ovo desetdnevno plovljenje na ledenoj ploči, bijaše najopasniji dio puta, a dokazalo je svu energiju putnika, članova ekspedicije, koji su se bojali jedino toga, da će zbog kasna vremena morati odgoditi ekspediciju na drugu godinu! Kad ih je struja donijela k obali, Nansen njegovi drugovi nijesu se dali zavesti blizinom danske kolonije Frederiksdana i mogućnošću da se povrate kući, već su odlučili poći s nova na sjever k rtu Sermalik, koji su odabrali ishodištem

ekspedicije. U Kekertasmaku, kamo ih je odnijela struja, putnici si priustiše kratak odmor i prirediše sami svojom rukom malu čast: vruću čokoladu i dovoljno raženih dvopeka, švicarskoga sira i ukuhana voća. — Kad su pak krenuli na daljni put, oni se vratiše k staromu menu-u: hladnoj vodi, dvopeku i sušenu mesu. Za spremanje topla jela nije bilo vremena, valjalo je bez odmora hodati, da se nadomjesti vrijeme izgubljeno na ledenoj ploči.

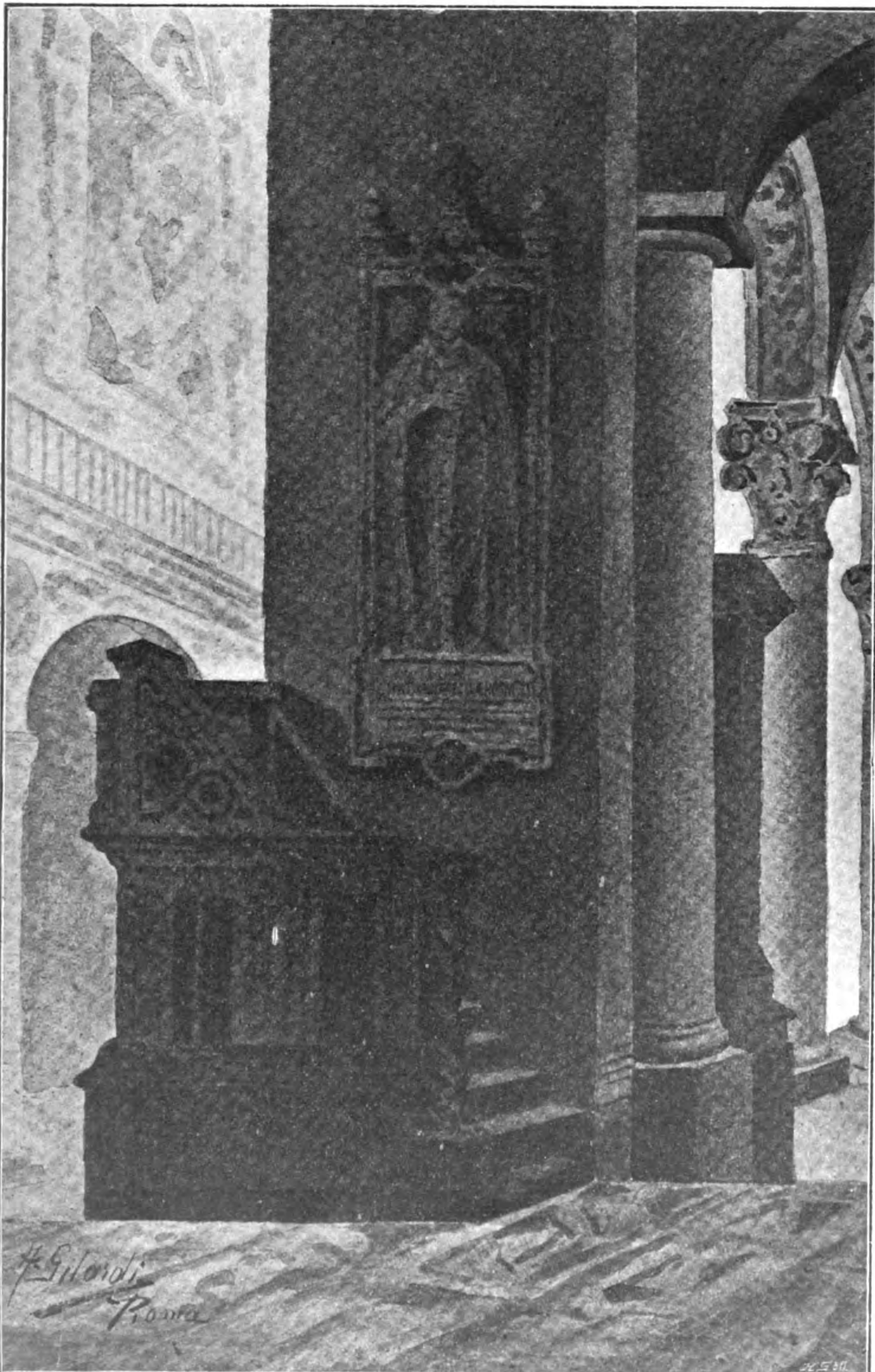
Tajput uzduž obale spram sjevera bio je vrlo mučan. Trebalo je provoditi lagjice sa velikom mukom megju ledenim santama, te opet izvlačiti i vući ih za sobom po ledu. Uz nevjerovatne muke članovi ekspedicije dostigoše 62° 43′ sj. šir., odakle su pokušali da dalje plove, ali se je vjetar pretvorio u buru, te je prijetila opasnost, da se čamci razbiju o ledene ploče; vesla se slomila i k svemu tomu još se lagjice razigjoše i odvojiše jedna od druge. No i sad su putnici sretno izbjegli i toj pogibli te pristadoše k zelenom ostrovu Griffenfeljdu, gdje su razvili šator i sebi nagradu skuhali raženu čorbu. Poslije odmora oni su opet krenuli naprijed, boreći se sa ledenim plohama i zadovoljavajući se hladnim jelom. Siti nijesu nigda ni bili; pače kad su se i najeli, bili su gladni, jer je ta hrana imala u sebi vrlo malo hranive tvari. Osmoga augusta dostigoše oni fjord Bernstorna, opkoljen ledenim gorama. Neki se dizahu do 70 *m* u visinu, a dio pod vodom bio je pet do šest puta veći, široki su bili ti ledenici preko jednoga kilometra. Činilo se, da su im ledenici sasvim pregradili dalji put, no putnici su se uspinjali na nje i tražili prolaze. Nekoliko puta otkidale su se velike sante i padale u more, proizvagjajući tako veliku uzburkanost i prijeteći potopiti malenu lagjicu. Ali i ovdje su članovi ekspedicije sretno izišli iz svih poteškoća i 10. augusta izagjoše na kopno sjeverno od fjorda Umivika.

Odavle imalo je da otpočne putovanje po Grönlandiji, te su se članovi ekspedicije bavili pripravama, prenašanjem prtljage, redeći obuću, skije i t. d. Iztraživanjem su se uvjerili, da se sa obale može poći na plateau i 16. augusta krenula je ekspedicija na put. Prtljaga bila je natovarena na pet ručnih saonica, na četirima bilo je po 100 *kg* tovara, a na petim po 200 *kg*, tako da su ih vukli zajedno Nansen i Svedrup. Uspinjanje bilo je vrlo teško, jer je bilo strmo, a tlo je bilo razmočeno od dugotrajne kiše. Tečajem prva tri dana padala je kiša, tako da im nije preostalo drugo, nego da se sklone u šatore. Dne 20. augusta krenula je ekspedicija dalje. Kiša je prestala, a počeše studeni i ekspedicija ostade bez vode, te je užasno trpila žegj. Jedino se je moglo doći do vode topeći led. U tu svrhu metali su se u plosnatu bocu komadići leda i ta boca stavljala se na prsi, gdje je onda snijeg talio. Tek kad su prispjeli na zapad Grönlandije, mogli su se članovi ekspedicije napiti vode, koje nijesu dobili na taj način. Studen je postajala sve većom, put je bio strm i saonice su se vukle velikim trudom. Često je bio put tako mučan, da se je dapače članu ekspedicije Hristiansenu, koji je inače rijetko otvarao usta, potkrao usklik: „Bože, zar je trebalo ljudima ići na takove muke?!“ U to doba nalazila se je ekspedicija 6000 stopa nad morem. Putovanje bilo je tako lagano, da se je Nansen bojao, da do zime neće moći doći do Hristianshoba, te je 28. augusta objavio obradovanim svojim drugovima, da on mijenja plan puta i kreće k fjordu Amerdiku. Čim su dalje putnici išli u nutrašnjost zemlje, tim je zima bila jača. Doduše je po danu peklo sunce dosta znatno, tako da se je snijeg talio, praveći vodene bare, te su putnicima promokle noge. Tek što je zašlo sunce, postala je silna zima i pojavljala se opasnost, da će im noge ozepsti. Često puta ne mogoše na večer skidati obuće, jer im se primrzle za čarape. Temperatura je noću padala do 45°, a i u šatoru dolazila je do 40° izpod ledišta, tako da nijesu pomagale dapače ni kožnene vreće, u kojima su spavali članovi ekspedicije. Osim toga pojavljao se je često vihor, koji je trajao po nekoliko dana, tako da su morali skloniti se u šator, zatvorivši ga sa svih strana, pazeći da ga vihor ne raznese.

Bez obzira na sve te nezgode i gladovanje, ekspedicija polagano se dizala naprijed, te je dne 5. septembra prevalila najvišu tačku, 8860 stopa nad morem. Odanle počeo se put spuštati, u početku lagano, a temperatura nije na večer padala tako nisko kao prije. I kada su 17. septembra putnici opazili snježnoga vrepca, shvatili su, da zemlja nije više daleko. Kad je zadunuo vjetar, koji im je bio pod noge putnici su načinili jedra, te su se sklizali po plosnatoj ravnini, koja se je svegj snizivala. Ali ondje naigjoše na nove pogibelji. Plateau je bio izderan pukotinama i rupama na nekoliko stotina dubline, te mal ne u jednu ne propadoše ti smjeli putnici. Put se je počeo naklanjati k zalivu Amesaliku, put neravan sa velikim pukotinama, tako da su morali skretati u stranputicu. Nu i taj su put prevalili te putnici 24. septembra dostigoše pravu zemlju; vječni led ostao im za legjima. Odavle do fjorda moradoše nositi prtljagu na rukama. Na obali mora Svedrup i Balto sagradili su od platna lagju, a Nansen je narezao grana, da od njih učini križe za jedra. Od bambusa izrezaše vesla, a za klupe uzeše podnoške raznih strojeva, što su ih sobom vozili. Na tom čamcu otploviše Nansen i Svedrup do ušća Amesalika, a drugi putnici ostadoše sa prtljagom na obali zaliva.

A. Gilardi: Slika predpošljednje bosanske kraljice Katarine.

Nadgrobni spomenik predpošljednje kraljice bosanske Katarine, u Rimu. Slikao *A. Gilardi*.

Prispjevši u Gothobu, Nansen je doznao, da je brod, koji je ovamo zalazio, već otplovio natrag, ali mu je po Eskimosima pošlo za rukom dostaviti na lagju pisma, koja su prva donijela vijest o sretnom svršetku ekspedicije.

Iz Gothobe, danske kolonije, bili su poslani ljudi na fjord, koji su suputnike Nansenove dopratili u koloniju. Ovdje su se za njih zauzeli načelnici kolonije, pastor i doktor i nastojali učiniti im život što moguće ugodnijim. Nansen se je odmah počeo zanimati životom Eskimosa, življaše u njihovim kolibicama proučavajući značaje i običaje, način lova i ribolova, naučio je i govoriti pravo eskimoški. Sva svoja opažanja izložio je u knjizi: Život Eskimosa. Ovdje u koloniji proživjeli su do aprila slijedeće godine, kad je stigao brod „Bijeli megjed“, koji ih je odvezao u domovinu, gdje su Nansena i njegove drugove dočekali sa velikim sjajem.

Naučni rezultati ove ekspedicije u geografskom, meteorološkom i geološkom, bili su veliki. Zooloških i botaničkih uspjeha nije bilo s jednostavnoga razloga, jer na plateau-u Grönlandije nema ni flore ni faune. Na temelju opažanja ekspedicije ustanovilo se srednju godišnju temperaturu unutrašnjega plateau-a Grönlandije na visini od 2000 *m* sa 25° ispod ništice. Srednju temperaturu u januaru — 40°, a u julu — 10°. Može se megjutim sa najvećom vjerojatnošću reći, da temperatura u najstudenije vrijeme pada u unutrašnjem plateau-u Grönlandije do 65° dapače i do 70° C ispod ništice.

Gorski, snježno-ledeni plateau Grönlandije odlikuje se visokim atmosferskim pritiskom, bezuvjetno suhim vazduhom, i niskom temperaturom, koja predstavlja znatne dnevne promjene.

Ekspedicija je prije svega konstatovala, da je Grönlandija sploh pokrivena vječnim ledom, te se prikazuje ko tačna kopija sjeverne Evrope u ledeno doba. Mnijenje o oazama moralo se je posve napustiti. Oblik ledenoga pokrova obrazovao je nad cijelom Grönlandijom u nekoliko zaoštreni s juga štit. Najviša tačka plateau-a, što ju je ekspedicija dostigla, bila je visoka 8660 stopa nad morem, i dokazuje, da silni ledeni pokrov leda dostizava na nekim mjestima daljinu od nekoliko hiljada metara.

Reljef zemlje sakriven je pod tom korom, a na cijeloj kori nema ni traga kamenu, pijesku ili prahu, kao što nema ni traga životu životinja.

Površina leda iznutra plateau-a vazda je snježna, a ne ledena. Snijeg je debeo do tri metra, s gora je krhak, a zatim zamrznut u led. To dokazuje da se snijeg u Grönlandiji ljeti tali. Iz opisa i izvje-

štaja Nansenova prviput se je čulo o ustrojstvu toga leda, njegovom razvitku, debljini, talenju, stvaranju ledenih gora, polarnih struja i plovi-ledenjaka niz obale Grönlandije.

Ovako se je spremao Nansen za put k sjevernom stožeru.

Pavedrina.

Napisao *Mil. J. Budisavljević.*

Izgrijao mjesec na podne, sjevernjača se kraju primakla; ponoći je skoro, vrijeme brzo odmiče, — a mlada gospogja Saveta Mišića još ni okom trenula nije. Djetence joj odavno zaspalo na grudima, polagano ga je spustila u kolijevku, tiho prekrstila, poljubila u svilenu kosicu, — pa joj se uzdah oteo iz grudi.

„Oh što ga već nije?“ mislila zabrinuta za svojega muža, što je večeras preko svoga običaja duže ostao izvan kuće. Koliko ju je strah, gdje je sama — ženska glava, — s nejakim sinčićem, toliko se više zabrinula za muža. Da mu se nije šta dogodilo? — Da se možda s rgjavim društvom gdjegod ne karta, ne pijanči? Ili...

Tu je opet žalostivo uzdahnula:

„Ah, možda on mene više i ne — ljubi?!“

Ne može tomu da vjeruje; ponovo je izregjala u mislima sve, što bi moglo biti. Neki joj nemir ulijegao u dušu, a srce naglo bije u grudima. One velike i inače lijepe, nebeske boje oči navodnjele se suzama i čisto podbule, oko usana svio se izraz pun očajanja, u ovalne pune obraze udarila krvca, a grudi se naglo dižu i spuštaju. Cijelim joj tijelom ovladao nemir, u mislima nastala nesregjenost, — pa ne zna ni sama šta da počne.

Da ga ide tražiti! — Kuda? S kime? Samoj joj je pak strah lutati. Da zove koga iz susjedstva! Ne smije opet, a zna da je ne bi ni čuli... Niko to valjda za nju i ne mari...

I tu je osjetila prviput, kako je teško samovati; od nekuda se sjeti riječi „sirotovati“ — pa joj udariše suze iz očiju.

Nagnula se glavom nad jednu zastavnicu kolijevke pa jeca, a suza suzu sustiže i niz ugrijano lice spušta se na niže. Nešto joj teško u grudima, te ne može da se isplače. Tek se malo utiša a pogled joj padne na čedo, kako nevino, blaženo počiva, kako tiho diše, — pa joj opet u mislima projuri ono „sirotovati“ i na novo se ospe kiša od suza.

Plakala je i jecala dugo, a kad se poutješila, poljubila je opet dijete...

„Uh, kako joj samo usne gore, mogla je sina probuditi; a on eto spokojno spava, ne znajući za tugu majčinu. — Gle ga samo, kako, bi reći, razmiče na smiješak sitna, kao u ptičeta, ustanca — „Ludo majčina! — ta ti se već i smiješ!“ — tu se malo, još nekako žalostivo razvukoše usne zaplakane matere, pa uprije pogled, pun blage i nježne ljubavi, u djetinje obraščiće, kako se bijele kao mlijeko, kako je sitnim žilicama išarano; — pa onaj mali nosić, pa ona „bradica“...

I ne mogaše više odoljeti, već ga silno poljubi, toliko joj se srce raznježilo, čisto joj sa duše nešto odlahnu. A kad se dijete stade malo buditi, uze ga njihati, i — bi reći — sve više i više u svoje pregjašnje osjećaje uljuljkuje se skupa s čedom u kolijevci. U duši joj postaje mirnije, neka sigurnost joj ulazi u tijelo; — a kad se dijete sasvim umirilo, diže se i ona nekako slobodno od kolijevke.

„Doći će on! Sigurno kakav važan posao, pa je morao ostati“ — to je rekla pritiskujući rukama ugrijano lice.

Prišla je na prstima za tim k prozoru i razmaknuvši teške zavjese, pogledala je u noć, što je pokrivala trgovište B.

Kraljica mati Natalija.

Aleksander I., kralj Srbije.

Kralj otac Milan.

Prozori su gledali u gradinu. Nebo se gore osulo sitnim zvijezdama, a pun mjesec sredinom mirno plovi; po koji bjeličast oblačak preleti pr'o njega, da se kasnije sav raspline u sitno sivkasto pramenje, dok se po malo ne izgubi u daljini. Svuda se, dok joj oko dopire, razlila blijedo-žuta svjetlost, — sve, bi rekao, treperi i zraka se mirno preliva u zraku. Njoj godi ta blagost, tišina joj samoj nastaje u duši. Čisto zaželi, da otvori stakla, da se nadiše svježa vazduha. Ogrnu po plećima maramu, skupi iza sebe zavjese — (da ne udara mjesečina u sobu, boji se za dijete) — i tiho odškrinu prozore.

Hladan vazduh ljetne noći strese je malo. Ona bolje prikupi maramu oko sebe, nasloni se laktima o bijelo jastuče i uprije pogled u mirnu noć. Odozdola se, u lišću krošnjatih drveta, čuje lagano šuštanje vjetarca, iz gradine dopire miris cvijeća, dolje u dnu protiče žuborom potok, a podalje u masi tamnih kontura jedva se primjećuje vila sa obasjanim vrškom prema mjesečini... Sve je to njoj poznato; tu je ona djetinjstvo provela, tu je njezina majka neumorno radila a ona oko nje veselo skakutala i snivala o budućem životu, a evo ga i sada ovdje provodi, vazda u svojoj kući, u svojem gnijezdu...

Gleda ona tako, mirne joj, velike oči blude po svima zakutcima, za svako je mjesto veže po koji spomen. S vremena na vrijeme obasja joj mjesečina lice, polije ga blijedim ružičalom, te se učini kao sjena. Lagani ćuh vjetarca lagodno joj blazne po ugrijanom čelu, zatitra pramenom kose, — a ona snažnije zadiha, godi joj to i čisto joj blaži ugrijanu krvcu. Neki novi osjećaj pomalo se budi u njoj, neko tiho čeznuće milo joj obuzima cijelu unutrašnjost. Osjeća u ovom noćnom polusvjetlu neku tajanstvenost, a po srcu se razliva nešto milo, nešto toplo — a sve je ipak zamršeno i nekako daleko, daleko — kao i ona pjesma frule, što negdje u daljini tiho jeći.

Za časak se preda tom osjećaju, pa se opet trgne. Pokušava da skroz „pronikne“ u srce, da razriješi ovu „slatku“ zagonetku — ali uzalud. Srce je i nadalje bilo nekom čežnjom, dušom ovladao tih, elegičan tajac. Bila je slična nebu, kad se oblači polako sivim oblacima. I ona se sve više i više predaje lako i milo tom novom stanju, pa se uljuljkuje sve dalje i slagje. Sve se slivaše na jedno, i ona sjetna pojezija ljetne noći, ona tišina, njezina duša i ona tajna čežnja, — a sve se obvijaše nečim maglovitim a opet prijatno ugodnim i nedogledanim, — dok se u njoj ne probudiše riječi jedne pjesmice i ona, dubeći ukočenim pogledom u gluhu noć, tiho prošaputa:

U tišini noćna mira
Čujem uzdah mojih grudi;
To je pjesma željkovana,
Za draganom mojom bludi...

Tu se trže...

Ne znade ni sama, kako joj na jednom te riječi padoše na um. Odakle i čije su? Ona ih je čula, njoj su eto poznate; u njima je eto nešta živa, — ali ko? šta? to se ne mogaše s prva maha sjetiti.

„Ah! — i — kako je brzo za tim uzdahnula, kako je srce teknulo, kad joj na jedanput iskrsnu u pameti ime:

— Mirko!

Pred očima joj se čisto ukaza lik toga imena, lik nekada joj dobro poznat i — drag. Vidi jasno ono oveliko čelo s nekoliko brazda po njemu; crnu tvrdu kosu, upale tamne oči, duguljasto crnomanjasto lice s ispupčenim jagodicama i na sredini na ruski sličan nos. Pa oko usta isto onako počiva mirno izraz nekog neraspoloženja, sjete — kao i nekada. Vidi jasno i pozna dobro lik, čisto bi voljela da se malo kao i nekada razvedri. Ovako joj došao bez života, žalostan i nekako čudnovato blijed — baš kao u mrtvaca, kad mu unaokolo voštanice osvjetljuju požutjelo lice...

Od ove se slike preplaši ggja Saveta, osjeti u tijelu hladnoću i ponavljajući u sebi još jednom riječi opomenule pjesme, poče zatvarati prozore. Pri pošljednjoj riječi ote joj se pogled još jednom u daljinu i ona tiho uzdahnu:

„To je on nekada spjevao, meni spjevao, pa gle! — ja i zaboravila, a kako smo se nekada...

Tu se sjeti, da je žena, da je i mati pa nemarno odmahnu rukom i praveći donjom usnicom ravnodušan izraz, pun nekog omalovažavanja prošapta:

— Ah, djetinjarija!

Sjela je na fotelj, uzela knjigu i odlučila tako da dočeka muža.

Pred njom na stolu, u podbočenom okviru, stoji slika njezina, kad je još bila djevojčicom. Otvarajući knjigu pogleda na sliku, vidje onaj bezazlen izraz, onu svilenu, pr'o lijevog ramena naprijed prebačenu kosu, kako se u sitnim kovrdžama spušta skoro do pojasa. Nasmija se malo sama svojoj slici, ali nečega se odmah sjeti i uozbiljivši se poče da čita s namjerom, da ne misli ni na što iz prošlosti.

Leti joj pogled brzo preko redova, ali sve uzalud se trudi da im shvati značenje; njezine su misli silom htjele drugamo. Kao kad dijete vuče mater, da joj pokaže lijepe igračke a ona se otima za poslom, tako je i u nje srce bilo za dragim prošlim dnevima a razum se otimao za — sadašnjost.

„Težak je pijesak, — ali ga ipak snaga vihora izdiže u vis, i sipa u oči...“ to su pošljednje riječi, što ih je pročitala iz knjige, i njima je, gle čudnovato! — shvatila smisao i zaplovila brzo, veselo pučinom prošlih dana.

Srce je savladalo, kao pomaman konjic jurilo je naprijed, a hladan se razbor odsada polagano vukao, pazeći, da se srce daleko ne zahuka...

...Letjele su misli, brzo se opomenula djetinjstva: Sjeti se pokojnog roditelja, kako je njiha na koljenu i gladeći po raspletenoj svionoj kosi tepa od dragosti, da je „krpuša“, a ona se ljuti, dok sve ne izgladi jedan poljubac očev; kako ga kasnije nestalo (bila je još mala, da osjeti značenje smrti — ta još se igrala lutkom skoro većom od sebe). Za tim joj stadoše nicati u mislima slike sve ljepše i jasnije: cvijeće, proljeće, odijelo za „šiparice“ — dok ne dogje do petnaeste godine. Sve do sada — bi reći — jednom je mišlju brzo preletjela, a ovdje zastade duže, i kao malo gjače poče redom nizati, pazeći, da ne preskoči što god, jer joj je sve to čisto i sada nekako lijepo, milo kao i nekada.

Sjedila je dolje u gradini. Tiha se večer spuštaše, nad njom je mirisalo cvijeće bagrene, a ptice su veselo cvrkutale po žbunovima. Ona je na gjergjefu vezla i utonula mislima, već kako se to obično djevojčice zamisle, a ni same ne znadu u što. Tako se i ona zanijela pa i ne opaža, da joj se brat približuje s drugim jednim mladićem. Kako se naglo prenula, kad joj se javiše — jedva se sjetila i otpozdraviti; a kako joj tek mlado srce zakucalo i rumenilom se osuli obraščići, kad je vidjela pred sobom nepoznata mladića. To je bio taj Mirko. Tad su se upoznali i tad je osjetila prviput u svom srcu nešto sjetno i opet milo, slatko — šta li? I to je poslije nazvala ljubavlju. — — —

Tu opet stade brzo prelijetati preko ugodnih razgovora, onog naivnog čavrljanja, preko cvijeća i pjesmica, što je njoj posvećivao, preko trenutnih zadjevica i nestašnog zadirkivanja, da kasnije pomirivanje ugodnije dogje. To su bili blaženi dani prve djevojčine ljubavi; prvi proljetni dani suncem obasjani. Oni su se milovali ne kazujući ništa jedno drugom, a ipak je svako znalo i bilo *tvrdo* — uvjereno....

I on je bio uvjeren i s tim je uvjerenjem i otišao na stranu, da dovrši nauke. Oprostio se s njome... Bili su na samo. Dugo jedno drugom ne govoraše ni riječi, samo su srca bila, grudi se brzo nadimale a oči se vlažile. On ju je uzeo za ruku, pogledao u oči, — to je bio pogled važan, ozbiljan, čisto se prepala.

On je prošaputao :

— Čekaćeš me, Savko, je l'?

— Hoću! jedva je prošanula ona. Nešto je steglo u grudima, s mukom je disala.

— Evo ti za spomen! — reče još on i metnu joj na prst malen zlatan prstenak, s plavim kamičkom na srijedi, — čuvaj ga i sjeti me se!

Sagnula je glavu, trepavice zatreptale brzo, a oči skoro da se orose. Ne govori ništa, izvadi i dade mu svoju sliku, uvijenu u vrpcu crvene svile. Mirko je poljubio amanet i metnuo ga kraj srca. Još se poljubili i rastali....

Tu, bi rekao, srce u gjuje Savete malo popusti, a hladan razbor jače navali:

„To je bilo u djetinjstvu, — romantika, a zrelost je pametnija -- ozbiljnija.“

No ona se ipak još sjećaše, kako ga se s početka još opominjala, ali sve manje i manje, što je bila starija i što se više družila po zabavama i igrankama sa sadanjim svojim mužem. Još jednom se samo kolebala, kad je čula, da ju Stojan prosi. Bila je to nemirna noć — puna razmišljanja. Na jednoj je strani stajao on — Mirko, miran i sjetan; mutnim očima opominje je na nekadanju zalogu njihove ljubavi, pogled mu pun zaklinjanja, a njoj čisto gori onaj prsten na ruci a u ušima kao iz daljine odjekuje ono: „Čekaćeš me, Savko? — Hoću.“ Tu sliku opet potisne lik Stojanov. Veseo, blag i nekako ponosan, otima je za ruku i vuče u neku sjajnost — vedrinu, život. I ovo je pošljednje pobijedilo. Orosila je suzom spomen Mirkov, bacila ga u kutak sandučeta, i onda veselo odlučila — za Stojana. S njim se i vjenčala, srećno i mirno živi, — a s Mirkom se još jednom samo vidjela. Bio je istina nujan, ali se pravio da se ničega ne sjeća. To je njoj dobro došlo, bila je čisto slobodna, čak se veselo i razgovarala s njime... Poslije se više nikad ne vidješe, — on je otputovao u mjesto, gdje je po službi namješten bio — — —

Umor i nespavanje učinili su, da su pošljednje misli ggje Savete bile suviše brze, a samo opominjanje prošlih dana i bez malo osjećaja. Još pošljednji put zatitra joj jače u grudima srce:

— Gdje je sada, Bože moj, da li se kada sjeti?

Pošljednji još put dogjoše joj na um prošli lijepi dani djetinjstva pa nastupi ravnodušnost.

Umor ju je savladao, misli su joj bile skoro isplakane. Padaše u tihi odmor, trepavice se po malo spuštahu, dok ne zaspa. — — —

Davno već prevalilo ponoći, kad se začuše uz stepenice teški koraci. To se vraćao muž Savetin, Stojan.

Otvori polagano vrata od sobe, gdje je bila mati s djetetom, i videći, da još gori svjetiljka a ona da se upravo trza iza sna, malo se ljutnu i osorno progovori:

— Šta? Ti još ne spavaš!

Ona se sasvim razbudi i tiho odgovori:

— Čekala sam tebe; gdje si ti?

Njezin miran i više plačan glas ublaži i Stojana. Postade mu je žalije, prigje i poljubi je u čelo.

— Ludice moja, šta se bojiš. Morao sam ostati, imali smo neki dogovor o crkvenoj skupštini.

To je rekao, tek da se ispriča. Izvadi novine iz džepa i položi ih na sto, gdje je i ona slika njezina stajala. Kao da se nečega tek sada sjeti i reče:

— Da, zbilja, Saveta, — sjećaš li se onog Mirka Stepića?

Ona ga brzo i preplašeno pogleda. Pogled joj se čisto smete, ne umjede ni da otvori usta. No Stojan i ne čekajući odgovora završi:

— Umro je, eto ima u novinama.

Saveta malo pobliedi, a muž, znajući historiju njezina srca, pravio se nevješt, i štedeći srce svoje mlade žene, zaželi joj „laku noć“, poljubi sina u kolijevci i ode u svoju, pobočnu sobu.

Saveta je još za neko vrijeme stajala ukočeno. Pred njom se eto zbiva nešto čudno, zagonetno, a ona je tu kao nekom jačom silom preko volje svoje prikopčana.

— Otkuda one misli, ona pričina sjeni njegove, otkuda ova opet vijest? Kakva je veza izmegju, toga i šta je? — pitala se u čudu sama. Pred njom se odmotava klupko, krajevi su u njezinoj ruci pa ne zna odmrsiti.

Dohvati za tijem novine i brzo listajući naigje na ovo mjesto:

(† Mirko Stepić) profesor u P. umro je ovih dana, vraćajući se iz Beča sa klinike, kamo je išao, da nagje lijeka svojoj boljetici. U kupeu drugog razregda na jednoj stanici kraj Graca našli ga već ohladnjela. Megju ostalijem stvarima i bilješkama bila je i slika jedne djevojčice, — sigurno kakav amanet. Bio je vrstan učitelj, čovjek dobra srca, žive mašte — skoro romantičar. Vječan mu spomen!

Ove kratke i nedotjerane vrste jako su potresle gospogju Savetu. Dogje joj žao i tiho nehotice uzdahnu:

— Laka mu crna zemlja! Ona slika sigurno je moja kao i ova ovdje... I ona nekako sažalno pogleda tamo, gdje je slika stajala. Učini joj se čisto da je i ona nekako drukčija, žalosnija i prošaputa:

— Gle! dakle ipak...

U srcu joj se rastuži, čisto joj oči trepću a donja usnica igra kao u malog djeteta na plač.

I skoro da se rasplače, ali se poče u dnu duše nešto buditi, vedriti, pa je sve više i više osvajaše, blažaše, — dok na pošljetku odlučno mahnu rukom:

— Ne ću da sanjarim.

Pa joj tada čisto nešto svanu u duši, osjeti blagu toplinu oko sebe, vidi čedo pred sobom, čuje korake svoga dobroga muža... Srce joj na jednom dogje puno i ona se poče mirno spremati na počinak — — —

Još je jednom samo upitala muža iz druge sobe:

— Da li duša unaprijed sluti?

Muž je razumio njezino pitanje i zašto to pita. Htio je odgovoriti, ali se prisjeti i napravi se da spava. I ona je naskoro i ne čekajući odgovora usnula u dubok san, san što krijepi umoreno tijelo i dušu, da se opet osnaže — razvedre.

Nada.

Kada dušu gorka tuga kida
Pa otrovom hladne grudi puni;
Kada zloba žićem pelin truni
I zamrači ovo malo vida,
Što se trne s krvavijeh jada,
Da još dublju ranu srca c'jepa —
Ti se javljaš, povrh toga ada,
Vječna nado, varalice l'jepa.

Povrh groblja strtih ideala
Ružičaste sreće sipaš zrake,
Puštaš dići kule na oblake,
Da ih survaš u bezdane šala;
Lažna sjaješ poput alem-kama,
Ništa ljepše i od tebe slagje!
Al za malo — opet zdvojna tama,
Pusti očaj i ledno beznagje.

Kažeš nebo, raznobojnu dugu,
Bujnoj mašti da joj igra traje,
Tek kroz časak — da se onda kaje
Mjesto raja što si splela tugu; —
Tad odbjegneš s prezirom na usti
I s posmjehom kao u cinika,
A skršeni mriju snovi pusti,
I nije ti žao mučenika.

Pa opet se kao da smiluješ —
Drugu priču već laskavo bajaš,
Slatkom r'ječi opet ga opajaš,
Novi ponor zalegjice snuješ;
A kada si odigrala kolo,
Nasmiješ se sama svojoj bajci,
Digneš glavu bahato, oholo,
Odeš kao d'jete s krila majci.

Nado sl'jepa, varalice l'jepa,
Hej kako li varala si mene!
I jošte su mutne moje zjene,
S tvojih dara očaj srce c'jepa;
Tebi sv'jet će v'jekom vjerovati,
Smamiće ga pogledi zamamni,
Ti ćeš varat, tako vjekovati —
Ja s istinom u grob pasti tamni!

Josip Marijanin.

Doktorova noveleta.

— — — — — — — — — — — — — — — —

....Na čas se gornje tijelo Klarino o svjetlu rastvorenog prozora bolje istaklo. Oštro se crtao profil visoka čela i kratka, nešto uzdignuta, nosa; za time malen prosjek usnica i pretio podbradak i dalje energična krivulja omašnih njedara, spuštajući se laganije prema struku. Oko obline glave i slabašnog čvora kose treptahu sitne vlasi, svjetlom pozlaćene. Vjetar se titrao okrajkom širokog rukava; fina, maglovita tkanina drkćuć hotijaše da se priljubi formama tako, te bi se gdjekad zamjećivala plastika ruke i stegna. Kada bi jače dunulo, podigli bi se jošte traci velike, crne vrpce i zavijorivši u dva dugačka, lijena vala, spustili bi se natrag uz suknje. Od nekale dopirahu tugaljive note glasovira i vavijek, kada bijaše na momenat sustao razgovor, čulo se tanko, jednolično grlo, vičući: „jače..... jače...!,“ sve po taktu glazbe.

— Doktore! poviče odjedared gospogjica Klara i resko ga pljesnu po ruci.

Doktor se žestoko prepade, pak kako bijaše poskočila k njemu, trgla ga i povukla k prozoru, licem njegovim, pametnim inače i lijepim licem, protegnu se za tren bedast izraz pitanja i čuda. Mimo volje pogje za njom, za tom matorom, debelom djevicom, koja je često znala, da svoju i onako usiljenu jovialnost tjera mak na konac, naposeb pred muškarcima, mlagjim od nje. I sada, gdje se oboje nadgledahu nad prozor, zagrli Klara doktora za vrat.

— Dakle — zar to bijaše sve, šta se tako uzbuniste? upita je kasnije doktor smijućke.

— I dosta je, mislim... Dakako, pohiti ona, samo se ne prenavljajte! Ta znam ja — — ako baš hoćete — iz iskustva, da vam sada nije istom kako god oko srca..! Eto... gle ga... ta vi ste posve blijedi!

— Blijed? No, no... umirite se! Nije to ni iz daleka tako romantično, kako biste možda vi htjeli. Duduše, — govoraše doktor ozbiljnije — nije moguće, da se čovjeka mlada i sa svom silom kojekakih želja u duši barem nešto ne dirne, gdje vidi, kako mu se nekadašnji „ideal“, krasna žena, ispod ruke voda s drugima — ali, vjerujte, ono nešto strašno, na što Vi pomišljate, — — ne znam, e bi to morala da bude bol ili ljutina —, toga u mene više nema.

Tek me uhvati laka, neodregjena žalost, kada je ugledam, što nije moja; no onako... uopće...

— Da, da — može da Vam i naposeb žao bude! Jeste li vidjeli sada taj vrat i ta ramena, o kojima od par dana govori čitav grad? I zbilja — tako divno, bijelo i puno izlaze iz crne svile... O to je tako krasno, gdje se ona drži kao da je stid, što je dekoltirana... sirotica..!

— Ona se je u kratko vrijeme vrlo promijenila, prekide doktor, — meni se prije više svigjala. Dopuštam, ona je potpuna ljepota, no kako je sada ugojena i jaka, ima u nje, mimo svu čednost, nešto izazovno... A prije bijaše nježna, vilinski fina: ti obrazi bijahu mršavi, prozirni, na sljepočicama, upalim za jedva zamjetljivu niansu, po tankoj se brsti razaznavahu modrikaste žilice... A čelo i te sljepočice bijahu mirno i ljupko obrubljene kestenjastom, tamnom kosom, što se tuda protezala i sve preko uha, teško i bez sjaja..., a u svem tome i oko očiju lebdilo je nešto plemenito, gotovo tuga; — ma krasota, kako je upravo željah. Ali čemu sve to — manu doktor, — nije za me žena! Ja sam nesretan čovjek, jer — no uzmite — ja ne mogu da budem postojan, ne mogu, kao neki sretnici, da se zaljubim i da volim jednu ženu, jedinu i uvijek, a da ne pogledam i druge „bez želje u srcu svojem." Vidite: ja se žapalim o jednu, rasplamti se u meni oganj — ali treba tek da naigjem na drugu, iole želje vrijednu, treba tek da me zgodi kakvo sjajno oko, u kojem samo nešto tinja — i ja se zaboravim, novi dojam potjera u meni sve drugo ili se barem jako paralizira s dotadašnjim osjećajima, a na pošljetku obično ostavljam tako sama sebe u neku ruku na cjedilu. I za to vam nikada nijesam miran, neprestano nešto tražim... hm, vi mi se podsmijevate, a ja zarad take slabosti izgubih Irenu.

— Evo, evo! zapljeska Klara radosno, — sam se odaje; ipak mu je žao za Irenom — i to vrlo žao!

— Vrlo dobro, nasmija se doktor, vrlo dobro, gospogjice Klara! Sad vam je ipak jednom nešto za rukom pošlo. Megjutim, kada se već toliko zaletih — baš ću sada da vam ispričam moju... moju noveletu, da tako rečem. A nimalo ne sumnjam, e ćete me rad slušati kraj tako velikog interesa, kojime se vi, a i sav drugi svijet brine tom „pikantnom aferom". Ne branite se, nije potrebno, — a s druge strane upravo to mučanje i ta bojazljiva opreznost, kako se — preda mnom — svako od vas ugiba, da se i ciglim slovcetom ne spotakne o ništa, što bi moglo da svrati govor na mene i moje „loves labours lost" — to bi mi mogao da bude upravo dokaz, kako se zanimate za to. U vašim sam očima sigurno obavit onom tajnovitom koprenom, kojom mašta ljudi obično zaodijeva junaka take ljubavne zgode, i ako ništa drugo, a to mislite, — ja sudim po riječima gospogjice Klare — da nosim sa sobom Wertherov jad... zar ne?

Vi svi znate za moje prijateljstvo s mademoisellom Meunier, osobito ste me vi, milostiva gospogjo, sretali s njome na pijaci megju cvijećem. Čemu da tajim: ja sam vrlo rad gledao tu pristalu, živu i dosjetljivu Francuskinju... Često me zvala, neka dogjem k njoj u kuću, neka pogledam njezin „salon" i jednu krasotu, što se u njem krije. Iza kako se bijah nekoliko puta čim god izvinio, jednoga se dana odazvah pozivu i pogjoh. Po „salon" bijaše moj posjet, koliko sam vidio, gotov dogogjaj, pak bijaše i meni samome ponešto neprilično — ta molim vas — nagjoh se iznenada u radionici ženskih odjeća i pored toga u kolu od kakih desetak mladih, odraslih žena, i toliko se parova najrazličitijih očiju, radoznalo rastvorenih, upilje u mene. Mademoiselle me vodila i redom s njima upoznavala. Pred Irenom me istiha gurnu. Bila mi je već otprije poznata i po imenu i po liku, ali tek onako u mimogred, a da je nijesam izbliže pogledao, — no sad je promjerih i nehotice tako dugo i uporno, te ubogu djevojku na čas obasu rumenilo, čak do u tananu šiju. U posmatranju toliko divne krasote bijah umah izgubljen, živcima mi nešto drktalo, kao da mi je sad nà pala u krilo golema, davno iščekivana sreća, a opet me zahvatilo nekako osjećanje, poetski nježno, kao da mi dušom zvoni lagodni ritam pjesme, pune čežnje...

Od toga dana bijah svagdanji gost u „salonu". Isprva se zadržavah tek toliko, koliko obična pristojnost dopušta, no malo se po malo udomih i najzad sam dan na dan svaki čas dokona vremena tamo proboravljao. Kratio sam djevojkama vrijeme sad sviranjem, sad čitanjem i pripovijedanjem, crtao sam krojeve i monograme, popravljao šivaće strojeve, — dà — s vremenom upamtih za svaki dijelak ženske haljine kako se pravi, saznadoh za sve njezine tajne; ne jednom gradile bi se toalete po mome ukusu i po mom se savjetu namještale boje. Pak i onaj zlaćani cimer na kući: „Mlle Meunier — salon pour robes et confection" i to je moje djelo.

Megju Irenom i menom nastadoše onaki, što no riječ, „odnošaji". Meunierovka se bijaše hitro dosjetila, da je tek Irena ono što me tamo vuče, no bijaše s time posve zadovoljna. Istom gdjekad znala je da mi nekako cinički zaprijeti prstom, jer ni ona nije vjerovala, da bih ja, tako bogat i kojekako „na glasu", mogao da namjeravam sa siroticom djevojkom šta poštena i ozbiljna. No nije imala pravo. Možete mi vjerovati — nema sada razloga da govorim neistinu — ja bijah već umolio i dobio dozvolu od roditelja, da je uzmem za ženu. Nas se dvoje voljelo tako čisto, tako iskreno, te nikada, ni poslije toga, kako nas već bijaše i posljednji jezik prošibao, nijesmo megjusobno čudnim nekim obzirom izravno govorili o našoj ljubavi; a opet se u samome „salonu" po gotovo ne razgovarasmo, nego tek od nužde, jer ono nekoliko na pola odrasle djece, vanredno je lascivno pazilo svaku našu riječ, svaki mig. Jedini mi užitak bijaše, što bih katkad kradom uhvatio zgodu, da uronim u ono veliko, slatko oko i što sam je svako veče pratio do kuće, gdje bi mi uz put Irena ženskom pomnjom govorila o kojekakim tricama, a ja bih tada slušao zvuk njenih riječi, gdje bismo se katkad dotakli jedno drugoga, sad rukama, sad ramenima...

Tada u jedan mah sve prestade, katastrofa naleti i rastavi nas nenadano, u najljepšoj sreći — prem se bijaše drama odigrala tiho i bez buke i posrijed nevine idile „salona", te je nijesu slutili ni oni ljudi, pred kojima se zbivala. Jest, i dan danas u „salonu" ne poznaju našeg rastanka ništa bolje, no što ga i vi razumijete.

Onaj dan bijaše mi megju djevojkama vrlo neugodno. U početku htjedoše veselje i obijest da provale; ovdje bi se dvije tri šapućući prigušeno smijale, ondje bi planuo glasan grohot, no kako nije mademoiselle pokazivala nimalo volje, da se odazove i da prione uz radost, to do mala sve ućuta. Zavlada potpun mir i teška se tišina bijaše slegla na „salon" slično nesnosnoj mõri. Tek od nekog kuta dopiralo jednako, diskretno škripanje stolca. — I sada se prvom pokajah, što bijah došao. Irena me takogjer izbjegavala, dašto, tek da se, kao obično, samnom poigra, da me malo uznemiri, ali ja se s ote, drugda mi čarobne koketerije, ražljutih, meni je žilama nešto rovalo od nestrpljivosti i čekah tek dobru zgodu, da se maknem. Najzad nas ipak riješi tijeh okova sitno neko djevojče, naš „enfant terrible".

— Brzo — brzo —! vikaše spolja, lupajući na okno — ide sprovod majorov — vojnici i muzika — čujte..!

I zbilja se već čula mukla otegnuta jeka trubalja. Sve se zagleda u mademoisellu, i tek što bijaše ona kimnula glavom, bacajući od sebe djelo, uz ciku i viku na vrat se i na nos isturaše djevojke napolje.

Ja ostadoh sam u „salonu" s Rozom, kobnom Rozom. Bijaše to djevojka od osamnaest godina, milena i dobra kao i druge, nije se ničim odlikovala i ne bijah ništa našao, zarad čega bih njojzi trebao da posvetim više pažnje od drugih. Sada se, dakle, nagjosmo sami. Redila je nekake nabore, sasma udubena u posao povlačila je stolom gvozdeno glačalo, koje neprestance teško glomotaše. Gledah je i gledah: crnomanjasta i blijeda, naherene ponešto glave gledala je nice posve spuštenim vjegjama — tà gotova študija! I svakim trenom nagjoh u nje nešto novo, svakom mi se kretnjom činila sve dražesnija, ja sam se sve više i više divio. Vidjeh, nije bila tako slaba, kako bi se u prvi mah mislilo, više vitka no tanka. Bezbojni, zaprljani haljetak, nešto tijesan, čvrsto je sapinjaše i kako se previjala, radeći, tako se, počam od mladih, jedrih grudi, jedna oblina tijela prelijevala u drugu, a u svem tome bijaše nešto odriješita i krjepka.

Približi se napokon sprovod, štropot bijaše sve veći, i Roza se ganu.

— Barem da nešto čujemo! reče i rastvori prozor, a k nama u sobu provali glasno i razgovijetno pregršt turobnih, patetički odmjerenih akorda mrtvačke popudbine. — Vidite, počne opet Roza, nakon što je neko vrijeme mirno preda se gledala, — vidite, pravi je grijeh, kako naša gazdarica pušta tim prekrasnim ružama, da venu i gniju, — dà — stara bi lakomica voljela, da redom propanu prije, no što bi ih kome dala. No — ovu ovdje moram da otkinem, pa makar se stara raspukla!

Zadnju izreku izreče kao sama sobom i odmah se nadvi nad prozor i pogibeljno se nišući naprezaše se iz petnih žila za cvijetom.

— Jao! zavrisnu odjedared.

Odviše se smjelo nagnula, pak se prevagnula. Skočih k njoj i u skrajnji je čas zahvatih, da se ne prebaci.

I ma da se sve to, što je opet postavih na tle, dogodilo istom kako biste stisli okom, ja sam ipak u hip točno pod prstima osjetio slabe i tanke, a opet tako oble, mekane i pružive ruke, ja osjetih toplinu i zadah njenog tijela.... A kada je u sobi stojala — — ah — opojna bijaše slika vidjeti ju, gdje usplahirena, zaduvana i na smrt blijeda, drkćućih nosnica poregjivaše kose, što no se razriješile i čupavo se prosule čelom, te crne kose kao ugljen, s crvenkastim, metalnim odsjevom. Bijaše to nešto ciganski divlje, nešto triumfalno.... U meni zabjesni bura. Kao bez svijesti ja je zgrabih za ruke, a ona me časak gledaše nijema, zapanjena, oči joj se krijesile neopisivo i okolo uskih, stisnutih usana bijaše crta stroge, silne strasti. Munu mi u čas neka želja, ah, kako to čovjeku katkad bude, da je primim oko vižlatog pasa, pod ona mesnata, napeta legja, za divne ruke, pak da je dignem, da jošte jedared i to svim živcima oćutim onaj dodir žive pùti... da je cjelunem i to vraško oko..! Pokušah, da je k sebi privučem — i nuto, — ona se nije sustezala, što više, na jednoč se čudnovato preobrazi: strastveni se potez oko usana bješe nekud rasplinuo, umjesto one vatre sad joj se u očima kao kroz suze caklilo nešto krotko i odano — i sjetni, rasijani posmjeh podade joj nešto upravo djetinski bezazlena. I obujmih je... Cjelov... i jošte jedan...

— Za Boga — Irena! zavapi ona i u isti par, udariv me šakama u prsa, — porinu me vanrednom snagom, kako to čovjek smogne katkad u strašnom očaju i istrže mi se iz naručja.

I preda mnom bijaše nekako probljesnula Irenina prikaza, ali ni o čem da se sada razmišlja. Jato djevojaka srtaše već uz veliku galamu natrag u „salon" i jedva jedvice dospjesmo, da se razletimo i da se namjestimo, da nas zateku onako, kako nas ostaviše. Oh — za svog se vijeka nijesam podlije i kukavnije ponio, no kad sam onda uzmicao — i kad se sjetim onih glupih skokova može jošte i sada krv će da mi šikne spram glave.

— Brr — nemoj, nemoj pusti me — vrlo lijepo — ! i koješta drugo kričahu djevojke sve u isti mah, rivajući se na vrata paklenskom bukom.

— A joj meni! zapoja mali „enfant terrible", — jeste li vidjele ono čeljade, što je išlo prvo, onog čovjeka?! Ah — Bog mi grijehe prosti — (pri tom djevojče metnu šaku na srce i huncutski iskrivi pogled gore), — ja ne bih dala, da ide pred tako sjajnim sprovodom.

— Pa kaki je to bio čovjek? Nude, nude, mala, pokaži, kaki čovjek? pitalo se i molilo sa svih strana, jer bijaše vršak umjeće, kako je „enfant terrible", majstorski umio da svašta oponaša.

— Gledajte — ovako!

Mala uze nekaku štapinu, razbeči noge gotovo u nemoguće i načubiv obraze u nevjerojatnu rugobu, hodaše tako glupo tapajući, te bijaše u istinu neodoljivo smiješna. I orio se hihot, djevojke se gušile.

— Stani, — ta stani već jednom — dosta je! ustavi je mademoiselle, jer joj od smijeha već navirahu suze oči.

Za toga prizora gledah Rozu. Kao i prije ona je snažno i bez potešiće pomicala glačalom, na blijedom licu sa sklopljenim vjegjama bijaše isti onaki mir i ni jedan trzaj i ni jedna sjenka ne odavaše potresa, što bijaše netom nama potresao.

A Irena? Je li joj već sve jasno — ili možda i nije ništa opazila? pitah sebe i s onakim strahom, kako valjda prèda zlotvor pred pogledom na žrtvu, ja se obratih k njojzi. Bila je za šivaćim strojem, tjerala ga svom brzinom i drukčije bih držao, da je svu pomnju i sve

Sa poplave u Franje Josipa Polju kraj Bjeline.

misli svraćala onome švelu, što joj tamo puzaše ispod igle, — da ne vidjeh one dvije krupne kaplje, kako se bijahu pomolile na očnim kutovima i kako se odroniše...

Da vam kazujem, koliko sam patio u noći poslije toga, bilo bi preopširno. O tome bijah na čistu: Irena je za mene izgubljena! — No, kako vam rekoh, moja se sretna ili nesretna priroda u takim prilikama hitro snagje. Jedno mi se vrijeme u mislima preplitala ta zgoda i pojedini momenti, Irenina se i Rozina slika nejasno miješahu, no bol stade postupice da jenjava, u dušu mi se krala praznina i — u kratko — treći dan iza onoga majorova pogreba nijesam pošao u „salon“ i od tada se više ne sastadoh okom u oko ni s Rozom, ni s Irenom —

— „Doctor, Sie sind des Teufels!“ zadeklamova gospogjica Klara i uhvativ ga dvjema prstima pod bradu, kao da miluje djetence, govoraše: — Ah, vi — vi —.

— Recite, doktore, oglasi se domaćica, — a kako se ona udala?

— Toga vam ne znam, milostiva, ne znam kako se baš zbilo. No taj njezin sadašnji muž bijaše moj nuzljub. Ja ga bijah kod nje istisnuo i po svoj prilici, kada je našao bojište otvoreno, čovjek se na novo latio posla i...

Čula se već otprije spolja, sa hodnika nekaka buka, a kod posljednih riječi nešto tresnu o vrata i doktora prekide pomaganja:

— Mamá, mamá —!

— Oh, to je strašno s tom djecom, — zabrinu se milostiva, — oprostite, — jedan tren —!

Ona se podiže i pobrza na polje. Žena rodilja zibala se na svojim obilnim bokovima i haljine šuštahu; onaj posmjeh, kojim se kao domaćica neprestano osmjehivala, sve povlagjujući, što bi ko god rekao, taj joj sada od same prijaznosti nategnu sve mišice lica. Sobom zastruji jetki miris — — — — — — —

Aleksandar Hofman.

Zašto strepiš?

Zašto strepiš, zlato moje,
Što ti mladu dušu kini?
Zašto tvoje oko bajno
Sjetno bludi po daljini?
Zar sam tako strašna lika,
Zar sam tako loše ćudi,
Te se plašiš, golubice,
Svinuti se mojoj grudi.

Nisam sašo s božjeg krila,
Neg sam tekar slabi čovjek;
A na zemlji dok nas ima,
Ostat ćemo isti dov'jek.
Ljudsko srce ugarnica,
Ljut ga korov zarazio:
Ne bolujem samcat, zlato,
Bolestan je svijet cio.

Ti si žena, u tvom oku
L'jek prijeki mojih rana;
Ti mi budi što je zora
Pri osvitku mlada dana.
Pa kad umor s briga danjih
Sjetom čelo naoblači:
Ti si žena, ti razvedri,
Blagim sm'ješkom čam ozrači.

Životna je borba teška,
Neprestana trzavica;
Koliko se s nje po kalu
Angjeoskih valja lica!
A da budem čelik srca
I u slasti i na muci,
Do tebe je sve to, zlato,
Sve u tvojoj leži ruci.

Pa ne strepi, željo moja,
Nisam tako loše ćudi,
Da ti skršim polet mladi,
Da otrujem nježne grudi. —
Čuvat ću te kao rosu,
Što na sitnom blista cv'jeću;
Struni li se — u toj kaplji
I svoju sam zatro sreću.

Tugomir Alaupović.

Uz naše slike.

* *Srpski kraljevski dom.* Kako je našijem čitateljima poznato, posjetio je nedavno mladi vladar susjedne nam kraljevine Previšnji dvor našega Veličanstva, gdje ga je dočekala priznata iskrena dobrodošlica. Tom zgodom donosimo likove mladoga vladara i kraljevskih mu roditelja:

Njegovo Veličanstvo Aleksandar I. kralj Srbije, peti je vladalac iz dinastije Obrenovića. Mladi suveren susjedne kraljevine rogjen je u burno vrijeme, kada se nad horizontom balkanskijem bješe stuštilo nebo te opsijavale varnice rata za nezavisnost. Novorogjeni prijestolonašljednik ugledao je svijet 14. (2.) augusta 1876. godine. Stupio je kao maloljetan na prijesto svojijeh predaka 22. februara 1889. god., kada je njegov otac, Njegovo Veličanstvo kralj Milan, abdicirao s prijestola i predao kraljevsku vlast u ruke namjesništva. Kralj Aleksandar prihvatio je vladu od kraljevskog namjesništva u svoje ruke 1. aprila 1893. god. Mladomu kralju sada je istom 20 godina.

Njegovo Veličanstvo kralj Milan, Obrenović IV., rogjen 10. augusta 1854. godine, proglašen po pravu nasljegja za vladajućeg kneza Srbije 28. maja 1868. god. iza nasilne smrti blaženopokojnoga kneza Mihajla u Topčideru. Doveden u Srbiju kao maloljetan — vaspitan je pod nadzorom namjesništva kneževskoga dostojanstva, od koga je primio vladu 1872. godine. U toku svoje vladavine, vodio je trogodišnji rat s turskom imperijom, doživio dvije bune u zemlji i poveo Srbiju u rat protiv Bugarske. 20. februara 1882. godine popeo je kneževinu Srbiju na dostojanstvo kraljevine i postao njen prvi kralj. 1893. god. 22. februara abdicirao je s prijestola u korist svoga maloljetna sina, kralja Aleksandra, predavši kraljevsku vlast kraljevskim namjesnicima. On je vladao Srbijom punijeh dvadeset godina.

Njezino Veličanstvo kraljica Natalija, rogjena *Keško,* mati kraljeva, rogjena je augusta mjeseca 1859. godine i sada joj je 37 godina. Udala je se za kralja Milana (ondašnjeg kneza Srbije) 1875. god., pred srpsko-turski rat, u kome je mlada vladarka s puno nježnosti i prave materinske ljubavi utrla mnogu suzu srpskijem ranjenicima, brižno se i lično starajuć za punu njegu i pomoć onijeh bonika-ranjenika.

M. Pavlović Zrak.

* *Gustav Süs:* Želja za prvenstvom! Badava — tek se izvalili iz jajeta, a u njihovim ptičijim glavicama već djeluje onaj jedini, sebeznali zakon — konkurencije! U grčevitom pokretu onijeh kljunića, u ukočenom vratu i napetosti krila i perja, naročito u onim željnim pogledima, koji prose tako milo i lakomo, dokazao je umjetnik da je — po svoj prilici, crtajući ove tri male ptičice, duboko poznavao — ljude. Masni zalogajak spustio se na niti paučine sa stropa i visi nedohvatno nad sitnim ptičijim glavicama. A moral priče —? Biće po svoj prilici, da će se poželjena žrtva uspeti po svojoj paučini na gredu, a mala pilad ostaće gdje i prije, ukočenijeh glavica, gledajući u visinu.

* *Hans Krause:* Zadnja miloštica. I naš junak narodne pjesme dijelio se je tako sa svojim Šarcem, kad vidje e mu je mrijeti, da mu vjerni bojni drug ne dopane tugjeg gospodara. Eto i u ovoj slici takova oproštaja. Svršio se krvavi boj, vojnik je ranjen, a njegov konjic od mejdana srušio se u svoju krv. Nosio ga po strašnim poljanama, spasavao mu život bratski, dok ga mrtvo tane ljuto ne rani. Nema mu više spasa, a ranjeni gospodar dariva ga zadnjom miloštícom iz kubure, da se ne pati. Kakovo mjesto — takova ljubav; bez suza nije ni ovdje.

* *Nadgrobni spomenik predposljednje kraljice bos. Katarine u Rimu.* Vrlo su mršave uspomene o davnim bosanskim kraljevima, izuzevši ono nekoliko listina i povelja, što nam se srećom uščuvaše. Nekadanji im dvorovi i gradovi ili obrastoše gustom šikarom, ili se pretvoriše u neznatna mjestanca, koja svojim licem više nikako ne svjedoče, da je po njima stupala kraljevska noga. Nenadan preokret, silni ratovi, seoba, nova vjera izbrisaše iz duše narodne malo po malo sasvim uspomenu na ona vremena. Ne izvi se na starčevim guslama pjesma ni o Kulinu banu, ni o slavnome Tvrtku, a da i ne spominjemo brzog i tragičnog pada kraljevstva i zadnjeg mu kralja Stjepana. No ako se na rodnoj grudi i sasvim zameo trag vladalačkoj kući, u drevnome Rimu

Sa poplave u Franje Josipa Polju kraj Bjeline.

ostade ipak kroz stoljeća spomenik predpošljednjoj kraljici bosanskoj Katarini.

Stariji sin Ostojin, Toma, kao da se nije mnogo trgao o kraljevsku krunu, jer bijaše uzeo za ženu neplemkinju Vojaču, znajući dobro, da bosanska vlastela ne će nikada dopustiti, da im neplemenita krv bude kraljicom. No kada zbor odabra ipak Tomu kraljem, bijaše mu odreći se Vojače, a ogledati se za ženom visoka roda. U sadašnjoj Hercegovini gospodovaše tada Stjepan Kosača, unuk Sandaljev. U njega bijaše kći Katarina. Toma je prosi a otac daje, te starac Kačić o tim svatovima pjeva:

Otkada je Lika i Krbava,
Slavna Bosna, viteška država,
I otkad je ravna Hungarija,
Dalmacija i s njom Bulgarija,
Nisu lipši svati sakupljeni,
Što su svati kralja bosanskoga,
Po imenu Kristića Stipana
I njegove lipe zaručnice,
Dijevojke Kate Hercegovke —
Lipa kćerca hercega Stipana,
Slavna sada Katarina zvana.

No i ako su inako lijepi svatovi bili, kako pjeva starac Milovan, život Katarinin bijaše vrlo mutan, a konac mu žalostan. Ide priča, kako je ona junački branila tvrgjavu Kozov, kada su Osmanlije već zauzele veći dio Bosne, a silna vojska pala od Milodraževa pa do Fojnice. Tu da je izginula sila osmanlijske vojske, a pred njom i paša i vezira. No nije bilo kud ni kamo, a kraljica morade otići iz grada, te upravi put Rima, gdje je dočeka papa Pavao. Saznavši da je Bosna sasvim propala, te da joj ne može više nikako pomoći, nastani se na Monte Pinciju, primivši treći red sv. Franje asiskoga. Djecu joj Žigmunda i Katarinu zarobiše Osmanlije, a otac je se herceg Stjepan u zadnjoj volji ne sjeti baš niti jednom riječi.

Brat joj Stjepan — Ahmet paša Hercegović — poprimi islam i umrije nedaleko Halepa (Aleppo).

Zadnji časovi života moradoše slavljenoj kraljici biti gorki i čemerni. Djeca ugrabljena, kraljevstvo propalo — pa tako daleko od rodne grude izdahnu ona godine 1478. mjeseca oktobra. Sahraniše je u crkvi svete Marije u „Ara coeli“, franjevačkome samostanu na Kapitolu. Napoleon veliki poruši tu crkvu, pa tako i oltar, u kojem je kroz četiri stotine godina mirno počivala nesretna kraljica. Čudna sudbina! Nu franjevci obnoviše kasnije oltar i pomakoše ga nešto dalje. Nezaboravni Jukić dade kraljičinu grobnicu malko popraviti, a kako se sama nadgrobna ploča stala da ruši, prenesoše je starješine na stup propovjedaonice, gdje, vele, i sada stoji. Ploča je od mramora; dugačka 15, a široka oko 5 pedalja. Na srijedi pri vrhu imade angjeoska glava, na kojoj je povelik krst, a pri dnu je nakit. U sredini je ploče urezan kip kraljičin s krunom na glavi, pod glavom su izvezeni jastuci, a ruke je sklopila na prsima. Na njoj su naušnjaci, plašt i dug pojas niz pregaču, znak trećoredstva. Kip je dugačak dvanaest pedalja (vidi „Vijenac“ od godine 1873., br. 30.). Pokraj glave i pod njom je ovako napisano po prevodu s latinskog:

Katarini, kćeri hercega Stjepana svetoga Sabe
rogjenoj iz roda Jeline i kuće hercega Stjepana,
ženi bosanskoga kralja Tome,
koja življaše 54 godine,
a usnu u Rimu godine Gospodnje
1478. dana 25. oktobra.
Spomenik njenim pismom postavljen.

Naše dakako nije, da se upuštamo u kritiku ovoga teksta. Tek nam je to primjetiti, da su mnogi naši putovali u Rim, da je taj natpis mnogo puta odštampan, a u svakoga drugačije. Misli se da je latinski natpis samo prevod sa slavenskoga teksta, koji je prvobitno kazivao, tko to počiva pod tom mramornom pločom. Dapače nam je i sami tekst poznat — no u novije se vrijeme podigao znamenit jedan učenjak, koji tvrdi, da ga uopće nikada niti bilo nije. Rački misli, da je taj slavenski natpis opstojao do god. 1590., no te godine nekamo iščezao, kad se je popravljao oltar, pod kojim je Katarinina grobnica. Bilo bi vrijedno, da se to pitanje pokrene iznova, pa koga sreća nanese u Rim, da to istraži i ispita.

Dr. Tugomir Alaupović.

Sa poplave u Franje Josipa Polju kraj Bjeline.

* *Sa poplave.* U našem pošljednjem broju donijeli smo neke slike iz teško unesrećenih krajeva gornje Drine, a u ovom broju pridajemo, uz tu katastrofu, fotografske snimke iz Bjeline i Franje Josipa Polja. Pomoćnica ruka nije uzmanjkala i sveudilj sakupljaju se dobrovoljni prinosi za našu postradalu braću. Njegova Preuzvišenost naš ministar *B. pl. Kállay* izdao je u to ime proglas, koji ovdje donosimo po dužnosti štampe i humaniteta, neka podsjeti na onu, da je i malen darak velika zadužbina. Bog će platiti!

Proglas glasi:

„Cvatući kraj u području srednje i gornje Drine u Bosni, postao je pozorištem teške katastrofe ušljed poplave. Neprestana kiša, koja je u velikoj množini padala u planinama na trostrukoj granici izmegju Bosne, Crne Gore i sandžaka pljevaljskoga i novopazarskoga prouzrokovala je, da je do dosad nevigjene visine narasla Drina, u koju se slijevaju potoci i bujice ove gorske krajine. U svom djelomice suženom gornjem i srednjem toku ponijela je voda bez otpora sa sobom sve, što joj stajaše na putu; mostovi i prijelazi razoreni su i odneseni, ceste i putovi otplavljeni, kuće, koje su stajale na obali nad najvišim dosad poznatim vodostajem, sravnjene sa crnom zemljom, zimski usjevi uništeni su, a i čitava sela iščeznuše, kao na primjer Rudo. Živež stanovnika, gospodarsko orugje, stoka — sve je to postalo, ili sasvijem, ili djelomice plijen hladnih valova. Mnogi je spasao samo go golcat život, često više sati čekajući u strašnom smrtnom strahu, dok nije konačno prispjela žugjena pomoć do nesigurna mu zakloništa, koje je našao na krovu rasklimane kuće, na vršku drveta, što je još virilo iz bijesnih valova.

Svi pritoci Drine: Lim, Čehotina, Dobrunja, Ržava i t. d., svi se prometnuše u rijeke, koje su istu taku nesreću donijele stanovnicima na njihovim obalama. Još zlokobnija i crnja sudbina stiže one koji stanuju u ravnini, što no je presijeca donji tok Drine. Sva silna voda, koja je nasrnula iz planinskog klanca, poplavila je ovdje sve bez zaprjeke, pokrila i rastrgala nisku plodonosnu i cvjetnu ravnicu, kojom Drina hrli u Savu; cijeli kraj pretvorio se u zapjenušeno bijesno more i teška se nesreća survala na tamošnje stanovnike. 18 osoba izgubilo je život u valovima, a hiljade sav svoj imetak.

Gradić *Janja,* sela *Amajlije, Dvorovi, Velino selo* i druga, napredna njemačka naseobina *Franz-Josefsfeld,* grad *Bjelina* teško su stradali, a najviše Franz-Josefsfeld, gdje je od 178 kuća njih 150 razoreno. Tude treba brze pomoći za hiljade ljudi, koji su bačeni u najveću brigu, te sa strahom čekaju zimu s njezinim nevoljama, pak nesretnici upiru oči u monarhiju, očekujući od nje pomoći, a u prvom redu od glavnoga i prijestonoga grada Beča, koji je često već dokazao svoju darežljivost.

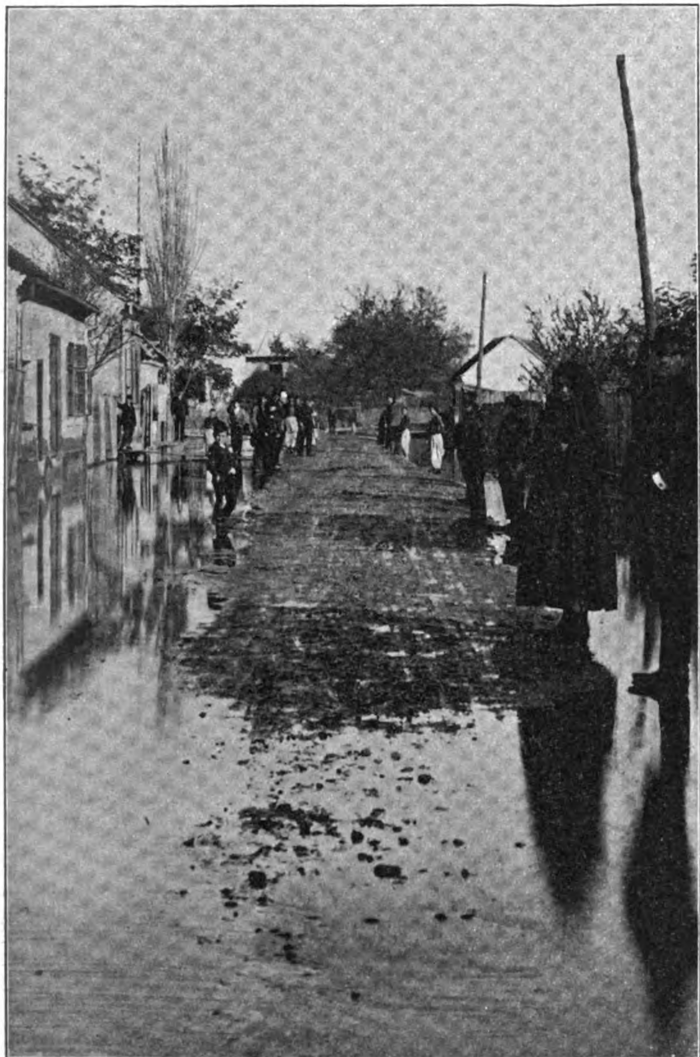
Potpisano c. i kr. zajedničko ministarstvo moli za to sve, kojima leži na srcu teška nesreća poplavljenika, za ma kako malen i neznatan darak, koji će se sa zahvalnošću primiti i svojoj svrsi namijeniti.

Prinosi, neka se šalju na administraciju lista ili c. i kr. zajedničkom ministarstvu, odjelenju za Bosnu i Hercegovinu, Beč, I. Johannesgasse br. 5. Imena darovatelja objelodaniće se.

C. i kr. zajedničko ministarstvo
(odjelenje za Bosnu i Hercegovinu).

Sa poplave u Franje Josipa Polju kraj Bjeline.

Sa poplave: Ulica u Bjelini.

* *Ivan Navratil*, odlični rodoljub i književnik u braće Slovenaca, umro je u činu višeg činovnika vrhovnog sudišta u Beču dne 28. novembra u 72. godini zaslužna života. Pokojnik bijaše u mlagje si dane oduševljen pristaša Bleiweisa, marljiv saradnik njegovijeh „Novica“ i osnivač omladinskog lista „Vedeža.“ Zanimljivi su njegovi članci o narodnim običajima, koje je pisao u ljetopisu „Matice slovenske“. Uz to bijaše pokojni Navratil vrstan filolog, naročito mu je priznata studija o glagolu. Slava mu!

* *Pismena i živci.* Pod ovijem naslovom priopćuje *Pav. V. Vujić*, po njemačkom vrelu, u 7. i 8. svesci (juli—august) biogradskog „Prosvjetnog Glasnika“ veoma zanimljive podatke o tome, kako se *pismena primaju ljudskijeh živaca.* Ti rezultati zanimati će doista nesamo učitelja ili stručnjaka, a kako je već i sama tema rasprave sobom glasit svjedok o što li se već sve ne bavi današnje znanstveno posmatranje, prenosimo tu raspravu iz pomenutog Glasnika:

„Napredovanjem narodnog obrazovanja postalo je čitanje i pisanje neizbježna potreba, postalo je vještina, koja se kod kulturnog čovjeka već po sebi razumije. Broj „analfabeta“, t. j. onih, koji čitanju i pisanju nijesu vični, opada iz godine u godinu, jer sada svako dijete mora *da uči čitati i pisati.* To je znatan kulturni napredak, koji hiljade usrećava, ali koji, *kao i sve ostalo na svijetu, ima i svoje naličje.*

Ma koliko da se po već izučenom čitanju i pisanju čini, da je to lako, *opet je posao, koji i oko i mozak, pa i svega čovjeka jako napreže.*

Čak i štete od čitanja i pisanja ne da su se čovjeka samo dotakle, već su i vidljiva traga ostavile; jer se samo toj kulturnoj radnji i ima na prvome mjestu da pripiše, *što sve više otima maha kratkovidost, izvitoperavanje kičmenice, kao i množenje i pojačanje raznih nervoznih boljâka.*

S toga je i higijena još izodavna obratila svu svoju pažnju ovoj tako važnoj djelatnosti današnjega čovjeka, težeći da *zasnuje fiziologiju čitanja i pisanja.* Davanjem dobrih savjeta, ona se revnosno trudi, naročito u školi, da zavede pametan i zgodan metod pisanja i čitanja, te tako da smanji i štetne posljedice od njih. — U koliko se štegjenja očiju i kičme tiče, prilično je u tome pravcu uragjeno. Ali ne treba ni pomisliti da je već i *sve* učinjeno. Mišljenja ni u tome, kao ni u mnogome drugom čem iz iste oblasti, nijesu još prečišćena. Za dokaz eno nam prepirke, koja se vodi oko preimućstva *uspravnoga pisanja* nad već opće usvojenim kosim — ili položenim — pisanjem.

Ponajmanje su pak do danas ispitani uticaji čitanja i pisanja na nervni sistem, i ako je veoma potrebno čuvati ne samo oko, kičmu i ruku, već i mozak od suvišnog naprezanja, a naročito u dobu, kad se već i onako čuju tolika jadikovanja i diže tolika povika na neprestano i brzo širenje nervnih boljetica — što je odista fakat, o kojem se mora voditi računa.

Ljudi, koji samo iz zadovoljstva i radi zabave čitaju, možda će se i nasmijati kad čuju, kako se govori o *„teškom poslu“* čitanja; ali naprotiv ljudi, koji *po zanatu čitaju* i *čitati moraju*, znaju iz iskustva, da se *čitanjem ne samo oko, već i duh umara*, i to još u većoj mjeri no i pisanjem. Pa nije ni čudo! Za nekoliko minuta samo preletimo očima stubac kakvih novina, pa neka bi mu sadržina bila veoma oskudna i mršava, opet, kraj svega toga, i za tih samo nekoliko trenutaka, *obavili smo posao,* kome se, kad ga izbliže posmotrimo, *moramo odista i sami diviti!*

U tome stupcu poregjano je hiljadama slova, koja grupisana obrazuju riječi, a ove opet sastavljaju rečenice. Mi smo sva ta pismena morali *vidjeti, i, što je glavno, i razlikovati ih,* pre no što smo im i smisao mogli shvatiti. Hiljadama upečataka projurilo je kroz naše oči u mozak, a sve za tako kratko vrijeme, i ovi *„nadražaji čitanja“* izazvali su tamo hiljade predstava, koje smo mi u rečenice — u misli sredili.

Često je pokušavano da se jednom utvrdi najveća brzina, kojom se može čitati. Čuveni fiziolog *Prajer* našao je, da je u stanju iz knjige, na njegovom materinjem jeziku, dakle njemačkom, štampane, kad najbrže čita, da za jedan sekund pojmi svega *30—31* pisme. Ali ova brzina važi jedino za čitanje na materinjem jeziku; jer, kad je *Prajer* engleski čitao, prelazio je za sekunad samo *28* pismena, dakle za *3* manje. U franćuskom opet spao je u broju na *22,* a u starogrčkom, najzad, jedva je i *15* pismena savlagjivao za 1 sekunad.

Lakoća čitanja zavisi vrlo mnogo i od spoljašnjega oblika pismena, jer je lakoća shvatanja pri čitanju pojedinih pismena veoma različita.

Amerikancu *Džems Mek Ken-Katel*-u pripada zasluga, što je ovo tako važno pitanje veoma poučno rasvijetlio svojim mnogobrojnim, ali mučnim, pojedinim ogledima, koje je činio u laboratoriji slavnoga profesora *Wundt*-a u Lipskome.

Pomoću oštroumno udešenih sprava, svako pojedino pisme vidno je čitaocu po $^{1}/_{100}$ sekunada — i to, razumije se, tako da ovaj ne zna, kakvo će mu se pisme istaći. Posmatralac je gledao i konstatovao, što bi vidio i poznao. Njegovi pogodci i grješke bilježene su, i tako postaše liste o čitkosti pismena *različitih* azbuka.

Ponajpodrobnije su ispitivana velika latinska pismena, a našlo se, da je od 270 ogleda **W** 241 put, a **E** naprotiv samo 63 puta tačno upoznato.

W, Z, M, D najčitkija su pismena, a **F, U, J, E** ponajmanje i teško čitka.

Slične rezultate dali su i pokušaji sa malim pismenima. — Od *100* ogleda **d** je 87 puta, *k* 84, *m* 79 puta tačno pročitano, dok je **c** samo *34* puta, a *s* opet samo *28* puta pogogjeno kako valja.

Njemačka **gotska** *slova pokazala su se kao veoma nečitka*[1]). — Od malih pismena **w** je imalo najviše pogodaka, jer je od *100—42* puta tačno pročitano bilo. Kod **f** je to samo *10* puta bio slučaj, a kod **u** čak samo *6 puta!*

Čitkost pojedinih pismena zavisi ne samo od njihova oblika, već i od sličnosti njihove sa ostalim pismenima.

Tako su latinska slova **O, G, Q** i **C** vrlo često brkana, što je zbog njihove sličnosti i lako pojmljivo.

Dalje, i je 11 puta kao l (l) pročitano, 10 puta kao t (t), 5 puta kao k, i po tri puta kao r.

Iste takve zabune bilo je i kod ovih pismena: i, j, e, f i t.

Te i takove griješke, čine se svaki čas pri čitanju, samo što ih mi *odmah* i ispravljamo, čim primjetimo da proiznesene riječi nemaju nikakva smisla. Ove se ispravke, istina, čine sa tako munjevitom brzinom, da smo jedva i sami svjesni o njima, ali se time ipak i samo čitanje jako otežava.

Te ispravke oduzimaju nam, istina, neprimjetno malo vremena; ali kad bi smo sve te hiljadite i stotinite dijelove skupa sračunali, divili bismo se i sami količini vremena, koliko svakog dana utrošimo samo na ispravke naše neusavršene azbuke.

Nu ne ide tu samo vrijeme u štetu — *mi gubimo i grdnu količinu umne snage, naprežući mozak, da se provučemo kroz zamke, koje nam ta tako slična pismena podmeću.*

Ove su zamke još u toliko teže i dosadnije, što mi *obično ne čitamo srićući, već više nagagjajući.* Kad slijepi čitaju na opipljivim pismenima, oni onda obično kažiprstom i srednjim prstom desne ruke idu naprijed, da samo što prije cijele riječi odvoje, dok odgovarajućim prstima lijeve ruke dotiču pojedina pismena i tako sriču; ali, i pri tome oni samo jedan dio od svih pismena dodiruju, a ostatak opet više nagagjaju.

Isto tako i čitaočevo oko klizi preko svih pismena, ali ono zastaje i, tako reći, iščupava ponajprije ona pismena, koja mu najviše u oči padaju i sad je cilj da se iz svih tih utisaka slije jedna cijela riječ. — Što je više sličnih pismena u nekom spisu, u toliko smo više izloženi griješkama, i u toliko više i jačega rada imaće naš mozak da savlada — a sve to ukupno troši nervne snage više no što treba, i to u vremenu kad nervna sistema ima baš najviše da radi.

Bilo bi zaista od neproračunljive koristi, kad bi se čitanje uprostilo i uzroci griješaka umanjili i otklonili.

S pravom se traži sad, da sva slova imaju jednu odregjenu, povoljnu veličinu, da im je otisak na hartiji jasan i dovoljno podvojen.

U Njemačkoj već traže na tome osnovu i preobražaj sadašnje azbuke, a sve na olakšicu i onako preopterećenoga mozga. Ali je taj posao i veoma težak i zamašan, te se ne da i ne može za godinu, a jedva i za deceniju, savladati.

Sa poplave u Franje Josipa Polju kraj Bjeline.

Znaci za glasove, koje ljudi kao pismena obilježavaju i upotrebljavaju, nepotpuni su. Ali to neka nas ni malo ne čudi, jer se većinom još i sada služimo prastarim pismenima.

Iznalazači starih azbuka savladali su prvu teškoću iznašav uopće obilježja za glasove. I, u početku, to je i bila duhovna svojina samo jednoga odabranoga kruga, jer čitanje i pisanje nije tada bilo tako obična stvar. Sad se to izmijenilo, pa pošto je u toku vremena čitanje postalo dnevna potreba, sasvim je prirodno, što se sad javlja i želja, da se ono i lakše i prostije udesi.

Starim azbukama nedostaje opći rukovodni oslonac; one su čisto djelo slučaja. Buduća obilježja za glasove moraće se prilagoditi zakonima, po kojima ćemo uopće te znake moći okom razaznati i shvatiti. Posmotrimo li te zakone

[1]) Sa našom ćirilicom valjalo bi da naši fiziolozi naročite oglede čine; jer iz gornjih navoda mogu se samo ondje, gdje su nam slova sa latinskim istovjetna ili slična, ovi zaključci uvažiti. *P. V. V.*

izbliže, oni sami već nam ocrtavaju osnovne linije *azbuke budućnosti*.

Prije kratkoga vremena *Goldscheider* i *Müller*, u Berlinu, objavili su vrlo poučne prinose ka *„fiziologiji čitanja“*. — I oni su činili oglede, istavljajući pogledu čitača za $^1/_{100}$ sekunda razne znake i pismena.

Prije svega obratili su pažnju na raspoznavanje pravih crta. Tada se pokazalo, da se četiri crte — koje su razno jedna prema drugoj bile položene — pri samo jednom osmatranju, a za vrijeme od $^1/_{100}$ sekunda — mogu tačno da raspoznaju. *A kad se pet crta istave, već ih čitač ne može u mah da razazna.*

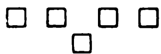
Po kazivanju onoga šta je vidio, griješio je on u prvima, pa se tek docnije popravio.

Nepouzdanost raspoznavanja rasla je sa povećanim brojem crta; ali se ovdje mora napomenuti još i to, da se i više od 4 crte već na prvi pogled, a za vrijeme od $^1/_{100}$ sekunda, mogu tačno i lijepo da raspoznaju, ako su *samo simetrijski poregjane*, kao n. pr. ovih ovdje

sedam crta: ili *devet:*

Kvadrati jednake veličine teže se razlikuju od crta, jer se pri jednom osmatranju moglo samo 2—3 kvadrata odmah da razlikuju tačno i po broju i po megjusobnom odnosu. A više kvadrata moglo se tačno razlikovati tek po ponovljenom osmatranju, dok su megjutim, odmah i na prvi pogled, tačno upoznati ti isti kvadrati, čim su ih u simetrijski red postavili, kao n. pr. ovih 5 kvadrata:

Iz ovoga saznajemo, da i vid reagira na utiske isto kao i sluh; više od 4—5 zvučnih utisaka ne mogu se jasno razlikovati, kad u vrlo malim ravnomjernim razmacima jedan za drugim sljeduju; a u stanju smo da ih razlikujemo, ma to bilo i 40 udara o zvono, i ma i sve jedno za drugim — *ako su samo simetrijski poregjani, ili kada čine ritmičke grupe.* — Ovo je posljednje *Wundt* neosporno dokazao.

Ti fakti vrijedni su pažnje. Mi se danas služimo ritmom samo u vještini i u poeziji — u običnom, svakodnevnome životu nema on nikakva praktična značaja. Pa ipak, ritam ga je imao u staro doba, kada pisme još nije pronagjeno, ili bar još nije bilo postalo opće. Do iznalaska pisma mnogo se više krzalo pamćenje; jer što mi danas u knjigama i spisima potomstvu ostavljamo, moralo se pregje samo pamćenjem održavati, i s koljena na koljeno prenositi. Tada se ritmički vezan govor pokazao kao jako i moćno sredstvo. U ritmičkim napjevima prenosile su se narodne bajke i junačka djela kroz čitave vijekove, sve dokle ih nijesu na hartiju stavili — napisali, pa najzad i odštampali. Danas kapetan ma koje lagje ima spisak robe, koju brodom nosi; a najstariji trgovci po Sredizemnome moru nosili su taj spisak u glavi — oni su taj spisak robe složili u — za njih najpodesniji — ritmički oblik. Ova pomoćna sredstva postala su sasvim izlišna, od kada se ljudi mogu osloniti na svoje knjige i zabilješke, koje čuvaju ili po jakim, pa čak i od vatre sigurnim, kasama i dolafima, ili ih i štampaju, te tako i umnožavaju.

Ali čitalačko čovječanstvo teži ka sve višem stupnju kulture, te sve veći i veći biva horizonat, što im se duhu otvara, pa sve veće otud i tegobe nastaju kako za mozak posebice, tako i za cijelu umnu radnju u opšte. Uporedo sa ovim niče i želja, da se što više uproste i olakšaju umni napori, bar oni, koji su i najčešći.

Pogledajmo sada sa te tačke gledišta na pismena, na znake za glasove. Kako već rekosmo, latinica nije nikakvim zakonom uregjena, nego je, šta više čist produkat volje. Posmotrimo samo *latinsko* pismo. Kako naučni ogledi uče, mi pismena raspoznajemo poglavito po debljim potezima (linijama). Stara je rimska azbuka i imala same pune poteze, a ova sadašnja pismena dosta su uljepšana spojnim i debljim i tanjim crtama; ali je time baš oku i otežano raspoznavanje pismena, a time, razumije se, i samo čitanje usporedo. Azbuka treba da je podesna, a ne toliko lijepa. To pravilo, koje danas postalo opće, važi i ovdje. U srednjem vijeku htjeli su da latinsko pismo uljepšaju, te stvoriše njemačko frankfurtsko pismo, koje predstavlja samo nazadak, i to kako u higijenskom, tako i u samome praktičnom odnosu. A kako se sada više čita nego pregje, to se i hoće — jer se evo već i okratkovidjelo i nervoznim postalo — da i oku i mozgu baš svaki suvišan i teretan posao uštedi.

Počelo se bilo time, da se teško čitljiva i lako promjenljiva pismena zamijene drugima, jasnijima. Nu na koji način treba to da bude? Proizvoljnim izmjenama teško će se što postići. Kao što su i prastari narodi znali, da govor svoj u ritmičke oblike povežu, isto tako moraćemo i mi u bespravilna slova unijeti simetriju; jer su novija ispitivanja, kako već jednom i spomenusmo, pronašla zakon, po kome se simetrijom olakšava uočavanje mnogih i zamršenih oblika. Pa i produžavanje pismena, nad i pod srednju glavnu crtu ne bi u popravljenoj azbuci smjelo biti tako nepravilno i proizvoljno, kao što je bivalo slučajeva. Ali prije no što se izmjene učine, potrebno je — ako se t. j. hoće s njima i uspjeha da ima — da se još veoma tamna nauka o suštini prirode čitanja jače razradi, pa će onda ona, bez sumnje, vremenom i to pitanje moći povoljno riješiti. Mi ne vjerujemo da će savremenici naši požnjeti sve plodove toga rada, jer većina današnjih azbuka preživjeće i nas i djecu našu; *ali, da pismena, koja danas vladaju, nijesu besmrtna, to je izvjesno*, isto kao što su i ona imala pretke, te će po svoj prilici jednom morati ustuknuti ispred savremenije i praktičnije simetrijske *azbuke budućnosti*.

Ne treba pak zaboraviti, da se i u okviru današnjih azbuka mogu lasno vršiti mnoge popravke, od kojih će pri čitanju biti znatne uštede u zamoru živaca i mozga.

Prije svega, *već sama upotreba dvojakih pismena, velikih i malih, zamorna je i za oko i za mozak*, jer ne treba zaboraviti, da sve uljepšavanje, a otud i mnogo savijanje i zakovrčavanje pismena, jako smeta pravilnome raspoznavanju, isto kao što i *suviše tanke* crte takogjer otežavaju čitljivost slova. Ovo je naročito važno; s toga bi trebalo da je slog uvijek debljim pismenima odštampan, *naročito u lektiri za djecu*. Ali, *ne stoji sve samo do oblika pismena, već i do njihova grupisanja u riječi.*

Goldscheider i *Müller* dokazali su, da se *četiri slova, kad se od jednom osmotre*, i za $^1/_{100}$ sekunda *mogu tačno da raspoznaju; pa i onda čak*, kada nikakva smisla nemaju, kao n. pr. u: mrin.

A ako se, za isto vrijeme, *pet* pismena posmatraju, već se *griješi*, pa sve da tih pet pismena sada imaju kakav značaj.

Što je riječ duža, sve su veće i teškoće u raspoznavanju. Pri čitanju grupa riječi ili rečenica vrijeme opažanja produži se na $^3/_{100}$ sekunde.

„Ulazak strogo zabranjen“, (6 + 6 + 8 pismena = *20* pismena) — ovu rečenicu svaki je tačno odmah u prvi mah pročitao, dakle 20 pismena raspoznato je za $^3/_{100}$ sekunda. U stvari pak ovu je rečenicu svaki u *cjelini već unaprijed* pogodio, jer mnogi čitač zapazio je dobro samo ono: *„strogo“*, a riječ *„zabranjen“* dopunio je *odmah* i sâm, pogagjajući već u naprijed cijeli smisao te — i inače već dobro poznate mu — rečenice.

Opće je poznato, kako se veoma lako previgjaju štamparske pogrješke, naročito, kad se spis po smislu čita. N. pr.: *„Ovdje se mone dobiti.*

Ova rečenica, ovako sa jednom pogrješkom (*n* mjesto *ž*), bila je izložena čitanju za $^3/_{100}$ sekunda. *Svi su pročitali kako bi trebalo da je, a nijedan onako, kako je odista napisano*, i tek pri osmom čitanju, i kad je čitačima naročito naglašeno da su pogrješno pročitali — tada tek pročitaše kako treba i nagjoše griješku!

Evo još jednoga sličnoga primjera:

Predlovor ka čtvrtom izdnju. —

Svaki je odmah na prvi pogled čitao tačno ovako: *„Predgovor ka četvrtom izdanju.“* Upitani šta su vidjeli, dokazivao je jedan od njih, da je sasvim tačno vidjeo riječi: *„predgovor“* i: *„četvrtom“*, — a od posljednje riječi da je vidjeo samo slova: i i nj, i prema tome već, nagagjao je i cijelu riječ, uzev pri tome naročito još u pomoć i smisao predhodnih dviju riječi.

Iz ovoga se već vidi, *da pri čitanju naš mozak i sam ima tvaračku moć*, jer već pod prvim utiscima čitanja on čak u naprijed — tako reći — izvlači sjećajne slike riječi, pa i čitavih rečenica, i misli da im je već i sav smisao shvatio, čim se samo važnije tačke utisaka ili nadražaja čitanja poklapaju ili slažu sa sjećajnim slikama.

Ovi ogledi eto svjedoče, od kakvog je značaja čitkost pojedinih pismena za rad mozga: ali nas oni dalje uče još i to: *da se sve riječi lakše shvaćaju, što su kraće.* A to opet ide u prilog što prostijem uspravnom pisanju, kao i razdvajanju složenih riječi crtama.

Ovo su više samo napomene sa primjerima, kako bi se i bez dubljih izmjena pisanje moglo popraviti i prilagoditi zakonima raspoznavanja i shvatanja pomoću čula vida. *Zamašnost jedne takove podesne reforme očita je, jer ona u isto vrijeme znači uštedu u vremenu i olakšicu i onako preopterećenome čitalačkog, umornog, pa već i nervoznoga svijeta!*

* Gosp. *Luka Grgjić Bjelokosić* naš saradnik i jedan izmegju najboljih znalaca i sabirača narodnog nam blaga u svima granama domaćeg mu života, predao nam je ovaj poziv na pretplatu:

Da bih čitaocima mogao što jeftinije moje knjige „Iz naroda i o narodu“ davati, odlučio sam se da ostale sveske izdajem o svome trošku, računajući na što obilniju potporu od g. pretplatnika.

U toj nadi dao sam u štampu II. knjigu *„Iz naroda i o narodu“*. U ovoj će knjizi biti ovi radovi: *I. Opis Gacka sa starinama po narodnome pričanju. II. Narodna nošnja u gornjoj Hercegovini, III. Bojenje pregje. IV. Narodno sujevjerje i to: Vila, Aždaja i Zmaj, Vještica, Stuha, Vukodlak, Kučibaba: Karangjoloz i Cikavac. V. Narodna gatanja i to. Djevojačka gatanja radi udaje. Gatanja pri ženidbi odnosno udaji. Gatanja pri porodu i odgoju djece. Gatanja pri smrti i poslije smrti. Gatanja o čuvanju zdravlja. Gatanja pri liječenju pojedinih bolesti. Gatanja o vremenu. Gatanja o ratu. Gatanja oko ljetine. Gatanja oko hajvana i pčela. Gatanja po snovima i ostala gatanja. VI. Narodni lijekovi, uregjeni azbučnijem redom po bolestima.*

Knjiga će biti u istome formatu i sa istom izradom kao i prva, a iznašaće 11—12 štampanih tabaka obične osmine.

Cijena je knjizi samo 1 kruna. Gospoda skupljači dobivaju jedanaestu knjigu na dar, a pretplatnici knjigu o mome trošku poštom.

Rok pretplate traje do konca januara 1897.

Imena gg. pretplatnika štampaću na kraju knjige. Pretplatu i ostalo treba slati na moju adresu.

Prva knjiga može se dobiti po cijeni od 80 novčića, kod prve srpske knjižare i štamparije Vladimira M. Radovića u Mostaru i kod potpisatoga.

Luka Grgjić Bjelokosić.
Sarajevo.

Iznosimo ovo s najtoplijom preporukom. Kada je neosporno da je prva dužnost poznavati svoje, onda je isto tako dužnost potpomoći pisca, koji iznosi stvari onako kako jesu. Eto je prilika da se čuje o narodu sa vrela, a ne da se pod ovo kazuje neka: čorbine čorbe čorba.

* *Iz poljske književnosti.* Gospogja Orzeszkova počela je pisati pred 40 godina, ali njezin talenat još se uvijek razvija, što dokazuju njezina posljednja djela. U pripovijesti „Australan“ crta muža, koji s potucanja po tugjim zemljama, u želji za imetkom izgubi posve rodoljubno čuvstvo. Nastojanjem nekih zemljaka, koji uščuvaše tu ljubav, odbaci on svoj egoizam i postaje izvrsnim rodoljubom. U zbirci pripovijedaka „Melanholičke duše“ ustaje protiv pesimističkog nazora o poimanju života. H. Sienkiewicz odabrao je gradivo u svom romanu „Quo vadis?“, koji ima tri sveske, iz doba progona kršćana u Rimu. Sewer napisao je pripovijest iz ladanjskoga života „Biedronie“, dok K. Junosza vodi čitaoca u društvo užega plemstva i malogragjana. K. Glinski, koji je stekao lijep glas svojim pjesmama, nije uspio na pripovjedalačkom polju, jer njegove dvije pripovijesti nije kritika povoljno primila. Rodziewiczeve „Na visinama“ i „Ruža jerihovska“ nijesu po svuda istinite i vjerne. Za to se odlikuje vjernim crtanjem života Gawaleviczeva pripovijest „Zimzelen“. F. Rawita u pripovijesti „Snovi“ udara na pedanteriju žena, a u historijskoj pripovijesti „Na stepi“ crta epizodu iz poljske povjesti u 18. vijeku. Historijska je pripovijest i A. Krechowieckova „Kći majstora Tarla“. Osim toga izdali su svoja djela T. T. Jež (Ona je sama), ggja Marrenne (Protiv struje) i A. Dygasiński. Od boljih novajlija spominjemo imena: W. Berent, M. Zych, J. Lada i S. Zeromski. — U dramatskoj literaturi: „Sin“ K. Zalewskog pobudio je silan uspjeh, čemu doprinese mnogo originalan zaplet i izvrsno crtanje karaktera. Zanimljiv je „Princ“ E. Lubowskoga, a Sewer ocrtao je u drami „Marien Lubovi“ tragički sukob megju seoskim lihvarom i njegovim inteligentnim i poštenim sinom. „Staklena gora“ jest izvrsna bajoslovna igra Z. Sarneckoga, a uspjelim veselim igrama istakoše se Batucki (Žensko pitanje), R. Ruszkowski (Udova Jadviga) i Jordan (Vuk i ovce). A. Konaz obradio je vanrednom vještinom tezu, kako se žena istom ljubavlju spram muža ili djeteta iskukulji iz svog zakrinkanog stanja. Od drama, koje još nijesu dospjele na pozorišne daske, spominjemo K. Glinskoga (Kralj Boleslav Smjeli), W. Lebinskoga (Slavičnik) i W. Rabskoga (Pobijegjeni). — Pjesništvo obogatilo se novim radnjama M. Konopricke i W. Gomulickoga, koji s Adamom Asnykom vladaju poljskom poezijom. Poezija one dvojice više je pesimistička, dok je ovaj optimista u pravom i potpunom značenju te riječi. Od mlagjih zaslužuju da se spomenu A. Lange, W. Rapacki jun. i J. Zulawski. — Od ostalih literarnih vrsta spominjemo ova djela: „Genealogija Piastovića“ od prof. O. Balzera, „Karpasti stanovnici“ od A. Remana, dalje „Ocrt historije najnovijega poljskoga pjesništva“ od P. Chmielowskoga, zatim „Literarne esaye“ S. Krzemienskoga i monografiju starog poljskog pjesnika Reja od S. Windakiewicza. Osim toga izdano je nekoliko putopisa. To je kratki prijegled poljske književnosti u prošloj godini, a do godine pratićemo počešće književni rad naše braće Poljaka.

J. M.

* Nedavno u Carigradu ugledala je svjetlo knjiga pod naslovom „Niran“ (Svjetlice). To je zbirka pjesama u vezanom i nevezanom govoru, a plodovi su uma darovite i učene Turkinje *Fatime Nigjar* hanume. Nije nikakovo čudo, što je to djelo svratilo na se veliku pozornost megju turskim piscima i pjesnicima, jer zaista djelo zauzima zasebno mjesto u turskoj novijoj knjizi.

Kad je prije ista spisateljica tiskala zbirku pjesama pod imenom „Efsus“ (uzdah), što no se

kaže preko noći ime joj se pronijelo na sve strane širom turske carevine. „Efsus“ odregjuje posebnu periodu u turskoj književnosti. Dugo se pače držalo, da to nije napisala ženska glava, nego da se pod ženskim imenom krije nekakov veliki pjesnik; a to je najbolje svjedočanstvo, koliku vrijednost ima djelo Nigjar hanume. Nu poslije izbi istina na površinu, i svi turski pjesnici pokloniše se pred veličanstvom ove pojave ženskoga srca i pred širokim joj krugom naobrazbe.

Za tim nedavno sinu „Niran“ i rasvijetli cijelu stvar i rastjera sve mračne sumnje sa čela ljudi, koji ne vjeruju u ženske umne sposobnosti. Ma da je „Efsus“ vječito istinita slika ženskoga srca, ipak nas u „Niran“-u Nigjar hanuma magijom svoga talenta 'anosi u najviše sfere poezije. Tu se jasno odrazuje obilježje osebnoga stila, što je velika rijetkost pače i kod darovitih žena u Evropi. „Teško je ženi — veli neki kritičar, sastavljati riječi, pa od njih graditi rečenice, da se ističu pred očima, da osvajaju čitateljima srca i da ujedno dadu individualnost njezinu biću“; ali u Nigjar hanume to tako lako ide, da čovjek i nehotice posumnja u osobu pjesnikinje. „Niran“ je formom mnogo savršeniji od „Efsus“-a, premda se i ovome glede toga nema ništa prigovoriti. Nigjar je u pravome smislu riječi pjesnikinja i umjetnica. Bogatom i neprisiljenom ženskom elegancijom izljeva svoja nježna čuvstva i riše svježom fantazijom stihove, koji su regbi svijeni u eternim valovima, okupani u „abuhajatu“, pa su kao istinit izraz srca i blistava slika djevičanske dražesti, da prežive vremena prelazeći s jednoga pokoljenja na drugo. „Niran“ je po formatu malena knjižica — i to na prvi pogled tako se čini, ali kad se malo u nju zadubeš, odmah opažaš, da njezina malešnica krije u sebi nešto veliko, više nego mogu obuhvatiti naše misli. Nego, ako ćemo strogo uzeti u „Niran“-u i nema nigdje proze — sve je viša, nebesna poezija. Pojedini izrazi sami za se prava su muzika. Kao što su sve pjesnikinje manje više sjetne i tugaljive, tako isto i kroz Nigjar hanumine pjesme izbija neka fina i prozirna sentimentalnost, da čitatelju orosi srce nekim tajnim, nepojmivim suzama. I to je upravo ono, što nas osvaja i ostavlja nam neki zagonetan utisak u duši. Da li je u istinu ženskinju u krvi, da u vasionoj prirodi na svakome predmetu vide neku sjetu, što se nama muškima neda vidjeti? Eto tako i kroz ružičasto svjetlo gleda i ova pjesnikinja svijet, nehote zuji milotužna žica i na liri Nigjar hanume. U svakome stihu u svakome retku otkriva nam pjesnikinja materinsku ljubav, sestrinsku utjehu i djevičansku nježnost, koja je kader i lavsko srce ukrotiti, a kamo li da ne osvaja ljudsko! Kogod pročita Nigjar hanumina djela, mora potvrditi onu Voltaire-ovu: „Il faut convenir que Dieu n'a crèe les femmes que pour apprivoiser les hommes“.

Ako Bog da i sreća junačka, u narednom godištu „Nade“ donijeće se u prevodu nekolike pjesmice i crtice iz „Efsus“-a i „Niran“-a, ne bi li se i naš ženski svijet na slavenskom jugu ugledao u Nigjar hanumu i druge turske pjesnikinje, kojih cijela kita, kao marljive pčele, radi na polju književnome.

Safvet.

* *Nešto iz grčke književnosti.* Ne treba napose isticati, da su olimpijske igre, koje su prošle godine opet uskrsle, dale dosta gradiva krasnim publikacijama u mladoj grčkoj književnosti. K. Beck, atenski knjižar izdao je djelo „Olimpijske igre“ u dvojakom izdanju; jedno je pisano grčki i francuski, drugo njemački i engleski. Prva sveska raspravlja o olimpijskim igrama u starom vijeku i o starinama u Olimpiji. Prvo napisa S. P. Lambros, a drugo N. G. Politis. Druga sveska prikazana je prošlogodišnjim olimpijskim igrama. Osim ovoga djela izišle su o tome predmetu još vrsne radnje G. Sotiriadesa, C. Tsundasa i E. Lykidisa. — Od historijskih radnja, što su izišle u prošloj godini, najznatnija je S. Aravantinosa „Historija Ali-paše“. Zanimljiva je Gedeonova monografija „Boikonnesos“. Poznati jezikoslovac G. Hatzidikas dokazuje u svojoj raspravi o helenizmu starih Makedonjana, da su i Filip i Aleksandar bili Grci. Isti spisatelj raspravlja u jednom essayu, kako valja pisati novogrčkim jezikom. Mimo ove spise izdano je i više mjesnih monografija. Inače ostale jezikoslovne radnje nemaju osobite vrijednosti. — Na polju krasne proze valja da se spomenu zbog njihovih djela tri gospogje: Al. Papadopulu, Arsinoe Papadopulu i E. Zographa, od kojih se prva najviše ističe svojim radom. — Od dramatskih radnja najviše se odlikovao. B. Demetrakopulos svojim „Marcelom“ i D. Kamburoglos „Tilskim ključem“. Najljepše pako djelo u lijepoj knjizi jest svezak pjesama A. Bovetengiosa, a u njima odio s naslovom „More“.

* *Nešto o norveškoj knjizi u prošloj godini.* Dok u nekim literaturama slabije napreduje poezija, u Norveškoj je obratno prošle godine izišlo vrlo malo znanstvenih radnja. Jedno od boljih djela jest „Staronorveški rječnik“ od dra Fritznera i Rossov „Rječnik norveških dijalekata“. Ukupno izdanje spisa I. Aasena stegnuto je, te u njem nema žalibože ni dijalektičkog rječnika. Kl. Tschudiova, poznata sa svojih životopisa o kraljicama, izdala je u 3. svesku život Marije Antoinette. W. C. Aamot napisao je djelo o svom boravku u Kini. V. Osvig silno napada na norveškog Molièra, L. Holberga, a na taj napadaj odgovorio je najljepšom raspravom Ohrist. Bruun. Hjalmar Christensen ocjenjuje u svom spisu „Norveški umjetnik“ mimo A. Garborga i Olu Hanssona prerano pokojnoga K. Elstera. Nils Kjaer stavio se svojom raspravom o Bl. Pascalu i E. Poeu o bok K. Naerupu, koji slovi kao prvi norveški kritik. — B. Björnson izdao je prošle godine drugi dio svoje prekrasne drame „Över Aevne“, kojoj prvi dio izagje god. 1883. — J. Lie crta u svoj pripovijetci „Kad zapada sunce“ zle posljedice ženine nevjernosti po kuću. Sibjörn Obstfelder napisao je dvije pripovijesti „Život“ i „Poljari“. T. Krag i njegov brat V. Krag izdali su takogjer par pripovijedaka, od kojih je lijepa „Medena zmija“. Lijepe su takogjer radnje gospojice A. Prydzove, dok je „Igra života“ od K. Hansmea puna paradoksa. J. W. Müller crta u svojoj pripovijesti „Četiri dana“ žalosan svršetak jednog pijanca. Život na selu ocrtaše dobro Per Siole, R. Loeland, S. Muldal, V. Vislie, H. Aarund i dr. *J. M.*

Konjićev skok.

Sastavila *Anica Velikanović.*

šće-	ru	jed	te	Kjed-	ma	stri-	da-
te	za-	dom	ka-	ko	va-	nom	ho-
na	na	dvie	bav-	o-	ce	si	se
com	lja-	je	raz-	se	ru	di	po
za	i	dje-	ba-	će-	li	ne	si
što	li-	do	ku	dje-	ste	slu	dru-
vo	ru	vas	ce	jad-	ga	ro-	pak
	sve	di	ći-	je	i-	si-	
	cu	želj	na	za-	no	sta	
no	stić	na	što	ga-	neg	sti	će
glad	je l'	što	ne-	bo-	sta-	sve	rost
do-	mo-	stvo	o	juć	mo-	dje-	ro-
ni	no	sta	ne-	tinj-	že	Pre	ći
že	pra-	dje-	bdi-	va	od	vić	do
sit	stvo	ko	rost	ne	mla	spa	ra
va	a	za	tinj-	ja	do	sti	O

Zagonetka

od *Selima.*

Pet mi slova i tri sloga
Daju mjesta ime,
Ko potraži, kod rijeke
Svake nalazi me.

Bez zadnjeg ti slova dajem
Nešto po obliku,
A i ovo bez zadnjega
Dva u jednom liku.

Odbij i tom zadnje slovo,
Rijeku ću dati.
Pa i r'jeci odbij zadnje,
Usklik ćeš imati.

Četvorna zagonetka.

Sastavila *Elsalina.*

a	a	a	a
a	b	b	e
e	l	l	o
r	r	z	z

Razmetni ta slova dok ti vodoravni i okomiti redci ne naznače:
1. Žensko ime.
2. Rijeku u Českoj.
3. Skupštinu.
4. Rijeku u Švicarskoj kod Brienca.

Zadaća

od *Malvine.*

Uho, Bok, Vaclav.

Od gornje tri riječi nek se sastavi ime i prezime jednog umjetnika i saradnika Nade.

Riješenje konjićeva skoka.

Od *Anice Velikanović* iz 22. broja „Nade“.

Utjeha.

Od *Petra Preradovića.*

Na stran žalost, brate mili,
Kroz tugu si put proprti,
Čuvaj sebe radi sebe,
Nemoj zalud zdravlja trti.
Sve što udes razvaljuje,
Lako on i opet sklapa,
Dok je tebe, bit će svega,
Dok je glave, bit će kapâ!

Riješili: ggje M. M. u Travniku, Marija Kurolt u Begovićkuli; gg. Ivo Mihajlović s Boninova i Hasan Behmen u Stôcu.

Riješenje šale?

Od *Malvine* iz 22. broja „Nade“.

Slovo **o**

Riješili: ggja M. M. u Travniku; gg. Ivo Mihajlović s Boninova, „Pozdrav“ iz Trebinja.

Riješenje patriotične zadaće.

Od *Malvine* iz 22. broja „Nade“.

Bože živi i čuvaj cara našeg.

Riješili: ggje Danica Beran u Sarajevu, M. M. u Travniku; gg. Eugen Kamenar u Vukovaru, Ivo Mihajlović s Boninova, „Pozdrav“ iz Trebinja, Hasan Behmen u Stôcu.

Riješenje konjićeva skoka.

Od *Anice Velikanović* iz 23. broja „Nade“.

Čitavu noć, kažu,
slavuj pjevat mari,
Kap krvi iz kljuna
dok mu ne udari.
Ja da svoju ljubav
mogu izpjevati,
Ne bih žalio pojuć
šljednju kaplju dati.

Iz Vrazovih „Gjulabija“.

Riješili: ggja M. M. u Travniku; g. Eugen Kamenar u Vukovaru i Hasan Behmen u Stôcu.

Riješenje zagonetke na cijep.

Od *E. pl. E.* iz 23. broja „Nade“.

B(ugar)ska, Na(Kap)nica, S(vila)rna, P(ar)iz, P(rus)ka, A(sir)ija.

Riješio g. Eugen Kamenar u Vukovaru.

Dopisi uredništva.

J. M. u B. *„Poteci moj vranče“* podugačka je, i refleksije su zbog toga razvučene. Bilo bi najbolje da tu pjesmicu stegnete i da unesete u nju nešto više čina. Drugo pomalo.

B. I. u K. Kakve su to oči: „burne ko morski vali“, koje „lutaju kao ptica u prostome zraku“, i „kao lišća *jasenovog* šušanj, kada vjetar dune“?! Kakva je to logika, kad se neko upinje da opjeva čak cirkulaciju krvi, pak veli, da ta krv: „nek naravnom si silom put svoj krči, al ona vruća *„možda ne zna... ne će“?!* Fiziološka pojava straha ne očituje se da „neodoljivom snagom *još više snage vrućoj krvi podaje*“, već nastupa naprotiv časovit grč, ukočenost, a i veli se: zamro od straha, skamenio se i tako. S ovijeh, a i s još mnogo drugijeh razloga ne možemo nikako ispuniti Vašu „neodoljivu želju, da Vam bude ma što — tiskano“!

Svetomir Trnovski. Stih je pravilan, nu treba unutrašnje dotjerano-ti.

A. K. H. u M. Pisasmo Vam.

Svet. u N. Prevoda „Pjesme nad pjesmama“ ne možemo štampati, pošto imade bližih literatura. O pitanje, da li je tu pjesmu ispjevao Solomun i tako dalje, ne može se „Nada“ pored aktualnijeg gradiva da bavi. Izvolite megjutim priposlati originalnijeh pjesmica. Što pišete o slabom odazivanju, to žalimo i mi, tim više što se i u Vas priznaje da su to predrasude.

Sadržaj.

Izdaje zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu. — Uregjuje Kosta Hörmann.

Slova iz c. i kr. dvorske ljevaonice Poppelbauma u Beču. Zemaljska štamparija u Sarajevu. Papir Ed. Musila, vlasnika fabrike papira u Zenici.

3 0000 093 443 863